DEŞÎŞÎ MEHMED'İN ET-TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE İSİMLİ FARSÇA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ (İNCELEME, METİN, DİZİN, TIPKIBASIM)

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doktora Programı

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

Haziran 2024
DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

ÖN SÖZ

Dil insanlar arası iletişimde önemli bir rol oynarken hem ana dilini hem de farklı toplumların dilini öğrenmede ise sözlük en faydalı araçlardan biri olmuştur. İnsanoğlu hem kendi dilini hem de yabancı bir dili öğrenirken sözlüklere her zaman ihtiyaç duymuştur. Sözlükler, bir dilin kelime hazinesini birbirinden farklı bakış açılarıyla inceleyen, düzenleyen ve açıklayan eserler olmuşlardır. Böylece sözlükler bir dilin söz varlığına sahip olarak ortaya çıkarlar. Bununla beraber bu sözlükler hazırlayanlar da amaç edindikleri olgulara ve hitap edecekleri kitleye göre çeşitli türlerde sözlükler hazırlamışlardır. Sözlük kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte "*Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat*." şeklinde geçer. Tarih içerisinde hem bir dili hem de meslek terimlerini anlamak için çeşitli sözlükler yazılmıştır. Sözlük Bilimi (*leksikografi*) de bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yüzyıllar boyunca ülkeler arasında ilişkiler olmuş ve yabancı dil olayı ülkelere göre değişiklik göstermiştir. Siyasi ve kültürel etkilerle birlikte dönem dönem birbirinden farklı diller önem kazanmıştır.

Türkler, tarih boyunca birçok milletle siyasi, kültürel ve ekonomik olarak ilişki içerisinde bulunmuştur. Bu alışveriş ile kendi dil ve kültürlerin bulunmayan ögeleri de başkalarından almışlar ve bundan hiç çekinmemişlerdir. Hem kültür hem de dil alışverişiyle birlikte yeni sözcükler de Türk dilinin içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Anadolu sahasında yazılmış ve önemli görülen sözlüklerden biri Deşîşî lakabıyla tanınan Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah'ın hazırladığı Tuhfetü's-Seniyye ilâ Hazreti'l-Haseniyye adlı sözlüktür. Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah'ın Amasya'da doğduğu söylenir. Mısır'da uzun süre Deşişe vakıflarının muhasebe işlerinde görev alması nedeniyle Deşîşî lakabını almıştır. Onun hazırladığı sözlük de bu yüzden Lugat-ı Deşîşî olarak da anılmaktadır. 16. Yüzyılın sonlarında yazılan sözlük içerisinde 14.000'den fazla kelimeyi barındırmaktadır. Eserden anladığımız kadarıyla Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah hem Türk hem Fars hem de Arap şiirine aşinadır. Bu aşinalığı getirdiği şahit beyitlerde karşımıza çıkmaktadır. Kaynaklara göre 1580 yılında tamamlandığı düşünülen sözlük III. Murad döneminde, 1577-1590 yılları arasında Mısır Beylerbeyi olan Sokulluzade Hasan Paşa'ya sunulmuştur.

Yazar bu eserinde *Hâlimî Lügati*, *Nimetullah Lügati*, Hatîb Rüstem-i Mevlevî'nin *Vesîletü'l-Makâsıd* eseri, *Karahisârî Lügati* ve *Dakâyıku'l-Hakâyık* adlı sözlüklerden yararlanmıştır. Bunun dışında yazar Farsça – Farsça sözlüklerden, Muhammed b. Hinduşâh-ı Nahcivânî'nin *Sıhâhu'l-Fürs* ve *Uknûm-i 'Acem*; Farsça – Türkçe sözlüklerden *es-Sıhâhu'l-'Acemiyye*, *Sıhâhu'l-'Acem* ve İnegöllü Mustafa'nın *Câmi'u'l-Fürs*'ü; Arapça – Farsça sözlüklerden el-Meydânî'nin *es-Sâmî fi'l-Esâmî* adlı sözlüğü ve Lâmi'î'nin *Şerh-i Gülistan* adlı eserini de kaynak olarak kullanmıştır. Kaynak kullandığı sözlüklerden Nimetullah ve Halimî lügatlerinde olduğu gibi şahit beyitlere de yer vermiştir.

Deşîşî Mehmed Efendi eserinde sözcüklerin anlamlarını vermekle yetinmemiş aynı zamanda bunlarla ilgili açıklayıcı bilgiler de vermiştir. Bu bilgiler gerek metnin içinde gerek der-kenarlarda yer almıştır. Bütün bunları dikkate aldığımızda Tuhfetü's-Seniyye'nin benzer sözlükler arasında ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Tarama Sözlüğünde yer alan birçok sözcüğün Deşîşî Lugati ile tanıklığıyla gösterilmesi buna bir örnektir. Ayrıca sözlüğün pek çok yazmasının ve muhtasarının da bulunması bu görüşümüzü desteklemektedir. Tuhfetü's-Seniyye sahibi tahminimizce sehven bazı Türkçe kelimeleri de madde başı olarak vermiş ve

bunların Türkçede de geçtiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Harezm dilinde, Deri lehçesinde gibi örneklerle sözcüklerin farklı okunuşlarının veya anlamlarının da olduğunu göstermiş ve bunlarla ilgili şahit beyitler de getirmiştir.

Bu çalışmada hem diğer yazmalara göre daha hacimli olduğu için hem de yazmanın okunma kolaylığı açısından Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan B.383 numaralı nüsha esas alınmıştır. Aynı zamanda diğer nüshalardaki farkları ve eksiklikleri göstermek açısından da Topkapı Sarayı Kütüphanesi A.2756 numaralı nüsha ve İstanbul Üniversitesi NEKTY05779 numaralı nüshası ile mukayese edilmiş, eksik kısımlar ve farklı okumalar dipnotta numaralarıyla gösterilmiştir. Bu çalışma yapılırken yarı tenkit tekniği kullanılmıştır. Eksik kelimelerin gösterimi veya kelimelerin farklı yazımları dipnotlarda gösterilmiştir. Bizim B383 nüshasını seçmemizin nedeni bu nüshanın daha hacimli ve okunabilir olmasındandır.

Metin üzerinde çalışma yapılırken çeviri yazı harflerine sadık kalınmıştır. Madde başı olan kelimeler, beyit, mısra başlıkları ve şair isimleri kalın harflerle gösterilmiştir. Kelimeler için verilen şahit beyitler yine çeviri yazı alfabesiyle gösterilmiştir. Der-kenarlarda yer alan kelimeyle veya beyitle ilgili açıklamalar ise dipnotta numaralandırılarak gösterildi. Metin içinde geçen ayetlerde güvenilir bir kaynak gördüğümüz Mehmet Okuyan'ın Kuran (Meal-Tefsir) adlı çalışmasından yararlanıldı.

Eser Osmanlı Türkçesi bir eser olduğu için kelimelerin yazımında çeviri yazı alfabesi kullanılmıştır. Arapça ve Farsça tamlamalar da o dile ait kurallara göre yapılmıştır. Eser 16. yüzyılda yazılmış olduğu için genellikle kelimelerin yazımında o dönemin dil yapısı ve kelimenin o günkü okunuşu esas alınmıştır. Sadece sonu -Ib⁴ gibi gerundium ekleri bugünkü yapısına göre -Ip⁴ ekleri kullanılmıştır.

Sözlük içinde kelimenin başında ve sonu arasında kalan harfler yeşil renkli mürekkep ile yazılmıştır. Bu harfler köşeli parantezler [] içerisinde gösterilmiştir. Sözlükte kırmızı şekilde yazan madde başlıklarında kalın harfler kullanılmıştır. Farsça ve Arapça şahit beyitler de nesir bölümünde olduğu gibi çeviri yazı kullanılarak Latin alfabesine aktarılmıştır ve bu beyitlerin Türkçeye çevirisi dipnotta gösterilmiştir.

Metin içinde yer alan ayet, hadis gibi ibarelerin mealleri ve der-kenarlarda bulunan açıklamalar da metnin akışını bozmamak için dipnotlarda gösterilmiştir. Kelimelerin Türkçe karşılığından sonra Arapça karşılığının verilmesi durumunda virgül (,) kullanılarak karşılıkların birbiriyle karışmamasına özen gösterilmiştir. Sözlüklerde karşılaşmadığımız Ārāŧra-pilāl, Dizhoĥat Kenk kelimelerde tahmini bir okuma tercih edilmiştir.

Metinden sonra Tablo hâlinde bir dizin-sözlük eklenmiştir. Dizin-Sözlük'te ilk sütuna madde başlıkları eklenmiştir. İkinci sütunda Türkçe anlamlar, üçüncü sütunda Arapça karşılıklar, dördüncü sütunda da Farsça eş anlamlılar gösterilmiştir. Beşinci ve son sütunda da metin içinde yer alan sözcüklerin kökeni hakkında bilgi verilmiş, boş bırakılan yerler Farsça olarak alınmıştır. Madde başlıklarının yanında da sayfa/satır numaralarını gösterilmiş, eğer kelimenin Türkçe karşılığı yoksa Arapça ve Farsça karşılıkları Türkçe sütununun altında

verilmiştir, metin içinde yer alan uzun açıklamalar kısaltılarak sadece kelime anlamının karşılığı verilmeye çalışılmıştır, metne uygun bir şekilde kelimeler açıklanmaya çalışılarak devrik yapılı cümleler, düz cümleye çevrilmiştir.

Tez konusunu seçtiğim andan itibaren her zaman beni destekleyen, tez çalışmamı sabırla inceleyerek bana dönütlerde bulunan, Farsçayla alakadar olmamı sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE başta olmak üzere, her daim Tez İzleme Komitesinde değerli görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ ve Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE hocalarıma, savunma esnasında verdikleri destek ve tavsiyelerle beni destekleyen Prof. Dr. Hasan GÜLTEKİN ve Doç. Dr. Cemal BAYAK hocalarıma, yazma eserlerin temini sırasında ve okuma esnasında bana yol gösteren Dr. Erol ÇELİK hocama, Arapça metinlerin çevirisinde yardımcı olan Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI ve Dr. Muhterem SAYGIN hocalarıma, tez süresince maddi ve manevi yardımlarıyla bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi. Cihan DOĞAN hocama, "Tablo Dizin"in hazırlanmasında bana büyük yardımları dokunan Abdurrahman CESARET hocama, doktora sürecinde beni motive eden Doç D.r Mustafa KARACA hocama, her daim dualarıyla beni destekleyen annem Ayşe ÖZDEMİR, babam Abdülkadir ÖZDEMİR ve ağabeyim Turgay ÖZDEMİR'e, beni manevi destekleriyle cesaretlendiren ve zor zamanlarda yanımda olan aileme, tüm bu süreç boyunca çilemi görerek beni rahatlatan can yoldaşım Dosto'ya, küçüklüğümden beri bana okuma sevgisi aşılayan dedem merhum Yaşar AKKUŞ'a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

DEŞÎŞÎ MEHMED'İN ET-TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE İSİMLİ FARSÇA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ (İNCELEME, METİN, DİZİN, TIPKIBASIM)

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

Haziran 2024, XII+1727 sayfa

Sözlükler, dillerin varoluşundan bu yana ulusların birbiriyle iletişim kurmasında etkili olmuş ve ilk kaynak olarak kullanılmıştır. Bir dilin öğrenilmesinin yanında o dili kullanan ulusun kültürünü ve yaşayışını da yansıtmıştır. Zamanla sözlükçülük sadece diller arası iletişimin kullanılması için değil aynı zamanda edebî metinlerin, meslekî terimlerin kullanılması için de anlaşılması için tercih edilmiştir. Türklerin içinde bulundukları göç serüveni içerisinde farklı kavimlerle ilişki içerisinde olması ve iletişim kurmak için o kavimlerin dilini öğrenmek veya kendi dillerini o kavimlere öğretmek amacı sözlüklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu Kaşgarlı Mahmud'un hazırladığı Divanu Lügati't-Türk ile başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Tuhfetü's-Seniyye ile'l Hazreti'l-Haseniyye sözlüğü de bu amaçla Deşîşî lakabıyla da anılan Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından hazırlanan bir sözlüktür. Sözlük, içerisinde Farsçanın ve Türkçenin dil varlığını barındırmasının yanında edebiyat, tıp, botanik, astronomi, zooloji, mitoloji, etnografya vb. gibi birçok alanda da bilgi vermektedir. Açıklamalardan sonra verilen şahit beyitler de kelimenin daha iyi anlaşılması yönünde okuyucuya yardımcı olmakta ve kelimenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bütün bu açılardan baktığımızda sözlüğün sadece bir sözlük değil aynı zamanda bir ansiklopedi özelliği de taşıdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lügat-ı Deşîşî, Tuhfetü's-Seniyye, Türkçe-Farsça Sözlük.

ABSTRACT

THE PERSIAN-TURKISH DICTIONARY "ET-TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE" BY DEŞÎŞÎ MEHMED (ANALYSIS, TEXT, INDEX, FACSIMILE)

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

Doctoral Thesis

Department of Turkish Language and Literature
PhD Program

Thesis Advisor: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

June 2024, XII+1727 pages

Dictionaries have been influential in facilitating communication between nations since the existence of languages and have been used as the primary source. In addition to learning a language, dictionaries have also reflected the culture and way of life of the nation using that language. Over time, lexicography has been preferred not only for interlingual communication but also for understanding literary texts and using professional terminology. The Turks' involvement with various tribes during their migration journey and their need to communicate led to the emergence of dictionaries for learning the languages of those tribes or teaching their own language to them. This started with Divanu Lügati't-Türk prepared by Kaşgarlı Mahmud and has continued to the present day. Tuhfetü's-Seniyye ile'l Hazreti'l-Haseniyye dictionary, also known as Deşîşî by Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah, is one such dictionary prepared for this purpose. In addition to encompassing the linguistic assets of Persian and Turkish, the dictionary also provides information in many fields such as literature, medicine, botany, astronomy, zoology, mythology, ethnography, etc. Witness couplets provided after explanations also help the reader to better understand the word and ensure its better comprehension. From all these perspectives, it can be seen that the dictionary not only serves as a dictionary but also possesses the characteristics of an encyclopedia.

Keywords: Lügat-ı Deşîşî, Tuhfetü's-Seniyye, Turkish-Persian Dictionary.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ iv
ÖZET vii
ABSTRACT viii
İÇİNDEKİLER ix
KISALTMALAR DİZİNİ xi
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ xii
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 4
1.1. ANADOLU SAHASINDA FARSÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK GELENEĞİ 4
1.1.1. Anadolu Sahasında Hazırlanan Önemli Farsça Sözlükler 7
1.1.1.1. Uknûmu'l-Acem 7
1.1.1.2. Bahrü'l-Garâib 8
1.1.1.3. Lügat-ı Halîmî 9
1.1.1.4. es-Sıhâhu'l-Acemiyye 9
1.1.1.5. Miftâhu'l-Lüga 10
1.1.1.6. Vesîletü'l-Makâsıd ilâ Ahseni'l-Merâsıd 11
1.1.1.7. Câmi'u'l-Fâris 12
1.1.1.8. Şâmilü'l-Lüga 13
1.1.1.9. Sıhâhu'l-'Acem 13
1.1.1.10. Dekâyıku'l-Hakâyık 13
1.1.1.11. Lügat-ı Ni'metullâh 14
1.1.1.12. Câmi'u'l-Fürs 15
1.1.1.13. Lisânü'l-'Acem (Ferheng-i Şu'ûrî) 15
1.1.1.14. Aksâ'l-Ereb fi Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb 16
1.1.1.15. Lehçetü'l-Lügât 17
1.1.1.16. Zübdetü'l-Lügâti'l-Lehce 18
İKİNCİ BÖLÜM 19
2.1. DEŞÎŞÎ MEHMED B. MUSTAFA B. LUTFULLAH 19
2.1.1. Hayatı ve Eserleri 19
2.2. TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE'YE DAİR 20
2.2.1. Eserin adı 20
2.2.2. Eserin Nüshaları ve Nüshaların Özellikleri 21
2.2.3. Eserin Muhtasarları 57
2.2.3.1. Nuhbetü't-Tuhfe 57

2.2.3.2. Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye 58
2.2.3.3. Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye 58
2.2.4. Eserin Yazılış Sebebi 59
2.2.5. Eserin Kaynakları 59
2.2.6. Eserin Üslubu 61
2.2.6.1. Arapça ve Farsça Kelimeleri Açıklama Üslubu 62
2.2.6.2. Sözcüklerin Eş Anlamlılarını Veriş Üslubu 63
2.2.6.3. Sözcük Anlamını Beyitlerle Örneklendirme Üslubu 63
2.2.6.4. Sözcük Anlamını Doğrudan Beyitle Verme Üslubu 63
2.2.6.5. İktibas Yoluyla Başka Sözlüklerden Yararlanma Üslubu 64
2.2.6.6. Cümle Üslubu 65
2.2.6.7. Kelime Grupları 66
2.2.7. Eserin Tertibi ve Kullanımı 68
2.2.8. Eserin İçeriği 70
2.2.8.1. Dilbilgisi ve Kuralları ile İlgili Bilgiler 70
2.2.8.2. Astronomi ve Tarih ile İlgili Bilgiler 72
2.2.8.3. Bitki, Yemek, Hayvan ve Maden İsimleri 77
2.2.8.4. Efsaneler ve Hikâyeler 80
2.2.8.5. Oyunlar ve Gelenekler 82
2.2.8.6. Dinî ve Tarihî Şahsiyetler 83
2.2.8.7. Coğrafya ile İlgili Bilgiler 84
2.2.9. Eserin Etkileri 86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 87
TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE (Lügat-ı Deşîşî) 87
DİZİN-SÖZLÜK 1297
TIPKIBASIM 1720
SONUÇ 1730
KAYNAKLAR 1732
ÖZ GEÇMİŞ 1737

KISALTMALAR DİZİNİ

Ar. Arapça

C. Cilt

Far. Farsça

Haz. Hazırlayan

Hz. Hazret-i

s. Sayfa

S. Sayı

TDVİA Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Tr. Türkçe

TSMK Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

a,e	ا	ʿ	ع
ā	آ	ġ	غ
b	ب	f	ف
p	پ	ḳ	ق
t	ت	k,g,ñ	ك
s̱	ث	l	ل
c	ج	m	م
ç	چ	n	ن
ḥ	ح	o,ö,u,ū,ü,v	و
ḫ	خ	a,e,h	ه
d	د	ı,i,ī,y	ى
ẕ	ذ	ʾ	ء
r	ر		
z	ز		
s	س		
ş	ش		
ṣ	ص		
ḍ,ż	ض		
ṭ	ط		
ẓ	ظ		

GİRİŞ

Kültür; dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik, coğrafya vb. açılardan bakılacak olursa yelpazesi oldukça geniş bir konu olarak karşımıza çıkar. Kültür, ait olduğu milletin yıllar boyunca oluşturduğu yaşam tarzlarını içinde barındırır. "*Kültür, bir milletin asırlar boyu yaşanmışlıklarının dağıtılmış bir özetidir*" (Göçer, 2012: 50). Dil ise kültür aktarımında en etkili araç olmuştur. Gerek sözlü gerek yazılı kültür dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılmıştır. Gelecek nesiller dil öğrenirken sadece bununla kalmaz, aynı zamanda atalarından aldıkları kültür mirasını da öğrenirler. "*Bir dil, kendisi ile oluşturulmuş edebî ürünler aracılığıyla görücüye çıkar. Daha farklı bir ifade ile edebiyat ürünleri bir dilin imkânlarını, zenginliğini, güzelliğini gösteren en önemli araçlardır. Dilin tanınması, öğrenilmesi, o dille ilgili eserlerin okunarak içselleştirilmesi ve en önemlisi sosyal yaşamda bir iletişim aracı olarak kullanılması çok önemlidir*" (Göçer, 2021: 52). Yabancı dil öğreniminde de insanlar bir dili öğrenmekle kalmamış, öğrenilen dilin sahip olduğu kültüre de vâkıf olmuştur. Bir dil sahip olduğu kelime haznesini konuşma dilinden daha çok kültür dili içerisinde gösterir. "*Yazılı edebiyat kültür dilinin en büyük hazinesini teşkil eder. Yazılı edebiyat, günlük dilden ve sözlü edebiyattan yüzlerce defa daha zengindir. Bunun sebebi, yazının binlerce yıllık sözleri saklaması ve biriktirmesidir. Kültür denilince bilhassa yazılı eserler anlaşılır*" (Kaplan, 1983: 199).

Maveraünnehir bölgesinden Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya hükmeden Türklerin etkileşimde bulunduğu diller arasında Arapça ve Farsça geniş bir yer tutar. İlişki içerisinde olduğu milletlerin hem gramer yapısını hem de kullanılan sözcükleri öğrenmek ve öğretmek isteyen Türkler bunu çeşitli sözlükler yazarak başarmışlardır. Aynı zamanda kendi dillerini ve kültürlerini aktarmak için de birçok sözlük yazmışlardır.

Türkçenin ilk sözlüğü Kaşgarlı Mahmud tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılan *Dîvânu Lügâti't-Türk*'tür. "*Kaşgarlı Mahmud Dîvânu Lügati't-Türk'ü 1 Cemaziyelevvel 464 (25 Ocak 1072)'te yazmaya başlamış ve birkaç defa gözden geçirip yeni ilaveler yaptıktan sonra 12 Cemaziyelâhir 466 (12 Şubat 1074) tarihinde tamamlamıştır. Ardından*

eserini, muhtemelen 470 (1077)'te Bağdat'ta Halife Muktedî Biemrillâh'ın oğlu Ebu'l-Kâsım Abdullah'a takdim etmiştir" (Kaçalin, 1994: 446). Türkçenin ilk sözlüğü sayılan bu eser sadece çift dilli bir sözlük değil aynı zamanda çeşitli Türk boylarından derlenmiş bir ağızlar sözlüğü özelliğini de gösterir. Kaşgarlı Mahmud; Türkçe kelimeleri Türk illerini dolaşarak asıl kaynağından ve tanıklarıyla birlikte derlemiştir. "Bununla birlikte eser yalnızca bir sözlük olmayıp Türkçenin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir gramer kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair bilgiler ihtiva eden, aynı zamanda dönemin tıbbı ve tedavi usulleri hakkında bilgi veren ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır" (Kaçalin, 1994: 447). Kaşarlı Mahmud; Türk milletinin ve Türkçenin yüceliğini anlatmak, Türkçenin Arapçadan geri kalmadığını göstermek için yazdığı bu sözlüğü Türkçeden Arapçaya bir sözlük şeklinde tertip etmiştir. "*Sözlük tertip edilirken tamamen Arap imlâ kurallarına uyulmuş, yani kelimeler ihtiva ettikleri ünsüz sayısına göre sıralanmış, kısa ya da normal uzunluktaki ünlüler harekeyle, uzun ünlüler ise med harfleri olan elif, vav, ye (ا, و , ى) ile gösterilmiştir*" (Kaçalin, 1994: 447). Sözlük, Türk toplum hayatının her sahasını gözler önüne serer. Bu yönüyle eser içerisinde evlilik, akrabalık, binicilik gibi konulardan tıp, toplum hayatı, tarım gibi konulara kadar birçok bilgi yer alır. *Dîvânu Lügati't-Türk* aynı zamanda ilk Türk dünyası haritasına sahip olmasıyla da önemlidir. Haritada Türklerin oturduğu bölge ve Türklerin komşuları hakkında da bilgi verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lügati't-Türk* adlı eserinden eski tarih metinleri bahsetmektedir. [1] Bunun yanında eser ilk defa Ali Emirî tarafından İstanbul'da bir sahafta bulunmuş ve satın alınmıştır. Bu keşiften sonra eser üzerinde ilk çalışmayı yapan isim Kilisli Rifat Bilge olmuştur. "*Bu ilk yayımdan sonra eser ve müellifi üzerinde yurt içinde ve Batı ilim dünyasında birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır. "Yurt içinde başta M. Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Necib Asım, Besim Atalay, Ahmet Caferoğlu olmak üzere birçok ilim adamı Kaşgarlı Mahmud ve eseri üzerinde çalışmıştır. Batı'da ise Alman, Rus, Macar ve Fransız bilginler Dîvânu Lügati't-Türk'e dair çeviriler yapmışlardır. Bunların en tanınan C. Brockelmann'ın yaptığı çalışmalardır*" (Kaçalin, 1994: 449).

İçerdiği ve işlediği malzeme bakımından Türk diline ait ikinci sözlük, ez-

[1] Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa S. Kaçalin, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "*Dîvânu Lügati't-Türk*" maddesi, s.448-449.

Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-Edeb* eseridir. Bu eser Arapça öğrenmek isteyen Hârizmşahlar Hükümdarı Atsız b. Muhammed için telif edilen bir sözlüktür (Öztürk, Mertoğlu, 2013: 238). Arapçayı çeşitli kavimlere tanıtmak amacıyla yazılan *Mukaddimetü'l-Edeb* eserinde Arapça çokluk şekilleri gösterilmiş isimler; yapılarına göre baplara ayrılmış ve baplarda da alfabetik olarak tertip edilmiş ve mastar şekilleri verilmiş fiiller, edatlar, isim ve fiil çekimleri olmak üzere beş bölümde hazırlanmıştır (Öz, 2016: 42).

XIII. yüzyıllarda Harezm bölgesi içinde, temelini Karahanlı Türkçesinin oluşturduğu, ancak kısmen Oğuz kısmen de Kıpçak şivelerinin etkisinde olan ve adına Harezm Türkçesi denilen bir yazı dili ortaya çıkmıştır. Harezmşahlar döneminde Türkçe üzerine kaleme alınmış *Tıbyânü'l-Lügâti't-Türkî 'alâ Lisâni'l-Kanklı* sözlüğü bulunmaktadır. Bunun yanında adı Halil bin Muhammed bin Yusuf el-Konevî tarafından kaleme alınan *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî* ve Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed b. Hasen el-Hillî tarafından yazılan *İbni Mühennâ Lügati* olarak da bilinen *Hılyeti'l-İnsân ve Hılbeti'l-Lisân* gibi sözlükler de Türkçe için büyük önem taşıyan eserler olmuşlardır (Nyamdavaa, 2019: 16-20).

Bunların yanında Türkçe için Anadolu'da yazılmış ilk sözlük, on üçüncü yüzyılda yaşamış olan Fahruddin Muhammed b. Mustafa b. Zekeriya b. Hasan-ı Salgurî'ye aittir. Fahruddin Divriğî olarak da bilinen yazar, kaynaklarda *Kavâ'idü Lisâni't-Türk* ve *Kasîde fi'n-Nahv* adlarıyla da anılan ve kaynak olarak da gösterilen *Ümmühâtü'l-kelimeteyn* adlı eserinde Anadolu Selçukluları zamanındaki Türkçenin temel kurallarını ve sıkça kullanılan kelimelerini kaside biçiminde nazmetmiştir. "Eser bugüne kadar ele geçmemiştir. Büyük bir ihtimalle Arapça yazılan bu eser Memlük Kıpçakçasının kaside şeklinde yazılmış bir grameri olmalıdır" (İzgi, 1995: 83).

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ANADOLU SAHASINDA FARSÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK GELENEĞİ

Türklerin Anadolu topraklarına göç etmesiyle birlikte öncelikle Farslarla hem siyasi hem de kültürel ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Aynı zamanda Selçukluların fethettikleri bölgelerde kullanılan dilin Farsça olması da bu dili öğrenmeyi zorunlu kılmıştır.

Büyük Selçukluların ilk dönemlerinde Doğu Türkistan'dan Anadolu sınırlarına kadar yayılmış olan Farsça, Türkmen ya da Oğuz boyları aracılığıyla Anadolu içlerine kadar yayılmıştı. Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde konuşma ve halk dili olarak var olan Türkçenin yanında uzun süre de resmî dil olarak kullanılmıştı.

Birçok önemli eserin verildiği Selçuklular ve Anadolu beylikleri döneminde yazılan eserler arasında sözlükler de bulunuyordu. Bu sözlüklerin büyük bir kısmını manzum Farsça-Arapça sözlükler oluşturuyordu. XII ve XIV. yüzyıllarda yazılan bu sözlükler Farsçadan bir eğitim dili olarak yararlanıldığını göstermektedir.

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu Selçuklu Devletinin son döneminde Karamanoğlu Mehmed Bey'in vezirlik makamına getirilmesinin ardından, devlet hizmetlilerinin de merkeze gelmeleri için de ferman yazıldı. Bu fermanda "divanda, devlet dairelerinde, sarayda, eğlence toplantılarında, çevgân oynanan seyirlikte hiç kimsenin Türkçeden başka bir dil konuşmamasına karar verildi" (Sümer, 2003: 445). Türkçe, resmî dil ilân edilmesiyle birlikte hak ettiği değeri kazanmaya başlamıştı. Bu olaydan sonra Türkçe, Farsçaya göre daha da önemli bir duruma geldi. Yazı dili olarak da kullanılmaya başlanan Türkçe, Farsçayı yeterli derecede bilmeyen Türk saraylarında yıllardır kaybettiği değeri tekrar kazanmaya başlamıştır. XIV. yüzyılın sonlarında ve XV. yüzyılın başlarında yazılmaya başlanan Arapça veya Farsça manzum ve mensur sözlüklerin Türkçe açıklamalı olmaları da bunun en büyük göstergelerinden biri olmuştur.

Bu dönemlerde edebiyata ve şiire vakıf olmak için Fars dilini iyi derecede bilmek gerekiyordu. Bunu sözlük müellifleri de eserlerinin ön sözünde dile getiriyordu. Arapça için hazırlanmış Farsça açıklamalı sözlüklerin dil öğretiminde yetersiz kalması sonucunda Farsçanın öğretimine yönelik Türkçe açıklamalı sözlükler devreye girmeye başlamıştır. İlk Farsça-Türkçe sözlükler bu amaçla yazılırken daha sonraki yıllarda yazılan sözlüklerde farklı amaçlar da gözetilmiştir.

Farsça-Türkçe sözlük yazımında manzum sözlük ve mensur sözlük olmak üzere iki yola başvurulmuştur. Farsça öğretimiyle daha çok şair, müderris ve ilmiye sınıfına mensup kişiler ilgilenmiştir. "Mensur sözlükler ilmiye sınıfı, manzum sözlükler şairler tarafından kaleme alınmış; manzum sözlük şerhleri de çoğunlukla müderrisler tarafından yazılmıştır" (Öz, 2016: 51).

Manzum sözlüklerin hazırlanmasında genelde bir dili öğrenenler, özellikle çocuklar için, şiirin çekici hâle gelmesi ve akılda kalıcı olması dikkate alınmıştır. Yabancı dilde yazılan metinlerin öğrenilmesini kolaylaştırmak için yazılan bu sözlükler aynı zamanda ezber yoluyla ciddi sayıda kelime ve bazı gramer kurallarının öğretilmesine katkı sağlamanın yanı sıra kültür, edebiyat ve aruz bilgileri de sunmuştur. Bunun yanında bu sözlükler öğrencilere bazı edebî sanatlar, bahir ve vezinleri öğreterek aruz konusunda onları bilgilendirme amacına hizmet etmiş, bu sözlüklerin yazımında şiire ve şairliğe yatkın olanların yeteneklerinin geliştirilmesi arzu edilmiştir (Öz, 2016: 53). Aynı zamanda sözlük sahiplerinin söylediğine göre çocukların böylece Farsçayı kolay bir şekilde öğrenmesinin ardından Arapçanın öğrenmeleri de kolay oluyordu (Çetin, 1965: 221). Manzum sözlükler genellikle on ile yirmi yaş grubu arasında olanlara okutulmuştur. Bununla ilgili bazı yazarlar, kendilerinin de küçük yaşlarda manzum sözlük okuduklarını ve daha sonra okuttuklarını söylemişlerdir. Bu yazarlar, eserlerinin aruzu iyi bilenlerce vezin üzerine okutulup ezberletilmesi konusunda da ısrar ederek bu eserleri okutanların da aruzu iyi bilmelerinin gerekliliğine vurgu yapmışlardır (Öz, 2016: 53).

Manzum sözlükler genellikle medrese, dergâh ve mekteplerde; âlet dersleri arasında okutulmuştur. Bu tarz dil öğretiminde bir sözlük yeterli görülmemiş, birden fazla sözlüğün okutulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Manzum sözlüklerde kelimelerinin okunuşları ve kelime karşılıklarının aynı yerde bulunması yetersiz kaldığı için bu

yönleri şerh yazılarak giderilmeye çalışılmıştır. "*Bu şerhlerde de sözlüklerde nazmedilen kelimelerin hareke kayıtlarını ve Türkçe karşılıklarını vermek; dil eğitimi alanların kelime ve gramer bilgilerini artırmak, bahir ve vezinler konusunda daha geniş bilgi sunmak gibi gayelerle, en çok tercih edilmiş ve okutulmuş sözlüklere şerhler yazılmıştır*" (Öz, 2016: 54).

Mensur sözlük yazımı ise on dördüncü yüzyılın sonları ile on beşinci yüzyılların başlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. "*Anadolu sahasında yazılan ilk mensur sözlük Miftâhu'l-Edeb olarak gösterilmektedir*" (Öz, 2016: 55).

Bu sahada yazılan Farsça-Türkçe sözlük yazımı, on beşinci yüzyılın hemen başlarından itibaren hem nicelik hem de nitelik yönüyle artarak devam etmiştir. Farsça-Türkçe sözlük yazarları eserlerini hazırlarken Esedî-i Tûsî'nin *Lügat-ı Fürs*, Şemseddin Muhammed bin Fahruddin Hinduşah bin Sencer-i Nahcuvanî'nin *Sıhâhu'l-Fürs*, Şemseddin bin Fahruddin Sa'id Fahrî-i Isfahanî'nin *Miʿyâr-ı Cemâlî* gibi kelime anlamlarına örnekler veren Farsçadan Farsçaya sözlüklerinden yararlanmışlardır. "*Bu sözlükler yanında yazarlar Arapça-Farsça sözlüklerden de yararlanmışlardır. Bu sözlüklerin kaynak olarak kullanılmasıyla birlikte Lügat-ı Halîmî, Miftahu'l-Lüga, Dakâyıku'l-Hakâyık, Lügat-ı Ni'metullah, Cami'u'l-Fürs ve Tuhfetü's-Seniyye gibi on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda yazılmış kapsamlı sözlüklerde, anlamlar Farsça beyitlerle örneklendirilmiştir. Bu iki yüzyıl ile on yedinci yüzyılda, sözlük biliminin temel kuralları gözetilerek genel sözlükler hazırlanma yoluna gidilmiştir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısı ile ön yedinci ve sonraki yüzyıllarda yazılmış mensur sözlüklerde, bir iki istisna dışında, nitelik yönünden bir gerileme görülmektedir. Bu dönemlerde yazılan sözlükler genel olarak yukarıda bahsedilen sözlüklerden seçme ve bunları özetlemek yoluyla hazırlanmıştır*" (Öz, 2016: 57)

Farsça-Türkçe sözlüklerin hazırlanmasında farklı yollar izlenmiştir. Yazarlar mensur sözlüklerin madde düzenini, Arap ve Fars leksikografisinde olduğu gibi iki farklı anlayış üzerine kurmuşlardır. Bazı yazarlar anlamı esas almış ve konu gruplarına göre sözlüklerin düzenlemişlerdir. Bazı yazarlar ise kelimeyi esas almış ve maddelerin sıralanışında alfabetik sistemleri kullanmışlardır.

Yalnızca ilk harflerin esas alındığı sözlüklerde, aynı harfle başlayan kelimeler

bir bölümde toplanarak bu bölümler "harf", "bab" ve "fasl" gibi başlıklara ayrılıp harf sırasına göre düzenlenmiştir. Bazı yazarlar ise, ilk harfleri aynı olan ve bir bap ya da fasıl başlığı altında toplanan maddeleri ilk harflerin hareketlerine göre sınıflandırmışlardır. "*Kelimeleri ilk harfleri ve ünlülerine göre sınıflandırma usulünü ilk kez Arapça-Farsça sözlüklerde kullanılmıştır. Bu her ne kadar maddelerin yalnızca ilk harflerinin hareke kayıtlarında bir kolaylık ve kısalık sağlamış olsa da fazla tercih edilmemiştir. Yazma hâlde olan Farsça-Türkçe sözlüklerin önemli bir kısmında, maddeler bu usule göre düzenlenmiştir. Bu sözlüklerin bazılarında, yalnızca ilk harflerde, bazılarında ilk ve ikinci harflerden alfabetik sıra gözetilmiş, bazılarında da kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır*" (Öz, 2016: 59).

Alfabetik usulde oluşturulan bazı sözlüklerde kafiye sistemi de uygulanmıştır. Seçili nesir de ve şiirde seçme kelimeler kullanan yazar ve şairlerin işlerini kolaylaştırmak amacıyla tercih edilen bu sistem, ilk önce Arap sözlük biliminde kullanılmış daha sonra da Arapça, Arapça-Farsça, Arapça -Türkçe ve Farsça-Türkçe sözlüklerde de kullanılmıştır. "*Bu usule göre hazırlanmış Farsça-Türkçe sözlüklerde de son harfleri aynı olan maddeler bap ya da fasıl başlıklı bölümlerde toplanmış ve bu bölümlerde yer alan kelimelerin tertibinde ilk harfler; es-Sıhâhu'l-'Acemiyye, Şâmilü'l-Lüga ve Tuhfetü's-Seniyye gibi sözlüklerde kelimenin ikinci ve diğer harflerinden de alfabetik sıra gözetilmiştir*" (Öz, 2016: 59-60).

Sözlük hazırlanmasında alfabetik sistemin yanında konuya göre tasnif etme sisteminden de yararlanılmıştır. Bu sözlükler, değişik konulara ilişkin sözcüklerin konu başlıkları altında toplanmasıyla hazırlanmıştır. "*Kelimelerin ezber yoluyla öğrenilmesi düşüncesinden hareketle hazırlandıkları için içerdikleri söz varlıklarının sayısı diğer sözlüklerde göre oldukça azdır. Maddeler, genellikle bap başlıkları altında toplanmış ve baplar da fasıl başlıklarıyla alt bölümlere ayrılmıştır*" (Öz, 2016: 60).

1.1.1. Anadolu Sahasında Hazırlanan Önemli Farsça Sözlükler

1.1.1.1. Uknûmu'l-Acem

Yazarı ve yazıldığı tarih bilinmeyen bu eser Farsçadan Farsçaya bir sözlüktür. "*Maddelerin önemli bir kısmı Farsça açıklamalıdır ancak yer yer Farsça kelimelere*

Türkçe karşılıklar verilmiştir. Belirlenebilen ve görülen nüshalar üzerinde yazarına dair bir kayıt yoktur. ... Yazarı belirlenemeyen bu sözlük, Lügat-ı Ni'metullâh, Tuhfetü's-Seniyye, Meyâdînü'l-Fürsân, Kân-ı Ma'ânî, Ferheng-i Şu'ûrî ve Mecma'u'l-Emsâl adlı sözlüklerde Ukûm-i 'Acem, yine Mecma'u'l-Emsâl'in bazı yerlerinde Uknûmu'l-'Acem ve Lügat-i Minyasoğlu'nda Ekânîm ve Ekânîmu'l-'Acem adlarıyla anılmış ve kaynak gösterilmiştir" (Öz, 2016: 85).

1.1.1.2. Bahrü'l-Garâib

Bahrü'l-Garâib sözlüğü aynı zamanda Lügat-ı Halîmî diye de bilinmektedir. Lutfullâh b. Ebu Yusuf el-Halîmî tarafından hazırlanan bu sözlük Farsçadan Türkçeye bir sözlüktür. Lutfullâh Halîmî'nin Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirlerinde çeşitli kadılıklar yaptığı bilinmektedir. "*Ailesi Sivaslı olmakla beraber kendisi muhtemelen Amasya'da doğup büyümüştür. Eserlerinde ismi Lutfullâh, bazan Halîmî, bazan da sözlüğünde olduğu gibi Lutfullah b. Ebû Yûsuf el-Halîmî olarak geçmektedir*" (Erkan, 1997: 341).

Bu eser, Hüsâm b. Hasan el-Konevî'nin hazırladığı Tuhfe-i Hüsâmî ez-Mültekât-ı Sâmî adlı manzum sözlükten sonra Anadolu'da hazırlanan ikinci manzum sözlük özelliğini taşımaktadır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. "*Sözlük, adının, müellifinin ve takdim edildiği sultanın yer aldığı, yazılış sebebiyle tarihini açıklayan bir önsözle başlar. Birinci defterde "elif" ve "hemze"nin Farsçadaki kullanılışını anlatan iki sayfalık bir açıklama vardır. Daha sonra alfabetik olarak sıralanan Farsça kelimeler, Türkçe anlamları ve bazı örnekler yer alır. Sözlük "âb" kelimesiyle başlayıp "yehîden" kelimesiyle son bulmaktadır. Bu kısımda 5540 civarında Farsça kelimeye mâna verilmiştir*" (Erkan, 1991: 513).

İkinci bölümde genel olarak birbirinden farklı konularda bilgiler verilmiştir. "*İkinci defter, birinci defterde yer alan sözlüğün önsözü ile edebî bilgilere dair kısımlarının mısra mısra açıklanmış ve örneklendirilmiş şeklinden ibarettir. "Hamdele" ve "salvele" ile başlayan bu defterde II. Bayezid'den Osman Gazi'ye kadar sekiz Osmanlı padişahının adı sıralanır; kitap yazılırken faydalanılan kaynaklar ve sözlüğün nasıl düzenlendiği anlatılır. Daha sonra ayların Arapça, Farsça, Rumca vb. çeşitli dillerdeki adları, gezegen isimleri ve burçlar yazılır; tecnîs, tenâsüp, muamma, lugaz gibi edebî sanatlara, tarih düşürme kaideleri, "hurûf-ı hecâ"nın kısımları, aruz vezin ve bahirleri, Farsça'da masdarlar, fiil çekimleri, tamlama ve çoğul yapma kuralları ile*

zamirler konusuna yer verilir" (Erkan, 1991: 513).

1.1.1.3. Lügat-ı Halîmî

Bu eser bir önceki başlıkta zikrettiğimiz Bahrü'l-Garâyib'in ikinci ve üçüncü bölümlerinin şerhinden oluşur. Aynı zamanda Farsça – Türkçe bir sözlüktür. "*Bahrü'l-Garâyib'in Halîmî tarafından yapılan ve iki ciltten oluşan şerhi, Lügat-ı Halîmî adıyla bilinmiş ve daha sonra hazırlanmış Farsça – Türkçe sözlüklerde de aynı adla kaynaklar arasında gösterilmiştir*" (Öz, 2016: 104). Lutfullâh Halîmî'nin Bahrü'l-Garâyib'den sonra bu eseri hazırlamasında belli nedenler vardır. "*Lügat-ı Halîmî, Bahrü'l-Garâyib'deki zorlukları gidermek, kelimelerin diğer anlamlarını vermek ve Bahrü'l-Garâyib'in ikinci ve üçüncü defterinde manzum olarak değinilen konu ve kuralları daha geniş bir şekilde işlemek amacıyla yazılmıştır. Bu gerekçeler ön sözde ifade edilmiştir*" (Öz, 2016: 104).

Halîmî bu sözlüğü hazırlarken belli bir tertip oluşturmuştur. "*Birinci ciltte, Bahrü'l-Garâyib'de nazmedilen Farsça kelimeler alfabetik düzende sıralanmış ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Maddelerin tertibinde bap ve fasıl başlıkları kullanılmamıştır. Lügat-ı Halîmî bu özelliğiyle tam alfabetik olarak hazırlanmış ilk Farsça-Türkçe sözlüktür. Harflerde maddelere geçilmeden önce, her harf hakkında açıklamalar Farsça beyitlerle de örneklendirilmiştir. Bu açıklamalardan sonra ilgili harfle başlayan maddelere geçilmiştir*" (Öz, 2016: 104-105).

Bahrü'l-Garâyib'deki konu başlıkları, bu eserde de aynı sırayla ele alınarak verilmiştir. "*Cinas, teşbih, mecaz ve muamma sanatlarına dair kurallar örnekleriyle işlenmiştir. Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve dönemin önemli şahsiyetleri için lügazlar söylenmiştir. İkinci ciltteki cinas, teşbih, mecaz ve muamma konularını içeren kısımlar ile Farsça mastarlar ve gramere ayrılmış olan bölümler, zamanla ayrı birer risale hâline getirilmiştir*" (Öz, 2016: 106).

1.1.1.4. es-Sıhâhu'l-Acemiyye

Bu eserin yazarı bilinmemektedir. Eser mensur bir giriş ile isimler, fiiller ve gramer olmak üzere üç bölümde hazırlanmış Farsça-Türkçe bir sözlüktür. "*Adı, girişte es-Sıhâhu'l-'Acem adıyla anılır. Kim tarafından hazırlandığı ve yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Girişte, bazı Arapça-Farsça sözlüklerden yararlanıldığı*

belirtilmekte, ancak kaynak adları söylenmediği gibi yazılış tarihi konusuna da değinilmemektedir. Nüshanın 904/1498 yılında kopya edilmiş olmasını dikkate alarak bu sözlüğün on beşinci yüzyıl ortalarında yazıldığını söylemek doğru olacaktır. es-Sıhâhu'l-'Acemiyye; Farsça isimler, fiiller ve gramer olmak üzere üç bölümden meydana gelir. Birinci bölümde yaklaşık 4.200, fiillere ayrılan ikinci bölümde 420 civarında madde yer alır. Türkçe karşılıklar, satır altlarına ve boşluklara yatay biçimde yazılmıştır. Farsça kelimelerin okunuşları çoğunlukla hareke işaretleriyle, bazen de Arapça yazılı olarak gösterilmiştir" (Öz, 2016: 109-113).

1.1.1.5. Miftâhu'l-Lüga

Miftâhu'l-Lüga eseri Amasyalı Şeyh Mahmud b. Edhem tarafından hazırlanan bir giriş ve iki bölümden oluşan Farsçadan Türkçeye bir sözlüktür. "*Eser sözlük niteliğinde olmakla birlikte mukaddime bölümünde bazı dil kurallarına da yer vermektedir. Ancak sözü edilen bu kurallar daha çok Farsça ile ilgilidir*" (Kara, 1996: VI).

Kaynaklarda bu eserin II. Bayezid adına yazıldığı söylenmektedir. Sözlük, yaygın olarak kullanılan ve metinlerde sıklıkla geçen kelimeleri ele almaktadır. Eserin "*Giriş kısmı Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üç dilde kaleme alınmış; giriş cümleleri Arapça, yazılış sebebi ve ithafa dair kısımlar Farsça, tertibi hakkında verilen bilgiler de Türkçedir*" (Öz, 2016: 117).

Eserin müellifi giriş bölümünde kendi adını anmaz, ayrıca eserin yazılış tarihiyle ilgili de bir bilgi de bulunmamaktadır. "*Miftahu'l-Lüga'nın Wien Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek'te bulunan yazar hattı nüshasını tanımış olan Güstav Flügel'in verdiği bilgilere göre, bu sözlük 896 yılı Cemaziyelahir ayının sonlarında (Mayıs 1491) tamamlanmıştır*" (Öz, 2016: 118).

Miftahü'l-Lüga'nın sözlük kısmı iki bölümden oluşmaktadır. "*Birinci bölümde önce Farsçanın isim, fiil ve edatlarla ilgili gramer kuralları Türkçe olarak anlatılmış, daha sonra fiillerin mastar şekilleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Fiillerin Türkçe karşılıkları satır altılarına yazılmış, ayrıca her fiilin geniş zaman kökü verilmiştir. Sözlüğün ikinci bölümü çoğunlukla birleşik ve türemiş kelimelerden oluşur. Maddelerin*

sıralanışında ilk harfler bap kabul edilmiş ve baplar harf sırasına göre sıralanmıştır. Baplarda yer alan maddeler, ilk hecelerinin ünlülerine göre meftuha, meksure ve mazmume şeklinde tasni efilmiştir. İkinci, üçüncü ve diğer harflerde de alfabetik sıra gözetilmiştir" (Öz, 2016: 118-119).

Huriye Kara, 1996'da sözlük üzerine "Şeyh Mahmud bin İbrahim Edhem, 'Miftâhü'l-Luga: İnceleme-Metin-Dizin'" adında bir tez çalışması yapmıştır.

1.1.1.6. Vesîletü'l-Makâsıd ilâ Ahseni'l-Merâsıd

Vesîletü'l-Makâsıd, manzum Farsça – Türkçe bir sözlüktür. Aynı zamanda bir dil bilgisi kitabıdır. "*Hatîb Rüstem el-Mevlevî tarafından hazırlanan kitabın yazarı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır*" (Öz, 2016: 120). "*Kaynaklarda eserin yazarı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Nisbesinden ve eserin sebeb-i telifinden anlaşıldığı üzere yazar Mevlevi'dir*" (Kavasoğlu Parkak, 2017: 20). "*Eserin adı tercüme edildiğinde "Fars dilinde rasat ya da gözetleme yerlerinin en güzeline doğru olan maksatların aracı" gibi bir ifadeye ulaşılmaktadır. Keşfü'z-Zünûn'da eserin adı, Fars Dili Hakkındaki Amaçları Gözlemlerin En Güzeline Götüren Araç olarak çevrilmiştir*" (Kavasoğlu Parkak, 2017: 19).

Eser bir giriş, üç bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. "*Birinci babında Farsça fiiller verilir. Fiiller, ilk harfler esas alınarak yirmi fasla ayrılmış; her fasıl ilk hecelerin ünlüsüne göre meftuha, meksure ve mazmume sırasıyla üç 'hâl' ayrılmıştır. Sözlüğün ikinci babı fiillerle ilgili gramer konularına ayrılmıştır. Bu bölüm dokuz kısım ve elli iki 'nev'e ayrılmıştır. Başta; yapmak, etmek anlamındaki 'kerden' fiili örnek verilerek geçmiş ve geniş zaman köklerinden yapılan türetmeler, Arapça fiil çekim sistemine göre sıralanmış ve daha sonra da fiil çekimlerine geçilmiştir. Vesîletü'l-Makâsıd'ın üçüncü babı ise isimler ve ilgili konulara ayrılmıştır. Bu bapta yer alan maddeler de yine birinci baptaki gibi düzenlenmiştir. Farsça kelimelerin hareke kayıtları verilmemiş, bazı kelimeler ise harekelenmiştir. Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları satır altlarında verilmiş, her kelime için birer Türkçe karşılık gösterilmiştir. İsimler kısmında yaklaşık 5.700 madde derlenmiştir*" (Öz, 2016: 121).

Tuhfetü's-Seniyye'de Deşîşî Mehmed Efendi "Her lügatin altına ma'nâsı îcâz üzere yazmağın mübtedler fehm itmeyüp ve Karahisârî fesâhât üzre olmamağın ba'zı türlü lügatler ki ol vilâyetde mütedâvildür fehm olınmaz hem muhtasardur" şeklinde bir değerlendirmeye gitmiştir.

Vesîletü'l-Makâsıd'dan seçmeler yapılmış ve Lügat-ı Müntehab adıyla da bir sözlük hazırlanmıştır.

1.1.1.7. Câmi'u'l-Fâris

Câmi'u'l-Fâris, Ahmed Bardahî Beg eş-Şûnisâvî tarafından hazırlanan Farsça – Türkçe bir sözlüktür. Sözlük içinde birçok bilgiyi barındırmaktadır. "*Farsçanın grameri; Rumi ve Celali takvimleri, gezegenler ve burçlar, nazım türleri, edebî sanatlar ve aruz olmak üzere beş bölümden oluşan hacimli bir eserdir*" (Öz, 2016: 124). Eserin giriş bölümü uzun bir girişten oluşmaktadır. "*Girişte, eserin niçin ve kim adına yazıldığı, bölümleri ve içerikleri hakkında bilgi verilmiştir*" (Öz, 2016: 126). Eserin Mehmed Paşa ve oğlu Mahmud Bey adına yazıldığı eserin ön sözünde belirtilir. "*Ahmed Bardahî, Mehmed Paşa ve oğlu Mahmud Bey'den uzun süre ve unutulmayacak derecede himaye görmüş ve Mehmed Paşa'nın isteğiyle kaleme aldığı sözlüğü bu ikisi adına sunmuştur*" (Öz, 2016: 128). Eser ön sözde verilen bilgilere göre beş bölümden oluşmaktadır. "*Birinci bölüm Farsça isimlere, ikinci bölüm fiillere, üçüncü bölüm de edatlara ayrılmıştır. Dördüncü bölümde Rumi ve Celali takvimlerinde yer alan ay adları, bunların başlangıç tarihleri ile süreleri, takvimlerin kullanılış usulleri, bayramlar ve önemli günler; gezgen adları, bunların burçları ile hareketleri, bunlara verilen adların sebepleri, Arapça ayların ilk günlerinin bulunma şekilleri anlatılmıştır. Beşinci bölüm ise, edebî bilgilere ayrılmıştır. Nazım kurallarının anlatıldığı bu bölümde; sırasıyla beyit, mesnevi, rubai, kıta, kaside, terci, gazel, medih, hiciv, mersiye, neşîd, tercüme, nazım, nesir, nazire, nakîze, müveşşeh, müstezat, kafiye, matla, mahlas, tac-beyt, tarsî, reddü'l-acz alâ sadr, iham, cinas ve çeşitleri, teşbih ve çeşitleri, aruzun ve vezinlerin temel kuralları, bahir ve adları, muamma ve türlerinin tanımları yapılmış ve örnekleri verilmiştir*" (Öz, 2016: 131-132).

1.1.1.8. Şâmilü'l-Lüga

Şâmilü'l-Lüga, Hasan b. Hüseyin b. 'İmad el-Karahisârî tarafından yazılan Farsça-Türkçe bir sözlüktür. Sözlük, Anadolu'da yazılan Farsça-Türkçe sözlükler açısından önemli bir yere sahiptir. "*Farsça-Türkçe satır altı bir sözlük olan Şâmilü'l-Lüga'nın dili, 16. yüzyıl Türkçesi açısından bakıldığında son derece sadedir. Eser, önemli ölçüde Eski Anadolu Türkçesi dönemini yansıtan bir söz varlığına sahiptir*" (Akçay, 2020: 3). Şâmilü'l-Lüga iki bölümden meydana gelmektedir. "*Birinci bölümde 9.100'ü aşkın kelime maddesi mevcuttur. Maddelerin sıralanışında ilk ve son harfler esas alınmıştır. Her bir harf bap kabul edilerek son harfleri aynı olan kelimeler bir bapta toplanmış ve baplar da alfabetik düzende sıralanmıştır. Baplarda yer alan maddelerin ilk harfleri 'nev' kabul edilmiş ve 'nev'ler harf sırasıyla dizilmiştir. Şâmilü'l-Lüga'nın Farsça fiilleri içeren ikinci bölümünde 1.000'e yakın fiil yer alır. Fiillerin geniş zaman kökleri ve Türkçe karşılıkları gramere ayrılan bölümde verildiği için bu kısımda Türkçe karşılıklar yazılmamıştır. Edatlarla kurulu birleşik fiiller ile geçişsiz fiillerin geçişli şekilleri de madde başı yapılmıştır*" (Öz, 2016: 136).

1.1.1.9. Sıhâhu'l-'Acem

Bu sözlük Lutfullah Halimî'nin Lügat-ı Halimî ve Nisârü'l-Mülk adlı sözlüklerinden yararlanılarak hazırlanmış bir sözlüktür. "*Yazarı kesin olarak bilinmemektedir. Bazı nüshaların üzerine düşülmüş notlarda, kütüphane kayıt fişlerinde ve kataloglarda Sıhâhu'l-'Acem, Sıhâh-ı 'Acem ya da Sıhâh-ı 'Acemî adları görülmektedir*" (Öz, 2016: 144). Fiiller, dil bilgisi ve isimler olmak üzere üç bölüm hâlinde düzenlenmiş olan bu sözlük kaynaklarda çeşitli isimlerle anılmıştır ve çeşitli kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

1.1.1.10. Dekâyıku'l-Hakâyık

Eser, Kemâlpaşazâde Şemsüddîn Ahmed b. Süleyman tarafından yazılan, bazı Farsça eş anlamı ve eş sesli kelimeler arasındaki anlam farklarını göstermek için yazılan Farsça-Türkçe bir sözlüktür. Dekâyıku'l-Hakâyık, Veziriazam Makbul İbrâhim Paşa'ya ithaf edilmiştir. Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İslam

Ansiklopedisi'nde Mustafa Özkan'ın hazırladığı maddede eserde Farsça 411 kelime olduğu söylenmiştir. (Özkan, 1994: 111). Yusuf Öz ise hazırladığı Tarih Boyunca Farsça Sözlükler arasında esas aldığı nüshada 423 Farsça kelime olduğunu belirtmiş ve verdiği dipnotta Atsız'ın Kemâlpaşazâde Eserleri adlı yazısında bu sayının 400 kadar olduğunu söylediğini göstermiştir. (Öz, 2016: 149). Bizim çalışma yaptığımız Deşîşî'nin Tuhfetü's-Seniyye adlı eserinde en çok adı geçen eserlerden birisi Dekâyıku'l-Hakâyık'tır. Deşîşî hem kelimelerin etimolojik bilgilerini vermek için bu eseri kullanır hem de yer yer eleştirilerde bulunarak bazı kelimelere yanlış anlamlar verildiğini belirtir. "*Ele alınan kelimelerin önce okunuşu yazılmış, okunuşlarında farklılık bulunanların hareke farklılıkları belirtilerek örnekleri beyitlerle gösterilmiştir. Yerine göre kelimelerin anlamlarını açıklamış ve Türkçe karşılıklarını vermiştir. Ayrıca her anlam için ayrı şahit beyit zikretmiştir. Zikredilen beyitlerin şairleri çoğunluklar belirtilmemiştir. Zikredilen şairler arasında en çok Firdevsî, Hâfız, Sa'dî ve Mevlânâ'nın adları geçmektedir. Ayrıca Nizâmî, Ömer Hayyam, Enverî, Husrev ve Rûdekî'nin de şiirlerinden alıntılar yapılmıştır" (Karaca, 2002: XVIII). Eserde önce telaffuzu üzerinde durulmuş, daha sonra kelime yapısıyla ilgili açıklamalarda da bulunulmuştur. "Mesela 'güftâr' kelimesinin okunuşu belirtilirken 'Kâf-ı Acem'in zammesiyledir, kâf-ı Arabînin fethasıyla 'sırtlan' manâsına olur' denilmektedir*" (Özkan, 1994: 112).

Halil Edib Muallim Nâci ve Atsız da eser hakkında yazılar yazmışlardır. Eser hakkında 2002 yılında Abdullah Karaca tarafından Kemal Paşazâde'nin Dekâyıku'l-Hakâyık'ı (Metin-İndeks) adında bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

1.1.1.11. Lügat-ı Ni'metullâh

Eser, Ni'metullâh b. Ahmed b. Mübârek er-Rûmî tarafından hazırlanan Farsça-Türkçe sözlüktür. Eserin hazırlanan Farsça-Türkçe sözlükler arasında önemli bir yeri vardır. Deşîşî de dahil olmak üzere birçok eser hazırlanırken kaynak olarak gösterilmiş ve içerisinden tanıklamalar yapılmıştır. Eser, Farsça bir girişle başlar ve eserin yazılış sebebi, kaynakları ve düzeni hakkında bilgi verilir. Eser üç bölümden meydana gelmektedir. "*Müellif daha önce yazılmış sözlüklerin tertibini görmüş ve mukaddimesinde belirttiği üzere Uknûm-ı Acem'in tertibine uyarak birinci bölümü*

mastarlara ayırmış, ikinci bölümde Farsça dil bilgisi kurallarını anlatmış üçüncü bölümde ise diğer kelime gruplarına yer vermiştir" (İnce, 2011: 10).

Adnan İnce'nin eser üzerinde yaptığı çalışmadan da gördüğümüz üzere eserin her bölümünde farklı konular ele alınmıştır. "*Lügat-i Ni'metullâh'ta birinci bölüm fiillere ayrılmış ve 1.278 maddenin Türkçe karşılığı verilmiştir. Geçişsiz fiillerin geçişli biçimleri de madde başı yapılmış ve bunların karşılarına geçişli olduklarını belirtmek için 'müte'addî' ibaresi yazılmıştır. 'Kavâ'id-i Zebân-ı Fârisî başlıklı ikinci bölüm gramere ayrılmıştır. Sözlüğün üçüncü bölümünde isimler yer alır. Bu bölüm, ilk harfler esas alınarak yirmi altı baba ayrılmış ve ilk harfler ünlülerine göre tasnif edilerek ikinci ve diğer harflerde alfabetik sıra gözetilmiştir. Bu bölüm yaklaşık 14.600 kelime içerir. Sözlükte nadir Farsça kelimelerin anlamları için Firdevsî, Esedî-Tûsî, Senâî, Şems-i Fahrî, Kâtibî, Hâfız ve Sa'dî gibi şâirlerden örnek beyitler yazılmıştır*" (Öz, 2016: 158).

1.1.1.12. Câmi'u'l-Fürs

Câmi'u'l-Fürs, Mustafâ İbn Mehmed b. Yûsuf tarafından yazılmış bir sözlüktür. Eser "*Ahmed Bardahî Beg es-Sûnîsâvî'nin hazırladığı Câmi'ul-Fâris'in ilk bölümünü içerir ve adı geçen sözlüğün Farsça isimler ve fiiller bölümünde yer alan maddelerin alfabetik olarak yeniden düzenlenmiş şeklidir*" (Öz, 2016: 163). "*Câmi'u'l-Fâris'in bir diğer adı Tercümân-ı Fârisî'dir. Eser bir giriş ve iki bölümde hâlinde düzenlenmiştir. Birinci bölümü Farsça fiillere, ikinci bölümü isimlere ayrılmıştır. Her iki bölümde maddelerin ilk harfleri esas alınmış ve ilk harfler de ünlülerine göre düzenlenmiştir. Maddelerin sıralanışında, yazarı bilinmeyen Tercümânü'l-Lüga adlı Arapça – Farsça sözlük örnek alınmış ve bu kaynak ön sözde Tercümân-ı 'Arabî adıyla anılmıştır*" (Öz, 2016: 161).

1.1.1.13. Lisânü'l-'Acem (Ferheng-i Şu'ûrî)

Ferheng-i Şu'ûrî adıyla da bilinen Lisânü'l-'Acem sözlüğü Türk edebiyatının en önemli sözlüklerinden biri olarak karşımıza çıkar. "*Aynı zamanda eski harflerle basılmış ilk Farsça–Türkçe sözlüktür*" (Öz, 2016: 204). "*Şu'ûrî, Osmanlı sahasında iyi bir Farsça sözlüğün eksikliğini hissederek bu işe giriştiğini söyler. Farsçanın tarihî*

sözlüklerinden yararlanıp farklı görüşleri bir araya getiren derli toplu bir sözlük yazma iddiasındadır. Bu amaçla, daha önce ve kendi döneminde yazılmış birçok lügati inceler, hepsinde geçen kelime ve anlamları bir araya getirir" (Yılmaz, 2019: 30). Hasan Şu'ûrî sözlüğünü oluştururken Farsça sözlüklerdeki sistemi esas almıştır. "*Buna göre harfleri 'harekât-ı selâse' denen üstün, kesre ve zamme sırasına göre sıralayıp aynı heceyle başlayan kelimeleri bir arada vermeyi seçer*" (Yılmaz, 2019: 32). Sözlük bir ön söz ile başlar bunun yanında iki defter ve bir hatimeden oluşmaktadır. "*Mukaddime kısmında Farsça harfler ve bunların Farsça dilbilgisindeki yeri değerlendirilir. Birinci defter (Defter-i Evvel) bazı Farsça atasözü, deyim vb. kalıp sözlerin kullanımıyla ilgili anlam bilgisine yer verir. İkinci defterde (Defter-i Sânî) ise kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiş ve her birinin anlamları üzerinde durulmuştur. Hâtime kısmında yazarın temennileri ve dua beklentisi vardır*" (Yılmaz, 2019: 35). Eser içerisinde birden fazla konu hakkında bilgiye yer verilmiştir. "*Lügat bilgisinin yanı sıra tarih, coğrafya, mitoloji, halk hekimliği, astronomi, gastronomi, tıp, musiki ve tabiî ilimlere dair kıymetli bilgiler vardır*" (Yılmaz, 2019: 36).

Eser ile ilgili Ozan Yılmaz'ın Lisanu'l-Acem (Ferheng-i Şu'ûrî) adında bir çalışması bulunmaktadır.

1.1.1.14. Aksâ'l-Ereb fi Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb

Başlıktaki adıyla kaynaklarda yer alan eser, Zemahşerî'nin Mukaddimetü'l-Edeb adlı eserinin İshak Hocası Ahmed Efendi tarafından Osmanlı Türkçesine yapılan tercümesinden oluşmaktadır. Eserin Türkçe tercümesinden evvel iki uzun mukaddime bulunmaktadır. "*Ahmed Efendi, tercümenin okuyucular tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmak için ilk mukaddimede Arapça ile ilgili, sonraki mukaddimede de Farsça ile ilgili kaideleri anlatır; gerekli gördüğü yerlerde atasözü ve şiirlerden açıklayıcı mahiyette örnekler verir. Bu girişten sonra Mukaddimetü'l-Edeb'in tercümesi başlar. Eserin iki ana bölümünden biri olan isimler (esmâ), iki cilt hâlinde basılmış olan eserin birinci cildinin ikinci yarısını, fiiller (ef'âl) bölümü ise ikinci cildin tamamını oluşturur*" (Yüce, 1989: 289). "*İshâk Hocası Ahmed Efendi kendisine ait ekler dışında, bölüm ve maddelerin tertibinde Mukaddimetü'l-Edeb'e sadık kalmıştır. Adları içeren birinci bölüm 25 bap ve 85 fasla ayrılmıştır. Bap ve fasıllarda sıralanan Arapça kelimelerin Farsça ve Türkçe karşılıkları verilmiştir. Birinci cildin sonunda ve ikinci cildin başında*

isimler ve fiillere ayrılmış bölümlerin fihristi yer alır" (Öz, 2016: 219).

1.1.1.15. Lehçetü'l-Lügât

Lehçetü'l-Lügât Mehmed Es'ad tarafından hazırlanan Türkçeden Arap ve Farsçaya bir sözlüktür. Eser, Osmanlı içerisinde Türkçe kelimelerin madde başı olarak verildiği ilk sözlük olma özelliğini de taşır. "*I. Mahmud'a sunulan bu eser Türkçe kelimeleri esas alarak hazırlanması yönüyle kendinden önceki sözlüklerden farklılık arz etmektedir*" (Cıdık, 2021: 5). Mehmed Es'ad Efendi, sözlüğü hazırlarken birçok kaynaktan yararlanmış ve bu kaynakları "Mukaddime" bölümünde anmıştır. Eser, Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıkları ile galat-ı meşhur diye anılan kelimelerin ve sözlerin bu dillerdeki asıl anlamlarını göstermek amacıyla hazırlanmış bir sözlüktür ve ansiklopedik bir özelliğe sahiptir. (Öz, 2016: 229) Mehmed Es'ad Efendi'nin sözlüğü hazırlarken asıl amacı halkın kullandığı kelimelerin Türkçesini göstermektir. "*Sözlük halkın kullandığı Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşturulmuştur*" (Cıdık, 2021: 6) Eser bu yönüyle Millî Edebiyat şairlerinden Ziya Gökalp üzerinde de etkili olmuştur. Lehçetü'l-Lügât'in bu amaçla hazırlanması aslında Ziya Gökalp'in "*Uydurma söz yapmayız/Yapma yola sapmayız/Türkçeleşmiş Türkçedir/Eski köke tapmayız*" mısralarını hatırlatmaktadır.

Lehçetü'l-Lügât bir ön söz, sözlük kısmı ve hatimeden oluşan bölümlerden oluşmaktadır. "*Ön sözde verilen bilgilere göre Lehçetü'l-Lügât'te Türkçe ve Türkçeleşmiş ya da halk arasında yaygın olan Arapça ve Farsça kelimeler ile galat-ı meşhur olarak kullanılan kelime ve sözler, madde başı yapılmış ve maddelerin okunuşları yazıyla kaydedilerek Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir. Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıkları yanında, eş anlamlıları ve özellikle kök durumunda olan Arapça kelimelerin belli başlı türemişleri de verilmiştir. Ayrıca Arapça ya da Farsça kelime bir deyim olarak ya da bir atasözü içerisinde kullanılıyor ise bunların örnekleri de yazılmıştır. Birkaç eş anlamlısı olan Türkçe kelimelerin hangisi daha meşhur ve yaygın ise, o madde başı yapılmış ve Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir*" (Öz, 2016: 229-230).

Bu sözlüğün daha sonra açıklama kısımları çıkarılarak, Behçetü'l-Lügât adlı bir

nüshası yine Mehmed Es‘ad tarafından hazırlanmıştır. “*Mehmed Es‘ad Lehçetü’l-Lügât için yazdığı ön söz ve hatimeyi bu sözlüğünde de olduğu gibi aktarmış; Lehçetü’l-Lügât’in girişinde sözlük hakkında verdiği bilgileri de Behçetü’l-Lügât’te de tekrarlamıştır. Buradaki bilgilere göre, 1118/1726 yılında başlanıp 1145/1753 yılında tamamlanan Behçetü’l-Lügât yine Sultan I. Mahmud adına yazılmıştır*” (Öz, 2016: 231).

Eser üzerinde, 1988 yılında Latif Beyreli tarafından “Lehçetü’l-Lügât” adıyla yapılan yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

1.1.1.16. Zübdetü’l-Lügâti’l-Lehce

İki cilt hâlinde hazırlanan bu eserin birinci cildi Türkçe-Arapça, ikinci cildi ise Türkçe – Farsçadır. İlk cildi Hasan Efendi 1287/1870’te, ikinci cildini ise Hüseyin Remzi 1288/1871’de hazırlanmıştır (Karahan, 2009: 262). Zübdetü’l-Lügati’l-Lehce eseri seçilmiş kelimelerin alındığı bir sözlüktür. “*Lehçetü’l-Lügât’ten seçilmiş Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarını veren iki cilt hâlinde hazırlanmıştır. Birinci ciltte Türkçe kelimelerin Arapça, ikinci ciltte Farsça karşılıkları verilmiştir*” (Öz, 2016: 276).

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. DEŞÎŞÎ MEHMED B. MUSTAFA B. LUTFULLAH

2.1.1. Hayatı ve Eserleri

Deşîşî Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah hakkında kaynaklarda yer alan bilgi çok azdır. Deşîşe kelimesinin aslı "iri parçalar halinde dövülerek öğütülen buğday ve arpa" anlamına gelen Arapça ceşîştir. Genellikle Arap yarımadasında meşhur olup öğütülmüş hububatın et veya hurma katılarak pişirilmesiyle yapılan yemeğin adı olan ceşîşe halk dilinde deşîşe şekline dönüşmüştür (Es-Seyyid, 1994: 214). Deşîşe Hz. Peygamber'in zamanında yaygınlık kazanmış ve sosyal bir anlam taşımaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren deşîşe yemeğinin hazırlanması ve dağıtılması da İslâm halifeleri ve sultanları tarafından bir âdet hâlini aldı. "Deşîşe-i Resulullah" adıyla meşhur olan bu âdet Haremeyn fakirleri için vakfedilen en eski sadakalardan biri oldu (Es-Seyyid, 1994: 215). Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı Osmanlı Devleti'ne kattıktan sonra burada yer alan uygulamaları sürdürdü ve Mısır, Şam ve Halep'teki Memlüklere ait Haremeyn zahireleriyle deşîşe buğdaylarının ödeneklerine dokunmadı. Kânûnî Sultan Süleyman da Haremeyn ahalisine Mısır'daki birkaç köyün mahsulünü vakfetti, bu köylerden bazıları "Sultan Süleyman deşîşesi" adıyla deşîşeye ayrıldı (Es-Seyyid, 1994: 215). Osmanlılar Döneminde bu vakıfların muhasebesi ve Deşişe sadakasının dağıtımı amacıyla Deşîşe nâzırları tayin edildi. Mehmed Efendi Mısır'da uzun bir süre kalmış burada vakıfların muhasebe işlerinde görev yapmış ve bundan dolayı Deşîşî adıyla da anılmıştır. Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb* adlı eserinde ondan "Deşîşe adıyla tanımış 'El-Lügat' sahibi Muhammed bin Mustafa bin Lutfullâh" diye bahsetmiştir (İssa, 1995: 248). Bursalı Mehmed Tahir ise *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde "*İlm-i lügat mütehassıslanndan lisan-ı Farisînin gavamızına vakıf bir zat olup Amasyalıdır. Mısır emîrü'l-ümerası Hasan Paşa namına 988'de [1580-81] telif ettiği Tuhfetü's-Seniyye ila Hazreti'l-Haseniyye ismindeki lügat-i Farisiyyesi beyne'l-ulema ve'l-üdeba Lügat-i Deşişi namıyla maruftur ki lügat-i Farisiyyeyi Türkçe mukabilleriyle şerh etmiştir. Bu lügatin 1080 [1669-70] tarihinde telhis edilmiş bir nüshası Kütübhane-i Umûmi'de mevcuddur*" diyerek yazardan bahsetmektedir (Bursalı Mehmed Tahir, 2016: 319). "*Bağdatlı İsmail Paşa yazarın 988/1580 yılında öldüğünü söyler. Kâtip Çelebi bu tarihi Tuhfetü's-Seniyye'nin yazıldığı yıl olarak verir*" (Öz, 2016: 167).

2.2. TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE'YE DAİR

Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Tuhfetü's-Seniyye adıyla bilinen ve kaynaklarda bu adla anılan sözlük, diğer sözlük yazarları arasında, *Lügat-i Deşîşe* adıyla anılır. Bu isimlerle bilinen sözlük 988/1580 yılında tamamlanmış; III. Murad (1574-1595) döneminde, Deşîşî lakabıyla bilinen Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından yazılmış ve 985-998/1577-1590 yılları arasında Mısır Beylerbeyi olan Hasan Paşa'ya sunulmuştur (Öz, 2016: 167).

Deşîşî Mehmed b. Mustafa *Tuhfetü's-Seniyye*'nin girişinde iki adet mukaddime yazmıştır. İlk bölümde Farsçadan ve neden bu sözlüğü yazmak istediğinden bahsettikten sonra hangi kaynaklardan yararlandığını da eklemiştir. "İkinci mukaddimede ise Sasanî padişahları, Derî Farsçası, Farsçaya "derî" denmesinin nedeni, bu dilde kullanılan Arapça kelimeler ve Arapçada bulunmayan "pe", "çe", "je" ve "gef" harfleri hakkında bilgi vermiştir. Bu bölümün devamı, Farsça gramerine ayrılmış; Farsça isimler ve türleri; mastarlar ve yapıları, fiillerin geçmiş zaman ve geniş zaman kökleri ve bu köklerden kelime türetme şekilleri ile ilgili kurallar açıklanmıştır. Gramer bölümünün sonunda maddelere geçilmiştir. *Tuhfetü's-Seniyye*'de, Farsça adlar ve fiiller aynı baplarda sıralanmıştır (Öz, 2016: 169)."

Tuhfetü's-Seniyye'de Farsça kelimelerin yararlanılan kaynaklarda bulunulan bütün anlamları ve Türkçe karşılıkları bir arada verilmeye çalışılmıştır. Lügat-i garîbe veya mervî olarak anılan kelimeler için ise yazar şahit beyit nakletmiştir (Öz, 2016: 169).

2.2.1. Eserin adı

Deşîşî Mehmed b. Mustafa eserini et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l Hazreti'l-Haseniyye adını koyduğunu mukaddime bölümünde "Nemlüñ 18 Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām* hediyesi Mısra:

İnne'l-hüdāyā ʿalā miḳdārı mühdi-hā

feḥvāsı üzere nışf-ı recl-i 19 cevād olmaġın bu bende-i pür-ḳuṣūr daḫı ʿizzü ḥużūr-ı lāmiʿün-nūr ve fāʾiżü'ş-sürūrlarına 20 ʿarż-ı hediyye ḳaṣd idüp ism-i Sāmīleri münāsebetiyle bu kitābı et-Tuḥfetü's-seniyye 21 ile'l Ḥażreti'l-Ḥaseniyye nāmıyla maʿnūn ḳıldum." diye belirtir. Bunun yanında eser kaynaklarda ve istinsah nüshalarında Tuhfetü's-Seniyye, Lugat-ı Deşîşî, Deşîşî-i Kebir gibi isimlerle de anılmıştır.

2.2.2. Eserin Nüshaları ve Nüshaların Özellikleri

1. **et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Bağdat Kitaplığı, Nr: B383 (B)**

İstinsah Tarihi: Yok.
Boyut: 313-180 mm.
Yaprak: 339.
Satır: 31.
Yazı Türü: Talik.
Kâğıt Türü: Aharlı.
Temmet Kaydı: Yok.
İçindekiler: Sūret-i Tertīb-i Lüġāt, Muḳaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Ḳısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştaḳa
Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da iki mühür bulunmaktadır
Katalogdaki Açıklama: Bu lügatin diğer adı Lügat Deşişiye'dir. Kurtlar tarafından yenilmiştir. Serlevha müzehhep, cetveller kırmızı. Kahverengi deri cilt.
Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada içi boş ve güzel bir şekilde çizilmiş ser-levha bulunmaktadır. 145a, 145b, 146a ve 211b varaklarında tarihî bilgiler ile ilgili cetvellere yer verilmiştir. Kitabın başına kurtlardan uzak tutması için "Ya Kebīkeç" duası yazılmıştır. Buna rağmen nüsha içinde yer yer kurtların yediğini düşündüğümüz sayfalar bulunmaktadır ama bunlar okumayı engelleyecek bölümlerde değildir.
Baş: Sipās-ı şināş-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...
Son: Firdevsī:

Ez-Īrānīyān men besī güşesteem
Zemīn-rā be-ḫūn-ı gül āġaşteem

Hezārān der ü dü hezārān selām
Ze-mā ber-Muḥammed ʿaleyhi’s-selām

Der-kenar: Yazmanın birçok varağında kelimelerle ilgili bilgiler verilmiş ve ayrıntılı açıklamalara girilmiştir. Yer yer sözcüklerin farklı okunuşlarına da yer verilmiştir. Kelime hakkında bir mazmun veya hikâye varsa bu da der-kenarda yer almaktadır.

2. **et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2755 (A1)**

İstinsah Tarihi: Yok.
Boyut: 230-175 mm.
Yaprak: 457.
Satır: 27.
Yazı Türü: Talik.
Kâğıt Türü: Aharlı kalın.
Temmet Kaydı: Temmetü’l-kitāb be-ʿavni’l-mülki’l-vehhāb kātibü’l-abd der-ū Ḥüseyin-i Şīrāzī.
İçindekiler: Sūret-i Tertīb-i Lüġāt, Muḳaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Ḳısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştaḳa
Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında iki, sonunda bir adet mühür bulunmaktadır.
Katalogdaki Açıklama: Miklepli ve şemseli vişne rengi deri cilt.
Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha bulunmamaktadır. Eserin iç sayfasında “Ḫıred-mend dānā bu meḳarr-ı ʿanāya iʿtinā itmez ve hūş-mend bilen bu seyl mecrāsında binā itmez, ferāş ecl-i ferāş ehl-i ṭayyana ... dāmen der-miyān idügin ve bāzār-ı bī-iʿtibār-ı vücūduñ renci ḫüsrān u sūrī yürzeyān idügin ... ve bu misāfir ʾāne-i dil-firībdegün fī’d-dünyāgānuñ ġarīb ü levkeb-i sulṭanā silügin ḳısılur ve kāşāne-*i devlet-i dünyeviye her ne deñlü menāl-i suḥs ise ʿāḳıbet yıḳılur, ... efrāḥınuñ mālı etrāḥdur ve bu dehr-i ḥarūn-ı laṭmesinden ve devr ü emrün ṣad-ṣarsından ne harūn emīn oldu ve meʿmūn ve dünyā-yı dūn elinden ne cemşīd-i ḍaḥḥāk oldu ne ferīdūn efser-i sürūrı nice serder ü ʿarūs pür-züyūr mülk nice şevher

... ḳalmışdur ve nevbet-i zen çarḫ- salṭanata rūy-ı zerrīn ... .. ṣaḥt nişīn dīvānında nöbetler çalmışdur.” Kısmı yer almaktadır ve çeşitli Arapça ve Farsça beyitler bulunmaktadır. Eserde çeşitli tarihî bilgileri göstermek için 161a, 161b, 162a, 239a, 239b, 240a sayfalarında cetveller bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-āyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Firdevsī:

Ez-Īrānīyān men besī güşesteem
Zemīn-rā be-ḫūn-ı gül āġaşteem
Hezārān der ü dü hezārān selām
Ze-mā ber-Muḥammed ʿaleyhi’s-selām

Der-kenar: Bu bölümlerde yazar kelimelerin farklı okunuşlarına ve kelimelerle ilgili çeşitli hikâyelere yer vermiştir. Kelimeyle ilgili bir mazmun olduğunda bunu da der-kenarda belirtmiştir.

3. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2756 (A)

İstinsah Tarihi: h. 1118 (m. 1707)

Boyut: 225-150 mm.

Yaprak: 401.

Satır: 33.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı ince.

Temmet Kaydı: Meşhūr u muteʿārif der-temme bi’l-ḫayr.

İçindekiler: Sūret-i Tertīb-i Lüġāt, Muḳaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Ḳısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştaḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a’da iki mühür bulunmaktadır. Ferheng nām yekī kitāb-est ki der-lüġat-ı Fürs der-Hindūstān yekī ez-müteʾḫirīn cemʿ kerde vü kitāb-ı muʿteber ü müfīd-est.

Katalogdaki Açıklama: Başlık ve cetveller. Miklep ve yazma şemseli siyah deri cilt.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada altın yaldızlarla süslenmiş bir ser-levha bulunmaktadır. 221b, 122a ve 179b varaklarında tarihî bilgiler ile ilgili cetvellere

yer verilmiştir. Yazmanın ilk 30 varağı eksiktir. Temel nüshada yer alan eserin telif nedeni gibi başlıklara yer verilmemiştir.

Baş: Sipās-ı şināS-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīde-kārī-rā...

Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yālī maʿnāsına, terkibde müstaʿmeldür deñiz yilisi dirler.

Der-kenar: Yazmanın der-kenarlarında kelimelerin açıklaması verilmiştir. Kelimelerin farklı yazımları da yine aynı bölümde gösterilmiştir. Eksik veya atlanan yerler, kelimeyle ilgili mazmun ve hikâyeler de der-kenarda bulunmaktadır.

4. **et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2757 (A2)**

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 250 – 150 mm.

Yaprak: 336.

Satır: 15.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı ince.

Temmet Kaydı: Bir *mim* eklenmiştir.

İçindekiler: Sūret-i Tertīb-i Lüġāt, Muḳaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Ḳısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştaḳa

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da iki mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserin ser-levhasında çeşitli süslemeler yer alır, içi boştur. Eserin kapak sayfasında "Olam dirseñ eger maḳbūl-i dergāh/Dir tāʿāt-ı Ḥaḳḳdan çıḳma her gāh" beyti yer almaktadır. Nüshanın sayfaları ince olduğu sayfanın arkasındaki yazılar kimi zaman görünmektedir fakat bu durum metnin okunmasına herhangi bir engeli bulunmamaktadır. Satırların çevresi bir cetvelle çevrilmiştir. 130b ve 131a sayfalarında bazı tarihî bilgileri göstermek ve açıklamak için cetveller bulunmaktadır. Bir sonraki sayfayı göstermek için kullanılan reddâdeler bu nüshada mevcut değildir. Nüsha içerisinde herhangi bir yırtılma ve kurt yeniği bulunmadığından nüshanın iyi bir şekilde korunduğu düşünülmektedir.

Baş: Sipās-ı şināS-ı esās u sitāyiş-i bī-ḳıyās u ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīde-kār-rā...

Son:

Z’ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Nüshanın der-kenarlarında kimi zaman satıra sığmayan sözcüklerin devamı yazılmış kimi zamanda nüsha içinde not düşülmesi gereken sözcüklerin açıklaması yer almıştır. Sahh kaydı için de der-kenarlar kullanılmıştır. Kelimeler ile ilgili mazmunlar ve hikâyelere de der-kenarlarda yer verilmiştir.

5. **et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr. 03 Gedik 18345 (F)**

İstinsah Tarihi: h. 1015 (1606)
Boyut: 245 – 145 mm. 190 x 90.
Yaprak: 342.
Satır: 31.
Yazı Türü: Tali.
Kâğıt Türü: Yok.
Temmet Kaydı: Ve’l-ḥamdüli’llāh ḳaddi temme heẕe’l-nüsḫa el-ferīfe ʿalā yedā zaʿf-ı ʿİbādu’llāhü’l-ġanīü’s-Seyyid Muḥammed ibnü’l-Esed ʿale’l-Ḥüseynī nī evās,ṭ şehr-i Muḥarremü’l-ḥarām min şühūr sene ḫams-ı ʿaşere ve’l-elif mine’l-ḥayāti’n-nūriyye ʿaleyhi faẓlü’l-Ḥāliḳ inne külli et-taḥiyyat fī-Medīne Mıṣrü’l-Ḥamiyyed ʿafā ʿanhüma ... ḫayrü’l-beriyye āmīn.
İçindekiler: : Sūret-i Tertīb-i Lüġāt, Muḳaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Ḳısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştaḳa
Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında bir mühür bulunmaktadır.
Katalogdaki Açıklama: Yazarın ölüm tarihi eserin sonundan alınmıştır. Lügat, Deşîşî adıyla da bilinir.
Nüsha ile İlgili Tespitler: Eser içinde tarihî olayları göstermek için 129a ve 129b sayfalarında cetveller yer almaktadır.
Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş bī-ḳıyās ü ḥamd-i bī-ġāyet ü şükr-i bī-nihāyet-i āferīde-kārī teʿālet...
Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yalı maʿnāsına Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yilisi dirler

Der-kenar: Eserin der-kenarlarında kelimeler ile ilgili bilgi verilmiş. Eser içinde yazımı unutulan kelimeler der-kenarda gösterilmiştir. Bunun yanında sözcüklerle ilgili ek bilgiler, mazmunlar ve hikâyeler de der-kenarda yer almaktadır.

6. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Atıf Efendi Kütüphanesi, Nr: 2716 (G)

İstinsah Tarihi: Yok.
Boyut: Yok.
Yaprak: 398.
Satır: 29.
Yazı Türü: Talik.
Kâğıt Türü: Yok.
Temmet Kaydı: Sonuna bir *mim* konulmuştur.
İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, Ḳısm-ı evvel der-esmā'-i cāmide ve müştaḳa
Mühürler ve Temellük Kayıtları: Nüshanın 1a, 2a, 31a, 56a, 85a, 104a, 132a, 157a, 184a, 248a, 275a, 311a, 331a, 353a, 383a ve 398a sayfalarında birer mühür bulunmaktadır.
Katalogdaki Açıklama: Yok.
Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha içinde kelimeyi oluşturan harfler kelimeden önce kırmızı mürekkeple yazılmış, kelimelerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiş ve açıklamalar da siyah kalemle yazılmıştır. 146a ve 146b sayfalarında cetveller bulunmaktadır ama bu cetvellerin içine herhangi bir şey yazılmamıştır. 210a, 210b ve 211a sayfalarında bulunan cetvellerde tarihi bilgiler yer almaktadır.
Baş: Sipās-ı şināş-ı esās u sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet. Āferīd-kārī...
Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Nüshada der-kenarlar genel olarak sah (صح) kaydı kullanılmıştır. Ayrıca kelime hakkındaki hikâyeler ve mazmunlar da der-kenarlarda anlatılmıştır.

7. Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kataloğu, Nr. 4745M (H)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 230x140-180x85 mm.

Yaprak: 463.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı:

Ve ümmīd-i reʾy halīm bā-iḫlāṣ
Ḳıl duʿālar ki müstecāb olsun

Kātib-i nüsḫa-i celīle ḫudā
Nāʾil-i ecr-i bī-ḥesāb olsun

Cāmiʿi rūḥ-ı sālike luṭfen
Nāsiḫa-ḫˇān olan müstetāb olsun

Gül gibi ṣāḥibi elinde müdām
Böyle yap bir kitāb olsun

Yaʿnī gülşen-serāy faẓlında
Sāʾil her lüġat mücāb olsun

Olup ʿāī merātibe dāḫil
Ṣaḥn-ı devletde kām-yāb olsun

Maẓhar-ı devlet-i Süleymānı
Ṣāḥib-i merciʿ vü meʾāb olsun

Çāre-fermā-ı cemʿ ü ...
Kām-baḫşāy-ı Şeyḫ ü şāb olsun

ʿAyn-ı tārīḫe ġayn-ı dāl olup
Nev-dūne çü āfitāb olsun

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müştaḳa
Mühürler ve Temellük Kayıtları: Hümāyün-i ḥarem yazan bir kayıt bulunmaktadır, bunun yanında okuyamadığımız iki mühür daha bulunmaktadır.
Katalogdaki Açıklama: Yok.
Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserde ser-levha bulunmamaktadır. 182b ve 183a sayfalarında bulunan cetvellerde tarihî bilgiler yer almaktadır. 247a, 247b ve 248a sayfalarında da cetveller yer almaktadır. Eserin sayfaları çok ince olduğu için arka sayfada bulunan yazı da görünmektedir. Bu da yazıların okunmasını zorlaştırmaktadır. Eserde başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Açıklamalarda ise siyah mürekkep kullanılmıştır. Nüshada yer yer kurtların yediği bölümlere rastlanmaktadır. Kimi sayfalarda da renk değişikliği görünmektedir.
Baş: Sipās-ı şināś-ı esās u sitāyiş-i bī-ḳıyās u ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr...
Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Nüshanın der-kenarlarında sah kayıtlarının yanı sıra kelimelerin diğer yazımları gösterilmektedir. Bununla birlikte kelime ile ilgili bir mazmun veya hikâye varsa o da der-kenarda bulunmaktadır.

8. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Koleksiyonu, Nr. 01118 (I)

İstinsah Tarihi: Yok.
Boyut: 248x143-166x80 mm.
Yaprak: 701.
Satır: 27.
Yazı Türü: Talik.
Kâğıt Türü: Yok.
Temmet Kaydı: Eser bölümü: Temmet bi-minhu ve kerime ketebete sālikü'l-ḥaḳīr.

Mesadir bölümü: Temmetü'l-meṣādir bi-ʿavni'llāhi'l-ḳādir.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa, Ḳısm-ı düvüm.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 49a, 80a, 175a, 198a, 220a, 299a, 330a, 366a, 382a, 430a, 465a, 527a, 602a, 666a, 698a sayfalarında birer ve 701a sayfasında iki mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha yoktur fakat ser-levha için oluşturulmuş tezhipli bölümler bulunmaktadır. Buralarda altın sarısı ve mavi mürekkepler kullanılmış ve içlerine çeşitli çiçek motifleri çizilmiştir. Nüshanın kenarlarında kurtların yediği belli olan delikler yer almaktadır. Bunlar metni engellemediğinden okuma konusunda herhangi bir engel oluşturmamaktadır. Nüsha içinde varak numarası her sayfada değil her on sayfada bir yazılmıştır. 238b ve 239a sayfalarında iki cetvelde tarihî bilgiler verilmektedir. Eserin 672b'den itibaren başlayan bölümünde Farsça mastarların gösterildiği ek bir bölüm yer almakta burada başlık olarak Farsça kelime verilmekte ve karşılığında Türkçesi yazılmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet...

Son: Eser sonu:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Mesadir bölümü sonu: **Yūşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmeldür.

Der-kenar: Nüshalarda yer alan der-kenarlarda kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları gösterilmektedir. Ayrıca kelimelerle ilgili mazmunlar ve hikâyeler de der-kenarlarda yer almaktadır.

9. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 03210 (İ)

İstinsah Tarihi: yok.

Boyut: 210x147-162x84 mm.

Yaprak: 422.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nestalik.

Kâğıt Türü: Âharlı, suyolu yatay çizgili, filigranlı, yaldız cetvelli, krem renkli kâğıt.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb beʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb kaddi vuḳuʿü'l-firāġ min taḥrīrü kitābü'd-deşīşe.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi, "Mine'l-Kütübilletî Vakafehe'l-Fakîr ilâ Keremi Rabbihi's-Samed Şeyhzâde Mehmed Es'ad hîne Kevnihî Nakîben ale'l-Eşrâf Encâhumâllâhu Sübhânehû mimmâ Yuhâf", 1262, 1a; Şahıs mührü, "Fe-tebârakâllâhu Ahsene'l-Hâlikîn", 1200, 1a; Mühür, Okunamadı, 1a; Temellük kaydı, Hâfız Hüseyin et-Tabîb, 1a; Temellük kaydı, Ebû Bekir b. Mustafa, 1a.

Katalogdaki Açıklama: Farsça ve Türkçe sözlüktür. Cilt içinde çeşitli şiirler yer almaktadır. 1a sayfası tezhibî başlıklı baş sayfadır. 2b sayfasının baş tarafında fevâid vardır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cilt kapağında Şâir Sa'ib'den Farsça beyitler ve kime ait olduğu belli olmayan Türkçe beyitler vardır. Satırlar belli bir çerçeve içine alınmıştır. Nüshada görüldüğü kadarıyla büyük bir bozulma veya kurt yeniği yoktur. Bu da nüshanın gayet iyi bir şekilde korunduğunu göstermektedir. Ser-levhasında herhangi bir yazı bulunmamasının yanında süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemeler görüldüğü kadarıyla sade bir çizim olarak görülmektedir. 157b, 158a, 223b, 224a, 224b, 225a ve 225b sayfalarında cetveller bulunmaktadır. Nüshanın arka cilt kapağının iç bölümünde de Arapça bir nesir bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: [m-n] **Yemenī:** Ol meşhūr vilāyete mensūb dimekdür.

Der-kenar: Der-kenārlarda genellikle kelimelerin çeşitli yazılışları ve okunuşları gösterilmiştir. Bunun yanında kelimelerle ilgili hikâyelere, mazmunlara, tashihlere ve başlıklara da yer verilmiştir.

10. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 3211 (J)

İstinsah Tarihi: 1083.

Boyut: 203x144-152x85 mm.

Yaprak: 539.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Âharlı, suyolu dikey çizgili, filigranlı, yaldız cetvelli, krem renkli kâğıt.

Temmet Kaydı: Temmeti bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi, "Mine'l-Kütübilletî Vakafehe'l-Fakîr ilâ Keremi Rabbihi's-Samed Şeyhzâde Mehmed Es'ad hîne Kevnihî Nakîben ale'l-Eşrâf Encâhumâllâhu Sübhânehû mimmâ Yuhâf", 1262, 1a.

Katalogdaki Açıklama: Farsça-Türkçe lugattır. Müellif adı önsözde (1b), müellif tarafından belirlenen eser adı ise 4a'da geçmektedir.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Cilt kapağının içinde bir kelime-i tevhid bulunmaktadır. Eserde ser-levha yoktur. Esere başlanmadan önce üst kısımda bulunan bir besmele-i şerif bulunmaktadır. Satırlar bir çerçeve içinde bulunmaktadır. Nüsha sayfalarında bazı yıpranmalar mevcuttur ama herhangi bir kurt yeniğine rastlanmaktadır. Bazı sayfalarda nemlenmeden dolayı izler görülür. Nüshada 197b, 198a, 281b, 282a ve 282b sayfalarında cetveller yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās u sitāyiş-i bī-ḳıyās u ḥamd-i bī-ġāyet ü şükr-i bī-nihāyet...

Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Nüshanın der-kenarlarında bazı düzeltmeler, kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları gösterilmiştir. Kelimelerin açıklamalarına, onlarla ilgili mazmunlara ve hikâyelere de der-kenarlarda yer almaktadır. Satır içine sığmayan cümleler de çerçeve silinerek der-kenarda gösterilmiştir.

11. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Fatih Kütüphanesi, Nr: 5243 (K)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 272x162-200x95 mm.

Yaprak: 521.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmet bi-ʿavni'llāh u ḥasenü tevfīḳahu.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa, Ḳısm-ı s̱ānī der-meṣādir.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında iki adet mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserin cilt kapağı içinde çeşitli mısralar, beyitler ve yazılar yer almaktadır. Nüshanın ser-levhası sade bir şekilde süslenmiştir. Satırlar bir çerçeve içine alınmıştır. Nüshada yıpranmalar görünmekle beraber herhangi bir kurt yeniği görülmemektedir. Nüshanın kimi sayfalarında yıpranmalar görülmektedir. Nemden kaynaklanan sararmalar ve lekeler de nüshada dikkat çekmektedir. Mürekkep yoğunluğundan kaynaklı olarak bazı yazımlarda harfler daha kalın bir şekilde yazılmıştır. 183b ve 184a sayfalarında cetveller yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ü şükr-i bī-nihāyet...

Son: Eser sonu: [k-m-ṣ-l] **Yek-muṣallī:** Bir üstūretlıḳ.

Mesadir sonu: **Aġāştānīden:** Müteʿeddī.

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları gösterilmiştir. Kelimelerin kimi anlamlarına da bu bölümde yer verilmiştir. Kelime ile ilgili bir mazmun veya hikâye bulunuyorsa der-kenarda bahsedilmiştir.

12. et-Tuhfetü's-Seniyye İle'l-Hadreti'l-Hasaniyye, Fazıl Ahmed Paşa Kütüphanesi, Nr. 1520 (L)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 47x150-185x85 mm.

Yaprak: 385.

Satır: 30.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Yok.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa, "Hâzâ mimmâ Vakafehu'l-Vezîr Ebu'l-Abbâs Ahmed b. el-Vezîr Ebî Abdullah Mehmed Urife bi-Köprülü Ekâlallâhu Isârahumâ", 1b. Şahıs mührü, İnnemâ li külli'mriin mâ nevâ, 2a.

Katalogdaki Açıklama: Konu başlıkları ve bazı ibareler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında düzeltme ve eklemelere yer verilmiştir. Sayfa kenarlarında rutubet izleri bulunmaktadır. Nüsha baştan sona reddâdelidir. Nüsha 6 Şaban 1067 tarihinde Köprülü Ahmet b. Muhammed Paşa koleksiyonuna eklenmiştir, 1a.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha yoktur. Eser bir besmele-i şerif ile başlamaktadır. Satırları çevreleyecek herhangi bir çerçeve de bulunmamaktadır. Bazı sayfalarda nemden kaynaklı izler görülebilmektedir. Nüshada bir kurt yeniği görülmemektedir. Sayfaların bazılarında mürekkep lekeleri görülmektedir. 145a, 145b, 146a'da cetveller bulunmaktadır. 203b ve 204a sayfalarında da cetveller vardır ama bu cetvellerin içleri boştur. Yazılar gayet okunaklı bir şekilde yazılmıştır.

Baş: Sipās-ı şināS-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: V'llāh-u aʿlem bi'ṣ-ṣavāb.

Der-kenar: Der-kenarlarda nüshadaki kelimelerin açıklamalarına, farklı yazılış ve okunuşlarına yer verilmiştir. Kelime ile ilgili bir hikâye veya mazmun varsa açıklama yapılmıştır. Satır sonuna sığmayan veya yazımı unutulan bazı kelimeler veya heceler de der-kenarda gösterilmiştir.

13. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hadreti'l-Hasaniyye, Hamidiye Kütüphanesi, Nr: 1392 (M)

İstinsah Tarihi: 1080.

Boyut: 270x155-185x90 mm.

Yaprak: 486.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı, sarı.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-lüġāti'ş-şerīfe. Ḳad vuḳuʿü'l-firāġ ʿalā İsmaʿīl bin

Aḥmedü'l-Kātib fī şehri Recebü'l-mürecceb mer şühūr sene ṣemānī ve elif min hicreti mine'l-ʿizz ü ve'l-şeref ġafriluhu. *Mīm.*

Buldı eczā ile evrāḳı nizām
Ḥamdi'l-lāh bu kitāb oldı tamām
Sene: 1080

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında iki mühür ve 486a sayfasında bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın iç kapağında "Fihrist-i lüġāt-ı Deşīşe" başlığı altında bir fihrist bulunmaktadır. Burada babların hangi sayfalarda oldukları gösterilmiştir. Ayrıca fihristin nasıl kullanılacağı ve kelimenin nasıl bulunacağını belirtmek için bazı yerleri silik bir not da bulunmaktadır. Bu bölümde nüshanın satır numarası ve varak sayısı da kurşun kalemle yazılmıştır. Nüshanın bazı yerlerinde neme bağlı lekeler bulunmakla birlikte sayfa kenarlarında mürekkep lekelerine de rastlanmaktadır. Eserin başında çiçek desenlerinin bulunduğu bir ser-levha bulunmaktadır. Ser-levha içinde ise besmele-i şerif yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı sitāyiş-i esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Yemenī: Ol meşhūr vilāyete mensūb dimekdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda bazı kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları gösterilmiştir. Ayrıca kelimelerle ilgili mazmunlara, hikâyelere de yer verilmiştir. Kelimelerin tashih edilmiş biçimleri de der-kenarda gösterilmektedir.

14. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, Nr: 1098 (N)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 285x195-177x77 mm.

Yaprak: 3+319.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, rika.

Kâğıt Türü: Aharlı, ince.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa, Ḫatimet meṣādir-i mānendedür, Ḳāʿide-i zebān-ı Fārsī.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da üstü karalanmış bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın başlarında fihrist yer almaktadır. Bu fihriste göre hangi babın hangi sayfada yer aldığı gösterilmektedir. Eserin son bölümünde ise mastarlar ve Fars dilinin kuralları hakkında bilgiler yer almaktadır. Eserin bazı sayfalarında yıpranmalar görülmektedir. Bazı sayfalarda ise mürekkebin silinip o bölümün tekrar yazıldığını gösteren silgi lekeleri bulunmaktadır. Nüshanın diğer nüshalardan farklı olarak muhtasar bir nüsha olduğu bellidir. Çünkü kelimelerin olduğu gibi karşılıkları verilip geçilmiştir. 153a ve 153b sayfalarında cetveller bulunmaktadır.

Baş: Ḥamd-i bī-ḳıyās ve şükr-i tā-sipās ān mālik-i bī-hemtār ki mülkeş bī-enbāreht...

Son: Eser sonu:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Mesadir sonu: **Yuzānīden:** Müteʿaddī. **Yūşīden:** İşitmek. **Yūġīden:** Boyunduruḳ urmaḳ.

Kaʿide-i zebān-ı Farsī sonu: Ve bilürdi ve yitişdürdi dimekdür ve gāh olur āḫirine elif ve nūn ilḥāḳ olınmaġıla müteʿaddī olur. Meṣelā irsān ve benūsān gibi. *Mīm mīm mīm mīm mīm mīm.*

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları bulunmaktadır. Aynı zamanda kelimelerle ilgili ek bilgi verilecekse bunun için der-kenarlar tercih edilmiştir.

15. **Lugat-ı Deşişe: (et-Tuhfetü's-Seniyye ilâ Hadreti'l-Haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY01512 (O)**

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 298x205 mm.

Yaprak: 436.

Satır: 32.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: Temmeti bi-minhu ve keremehu. Temmeti heẕeü'l-nüsḫati'ş-şerīfeti'l-mübreketi'-meymūeti. Beynü'ṣ-ṣalāṭīn fī-yevmi'l-aḥadi'l-vāḳiʿ fī-sitti rebīü'l-evvel sene erbaʿ vü ʿaşrīn ve elif. Min hicreti'n-nebeviyye. Bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'ṣ-ṣamed. Dervīş Çāvuş ibni Ḥācī Muḥammed ġafri ẕenūbe.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa, **Düvüm** der-beyān-ı meṣādır-ı taḥarrüfāt-ı ve ḳavāʾid der-beyān-ı Derī.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında okunamayan bir mühür bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine ait bir mühür de bulunmaktadır. Bu mührün altında Rıza Paşa Kütüphanesine ait olduğunu belirten bir not da yer alır. Eserin arka kapağının iç bölümünde "Monlā Ḫüsrev Cāmiʿ şerīfūn kürsisine ʿāyise ḫatimūn evḳāf-ı ṣandūḳından olan nüḳūdı altı bin beş yüz ḳuruşun vażʿına bināʾ-i nümāsından ḳırḳ kuruş nüsha-i mesrūṭa māh-be-māh alan mütevlīsi Başmaḳçı Ḥācī Ḥāve Efendi maḥalle muḫtārı ve kātibi ... Ḥasan Kāmil Efendidür ve ḥālā sābıḳda Şeyḫi Şehrī Muḥammed Efendi bendeye ḳaḥr yiditmişt onun icrāsına himmet buyurmaḳ bābında merḥūm niyāzımdur.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın baş kapağının iç bölümünde fihriste yer verilmiştir. 1a bölümünde "İstiṣḥabetü'l-ʿabdi'l-faḳr Dervīş Aḥmedü'l-Mevlevī niʿmet-ḫᵛān ḫānḳāhī-zāde ʿafī ʿanhü" yazısı bulunmaktadır. Onun altında ise "Et-Tuḥfetü's-seniyye ile'l-Ḥażreti'l-Ḥaseniyye Mecelleti Nefīse" altında bir başlıkta Arapça olarak eser hakkında kısa bilgi vermektedir. Bu bilgiler Deşîşî'nin kitabı ne zaman yazdığı, nasıl bir yol izlediği, hangi kaynaklardan yararlandığı ve kime sunduğu ile ilgili bilgilerdir. Ayrıca eserin içeriği hakkında da bilgilerden bahseder. Yazının sonunda ise bu bilgilerin Katip Çelebi'nin Keşfü'z-zünun adlı eserinden alındığı gösterilir. 1a sayfasında çevresine kalemle daireler çizilmiş bir Arapça ibare daha bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine ait olduğu belirtilen mührün sağ üst bölümünde de Arapça bir beyit yer almaktadır. Eserde satırlar belli bir çerçeve içine alınmış olup der-kenarları göstermek için de sayfa kenarına tek

çizgiyle ayrı bir çerçeve çizilmiştir. 427a sayfasında "**Eş-Şeyḫi'l-Ekber.**" Başlığıyla birlikte bazı açıklamalarda bulunulmuş ve çeşitli beyitler söylenmiştir. 428, 429, 430, 431. varaklar boştur. 432b sayfasında "Şah İsmāʾīl-est, Pādişāh-ı hümāyūn ber-bābür, Zerrān-ı Ḫusrev" başlıkları altında beyitlere yer verilmiş, 433a sayfasında "Lüġat-ı Deşīşe" başlığına tekrar yer verilmiştir. 433b sayfası boştur. 434a sayfasında en üst kısımda "ʿaded-i varaḳ 434" yazmaktadır. Kırmızı kalemle ise "Lüġatü'd-Deşīşi teʾlīf-i Muḥammed Muṣṭafā Şeyḫ Lütfu'llāh ḳaddese sırrahu el-ḳarīz" adlı kırmızı mürekkeple yazılmış bir başlık bulunmaktadır. Sayfanın sol kısmında "Ḥażret-i Mevlānā" başlığıyla bir beyit verilmiştir. Eserin 434b sayfasında küçük bir ser-levha bulunmakta ve bu ser-levhanın içinde besmele-i şerif yer almaktadır. Bu bölümde Farsça mastarlar gösterilmekte ve onlarla ilgili şahit beyitler verilmektedir. 451b sayfasında biten bu bölümün son cümlesi "**Yuşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmel ve meşhūrdur." şeklindedir. Bu açıklamadan sonra "**Temmeti'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-Vehhāb *mīm*.**" İbaresi yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı şināş-ı esās ve sitāyiş-i bi-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet-i āferīde-kār-rā ve **teʿālet...**

Son: Eser sonu: **Yelī:** Sāḥil, yālī maʿnāsına Türkīde müstaʿmeldür. Deñiz yālīsi dirler meşhūrdur.

Der-kenar: Der-kenarlarda metin içindeki sözcüklerin çeşitli okunuşları bulunmaktadır. Kelime ile ilgili hikâyelere ve uzun açıklamalara da der-kenarlarda yer verilmiştir. Kimi zaman satırlarda yazılmayan veya yazılması unutulan kelimeler burada gösterilmekle birlikte ayrıca kelime ile ilgili beyitler de der-kenarlarda bulunmaktadır.

16. Lugat-ı Deşişe: (et-tuhfetü's-seniyye ila hadreti'l-haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY05779 (Ö)

İstinsah Tarihi: 1726.

Boyut: 277x157 mm.

Yaprak: 383.

Satır: 31.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Ḳadde vüḳuʿü'l-ferāġ min taḥrīr heẕe'l-lüġati'l-laṭīfet fī-yevmi'l-

cumʿa min şehr reyiʿü'l-aḫser sene s̱ülüs̱ ve s̱ülüs̱īn ve miʾe ve'l-elif ʿan bed ʿAbdü'l-ḥaḳīr Maḥmūdü'ş-şehīr be-mażī-rā dih ġafru'l-lāh lehu ve levü'd-dīn.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Nüshanın 1a sayfasında bir Osmanlı mührü ve İstanbul Üniversitesine kayıt olduğunu gösteren bir mühür vardır.

Katalogdaki Açıklama: Eserin yazıldığı hattın cinsi: Talik. Sayfadaki satır sayısı: 31 Cildin cinsi: Vişne rengi meşin, şemse.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cildi iyi ve sağlam görünmektedir. Sayfalarda herhangi bir yıpranmaya uğramaması ve kurt yeniğinin de bulunmaması nüshanın iyi korunduğunu göstermektedir. Nüshada gayet güzel süslenmiş bir ser-levha yer almaktadır. Ser-levhada besmele-i şerif bulunur. Satırlar düzgün bir hatla yazılmıştır. 141a, 141b ve 142a'da bir cetvel bulunmaktadır. 191b/03'te bir yanık izi bulunmaktadır. Satırların çevresinde güzel bir çerçeve bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şināsı-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Yelī: Sāḥil yālī maʿnāsına Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yelīsi dirler.

Der-kenar: Der-kenarlarda bazı kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları bulunmaktadır. Kelimelerle ilgili ek açıklamalara, hikâyelere ve mazmunlara da der-kenarlarda yer verilmiştir. Satıra sığmayan bazı kelime ve ekler de der-kenarda gösterilmiştir.

17. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi Koleksiyonu, Nr: 1061 (P)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 295x195-233x122 mm.

Yaprak: 367.

Satır: 31.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: Temmeti bi-minnuhu ve keremehu.

İçindekiler: Ṣuret-i tertīb-i lüġat, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmide ve müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin iç kapağında çeşitli mühürler ve tuğralar yer almaktadır. Bu bölümde Farsça beyitlere ve onların çevirisine de yer verilmiştir

lakin bunlar silik bir şekildedir. 1a sayfasında Raşid Efendi Kütüphanesine ait olduğunu gösteren bir mühür de bulunmaktadır ve bunun üzerinde "Deşişe-i Kebir" isimli bir başlık yer almaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: 1b sayfasında bir ser-levha bulunmaktadır. Ser-levha içinde eserin adı ve besmele-i şerif bulunmaktadır. Ser-levha çeşitli çiçek motifleriyle süslenmiştir. Nüshada yok denecek kadar az yıpranmalar görünmektedir. Eserin cildinin de iyi olduğu ve bu sayede eserin iyi bir şekilde korunduğu tahmin edilmektedir. Yer yer bazı sayfalarda mürekkep lekelerine rastlanmaktadır ama bu eserin okunmasında herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Nüshada varak numaralandırılması yapılmadığı gözlenmektedir.

Baş: Sipās-ı şināsı-ı esās u sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet, āferīd-kārī-rā teʿālet...

Son: [-l-] **Yelī:** Ṣāḥil yālī maʿnāsına. Türkīde de müstaʿmeldür. Deñiz yālīsi dirler meşhūr u müteʿārifdür.

Der-kenar: Der-kenarların bazılarında mühürler bulunmaktadır. Satırların yanında der-kenarlar için de ince bir çizgiyle çerçeve oluşturulmuştur. Genellikle kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları der-kenarlarda gösterilmiştir. Ek olarak der-kenarlarda kelime ile ilgili bir açıklama, mazmun yahut hikâye varsa bu bölüme eklenmiştir.

18. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fī Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Nr: 7517 (R)

İstinsah Tarihi: 1733.

Boyut: 258x157-207x89 mm.

Yaprak: 354.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Ḳade vuḳuʿü'l-ferāġ min taḥrīr heẕetü'l-lüġati'l-ḥaseniyye hezetü'l-ḥaḳḳī nī yevmi'l-ḥamsīn fī vaḳti'l-ʿaṣr fī-tesʿite sebāʿīni'l-muʿaẓẓam sene sitte ve erbaʿīn ve māneʾ ve ulūf temmeti.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb, Ḳısm-ı evvel der-

esmāʾ-i cāmīde vü müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında iki mühür ve 353a sayfasında iki mühür bulunmaktadır. Kütahya sancaġı mülḥaḳınlarında ḫānedān-ı ḳadīm muḥibb-i evliyā vü ṣadīḳ-i ʿulemā sālik-i ṭarīḳ-i inzivā tārek-i ṭarīḳ-i ġavā merḥūm mefżūrıla Maḥmūd Begüñ ḥüḳm-i kütübhāne ve ṭalābe vaḳfıdur.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserin baş cilt kapağının içinde fihrist yer almaktadır. Burada babların hangi sayfalarda verildiği gösterilmektedir. 1b sayfasında sadece bir süslemeyle ser-levha yer alır. Ser-levhanın içi boştur. Çeşitli çiçek süslemeleri görülmektedir. Bab başlıkları büyük harflerle ve kırmızı kalemle yazılmıştır. 160b, 161a, 226a, 226b, 227a ve 227b sayfalarında cetveller yer almaktadır. Eser cildi tam meşin kaplı, mıklepli, şemselidir.

Baş: Sipās-ı sitāyiş-i esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i...

Son:

Z’ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı yazılışlarına ve okunuşlarına yer verilmiştir. Kelimelerle ilgili bir mazmun veya hikâye varsa bunlar da der-kenarda gösterilmiştir. Satırlara sığmayan kelimeler de zaman zaman burada gösterilmiştir.

19. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, Nr: 645 (S)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 180x130-135x070 mm.

Yaprak: 514.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Bir *mīm* harfiyle bitirilmiştir.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb, Ḳısm-ı evvel der-esmāʾ-i cāmīde vü müşteḳa.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında eserin Lala İsmail Efendi'nin kütüphanesine ait olduğunu gösteren bir mühür vardır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha bulunmamaktadır. Baş sayfalarda satırlar bir çerçeve içine alındığı görülmektedir. Daha sonraki sayfalarda çerçevelere rastlanmamaktadır. Nüshanın birçok yerinde nemden oluşan lekelere rastlanmaktadır. Kimi sayfalar koptuğu için daha sonradan yatay bir şekilde nüshaya eklenmiştir. Kâğıt ince olduğu için arka sayfadaki yazılar da görülebilmektedir fakat bu durum eserin okunmasına engel olmamaktadır. Yer yer kâğıt renginde farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bazı sayfalarda yırtılmalar ve yıpranmalar da tespit edilmiştir. Eserin 177a ve 177b sayfalarında cetveller bulunmaktadır. Ayrıca 270a ve 270b sayfalarında da kimi tarihleri ve sayıları gösteren cetveller bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şināsı-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Eser sonu: Yelvī: Yelve ḳuşı. **Yelī:** Sāḥil yālī maʿnāsına Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yilisi dirler.

Mastar sonu: **Yūşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmeldür.

Der-kenar: Der-kenarlarda satırlara sığmayan kelimeler ve açıklamaları kimi zaman der-kenarda kimi zaman satırları çevreleyen çerçeve içinde verilmiştir. Bu bölümlerde kelimelerin açıklamalarının yanında kelimelerle ilgili hikâyelerin de yer aldığı görülür. Kimi zaman da kelimeyle ilgili şahit beyitler de der-kenarda gösterilmiştir.

20. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Koleksiyonu, Nr: 3558 (Ş)

İstinsah Tarihi: 1625.

Boyut: 280x150-200x85 mm.

Yaprak: 477.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmet.

İçindekiler: Ḳısm-ı düvüm, bābü'l-maṣādir, Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i

kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında bir mühür ve tuğra bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın başında ser-levha bulunmamaktadır. 1a sayfasında yazar, kitabın adına ve Farsça beyitlere de yer vermiştir. Eserin kimi yerlerinde lekelere rastlanmaktadır. Kâğıt inceliğinden dolayı bazen arkadaki yazılar görünmektedir fakat bu eserin okunmasına engel teşkil etmemektedir. Satırlar belli bir çerçeve içinde gösterilmiştir. Eserin aslında devam bölümü olan mastarlar nüshanın başında gösterilmiş daha sonra sözlük kısmına geçilmiştir.

Baş: Elḥamdü'li'llāhi Rabbi'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalavātu ʿalā nebīnā Muḥammedin seyyidü'l-mürselīn ve ʿalā ālihi ve ṣahbihi ecmāʿīn. **Ḳısm-i düvüm**...

Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Gözlemlediğimiz kadarıyla der-kenarlarda kelimelerle ilgili çeşitli açıklamalara ve hikâyelere yer verilmiştir. Kelimelerle ilgili bir mazmun varsa bunlar da der-kenarlarda gösterilmiştir. Satır için sığmayan kelimeler ve kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları da der-kenarlarda gösterilmektedir. Ayrıca bazı şahit beyitler de der-kenarda verilmiştir.

21. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Köprülü Kütühanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu Nr: 656M, 657,658,659,660 (T)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 245x145-195x90 mm.

Yaprak: 656M: 110, **657:** 91, **658:** 97, **659:** 98, **660:** 97.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-vehhāb.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları:

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha 5 ayrı cilt hâlinde bulunmaktadır. 656M numaralı ilk clidin 1a sayfasında "*Daḫale fī-silkü meliki'l-faḳīr kānet Muṣṭafā Zehdī Es-Sāmīstūnī sene 1045*" yazmaktadır. Yine ilk ciltte ser-levha bulunmaktadır. Bu ser-levha sade ve güzel çiçek çizimleriyle süslenmiştir. Ser-levhanın içi boştur. İlk cilt 1a-110b arası sayfaları barındırmaktadır ve son yazan kelime "biyār"dır. İkinci cilt biyār kelimesinin açıklamasıyla başlar ve Esedī-i Tūsī'nin bir şiiriyle son bulur. İkinci cildin 65a sayfasında altın renkli çerçeve ile çevrelenmiş bir cetvel yer almaktadır. Yine 67 a sayfasında da çevresi altın renkli çerçeve ile çevrelenmiş bir cetvel daha bulunmaktadır. 658 numaralı üçüncü ciltte bir önceki ciltte bulunan Esedī-i Tūsī'nin şiiri devam etmektedir. Bu cilt de Enverī'nin bir beyti ve "ve gāh olur ki rāyı taḥfīf..." cümlesi ile biter. Üçüncü cildin 59a, 59b, 60a, 61a sayfalarında da çeşitli cetveller bulunmaktadır. 659 numaralı dördüncü cilt bir önceki ciltteki cümlenin devamı olan "... idüp ḫürem dirler." cümlesi ile başlar ve ilk satırda Hüsrevī'nin bir beytine yer verilir. Bu cildin son satırı "... olınur ve dermānde, ʿāciz maʿnāsına, Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāhibi bu maʿnāya żamm-ı bā ile ve bādan ṣoñra ..." cümlesi ile sonra erer. Bu sayfada satır kenarlarını kaplayan cetvel biraz kesilmiştir ve arka sayfadaki bazı kelimelerin harfleri görünmektedir. 660 numaralı beşinci ve sonuncu olan cilt bir önceki cildin son cümlesinin devamı "nūnıla benḫuste dimiş." Cümlesi ile başlar ve ilk satırda pīḫte kelimesinin açıklamasına yer verilmiştir. Bu cildin 97a numaralı son sayfasında **Yelī** kelimesinin açıklaması yer alır ve eser burada sona erer. Bu ciltte de cetvel çiziminden kaynaklandığını tahmin ettiğimiz kesikler yer almaktadır. Bu kesikler dışında genel olarak tüm ciltlere baktığımızda metnin okunmasını zorlaştıracak yıpranmalar mevcut değildir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yālī maʿnāsına, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, deñiz yelisi dirler, meşhūrdur.

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları gösterilmekle birlikte kelimeyle ilgili ek bir açıklama, hikâye ve mazmun varsa bunlara da yer verilmiştir. Der-kenarlar aynı zamanda şahit beyitleri göstermek için de verilmiştir.

22. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4842 (U)

İstinsah Tarihi: 1675.

Boyut: 213x145-160x83 mm.

Yaprak: 452.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Aharlı, farklı renklerde, filigranlı, cetvelli

Temmet Kaydı: Temmü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāv ḳaddü vaḳʿu'l-ferāġ min taḥrīru kitābü'd-deşīşe el-müsemmā bi't-tuḥfetü's-seniyye ile'l-ḥażreti'l-ḥaseniyye fī ġurre şehri Ramażānü'l-mübārek. Sene sitte s̱emānīnu elf mine'l-hicreti'l-nebeviyye.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında

Katalogdaki Açıklama: Dil notu: Türkçe Arapça Farsça.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın kapak içi sayfasında Deşīşe-i Kebirī başlığı altında "ʿAtbe ʿaleyhi şehr-i iḥtirama rū-māl-i żirāʿat ü niyāz-mendī birle maʿrūf ʿabd-ı müstehām budur ki envāʿ-i iʿṭāf-ı Ḫudāygāna ile meşhūn münşerir ġāyet maḳrūne ve teşrīfāt-ı melikkāne merāḥim-nümūnları maṭlaʿ-ı iḳbālden eşref-zīn sāʿatde ṭāliʿ olmaġın lev-i teʿāẓīm ile taḳbīl ü zeyūr-i şeref-ḫar u mebāhāt ḳılınur. duʿā-yı ʿömr ü devletleri tekrār ü miṣāl-i bī-miṣālleri yine ber-dāşte-i pīş-gāh-i meʿālī penāh- şāhāneleri ḳılınmışdur. Egerçi ḥuddam degil ve līkin emr-i şerīflerine imtiṣālen riḳʿa-i ʿubūdiyet taḥrīrine iḥtirā olınmadı. Ḫayrü'l-ḥāfıẓīn gevher-i girān-māye-i ẕāt-ı ʿālī-şāneleri derc-i vekāye-i ṣamed āyende meṣūn u maḥfūẓ eyleye emīn sāhlu..." yazısı bulunmaktadır. Nüshanın başında sade bir şekilde süslenmiş ser-levha bulunmaktadır. Bazı sayfalarda nemden kaynaklı lekelere rastlanmaktadır. Bazı sayfalarda ise kırmızı mürekkep lekelerine rastlanmaktadır. Satırların çevresi bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Eserin içinde herhangi bir yıpranmaya veya yırtılmaya rastlanmamıştır. Nüshanın 186b ve 187a sayfalarında cetveller yer almaktadır. 253b ve 254a sayfalarında da satıların gösterildiği cetvellere rastlanmıştır. Eserin cildi mukavva üzeri yeşil renklerde, filigranlı ve cetvellidir.

Baş: Bi'smillāhi'r-raḥmānı'r-raḥīm. Sipās-ı şināṣ-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve

ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet.

Son: [m-n] **Yemenī:** Ol meşhūr vilāyete mensūb dimekdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı okunuş ve yazılışlarına yer verilmektedir. Kelime ile ilgili bir mazmun, hikâye ve açıklama varsa bunlara da der-kenarlar üzerinde yer verildiği görülür. Satıra sığmayan bazı kelimeler, kelimeye bağlı olan şahit beyitler de burada gösterilir.

23. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4843 (Ü)

İstinsah Tarihi: 16 Şevval 1026 (18 Ekim 1617)

Boyut: 279x165-210x95 mm.

Yaprak: 602.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Aharlı, ince, yaldız cetvelli, filigranlı, su yolu yatay ve dikey.

Temmet Kaydı: Temmet bi-ʿavni'llāhi'l-kerīm. Ḳadde vaḳʿü'l-ferāġ fī-taḥrīr heẕe'l-lüġati'l-ḥaseniyye bīdeti'l-ḥaḳīri faḳīr Erdīş-i Behrām nāyīü'l-mevlevī Fī 17 Şevvālü'l-muʿaẓẓim min sene sitte ve ʿışrīn baʿde elif fī-zāviyeti Mevleviyye Mışrü'l-Ḳāhire.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında

Katalogdaki Açıklama: Farsça-Türkçe sözlüktür. Müellif ismi eserin içerisinde geçmektedir.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın başında bir cetvel içinde babların hangi sayfalarda yer aldığını gösteren fihriste yer verilmiştir. Nüshada altın yaldızlı, çiçeklerle süslenmiş bir ser-levha bulunmaktadır. Ser-levhada besmele-i şerif yer almaktadır. Bazı yerlerde lekeler yer almakla birlikte herhangi bir yıpranmaya ve yırtığa rastlanmamıştır. 222a sayfasında iki cetvele yer verilmiştir. 327b, 328a, 328b sayfalarında da çeşitli sayıların gösterildiği cetveller bulunmaktadır.

Baş: Bi'smillāhi'r-raḥmānı'r-raḥīm. Sipās-ı şināS-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīd-kār...

Son:

Z’ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Der-kenarlarda sözlük içinde geçen kimi kelimelerin anlamları verilmektedir. Aynı zamanda kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları da gösterilmektedir. Eğer kelime ile ilgili mazmun, hikâye ve açıklama yer alıyorsa der-kenarlar kullanılmıştır.

24. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4844 (V)

İstinsah Tarihi: 1039 (1630).
Boyut: 264x163-200x109 mm.
Yaprak: 462.
Satır: 29.
Yazı Türü: Arap harfli, nesih.
Kâğıt Türü: Aharlı, nohudi, su yolu yatay ve dikey, ince filigranlı.
Temmet Kaydı: Eser sonu: Temme, 1039. Mastar bölümü sonu: Temmetü’l-maṣādir bi-ʿani’llāhi’l-ḳādir, sene 1039.
İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb, ḳısm-ı düvüm.
Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında
Katalogdaki Açıklama: Genel notlar: Farsça-Türkçe sözlüktür. Müellif ismi eserin içerisinde geçmektedir. Dil notu: Türkçe Arapça Farsça.
Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cildi mukavva üzeri kahverengi meşin kaplıdır ve mıklepledir. Ayrıca gömme şemseli, salbekli ve iç kapakları ebru kaplıdır. Baş kapak sayfasında Arapça bir beyit yer almaktadır. Nüshada ser-levha bulunmamaktadır. Kimi sayfalarda açıklamalara daha fazla yer vermek amacıyla kenar sayfaları eklenmiştir. Satırların çevresinde herhangi bir çerçeve bulunmamaktadır. 165a ve 165b sayfalarında cetveller bulunmaktadır. 241a, 241b, 242a sayfalarında da çeşitli sayıların verildiği ve hesaplamaların yapıldığı cetveller vardır. Bab başlıklarını göstermek için genellikle sayfa başına büyük fontlarla yazım görülür. Kelimeler diğer nüshalarda olduğu gibi kırmızı mürekkeple yazılmamış,

sadece üstlerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiştir. Eserin başında fihriste yer verilmiştir lakin bu fihristte sayfa numaraları gösterilmemiştir.

Baş: Sipās-ı şināS-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīd-kārī-rā teʿālet...

Son: Eser sonu:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Mastar bölümü sonu: **Yūşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmeldür.

Der-kenar: Der-kenarlarda kimi zaman düzeltmelere yer verilmiş kimi zaman da kelimenin farklı okunuş ve yazılışları gösterilmiştir. Kelimeyle ilgili olan mazmun, hikâye ve açıklamalara da der-kenarlarda yer verilmiştir. Satıra sığmayan sözcükler de der-kenarlarda yer almaktadır.

25. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4845 (Y)

İstinsah Tarihi:

Boyut: 279x170-194x98.

Yaprak: 437.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nestalik.

Kâğıt Türü: Aharlı, nohudi, su yolu yatay, ince, yaldız cetvelli.

Temmet Kaydı: Temmetü'ş-şerīfe ʿalā bud, derviş Maḥmūd bende-i ibn-i Sulṭān Gülşenī. Ḳaddesa'llāhu esrārihümā yevmü'ş-şelāse min şehr-i āḫir-i Ramażānü'ş-şerīfi'l-mübārek ve erbaʿa ve tisaʿīn ve ve tisaʿmiʾe. Raḥmu'llāhi li-men naẓari heẕe'l-lüġati'ş-şerīfe ve duʿāü'l-müʾellife ve ḳātibe.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında.

Katalogdaki Açıklama: Genel notlar: Farsça-Türkçe sözlüktür. Müellif ismi eserin içerisinde geçmektedir. Dil notu: Türkçe Arapça Farsça.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cilt özellikleri katalogda şu şekilde verilmiştir:

Mukavva üzeri kahverengi meşin kaplı, miklebli, yaldız bezemeli, gömme şemseli, salbekli, köşebentli, zencerekli, cetvelli, iç kapakları vişne çürüğü meşin kaplı, yaldız dövme şemseli, zencerekli, cetvelli. Eserin başında Camî'ye ait üç beyit bulunmaktadır. Nüshada mavi ve altın yaldızlarla süslenmiş, gayet güzel çiçek çizimleri bulunan bir ser-levha yer almaktadır. Satırların çevresinde çerçeve bulunmaktadır. Bununla beraber der-kenarlarda gösterilen kelime ve cümleler de ayrı bir çerçeve içine alınmıştır. Sayfaların herhangi birinde yırtılma ve yıpranma görülmemektedir. Kimi sayfalarda mürekkep lekelerine rastlanmaktadır fakat bu lekeler okumayı güçleştirecek kadar koyu değildir. Bazı cümlelerin silindiği ve tekrardan yazıldığı silgi izlerinden anlaşılmaktadır. 162a, 162b, 163a ve 164a sayfalarında cetveller bulunmaktadır. 232a, 232b ve 233a sayfalarında da sayılar ve hesaplamaları gösteren cetvellere yer verilmiştir. 438a sayfasında çeşitli kurallardan kısaca bahseden bir bölüm bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şināsı-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr...

Son: Yelī: Sāḥil, yālī maʿnāsına ve Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yelisi dirler.

Der-kenar: Der-kenarlarda eserde geçen kelimelerle ilgili açıklamalara, hikâyelere ve mazmunlara yer verilmiştir. Kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları da burada gösterilmiştir. Der-kenarlar ayrıca satıra sığmayan ve düzeltilmeye ihtiyaç duyulan kelimeleri göstermek için de kullanılmıştır. Kelimeyle ilgili bir şahit beyit varsa ve satırlarda gösterilmesi unutulmuşsa bunlara da der-kenar içinde yer verilmiştir.

26. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap Koleksiyonu Nr: 01110-002 (Z)

İstinsah Tarihi:

Boyut: 293x208-25x136 mm.

Yaprak: 447.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb.

İçindekiler: Ḳısm-ı düvüm, bābü'l-maṣādir, Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında eserin Reisülküttab Kütüphanesine

ait olduğunu gösteren bir mühür vardır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın 1a sayfasında bir kelime-i şehadet bulunmaktadır. Ve onun altındaki şu cümle vardır. "Ve rā ile mervīdür. Atasına ve anasına ʿāḳ olan ferzend ve muṭlaḳā ʿāṣī maʿnāsına bir maḫīde lüġatdür. Ḳutlı ve yemişli berū-mend lafẓından muḫaffefdür. Bāʾ-i ʿAcemīyile kemend ü semend ü birnine pādişāh ʿalemi ve ümīd ṭutdı dimekdür." Nüshada ser-levha yoktur. Eser "ḳısm-ı düvüm" denilen ikinci bölümle başlar ve burada kelimelerin mastar hâlleri verilir. Daha sonra kelimelerin karşılıklarının verildiği sözlük bölümü başlamaktadır. Eserde yer yer mürekkep lekelerine rastlanmaktadır. Kelimenin veya cümlenin silinmesinden kaynaklı mürekkep lekeleri de görülmektedir. Eserde 128b sayfası boş bırakılmıştır. Diğer nüshalarda görülen cetveller bu nüshada görülmemektedir. Bazı sayfalarda yazı şekillerinin değiştiği görülmekte ve bu da nüshanın farklı müstensihler tarafından yazıldığını düşündürmektedir.

Baş: Bi'smi'llāhı'r-rahmanı'r-rahīm El-ḥamdüli'llāhi Rabbü'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalavātu ʿalā nebīnā Muḥammed seyyidü'l-ʿālemīn ve ʿalā ālihi ve ṣaḥbihi'l-kerāmīn. **Ḳısm-ı düvüm**...

Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yālī maʿnāsına. Türkīde daḫı müstaʿmeldür deñiz yelisi dirler, meşhurdur, müteʿarifdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda eser içinde yer alan kelimelerin farklı okunuş ve yazılışlarına yer verilmiştir. Bununla birlikte satırlara sığmayan kelimeler; kelimelerle ilgili açıklamalar, hikâyeler ve mazmunlar da der-kenarlarda gösterilmiştir.

27. Deşîşe-i Kebir, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Nr: 22 Sel 4746 (S1)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: Yok.

Yaprak: 593.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Meṣādir bölümü: **Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb.** Eser bölümü: **Temmet**.

İçindekiler: Ḳısm-ı düvüm, Bāb-ı meṣādir, Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında kitabın Edirne Selimiye kütüphanesine ait olduğunu gösteren bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Kısm-ı düvüm bölümü eserin başında verilmiştir. Burada mastarlar yer almaktadır. Daha sonra ise kelimelerin çeşitli açıklamalarının bulunduğu sözlük bölümü başlamıştır. Nüshada güzel bir ser-levha bulunmaktadır. Satırlar altın yaldızlı bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Eserde varak numaraları gösterilmemiştir. Her sayfada reddade olduğu görülmektedir. Tahminimizce 219a ve 219b sayfalarında tarihi cetveller görülmektedir. 311b, 312a ve 312b sayfalarında da satrançla ilgili hesapların bulunduğu cetveller bulunmaktadır. Nüshada herhangi bir yıpranma, yırtılma veya kurt yeniği görülmemektedir.

Baş: Mesadir bölümü: Bi’smi’llāhı’r-rahmanı’r-rahīm El-ḥamdüli’llāhi Rabbü’l-ʿālemīn ve’ṣ-ṣalavātu ʿalā nebīnā Muḥammed seyyidü’l-ʿālemīn ve ʿalā ālihi ve ṣaḥbihi’l-kerāmīn.

Eser bölümü: Sipās-ı şināS-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Mesadir bölümü: **Yūġīden:** Boyunduruḳ urmaḳ. **Yūşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmel ü meşhūrdur.

Eser bölümü:

Z’ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı yazımları gösterilmiştir. Eserde aynı zamanda kelimelerle ilgili açıklamalara, hikâyelere ve varsa mazmunlara da yer verilmiştir. Nüshada kelimelerin Arapçada ve Türkçede ne anlama geldiği de kimi zaman der-kenar içinde verilmiştir. Bazı şahit beyitler de bu bölümde gösterilmiştir.

28. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami Koleksiyonu, Nr: 01157 (Y1)

İstinsah Tarihi: 1030 (1621)

Boyut: 285x170-200x90 mm.

Yaprak: 458.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-lüġāti'ş-şerīfe ʿalā yed Dervīş Maḥmūd bende ibn Sulṭān Gülşenī.

İçindekiler: Ṣūret-i Tertīb-i lüġāt, muḳaddime, ḳısm-ı evvel der-esmāʾi cāmide müştaḳa

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Nüshanın 1a sayfasında Sultan Ahmed Han'ın vakfına ait olduğunu gösteren bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cildi bordo renklidir. Üzerinde çeşitli çiçek süslemeleri bulunmaktadır. Cilt kapaklarının iç kısımlarında çeşitli ebrulara da rastlanmaktadır. Mıklep yer almaktadır. 1a sayfasında "Kitāb-ı lüġāt-ı Deşīşe" ibaresi yer almaktadır. Eser sayfalarında herhangi bir yıpranma veya yırtılma görülmemektedir. 1b sayfasında kırmızı, kahverengi ve mavi renklerin ağır bastığı sade bir ser-levha yer almaktadır. Satırların çevresi güzel bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Bazı sayfalarda renk değişimleri görülmektedir. 181a, 181b ve 182a sayfalarında çeşitli tarihlerin ve bu tarihlerle ilgili bilgilerin bulunduğu cetveller bulunmaktadır. 253a, 253b ve 254a sayfalarında da satranç ile ilgili hesaplamaların bulunduğu cetveller yer almaktadır. Nüshanın son sayfasına şöyle bir kayıt düşülmüştür: "Be meded ṭoñdı ṣovuḳdan biñ otuzda her deryā (1030)"

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr...

Son: Yelī: Sāḥil yālī maʿnāsına Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yelīsi dirler.

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin anlamları ile ilgili bilgilere, hikâyelere ve mazmunlara yer verilmiştir. Kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları ile satır içine sığmayan kelimeler de der-kenarlarda gösterilmiştir.

29. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa Koleksiyonu, Nr: 00368 (Y2)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 300x187-197x98 mm.

Yaprak: 492.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb.

İçindekiler: Ḳısm-ı düvüm, bābü'l-meṣādir,

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Mihrimâh Sultân Câmii'nde Kâtip Mahmûd, "Vakafe haze'l-Kitâb el-Hâcc Mahmûd el-Kâtib bi-Câmi'i Mihrimâh Sultân fi'l-Üsküdâr Mülhakan bi-Kütübi'l-Hâcc Yûsuf fi'l-Câmi'i'l-Mezkûr", 1a, 1b, 2a, ..., 492b.

Katalogdaki Açıklama: Nüshanın mukaddime kısmı 23b sayfasındadır. Zahriye sayfasında müellif ve eser adı kaydedilmemiştir. 201b ve 202a sayfasında tablolar bulunmaktadır. Varaklar satır altı reddâdelidir. Nüshanın tamamına kırmızı mürekkeple cetvel çekilmiştir. Bâb ve fasıl başlıkları, "beyt", "şi'r", "nazm" gibi ibareler, özel isimler, Farsça kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Söz başları ise kırmızı noktalardan duraklarla belirlenmiştir. Sayfa kenarlarında ta'likler, tashih kayıtları, kelimelerin farklı imlâları, beyitler, İran devlet büyükleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca "matlab" ibaresi altında o sayfada işlenen konuların başlıkları sayfa kenarlarına kaydedilmiştir. Varak numaraları sonradan kurşun kalemle gösterilmiştir. Onlu formalardan oluşan nüshada nadiren de olsa rutubet izleri ve mürekkep lekeleri görülmekte ancak okumaya engel olmamaktadır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha kısm-ı düvüm, babü'l-mesadir bölümü ile başlamaktadır. Geri kalan bilgiler ve gözlemler katalogdaki açıklama ile aynıdır.

Baş: Elhamdüli'l-lāhi Rabbü'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalavātu ʿalā nebīnā Muḥammedi Seyyidü'l-mürselīn ve ʿalā ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn.

Son: Mesadir bölümü: **Yūġīden:** Boyunduruḳ urmaḳ. **Yūşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmel ü meşhūrdur.

Eser bölümü:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Der-kenar: Katalogdaki açıklama ile aynıdır.

30. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B17886 (Bey1)

İstinsah Tarihi: 1047 (1637).

Boyut: 265x160 – 210x95 mm.

Yaprak: 244.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'l-mülkü'l-vehhāb. Be-dest-i faḳīr-i ḥaḳīrü'l-muḳırr

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, Muḳaddime, Ḳısm-ı evvel, Ḫātime meṣādir beyānındadur.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eser başında iki mühür vardır ama bunlar silik olduğu için okunamamaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: 1a sayfasında **Et-Tuḥfetü's-Seniyye ile'l-Ḥażreti'l-Ḥaseniyye** adlı bir başlık vardır ve başlığın altında "Sene 990 tarihinde Muḥammed Çelebi ve ili Mıṣr olan Ḫādim Ḥasan Paşaya yazduġı lüġatdür." yazısı yer almaktadır. Yine 1b sayfasında **Cümle bu taḥrīr olınan kitāblar bu lüġatüñ içinde mündericdür** başlığı altında eserde kullanılan kaynak sözlüklerden bahsedilmiştir. 1b sayfasının sol alt kısmında ise şu ifadeler yer almaktadır: "Bu tārīḫüñ müʾellifi ve bu lüġatüñ muṣannifi olan merḥūm Muḥammed Çelebi merḥūmān efżālü'l-müteʾḫirīn ü dīdetü'l-müfessirīn Şeyḫü'l-ḥarem Münşī Efendi ve Dāvud Pāşā Ḫᵛācesi Fevzī Efendiñün muṣāḥb ve yār-ı vefādārlarından idi, egerçi ḫalḳ içinde bu lüġat Deşīşe diyü şöhret bulmışdur, lākin münşāʾ-i ġalaṭ budur ki merḥūm bir tārīḫde Deşīşe kātibi olmış aña bināʾen lüġat-ı kātib Deşīşe diyice yirde taḫfīf idüp deşīşe dimişler, merḥūm müʾellif ṭoḳuz yüz ṭoḳsan tārīḫinde ve ili Mıṣr olan Ḫadim Ḥasan Pāşāya hediyye idüp dībācesinde Et-Tuḥfetü's-seniyye ile'l-ḥażreti'l-ḥaseniyye diyü nām virmişdür." Nüshanın 1b sayfasında güzel bir ser-levha bulunmaktadır. Eserin başında sözlük kısmı bulunduğu gibi sonuna ek olarak mastarlar bölümü eklenmiştir. Yer yer nemden kaynaklı lekelere rastlanmaktadır

fakat bunlar metnin içine sirayet etmediği için okumada herhangi bir zorluk çıkarmamaktadır. Nüshada herhangi bir sayfa veya varak numarasına yer verilmemiştir. Bu yüzden tahminimizce 121a ve 121b sayfasında cetveller bulunmaktadır. Diğer nüshalarda satrançla ilgili bölümde hesaplamaların bulunduğu cetveller bu nüshada görülmemektedir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Eser bölümü:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ġoncehā çīde

Mesadir bölümü: **Yūġīden:** Boyunduruḳ urmaḳ. **Yūşīden:** İşitmek maʿnāsına müstaʿmel ü meşhūrdur.

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları gösterilmiştir. Bunun yanında kelime ile ilgili bir hikâye, mazmun veya açıklama varsa ya da tarihî bir olaya yer veriliyorsa der-kenarda gösterilmiştir. Satıra sığmayan kelimeler de der-kenarlarda yer almıştır.

31. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B6896 (Bey2)

İstinsah Tarihi: 1266 (1850)

Boyut: 320x190-220x95 mm.

Yaprak: 511.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhü'l-mülki'l-ʿazīzi'l-vehhāb.

İçindekiler: Ṣūret-i tertīb-i lüġāt, Muḳaddime, Ḳısm-ı ṯānī der-meṣādir.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Ḳaddi vaḳf-ı heze'l-kitābi'l-celīl ve'l-eṯeri'l-cemīl ve'l-hezetü's-sultānü'l-aʿẓamve'l-ḫāḳāni'l-mufaḫḫerü's-sultān ʿAbdü'l-mecīd Hān izā emru'llāh eyyām u ʿömri devlete ilā āḫirü'd-devrān iʿnā bihā Ḥażret-i Yezmir ʿālem-i sulān ʿaleyhi'ş-şān caʿlu'llāh saʿyü'l-vāḳıfe meşkūren ve cezāhā cezāen...

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha açık kahverengi bir kapla kaplanmıştır. İç kısmında asıl cildin yeşil olduğu görülmektedir. Nüshanın başlarında "Heẕa fihrist-i Deşīşe fi'l-lüġatü'l-Fürs" isimli başlık altında babların hangi sayfalarda yer aldığını gösteren fihriste yer verilmiştir. Fihrist bölümünde sade bir çiçek süslemeli ser-levha yer almaktadır. Sözlüğün başladığı yerde de gayet güzel yazılmış bir ser-levha bulunmaktadır. Satırlar güzel bir çerçeve ile çevrelenmiş, bab başlıkları da ayrı bir çerçeve içinde gösterilmiştir. Nüshanın bazı sayfalarında lekelere ve katlanmış sayfalara rastlanılmıştır fakat bunlar metnin okunmasına herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Tüm sayfalarda reddadeler gözlemlenmektedir. 162a, 162b, 163a, 164a, 164b sayfalarında çeşitli tarihleri gösteren cetveller yer almaktadır. 247a, 247b ve 248a sayfalarında da çeşitli satranç hanelerinin hesaplarını gösteren cetveller bulunmaktadır. Nüshanın son sayfalarında silinmiş bir yazı dikkat çekmektedir. Nüsha kapalı hâldeyken de yan tarafında çeşitli motiflerin oluştuğu göze çarpmaktadır.

Baş: Sipās-ı şināS-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Eser sonu: [k-m-ṣ-l] **Yek-muṣallī:** Bir üstüretlıḳ.

Mesadir sonu: **Firdevsī:**

Ez-Īrānīyān men besī güşesteem
Zemīn-rā be-ḫūn-ı gül āġaşteem

Hezārān der ü dü hezārān selām
Ze-mā ber-Muḥammed ʿaleyhi's-selām

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları gösterilmiştir. Kelime ile ilgili ek bir açıklama, hikâye ve mazmun yer alıyorsa bunlar da der-kenarda gösterilmiştir. Bir tarihî bilgi yer alıyorsa bundan da der-kenarda bahsedilmiştir. Der-kenarlar aynı zamanda satıra sığmayan kelimeler veya kelimelerin hecelerini göstermek için de kullanılmıştır. Yanlış yazılmış kelimeler de tashih edilmiş ve der-kenarlarda gösterilerek doğrusu yazılmıştır.

32. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr: 1834 (Ç1)

İstinsah Tarihi:

Boyut: 290x200-230x120 mm.

Yaprak: 296.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb.

İçindekiler: Muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında okuyamadığımız bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Birleşik harf filigranlı. Yaldız köşebentli, mıklepli, bordo renkli meşin cilttir, söz başları kırmızıdır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha katalog açıklamasında söylendiği gibi mıklepli ve bordo renkli meşin bir ciltten oluşmaktadır. Baş sayfalarda güzel ebrulara rastlanmaktadır. 1a sayfasında çeşitli yazılar bulunmakta fakat bunlar silindiği için okunamamaktadır. 1a sayfasının üst kısmında eserin adı ve yazarı bulunmakta olup telif tarihi de 988 olarak verilmiştir. Eser besmele-i şerif ile başlamaktadır. Ser-levhaya yer verilmemiştir. Sayfalar ince olduğu için kimi zaman bir önceki sayfada bulunan yazılar görülmektedir fakat bunlar eserin okunmasına engel olmamaktadır. Diğer nüshalarda görülen cetvellere bu nüshada rastlanılmamıştır. Nüshanın sonunda "Mūsā Efendiye teslīm olınan kitābları beyān ider." başlığıyla bir yazı bulunmaktadır ve buralarda teslim edilen kitapların isimleri de geçmektedir.

Baş: Sipās-ı şināş-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīde-kār-rā teʿālet...

Son: Yelī: Sāḥil yālī maʿnāsına Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yelīsi dirler meşhūrdur ve müteʿārifdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı yazılış ve okunuşları, kelimelerin açıklamaları, tashihleri bulunmakla birlikte hikâyelere, mazmunlara ve tarihî bilgilere de yer verilmiştir.

33. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Kataloğu, Nr: 00989 (Sül)

İstinsah Tarihi: 4 Zilhicce 1141 (1 Temmuz 1729)

Boyut: 281x160-190x95 mm.

Yaprak: 409.

Satır: 35.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-ʿavni'llāhi'l-mülki'l-ḫalāḳ fī yevmü erbaʿā min şehrī zi'l-ḥicce sene 1141.

İçindekiler:

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Temellük kaydı: Abdülazîz eş-Şehîr bi-Mü'minzâde Müderris bi-Medreseti Sinan Paşa, 1a **Mühürler**:Vakıf mührü, I. Mahmud, 1a.

Katalogdaki Açıklama: Eser, III. Murad dönemi Mısır Beylerbeyi Sokulluzâde Hasan Paşa'ya ithaf edilmiştir. Hakkında çeşitli ihtisar çalışmaları mevcuttur. Nüshada bazı sayfa kenarlarında tashih ve açıklamalar yer almaktadır. 1b-4a sayfalarında eserin mukaddimesi bulunmaktadır. 150b ve 152a'da Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'in Hicretine kadar önemli olayların tarihlerini gösteren takvim tabloları; 222a-223a'da ise satranç ile ilgili bir tablo vardır. Nüshada bab başlıkları ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Cedveller yaldızlıdır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: 1b sayfasında güzel çiçek motifleriyle süslenmiş ve tığlar çekilmiş bir ser-levha bulunmaktadır. Diğer gözlemler katalog açıklamasındakiler gibidir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr...

Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yālī maʿnāsına Türkīde daḫı müstaʿmeldür, deñiz yelisi dirler, meşhūrdur.

Der-kenar: Katalog açıklamasında verilen gözlemlerle aynıdır.

2.2.3. Eserin Muhtasarları

2.2.3.1.Nuhbetü't-Tuhfe

Nuhbetü't-Tuhfe, Tuhfetü's-Seniyye'nin içinden bazı kelimelerin seçilerek alındığı bir sözlüktür. Bu sözlüğün yazarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. "Nuhbetü't-Tuhfe, Tuhfetü's-Seniyye'deki Arapça kelimelerin, örnek beyitlerin; latife, nükte, hikâye, efsâne gibi metinlerin ve değişik konularda bazı yararlı bilgilerin çıkarılması

suretiyle hazırlanmıştır. Tuhfetü's-Seniyye'de gramer konularının işlendiği ikinci ön söz kısmı da özet hâlinde verilmiştir. Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarına fazla müdahale yapılmamış; hareke kaydı ve Türkçe karşılıkları dışında kalan açıklamalar Nuhbetü't-Tuhfe'ye alınmamıştır" (ÖZ, 2016: 193).

2.2.3.2.Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye

Tuhfetü's-Seniyye'nin bu muhtasarı Abdurrahman Hisâli b. Süleyman tarafından hazırlanmıştır. Sözlük "Tuhfetü's-Seniyye'deki Farsça kelime maddelerinin yalnızca hareket kayıtları, anlamları ve Türkçe karşılıkları alınmak suretiyle hazırlanmıştır. Maddeler Tuhfetü's-Seniyye ile aynı düzende sıralanmıştır. Mesnevi tarzında yazılmış otuz bir beyitlik bir giriş ile başlar. Yazar bu bölümde, Deşîşî'nin sözlüğündeki Farsça kelimeler üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmadığını, kelimelerin tamamını eserine altığını belirtir. Anlam ve Türkçe karşılıklar dışındaki ayrıntılar, Nuhbetü't-Tuhfe'de olduğu gibi, bu sözlüğe katılmamıştır" (ÖZ, 2016: 199).

2.2.3.3. Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye

İkinci Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye olan bu eserin yazarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yusuf Öz, Tarih Boyunca Farsça – Türkçe Sözlükler adlı eserinde değerlendirmeye aldığı nüshanın kütüphane fişinde Hüseyin Kefevî adı yazılı olduğunu, baş zahriyede sözlüğün adının Muhtasar-ı Lügat-ı Deşîşe adının bulunduğunu, bu kaydın sonradan düşüldüğünü ve ön sözde ne sözlüğün adının ne de yazarının adının geçtiğini ayrıca Hüseyin Kefevî'ye nispet edilecek bir işaretin de görülmediğini söyler. (ÖZ, 2016: 256). "Hüseyin Kefevî, muhtemelen müderris ve ömrünün sonlarına doğru Mekke kadılığı yapmış olan Hüseyin b. Rüstem-i Kefevî olmalıdır. Ancak bu kişi hakkında bilgi veren kaynaklar, onun böyle bir sözlük yazdığından söz etmezler" (ÖZ, 2016: 256). Ön sözden anlaşıldığı üzerine sözlük diğer muhtasar sözlükler gibi, Tuhfetü's-Seniyye'nin kullanımını ve yapılacak istinsahları kolaylaştırmak için yazılmıştır. "Sözlükte Tuhfetü's-Seniyye'nin düzenine bağlı kalınmış, sözlük dışı konular ile Tuhfetü's-Seniyye'de 'mervî' ve 'lügat-ı garîbe' kaydı düşülmüş kelimeler bu özet sözlüğe alınmamıştır" (ÖZ, 2016: 256).

2.2.4. Eserin Yazılış Sebebi

Deşîşî Mehmed b. Mustafa *Tuhfetü's-Seniyye*'nin ilk mukaddimesinde eseri neden yazmak istediğini dile getirmiştir. Yazar "zebān-ı Fārsī'den maʿlūmı olmayan kütüb-i lüġatdan tefahhuṣ ve tesaffuh itdükde cehele-i nüssâh tahrīfātından ekseri ġalat olup şübhesini izāle ve defʿ idemeyüp ve Fārsī'de çī-st nedür bilmeyen kimseye Fārsī lüġat yazdırıcaḳ ḥāl ne minvāl üzre olur. Gāh lüġatuñ nıṣfını lüġat-ı vāḥide ṣanup ʿalā-ḥadde yazup ve nıṣf-ı āḫirini tefsīr ile yazup ve gāh ber-ʿaks bir nüsḫa-i ġarībe ẓuhūra getürüp ve meẕkūr nüsḫadan niçe nüsḫalar ve nesḫ olan nüsḫadan daḫı niçe ṣūretler ṣafḥa-i beyāzda cilve-ger olup her yazılan bir birinden saḳīm ü ebter olmaġın ıṣlāḥa aṣlā ḳābiliyyet ḳalmayup meşaḳḳat-i taṣḥīḥini reʿsen intisāḫ ve teʾlīfe ʿadīl olup eʿālī-i ṣiḳāt naẓarından sāḳıṭ u dūr olmaġla hicr-i mehcūra bedīl olmaġın intifāʿı hezīl ü nefʿī ḳalīl olıcaḳ bu faḳīr-i kalīlü'l-biḍāʿa-i bī-ser ü pānuñ ve ḥaḳīr-i ʿadīmü'l-istiṭāʿanuñ ḫāṭırına bu ḫāṭıra ḫuṭūr u ʿubūr ider idi ki bir nüsḫa cemʿ idüp bir vechle żabṭ u rabṭ eyleyem ki eger nāsiḫ yañlış yazarsa daḫı ehl olan belki zebān-ı Fārsī ile ednā āşinālığı olan ıṣlāḥına ḳādir ola"[2],[3] diyerek daha önce yazılan sözlüklerin eksik olduğunu söylemiş, bazı sözlükleri hazırlayanların Farsça bilmemesinden kaynaklanan yanlışlarını eleştirmiş ve bundan kaynaklanan sorunları da gidermek için bir sözlük yazma ihtiyacı duyduğunu dile getirmiştir.

2.2.5. Eserin Kaynakları

Deşişî Mehmed Efendi eserin yukarıda da belirtildiği gibi ilk mukaddimesinde eseri neden yazmak istediğini dile getirdikten sonra bu eser yazarken yararlandığı Farsça-Türkçe sözlükleri sıralamıştır. Buna göre yazar *Hâlimî Lügati*, *Nimetullah*

[2] "Fars dilinde bilgisi olmayan sözlük kitaplarını inceden inceye araştırıp, nasihatçilerin cahil olup tahrif etmesinden çoğu (söz) galat olmuş, (bu sözlerin) şüphesini ortadan kaldırmayıp, ayrıca Farsçada "çî-st (nedir)"in ne olduğunu bilmeyen bir kimseye Farsça sözlük yazdıracak durum nasıl olur. Bazen sözlüğün yarısını tam bir sözlük sanarak, tek başınadır yazıp ve geri kalan yarısını açıklayarak yazıp ve bazen de bunun tersi olarak garip bir nüsha meydana getirip adı geçen nüshadan birçok nüshalar ve ondan da pek çok nüshalar beyaz bir sayfada çekici olup her yazılan nüsha birbirinden eksik ve değersiz olunca düzeltmeye asla imkân olmayıp düzeltmenin zorluğu bağımsız olarak bir benzerini yazma ve telife benzeyip güvenilir kimselerin en yücelerinin gözünde önemini yitirip onlardan uzak olmakla birlikte terk edilmenin yalnızlığında kalıp, ondan yararlanma imkânının zayıflaması ve faydalanma imkânının da az olunca bu elden ayaktan düşmüş, bilgisi az fakir ve gücü yerinde olmayan zavallının aklına bu düşünce düştü ki bir nüsha toplayarak bir usul üzerine tutup birleştireyim, eğer nâsih yanlış yazsa bile bu dilde ehl olan kimseler onu düzeltmeye kadir olsunlar."

[3] İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Bağdat Köşkü 383 (001b/17)

Lügati, Hatîb Rüstem-i Mevlevî'nin *Vesîletü'l-Makâsıd* eseri, *Karahisârî Lügati* ve *Dakâyıku'l-Hakâyık* adlı sözlüklerden yararlanmıştır. Bunun dışında yazar Farsça – Farsça sözlüklerden, Muhammed b. Hinduşâh-ı Nahcivânî'nin *Ṣıḥāḥu'l-Fürs* ve *Uknūm-i ʿAcem*; Farsça – Türkçe sözlüklerden *es-Ṣıḥāḥu'l-ʿAcemiyye*, *Ṣıhāḥu'l-ʿAcem* ve İnegöllü Mustafa'nın *Cāmiʿu'l-Fürs*'ü; Arapça – Farsça sözlüklerden el-Meydânî'nin *es-Sāmī fi'l-Esāmī* adlı sözlüğü, İmâm Fahreddîn Râzî'nin *Metâlibü'l-'Aliyye*, Ahmed b. İsmâil b. İbrâhim'in *Tercümânü'l-Lüga*, Zemahşerî'nin *Faik* isimli lügati, Ebul Kasım Carullah'ın *Mukaddimetü'l-Edeb* ve Lâmi'î'nin *Şerh-i Gülistan* adlı eserini de kaynak olarak kullanmıştır.

Deşişî Mehmed Efendi eseri hazırlarken büyük oranda Şems-i Fahrî ve Dakâyıku'l-Hakâyık adlı eserlerden faydalanmıştır. Sözlükte, sözcüğün karşılığını verdikten sonra genellikle Şems-i Fahrî'den bir şahit beyit göstermektedir. Sözcüğün etimolojik yapısını göstermek için de Fâzıl-ı Muhakkik'e başvurur: "*ammā Fāżıl-ı Muhaḳḳiḳ Daḳāyıḳu'l-Haḳāyıḳda böyle taḥḳīḳ iderler ki rūḥ-sār lafẓ-ı mürekkebdür ruḥ ile sār'dan. Sār kelle, depe maʿnāsına bu veche üzerine ruḫ-sārun yanaġun yuḳaru ṭarafı olur.*"[4]

Yukarıda saydığımız eserlerin yanında *Tercüman-ı Sıhah*, *Tacü'l-Mâsar*, Şîrâzî'nin *Hikmetü'l-İşrâk Şerhi*, *Kenzü'l-Lüga*, *Kamus-ı Muhit*, *Gülistan*, *Müşkilât-ı Sâmî*, Seyyid Şerif'in *Hâsiye-i Mutâla'a* Bündâr-ı Fahrî'nin *Müntehab*, Mahmûd-ı Herevî'nin *Muganna* gibi eserlerden de yararlanmıştır. Bazı dinî ve tarihî tanıklamalar için ise İmam Rabbânî'nin *Muhâdarât*, *Sıhâh-ı Buhârî*, Nesaî'nin *Kitâb-ı Müctebâ*, İbn-i Kuteybe'nin *Maʿârif*, İbn Meşâm'ın *Mevzi'-i Âhir*, İbn Zülâk'ın *Târîh-i Mısır*, Ali Şîr Nevâî'nin *Târih-i Mülûk-ı 'Acem (Tevârihü'l-Mülûk)*, Şükrullâh'ın *Behcetü't-Tevârih*, Ebû Mansûr Sa'libî'nin *Letâ'ifü'l-Ma'ârif*, İbn-i 'Arabşâh'ın *Târîh-i Tîmûr-ı 'Acâyibü'l-Makdûr*, Benâkitî'nin *Dîvânü'n-Neseb* kitaplarından yararlanmıştır. Mâzenî, Ebû 'Âlî, Muhammed bin 'Abdülvehhâb, Şeyh ibn Ömer, İbn Salah, İbrâhîm-i Harbî, Kadı Beyzâvî, İbn-i 'Asâkir, Zübeyr bin Bekkâr, İbn-i Cevzî, Sa'libî, Mâverdî, İbn 'Amrû, Müfessir-i Haberî, Tırmizî, Taberî Tarihi, Zübeyr bin Bekkâr, Zehrî, Hasan-ı Basrî, Erzemî gibi isimlerden ve kaynakları da tanık olarak göstermiştir.

[4] İstanbul, TSMK, Bağdat Köşkü 383 (105b/28)

Bunun yanında Deşişî Mehmed Efendi bir sözcüğe yanlış anlam veren müellifleri de eleştirmekten geri durmaz. “Halîmî balı ve sâ’ir tatluları nûşun ma’ânîsinden sanmışdur, galat itmişdür.”[5]

2.2.6. Eserin Üslubu

Üslup hem günlük yaşamımızda hem de yazılı edebiyat içerisinde büyük önem arz eder. Belki de insanlar arası iletişimde sahip olunması gereken temel unsur üsluptur. İnsanların birbiriyle olan ilişkisinde olduğu gibi edebî metinlerde olan üslup da oldukça önemlidir. Bir metinde kullanılan üslup, metnin okuyucu tarafından nasıl algılanacağını ve anlanacağını da gösterir. Anlatım, açıklama, davranış gibi kelimelerle açıklanan ifade bir sanat yapıtında edebî dil ile anlam bulur. Bu edebî dilin kullanılış biçimi de üslubu ortaya çıkarır.

Klasik Türk edebiyatı nesrinde üslupla ilgili birçok tartışma olmuş ve bu türün üslupları üzerinde görüşler bildirilmiştir.[6] Türk Dil Kurumu Sözlüğünde üslup sözcüğünün karşılığı “*Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz*” olarak verilmiştir. Edebiyat alanındaki karşılığını ise sözlük “*Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil*” şeklinde vermiştir.

Deşîşî Mehmed Efendi, *Tuhfetü’s-Seniyye* adlı eserini yazarken anlaşılır ve açık olmasına dikkat etmiştir. Onun kullandığı kelimeler, örnekler ve sözcükleri açıklayış şekli de bunu göstermektedir. Daha önce açıkladığımız üzere Deşîşî Mehmed Efendi sözcüklerin son harflerini bâb olarak kabul etmiş ve Arap alfabesi sıralanışına göre ele almıştır.

Mehmed Efendi’nin *Lügat-ı Deşîşî* eserinde kelimenin tam karşılığı veriliyorsa kısa olup Türkçe karşılığını vermiştir ya da sonuna *maʿnāsına* diyerek ekleyip bitirmiştir.

Örnek: 352a/25: Fürūce: *Açuḳ ve yaruḳ.*,

[5] İstanbul, TSMK., Bağdat Köşkü 383 (179b/24)
[6] Bu görüş ve tartışmaların ayrıntılı bilgisi için bkz. Kılıç, Atabey. "*Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?*" Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi / 3 (Nisan 2016): 51-79.

352a/27: **Fürū-mānde:** *ʿĀciz ḳalmış ve yorılmış.*

2.2.6.1.Arapça ve Farsça Kelimeleri Açıklama Üslubu

Deşîşî Mehmed Efendi, bazı sözcüklerin Türkçe karşılığını verdikten sonra Arapça karşılığını da ekleyerek *ʿArabîde ... dirler* ifadesini kullanmıştır. **Örnek: 236b/20: *Estīm:*** *Āstīn maʿnāsına ki yin dimek olur, ʿArabī'de kümm dirler.*

Bazı sözcüklerin ise Arapça olduğunu fakat Farsçada da kullanıldığını dile getirir. Bazen ise sözcüğün Türkçeye geçtiğini belirtmek için *Türkī dilde de müstaʿmeldür* ifadesini kullanır. **Örnek: 236b/16: *Edīm:*** *Sahtiyān, ʿArabī'dür, Fārsīde de çoḳ istiʿmāl olınur.*
Örnek: 313b/08: *Ūsgūre:* *Türkīde daḫı müstaʿmeldür.*

Yazar, harflerin karışıklığını önlemek için de *bâ-i Arabî* veya *bâ-i Fârsî* şeklinde bir ifade kullanmaktadır. **Örnek: 011a/09: Būyā**: *Bāʾ*-i ʿArabīyile būyīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. Lafẓ-ı mürekkebdür. Ziyāde ḳoḫucı nesne bir cüzʾī būydur. Ḳoḫu maʿnāsına bir cüzʾī de *elif*-i mübālaġadur. **Pūyā**: *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yilegen dimekdür. Pūyān maʿnāsına pūyīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur.

Örnek: 236b/20: *Zāʾ-i ʿAcemīyile ala maʿnāsına ki ṭavşancıl ḳuşıdur.*
312a/02: *Ahgūje:* *Kāf u zāʾ-i ʿAcemīyile biʾz-zāʾiʾl-ʿArabî şelmin ki cüllāh āletlerindendür, ṭoḳuduġı bizi ana sararlar ve ahgūje ve dügme iligi.*

Yazar *bâ* , *fâ* ve *vâv* gibi birbirinin yerine kullanılan harfleri "*vâv ile bâ arasında tebâdül ü tevâhî vardur"* diyerek kelime örnekleriyle vermiştir. **Örnek: 024b/24-25: Nārebā**: Enār aşı ve nār-denk didükleri. **Nārevā**: Miṣlihü. Lisān-ı Fārsîde *vāv*la *bā* arasında tebādül ü tevāhî vardur.

Örnek: 042b/08: Dīv-süfüst: Miṣlihu *bā* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur ve lisān-ı Fārsī'de baʿżı kelimenüñ evvel ve ortasında *elif*üñ ḥıẕfı şāyiʿdür.

Sözcüklerin bazılarının anlamını verdikten sonra başka okunuş şekillerini de belirtmiştir. **Örnek: 312a/04: *Ergade:*** *Ḫışmıla ḥarekete gelen dilāver ve yırtıcı cānver ve işe ḥarīṣ olan rānun taḥfīfi ve taż ʿīfī cāʾizdür.*

2.2.6.2.Sözcüklerin Eş Anlamlılarını Veriş Üslubu

Sözlükte aynı anlama sahip başka bir sözcük varsa daha önce bahsedildiğinden veya daha sonra bahsinin geçeceğinden söz eder. Örnek: 312b/26: ***Enze:*** *Mercimek, ʿades maʿnāsına ġayrı adları enz lüġatinde meẕkūrdur.*

Örnek: 070a/19-21: ***Bussed:*** *Feth-i sīn-i müşeddede ile ḫurde incü ve baʿżılar incünün irüsine ve uvaġına dirler didiler ve mercān didükleri meşhūr ḳızıl ṭaş ki maġrīb deñizinden çıḳar, tafṣīli mercān lafzında in-şā'llāhu teʿālā olınur.*

Örnek: 192a/14: ʿAḳʿaḳ: *Ṣaḳṣaġan kuşı, ġayrı adları kajā lafẓında yazılmışdur.*

2.2.6.3.Sözcük Anlamını Beyitlerle Örneklendirme Üslubu

Mehmed Efendi, sözlükte bazı sözcüklerin karşılığını verdikten sonra bunların şiirde nasıl ve hangi anlamda kullanıldığını da göstermek için şahit mısra veya beyit getirmiştir. Örnek: 266a/16: ***Haşîn:*** *Tonuk renglüye dirler ve boz renglüye, gökile karaya mâ'il ola ve yeşillige mâ'il olan aklık ve'l-hâsıl bed-reng ola ve bir gök renglü togandur ki gâyetde avcı ve rakîkdür ki fevkinde olmaz.* ***Şems-i F.:***

Be-ʿahd-i o ez-īn ne-keşed reng-i bāz şīr-i jiyān
Ez-īn sipes ne-bord kebk cevr bāz-ı haşīn[7]

2.2.6.4.Sözcük Anlamını Doğrudan Beyitle Verme Üslubu

Mehmed Efendi bazı sözcüklerin Türkçe karşılığını vermemiş doğrudan beyitle açıklama yoluna gitmiştir. Burada kelimenin anlamının bilindiğini farz ederek kelimenin açıklamasını yapmadan doğrudan kelimeyle ilişkili olan beyti şahit gösterir. Örnek: 313a/31: ***Utâga: Beyt:***

Belā-yı ḳākül-i o bes ne-buved ber-cānem
Utāġa ze-ser mī-koned perişānem[8]

[7] Onun zamanında kükreyen aslan boz renkli doğanı aldatamaz, onun zamanında boz renkli doğan da güvercine kötülük yapamaz.
[8] Doğrusu onun kâkülünün belasından canım kalmadı, o tacın baştan düştüğü gibi perişanım.

2.2.6.5.İktibas Yoluyla Başka Sözlüklerden Yararlanma Üslubu

Yazar başka bir sözlükten, sözcük karşılığını desteklemek için alıntı yapıyorsa *dimiş* ifadesini kullanmıştır.

Örnek: **352a/10: Fih:** *Gibi ki kālıbdur ve büyük kürek Vesīletü'l-Maḳāṣıd sâhibi ve mecr-i fih ki anuñıla gemi yürüdürler dimiş.* Sözcüğün, başka sözlüklerde farklı anlamları verilmişse bunu da yine aynı şekilde belirterek, *dimiş* ifadesini kullanır.

Örnek: 236b/22: Encâm: *İşüñ āḫiri, Niʿmetī, ve ġuṣṣa vü ġam maʿnāsına da gelür dimiş.* Burada yer alan ve bağlacı genellikle doğrudan alıntılarda kullanılmıştır.

Deşîşî Mehmed Efendi, *Tuhfetü's-Seniyye* eserini yazarken birçok sözlükten yararlanmıştır. En çok iktibas yaptığı sözlüklerden biri Fazıl-ı Muhakkik olarak da anılan Kemalpaşazade'nin *Dekâyıku'l-Hakâyık* eseridir. Bu eserden diğer sözlüklerden farklı olarak sözcüğün etimolojik yapısını göstermek için yararlanmıştır.

Örnek: 090a/06-09: ***Engüşter:*** *Baş barmak, Fāżıl-ı Muhaḳḳiḳ böyle tahḳīḳ itmişler ki engüşt-terdür tānun biri ḥıẕf olınmışdur. Lafẓ-ı mürekkebdür bir cüzʾi engüştdür ki maʿnāsı barmaḳdur. Bir cüzʾi terdür ki maʿnāsı tafẓīldür baş barmaġa engüşter dirler sāʿir barmaḳlarun üzerine fażlı oldıġından ötüri, yüzüge engüşterīn didükleri ol barmaġa nisbeti oldıġından ötüridür.*

Deşîşî Mehmed Efendi kimi zaman da sözcüğe kendisi anlam vermeden doğrudan alıntı yaptığı yazarın sözüne yer verir.

Örnek: 099a/20: Çer: *Cīm*-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḥalḳa maʿnāsına naḳl eylemiş.

Tuhfetü's-Seniyye'de bazen yazarın kelimeyi aktardığı yazarı, yazarın kelimeyi yanlış aktarmasından dolayı eleştirdiğini de görebiliriz:

Örnek: 166b/20: Hirās: ... *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibinüñ cümle-i ġarāʾibinden biri budur ki hirās ḳorḳu, ters ü bīm maʿnāsına dimişdür. Maʿnā-yı hirāsuñ taʿyīninde ḫaṭā eylemişdür ve istişhādında işābet itmemişdür.

2.2.6.6.Cümle Üslubu

Düz Cümle

Mehmed Efendi bir sözlük hazırladığı için, yazdığı eserin anlaşılır bir yapıda olmasına dikkat etmiştir. Bunun için de özellikle açıklama cümlelerinde düz cümle kullanmaya özen göstermiştir.

Örnek: 092b/26 Bebr: *Sükūn-ı bāʾ-i ṯānī ile vilāyet-i Hindūstān'da ve Ḥabeş'de olur bir ġāyetde ḳuvvetlü yırtıcı meşhūr cānverdür. Pīl ve arslan andan ḳaçar dirler.*

Örnek: 192b/12-15 Vāḳvaḳ: *Hindūstān cezīrelerinde Lānīs adlı bir ṭaġda bir nevʿ aġaç adıdur. Boyı yüz żirāʿ miḳdārı olur. Yaṣṣı, ḳalḳan gibi jengārī yapraḳları olur, yapraḳlaruñ ādem başı gibi başı ve ḳulaḳları ve gözi ve burnı olur. Ḳaçan bir ḳatı yil esse budaḳları egilür, baldurına iner. Ol başdan vāḳvāḳ āvāzı gelür.*

Eksiltili Cümle

Tuhfetü's-Seniyye eserinde eksiltili cümleler genellikle sözcüklerin karşılıklarının doğrudan söylendiği, açıklamaya gerek duyulmadığı veya Arapça ve Farsça eş anlamlarını söyledikten sonra kullanılmıştır.
Örnek: 218a/10: Kîk: *İmāle-i kāf-ı 'Arabīyile bebek, merdümek ve insānü'l-ʿayn maʿnāsına...*

Örnek: 218b/14-15: Kūçekek: *Kūçek lafzınuñ tasġîridür. Küçücük, saġīr maʿnāsına...*

Örnek: 222a/08 Nüvîk: *Baġ budandısı bu ma'nāya bā ile dahı rivāyet olınmışdur ve nevbet ü düdük maʿnāsına...*

Devrik Cümle ve "–ki'li" Birleşik Cümle

Deşîşî Mehmed Efendi, eserini hazırlarken daha çok düz cümle ve eksiltili

cümleye başvurmuştur. Bunun yanında ifadeye zenginlik katmak için devrik cümle de kullanmıştır. Bunu Farsçanın cümle yapısına sadık kalarak yapmıştır ve bunun için *ki* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir.

Örnek: 218a/15 Gürg: *Sükūn-ı rā ve kāfeyn-i ʿAcemīyile ḳurd, ẓeʿeb maʿnāsına, meşhūrdur ki ġāyet vehminden bir göziyle uyur ve bir gözini açuḳ ḳor.*

Örneğin burada yazar "ki" bağlacını partisip görevinde kullanmıştır. İlk cümle eksiltili cümle şeklindedir. İkinci cümlede *meşhûrdur* yüklem olarak yer alır. Türkçe cümle yapısına göre "*gâyet vehminden bir göziyle uyur ve bir gözini açuk kodugı meşhurdur*." şeklindedir.

326a/08: Tohmiyâne: *Tirkenüñ yirden evvel çıkup zâhir olan mertebenüñ adıdur ki Türkîde sokarık dirler ve tohmugân yaʻnî her tohm ki vardur arpadan ve bugdaydan ve semiz otu.*

Yine burada da "ki" bağlacı hem ilk cümlede hem de ikinci cümlede partisip göreviyle kullanılmıştır. İlk cümle Türkçe yapıya göre "*Türkîde sokarık didükleri tirkenüŋ yirden evvel çıkup zâhir olan mertebenün adıdur.*" şeklindedir. Türkçe cümle yapısına göre ikinci cümle ise "*Tohmugân yaʿnī arpadan ve buġdaydan olan tohm ve semiz otu.*" şeklindedir.

Deşîşî'nin metni hazırlarken Farsçanın dil yapısından ne derece etkilendiği de görülebilmektedir. Aşağıya aldığımız örnekte olduğu gibi "ki" bağlacı Farsçanın sentaksına uygun olarak kullanılmıştır.

Örnek: 098a/07 Tïr: *Oḳ ki atarlar, nuşşāb maʿnāsına ve ḳımar oyınuñ oḳı ki zamān-ı cāhiliyyetde luʿb-ı ḳımāruñ ġāyetde iʿtibārı var imiş.*

2.2.6.7.Kelime Grupları

Tamlamalar

Farsça ve Arapça Tamlamalar

Yazar Farsça ve Arapça tamlamaları; özel isimlerde sıfatları göstermek, bir kelimenin karşılığını vermek ve maddelerin hangi harekeyle okunması gerektiğini belirtmek için kullanmıştır. Ayrıca harfin Arapçadaki mi yoksa Farsçadaki hâliyle mi okunması gerektiğini de gösterir.

Örnek: 074a/23: Demâvend: *Bir bülend tag adıdur ki Ferîdûn, Dahhâk-ı nâ-pâkı tutdukda ol taga iledüp anda helâk itmişdür ve dirler ki bir şehr adıdur.*

222a/21: Vejeng: *Zâ-i ʻAcemîyile mislihu ve pâre, kıtʻa maʻnâsına, zâ-i muʻceme ile ve deve Îrânî râ-i mühmele ile ve zâ-i muʻceme ile dahı lügatdür.*

222a/18: Vereng: *Ve bi'z-zamm-ı râ-i mühmele ile yama ve pîne maʻnâsına ve göze.*

208b/04: Şâhek: *Bir otdur ki tohmı boynuzcuk gibi olur, etıbbâ iklîlü'l-melik dir.*

326a/19: Tûje: *Aʻlâm-ı nisâdandur.*

Türkçe Tamlamalar

Eserin hem bir sözlük olması hem de sade bir dil ile yazılmış olmasından dolayı Türkçe isim ve sıfat tamlamaları eserde bolca yer almaktadır.

Örnek: 216b/19: Gerdîde-pelek: *Kâf-ı ʻAcemîyile göz kapağının devri.*

325b/03: Tene: Tonluk kumaş ve kaftanuñ bedeni ve enderûn maʻnâsına...

Tüm bu ayrımlar ve tanımlar göz önünde bulundurulduğunda Deşîşî Mehmed Efendi'nin *Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye* adlı eserini sade nesir ile orta nesir arasında bir yere koymak mümkündür. Deşîşî Mehmed Efendi yer yer halk hikâyelerine yer vermiş ve bu hikâyeleri aktarırken halkın kullandığı kelimeleri de olduğu gibi aktarmıştır. Öğretici bir metin olması da bu tarzı benimsemesini gerektirmiştir. Bunun yanında Deşîşî Mehmed Efendi yer yer kendi sanatını da eserinde göstermek istemiş, sözcüklerin açıklamasını yaparken, harflerin arasındaki benzerlikten veya farklılıktan bahsederken de Farsça tamlamalara eserinde yer vermiştir. O dönemde

yazılan sözlüklerden de faydalandığı göz önünde bulundurularak onun sözlükçülük geleneğini sürdürmek için Arapça ve Farsça ifadelere başvurması da eserin yazıldığı dönemin gerekliliği olarak da görülebilir.

2.2.7. Eserin Tertibi ve Kullanımı

Deşîşî Mehmed Efendi, sözlüğünü oluştururken kelimenin son harflerine göre bir sıralamayı esas almıştır. Sözlüğü kullanırken kelimenin baş harfine ve son harfine göre bir arama yapmak mümkündür. Bu iki harf arasında kalan kelimeleri ise yeşil mürekkeple göstermiş ve Arap alfabesi kelime sistemine göre bir sıralamayı takip etmiştir. Müellif eserini hazırlarken bir kelimenin Türkçesiyle beraber Arapçadaki anlamını da vermiştir. Yer yer metin içinde Deri Farsçası, Harezm Lügati, Şiraz Lügati gibi açıklamalarda bulunup verilen kelimelerin bu dillerdeki anlamına göre de anlaşılması gerektiğini beyan etmiştir. Eserde bulunan Śüret-i tertįb-i lüġat bölümünde bu durumu şöyle açıklamıştır:

"**Sūret-i Tertīb-i Lüġāt**: Evvelā esmāʾ-i cāmide ve müştaḳḳa baʿdehu maṣādır baʿdehu ḳavāʿid-i Fürs beyān olınur ve tertīb olınan lüġatüñ evvel ü āḫirine iʿtibār idüp meṣelā evvelen evveli ḥarfü'l-elif ve āḫiri ḥarfü'l-elif olanı getürdüm. Baʿdehu evveli ḥarf-i bā ve āḫiri ḥarf-i elif olanı, baʿdehu evveli ḥarf-i tā ve āḫiri hārf-i elif olanı ilā āḫir ḥurūfi't-tehecci ve her bābuñ evvelinde olan elifüñ evvel memdūdesini **baʿdehu** maḳṣūre **baʿdehu** meksūre **baʿdehū** mażmūmesini bu ṣūret üzre taḥrīr eyledüm. **Bābü'l-elifi'l-Memdūde** Ābā, āsā, āhen-sā **El-elifi'l-Maḳṣūre** ebā, ejdehā, ezīrā **El-elifi'l-Meksūre** ibā, istā, iy besā **el-elifi'l-Mażmūme** ustā, ūrā, ūyā. **Baʿdehu** Evvelī ḥarf-i bā āḫiri elif gelicek **nevʿ-i evvelehü'l-bāʾi'l-Meftūḥa** diyü ḳayd olınup üslūb-ı meẕkūr üzre evvel meftūḥa baʿdehu meksūre baʿdehu mażmūme ilā āḫir ḥurūfi't-tehecci her ḥarf evvelinde ne ḥarf ise **nevʿ-i evvelehu** diyü ḳayd olınup āḫiri ḥarf-i elif olan lüġat tamām olup āḫiri ḥarf-i bā olan lüġate ibtidā olınduḳda. **Bābü'l-Bāʾ-i Nevʿ-i Evvelehü'l-Elifi'l-Memdūde** diyü ketb olınup baʿdehu maḳṣūre baʿdehu meksūre baʿdehu mażmūmesi yazılup ilā āḫir ḥurūfi't-tehecci āḫiri tā olan lüġāte geldükde **bābü't-tāʾ nevʿ-i evvelühü'l-elifi'l-memdūde** diyü üslūb-ı sābıḳ üzre ʿale't-tertīb yazılur. Egerçi evvel ü āḫir iʿtibārını Ḳaraḥiṣārī itmişdür. Lākin her lüġātüñ altına maʿnāsını īcāz üzre yazmaġın mübtedīler fehm idemeyüp ve Ḳaraḥiṣārī lisānı feṣāḥat üzre olmamaġın baʿżı Türkī lüġatlari ki ol vilāyetde mütedāvildür fehm olınmaz ve hem muḫtaṣardur ve bu lüġatüñ ṣelişi miḳdārı gelmez. Çünki lüġatuñ evvel ü āḫiri bu nesaḳ üzre żabṭ olınup

ḫaṭā vü ḫalelden maḥfūẓ ve ḫabṭ ü ẕelelden maṣūn olduḳdan ṣoñra yazılan her lüġatuñ levninden ġayrı her lüġatuñ vasaṭında olan ḥurūfı bir levn-i āḫir ile lüġatinden muḳaddem yazup baʿdehu lüġātı bir ġayrı rengile yazdum. Meṣelā ābā ve āşā ve āyā lüġatları yazılduḳda evvelā meẕkūr lafẓlaruñ vasaṭında olan bā ve şīn ve yāyı bu üslūb üzre **b: ābā**, **ş: āşā**, **y: āyā** sebz-reng ile yazup her lüġatı surḫ ile yazdum. Evveli ve āhiri elif olduġı muḳarrer ü ṣābit olup vasaṭlarında olan ḥurūf daḫı bu vechile merbūṭ olıcak lüġāt mażbūṭ olup ḫaṭā vāḳiʿ olsa fehm olınur. Müteʾaḫḫirinden meşhūr olup kütübi mütedāvil olan aṣḥāb-ı lüġāt ki Mevlānā Lütfu'llāh Ḥalīmī ve Niʿmetu'llāh ve Vesīletü'l-Maḳāṣıd ilā Aḥseni'l-Merāṣıd ṣāḥibi Ḫaṭīb Rüstem-i Mevlevī ve Ḳaraḥiṣārīdür ki müteḳaddimin kütübini tetebbuʿ idüp taḥrīr itmişlerdür. Şol lüġātdaki müttefiḳlerdür yazılup ve iḫtilāfları vāḳiʿ olan lüġātı daḫı mufaṣṣal yazup ve baʿżısını ziyāde birḳaç maʿnāya daḫı ki naḳl itmişlerdür. Ol daḫı taḥrīr olınup baʿdehu ʿallāme-i zamān, nuʿmān-i devrān, ferīd-i dehr, vaḥīd-i ʿaṣr merḥūm Kemāl-Paşa-zāde ʿAzimu'llāh ecrehu ve zādehu Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ nām lüġat-ı fāyiḳinde ẕikr olınan aṣḥāb-ı lüġātdan ziyāde taḥḳīḳātı varise Fażıl-ı Muḥaḳḳiḳ Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda böyle taḥḳīḳ u tedḳīḳ 003a/01 itmişlerdür diyü ẕikr olınmışdur ve baʿżı erbāb-ı lüġat bir lüġatüñ maʿnāsını ẕikr idüp baʿdehu birḳaç ismi daḫı gelse fülān maʿnāsınadur diyü evvel gelen lüġate ḥavāle iderler. Bu faḳīr keşīrü't-taḳṣīr her ismi geldükde ecmāü'l-ekber ve maʿnāsın beyān idüp eger baʿżı esāmīsinde baʿżı tafṣīl vāḳıʿ oldıysa sāʾir tafṣīli fülān isminde meẕkūrdur diyü işāret itmişdür. Cāʾizdür ki kitābuñ baʿzı mefḳūd olup ol ḥavāle olınan isim daḫı anda olup ol ṭālib murādından maḥrūm ḳalur ve baʿżı lüġātüñ Fārsīde yigirmiden ziyāde adı vardur. Meṣelā ʿArabīde ḳunfuẕ Türkīde kirpinüñ adıdur. Fārsīde envāʿiyle yigirmi beş adı vardur ve inegim ṣaġmal ki ʿArabīde ḳavs-ı ḳuzaḥ dirler Fārsīde yigirmi dört adı vardur ve niçe lüġatler daḫı vardur ki beşden ve ondan ziyāde adları vardur. Her lüġatüñ ismi ḥurūf-ı teheccīden ḳanḳı ḥarfden evvel geldiyse ḫāṣīyesinde cemiʿ adları yazılup sāʾir adları daḫı maḥallerinde ketb olınup tekrār geldükde sāʾir esāmisi fülān isminde meẕkūrdur diyü işāret olınur ve nefʿden ḫālī olmaduġı ẓāhirdür ve nevādir-i tevāriḫden ve nevādir-i ḥisābdan ve sāʾir mezāyādan münāsebetile gāh metn ü gāh ḥavāşīde ḫayli fevāʾid derc olınmışdur. Meṣelā Ḥażret-i Süleymānuñ aleyhi ṣalavātü'r-raḥmān ḥaşmet ü ʿaẓimet ü salṭanatı bābında ve İskenderüñ nesebi tafṣīlinde ve āyinesinüñ terkīb-i tertībinde ve sāʾir baʿżı selāṭīn-i Fürsüñ nesebi ve isminüñ sebeb-i tesmiyyesinde ve tażʿīf-i şaṭranc-miṣāl-i uʿcūbe vü vażʿınuñ sebebi ve ḥisābı ẕikrinde ve sāʾir nice leṭāyife ki her biri zamānla nice kütüb müṭālaʿasından cemʿ olınmışdur. Bu kitābda derc eyledüm."

2.2.8. Eserin İçeriği

Tuhfetü's-Seniyye adlı eseri yazarın mukaddime bölümünde adları anılan sözlüklerin söz varlıklarını içermesi yanında bir yandan da maddelerle doğrudan veya dolaylı yoldan ilişkili olarak Deşîşî Mehmed Efendi'nin başka kaynaklardan alıntı yaparak ya da kendi bilgi dağarcığında bulunan latife, nükte, rivayet, hikâye, efsane ve manzum parçalarla dolu oldukça zengin ve geniş bir içeriğe sahiptir. Kelimelerin karşılığını vermesi yönüyle bir sözlük niteliğine sahip olan bu eser aynı zamanda tarih, coğrafya, mitoloji, efsane, halk hekimliği, astronomi, gastronomi, tıp, musiki ve tabiî ilimlere ait sözlük dışı konuları içermesi yönüyle de diğer sözlüklerden ayrılır. Eser içerisinde ayrıca sözlük dışında kalan konu başlıkları aşağıda verilmiştir.

2.2.8.1. Dilbilgisi ve Kuralları ile İlgili Bilgiler

Tuhfetü's-Seniyye yazarı eserini hazırlarken Farsça, Arapça ve Türkçe yazılmış birçok kaynaktan yararlanmıştır. Bu kaynaklardan aldığı bilgileri harmanlayarak bu sözlüğü meydana getirmiştir. Sözlük içinde yer alan bilgilerden biri de dilbilgisi kurallarıdır. Eserin mukaddime bölümünde Farsçanın Deriyye lehçesi ile ilgili bilgiler verir. Mukaddime-i Kitâb-ı Müstetâb adı taşıyan bu bölümde Derî lehçesine neden bu adın verildiğini söyler ve şu açıklamaları yapar: "Maʿlūm ehl-i feżāʾildür ki Fārsī dil leṭāfet ü ẓarāfet üzere vażʿ olınmış lüġatdür ve bir ismi daḫı Derīdür. Erbāb-ı lüġat sebebin böyle beyān itmişler ki mülūk-ı ʿAcemüñ dördinci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Anlara Ekāsire daḫı dirler. Ol fırḳaya evvel pādişāh olan Erdişīr bin Bābekdür ve āḫir pādişāhı Büzürcüd bin Şehriyār bin Ḫüsrev-i Pervīzdür ki Fārūḳ-ı eʿaẓım Ḥażret-i ʿÖmer raḍıya'llāhu anhü zamānında tāc ü taḫtını aldurup İslām livāsı ser-efrāz olup küfr ʿalemi ser-nigūn oldı. Anlaruñ ṣāḥib-i taʿẓīm ü tekrīmlerinden Behrām-ı Gūr bin Yezdicerd bin Eşīm vaḳtā ki ecdād-ı emcādından ziyāde memālike ḥākim ü mālik olup kūs-ı ṭanṭana-i ʿaẓimeti heft iklīmüñ çār kūşesinde urılıcaḳ yasāġ idüp tehdīd eylemişdi ki kendü dergāhunda Fārsīden ġayrı dil söylemeyeler ve berʾatları ve aḥkām u mukātibi Farsīce yazalar. Ol zamānda anuñ ḳapusına mensūb olduġıçün Derī didiler."

Yazar, yine eser içinde Farsça ile ilgili kurallara başvururken bazı harflerin

Farsçada olmadığını ancak Arapçadan alınan kelimelerden dolayı bu harflerin de telaffuz edildiğini belirtir. Örneğin "Nev'-i Evvelehu El-Kâfi'l-Meftûha başlığında kelimeleri vermeden önce bu harfin Farsçada bulunmadığını ve başka bir dilden girdiğini şöyle açıklar: "Egerçi erbāb-ı lüġat *ḳāf*da ḫayli naḳl itmişlerdür eger tefaḥḥuş olınsa yā ġayrı lisāndan menḳūldur yā ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlindendür."

Yine aynı şekilde bir kelimenin Farsçadan Arapçaya geçerken çeşitli değişimlere uğradığını ve Farsçadaki söyleyişe göre isimlendirildiğini belirtir. "Ḫuṣūṣā ekṣeri aʿlām-ı ricāldendür ve *ḳāf*-ı sākin āvāḫir kelimede ʿalāmet-i taʿrībdür. Her ism-i ʿAcemīnüñ ki āḫirinde *hā*ʾ-i ʿalāmet olınsa ekṣer budur ki yirine *cīm*-i sākin getürürler. Bābunc, benefsec gibi. Gāh olur *ḳāf*-ı sākin getürürler. Būraḳ u mühraḳ senbūsaḳ fālūẕaḳ levrīnaḳ cevzīnaḳ gibi."

Tuhfetü's-Seniyye sahibi eser içerisinde bazı etimolojik bilgilere de yer vermektedir. Bir kelimenin nasıl oluştuğunu, böylelikle ne anlama geldiğini de açıklar. Örneğin "Hargûş" kelimesinin açıklamasında bu açıkça görülür. "**Ḫargūş:** (171b/27) Ṭavşan didükleri, erneb maʿnāsına ʿavrat gibi ḫayż görür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda böyle taḥḳīḳ itmişler ki ḫargūş elfāẕ-ı mürekkebedendür. Bir cüzʾi ḫardur ki maʿnāsı merkebdür. Bir cüzʾi de gūşdur ki maʿnāsı ḳulaḳdur. ʿİbāret-i gūşe bundandur. Müsemmāsı ki lisān-ı Türkīde de oña gūşe dirler. Ḳulaġa teşbīh itmişlerdür. Āḫirindaġı hā müşābehet cihetinden olan münāsebeti ıẕhār içündür. Ṭavşana ḫargūş didükleri ḳulaġı ḫar ḳulaġına beñzedüginden ötüridür."

Deşişî, Arapçadan Farsçaya geçen kelimeleri kelime açıklamasından önce veya sonra "'Arabî'dür" diyerek hangi dilden geldiğini belirtir. Örneğin "hedef" kelimesini açıklarken hem kelimenin anlamını hem Farsçadaki anlamını verir ve Arapçadan geçtiğini gösterir: "**Hedef:** (190a/14) Oḳ nişānı ʿArabīdür niçe maʿnāları daḫı vardur, Fārsīde ẕikr olınsa hemān oḳ nişānı murād olınur, āmāc maʿnāsına."

Deşîşî bazı kelimelerde Türkçe karşılığı verdikten sonra o kelimenin Arapçadaki anlamını da verir. Örneğin Âb-ı serdî ve Âbî sözcüklerinin karşılığında şöyle geçer: "**Āb-ı serdī:** Şovuḳluḳ ki bilde vāḳi olur ve iḫlīlden iner, ġalīẕ şudur ve tebevvül şoñına gelen şu ki ʿArab *vedī* dir.", "**Ābī:** Ayva, ʿArabca *sefercel* dirler ve ördek ve şuya

mensūb dimekdür.”

Yine aynı şekilde Harezm ve Kıpçak Türkçesinden geçen kelimeleri de ayrıca belirtir. Örneğin Nûkir kelimesinde şu açıklamayı yapar: “Zebān-ı Ḫ̆ārezmde hem-meşveret maʿnāsınadur.” Yine Kıpçak Türkçesinden geçen “Cûk” kelimesini şöyle açıklar: “**Çūk:** (228a/12) Cīm-i ʿAcemīyile Türkistān ve Deşt-i Ḳıpçaḳ lüġatidür. Pādişāhlar öñinde yüz ḳoyup, yükünmek maʿnāsına Fārsī mektūblarda çoḳ istiʿmāl olınur.”

Deşîşî yer yer Farsçadaki eklerin Türkçede nasıl geçtiğini veya verilen ekin Türkçedeki karşılığını gösterir. Bu örneklerde görülür.

“**Est:** Dir maʿnāsına edāt-ı rābıṭadur kim ḥükm, ḫaber[9] maʿnāsın ifāde ider. Ḥālet-i vaṣlda ve āḫirī sākin olan kelimeye laḥıḳ olsa *elif* düşer *sīn* sākin ile telaffuẓ olınur. Cān-est ü ser-est dirler, cāndur başdur dimekdür.” Aynı durum “be” harfiyle ilgili yapılan açıklamada da karşımıza çıkmaktadır: “Meẕkūr *bā*nuñ ifade itdügi ẓarfiyyet şol maʿnādadur ki Türkī dilde andan -da ile taʿbīr iderler. Meṣelā deñizde diyecek yirde be-deryā dirler yir yüzünde diyecek yirde be-rūy-ı zemīn dirler.”

“**Bī:** (378a/01) Ḥarf-i nefydür, -sız ʿArabīde bilā maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki bāʾ-i ʿArabīyile bī lisān-ı Fārsīde şol maʿnāyı ifāde ider ki Türkī dilde andan -sız ile taʿbīr iderler, meṣelā Türk dilsiz didügi yirde ʿAcem bī-zebān dir, nişānsız diyecek yirde bī-nişān dir.”

2.2.8.2.Astronomi ve Tarih ile İlgili Bilgiler

On iki burclarun esâmîsi ve a’dâdı ve sâ’ir umûrı beyânındadur:

Deşîşî, bu bölümü “nevrûz” maddesinin bir alt başlığı olarak verir. Daha sonra başlığın altında şu açıklamayı yapar: “Maʿlūm ola ki zamān-ı evvelde ʿulemā vü fużalā ve ḥükemā sekizinci felegi ki cümle-i seyyāre vü ṣābit anuñıla ḥareket iderler. On iki baḫş eylediler ve her baḫşa bir burc ad virdiler her burcı otuza ḳısmet eylediler ve her

[9] ḥükm ü ḫaber. 3. (39b/17)

birisine derece didiler ve her dereceyi altmışa ḳısmet idüp her birisine daḳīḳa didiler. ʿAded-i derecāt yigirmi ṭoḳuzdan ziyāde olmaz. Zīrā otuz olıcaḳ bir burc olur ve daḳīḳa daḫı elli ṭoḳuzun artuḳ olmaz altmış olıcaḳ bir derece olur ve ol on iki burcuñ her birisine içindeki ṣevābit yıldızlardan baġlanmış ṣūret-i ḥassiyesine naẓar-ı ber-sebīl-i teşbīh ad virdiler. **Ḥamel** (137b/29) burcunda ṣuret-i ḥameliyye iḥsās idüp ḥamel didiler. **Ṣevr** (137b/29) burcında ṣūret-i ṣevriyye iḥsās idüp ṣevr didiler. Bāḳīsine daḫı bu vechile iʿtibār idüp ad virdiler. **Baʿdehu** (137b/30) sekizinci felegüñ ḥareket-i ḫāṣṣasına muṭṭaliʿ oldılar. Burcları ṭoḳuzıncı felekde iʿtibār itdiler. Pes bu iʿtibār ile ḥamel ṣūret-i ḥameliyyeyi müştemil ḳısmuñ adı olmaz." Bu açıklamadan sonra ise bir kıta vererek burçlar hakkında bilgilere başvurur.

Seb'a-i seyyârenün esâmisi ve sâ'ir umûrı beyânındadur:

"Nevrûz" başlığı altında verilen alt başlıklardan birisi de budur. Deşîşî bu bölümde şu açıklamalarda bulunur: "**Seba'-i Seyyārenüñ Esāmīsi ve sā'ir umūrı beyānındadur.** Maʿlūm ola ki yedi yıldızlar ki her birisi felekde ṣebt ü merkūz olmışdur. Ol felegüñ ḥareketiyile maġribden maşrıḳa ḥareket ider. Her biri ḥareket-i ḫāṣ ile. Bu sebebden sebʿa-i seyyāre dirler. Felek-i aʿẓam ki felek-i aṭlas u felekü'l-eflāk daḫı dirler. Mecmūʿını ḳaplamışdur. Ḳasr ile ġayr feleklerüñ ʿaksi maşrıḳdan maġribe ḥareket itdirür ve sebʿa-i seyyārenüñ ʿArabī vü Fārsī esāmīsi bu beytlerde ʿale't-tertīb naẓm olınmışdur. Fārsīce nāmları." Açıklamada da yer aldığı üzere bölümden sonra gezegenlerin Arapça ve Farsça isimlerini bir şiir ile vermektedir. Aynı zamanda nazımdan sonra gezegen isimleriyle ilgili açıklamalarda da bulunur. Bu açıklamalar şöyledir: "**Zuḫal:** (138a/22) Fārsīde Keyvān dirler bir devri otuz yılda tamām eyler. Bir gün bir gicede iki buçuḳ daḳīḳa ve her burcı iki buçuḳ yılda ḳaṭʿ eyler. Her on iki buçuḳ ayda dört buçuḳ ay rāciʿ olur. Altıncı felekde **Müşterī:** (138a/24) Lisān-ı ʿAcemīyile Bercīs ü Ūrmuz u Hürmūz ü Zevāş dirler. Ġayrı esāmīsi Urmuzd lafẓında mesṭūrdur. On iki yılda bir devri tamām eyler. Her burcı bir yılda ḳaṭʿ ider ve her on üç ayda dört ay rāciʿ olur. Beşinci felekde **Mirrīḫ:** (138a/27) Fārsīce Behrām dirler bir yıl ve on bir buçuḳ ayda bir devri tamām eyler ve her burcı çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. Bir buçuḳ ayda ḳaṭʿ eyler. Her iki yıl ve bir buçuḳ ayda iki buçuḳ ay rāciʿ olur. Dördünci felekde **Şems:** (138a/29) Fārsīde adı Ḫūrşīd ve Şīd ü Ḫūrdur. On iki burcı üç yüz altmış beş gün ve taḳrīben rebʿ yevmde ḳaṭʿ eyler. Üçünci felekde **Zühre:** (138a/31) Fārsīde adı Nāhīddür. Devri bir yılda tamām eyler. Her burcı çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. Yigirmi yedi günde ḳaṭʿ eyler ve bir yıl ve yedi buçuḳ ayda bir buçuḳ ay rāciʿ olur.

İkinci felekde **ʿUṭārid:** (138b/02) Lisān-ı Fārsīde Tīr dirler. On iki burcı bir yılda devr eyler. Her burcı çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. On altı günde ḳaṭʿ eyler ve her yüz on altı günde yigirmi iki gün rāciʿ olur. Evvelki felekde **Ḳamer:** (138b/04) Fārsīde adı Māhdur. Türkīde ay dirler. Devri yigirmi yedi gice ve gündüz ve şülüşde tamām eyler ve her burcı iki günden ziyāde ve üç günden eksikde ḳaṭʿ eyler ve kevākib-i şābite bir devri yigirmi dört biñ yılda tamām eyler. Her burcı iki biñ yılda ḳaṭʿ eyler ve meẕkūr sebʿa-i seyyāreden Şems ü Ḳamere neyyereyn dirler. Güneşe neyyer-i aʿẓām Ḳamere neyyer-i aṣġar dirler. Bāḳī beşine ḫamse-i müteḥayyire dirler. Ol cihetden ki anlarda gāh istiḳāmet olur. Baʿdehu vüḳūf baʿdehu rücūʿ girü istiḳāmet olur. Ammā neyyereynde istiḳāmetden ġayrı olmaz ve Zuḥal ve Müşterīye ʿulviyyin dirler ve ʿUṭārid ü Zühreye sefeliyyin dirler. Ḳameri vü Mirrīḫi daḫı dāḫil iderler ve Zuḥal ü Mirrīḫe naḫsiyyin dirler. Zuḥale naḫs-ı ekber Mirrīḫe naḫs-ı aṣġar dirler ve Müşterī vü Zühreye saʿdiyyin dirler. Müşterīye saʿd-ı ekber, Zühreye saʿd-ı aṣġar dirler. ʿUṭāride mümtezic dirler. Saʿd ile saʿd, naḫs ile naḫs olur."

Hânehâ-yı kevâkib-i seyyâre:

Bu bölüm de yine "nevrûz" maddesinin alt başlığında yer almaktadır. Deşîşî bu kısımda şöyle bir açıklama yapar: "**Ḫanehā-yı Kevākib-i Seyyāre:** Ẕikr olınan on iki burc-ı meẕkūr yidi yıldızlaruñ ḫāneleridür ki birinden birine seyr iderler. Kimisi tīz kimisi giç güneşüñ seyri egerçi her gün miḳdārda berāberdür. Tefāvüti yoḳdur." Yine açıklamadan sonra bir nazım vererek açıklamasını güçlendirir.

Sadakatü'l-kevâkibi's-seyyâre ve 'adedühâ 'alâ mezhebi ehli'l-Hind

Müellif bu bölümde gezegenlerin birbirleriyle ilişkilerini inceler. Daha sonra ise birbirine sadık ya da adüvv olan gezegenleri belirtir. Bütün bunlardan sonra **Evc-i Kevâkib-i Seyyâre** başlığı ile bir nazım söyler. Bu başlık altındaki açıklamalar şunlardır: "Zuḥale ʿUṭarid ve Zühre ṣadīḳdur, Müşterī ve Mirrīḫ mütevasıṭdur, Şems ü Ḳamerʿadüvvdür, Müşterīye Şems ü Ḳamer ü Mirrīḫ ṣadīḳdur, Zuḥal mütevassıṭdur, Zühre ve ʿUṭarid ʿadüvvdür, Mirrīḫe Müşterī ve Şems ṣadīḳdur, ʿUṭarid mütevassıṭdur, Zuḥal u Zühre ʿadüvvdür, Şemse Ḳamer ü Müşterī ve Mirrīḫ ṣadīḳdur, ʿUṭarid mütevassıṭ, Zuḥal ve Zühre ʿadüvvdür, Zühreye Zuḥal ve ʿUṭarid ʿadüvvdür, ʿṭāride Şems ve Zühre ṣadīḳdur, Müşterī ve naḥsān mütevassıṭ, Ḳamer ʿadüvvdür, Ḳamere Şems ṣadīḳdur, ʿadūsı yoḳdur."

Bütün bunlardan sonra **ʿAdād-ı kevākib-i seyyāre vü ṣābite**, **Ḥażīż Kevākib-i seyyāre, Evc-i kevākib seyyāre, Hubūṭ kevākib-i seyyāre, Ve bāl-i kevākib-i seyyāre, Feraḥ u tarḥ-ı kevākib, İḫtirāḳ-ı kevākib, Eyyām-ı naḥsāt, Ḫānehāʾ-i 16 kevākib-i seyyāre, Erḳām-ı kevākib-i sebʿa, Şeref-i kevākib-i seyyāre, Derecāt-ı şeref-i kevākib, Sebʿa-i seyyārenüñ ṭıbāʿı vü zükūr u ināsı ve leyl ü nehārda mensūb olanı, Naẓarāt-ı kevākib-i be-yek-dīger, Ḫudāvendān-ı nehār, Ḫudāvendān-ı şeb, Erbāb-ı sāʿāt, Derecāt-ı eflāk** başlıkları yer alır ve bu başlıklar altında şiirler verilerek manzum hâlde açıklamalara yer verilir.

Takvîmlerde yazılan tevârih beyânındadur. Ta'rîfü't-târîh:

Deşîşî bu bölümde öncelikle tarih hakkında bilgi verir ve tarihin insanoğlunun ilk ortaya çıkışından itibaren bulunduğunu ve tarih olmadan insanların zamanlarını bilemeyeceklerini belirtir. Aynı zamanda toplulukların kendi tarihlerini nasıl oluşturdukları ile de bilgilere başvurmaktadır. Bu bölümün girişinde şöyle yazmaktadır: "Maʿlūmdur ki tārīḫden ʿanā yoḳdur. Cemīʿ aḥvāl-i dünyeviyye ve umūr-ı dīniyyede her ümmetüñ tārīḫi vardur ki muʿāmelelerinde ve zamānları evḳātını bilmekde aña muḥtāclardur. Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām Cennetden Dünyāya hubūṭ ideliden berü tārīḫ müstaʿmeldür. Her zamānda bir vechile iʿtibār u istiʿmāl olınurdı. Bir emr-i ʿaẓīm vāḳiʿ olsa andan tārīḫ yazarlardı. Meşelā evvelā Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām Dünyāya hübūṭ idüp evlādı ʿāleme münteşir olduḳda oġulları hübūṭ-ı Ādemde tārīḫ ḳodılar. Ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhi's-selām mebʿaşına gelince baʿdehu biʿşet-i Nūḥdan ʿaleyhi's-selām Ṭūfāna degin yazdılar. Baʿdehu Ṭūfāndan nār-ı İbrāhīm ʿaleyhi's-selām gelince baʿdehu Ḥażret-i İsmāʿīlüñ ʿaleyhi's-selām evlādı çoġalup Ḥażret-i İsḥāḳdan ʿaleyhi's-selām müfāraḳat itdükde."

Daha sonra toplulukların tarihleri hakkında bilgilere geçer. Bu bilgiler altında şu toplulukların tarihleri ve ayları hakkında bilgiler verir. Arap tarihi için verdiği bilgiler şu şekildedir: "**Biri tārīḫ-i ʿArabdur** (140a/26) Devr-i Ḳamer ḥesābınca bir yılı on iki aya taḳsīm idüp her birine bir ad virmişlerdür. İbtidā tārīḫ-i Ḥażret-i Risāletüñ ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem Mekkeden Medīneye şerrefellāh hicret ü intiḳāli vaḳtindendür ki Muḥarrem ayı idi. Niteki ẕikr olındı. Şühūr-ı ʿArabīnüñ esāmīsi bunlardur ki bu ḳıṭʿada meẕkūrdur. ʿAded-i eyyāmı üç yüz elli dört ve südüs ü ḫums-ı yevm-i Ḳameriyyedür. Bir ayı otuz ve bir ayı yigirmi ṭoḳuz, ehl-i İslām sinīn-i Ḳameriyyenüñ sinīn-i Şemsiyyeye tedāḫülün görüp Ḥaḳ subḥānehu ve teʿalā Ḳurʾān-ı

ʿaẕīminde “İnnemen nesīu ziyādetun fi’l-kufri yuḍallu bihi’l-lezīne keferū” buyurur kebīs-i sinīn-i nesīde vāḳiʿ olmasından ḫavf idüp her otuz iki sene-i Ḳameriyye başında bir yıl sāḳıṭ idüp **izdilāf** (140b/04) diyü ad birdiler ki birbirine yaḳīn olmaḳ maʿnāsınadur. Otuz üç sene-i Ḳameriyye taḳrīben otuz iki sene-i Şemsiyye olur.”

Rûmî takvim için şu bilgileri verir: “**Biri daḫı tārīḫ-i Rūmīdür** ki taḳvīmlerde yazılur, muʿteber tārīḫdür. İskender-i Rūmī ki feylesof-ı Yūnānīnüñ ḳızından Dārāb bin Behmen bin İsfendiyāruñ İskender-i Rūmī ki feylesof-ı Yūnānīnüñ ḳızından Dārāb bin Behmen bin İsfendiyāruñ oġlıdur. Anuñ zamānında baġlamamışdur. Şol zamānda ki Belde-i Fervaniyyeden ḫurūc itdi, ol gün dü-şenbe güni idi ve naḳl itdiler ki on iki yıldan ṣoñra vażʿ itdiler sene-i Şemsiyyeyi żabṭ itmekiçün ki üç yüz altmış beş gün ve rubʿ yevmdür. Yaʿnī dört baḫşdan bir baḫşīdür ve bu kesreden dört yılda bir gün ḥāṣıl olur ol yıl atmış altı gün olur ve ol yıl sāl-i kebīse ve ol güne yevm-i kebīse dirler ve on iki ay ki vażʿ itdiler.” Rûmî takvim için bu bilgileri verdikten sonra tek tek aylar hakkında bilgiler verilmektedir. Örneğin nisan ayı için şu açıklamayı yapar: “**Nīsān** (140b/21) Rūmīler Abrīlis dirler. Fürs aylarından Şehrlūz māh ve Ḳıbṭīde Beremūde dirler. Otuz gündür. On ikinci güni Güneş, Ṣevr burcına taḥvīl eyler. Ṭabīʿat-ı rebīʿ-i ṣābit ve dem ṣaḥīḥ olup beden balġam küdūretlerinden ṣāfī olur. Ḳar olan vilāyetlerde külliyen eriyüp ve enhārlar artup yimişler bitmege başlar.”

Yazarın ele aldığı ve önemli gördüğü tarihlerden biri de Fars takvimidir. Bu takvimi şu şekilde açıklamaktadır: “**Bir tārīḫ daḫı Fürs-i ḳadīmdür.** Cemşīd zamānında ḳalmışdur ki laḳabı tārīḫ-i ḳadīm ve tārīḫ-i ḳadīmīdür. Her zamānda bir dürlü iʿtibār olınurdı. Ḥālā taḳvīmlerde iʿtibār olınanlaruñ mebdeʾi melik Yezdicerd bin Pervīz bin Hürmüz bin Enūşirvāndur ki āḫir mülūk-ı ʿAcemdür. Taḫta oturduġı gündendür ki tārīḫ-i Hicretüñ on birinde Rebīʿü’l-evvel ayınuñ yigirmi ikinci güni ki se-şenbe güni idi. Bunlar daḫı sene-i şemsiyyeyi żabṭ itmekiçün on iki ay vażʿ itdiler ve bu aylaruñ her birini otuz gün ṭutdılar. Mecmūʿı üç yüz altmış gün oldı. Ābān ayınuñ āḫirinde beş gün daḫı ziyād itdiler. Sene-i şemsiyyeye muvāfıḳ olmaḳ içün üç yüz altmış beş gün oldı ve ān beş güne eyyām-ı müsteraḳa didiler ve birer ad daḫı virdiler. Ahonvad, Aşnavad, İsfendemed, Vahuşt, Haştvīş didiler. Rubʿ yevme iʿtibār eylemediler. Yüz yigirmi yıla dek yüz yigirminci yılda bir ay arturdılar ki, rubʿ yevmden ḥāṣıl oldı ve ol aya Bīhnerek didiler ve ol ayı evvelden āḫire dek bayram eylediler ve ol yıl on üç ay oldı ve aylarınuñ otuz günine ferişte adlarından birer ad virüp żabṭ eylediler. Hafta günlerine iʿtibār itmediler ve ayuñ esāmīsi bunlardur. Ürmüzd, Hürmüzd daḫı dirler,

Behmen, Ürdibehişt, Şehrîver, İsfendārmeẕ, Ḫordād, Murdād, Dībāder Āẕer, Ḫūr, Māh, Tīr, Cūş, Deybehr, Mihr, Sürūş, Reşen, Ferverdīn, Behrām, Rām, Bād, Deybadīn, Deyn, Ared, Aştād, Asmān, Zāmyād, Maresfend, Enīrān ve gün adı ile ay adı muvāfiḳ geldi ve bir günde bayram ve zemzemeler eylediler."

Deşîşî yine önemli bir tarih olarak gördüğü Celâlî takvimini de şu sözleriyle açıklar: "**bir tārīḫ daḫı Celālīdür** ki tārīḫ-i Melikī vü Şāhī daḫı dirler. Sulṭān Celāle'd-dīn Melikşāh-ı Selçūḳī zamānında tārīḫ-i Hicretüñ dört yüz seksen altısından ḥukemā vü müneccimīn cemʿ oldılar. Meẕkūr ayları kebīse ile iʿtibār eylediler. Ferverdīn ayınuñ evvelini Nevrūz güninden taʿyīn eylediler müteʿayyin üç ay rebīʿ faşlı oldı ki Türkīde yaz dirler ki Ferverdīn, Ürd-i Behişt, Ḫordāddur ve üç ay ṣayf faşlı oldı ki Türkīde yay dirler ki Tīr, Murdād, Şehrīverdür ve üç ay ḫarīf faşlı oldı ki Türkīde güz dirler ki Mihr, Abān, Āẕerdür ve üç ay şitā faşlı oldı ki Türkīde ḳış dirler ki Dey, Behmen, İsfendārmeẕdür. ʿAle't-tertīb adlarını żabṭ itmişdür. Mışrda pādişāh olan Daḳlaṭyānūs-ı Anṭāḳī zamānında ki Hicretden üç yüz ṭoḳuz yıl muḳaddem vażʿ olınup nehār-ı cumʿada ibtidā olınmışdur."

Bütün bu tarihlerden sonra burçları **Der-Ḥamel, Der-Ṣevr, Der-Cevzā, Der-Sereṭān, Der-Esed, Der-Sünbüle, Der-Mīzān, Der-ʿAḳreb, Der-Ḳavs, Der-Cedī, Der-Delv, Der-Ḥūt** başlıklarıyla sıralayarak hepsi hakkında ilgili nazım veya kıtaları gösterir. Daha sonra ise bir cetvel hazırlayarak tarihler hakkında açıklamalar vermektedir.

Müellif Deşîşî, bir daire hazırlayarak da peygamberlerin yaşadığı tarihleri göstermektedir. Bu daireden sonra İran padişahlarını tabakalara ayırarak ne kadar yaşadıkları ve saltanatlarının ne kadar sürdüğü hakkında bilgilere de yer verir.

2.2.8.3.Bitki, Yemek, Hayvan ve Maden İsimleri

Tuhfetü's-Seniyye sözcük karşılığını vermesi özelliğiyle bir sözlük niteliği gösterir. Bitki isimleri ve bunların halk hekimliğinde kullanılışları eserde sık sık karşılaşılan bir durumdur. Yeri geldiğinde sadece bitkinin adını vermekle yetinmez onun hangi hastalığa iyi geldiğini, nasıl bir süslenme aracı olarak kullanıldığını ve hangi yemeklerde olduğunu da göstermektedir. Deşîşî Mehmed Efendi, neredeyse birçok bitkinin Türkçe karşılığını eserde vermiştir. Deşîşî Mehmed Efendi bu bitkilerden bahsederken genel olarak "otdur", "dârûdur", "edviyyedendür", "tabîbler katında

marûfdur" gibi ifadeler kullanmıştır. Bu konularla ilgili aşağıya aldığımız maddeler şunlardır:

Ālū bālū: (296b/11) Kirās ve vişne didükleri mîve sāʾir adları ḳar-āsiyā lafẓında meẕkūrdur.

Ḫarend: (072b/01) Rāʾ-i mühmele ile uşyān yaʿnī çoġana beñzer bir otdur ki andan göñlek ḥāṣıl olur. Belḫ vilāyetinde aña ḫalḫān dirler, bu maʿnāya zāʾ-i muʿceme ile daḫı mervī lüġatdür. Ḳaraḥişārī, ve sirken ve çaylaḳ, zaġn maʿnāsına da gelür dimiş.

Kūpel: (233a/26) Pāpādya didükleri ot, eṭıbbā ḳatında bābūne ve bābunc dimekile maʿrūfdur. Baʿżı yirde ḳoyungözi dirler Niʿmetī, ve şu ḳabarcıġı ki yaġmur yaġarken şu üzerinde ḥāṣıl olur, ḥabāb maʿnāsına da gelür dimiş.

Sūs: (162b/29) Yūnān didükleri ot ki eṭıbbā gövüs marażlarında ve muġallālarda istiʿmāl iderler. Aṣlü's-sūs ve ʿaraḳü's-sūs dirler ve ṭabīʿat maʿnāsına ve edviyye ve yemişi ve ġılāli delük iden ḳurtcaġız ve ʿArabīde ḥayyiz oġlana dirler.

Deşîşî aynı zamanda eserinde birçok hayvan ismini de zikretmekte ve onların ne amaçla kullanıldığını da söylemektedir.

Dārbeje: (333b/30) Bir nevʿ serçeden kiçirek ḳuşcaġızdur dürlü dürlü rengleri vardur, isketi dirler Ḳaraḥişārī ve ṭurġay ḳuşı ve çekek ḳuşına daḫı dirler dimiş, rā ile ve lāmile dālvāze daḫı lüġatdür, ʿArabīde vaṣaʿa maʿnāsına.

Delle: (335b/28) Aġacuñ özdegi ve degek ve sañsar didükleri cānver ki derisini kürk iderler iki nevʿdür. Aʿlāsına zerdāve dirler gögsi şaruca olur, ednāsına sañsar dirler gögsi aḳça olur, ḥaḳ budur ki semmūr daḫı bunuñ envāʿındandur, ġāyet eyüsidür ki cānverī ṣūretde ve ḫaṣṣada hemān sañsar gibidür.

Elmās: (158a/14) Bir nevʿ ḳıymetī ṭaşdur birḳaç nevʿdür. Bir nevʿi aḳ ve şeffāf olur. Āb-gīne-i Firʿavnī gibi ve bir nevʿi gök reng ve bir nevʿi sürḫ reng ve baʿżı siyāh reng daḫı olur. Cemīʿ maʿdeniyyātı ol keser. Ḳurşundan ġayrı aʿlā nesne teʾṯīr eylemez. Sebeb-i teʾṯīr mülāyimeti cihetiyiledür ve elmās-ı ḫāṣuñ ʿayyārı andan maʿlūm olur ki anı āteşde ġāyetde ḳızdurup ve üzerine ṣovuḳ şu dökseler aḳ olur ve āteş aña teʾṯīr eylemez. Belki āteşe girdikçe altūn-ı nūr-ı ḫāṣ gibi daḫı eyü olur. Cevher-i yāḳūta berāberdür. Zīrā yāḳūtuñ aʿlāsı daḫı āteşe girdükçe eyü olur ve ġāyetde keskün demirlerden kināyet olınur. Ḫāṣṣiyyeti götüren kimesne ṣāʿiḳadan emīn olur ve yaramaz göz degmez ve ḫalḳ yanında ʿazīz olur ve arḳa aġrısından emīn olur.

Gergeden: (285b/03) Bir maʿrūf u meşhūr cānver adıdur. Tafṣīli gürg lafẓında

meẕkūrdur ve hem yırtıcı ḳuşlardan bir nevʿ ḳuşdur depesinde bir boynuz olduġı eclden gergeden ü gürg dirler ve gergeden, Zengbār vilāyetinde bir daġ adıdur.

Ḫargez: (130b/23) Güvegen ki siñek envāʿındandur. Yay vaḳtinde issi yirlerde ki şīnlik olmaya ādeme ve ṭavara üşer. Helāk eyler, ḫargeze daḫı dirler ve ḥīle ile eşege bindirüp gezdirmekdür ve ḫarek zemīn maʿnāsına ki bir böcekdür, yire sürinür gezer.

Ḫar-gūr: (100b/11) Kāf-ı ʿAcemīyile ḳolan ki yaban eşegidür ve ṣoḳmaḳ ki bir nevʿ edükdür ayaġa giyerler.

Ḫargūş: (171b/27) Ṭavşan didükleri, erneb maʿnāsına ʿavrat gibi ḥayż görür.

Hezār: (124b/31) Erbāb-ı lüġat bīn ki ʿaded-i muʿayyendür. Elif maʿnāsına ve bülbül didükleri ḫoş-āvāz ḳuş. Böyle naḳl eylemişler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda böyle taḥḳīḳ itmişler ki hezār bülbüle beñzer bir ḳuşdur. Bülbülüñ ġayrı idügi bu beytden ẓāhirdür. ʿAndelīb bülbüldür.

Kāgne: (353b/30) Alagülük didükleri böcek ki zehrlüdür, ḳuduz ḳurdı daḫı dirler ve ḳuduz ṭalayana yidürürler, nāfiʿdür, ʿArabca ẕurrūḥ dirler żamm u teşdīd-i rā ile cemʿ idüp ẕurārīḥ dirler ve aġ ḳurdına daḫı dirler ve gūve ki esbābı yir, ḫarāb eyler.

Mehmed Efendi'nin sözlük içerisinde ele aldığı konulardan biri taşlar veya madenlerdir. Madenlerin adlarını andıktan sonra onların faydalarından veya zararlarından da bahseder.

Billūr: (095b/27) Meşhūr aḳ muṣaffā ṭaş gibidür. Ġāyet eyüsinüñ maʿdenī vilāyet-i Keşmīrde olur. Aḳ ṭoz gibi müncemid olur. Eger anı döküp saḫḳ idüp yāḳūt ve zümürrüdi anuñ ile muḥkem silseler ġāyetde şeffāf ider. Ġāyet de leṭāfetden ḥīle ile cevāhir ṣūretine ḳoyarlar. Ḫaṣṣiyeti aġızda ṭutsalar ṣusuzlıġı giderür. Götürmesi perākende ve müşevveş düş görmegi defʿ ider.

Cezʿ: (182a/10) Sükūn-ı zā ile bir ṭaşdur, maʿdeni vilāyet-i Yemendedür. Elmās ve yāḳūtdan ṣoñra andan muḥkem ṭaş olmaz. Aḳ ve siyāh olur. Götürmesi eyü degildür. Niʿmetī, ve tīre olur ki ḳızıllıġa māʾildür, çoḳ dürlü menfaʿati vardur dimiş. Baʿżı ḥükemā dimişler ki götüren kimesne dāʾimā ġam u ġuṣṣa üzre ve muttaṣıl ḫuṣūmet üzre olur ve ḳan aña müstevlī olup perīşān düşeler, görmekden ḫālī olmaz vallāhu ʿalem.

Mıḳnāṭīs: (165b/19) Lafẓ-ı ʿArabīdür, demür çeken ṭaş, Baḥr-ı Ḳulzumda çıḳar, aʿlāsı sürḫ u siyāh reng olur, olduġı yir gemileri mismārlanmayup ip ile bağlarlar, zīrā üzerine mismārlu gemi uġrasa demüri çeküp taḫtaları ayrılup ġark olur. (165b/23) Miṣlihu, üç veche üzre istiʿmāl olınur ve ḫaṣṣiyeti oldur ki eger bir kimsenüñ bedenine ḍarb ile

demür ṭoḳınup aġrıtsa üzerine mıḳnāṭıs döküp ekseler vecaʿnı defʿ ider ve ḥāmile ʿavrat ayaġına baġlasa oġlanını düşürür sāʾir tafṣīli āhen-rübā lafẓında mesṭūrdur.

Deşîşî Mehmed Efendi'nin üzerinde durduğu konulardan biri de yemeklerdir. Bazı kelime açıklamalarında yemeğin sadece adını vermekle yetinmez, yemeğin nasıl yapıldığı ile ilgili bilgilere de yer verir.

Āçār: (087b/02) Ve bi'l-ḳaṣr. Niʿmetī her nesnenüñ ṭarāveti ve ṣoġan turşīsi dimiş ve baʿżılar sirkelü soġan ve sirkelü aş ve rīçāl maʿnāsına naḳl eylemiş ammā aṣlda muṭlaḳā turşīye ıṭlāḳ olınur her neden olursa olsun.
Mestīne: (363b/11) Bozca aş.
Mevīzvā: (023b/09) Üzümli aş.
Mevīz-āb: (035a/27) Ḳurı üzümden itdükleri şarāb ki mest eyler.
Pejġūl: (225b/13) Bā vü zāʾ-i ʿAcemīyile yār ve dögülmüş buġdaydan bişen aş.
Tevġā: (012a/20) Bir aşdur ekṣer Ḳaraman vilāyetinde ḳuzı etiyile ve yoġurd ile bişürürler ġāyetde raġbetlü aşdur. Türkīde daḫı müstaʿmeldir.

2.2.8.4.Efsaneler ve Hikâyeler

Tuhfetü's-Seniyye'de kelimelerle ilgili verilen açıklamaların yanında onlarla ilgili metnin içinde ya da der-kenarlarda hikâyelere ve rivayetlere yer verilmiştir. Aynı zamanda bu kelimeler hikâye içindeki anlamıyla birlikte şahit beyitlerle pekiştirilmiştir.
Dihū: (301b/15) Serendīb yanında bir yüce ṭaġun adıdur. Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ anda izi vardur, ziyāret-gāhdur, her izi yetmiş adımdur. Ol ṭaġda ḫoş ḳoḫulu otlar ve dürlü dürlü çiçekler biter. Ol izüñ berekātından dāʾimā her sebz ü ḫurrem u ārāstedür. Deñiz aña iki mīl miḳdārı yir vardur. Rivāyet olınur ki yaġmur zamānı degil iken aña deryādan bir pāre bulut feryād u ḫurūş ile gelür, ol araya yaşlar döker, ol sebebden dāʾimā ter ü tāzedür. Ḥażret-i Ādemüñ ʿaleyhi's-selām izi berekātında olmaḳ baʿīd degildür.
Düvāl-pā: (014b/29) Dirler ki Ādem eṣnāfından bir dürlü maḫluḳdur. Ḳayış baldırlu dirler Hindūstānda olur. Ġāyet de yügrük şöyle ki yügrük at ile berāber segirdürmiş. Anlara teşbīh idüp ʿayyārelere düvāl-pā dirler ve baʿżılar kendüyi kötürümlige urup ayaḳların devşirüp altına alurmış yanına gelen ādeme zārīlıḳ idüp beni bir miḳdār

götüresüñ ḫayra giresüñ taẕarruʿlar idermiş. Bilmeyenler esirgeyüp omuzına alup götürmek ḳaṣd idicek ayaḳların ādemüñ biline muḥkem ṭolayup ve ellerin daḫı muḥkem żabṭ idüp istedügi gibi yüridüp ve segirddürüp ölmeyince ḫülāṣa mecāl-i maḥall imiş dirler.

Ḫamāhen: (266a/22) Ḳızıllıġa māʾil bir siyāh mühredür, cezʿ daḫı dirler. Herrāʾ kimesne üstine niṣār olınan ṣaçuya dirler. Hüyün maḥmil devesine dirler ve rivāyet olınur ki ol ṭaşuñ cemīʿ emrāż-ı muḫtelifeye nefʿī vardur, eyüsi oldur ki ṣuya yaturup bilegüye sürseler, ḳızıl ṣuyı çıḳar ṣarı ṣuyı çıḳan alçaġıdur, baʿżı marażuñ üstüne sürmek ile ve baʿżısına içürmek ile şifā bulur ve bir adı daḫı sulṭān-mühredür.

Ḫatū: (300b/19) Bir merġūb u muʿteber süñükdür ki aġuyı defʿ eyler, her ṭaʿām u şarāb ki anda zehr ola, anuñ üzerine ḳosalar, derler. Dirler ki gergedenüñ alnı süñügidür. Hindūstān cezīrelerinde ṣudan çıḳar, ölür eti mürūr-ı rūzgār ile güneşe ḳarşu yatmaḳdan gidüp kemügi aġarur. Alurlar andan āletler düzerler. Baʿżılar şöyle rivāyet ü ḥikāyet eylediler ki Çīn vilāyetinde Zencī iḳlīminde ḫarāblıḳ ve çöllük yirler vardur anda hīç şīnlik olmaz ve ādemī-zād yoḳdur, ol arada bir büyük ḳuş vardur, ḫatū dirler, bu vaṣf olınan süñük anuñ süñügidür. **İbrāhīm-i Sindānī** ki ṣuffe vü muʿtemed ʿaleyh ādemlerdendür. Andan rivāyet olınur ki bir büyük cemāʿatlile Çīn ṣaḥrālarında giderdik. Nā-gāh gün ṭutıldı, refīḳler ḳamu bindükleri merkeblerinden aşaġı indiler ve yüzleri üstine düşüp aṣlā başların ḳaldırmadılar, gün açılmayınca bunlara ṣordum ki bu ne ḥāldür, didiler ki ḫatū dirler bir büyük ḳuş vardur ki ḳanatları bir niçe fersaḫ yiri örter ve başı kāsesi elli biñ miḳdārī rāviye ṣu alur ki ẕikr olınan evṣāfıla vaṣf itdiler ve bir muʿteber kitābda daḫı işbu ʿibāretile naḳl olınmışdur. Ḳarnu'l-ḫatū yeḳālu ānehu ḳarni efʿī. Andan bıçaḳ ṣapı iderler. Pādişāhlar ve bigler götürürler. Şübhelü ṭaʿām u şarāb üzre ḳorlar. Eger zehri varise derler.

Ḥikāyet: (042a/21) olınur ki Şāh Manṣūruñ üstadı, şāh oġlan iken eyva çubuġıyla teʾdīb itmişdi. Pādişāhlıḳ serīrine cülūs itdügi gibi üstādını oḳudu ki ʿitāb ide, üstād firāsetile bilüp yeñi içine bir eyva gizleyüp ḳatına varduḳda ʿitāb ile ḫiṭāb itdükde eyvayı çıḳarup öñinde ḳodı ve eyitdi ki "īn mīve-i ān dıraḫt-est" īhāmdur. Yaʿnī bu edeb ve bu maʿārif ol aġacuñ yimişidür.

Mekārim: (248a/10) Niʿmetī bir ṭaġ adıdur, Ḳurāb ṭaġ gibi her Ramażān ayınuñ ol gicesinde ġāʾibden anda od yanduġı görinür. Evvel şöyle eṭrāfında olan cemīʿ ḫalḳ müşāhide iderler diyü naḳl eylemiş.

2.2.8.5.Oyunlar ve Gelenekler

Deşîşî, Tuhfetü's-Seniyye'de yer yer oyun isimlerine, oyuncaklara ve geleneklere de yer vermektedir. Bunları şu örneklerle göstermek mümkündür.

Aḫkelendū: (296b/23) Ahgelendū, aḫkendū. Oġlancuḳlar eline avunmaḳ içün virdükleri çıkşaġu maʿnāsına. Ve ḳaşaġu maʿnāsına.

Bād-bür: (091a/22) Pırlaġuç ki oġlancuḳlar luʿbındandur fır fır döner avāzı çıḳar. Niʿmetī bād-ı ṣabā ve yonġa, terāşe maʿnāsına ve ḫafīf olan nesneye daḫı dirler dimiş.

Bād-pīc: (051a/17) Bāʾ-i ṣānī ʿAcemī ve cīm-i ʿAcemīyile ṣalıncaḳ ve oġlancuḳlar oynamaġiçün beşik ügürmeginde aṣduḳlarına dirler. Bu lüġat-i sābıḳā ṣāḫ-benc veznine istiʿmāl olınurdı. Ḥālā fetḫ-i bā ile taṣḥīḥ eylediler. Kirmānīler kevācū dirler. Işfahānīler ḫancīl dirler.

Çelū-çūp: (030a/23) Çelük oyunı.

Dūdile: (338a/06) Çelük oyunı, ʿArabca tele dirler ve ṭoḳurcun oyunı.

Ḫarseng: (203b/06) Oġlancuḳlaruñ felke oyunı ve büyük degirmen ve uvaḳ çaḳıl ṭaşı, eşek yüriyemez. Ḳaraḥiṣārī, ḫareseng ṭaş yıġınına dirler dimiş, Niʿmetī, ve uzun eşek oyınına daḫı dimiş.

Ḫīz-gīr: (101b/05) Ṭur ṭut oyunı didükleri maʿrūf luʿb.

İskend: (066a/20) Baş üzre taḳla oyunı, ʿArabīde ceyyi cuʿle dirler.

Kaḫ: (063a/23) Oġlancuḳlar ḳorkutmaġiçün itdükleri ḳorkunç ṣūret ki ʿArabca aña fāzūġ dirler.

Keçīn: (285a/05) Enek oyunı oġlancuḳlar oynarlar ḳozıla ve aşuḳ ile.

Kenc: (058a/15) Kāf-ı ʿArabīyile ḫorṭūm ve kiçi barmaġı kesilmiş ayaḳ ve depmek, Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi oġlancuḳlar ḳorḳutmaġiçün düzilen ṣūret, ʿArabice fārūġ dimiş.

Mejīde: (363b/08) Ṣıramana didükleri oyun ẕāʾ-i ʿArabīyile daḫı mervīdür.

Penceh: (319b/13) Hāʾ-i melfuẓa ile pencāh lafẓından muḫaffefdür ve kāfirlerüñ ḫorūs depesi ve oyunı ki Rūm ʿavratları bayramlarında ve muʿteber günlerinde raḳṣ ururlar, ʿArabca ḫanzaḥ dirler.

Penceh: (319b/13) Hāʾ-i melfuẓa ile pencāh lafẓından muḫaffefdür ve kāfirlerüñ ḫorūs depesi ve oyunı ki Rūm ʿavratları bayramlarında ve muʿteber günlerinde raḳṣ ururlar, ʿArabca ḫanzaḥ dirler.

Püjūl-bāz: (128b/26) Tebṣelem oyunın oynayıcı ki küçük ḳızcaġızlar oyunıdur.

Sernā: (016b/16) Buz urmaḳ oyunı ki baʿżı yirlerde sersele oyunı dirler.

Sikender: (111a/17) Elisu oyunı, ʿArabca cey caʿl dirler. Bir degirmi dāʾīre çizerler. Ortasında birisi ṭurur ve dāʾīrenüñ ṭaşrasından çepçevre ṭururlar. Ortada ṭuranı ururlar ve ortada ṭuran dāʾīreden çıḳmaz. Her ḳanḳısın deperse anuñ yirine dāʾire içine girer.
Zebgur: (106b/06) Oġlancuḳlar oyunıdur ki avurdlarını yil ile şişirüp fiske veya yumruḳ ile ururlar.

2.2.8.6.Dinî ve Tarihî Şahsiyetler

Deşîşî sözlük içerisinde yer yer belirli şahsiyetlerin adını da geçirmiş ve bunlarla ilgili gerek kısa gerek uzun açıklamalarda bulunmuştur. Tuhfetü's-Seniyye'nin hem Farsça – Türkçe bir sözlük olmasından hem de Deşîşî'nin Şehnâme'yi bir kaynak olarak kullanmasından olsa gerek tarihî şahsiyetlerin birçoğunun İran hükümdarlarından olduğu görülmektedir. Bunun yanında İslam dininde önem arz eden Zülkarneyn ve Hızır gibi isimlere de yer verilmektedir. İran hükümdarlarından aldığımız bazı karakterleri ve Hızır ile ilgili açıklamalar aşağıdaki gibi verilmiştir.

Erdeşīr: (089a/07) Mülūk-ı ʿAcemden dördinci ṭabaḳa ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler ol ṭabaḳaya evvel pādişāh olanuñ ismidür ve andan evvel bu ismile kimesne tesmiye olınmamışdur ve ol Erdeşīr bin Bābekdür ki Sāsān bin Behmen İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrasb bin Erūvenddür ki Keykāvus bin Keyḳubāduñ küçük ḳarındaşı idi.
Erduvān: (252b/06) Eşkānīler ki selāṭīn-i Fürsüñ üçünci ṭabaḳasıdur, mülūk-ı ṭavāʾif daḫı dirler, eñ ṣoñra pādişāh olanuñ adıdur ki Erdeşīr-i Bābek elinde helāk olmışdur.
Eşk: (194b/07) Aʿlām-ı ricāldendür, cümleden biri selāṭīn-i Fürsüñ üçünci ṭabaḳası ki Eşkāniyāndur kim mülūk-ı ṭavāʾif daḫı dirler, ol ṭabaḳaya evvel pādişāh olanlar adıdur. Andan evvel bu ismile semmī kimesne olmamışdur ve ol Eşk bin Dārā bin Dārāb bin Behmen bin İsfendiyār bin Güstāsb bin Lohrāsbdur. Mülūk-ı Fürsüñ ikinci ṭabaḳası ki Keyānīlerdür. Anlardan mülk-i meẕkūr Lohrāsba intiḳāl itmişdür. Dārā ki İskender elinde helāk olduḳda ẕikr olan Eşk, İskenderden kibirlenüp İskender vefāt itdükden ṣoñra ḫurūc u ẓuhūr idüp babasınuñ taḫtını İskender naṣb eyledügi Ebṭaḥaş-ı Rūmīden alup yüz yıldan ziyāde salṭanat anuñ evlādında ḳaldı. ʿĀḳıbet Erdeşīr bin Bābek bin Sāsān bin Behmen bin İsfendiyār ki selāṭīn-i Fürsüñ dördünci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Evvel pādişāh olandur ve ol Sāsān bin Behmen nebīresidür. Ḫurūc idüp Eşkāniyānuñ āḫir pādişāhı olan Erdevān bin Bābeki aradan götürüp Eşkānīlerden salṭanat Sāsānīlere intiḳāl itmişdür.

Ferīdūn: (282b/29) Selāṭīn-i Fürsüñ evvel ṭabaḳası ki Pīşdādīlerdür, anlardan beşinci pādişāhdur ki ḫoş-aḫlāḳ ʿādil ü ʿālim pādişāh idi, ʿadāleti ile ḫalḳ-ı ʿālemī ḫoş-ḥāl idüp Ḍaḥḥāk-ı nā-pāk ẓulm ü cevrinden mecrūḥ olan zaḫmlara ʿadl ile merhem urdı ve Ḍaḥḥāk-ı bī-bāk neslinden olup ʿAmāliḳatdan kalān ʿādīlerüñ ʿurūḳun ḳatʿ idüp ʿadlde ḍarbü'l-meṣel oldı.

2.2.8.7.Coğrafya ile İlgili Bilgiler

Tuhfetü's-Seniyye'de dikkat çeken konulardan biri de yazarın coğrafya hakkında verdiği bilgilerdir. Deşîşî Mehmed Efendi sık sık dağlardan, ırmaklardan ve şehirlerden bahsetmekte ve gerektiğinde bulunan mekânın konumunu belirtmektedir.

Ābāyān: (249b/15) Bir ṭaġ adıdur.

Ābzere: (309a/03) Sīstān vilāyetinde bir ırmaḳ adıdur.

Allāhu Ekber: (089b/09) Şīrāz ḳurbında bir ser-bülend yir var imiş ki medd-i başarī olup andan nice şaḥrālar ve mā-beyninde olan çemen ve bāġ ve bāġçeler temāşā olınduḳda naẓar iden kimesneler bī-iḫtiyār olup Allāhu Ekber dirler imiş ol sebebden ol yire Allāhu Ekber diyü ad ḳomışlar.

Āmul: (224a/24) Beştāme ḳarīb Cürcān ile Ṭaberistān mā-beyninde bir şehr adıdur, bilād-ı ḳadīmdendür. Baʿżılar bināsını Cemşīde baʿżılar Ferīdūna nisbet idüp ḫālā dört fersaḫ miḳdārı sevādı maḥsūsdur ve meẕkūr şehrde dört ḫarāb künbed vardur, Ferīdūn ve evlādınuñ maḳberesidür dirler ve her yiri ki ḳazsalar büyük ḫışt-ı puḫte ẓāhir olur, fī-külli ḥāl zamān-ı Ferīdūndan Behrām-ı Gūr zamānına gelince rubʿ meskūne pādişāhlarınuñ taḫt-gāhı idi, Devletşāh ṭabaḳāt-ı şuʿarāsında ʿAlī bin ʿĪsā Küḥḥālüñ Kitāb-ı Memālik ü Mesālikinde böyle naḳl ider.

Aras: (157b/18) Feṭḥ-i rāʾ-i mühmeleyile Fırāta ḳarīb bir ʿaẓīm meşhūr ırmaḳ adıdur.

Bābil: (225a/07) Arż-ı Baġdādda bir ʿaẓīm şehr adıdur, Behrām-ı Gūrdan şoñra ʿAcem pādişāhlarınuñ taḫt-gāhıdur.

Bī-sütūn: (260a/20) Ol ṭaġ adıdur ki Ferhād-ı nā-murād Şīrīn ʿaşḳında ser-gerdān u ḥayrān u zār u nizār olup ol seng-i ḫārābı kesüp ve Şīrīn-i nāzenīnüñ ġadāda ġıdāsı dāʾimā şīr u şekker olmaġın ḳaṣr-ı Şīrīne gelince bir fersaḫ yirden ziyāde ol ṭaġdan bir yol kesüp ve ḳaṣr-ı Şīrīnde ol seng-i ḫārādan bir ḥavż idüp çūbānları ol kāzīr başında südi ṣaġduḳda fī'l-ḥāl ol ḥavża gelüp ve Ferhād-ı ġam-nijād kesdügi yir maḳdūr

olmaġın ol ṭaġ berk ü saḫtlikde ḍarbü'l-meṣel olmışdur.

Cevlān: (264a/15) sükūn-ı vāv ile Şāmda bir ṭaġ adıdur.

Cunāver: (100a/01) İḳlīm-i Ḫotenda bir şehr adıdur.

Deskerme: (335b/18) Ṭaġ başında olan köy ve ḳalʿa şīn olsun ḫarāb olsun ıṭlāḳ olınur ve Fārsīde ve ʿArabīde istiʿmāl olınur.

Dūd-ālūd: (074b/30) Dütünli ve isli, paslı dimek olur ve tütegī reng ve Hindūstānda bir ırmaḳ adıdur.

Ebrīz: (126b/05) Niʿmetī; Hemedānda bir ṭaġ adıdur dimiş.

Ehvāz: (127a/01) Başrāya ḳarīb bir şehr adıdur. Ḥażret-i Fārūḳ-ı Aʿẓam Ömer bin El-Ḫaṭṭāb raḍıya'llāhu ʿanh zamānunda feṭḥ oldı dirler ki āb u havāsınuñ iḳtiżāsı budur eger Ḫātem-i Ṭāʾī anda bir yol sākin olsa elbette dünyāya ḥırṣı artup baḫīl olurdı dirler ve ġāyetde çoḳ ve ḳattāl ʿaḳrebi olur.

Elvend: (065b/11) Diyār-ı ʿAcemde bir ṭaġ adıdur ki şehr-i Hemedān anuñ dāmeninde vāḳiʿ olupdur ve ġāyetde bülendliginden irtifāʿda ʿalem olmışdur. ve aʿlām-ı ricāldendür.

Hemedān: (295a/24) Feṭḥ-i mīmile bir şehr adıdur.

Hīrmend: (086b/12) Vilāyet-i Sistān'da bir meşhūr ırmaḳ adıdur. Niʿmetī rūstiyān dimiş.

Ḳāḳre: (352b/27) Cānib-i ʿArabda Ṭanca vilāyetinde bir meşhūr ṭaġ adıdur ki anda altun ve gümüş maʿdeni ve müşg ü kāfūr çoḳ olur.

Kenābed: (081a/19) Türkistān ḳurbında bir ʿaẓīm ṭaġ adıdur ki Pādişāh-ı Tūrān Efrāsiyāb-ı Türk ol ṭaġuñ dāmeninde ʿaskerin ṣaf idüp Īrānīlerile muḥkem ceng itmişdür.

Keyūẕāt: (047a/06) Niʿmetī bir ulu muʿteber ṭaġ adıdur ki taşı cümle tūtiyādur, oda yaḳsalar ḳalay olur dimiş.

Ḳunūd: (080a/31) Hindūstānuñ nihāyetinde bir ṭaġ adıdur, ẓulemāta yaḳındur, andan bir pınar çıḳar her kim içerse çoḳ yaşar dirler, āb-ı ḥayāta ḳarībdür.

Naḫşeb: (030a/09) Māverāʾün-Nehrde Tirmiẕ yanında bir şehr adıdur ve rivāyet iderler ki meẕkūr şehrde bir meşhūr ḳuyı vardur. İçinde ay ve gün gibi şuʿlelü nesne görinür ve meşhūrdur ki mezbūr ḳuyıdan Muḳannaʿ-i Ḫorāsānī ki ulūhiyyet daʿvāsın iderdi. Siḥr ile ẕikr olınan ḳuyıdan bir ay ṣūretin gösterdi. Şāʿirler ẕaḳn maḥbūbı ol cāme nisbet idüp Çāh-ı Naḫşeb dirler ve rivāyet iderler ki meẕkūr ḳuyıdan gice ve gündüz de dāʾimā bir tāb-nāk ay şekli görinür. Ol şekle māh-ı Naḫşeb dirler. Ġāyet de münevver olduġından ötüri maḥbūblaruñ ʿārıżına teşbīh iderler. Ve naḫşeb yaldırayıcı ay

maʿnāsına gelür.

Zinde-rūd: (076a/19) Büyük dere ve ʿIrāḳ-ı ʿAcem, Işfahānda bir meşhūr ırmaḳ adıdur.

2.2.9. Eserin Etkileri

Lügat-i Deşîşî eseri yaklaşık 14.000 sözcüğe sahiptir. Doğal olarak bu eserin özetleri de yapılmıştır. Abdurrahman Hisâlî bu eserden özet yoluyla sözlük hazırlamıştır. Muhtasar sözlüğün nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Cami koleksiyonu 1165 numarada ve TSMK Yeniler Kitaplığı 3997 numarada yer almaktadır. Ahmed b. Ali b. Ahmed de 1059/1649 yılında *Nuhbetü't-Tuhfe* adıyla bir muhtasar hazırlamıştır. Bu eserin nüshaları da Bursa İnebey Kitaplığı 1297 numara, Manisa İl Halk Kütüphanesi 5991 numara, Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi 3283 numara, TSMK Revan Kitaplığı 1887 numarada bulunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yazma Eserler Kütüphanesinde de 0654 numarada müellifi bilinmeyen bir Deşîşî muhtasarı vardır. Bunların yanında İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi 01615 numarada ve Millî Kütüphanede *06 Mil Yz A 9454* numarada yine müellifi bilinmeyen özetler yer almaktadır.

Lügat-i Deşîşî adıyla da bilinen Tuhfetü's-Seniyye ilâ Hazreti'l-Haseniyye sözlüğünün Süleymaniye kitaplığının Damat İbrahim Paşa bölümünde 118 numarada bulunan nüshası, Tahir Nejat Gencan tarafından taranmış ve taranan sözlükler Tarama Sözlüğünde yer almıştır. Böylelikle Eski Anadolu Türkçesine ait birçok sözcük de tespit edilerek gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE (Lügat-ı Deşîşî)

001b/01 Sipās-ı şināsı esās u sitāyiş-i bī-ḳıyās ve hamd-i bī-ġāyet ü şükr-i bī-nihāyet 02 āferīd-kārī-rā teʿālet-i ālāʾühü ve taḳaddeseti esmāʾühü ki be-nūk-i ḳalem-i ibdāʿ vü ḫāme-i fıṭrat 03 u iḫtirāʿ bedāyiʿ-i nuḳūş-ı ṣuver-i nüfūs ber-ṣaḥīfe-i vücūd nigāşte ʿilm-i ḳadr-i insān-rā be-taʿlīm-i 04 esmāʾ-i heme eşyā efrāşte mükerrem ü muʿazzez[10] sāḫt *ve ʿalleme ādeme'l-esmāʾe kullehā*[11].[12] **Nazm:**

05 Muḫteriʿī ke'z-tutuḳ-ı ḥndefikmeteş
Cilve-ger āmed çü ʿarūs-ı cihān[13]
Şevher ve'y bü'l-beşer āmed be-bīn
06 Hest ez-ū īn heme aʿyān-ı ʿayān[14]
Geşt derīn-bāġ[15]-ı emānī bahār
Ṭūṭī-i gūyā-yı bedīʿü'l-beyān[16]

07 Teʿalā şānehu ve ʿaẓm-i sulṭānehu ve nefeḫāt-i ʿanber-şemīm-i ṣalavāt ve nesimāt-ı ʿabher-nesīm-i taḥiyyāt-niṣār-ı 08 merḳad-ı aḳdes ve īṣār-meşhed-i muḳaddes seyyidī ki künūz-ı rumūz-ı ḳadem ve maʿārif-i 09 mezāyā-yı ḥikem ve ʿilmike mālem tekün taʿlem der-debīristān *iḳrā ve rabbüke'l-ekrem elleẕī ʿalleme bi'l-ḳalem*[17]. 10 ez-ber dāşt tāc-ı miʿrāc. *Subḥānellezī esrā*[18] ber-ser u devāc-ı dībāc. *Fe-evḥā ilā ʿabdihi* 11 *mā-evḥā*[19] der-berʿaleyhi mine'ṣ-ṣalavāt ezkāhā ve mine't-taḥiyyāt-ı eẕkāhā.[20] **Şiʿr:**

Emīn-i vaḥy-i risālet-i Muḥammed ʿArabī-st
12 Delīl-i rāh-ı saʿādet-i Muḥammed ʿArabī-st[21]
Ḫazīne-dārī-i ab-rīz-i küntü kenzen yāft
Ṭılısm-ı genc-i emānet-i Muḥammed ʿArabī-st[22]

---

[10] muʿazzez ü mükerrem. 3. (1b/04)
[11] Kur'ân, Bakara (2/31): Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.
[12] (Onu şükürle bilerek ölçüsüzce överiz. Sonsuz bir hamd ve binlerce şükürler işini ululukla yapmış olan Allah'a aittir. Yücelik ve kutsallık da isimlerin en yücesi olan Allah'ındır. O; kalemin ucuyla, doğanın eseriyle insanın yaratılışının farklı desenlerini ruhların şekillerinin belgesine yazmıştır. İnsanın değerini öğretmek için, tüm varlıkların isimlerini öğretmiştir ve onu saygıdeğer ve yüce kılarak Âdem'e tüm isimleri öğretmiştir.)
[13] (O yaratıcı ki hikmetinin örtüsünden yaratılan dünyanın gelini naz ile göründü.)
[14] (Onun eşi insanlığın babası olarak ortaya çıktı, bu görünen bütün varlıklar onun içindir.)
[15] ez-īn bāġ. 3. (1b/06)
[16] (Bu bahçenin içinde bahar güvenle geldi, papağanlar benzersiz bir söyleyişler konuşurlardı.)
[17] Kur'ân, Alak (96/3-4): Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir
[18] Kur'ân, İsrâ (17/1): O, yürüten Allâh ki eksikliklerden uzaktır.
[19] Kur'ân, Necm (53/10): Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.
[20] (Yüce sultanın yürekliliği, gül kokusunu andıran esintiler, taptaze dualar ve sevgiyle esen rüzgârlar, yüce mezarına edilen dualar ve bir adanmışlık ifadesi olan Mescid-i Nebevi'nin huzurunda, bilgelik ve erdemin anahtarını taşıyan, bilgi ve marifetlerin öğretildiği okulda, senin için bilgeliği açığa çıkarmak Allah'ın iradesindedir. O, kalemle yazmayı öğretendir ve Mirac'ın taçlandırdığı ve yücelttiği sırrı taşıyan, duaların ve selamların sevincini sana vahyetmiştir.)
[21] (Muhammed'in güvenilir vahyi Arapçadır, Muhammed'in mutluluk yolunun kanıtı Arapçadır.)

13 Muraṣṣaʿ āmede tāceş be-lüʿlüʿ-i levlāk
Ferīd-i kān-ı mekānet-i Muḥammed ʿArabī-st[23]
Muḥammed er şerefī bāyedet ṭıfīleş bāş
14 Meded-resān-ı ḳıyāmet-i Muḥammed ʿArabī-st[24]

Ve dürūd-ı nā-maʿdūd ve Rıḍvān-ı nā-maḥdūd, ber-āl ü aṣḥāb u mutābaʿān u aḥbāb-ı evbād.[25]

15 **Şiʿr:**

ʿAlā ervāḥahüm tuḥafü't-taḥāyā
Mina'llāhu'llezī ḫalaḳa'l-berāyā[26]
16 Mā-ṭāliʿün-necm mine's-semāʾ
Ve necmü'ṭ-ṭāliʿ mine'l-ġabrā[27]

Ammā baʿd Bu efḳar-ı ʿibādu'llāh Muḥammed bin Muṣṭafā bin 17 Şeyḫ Lütfu'llāh ʿafā ʿanhüm zebān-ı Fārsīde[28] maʿlūmı olmayanı kütüb-i lüġātdan tefaḥḥuṣ ve teṣaffuḥ[29] 18 itdükde cehele[30]-i nüssāḫ taḥrīfātından ekṣeri ġalaṭ idüp şübhesini izāle ve refʿ idemeyüp 19 ve Fārsīde[31] *çī-st* nedür bilmeyen kimseye[32] Fārsī lüġat yazdırıcaḳ ḥāl ne minvāl üzre olur. 20 Gāh lüġatüñ nıṣfını lüġat-ı vāḥide ṣanup ʿalā-ḥadde yazup ve nıṣf-ı āḫirini tefsīrile 21 yazup ve gāh ber-ʿaks bir nüsḫa-i ġarībe ẓuhūra getürüp ve meẕkūr nüsḫadan niçe nüsḫalar ve nesḫ 002a/01 olan nüsaḫdan daḫı niçe ṣūretler ṣafḥa-i beyāzda cilve-ger olup her yazılan birbirinden saḳīm 02 ü ebter olmaġın ıṣlāḥa aṣlā ḳābiliyyet ḳalmayup meşaḳḳat-i taṣḥīḥi reʾsen intisāḫ u teʾlīfe ʿadīl 03 olup eʿālī-i ṣiḳāt naẓarından sāḳıṭ u dūr olmaġıla hicr[33] mehcūra bedīl olmaġın intifāʿı 04 hezīl ü nefʿi ḳalīl olıcaḳ bu faḳīr-i kalīlü'l-biḍāʿa ve ḥaḳīr-i ʿadīmü'l-istiṭāʿanuñ ḫāṭırına 05 bu ḫāṭıra ḫuṭūr u ʿubūr ider idi ki bir nüsḫa cemʿ idüp bir vechile żabṭ u rabṭ eyleyem ki 06 eger nāsiḫ yañlış yazarısa daḫı ehl olan belki zebān-ı Fārsī ile ednā āşinālıġı olan 07

---

[22] (Hazinenin bağışlayıcısı olan hazine sahibini buldun, Muhammed'in sahip olduğu hazinenin sırrı Arapçadır.)
[23] (Onun tacı incilerle süslendi; Muhammed'in ağırbaşlılık kaynağının benzersiz olanı Arapçadır.)
[24] (Muhammed eğer onun yüceliği olmasaydı, çocukken şereflenmezdi; Muhammed'in kıyamet günü yardımcısı Arapçadır.)
[25] (Ve onun ailesine, ashabına, ehline ve sevenlerine sayısız ve sınırsız salat ve selam olsun.)
[26] (Yaratmayı yaratan Allah'ın yüce selamları ruhların üzerine olsun.)
[27] (Yıldız gökte doğduğunda ve doğan bu yıldız tozdan oluştuğunda.)
[28] Fārsīden. 3. (1b/19), 16. (1b/16)
[29] Tefaḫḫuṣ u tefattuḥ
[30] Cümle-i nüssāḫ. 16. (1b/17)
[31] Fārsīden. 3. (1b/20), 16. (1b/18)
[32] kimesne. 3. (2a/01)
[33] **Hicr:** Bī-hūde güftendür. Bī-mārī ḫˇāC.

ışlāḥına ḳādir ola. Lākin ārzū-yı bülend-pervāzı ve maʿrifet-perdāzı üzre olan ṭabʿum 08 şāh-bāzı bevāyıḳ[34]-ı rūzgār-ı nā-sāz u ʿavāyıḳ[35]-ı çarḫ-ı şuʿbede-bāzdan şikeste-bāl u aşüfte-ḥāl 09 olmaġıla ḥamāme-i ḫāme-i müşkīn-nāme ṣayd u ḳaydına ẓāfir u fāʾiz olımadı. (ʿ):

Ke'y şiʿr-i ter engīzed ḫāṭır ki ḥazīn bāşed[36]

10 Beyt:

Zīr-i eyvān çarḫ-ı būḳalemūn
Külli emrin bivaḳtihi merhūm[37]

Neşr:[38] Nā-gāh tebāşīr-i 11 ṣubḥ-ı iḳbāl u ġabāşīr[39]-i ṭāliʿ-i neyl-āmāl. Tutuḳ-ı ufḳ-ı ġaybdan manẓara-i şehādet üzre cilve-ger 12 olup maṭlaʿ-ı inne'l-fażlı biyedu'llāhdan lemʿa-i kāmyābī lāyıḥ ve ravża-i vemen-naṣrü illā min ʿinde'llāhdan 13 ġonce-i ẓafer-nişābı fāyıḥ olup (ʿ):

Saʿdü'z-zamān ve sāʿidü'l-iḳbāl[40]

Yaʿnī eyālet ü ḥükūmet-i diyār-ı 14 celīlü'l-iʿtibār-ı cemīlü'l-āṣār-ı Mıṣr ḥamiyyet ʿanin-nevāyib ve'l-aṣr be-ḳudūm-ı saʿādet-rüsūm. 15 Ḥażret-i risālet-penāh[41] ʿadālet-i dest-gāh mekārim-pīrāy-ı meḥāsin-nümāy pāşā-yı muʿaẓẓam kāfil-i mesālih[42]ü'l-ʿālem. Nāzım-ı cumhūr-ı umūr-ı mesālihü'l-ümem. Mālik eẕimme[43]-i meʿālī vü kerem aḫẕ-ı iʿanne ʿavālī-i himem.[44] 16 Nazm:

Ān ki būsed āsitāneş neyyir-i çarḫ-ı eṣīr
V'ān ki naʿl bād pāyeş reşk-i māh-ı āsmān[45]
17 Hem berrāḳ-ı devleteş-rā farḳ-ı Ferḳad-ı pāygāh

---

[34] **Bevāyıḳ:** Nüshā-yı zamāne
[35] **Ve ʿAvāyıḳ:** Bāz dāşthā-yı ʿavāyıḳü'd-dehr kārhā-yı bedīd, ordan zamāne.
[36] (Ey içimi sızlatan hüzünlü ve yeni şiir.)
[37] (Yüce kubbenin altında bukalemun gibi sürekli renk değiştiren felek, her iş zamanında rahmete erişir.)
[38] -. 3. (2a/15), 16. (2a/11)
[39] **Ġabāşīr:** Lemʿāt.
[40] (Zamanın mutluluğu ve geleceğin mutlusu.)
[41] eyālet-penāh. 3. (2a/20), 16. (2a/15)
[42] **Mesāliḥ:** Sipāh-ārāste silāḥ.
[43] ezimme-i maʿālī. 3. (2a/21), 16. (2a/17)
[44] (Bu, büyük toprakların şehirleri ve hükümetleri arasında saygınlığını koruyan, Mısır'ın eserlerine ve geleneklerine sahip çıkan, felaketlerin ve zor işlerin gelmesiyle mutluluğun geleneği paşanın gelişiyle korunmuştur. Peygamberliğin nimetlerinin bir mührü olan adalete sığınan, iyiliklerin ve bağışların görüldüğü yüce efendinin ayaklarının altında saygıyla bulunan, halkın ve milletlerin dünya işlerinde hüküm sahibi, yüce hükümdarın elindeki azim ve cömertlikte olan emanetlerin sahibi ve yüksek nitelikli isteklerle çalışma arzusunda bulunanların destekçisi...)
[45] (Öyle ki aydınlık feleğin izleri onun eşiğini öper ve ay gökyüzündeyken onun ayağının altındaki rüzgârın nalını kıskanır.)

Hem hümāy-ı himmeteş-rā burc-ı Bercīs āşiyān[46]

18 Mümehhed-i ḳavāʿid-i ʿaẕimet ü kām-kārī müşeyyed-i maḳāʿid übühhet ü nāmdārī. El-maḫfūf be-ṣunūf-i 19 elṭāf-ı faʿʿāl mā-yeşā Ḥasan Paşa Nevvera'llāhu hāẕi'd-diyār be-nūr-ı reʾye'ṣ-ṣāʾib ü refʿi 20 be-senā[47] ḳırḍāb[48],[49] lāyye[50]-i ẓulumātü'ẕ-ẓulm ven-nevāyib[51]. Ḥażretlerüñe ṭabʿ-ı pākī derrāk-ı ḥaḳāyıḳ u maʿānī 21 ve ẕihn-i derrākī cāmiʿ-i daḳāyıḳ u nükte-dānīdür.[52] **Ḳıṭʿa**:

Ger çi ḫurşīd-i felek çeşm ü çerāġ-ı ʿālem-est
22 Rūşenāy-baḫş-ı çeşm-i o-st ḫāk-pāy-ı o [53]
Cilve-gāh-ı ṭāʾir-i iḳbāl kerd dehr kücā
23 Sāye-endāzed hümā-yı çetr-i gerdūn sāy-ı o[54]

Miyā-men maʿadelet-i kāmile ve mevāhib-i merḥamet-i şāmileler ile bu diyār-ı 24 ʿazīzü'l-ʿayyār numūne-i firdevs-i berīn ve nişāne-i ʿalīyyīn olup āṣār-ı ḥüsn-i terbiyyet ü envār u 25 yümn-i taḳvītleriyile zümre-i fużalā vü fırḳa-i ʿulemā ve sāʾir reʿāyā vü berāyā āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup 26 melāẕ-ı hüner-mendān ve melceʾ-i müstemendān olmaġın ẕikr olınan lüġatuñ tertībi ve mulāḥaẓa olınan 27 uṣūlünüñ terkībi ḫāk-pāy-ı şerif ü şeref-efzālarına ʿarż olınduḳda bu bende-i bī-irtiyāblarına 28 ḫitāb-ı müsteṭāb buyurup itmāmına ihtimām eyle (ḫuṭbesini benüm namıma eyle) diyü fermān-ı celīlü'ş-şānları ẓuhūr u zühūr bulmaġın 29 ber-mūcib-i emr-i ʿāliyyü'l-izāl-i muṭāʿan ilā ʿālā bā-vücūd-ı beżāʿat-ı ḳalīle ve nüsḫa-i ʿalāyile el-meʾmūr-ı 30 maʿẕūr feḥvāsına istinād ve'l-ʿiẕar ʿindehu kirāmün-nās maḳbūl maʿnāsına iʿtimād idüp 31 elṭāf-ı vāhibü'l-ʿaṭāyā ve iʿṭāf-ı ḫālıḳu'l-bereyādan[55] ʿizze şānehu ve be-her bürhāne itmām u iḫtitāmı emrinde 002b/01 tevfīḳ ü iʿānet ricā idüp ibtidā olındı. *Rabbenā ātina*

---

[46] (Onun devletinin aydınlık rütbesi Ferkadan yıldız takımının tepesinde bulunur, hem de onun himmetinin Hüma kuşu Müşteri burcunu kendine yuva yapmıştır.)
[47] **Senā:** Rūşenī.
[48] **Ḳırdāb:** Tīġ-i berān.
[49] Ḳırżāc. 3. (2a/26)
[50] **Lāyye:** Şiddet ve nigeste dānī.
[51] **Nevāyib:** Suḥenhā-yı zamāne.
[52] (Mükemmel güçlerin ve başarıların temellerini atan, görkemli tahtları, parlak ve yüksek mevkileri, çeşitli lütuflarla süsleyen, istediği gibi etkili olan cömertlik padişahı Hasan Paşa! Allah bu diyarları aydınlatsın, doğruyu sağlam yapan, bizi bolluk içinde yaşatan ve haksızlıkların ve sorunların karanlıklarını dağıtan! Sen, doğrulukla damgalanmış gerçeklerin ve anlamların kudretli bilginisin; incelikleri bütünüyle kavrayan sensin!)
[53] (Güneş gökyüzünün gözü ve dünyanın aydınlığı olsa da onun gözlerinin armağanlar dağıtan aydınlığından o (güneş) onun ayaklarının altındadır.)
[54] (İkbal kuşu her nerede bulunursa şanını ve şerefini cilve yerinde gösterir, gökyüzüne çadır kuran Hüma kuşu onun işlerinin üzerine gölgesini serer.)
[55] berāyādan. 3. (2b/11)

min ledunke raḥmeten ve heyyi lenā min emrinā reşedā[56] 02 *ve mā tevfīḳi illā bi'llāh ʿaleyhi tevekkeltu ve ileyhi unīb.*[57] **Sūret-i Tertīb-i Lüġāt**: 03 Evvelā esmāʾ-i cāmide ve müştaḳḳa baʿdehu maṣādır baʿdehu ḳavāʿid-i Fürs beyān olınur ve tertīb 04 olınan lüġatüñ evvel ü āḫirine iʿtibār idüp meṣelā evvelen evveli ḥarfü'l-*elif* ve āḫiri 05 ḥarfü'l-*elif* olanı getürdüm.[58] Baʿdehu evveli ḥarf-i *bā* ve āḫiri ḥarf-i *elif* olanı, baʿdehu evveli ḥarf-i *tā* ve āḫiri 06 hārf-i *elif* olanı ilā āḫir ḥurūfi't-teheccī ve her bābuñ evvelinde olan *elif*üñ evvel memdūdesini 07 **baʿdehu** maḳṣūre **baʿdehu** meksūre[59] **baʿdehū** mażmūmesini bu ṣūret üzre taḥrīr eyledüm. 08 **Bābü'l-elifi'l-Memdūde** Ābā, āsā, āhen-sā **El-elifi'l-Maḳṣūre** ebā, ejdehā, ezīrā 09 **El-elifi'l-Meksūre** ibā[60], istā, iy besā **el-elifi'l-Mażmūme** ustā, ūrā, üyā. **Baʿdehu** Evvelī ḥarf-i *bā* 10 āḫiri *elif* gelicek **nevʿ-i evvelehü'l-bāʾi'l-Meftūḥa** diyü ḳayd olınup üslūb-ı meẕkūr üzre evvel 11 meftūḥa baʿdehu meksūre baʿdehu mażmūme ilā āḫir ḥurūfi't-teheccī her ḥarf evvelinde ne ḥarf 12 ise **nevʿ-i evvelehu** diyü ḳayd olınup āḫiri ḥarf-i *elif* olan lüġat tamām olup āḫiri ḥarf-i *bā* 13 olan lüġate ibtidā olınduḳda. **Bābü'l-Bāʾ-i Nevʿ-i Evvelehü'l-Elifi'l-Memdūde** diyü ketb olınup 14 baʿdehu maḳṣūre baʿdehu meksūre baʿdehu mażmūmesi yazılup ilā āḫir ḥurūfi't-teheccī āḫiri *tā* olan 15 lüġāte geldükde **bābü't-tāʾ nevʿ-i evvelühü'l-elifi'l-memdūde** diyü üslūb-ı sābıḳ üzre ʿale't-tertīb 16 yazılur. Egerçi evvel ü āḫir iʿtibārını Ḳaraḥiṣārī itmişdür. Lākin her lüġātüñ altına[61] maʿnāsını 17 īcāz üzre yazmaġın mübtedīler fehm idemeyüp ve Ḳaraḥiṣārī lisānı feṣāḥat üzre olmamaġın 18 baʿżı Türkī lüġatlari ki ol vilāyetde mütedāvildür fehm olınmaz ve hem muḫtaṣardur ve bu lüġatüñ ṣelişi miḳdārı 19 gelmez. Çünki lüġatuñ evvel ü āḫiri bu nesaḳ üzre żabṭ olınup ḫaṭā vü ḫalelden maḥfūż ve ḫabṭ 20 ü ẕelelden maṣūn olduḳdan ṣoñra yazılan her lüġatuñ levninden ġayrı her lüġatuñ vasaṭında olan ḥurūfı bir levn-i āḫir ile 21 lüġatinden muḳaddem yazup baʿdehu lüġātı bir ġayrı rengile yazdum. Meṣelā ābā ve āṣā ve āyā lüġatları yazılduḳda 22 evvelā meẕkūr lafẓlaruñ vasaṭında olan *bā* ve *şīn* ve *yāy*ı bu üslūb üzre **b: ābā**, **ş: āşā**, **y: āyā** sebz-reng ile yazup her[62] lüġatı surḫ ile 23 yazdum. Evveli ve āhiri *elif* olduġı muḳarrer ü ṣābit olup

[56] "Ey Rabb'im! Sen bizi katından rahmet ev ve işimizde bizler için başarılar hazırla." anlamına gelen dua.
[57] Kuran, Hud (11/88): Başarmam ancak Allahın yardımı iledir. Yalnız Ona güvendim ve yalnız Ona yöneleceğim.
[58] İrād eyledüm. 16. (2b/07)
[59] burada meksūre yok. 3. (2b/19)
[60] burada ībā yok. 3. (2b/21)
[61] taḫtına. 16. (2b/19)
[62] ve lügati. 3. (3a/11)

vasaṭlarında olan ḥurūf daḫı 24 bu vechile merbūṭ olıcak lüġāt mażbūṭ olup ḫaṭā vāḳiʿ olsa fehm olınur. Müteʾaḫḫirinden 25 meşhūr olup kütübi mütedāvil olan aṣḥāb-ı lüġāt ki Mevlānā Lütfu'llāh Ḥalīmī ve Niʿmetu'llāh ve 26 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd ilā Aḥseni'l-Merāṣıd* ṣāḥibi Ḫaṭīb Rüstem-i Mevlevī ve Ḳaraḥiṣārīdür ki müteḳaddimin 27 kütübini tetebbuʿ idüp taḥrīr itmişlerdür. Şol lüġātdaki müttefiḳlerdür yazılup ve iḫtilāfları vāḳiʿ 28 olan lüġātı daḫı mufaṣṣal yazup ve baʿżısını ziyāde birḳaç maʿnāya daḫı ki naḳl itmişlerdür. 29 Ol daḫı taḥrīr olınup baʿdehu ʿallāme-i zamān, nuʿmān-i devrān, ferīd-i dehr, vaḥīd-i ʿaṣr merḥūm 30 Kemālpaşazāde ʿAzimu'llāh ecrehu ve zādehu *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ* nām lüġat-ı fāyiḳinde ẕikr olınan aṣḥāb-ı 31 lüġātdan ziyāde taḥḳīḳātı varise Fażıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ u tedḳīḳ 003a/01 itmişlerdür diyü ẕikr olınmışdur ve baʿżı erbāb-ı lüġat bir lüġatüñ maʿnāsını ẕikr idüp 02 baʿdehu birḳaç ismi daḫı gelse fülān maʿnāsınadur diyü evvel gelen lüġate ḥavāle iderler. Bu faḳīr 03 keşīrü't-taḳṣīr her ismi geldükde icmalen girü ve maʿnāsın beyān idüp eger baʿżı esāmīsinde[63] baʿżı 04 tafṣīl vāḳıʿ oldıysa[64] sāʾir tafṣīli fülān isminde meẕkūrdur diyü işāret itmişdür. 05 Cāʾizdür ki kitābuñ baʿzı mefḳūd olup ol ḥavāle olınan isim daḫı anda olup 06 ol ṭālib murādından maḥrūm ḳalur ve baʿżı lüġātüñ Fārsīde yigirmiden ziyāde adı vardur. 07 Meṣelā ʿArabīde ḳunfuẕ Türkīde kirpinüñ adıdur. Fārsīde envāʿiyle yigirmi beş adı vardur ve inegim 08 ṣaġmal ki ʿArabīde ḳavs-ı ḳuzaḥ dirler Fārsīde yigirmi dört adı vardur ve niçe lüġatler daḫı vardur 09 ki beşden ve ondan ziyāde adları vardur. Her lüġatüñ ismi ḥurūf-ı teheccīden ḳanḳı ḥarfden 10 evvel geldiyse ḫāṣṣīyesinde cemiʿ adları yazılup sāʾir adları daḫı maḥallerinde ketb olınup 11 tekrār geldükde sāʾir esāmisi fülān isminde meẕkūrdur diyü işāret olınur ve nefʿden ḫālī 12 olmaduġı ẓāhirdür ve nevādir-i tevāriḫden ve nevādir-i ḥisābdan ve sāʾir mezāyādan münāsebetile 13 gāh metn ü gāh ḥavāşīde ḫayli fevāʾid derc olınmışdur. Meṣelā Ḥażret-i Süleymānuñ *aleyhi* 14 *ṣalavātü'r-raḥmān* ḥaşmet ü ʿaẓimet ü salṭanatı bābında ve İskenderüñ nesebi tafṣīlinde ve āyinesinüñ 15 terkīb-i tertībinde ve sāʾir baʿżı selāṭīn-i Fürsüñ nesebi ve isminüñ sebeb-i tesmiyyesinde 16 ve taʿrīf-i şaṭranc-miṣāl-i uʿcūbe vü vaḍʿınuñ sebebi ve ḥisābı ẕikrinde ve sāʾir nice leṭāyife ki 17 her biri zamānla nice kütüb müṭālaʿasından cemʿ olınmışdur. Bu kitābda derc eyledüm. Nemlüñ 18 Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām* hediyesi (ʿ):

İnne'l-hüdāyā ʿalā miḳdārı mehdihā[65]

[63] esāmīde. 3. (3a/23)
[64] olmış ise. 3. (3a/23), 16. (3a/06)
[65] (Hediye miktarı hidayete erdirenlerin ölçüsündedir.)

feḥvāsı üzere nışf-ı recl-i 19 cevād olmaġın bu bende-i pür-ḳuṣūr daḫı ʿizz ü ḥużūr-ı lāmiʿün-nūr ve fāʾizü's-sürūrlarına 20 ʿarż-ı hediyye ḳaṣd idüp ism-i Sāmīleri münāsebetiyle bu kitābı **et-Tuḥfetü's-seniyye 21 ile'l Ḥażreti'l-Ḥaseniyye** nāmıyla maʿnūn ḳıldum. **Beyt:**

Ey to-rā nām-ı ḥüsn rūy-ı ḥüsn ḫūy-ı ḥüsn
22 Mā gedāyīm be-her ḥāl-i to ehl-i ḥasenāt[66]

ve minallāhi't-tevfīḳ lā-tamāme ve ilā ʿānite ʿale't-tamāme inne ʿalā 23 ẕaliki ḳadīr ve bālā cābe cedīr.[67] Naẓar-ı kīmyā eṯer-i fużalādan mutevaḳḳıʿ ve meʾmūl u aṣḥāb-ı kerem 24 ve erbāb-ı şiyemden müteżarriʿ ve mesʾūldur ki dīde-i iʿtirāżla nāẓır olmayup ʿayb u ḳuṣūr 25 u noḳṣān u fütūr vāḳıʿ olan[68] maḥallī zeyb-i ḳalem-i ışlāḥile müteḥallī ḳılmaḳdan iʿrāḍ ü iġmāḍ 26 buyurmaġa iḥsān buyurup femen ʿafī ve ışlaḥı fācire ʿaliyyullāhı muḳteżāsınca bu faḳīr 27 keṯīrü't-taḳṣīrüñ sehv ü nisyānına nisbet[69] idüp cehl ü ġabāvetüne ḥaml itmeyeler vallāhu'l-muvaffaḳ 28 bisebilü'r-reşād ve hüve reʾūf bi'l-ʿibād ve hüve ḥasebī ve niʿme'l-vekīl **Naẓm:**

Ġaraż bu naḳışdan kim oldı ābād
29 Kim anı görse ide āferīn bād
Duʿā-yı ḫayrdur ehl-i naẓardan
Dirīġ olmaya luṭf-ı mā-ḥażardan

30 Kıṭʿa:[70]

Be-mānd sālhā īn naẓm ü tertīb
Ze-mā her ẕerre ḫāk üftāde cāyī[71]
Ġaraż-ı naḳşī-st kʾez-mā bāz māned
31 Ki hestī rānemī be-cīnem-beḳāyī[72]
Meger ṣāhib-dilī rūzī be-raḥmet
Koned der-ḥaḳḳ īn miskīn duʿāyī[73]

003b/01 Fātiḥa meaʿ ṣalavātün-nebī *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* **Muḳaddime-i Kitāb-ı**

---

[66] (Sen ki adı güzel, yüzü güzel, huyu güzel olansın! Biz her halükarda iyilik talebinde bulunan kişileriz.)
[67] (Onu tamamlamak ve ona yardım etmek için Allah'tan başarı ve yardım istiyorum. Çünkü Allah, buna kadir olan ve yüce olanı yerine getirecek olandır. O, iyiliği görme hususunda cömert ve gerekli hususta layık bir bakıcıdır.)
[68] noḳṣān- fütūr olan. 3. (3b/16)
[69] nisyanına nese. 3. (3b/18)
[70] -. 16. (3a/30)
[71] (Yıllar boyunca bu düzen ve tertip devam etti. Her zerremiz toprakta bir yere düştü.)
[72] (Amacımız, bizden geriye kalacak bir izdir. Varoluşun sonsuzluğunu elde etmiyorum.)
[73] (Gönül sahibi bir kişi bir gün bu zavallı için dua ve rahmet etsin.)

Müstetāb[74] 02 Maʿlūm ehl-i feżāʾildür ki Fārsī dil leṭāfet ü ẕarāfet üzere vażʿ olınmış lüġatdür. 03 Ve bir ismi daḫı Derīdür. Erbāb-ı lüġat sebebin böyle beyān itmişler ki mülūk-ı ʿAcemüñ dördinci 04 ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Anlara Ekāsire daḫı dirler. Ol fırḳaya evvel pādişāh olan 05 Erdişīr bin Bābekdür ve āḫir pādişāhı Büzürcüd bin Şehriyār bin Ḫüsrev-i Pervīzdür ki Fārūḳ-ı 06 eʿaẓım Ḥażret-i ʿÖmer raḍıya'llāhu anhü zamānında tāc ü taḫtını aldurup [75] İslām livāsı ser-efrāz[76] 07 olup küfr ʿalemi ser-nigūn oldı. Anlaruñ ṣāḥib-i taʿẓīm ü tekrīmlerinden Behrām-ı Gūr bin Yezdicerd 08 bin Eṣīm vaḳtā ki ecdād-ı emcādından ziyāde memālike ḥākim ü mālik olup kūs-ı ṭanṭana-i 09 ʿaẓimeti heft iklīmüñ çār kūşesinde urılıcaḳ yasaġ idüp tehdīd eylemişdi ki kendü 10 dergāhunda Fārsīden ġayrı dil söylemeyeler ve berʾatları ve aḥkām u mukātibi Farsīce yazalar. 11 Ol zamānda anuñ ḳapusına mensūb olduġıçün Derī didiler. Müddet-i salṭanatı baʿżıları 12 altmış üç yıl ve baʿżıları yetmiş yıl dimişlerdür ve bu ḳadar müddetde bu yasaġ muḳarrer olup 13 ḳapusunda bu dilden ġayrı dil söylenmeyüp tā şol mertebeye vardı ki bu lisān anuñ 14 dergāhına nisbet olunup şāyiʿ oldı. Bu dili ġayrı elsineden zebān-ı Derī dimekile 15 temeyyüz ider oldılar. Ol eyyāmdan berü bunuñ üzerine meşhūr u ẕāyiʿ oldı. Ammā Fāzıl-ı 16 Muḥaḳḳık *Deḳāyıkü'l-Ḥaḳāyıḳ* nām kitāb-ı fāyiḳinde böyle taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīnüñ faṣīḥine 17 Derī dirler. Niteki ḫayrü'l-beşerden ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ilā yevmi'l-maḥşere menḳūl olan ḫaber-i 18 maḳbūlden añlanur. Ḥāfıẓü'd-dīn *Nesefī Ḳāfī* adlu kitābında Ebū Saʿīd ber Daʿīden naḳl 19 itdügi üzerine ol ḥadīṯüñ ʿibāreti budur.[77] **Lisānu ehli'l-cenneti'l-ʿArabiye ve'l-Fārsiyyeti'd-Derriyye**[78]: 20 Fārsīnüñ Derīsi Tāzī ki ʿArabīnüñ faṣīḥīdür. Muḳābelesinde ẕikr olınur. Niteki 21 Şerefü'd-dīn Yezdīnüñ bu beytinde ki būse muʿammāsında dimişdür[79]. **Beyt:**

Ze-laʿl-i yār ḫˇāhem żıdd-ı şarḳī

22 Be-Tāzī vü Derrī vü ḳalb ü taṣḥīf[80]

Būse çıḳmanuñ ṭarīḳi budur ki żıdd-ı şarḳī ġarbīdür ve ġarbī 23 taṣḥīfle ʿArabī Tāzī dimekdür. Tāzī taṣḥīfle bāzī olur. Bāzī ʿArabca luʿbdur. Luʿb ḳalb-i 24 küllī olıcaḳ baʿl olur. Baʿl taṣḥīfle baġl olur. Baġl Fārsīce astardur. Taṣḥīfle üştür 25 olur. Üştür lafẓınuñ

[74] Muḳaddime. 3. (3b/24), 16. (3b/01)
[75] Kendüsi ḳaçup. 16. (3b/06)
[76] ser-firāz. 3. (4a/02)
[77] İtdügi üzerine budur. 16. (3b/17)
[78] "Cennet ehlinin dili Arapça ve Derrî olan Farsça'dır." şeklinde geçtiği belirtilen hadis. bk. Dürrü'l-Muhtar, 1/483
[79] Dimişdür vāḳiʿdür. 3. (4a/17), 16. (3b/20)
[80] (Sevgilinin lal dudaklarından bir buse isterim, Tazi ve Deri dilince ve değişme ve yanlış yazmayla.)

ʿArabīsi cemeldür. Taṣḥīf olıcaḳ ḥaml olur. Ḥaml Fārsīde beredür. 26 Bere ṣūret-i teredür. Tere ʿArabīce baḳladur. Baḳla ḳalb-i baʿż ile ḳable olur. Ḳable Fārsīde būsedür. 27 Maʿlūm oldı ki yāriñ laʿlinden būse istenmiş. Besırru'l-lāh lenā ve leküm Tāzī ʿArabīnüñ bedevīsidür. 28 Bedevī ata esb-i Tāzī dirler. **Beyt:**

Esb-i Tāzī eger żaʿīf būd
Hem-çonān ez-ṭavīle-i ḫorbe[81]

29 Der: İḳlīm-i Fārsda[82] ki Şīrāz memleketidür ve ehl-i Fürsüñ efṣaḥıdur. Ol diyārda bir nāḥiye-i maḫṣūṣanuñ 30 adıdur. Kebk-i Derī ve lisān-ı Derī aña mensūb u maḫṣūṣdur.[83] **Derīnüñ** bābında bir aṣl-ı 31 ḫaber daḫı vardur. Şol risālede ki lisān-ı Derīnüñ meziyyeti bābında ve lisān-ı ʿArabīnüñ ve sā'ir 004a/01 elsine üzerine tafżīli tafṣīlinde tertīb olınmışdur intihā[84] ve Lüġat-ı Aḳnūm ṣāḥibī Derī diyār-ı 02 ʿAcemde bir cemāʿatüñ adıdur ki ol ḳavm lüġat-i ʿArabiyye söylerler diyü naḳl eylemiş ve Derī āb u hevāsı laṭīf 03 olan ṭaġ-ı etegine de dirler ve ḳarārgāh ve yatacaḳ yir ve ṭaraf maʿnāsına da gelür. Pes bu dil-i ẓarāfet 04 üzere vażʿ olınduġı ḫaṣīyyetdendür ki ġilẓet üzerine olan ḫurūfdan sekiz ḥarf bunda gelmemişdür.[85] 05 Niteki fużalādan biri naẓm itmişdür. **Ḳıṭʿa:**

Heşt ḥarfe-st ān ki ender-Fārsī n'āyed hemī
06 Tā ne-yāmūzī ne-bāşī enderīn-i maʿnā muʿāf[86]
Bişnev eknūn ān ḥurūf u yād-gīr ey ehl-i dil
07 **ṣe** vü **ḥa** vü **ṣad** ü **żad** ü **ṭı** vü **ẓı** vü **ʿayn** ü **ḳaf**[87]

Zīrā ki ẓikr olunan ḥarflerüñ telaffuẓunda tekellüf ve ġilẓet 08 vardur ve ol lüġatler ki ẓikr olınan ḫurūfıla bu lisānda şāyiʿ vü ẓāyiʿ olmışdur. Tetebbuʿ vü tefaḫḫus olınsa 09 ya ʿArabīden yā ġayrı elsineden menḳūldür veyā taḥrīfāt-ı ʿavām ḳabīlindendür. Meṣelā **ḫīz** lügati ki Fārsīde 10 hālā müstaʿmeldür. Aşılda hā ile **hīz**dür. ʿAvām taġlīṭ ü taḥrīf idüp ḥā ile telaffuẓ[88] itdiler ve daḫı 11 yazdılar.[89] Niteki fużalā-yı erbāb-ı lüġatden Müsteşhedāt ṣāḥibi Esedī-i Ṭūsī ve Ṣıḥāḥü'l-Fürs ṣāḥibi 12 Hindūşāh-ı Naḫcüvānī ve

---

[81] (Eğer bedevi atı kulübenin uzun direği gibi zayıf olursa...)
[82] iḳlīm-i Parsda. 3. (4a/20)
[83] maḫṣūṣ olınur. 3. (4a/21)
[84] burada intihā yok. 3. (4a/23)
[85] ḥarf gelmemişdür. 3. (4a/27)
[86] (Farsçada bulunmayan ve kullanılmayan sekiz harf vardır, eğer öğrenmezsen bununla sorumlu olmazsın.)
[87] (Ey gönül sahipleri, şimdi dinleyin ve o harfleri öğrenin. Bunlar sırasıyla şöyledir. Şe, Ḥa, Ṣād, Ḍād, Ṭı, Ẓı, ʿAyn ve Ḳāf)
[88] Metinde *tefalluẓ* şeklinde hatalı yazılmış.
[89] yazdılar. 3. (4b/06)

Münteḫab-ı Muẕaffī Ḥakīm Ḳaṭrān-ı Urmevī ve Miʿyār-ı Cemālī müʾellifi Şems-i Faḫrī raḥmetu'l-lāh 13 aṣl-ı lüġat-i hā ile hīzdür diyü taṣrīḥ itmişler.[90] Lisān-ı Pehlevīde ḥammām ṭāsına hīz dirler 14 kim isterse ṭutduġından ötüri muḫanneṣlik iden fāḥişe ʿavratdan ḫabīṯ merd ṣūretinde olan 15 kimseye ber-sebīl-i istiʿare ıṭlāḳ olındı. **Ṣād** ve **Ḍād** ve **Ṭā** ve **Ẓā** ḥarflerine muṭabbıḳa ve müsteʿaliye 16 dirler. Yaʿnī bunları telaffuẓdan dil alt[91] çeñeden ḳalḳup ṭamaġa yapışur. Nevʿā ġılẓetden ḫālī degildür. 17 Ve ṣād hem ḥarf-i ṣaġīrdür. Yaʿnī dişler arasından dilüñ ṭarafından ẓāhir olur. Zīrā üzerine vaḳf 18 olınsa ṣıḳlıḳ gibi ṣavt ḫāṣıl olur ve **ṣad** ki yüz dimekdür miʾet maʿnāsına aṣlda sīnle idi. Ṣoñra 19 ʿavāmuñ ġalebe-i istiʿmāliyle taḥrīf olınup ṣādla telaffuẓ ve kitābet olınur oldı ve ehl-i Fürs 20 ġayrı dilden naḳl olınan lüġatden ḥarf-i ṭā vāḳiʿ olanı *tāʾ* ile telaffuẓ iderler. Ammā kitābetde yine *ṭā* ṣūretinde 21 yazarlar. Lākin bu ʿacebdür ki **ṭaber-zed** lafẓı ki şol bi'ṭ-ṭe ile uşadılan ġāyetde muḥkem şekere dirler. Aṣlı 22 *tā* ile teber-zed iken *ṭā* ile yazarlar. Ḥīz ü ṣad lafẓı gibi düşmüşdür ve **ʿayn** u **ḳāf** yoḳdur. Egerçi kim 23 *ʿayn* ile baʿżı elfāẓ şāyiʿdür.[92] Ve *ḳāf* ile ḫayli lüġāt naḳl itmişlerdür. Meṣelā **ḳażā** ve **ḳadd** ve **kāmet** 24 gibi ki aṣlda ʿArabīden menḳūldür. Fārsī lüġatlerde de yazarlar veyā ġayrı elsineden naḳl olınup 25 veyā ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlindendür. Ḫuṣūṣā ekṣeri Aʿlām-ı ricāldendür ve evvel ki aṣḥāb-ı lüġāt kitāblarında 26 bāb-ı *ẕāl* yazmaduḳları Fārsīde ẕāl-ı muʿceme olmaduġı sebebden degildür. Belki ehl-i Fürs ḳāfiye ve istiʿmāllerinde 27 *dāl*-ı mühmele ile *ẕāl*-ı muʿceme-i farḳ itmedükleri sebebdendür ve illā her lafẓ-ı müfredde ḥarf-i ṣaḥīḥ-i sākinden ṣoñra 28 gelen dāl-ı mühmeledür ve bāḳī *ẕāl*-i muʿcemedür diyü taṣrīḥ itmişlerdür. **Mevlānā Şerüfü'd-dīn** Aḥfiẓü'l-farḳ 29 beyni dāl ü ẕāl *fe-hüve hu* rükn fi'l-Fārsīyyeti'l-Muʿaẓẓam külli mā-ḳable sükūn bilā *vāv*, *ye* feẕāk-ı dālu māsivāh-ı muʿaccem.[93] 30 Sāʾir tafṣīli ve istişhādı bāb-ı *dāl*da īrād olınmışdur. **Ammā** lüġāt-ı ʿArabiyyeye iʿcāz-ı şān-ı Muḥammedī 31 *ʿaleyhe faẓlu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt* ve belāġat-ı Ḳurʾāniyye ve feṣāḥat-ı terkibiyye ve muḥassenāt-ı marāẓiyye bir vech ile 004b/01 leṭāfet u melāḥat virmişdür ki hīçbir lisān anuñ dāʾiresine müteḳārib olmaz ve daḫı 02 bi'l-külli ki beş ḥarf vardur Fārsīde ki lisān-ı ʿArabīde yoḳdur. Anlara ḥurūf-ı ʿAcemī dirler. Üçer noḳṭa 03 ile ʿalāmetlenür. Evvelā *bā*dur. **Pā** vü **paren** gibi bu ḥarf-i *bā*-i ʿArabīyle *fā* ortasında telaffuẓ olınur ve altında 04 üç noḳṭa ḳorlar. İkinci *cīm*dür. **Çāh** ü

[90] Taṣrīḥ ü taṣḥīḥ itmişlerdür. 16. (4a/06)
[91] -. 16. (4a/09)
[92] ʿayn ile elfāẓ şāyiʿdür. 3. (4b/19)
[93] (Onun "ي" öncesindeki her şey "و" olmaksızın bir sessiz harf olur. İşte bu, onun işaretçisi ve o, onunla birlikte sözlükte anlamlandırılmıştır.)

çār gibi ve bu ḥarf *cīm*-i ʿAcemī ile *şın* ortasında telaffuẓ olınur. **05** Altında üç noḳṭa ḳorlar. Üçincisi *zā*dur. **Jeft** ü **jüft** gibi bu ḥarf *zā*ʾ-i ʿArabiyyeyle **06** *cīm*-i ʿArabī ortasında telaffuẓ olınur ve üstünde üç noḳṭa ḳorlar ve dördinci *fā*dur. **Fevr** ve **fikende** **07** gibi, bu ḥarf *fā*ʾ-i ʿArabiyle vāv ortasında telaffuẓ olınur ve ortasında üç noḳṭa ʿalāmet ḳorlar. Ammā *fā*ʾ-i **08** ʿAcemī ḥālā aṣlen müstaʿmel degildür. Beşinci *kāf*dur. **Gūr** u **güy** gibi bu ḥarf *kāf*-ı ʿArabiyle *ḳāf* ortasında **09** telaffuẓ olınur ve üstünde üç noḳṭa ʿalāmet ḳorlar. **Bābü'l-Elif** Elif-i memdūde ki baʿẓı **10** maṣādir ü efʿāl evāyilinde şuʿarā-yı Fürsüñ eşʿārında vāḳıʿ olmışdur. Şöyle ki eger īrād **11** olınmasa maʿnā-yı aṣlīye aṣlā ḫalel ü zelel gelmez. Bu maʿnā iki vechden ḫālī degildür. Bā zāʾid olup **12** maḥżā tenbīh içün ola. Meṣelā **Rūdekī**nüñ bu beytinde vāḳıʿ olupdur.[94] **Beyt:**

13 Çün be-girded āv pāy ez-pāyidān
Āşkūḫīde be-māned hem-çonān[95]

Ve yāḫūd *elif*le ve *elif*siz daḫı mervī lüġat ola. **14 Vārīden** ü **āvārīden** gibi ki yutmaḳ, *belaġ*[96] maʿnāsınadur. İki vechile mervīdür ve āmeden lafẓından ṣīġa-i emrdür. **15** Gel dimekdür. Şāyiʿān evvelinde *bā* ile. **Beyā** gelür. **Ammā** gāh olur ki eşʿār-ı şuʿarāda *bā*suz vāḳıʿ **16** olur. Niteki Lisānü'l-ġayb ü Tercümāni'l-Esrār-ı Ḥˇāce Ḥāfıẓuñ bu şiʿr-i āb-dārında vākiʿ olmışdur. **Beyt:**

17 Ḥāfıẓ çü pādişāhet ki gāh mī-nüvāzed
Renceş ze-baḫt me-nümā bāzā be-ʿöẕr-ḫˇāhī.[97]

18 Dīger:

Bāzā ki der-firāḳ-ı to çeşm-i ümīd-vār
Çün gūş-ı rūze-dār ber-Allāhu Ekber-est

Hemze-i meftūḥa Ki lisān-ı Tāzīde **19** edāt-ı istifhām ü edāt-ı nedādir zebān-ı Fārsīde Fürs şāʿirleri baʿżı edāt-ı evvellerine **20** idḫāl iderler. Gūyā ki anlaruñ ḳatında ḥarf-i tenbīhdür. **Esedī:**

Be-hem çün būd mihr ü kemīn-gāh-ı ceng
21 Ābā āb-gīne kücā sāḫt-ı seng[98]

Laṭīfī:

Abī cürm-rā ger konī ẓulm u cevr
Koned bī-güneh mer to-rā cevr-i dūr[99]

---

[94] Olmışdur. 16. (4b/05)
[95] (Çünkü dönüp de ayağı yere değince, bükülmeyip öylece kalır.)
[96] -. 16. (4b/07)
[97] (Hafız, senin padişahın gibi bazen seni okşar; kaderden olan eziyetini gösterme, tekrar özür dile!)
[98] (Aşk ve pusu yeri bir olduğunda aynı suyun aynası, nerede taş kadar sert olabilir?)

22 Ve baʿżı terkîbler mâ-beyninde gâh olur *elif* sâkin ile fâṣıla tevessül olınur. **Ser-ā-bālā** ve **Kerd-ā-kerd** ve 23 **Pîş-ā-dest** ve **Dest-ā-dest** gibi. Ammâ Fâżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳâyıḳu'l-Ḥaḳâyıḳ* nâm kitâbında[100] böyle 24 taḥḳîḳ ü tedḳîḳ itmişler ki lisân-ı Fârsîde baʿżı terkîbler ortasındaki elif muḳâbele ve muvâsât 25 maʿnâsını ifâde ider. İki nesne birbirine tamâm muḳâbil olup mütesâvî olsalar, ol maʿnâdan 26 taʿbîr itmelü olıcaḳ isimleri ortasına bir elif getürirler. **Ber-ā-ber** ve **leb-ā-leb** de bunuñ gibidür. Maʿnâ-yı 27 aṣliyesi ṭudaḳ ṭudaġa gelmekdür. Ṣu ẓarfınuñ[101] kenârına ber-ā-ber olsa mecâzen leb-ā-leb oldı 28 dirler. Niteki bu beyitde ẓahirdür. **Beyt:**

Leb-ā-leb-est ze-ḫūn-ı ciger piyāle-i mā
Dem-i nuḫust çonîn şod meger havāle-i mā[102]

Deng-ā-deng: 29 de böyledür[103] maʿnâ-yı aṣliyesi iki denk birbirine muḳâbil ü müsâvî[104] olmaḳdur. Ġalebe-i istiʿmâl 30 ile muṭlaḳ vezinde ve müvâsâtda istiʿmâl olınur. Bir yirde iki reng olsa birbirine muḳâbil 31 biri ġâlib biri mużmaḥil olmasa **Reng-ā-reng** dirler. Bir maḥalde iki dürlü nesne olsa vech-i meẕkûr üzerine 005a/01 **Gûn-ā-gûn** dirler. **Pîç-ā-pîç** de iki ṭarafdan birbirine muḳâbil ü müsâvî olmaḳdur. İki 02 kişi pençe ṭutsalar biribirin yeñmeseler maʿnâ-yı pîç-ā-pîç bulınur. İki cânibden çekişme olsa bir cânibden 03 ġalebe bulınmasa maʿnâ-yı **Keş-ā-keş** bulınur. **Çek-ā-çek** de bunuñ gibidür. **Firdevsî:**

Çek-ā-çāk-ı ḫançer be-gerdūn resîd
04 Ze-Hindūstān ḫūn be-Ceyḥūn resîd[105]

Bu ḳıyās üzerine iki başın birbirine muḳâbil 05 ü müsâvî olsalar **Ser-ā-ser** dirler. Maʿnâ-yı aṣliyesi üzere düpedüzlik ol ḥâlete lâzım olduġıçün[106] 06 ġalebe-i istiʿmâlle maʿnâ-yı lâzımiyede menzele-i ḥaḳîḳate varmışdur. Şimdi ser-ā-ser diseler maʿnâsı 07 düpedüzdür. Ḫâṭıra gelen ol lafıẓdan mütebâdir olan şol ḳumâşa ki gül gül benek benek olmaya 08 altunî düpedüz ola. Ser-ā-ser didükleri ol iʿtibâriyledür. Muvâfaḳat ü intiẓâm maʿnâsına da 09 ol *elifi* istiʿmâl iderler. Maʿnâ-yı aṣliyesinüñ lâzımı olduġı iʿtibârıyla meṣelâ **zen-ā-şoy** 10 dirler. Feṯḥ-i *zā* ile şol er ile ʿavrata ki aralarında izdivâc ü imtizâc ola. Niteki bu beyitde 11 ẓâhirdür. **Beyt:**

---

[99] (Eğer suçsuzu zalimlik ve haksızlık yaparak cezalandırırsan kendini uzak bir eziyetin içinde bulursun.)
[100] kitâb-ı fâyiḳinde. 3. (5a/25)
[101] ṣu ẓarfuñ. 3. (5b/02)
[102] (Bizim kadehimiz ağzına kadar ciğerimizin kanıyla doludur. İlk nefesimizi böyle aldıysak belki de bu kaderimizin bize gönderdiği şeydir.)
[103] öyledür. 3. (5a/03), 16. (4b/21)
[104] -. 16. (4b/22)
[105] (Hançerin şakırtısı feleğe ulaştı, kan Hindistan'dan Ceyhun'a aktı.)
[106] olduġından ötüri. 16. (4b/29)

Çü şod şarṭ-ı zen-ā-şoyī heme rāst
Murād āmāde geşt ü dāderī ḫāst[107]

12 Yürürken gāh yorġalayup gāh yilmege **tek-ā-pū** dirler. **Şeb-ā-rūz**uñ aṣlı[108] oldur ki gice ile gündüzüñ 13 birbirine[109] irtibāṭı olduġından ötüri ikisine bir çift ḥükmün virmişlerdür. **Ḳāʿide-i** muḳarreredür ki 14 her ṣīġa-i emr-i mücerred ki baʿżı terkīblerde vaṣf-ı istiʿmāl olınur. Vaṣf-ı terkībī dirler. Ḳāʿide-i 15 Fürsüñ *Deḳāyıḳ-ı Ḥaḳāyıḳ*ından ḫabīr ü baṣīr olan erbābü'l-bāba ḫafī degildür ki cüst-āyende 16 pinhān-āyende ḫoş-āyende maḥallerinde cüstā vü pinhānā vü ḫoşā dimek cāʾiz olur. Bundandur ki 17 Bārī teʿālāya cell-i celālehu ve ʿamm-ı nevāle **Ḫudā** dirler. Bi-ḥasebü't-terkīb kendü gelici dimekdür. Zīrā ki vücūdı 18 ẕātındandur kendü gelicilik kemāliyle anuñ şānında[110] müyesserdür. Lā-cerem ẕāt-ı Bārīye ıṭlāḳ olınup 19 keṣret-i istiʿmāl ile ʿilm-i ḫāṣ oldı. Andan ġayrı ıṭlāḳı küfr ü żalāl oldı. Meger maʿnā-yı terkībi 20 murād olına. **Beyt:**

Āmed ber-men ki men resūlem
Güftem to be-rev ki men Ḫudāyem[111]

Fuṣūl-ı ʿimādīde taṣrīh 21 olınmışdur ki ve lev ḳāle ʿalā vechi'l-mizāḥu küfr.[112] Ḫudānuñ sāʾir tafṣīli in-şāʾallāh maḥallinde ẕikr olınur. 22 **Ve elif-i sākin** ki ismüñ āḫirine ulaşur. ʿAlāmet-i nidādur. **Melikā maʿbūdā Ḫudāyā** gibi. Ḥaḳīḳatde Allahımuñ mīmi ḥarf-i nidādan ʿarżdur.[113] **Cāmī**:

23 Sīmīn-zeḳanā seng-dilā lāle-ʿiẕārā
Ḫoş kon be-nigāhī dil-i ġam-dīde-i mā-rā[114]

Ve gāh isteġāṣe vü nüdbe[115] 24 maḳāmında īrād olınur. **Beyt:**

Derdā vü ḥasretā ki ġanāʾim ze-dest reft
Destem ne-mī-resed ki be-gīrem ʿinān-ı dost[116]

25 Ve gāh olur feḫāmet maḳāmında işbāʿ içün kelimenüñ āḫirine ziyāde 26 iderler. **Şākir-i Buḫārī**:

Be-āteş-i derūn ber-miṣāl-i semender

---

[107] (Evlenme şartı kabul edildiğinde her şey düzeldi, amaç gerçekleşti ve düzen geri döndü.)
[108] daḫı aşlı. 3. (5b/18)
[109] birbirinden. 16. (5a/05)
[110] Ẕātındandur ve şānında. 16. (5a/11)
[111] (Bana geldi ki ben bir elçiyim, sana dedim ki ben Tanrı'yım.)
[112] (Şaka amaçlı bile söylendiyse küfürdür.)
[113] -. 16. (5a/15)
[114] (Ey gümüş ağızlı, taş gönüllü, le yanaklı! Şu hüzün görmüş kalbimizi bir bakışınla güzelleştir.)
[115] **Nüdbe:** Şemūn
[116] (Ah, ne acı ve ne üzüntü! Ganimetler elimden kayıp gitti ve sevgilinin dizginini tutabilmek için elim yetişmiyor.)

Hemī dūn b'āb-ı enderūn çün nehengā[117]

Dīger:

27 Fīl-keş-i bīşe ber-gūrān ḳafes kerd

Kemendeş-i deşt ber-gevzen ḫabā kerd[118]

Eyā şāhī ki mülk-i to ḳadīmī

28 Ze-neyāket-i pāk ber-dāz ejdehākā[119]

Ḫabāk aġıl maʿnāsınadur. Ejdehāk, Ḍaḥḥāk-ı nā-pākuñ **29** laḳabıdur. **Niʿmetī:** Āḫir kelimede *elif* ziyāde ittişāf içün gelür dimiş meṣelā[120] **būyā bīnā tüvānā 30** gibi ve baʿżıları emr ṣīġasınuñ āḫirine ulaşur, ṣıfat-ı müşebbihe olur. Dānā bilici, bīnā **31** görici, tüvānā güçlü, zībā yaraşuḳlu dimekdür diyü naḳl eylemişler. **Fāżıl**-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*ında 005b/01 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler[121] ki **būyā** mürekkebdür. Bir cüzʾi būydur. Ḳoḫu maʿnāsına bir cüzʾi daḫı *elif*-i mübālaġadur. **02** Bu sīġa lisān-ı Fārsīde mübālaġa ṣīġasıdur. Niteki bīnānuñ maʿnāsı göregen ve şenavānuñ **03** maʿnāsı işitgendür. Būyāda ve cūyāda ve buñlaruñ emṣālinde[122] mübālaġa maʿnāsı vardur. Āḫir **04** kelimede *elif* ol ṣīġanuñ ʿalāmetidür. Zībāda ve şekībāda olan *elif* de ol *elif*dür. **05** Mefhūmlarında maʿnā-yı mübālaġa muʿteberdür. **Bīnā** mürekkebdür. Bir cüzʾi bīndür ki ism-i fāʿildür. Görici **06** maʿnāsına dīdenden meʾḫūẕdur. Ḫilāf-ı ḳıyās üzerine cihān göriciye cihān-bīn dirler. **07** Bir cüzʾi de *elif*dür ki lisān-ı Fārsīde vaṣf-ı cibillī ile tavṣīfüñ edātıdur. Bu maḥalde baʿżı **08** tafṣīl daḫı vardur. İn-şaʾallāh gelür.[123] Bīnā lafẓında olsa gerek. Zūr ol güçdür ki kesbīdür. **Tüvān** Ḫulḳī olan **09** gücdür. Tüvānā güçlüdür. Dānā billüdür. Şekīb ile şekībā gibi şekīb ṣabırdur. Şekībā ṣabırludur. Zīb ile zībā da **10** öyledür. Ol ḥālet ki ʿārıżīdür, anda edāt-ı tavṣīf menddür. Niyāzmend, derdmend gibi niyāz da **11** derd de umūr-ı ārıżadandur. **Ammā** ol ḥālet ki ḫulḳı ola anuñ edātı āḫir kelimedeki *elif*dür. Bīnāda, bālāda **12** ve tüvānāda olan *elif* gibi zūrāmend dinmedügi gibi tüvānmend de dinmez. Zūrmend ve tüvānā dinür. **13** Ḳāʾide-i meẕkūrenüñ muḳteżāsı oldur. **Suʾāli Cevābdan** farḳ içün āḫir kelimeye *elif* ziyāde iderler. **14 Ammā** ġālib budur ki suʾāle girmez. Cevāba girer. Niteki Ḫᵛāce Ḫāfıẓuñ bu beytinde vāḳıʿ olmışdur. **Beyt:**

15 Güftem ki ḫaṭā kerdī vü tedbīr ne-īn būd

---

[117] (Ateşin içindeki semender ve suyun içindeki timsah gibi.)
[118] (Orman fillerini onları çeken eşekler kafesledi, onun koşumunu ovadaki geyiklere taktı.)
[119] (Ey padişah! Senin mülkünün kökleri derindir. Cömertliğinle ejderhayı alt et!)
[120] gelür, meṣelā. 3. (6a/08)
[121] taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler. 3. (6a/10)
[122] bunlaruñ mübālaġa. 3. (6a/12)
[123] -. 16. (5a/31)

Güftā çi tüvān kerd ki taḳdīr çonīn būd[124]

Bu beyit de öyledür. **16 Beyt:**

Güftem ġam-ı to dārem güftā ġamet ser-āyed
Güftem ki māh-ı men şev güftā eger ber-āyed[125]

Eger ḳolay gelürse **17** diyecek yirde ʿAcem eger ber-āyed dir[126]. Gāh olur ki ol elif suʾāle de dāḫil olur. Niteki Mīr Ḫusrevi Dehlevīnüñ bu **18** beytinde vāḳiʿdür[127] ki Ḫusrev-i Pervīz Ferhāda Şīrīn ile mābeynlerinde vāḳiʿ olan aḥvāl u eṭvār[128] suʾāl itdükde Ferhād cevābında böyle dimişdür. **Beyt:**

Be-güftā ber-to endāzed gehī nūr
Be-güft ārī vü līkin çün meh ez-dūr[129]

Ḫüsrev-i Pervīz **19** Ferhād Şīrīnle mā-beynlerinde vāḳıʿ olan eṭvār u aḥvālden suʾāl itdükde Ferhād cevābında beyt-i **20** meẕkūr ile böyle dimişdür. **Ḳısm-ı Evvel Der-Esmā-i Cāmide vü Müştaḳḳa. Bābü'l-Elifi'l-Memdūde mine'l-esmāʾ. 21 İsm-i Cāmid** Şol lafẓa dirler ki münāsib-i maʿneviyye ḥasebiyle lafẓ-ı āḫirden meʾḫūẕ[130] olmaya **22** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*ında böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ism-i cāmid üç ḳısmdur. Bir ḳısmı **23** ẕāt-ı maḥż içün vażʿ olınmışdur. Medlūlinde ondan zāʾid nesne yoḳdur. Zer gibi. **Ḳısm-ı 24** āḫiri vaṣf-ı ṣarf içün vażʿ olınmışdur. Medlūlinde ondan zāʾid[131] nesne yoḳdur. **Şekīb 25** gibi. **Ḳısm-ı sāliṣ:** Ẕāt-ı mevṣūf içün vażʿ olınmışdur. Medlūlinde ẕātından zāʾid bir vaṣfa ki **26** ol ẕātıla ḳāʾim olur. Delāleti vardur merdī gibi. **Recūliyyet** ki lisān-ı Türkīde ondan erlik **27** ile taʿbīr iderler.[132] Bir vaṣf-ı zāʾiddür merdde ve reclde tażamminan ol vaṣfa delālet vardur. **28 Maʾnā-yı vaṣfiyyete** delālet iden ḥarf-i *yā* ism-i cāmidüñ bu ḳısmına dāḫil olur. Meṣelā **merdī 29 ve serdī[133]** gibi dirler. Ol iki ḳısmına dāḫil olmaz. Meṣelā zerrī dimezler. Şekībī

[124] (Bir hata olduğunu ve bunun elde olmadığını söyledim, o da "Ne yapayım, kader böyleymiş." dedi.)
[125] ("Senin üzüntünü taşıyorum." dedim, "Üzüntün seni sarar." dedi. "Benim ayım ol." dedim, "Eğer o gelirse." dedi.)
[126] eger āyed dir. 3. (6a/26)
[127] vāḳiʿ olmışdur ki. 16. (5b/12)
[128] eṭvār u aḥvāl. 3. (6b/01)
[129] (Onun sözleri senin üzerine nur gibi parlar, bazen "evet" der ama aynı uzaktaki ay gibidir.)
[130] meʾmūl. 16. (5b/16)
[131] ziyāde. 16. (5b/18)
[132] olınur. 16.
[133] Merdi dirler ve serdi dirler. 3. (6b/12), 16. (5b/23)

dimezler.[134] **Ā:** *Ṣıḥāḥ-ı* **30** *ʿAcem* ṣāḥibi dir ki: Āyā bi'l-medd ey Bār-ı Ḫudā maʿñāsınadur. Haẕe'l-üslūb ḳıyāsī fī-külli'l-Münādī **31** bekelimete ey ü bi-dūnhā terektü fī-haẕeü'l-kelimetü't-tertībi'l-maʿhūd lī-gūni'l-ibtidāʾ. Bi'smi'llāhu teʿālā 006a/01 ve ṣavāb[135] maʿnāsına ve *āmeden* lafẓından ṣīġa-i emrdür. *Gel* dimekdür. **Beyt:**

Bāzā ki der-firāḳ-ı to çeşm-i ümīd-vār
02 Çün gūş-ı rūze-rā be-Allāhu Ekber-est[136]

Ve āḫirine bir *yā* getirüp āy dāhī dirler. **03 Ābā:** ʿAcebā maʿnāsına ve āş ve āşamīdī yaʿnī içmek maʿnāsına ve ḫūriş yaʿnī yiyiş[137] **04** ve āşāmīden maʿnāsına da gelür. Āvā daḫı lüġatdür. Āş maʿnāsına zīrā lisān-ı Fārsīde *vāv*la **05** *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. *Ḥalīmī* ve *Ḳaraḥiṣārī* ve *Vesīleti'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ẕikr **06** olınan[138] maʿnālarda müttefiḳlerdür. Ammā *Niʿmetī* medd-i *elif*le ʿacebā maʿnāsına ve ḳaṣr ile sāʾir maʿnālara naḳl **07** eyledi. [b-ā-h] **Ābāhā** Aşlar dimekdür. Ābānuñ cemʿidür. [b-e-d-e-s-t] **Ābdestā:** Bi'l-med ve'l-ḳasr ibrīḳ-i ābdestān **08** maʿnāsına. [ẕ-r-f-z] **Āẕer-fezā:** Od yaḳıcı. [-r-] **Ārā:**[139] Ārāstenden emr-i muḫaffefdür. Vaṣf-ı terkībī de **09** olur. Meclis-ārā ve dil-ārā gibi. **Beyt:**

Serem zed-est şod çeşm ez-intiẕār be-sūḫt
10 Der-ārzūy-ı ser ü çeşm meclis-ārāyī[140]

[-s-] **Āsā** Esneme, *şūbāʾ* maʿnāsına maṣdarında āsā keşīden **11** dirler. **Behrāmī:**

Çonān nümūd be-mā dūş māh-ı nev dīdār
Çü māh-ı men ki koned gāh ḫˇāb-ı ḫoş-āsā[141]

12 Ve beñdeş, mānend ve *şebeh* maʿnāsına müşk-āsā ve ʿanber-āsā gibi. **Şems-i Faḫrī:**

Şefīḳ geşt zamāne-i me-rā ġulām-ṣıfat
13 Refīḳ geşt saʿādet-i me-rā mürīd-āsā[142]

---

[134] Remneşī ṣāḥibi *elif* kelime āḫirine gelse nisbet içün olu kī lafẓında olduġıgibi ki bu beyt ile istişhād olınmışdur. **Beyt:**

Zāhidī bīned be-güyed ey giyā
Himmetī bī-dār ez-behr-i Ḫudā

[135] (Bu üslup benzetmedir. Çünkü her çağrıcı, herhangi bir kelimeyle çağrısını bırakmış ve bu kelimenin bağlarını başlangıçta "Allah'ın adıyla" koymuştur.)
[136] (Tekrar senin ayrılığınla gözüm ümidinle dolu oldu, tıpkı Ramazan ayında kulaklarımın duyduğu "Allahu Ekber" gibi oldu.)
[137] ve ḳatıḳ idim maʿnāsına nān ḫoriş dirler ve. 16. (5b/29)
[138] olan. 3. (6b/20)
[139] -. 16. (6a/03)
[140] (Beklemekten başım döndü ve gözlerim kızardı. Baş ve gözlerin dileğinde meclisin düzenlenmesi vardır.)
[141] (Dün gece bize yeni ayı gibi göründü, benim ayım gibi zaman zaman güzel bir rüya sundu.)
[142] (Zaman bize köleymişiz gibi şefkatli olur, mutluluk bize bir mürit gibi dost olur.)

Ve *şīn*-i muʿceme ile āşā ve āşyā mānend 14 maʿnāsına mervī lüġatdür ve uyḫuda aġız açuḳ ḳalmaḳ ve āsūden lafẓından ṣīġa-i emrdür. 15 Beyāsā gibi ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. Mihmān-āsā ve rūh-āsā 16 gibi yaʿnī ḳonuḳ diñlendirici ve cān diñlendirici dimek olur ve āsāyiş ve rāḥat maʿnāsına 17 ve ḳaḳum didükleri cānvārcige dirler. [-s-t-] **Āstā:** Bi'l-medd ve'l-ḳaṣr ve bi'ż-żım[143]-ı tefsīr[144]-i zenddür ve zend 18 ü pā-zend iki kitābdur. Ḫalīl-i Celīl Melik-i ʿAllām İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* ḥażretlerine nāẕil olan 19 ṣuḥufdan Şems-i Faḫrī zend-i tefsīr-i Pāzenddür ve Pāzend İbrāhīm ʿaleyhi's-selām ṣuḥufınuñ esrārına 20 ʿālim bir ṣāhib kitābdur diyü naḳl eylemiş ve sitāyiş maʿnāsına bu lüġat on sekiz vech üzerine mervīdür. 21 Zend-büstā ve Zendestā ve Zendāstā evvelki lafẓ-ı aṣlda Zend-bāstā idi. *Bā*'-i muṣāḥabetle 22 ikinci lafẓ-ı aṣlda Zend-āstā idi. Ber-sebīl-i taʿdād. Üçinci lafẓ-ı aṣlda Zend-āvestā idi. 23 ʿAṭf ile ve yāḫūd Zend-ābistā *bā* ile ṣābit[145] olduḳdan ṣoñra lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv*uñ 24 tevāḫīsi[146] muḳarrerdür ve feṭḥ ü żımm-ı hemze ile estā, ustā ve feṭḥ ü ẓamm-ı sīnle setā, sütā ve feṭḥ-i 25 vāv ve *sīn*-i mühmele ile vesitā ve şīn-ı muʿceme ile vüştā ve medd-i hemze ve kesr-i *bā* ve sükūn-ı *sīn*-i mühmele ile 26 ābisetā ve ḳaṣrıla ebestā *Ḳaraḥiṣārī* ve Zend-āstā ve Zend-ūstā ve Zend-īstā. *Niʿmetī* 27 Zend-estā ve Zend-istān ve Zend-ūstā ve *Vesīleti'l-Maḳāṣıd*[147] ṣāḥibi Zend-bestān ve Zend-ūstān Zend-istān 28 ve Zend-ūst diyü naḳl eylediler. [-s-m-] **Āsmā**[148]**:** Āsmān lafẓından muḫaffefdür ve yüce, ʿālī maʿnāsına. 29 [-s-y-] **Āsyā:** Āsyāb lafẓından degirmen. ʿArabca ṭāḥūn maʿnāsına. **Senāyī:**

30 Bā-girān-cān me-güy hergiz rāz
Āsyā çün devr şod şeved ġammāz[149]

Bu beyitden añlanur ki 31 āsyā degirmen ṭaşı ola. Aṣılsuz maʿnā-yı mevżūʿlardur. Mecāz-ı mürsel ṭarīḳasınca 006b/01 ḫod ḳanḳısı gerekse murād olur. [-ş-y-] **Āşyā:** Şibh ü mānend-āsā[150] maʿnāsına bu lüġat şīn-i 02 muʿceme ve sīn-i mühmele ile mervī lüġatdür. Bu maʿnāya ve esnemek maʿnāsına ġayrı adları anda meṣtūrdur. [ş-y-k-ā-r] 03 **Āşikārā:** Bellü dimekdür. Ẓāhir maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 04 itmişler ki āşikār ẓāhir dimekdür. **Ḥāfiẓ:**

---

[143] ve'żımn. 3. (7a/06), 16. (6a/10)
[144] -. 16. (6a/10)
[145] zendābista ile ṣāliş. 3. (07a/07)
[146] *bā* ile *vāv* arasında tevāḫī vü tebādül. 3. (7a/12), 16. (6a/17)
[147] *Vesīletü'l-Maḳasıd* yok. 3. (7a/16)
[148] *Āsmā* karşılığı *āsyā*'da verilmiş. 3. (7a/16)
[149] (Alçak kimseye asla sır söyleme! Eğer değirmen iki olursa, o sır herkese taşınır.)
[150] mānend. 16. (6a/25)

Dil mī-reved ze-destem ṣāhib-dilān-ı Ḫudā-rā

05 Derdā ki rāz-ı pinhān ḫˇāhed şod āşikārā[151]

Āşikār anuñ tamām muḳābili nihāndur ki maʿnāsı 06 ḫafīdür. Niteki bu beyitde riʿāyet olınmışdur. **Beyt:**

Hemī gūyedem ez-Ḫudā-yı cihān

Be-tersem hemī āşikār u nihān[152]

07 ẕikr olınan Ḫˇāce Ḫāfıẓuñ beytinde nihān geldügi vezn 08 maşlaḥatı içündür. Hüveydā da ẓāhir maʿnāsınadur. Niteki bu beyitde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Güft ān yār ki ez-o geşt serdār-ı bülend

09 Cürmeş ān būd ki esrār hüveydā mī-kerd[153]

Ammā āşikār ile hüveydānuñ 10 farḳı vardur. Āşikārāda muʿteber olan ẓuhūra maẓhar-ı ḥissde ẓuhūrdur. Hüveydāda muṭlaḳ ẓuhūrdur. 11 ʿAḳlī ẓuhūra da şāmildür. Peydā lafẓında bu maḥalle muṭaʿallik baʿżı tafṣīl olınmışdur. Āşikārānuñ *elif*-i 12 ḥıẕfı cāʾizdür.[154] Gāh olur *elif*ni *hā*ya tebdīl iderler āşikāre 13 dirler. Āşikār muḳābele-i rāzda da istiʿmāl olınur. Tafṣīli rāz lafẓında meẕkūrdur. [-ş-n-] **Āşinā**: Biliş 14 yār u muṣāhib maʿnāsına[155] ve yüzgüç ve ṣuda yüzmek, *sabbāḥ* maʿnāsına.[156] **Selmān:**

Dilem-rā bā-ġam-ı ʿaşḳet be-maʿnā āşināyī dih

15 Ki ten-rā āşinā kerden ne-mī-şāyed der-īn deryā[157]

[-ş-y-] **Āşiyā:** Beñdeş, āsā gibi sāʾir 16 esāmīsi[158] anda mesṭūrdur ve ḳuş yuvası bu maʿnāya āşiyān ve āşiyāne lafẓından muḫaffef 17 olur.[159] Lisān-ı ʿArabīde *vikr* dirler. [-ḳ-ā-ḳ-y-] **Ākākiyā:**[160] Ḳuzı ḳulaġınuñ şıḳındusı ve ḳoz dekeginüñ ʿuṣāresine ḳoz 18 daḫı dirler. [-ḳ-] **Āḳā** Lisān-ı Ḫˇārezmde[161] maḫdūm-ı büzürg maʿnāsınadur. Niteki Türkīde aġa dirler. 19 [-l-] **Ālā:** Ālūden lafẓından ism-i maṣdardur. Bulaşıḳ maʿnāsına ve ṣīga-i emrdür ve vaṣf-ı terkībīdür. 20 [-l-t-m-ġ-] **Āl tamġā:** Zebān-ı Ḫˇārezmde nişān-ı pādişāhiye dirler. **Kātibī:**

Be-her ġazel-i Nāʾib ü Manṣūr ü Naṣb-nāmiye

---

[151] (Ey Allah'a gönül bağlayanlar, gönül elimden gidiyor. Bu ne dert ki gizli sır açığa çıkmak istiyor.)
[152] (Ben cihanın Tanrısından korkarak hem açık hem de gizli bir şekilde söylerim.)
[153] (O dosta söyle, yüce komutan ondan geçti; onun tek suçu sırları açık bir şekilde ortaya sermesiydi.)
[154] niteki beyt-i sābıḳda vāḳiʿ olupdur. 16. (6b/04)
[155] -. 16. (6b/06)
[156] yüzgüç, sabbāḥ maʿnāsına. 3. (7b/05)
[157] (Gönümü senin aşkının sıkıntısıyla tanıştır; bedenim bu denize tanıdık değil (orada yüzemem))
[158] adları. 16. (6b/08)
[159] muḫaffefdür ki. 16. (6b/09)
[160] **Āḳākiyā:** Ḫarnūb-ı Mıṣrī, ḫarnūb-ı Ḳıbṭī. 16. (6b)
[161] Ḫˇarezm lisānında. 3. (7b/09), 16. (6b/11)

Āl ṭamġāyī-st ez-sulṭān-ı deryā-bār gül[162]

Ve bāc u ḫarāc maʿnāsına. [-l-v-] **Ālvā**: Bi'l-medd ve'l-ḳaṣr **22** ṣabr didükleri dārūdur ki bir acı aġacuñ ṣıḳındusıdur. Eyüsi Soḳoṭradan gelür. ʿAden **23** muḳābelesinde bir cezīredür. [-n-c-] **Ān-cā** Anda ve ol yirde dimekdür. [-n-r-] **Ān-rā** Anuñ ve aña[163] ve anı maʿnāsınadur. **24** [-n-h-] **Ānhā** Anlar dimekdür. [-v-] **Āvā** Bi'l-medd ve'l-ḳaṣr āvāz maʿnāsına. **Esedī**:[164]

Ze-menzil be-menzil hemī şod cihān
Sebük hem-çü āvā be-gūş ez-dehān[165]

Ve yanḳu ṣadā maʿnāsına ve hezār-destān[166] didükleri ḳuşcaġızdur. **26 Şems-i Faḫrī:**

Sezed ki ehl-i hüner çün hezār-avā nīz
Ber-āverend be-taḥsīn-i ān hezār-āvā[167] [168]

Ve aş ve **27** ābā maʿnāsına birinc-āvā ve bulḳur-āvā gibi. [v-ā-h] **Āvāhā:** Aşlar cemʿ-i āvādur. [h-n-r-b] **Āhen-rübā:** Mıḳnaṭıs didükleri taşla demiri ceẕb idüp çeker. **28** Deryā-yı ḳulzumda olur.[169] Olduġı yirüñ gemileri mismārlanmayup ip ile taʿmīr iderler. Zīrā **29** üzerine mismārlı gemi uġrasa mıḳnaṭıs demiri çeküp ceẕb idüp geminüñ taḫtaları **30** ayrılup ġarḳ olur. Aʿlāsı sürḫ u siyāh levn olur. Ṭabīʿatı ḥār yābisdür. Ḫāṣṣiyyeti oldur ki **31** eger bir kimsenüñ bedenine ḍarbla demir ṭoḳınup ġāyetde aġrıtsa üzerine mıḳnaṭıs dögüp ekse 007a/01 veceʿanı sākin ider ve ḥāmile ʿavrata ayaġına baġlasalar oġlanını düşirür ve bedende demren ḳalsa üzerine **02** ṭutsalar çeker çıḳarur. Eger saḥak idüp mesmūmlı cerāḥata ṭılā eyleseler zehrini ceẕb eyler. Üzerine **03** ṣarımsaḳ sürseler ḥassiyyeti gidüp ceẕb idemez. Sirke yāhūd ḳan ile yusalar **04** girü ḥāssiyyeti ʿavdet ider. ʿArabīsi üç vech üzerine istiʿmāl olınur. Feṭḥ-i *mīm*ile mıḳnātīs **05** ve mıḳnaṭīs ve mıḳnātıs. Fārsīsi āhen-rübā, āhen-keş, āhen-rübā vü seng lafẓı ilḥāḳ idüp **06** seng-i āhen-rübā vü seng-i āhen-keş daḫı dirler ve āhen-rübā lafẓ-ı mürekkebdür **07** ve bir cüzʾi āhendür ki demirdür ve bir cüzʾi daḫı rübādur ki rübūdenden lafẓından ki çekmek

---

[162] (Her gazel Naib, Mansur ve Nasb'in ismine aittir; derya damlasındaki gül padişahtan bir nişandır.)
[163] aña ve anuñ. 3. (7b/15), 16. (6b/16)
[164] Esedī -. 3. (7b/16)
[165] (Ses bütün menzilden menzile dolaşarak ağızdan kulağa yavaşça geliyor.)
[166] Hezār-destān ism-i mürekkebdür. Bülbüle beñzer bir ḳuşdur aña yalıñuz hezār da dirler. Bülbül degildür ammā erbāb-ı lüġat bülbüldür diyü rivāyet itmişler ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da bülbülüñ ġayrı olduġını taṣrīḥ idüp Ḫᵛāce Ḥāfıẓuñ bu beytini īrād eylemişdür. **Beyt:**

Ṣad-hezār ān gül-şüküft ü bānk-ı murġī ber-nüḫāst
ʿAndelībān-rā çi pīş āmed hezārān-rā çi şod

[167] -. 16. (6b)
[168] (Hünerli olanlar ona övgü getirmek için binlerce seslense uygundur.)
[169] Ve āḫirine bir *yā* getürüp āhen-rübāy daḫı dirler. 3. (7b)

maʿnāsına cihāndan meʾẖūẕdur. [-h-n-s-] **Āhen-sā:** 08 Demir egesi ve āhirine bir *yā* ziyāde idüp āhen-sāy daḫı dirler. [-y-] **Āyā:** ʿAcebā ve ey falān dimekdür. **Ḫāfıẓ:**

09 Ānān ki ḫāk-rā be-naẓar-ı kimiyā konend
Āyā buved ki kūşe-i çeşmī be-mā konend[170]

[-y-r-s-] **Āyresā:** Kök, sūsen dibi ki 10 ʿāmme ḳatında benefşe köki dimekile meşhūrdur. Bu lüġat üç vechile mervīdür. [-y-y-n-h-g-y-t-y-n-m-] **Āyine-i gītī-nümā:** Āyine-i 11 gītī-nümā İskendere nisbet olınur. Āyine-i İskenderī daḫı dirler. Kütüb-i Tevārīḫde mesṭūrdur 12 ki vaḳtā ki İskender tamāmet-i mülk-i ʿāleme ḥākim ü mālik olup kūs-ı ṭanṭana-i ʿaẓameti heft iḳlīmüñ 13 çār gūşesinde urılıcaḳ İskenderiyye nām şehrüñ bināsına ibtidā idüp uṣūl-i erkānī 14 ḳavāʿid-i ḥakimiyye üzere müʾesses ü fürūʿ-ı muḥassenāt-ı bünyānī mevāzīn-i hendesiyyeden muḳtebes keh-keşān 15 üzere māh gibi şāh-rāhlar ve vażʿ idüp ve sūr-i sürūr-ı encām ve hāle-endāmınuñ beden-i sīmīni 16 zülf-i zühreye şāne ve burc-ı sengīnī nesr-i ṭāʾire āşiyāne olup hezār ṣunʿ-ı bedīʿ-i dil-ārāmla ārāste 17 vü envāʿ-ı zīb ü ziver mālā-kelām birle pīrāste bir şehr-i ferruḫ-fāl-i cennet miṣāl-i ḳaṣr-ı bī-ḳuṣūr-ı cenān 18 gibi dil-güşā ve bedīʿü't-timṣāl olup maḳbūl-ı enām ü maṭbūʿ-ı ḫāṣṣ ü ʿām olıcaḳ ol zamānda 19 olan ḥukemā ve fużelāyı ki server ü serdārları Eflāṭūn ālihī ve Arisṭoṭalis nāmdār idi. 20 Cemʿ idüp ve ḫitāb-ı müsteṭāb eyleyüp didügi ṣaḥīfe-i rūzgārda *nāmem yevmü'l-ḳarār-ı müṣebbit* 21 *ve mesṭūr* ve bu āṣār ile dāʾimā meẕkūr olmaġıçün bu şehr-i dil-ārām u ferḫunde-maḳāmı envāʿ-ı defāyin 22 ü ḫazāyin ṣarf idüp maʿmūr eyledim dilerim ki sizlerüñ daḫı bir ṣūret-i pür-ḥikmet-i ʿacībe ve bir timṣāl-i 23 bedīʿa heyʾet-i ġarībeñüz eṣeriyle bu şehr-i nāzenīn-i behişt-āyīn. **Ẕāt-ı Ḳarār u Muʿayyen** olup dāʾimā ābādān 24 ve ḳalʿa-i Kevkebān, Ferḳadān gibi evc-i rifʿatde tābān u dıraḫşān ola. Ẕikr olınan ḥukemā bir yire 25 mānend-i Süreyyā cemʿ olup kemāl-i ḥikmetde ḳudretlerin ẓuhūra getürüp heft āḫter ü düvāzdeh 26 burcuñ Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā cell ü ʿalā şānlarında īcād ü ibdāʿ itdügi teʾṣīrāt ü ḫarekāt-ı münāsibelerini 27 gözleyüp ve ḳuvvā-yı ʿāliye-i felekiyyeyi ḳuvvā-yı sāfile-i arżiyye ile tezvīc ü temzīc idüp 28 eṣnāf u envāʿ meʿāden ü cevāhirden bir ʿaẓīm āyīne tertīb ü terkīb idüp ol şehr-i 29 ʿacībüñ ve burc u bārūsında bir maḥall-i münāsibde irtifāʿyı biñ ẕirāʿ bir mīl ʿaẓīm üzere ṭılsmla 30 ol āyīne-i vażʿ idüp āyīne-i İskenderī āyīne-i gītī-nümā diyü nām virdiler. Ḫaṣṣası bu idi ki **Ḫavāṣ-ı Āyīne-i İskender** 31 aḳṣā-yı vilāyet-i aʿdāda deryā üzerine bir sefīne çıḳsa bu āyīnede ol ān şekli ẓāhir 007b/01 ü peydā olup defʿī vü refʿī tedārikin idüp ol sefīneʾi fi'l-ḥāl iḫrāk iderler

[170] (Toprağa bakıp da onu altına çevirenler acaba bize de göz ucuyla bakarlar mı?

idi. Ṭarīḳ-i 02 ḫariḳi bu idi ki ol āyinenüñ vasaṭında siper-miṣāl bir sūrāḫ var idi verāsından evvel 03 sūrāḫdan mutaraṣṣad olup güneş istivādan nüzūl idüp gemi rāst-ı āyineye muḳābelesine geldükde bi-ḳudreti 04 Allāhu teʿālā ol āyineden āteş peydā olup fi'l-ḥāl ol gemi deryāda yanardı ve yanduġı āyineden 05 ẓāhir olup mütesellī olurlar idi. Müddet-i medīde ol āyīn ü minvāl üzere müstemer olup 06 aʿdā aṣlā İskenderiyye cānibine bed-naẓar itmege ḳādir degiller idi. Egerçi dāʾimā izālesine envāʿ saʿy 07 u iḳdāmlar ve ḥīlede gūşiş ü ihtimāmlar iderler idi. Lākin ānda ẓuhūrda gelen pādişāhlaruñ kemāl-i 08 taḥaffuẓ u teyaḳḳuẓlarından neslen baʿde nesl ḥıfẓ ü ḥırāsetı bābında vaṣiyet ü sipārişlerinden emrinde ġāyetde 09 nigerān üzere olmaġın fırṣat bulımazlardı. Tā ki baʿde zamān pādişāh-ı güm-rāhlardan birisinüñ 10 ṭamʿ u ḥırṣı ġālib olmaġın ʿadd ü fırṣat bulup meẕkūr mīlüñ taḥtında İskender Şeddād-ı ʿĀddan 11 ve sāʾir taḫt-nişīn-i salāṭīn-i ʿālī-nejāddan cemʿ ü taḥṣīl itdügi ḫızāʾin-i bī-ḥadd ü defāyin-i bī-ʿadd 12 defn itmişdür diyü ṭamʿa virmegin ol cāhil, ġāfil ve cām-ı māl-ā-māl muḥabbet gerdūn-ı dūn-ı pür-miḥnetden 13 lā-biʿaḳluñ gūş-ı ġaflet nuyūşına bu ḫaber-i mażarrat eṣeri ḳopıcaḳ ol ārzū vü āz ile mīlüñ altını 14 ḳazduḳda ṭılısm bozılup ḫarāb ü yabāb olup az nesne de bulmayup āyīne-i ḫaṣiyyeti muʿaṭṭal oldı. 15 Meẕkūr āyīne ve ṣunʿında ve şeklinde çoḳ iḫtilāf vardur. Ammā bu rivāyet ṣıḥḥate aḳreb olmaġın 16 tesvīd olındı. Vallāhu āʿlem. **El-Elifi'l-Maḳṣūre** [-b-] **Ebā**: Āş ḫūriş yaʿnī yiyiş ve içmek meddile daḫı 17 rivāyet olınmışdur. **Kemāl-i Işfahānī:**

Der-maṭbaḫ-ı to çūb ḫored tā abā puzd
Āteş ki ez-tekebbür sermāye-i ebā-st[171]

18 Ebā ʿArabīdür.[172] İmtināʿ manāsına yaʿnī İblis ʿaleyhi'l-laʿne oddan ḫalḳ olınduġından[173] ötüri 19 ādeme secde itmedi. **Muḥammed ʿAṣṣār:**

Ebā kon ez-ebā-yı maṭbaḫ-ı dehr
Ki hest ālūde bā-pālūdeeş zehr[174]

20 [b-d-s-t] **Eb-destā:** İbrīḳ meddile daḫı rivāyet olmışdur ve sāʾir esāmesi anda meẕkūrdur. 21 [b-r-k-a-k-y] **Ebrikākiyā:** Örümcek evi, beytü'l-ʿankebūt[175] maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Delīlet çü ebr-īst pūşāy-ı ḫaḳ

---

[171] (Senin mutfağında yer edinebilmek ve tencereyi kaynatmak için ateş kibirli bir şekilde sermayesi olan odunu yiyor.)
[172] Ṣonraġı ebā ʿArabīdür. 3. (7b/27), 16. (6b/27)
[173] oddan yaradılduġından. 3. (8a/01)
[174] (Zamanın mutfağının yiyişinden şeytanı uzaklaştır, çünkü o temizlikle değil pislikle ve zehirli bulanmıştır.)
[175] örümcek, beytü'l-ʿankebūt. 3. (8a/04)

22 Büstī-st hem çün ebrikākiyā[176]

[b-s-t] **Abestā:** Ḫalīl-i Melik-i Celīl İbrāhim peyġambere *ʿaleyhi's-selām* **23** inen ṣuḥuf ve baʿżılar ṣuḥufuñ tefsīridür didiler. Ḫaḳ budur ki tefsīridür. **Ḫüsrevānī:**

24 Çü gülbün ez-īn āteş nihād ü ʿaks efkend
Be-şāh-ı o[177] ber-durāc şod abestā-ḫˇān[178]

[b-v-ḫ-ā-s] **Ebū ḫāsā 25** Nebātātdan ḫass-ı hımār dimekile maʿruf bir otdur. [t-ā-l] **Etālā:** Bulamaç aşı. [r-j] **Arjā:** Ḳıymet ü miḳdār **26** ārzū, erec maʿnāsına. [r-s-ṭ-v-ḫ-v-l-y] **Erestūḫūliyā:** Ḳarga düvelegi. [r-ṭ-ā-m-ā-s-y] **Arṭamāsiyā:** Ḳovan **27** çiçeginüñ aġacı. [-z-] **Ezā:** Mezdekī ṣaḳız. [-j-d-r-h-] **Ejderhā:** Ol büyük ʿaẓīmü'l-cüṯṯe yılandur ki ādemi **28** ve ṣıġırı yutar. **Selmān:**

Murād u kām-ı dünyevī mużırr çün zehr-i mār āmed
Zi-behr-i zehr her sāʿat me-rev der-gām-ı ejderhā[179]

29 Ejderhā ve ejder faṣīḥ lüġatlerdür. [-z-d-s-t-f-z-] **Ejdest-fezā:** Ol nişān ü ʿalāmet-i **30** pādişāhīdür ki kimseye[180] naẓar-ı ʿināyet buyurılup[181] baḫşiş ü ʿaṭāya müḳārin olup bācdan **31** ve sāʾir bedʿ-i tekellüfātdan muʿāf ü müsellem eyledüklerinde virürler. Ol ḫıdmet üzere taʿyīn olınan 008a/01 ʿammā ol nişānı gördüklerinde ol kimseden[182] bāc almazlar ve ol ḫamīrsiz etmek ki sāc üstinde **02** bişürürler. Baʿżı yirlerde aşkūh dirler ve baʿżı yirlerde ḳalnaḳ dirler. [-j-d-h-] **Ejdehā:** Ejderhā **03** maʿnāsınadur. **Şems-i Faḫrī:**

Şīr der-bīşe ejdehā der-kūh
Be-fikend ez-nehīb-i tīġ-i to püşk[183]

04 [-z-y-r-] **Ezīrā:** Zīrā maʿnāsınadur. *Elif* ziyāde olmışdur. Niteki aṣlı evvel kitābda[184] tafṣīl **05** olınmışdur. **Esedī:**

Ezīrā ki pīlān-ı dīger be-kīn
Ber-ān būy-ı küşte devend ez-kemīn[185]

[-s-t-] **06 Estā:** Bi'l-medd ve'ż-żımm sitāyiş, medḥ maʿnāsına ve tefsīr-i Zenddür ki İbrāhim *ʿaleyhi's-selāma* nāzil **07** oldı ve evvelinde *elifi* ḥıẕf idüp setā daḫı dirler. Sāʾir

---

[176] (Senin delilin gerçeği örten bulut gibidir, hem de o örümcek ağı gibi gevşektir.)
[177] şāh-ı o. 3. (8a/07)
[178] (Ateş yaratılışlı olan, gül fidanından yansıyor, o dalda turaç kuşu da Abeste okuyor.)
[179] (Dünyadan iyilik ve güzellik istemek yıla zehri gibi zararlıdır. Sen kendini bilip o zehir için her saat o ejderhanın ağzına gidip felakete uğrama.)
[180] ki bir kimesneye. 3. (8a/13)
[181] naẓar-ı ʿināyet olınup. 3. (8a/13)
[182] ol kimesneden. 3. (8a/15)
[183] (Ormandaki aslan, dağdaki ejderha, senin kılıcının korkusundan kendilerine pay düşecek diye kaçarlar.)
[184] Niteki aṣlı evvel kitābda burada yok. 3. (8a/18)
[185] (Bu yüzden diğer filler kinle çıkıp o anda ölünün kokusunda olan pusuya koştular.)

esāmīsi meddile āstā lafẓında **08** mesṭūrdur. [-s-t-r-b-] **Esterbā:** Ḳatırcı, baġġāl maʿnāsına. [f-d-s-t] **Efid-sitā:** Ve bi'l-kesr ögmek bu taḳdīrce **09** ʿArabī tefsīri ıṭrāʾ olur medḥ ü sitāyiş maʿnāsına baʿżılar efid ile sitāden[186] mürekkebdür dimişler. **10** Efid ʿaceb şüküft maʿnāsına ve sitā medḥ maʿnāsına yaʿnī ʿaceb medḥ dimekdür. **Şems-i Faḫrī:**

11 Be-dīn-i kitāb-ı iʿānet nümūd ṭabʿ-ı me-rā
Ki cümle bendegi-i şāh rāst efid-sitā[187]

[-f-r-a-ḫ-t-h-p-] **Efrāhte-pā:** Ayaġ **12** altı yaʿnī ṭabān ve ayaġ altına düşmüş nesne ve āḫirine bir yā getürüp efrāhte-pāy daḫı dirler. **13** [-f-s-v-b-y-] **Efsū beyā:** Lisān-ı Pehlevīde gel dimekdür. [-g-r-] **Egerā:** Ve bi'ż-żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemile erişte aşı, *aṭrıyye* **14** maʿnāsına. [-l-v-] **Elvā:** Ṣabr didükleri dāru ve meddile daḫı mervīdür. **Beyt:**

Çün ze-dest-i dost bāşed der-meẕāḳ-ı cām-ı cān
15 Loḳma-i elvā vü ḥalvā her dü yeksān[188]

[-n-d-ā-n-d-ā-n-] **Endām-ı dānā: 16** Şehādet barmaġı ve ḥavās-ı ḫamse-i ẓāhire.[-n-d-ā-m-h-] **Endāmhā:** Cemʿ-i endām. [-n-d-r-v-] **Endervā: 17** Bilesince dimekdür *maʿ* maʿnāsına. **ʿUnṣūrī:**

Nāz-ı emniyyet be-ḳuvvetet ṣābit
Tā-sipihr-est be-devr-i endervā[189]

18 [-n-j-d-y-] **Anjediyā(Anjuryā):** Belādur didükleri dārū. [-n-ḳ-r-d-y-] **Enḳardiyā:** Miṣlihu sūsen-i Hindīdür. Eṭıbbā ki belādur **19** dirler ve ınçḳırıḳ ʿilleti. [-n-k-r-ṭ-y-] **Enḳarṭiyā:** Miṣlihu. [-n-g-r-d-] **Engervā:** Deve ve ḳoyun aġılı Ḫorāsān lüġatidür. **20** [-v-] **Evā:** Ve bi'l-medd. Aş, ebā maʿnāsına lisān-ı Fārsīde *vāv*ıla *yā* arasında tevāḫī[190] vardur ve āvāz[191]. **21 Rūdekī:**

Ey bülbül-i ḫoş-avā vü edā
Ey sāḳī ḳadeh be-keff-i mā dih[192]

Ve yanḳu, ṣadā maʿnāsına. [-y-] **Eyā: 22** Berār v'āy ʿaceb maʿnāsına. [-y-ā-r-c-f-y-ḳ-r-] **Eyāric Fīḳrā:** Eyāric envāʿından bir meşhūr muʿteber maʿcūndur **23** tanḳaye-i dimāġ

[186] Baʿżılar dimişler ki efid ile sitā lafẓından. 3. (8a/23), 16. (7a/19)
[187] (Bu doğruyu gösteren kitabın benim tabiatıma çok yararı oldu. Çünkü doğruca padişahın hizmetinde bütünüle bulunmayı övüyor.)
[188] (Can kadehinin zevki dostun elinden olur; çünkü onda sabır ve helva lokması ya da her ikisi bulunur.)
[189] (Güvenliğin nazında senin kuvvetin devreden gökle birlikte sabit olur.)
[190] tebādül ü tevāḫi. 3. (8b/07), 16. (7a/29)
[191] -. 16. (7a/29)
[192] (Ey hoş sesli ve nazlı sâki, kadehi bizim elimize ver.)

ider.[193] [-y-h-] **Eyhā:** Vazgele dimekdür. Ferāġat eyle maʿnāsına. **Elifi'l-Meksūre:** [s-p-y-d] **İspīdā: 24** Türkīde üstübec didükleri öñinden[194] *elifi* ḫıẕf idüp sepīdā daḫı dirler. Lisān-ı Fārsīde **25** evāyil ü evāsıṭ kelimenüñ baʿżısında *elif*üñ ḫıẕfı ve iṣbātı cāʾizdür dimişler. [-s-p-y-d-b-] **26 İspīd-pā:** Bozca aşı didükleri meşhūr ṭaʿām taʿrīb idüp isfīdbāc dirler. [-t-] **27 İstā:** Çalḳoyun yaʿnī arḳası üzerine dimekdür. [-s-t-r-] **İsterā:** Vaḳiyye. [-s-f-y-d-] **İsfīdā: 28** Espīdbā maʿnāsına *bā* ile *fā* arasında lisān-ı Farsīde tebādül ü tevāḫī vardur. **29** [-k-l-y-m-y-] **İklīmyā:** Altun ve gümiş tevālī ki tūtiyālarda istiʿmāl olınur. Eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. **30** *Elifi*[195] ḫıẕf idüp ḳalīmyā daḫı dirler. [-v-r-s-y-] **İvrasyā:** Ak sūsen dibi lisān-ı Yūnānīdür. **31** [-y-b-ā-r-ḫ-d-] **İy bār-ı Ḫudā:** Ey ḫakīmā[196] maʿnāsına. [-b-y-s-] **İy besā:** Ey niçe dimekdür. [-y-d-r-] **īdrā:** 008b/01 Bu arada dimekdür. Īncā maʿnāsına. **Firdevsī:**

Künūn güftenihā be-güyem to-rā
Ki men çend ki budeem īdrā[197]

02 Dīger:

Perestiş ki çün āmedī īdrā be-yābī
Be-dīn-i çaşnigāh-ı enderī[198]

[-y-r-] **Īrā:** Zirā dimekdür. **03 Kemāl-i Isfahānī:**

ʿAḳl-rā bende-i şehvet me-kon īrā ne revā-st
Ki melek ḫayme-keş maṭbaḫ-ı şeytān kerded[199]

04 Dīger:

Bā-her ġamī ki āyed rāżī şev ey dil īrā
Mā-rā ne-yāferīdend ez-mihr-i bī-ġamī-rā[200]

Ġayrı **05** adları ezīrā lafẓından mezbūrdur.[201] [-b-r-s-] **Īrsā**: Gök sūsen dibi. [-y-r-s-y-] **Īrsiyā: 06** Miṣlihu medd-i *elifi*le āyırsā daḫı mervīdür.[202] [-y-s-] **Īsā:** Şimdi, hālā maʿnāsına. **Beyt:**

07 Çi dānī ki ferdā çi pīş āyedet

---

[193] dimāġıçün müfīddür. 3. (8b/13), 16. (7b/01)
[194] evvelinden. 3. (8b/15), 16. (7b/02)
[195] evvelinden elifin. 16. (7b/08)
[196] -. 16. (7b/09)
[197] (Şimdi sözleri sana söyleyeyim çünkü burada onların birkaçını ben yaptım.)
[198] (Onun korumasını bulmak istiyorsan buraya gelmelisin, çünkü onun içinde tadışın töresi vardır.)
[199] (Aklı şehvetin kölesi yapma! Çünkü şeytanın mutfağı için meleğe çadır kurmak yakışmaz.)
[200] (Ey gönül, kederinden razı ol yoksa bize değer bilmeyen gamsızın acıması ulaşır.)
[201] -. 16. (7b/13)
[202] daḫı rivayet olınmışdur. 3. (8b/26)

Be-destūr-ı pīr-i muġān bāş īsā[203]

[-y-ş-ā-n-r-] **İşān-rā:** Anlara ve anlaruñ **08** ve anları ve anlaruñ içün dimekdür.[204] [-y-l-y-] **İlyā:** Ḳuds-i şerīfe diyeler maʿnāsı beytü'r-rab dimekdür ve aña **09** Beytü'l-Muḳaddes daḫı dirler. Fihi lüġatān meşhūratān fetḥü'l-mīm ü sükūnü'l-ḳāf ve sükūnü'd-dāli'l-muḫaffefe **10** ve żımmü'l-mīm ü fetḥü'l-ḳāf ve'd-dāli'l-müşeddede maʿnāhü'l-muṭahhar ve'l-muḫaffef lā-yaḫlū ammā ān **11** yekūn maṣdaran ev mekānen min şerḥü'l-Buḫārīde[205] meşhūrdur ki vefāt-ı Mūsā ʿaleyhi's-selāmdan beş yüz **12** ḳırḳ altı yıl geçmişdi ki Süleymān ʿaleyhi's-selām tamām itdi. İbtidāʾ-ı mülk Buḫtunnaṣrdan on **13** ṭoḳuz yıl geçdükde iḫrāb idüp vefāt-ı Mūsā ʿaleyhi's-selām ṭoḳuz yüz ṭoḳsan yedi yıl **14** ḫarāb yatub tekrār ʿimāretinüñ ibtidāsı selāṭin-i ʿAcemden Behmen bin İsfendiyār zamānında olup **15** vefāt-ı Mūsā ʿaleyhi's-selāmdan biñ altmış yedi yıl ve Buḫtunnaṣr vilāyetinden ṭoḳsan yıl geçmişdi **16** diyü mervīdür.[206] İntihā Niʿmetī ve Ḫıżr *ʿaleyhi's-selām* ve Ḥażret-i İmām ʿAlī *kerremullāh* vecheye ıṭlāḳ olınur **17** dimiş. [-y-n-c-] **İncā:** Bu yaña ve bunda dimekdür.[207] [-y-n-h-] **İnhā:** Bunlar dimekdür. Ṣīġa-i cemʿdür. **El-elifi'l-Mażmūme: 18** [-s-t-] **Ustā:** Tefsīr-i suḥuf-ı İbrāhim *ʿaleyhi's-selām*.[208] **Şems-i Faḫrī:**

Koned beyān-ı maʿnā şeh-i muṭāvī o

19 Be-ān miṣāl ki elfāẓ-ı Zend-rā Ustā[209]

Sāʾir esāmīsi *estā* lafẓında meẕkūrdur. [-k-r-] **Ukrā:** Erişte **20** aşı. ʿArabca *aṭrıyye* dirler. Fetḥ ile de[210] mervīdür ġayrı adları anda mesṭūrdur. [-v-r-] **O-rā:** Aña ve anı **21** anuñ dimekdür. [-v-s-t-] **Ūstā:** Maʿrūf, üstād maʿnāsına. **Beyt:**

Ḳavl-i peyġamber şinevī ustā

22 Gūr-ı ʿaḳl āmed vaṭan der-dostā[211]

[-v-n-y-] **Ūnyā:** Ṣıḳındı, efşerde ve ʿuṣāre maʿnāsına. [-v-y-] **Oyā: 23** Kāhil işinde geç ḥareket iden Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Falān kişi işinde oyādur dirler. [-y-] **Uyā: 24** Be-ġayr-ı *vāv*. Miṣlihü. **Nevʿ-i evvelehü'l-bāʾi'l-Meftūḥa:** *Bāʾ*-i müfrede-i meftūḥanuñ

---

[203] (Sen yarının ne olacağını/getireceğini ne bilirsin? Sen meyhane başının izniyle şimdide ol/anı yaşa!)
[204] dimek olur. 16. (7b/15)
[205] Bilinen iki dili içerir: Mim harfinin fethi ve kaf harfinin sükunı ve dal harfinin sükunı, mim harfinin ötreyle okunması ve uzun ünlüsünün kısa okunması, kaf harfinin fethile ve dal harfinin vurgulu hâli, arıtılmış ve hafifletilmiş anlamına gelir ve Buharinin açıklamasında ne kaynak ne de yer adı vardır.
[206] -. 16. (7b/15)
[207] dimek olur. (7b/16)
[208] Ḥażret-i İbrāhīm *aleyhi's-selām*. 3. (9a/04), 16. (7b/17)
[209] (Padişahın yüzünde bulunan kırışıklıklar, Ustâ'nın Zend'i tefsiri gibi padişahın büyüklüğünü anlatır.)
[210] fetḥ ile daḫı mervīdür. 3. (9a/06), 16. (7b/19)
[211] -. (7b)

birḳaç maʿnāsı vardur **25** Bir maʿnāsı ḳısm içündür.[212] **Ḫˇāce:**[213]

Be-cān-ı dost be-ḥaḳḳ-ı ḳadīm ü ʿahd-i devlet
Ki mūnis-i dil ü cānem duʿā-i devlet-i to-st[214]

26 Bir maʿnāsı da neydür ki medḫūlünüñ ẓarafiyyetin ifāde ider niteki Ḫˇāce Ḥāfıẓ dir. **27 Beyt:**[215]

Kes be-devr-i nergiset ṭarfī ne-best ez-ʿāfiyet
Bih ki ne-füruşend mestūrī be-mestān-ı şomā

28 Yaʿnī kimse nergisüñ devrinde ḥaṣṣai'l-mādī ʿāfiyetden yaʿnī bir laḥẓa rāḥat olmadı dimekdür **29** zīrā ṭaraf feṭḥ-i *ṭā* vü sükūn-ı *rā* ile göz ḳapaġını döndürmege ve ḥareket itdürmege dirler göze daḫı **30** dirler ve menāzil-i ḳamerden birinüñ adıdur. Feṭḥ-i *rā'yla* kenār maʿnāsınadur ki cemʿī eṭrāf gelür **31** ve meẕkūr *bā*nuñ -dir lafẓıyıla iltibāsı vardur maʿnāları birbirlerine ḳarībdür. Farḳları budur ki 009a/01 meẕkūr *bā*nuñ ifade itdügi ẓarfiyyet şol maʿnādadur ki Türkī dilde andan -da ile taʿbīr **02** iderler. Meṣelā deñizde diyecek yirde be-deryā dirler yir yüzünde diyecek yirde be-rūy-ı zemīn **03** dirler. Lafẓdur ki medlūli içdür. Derūn içerüdür. Ol *vāv*ile nūn nisbet-i mü'ekkede **04** içündür. Maḥallinde beyān olunupdur. İçinde dimelü olıcak ʿAcem *der* ile *bā'*-i meẕkūreyi cemʿ ider. **05** Be-deryāder dir.[216] **Beyt:**

Be-deryā der-menāfiʿ bī-şümār-est
Eger Ḫˇāhī selāmet ber-kenār-est[217]

06 üstünde dimelü olıcak meẕkūr *bā*yı ber ile cemʿ iderler. Meṣelā be-rūy-ı zemīn-ber dirler. **Beyt:**

07 Bes nām-ver ki zīr-i zemīn defn kerdeend
K'ez hestīeş be-rūy-ı zemīn-ber nişān ne-mānd[218], [219]

08 Berg de der gibi. Maʿnīleri müteʿadiddür. Burada murād olan maʿnā berden üstdür. Baʿżılar **09** bu beytde olandur. Lafẓı żamm-ı *dāl* iledür. Oḳurlar lafẓ-ı deri menāfiʿe iżāfet ile żarūret-i **10** vezn içündür. Lafẓınuñ āḫirini sükūna meylile telaffuẓ iderler. Yaʿnī deryāda menāfiʿ incüsi **11** nihāyetsüzdür dimek olur. Ḥaḳ budur ki bunuñ

---

[212] Biri ḳısmdur. 3. (9a/11), 16. (7b/23)
[213] Ḥāfıẓ. 3. (9a/11), 16. (7b/23)
[214] (Sevgilinin canına, eski haklar ve anlaşma hakkına canımla ve kalbimle cana yakın olarak, senin mutluluğunun duasını ediyorum.)
[215] **Ḥāfıẓ.** 16. (7b/25)
[216] Niteki Ḫˇāce Ḥāfıẓ dir kısmı yok, sadece Ḥāfıẓ denilmiş. 3. (9a/13)
[217] (Denizin içinde sayısız faydaların vardır ama eğer sen kurtulmak istiyorsan bu deniz kenarındadır.)
[218] (Onlar yer altına gömdüler ve yeryüzünde onlardan bir iz kalmadı ama doğrusu ün bıraktılar ve öylece var oldular.)
[219] Sadi Şirazî

emṡāli[220] teklīfāta irtikāb lisān-ı Fārsīnüñ 12 istiʿmālātını bilmemekdendür ve lisān-ı ʿArabīde sebebiyyet içün gelen *bā*ʾ-i meksūre maʿnāsında 13 ifāde ider. **Beyt:**

Bāz āmedān mehī ki ne-dīdeş felek be-ḫˇāb
Āverd āteşī ki ne-mīred be-hīç āb[221]

14 Lisān-ı ʿArabīdeki *ilā* maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

ʿĀşıḳ ki şod geh yārī be-ḥāleş naẓar ne-kerd
15 Ey ḫˇāce derd nīst ü ger ne ṭabīb hest[222]

ʿArab naẓare ileyhi dir ʿAcem be-dü naẓar kerd dir. Naẓaruñ 16 *ilā* ile olan taʿdiyesini *bā* ile edā ider. Lisān-ı ʿArabīdeki *bā* ile ifāde olınan ilṣāḳ 17 maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Sünbülistān-ı ḫaṭem ḫuşk ne-geşte-est henüz
Be-men āyīd ki āhū-yı Ḫiṭā mest henüz[223]

18 ve mücerred taḥsīn-i lafẓ içün de gelür. *Bā*dan maʿnā-yı zāʾid ḳaṣd olınmaz. **Beyt:**

19 Ger ze-tīġeş me-rā raḥmet bīned
Çün dü-peyker şeved esed be-dü nīm[224]

Aṣl-ı kelām esed dü-nīm şeveddür vezn żarūreti 20 içün naẓm-ı kelām taġayyür bulıcaḳ ḥarf-i meẕkuruñ ziyādesi müstaḥsen oldı. Şod esed dü-nīm 21 dise nevʿā ṣıḳlet olurdı. **Dīger:**

Be-dü güft ey dād-güster ʿazīz
Ne-dīde cihān çün to dāver ze-nīz[225]

22 Aṣlı nīzdür ve muḳābele içün de gelür. (ʿ):

Cevherī mihre-rā be-ḫūn-ḫord[226]

Ve efʿāle dāḫil olduḳda 23 mābaʿdı meftūḥ ve meksūr ise ġālibā meksūr-ı mażmūm ise mażmūm olur ve lisān-ı Fārsīde 24 *bā* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. Sepīd ü sefīd ve pīrūz u fīrūz gibi ve *vāv* ile daḫı tebādül 25 vardur. Tāb ü tāv, kebr ü kevr ve *kāf*-ı ʿAcemīyle daḫı tevāḫī vardur. Pünçeşk ü gonçeşk gibi ve *bā*ʾ-i 26 ʿAcemī taʿrīb olınsa *fā*ʾya ebdāl olınur. Fārsī vü Pārsī, pīl ü fīl gibi. **Bāʾ-i Müfrede-i Meksūre:** 27 Edāt-ı tevessüldedür ki efʿāl ü müştaḳḳāt evveline dāḫil olur. Be-dānist, be-dānid, be-dānisten 28 be-dānende gibi. **Bā:** *Bā*ʾ-i ʿArabiyle āşvā maʿnāsına ve muṣāḥabet içündür.

---

[220] -. 16. (8a)
[221] Mevlâna Celaleddin Rûmî
[222] (O, âşık olduğunda sevgilil bazen onun hâline bakmadı; ey efendi! Eğer bir dert yoksa neden bir doktor var?)
[223] Hâkânî
[224] (Eğer kılıcından bana rahmet gösterirse, bu hâl aslanın ikiye bölünmesi gibi olur.)
[225] (Ey adaleti yayan aziz! İki söz söyle. Dünya senin gibi adaletli bir hükümdarı da hiç görmedi.)
[226] (Onun cevherli kılıcının işareti kan içmesidir.)

Bile dimekdür *maʿ* maʿnāsına **29 (ʿ):**

Bā-ḫudā bāş her kocā hestī[227]

Bā-o reftem dirler. Yaʿnī anuñla gitdim dimekdür. **Pā:** *Bā*-i ʿAcemīyle ayaḳ, *ricl* **30** maʿnāsına ve iz, eṣer maʿnāsına ve ṭabān ü mebāne maʿnāsına. [-a-b-] **Bābā:** Ata ki Türkīde daḫı istiʿmāl **31** olınur. Peder maʿnāsına. [-a-t-v-] **Pā-tüvā:** Ṭolaḳ ki baʿżı yirlerde ayaġa ṭolarlar çaġşır gibi. [-a-d-] **Bādā:** 009b/01 Olsun dimekdür. Ekṣer duʿā maḥallinde istiʿmāl olınur. [e-d-e-f-z] **Bād-efzā:** Cezā-yı şerr ü ʿuḳūbet **02** nitekim pādāş cezā-yı ḫayrdur. Āḫirine bir yā getürüp bād-efzāy daḫı dirler ve sāʾīr **03** bu maʿnāya olan lüġatler istişhādlarıyıla maḥallerinde īrād olınmışdur. [e-d-b] **Bād-pā: 04** Yörük[228] ata dirler āhirine bir *yā* getürüp pād-pāy daḫı dirler. [e-d-p-y-m] **Bād-peymā:** Hevā vü heves **05** yolında yilenlere dirler ve zülf evṣāfındandur. [e-d-ş] **Pād-şā:** Pādişāh maʿnāsına.[229] **06 Firdevsī:**

Hemīdūn nigeştenden ez-astān cüdā
Ne-būdend yek ber-dīger pādşā[230]

ve baʿżı **07** tafṣīli in-şā'āllāh pādişāh ve pād-şāy lafẓında olsa gerekdür. [e-r] **Bārā:** Ḥaṣīr.[231] [e-r-ḫ-d] **08 Bār-Ḫudā:** Mevlā dimekdür. Bār-Ḫudāy maʿnāsına maḥallinde beyān olınupdur. [e-r-s] **09 Pārsā:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile zāhid[232] ü pāk-dāmen ve tezkiyelenmiş şāhid ve iş eri maṣlaḥat-güẕār **10** maʿnālarına istiʿmāl olınur ve ivecek işe dirler. **Bārsā:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ivek iş.[233] [e-ş] **11 Pāşā:** Vezir-i destūr u ṣāḥib maʿnāsına ve atmaca ḳuşı ki şikārīlerdendür. Bāşe maʿnāsına **12** ki taʿrīb idüp bāşaḳ dirler. [a-ş-m] **Bā-şomā:** Sizüñle dimekdür. [a-ḳ-l] **Bāḳlā:** Baḳla *ḳūl* maʿnāsına ʿArabīdür **13** Farsīde daḫı istiʿmāl iderler. [e-l] **Bālā:** Boy, ḳamet maʿnāsına ve yüce ve yuḳarı **14** ʿālī vü fevḳ maʿnāsına ve depe ve feryād maʿnāsına istiʿmāl olınur ve āḫirine bir *yā* getürüp **15** bālāy daḫı dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki bālā ebʿād-ı ṣelişenüñ **16** ṣāliṣidür ki lisān-ı ʿArabīde aña ʿumḳ dirler. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

17 Çü āmed be-dān kūh hīzem firāz
Be-rān-est bālā vü pest ü dırāz[234]

---

[227] (Her nerede olursan ol, Allah seni korusun.)
[228] yükrek. 16. (8a/31)
[229] ve muṭlaḳ ḥākim maʿnāsına. 16. (8b/02)
[230] (Onlar diğer padişahın eşiğinde oturmaktan başka bir şey bulamadılar.)
[231] Būryā ḥaṣīri. 16. (8b/04)
[232] -. 16. (8b/05)
[233] ivek işe dirler. 16. (8b/07)
[234] (Ağacın yükseldiği o dağ göründüğünde (o) yükseklik, genişlik ve uzunluğun ne olduğunu anladı.)

Pestden murād ʿarżdur. 18 Dırāzdan murād ṭūldur. Bālānuñ onlaruñ ile ictimāʿı delālet ider ki ondan murād ʿumḳ ola 19 baʿdehu ki insanuñ ġayrı ḥayvānātda ve külliyen cemādātda cānib-i merkezden cihet-i evce iʿtibār 20 olınur. Ekṣeriyā rifʿat lāzım olduġından ötüri bālāyı muḳābil pesende ki ḥaḳīḳatde anuñ 21 muḳābili bülenddür istiʿmāl iderler niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Cihān-rā bülendī vü pestī ze-to
22 Çi gūyem çi her çi hestī ze-to[235]

istiʿmāl iderler. Lāzımı iʿtibārıyla alçaḳ ve yüksek diyecek 23 yirde bālā vü pest dirler niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḫudāyī ki bālā vü pest āferīd
24 Zīr-i dest her dest-i dest-āferīd[236]

Bālānuñ ḳadde vaṣf olduġı bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

25 Serve ṣalınmaġı ḳadd-i bālāsı ögredür
Nāzikligi güle ruḫ-ı zībāsı ögredür

Yüce maʿnāsında 26 istiʿmāl olınduġı iʿtibārıyladur. Meẕkūr *buʿd*uñ ṭaraf-i aʿlāsına bālā dirler. Evvel iʿtibārıyla 27 muḳābele-i zīrde istiʿmāl olınur. Aşaġı yuḳaru diyecek yirde zīr ü bālā dirler. İki ev 28 birbirinüñ üzerinde olsa üstündeki eve bālā-ḫāne dirler. Ḥaḳīḳiyetde zīrüñ 29 muḳābili zeberdür. Zīr ü zeber dirler. [e-l] **Pālā:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile süzgi. **Ḫāfıẓ:**

30 Sipihr ber şode pervīz nī-st ḫūn bālā
Ki rīzeeş ser-i Kisrā vü tāc-ı Pervīz-est[237]

[e-l-v] **Pālvā:** [238]Demregi ʿilleti 31 eṭıbbā *ḳūyāʾ* dirler. [e-n-v] **Bā-nevā:** Bay, ġanī maʿnāsına ve naṣīblü ve āvāzlu ve cenglü maʿnālarına 010a/01 istiʿmāl olınur. Ḳaraḥisārī ve Gedā-bānū maʿnāsına da gelür dimiş. [e-h] **Bāhā:** Cemʿ-i bāhdur 02 aşlar maʿnāsına. [e-y] **Bāyā:** Niçeye ve niçe dimekdür. [y-ġ] **Bebġā:** Ṭūṭī aşılda ʿArabīdür. Fārsīde daḫı 03 şāyiʿdür. [-t-] **Betā:** Ḳo dimek olur. İsm-i emrdür. Be-güẕār maʿnāsına kendü sīġāsından maṣdar 04 ve māżī vü müstaḳbel ve sāʾīr taṣarrufātı işidilmemişdür. **Şems-i Faḫrī:**

Riyāz-ı pür-gül maʿnīş çü be-medḥet-i şāh

---

[235] (Dünyanın yüceliği ve alçaklığı senden; ne desem, her şey senden!)
[236] (Allah yukarıyı ve aşağıyı yarattı, her elin altında bir el yarattı.)
[237] (Gök yırtılmış, bu güzellik değildir. Yüce kan Kisra'nın başına ve Perviz'in tacına dökülüyor.)
[238] bāʾi ʿAcemīyile. 16. (8b/26)

05 Reh-i Ḥadāʾıḳ-ı Siḥr dehed bedāiʿ ş-i to betā[239]

Ve niçe niçeye maʿnāsına ve bütā evveli feṯḥ-i 06 *tā* ile ki ṣāliṣ ḥurūf-ı teheccīdür[240] mervīdür. Niʿmetī ḥarekāt-ı ṣeliṣe ile naḳl eylemiş. [t-ḥ] **Betḫā:** Niʿmetī 07 sergīn-i murġ[241] yaʿnī ḳuş tersi betḫāl maʿnāsına naḳl eylemiş. Niʿmetī betḫā ve betḫāl *bā*dan soñra geh 08 *tā* ile geh ṣāliṣ ḥurūf-ı teheccīdür ve āḫiri bir *lām*ile da meẕkūr maʿnāya da naḳl eyledirler[242]. Sāʾir aṣḥāb-ı 09 lüġāt *bā*ʾ-i ʿArabī ve *bā*ʾ-i ʿAcemī baʿdehū *nūm*la ve *bā* ile ve āḫirini *lām* ile īrād eyledi[243] *Vesīleti'l-Maḳāṣıd* 10 ṣāḥibi ve Niʿmetī kesr-i *bā* ve *bā*dan ṣoñra *nūm*la pencāl ve kesr-i *bā*dan ṣoñra *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı 11 teheccīdür mervīdür didiler. [d] **Bedā:** Fuḥş yaʿnī şerʿe muḫālif söz. [d-e-s-y] **Bed-i āsyā:** Degirmen ḳanadı 12 ve perresi yaʿnī barmaḳları. [d-y-ḥ] **Bedīhā:** Cemʿ-i bed. Yaramazlıḳlar. [r-e-s-y] **Per-i āsyā:** Degirmen çarḫı. [r-ḫ-v] 13 **Perḫuvā:** Kīlār ki anda maṭbaḫ ālātı ṭurur ve ṣarbūn içinde arpa ve buġday ve ṭaru[244] gibi 14 ḳorlar ve uġ ve ṣabān ve ṭaʿām ü şādīlıḳ maʿnāsına. [r-d] **Perdā:** Yarın ferdā maʿnāsına 15 ve yarın degil berisi gün pes ferdā maʿnāsına. [r-s-t-ā] **Perestā:** Ḳul, ḳaravaş perestār lafẓından muḥaffefdür. 16 Sāʾīr tafṣīli anda meẕkūrdur. [r-m] **Permā:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve sükūn-ı *rā* ile ḳaygulu[245] ġamnāk maʿnāsına. 17 [r-n] **Pernā:** Yigit şāb maʿnāsına. [r-v] **Pervā:** Ṭāḳat ü ferāġat ve meyl ü heves ve āgāh 18 ü naṣīb ve ḳolay ve āsān [246] ve mübālāt yaʿnī pāk dāşten maʿnāsına şāyiʿdür. **Şems-i F.:**

19 Çonān şod-est be-iḥsān ü maʿdelet-meşġūl
Ki nī-steş nefsī der-cihān be-keş pervā[247]

20 [r-h-e-s-y] **Perre-āsyā:** Degirmen perri ve çarḫına dirler. [r-h-l-y] **Berhilyā:** Rāziyāne toḫımı [r-h-y-l-y] **Berhīlyā:** Miṣlühu. 21 [z-ḳ] **Pezḳā:** Baġ degeki ki henüz bitmiş ola ve şu bendi ki püzg-āb maʿnāsına. [s] **Besā:** Ānça 22 ve niçe niçe dimek olur. **Beyt:**

Ze-her bīrūn ki pesendī derviş hem-çonān bāşed
23 Besā ḥalvā-yı ṣābūnī ki zehreş der-miyān bāşed[248]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥakāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ[249] itmişler ki besānuñ 24

---

[239] (Padişahın övgüsü, anlam gülünün bulunduğu bir bahçedir. Sen de Hadayık-ı Sihr'in belagatinden geç.)
[240] Teheccīdendür. 16. (9a/02)
[241] -. 16. (9a/03)
[242] eyledi. 16. (9a/04)
[243] iderler. 16. (9a/05)
[244] daru. 16. (9a/10)
[245] ḳaygu. 16. (9a/13)
[246] maʿnāsına. 16. (9a/14)
[247] (Adalet ve iyilikle o kadar meşgul oldu ki dünyada bir nefes dahi aldırmaz oldu.)
[248] (Dışından görüp beğendiğin herkesin içi aynı mıdır? Nice sabun helvasının zehri ortadadır.)
[249] Taḥḳīḳ ü tedḳīḳ. 16. (9a/20)

āḫirindeki *elif* tenāvürdeki tenā *elifi* ve pehnāverdeki pehnā *elifi* gibidür. Maʿnā-yı nisbete delāleti vardur. **25** besīnüñ āhirindeki *yā* daḫı *yāʾ*-i nisbetdür. Yekīnüñ āhirindeki yā gibi. Lisān-ı Fārsīde *yāʾ*-i nisbet **26** gāh olur *elifle* ifāde olur gāh *yā* ile besā da dirler besī de dirler. Niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **27 Naẓm:**

Çi nā-ḫoş būd dostī bā-kesī
Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī
Besā zūr-mendī ki üftād saḫt
28 Bes üftāde-rā yāverī kerd baḫt[250]

Bu maḥalle mutaʿallıḳ pes ü bes lafẓında baʿżı tafṣīl vardur. [s-f-r-d] **29 Bes-ferdā:** Yarın degil beri gün maʿnāsına. [ġ] **Beġā:** Rūspī ʿavrat ve muḫanneṯ oġlan. [k-y-t] **Be-kītā: 30** Ekābir ve ruʾūsā-yı ḳavme dirler. [l-ā] **Belāʾ:** Mekrūh yetişdürmek. ʿArabīdür. Farsīde daḫı çoḳ[251] istiʿmāl **31** iderler. [l-ḳ-y] **Belḳıyā:** Vilāyet-i küffārda bir şehr adıdur. [l-m] **Belmā:** Ḳaba olan nesneye dirler. [n-d-v] **Pendevā:** 010b/01 Bi'l-*bāʾi'l-*ʿArabī ve'l-ʿAcemī; ḳıcı didükleri yapraḳdur ki acılığı tere gibidür. Ammā yapraġı tereden iridür. **02** [h] **Behā:** Ḳıymet ü miḳdār. **Beyt:**

Ne-bud bā-kem ez-bebr ü ner ejdehā
Be-dīn sān didī-rā çi bāşed bahā[252]

03 ʿArabīde güzellik ve güzel olmaḳ ve yaraşıḳ[253] ile ḫū eylemek ve bir nesne ile üns ṭutmaḳ maʿnāsına **04** gelür. [h-m-n] **Behmenā:** Behmen-i ebyaż ü behmen-i aḥmer didükleri iki edviyyeye dirler. [h-n] **Pehnā:** İnlü ve yaṣṣı **05** ʿarīż maʿnāsına. **Beyt:**

Ze-her üstādī yekī ḫāne ḫˇāst
Dırāzī vü pehnāş ṣad-kām rāst,[254]

06 Lisān-ı Farsīde ṭūla çekilen nesneye dırāz dirler. ʿArża çekilen nesneye pehnā dirler. [h-v-ā-k] **Behvākā: 07** Aʿlām-ı ricāldendür. [y] **Beyā:** Niçeye ve niçe maʿnāsına bāyā lafẓından muḥaffefdür. [y-d] **Peydā:** Bāʾ-i ʿAcemīyile āşikāre **08** maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler[255] ki *bāʾ*-i ʿAcemīyile peydā maẓhar maʿnāsınadur. **09 Beyt:**

---

[250] (Bilgiden pek az payı olan biriyle dostluk ne kadar kötü olurdu, ama o kişi bahtıyla sıkıntıda olanlara yardım etse ne kadar da güçlü biri olurdu.)
[251] -. 16. (9a/28)
[252] (Kaplandan ve erkek ejderhadan kötülükle bir şey olmadı, din gibi değerli olan bir şeyin değeri nedir ki?)
[253] berāyiş. 16. (9b/01)
[254] (Her bir ustadan uzunluğu ve genişliği yüz adım olan bir ev istedi.)
[255] itmişler. 16. (9b/07)

Der-tengnāy-ı maʿreke hengām-ı dār u gīr
Peydā şeved ki merd kudām-est ü zen kudām[256]

Muḳābili *bāʾ*-i ʿAcemīyile 10 pinhāndur ki maḫfī maʿnāsınadur. Gāh olur peydā muḳābelesinde nihān istiʿmāl olınur ki maʿnāsı 11 ḫafīdür niteki bu beyitde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Be-kefet aḥvāl-i mā berḳ-i cihān-est
12 Demī peydā vü dīger dem nihān-est[257]

Żarūret-i şʿir iḳtižāsındandur. Maḫfī ile ḫafīnüñ farḳı vardur. Maḫfīde iḫtifāʾ-i 13 ġayruñ fiʿliyle olur ḫafīde ol muʿteber degildür. Āşikārā ki ẓāhir maʿnāsınadur. Peydā ki maẓhar maʿnāsınadur. 14 Farḳı buradan ẓāhir olur maẓharuñ ẓuhūrı ġayruñ fiʿliyle olur ẓāhirde ol muʿteber degildür. 15 *Bāʾ*-i ʿArabīyile beydāʾ beyābān maʿnāsınadur. ʿArabīdür. **El-bāʾi'l-Meksūre:** [r-n-c-v] **Birincevā:** 16 Birinc aşı. [y] **Biyā:** Emrdir. Gel dimek olur ve yarısı yanmış egsi. [y-s] **Bīsā:** Asāyīden lafẓından 17 emrdür. Dīnlen maʿnāsına. **Beyt:**

Ḥadīṯ çün ü çerā derd-i ser dehed ey dil
Piyāle-gīr ü biyāsāy zuʿm-ı ḫˇīş demī[258]

18 [y-ş-v] **Pīşvā:** Her cemāʿatuñ öñce olanı ki aña uyarlar. Muḳtedā vü ʿazīz ü muḥterem maʿnāsına 19 bu sebebden imāma pīşvā dirler. [ş-y] **Pişyā:** Ṣadr-ḫāneye döşiyecek kilīm ü ḳalīçe *Cāmiʿü'l-Fürs* 20 ṣāḥibi ḳābile maʿnāsına[259] bu maʿnāya ġayrı adları bārāc lafẓında mesṭūrdur. [y-n] **Bīnā:** Ziyāde görür 21 maʿnāsınadur. Zīrā mubālaġa ṣīġāsıdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki[260] 22 lisān-ı Farsīde göze görsün görmesün çeşm dirler. Temeyyüz ḳasd idicek bīnā nā-bīnā ile taḳyīd 23 iderler. Görür göze çeşm-i bīnā dirler. Görmez göze çeşm[261]-i nā-bīnā dirler. Lisān-ı Farsīdeki nā lisān-ı 24 Türkīdeki degil maʿnāsınadur. Nā-bīnānuñ maʿnā-yı terkībīsi bīnā degildür dimekdür. Bīnā mürekkebdür. Bir cüzʾ-i 25 bīndür ki ism-i fāʿildür göricek[262] maʿnāsına dīdenden meʾḫūzdur. Ḫilāf-ı ḳıyās üzerine cihān 26 göriciye cihān-bīn dirler. **Beyt:**

---

[256] (Savaşın zor ve sıkışık olduğu zamanlarda gerçek erkeğin kim olduğu ve gerçek kadının kim olduğunu bilirsin.)
[257] (Dedi ki "Bizim durumlarımız çakıp sönen bir şimşek gibidir. Bazen açık açık bazen de gizli olur.)
[258] (Ey gönül haber neden başa dert verir? Kadehi al ve kendi gururunun iddiasından bir an vazgeç!)
[259] naḳl eyledi. 16. (9b/19)
[260] itmişler ki. 3. (11a/23)
[261] -. 16. (9b/23)
[262] görici. 16. (9b/25)

Sikender düzdi āyinesin āyin
Pes olduñ sen cihāngīr ol cihān-bīn

27 Bir cüzʾi de *elif*dür ki lisān-ı Fārsīde vaṣf-ı cebellī ile tavṣīfüñ edātıdur. Maʿnā-yı bīn ḥaḳīḳatde **28** çeşmüñ içinde olan bir ʿużvuñ ḥālidür. Çeşm ile ol ʿużvuñ arasında olan ʿalāḳa-i ḫalḳiyyeye **29** delālet içündür. Çeşmüñ vaṣfı olan bīnādaki *elif*. **El-bāʾi'l-Mażmūme.** [-b-] **Bubā: 30** Bir nevīʿ aşdur ki çūbān ve beyābānīler ṭaġ başında bişürürler. Būbā lafẓından muḫaffefdür. **31** [-t-] **Bütā:** Ey büt dimek olur. Ṣanemā maʿnāsına ve ḳo, be-güzār maʿnāsına bu maʿnāya evvelā feṯḥ-i *tā* ile dāḫı lüġatdür. 011a/01 [t-y] **Bütyā:** Tevbe maʿnāsına. [ḫ-ā-r] **Buḫārā:** Buḫārdan müştaḳdur. Āteş-perestler dilinde mecmaʿ-ı ʿilm dimekdür **02** ve bir meşhūr vilāyet adıdur. [r] **Bürrā:** Keskin ve kesici bürrān maʿnāsına. [r-n] **Bürnā:** Feṯḥ-i **03** *bā* ile bernā maʿnāsına ġayrı esāmīsi anda yazılmuşdur. [s-t-ā-n-s-r] **Būstān-serā:** Evde olan **04** bostāna dirler. **Beyt:**

Ḥāfiẓ to cām-ı Cem maṭlab-ı cām-ı mey be-ḫˇāh
K'īn būd ḳavl-i bülbül bustān-serāy-ı Cem[263]

05 [ṣ-t-ā-s-y] **Puşt-ı āsyā:** Degirmen söbegi. [k] **Bükā:** Bir aġac adıdur. [n-g] **Püngā:** Büngāh lafẓından **06** taḫfīf olınmışdur. Yük yap ve oba, *ḳabīle* maʿnāsına. [v-b] **Būbā:** Bir nevʿ ṭaʿāmdur. Bubā maʿnāsına. **07** [v-r-y] **Būriyā:** Ḥaṣīr Türkīde sāzdan dirler ve sāz ḳamış maʿnāsına. [v-ş] **Būşā:** *Bāʾ*-i **08** ʿArabīyile fikr, endīşe maʿnāsına. **Pūşā:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile cāme vü libās maʿnāsına. [v-ġ-r] **Būġrā:** Maʿrūf **09** ḫamīr aşı ki aṣlında Āʿcām ṭaʿāmlarındandur. Būġrāḳ daḫı dirler. [v-y] **Būyā:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile[264] būyīden **10** lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. Lafẓ-ı mürekkebdür. Ziyāde ḳoḫucı nesne bir cüzʾi būydur. Ḳoḫu maʿnāsına **11** bir cüzʾi de *elif*-i mübālaġadur. [v-y] **Pūyā:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yilegen dimekdür. Pūyān maʿnāsına pūyīden **12** lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. **Laṭīfī:**

ʿAşḳ kerd ehl-i ʿaşk-rā pūyā
Bülbül ez-ʿaşḳ-ı gül şode gūyā[265]

13 Būyā gibi lafẓ-ı mürekkebdür. Būy ile *elif*-i mübālaġadan. [h] **Pühā:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ṣıġır göni, cild-i sevr maʿnāsına **14 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾü'l-Fütūḥat. Tā:** İntihāʾ-i ġāyet içün gelür. **15 Beyt:**

Ānem ki yek-dem ez-tek ü tāzem şekīb nīst

---

[263] (Ey Hafız, sen Cem'in meclisinde şarap kadehini talep edersin çünkü bu Cem'in bahçesindeki bülbülün sesi gibi olur.)
[264] -. 16. (10a/09)
[265] (Aşk ehlini peşinden koşturan yine aşktır. Bülbül de gülün aşkından dile gelir.)

Tā Mekke vü Medīne ne-gīrem ḥasīb nīst[266]

16 Türkī dilde de *tā* bu maʿnāya istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Çīn seḥerden her gün olurdı ṣavaş aḫşāma dek

17 Pür-ṣadā olmuşdı ʿālem Rūmdan tā Şāma dek

İbtidāʾ-i ġāyet içün de 18 gelür *munẕ* maʿnāsına. **Beyt:**

Tā şodem ḫalḳa be-güş der-i meyḫāne-i ʿaşḳ

Her dem āyed ġamī ez-nev be-mübārek bādem[267]

19 Türkī dilde de tā bu maʿnāya istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Tā boyuñla būyun serv ü semen olmışdur

20 Uş eşk-i revānumdan çevrem çemen olmuşdur

Ġāyet-i ġaraż maʿnāsına da istiʿmāl olınur. 21 **Beyt:**

Be-fermūd tā raḫş-rā zīn konend

Dem-ender-dem nāy-ı rūyīn konend[268]

Türkī dilde de *tā* 22 bu maʿnāya istiʿmāl olınur. Meṣelā döger *tā* uṣlana dirler. Maḳam-ı tehdīd ü taḥẕīrde de ki saḳın 23 diyecek yirde istiʿmāl olınur.[269] **Beyt:**

Tā ne-konī ḫıdmet-i sulṭān-ı dilīr

Tīġ u sinān revīd ez-endām-ı şīr [270]

24 Mādām maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Tā cihān-est ṣadr-ı ʿādil bād

Feyż-i cūdeş çü ʿadl-i şāmil bād[271]

25 istimrār murād olınur. Teḥdīd-i vaḳt maḳṣūd olınur.[272] *Ḥalīmī* tevḳīt içün gelür didüginde işābet 26 itmemüştür. Tā ki maʿnāsında da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Laḳab ez-ʿörf-i ʿāmme tāc-ı dīn dāşt

27 Ġalaṭ güftem ne-dānem tā çedīn dāşt[273]

Ve gāh olur şarṭ içün gelür.

Laḳab ez-ʿörf-i ʿāmme tāc u dīn dāşt

Ġalaṭ güftem ne tācī vü ne dīn dāşt[274]

---

[266] (Ben sabırlı biri değilim, bir an bile dayanamam; Mekke ve Medine'ye ulaşmadıkça hesabım tam olmaz.)
[267] (Aşk meyhanesinin kapısına kulak kesildiğimden beri bana her an bir keder daha gelse, kutlu olsun.)
[268] (Buyurdu ki, yüzünü böyle süslesinler tunçtan yapan ney durmaksızın bir nağme çalsın.)
[269] -. 16. (10a/22)
[270] (Cesur sultanın hizmetini yapmazsan aslanın bedeninden kılıç ve mızrak çıkar/seni yaralar.)
[271] (Adil kişinin göğsü dünya gibi olsun, Onun cömertliğinin feyzi adaleti gibi geniş olsun!)
[272] olınmaz. 16. (10a/24)
[273] (Halk arasında lakabı "Dinin tacı"ydı, yanlış mı söyledim bilmiyorum, ne zamandır bu lakabı taşıdı?)
[274] (Genel olarak lakabı "din" ve "tac" idi, yanlış söyledim, ne bir tacı vardı ne de bir dini.)

Meşelā *be-Ḫudā tā tüvānāy-ı men* 28 *ne-yāyem* dirler. Ammā ḳat maʿnāsına *tā*nuñ aṣlı *tāy*dur. Āḫirinden *yā* ḥıẕf olunmışdur. **Beyt:**

29 Peşt-i du-tāy-ı felek rāst şod ez-ḫurremī
Tā çü to ferzend zād-ı māder-i eyyām-rā[275]

Ve ḳat maʿnāsına 30 olan *tā*nuñ āḫirine bir *hā* getürüp *tāh* daḫı dirler. **Tāʾ-i Sākine** Ki āḫir kelimeye lāḥiḳ olur. 31 To lafẓıdan muḫaffefdür ki żamīr-i ḫiṭābdur. İsmüñ āḫirine ulaşur mużāfun ileyh olur. 011b/01 Cānet senüñ cānuñ, yāret senüñ yārüñ dimek olur. Aṣlı cān-ı to, yār-i todur. Fiʿlüñ 02 āḫirine ulaşur. Mefʿūl olur. Dīdet, gördi seni dimekdür. Aṣlı dīd to-rā. Efṣaḥ budur ki ki *tā*nuñ 03 mā-ḳablī meftūḥ telaffuẓ olına. **İbn-i Yemīn:**

Behre ez-mülket hest ü naṣībī ez-dīv
04 Terk-i dīvī kon ü be-güẕer be-fażīlet ze-mülk[276]

Gāh olur ki żarūret-i vezn içün sākin olur. **Beyt:**

05 ʿİllet-i rūz u şeb ḫūr-est yaḳīn
Çün güẕeştī ne ānet mānend ne īn[277]

Āḫirinde ḥarf-i 06 *elif* olan kelimeye ulaşsa iki vech cāʾīzdür. **Sākin** oḳumaḳ. **Niẓāmī:**

07 Be-dāniş gūş tā dünyāt baḫşend
To esmā ḫˇān ki tā maʿnāt baḫşend[278]

ʿUnṣurī:

08 Tā-be-seḥer her şebī ez-pey-i vird-i duʿāt
Kerd ze-ʿıḳd-ı peren subḥa-i benāt mehīn[279]

Ve mā-ḳablinde bir *yā* ʾ-i meftūḥa ziyāde 09 itmek. **Beyt:**

Çün bāde şode ʿaṣā-yı pīrān
ʿĀṣī me-şev ü me-nih ʿaṣāyet[280]

Ve *vāv yā* 10 ṣūretinde birḳaç veche cāʾīz ve *vāv* meftūḥ telaffuẓ itmek. **Beyt:**

Kemān ebrūt peyveste mā-rā
11 Be-tīr-i ġamze ḫoş ḫoş mī-nüvāzed[281]

Ve sākin telaffuẓ itmek. **Beyt:**

---

[275] (Günlerin annesinin doğurduğu senin gibi bir çocuk olduğu için mutluluktan feleğin iki büklüm sırtı dümdüz oldu.)
[276] (Padişahlığın da devin de bir payı var, sen devin payını terk et ve kendi lütfunla sultanlığa geç.)
[277] (Gündüzün de gecenin de aksaklığı kesindir, çünkü güneş ne oradan geçer ne de burada kalır.)
[278] (Bilgeliğe kulak ver ki sana hayat ve anlam versinler; sen isimleri oku ki mana bahşetsinler.)
[279] (Her gece sabaha kadar duanın ardından ezanın sesinden inciler dizilirdi.)
[280] (Şarap yaşlıların asası gibi olmuşken sen de günahkar olma ve asanı bırakma.)
[281] (Yay gibi kaşın bizi sürekli bağlıyor ve göz kamaştırıcı oklarını hoş bir şekilde atıyor.)

Gīsūyet ʿanberīne kerden tamām buved

12 Maʿ şūḳ-ı ḫūb-rūy çi muḥtāc-ı zīver-est[282]

Ve mābaʿdına bir *yā* ziyāde itmek. **Beyt:**

13 Ger dilem-rā ser-i sevdā-yı selāmet būdī

Ne-şodī silsile-perverd ḫam-ı gīsūyet[283]

Ve *yā*yı 14 meftūḥ telaffuẓ itmek. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Niger ki dostīset-rā bahā çi bāşed ḫod

15 Çü düşmenīʾ to-rā düşmenet be-cān be-ḫord[284]

Ve sākin telaffuẓ itmek ve *yā*-yı maṣdariyyeden ṣoñra 16 bir *yā* daḫı ziyāde itmek. **Beyt:**

Rāstī-st-rā ne-şāyed ṭaʿne kerden şāḥ-ı serv

17 Gāh gāhī ez-demem hergiz nefes cünbāne[285]

Āḫirinde ḥarf-i ʿalāmet olan kelimeye lāḥiḳ olsa efṣaḥ 18 budur ki mā-beynlerinde bir hemze-i meftūḥa ziyāde olına. **Ḫˇāce:**

Nī-st bī-rūy-ı to meyl-i gül ü serv-i semenem

19 Tā şode bendeet āzād ze-serv-i çemenem[286]

Ve gāh olur vezn içün *hāʾ*-i ʿalāmeti ḥıẕf iderler. **20 Şems-i Faḫrī:**

Zer ü yākūt ü laʿl ender-ḫazīnet

Ne-bīned rūy-ı kīse ne be-tebengū[287]

Cemʿ ini elif 21 ü nūnla iderler. **Kemāl-ı Iṣfahānī:**

Ṭınāb-ı ʿömritān ender-selāmet

Be-hem peyveste bādā tā ḳıyāmet[288]

Gāh 22 olur rābıṭaya lāḥiḳ olur. **Kemāl:**

Ez-ʿömr egeret naṣīb bāşed

Bā-yār resī kemāl-i rūzī[289]

23 [e-b] **Tābā:** Ṭabaḳ ve tava didükleri nesne ki içinde balıḳ ve şoġan ḳavururlar ve sāʾir ṭaʿām bişürürler. 24 [e-f-s-y] **Tāfsiyā:** Bir otdur ki derbaş[290] dimekle meşhūrdur. Lisān-ı

[282] (Saçlarının anber kokulu olması tamamlandı; güzel yüzlü sevgili güzellik ve süs için daha neye ihtiyaç duyar.)
[283] (Eğer kalbim kurtuluşunun hasretinden ötürü özgür olsaydı, saçlarının yayını kırmış olmazdı.)
[284] (Dostluğunun değerini gör, düşmanlık seni düşmanın kadar canlandırır.)
[285] (Servi dalı gibi doğru olanı eleştirmek hiç uygun değildir, ara sıra nefesimden hiçbir titreme gelmez.)
[286] (Yasemin kokulu serviye ve güle meyletmem senin yüzsüzün olmamdan değildir, bahçenin servisinden senin kölen özgür kalmıştır.)
[287] (Senin hazinen altın, yakut ve inciyle dolu olsa da ne kesenin yüzünde ne de eyerin yastığında görülür.)
[288] (Ömrünüzün ipi sağlıkla kıyamete kadar bağlı olsun.)
[289] (Eğer ömründen pay alırsan bir gün sevgiliye kavuşma olgunluğuna erişirsin.)
[290] pāyeş. 16. (10b/24)

Yūnānīdür, maġrib-i ʿArabī **25** derbās dir. Lisān-ı Berberīde aẕarbīs dirler. *Ẕāl*-i muʿceme ve āḫiri *sīn*-i mühmele iledür. *Şāmil* **26** ṣāḥibi böyle taṣḥīḥ eylemişdür. Rāzīyāne yapraġı gibi yapraġı ve ṣaru çiçegi vardur. Uzun **27** ve yoġun köki vardur.[291] Eli şişürür ve ḳuşdurur ve ġāyetde müshildür. Ṭılālarda ve żimādlarda **28** olur müsteʿmeldür. Ṭaşradan istiʿmāl olınmaḳ yigdür.[292] Ṣovuḳdan ḥāṣıl olan marażları **29** ve vecaʿ-ı mafāṣılı defʿ ider. Ḫuṣūṣā ki yaġla perverde olmuş ola. [-b-] **Tebā:** Ḳo, vaz gel dimekdür. **30** Be-güẕār maʿnāsına bu lüġat evvelā fetḥ ü kesr ü żamm-ı *bā* ile ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür. Mervīdür. Dört **31** vechile istiʿmāl olınur. [b-r-k-ā-s-y] **Teberg-i āsyā:** Degirmen dişegisini ve toḳmaḳ ve dişegi, dişimek 012a/01 ve kiçirek ey ki dülger āletlerindendür ve ṭaş delicek külünge[293] daḫı dirler. [r] **Terā:** Büyük, yüksek **02** dīvār ki bir nesnenüñ öñine çekilür. **Şems-i Faḫrī:**

Muḥīt-i merkez-i devlet cemāl ü dīnī vü dīn
03 Ki sedd-i ʿadl-i to Yeʾcüc-i fitne rāst terā[294]

[r-s] **Tersā:** Kāfirüñ muvaḥḥadine tersā müşrikine gebr dirler **04** taʿmīm maḳāmında gebr ü tersā dirler. **Naẕm:**

Ey kerīmī ki ez-ḫızāne-i ġayb
Gebr ü tersā vażīfe ḫor-dārī[295]
05 Dostān-rā kocā konī maḥrūm
To ki bā-düşmenān naẕar-dārī[296]

[r-f-v] **Tarafvā:** *Fā* ile ḳoruḳlı ṭaʿām. **06** [r-k-v] **Tarḳvā:** *Ḳāf*ıla ḳurdaşenī didükleri ʿillet ʿArabīde *şerī* maʿnāsına. [r-y-n] **Terīnvā: 07** Ġarīşe aşı ki keş ile pişirürler ve tarḫāna aşı terīnevā daḫı dirler. [z-d-h-ā-s-y] **Tezde-āsyā: 08** Degirmen çaḳıldaġı. [z-j-v] **Tezjevā:** Evveli *zā*ʾ-i ʿArabī baʿdehu *zā*ʾ-i ʿAcemī ile süglün didükleri ḳuş. **09** Teẕerv maʿnāsına ʿArabīde teẕruc ve teẕrece dirler ve *Müşkilāt-ı Sāmī*de teẕrūc. Ḫarūs-ı deştī **10** maʿnāsına naḳl olınmış.[297] [z-h-ā-s-y] **Teze-i āsyā:** Degirmen ölçegi, *ḳafīze* maʿnāsına ve çaḳıldaḳ ve unluḳ **11** [-l-] **Telā:** Dirviş didükleri derzī āletlerindendür. [m-ā-ş] **Temāşā:** Maʿrūf nesne ki Türkīde daḫı **12** müstaʿmeldür. [n-g-ş] **Tengnā:** Tarlıḳ maʿnāsına ve kilīd ḳovanı ve ibrişīmden ṭaracıḳ giyesi. [n-h] **Tenhā: 13** Yaluñuz ve ten

---

[291] olur. 16. (10b/26)
[292] gerekdür. 16. (10b/27)
[293] kiçirek külünge. 16. (10b/31)
[294] (Sen, devletin merkezini kuşatan ve dünya ve dinin güzel yüzüsün. Senin adalet seddin, fitne Yecüc'üne karşı bir duvardır.)
[295] (Ey Kerim sahibi olan sen gayb hazinenden ateşperesti de müşriği de rızıklandırırsın.)
[296] (Onlar dostlarını nerede olursa olsun mahrum ederler, sen düşmanlarına bile sahip çıkıyorsun.)
[297] -. 16. (11a/08)

lafẓından cemʿdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki tenhā yaluñuz maʿnāsına olıcaḳ 14 lafẓ-ı müfreddür. Tenler maʿnāsına olıcaḳ mürekkebdür. Bir cüzʾi tendür. Bir cüzʾide *hā*dur. Cemʿ maʿnāsın 15 ifāde ider. Niteki bu beytde ẓāhirdür.[298]

Beyt:

Dey mī-şodī ḫırāmān çün servʿ aḳl mī-güft

16 Ḫoş mī-revī be-tenhā tenhā fedā-yı cānet[299]

Tenhā-yı evvel yaluñuz maʿnāsınadur. Ḥarf-i *bā* evvelinde zāʾiddür. 17 Ammā bu mıṣrāʿda (ʿ):

Be-tenhā āmed ü tenhā berūn reft[300]

Tenhā-yı evvel tenler maʿnāsınadur. Tenhā tenden 18 mürekkebdür. Bā *zāʾid* degildür. Lisān-ı ʿArabīde key maʿ maʿnāsınadur. Yaluñuz maʿnāsına olan tenhā mürekkeb degil 19 idügi bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ger ez-yek sūy cemʿ āyed sipāh-ı maşrıḳ u maġrib

20 Ze-dīger sūy bes bāşed ten-i tenhā-yı dervīşān[301]

[-v-] **Tevā:** Tāve, tābe maʿnāsına. [v-ġ] **Tevġā:** Bir aşdur ekşer 21 Ḳaraman vilāyetinde ḳuzı etiyile ve yoġurd ile bişürürler ġāyetde raġbetlü aşdur. Türkīde daḫı müstaʿmeldir. 22 [-y-v-] **Teyvā:** Şīve vü ʿişve-i maḥbūba dirler. Eṣaḥḥ ḳavl-i *tāʾ*-ı meksūre iledür. **Et-tāʾi'l-Meksūre** [-l-] **Tilā:** 23 Ṣapan ki ṭaş atarlar *felāḫun* maʿnāsına. [-y-b-] **Tībā:** ʿİşve vü şīve-i maḥbūb, teyvā maʿnāsına.[302] 24 **Et-tāʾi'l-Mażmūme.** [-ḫ-m-y-] **Toḫmīyā:** Soḳarıḳ yaʿnī terke ve her yirden biten nesnenüñ evvel çıḳup 25 ẓāhir olduġı mertebeye dirler. [-r-] **To-rā:** Saña ve senüñ ve seni maʿnāsına ẓamīr-i ḫiṭāb ile ʿalāmet-i 26 mefʿūldür. Mürekkebdür. *Vāv*-ı resmī aralıḳdan düşüp muttaşıl yazılmuşdur. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ[303] böyle taḥḳīḳ 27 ü tedḳīḳ eylemişler ki to-rānuñ aşlı tū-rādur. *Vāv* ḫıẕf olınmışdur. Taḫfīfan ḥurūf-ı ʿilletüñ āhir kelimeden 28 ḫıẕfı lisān-ı Farsīde şāyiʿdür. Me-rānuñ aşlı men-rādur. *Rā*ya muttaşıl olduḳda menüñ *nūn*ı 29 ḫıẕf olınmışdur. Taḫfīfan ol *vāv*ıla bu *nūn*uñ ḫıẕfı *rā*ya ittişālle[304] meşrūṭdur. To olsun 30 men olsun munfaşıl olsalar vāvıla nūn ḫıẕf olınmazlar. Meṣelā to kerdī, men kerdem dirler 31 To-kerdī, men me-kerdem dimezler. *Rā*nuñ ġayrıya da muttaşıl olsalar ḥāl böyledür. Meṣelā

---

[298] iki maʿnāyile ẓāhirdür. 16. (11a/14)
[299] (Sen dün salınan selvi gibi giderken akıl da "yalnız başına ne güzel gidiyorsun, tenler senin canına feda olsun!" diyordu.)
[300] (Yalnız gelip yalnız gitti.)
[301] (Bir yanda doğunun ve batının orduları toplansa diğer yanda dervişlerin yalnız bedeni yeterlidir.)
[302] maʿnāsına müstaʿmeldür. 16. (11a/23)
[303] Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ'da. 16. (11a/26)
[304] Muttaşıl olmaġıla. 16. (11a/29)

meş dimezler 012b/01 meneş dirler. Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Meneş tāc-dārem ze-men ser-keşīd

02 Meneş tīġ-dādem be-men ber-keşīd[305]

Toda da ḥāl böyledür. Tafṣīli maḥallinde olınmuşdur. [ş-k-y] **Turş-giyā: 03** Ḳuzı ḳulaġı didükleri. [ġ-y-r] **Tuġyirā:** Seyyid Ġāzī penīri dimekle maʿrūf bir aḳ yumuşaḳ taşdur. **04** [v-e-n] **Tüvānā:** Güçlü, ḳuvvetlü maʿnāsına ve istiʿāre ṭarīḳiyle ġanī olan kimesnelere ıṭlāḳ **05** olınur. [v-t-y] **Tūtiyā:** Maʿrūf nesne ki göze çekerler, *kuḥl* maʿnāsına. [v-l] **Tūlā:** Ol nesnedür ki **06** aḳ bizi anuñla ışladurlar. Türkīde de müstaʿmeldür. **Nevʿ-i Evvelehü El-cīmi'l-Meftūhe. 07** Āḫir kelimede *cīm*-i sākin ʿalāmet-i taʿrībdür. Her ism-i ʿAcemīnüñ ki āḫirinde *hā* ʾ-i ʿalāmet olsa **08** taʿrīb olınduḳda ekṣer budur ki andan bedel bir *cīm*-i sākin getürürler. Meṣelā eblec ve bābunc ve rāziyānc **09** ve benefsec gibi getürürler gibi. Aṣlda yaʿnī ʿAcemde eble ve bābūne, rāziyāne, benefşe idi gāh olur ki ol *hā*dan **10** bedel bir *ḳāf* getürürler. Bādiḳ ü bāşaḳ ü fālūdaḳ gibi aṣlda bāde ve bāşe ki atmaca ḳuşına **11** dirler ve pālūde idi ve *kāf*-ı ʿAcemī muṭlaḳā taʿrīb olınsa *cīm*e ibdāl olınur cülnār ü cüzer **12** ü cül-encebīn ü nercis ü licām gibi aṣlda gül-nār ü güzer ü gül-engebīn ü nergis ü likām idi. *Cīm*-i **13** ʿAcemī taʿrīb olınsa *ṣād*a ibdāl olınur. Çīn ü ṣīn gibi ve *zā* ʾ-i ʿAcemī daḫı *cīm*e ibdāl olınur. **14** lājüverd, lācüverd gibi ve gāh olur ki *kāf*-ı ʿAcemīyi *cīm*e ibdāl iderler cevher ü gevher gibi ʿAcemī **15** müfred ki meksūr ola ġayr-ı ẕaviyyü'l-ʿuḳūlden suʾāldür. Meṣelā *çi* gibi, *ki* ne dimekdür. Āḫirinde *hā* ʾ-i ġayr-i **16** melfūẓa ile ʿArabīde *mā* maʿnāsınadur ki istifhām içün evvelā ḥurūf-ı revābıṭa ulaşmalu olduḳda **17** ol *hā* ʾ-i ġayr-ı melfūẓa *yā*ya ibdāl olınur. Meṣelā *çīst* dirler ve gāh olur mābaʿdında gelen **18** lafẓuñ evvelin iskān idüp bunı aña ulaşdururlar. **Beyt[306]-i Senāyī:**

To ki der-ḳayd-ı kilk ü enfāsī

19 Çehre-rā ez-niḳāb-ı çi şināsī[307]

Cā: Bir maḥall ü mekān maʿnāsına ve āḫirine bir *yā* getürüp **20** cāy daḫı dirler. [e-b-l-s] **Cāblisā:** Müntehā-yı maġribde bir şehr-i ʿaẓīm. [e-b-l-ḳ] **Cabliḳā:** Müntehā-yı **21** maşrıḳda bir sevād-ı eʿaẓım. [e-r-p] **Çār-pā:** Dört ayaġı üzere yüriyen ḥayvān. [e-r-v] **Çār-vā: 22** Miṣlihu lisān-ı Farsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur ve yaġmā, tārāc maʿnāsına daḫı **23** naḳl olınmışdur. [e-m-y] **Cāmiyā:** Bir şehr adıdur. [e-n-f-z]

---

[305] (Tacımı çıkardığımda o bana baş kaldırdı, kılıcımı verdiğimde bana çekti.)
[306] -. 16. (11b/20)
[307] (Sen nefeslerin ve kalemin kaydında olan yüzünü maskenden nasıl tanırsın?"

Cān-fezā: Cān arturıcı dimekdür.[308] [-r-] **Cerā: 24** *Cīm*-i ʿArabīyile vaẕīfe vü nafaḳa vü gedā maʿnāsına ʿArabīdür. **Çerā:** *Cīm*-i ʿAcemīyile otlaḳ maʿnāsına. **Beyt:**

25 Gāv çerā ḫūrde-i īn mürgzār
Şīr-i cihān-ḫūr fenā-rā sipār[309]

Çerīdenden meʾḫūẕdur. Çerīden **26** otlamaḳdur ve otlamaḳ maʿnāsına ve otlayan ṭavar ve çerīdenden ṣīġaʾ-i mübālaġa-i fāʿildür. **(ʿ):**

27 Çerā çerāy-ı cihān-est merdüm ü ḥayvān[310]

Ve sāzaḳ maʿnāsına. [ġ-r] **Çaġrā:** *Cīm*-i ʿAcemīyile bayḳuşa **28** beñzer bir ḳuşdur. [-k-] **Çekā:** Ṭoyġar ḳuşı ʿArabīce *ḳuberre* dirler. Künyeti Ebū'l-melīḥdür. Ġavġa **29** ve yaramazluḳ maʿnāsına. [l-d-r-y] **Çal-ı deryā:** Deñiz ortası.[l-s] **Celsā:** Ḳoġaya ṭaḳılan aġaç[311]. **30** [l-y-b] **Çelīpā:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile ḫāc ki Naṣārī ṭaparlar ṣalīb maʿnāsına. [-m-] **Cemā:** Ṣürāḫī **31** lügat-i Pehlevīdür. [n-d] **Çendā:** Çend maʿnāsına ki ʿadedden suʾālīdür. Nice dimek olur ve miḳdār 013a/01 maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. Ḳaç dimek olur. Çend alūz, çend mākiyān dirler. [n-d-ʿ-ṣ] **02 Çend-ʿaṣā:** Degnek uzunı dimekdür. **El-Cīmi'l-Meksūre:** [-r-] **Çirā:** Niçün[312] ve niṣe dimekdür. **03** Lime maʿnāsına maḳām-ı taʿlīlde istiʿmāl olınur ve niye dimekdür. Mefʿūlden suʾāldur. Fāżıl-ı **04** Muḥaḳḳiḳ şöyle taḥḳīḳ itmişler ki çirā cīm-i ʿAcemīnüñ kesresiyle lafz-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi çidür **05** ne maʿnāsına. ʿAcem ne nesnedür diyecek yirde çi çīz-est dir. Bir cüzʾi de rādur. Lisān-ı **06** Farsīde şol maʿnāyı ifāde ider ki Türkī dilde andan içün dimekle taʿbīr iderler. Meṣelā **07** Allāh içün diyecek yirde Ḫudā-rā dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

08 Ḫudā-rā dād-ı men be-sitān ez-ū ey şaḥne-i meclis
Ki mī-bād be-girān ḫūrd-est bā-mā ser-girān dāred[313]

Müfredātınuñ **09** meʿānī-i meẕkūresi muḳteżāsınca çirānuñ maʿnāsı niçündür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

10 Çi-rā rūz-ı cengeş ne-kerdīd bend
Ki tāceş siper būd taḫteş semend[314]

(ʿ):

---

[308] maʿnāsına. 16. (11b/25)
[309] (Bu çayırda otlayan öküzü fani dünyanın (sürekli) yiyen aslanına ısmarla.)
[310] (İnsan ve hayvan dünya otlağında otlayanlardır.)
[311] -. 16. (11b/31)
[312] ʿArabīde lem maʿnāsına. 16. (12a/04)
[313] (Ey bu meclisin misafiri, Allah için bana övgüyle bağışlanma dile. Çünkü bu sarhoş hâlimiz bize yük oluyor.)
[314] (Tacı kalkan, tahtı at olanı neden savaş gününde bağlamadınız?)

Çi-rā kārī koned dānā ki bār āred peşīmānī[315]

çi-rāyı 11 *Cīm*üñ fetḥasıyla da telaffuẓ iderler. Ammā aṣlı çi olup ʿinde't-terkīb 12 *hā* sāḳıṭ olmuş olıcaḳ *cim*üñ kesresiyle telaffuẓ-ı efṣaḥdur. Zīrā ne maʿnāsına olan 13 *çi* meksūrdur. Kelime-i *rā*nuñ maʿnā-yı meẕkūrı ʿArabīdeki *lām*-ı taʿlīl maʿnāsınadur. Lisān-ı 14 Farsīde meẕkūr kelime ġālibā edāt-ı mefʿūl olur. Meṣelā *zeyd-rā be-gū* dirler maʿnāsı zeyde söyledür. 15 Zeyd-rā me-zen dirler maʿnāsı zeydi ur dimekdür. *Rā*nuñ sā'īr maʿnāsı maḥallinde meẕkūrdur. 16 [r-a-ġ-y] **Çirāġyā:** Oldur ki çerāġ anuñ üzerinde yanar. [-l-] **Cilā:** Ṣayḳal ʿArabīdür. [n-ṭ-y-ā-n] 17 **Cıntıyān:** Ayva denesi bir nice saf maʿnāsına lüġat-ı Yunānīdür. [-h-] **Çihā:** Neler dimekdür. [h-l-p] 18 **Çihil-pā:** Ḳırḳ ayaḳlu çıyan didükleri bir böcek ki ḥaşerāt-ı ʿarżdandur. Ayaḳları çoḳlığından çihil-pā, 19 ṣad-pā, hezār-pā dirler. [y-j-v] **Cījvā:** *Cīm*-i ʿArabī ve *zā'*-i ʿAcemī ile kirpi, ʿArabīce ḳunfuẓ maʿnāsına ve şevheb 20 ü enḳaẓ erkegine dirler. Envāʿı vardur. Künyeti ebu'l-medīcdür. **El-cīmi'l-Mażmūme.**[316][317] [-d-] **Cüdā:** 21 Ayru. [r-ġ] **Çürġā:** Emzükli ṭas. [v-p-s] **Çūpsā:** Dörpi ʿArabca *sefen* dirler. [v-y] **Cüyā:** İsteyici 22 maʿnāsına ḳāʿide budur ki emr ṣīġasınuñ āḫirine *elif* lāḥiḳ olsa ṣıfat-ı müşebbehe olur. 23 Meṣelā *dānā*, *bīnā*, bilici ve görici dimekdür. Ṣıfat-ı emr ki āhirine *elif* ü *nūn* lāḥık olsa mübālaġa 24 ḳaṣd olınur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler[318] ki bu ṣīġa lisān-ı Farsīde mübālaġa ṣīġasıdur. 25 Pūyāde ve rūyāde vü gūyāde ve bunlaruñ emṣālinde mübālaġa maʿnāsı vardur. Āḫir kelimede 26 *elif* evvel ṣīġanuñ ʿalāmetidür. Zībāda ve şekībāda ve revāda olan *elif* de ol *elif*dür. 27 Mefhūmlarında maʿnā-yı mübālaġa muʿteberdür. Gāh olur *elif*den ṣoñra *nūn* da ziyāde iderler. Devāndaki 28 ve ḫandāndaki ve rīzāndaki ve ḫīzānda ve üftāndaki gibi bunların da maʿnālarında mübālaġa vardur. 29 **Nevʿ-i Evvelihü El-ḥā'i'l-Meftūḥa** 30 Ḥaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde ḥā'-i mühmele gelmez ve ol ki mütedāvildür ve istiʿmāl olınur. 31 *Bā'*-i ʿArabīden *yā* ġayrı dilden menḳūldur veyā taḥrīfāt-ı ʿavām ḳabīlindendür. Līk baʿżı elfāẓ 013b/01 *ḥā'*-i mühmele ile lisān-ı Fārsīdeki şāyiʿdür. Lāzım oldı ki naḳl olınup şerḥ olına. Lisān-ı Fārsīde sekiz ḫarf yoḳdur, niteki ṣadr-ı kitābda beyān olınur. 02 [e-ş] **Ḫāşā:** Kelime-i tenzihdür. Iraḳluḳ yaʿnī baʿd ve ayruluḳ istemekdür. **Beyt:**

03 Ḫāşā ki men be-mevsim-i gül terk-i mey konem

---

[315] (Akıllı birisi neden yükü pişmanlık olan bir işe kalkışsın?)
[316] **El-Cīmi'l-Meksūre.** 16. (12a/23)
[317] [-b-] **Cübā:** Fārsī lüġatlerde cemʿisine ertesi yaʿnī sebt günine dirler dimişler, Ḳāmūsda el-cibāü yevü's-selṣā dimiş.
[318] itmişler ki. 16. (12a/28)

Men lāf-ı ʿaḳl mī-zenem īn kār key konem[319]

Ve hem bir ot 04 adıdur. Ṭıbbīler[320] ḳatında maʿrūfdur. [e-l] **Ḥālā:** Şimdiki ḥālde dimek olur. [e-l-y] **Ḥāliyā:** Miṣlihu 05 bunda teʾkīd-i ziyādedür. **Beyt:**

ʿĀḳıbet-i menzil-i mā vādī-i ḫāmūş-est
Ḥāliyā ġulġule der-künbed-i eflāk-endāz[321]

06 [e-m] **Ḥāmā:** Evzāndandur. İki dürlü iʿtibār olınupdur. Ḥāmāʾ-i ṣaġīr var ki iki 07 miṣḳāldür ve ḥāmāʾ-i kebīr üç miṣḳāldür. [b-ḍ] **Ḥabbeẓā:** Kelimeʾ-i medḥdür. Niʿam maʿnāsına gökçek dimekdür 08 ve maḳām-ı taʿaccübdür daḫı istiʿmāl olınur ne ʿaceb maʿnāsına. [r-b-ā] **Ḥarbā:** Ḳaya keleri, kertenkele 09 gibidür. Āfitāb-perest dirler. Mütelevvin ṭabʿ olan kimesneleri buña teşbīh iderler. 10 [l-v] **Ḥalvā:** Meşhūr ṭaʿām ki envāʿı vardur. Künyetī Ebū Nāciʿdür. **Nevʿi Evvelehu El-Ḥāʾi'l-Muʿcemeti'l-Meftūḥa:** 11 *Ḥā*nuñ maḫreci der-i dehānuñ munẓam[322] olduġı yirdendür. Bu eclden ekṣer budur ki 12 lisān-ı Fārsīde ḫāʾ-i meftūḥa ve meksūreden ṣoñra *revm-i* ẓammeye işāret idüp 13 vav-ı resmī yazarlar. Şöyle ki hergiz telaffuẓda daḫli yoḳdur. Ḫˇāb ü üstüḫˇān ve ḫˇīş gibi. 14 **Ḫā:** Çiynenmiş ḫāyīden maʿnāsına ve vaṣf-ı terkībdür. Şeke[323]r-ḫā dirler. [e-r] **Ḫārā:** Ṭaş 15 cinsinden bir nevʿdür ki şiddet-i ṣalābetile meşhūrdur. **Beyt:**

Ser-keş me-şev ki çün şemʿ ez-ʿibretet[324] be-sūzed
16 Dilber ki der-kef-i o mūm-est seng-i ḫārā[325]

Āḫiri *hāʾ*-i ʿalāmetile ḥāre 17 daḫı lüġatdür. **Beyt:**

Ne-girift der-i to nāle-i Ḥāfıẓ be-hīç rūy
Ḥayrān-ı ān dilem ki kem ez-seng-i ḫāre nī-st[326]

18 *Elif* ki ʿalāmet-i ṣīġa-i mübālaġa olmaya gūyā vü cūyā vü zībādaki *elif* gibi belki nefs-i kelimeden 19 *hāʾ*-i sākine ile aralarında mübādele olur. Āşikārā da dirler. Āşikāre de dirler ḫārā da ḫāre de 20 dirler ve ḥarīr-i ṣāfīden bir nevʿi ḳumāşdur. **Şems-i Faḫrī:**

Küdām bende ze-īnʿām-ı ʿām-ı o ne-girift

---

[319] (Tövbeler olsun ben gül mevsiminde şarabı terk edecekmişim, ben akıl sözünü söylüyorum, bu işi nasıl yapayım?)
[320] ṭabībler. 3. (14a/24)
[321] (Gün gelecek yolumuz sessiz vadilere ulaşacak, şimdi ise gökyüzünün altında yüksek bir gürültü vardır.)
[322] munżam. 3. (14b/05), 16. (12b/14)
[323] (Hiçbir şekilde Hafız'ın inlemeleri senin kapına gelmedi, gönlümün o anda taş gibi kesilmemesine şaşırdım.)
[324] ġayretet. 3. (14b/09)
[325] (Avucunda sert taşı muma çeviren o gönül alıcı sevgiliye karşı gelme, yoksa o seni kıskançlık ateşiyle mum gibi yakar.)
[326] (Hafız inlemeleriyle senin kapında hiç yüz bulmadı, kalbimin çakıl taşından aşağı kalmadığına şaşırdım.)

21 Hezār bedre-i dīnār u zer meh-i ḫārā[327]

[r-ḫ-d] **Ḫar-Ḫudā:** Tengri devecügi didükleri. [r-g-d] **Ḫar-gedā:** Miṣlihu. [r-m] **Ḫarmā:** Eşekciye 22 dirler. [s-t-v] **Ḫastevā:** İḳrār u iʿtirāf u ḳayınata ḫastū maʿnāsına. [-l-] **Ḫalā:** Taze ot, 23 giyāh-ı ter maʿnāsına. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre**. [y-v] **Ḫīvā:** Tükrük. ʿArabca *bezāk* maʿnāsına.[328] **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme:** 24 [-d-] **Ḫudā:** Tengri teʿalā cell ü ʿalā ʿalem-i ḫaṣdur. Ġayrihu ıṭlāḳı cāʾiz degildür. Egerçi aṣlda ṣāḥib 25 ü mālik ü ʿazīz maʿnāsınadur. Lakin ḫaḳīḳatde ṣāḥib ü mālik ü ʿazīz-i muṭlaḳ Ḥaḳ teʿalādur. 26 Ancaḳ ġayrihu ṣāḥib-i emvāl ve mālik-i emlāk ve ʿazīz-i mülk dimek mecāzendür. Ol eclden 27 vācib ölçüde maḫṣūṣ oldı. Keşret-i istiʿmālle ʿalem-i ḫāṣ olmışdur. Şöyle ki Ḥaḳ 28 teʿālādan ġayrıya Ḫudā dinilse eʾimme-i dīn küfr lāzım olur didiler. İllā meger maʿnā-yı terkībi 29 murād olına kendü gelici dimekdür. **Beyt:**

Āmed ber-men ki men resūlem
Güftem to be-rev ki men Ḫudāyem[329]

30 Yaʿnī ḫod-āyende dimek ola. Niteki ḫoş-āyende ve pinhān-āyende diyecek yirde ḫoşā 31 ve pinhānā dirler veyā bir şeyʾ ḫāṣ ile terkīb olına dih-Ḫudāy ve ḫāne-Ḫudāy gibi. 014a/01 **Şeyḫ Saʿdī:**

Ḫāne-ḫudāy kū der-i burc-ı kebūterān
Be-güşāy yā be-keş ki be-mürdīm ez-ḳafes[330]

02 Ve bu maḥalle münāsıb ḫudāy lafẓında baʿżı tafṣīl meẕkūrdur. [r-d-h] **Ḫurdehā:** Küsūr-ı ʿaded. [r-m] 03 **Ḫurmā:** Maʿrūf mīve ki ʿalāsı ve ġāyetü'ṭ-ṭafī ṭıbe-i ṭıbbda olur Künyeti Ebū ʿŪrdur. 04 [ş-k] **Ḫuşkā:** Ṭutraḳ ki anuñla ot yaḳarlar. ʿArabca *ḥarāḳa* dirler. Ḳale el-Cevherī fī 05 Es-Ṣıḥāḥi'l-ḥarāḳ bi'ż-żamm ü taḫfīfi'r-rāʾ mātaḳiʿ fin-nār ʿinde'l-ḳadeḥ ve'l-ʿāmme tāḳūlü bi't-teşdīd.[331] 06 [ş-k-m] **Ḫuşkmā:** Miṣlihu. [ş-k-m-ā-n] **Ḫuşk-mānā:** Baʿdü'ṭ-ṭaʿām tebrīd-i isnān içün yidükleri etmek 07 pāresi. [n-g-h-v] **Ḫünük-hevā:** Ḫoş ve muʿtedil hevā. [n-y] **Ḫunyā:** Ṣaġu ṣaġumaḳ ve ır sürūd 08 maʿnāsına ḫunyā-ger lafẓından muḥaffefdür ve Türkīde ozan dirler ki uzun uzun türkīler 09 ırlar. **Esedī:**

Ze-rāmeş cihān bāng-ı ḫunyā girift

---

[327] (Her köle onun halkı nimetlendirdiği şeylerden bin dinar ve altın kesesi ve bin ipek kumaş alır.)
[328] -. 16. (12b/25)
[329] (Bana geldi ki ben bir elçiyim, sana dedim ki ben Tanrı'yım.)
[330] (Ey ev sahibi! Güvercin yuvasının kapısını aç ya da onu öldür, çünkü biz kafesin içinde zaten öldük.)
[331] El-Cevheri, Sıhahü'l-Harrak'ta *ra* harfinin artırılması ve hafifletilmesiyle şöyle buyurmuştur: Lanet ettiğinizde cehenneme düşmezsiniz, halk da bunu vurguyla söyler.

Ze-pes der-kişver-i şüreyyā girift[332]

[d-e-c-h-s-r] 10 **Ḫᶜāce-serā:** Serāy aġası ki sarāyuñ ḫıfẓ u ḥimāyeti aña mutaᶜallaḳdur ammā ışṭılāh ehl-i 11 Hindde ṭavāşīye ıṭlāḳ olınur.[333] [v-r] **Ḫūrā:** Yiyegen, *ekūl* maᶜnāsına şīġa-i mübālaġadur. 12 Ḫorden lafẓından *vāv*-ı resmīdür. [v-r-ṣ-l] **Ḫūr-ṣalā:** Büyük keler. [v-r-ṣ-v-l-ā] 13 **Ḫūr-ṣūlā:** Büyük kertenkele. [v-ş] **Ḫūşā:** Ḫūşe maᶜnāsınadur üzümüñ 14 ve ḥurmānuñ vesāᵓīr anuñ gibilerüñ salḳımı ve buġday ve arpa ve anlaruñ gibinüñ başı ve ᶜunḳūd 15 u sünbüle maᶜnāsına. [v-f] **Ḫūfā:** Ḳuvvet maᶜnāsına. [v-n-b-h] **Ḫūn-bahā:** Ḳan baha, diyet maᶜnāsına. [v-ā-h] 16 **Ḫᶜāhā:** Dileyici, *ṭālib* maᶜnāsına *vāv*-ı resmīdür. **Nevᶜ-i evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa.** 17 **Dā:** Lüġat-i Ḫᶜorāsānda dīvār dibine dirler. Binālarda bennālar ḳuz didükleri şıraya da ıṭlāḳ 18 olınur. Merḥūm Mīr Ḥüseyn-i Nişābūrī bu muᶜammāda īrād itmişdür. **Be-nām-i Emīr Rubāᶜī:**

19 Şeydāyān bīn be-kūy-ı o rāh-nişīn
Şeydā-yı nuḫust-ı o men-i bī-dil ü dīn
Yār er güẕerd ze-künc-i dīvār-ı ġameş
20 Gū cānib-i şeydā-yı nuḫustīneş bīn[334]

ᶜAmel-i intiḳāddadur. Bār-ı künc-i dīvārdan ki āḫiridür 21 gice yaḳılur andan murād fī-emdür. Şeydā taḫlīl olmışdur. Cānib-i şey ki *yā*dur dā-yı nuhustīni 22 yaᶜnī evvel ḳūrbını ki binā iᶜtibārınca dipde olandur. Yaᶜnī rāmi göre ki cemᶜden kināyetdür. 23 **Emīr:** Ḥāṣıl olur ᶜArabīde derd ü renc maᶜnāsınadur. [ā-d] **Dādā:** Türkīde dadı didükleri 24 cāriye ᶜArabca *ḥaḍine* dirler. [ā-r] **Dārā:** Keyānilerden eñ ṣoñra pādişāh olanuñ ādıdur 25 ki İskender elinde helāk olmışdur. **Beyt:**

Sikender ki ḫūn-ı Dārā ber-baḫt
Çonān kᵓāteş kᵓīn ber-mā ber-baḫt

26 Sāᵓir tafṣīli İskender lafẓında mesṭūrdur. Ve dārende vü anbār-dār 27 maᶜnāsına ve dāşten lafẓından ṣīġa-i mübālaġa ism-i fāᶜildür. Ṭutaġan maᶜnāsına ve āḫirine 28 bir *yā* getürüp dārāy daḫı dirler. [ā-n] **Dānā:** Bilici dānişten lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāᶜildür. 29 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki dānā bilülüdür. Bu *elif* ki āḫir kelimeye lāḥiḳ olur maᶜnā-yı 30 ittiṣāfī ıẓhār ider. Dānānuñ muḳābili nā-dāndur. [-r-] **Derrā:** Teşdīd-i *rā* ile çāk-ı derrāy 31 maᶜnāsına ᶜArabca ceres ü nāḳūs dirler ve

---

[332][332] (Süreyya'nın memleketine girip itaat etmesinden dolayı bütün cihan ağıtlarla haykırdı.)
[333] -. 16. (13a/11)
[334] (Onun köyünün yolunda oturan tutkunları gör, onun ilk tutkunu gönülsün ve dinsiz olan benim, Sevgili eğer gam duvarlarının hazinesinden vazgeçerse onun ilk âşıkının tarafına bakmasını söyle.)

bögürtlen didükleri diken ekşer budur ki yimişine 014b/01 ıṭlāḳ olınur. Ṭabībler ʿulleyḳ dirler. Āḫiri *elif*siz derre dāḫı lüġatdür. [-r-] **Derā:** Bi't-taḫfīf-i miṣlihu 02 ve içerü gel dimekdür ve süpründi. [r-v-b] **Der u pā:** Nıḳrīs zaḥmeti. [r-d-b-n-d-p-ā] **Derd bend-i pā:** 03 Miṣlihu. [r-v] **Dervā:** *Miʿyār-i Cemālī* ṣāḥibi aşılmış maʿnāsına naḳl idüp bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

04 Ḫudāygānī vü şāhen-şehī ki düşmen-i o
Ze-ġam hemīşe be-yek tār-ı mū būd dervā[335]

Sāʾīr erbāb-ı 05 lüġāt müteḥayyir ve bir işde ḥabs olmış maʿnāsına rivāyet itmişlerdür. [r-v-ā-z-b] **Dervāz-bā:** 06 Derbend bekçisi dervāz-bān lafẓından muḫaffefdür. [r-v-d-z] **Derrūd-zā:** Çāk-ı derrā[336] maʿnāsına 07 teşdīd-i rā ile. [r-v-z] **Derū-zā:** Miṣlihu. [r-y-ā] **Deryā:** Deñiz, *baḥr* maʿnāsına. [s-t-ā-s-y] **Dest-āsiyā:** 08 El degirmeni. [-g-] **Daġā:** Uzun ki aldamaḳda istiʿmāl olınur daġal ḳulmaş maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı* 09 *ʿAcem* ṣāḥibi ḳara tuz maʿnāsına naḳl eyledi. [l-v-ā-s-y] **Delv-āsiyā:** Degirmen sepedi. [-m-] **Demā:** Nefes 10 şayruluġı ki ṭurmayup küfküf şolur ʿArabīde ḫaşā vü behre ü ḳaṭʿ u rebūh u nüsme dirler 11 ve tüyi ürpermek *ıḳşaʿar* maʿnāsına. [n-d] **Dendā:** Yavıḳulanmış żalle maʿnāsına. [n-d-ā-n-ā-s-y] 12 **Dendān-āsiyā:** Azu dişi, nāb maʿnāsına.[337] [-h-] **Dehā:** Zeyrek ʿArabīdür. [y-r-m-n] **Deyremnā:** Rivāyet 13 iderler ki bir ʿaẓīm kilisādur içinde sāl-ḫorde muʿteber riyāżet-keş keşīşler olup ol deyrüñ 14 der u dīvārında üç yüz altmış peyġāmberüñ ʿaleyhi's-selām ṣūretleri resm olınmışdur. 15 **Ed-dāli'l-Meksūre:** [r-ā-z-n] **Dırāzānā:** Uzunluḳ ve uzunca dimekdür. [l-b-r] **Dil-berā:** Göñül alan 16 ve ey dilber dimekdür. [l-r-b] **Dil-rübā:** Göñül ḳapıcı güzel. [l-k-ş] **Dil-keş:** Göñül açıcı. [h-ḫ-d] 17 **Dih-Ḫudā:** Köy ṣāḥibi ve köy ketḫudāsı. [y-b] **Dībā:** Aṭlas ve bir cins altunlı ḳumāşdur. [y-r] 18 **Dīrā:** Mürekkebdür dīr ile āven dīr kec āmedenden emr iken vaṣf-ı terkībī olmışdur. **(ʿ):**

19 Besā dīrā ki ḫūş-ter bāşed ez-zūr[338]

[y-k-b] **Dīk-pā:** Sac ayaḳ. [y-v-p] **Dīvpā:** Uzun ayaḳlı büyük 20 örümcek, ʿankebūt maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Ḫaşm-ı mülk-i to dīvpā-āsāy
Der-hevā bād dāʾimā der-vāy[339]

---

[335] (O ulu ve padişahların padişahıdır. Onun düşmanı, onun bir saçının teline asılmasından dolayı sürekli üzüntü duyar.)
[336] -. 16. (13b/05)
[337] -. 16. (13b)
[338] (Geç gelen zor gelenden daha iyidir.)

21 Ve çıyān-ı ṣad-pāy maʿnāsına ve muḥkem mizāclu yaşlu ḳoca. [y-v-d-ā-r-v] **Dīvdār-vā:** Bir nevʿ arduç 22 aġacıdur ki südi çıḳar şīr-i dīvdār-vā dirler. İflāc u luḳūh ʿilāclarında ve istirḫāʾ-i 23 ʿaṣab marażlarında bundan aḥsen ü efḍāl dārū yoḳdur. Ḥār u yābisdür ve baʿżılar çenār 24 aġacı ve baʿżılar ṣanavber-i Hindīdür dimişler. [y-v-f-r-s] **Dīv-fersā:** Uçuḳ ṭutmış kimesne. 25 Maṣrūʿ maʿnāsına. **Dīv-versā:** Miṣlihü. **Ed-Dāli'l-Mażmūme:** [r-n] **Dürnā:** Mevżiʿ maʿnāsına. 26 [z-d-ā-f-ş] **Düzd-efşā:** Her gördügin uġrılayan uġrı. [n-y] **Dünyā:** Bu cihān ve evvelki 27 kök aṣılda ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve sādāt-ı Aʿcām imāle ile dīni 28 daḫı istiʿmāl iderler. Mūsā, ʿİsā gibi ve lisān-ı ʿArabīde dünyā, nezdīk-ter maʿnāsına daḫı 29 gelür. [v-ā-l-b] **Düvāl-pā:** Dirler ki Ādem eṣnāfından bir dürlü maḫluḳdur. Ḳayış baldırlu 30 dirler Hindūstānda olur. Ġāyet de yügrük şöyle ki yügrük at ile berāber segirdürmiş. 31 Anlara teşbīh idüp ʿayyārelere düvāl-pā dirler ve baʿżılar kendüyi kötürümlige urup 015a/01 ayaḳların devşirüp altına alurmış yanına gelen ādeme zārīlıḳ idüp beni bir miḳdār 02 götüresüñ ḫayra giresüñ tażarruʿlar idermiş. Bilmeyenler esirgeyüp omuzına alup götürmek 03 ḳaṣd idicek ayaḳların ādemüñ biline muḥkem ṭolayup ve ellerin daḫı muḥkem żabṭ idüp 04 istedügi gibi yüridüp ve segirddürüp ölmeyince ḫülāṣa mecāl-i maḥall imiş dirler. 05 [v-t] **Dū-tā:** İki ḳat dimek olur dū-tāy lafżından muḥaffefdür. [v-ş] **Düşā:** Ṣaġılan 06 ḥayvān. [v-ġ-b] **Düġbā:** Tovġa didükleri aş ki et ile ve yoġurd ile pişürürler. Māstvā 07 aşı nevʿīdür. [v-ġ-ā] **Düġ-vā:** Miṣlihü lisān-ı Farsīde vāv ile bā arasında tevāḫī vü tebādül vardur. 08 **Nevʿ-i Evvelehü Er-rāʾi'l-Meftūḥa 09 Rā:** Taḥṣīṣ içün gelür *lām*-ı cārre maʿnāsına niteki *īn şiʿr falān-rā-st* dirler yaʿnī 10 bu şiʿr falāna maḫṣūṣdur dimek olur. **Saʿdī: (ʿ):**

Ḫudāy-rā-st müsellem be-zer güvārī vü ḥilm[340]

11 Ve ekṣeriyyā ʿalāmet-i mefʿūl olur aña ve anı ve anuñçün dimek olur. **Beyt:**

Ey ān ki ber-endāḫte resm-i vefā-rā

12 Yek-bāre ferāmūş me-kon cānib-i mā-rā[341]

Vefā-rā ve mā-rā, ber-endāḫte ve ferāmūş me-kon 13 lafżlarınuñ mefʿūlleridür ve gāh olur ʿilm ḥāṣıl olduġından ötüri ḥıẕf olınur. **Beyt:**

14 Ey dil der-īn diyār nişān-ı vefā me-cūy

Coz derd-i yār-ı mā ṭaleb der-diyār-ı mā[342]

---

[339] (Havadaki rüzgârın senin hizmetinde olmasından dolayı senin mülküne düşman olan örümcek gibi korkar.)
[340] (Yüce ve affedici olan Allah'a iman ederim.)
[341] (Ey bir köşede bırakılmışlara bağışlayıcı âdetler sergileyen, bizi bir kez daha unutma, lütfen bize bak.)
[342] (Ey gönül bu diyarın içinde vefa arama, bizim diyarımızda sevgilimizin kapısını talep etmek dışında bir şey yoktur.)

Aṣl nişān-ı vefā-rā 15 me-cūydur ve gāh taʿdiyye içün olur. **Beyt:**

Püşt-i dü-tāy-ı felek rāst şod ez-ḫurremī
Tā çü to ferzend-i zād-ı māder-i eyyām-rā[343]

Zīrā zād lāzımdur. 16 Māder-i eyyāma taʿaddī eylemişdür. *Rā* vāsıṭası ile zemāyend maʿnāsına ve gāh olur taʿlīl içün 17 olur. Ez maʿnāsın ifāde ider. **Beyt:**

Ḥikmet-i maḥż-est eger luṭf-ı cihān-āferīn
Ḫāṣ koned bende-i maṣlaḥat-ı ʿām-rā[344]

18 Ez-berāy maṣlaḥat-ı ʿām dimekdür ve gāh olur ḳasem içün gelür. **Beyt:**

19 Dil mī-reved ze-destem ṣāḥib-dilān Ḫudā-rā
Derdā ki rāz-ı pinhān ḫˇāhed şod āşikārā[345]

Ve gāh olur 20 ber-vech-i ziyāde istiʿmāl olınur. Ẕikr olınmasa aṣl maʿnāya ḫalel gelmez mücerred taḥsīn-i lafẓ içün 21 olur. **Beyt:**

Ān ki ḫalḳ āfitāb güyendeş
Rāstī-rā be-çeşm-i men ne nigū-st[346]

[e-s-t] **Rāstā:** 22 Ögiş, sitāyiş ü medḥ maʿnāsına sāʾir esāmīsi efed-sitā lafẓında mesṭūrdur. [ā-h-n-m] **Rāh-nümā:** 23 Yol gösterici, *hādī* maʿnāsına. [h-n-m] **Reh-nümā:** Miṯlihü. [ḫ-ş] **Raḫşā:** Ve bi'ż-żamm sīġa-i mübālaġadur. 24 Ziyāde yaldırayıcı dimekdür. Raḫşān maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Çü geşt kār-ı men ez-ihtimām-ı baḫt revā
Çü geşt iḫtiram ez-evc-i ḫurremī raḫşā[347]

25 [ḫ-ş-ḳ-b] **Raḫş-ḳabā:** Çuḳal. **Ḫusrev:**

Raḫş-ḳabāhā ze-ḫaz-ı āb-gūn
Mevc birūn-dāde vü deryā-derūn[348]

26 [-s-] **Resā:** *Sīn*-i mühmele ile çoḳ, *keşīr* maʿnāsına. 27 [-ʿ-n] **Raʿnā:** Ol ki güzellikden taʿaccüb olınur. Ḫalḳa kendüyi güzel gösterür. Farsīde şāyiʿ 28 istiʿmāl olınanı bu vechile tefsīr eylediler ẓāhir budur ki ṣıfat-ı müşebbehe şīġasıdur. Ruʿūnet 29 maḥbūblara nisbet olınmaḳdan medḥ maʿnāsına ḳaṣd olınur ve ḳayġusuz maʿnāsına ve ḳaḥbe ʿavrata 30 dirler. **Firdevsī:**

---

[343] (Sen günlerin annesinin doğurduğu çocuk gibi olduğun için, senin mutluluğundan sırtı iki büklüm olan felek düzeldi.)
[344] (Eğer cihan iyilikle yaratıldıysa bunda saf bir hikmet vardır. İnsanların işlerini görenin kölesi de eşsizdir.)
[345] (Gönül ellerimden Allah dostlarına gidiyor, ah ne yazık ki gizli sırlarım açığa çıkacak.)
[346] (O insanlar tarafından güneş olarak adlandırılır, doğrusu benim gözlerime de hoş görünür.)
[347] (Benim işlerim kaderin uygun görmesiyle düzeldiğinde mutluluğun parlak zirvesine saygı duydum.)
[348] (Atlara giydirilen zırhlı örtüler, suyun yükselmesiyle oluşan dalga gibidir, orada dalgalar dışarıda deniz içeride kalır.)

Me-rā ḫīre ḫˇāhī ki rüsvā konī
Be-pīş-i ḫıredmend raʿ nā konī[349]

[n-g-b-ā-l] 31 **Reng-i bālā:** Al reng. [-v-] **Revā:** Dürüst ü yarar, lāyıḳ maʿnāsına.[350] [-h-] **Rehā:** Ḳurtılmaḳ maʿnāsına. 015b/01 **Er-rā'i'l-Mażmūme:** [r-ḫ-r-b-ā] **Ruḫ-ribā:** Maʿnāyı terkībīsi üzre bir ʿaẓīm ḳuşdur ki gergedanı 02 ḳapar alur gider āşiyānına iletür dirler. [s-t] **Rustā:** Rūstā lafẓından muḥaffefdür. Baʿżılar 03 içinde bāzārı olan köye dirler dimişler. Baʿżılar muṭlaḳā köy ve baʿżılar köylük ve Türk 04 ve Türklük ve il ki şin köylerden ʿibāretdür dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 05 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki rüstā mezraʿadur rüstendenden meʾḫūzdur. Ekinligi ʿitibārıyla köye de 06 ıṭlāḳ olınur. **Meşnevī:**

Her ki der-rüstā buved rūzī vü şām
Tā-be-māhī ʿaḳl-ı o ne-būd tamām[351]

07 ve *vāv* ile rūstā daḫı lüġatdür. Mezāraʿa intisābları iʿtibārıyla köy ehline rūstāyī dirler. 08 **Beyt:**

Z'ān nümūd er-ʿadl der-heme çīz
Şehrī āsūde rūstāyī nīz[352]

[s-v] **Rüsvā:** Melāmet 09 ü feżāḥat olmuş. [v-d-h] **Rūdehā:** Baġarsaḳlar ve sāz kirişleri. [v-s-t] **Rūstā:** Rustā 10 maʿnāsına. **Meşnevī:**

Ḳavl-i peyġamber şinev ey ustā
Kūr-ı ʿaḳl āmed vaṭan der-rūstā[353]

[v-ş] **Rūşenā:** 11 Aydınlıḳ[354] ve rūşen olan nesne ve nūrlu kimesneye daḫı ıṭlāḳ olınur ve marġaşīşā ṭaşına 12 daḫı dirler. [v-h-n] **Rūhinā:** Rūhen daḫı dirler bir ḫāṣ pūlāddur. Andan ḳılıçlar düzerler. 13 Şimşīr-i rūhenī dirler ve baʿżılar pūlād-ı Hindīdür didiler. Ol ḳılıçlara da bu isimler ıṭlāḳ olınur. 14 Nitekim ḫadeng aġacından düzilen oḳlara ve eyerlere ḫadeng ıṭlāḳ olınur. [v-h-y-n] 15 **Rūhīnā:** Miṣlihü ve gevher-dār ḳılıç maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Ze-ʿaks-i reng-i ruḫ-ı düşmenān-ı o der-ceng
16 Çü keh-rübā be-dıraḫşed güher ze-rūhīnā[355]

Nevʿ-i evvelehu Ez-zā'i'l-Meftūḥa 17 Eger mā-baʿdında ḥarf-i ʿillet vāḳiʿ olursa *zā*nuñ

[349] (Beni hayrete düşüreceksin, utandıracaksın, Akıllı birinin önünde inciteceksin.)
[350] Dürüst ve yararlıḳ. 16. (14a/31)
[351] (Her kim gece de gündüz de köylde olursa onun aklı bir aya dek kendine gelmez.)
[352] (Onun sayesinde her şey adil bir şekilde açığa çıkar, onun sayesinde hem şehirli hem köylü rahattadır.)
[353] (Ey efendi kişi! Peygamber'in "Köyde vatan tutmak, aklın mezarıdır." sözüne kulak ver.)
[354] Aydınlu. 3. (16b/15), 16. (14b/10)
[355] (Savaşta onun düşmanlarının yanak renginin yansımasından süslü kılıçtaki inci, kehribar gibi parıldar.)

ḥareketi ḥarf-i ʿillete tābiʿ olur. Meṣelā **18** eger mā-baʿdında *elif* vāḳiʿ olursa *zā* meftūḥ olur. **Saʿdī:**

Z’ān ki geh to-rā ber-men-i miskīn naẓar-est

19 Āṣārem ez-āfitāb meşhūr-ter-est[356]

Eger mā-baʿdında *yā* vāḳiʿ olursa *zā* meksūr **20** olur. **Beyt:**

Nāzenīnā z’īn heves-i merdüm ki ḫalḳ

Bā-to rūzī bā-süḫen bīned me-rā[357]

Beyt:

21 Nānī eger ḫor eger demī be-ḫān

Bih ki ḥalvā-ḫorī ze-dest-i kesān[358]

Eger mā-baʿdı ḥarf-i **22** ṣaḥīḥ olursa daḫı meksūr olur. Niteki maḥallinde meẕkūrdur. Eger *vāv* vāḳiʿ olursa **23** *zā* mażmūm olur. **Beyt:**

Ḫusrevā her çi ez-o ber-seret āyed ne-ez-dest

24 ʿAḳl dāned ki ser-ā-ser ze-ḳażā mī-āyed[359]

[ā-j-ḫ] **Jāj-ḫā:** İki *zā*’-i ʿAcemīyile yaramaz söz, suḫan-i bed ü fuḥş u mühmelāt. **25** **Beyt:**

Jāj mī-ḫˇāyed müneccim

Herze mī-güyed ḥakīm[360]

[r-s] **Zeryā:** Ḥalīmī sikkesüz altun zer-i **26** sāde lafẓından muḥaffefdür dimiş. Niʿmetī sā’ir erbāb-ı lügat sikkesiz altun ve altun ovaġı **27** ve işlenmedik altun dimişler *Vesīleti’l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve ḳaynamış gümiş ve altun **28** ḥallidici maʿnāsına da naḳl eylemiş. [r-k-y] **Zergiyā:** Bir nevʿ altun renginde otdur. **29** Hindūstānda biter. [n-d-ā-s-t] **Zendāstā:** Ḥażret-i İbrāhīm Ḫalīle ʿaleyhi’s-selām nāzil olan **30** ṣuḥuf ve baʿżılar tefsīridür didiler. [n-d-v-s-t] **Zendūstā:** Miṣlihu. [n-d-y-s-t] **Zendīstā:** Miṣlihu. **31** Bu lüġat on sekiz vech üzere mervīdür. Tafṣil-i esāmīsi āsitā lafẓında meẕkūrdur. 016a/01 [h-r-k-y] **Zehr-giyā:** Hindūstānda baytarbīş gibi bir zehr-nāk meşḫūr otdur. **ʿUnṣūrī:**

Yümn-i enfās-ı to be-ḫāṣiyyet

Nūş-dārū koned ze-zehr-giyā[361]

02 Zehmā: ʿĀşıḳ maʿnāsına. **03 Ez-zā’i’l-Meksūre:** *Zā*’-i meksūre lisān-ı Fārsīde

---

[356] (Galiba sende bana acıyan bir bakış var ama benim eserlerim güneşin ışıklarından daha ünlüdür.)
[357] (Ey nazlı sevgili! İnsanların isteği bir gün seninle benim konuştuğumu görmektir.)
[358] (Eğer bir ekmek veya bir nefes verebilirsen kimin elinden helva yemişsin, ona bak.)
[359] (Eyhükümdar! Başına ondan ne gelirse senin elinin dışında değildir, akıl her şeyin tesadüf olmadığını baştan başa bilir.)
[360] (Saçma sapan söz konuşana müneccim, bilgece söyleyene de saçmalıyor diyorsunuz.)
[361] (Senin nefesinin nimeti özeldir, zehirden bile şifa alır.)

ḥarfdür. Den dimek olur. 04 Ẓarfdur. Min ü ʿan maʿnāsına ez lafẓından taḫfīf olınmışdur. Naẓmlarda çoḳ istiʿmāl 05 olınur. Eger mā-baʿdī ḥarf-i ṣaḥīḥ olursa *zā* meksūr olur. **Beyt:**

06 Eger rūzī be-istiʿdād būdī
Zi-nādān teng-rūzī-ter ne-būdī[362]

Eger *yā* vāḳiʿ olursa daḫı 07 meksūr olur. [h-l-ḫ] **Zihleḫā:** Ol süzü ki başmaḳçılarda[363] ve örikci ve sirāclar yivlerde dikerler 08 ʿArabīce *zebaḥ* dirler. [y-b] **Zībā:** Güzel ve yaraşıḳlu ve bezeklü zīnetlü maʿnāsına. **Esedī:**

09 Be-pādāş-ı īn būd zībā-yı men
Ki imrūz cūyī hemī cāy-ı men[364][365]

[y-r] **Zīrā:** Anuñçün dimekdür. Bu maʿnāya 10 ġayrı esāmīsi ezīrā lafẓında mesṭūrdur ve her nesne ki bir nesnenüñ altında ola. [y-r-b] 11 **Zīrbā:** Zirva aşı. [y-r-v] **Zīrvā:** Miṣlihü lisān-ı Farsīde *vāv* ile *bā* arasında tevāḫi vü tebādül 12 vardur. **Ez-Zā'i'l-Maẓmūme:** [r-y-ḳ] **Züreyḳā:** Āb-ı revġan ʿArabīdür. [-v-] **Züvā:** Ḫamīr zevālesi 13 ve her nesne ki yumrı ve desdegirmi ola keman-gürūha yuvalaġı ve daḫı aña beñzer ne varise 14 mecmūʿına ıṭlāḳ olınur. Egerçi Türkīde hemān ḫamīrde şāyiʿdür. [-v-f-r] **Züferā:** Çörtük didükleri 15 ot ki yaban ṭuraḳ otı daḫı dirler. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa: 16 Sā:** Sāv lafẓından muḥaffefdür. Ḫarāc ü bāc ki mālik-i memālik olan pādişāh-ı ʿālī cāha 17 zīr-i destinde olan ḥākim ü merzebānlar gönderürler ve kelimenüñ āḫirine lāḥiḳ olur edāt-ı 18 teşbīh olur müşk-āsā vü ʿanber-āsā vü ġaliye-āsā gibi ve sāyīden lafẓından ṣīġā-i emr ü vaṣf 19 terkībidür. **Şems-i Faḫrī:**

Melāẕ u dāver-i İslām Şeyḫ Ebū İsḥaḳ
Ki şāh Hind firested sūy-ı cenābeş-sā[366]

20 Bu maʿnāya āḫiri sāvdur *vāv* ḥıẕf olınmışdur. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 21 itmişler ki *sā* edāt-ı teşbīhdür. Meṣelā semene teşbīh itseler semen-sā dirler. Aṣlı āsāydur. 22 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ṣubḥ-dem çün gile-bended āh-ı dūd-āsāy-ı men
Çün şafaḳ der-ḫūn nişīned çeşm-i şeb-peymāy-ı men[367]

---

[362] (Eğer senin bir gün yeteneğin olsa bile dar görüşlü cahillerden daha iyi olmazdın.)
[363] ol süzü ki başmakçılar ve örikci. 3. (17a/14)
[364] -. 16. (15a/05)
[365] (Bunun arkadaşlığı benim güzelliğim oldu, sen de bugün benim yerimde olmayı istiyorsun.)
[366] (İslam padişahlarının sığındığı yer Şeyh Ebu İshak olduğundan Hint padişahı da ona vergi gönderir.)

23 Gāh āhirinden *yā*yı ḥıẕf idüp āsā dirler 24 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Şefīḳ geşt zamāne me-rā ġulām-ṣıfat
Refīḳ geşt saʿādet me-rā mürīd-āsā[368]

25 Gāh olur evvelinden *elif* de ḥıẕf iderler[369] sā dirler. [e-r] **Sārā:** ʿAnber-i ḫāliṣ 26 ġālibā budur ki sāḥil-i ʿUmmānda bir mevżiʿün ismidür ki ʿanberüñ ġāyet aʿlāsı anda bulınur 27 ve her ḫāliṣ nesne ki ġayr ile maġşūş olmamışdur. **Cāmī:**

Çi ḥāṣıl z'ān ki dānī kīmyā-rā
28 Mis-i ḫod-rā ne-kerde zerre-sārā[370]

Ve Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*uñ ḫātunı adıdur ki 29 Ḥażret-i İsḥāḳuñ *ʿaleyhi's-selām* vālide-i mükerremeleridür. [ā-l-ḫ-d] **Sāl-ḫudā:** Sāḥib-i ṭāliʿ den ʿibāretdür. 30 Sāl-Ḫudāh daḫı lüġatdür. [ā-m-v-n] **Sāmūnā:** Evzāndan üç kīrāṭdur ve dirler ki bir buçuḳ ġazāmādur 31 ve ġazamā bir buçuḳ dānek yāḫūd iki dānekdür. [ā-v] **Sāvā:** Bürede ki ege aġzından dökilen ḫurdedür. 016b/01 [-b-] **Sepā:** *Bā'*-i ʿAcemīyile süprindi tozı. **Sebā:** *Bā'*-i ʿArabīyile bir şehr[371] ü vilāyet adıdur ki Yemende Ḥażret-i 02 Bilḳīsuñ taḫt-gāhı idi. Ḳur'ān-ı ʿaẓīmde ḳıṣṣası meẕkūrdur. [p-v-s] **Sepūsā:** *Bā'*-i ʿAcemīyile ʿibāret-i 03 Ḫorāsanīdür. Herre aşı ve heriyye ve mekr ü tırāş Ḳaraḥiṣārī kedi maʿnāsına da gelür dimiş. 04 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi muṭahhere vü mekrūh maʿnāsına da naḳl eylemiş. [p-v-s-v] **Sepūsvā:** Miṣlihu *Cāmiʿü'l-Fürs* 05 ṣāḥibi baʿżı lüġatde kepekden olan aşa dirler dimişler. ʿArabīde ḫarīre maʿnāsına. [ḫ-t-v] 06 **Saḫtevā:** Kīpā ki şırdānuñ içini ḳıyma ile ṭoldururlar. [-r-] **Serā:** Serāy lafẓından muḥaffefdür. 07 Ev, ḫāne maʿnāsına ekṣer pādişāhlar ve vüzerā olduġı yirlere istiʿmāl olınur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 08 böyle taḥḳīḳ itmişler ki ʿArab dār didügine ʿAcem serā dir. **Beyt:**

Biz ol gül yüzlinüñ kūyını bir bostān-serā gördük
09 Kim eṭrāfında bizim gibi biñ destān-serā gördük

Bostān-serā 10 dārda olan bostāna dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḥāfıẓ to cām-ı Cem maṭlab-ı cām-ı mey be-ḫˇāh
11 K'īn būd ḳavl-i bülbül bostān-serā-yı Cem[372]

Ve āḫirine bir *yā* getürüp serāy daḫı dirler. 12 **Beyt:**

---

[367] (Benim dumana benzeyen âhım sabah vaktinde çadırını bağlar, benim geceleri dolaşan gözüm şafak gibi kanlar içinde oturur.)
[368] (Zaman bana köleymişim gibi şefkatli davrandı, mutluluk bana bir mürit gibi dost oldu.)
[369] idüp. 16. (15a/21)
[370] (Kendi bakırını saf bir altın yapamıyorsan kimyayı bilsen ne olur!)
[371] -. 16. (15a/28)
[372] (Ey Hafız, sen Cem'in meclisinde şarap kadehini talep edersin çünkü bu Cem'in bahçesindeki bülbülün sesi gibi olur.)

Sepīde-dem ki şodem maḥrem-serāy-ı sürūr
Şenīdem āyet-i to tūbū illāllāhi[373] ez-leb-i ḥūr[374]

[r-c] **13 Sercā:** Ṣadr maʿnāsına. [r-r-f-t-] **Ser-reftā:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yürigen eşkün ṭavar ser-reftār **14** maʿnāsına diyü naḳl eyledi. [r-h-r-f-t] **Sere-reftā:** Miṣlihü. [r-g-r-d] **Ser-gerdā:** Bir vażʿdur ādemüñ **15** başı cigzinür ʿArabca seder ü devvār u devām[375] dirler. [r-m] **Sermā:** Ṣovuḳ vaḳti ʿArabīde *ḳurre* **16** vü *ḳırre* dirler. [r-n] **Sernā:** Buz urmaḳ oyunı ki baʿżı yirlerde sersele oyunı dirler. [r-v] **17 Servā:** Servāz lafẓından muḥaffefdür. Başı açuḳ ve yalancı ve keẕẕūb maʿnāsına ve efsāne vü yalan **18** söz bu maʿnāya *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür ve āşikāre söz ve ey serv maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

19 ʿUlüvv-pāye-i ḳadreş ez-ān bülend-i to-rā-st
Ki fikr-i hem-çü menī enderān koned servā[376]

[-z-] **Sezā:** Lāyıḳ u ʿivaż **20** u cezā maʿnāsına *Ṣıḥaḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi çārdaḳ maʿnāsına daḫı naḳl eylediler. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ **21** itmişler ki sezā lāyıḳ maʿnāsınadur. Nā-sezānun maʿnāsı lāyıḳ degildür. **Beyt:**

Nā-sezāyī-rā çü bīnī baḫtiyār
22 ʿĀḳilān teslīm kerdend iḫtiyār[377]

Mıṣraʿ-ı ṯānī cezā-yı maḥẕūfuñ taʿlīlidür cezānuñ menziline tenzīl **23** olınmışdur. Cezā kendüsi teslīm kondur. Ḥıẕf olınmışdur. Taʿlīl-i meẕkūr aña delālet itdüginden ötüri **24** tamām maʿnāsı budur teslīm eyle ki ʿāḳiller teslīm-i iḫtiyār itmişlerdür. [ḳ-m-v-n-y] **Saḳmūniyā:** *Nūn*uñ kesresi ve **25** sükūnı cāʾīzdür. Bir müshil dārūdur ki ṭabībler maḥmūde daḫı dirler. [-g-] **Segā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳubur ki içine **26** oḳ ḳorlar tīr-dān maʿnāsına. [m-n-s] **Semen-sā:** Aḳ sefīd levn maḥbūba dirler. Sā edāt-ı teşbīhdür. **27** Semen meşḫūr aḳ çiçekdür. Yaʿnī semen gibi dimekdür. [m-n-v] **Semenvā:** Erişte aşı ıṭrıyye maʿnāsına ve herre aşı **28** sepūsā maʿnāsına sāʾir esāmīsi egrā lafẓında mesṭūrdur. [-n-] **Senā:** Aydınlıḳ rūşenī vü nūr **29** maʿnāsına ʿArabīdür ve meşhūr müshil otdur ki eyüsi Mekke-i maşrıḳadan gelür. Sināmeki dirler. [n-g-ā-ş-y] **30 Seng-i Āsyā:** Degirmen ṭaşı. [n-g-t-v-t-y] **Seng-i Tūtīyā:** Sürme ṭaşı ʿArabca ḥacerü'l-kuhl dirler **31** *işmid* dirler. [n-v] **Senevā:** Maḳberelik gūristān ü maḳābir. [v-d] **Sevdā:** Işşı rīḥ

[373] Allaha tövbe ile. (Tahrim: 66/8)
[374] (Tan vaktinde mutluluğun gizli mekânındaydım, bir güzel kızın dudağından "Allah'a tövbe et."ayetini duydum.)
[375] devām u devār dirler. 3. (17b/24), 16. (15b/10)
[376] (Onun kadrinin mertebesi, düşüncesi benim gibi yalan olanların sözlerinden daha yücedir.)
[377] (Uygunsuz birini mutlu gibi akıllıları ise ihtiyarı elden bırakmış olarak görürsün.)

ü ʿaşḳ u heves 017a/01 ve bedende olan ḫılṭ-ı meşhūr. **Beyt:**

Ger dilem-rā ser sevdā-yı selāmet būdī
Ne-şodī silsile-peyvend-i ḥam-ı gīsūyeş[378]

02 ʿUnṣūrī:

Būd sevdā-rā nihed ser ber-ḫaṭṭ-ı o āsmān
Yāft āḫir ān çi der-ser dāşt sevdā kilk-i o[379] [380]

03 Es-Sīni'l-Meksūre: [-p-] **Si-pā:** Sac ayaḳ ve ol maʿrūf ālet ki **04** seferlerde üzerine ḳılıç u tīr-keş ve sāʾīr ḥavāyic aşarlar. [p-y-d-b] **Sipīdā:** Türkīde üstübeç **05** didükleri ġayrı adları espīdā lafẓında yazılmuşdur. [p-y-d-b] **Sipīd-bā:** Bozca aşı **06** didükleri ṭaʿām taʿrīb idüp sefīd-bāc dirler. Ġayrı esāmīsi esfīd-bā lafẓında meẕkūrdur. **07** [-t-] **Sitā:** Ve bi'ż-żamm āstā maʿnāsına bu maʿnāya sāʾir adları anda mesṭūrdur ve üç ḳat dimekdür **08** ve sitāyiş maʿnāsına ve sütüden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Ḫod-sitā vü şāh-sitā dirler. **09 Beyt:**

Būd müʾeyyed ṭabʿem hemīşe Rūḥ-ı Ḳuds
Ez-ān ki bāşed ṭabʿem hemīşe şāh-sitā[381] [382]

[r-k] **Sirkā: 10** Sirke ḫall maʿnāsına künyeti *Ebū Nāfiʿ* vü *Ebū Ṣaḳīf*dür. [r-n] **Sirnā:** Ṭoḳurcun oyunı. [f-y-d-b] **11 Sifīdbā:** Yoġurdlu ısfanaḫ aşı sefīdbā maʿnāsına. [g-ş] **Sigbā:** Ekşi aş ʿArabīde meraḳ ḥāmiż **12** dirler. Sigī-ābā[383] lafẓından muḫaffefdür. Taʿrīb idüp sigbāc dirler. Künyetī *Ebū ʿĀṣım*dur ve ʿAcemde **13** bir meşhūr ṭaʿām adıdur. [k-y-ā-b] **Sigī-ābā:** Miṣlihü. [m-n-v] **Siminvā:** Erişte ve herre aşı seminvā maʿnāsına. **14** [h-b] **Se-pā:** Sepā maʿnāsına. [y-b] **Sībā:** Mürekkeb balıġı didükleri ki içinde mürekkeb gibi nesne çıḳarur **15** ve deñiz köpügi bunuñ kemüklerindendür dirler. Göz dārūlarındandur. Zamāne mütaṭabbebleri yanında **16** zebedü'l-baḥr dimekle maʿrūfdur. Ḥaḳīḳatde bu zebedü'l-baḥr degildür. Bunun ismi aşılda lisānu'l-baḥrdur. **17** Zebedü'l-baḥr bunuñ ġayrıdur. [y-b] **Sībyā:** Miṣlihü. [y-k-b] **Sīgbā:** Ekşi aş segbā maʿnāsına. [y-m] **18 Sīmā:** Beñiz ü ṣıfat u çehre niteki melek-sīmā dirler. [y-m-b-ā-l] **Sīm-bālā:** Sebīke. [y-m-y] **Sīmyā:** Aʿmāl-i **19** ḥiyelden şol ʿameldür ki Türkī dilde anuñ ṣāḥibine göz baġcı dirler. **Beyt:**

Her çi pīş-i to bāġ u eyvān būd

---

[378] (Eğer kalbim sağlık arzusunun başında olsaydı, onun saçlarının eğri yayını bir zincire dönüştüremezdim.)
[379] -. 16. (15b/28)
[380] (Gökyüzü onun sevdasıyla onun hattına baş koyup sonunda onun kaleminden bulduğu sevdayı aldı.)
[381] -. 16. (16a/02)
[382] (Ben yeteneğimle hep padişahı övdüğüm için Hz. Cebrail de benim yeteneğimi sağlamlaştırır.)
[383] sigin. 16. (16a/05)

20 Ān heme sīmyā-yı dīvān būd[384]

Es-Sīni'l-Mażmūme. [-t-] **Sütā:** Astā lafẓından muḫaffefdür. 21 [r-n] **Sürnā:** Ol ālet-i maʿrūfa ki çalarlar ʿāmme taḥrīf idüp ṣurnā dirler. [r-d] **Sürdā:** Söz 22 süḫan u kelām maʿnāsına. [v-r-n] **Sūrnā:** Ziyāde ʿaẓīm ḳonuḳluḳ ki anda ʿişret ü şādīlıḳlar 23 ola ve surnā didükleri ālet ki çalarlar. [v-z] **Sūzā:** Ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. Ziyāde yaḳıcı ve acıtġan 24 maʿnāsına ve maʿnā-yı lāzıme naẓar-ı rīş-sūzā dirler. Yaʿnī ġāyetde sancusı çoḳ acıtġan yara 25 ve göyündürme didükleri meşhūr çıban ki ādemüñ bedeninde çıkar, lisān-ı ʿArabīde ḥurḳa dirler 26 Farsīde sūzā dirler. [y-v-r-ġ] **Soyūrġā:** Zaḥmet. [-h-] **Sühā:** Bir ġāyetde ḫafī yıldızdur ki diḳḳat-i 27 naẓar anuñla imtiḥān olınur. **Beyt:**

Niẓām-ı feṯḥ-i Ebu'l-Feṯḥ Ṭāhir ān ṣāḥib
Ki ber-revāḳ-i kemāleş sipihr hem-çü sühā-st[385]

28 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 29 Ḥarf-i *şīn*-i sākin ki āhir kelimeye lāḥiḳ olur birḳaç maʿnāya gelür. Evvelā żamīr-i ġāʾibdür. **30** Āḫir isme lāḥiḳ[386] olur mużāfun ileyh maʿnāsın ifāde ider. Sereş anuñ başı cāneş anuñ **31** cānı dileş anuñ gönli dimek olur. Mefʿūliyyet maʿnāsın ifāde ider dīdeş gördi anı[387] 017b/01 şenīdeş işitdi anı dimekdür ve edāt u revābıṭ āḫirine ulaşan ekşer bu ḳabīldendür. 02 Egereş gibi k'eş gibi. **Beyt:**

Be-resed dilem be-kūyet egereş naṣīb bāşed
Çü delīl-i baḫt hesteş kerem-i Ḫudā ʿamīm-est[388]

03 Bu *şīnüñ* mā-ḳablini baʿżılar fetḥa ile telaffuẓ iderler ve baʿżıları kesre ile telaffuẓ itdiler. **04 Beyt:**

Yekī çehre-dārī çü tābende mihr
Ḫūşā mihr k'iş serv bāşed sipihr[389]

K'eşüñ bir cüzʾi **05** ki dir *şım*la ittişālī olıcaḳ āḫirindeki *hāʾ*, ġayr-ı melfūẓa ki ḥarf-i aṣlī degildür, sāḳıṭ **06** olmışdur ve gāh olur żarūret-i vezn içün sākin telaffuẓ olınur.[390] **Beyt:**

07 Ten-i ġonde-rā pāy bāyed nüḫust

---

[384] (Senin önünde eyvan bahçesinin hepsi divanın simyasından başka bir şey değildir.)
[385] (O, Ebu'l-Feth Tahir'in fethinin düzenine sahiptir, çünkü onun mükemmelliğinin tacı gökyüzünde Venüs yıldızı gibi parıldar.)
[386] mülḥaḳ. 16. (16a/22)
[387] -. 16. (16a/24)
[388] (Eğer kaderimde varsa, kalbim senin köyüne ulaşır çünkü kaderin delili, Tanrı'nın cömertliği her yere ulaşır.)
[389] (Sen ay gibi parıldayan bir yüz taşıyorsun, gökyüzünde sevgiyle büyüyen selvi ne güzeldir.)
[390] sākin olur. 16. (16a/30)

Pes ān-gāh ḫalḫāl bāyedeş cüst[391]

Ve ḥurūf-ı medd ü *hā*ʾ-i 08 ʿālāmetden ṣoñra bunuñ aḥkāmı *tā*ʾ-i ḫiṭāb aḥkāmı gibidür. Eger ḥarf[392]-i med *elif* 09 ṣūretinde ola anda iki vech cāʾīzdür. Sākin telaffuẓ itmek ve *elif*den ṣoñra *bā*ʾ-i meftūḥa 10 ziyāde itmek dilhāş u dilhāyeş gibi ve eger *vāv* ṣūretinde ola üç vech cāʾizdür. Sākin 11 telaffuẓ itmek ve meftūḥ telaffuẓ itmek ve mā-baʿdında *yā*ʾ-i meftūḥa ziyāde itmek gīsūş, gīsūyeş 12 gīsūyeş gibi ve eger *yā* ṣūretinde ola yine vech-i meẕkūr üzre üç vech cāʾīzdür. Dostīş 13 ü dostīyeş ü dostīyiş gibi. Āḫirinde *hā*ʾ-i ʿalāmet olan kelimeye ulaşsa aralarında bir hemze-i 14 müctelibe ziyāde iderler. Bendeeş gibi gāh olur *hā*ʾ-i ʿalāmeti telaffuẓdan düşürüp *şīn*i 15 hemzesiz telaffuẓ iderler. Żarūret-i vezn içün ḫazīneş dirler ve ʿalāmet-i ism-i maṣdar 16 olur. Ḳaçan bir emr-i mücerredüñ āḫirine mülḥak olur *yā*-yı maṣdar maʿnāsına dāniş ü binīş 17 ü baḫşāyiş ü güşāyiş gibi ve bu *şīn*la żamīr-i ġāʾib olan *şīn*üñ farḳı budur ki mefʿūliyyet 18 maʿnāsına olan *şīn*üñ mā-ḳabli meftūḥ olur ve ism-i maṣdar olan *şīn*üñ mā-ḳabli dāʾimā 19 meksūr olur. **Şā:** Mīve-dār aġaçlardan bir aġaçdur. ʿİbrānīdür ve cā, yir, mekān maʿnāsına. 20 [ā-h-v] **Şāhvā:** Şāhvār lafẓından muḫaffefdür. Begeşte vü tāze vü nāzük maʿnāsına ve incü 21 ṣıfatıdur. Erbāb-ı lüġat böyle naḳl eylediler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki[393] şāh ulu 22 maʿnāsınadur. Büyük dāneye şāh-dāne dirler ve büyük yola şāh-rāh ve büyük gergedana 23 şāh-ruḫ dirler ve'l-ḥāṣıl her nesnenüñ irüsi ve eyüsünde istiʿmāl olınur. [b-ʿ-y] 24 **Şeb-ʿayā:** Ḳarañu gice ʿArabca *decā* maʿnāsına. [b-y-l-d] **Şeb-i Yeldā:** Ġāyetde uzun gice. [r-b] 25 **Şervā:** Yalan söz feṭḥ-i *sīn*-i mühmele ile servā maʿnāsına. [ş-b] **Şeşpā:** Altı ayaḳlı dimekdür 26 ve ḥaşerāt-ı arżdan çihl-pā vü ṣad-pā didükleri sāʾir esāmīsi çihl-pā lafẓında mesṭūrdur. 27 [ş-t] **Şeştā:** Altı ḳıllı[394] ḳopuza dirler şeştār lafẓından muḫaffefdür. [-ġ-] **Şaġā:** Tīr-dān 28 oḳ ṣaḳlayacaḳ ẓarf. **Şems-i Faḫrī:**

Ayā şehī ki be-hengām-ı kīne-i peleng-i to
Koned ze-sīne vü pehlū-yı ḫaşm kīş ü şaġā[395]

29 [f-t] **Şeftā:** Miṣlihü.[-k-] **Şaḳā:** Miṣlihü. [-k-] **Şekā:** Miṣlihü sāʾir adları şegā lafẓında 30 meẕkūrdur. **Şelkā:** Özlü ḳara balçıḳ ve çökek yir ki ayak başıcaḳ ayrık çıkmaz, azmaḳ dirler, aṣlı şilk olup āḫirinde olan *elif*, *elif*-i işbāʿdur. Başka lügat degildür ve erbāb-ı lügat müstakil lügat añlayup ve *sīn*-i meftūḥa getürdükleri ḫodġalaṭ-ı maḥżdur.

[391] (Önce güçlü bedenin ayaklara ihtiyacı var, sonra da onun bileklerini aramalısın.)
[392] Ḥurūf. 16. (16b/01)
[393] eylemişler ki. 3. (19a/09), 16. (16b/14)
[394] altı ḳıllu. 3. (19a/14), 16. (16b/20)
[395] (Ey şah! Senin kaplanının kinli olduğu zamanda düşmanının diniyle ve sadakıyla yan yana olan kim?)

Zīrā aṣlı kilk ü silk veznine gelmişdür. Maḥallinde istişhād getirilmişdür. [-m-] **Şemā:** Yıylanḳıç ʿArabca şamāme maʿnāsına. [-n-] **Şenā:** Ṣuda yüzmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. 31 Vaṣf-ı terkībīdür. **Beyt:**

Be-deryā şenā çün neheng āverd
Be-şimşīr bā-şīr-i ceng āverend[396]

[v-b] 018a/01 **Şevbā:** Çiriş ü ḫaşīl. [v-g] **Şevġā:** Deve ve ḳoyun ağılı. **Beyt:**

Çü dozd ü gürg gīred ḳaṣd-ı şevġā
02 Şebān-ender-şebān üfted be-ġavġā[397]

[v-k] **Şevkā:** Miṣlihü sāʾir esāmīsi engervā lafẓında mesṭūrdur. 03 [-h-] **Şehā:** Şāyeste maʿnāsına ve ey şāh dimekdür. [h-b] **Şehbā:** Bozḳır ḳatırı ʿArabīdür. [h-r-v] 04 **Şehrevā:** Şol naḳde dirler ki geçmesi yaʿnī revācı şāhlar ḥükmi ile ola aṣlı alçaḳ ve kemdür 05 emr-i pādişāhī olmayınca nāfiẕ olmaz. [h-l] **Şehlā:** Alaca ve ala gözlü ve baʿżılar ḳara gözlü dimişler 06 ve şaşı gözlü aḥvel maʿnāsına. [y-b] **Şeybā:** Ve bi'l-kesr āşikāre vü rūşen maʿnāsına sāʾir 07 adları āşikārā lafẓında mesṭūrdur. [y-d] **Şeydā:** Ve bi'l-kesr dīvāne vü ḥayrān ü āşüfte maʿnāsına. 08 **Şems-i Faḫrī:**

Eger maʿānī-i ġarrāeş çehre be-güşāyed
Şod çü Vāmıḳ u Zāvūş āsmān-ı şeydā[398]

09 **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [k-n-b-h-v] **Şikenbevā:** İşkenbe aşı. [k-y-b] **Şikībā:** Şikībīde lafẓından 10 ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür ve āremīde maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Bī-to çi güne bāşed ārām-ı mülk ü millet
11 Hergiz tenī būved kū ez-cān būved şikībā[399]

[l-v] **Şilvā:** Endām ʿuzv maʿnāsına vücuddan bir ʿużve 12 daḫı dirler. Aṣlda ʿArabīdür. Devāvīn-i ʿAcemde çoḳ gelüp kesret istiʿmāli ecliçün 13 īrād olınup beyān olındı. Şiliv daḫı lüġatdür. [-n-] **Şinā:** Ṣuda yüzmek ġayrı 14 adları şenā lafẓında ḥālā ẕikr olındı. [n-ā-s] **Şināsā:** Añlaġan ve añlayıcı zeki vü fehīm 15 maʿnāsına. [n-v] **Şinvā:** İşidici. [h-n-v] **Şihenvā:** Erişte aşı sāʾir esāmīsi egrā lafẓında 16 meẕkūrdur. [y-b] **Şībā:** Āşikārā vü rūşen ü altun. [y-d] **Şīdā:** Serāsīme vü ḥayrān fetḥa 17 ile eşherdür. [y-r-b] **Şīrbā:** Südlü aş. [y-r-b-h] **Şīr-behā:** Ḳızlara virilen ağırlıḳ ve çihāz 18 [y-r-v] **Şīrvā:** Şīrbā maʿnāsına. [y-n] **Şīnā:** Ṣuda yüzmek ġayr esāmīsi āşnā lafẓında 19 mesṭūrdur. **Eş-Şīni'l-Maẓmūme:** [t-d-p] **Şütür-pā:** Kekik didükleri ot ki 20 ḫoşca rāyiḥası vardur. ʿArabca saʿter dirler. [-

[396] (Denizde yüzen timsah gibi geldi, savaşın aslanıyla elinde kılıçla geldi.)
[397] (Hırsız ve kurt ağıla girmeye niyet edince çoban da geceler geceler boyunca huzursuz olur.)
[398] (Eğer o sarsıcı anlamlar yüzünde açarsa tutkun gökyüzü Vamık ve Zâvûş gibi hikâye olur.)
[399] (Ülke ve millet sensiz nasıl huzur bulsun? O candan ve gönülden isteyerek herkese sabır gösterir.)

ḫ-] **Şuḫā:** Şuḫūden lafẓından[400] ṭırmıḳ ḥāṣıl **21** bi'l-maṣdar maʿnāsına ve ism-i maṣdar ṭırmalayış maʿnāsına ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī. [-ġ-] **Şuġā: 22** Tīr-dān. [-ḳ-] **Şuḳā:** Miṣlihü. [-k] **Şükā:** Miṣlihü. Ġayrı adları sigā lafẓında mesṭūrdur. [-m-] **Şumā: 23** Siz dimekdür. Cemʿ-i żamīr-i muḫāṭabdur. ʿArabīde entem maʿnāsına. [m-ā-r] **Şumā-rā:** Size dimekdür. [v-r-b] **Şūrbā: 24** Maʿrūf aş. [v-r-v] **Şūrvā:** Miṣlihü Türkīde daḫı müstaʿmeldür.[401] [v-ġ] **Şūġā:** Alacaḳ. [v-b-l] **25 Şūblā:** Aḳ ayva dene birincāsf maʿnāsına ve ḳovan çiçeginüñ aġı sāʾir adları ḥabṭ-yānā **26** lafẓında ẕikr olınmışdur. [-h-] **Şühā:** Yaramaz, bed ve reddī maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa 27** Ḥarf-i *ṣād*da ṣıfat-ı iṭbāḳ ü istiʿlā vü ṣaġīr-i cemʿ olduġı eclden ġalaṭdan ḫālī degildür. **28** Ḳıyās budur ki bu leṭāfet ü melāḥat üzerine vażʿ olınmış lisānda hīç vechile kelimeye (nusḫaya tābiʿ olduḳ) **29** Pes ol ki *ṣād* ile gelmişdür. Ekṣer budur ki ġayrı dilden menḳūldür ve ol ki Fārsī-i ṣaḥīḥdür. **30** Aṣlda *sīn* olup ṣoñra ʿArabī elfāẓa lüġat ṭutanlar taġlīẓ idüp *ṣād* ile telaffuẓ **31** eylediler ve *ṣād* ile yazdılar tetebbuʿ-ı elsine-i muḫtelife idenlerüñ şebvā zebān olanları yine *sīn*ile 018b/01 yazdılar. Belki sāʾir dilden menḳūl olanları daḫı *ṭā*yı *tā* oḳurlar ve *ẓā* vü *żād*ı *zā* **02** oḳurlar. [-b-] **Ṣabā:** Bād-ı maşrık, gün ṭoġısından esen yil. [ḥ-r] **Ṣaḥrā:** Ova ve yazı. **03** [-d-] **Ṣadā:** Yanḳu āvāze vü ṣusızluḳ vü āvāz-ı kūf-ı ner. Baʿżı erbāb-ı lüġat kūf **04** u cuʿẕ u būm her se yekī-st dir ve baʿżı aṣḥāb-ı lüġat kūf üvegi didükleri büyük **05** yırtıcı ḳuş ki gice ile uçar. Lisān-ı ʿArabda hāme dirler diyü rivāyet eyler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **06** kūf bir ḳuşdur ki ṭaġlarda ıssuz yirlerde olur. Türk aña er[402] ḳuşı dir ve Şems-i **07** Faḫrīnüñ[403] bu beytini istişhād getürür. **Beyt:**

Cemāl ü mülk ü dīn kʾānder diyāreş
08 Ne-dāred hīç meʾvā vü maḳarr-ı kūf[404]

Diyārında ıssuz yir olmamaḳdan kināyedür. [d-p] **Ṣadpā:** Çıyan **09** didükleri böcek ayaḳları çoḳlıġından kināyedür. ʿArabīde *ṣebeṣ* dirler sāʾir adları **10** ve tafṣīli çihil[405]-pā lafẓında mesṭūrdur. [h-b] **Ṣahbā:** Ḳırmızı şarāb ʿArabīdür. **Eṣ-ṣadi'l-Meksūre: 11** [-d-] **Ṣıdā:** Pas zeng maʿnāsına. [-l-] **Ṣılā:** Üzerinde misk ü zaʿferān **12** ezecek ṭaş. **Nevʿ-i evvelehu Eṭ-Ṭā:** Ḥarf-i *ṭā* daḫı ṣıfat-ı ıṭbāḳ u istiʿlāyı **13** müstevlīdür. Ol sebebden ġılẓatdan ḫālī degildür. Bu sebebden Fürs ehli *ṭā*yı *tā* oḳurlar. **14** Ammā kitābetde *ṭā*

[400] -. 16. (17a/13)
[401] istiʿmāl olınur. 16. (17a/17)
[402] aru. 16. (17b/01)
[403] -. 16. (17b/01)
[404] (Onun diyarında güzellik, mülk ve din o denli muazzamdır ki baykuş orada kendine tutacak mesken bulamaz.)
[405] -. 16. (17b/04)

yazarlar ḥaṭṭā ġayrı dilde ve Ḳurʾān-ı ʿaẕīmü'ş-şānda vāḳiʿ olan lüġatleri daḫı 15 böyle iderler. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Meksūre:** [-l-] **Ṭılā:** Altun ekṣer budur ki imāle idüp ṭılī dirler 16 ve eṭıbbā ḳatında yaḳı ki yanuġa dürterler ve ḳaravul, *ṭullāba* maʿnāsına. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Mażmūme:** 17 [-ġ-r-] **Ṭuġrā:** Pādişāhlaruñ nişānı ki berātler ü aḥkāmlar üzerine iderler meşhūrdur. 18 **Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥā:** 19 Ḥaḳ budur ki lisān-ı Farsīde ʿayn-ı mühmele gelmez ve evvel ki istiʿmāl olınur. Ġayrı dilden 20 menḳūldur veyā taḥrīfāt-ı ʿavām ḳabīlindendür. Çünki baʿżı elfāẓ *ʿayn*-ı mühmele ile şāyiʿ olmışdur. 21 Lāzım oldı ki naḳl olunup beyān olına. [ā-ş-ḳ-v] **ʿĀşıḳvā:** Ḳalye-i suġdī ki ḳara üzümi 22 dögüp çözer ve mey ü bādāmla pişürirler. [ā-l-m-ā-r] **ʿĀlem-ārā:** Bir nevʿ güldür. Başra cānibinden 23 gelür. Çoḳ yapraḳları olur ve ḫayli zamān ṭurur şolmaz ve dökilmez ḳuruduḳdan şoñra 24 esbāb içine ḳorlar ġāyetde laṭīf rāyiḥası vardur. Ḥicāz vilāyetinde olan kāvī 25 gibi ḳoḫusı çoḳ zamān ṭurur gitmez. Gītī-ārā daḫı dirler. [ẕ-r] **ʿAẕrā:** Ḳız oġlan düşīze 26 maʿnāsına ʿArabīdür. Cemʿi ʿaẕār añılur. **Ḥāfıẓ:**

Ān telḫ-veş ki ṣūfī ümmü'l-ḫabāʾiseş ḫˇānd
27 Eşhā lenā vü aḥlā min ḳubleti'l-ʿaẕārā[406]

[l-k] **ʿAlkā:** Ṭaġ erügi ve ṭag arası. [-n-] **ʿAnā:** Zaḥmet 28 ü meşaḳḳat. [n-ḳ] **ʿAnḳā:** İsm-i melek ü ism-i ṭayr-ı sīmurġ maʿnāsına ism bi-lā müsemmā olanlardandur. 29 Ve mecāzen ʿuḳābe daḫı ıṭlaḳ olınur ki Seyyidü'ṭ-Ṭuyūrdur. 30 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa** 31 [-b-] **Ġabā:** Bī-ḥayr maʿnāsına. [r-ā-m] **Ġarāmā:** Bir buçuḳ dāneḳ ve dirler ki iki dāneḳdur. [r-ş] 019a/01 **Ġarşā:** Ḫışm u tündī vü melūl u żaʿīf ü salġım maʿnāsına ve kürk pāreleri ki yabana atarlar 02 ve lisān-ı Pehlevīde ḫūşe-i ġalle dimekdür. [r-m] **Ġarmā:** Ġarāmā lafẓından muḫaffefdür. [z-v] **Ġazvā:** Ḳalem-i nātırāşīde 03 ʿArabca yerāʿa dirler. [-ẕ-] **Ġaẕā:** Ḳaṣd maʿnāsına. [-z-] **Ġazā:** Cihād maʿnāsına ʿArabīdür. [v-r] **Ġavrā:** Ṣarp 04 aġzı ve çuḳur ve dip, *ġavr* maʿnāsına. [v-ġ] **Ġavġā:** Maʿrūf Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Ġalebe-i 05 aṣvāt maʿnāsına. **Beyt:**

Ḫāst ġavġayī ze-ḳaddet der-miyān-ı ʿāşıḳān
06 Der-miyān-ı mā ne-ḫˇāhed hergiz īn ġavġā nişest[407]

El-Ġayni'l-Meksūre: [-ẕ-] **Ġıẕā:** Yiyecek, *ṭaʿām* maʿnāsına. 07 **El-Ġayni'l-Mażmūme:** [-z-] **Ġuzā:** Etrāk-ı bī-bākdan bir ḳavmdur, kimesneden ḳorḳmazlar bī-meẕheb 08 ḳan dökücilerdür. [v-r-b] **Ġūrbā:** Ḳoruḳ aşı. [v-r-v] **Ġūrvā:** Miṣlihü. [v-ş] **Ġūşā:** Ṣaḥrā 09 vü

[406] (Sofi acımtırak köütüklerin anasını istedi [ve dedi ki] o bize bir güzeli öpmekten daha iştah açıcıdır.)
[407] (Senin aşkından âşıklar arasında bir kavga başladı ama bizim aramızda böyle bir kavga isteğinin yeri yoktur.)

beyābānlarda dökilüp ḳurumuş arpa ve buġday[408] ki fuḳarā vü mesākīn devşirürler Türkīde 10 başaḳ dirler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa:** 11 Lisān-ı Farsīde *fā* ile *bā* vü *vāv* aralarında tevāḫī vü tebādül vardur. Sefīd ü sepīd ve zeber 12 ü zefer ü zever gibi ve kāf-ı ʿAcemīyile *bā* arasında daḫı vardur. Püncişk ü güncişk gibi ve *bā'*-i ʿAcemīyile 13 *fā* arasında daḫı vardur. Pārsī vü Fārsī gibi ve pīl ü fīl gibi ve *kāf*-ı ʿAcemī taʿrīb olına 14 *cīm*e ibdā olınur. Pergār u fercār u cülnār u gülnār gibi. Niteki *cīm*-i ʿAcemīyi taʿrib etseler 15 *ṣād*a tebdīl iderler. Çīn ü ṣīn gibi ve ʿAcemī *zā*yı daḫı *cīm*e ibdāl iderler. Lājuverd lācüverd 16 dirler ve her ism-i ʿAcemīnüñ ki āḫirinde *hā'*-i ʿalāmet olsa ki fetḥaya ʿalāmet içün yazarlar taʿrīb 17 olınduḳda ekṣer budur ki *cīm*-i sākine tebdīl olınur. Emlec ü bābūnc gibi ki emle vü bābūne ider ve gāh 18 olur ki ol *hā*dan bedel *ḳāf* getürürler. Bādaḳ u bāşaḳ gibi ki aṣlda bāde vü bāşedür. *Cīm*-i 19 meftūḥa evvelinde mufaṣṣal ẕikr olınupdur. **Fā:** Girü dimek olınur *fā'*-i taʿḳibiyye maʿnāsına ekṣer *vāv*a 20 ibdāl olınur ve bār maʿnāsına ve yuḳaru ve ḳarşu ferā maʿnāsına. Meṣelā *fā dāşten* dirler. Ḳarşulamaḳ 21 ve ḳarşu ṭutmaḳ maʿnāsına. [ā-ş-r-ā] **Fāşrā:** Uzun gül didükleri bir ot ki ṣarmaşıḳ envāʿındandur. 22 Ṭabībler keremetü'l-beyżā dirler. [ā-v-ā-n-y] **Fāvāniyā:** Ayı güli ve ayı ḳulaġı didükleri bir çiçek ki ṭaġlarda biter. 23 Ḳızıl gülleri olur ṭıbb kitāblarında köki murāddur. ʿArabca ʿūdü'ṣ-ṣalīb dirler. [-c-] **Fecā:** Başaḳ 24 yimişi. Yaʿnī ṣoñına ḳalan ḥubūbātda istiʿmāl olınur ve ḳovan içindeki irilik. [-r-] **Ferā:** Yuḳaru 25 ve girü ve ḳarşu ve mecāzen üst, *fevḳ* maʿnāsına da gelür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve yaña ṭaraf maʿnāsına da 26 müstaʿmeldür dimiş ve taḫsīn-i lafẓ içün fiʿller ve maṣdarlar evveline dāḫil olur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 27 *Dakā'iḳü'l-Ḥaḳā'iḳ*de böyle taḥḳīḳ eylemişler ki ferā ferāz lafẓından terḫīm olınmışdur. Cemʿ maʿnāsına gelen 28 ferāhumdaki ferānuñ aṣlı firāzdur. [r-ā-ḫ] **Ferāḫā:** Ve bi'l-kesr geñlik vüsʿat maʿnāsına. **Daḳīḳī:**

29 Şādiyet bād çendān k'ender cihān-ı ferāḫā
O der-neşāṭ u şādī pā derd ü renc-i aʿdā[409]

[r-ā-ḫ-y-z] 30 **Ferā-ḫīzā:** İmekler oġlan ʿArabca ḥābī dirler *ḥā'*-i mühmele ve kesr-i *bā'*-i muvaḥḥide ile. [r-ā-ş] **Ferāşā:** Tüy 31 ürpermesi ki ʿArabca ḳışaʿre dirler ʿilletlerdendür ve ısıtma yaʿnī ḥummā ditreme ki lerze ʿārıż olur 019b/01 bedene ve muṭlaḳā ḳıl ürpermek şovuḳdan ve ġayrıdan olsun ve ferāşīden lafẓından 02 şīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. [r-ḫ] **Ferḫā:** Ferāḫā lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

---

[408] buġday başıdur ki. 16. (18a/02)

[409] (Mutluluk rüzgârı dünyada ne kadar geniş bir şekilde eserse, o mutluluk düşmanın acı ve çilesinde sevinçle yürür.)

03 Būd çü çeşme-i sūzen be-çeşm-i aʿdāyet
Ze-bes belā vü miḥen ʿālemī be-dīn-i ferḫā[410]

[r-d] **Ferdā:** Yārın dimekdür. Ġad maʿnāsına. 04 [r-s] **Fersā:** Ḳuvvetlü vü rūyetli dīv ve fersūden lafẓından vaṣf-ı terkībīdür. [r-m-v-d-h-ḫ-d] 05 **Fermūde-Ḫudā:** Tengri buyruġı yaʿnī farż olan aʿmāl. [-ṣ-] **Faṣā:** *Ṣad*-ı mühmele ile üzüm 06 çekirdegi. [-ż-] **Feżā:** *Ḍād*-ı muʿceme[411] ile ova, yazı ṣaḥrā, maʿnāsına ʿArabīdür Farsīde daḫı şāyiʿdür. 07 **El-Fā'i'l-Meksūre:** [-d-] **Fidā:** Bir olacaḳ ve gelecek nesne içün bir nesneden geçmek 08 anuñ yirine anı bedel virmek. **Cāmī:**

Yā min badā cemālek fī külli mābudā
Bādā hezār cān-ı muḳaddes to-rā fidā[412]

09 [-r-] **Firā:** Firāz lafẓından terḫīm olınmışdur. [r-ā-ḫ] **Firāḫā:** Fetḥ-i *fā* ile ferāḫā maʿnāsına. [r-ā-ḫ-n] 10 **Firāḫnā:** Miṣlihu ve aralıḳ sā'ir esāmīsi firāḫā lafẓında mesṭūrdur. [-n-] **Finā:** Ev öñi ve ev eṭrāfı 11 pīrāmen-i beyt maʿnāsına ʿArabīdür. [-n-c-] **Fincā:** Gerinmek ki ʿilletlerden ʿadd olınur ki ādem bī-iḫtiyār 12 ayaġı üzre ḳalḳar ve esneyüp gerinür. Eṭıbbā yanında muṭṭavā dimekile maʿrūfdur ve fincā kerden 13 lafẓından ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i mübālaġadur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa:** 14 Egerçi erbāb-ı lüġat *ḳāf*da ḫayli naḳl itmişlerdür eger tefaḥḥuṣ olınsa yā ġayrı lisāndan 15 menḳūldur yā ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlindendür. Ḫuṣūṣā ekṣeri aʿlām-ı ricāldendür ve *ḳāf*-ı sākin āvāḫir 16 kelimede ʿalāmet-i taʿrībdür. Her ism-i ʿAcemīnüñ ki āḫirinde *hā'*-i ʿalāmet olınsa ekṣer budur ki yirine 17 *cīm*-i sākin getürürler. Bābunc, benefsec gibi. Gāh olur *ḳāf*-ı sākin getürürler. Būraḳ u mühraḳ 18 senbūsaḳ fālūẕaḳ levrīnaḳ cevzīnaḳ gibi. Bāb-ı *cīm*-i meftūḥada mufaṣṣalan ẕikr olınmışdur. [ā-b-v-l] 19 **Ḳābūlā:** Şundurma vü muṣandara vü ṭurre vü dīvār üzerinde yaġmurdan ṣaḳlanmaḳ içün yapduḳları. 20 [ā-m-t-ḳ-b] **Ḳāmet-ḳabā:** Öñi açuḳ ḳaftān. [-b-] **Ḳabā:** Miṣlihu. Kepenek ü ḳaftān yırtmaḳ maʿnāsına 21 Niteki Aʿcām cāme-i ḳabā-gird dirler. Ḳaçan öñi ṭutuḳ ḳaftānuñ[413] yırtsalar öñini açsalar. **Beyt:**

22 Çün gül ez-nükhet o cāme-ḳabā kon Ḥāfıẓ
V'ān ḳabā der-reh-i ān ḳāmet-i çālāk-endāz[414]

Cāme 23 öñi ṭutuḳ ḳaftāna dirler. [b-y-ṭ] **Ḳabīṭā:** Bād-ı hevā maʿnāsına. [r-ā-s-y] **Ḳar-**

[410] (Düşmanının gözünde sen tıpkı bir yakıcı kaynak gibi oldun, doğrusu bütün felaketler ve sıkıntılar seni geniş bir din için bilgeleştirdi.)
[411] -. 16. (18a/31)
[412] (Ey bütün tapılanlar arasında güzelliğin başlangıcı, sana kutlsa canların bini de feda olsun.)
[413] -. 16. (18b/16)
[414] (Ey Hâfız! Sen de gül gibi onun kokusuyla kaftanın yakasını parçala! Sonra da o kaftanı o uzun boylu güzelin yoluna at!)

āsyā: Kirās ālū-bālū **24** maʿnāsına. [r-ā-ṣ-y] **Ḳarāṣiyā:** Miṣlihu. [r-ā-n-y] **Ḳaranyā:** Ḳızılcıḳ didükleri ṭaġ yimişi ve zaġl ü üvez **25** didükleri mīve. [r-d-m-ā-n] **Ḳardamānā:** Geyik żarrāsı dirler bir otdur. Baʿżılar geyik aşıġıdur dirler. **26** [r-f-s-y] **Ḳarfesiyā:** Kebābe didükleri meşhūr dārū. [r-y] **Ḳaryā:** Muḳl içinde bulınan aġaç pāreleri.[415] **27** [-z-] **Ḳajā:** Saḳsaġan. ʿArab ġurāb-ı ablaḳ dir. Ṭuyūr-i ḥassāsedendür, vebā vü ʿufūnet olan yirlerde **28** laḳlaḳ ḳuşı ile ṭurmazlar ḳaçarlar ʿufūnet refʿ olduḳdan ṣoñra girü āşiyānelerine gelürler. **29** [s-ṭ] **Ḳasṭā:** Peserluḳa baʿżılar Ḳasṭā vü Lūḳā iki ḥakīmdür. Yunāndan didiler baʿżılar Ḳasṭā bir ḥakīmüñ **30** adıdur ki Baʿlebekden ḳopdı. Meʾmūn Ḫalīfe zamānında lisān-ı Yunanī vü lüġat-ı ʿArabīyi bilürdi. Niçe **31** ḥikmete mutaʿallıḳ kütübi Yunānīden ʿArabīye naḳl eyledi. Birisi *Macesṭī* ile *Iḳlīdis* arasında mütevassaṭāndur. 020a/01 Bu ḳavl Eṣaḥḥdur ve baʿżılar Ḥażret-i Lūṭ peyġamberüñ *ʿaleyhi's-selām* oġlıdur didiler. Cāʾiz ki Ḥażret-i **02** Lūṭuñ oġlı adı ola ve meẕkūr ḥakīmüñ daḫı adı ola baʿżılar *ḳāf*-ı mażmūme īrād eylemişler. **03** [-f-] **Ḳafā:** Eñse ʿArabīde ve Fārsīde müşterek lüġatdür ve sille. [l-m-v-n-y] **Ḳalmūniyā:** Çam saḳızı.[416] [h-r-b] **04 Ḳahrubā:** Kehrübā lafẓınuñ muʿarrebīdür.[417] [y-m-v-l-y] **Ḳaymūliya:** Bir nevʿā aḳ ṭoprāḳdur ṭabāşīre beñzer ammā ṭabāşīre **05** degildür. Baʿżılar iki dürlü ṭoprāġuñ adıdur didiler bir dürlüsi aḳ bir dürlüsi ḳızıllıġa **06** māʾil olur. Endelüs ü Ermen vilāyetinden gelür. [y-m-v-n-y] **Ḳaymūniyā:** Miṣlihü. **El-Ḳāfi'l-Meksūre: 07** [-p-] **Ḳıpā:** Şīrdān ü süprindi vü ʿöd aġacı. [l-y-m-y] **Ḳılīmyā:** İḳlīmyā lafẓından muḫaffefdür. Altun **08** ve gümiş ṭavālı ki tūtiyālarda istiʿmāl olınur. Eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. **El-Ḳāfi'l-Mażmūme: 09** [-b-] **Ḳubā:** *Vesīleti'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve yecūz bi'l-yā dimiş çiçegüñ ḳılcuġı ki çiçek anuñ içinde **10** olur. ʿArabca veʿāʾ-i ṭalʿ dirler. Sāʾir tafṣīli küffarā lafẓında meẕkūrdur. [s-ṭ] **Ḳosṭā:** Ḳasṭā maʿnāsına. **11 Beyt:**

Be-dīn-i kitāb-ı to-rā minnetī-st ber-fużalā
Ki nī-st ber-ḥukemāʾ-i zamāne Ḳosṭā-rā

12 [-n-] **Ḳunā:** Ḫıyarūk didükleri meşhūr ot. **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa: 13** *Kāf*-ı ʿArabī ki ismüñ āḫirine lāḥiḳ olur edāt-ı taṣġīrdür. Peserek ḫūbek ü pīrek **14** dirler. Oġlancuḳ güzelcek pīrcügüz dimekdür ve *kāf*-ı müfred-i meksūr ẕeviyü'l-ʿuḳūlden suʾāldür **15** kim dimek olur. Āḫirinde *hāʾ*-i ʿalāmet yazarlar telaffuẕ olınmaz gāh olur żarūret-i vezn **16** içün kesreyi işbāʿ idüp *yā* telaffuẕ iderler gāh olur mābaʿddaki kelimenüñ evvelin **17** iskān idüp bunı oña ulaşdurup telaffuẕ iderler. **Laṭīfī:**

[415] pārecikleri. 16. (18b/21)
[416] -. 16. (18b/29)
[417] -. 16. (18b/30)

K’şinūd īn suḫan naġz-ı pür-esrār-ı me-rā

18 Naġme-i ṭā’ire-rā semʿ-i Süleymān bāyed

Ve *kāf*-ı ʿAcemīyi taʿrīb itseler 19 *cīm*e ibdāl iderler. Pergār u fercār u gevher ü cevher gibi. **Kā:** Gemi ve gemiciler aġacı. [ā-r-f-r-m] **Kār-fermā:** 20 İş buyurıcı. [ā-ş] **Kāşā:** Keş maʿnāsına. [e-k] **Kākā:** Kişi merdüm-zāde maʿnāsına ve bende-i 21 Hindī eżdāddandur. [ā-k-y] **Kākyā:** Örümcek evi sā’ir esāmīsi ebr-i kākiyā lafẓında 22 meṣṭūrdur. [e-l] **Kālā:** Ḳumāş ve evde ṭutılan ḳap ḳacaḳ ve örti döşek ve balta vü ġalbīr 23 ve bunlara beñzer ne varise metāʿu’l-beyt maʿnāsına. **Beyt:**

Eger ḫˇāhī ki yābī ḳadr-i vālā

24 Me-kon hem-sāyegān-rā menʿ-i kālā[418]

[ā-l-y] **Kāliyā:** Düvelek. [ā-n] **Gānā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ebleh ü bī-ʿaḳl. **Firdevsī:**

25 Egerçi kūy-ı serv-i bālā büved

Civānī koned pīr-i gānā büved[419]

[ā-h-r-b] **Kāh-rübā:** Maʿrūf u meşhūr 26 ṣaman ḳapıcı püsdür. Eyüsi ṣarı vü şeffāf olur. Baʿżıları dirler ki deryā kenārında 27 bir cins ḳavaḳ aġacınuñ püsidür. ʿArabca ol aġaca ḥavr dirler. *Ḥā’*-i mühmele ile deryāya 28 yaḳın yirlerde bitmegin püsi deñize düşer. Rūzgārla deryā ṣuyı döge[420] ḳatılanur ṭaş 29 gibi olur bir miḳdār saḥaḳ idüp ṣırça ẓarfdan ishāl olana içürseler nāfiʿdür. 30 [b-] **Kabā:** Süprindi ki evden süpürürler. Yabana atarlar ve ʿŪd aġacı ve sürçmek lafẓ-ı ʿArabīdür. 31 *Ḳānūn-ı Edeb*de kabā kesr-i *kāf*ıla vü ḳasr-ı *elif*ile süprindi ḫāk-rūfte maʿnāsına ve medd-i *elif*ile *gūne* 020b/01 *ez-ʿūd ü her çi ber-ān būy konend* dimiş *ḳāf*ıla daḫı rivāyet olınmışdur. [b-t] **Kabtā:** 02 Aḳ ḥalvā ki nāṭıf dirler ve peşmīne ḥalvā. [b-v-t-r-y-n] **Kebūterīnā:** Gö(k)çe gügercin. [b-v-t-r-d-n] 03 **Kebūter-denā:** Miṣlihü. ʿArabca *vereşān* dirler. [b-y-t] **Kebīnā:** Ve bi’ż-żamm kebtā maʿnāsına. [m-t-m-t-v] **Ketemtevā:** 04 Ḳıcıḳ daġdaġa maʿnāsına. [-d-] **Gedā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yoḫsul faḳīr ü ʿā’il maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 05 *Dakāyıḳu’l-Ḥakāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki gedānuñ *kāfı* aṣlda ʿArabīdür. Türkīde *kāf*-ı 06 ʿAcemile istiʿmāl olınur. [d-b] **Kedbā:** Niʿmetī geda-bānū maʿnāsına naḳl eylemiş. [d-b-ā-n-v] **Kedbānvā:** 07 *Ṣıḥaḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi aġır kābinlü ulu ḫātūn ked-bānū maʿnāsına naḳl eylemiş. [d-ḫ-d] **Ked-Ḫudā:** 08 Ḫudāvend-ḫāne yaʿnī ṣāḥib-hāne maʿnāsına Ḳāle ʿAllāme fi’ş-şerḥi’l-Ḳānūn ked bi’l-lisāni’l-Fehlevī el-beyt 09 ve Ḫudā maʿnātü’r-Rabb ve Ked-ḫudā maʿnātü Rabbü’l-beyt ve ḳadīstiʿmalūnehu bi’l-maʿniyyi’l-müdebbir 10

[418] (Eğer yüce bir kudret bulmak istersen, komşularından eşyalarını saklamayı bırak.)
[419] (O yüce servinin köyünde bulunursan, bir gençken aptal bir yaşlıya dönüşürsün.)
[420] döge döge. 16. (19a/23)

fī'l-umūr[421] [-r-] **Kerā:** Bi't-taḫfīf uyku, *nevm* maʿnāsına. **Kerrā:** Bi't-taẕʿīf ü taḫfīfe ḳaṣṣād 11 u hüccām maʿnāsına. [r-ā-v-b] **Kerāvbā:** Tıḳrıḳ dirler rāziyāne cinsinden bir meşhūr dārūdur. 12 [r-b] **Kerbā:** Niʿmetī bilā kimūnī dimiş. Baʿżılar rībās cinsinden bir otdur dimişler kernā kejbā 13 maʿnāsına. [d-v] **Gerdbā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gerden yaʿnī boyun ʿArabca raḳabe vü cīd dirler ve dönici maʿnāsına 14 şīġa-i mübālaġadur. **ʿAscedī:**

Kesī der-ḫıdmetet devrī güzīned
Be-rev düşmen büved gerdūn gerden[422]

15 [r-d-n] **Gerdnā:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bi-fetḥü'l-kāfi'l-ʿAcemī ve'd-dāl ü kesr-i hemā dimiş kebāb demüri 16 şeyḫ maʿnāsına baʿzı yirlerde suġlī dirler ve ḳopuz burġusı melve maʿnāsına. Niʿmetī ve sāz 17 āletinüñ birine dirler dimiş ve bir nevʿ oyundur ve pırlaġuç ve oġlancuḳlara yürimek ögretmek 18 içün düzdükleri çıḳrıġa dirler ki ʿArabca ḥāl ü derrāḥa dirler. [r-n] **Kernā:** Eşek mantarından 19 bir nevʿdür ve baʿżılar ribās cinsinden bir nebātdur dimişler ve keryā daḫı lüġatdür. Āḫir ḫurūf-ı 20 teheccī ile ve baʿżılar *bā* ile ki sānī ḫurūf-ı teheccīdür. Mervī lüġatdür dimişler. [r-m] **Germā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 21 ısısı vaḳti Fāżıl-ı Muḥaḳḳik böyle taḥḳīḳ eylemişler ki germā yazdur. Muḳābili sermādur ḳışdur niteki 22 bu beytlerden ẓāhirdür. **Naẓm:**

Zemīn pür-nigār u hevā müşk-bār[423]
Ne-germā ne-sermā hemīşe bahār

Dīger:

23 Dem-ā-dem gözlerüm yaşından irişmese germāya
Ḳurur döymezdi deryālar bu sūz u tāb-ı deryāya

24 Germā da sermā da elfāẓ-ı müştaḳadandur. Germānuñ maʿnāsı bi'ṭ-ṭabʿ ısısıya mülābesdür. Sermānuñ maʿnāsı 25 bi'ṭ-ṭabʿ sovuġa mülābesdür. Maʿnā-yı evvel yaz da vardur. Muḳteżāʾ-yı ṭabʿı hevāsı ısısı olmaḳdur 26 Ṣovuḳluḳ olursa ʿārıżdan gelür maʿnā-yı ṣānī ḳışda da vardur. Muḳteżā-yı ṭabʿı hevāsı 27 ṣovuḳ olmaḳdur. Issılık olursa ʿārıżdan gelür. Āḫir kelimede *elif*üñ ziyādesi medḫūlünüñ 28 medlūline mülābese-i ṭabʿiyyesine delālet itdügi tüvānā ile zūr-mendüñ farḳında beyān olınmışdur. 29 [r-y] **Keryā:** Kernā maʿnāsına. **Beyt:**

---

[421] Âlim, Kânûn adlı kitabının açıklamasında Pehlevi dilinde "kede"nin "ev", "Hüda"nın da "Rab" anlamına geldiğini ve "Ked-hüdâ"nın "Evin efendisi" anlamında kullanılacağını söyler, aynı zamanda işleri düzenleyen anlamına da gelir.

[422] (Herkes senin hizmetinde devretmeyi tercih eder; git ve düşman olan feleğe boyun eğdir.)

[423] (Yer yüzü çiçekle nakışlanmış, hava güzel bir koku yağdırıyor. Ne yaz ne kış daima baharı tercih ederim.)

Eger ze-ebr-i kefet reşḥa berī der-ebr
Berī zeberced ü pīrūze peyker-i keryā[424]

30 [j-y] **Kejyā:** *Zā* ʾ-i ʿAcemīyile miṣlihü. Mevlānā Ḥalīmī *Baḥrü'l-Ġarāyib*de dir ki bu lüġat hem *kāf*u *rā* ʾ-i mühmele ve hem **31** *kāf*u *zā* ʾ-i muʿceme bābında rivāyet olındı ve āḫirindeki *elif*üñ mā-ḳabli hem *bā* ile ki ṣānī ḥurūf-ı 021a/01 teheccīdür ve hem *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür mervīdür kejbī daḫı lüġatdür ve kejbīnüñ daḫı **02** maʿnāları vardur. Maḥallerinde meẕkūrdur. [s-y-l] **Kesīlā:** Ve bi'ż-żamm aḳ selīḫa dimekile maʿrūf **03** bir aġaç adıdur. Baʿżılar gücile büken didükleridür. Ḳurṣu'l-Ġurābdur didiler *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **04** ṣāḥibi bir aġaç adıdur. Ḳurt yaġırına beñzer baʿżılar ḳurt yaġırıdur dirler ve baʿżılar **05** güciledür didiler ki raḳṣ ururken ucasını oynadur. Bu yirlerde şimdiki zamānda **06** cürcünī dimekle meşhur olmışdur dimiş. [ş-y-d-h-b-ā-l] **Keşīde-bālā:** Boyı çekilmiş maʿnāsına. [-f-] **07 Kefā:** Mihnet ü şiddet ki ādeme yetişür. **Ebū Manṣūr:**

Cihān be-ʿadl-i to geşt an-çonān ki mümkin nī-st
08 Ki ber-dilī būd ez-cevr-i rūzgār-ı kefā[425]

[f-t] **Keftā:** *Kāf*-ı ʿArabīyile koften lafẓından ṣīġa-i **09** mübālaġa-i fāʿildür. Aṣlı kāften lafẓından muḫaffefdür. Yarmaḳ maʿnāsına. [l-y-s] **Kelīsā: 10** Naṣārī maʿbedi bīaʿ maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi renc maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. **Laṭīfī:**

11 Dīdem ender-mescidī ḫūbān çend
Çün kelīsā-yı çonān pindāştem[426]

[l-y-s] **Kelīsiyā:** Miṣlihü. **12 Beyt:**

Kaʿbe ḫarāb kerden v'ān ki be-cāy-ı ān
Kerden kelīsiyā vü nihāden binā künişt[427]

[-m-] **Kemā: 13** Ve bi'ż-żamm mantar semārūġ[428] maʿnāsına vü mārul ki ʿArabca *ḫass* maʿnāsına. [m-r] **Kemrā:** Ṭāḳ-ḫāne vü çār-ṭāḳ. **14 Şems-i Faḫrī:**

To ḳahrāmān-ı cihānī vü debīr-i dünyā pest
Ze-cāh-ı pāye-i to ber-ser-i felek kemrā[429]

15 Ve ṭavar ağılı ki içinde ḳoyun ve sāʾir ḥayvān yatur bu maʿnāya sāʾir esāmīsi

[424] (Eğer elinin bulutundan, buluta bir damla sızarsa, mantarın üzerine bile zümrütler ve mücevherler ulaşır.)
[425] (Dünya senin adil düzeninle öyle bir hâle geldi ki bir kalp bile şiddetli zamanın zalimliğinden tatmin oldu.)
[426] (Mescidin birinde birkaç güzel gördüm, orayı birkaç kiliseden biri zannettim.)
[427] (Kabeyi yıkıp sonra o yere vardı ve orada bir kilise yapıp, bir tarikat kurdu.)
[428] Semāġ. 16. (20a/08)
[429] (Sen dinin, dünyanın ve insanlığın kahramanısın! Göğün zirvesinde senin itibar ve şeref eyvanın yer alır.)

engervā 16 lafẓında mesṭūrdur. [m-n] **Kemnā:** Ḳatılıḳ ve zaḥmet kefā maʿnāsına. [n-d] **Gendā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile murdār 17 ḳoḫu, *neten* maʿnāsına ve murdār ḳoḫulu, *münetten* maʿnāsına ve falcı ve feylesof ve dānā maʿnāsına ekṣer 18 bu maʿnāya żamm-ı *kāf*ile mervīdür. Ḥalīmī żamm-ı *kāf*-ı ʿArabī vü ʿAcemīyile feylesof dānā maʿnāsınadur diyü taṣḥīḥ ü 19 taṣrīḥ eylemişdür. *Elif*ñ mā-ḳablī *zā* ile dāḫı kenzā mervīdür. **ʿUnṣūrī:**

Pīlān-ı to-rā reften bā-dest ü dil-i kūh
20 Dendān-ı neheng ü dil endīşe-i gendā[430]

[n-d-n] **Gendenā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kende didükleri ot 21 ki ʿArab *kürrāṣ* dir. **ʿUnṣūrī:**

Ḥaşm-ı to çün gendenā gerçi be-revīd ze-ḫāk
Ḳaṭʿ koned nesl-i o tīġ-i ecel çün seẕāb[431]

22 [n-z] **Kenzā:** İñen bilici, feylesof ve dānā maʿnāsına ve *elif*ñ mā-ḳablī *dāl*-i mühmele ile daḫı rivāyet 23 olındı. Eṣaḥḥ *zā* iledür ve ḫod-rū maʿnāsına ki yabanlarda biten ota dirler. [h-r-b] **Keh-rübā:** Kāh-rübā 24 lafẓından muḫaffefdür. Taʿrīb idüp ḳah-rübā dirler. [h-y-ā-n] **Kehyānā:** Ve bi'l-kesr ayu güli ve ayu ḳulaġı 25 didükleri ot *fā* vü *enyā* maʿnāsına sā'ir tafṣīli ve adları anda meẕkūrdur. [-y-] **Keyā:** *Kāf*-ı ʿArabīyile 26 ol pādişāh-ı ʿālī-cāha dirler ki memleketi düşmenden ḥıfẓ ider. **Şems-i Faḫrī:**

Şükūh-ı taḫt-ı Keyān vāriṣ-i memālik-i Cem
27 Ki tāc u merz-i Keyān-rā şehen-şeh-est ü keyā[432]

Merzibān maʿnāsına ve ṭabāyiʿ yaʿnī ʿanāṣır-ı erbaʿa 28 maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki ṭabāyiʿ maʿnāsına olan keyānuñ aṣlı 29 keyāndur. *Nūn* ḥıẕf olınmışdur. **Beyt:**

Cihān-penāhī vü şāhī ki miṣl-i o n'āyed
Ze-iḳtirān-ı nücūm ve'z-imtizāc-ı keyā[433]

30 Elfāẓ-ı Fārsiyyede terḫīm şāyiʿ dür. Ṭabāyiʿa nisbet idicek keyānā dirler. **Beyt:**

31 To vāriṣ-i keyānī ber-ḫāst ez-nehībet
Żıdd-ı benī ki būdī der-ḫilḳat-ı keyānā[434]

Key ulu sulṭāndur. 021b/01 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Bāde hemī ḫord b'āyīn-i key

---

[430] (Senin fillerin elleri bağlı bir şekilde gönül dağına girdi, gönül pis kokulu timsahın dişleri arasına girdi.)
[431] (Senin düşmanın kende otu gibi topraktan çıktığında ecel kılıcı sedef otu gibi onun neslini keser.)
[432] (Key hanedanı padişahlarının görkemi, Cem saltanatının varisi olduğundan Keyler tacını giyecek padişahlar padişahı da odur.)
[433] (Onun gelişi yıldızların birbirine yaklaşması ve anasır-ı erbaa'nın bir araya gelmesi gibidir, dünya sığınağına ve şahlığına onun gibisi gelmez.)
[434] (Sen şüphelerin içinden soyunun varisi olarak çıktı, sen varlık içinde bir karşıtlı olan soyunun mirasçısıydın.)

Genc-i hemī dād behr-i cām-ı mey[435]

Keye nisbet 02 idicek keyā dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Zāhidī bīned be-güyed ey keyā
Himmetī mī-dāred ez-behr-i Ḫudā[436]

03 Lisān-ı Fārsīde maʿnā-yı nisbet gāh *e(li)fi*le ifāde olınur gāh *yā* ile meşelā besā da 04 dirler besī de dirler niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Naẓm:**

Çi nā-ḫoş būd dostī bā-kesī
Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī[437]
05 Be-sāz u ze-mendī ki üftād saḫt
Bes üftāde-rā yāverī kerd baḫt[438]

Ṣıḥāḥ-ı 06 *ʿAcem* ṣāḥibi keyā bi'l-fetḥ ve'l-kesr ulu ve ḳurı ot ve iş güç maʿnāsına gelür keyānā miṣlihü dimiş. 07 [y-ā-n] **Keyānā:** ʿAnāṣır-ı erbaʿa. **Ḫusrev:**

Heme āzād-ı kī-st himmet-i o
Ḳahr kerd-est mer-keyānā-rā[439]

[y-f] 08 **Keyfā:** Saḫtī vü renc kefā vü keffā maʿnāsına. [y-h] **Keyhā:** Cemʿ-i key keyān daḫı dirler ulu pādişāhlar maʿnāsına 09 ve yüce ve cihān-ı keyān maʿnāsına. **El-kāfi'l-Meksūre:** [-b-] **Kibā:** Süprindi ve ʿŪd aġacı kebā 10 maʿnāsına. [-r-] **K'irā:** Kime dimekdür. Lisān-ı ʿArabīde kirā ücret maʿnāsına gelür. [r-d-n] **Kirdenā:** Diz aġrışığı 11 ve her nesne ki aña beñzer yumrı ola ve fetḥ-i *kāfi*la kerdenā maʿnāsına. [r-p-v-t] **Kirpūtā:** Demregi 12 ʿilleti sāʾir adları bālū lafẓında yazılmuşdur. [-m-] **Kimmā:** Ḳına ḥınnā maʿnāsına. [h-y-ā-n] **Kihyānā:** Fetḥ-i *kāfi*la kehyānā 13 maʿnāsına. [-y-] **Kiyā:** *Kāf*-ı ʿArabīyile merzübān u çār-ṭıbāyiʿ vü ḳurı ot ve süprindi ve iş güç maʿnāsına. 14 **Giyā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ot, nebāt maʿnāsına giyāh lafẓından muḫaffefdür. Pādşā vü güvā gibi ki aṣlda pādişāh 15 ü güvāh idi. **ʿİṣmet:**

Ber-mihr-i to tā sebze-i ḫaṭṭ ser ne-ber-āverd
Ne-şināḫ-est dilem ḥāṣṣiyyet-i mihr-giyā-rā[440]

16 [y-ā-r] **Kiyā-rā:** Ġam u ġuṣṣa. [y-ā-n] **Kiyānā:** Fetḥ-i *kāfi*la keyānā maʿnāsına. [y-b] **Kīpā:** Şīrdān ṭolması. **Ebū İsḥaḳ:**

---

[435] (Ulu sultanın ayininde şarabı bütün bütün içiyordu, şarap kadehinin hissesini bütün hazine için kaldırıyordu.)
[436] (Bir zahit görür ve der ki ey büyükler, benim sadece Allah'ın rızasını yerine getirmek içindir.)
[437] (Doğrusu hamurunda bilgiden hiçbir şey bulunmayan bir kimseyle dostluk kurmak iyi olmaz.)
[438] (Önlemini al ve sıkı tutun, zor durumlara düşeceksin; doğrusu baht düşmüş olanların yardımındadır.)
[439] (Onun daima soylu olan himmetinden dört unsur arasında olan zıtlık kahrolmuştur.)
[440] (Senin sevginden dolayı (gönlümde) bir bitkinin hattı baş veremiyor, gönlüm sevgi otunun özelliklerini bilmiyor.)

17 Kīpā ġoş-est ü pāçe ʿazīz-est ü ser şerīf
Ammā herīse ber-heme çīzī muḳaddem-est[441]

Sāʾir 18 esāmīsi saḥtevā lafẓında mesṭūrdur. [y-t-y-ā-r] **Gītī-ārā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile maʿnā-yı terkībīsi cihān bezeyici 19 dimekdür ve bir nevʿ güldür çoḳ yapraḳları olur. Baṣra vilāyetinden gelür. Ġāyet de laṭīf rāyiḥası 20 vardur. ʿĀlem-ārā daḫı dirler. Sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. [b-n-y-n-m] **Gītī-nümā:** Āyīne-i İskenderī 21 tafṣīli āyīne-i gītī-nümā lafẓında meẕkūrdur. [y-r] **Gīrā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭutaġan maʿnāsına ṣīġa-i mübālaġadur. 22 [y-m-y] **Kīmyā[442]:** Ḥīle ki ʿakla ḳarışmış ola ve ol fenndür ki ehl-i dünyādan ġāyet ḥırṣlarından baʿżılar 23 anı vāḳiʿ sanup gözyaşı ve ciger ḳanıyla cemʿ itdükleri mevcūdlarını ol ḫayāle odlara urup 24 yaḳarlar. Ol ḫod ḥāṣıl olur nesne degil. Müflis ü mendebūr ḳalurlar. ʿĀḳıbetü'l-emr ekşeri bu hevāda 25 ḳullāb olup boġazından aşılurlar ve baʿżıları ḥasretlerinden helāk olurlar. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 26 iksirīlerüñ düzdügi ʿamel-i altundur dir ve be-ṭarīḳü'l-istiʿāre muzaḫref nesneye kīmyā dirler. 27 **Beyt:**

Tebīre çü cengāver ü bānyā
Hem ez-eblehī bāşed ü kīmyā[443]

Kīmyā bu arada bed-aṣl içün 28 istiʿāre olınmışdur vech-i teşbīh-i ẓāhirdür, ʿamelī altunuñ da aṣlı beddür. Zīrā maddesi cevāhir-i ḫasīsedendür. 29 Ve ol żanʿatuñ kendüsine de kīmyā dirler. **Ḥāfiẓ:**

Hengām-ı teng-destī der-ʿayş-ı gūş u mestī
K'īn kimyā-yı hestī Ḳārūn koned gedā-rā[444]

30 **El-Kāfī'l-Mażmūme:** [b-y-t] **Kubītā:** Aḳ ḥalvā feṭḥ-i 31 *kāfi*le kebītā maʿnāsına. [-c-] **Kocā:** İstifhāmdur. Ḳande dimekdür lisān-ı Farsīde ḥarf-i istifhām yedidür. 022a/01 Kocā, ki, çi, çün, küdām, key, çend, der. [s-y-l] **Kusīlā:** Gücile didükleri feṭḥ-i *kāfi*le daḫı 02 mervīdür ve sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. [ş-n-ḫ-r-m] **Küşen Ḫurmā:** Erkek ḫurmā. [f-t] 03 **Güftā:** Aşlı güftdür. *Kāf*-ı ʿAcemīyile ki dile gelen söze dirler. Āḫirine *elif* ziyāde olınmışdur. 04 Maḳām-ı cevābda istiʿmāl olınur güft maḳām-ı suʾālde istiʿmāl olınur *elif*üñ ziyādesi 05 cevābı suʾālden farḳ içündür. Ammā ġālib budur ki

[441] (Şırdan dolması hoştur, paça azizdür ve baş şereflidir ama keşkek bütün bunlardan önce gelir.)
[442] El-kīmyā ʿİbrānī muʿarreb aşlı kīm ye ve maʿnā inne mina'llāhi nuḳlet min irşādi'l-ḳāṣıd ilā esniyü'l-maḳāṣıd min muṣannafāt mülkü'l-fużelā ve'l-ḥikemā Muḥammedü'l-ekfānī.
[443] (Torunun torunla savaşması hem ahmaklık hem de hile olur.)
[444] (Darlık zamanında keyfi sürmeye çalış ve sarhoş ol, çünkü bu varlık kimyanın işidir ve Karun bile kölesi olur.)

suʾāle girmez cevāba girer. **Beyt:**

06 Güftem ġam-ı to dārem güftā ġamet ser-āyed
Güftem ki māh-ı men şev güftā eger ber-āyed[445]

Bu *elif*uñ sāʾir 07 tafṣīli ṣadr-ı kitābda āḫir kelimeye lāḥiḳ olan *elif* tafṣīlinde meẕkūrdur. [f-r] **Küfferā:** 08 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ve *fā*nuñ żammesi ve fetḥası cāʾizdür ve *rā* müşeddeddür. Çiçegüñ ḳılçuġı ki çiçek 09 anuñ içinde olur talvase maʿnāsına ʿArab veʿāʾ-i ṭılaʿ dir taʿrīb idüp caġrā dirler 10 *kāf*-ı meftūḥa ile de naḳl olınur. Eṣaḥḥ *kāf*-ı muʿceme-i mażmūme iledür. Sāʾir esāmīsi ḳabā 11 lafẓında mesṭūrdur. [l-r-ʿ-n] **Gül-i raʿnā:** Figer didükleri nesne ki ʿavratlar yüzlerine sürerler. Ḳızardur 12 gül-güne maʿnāsına gül ḳaḥpe de dirler ve bir gülzāra dirler ki dükeli gülleri açılmış ola. [-m-] **Kümā:** Mantar 13 u mārūl fetḥ-i *kāf*ile *kemā* maʿnāsına. [m-ā-r] **Kümārā:** Aġıl. [m-r] **Kümrā:** Miṣlihü ġayrı adları engervā lafẓında 14 meẕkūrdur. [-n-] **Günā:** *Kāf*-ı ʿAcemīyle günāh lafẓından muḫaffefdür. **Firdevsī:**

Melek-rā be-yek-bār güftend mā
15 Ze-Yūsuf ne-dīdem hergiz günā[446]

[n-c] **Küncā:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ṣıġınacaḳ yir. Melceʾ maʿnāsına ve olacaḳ mekān 16 ve gencīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür evsaʿ maʿnāsına.[447] **Beyt:**

Ne-dāred īn dil-i ġam-nāk-ı pür-şūr
17 Şehā küncāyīʾ derd-i firāḳat[448] [449]

[n-d] **Kündā:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ve ʿAcemīyile dānā vü feylesof maʿnāsına. 18 [n-z] **Künzā:** Miṣlihu meftūhā[450] bābında tafṣīlleri olınmışdur. [n-g-ā-v-ā] **Küng-āvā:** Nā-sāz āvāz 19 ʿArabca kerīr dirler. [n-h] **Künhā:** Bir küçük aġaçdur yapraġı ṣaḳızlıḳ aġacı yapraġına beñzer. [-v-] **Güvā:** 20 *Kāf*-ı ʿAcemīyle ṭanıḳ, şāhid ve beyyine[451] maʿnāsına güvāh lafẓından muḫaffefdür. [v-r] **K'ūrā:** Ki o-rā lafẓından 21 muḫaffefdür.[452] [v-r-k-y] **Gūr-Giyā:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile ayruḳ didükleri ot gūr-giyāh lafẓından muḫaffefdür. 22 [v-ṣ-t-r-b] **Küşt-rübā:** Çaylaḳ didükleri kuş. ʿArabīde ḥavāc ü ḥadāh dirler. [v-y] **Güyā:** Ṣīġa-i 23 mübālaġadur güften lafẓından söylegen dimek olur ve hem maḳām-ı temṣīlde de istiʿmāl olınur, diyesin 24 ve ṣanasın maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ

[445] (Bende senin kederin var dedim, dedi ki bu da geçer; ona benim ayım ol dedim, dedi ki eğer ay doğarsa.)
[446] (Melek bize Yusuf'un günahından başka bir şey görmedim dedi.)
[447] -. 16. (21a/13)
[448] (Ey sevgili, senin gamınla dolu kalbimizi ne yapalım? Senin ayrılığının derdinden nereye sığınalım?)
[449] --. 16. (21a/13)
[450] *kāf*-ı meftūḥa babında. 3. (23b/27), 16. (21a/14)
[451] -. 16. (21a/15)
[452] --. 16. (21a/16)

*Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ[453] ü tedḳīḳ eylemişler ki bir güyā 25 vardur ki mürekkebdür. Būyā gibi bir cüzʿ güydur. *Kāf*-ı ʿAcemīyile güyīdenden meʾḫūẕ isimdür. Güyīden 26 maṣdardur. Maʿnāsı eyitmekdür. Merciʿī taḳṭīʿ-i ṣavtdur. Aġız ile telaffuẕ-ı ḥurūf gerekse bulınmasun ırlayıcıya 27 ki ırladuġı vaḳtin telaffuẕ-ı ḥurūf itmek lāzım degildür. Güyende dirler bülbüli anuñla 28 tavṣīf iderler. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur.[454] **Beyt:**

Evvel āred behişt māh-ı celālī
29 Bülbül güyende ber-menābir-i ḳażen-bān[455]

Güyuñ sāʾir tafṣīli güft ü güy lafẓında meẕkūrdur ve güyānuñ 30 bir cüzi *elif*-i mübālaġadur. Būyānuñ da bir cüzi būydur. Ḳoḫu maʿnāsına ve bir cüzi *elif*-i mübālaġadur. 31 Güyānuñ maʿnāsı söylegendür. Niteki bīnānuñ maʿnāsı göregen şenuvānuñ maʿnāsı işitgendür.[456] 022b/01 Bu ṣīġa lisān-ı Farsīde mübālaġa ṣīġasıdur. Ṣadr-ı kitābda āḫir kelimeye lāḥiḳ olan 02 *elif* tafṣīlinde bu maḥalle münāsib baʿżı tafṣīl ẕikr olınmışdur. Bir güyā daḫı vardur ki 03 medlūlı şol maʿnādur ki lisān-ı Türkīde andan diyeydüñ ʿibāretiyle taʿbīr iderler güyānuñ 04 iki maʿnāsı bile bu beyitde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ġonçe gül ki açılur ḫadd ü dehānuñdur senüñ
05 Bülbül-i güyā ki var güyā ziyānuñdur senüñ

Maʿnā-yı ṯānī içün olan guyā da gāh olur ki bir *yā* 06 ziyāde iderler. Güyiyā dirler. Ḫüsrevüñ bu beytinde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Besā ten pīş-i şeh ender gül-i āmīḫt
07 Ḥarīfeş güyiyā mühre fürū-rīḫt [457]

Gāh olur ki güyānuñ *elif*ni *yā*ya tebdīl iderler. Güyī 08 dirler niteki Ḫüsrevüñ bu beytinde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ḫumārīn nergiseş der-fitne cūyī
09 Meyān-ı ḫˇāb u bī-dārest güyī[458]

Bu tebdīl-i lisān Fārsīde şāyiʿdür. Meṯelā besā da dirler besī de dirler. 10 Niteki bu beytlerde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Ey besā esb-i tīz-rev ki be-mānd

---

[453] -. 16. (21a/17)
[454] olmışdur. 16. (21a/24)
[455] (Aralık ayı öncelikle cenneti getirir; bülbül, başkalarına Kudüs'te kıbleye çağırda bulunur.)
[456] işitgen olduġı gibi. 16. (21a/29)
[457] (Ne kadar çok beden, şâhın huzurunda güllere bulaşmış şekilde bir araya geldi, sözde güz ayı gibi dallar dökülüyor.)
[458] (Nergisin fitne arayışı sarhoşluğundan kaynaklanıyor, o uykunun ortasında sözü elinde tutamıyor.)

Bes ḫor-ı leng-cān be-menzil bord[459]

11 Beyt:

Her ān çi mī-güẕerd dil me-nih ki Dicle besī
Pes ez-ḫalīfe be-ḫˇāhid güẕeşt der-Baġdād [460]

12 Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa 13 Lā: Ḳāt tü vü tüy maʿnāsına sāʾir esāmīsi *tā* lafẓında mesṭūrdur ve yalvarmaḳ, lābe maʿnāsına. **14** [ā-b-r-l-ā] **Lā-ber-lā:** Güllac didükleri ḥalvā ve baʿżılar ḫānkey-i ḥalvādur didiler ve ḳāt-ber-ḳāt dimekdür. **15** To-ber-to maʿnāsına. [ā-l] **Lālā:** Gelincik çiçegi ki lāle-i deştī, lāle-i kūhī daḫı dirler ve bī-miṣl **16** ü bī-hemtā maʿnāsına meṣelā lüʾlüʾ-i lālā dirler. Naẓīri yoḳ incü dimek olur ve bir kimesnenüñ **17** atası ḳulına dirler ki kendüyi küçükden terbiye itmiş ola. Bu maʿnā Türkīde de şāyiʿ dür. **18** [ā-l-k] **Lālkā:** Başmaḳ, kefş maʿnāsına. **Beyt:**

Çü bīrūn ḫar ki nehy-i lālkā
Eşemm bāşed ān lālkā lālkā[461]

19 [b-y-n] **Lebīnā:** Niʿmetī ʿilm-i mūsīḳīden muṭrıb eyledügi nevā maʿnāsına naḳl eylemiş. **20** [-k-] **Lekā:** Siyāh güderi, dāreş maʿnāsına ve tekne ki aġaçdan iderler ve lūk didükleri **21** ḳırmızı boya ve leke ki esbāba bulaşur ʿayblı eyler. [k-t] **Lektā:** Bulamaç aşına dimişler baʿżılar lek **22** ü pek maʿnāsına diñilür[462] ki aḥmaḳ kimesneye dirler ve metāʿu'l-beyte dirler. Lek ü pek elfāẓ-ı **23** müterādifedendür ve tek-ā-pūy maʿnāsına. [n-c] **Lencā:** Bir nesneyi yirinden ṭaşra çekmek ve uyan, licām **24** ve yañaḳ, *ḥadd* maʿnāsına. [n-g] **Lengā:** Lengīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. [-h-] **Lehā:** Dilcik **25** ʿilleti ki boġazda emcek gibi olur melāje maʿnāsına Ḥalīmī *dāl*le mülāde yazmış. **El-Lāmi'l-Meksūre: 26** [-ḳ-] **Liḳā:** Ṣūret. ʿArabīdür Fārsīde daḫı şāyiʿ dür ve divīt liḳāsı. [-k-] **Likā: 27** Ayaġa giyilen çaruḳ ki siyāha boyanmış gönden ola. [y-p] **Līpā:** Ṣīrdān. Ġayrı adları **28** saḫtevā lafẓında yazılmuşdur. [y-m-v-n] **Līmūnā:** Limon ṣuyı ve limon. **El-Lāmi'l-Mażmūme:** [v-b-y] **29 Lūbyā:** Bögrülce didükleri dāne ki ḥubūb cinsindendür ve baʿżılar fiskildür dimişler. [v-f] **30 Lūfā:** Ḳayaḳoruġı ḥayy-ı ʿālem maʿnāsına. [v-f-y] **Lūfyā:** Miṣlihü vü Yunanīlerden Ḳosṭās ḥakīmüñ oġlı **31** adıdur. Meşāhīr-i ḥükemādandur. [v-n] **Lūnā:** Miṣlihü. Ḳayaḳoruġı didükleri nesne.[463] **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa:** 023a/01 *Mīm*-i meftūḥ ki fiʿller evāyiline idḫāl olınur. ʿAlāmet-i

[459] (Doğrusu ne kadar çok hızlı at var ama hepsi burada kalıyor, ne kadar çok topal yük hayvanı var ama onlar yola çıkıyor.)
[460] (Dicle'den geçenleri bırak, doğrusu benim kalbimden neler geçiyor; doğrusu (o) halifenin isteğiyle Bağdat'tan geçiyor.)
[461] (Onu eşek gibi başmaktan men edersen, o uğursuzluk başmak başmak olur.)
[462] lek ü pek maʿnāsına da gelür ki. 3. (24b/06), 16. (21b/19)
[463] -. 16. (21b/27)

nehydür. Me-dān, me-rān gibi *mīm*-i sākin ki 02 kelimenün āḫirine ilḥāḳ olınur. Żamīr-i mütekellimdür. Gerek kelime ism olsun gerek fiʿl olsun 03 isimler āḫirinde żamīr-i mecrūrdur. Mużāfun ileyh maʿnāsına cānem benüm cānım, dilem benüm göñlüm dimek olur 04 ve gāh olur ki żamīr-i menṣūb daḫı olur būy-ı gülem mest kerd gibi būy-ı gül me-rā taḳdīrindedür. Fiʿller 05 āḫirinde żamīr-i merfūʿdur. Fāʿiliyyet maʿnāsına dānistem bildim dimek olur ve gāh olur ki 06 mefʿūliyyet maʿnāsına lāḥiḳ olur. **Selmān:**

Zīr-i leb mī-dehīm vaʿde ki kāmet be-dehem
07 Ġālib ān-est ki mā-rā be-zebān mī-dāred[464]

Her ḳaçan bu *mīm*-i müfred olsa żamīr-i mütekellim-i vaḥdet olur 08 Ḳaçan kim *mīm*üñ mā-ḳablinde *yā* olsa mütekellim maʿü'l-ġayr maʿnāsına olur dānistīm gibi ki bildik dimekdür. 09 **Mā**[465] biz dimekdür naḫun maʿnāsına żamīr-i mütekellim maʿü'l-ġayrdur. [ā-r] **Mā-rā:** Bize dimekdür. Nefs-i mütekellim maʿu'l-ġayrdur. ʿAlāmet-i 10 mefʿūl ile mürekkeb olmışdur ve bizi maʿnāsına. [ā-r-ḳ-ş-y-ş] **Mār-ḳaşīşā:** Üzer otı didükleri 11 meşhūr ot *rā*nuñ fetḥası ve kesresi cāʾizdür. [ā-s] **Māsā:** Mī-āsā lafẓından 12 muḫaffefdür. **Firdevsī:**

Ber-fiten-i şeb ü rūz māsā hīç
Be-her menzilī esb-i dīger hīç[466]

[ā-s-t-v] 13 **Māstevā:** Mesteve didükleri ṭaʿām ki yoġurdla pişürürler. [ā-ḫ-v-l-y] **Māḫulyā**. [ā-l-ḫ-v-y] **Māliḫūliyā**. 14 [ā-l-y-ḫ-v-l-y] **Mālīḫūliyā:** Bu lüġat üç vechile mervīdür. Bir ʿilletüñ ismidür ki sevdādan ḥāṣıl olur 15 uyḫu getürmez lüġat-i Yunanīdür. Ebū Ẓahīr Ḫammār eydür ki mālī ile ḫūlyā lafẓından mürekkebdür. Mālī 16 sevdā dimekdür. Ḫūlyā ḫılṭ dimekdür. Çün murād itdiler ki ḫılṭ-ı sevdā diyeler mālīḫūlyā didiler 17 mecmuʿı bir isim oldı. [ā-m-y-ş] **Māmīşā:** Bir otdur. [a-n] **Mānā:** Beñzer ki dimekdür ve hemān ü hemānā vü şāyed 18 ü pindārem maʿnāsına. **Beyt:**

Dīvān k'īn mülūk-ı cihān emel şodend
Mānā ki ber-sipihr-i memālik şihāb nī-st[467]

19 Ve Niʿmetī Gebrler meẕhebinden bir meẕhebdür dimiş. [-r-] **Me-rā:** Baña dimek olur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 20 ü tedḳīḳ eylemişler[468] ki me-rānuñ aṣlı men-rādur *rā*ya muttaṣıl olduḳda menüñ *nūn*ı ḥıẕf olınmışdur. 21 Taḫīfen *nūn*uñ ḥıẕfı *rā*ya

[464] (Dudağın altıyla senin boyun üzerine söz veriyoruz ama galiba asıl olan dilimizle ifade etmektir.)
[465] -. 16. (22a/07)
[466] (Gece ve gündüzün fitnelerinden hiç kolay geçmez, burada hiçbir menzili herhangi bir at da geçemez.)
[467] (Cihan hükümdarları senin bu divanında emellerine eriştiriler, çünkü memleketlerin gökyüzünde buna benzer bir dilek yıldızı yoktur.)
[468] itmişler. 3. (25a/08)

ittiṣāl ile meşrūṭdur. Münfaṣıl olsa *nūn* ḥıẕf olınmaz Meṣelā *men kerdem* 22 dirler *me-kerdem* dimezler. *Rā*nuñ ġayrıya muttaṣıl olsa da ḥāl böyledür. Meṣelā meş dimezler meneş dirler **Beyt:**

23 Meneş tāc dādem ze-men ser-keşīd
Meneş tīġ dādem be-men ber-keşīd[469]

Me-rādaki *mīm*ile āḫir kelimeye lāḥiḳ 24 olan *mīm*üñ medlūlleri müşebbehedür. İkisi de nefs-i mütekellem żamīrleridür. Farḳları budur ki ol *mīm* ki 25 meftūḥadur. Evveli *rā*da olur. Żamīr-i münfaṣıldur. Lisān-ı ʿArabīdeki ene maʿnāsınadur. Evvel *mīm*-i sākindür 26 ve āḫir kelimeye lāḥiḳ olur dānemdeki ve dānistemdeki *mīm* gibi muttaṣıldur. Lisān-ı ʿArabīdeki nāʾ-i mażmūme 27 maʿnāsınadur.[470] Āḫir kelimeye muttaṣıl olur. Nāʾ-i ʿalimet gibi gāh olur ki żamīri cemʿ iderler. Menem dirler niteki 28 bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Menem ki kūşe-i meyḫāne ḫānḳāh-ı men-est
Duʿā-yı pīr-i muġān vird-i ṣubḥ-gāh-ı men-est[471]

29 Ol menem diyecek yirde ān menem dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ān ne men bāşem ki rūz-ı ceng-bīnī püşt-i men
30 Ān menem k'ender miyān-ı ḫāk ü ḫūn bīnī serem[472]

Men olam diyecek yirde men ānem dirler. 31 Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Men ānem ki bā-şīr-bāzī konem
Miyān-ı serān ser-firāzī konem[473]

[r-ġ-ş-y-ş] 023b/01 **Marġeşīşā:** Lisān-ı Yunanīdür bir ṭaşdur saḫḳ idüp göze çekseler nūrın ziyāde ider. 02 Maṣrūʿ boynunda götürse nefʿi vardur. [r-ġ-v] **Merġvā:** Yaramaz fāl. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *ġayn*la ve *ʿayn*-ı mühmele 03 ile daḫı naḳl eylemiş. [r-v] **Mervā:** Fāl-ı nīk. **Beyt:**

O be-men nefrīn koned men āferīn
Men ber-o mervā konem ze-o merġvā[474]

04 Bu beyt ikisine de şāhiddür. [r-v-r] **Merū-rā:** Aña dimekdür mer ū-rā lafẓından muḫaffefdür. 05 [s-t-g] **Mest-gā:** Serḫoş idici nesne żammile daḫı naḳl olınmışdur. Eṣaḥḥ fetḥiledür. [ġ-z] **Maġzā:** Niʿmetī 06 mecūsīler meẕhebinden bir maʿrūf

[469] (Tacımı çıkardığımda o bana baş kaldırdı, kılıcımı verdiğimde bana çekti.)
[470] maʿnāsınadur ki. 3. (25a/08)
[471] (Meyhanenin köşesi benim dergahımdır, meyhanecinin duası benim tan vaktimde zikrimdir.)
[472] (O ben değilim ki savaş gününde senin arkanda durayım, ben oradayım ki toprak ve kan arasında başımı görebilirsin.)
[473] (Ben aslanla oynayan o kişiyim, ben başların arasında yüce olanım.)
[474] (O bana ilenir, ben ona övünürüm; ben ona iyi fal bakarım, ondan bana kötü fal gelir.)

meẕhebdür dimiş. [f-z] **Mefzā:** Uzatma taṭvīl itme maʿnāsına. [n-ḳ-l] 07 **Menḳalā:** Şol ṣaff-ı ḳıtāle dirler ki anda merdān cengi çoḳ ola. **Hātifī:**

ʿAlemhā ḳadd-efrāẖt ez-Menḳalā
08 Çü bālāy-ı ẖūbān ser-ā-ser belā[475]

[n-g-v] **Mengevā:** Aʿlām-ı ricāldendür. Maʿnā-yı aṣliyesi ḳīmār-bāz dimekdür. [v-y-z-v] 09 **Mevīzvā:** Üzümli aş. [h-r-m] **Mehremā:** El, yüz silicek nesne ʿavām taḥrīf idüp mehreme dirler. 10 [-y-] **Me-yā:** Gelme dimekdür. **El-Mīmi'l-Meksūre:** [l-s] **Milsā:** Sergi ki üzerinde ḳurumaḳ içün 11 nesne sererler. [h-r] **Mihrā:** Görür ve görici maʿnāsına. [h-r-k-y-ā] **Mihr-giyā:** Muḥabbet otı didükleri meşhūr 12 ot. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ [476] böyle taḥḳīḳ eylemişler ki mihr-giyā muḥabbet otıdur. Lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzi mihrdür 13 muḥabbet maʿnāsına bir cüzi giyādur ot maʿnāsına aşlı giyāh-ı mihrdür. Maʿnā-yı terkībden ʿilmiyyeye 14 naḳl olıcaḳ mużāfun ileyh taḳdīm olınmışdur. Bu ḥuṣūṣ lisān-ı Fārsīnüñ ẖavāsındandur. 15 Medlūl-ı terkībīsi de mihr-giyānuñ maʿnā-yı ʿilmīsine muṭābıḳdur. Maʿnā-yı meẕkūr murād olınduġı 16 bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ber-mihr-i to tā sebze-i ẖaṭṭ-ı ser ne berāverd
Ne-şināẖt dilem ẖāṣiyyet-i mihr-giyā-rā[477]

17 Niʿmetī maḥbūb u maḥbūbuñ yüzi ve tāze vü ter yimiş ki aġaçda kemāli üzere leẕẕet bulmış ola 18 dimiş. [b-ā-n-b-ā-l] **Miyān-bālā:** Orta boylı[478] dimek olur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve depe ortası 19 maʿnāsına da naḳl eylemiş. [y-r-z] **Mīr-zā:** Big-zāde dimekdür ve aʿlām-ı ricāl olmışdur. [y-n] **Mīnā:** 20 Ṣırça-i āsmāne, künbed-i mīnā didükleri ṣırça renginde oldıġından ötüridür. **Beyt:**

Ol ki ʿaşḳuñda ṣararmışdur yüzi ayva gibi
21 Oynadur bu künbed-i mīnāyı bir elma gibi

Mevlānā Ḥalīmī vü Niʿmetī ve sāʾir erbāb-ı 22 lüġat āsmān ve gök ṣırça ve boncuḳ ve ol lācüverdī nesne ki ḳuyumcılar gümiş üzerine urırlar 23 diyü rivāyet eylemişler. **El-Mīmi'l-Mażmūme:** [ḥ-l] **Muḥallā:** Ol ṭaʿāma dirler ki bādincānı biryān 24 idüp ve biryān olmış eti üzerinde pāre pāre idüp ve üstine limon ṣıḳarlar. 25 [d-ā-r] **Müdārā:** Tevāżuʿ vü ittifāḳdan bir nevʿdür. ʿArabīdür. Lisān-ı Fārsīde de şāyiʿdür. **Ḥāfiẓ:**

26 Āsāyiş-i dü-gītī tefsīr īn dü-ḥarf-est

---

[475] (Menkala'dan sancaklar, güzellerin boynundaki bela gibi her yerde boy gösterdi.)
[476] Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ da. 16. (23b/14)
[477] (Yüzünün üzerinde ayva tüyleri bitmediği için gönlüm sevgi
[478] orta boylu. 3. (25b/10), 16. (23b/21)

Bā-dūstān telaṭṭuf bā-düşmenān müdārā[479]

27 Mevlānā Sürūrī müdārā Fārsī müdārāt ʿArabīdür mülāyemet maʿnāsına niteki muḥābā Fārsī muḥābāt 28 ʿArabīdür dimiş ucuz pazar maʿnāsına. **Ḥāfiż:**

Ey ki der-geşten-i mā hīc müdārā ne-konī

29 Sūd-ı sermāye be-sūzī vü müḥābā ne-konī[480]

[v-ā-v] **Müdāvā:**[481] Devā itmek. **Ḥāfiẓ:**

Renc-i mā-rā ki tüvān bord be-yek gūşe-i çeşm

30 Şarṭ-ı inṣāf ne-bāşed ki müdāvā ne-konī[482]

ʿArabīsi müdāvātdur. Muḥābā, muḥābāt, müdārā, müdārat gibi. [ş-t] 31 **Müştā:** Başmaḳçılar ve babunccılar muştası ve hallāc toḳmaġı. [ṭ-ṭ-r] **Muṭṭarā:** Tāze vü perdāḫt olmış ve 024a/01 cenderelenmiş nesne ʿArabīdür. [k-y-l] **Muḳīlyā:** Bir ṭaʿāmdur ki etile ve kūfte ve mūmbār ve ḳuyruḳ 02 ve buġday ve birīnç ve nohud ve baḳlā ve çükündür ve ṣoġan ve gezer ve kelem ve şalġam ve gendnā ile pişirürler. 03 Muḳbel daḥı dirler. [k-ā-f] **Mukāfā:** Mükāfāt lafẓından terḫīm olınmışdur. **Beyt:**

Nehengī to k'ender nigū dāşten

04 Mükāfā ne-dānd coz o bāşten[483]

[v-m-y] **Mūmīyā:** Ol meşhūr dārūdur ki bir kimesne 05 yüksek yirden düşicek yā muḥkem ḍarb yiyicek yā bir yiri şınıcaḳ içürirler bā-ẕen Allāhu 06 teʿālā şifā bulur. **Ḥāfiẓ:**

Dil-ḫaste-i men gereş himmetī hest

Ne-ḫˇāhid ze-sengīn-dilān-ı mūmīyā[484]

07 [h-r] **Müherrā:** Eriyü pişmiş nesneye dirler. **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūnu'l-Meftūḥā:** 08 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki lisān-ı Fārsīde degül 09 maʿnāsınadur. ʿArab dilinde ol maʿnādan leys ile taʿbīr ider. Meṣelā er degil[485] diyecek yirde 10 ʿAcem nā-merd-est dir. ʿArab leysü bi-recül dir. Ḫıred-mend degildür diyecek yirde nā-ḫıred-mend-est dir. 11 **Beyt:**

Ḫudāyā ḫıred baḫşen be-ḫıred-nüvāz

---

[479] (Şu iki sözün tefsiri iki cihanda da mutlu olmanın habercisidir: Dostlarla iyi olmak, düşmanla da iyiymiş gibi görünmek.)
[480] (Ey sen! Bizim dönüşümüzden dolayı hiç merhamet etmezsin, sermayedeki kazancın yanıp kül olmasına hiç acımazsın.)
[481] -. 16. (23b)
[482] (Acılarımızı gözünün bir köşesine sıkıştırabilirsin, insafının şartı devanın olmayacağıdır.)
[483] (Timsahı iyilik içinde tutman, mükafat dışında başka bir şey değildir.)
[484] (Eğer ben gönül hastasına ondan bir yardım varsa ben neden mumiya darısının ağır gönüllülere olan devasını isteyeyim.)
[485] degildür. 3. (26a/05)

Hemān nā-ḥıred-mend-rā çāre-sāz[486]

Gāh olur ki *nā*dan 12 *elifi* ḥıẕf iderler. Yirine *hā*ʾ-i ġayr-ı melfūẓa getürürler. **Beyt:**

Ān ne-men bāşem ki rūz-ı ceng bīnī püşt-i men

13 Ān menen kʾender miyān ḫāk u ḫūn bīnī serī[487]

Sāʾir tafṣīli ne ẕikrinde mesṭūrdur. *Nī* ki lisān-ı 14 Farsīde yoḳ maʿnāsınadur. ʿArab dilinde ol maʿnādan lafẓ-ı *lā* ile taʿbīr iderler. Meṣelā *bir nesneden* 15 *var mı* diye ṣorılduḳda *yoḳ* diyecek yirde ʿAcem *nī* dir. ʿArab *lā* dir. *Yoḳdur* diyecek yirde 16 *nī-st* dirler. *Yaşdan ve ḳurudan nesne yoḳdur* diyecek yirde. ʿArab *lā ruṭubin u lā yābisin* 17 *illā fī-kitāb* dir. ʿAcem *nī ter-est ü nī-ḫaşek* dir. **Beyt:**

Çonān kāmil ki nī-germ-est ü serd

18 Çonān ʿādil ki nī-ḫaşek[488] ü nī-ter[489]

Nā ile *nī*nüñ farḳı vardur. Birinüñ istiʿmāli ṣaḥīḥ olduġı yirde 19 āḫirüñ ṣaḥīḥ olmaz. Meṣelā *nā-merdī* dirler *nī-merdī* dimezler. *Merd nī-st* dirler. *Merd nā-st* dimezler. 20 *Nī*nüñ sāʾir tafṣīli maḥallinde meẕkūrdur. Lisān-ı Fārsīde *bā*ʾ-i ʿArabīyle bī şol maʿnāyı ifāde 21 ider ki Türkī dilde andan *–sız* ile taʿbir iderler. Meṣelā Türk dilsiz didügi yirde ʿAcem bī-zebān dir. 22 *Nişānsız* diyecek yirde ʿAcem *bī-nişān* dir. **Beyt:**

Ger kesī vaṣf-ı o ze-men porsed

23 Bī-dil ez-nī-nişān[490] çi güyed bāz[491]

Nā ile *bī*nüñ farḳı buradan ẓāhir olur birinüñ istiʿmāli 24 ṣaḥīḥ olduġı yirde birinüñ istiʿmāli ṣaḥīḥ olmaz. Meṣelā nā-dān dirler bī-dān dimezler. 25 Baʿżı yirde ikisinüñde istiʿmāli ṣaḥīḥ olur nā-kes de dirler bī-kes de dirler. 26 Nā-zen de dirler bī-zen de dirler. Ammā maʿnāları muḫtelifdür. Nā-kesüñ maʿnāsı kimse degildür. 27 Bī-kesüñ maʿnāsı kimsesizdür. Nā-zenüñ maʿnāsı ʿavratsızdur. **Ammā:** Nā-merd müstaʿmeldür. 28 Öyle diyecek yirde ne-zen dirler. Er degildür ʿavrat degildür diyecek yirde ne-zen-est 29 ü ne-merd dirler. *Bī*nüñ sāʾir tafṣīli maḥallinde meẕkūrdur ve lüġat-ı Farsīde maʿnā-yı nefy 30 içün ki lisān-ı ʿArabīdeki *lem* maʿnāsıdur. *Nūn*-ı meftūḥa vażʿ olınmışdur. Meẕkūr ḥarf 31 ḳaçan ki fiʿle dāḫil olur. Fiʿlüñ maʿnāsını fāʿilinden nefy ider. Muttaṣıl istiʿmāl olınıcaḳ 024b/01 ne-dād ü ne-dihed dirler. Ammā ḳaçan ki fiʿlden muttaṣıl ü müstaḳil istiʿmāl olınsa āḫirine ḥarf-i *yā* 02 ilḥāḳ olınur. *Nī* dinür. Ḥareket-i aṣliyyesi ki

---

[486] (Ey Allah'ım; akıl veren akıl sahibine sahip çık, akılsız olana da yardım et.)
[487] (O ben değilim ki savaş gününde senin arkanda durayım, ben oradayım ki toprak ve kan arasında başımı görebilirsin.)
[488] ḫaşek-est. 3. (26a/13)
[489] (O kadar dengeli ki ne sıcak ne de soğuktur, o kadar âdil ki ne kuru ne de ıslaktır.)
[490] ez-bī-nişān. 3. (26a/18)
[491] (Eğer bir kişi onun vasfını benden sorarsa, nişansız ve kalpsiz olduğunu niye söyleyeyim?)

fetḥa ider. Kesreye tebdīl olınur. Ammā isme 03 dāḫil olıcaḳ ol ism eger müştaḳ ise dān gibi. Bīnā gibi. Ḥarf-i nefyüñ āhirine *elif* 04 ziyāde iderler. Nā-dān u nā-bīnā dirler. Ne-dān, ne-bīnā dimezler. Āḫirinde ḥarf-i *hā* ziyādesiyle de 05 istiʿmāl olınmaz ne-dān, ne-bīnā dimezler ve eger müştaḳ degil ise cāmid ise üç vechden ḥālī 06 degildür. Biri budur ki ol ismüñ medlūli ẕāt-ı muḥaż ola ser gibi, der gibi, biri de buña medlūli 07 vaṣf-ı ṣarf ola. Reyb gibi şekīb gibi. Biri daḫı bu ki medlūli ẕāt-ı mevsufa ola bir vaṣf-ı 08 zāʾide ism-i meẕkūrda żımnen delālet ola. Merdī gibi. Recūliyyet gibi ki lisān-ı Türkīde andan erlik 09 ile taʿbīr iderler. Bir vaṣf-ı zāʾid ki merdde ve recülde tażminen ol vaṣfa delālet vardur. Ḳısm-ı 10 evvelden ve ṣānīden olan isme ḥarf-i nefyine yalñuz dāḫil olur. Ne *elif*le dāḫil olur. Belki *hā* ile 11 dāḫil olur. Meṣelā ne-ser, ne-pāy, ne-zībāy, ne-şekībāy dimezler. Nā-ser, nā-pāy, nā-zībāy, nā-şekībāy 12 dimezler. Belki ne ser, ne pāy, ne zībāy, ne şekībāy dirler. Ḳısm-ı ṣāliṣden olan isme 13 yalñuz dāḫil olmaz. Belki *hā* ile dāḫil olur. Meṣelā ne-merd dimezler, yā nā-merd dirler yā ne merd dirler. 14 Meẕkūr *nūn elif*le *hā* ile münferid olduġı ḥālde lisān-ı ʿArabīdeki lem maʿnāsına ifāde ider. 15 Niteki işāret olındı. Meṣelā ʿArab *lem yaḍribu* dir. ʿAcem *ne-zed* dir. Urmadı diyecek yirde 16 münferid olmayup *hā* ile bile olıcaḳ lisān-ıʿArabīdeki *lā* maʿnāsına ifāde ider. Meṣelā 17 ne erdür ne ʿavratdur diyecek yirde ʿArab *lā recülün ü lā imāretün* dir ʿAcem *ne merd-est ü ne zen* 18 dir *elif*le bile olıcaḳ lisān-ı ʿArabīdeki *leyser* maʿnāsın ifāde ider. Meṣelā ʿālim degildür 19 baṣīr degildür diyecek yirde ʿArap *leysü bi-ʿālim*, *leysü bi-baṣīr* dir. ʿAcem *nā-dān ü nā-bīnā* dirler. 20 Niteki işāret olındı *nūn*-ı sākin ki kelimenüñ āḫirine lāḥiḳ olur. ʿAlāmet-i maṣdardur. 21 Dāden ü dīden gibi. [ā-e-s-t-v] **Nā-Astevā:** Ḫāʾin olan kimesne. [ā-p-r-v] **Nā-pervā:** Serāsime ve ḳorḳmaz 22 ve ḳayırmaz ve eksigi degil dimekdür. **Şems-i Faḫrī:**

Penāh-ı mülk-i Süleymān şehen-şeh-i Īrān
Ki āsmān ze-meʿālī-i o-st nā-pervā[492]

23 [ā-b-y-n] **Nā-bīnā:** Görmez göz. [ā-p-y-d] **Nā-peydā:** Belürsüz, nā-bedīd maʿnāsına. [ā-ḫ-d] **Nā-Ḫudā:** Gemicilerüñ 24 başı mihter-i mellāḥ maʿnāsına. [ā-r-b] **Nārebā:** Enār aşı ve nār-denk didükleri. [ā-r-v] **Nārevā:** Miṣlihü. 25 Lisān-ı Fārsīde *vāv*ıla *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. [ā-ş-t] **Nāşitā:** Viresi *nisye* 26 maʿnāsına ve henüz ḳarnı aç olan kimesne. **Kemāl:**

Maḥrūm ān gürisne ki ber-ḫˇān-ı pādişāh

[492] (Hz. Süleyman'ın mülkünün sığınağı, İran'ın padişahlar padişahı olduğundan felek onun yüceliğinden serseme dönmüştür.)

27 ʿÖmrī nişeste bāşed ü gūyend nāşitā-st[493]

Niʿmetī aç ḳarnına ve yād, bīgāne ve ḳuşluḳ vaḳti ve çüft 28 maʿnāsına naḳl eylemiş. [ā-ş-k-ī-b] **Nā-şekībā:** Ṣabırsız dimek olur. [ā-ş-n] **Nā-şinā:** Yād, bīgāne 29 maʿnāsına *Vesīleti'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi cüft, viresi, nisye maʿnāsına naḳl eyledi.[494] [ā-m] **Nāmā:** Artıcı 30 ziyāde olıcı maʿnāsına. [ā-n-y] **Nāniyā:** Ekmekçi, ḫabbāz maʿnāsına. [ā-n-v] **Nānvā:** Miṣlihü. [ā-h-m-t-ā] **Nā-hemtā:** Miṣālsüz 31 mānendsiz ve żıddsız maʿnāsına da gelür. [ā-h-v] **Nā-hevā:** Miṣlihü Niʿmetī vü *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi böyle rivāyet 025a/01 eylemişler. [b-r-d-h-ḳ-b] **Nebürde-ḳabā:** Ṣavaş libāsı. **Esedī:**

Be-yārīd güftā sipāh-ı ġazā
02 Nebürde-ḳabā vü külāh-ı me-rā[495]

[r-k-d] **Nerekdā:** Ġāyetde mīrem ü ḥarīş ü yalancı [-z-] **Nezā:** Süd, leben, ḫalīb maʿnāsına. [ş-v] **Neşvā:** 03 Aluç yimişi. [-m-] **Nemā:** Artmaḳ ziyāde olmaḳ maʿnāsına. [-v-] **Nevā:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bi'l-feṯḥ ve'ż-żımm fī 04 baʿżu'l-ḳütüb kelāhemā bi'ż-żımm ü yü-fehm min baʿżhā kelāhemā bi'l-feṯḥ dimiş. Ġınā vü revnāḳ ḥāl ü yarıḳluluḳ 05 ve behre ve çekirdek ve ṭūṭī ḳuşı ve sipāh u leşker maʿnāsına ve bir nevʿ sāz adıdur ki çalarlar ve ʿilm-i 06 mūsiḳīden bir meşhūr perde[496] adıdur. Hindūşāh-ı Nahcivānī on iki perdenüñ esāmisini 07 bu naẓmda cemʿ itmişdür.[497] **Naẓm:**

Nevā vü Rāst Ḥüseynī vü Ruhāvī vü ʿIrāḳ
Hicāz u Zengule vü Būselik bā-ʿUşşāḳ[498]
08 Dīger sipāhān u bāḳī büzürg ü zīr-efgend
Esāmī-i heme perde-est bā-ıṭlāḳ[499] [500]

09 Dostān u öc ki iki kişi daʿvā idüp öceşirler ve ṭutu, girev ü rehin maʿnāsına. **Firdevsī:**
10

Ber-men firistī be-resm-i nevā
Be-dīn-i ḫūb-güftār bāşed nevā[501]

Maġribī:

Ān reften ü āmeden kocā şod
11 Kārī be-nevā çi bī-nevā şod[502]

---

[493] (Padişah'ın sofrasından mahrum olan o aç kişi, bir ömrü oturarak ve açlığını söyleyerek geçirir.)
[494] İrād eylemiş. 16. (23b/28)
[495] ("Ordumu, savaş zırhımı ve tolgamı getirin!" dedi.)
[496] maḳām. 16. (24a/05)
[497] --. 16. (24a/06)
[498] (Uşşak ile Neva ve Rast, Hüseynî ve Ruhâvî ve Irak, Hicaz ve Zengule makamları.)
[499] (Diğer askerler ve büyük-küçük geri kalan hepsinin isimleri bir perdeyle bağlantılıdır.)
[500] --. 16. (24a/06)
[501] (Benden bütün bu yeni hâlleri gönderdin, beni güzelliğin göreneğine rehin verdin.)

Firdevsī:

Firistād b'āyed ber-o Nevā
Eger bī-kerd k'ān ne-dāred revā[503]

12 ʿUnṣurī:

Reh-i rāhū[504] gerçi bī-ḥadd zedem
Nevādir-i Ḥicāz u Nevā yāftem[505]

Pindār, ḫaṭarī, zindān maʿnāsına da **13** gelür dimiş. **Beyt:**

Nevā nī-st hīç kārem-rā
Tā dilem nezd-i zülf-i o be-nevā-st[506]

Beyt:

14 Dilem nevā-st behr-i to-ey nev-āyīn-büt
Me-kon baḫīre-i to cānem çü dil esīr-i nevā-st[507]

Bu beytlerde **15** nevā, zindān maʿnāsınadur diyü naḳl eylemiş. [v-c-s-t] **Nev-cestā:** Yeñi dikilmiş bāġ. [y-ā-n-b] **Ney-enbā: 16** Ḳamış ev ve ḳamışdan ḥışār. [-y-] **Neyā:** Dede, *cedd* maʿnāsına ana cānibinden olsun ve baba **17** cānibinden olsun fetḥa ile ve kesre ile mervīdür. **Niẓāmī:**

Reh ü resm-i neyā k'ān çün güẕārem
18 Ze-şāhān küdeşte şerm dārem[508]

[y-ā-s-ā-y] **Nī-āsāyā:** Diñlenemezsin dimekdür. **Firdevsī:**

19 To ez-Mesīḥ-güne nī-āsāyiyā
Behr-i rezem ü her kār-ı pīşāyiyā

En-Nūni'l-Mażmūme: [ġ-v-ş] **Nuġoşā: 20** Mecūsī meẕheb ü āyinlerinden birinüñ adıdur. **Faḫrī:**

Ez-bes ki kibr ü kāfir der-rāh-ı Ḥaḳ be-geştī
21 Der-Rūm u Hind ü Ermen mensūḫ şod Nuġoşā[509]

Ve bir ṣanem adıdur. [-v-] **Nüvā:** *Nūn*uñ fetḥasıyla **22** nevā maʿnāsına ki mūsiḳī

---

[502] (O gidiş geliş nereye kayboldu? Bereketli olan iş neden bereketsizleşti.)
[503] (O davadan bize ne gönderilip geldi, eğer bir şey olmadıysa bu reva mıdır?)
[504] reh-i rāhūy. 3. (27a/16), 16. (24a/09)
[505] (Rehavî usulünü defalarca çalsam da makamı Hicaz ve Nevâ'da buldum.)
[506] (Benim tehlikeyle hiç işim yoktur, çünkü benim gönlüm onun saçının huzurunda güvendedir.)
[507] (Ey görülmemiş güzellikteki sevgili! Gönlüm senin aşkına tutsal olmuştur. Maddiyata esir olan gönlümü hayran bırakma.)
[508] (Atalarımın gelenek göreneğinden ve yolundan öyle geçerim, şahların (yolunun) son bulmasından çekinirim.)
[509] (Doğrusu kibirli ve kafirken, Allah'ın yoluna ulaştın; Rum'da, Hind'de, Ermenistan'da Mecusi mezhebinin ayinleri son buldu.)

perdelerinden bir maḳām adıdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa:** 23 *Vāv*-ı meftūḥa lisān-ı ʿArabda ḥarf-i ʿaṭıfdur. Zebān-ı Fārsīde daḫı ḥarf-i ʿaṭfdur. Lākin 24 Fārsīde mażmūm oḳınur. Efṣaḥ budur ki maʿṭūf ile maʿṭūf-ı ʿaliyye mā-beyninde yazıla 25 oḳınmaya. Āḫir maʿṭūf ʿaliyyeyle iktifā olına illā meger *elif* ü *yā*dan ṣoñra vāḳiʿ olmış ola. Maʿṭūfuñ āḫiri mażmūm olınmaḳ vācibdür ve kitābet-i *vāv* daḫı vācibdür, sürūrī. Ol 26 vaḳtin *vāv* mażmūm telaffuẓ olınur. **Beyt:**

Pārsā vü Ṣūfī vü Rind ü Ẓarīf
Vaṣfhāy-ı men şode der-vaḳthā[510]

27 Beyt:

Çü ʿAnḳādān-ı verā düşmen çü ṣaʿve
Çü şeh-bāz-est o vü ḫaşm sārenc[511]

28 Ve gāh olur ki żarūret-i veznden ötüri māḳablinüñ āḫirini işbāʿ-ı żammıla telaffuẓ iderler. **29 Hamām-ı Tebrīzī:**

Ber-ser ü çeşm-i men güẓer kon tā
Cūybārī be-küll-i be-yārāyī[512]

Ve gāh olur żarūretden ötüri 30 *vāv* meftūḥ telaffuẓ iderler. **Beyt:**

Pür-ez-renc kerded ser-ā-ser zemīn
Vü gītī şeved pür ez-şimşīr ü tīr[513]

31 Kesāyī:

Be-girye dih be-ġalebe[514] seporzev[515] ü ḫīm[516] heme
Ve girīstim be-dozded be-zeneş denāvān kon[517]

Eger āḫir 025b/01 kelimeye mulḥaḳ olan *vāv*-ı sākine māḳablinüñ ḥareketi *vāv* cinsinden ola. Ḫorāsānīler ḳatında edāt-ı 02 taṣġīrdür. Meṣelā piserev, duḫterev, şarābev, kebābev dirler ve lisān-ı Fārsīde *vāv*ile *bā* vü *fā* arasında 03 tebādül ü tevāḫī vardur. Nāv ü nāb, ve āf ü āv ü āb gibi ve her *vāv*-ı sākin ki kelimenüñ āḫirine 04 gelür māḳabli mażmūm olsa andan ṣoñra bir *yā* ilḥāḳ itmek cāyizdür. Āhū vü āhūy ve rū vü rūy gibi 05 ism-i cinsdür. Cemīʿ işlerde istiʿmāl olınur. Ġūr-vā, bulġūr-vā, sumāḳ-vā gibi ve kelime taḥassürde vā ḥasretā 06 gibi ve açuḳ ve açmaḳ maʿnāsına. **Beyt:**

---

[510] (Zaman zaman Fars, Sofi, Rind ve Zarif olarak anlatıldım.)
[511] (Arkası Ankalar gibiyse düşman karşında bir kuyruksallayan kuşu gibidir, sen Kartal gibi olduğunda düşmanı ötleğen kuşu gibidir.)
[512] (Başımın üstünden ve gözlerimin önünden geç öyle ki bana bir nehir getirip bütünüyle doldurasın.)
[513] (Yeryüzü baştan başa acıyla doldu ve dünya kılıç ve oklarla dolu oldu.)
[514] **Ġalebe:** Ṣaḳsaġan.
[515] **Seporz:** Ṭalaḳ, *ṭ ḥ āl* maʿnāsına.
[516] **Ḫīm:** Şikenbe ḳazındısı.
[517] (Saksağan bütün açlığıyla ağladı bend de hırsızın çalmış olduğu o kadına ağladım.)

Der-ḫızāne-i raḥmet be-ḳufl-i ḥikmet būd
Zamān-ı devlet-i māder resīd ü der-vā şod[518]

07 Beyt:

Dil-ber-i ʿayyār-ı men ḫande-zed ü dil-rübūd
Rūy-ı vefā-rā nühüft rūy-ı cefāvā nümūd[519]

08 Ve şādī vü rāḥat maʿnāsına ve gīr ü bāz maʿnāsına vā kerden girü eylemek ve dāşten girü ṭutmaḳ yaʿnī menʿ **09** eylemek. **Laṭīfī:**

Nī-st ʿaceb ger ḫaşmāvā zenem
Çünki be-merdān-ı nīm vāz-zenem[520]

Ve taḥsīn-i lafẓ içün **10** gelür ve edāt-ı muṣāḥabet ve muḳārenet daḫı olur. *Bā* maʿnāsına zīrā *bā* ile *vāv* arasında tevāhī **11** vardur, der ü pīşvā maʿnāsına daḫı gelür. ʿArabīde merreten baʿd āḫirī maʿnāsına. [e-l] **Vālā:** Miḳdārda ve himmetde **12** yüce olan, büzürg-vār ü bülend-şān ve dost u bendegī maʿnāsına ve vāle didükleri ince ṭoḳınmış **13** ḥarīr [e-v] **Vāvā:** Oyuḳlar maʿnāsına. [e-h] **Vāhā:** Aşlar cemʿ ṣīġasidür. [-b-] **Vebā:** Ṭāʿūn. [-r-] **Verā:** O-rā **14** lafẓından muḫaffefdür. Anuñçün dimek olur ve aña ve anı maʿnāsına.[521] [r-s-] **Versā:** Ṣıġırcıḳ didükleri **15** ḳuşcaġız ʿArabca zürzūr dirler. [r-k] **Verkā:** Çaylaḳ sāʾir adları gūşt-rübā lafzında mesṭūrdır **16** ve gügercin, ḥamāme maʿnāsına ve ḳaramıḳ yimişi didükleri siyāh dānecikleri ekin içinde biter. [r-n] **Vernā:** **17** Gökçe gügerçin ʿArabca verḳāʾ maʿnāsına bu maʾnāya ġayrı adları kebūter-bīnā lafẓında meẕkūrdur ve ḳumrī ve arpa **18** ve buġday ḳarışmış un ve yigit bernā ve şāb maʿnāsına. [r-y] **Veryā:** Büyük demür toḳmaḳ **19** [s-t] **Vestā:** Tefsīr-i ṣuḥuf-ı Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* sāʾir esāmīsi *Āstā* lafẓında mesṭūrdur. **20** [ş-t] **Veştā:** Miṣlihü ve diri, zinde vü ḥayy maʿnāsına. [-ġ-] **Veġā:** Kārzār u ceng, ʿArabīdür. **ʿUnṣūrī:**

21 Rūz-ı veġā ze-kerden düşmeneş ez-ser ʿalem
Hemçü şuʿbedān be-dem-i mühre rübāyed ejdehā[522]

[-f-] **Vefā:** ʿAhdine **22** durmaḳ ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [-n-] **Venā:** Yaban gügerçini ve irkek ḳumrī. [-v-] **Vevā: 23** İyü fāl mervā maʿnāsına. [y-d] **Veydā:** Yitük ve eksik żalle ve nāḳış maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

---

[518] (Rahmet hazinelerinde hikmetin kilidi bulunurdu, annenin mutluluğu zamanı ulaşınca kapı da açıldı.)
[519] (Benim hileci sevgilim gülümsedi ve gönlümü kaptı sonra vefa yüzünü gizleyip cefa yüzünü gösterdi.)
[520] (Eğer ben düşmanlarıma vursam buna şaşırılmamalı, çünkü ben erkek gibi görününlere vururum.)
[521] --. 16. (24b/13)
[522] (Savaş gününde onun düşmanı sancağın başında bulunur, tıpkı bir sihirbaz gibi ejderhanın ağzındaki mührü çözer.)

Çü nesl-i ādemiyān bād devletet bāḳī

24 Çü şaḫṣ-ı Ehremenān bād düşmenet veydā[523]

[y-r] **Veyrā:** Aña ve anı dimekdür. **El-Vāvi'l-Meksūre: 25** [y-d] **Vīdā:** Yitük ve eksik *vāv*uñ fetḥāsıyla daḫı rivāyet olındı. [y-r] **Vīrā:** Bir nesneyi añmaḳ yād itmek maʿnāsına. **26 Nevʿ-i Evvelehu El-Hāi'l-Meftūḥa 27** Ḥarf-i *hā* kelimenüñ āhirinde iki dürlü olur. Birisi *hā*'-i aṣlī ki cemīʿ ḥālātda *hā* telaffuẓ olınur. Kemret **28** ü hemret gibi. İkincisi *hā*'-i ʿālāmetdür ki telaffuẓda daḫli yoḳdur. Hemān mā-ḳablinüñ fetḥāsın ḥıfẓ **29** itmek içün ilḥāḳ olınmışdur. Bende ve efkende ve dermānde gibi. Ḥālet-i tavṣīfde ve ḥālet-i iżāfetde **30** yine *hā* ṣūretinde yazılur ve *yā* oḳınur üzerine bir hemze yazılur. Şehzāde-i civān-baḫt u nev-bāde-i **31** bāġ-i mükerremet gibi *elif* ü *nūn* ile cemʿ olınsa ve *yā*'-i maṣdariyye ilḥāḳ olınsa *kāf*-i ʿAcemīyile tevessül olınur. 026a/01 Şehzādegān ü hem-key gibi ve ʿArab lüġatinde āḫirinde *hā*'-i teʾnīṯ olan isimler Fārsiye naḳl olınduḳdan **02** ṣoñra bu ḳabīleden olur. Ġamze vü ḥamze gibi veyā ḫod *tā*'-i aṣlī gibi telaffuẓ olınur. Uzun yazılur. **03** Saʿādet, hidāyet gibi gāh olur ki *hā*'-i ʿalāmet muḥāẕātında vezn żarūretinden ötüri **04** bir ḥarf-i sākine iḥtiyāc olınur. Ol vaḳt daḫı ṣarīḥ *hā* telaffuẓ itmek ḳabīḥdür. Efṣaḥ **05** budur ki fetḥayı segrek telaffuẓ eyleyeler. Şöyle ki ne ṣarīḥ *hā* telaffuz olına ve ne *tā*. **Laṭīfī:**

06 Ey şāh-ı sitemkāre ve'y dilber-i ʿayyāre

Tā key dil-i bī-çāre bāşed be-firāḳat ḫūn[524]

Āḫir kitābda bābü'l-*hā*'-i **07** Nevʿ-i Evvelehu El-*Hā*'i'l-Meftūḥa evvelinde bu maḥalle mutaʿallıḳ ḫayli tafṣīl olınmışdur. **Hā:** Edāt-ı tenbīhdür. Ḥāżır **08** ol dimekdür ve edāt-ı cemʿdür. Āḫir isme lāḥiḳ olur. Ol ismüñ medlūlinde maʿnā-yı cemʿini **09** ziyāde ider. Meṣelā gülüñ, lālenüñ āḫirine lāḥiḳ olsa güller, lāleler maʿnāsın ifāde ider. **Beyt:**

10 Men hemçü āb u ḫākem ü to āfitāb-ı dāyir

Gülhā vü lālehā dihem ez-terbiyyet konī[525]

ʿUmūmı vardur. Cemādda **11** istiʿmāl olınduġılayın nebātda vü ḥayvānda daḫı istiʿmāl olınur. Esphā, leşkerhā dirler. Aʿżā-yı **12** insānī de bu edātla cemʿ iderler. Tenhā dirler Cānhā dirler. **(ʿ):**

Ḫoş mī-revī be-tenhā tenhā fedā-yı cānet[526]

---

[523] (Devletin tıpkı insanoğlunun nesli gibi sonsuza kadar kalsın! Düşmanın tıpkı kötülerin şahsı gibi yok olsun!)

[524] (Ey sitemli padişah ve ey hileci sevgili! Bu çaresiz gönül ne zamana kadar senin ayrılığından kan dökecek?)

[525] (Ben tıpkı su ve toprak gibiyim, sen ise dönen güneş gibisin, ağzımda güller laleler terbiye oldular.)

[526] ("Ey sevgili!" hoşça git, senin canına yalnız tenler feda olsun!)

13 Beyt:

Zebān-ı tīġhā-yı nīze vü tīr
Şode der-ḫūn-ı cānhā çāşīni-gīr[527]

Ammā ol ʿibārete ki anuñla **14** cümleden taʿbīr olınur. Meẕkūr edāt lāḥiḳ olmaz. Meṣelā şāhhā, merdhā, zenhā, keshā, merdümhā **15** dimezler. Belki şāhān, merdān, zenān, kesān, merdümān dirler. [-b-] **Hebā:** Tozuñ ġāyet incesi **16** ġubār-ı raḳīḳ maʿnāsına. ʿArabīdür. [-r-] **Herrā:** Sırr-efşān maʿnāsına ve busaḳ ve ṭuman ʿArabca żabāb **17** maʿnāsına. **Edāyī:**

Ze-berḳ-i sinān ü ze-herrā-yı tīġ
Zemīn ü zamān ḫord dirīġ[528]

Firdevsī:

18 Ze-herrā-yı espān u āvāz-ı kūs
Hemī āsmān ber-zemīn dād būs[529]

Niʿmetī vü *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem*[530] sırr-efşān, bāṭıl u beyhūde **19** söyleyen dimişler. Bu maʿnāya ʿArabīdür. [r-ā-v] **Herāvā:** Bülbül ü herāvāz dimekdür. [z-e-r-ā-v] **Hezār-āvā:** **20** Üç vechile istiʿmāl olınur. Biri oldur ki āvā lafẓı tavżīḥ-i murād içün ilḥāḳ olınur. Hemān **21** nefes-i bülbül ḳaṣd olınur. İkinci teşbīh içün ilḥāḳ olınur. Yaʿnī bülbül ṣadālı. Üçünci āvā hezār **22** lafẓınuñ mümeyyizi ola yaʿnī biñ ṣadālu. **Şems-i Faḫrī:**

Sezed ki ehl-i hüner çün hezār-āvā nīz
23 Borend cümle be-taḥsīn-i o hezār-āvā[531]

[z-e-r-p] **Hezār-pā:** Çıyan didükleri ki ḥaşerāt-ı arżdandur. **24** Sāʾir esāmīsi çihl-pā lafẓında meẕkūrdur. [s-t-e-s-t] **Hest-estā:** Cādūluḳlar dimek olur. **25** [-l-] **Helā:** Ḥarf-i tenbīhdür. ʿArabīde elā gibi agāh ol dimekdür ve belī dimekdür ve ḳorḳu ve hele dimekdür. **Beyt:**

Vaḳt-i ʿayş u mevsim-i şādī vü hengām-ı şebāb
26 Penc-rūz-ı eyyām fırṣat-rā ġanīmet-dān helā[532]

Ve ʿArabīde bir lafẓdur ki **27** deveyi ve atı zecr ile sürmek içün dirler. [-m-] **Hemā:** Ḳatı yaġmur, bārān-ı saḫt. [m-e-r] **Hemārā:** Dāʾimā **28** maʿnāsına. [m-ā-n] **Hemānā:** Mānā maʿnāsına beñzer ki dimekdür ve hemān ü hemānā maʿnāsına gelür ve lākin hemānā **29**

[527] (Senin ok ve mızrak gibi sivri uçlu dilinin yüzünden canlar hep kan tadıcı oldular.)
[528] (Mızrakların yıldırımından ve kılıçların bağlılığından eyvah, ne yazık ki zemin ve zaman yenilmiş.)
[529] (Atların sır saçan adımlarından ve davul sesinden gökyüzü yeryüzüne eğilerek öpücükler yağdırdı.)
[530] şāḥibi. 16. (25a/16)
[531] (Hüner sahipleri bin tane de olsalar, onlara bülbül sesleriyle anılmak yaraşır.)
[532] ([Bu zaman] eğlence vaktidir, mutluluk mevsimidir ve tazelik zamanıdır. Şu kısa sürenin fırsatını bil ve haydi onun ganimetlerini elinde tut!)

ḳarībde müstaʿmeldür. Mānā ʿāmdur. Ḳarībe vü baʿīde şāmildür. **Şems-i Faḫrī:**

Ez-ḳāf tā-be-ḳāf meʾmūr ḥükm kerded

30 Mānā ki kerded īmdūn nezdīk şod hemānā[533]

Niʿmetī ve gīrev ve şöyle ve çonān būd ve hemçīn ü şanasın 31 ve şöyle şanursın ve ḫayāl ve hemāndem maʿnālarına rivāyet eylemiş. [h-p] **Hem-pā:** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 026b/01 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki lisān-ı Farsīde hem muvāfiḳ 02 maʿnāsınadur. İki kişinüñ yürimekde ayaḳları birbirine muvāfiḳ olsa. Anlara hem-pā 03 dirler. Başları uyuşsa hem-ser dirler. Yolları uyuşsa hem-rāh dirler. Yılları uyuşsa 04 hem-sāl, ṭoġdıḳları vaḳt birikse hem-zād dirler ve nefesleri uyuşsa hem-nefes ü hem-dem dirler. 05 Birbirinüñ sırrın ġayrıñun gizledügine vāḳıf olsalar. Ol cihetden muvāfaḳatları 06 olsa onlara hem-rāz dirler. Pādāşuñ ki maʿnā-yı terkībīsi ayaḳdaşdur. Aşlı 07 pāy-taşdur. Yā ḥıẕf olınmışdur. *Tā dāl*a tebdīl olınmışdur. *Taş*uñ maʿnāsı ortaḳdur. 08 Şerīk maʿnāsına niteki maḥallinde beyān olınur. Maʿnā-yı aşliyesi iʿtibārıyla pādāş 09 hem-pādān eblaġdur. Hem-pālıḳ maʿnāsında kemāliyle münāsebet olıcaḳ pādāş dirler. 10 Kanne ayaḳları perkmişdür ve hem-serde vü hem-sirde ve sāʾirlerinde daḫı ḥāl üzeredür. [m-t] 11 **Hemtā:** Beñdeş, naẓīr maʿnāsına. [m-v] **Hemvā:** Ārzū, hevā maʿnāsına. [n-c] **Hencā:** Bennā ipi ki anuñıla dīvārı 12 rāst ururlar *Vesīleti'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *kesī bāşed ki rāh-ı rāst be-güẓārd ve bī-rāh* 13 *reved* dimiş ve ġuṣṣa vü ġam ve deprenmek, cünbānīden maʿnāsına. [-v-] **Hevā:** ʿArabīdür. Miyān-ı zemīn 14 ü āsmān ve ʿanāṣır-ı erbaʿadan biridür ki kürre-i mānuñ üstündedür. Kürre-i nāre varınca 15 ve ārzū-yı nefs ü ʿaşḳ maʿnāsına. Farsīde daḫı şāyiʿdür. **Esedī:**[534]

Girift āteş ez-zaḫm-ı tīġeş hevā

16 Ve līkin ne-dīd ānçe būdeş hevā[535]

Velehu:

Be-şehrī ki bed bāşed āb u hevā

17 Me-cūy ü me-ḫor her çīst āyed hevā[536]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ve deprenmek maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş ve ʿArabīde bād-ı nerm 18 ve ḫālī maʿnāsına da gelür. Ḳāle teʿālā "ve efeaʾdethum hevā ḫāliyetün ve cev ve velvāḥ"[537] ve sükāl daḫı 19 lüġatdür. [v-y-d] **Hevīdā:** Ẓāhir maʿnāsınadur. Āşikārā ile farḳı vardur. Āşikārāda muʿteber olan 20 ẓuhūr, muẓahher ḥisde ẓuhūrdur. ʿAḳlī

[533] (Kaf'tan Kaf'a kadar onun emrinde memur olur, öyle bir olur ki şimdi ile yakın tıpkı bir ayna gibidir.)
[534] beyt. 16. (25b/12)
[535] (Kılıcının yarasından hava ateş aldı, ama hava onun nasıl bir şey olduğunu göremedi.)
[536] (Havası ve suyu kötü olan bir şehre geldiğinde onun havasını içine çekme suyunu da içme.)
[537] (Allah'ın buyruğuyla: "Onların kalplerini, (Allah'ın) havası (iman ve hikmet) doldurmuştur.")

muṭlaḳ ẓuhūrdur. ʿAḳlī ẓuhūra da şāmildür. Keşīren 21 veznine istiʿmāl olınur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bi'l-feṭḥ ve'l-meşhūr bi'ż-żamm ü be-feṭḥi'l-vāv ve yemşere* 22 **Beyt:**

Güft-i ān yār k'ez-o geşt serdār-ı bülend
Cirmeş ān būd ki esrār-ı hevīdā mī-kerd[538]

23 [y-c] **Heycā:** Ceng ü ceng vaḳti ʿArabīdür. [y-n] **Heynā:** Niʿmetī şimşīr-i cevherdāra dirler dimiş 24 gūyā rūhīnā lafẓından muḫaffefdür. [y-v-l] **Heyūlā:** Naḳḳāşlar bir ṣūreti çekmek isteseler evvel 25 bī-reng çekerler. Andan ṣoñra naḳş iderler. Ol evvel çekilene heyūlā dirler ve her nesnenüñ 26 aṣlı. **ʿUnṣurī:**

Tā ḳable kilk-i süḫan-ārā-yı to bāşed
Āb-ten-i āb-kār maʿnī-st heyūlā[539]

27 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bi'l-fiʿl hünerden ḫāli olan maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Hā'i'l-Meksūre:** 28 [r-e-s] **Hirāsā:** Ḳorḫu, ḫavf maʿnāsına ve buñ ve oyuḳ ki ekine ve yimiş aġaçlarına iderler. 29 **El-Hā'i'l-Maẓmūme:** [-m-] **Hümā:** Bir meşhūr mübārek ḳuşdur sāyesi kimüñ üzerine 30 düşerse pādişāh olur dirler. Ḫalḳ içine iştihārī anuñladur. **Beyt:**

31 ʿAcemī oldıysa ʿAvnī cihān sulṭānları ḫānı
Ki düşdi üstine sāye senüñ zülfüñ hümāsından

027a/01 Gölgesi merġūb idügi bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Kes ne-yāyed be-zīr-i sāye-i būm
02 Der-hümā ez-cihān şeved maʿdūm[540]

ʿArabīde yulaḥ dirler *bā*nuñ żammesiyle ve *ḥā'*-i mühmele iledür. 03 Cevbīne daḫı dirler ve ḥuceste maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Sā'ir tafṣīli *hümāy* 04 lafẓında meẕkūrdur. Fī'l-miṣli hüve ānes mine'l-mülec ve eymenü mine'l-bülec. [v-ş] **Hūşā:** Ḳoyun 05 yaġı ve uṣañ, kāhil maʿnāsına ve ṭalġurmış maʿnāsına. [v-y-d] **Hüveydā:** Süveydā veznine istiʿmāl olınur feṭḥ-i *hā* 06 ile heveydā maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥā:** 07 **Yā:** Ḥurūf-ı teheccīnüñ āhir ḥarfidir ve lisān-ı ʿArabīde *yā* ḥarf-i nidā olduġı gibi zebān-ı 08 Farsīde daḫı istiʿmāl olınur ve Fārsīde ḥarf-i ʿaṭıfdur. O maʿnāsına *Niʿmetī* 09 yāften lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībdür dimiş. **Naẓm:**

Yā me-şev bā-yār ezraḳ-ı pīrehen
10 Yā be-keş der-ḫānümān engüşt-i nīl[541]
Yā me-kon bā-pīl bā-nān-ı dostī

---

[538] (O sevdiğim dost dedi ki "Ondan daha yüksek bir komutan çıktı, onun suçu sırları açığa çıkarmasından kaynaklanıyordu.")
[539] (Senin sözleri süsleyen kaleminin öncesine kadar, o su gibi saki tıpkı bir nakış gibi cansızdı.)
[540] (Hüma yeryüzünden silinip gitse bile baykuşun gölgesi altına hiç kimse gelmez.)
[541] (Ya mavi gömlekli dostla bulunma ya da evine mavi çividi(fakirlik alametini) çek.)

Yā binā kon ḫāne-i der-ḫor-ı pīl[542]

11 [e-r] **Yārā:** Ey yār maʿnāsına ve ṭāḳat ü mecāl ve zehre Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 12 eylemişler ki yārā ḳudretdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Heme geşt bā-naḳş-ı dīvār-ı cüft

13 Ne yārā-yı cünbiş ne āvāy-ı güft[543]

Yārānuñ āhirindeki *elif* yārīnüñ *yā*sından 14 bedeldür. Besā ile besīdeki gibi yārānuñ maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi yardımdur. Ḥāṣıl olan ḳudretde 15 mecāzdur. Tevsiʿan muṭlaḳ ḳudretde de istiʿmāl olınur. Niteki beyt-i sābıḳda vāḳiʿ olupdur. 16 Yoldaşına ḫiṭāb maḥallinde deʿ Acem yārā dir. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

17 Dihrūze mihr-i gerdūn efsāne-est ü efsūn

Nīgī be-cāy-ı yārān fırṣat-şumār yārā[544]

18 Lisān-ı Farsīde āḫir esmāda olan *elif* ḫiṭāb içün gelür. Türkī dilde de bu *elif* ol maʿnāda 19 istiʿmāl olınur. Niteki bu beytlerde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Yārā rıżañ o ise ki ben bī-nevā geçem

20 ʿĀşık hemīşe terk-i rıżā ile ḫoş geçer

Beyt:

Utduñ cemīʿ varumı yārā ḥarīfseñ

21 Bu defʿa kaʿbeteyn-i ġamī naḳd-i cāna at

[e-s] **Yāsā:** Ḫˇārezm lisānında ḥükm-i pādişāha dirler ve tedbīr 22 ü aḥvāl memleketde Cengīz Ḫānuñ Ḳānūn-nāmesi adıdur. [-r-] **Yerā:** Zīrā maʿnāsına īrā lafẓından 23 muḫaffefdür. [ġ-m] **Yaġmā:** Kāfirden ve düşmenden alınan mal ve ḥarāmīler alduġı esbāb ʿArabca nehb ü ġāret 24 maʿnāsına. **Beyt:**

Fiġān kʾīn lūliyān şūh-ı şīrīn-kār şehr-āşūb

Çonān bordend ṣabr ez-dil ki Türkān ḫˇān-ı yaġmā-rā[545]

25 [k-t] **Yektā:** Terlik ḳaftān ve bir ḳat dimekdür. [l-d] **Yeldā:** Faṣl-i ḥarīfüñ āḫirindeki üç muttaşıl 26 uzun gice ki irtesi gün döner. **Beyt:**

Eger çi kim şeb-i yeldā gelür bir gice bir yılda

27 Senüñ zülfinüñ ey dilber bir ayda iki yeldādur

Ve Ḥażret-i ʿİsā *ʿaleyhi's-selām*uñ ṭoġduġı gicenüñ 28 adıdur dimiş *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ammā takvīmlerde Ḥażret-i ʿİsā *ʿaleyhi's-selām*uñ velādetlerini güneş cedy 29

---

[542] (Ya filcilerle dostluk yapma ya da file uygun ev yap.)
[543] (Hepsi duvar resmiyle bir oldu. Ne hareket etmeye yeltenme ne de konuşma gücü vardı.)
[544] (Ey dost! İki günlük aslında bir büyülü masaldır. Sen bu dünyada dostlara iyilik yapmayı fırsat bil.)
[545] (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

burcuna taḥvīl itdükdeñ ṣoñra on dördünci gicesinde yazarlar ki evvel-i faṣl-ı şitādur. **30** **Bābü'l-Bā' Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde: 31 Āb:** Ṣu, *mā'* maʿnāsına. **(ʿ):**

Āb-ı ṣāfī bih ze-cām bāde müsekker-est[546]

Künyetleri *Ebū'l-Ġıyāt*, *Ebū'l-Ḥayāt*, *Ebū'l-ʿUbāb*, *Ebū Ḥayyāt*dur ve faṣl-ı 027b/01 ṣayfuñ ṣülüṣ-i āḫīridür. Süryāniyye aylarındandur. Rūm tārīḫinde ol ayuñ adıdur ki **02** Aġustos dimekle meşhūrdur. Anuñ on beşinci güni güneş sünbüle burcuna intiḳāl ider. **03** Yigirmi ikinci güni issiler ṣınup süst olmaġa başlar. Yigirmi beşinci güni cemīʿ mīveler **04** kemālin bulur ve āb ayı otuz bir gündür. Ḳıbṭī tārīḫinde meẕkūr aya Misrī dirler ve revnaḳ **05** maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **ʿAbdü'l-Vāsiʿ Celebī:**

Çü büsseẕ surḫ-rūy-ı ābī ger āb-ı ḫod nigeh-dārī

06 Ki mer yāḳūt-rā ʿārıż ze-siper ābī-st rummānī[547] [548]

Firdevsī:

Verā her zamān pīş-i Efrāsiyāb

07 Füzūn-ter būdī ḫaşmet ü cāh u āb[549]

Edāyī:

Emīrān-ı dīger bād hem-rikāb

Heme ṣāḥib-i tīġ ü bā-cāh ü āb[550]

08 ve bābā maʿnāsına da gelür. **Firdevsī:**

Çonīn pā-senc āverdeş Efrāsīyāb

Ki çün to fezāyed kes ez-mā vü āb[551]

09 Bu maʿnāya sā'ir esāmīsi bābā lafẓında meẕkūrdur. [t-ş-t-e] **Āteş-tāb:** Külḫan **10** külḫancı ki ʿArabīde vaḳḳād dirler. [ḫ-r-y-n-ḫ-v-e] **Āhirīn-ḫˇāb:** Ölüm, mevtden kināyedür. **Beyt:**

11 Belī bez-rā çü gīred āḫirīn-ḫˇāb

Be-pāy-ı ḫod reved der-kūy-ı ḳaṣṣāb[552]

[ẕ-r-k-ş-s] **Āẕer-güşesb: 12** Bi-fetḥi'l-*kāfi*'l-ʿAcemī ve'ş-*şīn*i'l-muʿceme ve sükūn-ı *şīn*i'l-Mühmele ve'l-*bā'*-i eṣaḥḥ *bā'*-i ʿAcemīyle der-erbāb-ı **13** lüġat oda ṭapan kāfir ve zebāne-i āteş dimişler ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **14** böyle taḥḳīḳ ü

---

[546] (Kadehte duran şarap bizim aklımızı karıştırıyor, sen bize saf bir su ver.)
[547] --. 16. (27b/03)
[548] (Eğer kendi suyuna bakarsan parlak ve kızarmış bir yüz görürsün sanki yakut gibi narçiçeği rengindeki yanakları Ab ayında açılmıştır.)
[549] (Sen her zaman Efrasiyab'ın önünde büyüklük, makam ve iyilik yönünden daha yüksek olursun.)
[550] --. 16. (27b/04)
[551] (Efrasiyap'ın şarabını getiren bir kimseysen anne ve babandan daha üstünsün.)
[552] (Doğrusu ölüm geldiği gibi kefene gireceksin, kendi ayağınla kasabın köyüne ulaşacaksın.)

tedḳīḳ eylemişler ki āzer-güşesb ism-i mürekkebdür. Bir cüzi āzerdür yanar od 15 maʿnāsına bir cüzi de güşesbdür bu cüzde mürekkebdür. Güş ile esbden esb atdur. Güş 16 *kāf*uñ feṭḥasıyladur. Niteki *Firdevsī*nüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ne-bāyed hemī kerdenet ser-keşī
17 Ki ez-serkeşī kes ne-bīned güşī[553]

Lisān-ı Fārsīde müstaḥsin nesneye güş dirler. 18 güşesb ki terkīb olınduḳda *elif* ḥıẕf olınur. Laḳab olmışdur. Āteşkedeler aṣḥābında 19 birine ol maʿnāyı laḳabı iʿtibārıyla cüz olmışdur. Āẕer-güşespden, āzer-güşesp Mecūsīler ṭapduġı 20 odlardan bir oduñ adıdur ki meẕkūr laḳab mülaḳḳab olan kimesneye nisbet olınur. 21 Āteş-kedesini ol binā itmişdür. Maʿnā-yı meẕkūr *Firdevsī*nüñ bu beytlerinde ẓāhirdür. **Naẓm:**

22 Çonān dīd der-ḫˇāb āteş-perest
Se āteş be-bordī fürūzān be-dest[554]

23 Āteş-kedesini kim yapdıysa odını aña nisbet iderler. Meşelā ber-zīn binā itdügi āteş-kedenüñ 24 odına āzer-i ber-zīn dirler. Ber-zīn de laḳabdur. Güşesp laḳab olduġı gibi āẕer-i ber-zīnüñ 25 tafṣīli maḥallinde beyān olınupdur. Āẕer-güşesp ismin āteş-kedenüñ içinde yanan odda 26 ıṭlāḳ itdüklerinin niteki sābıḳan ẕikr olınan beytlerin ve bu beytden **Firdevsī:**

27 Ze-pākīze cān-fürūded ze-reseb
Hemī ber-firūzem çü āẕer-güşesb[555]

Ẓāhirdür. Āteş-kedenüñ 28 kendüsine de ıṭlāḳ iderler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Zede müʾbedeş naʿl-i zerrīn ber-esb
29 Şode nām-ı ān ḫāne āẕer-güşesb[556]

Güşesp laḳabıyla mulaḳḳab müʾbedüñ atına güşesb didüklerinüñ 30 vechi bu beytden ẓāhir oldı ki ayaġında naʿlleri altundan imiş. Müʾbed lisān-ı Fārsīde 31 dānişmende dinür. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ze-ʿilm ü ḫıred bendegān-i der-i to
Būd der-suḫan-ı her yekī ṣad çü müʾbīd[557]

028a/01 Müʾbedüñ sāʾir tafṣīli maḥallinde beyān olınupdur. Āẕer-güşesp cümlesi 02 ismde olupdur. Bir pehlevāna niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

---

[553] (Sana bütünüyle baş kaldırmak neye yarar, zaten başkaldıran bir kimsenin övüldüğüğ görülmemiştir.)
[554] (Ateşperestler rüyalarında ellerinde üç ateşi bir tabakta tuttuklarını görürler.)
[555] (Temizliğin ruhuma inmesi gibi ben de azer-güşesb gibi bütünüyle kendi içimde yanıyorum.)
[556] (O, Mecusi rahip atlarının ayağına süslü nallar vurdu, on evin adı azer-güşesb oldu.)
[557] (Senin kapındaki kölelerin aldıkları ilimden ve bilgiden dolayı onları her bir sözü yüz bilge insanın sözü gibi oldu.)

Sipeh-bed çonīn güft ki āẕer-güşesb

03 Ne-büd nā-mūr-ter ze-ceng ze-reseb[558]

[-s-] **Āsib:** Bi-kesri's-*sīn* ṭırnaḳ[559] ve ṭırmalamaḳ **04** ve ṭanımaḳ zillet maʿnāsına. Niʿmetī yan başı gelmek maʿnāsına naḳl eylemiş gūyā *āsīb* **05** lafẓından muḫaffef olur. [s-y-e] **Āsiyāb:** Degirmen, ṭāḥūne maʿnāsına bu maḥalle münāsıb **06** āsiyā lafẓından baʿżı tafṣīl meẕkūrdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki ol **07** degirmene ki ṣu ile döne. Zebān-ı Fārsīde oña āsiyāb dirler. Aṣlı ās-ābdur *yā* ziyāde **08** olınmışdur. Ḥarf-i meksūr ile *elif*-i memdūduñ cemʿinde nevʿ-i ṣıḳlet olduġından ötüri **09** aralarında bir *yā* getürürler. Telaffuẓda suhūlet maṣlaḥatı içün. Meṣelā Efrāsiyāb, Fāriyāb **10** dirler. [s-y] **Āsīb:** Mevlānā Ḥalīmī birbirine yan başı gelmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Beyt:**

11 Zedend pehlū be-hem çün sipihr ü ḳudret-i şāh

Kebūd geşt ten-i āsmān ez-ān āsīb[560]

12 Ṣoñra zaḥmet ü şeklüñ maʿnāsına şāyiʿ oldı.[561] Niʿmetī, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcemde* ṣunuñ ṭoḳışması **13** maʿnāsına taṣḥīḥ olınmış ve fitne vü miḥnet ve dırmıḳ maʿnāsına ve iki kişi mülāḳāt itdükleri **14** vaḳtin gögüs gögüse olup ḳucaşduḳlarına āsīb dirler dimiş ve bu beyti istişhād **15** eylemiş. **Beyt:**

Āṣaf egerçi ṣāḥib-i tedbīr ü rāy būd

Bā-rāy-ı fıṭnat-ı to der-āsīb-dān u tīb[562]

16 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ ḳatı ṭutup ṭoḳınup zaḥmet virmekdür dimişler. [-ş-] **Āşib: 17** *Ṣīn*-i muʿceme ile miṣlihu *āṣīb* lafẓından muḫaffefdür. [ş-v] **Āşūb:** Miḥnet ü ürkü ki il birbirine ḳarışur ve her nesnenüñ birbirine**18** ḳarışması ve ḥarekete gelmesi ve deryā-cūş u ḫurūşı ve kösegü ki od ḳarışdururlar. ʿArab **19** misʿar dir ve āşüften lafẓından ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl **20** olınur. **Beyt:**

Fiġān k'īn lūliyān şūḫ-ı şīrīn-kār-i şehr-āşūb

21 Çonān bordend ṣabr ez-dil ki Türkān ḫ̆ān-ı yaġmā-rā[563]

[ş-y] **Āşīb:** *Sīn*-i mühmele ile āsīb maʿnāsına ve ḳaya keleri **22** āfitāb-perest maʿnāsına bu maʿnāya sāʾir esāmīsi ḥurbā lafẓında mesṭūrdur. [f-t-e] **23 Āfitāb:** Güneş, şems

[558] (Başkomutan bir kaç söz söylediğinden dolayı Azergüşesb savaşta hiç yenik düşmedi.)
[559] ṭırmıḳ. 16. (26b/30)
[560] (Felekle padişahın gücü omuz omuza verince o çarpmanın etkisiyle gökyüzü mosmor oldu.)
[561] şāyiʿ oldı dimiş. 3. (30b/12), 16. (27a/07)
[562] (Asaf da senin anlayış bilgini alıp tedbir ve anlayış sahibi olsaydı çarpışmadan kurtulacaktı.)
[563] (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

maʿnāsına. **Saʿdī:**

ʿÖmr berf-est ü āfitāb-ı temmūz
Endekī māned ḫˇāce ġurre henüz[564]

24 Burcı eseddür. Āteşe mensūbdur. Her burcda otuz rükūn eglenür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **25** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki āfitāb lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzi tābdur. **26** Tāftenden ism-i fāʿildür. Ḳızdurıcı maʿnāsına *fā bā*ya tebdīl olınmışdur ve bir cüzi de āfdur. **27** Aṣlı ābdur bunda da *bā fā*ya tebdīl olınmışdur. Ol tebdīl lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. **28** Meṣelā Pehlevī de Fehlevī de dirler. İspahānī de dirler Iṣfahānī de dirler. Āfitābuñ maʿnā-yı **29** terkībīsi ṣu ḳızdırıcıdur. Ṣu bārid. Bi'ṭ-ṭabīʿ ḳızması ʿārżīdür. Hevā öyle degildür. **30** Ṭabīʿatı anuñ ḥārdur. Ṣu ḳalaġı ʿārıżdur. Ol sebebden ṣunuñ ḳızması güneşe nisbet **31** olındı. Hevāya olınmadı. Āfitābuñ güneşe ıṭlāḳı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

ʿÖmr berf-est ü āfitāb temmūz
Endekī māned ḫˇāce ġurre henüz[565]

028b/01 Meẕkūr maʿnā-yı terkībīsi ile olduġı **02** ẓāhirdür. Ol kimesnenüñ yanındaki esāmī-i Fārsiyyenüñ ekṣeri mürekkeb idügin **03** ve elfāẓ-ı müterādife meẕkūr lüġatde nevādirden idügi maʿlūmdur. İḥtimāl vardur ki **04** āfitābuñ terkībi āfet-ābdan olup *fā* aṣlī olan *bā*dan mübeddel olmaya **05** āfitābuñ āfet-i āb olduġı ẓāhirdür. Zīrā tābile ābı taḥlīl ü ifnā ider. Ammā **06** āfet ʿibāreti ʿArabīdür. İsm-i Farsīden cüz olmaḳda baʿd vardur. Hevlnāk gibi **07** degildür. Ol maʿnā-yı terkībīden naḳl olınmamışdur. Zīrā āfitāb Aʿlām-ı menḳūleden **08** olur. İki taḳdīrce bile. **Ālep:** *Lām*uñ sükūnı ve *bā* ʾ-i muʿcemīyile[566] lüġat-ı Türkmende pehlivān **09** u şecīʿ maʿnāsınadur. **El-Elifi'l-Maḳṣūre:** [-s-] **Esp:** At, feres maʿnāsına. **10 Firdevsī:**

Piyāde ez-ānem firistād Ṭūs
Ki tā-esb-i bostānem ez-eşk-būs[567]

Fāżıl-ı **11** Muḥaḳḳiḳ böyle buyurmuşlar ki esb egerçi *bā* ʾ-i ʿArabīyile de telaffuẓ olınur. Ammā aṣlında **12** *bā* ʾ-i ʿAcemīyiledür. Niteki sipehüñ aṣlı beyānından ẓāhir olur ve esbüñ elḳāb **13** u esāmīsi çoḳdur. Maḥallerinde beyān olınupdur. [-n-] **Enb:** *Nūn*uñ

[564] (Ömür temmuzun güneşinde bir kar gibidir, orada bir hoca sanki yeni ayın beyazlığında kalmış gibidir.)
[565] (Ömür temmuzun güneşinde bir kar gibidir, orada bir hoca sanki yeni ayın beyazlığında kalmış gibidir.)
[566] ʿAcemīyile. 3. (31a/17)
[567] (Bahçemdeki atın gözyaşlarını öperken o beni Tus'a yaya gönderdi.)

sükūnıyla[568] Hind vilāyetine 14 maḫṣūṣ bir laṭīf ü muʿteber mīvedür. Ḳārpūz miḳdārı olur. Pāre pāre idüp 15 ḳābili vü emlec gibi bişürüp eṭrāf-ı vilāyete gider. Enbe daḫı dirler. Taʿrīb idüp 16 enbec dirler. [n-b-v] **Enbūb:** ʿArabīdür. *Tercümānü'l-Lüġa*da *elif*ün fetḥası ve żammesiyle bīḫ-i terre 17 yaʿnī ot kökine dirler dimiş. *Ḳānūnü'l-Edeb* şāḥibi *elif*üñ żammesiyle żabṭ 18 idüp bend-nīze ve ḳaleme dirler dimiş ki Türkīde boġun didükleridür. **El-Elifi'l-Meksūre:** 19 [-s-] **İsp:** *Sīn*üñ sükūnıyla oñurġadan aşaġa biten ḳıl. Niʿmetī dübür maʿnāsına gelür 20 dimiş. [s-p-y-d-e] **İspīdāb:** Türkīde üstübeç didükleri. [s-f-y-d-e] **İsfīdāb:** Miṣlihü vü isfīdāc 21 aşına daḫı dirler. Sāʾir esāmīsi *espīdā* ve *espīdbā* lafẓında mesṭūrdur. [m-ş] **İm-şeb:** 22 Bu gice dimekdür. [n-d-r-e] **İndirāb:** Cezīre maʿnāsına. [-s-] **İsb:** Uca başı. [s-r] **İsreb:** Ḳurşun 23 ʿArabīdür, meşhūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾül-Meftūḥa.** [-e-] **Bāb:** Peder, vālid 24 vālid maʿnāsına. **Firdevsī:**

Şebī ḫufte bed-bāz nezdīk-i bāb
Çonīn dīd ān Yūsuf tīz-bāb[569]

25 Lisān-ı Pehlevīde od, āteş maʿnāsına ʿArabīde ḳapuya dirler. [e-t] **Bāteb:** Lāyıḳ maʿnāsına. 26 [ā-r-e-b-ş-t-e] **Bārān-şitāb:** Yaġma, naḳlī yaġmur. [e-r-v] **Pārūb:** Evveli *bāʾ*-i ʿAcemīyile kürek ki anuñla ḳar 27 ve ṭopraḳ ve sāʾir nesne kürerler. [e-l-e-y-e-s] **Pālāy-esb:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yidek atı, canīb 28 maʿnāsına baʿżılar yük atına daḫı dirler dimişler. [e-l-e-d-e-s] **Pālād-esb:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile miṣlihü. [e-y-e] 29 **Pāy-āb:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile deriñ ḥavż dibi lafẓınuñ terkībine muṭābıḳ maʿnādur. **Şems-i Faḫrī:**

30 Ḫudāy-gān-ı cihān āfitāb-ı çarḫ-ı cenāb
Ki baḫr-ı baḫşeş o-rā ne-dīd kes pāy-āb[570]

Ve ṭāḳat 31 ve ḥavż ve ṣoñra, baʿd maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Müştāḳī vü mehcūrī dūr ez-to çonānem kerd
Ke'z dest be-ḫˇāhed şod pāy-āb ü şekībāyī[571]

029a/01 Niʿmetī şol ḥavża dirler ki deriñ olmaya, yufḳa ola 02 ṣunuñ dibi görine ve bıñara ayaġı ve her nesnenüñ āḫiri pāyān maʿnāsına ve güç 03 ve ḳuvvet maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-k-v] **Pā-kūp:** Raḳḳaṣ. [e-y-k-v] **Pāy-kūb:** Miṣlihü. [t-k-v] **Petkūb:** 04 Bir nevʿ rīçāldür[572] cevz-i Rūmī içiyle ve ṣarımsaġ ve yoġurt ile iderler. *Ṣıḥāḥ-ı Fürs*de

[568] aşlı sükūnıyla. 16. (27b/06)
[569] (Düşman bir gece kapının yanında uyurken Yusuf'un kapıdan nasıl hızlıca baktı.)
[570] (Ey cihan padişahı ey gökyüzünün güneşi senin bağışlama denizinin dibi asla görünmez.)
[571] (Ey canına can attığım, ey senden uzak olduğum ben şimdi ne yapayım? Senin elinden sabır ve güç dilerim.)
[572] bir nevʿ ekşi rīçāldür. 3. (31b/10), 16. (27b/27)

āḫiri 05 *tā* ile naḳl olındı. Fertūt ḳāfiyesinde *Pendār Ḫāṭırī* lügatinde ve *Miʿyār-i Cemālī*de *bā* ile 06 naḳl olındı. Yaʿḳūb u üslūb kāfiyesinde. **Şems-i Faḫrī:**

Ber-düşmen-i bed-i o şod rūz-ı tīre ez-ġam
07 Levzīne der-meẕāḳeş petkūb mī-nümāyed[573]

[r-e] **Ber-āb:** Ṣuvarılan ekin. [r-t-e] **Per-tāb:** Uzaġa atmaḳ 08 ve uzaġa atılan oḳ ve yıldıramaḳ şaʿşaʿa maʿnāsına. [j-ġ-e] **Pejġāb:** Evveli *bā*ʾ-i ʿAcemīyile şu 09 bendi arıḳ ki bir ırmaḳdan yararlar, şu çıḳarırlar. [s-e-r-v] **Besārūb:** Başaḳ yimişi yaʿnī 10 bostānuñ ve bāġuñ ve terkenüñ ṣoñına ḳalanı devşürmekde istiʿmāl olınur. [n-e-s] 11 **Benāsib:** Ṣaḳızlıḳ aġacınuñ yimişi ʿArabca ḥayyetü'l-ḥażerāʾ dirler. Türkīde cedene vü meneviş dirler 12 [n-e-s-y] **Benāsīb:** Miṣlihü. [n-d-e] **Bend-āb:** Cezīre ki Türkīde ova dirler ve eñ yiri mufaṣṣal maʿnāsına. 13 [y-e] **Payāb:** Pāyāb lafẓından muḫaffefdür. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** [-v-] **Pūb:** Çadır içi ve ev içinde 14 olan içün her döşenicek nesneye dirler. **Rūdekī:**

Şāh-ı dīger yār bāġ-ārā-st ḫūb
15 Taḫthā benhā dü-ber-güster ü pūb[574]

Evvei *bā*ʾ-i ʿAcemīyiledür. *Bā*ʾ-i ṣānī ʿArabī vü ʿAcemīyile maʿan müstaʿmeldür. 16 [v-t-e] **Pūtāb:** Pūte ki Türkīde oḳ nişānına dirler. [v-e-l-ʿ-c] **Bü'l-ʿAceb:** Ṭurfe dimekdür. ʿArabīdür. 17 **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa** 18 [-e-] **Tāb:** Vaḥīd-i Tebrīzī *Miftāḥü'l-Bedāyiʿ*de dört maʿnāya naḳl idüp bu rubāʿīyi 19 īrād eylemiş. **Rūbāʿī:**

Ey mihr-i felek-rāz meh-rūy-ı to tāb
Der-zülf me-dih be-ḳasd-ı īn dil-şode tāb
20 Laṭifī kon u rūy-ı mihr ez-īn me-tāb-ı ẕerre
Yek ẕerre ber-mihr-i to key ār u tāb[575]

Tāb-ı evvel 21 rūşenāyī maʿnāsına. Tāb-ı ṣānī tāften, bükmek[576] maʿnāsına. Tāb-ı ṣāliş döndürmek gerdānīden 22 maʿnāsına, tāb-ı rābiʿ ṭāḳat maʿnāsına. Ṭāḳatsız ḳaldı diyecek yirde ʿAcem *bī-tāb mānd* dir. 23 Ṭāḳat bir ḥāldür ki remmdür ki bulduġı ḥālde kişide ol ḥālet ḳalmaz ve renc ü bīç ü ḥarāret 24 ü tüvānāyī ve ısıtma, teb maʿnāsına ve ḳarcışmaḳ ve burġusuşmaḳ ve tābīden lafẓından ṣīġa-i emr ü 25 vaṣf-ı terkībīdür. *Ṣıḥāḥ-*

[573] (Utarit gezegeninin zamanından o kötü düşmandan gam ulaştı, ekşi reçelin tadından helvanın tadı anlaşılmadı.)
[574] (Padişah bir başka dostla bahçeyi iyice süsledi, tahtlar koydurdu ve sergiler düzdürdü.)
[575] (Ey feleğin sırlarını taşıyan güneş, senin ay yüzünle her yer aydınlanır; buraya kastederek zülfünü bırakma gönül aydınlık olsun; bir güzellik yap ve merhametli yüzünle bu zerreleri aydınlat; senin merhamet güzelliğinle tek bir zerre nasıl süslü ve parlak olmasın?"
[576] -. 16. (28a/13)

ı *ʿAcem* ṣāḥibi ve ḳızdırmaḳ ve üşmek ve egirmek ve örmek 26 ve ṣarmaḳ ve ṭolaşmaḳ ve döküm ve külḫan maʿnālarına da gelür dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 27 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki ḳıvrımdur, ḳıvrım ḳıvrım olan nesneye pür-tāb 28 dirler. Tamām ḳıvrılmış olmasa nīm-tāb dirler. Ḫam ü pīç ü tāb zülf evṣāfındandur. Egerçi 29 her birinüñ müstaḳil maʿnāları vardur. Ḳıvrımı bozulmayup ṭuran zülfe tāb-dār dirler. 30 **Beyt:**

Güftem nihī ber-īn dilem ān tāb-dār-ı zülf
Güftā ki müşk-bār ne-dāred ḳarār tāb[577]

31 Tāb-ı ṣānīden murād ḥarāretdür. Tāb-dāruñ maʿnā-yı terkībīsi tāb ṣaḳlayıcıdur. Dār[578] 01 ism-i fāʿildür. *Dāşten*den ḥıfẓ itmek maʿnāsınadur ve tāb isimdür. Tābīdenden ki 029b/01 maʿnāsı ḳıvırmaḳdur. Bükmekden ḫāṣ maʿnāsınadur. Meṣelā bir nesneyi iki ḳat itseler 02 bükildi dirler. Ḳıvrıldı dimezler. Türk bilim bükildi dirler. Ḳıvrıldı dimezler. Vażʿ-ı maḫṣūṣ 03 üzerine ipi ḳıvırup bükene *resen tāb* dirler. Bu mürekkeb isimlerden cüz olan tāb 04 tābīdenden ism-i fāʿildür. Tābīden ṣīġa-i müşterekdür. Lāzımda gelür müteʿaddīde gelür. İsm 05 olan tāb ki muḳaddemā ẕikr olındı. Lāzımdan meʾḫūẕdur. Müy-tāb dirler, mū-tāf da 06 dirler. Ḳıldan çul işledüginden ötüri tāf aṣlında tābdur. *Bā*nuñ *fā*ya tebdīli 07 lisān-ı Fārsīde ṣāyiʿdür. Niteki mirāren ẕikr olınmışdur. Tāfte bundandur. İsm-i mefʿūldür. 08 Ṭoḳınmış maʿnāsınadur. Maʿnā-yı aṣliyesi bāftedür. *Bā* ile ism-i mefʿūldür. Bāften ki ṭoḳumaḳ 09 maʿnāsınadur. Bāfte ki Türk aña tāfte dir. Ondandur maʿnā-yı aṣliyesi ṭoḳınmışdur. İsm-i mefʿūldür. 10 Fiʿl-i meẕkūrdan çülheye ayaġıla ṭoḳuduġından ötüri pāy-bāf dirler. **Beyt:**

11 Keşāverz ü ahen-ger ü pāy-tāf
Çü peygār-mānend ser-i işān be-kāf[579]

Çülheye pāy-tāf 12 dimezler. Zīrā iplikde ʿamel anuñ degildür. Müʾeyyede ʿamel mū-tāfuñ olduġı gibi. **Teb:** Isıtma 13 ḥummā maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve çirkin, *ḳabīḥ* maʿnāsına da naḳl eylemiş. [t-k-v] **Tebkūb:** Evveli feṭḥ-i 14 *bā* ile betkūb maʿnāsına ki bir ekşi rīçāldür. [r-e] **Terāb:** Ve bi'l-kesr ṣu ṣızındısı tereşşüḥ[580] 15 maʿnāsına. [-r-] **Tereb:** Şikence ve tīz gitmek. [r-n-y] **Ternīb:** Ve bi'l-kesr ṣavrılmış kül, ḫākister 16 berbād şode. [n-v-r-ā-s-v] **Tennūr-āsūb:** Kösegü, od ḳarışdırurlar. Sāʾir

[577] (Ben "O örülmüş saçını gönlüme koyar mısın?" diye sorunca o da "Saf koku yerinde durmaz." dedi.)
[578] -. 16. (28a/23)
[579] (Ekinci, demirci ve kumaş dokuyan tıpkı bizim aramızda olan savaşta olduğu gibi birbirleriyle mücadele ederler.)
[580] Muṭlaḳā tereşşüḥ. 16. (28b/06)

esāmīsi āşūb 17 lafẓında mektūbdur. [n-v-r-t-ā] **Tennūr-tāb:** Tennūra[581] yil idecek nesne minfeḥa maʿnāsına. 18 **Et-Tāʾi'l-Meksūre:** [r-a] **Tirāb:** *Tā*nuñ fetḥasıyla terāb maʿnāsına. [-r-] **Tireb:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 19 ṣāḥibi hem-zād u beñdeş, naẓīr maʿnāsına naḳl eylemiş. Bu maʿnāya sāʾir adları hem-tā lafẓında mesṭūrdur. 20 [r-n-y] **Tirnīb:** Ṣavrılmış kül. Ternīb maʿnāsına. [l-ā] **Til-āb:** Ṣu gibi dökilür ve ṣaçılur 21 nesnedür. [-y-] **Tīb:** Başı çevrilmiş medhūş ü müteḥayyir ʿaḳlı gitmiş kimesne ve önegi, lecūc 22 maʿnāsına da gelür. Mevlānā Ḥalīmī müteḥayyir maʿnāsınadur. **El-itbāʿ:** *Der-resīden ve der-resānīden ve dāyes kerden* **El-müzāvice** *ḳarīn kerden çīzī bā-çīzī*.[582] Ammā lafẓ-ı şībden ṣoñra itbāʿ vü mezā 23 veche ṭarīḳiyle ẕikr olınur dimiş. **Rūdekī:**

Şīb-i to bā-firāz ü firāz-ı to bā-neşīb
24 Ferzend-i ādemī be-tüvānder be-şīb ü tīb[583]

[y-r-b-r-t-e] **Tīr-i pür-tāb:** Peranḳı oḳ. [y-r-p-v-t-e] **Tīr-i pū-tāb:** 25 Pertāv oḳı. [y-z-ā] **Tīz-āb:** Sülümen didükleri ki ekṣer ḳuyumcılar istiʿmāl iderler.[584] [y-z-t-y] **Tīz-tīb:** Oṣuruḳ, żarṭ maʿnāsına tīz lafzı imā iledür. **Et-Tāʾi'l-Mażmūme:** 26 [-r-] **Turb:** Maʿrūf şalġam gibi nesnedür ki hażm-ı ṭaʿām içün yirler. ʿArap fücl dir. Ṭabīʿde hāżım 27 ġayr-ı münheẓimdür ve ḥable maʿnāsına da gelür. [-v-] **Tūb:** Ḳat, tāy maʿnāsına ġayrı adlar tā lafẓında meẕkūrdur. 28 **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa** 29 [e-d-r-ş] **Çādır-ı Şeb:** ʿAvām taḥrīf idüp çārşaf didükleri ki ʿArabca milāya dirler. [e-r-ş] 30 **Çār-şeb:** Miṣlihu. [e-r-ş-v] **Çār-şūb:** Çārsū ʿArabca sūḳ maʿnāsına. [e-r-v] **Cārūb:** *Cīm*-i ʿArabīyile 31 süpürge ʿArabca miknese, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki cārūb lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi 030a/01 cāydur, yir maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde evāsıṭ-ı *vāv* āḫir kelimeden ḥarf-i ʿilletüñ 02 ḫıẓfı cāyiz olmaġın ḫıẓf olınmışdur. Bir cüzi de rūbdur. Süpürici maʿnāsına. 03 Rūb ism-i fāʿildür. Reftenden cā-rūbuñ maʿnā-yı terkībīsi yir süpüricidir. 04 Aṣlı rūb-ı cāy idi. İżāfet ile ʿilmiyyete naḳl olıncaḳ ḳāʿide-i terkīb taġyīr 05 olınup mużafun ileyh taḳdīm olınmışdur. Süpürgeye cā-rūb didükleri yiri 06 süpürenüñ āleti olınduġundan ötüridür. Mecāzen ālet-i fiʿle fāʿilüñ ismin 07 ıṭlāḳ iderler. Cemīʿ elsinede şāyiʿ vü ẕāyiʿ olan mecāzlardandur. Kemā lā taḫfī.[e-m-h-ḫ-v-e] 08 **Cāme-ḫˇāb:** Döşek ki gice döşenürler ve muṭlaḳā gice ile

[581] -. 16. (28b/09)
[582] --. 16. (28b/14)
[583] (İnişin yokuşlu, yokuşun inişlidir. İnsanoğlu sana karşı hayret içindedir.)
[584] zehr-i helāhildendür.

Sāġir ser-nigūn-ı sīm-ābī
Pür buved cānsitān tīz-ābī 16. (28b/17)

döşenicek ve örtünicek **09** nesneye dirler. [e-h-n-ḫ-ş] **Çāh-ı Naḫşeb**[585]**:** Māverāʾün-Nehrde Tirmiẕ yanında bir şehr adıdur **10** ve rivāyet iderler ki meẕkūr şehrde bir meşhūr ḳuyı vardur. İçinde ay ve gün gibi **11** şuʿlelü nesne görinür ve meşhūrdur ki mezbūr ḳuyıdan Muḳannaʿ-i Ḫorāsānī ki ulūhiyyet **12** daʿvāsın iderdi. Siḥr ile ẕikr olınan ḳuyıdan bir ay ṣūretin gösterdi. Şāʿirler **13** ẕaḳn maḥbūbı ol cāme nisbet idüp Çāh-ı Naḫşeb dirler ve rivāyet iderler ki meẕkūr **14** ḳuyıdan gice ve gündüz de dāʾimā bir tābnāk ay şekli görinür. Ol şekle māh-ı Naḫşeb dirler. **15** Ġāyet de münevver olduġından ötüri maḥbūblaruñ ʿārıżına teşbīh iderler. **Beyt:**

16 Se-rūz ān māh der-çeh būd tā-şeb
Çü māh-ı Naḫşeb ender-çāh-ı Naḫşeb[586]

Ve naḫşeb yaldırayıcı ay maʿnāsına **17** gelür. [e-y-n-y-b] **Cāy-ı nīb:** Ḳaçacaḳ yir. Cāygirīz maʿnāsına. **Çep:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile ṣol dimekdür. **18** Yesār maʿnāsına ve solaḳ. [-r-] **Çerp:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile yaġlu ve özlü ve semiz, semīn maʿnāsına ve ġalīẕde **19** daḫı istiʿmāl olınur ve bir nevʿ ṣudur dirler. **Cerb:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿArabīyile

---

[585] Muḳannaʿ-i Ḫorāsānīnüñ adı ʿAṭādur. Merv nāḥiyesinde bir köydendür. Ṣanʿatı ḳaṣṣarlıḳ olu bir gözi olmayup aʿver idi ve giryeü'l-liḳa olup dāʾimā niḳāb ile yürimegin muḳannaʿ dirler idi. Āl-i ʿAssāsuñ ḫalīfesi Medī bin Manṣūr zamānında ẓuhūr idüp vālīʾ-i Ḫorāsān ol zamanda Ḥamīd bin Maḫṭabe idi. Māverāʾün-Nehr vilāyetinde ṣıġar u emlāk nevāḥīsinde ol ṭaraflarda bilād-ı etrāk-ı bī-idrāke firīb olan yirlerde on dört yıl miḳdārı şevketī ve fitnesi iştidād ü imtidād bulup melʿūn-ı meẕkūr siḥr ü neyrencāt u hendeseden baʿżı nesne bilüp ṣalāt u zekāt u ḥacc u ṣavmı isḳāṭ idüp cemīʿ muḥarremātı ḥelāl itmegin ʿavām nās u cehhālden ḫayli kimesne iṭāʿat itdiler ve iʿtiḳadī tenāsüḫ iʿtiḳād-ı bāṭılı üzere olup zaʿm-i fāsidi bunuñ üzerine idi ki Ḥaḳḳ tebāreke ve teʿālā celle ve ʿalā ʿamā yuḳalü'ẕ-ẓālimūn ḥażret-i ādeme *ʿaleyhi's-selām* ḥulūl idüp andan ḥażret-i Nūḥa *ʿaleyhi's-selām* baʿdehu ṣuvar-ı enbiyādan *ʿaleyhi's-selām* ṣūretinden ṣūrete ḥulūl idüp tā ḫażret-i risālet-penāh Muḥammed Muṣṭafāya *ʿaleyhi efḍali's-ṣalavat ve't-taḥāyādan* ḥaret-i ʿAlī'ye *rāżıya'llāhu ʿanh* andan ḥulūl iderek Ebū Müslime gelip baʿdehu kendüsine geldi diyü ḥalḳa iʿtiḳād-ı fāsid virüp ol bed-baḫt rübūbet ü ʿavāsın eyledi. Bu ġarībdür ki hem Tañrılıḳ daʿvāsın ide ve hem Ḥaḳ teʿālāya īmān getürenlere īmān getüre. Her kimse ki kendüe iṭāʿat ü tabʿiyyet itmedi anlar gele ḥarb ü ḳıtāl emr eyledi ve ḥikāyet olınur ki kendüye tābiʿ olan işḳāya dāʾimā ḫiṭāb-ı nā-ṣavāb idüp dirdi ki ʿibādini ṣūret-i aṣliyyem eyle görmege ṭāḳat getürmedikleri eclden sizlere ṣūret-i beşerde anuñçün ẓāhir olmadım. Zīrā her kim görirse yanar kendüye ġāyet de muḥabbet ü tabīʿat iden ehl-i şekāvetinden baʿżı didikleri elbette biz seni aṣl-ı ṣūretüñ üzere görmek isteriz Ṭaʿūn didi ki bu murāduñız bir nesnedür ki ḳavm-i Mūsā ṭaleb eylediler ve yandılar didiler ki biz seni görelim yanarsaḳ yanalım melʿūn ibrāmlarından ʿāciz ḳalup ḫülāṣa meclāl bulamayup nā-çār olup bir güni vaʿde eyledi siḥr-i neyrencātla bir ʿaẓīm āyine-i muḥarraḳa tertīb ü terkīb idüp maşrıḳ-ı şems muḳābilesinde bir ʿālā ṣaffe binā idüp vaʿde eyledügi gün gelicek ṣaffe üzerine oturup meẕkūr āyīneyi yüzüne ṭutup başını örtdi. Baʿdehu zevāl-i vaḳtide ḫalḳa duḫūle icāzet dirdi. Muḳābelesine geldiklerinde perdeyi ḳaldurup şuʿāʿ-ı şems āyīneye ṭoḳındıḳda āteş gibi şuʿlelenüp ḳarīb olanuñ baʿżısını yaḳup ve baʿżısını kör idüp bāḳī ḳalanları ḳaçdılar. Ol ḳalīlü'l-ʿaḳl nādānlar ẓann eylediler ki ol şuʿāʿ anuñ yüzünden ola. İʿtiḳād u irtidāları istidād bulup küfrlere daḫı ziyāde oldı. Melʿūnuñ müddedti mümennid olup şerr u şūrī ʿāleme ṭolup niẓām-ı ʿāleme tamām ḥalel gelmegin Mehdī ḫalīfe üzerine ʿasker cerrār gönderüp gāh ṣıyup gāh ṣınup āhirü'l-emr kendüyi maġlūb göricek āteşden bir aḥdūd, aḫdūd-ı şikāfa ki der-zemīn būd. Men ḳavle teʿālā ḳatl-i aṣḥābü'l-aḫdūdin-nār ẕātü'l-vuḳūd. Vażʿ idüp kendüsini āteşe bıraġup cezā vü sezāsın buldı. Bu vākiʿasına sittīn ü mānede eydür. Va'llāhu aʿlem.
Māh-ı Naḫşebden murād Ḥażret-i Yūsufdur *ʿaleyhi's-selām* ki ḳardaşları Cāh-ı Kenʿāna bıraġup üç gün ol cāhda ṭurmışdur.

[586] (O ay, üç gün Nahşep'in kuyusundaki ay gibi kuyuda kaldı.)

ġālib maʿnāsına **20** [l-e] **Celāb:** Salġım[587] küpe ve elü ardıya bıraḳmaḳ ve teʾḫīr maʿnāsına daḫı gelür. [-l-] **Celp:** *Bāʾ*-i Acemīyile **21** rūspī ʿavrat, ḳaḥpe maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Kesī ki yekser-i mū ez-hevāş ber-girded
Yaḳīn ki māder-i o zīne-est ü zeneş celb[588]

22 ve zenc didükleri ālet ki ṭabl ü sürnā ile çalarlar ve nev-āverde **23** maʿnāsına da gelür. [b-v-c-v] **Çelū-çūp:** Çelük oyunı. [n-ā] **Cenāb:** Eṭrāf-ı beyt, pīrāmen-i sarāy **24** maʿnāsına ve yaña ṭaraf ve ḳadr maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Cemʿī ecnibe gelür ʿArabīdür. Fārsīde **25** de şāyiʿdür. [n-k-c-l-e] **Ceng-i Celāb:** Celāb maʿnāsına ki salġım küpe ve elü ardıya bıraḳmaḳ **26** ve teʾḫīr maʿnāsınadur. [n-v] **Cenūb:** Muḳābil bād-i şimāl, ʿArabīdür. [n-y] **Cenīb:** Yidek at ve ḳatır, **27** ʿArabīdür. [v-e] **Cev-āb:** Arpa ṣuyı, eṭıbbā ḳatında meşhūrdur. [-y-] **Cenīb:** Yaḳa girībān maʿnāsına **28** ve ceb ve ḫırḳa maʿnāsına da istiʿmāl olınur ve ḳaṭʿ-ı mesāfe itmek ve emīn, nāṣuḥ maʿnāsına, **29** ʿArabīdür. Fārsīde hemān yaḳa maʿnāsına istiʿmāl iderler. **El-Cīmi'l-Mażmūme.** [l-e] **Cüll-āb: 30** Ol meşhūr şerbet ki laṭīf ü bārid ola. [-v-] **Çūp:** Kesilmiş aġaç ve ḳuru aġaç. Fāżıl-ı **31** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ eylemişler ki yonılup düzeldükden ṣoñra kesilmiş aġaca 030b/01 çūp dirler. Niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çūp-ı ḫasīs-rā egereş terbiyyet konī
02 Cāyī resed ki būse ki Ḫusrevān şeved[589]

Degene ki ʿAcem çūp dir *degenüñ urdı* diyecek **03** yirde *çūp zed* dir. **Beyt:**

Siyeh-mār kūrā ser āyed be-kūb
Ze-sūrāḫ bī-cān şeved sūy-ı çūp[590]

04 Elde getürdüklerine *deste çūp* dirler. Destede olan hā iḫtişāş içündür.[591] Niteki sābıḳan **05** beyān olınmışdur. Aṣlı *çūp-ı dest*dür. İżāfetle ʿilm olıcaḳ ṣüret-i terkīb taġyīr olınup **06** müżāfun ileyh taḳdīm olınmışdur. Çār-çūpe ki Türkī dilde oña çer-çūh dirler. Çār-çūpdan mürekkebdür. **07** Āḫirindeġi *hā* maʿnā-yı ʿām-ı terkībīden maʿnā-yı ḫāṣṣ-i ʿilmīye naḳl içündür. **Nevʿ-i Evvelehu'l-Ḥāʾi'l-Mühmele: 08** Ḥaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde *ḥāʾ*-i mühmele olmaz. Ammā ʿArabīden olup istiʿmāl **09** iderler. ʿArabī dil

[587] salḳım. 3. (33a/03)
[588] (O kimse, kasırganın etkisiyle karınca gibi yerle bir oldu; şüphe yok ki onun annesi zina yapan bir orospudur.)
[589] (Eğer sen bir çalı parçasını bile terbiye edersen, o padişahların olduğu yerde öpülmeye layık bir mevkiye ulaşır.)
[590] (Siyah kör bir yılanı görünce başına değnekle vur, delikten degenin yönüne cansızlık ulaşır.)
[591] destede olan iḫtişāş içündür. 3. (33a/18)

elsinenüñ eşref ü efṣaḥīdür. Ġayrı diller andan teberrüken alup istiʿmāl 10 iderler. Ḥattā baʿżısında kendü dilleri gibi taṣarruf itmişlerdür. Zebān-ı Fārsīde sekiz ḥarf yoḳdur. 11 Niteki fużalādan biri naẓm itmişdür. **Ḳıṭʿa:**

Heşt ḥarf-est ānki ender-Fārsī
Tā ne-yā mūzī ne-bāşī enderīn maʿnā muʿāf[592]

12

Bişnev eknūn ān ḥurūf u yādigār ey ehl-i dil
13 Ṣe vü ḥa vü ṣad vü ṭı vü ẓı vü ʿayn u ḳāf[593]

Ġayrı dillerden alup istiʿmāl iderler ve baʿżı ʿāmma 14 taḥrīf itmişdür. Pes çünki istiʿmāl olınur. Lāzım oldı ki bābında īrād olına. [e-c] **Ḥācib:** 15 Nāʾib ü perde-dār u bāz-dārında ve ḳaş, ebrū maʿnāsına. [-r-] **Ḥarb:** Ṣavaş, ceng maʿnāsına. 16 [-s-] **Ḥaseb:** *Sīn*üñ fetḥasıyla ḫāṣ gevher maʿnāsına ve ḳadr ü endāze ʿArab *mā-edrī mā-ḥasebü* 17 *ḥadīṣüke* dir. *Ey mā-ḳadruhu* maʿnāsına *ʿamelüke bi-ḥasbü ẓalike ey be-ḳadruhu ve'l-ḥaseb īżān* 18 *mā-yuʿadü'l-inān men müfāḫarehü eyyāme ḳānūn edebedehu ḥaseb-i gevher-i nīk ü māl ü dūd-mān* 19 *u gevherī şoden ve Ḫudāvend-nijād ve büzürg şoden* dimiş. **Ḥasb:** *Bā*nuñ sükūnıyla Ḳānūn-ı 20 Edebde bes ü şumār kerden maʿnāsına naḳl eylemiş. Türkīde yiter ancaḳ dimekdür ve ṣaymaḳ ʿadd maʿnāsına. 21 **Beyt:**

Ḥasb-i ḥālī ne-nüviştīm ve şod eyyāmī çend
Maḥremī gū ki firistem be-to peyġāmī çend[594]

22 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa** 23 **Ḫab:** Epsem olmaḳ, sükūt itmek maʿnāsına ve mekr ü şovuḳ. [r-e] **Ḫarāb:** Vīrān ʿArabīdür. 24 Fārsīde şāyiʿdür. [r-n-v] **Ḫarnūb:** Ve bi'ż-żamm keçiboynuzı didükleri ki çekirdegine ḳīrāṭ 25 ü ḥabbet dirler. Beriyyesi ve bostānīsi olur. Bostānīsine ḫarnūb-ı şāmī dirler. Beriyyesine 26 ḳayd-ı īrād eylemezler ve bir nevʿ diken olur ki ḫarnūb-ı nebaṭī vü ḫarnūb-ı maġribī vü ḫarnūbü'ṣ-ṣevke 27 dirler ve ḫıyār-ı şenbeye ḫarnūb-ı Hindī dirler ve ḳoz dikeni ki āfāḳiyā anūn 28 ʿuṣāresidür. Ḫarnūb-ı Mıṣrī vü Ḫarnūb-ı Ḳıbṭī dirler ve enā ʿavsin didükleri ota 29 Mıṣır vilāyetinde ḫarnūb-ı ḫınzīr dirler ve yimişine ḥabbü'l-kelebī dirler. [e-l-e] **Ḫālāb:** 30 Kūhulgen, balçıḳ ü çirk-āb. [r-h-ç-v] **Ḫarre-çūp:** Ḳara çāv ki bennālar binā yapduḳları zamānda 31 aġaçdan çatarlar. [l-e] **Ḫalāb:** Ḫālāb maʿnāsına. **Aḥmed-i Kirmānī:**

Çün ḫarīse der-ḫalāb mānde

[592] (Farsçada sekiz harfli olan o kelimeyi, bir anlama gelmedikçe o anlamda kullanmamak daha iyidir.)
[593] (Ey gönül sahipleri şimdi o harfleri duy ve yad et: Se, ha, sad, tı, zı, ayn ve kaf.)
[594] (Sana birkaç gündür bir hasbihal yazmadım. Hani bir haberci ki sana biraz haber göndereyim.)

Bā-şek heme der-ḥicāb mānde[595]

031a/01 Nefs-i emmāreye uymış kimesneler beyānındadur. 02 [-l-] **Ḥalb:** Ḳalem. [v-e] **Ḫ̆āb:** Uyḳu, nevm maʿnāsına ve düş, rüʾyā maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. 03 ʿİnde'l-taḥḳīḳ cāmiʿ ü'l-*elif* faṣlındandur. Künyeti Ebū rāḥadur. **El-Ḥāʾi'l-Meksūre.** 04 [r-m-n-k-v] **Ḫırmen-kūb:** Ḫırmen dögici ve dögün didükleri nesne ki ḫırmeni anuñla dögerler. 05 [-ş-] **Ḫışb:** Bī-hüner kimesne. [-l-] **Ḫılb:** Sümük ki burundan gelür. ʿArabca muḫaṭ maʿnāsına. 06 [y-z-e] **Ḫīz-āb:** Mevc-i deryā. **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme. Ḫub:** Kūb ʿArapça zīr maʿnāsına. 07 [-l-] **Ḫulb:** Sürme, tūtiyā ve kuḥl maʿnāsına. [-m-] **Ḫumb:** Küp. [-n-] **Ḫunb:** Miṣlihü *nūn*-ı sākin 08 *bā*dan evvel gelse cemīʿ ü's-senede *mīm*e ḳalb olınur. Bu daḫı anlardandur. Ṣoñra 09 taḥfīf idüp ḫum didiler. [-v-] **Ḫūb:** Güzel, ḥasen maʿnāsına. [v-r-e] **Ḫūr-āb:** Pāk 10 olmayan şu ve şu bendi ki şuyun yabana şalıvirmişler ola aḳa gide. [v-e-r-ḫ-v-e] 11 **Ḫ̆ār-ḫ̆āb:** Ḥürmetsiz ve ebleh ü nā-dān ü ziyān-kār ve bir nesneyi ortaya getürmek ki 12 yimege yaramaya ve ol yiyecek nesnedür ki bir yirden bir yere iletürler. [v-ş-e] 13 **Ḫūş-āb:** Āb-ı şāfī ve bī-ġışş u ter ü tāze sebze ve ābdār maʿnāsına ve mīveden 14 bişürdükleri maʿrūf nesne. [v-n-e] **Ḫūn-āb:** Ḳanlu şu dimekdür. 15 **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dali'l-Meftūḥa** 16 [e-r-e] **Dārāb:** Selāṭīn-i ʿAcemüñ ikinci ṭabaḳası Keyānī'lerden İskender elinde helāk 17 olan Dārānuñ babası adıdur ve ol İbn Behmen bin İsfendiyār bin Güştasb bin 18 Lohrasbdur. [e-r-s-n] **Dār-ı sineb:** Aġaç ḳurdı. ʿArabīde şurfe maʿnāsına ki aġacı yir, ḳurudır 19 ve aġacda kendüye ev düzer ki cedvel ü pergār ile insan düzemez ġāyet taʿaccübden 20 ḍarbü'l-meṯel olup *aşneʿu men surfe* dirler ve aġaç ḳaḳan didükleri ḳuş. [e-r-v-g-v] 21 **Dār u kūb: Firdevsī:**

Be-zīr enderūn āteş nefṭ ü çūp
Dīger sū be-gürz-i girān dār u kūb[596]

22 [-r-] **Dereb:** Deve ṭablı. [r-y-e] **Deryāb:** Añla ve bil dimekdür ve fehm it maʿnāsına. [s-t-e-ç-v] **Deste-çūp:** 23 Elde götürdükleri degnek ve Çuvāluñ ḳulbı ve küstāḫlıḳ maʿnāsına. [s-t-y-e] **Dest-yāb:** El 24 irişdürüp ġālib olmaḳ maʿnāsına. **Firdevsī:**

Ger o-rā bedī ber-to ber-dest-yāb
25 Be-Īrān keşīdī zed Efrāsiyāb[597]

Ed-Dāli'l-Meksūre: [r-ḫ-t-s-n] **Dıraḫt-sineb:** 26 Dār-ı sineb maʿnāsına. [-l-] **Dilb:** Sükūn-ı *lām*la çenār aġacı ʿArabīdür. Eṣaḥḥ *dāl*uñ żammesiyledür. 27 [l-f-r-y] **Dil-**

[595] (O çok kuruyan balçığın altında kalmış gibi, hepsi şüpheyle utanmada kalmış gibi.)
[596] --. 16. (30a/15)
[597] (Eğer senden Efrasiyap'a bir yardım gelirse o İran'ı ele geçirir.)

fîrîb: Gönül aldayıcı dimekdür. [l-m-e] **Dil-māb:** Çoḳ ḳaynayup ġalīẓ olan süde **28** dirler. [-k-ş-] **Dik-şeb:** Dün gice dimekdür. Dīk-şeb lafẓından muḫaffefdür. **Dīk-şeb:** Miṣlihü. **29 Ed-Dāli'l-Mażmūme:** [r-r-ḫ-v-ş-e-] **Dürr-i Ḫūş-āb:** İncünüñ ġāyetde laṭīf ü abdār ü irisi. **30** [-n-] **Dünb:** Sükūn-ı *nūn*ile ḳuyrıḳ ki ʿArap ẕeneb dir. *Mīm*ile düm didükleri ki aṣlında dümb **31** idi. Ḳāʿide-i muḳarrer üzerine *nūn*-ı sākin *yā*dan muḳaddem vāḳiʿ olmaġın *mīm*e ḳalb 031b/01 olınup keṣret-i istiʿmālle *yā* düşdi. Kitābetde daḫı öyle yazılup başka bir **02** lüġat oldı. Ḫum ü süm gibi ki aṣlda ḫumb ü sümb idi. Atda ve itde ve sāʾir ḥayvānātda[598] **03** istiʿmāl olınur ve her nesnenüñ ucunda ve āḫirinde ber-sebīl-i istiʿāre müstaʿmeldür. **04** [v-ş-e] **Dūş-āb:** Bekmez, ʿArap dibs dir. **Beyt:**

Āzerī-rā me-nümā laʿl çü ḥalvā ey dost
05 Ki der-īn şehr be-dūş-āb velī meşhūr-est[599] [600]

Ṭabībler ḳatında dibs ü dūşāb ẕikr **06** olınsa ḫurmā bekmezi murād olınur ve üzüm bekmezine rubbü'l-ʿineb dirler.[601] [v-l-e] **Dūl-āb: 07** Ṣu dolabı ki çarḫıla döner[602] ve pencere dolabı. **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾül-Meftūḥa 08** [e-t] **Rātıb:** Rızḳ-ı maḳsūm, ʿArabīdür. [b-e] **Rebāb:** Iḳlıḳ ve ḳopuz ve dört ḳıllu **09** sāza ıṭlaḳ olınur ve ʿArabīde bulut pāresi ki bir bulut pāresine āviḫte **10** olmış ola. [s-n-t-e] **Resen-tāb:** İp büküci. **Er-Rāʾi'l-Meksūre:** [k-e] **Rikāb: 11** ʿArabīdür, ʿAcemde daḫı şāyiʿdür. İmāle ile rikīb daḫı dirler. Niteki hesābı ḥasīb **12** istiʿmāl iderler. **Edāyī:**

Ṣaf-ender-ṣaf ārā-st bā-ṣad nehīb
Heme laʿl-ḫaftān ü zerrīn-rikīb[603]

13 Er-Rāʾi'l-Mażmūme: [-h-] **Rubb:** Her nesnenüñ ʿaḳīde olmış ṣuyına dirler, **14** ʿArabīdür. [f-t-r-v] **Rüft-rūb:** Süpürge ki anuñla ḫırmen süpürürler. İkisi bir yirde istiʿmāl **15** olınur. **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa 16** [-e-] **Zāb:** Çeşm. **(ʿ):**

Zāb zāb ḫod be-şüstem çehre-rā[604]

[e-k-e] **Zāg-āb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile mürekkeb ki **17** yazu yazarlar. Cibr maʿnāsına. **Zeb:**

---

[598] atda ve itde ve sāʾir cemīʿ ḥayvanātda istiʿmāl olınur. 3. (34a/19), 16. (30a/25)
[599] (Ey dost, yakut gibi güzel, helva gibi tatlı güzel göster; o bu şehirde tıpkı pekmez gibi ünlüdür.)
[600] --. 16. (30a/28)
[601] Çi bāşed revnaḳ-ı ʿayş leʾmī
Ki şehdeş rāvaḳ-ı dü-şāb güşte 16. (30a/28)
[602] **Beyt:**

Hest ān-sān zīr-i īn dūlāb
Hemçü ʿanḳā vü kīmyā nā-yāb 16. (30a/30)
[603] (Bütün kaftanlar yakutla, bütün kadehler altınla saftan safa korkuyla süslenmiştir.)
[604] (Akan sızıntıyla yüzümü yıkadım.)

Ve bi'l-kesr āsān, sehl ü rāygān, raḫīş maʿnāsına. 18 [b-r-h-e] **Zebre-i āb:** Ṣuda olan yoşun.[r-d-e] **Zerd-āb:** Ṣaru ṣu ki çıban ve yaralarda 19 olur ṣadīd maʿnāsına. [r-d-h-ç-v] **Zerde-çūp:** Ṣarı[605] aġaç didükleri dārū. [r-s] **Zer-esb:** 20 Ṭūs-ı zerrīne, Kefeşk oġlu[606] adıdur ve Ṭūs-ı ʿAcem pādişāhlarınuñ mīr-i ʿalemi idi. Meşhūr olan 21 direfş-i Kevyānīyi ol getürürdi. Novẕer-i Şehriyār nejādındandur. Īrān pehlivānlarınuñ 22 server ü serdārlarındandur. **Firdevsī:**

Zer-esb āmed ü Türk ber-ser-nihād
Dilī pür-ze-kīne serī pür-ze-bād[607]

23 Keyḫüsrevüñ ḳarındaşı Ḳurūd-ı Dülā elinde helāk olmışdur. [r-k-e] **Zerk-āb:** Mürekkeb, zāk-āb 24 maʿnāsına. [r-n] **Zerneb:** Ṭabīb-i meşhūrdur. [f-k-e] **Jefk-āb:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile gözden aḳan yaş ki 25 çapaḳ ṣuyı dirler. ʿArapça *remaṣ* maʿnāsına ve çirk ü sümük maʿnāsına. [k-e] **Zeg-āb:** *Kāf*-ı 26 ʿAcemīyile zāg-āb lafẓından muḫaffefdür. Mürekkeb maʿnāsına. **Beyt:**

Ḥayāt der-ẓulumāt-ı īn-zamān muḥaḳḳaḳ şod
27 Ki nūk-i ḥāme-i o cān hemī dihed ze-zeg-āb[608]

Ve tükürük, büzāḳ maʿnāsına. Bu maʿnāya ġayrı adları 28 ḫayvā lafẓında yazılmuşdur.[609] [v-k-a] **Zevk-āb:** Zefk-āb maʿnāsına. [h-e] **Zeh-āb:** Ve bi'l-kesr ṣızındı, 29 tereşşüḥ maʿnāsına sāʾir esāmīsi ter-āb lafẓında mesṭūrdur. **Şems-i Faḫrī:** *Miʿyār-ı Cemālī*de *ān mevżiʿ bāşed*

30 *ez-çeşme ki āb ez-āncā ber mī-çehed* dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

31 Benān-ı o Ḥıżr u ḫāmeeş ḥayāt-ı revān
Midād-ı o ẓulümāt u devāt-ı o-st zeh-āb[610]

032a/01 [h-r-e] **Zehr-āb:** Ve bi'ż-żamm seḥer ḳuşı dirler bir ḳuşdır ve şu yoşunı ve çirki ve ġāyetde keskün 02 ve cevher-dār ḳılıç.[611] **ʿUnṣūrī:**

Efʿī koned giyāh-ı zümürrüd-nümāy-rā
Zehr-āb tīġ ez-nefs-i kīne-ḫˇāh-ı to[612] [613]

03 **Ez-Zāʾi'l-Meksūre: Zib:** Āsān u ucuz *zā*nuñ fetḥasıyla zeb maʿnāsına. [k-e] **Zig-āb:**

---

[605] ṣaru. 3. (34b/07), 16. (30b/10)
[606] oġlı. 3. (34b/08)
[607] (Zer-esb geldi ve Türk yaratılışını ortaya koydu, bir gönül kinle bir baş da kibirle doldu.)
[608] (Bu karanlık zamanda hayat suyu gerçek olduğundan o kalemin ucu mürekkepten can buldu.)
[609] --. 16. (30b/15)
[610] (Onun parmakları Hızır gibidir, onun kalemi ölümsüzlük verir; onun yazı takımından ve mürekkebinden sızan karanlıktır.)
[611] --. 16. (30b/22)
[612] (Yılan zümrüt gösteren otu getirdi, senin süslü ve keskin kılıcın kin isteyen nefsinden yapıldı.)
[613] --. 16. (30b/23)

04 Mürekkeb, zeg-āb maʿnāsına. [h-e] **Zih-āb:** Ḳuşaḳ yiri ve zeh-āb maʿnāsına. **Esedī:**

05 Heme küh-i dilḫāre sengeş zih-āb
Besān giyā reste zed zerre-i nāb[614]

[-y-] **Zīb:** Bezek, zīnet maʿnāsına. **06 Ez-Zāʾi'l-Mażmūme:** [b-e-n-f-r-y] **Zübān-firīb:** Yalancı, keẕẕūb maʿnāsına zebān-firīfte **07** daḫı dirler. [k-e] **Zük-āb:** Ṣabr didükleri acı dārū ki aʿlāsı *Soḳoṭra*dan gelür. ʿAden **08** muḳābelesinde bir cezīredür. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa: 09** [b-z-e] **Sebz-āb:** Yosun zebere-i āb maʿnāsına.[615] [ẕ-e] **Seẕ-āb:** *Ẕāl*-i muʿceme ile ṣu kerdemesi **10** ve yaban kemmūnī ve maʿdanūs ve sedef didükleri bed rāyiḥalu ot ki olduġı mekāna **11** cādū girmez dirler. Niteki Şeyḫ Niẓāmī *Ḫusrev ü Şīrīn*inde Ferhād, Şīrīnüñ ʿaşḳı ġalebesinden **12** zār u nizār olup nüvāziş ü şemātet-i yār u aġyārdan firār idüp **13** ṣaḥra vü bāzārda ser-gerdān u bī-ḳarār olduġı maḥalde buyurur. **Beyt:**

14 Çonān der mī-remīd ez-dost u düşmen
Ki cādū ez-seẕ-āb u dīv ez-āhen[616]

Ve Aḫterī lüġatinde[617] esmāʾ-i nebātātdan **15** bir otuñ adıdur ki Türkīde aña sedef dirler. Kerīh rāyiḥası vardur diyü taṣrīḥ ider **16** ve mānīʿ-i ḥabel ü ḳāṭıʿ-ı nesl ü cimāʿ olduġı bu ebyātdan fehm olınur. **ʿUnṣurī:**

17 Ger ez-bahār-ı luṭf-ı to būyī resed be-bāġ
Peyvend-i şāḫ-ı nesl meded yābed ez-seẕ-āb[618]

Dīger:

18 İnṣāf-ı to der-ḳuvvā-yı ḥayvānī
Teʾlīf dihed seẕ-āb-rā bā-bāh[619]

Dīger:

Ze-tünd-bād-ı ḫilāf-ı to der-mizāc-ı ʿadū
19 Ḳuvā-yı bāh koned çün seẕ-āb ḳaṭʿ-ı nijād[620]

---

[614] (Gönlü taşlaşmış bütün dağlar, taşları bir kuşak yapmışlardır; onlar saf zerreler gibi orada parıldar.)
[615] ʿArab uḥleb dir.

Sebze ü āb pāk ez-sebz-āb
Ḫoş buved bā-nigār bāde-i nāb 16. (30b/28)

[616] (Dost ve düşman kapıdan tıpkı cadının su kerdemesinden devin de demirden kaçtığı gibi gittiler.)
[617] -. 16. (31a/03)
[618] (Eğer senin iyilik baharından bağa bir koku ulaşırsa sedef otundan bile şahın neslinin ilerlemesine yardım eder.)
[619] (Senin adaletinle hayvanlar bir araya gelir, sedef otunun şehvete faydası olur.)
[620] (Senin karşıtlık kasırgandan düşmanın tabiatında tıpkı sedef otunun şehvetin kuvvetini azaltıp nesli kestiği gibi görülür.)

Dīger:

Peyvend-i şāḫ-ı nesl koned bī-ḫavāṣ-ı ṭabʿ
Der-dūde-i celāl-i to keyfiyyet-i seẕ-āb[621]

[r-e] **Serāb:** Ol ki bādiye ve ṣaḥrālarda[622] ve ṣayf eyyāmlarında öyle 21 zamānında ve ṣabāḥ ve aḫşām vaḳtinde pertev-i āfitābdan ṭaraf-ı nehārda ṣūret bāġlar ṣu gibi 22 görinür. Ḫuṣūṣan teşnelere ʿArabca āl dirler. Türkīde ılġım ṣalġım dirler. **Kātibī:**

Her teşne kū ze-meşreb-i tevḥīd āb yāft
Sīr-āb geşt ü her dü-cihān-rā serāb yāft[623]

[r-e-ç-h-ā-f-t-e] **Serāçe-i Āfitāb:** Güneş ḳurṣı ve başı dönmiş kimesne. [r-ḫ-v-e] **Serḫˇāb:** İlk uyḫu, evvel 25 nevm maʿnāsına. [r-v-e] **Serd-āb:** Zīr-i zemīn didükleri ki yir altında ṣu ṣuvaracaḳ yirdür.[z-e] **Sez-āb:** *Ẕal*-i muʿceme ile seẕ-āb maʿnāsına sāʾir esāmīleri anda meẕkūrdur. [ʿ-l-e] **Saʿlāb:** 27 Ādem azdurıcı dīv.[624] [k-e] **Seg-āb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳunduz didükleri cānver ki ṣu itidür.[625] [n-e] **Sen-āb:** Ve bi'l-kesr ṣuda yüzmek. [-n-] **Senb:** Ve bi'ż-żımm. Yirden kesilmiş ev ki yollarda 29 ve köylerde misāfir ḳonmaġiçün iderler. **Laṭīfī:**

Yā Rab ez-men çi cürm ḫāst çi zenb
Ki me-rā nī-st ḫāne coz senb[626]

[n-g-ā-s-y-e] **Seng-i āsiyāb:** Degirmen ṭaşı. [n-y] **Senīb:** ʿAṣā 31 vü gönder ucuna berkitdükleri demüre dirler. Feṯḥ-i *nūn*la seney de dirler. Mevlānā Ḥalīmī sentī, *sīn*i *nūn*la 032b/01 ve *tā*yıla mervī lüġatdür. Şems-i Faḫrī naḳlince dimiş, Niʿmetī setī feṯḥ-i *tā*yla site maʿnāsına gelür ki rencūr 02 u żaʿīf dirler dimiş. [y-l-e] **Seyl-āb:** Sil ṣuyı, seyl de dirler. Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **03 Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-y-d-e] **Sipīdāb:** Türkīde üstübec didükleri ve isfīdāc 04 aşına daḫı dirler ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. Sāʾir esāmīsi espīdā lafẓında meẕkūrdur. 05 [r-d-e] **Sird-āb:** Zīr-i zemīn ve maʿdanūs ve rāz-

---

621 (Yaratılışında saygın olmayanlar şahın nesliyle ilişki kuramazlar, tıpkı sedef otunun senin güzellik neslinle ilişkisi olmayacağı gibi.)
622 ṣaḥrālarda ve badiye. 3. (35a/09)
623 (Her susuz birliğin sulaklığında su buldular; suya kanmış her kişi ise iki cihanda da serap gördüler.)
624 dīv dimişler. 16. (31a/14)
625 Deñiz ḥayvānlarındandur. Ḫusyeteynine cünd-i bādister dirler ġāyetde nāfiʿ dārūlardandur. ʿAṣab-ı vecaʿlarına ve fālce vü sekte-i bāridiye ve emʿāda mütevellid olan riyāḥ-ı ġalīẓeyi defʿde ve arḳa süñükleri süst olsa muttaṣıl ṭılā eyleseler küllī fāʾidesi vardur ve sāʾir bürūdatdan ḥāṣıl olan emrāżda şerbde ve ṭılālarda bedelīdür. İllā ṭayyib rāyiḥada ve meşhūrdur ki ṣayyādları dāmına düşse ḫusyeteynini murād itdiklerini bi'ẕni'llāhu teʿālā idrāk idüp ve dişiyle kesüp ṣuya bıraġurmuş. Ṣayyād ṣuda ḳan göricek bilüp anı alup kendüye muḳayyed olmaz imiş ve baʿżı rivāyet iderler ki ḫusyeteynini bir defʿa keseler bir daḫı ẓuhūr ider ol eclden nefiʿleri içün ṣayyādları evvel kesdiklerini ṣalıvürürler maḳtūʿlardan birisinüñ daḫı husyeteyni ẓuhūr itmedin ittifāḳen ṣayyād dāmına düşse arḳası üzere dönüp kendüsini ṣayyāda ʿarż idermiş. Ṣayyād olmaduġını bilüp aña muḳayyed olmayup bu ṭarīḳle maḥlāṣ bulurmuş dirler. Kütüb-i ṭıbbuñ baʿżısında bu vechle mesṭūrdur.
626 (Ya Rabbi! Ben ne günaha girdim ki ağıl dışında bir evim yok?)

dāş maʿnāsına. [f-y-d-e] **Sifīdāb:** Sepīdāb **06** maʿnāsına. [n-e] **Sin-āb:** Ṣuda yüzmek sen-āb maʿnāsına. [n-c-e] **Sincāb:** Ṣıçan gibi bir **07** cānverdur. Ḳuyruġı olmaz, derisinden kürk iderler, kürkine daḫı sincāb dirler. **08** [n-c-d-e] **Sincid-āb:** Oġlan yataġı, zehdān u raḥim maʿnāsına. [-y-] **Sīb:** Elmā, tüffāḥ maʿnāsına **09** [y-r-e] **Sīr-āb:** Ṣuya ḳanmış, reyyān ü nāhil maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṭolı ki gökden yaġar, **10** *bered* maʿnāsına da naḳl eyledi. [y-r-k-v] **Sīr-kūb:** Sarımsaḳ dögeci. [y-m-e] **Sīm-āb:** Sindik, **11** jīve maʿnāsına ki taʿrīb idüp zībaḳ dirler. **Ebū Manṣūr:**

Eger mehābet-i to bāng ber-zamāne nihed
12 Ze-bīm der-dil k'ān münʿaḳid şeved sīm-āb[627]

Es-Sīni'l-Mażmūme: [t-v-r-e] **Sütūz-āb: 13** Ṭuyuḳ ʿilleti dirler ki ṭavaruñ ayaġında ẓāhir olur. [-r-] **Sürüb:** Ḳurşun, *rā*nuñ żammesi **14** ve sükūnıyla da müstaʿmeldür. [r-ḫ-e] **Sürḫ-āb:** Egir at ki yaġız daḫı dirler ve añıt didükleri ḳuş ki **15** surḫābī de dirler. ʿArabca nuḥām dirler ve Tebrīzde Ḳızılırmaḳ dirler meşhūr seyrān-gāhdur **16** ve ʿavratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılca gül-güne maʿnāsına ve bir şehr adıdur ve aʿlām-ı ricāldendür. **17** [r-m-e-ç-v] **Sürme-çūp:** Göze sürme çekdükleri mīl. [r-v] **Sürūb:** Niʿmetī ır, sürūr maʿnāsına naḳl **18** eylemiş. [-n-] **Sünb:** Ḫāne-i zīr-i zemīn senb maʿnāsına ve ṭavaruñ ṭoynaġı bu lüġat fetḥiyle ve żammiyle **19** iki maʿnāsında bile ḳāʿide-i muḳarrere üzre *nūn*-ı sākin *bā*dan evvel vāḳiʿ olsa *mīm*e ḳalb **20** iderler. Taḫfīf idüp āḫirinde *bā*yı ḥıẕf idüp başḳa bir lüġat eyledi iki maʿnāda **21** istiʿmāl olındı ve ay demiri ve mişḳab maʿnāsına ki neccār āletlerindendür. [v-r-e-ḫ-s-n] **Sūrāḫ-sünb: 22** Ol neşter ki anuñla at ṭoynaġı delerler, ṣaru ṣu çıḳsun diyü. [h-r] **Sührāb:** Aʿlām-ı ricāldendür. **23 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 24** [-e-] **Şāb:** Meşhūr şeb didükleri maʿdenī ṭaş ki ḳaynadurlar, düzerler, renglere girür **25** ve sā'ir yirlerde istiʿmāl olınur birḳaç dürlü olur, ʿArabīde yigit, civān maʿnāsınadur. **26** [e-d-e] **Şād-āb:** Sebze-i ter ü tāze, Mevlānā Ḥalīmī ṣulu, tāze vü ter olan dimiş. **Faḫirī:**

27 Eyā şehī ki būd sāl ü māh-ı gülbün-taḫt
Z'āb gevher-i tīġ-i to tāze vü şād-āb[628]

[629][e-d-ḫ-v-e] **28 Şād-ḫˇāb:** Ve şād-mān u ḫoş uyḫu maʿnāsına. **Şebb:** Teşdīd-i *bā* ile şāb didükleri maʿdenī **29** ṭaş. Taḫfīf-i *bā* ile gice, leyl maʿnāsına baʿżı erbāb-ı lüġat farḳ

[627] (Senin görkemin zamaneye seslenecek olsa madenin içindeki civa korkudan donup kalır.)
[628] (Ey padişah! Gül köşkündeki tahtın ay ve yıl oldu, senin kılıcının süslerinden su taptaze oldu.)
[629] Ve saḫī, kerīm maʿnāsına. **(ʿ):**

Cūdī be-nümāyī pādāş dil-i şād-āb

Maʿnāda pādāş ol şādāb çi yāftī dimiş. 16. (31b/13)

itmemişler taḫfīf-i *bā* ile **30** iki maʿnāda istiʿmāl itmişler. Ḳavl-i evvel esaḥḥdur. [t-b-e] **Şeb-tāb:** Yılduz ḳurdı didükleri **31** böcek ki gicelerde ışılar. **Faḫirī:**

Bīnī çi güne būd tīre çeşm-i düşmen-i to
Ki rūşenāyī-i o bāşed ez-ruḫ-ı şeb-tāb[630]

033a/01 ʿArabīde yeraʿ dirler ve şarı kedi [b-s] **Şeb-seb:** Eşkün **02** ve yorġa at. [r-e] **Şarāb:** Her içecek nesne ve şüciye daḫı dirler. Ġalebe-i istiʿmāl ile **03** ʿalem mertebesine varupdur. Künyeti Ebū'l-mühennādur. [-r-] **Şerb:** İnce kettān bizi. [-ġ-] **Şeġab: 04** Āvāz ile feryād itmek ve ḥayā vü edeb ü teşnīʿ maʿnāsına naḳl olınmış. [h-d-e] **Şehd-āb: 05** Ġāyetde ṭatlu şerbet. **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [*] **Şib:** Bir dürlü meşhūr cāmedür **06** ki ekābire maḫṣūṣdur. [t-e] **Şitāb:** İvmek maʿnāsına[631] ism-i maṣdardur. Şitābīden **07** lafẓından ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī ve yıldız ḳurdı.[632] [k-n] **Şikenb:** Ḳarın, *baṭn* maʿnāsına. **08** [k-y] **Şikīb:** Ṣabr, ism-i maṣdardur. Şikībīden lafẓından ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī. **09** [l-m-e] **Şilmāb:** Ābkāme ki buġday ve arpa unından iderler. Ṣıfat-ı ābkāme maḥallinde tafṣīl **10** olınmışdur. [n-d-e] **Şindāb:** Boġa dikeni. [-y-] **Şīb:** Kesr-i ṣarīḥle ve imāle ile daḫı cāʾizdür. **11** Aşaġa ve alt, taḫt maʿnāsına ve iniş ki yoḳuş muḳābelesinde istiʿmāl olınur. **12** Neşīb lafẓından muḫaffefdür. *Nūn* ḥarfi ḫafī olduġı çün ḥıẕf olınmışdur. Nişīn **13** ü şīn gibi ve örilmiş tāzyāne riştesine dirler ve başı çigzinmiş sergeşte[633] maʿnāsına **14** bu maʿnāya āḫiri *tā* ile şīt daḫı lüġatdür ve tīb lafẓını itbāʿ vü mezā vech-i ṭarīḳesince **15** aña ʿaṭf iderler. **Rūdekī:**

Şīb-i to bā-firāz u firāz-ı to bā-nişīb
Ferzend-i ādemī be-tüvān der-nişīb[634]

16 Firdevsī:

Çonīn-est keyhān-āsīb-i şīb
Pes her firāzī nihāde nişīb[635]

17 Şīve daḫı lüġatdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve yürügen ve önegü, lecūc ve başı **18** ḳatı[636] maʿnāsına da naḳl eylemiş. [y-d-e-s] **Şīdāsb:** Aʿlām-ı ricāldendür birisi Şīdāsb bin **19** Nevjīn bin Cemşīddür ki Zāvistān pādişāhı idi. **Esedī:**

Ber-evreng be-nişest Şīdāsb şād

---

[630] (Senin düşmanının gözünde ne biçim bir karanlık olduğunu görürsün, zira onun aydınlığı ateş böceğinin yanağındadır.)
[631] -. 16. (31b/22)
[632] -. 16. (31b/24)
[633] sergerdān. 16. (31b/28)
[634] (Senin yokuşun inişli, inişin yokuşludur; insanoğlu senin inişinden kuvvet bulur.)
[635] (Dünya böyle bir yapıya sahiptir ki, yükselirken her zirvede iniş vardır.)
[636] ḳatı başlu. 16. (32a/01)

20 Be-şādī der-i dād baḫşeş güşād[637]

Eş-Şīni'l-Mażmūme: [b-e-n-f-r-y] **21 Şübān-firīb:** Çūbān aldanḳucı didükleri meşhūr ḳuş, ʿArapça mekāʾ dirler. [t-r-s-n] **22 Şütür-sünb:** Aġaç ḳurdı dirler. [t-r-s-y] **Şütür-sīb:** Miṣlihu. [v-b-e-n-f-r-y] **Şūbān-firīb: 23** Şübān-firīb maʿnāsına. [v-r-e] **Şūrāb. ʿUnṣurī:**

Bed-ḫˇāh-ı to-rā çü mürg der-dām

24 Şūrāb-ı ḫilāfet-i to dem-ā-dem[638]

[-y-] **Şüyeb:** Niʿmetī aġ ḳurdına dirler dimiş. **25 Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 26** [-e-] **Ġāb:** Bī-hūde ve fāsid ve ekşi söz. **Esedī:**

Ki z'īn-sān suḫanhāyı ġāb āverī

27 Hemī çeşm-i dāniş be-ḫˇāb āverī[639]

Ve kāse dibinde bāḳī ḳalan ṭaʿām ve baʿżılar artuḳ **28** ḳalup ekşiyen ṭaʿām dimişler ve arslan yataġı, bīşe-i şīr maʿnāsına. [b-ġ] **Ġabġab:** ʿArabda ve ʿAcemde **29** istiʿmāl olınur lüġatdür. ʿArabīde ekşer ṣıġıruñ boġazı altında ṣarḳan deriye dirler. **30** ʿAcemde maḥbūblaruñ eñegi altında olan yumrı ki ḫılḳı ola. Emrāżdan olmaya anda istiʿmāl **31** olınur.[640] Maḥbūblaruñ muḥassenātındandur. Türkīde ṣaḳaḳ dirler. [-r-] **Ġareb:** Feṯḥ-i *rā* ile ḳavaḳ aġacı 033b/01 ve göz köşesinde olan nāṣūr ʿilleti ve gümiş ṣaġraḳ ki anuñla şarāb içerler ve şarāb **02** maʿnāsına da gelür ve üzüm dānesi ve ḳoyunda bir ʿilletdür ki burnınuñ ve gözinüñ ḳılları **03** dökülür ve şol ṣu ki ḳoġa küleginden ḥavżla ḳoġa arasında dökülür ve ol **04** atılan oḳ ki bulınmaya bu maʿnāda *rā*nuñ fetḥası ve sükūnı cāʾizdür. Bu maʿnālaruñ **05** hīçbiri Fārsīde ṣāyiʿ degildür. Ammā ḳavaḳ aġacı maʿnāsına baʿżı ṭıbb kitāblarında **06** gelür ve baʿżılar üzüm dānesi ve nāṣūr ʿilleti sükūn-ı *rā* ile dimişler. **Ġarb: 07** *Rā*nuñ sükūnıyla lüġat-ı ʿArabda maġrib maʿnāsınadur ve şol oḳ ki atıla bulınmaya **08** ve gözüñ burından yaña köşesinde olan nāṣūr[641] ʿilleti ve ḳılıcuñ aġzı ve her **09** nesnenüñ kenārı ve ḳoġa küleginüñ ġāyet büyügi, Fārsīde hemān maġrib maʿnāsına **10** ṣāyiʿdür. [r-ġ-e] **Ġarġ-āb:** Naʿre vü gird-āb. [r-ḳ-e-b] **Ġarḳ-āb:** Gird-āb ve ṣuya ġarḳ **11** olmış maʿnāsına. [r-y] **Ġarīb:** Dārū diyārından ayrılmış ve ʿaceb nesne, ʿArabīdür. **12** Fārsīde de ṣāyiʿdür. [-z-] **Ġazb:** Ve bi'ż-żamm üzüm dānesi ve ḳabuġı *zā*ʾ-i ʿAcemīyile Şems-i Faḫrī **13** ʿacub ḳāfiyesinde getürmişdür. **Naẓm:**

Ez-dest-i Mīr Şeyḫ seḥāb er ne-mī-bord

---

[637] (Şidasp mutlulukla tahtında oturdu ve mutlulukla adaletin kapısını açtı.)
[638] (Senin hilafet zamanında hakkında kötü düşünenler kuş gibi tuzağa düşerler, (onların) gözyaşı sürekli akar.)
[639] (Böyle saçma ve boş sözler söylersen, bilginin gözünü sürekli uyutmuş olursun.)
[640] --. 16. (32a/13)
[641] nāsur. 3. (36b/02)

14 Laʿl ü ʿaḳīḳ revīd der-rez be-cāy-ı ġazb
Ve'z er şomā bāş be-bord ü her şemme
15 Ḫulḳ-ı germ nişāned ber-cāy be-ḫall ü ʿaceb[642]

[643]Miṣlihu ve ṣalḳımı[644], unḳūd-ı ʿineb maʿnāsına. 16 [v-ş] **Ġaveşb:** Yalıncaḳ ve yaban otı ġaveşt maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftuḥā:** 17 [-r-] **Fereb:** *Rā*nuñ fetḥasıyla bir ulu ırmaġdur ve bir ṣaḥrā adıdur ki Keyḫüsrev bin Siyāvuş bin 18 Keykāvus babası intiḳām içün Efrāsiyāb-ı Türk ile anda ʿaẓīm ceng idüp Efrāsiyāba 19 ġālib olmışdur. **Firdevsī:**

Resīdem bā-Īrān ber-yek Fereb
Se ceng-i girān kerde ṣod der-se ṣeb[645]

20 [r-v-e-ş] **Ferdā-şeb:** Yarın gice dimekdür. [r-s] **Feresb:** *Sīn*ün fetḥası 21 ve *rā*nuñ süḳūnıyla ve bi'l-ʿaks-i *fā*nuñ kesresi ve *sīn*üñ fetḥasıyla da mervī lüġatdür. 22 Ḳapunuñ yuḳaru ḳaşı ve bezir-ḫāne diregi ve hezin üzerine ḳoduḳları aġaç ki fervāzı 23 anuñ üzerine ḳorlar baʿdehu saḳfı anuñ üzerine yaparlar. **Esedī:**

Mütevviz ez-kemīn-geh ber-endāḫt esb
24 ʿAmūdī be-desteş çü z'āhen feresb[646]

[r-s-y] **Fersīb:** Mertek ve ḥatıl 25 aġacı. **El-Fā'i'l-Meksūre:** [r-s-y] **Firīsb:** Fetḥ-i *fā*yla feresb maʿnāsına ve dām ṭurresi 26 ve mertek. [r-y] **Firīb:** Aldayış, firībīden lafẓından ism-i maṣdardur ve aldamaḳ maṣdar 27 maʿnāsına da gelür ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Dil-firīb gibi ve büyük aġac ve eglence 28 ve ʿişve ve ser-geşte ve medhūş maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa. [-e-] Ḳāb:** 29 Aşıḳ ki ādem ü ḥayvānāt ayaġında olur. Lisān-ı ʿArabīde miḳdār, endāze maʿnāsına 30 gelür. [e-l] **Ḳāleb:** *Lām*uñ fetḥasıyla beden kālibed maʿnāsına ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür 31 ve keb maʿnāsına ki lāf urmaḳdur ve avurduñ iç yüzine dirler. **Ḳab:** Aşıḳ, ḳāb lafẓından 034a/01 muḫaffefdür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ḳab, hezār tev yaʿnī ḳırḳbāyır maʿnāsına naḳl eylemiş. 02 [-s-] **Ḳaseb:** *Sīn*üñ fetḥasıyla hünersiz kimesne. [ṣ-e] **Ḳaṣṣāb:** Et ṣatıcı Türkīde daḫı 03 müstaʿmeldür ve nāy-zen maʿnāsına. [-ṣ-] **Ḳaṣab:** Bu iki lüġat ʿArabīdür. Lisān-ı Fārsīde 04 ṣād yoḳdur. Niteki sābıḳan ẕikr olındı. Ḳaṣab

---

642 (Emir Şeyh'in elinin bereketiyle ne mi oluyor? (Onun elinin bereketiyle) Üzüm tanesi asma dalında lal ve akik gibi yetişir ve (onun elinde) her şey sayılamayacak kadar bollaşır, onun yumuşak huyu işleri yoluna sokmayla işaretlenmiştir.)
643 [j-y] **Ġajīb:** 16. (32a/27)
644 salġımı. 3. (36b/08)
645 (İran ile bir Fereb nehri kenarına ulaştım, orada üç gün süren üç büyük savaş olmuştu.)
646 (Pusu yerinde yayın kabzası at gibi çekilmişti, onun elinde demir bir kapı direği gibi dimdik durmuştu.)

ʿArabīdür, ḳamış maʿnāsınadur. Fārsīde **05** ḳaṣaba didükleri ki nisā ṭaʾifesi başlarına örterler. ʿAṣabe lafẓından muḫaffefdür olınmışdur **06** ve baʿżı erbāb-ı lüġat Yahūdī[647] vü ḳasabī ḳumāş ve ibrişimli biz ve ince kettān bezine **07** dirler dimişler. [ż-y] **Ḳażīb:** Şāh-ı dıraḫt ve nīze vü ālet-i tenāsülden kināye olınur, **08** ʿArabīdür. [-l-] **Ḳalb:** Giçmez nesneye dir naḳden olsun ve ġayrıdan olsun ve göñül, dil[648] **09** maʿnāsına ve menāzil-i ḳamerden bir menzil adıdur ve şaçı aḳçası, ʿArabīdür. **El-Ḳāfi'l-Mażmūme: 10** [-ṭ-] **Ḳuṭb:** Ricāl-i ġaybīden ol seyyid-i evliyāya dirler ki emr-i Ḥaḳ ile *cellü celālehu* ʿālemüñ taṣarrufı **11** anuñ elindedür ve ʿArab dir ki falān ḳuṭb *benī falānın ey seyyidihüm* dimekdür ve degirmen igi **12** ve ol yıldızdur ki Ferḳadān ile Cedī burcı arasındadur. Felegüñ devri anuñ üzerinedür. **13 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 14** [-e-] **Kāb:** Gāv-ı ʿIrāḳī ve avurduñ iç yüzi ve lāf urmaḳ ve ögünmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. **15** [e-s-e-k-y-e] **Kāse-kebāb:** Bir nevʿ meşhūr kebābdur. [e-l] **Kāleb:** *Lām*uñ fetḥası ve kesresi ile **16** ḳālib maʿnāsına. [e-m-y-e] **Kām-yāb:** Murādın bulıcı ve murādın bulmış maʿnāsına. **(ʿ):**

Ḥażret-i ʿizzet-meʾāb kām-bīn ü kām-yāb[649]

17 Keb: Kāb lafẓından muḫaffefdür. Ḥarekāt-ı şeliṣe ile mervī lüġatdür, avurduñ **18** iç yüzine dirler ve lāf urmaḳ maʿnāsına sāʾir esāmīsi bu maʿnāya ḳālib lafẓında meẕkūrdur. **19 Şems-i Faḫrī:**

Koned duʿā-yı şeh-i kām-rān Ebū İsḥāḳ
Dil-i ḫalāyıḳ der-sīne vü dehān der-keb

[b-e] **Kebāb: 20** Maʿrūf ṭaʿāmdur ki eti ve ṭuyūrı sīḫde ve ġayrıda pişürürler. [-t-] **Ketb:** Niʿmetī arı, münc **21** ve zenbūr maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-s] **Keresb:** Kereviz otı ʿArabīde kerefüs maʿnāsına maʿdanūs **22** daḫı anuñ envāʿındandur. [r-n] **Kerenb:** Kelem, lahne daḫı dirler. [r-y] **Kerīb:** Evlek ki ekinciler **23** tarlayı bölük bölük iderler ve dönüm didükleri taʿrīb idüp cerīb dirler ve āḫirinden **24** *bā*yı ḥıẕf idüp kerī daḫı dirler. [-ş-k-e] **Keşk-āb:** Arpa şuyı, cev-āb maʿnāsına sāʾir **25** esāmīsi anda meşṭūrdur ve bir aṣl şerbetdür. [l-e] **Kelāb:** Geleve didükleri ki üzerine iplik **26** ṣararlar ve üzerine ṣarılan iplige daḫı dirler. [l-t-e-ç-v] **Kelte-i çūb:** Bir aġaçdur ki bir ḳarış **27** miḳdārı yā daḫı ziyādece uzunı olur. [-n-] **Keneb:** Kendir otı kenev(ir) maʿnāsına. **Kemāl-i Ḫucendī:**

28 Ger çi eş-şeyḫ kin-nebī gūyend
Kin-nebī nīst şeyḫ mā-kenebī-st[650]

---

[647] Yahūdī dülbendi. 16. (32b/18)
[648] -. 16. (32b/20)
[649] (İzzetin koruyucusu muradını görmüş ve bulmuştur.)

ʿUnṣurī:

Vaḳt-ı teẕallüm ez-to gerden-i ḫıḍmet-efkend
29 Kerte-i kāġıdīn ki der-faṣl-ı ḫazān koned keneb[651]

[n-d-e] **Gend-āb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yosun bağlamış 30 ṣu ki aḳmayup ṭurmadan ḥāṣıl olur içilmez. **Esedī:**

Yekī bīşe dīdend kend-āb ü ney
31 Ki ān āb hestī nümūdī çü mey[652]

Ġayrı adları zīre-āb lafẓında yazılmuşdur. [n-k-e] **Keng-āb:** 034b/01 Bir nevʿ şerbetdür ve arpa ṣuyı, cev-āb maʿnāsına ġayrı esāmīsi anda meẕkūrdur. 02 [v-h-r-t-e] **Gevher-tāb:** Dülbend ve şol dirlik, ʿavratlar[653] üzerine geyerler, altındağı ḳaftānlarınuñ 03 inceliginden rengi maʿlūm olur ve bir nevʿ mıḳnaʿa dirler ki üzerinde altunla yazılmış 04 ʿalem şekli olur. **El-Kāfi'l-Meksūre: Kib:** Lāf[654] ve avurduñ iç yüzi bu lüġat 05 ḥarekāt-ı ṣelīṣe ile mervīdür. **Kirāb:** Defter maʿnāsına. **Kesā'ī:**

Ey ʿan filān u ḳāl-i fülān dān pīş-i men
06 Ārāyiş-i kirāb ü timṣāl-i refte[655]

[r-v-e] **Gird-āb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çevlik ki deryāda 07 olur. Ṣu burılur çarḫ gibi döner gemi aña uġrayıcak ḫalāṣ bulmaz, helāk olur 08 ve egrik maʿnāsına. **Beyt:**

Şeb-i tārīk ü bīm-i mevc-i gird-ābī çonīn hā'il
Kocā dānend ḥāl-i mā sebük-bārān-ı sāḥhā[656]

09 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki girdüñ maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi degirmidür. Maʿnā-yı 10 gird-āb daḫı andandur. Lafẓ-ı mürekkebdür. Vaṣfıla mevṣūfdan çirk-āb gibi aṣlı āb-ı girddür. 11 ʿAlem olıcak ḳāʿide-i terkīb taġyīr olınup vaṣf-ı taḳdīm olınmışdur. Lisān-ı Türkīde 12 çevlik didüklerine gird-āb dirler. Ṣu orada çevrilüp, çigzinüp degirmilendügünden 13 ötüri gird-bād daḫı ondandur. Türk ḳaşırġa didügi yile ki çevrili çigzini gider. 14 ʿAcem gird-bād dir. **Firdevsī:**

Der-üftād nā-geh be-rev gird-bād
Be-zed gürz ber-püşt-i o Keyḳubād[657]

---

[650] (Şeyh için peygamber gibidir diyorlar ama o peygamber gibi değil afyon çeken birisi gibidir.)
[651] (Zulm vaktinde senin hizmetine düşüp boyun eğmek istiyorlar, tıpkı iki kâğıdın güz vaktinde kendir otu gibi çentik olması gibi olurlar.)
[652] (Yosunla ve kamışla kaplanmış bir orman gördüler, o suda tıpkı şarap gibi bir varlık görülür.)
[653] ʿavratlar anı. 16. (33a/13)
[654] lāf bu lüġat ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile mervīdür. 16. (33a/15)
[655] (Ey falandan ve filanın sözünden bahseden, geçmişin örneklerini ve defterin süslediklerini benim önümden öğren.)
[656] (Karanlık geceden ve girdabın dalgasının korkusuna benzer bir engel var mı? Meydanlarda bulunan yükü hafif olanlar bizim hâlimizi nereden bilsinler?)

15 Sāʾir esāmīsi ġarḳ-āb lafẓında mesṭūrdur. [r-n-ş-b-t-e] **Kirm-i Şeb-tāb:** Yıldız böcegi didükleri 16 ġayrı adları şeb-tāb lafẓında mesṭūrdur. [r-y] **Girīb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yaḳa, ʿArabīde *ceyb* maʿnāsına 17 ve uyuzluḳ, gerī maʿnāsına. [-s-] **Kisb:** Lāf, kālib maʿnāsına, ġayrı adları anda mesṭūrdur. 18 [ş-t-e] **Kişt-āb:** Yaġmurda zirāʿat olınan ekin. [ş-t-b-r-e] **Kişt-ber-āb:** Miṣlihü. [-y-] 19 **Kīb:** Başı çevrilmiş, sergeşte ve müteḥayyir olan tīb maʿnāsına *Vesīleti'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 20 şırdān ṭolması, kīpā maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Kāfi'l-Mażmūme:** [*] **Küb:** 21 Bu lüġat ḥarekāt-ı şelişe ile mervīdür. Lāf ve avurduñ iç yüzi maʿnāsına. [r-d-e] **Gürdāb:** 22 *Kāf*-ı ʿAcemīyile aʿlām-ı ricāldendür. **Esedī:**

Kücā gird-i Sührāb ü Gürdāb şod
Ze-ḫūn gird ān deşt-i gird-āb şod[658]

23 [r-ş-e-s] **Gürşāsb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ve sükūn-ı *rā* vü *sīn*iledür. Aʿlām-ı 24 ricāldendür. Cümleden biri Cemşīd neslinden Zāvolestān pādişāhı Utariṭ oġlıdur. 25 Andan evvel bu ism kimseye ḳonmamışdur. **Esedī:**

Ze-girdār-ı Gürşāsb ender-cihān
26 Yekī nāme bud yādigār ez-mihān[659]

[ş-t-e-b] **Güştāsb:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ve sükūn-ı *şīn* ü *sīn*-i 27 mühmele ile selāṭīn-i Fürsüñ ikinci ṭabaḳasından Lohrasb bin Urvend oġlıdur ki dördünci 28 pādişāhdur. [l-e] **Gül-āb:** Gül ṣuyı, mā-verd maʿnāsına. [l-ḫ-n-t-e] **Külḫan-tāb:** Külḫancı, āteş-tāb 29 maʿnāsına. [-n-] **Küneb:** Niʿmetī feṭḥ-i *kāfile* keneb ve andan ġayrı bir otdur dimiş. [v-e] **Güvāb:** 30 *Kāf*-ı ʿAcemīyile gölcük, āb-gīr maʿnāsına. [-v-] **Kūb:** Żamm-ı ṣarīḥle ibrīḳ maʿnāsına, ʿArabīdür; cemʿi ebārīḳ 31 gelür ve ḳulpsız bardaḳ imāle-i żamm ile güften lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. 035a/01 Zer-kūb gibi. [v-ẕ-e] **Kūẕ-āb:** Şems-i Faḫrī; bekmez, dūşāb maʿnāsına ki ʿArabīde deys dirler 02 diyü naḳl eyledi. **Fāḫirī:**

Niger ki çün būd aḥvāl-i ʿayş ān bed-baḫt
Ki şehd-i fāʾik-i o şod zāvıḳ-i kuzāb[660]

03 Künyetī Ebū'l-ferecdür ve büryān aşı ki altında dāne-i pirinc bişürürler 04 ki baʿżı diyārlarda zīr dirler ve taʿrīb idüp cūzāb. [v-r-e] **Kūr-āb:** Türkīde 05 ılġım salġım didükleri serāb maʿnāsına esāmīsi anda meẕkūrdur gölcük, āb-gīr maʿnāsına. 06 [v-ş-e]

---

657 (Keykubad, onun sırtına gürzü vurunca o zavallı kişi ansızın kasırganın içine girdi.)
658 (Sührav ve Gürdab'ın tozu belirdiğinde o bozkırın etrafı da kandan bir girdaba döndü.)
659 (Cihan içinde Gürşasb'ın davranışından ululara bir isim yadigar kaldı.)
660 (O bahtsız kişinin hâli eğlencenin hâlleri içinde tıpkı üstün balın yanında duran pekmezin zevki gibi oldu, gör!)

Kūş-āb: Şems-i Faḫrī naḳlince bekmez, dūşāb maʿnāsına sāʾir erbāb-ı lüġat iṭtilām 07 olmaḳ ve arpa şuyı cev-āb maʿnāsına ve et şuyı maʿnāsına kūşt-āb lafẓından muḫaffefdür 08 diyü naḳl eylediler. [v-ş-e-s] **Kūşāsb:** Fikret-i leyl ü nehār ve iṭtilām olmaḳ. [v-ş-t-k-v] 09 **Kūşt-kūb:** Et dögecek sāṭūr. **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa:** [-e-] **Lāb:** 10 Yalvarmaḳ, lābe maʿnāsına. Niʿmetī masḫara ki ve füsūs u laṭīfe maʿnāsına da naḳl eylemiş. **Leb:** 11 *Bāʾ*-i ʿArabīyile ṭuṭaḳ, ʿArabca şefe maʿnāsına ve kenār, ṭaraf maʿnāsına istiʿmāl olınur leb-i deryā 12 leb-i sebze dirler. **Lep:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḫıyār aġacı ve kāş, yā-leyte maʿnāsına ve sīlli ki bir kimesneye 13 ururlar ṭabanca maʿnāsına ki *cīm*-i ʿAcemīyile kaç daḫı lüġatdür. [b-e-l] **Leb-ā-leb:** Silme ṭolı. **Ḥāfıẓ:**

14 Leb-ā-leb-est ze-ḫūn-ı ciger piyāle-i mā
Şeb-i nuḫust çonīn şod meger ḥavāle-i mā[661]

[b-l-e] **Leb-lāb:** Ṣarmaşıḳ 15 sāʾir esāmīsi fāşrā lafẓında mesṭūrdur. [-c-] **Lecb:** Recb veznine āvāz, ṣavt maʿnāsına. 16 **El-Lāmi'l-Mażmūme:** [v-ḳ-e] **Lūḳāb:** Büyük ḳazġana dirler. [h-r-e-s] **Lohrāsb:** [662]Selāṭīn-i ʿAcemüñ 17 ikinci ṭabaḳası ki Keyānīlerdür. Anlardan bir pādişāh adıdur ve ol Lohrāsb bin Ervend bin 18 Keyḳubāduñ[663] küçük ḳarındaşı idi. Keyḫüsrev bin Siyāvuş bin Keykāvusuñ oġlı ve ḳarındaşı 19 olmaġın terk-i tāc ü taḫt itdükde salṭanatı meẕkūr Lohrāsba virdügi babasınuñ ʿammesi oġlı idi 20 **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** 21 [e-ş-v] **Māşūb:** Elek, minḫal maʿnāsına ve ġalbīr, ġırbāl maʿnāsına. [e-k-v] **Mākūb:** Mekik ki cüllāh āletlerindendür 22 ve kamış lūle. [e-m-v-b-e] **Mām u bāb:** Ana ve ata, vālidīn maʿnāsına. **Firdevsī:**

Pelengeş büdī kāş mām u bāb
23 Meger sāye kerdī sereş ze-āfitāb[664]

[e-h-t-e] **Māh-tāb:** Ay aydını. [t-r] **Metreb:** İsitme, 24 ḥummā maʿnāsına. [r-v-t-e] **Merūtāb:** Ve bi'ż-żamm sırtmaç. [r-v-r-t-e] **Merūr-tāb:** Miṣlihü. [k-y] **Mekīb:** 25 Ṣīġa-i nehydür, yüz çevirme ve egri gitme dimek olur ve muteʿaddī daḫı istiʿmāl olınur 26 yabana meyl itdürme ve yoldan çıḳarma maʿnāsına, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi baʿżılar şarma ve şarılma 27 ve devirme ve devrilme maʿnāsına naḳl eylemişler dimiş. [v-y-z-e] **Mevīz-āb:** Ḳurı üzümden itdükleri 28 şarāb ki mest eyler. [h-t-e] **Meh-tāb:** Māh-tāb lafẓından muḫaffefdür. [h-y] **Mehīb:** Ṣāḥib-i 29 heybet dimekdür, ʿArabīdür. **El-Mīmi'l-**

[661] (Bizim kadehimiz ağzına kadar ciğerimizin kanıyla doludur. İlk nefesimizi böyle aldıysak belki de bu kaderimizin bize gönderdiği şeydir.)
[662] Süḳūn-ı hā ve feṭḥ-i rā ve sükūn-ı elif ve sīnile. 16. (33b/27)
[663] Keykūbāddur ki Keykāvus bin Keyḳubāduñ. 3. (38a/16), 16. (33b/29)
[664] (Keşke anne ve baba o kaplan gibi olsaydı. Oysa onların başına güneşten bir gölge çekilmiştir.)

Meksūre: [h-r] **Mihrāb:** Aʿlām-ı ricāldendür. [m-y-r-e] **Mīr-āb: 30** Şu üzre ṭurup taḳsīmine ḥākim olan kimesneye dirler. [ny-ḫ-l-e] **Mīḫ-lāb:** Sükūn-ı *yā* ile ki **31** āḫir ḥurūf-ı teheccīdür ve *ḫā*ʾ-i muʿceme ile eṭfālüñ beşikde iken ẕekerinden aḳan sidüge dirler. 035b/01 **El-Mīmi'l-Mażmūme:** [r-ġ-b] **Murġ-āb:** Ördek, ʿArabca *baṭṭ* dirler. [r-v-t-e] **Mürv-tāb: 02** Sırıtmaç, feṯḥ-i *mīm*le daḫı rivāyet olındı. [r-v-r-t-e] **Mürver-tāb:** Miṣlihu. [ş-k-n-e] **Müşk-nāb: 03** Ḫāliṣ misk ki maġşūş olmaya. [ṣ-l] **Muṣallab:** Tażʿīf-i *lām*la istavret ʿArablar **04** *ṣevbün muṣallebün* dirler ol ḳaftāndur ki üzerinde ṣalīb gibi naḳş olur, taḫfīf-i *lām*la **05** aşurma maʿnāsına. [ṭ-r] **Muṭrib:** Sāzende, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. **(ʿ):**

06 Muṭrib be-zen ki kār-ı cihān şod be-kām-ı mā[665]

[n-c-l-e] **Müncel-āb:** Murdār ṣu. [v-t-e] **Mū-tāb:** Ḳıldan **07** çul ve cül işleyene dirler. Tāb lafẓından bu maḥalle mutaʿallıḳ baʿżı söz beyān olınmışdur. **Müy-tāb: 08** Miṣlihu. **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa;** [-e-] **Nāb: 09** Ḫāliṣ ve ṣırf yaʿnī nesne ḳarışmamış ola. Meṣelā müşk-i nāb ve şarāb-ı nāb **10** dirler ve mecāzen ṣāfī maʿnāsına da istiʿmāl olınur laʿl-nāb dirler ve sivri azu dişine **11** dirler ve büyük diş maʿnāsına da istiʿmāl olınur pīl dişi gibi. **Şems-i Faḫrī:**

12 Hemīşe tā ki ne-gūyend tāb-rā maġşūş
Müdām tā ki būd pīl-rā tüvān ez-nāb[666]

Ferruḫī:

13 Nā-best her-ān çīz ki ālūde ne-bāşed
Z'īn rūy-ı to-rā gūyem k'āzāde vü nābī[667]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ve her nesnenüñ **14** rūşenī maʿnāsına da naḳl eylemiş. [e-y-e] **Nā-yāb:** Bulınmaz nesne. [ḫ-ş] **Naḫşeb:** Vilāyet-i **15** Māverā'ün-Nehrde Tirmed ḳurbında bir şehr adıdur ve yıldırayıcı ay maʿnāsına da gelür ve bu maḥalle **16** münāsıb Çāh-ı Naḫşebde baʿżı tafṣīl meẕkūrdur. [ş-y] **Neşīb:** Ve bi'l-kesr iniş ki **17** yoḳuş muḳābilidür. Gāh olur *nūm*nı ḥıẕf idüp şīb dirler. Rūdekīnüñ bu beytinde **18** ikisi de cemʿ olmışdur. **Beyt:**

Şīb-i to bā-firāz u firāz-ı to bā-neşīb
Ferzend-i ādemī be-tüvān der-be-şīb ü tīb[668]

19 [-ḳ-] **Naḳab:** Oldur ki yirüñ altını ḳazarlar ḳalʿalara ve ulu **20** sarāylara yol idüp

---

[665] (Ey mutrip bizim için cihanın yaptıklarına bir daha vur/çal!)
[666] (Saf olana asla ışık geçmez demedikleri sürece, filin gücü daima dişten olduğu sürece...)
[667] (Bulanık ve kirli olmayan her şey saftır. İşte senin yüzüne bundan dolayı saf ve soylu diyorum.)
[668] (İnişin yokuşlu, yokuşun inişlidir. İnsanoğlu sana karşı hayret içindedir.)

girürler, ʿArabīdür ve Fārsīde daḫı şāyiʿdür. ʿĀmme taḥrīf idüp 21 laġım dirler ve muṭlaḳa dīvār delmek maʿnāsına gelür. **ʿUnṣurī:**

Fāriġ būd ze-naḳab ḥavādiṯ-i ḥiṣār-ı mülk
22 Çün ḥurrem-i dūr-bīn-i to be-niṣest dīde-bān[669]

[h-m-y] **Nehīb:** Ve bi'l-kesr 23 ḳorḫu, ḫavf maʿnāsına ʿArabīdür, Fārsīde ürkmek ve ġuṣṣa maʿnāsına da naḳl olınmış. 24 **En-Nūni'l-Meksūre:** [ş-y] **Nişīb:** İniş, feṯḥ-i *nūm*la neşīb maʿnāsına sāʾir esāmīsi 25 şīb lafẓında meşṯūrdur. [ḳ-e] **Niḳāb:** Yüz perdesi, rūy-pūş maʿnāsına, ʿArabīdür, 26 Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [k-e] **Nikāb:** Yırtıcı ḳuşlar yırtmasun diyü ele geçürdükleri 27 ellik *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bu maʿnāya *kāf*-ı ʿAcemīyile naḳl eylemiş ve ṣabr u tükrük 28 maʿnāsına *Vesīle* ṣāhibi bu maʿnāya kāf-ı ʿArabīyile rivāyet eylemiş bezāfuñ ġayrı adları 29 ḫīvā lafẓında meẕkūrdur. [h-y] **Nihīb:** *Nūn*uñ feṯḥasıyla nehīb maʿnāsına. [y-e] **Niyāb:** 30 Ḳap, viʿā maʿnāsına ve ḳın, niyām maʿnāsına. [-y-] **Nīb:** Elfāẕ-ı itbāʿ vü müzāvicedendür, sīb 31 lafẓından ṣoñra getürürler sīb ü nīb dirler. **Laṭīfī:**

ʿAlīlī ki be-buḥrān-ı girān-est
Anār u sīb ü nīb o-rā ziyān-est[670]

036a/01 ve elma ve ṣarma maʿnāsına. [ḫ-v-d-e] **Niḫūdāb:** Noḫuddan pişür 02 dükleri meşhūr ṭaʿām. **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa:** [-c-] **Veceb:** 03 Receb veznine ḳarışır maʿnāsına. [r-y] **Verīb:** Egri, Türkīde verev didükleri ki 04 bir yanına egri olup yaḳışmaz ve her nesne ki kūşesi ve egrisi ola. **Esedī:**

05 İber-i dāmen-i ān ki ender-verīb
Yekī deşt dīd ne-dāned neşīb[671]

Vesīle ṣāḥibi künc, 06 peyġūle maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş *vāv*uñ kesresiyle de lüġatdür. **El-Hāʾi'l-Meftūḥa** 07 [-s-] **Hesb:** Bū, rīḫ maʿnāsına. **Nevʾ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa:** [-e-] **Yāb:** 08 Ṣūret, peyker maʿnāsına. [e-z-e] **Yāzāb:** Māverāʾünnehrde bir nevʿ turşī adıdur. [b-e] **Yebāb:** 09 Ġāyetde ḫarāb olmış yire dirler gāh olur ḫarāb u yebāb dirler ikisin cemʿ iderler. 10 **Yeb:** Niʿmetī Semerḳandīler lisānınca yāvī ḳılınmış nesne ve herzeye dirler dimiş yāve maʿnāsına. 11 [-ş-] **Yeşb:** Yeşim ṭaşı didükleri meşhūr ṭaş aġı ve siyāhı ve yeşili olur meẕkūr 12 ṭaşuñ çoḳ ḫāṣṣiyeti vardur. Götüren kimesne ṣaʿiḳadan emīn olup ḫalāyıḳ 13 gözine ʿazīz ü muḥterem görinür ve

[669] (Memleketin kalesinin olayları yer altından çıkıp sıkıntıdan uzaklaştı. Senin uzağı gören mutluluğun gözcüler arasına oturdu.)
[670] (Eğer bir hasta ağır buhranlara sahipse ona nar veya elma melma vermek zararlıdır.)
[671] --. 16. (34b/12)

boyun ve ayaḳ ve miʿde aġrılarına ve miʿde żaʿfına ġāyetde nāfiʿidür ve olduġı 14 yirde yıldırım inmez ve od yaḳmaz dirler ve sāʾir menāfiʿi daḫı vardur. 15 **Bābü't-Tāʾ Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde:** 16 [b-p-ş] **Āb-ı püşt:** Meni vü nuṭfe ki döl ve döş andan ḥāṣıl olur ādemüñ olsun 17 ḥayvānuñ olsun. [b-ḫ-v-s] **Āb-ḫˇast:** Deryā ortasında olan ada, cezīre maʿnāsına 18 *vāv*-ı resmīdür. Dest ü mest kāfiyesinde istiʿmāl olınur. **ʿUnṣurī:**

19 Resed bād-ı tünd ü mevc-i bülend
Tā be-yek āb-ḫˇastişān efkend[672]

[b-d-s] **Āb-dest:** Türkīde daḫı müstaʿmeldür 20 ʿArabīde vużūʾ maʿnāsına ve baʿżı erbāb-ı lüġat ibrīḳ maʿnāsına da naḳl eylemişler.[673] [b-s-r] **Āb-sert:** 21 Yaḫnī didükleri ṭaʿām ki ʿArabca ḳarīş dirler. [-ḫ-] **Āḫt:** Uzatdı dimekdür. [r-s] **Ārest:** 22 Semüz ve ḳalıñ uca ʿArabca *ʿaczü semīn* maʿnāsına.[674] [z-e-d-r-ḫ] **Āzād-dıraḫt:** Ḳayın aġacı 23 ḫadeng maʿnāsına ve bir aġaçdur ki igde yimişi gibi mīvesi olur aḳ gülleri olur 24 ve ḳızıla māʾil siyāhca noḳṭaları daḫı vardur. Sercek daḫı dirler Ṭaberistānda 25 ṭāḫak dirler. [f-t-e-b-p-r-s] **Āfitāb-perest:** Güneyik çiçegi ve ḳaya keleri ki ʿArabca ḫurbā[675] dirler 26 bu maʿnāya ġayrı adları anda mesṭūrdur *Vesīle* ṣāḥibi gelincik çiçegine daḫı dirler dimiş. 27 [-l-] **Ālet:** Meşhūr nesne ki ehl-i żanaʿat anuñıla işlerin işlerler, her żanaʿatüñ bir dürlü 28 āleti olur. [l-s] **Ālest:** Ārest maʿnāsına. [l-f] **Āleft:** Belā vü meşaḳḳat maʿnāsına. [e-l-f-ḫ] **Ālḫaft:** 29 Niʿmetī ʿūd aġacı maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-ḫ] **Āhiḫt:** Ṣīġa-i māżīdür. Tīġ ü ḫançer ve bıçaḳ çekdi 30 ve ḳasd eyledi maʿnāsına ve bi'l-cümle cismānī ve rūḥānī bir ḥareketdür. **Firdevsī:**

31 Be-zīnend āhiḫt ü besteş çü seng[676]
Ber-āviḫte pāyhā zīr-i neng

Āhīḫt lafẓından muḫaffefdür. [h-y-ḫ] **Āhīḫt:** 036b/01 Miṣlihu. [y-f] **Āyeft:** Dilek, ḥācet ki bir kişiden dilerler. **El-Elifi'l-Maḳṣūre:** 02 **Et:** ʿAlāmet-i ḫiṭābdur. *Elif*-i sākineden ṣoñra ve *hā*ʾ-i teʾnīṯ ve *hā*ʾ-i ʿalāmetden ṣoñra 03 *elif*le gelür. Kibriyāet ve ġamzeet ve müjeet gibi bunlardan ġayrı yirlerde *elif* 04 ḥıẕf olınur. Cānet, seret, ebrūt gibi. [r-d-b-h-ş] **Erdibehişt:** *Tārīḫ-i Celālī*de 05 mutaʿayyin orta bahar ayıdur. Tārīḫ-i Fürsde kebīse iʿtibār olınmaduġıçün ilerü 06 girü devr ider ve Fürs aylarınuñ üçinci güni adıdur ki Aʿcām ol günde bayram 07 ve zemzemeler ider. ʿĀdetleri üzre ay ile gün adı muvāfıḳ

[672] (Fırtınanın yarattığı büyük dalgalar onları bir adaya doğru fırlattı.)
[673] naḳl itmişler. 3. (39a/24), 16. (34b/25)
[674] --. 16. (34b/25)
[675] curbā. 3. (39b/02)
[676] (Bıçağını çekti ve onu taş gibi bağlayıp eyerledi, onu ayaklarından şöretin altına astı.)

geldügiçün. [z-e-n-e-v-s] **08 Ez-ān o-st:** Anuñdur. [z-e-n-t-s] **Ez-ān to-st:** Senüñdür. [z-e-n-ḫ-d-e-s] **Ez-ān Ḫudā-st: 09** Tengrinüñdür. [z-e-n-s] **Ez-ān-est:** Andandur. [z-v-s] **Ez o-st:** Miṣlihü. [-s-] **Est:** Dir maʿnāsına **10** edāt-ı rābıṭadur kim ḥükm, ḫaber[677] maʿnāsın ifāde ider. Ḥālet-i vaṣlda ve āḫirī sākin **11** olan kelimeye laḥıḳ olsa *elif* düşer *sīn* sākin ile telaffuẓ olınur. Cān-est **12** ü ser-est dirler, cāndur başdur dimekdür. İbtidāda vāḳiʿ olsa *elif* sāḳıṭ olur. **13** Kitābetde ve telaffuẓda illā meger ki kelimenüñ āḫirinde *hāʾ*-i ʿalāmet ola, ol vaḳt *elif* ṣābit **14** olur. Gāh olur żarūret-i şiʿr içün ḥarf-i *sīn*i taḫrīk iderler. Şuʿarāʾ-i Fürsde **15** çoḳ vāḳiʿ olmışdur. Sābıḳan ḥālā ẓarāfet ü leṭāfet ziyāde olmışdur. Metrūkdur. **16 ʿAmmār:**

Maʿẕūr-est er bā-to ne-sāzed zenet ey ġır
Z'ān kende dehān-ı to vü z'ān bīnī ferġand[678]

17 Faṣīḥ budur ki bunuñ emṣāli sakin ṣūretinde ḥareket-i iḫtilāsiyye ile telaffuẓ olına. Āḫirinde **18** *hāʾ*-i ʿalāmet olan isme ulaşsa efṣaḥ budur ki *elif*i düşmeye. **Kemāl-i Ḫucendī:**

19 Ze-ser-tā-pā gülī ey serv-i nāzük
Ki berget şīve-est ü mīve-est nāz[679]

Şeyḫ Saʿdī:

20 Ey luʿbet-i ḫandān leb-i laʿlet ki güzīde-est
V'ey bāġ-ı leṭāfet gül-rūyet ki piçīde-est[680]

21 Mevlānā Sürūrī āḫiri meftūḥ olan kelimede lafẓ-ı *est*de *elif* kitābet olınmaḳ vācibdür **22** ammā telaffuẓda iṣbātı ve ḥıẕfı müsāvīdür. Āḫiri sākin olan kelimede gerekse sükūnı vażʿī **23** gerekse istiʿmālī olsun nīk ü mevcūd gibi *est*üñ *elif*nüñ ḥıẕfı vācibdür. Lafẓen ve ḫaṭāen **24** dimiş. Gāh olur *est*, *hest* maʿnāsına da mecāzen istiʿmāl olınur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur.[681] **25 Beyt:**

Çemen gerçi ser-ā-ser lāle-zār-est
Bürehne-pā me-rev āncā ki ḫār-est[682]

Murādı şāʿirüñ **26** yalın ayaḳ gitme şol yirde ki dikendür dimek degildür. Hest lafẓında bu maḥalle münāsıb baʿżı **27** tafṣīl beyān olınmışdur. [l-c-ḫ] **Elcaḫt:** Ṭamaʿ maʿnāsına.

---

[677] ḥükm ü ḫaber. 3. (39b/17)
[678] (Ey saygı değer kişi eğer senin eşin seninle bir şey yapmazsa onu mazur gör, sonra o da senin ağzından çıkan pis kokuları görür.)
[679] (Ey nazik dal! Sen baştan ayağa bir çiçeksin! Yaprağın işve, meyven de nazdır.)
[680] (Ey gülerek oynayan sevgili! Senin lal dudağını kim seçip beğendi? Yine ey sevgili! Senin güzellik bağından kim gül yüzünü topladı.)
[681] olmışdur. 16. (35a/25)
[682] (Çimenlik baştan başa lale bahçesi olsa da oraya yalın gitme çünkü orada diken vardır.)

Faḫirī:

Yegāne Şeyḫ Ebū İsḥāḳ şāhī
28 Ki ins ü cān be-dü dārend elcaḫt[683]

[f-ḫ] **Elfaḫt:** Ḳazanmaḳ, kesb maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

29 Be-coz v'ey kīst ender-pādişāhī
Be-ʿadl ü dād nām-ı nīk elfaḫt[684]

[l-ḫ-c] **Elḫacet:** Ṭamaʿü'l-ḫacet 30 maʿnāsına. [f-s] **Enfest:** Örümcek ağı, beyt-i ʿankebūt maʿnāsına. **Ḫusrevī:**

ʿAnkebūt belāş ber-ser-i men
31 Gird-ber-gird bertenīd enfest[685]

Sāʾir esāmīsi ebr-i kākiyā lafẓında meẕkūrdur. [n-g-ş] **Enkişt:** 037a/01 Kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ḳara kömür, faḥm maʿnāsına. **Senāyī:**

Bīnī paḫc dīde vü dü-leb zişt
02 Çeşm ez-āteş ü ruḫī ze-enkişt[686]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ, Mevlānā Ḥalīmī *kāf*-ı ʿAcemīyile taṣḥīḥ itmişler. 03 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve Niʿmetī be-kesrü'l-*kāfi*'l-ʿArabī dimişler. **Engüşt:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile żammesiyle 04 barmaḳ, uṣbuʿ maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Ebū İsḥaḳ ān şāhī ki Rüstem
Berāred pīş-i o ez-ters engüşt[687]

05 **El-Elifi'l-Meksūre:** [s-p-s] **İspist:** Ve bi'ż-żamm yaş yonca bersīm 06 aḥżar maʿnāsına. [-s-] **İst:** Dübür ve baʿżılar ḥalḳa-i dübürdür didiler ve uyluḳ ve uca maʿnāsına. 07 **Beyt:**

Ez-pey-i iftiḫār ḥaşmet-i ḫˇīş
Şīr-rā dāġ-ı o nihed ber-ist[688]

Aşlında ʿArabīdür. 08 Fārsīde daḫı şāyiʿdür. ʿArabī miṣlihu *ist ü māfiyyü'l-arż ü anef fi's-semāʾ* dirler. 09 Şems-i Faḫrī żammile cüst kāfiyesinde īrād eyledi. [s-f-n] **İsfist:** Ve bi'ż-żamm yaş 10 yonca ispist maʿnāsına ve ṣuda biten ot. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında tebādül 11 ü tevāḫi vardur ve evvellerinden *elifi* ḥıẕf idüp sipist ü sifist daḫı dirler. [y-f] 12 **Īfut:** Ḥācet, āyeft maʿnāsına. [y-n-e-n-ş] **İnānuşt:** Tarḫūn didükleri sebze

[683] (Şeyh Ebu İshak eşsiz bir padişah olduğundan insanlar ve cinler ona imrenirler.)
[684] (Onun dışında adaletiyle iyi bir isimle anılan padişah var mıdır?)
[685] (Örümcek başıma bela getiriyor, döne döne ağını örüyor.)
[686] (Kocaman bir burun, iki çirkin dudak, ateşten bir göz ve kömürden bir yüz gördü.)
[687] (Ebu İshak öyle yüce bir padişahtır ki, Rüstem onun önünde korkudan parmak uçlarıyla geçer.)
[688] (Görkemiyle iftihar edince, aslan onun yarasından kıç üstü yere oturur.)

ki yirler. [y-n-e-n-v-ş] 13 **İnānūşt:** Miṣlihu. **El-Elifi'l-Mażmūme:** [s-p-s] **Uspust:** Tāze yonca, espest 14 maʿnāsına. [-s-] **U-st:** Uca, sürün maʿnāsına. [689] [s-k-v] **Uskūt:** Egilmeç, Niʿmetī bu vechile naḳl eyleyüp ve baʿżı nüsḫada *şīn*-i muʿceme ile 15 vāḳiʿ olmuş dimiş ammā Ḳaraḥiṣārī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *elif*den ṣoñra *kāf*ile 16 baʿdehu *şīn*-i muʿceme ile yazmışlar. [-ş-] **Uşt:** *Şīn*-i muʿceme ile uca, sürīn maʿnāsına Ḳaraḥiṣārī 17 böyle naḳl eylemiş. Ḥalīmī ve sāʾir erbāb-ı lüġat *sīn* ile taṣḥīḥ idüp süst ü cüst 18 kāfiyesinde istiʿmāl olınur dimiş. **Şems-i Faḫrī:**

Çarḫ der-mihr-i Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Çün miyān-rā be-best çābük ü cüst
19 Ez-pey-i iftiḫār ḥaşmet-i ḫˇiş
Şīr-rā dāġ-ı şeh nihed ber-uşt[690]

20 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *ist* bi'l-kesr dübür maʿnāsına *ust* bi'ż-żammü'l-*elif* uca başı diyü naḳl 21 eyledi. Eṣaḥḥ budur ki *ist* kesr-i hemze ile ʿArabīdür. Uca ve dübür maʿnāsına. **(ʿ):**

22 İst fi'l-māʾ anef fi's-semāʾ[691]

[k-ş-v] **Ukşūt:** Üskūt maʿnāsına. [-v-] **Ūt:** O to-rā maʿnāsına 23 yaʿnī ol senüñ yāḫūd ol saña dimekdür. *Tā, tāʾ*-i ḫıṭābdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa:** 24 [e-b-e] **Bābāt:** Ḳutlu dimekdür ve babañdur maʿnāsına. [e-b] **Bābet:** Lāyıḳ u münāsib maʿnāsına. 25 **Beyt:**

Derdī ḫorden be-meykede ʿādet-i mā-st
Rıṭlī ki girān-est ān bābet-i mā-st[692]

26 [e-t-e] **Bātāt:** Berāber, müsāvī vü muḳābil maʿnāsına ve be-gūş miṣl ü muḳāvemet ü müşāhebet 27 maʿnāsına istiʿmāl olınur. [e-t] **Bātet:** Lāyıḳ, bābet maʿnāsına. [e-ḥ-v-s] **Bā-ḫūst:** 28 Ayaġıla dögilmiş ve ayaġ[693] altında ḳalmış nesne ve ʿāciz ü dermānde maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 29 ayaġı bağlu maʿnāsına naḳl eylemiş *vāv*-ı resmīdür. Hest ü mest ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. 30 [e-d-b-r-d] **Bād-bürūt:** Aṣılsız ve mütekebbir ü mühmelāt söyleyen kimesne. [e-d-f] **Bādfet:** 31 Ol aġaçlar ki yil esdikçe ḫoş rāyiḥalar ẓāhir olur. Niʿmetī *dāl*le ve *zā* ile naḳl eyledi. 037b/01 Sāʾir erbāb-ı lüġat *zā* ile naḳl eyledi. [e-z-ḫ-e-s] **Bāz-ḫāst:** Ḳıyāmet güni. **Ḥāfiẓ:**

---

[689] **üsfüst**: miṣlihu. 16. (35b/14)
[690] (Felek, Şeyh Ebu İshak'ın sevgisiyle çabucak hizmete girer, görkemiyle iftihar edince şahın yarası aslanı kıç üstü yere bırakır.)
[691] --. 16. (35b/21)
[692] (Meyhanede dert çekmek bizim âdetimizdir, ağzına kadar dolu şarabın ağırlığı bize layıktır.)
[693] ayaḳ. 3. (40b/10), 16. (35b/25)

02 Tersem ki ṣarfaʾ ne-bord rūz bāz-hāst

Nān-ı ḥelāl-i şeyḫ ze-āb-ı ḥarām-ı mā[694]

[e-z-d-e-ş] **Bāz-dāşt:** 03 Menʿ idici. [e-z-f] **Bāzfet:** Bādfet maʿnāsına. **Beyt:**

Pür ez-kūh u bīşe cezīrī ferāḫ

04 Dıraḫteş heme ʿūd-i bādfet-i şāh[695]

[e-s-e-ḫ] **Bāsāḫt:** Düzilmiş, müheyyā ve ḥāżır olmış maʿnāsına.[696] 05 **Bāsaḫt:** Bāsāḫt lafẓından muḫaffefdür. [e-l-ş] **Bālişt:** Yaṣdıḳ ʿArabca muḫadde dirler. [e-y-p-e-s] 06 **Pāy-pāst:** Ḳara çav. **Pāy-best:** Miṣlihu ve binā temeli, esās maʿnāsına ve ayaġı baġlu dimekdür. 07 Taḫfīf idüp pā-best daḫı dirler. [e-y-ḫ-v-s] **Pāy-ḫˇast:** Ayaġıla depilmiş, pā-ḫˇast maʿnāsına 08 ve ayaġıla taḥmīn olınmış. **Esedī:**

Küşāde reh-i pīl tā-der-seg-est

Ez-īşān ne-kerded sipeh-i pāy-ḫˇast[697]

09 ve ḳara çāv bu maʿnāya sāʾir adları ḫurre-çūp lafẓında mesṭūrdur. [e-y-s] **Pāyist:** 10 Gerek ve geregince dimekdür. **Bet:** Cüllāh çirişi, ḫaşıl dirler ki iplige sürerler. **Şems-i Faḫrī:**

11 Cemāl-i dünyā vü dīn ān ki der-zamān muṣāf

Dihed be-ḫūn-ı ʿadū tār u pūd-ı o-rā bet[698]

Niʿmetī cüllāh 12 ḫāne ve bez erişi, tār maʿnāsına dimiş ve ördek, baṭṭ maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [t-e] **Betāt:** 13 Azıḳ, ʿArabīde zād maʿnāsına. [t-k-v] **Betkūt:** Fertūt kāfiyesinde bir nevʿ ekşi rīçāldur 14 yoġurt ve sarmısaḳ ve ḳuzı ile iderler petkūb maʿnāsına sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. 15 [-ḫ-] **Baḫt:** Devlet ü ṭāliʿ ve cedd yaʿnī ata ve ana babası ki Türkīde dede dirler. [d-b-ḫ] **Bed-baḫt:** 16 Devletsiz ve taliʿsüz. [d-p-ş] **Bed-puşt:** Tevsen at ve ḳatır ṣıfatlarındandur. [d-r-v-ş] **Bedrūşt:** 17 Kāfir ile müslümānlar arasında olan der-bend, ʿArabca ṣefer dirler ve ümīd maʿnāsına. [d-s] **Bedest:** 18 *Sīn*-i mühmele ile ve bi'l-kesr ḳarış, *ṣibr* maʿnāsına deşt ü ṭaşt ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. [r-e] 19 **Berāt:** Pādişāhī ki münāṣıb virildükde ol kimesnenüñ adına yazılur ve Şaʿbān 20 ayınuñ on beşinci gicesine leyle-i berāt dirler. [r-e-n-k-ḫ] **Perān-gīḫt:** Ḥavāle eyledi maʿnāsına. 21 [r-d-ḫ] **Perdaḫt:** Tamām olmış perdāḫt lafẓından muḫaffefdür. **Firdevsī:**

---

[694] (Korkarım ki kıyamet günü şeyhin helal ekmeği bizim haram olan şarabımızdan üstün olmayacak.)

[695] (Dağ ve orman geniş ovalarla feraha ulaştı, Her adada öd ağacı ve güzel kokulu ağaç dalları vardır.)

[696] --. 16. (36a/01)

[697] (Filin yolu üzerinde ölü yatan köpekler vardır, Onlar arasında ayakla ezilmiş askerden başka ne vardır?)

[698] (O, dünyanın ve dinin yüzünün süsüdür; onun düşmanının kanı, onun atkı ve çözgüsüne aharlı bir süs olur.)

22 Be-dü güft perdaḫt kon dil ziyād
Ki bī-cürm hergiz ze-māder ne-zād[699]

[r-ġ-s] **Perġast:** Ḫıyaruk didükleri otuñ **23** yabānīsidür Ṭıbbīler[700] ḳınnaʾ-i berrī dirler ve çehār-pā yidügi ot. **Şems-i Faḫrī:**

Berāy-ı düşmenān-ı gāv-ṭabʿeş
24 Ze-şaḥm-i ḥanẓal āreded her perġast[701]

[r-k-s] **Pergest:** Maʿāẕaʾllāh dimekdür. Görmedim ve işitmedim **25** maʿnāsına ve sāʾir mevżuʿ inkārda istiʿmāl olınur. **Şems-i Faḫrī:**

Kesī çün o būd der-mülk heyhāt
26 Şehī çün o būd der-dehr pergest[702]

[r-k-ş] **Pergeşt:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihü ve iplik gibi bir otdur **27** yir yüzinde birbirine ṭolaşıḳ biter. Ṭabībler serencān dirler. [r-m-ḫ] **Perhaḫt:** Teʾdīb **28** itdi, ögretdi dimekdür. **Ebū Manṣūr:**

Besān Hindüvān terk-i felek-rā
Be-çūp kʾīn be-mālīd ü be-perhaḫt[703]

29 Perhīḫt lafẓından muḫaffefdür. [r-h-v] **Berhūt:** Niʿmetī bir ḳuvvādur ki küffāruñ **30** canları anda maḥpūsdur. Mescūndur dirler diyü rivāyet eyledi. [r-h-y-ḫ] **Perhīḫt:** Perhiḫt **31** maʿnāsına. [r-y-j-f] **Perī-jüft:** *Bāʾ*-i ʿAcemī vü *zāʾ*-i ʿAcemīyle uçuḳ ṭutmış kimesne, maṣrūʿ maʿnāsına. 038a/01 [r-y-v] **Per-yūt:** Ḳurlaġan ʿilleti ki dırnaḳda ẓāḫir olur gāh olur dırnaġı düşürür. **02** ʿArap *dūḥase* dir ve demregi ʿilleti ki ʿArabca ḳūbāʾ dirler ġayrı adları pālū lafẓında meṣtūrdur **03** ve pergār dāʾiresi eṣaḥḥ *bāʾ*-i ʿArabīnüñ kesresiyledür. [s-e-d-s] **Pesādest:** Viresi, *nesīh* maʿnāsına. **04** [-s-] **Best:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile besten lafẓından ṣīġa-i māżīdür ve dülbend ve ṣu kesügi didükleri ḳısmetdür ki **05** ekinciler ortasında istiʿmāl olınur ki nevbet ile ṣuyı zirāʿat olan yirlere ṣalarlar **06** eṣaḥḥ żamm-ı *bā* iledür maḥallinde tafṣīl olınmışdur. Bu maʿnāya Niʿmetī *şīn*-i ʿAcemīyile daḫı naḳl **07** eyledi. [-s-] **Peset:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ve feṯḥ-i *sīn* ile ʿayb maʿnāsına. [-s-] **Pest:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ve *sīn*üñ **08** sükūnıyla alçaḳ maʿnāsınadur ki ʿArabca *vaṭā* dirler muḳābili bālāda istiʿmāl iderler. Lāzımī iʿtibārıyla **09** alçaḳ ve yüksek diyecek yirde bālā vü pest dirler. **Beyt:**

---

[699] (İki çift söz gönlü artırıp tamam etti, annesinden çocuğuna asla bir günah yoktur.)
[700] ṭabībler. 3. (41a/07), 16. (36a/18)
[701] (Öküz yaratılışlı düşmanların için her yabani ot acı hıyar ile süslenmiştir.)
[702] (Ülkede onun gibisi var mı, varsa hani nerede? Onun gibi bir padişah tahta oturunca Allah göstermesin neler olacağını.)
[703] (Hintliler gibi feleğin miğferini öfke topuzuyla ezip dağıtır.)

Ḫudāyī ki bālā vü pest āferīde
Zīr-dest (ü) ber-dest āferīde[704]

Bu maḥalle münāsıb bālā lafẓında baʿżı tafṣīl meẕkūrdur ve *kūtāh*, *ḳaṣīr* maʿnāsına da gelür. **Müncīk:**

Çi-rā rīş-i dırāz āmede-st bālā pest
Maḥāl āmede bālā çonīn ü rīş çonīn[705]

ve baḫīl maʿnāsına da gelür ki baḫīl olan kimesne ẓāhirdür ki ḳadr ü mertebede alçaḳ ve dūn olur ve yire ber-ā-ber olmış nesnelerde de istiʿmāl olınur. [-ş-] **Beşt:** Niʿmetī şu ḳısmeti *best* maʿnāsına naḳl eyledi. [ş-m-d-v-e] **Peşm-i devāt:** Mürekkeb liḳāsı. [l-ş] **Peleşt:** Çepel, murdār u naḫs maʿnāsına deşt ü ṭaşt ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. **Kesāyī:**

Bā-dil-i pāk me-rā ḥāme-i nā-pāk revā-st
Müdebbirān-rā ki dil ü cāme pelīd-est ü peleşt [706]

Künyeti Bü'l-Ferḫacdur. [n-c-e-n-k-ş] **Penc-engüşt:** Bir otdur ki ṣuya ḳoyıcaḳ pençe gibi parmaḳları açılur ve ṣudan çıḳıcaḳ girü yumılur ve baʿżılar ayıd aġacıdur didiler. [n-c-d-k-ş] **Penced-güşt:** Ayıd aġacı ki toḫmına *ḥubbü'l-ʿuḳur* dirler zīrā ki içen kişinüñ nesli kesilür, şehvet-i cimāʿ żaʿīf olsun diyü ruhbānlar āletlerine döşenürler. Mevlānā[707] böyle naḳl ider *Ṣıḥāḥ-ı Rūm* ṣāḥibi bu maʿnāyı bīh-engüşt lafẓında yazmış ve yaba didükleri kürek ki ekinciler anuñla ṣaman atarlar. [n-c-ş] **Penceşt:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile dibinden ḳopmış aġaç[708] ve muṭlaḳā yirinden ḳopmış maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Çonān bünyād-ı ẓulm ez-kişver-i ḫ̌īş
Be-fermān-ı İlāhī kerde penceşt[709]

[n-c-n-d-k-ş] **Pencend-güşt:** Penced-güşt maʿnāsına. [n-c-n-g-ş] **Penc-engüşt:** Miṣlihu ve yaba [n-c-v-k-ş] **Pencū-güşt:** Miṣlihu [n-c-y-d-g-ş] **Pencīd-güşt:** Miṣlihu. [n-d-d-s] **Bend-dest:** Bilek, *zend* maʿnāsına. [n-d-g-ş-e] **Bend-küşāt:** Boġun unbūbed maʿnāsına ve eñ yiri, *maḥazz* maʿnāsına. [h-n-d-s] **Pehn-deşt:** Giñ, vāsiʿ, ṣaḥrā. [h-ş-t] **Behişt:** Cennet. [y-e] **Bayāt:** Ḳayġu, ġam u ġuṣṣa maʿnāsına ʿArabīde gicelemiş

[704] (Yeri ve öğü yaratan Allah, bütün yaratışmışlardan daha üstündür.)
[705] (Onun tüylerinin bazıları aşağı bazıları yukarı uzamış. Nasıl olur da yukarıda olanlar aşağıya iner ve nasıl olur da aşağıda olanlar yukarıya yükselir?)
[706] (Saf gönüllü olan bizler için temiz olmayan kalem uygundur, tedbir alanların gönülleri ve kalpleri bile pis ve kötü kokuludur.)
[707] Mevlānā Ḥalīmī. 3. (41b/07), 16. (36b/15)
[708] dibinden kök ile bir kezden ḳopmuş aġaç. 3. (41b/08), 16. (36b/16)
[709] (Kendi ülkesinde, Allah'ın emri gereğince zulm yapısının kökünden çekip kopardı.)

nesneye dirler bu lafẓ **27** Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Üzerinden gice geçmiş dimekdür ve Bayat lisān-ı Türkīde Allahu *teʿālā*nuñ **28** *celli celālehu* ismidür. [y-ḫ-v-s] **Pey-ḫˇast:** Ayaġıla depilmiş pāy-ḫˇast lafẓından muḫaffefdür, çerb-dest **29** ü teng-dest ḳāfiyesinde müstaʿmeldür *vāv*-ı resmīdür. Sāʾir maʿnāsı ve esāmīsi pā-ḫˇast **30** lafẓında meẕkūrdur. **El-Bāʾi'l-Meksūre:** [d-s] **Bidest:** Ṭaşt ḳāfiyesinde ḳarış, *şibir* **31** maʿnāsına ġayrı adları feṯḥ-i *bā* ile bedest lafẓında meẕkūrdur. [-s-] **Bist:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile bīst 038b/01 lafẓından muḫaffefdür. Yigirmi maʿnāsına ʿArabca *ʿışrīn* maʿnāsına. **Pişt:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳavut yaʿnī **02** ḳavrulmış una dirler. ʿArabca *sūbaḳ* maʿnāsına. Mevlānā Ḥalīmī żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eylemiş. **03** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā*nuñ kesresiyile taṣrīḥ eylemiş. [l-s] **Pilest:** Ḳarış, be-dest maʿnāsına. **04** [n-c-v-s] **Pin-ḫˇast:** Niʿmetī pen-ḫˇast maʿnāsına naḳl eyledi. [y-ḫ-s] **Pey-ḫast:** Ayaġı baġlu ve ʿāciz **05** ü giriftār olan kimesne, teng-dest ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. **ʿAscedī:**

06 Ṣādī vü bekā b'ādet vezīn-pīş ne-gūyem
K'īn ḳāfiye-i teng me-rā nīk be-pey-ḫˇast[710]

[ḫ-ş] **Biḫişt:** Engüşt **07** ü çer-ḫuşt u zerdüşt ḳāfiyesinde pencuşt maʿnāsına ġayrı adları anda meẕkūrdur. **08 Şems-i Faḫrī:**

Ebū İsḥāḳ ān şāhī ki Rüstem
Berāred pīş-i o ez-ters engüşt[711]
09 Ki be-her ʿaṣr kes ber-fevḳ-ı engūr
Ne-yāred zed leked ber-hīç çarḫuşt[712]
10 Be-bīn tā çün tüvān der-mülk-i o kerd
Ḥadīṣ-i meẕheb-i Berzīn ü Zerdüşt[713]

Pīd-geşt: *Bā*ʾ-*ı* ʿAcemīyile ḳarġa **11** dülegi. [y-s] **Bīst:** Yigirmi ʿaded maʿrūfdur. ʿArabīde *ʿışrīn* maʿnāsına ve ziyān olmış **12** nesne ve īstāden lafẓından ṣīġa-i emrdür ṭur dimekdür. Ḥaḳīḳatde bu maʿnāya aṣlī **13** pāy-istdür. [y-ş-e-d-s] **Pīşā-dest:** Naḳd maʿnāsına. [y-ş-d-s-t] **Pīş-dest:** İlerü yollu **14** ve öñlemek, *pīş-destī kon ki ne-būd dest-i pīşeş-rā bedel.* [y-h-k-y-s] **Pīh-kīst:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile **15** ḳarġa dülegi, pīd-geşt[714] maʿnāsına. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** (0) **Büt:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile ol **16** ṣūret ki kāfirler altun ve gümiş ve ṭaş ve aġaçdan düzerler ve zīb ü zīver **17** ile bezerler. Tengri diyü ṭaparlar

[710] (Mutlu ve kalıcı ol, bundan fazla laf söylemek bana düşmez. Çünkü bu kafiyenin darlığı beni sıkıntıya düşürüyor.)
[711] (Ebu İshak öyle yüce bir padişahtır ki, Rüstem onun önünde korkudan parmak uçlarıyla geçer.)
[712] (Çünkü hiçbir çağda, hiç kimse üzüm salkınımına vurup, onun devrilmesini önleyemez.)
[713] (Onun mülkünde sadece gücünüzün yettiğini yerine getirin, çünkü Zerdüşt ve Berzin'in dinindeki hikmet budur.)
[714] med-gīst. 3. (42a/05)

teʿālā Allāhu ʿan ẕalik ʿulven kebīren ve ber-sebīl-i istiʿāre **18** maḥbūblara ıṭlāḳ olınur. **Manī:**

Ze-büt-i kem-ter ne-yāmūz ez-ān temkīn-i maḥbūbī
19 Ki pīşeş secde ārend ü ne-gūyed yek suḫan bā-kes[715]

[t-p-r-s] **Büt-perest:** Büte ṭapıcı, *kāfir*. [-ḫ-] **20 Puḫt:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile puḫten lafẓından şīġa-i māżīdür. Lāzım u müteʿaddī istiʿmāl olınur. **21** Pişdi ve pişürdi maʿnāsına. [r-h] **Burūt:** Bıyıḳ, ʿArabīde *şārib* ü *seblet* dirler. [-s] **Bust: 22** Şu ḳısmeti feṯḥ-i *bā* ile best maʿnāsına egerçi erbāb-ı lüġat *bā* ʾ-i meftūḥada īrād itmişlerdür. **23** Eṣaḥḥ *bā*nuñ żammesiyledür. Niteki Esedī Ṭūsīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

24 Zemīn heme ze-evvel būm u pust
Be-dü dād ü niyūşet ʿahdī dürüst[716]

Dülbend maʿnāsına. **25** [-s-] **Pust:** Ḳavut yaʿnī ḳavrulmış un feṯḥ-i *bā* ile pest. **Beyt:**

26 Küşāde sofra ez-māh-tā-māhī pey-i mihmān
Be-rev ḳurṣī ze-pust çü be-pehlū kāse-i saʿter[717]

Bu beyit menḳabet-i **27** Ḥażret-i ʿAlīde dinmişdür *kerrema'llāh vechehu* ve arḳa, ḥammālī semeri ve degirmen sebiki ki degirmen demiridür **28** ki degirmen anuñ üzerinde döner. Semer ü sebik maʿnāsına *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür. **29** [-ş-] **Puşt:** Arḳa, ẓahr maʿnāsına ve oñurġa ve arḳa ḥammālī semeri ve degirmen sebiki. [ş-t-b-s] **Puşt-best: 30** Arḳalıḳ ki ağır yük götüricek arḳaya bağlarlar. [l-v-k-e] **Bulūkāt:** Ṭavāʾif maʿnāsına. [l-y-s] **31 Pulist:** Murdār, *necis* maʿnāsına sāʾir esāmīsi peleşt lafẓında mesṭūrdur. [n-c-ş] **Pünceşt:** 039a/01 *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile feṯḥ-i *bā* ile penceşt maʿnāsına ġayrı adları anda mesṭūrdur. [v-e-t] **Buvātet: 02** Ehl-i Şīrāz lüġatīdür. Be-bāyed to-rā maʿnāsına.(ʿ):

Ġam-ı īn dil buvātet ḫored nā-çār

maʿnā-yı **03** mışrāʿ göñül ġamın saña yimek gerekdür dimekdür. [v-j-h-d-r-ḫ] **Pūje-dıraḫt:** *Bā* vü *zā* ʾ-i ʿAcemīyile **04** aġacuñ özdegi. [v-s] **Pūst:** Deri, cild maʿnāsına ve her nesnenüñ ḳabında istiʿmāl **05** olınur. Pūst-ı lūz, pūst-ı cevz dirler. **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa: 06** [e-b-v] **Tābūt:** Meyyit ḳodıkları ṣandūḳ miṣāl nesne, ʿArabīdür, Fārsīde ve Türkīde daḫı **07** şāyiʿdür, cemʿi tevābīt gelür. [-e-] **Tāt:** *Tā* ʾ-i ṣānī ḫitābdur.

---

[715] (Sevgiliye secde etmek, bir putun önünde secde etmekten daha az öğretici değildir; çünkü insanlar ona secde ederler ve kimseye tek bir kelime bile söylemez.)
[716] (Yeryüzü geçmişten beri toprak araziden ve onu sulayan yerden oluşur, bu ikisi arasında sağlam bir adalet ve anlaşma bulunur.)
[717] (Aydan aya misafirin payına düşen sofra kuruldu, kekik kasesi bağrında, kavrulmuş un sinide oraya git.)

Nāgeh to-rā maʿnāsına ve taʿlīm-ḫānede 08 atduḳları oḳa dirler ve evlād-ı ʿArabuñ şehirlüsine ıṭlāḳ olınur. [e-l] **Tālet:** Ālet-i 09 ḥarb işleyenler ve aġır ceng āleti, ṣilāḥ, naḳīl maʿnāsına ve pāre, ḳıṭʿa ve zaḫm maʿnāsına. [-b-] 10 **Tebet:** Niʿmetī deñiz ortasında bir ṭaġdur içinde bir çāh vardur ki ol ḳuyudan ḳırḳ 11 dürlü āvāz gelür, yaġmūr yaġduḳda āvāz kesilür, yaġmur diñdükde girü āvāz ẓāhir 12 olur ve ol ḳuyuda her zamānda od yanar ammā deryādan ṣu gelür söyündürür. [b-s] **Tebest:** 13 Żāyiʿ, hīç ve fāsid, tebāh maʿnāsına bedest ü cemest ü kebest ḳāfiyesine ve örümcek evi 14 bu maʿnāya ġayrı adları ebr-i kākiyā lafẓında meẕkūrdur. Mevlānā Ḥalīmī dir ki ekṣer budur ki tebāh 15 lafẓından ṣoñra itbāʿ vü mezā vech-i ṭarīḳasınca ẕikr olınur tebāh ü tebest dirler. **Şems-i Faḫrī:**

16 Yaḳīn sāye-i Kird-kār-est o
Būd cāy-ı ḥaşmeş tebāh u tebest[718]

[-ḫ-] **Taḫt:** Pādişāhlar oturduġı 17 serīre dirler. Fāżıl-ı Muḫaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki muṭlaḳā serīrdür ki aġaçdan ola, 18 yaṣṣı ola, yonılmış aġaca taḫte didükleri andan düzülen taḫta intisābı ʿitibāriyledür taḫt 19 serīre ıṭlāḳ olınduġı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Revān çün revān şod fürū-rīḫt raḫt
20 Çi ber-saḫt taḫte çi ber-nerm taḫt[719]

Maʿnā-yı aṣlīsinden taḫtuñ serīr-i sulṭāna iḫtiṣāṣı 21 bu ḳadar ammā ġalebe-i istiʿmāl ile Aʿlām-i ġālibden olmışdur. Iṭlāḳ üzerine ẕikr olınsa 22 murād serīr-i sulṭāndur. **Beyt:**

Çü āheng-i reften koned cān-ı pāk
Çi ber-taḫt morden çi ber-rūy-ı ḫāk[720]

23 [r-t-m-r] **Tert [u] mert:** Ve bi'ż-żamm ṭarṭaġan dimekdür. Perākende maʿnāsına bu lüġat żamme ile daḫı 24 naḳl olındı, eṣaḥḥ ḳavl fetḥa iledür. Zīrā Şems-i Faḫrī fert ḳāfiyesinde getürüp bu beyitleri 25 īrād eylemişdür. **Beyt:**

Kisvet-i ʿömr-i Ebū İsḥāḳ-rā
Hest ez-nesc-i ebed hem pūd u fert[721]
26 Bed-sigāl nīk-ḫˇāhiş tār u mār
Nīk-ḫˇāh bed-sigāleş tert u mert[722]

[-s-] **Test:** Niʿmetī legen ve ṭās 27 maʿnāsına naḳl eylemiş, *şīn*-i muʿceme ile teşt gibi.

---

[718] (Kuşkusuz o Allah'ın gölgesi, onun düşmanlarının yerini harap edip yıkar.)
[719] (Can gidince ister sert ister yumuşak tahtadan olsun, tabuta koyulur.)
[720] (Ne zaman ki tertemiz can göçüp gider, ölüm ya bir taht üzerinde ya da toprak üzerinde gelir.)
[721] (Ebu İshak'ın ömür elbisesi sonsuzluk atkısıyla dokundu.)
[722] (Kötü düşünceliler iyi düşünenleri tarumar etti, iyi düşünenler kötü düşünenleri darmadağın etti.)

[-ş-] **Teşt:** *Sīn*-i muʿceme ile legen. **Beyt:**

28 Geret tāc ḫˇāhī vü zerrīne teşt
Be-mülk-i ʿIraḳet be-yāyed güẕeşt[723]

Taʿrīb idüp ṭaşt dirler, Künyetī Ebū Mālikdür. **29 Şiʿr:**

Vuḳuʿü'ṭ-ṭaşt ġayre münkesiren
Leyyete lem yaḳaʿ vü yenkesiren[724]

[-f-] **Teft:** Ḥarāret maʿnāsına ism-i **30** maṣdardur ve ṣīġa-i māżīdür, tāften lafẓından taḫfīf olınup taṣarruf olınmışdur. **Esedī:**

31 Ze-tīġeş hemī deşt ü gerdūn be-teft
Ze-bāngeş hemī kūh u hāmūn be-güft[725]

Ve erimek maʿnāsına da 039b/01 müstaʿmeldür, ke-ennehu ḳızmaġa erimek lāzım gelür diyü ve tīz ve iti ve yelmek ve ṣalınmaḳ maʿnāsına da **02** gelür. **Esedī:**

Çü leşkereş be-girīḫt o nīz teft
Ber-esb ne-bord āmed ez-pīl ü reft[726]

Velehu:

03 Ḫazān bed şode ze-ebrū ez-bād-ı teft
Ser-i kūh-ı şāh u zemīn zerre beft[727]

Mecmūʿı ḥarāretüñ **04** lāzımıdur. Niʿmetī, ve örümcek evin örmek ve sirişte maʿnāsına da naḳl eylemiş. [n-d-r-s] **05 Ten-dürüst:** Bedeni ṣaġ ve selāmet üzre olan kimesne. Fāẓıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **06** böyle taḥḳīḳ eylemişler ki ten-dürüst lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzi tendür bir cüzi dürüstdür bütün **07** maʿnāsına maʿnā-yı terkībīsi gövdesi bütündür. Ammā kināye ṭarīḳiyle ṣaġ ve sālim maʿnāsınadur. **08** Ġalebe-i istiʿmālle ḥaḳīḳat menzilesine varmışdur. [n-k-d-s-t] **Teng-dest:** Yoḫsul, faḳīr maʿnāsına. **09** [n-h-ʿ-n-k-b-v] **Tene-i ʿankebūt:** Örümcek evi, sā'ir adları ebr-i kākiyā lafẓında mesṭūrdur. [v-ş] **10 Tevişt:** Yir ḳazacaḳ ḳazma, mītīn maʿnāsına. **Et-Tā'i'l-Meksūre:** [r-s] **Tirist:** Tīrist **11** lafẓından muḫaffefdür. Üç yüz ʿadede dirler. Ṣelisāme maʿnāsına ve mekūke ki ehl-i ʿIraḳuñ mikyālindendür. **12** Cemʿi mikākīk gelür. [r-ş] **Tirişt:** Ḳazma ve çapa, tūşit maʿnāsına. [-g-] **Tigit:** Ḳara saḳız. **13** [h-y-d-s] **Tehī-dest:** Eli boş dimekdür, ekṣer faḳīre ıṭlāḳ olınur. [y-r-s] **Tīrist:** Üç yüz ʿaded **14** ṣelişmāne

[723] (Taç ve altın leğen istiyorsan, Irak ülkesine geçmen gerekiyor.)
[724] (Kırılmayan desti düştü ve kırıldı, keşke düşmese ve kırılmasaydı.)
[725] (Onun kılıcı yeri ve göğü salladı. Onun korkusundan dağ ve çöller paramparça oldu.)
[726] (Onun ordusu apar topar kaçtığında o ata binemeyip filden kaçamadı.)
[727] (Sonbaharın hararetli rüzgârının etkisiyle kaşları köpkötü oldu, şahın dağının başından yere düşüp zerre zerre oldu.)

maʿnāsına. **Esedī:**

Ze-pīş-i siyeh-pīl-i tirist ü şest
Şode zīr-i peyişān ser-i kūh best[728]

Dīger:

15 Dü-ṣad-ḫˇān ze-rūz-ı cerʿ u ze-Cem-est
Ve'z-āleteş ḫar-vār-ı tīrist ü şaṣt[729]

[y-r-y-g-d-s] 16 **Tīr-i yek-dest:** Bir elden yaʿnī bir uġurdan atılan oḳ. [y-z-e] **Tīz-āb:** Sülügen didükleri ki 17 ekṣer ḳuyūmcılar istiʿmāl iderler, mühlik ü ḳattāldur. [y-z-d-s] **Tīz-dest:** İşinde eli tīz olan 18 kimesne. **Et-Tā'i'l-Mażmūme:** [-b-] **Tübüt:** *Bā'*nuñ żammesi ve fetḥası cā'izdür. Ekṣer büt 19 kāfiyesinde istiʿmāl olınur. Bir vilāyet adıdur ki müşküñ aʿlāsı aña nisbet olınur. 20 Ṣāḥib-i Tārīḫ *Ebī'l-Ḥasan ʿAlī bin Ḥüseyn bin ʿAlīyyi'l-Mesʿūd Merūcu'ẕ-Ẕeheb ve Maʿādanü'l-Cevher* 21 nām kitābında dir ki misk-i Çīn üzere iki vechile faẕlı vardur. Biri budur ki Tünbet 22 vilāyetinüñ āhūları sünbül ve sā'ir gökcek ḳoḫulu otlar otlarlar ki meẕkūr vilāyetüñ 23 cemīʿ otları ḫoş-būdur. Çīn vilāyetinüñ merʿāları Tübüt gibi degildür. Biri daḫı budur ki 24 Tübüt ehli miski tamām bāliġ olup buḫti olmayınca nāfesinden çıḳarmazlar. Ehl-i Çīn bāliġ 25 olmadın çıḳarup envāʿ ḥīle idüp baʿżı nesneler ilḥāḳ iderler. Puḫte ile ḫām ü 26 ġış ile ḫālişüñ külli farḳı olduġı ẓāhirdür ve bir daḫı Çīn vilāyet-i baʿīdedür. Diyār-ı 27 İslāma gelince niçe deryā geçüp ve yaġmurlara uġrayup ve muḫtelif havālaruñ daḫı külli daḫli 28 vardur. Bu cihetlerden daḫı misk-i Tübütī Çīnīden aʿlādur ve müşküñ sā'ir tafṣīli maḥallinde 29 beyān olınupdur ve Tübütde bī-naẕīr ālāt-ı kār-zār işlerler ḫod Tübütī ve cevşen ve siper-i Tübütī 30 dirler. **Selmān:**

Ḥadīṣī ez-eṣer-i müşk-i āhūyet çü şenīd
Be-rīḫt müşk ze-reşk-i āḫuy-ı Tübüt nā-çār[730]

31 ve gāh olur bir *nūn* ziyāde idüp Tünbüt dirler. [-ḫ-] **Tuḫt:** Ünügeye dirler ki altı 040a/01 yüz dirhemdür. Baʿżı yirlerde daḫı ziyāde olur ve vaḳiyye maʿnāsına Ḳaraḥişārī ḥabbe 02 maʿnāsına rivāyet eylemiş. **Beyt:**

Zemīn bā-īn heme ṣıḳlī ki dāred
Be-mīzān-ı vaḳāret nīst yek-tuḫt[731]

03 Ḳatı perākende. [r-t-m-r] **Turt murt:** Tār u mār ve ziyāna gelmek ve çökelek. 04 [r-ş]

---

[728] (Üç yüz altmış siyah filin önünde dağın başı aşağıya doğru bağlanmıştır.)
[729] (Yudumlama ve Cemin gününden dolayı üç yüz altmış eşek yüklü aletlerin hazırlanmıştır.)
[730] (Bu olay, ceylanın misk kokusunun etkileri gibi duyuldu, Tibet ceylanının göz yaşından akan koku gibi çaresizce aktı.)
[731] (Yer yüzünde bütün bu ağırlık bulunur, ağırbaşlılık ölçüsünde bir dirhem bile bir şey yoktur.)

Turuşt: Ḳazma ve çapa tereşt maʿnāsına. [n-b] **Tünbüt:** Tübet maʿnāsına. **Esedī:**

05 Yekī Tünbütī cevşen ender-bereş
Külāh-ı siyeh çāder ki ber-sereş[732]

[-v-] **Tūt:** Maʿrūf yimişdür ki **06** envāʿı olur aḳ ve siyāh ve mor olur, siyāhına ʿArabca Firşād dirler. **07 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa:** [e-p-v] **Çāpūt:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile eski panbuḳ [e-ş] **Çāşt: 08** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳuşluḳ, ḍuḥā maʿnāsına. [p-r-e-s] **Çep-rāst:** Ṣol ve ṣaġ dimekdür. [b-ġ-v] **09 Çapġūt:** *Cīm*-i ʿAcemī ve *bāʾ*-i ʿArabīyile döşek ve yaşdıḳ içi ve her nesnenüñ içine ṭıḳup **10** ṭoldurduḳları nesneye dirler, ʿArabīde ḥaşā maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Der-ḫarābāt rīş-i ḫaşmāneş
11 Geşt der-zīr-i ḳaḥbegān çapġūt[733]

Ve *ġayn* ile *bā* arasında tesābuḳ vardur. Çaġpūt **12** daḫı dirler ve *cīm*den ṣoñra *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [b-ġ] **Çapġut:** Çapġūt **13** lafẓından muḫaffefdür. [-ḫ-] **Çaḫt:** Ṭamaʿ vü ümīd, sāʾir adları elcaḫt lafẓında meẕkūrdur. [r-b-d-s] **14 Çerb-dest:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile uz ellü kimesne ki işi eyü işler, ʿArabca refīḳ dirler ve refīḳ **15** hem-rāh maʿnāsına da gelür, ʿArabīdür. [r-ḫ-ş] **Çarḫuşt:** Ötlegen ḳuşı, künyetī Ebūn-Naṣṣardur. **16** Bu maʿnāya *cīm*-i meftūḥa iledür ve mengene ki ʿArabca *miʿṣare* dirler, püşt ü müşt ḳāfiyesinde **17** istiʿmāl olınur. **Şems-i Faḫrī:**

Eger ʿaṣrī konī ber-fevḳ-ı engūr
Ne-yāred zed leked ber-hīç çarḫuşt[734]

18 Bu maʿnāya ḥarekāt-ı s̱eliṣe ile mervīdür ve feṯḥ-i *ḫāʾ*-i muʿceme ile dest ü mest vezninde daḫı müstaʿmeldür. **19** [r-s] **Çerist:** *Cīm*-i ʿAcemīyile cızılmaḳ ve çarlamaḳ ve diş ḳıcırdatmaḳ ve ża ʿf maʿnāsına. [-s-] **Cest: 20** *Cīm*-i ʿArabīyile cesten lafẓından ṣīġa-i māżīdür, segritmek ve şıçramaḳ iḫtilāc u s̱ib maʿnāsına **21** ve yil esmek ve ḳalḳmaḳ müstaḳbelātında *sīn* i *hāʾ* ya ḳalb idüp. [ġ-b] **Çaġbut:** Ekin **22** çapġut maʿnāsına, *ġayn* ile *bā* arasında tesābuḳ vardur. [ġ-b-v] **Çaġbūt:** Miṣlihü. [-f-] **Çeft:** *Cīm*-i **23** ʿAcemīyile ekilmiş munḥanī ve ḳıvrılmış cüfte maʿnāsına. [m-s] **Cemest:** Kemest lafẓından muʿarrebīdür. **(ʿ):**

24 Bāz cest ez-mesnedeş çālāk ü çest[735]

Cevāhir ḳısmındandur ammā bahāda eksik ve dūndur. **25** Rengi gökrek ḳızıllıġa

[732] (Onun göğsünde bir Tibet zırhı, başında da çadır gibi siyah bir tolgası vardır.)
[733] (Onun düşmanının sakalı meyhane kahpelerinin altındaki yastığa iç olmuştur.)
[734] (Üzümün üstüne basıp suyunu çıkaracak olsan, mengeneye gelip de sana yardım etmez.)
[735] (O, kurnaz ve çevik bir şekilde tahtını aradı.)

māyildür. Maʿdenī Medīne-i Resūlden *ʿaleyhi's-selām* üç günlük menzilde Ṣafrā **26** köyi dirler andadur. Ammā aṣlı kemest olup andan taʿrīb idüp cemest didükleri **27** delālet ider ki ʿAcemde daḫı çoḳ ola ve meẕkūr ṭaşuñ ḫaṣṣaşındandur ki götüren kimesneden **28** bi-iẕnillāhu *teʿālā* nıḳris ʿilleti defʿ ola ve yaṣduġı altına[736] ḳoyup yatan kimesne aḫlām ruʾyā **29** yaʿnī yaramaz düşler görmekden emīn ola. Eger bir ḳıṭʿasını ḳadeḥe ḳoyup andan şarāb **30** içseler mest olmaya. Şest ü pest ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. **Esedī:**

Ze-zerr ü ze-yāḳūt u dürr u cemest
31 Be-rev çār-büt dest-dāde be-dest[737]

[m-y] **Cemīt:** Miṣlihu. [n-g-e-l-ḫ-v-e-s] **Çengāl-ḫ˘āst:** 040b/01 Erişte aşı, ıṭrıyye maʿnāsına sāʾir esāmīsi egrā lafẓında mesṭūrdur ve külice ve kete ve kenār **02** ve yaġ camzaġı ve omaç aşı ki ʿArabca delīk dirler. *Tercümānü'l-Lüġa*da delīk çengāl-ḫ˘āst **03** ve fi'ṣ-ṣıḥāḥi'd-delīḳ ṭaʿām. Yetḥuẕu men zebdin ve temrin kālişīd dimiş çengālī daḫı dirler. *Ṣıḥāḥ-ı* **04** *ʿAcem* ṣāḥibi şol yumurda yaġda pişürürler anı pişürdükleri ḥücre ḥücre yire ki her ḥücrede bir yumurda **05** olur, ol ṭaʿāma ʿArabca delīk dirler dimiş. [n-y-b] **Cenībet:** Yidek ki at ve ḳatır ve devede **06** olur. ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. Ġayrı adları cenīb lafẓında meẕkūrdur. [y-ġ] **07 Çayġut:** Ekin, çabġut maʿnāsına. [y-ġ-v] **Çayġūt:** Miṣlihü sāʾir adları çapġūt lafẓında ẕikr olınmışdur. **08 El-Cīmi'l-Meksūre:** [r-ḫ-ş] **Çir-ḫaşt:** Mengene, çarḫişt maʿnāsına sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. **09** [-f-] **Cift:** ʿArabīyile dū-tā vü cüft maʿnāsına. [y-r-h-d-s] **Çīre-dest:** *Cīm*-i ʿAcemīyile uz ellü kimesne **10** ve elle her işe ṣoḳıla ve başara, küstāḫ ve müteṭāvil maʿnāsına. **Esedī:**

11 Be-kār-ı şehī her ki süstī koned
Be-rev her kesī çīre-destī koned

[y-s] **Çīst:** İstifhāmdur, nedür dimekdür, lafẓ-ı **12** mürekkebdür. Aṣlı *çi est*dür, Nitekim *nīst*üñ aṣlı *ne est*dür terkīb olıcaḳ *hā* ḫıẕf **13** olınur. *Elif yā*ya munḳalib olur *ne diyecem*, diyecek yirde ʿAcem *çi güyem* dir. **Beyt:**

14 Ne-dānem çi güyem çi reng āverem
Ki tā-dest-i o zīr-i seng āverem[738]

Çīst ġayrı zeviyü'l-ʿuḳūldan **15** suʾāl olınduḳda *kīst* dirler ve ḫurūf-ı istifhām Fārsīde yedidür. **Ki** vü **çi** vü **çün 16** vü **Küdām** vü **kocā** vü **çend** ü **key**dür. **El-Cīmi'l-Maẓmūme:** [b-ġ-v] **Çubġūb:** Niʿmetī ḫaṣṣeten ṣığır **17** tüyinden ṭolmış döşege dirler dimiş *cīm*-i

[736] altında. 3. (43b/25), 16. (38b/19)
[737] (Altın, yakut, inci ve pırlanta dile dolu giderek dört putun önünde el bağladı.)
[738] (Bilmem ki ne söyleyeyim ne renkli bir şey getireyim, onun eline hangi taşın altından ne getireyim?)

ʿAcemī vü *bā* ʾ-i ʿArabīyile. **Çur-ḫaşt:** Mengene, çarḫişt 18 lafẓında tafṣīli meẕkūrdur. [-s-] **Cüst:** *Cīm*-i ʿArabīyile cüsten lafẓından ṣīġa-i māżīdür. Maṣdar 19 daḫı istiʿmāl olınur. Cüst ü cūy dirler. İsteyüp aramaḳ maʿnāsına. **Kemāl:**

20 Gerçi gom şod ber-ser-i kūyet Kemāl
Yāftem bāzeş be-cüst ü cūy-ı to[739]

Bu ṭarīḳle ekṣer maṣdar-ı 21 ʿāmdur ki māżīsi ile emri terkīb iderler. **Aḥmed-i Kirmānī:**

Müstaġriḳ cüst ü cūy kerde
22 Müstehlik şüst ü şoy kerde[740]

[-s-] **Çust:** *Cīm*-i ʿAcemīyile Türkīde çevik dirler çāpük maʿnāsına. 23 **Şems-i Faḫrī:**

Çarḫ der-mihr-i Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Çün miyān-rā be-best çāpük ü çust[741]

Ve birbiri üzerine 24 muṭabbıḳ yıġmaḳdur. ʿAjīden maʿnāsına *zā* ʾ-i ʿAcemīyile. [ġ-r-e] **Çuġrāt:** *Cīm*-i ʿAcemīyile süzme yoġurt yāḫūd 25 süzilmemiş yoġurt taʿrīb idüp ṣaḳrāṭ dirler ve bir meşhūr ṭaʿāmuñ adıdur. *Ṣıḥāḥ-ı* 26 *Acem* ṣāḥibi ekşi yoġurt ve çökelek ve deleme peynīre dirler dimiş. [-f-] **Cüft:** Kesresiz tanṣīf 27 olınan ʿadede dirler, ṭāḳ u ferd muḳābili zevc maʿnāsına ve her nesne ki bir nesnenüñ muḳarini 28 ola her birisine āḫirüñ cüfti dirler bu ḳabīldendür ki ere ve ʿavrata cüft dirler, ʿArabca zevc dirler. 29 [n-v-n] **Çünūnet:** Saña, anuñ gibi dimekdür. **Firdevsī:**

Z'Efrāsiyāb er ne-ḫˇāhī revā-st
30 Çünūnet be-Keşmīr ü Kābil kocā-st[742]

[v-e-n-b-ḫ] **Cüvān-baḫt:** Genc, yaşlu ve çaġlu ve baḫt ve ṭāliʿlü maʿnāsına. [v-b-d-s] 31 **Çūb-dest:** Elde götürdükleri ʿaṣā, deste-çūp maʿnāsına. 041a/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa:** 02 [e-r-p-ş] **Ḫār-püşt:** Kirpi, ʿArap ḳunfuẕ dir, künyeti Ebū'l-Müdyecdür. Envāʿı olur. Baʿżısınuñ 03 uzun tüyleri olur yanına varana oḳ gibi atar uranı ber-libāsı geçüp mecrūḥ 04 ider ve baʿżısı ḳırmız-raḳ olur. Ġayrı adları çīz-vā lafẓında meẕkūrdur. [e-m-d-s] **Ḫām-dest:** 05 Eli daḫı işe güce ögrenmemiş, ʿAcemī maʿnāsına. [r-e-b-e] **Ḫarābāt:** Meyḫāneye dirler. [r-t-v] **Ḫar-tūt:** 06 Siyāh tūt, ʿArab fırşād dir ve bögürtlen ki ṭabībler *ʿıllīḳ* dirler. [c-s] **Ḫarcest:** *Sīn*-i mühmele 07 ile mengene çarḫişt maʿnāsına. [r-ḫ-ş] **Ḫar-ḫişt:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu. Sāʾir esāmīsi çarḫişt 08 lafẓında meṣṭūrdur. [r-h-ḫ-ş] **Ḫare-ḫişt:** Kerpiç yığını. [-ş-] **Ḫaşt:** Göz, çeşm ü

[739] (Kemal senin köyünün başında kaybolmuştu, seni ararken onu yeniden buldum.)
[740] (Aramayla boğuldum, yıkanmakla temizlendim.)
[741] (Şeyh Ebu İshak'ın sevgisiyle felek, hizmet için çabucak kemer bağladı.)
[742] (Efrasiyap'tan eğer bir şey istemezsen revadır, çünkü sana Keşmiş ve Kabil yeterlidir.)

ʿayn maʿnāsına **09** ve görmez göz aʿmā maʿnāsına ve göz yaşı, *vemaʿ* maʿnāsına ve hünersiz kimesne bu maʿnāya ġayrı **10** adları raḫşab lafẓında ẕikr olınmışdur. Ḳaraḥişārī, ve işinde zaḫmetlü oldı maʿnāsına da **11** naḳl eylemiş. [ş-t-ḫ-ş] **Ḫaşt Ḫaşt:** Taḳırdı. **Ḥażret-i Mevlānā:**

Ḫaşt ḫaşt-ı mūş der-gūşeş resīd
12 Ḫuft ẕevḳ-i leẕẕeteş küllī remīd[743]

Ḫaş ḫuşt: Miṯlihü ve**lehu Ḳuddise Sırruhu:**

Bāz īn süstī īn nāmūs gūş
13 Ki fürūd merd ez-yekī ḫaş ḫuşt-ı mūş[744]

[-n-] **Ḫanet:** Yıldırmaḳ ve ḳalıñ börk maʿnāsına. **14** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi żamm-ı *ḫā* ile yildirmek ve ket ü kūp, ḫum maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Ḫā'i'l-Meksūre: 15** (0) **Ḫit:** Yıldıramaḳ maʿnāsına. [-ş-] **Ḫişt:** Bī-hüner olan ve ḥarbe. **Esedī:**

Ze-ḫişt ü şel ü nāvek-i ser-keşān
16 Zīr-i çarḫ güftī şod aḫter-keşān[745]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ **17** ü tedḳīḳ eylemişler ki ḫişt, ḥarbenüñ yalmanıdur. Ḥarbeye zūpīn dirler. Muġāyiretleri bu beytden ẓāhirdür. **18 Beyt:**

Siper ber-giriftend zūpīn-verān
Be-geştend bā-ḫişthā-yı girān[746]

Gāh olur ḥarbenüñ **19** kendüsine de ıṭlāḳ olur mecāzen niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

20 Be-bālā-yı serv ü be-nīrū-yı pīl
B'āverd ḫişt efkend ber dü-mīl[747]

Ḥaḳīḳaten ḫişt demüridür, niteki beyt-i sābıḳdan **21** añlanmış idi bu beytden daḫı añlanur. **Beyt:**

Ber-āmed dıraḫşīden tīġ ü ḫişt
22 To güftī hevā ber-zemīn lāle kişt[748]

Ve kerpiç ki bişicek kiremüd olur, ḫişt-puḫte dirler ve gāh olur ki puḫte ile **23** ṣıfatlanmaz, sözin ḫişt lafẓından kiremüd murād olınur, ʿArabca lebin dirler kiremüde.

[743] (Fare tıkırtısını duyduğunda ürktü ve şehvet arzsu tamemen kaçıp gitti.)
[744] (Padişhaın şehvet arzusunun bir fare tıkırtısıyla gevşeyip kaybolmasını...)
[745] (Başkaldıranların oku onların çolaklığından ve yeteneksizliklerinden gökyüzünün altında yıldız falcılarının sözü gibi (saçma sapan) oldu.)
[746] (Kalkanlarını ve mızraklarını ele alarak, büyük yeteneksizlikleriyle geçip gittiler.)
[747] (Selvi boyundadır ve fil gücündedir, parmağıyla kısa kargıyı iki mil uzağa atar.)
[748] (Mızrak ve kılıç demiri parlamaya başladı, görsen gökyüzü yeryüzüne lale ekmiş sanırdım.)

Şīrāzī:

24 Ṣaḥn-ı ḥammām reşk-i Rıḍvān-est
Gerçi bünyād-ı o-st ez-gec ü ḫişt [749]

Ḥāfıẓ:

25 Be-mey ʿimāret-i dil kon ki īn cihān ḫarāb
Be-dān ser-est ki ez-ḫāk-ı mā be-sāzed ḫişt[750]

[l-ʿ] **Ḫilʿat:** İḥsān **26** u teşrīf, ḳaftānī, ʿArabīdür. Fārsīde de şāyiʿdür. [y-r-e-d-s] **Ḫīre-dest:** Eli uz olmayup **27** işe güce yaḳışmayan kimesne çīre-dest muḳābilidür. **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme:** [c-s] **Hucest: 28** Ḳutlu, mübārek ve ḫuceste maʿnāsına ve ʿilm-i mūsiḳīden bir terkībüñ adıdur. **Necātī:**

Şehnāz ider ḫuceste cemāline yasdanur
29 Şehnāz iken figānum anuñçün ḫucest olur

[-r-] **Ḫurt:** Balta ve nacaḳ **30** ḳulaġı ve igne yordusı. [r-d-d-s] **Ḫurd-dest:** El oyunı ve ḫīle ve yan kesici bu maʿnāya ḫurde-destī **31** daḫı dirler. [r-d-h-d-s] **Ḫurde-dest:** Ādemüñ bilegi ʿArabca *rusnuʿ* maʿnāsına ġayrı adları bendāb 041b/01 lafẓında mesṭūrdur ve ek yiri ki ḫurde daḫı dirler. [-m-] **Ḫumt:** Küp, zīr maʿnāsına. **02** Sāʾir esāmīsi ḫumb lafẓında ẕikr olınmışdur. [-n-] **Ḫunt:** Miṣlihu. [v-r-p-rs] **Ḫūr-perest: 03** Güneyik çiçegi ve ʿaceb keler didükleri ḫırbā maʿnāsına, maʿnā-yı terkībīsi güneşe ṭapıcı dimekdür. **04** Meẕkūrlar ḳurṣ-ı güneş ne cānibe seyr iderse anlar daḫı ol cānibe teveccüh itdükleri içün **05** ḫūr-perest dirler. Ġayrı esāmīsi āfitāb-perest lafẓında meẕkūrdur. [v-s] **Ḫūst: 06** Sūḫt u dūḫt veznine *vāv*-ı resmīdür ve *elif*-i ṣābit ile ḫʿāst maʿnāsına. **Enverī:**

07 Ṣaḥbā mācerā-yı düşmen-i to
Ki keseş der-cihān ne-dāred dūst[751]
Güfteem der-se çār beytek ü ān
08 Z'ān cihānhā ki ḫāṭırem-rā ḫūst[752]
Ġadr mī-kerd ber-cihān-ı kühen
09 Der-cihān güfte ki bāde-i nev-est[753]

[v-e-r-h-k-v-ş] **Ḫʿāre-güşt:** Ḳaṣṣāblar yaġrıġı ve baġırsaḳ ʿArabca miʿā **10** vü mışrān

---

[749] (Hamamın meydanı Rıdavan'ın gözyaşlarıyla harç olunarak kiremitlerle kuruldu.)
[750] (Ey gönül imareti bu harap cihan içinde şaraba yönel, bil ki (o meyhanenin) yapısı bizim toprağımızdan yapılmıştır ve temeli bizim başımızdır.)
[751] (Senin düşmanının macerası kırmızı şaraptır, o kimse cihan içinde başka bir dost bulamaz.)
[752][752] (Ona üç dört beytini söylerim, ondan cihanlar benim hatırlarımı isterler.)
[753] (Eski cihana böylece yazık oluyor, cihan içineki söz yeni yapılmış şaraptan gelir.)

maʿnāsına. [v-e-n-d-s] **Ḫˇān-dest:** Süfre, künyeti Ebū Cāmiʿ ve Ebū Cāʾ ve Besātü'-r-Raḥmedür. **11 Ḫūn-geşt:** Ḳaṣṣāb yaġrığı. **Ḫūn-güşt:** Miṣlihu. **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥā: 12** [e-d-b-s] **Dād-best:** Alma virme. [e-r-d-v-s] **Dār-dūst:** İt üzümi didükleri. [e-ş] **Dāşt:**[754] **13** Dāşten lafẓından şīġa-i māżīdür. Niʿmetī dāş maʿnāsına da gelür diyü naḳl eylemiş. [r-e-n-ḳ-t] **14 Der-ān vaḳt:** Ol vaḳtde ve ol vaḳt içinde dimekdür. [r-b-e-y-s] **Der-bāyist:** Gerekdür dimekdür. **15** [r-d-v-ḫ] **Der-dūḫt:** Ḳov, çāv ve ġammazlıḳ. [r-d-ġ-ş] **Derġaşt:** Sebze, ḥaḍrā maʿnāsına. **16** [r-v-e-y-s] **Der-vāyist: 17** Gerek olmaḳ der-bāyist maʿnāsına *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫi vardur. [-s-] **Dest: 18** El, yed maʿnāsına ve ṣadr-ı meclis ve revnaḳ ü ḳudret ü ġalebe vü cānib, kenār ve ṭaraf ve minder **19** maʿnālarına istiʿmāl olınur. **Selmān:**

ʿAhd-i ḳadīm-rā ki ber-ān pāy ber-zedī
20 Ki bāz tāze mīskinī eknūn be-yār dest[755]
Ey kerde zāġ ḫāl-i to ber-lālezār cāy
21 Ve'y berde bāġ-ı ḥüsn-i to ez-nev-bahār dest[756]
Der-cāy-ı āteşīn-i men āviḫte-st dil
22 Çün nīsteş ber-ān dü-leb-i āb-dār dest[757]
Dād tamām ḫˇāst meh-ender-çehār dih
Ḥüsnet ziyāde kerd ü be-berdeş ṣe çār dest[758]
Ber-pīçem ez-to çün kemeret nī ki hem kemer
23 Āhir ne-der-miyān-ı to kerd-est üstüvār dest[759]

Beyt:

Her ki engüşt-i to der-nabżeş resed n'āyed necāt
24 Rāstī dest ez-heme berdī be-Ḳānūn-ı Şifā[760]

[s-t-e-d-s] **Dest-ā-dest:** Naḳd maʿnāsına ki nesīh muḳābilidür. **25 Ebū Şekūr:**

Sited ü dād me-kon hergiz ü coz dest-ā-dest
Ki besā dest-i ḫilāf āred ü ṣoḥbet be-bord[761]

[s-t-e-r-b-s] **26 Destār-best:** Dülbend ṣarıcı, *lifāf* maʿnāsına. [s-t-b-d-s] **Dest-be-dest:**

---

[754] dāşten müstakbelde *şˇn raya* ḳalb olınur dāred ü dārende dirler. 3. (45a/19)
[755] (Eski anlaşmayı bozarak şimdi tekrar eli boş olanı getiriyorsun.)
[756] (Senin çatık kaşlı gözlerin lalenin bahçesinde bir damla gibi. Ve senin güzellik bahçen, yeniden bahar eliyle yeniden can bulmuş.)
[757] (Benim ateşli yerimde gönül asılıdır, onu sulayan iki dudak şimdi nerededir?)
[758] (Adalet dört ay içinde olgunlaştı, senin güzelliğin üç dört elle arttı.)
[759] (Senin belin gibi, eğrilmemiş bir çubuğum. Sonunda, senin ortasında, sabit bir destek sağladı.)
[760] (Herkese ulaşan senin dokunuşundan kurtuluş gelmez, çünkü gerçek şifa kuralına göre, senin elin her şeyi yenmiş.)
[761] (Peşin para olmaksızın asla alışveriş yapma, çünkü veresiye arayı bozar, dostluğu bitirir.)

Naḳd maʿnāsına ve el 27 ele ve elden ele dimekdür. [s-t-r-s] **Dest-rest:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi minder ve ʿanāṣır-ı erbaʿa maʿnāsına 28 naḳl eylemiş. [s-t-b-e-f] **Dest-bāf:** Fırṣat maʿnāsına. [-ş-] **Deşt:** *Ṣīn*-i muʿceme ile ṣusız yir, ṣaḥrā-yı 29 bī-āb maʿnāsına, Fārsīde ve ʿArabīde müstaʿmel lüġatdür. *Ṣıḥāḥ-ı Cevherī*de bu vechile mesṭūrdur 30 ed-deşti'ṣ-ṣaḥrā ve enşede ebū ʿabīde li'l-ʿaṣī **Şiʿr:**

Ḳaddü ʿalimete fārsü vü ḥamīrü
31 Vālā ʿirāb bi'd-deşt eyküm nezlā

Ve ḳālü āḫir:

Aḫẕü tü men naʿcāt sitt
Sūdü niʿāci keniʿācü'd-deşt

042a/01 Evhū Fārisi ev-ittifāḳ fī beyni'l-leġayn intihā ve ḳabrler ve bāzīler ve maḳber, gūr maʿnāsına ve 02 süfr ü müşk maʿnāsına. [k-e] **Dekāt:** Bellūt aġacı ezdüginde biten ḳav. [v-e] **Devāt:** 03 Divīt, *miḥbere* maʿnāsına. [v-ḫ] **Devḫat:** Ḳuvvet. [v-y-s] **Devīst:** Ḳaraḥiṣārī it üzümine 04 dirler dimiş. [y-v-s-s-p-s] **Dīv-süpüst:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi buġday içinde olan ḳaramıġa 05 dirler dimiş. [h-ş] **Dehşet:** Ḥayā vü ḳorḳudan utanmaḳ ve yādlıḳ bī-gāne maʿnāsına 06 Ḳaraḥiṣārī, ve defne aġacı ki yimişine ḥubbü'l-ġār dirler aña daḫı dirler dimiş. [h-m-ş] 07 **Dehemşet:** Defne aġacı ki ẕikr olındı. **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [r-ḫ] **Dıraḫt:** 08 Mevlānā Lāmiʿī *Şerḥ-i Dībāce-i Gülistān*da ve "*dıraḫtān-rā be-ḥilʿat-ı nev-rūzī ḳabā-yı sebz-i* 09 *varaḳdur. Ber-kerde*" beyānında böyle dir ki dıraḫtān dıraḫtuñ cemʿīdür. Ḳāʿide budur ki 10 *hā* ile ve *elif*le cemʿ olaydı, dıraḫthā dinilipdi. Ammā istiʿāre ṭarīḳiyle şol ki levāzım-ı insānīdür. 11 Ḫilʿat ü cāhe gibi dıraḫta işbātla insān mertebesine ilḥāḳ idüp *elif*le ve *nūn* ile 12 cemʿ eyledi ve dıraḫt şol tāze vü yaş ve aġaca[762] dirler ki henüz kesilmemiş ola, kesildükden ṣoñra 13 çūp dirler. **Cāmī:**

Dil nihādem ber-cefā çün dīdem ān ḳadd-i bülend
Ber-dıraḫt-ı ān bih ki bīned merd-i ʿāḳil çūp-rā[763]

14 Yaʿnī ʿāḳil kişiye ol yigdir, kesilüp kendüye ṭoḳunacaḳ henüz 15 bitdügi yirde kesilmeden göre ve ʿāḳıbetin mulāḥaẓa ide, niteki ben anuñ dıraḫt-ı ḳaddin 16 görüp cefā aġacınuñ ʿāḳıbet ṭoḳınmasın muḳarrer ṭutdum. Ammā ol ki Maḥmūd Pāşā rūḥu'llāhı 17 rūḥa bu beytinde **Beyt:**

[762] tāze yaş. 3. (45b/23), 16. (40a/29)
[763] (Onun uzun boyunu gördüğümde cefasından dolayı ona gönül koydum, o ağaçta akıllı bir dalı gördüm.)

Lāle ḫaddüñden meger gül reng ü bū uġurladı
Kim dıraḫta ṣaruban gezdirdiler bāzārda

18 Dıraḫtı çūp yirinde istiʿmāl itmişdür. Hemān istiʿāre ṭarīḳiyle ẕikr 19 olınan ḳażiyye üzerinedür. Yaʿnī reng ü būy-ı maḥbūbıla muṭarrā vü ḫoş-būy tāze vü ter olmış 20 lāleye muḳārin olmaġıla çūp-ı ḥaḳīr ḳuvvet-i nāmiyye istiʿdādun giyüp dıraḫt mertebesin 21 bulmışdur. **Beyt:**

Ḫū berīy hem-çonīn her-dem ze-leb
Ger be-morde cān dihed ne-būd ʿaceb[764]

Ḥikāyet: 22 olınur ki Şāh Manṣūruñ üstadı, şāh oġlan iken eyva çubuġıyla teʾdīb 23 itmişdi. Pādişāhlıḳ serīrine cülūs itdügi gibi üstādını oḳudu ki ʿitāb 24 ide, üstād firāsetile bilüp yeñi içine bir eyva gizleyüp ḳatına varduḳda ʿitāb 25 ile ḫiṭāb itdükde eyvayı çıḳarup öñinde ḳodı ve eyitdi ki "*īn mīve-i* 26 *ān dıraḫt-est*" īhāmdur. Yaʿnī bu edeb ve bu maʿārif ol aġacuñ yimişidür. 27 Ve hem ʿAcem dülgerleri örtü aġacınuñ arasına geçürdüklerine dıraḫt-bend dirler ve mecāz-ı 28 mürsel ṭarīkesi meşhūr u müteʿārif puldur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki 29 aġaç ki henüz kesilmemiş ola, yaş olsun, ḳurumuş olsun, yimiş virür olsun, 30 virmez olsun, dıraḫt dirler. Dıraḫt; aġaç idügi bu beytden ẓāhirdür.

Beyt:

31 Üftād çü sāye-i dıraḫtī
Ẓulmet laḫtī vü nūr laḫtī[765]

Peleng vaṣfında dinmişdür ve Mevlānā 042b/01 Sürūrī yirinde olmaḳ gerek ki dıraḫt dinile eger yirinden munḳaṭıʿ ola çūp 02 dirler dimiş. [r-ḫ-t-s-ḫ] **Dıraḫt-ı saḫt:** Kird aġacı. [z-h-ḫ] **Dijhuḫt:** Ḳaraḥişārī 03 Ḳudüs-i şerīfe dirler dimiş ve Ḳudüs-i şerīfüñ esāmīsi beş vechile daḫı rivāyet 04 olınur. Maḥallerinde istişhādları ile getürilmişdür. [-s-] **Dist:** Ḳarış, *şibr* maʿnāsına 05 ve serre. [v-y] **Divīt:** ʿArabca, mecerre dirler Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [y-g-b-ḫ] **Dīk-puḫt:** 06 Çölmek aşı. [y-v-e-s-p-s] **Dīv-uspust:** Ḳara yonca, ʿArabca ḫandeḳūk ve geyik yoncası ve buturaḳ 07 didükleri. [y-v-e-s-f-s] **Dīv-usfust:** Miṣlihü. [y-v-s-p-s] **Dīv-süpüst:** Miṣlihu. [y-v-s-f-s] **Dīv-süfüst:** 08 Miṣlihu *bā* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur ve lisān-ı Fārsīde baʿżı kelimenüñ 09 evvel ve ortasında *elif*üñ ḥıẕfı şāyiʿdür. [y-v-d-s] **Dīv-dest:** İşi tiz işleyen kimesneye 10 dirler, tīz-kār maʿnāsına. **Ed-Dāli'l-Mażmūme:** [-ḫ-] **Duḫt:** Ḳız oġlan dūḫt lafẓından 11 taḫfīf

[764] (Her soluk verişinde, ruhun dudaklarından uçuşur gibi olur. Eğer ona bir ölü can verirse, şaşılacak bir şey olmaz.)
[765] (Onun karanlığı da aydınlığı bir bütünün parçası ağacın gölgesinin yere düşmesi gibi.)

olınmışdur. ʿArabca ʿaẕrā maʿnāsına ki cemʿi ʿaẕārā gelür ve fevt. **Ḥāfıẓ:**

12 Ān telḫ-veş ki ṣūfī ümmü'l-ḫabāʾiṣeş ḫˇāned
Eşhā lenā vü aḥlī men ḳabletü'l-ʿaẕārā[766]

[r-s-] **Dürüst:** Bütün saġ 13 ve sālim olan nesne ve ṭoġrı söz ve sikkelenmiş altun ve gümiş. **Beyt:**

14 Şehen-şāhī ki ger evvel be-nāmeş yāftī sikke
Nigeştī kim ʿayyār-ı āḫir dürüst mühr der-mīzān[767]

Dīger:

15 Her ki dürüstī ki dest mühr zened
Beste ber-kūşe-i sitām-ı to bād[768]

Ve tamām bir hemyān altun ve gümişe daḫı meṣelā 16 Aʿcām kendü ile bir kīse altun vireydi diyecek yirde dürüstī-zer yāḫūd hem-rāh 17 dāşt dirler. **Niẓāmī:**

Mülk çün ber-nişān-ı kār be-nişest
Dürüst çend-rā ber-kār be-şikest[769]

18 [r-ş] **Duruşt:** *Şīn*-i muʿceme uz degil nā-hem-vār maʿnāsına ve ayrı ki ʿArabca ḫaşın ve ḫaşıb 19 dirler ve diḳīz maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler[770] ki duruşt 20 ḳatı maʿnāsınadur, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Çonīn-est resm-i cihān-ı duruşt
21 Gehī peşt ber-zīn gehī zīn be-peşt[771]

Muḳābili nermdür. **Beyt:**

Duruştī vü nermī be-hem der-behişt
22 Çü reg-i zen ki cerrāḥ ü merhem-nih-est[772]

Baḥrü'l-Ġarāʾib ṣāḥibi dürüştī iri ile tefsīr itmişdür. 23 İṣābet itmemişdür. İri setürgüñ maʿnāsıdur ki muḳābili ḫurddur. **Beyt:**

24 Nişest ez-berzīn çü kūh-ı büzürg
Ki bended ber-peşt-i pīl-i sütürg[773]

[v-ḫ] **Dūḫt:** Ḳız oġlan, bikr maʿnāsına 25 ve ḳuvvet. [v-s] **Dūst:** İmāle ile lafẓ-ı Fārsīdür. Türkī dilde de istiʿmāli şāyiʿdür. Ol maʿnādaki 26 Fārsīde müstaʿmeldür. Muḳābili

[766] (Sofi acımtırak köütüklerin anasını istedi [ve dedi ki] o bize bir güzeli öpmekten daha iştah açıcıdır.)
[767] (İmparator önce onun adını sikkeye bastırırsa uygundur, çünkü sonunda değerini bulman uygun olur.)
[768] (Her bir doğru senin elinle mühürlenmiştir, senin değerli köşende güzellik eyeri bağlanmıştır.)
[769] (İşlerin işaretleri mülk gibi yerine oturdu, doğruluğun birkaçını işlerken kırılabilir.)
[770] itmişler ki. 3. (46b/05)
[771] (Sert dünyanın usulü böyledir; bazen arka eyerde, bazer eyer arkada.)
[772] (Cennette sertlik ve yumuşaklık birbiriyle iç içe, bir kadının damarı gibi hem cerrah hem de merhemdir.)
[773] (Göğsü yamalı fillerin arkasına büyük bir dağın altındaki kemere oturdu.)

düşmendür. **Beyt:**

Me-ters ez-düşmenī ki o dūst-ḫūy-est

27 Ḥaẕer ez-düşmenī ki o dūst-rūy-est[774]

Beyt:

Düşürmek isterimiş bini düşmen

ʿİnāyet eyler ise dūst düşmen

28 Duvist: *Vāv*uñ kesresiyle imālesiz ikidür dimekdür. İṣneyn maʿnāsına. **Kemāl-i Hucendī:**

29 Dil ze-zülf ü ḫāl-i ḫūbān tīre vü āşüfte-est

Ḫāne-rā çün duvist bānū lā-cerem nā-refte-est[775]

30 [v-y-s] **Dūyest:** İki yüz, miʾetīn maʿnāsına gelür dimişler. **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa: 31** [e-ḥ] **Rāḥat:** Diñlenmek, āsāyiş maʿnāsına, ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. [e-s] **Rāst:** 043a/01 Ṭoġrı, emīn maʿnāsına ve ṣaġ yan el ve ayaḳ ve sāʾir cevānibden müstaʿmeldür ve ʿilm-i mūsiḳīde **02** bir maḳām adıdur. [e-s-ḫ] **Rāsḫut:** Rāstıḳ ṭaşı. [e-s-v-ḫ] **Rāsūht:** Miṣlihu. [b-v] **Rebūt: 03** Hüdhüd kuşı. **Ret:** Boş, tehī vü pāk ü yalıncaḳ, ʿüryān maʿnāsına. Ḫalīmī ve Şems-i Faḫrī ġat **04** ḳāfiyesinde ẓamm-ı *rā* ile taṣḥīḥ eylediler. [-ḫ-] **Raḫt:** Ḳumaş ve esbāb ve yük yap, bā-revīne **05** maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Be-zīr-i sāyebān-ı devlet-i o

Saʿādet ser nihād u kibriyā raḫt[776]

[-s-] **06 Rest:** Ṣaf maʿnāsına. **Beyt:**

Hemīşe tā ki bāşed serv ü sūsen

Be-bostān ber-keşīde her yekī rest[777]

07 Ve şıra şıra olan bāzār dükkānlarına da dirler ve bāzāra daḫı dirler reste **08** daḫı lüġatdür ve resten lafẓından ṣīġa-i māżīdür. Baʿżı terkīblerde maṣdar daḫı istiʿmāl olınur. **09** [-f-] **Reft:** Reften lafẓından ṣīġa-i māżīdür, gitdi maʿnāsına. **Beyt:**

Cihān çün reft dīger yāft ne-tüvān

10 ʿİnān-ı zindegānī tāft ne-tüvān[778]

[-y-] **Reyb:** Dirlik, ḥayāt maʿnāsına. **11 Er-Rāʾi'l-Meksūre:** [-s-] **Rist:** Risten lafẓından

---

[774] (Dost huylu düşmandan korkma! Dost görünen düşmandan sakın!)

[775] (Güzellerin benlerinden ve saçlarından gönül kapkara ve darmadağınık olmuştur, şüphesiz iki evin sahibi ulaşmış değildir.)

[776] (Senin devletinin gölgesinin altında, mutluluk baş koymuş ve büyüklük kumaşı dikilmiştir.)

[777] (Selvi ağacı ve susam var olduğu sürece, her biri bahçede saf tutacak.)

[778] (Dünya gidince artık ele girmesi mümkün değildir. Yaşam dizgininin geri döndürülmesi mümkün değildir.)

ṣīġa-i māżīdür. Egirdi maʿnāsına. 12 [-ş-] **Rişt:** Kaġşaḳ yir ki eskiyüp yıḳılmaġa başlar. **Beyt:**

Çün ne-bāşed bināʾ-i ḫāne dürüst
13 Bī-gümānem ki zīr-i rişt āyed[779]

Ve her nesne ki eskiyüp ḫarāb olmaġa başlıcaḳ rişt dirler. 14 Bizde daḫı istiʿmāl olınur ve acı terre ki yirler. [y-ş] **Rīşt:** Miṣlihu. Kaġşaḳ yir, Ḳaraḥiṣārī 15 taġāyüẓ itdi maʿnāsına naḳl eylemiş. **Er-Rāʾi'l-Mażmūme:** [r-t] **Rut:** Tehī, pāk ü ʿüryān 16 feṯḥ-i *rā* ile ret maʿnāsına. **Beyt:**

Tīġ ser-tā-be-ser z'ān şod
Ki nigīn ḥasūd-ı o şod ret

17 [-s-] **Rust:** *Sīn*-i mühmele ile risten lafẓından ṣīġa-i māẓīdür, bitdi dimekdür, maṣdar maʿnāsına 18 daḫı gelür ve muḥkem, berk maʿnāsına ve ḳarār-gāh, Serendīb ḳurbında Dehv nām ṭaġdur. Ḥażret-i 19 Ādemüñ *ʿaleyhi's-selām* mübārek ayaġı izleri var imiş ki her izi yetmiş ḫaṭve imiş. 20 **Esedī:**

Be Ḫūrşīd ü dīn-i bütān nuḫust
Be-gūr u pey-i Ādemī būm u rust[780]
21 Be-ḫūn be-rānem k'to efseret
Borem z'ey Serāndīb bī-ten seret[781]

Serendīb pādişāhı Behūnuñ ḳasemidür. 22 Miẕāc-ı şāh ḥaḳḳında ve hevnüñ tafṣīli maḥallinde beyān olınupdur. [-ş-] **Rüşt:** *Ṣīn*-i muʿceme ile 23 ḳaġşaḳ, reşt maʿnāsına. [-f-] **Rüft:** Reften lafẓından ṣīġa-i māżīdür, süpürdi. 24 [v-f] **Rūft:** Miṣlihu. **Ḫusrev:**

Be-cānhā mī-üftād ez-çeşmeş āşūb
Müje mī-rūft dilhā be-cārūb[782]

25 Ḥurūf-ı ʿilletden her ḳanḳısı evāsıṭ u evāḫir kelimede vāḳiʿ olsalar, lisān-ı Fārsīde ḥıẕfı cāʾizdür. 26 **Rūz-ı Bāz-ḫāst:** Ḳıyāmet güni. **Ḫāfıẓ:**

Tersem ki ṣurfa ne-berd rūz-ı bāz-ḫāst
Nān-ı ḥelāl-i şeyḫ z'āb-ı ḥarām-ı mā[783]

27 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa** 28 [e-d-ḫ-v-s-t] **Zād-ḫūst:** Ol ki yaşlu ola, ammā boyı uzamaya ʿArabca ḳaṣīʿ dirler *vāv*-ı resmīdür. 29 Şüst ü müst ḳāfiyesinde

[779] (Eğer evin temeli doğru olmazsa kuşkusuz inşaatı yerle bir olur.)
[780] (Güneşe, ilk putların dinine, insanın izi ve mezarına ve dünyaya andolsun ki...)
[781] (Benim bacağımki kanla senin kılıcının sapındaki kan benim, seninle kılıçsız bir bedenim olmadan başsız kalırım.)
[782] (Gözü canlarda fitne kopardı. Kirpik, gönülleri süpürgeyle süpürdü.)
[783] (Korkarım ki kıyamet günü geldiğinde şeyhin helal ekmeği bizim şarapımızdan farklı değildir.)

müstaʿmeldür. Müze-gerz daḫı dirler. [e-s] **Zāst:** Bir vilāyet **30** adıdur. [e-n-s-v] **Z'ān-sūt:** Ol ṭarafda saña dimek olur *z'ān-sū to-rā* lafẓından muḫaffefdür. **31** [b-r-d-s] **Zeber-dest:** Gürbüz, zūr-mend maʿnāsına. **Jet:** *Zā* ʾ-i ʿAcemīyile tehī ve ʿüryān, ret maʿnāsına. 043b/01 [r-e-d-e-ş] **Zerādāşt:** Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* milletinden bir ulu imāmuñ adıdur. **02** Bu lüġat birḳaç vech üzere mervīdür. Gāh olur ki şiʿrlerde bir maḳāmda gelür ki **03** seng-püşt veznin iḳtiżā ider. Baʿżılar taż'īf-i *rā* ʾ-i meksūre ile zerr-düşt **04** oḳurlar ve yazarlar ve baʿżılar *dāl*dan ṣoñra bir *hā* ʾ-i mażmūme ziyād iderler zerd-hüşt **05** dirler ve yazarlar. *Miʿyār-ı Cemālīde* bu vechile de lüġatdür diyü naḳl olındı. Sāʾirleri daḫı **06** maḥallerinde istişhādları ile īrād olınmışdur. **Zerādüşt:** Miṣlihü ve muġlaruñ imāmlarına dirler **07** ve muṭlaḳā āteş-perest maʿnāsına da gelür. **Laṭīfī:**

Behl-i āyīn-i Berzīn ü Zerādüşt
08 Be-şeriʿ-i Aḥmed-i Muḫtār dih püşt[784]

[r-b-f] **Zer-beft:** Altun ile doḳunmış ḳumaş zer-bāfte lafẓından **09** muḫaffefdür. Gāh olur żarūret-i vezn içün taż'īf-i *rā* ile istiʿmāl olınur. **Esedī:**

10 Ḫazān bed şode z'ebrū ez-bād-ı tefet
Ser-i kūh-şāre zemīn zer-beft[785]

[r-d-e-ş] **Zerdāşt:** **11** Zerādüşt maʿnāsına. [r-d-ş] **Zerdüşt:** Miṣlihu. *Rā* ʾnuñ teşdīdi ve taḫfīfi cāʾizdür ve bir **12** meşhūr ḥakīmüñ daḫı adıdur ki Gebr dīnindeki āteş-perestlerdür. Peyġāmberlük daʿvā idüp **13** Zendevāstā nām bir kitāb teʾlīf itmişdür ve ḳuşlara ḳılavuz olup öñince uçan **14** ḳuşa dirler. [r-d-k-v-ş] **Zerd-güşt:** Münāfıḳ maʿnāsına. [r-d-h-ş] **Zerd-huşt:** Miṣlihu. **Daḳīḳī:**

15 Teʾvīl kerd mūbed ez-meẕheb-i nefūşā
K'ez zerd-huşt güft-est üstād-ı pīş-i dānā[786]

[-f-] **Jeft:** **16** *Zā* ʾ-i ʿAcemīyile yoġun ve yumrı ve aṣulsız ve günbed maʿnāsına ki ḥaddinden büyük ola. Taṣlaḳ **17** daḫı dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki *zā* ʾ-i muʿcemenüñ fetḥasıyla jeft, cüṣṣe **18** büyüklükdür ki lisān-ı ʿArabīde oña ẓaḫāmet dirler. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

19 Be-rev be-zīr-i kābeş çü esb-i tāzī cüst
Me-bāş der-reh-i ḥükmeş çü gāv-ı kāhil jeft[787]

---

[784] (Berzin ve Zerdüşt ayinini bırak! Ahmed-i Muhtar'ın şeriatına sırtını daya!)
[785] (Sonbaharın hararetli rüzgârının etkisiyle kaşları köpkötü oldu, şahın dağının başından yere düşüp zerre zerre oldu.)
[786] (Zerdüştlerin din adamı, Nefuşa mezhebinden bir yorum çıkardı, münafık bilge insanların üstadının önünde söz söyledi.)

Ve bu vaṣfla **20** ve aḥdī tavṣīf itdüklerinleyin müteʿaddidi de tavṣīf iderler. Meṣelā leşker-i jüft dirler. **Beyt:**

21 Murġ-i Bābil dü se seng efkend
Leşker-i jeft-i Ḥabeş-rā be-şikend[788]

Jüft ile büzürgüñ farḳı budur ki **22** jüft maḥsūsa maḫṣūṣdur. Büzürgde ol iḫtişāṣ yoḳdur, şānī ölüye büzürg dirler **23** jüft dimezler, Niʿmetī ṭuluñ maʿnāsına naḳl eylemiş, ʿArabīde ṣudʿ ü ġaddār maʿnāsına. [n-d-c-f] **24 Zend-cüft:** Bülbül envāʿındandur. **Esedī:**

Gül zer demāl ü cihān zünd-cüft
Girifte ber-bīd-i būyā nühüft[789]

25 [n-d-v-s] **Zendūst:** Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*a inen ṣuḥuf ve baʿżılar **26** tefsīridür dirler ve ʿavrat sevici dimek olur ve bülbül ki hezār-destān ve ʿArabīde ʿandelīb **27** dirler. Ṣuḥuf u tefsīr maʿnāsına olanuñ sāʾir esāmīsi āstā lafẓında mesṭūrdur. **28 Ez-Zāʾi'l-Meksūre:** [-ş-] **Zişt:** Çirkin, ḳabīḥ maʿnāsına. [-f-] **Zift:** Ḳara saḳız Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **29** [y-n] **Zīnet:** Bezek, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [y-r-d-s] **Zīr-dest:** Raʿiyyet alçaḳ **30** ḥāllü kimesne. **Ez-Zāʾi'l-Mażmūme:** [-s-] **Züst:** Niʿmetī tünd ü rūşen maʿnāsına naḳl eylemiş. **31** [-f-] **Jüft:** *Zāʾ*-i ʿAcemīde bed-ḫū vü baḫīl, mümsik maʿnāsına muḳābili civān-merddür. **Esedī:**

044a/01 Bā-o çi-gūne geşt zemān jüft bā-cevād
Bā-o çi-gūne reft felek nerm bā-dürüşt[790]

02 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa 03 [-p-] **Sepet:** Seped didükleri ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [b-l] **Seblet:** Bıyıḳ, şārib maʿnāsına. **04**

Beyt:

Şemʿ-i fażlī ki īzed efrūzed
Her ki püf kerd sebleteş sūzed[791]

[-ḫ-] **Saḫt:** Ḳatı, Fāżıl-ı **05** Muḥaḳḳik böyle taḥḳīḳ eylemişler ki saḫt muḥkemdür, muḳābili süstdür ki maʿnāsı geñşekdür. **06** Saḫtuñ maʿnāsı Türkīde berkdür, berk yüzlü diyecek yirde ʿAcem saḫt-rū dir, berklige **07** ḳatılıḳ lāzım olduġından ötüri mecāzen ḳatı da saḫt dirler, ḳatı geñşek diyecek yirde **08** saḫt süst dirler. **Beyt:**

Men ʿahd-i to saḫt süst mī-dānistem

---

[787] (Git Arap atı gibi onun üzengisi altında sıçra! Onun hükmü yolunda tembel sığır gibi ağır davranma.)
[788] (Ebabil kuşu ağzından iki üç taş attı ve Habeş'in büyük ordusunu kırıp geçirdi.)
[789] (Altın gül dünya bülbülünün elinde can bulmuş, kavak ağacının üzerindeki kokuyu almış.)
[790] (Onunla cimrinin dili nasıl da cömertleşti! Onunla acımasız felek nasıl da yumuşadı.)
[791] (Tanrı'nın aydınlığına erişen bir şamdan, kim ona kötülük yaparsa, ipliğini yakar.)

Be-şikesten ān dürüst mī-dānistem[792]

09 Ḳatılıġa saḫt dirler. **Beyt:**

Ze-dest-i çarḫ bes saḫtī keşīde

Ze-ʿālem germī vü serdī çeşīde[793]

10 Ẕikr olan saḫt aṣlīnüñ maʿnālarıdur. Saḫt, sāḫt lafẓından muḫaffef 11 olıcaḳ sāḫten lafẓından māżīdür. Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Ān ki ḫaṭṭ āferīd ü rūzī saḫt

12 Yā fażīlet-i hemī dihed yā baḫt[794]

Maʿnāsı düzdidür, *elifi* ḥıẕf olınmışdur. Lisān-ı 13 Fārsīde ḫurūf-ı ʿilletüñ ḥıẕfı cāʾizdür. Ḫuṣūṣā vasaṭ-ı kelimede olan *elif*üñ ḥıẕfı şāyiʿ dür. 14 *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi dürüşti iri ile saḫtı ḳatı ile tefsīr itmişdür iri sütürgüñ 15 maʿnāsıdur ki muḳābili ḫurddur. Ḳatı dürüştüñ maʿnāsıdur, saḫtuñ anda istiʿmāli mecāzendür. [r-d-s] 16 **Ser-i dest:** Bilek, ʿArabīde rüsnuʿ maʿnāsına ġayrı adları bend-küşāt lafẓında mesṭūrdur. [r-r-e-s] **Ser-rāst:** Ṭoġrı, ḳaṭʿ olınmış ḳalem. [r-g-d-ş] **Ser-güdeşt:** Baştan geçen aḥvāl. [r-n-b-ş] 17 **Ser-nübişt:** Başa yazılan yaʿnī taḳdīru'llāh ki lā-maḥāle ẓuhūr bulur. [r-n-v-ş] **Ser-nüvişt:** 18 Miṣlihu. [r-v-ḳ] **Ser-vaḳt:** Ḫalvet-ḫāne ve kişinüñ kendü yatacaḳ ḥücresi. [-f-] **Seft:** Muḥkem 19 ve sıḳ nesne ki muḳābili seyrekdür ve omuz, kāhil maʿnāsına ve dām üsti, omuz maʿnāsına. Ḫālimī 20 żamm-ı *sīn*le naḳl idüp bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Yekī-rā bürehne ser ü pāy süft

21 Ne-ārām-ı cüft u ne cāy-ı nühüft[795]

[ḳ-r-l-e] **Seḳarlāt:** İskerlet dimekdür. [ḳ-l-l-e] **Seḳallāt:** Miṣlihü. [-l-] **Selt:** 22 Ayaḳ avāzı, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ayaḳ ṭaşı ve yulāf maʿnāsına da naḳl eyledi. [n-g-p-ş] 23 **Seng-püşt:** Ḳaplubaġa, ʿArabīde sulḥfāt maʿnāsına. [v-ġ-e] **Sevġāt:** Ḫʿārezm lisānında 24 armaġan, hediyye maʿnāsına. **Sevḳāt:** Miṣlihü. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [r-ḫ-ş] **Sir-ḫaşt:** 25 Sīr-ḥaşk didükleri dārū ġalaṭ-ı ʿāmme ḳabīlindendür. Herāt vilāyetinde sükūt aġacı üzerine 26 yaġar, ṭıbbīler[796] ısıtmalu kimesnelere arpa unıyla yoġurup virürler, hem ġıdā ve hem dārū[797] 27 olur, ġāyet de menfaʿatlü dārūdur. [r-ş] **Sirişt:** Ṭabīʿat ü ḫū ve mizāc u yoġıruş ve ʿanāṣır-ı 28 erbaʿa ve sirişten lafẓından ṣīġa-i māżīdür. [h-e-n-g-ş] **Se-**

[792] (Ben senin sözünün pek gevşek olduğunu bilirim. Onun bozulacağını iyi bilirim.)
[793] (Doğrusu dünyadan sıcaklık ve soğukluk tadarak feleğin elinden çok zorluk geçmiş.)
[794] (O yazıyı yaratıp sıkıntılı bir kader verdi, o yazıda ya fazilet vardır ya da bir şans.)
[795] (Birinin ayakları ve başı sert ve çıplak, ne rahat ne de gizli bir yer vardır.)
[796] ṭabībler. 3. (48a/21)
[797] hem ġıda ve hem deva. 3. (48a/22)

engüşt: Yaba ki ekinciler **29** āletlerindendür. Sāʾir esāmīsi penced-güşt lafẓında mesṭūrdur. **Es-Sīni'l-Maẓmūme:** **30** [p-s] **Süpüst:** Yonca sāʾir esāmīsi üspüst lafzında mesṭūrdur. [-r-] **Sürt:** Egīr didükleri **31** ot ki yürek aġrısına nāfiʿdür ve ekin biçildükden ṣoñra arpa ve buġdaydan tarlada 044b/01 bāḳī ḳalan ekin bāldurına dirler. [-s-] **Süst:** Geñşek, ʿArabīde fātır u vāhin **02** dirler ve żaʿīf u *mirḫā* maʿnāsına. [-f-] **Süft:** Āmūz, kāhil maʿnāsına. **Esedī:**

03 Key tāc-dār āferīn kerd ü güft
Ki rūz īn-çonīn bāyed ü yāl ü süft[798]

Ve ṣabaḳ **04** ammā Mevlānā Ḥalīmī bu maʿnāya nüft ü tüft ḳāfiyesinde feṯḥ-i *sīn*le taṣḥīḥ eylemiş **05** öbüri, sūfār maʿnāsına ve süften lafẓından ṣīġa-i māżīdür. Müstaḳbelātında *fā* **06** yerine *nūn* ve *bā* getürürler. Sünbed ü sünbende dirler. [-l-] **Sült:** Yulaf didükleri ki çūb **07** cinsindendür ve ḳābsız arpa ve buġday. [v-m-n-e] **Somnāt:** Bir meşhūr büt adıdur ki **08** Hind u Sind ṭāʾifesi meẕkūr ṣaneme ṭaparlardı. Sulṭān Maḥmūd-ı Ġaznevī varup feṯḥ **09** idüp lā-yuʿde ve lā-yuḥṣā, māl u cevāhir ü nefāyis buldı. Ḫudādan ġayrı bilmez.[799] **10 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa:** **11** [e-ḫ-ş]

---

[798] (Görkenli padişah övgüde bulunup "Güç, boy pos ve omuz böyle olsa gerektir!" dedi.)

[799] **Somnāt:** Bir maʿrūf u meşhūr büt adıdur ki cemīʿ Hind u Sind ol ṣaneme ḥāşā, fāʿil-i muḫtār iʿtiḳād idüp ṭaparlardı ve ol ẓāl ü mużillerüñ iʿtiḳadları ol ṣanem isterse öldürür isterse dirgürür isterse cemīʿ ʿalile ṣıḥḥat virür dirlerdi. Ġāyet güm-rāhlıḳlarına sebebüñ biri bu idi ki ol deyr ġāyetde ḳadīm olmaġın ibtidāʾ ṭārīḫ-i bināsını ṣıḥḥatle kimesne bilmezdi. Abā vü ecdādları böyle naḳl iderlerdi. Ḍalāletlerine bir sebeb daḫı bu idi ki envāʿ emrāż-ı müzmineye mübtelālar eṭrāf ü eknāf-ı bilāddan rāḥleler ve neẕrler ile varurlardı yā ṭayyib-i hevā-yı muvāfaḳatdan yā keşret-i ḥareket-i bereketinden ve ḥakīm-i muṭlaḳ*cellü celālehu* ve ʿamm-ı nevāle şifā-ḫāne-i luṭfundan ekṣeriyyā ṣıḥḥat ʿināyet itdikden ol güm-rāhlar o ṣanemden iʿtiḳad idüp fitne vü fesādları izdiyād bulurdı. İttifāḳen yolda olsalar ve yāḫūd şifāya müsādife olmasalar ol güm-rāhlar günāhına ḥaml idüp olanlar içün iʿtiḳad-ı tamıle gelmedi, helāk oldı ve ṣıḥḥat bulmayanlara ictihādda noḳṣānuñ vardur. Seni ḳabūl itmedi dirlerdi ve bir iki yıllıḳ mesāfe-i bāʿideden her cevānibden küllī māl ü menāl ü ṭaraf-ı tebrikātla ḥüccete gelürlerdi. Bilād-ı Hind ü Sindde mütefarrıḳ aṣḥāb-ı edyānuñ pādişāhlarından ve ekābir ü aʿyānından ḥattā ġāyet ṭuġyānından ehl-i sevḳi ve ʿacāʾizi iplik egirüp ve ol miḳdārı beyʿ idüp ve kendüler gelemediklerine ḳıllet-i kifāyetden iẓhār-ı ʿöẕr ü ʿacz idüp āyende ve revendeler ile ḳādir oldıḳları şeyʾ-i ḳalīlī teḳarrüb ḳasd idüp gönderirler idi. Dirler ki evḳātı eṭrāfında on biñ köyden ziyāde idi ve ḫazāʾini eṣnāf-ı emvāl ile māl-ā-māl idi ve meẕkūr deyrde ol ṣaneme biñ brahma hiẕmet iderdi ve beş yüz cemīle ʿavrat deyrüñ ḳapusında leyl ü nehār durup ġınā ile raḳs idüp gelen giden zevvāre ṣaneme taḳarrüb ḳaṣd idüp kendülerin beẕl iderlerdi eger baʿżılarına żaʿf gelüp yārenüñ rūyı müteġayyir olsa taġyīr idüp yirine ġayrısın getürürlerdi ve ḥüccete gelenlerüñ başlarını tıraş içün üç yüz ser-tıraş taʿyīn olınmışdı ve meẕkūrlaruñ ṣanem evḳafından ve żayfe-i muʿayyeneleri var idi. Ziyārete gelenleri külliyen żıyāfet iderlerdi. Müslümānlar ile meẕkūr ṣanem olan ḳalʿa iki aylıḳ yol idi varılması ġāyet ṣaʿb idi. Evvelā ṣusız beyābān idi ve baʿżı yiri ḳum idi ki ādem ü ḥayvān yürise dizine degin batardı ve bunuñ birle iniş ve yoḳuşları daḫı olmaġın İslām pādişāhlarından birisi varmaġa ḳādir olmayup Ḥasretü'l-Mülūk olmışdı ve meẕkūr deyrin erkānı müşeyyid ġāyetde ḥışn-ı ḥasīni var idi ve içince vāfir ḥarbī ʿaskeri daḫı olup āhir ġāyet çoḳ Sulṭān Maḥmūd Ġāzīye rehber olup cemīʿ ʿasākirinden otuz yüz biñ miḳdārī güzīde vü cerīde ʿasker intiḫāb idüp ve bunlara ḥadden ziyāde emvāl ṣarf idüp meẕkūr ḳalʿaya varup ʿaẓīm ceng ü cidāl ve ḥarb ü ḳıtāl vāḳiʿ olup sene-i ḥicretüñ dört yüz on dördünde feṯḥ itdi ve meẕkūr ṣanemi bir deyr-i ʿaẓīmde ki ṣaḳf u cidārī altun ve lācüverd ile müzeyyen idi ve ferşi tamām altundan idi ve envāʿ cevāhir ile muraṣṣaʿ vü muṣannaʿ bir altun taḫt üzerine oturup ve taḫtuñ cevānibinde altundan eṣnāf-ı cevāhir ile müzeyyen bī-nihāye ṣanemler var idi ki taḫtı tamām iḥāṭa itmişler idi ve zuʿm-ı fāsidlerince anları melāʾikedür dirler idi. Sulṭān Maḥmūd cemīʿ bütleri yıḳup yaḳup

Şāḫişt: Azıḳ, zād maʿnāsına. [e-s] **Şāst:** Ṭoy ḳuşı, ʿArabīde ḥubārī **12** ve şevāẕ maʿnāsına. [e-n-e-d-s] **Şāne-dest:** Demür ṭaraḳ ki anuñla yüñ ve kettān ṭararlar. **13** [b-b-r-e] **Şeb-i Berāt:** Şaʿbān ayınuñ on beşinci gicesi. [b-s] **Şebest:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **14** ṣāḥibi atmaḳ içün oḳ gözin ṭutmaḳ şebist maʿnāsına naḳl eylemiş. [b-ş] **Şebişt: 15** İki *şīn*-i muʿceme vü *bā* ile ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür. Girān-cān ve kīnlü olan ve gice görmez **16** kimesne, ʿArabīde aʿşī maʿnāsına ki rūḥ bāṣırası ġalīẓ olmaḳdandur yāḫūd gözinüñ **17** cemīʿ aʿżāsı raṭb olup beyżası ġalīẓ olmaḳdandur ve *yā* ile de mervīdür **18** ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür. [-ḫ-] **Şaḫt:** Altun tevali. [-s-] **Şest:** Balıḳ aġı ve olta, ʿArab **19** şınnāret dir, bundandur ki dām ḳılup avlamaġın maḥbūblar zülfün aña teşbīh iderler **20** ve niştere dirler ve yay kirişin ṭutduḳda baş barmaġa da şest dirler ve ʿadedden **21** altmış sittūn maʿnāsına. **Ebū Manṣūr:**

Be-ʿahd-i devlet-i o düzd ü ẓālim
Besān mahīend üftāde der-şest[800]
22 Çü faṣṣādān reg-i cān-ı ḥuṣūdeş
Felek be-güşād ez-ān zehr ez-ḫūn-ı o şest[801]
23 Be-dūzed der-zamān ber-āsmān tīr
Be-kemter tīr kū be-güşāyed ez-şest[802]
Ḥisāb-ı ʿömr-i Ḫusrev bād çendān
24 Ki āyed ez-küsūreş şest-der-şest[803]

[-ṣ-] **Şaṣt:** Miṣlihu. [-f-] **Şeft:** Çirkīn ḳoḥu. [m-ġ] **25 Şemġat:** Miṣlihu ve yaramaz ḫūy. [h-t-v] **Şehtūt:** Ḳara tūt ve iri ṭūt maʿnāsına. [h-l-e] **Şehlāt: 26** Mumlı bal. [y-ş] **Şeyişt:** Aġır cānlu ve kīnever olan bu maʿnāya *bā* ile de mervīdür. **27** Sānī ḥurūf-ı teheccīdür. **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [-b-] **Şipit:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ṭuraḳ **28** otı, ʿArabīde rāziyānc maʿnāsına ve *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [p-s] **Şipist: 29** *Bāʾ*-i ʿAcemī ve *sīn*-i mühmele ile kerīh ve murdār ḳorḳunç nesne ki göricek ṭabīʿat andan **30** nefret ide, murdār maʿnāsına ġayrı adları zişt lafẓında meẕkūrdur. [p-ş] **31 Şipişt:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu. [f-t] **Şifūt:** Ġül ve Ehremen. [k-s] **Şikest:** Ṣınıḳlu maʿnāsına 045a/01 ve şikesten lafẓından ṣīġa-i māżīdür ve baʿżı terākībde maṣdar maḳāmında

---

ol ḳadar māl ü menāl buldı ki miḳdārı ḥisābını Allāhdan ġayrı kimesne bilmezdi ve dirler ki Somnātuñ bir ḳulaġında otuzdan ziyāde altundan ḥalka var idi. Sulṭān Maḥmūd sebebinden suʾāl itdikde cevānibde abā vü ecdādımızdan şöyle istimāʿ olınur ki biñ yıl ʿibādet olındıḳda ḳulaġına bir ḥalḳa ṭaḳarlar her biñ yıla bir ḥalḳa işāretdür didiler. Allāhu aʿlem.

[800] (Onun devleti zamanında hırsız ve zalim, oltaya akılmış balık gibidirler.)
[801] (Felek onun düşmanının can damarını zehirli neşterlerle hacamatçılar gibi yarar.)
[802] (Zihgiriyle fırlattığı en basit ok bile gökyüzünü anında deler geçer.)
[803] (Padişahın ömründeki günlerin sayısı, küsüründe altmışların iç içe girdiği kadar uzun olsun!)

istiʿmāl 02 olınur. Tevāned şikest ve bāyed şikest gibi ve ism-i mefʿūl maʿnāsına daḫı gelür. Şikeste 03 maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

Yārem çü ḳadeḥ be-dest gīred
Bāzār-ı bütān şikest gīred[804]

Ve gāh olur 04 mikest lafẓını aña tābiʿ ḳılup itbāʿ ü mezā vechi ṭarīḳesince şikest ü mikest dirler. **Rūdekī:**

05 Ey ez-ān çün çerāġ pīşānī
Ve'y ez-ān zülfek şikest ü mikest[805]

[k-f] **Şikeft:** 06 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ism-i maṣdardur ve şüküften lafẓından ṣīġa-i māżīdür ve baʿżı terkīblerde 07 maṣdar maḳāmında daḫı istiʿmāl olınur. Bāyed şikift gibi girift kāfiyesinde müstaʿmeldür. 08 **Şems-i Faḫrī:**

Ey tā b'Ādem ez-peder ān şāh ü mülk-dār
Şāhī vü mülk-dārī ne-būd ze-to şikeft[806]

09 **Esedī:**

Dojem pehlivān bād nī pür-şikift
Tehī reft ez-āncā vü rehber girift[807]

[l-m-d-r-ḫ] **Şilm-i duraḫt:** 10 Aġaç püsi, żamġ maʿnāsına. [-y-] **Şīt:** Miṣlihu ve rāziyāne. **Laṭīfī:**

Be-nāz u niʿmet ez-dāl ü ʿafārīt
11 Ne-mī bīned efāżıl-ı mā-st bā-şīt[808]

Ve ʿaḳlı gitmiş ve ser-geşte. Mevlānā Ḥalīmī bu maʿnāya āḫirini 12 *bā* ile naḳl eyledi ki şānī ḥurūf-ı teheccīdür. [y-r-b-ḫ] **Şīr-buḫt:** Şīrluġān yaġı didükleri ki simsimden 13 çıḳar, ʿArabīde sirec maʿnāsına ʿāmme-i ehl-i Fürs şīr-baḫt dirler. [y-r-ḫ-ş] **Şīr-ḫışt:** 14 Oġlan aşı didükleri dārū ve ḳunduz-ḫāye didükleri cend-i bādester maʿnāsına, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 15 ṣāḥibi ḳadın duzluġına dirler dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi, ve acı bal ve südlü pirinç ve südlügen 16 maʿnāsına da naḳl eylemiş. [y-r-m-s] **Şīr-mest:** Toḳlı ki ġāyet de semiz ola ve kükremiş arslan. 17 **Eş-Şīnü'l-Mażmūme:** [p-s] **Şüpest:** Ḳorḳunç ve kerīhü'l-ḳākser *sīn* ile püst maʿnāsına 18 ve taḥayyül büti *bāʾ*-i ʿAcemīyile ve *bā*dan ṣoñra *sīn*-i mühmele ile. [p-ş] **Şüpist:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile baʿdehu *şīn*-i muʿcemeyle 19

[804] (Dostum kadehi eline aldığında, putlar pazarı kırılır.)
[805] (Ey alnı mum gibi parlayan, ve ah senin o dağınık ve kıvrımlı saçların...)
[806] (Ey padişah! Âdem gibi baba olan, hükümdarlık ve saltanat senin açılışında değildir.)
[807] (Bolca yol kesmesinden dolayı hırsız bir kahraman olup çıkıverdi, yol kesici olarak bu yerden eli boş gitti.)
[808] (Olgun kimseler, rezil ve şeytanların nimetini durak otlu yoğurt dahi saymaz.)

miṣlihu. *Ṣıḥāḥ* ṣāḥibi bi'ż-żamm u bi'l-muʿcemeteyn ve *bā*'ü'l-Fārsī gice ve ḳatı maʿnāsına naḳl eylemiş. [-s-] **20 Şüst:** *Sīn*-i mühmele ile çirkīn, ḳabīḥ maʿnāsına ve şüsten lafẓından ṣīġa-i māżīdür yudı maʿnāsına. **21** [-ş-] **Şüşt:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu, çirkīn, ḳabīḥ maʿnāsına. Sā'īr esāmīsi zişt lafẓında mesṭūrdur. **22** [-f-] **Şüft:** Murdār ḳoḫu, şeft maʿnāsına. [k-f] **Şüküft:** İsm-i maṣdar ve ṣīġa-i māżīdür, şüküften **23** lafẓından *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve heybet maʿnāsına da naḳl eyledi. Ḥalīmī kesr-i *şīn*le taṣḥīḥ idüp **24** ve *kāf*uñ żammesiyle açılmaḳ, tefattuḥ maʿnāsına naḳl eylemiş. Müstaḳbelātında *vāv* ziyāde idüp şükūfed **25** ü şükūfende dirler. [v-e] **Şüvāt:** Toy ḳuşı, ḥabārī maʿnāsına. Sā'ir esāmīsi şāst lafẓında **26** mesṭūrdur. **Şühenfernīt:** Tüf ü üf dimek ve yüze tükürmek ve ḳarış virmek ve bīzār **27** olmaḳ. **Nevʿ-i Evvelehu Eş-ṣādi'l-Meftūḥa:** [n-ʿ] **Ṣanʿat:** Pīşe vü iyü iş. **Eş-ṣādi'l-Meḳsūre: 28** [-y-] **Ṣīt:** Āvāz ü çāv. **Eş-Ṣādi'l-Mażmūme:** [ḥ-b] **Ṣoḥbet:** Yārī vü cemāʿat. [v-r] **29 Ṣūret:** Fārsīde peyker maʿnāsınadur, Türkīde daḫı şāyiʿdür. **Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūḥa:** [*] **30 Ṭāḳ bā-cüft:** Tek mi cüft mi oyunı. [e-m-e] **Tāmāt:** Ḳavāʿid ü rüsūm. [-ş-] **Ṭaşt:** Legen Fārsīsi **31** teştdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa:** [v-r] **ʿAvret:** Lisān-ı ʿArabīde aʿżadan 045b/01 setri vācib olan yirlere dirler. Meṣelā ricālüñ göbeginden dizi altına varınca **02** nisānuñ yüzünden ve ayaġı altından ġayrısı ve ḳarnı er gibidür. İllā arḳası ve ḳarnı ʿavretdür. **03** Fārsīde ve Türkīde ʿavrat diseler ḫātūn kişi murād olınur. **El-ʿAyni'l-Meksūre: 04** [ş-r] **ʿİşret:** Ḫoş dirlik. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa:** [e-r] **Ġāret: 05** Yaġma. **Ġat:** Ebleh ve yeynicek kimesne ki Türkīde şalaḳa dirler veḳarsız maʿnāsına. [-r-] **Ġaret:** Feṭḥ-i **06** *rā* ile ehl-i Şīrāz lüġatidür. Ḥarf-i şarṭdur, eger gibi. **Ḥāfiẓ: (ʿ):**

Ġaret yek dey rūşenī tez-emādī[809]

07 ve to ez-emādī Şīrāz lüġatidür. Maʿnā-yı mıṣraʿ eger bir rūşenliksiz bizden gördüñ **08** ise dimekdür. Bu beytüñ evvel mıṣrāʿı **(ʿ):**

Be-pey-i mā cān ġarāmet be-süprīmen[810]

Olmaġın be-pey **09** lafẓında tamām beyt maʿnāsı beyān olınup ve sā'ir lüġatlerinüñ maʿnāları daḫı maḥallerinde **10** mesṭūrdur. [r-ġ-e] **Ġarġāt:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi naʿre vü girdāb, ġarġāb maʿnāsına naḳl **11** eylemiş. Ġayrı adları anda meẓkūrdur. [-l-] **Ġalt:** Yuvalanmaḳ, ġaltīden maʿnāsına. [m-r-e] **Ġamrāt: 12** Ayva, sefercel maʿnāsına. [n-y-m] **Ġanīmet:** Düyünluḳ māl, tārācdur ki küffārdan ve aʿdādan alurlar **13** ʿArabīdür,

[809] (Eğer tek bir nursuzluk bizden gördüysen.)
[810] (Gururumuz için canımızı kalkan gibi kullanırız.)

Fārsīde daḫı şāyīʿdür. [v-ş] **Ġaveşt:** Ve bi’ż-żamm çıplaḳ, ʿüryān maʿnāsına. Bu maʿnāya 14 sā’īr esāmīsi ret lafẓında mezbūrdur ve ḳaba ṣaba, yaban otı ki ne ḥayvān yir ve ne menfaʿate 15 yarar. Deşt ü ṭaşt ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **El-Ġayni’l-Mażmūme:** (0) **Ġut:** 16 Ġaynuñ fetḥasıyla ġat maʿnāsına, eṣaḥḥ żammladur zīrā *Miʿyār-i Cemālī* ṣāḥibi rüt ḳāfiyesinde 17 īrād idüp bu ebyātı inşā eylemişdür. **Naẓm:**

Hest bā-rāy-ı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Tīr-i gerdūn ze-rāy ü dāniş-i ġut
18 Tīġ tā ser-be-ser güher z’ān ṣod
Ki be-kīn-i ḥasūd-ı o ṣod rüt[811]

19 Mevlānā Ḥalīmī daḫı taṣḥīḥ ü taṣrīḥ eylemişdür. [-v-] **Ġūt:** Miṣlihu ve yeyni ḫafīf ot. [v-ş] **Ġūşet:** 20 Çıplaḳ, ʿüryān maʿnāsına fetḥle dāḫı mervīdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Fā’i’l-Meftūḥa.** [-ḫ-] 21 **Faḫt:** Ḳazanmaḳ, kesb maʿnāsına. [-r-] **Fert:** Dest ü mest ḳāfiyesinde bezüñ arışına dirler 22 tār maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Kisvet-i ʿömr-i Ebū İsḥāḳ-rā
Hest ez-nesc-i ebed hem pūd u fert[812]

Bu lüġat egerçi 23 żammla daḫı naḳl olındı, eṣaḥḥ fetḥiledür. Zīrā Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de tert mert ḳāfiyesinde 24 getirmişdür. Maḥallinde ẕikr olınmışdur ve örümcek aġı bu maʿnāya ġayrı esāmīsi ebr-i kākiyā 25 lafẓında mesṭūrdur. [r-t-v] **Fertūt:** Bunamış ḫarif maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Şāh-ı āfāḳ Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
26 ʿAḳl bā-rāy-ı o būd fertūt[813]

[r-ġ-s] **Ferġast:** Siḥr ü cāẕūluḳ. [r-h-s] **Ferhist:** Ferhiḫten 27 lafẓından ṣīġa-i māżīdür. Edebledi ve vaḥşī olanı ögretdi maʿnāsına. [r-h-s] **Ferhest:** Siḥr 28 ü cāẕūluḳ. **(ʿ):**

Peyem-ber-rā çi er nīreng ü ferhest[814]

Ferġast maʿnāsına. [v-r] **Fevret:** Ṣūret. 29 **El-Fā’i’l-Meksūre:** [r-e-ḫ-d-s] **Firāḫ-dest:** Eli giñ, ġanī vü māl-dār maʿnāsına. [r-s] **Firist:** 30 Tuḥfe vü hediyye, ve firisten lafẓından ṣīġa-i emrdür, gönder dimek olur. [l-e] **Filāt:** Besdil ki elmadan 31 ve sā’ir mīveden olur. [h-r-s] **Fihrist:** Ḳānūn u żābıṭa-i icmālīdür ki kitāblar ve defātir 046a/01 evvellerine ḳaç bāb u faṣl idügi maʿlūm olmaġıçün yazarlar ve kitāb evveline daḫı 02 dirler. Ḥaḳīḳatde āḫiri *tā*sız fihrisdür. *Tā* ile yazılduġı ġalaṭ-ı ʿāmme ḳabīlindendür. **El-Fā’i’l-**

[811] (Şeyh Ebu İshak’ın faziletine oranla feleğin Utarit’i bilgi bakımından ahmaktır. Düşmanına öfkeyle soyunan kılıcı, baştan başa inci doldu.)
[812] (Ebu İshak’ın ömür elbisesi sonsuzluk atkısıyla dokundu.)
[813] (Dünya padişahı Şeyh Ebu İshak... Akıl onun görüşü karşısında bunak sayılır.)
[814] (Eğer peygamberde büyücülük ve nakkaşlık olsaydı...)

Mażmūme: 03 [-r-] **Fürt:** Feṯ-i *fā* ile fert maʿnāsına ki arayiş ve örümcek evine dirler. [r-v-ḫ] **Fürūḫat:** 04 Fürūḫten lafẓından ṣīġa-i māżīdür, ṣatdı dimekdür. [r-v-d-e-ş] **Fürūdāşt:** İntihāʾ-i āvāze 05 ve her nesnenüñ zīrine dirler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa:** [e-m] **Ḳāmet:** 06 Boy, ḳadd maʿnāsına, ʿArabīdür. Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. **Ḳat:** Ḳurı yonca, 07 ʿArabīdür. [l-ḳ-n] **Ḳalḳanat:** Ḳara boyanuñ köki dimişler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa:** 08 [-e-] **Kāt:** Bir dārū adıdur. Tebrīd içün istiʿmāl olınur, Kāt-ı Hindī dirler ve Māverāʾün-Nehrde 09 bir şehr adıdur. **Şems-i Faḫrī:**

Şeyḫ Ebū İsḥāḳ-ı ān keʾz melik-i o kemter kelāt
Ber-memālik-i faḫr dāred ḫaṣṣa ber-Gürgenc ü Kāt[815]

10 [e-s] **Kāst:** Kāsten lafẓından ṣīġa-i māżīdür, eksildi 11 maʿnāsına ve ismdür, eksik maʿnāsına. **Beyt:**

Şomā-rā suḫan kāst bāyed hemī
Reh-i ḫīşīn ḫˇāst bāyed hemī[816]

12 Fāżıl-ı Muḥaḳḳik böyle taḥḳīḳ eylemişler ki kem ile kāstıñ farḳı vardur. 13 Niteki Firdevsīnüñ bu beytindeki Bünyāmīn ḥaḳḳında ḳardaşları dilinden dimişdür.

Beyt:

14 Günāh-ı İbn Yāmīn-i bed-baḫt rāst
Keʾz evlād-ı Yaʿḳūb kem bād u kāst[817]

Eksilmek ile 15 nāḳıs olana kāst dirler. İbtidāen eksik ḫalḳ olana kāst dimezler kem dirler. 16 **Beyt:**

Gül ender-nāz key ez-serv kem nī-st
Ve līkin der-vefā ṣābit-ḳadem nī-st[818]

Kāstuñ 17 muḳābili efzūndur. Maḥallinde beyān olınupdur. [e-s-h-p-ş] **Kāse-püşt:** Ḳaplubaġa, ʿArabīde 18 sülaḥfāt maʿnāsına ġayrı adları seng-püşt lafẓında mesṭūrdur. [e-ş] **Gāşt:** *Kāf*-ı 19 ʿAcemīyile gāşten lafẓından ṣīġa-i māżīdür. Döndürdi maʿnāsına. **Esedī:**

20 Çü gūyend keʾz-ceng ber-gāşt püşt
Ez-ān be-geh gūyend düşmeneş küşt[819]

[e-l-e-k-v] **Kālākūt:** 21 Hindde bir şehr adıdur çoḳ laṭīf metāʿları olur. Ḳumāşdan ve

[815] (Şeyh Ebu İshak öyle bir padişahtır ki onun ülkesindeki en küçük dağ köyü diğer ülkere, bilhassa Gürgenc ve Kat'a böbürlenir.)
[816] (Sözü kısa kesmeniz, kendi yolunuzu tutmanız gerekir.)
[817] (Yusuf'un kardeşi Benyamin'in günahı kötü şansa atfedilir, Çünkü Yakub'un oğulları arasında kötülük az ve eksiktir.)
[818] (Çiçek naz içinde selvi ağacından eksik değildir, amma sadakatte sağlam bir adım atmaz.)
[819] (Diğerleri sırtını dönüp savaştan kaçtığında onların yanına gelip düşmanı öldürdüklerini söylerler.)

bahārdan lafẓ-ı mürekkebdür. **22** Kālā metāʿa dirler ve kūt yığın dimekdür, ol şehrüñ metāʿları yığın yığın olduġıçün **23** Kālākūt dirler. [-b-] **Kebt:** Bal arusı, naḥl maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Aʿẓam cemāl-i dünyā vü dīn şāh-ı kām-kār
24 K' āʿdā-yı o kemend be-rütbet-i z'ehl-i Sebt
Be-her velī vü düşmen dergāh-ı devleteş
25 Dāred müdām der-dem ü dem-i nūş ü kebt[820]

Ve kendir didükleri. [b-s] **Gebest:** *Kāf*-ı **26** ʿAcemīyile dest ü mest kāfiyesinde zehr, semm maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Eger şehd-i fā'īḳ ḫord düşmeneş
27 Būd ber-meẕāḳeş besān gebest[821]

Ve ḳarġa düvelegi ve ḥanẓal ki Ebū Cehl ḳarpuzı dirler ve it **28** ḫıyārına daḫı zīrā ki bu daḫı anuñ bedelidür. Belki andan ziyādedür. Güst daḫı dirler. **Firdevsī:**

29 Çerā geşt bāyed dıraḫtī be-dest
Ki yāreş būd zehr ü bī-ḫaş gebest[822]

*Lüġat-i Sāmī*de **30** el-ʿalḳum güst ve güste dıraḫtī-st, be-ġāyet telḫü'l-ḥanẓal ve'ş-şerī bār-ı o, dimiş *Ṣıḥāḥ-ı* **31** *ʿAcem* ṣāḥibi zehr maʿnāsına *bā'*-i ʿArabīyile ve ḳarġa düvelegi ve ḫanẓal maʿnāsına, *bā'*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ idüp 046b/01 ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *bā*nuñ fetḥası ve żammesiyle cā'izdür dimiş. **Ket:** Hind pādişāhları **02** oturduġı taḫta dirler. **Şems-i Faḫrī:**

Ḥadīṣ-i salṭanat-ı o eger be-Hind borend
03 Şehān-ı Hind yek-ā-yek derūftend ez-ket[823]

Ve muṭlaḳa pādişāhlar taḫtına dirler. **Hātifī:**

Firāz-ı ket-i zer nigāreş nişāned
04 Çü baḫt-ı ḫod ender-kenāreş nişāned[824]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi; ve bal arusı **05** ve bunamış, fertūt maʿnāsına da naḳl eylemiş ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ʿāḳıbetüñ ḫayr olsun **06** dimekdür. *Kāf*uñ fetḥası ve żammesi cā'izdür. [z-p-ş] **Kez-püşt:** Arḳası bügri. [z-y] **Gezyet: 07** Baş ḫaracı yaʿnī çıban, *kāf*-ı ʿAcemīnüñ fetḥası ve żammesi ile naḳl olındı. Eṣaḥḥ żamme iledür. **08** [-s-] **Kest:** *Kāf*-ı

[820] (Dünya ve dinin en büyüğü Şeyh Ebu İshak, muradını sürücü bir padişahtır. Onun düşmanları mertebe bakımından Yahudilerden daha aşağıdır. Onun devlet kapısı daima dostları için bal, düşmanları için de iğne barındırır.)
[821] (Onun düşmanı gömeç balı yese, damağında ebucehil karpuzuna dönüşür.)
[822] (Neden bir ağaç ele almak gerekiyor, o (ağacın) dostu zehirli ve has olmayan ebucehil karpuzudur.)
[823] (Onun saltanatından Hindistan'da bahsedecek olsalar, Hint racaları bire birer tahttan düşerler.)
[824] (Altın taht süslerle işaretlenip yükseldi, kendi mutluluğu gibi onun kenarları içinde bir işaret oldu.)

ʿArabīyile süst ve lāhene kelem maʿnāsına. [-s-] **Gest:** Ve bi'ż-żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemīyile çirkīn, 09 ḳabīḥ maʿnāsına.[825] **Şems-i Faḫrī:**

Eger timsāl-i Mānī māh kerded
Be-nezd-i ṣūret-i Yūsuf būd gest

Bu maʿnāya 10 *şīn*-i muʿceme ile de lüġatdür, ve sāʾir esāmīsi zişt lafẓında meẕkūrdur ve gök ile 11 ḳızıla māʾil bir gevherdür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi zī-ḳıymet cevāhirlerdendür dimiş mest 12 ü şest ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. [-ş-] **Keşt:** *Kāf*-ı ʿArabī ve *şīn*-i muʿceme ile şūr maʿnāsınadur 13 ve çirkīn, ḳabīḥ maʿnāsına ve bir nevʿ otdur. İplik gibi birbirine ṭolaşup uzanur gider. 14 [-ş-] **Geşt:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile geşten lafẓından ṣīġa-i māżīdür. Bir ḥālden bir hāle dönmege dirler. 15 Bir mekāndan bir mekāna, āḫire taḥvīlde de istiʿmāl olınur. Seyr maʿnāsına geşt bundandur. 16 Çiçek seyrine gül-geşt dirler. **Beyt:**

Kemīnend ez-īn ṣaḥn-ı kühen-deşt
Der-īn vādī koned z'īn-güne gül-geşt[826]

17 [-f-] **Keft:** *Kāf*-ı ʿArabīyile kefte gibi çatlamış maʿnāsına gelür ve ṣīġa-i 18 māżīdür. Keften lafẓından ve maṣdar maḳāmında daḫı istiʿmāl olınur. **Firdevsī:**

19 Sipeh-rā be-pīş ender-efkend ü reft
Ze-Rüstem hemī bend cāneş be-keft[827]

[l-e] **Kelāt:** Ve bi'ż-żamm 20 şol şol binālara dirler ki sarāy gibi dāʾiresi ola ve baʿżılar bāzārlu köye dirler 21 didiler. **Şems-i Faḫrī:**

Şeyḫ Ebū İsḥāḳ-ı ān ki melik-i o kemter-i kelāt
Ber-memālik-i faḫr dāred ḫaṣṣa ber-Gürgenc ü Kāt[828]

22 Bilüñ üzerinde olan ḳalʿaya dirler şīn olsun ḫarāb olsun. **Beyt:**

23 Ze-yek pehlevīş pīşe vü āb koned
Kelātī der-vīrān u kūhī bülend[829]

Ve baʿżılar şehrden ṭaşra 24 olan evlere dirler didiler. Sevād maʿnāsına ve ṭaġ başı ve ṭaġ başında olan yol 25 ve ḳızıl ṭaşa daḫı dirler. [l-f] **Keleft:** Yırtıcı kuşlaruñ burnı, minḳār maʿnāsına ve pençe. 26 [m-s] **Kemest:** Bir ṭaġ adıdur ve cemest maʿnāsına ki bahāsı eksik bir cins gevherdür. 27 Tafṣīli cemest lafẓında meẕkūrdur. *Cāmiʿü'l-Fürs*

[825] --. 16. (47b/30)
[826] (Bu eski ovadaki ava kement atan, bu vadide de böyle gül gezintisi yapar.)
[827] (O ordusuyla öne atılıp gitti, Rüstem onun bütün canının ellerinde tuttu.)
[828] (Şeyh Ebu İshak öyle bir padişahtır ki onun ülkesindeki en küçük dağ köyü diğer ülkere, bilhassa Gürgenc ve Kat'a böbürlenir.)
[829] (Bir tarafında orman ve göl, iki harap dağ köyü ve yüksek bir dağ vardı.)

ṣāḥibi ve çest maʿnāsına da naḳl eylemiş. 28 [-n-] **Kenet:** Bal arusı ve kendir, kebt maʿnāsına ve bal ḳovanı. [n-g-d-z-h-v-ḫ] **Keng-i dezhūḫ:** 29 Ḍaḥḥāk bin Merdās-ı nā-pākuñ taḫt-gāhı adıdur ki ḥālā Ḳudüs-i şerīfdür ki īlyā daḫı dirler 30 sābıḳā meẕkūr Ḍaḥḥāk-ı Marīnüñ taḫt-gāhı anda idi. Ḍaḥḥāḳuñ adı Büyūrastdur. 31 Ḍaḥḥāḳ laḳabıdur. Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* zamānunda gelmişdür. Baʿde zamān Ḥażret-i Dāvuda 047a/01 *ʿaleyhi's-selām* vaḥy olındı ki Beytü'l-Muḳaddisi binā eyleye ibtidā idüp nā-tamām iken 02 vefāt itdi. Baʿde Süleymān *ʿaleyhi's-selām* itmāma yitişdürdi ve Ḍaḥḥākuñ sāʾir tafṣīli 03 Ezdehāk lafẓında beyān olınupdur. [v-s-] **Kevest:** *Kāf*-ı ʿArabīyile zehr ü ḥanẓal ve it 04 ḫıyārı, kebest maʿnāsına altı vech üzere mervī lüġatdür. Kebest lafẓında meṣtūrdur. 05 [v-s] **Gevist:** Ve bi'ż-Zamm *kāf*-ı ʿAcemīyile yan başı gelmek, āsīb maʿnāsına. [y-m-ḫ] **Keymuḫt:** 06 Ve bi'l-kesr, *mīm*üñ żammesiyle ṣaġrı deri. [y-v-ẕ-e] **Keyūẕāt:** Niʿmetī bir ulu muʿteber ṭaġ adıdur ki 07 taşı cümle tūtiyādur, oda yaḳsalar ḳalay olur dimiş. **El-Kāfi'l-Meksūre:** 08 **Kit:** Ki to-rā maʿnāsına. [r-f] **Girift:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile giriften lafẓından ṣīġa-i māżīdür 09 ṭutdı dimekdür ve maṣdar maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur ve cürm ü günāh ki ḫalḳı 10 anuñla ṣuçlarlar. **Şems-i Faḫrī:**

To hem çü āfitābī vü bed-ḫˇāh-ı şeb-pere
Be-nūr ber-āfitāb ze-ḫaşmī-i o girift[830]

11 [z-y] **Gizyet**[831]**:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile cizye lafẓından taʿcīm olınmışdur. Ḫarāc maʿnāsına 12 mezkit gibi veyā cizye lafẓı bundan taʿrīb olınmışdur, ḳavl-i evvel-i ṣaḥīḥdür. [-ş-] 13 **Kişt:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ekin, ḫarş maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki 14 bir zebānuñ fetḥası ve *rāʾ*-i mühmelenüñ sükūnı ile ekindür. Ziraʿ maʿnāsına kişt, tarladur 15 niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Serān hem-vār kişt ez-nī-rūy-ı baḫt
Çü kişt-i pür-kulūḫ ez-māleş saḫt[832]

16 ve kişten lafẓından ṣīġa-i māżīdür, ekdi maʿnāsına. **Esedī:**

17 Her ān tīr-i bārān ki āmed fürūd
Belārek hemī geşt ü cān mī-dürūd[833]

Baḫrü'l-Ġarāʾib ṣāḥibi bezr 18 ile kişti farḳ itmeyüp bezr ekindür, kişt maʿnāsına dimiş ve maṣdar maḳāmında daḫı 19 istiʿmāl olınur, *ḫˇāhed kişt* ekse gerek idi maʿnāsına ve

---

830 (Sen güneş gibisin, düşman da yarasadır. Yarasanın düşmanlığı, güneşin suç işlediği manasına gelmez.)
831 gizyec. 3. (51a/18)
832 (Bahtın yardımıyla başları eken kimse, kesekle dolu tarla gibi çok mala sahip olur.)
833 (Yağmur her an ok gibi düştüğünde, senin temrenlerin bütünüyle döne dolaşıp cana saplanıyor.)

yan, cenb ve bögür, ḫāṣıra **20** maʿnāsına. [ş-t-b-r-k-ş] **Keşt-ber-keşt:** Bir nevʿ ḳızılraḳ otdur, iplik gibi birbirine ḳarış **21** muruş ṭolaşur yire döşenüp uzanur gider. [-f-] **Kift:** *Kāf*-ı ʿArabīyile yaġran, **22** ketf maʿnāsına. *Tā*ʾ ile *fā*da taḳdīm ü teʾḫīr cāʾīzdür ve kiçirek çömlek. [-y-] **Gīt:** Ḥayrān maʿnāsına **23** ve bal arusı. [y-s] **Kī-st:** Kimdür dimekdür, lafẓ-ı mürekkebdür key ile est lafẓından ẕü'l-ʿuḳūldan **24** suʾāl olınsa kī-st dirler. Ġayrı ẕü'l-ʿuḳūldan suʾāl olınduḳda çī-st dirler. [y-ş] **25 Kīşt:** Yoġurda ḳarışmış ve yan ve bögür, kişt maʿnāsına. [y-m-ḫ] **Kīmuḫt:** Ṣaġrı ki ḳatır ve eşek **26** ve ḳolan ṣaġrısından olur ve ḫām deri. **Beyt:**

Felek çendān ki rīg-i ḫāk-rā puḫt
27 Ne-reft ez-ḫūy-ı o ḫāmī-i kīmuḫt[834]

El-Kāfi'l-Mażmūme: [b-s] **Kübest:** Ḳaraḥiṣārī feṯḥ-i **28** *kāf*la kebest maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-e] **Kürāt:** Küleh. **Küt:** Kelice vü feṯḥ-i *kāf*la ket maʿnāsına. [-c-] **Kücet:** Gürenc **29** ṭoġan ṭamı diñmiş. [z-b] **Küzbet:** Baş ḥaracı feṯḥ-i *kāfla* gizyet maʿnāsına güzīd daḫı **30** lüġatdür. [-s-] **Güst:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile ve *sīn*-i mühmele ile çirkīn, ḳabīḥ maʿnāsına ve kelem ve feṯḥ-i *ḳāf*'ü *şīn*-i **31** muʿceme ile daḫı rivāyet olınmışdur. [-ş-] **Küşt:** *Kāf*-ı ʿArabīyile müşt ü püşt ḳāfiyesinde 047b/01 ṣīġa-i māżīdür. Küşten lafẓından maḳām-ı maṣdarda daḫı müstaʿmeldür. *Bāyed küşt* öldürmek **02** gerek dirler ve boş bögür, *ḫaṣıra* maʿnāsına ve yan, cenb ve arḳa, ẓahr maʿnāsına bu üç maʿnāda **03** kesr-i *fā* ile daḫı naḳl olındı. [ş-f] **Küşüft:** Kuşuften lafẓından māżī ṣīġasıdur, perīşān **04** itdi maʿnāsına müft ü süft ḳāfiyesinde. **Şems-i Faḫrī:**

ʿAdl-i o tā ġāyetī bāşed ki bād
Ṭurre-i şimşād ne-tüvāned küşüft[835]

05 [-f-] **Güft:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dile gelen sözdür. Henüz söylenmedin suḫan dirler **06** güft dimezler ve isimdür güften lafẓından meʾḫūzdur. Güften maṣdardur. Maʿnāsı telaffuẓdur. **07** Güft maʿnā-yı meẕkūrede ıṭlāḳ olınduġı bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Meger ān güft-i dānā yā ne ber-cāst
08 Ki dil-rā dil būd āyīne-i rast[836]

Lisān-ı Türkīdeki dime maʿnāsına da **09** istiʿmāl olınur. Meṣelā dime ve işitme diyecek yirde ʿAcem güft ü şenūd dir. **Beyt:**

---

[834] (Felek toprak kazanını öyle bir pişirdi ki onun kızgınlığından, tıpkı ham deri gibi, hiçbir hamlık kalmadı.)
[835] (Onun adaleti öyle yüksek bir dereceye ulaştı ki onun ağacının perçemini sabah yeli bile perişan edemez.)
[836] (O bilge kişinin sözü şöyle oldu: "Doğru aynaya bakarsan kalbin kalp olduğunu gösterir.")

10 Be-ẕāhir bā-heme güft ü şinev dāşt

Velī dil cāy-ı dīger der-gū vü dāşt[837]

Fiʿl-i māżī maʿnāsına daḫı 11 gelür. Ṣīġa-i müşterekedür. ʿAcem söyledi diyecek yirde güft dir. **Beyt:**

Çi ḫūş güft ān ki āvāz-ı himmeteş būd

12 Ki himmet-est mıġnāṭi-st maḳṣūd[838]

[l-e] **Külāt:** Biliñ üzerinde olan 13 ḳalʿa, maʿmūr olsun ḫarāb olsun, feṭḥ ile kelāt maʿnāsına sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. 14 [l-d-r-ḫ] **Gül-dıraḫt:** Gül-sirişk maʿnāsına. [k-ş] **Gül-geşt:** Çiçek, teferrüc ve ġāyet aʿlā 15 teferrücler ve aḫşām teferrücünde daḫı istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Derūn pür-ḫārḫār-ı mihnet ez-hicr[839]

16 Ki-rā pervā-yı gül-geşt-i bahār-est

[m-y] **Kümeyt:** Yilisi ve ḳuyruġı siyāh ṭorı at, ʿArabīdür 18 Fārsīde daḫı şāyiʾdür. *Lüġat-i Kānūn-ı Edeb*de esb-i peş ü dünbāl, siyāh, sebkī reng 18 dimişdür. Kemīṣre daḫı dirler. [n-ş] **Künişt:** Yahūdiler kinīsesi. **Ḫᵛāce Sinānī:**

Z'o felek-vār mescid-i müʾmin

19 Z'o künişt ü kilīsā eymen[840]

Baʿżılar Naṣarī maʿbedine de dirler dimiş ammā beyt-i 20 meẕkūr Yahūdī maʿbedine delālet ider. [n-y] **Künīt:** Bend, ġull. [v-e-r-ş] **Güvāreşt:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 21 Fārsī-i ṣaḥīḥdür. Güvāreş didükleri maʿcūn ki miʿdeye ḳuvvet miʿadiye ḳuvvet virür. Taʿrīb idüp 22 cüvāriş dirler. Meẕkūr maʿcūn *Ḥakīm Cālīnūs*a nisbet idüp Cevāriş-i Cālinūs dirler. 23 [-v-] **Kūt:** Dip ve kötürüm, zemīn ü maḳʿad gibi ve depecik, tūde vü çeç maʿnāsına. [v-r-e-m-e-s] 24 **Küre-māst:** Küremiz didükleri yoġurt ile süd ḳarışmışdur. [v-j-p-ş] **Küz-püşt:** 25 *Kāf* u *zāʾ*-i ʿAcemīyile arḳası kūz, aḥdeb maʿnāsına. [v-s] **Küst:** Feṭḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile gevest 26 maʿnāsına ki yan başı gelmekdür, asīb gibi. **Ebū Şuʿayb:**

Şākir-i niʿmet ne-būdem bā-ḫayy

Tā zamāne zed me-rā nā-gāh küst[841]

---

[837] (Dışarıya her şeyi duyma ve söyleme izlenimi verirken, kalbi başka bir yerdeydi, farklı bir şeye inanıyordu.)

[838] (Onun himmetli sesinden ne güzel sözler meydana geldi, onun himmeti amaca ulaştıran mıknatıs gibidir.)

[839] (Onun ayrılığının zahmeti derinin dikenlerle dolu olması gibidir, baharın mesiresinin korkusu kimin umurunda ki?)

[840] (Ondan dolayı müminlerin mescidi göğe kadar ulaştı. Ondan dolayı kilise ve havra güvendedir.)

[841] (Ey temiz kişi! Zaman bana yandan vurana kadar ben nimete şükreden biri değildim.)

27 ve kūs maʿnāsına ki pādişāhlar geçdügi zamānda ve ceng günlerinde **28** çalarlar. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi dırmıḳ, ḫırāş ve örgülük maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-ş] **Kūşt:** Et, laḥm **29** maʿnāsına, Künyeti Ebū'l-Ḫaṣībdür. [v-n-h-d-r-ḫ] **Güne-dıraḫt:** Aġacuñ dibi. [v-y-e-f] **Kūyāft: 30** Ḥarām-zāde, pīç maʿnāsına. [v-y] **Kūyet:** Ḳanı senüñ dimekdür. **Firdevsī:**

Keşānī be-rev güft kūyet silāḥ
31 Ne-bīnem hemī coz fesūk u ferāḥ[842]

Kūy-yāfet: Ḥarām-zāde, kūyāft maʿnāsına. 048a/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa 02** [-e-] **Lāt:** Zamān-ı cāhiliyyetde Mekke-i Müşerrefe şerrefu'llāhi teʿālā ḥareminde olan bütlerden **03** birinüñ adıdur ki Ḥaḳḳ *celle vü ʿalā* Ḳurʾān-ı ʿazīmde ẕikr idüp buyurur: *Eferaeytumu'l-Lāte ve'l-Uzzā.* **04** *Ve Menāte'ṣ-ṣāliṣete'l-uḫrā. Elekumu'ẕ-ẕekeru ve lehu'l-unṣā.*[843] Ḳureyş ġāyet cehāletlerinden **05** meẕkūr bütlere benātu'llāh diyü ṭaparlardı *teʿālā Allāhu ʿan ẕalik ʿuluvven kebīren* **06** Mekke feth olınduḳda Ḥażret-i Resūl *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* sāʾir bütleri ḳırdı. [e-k-p-ş] **07 Lāk-puşt:** Ḳaplubaġa. **Melik Āhī:**

Siper der-reh üftāde ḫuşk u dürüşt
Be-ḫūn kebeşte çün kāse-i lāk-püşt[844]

08 ʿArab *silaḥfāt* dir. Ġayrı adları seng-puşt lafẓında mesṭūrdur. **09** [b-v] **Lubūt:** Niʿmetī egri, *kej* maʿnāsına naḳl eylemiş, *lebūs* daḫı lüġatdür. **Let:** Ḳapu ḳanadı **10** let-i der dirler mışrāʿ maʿnāsına ve bāre dimekdür. Meṣelā let-künān dirler ve dögmek maʿnāsına **11** ism-i maṣdardur. Taṣarruf olınan maṣdarı let zedendür ve çomaḳ ve ʿamūd maʿnāsına ki ālet-i **12** ḥarb u ḍarbdur. Bu maʿnāya ve pāre maʿnāsına laḫt lafẓından muḫaffefdür. **Şems-i Faḫrī:**

Ze-tāzyāne-i ḫışmeş işāretī kāfī-st
13 Be-rezm-i ḫaşm çi ḥācet verā be-nīze vü let[845]

Ve bir ucı demirlü **14** aġaca da dirler. [t-e-l] **Let-ā-let:** Pāre pāre dimekdür. [t-l] **Let let:** Miṣlihu. **Şems-i Faḫrī:**

Be-ḫaram ḫaram dihed cāme genc genc ṭılā
15 Be-bed-reh bed-reh dihed vaḳt-i cūd bā-let let[846]

---

[842] (Hani senin bir sözünle isyancılar silah çekerken ben orada fasıklık dışında ferah bir şey göremiyorum.)
[843] Kuran (Necm Suresi 19 – 21. Ayetler): *Lât ve Uzza'ya ve diğer üçüncüsü Menata ne dersiniz? Erkek size de, dişi Ona mı?*
[844] (Kalkan kuru ve kalın bir şekilde yola düştü ve kaplumbağa kabuğu gibi kanla boyandı.)
[845] (Savaşta düşmana karşı mızrak ve gürze ihtiyaç nedendir? Öfkesinin kamçısından bir işaret yeterlidir.)

[-ḫ-] **Laḫt:** Pāre vü ʿamūd maʿnāsına. **16 Firdevsī:**

Ser ez-tīr-i bārān çü berg-i dıraḫt
Yekī yāfet laḫt ü yekī yāfet taḫt[847]

Ve gāh 17 olur āhirine *hā*ʾ-i ʿalāmet ilḥāḳ idüp laḫte dirler ve laḫt birer baʿżı ve bir dem ve bir niçe 18 maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Be-laḫtī fikret-i ān āyed ze-rāyeş
Ki n'āyed ez-dü ṣad kūpāl u ez-laḫt[848]

19 ve topuzluḳ ve örtülü yire daḫı dirler. [ḫ-t-h-l-ḫ] **Laḫte Lāht:** Pāre pāre dimekdür *let let* 20 maʿnāsına. **Esedī:**

Zedī ber-zemīn ser be-pīş-i dıraḫt
Hemī tāb-kerdī sereş laḫt laḫt

21 [-s-] **Lest:** Berk, ḳavī vü muḥkem olan nesne. **El-Lāmi'l-Mażmūme:** [b-v] **Lubūt:** Avurd. [ʿ-b] **Luʿbet:** 22 Aşılda ṣīġa-i mübālaġa-i mefʿūldür. Oyuncaḳ maʿnāsına ʿArabīdür. Fürs şāʿirlerinüñ 23 keşret-i istiʿmālinden lüġat-i Fārsī gibi olmışdur ve ol bī-miṣl ve bī-hemtā maḥbūba dirler ki 24 diller aña meftūn olup aldanur. **Beyt:**

Ey fitne-i dilberān-ı yaġmā
Ve'y ṭurre-i luʿbetān-ı Çīnī[849]

25 [-v-] **Lūt:** Yiyecek nesne, Türkīde de şāyiʿdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa. [-e-] Māt:** 26 Oyunda yiñilmek, şaṭranca ber-maḫṣūṣ yiñilmegüñ adıdur. [e-s] **Māst:** Yoġurt, leben 27 maʿnāsına. [z-k] **Mezgit:** Kesr-i *Kāf*-ı ʿAcemīyle mescid lafẓından taʿcīm olınmışdur. [-s-] **Mest:** Esrik, 28 sekerān maʿnāsına ve kükremiş deveye daḫı dirler, mest ile ser-ḫoşuñ farḳı vardur 29 maḥallinde beyān olınupdur. [ġ-z-p-ş] **Maġz-puşt:** Oñurġa iligi ki murdār ilik dirler. 048b/01 [k-s] **Mekest:** Şınıḳlu dimek olur şikest tābʿīdür. İtbāʿ vü müzāvece ṭarīḳasıyla 02 istiʿmāl olınur. Eṣaḥḥ kesr-i *mīm*ledür. [v-e] **Mevāt:** Şol yir ki kimesnenüñ mülki olmaya 03 **El-Mīmi'l-Meksūre:** [k-s] **Mikest:** Feṭḥ-i *mīm*le mekest maʿnāsına. [y-f-ḫ] **Mīfaḫt:** Şol tāze 04 üzüme dirler ki ṣuyı bir miḳdār çekilmiş ola mīfaḫte daḫı lüġatdür. Taʿrīb idüp 05 mīfaḫtec dirler. **El-Mīmi'l-Mażmūme:** (0) **Müt:** Ehl-i Şīrāz lüġatidür. Bencileyin dimekdür. **Ḥāfiẓ:**

06 Ki hem çü müt beyūtin ü īreh
Ġarīḳü'l-ʿaşḳu fī-baḥri'l-vedādī[850]

---

[846] (Altın hazinesini elbise olarak kullanmak haramdır haramdır, ayrılık vaktinde parça parça yola yöneldi yola yöneldi.)
[847] (Ok yağmuru tıpkı ağaç yaprağı gibi başa düşüyor ve birisi parçalanıyor birisi tahta kuruluyor.)
[848] (Senin görüşünden parçalanıp gelen düşünceler, iki yüz topuz ve çomaktan kopup gelmez.)
[849] (Ey yağma güzellerinin fitnesi ve ey Çinli afetleri utandıran güzel!)

Beyūtin ü īreh daḫı Şīrāz 07 lüġatidür.[851] Maʿnā-yı mışrāʿ bencileyin senüñ olurdı göñül bir uġurdan dimekdür. [-r-] **Murt:** 08 Perākende ve ziyān olmış, ḳatı perākende olmış, turt (u) murt dirler, itbāʿ vü müzāvece 09 ṭarīḳesince tār (u) mār maʿnāsına. [r-d-e-d] **Murdādat:** Orta yay ayı *tā*sız murdār maʿnāsına. 10 [-s-] **Must:** Şikāyet. **Şems-i Faḫrī:**

ʿAhd ü peymān-ı ḫˇīş süst me-kon
Ve'z ġam-ı rūzgār mest me-kon[852]

11 [-ş-] **Muşt:** *Şīn*-i muʿceme ile yumruḳ ve avuç maʿnāsına daḫı gelür. **Beyt:**

Cihān ribāṭ-ı ḫarāb-est der-güẕer-geh-i seyl
12 Gümān me-ber ki be-yek muşt gil şeved maʿmūr[853]
Be-kār-ı şehī her ki süstī koned
13 Ber-dehr-i kesī çīre-destī koned[854]

Ve toḳmaḳ ve muşta aṣlı *çi estdür. Nitekim nīst*üñ 14 aṣlı *ne est*dür. Terkīb olıcaḳ *hā* ḥıẕf olınur. *Elif yāy*a munḳalib olur, *ne diyem* 15 sarrāclar ve başmaḳçılar āletidür.[855] [-f-] **Müft:** Ucuz, raḫīṣ maʿnāsına. [h-r-h-p-ş] **Mühre-puşt:** 16 Oñurġa süñügi. **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa:** [e-ḫ-v-s] **Nāhūst:** Ol 17 nesne ki ayaġla depilmiş ve ṭabanlanmış ola *vāv*-ı resmīdür. [e-z-p-v-s] **Nāz-pūst:** Anāruñ ḳabı 18 baʿżılar yufḳa ḳabına dirler dimişler. Niʿmetī dārçīnīye dirler dimiş, ḳurfa maʿnāsına. [e-ġ-s] 19 **Nāġıst:** *Sīn*-i mühmele ile Ḳaraḥiṣārī nār-müşk maʿnāsına naḳl eylemiş ki eṭıbbā ḳatında 20 maʿrūf dārūdur. Baʿżılar ıḳmāʿ-ı rümmān-ı berrīdür didiler. Baʿżılar ıḳmāʿ-ı rümmān-ı Hindīdür 21 dimişler. [e-ġ-ş] **Nāġışt:** *Şīn*-i muʿceme ile Fülfül-i Sūdān adlarındandur ki bir yirde ḫurfī 22 dirler. Fülfül yirine istiʿmāl iderler. [e-y-e-f] **Nā-yāft:** Bulınmaz nesne. [e-y-b-e-f] 23 **Nāy-bāft:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi cülehe pāy-bāf maʿnāsına dimiş. [-f-] **Neft:** Meşhūr 24 yaġdur ki Şirvān vilāyetinden gelür. [m-k] **Nemekt:** Yaş.[856] [v-b] **Nevbet:** Vaḳt maʿnāsına 25 ve gezek. [y-e-r-s] **Ne-yār-est:** Ṣīġa-i māżīdür. Nefy-i ḳudret içün istiʿmāl olınur, zamān-ı 26 māżīde *ne-yār-est kerden* gibi idemedi dimek olur. Yaʿnī ḳudreti olmadı itmege. 27 [y-b-s] **Ney-best:** Ḳarġuluḳ. **En-Nūni'l-Meksūre:** [ş-s] **Nişest:** Oturmaḳ fi'li. 28 Be-maʿniyü'l-maṣdar ve kezā külli māycī-i min miṯlihu. [ş-t-ḫ-e-s] **Nişt-ḫāst:** Ṭurmaḳ, oturmaḳ. [ḳ-m] 29 **Nıḳmet:** Kīne vü

[850] (Sen de tıpkı benim gibi sevgi denizinde aşkın girdabında boğul.)
[851] Lüġat-ı Şīrāzdur. 16. (49b/27)
[852] (Verdiğin sözde sakın gevşek olma! Zamanın kederinden de şikâyet etme.)
[853] (Dünya bir selin yolundaki yıkık bir han gibidir. Bir avuç çamurla da bayındır olacağını sanma.)
[854] --. 16. (50a/01)
[855] --. 16. (50a/02)
[856] --. 16. (50a/09)

zaḥmet, ʿArabīdür. [v-ş] **Niviştˑ** Tarḥūn didükleri ot sāʾir esāmīsi **30** inbā-niştˑ lafẓında mesṭūrdur. [y-s] **Nī-stˑ** *Ne est* taḳdīrinedür, yoḳ ve yoḳdur maʿnāsına. **31 Beytˑ**

Her ki-rā ṣūret ne-bended sırr-ı ʿaşḳ
Ṣūretī dāred velī cānīş nī-st[857]

Ve degül 049a/01 maʿnāsına da gelür. **Beytˑ**

Ey ki güftī hīç müşkil çün firāḳ-ı yār nī-st
Ger ümīd-i vaṣl bā-ṣod hem-çonān düşvār nī-st[858]

02 Muḳābili hestdür, nī-ste de dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ **03** itmişler ki ʿAcem *yoḳdur* diyecek yirde *nī-st* didüginleyin *degildür* diyecek yirde *nī-st* dir. **04** Meṣelā *Zeyd faḳīr degildür ġanīdür* dimelü olsa *Zeyd faḳīr nī-st ġanī-st* dir. Maʿnā-yı ṣanīden **05** ʿArab *leys* ile taʿbīr ider. *Zeydü leysi bi-faḳīr* dir. Maʿnā-yı evvelden *lā* ile taʿbīr ider. *Anda* **06** *şekk yoḳdur* diyecek yirde *lā-reybü fīhi* dir, *nīst* mürekkebdür. Bir cüziʾ *nī*dür. Niteki **07** *nā* ile *nī*nüñ farḳı beyānında olınmışdur. Bir cüzʾi de *est*dür ki lisān-ı Fārsīde rābıṭadur. **08** Terkīb olıcaḳ evvelindeki hemze ḥıẕf olınmışdur. [y-k-b-ḫ] **Nīk-baḫtˑ** Eyü baḫtlu dimek **09** olur. [y-m-b-d-s] **Nīm be-destˑ** Bir ser ve buçuḳ ḳarış ve süzgü, muṣaffā maʿnāsına. [y-m-b-r-ş] **10 Nīm-birişt:** Rufedan yumurda. [y-m-p-v-ş] **Nīm-pūşt:** Ḳaraḥiṣārī miṣlihu dimiş. [y-m-ç-e-ş] **Nīm-çāşt:** **11** Ṣafra-şiken didükleri cüzvī ekldür ki ṣabāḥ vaḳtinde yirler. [y-m-s-v-ḫ] **Nīm-sūḫt:** Köskü ki **12** bir yanı yanmış odına dirler ġayrı adları āşūb lafẓında mesṭūrdur. **En-Nūni'l-Mażmūme:** **13** [b-ş] **Nübişt:** Nubişten lafẓından ṣīġa-i māżīdür. [ḫ-s] **Nuḫust:** Evvel dimekdür, muḳābil-i āhirdür. **14 (ʿ):**

Āḫir kerdī nuḫustem dānistem[859]

Evvelden diyecek yirde ʿAcem *ez-nuḫust* dir. [k-h] **Nükhetˑ** Muṭlaḳā **15** ḳoḳu[860], rāyiḥa dirler, eyüsine ve yaramazına ıṭlāḳ olınur. [v-e-ḫ] **Nuvāḫtˑ** Oḫşadı dimekdür **16** ve āvāze ve sāʾirlerden eyü naġmeler ile bir miḳdār nümūne göstermek müstaḳbelātında *ḫā zāʾ*ya **17** ḳalb olınur, nüvāzed ve nüvāzende dirler. [h-f] **Nühüftˑ** Örtülü ve gizlü maʿnāsına ve nühüften **18** lafẓından ṣīġa-i māżīdür ve maṣdar maḳāmında daḫı müstaʿmeldür ve mūsiḳīde bir perde adıdur. **19** Ehline nühüfte degildür, müstaḳbelātında nühīd u nühīde dirler. Nitekim süften lafẓından senīd ü senīde **20** dirler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa:** [e-ḫ-v-e-s] **Vā-ḫ͡āstˑ** Kimseyi yirmek **21** ḳadḥ maʿnāsına ve redd itmek *vāv*-ı

[857] (Aşkın sırrını somutlaştırmayan kişinin görünüşü vardır amma bir canı yoktur.)
[858] (Ey hiçbir sıkıntı ayrılık gibi değildir diyen, eğer ayrılıktan sonra tekrar kavuşma ümidi varsa o kadar da zor değil.)
[859] (Önce yaptım sonra bildim.)
[860] ḳoḳı. 3. (53b/02), 16. (50b/01)

resmī *elif* ṣābitdür. [ḫ-ş] **Vaḫişt:** Ḫamse-i müsteraḳanuñ 22 dördünci güni vehişt daḫı lüġatdür. [r-ġ-s] **Verġast:** *Rā* vü *sīn-i* mühmele ile ḫıyāruk 23 didükleri otuñ yabānīsidür. Ṭıbbīler ḳınā'-i berrī dirler ve çehār-pā yidügi ot, perġast 24 daḫı lüġatdür. Ġayrı adları anda meẕkūrdur. [r-ġ-ş] **Verġaşt:** *Rā* vü *şīn*-i muʿceme ile bir otdur. 25 Ġālibā *rā* vü *sīn*-i mühmele ile verġast maʿnāsınadur. [-ş-] **Veşt:** Ḫūb, güzel ve ṣaġr-ı ḳāfirāna 26 ser-ḥadd maʿnāsına ve iyilik ve sıḳlıḳ virmek maʿnāsına gelür. [ḳ-y-ʿ] **Vaḳīʿat:** Ḳın, yonacaḳ ālet. 27 [h-s] **Vehist:** Ḫamse-i müsteraḳanuñ dördinci güni. **Nevʿ-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa:** 28 [r-e-p-ḫ] **Her-ānçet:** Her ol nesne ki senüñ dimekdür. **Firdevsī:**

Çü Yezdān her-ānçet hū büved dād
29 Serāncām-ı īn kār ferḫunde bād[861]

[r-c-e-y-y-s] **Her-cāyī-st:** Mekān-ı maʿlūmı yoḳ dimek olur. 30 Ve her ḳandedür. [r-h-f] **Herheft:** Nergis ve nöker ve herīdī maʿnāsına. [-s-] **Hest:** Var, mevcūd 31 dimekdür ve var mıdur ve buz, *yaḫ* maʿnāsına ve yād dimek olur, yaʿnī kimseye nisbeti yoḳ. Fāżıl-ı 049b/01 Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki gāh olur hest mücerred rābıṭa maʿnāsına ki *est*dür 02 istiʿmāl olınur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Be-bīn dil-i men ü peykān-ı bī-ḥisāb direv
03 Ki hest kūh-ı ġam ü çeşmhāy āb direv[862]

*Ki*nüñ medlūlı olıcaḳ *est*üñ evveline bir *hā* ziyāde 04 iderler, hemān maʿnāsına *est* maʿnāsı olur. *Est* evvel kelāmda vāḳiʿ olıcaḳ da 05 öyle ider, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Hest der-īn dā'īre-i lācüverd
Mertebe-i merd be-miḳdār-ı mord[863]

06 *Nīst* ki *hest*üñ muḳābilidür, mürekkebdür, bir cüz'i *nī* dür ki maʿnāsı 07 yoḳdur bir cüz'i de *est* dür ki lisān-ı Fārsīde rābıṭadur, *nīst*üñ maʿnāsı 08 yoḳdur. İbn-i Sīnā *İşāret* adlu kitābında *est* rābıṭa idügin taṣrīḥ itmişdür. 09 Ol yirde ki böyle dimişdür ve ḳaddi yaḥẕufi ẕalike ey el-lafẓi'l-ṣālimeti'd-dāl ʿalā 10 maʿnā'ü'l-ictimāʿ beyne'l-mevżūʿ ve'l-maḥmūl fī lüġātin kemā yaḥẕufi tāreten fī lüġati'l-ʿArab 11 el-aṣliyyeti ke-ḳavlinā zeydi kātib ü ḥoḳḳa in yeḳāle zeyd hüve kātib ve ḳad lā-yemkün ḥıẕfihi fī 12 baʿżu'l-lüġāti kemā fī'l-Fārsiyyeti'l-aṣliyye ve hüve est ki-ḳavlinā zeyd debīr-est ve heẕe 13 el

[861] (Tanrı her istediğini sana verdiğinde bu işin sonu da mutlulukla bitsin!)
[862] (Gönlüme ve onun üzerindeki sayısız temrene bak! Gönlüm bir keder dağıır, orada su çeşmeleri vardır.)
[863] (Bu mavi kubbenin altında insan sayısı kadar mertebe de vardır.)

lafẓati tesemmī rābıṭaten.[864] Efāżıl-ı ʿAcemden Celāleddīn Divānī ve Mīr Ṣadreddīn ki zīd **14** *hest*de rābıṭa-i meẕkūr degildür ṣanmışlardur. Niteki şerḥ-i tecrīd üzere yazduḳları **15** ḥavāşīde taṣrīḥ itmişlerdür. Ḫabṭ-ı fāḫiş eydüpdururlar. İbn-i Sīnānuñ *est* rābıṭadur **16** Lüġat-ı Fārsīde rābıṭanuñ ḥıẕfı cāʾiz degildür didügi sözüñ muḳteżāsı oldur ki **17** *zīd hest*de de rābıṭa-i meẕkūr ola. Ol taḳdīrce *hest* de mürekkeb olur *hā*ʾ-i **18** meftūḥa ile *est*den meẕkūr *hā*nuñ aṣlı *hā*ʾ olur *var* maʿnāsına terkīb olıcaḳ **19** anuñ āḫirindeki hemze *est*üñ evvelindeki hemze gibi ḥıẕf olınmış olur. Niteki *hest* **20** *est* yirinde istiʿmāl olınur. Sābıḳā beyān olındugı üzerine *est* de *hest* yirinde **21** istiʿmāl olınur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çemen gerçi ser-ā-ser lāle-zār-est
22 Bürehne-pā me-rev ancā ki ḫār-est[865]

Muḳteżā-yı maḳām *ḫār hest*dür. Vallāhu aʿlem. [s-b] **Hesbet: 23** Ḳaraḥiṣārī yād kimesne yaʿnī kimesneye mensūb olmaya[866] dimiş. [-ş-] **Heşt:** Sekiz, şemān **24** maʿnāsına. [-f-] **Heft:** Yedi, sebʿ maʿnāsına. [f-v] **Hefūt:** Ḫaṭā ve ḫaṭā eylemek ve ṭayanmaḳ, zillet **25** maʿnāsına da istiʿmāl olınur. [m-e-n-s] **Hemānest:** Ancılayındur ve ancaḳ, faḳad maʿnāsına. [-m-] **Hemet: 26** Hem saña dimek olur. **Firdevsī:**

Dilet şād-mān baḫt bī-dār bād
Ber-īn hemet Yezdān nigeh-dār bād[867]

27 [m-ḫ-l] **Hemḫalt:** Yama, pīne ki eskiciler dikerler. *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi muṭlaḳā edüge, **28** pamuġa dikilen göne dirler dimiş. **Şems-i Faḫrī:**

Ṣabā peyk-est ez-dergāh-ı ṣayteş
Edīm ḫāk dārendeş be-hemḫalt[868]

29 [m-ḫ-l-n] **Hem-ḫalnat:** *Vesīle* ṣāḥibi miṣlihu dimiş. [h-y-n] **Hemīnet: 30** Ancaḳdur ve buncalayın dimekdür. [m-y-s] **Hemīst:** Miṣlihu. [l-k-f] **Henguft:** Żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemīyile **31** nühüft ü ḫuft ḳāfiyesinde ṣıḳ ve ḳalıñ biz ve yorġan ve ḳalıñ fistana daḫı 050a/01 dirler. **El-Hāʾi'l-Meksūre:** [-ş-] **Hişt:** Sıḳlıḳ, ṣaġīr maʿnāsına. [y-m-h-z-f] **Hīme-i zuft: 02** Ṭomruḳ. **El-Hāʾi'l-Mażmūme:** [-f-] **Huft:** ʿAḳılsız, ebleh ve düz yir, yazı, ṣaḥrā maʿnāsına. **03 Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa: 04** [e-ẕ-r-ş-t] **Yāẕ-rişt:**

---

[864] (Ve bu, kelimenin anlamının orijinal dildeki konu ve nesne arasındaki birliği ifade ettiği gibi, Arapça asıl dilinde bazen silinir, mesela bizim "Zeyd yazıcıdır" dememiz ve onun haklı olduğu; "Zeyd bir yazıcıdır" dememiz gerekir ve bunun Arapça aslını bazen silmek mümkün olmaz. Bu durumda, Farsça orijinal dilindeki bazı kelimelerde olduğu gibi, bir ilişkiyi ifade eder.)
[865] (Çimenlik baştan başa lale bahçesi olsa da oraya yalın gitme çünkü orada diken vardır.)
[866] degil. (51a/09)
[867] (Gönlün şen, bahtın açık olsun, Tanrı bu azimde sana yardım etsin.)
[868] (Sabah yeli onun şöhret sarayında bir habercidir. Ona gön olarak topraktan bir deri verdiler.)

Ġıybet ü mesāvī. [e-ḳ-v] **Yāḳūt:** Ṣarusı ve gögi ve aḳı ve ḳızılı **05** olur ki rümmānī dirler cevāhir envāʿından elmāsdan ġayrısından muḥkemdür ve anda olan **06** şuʿaʿ sāʾirinde olmaz ve cemīʿ cevāhirden āb-dār u girān u pāy-dārdur. Ṭabīʿatı ḥār u yābisdür. **07** Maʿdeni cibāl-i maşrıḳdadur. Ḫaṣṣiyeti götüren kimesne ṭaġı vü bāġıdan emīn olup **08** ḫalḳ gözine ʿazīz görinür ve vebā olduġı yire varsa be-iẕnillāh żarar itmez ve aġızda **09** ṭutsalar ṣusızlıġı defʿ idüp ve ḳalbe ḳuvvet virür. **Mışrāʿ:**

Leb-i laʿl-i to yāḳūt-est yāḳūt-est mercān-rā[869]

10 ve ġamı defʿ idüp şādīlıḳ getürür ve muʿācīne ḫalṭ idüp istiʿmāl itseler **11** ḫūnı ṣāfī idüp ḥarāret-i ʿazīzeyi ziyāde ider. Sāʾir menāfiʿi çoḳdur. **El-Yāʾi'l-Mażmūme: 12** [v-z-h-ḫ-v-e-s] **Yūze-ḫᵛāst:** Yūsuf-ı Ḥasret-zede ibn Yaʿḳūb *ʿaleyhi's-selām* ve mutlaḳā ḥasret **13** çekmiş maʿnāsına da gelür. **El-Yāʾi'l-Meksūre:**[870] [r-e-ṣ-y] **Yirāṣīt:**[871] Geyik mantarı didükleri. **14 Bābü'l-Cīm Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde: 15** Āḫir kelimede *cīm* ʿalāmet-i taʿrībdür. Her ism-i ʿAcemīnüñ ki āḫirinde *hāʾ* ʿalāmet olsa, ekṣer budur ki **16** andan bedel *cīm* getürürler. Meṣelā *benefsec* ve *āmlec* gibi aṣlda *benefşe* vü *āmle* idi. Gāh olur ki *cīm* **17** yirine *ḳāf* getürürler. *Bādaḳ* u *bāşaḳ* gibi ki aṣlda *bāde* vü *bāşe* idi ve sāʾir tafṣili āhiri *elif* **18** ve evveli *cīm* bābında beyān olınupdur. [b-l-v] **Āblūc:** Ve bi'l-ḳaṣr şeker-nebāt. **Āc:** Ve bi'l-ḳaṣr ılġun aġacı, **19** āj daḫı dirler. ʿArab *eṣīl* ü *ṭurfāʾ* dir. [ḫ-ş-y] **Āḫşīc:** Ve bi'l-ḳaṣr żıdd-ı düşmen maʿnāsına bu iʿtibār **20** ile ʿanāṣır-ı erbaʿa birbirinüñ żıddı olmaġın aḫşīcān dirler. **Şems-i Faḫrī:**

ʿAlem ez-ʿadl-i Ebū İsḥāḳ geşt-est ān-çonān

21 K'ez-cihān berḫāst resm-i güft ü gūy-ı āḫşīcān[872]

[r-n] **Ārenc:** *Elif*ñ medd ü ḳaṣrı **22** ve *rā*nuñ feth ü kesri cāʾizdür. Dirsek, mirfaḳ maʿnāsına *āreng* lafẓınuñ muʿarrabidür. **23 Ferruḫī:**

Āstīn ez-berāy-ı renc-i dilem

Tā be-ārenc berzenī her dem[873]

Ammā baʿżı şuʿarānuñ şiʿrinden **24** añlanur ki bilek, rusnuʿ maʿnāsına istiʿmāl olınur. Niteki Ebū Şekūruñ bu beytinde vāḳiʿdür. **25 Beyt:**

Gehī be-bāzī bāz-veş-rā firāşte dāşt

Gehī be-renc-i cihān enderūn be-berd ārenc[874]

---

[869] (Senin lal dudağın bir yakuttur, yakut ise bir mercandır.)
[870] **eş-şā'i'l-meftūḥa. 3. (**54b/06)
[871] ṭarāşīt. 3. (54b/06)
[872] (Dünya Ebu İshak'ın adil yönetiminden öyle bir hâle geldi ki cihan içinde bulunan adaletsizlik dedi kodusu ortadan kalktı.)
[873] (Gönlümü incitmek için her an eşikte beklemedesin ve yenden dirseğe kadar vuruyorsun.)

26 Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de ḳaṣr-ı *elifi*le naḳl eyledi ve bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

27 Çi ġam memleket-rā ki der-defʿ-i ẓulm
Şikest-est şāh āsitīn tā-ārenc[875]

Ve āren dirler bilek **28** eñi yaʿnī mafṣal ve ḳolda olan mafṣallar ve güzellik maʿnāsına da naḳl olınmışdur. [-k-] **Ākec: 29** Buzcılaruñ buz çekecek ḳullābı ki anuñla buz-ḫāneye buz çekerler ve muṭlaḳā ḳullāb **30** maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Keştīʾ-i meh ez-sāḥil-i maġrib be-keşed bāz
Ḥikmet ze-sırr-ı ḳudret-i bī-zaḥmet ākec[876]

050b/01 ve demirli ʿasā. [k-n] **Ākinc:** Mūmbar ve şucuḳ. **Şems-i Faḫrī:**

Ḫorī ber-ḫˇān-ı gītī her çi ḫˇāhī
02 Ābā vü ḳaliyye vü ḥalvā vü ākinc[877]

[g-v] **Ākūc:** Ākec maʿnāsına. [k-y] **Ākīc:** Baġırsaḳ, rūde gibi ve siñir, ʿaṣib **03** maʿnāsına Ḳaraḥiṣārī mūmbar ṭolması, ākinc maʿnāsına naḳl eylemiş. [-l-] **Ālic:** *Lām*la *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **04** ṣāḥibi *kāfi*la ākinc maʿnāsına naḳl idüp *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi böyle tefsīr eylemişdür **05** dimiş. [l-f-n] **Ālfenc:** Niʿmetī ʿŪd aġacıdur dimiş. [l-n-c-v] **Ālencūc:** Miṣlihu Niʿmetī ḳaṣr-ı *elifi*le naḳl **06** eylemiş. [l-v] **Ālūc:** Ṭaġ erügi. [m-e] **Āmāc:** Oḳ nişānesi, hedef maʿnāsına. **Ḫayrī:**

07 Kemend-i ḥükm-i to-rā gerden-i muʿānid bend
Ḫadeng-i ḳavs-i to-rā sīne-i ʿadū āmāc[878]

08 ve bāġ herigi ki bāġ çubuġın aña **09** bağlarlar. [m-l] **Āmlac:** Āmla lafẓından muʿarrebīdür, Hindden gelür bir nāfiʿ dārūdur. [h-n] **Āhenc: 10** Fitīl ki çerāġda yanar vechile cenberi ve ḳaṣd u diş ḳurcalayacaḳ ḫilāl maʿnāsına **11** ve ḳısac, kelbeteyn maʿnāsına ve ḳılıç ve bıçaḳ çekmek ve muṭlaḳā çekmek, keşīd maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

12 Şehā ger bes ḳavī bāşed ḥasūdet
Be-şeftā hīç tedbīreş der-āhenc[879]

El-Elifi'l-Maḳṣūre: 13 [b-l] **Āblec:** Açuḳ ḳaşlu, ʿArabīdür. [b-l-v] **Eblūc:** Ve bi'l-medd şeker-nebāt. **Āc:** Ve bi'l-medd ılġun aġacı **14** āc, āj maʿnāsına. [ḫ-ş-y] **Eḫşīc:** Żıdd, meddile āḫşīc maʿnāsına. [-r-] **Erc:** Sükūn-ı *rā* ile devlet **15** ve ḳadr u ḳıymet ve miḳdār

---

[874] (Bazen eğlence için kollarını kaldırırdı, bazen dünyanın sıkıntısı içine dirsekleriyle girerdi.)
[875] (Ne üzüntü verici ki memleketi zulmden barındırmak için padişah bile kollarını bileğine kadar sıvadı.)
[876] (Onun zahmetsiz güce sahip hüküm demiri sayesinde ay gemisi batı sahilinden yine çekiliyor.)
[877] (Bu dünyanın sofrasında ne istiyorsan onu yersin: çorba, kızartma, tatlı ve mumbar...)
[878] (Senin hükmünün kemendi inatçıların boynunu bağlar, senin eğri yayının hedefi düşmanın göğsüdür.)
[879] (Ey padişah! Senin düşmanın bakırdan daha sağlam ise, onu tedbirinin hadde demirine çek!)

u zībāyī, ferc ü serc veznine istiʿmāl olınur. **Esedī:**

16 Güher dāştī erc ne-şināḫtī
Ze-nādānī ez-kef bīned āḫtī[880]

Beyt:

Ki çün ez-güzāfeş büzürgī dehī

17 Ne erc-i to dāned ü ne erc-i kühī[881]

Beyt:

Ez-o yāft baḫt-ı şehī ferr ü zīb

18 Ez-o yāft tāc-ı cāh u erc[882]

[-r-] **Āric:** Kesr-i *rā* ile ardıç aġacı bu maʿnāya ġayrı esāmīsi dīv-dār 19 lafẓında ẕikr olınmışdur ve çenār aġacı. [r-ġ-m] **Erġamc:** Uzun iplik erġamcī daḫı dirler. 20 [e-n] **Erenc:** Meddile ārenc maʿnāsına. [j-n] **Ejenc:** Göz çapaġı bu maʿnāya sāʾir esāmīsi jefk-āb 21 lafẓında mesṭūrdur. [l-f-n] **Elfenc:** Nesne ḳazanmaḳ. **Şems-i Faḫrī:**

Hevā-yı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ-ı mī-vezd
Be-coz mehr-i ūy ez-gītī b'elfenc[883]

22 Elfaḫt maʿnāsına. [l-n-c-v] **Elencūc:** ʿŪd aġacı, yelencūc daḫı lüġatdür. Ġayrı isimleri 23 elfaḫt lafẓında mesṭūrdur. [n-f-v] **Enfūc:** Ve bi'ż-żamm Niʿmetī dir ki buruşuḳ ki yüzde ve bedende 24 ẓāhir olur yā pīrlikden yā mücessem arḳaladuġından encūḫ u encūḫa maʿnāsına. **Evc:** Sükūn-ı *vāv* 25 ile yüksek, bülend ve zirve maʿnāsına ṭaġuñ ve her nesnenüñ ġāyet de göksek yirine 26 dirler. Bundandur ki her yıldızuñ ġāyet de mürtefiʿ maḥalline evc dirler. [v-k-n] **Evgenc:** Ve bi'ż-żamm 27 ḥavik ki yabanda biten uvacıḳ ekşi üzümdür ve üzüm çöpü[884]. Baʿżılar *kāf* yirine *lām* ile 28 mażmūme bābında getürmişler. Niʿmetī meftūḥa ve mażmūme bābında da getürmişdür. *Kāf* ile ve *lām*le. 29 [v-l-n] **Evenc:** Miṣlihu. [y-e-r] **Eyāric:** Bir müshil maʿcūnuñ adıdur. Bir niçe nevʿ olur ayāre lafẓınuñ 30 muʿarrebīdür. Meẕkūr maʿcūn müʾellifi olan ḥakīmüñ ismiyle maʿrūfdur. Eyāric-i Fayḳarā dirler. Sāʾir 31 maʿācīn ve tiryāḳāt daḫı böyledür. **El-Elifi'l-Meksūre:** [s-p-y-d-e] **İspīdāc:** 051a/01 Üstüpec didükleri. [s-p-y-d-b-e] **İspīdbāc:** Bir nevʿ ṭaʿāmdur. [s-r-b] **İsrenc:** Sülgen 02 didükleri tīz-āb maʿnāsına, sirenc daḫı dirler. [s-f-y-d-e] **İsfīdāc:** İspīdāc maʿnāsına. 03 Lisān-ı Fārsīde *fā* ile *bā* arasında tevāḫī vü tebādil var idügi şāyiʿdür evvellerinden 04 *elifi* ḥıẕf idüp *sipīdāc* u *sifīdāc*

[880] (Eline kıymetli bir mücevher geçseydi onun değerini bilmeyim, bilgisizlikle elinden kaçırırdın.)
[881] (Büyüklük gösteriş olarak kullanıldığında ne senin itibarın bilinir ne de başkasının itibarı bilinir.)
[882] (Ondan padişahın aydınlığını ve güzelliğini aldı, ondan saygının ve mevkinin tacını aldı.)
[883] (Şeyh Ebu İshak'ın havası esiyor, dünyadan onun sevgisi dışında bir şey kazanma.)
[884] -. 16. (52a/12)

daḫı dirler. [ş-k-n] **İşkenc:** Sāʿid, dest **05** bilek maʿnāsına, pişkenc daḫı dirler. Ġayrı adları bend-keşāt lafẓında meẕkūrdur. [-y-] **Īc: 06** Hīç maʿnāsına. **Esedī:**

Nīst īnc der-īzed bī-niyāz
K'ez ān be-derī pīş ne-küşād bāz[885]

07 Elifi'l-Mażmūme: [s-f-n] **Üsfenc:** Ḳaraḥişārī bir otdur ki deñiz kenarında **08** bulınur dimiş. [n-f-v] **Ünfūc:** Buruşuḳ feṯḥ-i *elifi*le enfūc maʿnāsına. [v-r-k-e-n] **Ürgānc: 09** Ḫʿārezm şehrinüñ adıdur. [v-k-n] **Üganc:** Üzüm çöpi ve çivek feṯḥ-i *elifi*le evlenc maʿnāsına. **10** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ʿunḳūd-ı ḥurde maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [v-l] **Ūlac:** Miṣlihu. **11** [v-l-n] **Ülinc:** Miṣlihu. [v-m-e] **Ümāc:** Oḳ nişānı emāc gibi ve omaç aşı ki Türkīde de şāyiʿdür. **12 Nevʿ-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa 13** [e-b] **Bābac:** Ḳaraḥişārī kösteklü buzaġuya dirler dimiş. [e-b-v-n] **Bābūnec:** Pāpādya **14** çiçegi didükleri pābūne lafẓınuñ muʿarrebidür. Türkīde ḳoyun gözi dirler, ʿArabīde ūḳḥʿān **15** dirler. Bābūnek ve bābūk daḫı dirler. [-e-] **Bāc:** Oldur ki pādişāhlar tüccāruñ metāʿından **16** bendirlerde ʿöşr diyü alurlar deh-yek maʿnāsına ve müteġallib vażʿ itdügine dirler. Türkīde de **17** şāyiʿdür. Āḫiri *jā*'-i ʿAcemīyile *bāj* daḫı dirler. [e-d-p-y] **Bād-pīc:** *Bā*'-i ṣānī ʿAcemī ve *cīm*-i ʿAcemīyile ṣalıncaḳ ve oġlancuḳlar **18** oynamaġiçün beşik ügürmeginde aṣduḳlarına dirler. Bu lüġat-i sābıḳā şāḫ-benc **19** veznine istiʿmāl olınurdı. Ḥālā feṯḫ-i *bā* ile taṣḥīḥ eylediler. **Şems-i Faḫrī:**

Emn ü ʿadl ü istiḳāmet der-hevā-yı mülk-i to
20 Bād çün bāzī-künān bāzī-künān der-bād-pīc[886]

Kirmānīler **21** kevācū dirler. Işfahānīler ḫancīl dirler. [e-d-e-h-n] **Bād-āhenc:** Yil giricek pencere ve bāh-henc ve bād-ḫavn **22** *vāv*-ı resmīle ve bād-ġared ve bād-ġar daḫı dirler. [e-d-r-v] **Bād-rūc:** Bādrūk lafẓınuñ **23** muʿarrebidür. Bir nevʿ otdur buyan balı dirler ve baʿżı yirlerde terre-i Ḫorāsānī dirler. Bād-rū **24** daḫı lüġatdür ve oġul otı ve yarpuz. [e-d-k-n] **Bād-genc:** Ḳūlunç marażı bād-gend ve bād-genī de **25** lüġatdür ve depe ʿilleti. [e-v-h-n] **Bād-hinc:** Yillik, bād-āhenc maʿnāsına. [e-r-e] **Bārāc:** Ebe didükleri **26** ḫātūn ki āverde daḫı dirler. ʿArab ḳābile dir. [e-r-s-n] **Bār-senc:** Perseng ve yük ṭartıcı **27** bār-sencen daḫı dirler. [e-r-n] **Pārenc:** Turunc, nārenc maʿnāsına pāreng daḫı dirler. [e-z-p-y] **Pāz-pīc: 28** *Bā*'-i ṣānī'-i ʿAcemīyile ve *cīm*-i ʿAcemīyile ṣalıncaḳ bāzām ve bād-pīç maʿnāsına. [e-z-k-n] **Bāz-genc:** Ḳūlunç ʿilleti. [e-z-l-n] **29 Bāz-lenc:** Beşik çenberi. [e-z-y] **Bāzīc:** *Bā*'-i ʿAcemīyile Niʿmetī be-maʿnī bāz yire yaʿnī sāʿat ve gicede **30** berez

[885] (Muhtaç olmayan Allah, hiçbir kapıyı kapamaz. Onun kapısından daha iyi bir kapı açılmaz.)
[886] (Senin ülkenin gökyüzünde güven, adalet ve doğruluk vardır. Rüzgâr, çocuklar salıncakta sallanır gibi salına salına esiyor.)

ve sekel ve oğlancuḳlar beşiginde aşılan boncuḳ dimiş ve oyun, bāzīçe, luʿb maʿnāsına. 31 [e-j-y-n] **Bāzīnc:** Miṣlihu. [e-z-y] **Bāzīc:** *Bāʾ-i* ʿArabīyile miṣlihu. [e-k-n] **Bāgenc:** Depe, ḳuluc maʿnāsına. **Beç:** *Bāʾ*-i ʿArabī ve *cīm*-i ʿAcemīyile oğlancuk ve her ḥayvānuñ yaḳında ṭoġmış yavrısı, beçe daḫı dirler. 051b/01 **Bec:** *Bā* vü *cīm*-i ʿArabīyile avurduñ iç yüzi ve ağız içi. Meṣelā avurdı büyük olana büzürg-bec dirler. 02 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi mükerrer bec bec naḳl eylemiş. [-c-] **Peçiç:** Niʿmetī fısıldı yaʿnī örtülü söz ki maḫfī 03 söylerler ve muʿammā vü lüġaz gibi mestūr olan ve ol ṣavtdur ki çobanlar keçi oğşarlar çeki çeki 04 dirler. *Bāʾ*-i ʿAcemī vü iki *cīm*-i ʿAcemī ile naḳl eylemiş. [ç-y] **Peçīç:** Ve bi'l-kesr ve'ż-żamm miṣlihu. İki *bāʾ*-i ʿAcemīyle. 05 **Şems-i F.**

Der-deste-i inṣāf cemālü'l-ḥaḳ ve'd-dīn
Hergiz suḫan-ı ẓulm ne-gūyend be-peçīç
06 Ez-maʿdeleteş gürg şobān hemçü şobānān
Ḫˇānd büzegān-ı gile-rā cümle be-peç peç[887]

[-ḫ-] **Baḫc:** Yir yüzine düşmüş 07 ve yayılmış nesne ve inlü, ʿarīż, yaşşı maʿnāsına. **Esedī:**

Ze-tīġeş heme laʿl şod bād ü gird
08 Ze-gürzeş heme baḫc geşt-est ü mürd[888]

Fereḥc, keleḫc ḳāfiyesinde ve yügrük dimek olur. 09 Ve şıkılmış ve yoġrılmış ve tekerlenmek maʿnāsına ve zāc-i siyāh, Ḳaraḥiṣārī reng-hāy-ı sefīd 10 maʿnāsına da gelür dimiş. [ḫ-c] **Baḫçec:** Ayaġla başılup yaşşılanmış ve şıḳılmış nesneye dirler. 11 [r-b-e] **Ber-bāc:** Şiş, sīḫ maʿnāsına. [-r-] **Berc:** Oḳlaġı. [r-ḫ-f] **Berḫafc:** Uyḳuda ādemi 12 ağır başmaḳ, ʿArabca kābūs dirler. **Şems-i Faḫrī:**

Çonān der-ḫˇāb-ı her şod ẓulm ez-nehībeş
13 Ki pindārī derāy girift berḫafc[889]

Terḫafenc daḫı dirler. [r-ḫ-f-n] **Berḫafenc:** Miṣlihu. [r-ḫ-v-e] 14 **Ber-ḫˇāc:** Aġırşaḳ ber-ḫˇāş daḫı dirler. [r-f-ḫ] **Ber-faḫc:** Aġır başmaḳ ber-ḫafec ü ber-ḫafenc 15 maʿnāsına *ḫā* ile *fā* arasında tesābuḳ vardur. [r-f-n] **Berfenc:** Rāh-ı düşvār yaʿnī 16 ṣarp yol ve terūnd nesne ki evvel ẓāhir olur. [r-k-n] **Ber-genc:** Aḳ ḥalvā ve bi'ż-żammü'l-bāʾ 17 ve'l-kāf. [r-k-y-n] **Ber-kīnc:** Miṣlihu. [s-e] **Besāc:** Fesād maʿnāsına, āḫirī *ḫāʾ*-i 18 muʿceme ile daḫı mervīdür. [s-t-y-n-e] **Bestīnāc:** Ḫalāl eyitdükleri ot ki Türkīde filar 19 dirler ve

[887] (Cemaleddin'in adaletinin olduğu toplulukta zulüm sözünü fısıltıyla dahi söyleyemezler. Onun adaleti sayesinde kurt çobanlık yapıp sürüdeki kuzuları çobanlar gibi seslenerek çağırır.)
[888] (Senin kılıcından hepsi rüzgârın getirdiği lale döndü, senin gürzünden hepsi yamyassı olup öldü.)
[889] (Zulüm onun korkusuyla öyle bir rüya gördü ki görsen kâbus görmüş sanırdın.)

artuḳ söz maʿnāsına. [s-y] **Besīc:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yaraḳ, tehiyye maʿnāsına. **Enverī:**

20 Namāz-ı şām çü kerdem besīc-i rāh-ı sefer
Der-āmed ez-derem ān serv-ḳadd ü sīmīn-ber[890]

Şems-i Faḫrī:

21 Be-ḫayl ü ʿadde-i leşker çi ḥācet-est o-rā
Ki mülk-gīrī o-rā Ḫudāy kerd besīc[891]

Ve tertīb-i **22** sefer maʿnāsına da istiʿmāl olınur.[892] **Saʿdī:**

Besīc-i suḫan güften an gāh kon
Ki dānī ki der-kār gīred suḫan[893]

23 [ş-k-n] **Peşkenc:** Sāʿid, dest, bilek maʿnāsına, iskenc daḫı dirler. **24** *Vesīle* ṣāḥibi naḳlince. [ş-n] **Beşenc:** Kesr-i *şīn* ile yüzde çıḳan çıġıd ki *sis* dirler. **25** Ekşer yüklü ʿavratuñ yüzlerinde ẓāhir olur, ʿArab *kelef* dir ve ṣudan ṣıçrayan **26** ḳaṭreler ki reşşāş dirler *beşence* daḫı lüġatdür. **Peşenc:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile feṯḥ-i *şīn*le herk, yaʿnī **27** naṭs ü şiyār maʿnāsına ve āvgīr dirler cüllāhlaruñ ṣu sepecek āletleridür, ʿArabice *herişe* dirler **28** ve *bā*yı taḫfīf idüp senc daḫı dirler. Peşence daḫı lüġatdür. [ş-y] **Beşīc:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile **29** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bāʾ*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş çıġıt ve herek maʿnāsına. [s-y] **Pesīc:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile **30** bol, çoḳ, keşīr maʿnāsına. [f-t-n] **Beftenc:** Bir cins yılandur, ḳızıl veya siyāh bāġ ve bostānlarda olur. **31** Kimesneye ziyānı yoḳdur. **Beyt:**

Duʿā vü medḫ-i o-rā ḥırz-ı ḫod sāz
Ki efʿī ber-to bāşed kem ze-beftenc[894]

052a/01 [-f-] **Befc:** Sükūn-ı *fā* ile luʿāb ü ṣalyar ve söylerken ağızdan salyarı aḳan kimesne. **Şems-i F:**

02 Sitem-i rāh-ı ʿadem be-resān hemī güft
Fürūhişte ze-bīmeş çün şütr-befc[895]

[l-v] **Belūc:** Ve bi'ż-żamm **03** Türkmenden bir ḳavmdür. Ġāyetde bī-ʿaḳl u bī-dīnlerdür dāʾimā ḥarāmīliḳ iderler. **Şems-i Faḫrī:**

04 Her geh der-mülk-i beşāhīş ne yektā bīned

---

[890] (Akşam namazına yol hazırlığı yapar gibi hazırlandım, o servi boylu ve gümüş göğüslü paradan ayağıma geldi.)
[891] (Onun asker sürüsüne ne ihtiyacı var ki? Allah, onun fetihleri için gereken her şeyi hazırlamıştır.)
[892] --. 16. (52b/31)
[893] (O yerde sözün hazırlığını yapıp söyle, sözü çevirme işini iyi bil.)
[894] (Ağzında daima onun duası ve övgüsü olsun! Böylece engerek yılanı, senin için kızıl yılandan daha etkisiz olur.)
[895] (Yokluk yolunun siteminden bütün sözünü götürmeye çalıştı, korkusundan salyası akan deve gibi şaşkına döndü.)

Beved ez-kūrī ān bud nöker lūc u Belūc[896]

[n-e-r-n] **Benārenc:** 05 Çūbān. [n-e-n] **Benānc:** Şol iki ʿavrat ki bir kişinüñ nikāḥında ola. Türkīde evvelkine elenci 06 ṣoñraġına ḳuma dirler. Fārsīde her birine benānec dirler. ʿArabīde *żırre* dirler. **Şems-i Faḫrī:**

07 Beḳā ne-sāzed bā-ḫaşm-i Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Be-dān ṣıfat ki ne-sāzed benānc pīş-i benānc

Kevlānc ḳāfiyesinde 08 getirmüşdür. Lā-ber-lā didükleri ḥalvāya dirler. Betānec *tā* ile daḫı lüġatdür. [-n-] **Penc:** *Bāʾ*-i 09 ʿAcemīyile beş, ḫams maʿnāsına. **Benc:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile bākūrī didükleri ot beng lafẓınuñ muʿarrebidür. 10 Ammā ʿavām ışṭılāḥında esrār didükleridir ki ʿArab ḫaşīş dir. **El-Bāʾi'l-Meksūre:** [ç-y] 11 **Biçīc:** Ve bi'ż-żamm fısıldı ve muʿammā vü lüġaz gibi maḫfī olan ve çūbānlaruñ keçi çaġırduḳları vaḳtin 12 itdükleri ṣavt. Feṯḥ-i *bā* ile peçīç maʿnāsına. [r-n] **Birinc:** Maʿrūf ḥubūbātdur. Türkīde daḫı müstaʿmeldür. 13 [r-n] **Birenc:** Yürek oynaması, ḥafaḳān maʿnāsına. [ş-y] **Bişīc:** Yol yaraġı ve ġarm feṯḥ-i *bā* ile 14 besīc maʿnāsına. [-n-] **Pinc:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile burġu ve yılıḳ, buruḳ nesne.[897] [-y-] **Pīc:** Dügüm ve ṭolaşıḳ 15 ve yılıḳ ve buruḳ nesne ve burġu ki dülger āletlerindendür ve ḥarām-zāde dimekdür. [y-c-e-p-y] **Pīç-ā-pīç:** 16 Ġāyetde ṭolaşıḳlıḳdan ʿibāretdür. **Beyt:**

Ey besā k'ez-āteş-i sevdā-yı ān müşgīn-resen
17 Dūd-ı pīç-ā-pīç z'īn āb-gūn güẕeşt[898]

Vaṣf-ı terkībi ve ism-i maṣdar istiʿmāl olınur. [ç-p] 18 **Piç piç:** İki *bāʾ-ı* ʿAcemī ve iki *cīm*-i ʿAcemīyile belā vü miḥnet ve meşaḳḳat ve işkence. [ç-y] **Piçīç:** Miṣlihu. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** 19 [n-e-n] **Bünānc:** Bir er ʿavratları, ʿArabca *żırre* dirler. Feṯḥ-i *bā* vü *nūn*la benānc maʿnāsına. 20 **Puc:** Biryedim yimişi ve yumrı ve yaşşı nesne ve uyuşmaz ve yakışmaz bī-endāze ve bī-żabṭ olana dirler. 21 Taşlaḳ maʿnāsına bu maʿnāya būç lafẓından muḫaffefdür. Juft daḫı dirler, *zāʾ*-i ʿAcemīyile ve aġzuñ 22 içine dirler. Feṯḥ-i *bā* ile *bec* maʿnāsına. **Beyt:**

Der-midḥat-i o her ki dehen bāz ne-güşāyed
Dendāneş koned çarḫ birūn yek-be-yek ez-puc[899]

23 [ç-y] **Puçīc:** Suḫan-ı pinhān. Feṯḥ-i *bā* ile piçīç maʿnāsına. Bi'l-feṯḥ 24 ve'l-kesr. [-r-]

---

[896] (Her seferinde onun mülkünde bir şey görünmezdi, onun kör hizmetçisi hem şaşıydı hem de Beluç kavmindeydi.)
[897] --. 16. (33a/22)
[898] (Nicesinin gönlündeki kıvrım kıvrım olan ah dumanı, o misk saçlının sevdasının ateşi yüzünden bu mavi çemberi aşıp geçti.)
[899] (Bir kimse ağzını onu överek açmazsa, felek onun dişlerini tek tek ağzının içinden dışarı çıkarır.)

Burc: Ağır başmaḳ, kābūs maʿnāsına. Ġayrı adları berḫafc lafẓında yazılmuşdur. **25** [r-ġ-n] **Burġunc:** Debbāġlar āleti.[900] [r-k] **Pürgec:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi her ol nesne ki ayaġı anuñ üzerine **26** ḳorlar ve her ol nesne ki egerden inlü olur dimiş. [r-k-n] **Pürgenc:** Ḳozlu ḥalvā. Feṯḥ-i *bā* ile **27** *bergenc* ve *bergīnc* maʿnāsına. [s-t-y] **Pestīc:** Bir aġacdur ki bādiyelerde biter. Baʿżı nüsḫada *yā*sız **28** Pestec vāḳiʿ olmış. [ġ-n] **Boġunc:** Çörek otı, şūnīz maʿnāsına būġunc lafẓından muḫaffefdür. [l-g-r-ḫ] **29 Bulġurḫac:** Künyetdür. Şöyle[901] kimesneye dirler ki andan ne ṣādır olsa, çepel ve murdar ve nā-maʿḳūl **30** olur. [l-v] **Bulūc:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile Türklerden bir ḥarāmī ḳavmdür. Feṯḥ-i *bā* ile belūc maʿnāsına. [l-v] **Pülūc: 31** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile süst, endām, ʿınnīn maʿnāsına. Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Bulūc dirler. [-v-] **Pūc:** *Bā*ʾ-i 052b/01 ʿAcemīyile uyuşmaz ve yaḳışmaz nesne ve yaṣṣı burunluya ve boş ve ḳovuḳ ve yumrı nesneye dirler, **02** *büc* maʿnāsına.[902] **Şems-i Faḫrī:**[903]

Şod ez-naʿre-i sehm-i kīn nāy-ı kūc
Ser-i çarḫ gerdende-rā maġz-ı pūc[904]

03 Pūc pūc: Ġāyetde endāzeden ve luṭfdan ḫāric olan nesneye dirler. [v-z-n] **Pūzenc: 04** Dilek, şefāʿat ve ʿöẕr, pūziş maʿnāsına. [v-ġ] **Būġc:** Çörek otı. [v-ġ-n] **Būġunc:** Miṣlihu, **05** burunc ḳāfiyesinde. [v-l-k-n] **Būlgunc:** Ṭurfa vü masḫara būlkencek ve bü'l-ʿaceb maʿnāsına. **06 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūḥa 07** [-e-] **Tāc:** Zamān-ı evāʾilde ʿAcem pādişahları ve ḫātūnları altundan envāʿ cevāhir ile müzeyyen idüp **08** başlarına giydükleri nesneye dirler, ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür. Cemʿi tīcān gelür. **09** ʿAcemde ḥaṣṣa ismi efserdür ve ḫorūs ibiginde daḫı istiʿmāl olınur. [e-r-e] **Tārāc:** Yaġma **10** maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Tā ḥāris-i ḥükmeş melik-i mülk-i Keyān şod
Ber-ḫāst be-yek reh suḫan-ı ġāret ü tārāc

11 [e-l-e] **Tālāc:** Miṣlihu ve bāng u meşġale ve ġavġā ve ġalebe, ḫalalūş maʿnāsına, telāc daḫı dirler. [r-t-n] **12 Tartenc:** İnce ve düşvār yol. [r-ḫ-f-n] **Terḫafenc:** Uyḳuda aġır başmaḳ, kābūs maʿnāsına. Feṯḥ-i *bā* ile ki **13** ṣānīʾ-i ḥurūf-ı teheccīdür. Berḫafc, berḫafīc, berfaḫc daḫı lüġatdür. [r-f-n] **Terfenc:** Ṣarp ve ince iniş **14** ve yoḳuş yol ki envāʿ meşaḳḳat ve zaḥmetle geçilür. **Şiʿr:**

Eger ḫˇāhī ki ne-būd der-cihānet

---

[900] --. 16. (33b/02)
[901] --. 16. (33b/07)
[902] --. 16. (33b/11)
[903] **Hātifī.** 16. (33b/11)
[904] (Kininin korkusundan içi boş bir ney gibi nara attı, feleğin dönmesinden boş kafası döndü.)

Be-dil der-ġam be-ten der-zaḥmet ü renc[905]
Reh-i maḳṣūd būd nezdīk ü āsān
Ne-bāşed devr-i bī-sāmān u terfenc[906]

16 Beyt:

Eger ḫˇāhī ne-mānī beste der-renc
Me-rev der-rāh-ı bī-sāmān u terfenc[907]

[r-f] **Terfec:** Miṣlihu. [r-n] **17 Terenc:** Miṣlihu, gūyā terfenc lafẓından taḫfīf olınmışlardur. [ş-n] **Teşennuc:** El ve ayaḳ büzilmek, ʿArabīdür. **18** [ş-h-y-z] **Teşhīzec:** Gözlük, çeşmek ve ʿaynek maʿnāsına, baʿżı nüsḫada teşhīzec yazılmış, miṣlihu. **19** [l-e] **Telāc:** Tālāc lafẓından muḫaffefdür, tārāc ve bāng ve meşġale maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Nī-st mümkin der-hümāyūn-ı ʿahd-ı o
Ger kesī der-mülk ber-ḫīzed telāc[908]

[-l-] **Telec:** Niʿmetī bir otdur ve ʿaḳreb yuvasına **21** dirler dimiş. [-n-] **Tenc:** Pīçīden ve füşurden ve ferāhem āmeden maʿnāsına *nūn*uñ sükūnıyla renc ü genc **22** kāfiyesinde. **Şems-i F.:**

Gehī mī-zen be-pāy-ı kīn ü mī-keş
Gehī mī-keş be-dest-i kahr u mī-tenc[909]

23 Et-Tā'i'l-Meksūre: [m-s-e] **Timsāc:** Saḫtiyān. [y-r-n] **Tibrenc:** Çāpūḳ ki ḳaftānda istiʿmāl olınur. **24** Tirīz ü tīrīz daḫı dirler.[910] [y-m-e] **Tīmāc:** Nişāne-i tīr, oḳ nişānı, āmāc ve umaç ve bercās daḫı **25** dirler ve saḫtiyān. **Et-Tā'i'l-Mażmūme:** [t-m-e] **Tutmaç:** Meşhūr yufḳa ile etden olan ṭaʿām. **26** Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Ḫoş, pere maʿnāsına lisān-ı ʿArabda lākeşe dirler. [r-n] **Turunc:** Maʿrūf[911] **27** mīve, ʿArab nārenc dir. [-v-] **Tūc:** Ḳalay ile baḳırdan olur, Türkīde de müstaʿmeldür. [v-ḫ] **Tūḫac: 28** Hayḳırmaḳ. [v-l-e] **Tūlāc:** Zebān-ı Ḫˇārezmde yek-pāre olan nesneye dirler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa: 29** [-e-] **Çāc:** Vilāyet-i Ḫotende bir şehrüñ adıdur. Ġāyetde aʿlā yaylar işlerler. **30** Eyü yayları aña nisbet idüp kemān-ı Çācī dirler. **Beyt:**

Be-Çācī kemān u be-Soġd zirih
Kemendī belī kerde berz-i īn ze-reh[912]

---

[905] (Eğer sen bu dünyayı istiyorsan, gönle gam, bedenine de eziyet ve zahmet ulaştırma.)
[906] (Senin hedeflediğin yol yakın ve kolaydır; uzak, düzensiz ve çetin değildir.)
[907] (Eğer eziyete bağlı kalmak istemiyorsan uzak, düzensiz ve çetin yola gitme.)
[908] (Onun kutlu döneminde ülkedeki bir kimsenin feryat etmesi mümkün değildir.)
[909] (Bazen kinin ayağına vurup çekil! Bazen kahrın elini çekip sık.)
[910] daḫı istiʿmāl olınur. 16. (33b/21)
[911] meşhūr. 16. (34a/04)
[912] (Çaç yayıyla ve Soğd zırhıyla, doğrusu yoldaki alanı kendine bağladı.)

Ve arpa ve buġdāy ve aña beñzer nesne yıġını ki Türkīde çeç dirler 053a/01 ve Niʿmetī bir üstād yaycınuñ adıdur dir. [-ḫ-] **Caḫec:** Ur didükleri ʿillet ki boġazda çıḳar **02** *silʿa* dirler. [-m-] **Çemec:** Ḳaraḥışārī *mevyiz* maʿnāsına dimiş. **El-Cīmi'l-Meksūre:** [c-e] **Cicāc:** **03** Niʿmetī iki üc ṭabaḳalu kīsedür ki ṣaġrīden yā bulġarīden iderler ve her ṭabaḳasına bir nesne **04** ḳoyarlar dimiş. [v-e] **Civāc:** Bi-fetḥi'l-*ḥā*'i'l-mühmele murġ-ı murdār-ḫˇār. [l-v-e] **Cilvāc:** Miṣlihu. Murġ-ı murdār-ḫˇār.[913] **05 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa: 06 Ḫac:** Dürişmek maʿnāsına. [c-ḫ] **Ḫac Ḫac:** Ġāyetle dürişmek. [ş-k-e-n] **Ḫāşekānc:** Ḳaraḥışārī büyük **07** kijdeye dirler dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḫaşek-endām maʿnāsına naḳl eylemiş. [f-n] **Ḫafenc:** Ḳara culbān, **08** ḳuş itmegi didükleri ot ki ṭabībler ḳatında tūdrī dimekle maʿrūfdur. [l-n] **Ḫalenc:** Bir büyük **09** kūhī aġacdur ki andan çanaḳlar iderler. Ġāyetde berkdür. [l-v-e] **Ḫalvāc:** Murġ-ı murdār-ḫor ve ḳarġa. [l-y] **10 Ḫalīc:** Deñiz kulaġı. [l-y-v-e] **Ḫalīvāc:** Zaġn u murġ-ı murdār-ḫˇār. [-n-] **Ḫanc:** Esedī-i Ṭūsī ve Hindūşāh-ı **11** Naḫcüvānī rivāyetinde sūd u menfaʿat maʿnāsına. **Esedī:**

Besī rāndī ez-kefet bī-sūd u ḫanc
12 Künūn pāsuḫ ez-saḫt yābī me-renc[914]

Beyt:

Renc berd er tā be-yābī ḫanc
Renc-i mār-est ḫufte ber-ser-i genc[915]

13 Şems-i Faḫrī ḳavlince nāz u ʿayş ve niʿmet ü ṭarab maʿnāsınadur. Cimāʿ ḫaẓẓından ẓāhir olan **14** āvāze ḫance gibi ve depmek ve vilāyet-i Fārsda bir ḳasabanuñ adıdur. **Ḫac Ḫac:** Ġāyetde cimāʿ **15** ṣafāsından ḥāṣıl olan āvāz. [n-f] **Ḫanfec:** Ve bi'l-kesr Ḳara culbān ḳuş itmegi didükleri **16** ot, ḫafenc maʿnāsına *nūn*la *fā* arasında teḳādüm ü tesābuḳ vardur. **El-Ḫā'i'l-Meksūre: 17** [t-f] **Ḫıtfec:** Cülbāndan bir nevʿdür. Feṭḥ-i *ḥā* ile ḫanfec maʿnāsına ve segerk toḫmı. [y-f-n] **Ḫīnfenc:** Segerk **18** toḫmı. [y-f-y] **Ḫīfīc:** Miṣlihu. **El-Ḫā'i'l-Mażmūme:** [r-e] **Ḫurāc:** Her yumrı ki ʿilelden bedende çıḳar **19** ism-i ʿāmdur. Baʿżılar taḫṣīṣ iderler. [-r-] **Ḫurc:** Hegbe, ʿArabīdür. Fārsīde de şāyiʿdür ve ḫorūs **20** ibigi, ḫurçīn ü ḫurçīne daḫı dirler. [-f-] **Ḫufc:** Bayḳuş, gūc daḫı lüġatdür ve gürḫāne. [f-n] **21 Ḫufenc:** Miṣlihu, gürḫāne müşāhid maʿnāsına. [-n-] **Ḫunc:** Bayḳuş, ḫufc. [v-e] **Ḫuvāc:** *Elif*-i resmīdür. İbik ki **22** ḫorūsuñ depesinde ḳızıl et pāresidür. Tāc-ı ḫorūs dirler ve her nesnenüñ başında istiʿāre **23** ṭarīḳiyle istiʿmāl olınur. **Esedī:**

---

[913] --. 16. (34a/13)
[914] (Doğrusu yararsız ve faydasız bir söz söyledin, şimdi sert bir cevapla karşılaşırsan incinme.)
[915] (Eğer bir fayda kazanmak istiyorsan acı çekeceksin, (bilirsin ki) hazinenin başında da yılanın acısı uyur.)

Be-zed ḫançerī ber-Nerīmān kerd
Siper-i nīmī vü ḫūc-ı terkeş be-bord

24 ʿUnṣurī:

Be-dehlīz ki ṭāḳ-ārāste
Ki ḫūceş hemī māh-rā kāste [916]

[-v-] **Ḫūc:** Miṣlihu. *Elif*siz **25** daḫı mervīdür. Ḫˇāce ve ḫūce ve ḫūje daḫı dirler.[917] Bu *vāv*da iki vech cāʾizdür. Yaʿnī **26** *vāv* resmī ola. *Elif* ṣābit ola, yā *vāv* ṣābit ola. *Elif* resmī ola. Şems-i Faḫrī gūc u bülūc ḳāfiyesinde **27** getirmişdür. **Şems-i F.:**

Her harūsī ki seḥer medḥ-i şehen-şeh-ḫˇānd
Bāmdādān ze-şeref ber-felekeş sāyed ḫūc[918]

28

Der-hümāy ez-naẓar himmet-i o dūr üfted
Būm-ı vīrāne-nişīn kerded ü mānende-i kūc[919] [920]

29 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 30 [-e-] **Dāc:** Ḳarañu, ẓulmet maʿnāsına, ʿArabīdür. Aṣlda dācī idi, decādan müştaḳdur. *Bāc* u *tāc* ḳāfiyesinde **31** müstaʿmeldür. [-r-] **Derc:** Kātibler derci ve ḫücre maʿnāsına, ʿArabīdür, Fārsīde çoḳ istiʿmāl olınur. [s-t-e-b-r-n] 053b/01 **Dest-ebrenc:** Ḳaraḥişārī el bilezigi, dest-ebrencen maʿnāsına dimiş. [s-t-r-n] **02 Dest-renc:** Bıçḳı ki büyük desteredür. [m-ā-h-n] **Dem-āhenc:** Nefes çekici dimek olur, nefes-keş **03** maʿnāsına. [m-ā-h-y] **Dem-āhīc:** Miṣlihu. [v-e] **Devāc:** Ve bi'ż-żamm taḫt.

Beyt:

Şāh-rā zībā-st tarṣīʿ devāc
04 Ger ne-gīred ez-reh-i vīrān ḫarāc[921]

Ve çādır-ı şeb ü ferrāce. **Ḫayrī:**

Fikend Ḫüsrev-i Rūmī libās-ı kāfūrī
05 Ki şāh jeng be-pūşīd ʿanberīne devāc[922]

Ve baʿżılar yorġan dimişler, liḥāf **06** maʿnāsına. [h-e-n] **Dehānec:** Niʿmetī iki örgüçlü deveye dirler. [h-n] **Dehenc:** Dehne lafẓınuñ muʿarrebidür. **07** Bir nevʿ ṭaşdur. İki dürlü

[916] --. 16. (51b/01)
[917] lüġatdür. 16. (51b/01)
[918] (Seher vakti padişahı öven her horoz, sabahleyin şereflenerek ibiğini göğe kaldırır.)
[919] (Hüma onun himmet nazarından uzak düşerse, puhu kuşu gibi yıkıntılar içinde oturan bir uğursuza dönüşür.)
[920] --. 16. (51b/03)
[921] (Eğer yıkık bir yoldan haraç almazsa, şaha en uygun şey süslü bir tahttır.)
[922] (Hüsrev-i Rumi yere düşmüş kafirin elbisesini, tıpkı şâhın paslı ama kokulu yorganını örttüğü gibi üstüne örttü.)

olur. Ṭatlı ve ekşi, ekşisi baḳır maʿdeninde olur ve demir 08 maʿdenine daḫı yaḳın olur ve Türkistānda daḫı olur. Ḫuṣūṣā Efrāsiyāb binā 09 eyledügi şehrde ṭatlusunuñ maʿdeni maġrib cānibinde olan Fireng ṭaġlarında olur. 10 Eyüsü Ḳıbrısdan gelür ve levni niçe dürlü olur. Eyüsi gökrek olur ve bir nevʿī daḫı 11 ṣaruraḳ olur ve bir nevʿine mūşī dirler. Dürlü dürlü rengleri olur ve bir nevʿine 12 ṭāvusī dirler, ḳızılraḳ olup yeşilligi ġālib olur, gözde olan sebl ü naḫne ʿilleti 13 ve ġubār gibi ʿillet ki nūr-ı başara ḥicāb olup dārūlar ile defʿ olmasa dehene-i şīrīnden 14 bilegü üzerine saḫḳ idüp göze çekseler bi-iẕnillāh defʿ idüp nūr-ı bāṣarı ziyāde 15 ider ve yılan ve ʿaḳreb ṣoḳduġı yire sirke ile bilegü üzerinde saḫḳ idüp ṭılā 16 eyleseler vecaʿın sākin idüp żarar-ı zehrin defʿ ider. **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [y-v-l-e] 17 **Dīvlāc:** Otlu[923] ve ṭaşlı ve dikenli yir. **Ed-Dāli'l-Mażmūme:** [r-e] **Dürrāc:** Bir meşhūr 18 ḫoş manẓar ḳuşcaġız adıdur. [-r-] **Dürüc:** Ḥoḳḳa ve ṣandūḳçe ve ḫoş ḳoḫulı nesne, būy-dān maʿnāsına ve 19 ḳabarcıḳ. [v-e] **Düvāc:** Çādır-ı şeb ve yorġan ve tegele ḳaftān ve üst ḳaftānı. [-v-] **Dūc:** 20 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi küçücük ṣandūḳ, dürc maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-l] **Dūlec:** Zīr-i zemīn maʿnāsına. 21 **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūḥa** 22 [e-t-y-e-n] **Rātiyānec:** Çam saḳızı, rātiyāne lafẓınuñ muʿarrebidür.[924] Rātiyān-dāde ve rātīne de 23 dirler. [e-z-y-e-n] **Rāzyānc:** Rezene didükleri ot, rāzyāne lafẓınuñ muʿarrebidür. ʿArab ṣemer dir. 23 [e-n] **Rānic:** Hindüstān ḳozı, nārcīl maʿnāsına. [-ḫ-] **Raḫc:** Çirkīn ü titiz olan kimesne. [-n-] 25 **Renc:** Emek, zaḥmet maʿnāsına ve sürmek ve ḫastelik ve rencīden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf 26 terkībidür, nice de dirler. **Er-Rā'i'l-Meksūre:** [y-b-e] **Rībāc:** Ḳuzıḳulaġı didükleri ot 27 ve aşḫun ki kelem-i kebīdür. Ekṣeri yinür ve ṣu teresi ve ḳovan çiçegi ve fidān didükleri ve ayruḳ 28 didükleri ot. Meẕkūrlaruñ çoḳ esāmīsi vardur. Ṣu kerdemesi didükleri daḫı bu cinsdendür ki 29 pende, pendū, pendūrī dirler. **(ʿ):**

Ḫavāṣ-ı ney-şeker ārī kocā-st der-rībāc[925]

[-n-] **Rinc:** Ḳarın burmaḳ. 30 [y-v-e-n] **Rīvānc:** Rībāc maʿnāsına. [y-v-e-n] **Rīvānc:** Miṣlihu. [y-v-n] **Ripūnc:** Miṣlihu. **Er-Rā'i'l-Mażmūme:** [v-s-ḫ-t] 31 **Rūsaḫtec:** Rāstıḳ ṭaşı, rāsaḫt gibi ve ker ṭaşı baʿżı nüsḫada *nūn*la rūsḫanc vāḳiʿ olmış. 054a/01 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa** 02 [-e-] **Zāc:** Şeb-i Yemenī ve zāc-ı Ḳıbrısī ki kābiż dārūlardandur ve loḫusa ʿavrat ve ḫarac-ı 03 zāg maʿnāsına ve ḳara boya, sepere maʿnāsına. [*] **Zec:** Ṣaru aşma didükleri meşhūr ḳuşcaġız. 04 [d-n] **Zedenc:** Ḳoyunuñ

[923] otlı. 3. (58a/25)
[924] taʿrīb olınmışdur. 16. (51b/28)
[925] (Şeker kamışının özellikleri nerede diye sorarsan, doğrusu o kuzukulağının içindedir.)

bağırsağını ve cigerini ve iç yağını ḳıyma idüp pişirürler, Türkīde 05 yaġ bağrı dirler. Iṣfahānīler bermiyān dirler. [r-n] **Zerenc:** Bir şehir adıdur ki Gürşāsb 06 ibn Utruṭ binā eylemişdür.[926] **Esedī:**

Ez-aḫter-şināṣ u mühendis-şomār
Ber-dem dihend ān ki bed-nām-dār[927]
07 Be-yāvered ü be-nihād şehr-i Zerenc
Ki der-kār nā-sūd rūzī ze-renc[928] [929]

Ve ḳıymaya 08 daḫı dirler ve mūmbar ṭolmasına daḫı dirler ve zevenḥ ü zevenc daḫı lüġatdür.[930] [f-l] **Zeflec:** 09 İbtidāʾ-i kār. [-l-] **Zelec:** Yelve ḳuşı, zeylūc lafẓından muḫaffefdür. [l-n] **Zelenc:** Miṣlihu. [m-n] **Zemnec:** 10 Süksük didükleri ḳuşdur ki ʿācizī de dirler bu maʿnāya āḫiri *ḫā* ile daḫı 11 lüġatdür dimişler ve żamm-ı *zā* ile de mervīdür. Eṣaḥḥ āḫiri *cīm*iledür ve āverde ʿavrat, ḳābile 12 maʿnāsına bu maʿnāya ġayrı adları bārāc lafẓında mesṭūrdur ve yuvalıḳ ṭaşı ki düz 13 ṭamlar üzerine yuvalarlar ṭopraġın düz idüp muḥkem itmegiçün ve Ḳaraḥiṣāri kelebek 14 maʿnāsına da gelür dimiş, zemlec de dirler bu maʿnāya. [-n-] **Zenc:** Siyāhlar memleketi zeng lafẓınuñ 15 muʿarrebidür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve eñek, ẕeḳan maʿnāsına da naḳl eylemiş. [v-n] **Zevenc:** Ve biʾż-żamm 16 berenc ü denc ḳāfiyesinde zevinc maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ḥarekāt-ı ṣülüṣe 17 ile mervīdür dimişler. [v-y] **Zevīc:** Miṣlihu ve biʾż-żamm. **Ez-Zāʾi'l-Meksūre:** [k-n] **Zikenc:** Büyük çanaḳ. 18 [-n-] **Zinc:** Meşhūr çalġı ki eyyām-ı ḥarbda ve şādīlıḳ günlerinde çalarlar ve demür pul ve jīve 19 ve yürek oynaması ḥafaḳān maʿnāsına. [-y-] **Zīc:** Niʿmetī zenc maʿnāsına ve bennālar ipi ve zırh 20 maʿnāsına naḳl eylemiş ve ʿilm-i nücūmda bir kitāb adıdur. [y-r-b-e] **Zīr-bāc:** Zīrvā ve zīrbā didükleri 21 meşhūr ṭaʿām. [y-l-v] **Zīlūc:** Kelebek[931], zemnec maʿnāsına.[932] [m-n] **Zimnec:** Süksük didükleri ḳuş. 22 Feṭḥ-i *zā* ile zemnec gibi dü-birāderān daḫı dirler ve āvurda, *ḳābile*[933] maʿnāsına. [n-e] **Zinnāc:** Zaʿferānā-yı 23 senbūse. [-n-] **Zinc:** Aġaç köpügi, żamġuʾş-şecer maʿnāsına. [v-n] **Zivenc:** Yaġ, yaġır ve mūmbār ṭolması. 24 Feṭḥ-i *zā* ile zevenc ve zevinc maʿnāsına sāʾir esāmīsi anda mesṭūrdur. [v-y] **Zivīc:** Miṣlihu. **25 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 26 [-e-] **Sāc:** Abanos ve ardıç aġacı.

---

926 --. 16. (52a/11)
927 (Astronom ve mühendis olarak tanınanlar, o kötü şöhretli kişişden dem vururlar.)
928 (Zerenc şehrinin tabiatına geldi ve işin verdiği zahmetten dolayı bir gün bile dinlenemedi.)
929 --. 16. (52a/12)
930 --. 16. (52a/13)
931 Yelve ḳuşı, zeyluc maʿnāsına. 3. (59a/03), 16. (55a/24)
932 **Ez-zāʾi'l-Mażmūme. Züc:** Teşdīd-i *cīm*ile süñü demiri. [m-l] **Zümlec:** Kelebek, zemnec maʿnāsına. 3. (59a/04)
933 Ḳābile ʿavrat. 16. (52a/27)

Esedī:

Der ü bām-ı ān ḫāne ez-ʿūd u sāc
Nigārīde peyveste bā-sāc u ʿāc[934]

27 Ki serv-i kūhī de dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve ṭaylasān-ı sebz **28** dimiş. [e-d] **Sādec:** Sāde lafẓınuñ muʿarrebidür. Arı olan nesne ve ġayrı cinsle be-hem **29** olmamış ve ḳarışmamış, ḳaftānda ve sāʾir nesnelerde istiʿmāl olınur ve naḳışlanmamış **30** maʿnāsına da gelür ve sāye-i hem-vār u fersūde yaʿnī aşınmış maʿnāsına da istiʿmāl olınur. 054b/01 ve taṣavvur-ı sādec dirler. Yaʿnī ḫükm ile be-hem olmamış dimekdür, sād daḫı lüġatdür. [e-r] **Sārec**[935]**: 02** Ötlegen didükleri küçücük ḳuşcaġıza dirler ve baʿżıları bir ḫoş avāzlu ḳuşcaġızdur **03** ve baʿżıları hezār destāndur didiler. Ḥaḳ budur ki bülbül envāʿındandur. Faṣl-ı bahārda **04** bülbül dirler, bögürtlen vaḳtinde ötlegendirler. **Laṭīfī:**

Ṣafā-yı ney-şeker mey n'āyed ez-vec
05 Ne-bāşed sār der-naġme çü sārec[936]

[e-r-n] **Sārenc:** Miṣlihu feṯḥ-i *rā* ile. **Beyt:**

Çü ʿAnḳa dān o düşmen çü ṣaʿve
06 Çü şehbāz-est o vü ḫaşm-ı sārenc[937]

Beyt:

Zemīn be-nümūd der-her künc-i ṣad-genc
07 Hevā ber-naġmehā-yı sār u sārenc[938]

Ve yir altında ṣu durmaġıçün yapduḳları mevżiʿe dirler. **08** ʿArab ṣahranc dir, Türkīde de şāyiʿdür. Sārinc dirler kesr-i *rā* ile. [e-r-v] **Sārūc:** Yanmış **09** alçı ve ḳumlı kireç, taʿrīb idüp ṣārūc dirler.[939] [e-r-y] **Sārīc:** Ötlegen ḳuşı, **10** sārec ü sārenc maʿnāsına. [e-y-b-r] **Sāyebruc:** Muʿarreb ü mutaṣarrıf mine'l-Fārsī ve maʿnātü't-teffāhi'ṣ-ṣafīr **11** ü hevāsimü't-teffāḥ ve hüve'l-yebrūc. [-ḫ-] **Saḫc:** Tuḫme. [r-e-ġ-v] **Ser-āġūc:** Niʿmetī kilīm-pāre-īst **12** ki zenān ber-ser pīçend dimiş, baş bezi ve nezkeb ki ʿavratlar başlarına **13** giyerler serāḳūc u serāġūş da dirler ve pūlār-efsār maʿnāsına. [r-e-ḳ-v] **Serāḳūc:**

---

[934] (O evin kapısı ve çatısı, öd ve abanozdandı. Tamamen abanoz ve fildişiyle süslenmişti.)
[935] Bu lüġat on vech üzere mervīdür, sārec, sārinc bin-*nūn* sārīc *yā* ile ki āhir ḥurūf-ı teheccīdür ve *ṣīn*-i muʿceme ile ṣārinc, ṣārīc, sārik, sāring *sīn-i mühmele ile* ve *ṣīn*-i muʿceme ile *ṣārik, ṣāring* Niʿmetī *sīn*-i mühmele ve *dāl* ile sādek daḫı lüġatdür dimiş, sāreġ
[936] (Eğir kökünden şeker kamışının keyfi alınmaz, bıldırcın ise sığırcık kuşunun verdiği nağmeyi veremez.)
[937] (Onu Anka, düşmanını ise bıldırcın bil. O doğan gibi bir kuştur, düşmanı da tıpkı ötleğen kuşuna benzer.)
[938] (Yeryüzü her bir köşede yüz hazine gösterir, havada bıldırcın ve sığırcık nağmeleri vardır.)
[939] --. 16. (52b/11)

Miṣlihu. 14 [r-e-y-ḫ-r-e] **Serāy-ı ḫarāc:** Dīvān-ḫāne. [r-e-y-p-n] **Serāy-penç:** Ḫāne-i deştībān.[940] [r-ḳ-v] **Ser-ḳūc:** 15 Ve bi'ż-żamm başa ṣoḳduḳları ṣorġuc ki Türkīde müstaʿmeldür. [r-m] **Sermec:** Ḳoyun sarmaşığı 16 didükleri taʿrīb idüp sarmaḳ dirler serme de dirler. [-f-] **Sefc:** Ḫām ḳavun, ḳārpūz ki 17 kelek dirler, sefce de dirler. **Şems-i Faḫrī:**

Sitem-rā serzeniş mī-kerd ʿadleş
Ki ḫūrd-est ez-filān pālīz yek sefc[941]

18 [m-e-h-y] **Semāhīc:** Ada, cezīre maʿnāsına. [-m-] **Semc:** Ve bi'ż-żamm-ı sükūn-ı *mīm*le 19 naḳab ki yir altında ḳalʿalara ururlar. **Şems-i F.:**

Be-dān resīd eyādī Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
20 Ki çeşm ebr būd dāʾīm ez-ḥabāyeş nemc[942]

Ze-bīm-i tīġ-i cihān-gīr ü fitne-i sūziş-i ẓulm
Berūn ne-yāred ser yek-zamān ze-kūşe-i semc[943]

21 [-m-] **Semec:** Feṯḥ-i *mīm*le baḫīl ü boṭurum ki yir altında iderler zīr-i zemīn 22 maʿnāsına ve naḳab ki kalʿalara iderler semcede dirler, feṯḥ-i *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür, boṭurum 23 maʿnāsına. [m-r-r] **Semerrec:** Ḫarāc alacaḳ ev ve üç kerre ḫarāc almaḳ. [m-n] **Semnec:** Miṣlihu ve avcılar 24 gömültüsi ki ṣayyādlar dām öñünde aġaçdan çalı çırpıdan idüp içine girüp gizlenürler 25 kāje maʿnāsına. [m-y] **Semīc:** Ve bi'l-kesr miṣlihu. [m-y-n] **Semīnec:** Yaramaz ḫū, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *nūn yā* üzerine 26 taḳdīm eylemiş. [n-e-r] **Senāruc:** Bir muʿteber ṭaşdur ki andan yüzük ḳaşın iderler, götüren kimesne 27 bi-iẕnillāh emrāżdan berī olur dirler ve ṣırçaya anuñla naḳş iderler ve naḳş 28 idecek ālet ve muḥabbet içün gügerçin ḳanıyla yidürseler aṣlā müfāraḳata ḳādir olmaz 29 dirler, vāḳiʿ ise bundan aʿlā ve enfaʿ cevāhir olmaz. [-n-] **Senc:** Ḳaraḥiṣārī nā-resīde, 30 düvelek ve def pūlına naḳl eylemiş ve çeng. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-n] **Sipenc:** Az diñlencek 31 yir ve fenā ḳabūl idici, ḫarābe-i müşerref, eski mevżiʿ vü menzil-gāh-ı ʿāriyetī ve kārbān-serāy 055a/01 ve rāh-güẕerī. **Firdevsī:**

Be-āyīn be-bestem temāmī-i serāy

---

[940] **Beyt:**

Çi ḫoş güft Cemşīd bā-tāc u genc
Ki be-guḫūnīr zed serāy-penc 16. (52b/15)

[941] (Onun adaleti, falanca bahçeden bir kabak şarap içti diye zulme veryansın ediyordu.)
[942] (Ey yardımcı! Şeyh Ebu İshak'a bilgi ulaştı ki onun hep süren sevdasından dolayı gözleri bulutluydu.)
[943] (Zulmün ateşli fitnesi, cihangirin kılıcının korkusundan bir an için kendini koruyacağı bir dehliz köşesi bulamazdı.)

Sipenc-i şomā kerdem ān kāḫ ü cāy[944]

02 ve ḳorıcı evi, ḫāne-i deştībān maʿnāsına ve baʿżılar ise ve pençden terkīb olınup 03 ism-i vāḥid ḳılınmışdur dimişler. Şuʿarā dünyā müddetini beş gün ve üç gün diyü taʿbīr 04 iderler. Bir gün geldügüñ ve bir gün gitdügüñ ve bir gün daḫı ṭurduġuñ mecmūʿı 05 üç gün olur, ve çün ṭurduġuñda iḳāmetüñ güni üç gün iʿtibār olına. 06 Beş gün olur muḥaṣṣal-ı kelām budur ki beş gündür diyen kimesnenüñ delīli ẓāhir 07 degil münāsib oldur ki müddet-i dünyā beş gündür diyen kimesne müddet-i dünyāyı aʿvām 08 u meşhūr u üsbūʿ ṭarīḳiyle eylemişlerdür. Yaʿnī meẕkūrlaruñ aḳall-i aʿdādı heftedür ki 09 yedi gündür. Zīrā maḳām-ı taḳlīddür. Bu taḳdīrce bunuñ ikisi gitdükden ṣoñra bāḳī 10 beş gün ḳalur. **Beyt:**

Dilem sīr şod z'īn serāy-ı sipenc
Ki āġāz genc-est ü fercām renc[945]

11 **Beyt:**

Çü gītī sipenc-rāy u rev
Geh īn şod yekī dīger ārend nev[946]

Beyt:

Çü gītī sipenc-est ü cāvīd nī-st
12 Ferī ber-ṭırāz ferr-i Cemşīd nī-st[947]

[p-y-d-e] **Sipīdāc:** Türkīde üstübeç didükleri sepīdāb da 13 dirler ve sepīdāb maḥallinde on bir vech üzere geldügi ẕikr olınmışdur. [n-y] **Senīc:** Ṭoġrı 14 ve yumrı olan nesne, bu lüġat āḫirī *hā* ile dāḫı mervīdür. [r-n] **Sirenc:** Sülegen. **Sefīdāc:** 15 Sepīdāc. [k-b-e] **Sigbāc:** Meşhūr ṭaʿām adıdur sigbā daḫı dirler. [k-e-r-e-hn] **Sigār-āhenc:** 16 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳasāc u tennūrdan ekmek çıḳaracaḳ çengāl, sigār-āheng lafẓından muʿarrebdür. 17 [k-n] **Sigenc:** Yalama ṭutaḳlı ve aġzı ḳoḳar kimesne, żamm-ı *sīn* ü *lām* ile daḫı lüġatdür. [k-n] **Sigenc:** 18 *Kāf*-ı ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *kāf*-ı ʿArabīyile taṣḥīḥ eylemiş bir başı ḳızıl yılandur ki ġāyetile 19 zehri şiddet üzerinedür. Türkīde engerek didükleri. **Kemāl:**

Ez-pey-i defʿ-i gezend-i zehr-i ḫilāf to-rā
20 Māye-i tiryāk sāḫt mār-ı sigenc ez-luʿāb[948]

---

[944] (Bir törenle bütün sarayları bağlayıp sizin o eski kervansarayınızı o yüce yere çevirdim.)
[945] (Bunlar servetin başlangıcı ve ıstırabın sonu olduğu için kalbim bu sarayların içinden bıktı.)
[946] (Dünyaya bir konaklama yeri gibi gelinir ve gidilir, bazen bu yeni ve değişik bir hâl olur.)
[947] (Dünya bir konaklama yeridir, orası sürekli kalınacak bir yer değildir. Aydınlık, Cemşid'in nuru gibi süsleyici değildir.)

[m-y] **Simīc:** Avcılar gömültüsi feṯ-i *kāfi*le semic **21** ü seminc maʿnāsına. [-n-] **Sinc:** Üründi ve uca, sürün maʿnāsına insanuñ ve ḥayvānuñ olsun **22** ve çeng ve ṭartıcı maʿnāsına, vaṣf-ı terkībdür ve emrdür ve demür pūl ve meşhūr **23** çalġı, zenc maʿnāsına ve ḳabalaḳ yapraġı ve kesr-i *şīn*-i muʿceme ile de mervīdür. [y-n] **Sīnc:** Naṭas yir, baʿżı **24** yirlerde herek dirler, şinc ü şiyār daḫı dirler ve ṣaban. **Es-Sīni'l-Maẕmūme:** [r-ḳ-v] **25 Sürḳūc:** Sorġūc ki başa ṣoḳarlar, feṯ-i *sīn ile* serḳūc maʿnāsına, Niʿmetī ve lük ki ḳırmızı **26** rengdür, aña daḫı dirler dimiş. [l-n] **Sülenc:** Yalama da dirler bir marażdur ki muttaṣıl yalanur durur. **27** Feṯ-i *şīn*-i muʿceme ve *kāf* ile daḫı lüġatdür. [-m-] **Sümc:** Bodurum ki yir altında iderler ve naḳab ki yir altından **28** ḳalʿalara ve serāylara iderler. Feṯ-i *sīn* ile semc maʿnāsına, semce daḫı lüġatdür, tafṣīli **29** semc maḥallinde olmışdur. [n-b-e-r] **Sünbāric:** Sünbāre lafẓınuñ muʿarrebidür. Bir nevʿ muḥkem ṭaşdur, sīmpāre dirler. **30 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 31** [e-r] **Şārec:** Ötlegen ḳuşı ve baʿżılar bülbül ve baʿżılar bülbüle beñzer bir ḫoş āvāzlu ḳuşcaġızdur 055b/01 dirler. *Sīn*-i mühmele ile de lüġatdür, ve sāʾīr tafṣīli anda olmışdur.[949] [e-r-n] **Şārenc: 02** Miṣlihu, tafṣīli sārec ü sārenc maḥallinde geçmişdür. [e-z-y] **Şāzīc:** Miṣlihu, keẕālik ẕikr olınmışdur. **03** [e-h-y-e-n] **Şāh-bānec:** Şāh-bānek lafẓınuñ muʿarrebidür. Bir nevʿ berk aġaçdur. Mışır diyārında **04** çoḳ olur. Bürnūf dirler, bu diyārlarda daḫı vardur. Büyük enār aġacı miḳdārında **05** olur. Budaḳları çoḳ olur. Aluç yapraġı gibi yapraġı olur. İllā bir miḳdār andan bozraḳ **06** ve tülürek olur ve tīz ḳoḳısı olur, salġım salġım çiçekleri olur, çiçeginüñ ortasında **07** ḳovan çiçegi gibi ṣaruraḳ zaġını, zaġı olur, baʿżıları ḥumūmdur dirler. Işfahān ṭaġlarında çoḳ **08** biter otunuñ şekli dürlü dürlü olur, ol ki yüksek ṭaġlar başında biter, ṭuraḳ **09** otı şeklinde olur ve ol ki derelerde ve gölgelü yirde biter, yapraġı ṣarmaşıḳ yapraġı gibi **10** olur ve kiçirek ḫaṭmī gibi olur, aġcaraḳ, ḳızılcaraḳ, ḫoşca, güzelce çiçegi olur. [e-h-t-r] **Şāh-terec:** Şāh-tere didükleri meşhur otuñ muʿarrebidür. [e-h-d-e-n] **11 Şāh-dānec:**[950] Şāh-dāne lafẓınuñ muʿarrebidür. Şāh ulu maʿnāsınadur, büyük dāneye şāh-dāne **12** dirler, irü incüye dirler ve kendir toḫımı ve ṣaḳız ve aḳgünlük ve sāʾir bunuñ gibilerde **13** istiʿmāl olınur, ve ḥabbü'l-mülūk didükleri meşhūr dārūya dirler. [r-f-n] **Şerfenc: 14** Ṣarp yol. [ş-ḫ-n] **Şeş-ḫanc:** Köse ki ṣaḳalsızdur ve gözi boz ve ḳuyumcılaruñ tīl **15** çekecek delügi çoḳ demiri, ʿArabīde hadde dirler ve şalvār, iç ṭonı ve civī civī ki **16** ḳuḳla dirler ve oġlancuḳlar ki çuḳurda ḳoz oynarlar, tengel oyınu dirler, lisān-ı ʿArabda **17** *kucce* dirler. [ṭ-r-n] **Şaṭranc:**

---

[948] (Zehirli yılan, senin düşmanının zehrindeki zararı gidermek için salyasından panzehir yapar.)
[949] olınmışdur. 3. (60a/16), 16. (53b/04)
[950] şāh-terec sözcüğü ve şāh-dānec sözcüğünün açıklamaları karıştırılmış. 3. (60a/25-27)

Şetreng lafẓınuñ muʿarrebidür. Sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. 18 Ḥālā şaṭrancda olan tefsīr yazılup tażʿīfi ve sāʾir tafṣīli şetreng lafẓında meẕkūrdur.[951] 19 [f-t-e-h-n] **Şeft-āhenc:** Ṣırma-keşlerüñ altundan ve gümişden tel çekdükleri uvacuḳ delükli demirden 20 āletleri ki ʿArabca hadde dirler. **Beyt:**

Şehā ger bes ḳavī bāşed ḥusūdet
Be-şeft-āhenc-i tedbīreş der-āhenc[952]

21 [f-ş-e-h-n] **Şefşāhenc:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi nā-be-kār ve terk ü müfsid ü ṭaʿn 22 idici maʿnāsına naḳl eylemiş. [f-n-e-h-n] **Şefnāhenc:** Miṯlihu, *fā*dan ṣoñra *tā* ile *nūn*le mervī lüġatdür.[953] 23 [k-n] **Şekenc:** Yalama didükleri ʿillet. [l-v-h] **Şelūhec:** Ve bi'ż-żamm şeluhek lafẓınuñ muʿarrebidür, demir dikeni 24 didükleri, ṭabībler ḳatında *ḫā*'-i mühmele ile ḥasek dimekile meşhūrdur. [-m-] **Şemc:** Ḫāne-i zīr-i zemīn. 25 Feṯḥ-i *sīn* ü *mīm*le *semc* maʿnāsına, *Vesīle* ṣāḥibi mūsīḳār didükleri sāza dirler dimiş. 26 [-n-] **Şenc:** Ve bi'ż-żamm mühre ki anuñla kāġıd mührelerler veraʿ envāʿından dur. ʿUmmān kenārında bulınur. 27 Dürlü dürlü olur, sevbi burma burma olur ve degirmi ve ṣadef ḳabı vażʿında yaşşı 28 olur. Mecmūʿı şencdür, göz edviyyesindendür ve naṭas maʿnāsına ki baʿżı yirlerde herek dirler. 29 Bu maʿnāya şenc lafẓından muḫaffefdür Vesīle ṣāḥibi ve ḫāne-i zīr-i zemīn ve turş ve uca, sürūn 30 maʿnāsına da gelür.[954] [h-e-r-y] **Şehārīc:** Lökün ki anla ṣu yolların düzerler. [l-y] **Şeylec:** Delüce ki 31 buġdaydan azar. [y-ṭ-r-n] **Şeyṭranc:** Serküle didükleri ot, şeyrenc maʿnāsına.[955] **Eş-Şīni'l-Meksūre:** 056a/01 [t-r-n] **Şitrenc:** Şaṭranc ki feṯḥ-i *şīn* ile ki meşhūr luʿbdur. [ṭ-r-n] **Şiṭranc:** Miṯlihu. [k-e-r-ā-h-n] 02 **Şikār-āhenc:** Niʿmetī *çūpī bāşed ki ṣayāḳıle be-kār dārend* dimiş, Ḫalīmī *enber u enbere*, ḳısaç 03 kellūb maʿnāsına diyü naḳl eylemiş. *Ḳānūn-ı Edeb*da kellūb, şikār-āhenc diyü tefsīr olınmış. 04 Bu taḳdīrce şikār-āhenc, ḳısaç maʿnāsına olur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi körük ucundaġı 05 olan yil çıḳacak ḳovuḳ demür dimiş. [k-n] **Şikenc:** Büklüm ve ḳıvrım, şiken maʿnāsına ve ferāhem 06 maʿnāsına ve ḳızıl renglü yılan ki engerek dirler. Şiddet-i zehr ile meşhūrdur. Bu maʿnāya 07 *sīn*-i mühmele ile daḫı mervīdür ve merḥūm *Mevlānā Sürūrī Dīvān-ı Ḥāfiẓ* şerḥinde sıḳılmış 08 maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-c-ġ-n] **Şinc-ġanc:** İtbāʿ vü mezā vech-i ṭarīḳesincedür. Muṭlaḳā uca, sürīn 09 maʿnāsınadur. İnsanuñ olsun ḥayvānuñ olsun. **Şems-i F.:**

Be-fermāneş ḥayvān u ins ü perī

---

[951] --. 16. (53b/18)
[952] (Ey padişah! Senin düşmanın bakırdan daha sağlam ise, onu tedbirinin hadde demirine çek!)
[953] mervīdür. 16. (53b/22)
[954] --. 16. (53b/25)
[955] **Şeyṭranc:** Şeṭranc feṯḥ-i şīn ile ot, şebrenc maʿnāsına. 16. (53b/26)

10 Heme dāġ dārend ü ber-şinc ü ġanc[956]

Kesr-i *sīn*-i mühmele ile daḫı lüġatdür. Niʿmetī meftūḥa bābında getürmiş. 11 Ḳaraḥiṣārī meksūrede getürmiş. Eṣaḥḥ *şīn*-i meksūrede olmaġın ketb olındı. Zīrā 12 ġanc uca maʿnāsınadur. Kesr-i *ġayn* ile. [-n-] **Şinc:** Uca, serīn maʿnāsına ve çiçek ve ḫaruk ve sīret-i 13 merdüm ü ḥayvānāt. [y-r-y-r-n] **Şīr-i birinc:** Südlü birinc aşı. [y-r-y-n-b-r-n] **Şīrīn-birinc:** Miṣlihu. 14 **Eş-Şīni'l-Maẕmūme:** [f-e-r] **Şüfārec:** Peşmīne ḥalvā. [l-v-h] **Şülūhec:** Demür dikeni, şelūhek lafẓınuñ 15 muʿarrebidür. Fetḥ-i *şīn* ile şelūhec maʿnāsına. [-n-] **Şünc:** Mühre ki anuñla kāġıd mührelerler. Fetḥ-i *şīn*ile 16 şenc maʿnāsına ve uca sürün maʿnāsına. **Eş-Şādi'l-Meftūḥa:** [e-r-v] **Şārūc:** Ḳumlı kireç 17 ve lökün ve göyinmiş alçı, sārūc maʿnāsına. [-n-] **Şanc:** Ve bi'l-kesr zinc didükleri ālet ki ceng güninde 18 ve eyyām-ı şādīde ṭabl ü sürnā ile çalarlar. **Āhī:**

Be-saʿāt-i müneccim bes berd renc
Kürre beved kūs u suṭurlāb-ı ṣanc[957]

19 [h-r-n] **Ṣahrınc:** Ḳavuḳ, meşāne maʿnāsına ve ṣuluḳ ve ḥavż u maşraba. 20 **Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūḥa:** [r-n] **Ṭaranc:** Bir nevʿ ḫurde balıḳdur. Ḳurudurlar, vilāyete iletüp ṣatarlar 21 ġāyet de leẕīẕ balıḳdur. [s-v] **Ṭassūc:** Tesū lafẓından taʿrīb olınmışdur. Tafṣīli anda meẕkūrdur. 22 **Naẓm:**

Çü dīnārī-st şeş-dānek ey birāder
Ve dānekī çār ṭassūc-est eşher[958]
Ve ṭassūcī dü-ḥabbe üftād-est
23 Velī ḥabbe dü cev geşte berāber[959]

El-ʿAyni'l-Meftūḥa: [-e-] **ʿĀc:** Fīl dişi 24 ve süñügi. [-l-] **ʿAlic:** Ve bi'l-kesr Pehlevī lüġatıdur. Ṭay, kirre-i esb maʿnāsına. [v-s] **ʿAvsec:** Sincan dikeni. 25 **El-ʿAyni'l-Meksūre:** [-l-] **ʿİlic:** Pehlevīdür. Ṭay dimekdür, fetḥ-i *ʿayn*ile ʿalic maʿnāsına. [-v-] **ʿİvec:** Puşu 26 yiri kemīn-gāh maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa:** [ġ-r] **Ġāric:** Ṣabāḥ vaḳtinde 27 içilen, şarāb ve ṣabūḥī, ġāyetde müferreḥdür, lakin müdāvemeti cünūna müʾeddīdür. Nice yüz meşhūr şāh-zādeler 28 bu sebebden tāc u tāḫtı berbād itmişlerdür. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki o-rā dāʾimā hest
Be-sūy-ı meşhūr ʿālem-i ʿulvī maʿāric

---

[956] (Bütün insan, hayvan ve periler onun fermanıyla arkalarında bir nişan taşıyıp canla başla çalışırlar.)
[957] (Doğrusu sıkıntıyla bazen müneccimin saati gibi olurum, kürem davul usturlabım ise sanc aletidir.)
[958] (Ey kardeş! Bir dinarın altı buğday tanesi ve bir buğday tanesinin dört arpa ağırlığında olduğu açıktır.)
[959] (Bir tesuc iki buğday miktarına denk gelir, ayrıca habbe de iki arpa miktarına denktir.)

29 Müdāmī ġāricī ez-cām-ı devlet
Der-endāzed dileş hengām-ı ġāric[960]

30 [e-l] **Ġālic:** Miṣlihu. [-b-] **Ġabc:** Çuḳur yir ki anda ṣu irkilür, āb-gīr maʿnāsına, ġabcī vü ġajī daḫı 31 dirler. Ḳaraḥiṣārī ġanc yazmış *nūm*la. [r-m] **Ġarmic:** Ve bi'ż-żamm yarma aşı ki ṭarudan 056b/01 bişirürler gāh etile gāh yaġıla ve çükündür. [r-n] **Ġarenc:** Miṣlihu, ve bi'l-kesr eṣaḥḥ kesr-i *ġaym*ladur. 02 Ḳaraḥiṣārī meksūre bābında getürmiş, birinc veznine ve tennūr çengāline dirler. [-f-] **Ġafc:** 03 Şimşīr-i āb-dār, yaʿnī eyü keskün ḳılıç. **Şems-i F.:**

Ebū İsḥāḳ behr defʿ-i düşmen
Hemī tā-ber-keşīd-est āb-gūn ġanc

04 ve çuḳur yir ki anda ṣu irkilür. Āb-gīr maʿnāsına ve ṣuṣaḳ. [f-n] **Ġafenc:** İsm-i ʿāmdur. Ṣuṣaġa 05 dirler ve bulġārīden dikilmiş suñaġa dirler. Ḳalāçū maʿnāsına ve ḥammāmlarda yunmaġiçün aġaçdan 06 ve baḳırdan olan ṭāsa dirler ve cemʿiyyet ü dügünlerde pişürdükleri yufḳa ki büküp 07 anuñla şūrbā vü yoġurt yirler, mecmūʿına ıṭlāḳ olınur. [-l-] **Ġalc:** Ve bi'l-kesr ol kerhdür ki aṣlā 08 açılmaġa ḳābiliyyet olmaya. **Şems-i F.:**

Şāhā ki tūyī dāmen-i ʿömr-i to-rā nücūm
Bā-dāmen-i ebed be-beḳā ġalc kerdeend[961]

09 Ḥalīmī kesr-i *ġaynla* taṣḥīḥ eylemiş. Bu lüġat bu maʿnāya *kāf*-ı ʿAcemī bābında daḫı rivāyet olındı. 10 Zīrā ki ikisinüñ arasında tebādül ü tevāḫī vardur ve ḳapu rezesi ve kilīd ki ḳapuyı 11 bağlar, *ḳufl* maʿnāsına, bu maʿnāya feṯḥ-i *fā* ile felc daḫı lüġatdür. **Şems-i F.:**

Eyā şāhī ki ger ḥikmet be-ḫˇāhed
12 Ḳaranfil-rā dihed ḫāṣiyyet-i ṣelc

Çonān eymen şod ez-ʿadl-i to āfāḳ
Ki berkendend ez-derhā heme ġalc[962]

13 ve deñiz sülügi ve bir böcekdür ki ḳıvrılur, açılmaz, açdıḳca girü ḳıvrılur ve kirpi ḫār-püşt maʿnāsına. 14 [l-f] **Ġalefc:** Ṣaruca arı ki eşek arısıdur.[963] **Beyt:**

---

[960] (O öyle bir padişahlar padişahıdır ki yüce aleme çıkacak merdivenlere her zaman sahiptir. Saki onun gönlüne devlet kadehinden bir sabah şarabını devamlı olarak sunar.)
[961] (Ey yüce padişah! Senin ömür eteğinde yıldızlar bulunur, sonsuzluk eteğinle kalıcılığı açtınız.)
[962] (Ey padişah! Senin hükmünle istersen karanfil bir kar özelliği kazanır. Senin adaletinin zamanında dünya öyle güvenli bir yer oldu ki kapılardan bütün rezeleri söküp attılar.)
[963] arısı dirler. 16. (54b/10)

Ze-bīm-i şeh ne-yāred zed ġalefcī
Be-pālīzī zebān ber-hīç sefencī[964]

15 ve ḳucaḳlamaḳ. [l-ġ-l-y] **Ġalġalīc:** Daġdaġa ism-i maṣdardur. Ḳıcıḳ maʿnāsına ve ḳıcıḳlanmaḳ 16 maʿnāsına da gelür. Ġalġalīce de dirler. **Şems-i F.:**

Dīde-i bed-ḫˇāh-ı mülket dāʾimā der-girye bād
Tā ki bī-şek ḫande āred ṭıflgān-rā ġalġalīc[965]

17 ve ḳıcıḳlanan kimesnenüñ ḥareketi ve kelimesi sāʾir adları ketem-nevā 18 lafẓında meẕkūrdur. [l-m-y] **Ġalmīc:** Miṣlihu. [l-y] **Ġalīc:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳılıç maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-m-l-y] 19 **Ġalmalīc:** Miṣlihu ve ḳılıç, şevk maʿnāsına. [l-y-v-e] **Ġalīvāc:** Bi'l-kesr zaġan yaʿnī çaylaḳ ḳuşı, devlengec gibi. 20 **Şems-i Faḫrī:**

Peyveste hümā-yı ẓafer ü feṭḥ nişest-est
Ber küngüre-i ḳaṣr-ı celāleş çü ġalīvāc[966]

Ġalīvāj, 21 ġalīvāje daḫı dirler. Lisān-ı Fārsīde adı çoḳdur, küşt-rübā maḥallinde yazılmuşdur. [-n-] **Ġanc:** 22 Çuvāl-ı rengīn ve ʿaṣab u rūde-i gūsfend bāşed ki dirhem neverdend, Işfahānīler aña miyār dirler 23 ve nāz u kirişme maʿnāsına, Şems-i Faḫrī bu maʿnāya renc ü āgenc ve āhenc ḳāfiyesinde getürüp bu 24 beyti īrād itmişdür. **Naẓm:**

Hemīşe tā ki ḫūb āyed ze-ḫūbān
Delāl ü nāz hem-çün şīve vü ġanc[967]

25 Baʿżı erbāb-ı lüġat ḥarekāt-ı ṣelişe ile mervīdür didiler ve Ḳaraḥişārī āb-gīr maʿnāsına da gelür 26 dimiş *bā* ile ġabc maʿnāsına. **El-Ġayni'l-Meksūre:** [r-n] **Ġırınc:** Yarma ki ḥubūbatdur ve yarma aşına 27 daḫı dirler. [-l-] **Ġılc:** Girih ve dügüm ki açılmaġa mümkin olmaya, ġalc maʿnāsına. [l-y-v-c] **Ġılīvāc:** Çaylaḳ ḳuşı 28 feṭḥ ile ġılīvāc maʿnāsına. [-n-] **Ġınc:** Nāz u kirişme ve uca, sürīn[968] maʿnāsına. **El-Ġayni'l-Mażmūme:** [r-m] 29 **Ġurmec:** Feṭḥ-i *ġayn*la ġarmec maʿnāsına.[969] [-n-] **Ġunc:** Nāz u girişme ve cüvān. [-v-] **Ġūc:** Ḳoç ki ḳoyunuñ erkegi, kebş maʿnāsına. 30 **Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa** 30 [e-l-v-z] **Fālūzec:** Niʿmetī pālūde lafẓınuñ muʿarrebidür dimiş, zīrā her kelimenüñ āḫirinde *hāʾ* ġayrı melfuẓa 057a/01 olsa, ḳāʿide budur ki taʿrīb olınduḳda *cīm*e ḳalb olınur. Benefşe, benefsec, bābūne, bābūnec 02 gibi, lākin baʿżı muḥaḳḳiḳīn pālūdenüñ muʿarrebi bālūdaḳdur dimişler, zīrā gāh olur *hā* yirine 03

[964] (Bir eşek arısı padişahın korkusundan hiçbir kavuna dil değdiremez.)
[965] (Çocukcağızlar gıdıklamayla hep gülümsediği sürece, ülke düşmanının gözü de daima gözyaşı akıtsın!)
[966] (Zafer ve fethin Hüma kuşu daima onun yücelik sarayının kubbesine çaylak gibi konar.)
[967] (Güzellerden daima güzellik işve, naz, çekicilik gelir.)
[968] sürūn. 16. (54b/25)
[969] --. 16. (54b/26)

ḳāf getürürler. Bādaḳ ve bāşāḳ dirler, pālūdaḳ daḫı ol ḳabīldendür. [t-r] **Fetrec:** El ele alup **04** raḳs urmaḳ. [-t-] **Fetc:** Debe olan kimesne, sāʾir esāmīsi bād-genc lafẓında mesṭūrdur. [t-y-l-ā-h-n] **05 Fetīl-āhenc:** Minḳāş ki anuñla ḳıl yolarlar, Türkīde çenbstere dirler ve çırāḳ maşasına **06** dirler. [t-y-l-e-ā-h-n] **Fetīle-āhenc:** Miṣlihu. **Fec:** Ergenlik didükleri ki yüzde ẓāhir olur. [r-t] **07 Fertec:** Aġız çevresi, Niʿmetī ḳavlince *Vesīle* ve Ḳaraḥiṣārī mażmūme bābında *nūm*la ferenc naḳl eylemiş. **08** [r-c-n] **Fercenc:** Naṣīb maʿnāsına. [r-ḫ] **Feraḫc:** Ve bi'l-kesr muṭlaḳā çepel, murdāra dirler. Peleşt **09** ü pelīst, fej ü feje maʿnāsına bu maʿnāya fetḥ-i *ḥā* ve sükūn-ı *rā* ve *cīm*-i ʿAcemīyiledür ve ġayet de çirkīn **10** zişt ṣūret Şems-i Faḫrīnüñ *rā*nuñ fetḥası ve *ḥā*nuñ sükūnıyıla yaḫc u naḫc ḳāfiyesinde getürüp **11** bu beytleri inşā eylemiş. **Naẓm:**

Rūz-ı peygār-ı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Maġz-ı düşmen be-gürz-i puḫc koned[970]
Tā koned bārgāh-ı o cārūb
12 Müje-i ḫ˘īş mühr-i naḫc koned[971]
Düşmen er ʿayb büved çi ʿaceb
ʿAceb ḫūbān-ı heme fereḫc koned[972]

13 [r-ḫ-n] **Ferḫenc:** Ṣūret-i zişt ü çirkīn, ḳabīḥ-avāz [r-ġ] **Ferġac:** Şarmaşıḳ. [r-ġ-n] **Fergenc:** Miṣlihu. **14** [r-ġ-e-n] **Ferġānc:** Üzüm bağı. [r-m-e-n] **Fermānc:** Aġaç yapraġı. [r-n] **Ferenc:** El ve ayaḳ çirki ve aġız **15** çevresi, bu maʿnāya fertec daḫı lüġatdür. [r-h-e-n] **Ferhānc:** Ol dikik ki yatururlar göklenür bir iken **16** iki olur, keserler bir āhir yire dikerler, ʿArabice ʿakīs dirler. [r-y-e-n] **Feryānc:** Miṣlihu. [r-h-b] **Ferhenc: 17** Edeb ü ʿaḳl u hüner. **Şems-i Faḫrī:**

Cemāl-i dünyā vü dīn-i ān ki dāred
ʿAṭā vü faż̈l-dār u rāy u ferhenc[973]

18 [r-h-e-n] **Ferhānc:** Miṣlihu. [-l-] **Felc:** Kilīd ve ḳapu ḥalḳası bu lüġat hem *ġayn*-ı muʿceme ve hem *fā* bābında ve hem **19** *ḳāf* bābında rivāyet olındı. **Beyt:**[974]

Çonān eymen şod ez-ʿadl-i to āfāḳ
Ki berkendend ez-derhā heme felc[975]

20 [-n-] **Fenc:** Niʿmetī ve nāz ve kirişme ve ṭarab. **Edāyī:**

---

[970] (Şeyh Ebu İshak'ın savaş gününde onun beynini gürzüyle yamyassı eder.
[971] (Onun divanının tozunu alırken, kendi kirpiklerine mühür koyar.)
[972] (Düşman onu ayıplıyprsa buna şaşılmamalı, çirkin olanlar güzelleri hep ayıplar.)
[973] (Dinin ve dünyanın yüzü Şeyh Ebu İshak ihsan, erdem, düşünce ve ilim sahibidir.)
[974] **Edāyī**. 16. (55a/18)
[975] (Senin adaletinin zamanında dünya öyle güvenli bir yer hâline geldi ki kapılardan bütün kilitleri söktüler.)

Kemān hemçü ebrū-yı ḫūbān be-fenc
Kemend-i ejdehāyī ser-ā-ser şikenc[976]

21 ve ḫātūn maʿnāsına. **Beyt:**[977]

Şāh çü bā-fenc be-ḫulvet nişest
Fenc gehī ceng zed ü gāh seng[978]

22 ve uçḳur yeri, cāy-ı şalvār-bend maʿnāsına ve debelik marażı ve beş, ḫams maʿnāsına. **23** Zebān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında tevāḫi vü tebādül vardur. Meṣelā zebān dirler zefān dirler. **24 ʿUnṣurī:**

Şaḥne-i iḥtisābeş er derre-i ḥad ne-yāftī
Zühre-i fenc şüye der-ʿıḳd dü-peyker āmedī[979]

Cāmiʿü'l-Fürs **25** ṣāḥibi ve enār dimiş. [-y-] **Feyc:** Peyk maʿnāsına. [y-h] **Feyhec:** Ḳadeḥ ve şarāb. **El-Fā'i'l-Meksūre: 26** [r-ḫ] **Firaḫc:** Zişt, çirkīn ṣūret, feṯḥ-i *fā*[980] *ile* feraḫc maʿnāsına. [r-e] **Ferāc:** Gīñ, ʿArabice raḥb ü vāsiʿ **27** maʿnāsına. [-n-] **Finc:** Ḫātūn maʿnāsına. **El-Fā'i'l-Mażmūme:** [r-n] **Fürenc:** Aġız çevresi feṯḥ-i **28** *fā* ile ve *nūn* yirine *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [-n-] **Fünc:** Debe dimekdür, ḫāyenüñ **29** ṣıfatı ve ahleng de ṣıfatı olur ve ḳuyruġı kesik eşek ve bir vilāyet adıdur. [v-z] **30 Fūzec:** Ābgāmenüñ māyesi fūẓe lafẓınuñ muʿarrebidür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** [-e-] **31 Ḳāc:** Dilim maʿnāsına yaʿnī kesik, pāre. [e-l] **Ḳālic:** Miṣlihu. [-b-] **Ḳabc:** Keklik ḳuşı, kebk lafẓınuñ muʿarrebidür.[981] 057b/01 [l-ġ-n] **Ḳalġanc:** Kilīd ve ḳapu ḥalḳası ġalc, felc maʿnāsına. [-n-] **Ḳanc:** Nāz u ġanc maʿnāsına ve debe ki ḫāyesi **02** şişer. [n-v] **Ḳannūc:** Hind pādişāhınuñ kürsī-i salṭanatı olan şehrinüñ adıdur. **Esedī:**

03
Toyī şāh-ı Ḳannūc u rāy-ı berīn
Ze-Hindūstān tā-be-deryā-yı Çīn[982]

Ve cāhil maʿnāsına. **04 El-Ḳāfi'l-Maẓmūme:** [-v-] **Ḳūc:** Erkek ḳoyun, Türkīde de şāyiʿdür. Ġūc da dirler, *kebş* maʿnāsına **05** ve cāhil ve nā-dān olan kimesne. [v-l-n] **Ḳūlunc:** Meşhūr marażdur, ṣovuḳdan ḥāsıl olur. **06** [v-n] **Ḳūnc:** Belemuṭ ve aluç didükleri yimiş. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa:** [e-b-l-y] **07 Kābilīc:** Ṣırça barmaḳ, ḫınṣır maʿnāsına. Şems-i Faḫrī naḳlince **Beyt:**

---

[976] (Güzellerin kaşları yay gibi naz eder, ejderhaya baştan başa eziyet eden bir kırbaç gibidir.)
[977] **Unsūrī.** 16. (55a/20)
[978] (Padişah eşiyle birlikte baş başa kaldığında, hatunu bazen savaş yaptı bazen de kayaya vurdu.)
[979] (Yargılamanın zor olduğu, sınırların ötesinde olan bir hesap var; Zühre'nin nazı görüldüğünde, iki yüz birbirine bağlanır.)
[980] Feṯḥ-i *kāf*ile. 3. (62a/25)
[981] --. 16. (55a/31)
[982] (Sen Hindistan'dan Çin denizine kadar Kannuc padişahı olan yüce racasın.)

Çün b'istiḫḳāḳ-ı şāhī īn memālik z'ān o-st

08 Ḫātem-i mülk-i Süleymān dāred ender-kābilīc[983]

Kālūc daḫı dirler. 09 Esedī ayaġuñ şırça barmaġına taḫṣīṣ eyledi. **Ascedī:**

Pül be-kefş ender be-keffet ü ābile şod kābilīc

10 Ez-besī ġamhā nüvişte ġamilek serhā-yı mā[984]

Ve bir zenbīldür ki evüñ ortasına 11 aṣaḳorlar. Tā fāḫte vü gügerçin gibi anda gelüp yavrı çıḳara ve istiʿāre ṭarīḳiyle 12 her ḳuşuñ yuvasına daḫı dirler. [-e-] **Kāc:** *Cīm*-i ʿArabīyile çam aġacı ve kāşkī dimek olur, *leyti.* 13 **Ḫāfıẓ:**

Fütāde der-ser-i Ḫāfıẓ hevāy çün to şehī

Kemīne bende-i ḫāk-i reh-i to buved kāc[985]

14 **Ḫayrī**, der-menḳabet-i Ḥażret-i ʿAlī Keremu'llāhu vechehu. **Beyt:**

Revāne kerd ez-derīm ü ḫūn-ı hezārān-sāl

15 Çü zed be-gerden-i ʿifrīt dest-i to yek kāc[986]

Ḳāç: *Cīm*-i ʿAcemīyile sille ki bir kimesnenüñ 16 eñsesine ururlar. **ʿUnṣurī:**

Merd-rā kerd gerden ü ser ü püşt

Kūfte ser-be-ser be-kāç ü be-muşt[987]

17 Şems-i Faḫrī bu iki lüġati bu bābdan naḳl eyledi. *Cīm*-i ʿArabīyile ve *cīm*-i ʿAcemīyile ve hem bir aġaç adıdur 18 meşhūr didi ve bu ebyātı inşā eyledi. **Naẓm:**

Z'intiḳām-ı Şeyḫ Ebū İsḥaḳ reft

19 Ez-cihān ẓulm ü taʿaddī ḫorde kāc

Ez-tef-i miḥnet dil-i bed-ḫᵛāh-ı o

Şāḫ şāḫ āmed besān şāḫ-ı kāç[988]

20 Şehriyārī mülk-baḫşī hemçü o

Kāç būdī der-heme āfāḳ kāç[989]

Bu maʿnāya[990] 21 āḫiri *şīn*ile daḫı mervīdür, lüġatdür. [e-ḫ] **Kāḫic:** Kir ve pas ve leke

---

983 (Padişahın adalet dağıtması sayesinde her ülkenin serçe parmağında Hz. Süleyman mülkünün yüzüğü takılıdır.)

984 (Ayak ayakkabı içinde yarıldı, serçe parmağı nasır tuttu. Bunca gam yüzünden bizim alın yazımız da böyle yazılmış.)

985 (Hafız'ın başına senin gibi bir padişahın aşkı düştü. Keşke senin toprağının değersiz bir kölesi olsaydı.)

986 (Binlerce yılın kanından geçerek kapımdan içeri girdi, senin elindeki tek bir ağaçla İfrit'in boynuna vurdu.)

987 (Adamın başına, boynuna, sırtına tekme ve tokatla vurup baştan başa onu ezdi.)

988 (Zulüm ve eziyet Şeyh Ebu İshak'ın intikam alması sayesinde tokat yiyip dünyadan gitti. Onun düşmanının gönlü, sıkıntının yanışıyla abanoz dalı gibi paramparça oldu.)

989 (Bir hükümdar bir mülk bahşeder gibi, bütün ufuklara ağaçlar koyup onlarla donattı.)

990 --. 16. (55b/21)

maʿnāsına. [e-ḫ-n] **Kāḫinc:** Sülük **22** ʿalaḳ maʿnāsına. [e-k-n] **Kākunec**[991]**:** Ḳinbil otı didükleri ki it üzüminüñ envāʿındandur. Ṭabbāḫlar anuñla **23** āş boyarlar, cereb görinsün içün. Nārencī çiçegi olur, bir daḫı vardur bu cinsden **24** ṭabībler Ḳinbīl-i Ṭāʾifī dirler. Bu anuñ ġayrıdur, kākune daḫı dirler. [e-l-v] **Kālūc:** Ṣırça barmaḳ, **25** kābilīc maʿnāsına. [e-v-n] **Kāvenc:** şeyn-i ḫıyār, bā-direng maʿnāsına ve tāze ḫıyār ve sāʾīr sebze **26** ve et kāviḫek ve kāvīçek daḫı dirler, lüġatdür. [-b-] **Kebec:** Eñegi altı şişmiş ṭavar ve küçük eşek, **27** ḥimār-ı ṣaġīr maʿnāsına ve ḳuyruġı kesilmiş eşek, Ḥalīmī bu maʿnālara sükūn-ı *yā* ile taṣḥīḥ eylemiş **28** ve bāġçe ve behre ve aḥmaḳ ve muʿcib maʿnāsına. [b-y-k] **Kebīkec:** Dügün çiçegi didükleri ki ṣarı olur, **29** kebīke de dirler. **Kec:** Buzcılar buz-ḫāneye buz çekdükleri ḳullāb ve behre, naṣīb maʿnāsına ve aḥmaḳ ve muʿcib **30** olan kimesne ve kireç, nevre maʿnāsına ve egri, *kej* maʿnāsına. [c-k] **Keckec:** Ḫurd murd maʿnāsına. [c-m] **Kec mec: 31** Egri bügri dimek olur. **Beyt:**

Çonīn ki sālik-i o mī-nihed ḳadem kec mec
Hezār merḥale efzūn buved ez-o tā-ḥac[992]

058a/01 [-ḫ-] **Keḫac:** Süpürge otı ve ḳara boya, zāc maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ber-ruḫ-ı düşmeneş ki çün māzū-st
02 Heybet-i şāh-kār keḫac koned[993]

Laḫc daḫı dirler, bu lüġat hem *kāfi*le hem *lāmi*le ve hem *nūni*le **03** mervīdür. [r-n] **Kernec:** Niʿmetī südlü birinc dirler dimiş. [z-m-e-z] **Kezmāzec:** Yılġun ḳozaġı, kernāzek **04** lafẓınuñ muʿarrebidür. [-ş-] **Keşec:** Bir nevʿ otdur, baʿżı yirde[994] merīd dirler ve bir cins ḫurde mantardur. **05** [ş-n] **Keşnic:** Türkīde kesr-i *kāfi*le keşnīc didükleri keşnīz daḫı dirler. ʿArab *küsberehe yānise* dir **06** ve ḳatı uvaḳ maʿnāsına. [-f-] **Kefc:** Kebce. [-l-] **Kelc:** *Kāf*-ı ʿArabīyile kemtere sepedi ki ḥammāmcılar anuñla kemṣere **07** ṭaşırlar. **Ṭayān:**

Ṣad-kelc pür ez-kūh-ı ʿaṭā kerd ber-ān rīş
Güftem ki ber-ān rīş ki der-ḫˇāce hemīşāned[995]

08 ve pilān maʿnāsına bu maʿnāya kesr-i *kāfi*le de mervīdür. [-l-] **Gelc:** Ve bi'ż-żamm *kāf*-ı ʿAcemīyile büklüm, şiken **09** ü şikenc maʿnāsına. **Şākir-i Buḫārī:**

Ferī z'ān zülf-i müşgīneş çü zencīr

---

991 -. 16. (55b/22)
992 (O yolda adımlarını eğri büğrü atmazdı, hacca kadar o yolda yüzlerce aşamaya yükseldi.)
993 (Padişahın görkemi, düşmanın mazı otu gibi olan yüzüne kara boya etkisi yapar.)
994 yirlerde. 3. (63a/12)
995 (O sakal sahibinin bağışla dolu dağından yüzlerce sepet çıktı, ben de dedim ki "O sakal ancak, hocaya ait olabilir.")

Fütāde ṣad-hezārān gelc-ber-gelc[996]

10 [l-ḫ] **Kelaḫc:** Elde ve ayaḳda ve bedende ve ḳaftānda olan kir ve pas, feṯḥ-i *lām*, sükūn-ı *ḫā* ile ferḥac ü puḥac ḳāfiyesinde. 11 **ʿAmmāre:**

Kende vü bī-ḳıymet ü dūn u ḥaḳīr
Rīş pür ez-kūh u heme ten-i kelaḫc[997]

[l-k-l-e-n] **Kelkelānic:** 12 Bir Hindī maʿcūndur ki sidügi ṭutılana ve miʿde aġrısına nāfiʿi vü müfīddür. [l-v] **Kelūc:** Tennūrdan 13 küle düşen etmek, bu maʿnāya ẓammla da mervīdür ve küf, pās. **Laṭīfī:**

Her ki-rā ḫışm kerd şod meflūc
14 Mānde muḥtāc kühenhā vü kelūc[998]

Ve tūre ki ʿavratlar boyunlarına ve başlarına ṣararlar ve abādana da nezkeb 15 maʿnāsına naḳl olındı. [n-e] **Kenāc:** Ṭanışıḳ, meşveret maʿnāsına kenkāc da dirler. [-n-] **Kenc:** *Kāf*-ı 16 ʿArabīyile ḫorṭūm ve kiçi barmaġı kesilmiş ayaḳ ve depmek, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi oġlancuḳlar ḳorḳutmaġiçün 17 düzilen ṣūret, ʿArabice *fārūġ* dimiş. [-n-] **Genc:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḫazīne ve defīne maʿnāsına, 18 gencūr u gencīne daḫı dirler, lüġatdür. [n-c-k-e] **Kencegāc:**[999] Ṭanışıḳ, meşveret maʿnāsına. [n-k-e] **Kenkāc:** 19 Miṣlihü. [-v-] **Kevec:** Yaya ḥarāmī, dozd-ı piyāde maʿnāsına. [v-y] **Kevīc:** Ölçek, *faḳīz* maʿnāsına. [-h-] **Kehec:** Aluç 20 yimişi ve biryedim yimişi ve çilek didükleri yimiş. [h-n] **Kehenc:** Miṣlihu. [-y-] **Keyec:** Aḥmaḳ ki kendüyi ögüp medḥ 21 ider, ḫod-fürūş maʿnāsına. [y-k] **Keykec:** Ṣu kerdemesi. [y-k-y] **Keykīc:** Miṣlihu. [y-h] **Keyhec:** Aluç ve biryedim 22 ve çilek didükleri yeşmiş ki ṭaġ mīvelerindendür. [y-hh-y] **Keyhīc:** Miṣlihu. *Hā* ile *yā* mā-beyninde tesābuḳ vardur. 23 **El-Kāfī'l-Meksūre:** [-b-] **Kibc:** Sükūn-ı *bā* ile ayru ayru dimek olur, tefārīḳ maʿnāsına. 24 Sükūn-ı *bā* Hindūşāh-ı Naḫcüvānī bu vechile taṣḥīḥ eylemişdür. **Rūdekī:**

Be-cümle ḫˇāhem yek māhe ez-to būse şehā
25 Be-kibc kibc ne-ḫˇāhem ki kām-ı men be-dehī[1000]

Ve baʿżı aṣḥāb-ı lüġat *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı 26 teheccīdür. Hīç ü pīç veznine taṣḥīḥ eylediler. [b-y-k] **Kibīkec:** Su kerdemesi. **Kic:** Depmek *kāf*-ı ʿArabīyile 27 *kenc* maʿnāsına. [-r-] **Girc:** *Kāf*-ı ʿAcemī ve kesr-i *rā* ile bir pāre ki bir nesneden keserler,

---

[996] (Onun güzel kokulu saçı bir zincir gibi parladı ve yüz binlerce kıvrımına (âşıkları) düşürdü.)
[997] (Kokmuş, değersiz, alçak ve hakir. Sakalı pislikle dolu, bütün bedeni kirli.)
[998] (Her kim onun gazabına maruz kaldıysa sakatlandı, küle düşen ekmek ve yaşlılar gibi muhtaç kaldı.)
[999] *Kāf*-ı ṣānī ʿAcemīdür. 3. (63a/27)
[1000] (Ey güzeller şahı! Senden bir aylık öpücüğün hepsini istiyorum. İstediğimi azar azar vermeni istemiyorum!)

ʿArabice ḳuvāre **28** dirler. Meşelā ḳavun dilimine girc-i ḫarbüze dirler ve yaḳa oyundısına girc-i girībān dirler. **29** [r-d-e-p-y] **Girde-pīç:** Çevre almaḳ maʿnāsına ve ṭolanmaḳ maʿnāsına da istiʿmāl olınur ve aşçılar **30** otınuñ toḫımı. [r-n] **Girenc:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yaḳa oyundısı, girc maʿnāsına ve buruşuḳ ve gażabnāk **31** maʿnāsına ve çörek otı, şūnīz maʿnāsına ve birinc maʿnāsına da gelür, zīrā ki *kāf*ıla *bā* arasında 058b/01 tevāḫi ve tebādül vardur. Penceşk ü genceşk gibi dimiş, Niʿmetī bu maʿnāya ẓamm-ı *kāf*ile taṣḥīḥ eylemiş. **02** [r-y] **Girīc:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile girc ü kerbic maʿnāsına ki bir pāreyi bir nesneden keserler, Ḳaraḥiṣārī, ve evden **03** bölme, kiçirek örtmeye daḫı dirler dimiş. **Senāyī:**

Heme ʿālem serāy-ı būstān-est
04 Īn girīḫt be-terz-i zindān-est[1001]

[-l-] **Gilc:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile pālān, feṯḥ-i *kāf*ile gelc ve aḥmaḳ ve muʿcib maʿnāsına. **Laṭīfī:**

05 Bed-ḫˇāh-ı to bīnemeş hemīşe
Muḥtāc u ḳarīn gilc ü ʿanīşe[1002]

Bu lüġat *ġayn*-ı muʿceme bābında daḫı naḳl **06** olındı. Zīrā *kāf*-ı ʿAcemīyile *ġayn*-ı muʿceme arasında tebadül ü tevāḫī vardur. [n-k-e] **Kinkāc:** Aḥmaḳ **07** ve sergeşte ve muʿcib ve ḥod-fürūş maʿnāsına. Ḳaraḥiṣārī ḳavlince. [-y-] **Gīc:** Miṣlihu. Ḥod-bīn ü aḥmaḳ **08** ve ser-gerdān. **Şems-i F.:**

Ey felek bā-rifʿat ü taʿẓīm-i to çün ḫāk-best
V'ey ḥıred bā-dāniş ü tedbīr-i to maʿtūh u gīc[1003]

09 ve küçük eşek ve boġazı şiş ṭavar maʿnāsına dimiş. Niʿmetī bu lüġat **10** hem *bā* ile ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür. Hem *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [y-r-n] **Gīrenc:** Ġażabnāk **11** maʿnāsına. **Ẕevḳī:**

Ey be-kūpāl-i girān kūfte pīlān-rā püşt
Çün gīrencī ki fürū kūfte bāşed be-cevāz[1004]

12 Aġaçdan sarımsaḳ dögecine dirler. [y-k-y] **Kīkīc:** Ṣu kerdemesi ve ışırġan dikeni toḫımı. **13 El-Kāfi'l-Mażmūme:** [-p-] **Güpec:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile naṣīb ve bay, ġanī maʿnāsına. **Küc:** Ḫord ve geyik **14** derisine de dirler, püst-ı āhū maʿnāsına. [c-k] **Küc**

[1001] (Bütün dünya ev ve bahçeyle doluyken senin bana ayırdığın bu oda zindandan da beter.)
[1002] (Seni daima kötü niyetli görüyorum, ihtiyacın olan soylu ve kaba olanı ince bir çizgiyle ayırmaktır.)
[1003] (Ey saygınlığı ve itibarı karşısında feleğin toprak gibi alçakta kaldığı padişah! Ey bilgisi ve tedbiri karşısında aklın ayıplı ve ahmak kaldığı padişah!)
[1004] (Ey fillerin sırtlarını ağır gürzlerle ezen, gazabın için bir cevaz istiyorsun.)

küc: Ḫord ḫord[1005] dimekdür. [-n-] **Gürenc:** *Kāf*-ı **15** ʿAcemīyile birinc maʿnāsna ve südli birinc ve çörek otı ve yaşamış ṭoġan ve atmaca birinc ve çörek **16** otı maʿnāsına, baʿżılar meksūre bābında getürmişlerdür. *Bā* ile *kāf*-ı ʿAcemī arasında tebādül **17** ü tevāḫi vardur dimişler, penceşk ü genceşk gibi. [s-t] **Küstec:** Aç, güsne ve gürisne **18** maʿnāsına gūyā güsne lafẓınuñ muʿarrebidür. [-s-] **Küssec:** Zünnār ki kāfirlere maḫṣūṣ bir ḳuşaḳdur. **19** On iki yirde ʿuḳdesi olur, eger anı Müslümānlar ḳuşansa küfrine ḥükm olınur. Ḳaraḥiṣārī **20** küstec yazmış, *Vesīle* ṣāḥibi küstīc yazmış. [s-t-y] **Küstīc:** Zünnār küstī lafẓınuñ muʿarrebidür. **21** Şems-i Faḫrī *Miʿyār-i Cemālī*de kestī lafẓını *şīn*-i muʿceme ile rivāyet eyledi. [ş-t-y] **Küştīc:** Miṣlihu, Zünnār.[1006] **22** [-l-] **Gülc:** Şiken ve çīn maʿnāsına, *kāf-ı ʿAcemī* ve sükūn-ı *lām*la feṯḥ-i *kāf*ile de naḳl olındı. [l-v] **Külūc:** **23** Tennūrdan küle düşmüş etmek, feṯḥ-i *kāf*ile kelūc ve ṣırça barmaḳ maʿnāsına ve bir nevʿ etmekdür ki **24** kelīce ve kete daḫı dirler ve bir kimesneye göz itmek. [m-e] **Gümāc:** Boġaça didükleri ekmek ve gömec **25** maʿnāsına, ʿArab ḫabzü'l-melle dir. **Beyt:**

Germ-ḫuşk-est mizāc-ı nān-ı gümāc
Nāfiʿ-i merdümān renc-keş-est[1007]

26 [-n-] **Künc:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bucaḳ, kūşe maʿnāsına ve ṭar ṣoḳaḳ. [-n-] **Günc:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile güz ki **27** gögsi içeri[1008] gider ve arḳası ṭomalur çıḳar, ol arḳanuñ adıdur ve ehlinüñ ṣıfatı olur. **28** Güz, püşt maʿnāsına, ʿArab *aḫdab* dir. **Beyt:**

Rīş-i gāvī ki günc peymāyed
Günc-veş geşte ʿömr fersāyed[1009]

29 [n-c-ş-n] **Künc-şünc:** Naḳab u ḥufre ve zīr-i zemīn ve dīvār delügi. [n-c-l-n] **Künc-lünc:** Ḫurd murd **30** maʿnāsına. [t-d-r-v] **Künderūc:** Ḳovan ki arı içinde bal cemʿ eyler, kündrūz daḫı dirler. [n-d-ş-p-y] **31** **Kündiş-pīç:** Ol aġaçdur ki ḥallāclar anuñla güle dirler, ʿArabca müliffe dirler, kündiş daḫı dirler.[1010] 059a/01 [n-d-e-p-y] **Künde-pīç:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi deveci ṭulubı ve ṭulup ṣaracaḳ **02** ve Kedder aġacı neverde maʿnāsına naḳl eylemiş, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ol aġaçdur ki ḥallāclar **03** anuñla küledirler dimiş dūlāb ṣaracaḳ ve deveci dūlābı. [n-k-e] **Künkāc:** Ṭanışıḳ, meşveret **04** maʿnāsına, feṯḥ-i *kāf*ile kenkāc, kenckāc, kenāc daḫı rivāyet olınmışdur. [-

[1005] ḫord mord. 3. (63b/27), 16. (56b/20)
[1006] -. 16. (56b/27)
[1007] (Gömeç ekmeğinin yumuşak ve kuru bir doğası vardır, çile çeken insanlara faydalıdır.)
[1008] içerü. 3. (64a/12)
[1009] --. 16. (57a/04)
[1010] --. 16. (57a/05)

v-] **Kūc:** Bayḳūş 05 didükleri ḳuş, ʿArab *būm* dir, *şeʾmet* ile meşhūrdur. **Şems-i F.:**

Er Hümā ez-naẕar-ı himmet-i o dūr üfted

06 Şūm-ı vīrāne-nişīn kerd ü mānende-i kūc[1011]

Ve ḥarāmī, rāh-zen maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

07 Ender ān nāḥiyet be-maʿden-i kūç

Dozd ki sāḫtend kūc u Belūc[1012]

Ve çırlaḳ ve çuluḳ ḳuşı 08 ve rıḥlet maʿnāsına. **Beyt:**

Derāy sırr ḫāst ez-kūc-gāh

Ser-āheng-i leşker ber-āmed be-rāh[1013]

09 Firdevsī:

Sipāhī ze-gerdān-ı kūc Belūc

Sekālīde ceng ü ber-āverde ġūc [1014]

Ve Ḫʷārezm lüġatinde 10 meded-i pādişāha dirler. [v-c-b-l-v] **Kūc Belūc:** Yaban ādemlerinden bir ṣınıfdur ve muṭlaḳa ḥarāmī maʿnāsına. 11 [ş-t-ā-h-n] **Kūşt āhenc:** Yaḫnī-keş didükleri demirden çengāl ki ʿArabca menāl dirler. 12 [v-k-e-n] **Kūkānc:** Māverāʾün-nehr vilāyetinde bir şehr adıdur, Kāt şehrine ḳarīb. [v-l-e] **Gūlāc:** 13 Bir nevʿ ḥalvādur, nişāstadan yufḳacık varaḳlar iderler, anı gülāb ü misk ile ḳat 14 ḳat döşerler ve şeker ile bādāmı dögüp ḳarışdurup arasına bile ḳorlar gūlānc, lā-ber-lā 15 daḫı dirler, bu diyārda güllāc dirler. [v-l-e-n] **Gūlānic:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Ze-ḫʷān-ı niʿmet avāz-ı çār pehlū şod

16 Ze-bes ki ḫord mürebbā vü ḳaliyye ü gūlāc[1015]

[v-l-ḥ-e] **Gūl-ḥāc:** Yayan ḥācī. [v-l-c] **Gūl-ḥacc:** Miṣlihu, ve ḥacc 17 erkānın bilmeyen ḥācīya dirler. [v-l-n] **Kūlinc:** Ḳūlunç zaḥmeti, el-ʿiyāẕu bi'llāh. [v-h] **Gūvhec:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 18 aluç didükleri ṭaġ yimişi, ʿArab *zuʿrūr* dir ve biryedim ve çilek didükleri feṭḥ-i *kāfi*le kehc ü kehnec 19 dirler. [v-h-n] **Gūvhenc:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu ve it burnı erügi ve igde yimişi. [h-n] **Gühenc:** Miṣlihu, 20 gühenc lafẓından muḫaffefdür. [-h-] **Gehc:** Miṣlihu. Güveenc lafẓından taḫfīf olınmış. **Nevʿ-i Evvelehu 21 El-Lāmi'l-Meftūḥa:** [b-n] **Lebenc:** Bir nevʿ aġaçdur çenār aġacına beñzer, lebec daḫı naḳl olınmış 22 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *lām*dan ṣoñra *bā* ile ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür ve *ḫā*ʾ-i

---

[1011] (Eğer Hüma kuşu onun himmet bakışından uzak düşerse, baykuş orada kalır ve viraneye oturup uğursuz yapar.)
[1012] (Kuç ve Beluç taifesi, maden olan o nahiyeyi hırsız yatağı yaptılar.)
[1013] (Sırrın çanı çulluk kuşunun yuvasındadır, askerin sesi ise yoldan geliyor.)
[1014] (Ordu, Kuç ve Beluç taifesi gibi, koçlar gibi savaş getirmek istiyordu.)
[1015] (İştah onun nimet sofrasından o kadar çok reçel, kavurma ve güllaç yedi ki şişmanladı.)

muʿceme ile rivāyet eylemiş. 23 [e-v-y] **Lāvīc:** Lisān-ı Pehlevīde sīl şuyına dirler. **Lec:** Ayaġla depmek, leked maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

24 Ger kīne keşed rāy vāy ez-encüm-i eflāk
Derhem şikend ṭārem eflāk be-yek lec[1016]

Ve aġız içi 25 ve şūm maʿnāsına da gelür, baʿżılar şūm maʿnāsını ẓammıla getürmişler. [-c-] **Lecec:** Ḳara ḳarġa, zāġ-ı siyāh maʿnāsına. 26 [-ḫ-] **Laḫc:** Ḳara boya ve süpürge otı, feṭḥ-i *kāfi*le kaḫc maʿnāsına bu lüġat *kāfi*le ve *lāmi*le mervīdür, ve zāc u ḳovan 27 otına daḫı dirler. [-j-] **Lejc:** Şaşı, aḥvel maʿnāsına, *zāʾ*-i ʿArabīyile ve *zāʾ*-i ʿAcemīyile mervīdür, żamm-ı *lāmi*le lüjc 28 daḫı dirler. [-f-] **Lüfc:** Göz çapaġı ve burun sümügi ve çirkīn ve ġalīẓ ṭuṭaḳ ve deve ṭuṭaġı 29 ve bir kişi ġażabını aşaġa ḳomaġa dir. [-n-] **Lenc:** Uyan, licām maʿnāsına ve yañaḳ, ʿiẕār gibi 30 bir nesneyi yirden ṭaşra çekmek lencān maʿnāsına ve ġażaba gelmek. **Firdevsī:**

Ḫurūşān ze-zāʾil hemī reft Zāl
31 Firūhişte lenc ü berāverde yāl[1017]

El-Lāmi'l-Meksūre: [*] **Lic:** Depmek 059b/01 leked maʿnāsına ve aġız içi, feṭḥ-i *kāfi*le lec maʿnāsına Hindūşāh-ı Naḫcüvānī kesr-i *lāmi*le taṣḥīḥ eyledi, maʿāric 02 ḳāfiyesinde īrād eyledi, ammā *Miʿyār-ı Cemālī*de üslūbından añlanur ki kesrile olmaya, zīrā ki ġāric 03 lafẓını bunuñ emṡālinde efrāz eyledi. **El-Lāmi'l-Mażmūme:** [-h-] **Lüc:** Şūm maʿnāsına. [-n-] **Lünc:** Avurduñ 04 ṭaş yanı ve muṭlaḳ avurd ve bir nesneyi bir yirden ṭaşra çıḳarmaḳ bu maʿnāya feṭḥ-i *lāmi*le de 05 mervīdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi çamur maʿnāsına da naḳl eylemiş. [-v-] **Lūc:** Şaşı, lezc maʿnāsına. **Şems-i F:**

06 Her ki der-mülk be-şāhīş ne-yektā bīned
Buved ez-kūrī ān bed-niger lūc-be-lūc

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi 07 bayḳuş maʿnāsına da naḳl eylemiş. **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa:** 08 [-e-] **Māc:** *Cīm*-i ʿArabīyile pūte ve nişān ve omaç aşı. **Māç:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳancıḳ, it, seg-i māde maʿnāsına 09 māçān daḫı dirler. [e-l] **Mālic:** Sürgi ki cüllāhlaruñ ot kökünden iplik şırcaḳlarına dirler 10 ve başmaḳcılaruñ ve ġayrılaruñ līfi ve muṭlaḳā lif maʿnāsına ve yapucılaruñ maṣīrīsi ve mālası ki 11 anuñla dīvār şıvarlar māla lafẓınuñ muʿarrebidür. [e-h-y-z-h-r] **Māhī-zehrec:** Ṣıġır ḳuyruġı māhī-zehr 12 maʿnāsına. **Mec:** Ūstādü'ş-şiʿr Rūdekīnüñ rāvīsi adıdur. **Şems-i Faḫrī:**

Tā midḥat-i o ḫˇāndī vü güftī ze-şeref

[1016] (Düşüncesi gökteki yıldızlardan intikam almak istese göğün çatısını bir tekmeyle kırması işten bile değildir.)
[1017] (Zal'in ortadan kalkıp gitmesiyle coşkuya gelerek boyna dizgini geçirdi.)

Üstād-ı suḫan Rūdekī ve rāvī-i o Mec[1018]

[d-n] **Medenc:** Kilīd dendānesi medeng maʿnāsına. [-z-] **Mezc:** Ṣınur, mezr maʿnāsına, iḳlīmde istiʿmāl olınur. **Şems-i Faḫrī:**

Ze-mihreş mebādā tehī hīç dil
Ze-fermāneş ḫālī mebādā īç mezc[1019]

ve bāġ u bostān evleklerinde daḫı istiʿmāl olınur ve her ġaẕār-ı çemen ve otıracaḳ maḥal. [-v-] **Mevc:** Deñiz çalḳantısı. [y-p-ḫ-t] **Mey-pūḫtec:** Ḳaynamış şarāb, mey-puḫte dimek olur. [y-f-ḫ-t] **Mey-fuḫte:** Miṣlihu, mey-fuḫte lafẓınuñ muʿarrebidür. **El-Mīmi'l-Meksūre:** [z-e] **Mizāc:** Terkīb-i insān, ḥayvānī. [h-r-e] **Mihrāc:** Bi'l-fetḥ ve'l-kesr aʿlām-ı ricāldendür. Ḥuṣūṣā bir saḫāvet ü şecāʿat u ʿazimet ü ḳudret ile meşhūr Şām pādişāhınuñ adıdur. **Ḫayrī:**

Direfş-i ḫayl-i Ferīdūn ber-ḳat ez-sūy-ı zeng
Keşīd rāʾyet-i Cemşīd şām çün Mihrāc[1020]

El-Mīmi'l-Maẕmūme: [-n-] **Münc:** Arı, zenbūr maʿnāsına[1021], ʿArabīde debr ü naḫl, bal arusına dirler.[1022] **Beyt:**

Pāy-dārī kon be-cāyet pīl-vār
Ver ne be-girīzī ze-münc icfīl-vār[1023]

[v-r] **Mūrec:** Ḳarınca, neml maʿnāsına ġayrı adları kebt lafẓında mesṭūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa.** [-e-] **Nāc:** Çam aġacı nāj daḫı dirler, lüġatdür ve serv aġacına da dirler. **Ḫayrī:**

Ze-kūh tāk dihed her ṣabāḥ lāle vü gül
Be-bāġ tā ki buved sāye-i ṣanavber ü nāc[1024]

[e-r-n] **Nārenc:** Turunc, nāreng lafẓınuñ muʿarrebidür. [e-s-n] **Nāsenc:** Altun ve gümiş ve ḥarīrden ṭoḳınmış aġır bahālu ḳumāş ve cennet ḥarīrlerinden bir ḳumāşdur. [b-h-r] **Nebehrec:** Nebehre lafẓınuñ muʿarrebīdür. Geçmez aḳçe ve sāʾīr metāʿ, nāsere maʿnāsına. **Beyt:**

Ḳalb-i nebehrec ü zer-i ḫāliṣ be-yek behā-st
Naḳḳād-ı faẓl-rā ze-meḥekk-i ḫıred çi sūd[1025]

[1018] (Onun övgüsünü söyledin ve onu şerefle andın: O şiir ustası Rudekî'dir ve rivayetçisi de Mec'dir.)
[1019] (Gönül hiçbir zaman sevgisinden eksik olmasın! Hiçbir sınır onun buyruğundan uzak kalmasın.)
[1020] (Feridun'un ordusunun sancağı Zeng tarafına doğru ilerledi, Cemşid de doğuya doğru sancağını çekti.)
[1021] Naḫl maʿnāsına. 16. (57b/31)
[1022] --. 16. (57b/31)
[1023] (Yerinde bir fil gibi sağlam dur, ve arıdan kaçan korkak gibi davranma.)
[1024] (Rüzgâr her sabah dağdan lale ve gül kokusunu getirir; o, bağdaki sanavber ve çam ağacının gölgesinde bulunur.)

[-ḫ-] **Naḫc: 29** Vilāyet-i Fārsda bir nevʿ iri otdur andan süpürge iderler ve yaḳarlar. **Şems-i Faḫrī:**

Tā koned bār-gāh-ı o cārūb
30 Müje-i ḫˇīş be-her naḫc koned[1026]

Ve yılġun aġacı ve zāc-ı siyāh ki andan mürekkeb **31** düzerler ve ḳara boyarlar. **Şems-i F.:**

Ber-ruḫ-ı düşmeneş ki çün māzū-st
Heybet-i şāh-kār-ı naḫc koned[1027]

060a/01 Ḳaraḥişārī ve renghā-yı sepīd dimiş. [z-ḫ-f] **Nezḫufc:** Uyḳuda aġır başmaḳ, kābūs maʿnāsına **02** ve şıġır dili ve ṭudaġı. [z-ḫ-f-n] **Nezhufenc:** Miṣlihu, aġır başmaḳ. [z-y] **Nezīc:** Yidek ki pādişāhlar ve begler **03** ve ulular öñince yiderler, cenīb maʿnāsına. [s-k-n] **Neskenc:** Bi's-*sīn*'l-mühmele, çimdik. [s-y] **Nesīc: 04** Ḫod-bīn ü ser-geşte ve aḥmaḳ. [ş-k-n] **Neşkenc:** Bi'ş-*şīn*'l-muʿceme çimdik, neskenc maʿnāsına. [-f-] **Nefc: 05** Şol kimesneye dirler ki söylerken aġzından tükrügi ṣaçılur. **Şems-i F.:**

Sebük mī-reft ü ḫūn ez-dīde mī-rīḫt
06 Çonān k'āb ez-dehen vaḳt-i suḫan-nefc[1028]

[-m-] **Nemc:** Çi didükleri ki ṣabāḥ vaḳtinde **07** gökden yaġar, nem ve şebnem de dirler, ʿArab *nedey* dir. **Şems-i F.:**

Be-dān resīd eyādī-i Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
08 Ki çeşm ebr buved dāʾīm ez-ḥayā ber-nemc

Ve süpürge otı ve ḳoġa otı didükleri. [m-y] **Nemīc:** Enmūzec **09** ve nümüne maʿnāsına. **En-Nūni'l-Meksūre:** [y-r] **Nīrec:** Ṣolmış nesne, pejmürde maʿnāsına ve ḥīle. **10** [y-r-n] **Nīrenc:** Mekr ü ḥīle vü dāstān u ġarāyim-ḫˇān, ġālibā nīreng lafẓınuñ muʿarrebidür. **Rūdekī:**

11 Mihr me-fiken ber-īn serāy-ı sipenc
K'īn cihān pāk-bāzī vü nīrenc[1029]

En-Nūni'l-Maẓmūme: [-v-] **Nūc: 12** Çam aġacı, nūj maʿnāsına. [m-v-ẕ] **Nümūzec:** Enmūẕec lafẓından muḫaffefdür, nümüne maʿnāsına. **13 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 14** [e-r-n] **Vārenc:** Dirsek, mirfaḳ maʿnāsına, birinc ḳāfiyesinde müstaʿmeldür.

[1025] (Geçerliği olmayan bir kalp ve halis bir altın aynı fiyattadır, bilgelik terazisinde fazlı eleştiren için ne fark vardır?)
[1026] (Güneş onun sarayını süpürmek için kirpiğini süpürge otu yapar.)
[1027] (Padişahın görkemi, düşmanın mazı otu gibi olan yüzüne kara boya etkisi yapar.)
[1028] Pek hızlı gidiyor, konuşurken ağızdan saçılan tükürük gibi gözünden kanlı yaş dökülüyordu.)
[1029] --. 16. (58a/22)

Niʿmetī āverde ʿavrat, 15 ḳābile maʿnāsına da naḳl eylemiş, bu maʿnāya sāʾīr esāmīsi bārāc lafẓında meẕkūrdur. [e-r-y] **Vārīc:** 16 *Rāʾ*-i mühmele ile üzüm şapı ve üzüm çubuġı, kerm maʿnāsına ve üzümi yanmış bāġ ve ḳābile üzüm 17 ve baʿżılar degekde üzüm biten yir dimişler. **Şems-i Faḫrī:**

Be-nām-ı ḫusrev eger tāk-ı rez nişāned merd
18 Be-cāy-ı ḫūşe heme laʿl āred ez-vārīc[1030]

Bu lüġat *dāl* ile daḫı mervīdür. [e-j-y] **Vājīc:** *Zāʾ*-i 19 muʿceme ile miṣlihu. [e-z-y-n] **Vāzīnc:** Türki çağırmaḳ, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi üzüme beñzer bir nesne dimiş. 20 **Vec:** Egir otı, ġayrı adları sürt lafẓında meẕkūrdur ve kökine daḫı dirler ve ṣaban 21 aġacınuñ püsi ve diyār-ı Ṭāʾīfde bir şehr adıdur. [r-e-n] **Verānc:** Ḫurma ipi. [r-t-e] **Vertāc:** Ebem 22 gömeci didükleri ot, ḥabbāzī maʿnāsına ve güneyik otı, ḫūr-perest maʿnāsına, vilāyet-i ʿIraḳda 23 tūla dirler. **Şems-i F.:**

Cem-ḳadr cemālü'l-Ḥāḳ ve'd-dīn ki saʿādet
Ez-mihr bā-o hest miṣāl-i ḫūr vertāc[1031]

24 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ulu otı ve yapraḳları uvaḳ[1032] bir otdur dimiş, ve ulu dimekdür, büzürg 25 maʿnāsına. [r-t-y] **Vertīc:** Bıldırcın didükleri ḳuş, şemāne maʿnāsına ve başra balı ve āsmāne-ḫāne. [-r-] **Verc:** Fetḥeteynile egir didükleri ot ve *cīm* yirine *jāʾ*-i ʿAcemīyile daḫı lüġatdür, egir maʿnāsına 26 ve sükūn-ı *rā* ile revnaḳ ve ferr. **Firdevsī:**[1033]

Zebīhu'llāh o büd ze-peygamberān
Cihān verec-i o dāşt ezher-i girān[1034]

27 ve ulaġı maʿnāsına gelür lügat-ı Pehlevīdür.[1035] [r-s-y] **Versīc:** Evüñ saḳfı asmane-i

---

[1030] (Bir adam padişahın adına üzüm çubuğu dikecek olursa o çubuğun dalından üzüm salkımı yerine hep lal biter.)
[1031] (Din ve Hakk'ın Cem itibarlı Cemali'dir. Mutluluk, muhabbet bakımından onunla günebakan çiçeği gibidir.)
[1032] ufaḳ. 3. (65b/18), 16. (58b/05)
[1033] **Ez-Yūsuf u Züleyḫā-yı Firdevsī.**
[1034] (O Allah'ın kurbanı, peygamberlerin en güzeli, cihan onun revnakından yüce bir şekilde aydınlanır.)
[1035] **Ez-Yūsuf u Züleyḫā-yı Firdevsī, Ez-zebān-ı Sāre Ḫātūn be-Ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām:**

Ze-ferzend buveden me-rā nī-st behr
Ke'z-āyende-ter zīn-i me-rā nī-st zemr

Meger pāk-ı Yezdān-ı Ḫudāvend dād
To-rā māye-i verc Hācer nihād

Velehu, der-ḥaḳ Yūsuf ʿaleyhi's-selām:

Verā muʿcizā nī-st teʾyīd ü verc
Ne-dāned verā kes hemī hīc erc 16. (58b/08-12)

ḫāne maʿnāsına ve tīc de dirler. **28 Şems-i F.:**

Be-bīn ki ḳubbe-i taʿẓīm-i o kocā bāşed
Ki hest keyvān-ı ṣad pāye zīreş ez-versīc[1036]

[r-k-e-k-v] **29 Verkākūc:** Ṣınıḳ barmaḳ. [ġ-y] **Veġīc:** Gölcük, āb-gīr maʿnāsına. **El-Vāvi'l-Meksūre:** [y-r-n] **Vīrenc: 30** Bıldırcın ḳuşı ve Başra balı. [y-r-n-f] **Vīrenfec:** Mişlihu. **El-Vāvi'l-Mażmūme:** [l-v] **Velūc:** Şaşı, aḥvel maʿnāsına. **31 Nevʿ-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa** 060b/01 **Hec:** Süñü gibi bir nesneyi ṭos ṭoġrı dikmege dirler, *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi *mec* ḳāfiyesinde **02** getürdi. Fetḥ-i *hā* ile ammā Hindūşāh-ı Naḫcüvānī *Ṣıḥāḥ-ı Fürs*de bi-kesri'l-*hā* diyü taşḥīḥ eylemiş. **03** *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi Ḫalīmī baʿżı yirlerde żamm-ı *hā* ile taşḥīḥ eylemiş, Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de **04** ākec lec ḳāfiyesinde getürüp bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Cem-ḳadr cemālü'l-Ḥaḳ ve'd-dīn ki saʿādet
05 Ez-nīze-i o kerde ʿalemhā ẓafer-i hec[1037]

[-r-] **Herc:** İl ve vilāyet ḥaddı ve şınurı. [r-c-m] **Herc (ü) Merc: 06** Ḳarış ḳatış dimekdür. [-n-] **Henc:** Yaylaḳ. [v-d] **Hevdec:** Maḥaffe vü tutuḳ ve perde ki maḥmilde ola. **07** [-y-] **Heyc:** Toz ḳoparmaḳ. [y-l-e] **Heylāc:** Oġlan ṭoġmaḳ vaḳti ve anuñ müżāʿaḳası. [y-l] **Heylec: 08** Rabbü'l-beyt yaʿnī ṣāhib-i ḫāne, heyle lafẓınuñ muʿarrebidür. **El-Hā'i'l-Meksūre:** [*] **Hic:** Ve bi'ż-żamm **09** silāḥ düzmek. [-y-] **Hīc:** Nesne degil dimekdür ve bīl ve yaba ve dūrī. **El-Hā'i'l-Mażmūme:** [*] **Hüc: 10** Silāḥ düzmek ve ʿalem gibi bir nesneyi ṭoġrı dikmek. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Maftūḥa:** [e-n-y] **11 Yānīc:** Zār maʿnāsına ve āḫiri *ḫā* ile daḫı lüġatdür. [b-v] **Yebūc:** Ādem bilegine beñzer bir nevʿ aġaçdur. [b-r-v] **12 Yebrūc:** Ḳurudan otı didükleri. **Yec:** Avurduñ iç yüzi bu lüġat *bā* ile daḫı rivāyet olındı ki **13** ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. **Şems-i F.:**

Bī-midḥat-i o her ki dehān-rā be-güşāyed
Dendāneş koned çarḫ birūn yek-be-yek ez-hīç[1038]

14 [f-t-n] **Yeftenc:** Bir nevʿ büyük siyāh yavaş yılandur. Maḥbūblaruñ zülfün **15** aña teşbīh iderler. **Beyt:**

Mār-ı yeftenc egeret dey be-gezīd
Nevbet-i mār-ı efʿī-st imrūz[1039]

[1036] (Zuhal'in mertebesi onun tavanından alak olduğuna göre, bak bakalım onun saygınlık kubbesi nerededir?)
[1037] (Dinin ve dünyanın güzelliği, Cem mertebeli Ebu İshak'tır. Mutluluk onun gücü sayesinde zafer sancaklarını dikmiştir.)
[1038] (Bir kimse ağzını onu överek açmazsa, felek onun dişlerini tek tek ağzının içinden dışarı çıkarır.)

16 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *yā*dan ṣoñra *ġayn* ile ve *fā* ile daḫı īrād eylemiş. [f-t] **Yeftec:** 17 Yeftenc lafẓından muḫaffefdür. [l-n-c-v] **Yelencūc:** ʿŪd aġacı, sāʾīr esāmīsi elfaḫt lafẓında mesṭūrdur. **Yenc:** Pencelemek maʿnāsına. **18 Bābü'l-Ḫāʾ Nevʿ-i Evvelehü'l-El-Elifi'l-Memdūde 19** [-z-] **Āzuḫ:** Żamm-ı *zā*ʾ-i ʿArabīyile yidek ki pādişāhlar ve begler öñinde yidilür. Cenīb maʿnāsına ve ḳoḳ **20** ḳoz ve bāġ budandısı. [-j-] **Ājuḫ:** Feṭḥ-i *zā*ʾ-i muʿceme ile dūzaḫ ü menfuḫ ḳāfiyesinde sigil ki gövdede **21** çıḳar, ʿArabca *ṣüʾlūl* dirler. Bi'ż-żammi'ṣ-ṣāʾi'l-müṣelleṣe cemʿ idüp *ṣāʾlīl* dirler. **Beyt:**

22 Her ān baṣar ki ze-ḫāk-ı dereş ne-şod rūşen
Be-cāy-ı muḳle nihed ender-ū felek ājuḫ[1040]

[j-y] **Ājīḫ:** Çapaḳ ki **23** gözde çıḳar kirpiklerde cemʿ olur. **Laṭīfī:**

Gūyā ki āşiyāne-i pūpū-st çeşm-i to
Hem-vāre bā-pelīdī vü ājīḫ kende-est[1041]

24 *Zā*ʾ-i ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile menḳūldür. [-v-] **Āveḫ:** Ey vāy dimek olur, āveh ve āvveḫ **25** maʿnāsına muṣībet ü muzāʿaḳa vaḳtinde dirler. **Laṭīfī:**

ʿÖmr-i dünyā be-dīn bedī āveḫ
Kārem āḫir keşed sūy-ı dūzāḫ[1042]

26 El-Elifi'l-Meftūḥati'l-Maḳsūre 27 [f-r-e-z-r] **Efrāz-ı ruḫ:** Söbek yüzlü ve yañaḳ yumrısı. [n-c-v] **Encūḫ:** Buruşıḳdur, yüzde rengi **28** dönüp ṭarāveti gitmiş ola, pīrlikden ve bedende daḫı keẕlik ve sāʾīr buruşıḳ ḫurmada **29** ve iç edükde ve sāʾīr bunlaruñ emṣāli ve ġayrıda. **Beyt:**

Çü baḫt-ı şāh-ı civān-est ü çehre istişād
30 Ki āb girifte rūy-ı to der-ġāyet encūḫ

Mücteba da pūst-ı lāgar maʿnāsına dimiş. Ẓāhir budur ki **31** derinüñ buruşmışıdur, pīrlikden olsun ḫastelikden, ırkılmadan ve ġayrıdan olsun. 061a/01 encūḫa ve enfūc da dirler. [-v-] **Evvaḫ:** Ey vāy dimekdür, āveḫ maʿnāsına. **El-Elifi'l-Meksūre: 02** [s-t-e] **İstāḫ:** Ḳoġa, *delv* maʿnāsına.[1043] **İsfānāḫ:** ʿArabīdür, ıspanaḳ didükleri. [n-e] **Enāḫ:** Deve çökermek. **03 El-Elifi'l-Mażmūme:** [s-t-e] **Üstāḫ:** Küstāḫ maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Reftem üstāḫ ber-dereş nā-gāh
04 Kerd ber-men çü seg hücūm raḳīb

Üstāḫ: Miṣlihu. [ş-k-v] **Üşkūḫ:** Sürçek ve ḳademsiz **05** kişi ve ayaġ üzerine ṭurmaḳ ve

---

[1039] (Dün kör yılan ısırdıysa bugün sıra engerek yılanında.)
[1040] (Felek senin kapının toprağıyla aydınlanmayan her gözün içine gözyaşı yerine çapak doldurur.)
[1041] (Sanırım senin gözlerin kargalar için bir yuva gidir, o her zaman kirli ve pislik içindedir.)
[1042] (Dünyadaki ömür böyle giderse vay vay! Sonunda yaptıklarım beni cehenneme çekecek.)
[1043] Ve küstāḫ maʿnāsına. 16. (59a/25)

*elif*ın ḥıẕf idüp şükūḫ daḫı dirler. **06 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 07** [-e-] **Bāḫ:** Yaraşıḳlıḳ, zībāyī maʿnāsına ve geçmez altun ve gümiş, nāsere maʿnāsına ve ilçi, ḳāṣid ü dūn-himmet **08** maʿnāsına. [e-z] **Bāzuḫ:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile āvāz. [e-j] **Bājuḫ:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile miṯlihu ve pāsuḫ cevāb maʿnāsına **09** [e-s] **Pāsuḫ:** Cevāb maʿnāsına, ʿAcem *cevāb işit* diyecek yirde *pāsuḫ şinev* dir. **Beyt:**

10 Peyāmet şenīdem to pāsuḫ şinev
Yek-ā-yek be-gū vü be-zūdī be-rev[1044]

Cevāb vir diyecek yirde pāsuḫ dehī dir. **11 Beyt:**

Suḫan porsemet gū to pāsuḫ dehī
Şevem şād eger rāy-ı ferruḫ nehy[1045]

Suḫanden bu beytde murād **12** porsemet ḳarīnesiyle ḫaberdür. Ḫuṣūṣ-ı ḫaberüñ suḫan lafẓından irādesi be-ṭarīḳü'l-mecāz olur. **13** [e-s-y] **Bāsīḫ:** Ḳırlaġuç ḳuşı, ḫuṭṭāf maʿnāsına Ḳaraḥişārī naḳlince. [e-s-y] **Pāsīḫ:** Miṯlihu, **14** pālvāye, pālūye daḫı lüġatdür. **Paḫ:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile göz çapaġı.

Beyt:

Ze-bes ki ḫūn reved ez-çeşm-i ḥaşm şāh-ı cihān
15 Hemīşe pür-mejeeş ḫuşk çün be-ṣūret-i paḫ[1046]

Bu maʿnāya sāʾir esāmīsi jefk-āb lafẓında yazılmuşdur **16** ve şaṭranc maʿnāsına. **Baḫ:** Bi'l-*bā*ʾi'l-ʿArabiyye zihī vü ḫoş dimekdür. [ḫ-b] **Baḫ baḫ:** Zihī zihī, nīkā nīkā, **17** ḫoşā ḫoşā dimekdür. [-r-] **Barḫ:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile ve sükūn-ı *rā* ile biraz dimek olur, baʿżı maʿnāsına **18** ve köşk-i kāḫ, maʿnāsına ve yir evi ve behre, naṣīb maʿnāsına. **Esedī:**

Bud ez-dāniş aḫşicānīş barḫ
19 Hem ez-kişt heft-aḫter ü rāz-ı çarḫ[1047]

Parḫ: *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve sükūn-ı *rā* ile miṯlihu ve ḫānümān ve geçmez nesne **20** nāsere ve artuḳ maʿnāsına da gelür. Ḳaraḥişārī ve zāʾil maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [s-e] **Besāḫ:** **21** Fesād ü yaramazlıḳ. **Ferīʿ ü'd-Dehr:**

Heme-rā himmet-i māḫ u heme būd āḫ-ı besāḫ
Heme-rā kevn-ı ferāḫ u heme-rā rūzī teng[1048]

22 [ş-y] **Paşīḫ:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile herek, şiyār maʿnāsına ve cüllāhlaruñ şu sepecek

---

[1044] (Senin haberini aldım, sen cevap ver! Bir bir söyleyip çabucak git!)
[1045] (Cevap vereceksen sana soru sorarım. Bu konda değerli görüşünü bildirirsen mutlu olurum.)
[1046] (Dünya padişahına düşman olanların gözünden dökülen kanlar, ezilmiş çapak gibi kirpikte kuruyor.)
[1047] (Onun bilgisiyle zıtlıklar bir araya geldi, hem de feleğin sırlarından yedi yıldız aynı meydanda toplandı.)
[1048] (Hepsinin şevli az ve hepsi de fesat yolunda! Hepsi kıçını yaymış ve hepsinin de geçimliği az.)

āletleri, ʿArabice **23** herīşe dirler. [ş-y] **Başīḫ:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile çıġıt ki yüzde çıḳar, şiş dirler, ʿArab kelef dir, ekṣer **24** yüklü ʿavratlaruñ yüzlerinde ẓāhir olur. Bu lüġat āḫirī *cīm*ile daḫı mervīdür. **El-Bāʾi'l-Meksūre:**[1049] **25 Biḫ:** Göz çapaġı, zūk-āb maʿnāsına. [-y-] **Pīḫ:** Miṣlihu, *bāʾ*-i ʿAcemīyile. **Şems-i F.:**

Ze-bes ki ḫūn reved ez-çeşm-i ḥaşm-ı şāh-ı cihān
26 Hemīşe pür-mejeeş ḫuşk çün be-ṣūret-i bīḫ[1050]

[-y-] **Bīḫ:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile kök, ʿırḳ maʿnāsına **27** ve istiʿāre ṭarīḳiyle her nesnenüñ aşlında istiʿmāl olınur. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** [-v-] **Pūḫ: 28** Göz çapaġı, zūkāb maʿnāsına ve çipil, murdār maʿnāsına ġayrı adları jefk-āb lafẓında meṣtūrdur. **Puḫ:** Miṣlihu.[1051] **29 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 30** [-e-] **Tāḫ:** Ṭutuḳ ve bir aġaçdur ki mīvesi yoḳdur, yaḳarlar. **Beyt:**

Şehen-şeh-est ki der-maṭbaḫ-ı mekārim-i o
31 Berend ʿūd-ı ḳumārī be-cāy-ı hīme vü tāḫ[1052]

[e-r] **Tāreḫ:** Ḥażret-i İbrāḫīm Ḫalīl *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām*uñ 061b/01 babası adıdur. Lisān-ı ʿArabīde Āzer dirler. [ş-l-y] **Teşlīḫ:** Seccāde. **Şems-i F.:**

Ze-bīm-i muḫtesib ü ḳahr-ı o zened zehre
02 Be-cāy-ı çeng ü def ü cām muṣḥaf u teşlīḫ[1053]

[-l-] **Telḫ:** Acı, mürr maʿnāsına *ṭā* ile **03** daḫı lüġatdür. [v-b-y] **Tevbīḫ:** Serzeniş ve ilenc, ʿArabīdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa: 04** [e-r-ş-e] **Çārşāḫ:** Yaba, se engüşt, se şāḫa maʿnāsına. [e-r-m-y] **Çārmīc:** Gergi ve semer aġacı. **05 Çaḫ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çihīden lafẓından emrdür, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi bi'l-*cīm*i'l-ʿArabī dimiş, elbette, çoḳ **06** dimekdür ve pīçīden ve gūşīden maʿnāsına. [ḫ-m-e] **Çaḫmāḫ:** Bu lüġatde *cīm* ile *ḫā* ve *mīm* mā-beyninde tesābuḳ **07** u teḳādüm vardur. Aġzı bozma, büyük yancak ki içine ḳāv ve çaḳmaḳ ve aḳca ve ṭaraḳ ḳoyarlar. **08** [-r-] **Çarḫ:** İsm-i maṣdardur. Ḥareket, devriye maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Mī-zenem çarḫ gāh geh be-ṣafā
09 Der-ġamet çün demī ḫużūr berem[1054]

Ve her nesne ki ḥareket-i devriyye ile devr ider, çarḫ **10** dirler. Meṣelā feleke ve dūlāba

---

[1049] [s-r-k] **Piserkuḫ:** Bāʾ-i ʿAcemī ile erkek oġlan. 16. (60b/19)
[1050] (Dünya padişahına düşman olanların gözünden dökülen kanlar, ezilmiş çapak gibi kirpikte kuruyor.)
[1051] --. 16. (60b/23)
[1052] (O padişahların padişahının mutfağıdır ki, oraya güzel kokulu öd ağacını ve yakacak odunlar getirirler.)
[1053] (Zühre yıldızı, senin öfke zabıtasının korkusuyla çeng, def ve kadeh yerine mushaf ve seccade bulunduruyor.)
[1054] (Senin gamını çekerken bir an huzur sürsem, mutluluk içinde döner dururum.)

ve ḳañglıya ve çıḳrıġa ve degirmen çarḫına ve ḳoġalar aġzında tulum 11 çekmek içün itdüklerine ve bekeret içinde dönene ve üsküflü ṭoġan ki hevāda çarḫ urur, 12 fiʿli kendüye ʿalem ḳılınmışdur. **Beyt:**

Bāz-ı sefīd āfet-i ṭāvus u ḳāz
Çarḫ k'ez-u beste şeved çeşm-bāz[1055] [1056]

13 Ve yaḳa girībān maʿnāsına ve ḳıs ʿalā heẕā, ve bir nevʿ ġāyet de berk yaydur ki 14 ḳurulmadan ḥalḳa gibi olduġıçün çarḫ dirler teşbīhen bu beyt ḳatı berkligi vaṣfında dinmişdür. 15 **Beyt:**

Eger saḫt-ter bāşed ez-çarḫ-ı tīr
Pes īn tīr-i men āmed ez-çarḫ-ı zīr[1057]

Şems-i Faḫrī:

16 Tā gül ü lāle be-revīd ez-ḫāk
Nāme vü mühr be-tābed ez-çarḫ[1058]

Dīde-i dost be-to rūşen bād
17 Sīne-i ḫaṣm pür ez-nāvek-i çarḫ[1059]
Sidre-i devlet ü iḳbāl-i to-rā
Bād ez-fetḥ ü ẓafer dāmen ü çarḫī[1060]

18 **Behiştī:**

Bā-ḥulḳ berār-ı ūy buved ḳāżī-i çarḫ
Ve'z-ʿilm ʿamel berī buved ḳāżī-i çarḫ

19

Berdāşte eger muḥābirend nī-st ʿaceb
Z'ān rūy ki müşterī buved ḳāżī-i çarḫ[1061]

[m-e] **Çamāḫ:** 20 Ṭamaḳ. [n-e] **Cenāḫ:** Eyer depingüsi, çenāġ maʿnāsına. **El-Cīmi'l-Meksūre:** [n-e] **Cināḫ:** İki ṭabaḳalu, 21 kemḫā, kīse. [y-ḫ-e] **Cīḫāḫ:** Miṣlihu, cināḫ iki ṭabaḳalu, kemḫā.[1062] **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa:** 22 [c-m-e] **Ḫuçmāḫ:** Yanacaḳ ki içine ḳav ve çaḳmaḳ ve aḳca ve ṭaraḳ ḳoyarlar, çamḫāḫ maʿnāsına bu lüġatde 23 *cīm*

[1055] (Toygun, tavus ve kazın afetidir. Doğan yüzünden şahinin gözü kapanır.)
[1056] --. 16. (61a/08)
[1057] (Senin baltan yaydan daha güçlüyse, benim bu okum da gökyüzünü aşar.)
[1058] (Topraktan gül ve lale bittiği sürece, gökyüzünün yakasında güneş ve ay parladığı sürece...)
[1059] (Dostun gözü seninle aydınlansın! Düşmanın göğsü senin yayından çıkan oklarla dolsun!)
[1060] (Senin mutluluk ve ihtişam ağacın rüzgâr, zafer ve başarıyla eteğini doldurur.)
[1061] (Çarh kadısı halka kötü muamele yapar, ilim ve amelden de nasibi yoktur. Hileyle çıkıyorsa buna şaşırmamak gerekir, çünkü feleğin kadısı Müşteri'dir.)
[1062] --. 16. (61a/16)

ile *ḫā* ve *mīm* mā-beyninde tesābuḳ vardur. [ḫ-ḫ] **Ḫaḫ Ḫaḫ:** Zihī zihī, ḫoşā ḫoşā dimek olur. **24** Baḫ baḫ, ḫa ḫa maʿnāsına ve çāleş, be-gūş maʿnāsına. [-l-] **Ḫalluḫ:** Ve bi'ż-żamm Ḫıṭā vilāyetinde bir şehr adıdur **25** bī-naẓīr ve dil-rübā maḥbūbları çoḳ olur. **Beyt:**

Her laḫẓa nümāyī be-libās-ı dīgerem ruḫ
Geh ez-büt-i ferḫāre geh ez-luʿbet-i Ḫalluḫ[1063]

26 Hātifī:

Ḳad-efzāy sehī servān-ı Ḫalluḫ
Cemāl-ārāy raʿnāyān-ı gül-ruḫ[1064]

27 [m-ç-e] **Hemçāḫ:** Ḫacmāḫ maʿnāsına bu lüġatde *cīm* ü *mīm* ü *ḫā* arasında tesābuḳ u teḳādüm vardur. [n-v] **Ḫanūḫ:**[1065] **28** Ḥażret-i İdrīsüñ *ʿaleyhi's-selām* ism-i şerīfleridür. Lisān-ı Süryānīdür. Aḫnūḫ daḫı rivāyet olınmışdur. **29 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 30** [r-v-e] **Dervāḫ:** Ve bi'l-kesr ḫastelikden ṣıḥḥate henüz müteveccih olmış kimesne ve derişt maʿnāsına. **31** Ḫaḳīḳatde bu lafẓ mürekkebdür, der ile vāḫdan ve āḫ rastlıḳ maʿnāsına, ekşer eşyāya ṣıfat vāḳiʿ olur. 062a/01 [r-y] **Derīc:** Ve bi'l-kesr ṭartınmaḳ ve taḳṣīr maʿnāsına, dirīġ gibi. [v-r-e] **Devrāḫ:** Ḫastelikden **02** henüz ḳalḳmış kimesnedür, dervāḫ maʿnāsına, bu lüġatde *rā* ile *vāv* arasında tesābuḳ vardur. **03 Ed-Dāli'l-Meksūre:** [r-v-e] **Dirvāḫ:** Ve bi'l-feth, iri nesne ve ḫastelikden henüz ʿāḳıbet **04** bulmış ādem. [r-y] **Dirīḫ:** Ve bi'l-feth, ṭartınmaḳ, dirīġ maʿnāsına. [y-v-l-e] **Dīv-lāḫ:** *Şīnlikden* **05** ve ādemden ḫālī olan yirde istiʿmāl olınur. Zīrā *lāḫ* lafẓı her ismüñ āḫirine **06** ulaşur ol nesne anda çoḳ oldūġına delālet ider. Meşelā ṭaşı çoḳ olan **07** yire seng-lāḫ ve dīvi çoḳ olan yire dīv-lāh dirler, Muḥaḳḳaḳdur ki dīvi çoḳ **08** olan arżda şīnlik ve ādem olmaz. **Esedī:**

[1063] (Yanakta her an başka bir elbiseyle görünürüm, bazen bir Frengin putu, bazen de Halluh'un oyuncağı.)

[1064] (Halluh'un servilerine boy gösterir, gül yanaklı güzellerin yüzünü süsler.)

[1065] **Ḫanūḫ:** Ḥażret-i İdrīsüñ *ʿaleyhi's-ṣalavāt ve's-selām* ism-i şerīfidür. Mevlid-i münīfleri vilāyet-i Mıṣr'da Menf didikleri meşhūr ḳaryede vāḳiʿ olmışdur. Peyġāmber-i Süryānīdür. ʿArab Hermes ve İdrīs ve'l-müşellet bin-niʿme dir, ve Hermes, murād Hürmüzdür ki ʿUṭārid yıldızıdur. Çün seyr-i kevākib ü ḫavāṣ aḥkām u mezāyā-yı nücūmda maʿrifet-nām u mahāret-mālā kelāmı var idi ve ḳalem ile ibdāʿ-ı ḫaṭṭ u iṣṭināʿ-ı rüḳūm-ı evvel ol ḥażretüñ ḫaṣāyişinden olmaġın bu ism ile mevsūf oldı ve dāʾimā tedrīs-i şerāyiʿ ü dirāset-i ṣuḥuf-ı ābā vü ecdādında ḳāʾim ü beyān-ı maʿārif-i ilāhiyye ve ẕikr-i sünen, sünen-i enbiyāʾ-ı müteḳaddemede mücidd ü muḳaddem idi. İdrīs-i laḳabıyıla mülaḳḳab oldı ve çün üçünci peyġāmber idi ve ḥükmünde daḫı mertebe-i şālişede idi. Ḥükemā mā-beyninde Uriyā-yı şülüş dirler idi ve ḥukūmet ü salṭanatda daḫı derece-i şālisede mümekkin idi, müşelleşü bin-niʿmet meşhūr oldu, ve baʿżılar çünkü bu üç niʿmet kendüye müyesser oldı, ʿArab ortasında bu ism ile mevsūm oldı dirler. Ḫanūḫ bi-fetḥi'l-ḥāʾi'l-muʿceme ve żammün-nūn ve bi-ḫāʾ-i muʿceme āḫiri ve fīlü'l-evlā ḫāʾ-i mühmele ve'ş-şāniye muʿceme ve fīl aḫnūḫ bi-ziyādet-i hemzet ḳablü'l-ḫā, lāben ḥace şerḥ-i buḫārī. Rivāyet iderler ki İdrīs *ʿaleyhi's-selām* vaḳt-i vefāt-ı Ādemde *ʿaleyhi's-selām* yüz yaşında idi. Baʿżı rivāyetde üç yüz altmış yaşında idi ve Yuʿşā Ḥażret-i Ādemden şoñra *ʿaleyhi's-selām* iki yüz beş yıl olup kendülere otuz ṣuḥuf nāzil oldu. Şerīʿatleri şerīʿat-i Ḥażret-i Ādeme *ʿaleyhi's-selām* muvāfıḳ idi.

Be-cāy-ı dīger dīd der-seng-lāḫ

09 Dıraḫt-keş berg ü bisyār şāḫ[1066]

Ed-Dāli'l-Mażmūme: [*] **Duḫ:** Ḫaşīr, sāzī ve ḳamış **10** ruḫ ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. [-v-] **Dūḫ:** Miṣlihu. **Esedī:**

Cezīrī ki merzeş ne-bud nīm-pey

11 Coz ez-ḫār-ı dūḫ u goristān u ney[1067]

[v-z] **Dūzaḫ:** Cehennem. [v-ş-e] **Dūşāḫ:** Altun kemer. **Nevʿ-i Evvelehu 12 Er-Rāʾi'l-Meftūḥa:** [-e-] **Rāḫ:** Tīzcek tebdīl olan ẓann u gümāna dirler. [e-s] **13 Rāsiḫ:** ʿAẕīm ṭaġ. **Raḫ:** Nāle-sāz u zaḥmet. **Er-Rāʾi'l-Meksūre: Riḫ:** Ḳaraḥişārī **14** ʿinān bāşed dimiş ve ʿUnṣurīnüñ bu beytini īrād eylemiş. **Beyt:**

Şaṭranc-ı kemāl-rā to şāhī bā-riḫ

15 Merāsib-i cemāl-rā rikābī bā-riḫ[1068]

[-y-] **Rīḫ:** Ḳarın burusı ve sirken. **16 Er-Rāʾi'l-Mażmūme:** [t-ş-l] **Rutuşlaḫ:** Ḥacāmat dimekdür. **Ruḫ:** Yañaḳ, ḫadd maʿnāsına **17** ve gergeden didükleri cānver ve vilāyet-i Cezāʾīr-i Şīnde bir ʿaẓīm ḳuşuñ adıdur.[1069] [-v-] **18 Rūḫ:** Pehlevī lüġatinde baġırsaḳ maʿnāsınadur ve ṭar kişiye dirler, başı öñinde **19** ve depesinde ḳıl bitmeye *aṣlaʿ* vü *çekād* maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa: 20 Zaḫ:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile dirrende cānverlerüñ tīz āvāzı zaġand maʿnāsına ve ġuṣṣalu iñildi **21** ve zārī vü nāle maʿnāsına. [r-n-y] **Zernīḫ:** Zerne ve zernī didükleri. [f-l] **Zefleḫ:** İşüñ evveli **22** ibtidāʾ-i kār maʿnāsına. [-l-] **Jülḫ:** Niʿmetī yılıḳ ve yılıḫ yaʿnī boz urmaḳ bu maʿnāya kesr-i *rā* ile daḫı **23** lüġatdür ve baʿżılar yelve didiler. [m-b] **Zembeḫ:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāhibi ḥarf-

---

[1066] (Taşlık içinde diğer bir yer gördü, ağaç yapraklarını ve birçok dalını yukarı çekmişti.)

[1067] (Bir adadaki alanda kamışın dikeninden, mezarlıktan ve çalılardan başka bir iz bulunmazdı.)

[1068] (Senin olgunluk satrancında bir şaha inanılır, güzelliğinin gücünde bir üzengiye inanılar.)

[1069] **Ruḫ:** Demīrī *Ḥayvātü'l-Ḥayvān* nām kitābında rivāyet ider ki ruḫ Çīn vilāyeti cezīrelerinde bir ḳuşdur ki cenāḥınuñ on biñ ẕirāʿ miḳdārı uzunı vardur. Cāḥiẓ ʿAmru bin Baḥru Ebū Ḥāmid Endülisī şöyle rivāyet ider ki vilāyet-i Çīn seferin iden tācirlerden bir tācir maġribe gelüp bir müddet iḳāmet itdi. Meẕkūr tācirde ẕikr olan ḳuşuñ cenāḥından bir rīşi var idi ki ṭoḳuz ḳırba şu alurdı, meẕbūr tācir ḥikāyet itdi ki eyyām-ı ticāretde Çīn deryāsında sefer iderken havā sefīnemizi bir cezīre-i ʿaẓīme iletdi, ehl-i sefīne şu ve odun getürmükiçün ṭaşra çıḳup gezerken ıraḳdan bir ʿaẓīm berrāḳ ḳubbe gördiler ki irtifāʿyı yüz zirāʿ miḳdārı ola, yıldırur, berḳ urur, taʿaccüb idüp yaḳınına vardıḳda gördiler, meger meẕkūr ruḫ didikleri ḳuşuñ yumurdası imiş, bir ḥişār-ı beyża gibi envāʿ cehd ü himmet ile ol ḳadar külüng ve balta urdılar, kesr itdiler içinde bir ṭāġ gibi ferḥan buldılar daḫı aʿẓāsı nā-tamām ḳılıçlar ve nacaḳlar ve saṭırlar ile pāreleyüp etinden ḳādir oldıḳlarınca almışlar ve ḳanadını ayırdıḳda bir rīşesi meẕkūr tācirüñ yanında ḳalmış. Baʿżılar ol cezīrede etden bişürüp ve ol ḫarīre aġacından kefce ṭarīḳiyle ḳarışdurup yidikden şoñra ol gice anda yatup ol eti yiyen pīrler ṣabāḥ ḳalḳdıḳda kendülerüñ ḳara ṣaḳallu bulurlar ve dirler ki baʿdehu baʿżılar çoḳ zamān ʿömr sürmişler, ṣaḳalları aşlā aġarmamış ve naḳl iderler ki ol aġaç ḳudretlerini ḳarışdırmışlardı, şeceretü'ş-şebbāb dirler bir aġacuñ şāḫından imiş, baʿde tācirler gemilerine girüp gidüp Güneş ṭoġdugı zamānda havā yüzünde bir ʿaẓīm bulut gibi ol ḳuş ẓāhir olup pençesinde gemiden büyük bir ṭaşı götürüp getürüp havā yüzinde geminüñ rāst üstine geldikde pertāb idüp ʿināyet-i Bārī yārī ḳılup ṭaş gemi üzerine nüzūl idince ḳuvvet-i havā sefīneyi muḳābelesinden sürüp muṣādif düşmeyüp ṭaş deñize düşüp ḫalāṣ olmışlar.

i *ḫā*da daḫı īrād eylemiş[1070] **24** süksük maʿnāsına, süksük didükleri şikārī ḳuş ki ʿācizī daḫı dirler, bu lüġat **25** āhir *cīm*ile daḫı rivāyet olındı. [-n-] **Zenaḫ:** Eñek, ẕeḳan maʿnāsına. Niʿmetī ve ḳuyı, çāh maʿnāsına da **26** gelür dimiş. **Ez-Zā'i'l-Meksūre:** [-l-] **Zilḫ:** Buz urmaḳ ki eyyām-ı şitāda şu ṭoñıcaḳ tāze **27** civānlar üzerinde ururlar. Fetḥ-i *kāf*ile daḫı rivāyet olınmışdur. Zelāḳ maʿnāsına. **28** [-y-] **Zīḫ:** Yürek oynamaḳ, ḫafaḳān maʿnāsına meşhūr marażdur.[1071] **29 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa 30** [-e-] **Sāḫ:** Düzilmiş ve dirilmiş nesne, ke-ennehu sāḫte lafẓından muḫaffefdür. **Saḫ:** Vaḥşī at **31** taʿlīm idecek aġır kim *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi boncuḳ ve ṭaş oturdılmış yular maʿnāsına 062b/01 naḳl eylemiş. [r-ş-e] **Ser-şāḫ:** Ṭam diregi ki ḫurūc aġacı dirler. [n-k-l-e] **Seng-lāḫ:** Ṭaşlı **02** yir dimekdür. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-e-n-e] **Sipānāḫ:** Ispanaḳ didükleri meşhūr sebze. [p-y-d-e-n-t-l] **Sepīdān-ı telḫ: 03** Niʿmetī ispiyūş didükleri acı otdur dimiş ki boġa yapraġına dirler, Ḥalīmī istiyān didükleri **04** acı otdur, *mürr* envāʿındandur dimiş. [t-y] **Sitīḫ:** Nīze gibi rāst olan nesne ve yumrı ve yoġun **05** olan nesneye de dirler ve ṭaġ başına daḫı dirler ve *yā*sız sitḫ daḫı lüġatdür. *Ṣıḥāḫ-ı* **06** *ʿAcem* ṣāḥibi bi-fetḥi't-tā ve bi-kesr-i *hā* diyü taṣḥīḥ eylemiş. **Firdevsī:**

Ḫam āverd püşt ü ze-dest-i ān sitīḫ
07 Be-zed tünd ü ber-koned heştād mīḫ[1072]

Şems-i F.:

Be-saʿy-ı Şeyḫ büved ḳaṣr-ı dīn-i meşīd ez-ān
Ki hest maʿdeleteş çün sütūn ḳavī vü sitīḫ[1073]

08 Bu lüġat āḫirī *ġayn*la daḫı rivāyet olınmışdur. [f-e-n-e] **09 Sifānāḫ:** Ispanaḳ lisān-ı Farsīde *bā* ile *fā* arasında tebadül vardur. [l-y] **Silīḫ:** Yalama **10** didükleri ʿillet, şikenc maʿnāsına. [h-ş-e] **Se-şāḫ:** Yaba ki ekinciler āletlerindendür se-engüşt ve se-şāḫa **11** da dirler. [-y-] **Sīḫ:** Emzik ü kebāb demiri ve naṭas yir, pālān-dūz demiri ve çuvāl **12** ve ġarār aġzına sancduḳları ucı sivri aġaç. **Es-Sīni'l-Maẓmūme:** [p-v] **Süpūḫ:** Toḳaç **13** ve derlemek. [-r-] **Surḫ:** Muṭlaḳā ḳızıl maʿnāsına ve muṭlaḳ ẕikr olınsa ḳızıl mürekkeb ve yelesi ve ḳuyruġı **14** ḳızıl at murād olınur. [r-ḫ-y-s-r] **Surḫī surḫ:** İñen ḳatı ḳızıl dimek olur. **Surḫa surḫ: 15** Miṣlihu. [v-r-e] **Sūrāḫ:** Delik. **Sūlāḫ:** Miṣlihu. **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa. 16** [-e-] **Şāḫ:** Dal, budaḳ, boynuz, sürü maʿnāsına. [e-ḫ-ş-e] **Şāḫ şāḫ:** Budaḳ **17** budaḳ ve dilim dilim ve yarıḳ yarıḳ ve yırtıḳ yırtıḳ maʿnāsına ve bülbül

---

[1070] --. 16. (60b/20)
[1071] Ḫafaḳān maʿnāsına dimişler. 16. (60b/24)
[1072] (Gerilip uzun mızrağin sırtıyla öyle bir vurdu ki otağın yetmiş mıhı birden söküldü.)
[1073] (Din köşkü, Şeyh Ebu İshak'ın çalışkanlığı sayesinde sağlamca yükselir. Çünkü onun adaleti, düz ve sağlam bir sütun gibidir.)

āvāzına daḫı dirler. 18 [e-m-e] **Şāmāḫ:** Gāvres-i Ḫaṭāyīdür ve Şirvān diyārında bir köy adıdur ve baʿżılar 19 miyāne bir şehr adıdur didiler. [e-h-r] **Şāh-ruḫ:** Büyük gergedana dirler. **Şaḫ:** *Ḫa*nuñ teşdīdi 20 ve taḫfīfi cāʾizdür. Bayır olan yir, şūristān ve özlü balçıḳ ve ṭaġ dibinde ḳatı 21 yir ve ṭaġ depesi. **Esedī:**

Dıraḫtī geşen şāh-ber-şaḫ-ı kūh
Ze-enbūh-ı şāḫeş sitāre şükūh[1074]

22 Ve muṭlaḳā ḳatı, saḫt nesne ve budaḳ, şāḫ maʿnāsına ve yaḳa ḳuvarsı melḫ ü vesḫ 23 ü zenc ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **Firdevsī:**

Sipāheş be-girdār-ı mūr u melaḫ
Ne-bud deşt-i bī-dāne kūh-ı ne-şaḫ[1075]
24 Be-cūşīd güftī hemī rīg ü şaḫ
Beyābān ser-ā-ser keşīdend naḫ[1076]

Beyt:

25 Siyeh ger būved hemçü mūr u melaḫ
Ne-yāyed berūn yek ten ez-rīg ü şaḫ[1077]

Beyt:

26 Gürāzīden-i gūr u āhū be-şaḫ
Keşīdend ber-sebze her-cāy-ı naḫ[1078]

[ḫ-ş] **Şaḫ şaḫ:** Ġāyet de saḫt yir ve ṭaġ 27 depesi. [l-y] **Şelīḫ:** Ve bi'l-kesr seccāde. **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [l-y] **Şilīḫ:** Ve bi'l-feṭḥ seccāde. 28 [-y-] **Şīḫ:** Deryā kenārı. [y-d] **Şīdaḫ:** Yavuz at, esb, tünd ü serkeş maʿnāsına, baʿżı 29 nüsḫada, ve boz ata da dirler dimişler. [y-r-b] **Şīrbaḫ:** Hind cānibinden gelür bir kökdür, 30 ṭaşı ve içi ḳararaḳ olur, ṣarılıġa māʾil, balġamī vü sevdāyī sürer, baʿżı eṭıbbā 31 ḥarīḳ-i Hindī dirler ve baʿżılar şīṭrac-ı Hindī dirler, şīr-baḫşīr daḫı dirler. 063a/01 **Eş-Şīni'l-Mażmūme:** [*] **Şuḫ:** Özlü balçıḳ ve ḳatı yir ki anda ot bitmez ve bir aġaçdur ki 02 mīvesi olmaz, egerçi aṣḥāb-ı lüġat bu lüġatı mażmūme bābında īrād itmişler, lākin eṣaḥḥ 03 budur ki feṭḥ-i *şīn* ile ola. Zīrā vasḫ u melḫ ü zenc ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur, meftūḥa 04 bābında istişhādı īrād olınmışdur. [k-v] **Şükūḫ:** Ol kimsedür ki ayaġı bir nesneye 05 ilişe ve düşmeli ola ve

[1074] (Dağın budaklarla dolu bir ağacı vardır, budakların yoğunluğundan yıldızlar kocaman görünür.)
[1075] (Askerleri tohumsuz çölde ve ağaçsız dağda karınca ve çekirgeden başka bir şey bulamadılar.)
[1076] (Bütün kumlar ve ağaçlar coşarak dile geldi, çöl baştan başa kilimle döşenmiş gibi oldu.)
[1077] (Çekirge ve karınca gibi simsiyah oldu, toz ve budak dışında tek bir vücut görünmedi.)
[1078] (Mezarlıkla ve geyiğin boynuzuyla donatılan bu yerde her yer sebzeyle bir kilimle döşenmiş alana döndü.)

barmağıyla ayağını şaḳlaya, düşmeye ve sürcek ve ḳademsiz kişiye daḫı 06 dirler ve ayaġ üzerine durmaġa da ıṭlaḳ olınur. [-v-] **Şūḫ:** Şīrīn ḥarekāt ve ġāyet de 07 muḥarrik ü ḫurrem olan kimesneye dirler, ekṣer maḥbūblara ıṭlāḳ olınur ki Türkīde aña ısıcaḳ 08 ḳanlu dirler ve cevr ü cefā ʿādet ü āyīnleri olmaġın ṣāṭırabı şerm ü ẓālim, bī-raḥm maʿnāsına 09 da gelür ve ḳulaḳ çirki ve muṭlaḳā çirk ü saḫ maʿnāsına istiʿmāl olınur. [v-m] **Şūmiḫ:** Bi-fetḥi'l-*Mīm* 10 şūm maʿnāsına. [v-m] **Şūmiḫ:** Bi-kesri'l-*Mīm* ḳovan çiçegi. **Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūḥa:** [-r-] **Ṭarḫ:** Ṣu irkileyen 11 çuḳur, ṭaġ dibinde, alçaḳ yirlerde ve derelerde olur, ʿArabca mācil dirler. [-l-] **Ṭalḫ:** Acı, telḫ 12 ve mürr maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa:** [-e-] **Fāḫ:** Budaḳ, şāḫ maʿnāsına. 13 **Faḫ:** Duzaḳ ki anuñla ṣayd iderler ve türveh. [-r-] **Ferruḫ:** Ḳutlu ve baḫtlu, ḫuceste maʿnāsına. [r-s] **Fersaḫ:** 14 Ferseng maʿnāsına, sā'ir tafṣīli anda meẕkūrdur. [-l-] **Felḫ:** İbtidā'-i kārhā feṯḥ-i *lām*ile *Miʿyār-i Cemālī* 15 ṣāḥibi ḳavlince ve sükūn-ı *lām*ile de mervīdür. **Beyt:**

Me-rā zindegānī be-dīn cāy-ı telḫ
Hemī zindegānī güẕārem ze-felḫ[1079]

16 [n-c-y-d] **Fencīdaḫ:** Bir nevʿ marażdur gerinür. **El-Fā'i'l-Meksūre:** [r-e] **Firāḫ:** Bol 17 vāsiʿ maʿnāsına. **El-Fā'i'l-Mażmūme:** [*] **Fuḫ:** Aġır gem ki anuñla serkeş at ve ḳaṭırları rām iderler. 18 **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa:** 19 [-e-] **Kāḫ:** Köşk ü çarṭāḳ ki eṭraf u cevānibi temāşā itmek içün yaparlar. **Firdevsī:**

20 Be-fermūd pes nā-reved sūy-ı kāḫ
Ḫırāmed be-kāḫ u nişīned ferāḫ[1080]

[e-s-n-y-t-l] **Kāsnī-i telḫ:** Ḳara ḳavaḳ 21 didükleri ot. [e-ş] **Kāşuḫ:** Gizli düşman ve bedgüy ve ṣohbet yiri. [-b-] **Kebḫ:** Ol ḳorḳunç ṣūretdür ki 22 oġlancuḳlar ḳorkutmaġıçün düzerler. [-t-] **Ketaḫ:** Keşk, penūr maʿnāsına. 23 **Beyt:**

Ger men şekerem to hem çün ketaḫī
Zerrīn-ḳalem ne-o ser k'īn zenaḫī[1081]

Kaḫ: Oġlancuḳlar ḳorkutmaġiçün itdükleri 24 ḳorkunç ṣūret ki ʿArabca aña *fāzūġ* dirler. [ḫ-k] **Kaḫ kaḫ:** Ve bi'l-kesr-i mübālaġa ile aġlamaḳ. [d-v] **Kedūḫ:** 25 Ḥammām. [-r-] **Kerḫ:** Marʿūf u meşhūr memleket adıdur ki Ḳuṭbü'l-Evliyā *Maʿrūf-ı Kerḫī ḳuddise sırrahu* 26 ḥażretleri aña mensūbdur. Ẓann iderim ki aṣl-ı lüġatde şol yire dirler ki cemīʿ zīnet ü ārāyiş ile 27 āraste ola. Bu rivāyet *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi Ḥalīmīnüñdür. Ammā Ḳāḍı Ebū Bekr Muḥammedi'l-Baḳlānī El-Maʿrūf 28 bābın El-Ḫallakānī *Vāḳiyyetü'l-*

[1079] (Bana burada yaşamak acı veriyor. Başka bir yer için harekete geçeyim.)
[1080] (Doğrusu köşke ulaşmamak emrolundu, çünkü (o güzel) köşke nazlı nazlı giderek ferahlıkla oturdu.)
[1081] (Eğer ben şekersem sen de keşkek gibisin, süslü kalem o gübreyle dolu çeneyi nasıl anlatsın.)

Aʿyān nām tāriḫinde Ḥażret-i Maʿrūf-ı Kerḫī *ḳaddese'llāhu teʿālā esrārahu* **29** menāḳıbında bu vechile yazar ki bi-ʿayne naḳl olındı. El-Kerḫī bi-fetḥi'l-*kāf* ve sükūnü'r-*rā* ve baʿd-ı *hā*, *ḫā*'-i muʿceme **30** heẕetün-nisbete ile'l-kerḫī vehüve ismi letsaʿa mevāżi ẕikrhā yāḳūtü'l-maḥmūyy nī kitābhā ve eşherhā kerḫi **31** baġdād ve'ṣ-ṣaḥīḥ inne maʿrūf ḳaddese sırrahu minhu veḳīl inne min kerḫ cüddānin vehī belīd bi'l-ʿIrāḳ tafṣīl 063b/01 beyne vilāyete ḫānıkīn ve şehri zūr vallāhu aʿlem.[1082] **Firdevsī:**

Be-coz nīk-sīret-i Yehūdā ki çarḫ
02 Verā dāde yed ez-heme çīz Keraḫ[1083]
Ferruḫī:
Her rūz-ı şādī-i to vü bünyād-ı rastī
Z'īn bāġ-ı cennet-āyīn ü zeyn kāḫ-ı Kerḫ-vār[1084]

03 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve köşk ve bir zīnetlü yirdür dimiş. **Firdevsī:**

04 Ze-Baġdād gerdān-ı ceng-āverān
Ki buvedend bāz nigeh-i şādurvān[1085]

Güzīde sipāhī ze-gerdān-ı Kerḫ
05 Be-fermūd tā-bā-kemānhā-yı çarḫ[1086]
Velehu:
Ze-Baġdād gerdān firāzān-ı Kerḫ
Heme pīş-i der bā-kemānhā-yı çarḫ[1087]

06 [s-n-y-t-l] **Kesnī-i telḫ:** Ḳaraḳavuḳ otı ve güneyik, kāsenī-i telḫ lafẓından muḫaffefdür. [-ş-] **07 Keşuḫ:** Bir nevʿ uvaḳ mantardur, baʿżı yirlerde merīd dirler, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *ḫā* maḥallinde **08** getürmiş. [l-e] **Kelāḫ:** Dülbend börki. [-l-] **Kelaḫ:** Vaşaḳ didükleri püs ki ṭabībler ve ʿaṭṭār ḳatında **09** meşhūrdur. **El-Kāfi'l-Meksūre:** [l-s-r] **Gil-i surḫ:** Aşı ṭopraġı.[1088] [l-ş] **Gil-i şiḫ:** Özli **10** balçıḳ. [ḫ-k] **Kiḫ Kiḫ:** Ġāyetde aġlayıcı. [-y-] **Kīḫ:** Ḳabīḥ, çirkīn ṣūret ki oġlancuḳlar ḳorḳudurlar anuñla. **11 El-Kāfi'l-Mażmūme:** [*] **Kuḫ:** Hüvüc ki oġlancuḳlar ḳorḳutmaġiçün ve aña boġca daḫı

[1082] (Bu nesil, el-Kürhî'ye aittir ve adı Yâkût el-Mehmûdî'nin kitaplarında geçen dokuz yerin biri olarak geçer. En ünlüleri Bağdat'ın Kürh bölgesidir. Maruf Kudüs'ün kutsal sırrından olduğu söylenir, ancak bazıları onun Bağdat kökenli biri olduğunu iddia eder. Bu, Irak'ın bir bölgesidir ve Hanakin valiliği ile Zur şehri arasında yer alır. Allah en iyisini bilir.)
[1083] (Yehuda dışında herkes feleğin altında Kerh'ten birkaç el aldı.)
[1084] (Bu cennet benzeri bahçede, bu Kerh'i andıran köşkte her gün yeni bir mutluluk ve eğlence vardır.)
[1085] (Bağdat'tan dönen savaşçılar kendilerini gözetenlerle buluştular.)
[1086] (Seçkin asker, Kerh'in içinden çıkıp feleğin yaylarına kadar ferman verdi.)
[1087] (Bağdat'ın ordusu Kerh'in yükselişidir, hepsi kapının önünden feleğin yayına kadar gider.)
[1088] [s-r] **Gül-i surḫ:** Kāf-ı ʿAcemī ile aşu didükleri ḳızıl balçıḳ. 16. (62a/10)

12 dirler. Kūḫ daḫı lüġatdür. ʿArabca aña fāzūʿ dirler ve yigrencī, murdār nesneye dirler ve Ḳaraḥiṣārī 13 kuḫ, ʿūd maʿnāsına da gelür dimiş. [s-t-e] **Güstāḫ:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bī-tekellüf yaʿnī utanmaya her işde 14 cürʾet ide, edebsiz maʿnāsına. [l-m-y] **Külīḫ:** Pencerelerde ve ḳapularda başı müdevvir ḳalaylı mīḫlara dirler. 15 [l-v] **Külūḫ:** Kesek, *Ḳānūn-ı Edeb*de meder, kelūḫ maʿnāsına dimiş ki kesek murād olınur ammā baʿżı 16 aṣḥāb-ı lüġat ḫışt, kiremid maʿnāsına naḳl eylemişler. [-n-] **Künḫ:** Keş ü keşk maʿnāsına. [-v-] **Kūḫ:** 17 Ḳāmışdan yapılmış ev ki ḳapusı olmaya ve yigrenci, murdār kimesne kuḫ maʿnāsına ve oġlan ḳorḳudacaḳ. 18 [v-l-e] **Kūlāḫ:** Bir aṣl ḫalvādur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa.** [-e-] **Lāḫ:** Bu lafẓ her ismüñ āḫirine ulaşur. 19 Ol nesne anda çoḳ olduġına delālet ider. Meṣelā seng-lāḫ u dīv-lāḫ dirler seng-lāḫ 20 ṭaşlıḳ dimek olur dīv-lāḫ dīvi çoḳ olan yire dirler. **Esedī:**

Be-cāy-ı dīger dīd der-seng-lāḫ
21 Dıraḫt geşen-i berg-i bisyār şāḫ[1089]

El-Lāmi'l-Maẓmūme: [*] **Luḫ:** Bir nevʿ otdur ki andan ḫaṣīr iderler. [-v-] **Lūḫ:** Miṣlihu. 22 **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa.** 23 [e-ḫ] **Māḫic:** Ḫacīden maʿnāsına ki dürişmek, güşīden maʿnāsına ve ṭana bögelenmek ve ṭuñmaḳ 24 efserden maʿnāsına ve büklim büklim olmaḳ maʿnāsına daḫı gelür. [-e-] **Māḫ:** ʿİlletlü altun ve gümiş ki geçmez 25 ola, nāsere maʿnāsına ve bāḫ maʿnāsına bu sebebden dūn-himmet ve iki yüzli ve münāfıḳ kimesnelere 26 ıṭlāḳ olınur ve muṭlaḳā yaramaz olanlara dirler. **Ḳarīʿü'd-Dehr:**

Heme-rā himmet-i māḫ u heme-rā būd āh-ı besāḫ
27 Heme-rā kevn-i ferāḫ u heme-rā rūzī teng[1090]

Maḫ: Ve bi'ż-żamm aġır gemlü uyan ki başı berk at ve ḳatırlara 28 urırlar, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve çekirge dimiş. [-r-] **Marḫ:** Vilāyet-i ʿArabda bir cins aġaçdur 29 birbirine muḥkem sürseler çaḳmaḳ gibi od peydā olur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve çam aġacı ve bīd-i deştī 30 maʿnāsına. [-l-] **Melaḫ:** Çekirge, ʿArabīde *cerā*d u *debā* ve *ebū ḥicādib* maʿnāsına.[1091] **El-Mīmi'l-Meksūre:** [-y-] **Mīḫ:** 31 Egserī ve ḳazıḳ ve ʿaraḳıyye ḳālıbı. [y-d] **Mīdaḫ:** Yavuz at. **El-Mīmi'l-Mażmūme:** [*] **Muḫ:** Aġır gemlü uyan 064a/01 ki başı berk atlara urırlar. **Beyt:**

Maḫī ber-ser-i esb-i serkeş nihād

[1089] (Taşlık içinde diğer bir yer gördü, ağaç yapraklarını ve birçok dalını yukarı çekmişti.)
[1090] (Hepsinin himmeti münafıkça, hepsinin yolu fesatlık. Hepsinin kıçı rahatta, hepsinin eli dar.)
[1091] çekirge ki cürād maʿnāsına. 16. (62b/03)

Cihān-āferīn-rā besī kerd yād[1092]

02 ve ilik ki kemükde olur beynī, dimāġ maʿnāsına da gelür. [-r-] **Murḫ:** Bir muṭalsam 03 iki büt var idi, dirler ki gün ṭoġıcaḳ gülerlerdi ve gün batıcaḳ aġlarlardı, 04 birinüñ adı Murḫ ve birinüñ adı Ḫanl idi. [-v-] **Müḫ:** Sancaḳ, ʿalem maʿnāsına. **Nevʿ-i 05 Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa:** [e-c] **Nācaḫ:** Nacaḳ, teber maʿnāsına ve iki çatal süñi ve ḥarbe. **06 Esedī:**

Berend āver Hindū-yı şeş-hezār
Teberzīn ü nācaḫ birūn ez-şumār[1093],[1094]

Naḫ: İplik 07 teli, tār, rīsmān ve urġanuñ bir ḳatına dirler, ve kettān ve ibrişīm ḥarīr maʿnāsına 08 ve ince ibrişīme daḫı dirler ve ḳālī ki iki yüzi bile döşene, zīlū-yı Rūmī daḫı 09 dirler, bu maʿnāya evveli *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. **Esedī-i Ṭūsī:**

Çonān geşt k'ez-bādī-fesr-i yaḫ
10 Heme deşt ki berf-güster ü naḫ[1095]

Selīmī:

Bī-ser-i zülf-i to şod rişte-i cānem naḫ naḫ
11 Coz reg ü pey ze-tenem hīç ġāndevān hem[1096]
12 Rīsmān be-her palās-ı seget er mī-bendī
Ez-reg-i dīde pey-ā-pey be-resānem naḫ naḫ[1097]

Nevʿ-i Evvelehu 13 El-Vāvi'l-Meftūḥa: [-e-] **Vāḫ:** Şol şek ü gümāne dirler ki yaḳīne yaḳın ola ve baʿżı 14 nüsḫada dir ki bir şekdür ki hīç yaḳına gelmez.[1098] **Şems-i F.:**

Gümān borem ki bud o mülk tā-ebed bāḳī-st
15 Be-ṣad delīl me-bürhen gümān-ı men şod vāḫ[1099]

Ve rāstlıḳ ve dürüstlük her nesneye ṣıfat olur. **16 Rūdekī:**

Çün ki mālīde bud u küstāḫ şod
Kār-ı mālīde bud o der-vāḫ şod[1100]

[1092] (Asi atın başına gem vurup Tanrı'yı çokça andı.)
[1093] (Beş yüz Hintli geldi, ellerinde sayısız nacak ve süngü vardı.)
[1094] --. 16. (62b/10)
[1095] (Öyle bir şey oldu ki, vadiyi buzlar kapladı, bütün ova ince ince yağan karla örtülüdür.)
[1096] (Senin saçının başsızlığından benim canım tel tel oldu, bedenimde damardan ve sinirden başka bir şey kalmadı.)
[1097] (Senin köpeğinin çulundan bir ipli bağlanıyorsa, gözümün damarından ince ince iplikler boşaltıyorum.)
[1098] --. 16. (62b/18)
[1099] (Sanırım ki onun memleketi sonsuza kadar kalacaktır. Benim sanımın gerçeğe yakınlığı yüz delille bellidir.)
[1100] (Malide ondan korkmadığı için ona karşı dürüst oldu.)

Ve mertek ü ṣabāḥ yiri **17** belürdigi yirdür, vāren-gāh maʿnāsına ve mertek ü miṣḳab yayı.[1101] [e-r-e] **Vārāḫ:** Mertek ü kertekele. **18** [-r-] **Varaḫ:** Bi'r-*rāʾ*i'l-mühmele göz otına dirler. [-j-] **Vajaḫ:** *Zāʾ*-i muʿceme ile miṣlihu göz otı ve ḳarış **19** bedest maʿnāsına ve egir otı ve zaḳ daḫı lüġatdür. [-s-] **Vasḫ:** Çirk ki bedende ve esbābda **20** ḥāṣıl olur, ʿArabīdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa:** [y-d] **Heydaḫ:** Esedī-i Ṭūsī **21** ġāyet de aʿlā ata dirler didi. Şems-i Faḫrī ve Ḥalīmī tūsen, yavız ata dirler diyü naḳl eyledi. **Şems-i F.:**

22 Küdām bāre tāzed ki-rā be-māned tāb
Be-vaḳt-i ān ki şeved şeh-süvār ber-heydeḫ[1102]

Mücteba ṣāḥibi *ligām-ı* **23** *esb-i tūsen* dimiş. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa:** [e-t-y] **Yātīḫ:** Gizlü, mestūr **24** maʿnāsına bu lüġat āḫirī *cīm*ile ve *ḫā* ile de rivāyet olındı. **Yaḫ:** Buz, ʿArabīdür, cümde maʿnāsına **25** feṯḥ-i *mīm*ile ve zeblū ki ev yüzine döşerler naḫ maʿnāsına. **Bābü'd-Dāl 26 Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde:** Zamāne fuṣeḥāsı ḥālā *dāl*-ı mühmele ile *ẕāl*-ı muʿcemeyi **27** farḳ itmezler, belki cemīʿ isini *dāl*-ı mühmele ile telaffuẓ iderler, zīrā zebān-ı Farsī leṭāfet ü melāḥat **28** üzere mevżūʿ bir lisāndur. *Ẕāl-i* muʿcemede nevʿā ṣıḳlet var diyü, külliyen terk idüp *dāl*-i mühmele **29** ile istiʿmāl iderler ve yazarlar, meger ki nādir şuʿarāʾ-i melīḥ-beyān u bülaġā-yı faṣīḥ-lisān leẕīẕ **30** ü iltiẕāẕ ḳāfiyesinde baʿżı ġazel diyeler. Ol vaḳtin *dāl*-ı mühmeleden farḳ idüp *ẕāl*-i muʿcemeyi **31** başḳa yazalar, girü *dāl*-ı mühmele ile telaffuẓ iderler, belki baʿżı ekābir-i Farsīden lafẓa Ḫudādan 064b/01 ġayrı Farsī zebānında *ẕāl*-ı muʿceme vāḳiʿ olmamışdur diyü taṣrīḥ itmişlerdür. Lākin fużelā-yı **02** müteḳaddimīnden ḳıdvetü'l-mütekellimīn, üsvetü'l-muḥaḳḳiḳīn, Mevlānā Mesīr Maḥmūd bin Yemīn bu bābda **03** bir ḳıṭʿa ki mānend-i dürr-i şemīndür; silk-i beyāna getürmişlerdür ve ol ḳıṭʿa-i pür-dürr budur. **Ḳıṭʿa:**

04 Der-zebān-ı Farsī farḳ-ı miyān-ı dāl ü ẕāl
Yād-gīr ez-men ki īn ne-zed efāżıl mübhem-est

05
Pīş ez-o der-lafẓ-ı müfred ger ṣaḥīḥ ü sākin-est
Dāl-ḫˇān an-rā vü bāḳī cümle ẕāl-i muʿcem-est[1103]

06 Ve bu minvāl üzere sābıḳ mıżmārü'l-belāġa, mübāriz-i meydānü'l-füṣāḥa, ḥassānü'l-

[1101] --. 16. (62b/22)
[1102] (Usta binici olan padişah huysuz ve çevik ata binince hangi atın ayağı kaymaz, buna kim dayanabilir ki?!)
[1103] (Fars dilinde dal ve zal arasındaki farkı benden öğren! Çünkü bu, ilim sahipleri katında belirsiz bir konudur. Ondan önceki müfret kelime sahih ve sakin ise onu dal oku, geriye kalanın tamamı zal olur.)

beyān, 07 ṣahbānü'z-zamān, Cāmiʿ kemālāt-ı Fārsī vü ʿArabī, yaʿnī Ẓahīrü'd-dīn Ḫˇāce Ẓahīr-i Faryābī. Bir ḳıṭʿa-i 08 ʿArabī buyurmışdur. **Şiʿr:**

Aḫfeẓvā'l-farḳu beyni dāl ve ẕāl
Fehev rüknü fī'l-Fārsīyyeti muʿẓamm

09

Külli mā-ḳable sükūn bilā v'ey
Feẕāke dāl ve māsivātı muʿcem[1104]

Ve fāżilīn-i meẕkūrīnüñ şehādetlerine 10 tezkiye içün ṣāḥibün-naẓmi'l-belīġ, ven-neṣri'l-bedīʿden biri bu ḳıṭʿaʾ-i āb-dār, vü naẓm çün dürr-i 11 şehvārī, silk-i beyāna getürmişdür. **Naẓm:**

Der-miyān-ı Fārsī farḳ-ı miyān-ı dāl ü ẕāl
12 Bişnev ü keyfiyyet-i o-rā ber-īn minvāl dān

Her kocā mā-ḳabil-i üy coz ḥarf-i ʿillet sākin-est
13 Hemçü merd ü gerd ü mürd ān-rā dāl-ḫˇān[1105]

Dāl-i sākin fiʿlüñ āḫirinde żamīr-i ġāʾibdür. Ṣīġa-i ḥāl 14 ü ṣīġa-i istiḳbāle maḫṣūṣdur. Eger ṣīġanuñ evvelinde *mī* yā *hemī* lafẓı gelse, ṣīġa-i ḥāl olur. 15 *Mī-dāned* ü *hemī-şināsed* gibi ve eger evveline ḥarf-i *be* gelse ṣīġa-i müstaḳbel olur. *Be-dāned be-şināsed* 16 gibi cemʿinde mā-ḳabline bir *nūn*-ı sākin getürirler, *dānend ü şināsend* dirler. Ṣīġa-i cemʿüñ āḫirine 17 *hā*ʾ-i ʿalāmet ilḥāḳ olınsa edāt-ı fāʿil olur, dānende vü şināsende gibi. [b-e] **Ābād:** 18 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve bi'l-muʿceme dimiş şin maʿmūr maʿnāsına ve evde ve ṣaḥrā ve yazı, meṣelā filān 19 ābād dirler filānistān dimek olur ve kelime-i taḥsīndür, āferīn maʿnāsına. **Şems-i F.:**

20 Ze-Kirdikār be-dīn-i pādişāh bād ābād
Ki kerd mülk-i cihān-rā be-ʿadl ü dād-ābād[1106]

Ve hemīşe dāʾimā 21 maʿnāsına da gelür. [b-ḫ-v-r] **Āb-ḫord:** Ṣu içicek yir, ṣuvar maʿnāsına dāver-i semīdür. **Esedī:**

22 Be-dān çeşme ger men berefşāned gerd
Ne-yāred jiyān-ı şīr ez-ū āb-ḫord[1107]

[1104] (Farsçada önemli bir kural olan dal ve zal farkını öğrenin! Öncesi illet harfleri olmaksızın sakin olan her kelime daldır, onlardan geri kalanı da zaldır.)
[1105] (Farsçada dal ve zal arasında farkı buradan duy ve onun hâlini öğren. Her nerede kelimenin öncesi merd, kerd, serd, berd gibi sakin ve sahih ise onu dal oku!)
[1106] (Allah dünya mülkünü adalet ve iyilikle mamur kılan bu padişahı daim kılsın!)
[1107] (Eğer benim gözümden üzüntü saçılırsa, orada aslanın sulak bir yerden su içtiğini anlarsın.)

Dīger:

Der-eyyām büvedeş henüz āb-ḫord
23 Ne-şod geşte der-ceng rūzī ne-berd[1108]

[b-z-r] **Āb-ı zerd:** Ṣarı[1109] şu. [b-s-r] **Āb-ı serd:** Naḫtī ki **24** ʿArabca *ferīs* dirler, āb-ı sert maʿnāsına ve şovuḳ suya dirler. [b-ş-ḫ-vr] **Ābiş-ḫord:** Şu içicek yir **25** āb-ḫord maʿnāsına. [b-k-n] **Āb-kend:** Seyl uġrağı ki seyl uġrayup bozmış ola. **Şems-i F.:**

26 Ez-seyl-i ḫīz ḥādiṣe aʿdā-yı şāh-rā
Şod ḫanümān ḫarāb be-kirdār-ı āb-kend[1110]

Behrāmī:

Her geh bāşed teşne vü çeşme ne-yāyed hīç cāy
27 Bī-gümān rāżī nümāyed ger be-yāyed āb-kend[1111]

Ve gölcük, āb-gīr maʿnāsına. [-r-] **Ārd: 28** Sükūn-ı *rā* ile iven, daḳīḳ maʿnāsına. [-r-] **Āred:** Feṯḥ-i *rā* ile ṣīġa-i müstaḳbeldür. Āverden lafẓından **29** keşret-i istiʿmāl ile *vāv*ı ḫıẕf idüp āred dirler. Vāṣıl üzerine āverd dimek **30** daḫı cāʾizdür. [r-z-v-m-n] **Ārzūmend:** Ārzūlu yaʿnī dileklü muḥtāc ü müştāḳ maʿnāsına. [z-e] **Āzād: 31** Lisān-ı ʿArabīde muʿtaḳ, ḥürr maʿnāsınadur. Niʿmetī ḳaṣrla daḫı mervīdür dimiş ve ḳurtılmış 065a/01 maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur, serv aġacına ve ḳayın[1112] daḫı dirler ve rivāyet olınur ki **02** Mecnūn Ḳays-ı ʿĀmirī bir gün görür ki bāġda bir bāġbān bir serv aġacın keser. Bāġbānuñ **03** ayaġına düşüp bunuñ ḳadd-i yāre nevʿā münāsebeti vardur, yazıḳdur kesme diyü tażarruʿ vü niyāz **04** eyler, bāġbāndan ṣatun alur, ol serv āzad nāmiyle maʿrūf u meşhūr olmışdur, baʿdehu **05** bir serv-i mevzūn olsa, ol serve teşbīh idüp serv-i āzād dirler idi, giderek **06** teşbīh ide ide keşret-i istiʿmālden bir dereceye vardı ki her serve serv-i āzād dirler **07** oldu, eşʿārda şuʿarā çoḳ istiʿmāl iderler. [z-m-n] **Āzmend:** Ṭamaʿ-kār u ḥarīṣ maʿnāsına. **08** [z-n] **Āzend:** *Zāʾ-i* ʿArabīyile sevāḳ. [j-n] **Ājend:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile bināyı yaparken iki kerpic arasına **09** ḳoduḳları balçıḳ, ve muṭlaḳā yapu balçığı ve dīvār heligi, Ḥalīmī dir ki ekşer lüġat, helik ile naḳl eylediler. **10** Ḥaḳ budur ki kireç ile balçığı birbirine ḳarışdırup örü arasına dökerler. Aña ājend dirler. **11** Melāṭ maʿnāsına belki muṭlaḳā örü balçığına dirler ve Niʿmetī ḫalel gelmiş nesneyi ṣarmaḳ ve büklim **12** maʿnāsına da gelür dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ziyān

---

[1108] (Günler içinde bir sulak yer olursa, savaş gününde ondan bir şey bulunmaz.)
[1109] ṣaru. 3. (70b/18)
[1110] (Olay sellerinin akması, padişahın düşmanlarını sel vurmuş yer gibi evi yıkık bıraktı.)
[1111] (Ne zaman susasan hiçbir yerde bir çeşme bulamazsın, şüphesiz böyle zamanlarda bir sele uğramış yere bile razı olursun.)
[1112] ḳayın aġacına. 3. (70b/27)

ve bükilü ve peşīmān maʿnāsına da 13 naḳl eylemiş, ājende daḫı lüġatdür. [s-y-e-b-e] **Āsiyā-bād:** Yil degirmeni. [-f-] **Āfd:** Ve bi'l-ḳaṣr ve'ż-żamm 14 ʿaceb, şüküft maʿnāsına ve birāder-zāde ve ḫᵛāher-zādeye daḫı dirler, efder āḫirī *rāʾ*-i mühmele 15 ile de dirler, lüġatdür. [v-r] **Āverd:** Ve bi'l-ḳaṣr, ceng ve cengde çalışmaḳ ve ceng yiri nāverd maʿnāsına. 16 **Beyt:**

Her ān merdī ki ḥāżır şod ber-āverd
Koned ẓāhir ki ez-māder çi āvārd[1113]

Ve āverden lafẓından 17 māżīdür. [v-r-d-n-e-v-r] **Averd-Nāverd:** Ve bi'l-ḳaṣr, Niʿmetī ikisi bir maʿnāyadur, ceng ve mübārezat 18 maʿnāsına dimiş, ve bu beyti istişhād getürmiş. **Beyt:**

Delīrāneş ki nāverdend ber-ḫāk
19 Koned ez-kīne bā-Behrām nāverd[1114]

Lākin meẕkūr beytde āverd-nāverd ikisi bir maʿnāya olduġına 20 delālet yoḳdur. [v-g-r] **Āvkerd:** Mala. [v-n] **Āvend:** Ceng yiri, āverd maʿnāsına ve ṣavlecān yaʿnī 21 çevgān ve ḳap ḳacaḳ. [h-m-n] **Āhumend: Esedī:**

Kefeş sūḫtī ger budī āhumend
Ve ger rāst büvedī ne-kerdī gezend[1115]

22 [h-n-v] **Āhnūd:** Ḫamse-i müsteraḳanuñ evvel güni āhnūz āḫirī *zāʾ*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür, eṣaḥḥ feṯḥ-i *elif*ledür. 23 **Nevʿ-i Evvelehu Elifi'l-Maḳṣūre** 24 [r-c-m-n] **Ercümend:** Ḥürmetlü, ʿazīz, büzürg-ḳadr maʿnāsına zīrā lafẓ-ı *mend* edāt-ı nisbetdür, meṣelā 25 derdmend; derdlü, ārzūmend; ārzūlu, ḫıredmend; ʿaḳıllu dimek olur, ve bulınmaz nesne 26 ve bulınmış nesne ve kiçi boynuzı ve erġuvan çiçegine daḫı dirler. [r-c-n] **Ercend:** Bir şehr adıdur. 27 [-r-] **Erd:** Fürs aylarınuñ yigirmi beşinci güni. [r-z-r-v] **Erz-rūd:** Niʿmetī ism-i Māverāʾün-nehr dimiş. 28 [r-ġ-n] **Erġand:** İşe ḥarīṣ olan kimesne ve ḳaḳımış āşüfte ve yavuzlanmış yırtıcı cānvere 29 dirler. [r-f-n] **Erfend:** Niʿmetī Dicle ırmaġına dirler dimiş, evrend maʿnāsına. [r-v-n] **Ervend:** 30 Dicle ırmaġına dirler ki nehr-i Baġdāddur. **Firdevsī:**

Eger pehlivānī ne-dānī zebān
Be-tāzī-i to Ervend-rā Dicle-ḫᵛān[1116]

31 ve bahā ve yaraşıḳluḳ, evrend maʿnāsına *rā* ile *vāv*uñ taḳaddümü teʾḫiri 065b/01

[1113] (Savaşa hazır olan herkes, getirdiği ne varsa ortaya koyar.)
[1114] (Onun yiğitleri savaşmaya başlayınca öfkeyle Mars'a yiğitlik gösterirler.)
[1115] --. 16. (64a/02)
[1116] (Eğer Pehlevi dilini bilmiyorsan, Ervend yerine Arapça Dicle de!)

cā'īzdür ve yücelik ve āgāhlıḳ ve iḥtiyāṭ ü tecrübe maʿnāsına gelür. **Firdevsī:**

Şeved māh-ı pervend peyvend-i to
Direfşān şeved ferr ü ervend-i to[1117]

ʿArabīde żammile ürvend gelmiş, ekṣer budur ki lafẓ-ı Ermān birle itbāʿ ü müzavece ṭarīḳiyle istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Be-Ermān ü Ervend merd-i hüner
Firāz āverd genc-i zer ü güher[1118]

ve şehr-i Hemedānda bir ṭaġ adıdur, Ālvend dirler, eşʿār-ı ʿArabda kūh-ı Arvend gelmişdür. **Şiʿr:**

Fārḳatu ervend lā-ṭābet mer ıtuʿhā
Baʿdī kemā lem yaṭb ley baʿdhā cebel[1119]
Enī terket behāü'l-āmāli meṣmeret
Lā-ertecī baʿdhā an yemṣerü'l-emel[1120]
Hebnī ıṭlaʿat ʿalī ervendi ṣāniyet
Hil lel-şebābe'l-leẕī żayʿata bedel[1121]

ve dere maʿnāsına gelür. [z-e] **Ezād:** Niʿmetī meddile āzād maʿnāsınadur dimiş. [j-n] **Ejend:** Niʿmetī medd-i *elif*le ājend maʿnāsınadur dimiş. [ş-n-v] **Āşnūd:** Ḥalīmī *tā* ile yazmış esaḥḥ *nūm*ladur, ḫamse-i müsteraḳanuñ ikinci güni. [ş-n-e] **Āşnād:** Ve bi'l-kesr, Ḥalīmī *tā* ile yazmış, Fürs aylarınuñ yigirmi altıncı güni. [-f-] **Efd:** ʿAceb, ṭanışıḳ maʿnāsına meddile daḫı mervīdür. [l-b-e-n-k-b-v] **Elbān-ı kebūd:** Sorḳun sögüt ağacı. [l-v-n] **Elvend:** Diyār-ı ʿAcemde bir ṭaġ adıdur ki şehr-i Hemedān anuñ dāmeninde vāḳiʿ olupdur ve ġāyetde bülendliginden irtifāʿda ʿalem olmışdur. **Beyt:**

Firāḳ der-dil-i nā-dān çü berg gāhī nī-st
Velī ber-Hemedān hemçü kūh-ı Elvend-est[1122] [1123]

Esedī:

Bülendīş bā-çarḫ enbāz buved
Sitebrīş bīş ez-çihl-bāz buved[1124] [1125]

[1117] (Senin ilgin ve alakan ay gibi parlak oldu, senin yüceliğin ve aydınlığı pasparlak oldu.)
[1118] (Erman ve Ervend hünerli insanlardır, onlar hazineyi altın ve mücevher ile yükselttiler.)
[1119] (Ervend'in ordusunun lezzeti geçip gitmişken, onun ardından gelecek olan bir dağ olsa da aynı zevki vermez.)
[1120] (Onun ardından bereketli umutları bir kenara bıraktım, onun umutları ikinci kez canlandırmasını beklemiyorum.)
[1121] (Kaybettiğim gençlik yerine bir daha Ervend'e bakmama izin verir mi?
[1122] (Ara sıra bir şey olmadan dökülen yapraklar gibi sen de bilgisiz kalplilerden ayrıl, doğrusu (gelirsen) Hemedan şehri, Elvend dağının eteğinde durur.)
[1123] --. 16. (64a/26)

14 ve aʿlām-ı ricāldendür. [r-v] **Emrūd:** Meşhūr mīvedür, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, kemṣerī maʿnāsına. 15 [n-b-r-v] **Enberūd:** Miṣlihu, enberū daḫı lüġatdür. [-n-] **End:** Ümmīd maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Feyż-i ḫodeş ze-seng-i ḫāne-i yeʾs
16 Gül-i ümmīd be-şüküfdeend[1126]

Ve niçe maʿnāsına ism gelür ki ʿaded-i mechūlden ʿibāretdür. 17 ʿArabīde yenf ü fī-şerḥü's-seneti'l-baż'u mabeyni'l-ṣülūṣ ile'l-ʿaşere vāṣılatü'l-ḳaṭʿ min'ş-şeyʾi'l-ḳatʿamen 18 ve yenfü'l māzād ʿale'l-ʿaḳd mine'l-vāḥid ile'l-sülüs yeniffe[1127] maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Feyż-i ḫodeş ze-seng-i ḫāne-i yeʾs
19 Gül-i ümmīd be-şüküfdeend
Pedīd-āmedān çehre-i nūrmend
Nigūmend-i ḫūrşīd ṣad-bārūend[1128]

Esedī-i Ṭūsī:

20 Ze-zer kāse ḫarvār heftā dāned
Ze-sīmīne ālet ki dāned ki çend[1129]

Ve żamīr-i cemʿ ġāʾibdür yaʿnī 21 Rābıṭa-est cemʿīdür bī-gāneend, refteend, yād dururlar, ve gitmişlerdür dimekdür, ve āḫirinde *elif* 22 veyā *vāv* olan isme ulaşsa cāʾizdür ki *elif* yirine *yā* getüreler, āşināyend ve mihrend gibi 23 bunlardan ġayrı isme ulaşsa *elif* ḥıẕf olınur. Meṣelā cānend ü ḫānümānend ü ḫūbend gibi 24 ve gāh olur ki *est* rābıṭası ṭururken getürürler. **Ḫᵛāce Sinānī:**

Īn gürūhī ki ne-resīd sitend
25 ʿİşve-i cān ü zer ḥarīd sitend

[n-d-r-ḫ-v-r] **Ender-ḫord:** Lāyıḳ dimek olur, ender-ḫor maʿnāsına. **Laṭīfī:**

26 Zīnet ez-behr-i zen buved ne be-merd
Coz ḳazā koned ne-buved ender-ḫord

[n-k-v-r] **Engūred:** Miṣlihu.[1130] [n-d-e] **Endād:** 27 Dīvār[1131] ṣıvası. [n-d-v] **Endūd:** Ṣıva.

[1124] (Felek ile eş olacak kadar yüksektedir, yoğunluğu fazla olacak kadar artıktır.)
[1125] --. 16. (64a/26)
[1126] (Senin cömertliğinin bereketi, umutsuzluğun kara taşından umut çiçeği açtırır.)
[1127] (İbnü'l-Sünnî'nin Hadislerin Şerhi adlı eserinde bir şeyin üçte bir ile onuncusu arasındaki kısmına "Yenf" denir. Kökeni, bir şeyin kesik parçası veya ondan kesilen psrçs olsn "El-Lubeyd"den gelir. "Yenf" bir şeyin bile üç arasında artması durumunda kullanılır.)
[1128] (Senin cömertliğinin bereketi, umutsuzluğun kara taşından umut çiçeği açtırır. Parlak yüz ortaya çıkar, güneşin iyiliği yüzlerce defa ışıldar.)
[1129] (Altın bir kaseden yediğinin yedisini bildi, gümüş bir aletten yediğinin ise birkaçını bildi.)
[1130] --. 16. (64b/07)

[n-g-j] **Engujd:** *Kāf* u *zā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳāseni ki encedānek püsidür, aġır **28** rāyiḥası vardur, eṭıbbā ḥaltīt dirler, misk bāzirgānları ḳıṭṭāʿ-i ṭarīḳden ḫavf itseler, miske **29** ḳāṣeni ḫalṭ iderler, misk rāyiḥasına ġalebe ider, mekānlarına geldükde naṭʿ üzerine döşeyüp **30** bir zamān ṭurıcaḳ ḳāseni rāyiḥası gidüp misk rāyiḥası bāḳī ḳalur. [v-r] **Everd:** Niʿmetī **31** meddile āverd maʿnāsınadur dimiş. [v-r-d-n-e-v-r] **Everd nāverd:** Niʿmetī, Ceng ü mübārezat ikisi bir maʿnāyadur. 066a/01 ve medd ü ḳaṣrıla mervī lüġatdür dimiş. [v-r-n] **Evrend:** Bahā vü zībāyī ārvend maʿnāsına ve taḫt u tāc **02** ve ʿaḳl u ʿizzet ü şevket ve heybetlü maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḥüsrev-i baḥr u berr Ebū İsḥāḳ
Zīb-i şāhī vü zīnet-i evrend[1132]

03 Firdevsī:

Ger ey dūn ki āyed ze-mīnū Sürūş
Ne-bāşed be-dān ferr-i evrend ü hūş[1133]

Ve dirlik **04** maʿīşet maʿnāsına da istiʿmāl olınur, ve düstūr-ı Mānī ve muṭlaḳā naḳḳāşlaruñ naḳşlar cemʿ **05** itdükleri kitābları. [v-j-n] **Evjend:** Yaraḳ, evjeng maʿnāsına. [h-n-v] **Ehnūd:** Ḫamse-i müsteraḳanuñ evvel **06** güni, medd ü ḳaṣrıla ve āḫirī *zā*ʾ-i muʿceme ile āhnūz daḫı lüġatdür. [y-m] **Eymed:** Çift ü ṣaban demiri, *Ṣıḥāḥ-ı* **07** *ʿAcem* ṣāḥibi bi'l-kesr ve'l-feṭḥ diyu taṣḥīḥ eyledi. **El-Elifi'l-Meksūre:** [t-m-y] **İtmīd:** Bi'l-kesr *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **08** ṣaban eymīd maʿnāsına naḳl eyledi. [d-n] **İdind:** Ṣaġış ki mechūl ola, muʿayyen olmaya ve denk, ʿadl maʿnāsına **09** ki yüküñ bir cānibidür ve dirhemüñ bir cānibine daḫı dirler. [-r-] **İrd:** Fürs aylarınuñ yigirmi beşinci güni. **10** [s-p-r] **İspirid:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile baġırtlaḳ didükleri ḳuş ki ʿArabca *ḳaṭāh* dirler ve puḫtī. [s-p-r-v] **İspurūd:** Miṣlihu, **11** ispurbūndan muḫaffefdür. [s-p-n-d] **İspend:** Yüzerlik, ḥarmel maʿnāsına, ekṣer *elifsiz* sipend istiʿmāl **12** olınur. [s-p-h-b] **İspehbed:** Ser-leşker. [ṣ-p-h-b] **Iṣpahbed:** Miṣlihu. [s-p-y] **İspīd:** Aḳ sepīd maʿnāsına ki **13** lisān-ı Fārsīde kelimenüñ evvelinde vāṣıṭında vāḳiʿ olan *elif*üñ ḥıẕfı şāyiʿdür. [s-f-r] **İsferd: 14** Baġırtlaḳ ḳuşı isperd maʿnāsına, lisān-ı Fārsīde *fā* ile *bā* arasında tevāḫī vü tebādül vardur. **15** [s-f-r-v] **İsferūd:** Miṣlihu, ʿArabīde hevde ve ḳıṭāt dirler, ḳarañu gicede andan rāhber-ter cānver olmaz. **16** Ġāyetde üstād u zeyrek olan *rāhberet ehdī mine'l-ḳıṭṭāt* diyü miṣl iderler. [s-f-n] **İsfend: 17** Ḫamse-i müsteraḳa anuñ üçinci güni ve yüzerlik ispend maʿnāsına. [s-f-n-d-m] **İsfendmed: 18** Miṣlihu. [s-f-n-d-e-r-m] **İsfendārmed:** *Tārīḫ-i*

[1131] -. 16. (64b/08)
[1132] (Karanın ve denizin padişahı Ebu İshak, padişahlığın süsü ve tahtın bezeğidir.)
[1133] (Şimdi gökyüzünden bir melek çıkıp gelse de onlar yine de akıllanmazlar.)

*Celālī*de şoñ ḳış ayı, *Tārīḫ-i Fürs*de kebīse **19** iʿtibār olmaduġından ötüri aylaru girü devr ider ve hem Fürs aylarınuñ beşinci **20** güni ki İsfendārmeẕ ayında bayram iderler, ayla gün adı müttefiḳ geldügiçün. [s-k-n] **İskend:** **21** Baş üzre taḳla oyunı, ʿArabīde ceyyi cuʿle dirler. [ş-n-v-n] **İşnūnd:** Niʿmetī ḫamse-i müsteraḳanuñ **22** İkinci güni fetḥ-i *elif*e eşnūd maʿnāsınadur dimiş. [ş-n-v] **İşnūd:** Miṣlihu. [ḳ-l-d] **Iḳlīd:** **23** ʿArabīdür, muṭlaḳā kilīd maʿnāsınadur, demirden olsun, aġaçdan olsun ve miftāḥ **24** maʿnāsına da gelür. [y-z] **İzed:** Aṣḥāb-ı lüġat *zā*ʾ-i ʿArabīyile yazup ve fetḥ ü kesr ile **25** olduġına muḳayyed olmamışlar. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ eylemişler ki İjed lisān-ı **26** Fārsīde Bārī teʿālānuñ ʿilm-i ḫaṣṣıdur, ʿizz ü şānehu lisān-ı ʿArabīdeki lafẓa Allāh gibi lisān-ı **27** Türkīdeki Tengri lafẓı gibi *zā*ʾ-i muʿcemenüñ fetḥasıyladur. Niteki bu beytde ẓāhirdür.

Beyt:

28 Be-cāy āmed ān vaʿde-i Ījedī
Be-zād ān püser pāk u dūr ez-bedī[1134]

Yezdān lisān-ı Fārsīde **29** Yaradıcı maʿnāsınadur ki lisān-ı ʿArabīde aña Ḫāliḳ dirler, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

30 Sebük-dād sövgendān-ı pāk-dīn
Be-Yezdān-ı heft āsmān ü zemīn[1135]

Mecūs ıṣṭılāḥında **31** Yezdān, Ḫāliḳ-i ḫayra maḫṣūṣdur. Ḫāliḳ-i şerre onlar Ehrimen dirler, *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi Īzed 066b/01 ile Yezdānī farḳ itmeyüp, ikisini de lafẓ-ı Tengri ile tefsīr idüpdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **02** Īzed kesr-i *elif* ve *zā*ʾ-i ʿArabīyile ḳūġ maʿnāsına naḳl eyledi. [y-m] **īmed:** Ögündire ve ṣaban **03** demiri ve çift ḥaḳ budur ki çift maʿnāsınadur, ikinci dilinde ṣaban demirinde istiʿmāl **04** olınur ve öküzünde daḫı istiʿmāl olınur. Bu ḫuṣūṣdandur ki erbāb-ı lüġat bunuñ **05** tefsīrinde mużṭariblerdür, Niʿmetī meftūḥa bābında daḫı getürüpdür. [y-m-y] **İmīd:** Miṣlihu. **06 El-Elifi'l-Mażmūme:** [c-n] **Ucend:** Niʿmetī muṭīʿ maʿnāsınadur diyü naḳl eylemiş. [r-m-z] **07 Urmuzd:** Müşterī yıldızınuñ adıdur ki altıncı felekdedür ve burclardan Ḳavs ile Ḥūt **08** burcına iḫtişāṣı vardur ve Ḳavs burcı āteşe ve Ḥūt burcı āba mensūbdur ve Fürs aylarınuñ **09** evvel güni. **Esedī:**

Dīger güft īn nāme-i dil-firūz
Firistāde āmed be-Urmuzd-ı ivz[1136]

[1134] (Allah'ın o vaadi yerine geldi ve o kötülükten uzak ve saf oğlan doğdu.)
[1135] (Temiz dinin yeminlerini adaleti hemen sağlayan ve yedi göğü ve yeri yaratan Yaratıcı'ya iletti.)
[1136] (Bu gönül artırıcı mektuptaki diğer söz, elçi olarak gönderilmiş kısa boylu Müşteri yıldızından geldi.)

Laṭīfī:

10 Her ān ki zād der-rey-i dozd bāşed
Egerçi dāyeeş Urmuzd bāşed[1137]

Sāʾir tafṣīli Bercīs 11 lafẓında meẕkūrdur.[1138] [s-t-e] **Ustād:** Muʿallim ü māhir ve ḥāẕıḳ maʿnāsına. [s-t-ḫ-v-e-n-r-n] **Üstüḫˇān-rend:** 12 Ḳartal didükleri derrende ḳuşdur, ʿuḳḳāb maʿnāsına ki seydü'ṭ-ṭuyūrdur, lori ḳuşı. [-f-] 13 **Üfd:** Niʿmetī ʿaceb şüküft maʿnāsına ki medd ü ḳasr-ı *elif*le rivāyet olındı. [m-y] **Ümīd:** Umu taḫfīf 14 ü teşdīd ile mervī lüġatdür. **(ʿ):**

Dām-ı ümmīd ān ki be-ümmīdhā resm[1139]

Tevaḳḳuʿ-ı ḫayra lisān-ı ʿArabda ricā 15 dirler, zebān-ı ʿAcemde ümmīd, Türk dilinde umu dirler, ümīd-vār kimesneye umusı var dirler. 16 Nevmīd olana umusı yoḳ dirler. [v-r-m-z] **Ūrmuzd:** Müşterī yıldızınuñ adıdur. **Esedī:**

17 Dü ṣad güne gül bud miyān-ı fürüzd
Dür-feşān çü der-şeb ze-çarḫ-ı Ūrmuzd[1140]

Firdevsī:

18 V'ey Ūrmuzdet ḫuceste buvād
Der-i her bedī ber-to beste buvād[1141]

Ve Fürs aylarınuñ evvel güni 19 ermezd maʿnāsına ve bir şehr adıdur. [v-m-y] **Ümīd:** Ümīd maʿnāsına. **Firdevsī:**

Ki ender-şeb-i tīre çün şīd buved
20 Cihān-rā ez-o dilber ümmīd buved[1142]

Enverī:

Der-dām-i ḥarīf-i to fütād-est
Ūmmīd heme be-dāne-i to[1143]

21 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa** 22 [e-b-n] **Pā-bend:** Ṭuşaḳ ki at, ḳatır ayaġına urırlar, bağlamaḳ içün ve ayaḳda olan barmaḳ siñiri. 23 [e-t-y] **Pātīd:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḥalvācı ḳazanı. [-e-] **Bād:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile būden lafẓından ṣīġa-i emr-i ġāʾibdür, olsun 24 dimekdür. **(ʿ):**

[1137] (Dadısı Müşteri bile ollsa, hırsız doğan hırsız olur.)
[1138] --. 16. (65a/26)
[1139] (Ümitlerle işlenmiş o ümidin tuzağı...)
[1140] (Çimenlikte iki yüz türlü gül ortaya çıktı, bu tıpkı gece vaktinde Müşteri'nin çarhından inci saçılması gibi oldu.)
[1141][1141] (Ey senin Urmuzd'un kutlu olsun, her kapının kötülüğü seninle bağlanmış olsun.)
[1142] (Karanlık gecenin içinde güneş gibi oldu, o dilberden dolayı cihan ümitle doldu.)
[1143] (Senin güz mevsiminin tuzağına düşülmüştür, senin bu tuzaktaki yemin ümittir.)

Zedīm ber-ṣaff-ı rindān her çi bād-ā-bād[1144] [1145]

(ʿ):

Güftā ḳabūl kon be-suḫanem her çi bād-ā-bād[1146] [1147]

Ve Fürs 25 aylarınuñ yigirmi ikinci güni ve muṭlaḳa yil ki eser rīḥ maʿnāsına. (ʿ):

Būy-ı zülf-i yār bād āverde-st[1148] [1149]

26 (ʿ):

Būy-ı zülf-i yār dest-āvīz bād[1150] [1151]

Taʿyīni iżāfetile olur. Bād-ı ṣabā vü bād-ı şimāl gibi.[1152] [-e-] 27 **Pād:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile defʿ-i żarar ve ıṣlāḥ-ı fesād iden nesneye dirler. Bu maʿnāda ḫüsn-i tedbīri 28 ve kemāl-i teʾṣīri olan selāṭīn-i eḳālīme pād lafẓını şāh ile terkīb idüp pādişāh dirler ve zehrüñ 29 mażarratuñ defʿ iden ṭaşa pād-zehr dirler. [e-d-e-b-e] **Bād-ā-bād:** Ne olursa olsun dimekdür.[1153] 30 [e-d-e-v-r] **Bād-āverd:** Bir dikenlü otdur ki ḥarīf faṣlına yil öñince bu alınduġıçün bād-āverd 31 dirler, bitdügi maḥalde iki arşun miḳdārı bāldurī olur, içi boş ve rengi aġraḳ, tülürek 067a/01 yapraġı olur. Başı dikenlü ve ucında ḳızılca küçük çiçegi olur, toḫmı isper toḫmı gibi olur, 02 ammā bunuñ toḫmı degirmice olur, ḳābıż u müceffefdür. Şukāʿā didüklerine beñzer kemāl-i müşāhebetden 03 baʿżı ṭabībler, şukāʿā ve bād-āverd ikisi birdür dirler ve hem fiʿlde ikisi bile 04 ḳābıż u müceffefdür. Ammā bād-āverd ıḳvādur. Baʿżıları boġa dikeni ve çaḳır dikenidür didiler. 05 Ve ol genc adıdur ki memālik-i Rūmda ḳayāṣıra anı niçe biñ yılda cemʿ itmişler idi. 06 Bir yirden bir yere deryā ile alup giderken yil anı alup Medāyine götürdi ve anı 07 Ḫusrev-i Pervīz bin Hürmüz bin Enūşirvān taṣarruf eyledi. Dirler ki on biñ deve yüki 08 altun ve gümiş ve cevāhir ü nefāʾis idi ve aña genc-i bād-āverd dirler. [e-d-ġ-v] **Bād-ġard:** Penceresi 09 çoḳ yay evi ki içinde küf küf yil eser. **Ebū Şekūr:**

Besā kʾān ü kāşāne vü bād-ġard

10 Be-dü enderūn şādī vü nūş ḫord[1154]

Bād-ġar daḫı lüġatdür. [e-d-f-r] **Bād-ferd:** Parlaġuç, ʿArab 11 ḫuẕrūf dirler āverdī yillü

[1144] (Rintlerin safına her ne olursa olsun vuruyoruz.)
[1145] --. 16. (65b/09)
[1146] (Benim sözümden her ne duyarsan duy onu kabul et.)
[1147] --. 16. (65b/11)
[1148] (Sevgilinin saçının kokusu rüzgârla esip geldi.)
[1149] --. 16. (65b/12)
[1150] (Sevgilinin saçının kokusu rüzgârın elinde asılıdır.)
[1151] --. 16. (65b/12)
[1152] --. 16. (65b/12)
[1153] --. 16. (65b/15)
[1154] (Nicesi köşk ve yazlık ev içinde mutluluk ve rahatlık buldu.)

kişi ki muttaṣıl eser, ṣavurur, söyler, elinden nesne gelmez. 12 [e-d-k-r] **Bād-gird:** Kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ḳaṣırġa ki çarḫ uran yildür, zevbaʿat maʿnāsına. [e-d-k-n] 13 **Bād-kend:** Ḳūlunç marażı ve debe ʿilleti, *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*da bi-fetḥi'l-*kāf*i'l-ʿAcemī ve *kāf*ü'l-ʿArabī 14 ve fetḥün-*nūn* debe, ḥāye diyü taṣḥīḥ eylemiş. [e-d-y] **Bādīd:** Āşikāre dimekdür pedīd maʿnāsına. 15 [e-r-b] **Bārbed:** Ḫusrev-i Pervīzüñ üstād-ı cihān muṭrıbıdur. **Şems-i F.:**

Ey şehen-şāh-ı cihān ḫusrev ü şīrīn-ḥarekāt
16 Meclis-i bezm-i to-rā Zühre koned bārbedī[1155]

Ve muṭlaḳā çalıcı 17 maʿnāsına. [e-r-n] **Pārend:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile miṣlihu çalıcı maʿnāsına. [e-r] **Pārd:** Ṣaḳırġa ve kene. 18 [e-r] **Bāred:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi burc u bārū maʿnāsına naḳl eyledi. [e-r-z] **Pārzed:** 19 Ḳaşenī ki ʿArabca ḳınna dirler ve baʿżılar dāne çādır ü çārḫūtdur dirler. [e-r-v] **Pārūd:** 20 Bāġ heriki. [e-z-ḫ-v-r] **Bāz ḫord:** Nā-gāh ṣataşmaḳ, düçār maʿnāsına. **Esedī:**

Demān-ı nev-şiyār ez-miyān ne-berd
21 Be-nā-geh be-enbāre sī bāz ḫord[1156]

Dīger:

Dü-ṣayd efgen be-yek-cā bāz ḫordend
Be-ṣayd-ı yek-dīger pervāz kerdend[1157]

22 [e-j-d] **Bājerd:** Ḳaşenī bārzed maʿnāsına *rā*ʾ-i mühmelenüñ taḳaddümi ve teʾḫiri 23 cāʾīzdür. [e-z-s-f-y] **Bāz-ı sefīd:** Aḳ çaḳır ki lisān-ı Türkīde aña toyġun, ʿArabīde *zurraḳ* dirler. 24 **Beyt:**

Bāz-ı sefīd āfet-i ṭāvus u ḳāz
Çarḫ ke'z-o beste şeved çeşm-i bāz[1158]

Bāz-ı ṣānīden murād 25 açuḳ maʿnāsıdur. Bu maḥalle münāsıb bāz lafẓında baʿżı tafṣīl vardur. [e-z-n] **Pāzend:** Ḥażret-i 26 İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*a nāzil olan on ṣuḥufuñ āhirincisidür ki neṣāyih ü ḥikmet ü esrār 27 sözlerin mutażammındur. **Lebībī:**

Gū çend nuḫustīn-i suḫen ez-nāme-i pāzend
Ān-est ki tā merdüm bī-aṣl me-peyvend[1159]

28 Ammā Şems-i Faḫrī pāzend İbrāhīm peyġambere *ʿaleyhi's-selām* nāzil olan ṣuḥufuñ tefsīri ṣāḥibinüñ 29 ismidür dirler. [e-z-v-b-n] **Bāzū-bend:** Heykel ki ḳola baġlarlar,

[1155] (Ey padişahlar padişahı olan güzel davranışlı sultan!. Senin meclisinin çalgıcısı Zühre'dir.)
[1156] (Yeni bir olayın nefesiyle ortaya gelemedi, ansızın anbara otuz doğan birden geldi.)
[1157] (İki av diğer avı takip ederek tek bir yere düştüler ve doğan tarafından avlandılar.)
[1158] (Toygun, tavus ve kazın afetidir. Doğan yüzünden feleğin gözü kapanır.)
[1159] (Pazend kitabının ilk sözlerinden birkaçını söyle, asılsızlıkla ilgili olan odur.)

ʿArabīde dutluc, dumlūc ve miʿfed dirler.[1160] [e-ş] 30 **Bāşed:** Ola dimekdür. [e-ġ-r] **Bāġard:** Yay evi ki içinde küf küf yiller eser, bād-ġard maʿnāsına. [e-ġ-n] 31 **Pāġand:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile oldur ki ḥallāclar penbeyi atduḳdan şoñra degirmice degirmice eylerler, kelle dirler ve muṭlaḳā 067b/01 atılmış penbeye daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Çi lād ber-tiġ-i siyāhīş çi pūlād
Çi kūh ber-gürz-i ġulāmāneş çi pāġand

02 Pāġanda daḫı lüġatdür. [e-f-n] **Bāfend:** Culha, bāfende maʿnāsına. [e-k-n] **Pāgend:** 03 Feṯḥ ü żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemīyile yāḳūt didükleri muʿteber ṭaşdur. **Beyt:**

Tā buved nev-bahār bostān
04 Lāle vü gül be-gūne-i pāgend[1161]

(ʿ):

Cemest-rā çi ḫaṭar her kücā buved pāgend[1162]

Ṣarusı ve göki ve ḳırmızısı 05 olur. Sāʾir tafṣīli yāḳūt lafẓından olmışdur ve pāgend, Ḫoten şehrine ḳarīb bir şehr adıdur. 06 [e-l-e] **Pālād:** Binit, maṭiyye maʿnāsına. **Beyt:**

Men rehī pīr-i süst-pāy şodem
Ne-tüvān rāh berd bī-pālād[1163]

07 Ve yük çeken atlar ve yidek ki pādişāh ve ekābir öñinde yidilür, cenīb ü cenībe 08 maʿnāsına ve pīş-keş maʿnāsına da gelür pālāde daḫı lüġatdür. [e-l-v] **Pālūd:** Ve bi'l-*bā*ʾi'l-ʿArabī ḳuzı 09 derisinden kürk. [e-l-v-e] **Pālvād:** Ebābil ḳuşı. [e-m-d-e] **Bāmdād:** İrteye ḳarīb dimekdür ve ṣabāḥ 10 fecr maʿnāsına, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki bām, ṣabāḥ vaḳtidür. 11 Selāṭīn ü ḥükkāmuñ ol vaḳt ki dīvānī zamānı olduġı iʿtibār ile aña bām-dād dirler. 12 Aṣlı *mīm*üñ kesresiyledür. ʿİlmiyyeye naḳl olıcaḳ ḳāʿide-i terkīb bozılup *mīm* sākin 13 olmışdur.[1164] [e-m-r] **Pā-merd:** Naṣīb ve şol kimseye dirler ki istemege ḳādir olmayan içün 14 isteyivire ve dilemege ḳādir olmayan içün dileyivire. [e-m-z] **Pā-muzd:** Ayaḳ kirāsı, *cuʿl* 15 maʿnāsına. [e-n-ṣ] **Pānṣad:** Beş yüz, ḫamse-māye maʿnāsına. [e-n-y] **Pānīd:** Şeker, penīr, baʿżıları oldur ki 16 şekeri ḳıvāma getürürler, çekerler, mīḫlara urırlar, tā ki yil yudup ḫafīf ola, taʿrīb 17 idüp fānīd dirler. [e-y-b-n] **Pāy-bend:** Muṭlaḳā ayaḳ bağı ve at

---

[1160] --. 16. (66a/10)
[1161] (İlkbahar mevsiminde, bahçede yakut türünde güller ve laleler oldukça...)
[1162] (Yakut olan yerde ayarı düşük mücevhere kim bakar)
[1163] (Ben yedek at olmadan yol gidemeyen, ayağı zayıf, yaşlı bir yolcuyum.)
[1164] **Beyt:**

Aḫter-i ser-sebz meger bāmdād
Güft zemīn-rā ki seret sebz-i bād 16. (66a/25)

ayaġına bağlamaḳ içün **18** urduḳları. [e-y] **Bāyed:** *Bā*ʾ-i ʿArabī ile bāyesten lafẓından fiʿl-i mużāriʿdür, gerek maʿnāsına. **Pāyed: 19** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile pāyenden lafẓından güyer maʿnāsına ve ḳāʾīm olmaḳ. **Laṭīfī:**

Cevherem ki be-ḫˇīşten pāyem
20 ʿArıżīyem be-dīgerī pāyī[1165]

Ve bir yirden güymek maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Me-rā īzed ez-behr-i ceng āferīd
21 Çi pāyem ki ceng āmed eknūn pedīd[1166]

Ve muḥkem ṭutmaḳ maʿnāsına ve**lehu:**

Zebān-rā be-pāyed bed-endīş-i dūst
22 Ki nezdīk-ter düşmen sīret-i o-st[1167]

Ve başmaḳ maʿnāsına. **Laṭīfī:**

23 Be-pāyīd pāy-ı me-rā nā-gehān
Birūnī ki der-pey be-pāy-ı nihān[1168]

Ve ayaġla depmek maʿnāsına ve**lehu:**

24

Her ki der-pīş āyedeş be-remī cehd dendān zend
Her ki der-pey mī-reved mī-pāyed ü dendān kend[1169]

25 [e-y-m-r] **Pāy-merd:** Naṣīb ü bir kimse içün nesne dilemek ve aḳce cerr idivirmek pāmerd maʿnāsına. **26 Esedī:**

Be-nezdīk-i o pāy-merdem to bāş
Be-dīn-i kār dermān-ı derdem to bāş[1170]

[e-y-m-z] **Pāy-muzd: 27** Kirā ve ayaḳ deri, pā-muzd maʿnāsına. [e-y-v-n] **Pāy-vend:** Pāy-bend maʿnāsına. [ḫ-e-r-n] **Beḫārend:** Zindelik. **28** [ḫ-c] **Baḫced:** Demür boḳı, rīm-i āhen maʿnāsına ki demür ḳızken çıḳan mühmelāt. [ḫ-r] **Be-ḫıred:** Uşlu ve tedbīrlü **29** dimekdür, ʿāḳil maʿnāsına kesr-i *bā* ile daḫı mervīdür. **Be-ḫodī Ḫod:** Kendüligi ile ve başka kendü dimekdür. **30 Bed:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile yavuz, şerrīr maʿnāsına ve yaramaz, dey maʿnāsına. **Ped:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile aḳça ḳavaḳ. [d-r-v] **31 Bedrūd:** Selām ve esenlik, *vedāʿ* maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ 068a/01 itmişler

[1165] (Kendi sayemde mücevher gibi değerliyim, başkasının yüzünden öyle gelip geçiciyim.)
[1166] (Allah beni savaşmak için yarattı. Bugün savaş göründü, nasıl durayım!)
[1167] (Kötü düşünceli arkadaşa karşı ayağını sağlam bas, çünkü onun yüzü düşmandan daha iyi görünür.)
[1168] (O ansızın benim ayağıma basıp ardından gizlice selamlığa doğru gitti.)
[1169] (Önüne kim çıkarsa, kaçacak delik arar. Arkadan kim yanaşırsa onu ayağıyla teper.)
[1170] (Senin nasibinin iyiliği benimkinden daha iyi olsun, senin dininin sağlamlığı benim derdimin dermanından olsun.)

ki bedrūd esendür, aṣlı bā-dürūddur. Niteki bā-ḫıredüñ aṣlı bā-ḫıreddür, ʿAcem esenledi diyecek 02 yirde be-dürūd kerd dir. (ʿ):

Be-güft īn ü z'āb-ı müje rūd kerd[1171]

Bedrūd bāş esen ol dimekdür. 03 **Firdevsī:**

Siyāvuş be-dü güft bedrūd bāş
Ze-men tā rev to cāvidān-pūd bāş[1172]

[d-k-n] **Bed-kend:** 04 Rişvet maʿnāsına. [d-n-j-r-e] **Bed-nijād:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile bī-māye vü bī-aṣl, atası ʿArabī ve anası Türkī at. 05 [d-y] **Bedīd:** Bellü, āşikārā,[1173] Niʿmetī *bā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş. [r-e-l-k-n] **Ber-elkend:** Baʿżılar żamm-ı *bā* ile yazdılar 06 rişvet maʿnāsına. [r-e-f-r-v] **Ber-efrūd:** Aşaġa yuḳaru dimekdür, zīr ü bālā maʿnāsına ber-ferūd 07 daḫı lüġatdür. [r-b-l-n] **Ber-bülend:** Ġāyetde yüksek nesne ve çārṭāḳ. [r-b-n] **Ber-bend:** Gömüldür ki 08 at gögsine baġlarlar. [r-t-e] **Bertād:** Ferfiyon didükleri dārū. [-r-] **Berd:** Ceng vaḳtinde istiʿmāl 09 olınur bir lafẓdur, ayıġ ol ve ṣavul dimek olur. **Beyt:**

Ebū İsḫaḳ k'eflāk-ı aḫterān-rā
10 Hemī gūyendehān ke'z-rāh-ı o berd[1174]

Esedī:[1175]

Sipeh-bed berāşüft ü güft ez-neberd
Me-rā çarḫ-ı gerdān ne-gūyed ki berd[1176]

11 ve ġāretle alınmış ḳul ve ḳaravaşa daḫı dirler. Berde maʿnāsına *bā*ʾ-i ʿArabīyile ve heybet ü 12 yañıltmaç ve miṣlihu daḫı dirler, żamm-ı *bā*ʾ-i ʿAcemīyile berd maʿnāsına. [r-f-r-v] **Ber-ferūd:** Aşaġa yuḳaru dimekdür. 13 Ber-efrūd maʿnāsına. **Per-fend:** Bī-ḫūde söz, bu maʿnāya *zā*ʾ-i ʿAcemīyile pejfend daḫı lüġatdür ve mekr 14 ü ḥīle ve deriñ çuḳur. [r-k-n] **Ber-kend:** Rişvet *bā*dan ṣoñra *dāl* ile ve *rā* ile mervī lüġatdür.[1177] 15 [r-m-ḫ-y] **Ber-maḫīd:** Ata ve anasına ʿāṣī[1178] olan ferzend, ve muṭlaḳā ʿāṣī maʿnāsına ber-maḫīde daḫı 16 lüġatdür. [r-m-n] **Bermend:** Ḳuvvetlü ve yimişlü berūmend lafẓından muḫaffefdür. [r-n] **Perend:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile kemend 17 ü semend veznine pādişāh ʿalemi ve ümmīd ṭutdı dimekdür ve peyk ki ʿArabca berīd ü sāʿī dirler. 18 Ve bir cins

[1171] (Bunu söyleyip kirpiklerinden gözyaşı ırmağını akıttı.)
[1172] (Siyavuş giderken "Esen ol." diye iki çift söz söyledi, sen benden giderken
[1173] Bellü, āşikārā maʿnāsına. 3. (74a/17)
[1174] (Ebu İshak, gökteki yıldızları (çevresine) topladı. Açılın! Bütün söz söyleyenler(şairler) onun yoluna girdi.)
[1175] --. 16. (66b/26)
[1176] (Ordu komutanı savaş sırasında sinirlenip "Dönek felek bana 'yoldan çekil!' diyemez." dedi.)
[1177] Mervīdür. 16. (66b/31)
[1178] ʿāḳ. 3. (74a/26)

ibrişim ḳumāşdur. İçinde taşvīrler olur, Ḫıṭā vilāyetinde ṭoḳurlar ve ḳılıç cevheri ki taʿrīb **19** idüp ferend dirler, bu maʿnāya Ḥalīmī kesreteynile taṣḥīḥ eylemiş, lākin *Ḳānūn-ı Edeb*de ferend veznine gelmişdür. **20** Fetḥeteynile vesāʾīr erbāb-ı lüġat kesreteyn ü fetḥeteyn ile cāʾizdür dimişler ve ḥarīr-i sāde bu maʿnāya **21** daḫı kesreteyn ü fetḥeteynile mervīdür, ve ḫıyaruk didükleri otuñ adıdur, yabanīsi ki ḳınnāʾ-i berrī **22** dirler, perġust maʿnāsına ve ḳanbil otı didükleri[1179] ki it üzüminüñ envāʿındandur, ṭabbāḫlar **23** anuñla aş boyarlar, yaġlu görinsün içün nārencī çiçegi olur, kākenc ü kākene daḫı dirler. **24 Esedī:**

Dürr-feşān direfşī benefş ez-perend
Ze-gevher çü aḫter-i sipihr-i bülend[1180]

Beyt:

Perendī nīl-gūnī der-miyān zed
25 Be-şod der-āb u āteş der-cihān zed[1181]

Beyt:

Ey ber-tīġ ü tīr-i to yeksan
26 Seng ü sendān ü perniyān ü perend[1182]

Firdevsī:

Berendāḫt tīġ-i perend āvereş
Hemī ḫˇāst ez-ten güsisten sereş[1183]

27 Esedī:

Bud o-rā yekī pūr nāmeş serend
Ki zaḫmeş ze-pūlād kerdī perend[1184]

[r-n-d-ā-v-r] **Perend-āverd:** **28** Ḳılıççı ve gevherī. [z-n-y-e-m] **Ber ne-yāmed:** Çoḳ zamān geçdi dimekdür. [r-n-y-e-y] **Ber ne-yāyed:** Ḥaḳḳından **29** gelmez dimekdür. [r-v] **Berūd:** Aḥmed bin İsmaʿīl şānehu der-ḫaş konend mī-gūyend. [r-v-m-n-] **Berūmend:** **30** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş, naṣīblü kişi ve yimişlü ve ḫāṣıllı[1185] bāġ ve bostān ve otlu **31** ṣulu ve ekinlü yir ve ḳutlu ve aşıllu, aşıllu bāzirgān.

Beyt:

Ki cāvīd bādā çonīn şehriyār

[1179] ḳanbil otı ki yidükleri ki. 3. (74b/06)
[1180] (Yüce gökyüzünün yıldızlarından mücevher fışkırır gibi menekşe ottan parıldayan inciler saçıyor.)
[1181] (Nil renginde bir ot su ve ateşin cihanda var olduğu gibi aramıza oturdu.)
[1182] (Ey kılıcınla taşı, örsü, kumaşı ve otu yerle bir eden!)
[1183] (Cevherli kılıcını yukarı doğru kaldırdığında bütün başları bedenlerden koparmak ister.)
[1184] (Onun adlarıyla başlar bir oldu, onun uğraşıyla çelikten bir cevherli kılıç ortaya çıktı.)
[1185] ḫāṣıllu. 3. (74b/13)

Berūmend bādā çonīn rūzgār[1186]

068b/01 [r-v-n] **Pervend:** Püzevenk didükleri ki şāverd dimekle kināyet olınur, 02 pejvende daḫı lüġatdür. [r-h-v] **Berhūd:** Bī-hūde maʿnāsına. [r-y] **Berīd:** On iki mīl yire dirler 03 üç mīl bir fersaḫdur. Bir berīd dört fersaḫdur. [z-e] **Bezād:** *Ṣıḥāḥ*-ı *ʿAcem* ṣāḥibi *bā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ 04 eylemiş, yaşlu, ulu, ḳoca berāve, berāmede daḫı dirler. [j-e-m-n] **Pejāmend:** Kāzirler toḳmaġı 05 ve ḳapu ṭırḳūzı ki mandal daḫı dirler. [j-e-v-n] **Pejāvend:** Miṣlihu, pejāven daḫı lüġatdür. **Beyt:**

06 Derhem şikend er çi buved ḥışn-ı ʿadū-rā
Ez sedd-i Sikender ü ez-Ḳāf-ı pejāvend[1187]

[j-f-n] **Pejfend:** 07 Önegi, lecūc maʿnāsına ve muḥāl söz, *rā*ʾ-i mühmele ile ber-fend maʿnāsına. **Beyt:**

Ne-buved der-kelām-ı nev coz ʿadl
08 Ne-reved der-zebān-ı to pejfend[1188]

[z-m-e-v-r] **Pezmāverd:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ve bi'ż-żamm ḳaḍı loḳması daḫı dirler, bir 09 ṭaʿāmdur ki ehl-i Ḫorāsān nevāle dir, ʿArab zemāverd ü müyesser ü nercisü'l-meʾmedet dir. [j-n] **10 Pejend:** Ġamgīn ü pejmürde, solmış maʿnāsına ve sürgi ki ekinciler toḫmı yire ṣaçduḳdan ṣoñra 11 anuñla yiri düzedirler. Bezend daḫı dirler ve ḳanbil çiçeginüñ yimişi ki eṭıbbā ḳınnāʾ-i berrī dirler. 12 Bu maʿnāya Ḥalīmī *rā*ʾ-i mühmele ile taṣḥīḥ eylemiş ve hem kesreteyn ü fetḥateyn ile mervīdür dimiş, ve it ḫıyārı ve eşek ḫıyārı 13 ki ṭabībler ḳınnāʾü'l-ḥımār dirler, beġāyet acıdur ve müshildür, ve baʿżıları it üzümine daḫı dirler dimiş. 14

Beyt:

Būy-ı ḫilḳat be-her zemīn ki güzeşt
Ney-şeker āverd be-cāy-ı pejend[1189]

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi, ve ḳızıl 15 boya aġacına da dirler dimiş, ve Niʿmetī kiçirek maʿnāsına da gelür dimiş, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 16 böyle taḥḳīḳ eylemişler[1190] ki nejend ü dejem tefsīrinde nejendüñ maʿnāsını ve istiʿmālātını taḥḳīḳden 17 ṣoñra *nūn*ile olıcaḳ maʿnāsına żikr olınandur. Ammā pejend ki *yā* ile *bā*sı

[1186] (O sultan ebedi yaşasın, onun bağında rüzgâr daima essin.)
[1187] (Düşmanın kalesi İskender'in seddi kadar sağlam olup kapısına Kafdağı bağlansa bile yine de parçalanacaktır.)
[1188] (Adalet dışında yeni bir söz bulunamaz, senin dilinden olmayacak sözler çıkmaz.)
[1189] (Senin güzel yaratılışının kokusu nereye etki etse, orada yaban hıyarı yerine şeker kamışı biter.)
[1190] itmişler ki. 3. (75a/01)

da *zā*sı da ʿAcemīdür, ḳızıl 18 boya aġacıdur dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Ne kirpās bāşed besān pejend
Ne hem-reng-i gülnār bāşed pejend[1191]

19 [j-v-n] **Pejvend:** Darıḳuşı ki darcān ve serçe daḫı dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 20 ṭaraḳır, pejāvend maʿnāsına naḳl eyledi. [j-v-n] **Pejūnd:** Günāhlu dimek olur. [s-e-v-n] **Besāvend:** 21 Ḳāfiye-i şiʿr maʿnāsına. [s-ḫ-v-r] **Bes ḫord:** Artuḳ söz maʿnāsına, pes-ḫor daḫı dirler. [s-n] **Besend:** 22 *Bāʾ*-i ʿArabīyile yiter, kāfī maʿnāsına. **Beyt:**

Çi pirāy-ı cāh u hevā-yı nevā
Her ez-īn cihān-ı köhne delḳī besend[1192]

23 **Pesend:** Ve bi'l-kesr-i *bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳāniʿ vü ḫoşnūd ve ber-güzīde pesendīde maʿnāsına. **Beyt:**

Kiç bu bāġ u güllerdin ey Nevāyī kim imes
24 Ehl-i taḥḳīḳ eyleyende dünyā vü mā-fihā-pesend [1193]

Ve pesendīden lafẓından 25 şīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür, ḫod-pesend gibi. **Naẓm:**

Himmet-i Cāmī ki bülendī girift
Ez-şeref-i ʿilm-pesendī girift
26 ʿİlm pesendīd ze-ṭabʿ-ı bülend
Er çi pesendīd hemāneş pesend[1194] [1195]

Pesende daḫı 27 lüġatdür. [ş-m-e-k-n] **Peşmāgend:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile tegelti ve eyrim ki eyerüñ kendüye muttaṣıl tegeltisidür. 28 Bardaʿa maʿnāsına ve kürtün. [ġ-d-e] **Baġdād:** ʿIraḳ-ı ʿArabuñ taḫt-gāhı adıdur, ʿArabıla ʿAcem ser-ḥaddinüñ 29 mā-beyninde vāḳiʿ olmışdur, ḫalḳı ġāyetde zekī olur, Āl-i ʿAbbāsuñ ikinci ḫalīfesi Ebū Caʿfer 30 Manṣūr-ı Devāniḳī[1196] binā itmişdür. Ġāyetde ʿaẓīm şehr imiş, ḥattā mübālaġa idüp dirler ki 31 altmış biñ ḥammāmı var imiş, ve sāʾīr firūn[1197] u dekākīn aña göre. [ġ-n] **Baġand:** Cüst ü cū. [l-e] **Palād:** 069a/01 *Bāʾ-i ʿAcemīyile* yidek atı, cenīb maʿnāsına. [l-y] **Pelīd:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile murdār, necs ü ḫabīs maʿnāsına, *bāʾ*-i ʿArabīyile 02 gönli gözi kör dimekdür, kūr-dil maʿnāsına. [n-e-m-y-z] **Benāmīzed:** Zihī ṭūbā lehu maʿnāsına ve fedā vü ḳurbān 03 olayın dimekdür. **Beyt:**

[1191] (Ondan ne bir keten bezi ne de sürgü olur ayrıca o ne bir gülnar çiçeğinin rengi ne de kızıl boya rengi olur.)
[1192] --. 16. (67b/08)
[1193] --. 16. (67b/10)
[1194] (Cami'nin yardımıyla bir yücelik girdi, onun beğenilmiş ilminin şerefinden geldi. Onun yüceliğinden bir ilim beğendi, her ne beğendiyse o anda beğendi.)
[1195] --. 16. (67b/12)
[1196] Dānikī. 3. (75a/15)
[1197] fırın. 3. (75a/16)

Benāmīzed sehī servī-st āzād
Hevā-yı dil sereş-rā dāde ber-bād[1198]

04 Ḥāfıẓ:

Benāmīzed bütī sīmīn-tenem hest
Ki der-büt-ḫāne-i Āzer ne-bāşed[1199]

Baʿżılar benāmīzed iki lafẓdan **05** mürekkebdür, biri benām lafẓı biri īzed lafẓıdur, terkīb olıcaḳ *elif* ḥıẕf olınmışdur ve benām lafzında **06** olan ḥarf-i *bā* ḳasem içündür, Allāh ḥaḳḳıçün dimek olur dimişler.[1200] [-n-] **Bend:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile baġ, ḳayd **07** maʿnāsına ve aʿẓānuñ eñ yirleri, mufāṣṣal maʿnāsına ve dügüm ve buḳaġu ve boġun ve bend **08** bāzī ki oyunda ve güreşmekde iderler ve ṣu bendi ve ḥīle ve rīv maʿnāsına istiʿmāl olınur, **09** ve bendīden lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf terkībīdür, dül-bend ü gīsū-bend u naḳş-bend gibi. **Pend: 10** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ögüt ve naṣīḥat ü mevʿiẓa maʿnāsına ve çaylaḳ didükleri meşhūr ḳuş **11** bu maʿnāya kesr ile daḫı lüġatdür. [n-d-k-ş-e] **Bend-güşād:** Boġun ve eñ yiri, sāʾir adları baġdāb **12** lafẓında ẕikr olınmışdur.[1201] [n-n] **Penend:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile belürsüz, şaġış, ʿaded-i mechūl maʿnāsına, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **13** ṣāḥibi, ve gūr dimekdür, ve ümmīd ṭutmaḳ maʿnāsına da naḳl eyledi. [n-h-ş-v] **Be-ne-şeved:** Gitmez dimekdür. **14** [v-e-r] **Bevāred:** Bir nevʿ ṭaʿāmdur, sirke ve yufḳa ekmegi ve bekmezi birbirine ḫalṭ idüp yirler. [h-r-h-m-n] **15 Behre-mend:** Naṣīblü dimek olur. [y-k-n-d] **Peykend:** Semerḳand şehrine dirler. [y-v-n] **Peyvend:** Ulaşıḳ **16** maʿnāsına ve aḳrabā ve taʿalluḳāt maʿnāsına istiʿmāl olınur ve ḳol ve ayaḳ bağı, ve bendkeşe. [b-h-v] **17 Peyhūd:** Ve bi'l-kesr od ıssısından yanmaġa ḳarīb olup ve od ıssısından ṣararmış nesneye **18** dirler. **Şems-i F.:**

Güftend belā-rā ki ten ü cān-ı ʿadū-sūz
Güftend çi vaḳit-est henūz ānçi ne peyhūd[1202]

19 El-Bāʾi'l-Meksūre: [t-r-k-y] **Biterkīd:** Çatladı dimekdür. **Firdevsī:**

To güftī dil-i āsmān biterkīd

[1198] (Fidan gibi doğru ve başı yukarıda olan sevgili, gönlümün havası onun başında olsun, ben sana kurban olayım!)
[1199] (Gümüş tenli bir put(sevgili) için kurban olayım, Azer'in puthanesinde başka ne olur?)
[1200] --. 16. (67b/22)
[1201] **Şems-i Faḫrī:**

Nūr-ı reʾy-i to key dihed ḫurşīd
Kār-ı ʿanḳā kocā tüvāned pend

[1202] (Belaya "Düşmanın bedenini ve canını yakıyorsun!" dediklerinde o da "Ne zaman? Daha yeni sararıyor." dedi.)

20 Ze-ḫūrşīd-i ḫūn ber-zemīn ber-çekīd[1203]

[ḫ-r] **Biḫred:** ʿĀḳil ü zeyrek aşlda *bā* ü'ş-şāḳiyye ḫıred **21** lafẓına dāḫil olup be-ḫıred idi, kesr-i *ḫā* ile baʿdehu kesret-i istiʿmāl ile *hā* sākin ḳılınup **22** başḳa bir lüġat oldu, ḥattā *bā* ü'ş-şāḳiyye maḳāmında evveline bir *bā* daḫı idḫāl iderler. **Laṭīfī:**

23 Çü şod çār-sāle verā rūz u şeb
Be-biḫred sipordeş berāy-ı edeb[1204]

Feṯḥ-i *bā* ile daḫı rivāyet **24** olınmışdur. [r-e-z] **Birāzed:** Yaraşur dimekdür ve nīgū maʿnāsına. [r-n] **Pirind:** Naḳşsız, sāde ḥarīr, **25** Hind ü Sind veznine. **Esedī-i Ṭūsī:**

Be-dü dād peyveste tā merz-i Sīn
Nüvişt īn heme ʿahdhā ber-pirind[1205]

26 Firdevsī:

Sūy-ı nīm-rūz enderūn tā-be-Sind
Cihān şod be-girdār-ı Rūmī pirind[1206]

Velehu:

Peder buved der-nāz ḫazz u pirind
27 Me-rā berde Sīmurġ ber-kūh-ı Hind[1207]

Ve ḳılıç cevheri. **Firdevsī:**

Ebez meysere leşker-ārāy-ı Hind
28 Zirih dāred der-ceng-i Rūmī pirind[1208]

[s-r-e-y] **Piserāyed:** Arta, ziyāde ḳala dimekdür. [s-r-ḫ-v-e-n] **29 Pis-ḫʷāned:** Oḳumuş oġul. [s-n] **Pisend:** Bergüzīde ve pesendīde feṯḥ ile daḫı lüġatdür **30** ve pesendīden lafẓından ism-i maṣdardur. Begenme dimekdür ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Ḫod-pisend **31** gibi. [ş-k-l-n] **Bi-şiklend:** Raḫne eyledi ve dırnaġla nişān eyledi dimekdür. **Beyt:**

Ḫusrev-i Rüstem-celāl zübde-i Maḥmūd şāh
Ān ki be-peykān-ı tīr rūy-ı ḳamer bişiklend[1209]

069b/01 [-n-] **Pind:** Çaylaḳ ḳuşı ve şu **02** kerdemesi. [n-d-e-z] **Bindāzed:** Bīndāzed

---

[1203] (Senin bir sözünle göğün göğsü çat diye çatladı, kanlı güneşten yeryüzüne "kan" damladı.)
[1204] (Dört yaşına geldiği gibi geceyi ve gündüzü edeplenmek için akıl sahiplerine teslim etti.)
[1205] (İki doğru Çin tarlasında birbirine kavuştu, bütün sözler bu nakışsız yerde yazıldı.)
[1206] (Yarım bir günde Sind'e kadar gitti, Rumî'nin davranışıyla âlem sadelikle donatıldı.)
[1207] (Baba nazdan sakin ve sade bir hâlde geldi, bana Hind dağından Simurg'u getirdi.)
[1208] --. 16. (68a/11)
[1209] (Rüstem gibi savaşan, Gazneli Mahmut'un özü olan padişah! O, okunun demir ucuyla ayın yüzünü parçaladı.)

lafẓından taḫfīf olınmuşdur. **Firdevsī:**

Çü o-rā ki bindāzed pīr peder
To ḫˇāhī ki gīrī Merv-rā be-berd[1210]

[y-c-e] **Bīcād:** *Bā*ʾ-i ʿArabī vü *cīm*-i ʿArabī ile cevāhir envāʿından **04** bir maʿrūf u meşhūr ṭaşdur, ġāyetde aʿlāsı ḳırmızı yāḳūt renginde olur, ekṣer budur ki **05** yāḳūta müşābih olur, yāḳūtdan āteş ile farḳ olınur, yāḳūt yanmaz ol yanar, gāh olur ki **06** ġāyetde aʿlāsını āteş daḫı farḳ itmeyüp taġayyür virmez, bunıñla farḳ olınur ki yāḳūt ʿatşı **07** defʿ ider, ol itmez, ve baʿżı erbāb-ı lüġat iplige dizilmiş ḫurde, siyāhca boncuḳdur diyü naḳl **08** eyledi. Bu sebebden şuʿarā tāze maḥbūblaruñ lebleri üzerinde ẓāhir olan ḫaṭṭa teşbīh iderler, ve siyāh **09** olduġı cihet ile Şems-i Faḫrī düşmen yüzine teşbīh ider, ve baʿżılar ḳıymetī laʿl ü yāḳūt dir, **10** ve baʿżılar güherhāya daḫı dirler diyü naḳl eyledi, bīcāde ve bīcā daḫı lüġatdür. **Beyt:**

11 Şümūl-ı maʿdelet-i o beġāyetī be-resīd
Ki ez-taʿarruż-ı o muḥteriz buved bīçād[1211]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi yolsuz maʿnāsına naḳl **12** eyledi. [y-ç-n] **Bīçend:** Baş bağı. [y-ḫ-ş] **Bīḫşed:** *Vesīle* ṣāḥibi yirden kök ile bir kezden **13** ḳopmış aġaca dirler, pinceşt ü binceşt maʿnāsına dimiş. [-y-] **Bīd:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile sögüt **14** aġacı. **Şems-i F.:**

Serv-veş rāstem ābāzī-ter dāristem
Ān ki der-lerze-i hemvāre çü bīd-est[1212] [1213]

15 Ḳaraḥiṣārī incir aġacına da dirler dimiş, ve ola maʿnāsına, ve dīv-pesend pehlivānlarından bir **16** dīvüñ adıdur ki Rüstem elinde helāk olmışdur. **Firdevsī:**

Sipeh-bed çü kū lād-vār jeng ü bīd
17 Heme pehlivānān Dīv-pesīd[1214]

[-y-] **Pīd:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile iç yaġı, pīh ü pişe maʿnāsına. [y-d-e] **Bī-dād:** Ẓālim **18** ü ẓulm-i ẓālim maʿnāsına. [y-r-e] **Bīrād:** Yaşlu, ḳoca. [y-r-z-e] **Pīr-zād:** Miṣlihu, ve Rüstemüñ babasına dirler ki **19** anadan ṭoġduḳda saçı ve ḳaşı ve kirpigi aḳ ṭoġmışdur. [y-r-j] **Pīrjed:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳasnī ki **20** çārḫūt u dāne, çādır daḫı dirler. Bā-rezd lafẓından imāle olmışdur. [y-r-z-r] **Pīrzerd:** **21** Miṣlihu. [y-r-v-z] **Pīrūzed:** Miṣlihu, bu maʿnāya sāʾir esāmīsi pārzed lafẓında mesṭūrdur ve ḳızılca ki **22** ʿavratlar yüzine sürerler, gül-güne maʿnāsına. [y-ş-e-n-y-b-n] **Pīşānī-bend:** Güceymen didükleri ki

[1210] (Yaşlı peder eline geçirdiğini oraya kadar fırlatmak istedi ama sen
[1211] (Onun adaleti öyle bir yeryüzüne yayıldı ki kehribar saman çöpüne saldırmıyoır.)
[1212] (Benim ağacum serv gibi veya ondan daha doğrudur, o her zaman söğüt ağacı gibi titrer.)
[1213] --. 16. (68a/28)
[1214] (Bütün pehlivanlar arasında Divpesid'den başka daha girli bir ordu komutanı yoktur.)

zamān-ı 23 sābıḳda ʿavratlar başlarına giyerler. [y-ş-ḫ-v-r] **Pīş-ḫored:** Ütme, buġday ve arpa ki tamām olmadın 24 alurlar daḫı ḳılcığın od yalıñına ṭutup üterler, ʿacāle maʿnāsına. **Esedī:**

Çü ümmīd-i dādī ne-bāşem be-derd
25 Ki ümmīd-i nīgū bih ez-pīş-ḫord[1215] [1216]

Pīş-ḫor daḫı lüġatdür.[1217] [y-ş-m-z] **Pīş-muzd:** 26 Sifteh didükleri ki bāzār itmekden evvel virilen bahādan ve ücretden ʿibāretdür. [y-n] **Pīned:** 27 Çaḳıldaḳ, bī-mende maʿnāsına. [y-m-n] **Bī-mend:** Çaḳıldaḳ, bī-nedv maʿnāsına. [y-n-n] **Bīnend:** Dīden lafẓından 28 ġayrı ḳıyāsça ṣīġa-i cemʿ-i mużāriʿ dür, gördiler dimek olur ve ümmīd ṭutmaḳ maʿnāsına ism-i 29 maṣdardur ve niçe maʿnāsına ʿaded-i mechūlden ʿibāretdür, end maʿnāsına ki ʿArabīde neyf, nīf maʿnāsına. **30 Şems-i F.:**

Çün to ṣāḥib-ḳırān ne-bīned çarḫ
Ve īn suḫen fāş güfteem bīnend[1218]

[y-h-v] **Pīhūd:** 31 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile āteş ıssısından yanmaġa ḳarīb olup ṣararmış nesneye dirler, feṭḥ ile daḫı 070a/01 rivāyet olınmışdur. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** [t-l-e] **Pütlād:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳapu dayaġı ve turşī. **02 Büd:** Buved lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

Dıraḫt-ı gülhā bud ki çün āfitāb
Bud be-dey şüküftī hem ender-şitāb[1219]

03 Ve büt, ṣanem maʿnāsına, ve ʿArabīde lā-büd yaʿnī gereklü maʿnāsına. [d-n] **Büdend:** Niʿmetī yarpuza dirler dimiş, **04** ve ol bir otdur, naʿneye beñzer, ekṣer ṣulu yirlerde biter, ve yılan andan ġāyet müteneffirdür. [r-e-z] **05 Bürāzed:** Yaraşuḳ ve yaraşur ve yarar maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Yaḳīn tāc-ı şāhī ez-o zīb gīred
06 Ḥaḳīḳat verā tāc-ı şāhī bürāzed[1220]

[-r-] **Bord:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile alaca ḳaftān ve iki renglü ḳaftāndan bir **07** nevʿdür, ve borden lafẓından ṣīġa-i māżīdür, iletdi maʿnāsına ve ism-i emrdür, ceng ü ḥarb **08** vaḳtinde söylerler, ıraḳ ol ve ṣavul dimek olur. [-r-] **Pürd:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile meṣeldür ki ʿavratlar ve oġlancuḳlar **09** bir biriyle ṣorışurlar, ʿArabīde müġālaṭa maʿnāsına bunuñ

[1215] Umut verdiğin için dertlenmem. Çünkü iyilik umudu, peşinattan daha iyidir.)
[1216] --. 16. (68b/08)
[1217] Pīş-ḫor daḫı dirler. 16. (68b/08)
[1218] (Sen zamanında üstün olan padişah gibi felekten ne gördün, söylediğim bu söz açıklanınca onu gördüler.)
[1219] (Gül ağaçları güneş gibi göründüler, aynı zamanda hızlıca kışa doğru açıldılar.)
[1220] (Şüphesiz şahın tazı ondan iyi oldu, gerçekliğin ardı şahın tacına yakıştı.)

ḫulāṣāsındandur ki şuʿarā ve ẓürefā lisānındaki 10 lüġaz ki naẓm ile suʾāl iderler, Türkīde bilmece, meṣel dirler. Pürde daḫı lüġatdür. [r-d-e-b-r] **Bord ebred:** 11 Çāvuşlaruñ hāy u hūyı. [r-n] **Pürend:** Yülümek. [-j-] **Büjd:** Miṣlihu, *rāʾ*-i mühmel ile mervīdür. [z-ḫ-m-y] **Bozḫamīd:** 12 Dişi keçi. [z-ḫ-v] **Boz-ḫod:** Miṣlihu dimiş. [z-ġ-n] **Puzġand:** Sumaḳ yapraġı ve bu lüġat *bāʾ*-i meftūḥa 13 bābındaki āhir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür, ve bir yapraḳdur ki anuñla saḫtiyān boyarlar ve belemut, 14 Ḳaraḥiṣārī leblāb gibi bir otdur, aġaca muḥkem ṭolaşur, ḳurudur dimiş, Niʿmetī, ve ḳatır 15 āvāzıdur didiler dimiş. [j-m-e-v-r] **Püjmāverd:** Ḫalīfe loḳması ve ḳadı loḳması didükleri 16 meşhūr ṭaʿām, feṭḥ-i *bā* ile de rivāyet olınmışdur, ve bir süfreliḳ ṭaʿām. [z-r-k-e-m-y] 17 **Büzürg-ümmīd:** Bir ḥaḳīm-i fāżıluñ adıdur, baʿżılar Büzürcmihrüñ babasıdur didiler. **Beyt:**

18 Büzürcmihre öñ telmīd olmış
Ṣoñ üstād Büzürg-ümmīd olmış

[-s-] **Büssed:** 19 Feṭḥ-i *sīn*-i müşeddede ile ḫurde incü ve baʿżılar incünüñ irüsine ve uvaġına dirler 20 didiler ve mercān didükleri meşhūr ḳızıl ṭaş ki maġrib deñizinden çıḳar, tafṣīli mercān 21 lafẓında in-şāallāhu teʿālā olınur ve baʿżılar mercān dibidür didiler, delük delük olur 22 żamme vü kesre ile daḫı lüġatdür, kesre ile efṣaḥdur didiler. **ʿUnṣurī:**

Çü büssed-i sürḫ revāyī ger āb-ḫor nigeh-dārī
23 Ki mer yāḳūt-rā ʿārıż ze-sīrābī-st rummānī[1221]

[s-f-n] **Busfend:** Müheyyā maʿnāsına. [l-e] 24 **Bulād:** Yaramaz işlü, müfsid maʿnāsına. [l-n] **Bülend:** Yüce, ʿālā maʿnāsına ve inli. [l-v] **Bülūd:** Köhne yaʿnī 25 eski olmaḳ ve muḳīm olmaḳ maʿnāsına da gelür. [n-c-e-b-n] **Punce-bend:** Ḳaṣabe ki ʿavratlar Ammāsiyye ṭarafında 26 āletine bağlanurlar. [-n-] **Pünd:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve bi'l-Fārsī dimiş, çaylaḳ, ḥāẕ maʿnāsına 27 ve kene ki ṭavāra yapışur, bu maʿnāya ġayrı adları, ʿArabīde ḥalem ü ḥamnāne ve ḳarrād daḫı dirler. 28 [n-l-e] **Bünlād:** Binā temeli, esās maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Penāh-ı mülk-i Süleymān cemāl-i dīnī vü deyn
Ki hest lād şehī-rā vücūd-ı o bünlād[1222]

29 [n-y-e] **Bünyād:** Miṣlihu, ve ḳāʿide maʿnāsına istiʿmāl olınur. Bünlād 30 daḫı

[1221] (Eğer sulak yere bakarsan orada kızıl taşın bulunması uygundur, eğer yanağa bakarsan onu narçiçeği renginde bir yakuş gibi taptaze görürsün.)
[1222] (Süleyman ülkesinin sığınağı, dinin ve dünyanın güzelliğidir! Onun varlığı padişahlık binasının dayanağıdır.)

lüġatdür, *nūm*la *bā* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. [v-e] **Buvād:** Būden lafẓından ṣīġa-i 070b/01 emr-i ġāʾibdür, olsun dimek olur, bād maʿnāsına, bād, buvād lafẓından taḫfīf olınmışdur. **02 Firdevsī:**

Dey ü Ūrmuzdet ḫuceste buvādā
Der-i her bedī ber-to beste buvādā[1223]

03 [-v-] **Buved:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile **04** ve sükūn-ı *vāv* ile vücūd maʿnāsına.

Beyt:

Heme buved-rā hest ez-o nā-kezīr
Be-buved kes-i o nī-st ḥācet-peẕīr

05 ve buveden lafẓından ṣīġa-i māżīdür, keynūnet maʿnāsına mużāriʿında *vāv*ı **06** meftūḥ oḳur buved dirler. **Niẓāmī:**

Ey cihān-dīde buved-i ḫˇīş ez-to
Hīç buvedī ne-buved-i pīş ez-to[1224]

07 Emr-i ġāʾibinde bād dirler, aṣlda buvād idi, keṣret-i istiʿmālile *vāv*ı ḥıẕf olındı, ekṣer budur ki **08** idi maʿnāsına, māżīden edāt-ı ḥikāyet olur, rābıṭa istiʿmāl olınur, nitekim cān buved **09** cān idi, pādişāh buved, pādişāh idi, ve ḳarar-gāh maʿnāsına, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ **10** eylemişler ki lisān-ı ʿArabīde vücūduñ kevnüñ tāmmesi ve nāḳıṣası olduġı gibi lisān-ı **11** Fārsīde daḫı buvedüñ tāmmesi, nāḳıṣası vardur. Meṣelā zeyd buved de dir, ʿAcem zeyd kātib **12** buved de dir, ʿibāret buvedi, kāne tāmme maḥallinde istiʿmāl ider. Kāne nāḳıṣa maḥallinde de **13** istiʿmāl iderler, ṣār maʿnāsın itse, ṣod īrād iderler, meṣelā ʿArab zeyd kāne faḳīren **14** ṣār ġaniyyen dir, ʿAcem zeyd faḳīr buved; ġanī ṣod dir, ammā lisān-ı Türkīde bu farḳ yoḳdur, kāne **15** maʿnāsından oldı ile taʿbīr itdüklerinleyin ṣār maʿnāsından da oldı ile taʿbīr iderler. **16** Meṣelā zeyd faḳīr oldı ġanī oldı dirler. **Pūd:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile vü żammenüñ imālesiyle ırġaç **17** maʿnāsına ki her doḳınan biz ve ḳumāşuñ arḳısı mekik ile atılan iplik ve ibrīşīme **18** dirler ve imālesiz żamme-i ṣarīḥile ḳav ki çaḳmaḳ çaḳup anuñıla od yaḳarlar. **Beyt:**

Şek nī-st ki āteş-zene-i seng-i belā-rā
19 Coz cān u dil-i düşmen mülkeş ne-buved pūd[1225]

Ve cüllāhlar biz doḳıduḳları **20** aġaca dirler. [v-ẕ-b-n] **Pūẕ-bend:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile aġız

---

[1223] (Dey ve Urmuzd ayın kutlu olsun her kapıdaki kötülük seninle bağlanmış olsun!)
[1224] (Ey cihanı gören! Senden dolayı, o kendinden meydana gelen; senden dolayı önünde hiçbir şey var almaz.)
[1225] (Kuşkusuz bela taşı çakmağı için onun saltanatı düşmanın can ve teninden başka kav olmaz.)

bağı ve bükülmiş nesneye dirler. [v-d-b-e-b-v] **21 Buved-nā-buved:** Oldı, olmadı ve idi, degil idi maʿnāsına. [v-r-z-e] **Pūrzād:** Oġul oġlı **22** [v-z-b-n] **Pūz-bend:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile buzaġu burnına, anasın emmesün diyü bağladuḳları nesne, **23** ve bükülmiş ve püskül maʿnāsına. [v-ġ-n] **Pūġand:** Bir nevʿ şarmaşıḳdur ki şarmaşduġı aġacı ḳurudur. **24** [v-l-e] **Pūlād:** Cevherdār demür ve çelik ki eyü muḥkem demüre dirler ki andan ḳılıç ve ḫançer ve bıçaḳ ve sāʾīr **25** şilāḥ iderler. **(ʿ):**

Arḳa vir pūlād-dil serverlere cevşen gibi

[v-l-k-n] **Būlkend:** Rişvet bü'l-kender **26** maʿnāsına, baʿżı nüsḫada bü'l-ḳaġend vāḳiʿ olmışdur, ġayrı adları bed-kend lafẓında meẕkūrdur. [h-v] **27 Puhūd:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile od ıssısından şararup yanmaġa ḳarīb olan nesne, pehūd maʿnāsına. [v-y] **28 Pūyid:** Ülük maʿnāsına. **Esedī:**

Şodem men be-ender ze-men be-girūyed
Ze-men pāk bud reved u ḫoşend pūyid[1226]

29 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 30 [e-r] **Tāred:** Kene ki ḥayvāna yapışur, pend ü ḳarād maʿnāsına. [e-z-y-k-e-r] **Tāzī-kārd:** Bir nevʿ **31** bıçaḳdur, ʿArabca *nedriye* dirler. [b-r-z-d] **Teberzed:** Ol muḥkem şeker ki balta ile uvadurlar, ṭaberzed maʿnāsına. 071a/01 [r-t-n] **Tertend:** Bāṭıl u bī-hūde. [r-z] **Terzed:** Ḳaḍı bitisi, ḳabāle vü secl maʿnāsına terzede daḫı **02** lüġatdür, Niʿmetī, ve bī-hūde-gūy, yaʿnī ʿabeş ü bāṭıl söyleyen kimesneye daḫı dirler dimiş. [r-ġ-n] **03 Terġand:** Şol mufaṣṣal yaʿnī eñ yiri ki ḥareketden ḳalmış ola. [r-f-n] **Terfend:** Ṣaḫrā ḫıyārı **04** ve şınur, serḥad maʿnāsına ve ebleh ü bī-pāk ve cemīʿ ḫuṣūṣ ile muḫāl nesne ve yalan söz **05** ve vaʿde. **Firdevsī:**

Künūn nām-ı küniẕir bih bī-kend geşt
Zamāne pür ez-bend ü terfend geşt[1227]

Esedī:

06 Besī çāre-i naġz-ı terfend kerd
Serāncām-ı pinhān yekī bend kerd[1228]

Ḳorḳusı yoḳ söz.[1229] [r-n] **07 Terend:** Ve bi'l-kesr ḳaracān dirler serçeden küçicek bir şaruca ḳuşcaġızdur, bāġlarda **08** ve çemenlerde olur, Işfahān lüġatidür. [r-v-n] **Tervend:** Muḫāl ve yalan olan söz ve vaʿde **09** terfend maʿnāsına. [-z-] **Tezd:** Bir nevʿ siyāh çekirgedür, ekinlikde olur ve tarḫāna aşı. [ʿ-v-d] **Taʿvīd: 10** Heykel, ʿArabīdür, ve

[1226] (Ben benim içimde kendime dönüştüm, kendimden yola çıktım, mutluluktan pay aldım, temizlendim.)
[1227] (Şimdi Künizir'in adından iyi bir şey olmaz oldu, bu zaman bağlı ve ahmaklarla doldu.)
[1228] (Doğrusu ahmaklığın kolay çaresi, baştan geçen olayları tek bir sözle bağlayıp gizli tutmaktır.)
[1229] -. 16. (69b/18)

maʿāẕa, ve ʿūẕa, ve temīme daḫı dirler.[1230] [l-e] **Telād:** Çīn şehrine ḳarīb bir şehr-i 11 muʿaẓẓamdur. [-n-] **Tend:** Çatuḳ ḳaşlı ve ḳatı perākende. [n-d-ḫ-v-n] **Tend-ḫūnd:** Tār u mār ve ṭarṭaġan 12 dimekdür, turt u murt maʿnāsına biʾż-żamm. **Beyt:**

Ez-ṣarṣar-ı fenā heme geştend tār u mār
Ve ze-tündbād-ı ḳahr-ı ecel cümle tend-ḫūnd[1231]

13 [n-v-m-n] **Tenūmend:** Erbāb-ı lüġat tender-est ü şād u ḫurrem-dil olan 14 kimesne dimişler, ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ eylemişler tenūmend lafẓ-ı 15 mürekkebdür, tenāvür gibi bir cüzʾi tenūdur ve bir cüzʾi menddür ki ālet-i tavṣīfdür, şol vaṣf 16 ile ki ʿārıżī evlādur, ve mende gibi ve niyāz-menddeki gibi mendüñ tafṣīli maḥallinde beyān olınupdur. 17 Tenūnuñ aṣlı tendür, āḫirindeki *vāv* bānūdaki *vāv* gibidür. Ol *vāv* lisān-ı Fārsīde 18 bir nevʿ nisbet-i maḫṣūṣaya delālet içündür, niteki yirinde taḥḳīḳ olınmışdur, Ziyāde 19 gövdelü olan kimesneye tenūmend dirler, tenāvürden bu eblaġdur, ol *vāv*un ziyādesiyle 20 nevʿü mineʾl-mübālaġa ḥāṣıl olmışdur, *Baḥrü'l-Ġarāʾīb* ṣāḥibinüñ cümle ġarāʾibindendür. 21 Bu maḳāmdaki kelāmı ʿibāreti budur ki be-ʿaynihā ẕikr olınur, tenūrmend tender-est ü ḫoş göñilli. 22 **Senāyī:**

Ey revān heme tenūrmendān
Ārzū-baḫş-ı ārzūmendān[1232]

Tefsīrinde ġalaṭ itmişdür, 23 ve istişhādında işābet itmemişdür, beyt-i meẕkūrda ol didügi maʿnāya delālet yoḳdur, 24 murād-ı şāʿir biz didügümüz maʿnā ile tamām olur. [n-v-n] **Tenūned:** Ḳatı perākende dimekdür. [n-h-d-r-v] 25 **Tenedürūd:** Tere yaġı.[1233] **Tenderūd:** Miṯlihu.[1234] **Et-Tāʾi'l-Meksūre:** [r-n] **Tirend:** Ḳaracān didükleri 26 ḳuşcaġız, fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. **Et-Tāʾi'l-Maẓmūme:** [-l-] **Tülüd:** Yumrı dimekdür. 27 [-n-] **Tünd:** Ṣarp ve revnaḳ maʿnāsına. [n-d-b-e] **Tünd-bād:** Ḳaṣırġa, gird-bād maʿnāsına. [n-d-ḫ-v-n] **Tünd-ḫūnd:** 28 Tār u mār maʿnāsına. [-v-] **Tūd:** Depecik ve ḥubūbāt-ı yıġınına dirler, tūde maʿnāsına. [v-l] **Tūlad:** 29 Öngü lecūc maʿnāsına ve azġun maʿnāsına daḫı gelür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa:** 30 [-e-] **Cād:** Şol kāġıd pāresinden ʿibāretdür ki iki ṭarafı üzerine Ḫıṭāyī vü ʿAcemī ḫaṭlar raḳam 31 olınmış ola.[1235] **Beyt:**

Cād eger der-cihān revān kerded

[1230] --. 16. (69b/21)
[1231] (Hepsi yok oluş fırtınasıyla darmadağın oldular. Hepsi ecelin öfke kasırgasında paramparça oldular.)
[1232] (Ey bütün canlıların canı! Arzu duyanların arzularını bağışlayıcı olan!)
[1233] --. (70a/06)
[1234] --. (70a/06)
[1235] --. (70a/10)

Revnaḳ-ı mülk cāvidān kerded[1236] [1237]

071b/01 **Cāneş verāyed:** Cānı çıḳa dimekdür, cāneş ber-āyed maʿnāsına. [e-v-r] **Cārūd:** Yandaḳ otı 02 didükleri ki bir dikenlüce otdur, tāze iken turşusun iderler, ḫār-ı sepīd ü ḫārçe 03 daḫı dirler. [e-v-y] **Cāvīd:** Ebed maʿnāsına, ism-i maṣdar u vaṣf daḫı istiʿmāl olınur, 04 cāvīdān daḫı dirler. [r-e-ġ-g-r] **Çerāġ-gird:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile pervāne didükleri kelebek. [-r-] **Çerd:** 05 *Cīm*-i ʿAcemī vü *rā*ʾ-i mühmele ile Ötlegen ḳuşı Ebūn-Naṣr maʿnāsına ve żamm ile daḫı mervīdür. Bu maʿnāya 06 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve şıḳlıḳ, ṣaġīr maʿnāsına da naḳl eyledi ve çarḳıbaġa ve çurtlıḳ ve çekik 07 ve ḳara çekirge yaz günlerinde ṣabāḥa dek öter, ʿArabīde ṣarrārü'l-leyl ü cüdcüd maʿnāsına ve toy 08 didükleri ḳuş, ḥabārī maʿnāsına. [r-ġ] **Çarġad:** Ḳara çekirgedür ki yaz gicelerinde ṣabāḥa dek 09 öter, çerd. [r-ġ-n] **Çarġand:** Miṣlihu. [-n-] **Çerend:** Kizek ve otlar, ḥayvānlar ve otlaḳ, çerende daḫı lüġatdür. 10 [-z-] **Çezd:** *Cīm* ü *zā*ʾ-i muʿceme ile ḳara çekirgedür ki taḫıla düşer ve çerd lāyıḳ ve çaġırġan toy ve göden 11 çekirge ve Ötlegen ḳuşı ve sıḳlıḳ, ṣaġīr maʿnāsına ve ince āvāz ve kirpi ḳunfuz maʿnāsına kirpinüñ 12 sāʾir esāmīsi çīzvā lafẓında mesṭūrdur. [s-v] **Cesūd:** Niʿmetī ṭoġru aġaca dirler dimiş, 13 cīsūd daḫı lüġatdür. [-ʿ-] **Caʿd:** Ḳıvırcıḳ saç, ʿArabīdür. [-ş-] **Çaşd:** Niʿmetī bayram u ʿarūsī 14 vü bezm, çeşn maʿnāsınadur dimiş, şiʿr-i Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. [ş-m-b-n] 15 **Çeşm-bend:** Göz bağı ve peçe ki ʿavratlar yüzlerine bağlarlar ve ʿavratlar yaşmağı ve bir dürlü ve aladur. 16 [k-e] **Çekād:** *Cīm*-i ʿAcemīyile eñse ve alın üsti ve depe, ādemde ve ṭaġda istiʿmāl olınur ve ol 17 kimesne ki alnında başı ortasına degin saçı olmaya, dūḫ çekād dirler, aṣlaʿ maʿnāsına, 18 çekār daḫı. **Tāhir-i Ḫadarī:**

Ger cū-rā ber-āsmān fikenem
Bī-gümānem ki ber-çekād āyed[1238]

Ve çil ḳuşı 19 *tihū* maʿnāsına. [-l-] **Celd:** Cüst ü çālāk[1239] ü çābük olan. [l-v] **Celūd:** Köy ve şehr. [l-v-y] **Celūyed:** 20 Niʿmetī müfsid ü ġammāz, āḫiri *rā*ʾ-i muʿceme ile celvīz maʿnāsınadur, dimiş. [m-ş-y] **Cemşīd:** Nām-ı pādişāh. 21 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da dir ki; Nevrūzuñ evvel vāżʿī olanuñ adıdur, Cemşīdüñ 22 aṣlı Cāmşīddür.

Beyt:

Cihān-rā ez-o dil be-ters ü ümmīd

[1236] (Eğer kâğıtta cihanda yaşam olduğu yazılıysa onun mülkünün kubbesi de daima var olacak.)
[1237] --. (70a/11)
[1238] (Eğer gökyüzüne tükürsem, başımın üzerine geleceğine eminim.)
[1239] Çāk. (70a/29)

To güftī meger zinde şod Cāmşīd[1240]

23 Şīd güneşdür, ke-ennehu meẕkūr pādişāhuñ cām-ı cihān-nümāsın güneşe teşbīh itdiler, ol iʿtibār ile **24** kendüsine Cāmşīd didiler, şoñra *elifi*ni taḫfīf idüp Cemşīd didiler, baʿżılar Cemşīdi **25** Süleymān *ʿaleyhi's-selām* şanmışlar, niteki bu beytden ẓāhir ü bāhirdür.

Beyt:

Çü Cemşīd ber-bād be-nişest ü rānd

26 Be-dān sān ki ze-o bād-ı ḫod ḫīre mānd[1241]

[m-n-b-n] **Çemen-bend:** Yigit ve bıñar. **27** [-n-] **Çend:** Niçe maʿnāsına ʿadedden sūʾāldür kem maʿnāsına. **Ḳıṭʿa:**

Ey zede lāf-ı ḫıred çend be-şehvet gīred

28 Gīsūy-ı şāhid ü zencīr-i cünūn cünbānī[1242]

Çi cünūn bāşed ez-īn pīş ki pīş-i zengī

29 Be-nişinī be-ser zānū vü kūn cünbānī[1243]

Ve ḳaç miḳdār maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur, çendā daḫı **30** lüġatdür. [h-y] **Çehīd:** Çeyīz. [s-y-v] **Çesīved:** Ṭoġrı aġaç, cesūd maʿnāsına. **El-Cīmi'l-Meksūre: 31** [d-n] **Çidend:** Dirdiler dimekdür, çinīden lafẓından muḫaffefdür. **Firdevsī:**

Hemī gül çidend ez-leb reved bār

Ruḫām der-gülistān u gül der-kenār[1244]

072a/01 [k-r-ā-n-k-n] **Ciger-ākend:** Yaġ, bağır, ciger[1245], āgende daḫı dirler. **02** [k-r-b-n] **Ciger-bend:** Sevādü'l-baṭn. [h-y] **Cehīd:** Ḫazīne-dār ve simsār, ve bāhā ḫāżır idüp naḳd **03** idici, nāḳidü'ṣ-ṣemen maʿnāsına kehīd lafẓınuñ muʿarrebidür. **El-Cīmi'l-Mażmūme:** [-r-] **Cürd:** *Rāʾ-i* **04** mühmele ile Ötlegen ḳuşı, Ebun-Naṣr maʿnāsına, feṭḥ-i *cīmle* cerd daḫı rivāyet olınmışdur, **05** çırtaboġa. [-z-] **Çüzd:** *Rāʾ-i* muʿceme ile çırlayıḳ böcegi ve arı ḳuşı ki oraḳ kuşı daḫı dirler, **06** yay ıssılarında oraḳ vaḳtinde öter ve dirler ki öte öte iki yarılur, ʿArabca aña ṣarrār **07** dirler ve baʿżı yirlerde zīr dirler ve sıḳlıḳ, ṣaġīr maʿnāsına, feṭḥ-i *cīm*ile daḫı rivāyet olınmışdur. **08** [-ġ-] **Çuġd:** *Cīm*-i ʿAcemīyile erbāb-ı lüġat bayḳuş ve ügi ve kūf didükleri kuşa dirler, dimişler, **09** ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da bu vech üzere taḥḳīḳ itmişler ki cuġd ol ḳuşdur ki **10**

[1240] (Görsen "Cemşid canlanmış." derdin. O, dünyanın gönlünü korku ya da umut içinde bırakıyordu.)
[1241] (Hz. Süleyman rüzgâra oturup hükmettiği gibi aynı şekilde rüzgârı gidip hayrette kaldı.)
[1242] (Ey nice akıllı laf söyleyenler şehvete düştü. Şahitlerin saç örgüsü cinlilerin zinciriyle kımıldadı.)
[1243] (Deliler bundan dolayı önce zenci oldular, onun başına oturduktan sonra kımıldadılar.)
[1244] (Oraya ulaşıp bütün gülleri topladılar; mermer, gülün kenarı ve gül bahçesinden ibaret oldu.)
[1245] -. 16. (75b/12)

Türkī dilde aña ügi dirler, gündüz gizlenüp gice ẓāhir olup, ḫālī yirler iḫtiyār itmegin 11 şūmluġıla meşhūr olmadan bayḳuşa müşābihdür, Ammā cüṣṣede tefāvütleri fāḥişdür, ikisi 12 bir degil idügi Ḫusrevüñ bu beytindeki ḳırānü's-saʿdeynde meẕkūrdur, ẓāhirdür. **Beyt:**

13 Bāġ ḫarāb ez-ḳadem būm-i şūm
Çuġd ḳadem-i şūm şode yār-ı būm[1246]

Lisān-ı Fārsīde bayḳuşa 14 güc ve ʿArabīde būm dirler ve çuġd yapalaḳ maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Be-mūbed çonīn güfte dihḳān-ı Suġd
15 Ki ber n'āyed ez-ḫāne bāz çuġd[1247]

Ve kūf daḫı bir ḳuşdur ki ṭaġlarda ıssuz yirlerde olur, 16 Türk aña er ḳuşı dir. **Beyt:**

Cemāl-i mülk ü dīn k'ender-diyāreş
Ne-dāred hīç meʾvā vü maḳarr-ı kūf[1248]

17 Diyārında ıssız yir olmaġın kināyetdür. [n-b] **Cünbed:** Künbed lafẓınuñ muʿarrebidür. [n-d-ḳ-n] **Cünd ḳund:** 18 Niʿmetī, bīm ü ters maʿnāsınadur dimiş. [v-b-n-v-r] **Çūb-nevred:** Keddedür ki cüllāhlar āletidür. 19 [v-e-n-m-r] **Cüvānmerd:** Yigit kişi ve insāniyetlü, kerīm ü ḫalūḳ maʿnāsına istiʿmāl olınur. [v-e-h-r] 20 **Cüvāmerd:** Miṣlihu. [v-m-r] **Cümerd:** Seḫī maʿnāsına. [-v-] **Cūd:** *Cīm-i* ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bayḳuş, cuġd maʿnāsına. 21 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa** 22 [-e-] **Ḫād:** Çaylaḳ didükleri ḳuş, zaġn maʿnāsına ve cevher-dār-ḫ ʿār didükleri lori ḳuşına daḫı dirler 23 ve ḫām u çāker dikeni, sāʾir esāmīsi ḫalīvāc lafẓında yazılmuşdur. **Beyt:**

Çün der-o ḫaẕelān u ʿisyān ey şeh-i men rāv yāft
24 Kāḫhā şod cāy-ı kūf u ḫānhā şod cāy-ı ḫād [1249]

Şems-i Faḫrī:

25 Hümā-veşī ki eger der-hevā-yı o ne-pered
Hümāy-rā ne-dihed rūzgār rütbet-i ḫād[1250]

[e-r-z-r] **Ḫar-zerd:** 26 Çaḳır dikeni didükleri. [e-r-s-b] **Ḫār-ı sepīd:** Yandaḳ didükleri dikenlüce ot ki tāze iken 27 turşısın iderler, cāverd ü ḫārçe daḫı dirler. [e-k-b-y] **Ḫāk-bīd:** Ḳaraḥişārī ṭopraḳ eleyecek 28 ḫāk-bīz maʿnāsına dimiş. **Ḫāne-zād:** Evde ṭoġmış ḳul

[1246] (Uğursuz baykuşun adımından bağ harap oldu, kötülüğün adımından ügi kuşuyla baykuş dost oldu.)
[1247] (Suğd'un köy ağası Mecusi rahibe birkaç söz söyledi "Baykuş yuvasından şahin çıkmaz.")
[1248] (Şeyh Ebu İshak dinin ve dünyanın güzelliğidir. Onun ülkesinde baykuş yuva yapamaz.)
[1249] (Ey padişah! Sana isyan ve başkaldırı olan yerin köşkleri baykış yuvasına, evleri de çaylak yuvasına döner.)
[1250] (Eğer onun havasından Hüma gibi olanlar kanat çırpamazsa bu zamanda çaylak kuşunun rütbesinin Hüma'nın rütbesinden farkı kalmaz.)

ve ḳaravaş evlādı. [-r-] **Ḫard: 29** Özlü balçıḳ ki ayaġa yapışur, serd ü ferd ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **Şems-i F.:**

Be-Şīrāzā teferrüc kon behiştī
30 Der ü resteş heme pür-nergis ü verd[1251]
Heme-rā dür büved kūh u zemīneş
31 Ne-bāşed dīv-lāḫ u şūre vü ḫard[1252]

Ve leḥīm ki anuñla demiri ve baḳırı birbirine yapışdururlar, ve bostān-efrūz 072b/01 maʿnāsına. [r-n] **Ḫarend:** *Rāʾ*-i mühmele ile uşyān yaʿnī çoġana beñzer bir otdur ki andan göñlek ḥāṣıl **02** olur. Belḫ vilāyetinde aña ḫalḫān dirler, bu maʿnāya *zāʾ*-i muʿceme ile daḫı mervī lüġatdür. Ḳaraḥiṣārī, **03** ve sirken ve çaylaḳ, zaġn maʿnāsına da gelür dimiş. [j-n] **Ḫajend:** Miṯlihu, *zāʾ*-i ʿAcemīyile. **Şems-i Faḫrī: 04**

Her kocā tīġ-i to buved ḳaṣṣār
Ne-buved ḥācet-i şaḫār u ḫajend[1253]

[z-n] **Ḫazend:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile ḥaşerāt-ı arż maʿnāsına. **05** [ş-m-ā-l-v] **Ḫaşm-ālūd:** Ġazaba memlū olmış kimesne, kesr-i *ḥā* ile meşhūrdur ammā eṣaḥḥ u efṣaḥ **06** fetḥiledür. [ş-v] **Ḫaşūd:** Bāġ-bān ṭavarı yaʿnī ṭırmuḳ didükleri ki bostāncılar āletidür ve uzamış **07** budaḳ, şāḫ-bālīde maʿnāsına ve ṭırnaḳ beresi. **Şems-i F.:**

Der-mezraʿa-ı mülk-i heme toḫm-ı duʿā kāşt
08 Şāh-ı sitem ü ẓulm ü taʿaddī heme be-ḫaşūd[1254]
Der-devlet-i o fitne be-ser-i nāḫun-ı devlet
Yek ẕerre ruḫ-ı emn niyāz-est ki be-ḫaşūd[1255]

09 ve ucı kesilmiş aġaç dalına dirler, tırmuḳ beresi maʿnāsına şuḥūd daḫı **10** lüġatdür. [f-z] **Ḫafezd:** Ṭoñuzlan ḳurdı. [l-y] **Ḫalīd:** Ṣancdı ve dürtdi ve ṣoḳdı ve içeri girdi **11** dimek olur. [n-c-r-v] **Ḫancerūd:** Bir kimesneye istihzā, masḫaraya almaḳ. [-n-] **Ḫand:** *Sıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **12** ḥāṣıl ve külçe maʿnāsına.[1256] [n-v] **Ḫanūd:** Meẕkūr tenbelid maʿnāsına dimiş. [v-e-b-ā-l-v] **Ḫ̌āb-ālūd:** Uyḫulu **13** göz dimek olur ve ımızġanmaḳ. [v-y] **Ḫavīd:** Ḳaṣal ki biçerler ata yidürürler, erbāb-ı lüġat bu lüġatde **14** iḫtilāf itmişler. Baʿżılar *vāv*-ı resmīdür, bīd ü çīd vezninedür dimişler. Niteki ekābirüñ bu **15** ebyātında

[1251] (Ey Şirazlı o cenneti gezersen, onun kapısında ve yolunda her yerin nergis ve gül olduğunu görürsün.)
[1252] (Onun zemininde ve dağınca her yer inci olmuştur; orada ne cinlerin olduğu bir arazı, ne balçık ne de çorak bir arazi bulunur.)
[1253] (Senin kılıcının çırpıcı olduğu yerde kalye taşına ve kalye otuna ihtiyaç kalmaz.)
[1254] (Bütün memleketin arazisinde dua tohumları ekilmiştir. Zulmün ve sitemin şahı bütün dallara haksızlık ulaştırır.)
[1255] (Onun devletinde, fitne, mutluluğun tırnaklarına baş koymuştur. Güvenin yanağında tek zerre bir budak bulunamaz.)
[1256] maʿnāsına naḳl eyledi. 16. (71a/25)

vāḳiʿ dür. **Firdevsī:**

Cihān ser-be-ser sebze kerded ze-ḫavīd
Behāmūn ser-ā-perde bāyed keşīd[1257]

16 Velehu:

Hevā pür z'ebr ü zemin pür ze-ḫavīd
Cihānī pür ez-lāle vü sünbülīd[1258]

Esedī-i Ṭūsī lüġatinde **17** ʿAmmārenüñ bu beytini īrād eylemişdür.[1259] **ʿAmmār:**

Rūyīyeş miyān-ı ḥulle-i sebz enderūn be-dīd
18 Çün lāle berg-i tāze şüküfte miyān-ı ḫavīd[1260]

Şems-i F.:

Be-her ḳażīm feres-i sāyis taʿẓīm-i o
Āverd ez-bāġ-ı çarḫ her seḥer ü şām ḫavīd[1261]

19 Esedī:

Çi nergis çi nev-erġuvān ger ḫavīd
Çi şeb-būy u nīlūfer u sünbülīd[1262]

Firdevsī:

Hevārī çü ender miyān ḫavīd
Bā-endāze nesrīn ü sūsen demīd[1263], [1264]

Ve ʿavām **20** *vāv*-ı aṣl ile telaffuẓ idüp anlaruñ ḳatında ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlinden oldı. Ammā Mevlānā Lāmiʿī **21** *Dibāce-i Gülistān* Ḥażret-i Şeyḫ Saʿdiye yazduġı şerḥinde Şeyḫ ḥażretlerinüñ bu beyti. **Beyt:**[1265]

[1257] (Bahar, otağını kurdu ve dünya baştan başa biçilmiş otlardan yeşile kesti.)
[1258] (Havada bulutla yeryüzü de biçilmiş otlarla doldu, bir cihan da lale ve sünbülle donatıldı.)
[1259] --. 16. (71a/29)
[1260] (Onun yüzü cennet elbisesinin tam ortasında göründü, biçilmiş otların arasından lale yeni bir yaprak vermiş gibi oldu.)
[1261] (Her eski askerin atı onun büyüklüğündendir, o her sabah ve akşam feleğin bağından biçilmiş otlar getirir.)
[1262] (Eğer biçilmiş otlar yeni renklenen erguvan, nergis, şebboy, nilüfer ve sünbül gibi olursa...)
[1263] (Bir avare biçilmiş otların arasından yaban gülü gibi açılmış ve sümbül gibi sürgün vermiş.)
[1264] 16. (71b/01)
[1265] Mevlānā Sürūrī Ḫˇāce Ḥāfıẓuñ bu beyti şerḥinde **Beyt:**

Ḫıred der-gūş hūşem dey hemī güft
Be-rev ṣabrī be-kon der bī-nevāyī

Böyle naḳl ider ki, ḫıred ü hūş, emr-i ḫulkī olan ʿaḳl maʿnāsına istiʿmāl olınur. Gāh olur tecrübe-i umūrile ḥāṣıl olan baṣīret maʿnāsına istiʿmāl olınur. Bu taḳdīrce *mend* ki edāt-ı taḥṣīl ü tavṣīfdür. Oña muḳārin olur, ḫıred-mend ve hūş-mend dirler. Gāh ḫıred, ʿaḳl maʿnāsına ve hūş uş maʿnāsına istiʿmāl olınur ki, muḳābili aġmādur. Anuñçün bayılan kimseye uşşı gitdi dirler. Gāh olur ḫıred, baṣīret maʿnāsına ve hūş emr-i ḫulkī olan ʿaḳl maʿnāsına istiʿmāl olınur. Meẕkūr beytden murād bu olmaḳ ẓāhidür, maʿnā-yı mışrāʿ baṣīret ʿaḳl ḳulaġına dūn dir idi dimekdür.

22 Her geh mezrūʿ-ı ḫod be-ḫord ḫavīd
Vaḳt-i ḫarmaneş ḫūşe bāyed çīd[1266]

Şerḥinde dir ki Maḳāmāt-ı 23 Ḥamīdī beytinde fehm olınan budur ki feṯḥ-i *hā*ʾ-i muʿceme ile ve kesr-i *vāv* ile ola. Ḳadīd ü sefīd vezni 24 üzerine. **Beyt:**

To ki der-bend-i sebze vü ḫavīd
Çend porsī ze-ʿaḳd-i her vārīd[1267]

Bu taḳdīrce *vāv*-ı resmī 25 olmaz ve mışrāʿ-ı Şeyḫ daḫı böyle olur. **(ʿ):**

Her geh mezrūʿ-ı ḫod be-ḫord ḫavīd[1268]

Niteki baʿżı Gülistānda daḫı 26 ʿibāret böyle düşmişdür ve baʿżı erbāb-ı lüġat daḫı böyle taṣḥīḥ itmişdür. Dürüstdür ki ol 27 beyt ġalaṭ-ı meşhūr üzerine dinilmiş ola ve baʿżı erbāb-ı lüġatüñ yazduḳları daḫı aṣla vāḳıf 28 olmadın istiʿmāle tābiʿ olmış olalar. Ekābirüñ bu ebyātında fehm olınur ki iki vech ile cāʾiz 29 olā. Ḫavīd ü kişţzār ve evlek maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre:** [-r-] **Ḫıred:** 30 Feṯḥ-i *rā* ile cumhūr, erbāb-ı lüġat, ʿaḳl maʿnāsına dimişler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 31 Ḫıred, ʿArabīde baṣīret didükleridür dir ve beyānında bu vechile taḥḳīḳ ider. **Beyt:**

Sipihr-i evvel koned çeşm-i felek kūr
Pes ān geh ber-ḫıredmend efkend zūr[1269]

073a/01 Ol vaṣfla mevṣūf olan 02 kimesneye ḫıredmend dirler. Muḳābili bī-ḫıreddür ki Türkīde ebleh dirler. **Rubāʿī:**

03 Ey çarḫ ze-gerdiş-i to ḫūrsend nīyem
Āzādem kon ki lāyıḳ bend nīyem[1270]
Ger meyl-i to bā-bī-ḫıred ü nādān-est
04 Men nīz çonān ehl-i ḫıredmend-i nīyem[1271]

Saʿy ile çeşm-i baṣīret açılmaḳ vardur. Ol iʿtibār ile 05 ḫıredüñ edāt-ı tavṣīfi menddür. [r-d-m-n] **Ḫıred-mend:** Ṣāhib-i baṣīret olan kimesne. 06 [r-v-n] **Ḫırvend:** Bir nevʿ dikişdür derzīler ḳatında maʿrūf u meşhūrdur. [ş-e-v-n] **Ḫışāvend:** 07 Bir memleketüñ adıdur ve ḳavm u ḫışm, Ḫˇīşāvend lafẓından muḫaffefdür. [n-c] **Ḫınced:** Enzerūt.[1272] 08

[1266] (Her zaman kendi tarlasında biçilmiş ot yedi, harman vakti tarladan başak topladı.)
[1267] (Sen yeşilliğin ve biçilmiş otların kapısının bağısın, her gelen o bağdan birkaç soru sordu.)
[1268] (Her zaman kendi tarlasından biçilmiş ot yedi.)
[1269] (Gökyüzü önce feleğin gözünü kör etti, doğrusu o anda akıllılardan zorluk peyda oldu.)
[1270] (Ey felek! Senin dönüşünden razı değilim, beni serbest bırak, zinvire layık değilim.)
[1271] (Senin meylin akılsız ve cahillere ise, ben de o kadar akıllı değilim.)
[1272] bot. Sıcak ülkelerde yetişen kitre elde edilen sarıçiçekli, dikenli çoḳ yıllık bir bitki; geven, (Astragalus sarcocolla).

[n-c-y] **Hıncīd:** Miṣlihu. [v-y] **Ḫˇīd:** Ḳaṣīl ki biçerler ata yidürürler, bīd veznine. **Şems-i F.:**

Be-hem ḳażīm-i feres seyis taʿẕīm-i o
09 Āverd ez-bāġ-i çarḫ her seḥer ü şām ḫˇīd[1273]

Tafṣili ḫavīd lafẓında 10 olmışdur. [v-y-ş-v-n] **Ḫˇīşāvend:** Ḳavm ü ḫısm-ı Ḫışāvend maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür, mī-dānend 11 ü mī-sāzend veznine. **El-Ḫā'i'l-Mażmūme:** [c-n] **Ḫucend:** Vilāyet-i ʿAcemde bir meşhūr şehr adıdur 12 ve Niʿmetī ḫuceste maʿnāsına da gelür dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve ebegümeci, *ḫubbeyz* maʿnāsına naḳl 13 eylemiş. [d-e-v-n] **Ḫudāvend:** Is, ṣāḥib maʿnāsına, Ḫudāvend-i ʿilm, Ḫudāvend-i māl, Ḫudāvend-i mülk gibi ʿilm 14 ve māl ve mülk ıssı dimek olur. Gāh olur mużāfun ileyhsiz ulu, ʿazīz kişişye taʿẕīm 15 murād idüp Ḫudāvend dirler, leyẓa habbe's-sāmiʿ külli meẕhebi mümkin cemīʿ mutaʿallıḳātına şümūlın 16 eşʿār u īhām ḳaṣd itdiler. Bu iʿtibār ile ṣāḥib-i devlet ü ʿazīzlere ve ʿilm ü kemāl-i ehllerine 17 ıṭlāḳ, şol ḳadar şāyiʿ vü ẕāyiʿ olmışdur ki ʿavāmün-nās taḥrīf idüp taḫfīf ḫˇānd 18 ü ḫˇānd-kār dirler. [-r-] **Ḫurd:** Sükūn-ı *dāl* ile uvaḳ dimekdür. **Esedī:**

Revān-ı to zinde-est eger ten be-mord
19 Ne-dāred ḫıred-mend merg-i to ḫıred[1274]

[r-d-e] **Ḫurdād:** *Tārīḫ-i Celālī*de ṣoñ bahār ayı adıdur ki 20 evveli Ferūdīn, ikincisi Ürdibihişt, üçüncisi Ḫurdāddur, ve Fürs aylarınuñ altıncı günidür, 21 tārīḫ-i Fürsde kebīse iʿtibār olınmaduġından ötüri aylaru girü devr ider. **ʿUnṣurī:**

22 Hemīşe tā ki dūd ez-mesīr-i ḫunük felek
Ze-pīş-i şāḳḳe-i Behmen ṭalīʿa-i Ḫurdād[1275]

Velehu:

23 Burūc-ı nāmiye naḳş-ı bahār mī-bended
Nesīm-i ḫulḳ-ı to der-kār-ḫāne-i Ḫurdād[1276]

[r-s] **Ḫursend:** Ḳāniʿ 24 ve ḳanāʿat maʿnāsına. [r-ş-y] **Ḫurşīd:** Güneş, şems maʿnāsına, künyeti Ebū Ḳābūsdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 25 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki Ḫurşīd lafz-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi *şīd*dür Güneş maʿnāsına 26 tafṣīli Cemşīd lafẓında meẕkūrdur. Bir cüzʾi de *ḫur*edür, ʿinde't-terkīb *hā* sāḳıṭ olmışdur. 27

[1273] (Her eski askerin atı onun büyüklüğündendir, o her sabah ve akşam feleğin bağından biçilmiş otlar getirir.)
[1274] --. 16. (72a/04)
[1275] (Ne hoş seyir, feleğin dumanı sürekli olarak feleğe kadar uzanıyor, Behmen'in herbir parçasının önünde Hurdâd'ın öncüsü oluyor.)
[1276] (Senin yaradılışının rüzgârı Hordâd dükkânında çalışınca bitki burçları bahar nakşı bağlar.)

Ḫure lüġat-i Pehlevīde nūrdur. *Ḥikmetü'l-Eşrāḳ* şerḥinde ʿallāme-i Şīrāzī giyān-ı ḫure beyānında 28 böyle dimişdür. Meẕkūr ḫureye ḫūre de dirler, şerḥ-i meẕkūrda ol vechile mesṭūrdur. 29 Ḫūrşīd *vāv* ile daḫı istiʿmāl olınur. Lisān-ı Fārsīde Güneşüñ kendüsine Ḫūr dirler 30 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çün ze-cihān tābeş Ḫūrşīd nihān
Geşt pür ez-ḳīr ruḫ-ı āsmān[1277]

31 Ammā Ḫūrşīdden cüz olan ḫūr ol maʿnāya olıcaḳ Ḫūrşīd, Güneşüñ iki isminden mürekkeb 073b/01 olmaḳ lāzım gelür. Bir nesnenüñ iki ismini terkīb idüp yine ol nesneye ism itmek 02 buʿddan ḫālī degildür. [ş-k-ā-r] **Ḫuşk-ārd:** Ol ekmege dirler ki iri ögünmiş, elenmedik 03 undan ola. [ş-n] **Ḫoşnud:** Lüġat-ı Pehlevīdür, rāżī ve ḫoşnūd lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

04 Şodem men b'ender ze-men be-girūyed
Ze-men pāk u bed reved ü ḫoşned būyed[1278]

[ş-n-v] **Ḫoşnūd:** Miṣlihu. 05 [ş-v] **Ḫoşūd:** Uzanmış budaḳ, ve ṭırnaḳ beresi ve būstāncı āleti[1279] feṭḥ-i *ḫā* ile daḫı rivāyet 06 olınmışdur. [n-v] **Ḫunūd:** Niʿmetī tenbelīd. **Ḫod:** Kendü dimekdür, *ved* ü *bed* ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur, 07 *vāv*-ı resmīdür ve edātdur, bir ismüñ āḫirine ulaşur ḥükm-i mertebede ḫuṣūṣ ḥāline delālet ider. 08 **Laṭīfī:**

Men ḫod ne-mī-resem ki pāy-ı seget be-būsem
Yā Rāb raḳīb-i nā-pāk ez-çi verā be-būsīd[1280]

09 **Ḫūd:** *Cūd* u *būd* u *ʿūd* ḳāfiyesine ceng güninden mübārizler başa giydükleri ışıḳ ki tolġa daḫı 10 dirler, miġfer maʿnāsına *vāv*-ı ṣābitdür. **Monlā-yı Rūmī:**

Çend der-āteş nişestī hemçü ʿūd
Çend pīş-i tīġ reftī hemçü ḫūd[1281]

11 [v-r] **Ḫˇord:** Ṭaʿām *vāv*-ı resmīdür, *ferd* ü *serd* ḳāfiyesinde müstaʿmeldür ve *ḫˇorden* lafẓından 12 ṣīġa-i māżīdür ve ism-i maṣdar daḫı istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Devīdend dü-dīv ü ez-mā dü-merd
13 Rübūdend ü bürūdend ü geştend ü ḫˇord[1282]

Ve ṣataşdı ve bulaşdı maʿnāsına daḫı gelür, Ḫˇāce ʿAṭṭār 14 *Manṭıḳu't-Ṭayr* evāʾilinde buyurur. **Beyt:**

[1277] (Güneş ışığını dünyadan gizlediğinde gökyüzünün yanağı katran gibi oldu.)
[1278] (Ben kendi içimde kendimi buldum, kendimden temiz ve hoşnud oldum.)
[1279] aġacı. 6. (72a/22)
[1280] (Allah korusun! Temiz olmayan rakip birkaç öpücük kondurduysa diye ben kendim köpeğinin ayağına öpücük ulaştıramıyorum.)
[1281] (Birkaçı Öd odunu gibi ateşte oturdu, birkaçı tolga gibi kılıcın önüne atıldı.)
[1282] (İki dev, bizim aramızdan iki insana koştu; onları aradılar, buldular, kaçırdılar ve yediler.)

Hˇord ʿayyārī be-dān dil-ḫaste bāz

Bā-viṣākeş bürd u desteş beste bāz[1283]

15 [v-r-ş-y] **Ḫūrşīd:** Güneş, Şems ve Āfitāb maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür, sāʾir tafşīli 16 *Ḫurşīd* lafẓında meẕkūrdur. [v-ş-ā-m] **Ḫūş-āmed:** Ṭabʿa muvāfıḳ ve mülāyim söylemek *vāv*-ı resmīdür. 17 [v-h] **Ḫˇahed:** *Vāv*dan ṣoñra *elif*siz ḫˇāhed lafẓından muḫaffefdür. **ʿUnṣurī:**

Kilk-i to ṭāʾirī-st ki bāz āred er ḫˇahed

18 Sīmurġ āşiyān-ı ʿadem-rā be-dām-ı ḫˇīş[1284]

Velehu:

Çün der-i to gūderī ger be-ṣadā-yı ṣarīr

19 Sāʾil eger se-ḫˇahed bāz dihed sī-cevāb[1285]

[v-y-ḫ-v-r] **Ḫūy-ḫˇored:** Balamūṭ maʿnāsına. **20 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 21** [-e-] **Dād:** ʿAdl. **Esedī:**

Şeh ez-dād baḫşiş buved nī-gencet

Ki baḫşiş ü dād nīgū-st taḫt[1286]

22 vekile şikāyet. **Necātī:**

Her kişinüñ ẓulmine sulṭān olanlar ʿadl ider

Baña kim dād ide k'iden dādı[1287] sulṭāndur baña

23 ve dāden lafẓından māżī ṣīġasıdur ve maṣdar. **Firdevsī:**

Ki ez-şāh dād-ist ü bī-dād nī-st

24 Be-bī-dād-ı şāh-ı cihān dād nī-st[1288]

(ʿ):

Dād ez-cefā-yı çarḫ-ı sitem-ger hezār dād[1289]

25 ve maṣdar maʿnāsına daḫı gelür. Mī-bāyed dād gibi.[1290] [e-d-s-t] **Dād-sited:** İntiḳām almaḳ. **Esedī:**

26 Be-bī-dād ber-çīz mestān ze-kes

[1283] (Br düzenbaz yine o gönlü yaralıya rastladı. Yine Evine götürüp elini bağladı.)

[1284] (Senin kalemin uçucu bir kuştur, eğer istersen doğan olup gelir; Simurg yokluk yuvasına, yani kendi tuzağına düştü.)

[1285] (Eğer senin eşiğinde bir kapıda cızırtılı bir ses duyarsa, eğer dilendi üç isterse doğan otuz cevap verir.)

[1286] (Padişah senin adalet hazinenden bahşiş verdi ki bağışlama ve adalet tahttan daha iyidir.)

[1287] Necātī Dīvānında *ẓulm* şeklinde, burada sehven *dād şeklinde yazılmış olmalı.*

[1288] (Padişahtan adalet vardır, adaletsizlik yoktur; cihan padişahının adaletsizliği adalet değildir.)

[1289] (Adalet! Sitem verici feleğin cefasından yüzlerce adalet!)

[1290] --. 16. (72b/12)

Be-dād-sited rāstī cūy bes[1291]

[e-d-r-e] **Dād-rād:** Yapıcı, bennā **27** ve üstād maʿnāsına. [e-r-e] **Dārād:** Nām-ı īzed *teʿālā ʿizze ve ʿalā.* Dādār daḫı lügatdür, *dāl* ile *rā* **28** arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür cāʾīzdür.[1292] [e-r] **Dāred:** *Elif*süz *elif*le dārād maʿnāsına ve vardur dimekdür. **29** [e-r-v-b-r] **Dār u berd:** Ceng güninde istiʿmāl olınur bir lafẓdur. **Esedī:**

Ber-ā-ber keşīdend ṣaf-ı neberd
30 Berāmed ze-ceng-āverān dār u berd[1293]

Firdevsī:

Be-pūşīd Rüstem silāḥ ne-berd
31 Be-āverd geh reft bā-dār u berd[1294]

Velehu:

Ber-engīḫt kāmūs kerd neberd
Hem-āverdrā dīd bā-dār u berd

074a/01 **Esedī:**

Dih ü gebr ber-ḫāst bā-dār u berd
Hevā çün beyābān şod ez-tīr ü neberd[1295]

[e-ş-e] **02 Dāşād:** Baḫşiş ü ʿaṭā vü dāniş maʿnāsına. [e-m-e] **Dāmād:** Güyegü, ḫaten maʿnāsına. [e-n-ş-m-n] **03 Dānişmend:** Bilgilü dimek olur, zīrā *mend* lafẓı edāt-ı nisbetdür, ṣāhib-i ʿilm maʿnāsına. **04** [e-n-ş-v-m-n] **Dānişūmend:** Miṣlihu. **Firdevsī:**

Be-kāḫ-ı enderūn encümen gird kerd
Kocā bud yekī dānişūmend-i merd[1296]

05 [b-y] **Debīd:** Ve bi'ż-żamm ṭabībler ışṭılāḥında devā dimek olur ve baʿżılar maʿcūn dimek olur **06** didiler. **Ded:** Çār-pā cinsinden yırtıcı olan cānvere dirler, sebʿ maʿnāsına ḳuş cinsinden olan **07** yırtıcıya dimezler. **Beyt:**

Şeb-i ḳīre-gūn māh pinhān şode
Be-ḫ̆āb enderūn-ı murġ u dām u dede[1297]

08 [r-b-n] **Der-bend:** Ṭutsaḳ maʿnāsına ve ol yir ki andan zaḥmet ü ḫavfla geçerler, ṣaġr maʿnāsına Türkīde **09** dervend dirler ve her nesne ki anuñıla ḳapu bağlanur açılmaġa

[1291] (Mestlerden bir kimsede adaletsiz bir şey bulunur, doğrusu adalet doğru bir ırmaktan alınır.)
[1292] --. 16. (72b/14)
[1293] (Savaş meydanında safları beraber çektiler, yiğitler arasında tantana başladı.)
[1294] (Rüstem savaş silahını giyindi. Bütün görkemiyle savaş meydanına gitti.)
[1295] (On Mecusi tantana ister, hava ok ve mızraktan çöl gibi olur.)
[1296] (Sarayın içine kurul girer, onları arasında bir tek bilgili insan nasıl bulunsun?)
[1297] (Zift gibi kara gece ay görünmez olur, kuşun uykusunda sadece tuzak ve kırkayak olur.)

mānīᶜ olur, açmaḳda miftāḥsuz 10 açılur, muᶜallāḳ maᶜnāsına, *ᶜayn*-ı mühmele ile. [r-ḫ-v-r] **Der-ḫord:** Lāyıḳ maᶜnāsına *vāv*-ı resmīdür, 11 der-ḫor daḫı lüġatdür. **Laṭīfī:**

Her ki ṣāḥib-naẓar buved merd-est
Mer me-rā ān koned ki der-ḫord-est[1298]

[-r-] 12 **Derd:** Ṣızı ve burı ve aġrı ve *vecaᶜ* maᶜnāsına. [r-d-k-n] **Derd-kend:** Çimdik, sāʾir esāmīsi sikenc 13 lafẓında yazılmuşdur. [r-d-m-n] **Derdmend:** Derdlü ve buñlu dimekdür. [r-m-d-r] **Deremderd:** Ṭoñuzlan 14 ḳurdından bir cinsdür, ᶜArabīde *ḳurenbā* dirler. [r-y-e-b-n] **Der-yābend:** Añlarlar ve bilürler dimekdür ve gemi 15 limanı, merese maᶜnāsına. [j-n] **Dejend:** Bed-ḫū ve ḳaḳıġan olan kimesne ki lisān-ı Türkīde aña 16 ḫūryād dirler. **Laṭīfī:**

Me-kon hīç ṣoḥbet be-merd ü dejend
Ki ber-ṭabᶜ-ı pāket ne-yāred nejend[1299]

Baᶜżı erbāb-ı 17 lüġat meksūre bābında getürmişler. [s-t-e] **Destād:** Niᶜmetī bisyār maᶜnāsına gelür dimiş.[1300] [s-t-e-d-g-r] 18 **Destād-kird:** Bıçaḳ ṣapı. [s-t-b-r] **Dest-berd:** Ḫuṣūmetde ḫaṣmına yiñen gelmek, ẓafer maᶜnāsına 19 ve hünerde ġalebe eylemek. **Niẓāmī:**

Be-kūh endāḫten bāzūt be-güşād
Berūn şev dest-berd-i ḫˇīş be-nümāy[1301]

20 [s-t-b-n] **Dest-bend:** Ol oyundur ki kāfir ᶜavratları birbirinüñ ellerin ṭutup 21 oynarlar, raḳs ṭarīḳiyle Türkīde ḫorūs depmek dirler. [s-t-b-n] **Dest-bend:** Mecūs ṭāʾifesine 22 maḫṣūṣ bir nevᶜ oyundur. [ş-b] **Deşebd:** Süñük ṣınduḳdan ṣoñra çevük biten yire dirler. 23 [m-e-v-n] **Demāvend:** Bir bülend ṭaġ adıdur ki Ferīdūn, Ḍaḥḥāk-ı nā-pākı ṭutduḳda ol ṭaġa iledüp 24 anda helāk itmişdür, ve dirler ki bir şehr adıdur. [-n-] **Dend:** Ve biʾż-żamm ebleh ü aḥmaḳ ve bī-bāk ve kendü 25 murādınca yüriyici, ḫod-kāma maᶜnāsına *pend* ü *perend* ḳāfiyesine. **Esedī:**

Sipeh-bed ze-şīr-i ūy şod dil-i nejend
26 Ber-āşüft ü güft ey bed-endīş dend[1302]

Ve defne aġacı ve ḥabbüʾs-selāṭīn didükleri dārūlardandur ki 27 aġulardandur ve her nesne ki ġāyetde ḳābżdan boġazı ṭutar māzū gibi ve enār ḳabı gibi ve 28 boġazı ṭutan ṭaᶜām u *kekre* maᶜnāsına. [h-n-b-n] **Dehen-bend:** Başmaḳ ki aġız baġı daḫı dirler 29

[1298] (Basiret sahibi olan kimse merttir. Mert olan, kendine layık olanı yapar.)
[1299] (Kötü huylu olan insanla sohbet etme bırak, senin temiz yaratılışından o alçak bir şey almaz.)
[1300] Niᶜmetī bisyār. 16. (73a/04)
[1301] (Senin pazularınla dağ açılıp bir kenara atılmış, kendi zaferini göstermiş.)
[1302] (Ordu komutanı, onun aslanından aşağılık bir gönül gibi oldu; ey kötü düşünceli aşağılık,

ʿArabca liṣām u fedām u feddām dirler.[1303] **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [r-ḫ-t-b-n] **Dıraḫt-bend:** Örtü aġacınuñ **30** arasına geçürdüklerine dirler. [-r-] **Dird:** Yara ve yırtıḳ. [j-n] **Dijend:** Bed-ḫū olan kimesne, feṯḥ-i *dāl* **31** ile daḫı rivāyet olındı. [l-e] **Dilād:** Güyegü, dāmād maʿnāsına. [l-ş-e] **Dil-şād:** Ġuṣṣasuz, göñli şīn maʿnāsına. 074b/01 [h-y] **Dihīd:** Virüñ, dimekdür, emr-i ḥāżıruñ cemʿīdür. [y-r-n] **Dīrend:** Dehr ü rūzgār maʿnāsına. **Rūdekī:**

02 Yāftī şev be-māl ġırre me-şev
Çün to bes dīd ü bīned īn dīrend[1304]

Laṭīfī:

Kocā yek-dāne perverd dīrend
03 Ki zīr-i pā ne-gerdāned sipārī[1305], [1306]

[y-k-b-n] **Dīk-bend:** Çölmekci. [y-v-ā-b-e] **Dīv-ābād:** Dīvlik dimek olur **04** yaʿnī dīvler mekānı. [y-v-b-e] **Dīv-bād:** Ġāyetde yörük ata dirler ve yil devesi ve ḳaşırġa, gird-bād **05** maʿnāsına. [y-v-s-p-y] **Dīv-i sepīd:** Zāhid ü ʿābidleri ıḍlāl idüp āzdurıcı dīv-i laʿīne dirler. **06 Ed-Dāli'l-Mażmūme:** [b-y] **Dübīd:** Ṭabībler ışṭılāḥında devā vü baʿżılar maʿcūn dimek olur **07** didiler, feṯḥ-i *dāl* ile daḫı rivāyet olınmışdur. [-r-] **Dürd:** Çirk ü çökek ve her nesne ṣıḳlı. **08 Rubāʿī:**

Ger şerbet-i ʿayş ṣāf bāşed yā dürd
Der-câme-i mā palās bāşed yā derd
09 Īnhā heme sehl-est be-nezd-i ʿārif
Īn vāḳıʿa ṣaʿb-est ki mī-bāyed merd[1307],[1308]

Lisān-ı ʿArabīde dürdī **10** dirler ve cürʿa ve ḳara köpük gibi ḳoyu nesne. [r-v] **Dürūd:** Esenlik, selām maʿnāsına. **Beyt:**

11 Dileş pür-selām u zebān pür-dürūd
Ve lākin ze-dāġ-ı to çeşmeş dü-rūd[1309]

Ve bi-çīn maʿnāsına da **12** gelür. **Beyt:**

Be-yār-est āyīn geşt ü dürūd
Ez-ān geh geh Yūsuf be-rū-dāde būd[1310]

[1303] Başmaḳ ki aġız bağı dirler. (73a/16)
[1304] (Mala mülke sahip olduysan gururlanma! Bu dünya senin gibi nicesini gördü ve görecektir.)
[1305] (Zaman nasıl bir inci yetiştiriyor ve onu ayaklar altına sermez.)
[1306] Laṭīfī'nin bu beytinin ikinci mısrası ile Rūdekī'nin beytinin birinci mısrası Rūdekī'ye atfedilip verilmiş. 16. (73a/20)
[1307] (Eğer ziyafetin şerbeti ya saf olsun ya da tortulu, bizim elbisemiz ya çul olsun ya da derd, bütün bunlar ariflerin katında kolaydır ama bu olay insanlara zor geliyor.)
[1308] --. 16. (73a/25)
[1309] (Onun gönlüne bolca selam ve diline bolca esenlik olsun ama senin yarandan gözler iki ırmak gibi akıyor.)

13 ve fiʿl-i māżī maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Her ān tīr-bārān ki āmed fürūd
Belārek hemī geşt ü cān mī-dürūd[1311]

14 [-z-] **Düzd:** Uġrı, ḥarāmī maʿnāsına, ʿArabīde *lışşu* maʿnāsına, sārıḳ u rāyiż 15 dirler, seriḳanuñ ḳaṭʿ ide miḳdārı düzdī lafẓında beyān olınmışdur.[1312] **Naẓm:**

16 Her ān düzdī ki dānek ü nīm-zer bord
Ze-her cinsī ki bāşed ṣūf yā bürd
Der-īn miḳdār-ı ḥaddeş lāzım āyed
17 Ve z'īn kemter be-dān çīzī ne-yāyed[1313]
Ki düzd er merd bāşed yā buved zen
18 Be-bāyed dest her dü ḳaṭʿ kerden[1314],[1315]

[ş-t-e] **Deştād:** Çoḳ, keşīr ü bisyār maʿnāsına, ve feṯḥ-i *sīn* ü *dāl*-i mühmele 19 ve *tā* ile ki şāliş ḥurūf-ı teheccīdür, rivāyet olınmış lüġatdür. [-ġ-] **Duġd:** ʿArūs, gelin maʿnāsına. **Beyt:**

20 Seḥer şemāme-i kāfūr zed çonān ān dem
Ki Zühre geşt çü duġd ez-ġam rebāb-ı ḫazīn[1316]

[l-b-n] **Dülbend:** 21 Destār ki başa şarınurlar, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [n-b-e-v-r] **Dünbāverd:** Ḳuyrıḳlı dimek 22 olur. [-n-] **Dünd:** Ebleh ü aḥmaḳ. **Lebībī:**

Enderīn şehr besī nā-kesī ber-ḫāsteend
Heme ḫar-ṭabʿ u heme aḥmaḳ u bī-dāniş ü dünd[1317]

23 ve eṭıbbā ḥabbü's-selāṭīn didükleri zehrlü dānedür ki Türkīde defne 24 yimişi dirler. Ammā Esedī her nesne ki ġāyetde ḳabżdan boġaz ṭutar, enār ḳabı gibi ve māzū gibi 25 aña dirler didi ve Müncīküñ bu beytin istişhād getürdi. **Beyt:**

Ḳand cüdā kon ez-o dūr şev ez-zehr-i dünd
26 Her çi be-āḫir nühust to-rā ān pesend[1318]

Bu maʿnā ḥabbu's-selāṭīn de olmaḳ daḫı cā'īzdür. 27 Bu lüġat żammıla daḫı mervīdür ammā eṣaḥḥ feṯḥiledür, zīrā pesend ü nejend ḳāfiyesinde istiʿmāl olınmışdur. 28 [v-b-v] **Dübūd:** Niʿmetī iki ʿalemlü ḳaftāna dirler dimiş. [v-n] **Dünd:** Miṣlihu, dübūd lafẓından

---

[1310] (Meclisi gezip dolaşan dosttur, bazı bazı ona Yusuf'un yüz verdiği görülür.)
[1311] (Yağmur her an ok gibi düştüğünde, senin temrenlerin bütünüyle döne dolaşıp cana saplanıyor.)
[1312] uġrı, ḥarāmī maʿnāsına. 16. (73a/29)
[1313] --. 16. (73a/29)
[1314] (Hırsız ister kadın ister erkek olsun, onun her iki elini de kesmek gerekir.)
[1315] --. 16. (73a/30)
[1316] (Seher vaktinde kâfurun kokusu vurdu, Zühre kederli sazını gelin gibi eline aldı.)
[1317] (Doğrusu şehrin içinde akıllı kimse yoktur, hepsi eşek kafalı, hepsi ahmak, cahil ve aptal.)
[1318] (Şekeri bırak, defnenin zehrinden uzak dur; her ne olursa olsun, sonuçta o seni memnun edecek.)

muḫaffefdür. 29 [v-ḫ-ç-k-e] **Dūḫ-çekād:** Ṭazlaḳ baş. **Şems-i F.:**

ʿAceb medār ki farḳ-ı sipihr bī-mūy-est
Ki şod ze-sīlī-i teʾdīb şāh-ı dūḫ-çekād[1319]

30 [-v-] **Dūd:** Dütün, duḫān maʿnāsına. [v-d-ā-l-v-d] **Dūd-ālūd:** 31 Dütünli ve isli, paslı dimek olur ve tütegī reng ve Hindūstānda bir ırmaḳ adıdur. [d-v-g-n] 075a/01 **Dūd-gend:** Dütünlük dimek olur ve dütünsi maʿnāsına. [v-j] **Dūjed:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile[1320] Ḳaraḥiṣārī 02 butraġa dirler dimiş ki ḳaftāna yapışur dūje maʿnāsına. [v-k-e-r] **Dū kārd:** Ṣındı ki derzīler 03 ve külāh-dūz ve aña beñzer ehl-i żanaʿatüñ āletleridür ve çifte bıçaḳ dimek olur. [v-l-h-b-e] 04 **Dūlā-bād:** Ḳaşırġa, gird-bād maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa:** 05 [-e-] **Rād:** Cömerd ü kerīm ü seḫī maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Dārā-yı baḥr u ber ser-eşrāf ān ki hest
Baḥr-ı dil-āver ez-kef-i rādeş der-ıżṭırāb[1321]

06 ve Dānā vü ḫıredmend ü ḥakīm ve feylesof maʿnāsına ve ḥavlı dīvārı 07 ve anbār ki ġalle ḳoyarlar. **Esedī:**

Ruyī dāniş-ārāy-ı rādī-perest
Zemīn-i ḥilm ü deryā-dil ü ebr-dest[1322]

08 [e-f] **Rāfūd:** Fırāt ırmaġına dirler, rāfdān, Dicle vü Fırāt ırmaġınuñ ikisine 09 dirler. [e-m-n-e] **Rāmnād:** Niʿmetī rām maʿnāsınadur dimiş. [e-m-y-e] **Rāmyād:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 10 ve Niʿmetī Fürs aylarınuñ yigirmi sekizinci günine dirler dimişler, hem *rāʾ*-i mühmele ve hem *rāʾ*-i muʿceme bābında getürmişler. 11 Sāʾir erbāb-ı lüġat *rāʾ*-i muʿceme bābında naḳl eylemişler. [e-n-y-e] **Rānyād:** Yidici. [e-v] **Rāved:** Ol yire dirler ki 12 püşte püşte olup ve dürlü dürlü çiçekler ve sebzeler bitmiş ola ve ḳır yir ve yir nerbübānı. [e-v-n] **Rāvend:** 13 Bir maʿrūf kök adıdur[1323], ṣafrāvī emrāża nāfiʿdür ve yereḳān ʿilleti ki ḥarāret-i cigerden ḥāṣıl olur 14 mühlik marażdur, ġāyetde nāfiʿdür, zīrā mezkūr dāru cigeri tāzeler, iki dürlü olur Hindī, Rūmī 15 eyüsünüñ içi ḳızılraḳ olur. [ā-h-ā-h-v-r] **Rāh-āverd:** Yol armaġanı. [e-h-k-r] **Rāh-gird:** Yol armaġanı.[1324] 16 [e-h-n-v-r] **Rāh-neverd:** Ġāyetde yörigen ata ve sāʾir eşkūn ṭavara ve peyk ü cāsūsa da 17 dirler.[1325] **Beyt:**

[1319] (Feleğin başının dazlak olmasını garipseme! Çünkü o, padişahın eğitim sırasındaki şaplağıyla kel oldu.)
[1320] muʿceme ile. 16. (73b/14)
[1321] (Denizin içinde ve başında şerefli olan, yiğitliğin denizinde cömertlik eliyle ıstırap verir.)
[1322] (Bir yüzü bilgeliğe boyun eğer; yer sabır, deniz kalp ve bulutlar ise eldir.)
[1323] köklikdür. 16. (73b/27)
[1324] uġraġı. 16. (73b/30)
[1325] --. 16. (73b/31)

Espegī dāşt şāh-ı rāh-neverd
Ki be-ʿayyūḳ mī-resāndī gerd[1326], [1327]

Red: Rād lafẓından 18 muḫaffefdür. Kerīm ü civānmerd ü ḥakīm feylesof ve ḫıredmend maʿnāsına, *dāl*uñ teşdīdi vü taḫfīfi cāʾizdür. 19 **Firdevsī:**

Yekī encümen sāḫt bā-buḫurdān
Huşyār-i kār-āzmūde redān[1328]

Esedī:

Ruyī dāniş-ārāy-ı rādī-perest
20 Zemīn-i ḥilm ü deryā-dil ü ebr-dest[1329]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ve yeşil yir dimiş. 21 [-j-] **Rejd:** Ve bi'l-kesr yiyegen kişi, ekūl maʿnāsına, *zā*ʾ-i ʿAcemīyile. **Ebū Şekūr:**

Ze-dīdār ḫīzed hezār ārzū
22 Ze-çeşm-est gūyend rejdī[1330]

ḫalḳ ārejde daḫı dirler. [-z-] **Rezd:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile ḳaḳımaḳ, ġażab maʿnāsına. 23 [z-v-r-v] **Rezverūd:** Māverāüʾün-nehr adı. **Şems-i Faḫrī:**

Yek mūy me-bād ez-ser-i o kim ki cihān-rā
24 Ān mūy bih ez-cümle Semerḳand u Rezverūd[1331]

[ş-e] **Reşād:** Acı tere ki yirler, ʿArabīdür. **Raʿd:** Gök gürlemek. [ġ-n] **Raġand:** Yırtıcılar āvāzı, 25 ekṣer pars āvāzında istiʿmāl olınur. Bu lüġat *rā*ʾ-i muʿceme bābında daḫı rivāyet olındı. 26 [g-b-n] **Reg-bend:** Faṣṣādlaruñ ḳol baġlıyacaḳ ḳayışı. [-n-] **Rend:** Defne aġacı ki ṭıb kitāblarında 27 ḥubbü'l-ġār dirler ve lüġat kitāblarında ʿūd aġacına dirler, diyü rivāyet olındı ve lisān-ı 28 Pehlevīde ulu, büzürg maʿnāsına. [v-e] **Revād:** Yüksek yir, bileñ maʿnāsına rāved daḫı 29 naḳl olınmışdur. **Er-Rāʾi'l-Meksūre:** [-n-] **Rind:** Ṭaġ keçisi ki ring daḫı dirler ve ʿayyār 30 u ḥarābātī maʿnāsına. **Beyt:**

Çün pīr şodī Ḥāfıẓ ez-meykede bīrūn āy
Rindī vü heves-nākī der-ʿahd-i şebāb evlā[1332]

31 **Pehlivān Muḥammed Ebū Reyā, Rubāʿī:**

Ger rindenī rind-nümāyī mī-kon
V'ez-duzdenī mühre-bāzī mī-kon

[1326] (Şahın gayette iyi yürüyüşlü bir atı vardı, doğrusu o, onunla hızla uçup ve döner gibi giderdi.)
[1327] --. 16. (73b/31)
[1328] (İçinde rahat edeceğin bir kurul oluştur; deneyimli, cömert ve akıllı işçileri seç.)
[1329] (Bir yüzü bilgeliğe boyun eğer; yer sabır, deniz kalp ve bulutlar ise eldir.)
[1330] (Görmek bin arzuya sebep olur. Boğazın çok yemesi göz yüzündendir derler.)
[1331] (Onun saçından çıkan bir kıl dünyaya değer, buna Semerkand ve Rezverud da dahildir.)
[1332] (Ey Hafız! Yaşlandığında meyhaneden dışarı gel. Rindlik ve heveslilik gençlik çağında kaldı.)

075b/01 Ḫˇāhī ki kemāl-i maʿrifet mī-yābī

Rindī be-nümā vü pārsāyī mī-kon[1333]

Er-Rāʾi'l-Mażmūme: 02 [b-y] **Rubīd:** Maʿcūn maʿnāsına. [-n-] **Ründ:** Mezgeldek didükleri ḳuş ki ekşer 03 çeltik yirlerinde olur ve bir ot adıdur zinde daḫı lüġatdür. [v-b-n] **Rū-bend:** Yaşmaḳ 04 u niḳāb. [v-ḫ] **Rūḫ-çekād:** Alnınuñ üzerinde ve depesinde ḳıl bitmeyen kişiye 05 dirler, aṣlaʿ maʿnāsına Türkīde ṭaz dirler. [-v-] **Rūd:** Irmaḳ, cūy ile rūd arasında 06 farḳ budur ki ḥaḳīḳate cūy ırmaġuñ yirine dirler, rūd revān olan ṣuya[1334] 07 dirler. **Esedī:**

Çü yek-hefte kerd gülistān u rūd

Be-buvedend bā-bezm ü rūd u sürūd[1335]

08 Irmaḳ ve ʿişret maʿnāsına miṣāldür. **Esedī:**

Ze-dünbāl-i o deşt her cāy u cūy

Be-her cūy der-rūdī ez-zehr-i ūy[1336]

09 Bir ejderi vaṣf ider mecāz-ı mürsel ṭarīḳesince birbirinüñ 10 yirinde istiʿmāl olınur ve sāzlaruñ kirişi ki çalarlar. **Beyt:**

Terennüm-serāyān-ı Barbeṭ-sürūd

11 Reg-i Zühre bestened der-tār-ı ʿūd[1337]

Ve bağırsaḳ maʿnāsına da gelür ve sebeb-i ʿişret olduġından 12 ötüri ʿişret maʿnāsına da gelür.[1338] **Esedī:**

Sipeh-bed çü āmed der-ān-cā fürūd

Şod ez-rezm zī-bezm-i şādī vü rūd[1339]

13 ve sürūd maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

Maʿ aşir-i ḫoş ü rūdī be-sāz mī-ḫˇāhem

14 Ki şerḥ-i ʿışḳ be-gūyem be-naġme-i zīr u bem[1340]

Ve emred[1341], güzel oġlan maʿnāsına ve**lehu:**

Ḫˇāhī ki ber ne-ḫīzed ez-īn dīde rūd-ı ḫūn

15 Dil der-vefā-yı ṣoḥbet-i rūd kesān me-bend[1342]

[1333] --. 16. (74a/13)
[1334] ṣuyına. 16. (74a/18)
[1335] (Sadece bir haftada bir gül bahçesi ve ırmak yaptı; meclisle beraber bir eğlence ve işret düzenledi.)
[1336] (Onun kuyruğuyla her akarsu yatağı çöle dönüyor. Her akarsu yatağını onun zehri suluyor.)
[1337] (Barbetin nağmesiyle bir şarkı söyledi, Zühre'nin köpeğini udun teliyle bağladı.)
[1338] ve bağırsaḳ maʿnāsına da gelür. 16. (74a/22)
[1339] (Ordu komutanı oraya inip savaştan saz ve işret meclisine geçti.)
[1340] (Aşkı alt perdeden ve üst perdeden şerh etmek için iyi sohbet arkadaşları ve saz kirişi isterim.)
[1341] -. 16. (74a/25)

[v-d-ā-v-r] **Rūd-āverd:** 16 Silindi. [v-ġ-n-g-n-c] **Rūġan-ı küncid:** Şīravġan yaġı, sīrec maʿnāsına. [v-n] **Rūnd:** Niʿmetī 17 sıvıḳ maʿnāsına dimiş. [v-y-b-n] **Rūy-bend:** Yaşmaḳ ve burḳaʿ, rū-bend maʿnāsına. 18 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa** 19 [-e-] **Zād:** Yaş, *sinn* maʿnāsına yaşlu olana *be-zād ber-āmede* dirler ve döl ve döş maʿnāsına da 20 gelür, *ādemī-zād* ve *perī-zād* dirler ve *zāden* lafẓından ṣīġa-i māżīdür, gāh olur ki maṣdar 21 maḳāmında istiʿmāl olınur. *Tevān-est zād*, *mī-tevān zād* gibi ve lüġat-i ʿArabīde ziyāde 22 lafẓından ṣīġa-i duʿā maʿnāsına da istiʿmāl olınur. *Zāde'llāhu teʿālā naʿmāküm* dirler ve azıḳ, tūşe 23 maʿnāsına. [e-d-m-r] **Zād-merd:** Er oġlı, aṣl-zāde dimekdür. **Beyt**[1343]**:**

Füzūn z'ān sitem nī-st ber-zād-merd
24 Ki bāyedeş berd ez-fürū-māye derd[1344]

Beyt:[1345]

Eger zād-merdī koned pehlevān
Be-mānd be-mā bī-günāhān revān[1346]

25 [e-m-y-e] **Zāmyād:** Fürs aylarınuñ yigirmi sekizinci güni. [b-e] **Zebād:** Meşhūr ḫoş rāyiḥadur ki 26 bir yırtıcı cānverüñ ferc gibi ferec maḥallinde ʿaraḳından ḥāsıl olur, mādām ki ḥareketi ziyāde ola 27 zebādī ziyāde olur. [-b-] **Zebd:** ʿAṭā vü baḫş. **Şems-i Faḫrī:**

Eyā şehriyārī ki ber-nām-ı to
28 Tevān ber-girift ez-serāb-ı zebd[1347]
Çü ṭūmār ṣīt-i to laṣḳ konend
Dihed ez-lizāḳ-ı ḳamer çarḫ-ı kebd[1348]

[b-r-c] 29 **Zeberced:** Zümürrüd cinsinden bir yeşil ṭaşdur, tafṣīli anda olınmışdur. [b-n] **Zebend:** Digren ki 30 öküz ʿArabacılarınuñ āletleridür, zenbed daḫı lüġatdür, *bā* ile *nūn* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür 31 vardur. [r-e-n-d-v] **Zer-endūd:** Altun yaldızlanmış nesne. [r-b-y-e] **Zer-beyād:** Niʿmetī ḳaynamış gümişe 076a/01 dirler dimiş. [-r-] **Zerd:** Ṣarı, ʿārıża vü maʿrūża ıṭlāḳ olınur ve ʿuṣfūr, aṣfer 02 maʿnāsına. [r-d-ā-l-v] **Zerd-ālūd:** Meşhūr mīve ki zerd-ālū dirler. [r-s-e] **Zersād:** İşlenmedik altun 03 zer-sāde lafẓından muḫaffefdür. [r-n] **Zerend:** Ġāyetde berk bir kūhī aġaçdur yimişi olmaz 04 odun iderler,

---

[1342] (Gözünden kan ırmağı kopmasın istiyorsan, insanoğlunun sohbeti vefasına gönül bağlama.)
[1343] **Esedī.** 16. (74b/02)
[1344] (Onun siteminden yükselen bir insanoğlu yoktur, ondan sadece mayası bozuk bir dert gelir.)
[1345] **Dīger.** 16. (74b/03)
[1346] (Eğer insanoğlu kahramanlığı bırakırsa, bize günahsızlar akıcı bir şekilde gelir.)
[1347] (Ey padişah! Senin adından, bağışların serabı bile dinçlik verir.)
[1348] (Eğer şöhret çemberini senin etrafına sararlarsa, feleğin ciğerinden ayın yapıştırıcısı düşer.)

*Lüccetü'l-ʿAcem*de; ṭamu, cehennem maʿnāsına da gelür dimiş, *zereng* daḫı dirler. **05** [ġ-n] **Zeġand:** Yırtıcı cānverlerüñ tīz āvāzı, baʿżılar ḫāṣṣa pars āvāzıdur dimişler, **06** eṣaḥḥ budur ki cemīʿ yırtıcılar āvāzında istiʿmāl olınur. *Rāʾ*-i mühmele ile daḫı rivāyet olınmışdur. **07** [k-y] **Jekīd:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile jekīden lafẓından ṣīġa-i māżīdür, puşdı dimek olur ve melāl maʿnāsına. **08 Beyt[1349]:**

Heme reh ze-dānā hemī leb-i mekīd
Fürūd āmed ez-esb ü çendī jekīd[1350]

Ḥalīmī żammile taṣḥīḥ **09** eylemiş. [b-n] **Zenbed:** Digren, zebend maʿnāsına *nūm*la *bā* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. [-n-] **Zend: 10** Ḫażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ü ve'ṣ-selām* gökden nāzil olan on ṣuḥufuñ adıdur ve baʿżılar **11** tefsīridür, aṣl kitābuñ adı *Yāzenddür* dimişler ve çaḳmaḳ ve bilek ve kilīsā vü büt **12** ü kitāb-ı muġān. **ʿUnṣūrī:**

Her saḳaṭī be-ʿahd-i to lāf-ı serī zened velī
Zend-i muġān kocā resed der-varaḳ-ı sipāre[1351]

13 Der-vaṣf-ı Āteş:

Bīnī hezār Hindū-yı muġ Kird-ger dād
Āvāz ber-keşīde heme ṣaḳaṭ ü zend-ḫˇān[1352]

14 Ve irkek fīl. **Esedī:**

Heme püşk ü ḫorṭūm-ı pīlān-ı zend
Der-ḫışt-ı dil-berān ḫam-ı kemend[1353]

15 [v-e] **Zevād:** Azıḳ, zevāde maʿnāsına. [h-z-e] **Zeh-zād:** Döl ve döş, *nesl* maʿnāsına. **16 Ez-Zāʾi'l-Meksūre:** [r-e-v-n] **Zirāvend:** Ḳarġa dögelegi didükleri. [ş-t-e] **Ziştād:** Ġıybet yaʿnī **17** bir kişinüñ ardınca yaramaz söz söylemek, mesāvī maʿnāsına. [ş-t-y-e] **Zişt-yād:** Miṣlihu, **18** baʿżı nüsḫada ziştār-yād düşmiş. **Rūdekī:**

Be-to bāz gerded ġam-i ʿāşıḳī
Nigārā me-kon īn heme zişt-yād[1354]

19 [n-d-h-r-v] **Zinde-rūd:** Büyük dere ve ʿIrāḳ-ı ʿAcem, Işfahānda bir meşhūr ırmaḳ **20** adıdur. **Esedī:**

[1349] **Firdevsī.** 16. (74b/18)
[1350] (Bütün yolda bilge kişinin ağzından dökülen sözleri aldı; sonra atından inip bir süre hüzünlendi.)
[1351] (Her düşkün senin sözünle anlaşma yaptığını iddia edebilir; Mecusi rahibin kitabıy sayfalar arasına nasıl ulaşıyor.)
[1352] (Görüyorsun Mecusi'nin Hintlisi adalet uygularsa, bitin düşkünler ve Zend okuyucuları sesini yükseltir.)
[1353] (Sevgililerin mızrağında eğri bir
[1354] (Ey sevgili! Bu gıybetleri bırak! Âşığın gamı sana geri döner.)

Firistād ez-dīn be-kişver-i dürūd
Güzārīde bī-kişver-i o zinde-rūd[1355]

Ḥāfıẓ:

21 Ḫord Zinde-rūd endāz u mey nūş
Be-gülbāng-i civānān-ı ʿIrāḳī[1356]

Ṣāḥb-i ʿİbād:

Yā Işfahān saḳītü'l-ġayṣ min beled
22 Yā Zinde-rūd saḳītü'l-ʿayt min vād[1357]

[h-b-n] **Zih-bend:** ʿAvratlar 23 ḳılādesinden bir nevʿdür. [h-l-ḫ-e] **Zihleḫād:** Sızu ki başmaḳçılar ve edikçiler ve sarrāclar yivlerde 24 dikerler. ʿArabca zīḫ dirler, zihleḫā daḫı rivāyet olınmışdur.[1358] [y-b] **Zībed:** Yaraşur ve lāyıḳ 25 maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

Be-dem güftī vü ḫorsendem ʿafāka'llāh nigū güftī
Cevāb-ı telḫ mī-zībed leb-i laʿl-i şeker-ḫārā[1359]

26 ve bir yir adıdur. **Firdevsī:**

Çü Güderz nezdīk-i Zībed resīd
Ser-i ān-rā ze-leşker-i heme ber-güzīd[1360]

27 *Güderz* żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemī ve feṯḥ-i *dāl* ü sükūn-ı *rā* vü *zā* iledür. **Ez-Zā'i'l-Mażmūme:** 28 [b-e-n-b-n] **Zübān-bend:** Dil bağı ve dil bağlayıcı. [-r-] **Zürd:** Ḳuş ve bögrülce didükleri ḥabdan bir nevʿdür. 29 [m-r-r] **Zümürrüd:** Meşhūr yeşil ṭaşdur, zeberced ile ikisi bir cinsdür, ʿalāmeti oldur ki zeberced 30 tīz siyāh olur ve eñe yapışur ve āteşe müteḥammil olmaz, ṭabīʿatı bārid raṭbdur, ʿaynında iḫtilāf 31 eylemişlerdür, baʿżılar altun-ı biḥārīdür ki maʿdeninden şuʿūd ider ziyādeliginden ḥacer olur 076b/01 dimişler, baʿżılar sā'īr maʿādin gibi ol daḫı başḳa bir maʿdendür didiler, götürmesi 02 şarʿa nāfiʿdür ve şarʿa olmamış kişi götürse hergiz aña şarʿ marażı ʿārıż olmaya 03 ve maʿācīne ḳatarlar müferreḥdür, eger bir kimesneyi aġulu cānver ursa veyā zehr virilmiş 04 olsa, iki arpa vezni saḥḳ idüp içürseler şifā bula ve çıyan u ʿaḳārib andan 05 ḳaçarlar ve meẕkūrlar şoḳduġı yirüñ üzerine zeyt yaġıyla saḥḳ idüp ṭılā eyleseler 06 zehrini ceẕb idüp çıḳarur ve ḥāmile ʿavratuñ uyluġına bağlasalar āsān 07 ṭoġura ve efʿī aña naẕar itse

[1355] (Peygamber dini yaymak için dua memleketine gönderildi, onun memleketi büyük bir ırmak oldu.)
[1356] (Uzun Zinderud nehrinde ye ve şarap iç, Irak gençlerinin gülbanklarına kulak ver.)
[1357] (Ya beldelerden Isfahan'a yağmur yağar ya da vadilerden koruyucu bir yağmur Zinderud nehrine yağar.)
[1358] daḫı lüġatdür. 16. (75a/03)
[1359] (Sana söylediğin sözlerle memnun oldum, Allah affetsin dedin, tatlı bir dudakta acı bir cevap, dikenli bir gülde şeker gibidir.)
[1360] (Guderz gibi Zibed'in katına ulaştı, onun başına bütün askerlerden seçkinlik geldi.)

aʿmā olur, nitekim beşinci naẓmda getürmişdür. **(ʿ):**

08 Zümürrüddür gözine ṭāḳ-ı Kisrā

[-v-] **Zūd:** Tīz, serīʿ maʿnāsına taḫfīf içün **09** gāh olur āḫirinden *dāl* ḥıẕf iderler, Niʿmetī, ve dere maʿnāsına da gelür **10** dimiş. [v-r-m-n] **Zūrmend:** Ḳutlu kimesne maʿnāsınadur. **11 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa 12** [-e-] **Sād:** Arı, pāk olan nesne ve ġayrı ḥīle[1361] ḳarışmamış sāde maʿnāsına ḳaftānda ve sāʾir **13** nesnelerde istiʿmāl olınur, ve naḳışlanmamış maʿnāsına daḫı gelür ki Türkīde sāde dirler. **14 Şems-i F.:**

Berāy-ı kisvet-i ḫüddām-ı dergeheş ḫūrşīd
Ze-çarḫ gāh münaḳḳaş ṭırāzed u geh sād[1362]

15 ve taʿrīb idüp sādec dirler, niteki maḥallinde ẕikr olınmışdur ve sāye-i hemvār ve aşınmış, **16** fersūde maʿnāsına, hem-ser yaʿnī başdaş ve hem-vār yaʿnī ber-ā-ber ve düz. [e-l-ḫ-v-r] **Sāl-ḫord: 17** Çoḳ yaşamış sāl-ḫorde maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. [e-v-n] **Sāvend:** Ḳāfiye-i şiʿr. [-p-] **Seped: 18** Ol maʿrūf nesne ki içine mā-yeḥtāc olanı ḳorlar, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, ḳavṣara **19** maʿnāsına. [t-e-v-n] **Setāvend:** Ve bi'l-kesr direk üzerine yapılmış ṣuffe vü çārṭāḳ. **20** [t-e-b-n] **Setābend:** Ve bi'l-kesr setāvend maʿnāsına, erbāb-ı lüġat egerçi bu lüġati meftūḥa ve meksūre **21** ve mażmūme bābında getürmişlerdür, eṣaḥḥ kesriledür, maʿnā-yı terkībīsi üç direk üzerine **22** yapılmış mekān dimekdür. [t-e-f-n] **Setāfend:** Miṣlihu. **Sed:** Yüz, miʾet maʿnāsına egerçi *ṣād*la yazarlar **23** taġlīṭāt-ı ʿavām ḳabīlindendür, lisān-ı Fārsīde ḥarf-i *ṣād* yoḳdur ve bükāt ki ṣuda **24** istiʿmāl olınur. [r-e-m] **Ser-āmed:** Her żanʿatüñ aʿlā mertebesinde olan kimesneye dirler. **25** [r-b-n] **Ser-bend:** Dül-bend ve baş bağı ve güceymen ki ʿavratlar başlarına bağlarlarmış, sābıḳā. [r-b-l-s] **26 Ser-bülend:** Miṣlihu, güceymen. [r-ḥ] **Ser-ḥad:** Ṣınur, merz maʿnāsına. [-r-] **Serd:** Ṣovuḳ, berd maʿnāsına **27** serd ile ṭoymışdan taʿbīr iderler germ ile raġbetden taʿbīr itdükleri gibi pür-raġbet olana **28** germ, uşanmışa serd dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür.[1363] **Beyt:**

İñensin daḫı bī-derd olmayasın
29 Ḳamular germ ü sen serd olmayasın[1364]

Gerem lafẓında daḫı bu maʿnā ẕikr olınmışdur.[1365] **30** [r-d-e-v] **Ser-dāved:** Ḳaraḥişārī çārdāḳ dimiş ser-dāve maʿnāsına. [r-d-y-s-r] **31 Serdī serd:** Ḳatı ṣovuḳ maʿnāsına. [r-m-

[1361] cinsile. 16. (75a/22)
[1362] (Güneş onun saray hizmetçilerinin giymesi için gökyüzünü bazen işlemeli bazen de sade kumaşla süsler.)
[1363] Ṣovuḳ, berd maʿnāsına. 16. (75b/06)
[1364] --. 16. (75b/07)
[1365] --. 16. (75b/07)

e-s-r] **Serm-ā-serd:** Yaylaḳ. [r-n] **Serend:**[1366] Ve bi'l-kesr güreşcilerüñ 077a/01 melāʿıbında baġda didükleri ki ʿArabca saġrīne dirler *rā*nuñ fetḥası ve kesresi cāʾizdür 02 ve aʿlām-ı ricāldendür. [r-v-e] **Servād:** Ve bi'ż-żamm şiʿr. **Şems-i Faḫrī:**

Zihī be-ʿadl-i to merhūn ʿimāret-i dīnī
03 Zihī be-medḥ-i to meşḥūn risāʾil-i servād[1367]

Ve boş, ḫālī maʿnāsına. [-z-] **Sezed:** Yarar, lāyıḳ[1368] 04 ve sezā-vār maʿnāsına. [-f-] **Sefed:** Sürmedān ve seped maʿnāsına. [m-ġ-n] **Semġand:** Bi'l-fiʿl ḥayż olmış 05 ʿavrat. [m-n] **Semend:** Ḥalīmī ṣaru renglü at ve dirler ki kül-gūn renglü at dimiş, sāʾir 06 erbāb-ı lüġat; esb-i zerd ve yaġız ve ḳula ve *ān rengī ki ḫākister bāşed* diyü naḳl eylemişler 07 ve semender lafẓından muʿarrebīdür.[1369] Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da kül renginde olan ata semender 08 dirler ve *Muḳaddimetü'l-Edeb* şāḥibi öyle tefsīr itmişdür, ʿibāreti budur; *semend ān ki reng-i remād* 09 *dāred.* Lisān-ı ʿArabīde *remād* küle dirler. ʿAcem ḫākister dir diyü taḥḳīḳ eylemişler. **Beyt:**

Nişest ez-ber-i esb-i tāzī semend
10 Hemī tāḫt-ı tersān ze-bīm-i gezend[1370]

[m-y] **Semīd:** Meşhūr aḳ çörek, Türkī dilde kesr-i *sīn*le 11 müstaʿmeldür. [-n-] **Send:** Ḳuş burnı, Niʿmetī ṣoġulcan ve ḥarām-zāde, pīç maʿnāsına da gelür dimiş, āḫirki 12 maʿnāya kesr-i *sīn*le mervīdür. [v-k-n] **Sevgend:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile and, yemīn maʿnāsına bilgil ki yemīn üç 13 dürlüdür. Birine yemīn-i ġavs dirler ṣāḥibini dünyāda günāha ve ʿuḳbāda āteşe idḫāl 14 itdügiçün miṣāli *vallāhi* fülān nesneyi işlemedim dise maʿḥaẕā ol nesneyi işlemişdür, yā *vallāhi* 15 işledim dise maʿḥaẕā işlememişdür. **İkinci** yemīn-i laġvdur girçek şanup yalan yire and içmek 16 gibi bunun gibi yemīn-i ümmīddür ki ʿinde'llāh maʿfüv ola. **Üçünci** yemīn-i münʿaḳidedür *vallāhi* falan nesneyi 17 işleyeyim ya işlemeyeyim didi pes ḫilāfın işledi kefāret-i yemīn bu yemīnde lāzımdur gerekse 18 yemīni cebrile bozsun gerekse kendü iḫtiyārı ile; bunlar tafṣīlin isteyen kütüb-i fıḳha mürācaʿat 19 itmek gerek. [v-y] **Sevīd:** Deveṭabanı ki ʿArabca firsin dirler, sāʾir cānverlerde daḫı istiʿmāl olınur. 20 [y-l-e-b-k-n] **Seyl-āb-kend:** Seyl biçügi. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-n] **Sipend:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yüzerlik ḫarmel maʿnāsına ki 21 yaramaz göz içün buḫūr iderler. **Beyt:**

Defʿ-i ʿaynü'l-kemāl-i mülk-i to-rā

[1366] Bu kelimenin açıklamasında hata yapılmış ve **Serd** kelimesinin açıklaması verilmiş. 16. (75b/07)
[1367] (Dünya imareti senin adaletine borçludur. Kitaplar ve şiirler senin övgünle doludur.)
[1368] yararlıḳ. 16. (75b/13)
[1369] --. 16. (75b/15)
[1370] (Arap soylu kula atına bindi, zarar görme korkusuyla atını sürerek gitti.)

Sūḫte çarḫ ez-mecerre sipend[1371]

22 Sāʾir esāmīsi ispend lafẓında mesṭūrdur.]p-n-d-e-n-ḫ-r] **Sipendān-ı ḫord:** Ḫardal. [p-n-d-e-n-g-r] **23 Sipendān-ı gird:** Miṣlihu. [p-r-e-n] **Sipirānd:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi pādişeh maʿnāsına naḳl eyledi. [p-h-b] **Sipeh-bed: 24** Çeri başı ve çeri begi ispehbed lafẓından muḫaffefdür, sāʾir esāmīsi ispehbed lafẓında ẕikr olınmışdur. **25** [p-y] **Sipīd:** Aḳ ʿārıża vü maʿrūża ıṭlāḳ olınur, merd-i sipīd-rūy ve esb-i sipīdī gibi *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **26** ṣāḥibi ve ḳavaḳ aġacına naḳl eyledi. [p-y-d-y-s-b] **Sipīdī sipīd:** Ġāyetde aḳlıḳ maʿnāsına. [t-ee-b-n] **Sitābend: 27** Ve bi'l-feṯḥ, yüksek direk üzerinde yapılmış ʿālī ṣuffe ve çārdāḳ. [t-e-f-n] **Sitāfend:** Miṣlihu. **28** [t-e-v-n] **Sitāvend:** Miṣlihu, liṣan-ı Fārsīde *bā* ile "ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür" ve *fā* ile ve *vāv* ile tebādül **29** ü tevāḫī vardur, meṣelā *zebān*, *zefān*, *zevān* dirler, mirāran beyān olınmışdur. Sāʾir esāmīsi **30** feṯḥ-i *sīn* ile sitāvende lafẓında mesṭūrdur. [r-n] **Sirind:** Ṣarmaşıḳ cinsinden eklemic **31** didükleri ot ki yapraġı ve köki olmaz, toḫmı olur, aġaçlara ṭolaşsa ḳurıdur, ṭabībler 077b/01 ḳatında üksūt dimekle ʿArabīde keşūt ve ʿalīḳī dirler, feṯḥ-i *sīn* ile daḫı rivāyet **02** olındı ve güreşciler oyununda baġda didükleri bu maʿnāya feṯḥ-i *sīn*ile daḫı rivāyet **03** olınmışdur. Niʿmetī ṭabībler küst ve dīnār dirler bir yapraḳdur eftīmūndan farḳ olınmaz **04** ve baġda urmaḳ maʿnāsına dimiş, meẕkūr *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bu maʿnālarda Niʿmetī ile **05** müttefiḳdür. [f-e-l-v] **Sifālūd:** Ṭopraḳdan olan ḳap ḳacaḳ. [f-n] **Sifend:** Yüzerlik sipend maʿnāsına. **06** [f-n-d-e-r-m] **Sifendārmed:** İsfendārend lafẓından muḫaffefdür ki *Tārīḫ-i Celālī*de ṣoñ ḳış ayıdır. **07 Firdevsī:**

Sifendārmed pās-bān-ı to bād
Ḫıred cāy-ı rūşen-revān-ı to bād[1372]

[f-y] **Sifīd:** Aḳ sepīd **08** maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve bir meclise gelüp düşen kimesneye de dirler dimiş.[1373] [k-n] **Sikend: 09** İskender maʿnāsına. [n-c] **Sincid:** İgde didükleri mīve. **Beyt:**

Küncidī der-ʿaşḳ eger der-küncidī
10 ʿĀşıḳ ān-cā sincidī kim sincidī[1374]

Ve aġacına daḫı dirler, *ġubeyrā* maʿnāsına ekṣer yimişine ıṭlāḳ olınur. **11** [-n-] **Sind:** Ṣoġulcan ve ḥarām-zāde, pīç maʿnāsına ve ḳuşburnı ve bir meşhūr vilāyet ismidür.[1375] **12** [n-d-e] **Sindād:** Bir ırmaḳ adıdur. [y-l-e-b-k-n] **Sīlāb-kend:** Seyl biçügi, Niʿmetī,

[1371] (Gökyüzü senin ülkenderi nazarı gidermek için budurdanlığında üzerlik yaktı.)
[1372] (Siferdamend seni korusun! Akıl, kutlu canın ve ruhunla bir olsun!)
[1373] ve bir meclise. 16. (76a/18)
[1374] (Aşk susam üzerindeki susam gibiyse, âşık da o yerde bir iğdedir.)
[1375] adıdur. 16. (76a/21)

Vesīletü'l-Maḳāṣıd 13 ṣāḥibi bu lüġati meksūr getürmişler, eṣaḥḥ ü efṣaḥ fetḥiledür. [y-n-h-b-n] **Sīne-bend:** Gömüldürük 14 didükleri ve gögüs bağı dimekdür. **Es-Sīni'l-Mażmūme:** [t-e-v-n] **Sütāvend:** Direk 15 üzerine yapılmış büyük ṣuffe ve çārdāk, erbāb-ı lüġat bu lüġati ḥarekāt-ı ṣülüṯe ile 16 rivāyet eylemişlerdür.[1376] Ammā eṣaḥḥ ü efṣaḥ kesriledür. [ḫ-v-l-n] **Süḫūlend:** Niʿmetī sofra devşiriciye 17 dirler dimiş. [r-ḫ-b-e] **Surḫ-bād:** Yılancıḳ ʿilleti ki *ışırġı* daḫı dirler, ṭabībler ḳatında ḫamre 18 ü zībe dimekile maʿrūfdur. [r-ḫ-b-y] **Surḫ-bīd:** Ṣorġun çiçegi ki ʿaraḳın çıḳarurlar, müşk-bīde 19 maʿnāsına. **Edāyī:**

Ze-ebr-i bahārī semen rev sepīd
Be-ḫūn şüste ruḫsāre-rā surḫ-bīd[1377]

20 Dīger:

Ḫadeng-i fedāyīʾ-i iʿtimād
Ze-ḫun-ı dilīrān şode surḫ-bīd[1378]

[r-v-e] **Sürvād:** Şiʿr ü boş, 21 ḫālī maʿnāsına, feṯḥ-i *sīn*le daḫı rivāyet olınmışdur. [r-v] **Sürūd:** İyrek ṣavtıla ırlamaḳdur 22 ḫunyā vü ġunā maʿnāsına, künyeti Ebū Şāyıḳdur. [-ʿ-] **Suʿd:** *ʿAyn*-ı mühmele ile ṭopalaḳ didükleri ki edviyelerden 23 [-ġ-] **Soġd:** *Ġayn*-ı muʿceme ile Buḫārā tevābıʿnda Semerḳanda ḳarīb āb u hevāsı laṭīf ü murġzārī 24 vü sebzezārī bisyār bir yirüñ adıdur ve reʾy ü tedbīr ehli pīrler aña nisbet olınur, pīr-i Soġdī 25 dirler, nitekim diyār-ı ʿArab'da Necd ehline nisbet olınup pīr-i Necdī dirler ve Necd, Ṭāʾifendür, Yemen 26 vilāyetine ḳarīb Soġd gibi leṭāfet-i āb u hevā ile bir yirdür ve Soġda ḥāżır u müheyyā vü münḥanī 27 pīrlere de dirler ve ol vilāyetde ġāyetde eyü[1379], zırh işlerler.

Beyt:

Be-çāçī kemān ü be-Soġdī zirih
28 Kemend belī kerde ber-zīn girih

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi, ve bir dürlü dikendir yabanī dimiş. 29 [k-e-l-v] **Süfālūd:** Fındık ve ḳoz ḳabı. [f-r-v] **Süfrūd:** Baġırtlaḳ didükleri. [n-b-e] **Sünbād:** Aʿlām-ı 30 ricāldendür, feṯḥile daḫı mervīdür. [-n-] **Sünd:** Ḥaram-zāde, Niʿmetī ḥarekāt-ı ṣülüṯe ile naḳl eyledi. 31 [-v-] **Sūd:** Aṣṣı, ribḥ ve ezilmiş maʿnāsına ve sūden lafẓından ṣīġa-i māżīdür ve gāh 078a/01 olur ki maṣdar maḳāmında istiʿmāl olınur, *mī tevāned sūd*, *mī bāyed sūd* gibi.

[1376] itmişlerdür. 3. (84b/23), 16. (76a/26)
[1377] (Baharın bulutuyla yasemin göğerdi; kan, kızıl söğüt ağacı gibi yanağı boyadı.)
[1378] (Amansız fedainin oku, yiğitlerin kanıyla kızıl söğüde döndü.)
[1379] ʿalā. 3. (85a/07), 16. (76b/07)

Sūdmend: Aşşılu dimek olur. **02 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Muʿcemeti'l-Meftūḥa 03** [-e-] **Şād:** Sevinüp, feraḥ olan kimesne. [e-d-v-r] **Şādverd:** Ay ve gün ağılı. **Laṭīfī:**

04 Dil geşt ez-ʿalāmet-i ḫaṭṭet ümmīd-vār
Çün ber-zikr ki mī-şeved ez-şādverd ü şād[1380]

Esedī-i Ṭūsī:

05 Çü tergī meh ü gird-i ūy şādverd
Çü n'āverd gāh veylī der-neberd[1381]

[e-d-y] **Şādīd:** Sevinmek, şādīden **06** maʿnāsına. [e-g-r] **Şāgird:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile ṣanʿat ögrenici ve ġulām u ḫizmetkār ve at oğlanı maʿnāsına **07** istiʿmāl olınur. [e-n-e-h-y] **Şāne-hīd:** Yaba ki ekinciler āletlerindendür, sāʾir adları se-engüşt **08** lüġatinde taḥrīr olınmışdur. [e-h-y] **Şāhid:** Meclis ü ṣoḥbete varan maḥbūb u maḥbūbeye dirler. **09 Ḫᵛāce Ḥāfıẓ:**

Mestī be-çeşm-i şāhid dil-bend-i mā ḫūş-est
Z'ān rū süpürdeend be-bestī zimām-ı mā[1382]

10 [e-h-r-v] **Şāh-rūd:** Bir ʿaẓīm ırmaḳ adıdur ve bir nevʿ muʿteber çalġudur. [e-y] **Şāyed:** Yarar, lāyıḳ maʿnāsına **11** şāyesten lafẓından fiʿl-i mużāriʿdür. Müstaḳbelātında *sīn* ḥıẕf olınur, Türkī dilde yaraşıḳ **12** dirler ve iḥtimāl var diyecek yirde ʿAcem *şāyed* dir, ola dimekdür. **Şeyḫ Saʿdī:**

Her bīşe gümān me-ber ki ḫālī-st
13 Şāyed ki peleng ḫufte bāşed[1383]

[e-y-r-e] **Şāy-rād:** Ay dāʾiresi. [e-y-v-r] **Şāyverd:** Ay ve gün ağılı **14** sāʾir adı şāverd lafẓında olmışdur. **Pīrūz-ı Maşrıḳī:**

Be-ḫaṭṭ-ı ān leb ü dendāneş be-niger
15 Ki hem-vāre merd ārend der-tāb
Yekī hemçün Peren der-evc-i ḫūrşīd
Yekī çün şāyverd ü gird-i mehtāb[1384]

[b-k-r] **16 Şeb-gird:** Gice ile seyrān idici. [-c-] **Şeced:** Ḳatı ṣovuḳ ki ağaçlar ḳurıdur ve sovuḳ zaḥmeti. [-ḫ-] **17 Şaḫed:** Miṣlihu. [ḫ-v] **Şaḫūd:** Ṭırmıḳ ki dırnağıla olur. [f-e] **Şefād:** Ululuḳ ve ḥelāl-zāde ve ḥelāl **18** ü mübāḥ maʿnāsına. [f-t-e-l-v] **Şeftālūd:** Şeftālū

[1380] (Gönül senin işaretlerinden ümitli oldu, o mutluluktan ve aydınlıktan zikr okuyor.)
[1381] (Ay bir miğfer-i andırıyor ve etrafındaki hale de bir yiğidin savaştığı meydan olmuş.)
[1382] (Bizim kalbimizin bağı olan mahbubun gözüne mestlik hoş görünür; o yüze, bizim dizginlerimiz bağlanmıştır.)
[1383] (Kalıcı olmayacak arkadaşı, dost edinme! Bu gaddar, arkadaşlığa yakışmaz.)
[1384] (Beni sürekli aydınlatan o ayva tüyü, dudak ve dişlere bak! Biri Ülker yıldızı gibi, güneşin üstündedir. Biri de ayın etrafındaki aylayı andırır.)

didükleri meşhūr mīve ki ʿArabī *ḫūḫ* dirler. **Şeyḫ Saʿdī:**

19 Ger ḫūb-ter ez-rūy-ı to bāġī būdī
Pāyem heme rūz rāh-ı ān benmūdī
Çendān keremet nī-st ki ḫoşnūd koni
20 Dervīş-rā ez-ān bāġ be-şeft-ālūdī[1385]

[f-v] **Şefūd:** Ḥarām dimekdür. [k-r-ḫ-n-d] **Şeker-ḫande:** Ṭatlu ve laṭīf 21 sözlü, şīrīn-kār. [l-v-e-r-b-n] **Şalvār-bend:** Uçḳur didükleri tikke maʿnāsına.[1386] [m-ş-y] **Şemşīr:** 22 Ḳılıç, seyf maʿnāsına feṯḥ-i *şīn*ile fuṣaḥā lisānında, kesr-i *şīn* ile ʿamme zebānında.[1387] [m-ġ-n] **Şemġand:** 23 Çirkīn ḫūylu kimesne, bed-ḫulḳ maʿnāsına ve nūrsuz yüzlü, murdār u çirk ü senaḥ gibi çepel 24 ādem ki murdār rāyiḥası olur ve şol ʿavrat ki āteş pişirmekden ve oġlan emzirmekden 25 kendüsini pāk ṭutmayup murdārlıġından ud yiri ḳoḳar ola.[m-y] **Şemīd:** Şemīden lafẓından 26 ṣīġa-i māżīdür ve vaṣf terkībī ʿaşḳdan ve ḫavfdan ve ṣusızlıḳdan bī-hūş olmış kimse 27 ve muṭlaḳā bī-hūş maʿnāsına. **Firdevsī:**

Çü Keyḫüsrevān güft īşān senīd
Zamānī berāşüft ender-şemīd[1388]

28 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, püs yaʿnī kiçirek çerāġ *ve bürādife şemīde* dimiş. [n-b-l-y] **Şenbelīd:** 29 Ṣaru lāle ve igde çiçegi ve sürincān çiçegi didükleri ki bir niçe dürlüdür ve dirler ki cigdem 30 daḫı anuñ envāʿındandur ve būy-ı ḫulbe maʿnāsına ki ḫubūbātdandur. **Ez-Heft-peyker-i Niẓāmī:**

31 Şenbelīd-i sirişk der-dīde
Zaʿferān ḫūrde-bāz ḫandīde[1389]

Ve *bürādife*, şenbelīde ve bu lüġatüñ āḫiri 078b/01 ekṣer *lām*ile istiʿmāl olınur. Şenbelīl ü şenbelīle dirler. [n-ḫv] **Şenḫūd:** Başlu yara ve yaralu maʿnāsınadur 02 dimiş ve baʿżı nüsḫada āḫirī *rāʾ*-i mühmele ile sencūr vāḳiʿ olmış diyü naḳl eylemişler ve *nūn*dan 03 şoñra *ḫā* ile daḫı lüġatdür. [-n-] **Şend:** Erbāb-ı lüġat ḳuş burnı, *minḳār* maʿnāsına dimişler. 04 Niʿmetī ḳuş çengāline daḫı dirler dimiş, *şīn*üñ feṯḥasıyla şend ʿArabīde ʿūd aġacınuñ yaġına dirler. 05 [v-e] **Şevād:** Ve biʾż-żamm toy didükleri ḳuş, ḫabārī maʿnāsına sāʾīr adları şüvād lüġatinde meşrūḥdur. 06 [h-b] **Şehped:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile çeribaşı sipeh-bed maʿnāsına, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī 07 böyle rivāyet

[1385] (Eğer senin yüzünden daha güzel bir bahçe olsaydı, ayağım her gün onun yolunda olurdu. O bahçeden bir şeftaliye bir fakiri hoşnut etme iyiliğini asla göstermezsin.)
[1386] uçġur didükleri. 16. (77a/02)
[1387] --. 16. (77a/03)
[1388] (Keyhüsrev söyleyip onlar da işitince korkuya düştüler.)
[1389] (Gözlerinde ince çiçekler belirdi, Safran yemiş gibi gülümsedi.)

itmişlerdür. [-h-] **Şehd:** Sükūn-ı *hā* ile gömeç balı ve şeker, ʿArabda ve ʿAcemde müstaʿmel 08 lüġatdür, ʿArabīde *şīn*üñ żammı daḫı cāʾizdür, ʿAcemde feṯḥ-i *şīn*ile meşhūrdur, Künyetī Ebū Manṣūrdur. 09 [h-e] **Şehād:** Ḥarām maʿnāsına. [h-r-b-n] **Şehrbend:** Ḥişār ü yüksek ḥavlı ve sūr. [h-r-m-n] 10 **Şehre-bend:** Niʿmetī ḥarīṣ ü ṭamaʿ-kār maʿnāsına naḳl eylemiş. [-y-] **Şeyd:** Bügi ve sefāhet ü mekr 11 ü ḥīle ve ʿār u nāmūs maʿnāsına. **Beyt:**

Ḥāfiẓ be-ḥaḳḳ-ı Ḳurʾān ger ze-zaḳ ü şeyd-bāzāy
12 Bāşed kūy-ı devlet der-īn miyān tevān-zed[1390]

Eş-Şīni'l-Meksūre: Şifād: *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ḥelāl, mübāḥ maʿnāsına naḳl eylemiş. **Şikem-bend:** Ḳarın bağı. **Şikem-derd:** Ḳarın aġrısı. [m-ş-e] **Şimşād:** Ḥarekāt-ı 13 şülüşe ile müstaʿmeldür. Ol aġaçdur ki ʿāmme taḥrīf idüp çimşīr dirler. **Kemāl-i Işfahānī:**

14 Zülf-rā tāb mī-dihed sünbül
Caʿd-rā şāne mī-dihed şimşād[1391]
Ber-gül ü lāle dādeend meger
15 Laʿl-i Şīrīn ü sīne-i Ferhād[1392]

Esedī-i Ṭūsī bir ḳatı aġaçdur andan ālet düzerler, kāzirler 16 toḳmaġı gibi, diyü naḳl eyledi ve ol maʿnāda beytler īrād eyledi. Āḫirī *rā* ile şimşār daḫı lüġatdür 17 ve saḳızlıḳ aġacına daḫı dirler. [-n-] **Şind:** Ḳuş burnı, feṯḥ-i *şīn*ile daḫı rivāyet olınmışdur. 18 [v-y] **Şivīd:** Ṭuraḳ otı, sāʾir adı şīt lafẓında muḥarrerdür. [-y-] **Şīd:** Güneş, Şems ve Āfitāb maʿnāsına. 19 **Firdevsī:**

Çonīn tā be-dīd āmed ez-tīġ-i şīd
Der ü deşt şod çün bilūr sipīd[1393]

Ve Güneşüñ bir ismi 20 daḫı ḫūrdur. **Beyt:**

Çün cihān tābiş-i Ḫūrşid nihān
Geşt pür ez-ḳīr ruḫ-ı āsmān[1394]

Ḥalīmī ikisini 21 bir ism ḳılup Güneşe ıṭlāḳ iderler, Ḫūrşīd dirler yaluñuz *ḫūr* ve yaluñuz *şīd* ıṭlāḳından lafẓ-ı mürekkeb 22 ıṭlāḳı ekṣerdür dimiş, bu taḳdīrce Ḫūrşīd güneşüñ iki isminden mürekkeb olmaḳ lāzım gelür. 23 Bir nesneye iki ism terkīb idüp yine ol nesneye ism itmek buʿddan ḫālī degildür 24 ve Niʿmetī bügi maʿnāsına gelür ki

[1390] (Hafız, Kuran'ın hakkını verip hırslardan ve heveslerden uzak olursan mutluluk köyüne burada adım atabilirsin.)
[1391] (Sümbül saçına parlaklık veriyor, şimşad saç kıvrımlarına tarak vurur.)
[1392] (Meğer Şirin'in takısı gül, Ferhad'ın göğsü lale olmuş.)
[1393] (Güneşin kılıçları geldiğinde çöl tıpkı ak bir billur gibi oldu.)
[1394] (Güneş ışığını dünyadan gizlediğinde gökyüzünün yanağı katran gibi oldu.)

fetḥile rivāyet olındı ve Berber lüġatinde yaʿnī ol ḳavmüñ ıṣṭılāḥında **25** Āfitāb maʿnāsınadur dimiş. [y-r-e] **Şīrād:** Çuvāl ḳulpı ve köşesi. [y-m-r-v] **Şīmrūd:** Vilāyet-i **26** Geylānda bir ırmaḳ adıdur. **Eş-Şīni'l-Maẕmūme:** [t-r-b-e] **Şütür-bād:** Yīl devesi. [ḫ-v] **27 Şüḫūd:** Cerāḥat olmış ve dırnaġıla ḳazıyup çizmek. [ḫv-r] **Şüḫūred:** Miṣlihu. [ḫ-n-v] **Şühūned:** Miṣlihu sā'ir esāmīsi şüḫūd lafzında mesṭūrdur.[1395] **Şod:** Oldı dimekdür. **Beyt:**

28 Yūsufem ez-birāderān güm şod
Āfitāb ez-miyān-ı encüm şod[1396]

Evvelki şod, ʿArabīdeki ṣār maʿnāsınadur. **29** İkinci şod, zā'il maʿnāsına, şod öldi yaʿnī fevt oldı maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

30 Meger ki lāle ber-ān-est bī-vefāyī-i dehr
Ki tā-be-zād-ı o şod cām-ı mey ze-kef nihād[1397], [1398]

*Şod*nüñ **31** ölmek maʿnāsına istiʿmāli kināyet ṭarīḳiyledür, ölmek zā'il olmaḳ levāzımındandur. 079a/01 [m-ş-e] **Şümşād:** Ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile mervīdür. [v-e] **Şüvād:** Toy didükleri meşhūr ḳuş **02** sā'ir esāmīsi şevāt lafẓında mesṭūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi kesr ile taṣḥīḥ eylemiş. [-v-] **Şūd: 03** Şod maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Bā-himmet-i baḫşāyiş-i o der-kerem ü dād
Çün ez-dil k'ān āb ze-ruḫsāre yem şūd[1399]

04 [h-r-e-b-n] **Şöhre-bend:** Ẓāhire muḳayyed olup bāṭından bī-ḫaber olan kimesneye dirler **05** ıṣṭılāḥāt-ı ṣūfiyyede. **Nevʿ-i Evvelehu Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa.** [-e-] **Ṣād:** Baḳraç. **06 Ṣad:** Yüz ki aʿdāddandur, mi'et maʿnāsına, aṣlīde *sīn* iledür, ṣād ile telaffuẓ olınmaḳ **07** taġlīṭāt-ı ʿavām ḳabīlindendür. Niteki sed lafẓında beyān olınupdur. **Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūḥa: 08** [b-r-z] **Ṭaber-zed:** Ol ḳatı şekere dirler ki balta ile uvadılur, aṣlı teber-zeddür, *tā* ile andan tefḫīm **09** olınmışdur. Ḥīz lafẓı gibi ki aṣlı hīzdür. **ʿUnsurī:**

Her kocā ki kār-sāzī luṭf-ı to mī-dozd
Der-zehr-i mār kerde ḫavāṣ ṭaber-zed-est

10 Velehu:

Ez-telḫī-i kāmī ki bed-endīş-i to-rā buved
Der-şerbet-i o zehr-giyā geşt ṭaber-zed[1400]

11 Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa: [-m-] **ʿAmed:** Ṣuya bıraġılan ṣal, *mīm*üñ **12**

[1395] **Şüḫūred**, **Şühūned.** 3. (86a/13)
[1396] (Güneşin yıldızların arasında olması gibi Yusuf da kardeşleri arasında kayboldu.)
[1397] (Zamanın vefasızlığı lalenin tomurcuğu elinden şarap kadehini aldı.)
[1398] --. 16. (77b/14)
[1399] (Onun adaletli himmeti ve bağışıyla birlikte madenin kalbinden kan, denizin yanağından su akıp gitti.)
[1400] --. 16. (77b/26)

fetḥi ve sükūnı cāʾizdür. [m-v] **ʿAmūd:** Çomaḳ ve direk ve dayaḳ. [n-k-b-v] **ʿAnkebūd:** Örümcek, ʿankebūt 13 maʿnāsına naḳl idüp bu maṭlaʿı şāhid īrād itmişler. **Beyt:**

Geştem çonān żaʿīf ki der-çeşm-i ʿankebūd
14 Ṣad-bār ḫāne kerdem ü o-rā ḫaber ne-būd

Baʿżı fużalā-yı ʿAcemden istifṣar olınup, ẕikr olan 15 beyt *dāl* ile vilāyet-i ʿAcemde meşhūr ve elsine-i efāżılda meẕkūr ve mecmūʿalarında *dāl*la mesṭūrdur 16 diyü rivāyet eylediler.[1401] **El-ʿAyni'l-Maẓmūme:** [-v-] **ʿŪd:** Maʿrūf būydār aġaçdur ki yaḳıcaḳ 17 rāyiḥası ẓāhir olur ve meşhūr sāzdur ki Barbeṭ daḫı dirler, Rāġıb-ı Iṣfahānī *Muḥāżarāt*ında 18 getürür ki *ḳāletü'l-Fürs naġmātü'l-ʿūd mā'-ḫūzetün min ṣarīr bābü'l-cennet ve'l-heẕā semmātün Barbeṭ* 19 *meżāti bābü'l-cenne.* **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa:** [-r-] **Ġard:** Yay evleri ki ʿālā yirlerde 20 yaparlar, içinde küf küf yiller eser, bād-ġard dirler yaluñuz ġard dirler. **Laṭīfī, Beyt:**

21 Īn ṭāḳ (u) revāk u ṣoffe vü ġard
Sūdī ne-koned be-ẕārī vü derd[1402]

[r-z-e] **Ġarzād:** Rūspī oġlı 22 dimek olur. [r-ḳ] **Ġarḳad:** Ve bi'l-kesr, ṣıçan dikeni ve orman maʿnāsına. [r-y] **Ġarīd:** Yanuḳ 23 [j-y] **Ġajīd:** *Zā'*-i muʿceme ile ol ʿavrat ki ḳızdur diyü ere vireler, ʿavrat çıḳar, Niʿmetī(de) bu lüġat 24 *rā'*-i mühmele ve *zā'*-i muʿceme ile rivāyet olındı. **Şems-i F.:**

Duḫter-i ebkār-ı men der-medḥ-i şāh
25 Hest ʿöẕr īn-est bī-şübhet ġajīd[1403]

[m-n] **Ġamend:** Ġuṣṣalu ve ḫışmnāk. [-n-] **Ġand:** Keṣret ile cemʿ olmış nesne 26 ve bāġ budayıcaḳ tahra. **Şems-i F.:**

Fetḥ ü ẓafer ü nuṣret fīrūzī vü devlet
Bāşend hemīşe bedr-i şāh-ı cihān ġand[1404]

27 **El-Ġayni'l-Meksūre:** [r-ḳ] **Ġırḳad:** Sincān, ṣıçan dikeni ki fetḥile rivāyet olınmışdur. 28 [y-r-z-e] **Ġīrzād:** Rūspīden ṭoġmış ġarzād maʿnāsına. **El-Ġayni'l-Maẓmūme:** [-d-] **Ġudud:** Ẓamm-ı *dāl*la 29 cudud veznine Pārsī lüġatdür, biz maʿnāsına ki ġalīẓ ḫılṭ, etile deri arasında yumuşaḳ olan 30 maḥallerde münʿaḳid olur, ʿArabca *ġudde* dirler. Fetḥ-i *dāl*le olıcaḳ ʿArabī lüġatdür, *ġude*nüñ cemʿīdür 31 Hemān gene biz ġudde maʿnāsına, nitekim süddе cemʿinde süded dirler, bu ecldendür ki gāh ẓammile şod u müd 079b/01

[1401] olındı. (78a/01)
[1402] (Bu kemer, revak, sofa ve yazlık; üzüntü ve derde fayda etmiyor.)
[1403] (Benim bakire kızım padişahın övgüsüdür, şüphesiz onun kadın olmasında kusur vardır.)
[1404] (Fetih, zafer, sevinç, mutluluk ve Allah'ın yardımı; bunların hepsi padişahın dolunayının orağından oldu.)

ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. Gāh feṯḥ-i *dāḥ*la *ded* ü *zed* ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. Baʿżılar ur **02** didükleri ʿilletdür ki bedende yumrılanup ḳaşḳaṭı olur, ādemde ve atda olur, ḳarīşe **03** maʿnāsına.[1405] [-r-] **Ġurd:** Miṣlihü, biz, *ġuduh* maʿnāsına. [-n-] **Ġund:** Ġalebe vü keṣret ile olan cemʿiyyet, feṯḥ-i *ġaym*ıla **04** daḫı rivāyet olınmışdur. [v-ş-e] **Ġūşād:** Behāyim ü ḥayvān yatacaḳ yir, aġıl olsun **05** āḫūr olsun sāʾir adları şevġā lafẓında meẕkūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa: 06** [e-l-e] **Fālād:** Bī-ʿaḳl kimesne ve suḫen-i bī-hūde. [e-n-y] **Fānīd:** Pānīd lafẓınuñ muʿarrebidür, ḳıvāma gelmiş **07** bal ve şeker, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi aġaç çivi ve şol aġaç ki ḳapu öñine ḳorlar dimiş. [ḫ-m-y] **Faḫmīd: 08** Panbuḳ çigidi. [r-d] **Ferded:** Ḳaraḥışārī ṭurfa maʿnāsınadur dimiş. [z-r] **Ferzud:** Niʿmetī ṭurfa maʿnāsına **09** naḳl eylemiş, ṣulu yirde şol yeşil çemen ki dāʾimā ter ü tāze ṭurur, ṣolmaz bu maʿnāya feṯḥ-i *rā* **10** vü sükūn-ı *zāʾ*-i ʿArabīyiledür. **Esedī:**

Nişestend ez-ān pes miyān-ı ferzud
Be-mey-i nev giriftend kār ez-mī-zed[1406]

11 Bu maʿnāya żammıla daḫı mervīdür. Ferzed lüġati üç vech üzre mervīdür, feṯḥ-i *fā* ve *rāʾ*-i mühmele ve sükūn-ı **12** *zāʾ*-i ʿArabīyile, żamm-ı *fā* ve feṯḥ-i *rāʾ*-i mühmele ve sükūn-ı *zāʾ-i* ʿArabī ile ve żamm-ı *fā* ve *rāʾ*-i mühmele ve sükūn-ı *zāʾ*-i ʿArabīyile **13** Urmüzd ḳāfiyesinde mervīdür. [r-z-n] **Ferzend:** Oġul ve ḳız maʿnāsınadur, aṣlda ammā ekṣer istiʿmālde **14** oġul murād olur. [r-s] **Fersed:** Fersāyed maʿnāsına sipehbed ve mūbed ve kehīd ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. **15 Şems-i Faḫrī:**

Çonān bād tā-ḫaşr lübs-i bekāyet
Ki dest-i fenā dāmeneş-rā ne-fersed[1407]

[r-ş-n] **Ferşend: 16** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi giç biten üzüm, ferşeng maʿnāsına dimiş.[1408] [r-ş-y-d-v-r] **Farşīdvard: 17** Keyānīlerden ʿAcem pādişāhlarından Güştasb bin Lohrāsbuñ bir oġlu adıdur.[r-ġ-e-n] **Ferġānd: 18** Āġişte maʿnāsına. [r-ġ-n] **Fergend:** Murdār ḳoḫulu yir ve muṭlaḳā ḳoḳmış nesne ve ṣarmaşıḳ envāʿından **19** leb-ā-leb gibidür ki aġaca ṭolaşur ḳurıdur, egerçi erbāb-ı lüġat ṣarmaşıḳ maʿnāsına *rāʾ*-i **20** mühmele ve *zāʾ*-i muʿceme ile naḳl eylediler ammā eṣaḥḥ budur ki ṣarmaşıḳ maʿnāsına *zāʾ*-i muʿceme iledür. [r-ḳ] **Ferḳad: 21** Ḳuṭb-ı Şimālī yanında bir seyyāre yıldızdur, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı müstaʿmeldür ve ferḳadān iki **22** yıldızdur ki birbirinüñ yanında

[1405] ve büyük maʿnāsına. 3. (86b/24)
[1406] (Doğrusu taze çimenler arasında oturdular; bu arada ellerine yeni bir şarap aldılar.)
[1407] (Senin öyle bir sonsuzluk elbisen olsun ki fanilik eli onun eteğini yıpratamasın.)
[1408] **Fersed** kelimesi atlanarak onun açıklaması **ferşend** kelimesinde verilmiş. 16. (88a/31)

Ḳutb-ı Şimālī ḥavālīsinde *Benātün-Naʿş-ı Suġrā* yaḳınında 23 olur, dü-birāderān daḫı dirler. [r-k-n] **Ferkend:** Ḥalīmī şu yolı, gerek ādem ḳazsun ve gerek 24 seyl ḳazsun ve ferkenden lafẓından ṣīġa-i māżī ve ferkendīden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf 25 terkībidür dimiş bu maʿnāda *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi müttefiḳ, varmaḳ eylemek ve bir kimesneyi yol 26 bir yire ve bir zaḥmete ulaşdurmaḳ ki hergiz görilmemişdür, dimiş. Niʿmetī şu arġı ve yeñi ırmaḳ 27 ferken maʿnāsına. [r-h-m-n] **Ferehmend:** ʿĀḳil ve faẓl ü kemāl ehli, bu lüġat dört vechile naḳl olınmışdur. 28 Ḥalīmī dimiş ki, aṣl budur ki *rā* meksūr, *hā* sākin telaffuẓ olına. **Laṭīfe:**

Her ān-ki hest dānā vü ferehmend
29 Ne-gerded fitne-i īn deyr dīrend[1409]

Gāh olur ki *rā*'yi tażʿīf iderler ve**lehu:**

Ferr-i dāniş bāş ü ferrehmend bāş
30 Dāde-i dādār-rā ḫorsend bāş[1410]

Gāh olur ki *rā*'yi sākin *hā*'yi meftūḥ telaffuẓ 31 iderler ve**lehu:**

Ferehmendān-ı ʿālem-i maʿnā
Ne-konend iltifāt ber-deynī[1411]

Ammā Esedī-i Ṭūsī ferrehmend *rā*'yi *hā*'-i 080a/01 ʿalāmet ile yazup bu beyti inşād eylemiş. **Beyt:**

Ḫıdīvv-i zamāne key-i ferehmend
Güşāyende gītī vü Ḍaḥḥāk bend[1412]

02 [r-h-n] **Ferhend:** Miṯlihu. [r-y-e] **Feryād:** Meded dimek olur ve *şiven* maʿnāsına. [r-y] **Ferīd:** Bir nevʿ luʿbdür 03 ve yaluñuz maʿnāsınadur, ʿArabīdür. Meṯelā bir kimesnenüñ ʿilm ü faẓlda naẓīrī olmasa ferīd-i ʿālem dirler 04 ve ṣadefde yaluñuz vāḳiʿ olan incü ki ġāyetde aʿlā olur. Dürr-i yegāne maʿnāsına ferīd-i vaḥīd dirler. 05 [j-ġ-n] **Fejġand:** Serend didükleri ot ki ṭabībler ḳatında üksūt dimekle maʿrūfdur, ṣarmaşıḳ gibi 06 bir otdur, her ne aġaca ṭolaşsa ḳurudur, *rā*'-i mühmele ile daḫı naḳl olınmışdur, eṣaḥḥ *zā*'-i muʿceme iledür. 07 [s-v] **Fesūd:** Ol kimsedür ki dā'imā ʿālīlik ister. [ġ-n] **Feġand:** Ṣıçramaḳ maʿnāsına ism-i maṣdar. 08 [l-e] **Felād:** Suḫen-i bī-hūde, fālād maʿnāsına. [l-ḫ] **Felḫad:** Żamm-ı *hā* ile felḫūd lafẓından muḫaffefdür, panbuḳ çigidine 09 dirler. [l-ḫ-v] **Felḫūd:** Miṯlihu, ṣīġa-i māżīdür, maṣdar maḳāmında maʿnāsında daḫı istiʿmāl

[1409] (Bilgili ve akıllı olanlar, bu dünya kilisesinin fitnesine aldanmazlar.)
[1410] (Bilgi ışığını bul ve akıllı ol! Allah'ın verdiğine rıza göster.)
[1411] (Mana aleminin akıllıları, dünyaya güvenmezler.)
[1412] (Zamanın hükümdarı, bilgeliğinin büyüklüğü ile Dahhak'ın bağladığı felek kapısını açtı.)

olınur.[1413] **Şems-i Faḫrī:**

10 Ḫaşmeş be-fenūd-est be-dīn-i zuḫruf-ı dinī
Ḫursend şeved gav be-kencāre vü felḫūd[1414]

[1415][l-ġ-n] **Felġand:** Dīvār 11 perçīni yaʿnī çalısı. **Beyt:**

Çün ne-kerdī ḫāk-rā bā-āb-ı ter
Çün nehy felġand ber-dīvār-ı ber[1416]

Ve bükülmiş 12 nesne ve muṭlaḳā perçīn maʿnāsına ki ekşerī, ve mīḫ ucunı ḳamamaḳdur.[1417] **Şems-i F.:**

Cünbiş-i şeyb tāziyāne çün dīd
13 Be-cehd er sürūd u ṣad felġand[1418]

[l-ġ-v] **Felġūd:** Felḫūd maʿnāsına. [1419] [-n-] **Fend:** Yalan, kiẕb maʿnāsına. 14 **Şems-i F.:**

Çi koned bā-to ḥīle-i bed-ḫᵛāh
Pīş-i muʿciz çi ḳadr dāred fend[1420]

Ve suḫen-i bī-hūde ve deriñ 15 çuḳur. [n-v] **Fenūd:** Ve bi'ż-żamm ārām ü mevāḳıt eylemiş ve aldanmış ve maġrūr maʿnāsına gelür. **Şems-i F.:**

16 Ḫaşmeş be-fenūd-est be-dīn-i zuḫruf-ı dīnī
Ḫursend şeved gāv be-kencāre vü felḫūd[1421], [1422]

El-Fā'i'l-Meksūre: 17 [r-ṣ-e] **Fırṣād:** Tut, lafẓ-ı ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [r-n] **Firind:** Naḳşsız, sāde 18 ḥarīr ve ḳılıç cevheri, pirend lafẓınuñ muʿarrebidür. Niʿmetī, ve ḳılıç balçağı ve uyan dimiş. [s-r] **Fisird:** Balıḳ 19 pıḫtısı ve yāḫūd başı ve ayaġı ḳaynadup ṣovudurlar, puḫtı olur. [n-e] **Finād:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi 20 ziyān ve avalaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Fā'i'l-Maẓmūme:** [r-z] **Fürüzd:** Ṣulu yirde yeşil çemen ki 21 dāʾimā ter ü tāze ṭurur, ṣolmaz ve Müşterī yılduzı ki seyyārelerdendür. Altıncı felekdedür. Saʿdü'l-ekberdür. 22 **Esedī:**

Dü ṣad gūne gül ber-miyān-ı fürüzd
Dür-feşān çün der-şeb ze-çarḫ-ı Ūrmüzd[1423]

[1413] miṣlihu. 16. (78b/30)
[1414] (Onun düşmanı, dünyanın psiliğiyle uyku hâlindedir. Öküz, üzüm çekirdeği posasıyla yetinir.)
[1415] [l-ḫ-y] **Felḫīd:** Miṣlihu. 16. (89a/01)
[1416] (Eğer toprağı suyla ıslatmazsan, duvarın üzerini perçinleyemezsin.)
[1417] ve muṭlaḳā perçīn maʿnāsına. 16. (89a/02)
[1418] (Kamçının ucunun kımıldadığını görünce iki yüz duvar çalısının üstünden sıçrar.)
[1419] --. 16. (89a/04)
[1420] (Kötülük isteyenin hilesi seninle ne yapar? Hilenin,iyiyiz efe mucizenin önünde ne kıymeti olur?)
[1421] (Onun düşmanı, dünyanın psiliğiyle uyku hâlindedir. Öküz, üzüm çekirdeği posasıyla yetinir.)
[1422] --. 16. (79a/06)
[1423] (Çimenlikte iki yüz türlü gül ortaya çıktı, bu tıpkı gece vaktinde Müşteri'nin çarhından inci saçılması gibi oldu.)

[r-v] **Fürūd: 23** Aşaġaya dirler. **Beyt:**

Fürūd āmed ze-püşt bāre çün bād
Çü sebze būse zed ber-pāy-ı şimşād

24 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 25 [e-ṣ] **Ḳāsid:** Peyk ü mektūb iletici. [t-e] **Ḳatād:** Keven didükleri dikenlü ot, lüġat-i ʿArabīdür. Ammā Fārsīde **26** daḫı istiʿmāl olınur. **Ḳad:** Boy, ḳāmet maʿnāsına. Niʿmetī, ve ḳāftān biçmek ve uzun yırtmaç ve deri **27** yüzmek maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [j-e-k-n] **Ḳaj-āgend:** Bi'z-*zā*'i'l-ʿArabī ve ḳālü bi'ż-żamm bi'z-*zā*'i'l-ʿAcemī **28** çuḳal didükleri ḳaftān ki penbe ve ibrīşimile ṭolmışdur, mübārizler eyyām-ı ḥarbde giyerler ve yorġan ve **29** fistān maʿnāsına da gelür. **Esedī:**

Bes ān sinān-ı nīşter dāştend
Hemī ez-ḳaj-āgend be-güẕāştend[1424]

Ve at çuḳalı **30** ve cevşen. [z-k-n] **Ḳaz-gend:** Miṣlihu. [l-ġ-n] **Ḳalġand:** Perçīn. [l-ḳ-n] **Ḳalḳand:** Ḳara boyanuñ köki. [-n-] **Ḳand:** Şeker, **31** lüġat-i müşterekedür, ʿArab u ʿAcemde istiʿmāl olınur. **El-Ḳāfi'l-Mażmūme:** [n-v] **Ḳunūd:** Hindūstānuñ 080b/01 nihāyetinde bir ṭaġ adıdur, ẓulemāta yaḳındur, andan bir pınar çıḳar her kim içerse çoḳ yaşar **02** dirler, āb-ı ḥayāta ḳarībdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥā:** [e-r-p-r-v-r] **03 Kār-perverd:** Eyü işlü, eyü fikirlü. [e-r] **Kārd:** Bıçaḳ, *sikkīn* maʿnāsına. [e-r-k-r] **Kār-kerd:** İş, güç. **04** [e-s-h-b-n] **Kāse-bend:** Çanaḳ şınuġı meremmet idüci[1425], ʿArabca *şeʿʿāb* dirler ve çanaḳcıya daḫı **05** dirler, kāse-kerd maʿnāsına. [e-s-r-v] **Kās-rūd:** Bir meşhūr ırmaḳ adıdur. [e-ġ] **Kāġıd:** Maʿrūf üstine **06** yazu yazduḳları. [e-l-b] **Kālbüd:** Ḳālıb, Niʿmetī, ve keb maʿnāsına dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ **07** eylemişler ki kālbüd ceseddür ki tamām aʿżā-yı müstaʿmeldür. Rūḥ-ı ḥayvānīnüñ ki aña lisān-ı Fārsīde **08** cān dirler, ḳālıbıdur. Ḳālıb-ı kālbüd ki muʿarrebdür. Kālbüd cesedden ʿibāret olduġı bu beytlerden **09** ẓāhirdür. **Naẓm:**

O çü cān-est ü cihān çün kālbüd
Kālbüd ez-cān peẕīred nīk ü bed[1426]

Dīger:

10 Tā-cān-ı men ez-kālbüdem kerded ferd
Her kār ki ḫūşter-est ān ḫˇāhem kerd[1427]

[1424] (O sivri uçlu neşteri ellerine aldılar hepsi zırhlarını döşendiler.)
[1425] idici. 3. (88a/07)
[1426] (Cihan beden, o ise onun içindeki can gibidir; beden candan iyiyi veya kötüyü kabul eder.)
[1427] (Benim canımla bedenim bir oldu; her iş o isteğimden daha iyidir.)

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi 11 kālbüd bi'd-*dāl* ṣırça barmaḳ dimiş, peyker-i kālbüd ile medlūlde müşterekdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür 12 aralarında farḳ bu cihetdendür ki kālbüde şekl ü heyʾet muʿteber degildür. Peykerde muʿteberdür.[1428] [e-l-y] 13 **Kālīd:** Kene. [-b-] **Kebd:** Leḥīm ü tutḳal ki anuñıla nesne yapışdururlar, *sürīşīm* maʿnāsına. [b-v] **Kebūd:** 14 Gök reng ve sorḳun aġacı. [b-v-d-y-k-b-v] **Kebūdī-kebūd:** Key ḳatı gök.[1429] **Ked:** *Kāf*-ı ʿArabīyile 15 muṭlaḳā maḥall-i ḳarārdur gerekse üzerinde binā olsun mey-kede büt-kede gibi gerekse olmasun 16 dādī-kede gibi. **Beyt:**

Ān diz be-ṣad mehhā-yı eyyām
Dādī-kede ṣode serencam[1430]

Fāżıl-ı 17 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳ*da[1431] böyle taḥḳīḳ eylemişler ki *ked* her kipüñ cüz ü evvelī olsa āḫirinde *hā* olmaz *Ked-Ḫudā* 18 dirler, *Ked-bānū* dirler *Kedāy* dirler *Kede-Ḫudā*, *Kede-bānū*, *Kede-āy* dimezler kedāye dinilürken evler ḳapusına 19 geldüginden ötüri *küdāy* dimişlerdür. Bundaki *āy*, *Ḫudāy'*daki *āy* gibidür *kedā*nuñ 20 *kāf*[1432] *kāf*-ı ʿArabīdür, Türkīde *kāf*-ı ʿAcemile istiʿmāl olınur. Niʿmetī Pehlevī lisānında ḫāne 21 maʿnāsınadur dimiş, *ʿAllāme-i Ḳānūn* şerḥinde *Ked-Ḫudā* maʿnāsında böyle dirler ki be-ʿayine 22 naḳl olınur. *Ked bi'l-lisānü'l-fehleviyye maʿnātü'l-beyt ü Ḫudā maʿnātü'r-rabb ü Ked-Ḫudā maʿnātü* 23 *Rabbü'l-beyt* ve yestaʿmlūneh be-maʿnā el-müdebbir fī'l-umūr ve'l-ked-ḫāyyite muʿarreb menh [d-e-b-e] 24 **Ked-ābād:** Çārdāḳ altındaġı ev. [d-e-z-e] **Ked-āzād:** Cāriye veledi. [-r-] **Gerd:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 25 toz, ġubār maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki *kāf*-ı ʿAcemīyile gerd ism-i cāmid olıcaḳ 26 tozdur. **Beyt:**

Neberdüñ gök yüzine çıḳdı gerdī
Bu ṭāḳ-ı lācüverde perde gerdi

Müştaḳ 27 olıcaḳ ism-i fāʿildür gerdīdenden aşlı gerdendedür, terḫīm olınmışdur. Tīz dönici ata, esb-i 28 tīz-gerd dirler. **Beyt:**

Rūy-ı Hāmūn tīre geşt ez-gird esb-i tīz-gerd
Maġz-ı gerdūn ʿaṭse dād u ḫulḳ-ı deryā sürfe kerd[1433]

29 [-r-] **Kerd:** Ve bi'l-kesr *kāf*-ı ʿArabīyile iş, güç maʿnāsınadur, şiʿrlerde istiʿmāl 30 olınur. **Şiʿr:**

[1428] --. 16. (79b/02)
[1429] gökrek. 16. (79b/04)
[1430] (O kuyruklu yıldız, yüz milyon gün boyunca parladı; sonunda sönüp gitti.)
[1431] Deḳāyıḳda -. 3. (88a/20)
[1432] kāfı -. 3. (88a/22)
[1433] (Atların döne döne koşmasıyla toz bulutu oluştu, Haman'ın yüzü karardı; feleğin derinlerinden aksırık, denizin içinden de öksürük geldi.)

Bülbül ender-ḳafes-i hicr ez-ān mī-nāled
Ki yekī kerd ne-dāred hem-key güftār-est[1434]

31 Bāz ber-dest-i şehān pāy ez-ān mī-güyed
Ki yekī güft ne-dāred hem-key kerdār-est[1435]

Ve fiʿl-i māżīdür kerdenden eylemek maʿnāsına da eyledi diyecek yirde ʿAcemī kerd dir. **Beyt:**

Dānī ki kerd eşref-ı ḫar
O maẕleme bord u cānivek zer[1436]

Kirdār lafẓından muḫaffefdür. 081a/01 Ḥalīmī böyle naḳl eylemişdür. Kirdār lafẓından muḫaffef olıcaḳ *kāf* meksūr olmaḳ gerekdür. Nitekim **02** Mevlānā Lāmiʿī *Şerḥ-i Dībāce-i Gülistān*-ı Ḥażret-i Şeyḫ Saʿdīde *raḥmetu'llāh* kird kesr-i *kāf*-ı **03** ʿArabīyile iş, güç dimekdür. Kirdār lafẓından taḫfīf olınmışdur diyü taṣḥīḥ idüp meẕkūr **04** beyti īrād eylemişdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳüñ *kirde* lafẓında baʿżı taḥḳīḳi beyān olınupdur. [r-d-n-b-n] **05 Gerden-bend:** Boġmaḳ, *ḳilāde* maʿnāsına ve boyun bağı. [r-d-ā-l-v] **Gerd-ālūd:** Tozlu ve toz renglü dimekdür. **06** [r-m-n] **Kermend:** İvici, *ʿacūl* maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Me-kon ber-vaʿde ez-vaṣl-ı to maġbūn
Ne-mī-bīnī çi kermend-est gerdūn[1437]

07 [j-e-z-e] **Kejāzād:** Evde ṭoġmış ḳul ve ḳaravaş. [j-e-ġ-n] **Kejāġand:** *Zāʾ*-i ʿArabī vü ʿAcemīyile **08** mervī lüġatdür, çuḳal ki ceng güninde giyerler. **Beyt:**

Kejāġand er dīne-i lācüverd
Be-ber ber-nişānhā-yı dībā-yı zerd[1438],[1439]

09 ve yorġan ve fistān ve şavaş maʿnāsına da gelür. Ḳaraḥiṣārī boz doġan **10** maʿnāsına da naḳl eylemiş. [j-e-k-n] **Kejāgend:** Miṣlihu. [f-y] **Kefīd:** Çatlamış maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

11 Vaḳt-i ḫazān tā-be-bāġ sīb ü enār-est ü bih
Bād dil-i düşmeneş hemçü enār-i kefīd[1440]

[l-e-c-v] **Kelācūd:** Ṣaġraḳ ḳoyacaḳ **12** ṭabaḳ ve ṭapu ṣaġrağı ki meclis-i şarābda germ olup içilen ṭoluya dirler. [l-n] **Kelend: 13** Baġbān çapası ki būstāncılar anuñıla penbenüñ

[1434] (Bülbül, ayrılık kafesinde ondan dolayı ağlıyor; çünkü yapacak bir şey yok ve onunla ilgili söz çok.)
[1435] (Doğan, padişahların eline oturup bunu söylüyor; çünkü bundan başka bir söz yok ve o söz çok fazladır.)
[1436] --. 16. (79b/21)
[1437] (Sana ulaşma vaadinden gelen şaşkınlığı bırak, görmüyor musun felek hızlı bir şekilde dönüyor.)
[1438] (Zırhı eğer lacivert taşı gibi olursa, göğüste altın işlemeli kumarşın işaretleri bulunur.)
[1439] --. 16. (79b/30)
[1440] (Güz vakti bağda elma, nar ve ayva olur; düşmanın kalbi de tıpkı o çatlamış nar gibi olsun.)

ve şoġanuñ otun ayırtlarlar ve küleng maʿnāsına migil 14 yaʿnī sülük, kaḫunc maʿnāsına bu maʿnāya ġayrı adları anda mesṭūrdur. **Mevlānā Rūmī Ḳuddise Sırrıhu:**

15 Ān kūhī güdāşt ez-kān-ı naḳd çend
Geşt pāre pāre ez-zaḥm-ı kelend[1441]

[l-v-b-n] **Gelū-bend:** *Kāf*-ı ʿAcemile 16 efṣaḥ żamm-ı *kāf*iledür. Boġaz bağı. [l-v-n] **Gelvend:** Bir yirden bir yire armaġan gönderdükleri çerez gibi 17 ve ġayrı nesne baʿżıları ipe dizilmiş incir ve ʿunnāb gibi *mürseleye* dirler diyü taḫṣīṣ eyledi. 18 [l-v-v-n] **Gelūvend:** Miṣlihu. [m-n] **Kemend:** Meşhūr ucı ilmekli ipdür ki atarlar varur ol ilmek 19 ādemüñ yā ṭavaruñ boynına ve biline geçer, kendüye çekerler getürürler. [n-e-b] **Kenābed:** Türkistān ḳurbında 20 bir ʿaẓīm ṭaġ adıdur ki Pādişāh-ı Tūrān Efrāsiyāb-ı Türk ol ṭaġuñ dāmeninde ʿaskerin 21 ṣaf idüp Īrānīlerile muḥkem ceng itmişdür. **Firdevsī:**

Be-yāmed çü pīş-i Kenābed resīd
Be-dān dāmen-i kūh leşker keşīd[1442]

22 [n-ḫ-b-e-d-ā-v-r] **Genc-i bād-āverd:** Şol defīne ve ḫazīneye dirler ki bī-zaḫmet ü meşaḳḳat 23 ele gele ve ol ḫazīnedür ki Ḫusrev-i Pervīz bin Hürmüz bin Enūşirevānuñ eline girdi. Tafṣīli bād-āverd 24 lafẓında geçmişdür ve ʿilm-i mūsīḳī perdelerinden bir perdenüñ adıdur. [-n-] **Gend:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile murdār 25 ḳoḳı ve murdār ḳoḫulu nesneye daḫı dirler. Yaʿnī ʿārıża vü maʿrūża ıṭlaḳ olınur. **26 Beyt:**

Heme deşt bud rīḫte ḫ̆āste
Ze-küşte cihān gend berdāşte[1443],[1444]

[-n-] **Kend:** 27 *Kāf*-ı ʿArabīyile kender ü ḳovan sepedi ve ālet-i tenāsül yaʿnī ẕeker maʿnāsına. [n-k-r-z] **Kengerzed:** 28 *Kāf*-ı ṣānī ʿAcemīdür kenger ṣaḳızı.[1445] [n-n] **Kenend:** Çapa ve bir nevʿ bildür ucı iki çatal 29 olur, çiftçiler anuñıla yiri pāre pāre ḳoparırlar. [v-j] **Gevjid:** Ve bi'ż-żamm *kāf* ü *zā'*-i ʿAcemīyile 30 ṭoñuzlan ḳurdı ṭoḳınıcaḳ murdār rāyiḥası ẓāhir olur, *ḫunfā* maʿnāsına sā'ir 31 esāmīsi *ḫafezd* lafẓında olmışdur. [v-z-y] **Gevzīd:** Miṣlihu. [h-b] **Kehbed:** Sipehbed ü mūbed 081b/01 ḳāfiyesinde sālār-ı dihḳān ve ulu kişi ve simsār ve taʿrīb idüp cühbed dirler 02 ve māl sulṭānı cemʿ iden kimesne. Ḳaraḥiṣārī ve Şems-i Faḫrī "*ḫazīne-dār-rā gūyend ki* 03 *ve*

[1441] (O dağ, maden ocaklarından birkaç kese altın koydu; ancak o, kazmanın işkencesiyle paramparça oldu.)
[1442] (Kenabed dağının önüne geldi, dağın eteğine asker çekti.)
[1443] (Bütün çöl parçalanıp dökülmüş, cihan ölmüş, her yer pis kokuyor.)
[1444] --. 16. (80a/17)
[1445] **Kegend** kelimesinin açıklamasına **Kengerzed** kelimesinin açıklaması verilmiş. 16. (80a/20)

cevāhir ü zer ü sīm be-dü sipārend’ dimişler. **Şems-i F.:**

Tüvān-ı pādişāhī ki der-mülk-i to

04 ʿUṭārid debīr-est ü Bercīs-i kehbed[1446]

Kesrile daḫı mervīdür. Eṣaḥḥ kesriledür zīrā taʿrībi 05 cühbed, cürbend gelür, kesr-i cīmile. *Tercümānü’l-Lüġat* ve *Ḳānūnü’l-Edeb* ṣāḥibleri meksūre bābında 06 getürüp ve tefsīrinde; “*ān ki māl-i sulṭān sitānd ü be-ḫazīne sipāred*’ dimişler. **Esedī:**

07 Ḫudāvend-i rez teng ü nā-pāk buved

Be-dih kehbed ü ḫˇīş Ḍaḥḥāk buved[1447]

El-meksūre: [r-e-y] 08 **Girāyed:** Pīçīden maʿnāsına. **Beyt:**

Şehen-şāhā tevān-ı şāhī ki gerdūn

Ne-yāred ger cenābet ser girāyed[1448]

09 [-r-] **Kird:** *Kāf*-ı ʿArabīyile iş, güç. Feṭḥ-i *kāf*-ı ʿArabīyile kerd maʿnāsına. [-r-] **Gird:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 10 degirmi dimek olur, *müdevver* maʿnāsına ve dāʾīre, çevre ve cemʿ olmaḳ ve dügüm maʿnāsına 11 daḫı istiʿmāl olınur. *Kāf*-ı ʿAcemī ve feṭḥ-i *rā* ile gīred lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

12 Reh-i dīn gird her ki dānā buved

Bed her ān girāyed ki ānā buved[1449], [1450]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥakāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ 13 ü tedḳīḳ eylemişler ki *kāf*-ı ʿAcemīnüñ kesresiyle *gird*üñ maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi degirmidür, *girde* ki lisān-ı 14 Türkīde de oña girde dirler, ondandur. *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ kesresiyledür, āḫirindeki *hā* maʿnā-yı 15 ʿām-ı aṣliyyeden maʿnā-yı ḫāṣ-ı ʿulemāya naḳl içündür. Maʿnā-yı cemʿiyyet gird olmaġuñ lāzımıdur. 16 Ol iʿtibār ile mecāzen cemʿ itmege *girde*, *gerden* dirler. Maʿnā-yı gird-āb daḫı andandur. 17 Lafẓ-ı mürekkebdür, vaṣfıla mevṣūfdan çirk-āb gibi aṣlı āb-ı girddür. ʿAlem olıcaḳ ḳāʿide-i 18 terkīb taġyīr olınup vaṣf-ı taḳdīm olınmışdur. Lisān-ı Türkīde çevlik didüklerine 19 girdāb dirler. Ṣu orada çevrilüp çegzinüp degirmilendüginden ötüri. **Gird-bād:** 20 daḫı andandur, Türk ḳaşırġa didügi yile ki çevrili çegzini gider, ʿAcem gird-bād dirler niteki bu 21 beytden ẓāhirdür. **Firdevsī:**

Der-üftād nā-geh ber-ū gird-bād

Be-zed gird ber-püşt-i o Keyḳubād[1451]

[1446] (Senin mülkünde padişahlığın gücüyle Utarit kâtip, Müşteri de bilge kişi olur.)
[1447] (Asmanın sahibi dar görüşlü ve pis olur; köy onun malı, kendi de Dahhak olur.)
[1448] (Şahlar şahı, padişahlık gücüne sahip olabilir ama felek onun başını uzaklaştırıp orayı yıkabilir.)
[1449] (Kim din yoluna girerse bilge olur, o olmadığında ise her şey kötü olur.)
[1450] --. 16. (80b/02)
[1451] (Ansızın orada fırtına koptu, Keykubad onun sırtında toza bulandı.)

22 Degirmi olduġından ötüri dāʾīreye *gird* dirler. *Dāʾīresinde gezinür* diyecek yirde **23** ʿAcem *be-girdeş mī-gird* dir. İki ḳat dāʾīreye gird-ā-gird dirler. Ortasındaġı *elif*üñ maʿnāsı **24** ser-ā-ser lafẓında beyān olınmışdur. **Beyt:**

Heme der-cilve gird-ā-gird-i Ḫusrev
Kevākib dār ber-gird meh-i nev[1452]

25 *Kāf*-ı ʿArabīnüñ kesresiyle. **Kird:** İş, fiʿl maʿnāsına. **Beyt:**

Bülbül ender-ḳafes-i hicr ez-ān mī-nāled
26 Ki yekī kird ne-dāred hem-key güftār-est
Bāz ber-dest-i şehān-pāy ez-ān mī-güyed
27 Ki yekī güft ne-dāred hem-key Kirdār-est[1453], [1454]

Kirdār: Ondan mürekkebdür bir cüzī *ār*dur. İsm-i fāʿildür. **28** Āverdinden bu cins terkībüñ aṣlı dīdāruñ maʿnāsı beyān olduġı yirde beyān olınupdur. **29** *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi ol terkībüñ aṣlına vāḳıf olmaduġıçün kird içün kirdār lafẓından **30** taḫfīf olınmışdur, dimişdür. [-r-] **Gired:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü fetḥ-i *rā* ile gīred lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

31 Reh-i dīn gird her ki dānā buved
Bed her ān girāyed ki ānā buved[1455]

[r-d-e-g-r] **Gird-ā-gird:** İki *kāf*-ı ʿAcemīdür. 082a/01 Çepçevre ve iki ḳat dimek olur. [r-d-b-e] **Gird-bād:** Ḳaşırġa, ʿArabīde zevbaʿa vü ceʿūl **02** maʿnāsına sāʾir esāmīsi bād-gird lafẓında mesṭūrdur. [r-v-n] **Girvend:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aġızda **03** çıḳan uçuḳ ve demregü ʿilleti bu maʿnāya ġayrı adları pālvā lafẓında mesṭūrdur. [r-y] **Girīd: 04** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gīrīd lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Esedī:**

Sipehdān be-o bejegān güft hīn
05 Girīd ez-pesem ke'z-o şemşīr-i kīn[1456]

Ṭutuñ dimek olur. [r-y-v-n] **Girīvend:** Demregü ʿilleti. [z-e-y] **Gizāyed: 06** Yaʿnī kāsten bāşed. **Şems-i Faḫrī:**

Be-dest-i maʿdelet inṣāf u ʿadlet
Ten-i ẓulm ü sitem-rā mī-gizāyed[1457]

07 [ş-v-e] **Gişvād:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aʿlām-ı ricāldendür, meşhūrlardan Gūderzüñ

[1452] (Hepsi, yeni ayın etrafındaki yıldızlar gibi Hüsrev'i çepeçevre sarmış cilve yapıyordu.)
[1453] (Bülbül, ayrılık kafesinde ondan dolayı ağlıyor; çünkü yapacak bir şey yok ve onunla ilgili söz çok.)
[1454] --. 16. (80b/17)
[1455] (Kim din yoluna girerse bilge olur, o olmadığında ise her şey kötü olur.)
[1456] (Komutan zaman zaman çocuklara söz söyledi, savaş zamanımda kin kılıcını tutun!)
[1457] (Adaletli elinle doğruluk ve bağışlama yapılırken eziyet yapısı eksiliyor.)

babasıdur ki Minūçehrüñ 08 nāmdār pehlivānlarından idi ki Sām bin Nerīmān yārānlarındandur. Eṣaḥḥ kesr-i *kāf*iledür. [l-y] **Kilīd: 09** Ve fetḥü'l-*kāf* aġaç ḥalḳa ve miftāḥ egerçi Türkīde *fīʿl* maʿnāsınadur. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi, ve çift 10 ḥalḳası ve devletsüz ve bed-baḫt maʿnāsına da naḳl eylemiş. [h-b] **Kihbed:** Fetḥ-i *kāf*ile *kehbed* maʿnāsına. [y-s-v-b-n] 11 **Gīsū-bend:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile saç bağı, ʿArabīde *ḳarāmul* maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve güzel ṭon maʿnāsına da 12 naḳl eyledi. **El-Kāfi'l-Mażmūme:** [b-e] **Kübād:** Ciger aġrısı. [d-e] **Küdām:** Her nesne ki ipile veyā iplik 13 ile birbirine bağlarlar ve eski ḳaftānlar ki yamalamış ola. Taʿrīb idüp *cüdād* dirler ve bol, vāsiʿ 14 ḳaftāna daḫı dirler. [r-b-e-b-y] **Kürbe-bīd:** Sorġun çiçegi, müşk-bīd maʿnāsına. **Beyt:**

Pür ez-kürbe-bīd ṣaḥn-ı çemen[1458]
15 Heme kürbe-bīd müşk-i Ḫoten

[-r-] **Gürd:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bahādur, dilāver maʿnāsına. **Kürd[1459]:** *Kāf*-ı 16 ʿArabīyile bir meşhūr ṭāʾifedür ve bahādur ve ḳavī maʿnāsına da gelür. Sürūrī *Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfiẓ*'da kürd 17 *kāf*-ı ʿArabīyile bir ḳavmüñ ismidür ve pehlivān maʿnāsına da istiʿmāl olınur diyü bu maʿnāya Ḫˇāce Ḥāfıẓuñ 18 bu beytini şāhid īrād eylemiş. **Beyt:**

Zīnhār ez-āb-ı şimşīret ki şīrān-rā ez-ān
19 Teşne-leb-i Kürdī vü Kürdān-rā der-āb endaḫtī[1460]

[r-e-z-y] **Gürāzīd:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣalındı ve cevelān itdi dimek 20 olur. **Firdevsī:**

Pes ez-pīş-i taḫteş gürāzīd Sām
Peseş pehlivānān nihādend kām[1461]

[r-v-n] 21 **Kürūnd:** Demregi ʿilleti ve ḳırılġan ʿilleti sāʾir adları *bireyūt* lafẓında yazılmuşdur. [z-n] **Güzend:** 22 Żarar, ziyān. [z-d] **Güzūd:** Ṭoñuzlan ḳurdı, gūzed maʿnāsına. [z-y] **Güzyed:** Sükūn-ı *zā* vü fetḥ-i *yā* ile 23 cizye, ḫarāc maʿnāsına ve ol nesnedür ki müteġallib olanlar maġlūb olanlar üzerine ḳor 24 ve ṣīġa-i māżīdür. [z-y] **Güzīd:** *Kāf*-ı ʿAcemī ve kesr-i *zā* ve sükūn-ı *yā* ile üründi, her nesnenüñ ḫıyārına 25 dirler, naḳḳāde maʿnāsına ve güzīden lafẓından ṣīġa-i māżīdür ve baş ḫarācı yaʿnī ḥabbān maʿnāsına da 26 gelür. [l-e-h-g-r] **Külāh-gird:** İkinci *kāf*-ı ʿAcemīnüñ kesresiyle bir nevʿ degirmi tākiyyedür ve börk. [n-b] 27 **Günbed:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳubbe ve taḳla

[1458] (Çimenlik meydanında bolca sorkun çiçeği oldu ve bütün bu çiçekler etrafa Hoten kokusunu yaydı.)
[1459] Kürd: Yaʿref ehl-i Ḫˇārezm şikāften-est. Ṣāḥib-i fütūḥāt-ı mīrān şāhī gūyeded ze-cengī ki miyāne-i sulṭān Muḥammed Ḫˇārzemşāh ve ḥākim-i Semerḳand vāḳiʿ şod çün ʿabd-ı mülūk-ı Kürd ḳalb-i ḫaşm-rā şikāfet ü kemāl-i merdānī be-ẓuhūr risānīd. Sulṭān Muḥammed be-zebān āverd ki ġūrī Kürd lā-cerem īn ism ber-ān ṭabaḳa ıṭlāḳ reft. Ez-nigāristān Mevlānā Muʿīn Cuveynī.
[1460] (Asla senin kılıcının suyundan aslanlara verme, susuz kalan bir Kürt ve Kürtler o suyu atılır.)
[1461] (Doğrusu Sam senin tahtının önünden salınıp geçti, onun ardından diğer kahramanlar da bunu istedi.)

urmaḳ ve ṣıçramaḳ ve *edīm ḫatve* maʿnāsına. **Esedī:**

Se-menzil peẕīre ṣodeş bā-sipāh
28 Zed āẕīn-i dībā vü günbed ze-rāh[1462]

Ḫusrev-i Dehlevī: Burāḳ vaṣfında dir. **Beyt:**

29 Günbed-künān Burāḳeş çün kerd ʿazm-i bālā
Mencūḳ geşte naʿleş nüh-günbed-i ʿalā-rā[1463]

Hātifī: Der-vaṣf-ı **30** Burāḳ. **Beyt:**

Be-yek günbedā hevā sīret-i melek
Birūn cüst ez-günbed-i nüh-felek[1464]

Nevāyī:

31 Zihī cevlān-gehīng eflāk āvāz-ı ümīdān-ı o ednā
Burāḳuñġa tuṭuz günbed bu toḳuz günbed-i ḥaḍrā[1465]

082b/01 ve diyār-ı ʿAcemde be-sābıḳā tezyīn günlerinde günbed şeklinde ṣūretler idüp donadurlar imiş.[1466] **02 Esedī:**

Nerīmān çü z'īn müjde āgāh geşt
Der-āzīn ü günbed heme şehr ü deşt[1467]
03 Yekī günbedī sāḫt ʿālī ze-ḳand
Ki sūdī ser-ān be-çarḫ-ı bülend[1468]
Çonān günbedī ber-ser-i şeş sütūn
04 Z'endīşe-i ʿaḳl buvedī birūn[1469], [1470]

[n-c-e] **Küncād:** Ḳaraḥiṣārī küsbe ki **05** ṣūsāmuñ ve sā'ir yaġlu ḥubūbātuñ ṣıḳup yaġın alduḳdan ṣoñra bāḳī ḳalan **06** ṣıḳline ve kepegine dirler. [n-c-b-e] **Küncbād:** Niʿmetī ʿilm-i mūsīḳīde perdelerinden bir perdenüñ adıdur dimiş. **07** [n-c] **Günced:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sūsam, simsim maʿnāsına. [n-c-y] **Güncīd:** Miṣlihu ki ṣīrūġan yaġı andan **08** ḥāṣıl olur. Niʿmetī; ve ṣıḳındı maʿnāsına da gelür dimiş. [-n-] **Künd:** Omca

[1462] (Üç menzil boyunca asker eşliğinde gitti. Yola nakıl ve süsler konuldu.)
[1463] (Kubbe yapan, onun Burak'ıyla yüceliğe azmetti; en yukarıdaki dokuz kubbenin tepesini nalıyla işaretledi.)
[1464] (Havada melek yüzlü bir Burak atı göründü, dokuz göğün kubbesinin dışını aradı.)
[1465] (Ne güzel! Senin bir gezintin o ümitlilerin kısık sesini göğe ulaştırdı, Burağınla dokuz cennet kasrını gezdirdi.)
[1466] --. 16. (81a/18)
[1467] (Neriman gibi bu müjdeyi getirdi, bütün şehri ve çölü kubbelendirip süsledi.)
[1468] (Bir kubbeyi yücelikle şekerden yaptı, onun başından yüce feleğe bir fayda sağlandı.)
[1469] (Bir kubbeye altı başlı sütunu yerleştirdi, aklın düşüncesinden dışarıda kaldı.)
[1470] --. 16. (81a/19)

maʿnāsınadur 09 muṭlaḳā ve ol aġaç ki ṭutsaḳlaruñ ellerine ve ayaḳlarına urırlar. **Ferruḫī:**

10 Rūz-ı rezm ez-bīm-i o der-dest ü der-pāy-ı ʿadū
Kündhā kerded rikāb ü ejdehā kerded ʿināد[1471]

(ʿ):

Pāy der-künd ü pāy der-zencīr[1472]

11 ve çönge maʿnāsına ki ḳılıç ve bıçaḳ ve balta ve nacaġuñ kesmezine de dirler 12 ve ber-sebīl-i istiʿāre kevden tabīʿat olanlara ıṭlāḳ olınur ve rāyic olmayan nesneye 13 mecāzen geçmez didükleri gibi lisān-ı Fārsīde *künd* dirler. **Beyt:**

Fürū mānde vü ḫıyere der-kār-ı ḫˇīş
14 Ki bīnem hemī künd bāzār-ı ḫˇīş

Ḳaraḥiṣārī pehlivān, dilāver maʿnāsına da gelür 15 dimiş ve bu maʿnāya *kāf*uñ fetḥi daḫı cāʾizdür dimiş. [n-d-r-v] **Künderūd:** Ḳovan ki arı 16 içinde bal ider, künderūc daḫı dirler. [v-z] **Kūzed:** Ṭoñuzlan ḳurdı, *ḥanfesā* maʿnāsına. 17 [v-s-p-n] **Güspend:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳoyun ve keçi cinsi her ḳanḳısı gerekse olsun güsfend dinür. 18 *Ġanem* maʿnāsına ve ekṣer budur ki ḫuṣūṣıla ḳoyun murād olınur. **Ḳıṭʿa:**

Şenīdeem ki be-ḳaṣṣāb-ı güspendī güft
19 Der-ān zamān ki be-ḫançer sereş ze-ten bürīd
Cezā-yı her bün-i ḫārī ki ḫˇordeem dīdem
20 Kesī ki pehlū-yı cerbem ḫˇord çi ḫˇāhed dīd[1473]

[v-s-f-n] **Güsfend:** Miṣlihu *bāʾ*-i ʿAcemīyile *fā* arasında 21 tebādül ü tevāḫī vardur. [v-ş-e] **Güşād:** Ḫabṭiyāna didükleri ot ki muʿteber edviyedendür. 22 [v-k-r] **Kūkürd:** Kāt şehrine ḳarīb bir şehr adıdur. [-v-] **Guved:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü fetḥ-i *vāv* ile güyed maʿnāsına. 23 Güften lafẓından ṣīġa-i mużāriʿ vezni üzere gelür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa:** 24 [e-c-v-r] **Lācüverd:** Lāzüverd ve lājüverd lafẓınuñ muʿarrebidür. Ol meşhūr ṭaşdur andan reng-i 25 maʿrūf ḥāṣıl olur maʿdeni kūh-ı Bedaḫşāndadur. Ġāyet aʿlāsınuñ ṣaru noḳṭaları olur 26 ve ḫoş reng olur, maraż-ı ishāle ve māliḫulyāya ki sevdādan ḥāṣıl olur, ṣāḥibini uyutmaz 27 ve ciger ʿilletine daḫı nāfiʿdür bir miḳdār yiseler ve at boynına bağlasalar küllī nefʿī vardur. [-e-] **Lād:** 28 Dīvār mühresi ve dīvār ḳorusı. **ʿUnṣurī:**

[1471] (Savaş günü onun korkusundan düşmanların ellerinde ve ayaklarında üzengiler pranga olup onları bağladı, inatları ise ejderha olup onları yaktı.)
[1472] --. 16. (81a/24)
[1473] (Bir koyunun başı bıçakla gövdeden ayrılacakken (koyunun) kasaba şöyle dediğini işittim: "Yediğim her bir diken dibinin cezasını gördüm. Bakalım yağlı butumu yiyen nasıl bir ceza görecek?!")

Be-pāy-ı pest koned ber-keşīde gerden-i şīr

29 Be-dest-i raḫne koned lād-ı āhenīn bünyād[1474]

Esedī:

Be-her bāḫa ber-çihil lād nīz

Ze-ceẕʿ ü ruḫām ü ze-her güne çīz[1475],[1476]

30 ve vāle didükleri yufḳa meşhūr ḳumāş ki ġāyet de ince ola. **Şems-i Faḫrī:**

Rumūz-ı ʿayb berārī to çonān bāşed

31 Ki naḳşhā-yı ṣuver ez-derūn perde-i lād[1477]

Ve ḳoḳulu ota daḫı dirler ve cūmerd 083a/01 seḫī maʿnāsına. Niʿmetī baʿżı nüsḫada dīvār maʿnāsına da gelür diyü naḳl itmişler dimiş ve bir nevʿ rebābdur 02 ki nerm çalınur ve bir nevʿ aġaçdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve cevher ve ḳızıl, yumuşaḳ kemḫā ve ās ki gelincik 03 didükleri cānvercige dirler dimiş. [e-j-v-r] **Lājüverd:** *Zā*'-i ʿAcemīyile lācüverd maʿnāsına. [-g-] **Leged:** 04 Feṭḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile depmek ve şablah, ṭabanca maʿnāsına. [-n-] **Kend**[1478]**:** Ālet-i tenāsül, ẕeker maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

05 Ez-pey-i ḳaṭʿ-ı nesl-i o eyyām

Düşmenet-rā ne ḫuṣye hest ne kend[1479]

[v-n] **Levend:** Feṭḥ-i *vāv*ıla ol ki 06 nefs, ārzūsına tābiʿ olup geze yüriye. **Levind:** Kesr-i *vāv*ıla büyük ḳazġan. **Niẓāmī:**

07 Bīnī çün tenūr-ı ḫışt-pezān

Dehenī çün levind-reng-i rezān[1480]

Baʿżı nüsḫada levīd yazılmış 08 *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür. [h-y] **Lehīd:** Miṣlihu, levind maʿnāsına. **Led:** Żamm-ı *lām* ile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 09 önegü ve azġun maʿnāsına naḳl eyledi.[1481] **Nevʿ-i Evvelehu El-Mimi'l-Meftūḥa:** [e-d-r-z-e] 10 **Māderzād:** Bir anadan ṭoġmış oġlana dirler ana bir ḳarındaş ki babadan olmaya. [ā-r-e-s-f-n] 11 **Mār-isfend:** Fürs aylarınuñ yigirmi ṭoḳuzuncı güni. [e-l-v-n] **Mālvend:** Kūh-ı Elvend muḳābelesinde bir 12 ṭaġdur. Ḳıvāmü'd-dīn-i Gülnārī böyle naḳl itmiş. **Beyt:**

Ṣaḥrā ḫoş-est ü dāmen-i Elvend ü Mālvend

[1474] (Baş kaldırmış aslanı ayağıyla süründürür. Demir temelli duvarda eliyle gedik açar.)
[1475] (Her avluda kırk duvar olabilir, onda hem mermer hem de ağaç kökünden birkaç şey olabilir.)
[1476] --. 16. (81b/13)
[1477] (Gaibin sırları senin görüşüne ince bezde resimler nasıl beliriyorsa öylece görünsün.)sen
[1478] Bu kelime daha önce *kāf* harfinde geçmişti. Yazar zannımızca burada sehven tekrar yazmış.
[1479] (Senin düşmanında ne erbezi ne de penis vardır; zaman onun neslini günden güne kesecekti.)
[1480] (Görüyorsun onun ağzı kerpiçle yapılmış fırın gibi ve ağır başlı bir kazan rengi gibi.)
[1481] --. 16. (81b/23)

13 Sāḳī be-yār bāde ki ber-rīş-i zühd ḫand[1482]

[e-n-n] **Mānend:** Beñdeş, naẓīr maʿnāsına sāʾir esāmīsi āsā 14 lafẓında yazılmuşdur.[1483] [e-n-y] **Mānīd:** Nerd ü şaṭranc ü sāʾir bunlara beñzer oyunlarda yeñilüp 15 maġlūb olsalar mānīd dirler, māt oldı maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Ḥarṭ-ı şatranc-ı dāniş bā-ḫat bā-şāh

16 Velī ḥāl-i nuḫustīn dest-i mānīd

Ve mānīden lafẓından ṣīġa-i māżīdür. 17 **Laṭīfī:**

Çendān ki be-yār-est meh-i tāmm-ı cemāleş

Der-cilve be-ḫūrşīd-i cemāl-i to ne-mānīd[1484]

[e-h-y-ḫ-r] 18 **Māhī-ḫord:** Uvaḳ, çura balıḳ. [e-h-y-g-r] **Māhī-gird:** Çapaḳ balıḳ. [b-y-n-e] **Me-bīnād:** Göstermesün 19 dimekdür. [ḫ-y] **Maḫīd:** *Ḫāʾ*-i muʿceme ile depreniş ve ḥareket ve sürʿatle gitmek maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 20 cānverden uşanup at ḳatı yürimek maʿnāsına taḫṣīṣ eylemiş. **Med:** Muṭlaḳā til, demirden 21 ve baḳırdan ve ġayrıdan olsun. [-r-] **Merd:** Er, ādem lisān-ı ʿArabīde *recül* maʿnāsınadur. Ḥadd-i bülūġa 22 varmayınca merd dimezler ve mecāzen şecīʿ ve bahādur maʿnāsına gelür. [j-y] **Mejīd:** Ṣıramana oyunı. [s-r] 23 **Mesred:** Ḥelāl nesne. [s-n] **Mesned:** Niʿmetī ḥarām-zāde maʿnāsına naḳl eylemiş, ʿArabīde żamm-ı 24 *mīm* ile ḥarām-zāde maʿnāsınadur ve feṭḥ-i *mīm*ile büyük yaşdıḳ maʿnāsına. [f-r] **Mefred:** Niʿmetī ḫalīfe 25 ve şeyḫ ve büyük kimesne ve ışıḳlar ışṭılāḥında pīrlerinüñ altı yanında olan 26 pūstda ışıġa dirler dimiş. [ḳ-l-m-v] **Maḳlamūd:** Ḥażret-i ʿAzrāʾīl *ʿaleyhi's-selām* ve baʿżılar Ḥażret-i 27 Cebrāʾīl *ʿaleyhi's-selām*dur dimişler. [-n-] **Mend:** Edāt-ı nisbetdür. Āḫir kelime lāḥiḳ olur *lu* 28 dimek olur, ʿArabīde *ẕū* maʿnāsına meşelā dānişmend, billü ve müstemend şikāyetlü 29 ve endūhmend ġuṣṣalu gibi lafẓ-ı mend rabṭ maʿnāsına ifāde ider. Erbāb-ı lüġat böyle 30 naḳl itmişler amā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da bu vechile taʿbīr ü taḥḳīḳ itmişler ki ol ḥālet ki 31 ʿārizīdür anda edāt-ı tavṣīf *mend*dür. Niyāzmend, derdmend gibi niyāz da derd de umūr-ı 083b/01 ʿārıẓadandur ammā ol ḥālet ki ḥulḳı ola anuñ edātı āḫir kelimedeki *elifdür.* 02 Bīnāda, bālāda, tüvānāda olan *elif* gibi. [-h-] **Mehed - Mehd:** Feṭḥ-i *hā* ile *ḫased*, *cesed* veznine matḳab 03 didükleri ālet. Sükūn-ı *hā* ile ʿArabīde beşik maʿnāsınadur ki oğlancuḳları yatururlar. 04 **El-Mīmi'l-Meksūre:** [d-e] **Midād:** Mürekkeb, *ḥibr* maʿnāsına, ʿArabīdür. Fārsīde daḫı

[1482] (Elvend ve Malvend'in eteği ayrıca çöl gayet hoştur, saki bize şarap sun zahit bıyık altından gülümsüyor.)

[1483] beñdeş, naẓīr maʿnāsına. 16. (81b/29)

[1484] Şems-i Faḫrī ve Laṭīfī'nin beyitleri **manīd** kelimesi atlanarak mānend kelimesi için istişhad edilmiş. 16. (81b/29-30)

şāyiʿdür. **05** [d-y] **Medīd:** Miṣlihu, midād lafẓınuñ imālesidür, ḥisāb, ḥasīb gibi. [ş-v] **Mişved:** ʿİmāme, destār **06** maʿnāsına. [y-e-n-b-n] **Miyān-bend:** Ḳuşaḳ, ʿArabīde *meşidde* ve *miʿceze* ve *micḥaze* dirler ve uçḳur, tikke **07** maʿnāsına.[1485] [y-e-n-h-ḳ] **Miyāne-ḳad:** Orta boylu dimek olur. [y-r-d-e] **Mīrdād:** Dīvān-ḫāne gibi selāmlıġa **08** dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi dīvān ve begi selāmlıḳ ve dönmek maʿnāsına naḳl eylemiş. [y-r-z-e] **Mīrzād: 09** Beg-zāde dimekdür mīr-zā maʿnāsına. [y-r-b] **Mīrbed:** *Rāʾ*-i mühmele ile ḳaḍī-i cühūdān. [y-z] **Mīzed:** *Zāʾ*-i **10** ʿArabīyile şol meclis ki anda şevḳ ü ʿişret ü neşāṭ ü selvet ola, Esedī-i Ṭūsī ve Hindūşāh-ı **11** Naḫcüvānī naḳlinde feṭḥ-i *bā* ve sükūn-ı *zāʾ*-i muʿceme ile. **Esedī:**

Nişestend ez-ān pes miyān-ı ferzud
12 Be-mey-i nev giriftend kār ez-mīzed[1486]

Ve *Miʿyār-ı Cemālī*de *yā*nuñ sükūnıyla zeden lafẓından ṣīġa-i ḥāle muvāfıḳ **13** naḳl olınmışdur. **Firdevsī:**

Zemīn mī-zedī şod hevā nīl-gūn
Berāmed hemī mevc-i deryā-yı ḫūn[1487]

14 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Ḥalīmī böyle rivāyet eylemişler. Niʿmet-i meclis-i mihmānī ve ʿişret ü mihmān-ḫāne **15** dimiş. [y-j] **Mījed:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile Niʿmetī maʿşūḳa yaʿnī oynaş maʿnāsına gelür dimiş. [y-k-n-d] **Mīgended:** *Kāf*-ı **16** ʿAcemīyile ḳoḳar yir maʿnāsına. **El-Mīmi'l-Mażmūme:** [-0-] **Müd:** Evzānda beş yüz dirheme dirler. [r-e] **Murād: 17** Göñül dilegi, ʿArabīde *resīde* daḫı şāyiʿdür. [-r-] **Mürd:** Sükūn-ı *rā* ile mürden lafẓından ṣīġa-i **18** māżīdür. Öldi dimekdür ve kelime-i itbāʿdandur. Ḫurd ü mürd gibi ḫurd maʿnāsına Niʿmetī incü lüʾlüʾ maʿnāsına **19** da gelür dimiş. **Müred:** Feṭḥ-i *rā* ile mersīn aġacı, ās maʿnāsına mūred lafẓından taḫfīf olınmışdur. **20** [r-d-e] **Mürdād:** Fürs-i ḳadīm aylarınuñ yedinci güni ki ol ayda bayram iderler ve hem tārīḫ-i meẕkūrdan **21** ve *Tārīḫ-i Celālī*den bir ayuñ adıdur. *Tārīḫ-i Celālī*de orta yay ayıdur. Müteʿayyin tārīḫ-i Fürsde **22** kebīse iʿtibār olmaduġı eclden ilerü girü devr ider. **Firdevsī:**

Ze-Ḫurdād bāş ez-ber ü būm şād
23 Ten-i çār-pāyānet Mürdād bād[1488]

Meẕkūr faṣl-ı ṣayfuñ evveli tīz-i evsaṭı ki mürdāddur ẕikr olındı **24** āḫirinüñ adı

[1485] ḳuşaḳ ve uçḳur. 16. (82a/19)
[1486] (Doğrusu taze çimenler arasında oturdular; bu arada ellerine yeni bir şarap aldılar.)
[1487] (Yeryüzü sallanıyor, hava nil rengine dönüyor; kanlı denizin dalgaları karaya vuruyor.)
[1488] (Hordad sayesinde yerin yurdun mutlu olsun. Murdad senin hayvanlarının bedenini korusun.)

şehrivārdur.. [r-v-e-r-y] **Mürvārīd:** İncü lüʾlüʾ maʿnāsına ḫaṣiyyeti müferriḥāt ve maʿācīnde 25 ḳalbe ḳuvvet virür vehm ü ġamı göñülden giderür ve boġazdan gelen ḳanı menʿ idüp māliḫūlyāyı 26 defʿ ider ve göz nūrun arturur ve tekḫīlī gözi vecaʿdan şaḳlar. [r-v] **Mürūd:** Emrūd maʿnāsına. 27 **Müzd:** Giri, ücret ve ṣevvāb ve Müşterī yıldızı. [s-t-m-n] **Müstemend:** Ġamlu ve şikāyetlü Niʿmetī *Ṣıḥāḥ-ı* 28 *Rūm*'da ve ḥācetlü ve baġlu ve cefālu ve iglü, mübtelālu maʿnāsına da gelür diyü naḳl eylemiş. Lisān-ı Fārsīde 29 müst, şikāyet maʿnāsınadur. Ẕikr olan cemīʿ umūrda şāmildür.[1489] [ş-k-b-y] **Müşk-bīd:** 30 Ṣorġun çiçegi kiʿ araḳın çıḳarurlar ġāyetde nāfiʿdür kürbe-bīd daḫı dirler.[1490] Sükūn-ı *vāv* ve feṯḥ-i *bā* ile.[1491] 31 [l-n] **Mülend:** Söz ve keleci ve efsāne dimekdür. [v-b] **Mūbed:** Sükūn-ı *vāv* ve feṯḥ-i *bā* ile baʿżı erbāb-ı 084a/01 lüġat ḥakīm ve dānā ve ḥākim-i āfitāb-perest ve vezīr maʿnāsına dimişler. Şems-i Faḫrī; *ʿĀlim bāşed* 02 *ü ānkes ki rivāyet-i ḥikāyethā ez-o konend*, dimiş ve Remīdānī rivāyetinde; *āteş-perestlerüñ* 03 *ulu dānişmendleri ki cemīʿ müşkillerini andan ṣorarlar,* dimiş. Ṭaberī daḫı tārīḫinde böyle naḳl 04 eylemiş. Ammā ki Ḥalīmī; *Fürs şāʿirlerinüñ şiʿrlerinde istiʿmāl olınandan añlanur ki her milletüñ* 05 *ulu dānişmendlerine ıṭlāḳ olına*, dimiş. Bu ḳavli müʾeyyid Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 06 böyle taḥḳīḳ ider ki lisān-ı Fārsīde mūbed dānişmende dinür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. 07 **Şems-i F.:**

Ze-ʿilm ü ḫıred bendegān-ı der-i to
Buved der-suḫen her yekī ṣad çü mūbed[1492]

Dānişmendlerüñ ulusına 08 mūbed, mūbedān dirler. Mecūs dānişmenlerine iḫtiṣāṣ yoḳdur. [v-b-d-e-n-m-v-b] **Mūndān-mūbed:** 09 Meẕkūr ṭāʾifenüñ ulusına dirler, mūbed, mūbedān maʿnāsına. [v-r] **Mūred:** Feṯḥ-i *rā* ile mersīn 10 aġacı ki ṭabībler ḳatında ās dimekle meşhūrdur. **Esedī:**

Der-ān merz bud bīşe-i ġarred
11 Miyānişān bīnī mūred ze-serv[1493]

Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi; ve be-coz be-sükūnu'r-*rā* dimiş ve baʿżı 12 erbāb-ı lüġat gül-

---

[1489] --. 16. (82b/14)
[1490] **Firdevsī:**

Heme der-ḳaṣabhāy-ı surḫ u sefīd
Heme çün gül ü lāle vü müşk bīd 16. (82b/15)

[1491] --. 16. (82b/16)
[1492] (Senin kapındaki kölelerin aldıkları ilimden ve bilgiden dolayı onların her bir sözü yüz bilge insanın sözü gibi oldu.)
[1493] (O sınırda bir orman vardır, onların arasında serviden bir mersin ağacı görüldü.)

verd ü gül-reng ve şu ortasında sebzedir dimiş.[1494] **Nevʿ-i Evvelehu 13 En-Nūni'l-Meftūḥa:** [e-b-d-y] **Nā-bedīd:** Belürsüz maʿnāsına. [e-b-r] **Nāberd:** Ceng ü ḥarb **14** nāverd maʿnāsına.[1495] [e-c-v] **Nācved:** Ḳadeḥ ü sāġar ki anuñıla şarāb içerler. [e-r] **Nāred:** *Elif* ve *rā* ve *dāl* **15** üç ḥarfüñ sükūnıyla kene, *ḳurād* maʿnāsına, *ʿales* ve *ḳatīn* ve *ṭaliḫ* daḫı dirler. Niʿmetī; ve nā-kes maʿnāsına da **16** gelür dimiş. [e-g-v-e-r] **Nāguvārd:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yemek siñmek, imtilā ve toḫma ʿilleti nā-güvār maʿnāsına. **Şems-i F:**

17 Her geh ender-miʿde dād ze-nā-güvārd
Gül-şeker dāred ziyāneş ḫāṣṣa āred[1496]

[e-g-h-y] **Nā-gehīd:** Ne āgehīd **18** maʿnāsına. **Firdevsī:**

Güvāhī be-çīzī çonīn mī-dehīd
Ger āġāz u encām-ı ān nā-gehīd[1497]

[e-m-d-e] **Nām-dād: 19** Ḳaraḥiṣārī adı çıḳmış kimesne nām-dār maʿnāsınadur dimiş. [e-m-r] **Nā-merd:** İliksiz ve kişiliksiz **20** bī-mürüvvet olan. [e-m-z-e] **Nām-zād:** Nişānlu ḳız ve ol kişiye dirler ki anuñ adına söz **21** söylenmiş ola. [e-m-z] **Nām-zed:** Miṣlihu. Nāmzād lafẓından muḫaffefdür ve ad urdı yaʿnī nişān ḳodı **22** dimek olur. **ʿUnṣurī:**

Ez-pey-i ān tā çü dāġ nām-zed-i dil şevend
Dest-i ḫoş dāġ-ı ʿaşḳ sāḫte levḥ-i serīn[1498],[1499]

23 [e-v-r] **Nāverd:** Dāverdī ve mübārizet ve ceng. **(ʿ):**

Ze-ḫūn reft der-cāy-ı nāverd cūy[1500],[1501]

24 *Maḥbūbü'l-ʿĀrifīn*de cevelān-ı esb maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Dilīrāneş ki nāverdend ber-ḫāk
25 Koned ez-kīne bā-Behrām nāverd[1502]

Esedī:

Cihān geşt pür-gerd āverd cūy
Ze-ḫūn geşt der-cāy-ı nāverd cūy[1503]

26 *Ṣıḥḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi şinlik eylemek maʿnāsına da gelür dimiş. Aşlı *nāberd*dür. **27**

[1494] ve şu ortasında biten sebze dirler dimiş. 16. (82b/27)
[1495] ceng ü ḥarb maʿnāsına. 16. (82b/29)
[1496] (Midenin içi sindirimi kolay olmayan şeylerden sürekli sızlanır, ondan kurtulmak isteyen gülşeker tatsın.)
[1497] (Bir şeye tanıklık ediyorsan, onun başlangıcı ve sonu gelip geçici olabilir.)
[1498] (Onun nasibiyle gönül yarayla ünlendi, onun iyilik eliyle aşkın yarası alna yazıldı.)
[1499] --. 16. (83a/06)
[1500] (Savaş meydanında kan ırmağı aktı.)
[1501] --. 16. (83a/08)
[1502] (Onun yiğitleri toprak üzerinde savaşmaya başlayınca, öfkeyle Behram'a yiğitlik gösteririler.)
[1503] (Dünya savaşçıların çıkardığı tozla doldu. Savaş meydanında kan ırmağı aktı.)

Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. [e-h] **Nāhid:** Niʿmetī ve *Cāmiʿü'l-Fürs* **28** ṣāḥibi; *būstān ez-ḫāste*, yaʿnī devşürilmiş būstān dimişler. Niʿmetī; *zen-i nār-perestān* **29** maʿnāsına da gelür dimiş. Zen-i nār-perestān maʿnāsına olan nāhīd ʿArabīdür. Niteki *Ḳānūnü'l-Edeb*de **30** vesāʾīr lüġātde muṣarraḥ ü meẕkūrdur. [e-h-y] **Nāhīd:** Zühre yıldızı ki üçünci felekdedür. **31** Nāhīde daḫı lüġatdür bürcleri *ṣevr* ü *mīzān*dur. *Ṣevr* ḫāke *mīzān* havāya mensūbdur ve nāhīd 084b/01 her burcda yigirmi dört gün eglenür ve daḫı (ʿ):

Saʿd u māde-est ü sürūd-ter-i Zühre[1504]

02 [b-r] **Neberd:** Ceng ü ḥarb nāberd lafẓından taḫfīf olınmışdur. [b-y] **Nebīd:** ʿArabīde ḫurmādan **03** olan şarāba dirler. Fārsīde muṭlaḳā şarāb maʿnāsınadur. ʿArabī lüġatdür. Fārsīde daḫı **04** şāyiʿ vü ẕāyiʿdür. [b-l-e] **Nebilād:** Bünyād, esās maʿnāsına. Benilād daḫı lüġatdür *nūn* ile **05** *bā* arasında taḳaddüm ve teʾeḫḫür cāʾizdür. [ḫ-c] **Naḫced:** Demür boḳı, rīm-i āhen, ḥabiṣü'l-ḥadīd maʿnāsına. **06 Şems-i Faḫrī:**

Ger āhen-gerān şükr-i cūd-ı to gūyend
Be-kūre derūn-ı zer şeved cümle naḫced[1505]

[e-v-r-d-e-v-r] **07 Nāverd-āverd:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ceng ü bahādur maʿnāsına naḳl eylemiş ve küfeke ve ayaḳ ṭaşı gibi **08** iri ṭaşlar ki bir nesneye sürseler dörpiler ve istiʿāre ṭarīḳiyle niçe günden ḳalmış **09** bayat ḳaşḳatı ṭarı etmegine dirler. [ḫ-r-e] **Naḫrād:** İrkeç, *nehāz* maʿnāsına. **Ned:** Būy, ḫoş ʿanberīne. **10** [-r-] **Nerd:** Bir maʿrūf u meşhūr oyundur mülūk-ı ʿAcemden Sāsānīlerden evvel pādişāh olan **11** Erdişīr bin Bābek zamānında bir ḥaḳīm vażʿ eylemişdür ve aġacuñ özdegine daḫı dirler **12** ve budaḳ ve bir nevʿ aġaca daḫı dirler. [-z-] **Nezd:** Ḳat, ʿArabīde *ʿind* maʿnāsına meṣelā *filānuñ ḳatında* **13** *dünyānuñ ḳadri yoḳdur* dirler ve *nezd-i men* benim yanım ve *nezd-i o* anuñ yanı dirler. [j-n] **Nejend: 14** Ve bi'l-kesr muṭlaḳā ḥāli müteġayyir olmışa dirler gerekse ġuṣṣadan. **Laṭīfī:**

Kününem ze-ḳahr-ı zamāne nejend
15 Me-rā ḫurremī n'āyed er lehv-i ḫand[1506]

Gerekse ṣolmaġla. **Esedī:**

Künün sūsenet derdmendī girift
16 Gület rīḫt lāle nejendī girift[1507]

[1504] (Zühre'nin şarkısı çok güzeldir, ayrıca o mutlu ve kadındır.)
[1505] (Demirciler senin cömertliğini dile getirseler, tandırda ne kadar demir parçaları varsa altına dönüşür.)
[1506] (Eğer gülüşün güzelliğinden bana bir mutluluk gelmiyor, ben de zamanın kahrından olan mutsuzum.)
[1507] (Şimdi senin sümbülün hasta olmuş, gülün dökülmüş, lale solmuş.)

Gerekse ol ḥālet-i ġażabıla ki ṣāḥib-i heybet olur. **17 Velehu:**

Hemī mūbed-i mihter ez-gūsfend
Ki ber-merd cüstī çü şīr-i nejend[1508]

Gerekse umūrında **18** ʿadem-i ḳudretinden ʿāciz ḳalmaġıla ve**lehu:**

Ḫıred nīz dārem ki çün dil-i nejend
Be-mānd koned der-dem-i āsān be-bend[1509]

19 [ṣ-ḫ-v-r] **Neṣ-ḫˇord:** Geviş ki ṭavar yem yidüginden ṣoñra aġzı çeyner **20** niṣ-ḫˇor maʿnāsına. [ṣ-v-e] **Neṣvād:** Aʿlām-ı ricāldendür. [ṣ-y] **Neṣīd:** Yitük aramaḳ ve şiʿr **21** oḳımaḳ maʿnāsına, ʿArabīdür. **ʿUnṣurī:**

Ze-ʿaṣḳ levḥ-i ṣenā-yı to ṭıfl der-mekteb
22 Neṣīd-i medḥ berūn āred ez-ḥurūf-ı hecā[1510]

[ʿ-l-b-n] **Naʿl-bend:** Maʿrūf naʿlci dimek olur. *Bayṭār* maʿnāsına. **23** [ġ-n-b-v] **Naġbūd:** Niʿmetī, ulu aġaç maʿnāsınadur dimiş. [ġ-v] **Naġūr:** Miṣlihu dimiş. [f-r-y] **Neferīd: Beyt:**

24 Her ān-kes ki ber-pīş-i der-gāh-ı to
Be-neferīd ber-cān-ı bed-ḫˇāh-ı to[1511]

[-m-] **Nemed:** Kepenek ve kiçe. [m-e-z-b-e-m-d-e] **25 Namāz-ı bāmdād:** Ṣabāḥ namāzı. [m-k-s-v] **Nemek-sūd:** Başdırma didükleri ṭuz ile başdırup **26** ḳurıdılan et. **Beyt:**

Āteş-i to maḥrem-i īn dūd nī-st
Īn semek-i tāze nemek-sūd nī-st[1512]

27 [m-y] **Nemīd:** Nevmīd lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Beyt:**

Ne-bāşed nemīd ez-Ḫudā-yı büzürg
28 Be-coz kāfir-i tīre rāy-ı sütürg[1513]

[-v-] **Neved:** Ṭoḳsan, *tesʿīn* maʿnāsına. [v-r] **Neverd:** Feṭḥ-i *vāv* ü sükūn-ı *rā* ile **29** faḫr u lāyıḳ ve pesendīde maʿnāsına bu maʿnālara żammıla daḫı mervīdür ve bir nevʿ çizmedür ki Türkler giyerler **30** ve cüllāhlaruñ *selmin* didükleri öñlerinde olan āletleri ki bizi ṭoḳıdıḳça aña ṣararlar ve neverdīden **31** lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür.

[1508] (Bütün büyük mecusiler aslanın bir koyunu aradığı gibi insan arıyor.)
[1509] (Kalbim âciz kalınca derdimi öğütle kolaylaştıracak aklımda var.)
[1510] (Senin övülmüş tahtanda okuldaki çocuklar aşkı okuyor, alfabedeki harflerle övgülü bir şiir oluşturuyor.)
[1511] (Senin dergahının önündeki her kişi senin kötü düşünceli canınla eşsizleşiyor.)
[1512] (Senin ateşinle bu mahrem yerde duman yoktur, burada tuzlanmış taze pastırma yoktur.)
[1513] (Sapkın ve zalim kâfirden başkası Yüce Allah'tan umudu kesmez.) Kur'an, Hicr (15/99): "(İbrahim ise:) "Rabbinin merhametinden sapkınlardan başka kim ümit keser ki!" demişti.)

Ata ve sā᾽īr binilen ṭavara ve seyyāḥa da ıṭlāḳ olınur. 085a/01 (ʿ):

Ṭālib-i reh-neverd ḳānīʿ bāş[1514], [1515]

Rāh-neverd bu beytde at vaṣfında[1516] dinilmişdür. [1517] **Beyt:**

02 Esbegī dāşt şāh-ı rāh-neverd

Ki be-ʿayyūḳ mī-resāned gerd[1518]

Ve neberd ceng maʿnāsına ki *bā*nuñ 03 *vāv*a tebdīli lisān-ı Fārsīde şāyiʿ dür. **Beyt:**

Her yekī der-neverd çün şīrī

04 Ḳā᾽īm-i kişverī be-şimşīrī[1519]

Ve derzīlerüñ bir maʿrūf dikişinüñ adıdur ki Türkīde de şāyiʿ dür 05 ve dürüm büklüm ve yumrı nesneye daḫı dirler. [v-m-y] **Nevmīd:** Ümīdsiz dimek olur. [v-n] 06 **Nevend:** Peyk, tīz-rev ve ḫaber iletici. **Esedī:**

Be-her çi āgehī z'o be-sūd ü gezend

Be-dān hem-resān ze-rūd nezdem nevend[1520]

07 Ve muṭlaḳā iledici ve isteyici, ṭālib maʿnāsına. Ḥalīmī nüvend; żamm-ı *nūn* ve feṯḥ-i *vāv* ile 08 yorġa at ve yügrük at ve peyk dimiş. Sā᾽ir erbāb-ı lüġat meftūḥa bābında getürmişler 09 ve firībende maʿnāsına. **Beyt:**

Ber-efgend her-yek nevendī be-rāh

Yekī nāme bā-küştegān nezd-i şāh[1521]

10 Baʿżı erbāb-ı lüġat nevend atuñ esāmīsindendür dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 11 ata nevend ıṭlāḳı ḥareketde sürʿati iʿtibāriyledür. Ḥaḳīḳatde evṣāfındandur diyü taḥḳīḳ eylemişler niteki 12 Firdevsīnüñ bu beytinde vāḳiʿ dür dimiş. **Beyt:**

Semend-i nevendeş hemī rāned nerm

Ber-o berhemī āferīn ḫ̌ānd germ[1522]

13 **Beyt:**[1523]

Ze-naʿl-i nevendān pūlād-ı mīḫ

Zemīn-rā ze-cünbüş ber-üftād bīḫ[1524]

[1514] (Yolcunun isteği yerine gelmiş olsun.)
[1515] --. 16. (84a/16)
[1516] lafẓında. 3. (93a/01)
[1517] rāh-neverd yürigen atlaruñ vaṣfında dinilmişdür. 16. (84a/17)
[1518] (Şahın gayette iyi yürüyüşlü bir atı vardı, doğrusu o, onunla hızla uçup ve döner gibi giderdi.)
[1519] (Savaşta her biri memleketin devamı için ellerine bir kılıç alan aslan gibiydi.)
[1520] (Her ne kadar ondan gelen fayda ve zararı bildiğimi benim önümdeki nehirden haberciyle ona ulaştır.)
[1521] (Her bir haberci yolda yıkılarak padişahın önüne ölülerden bir mektup ulaştırdı.)
[1522] (Huysuz atı uysalca sürüyordu, ona şevkle çokça övgüde bulundu.)
[1523] **Dīger.** 16. (84b/29)

Ve nevend 14 bir mekān adıdur ki Rüstem-i Zāl anda pehlivānlar ile ʿişret iderdi ve ol yere *Āẕer-berzīn* 15 daḫı dirler. Berzīn nām kimesne anda āteş-gede binā itdügiçün. [v-y] **Nevīd:** Nevāle maʿnāsına. **16 Emīr Muʿarrebī:**

Z'o żaʿīfān-rā ümīd ü z'o faḳīrān-rā nevīd
Z'o esīrān-rā ʿaṭā vü z'o yetīmān-rā menāl[1525]

17 ve müjde, beşāret maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

Beyā ki rāyet-i sulṭān pādişāh resīd
Nevīd-i feṯḥ ü beşāret be-mihr ü māh resīd[1526]

18 ve beşāret idici maʿnāsına da daḫı mervīdür ve ditreyici ve ırġanıcı 19 lerzān u nevān maʿnāsına. **(ʿ):**

Ten-i ʿadū-yı to bād ez-ʿanā çü nāl-i nevīd[1527]

Ve nevīden lafẓından ṣīġa-i 20 māżīdür. Maṣdar maḳāmında daḫı istiʿmāl olınur ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī nevīd żiyāfete 21 vaʿde eylemek maʿnāsına da gelür dimiş ve ḳuvvet ve tevān ve ʿadl ve ʿavż ve ümmīd ve ümmīd virmek 22 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve ṭoymuş ve uyanıḳ maʿnālarına daḫı istiʿmāl olınur dimiş. [h-e-r-y] **Nehārīd:** 23 Ḳorḳdı, ḫavf eyledi dimek olur. **Şems-i F.:**

Ruḫ-ı Mirrīḫ-zerd ez-çīst gūyī
Meger ke'z-intiḳām-ı şeh nehārīd[1528]

24 [h-e-v-y] **Nehāvīd:** Miṣlihu *vāv* ile ve *rā*'-i mühmele ile mürūr lüġatdür. [y-e-r] **Neyāred:** Ṣiġa-i fiʿl-i 25 mużāriʿdür, nefy-i ḳudret içün istiʿmāl olınur. Zamān-ı ḥālde ve zamān-ı istiḳbālde her fi'l ki 26 andan nefy olınur. Anuñ üzerine veyā ḳā'im-maḳām maṣdarınuñ üzerine idḫāl olınur. 27 Neyāredestden ve neyāred-berd almıya ve iletmeye yaʿnī almaġa ve iletmege ḳudreti yoḳdur dimek olur. 28 [j-e] **Nijād:** Aṣlī ve neseb, *jā*'-i muʿceme ile *Maḥbūb u Muḥabbetī* nām kütübde neseb ḳaydın itmeyüp aṣl ile 29 kifāyet itmişler. Aḥmed bin İsmā'il bu lüġati meksūre bābında getürmiş ve baʿżı aṣḥāb-ı lüġat 30 meftūḥada getürmişler. [j-n] **Nijend:** Muṭlaḳā ḥāli müteġayyir olmış gerek ṣolmadan gerek ġuṣṣadan 31 gerek emrinde ʿāciz ḳalmaḳdan gerek ol ḥālet-i ġażabıla heybetlü olmaḳdan tafṣīl ile 085b/01 istişhādı meftūḥa bābında getürilmişdür ve ulu ḫᵛāce ve inanıcaḳ kimesne. **Ḥāfıẓ:**

02 Cemāl-i ṣūret ü maʿnā ze-emn-i ṣıḥḥat-i to-st

[1524] (Çelik mıhlı atların nalından yeryüzü çiviyle kaplandı.)
[1525] (Ondan hastalara ümit,ondan fakirlere yiyecek, ondan esirlere bağış, ondan yetimlere mal...)
[1526] (Gel padişahın sultanlık sancağı ulaştı, fetih ve iyi haber ve müjde ay ve güneşe ulaştı.)
[1527] (Senin düşmanının bedeni yorgunluktan titreyip sızlanıyor.)
[1528] (Kızıl Mars'ın yanağı neden kızarmıştır, söyle; o padişahın intikam almasından korkmaktadır.)

Ki ẓāhiret dojem ü bāṭınet nijend me-bād[1529]

[-j-] **03 Nijed:** Niʿmetī miṣlihü dimiş, nejend maʿnāsınadur diyü naḳl eylemiş. [j-m-n] **Nijmend:** Ġuṣṣalu. [j-h-m-n] **Nijemend: 04** Niʿmetī bu iki vech üzere rivāyet itmiş. [h-e] **Nihād:** Aṣl ü bünyād-ı beden ki terkīb; ve bünye dirler **05** ve resm ü āyīn ve aṣl ü neseb, nejād gibi ve nihāden lafẓından ṣīġa-i māżī ve maṣdar maḳāmında **06** daḫı istiʿmāl olınur. Niʿmetī; ve ters ve neces maʿnāsına da gelür dimiş. [h-e-r-y] **Nihārīd:** Ḳorḳdı **07** dimekdür. Fetḥ-i *nūm*la daḫı rivāyet olınmışdur. [h-e-v-n] **Nihāvend:** ʿİlm-i mūsīḳīden bir perde adıdur. **08** [h-e-v-y] **Nihāvīd:** Miṣlihu, keẕalik fetḥile daḫı mervīdür. [y-e-z-m-n] **Niyāzmend:** Ḥācetlü dimek olur. **09** [y-r-v-m-n] **Nīrumend:** Ḳuvvetlü dimekdür. [y-j-n] **Nījend:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bulanıḳ, çirkīn yüzlü dimiş. **10** [y-ş-ḫ-v-r] **Nīş-ḫˇord:** Geviş ki baʿżı ḥayvānāt yem yidükden ṣoñra tekrār gevişir çeyner ve yem ṣoñı. Fetḥ-i **11** *nūm*la neş-ḫˇord maʿnāsına ve sāʾir esāmīsi anda taḥrīr olınmışdur. [y-m-ḫ-v] **Nīm-ḫˇord:** Miṣlihu. **Kātibī:**

12 Ḳażā ki ḫalḳ-ı cihān ṣayd-ı nīm-ḫˇord ü nīd
Çü bāzet ez-pey-i naḫcīr dest-perver bād[1530]

Ve ütme buġday **13** ki ʿArabca *ferīk* dirler. [y-m-r-v] **Nīmrūd:** Vilāyet-i Bābilde ḥākim olanlaruñ oturduġı şehrüñ **14** adıdur ve zamān-ı evāʾilde Rüstemüñ ve babası Zalüñ *abā ʿan-ced* ḥükm itdükleri vilāyet idi. **15** Zāvilistān daḫı dirler. Āḫiri *dāl* ü *zā*ʾ-i ʿArabī ile mervī lüġatdür. [y-v-m-r] **Nīv-merd:** Bahādur ve gürbüz **16** ve merdāne ve ʿāḳil ve ṭāḳat ü ālet maʿnāsına yaluñuz nīv daḫı lüġatdür. **En-Nūni'l-Mażmūme: 17** [ḫ-v] **Noḫūd:** Maʿrūf ḥubūbātdandur ki Türkīde daḫı noḫūd dirler. [v-e] **Nüvād:** Torun, nebīre maʿnāsına.[1531] **18** [-v-] **Nūd:** Nevāled ve ferzend, *Kirāmī nūde* ve *nūd-ı reh* maʿnāsına dimiş. [v-r] **Nūred:** Lāyıḳ ve pesendīde **19** ve cüllāhlaruñ *selmen* didükleri öñlerinde ṭuran aġaç ki bizi ṭoḳıdıḳça aña ṣararlar ve yumrıca **20** yir ve büklüm bu maʿnālar fetḥ-i *nūm*la daḫı rivāyet olınmışdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve aʿlām-ı ricāldendür **21** dimiş ve ism-i maṣdardur. Devirme maʿnāsına. [v-f-y] **Nūfīd:** Bangulandı ve gümledi dimekdür. *Nūfīden* **22** lafẓından ṣīġa-i māżīdür. **Firdevsī:**

Ez-āvāz-ı gerdān be-nūfīd kūh
Zemīn āmed ez-naʿl-i esbān sütūh[1532]

[1529] (Senin sıhhatinin güvenli anlamın ve yüzün güzelliğindendir, görünen yüzün bir kale ve gizli yüzün ise ulu bir hoca olsun.)
[1530] (Senin doğanının elinde tuttuğu yaban koyunu gibi, kader de insanları geviş getirerek sindirmeye çalışır.)
[1531] --. 16. (84b/03)
[1532] (Feleğin avazından dağda ses yankılandı, yeryüzü atların nalından yorgun düştü.)

23 [v-n] **Nūned:** Muştıcı ve iledici ve tīz yüriyici ve ḫaber iledici ve yorġa at ve peyk maʿnāsına ve muḳīm **24** ü muḥkem ve divīt ve ḳılıç kenārı ve bir ḳılıç adıdur diyü naḳl eylemiş. [h-ş] **Nüh-şad:** Ṭoḳuz yüz *tesʿmāʾie* maʿnāsına. **25 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 26** [e-ş-e] **Vāşād:** Ḳaraḥışārī ʿaṭā maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-l-e] **Vālād:** Bünyād ve esās maʿnāsına bu maʿnāya **27** sāʾīr esāmīsi bünlād lafẓında yazılmuşdur ve ḳor ki binānuñ bir şırasına dirler bennālar dilinde **28** müstaʿmeldür bir ḳor iki ḳor dirler pūh daḫı dirler, ʿArab *ʿaraḳ* maʿnāsına dir. [r-e-r-v] **Verārūd:** Māverāʾün-nehr **29** vilāyetinüñ adıdur. [r-e-s-t-e] **Verāstād:** Rızḳ, maḳsūm ve vaẓīfe maʿnāsına istiʿmāl olınur. **30** [r-b-n] **Ver-bend:** Gömüldürük bir bend ve sīne-bend maʿnāsına lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül **31** vardur.[1533] [r-z-r-v] **Verzrūd:** Māverāʾün-nehr iḳlīmi Verārūd maʿnāsına. **Beyt:**

Yek mūy ne-buved ez-ser-i o kim ki cihān-rā
Ān mūy bih ez-cümle Semerḳand Verzrūd[1534]

086a/01 [r-s-t-e] **Verestād:** Verāstād lafẓından **02** taḫfīf olınmışdur[1535] ve *ṭayfa* maʿnāsına. [r-n] **Verend:** Örümcek evi, beyt-i ʿankebūt ve **03** örümcegüñ kendüsine daḫı dirler. [s-t-e] **Vestād:** *Sīn*-i mühmele ve *tā* ile ki s̱āliş̱-i ḥurūf-ı **04** teheccīdür. Bisyār ve keş̱īr ve ṭolu, pür maʿnāsına. [s-n-e] **Vesnād:** *Nūm*la miş̱lihu ve arḳası üstine yatup **05** uyumuş kimesne vestād maʿnāsına. [s-f-e] **Vesfād:** *Fā* ile miş̱lihu. [ş-n-e] **Veşnād:** *Şīn*-i muʿceme ve *nūm*la çoḳ **06** ve ṭolu *vesnād* maʿnāsına bu lüġat hem *sīn*-i mühmele ve *tā* ile hem *fā* ile ve *sīn*-i mühmele ve *nūm*la ve hem *şīn*-i **07** muʿceme ve *nūm*la mervīdür. [-n-] **Vend:** Ṣınamaḳ, tecrübe maʿnāsına ve işde zaḥmet çekmek. **El-Vāvi'l-Meksūre: 08 Vistād:** Çoḳ ve ṭolu *sīn*-i mühmele ve *tā* ile meftūḥa bābında daḫı üç vechile rivāyet olınmışdur[1536]. **09** [-y-] **Vīd:** Yitük, *güm* maʿnāsına vīdā daḫı lüġatdür feṯḥ-i *vāv*ıla. **Şems-i Faḫrī:**

Murād-ı īn şode ez-yümn-i devletet ḥāṣıl
10 Ümīd-i o şode çün nām-ı o zʾʿālem vīd[1537]

Nevʿ-i Evvelehu 11 El-Hāʾi'l-Meftūḥa: [e-r] **Hārd:** *Vesīle* ṣāḥibi ve Niʿmetī Fürs aylarınuñ yigirmi beşinci **12** günine dirler dimiş. [r-b] **Herbid:** Āteş-perestler dīninde bāb-ı ʿilm ve yanlarında bir mertebedür. **13** Ol mertebede olanlaruñ ulusına herbid,

[1533] tebādül vardur -. 3. (94a/04)
[1534] (Onun saçından bir saç teli dahi eksilmesin! Zira o saç teli, dünya için Semerkant ve Maveraünnehir'in tamamından daha iyidir.)
[1535] muḫaffefdür. 3. (94a/06)
[1536] rivāyet -. 3. (94a/13)
[1537] (Devletinin uğuru sayesinde dostun muradına erişsin, düşmanının umudu dünyadan adı gibi silinip gitsin.)

herbidān dirler. Mūbid, mūbidān gibi hīrbid daḫı 14 lüġatdür. [r-d-v] **Herdūd:** Bir meşhūr cezīrenüñ adıdur. [r-b-d-v-b-r-y] **Herbid u berīd:** Keykāvusuñ 15 ḥavātīn ü sirārisi sākin olduġı nüzhet-gāhuñ adıdur. [z-e-r-s-f-n] **Hezār-sifend:** Bir meşhūr 16 dārudur. Ḫurdād dirler. [ṣt-e] **Heştād:** ʿAdedde seksen, *ṣemāneyn* maʿnāsına. [f-t-e] **Heftād:** Yetmiş, 17 *sebʿayn* maʿnāsına.[1538] [f-t-ṣ] **Heft-ṣad:** Yedi yüz, *sebʿ-maʾe* maʿnāsına.[1539] [-l-] **Held:** Niʿmetī ḳomaḳ maʿnāsınadur 18 dimiş. [m-e-n-n] **Hemānend:** Beñdeş, *mānend*, miṯl ü naẓīr maʿnāsına. **Esedī:**

Hemī güft kʾīn māh ferzend-i o-st
19 Ez-o zād zīrā hemānend-i o-st[1540]

Dīger:

Ez-çehr ü bālā vü ferr ü şükūh
20 Hemānend-i o kes ne-büd zʾān güruh[1541]

Sāʾīr esāmīsi āsā lafẓında yazılmuşdur. [m-e-v-r] 21 **Hem-āverd:** Miṯlihu. **Esedī:**

Hem āverd sūy-ı hem-āverd şod
Der-o deşt ber-çarḫ-ı nāverd şod[1542]

22 Velehu:

Ber-o güft ber-geştenet rūy nī-st
Hem-āverdet āverd cümle bālī-st[1543], [1544]

[m-ç-n] **Hem-çend:** 23 Ol ḳadar dimek olur. [m-d-e-m-e] **Hem-dāmād:** Bacanaḳ, ʿavratıñ hem-şīresin alan dirler 24 Ḳaraḥiṣārī bacanaḳ maʿnāsına dimiş. [m-z-e] **Hem-zād:** İkiz, tevʾem, hem-şikem maʿnāsına ve bile ṭoġan 25 ḳarın, yaşdaş maʿnāsına. [m-s-v] **Hem-sūd:** İtburnı didükleri yemiş ve ḳızılca igde. 26 [m-s-v-k-n] **Hem-sevgend:** Bir andlu. [m-ʿ-h] **Hem-ʿahd:** Yaşdaş ve ḳardaş oḳşamış. [m-v-d] **Hem-veded:** 27 Ṣaḳız aġacı baʿżı nüsḫada *hem-verd* düşmiş. [m-y] **Hemīd:** Niʿmetī ebleh ve töhmet maʿnāsına naḳl 28 itmiş. [v-y] **Hevīd:** Deve hevīdī ki içini otluḳ ile ṭoldurup deve arḳasına 29 ḳorlar. Lisān-ı ʿArab'da, *ḥavīyye* dirler. [-y-] **Heyd:** Ve bi'l-kesr, bil ve yaba ve dorı ġayrı adları 30 penced-geşt lafẓında mesṭūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi kesrile taṣḥīḥ eyledi. **El-Hāʾi'l-Meksūre:** [r-b] 31 **Hirbed:** Ol ki āteş-perestlerüñ āteş-ḫānelerinde leyl ü nehār ḫıdmet ider, ḳamu mecūsīler 086b/01 anuñ emrine ve sözine ve

[1538] --. 16. (85a/06)
[1539] --. 16. (85a/06)
[1540] ("O ay onun oğludur, ondan doğduğu için tıpkı onun gibidir." diyordu.)
[1541] (İnsanlar arasında onun yüz güzelliğe, yüceliğine, aydınlığına, büyüklüğüne eş değer kimse yoktur.)
[1542] (O çölde savaşta döne döne benzerlerinin tarafına geldi.)
[1543] ("Yüzünü döndürmen doğru değil, senin dengine getirdiği onun kanatlarıdır.)
[1544] --. 16. (85a/10)

nehyine iṭāʿat iderler mā-beynlerinde *ḳaṭʿ-ı nizāʿ* vü *faṣl-ı* 02 *ḫuṣūmet* ve ḳāḍīlıḳ ol ider. Taʿrīb idüp *hirbiẕ* dirler. Cemʿ itdüklerinde *hirābiẕ* 03 dirler ve mezbūr cemāʿatüñ ulularına *hīrbiẕ, hīrbiẕān* dirler. [y-r-b] **Hīrbid:** 04 Miṣlihu, hirbid lafẓı bundan taḫfīf olınmışdur. Niʿmetī cühūdlar ḳāḍīsına daḫı 05 dirler dimiş ve *der-aṣl muḥteşem ü āteş-efrūz bāşed der-günbed-i āteş-perestān* diyü 06 naḳl eylemiş ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *Maḥbūbü'l-ʿĀrifīn*de muṭlaḳā kefere-i fecerenüñ 07 ḳāḍīlarına dirler diyü naḳl eylemiş. Şems-i Faḫrī ḳāḍī-i cühūdān dimiş ve bu beyti 08 inşā eylemiş. **Beyt:**

Ḳāḍī-i maḥkeme-i çarḫ ze-to manṣūb-est
V'er ne der-ḥükm ne-buvedīş reh-i hīrbidī[1545]

09 *Cāmiʿü'l-Fürs pūrte pūre* yaʿnī kāfirler ket-ḫudāsı dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 10 bi'l-fetḥ dimiş.[1546] [-n-] **Hind:** Meşhūr u maʿrūf iḳlīmdür ki andan gelen tuḥaf ve eṣnāf-ı bahār 11 hīçbir vilāyetden gelmez. [-y-] **Hīd:** Ve bi'l-fetḥ yaba ki ekinciler āletlerindendür ki anuñıla dāneyi ayırtlamaġiçün 12 ṣamanı ṣavururlar. Sāʾir adları penced-geşt lafẓında tafṣīl olınmışdur. [y-r-m-n] **Hīrmend:** 13 Vilāyet-i Sistān'da bir meşhūr ırmaḳ adıdur. **Esedī:**

Be-zed ḫayme gird-i leb-i Hīrmend
Ber-āsūd bā-ḫurremī rūz-ı çend[1547]

14 Niʿmetī rūstiyān dimiş. **El-Hā'i'l-Mażmūme:** [d-h] **Hüdhüd:** İbibik ḳuşı 15 ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve meşhūrdur ki āşiyānesi ḳazūrāt ve sāʾir bed-rāyiḥa 16 necāsetile ṭopṭoludur ve bir adı pūpūdur. Laṭīfīnüñ istişhādı içün getürdügi bu beytde 17 muṣarraḥdur. **Beyt:**

Gūyā ki āşiyāne-i pūpū-st çeşm-i to
Hem-vāre bā-pelīdī vü ājīḫ kende-est[1548]

18 Sāʾir adları *rebūt* lafẓında yazılmuşdur. [r-m-z] **Hürmüzd:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī 19 Fürs aylarınuñ evvel günine dirler diyü rivāyet itmişler ammā meşhūr olan *Ūrmersū*dur 20 *elif* ile. [n-r-b-n] **Hüner-bend:** Hünerlü dimek olur. [n-r-m-n] **Hünermend:** Miṣlihu, hünerlü dimek maʿnāsına.[1549] 21 [v-ş-m-n] **Hūşmend:** Uṣlu[1550] dimekdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa:** [-e-] **Yād:** 22 Ezber, ḥıfẓ maʿnāsına ve

[1545] (Felek mahkemesinin kadısı senin tarafından atanmıştır, eğer o ne hüküm verirse Mecusilik yolundan olmaz.)
[1546] --. 16. (85a/26)
[1547] (Hirmend'in sınırını dönerken bir çadır kur, orada birkaç gün mutlulukla dinlen.)
[1548] (Senin gözünde pupu kuşunun yuvası olduğunu söylerler, orası her zaman pislikle ve çapakla doludur.)
[1549] miṣlihu. 16. (85b/06)
[1550] uṣlı. 3. (94b/26), 16. (85b/06)

añmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. Arabca *teẕekkür* dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve ḥāżır[1551] 23 ve kimseyi ġıybet itmek maʿnāsına da gelür dimiş. [e-r] **Yāred:** Elden gele maʿnāsına ṣīġa-i fiʿl-i 24 mużāriʿ dür. *İṣbāten* ve *nefyen* müstaʿmeldür. İṣbāt-ı ḳudret içün gelür, zamān-ı ḥālde yā zamān-ı 25 istiḳbālde. **Firdevsī:**

Ḫıred-rā vü cān-rā ki yāred sütūd
Ve ger men sitāyem ki yāred şünūd[1552]

Daḳīḳī:

26 Ki yāred dāşt bā-o ḫ̌īşten rāst
Ne-yāred būm merdüm-rā hezākā[1553]

Yārmend: Yardımcı, nāṣır u muʿayyen maʿnāsına.[1554] **Esedī:**

27 Be-Yezdān ger āyīd tā ez-gezend
Buved nān beher dü-cihān yārmend[1555]

[e-k-n] **Yākend:** Yāḳūt didükleri 28 muʿteber ṭaş bu lüġat *bāʾ*-i ʿAcemīyile daḫı lüġatdür.[1556] [e-r-n] **Yārend:** Nefrīn maʿnāsına. [-z-] **Yezd:** Meşhūr 29 şehr adıdur ki andan laṭīf ḳumāşlar gelür. **Yezdicerd[1557]:** Selāṭīn-i ʿAcem adlarındandur. Ḫuṣūṣıla mülūk-ı 30 ʿAcemden dördünci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür ki ekāsire daḫı dirler anlardan Behrām-ı Gūruñ babası 31 adıdur ki ġāyetde ẓālim, bī-bāk ü seffāk-ı nā-pāk olmaġın Yezdicerd-i eşīm dirler idi ve andan evvel 087a/01 bu ismile semmī kimse yoġıdı ve ol ṭabaḳanuñ müddet-i salṭanatlarını baʿżı ehl-i tārīḫ beş yüz 02 yigirmi yedi yıl ve baʿżıları beş yüz otuz bir yıl ve Ḳāḍī Beyżāvī dört yüz otuz 03 yıl dir ve eñ şoñra pādişāh olan Yezdicerd bin Şehriyār bin Ḫusrev-i Pervīz bin Hürmüz bin 04 Enūşirvāndur ki Ḥażret-i Fārūḳ eʿaẓım ʿÖmer bin Ḫaṭṭābuñ *raḍıya'llāhu ʿanh* zamānında mülki elden 05 aldurup İslām livāsı ser-efrāz ü küfr ʿalemi ser-nigūn olup āḫir ʿOṯmān bin ʿAffān *raḍıya'llāhu* 06 *ʿanh* ḫażretlerinüñ zamānında Mervde yaluñuz ḳalup ḳaçup bir degirmende gizlendi ve degirmenci 07 esbābına ṭamaʿ idüp kendüni[1558] bilmedin helāk eyledi. Tārīḫ-i hicretüñ otuz birinde ḥālā 08 taḳvīmlerde yazılan tārīḫ-i Fürsüñ evveli meẕkūr Yezdicerdüñ ʿAcem taḫtına oturduġı gündendür ki 09 rebīʿü'l-evvel ayınuñ ikinci güni ki tārīḫ-i hicretüñ on birinde idi ve meẕkūr pādişāhlıġı 10

[1551] ḥāżır olan. 3. (95a/02)
[1552] (Akıl ve can, övgüyle vardır; eğer övülürsem bunu duyulur.)
[1553] (Ona karşı kendini doğru tutabilen kim? İnsanlara kibirli davranmamak gerekir.)
[1554] 16. (85b/13)
[1555] (Eğer benim ziyanımdan dolayı Allah benim yüzüme bakarsa, ekmek bana iki cihanda da yardımcı olur.)
[1556] mervīdür. 16. (85b/15)
[1557] Sükūn-ı *rāʾ*-i muʿceme ve feṯḥ-i *dāl*-i mühmele ve kesr-i *cīm* ve sükūn-ı *rāʾ*-i mühmele iledür.
[1558] kendüyi. 3. (95a/16)

zamānı yigirmi yıl oldı. [z-ġ-n] **Yezġand:** Teteri didükleri ot ki toḫmı sümmāḳ olur. Niʿmetī 11 pars ve tāzī āvāzına daḫı dirler dimiş ve bu lüġat *bāʾ*-i ʿAcemī bābında daḫı rivāyet olındı. 12 [k-ç-n] **Yek-çend:** Birez vaḳt ve birḳaç dimekdür. [l-h-e-m] **Yele-āmed:** Aşaġa geldi maʿnāsına. **El-Yāʾi'l-Mażmūme:** 13 [v-z-ġ-n] **Yūz-ġand:** Pars avāzı ve ādem avāzına daḫı dirler. **14 Bābü'r-Rāʾ Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde** 15 [b-e] **Ābār:** Ḳurşun, *raṣāṣ* maʿnāsına. Niʿmetī erimiş ḳurşun maʿnāsına naḳl eylemiş *Ṣıḥāḥ-ı* 16 *ʿAcem* ṣāḥibi ve bi'l-ḳaṣr dimiş ḳāʿide-i muḳarrere üzre ṣıfatdur.[1559] **Āb-ḫ̌or:** Ṣulanıcı ve ṣu içici dimek 17 olur ṣoñra ṣu içecek yire ṣuvad maʿnāsına şāyiʿdür ve *ẕāyıʿ* oldı. **Laṭīfī:**

18 Der-īn āb-ḫ̌or kes ne-geşt āb-ḫ̌or
Ki āḫir be-ḫākeş ne-şod tīr ter[1560]

Evvelki āb-ḫ̌or ism-i meşrūbdur, ṣuvad maʿnāsına 19 ve ṣoñraġı āb-ḫ̌or vaṣf-ı terkībīdür ṣulanıcı ve ṣu içici maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. Sez ü ter ḳāfiyesinde 20 istiʿmāl olınur. Mevlānā Sürūrī ki *Ṣāriḥ-i Şeb-istān-ı Ḫayāl* ve *Dīvān-ı Ḫ̌āce Ḥāfiẓ* 21 ve *Mesnevī-i Mevlevī*dür āb-ḫ̌or vaṣf-ı terkībī olıcaḳ ḫ̌orende-i āb dimek olur müfred olıcaḳ 22 ṣuvad dimiş ābiş-ḫ̌or buncılayındur[1561] ve āḫirine bir *dāl* getürüp āb-ḫ̌ord daḫı dirler maḥallinde 23 tafṣīl olınup sāʾir esāmīsi daḫı āb-ḫ̌ord lafẓında taḥrīr olınmışdur Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* 24 ṣāḥibi ve Niʿmetī āb-ḫ̌or ḳavun ve ḳarpuz maʿnāsına daḫı gelür dimişler. [b-d-e] **Āb-dār:** Ṣulu nesne ki 25 tāze vü ter ola, fevākihde olsun ġayrıda olsun. [b-z-e] **Āb-zār:** Ve bi'l-ḳaṣr hevīc yaʿnī ṭaʿāma 26 ḳoyduḳları ot yem. [b-s] **Āb-ı ser:**[1562] Puḫtī ki ʿArabca *ḳarīs* dirler āb-ı serd maʿnāsına. [b-ş-ḫ-v] **Ābiş-ḫ̌or:** 27 Āb-ḫ̌or maʿnāsına *mez* u *ber* ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **Kemāl-i Işfahānī:**

Her kocā bāz ser-rāyet-i nev-sāye fikend
28 Kebg ü şāhīn be-hem āyend sūy-ı ābiş-ḫ̌or[1563]

[b-k-ẕ-e] **Āb-güẕār:** Çapar ulaḳ maʿnāsına. [b-g-y] **Āb-gīr:** Ol çuḳur 29 yir ki anda ṣu cemʿ olur, gölcük ve egrek dirler. **Esedī:**

Be-her kūşe-i zerrīn-pe(y)ker āb-gīr
30 Gül-āb ābeş ü rīk müşk-i ʿabīr[1564]

Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi; ve līf, cüllāh dimiş ve ḳaḳlıḳ. [b-y-e] **Āb-yār:** 31 Ṣu ṣuvarıcı

[1559] **āb**ār kelimesinin açıklamasında değil de **āb-ḫor** kelimesinin açıklamasında verilmiş. 16. (86a/03)
[1560] (Hiç kimse bu sudan nasiplenmedi. Onun toğrağından daha karası olmadı.)
[1561] ābiş-ḫ̌or daḫı buncılayındur. 3. (95b/03)
[1562] **āb-ı ser** yazılacak yerde **ābiş-ḫor** yazılmı. 16. (86a/14)
[1563] (Senin sancağın her nereye gölge salsa, orada keklik ve şahin birlikte su içerler.)
[1564] (Altınla süslenmiş her gölcüğün köşesinde onun suyundan ve salyasından misk ve gül kokusu gelir.)

bāġ ve ekin gibi. **Kemāl-i Işfahānī:**

Tā kişt-i toḫm-ı mihr-i to yek dem cüdā ne-şod
Ez-çeşmesār ḫūn-ı ciger āb-yār-ı çeşm[1565]

087b/01 [t-ş] **Āteş-bār:** Çaḳmaḳ ki anuñıla ṭaşdan od çıḳarurlar, *zend* ü *āteş-zene* 02 maʿnāsına. [ç-e] **Āçār:** Ve bi'l-ḳaṣr. Niʿmetī her nesnenüñ ṭarāveti ve şoġan turşīsi dimiş ve baʿżılar 03 sirkelü soġan ve sirkelü aş ve rīçāl maʿnāsına naḳl eylemiş ammā aṣlda muṭlaḳā turşīye 04 ıṭlāḳ olınur her neden olursa olsun. [ḫ-e] **Āḫār:** Saḳaṭ olup yabana atılan 05 nesne āḫāl daḫı dirler. [-ḫ-] **Āḫur:** Żamm-ı *ḫā* ile ḳurna ve ḥavż ve ıṣṭabl maʿnāsına āḫūr lafẓından 06 taḫfīf olınmışdur ki ṭavar yatup ṭuracak ve yem yiyecek yire dirler. **Āḫir:** Kesr-i *ḫā* ile 07 ṣaḥīḥ-i Fārsīdür, taʿrīż ü taʿaccüb ü tenbīh maḳāmında istiʿmāl olınur. Nitekim Şeyḫ Saʿdī 08 buyurur. **(ʿ):**

ʿAşḳ-bāzī ne men āḫir be-cihān āverdem

Yaʿnī ʿaşḳ-bāzlıġı men cihāna getürmedüm 09 āḫir dimekdür. Yaʿnī sen daḫı bilürsin ki ḥāl bu minvāl üzeredür ve Türkīde daḫı 10 müstaʿmeldür ve *var āḫī gel āḫī* dirler. **Laṭīfī:**

Rāhem zedī vü luṭf nümūdī be-dil-berī
11 Āḫir çi şod ki ez-ser-i men bāz geşte[1566]

ʿArabī olıcaḳ żıdd-ı evvel maʿnāsına olur 12 ve varlıġına yoḳluḳ gelmez dimekdür ki Ḥaḳ *teʿālā*nuñ ṣıfatıdur. [ḫ-r-k-e] **Āḫir-kār:** İşüñ 13 āḫiri dimekdür. [ḫ-v] **Āḫūr:** Ṭavar ṭurup yatacaḳ yir ve yem yiyecek maḥalle dirler ve ḳurna 14 ve ḥavż maʿnāsına da gelür ve *vāv*ı ḥıẕf idüp āhur daḫı dirler. [ḫ-y-z-g] **Āḫīz-ger:** 15 Kerpiççi dimek olur *kāf*-ı ʿAcemīyile zīrā āḫīz aña dirler ki balçıġı ḳālıb ḳālıb keserler 16 ve yāḫūd ḳālıb içine ḳorlar döküp ḳuruduḳdan ṣoñra çıḳarup anuñıla binālar iderler 17 aña Türkīde kerpiç dirler Niʿmetī āḫīzi *zāʾ*-i muʿcemile taṣḥīḥ eylemiş. [ẕ-e] **Āẕār:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 18 ṣāḥibi ve Ḥalīmī ve Niʿmetī bir ayuñ adıdur ki Rūm aylarından aña *mart* dirler dimişler bu taḳdīrce 19 evvel bahār olur. **Ḫˇāce Ḥāfıẓ:**

Ebr-i Āẕārī berāmed bād-ı nev-rūzī vezīd
20 Vech mī-ḫˇāhem ü muṭrib ki mī-gūyed resīd[1567]

Ammā Hindūşāh-ı Naḫcüvānī esāmī-i şühūr u fuṣūl-i erbaʿa-ı Fürsī 21 tertīb ile didügi bu ḳıṭʿa mażmūnından ḥarīfüñ ṣoñ faṣlı olur ve ol ḳıṭʿa 22 budur. **Ḳıṭʿa:**

[1565] (Senin aşkının tohumunun ekildiği tarla, ciğer kanıyla sulanan göz çeşmesinden bir an olsun ayrı kalmadı.)
[1566] (Yolumu kesip işveli işveli lütuflar gösteriyorken sonra ne oldu da benden vazgeçtin?)
[1567] (Mart ayının bulutu geldi, bahar rüzgârı esti; ben şimdi ilgi ve şarkıcının şarkı söylemesini istiyorum.)

Baʿd Ferverdīn buved Ürdibihişt
Ve'z pes ān bī-gümān Ḫordād u Tīr[1568]
23 Bāz Mordād-est ü Şehrivār dīger
Mehr ü Ābān-est ü Āzār ey faḳīr[1569]
Ve dey Behmen çü be-güdeştī buved
24 Māh-ı İsfend-i Ürmüẕ īn-yād-gīr[1570]

Ve bir fāżıl daḫı bu ḳıṭʿayı dimiş. **Ḳıṭʿa:**

25 Ze-Ferverdīn çü be-güdeştī meh-i Ürdibihişt āyed
Be-mān Ḫordād u Tīr-i ān ki çü Mordādet hemī bāyed
26 Ez-Şehrivār ü ez-Mehr ü Ābān Āẕer ü Dey dān
Ki ber-Behmen coz İsfend-i Ürmüẕ hāhī ne-yefzāyed[1571],[1572]

Ve Fürs aylarınuñ 27 ṭoḳuzıncı günine daḫı dirler dimiş. **Ḳıṭʿa:**

Sinīn-i ʿömret-rā bād rūz-ı nev-rūzī
28 Leyāl-i ān heme ḳadr-i şühūr-ı Āẕārī
Me-nāz eger çi lebet hemçü ġonçe-ḫand-est
Ger hest dīde-i maẕlūm ebr-i āzārī

29 [-ẕ-] **Āẕer:** Od, āteş maʿnāsına cemīʿ aṣḥāb-ı lüġat böyle naḳl eylemiş ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 30 āḫker ü āteş ve āzer tafṣīlinde böyle taḥḳīḳ itmişler ki āteş, oddur ki 31 ʿanāṣır-ı erbaʿanuñ birisidür. Maḥsūs olsun ġayr-ı maḥsūs olsun her kebbāndan cüzʾ olan 088a/01 nesneye de āteş dirler ammā āẕer dimezler. Āẕer ol ḳızaran maḥsūs oduñ ismidür. 02 Semendere āẕer-teş didükleri od içinde maʿīşet itdüginden ötüridür ve ḫaṭmī çiçegine 03 āẕer-gün didükleri od renginde olduġıçündür ve Ṭārīḫ-i Fürs-i Ḳadīmden bir ayuñ adıdur 04 ve Tārīḫ-i Celālīde āhir güz ayıdur. Tārīḫ-i Fürsde kebīse iʿtibār olınduġından ötüri 05 ilerü ve girü devr ider ve hem Fürs aylarınuñ ṭoḳuzıncı güni ki āẕer ayında bayram iderler 06 ve Enverī ki bu beytde āzer maḳāmında istiʿmāl itmişdür. Tesāmuḥ ḳabīlindendür. **Enverī:**

07 Eger ne kilk-i o şod nāf-i āḫū

[1568] (Nisan ayından sonra Mayıs gelir ve onun arkasından da Haziran ve Temmuz gelir.)
[1569] (Ey zavallı! Ondan sonra da Ağustos gelir ve sonra Eylül, Ekim, Kasım ve sonunda Mart gelir.)
[1570] (Ve Aralık, Ocak gibi çekip gittiğinde ey dost, Şubat gelir bunu anla.)
[1571] (Ferverdin'in Aralık ayı ve Ocak ayı geldiğinde, Şubat ve Mart ayında kalan; ve sonra Şehriyar, Eylül, Kasım ve Aralık ayı, Dey ayı, o zaman sadece Şubat ayı artar.)
[1572] --. 16. (86b/14)

Ve ger ne ṭabʿ-ı o şod ebr-i Āẕer[1573]
Çerā bārid be-nuṭḳ-ı īn dürr-i deryā
Çerā bīzed be-nevk-i ān müşg-i eẕfer[1574]

Ve daḫı bir ḳaṣīdede didi. **Beyt:**

Hemīşe tā-buved dey pīş ez-imrūz
Hemīşe tā-buved dey pīş ez-āẕer[1575]

Niʿmetī; ve baʿżı lüġatda zemistānuñ āḫir ayı dimişler 10 diyü naḳl eylemiş ve Yezdān maʿnāsına ki Ḥaḳ *teʿālā*nuñ esmāsındandur ve ṣāʿiḳa ve direfş-i āteş-i 11 āsmānī maʿnāsına daḫı gelür diyü rivāyet eylemiş. **Ār:** Getür dimekdür, be-yār maʿnāsına. [r-m-k-e] **Ārem-kār:** 12 Dölek işlü kimesne teʾennīle işleyici maʿnāsına. [z-e] **Āzār:** Āzürden lafẓından müştaḳdur. İsm-i 13 maṣdar istiʿmāl olınur. Āzārlamaḳ maʿnāsına. **Ḫᵛāce Ḥāfıẓ:**

Me-bāş der-pey-i āzār her çi ḫᵛāhī kon
Ki der-şerīʿat-ı mā ġayr ez'īn günāhī nī-st[1576]

Ve hem ṣīġa-i emrdür baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı 15 istiʿmāl olınur. Dil-āzār, ustād-āzār gibi müstaḳbelātında *zā* ile *rā* arasında *elif* ziyāde 16 iderler. Āzāred, āzārende dirler ve ḥürmetsiz maʿnāsına da gelür. [-z-] **Āzer:** İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*uñ 17 babası laḳabıdur. Adı Tāriḫdür. Zebān-ı ʿArabīde ḫazīne-dāra āzer dirler Nemrūduñ bütlerinüñ 18 ḫazīne-dārı olmaġın meẕkūra Āzer dirler idi. Baʿżılar lüġat-i Ḳıbṭīde şeyḫ-i fānīye āzer 19 dirler. Tāriḫ ġayetde pīr idi ol sebebden Āzer dirlerdi ve od, āteş maʿnāsına ve arḳa 20 ve sögmek ve ḳuvvet ve bahādur maʿnāsına. [j-v] **Ājūr:** Zeyrek ve cüst ü dānā ve perhīz ve bikr 21 maʿnāsına. **Esedī:**

Be-çīzī firībed dil ājūr
Ki bāşed niyāzeş be-dān biş-ter[1577]

Āzūr: *Zā*'-i ʿArabīyile ḥarīṣ 22 maʿnāsına. [j-y] **Ājīr:** *Zā*'-i muʿceme ile miṣlihu ve bi'l-ḳaṣr. **Esedī:**

Be-güft-i īn ü terkeş pür ez-tīr kerd
Be-pūşīd ḫaftān dil ājīr kerd[1578]

Firdevsī:

[1573] (Onun kaleminden ceylanın kokusu gelirse, onun yaratılışında Kasım'ın bulutu gelirse...)
[1574] (Bu sözden denizin kapıları nasıl donar, neden o kalemin ucunda güzel kokulu bir misk var.)
[1575] (Bugünden önce dün olduğu sürece, Azer ayından önce de Dey olduğu sürece...)
[1576] (Kimseyi incitme de ne istersen yap! Çünkü bizim şeriatımızda bundan başka günah yoktur.)
[1577] (Hırsız kimsenin gönlü bir şeye aldandı mı buna daha fazla dayanamaz.)
[1578] (Bu sözüyle ve terk edişiyle yüreğini oklarla doldurdu, gizlice uyuyan kalbi uyandırdı.)

Sipeh-rā beyā rāy u ājīr bāş
Şeb ü rūz bā-terkeş tīr bāş[1579]

24 [s-t] **Āstar:** Ḳaftān āstarı. Lisān-ı ʿArabīde *bıṭāne* maʿnāsına Türkīde ḳaṣr-ı *elif*le istiʿmāl olınur. **25 Hātifī:**

Fikende gird bāş zīr bā-şeh
Ki būdeş ibre-i ḫūrşīd āstar-ı meh[1580]

[ş-k-e] **Āşikār:** Bellü, ẓāhir maʿnāsına **26** āşikārā ve āşikāre daḫı dirler. Sāʾir tafṣīli āşikārā lafẓında meẕkūrdur. [ġ-e] **Āġār:** Işlamaḳ ve ışlatmaḳ **27** hem müteʿeddī hem lāzım istiʿmāl olınur ve hem ism-i maṣdardur ve hem emr ṣīġasıdur ve baʿżı terkībde **28** ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur ve yoġurmaḳ, taḫmīr maʿnāsına da naḳl olındı. **Şems-i F.:**

Der-ān zamān ki ze-tīzī tīġ ü tünd-i gürz
29 Ḫamīr-i ḫāk be-ḫūn-ı yelān şeved āgār[1581]

Sıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi; ve ökçe aġacı ve naʿlın ṣırımı maʿnāsına da **30** naḳl eylemiş. [ġ-e-z-k-e] **Āġāz-kār:** İşüñ evveli. [f-d] **Āfder:** Birāder-zāde ve ḫᵛāher-zāde *aḳud* maʿnāsına. **31** Sāʾir esāmīsi *efed* lafẓında tafṣīl olınmışdur, ekṣer ḳaṣr-ı *elif*le istiʿmāl olınur. **Āferīd-kār:** *Kāf*-ı 088b/01 ʿAcemīyile Yaradıcı, Ḫāliḳ maʿnāsına. [-l-] **Āler:** Uca, *sürūn* maʿnāsına. **Ebu'l-Meşel:**

02 Be-yekī germ-i ṭabanca ki ber-ān āler-i to
Ber-zedem ceng çi sāzī çi konī bāng-ı jeġār[1582]

Ṭayān:

03 Bīnī ān ḫorbin endām-ı to vü āler-i to
Cān-ı men bād fedā-yı peder ü māder-i to[1583]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi; ve göl, *nāṣır* dimiş. **04** [m-e] **Āmār:** Yaġmūr ṭaleb itmek, *istisḳā* maʿnāsına ism-i maṣdardur ve ṣorup, tetebbuʿ itmek **05** istiḳṣā itmek. **Şems-i Faḫrī:**

Ḥusūd-ı cāh-ı to bī-āb der-temmūz-ı fiten
Me-bād coz be-beyābān fütāde-i āmār[1584]

06 [v-z-k-e] **Āvizkār:** Yarlıġayıcı, ġafūr maʿnāsına ve esirgeyici, raḥīm maʿnāsına. [m-v-z-g-e] **Āmūzkār: 07** Ögrenici dimekdür. [m-y] **Āmīr:** Çoḳ yiyici, *bisyār ḫᵛār* ve *kāhil* maʿnāsına. [n-b-e] **Ān bār:** Ol kürre **08** dimekdür. [v-e] **Āvār:** Ẓulm ü sitem. **Şems-i F.:**

[1579] (Askere göz kulak ol, uyanık davran! Gece dünzü okunu ve yayını yanından ayırma.)
[1580] (Yerde küçük bir toz ol ama şahın yanında ol; çünkü bu güneşin iğnesiyle ayı dikmesi gibidir.)
[1581] (Kılıcın keskin, topuzun çevik olduğu zamanda toprağın hamuru savaşçıların kanıyla yoğrulur.)
[1582] (O ucaya birkaç hızlı tokar vurunca, çeng "Ne yapıyorsun?" diye öfkeyle bağırdı.)
[1583] (O endamını, o ucanı görüyor musun? Canım, annene ve babana feda olsun!)
[1584] (Senin hükümdarlığının düşmanı, fitne temmuzunda susu kalıp yağmur dıasına çıkmak için çöllere düşsün.)

Şükūh-ı şāh-ı Keyān Şāh Ebū İsḥāḳ
Ki er memālikeş āvāre geşte-est āvār[1585]

09 Ve āvāre maʿnāsına. **Esedī:**

Süvāraneş-rā yek-ser āvār kerd
10 Direfşeş be-nīze nigūn-sār kerd[1586]

Velehu:

Girifte şod ü leşker-i āvār geşt
Heme şehr bā-ḫāk-ı hem-vār geşt[1587]

11

Çü ger sālib-i ān rezm ü peygār dīd
Cihān pür-süvār vaṣf-ı āvār dīd[1588]

[-v-] **Āver:** Yaḳīn maʿnāsına ki 12 bī-şübhe bilmekdür.[1589] **Kesāyī:**

Her çi kerdī nīk ü bed ferdā be-pīşet āverend
13 Bī-şek ey miskīn eger der-dil ne-dārī āverī[1590]

Şems-i F.:

Bende-i o buved felek lā-şek
Çāker-i o buved cihān-āver[1591]

14 ve saḫt, zişt, ḳatı çirkīn maʿnāsına ve āverden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf 15 terkībidür ve bahādur ve dilīr maʿnāsına. [v-z-e] **Āvzār:** Ebzār maʿnāsına ki aşa ḳoyduḳları 16 ot ve yeme dirler lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tevāḫī var idügi mirāren ẕikr olınmışdur. 17 [h-e] **Āhār:** Saçaḳ ve *ḫaşıl* ki cüllāhlar anuñıla ḫaşıllarlar ve *cerş*. **Firdevsī:**

Der-ḫaşīden tīġ-i elmās-gūn
18 Sinānhā-yı āhār-dāde be-ḫūn[1592]

Velehu:

Zemīn ser-be-ser zīr-i pāy-ı enderūn
Çü ger pās-ı āhār-dāde be-ḫūn[1593]

19 Ġayrı adları büt lafẓında mesṭūrdur. **Āhen-şiyār:** Ṣabān demüri. [h-n-g] **Āhenger:** 20

[1585] (Padişah tacına görken veren dünya padişahı Ebu İshak! Onun sayesinde dünya zulümden kurtuldu.)
[1586] (Onun askerlerine tek başına zulm etti, onun sancağını süngüyle alt etti.)
[1587] (Zulmün askeri tutsak oldu, bütün şehir yerle bir oldu.)
[1588] (Onun götürülmesinin savaş gibi olduğunu gördü, dünyanın zulm vasıflı askerlerle dolduğunu gördü.)
[1589] --. 16. (87a/29)
[1590] (Ey miskin! Samimi bir inanışa sahip değilsen, iyi kötü ne yaptınsa yarın karşına getirirler.)
[1591] (Kuşkusuz onun hizmetçisi felek, kölesi de fatihlerdir.)
[1592] (Elmas gibi keskin bir kılıçla kesildi, demirden yapılmış mızraklar kana bulandı.
[1593] (Yeryüzü baştan başa ayaklar altındaydı, sanki kefen kanla aharlanmış gibiydi.)

Demirci, ḥaddād maʿnāsına. [h-n-n] **Āhen-i ner:** Pūlād demür ki çelik dirler Türkīde. [h-v-b] **Āhūber:** Maġāra. **21** [-y-] **Āyer:** Ḳurdeşeni didükleri ʿillet. [y-y] **Āyīr:** Miṣlihu. **Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Maḳṣūre: 22** [-b-] **Ebr:** Bulut, *seḥāb* maʿnāsına ve sünger, ibrik maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Delīlet çü ebrī-st Şāpūr-ı ḥaḳ
23 Bestī-st hemçü ebr-i kākiyā[1594]

[b-z-e] **Ebzār:** Ol otlar ki dögerler ṭaʿāmuñ üzerine ekerler aşlda **24** ʿArabī lüġatdür ammā Fārsīde daḫı şāyiʿ ve ẕāyiʿ olmışdur. Fārsī gibi taṣarruf olınur cemʿī ābāzīr **25** gelür, ʿArab lüġati üzre ve *bā* yirine *fā* ve *vāv* getürürler. Bu üslūb Fārsīye maḫṣūṣdur. **26** Efzār ve evzār dirler. [b-r-s-p] **Ebrisiper:** Bir memleket adıdur. [ç-e] **Eçār:** Muṭlaḳā türşīye **27** dirler her neden olursa olsun medd-i *elif*le daḫı rivāyet olınmışdur. [c-d] **Ecder: 28** Büyük yılan, ādem ü ḥayvān yudar. ʿArabīdür *ejder* maʿnāsına. [ḫ-t] **Aḫter:** Yıldız, sitāre ve *necm* **29** maʿnāsına ve ṭāliʿ ve fāl maʿnāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Mülk-i dīn-rā be-ḳudret-i kerr ger
30 Geşt mesʿūd ʿāḳıbet-i aḫter[1595]

[ḫ-g] **Aḫger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳızıl ḳora dirler. **Beyt:**

Yek yek bord be-ḥalḳ fürū aḫger-i nücūm
31 Ez-manḳal-ı sipihr şütür-murġ-vār ebr[1596]

Aḫgerī *tefte* ile taḳayyüd iderler. **Beyt:**

Hevāş āteş ü aḫger-i tefte būm
Giyāheş heme zehr bādeş hemūn[1597]

089a/01 Mecāz iḥtimālini defʿ içün söyündükden şoñra **02** ḳora aḫger diseler mecāzen cāʾizdür. [n-g-v] **Aḫgūr:** *Kāf*-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳoruḳ **03** maʿnāsına dimiş. [d-y-e] **Edyār:** Ḳaraḥışārī *çīz be-gelū fürū borden bāşed* dimiş. [ẕ-f] **Ezfer: 04** Birāder-zāde ḳardāş oġlı maʿnāsına. **Er:** Ḥarf-i şarṭdur. Eger lafẓından muḫaffefdür ve *erre* **05** lafẓından daḫı taḫfīf olınmışdur. **Fettāḫī:**

Er mel er mül āşikārā mī-koned
06 Er hemī bāyed keşīden ber-sereş[1598]

Lākin bu maʿnāya olan *er* lafẓınuñ *rā*sı muḫaffef ü müşedded olur. [r-p-n-y] **07 Erpenīr:** Tarḫūn didükleri ot. [r-d-p-v] **Erdpūr:** Niʿmetī fıstıḳī renge dirler. [r-d-ş-y] **Erdeşīr: 08**

[1594] (Senin kanıtın Şapur'un örümcek ağına benzeyen adalet bulutu gibidir.)
[1595] (Padişahın kudreti sayesinde din mülkünün yıldızı parladı.)
[1596] (Bir deve kuşuna benzeyen bulut, gökyüzü mangalındaki yıldız korlarını tek tek boğazına indiriyor.)
[1597] (Havası ateş, zemini kor parçası, otlarının tamamı zehir ve rüzgârı kavurucu bir yel gibidir.)
[1598] (Eğer o bir şarapsa gösterip hepsini başından aşağıya çeker.)

Mülūk-ı ʿAcemden dördinci ṭabaḳa ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler ol ṭabaḳaya evvel pādişāh 09 olanuñ ismidür ve andan evvel bu ismile kimesne tesmiye olınmamışdur ve ol Erdeşīr bin 10 Bābekdür ki Sāsān bin Behmen İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrasb bin Erūvenddür ki 11 Keykāvus bin Keyḳubāduñ küçük ḳarındaşı idi ve erdeşīr südlü bulamaç aşına dirler. [z-e] 12 **Ezār:** Dirhem. [r-z-y-z-g] **Erzīzger:** Ḳalaycı. [z-b] **Ezber:** Ḥıfẓ, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [z-p] **Ezper:** 13 *Zāʾ*-i ʿArabī vü *bāʾ*-i ʿAcemīyile ve bi'l-ʿaks. **Ejber:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi zeyrek ve ʿālim ve pür-kār maʿnāsına 14 naḳl eyledi. Sāʾir esāmīsi ejder lafẓında meẕkūrdur ve *zāʾ*-i ʿArabī vü ʿAcemī baʿdehu *yā* ile ki āḫir-i 15 ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [j-d] **Ejder:** Büyük yılan ki ādemi ve ḥayvānı yudar, ecder maʿnāsına. 16 **Laṭīfī:**

Çün ejder-i çār-pā-st dünyā
Kū heft ser demende dāred[1599]

Sāʾir adları *ejdehā* lafẓında 17 ẕikr olmışdur. [z-y-d] **Ezīder:** Buradan dimekdür. **Firdevsī:**

Yekī ceşn-gāhist ezīder ne dūr
18 Be-devr-i rūze rāh-ender āyed be-nūr[1600]

Esedī:

Ezīder be-deryā dūmī-st rāst
Şode-est o be-kām-ı her geh ki ḫˇāst[1601],[1602]

19 [z-y] **Ezīr:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile zeyrek ü dānā. **Beyt:**

Kocā-st der-heme eyvān künūn to şāhī
20 Kerīm ü fāżıl ü dānā vü ʿālim ü ezīr[1603]

Ve çist ve bī-niyāz. Niʿmetī ve baʿżı lüġatde ḳazan 21 ve çölmek ḳaynamaḳ ve tebevvül şurıldısına[1604] daḫı naḳl olınmış diyü naḳl eylemiş. **Ejīr:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile perhīz-kār 22 ve bikr ḳız maʿnāsına. [s-d-ş-y] **Esed-şīr:** Felekde Esed burcı ki Güneşe mensūbdur, tabʿı āteşīdür. [s-r-e] 23 **Esrār:** Zevzek, ʿArab *ḥaşīş* dirler. [-s-] **Esr:** Südügi ṭutılan kimesne. [s-t] **Ester:** Ḳatır, *baġl* 24 maʿnāsına künyetī *Ebū'l-Muḫtār*dur. [ş-b] **Eşper:** Ḥāvyār[1605] didükleri *eşbul* maʿnāsına. [f-d] **Efder:** Birāder-zāde 25 ve ḫˇāher-zāde medd-i *elif*le daḫı rivāyet olınmışdur. **Şems-i F.:**

[1599] (Dünya, nefes alan yedi başa sahip dört ayaklı yılan gibidir.)
[1600] (Bir eğlence yeri buradan uzak değildir, günlerin devrinde yola aydınlık ulaşır.)
[1601] (Buradan denize doğru gitmek devamlı bir hâldir, orada her zaman istediği mutluluk gerçekleşmiştir.)
[1602] --. 16. (88a/09)
[1603] (Dünyada bugün senin gibi cömert, erdemli, bilgili, düşünceli ve akıllı bir padişah nerede?)
[1604] şurıldısı. 3. (97b/12), tebevvül maʿnāsına. 16. (88a/11)
[1605] ḫādir. 16. (88a/15)

Der-meẓālim be-nezd-i maʿdeleteş

26 Çi ġarīb ü çi ḫūreş ü çi efder[1606]

[-f-] **Efir:** Be-kesri'l-*fā*. Niʿmetī diyār-ı ʿAcemde diyār-ı Hindde[1607] bir köy adıdur dimiş. **27 Efer:** Bi-fetḥi'l-*fā*. Niʿmetī *neşāṭī şoden ve ferīh şoden ez-laġzī* diyü naḳl eylemiş. [f-z-e] **Efzār:** Ehl-i ṣanʿatuñ **28** āletleri, *ālet pīşe kerden* maʿnāsına ve ebrāz lafẓından taʿcīm olınmışdur ki ṭaʿām üzerine ekdükleri **29** otlara dirler, evzār daḫı dirler *bā* yirine ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. *Fā* vü *vāv* getürmek lisān-ı **30** ʿAceme maḫṣūṣdur. [ṣ-ḫ-v] **Eṣḫūr:** Ḳuzıḳulaġı. [ṣ-e-b-ʿ-ṣ-f] **Eṣābiʿ-i ṣufr:** Keff-i ʿĀyşe ve keff-i **31** Meryem didükleri nebāt. [f-s-e] **Efsār:** Yular ki ḥayvān başına urırlar. [f-s] **Efser:** Selāṭīn[1608] 089b/01 başlarına giydükleri tāc ve esāmī-i zenāndandur. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Efser ü taḫt ser-ā-pāy-ı memālik geştend

02 Ḫod to pūdī ze-cihān lāyıḳ-ı taḫt efser[1609]

Ve yular. **ʿAscedī:**

Efserī k'ān ne-dīn nihed ber-ser

03 Ḫˇāhiş-i efser şumār ḫˇāh-ı efsār[16101611]

Tāca *iklīl* daḫı dirler. [f-s-v-s-g] **Efsūs-ger:** Masḫaraya alıcı. **04** [f-s-v-n-g] **Efsūn-ger:** Efsūncı, *seḫḫār* maʿnāsına. [f-ş-e] **Efşār:** Cüllāh çuḳurı. [f-ş-r-g] **Efşur-ger: 05** ʿAṣṣār yaʿnī otlardan ve toḫmlardan yaġ çıḳarıcı. [f-g-e] **Efgār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kötürüm, *zemen* maʿnāsına **06** ve buñlu ve yorılmış ve yaralu. **Kātibī:**

Ān ki bā-tīret ne-bāşed rāst dil der-devr-i çarḫ

07 Sīne-i kec-fikreş ez-peykān-ı kīn efgār bād[1612]

Ve buruşmış. *Kāf*-ı ʿArabīyile olıcaḳ lafẓ-ı ʿArabīdür fikrüñ **08** cemʿīdür. [-g-] **Eger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḥarf-i şarṭdur. Türkīde daḫı müstaʿmeldür eger şöyle ki eger böyle dirler. **09 Eker:** *Kāf*-ı ʿArabīyile cülha çuḳurı. [l-l-h-e-k-b] **Allāhu Ekber:** Şīrāz ḳurbında bir ser-bülend yir var imiş ki **10** medd-i başarī olup andan nice şaḥrālar ve mā-beyninde olan çemen ve bāġ ve bāġçeler temāşā olınduḳda **11** naẓar iden kimesneler bī-iḫtiyār olup Allāhu Ekber dirler imiş ol sebebden ol yire **12** Allāhu Ekber diyü ad ḳomışlar.[1613] [m-e] **Emār:** Ḫaşīl ve çirişdür ki cüllāhlar bizi ve ipligi anuñıla çirişlerler **13** āmār

[1606] (Onun adaletinin önünde ne kardeşe, ne huriye ne de garibe zulm yapılır.)
[1607] diyār-ı ʿAcemde veyā Hindde. 3. (97b/17), 16. (88a/17)
[1608] selāṭīn ü ḫavātīn ü benāt-ı selāṭīn. 3. (97b/23), 16. (88a/21)
[1609] (Tac ve taht memleketin başından ayağına geçti, kendisi dünyada taca ve tahta layık oldu.)
[1610] (O dinsizin başına yular bağlasan da o bağlanan yuları tac sayar.)
[1611] --. 16. (88a/23)
[1612] (O feleği döndüren okunla gönül doğru yoldan ayrılmaz, eğri fikirlinin göğsüne varan kin temrenleri onu kötürüm yapsın.)
[1613] --. 16. (88/29)

maʿnāsına. [m-y] **Emīr:** Big, ʿArabī lüġatdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür, ḥattā taḫfīf idüp mīr daḫı 14 dirler. [n-e] **Enār:**[1614] Maʿrūf mīve, ʿArabīde *rümmān* dirler. [n-b-e] **Enbār:** Meşhūr ġılāl ṭoldurup 15 şaḳlayacaḳ yirüñ adıdur ve kilār. Ḥalīmī enbāşten ve enbārīden lafẓından ṣīġa-i emrdür ve baʿżı 16 terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur evvelki maʿnāya daḫı bunlardan naḳl olınmışdur 17 dir. Lākin aṣlı ṣīġa-i ism-i mekāndur. Naḳlüñ aṣlı yoḳdur. **Esedī:**

Çonān geşte ber-her sū enbār geşt
18 Ki her cā ki bud deşt dīvār geşt[16151616]

[n-b] **Enber:** Kelbeteyn ve ḳısaç. **Kemāl-i Işfāhānī:**

Āteş ez-sīne feşānend çü kūre ger hemī
19 Tīġ gīrend be-dendān ger hemī çün enber[1617]

Kellūb maʿnāsına. [n-b-v] **Enbūr:** Miṣlihu. [n-c-y] **Encīr:** 20 Maʿrūf mīve ki Türkīde kesr-i *elif*le müstaʿmeldür. ʿArabca *tīn* dirler. [n-c-e-m-k-e] **Encām-ı kār:** İşüñ āḫiri. 21 [n-d] **Ender:** Ḥarfdür *fī* maʿnāsına. *Der* gibi *ender* falān fülān da dimek olur içerü ve öñ maʿnāsına 22 istiʿmāl olınur ammā ender lafẓında taʿammuḳ u tevaġġul maʿnāsı mevārid istiʿmālātında ziyāde fehm olınur 23 Baʿīd degildür ki ziyāde ḥarf, ziyāde maʿnāya delālet ider ola. Baʿżılar eyit(di)ler *–der; derūn ender* 24 ve *enderūn* lafẓından terḫīm ü taḫfīf olınmışdur ve *Ṣıḥāḥ-ı Fürs*de ender, er ḳardaş ve ḳız ḳardaş 25 oġlına daḫı dirler didi ve sāʾir erbāb-ı lüġat ügey ata ve ügey ana ḳardaşında istiʿmāl 26 olınur dimişler ammā Türkīde ziyāde istiʿmālini taʿyīb iderler gāh olur ki bir kelimeyi āḫir ile 27 terkīb olınur ender-ḫˇor ve ender-ḫˇord ki lāyıḳ dimek olur ve gāh olur ki taḥsīn-i lafẓ 28 içün baʿżı efʿāl ve maṣādır evāʾiline idḫāl olınur. Meṣelā ender-niger, der-niger dirler. Hemān 29 naẓar it dimek olur ve eger ender ve der lafẓıyla taḥsīn-i lafẓ içün gelen *bā*yı bir kelimede cemʿ 30 ider olsalar *bā*yı *der*den taḳdīm iderler *be-renc der-est* dirler *der-renc-est* maʿnāsına ve *be-şükr* 31 *endereş. Be-deryā dürr-i menāfiʿ* gibi

---

[1614] **Nükte-i Laṭīfe:** Bir enāruñ kesilmedin dānesi tek midür ya çift midür bilmek murād olınsa, eżlāʿını yaʿnī eneḳīlerini görüp eger ferd ise dānesi ferddür eger çift ise dānesi çiftdür. Sırrı budur ki her ḳılʿında bir ḳurd ḥabbesi vardur. Çoḳ tecrübe eyledik vāḳiʿi bulduḳ diyü naḳl iderler ve ʿalāmetü'l-ḥāfiẓi'ṣ-ṣeyḫ Celāleddīn El-Süyūṭī rūḥu'llāhu rūḥa *Muḥāẓarāt ü Muḥāverāt* nām kitābında *Ebā ʿUmeys* Ḳāsımdan naḳl ider ki bir senede nehr-i Fırāt ġayetde ziyāde olup baʿīr deve gibi bir enār getürdi cemīʿ ezkiyā vü ʿuḳalāʾ-i nās cennetden çıḳmışdur diyü ittifāḳ itdiler. **Latīfe-i Dīger:** *Ḫātimetü'l-Müctehidīn* Cāmiʿ-i ʿulūmü'l-evvelīn ve'l-āḫirīn Er-Rācī ʿaffūr bihi'l-muʿṭī El-Şeyḫ Celāleddīn El-Suyūṭī nefʿu'llāh bihi ve yaʿlemehu'l-müslimīn *Muḥāẓarāt ü Muḥāverāt* kitābında böyle naḳl eyler ki **Aḫrec:** Men ṭarīḳ Ebā ʿUmeys ʿani'l-ḳāsım. **Ḳāl:** Meddü'l-Fırāt fecāʾen berr mānihin miṣlü'l-baʿīr fikānün-nās enihhā mine'l-cennet.

[1615] (O, anbarın her tarafında dolaşıyor. Nereyi dolaşsa verimsiz bir duvarla karşılaşıyor.)

[1616] --. 16. (88b/04)

[1617] (Eğer göğüsten bir ateş körüğünden fışkırır gibi çıkarsa kılıç tutuşu dişler arasındaki kısaç gibi olur.)

şuʿarā-yı müteḳaddimīn çoḳ istiʿmāl itmişler ammā müteʿaḫḫirīn ikisinüñ 090a/01 cemʿī tekellüfden ḫālī olmaduġıçün terk itmişlerdür, şiʿrlerinde īrād itmezler. [n-d-r-ḫ-v] **Ender-ḫor:** 02 Lāyıḳ dimek olur *vāv*-ı resmīdür. **Ḫᵛāce Sinānī:**

Mer zenān-est cāme ender-ḫor

03 Ḥaydar u merd cevşen ender-ber[1618]

[n-d-v-d-g] **Endūd-ger:** Ṣıvayıcı.[1619] [n-g-j] **Engujer:** Ḳaṣnı, *engūjer* lafẓından muḫaffefdür 04 sāʾir adları *enguj̱d* lafẓında ẕikr olınmışdur.[1620] [n-g-e] **Engār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḥisāb defter ve ṣanu, efsāne 05 ve ser-güẕeşt ve ḥaṣıl ki cüllāhlar istiʿmāl iderler ve *engārīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür, *eyle ṣan* 06 dimekdür ve *nakışla* maʿnāsına. [n-g-ş-t] **Engüşter:** Baş barmaḳ, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki aṣlı 07 engüşt-terdür *tā*nuñ biri ḥıẕf olınmışdur. Lafẓ-ı mürekkebdür bir cüzʾi engüştdür ki maʿnāsı barmaḳdur. 08 Bir cüzʾi *ter*dür ki maʿnāsı tafẓīldür başbarmaġa engüşter dirler sāʾir barmaḳlaruñ üzerine fażlı 09 olduġından ötüri, yüzüge engüşterīn didükleri ol barmaġa nisbeti olduġından ötüridür. 10 [n-g-ş-t-s] **Engüşt-i ser:** Miṣlihu. [n-g-v] **Engūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile üzüm, *ʿineb* maʿnāsına. [n-g-v-j] **Engūjer:** Ḳaṣnı ki 11 ʿArabca *ḫıltīt* dirler engujer maʿnāsına. [v-b-e] **Evbār:** Buñlu, *evgār* maʿnāsına ve bir nesne żāyiʿ eylemek 12 ve *evbārīden* ve *evbāşten* lafẓından ki yutmaḳ maʿnāsınadur. Ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı 13 istiʿmāl olınur. *Ejder-i merdüm-evbār ve māhī-i keştī-evbār* gibi. [v-d] **Evder:** Birāder-zāde ve ḫᵛāher-zāde 14 efder maʿnāsına. [v-z-e] **Evzār:** Ṭaʿāma ḳoyduḳları ot yem ebrār maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* 15 arasında tevāḫī var idügi mirāren beyān olınupdur. [v-g] **Evger:** Feṭḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile cüllāh çuḳurına dirler. 16 **Evgir:** Kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ḫurmā lifinden düzilmiş Çuvāl. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi cülhalar līfi ve ḫurma çöpinden düzilen 17 līf maʿnāsına naḳl eylemiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi cülha çuḳurı dimiş. [v-g-e] **Evgār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile buñlu dimekdür. 18 Evbār maʿnāsına, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve burışmış ve kötürüm maʿnāsına da naḳl eylemiş. [v-n-e] **Evnār:** Niʿmetī yanmaḳ 19 maʿnāsına naḳl eylemiş, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yutmaḳ dimiş. **Eveng-giriftār:** Aşılmış uġrı.[1621] [y-e] **Eyār:** *Tārīḫ-i Rūm*dan āḫir bahār ayınuñ adıdur ki 20 Güneş anuñ ortasında *Cevzā* burcına intiḳāl ider. Niʿmetī; ve ʿaceb maʿnāsına da gelür dimiş. 21 **El-Elifi'l-Meksūre:** [z-e] **İzār:** İç ṭonı, ʿArabīdür ve *izāre* ve *mīreze* ve *ḫaḳūd* daḫı dirler. 22 [z-ġ-e] **İzġār:** Baḫīl, siyeh

[1618] (Elbise, kadına yakışır. Yiğide yakışan zırhtır.)
[1619] --. 16. (88b/20)
[1620] --. 16. (88b/21)
[1621] 16. (89a/06)

kāse yaʿnī nākıs maʿnāsına. [s-b] **İsper:** Ḳalḳan, *siper* maʿnāsına. [s-p-h-b-r-d-e] **23** **İspeh-berdār:** Sipehbed ve serdār maʿnāsına. [s-t-b] **İstebr:** Yoġun ve ḳalıñ, ġalīẓ maʿnāsına. [s-ṭ-b] **24** **Iṣtabr:** Miṣlihu zīrā ki ehl-i Fürsüñ ʿādetindendür. *Ṭā*yı *tā* oḳımaḳ pes aṣl-ı lüġat bu olmış oldı. **25** [s-t-e] **İstār:** Altı buçuḳ dirhem bu daḫı bir müteʿayyin lüġat ʿadd olındı.[1622] [ṣ-t-b] **Iṣtabr:** Yoġun **26** *istebr* maʿnāsına. [s-f-n-d-y-e] **İsfendiyār:** Aʿlām-ı ricāldendür. [s-f-t-d-e] **İsfendār:** Ṣoñ ḳış ayı isfendiyārmed **27** maʿnāsına. [s-f-y-d-e] **İsfīdār:** Aḳça ḳavaḳ aġacı. [s-k-n-d] **İskender:** *Ceyy-i caʿl* oyunı sikender maʿnāsına **28** tafṣīli anda olınmışdur ve aʿlām-ı ricāldendür ve lisān-ı Yūnānīde *şedīdü'l-bāʾis* maʿnāsınadur **29** ve İskenderüñ sāʾir tafṣīli Zü'l-ḳarneyn-i Ṣānī lafẓında meẕkūrdur. [ṣ-k] **İşkerr:** Teşdīdü'r-*rāʾ*. *Ṣıḥāḥ-ı* **30** *ʿAcem* ṣāḥibi avcı dimiş. [l-f-e] **İlfār:** Tārāc maʿnāsına. [y-d] **İder:** *Dāl*-ı mühmele ile piyāde ve rūzgār **31** ve şimdi ve bu yaña ve burada dimekdür, *īn-cā* maʿnāsına ve *dāʾim*, *hemīşe* maʿnāsına. **Esedī:**

Direng āver eyder bezī bī-niyāz
Buved kāydān baḫt-ı bergeşte-bāz[1623]

090b/01 **Firdevsī:**

Bā-perān güẕārīm ez-īder sipāh
02 Ne-mānīm taḫt u ne tāc u ne şāh[1624]

Esedī:

Çi kerdīd ü īder çi cāy-ı şomā-st
Ki z'īn sū-neşīmen ki ejdehā-st[1625]

03 [y-d-v] **İydūr:** Dürūd-ger, dülger maʿnāsına Ḳaraḥiṣārī ve dāʾim rūzgār maʿnāsına da gelür dimiş. **04** [y-n-b-e] **İn bār:** Bu[1626] kerre dimek olur. **El-Elifi'l-Maẓmūme:** [s-t-e] **Üstār:** Altı buçuḳ dirhem **05** kesr-i *elif*le *istār* maʿnāsına. [s-t-ḫ-v-e-n-ḫ-v-r] **Üstüḫˇān-ḫˇār:** Lori ḳuşı, cāru'llāhi ʿallāme *Muḳaddimetü'l-Edeb* **06** nām lüġatde *Hümā ḳuşı*na naḳl eylemiş.[1627] **Beyt:**

Hümāy ber-ser-i murġān ez-ān şeref dāred
07 Ki üstüḫˇān-ḫord ü cānver ne-yazāred[1628]

Sāʾīr erbāb-ı lüġat lori ḳuşıdır dimişler.[1629] [s-t-v-e] **Üstüvār:** **08** Berk, muḥkem

[1622] **İstār:** Altı buçuk dirhem. **İstīr:** İstār lafẓınuñ imālesidür, dilgīr ü şebgīr ḳāfiyesinde istimal olınup bu daḫı bir müteʿayyin lügat addolındı. 3. (98b/23), 16. (89a/15)
[1623] (Daima kimseye el açmadan yaşamaya çalış! Eninde sonunda makus talihin açılacaktır.)
[1624] (Kanat çırparak orduyu buradan terk ediyoruz, geride ne taht ne taç ne de kral kalıyor.)
[1625] (Siz ne yaptınız ve sizin buradaki yeriniz nedir? Çünkü bu yerde bir ejderha yuvası var.)
[1626] bir. 16. (89a/21)
[1627] lori ḳuşı. 16. (89a/23)
[1628] (Hümanın bütün kuşların başı olarak üstünlüğünün sebebi şudur: Canlıları incitmeyip sadece kemiklerini yer.)

maʿnāsına ve inaḳ kişi, emīn ü emān maʿnāsına ki muḳābili ḫāʾindür. **Senāyī:**

09 Ḥaḳ hemī gūyed ki dih tā dih mükāfātet dihem
Ān be-ḥaḳ ne-dihī vü pes āsān pāşī der-şiyār
Īn ne şarṭ-ı müʾminī bāşed ki der-īmān-ı to
10 Ḥaḳ hemī ḫāʾin nümāyed ḫāk-ı sergīn üstüvār[1630]

[s-t-v] **Üstūr:** Sınur maʿnāsına. [s-ġ-v] 11 **Üsġūr:** Porsuḳ didükleri küçük cānver, *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervī lüġatdür. 12 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem*; ve yüz şuyı dimiş. [s-k-d-e] **Üsküdār:** Çapar, ulaḳ ve peyk. Zamān-ı evvelde 13 selāṭīn her menzilde atlar ve peykler saḳlarlardı, tābir-i ḫaberi ve mührli[1631] mektūbı ʿale'ṭ-taʿcīl ber-murād olan 14 yire ulaşdurmalu olıcaḳ birbirine ulaşdururlardı. Her biri güci yitdükce segirdirlerdi 15 yoruldūġı yirde anda ḥāżır olana virirlerdi. İşbu vechile nāme ʿale'ṭ-taʿcīl maḳṣūd olan yire 16 vāṣıl eylerdi. **ʿUnṣurī:**

To gūyī k'ez-aḫbār-ı īşān hemī
Firisted be-du āfitāb üsküdār[1632]

17 **Dīger:**

Ez-berāy-ı iştihār-ı şayt-ı to
Ḫüsrev-i ecrām bāşed üsküdār[1633]

Ve eyleyici maʿnāsına daḫı 18 istiʿmāl olınur ve ḳoġalıḳ dirler bir otdur ḍarāḳ yirlerde biterler ve diyār-ı Rūmda Ḳoṣṭanṭiniyye 19 muḳābelesinde bir şehrüñ adıdur. [s-k-v-e] **Üsküvār:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi miṣlihu ulaḳ dimiş. [ş-t] 20 **Üştür:** Deve, cemel maʿnāsına. Künyetī Ebū Eyyūb ve Ebū Ṣafvāndur. [ş-t-r-v-e] **Üştür-vār:** Deve yüki dimekdür. 21 [ş-t-r-ġ-e] **Üştür-ġār:** Deve dikeni ve deve yiyecek ot. [ş-ġ-e] **Uşġār:** Porsuḳ didükleri 22 cānvercik, üsġūr maʿnāsına. [ş-ġ] **Uşġar:** Miṣlihu. [ş-ġ-v] **Üşġūr:** Miṣlihu bu lüġat *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i 23 muʿceme ile mervī lüġatdür. [ş-k-e] **Üşkār:** Kösegü sāʾir adları *āşūb* lafẓında mesṭūrdur. [ṣ-ṭ] 24 **Uṣṭur:** Terāzū ve mīzān maʿnāsına. [ṣ-ṭ-v] **Uṣṭūr:** Miṣlihu. [m-y-d-v-e] **Ümīd-vār:** Umucı. [v-b-e] **Ūbār:** 25 Niʿmetī buñlu ve yuducı feṯḥ-i *elif*le *evbār* maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-d] **Ūder:** Ṭaraf, sū maʿnāsına ve dere 26 maʿnāsına. [-v-] **Ūr:** Keff, ajūġ. [v-z] **Ūzer:** Ṣu, āb maʿnāsına. [h-n-v-b] **Ühnūber:** Üzüm çöpi. 27 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa** 28 [e-c-d-e] **Bāc-dār:** Bāc

---

[1629] --. 16. (89a/24)
[1630] (Allah hep "sen bir ver ben sana on vereyim1 diyor, sen ise vermediğin gibi kolayca yere saçıyorsun. Senin imanında Allah'ın sözüne güvenmeyip de çerçöpe güvenmek varsa böyle iman olmaz!)
[1631] mührlü. 3. (99a/17), 16. (89a/29)
[1632] (Görsen, güneş ulaklık yapıp ona onlardan haber ulaştırmış derdin.)
[1633] (Güneş onun şöhretini yaymak için ulak oldu.)

alıcı. [e-ḫ-t] **Bāḫter:** Bu lüġatde iḫtilāf vardur. Baʿżılar maşrıḳdur didiler 29 ve ḳudemā ve fuṣaḥā beytler istişhād getürdiler ve baʿżılar maġribdür didiler ve niçe ekābir ebyātın ol bābda 30 īrād eylediler. Erbāb-ı lüġatüñ ekmel ü efḫarından Ebū Manṣūr *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi Şems-i Faḫrī şöyle 31 naḳl ider ki; *bāḫter müştereḳ bāşed ve pīş-i aġleb şuʿarā ve ġayr hem çün ḫāver gūyend ġarażişān maşrıḳ bāşed* 091a/01 *ve çün bāḫter gūyend murādişān maġrib bāşed ve īn bende ez-kelām-ı ḳudemā vü nesḫ-i* 02 *mütefāvit tefaḫḫuṣ-ı belīġ kerd. Ḳażīh ber-ʿaks-est* ve *Müşkilāt-ı Fürs* nām lüġatden bu beyti 03 īrād ider. **Beyt:**

Ḫūrşīd-vār rāyet-i şıyt ü ṣadā-yı to
Be-girift tā-be-ḫāver ez-ḥadd-i bāḫter[1634]

04 Bu beytde daḫı kelimāt-ı ekābir-i fużelā vü şuʿarāyı tetebbuʿ idüp maşrıḳ olmasında ve maġrib 05 olmasında niçe ebyāt bulup cemʿ ü taḥrīr itdüm. Bu şevāhidden şöyle fehm olınur ki 06 maşrıḳa da maġribe de ıṭlāḳı cāʾiz ola ve ol ebyāt bunlardur ki her kimüñ ise isimleriyle 07 ẕikr olınur. Esedī-i Ṭūsī *Eşrāṭ-ı Sāʿāt* beyānında dimiş. **Beyt:**

Sūy-ı ḫāver āyed be-dīd āfitāb
08 Hem āteş koned cūş-ı ṭūfān çü āb[1635]

Firdevsī:

Sepīde çü ez-bāḫter ber-demīd
09 Ṭalāye sipeh-rā be-Hāmūn ne-dīd[1636]

Ve *Yūsuf u Züleyḫā*sında Ḥażret-i Yūsūf *ʿaleyhi's-selām* delv ile çāhdan çıḳduġı 10 zamānda böyle ẕikr ider. **Naẓm:**

Çü āmed be-nezd ü leb-i çāhsār
Fürūzende şod ʿālem ez-her kenār[1637]
11 To pindāştī kʾez ki bāḫter
Hemī ber-zedeş ḳurṣ-ı ḫūrşīdser[1638]

Firdevsī:

Çü ez-bāhter ser berāverd mihr
12 Züleyḫā dil-rübā reh-ārā-st çihr[1639]
Be-ḫāver fürū şod cihān-tāb-ı ḫūr

[1634] (Senin sancağının şöhreti, tıpkı güneş gibi doğudan batıya her yeri tuttu.)
[1635] (Doğudan güneşin doğuşunu gördü, hem de ateş suyu tufan gibi kaynattı.)
[1636] (Sabah aydınlandığında Venüs doğdu, Hamun askerlerin altından zırhlarını göremedi.)
[1637] (Kuyunun yanına ve ağzına geldiğinde, her köşeden dünya aydınlandı.)
[1638] (Sen güneşin başını kimin alıp yere vurduğunu ve güneşin batıda kimin eliyle kaybolduğunu düşündün.)
[1639] (Güneş gibi batıdan başını yükseltti; Züleyha, kalbe hükmeden yüzünü süsledi.)

Ber-āmed şeb ez-cānib-i bāḫter[1640]

13 **Esedī:**

Çü şāh-ı Ḥabeş sūy-ı ḫāver ger baḫt
Heme raḫt ü dīnār ü gevher ber-baḫt[1641]

Şems-i Faḫrī:

14 Kevkeb-i ẓulm ü fitne vü bī-dād
Geşt pūşīde tā-ḥadd-i ḫāver[1642]

Süleymān-ı Sāvecī:

Zerd ü lerzān āfitāb-ı ḫāverī z'ān rezm-geh
15 Ruḫ be-tābīd ü ʿinān-rā gird sūy-ı bāḫter[1643]

ʿUnṣurī:

Ey be-nefāẕ ān ki ger ḥükm-i to meyl dāştī
16 Ṣubḥ be-bāḫter şodī şām be-ḫāver āmedī[1644]

Vaṣf-ı ecelde Esed-i Ṭūsīniñdür. **Beyt:**

17 Çü der-bāḫter rāned tīr ez-kemīn
Zened ber-nişāne be-ḫāver-i zemīn[1645]

Ḫayrī:[1646]

Tīġ-i to ez-niyām berūn geşt gūyīyā
18 Be-nümūd çehre der-tutuḳ ḫāver āfitāb[1647]

Beyt:

Merd-i reh-rev ger tek-i çāhet ṭavafeş ber-simāt
19 Seyr-i ḫūr der-bāḫter bīnī vü sūy-ı ḫāver-est[1648]

Şeyḫ Āzerī:

Namāz-ı şām ki ez-gerdiş-i ḳaża vü ḳader
20 Ze-bām-ı çārḫ ber-üftād ḫüsrev-i ḫāver[1649]

[1640] (Cihanı aydınlatan güneş doğuda kayboldu, batı taraftan gece yükseldi.)
[1641] (Habeş kralı doğuya doğru hareket ettiğinde altınlar, mücevherler kadere, geri kalan her şey şansa bağlıydı.)
[1642] (Adaletsizliğin, fitnenin ve zulmün yıldızları güneşin sınırlarını örttüler.)
[1643] (O savaş meydanının doğusundan doğan sararmış ve titreyen güneşin ışığından yüzü aydınlandı ve batıya doğru kontrolü eline aldı.)
[1644] (Ey hatrı sayılır olan, senin hükmünle sabah batıya gitti, akşam da doğuya doğru döndü.)
[1645] (Gizlendiği yerden batıya doğru bir ok fırlattığında onun işareti doğuya doğru gider.)
[1646] --. 16. (90a/02)
[1647] (Kılıcın kınınından dışarı çıktığı gibi, yüzün de güneşin doğuşu gibi peçenin ardından kendini gösterir.)
[1648] (Eğer bir yolcu adam senin kuyuna doğru koşarsa senin yüzünü tavaş etmiş olur, güneşin seyri de doğu yönünden batıya doğru hareket etmektir.)

[e-d-ā-v] **Bād-āver:** Yelegim yir ve yilpeze ve yaylaḳ ve bir dikenlü otdur 21 bād-āverde ve bād-āverd maʿnāsına sāʾir tafṣīli anda beyān olınmışdur. [e-d-b-e] **Bād-bār:** Yilpeze 22 mervaḥa maʿnāsına. [e-d-b] **Bād-bür:** Avurdı yillü kimesne ki elinden iş gelmez itmedügi nesneyi söyler 23 ister ṣavurur lāf urur bād-bürūt maʿnāsına ve pırlaġuç ki oġlancuḳlar luʿbındandur fır fır döner 24 avāzı çıḳar. Niʿmetī bād-ı ṣabā ve yonġa, terāşe maʿnāsına ve ḫafīf olan nesneye daḫı dirler 25 dimiş. **Bād-pür:** Pırlaġuç. [e-d-ḫ-v-e] **Bād-ḫˇār:** Debe, ḫāye ki ḳavluç daḫı dirler bād-ḫāye maʿnāsına 26 ve pencere ve muṭlaḳā baḳacak yir ve Hümā ḳuşı Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bād-ḫˇorı *elif*süz yazup 27 *vāv*-ı resmīdür. Ser, ber, ter ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur ve yil geçecek pencere ve güẕergāh-ı āb, bād-ḫˇān 28 maʿnāsına da gelür dimiş. [e-d] **Bāder:** Fürs aylarınuñ yigirmi ṭoḳızıncı güni. [e-d-z-h] **Pād-zehr:** 29 İki maʿnāya gelür biri oldur ki her dārū ki rūḥuñ ḳuvvetini ḥıfẓ eyler zehrlerden 30 ṣaḳlar aña pād-zehr dirler ikinci bir muʿayyen ṭaşdur ki bu ḫāṣṣiyeti ider içmek ile götürmek 31 ile levni ṣarı ve bozraḳ olur ammā ṣarusı yegrekdür. Aristoṭālīs ayıtdı: Maʿdenī vilāyet-i 091b/01 Çīnde ve maşrıḳ cānibinde olur. Niçe aña müşābih ṭaşlar var ammā ol degildür. Farḳı oldur ki 02 bād-zehr yumşaḳ olur. Rengi gökçe olur güneşe ḳarşu derler. Belki ḥarāret-i şems ziyāde 03 olıcaḳ erir. Zehrlü ṭaʿāmlaruñ ve şarāblaruñ üzerine ṭutsalar derler. Eger derlemezse ẓāhirdür ki 04 bād-zehr degildür. Bunuñ ḥaḳīḳatde çoḳ iḫtilāfı vardur. Baʿżılar didiler ki zehrlü cānver ısırduġı 05 yire ḳosalar yapışur zehri ṣorar ṭoyıcaḳ düşer, sülük gibi altında ṣu ḳomaḳ gerekdür tā ki 06 ṣuya düşe zehri dökile yine üzere ḳoyalar tā şuña degin ki yapışmaz ola. Baʿżılar ẕikr olınduġı 07 üzerine maʿdenīdür didiler. Baʿżılar ṭaş gibi yılan boynuzıdur ammā ḥaḳīḳatde ṭaş degildür. 08 Baʿżılar büyük efʿīlerde olur didiler böyle naḳl idenler daḫı kimisi başında kimisi ödinde yaʿnī 09 merāresinde bulınur kimisi efʿī olsa bir niçe müddetden ṣoñra andan mütevellid olup başı ḳatında 10 bulınur didi. Kimisi baʿżılar geyik börkinde bulınur, baʿżılar gözindedür didiler işbu sebebden ki 11 geyik, yılanı yudar zehrinüñ ḥarāreti bedenine yayılur. Bu sebebden varur ṣuya girer yatur 12 başın yuḳaru ṭutar gövdesinde ḫāṣıl olan zehrüñ buḫārı gözinden yaña müteveccih olur 13 gözinüñ ṭarfında ruṭūbet cemʿ olub günden güne ḳat ḳat yıġılur müncemid olur. 14 Gözedürler düşicek alurlar. Pād-zehr oldur dirler vallāhi aʿlem. ʿArabīde *mesūs* maʿnāsına Ḳaraḥiṣārī 15 *mencenīḳ* maʿnāsına gelür dimiş. [e-d-s-e] **Pād-sār:** Başı yillü yaʿnī vaḳārsuz, ḫafīf olan 16 kimesne. **Esedī:**

Kes ez-pād-sārī dilāver me-bād

[1649] (Doğunun efendisi feleğin ezanıyla düştü, akşam namazı kaderin ve yazgının dönüşü olarak geldi.)

Ki be-dihed ser ez-bād-sārī be-bād[1650]

Velehu:

Fikendī be-mordī ten ender-helāk

17 Ne mordī-st k'ān bād-sārī-st pāk[1651]

Muʿizzā:

Ez-şarāb-ı tīġ buvedī bād-sārān-rā şarāb

18 Ve'z-ṭaʿān-ı rümḥ buvedī ḫāksārān-rā ṭaʿām[1652]

[e-d-s] **Bād-ser:** Miṣlihu. [e-d-ġ] **Bād-ġar:** Yay evi 19 içinde küf küf yiller eser ola. **Laṭīfī:**

Her meclis-i kūnet ey zişt-ġard

Çü debbāġ-ḫāne şode bād-ġard[1653]

20 Bād-ġard maʿnāsına. [e-v-f-r] **Bād-fer:** Pırlaġuç, bād-ber maʿnāsına ve avurdı yillü kimesne bād-sār maʿnāsına. 21 [e-d-f-v] **Bād-fūr:** Didügin ṭutmaz kişi. [e-d-g] **Bādger:** Ḳaşırġa ki çarḫ uran yile dirler gird-bād 22 maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi bād-gird maḥallinde tafṣīl olınmışdur. **Esedī:**

Perre bādger geşt ü āşūb ḫāst

23 Heme bord deh-rūz geştī çü ḫˇāst[1654]

[e-d-g-y] **Bād-gir:** Yil girmek içün yüce yapılan yire dirler. 24 Bād-henc maʿnāsına ve yilli yaz evi bād-ġar maʿnāsına. [e-d-y-e] **Bādyār:** Niʿmetī ögrenmiş ṭoġan ve rāziyāne 25 maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-d-y] **Bādīr:** Ḫatıl aġacı ve öñegü direk ki yıḳılmaġa ṭuran dīvāra ve şınmış 26 aġaca düşmesün içün ṭayarlar. **Şems-i F.:**

Nī-st dīvār-ı ḥışn-ı devlet-rā

Bih ze-teʾmīr-i o dīger bādīr[1655]

27 [-e-] **Bār:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ince maʿnāsına *bārīk* incelmiş nesnedür ve yük, ḥaml maʿnāsına. **Mışraʿ:**

28 Ḫar-ı bār-keş būved nezd-i merdüm ʿazīz[1656],[1657]

Ve ulu, büzürg ve ʿaẓīm maʿnāsına nitekim *ey bār Ḫudāy* dirler. 29 *Hudāy-ı Büzürg* maʿnāsına ve kez dimekdür *merre* ve *şavṭ* maʿnāsına ki *yek-bār*, *dü-bār* dirler. Bir kez,

---

[1650] (Vakarsız yiğitlerden biri gibi olma çünkü vakarsız olan başını rüzgâra koyar.)
[1651] (Yiğitlik yapıp kendini ölüme atmak iş değildir, tam bir hafifliktir.)
[1652] (Kılıcın içkisi vakarsız olanlara şarap oldu mızrağın sövgüsü toprağa düşenlere yemek oldu.)
[1653] (Ey çirkin eşek! Senin kıçın her mecliste tabakhanedeki havalandırma deliği gibidir.)
[1654] (Fırtına çıktı ortalık karıştı, bütün hepsi 10 gün içinde oldu.)
[1655] (Devletin kalesinin duvarı yoktur, diğer ön direk onun valisinden iyidir.)
[1656] (Yük çeken eşek insanın yanında üstündür.)
[1657] --. 16. (90b/14)

iki kez **30** dimek olur. **(ʿ):**

Hezār-bār men īn nükte kerdeem taḥḳīḳ[1658],[1659]

Ve ağaçda biten yimişe dirler ve ol **31** yimiş gerekse ādem yimege ḳābil olsun gerekse olmasun üzerinde yimiş olan ağaca *dıraḫt-ı* 092a/01 *bār-dār* dirler ve budağına *şāḫ-ı pür-bār* dirler ādem yidügi *şāh-ı bellūṭ* gibi ki aña Türkīde kestāne **02** dirler. Yimedügi bellūt gibi ki aña Türkīde pelīd dirler. **Beyt:**

Çü bāşed ebr-i devlet ber-to pür-bār

03 Fürū-ter bāş hem-çün şāḫ-ı pür-bār[1660]

Bār-ı evvel bārīdenden ism-i fāʿildür. Ṣaçıcı maʿnāsına bār-ı ṣānī **04** ağaç yimişidür ve bārīdenden ism-i fāʿildür. Nitekim ẕikr olan beytden ẓāhirdür ve çiçek maʿnāsına **05** naḳl eylemişler ve icāzet maʿnāsına daḫı gelür ve *reftem āncā bār ne-dādend* dirler. **Beyt:**

06 Ne-dādendī bereş coz bād-rā bār

Ne-buvedī āfitāb sāye-rā kār[1661]

Ve dīvān güni. **Ḫᵛāce ʿAṭṭār:**

07 Ez-ḳażā ān rūz rūz-ı bār buved

Pādişeh der-ḥükm-gīr ü dār buved[1662]

Ḫᵛāce Āhī:

Felek ki dūḫte der-ḥurfe tenghā-yı nücūm

08 Ber-āsitān-ı to der-rūz-ı bār köhne gedā-st[1663]

Ṣuffe-i bār dirler dīvān-ḫāne ve selāmlıḳ maʿnāsına. **09 Ḫᵛāce Ṭahīr-i Fāryābī:**

Sepīde-dem ki zened ebr-i ḫayme der-gülzār

Gül ez-serāçe-i ḫalvet reved be-ṣuffe-i bār[1664]

10 ve bārīden lafẓından ṣīġa-i emrdür. Yaġ dimek olur. Vaṣf-ı terkībī de olur. **Beyt:**

11 Der-her dü-serā dād ḥayāt-ı ins ü perī-rā

Lebhā-yı şeker-bār revān-baḫş Muḥammed[1665], [1666]

[1658] (Ben bu nükteyi yüz kez açıkladım.)
[1659] --. 16. (90b/16)
[1660] (Talih bulutu sana çok meyve verdirirse meyveyle dolu dal gibi öne eğil.)
[1661] (Ne onun göğsünden yükten başka bir şey gelir, ne güneş gölgeye iş yaptırır.)
[1662] (O kıyamet gününün hesap işlerinde padişah hükmetme işlerinde olur.)
[1663] (Gökyüzü yıldızların nakışlarını sık sık dikmiş bir kız gibiyken o, kıyamet gününde senin eşiğinde duran bir yaşlı dilenciye dönüşür.)
[1664] (Sabah vakti gül, gülbahçesinden çıkıp çadırın kapısına vurdu, halvet köşkünden selamlığa ulaştı.)
[1665] (Hz. Muhammed'in tatlı sözlerle can bağışlayan dudakları, her iki âlemde de insanlara ve cinlere hayat verdi.)
[1666] --. 16. (90b/27)

Ve baʿżı terkîblerde 12 ṣıfat daḫı istiʿmâl olınur. *Müşk-bâr* ve *eşk-bâr* gibi *Ṣıḥâḥ-ı ʿAcem* ṣâḥibi; ve yol, ṭarîḳ ve mecâl 13 maʿnâsına da gelür dimiş. [-e-] **Pâr:** *Bâ*ʾ-i ʿAcemîyile bıldır yaʿnî giçen yıl dimekdür. *ʿÂmm-ı evvel* maʿnâsına. (ʿ):

14 Mey-i pârîne sîne-sûz buved[1667], [1668]

Ṣıḥâḥ-ı ʿAcem ṣâḥibi; ve ḳapu öñi dimiş. [e-r-e-n-b] **Bârân-ber:** 15 Fâʾideli yaġmur. [e-r-e-n-g-y] **Bârân-gîr:** Alacıḳ ki yaġmurdan ḳaḳup aña ṣıġınurlar. [e-r-p-e] 16 **Bâr-pâr:** Kerre ve yimiş ve yük ve ḥışâr ve çiçek ve bâr-gîr ve çıḳmaz ṣoḳâḳ. [e-r-b-r-d-e] **Bârber-dâr:** 17 Yük götürici. [e-r-b] **Bârber:** Gök çiçegi, *ḥamûl* maʿnâsına. [e-r-d-e] **Bâr-dâr:** Yüklü ʿavrat, *ḥâmile* 18 maʿnâsına. [e-r-s-e-l-e] **Bâr-sâlâr:** Ḳâfile başı.[1669] **ʿAṣṣâr:**

Ger be-devr-i Müşterî bâ-şöhre me-yâr

19 Ki buved ân kârvân-râ bâr-sâlâr[16701671]

[e-r-g-y] **Bâr-gîr:** Niʿmetî yük ṭavarı ve yük ṭutıcı Niʿmeti yüklü dimek olur 20 bâregî maʿnâsına dimiş *Vesîletü'l-Maḳâṣıd* ṣâḥibi ve Ḥalîmî bir nevʿ atdur, bedevî ve ʿArabîye muḳâbil 21 eylül ve yavuzlu olur dimişler. [e-r-h-p-e] **Pâre-pâr:** Pâre pâre lafẓından taḫfîf olınmışdur. 22 **Firdevsî:**

Be-şemşîr-i gerdiş heme pâre-pâr

Tehî mâned ân şeşder ez-şehr-yâr[1672]

[e-z-e] **Bâzâr:** 23 Alışviriş olan yire dirler Türkîde daḫı şâyiʿdür ve ṣatuya yaʿnî *bîʿat* daḫı bâzâr 24 dirler. [e-z-e] **Pâ-zâr:** *Bâ*ʾ-i ʿAcemîyile çarıḳ ki ayaġa giyerler ve tolaḳ ki baldıra ṭolarlar *pânâve* 25 maʿnâsına dirler. *Pâv-zâr* lafẓından muḫaffefdür ve mertek ki anuñıla ururlar. [e-j-p] **Pâj-ber:** 26 *Zâ*ʾ-i ʿAcemîyile aġu ṭaşı. [e-z-d-e] **Bâz-dâr:** *Zâ*ʾ-i ʿArabîyile ṭoġancı maʿnâsına. [e-z-y-d-e] **Bâzî-dâr:** 27 Miṣlihu. [e-j-d-e] **Pâj-dâr:** *Bâ*ʾ-i ʿAcemîyile ve *zâ*ʾ-i ʿAcemîyile ḫarâc alıcı dimekdür. [e-z-g-d-e] **Bâz-güdâr:** Muvâfıḳ 28 ve kîne gelici, Niʿmetî *zâ*ʾ-i ʿAcemîyile daḫı mervî lüġat dimiş. [e-z-g-y] **Bâz-gîr:** *Bâ*ʾ-i ʿArabî ve *zâ*ʾ-i ʿArabîyile 29 ezdehâ ḳuyruġı. [e-j-g-y] **Bâj-gîr:** *Bâ* vü *zâ*ʾ-i ʿAcemîyile ʿöşr ve ḫarâc alıcı *pâz-dâr* maʿnâsına. [e-z-h] **Pâ-zehr:** 30 Aġu defʿ idici *pâd-zehr* maʿnâsına. Aṣlı tafṣîl ile *pâd-zehr* lafẓında olmışdur. [e-z-y-g] **Bâzî-ger:** 31 Oyuncı. [e-z-b-v] **Bâz-bûr:** Zînetlü, Niʿmetî tekrâr maʿnâsına da gelür. [e-z-b-e] **Bâz-**

[1667] (Geçen senenin şarabı ciğeri yaktı.)
[1668] --. 16. (90b/28)
[1669] --. 16. (90b/29)
[1670] (Müşteri dönerken şöhret ile gelirse o kafilenin başına kervancı olur.)
[1671] --. 16. (90b/29)
[1672] (Padişahın dönen kılıcından hepsi paramparça olup dünya boş kaldı.)

bār: Ṭoġancı, *bāz-dār* maʿnāsına. 092b/01 Erbāb-ı lüġat böyle naḳl eylemişlerdür ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda bāz-yār* baġ 02 oñarıcı dimekdür bāġ-bān maʿnāsına. Aṣlı bāġ-yārdur. Lüġat-ı Fārsīde *ġaym*la *zā*yı 03 birbirine tebdīl ider. Meṣelā *girīz* dirler *girīg* de dirler diyü taḥḳīḳ eylemişlerdür. [e-s-t-e] **Pāstār:** 04 Ḥaşv, zāʾid, vāḳiʿ olan ʿibāretdür ki söz arasında bir kimesneye ṣan olur ġayrı 05 maḥalde telaffuẓ ider. Ekṣer budur ki her kişi bir lafẓıla muʿtād olur söz söylerken bī-iḫtiyār 06 ol muʿtād olduġı bī-maʿnā lafẓı telaffuẓ eyler ve ol lafẓa pāstār dirler *behmān* maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

07 Bā-vücūdet ez-şehān-ı nām-dād
Çarḫ n'āred ber-zebān coz pāstār[1673]

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi 08 ve ıṣṭılāḥ ve ʿibāret ki söylenür dimiş. [e-s-d-e] **Pās-dār:** Bekçi, pās-bān maʿnāsına. [e-ş-n-h-d] 09 **Pāşne-der:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳapu ökçesi. [e-ġ] **Pāġur:** Her yumru ki Benī Ādemüñ bedeninde ẓāhir olur ki 10 Türkīde aña ur dirler, *baġra* maʿnāsına. [e-g-r-y-e] **Pā-giryār:** Pāk-dāmen maʿnāsınadur. [e-l-e-t] 11 **Bālā-ter:** Yücerek dimekdür *berter* maʿnāsına. [e-l-e] **Pālār:** Ol aġaçdur ki ḫānenüñ çāḳ ortasına 12 ḳurılur. Baʿdehu eviñ saḳfını anuñ üstine iderler. **Beyt:**

Zemīn-ḫāne-i bāġ er zeberced-est ü ʿaḳīḳ
13 ʿAceb medār ki hest ez-zümürredeş pālār[1674]

[e-n-f-z-e] **Pān-fezār:** Niʿmetī ayaḳ ṭolaġına dirler dimiş. 14 [e-v] **Bāver:** Rāst-gū maʿnāsına ve bāverīden lafẓından ism-i maṣdar ve ṣīġa-i emrdür. **Beyt:**

15 Merdüm ze-ġamet cānā ger nī-st to-rā bāver
Āyīne-i ruḫsāret pīş-i dehenem āver

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi 16 ve utanmaḳ ve esirgemek maʿnāsına da naḳl eylemiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ bāver taṣdīḳ maʿnāsına gelür dimiş. 17 **Beyt:**

Nī-st der-fenn-i ḫodem çün to ze-şāhān hemtā
Bāz pors ez-suḫanem geret ne-bāşed bāver

18 [e-v-z-e] **Pāv-zār:** Çaruḳ ve ṭolaḳ ki baldıra ṭolarlar, *pā-zār* maʿnāsına ve cüllāhlaruñ ayaġıla 19 başduḳları ki ʿArabca *muʿallī* dirler. [e-y-e-f-z-e] **Pāf-efzār:** Miṣlihu, çarıḳ ve ṭolaḳ Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* 20 ṣāḥibi ve Ḥalīmī *pābūc* ki ʿāmme taḥrīf idüp *pāv-zār* dirler dimişler. Sāʾir erbāb-ı lüġat 21 çaruḳ ve ṭolaḳ maʿnāsına dimişler ki taḥrīr olındı. [e-y-e-f-s-e] **Pāy-efsār:** Miṣlihu. [e-y-e-f-ş-e] 22 **Pāy-efşār:** Miṣlihu, *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i

[1673] (Felek, senin varlığınla o ünlü padişahların dilinde alışılagelmiş bir sözden başka bir şey söyletmez.)
[1674] (Eğer bağ evini zebercet ve akik taşlarıyla kurarsan o evin ortasına zümrüt direk dikmek şaşırtıcı mı olur?)

muʿceme ile mervīdür. [e-y-d-e] **Pāy-dār:** Ṣābit ve muḥkem maʿnāsına aṣlda **23** ayaḳ ṭutıcı dimekdür. Zīrā lafẓ-ı dār, *dāşten* lafẓından ṣīġa-i emrdür. [e-y-z-e] **Pāy-zār:** Çaruḳ **24** ve ṭolaḳ pāy-efşār maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi *pā-zār* ve *pā-nevā* lafẓında tafṣīl olınmışdur. [e-y-z-h] **25 Pāy-zehr:** Aġu defʿ idecek *pād-zehr* maʿnāsına. [-b-] **Bebr:** Sükūn-ı *bā*ʾ-i ṣānī ile vilāyet-i Hindūstānda **26** ve Ḥabeşde olur bir ġāyetde ḳuvvetlü yırtıcı meşhūr cānverdür. Pīl ve arslan andan ḳaçar dirler. **27** Niteki vaṣfında bu beyt dinilmişdür. **Beyt:**

Dojā ki düvī sehm-gīn-i peyker-est
Vü zūr-ı ten ez-her dü-efzūn-ter-est[1675]

28 Ve Rüstem-i Zālüñ ceng güninde giydügi geyimüñ adıdur, meẕkūr geyime ālāt-ı ḥarb **29** teʾṣīr itmezidi dirler. Bebr-i beyābān da dirler yalñuz bebr de dirler. **Firdevsī:**

Ez-Īrān be-Tūrān ber-āmed be-ebr
30 Ki āmed Ḫudāvend-i kūpāl ü bebr[1676]

Sāʾir tafṣīli bebr-i beyābān lafẓında in-şāallāhu teʿālā beyān olınur. **Bebūr: 31** *Bā*ʾ-i ṣānīnüñ żammesiyle tedbīr maʿnāsına. **Bepr:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi arslan. El-*bā*ʾi'ṣ-ṣānī Fārsi dimiş. 093a/01 [-t-] **Beter:** Ṣīġa-i tafṣīldür. Yaramazraḳ maʿnāsına bed-ter lafẓından taḫfīf olınmışdur *tā*nuñ **02** teşdīdi vü taḫfīfi cāʾīzdür. [t-ġ-v] **Betġūr:** ʿĀmdur. Yırtıcılara, ḳuşlarda burun, *minḳār* maʿnāsına. **03** Sāʾir ḥayvānātda ḳaynaḳ, çengāl maʿnāsına dimiş ve Ḳaraḥiṣārī; *murġān-rā minḳār u dīger* **04** *ḥayvānāt-rā bīrūn-ı dehān bāşed*, diyü naḳl eylemiş ve lüġat *ġayn*-ı muʿceme ile ve *ġayn* yirine *ḳāf* ile **05** ve āḫiri *rā*ʾ-i mühmele ve *zā*ʾ-i muʿceme ile ve *bā*dan ṣoñra *nūn*la daḫı mervī lüġatdür. Şems-i Faḫrī *ḳāf* ile **06** ve āḫirī *rā*ʾ-i ʿArabī bābında getürmişdür. *Zāʾ* bābında istişhādı yazılmuşdur ve evvelī *bā* ile ki ṣānī-i **07** ḥurūf-ı teheccīdür ve *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür. Rivāyet olınmışdur. **Sūzenī:**

Nihādeend zen ü beçe-i men ez-sermā
08 Besān seg-beçe petġūr ber-der-i sūrāḫ[1677]

[t-k-v] **Petkūr:** Ḳoz içiyle ayrandan olur **09** bir nevʿ rīçāldür. [t-y] **Betīr:** Boġça maʿnāsına. [t-y-e] **Betyār:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile belā ve renc ü *debo* maʿnāsınadur dimiş. **10** [ḫ-t-ā-v] **Baḫt-āver:** Baḫtlu ve devletlü maʿnāsına. [ḫ-t-v] **Baḫtūr:** Gök gürilmek ve yıldırım, *raʿd* u *berḳ* **11** u *ṣāʿiḳa* maʿnāsına. [ḫ-t-y-e-r] **Baḫtiyār:** Miṣlihu. [ḫ-c-v] **Baḫcūr:** Miṣlihu. [ḫ-ş-e-y-ş-g] **Baḫşāyiş-ger:** Raḥīm maʿnāsına. [ḫ-y] **12 Baḫīr:** Busu

[1675] (Doğrusu yüzün korkusu ikidir ve bedenin zahmeti de bu ikisinden fazladır.)
[1676] (Topuz ve kaplan derili zırhın efendisi geldiği için İran'dan Turan'a bir bulut geldi.)
[1677] (Eşim ve çocuğum, soğuktan bir köpek yavrusu gibi bir deliğe sığınmışlar.)

yiri, *kemīn* maʿnāsına. [d-p-d] **Bed-peder:** Ügey ata. **Laṭīfī:**

Ḥāl-i dilem bed-est ʿitāb-ı raḳīb-i to
Çün ḥāl-i ṭıfl geşte der-āzār-ı bed-peder[1678]

[-d-] **Peder:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ata, *vālid* maʿnāsına. **Be-der:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile lafẓ-ı mürekkebdür **14** *ḫāric* maʿnāsına *be-der reft*, ṭaşra çıḳdı. [d-r-y-e-d] **Be-deryā-der:** Deñiz içinde dimekdür. *Bā*ʾ-i müfredeʾ-i **15** meftūḥa beyānında bu maḥalle münāsib baʿżı tafṣīl var, ẕikr olınmışdur. [d-e-ḫ-t] **Bed-āḫter:** Yavuz **16** ṭāliʿlü, meşūm maʿnāsına. [d-t] **Bed-ter:** Yaramazraḳ. [d-s-v-e] **Bed-süvār:** Esb-i tevsen ve at üzerinde **17** oturı bilmez kimesne. [d-k-e] **Bed-kār:** Yavuz işlü, *müfsid* maʿnāsına.[1679] [ẕ-r-f-t-e] **Peẕireftār:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile peẕīreftār **18** lafẓından muḫaffefdür, ḳabūl itme maʿnāsına ism-i maṣdardur ve menāṭ-ı fiʿl istiʿmāl olınur **19** yaʿnī ḳabul itmek ve ḳabūl idici ve pāyendān maʿnāsına. [ẕ-y] **Peẕīr:** Peẕīreften lafẓından ṣīġa-i **20** emr ve vaṣf-ı terkībīdür. Fermān-peẕīr gibi buyruḳ ḳabūl idici maʿnāsına ve ism-i maṣdar daḫı istiʿmāl **21** olınur. Ḳabūl itmek maʿnāsına. [ẕ-y-r-f-t-e] **Peẕīreftār:** Peẕireftār maʿnāsına. [ẕ-y-r-f-t-k-e] **Peẕīreftkār:** Miṣlihu. **22 Ber:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile gögüs maʿnāsına gelür, sīneye mürādif olur. Nitekim *Mihr ü Müşterī* ṣāḥibi Muḥammed **23** ʿAṣṣāruñ bu beytinden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ber-i sīmīn-i o mī-gird sīne
Be-ṣafvet ber-ṭılā-yı ʿanberīne

24 Bundandur ki maḥbūblara sīm-ber ve sīmīn-ber dirler dimiş. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* **25** böyle taḥḳīḳ iderler ki bir gögüsüñ iki yanlarıdur. Bir bend ki aña lisān-ı Türkīde gömüldürük dirler. **26** Andandur bir sīnenüñ ġayrı idügi bu beytlerden ẓāhirdür. **Şiʿr:**[1680]

Be-rev sīne-i ān ṣanem-i sīm-reng
Hemī dāşt ez-taḫte-i sīm neng[1681]

Firdevsī:

Be-zed ber ber ü sīne-i Eşk-būs
Felek ān zamān dest-i o dād būs[1682]

28 Ḳucaġına aldı diyecek yirde ʿAcem *der-ber girift* dir ve bir ʿiẕāruñ muḥāẕisindedür

---

[1678] (Gönlümün hâli senin rakibinin ayıplamasından tıpkı üvey babası tarafından azarlanmış çocuğun durumu gibi kötüdür.)
[1679] [d-r-e-n-d] **Be-der-ender:** Miṣlihu bed-peder. **Pederend:** Elifsiz miṣl-i bed-peder. 16. (92a/01)
[1680] **Beyt.** 16. (92a/11)
[1681] (O gümüş renkli putun göğüsleri, gümüş tahtası altında ezilirdi.)
[1682] (Eşkbus'un göğsünün iki yanına vurdu, felek o zaman onun elini öptü.)

niteki 29 bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Heme nārenc ġabġab nār pistān
ʿİẕār u ber gülsitān-ber gülsitān[1683]

30 Ve yan, *ġane* maʿnāsına daḫı gelür. Ammā *rāy*a kesre ḥareket virüp izāfet ile istiʿmāl olınur. 31 ʿAcem ber-i falān dir, Türkīde falān yanı dimekdür. **Beyt:**

Reftem ber-i ṭabīb ki porsem ʿilāc-ı derd
Çün nāleem şenīd revān der-firāz kerd[1684]

093b/01 Ber-i ṭabībüñ maʿnāsı, ṭabīb yanı dimekdür. Gāh olur izāfeti 02 be-maʿnā *fī* olur yanında maʿnāsın ifāde ider. **Beyt:**

Geh ḫored ġulāmī geh ājeng ü neng
03 Ber-i o buved çün ber-i nām ü neng

Ẓāhir budur ki *ber*üñ maʿnā-yı meẕkūrda istiʿmāli istiʿāre ṭarīḳiyledür. 04 Maʿnā-yı aṣliyyesi *sīne*nüñ yanlarıdur. Nitekim ẕikr olındı ve bāġ u bāġçe vü būstān ve bunlaruñ gibi 05 ne var ise ḥāṣılına *ber* dirler. Nitekim *Ḫülāṣatü'l-Fetāvā* ṣāḥibinüñ bu sözinden añlanur. 06 *Nüzlü'l-Kerem* yaʿnī ber-bāġ ve ber-zemīn. **Beyt:**

Der-īn bāġ ez-gül-i surḫ u gül-i zerd
Peşīmānī ne-ḫˇord ān-kes ki ber-ḫˇord[1685]

07 Ḫuṣūṣıla toḫma *ber* dinür. **Beyt:**

Ki Yūsuf ne ez-gevher-i dīger-est
Ki bā-mā ze-yek şāḫ u ez-yek ber-est[1686]

08 Mīve ile *bā*ruñ ve *ber*üñ farḳları vardur. Mīve ḫāṣdur. Ādemī yidügi yimişe dirler ki 09 aña ʿArab *fākihe* dir. Bār muṭlaḳā aġaçda biten yimişe dirler gerekse ādemī yimege ḳābil olsun 10 gerekse olmasun bir eʿamdur. *Ber*iñ aġaç yimişine şümūlı oldūġına Firdevsīnüñ bu kelāmı şāhiddür. 11 **Beyt:**

Dıraḫtī ki şīrīn buved bār-ı o
Ne-kerded kesī gird āzār-ı o
Vü ger z'ān ki şīrīn ne-bāşed bereş
12 Ze-pā ender-ārend nā-geh sereş[1687]

Ve *ber* ile *bā*ruñ farḳı şāʿir-i māhir-i meẕkūruñ bu şiʿr-i meşhūrından maʿlūm olur. 13

[1683] (Hepsi portakal çeneli ve turunç memeli. Yanak ve üst yanak, gül bahçesi üstüne gül bahçesi.)
[1684] (Doktorun yanına ilacımı sormak için gittim. İniltimi duyar duymaz hemen "ümitsiz vakasın!" dedi.)
[1685] (Bu bahçedeki sarı ve kırmızı güllerden nasiplenen kimse pişman olmaz.)
[1686] (Çünkü Yusuf başka bir cevherden değildir. Bizimle birlikte aynı dalda yetişmiş aynı meyvedendir.)
[1687] (Bir ağaç senin meyvenle tatlı olsa kimsenin ona zararı olmaz. Eğer meyvesi acı olursa, kökünden sökülüp başının kesilmesi an meselesidir.)

Beyt:

Dıraḫtī ki telḫ-est o-rā sirişt
Gereş der-nişānī be-bāġ-ı behişt
Vereş cūy-ı ḫuldeş be-hengām-ı āb
14 Be-bīḫ-i engubīn-rīzī vü şīr-i nāb
Ser-encām-ı gevher be-bār āverd
Hemān mīve-i telḫ-bār āverd[1688]

Ve *ber* 15 ḫarfdür *ʿalā* maʿnāsı üzre dimekdür. *Ber-cān* dirler cān üzre dimek olur ve bu maʿnāda 16 ism daḫı istiʿmāl olınur. Nitelim Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī dimiş. **Beyt:**

Sāġar-ı mey ber-kefem nih tāzber
17 Ber konem īn delḳ-i ezraḳ-fām-rā[1689]

Tāz berem taḳdīrindedür ve naṣīb maʿnāsına da gelür. **Şems-i Faḫrī:**

18 Z'īn ḫazān ān-kes ḫˇord ber-gūmdām
Der-dem-i īşān buved çün pārdüm[1690]

Ve *berden* lafẓından ṣīġa-i 19 emrdür. Baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. Dil-ber gibi ve gāh olur ki fiʿller ve maṣdarlar 20 evāʾīlinde hemān taḫsīn-i lafẓ içün gelür ve ḳarār-gāh maʿnāsınadur ki lisān-ı ʿArab'da aña *vaṭan* dirler. 21 Türkīde *yir* dirler. Mütevaṭṭına *yirlü* dirler. **Firdevsī:**

Firistem be-nezdīk-i Efrāsiyāb
Ne ārām-cūyem ber-īn ber ne ḫˇāb[1691]

22 Ve *zeber* ki yuḳaru maʿnāsınadur. Gāh olur ki *zā*sını ḥıẕf idüp *ber* dirler. Yine murād maʿnā-yı meẕkūr 23 olup bu taḳdīrce *ber*, *zeber* maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Cāmī:**

Çep ü rāst pīş ü pes ü zeber ü ber
24 Züleyḫā-yı büt-rūy dīd ser-be-ser[1692]

Ṣıḥāḥ ṣāḥibi ve ḳıṭʿā maʿnāsına da gelür niteki Şeyḫ Saʿdīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

25 ʿĀşıḳān-ı küştegān maʿşūḳend
Ber ne-yāyed ze-küştegān āvāz[1693]

[1688] (Özü acı olan bir ağacı cennet bahçesine diksen, hatta bahar mevsiminde köküne cennet ırmağından saf gömeç balı ve misk döksen, sonunda aslı neyse onu gösterir, sadece acı meyve verir.)
[1689] (Şarap kadehini elimden çıplak göğüse koydum, göğsü bu mavi dilenci hırkası yaptım.)
[1690] (Bu güz mevsiminde, eyer kuskunu gibi sürekli onların peşinden giden kimse meyve yer/nasiplenir.)
[1691] (Efrasiyab'ın yanına gönderdim. Bu yerde ne huzur arıyorum ne de uyku.)
[1692] (Sağ sola, öne arkaya, aşağı yukarı gitti ve put güzelliğinde olan Züleyha'nın yüzünü baştan başa gördü.)
[1693] (Âşıklar, sevgilinin ölüleridir, mezarlıklardan hiçbir ses yükselmez.)

*Ber ne-yāyed*de olan *berāy ḳatʿā ne-yāyed* 26 dimekdür. **Beyt:**

Lerze ber-üftād be-men ber çü bīd
Rūy siyeh geşte vü dil nā-ümīd[1694]

Edāyī:

ʿAlem ber-keş leşker-i Ḫusrevī
27 Çonīn dād ṭarz-ı suḫan-rā nüvīd[1695]

Per:[1696] *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile muṭlaḳā *ẕirve* maʿnāsına istiʿmāl olınur. Meşelā ṭaġ başına 28 *ber-i kūh* dirler ve üsküfüñ ve tācuñ yuḳaru ḳıvrılan yiri ve ḳanat ve yük ve yelek ve perīden 29 lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. Niʿmetī barmaġ ile olınan ḥesāba da dirler dimiş. [r-e-b] **Ber-ā-ber:** 30 Müsāvī maʿnāsına. [r-e] **Berār:** Sulḥ, āştī maʿnāsına ve yuḳaru getür ve ḳaldur dimekdür. [r-b] **Berber:** Baş tıraş 31 idici. Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve bir memleket adıdur ki güzelleri çoḳ olur ve yuḳarudan yuḳaru 094a/01 ve ṭaşra maʿnāsına ve anuñ üstine ve aña ve añunıla dimek olur. [r-t] **Berter:** Yücerek dimekdür. 02 İsm-i tafżīl ṣīġasıdur, aʿlā maʿnāsına. [r-t-y] **Pertīr:** Pertāv oḳı ve oḳ beligi. [r-ḫ-v] **Per-ḫ̌or:** *Vāv*-ı 03 resmī ile *ser* ü *der* ḳāfiyesinde naṣīb maʿnāsına ki *ber-ḫūrdār* naṣīblü dimek olur. **Ber-ḫūr:** 04 *Vāv*-ı aṣliyye. Manṣūr ve mefhūr ḳāfiyesinde ortaḳ, *şerīk* ü *enbāz* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

05 Hemīşe tā buved āyīn-i sūr u mātem bād
Muḫālifān-ı to-rā mātem ü şomā-rā sūr[1697]
Ze-mülk ü ḥüsn civānī vü salṭanat berḫūr
06 Ki ez-şāhā cihān nī-st şāh-rā berḫūr[1698]

[r-ḫ-v-r-d-e] **Ber-ḫūrdār:** Naṣīblü ve gönenci maʿnāsına *vāv*-ı resmī 07 ve *vāv*-ı aṣlī ile daḫı istiʿmāl olınur. [r-d-e] **Ber-dār:** Aṣılmış ve yuḳaru ṭuṭ ve götür dimek 08 olur ve *berden* lafẓından ism-i fāʿildür. İletici dimekdür. Ḳıyās-ı Evvel eydür ki *berdār* daḫı manṣūr[1699] 09 olaydı lākin müstaḳbelātında *bā* meftūḥ ḳılındı. [r-d-b-e] **Berd-bār:** Yük götürici, istiʿāre ṭarīḳiyle 10 ḥalīm olan kimesneye dirler. [r-d-h-d-e] **Perde-dār:** Ṭutuk ṭutucı. [r-d-h-d] **Perde-dir:** *Dāl*-ı ṣānīnüñ 11 kesriyle perde yırtıcı maʿnāsına. [r-z-g] **Perzger:** *Bā*dan ṣoñra *rā*ʾ-i mühmelenüñ sükūnıyla ve *kāf*-ı ʿAcemīyile ekinci, 12 *ḥāriş* maʿnāsına. **Beyt:**

[1694] (Titreme söğüt ağacının sallanışı gibi bana düştü, yüz karalaştı, dil ümitsizliğe düştü.)
[1695] (Hüsrev'in askeri göğsünde sancak kaldırdı, bu yüzden dillerin üslubunda zafer nidaları atıldı.)
[1696] --. 16. (92b/13)
[1697] (Dünyada yas ve eğlence törenleri her zaman var olacak ama senin düşmanlarının yası senin bayramın olacak.)
[1698] (Dünyada güzel, gençlik, mülkünden daha değerli bir saltanat yoktur.)
[1699] maẓmūm. 3. (103a/09), 16. (92b/27)

Kār-ı Ḫālid coz be-Caʿfer key şeved hergiz tamām
K’ān yekī cüllāhigī dāned dīger berzīgerī

13 (ʿ):

Ān be-kişt verz koned merd-i berzger[1700]

[r-z-ī-g] **Berzīger:** Miṣlihu. [r-z-h-b-z] **Berze-bezr:** Niʿmetī ekin ve bir ḳaftāndur ki 14 ibrīşimile ve yüñile ṭoḳınmış ola dimiş. [r-s-t-e] **Perestār:** Erbāb-ı lüġat ḳul ve ḳaravaş maʿnāsınadur didiler 15 ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ iderler ki perestār ṭapucıdur perestende gibidür. 16 Ḳul olmaḳ lāzım degildür andan ʿāmdur. **Beyt:**

Ze-her der perestendegānet buved
Hem āzād hem bendegānet buved[1701]

17 Ḫıdmet-kār ile perestāruñ farḳı vardur. **Beyt:**

Eger nīz bud ḫām-ı o hezār
18 Hemī dūn perestār bud bī-şumār[1702]

Taʿẓīmen gelüp ekābiri selāmlayan kimesneye perestār dirler 19 ammā ḫıdmet-kāra perestār dimezler ḳulluḳ itmeyince. [r-s-y-e-n-d-e] **Bersyāndār:** Māṭıṭaḳ didükleri 20 ot ki ṭabībler ḳatında *ʿaṣṣārü’r-rāʿī* dirler bersyāndārū maʿnāsına. [r-f-n-d-e] **Berfendār:** 21 Niʿmetī müfessir ve müftī ve şāriḥ ve üstād, māhir maʿnāsınadur dimiş. [r-g-e] **Pergār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile meşhūr 22 ālet. Anuñıla dāʾire çizerler ve eṭrāf u cevānib ḳıyās iderler. **Kātibī:**

Ān ki der-devr-i to pā bīrūn nihed ez-dāʾire
23 Der-reh-i sergeştegī ber-kār çün pergār bād[1703]

Taʿrīb idüp *mezīcār* maʿnāsına 24 dirler ve *insāz* daḫı dirler. [r-g] **Perger:** Ṭavḳ-ı muraṣṣaʿdur ki ʿAcem pādişāhları boyunlarına ṭaḳarlar. 25 **Beyt:**

ʿAdüvv-rā ez-to behre ġıll ü pā-bend
Velī-rā ez-to behre tāc ü perger[1704]

Yāḫūd muṭlaḳ ṭavḳ u tīre 26 maʿnāsına. [r-g-z-e] **Ber-güzār:** *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ żammesiyle armaġan maʿnāsına. [r-n-b-v] **Perenbūr:** Pırlaġuç, bād-ber 27 maʿnāsına sāʾir esāmīsi bād-ber lafẓında ẕikr olınmışdur. [r-n-d-e-v] **Berend-āver:** Ġāyetde aʿlā cevherlü 28 ḳılıç ki perend gibi görinür. **Beyt:**

[1700] --. 16. (92b/31)
[1701] (Senin her kapında bir kulun, hem de özgür ve kölen olan kimseler vardır.)
[1702] (Onun binlerce hizmetçisi olduğu gibi sayısız da görevlisi vardır.)
[1703] (Kim senin etrafındaki dairesinden çıkarsa, koşuşturma yolunca başıboş şekilde dolaşır.)
[1704] (Senden düşmanın nasibine düşen bağ ve zincir, dostunun nasibine düşen ise taç ve kolyedir.)

Kūh çün pereniyān buved çün yāfet
Ḳuvvet-i dest-i o perend-āver[1705]

29 Esedī:

Hemī zehr-i zaḫm-ı berendāverān
Ber-āmīḫt bā-ḫūn koned āverān[1706]

[r-v-e] **Pervār:** *Perverden* **30** lafẓından ism-i maṣdardur. Besleme, bisü maʿnāsına meṣelā *gāv-ı pervār* dirler bisü ṣığır dimek olur. **31** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi beslemek maʿnāsına da naḳl eylemiş ve ḳolay ve meyl ve kāzür ve ṭoḳmağına daḫı 094b/01 dirler dimişler ve *seḫā*. [r-v-r-d-g-e] **Perverdigār:** Besleyici maʿnāsına ḥaḳīḳatde Ḥaḳ *subḥānehu ve teʿālā*nuñ **02** isimlerindendür. [r-h-s] **Pere-i Ser:** Ucı sivri kemük, *ferāşe* maʿnāsına. [r-h-y-z-k-e] **Perhīz-kār: 03** Zāhid ü muttaḳī ve *veraʿ* maʿnāsına. [r-y-e-f-s-r] **Perī-efsār:** Uçuḳ ṭutmuş kimesne ʿArabīde **04** *maṣrūʿ* dirler. Sāʾir esāmīsi *perī-jeft* lafẓında meṣṭūrdur. [r-y-d-e] **Perī-dār:** Cinnī ile **05** muṣaḥabet iden kimesne. [r-y] **Perīr:** Dün degil öteki gün. [r-b-r-p-r-y] **Per-ber-perīr: 06** Öteki gün degil daḫı öteki gün. [r-b-r-t-r-p-r-y] **Berber-ter-perīr:** Ḳaraḥiṣārī ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **07** *per-ber-perīr* maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-p-r-m-p-r-y] **Perberem-perīr:** Miṣlihu. [-z-] **Bezr:** Şuʿle maʿnāsına ve tamām-ı şuʿle **08** ve toḫm maʿnāsına. [z-r-k] **Bezrger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ekinci, *ḥārīṣ* maʿnāsına. [r-z-v] **Berz-ver:** Meşġūl ve toḫmlu **09** maʿnāsına. [r-s] **Perser:** Ṭaz başlu. [j-n-g-e] **Pejengār:** Debbāġ. Niʿmetī; ve demürci *ḥaddād* maʿnāsına da **10** gelür dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā* vü *zā* vü *kāf*-ı ʿArabī ve *bā* vü *jā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile naḳl eyledi. [j-n-g] **11 Pejenger:** Miṣlihu, debbāġ maʿnāsına *pejengār* lafẓından muḫaffefdür. [j-v-y] **Pejvīr:** Necs, murdār ve çirk **12** ve çirkīn maʿnāsına. Baʿżı nüsḫada āḫiri *nūn*la yazılmış. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi āḫiri *nūn* bābında getürmiş. **13** [z-h-k-e] **Beze-kār:** Günah-kār, ʿArabīde *eṣīm* ü *āṣim* maʿnāsına. [z-h-v] **Beze-ver:** Miṣlihu. [j-y] **Pejīr:** *Bā* vü *zāʾ*-i **14** ʿAcemīyile yüñ, rīş ve ḳanat, cenāḥ maʿnāsına. [s-t-e] **Pestār:** Perestār lafẓından olınmışdur. **15** [s-t] **Pes-ter:** Girürek dimek olur. [s-ḫ-v] **Pes-ḫˇor:** Yem ṣoñı, pes-ḫˇord maʿnāsına *vāv*-ı **16** resmīdür. Sürver, ʿanber, ʿabher ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur ve *şīn*-i muʿceme ile peş-ḫˇor daḫı dirler. **17** [s-d-y-v] **Pesdīver:** Niʿmetī ʿavām ġalaṭ idüp *pestiverī* dirler yaʿnī ṣanʿat bilmez, ʿacemī dimekdür. **18** Lākin bu lüġatde şüphe vardur. Zīrā ḳāʿide üzre *ver* lafẓı edāt-ı nisbet ve muṣāḥabet **19** içündür. Nitekim ṣanʿatda māhir olan kimesneye *pīşever* dirler diyü naḳl

[1705] (Onun gücü kılıç cevheriyle birleşince dağ kumaşa döner.)
[1706] (Cevherli kılıçların açtığı yaraların bütün zehrini dostlar yine kanla karıştırırlar.)

eylemiş. Baʿżı nüsẖada **20** peştīver düşmüş. [s-n-d] **Pesender:** Ata bir ḳardaş ve atalıḳ ve oġulluḳ maʿnāsına da gelür dimişler. **21 Şems-i F.:**

K'īn avāz-ı ḳabāʾil-i düşmen
Ne pesender hiled ne duẖtender[1707]

[ş-e] **Beşār:** Ve bi'l-kesr. *Miʿyār-ı Cemālī*de **22** niṣār maʿnāsına.[1708] **Şems-i F.:**

Beşīr-i bād-ı ṣabā müjde-i gül āverde-est
Hemī feşāned be-pāş ebr ü şāẖ-ı ser ü beşār[1709],[1710]

23 Esedī rivāyetinde *sīm-kūft* maʿnāsına naḳl olındı. [ş-t] **Peşter:** Ve bi'ż-żamm-ı **24** *bā*ʾ-i ʿArabī vü ʿAcemīyile mervīdür. Ḥażret-i Mīkāʾīl *ʿaleyhi's-selām.* **Şems-i F.:**

Mī-resāned be-ẖalḳ dest-i to rızk
25 Bī-taḳāẓā vü minnet-i beşter[1711]

*Maḥbūbü'l-ʿĀrifīn*de peşīmānī maʿnāsına naḳl olınmış. [ş-c-y] **Peşcīr: 26** *Bā*ʾ-i ʿAcemī vü ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile mervīdür. Bir ḳatı aġaçdur andan nefīs yaylar düzerler ve kesr-i *bā* **27** vü *şīn*den ṣoñra *nūn*la *bişencīr* daẖı lüġatdür. [ş-ẖ-v] **Beş-ẖ˘or:** Ve bi'l-kesr. Yem ṣoñı, *ʿanber* ü *ʿahber* ḳāfiyesinde **28** müstaʿmeldür. Peş-ẖ˘or maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. *Sīn*-i mühmele ve muʿceme ile daẖı lüġatdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **29** artık, *süvur* maʿnāsına naḳl eylemiş. [ḳ-y-e] **Baḳyār:** Niʿmetī siyāh kilīme dirler dimiş. [k-t] **Bekter:** Tulġa ki ceng **30** güninde başa giyerler, *miġfer* maʿnāsına. **Muḥammed ʿAṣṣār:**

Zemīn ez-naʿl ki kūpān zirih-ver
31 Hevā ez-tīġhā pūşīde bekter[1712]

[g-y] **Begīr:** H̱ıyārşenbe. [l-e-c-v] **Belācūr:** Niʿmetī, ḳara ṣıġır maʿnāsına dimiş. [l-e-j-v] **Belājūr:** Miṣlihu. 095a/01 [n-e-v] **Penāver:** Bi'ż-żamm, çıban, *dümel* maʿnāsına. [b-n-b-h-z-e] **Penbe-zār:** Panbuḳluḳ dimek olur. [n-c-h-y] **02 Pencehīr:** Pencere. **Ebū Şekūr:**

Be-güft-i elken refte er pencehīr
Remīde ez-o murġek-i germ-sīr[1713]

[n-d-e] **Pendār: 03** Ögüt ṭutucı. [n-d] **Pender:** Uġraḳ yir. [n-d-g-y] **Bend-gīr:** Rükn ü lökün ü ẖatıl aġacı. [n-ġ-v] **Penġūr: 04** ʿĀmdur yırtıcılara ḳuşlarda burun, *minḳār* maʿnāsına sāʾir ḥayvānātda çengāl maʿnāsına bu lüġat **05** *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. Sāʾīr tafṣīli anda olmışdur. [n-ḳ-v] **Penḳūr:** Niʿmetī bir aşdur **06**

[1707] (Bu düşman boylarının seslerinden ne kardeş tutulur ne de kız kardeş.)
[1708] --. 16. (93b/08)
[1709] (Tan yeli müjdecisi gülün haberini getirdi. Bulu ve dal onun ayağına saçılar saçıyordu.)
[1710] --. 16. (93b/09)
[1711] (Senin elin halka ve Mikail'e mihnet olmadan rızık veriyordu.)
[1712] (Yeryüzü süvarilerin atlarının nal seslerinden sarsılırken kılıçlardan gelen hava tolgaları örtmüştür.)
[1713] (Kekemenin sözü pencereden gelirse papağancık ondan korkar.)

ḳuşlar başıyla ve ḳand u süd ile bişürürler dimiş. [n-y] **Penīr:** Maʿruf südden olan *cüben* maʿnāsına ki 07 Türkīde *yā*yı muḳaddem ve *nūn* muʾaḫḫar ḳılup peynīr dirler, künyeti *Ebū Misāfir*dür. [v-e] **Bevār:** Helāk maʿnāsına, 08 ʿArabīdür. [h-e] **Behār:** Erbāb-ı lüġat yaz, *rebīʿ* maʿnāsına ve tab-ḫāne adıdur dimişler. ʿArabīde *ṣār u gül* 09 maʿnāsınadur. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ eylemişlerdür ki lisān-ı Fārsīde behār[1714] 10 yapraġa da ıṭlāḳ olınur. Çiçekden[1715] eʿam maʿnānuñ ismīdür. Yapraġa behār didükleri nitekim bu beytde 11 ẓāhirdür. **Beyt:**

Gül-i bī-āfet bād-ı ḫazānī
Behār-ı tāze ber-şāh-ı cevānī[1716]

Eski yapraġa köhne behār ve tāze 12 yapraġa nev-behār dirler. **Beyt:**

Be-ber cevşenī sebze çün nev-behār
Be-zīr-i eblaḳī tünd çün rūzgār[1717]

13 Turunc aġacınuñ sāʾir aġaçlara muḫālif yapraġı yimişinden ṣoñra olduġun Ḫüsrev bu beytinde 14 beyān itmişdür. **Beyt:**

Resm-i turunc-est der-īn rūzgār
Mīve dihed pīş ü pes āred behār[1718]

Lisān-ı 15 Fārsīde *faṣl-ı rebīʿ*e *hengām-ı nev-behār* ve *faṣl-ı ḫarīfe hengām-ı köhne-behār* dirler. Lafẓ-ı hengāmı 16 ḥıẕf idüp ol faṣllara nev-behār, köhne-behār daḫı dirler. Mecāzen yalñuz behār da dirler. 17 Faṣl-ı rebīʿ murād idinürler. Nitekim bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

[1714] Ber-sīne maʿnāsınadur, bundandur ki maḥbūblar sīmber ü sīmīn-ber dirler mīve maʿnāsına ve bālā maʿnāsına Şeyḫ Saʿdī *raḥmetullāh*:

Dıraḫt-ı kerem kocā her kocā baḫ gerū
Güẕeşt ez-felek şāh-ı bālā-yı o

Ger ümmīd dārī k'ez-o ber-ḫorī
Be-minnet minh erre ber-pāy-ı o

Ve naṣīb maʿnāsına da gelür. Şemsi Faḫrī:

Z'īn ḫazān ān kes ḫord ber-gūmedem
Der-dem ān şān buved çün bār dem

Ve ḥarfdür ʿalī maʿnāsına gelür. Ber-men benim üzerime ber-to senüñ üzerine ber-cān cān üzerine dimek olur ve ber-den lafzından sīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiml olınur, dilber gibi ve gāh olur ki fiʿller ve maṣdarlar evvellerinde istiʿmāl iderler hemān taḫsīn-i lafẓ içün olur ve baʿżı terkīblerde teʾkīd içün olur. Ber-neyāyed aṣlā gelmedi dimek olur ve ber anuñ kesresiyile ʿind maʿnāsına. Ḥalīmī.

[1715] Çiçege de ikisinden. 3. (104a/18)
[1716] (Güze mevsiminin felaketine uğrayan bir güldür. Gençlin dalında açan taze bir yapraktır.)
[1717] (Üstünde yeni açmış yaprak gibi güzel bir zırh, altında rüzgâr gibi hızlı koşan ablak bir at var.)
[1718] (Bu zamanda turunçgiller önce meyve verip sonra yapraklanır.)

Ḫalvet ez-aġmār bāyed nī ze-yār

18 Pūşīn behr-i dey āmed bī-behār[1719]

Beyt:

Dıraḫt ender-behārān der-feşāned

Zemistān lā-cerem bī-berg māned[1720]

19 Ve tab-ḫāne maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Hemānā ki kem-ter bud ez-şeş-hezār

Büt-i lāle ruḫ çü nigār-ı behār[1721]

20 Ferrūḫī:

Viṣāḳ ez-ū çü behār-est dād der-o çü ṣanem

Serāy-ı o çü behişt evder-i o ḫūr-est[1722]

21 Bu maʿnāya kesr-i *bā* ile daḫı mervīdür. [-h-] **Behr:** Sükūn-ı *hā* ile ḥarf-i taḫṣīṣdür lām-ı cārre maʿnāsına. 22 Türkīde *ötüri* dimekdür. *Behr-i to*, senden ötüri; *behr-i mend*, benden ötüri dimekdür. Niʿmetī; ve ay 23 ve yıldız şuʿlesi ve ḥişşe. **Beyt:**

Mezār-ı heme renc behr āmed-est

Ke'z-o bār-ı tiryāk zehr āmed-est[1723]

24 ve bay kişi maʿnāsına da gelür dimiş. [h-l-v-d-e] **Pehlūdār:** Eyegülü maʿnāsına. **Pehlūver:** Miṣlihu. [h-n-e-v] 25 **Pehnāver:** İnlü ve yaşşı, *ʿarīż* maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki mübālaġa ile inlü diyecek 26 yirde ʿAcem *behnāver* dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Āb-ı Ceyḥūn bā-çonīn pehnāverī

27 Esb-i mā-rā tā-miyān āyed hemī[1724]

Maʿnā-yı mübālaġa-i pehnādaki *elif* ifāde ider. *Tenū mend*deki mübālaġayı 28 tenūdeki *vāv* ifāde itdügi gibi. Niteki maḥallinde beyān olınmışdur. [h-b-v] **Behbūr:** Aʿlām-ı ricālden 29 eyü adlu dimek olur. Eṣaḥḥ kesriledür. [y-e-m-b] **Peyām-ber:** Ḫaberci, peyġām-ber maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 30 böyle taḥḳīḳ itmişler ki peyġām-ber iki kişinüñ arasında vāsıṭa olup ḫaber ileten kimesneye 31 dirler. Enbiyāya *ʿaleyhi'ş-selām* peyām-ber didüklerine bāḥiṣ ümmetlerine ḫaber iletdükleri iʿtibāriyledür. 095b/01 Ḥaḳ teʿalā ḥażretinden *yā* biʾẕ-ẕāt *yā* Cebrāʾil *ʿaleyhi'ş-selām* vāsıṭasıyla nitekim bu beytde

---

[1719] (Başkalarından sakınmak gerek, bahardan değil. Kürk kış için geldi, ilkbahar için değil.)
[1720] (Ağaç baharlar içinde yaprak fışkırır ama şüphesiz kış vaktinde yapraksız kalır.)
[1721] (Kilise putlarına benzeyen altı yüz lale yanaklı güzelden daha değersizdi.)
[1722] (Onun otağı kilise gibidir, o da orada bir puttur. Onun sarayı cennet gibidir, o da orada bir huridir.)
[1723] (Bütün mezarlara acıdan gelirler, çünkü ondan zehirli tiryakın yükü gelir.)
[1724] (Ceyhun ırmağı nasıl genişliğiyle anılıyorsa bizim atımız da ortaya gelince öyle anılır.)

ẓāhirdür. **Beyt:**

Peyām-ber ze-Cibrīl çün bişnevīd
Be-bārīd bīcāde ber-sünbülīd[1725]

Peyām-ber elfāẓ-ı mürekkebdendür. Bir cüzʾi *peyām*dur ki maʿnāsı beyān olındı ve bir cüzʾi *ber*dür iletici maʿnāsına ism-i fāʿildür. *Bordenden* aşlı *berende*dür. Terḫīm olınmışdur. *Bordende bā* mażmūm idi. Ḳıyās muḳteżāsınca ol idi ki *berde*de *bā* mażmūm olaydı fetḥaya tebdīlüñ vechi defʿ-i iştibāhdur. *Borīdenden* müştaḳ olan *bür* ki kesici maʿnāsınadur *bā*nuñ żammesiyledür. *Peyām*uñ aşlı *peyġām*dur. Ġaynı ḥıżf olınmışdur. Ḫaberciye *peyġām-ber* dirler. Gāh olur *elif*ni daḫı ḥıżf iderler. *Peyġam-ber* dirler. *Peyġam-ber* de *peyem-ber* de bir maʿnāyadur. **Beyt:**

Be-dān-est kʾān derc-i peyġam-ber-est
Ki be-her peyem-ber be-dān ender-est[1726]

[y-d] **Beyder:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḫırmen maʿnāsına naḳl eyledi. [-y-] **Beyr:** Gice giyecek libās.[1727] [y-ġ-e-m-b] **Peyġām-ber:** Ḫaberci, *nebī* maʿnāsına. [y-ġ-b] **Peyġa-ber:** Miṣlihu. [y-g-e] **Pey-gār:** *Kāf*-ıʿ Acemīyile ceng, ṣavaş maʿnāsına ve çeri. **Firdevsī:**

Ze-pey-gār vʾez-gürz ü ver pīn ü tīr
Zemīn şod be-girdār deryā-yı ḳīr[1728]

Esedī:

Çü zinhār ḫˇāhend zinhār dih
Ki zinhār dāden ze-peygār bih[1729]

[y-k-b-e] **Be-yek-bār:** Bir uġurdan dimekdür. [y-k] **Peyker:** *Kāf*-ı ʿArabīyile *ṣūret* Şems-i Faḫrī *ḳālıb* maʿnāsınadur diyü naḳl eyledi. İşbu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

O çü nūr-est ü mülk-dārī çeşm
O çü rūḥ-est memleket-peyker[1730]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki peyker *kālbūd* ile medlūlde müşterekdür. Niteki beyt-i meẕkūrdan ẓāhirdür. Aralarında farḳ bu cihetdendür ki

---

[1725] (Cebrail'den geleni peygamberin işittiği gibi, sünbül de şimşekle çiçek açar.)
[1726] (Onun peygamberin derecelerinden biri olduğunu bil ki her peygamber bilgi içindedir.)
[1727] **Bey-siper: Unṣurī:**

ʿArṣa-i meydān yaḳīn-rā koned
Kevkebe-i ḥaşmet-i o bey-siper.

[1728] (Savaştan, topuzdan, yaydan ve oktan yeryüzü katrana bulanan deniz gibi oldu.)
[1729] (Asla savaş isteme, yapma, ona katılma.)
[1730] (O, padişahın gözünde bir nur, memleketin güzel yüzünde bir can gibidir.)

*kālbüd*de heyʾet ü şekl-i muʿteber degildür. Peykerde muʿteberdür. [y-m-b] **Peyember:** Ḫaberci, 17 *peyām-ber* maʿnāsına. **El-Bāʾi'l-Meksūre:** [-d-] **Bidr:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi her gün giyilen ḳaftāna 18 dirler dimiş. [r-y-e-n-g] **Biryān-ger:** Biryāncı.[1731] [s-t] **Pister:** Döşek. [-s-] **Piser:** Oġul, *ibn* maʿnāsınadur. 19 Muṭlaḳā sāde-rū olsun ve ṣaḳallu olsun egerçi erbāb-ı hevā vü şuʿarā ve ẓürefā ṣaḳalsız 20 oġlan maʿnāsına istiʿmāl iderler. [s-r-e-n-d] **Pisrāned:** Ügey oġul. [s-n-d] **Pisender:** Baba bir ḳardaş. 21 **Beyt:**

Kīn-i o ez-ḳabāʾil-i düşmen
Ne pisender hiled ne duḫtender[1732]

Duḫtender baba bir ḳız ḳarındaşdur. 22 [s-y-e] **Pisyār:** Çoḳ, *keşīr* maʿnāsına. [ş-e] **Bişār:** Niṣār u sīm-kūft meftūḥa bābında tafṣīl olınmışdur 23 ve *ḳārūre* maʿnāsına da gelür ki ḫastenüñ sidügini göstermek içün şişeye alurlar. [ş-ḫ-v] **Biş-ḫ̌or:** 24 *Vāv*-ı resmīdür. Server, ʿabher ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. Şu içdükden ṣoñra bāḳī ḳalan cürʿa, 25 *süvur* maʿnāsına. [ş-n-c-y] **Pişencīr:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile bir nevʿ ḳatı aġaçdur ki andan yay düzerler. [ġ-e] **Biġār:** 26 Irmaḳ yaʿnī ḳaynar aḳarṣu bıñar maʿnāsına. [g-e] **Bigār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu. *Ġayn*-ı muʿcemile *kāf* 27 arasında tebādül ü tevāḫī vardur. [l-v] **Billūr:** Meşhūr aḳ muṣaffā ṭaş gibidür. Ġāyet eyüsinüñ 28 maʿdenī vilāyet-i Keşmīrde olur. Aḳ ṭoz gibi müncemid olur. Eger anı döküp saḥḳ idüp 29 yāḳūt ve zümürrüdi anuñ ile muḥkem silseler ġāyetde şeffāf ider. Ġāyet de leṭāfetden ḥīle ile 30 cevāhir ṣūretine ḳoyarlar. Ḫaṣṣiyeti aġızda ṭutsalar ṣusuzlıġı giderür. Götürmesi perākende 31 ve müşevveş düş görmegi defʿ ider. Baʿżılar żamm-ı *bā* vü *lām*la naḳl eylediler. Eṣaḥḥ kesr-i *bā* vü feṭḥ-i *lām*-ı müşeddede 096a/01 iledür. [n-e-k] **Binā-ger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yapucı maʿnāsına. [n-d-e] **Pindār:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ṣanu, ẓan maʿnāsına ism-i 02 maṣdardur ve hem ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. *Dūr-pindār*, 03 *nīk-pindār* gibi. [n-g-e] **Pingār:** *Bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile tekebbür maʿnāsına, Pehlevīdür. [h-e] **Bihār:** Tab-ḫāne, Niʿmetī 04 ve ḳış evine daḫı dirler dimiş. **Beyt:**

Resīd mevsim-i nev-rūz ke'z-viṣāl-i bihār
05 Şeved bisātīn ārāste besān bihār[1733]

[h-b-v] **Bihbūr:** Aʿlām-ı ricāldendür. Eyü adlu dimek olur. 06 *Bā* iledür ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür. [h-t] **Bihter:** Ṣīġa-i tafżīldür, eyürek dimekdür. *Ecved* 07 maʿnāsına. [-h-] **Bihr:** Miṣlihu. [y-e] **Biyār:** Getür dimekdür. [y-ḫ-e-v] **Bīḫ-āver:** Köklenmiş maʿnāsına.

[1731] --. 16. (94b/07)
[1732] (Bu düşman boylarının seslerinden ne kardeş tutulur ne de kız kardeş.)
[1733] (Bahar rüzgârının esmesiyle ilkbahar mevsimi geldi. Bahçeler kilise gibi süslendi.)

[y-d-e] **Bī-dār:** 08 Uyanık, ʿArabîde *sehrān* u *yaḳẓān* u *yaḳuẕ* maʿnāsına.[1734] [y-d-e-n-c-y] **Bīdāncīr:** Kene otı, eṭıbbā ḳatında 09 *harvaʿ* dimekle meşhūrdur. **Beyt:**

Ze-bīdeş girye bīdāncīr kerde
Sirişkeş toḫm-ı bīdāncīr kerde[1735]

10 [-y-] **Bīr:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile döşek, câme-ḫˇāb, ʿArabîde *ferāş* maʿnāsına. **Beyt:**

Eyā şehī ki ser-ā-ser duʿāver mī-gūyend
11 Misāfirān heme der-rāh u ḫuftegān der-bīr[1736]

Ve ṣāʿiḳā, yıldırım maʿnāsına. **Pīr:** 12 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳoca ve ḳarı maʿnāsına. **Ḳıṭʿa:**

Ze-pīr-i cihān-dīde kerdem suʾāl
Ki ez-behr-i māl ü menāl biḍāʿat[1737]
13 Çi sermāye sāzem ki sūzem dihed
Be-güft ez-tevānī ḳanāʿat ḳanāʿa[1738]t

Ẕikrde-merdüm 14 ve *pīr-merdüm*, ünṣada *pīr-zen* ve *zen-i pīr* dinilür. **Beyt:**

Çün zen-i pīr-est dünyā köhne çarḫ ber-kenār
15 Ger civān-merdī çi kerdī gird-i çarḫ-ı pīr-zen[1739]

[y-r-e] **Pīrār:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile giçen yıl, bıldır ve bıldırki 16 maʿnāsına. **Rubāʿī:**

Çün dey ü perīr ü pār u pīrār güẕeşt
Şādī vü ġam ü miḥnet-i tīmār güẕeşt
17 İmrūz be-rān çi mī-resed ḫoş-dil bāş
Īn nīz cihān ki āmed inkār güẕeşt[1740]

Pīr-i sāl maʿnāsına 18 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi öteki yıl degil daḫı öteki yıl dimiş. Ḳaraḥişārī ve *Vesīle* ṣāḥibi gelesi yıl 19 dimişler. Sāl ayında maʿnāsına. [y-r-e-y-h-g] **Pīrāye-ger:** Meşşāṭa maʿnāsına. [y-r-v-b-e] **Bīr u bār:** Bārī teʿālā 20 *celle celālühü*. [y-z-e] **Bīzār:** *Rāʾ*-i ʿArabīyile ürkmek, *nefret* maʿnāsına. [y-j-e] **Bījār:** *Zāʾ*-i muʿceme ile ḳış, 21 *şitā* maʿnāsına. [y-z] **Bīzer:** Cimri. **Pīzer:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile Niʿmetī ṣatıcı, *bāyiʿ* maʿnāsına. [y-z-v] **Bī-zūr:** Ḳuvvetsiz. 22 **Esedī:**

Çonān deş gürzī ki bī-zūr şod

[1734] Uyanık. (94b/29)
[1735] (Söğüt ağacından gözyaşları kene otu gibi döküldü, onun gözyaşlarından kene otu tohumu döküldü.)
[1736] (Ey padişah! Sen sürekli baştan başa dua edilen bir padişahsın. Senin için yolcular yolda, uyuyanlar da yataklarında dua ederler.)
[1737] (Cihanı gören yaşlıya soru sordum ve bana "mal ve mülk biriktirmekten uzak dur!" dedi.)
[1738] (Nasıl bir sermayeye sahibim ki yanarım, dedi yeteneğinin gücüyle yeteneğinin gücüyle.)
[1739] (Dünya feleğin yanında dönen yaşlı bir kadın gibidir, genç bir erkek olduğunda yaşlı bir kadının etrafında dönmeye ne gerek var?)
[1740] (Dün geçti, yıllar geçti, kış geçti; sevinç, keder ve zorluklar da geçti; bugün gönlünü hoş tutmaya bak; bu da geçen dünyadan bir an daha geçti.)

Zemīneş hemāncā ki bud kūr şod[1741]

[y-s-t-e] **Pīstār:** 23 Zāʾid, *ḫaşv* olan ʿibāret, pāstār lafẓınuñ imālesidür. [y-ş-e] **Bīşār:** *Vesīle* şāḥibi 24 pişyār maʿnāsınadur dimiş. [y-ş-t] **Bişter:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile çoḳraḳ maʿnāsına. **Pīşter:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile 25 ilerürek ve öñdünürek maʿnāsına iki maʿnāda daḫı şīġa-i tafżīldür. [y-ş-ḫ-v] **Pīş-ḫˇor:** 26 Buġday ve arpa ütmesi ki tamām olmadın alurlar daḫı ḳılçıġın od yalıñına ṭutup 27 üterler, *ʿucāle* maʿnāsına pīş-ḫˇord daḫı dirler ve azıḳlıḳ. [y-ş-k-e] **Pīş-kār:** Emīn-i şehr ve ṣadr ve 28 ḫıdmet-kār ve *mamı*, *ḳābile* maʿnāsına ve ṣandūḳ. [y-ş-h-g] **Pīşe-ger:** Ṣanʿat ehli ve üstād maʿnāsına. 29 [y-ş-h-v] **Pīşe-ver:** Miṣlihu ve ṣanʿatlu maʿnāsına. [y-ş-y-e] **Pīşyār:** Erbāb-ı lüġat bevl, sidük maʿnāsına 30 naḳl eylemiş, *Miʿyār-ı Cemālī* şāḥibi ḳarūre ki eṭıbbā anda ḫastelerüñ sidügine baḳarlar dimiş 31 ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Düşmenet der-ceng merg-est vech-i sūd
Bordeneş pīş-i ḥekīmān pīşyār [1742]

096b/01 ve āvurda, *ḳābile* maʿnāsına bu maʿnāya ġayrı adları *bārāc* lafẓında mesṭūrdur. Ḳaraḥişārī 02 *pīştār* ki zāʾid ü ḫaşv ʿibārete dirler ol maʿnāya gelür dimişler. [y-k-e] **Bī-kār:** *Bā* vü *kāf*-ı 03 ʿArabīyile işsüz, *levend* maʿnāsına. **Pīgār:** *Bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile ceng, şavaş ve naḳş. [y-g-e-r-g] 04 **Pīgār-ger:** Şavaşçı, naḳḳāş. [y-l-h-v] **Pīle-ver:** Çerci, *şaydelānī*. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* şāḥibi boncuḳ 05 maʿnāsına da naḳl eyledi. Pīle-verüñ maʿnāsı pīlelüdür. Pīle, çert āletidür. Ol sebebden 06 çerçīye pīle-ver dirler. [y-m-e] **Bīmār:** Ṣayru ve ġuṣṣalu maʿnāsına. [y-n-y-d] **Bīnī-der:** Ḳapu yaşmaġı. 07 [b-y-n-v] **Bīnī-ver:** Burun yaşmaġı. [y-v-e] **Pīvār:** Ġarīb, pīvāre maʿnāsına. [y-v] **Bīver:** Zebān-ı Pehlevīde 08 on biñ ʿadeddür. **Firdevsī:**

Kocā pīver ez-pehlevānī şümār
Buved der-zebān-ı Derī deh-hezār[1743]

09 Niʿmetī altmış biñ maʿnāsına da gelür dimiş. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** [t-b-e] **Pütbār:** Her zişt 10 çirkin ṣūret ki göz görmedin anı göñül münfaʿil ü müteneffir ola. **Pür:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ṭolı ki tehīnüñ 11 muḳābilidür. [r-e-b] **Pür-bār:** Ṭolı ṭolı dimekdür. [r-e-d] **Bürāder:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile er ḳardaş, *aḫ* maʿnāsına. 12 [r-e-d-r-e-t-d] **Bürāder-ender:** Ügey ḳardaş. [r-e] **Bürār:** Ḳardaş, birāder lafẓından muḫaffefdür. Ḫorāsānīler 13 lüġatidür. **Ez-Yūsūf u Züleyḫā; Firdevsī:**

Neyend īn bürārānet āgeh ze-kār

[1741] (Gürzü o kadar ağırdı ki güçsüz kaldı, toprağı da orada kördüğüm oldu.)
[1742] (Düşmanın ölümün pençesinde, seni kıskananlar ise doktorların önünde idrar örneği veriyor.)
[1743] (Biver, Pehlevice bir sayıdır. Deri dilinde on bin anlamına gelir.)

Ki ḫˇāhī perīşān şoden şehr-yār[1744]

14 [z-d-b-e] **Bord-bār.** Yük götürici dimekdür. Yaʿnī her söze her işe incinmez yavaş, 15 *ḥalīm* maʿnāsına. **Esedī:**

To ez-bord-bārān be-dil ters dāred
Ki ez-tünd der-kīn beter bord-bār[1745]

[r-d-e] 16 **Bordār:** Niʿmetī *bord-bār* maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-ġ-v] **Burġūr:** Bulġūr aşı. [z-r-c-m-h] **Büzürcmihr:** Bir meşhūr 17 ḥakīm-i fāżıluñ adıdur ki Nūşirevānuñ vezīr-i āʿzāmı idi aşlı Büzürgmihrdür. Muʿarreb 18 olınmışdur. *Kāfi cīm*e tebdīl ḳāʿide-i taʿrībdür. [z-r-g-v-e] **Büzürg-vār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile baʿżı erbāb-ı lüġat 19 ululuḳ ve kendüden ululuḳ idici dimekdür didiler ve baʿżılar ululardan şān u ʿilm işlerine 20 maḫṣūṣdur. *Seng-i büzürg* dirler, *seng-i büzürg-vār* dimezler. *Merd-i büzürg* dirler, *merd-i büzürg-vār* 21 daḫı dirler dimişler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki büzürg-vār lafẓ-ı 22 mürekkebdür. Bir cüzʾi *büzürg*dür ulu dimekdür. Bir cüzʾi daḫı *vār*dur ki lisān-ı Fārsīde liyāḳat 23 maʿnāsın ifāde ider. Meṣelā *dürr-i şāh-vār* dirler maʿnāsı şāha layıḳ incüdür. *Esb-i rāh-vār* 24 dirler. Maʿnāsı yola yarar atdur. Bu taḳdīrce büzürg-vāruñ maʿnā-yı terkībīsi uluya lāyıḳ 25 dimek olur. Ammā ululuġa lāyıḳ maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Ol taḳdīrce büzürg-vāruñ 26 aşlı büzürgī-vār olur. Andan iḫtişāş olınmış olur. [ş-t] **Püşter:** Ḥażret-i Mīḳāʾīl *ʿaleyhi's-selām* 27 *bā*ʾ-i ʿArabī ve *bā*ʾ-i ʿAcemī ve fetḥ ü żamm-ı *bā* ile mervī lüġatdür. [ş-c-y] **Püşcīr:** Bir nevʿ aġaçdur ki andan yay döşerler 28 ḥareḳāt-ı şülüşe ile mervī lüġatdür. [g-ẕ-e] **Bügẕār:** Vāz gel dimekdür. *Ferāġat* maʿnāsına. [g-ẕ] **Bügẕer:** Miṣlihu. 29 [k-m-e] **Pükmār:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ġālib maʿnāsına.[1746] [l-ġ-e] **Bulġār:** Meşhūr vilāyet-i Rūmda bir vilāyet adıdur 30 ve Bulġārī didükleri laṭīf rāyiḥalu derīnüñ adıdur. **Beyt:**

Be-keş be-ḫancer-i şīr-i jiyān be-ḫancer-i pūst
31 Ki bāz-dār-ı to-rā behleʾī-st ez-Bulġār[1747]

Bulġūr: Maʿrūf buġdaydan olan ṭaʿām ki Türkīde 097a/01 müstaʿmeldür. [n-e-v] **Bünāver:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile diplü dimekdür ve çıban, *dümmel* maʿnāsına fetḥ ile daḫı rivāyet 02 olındı. [n-d-e] **Bündār:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile miṣlihu diplü, muḥkem nesne ve

[1744] (Eğer padişah perişan olmak isterse, bu uyuyan kardeşleri uyandırsın.)
[1745] (Sen yumuşak huylu insanların gönlüne korku verirsin, senin kininin korkusundan yumuşak huylular beter olur.)
[1746] --. 16. (95b/17)
[1747] (Postun hançerine karşı kükremiş aslanın hançerini çek senin doğan tutan ellerinde Bulgarî bir eldiven vardır.)

ḫaber-dār maʿnāsına. **Pündār:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile anbār-dār 03 ve ṣāḥib-i māl maʿnāsına. [n-d-v] **Pündūr:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile çuvāl-dūz. [v-t-m-e] **Būtimār:** *Ṣıḥḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bāʾ-i* 04 ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş. Balıḳçır ḳuşı, *Ebū'l-Ḫazīn* maʿnāsına. [v-t-y-m-e] **Būtīmār:** Miṣlihu. **Kātibī:**

Ān ki o būy-ı to-rā be-şenīd ü tīmārī ne-yāfet
05 Ser-fürū berde ze-miḥnet hemçü būtīmār bād[1748]

Ġāyetde ḫavfı ġālib 06 ḳuşdur. Ṣuyı ḫavfıla içer. Gāh olur ḳorḳusından içmez. Mālikü'l-Ḫazīn daḫı dirler. [-v-] **Pūr:** 07 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile oġul, puser maʿnāsına. **Beyt:**

Be-fiṭnat bī-naẓīrī hemçü Buḳrāṭ
Be-ḥikmet ber-terī ez-pūr-ı Sīnā[1749]

08 ve at, *feres* maʿnāsına. **Esedī:**

Birūn-ı tāḫt Gürşāsb çün nerre-şīr
Yekī pūr çevgānī āverde zīr[1750]

09 [1751] Ḳaraḥişārī torun maʿnāsına da gelür dimiş. Niʿmetī; ve pūlād ve pür yaʿnī ṭolu maʿnāsına da 10 naḳl eylemiş. **Būr:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile fıstıḳī-reng ḥaşīr, yaşıl, sāzdan olmaġın būriyā dimişler gibi 11 ve be-maʿnī bür. [v-l-c-e] **Bulcār:** İʿtimād yiri ve ceng yiri. [v-e-l-k-n-d] **Bülkinedir:** Rüşvet, bülkined maʿnāsına. 12 [v-m-v-b] **Būm u ber:** Ḳarār-gāh, yurt maʿnāsına. **Esedī:**

Şenīdem ki şeb hem-divān-ı būm u ber
Ze-deryā berāyed yekī cānver[1752]

13 [v-n-c-e] **Būncār:** Niʿmetī ceng olıcaḳ ḳavl maḥalline dirler dimiş. [h-e] **Bühār:** Ṣıġırgözi 14 çiçegine dirler ve evzāndan üç yüz batmāna dirler. [-h-] **Bühr:** Dem-ā-dem maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu 15 Et-Tāʾi'l-Meftūḥa.** [e-b-d-e] **Tāb-dār:** Maʿnā-yı terkībīsi tāb ṣaklayıcıdur. *Dār* ism-i fāʿildür. 16 *Dāşten*den ḥıfẓ itmek maʿnāsınadur. **Beyt:**

Şod ez-āteş-i tīġ-i tāb-dār
17 Nihān geşt der-dūd hemçü şerār[1753]

[1748] (O kimse ki senin kokunu alıp tedavi edecek kimseyi bulamadı; o sanki sorunlardan başını eğip durarak Butimar kuşuna dönmüş.)
[1749] (Zeka üzerine Hipokrat'ın benzeri yoktur, hikmette ibn Sinâ'nın oğlundan daha üstünü yoktur.)
[1750] (Yağmanın dışında Gürşasb erkek aslan gibidir, bir atın çevgeni altına alması gibi oldu.)
[1751] **Firdevsī:**

Ger ez-ān ger ez-ān ne ageh ez-īn
Ki bījen nihād-est ber-pūr-jīn 16. (95b/28)

[1752] (Geceleyin karargahın divanına denizden bir canavarın geldiğini duydum.)

[-e-] **Tār:** Muṭlaḳa depe, farḳ maʿnāsınadur. Ādemīnüñ olsun ve ġayrınuñ **18** olsun. **Beyt:**

Zeden merd-rā tīġ ber-tār-ı ḫˇīş
Bih ez-bāz-geşten ze-güftār-ı ḫˇīş[1754]

Ādemīnüñ **19** depesine iḫtişāşı yoḳdur niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Duʿā-yı bendegī-i şāh mī-koned süsen
20 Şükūfe nuḳre hemī rīzedeş ber-tār[1755]

Ve ḳararmış maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Ey be-cenb-i himmet-i to pāye-i ecrām pest
21 Ve'y be-pīş-i ṭalʿat-ı to çeşme-i ḫūrşīd tār[1756]

Ve ḳarañu, *tārīk* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

22 Ṣabā hemī koned āẕīn ez-ān ki rūy-ı çemen
Çerāġ-ı lāle girift-est ü nāmiye şeb-i tār[1757]

Ve āḫirine *hā* **23** getürüp *tāreh* daḫı dirler ve bezük ve sāʾir ṭoḳınur nesnelerüñ arışı, sedi maʿnāsına ki **24** arġacına pūd dirler, ʿArabīde *loḥme* maʿnāsına. **Beyt:**

Çend ze-nār-ı ṭamaʿ pūlād-ı lāf
Ber-ḳadd-i her sifle şūy ḫulle-bāf[1758]

25 Ve kiriş ve ṭuman ve bulanıḳ maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. **Tārmār:** Ṭarṭaġan **26** maʿnāsına. [b-e] **Tebār:** Ḳavm u ḳabīle. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve aṣl ve kök. **(ʿ):**

Bī-hüner-rā çi şeref ez-ḥaseb-i ḫˇīş ü tebār[1759]

27 Ve ʿādetler maʿnāsına da naḳl eyledi ve lisān-ı ʿArabīde helāk maʿnāsınadur. Kiḳavlehu teʿālā **28** Velā yazīdü'ẓ-ẓālimīne illā tebārā.[1760][-b-] **Teber:** Balta. [b-y] **Tebīr:** Ṭabl, dühül ve kūs ve zurnā ve pāre pāre maʿnāsına **29** tebīre daḫı lüġatdür. [b-e-n-c-y] **Tebāncīr:** Kül fürūnı. [b-ġ-v] **Tebġūr:** ʿĀmdur, yırtıcılara ḳuşlarda burun sāʾir **30** ḥayvānātda ḳaynaḳ betġūr maʿnāsına sāʾir tafṣīli anda ẕikr olınmışdur. [t-e] **Tatār:** Maʿrūf ṭāʾīfedür. **31** Tātār daḫı dirler. Niʿmetī; ve pey-ā-pey ve pes-ez-pes maʿnāsına da gelür dimiş. [ḫ-e] **Taḫār:** Bir vilāyet adıdur ki 097b/01 anda aʿlā ālet-i silāḥ işlenür.

[1753] (Senin aydınlık kılıcının ateşinden duman kıvılcımlar gibi saklandı.)
[1754] (Kişinin kılıçla başını kesmesi, sözünü tutmasından daha iyidir.)
[1755] (Susam çiçeği padişahın kölesi olmak için dua ediyor. Çiçeklerin onun başına saçı saçmasının sebebi budur.)
[1756] (Ey himmetinin yanında cisimlerin derecesinin düşük olduğu! Ey yüzünün yanında güneşin karanlık kaldığı.)
[1757] (Sabah rüzgârı çimenliğin yüzünü süslüyor, lalenin çırası yanıyor, karanlık geceye mektup yazıyor.)
[1758] (Boyu hileyle dokunmuş her aşağılığın kaçı aç gözlülük ateşinden kılıç lafı eder?)
[1759] (Soyunda ve kendinde asillik olan nasıl hünersizlere şeref atfeder?)
[1760] (Allah şöyle buyuruyor: "Zalimlerin taraftarları asla artmaz.)

Esedī:

Teḫārī siper-i şeş behem ber-bedāşt

02 Be-zed ḫışt ü bīrūn ze-her şeş güdāşt[1761]

[ḫ-t-h-k-f-ş-g] **Taḫte-i kefşger:** Başmaḳçı külesi. [d-v] **Tedver:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **03** süglün ve mezgeldek ḳuşına dirler didi. **Ter:** Yaş, raṭb maʿnāsına ve edāt-ı tafżīldür. **04** Meziyyet maʿnāsın ifāde ider. Lüġat-i Fārsīde efʿal-ı tafṣīl ṣīġası yoḳdur ol **05** maʿnāyı terkībile ifāde iderler.[1762] Ḳanġı maʿnāya *dāl* olan ismüñ āḫirine meẕkūr edāyı **06** ilḥāḳ iderler. Meṣelā *kem-ter* ü *füzūn-ter* dirler. Eksiklikde ve artıḳlıḳda bir nesnenün faẕlın beyān **07** ḳaṣd itseler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ eylemişler ki *ter* yaşdur. Ḫuşk muḳābelesinde **08** maʿnāsı ḳurudur. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Kūs-ı şeh hālī ü bāng-i ġulġuleş derd-i ser-est

09 Her ki ḳāniʿ şod be-ḫuşk u ter-i şeh baḥr u ber-est[1763]

Lisān-ı Fārsīde ḳaḳıyan kimesneye de *ter* dirler **10** *ḳaḳıdı* diyecek yirde *ter şod* dirler. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Kātibī dāded şemāḫī āb ber-ser rīḫtend

11 Cā-mehābeş ser-be-ser ter şod dilī ḫod ter ne-şod[1764]

İstiʿāre ṭarīḳiyle *ter* laṭīf maʿnāsına da **12** istiʿmāl olınur. Kelāmı anuñıla tavṣīf iderler. Meṣelā şiʿr-ter dirler. Ḥāfıẓuñ niteki bu beytinde **13** ẓāhirdür. **Beyt:**

Key şiʿr-i ter engīzed ḫāṭır ki ḥazīn bāşed

Yek nükte ez-īn defter güftem hemīn bāşed[1765]

14 Ol istiʿāreye bināʾ-i leṭāfete *terī* dirler. Niteki Ḫusrev-i Dehlevīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

15 Terī vü nem geşt müretteb-i zürūd

Nām-ı terennüm şodeş ender-sürūd[1766]

[r-k-h-e] **Terkihār:** Keş ezecek **16** tekne ki Türkīde *keşk-zen* dirler. [r-h-z-e] **Terre-zār:** Terelik ve kerdemelik. [ġ-e] **Taġār:** Büyük **17** terkī, Türkīde daġar didükleri. [f-e] **Tefār:**

[1761] (Tehari silahı altı sipere yerleştirdi, hançerle vurup her altıdan dışarı çıkardı.)
[1762] edā iderler. 3. (107a/07)
[1763] (Padişahın davulu boştur ve gürültü sesi ona baş ağrısı verir. Kuruya yaşa kanaat eden kimse, karanın ve denizin padişahıdır.)
[1764] (Yazıcı, kıyıda başın üzerine damlayan suyu verdi, yer toprak altında kalsa da kalbi hâlâ nemlenmedi.)
[1765] (Gönül hüzünlenince nasıl güzel şiir söylesin? Yine de bu şiir defterinden bir nükte söyledik, ancak bu kadar olur.)
[1766] (Halka halka örülmüş zırh güzellik ve nem ile düzenlendi, onun terennümünün ünü şarkıda yer buldu.)

Yeşil küpecik. [f-v] **Tefūr:** Ṭopraḳdan olan ḳap ḳacaḳ **18** *feḫḫār* maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Me-nişīn ey dūst be-her ġarçe-i ġarīçe ki seng
Be-cefā mī-keşend kāse-i çīnī çü tefūr[1767]

19 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṭaş bardaḳ dimiş. [k-e-v] **Tek-āver:** *Kāf*-ı ʿArabīyile yelegen, yorġa at. **20 Hātifī:**

Be-zīr-i süm-i her tek-āver zemīn
Be-dān sān ki Cem-rā cihān der-nigīn[1768]

Ve deriñ ḳuyu. **21** [k-b] **Tekebbür:** Örümcek evine dirler. [l-ḫ-b-e] **Telḫ-bār:** Lafẓ-ı mürekkebdür. *Telḫ* ile *bār*den *şeker-bār* gibi. **22** Müştereklerdür kelime-i *bār*da ammā maʿnāda iştirākları yoḳdur. *Telḫ-bār*daki *bār* yemiş maʿnāsınadur. **23** Niteki Firdevsīnüñ bu kelāmında vardur. **Beyt:**

Dıraḫtī ki telḫ-est o-rā sirişt
24 Gereş der-nişānī be-bāġ-ı Behişt
Vü rāz-ı cūy ḫıldeş be-hengām-ı āb
25 Bih bīḫ-i engebīn rīzī vü şīr-nāb
Serāncām gevher be-kār āverd
Hemān mīve-i telḫ-bār āverd[1769]

*Şeker-bār*daki *bār* **26** müştaḳdur. *Bārānīden*den ism-i fāʿildür. Aṣlı *bārānende*dür. Terḫīm olınmışdur. Maʿnāsı yaġdurıcıdur. **27** Bār lüġat-i müşterekedür. Daḫı maʿnāları vardur. Yirinde beyān olınupdur. [n-e-v] **Ten-āver:** Gövdelü büyük **28** kişi. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ iderler ki ten-āver lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzī *ten*dür ve bir cüzī de *āver*dür **29** ki maʿnāsı getüricidür. Āverdenden meʾḫūẕdur tenāverüñ maʿnā-yı terkībīsi murād degildür. Anuñıla **30** kināyet iderler iletmekden. [n-g-e] **Tengār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir nevʿ ṭuzdur ki oġlan südügini baḳır ẓarfıla **31** güneşe ḳarşu ḳorlar bir baḳırdan nesne niçe ḳarışdururlar. Gölgede daḫı itseler cāʾīzdür ammā güneşde 098a/01 olıcaḳ evlādur. Andan ṣoñra ḳurudurlar. Ḥıfẓ iderler. Būraḳ-ı Hindī dirler. Ḳuyumcılara **02** altun eritmekiçün ve telyīn itmek içün gerek olur ve hem diş yenügini giderür ve ḳurdını **03** ḳırar ve aġrısını keser mūm ile maʿcūn içine ṭoldururlar. [n-k-t-e] **Teng-tār:** Bir nevʿ küçük çādırdur **04** ki ʿavām ġalaṭ idüp teng-ter dirler.[1770] [n-v] **Tennūr:** Maʿrūf

[1767] (Ey dost! Her deyyus ve muhannesle oturma! Çini kase, cefalar yüzünden taş çömlek gibi kırılır.)
[1768] (Yeryüzü her yorga atın toynağının altında kalır, bunu Cem'in yüzükle dünyayı yönetmesi gibi bil.)
[1769] (Özü acı olan bir ağacı cennet bahçesine diksen, hatta bahar mevsiminde köküne cennet ırmağından saf gömeç balı ve misk döksen, sonunda aslı neyse onu gösterir, sadece acı meyve verir.)
[1770] **Teng-tār** kelimesinin açıklaması atlanarak **tennūr** kelimesinin açıklaması ona atfedilmiş. 16. (96b/27)

ocaḳdur. Fārsīde daḫı 05 şāyiʿ dür. [-v-] **Tever:** Balta, teber maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tevāḫī 06 vü tebādül var idügi mirāren ẕikr olınmışdur. [h-n-b] **Tehenber:** Kāhil ve bisyār ḫˇor maʿnāsına. 07 **Et-Tā'i'l-Meksūre:** [-y-] **Tīr:** Oḳ ki atarlar, *nuşşāb* maʿnāsına ve ḳımar oyınuñ oḳı ki 08 zamān-ı cāhiliyyetde luʿb-ı ḳımāruñ ġāyetde iʿtibārı var imiş ve ol on tīr olup ḳaddāḥ 09 dirler imiş. Anlardan yedisinüñ naṣīb-i muʿayyeni olup üçinüñ olmaz imiş. Naṣībi 10 olanlaruñ evvelkisine *feẕẕ*, ikincisine *tevʾem*, üçincisine raḳīb, dördüncisine *ḥıls*, beşincisine 11 *nāfis*, altıncısına *müsbil*, yedincisine *muʿallā* dirler imiş. Naṣībi olmayanlaruñ evvelkisine *sefīḥ*, 12 ikincisine *menīḥ*, üçüncisine *vaġd* dirler imiş. Baʿdehu *nesīh* ile bir *baʿīr*i ṣatun alup 13 ve boġazlayup on pāre idüp ve ol tīrüñ üzerlerine esāmīsin yazup 14 bir izār altında ḳorlar imiş. Baʿdehu her kişi irādetine göre bir *yā* iki sehm iḫrāc idüp 15 tīrde yazılan naṣībine göre ḥiṣṣe alurlar imiş. Meṣelā eger *feẕẕ* ve *raḳīb* tīri naṣīb 16 olsa dört ḳısm olur imiş. Eger *tevʾem* ile *raḳīb* çıḳsa beş ḥiṣṣe alurımış. Eger *raḳīb* 17 ile *muʿallā* çıḳsa on sehī temām alurmış. Eger *sefīḥ* ya *menīḥ* yāḫūd *vaġd* çıḳsa nesne almayup 18 *baʿīr*üñ bahāsun bi't-tamām andan alurlar imiş. İmrʾü'l-Ḳays bu beyinde iẓhār ḳılmış. **Beyt:**

19 Ve mā ẕerifet ʿaynāke ilā li'tażrubī
Bi-sehmeyüke fī-iʿ şāri ḳalbin müteḳall[1771]

Ḳalbini cüzūr meṣābesinde ḳılup 20 sehmīnden raḳīb ile muʿallā murād idüp cemīʿ ḳalbi maʿşūḳīnüñ olmasın ḳasd itmişdür 21 ve tīr-i mengene dürügi ve gemi diregi ve oḳlaġı ve saḳf-ı ḫāneye ḳonılan uzun ve yoġun 22 aġaca ve sāʾir bunuñ gibidür. Iṭlāḳ olınup mengene döñerine *tīr-i ʿaṣṣārān*, gemi diregin, 23 *tīr-i keştī* ve oḳlaġuya *tīr-i nān* ve saḳf-ı ḫāne diregine *tīr-i ḫāne* dirler ve tīre didükleri ḳuşuñ adıdur 24 ʿArabca *şefnīn* dirler. Ügeyik miḳdārı olur. ʿIraḳ memleketinde çoḳ olur ve naṣīb maʿnāsına da 25 gelür. **Şems-i Faḫrī:**

Ṣādā-yı zih şinevī ez-çihār-gūşe-i çarḫ
Be-vaḳt-i ān ki ze-şüstet güşād bāyed tīr[1772]
26 Der-ān zamān ki ʿinān-ı ġażab be-cünbānī
Şeved ze-heybet-i to rūz ber-ʿadū şeb-i tīr[1773]
27 Be-zaḫm-ı tīr ze-ḫūrşīd-i nūr bostānī

[1771] (Ve gözlerin sen vurabilesin diye bana bakmıştı, ve senin payına kalbinin onda biri kadarı düşer.)
[1772] (Okun atmak için yayını açtığın zaman, feleğin dört köşesinden telin sesini duyarsın.)
[1773] (O an, öfkenin dizginlerini salladığın zaman gecenin oku senin büyüklüğünden düşmanın üzerine atılır.)

Be-nūk-ı peykān ber-āsmān be-devrī tīr[1774]

28 Ze-mevc-i maʿreke keştī-i ʿİmrān be-cehd

Ki bāşedeş ze-duʿā vü şenāt lenger-i tīr[1775]

29 Eger ze-maʿdeletet der-Temmūz bād konend

Z'iʿtidāl çü Ürdibeḫişt kerded Tīr[1776]

30 Be-rūz-ı Tīr ü meh-i Tīr ʿazm şādī kon

Ki ez-sipihr-i to-rā feṯḥ ü nuṣret āmed tīr[1777]

31 Ḫazān muvāfıḳ-ı rāy-ı to-rā buved çü behār

Bahār düşmen-i cāh-ı to-rā buved çün tīr[1778]

098b/01 ve ʿUṭārid yılduzı. **Beyt:**

Nīze ki ber-çarḫ ser-efrāḫte

Tīr-i felek ḫāne zenī sāḫte[1779]

Burcları 02 *Cevzā* vü *Sünbüle*dür. Ṭabʿ-ı Cevzā hevāʾīdür. Ṭabʿ-ı sünbüle ḫākīdür ve ʿUṭārid de her burcda on yedi eglenür 03 ve sāʾir yıldızlar gibi muʿayyen ṭabīʿati yoḳdur. Mümtezicdür, müẕekker ile müẕekker, müʾenneṯ ile müʾenneṯ, saʿd ile saʿd 04 naḫs ile naḫsdur. Niteki *Medḫal-i Manẓūm* ṣāḥibi böyle naḳl ider. **Beyt:**

Saʿd u māde-est ü serd ü ter Zühre

05 Tīr sāzende bāşed ü şöhre

Yaʿnī o-rā ṭabīat nī-st mümtezic-est ve yıldırım, ṣāʿiḳa maʿnāsına ve ẓulmet 06 yaʿnī ḳarañu ve bulanıḳ ve reʾīs-i ḳavm ü pālān yaʿnī semer ve ḳulavuz, *bedraḳa* maʿnāsına ve peykān demiri 07 ve ḳaftān eteginüñ çevresi ve at gözi ve āhen-i penbe-ken ve *Ṭārīḫ-i Celālī*de ki *Tārīḫ-i Melikī* daḫı 08 dirler. Evvel yay ki ṣayfdur. Anuñ adıdur ve tārīḫ-i Fürs-i ḳadīm aylarınuñ on üçünci güni ki Tīr-i māh 09 dirler. Ol günde bayram iderler. Zīrā ẕikr olan tārīḫ-i Fürs-i ḳadīmde ayla gün adı muvāfıḳ geldügi 10 gün bayram ve zemzeme itmek āyīnleridür. *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi; faṣl-ı ḫazān-est dimiş ve ʿUnṣurīnüñ 11 bu beytini īrād eylemiş. **Beyt:**

Eger be-Tīr-i meh ez-cāme pīş bāyed tīr

Çerā bürehne şeved būstān çü āyed tīr[1780]

[1774] (Mızrak darbesiyle güneşten ışık alır, mızrak ucuyla Utarit'i feleğin çatısına kiriş yaparsın.)

[1775] (Sana dua etmek demiriyle seni övmek serenine sahip olan kimsenin ömür gemisi kargaşa dalgasından kurtuldu demektir.)

[1776] (Eğer senin adaletinden Temmuz'da rüzgâr olursa ve senin adaletinden Haziran, Temmuz gibi olursa...)

[1777] (Haziran gününde ve ayında mutlu olmaya çalış çünkü gökten sana fetih ve Allah'ın yardımı ok gibi gelir.)

[1778] (Güz ilkbahar gibi senin düşüncene uygun olsun! İlkbahar senin ülkenin düşmanına güz gibi olsun!)

[1779] (Mızrak göğün tepesine baş çekmede ve Utarit, evinin kapısını çalmaktadır.)

12 [y-ġ-s] **Tīġ-i ser:** Yalım ḳaya. [y-r-t-y-z-p] **Tīr-i tīz-per:** Yügrük oḳ. **Beyt:**

Perī-i to pīr-i to-st to bī-tīr tīz-per

13 Ey tīr-i tīz-per çü perī be-per be-pīr[1781]

[y-m-e] **Tīmār:** Eżdāddandur, ʿilāc eylemek maʿnāsına ve derd ü renc maʿnāsına. 14 [y-m-v] **Tīmūr:** Niʿmetī; *ḫaraze*dir ki ṭavar içinde çıḳar ekṣer ṣıġırda çıḳar atdan daḫı çıḳarmış çoḳ 15 dürlü emrāża nāfiʿdür. Tiryāklardandur diyü naḳl eylemiş. [y-z-k-e] **Tīz-kār:** İşde güçde eli tīz olan kimesne. **16 Et-Tā'i'l-Mażmūme.** [ġ-e] **Tuġār:** Zebān-ı Ḫʷārezmde vech-i maʿāşa dirler ve tereke, ġılāl maʿnāsına. [n-d] **17 Tünder:** Gök gürlemek, *raʿd* maʿnāsına. **Esedī:**

Dil-i kūs k'īn tünder āverd şod

Ser-i tīġ bā-berḳ enbāz şod[1782]

18 [n-d-v] **Tündür:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Çü bā-bād-ı to bāşed ġam ne-bāşed

Şeb-i tārīk ü ebr u berḳ u tündür[1783]

19 Ve bulut, seḫāb maʿnāsına. [v-e-n-g] **Tüvān-ger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bay, ġanī maʿnāsına tüvānā maʿnāsına. [v-b] **20 Tūber:** Ṭul ʿavrat ve maġşūş.[1784] **Der-Ḥaḳḳ-ı Ṭavāşī, Beyt:**

Hem eknūn ze-maġz-ı to ey nīm-nūr

21 Konem kerkesān-rā be-dīn-i deşt-i sūr

Kībī to ki bā-men şev hem-zebān

Ki büz ḫayl-i merdānī vü nez-i zenān[1785],[1786]

22 ve ḳaymaḳ ve ḳap ḳacaḳ ve pālūde ve ḫoşmerim didükleri ṭaʿām maʿnāsına da gelür ki 23 ḳaymaġıla bişürürler ve Ferīdūnuñ oġlınuñ adıdur.[1787] **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 24** [e-d] **Çāder:** Ḫayme maʿnāsına ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve ʿavratlaruñ üzerine büründükleri biz. **25** ʿArabīde *milḥafe* ve *şevder* ve *zabṭa* ve *mülāne* dirler. **Ulug Mīrzā:**

[1780] (Eğer Tir-i meh gününde ok ile göğsünden vurması gerekiyorsa, bahçe hazan vakti gelmiş gibi neden çıplak kalır?)

[1781] (Senin perin senin yaşlındır, senin oksuz oluşun bile hızlı bir oktur, ey hızlı oklu, sen de peri gibi yaşlıya uç.)

[1782] (Davulun gönlü gökgürültüsünden gümler, kılıcın ucu yıldırımla iner.)

[1783] (Karanlık gece, bulut, şimşek ve gökgürültüsü senin rüzgârınla olursa sıkıntı yoktur.)

[1784] [v-b] **Tūber:** Ḳuş ve tūrve. [-v-] **Tūr:** Ṭul ʿavrat ve aġ ve maġşūş. 3. (108b/01), 16. (97b/15)

[1785] (Ey yarım ışıklı! Şimdi akbabaları senin beyninden yiyecek artıklarının bulunduğu çöl tarafına göndereceğim. Niçin benimle aynı dili konuşmuyorsun ki keçi erkeklerin ve kadınların sahtekarları arasında kalmıştır.)

[1786] --. 16. (97b/16)

[1787] Ferīdūnuñ oġlı adıdur diyü naḳl eylemişler. 16. (97b/17)

Ġulām-bāre neyem men ne-dārem īn-meẕheb

26 Helāk-ı çāderem ü teşne-i leçek-pūşem[1788]

[-e-] **Çār:** Esmāʾ-i ʿadeddendür, dört, *erbaʿa* maʿnāsına. **Beyt:**

27 Ber-dīde ʿaynek mī-nihem çün mevsim-i dīdār şod

Der-ārzū-yı rūy-ı to be-niger ki çeşm-i çār şod[1789]

28 [e-ş-n-y-g-y] **Çāşnī-gīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭadıcı maʿnāsına. [e-k] **Çāker:** Ḳulluḳcı, ḫıdmet-kār maʿnāsına baʿżılar **29** ḫaṣṣa ḳul maʿnāsına. [e-m-h-d-e] **Cāme-dār:** Döşek ve giyesi ṭutucı. [e-m-h-v-e] **Cāme-vār:** Ṭon olacaḳ **30** ḳaftānlıḳ dimekdür ve ḳāʿide-i terkīb şöyle iḳtiżā ider ki cāme-vār ṭon gibi dimek olur. Lüġat-ı **31** Fārsīde gāh olur ki maʿnā-yı terkībīsi murād olınmaz. Anuñıla kitābet olınur. Tenā-ver gibi ve ġayra. 099a/01 [e-n-d-e] **Cān-dār:** Cellād ve bekçi, *ḥāris* maʿnāsına. **Esedī:**

Be-nevbet ze-cān-dār ve'z-pāsbān

02 Kesān-vār hem gürd ü hem mihribān[1790]

[e-n-d] **Cānder:** Miṣlihu. [e-n-v] **Cānver:** Cānlu ḥayvāna cānver didükleri bu iʿtibār **03** iledür ki cānı vardur niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Hümāy ber-ser-i murġān ez-ān şeref dāred

04 Ki üstüḫˇān ḫˇord u cānver niyāz āred[1791]

Edāyī:

Çonān dāşt luṭf-ı bahārī eṣer

05 Ki şod ḫāk u seng-i cihān cānver[1792]

Beyt:

Ne ṣūret kim yazardı cānverden

Daḫı çabük düzerdi cānverden[1793]

ʿAbdu'l-Vāsiʿ Çelebī:

Ger z'ebr-i dest-i to yek-ḳaṭre bāred ber-zemīn

06 Cānver kerded nebāt ez-ḳuvvet-i ān bī-gümān[1794],[1795]

Lisān-ı Fārsīde *-ver* lisān-ı ʿArabīde *ẕū-* maʿnāsınadur Türkī **07** dilde ol maʿnādan *-lu ile* taʿbīr iderler. Meṣelā Türk *cānlu* dir, ʿArab *ẕū-rūḥ* dir, ʿAcem *cānver* dir. **08** [e-v-ş-

[1788] (Oğlancı değilim, bu yolu bilmmem. Çarşaf ve örtü takmış kadınların öldürdüğüyüm.)
[1789] (Sevgilinin yüzünü görme mevsimi geldiği için gözüme gözlük takıyorum; bak, senin yüzünü görme arzusuyla dört gözlü oldu.)
[1790] (Cellatdan ve bekçiden nöbeti alarak hem cömert hem de şefkatli kişiler geldi.)
[1791] (Hümanın bütün kuşlardan üstün olma neden, canlıları incitmeyip kemik yemesidir.)
[1792] (İlkbaharın lutfunun etkisiyle dünyanın taşı toprağı cana geldi.)
[1793] 16. (97b/29)
[1794] (Senin elinin bulutundan yeryüzüne bir damla düşse bitkiler onun kuvvetinden şüphesiz can bulur.)
[1795] --. 16. (97b/29)

y] **Çāvşīr:** Beş yaşın süren deveye dirler ve oġlanaşı didükleri dārū ki püs ḳısmındandur. **09** Vilāyet-i ʿAcemde olur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve ḳadınṭuzluġı, enber-bārīs maʿnāsına da naḳl eylemiş. [e-h-s-e] **10 Çāhsār:** Ḳuyı başı. **Beyt:**

Devīdend bisyār tā-çāhsār
Gül-i kāmişān kişte bud cümle ḫār[1796]

11 [e-y-g-y] **Cāy-gīr:** Yurt ṭutıcı ve yirlenmiş maʿnāsına. [-p-] **Çeper:** *Cīm* ü *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḫabīṯ didükleri. **12 Kātibī:**

Bed-ḫˇāh-ı o-rā üstüḫˇān ez-lāgerī dīdem ze-pūst
Mānende-i çūp çeper nīmī derūn nīmī berūn[1797]

13 [p-v] **Çepūr:** *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*da yol, sebīl maʿnāsına dimiş. [-t-] **Çetr:** *Tā*nuñ[1798] sükūnıyla sāyebān ve **14** serā-perde ve çādır ve baş ortası Ḳaraḥiṣārī; ve *āmās-ı gelū* dimiş. [ḫ-c-y] **Çaḫcīr:** Çaġşır ki **15** ayaġa giyerler. [-ẕ-] **Ceẕr:** Dört yaşar deve. Şems-i Faḫrī böyle eylemiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

16 Vücūd-ı eşrāf Dārā-yı dehr Ebū İsḥāḳ
Şükūh-ı mesned-i dīvān u taḫt u ṣadr buved[1799]
17 Kocā-st der-heme ʿālem şehī ki hemçün o
Kemīne baḫşiş-i o ṣad-hezār ceẕr buved[1800]

Ḥalīmī dört yaşını ṭoldurup **18** beşini sürer deveye dirler dimiş ve ḳāṣıd ve ilçi maʿnāsına. **Cerr:** *Cīm*-i ʿArabīyile oḳ atılduḳda yay kirişinden **19** ṣādır olan āvāz.[1801] **Esedī:**

Ze-cerr-i kemān güfte şod kūh-ı bürz
Derīd āsmān ez-çek-ā-çāk-i gürz[1802]

20 Çer: *Cīm*-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḥalḳa maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-e-z-e] **Çerā-zār:** Otı çoḳ yir. [r-ḫ-e-t-y] **21 Çarḫa-tīr:** Meşhūr çarḫ oḳı ve çigre. [-z-] **Cezr:** Oraḳḳuşı didükleri böcek ki arıḳuşı **22** daḫı yay ıssılarında oraḳ vaḳtinde öter dirler ki öte öte iki yarılur. ʿArabca aña **23** *ṣarrār* dirler ve baʿżı yirlerde zīr dirler ve baʿżılar *cerz*, *çerġad* didükleri böcekdür didiler. *Ṣarrārü'l-leyl* **24** maʿnāsına bu lüġatüñ āḫiri *rā*ʾ-i mühmele ve *rā*ʾ-i muʿceme ile daḫı mervīdür. [z-d] **Çezder:** Ḳaḳırdaḳ, **25** *çezdere*

[1796] (Kuyu başına kadar epeyce koştular. İsteklerinin gülü baştan aşağı diken olarak ekildi.)
[1797] (Onun düşmanlarını derisinden kemikleri görünecek kadar zayıf gördüm, yarısı içinde yarısı dışında bıçakla kesilmiş ot gibi kalmıştı.)
[1798] *Bā*nuñ. 3. (109a/01)
[1799] (Ebu İshak divanının, tahtının, sadaretinin mevkisinin büyüklüğüyle
[1800] (Bütün âlemde onun gibi bir padişah nerededir? Onun bağışlarının en azı yüz bin genç deve oldu.)
[1801] --. 16. (98a/12)
[1802] --. 16. (98a/12)

maʿnāsına. [-s-] **Cesr:** Ḥalḳa. [s-g] **Cesger:** Buġdaydan bulġur idici. [ş-m-s-y] **Çeşm-sīr:** **26** Sükūn-ı *mīm* ile gözi ṭoḳ dimekdür. **Ḥāfıẓ:**

Ey ki der-delḳ-i muraḳḳaʿ ṭalebī ẕevḳ-i ḥużūr
27 Çeşm-sīrī ʿaceb ez-bī-ḫaberān mī-dārī[1803]

[ş-y] **Çeşīr:** Çuvāl-ı büzürg. [ġ-e] **Çeġār:** Sāz āvāzı. **28** [k-e] **Çekār:** Niʿmetī āḫiri *dāl* ile çekād maʿnāsınadur dimiş ki eñse ve alın üsti ve depe **29** ādemde ve ṭaġda istiʿmāl olınur ve başı ṭaz kişi, *aṣlaʿ* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Şeyḫ Ebū İsḥāḳ k'ez-tīġeş füted
30 Rūz-ı heycā der-çekār-ı Ḳāf kāf[1804]

[l-e-k] **Celāger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Niʿmetī ve *Vesīle* ṣāḥibi **31** cendereci maʿnāsına dimiş. [n-b] **Çenber:** Ḥalḳa ve ḳaṣnaḳ ve boġmaḳ, *ḳılāde* maʿnāsına. [n-g-e] **Çengār:** 099b/01 Zengār lafẓınuñ muʿarrebidür, ḳalem-i zengār didükleri ve pas maʿnāsına.[1805] [n-g-ā-v] **Ceng-āver:** Dil-āver, **02** *şecīʿ* maʿnāsına. **Esedī:**

Ber-ā-ber keşīdend ṣaff-ı nebr
Berāmed ze-ceng-āverān dār berd[1806]

[v-d-e] **03 Çevdār:** *Cīm*-i ʿAcemīyile Türkīde çevder didükleri dāne. [-v-] **Cevr:** Ẓulm u sitem. [v-z-h] **Cevzehr:** Felek-i **04** ḳamerüñ mümeṣṣili ile māʾil teḳāṭuʿ itdügi iki yirde birbirine muḳābil iki noḳta ki ʿaḳd-ı tīn dirler **05** ve *reʾs* ü *ẕeneb* dirler. [h-e] **Çehār:** Dört, çār maʿnāsına. [-h-] **Çehr:** Ṣūret, Niʿmetī; ve beñiz **06** ve yüzde nişān ve çıḳrıḳ dimiş çehre daḫı lüġatdür. [h-y] **Çehīr:** Niʿmetī çihre maʿnāsına naḳl eylemiş. **07** [y-ş-g] **Ceyşger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḥabbeci ve zerreci. [y-p-v] **Ceypūr:** Niʿmetī giñ. [y-p] **Çeyper:** *Bā* **08** vü *cīm*-i ʿAcemīyile miṣluhu dimiş ve esmāʾ-i ricāldendür ve bir ḳalʿa ismidür. **El-Cīmi'l-Meksūre: 09** [p-v] **Çipūr:** *Bāʾ* vü *cīm*-i ʿAcemīyile süñü demreni. [-g-] **Ciger:** Bağır, *kebed*. *Kāf*-ı ʿAcemīyile. [l-e-g] **Cilāger: 10** *Kāf*-ı ʿAcemīyile cendereci. [l-e-g-n] **Çilānger:** *Cīm*-i ʿAcemīyile demirci, *ḥaddād* maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **11** *cīm* ü *kāf*-ı ʿAcemīyile çilingīr maʿnāsına dimiş. [n-e] **Çinār:** Ṣaru ḳavaḳ aġacı. **Firdevsī, Beyt:**

12 Mī-yendīş ez-ān hīc dil ber-gümān
Be-şāḫ-ı kedū keşūd ber-çinār[1807]

[1803] (Ey sen varlığın tadını almak için yamalı cübbesini arayan, ne tuhaf habersiz olanlara tok gözlü bir şekilde bakıyorsun.)
[1804] (Şeyh Ebu İshak kılıcını indirdi ve hiçlik gününde Kâfdağı'nın tepesini yardı.)
[1805] --. 16. (98a/22)
[1806] (Birlikte düzgün bir sıra çektiler ve savaşçılardan bazıları saraya saldırdı.)
[1807] (Şüphede olup gönlünde hiç endişe bulundurma, kabak dalını çınar ağacının üzerine sürükleme.)

Beyt:

Zedī dest ender tek o pād pāy

13 Çenārī be-yek reh be-konedī[1808]

ze-cāy ʿArabīde *dülb* maʿnāsına. [n-y-v] **Çinīver:** Ṭoġrı, 14 *rāst* ve *mustaḳīm* maʿnāsına. **Esedī:**

Rehānende rūz-ı şumār ez-güẕār

Dehende be-pūl-ı çinīver cevaz[1809]

15 **Firdevsī:**

Ne-dānī ki engīzeş-est ü şumār

Hemīdūn be-pūlī çinīver güẕār[1810]

[h-d-v] **Çih-dūr:** 16 Iraḳ dimekdür, ġāʾīb-i luʿbdan kināyedür. [h-e-n-e-v] **Cihān-āver:** Be-ġāyet ʿālim ü fāżıl 17 ve bahādur. [h-e-n-d-e] **Cihān-dār:** Ulu pādişāhlar evṣāfındandur. Maʿnāsı cihān ṣaḳlayıcıdur. Ehl-i 18 cihānı riʿāyet ü ḥimāyet itdükleri iʿtibārı ile ulu pādişāhlara ıṭlāḳ olınur. **Beyt:**

19 Ne Bārī olursa cihān-dārīnüñ

Olur arḳasında cihān dārīnüñ

Cihān-dārdaki 20 –dār *dāşten*den ism-i fāʿildür. Meẕkūr beytde dār-ı evvelüñ ʿArabīde maʿnāsı evdir. [h-e-n-d-e-v] 21 **Cihān-dāver:** Ḫudāy *teʿālā*. **Firdevsī:**

Nüvişte meger ber-serem dīger-est

Zamāne be-dest-i Cihān-dāver-est[1811]

22 [h-e-n-g-y] **Cihān-gīr:** Miṣlihu. ʿĀlem ṭutucı maʿnāsına. [-h-] **Çihr:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ṣūret. Feṭḥ ile daḫı rivāyet olınmışdur 23 ve beñiz ve yüz sāʾir tafṣīli *çehre* lafẓında beyān olınupdur. Eṣaḥḥ kesr iledür. *Mihr*, *fihr* kāfiyesinde 24 istiʿmāl olınur. Nitekim Esedī-i Ṭūsīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-porsīd bisyār u būsīd çihr

25 Nüvāzīd ü her güne efzūd fihr[1812]

[-y-] **Çīr:** *Cīm*-i ʿAcemīyile yüreklü, *şecīʿ* ve yegin, *ġālib* maʿnāsına. **Esedī:**

26 Nişeste ber-āhū ʿuḳāb-ı dilīr

Çü ber-esb kerdī bināvered çīr[1813]

[1808] (Bir çınara yoldayken ayağınla darbe indirdin.)
[1809] (Kıyamet gününde kurtuluşa ermek için doğru bir pul vermek gerekir.)
[1810] (Onun ne kopardığını ve saydığını bilmiyorsun, dünyada her şey para karşılığında değişir.)
[1811] (Başıma bana yazılanlardan başka bir şey gelmeyecekmiş; kader, ancak Allah'ın elindedir.)
[1812] (Halini hatırını çokça sorup yüzünü öptü. Her yönden gönlünü hoş edip sevgi gösterdi.)
[1813] (Cesur kartal senin yürekli bir şekilde atın üzerinde oturduğun gibi ceylanın üzerine oturdu.)

Çīre daḫı lüġatdür. 27 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve lāyıḳ maʿnāsına da naḳl eylemiş. [y-n] **Çīner:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳap 28 ḳacaḳ maʿnāsına dimiş. [1814] [y-p-v] **Çīpūr:** Miṣlihu ve yol maʿnāsına. [y-n-v] **Çīnever:** Ṭoġrı, müstaḳīm 29 ve rāst maʿnāsına bu lüġat *cīm*den ṣoñra *bā* ile daḫı mervī lüġatdür. **Esedī:**

Sūy-ı çīnever pül ki çün tīġ-i tīz
30 Güẕār-est ü hem nāme hem rüstaḫīz[1815]

Firdevsī:

Siyeh-rūz ḫīz der-şerm-i günah
31 Sūy-ı çīnever pül ne-bāşed rāh[1816]

El-Cīmi'l-Mażmūme: [b-e] **Cübār:** Aṣlı ʿArabīde 100a/01 Ḳāmūsda *el-Cubār*; *yevmü'ṣ-ṣülüṣā* dimiş. [n-e-v] **Cunāver:** İḳlīm-i Ḫotenda bir şehr adıdur. [ġ-n-d] **Çoġondar:** 02 *Cīm*-i ʿAcemīyile çüküdür[1817] didükleri. [l-n-e] **Cul-nār:** Gül-nār lafẓından muʿarrebidür. [n-d-b-e-d-s-t] **Cündbādester:** 03 Ḳunduz ṭaşaġı didükleri meşhūr nāfiʿ dārū. [v-p-p-e] **Çūp-pār:** Bir nevʿ līfdür, çūp-pāre 04 daḫı dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳızaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-b-ḫ-v-e] **Çūp-ḫˇār:** Aġaç ḳurdı *vāv*-ı 05 resmīdür. Gül-zār, gül-nār ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. [v-y-b-e] **Cūy-bār:** Irmaḳ kenārı. **Cūy u Cer:** 06 **Şeyḫ ʿAṭṭār:**

Seyr-i sālik-rā çi māniʿ der-tefekkür baḥr u ber
Ṭāʾīr-i pervāz-rā pervā key cūy u cer-est[1818]

[v-b-ş-y-e] **Çūb-şiyār:** 07 Ṣaban oḳı. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḥāʾi'l-Meftūḥa:** Ḥaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde 08 *ḥāʾ*-i mühmele gelmez ol ki istiʿmāl olınur. Zebān-ı ʿArabīde veyā ġayrı dilden menḳūldür veyā taḫrīfāt-ı 09 ʿavām ḳabīlindendür. Līk baʿżı elfāẓ *ḥāʾ*-i mühmele ile şāyiʿ olmaġın lāzım oldur ki şerḥ ü naḳl olına. 10 [-b-] **Ḥabr:** Yazacaḳ mürekkeb, ʿArabīdür Fārsīde de şāyiʿdür ve fāżıl ve dānişmend maʿnāsına. 11 [-z-] **Ḥazr:** Oran, *endāze kerden* maʿnāsına. [ş-y] **Ḥaşīr:** Fārsīde ve ʿArabīde ve Türkīde müstaʿmeldür. 12 [y-d] **Ḥaydar:** ʿArabīde arslan adlarındandur. Ḳaraḥisārī şütür-murġ maʿnāsına. 13 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa:** 14 [-e-] **Ḫār:** Diken, *şevk* maʿnāsına. **(ʿ):**

[1814] [y-v] **Çīver:** Süñü demreni çipūr maʿnāsına bu lügat *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ve *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [y-p-v] **Çīpūr:** 3. (109b/20), 16. (98b/18)

[1815] (Doğru yol tarafında keskin kılıç gibi bir köprü var, buradan kıyamet gününde adınla geçersin.)

[1816] (Doğru yol tarafında bir köprü bulamayanın kıyamet gününde günahın kıvılcımından yüzü siyah olur.)

[1817] Eger çüküdür ṣuyından bir miḳdār şarāba ḫılṭ eyleseler iki saʿatden ṣoñra sirke olur. Sirkeye ḳosalar şarāb olur.

[1818] (Deniz ve kara üzerine düşünmek, yolcunun ilerlemesini nasıl engelleyebilir? Uçan kuş için bir dar geçit veya akarsu ne anlam ifade eder?)

Gül-i bī-ḫār ez-īn bāġ ki çīd[1819]

[e-r-ā-v] **Ḫār-āver:** Dikenlü yir. [e-r-ḫ-e] **15 Ḫārḫār:** Çıḳışmış ve dağdağa ve tasalanmaḳ ve bī-ārām maʿnāsına. **Cāmī:**

Ez-ḫārḫār ʿaşḳ-ı to der-sīne dārem ḫārhā

16 Her dü-şüküfte ber-zaḫm z'ān ḫārhā gülzārhā[1820]

Beyt:

Yār reft ez-çeşm ü der-dil ḫārḫār-ı o be-māned

17 Ber-ciger ṣad-dāġ-ı ḥasret yādigār-ı o be-māned[1821]

[e-r-v-b-e] **Hār u Bār: Firdevsī:**

Eger Mıṣriyān-rā konem berg rast

18 Şeved ḫār u bārem hemī rūd kast[1822]

[e-ş-n-ş-e] **Ḫāşinşār:** Bir nevʿ büyük **19** ördekdür Türkīde ḳılḳuyruḳ ve sūfe dirler. Ḥalīmī Ḥaḳ budur ki martı didükleri ḳuşdur **20** dimiş. [e-k-s-e] **Ḫāksār:** Ṭopraġa düşmüş nesne. [e-k-s-t] **Ḫākister:** Kül, *remed* maʿnāsına. [e-k-ş-v] **21 Ḫāk-şūr:** Ṭopraḳ ḳarışdurıcı. [e-n-s-e] **Ḫānsār: Firdevsī:**

Be-şod ber-pey-i esb tā ḫānsār

22 Mürūr ebed ender ān murġzār[1823]

[e-v] **Ḫāver:** Maġrib nitekim Esedī-i Ṭūsī *Eşrāṭ-i Sāʿāt* beyānında **23** buyurupdur. **Beyt:**

Sūy-ı ḫāver āyed be-dīd āfitāb

Hem āteş koned cūş-ı ṭūfān çü āb[1824]

Şems-i F.:

24 Kevkeb-i ẓulm u fitne vü bī-dād

Geşt pūşīde der-ḥadd-i ḫāver[1825]

Ḥaḳ lüġat budur ki ẓikr olındı ki erbāb-ı **25** lüġat cümle bunuñ üzerine ittifāḳ itmişlerdür ammā ekābir-i şuʿarā-yı ʿAcem maşrıḳ maʿnāsına istiʿmāl **26** iderler. **Enverī:**

Be-dest-i ʿaşḳ girifte ümīd dāmen-i dil

[1819] (Bu bağdan dikensiz gülü kim topladı ki?)

[1820] (Senin aşkının dikenlerini göğsümde taşıyarak dertleniyorum, o dikenlerden hem yaralar hem de çiçek bahçeleri açtı.)

[1821] (Sevgili gözden gitti ve gönülde onun acısı kaldı, yürekte yüzlerce hasret yarası onun hatırası olarak kaldı.)

[1822] (Eğer Mısırlılar benim yapraklarımı düzeltirse, dikenlerim ve meyvelerim azalır.)

[1823] --. 16. (99a/13)

[1824] (Güneş doğudan yükselir ve fırtına ateşten su gibi kaynar.)

[1825] (Zulüm, fitne ve haksızlık yıldızı, doğunun sınırlarında gizlendi.)

Ki āfitāb hem eknūn ber-āyed ez-ḫāver[1826]

27 Ḫˇāce:

Ez-leb-i şīrīn çün şekker berāt āverde
V'ez-ḥubeş hem ber-şeh-i ḫāver berāt āverde[1827]

28 Esedī:

Çü ḫūr ser keşīdī ze-ḫāver fürūd
Sūy-ı bāḫter reftī ān āb-ı rūd[1828]

Fużelānuñ vāḳiʿ **29** ve vārid olan ebyātından ikisine de ıṭlāḳı cāʾiz olmaḳ añlanur. [r-b] **Ḫaber-ber:** Cāsūs. **30** [b-r-g-y] **Ḫaber-gīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu, cāsūs maʿnāsına. [t-n-b] **Ḫatenber:** Cimrī ve müflis olup ġanī geçinen **31** kimesneye dirler. **Şems-i F.:**

Ber-dest-i to baḥr her çend ki lāfed
Velī ʿaḳl dāned ki hest-i o ḫatenber[1829]

Ve baʿżılar 100b/01 cimrī ki hīc nesnesi olmaya ammā ḫalḳ māl-dārdur diyeler. Niʿmetī; ve baḫīl ve çoḳ ḫaberler bilmiş kimesne ki **02** netīcesi olmaya dimiş. [t-v] **Ḫatūr:** Ev içinde ḳullanılan nacaḳ ve bıçaḳ ve sāʾir ḳap ḳacaḳ, metāʿü'l-beyt **03** maʿnāsına. Bu lüġat *ḫā*dan ṣoñra hem *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür ve hem *nūm*la mervī lüġatdür. **04 Ḫar:** Eşek, ḥımār maʿnāsına. Künyeti Ebū Ziyāddur ve özlü[1830] balçıḳ ki ayaġa yapışur ve ṭavar batar ḳalur. **05 Şems-i F.:**

Bād der-seyr-i o be-vaḳt-i şitāb
Çün ḫar-ı leng mānde ender-ḫar[1831]

Ve *ḫarīden* lafẓından **06** ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī. **Ḥażret-i Monlā Ḫudāvendigār:**

Gūş-ı ḫar be-fürūş u dīger gūş-ı ḫar
07 V'īn v'īn suḫan-rā dür ne-yāyed gūş-ı ḫar[1832]

Laṭīfī:

Dīd nā-geh o-rā muḫayyer şod
ʿĀşıḳ-ı dil-fürūş u ġam-ḫar şod[1833]

Beyt:

[1826] (Umut, aşkın elinde gönlün eteğini tutmuş, şimdi güneşin doğudan doğmasını bekliyor.)
[1827] (Tatlı dudaklarından şeker gibi bir haber getirdi ve sevgisinden doğunun hükümdarına bir mektup getirdi.)
[1828] (O güneş, doğudan baş çektiğinde; ırmak da batıya doğru gitti.)
[1829] (Senin elinde deniz ne kadar böbürlense de akıl bilir ki onun varlığı bir cimri gibidir.)
[1830] özli. 3. (110b/06)
[1831] (Rüzgâr onun yolunda acele ederken, eğri bir kuyruğa takılmış bir eşek gibi kaldık geride.)
[1832] (Bir eşek kulağını diğer bir eşeğin kulağına sat çünkü bu sözler ne olursa olsun bu eşeğin kulağına ulaşmaz.)
[1833] (Gönlünü satan âşık, onu ansızın görünce hayrete düşüp kederlendi.)

08 Be-kon muʿāmele vü dil-i şikeste be-ḫar
Ki bā-şikestegī er zed be-ṣad-hezār dür-est[1834]

[ḫ-y-e] **Ḫar-ḫıyār:** Eşek 09 ḫıyārı ve baʿżıları eşek turpı dimişler. [r-z-h] **Ḫar-zehr:** Aġu aġacı, ḫar-zehre ve *diflī* maʿnāsına 10 ve ḳarga dügelegi ve eşek turpı. [r-k-v-t] **Ḫar-kebūter:** Verşān maʿnāsına ki bir nevʿ gügercindür 11 yabānda olur. [r-k] **Ḫarker:** Oyun ve egeri, feṯḥ-i *kāfi*le. **Hārkür:** Ḳovuḳ, żamm-ı *kāfi*le. [r-k-v] **Ḫar-gūr:** 12 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳolan ki yaban eşegidür ve ṣoḳmaḳ ki bir nevʿ edükdür ayaġa giyerler. [r-n-b-e] **Ḫar-enbār:** 13 Teşhīr içün eşege bindirüp gezdürdükleri er ve ʿavrata dimişler. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemāli*de 14 bir nesnenüñ üzerine cemʿ olmaḳ maʿnāsına gelür dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

15 Be-medḥ-i o ze-ḳaṣd-ı düşmāneş
Hemī sāzend ins ü cān-ı ḫar-enbār[1835]

[r-v-e] **Ḫarvār:** Yük, evvel 16 eşek yükine dirleridi. Ṣoñra muṭlaḳa her yükde istiʿmāl olındı. Niʿmetī; eşek tersi 17 ve bevline dirler dimiş. [-z-] **Ḫazer:** Boncuḳ. **Ḫasār:** Niʿmetī; buz, yaḫ maʿnāsınadur dimiş. [s-t] **Ḫaster:** 18 *Vesīle* ṣāḥibi ve Niʿmetī, *ḫas* maʿnāsınadur dimişler. Ḥalīmī ḥaşerāt-ı arż ki böcekden ʿibāretdür 19 dimiş ammā *ter* lafẓı Fārsīde edāt-ı ṣīġa-i tafżīldür. Meṯelā *bed*, *yaramaz*, *bedter yaramazraḳ* 20 dimekdür. Bu taḳdīrce ḫas ki köti gevherlü ve nā-kes kişiye dirler. Ḫaster yaʿnī nā-kester maʿnāsına 21 olmaḳ enseb gibi ḫasek sāʾir maʿnāsı maḥallinde ẕikr olınupdur. [-s-] **Ḫaser:** Ve bi'ż-żamm kayınata 22 ve baʿżılar ḳayınana dimişler evveli eṣaḥḥdur. **Esedī:**

Çü berdāşt ān genc-i ḫarz-i būm
Bezr-i ḫaser şod ki bed-şāh-ı Rūm [1836]

23 Bu beytden ḳayınata olduġı ẕāhirdür. **Şems-i F.:**

Bed-ḫˇāh-ı to-rā ḥāl çi bāşed k'eknūn
24 İfrīt zeneş bāşed ü iblīs ḫasur

Żamm-ı *sīn*iledür. *Şetür*, *bekür* ḳāfiyesinde īrād olınmışdur. 25 [ş-n-e] **Ḫaşnār:** Ḫaşensār maʿnāsına. [ş-n-s-e] **Ḫaşinsār:** Ve bi'ż-żam ḳılḳuyruḳ didükleri ḳuş. 26 Evvel *şīn*-i muʿceme ikinci *sīn*-i mühmele ile. **Esedī:**

Piyāde hemī şod rehber şikār

[1834] (Kalbi kırık olan akılsıza iyi davran, çünkü kalbin kırıldığı zaman yüz bin pişmanlık bile az kalır.)
[1835] (Bütün insanlar ve cinler padişahı övmek ve düşmanlara ilenmek için bir araya toplanırlar.)
[1836] (O memleketin gösterişli hazinesini çıkardığında, Rum vilayetinin kötü padişahının kayınbabası oldu.)

Ḫaşinsār ender-ān cūybār[1837]

27 [ş-n-ş-e] **Ḫaşinşār:** *Ṣīn*-i muʿcemeteyn ile miṣlihu. **Esedī:**

Leb-i ḫaşinşā pür ḫaşinşār u bāġ
Zede ṣaf-ı şufāne heme deşt ü rāġ[1838]

28 Ve ḳarabataḳ didükleri ḳuşa da dirler. [ş-v] **Ḫaşūr:** Peyġām-ber. [ş-y-n-e] **Ḫaşīnār: 29** Ḳılḳuyruḳ, ḫaşinsār maʿnāsına.[1839] **Şems-i F.:**

Eger ez-ʿadl-i o bāşed ruḫṣat
ʿUḳḳāb-ı çarḫ-rā gīred ḫaşīnār[1840]

30 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi bir başı büyük şu ḳuşıdur ve martı ḳuşına daḫı dirler **31** dimiş. [m-ḫ] **Ḫamḫar:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi püşte ve eyvān maʿnāsına naḳl eyledi. [ṭ-ā-v] **Ḫaṭṭ-āver:** Leb ü ʿizārında 101a/01 ḫaṭṭ ẓāhir olmuşa dirler. [l-n-d] **Ḫalender:** Güyegü otı eṭıbbā ḳatında saʿter dimekle meşhūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **02** ṣāḥibi āḫiri *zā*'-i ʿArabī bābında īrād eyledi. [n-c] **Ḫancer:** Erbāb-ı lüġat meşhūr olan ālet-i maʿrūfeye ki **03** lisān-ı Türkīde de aña ḫancer dirler. İḫtişāşı yoḳdur. Büyük bıçaġa da ḫancer dirler didiler. **Beyt:**

04 Şenīdeem ki be-ḳaṣṣāb gūsfendī güft
Der-ān zamān ki be-ḫancer sereş ze-ten be-borīd[1841]

Esedī:

05 Gürūhī şode ez-āb-ı cūyān ṣadef
Gürūhī ṣadef-kāf ḫancer be-kef[1842] [1843]

[n-c-y] **Ḫancīr:** Çervīş duḫānınuñ **06** ḳoḫusı ki bişürürken eṭrāfa yayılur. **Şems-i F.:**

Çonān be-sūḫt ze-tāb-ı ʿanā ten-i ḫaşmet
07 Ki ber ne-yāyed o ger be-sūzedeş ḫancīr[1844]

Ve muṭlaḳa ḳoḫu maʿnāsına da ve duḫān ve çıra isi maʿnāsına da naḳl eylemiş. **08** [n-ġ] **Ḫanġar:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi kap ḳacaḳ maʿnāsına naḳl eyledi. [n-f-ş-e] **Ḫanfeşār:** Ḳılḳuyruḳ, *ḫaşinsār* **09** ve *ḫaşīnār* maʿnāsına. [n-v] **Ḫanūr:** Ālāt-ı ḫāne, metāʿ-ı beyt maʿnāsına bu lüġat *ḫā*dan şoñra *tā* ile ki **10** ṣālis-i ḥurūf-ı teheccīdür ve *nūm*la mervī lüġatdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve ṣırça çanaḳ ve çömlekçiler āleti dimiş. [v-e-b-g-ẕ-e]

[1837] (O akarsu içindeki kuşu kendine rehber edinip, av için piyade olarak gidiyordu.)
[1838] (Safran tarlaları bütün ova ve çayırlarda sıralanmış, o madenin dudakları kuşlar ve bağlarla dolu.)
[1839] **ḫaşīnār** kelimesinin açıklaması atlanıp **ḫaşūr** kelimesinin açıklamasının içine eklenmiş. 16. (99b/23)
[1840] (Eğer onun adaletinden izin olursa, göklerin kartalı kılkuyruk kuşuna yakalanır.)
[1841] (Bir koyunun başı bıçakla gövdeden ayrılacakken (koyunun) kasaba şöyle dediğini işittim.)
[1842] (Bir grup suyun içinden inci arayanlar oldu, bir grup da ellerinde hançer ile inciyi avladılar.)
[1843] --. 16. (99b/29)
[1844] (Düşmanının bedeni öyle bir eziyerle yanıyor ki hançerini ısıtsa bile bu acıdan kurtulamaz.)

Ḫˇāb-güẕār: Uyḳucı kimse, *ẕāl*-i muʿceme ile. [v-e-b-g-z-e] **Ḫˇāb-güzār:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile düş yorıcı, *muʿabbir* maʿnāsına. [v-e] **Ḫˇār:** Ḥaḳīr maʿnāsına ki żıdd-ı ʿazīzdür. ʿArabīde *ẕelīl* ü *ṣāġir* ü *vāḫir* maʿnāsına. Ḥalīmī dir ki; bu *vāv*da iki vech cāʾizdür. Evvelā *vāv*-ı resmī olup *elif* ṣābit ola; *tār* u *zār* veznine, ṣaniyen *vāv*-ı melfūz ola *mūr* u *ṣūr* ḳāfiyesinde istiʿmāl olına. İmāle ile iʿtibār olınmaya bu istiʿmāl ṣāzdur. Fuṣeḥā iʿtibārından ḫāricdür ve āsān maʿnāsına da de istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Be-cāyī güzīn rezm-gāh-ı üstüvār
Be-āb u ʿalef rāh-ı nezdīk ü ḫˇār[1845]

[v-e-r-b-e] **Ḫˇār-bār:** Ḥevāyic ki bir şehrden bir şehre iletürler. **Firdevsī:**

Ḫaber yāfet ez-Mıṣr fercām-ı kār
K'ez ān-cā tüvān yāfet ḫˇār-bār[1846]

Beyt:

Ze-Kenʿān keşīdīm laḫtī cihaz
Ki zey ḫˇār-bār-est mā-rā niyāz[1847]

Ekṣer metāʿ-ı bī-ḳıymetde istiʿmāl olınur *biżāʿati* *mezecāt* maʿnāsına. [v-e-l-y-k] **Ḫˇālī-ger:** Esedī-i Ṭūsī naḳlinde aşcı, ṭabbāḫ maʿnāsına. **Firdevsī:**

Be-dü güft eger şāh-rā der-ḫūrem
Yekī nām-ver-i pāk ḫˇālī-ger [1848]

Şems-i Faḫrī ḳavlince ḫˇān-sālār maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Çün sipihr-est bezm-i o vü der-i o-st
Ḳahramān-tīr ü meh-i ḫˇālīgerem[1849]

[y-v] **Ḫayūr:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yarasa maʿnāsına didi. **El-Ḫā'i'l-Meksūre:** [d-m-t-k-e] **Ḫıdmet-kār:** Ḳulluḳ idici ve ḥavāşī. [d-m-t-k] **Ḫıdmet-ger:** Miṣlihu. **Firdevsī:**

Şevend āl-i Yaʿḳūb ḫıdmet-gereş
Be-būsened bisyār ḫāk-i dereş[1850]

Ḫırr: Bi'ş-şedīd ve ṭuman, *żayāb* maʿnāsına. [r-y-d-e] **Ḫırīdār:** Müşterī maʿnāsına. [y-e] **Ḫıyār:** Maʿrūf yemişdür, ʿArabīde ve Türkīde de müstaʿmeldür. [y-e-v] **Ḫıyāver:** İş, güç maʿnāsına. [y-e-v-e] **Ḫıyāvār:** Miṣlihu. [y-e-r-ş-n-b] **Ḫıyār-şenber:** Meşhūr müshil, ġāyetde nāfiʿ dārūdur vilāyet-i Mıṣrda bitüp eṭrāf-ı ʿāleme müteneşşir

[1845] (Savaş yerini sağlam bir yerden seç, yolu suya ve samana yakın ve kolay bir yer olsun.)
[1846] (Mısır'dan işin yararını öğrendi oradan kolayca erzak temin edebileceğini anladı.)
[1847] --. 16. (100a/12)
[1848] (Eğer padişaha layık olduğumu kanıtlarsam, ünlü ve temiz bir aşçı olacağım.)
[1849] (Onun meclisi gökyüzü gibidir. Orada Müşteri yıldızı harcama vekili, ay da çeşnicibaşıdır.)
[1850] (Yakup'un ailesi ona hizmetkâr olur ve kapısının toprağını çokça öperler.)

olur. **27** [y-e-y] **Ḫıyāyer:** Çiynemek maʿnāsına. [-y-] **Ḫīr:** Nā-çār ve müteḫayyir maʿnāsına. [y-r-ḫ-y] **Ḫīr-ḫīr:** Ġāyetde müteḫayyir maʿnāsına ve ġāyetde **28** bed-endīş olan kimesne. **Firdevsī:**

Nuḫusten er Aġrīreş endāz gīr
Ki ber-dest-i o küşte şod ḫīr-ḫīr[1851]

29 Türk ṭāʾifesinden aṣlā ʿadl ü dād ẓuhūr itmemişdür. Meẕkūr Aġrīreş, Efrāsiyābuñ **30** ḳarındaşıdur. Ol ḳadar āsār-ı ḫayrı var idi ki baʿżılar anı peyġamberdür didiler. **Dīger Kemāl-i Iṣfahānī:**

31 Ze-tīġet girīzān-ı ʿadū der-ʿadem
Ecel der-pey-i o devān ḫīr-ḫīr[1852]

[y-r-h-ḫ-y] **Ḫīre-ḫīr:** Miṣlihu. **Esedī:**

101b/01 Kes ez-ḫayl-i īşān ne-berdīde tīr
Be-māndend der-zaḫm-ı o ḫīre-ḫīr [1853]

Beyt:

Ḫūr u şīd ü güftem-rā ḫīre-ḫīr
02 Be peyġāre düşmen-i kühen güft ü pīr[1854]

ʿUnṣūrī:

Ḫār ḫār pür-dilī bāşed ki der-faṣl-ı bahār
03 Tā dü-rūze zindegānī gül be-ḫanded ḫīre-ḫīr[1855]

[y-r-h-s] **Ḫīre-ser:** Serāsīme. **ʿUnṣurī:**

Der-şebistān kemāl-i to buved
04 Şemʿ-rā tāc-ı ser ez-ḫīre-ser[1856],[1857]

Esedī:

Behv māned bī-çāre vü ḫīre-ser
Dileş tīre gītī ze-dil tīre-ter[1858]

[y-z-g-y] **05 Ḫīz-gīr:** Ṭur ṭut oyunı didükleri maʿrūf luʿb. **El-Ḫā'i'l-Maẓmūme:** [d-e-v]

[1851] (Eğer düşmana ok atmak istiyorsan önce Agrires'in okunu al, çükü onun elinde birçok kişi hayret içinde ölmüştür.)
[1852] (Senin kılıcından sakınan düşman yokluğa (ölüme) gider, ölüm onun peşinde kötülük düşünerek koşar.)
[1853] (Onların ordusundan kimse okçu değildi. Onun yarasında, hayrette kaldılar.)
[1854] (Yaşlı ve eski düşmanı küçümserken güneş hakkında söylediklerim şaşkınlık vericidir.)
[1855] (Cesaretle dolu bir yürek diken diken olur ki bahar mevsiminde, çiçek iki günlük hayat için şaşkınlıkla güler(açar.))
[1856] (Yatak odasında senin mükemmeliyetin vardır, sersem kişi orada mumun başına taç olur.)
[1857] --. 16. (100a/30)
[1858] (Harem dairesinde çaresiz ve şaşkın kaldı, kalbi dünyadan daha karanlık ve bulanık oldu.)

Ḫudāver: 06 Pādişāh maʿnāsına. **Ḫudāvendgār:** İş ṣāḥibi. **Ḫur:** Lāyıḳ ve Güneş, Āfitāb maʿnāsına. [r-d-z-r-s] 07 **Ḫurd-zerser:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yunt ḳuşı, *ṣaʿve* maʿnāsına naḳl eyledi. [s-r] **Ḫusr:** Żamm-ı *sīn*ile ḳayınata 08 sāʾir esāmīsi *ḫasr* lafẓında ẕikr olınmışdur. [s-r-e-n-g] **Ḫüserānger:** Güyegi, ʿarūs maʿnāsına. [s-v] 09 **Ḫusūr:** Ḳayınata. [ş-e] **Ḫuşār:** Kerpiç.[1859] [ş-k-e-b-z-e] **Ḫuşk-ebzār:** Ṭaʿāma ḳonılan otlar ve sāʾīr ḥavāyic. 10 [ş-k-e-f-z-e] **Ḫuşk-efzār:** Miṣlihu. [ş-k-e-v-z-e] **Ḫuşk-evzār:** Miṣlihu. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında 11 tebādül ü tevāḫī vardur. [ş-k-e] **Ḫuşkār:** Ol itmekdür ki elenmedik iri ögünmiş undan ola. Ḫuşkārd 12 lafẓından taḫfīf olınmışdur. [ş-k-e-m-e] **Ḫuşk-āmār:** Bir nesneyi nihāyetine varınca teftīş ü tefaḫḫuş itmek 13 istiḳṣā maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫudāygān-ı selāṭīn ki rūzgār ne-dīd
Naẓīreş er çi besī cüst ü kerd ḫuşk-āmār[1860]

14 [ş-k-m-e] **Ḫuşk-mār:** Duturuḳ ki anuñıla od yaḳarlar. [ş-n-s-e] **Ḫuşinsār:** Ḳılḳuyruḳ dirler bir nevʿ ördekdür. 15 Fetḥ-i *kāfi*le ḫaşinsār lafẓında sāʾir adları ẕikr olınmışdur. [ş-y-n-e] **Ḫuşīnār:** Niʿmetī ṣuda olur 16 bir ḳuşdur dimiş. [f-e] **Ḫufār:** Müzd-i bedreḳa maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥici *bāc-dār* maʿnāsına naḳl eylemiş. [-l-] 17 **Ḫuler:** Burçaḳ, cilbān didükleri ve yitük ve herze maʿnāsına. [-y-] **Ḫuyer:** Ḫoş ḳorı. [n-b] **Ḫunber:** 18 Küp maʿnāsına. [ḫ-v] **Ḫunūr:** Ḳap ḳacaḳ. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi misāfirler tünbeldi dimiş. [n-y-e-k] **Ḫunyāger:** 19 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣaġu ṣaġucı ve muṭrib āvāzı ve Türkīde ozan dirler ve Türkler türkiler 20 ırlar uzun uzun ve saz çalarlar. **ʿUnṣurī:**

Tā çeng-i şīr perde der-sāz-veş nevā
21 Der-meclis-i to zühre ḫunbāger āmede[1861],[1862]

[v-d-d-e] **Ḫod-dār:** Ḳanāʿat idüp ṣabr idici *vāv*-ı resmīdür. 22 [v-e] **Ḫˇār:** Ḥürmetsiz, ḥaḳīr. **Esedī:**

Heme şāh-rā ḫˇār be-güdāştend
Girīzān ze-pes rāh berdāştend[1863]

23 Ve *bürehne* maʿnāsına ve ḳolay, āsān ve *sehl* maʿnāsına. **Esedī:**

Be-cāyī güzīn rezm-gāh-ı üstüvār
24 Be-āb u ʿalef rāh-ı nezdīk ü ḫˇār

Bu *vāv* da iki vech cāʾizdür. *Vāv*-ı resmī ola *elif* ṣābit 25 ola nitekim meftūḥa bābında

---

[1859] --. 16. (100b/05)
[1860] (O padişah sultanların efendisidir. Felek defalarca sorup araştırsa da onun benzerini görememiştir.)
[1861] (Senin meclisinde Zühre şarkı söylemek için geldiğinde, aslanın çengi de güçlü bir ezgi oluşturmuştur.)
[1862] --. 16. (100b/17)
[1863] (Herkes, şâhı aşağılayarak bıraktı, kaçanlar yolu arkasında bıraktı.)

ẕikr olındı ve *vāv*-ı melfūẓ ola *ṣūr* u *ḥūr* ḳāfiyesinde istiʿmāl **26** olına ve bir memleket adıdur İbn İdrīs anda yatur. [-v-] **Ḫ̆ūr:** Miṣlihu. *Vāv*-ı aṣliye *ṣūr* u *mūr* **27** veznine. [-v-] **Ḫ̆ar:** *Vāv*-ı resmīle ser ü ter ḳāfiyesinde lāyıḳ maʿnāsına ve güneş ve ṭaʿām yimek maʿnāsına **28** ve ḫ̆orden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür yimek maʿnāsına meṣelā *ribā-ḫ̆or* dirler. **29 Beyt:**

Der-īn devr ḫıred-fersā-yı ḫūn-ḫ̆or
Ki cehl ez-dey ʿazīz-est ü hüner ḫ̆or[1864],[1865]

Kemāl-i Ġıyāṣ:

30 Maʿ ṣūḳ-ı men ki reşk-i meh ü ġayret-ḫ̆or-est
Cānem fedā konem ki be-dīn māye der-ḫ̆or-est[1866]

31 Esedī:

Çi tāzī be-dībā vü ḫarr u semūr
Çü ḫ̆āhed tenet bud ḫ̆or kirm ü mūr[1867]

Ve Fürs aylarınuñ 102a/01 on birinci güni Niʿmetī; ve maşrıḳ vü şerīk maʿnāsına da gelür dimiş. [v-r-b-e] **Ḫ̆ār-bār: 02** Yiyecek yüki. [v-z] **Ḫ̆üzer:** Niʿmetī bir dürlü aġaçdur dimiş.[1868] [v-j-h-g] **Ḫ̆üje-ger:** İsteyüci **03** ṭaleb-kār maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. *Elif* ṣābitdür. *Ḫ̆āsten* lafẓından taṣarruf olınmışdur. **04 Esedī:**

Kesī k'ān cihān-rā ber-o ḫ̆āstār
Verā dāniş āyed ne gevher be-kār[1869]

Ve ism-i maṣdardur **05** ve menāṭa fi'l daḫı istiʿmāl olınur. [v-n] **Ḫ̆ünger:** Debbāġ maʿnāsına. [v-e-n-s-e-l-e] **Ḫ̆ān-sālār: 06** *Vāv*-ı resmīdür. Ol kimesnedür ki pādişāhlaruñ ṭaʿāmı anuñ ḥükminde olur ve anlaruñ **07** öñine yimek düşer. [v-e-h] **Ḫ̆āher:** Ḳız ḳarındaş, *uḫt* maʿnāsına bu *vāv*da daḫı **08** iki vech cāʾīzdür. [v-h] **Ḫ̆üher:** Miṣlihu, *ḫ̆āher* maʿnāsına.[1870] **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa: 09** [e-ḫ-e] **Dāḫār:** Ḳaraḥişārī dikecek aġaç fidanı, *nihāl* maʿnāsına naḳl eylemiş ve āḫiri *lām*ile **10** *dāḫāl* daḫı mervī lüġatdür dimiş ve küçük budaḳları olmaya ve baʿżılar eyü aġaçdan **11** şāḫ alup aġaca aşıladuḳları ḳaleme dirler dimiş. [e-d-e] **Dādār:** Nām-ı Ḫudāy *teʿalā ʿizz ü celle* **12 Beyt:**

[1864] (Bu akıl yıpratan ve kan kusturan dönemde yaşarken, cehalet aziz ve sanatı yok edici olmuştur.)
[1865] --. 16. (100b/23)
[1866] (Benim sevgilim ki ayın kıskandığı ve güneşin onurudur, canımı feda ederim ki o buna layıktır.)
[1867] (Madenin bedenin sonunda solucanlar ve karıncalar tarafından yenilecek o hâlde neden ipek kumaşlara ve samur kürküne hitiyaç duyuyorsun?)
[1868] [v-j-h-g] **Ḫ̆üje-ger:** Ḳayāsa idici. [v-e-s-t-e-r] **Ḫ̆āstār:** İsteyici, ṭalebkār maʿnāsına. *Vāv*-ı resmīdür *elif* ṣābitdür, ḫ̆āsten lafzından taṣarruf olınmışdur. 3. (112a/17), 16. (100b/29)
[1869] (Öteki dünyayı isteyen bir kişi için mücevher değil bilgi işine yarar.)
[1870] Miṣlihu. 16. (101a/01)

Yār bih ez-ḥażret-i Cabbār nī-st
Kār bih er ṭaʿat Dādār nī-st[1871]

Esedī:

Nuḫust ez-suḫen yād Dādār kerd
Ki ez-nī-st hest o be-dīdār kerd[1872]

Dārād daḫı dirler. *Dāl* ile *rā* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. Ġayrı adları anda mesṭūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve ḳardaş ve şefḳatlü ve yan maʿnāsına da naḳl eyledi. [e-v] **Dāver:** Er ḳardaş, *birāder* maʿnāsına ve şefḳatlü, yoldaş. [e-d-g] **Dādger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ʿādil maʿnāsınadur. Ḥaḳīḳatde tamām-ı ʿadl itmek Ḥaḳ *teʿālā*ya maḫṣūṣ olmaġın aña ıṭlāḳ olınur. [e-d-r-n-d] **Dāder-ender:** Ügey ḳardaş. [e-d-n-d] **Dādender:** Miṣlihu. Taḫfīf içün *rā* ḥıẕf olınmışdur. [-e-] **Dār:**[1873] Dikili ṭuran aġaçdur. Aşılmış ādeme ber-dār oldı dirler. **Beyt:**

Ḫāʾīni ṣanma ki ber-ḫūrdār olur
Ya kesilür başı ya ber-dār olur

Yirde bitmiş ṭuran aġaca da *dār* ıṭlāḳ olınur. Türkīde aġaç delen ḳuşa lisān-ı Fārsīde *dār-ı sunub* didükleri ol iʿtibār iledür ki aġaca ḳonar daḫı burnıyla ḳaḳar delmek ister *dār-ı Çīnī*deki *dār* daḫı bu maʿnāyadur. Bir aġaçdur ki aṣlı Çin vilāyetindendür. Ṣoñra Hindūstāna da naḳl olınup bu diyāra getürüp dār-ı Çīnī didükleri anuñ ḳabuġıdur. Biber yaʿnī fülfül ol aġacuñ yemişidür ve *dār* ev yaʿnī sarāy maʿnāsına ʿArabīde Farsīde de şāyiʿdür ve cān-bāzuñ urġandan yuḳaru tertīb itdügine daḫı dirler. Belki üzerinde yürüdügi urġana dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ iderler ki dikilüp ṭuran aġaca dirler. **Beyt:**

Keşīde ze-her sū resenhāy-ı dār
Ze-bālā be-zīr ez-yemīn ü yesār
Me-gū dār kʾān buved çārüm sipihr
Ne ez-meh resen-bāz kʾān buved mihr[1874]

Dār burada cān-bāz ipine ıṭlāḳ olınmış degildür. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi Ḥalīmī öyle ṣanmış ġalaṭ itmişdür. Niʿmetī; *sikke-i zer ü sīm ve be-maʿnā ṣāḥib ü gīrende vü dārende. Zīrā evāḫir-i kelimede dār lafẓı ifāde-i ḥıfz u żabṭ ve Ḫudāvendī mī-koned*

[1871] (Sevgili, Hz. Cabbar'dan (işleri kolaylaştıran Allah) daha iyi değildir, işimiz Yaratıcıya itaatten başka bir şey değildir.)
[1872] (Önce söze Yaratıcı'yı anarak başladı ki o, yokluktan varlığı görünür kıldı.)
[1873] Yanlışlıkla olacak **dār** yerine **beyt** yazılmış. 16. (101a/13)
[1874] (Her tarafa sağlı sollu, altlı üstlü ipler çekti. İp deyip geçme, göğün dördüncü katı oydu. O cambaz, ay değil güneşti.)

çonān ki 31 *cihān-dār u bāc-dār* dimiş ve dāşten lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Āyine-dār gibi 102b/01 [e-r-ḫ-l] **Dār-ḫār:** Dikilecek fidan ve baʿżılar bir eyü ağaçdan bir ağaca aşıladuḳları ḳaleme dirler 02 dimiş *dāhār* maʿnāsına tafṣīli anda olınmışdur. [e-r-v-g-y] **Dār ū gīr:** Gī[1875]r ü dār maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

03 İftiḫār-ı tāc-dārān bāz āmed ber-serīr
Fitne vü ġavġā-yı devrān bāz māned ez-dār u gīr

Beyt:

04 Çoḳ zamān gördi geçirdi çarḫ-ı pīr
Görmedi buncılayın bir dār u gīr[1876]

Dār u gīr ve *gīr ü dār* lafẓları 05 ikisi de müştaḳdur. *Gīr* emrdür *giriften*den müştaḳdur maʿnāsı *ṭutdı*. *Dār* da emrdür *dāşten*den 06 müştaḳdur maʿnāsı *ṣaḳla*dur emr *gīr ü dār*a maḥall olduġı iʿtibār ile cenge *dār u gīr* dirler 07 gīr ü dār da. **Beyt:**

Tā-cihān resm-i dār u gīr nihād
Dār u gīrī çonān ne-dār u yād[1877]

[e-r-v-y-h-v-ş-b] 08 **Dārū-yı ḫūş-ber:** ʿAḳl żāyiʿ idici ot, dāveri bī-ḫūş daḫı dirler. [e-z-e] **Dāzār:** Yapucı, 09 *bennā* maʿnāsına lisān-ı Pehlevīde *esmāʾu'llāh*dandur. [e-l-b] **Dāl-per:** Dāl-perde maʿnāsına. *Dāl* ḳartal 10 ḳuşına dirler maʿnā-yı terkībīsi ḳartal yileklü oḳ dimek olur. **Esedī:**

Ze-şest-i ḫadeng efkenān ḫāst cūş
11 Kemān-gūşhā geşt hem-rāz-ı gūş[1878]

Beyt:[1879]

Hevā pür ze-zenbūr şod dāl-per
Ḫadengīn ten ü āhen-i nīşter[1880]

12 [e-m-v] **Dām-ver:** Büyük baru. [e-n-ş-ḫ-v] **Dāniş-ḫ̌or:** Ṣāḥib-i ʿilm, dāniş-ger maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. 13 [e-n-ş-g] **Dāniş-ger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bilgülü, dānişmend maʿnāsına. [e-n-ş-v] **Dāniş-ver:** Miṣlihu, ṣāḥib-i ʿilm maʿnāsına. 14 [e-v-d-e] **Dāv-dār:** Binā yapucı maʿnāsına ve ilenüp sögüci maʿnāsına nefrīn idici maʿnāsına. [e-v-z-e] 15 **Dāv-zār:** Miṣlihu. [e-v] **Dāver:** Muṭlaḳa ḥākim maʿnāsınadur. Ḳaḍı olsun muḥtesib ve big olsun 16 ve merd-i nīgū ve Ḥaḳ üzre ḥükm idici maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

[1875] (Tac takanların övgüsü yeniden tahta döndü. Fitne ve kargaşa döneminde olan savaşlar geride kaldı.)
[1876] -- 16. (101a/28)
[1877] (Dünya savaş ve mücadele âdetini koyduğundan beri, böyle bir savaş ve mücadelede hatırlamada kalmadı.)
[1878] (Ok atanların yaylarından coşku yükseldi ve yayın kulakları ok atanın kulağıyla sırdaş oldu.)
[1879] 16. (101b/06)
[1880] (Okla dolu bedenler ve demir iğnelerden dolayı hava arılarla ve kartallarla dolu gibi oldu.)

Ez-to be-geh nālem ki dīger dāver nī-st

17 Ve'z dest-i to hīç dest bālā-ter nī-st[1881]

Ẓāhir budur ki bu ıṭlāḳ mecāzendür. 18 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki *dāver ḫaṣm*dur niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

19 Serencām tersem ki pīrūz-ger

Ne-bāşed coz ez-dāver-i kīne-ver[1882]

Dāverī ḫuṣūmetdür. Faṣl-ı 20 ḫuṣūmet itdügi iʿtibārile ḥākime *dāver* dirler. **Beyt:**

Ez-to be-geh nālem ki dīger dāver nī-st

21 Ve'z dest-i to hīç dest bālā-ter nī-st[1883]

Baḥrü'l-Ġarā'ib ṣāḥibi dāver lafẓını ḥākim ile tefsīr 22 itmişdür. Dāverī ḥukūmetdür ceng maʿnāsına da gelür dimişdür iki sözinde bile işābet 23 itmemişdür ve baʿżılar ḫaşm maʿnāsına da gelür ve faṣl-ı ḫusūmet itdügi iʿtibāriyle ḥākime de 24 *dāver* dirler dimiş. **Beyt:**

Serencām tersem ki pīrūz-ger

Ne-bāşed coz ez-dāvei kīne-ver[1884]

dirler 25 dimiş. [-c-] **Decr:** Bögrülce ki ḥubūb ḳısmındandur. Ṭabībler *lūbiyā* dirler. Sā'ir esāmīsi anda mesṭūrdur. 26 [d-n-b-v] **Dedenebūr:** Ḳovan otı. **Der:** Taḫfīf-i *rā* ile edāt-ı ẓarfiyyetdür. *Fī* maʿnāsına *ender* gibidür. 27 Falān fülānda dimek olur. **Laṭīfī:**

Men zebān-ı medḥ-gir dārem velī kū merd-i cūd

Tīġ-i Hindī der-niyām u sīm der-kīse çi sūd[1885]

28 Ve taḫsīn-i lafẓ içün baʿżı efʿāl ü maṣādır evvellerine 29 idḫāl olınur. **Laṭīfī:**[1886]

Şodem ḫˇār u bī-çāre ey çāre-gir

Rehī-rā be-çeşm-i kerem der-niger[1887]

Ekṣer 30 evveline dāḫil olur. Gāh olur ki āḫir lāḥiḳ olur. Be-deryā-der gibi, der-deryā maʿnāsına ve derīden 31 lafẓından ṣīġa-i emr gelür. Yırt dimek olur. Vaṣf-ı terkībī olur *perde-der* gibi ve ḳapu 103a/01 *bāb* maʿnāsına. **Ḫażret-i Monlā:**

Ez-der-i ehl-i ṣāfā dūr me-şev ey dil-i men

Her ki dūr-est ez-īn der be-Ḫudā nezdīk-est[1888]

[1881] (Senden kime şikâyet edeyim, başka hâkim yok! Hiçbir el senin elinden üstün değil.)
[1882] (Hasılı, zafer bahşeden Tanrı'nın öfkeli bir düşman olmasından korkarım.)
[1883] (Senden kime şikâyet edeyim, başka hâkim yok! Hiçbir el senin elinden üstün değil.)
[1884] --. 16. (101b/16)
[1885] (Övücü bir dilim var ama övecek adam nerede? Kında Hint işi kılıç ve kesede gümüş var ama ne fayda?!)
[1886] **Velehu** 16. (101b/23)
[1887] (Ey çare bulucu! Çaresiz ve değersiz kaldım. Bana iyilik gözüyle bir kerecik bak!)

02 Ve içerü ve ṭaşra ve dağ depesine daḫı dirler. **Firdevsī:**

Yekī ber-güzīn cāy-gāh neberd

03 Be-deşt ü der ü kūh bā-men be-kerd[1889]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ 04 eylemişler ki *der* ḳapudur ki lisān-ı ʿArabīde aña *bāb* dirler, der-gāh ḳapu yiridür, der-bān 05 ḳapu bekçisidür. *Gāhuñ*, *bābuñ* maʿnāları maḥallerinde beyān olınmışdur. *Der-bend*deki 06 *der*, *der-teng*deki der bu maʿnāya degildür. *Der* lüġat-ı müşterekedür daḫı maʿnāları vardur ve 07 *bā*ʾ-i meftūḥa ile iltibāsı vardur. Tafṣīli anda beyān olınupdur. *Der*üñ medlūli olan 08 ḳapuda yapu olmaḳ ḳanad olmaḳ lāzım degildür. Zīrā *dervāze*den coz olan *der* 09 bu maʿnāyadur. *Dervāze*de onlar lāzım degildür. Niteki *dervāze* lafẓında beyān olınmışdur. 10 Niteki *bāb* lisān-ı ʿArabīde nevʿ maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Mecāzen Fārsīde daḫı ol 11 maʿnāya istiʿmāl olınur. Mecāzen meṣelā "*her nevʿden*" diyecek yirde ʿAcem "*ze-her der*" dir. Niteki 12 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-her der perestend k'ānet buved

Hem āzād ü hem bendegānet buved[1890]

*Be-der-āmed*üñ 13 maʿnā-yı ḥaḳīḳisi ḳapuya geldidür. Ammā anuñıla ṭaşra çıḳmaḳdan kināyet iderler. *Be-der-āyed* 14 dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ez-dest ü zebān ki ber-āyed

K'ez-ʿuhde-i şükreş be-derāyed[1891]

15 Ḫurūcdan kināyetdür. Murād kimüñ ḳudreti var ki anuñ şükrinüñ ʿuhdesinden çıḳabile dimekdür. 16 Lisān Fārsīde *derāmed* ki içerüye geldi dimekdür. *Bād-ı hevā*ya *derāmed* didükleri niteki bu beytden 17 ẓāhirdür. **Beyt:**

Derāmed kişiyi baḫşende eyler

Aya nūr iricek raḫşende eyler

Ondandur 18 *derāmed*üñ cüzʾi olan *der* içerü maʿnāsınadur. *Der* ol maʿnāya da gelür. Niteki bu beytden 19 ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-deryā der-menāfiʿ bī-şümār-est

Eger ḫ̆āhī selāmet der-kenār-est[1892]

İçerü gelmege 20 berü gelmek lāzım olduġından ötüri "*andan berü geldi*" diyecek yirde

---

[1888] (Ey gönlüm! Temiz kalplierin kapısından uzak kalma. Bu kapıdan uzaklaşan Allah'a yakın olur mu hiç?)

[1889] (Haydi! Bir savaş yeri seç, benimle ovada, ormanda ve dağda savaş!)

[1890] (Herkes her yerden sana taparlar, çünkü hem özgürleri hem de köleler sana itaat ederler.)

[1891] (Elden ve dilden ne gelir ki, onun şükrünün üstesinden nasıl gelinir?)

[1892] (Denizin içinde sayısız faydalar vardır ama eğer sen kurtulmak istiyorsan bu deniz kenarındadır.)

ʿAcemler "*ez-ān derāmed*" dirler 21 Mecāzen niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çonīn güft duḫter be-ferruḥ peder
Ki āmed be-Çīnī ez-ān rāh-ı der[1893]

22 *Dere*ye *dere* didükleri yir içi olduġından ötüridür. *Dere* lafẓ-ı Fārsīdür. Niteki bu beytden 23 ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-şīrīn giyāhān-ı kūh u dere
Şeker yāfte şīr-i āhū-bere[1894]

*Dere*nüñ āḫirinde 24 olan *hā* iḫtişāṣ içün olmaḳda cāʾizdür. *Deste*de *pāye*de olan *hā* gibi. Maʿnā-yı 25 ʿāmdan maʿnāsı ḫaṣṣa naḳl içün olmaḳda cāʾizdür. *–kede*de *ḫāne*de olan *hā* gibi. *Hā*nuñ 26 bu maʿnāları maḥallinde beyān olınmışdur. Lisān-ı Fārsīnüñ faṣīḥine Derī dirler. Niteki bu ḥadīsden 27 ẓāhirdür. *Lisānu ehli'l-cenneti'l-ʿArabiye ve'l-Fārsiyyeti'd-Derriyye*.[1895] Bu ḥadīṯ-i şerīfi Ḥafıẓü'd-dīn 28 Ḫaṣfī *Kāfī*de Ebū Saʿīd-i Berdaʿīden naḳl ider. Bu maʿnāya Derī, Tāzīnüñ ki ʿArabīnüñ faṣīḥidür. 29 Muḳābelesinde ẕikr olınur. Fārs ki bir ʿaẓīm vilāyet ve bir ḳadīm memleketdür ki Şīrāz anuñ dārü'l-mülkidür. 30 Lisān-ı Fārsī aña nisbet olınupdur. *Der* ol vilāyetde bir nāḥiye-i maḫṣūṣanuñ adıdur. 31 Kebg-i Derī ve lisān-ı Derī aña nisbet olınur. Derīnüñ sāʾir tafṣīli maḥallinde beyān olınupdur. 103b/01 **Derr:** Teşdīd-i *rā* ile bögürtlen yimişine ve dikenine daḫı dirler. Eṭıbbā yanında *ʿalīḳ* dimekle meşhūrdur. Derrā 02 daḫı dirler. Sāʾir esāmīsi anda mezbūrdur. [r-b-d] **Der-be-der:** Ḳapu ḳapu dimekdür. **Firdevsī:**

Perīşān dihed mihr-i dil ser-be-ser
03 Bedīşān dihed ḫˇāste der-be-der[1896]

[r-b] **Der-ber:** Üzerine dimekdür. [r-ḫ-v-r-d-e] **Der-ḫˇor-dār:** 04 Ber-ḫˇor-dār maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. [r-ḫ-v] **Der-ḫˇor:** Lāyıḳ maʿnāsına ve görgülü dimekdür. *Vāv*-ı resmīdür. 05 **Ḥāfıẓ:**

Yā mebsimā bi-ḫālī dürecan mine'l-lālī
Yā Rab çi der-ḫˇor āmed gerdiş-i ḫaṭṭ-ı hilālī[1897]

Der-ḫˇord daḫı 06 dirler. [r-d-e] **Der-dār:** Lisān-ı ʿArabda *şeceretü'l-baḳ* dirler. Türkīde ḳaraaġaç dirler ve dirler ki 07 zāyid ḳabarcıḳları olup içinde püs gibi nesnecikleri olur. ʿAcāyiz taḥlīl-i evrām içün 08 süd ile düretirler nāfiʿdür ve hem ol ḳabarcıḳlar içinde

[1893] (Kız, mutlu babasına böyle dedi: "Çin'den o yoldan içeri geldi.")
[1894] (Dağ ve derenin tatlı bitkilerinden, ceylan yavrusuna annesinin sütü şeker gibi gelmiş.)
[1895] *Cennet ehlinin lisanı Arapça ve Dürriye olan Farsçadır.*
[1896] (Baştan başa sevgiyle dolu kalbi onları perişan eder ve kapı kapı dolaşıp istediklerini verir.)
[1897] (Ya inci gibi dişlerinle hâlime tebessüm et! Ya da hilal şeklindeki kaşlarının hareketiyle Rabb'e uygun olan nedir?)

üveyzler ve sivri siñekler durur. Bu sebebdendür **09** *şeceretü'l-baḳḳ* didükleri baʿżılar üvez aġacı dimişler. [r-y-e-b-e] **Deryā-bār:** Sāḥil maʿnāsına. **Saʿdī:**

10 Çeşme ez-seng bīrūn āred ü bārān ez-mīġ
Engebīn ez-meges naḥl u derāz deryā-bār[1898]

[z-e] **Dezār:** **11** Yapucı, *bennā* maʿnāsına. [z-g-v-e] **Dez-güvār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile giç siñici ṭaʿām. [j-h-g-ī-r] **Deje-gīr:** Şol ālet ki tekneden **12** ḫamīrüñ ḳurumuşını ve bulaşuġını ḳazırlar. Baʿżı yirlerde *egsi ṭaran* ve *egiş* dirler ve baʿżı **13** yirlerde *ersün* ve *ekister* dirler. [s-t-e-y-z-e] **Dest-ebzār:** Ehl-i ṣanʿatuñ āletleri ki anuñıla **14** iş işlerler. [s-t-e] **Destār:** Dülbend ve mendīl ve pīşkīr ve yaġlıḳ maʿnāsına da istiʿmāl olınur. [s-t-e-f-z-e] **15** **Dest-efzār:** Dest-ebzār maʿnāsına. [s-t-e-v-z-e] **Dest-evzār:** Miṣlihu. [s-t-k-e] **Dest-kār:** El ṣanʿatı, **16** ṣāniʿ maʿnāsına. **Esedī:**

Geh ey dest-kār-ı şūḫ-ı raʿnā
Geh sāyī ān ṣānem-rā rūy der-pā[1899],[1900]

[s-t-g-y] **Dest-gīr:** **17** *Kāf*-ı ʿAcemīyile mecāzen el ṭutıcı muʿāvin maʿnāsına istiʿmāl olınur ve giriftār. [s-t-v-e] **Dest-vār:** El **18** aġacı. [s-t-v] **Destūr:** İẕn ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [d-s-b-e] **Dest-bār:** Yardımcı, muʿāvin **19** maʿnāsına ve güreşçilerüñ baş pehlivānından aşaġaraḳ olan pehlivāna ıṭlāḳ olınur, ʿörfen. [ġ-r] **20** **Daġer:** Ṭaz baş ve baş daġı. [f-t] **Defter:** Nāme dimekdür. ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve ḥesāb **21** bitisini cemʿī defātir gelür. [f-t-r-d-e] **Defter-dār:** Defter ṭutıcı dimekdür. İstiʿmālde ḫazīne kātiblerinüñ ulusına **22** dirler. [m-e-b] **Demāber:** Ṣoluġan yaʿnī ol kimesne ki küf küf ṣoluya. [m-e] **Demār:** Kök, aġacuñ **23** olsun ve ġayrınuñ olsun ve intiḳām ve dükenmek. Niʿmetī; ve bīnī ve yir yutmaḳ dimiş. ʿArabīde helāk **24** maʿnāsınadur. [m-e-v] **Dem-āver:** Ṣoluġan kimesne demāber maʿnāsına. [m-ç-e] **Demçār:** Dütün, duḫān maʿnāsına **25** ve dütün ḳoḥusına daḫı dirler. [n-d-e-n-g-y] **Dendān-gīr:** *Kāf*-ı ʿAcemile ışırıcı ve ışırġan ve diş **26** ḳamaşdurıcı nesne. [n-d-e-n-n-y-ş-t] **Dendān-nīşter:** Uzun, sivri dişler ki azu dişi **27** dirler. Tāb maʿnāsına sāʾīr esāmīsi nāb lafẓında olmışdur. [h-e] **Dehār:** Maġāra, kehf maʿnāsına. **28** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi nuṣret maʿnāsına naḳl eyledi. **Dehr:** ʿArabīdür uzaḳ, rūzgār maʿnāsına ve daḫı ġalebe **29** ve ḳatılıḳ maʿnāsına gelür ve bir kişinüñ dişi ḳararmaḳ maʿnāsına. *Ḳāle İbn-i ʿAbbās raḍıya'llāhu anhümā.* **30** *Lā-tesebbu'd-dehr fe-inneme'd-dehri huva'llāh*[1901] *ve* Ḥadīṯ-i Nebevīde gelmişdür

[1898] (Pınar taştan çıkar, yağmur buluttan gelir; bal, arıdan oluşur ve sahil genişler.)
[1899] (Bir ara o nazik ve şakacı elini işin başına koy, bir ara da o sevgilinin önünde saygıyla eğil.)
[1900] --. 16. (102b/14)
[1901] (Zamana küfretme çünkü zaman Allah'tır.)

ki: *Lā-yekūlinne ehadeküm bi'l-ahiyyeti'd-dehri* 31 *fe-inna'llāhe.*[1902] [m-r-e] **Demrār:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳuyruḳlu maʿnāsına naḳl eyledi. [y-e] **Deyyār:** Aṣlā 104a/01 hīç maʿnāsına. (ʿ):

Deyyār der-diyār vefā vü kerem me-cüy[1903]

(ʿ):[1904]

Deyyār ādemī ber-yār- kerem me-cüy[1905]

[y-b-e-d] **Deybā-der:** 02 Fürs aylarınuñ sekizinci güni. [y-b-e] **Dey-behr:** Fürs aylarınuñ on beşinci güni. [y-c-v] **Deycūr:** 03 Ḳarañu, ʿArabīdür. [-y-] **Deyr:** Kilīsā. [y-m-h] **Dey-mihr:** Fürs aylarınuñ on beşinci güni Vesīle ṣāḥibi 04 ve Niʿmetī bu lüġati *yā*dan soñra *bā* ile ki ṣānī ḥurūf-ı teheccīdür ve *mīm*ile naḳl eylemişler. Eṣaḥḥ *mīm*iledür. 05 **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [b-y] **Dibīr:** Yazıcı, *kātib* maʿnāsına. [r-ḫ-t-z-h-r-b-e] **Dıraḫt-ı zehr-bār:** Aġu 06 aġacı didükleri meşhūr aġaç ki ḳızıl çiçegi olur. Cāy kenārlarında ve ṣulu yirlerde olur. 07 Lisān-ı ʿArab'da *diflā* dirler. [z-d-e] **Diz-dār:** Ḳalʿa ḥāfıẓı ki ḳalʿa ḥükmi anuñ elindedür. Türkīde de 08 şāyiʿdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişlerdür ki *diz-dār* lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzī *diz*dür. 09 Bir cüzī de *dār*dur *daşten*den ism-i fāʿildür. Ḥāfız maʿnāsına ḳalʿa bekçilerinüñ ulusına 10 *diz-dār* dirler. Ḳalʿanuñ ḥıfẓı anuñ elinde olduġından ötüri niteki bu beytden ẓāhirdür. 11 **Ebū Saʿīd, Muḳaṭṭaʿü'l-Ḥurūf:**

Ze-diz-dārī dizī dozdīd dozdī
Zihī dozdī ki diz diz-dūz diz-dār[1906]

12 Diz-mān daḫı andan mürekkebdür. Bir cüzī *diz*dür. Bir cüzī *mān*dur ki mānistenden ism-i 13 fāʿildür. Bügrici maʿnāsına gövdelü ve boylu kimesneye teşbīhen diz-mān dirler. [-g-] **Diger:** Dīger lafẓından 14 muḫaffefdür. *Kāf*-ı ʿAcemīyile lisān-ı Fārsīde şol maʿnā içün vażʿ olınmışdur ki Türkīde bir daḫı 15 dimekle taʿbīr iderler. **Beyt:**

Zamān çün reft dīger yāfet ne-tüvān
ʿİnān-ı zindegānī tāft ne-tüvān[1907]

16 Tekrār olan nesnelerüñ ikincisinden dīger ile taʿbīr iderler. Meṣelā ikindi namazına namaz-ı dīger 17 dirler. Maʿnā-yı terkībīsi bir daḫı namazdur. Dīgerde olan ol maʿnā bu

[1902] (Hiçbir zaman kardeşinize sonsuz demesin, çünkü zaman sadece Allah'ındır.)
[1903] (Asla bu diyarda vefa ve cömertlik arama.)
[1904] **Dīger.** 16. (102b/30)
[1905] (İnsanın dostunda asla cömertlik arama!)
[1906] (Bir hırsız bir kale muhafızından kale çaldı. Ne hırsız! Kale muhafızından kale çalıyor!)
[1907] (Zaman bir kez geçince onun yerine başkasını bulmak mümkün değil, hayatın dizginlerini bir kez bırakınca, kontrol etmek mümkün değil.)

beytden ẓāhirdür. **Ḥāfıẓ:**[1908]

18 Revnaḳ-ı ʿahd-i şebāb-est dīger bustān-rā
Mī-resed müjde-i gül bülbül-i ḫūş-ı elḥān-rā[1909]

Ve ayruḳ, *ġayr* maʿnāsına. 19 [g-r-b-e] **Dīger-bār:** Bir kez daḫı dimek olur. [l-e-v] **Dil-āver:** Bahādur ve *şecīʿ* maʿnāsına. [l-b] **Dil-ber:** Göñül alıcı 20 güzel. [l-d-e] **Dil-dār:** Miṣlihu. [l-p-ẕ-y] **Dil-peẕīr:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile göñül ḳabūl idici nesne. [l-g-y] **Dil-gīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 21 göñül nefret itdügi ve ḳorḳunç nesne. [l-y] **Dilīr:** Bahādur, dil-āver ʿArabīde *cesūr* ve *cerī* ve *aḥūs* ve *aḥmes* 22 maʿnāsına. **Dih ü dār:** Miṣlihu. **Firdevsī:**

Ḫurūş āmed ez-leşker ez-her dü-rūy
Dih ü dār gerdān-ı pür-ḫāş cūy[1910]

23 **Esedī:**

Berāmed dih ü dār u gīr ü girīz
Ze-her sū ser-efşān be-dü Türk-rīz[1911],[1912]

Esedī:

24 Dih ü gīr ber-ḫāst bā-dār u berd
Hevā çün beyābān şod ez-tīre-ger[1913],[1914]

[1915]

Ẕikr olan elfāẓı ḥarb güninde 25 dilāverlere istiʿmāl iderler.[1916] [h-v-g-y] **Dih ü gīr:** Ceng güninde istiʿmāl olınur. **Niẓāmī:**

26 Ḫudāvendīş-rā ʿillet be-dil nī-st
Dih ü gīr ez-Ḫudāvendān ʿaceb nī-st[1917]

Esedī:

Berāmed dih ü gīr her dü-sipāh
27 Berāhīḫt ber-hem sefīd ü siyah[1918]

[1908] **Beyt.** 16. (103a/15)
[1909] (Yine bağ bahçenin tazelenip yeşillendiği zamandayız, güş muştusu güzel ötüşlü bülbüle erişiyor.)
[1910] (Her iki taraftan da ordudan gürültü yükseldi, cesur savaşçılar ve kahramanlar öfkeyle doldu.)
[1911] (Cesur savaşçılar ortaya çıktı ve çatışma ile kaçış başladı. Her yönden başlarını savurarak iki Türk'ün üzerine saldırdılar.)
[1912] --. 16. (103a/20)
[1913] (Cesurlar arasında çatışma başladı, biri kazandı ve diğeri kaybetti; hava, savaşın sıcaklığından çöl gibi karanlık oldu.)
[1914] --. 16. (103a/21)
[1915] [y-e] **Diyār:** İl, vilāyet. **(ʿ):**

Deyyār-ı der-diyār-ı vefā vü germ me-cūy 16. (130a/21)

[1916] --. 16. (130a/22)
[1917] (Efendisinin gönlünde bir hastalık yoktur, efendilerden gelen cesurluk ve çatışma isteği şaşırtıcı değildir.)

[y-d-e] **Dīdār:** Lafẓ-ı mürekkebdür bir cüzī *dīd*dür ve bir cüzi *ār*dur. **28** Nümūdār gibi ki bir cüzi *nümūd* ve bir cüzi *ār*dur ism-i fāʿildür. Āverdenden maʿnāsı getüricidür. **29** *Dīd* de *dīdenden* iḫtişār olınmışdur. **Beyt:**

Tā mey-i puḫte bīnī ender-cām
Dīd bāyed hezār ġūre-i ḫām[1919]

30 *Ẓāḥir oldı* diyecek yirde ʿAcem *be-dīd āmed* dir. **Beyt:**

Be-dīd āmed ān çehre-i nūrmend
Nigū-ter ze-ḫurşīd-i ṣad-bār vānd[1920]

31 Aṣlı *be-dīden āmed*dür. *Be-dīdār*uñ da aṣlı *be-dīden ārende*dür. Ḥaḳ *teʿālā cell ü ʿalā* 104b/01 vaṣfında. **(ʿ):**

Be-dīdārende nāhīde ḫūrşīd[1921]

dirler dīdār mecāzen ẓuhūr maʿnāsına da istiʿmāl **02** olınur. *Ẓuhūr itdi* diyecek yirde *didār kerde* dirler. **Beyt:**

Dü-çeşm ez-zemīn sūy-ı dīvār kerd
03 Zelīḫā ze-dīvār dīdār kerd[1922]

Yüze de dīdār dirler. Ādemīden ẓāhir olan yir ol **04** olduġından ötüri. **Beyt:**

Dīdār mī-nümāyī vü perhīz mī-konī
Bāzār-ı ḫˇīş ü āteş-i mā tīz mī-konī[1923]

05 İnsanuñ ālet-i ẓuhūrı yüzi olduġuçün ālete fāʿil ismin ıṭlāḳ idüp **06** istiʿāre ṭarīḳiyle yüze dīdār dirler. [y-d-h-v] **Dīde-ver:** Görür göz ve gözci ve ḫaberci **07** ḳaravul maʿnāsına da gelür. [-y-] **Dīr:** Giç ve dīreng ve çoḳdan ve eski, *köhne* maʿnāsına. **Beyt:**

08 Hemī çeşm ü rīş be-būsīd dīr
Ne-bāyed ze-dīdār-ı ān māh sīr[1924]

ʿUnṣurī:

Şād bāş ey be-saʿādāt-ı to fāʾiż-i devlet
Dīr zey ey be-kemālāt-ı to ḳāʾim-i dünyā[1925],[1926]

[y-r-b-e] **Dīr-bār:** *Cāmiʿü'l-Fürs* **09** ṣāḥibi nā-maʿlūm maʿnāsına da naḳl eylemiş. [y-r-

---

[1918] (Her iki ordudan cesurlar ortaya çıktı ve beyaz ile siyah birbirine karşı kılıçlarını çekti.)
[1919] (Kadehte olgunlaşmış şarabı görene kadar, binlerce ham üzümü görmek gerekir.)
[1920] (Güneşten yüz kat daha parlak ve güzel olan ışıklı yüz göründü.)
[1921] (Gizlenmiş olan Güneş göründü.)
[1922] (İki gözünü yerden duvara çevirdi, Züleyha duvarda bir yansıma gördü.)
[1923] (Yüzünü bir gösteriyor, bir kaçırıyorsun; kendi pazarını canlandırıyor, bizim ateşimizi şiddetlendiriyorsun.)
[1924] (Bütün gözlerini ve sakalını uzun süre öptü, o güzelin (sevgilinin) yüzüne doymak mümkün değil..)
[1925] (Ey saadetleriyle devlete erişen, ey olgunluğuyla dünyayı ayakta tutan! Mutlu ol ve uzun yaşa!)
[1926] --. 16. (103b/05)

g-v-e] **Dīr-güvār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile giç hażm olan ṭaʿām 10 [y-z-g-v-e] **Dīz-güvār:** *Zāʾ*-i ʿArabī vü *kāf*-ı ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* miṣlihu dimiş. [y-k-e-f-z-e] **Dīk-efzār:** 11 Çölmek ḳapaġı ve havīc, hevcer maʿnāsına. [y-k] **Dīger:** Ayruḳ dimekdür ve gelesi diger lafẓından ki dīgerden 12 muḫaffefdür. Tafṣīli anda olmışdur. [y-g-g-y] **Dīg-gīr:** Çölmek ṭutacak dimekdür. [y-n-d-e] **Dīn-dār:** 13 Dīn ṣaḳlayıcı dimekdür. [y-n-e] **Dīnār:** Vezinde bir miṣḳāldur. **Naẓm:**

Çü dīnār-est şeş dānek ey birāder
14 Vü dānekī çār ṭassūc-est eşher
Vü ṭassūcī dü-ḥabbe o fütād-est
Velī ḥabbe dü-cū geşte ber-ā-ber[1927]

15 Ve muṭlaḳ altun ve aḳçe maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. Aḳçenüñ künyeti *Ebū Kıbr*dür ve altunuñ 16 künyeti *Ebū'l-faẓl* ve *Ebu'l-ferec*dür. ʿArabīde Fārsīde daḫı şāyiʿdür. Ya *nūn*dan bedeldür. Zīrā 17 cemʿinde *denānīr ter-est* lafẓında bu maḥalle müteʿallıḳ tafṣīl vardur. [y-n-v] **Dīn-ver:** Ṣırāṭ köprisi. [y-v-e] 18 **Dīvār:** Maʿrūf, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Niʿmetī; ve bir dürlü südlü arduç aġacıdur diyü dārū 19 daḫı dirler dimiş. [y-v-ḫ-e] **Dīv-ḫār:** Übhül cinsinden bir nevʿ aġaçdur diyü rivāyet olındı 20 ve *ḥubbü'ṣ-ṣanavber*dür didiler. [y-v-d-e] **Dīv-dār:** Südi çıḳar bir nevʿ arduç aġacıdur, *şīr-i dīv-dār* 21 dirler. Ḥar u yābisdür. Laḳvet ü eflāc marażlarına bundan efḍal dāru yoḳdur. Baʿżılar 22 çenār aġacıdur dimişler. Sāʿir adları *erec* lafẓında olmışdur. [y-h-e] **Dīhār:** Niʿmetī yir, zemīn maʿnāsınadur 23 dimiş. [y-h-v] **Dīhūr:** Gök, āsmān maʿnāsına. **Ed-Dāli'l-Mażmūme:** [ḫ-t] **Duḫter:** Ḳız, *bint* 24 maʿnāsına. [ḫ-t-r-ā-n-d] **Duḫter-ender:** Ügey ḳız baʿżılar ügey ḳız ḳardaş. [ḫ-t-n-d] **Duḫtender:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

25 K'īn āvāz-ı ḳabāʾil-i düşmen
Ne pesender hilīd ne duḫtender[1928]

[ḫ-d-e] **Duḫdār:** Aḳ ḳaftān ki kirlü ola. 26 [ḫ-s-n] **Duḫ-ser:** Ṭazlaḳ baş. [ḫ-c-k-e] **Duḫ-cekār:** Miṣlihu ve ġayetde ṣāliḥ kimesne. **Dür:** İncü, *lüʾlüʾ* maʿnāsına. 27 [r-c-k-e] **Dürc-kār:** Büyüḳ ṣandūḳ. [r-ş-e-h-v-e] **Dür-i şāh-vār:** İncü evṣāfındandur. Maʿnāsı şāha 28 yarar incüdür. [r-g-v] **Dürgūr:** Muḫālif maʿnāsına. [r-v-d-g] **Dürūdger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dülger, neccār maʿnāsına. 29 [r-v-g] **Dürūger:** Miṣlihu. **Beyt:**

Kocā koned dürüst ehl-i zühd taḫte-i ʿaşḳ

[1927] (Ey kardeşim bir dinar altı danektir, bir danet dört tasuc eder, bu herkesçe bilinir. Bir tasuc iki habbeye denktir, fakat bir habbe iki arpa tanesi ile eşittir.)
[1928] (Bu düşman boylarının seslerini ne erkek kardeş ne de üvey kız kardeş kabul eder.)

Ki müşkil-est be-meymūn dürūger āmūẖt[1929]

30 [r-s-t-k-e] **Dürüst-kār:** Ṣaġ işlü. [z-d-e-f-ş-e] **Dozd-efşār:** Her gördügün uġrılayan **31** uġrı ve ortaḳ, enbāz maʿnāsına. [z-d-e-f-ş] **Dozd-efşer:** Miṣlihu. Sāʾir adları *dozd-efşā* lafẓında mezkūrdur. 105a/01 [j-g-v-e] **Doj-güvār:** *Zā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile ṣarb, müşkil maʿnāsına ve nā-muvāfıḳ olan nesne ve giç siñici ṭaʿām. **02** [j-g-y] **Doj-gīr:** *Zā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile şol ālet ki anuñıla tekneden[1930] ẖamīrüñ ḳurumuşını ve bulaşıġını ḳazırlar, *doje-gīr* **03** dirler. [s-t-v] **Düstūr:** Vezīr ü aṣl u ḳānūn u ḳaʿide vü evreng. **Laṭīfī:**

Ey şeh-i aṣl-ı maʿānī meh-i düstūr-ı kerem

04 Hest ez-ṭalʿat-ı to şuʿle-fezā nūr-ı kerem[1931]

[ş-ẖ-v-e] **Düş-ẖᵛār:** Güç ve zaḥmetlü, *ʿasīr* ü *ʿazīz* **05** maʿnāsına veyā *vez* maʿnāsına da naḳl eylemişler ve *düş-vār* maʿnāsına *vāv* resmīdür. Aṣl lüġat *ẖā* iledür. **06** Müteʾaẖẖirīn *hā*ʾyı ḥıẕf idüp *vāv* ile telaffuẓ itmek iẖtiyār itmişler. [ş-v-e] **Düş-vār:** Düş-ẖᵛār maʿnāsına **07** ki aṣlı tafṣil olındı. ʿArabīde *ʿasīr* ü *ʿazīz* maʿnāsına. [m-d-e] **Düm-dār:** Düm ḳuyrıḳdur, dümdār **08** ḳuyruḳlı dimekdür ve düm her nesnenüñ āẖirinde ve ucında ber-sebīl-i istiʿāre istiʿmāl olınur. **Esedī:**

09 Sipeh-rā buved pīş-rev ü der-sitīz

Buved bāzū medār-gāh ger borz[1932]

Bir pehlivān-ı serdāruñ vaṣfında **10** dinilmişdür. [n-b-e-v] **Dünbāver:** Miṣlihu, ḳuyruḳlı maʿnāsına. [n-y-e-d-e] **Dünyā-dār:** Māllu, *ġanī* maʿnāsına. [v-p-y-k] **11** **Dü-peyker:** Cevzā yılduzı ve bürc-i cevzāya daẖı dirler. **Beyt:**

Tā nihed pā ber-ser-i eyvān ḳurṣ-ı āfitāb

12 Dest-i muḥkem der-kemer-bend-i dü-peyker mī-koned[1933]

Şems-i F.:

Eyā şehriyārī ki ez-behr-i ẖıdmet

Kemer best der-āsitānet dü-peyker[1934]

13 Cevzānuñ ṭabʿi hevāʾīdür. ʿUtārid yılduzına mensūbdur ve iki yüzlü baltaya daẖı dirler. **14** [v-ç-e] **Dūçār:** Nā-gāh ṣataşmaḳ ve bulaşmaḳ. **Cāmī:**

Bā-her ki dūçār āfetī kām-ı dü-cihān yābed

[1929] (Zühd ehli aşk tahtasını nasıl doğru yapsın, maymuna orakçılığı öğretmek zordur.)
[1930] tekneden anuñıla. 3. (115b/12)
[1931] (Ey gerçek anlamların padişahı, cömertliğin ayı; senin yüzünün ışıltısından cömertliğin nuru alevlenir.)
[1932] (Ordunun öncüsüydü ve savaşta cesurdu, bileği kuvvetliydi ve cengaverdi.)
[1933] (Güneşin dairesinin kubbesinin tepesine kadar ayak basar, ikizler burcunun bel kemerine elini sağlam bir şekilde koyar.)
[1934] (Ey şehrin yöneticisi! İkizler burcu eşiğinde bel bağlayarak senin hizmetine girer.)

15 Şebhā ki be-geşt āyī ez-ḫāne be-der pinhan[1935]

[v-d] **Dūder:** Çepr ü rāst ki ʿāmme taḥrīf idüp çaprāz dirler. **16** Ekser ibrişīm kelābelerinde istiʿmāl olınur ve bunlara beñzer ne var ise. [-v-] **Dūr:** Iraḳ, *baʿīd* maʿnāsına.[1936] **17** [v-r-e-d-v] **Dūr-ā-dūr:** Ḳatı ıraḳ dimekdür. [v-r-e-n-d] **Dūr-ender:** Deriñ, ʿamīḳ maʿnāsına. [v-j-n-h-d-e] **18 Dūjne-dār:** İgnesi olan böcük ve şoḳar siñek, *zāʾ*-i ʿArabī vü *zāʾ*-i ʿAcemīyile mervī lüġatdür. [v-s-t-e] **19 Dūstār:** Dost dutucı, sevici maʿnāsına, dost-dār lafẓından muḫaffefdür. [v-s-t-d-e] **Dūst-dār:** Miṣlihu. **20** [v-s] **Dūser:** Yulaf ki ḥubūb cinsindendür. [v-s-g] **Dūsger:** Ṣıvayıcı maʿnāsına. **21 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa 22** [e-z-d] **Rāz-dār:** Sır gizleyici. **Beyt:**

Ger zebān-ı to rāz-dārestī
Tīġ z'āb-ı seret çi kārestī[1937]

23 [e-s-t-t] **Rāst-ter:** Ṭoġrurak dimek olur. [e-s-t-k-e] **Rāst-kār:** Ṣāliḥ ü dīndār u üstād **24** kimse. [e-m-ş-g] **Rāmiş-ger:** Muṭrib maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Ġazel-serāʾī Ḥāfiẓ be-dān resīd ki çarḫ
25 Nevā-yı Zühre vü rāmişgerī behişt ez-yād[1938]

[e-h-ā-v] **Rāh-āver:** Bulıcı. [e-h-b] **Rāh-ber:** Ḳulavuz, **26** yol gösterici, *delīl* maʿnāsına sāʾir esāmīsi *rāh-nümā* lafẓında olmışdur. **Kemāl-i Işfahānī:**

27 Berīn ṣıfat ki to güm-kerde-i ṭarīḳ-i necāt
Ze-perverī-i büzürgān meger ki rāh-ber yābī[1939]

[e-h-d-e] **Rāh-dār: 28** *Vesīle* ṣāḥibi ḳātil maʿnāsına naḳl eylemiş. Niʿmetī ġāfil iken bir kimesnenüñ yolın urup bağlayup **29** öldüren kişiye dirler dimiş. *Fātik* maʿnāsına ve yol bekçisi maʿnāsına da gelür. Zīrā lafẓ-ı dār **30** evāḫir-i kelimede ifāde-i ḥıfẓ u żabṭ ider. Cihān-dār u tāb-dār gibi. Erbāb-ı lüġat bu maʿnāya **31** ẕikr itmemişler. [e-h-g-ẕ-e] **Rāh-güẕār:** Yol uġrağı, Ḳaraḥiṣārī ve Niʿmetī; ve yolcı maʿnāsına da gelür dimişler. 105b/01 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳılavuz *bedraḳa* maʿnāsına naḳl eyledi. [e-h-g-ẕ] **Rāh-güẕer:** Miṣlihu. [e-h-v-e] **Reh-vār:** Yorġa **02** ve yürigen at. Erbāb-ı lüġat böyle yazmışlar ammā ḥaḳīḳatde *rāh-vār* at evṣāfındandur **03** maʿnāsı yola yarar dimekdür. Lisān-ı Fārsīde *vār* münāsib ü liyāḳat maʿnāsın ifāde ider. **04** Türkīde ol maʿnādan yarar ile

---

[1935] (Ansızın bir belaya düşüp iki dünyanın mutluluğuna ulaşan her kimse, geceleri gizlice evden çıkarak dolaşır.)
[1936] --. 16. (104a/18)
[1937] (Eğer dilin bir sırrı gizliyorsa, kılıç başına gelen sudan ne işleyebilir?)
[1938] (Hâfız'ın gazel söylemesi öyle bir noktaya ulaştı ki gökte Zühre yıldızının melodisi ve cennetin sazları bile onu andılar.)
[1939] (Öyle görünüyor ki sen kurtuluş yolunu kaybettin, belki de büyüklerin eğitiminden kendine bir kılavuz edinebilirsin.)

taʿbīr iderler *vār* lüġatinde tafṣīli olınupdur. [ṣ-k] **Raḫş-ger:** 05 Ḫunyāger maʿnāsına. [z-e-n-g-v] **Rez-engūr:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *rez* maʿnāsına naḳl eyledi. [z-b] **Rezīr:** 06 Baġ budayacaḳ ki Türkīde *taḥra* dirler. [s-t-k-e] **Rest-kār:** Ḳurtılmış, *necāt* maʿnāsına. [ṣ-k-v] 07 **Reşkūr:** *Ḥusūd* maʿnāsına. [ṣ-g-y] **Reşgīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile günilü, reşk-gīr lafẓından muḫaffefdür. 08 [f-t-e] **Reftār:** Yürüyiş maʿnāsına ism-i maṣdardur ve gidiş ve baʿżı erbāb-ı lüġat eşkün 09 seyyār maʿnāsına da naḳl eylemişler. [f-v-k] **Refūger:** Yamayıcı ve gözeyici ki delinmiş delügi gözer 10 ʿArabīde *reffā* maʿnāsına. [n-c-b] **Renc-ber:** Kesb ü kārda renc, emek çeken kimesne Türkīde de 11 müstaʿmeldür. [n-c-v] **Rencūr:** Renclü vü ḫaste vü zaḥmetli maʿnāsına ve kināye ile muḫanneṯ olana dirler ki 12 Türkīde ġalaṭ idüp rencli dirler. [v-z-n-k-s] **Revzenek-ser:** Başda bir yumuşaḳ yirdür, 13 *imik* dirler. [h-b] **Reh-ber:** Ḳulavuz, rāh-ber lafẓından taḫfīf olınmışdur. [h-g-ẕ-e] **Reh-güẕār:** 14 Yol uġraġı, *rāh-güẕer* maʿnāsına ve yolcı. Niʿmetī; ve ḳuru üñük dimiş ẓāhir budur ki reh-güẕer 15 ṭaʿām olduġıçündür. ʿArab balġūm u bulġum u merī dir. Faʿīl veznine. [h-g-ẕ] **Reh-güẕer:** Miṯlihu.[h-v-e] 16 **Reh-vār:** Yorġa ve eşkün at, rāh-vār lafẓından taḫfīf olınmışdur. Sāʾir tafṣīli anda 17 meẕkūrdur. [h-v] **Rehver:** Niʿmetī şöyle naḳl iderler ki bir ṭaġdur anda dāʾīm ḳar yaġar. Ādem 18 *ʿaleyhi's-selām* cennetden anda indi. Ādem nebīden ġayrı *ʿaleyhi's-selām* aña hīç kimse çıḳmış degüldür 19 ve yolcı ve ḳulavuz maʿnāsına daḫı gelür dimiş. **Er-Rāʾi'l-Meksūre:** [k-e-b-d-e] **Rikāb-dār:** Üzengi 20 ṭutıcı dimekdür. [y-ç-e] **Rīçār:** *Cīm*-i ʿAcemīyile reçel ki ḳabaḳdan ve bādincāndan ve şeftālü vü elma ve bunuñ 21 gibilerden ʿasel ü sükker ile iderler. Taʿrīb idüp *rīṣār* dirler ve turşīde daḫı 22 istiʿmāl olınur. [y-ḫ-t-g] **Rīḫte-ger:** Ḳalaydan ve ḳurşun ve tuç ve sāʾir bunuñ gibilerden 23 dökme iş işleyen kimse. **Er-Rāʾi'l-Mażmūme:** [ḫ-s-e] **Ruḫsār:** Ḥalīmī büyük ve degirmi yañaḳdur. 24 Zīrā ki lafẓ-ı *zār* her ismüñ ki āḫirine ulaşır anuñ keṣretine delālet ider. *Gül-zār* ü *lāle-zār* 25 gibi ve āḫirine *ḫā* gelen isimlere ulaşsa *zā*sına ḳalb olınur ve şāḫ-sār gibi bir kişide yañaḳ 26 çoḳluġından murād büyüklügi ve degirmiligidür diyü naḳl eyleyüp baʿdehu erbāb-ı lüġat aña tābiʿ 27 olup bu vech üzre yazmışlardur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yüz ve beñiz maʿnāsına naḳl eyledi ammā Fāżıl-ı 28 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ iderler ki ruḫ-sār lafẓ-ı mürekkebdür *ruḫ* ile -*sārdan*. –*Sār* 29 kelle, depe maʿnāsına bu veche üzerine ruḫ-sāruñ yañaġuñ yuḳaru ṭarafı olur. *Sā*ruñ 30 tāfṣīli in-şāallāhu teʿālā maḥallinde ẕikr olınur. [v-d-ā-v] **Rūd-āver:** Silindi, *rūd-āverd* maʿnāsına. 31 **Rūd-bār:** **Beyt:**[1940]

[1940] -. 16. (109b/30)

Serā-perde zed ber-leb-i cūy-bār
Direv kerde deryā-yı raḥmet ḳarār[1941]

[s-t-e] **Rüstār:** 106a/01 Türklük ve köylü maʿnāsına da naḳl olındı. [v-z-g-e] **Rūzgār:** Cihān u zamān. *Kāf*-ı ʿAcemīyile istiʿmāl 02 olınur. Terkīb tavṣīfi ḳabīlindendür. [v-z-g] **Rūzger:** Rūzgār lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Ne-būd meyl civānān-ı sīm-ber mā-rā
03 Be-zūr ʿāşıḳ-ı ḫod sāḫt rūzger mā-rā[1942]

[v-z-g-v] **Rūz-kūr:** Gündüz görmez kimesne. 04 *Eʿşā* maʿnāsına.[1943] **Esedī:**

Yekī güft k'ey ebleh-i rūz-kūr
Hemī dest bā-çarḫ-sāyī be-zūr[1944]

[v-z-h-d-e] 05 **Rūze-dār:** Oruç ṭutıcı, *ṣā'im* maʿnāsına. [v-s-t-e] **Rūstār:** Köylü.[1945] [v-ġ-n-k] **Rūġan-ger:** Yaġcı. 06 [v-y-g] **Rūy-ger:** Ḳalaycı, *mübeyyiż* maʿnāsına eṣaḥḥ bu maʿnāyadur. Ḳaġrancı ve çerāḳcı ve aña beñzer ehl-i żanāʿata 07 dirler. [v-y-g] **Rūy-ger:** Miṣlihu.[1946] **Kātibī:**

Muḥkemter ze-secencel ebyāt-ı rūşenem
Her ger ne-sāḫt z'āhen-ver ü rūger-i āyīne[1947]

08 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa** 09 [e-c-s-v] **Zāc-sūr:** Oġlan ṭoġuran ʿavrat dirnegi anda cemʿ olanlar yimek bişürürler 10 *ṭaʿāmü'l-vilādet* maʿnāsına. [e-c-v] **Zācūr:** Miṣlihu. [e-d-ġ] **Zād-ġar:** Ḥaramzāde, veled-i zinā maʿnāsına. [-e-] **Zār:** 11 Erbāb-ı lüġat iñleyici, nālān maʿnāsına ve iñledi ve nāle maʿnāsına ve lābe vü bāṭıl ve üzünmek ve her 12 nesnenüñ menşe'ine ve aṣlına dirler ve edāt-ı ism-i mekāndur. Bir ismüñ āḫirine ulaşur 13 ol yirde çoḳ oldıġına delālet ider diyü naḳl itmişler ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 14 böyle taḥḳīḳ itmişler ki *zār* lisān-ı Fārsīde şol maʿnādan ʿibāretdür ki Türkī dilde andan 15 gāh āḫir-i kelimeye *–lik* ilḥāḳ itmekile taʿbīr iderler. Meṣelā Türk *ekinlik* dir ʿAcem *kişt*zār dir, *sebzezār,* 16 *benefşezār*, *semenzār*uñ maʿnāları *sebzelik*, *benefşelik*, *semenlik* dimekdür. Gāh olur 17 maʿnā-yı mezkūrdan taʿbīrde āḫir-i kelimeye *–lıḳ* ilḥāḳ iderler. Meṣelā Türk *ṭuzluḳ* dir ʿAcem *nemekzār* dir 18 ve *şūrezār*a *çoraḳlıḳ* ve daḫı bunuñ emṣāli *penbezār panbuḳluḳ*,

[1941] (Akarsu kıyısında bir çadır kurdu ve rahmet denizinde karar kılarak ekin biçti.)
[1942] (Gümüş göğüslü gençlerin yönelmesi bize olmadı, kendi âşığından zoruyla bize bir zaman yarattı.)
[1943] --. 16. (105a/03)
[1944] (Birisi "Ey gündüzleri göremeyen aptal, iki elinle zorla gökyüzüne dokunmaya çalışırsın.)
[1945] köylü. 3. (111b/25), 16. (105a/05)
[1946] Burada **Rūġan-ger** kelimesinin tahfifi olarak düşünülmüş ve miṣlihu denilmiştir. 16. (105a/05)
[1947] (Eğer her biri demirden ve bakırdan yapılmış bir ayna değilse parlak beyitlerim kristalden daha sağlamdır.)

sübüstzār yoncalıḳ 19 *kilzār*, balçıḳlıḳ gibi ve daḫı *zārīdenden* müştaḳ ism-i fāʿildür. *Zārīlıḳ* idici maʿnāsına. 20 [e-r-ḫ-v-e] **Zār-ḫˇār:** Uz yiyici. [e-s-t] **Zāster:** Ol yañaraḳdan dimek olur. Meṣelā bir kişi bir yirde 21 oturmış olsa ol aradan ḳalḳ ol yañaraḳ otur dimek olur. Murād itseler Pārsīce 22 *Ez-ancā ber-ḫīz ü z'ān-sūter be-nişin* dirler. Zāster, z'ān-sūter lafẓından muḫaffefdür. **Şems-i F.:**

23 Be-nişest āfitāb-ı pehlevī ḳadr-i şāh
Çarḫeş be-dīd ü güft ki ey ḫīze zāster[1948]

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi; ve bir 24 dürlü oturmaḳdur dimiş. **Ebū Şekūr:**

Sitāre be-dīdem be-dīdem ze-mey
Be-dil zāster māndem ez-ḫurremī[1949]

[e-ġ] 25 **Jāġar:** *Zāʾ-iʿ* Acemīyile ḳursaḳ, *ḥavṣala* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Dāʾim ez-çīshā-yı inʿāmeş
Pür buved murġ āzār-ı jāġar[1950]

26 Baʿżılar ḳuş ḳursaġı diyü taḥṣīṣ itmişler. [e-v] **Jāver:** Öd, zehr ü mecāl maʿnāsına. **Şems-i F.:**

27 Ān ki ne-buved ḫilāf-ı fermāneş
Encüm āfitāb-rā jāver sipāh-rā mī-gūyend[1951]

[e-l-p-y] **Zāl-i pīr:** Bunamış, ḳoca. [v-e-l-p-y] 28 **Zevāl-i Pīr:** Niʿmetī be-māʿnī zāl-i pīr ü nāhīd gibidür dimiş. [e-y-g] **Zāyger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭoġrucı maʿnāsına. 29 [-b-] **Zeber:** Üst maʿnāsına güçli kişiye zeber-dest didükleri ellerinden eli 30 üstün olduġından ötüridür. **Beyt:**

Ey zeber-dest zīr-i dest-i āzār
31 Kerem tā key be-mānd īn bāzār[1952]

Yuḳaru ṭudaġa aġzuñ üstünde olduġından ötüri 106b/01 Leb-i zeberīn dirler ve zeber yuḳaru maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Men ez-cāy-ı küleh-dārī çi ḫˇāhem
02 Ki üfted ez-zeber dīden külāhem[1953]

Gāh olur zeberüñ *zā*sını ḥıẕf idüp 03 ber dirler. Murād yine maʿnā-yı meẕkūr olur. **Beyt:**

Çep ü rāst pīş ü pes ü zīr ü ber

[1948] (Güneş kendini kıymete bindirip senin yanına oturdu. Felek onu gördü ve "Ey sersem! Biraz öte git!" dedi.)
[1949] (Talih görmedim, soğukluk gördüm. Mutluluk açısından kalbim başka tarafa meyilli olarak kaldım.)
[1950] (Hırs kuşunun kursağı hep onun bağış yemleriyle dolmuştur.)
[1951] (O öyle bir padişahtır ki güneş ve yıldızların onun buyruğuna karşı koyma gücü yoktur.)
[1952] (Ey güçsüzleri inciten güçlü kimse! Bu Pazar ne zamana dek revaçta kalacak?)
[1953] (Ben padişahlık makamından ne isterim? Çünkü yukarı bakmaktan tacım düşer.)

04 Zelīḫā-yı büt-rūy bud ser-be-ser[1954]

Zeber tekne maʿnāsına da istiʿmāl olınur ve ḥıfẓ maʿnāsına da 05 gelür. Zeber lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

Yekī merd-i mellāḥ bud pür-hüner
Ki buvedeş heme rāh-ı deryā zeber[1955]

06 [b-g] **Zebgur:** Oġlancuḳlar oyunıdur ki avurdlarını yil ile şişirüp fiske veya yumruḳ ile 07 ururlar. Bu lüġat *zā*dan ṣoñra *yā* ile āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür ve *kāf*uñ żammesiyle pür ü mür 08 ve şütür ḳāfiyesinde daḫı istiʿmāl olınur ve *kāf*uñ taḫfīfiyile istiʿmāl olınur. **Laṭīfī:**

09 Ger lāf zened ḫaşm dehān kerde pür ez-bād
Ez-dest-i ḥavādiṯ-i zebgur ḳısmet-i o bād[1956]

Ve teşdīdi daḫı cāʾīzdür. 10 **Müncīk:**

Gūyī ki menem mihter-i bāzār-ı nemedhā
Pes ḫūrdeey mihter-i bāzār-ı zebgur[1957]

[b-v] **Zebūr:** Kütüb-i 11 menzileden biridür ki Ḥażret-i Dāvuda *ʿaleyhi's-selām* nāzil olmışdur. Anda başḳa şerīʿat ü ḥükm 12 yoḳdur. Hemān taḥmīd ü temcīd Ḥaḳ celle ve ʿalādur ve ḥükm ü naṣāyiḥdür. Tevrāt ḥükmi üzerinedür. **Zer:** 13 Altun, *zehb* maʿnāsına ve pīr maʿnāsına. **Beyt:**

Hemī nev-bahār āyed ü Tīr māh
Cihān gāh bernā buved gāh zer[1958]

14 **Şeyḫ Sirāceddīn:** *Ebū ʿAbdullāh el-Ḥüseyn bin Yūsuf bin Ebī's-serī raḥmetu'llāh ʿaleyhe Muʿāden*üñ 15 mā-beynlerinde olan tefāvütini ʿale't-tertīb remz ile bir beytde beyān eyledi. Evvelā altun aġırlıġını 16 ẕikr idüp baʿdehu gümişi baʿdehu zībaḳı baʿdehu ḳurşunı baʿdehu baḳırı baʿdehü demüri baʿdehu ḳalayı 17 ol beyt budur. **Beyt:**

Zer faḳaṣ zebḳam aḳac maṣṣ cuff ḳuvaʿ
Maʿ üstüru'l-ḥucem veznü'l-külli muḫtelif[1959]

18 Kelimeden evvel ḥarfi maʿdenden evvel ḥarfi olanı murād idüp ve bāḳī ḥarflerini meṣāḳīl-i ʿadedine 19 cümel-i kebīr hesābı üzre işāret eyledi. Meṣelā ẕer lafẓında *ẕāl*dan ẕeheb murād 20 idüp (r) ḥesāb-ı cümelde ki iki yüzdür. Miṣḳāle işāret itdi ve faḳaṣ

[1954] (Sağ-sol, ön-arka, alt-üst ve baştan başa her şeyin yüzü put suretli Züleyha idi.)
[1955] (Bir, çok yetenekli denizci bir adam vardı; denizin bütün yollarında teknesiyle bulunurdu.)
[1956] (Ağzını havayla doldurmuş düşman laf atarsa, ona feleğin eliyle korku kısmet olsun.)
[1957] (Ey korku pazarının ulusu! Keçeler pazarının en iyisi benim demiş, artık yemiş, boş konuşmuşsun.)
[1958] (İlkbahar gelir, ondan sonra da Temmuz ayı; dünya bazen gençleşir bazen de altın gibi sapsarı olur.)
[1959] (Altın eridi, soğutulup çekildi; katılaşıp çöktü. Hacim ve ağırlığı toplamda farklı oldu.)

lafẓında *fā*dan 21 *fiḍḍa* ḳaṣd idüp **(ḳ)** ve **(ṣ)** ki yüz ṭoḳsandur. Miṣḳāle işāret idüp gümiş meẕkūr 22 ʿadedde altunda on miṣḳāl nāḳış olduġını beyān eyledi ve *zebḳam* lafẓında **(z)** zībaḳa 23 işāret olup **(b)** ve **(ḳ)** ve **(m)** ki yüz ḳırḳ ikidür. Altundan zībaḳ elli sekiz miṣḳāl 24 nāḳıs olup gümişden ḳırḳ sekiz miṣḳāl nāḳış olur ve sāʾiri daḫı buña ḳıyās olına. 25 (ʿ):

Maʿ üstūru'l-ḥucem veznü'l-külli muḫtelif

Didüginden tefāvütleri ʿayān oldı ve Ebū Naṣr-ı Farābī 26 bu bābda bu ḳıtʿayı inşā itmişdür. **Ḳıṭʿa:**

Ze-rūy-ı cüṣṣe-i heftād ü yek derem sīm-āb
27 Cell ü şeş-est zār zeber sī vü heşt şumār

Tucdan yetmiş bir derem jīveden ḳırḳ altı derem 28 ḳalaydan otuz sekiz deremdür.

Ẕehb ṣad-est ü sürb çil nüh āhen çil
Birinc ü mes çihl ü penc ü nuḳre pence vü çār

29 Altundan yüz derem, ḳurşundan ḳırḳ ṭoḳuz, demürden ḳırḳ deremdür. 30 Birinc ve baḳırdan ḳırḳ beş deremdür. Gümişden elli dört deremdür. **Ḳıṭʿa:**

Nüh filizz mestūrü'l-ḥacm-rā çün ber-keşī
31 İḫtilāf-ı vezn dāred her yekī bī-iştibāh
Zer legen zībaḳ ülüm üsrüb dehen ez-zīr-i ḫall
Fıḍḍa nüh āhen yekī mess ü şibh-i meh ṣufr-i māh

107a/01 Ve Rüstem-i Cihāngīrüñ babası Zāle dirler ki anasından 02 başı ve ḳaşı ve kirpigi aḳ doġduġından ötüri. **Şems-i Faḫrī:**

Tā ki gītī ze-gerdiş-i ḫūrşīd
Gāh bāşed civān gāhī Zer
03 Rüstem-i ʿahd-i Zāl-sān bād
Bende-i dergeh-i to ez-pey-i Zer[1960]

Ḳaraḥişārī āfitāba da 04 zer ıṭlāḳ olınur dimiş. [r-d-p-v] **Zerd-pūr:** Ḳula at. [r-d-p-y] **Zerd-pīr:** Yunt ḳuşı. 05 [r-d-s-] **Zerd-ser:** Miṣlihu yund ḳuşı, *ṣaʿve* maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi *ḫurd-zerd-ser* lafẓında mestūrdur. 06 Niʿmetī; ve āteş-perestlere daḫı ıṭlāḳ olınur dimiş. [r-r-ş-t-h-g] **Zer-rişte-ger:**[1961] Ḳuyumcı, ṣānīʿ maʿnāsına. 07 [r-y] **Zerīr:** Ṣarı aġaç dirler bir aġaçdur. Baʿżılar *zerde* çūpdur didiler. Şems-i Faḫrī 08 ve Ṭūsī; bir

[1960] (Dünya, güneşin dönmesiyle bazen gençleşip bazen yaşlandıkça zamanın Rüstemi ve Zal gibi senin sarayının kölesi de Zer soyundan olsun.)
[1961] **Zer-rişte-ger:** Ṣırmakeş maʿnāsına. [r-k] **Zerger:** Ḳuyumcı, ṣāniʿ maʿnāsına. 3. (118a/03), 16. (106a/06)

şaru otdur didiler. Ḥaḳ budur ki cemīʿsinde ıṭlāḳ olınur. **ʿUnṣurī:**

09 Dil dāmen-i tenūr kerd ġadīr
Serv ü lāle kenār kerd zerīr[1962]

Esedī:

Heme sīne-i kūh bīd ü ḫadeng
10 Yekī bīşe gerdiş-i zerīr ü ze-reng[1963]

Ve şarılıḳ yaʿnī yereḳān ʿilleti ve maʿlūlına daḫı ıṭlāḳ olınur. 11 [ġ-e] **Zeġār:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile ve ġayn-ı muʿceme ile şefāʿat u ṣūret darısı ekmegi ve muṭlaḳā darı ekmegi 12 bu maʿnāya żamm ile daḫı mervīdür ve kömür, *fehm* maʿnāsına ve it avāzı ve bāng ü naʿre maʿnāsına. 13 **Jeġār:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile jeng, pas maʿnāsına ve küf ki meṣelā bir nemgīn yirüñ üzerinde ẓāhir olur 14 yemyeşil ṣūret bağlar ve bir yaş köpük üzerinde küf ṭutar ve bāng u naʿre. **Şems-i F.:**

15 Cihān ze-ʿadl-i to maʿmūr u emīn-est çonān
Ki berniyāyed hergiz ze-hīç ḫāne jeġār[1964]

Rūdekī:

16 Nişān-ı zīr-i zemīn fersūde kerdī
Zemīn-dārī ber-i īşān ber-jeġārā[1965]

Ḥalīmī bu vechile 17 naḳl ider ammā Niʿmetī ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi şefāʿat ve daru etmegi ve gevher ve it avāzı ve bāng 18 u naʿre maʿnāsına olanları *zā*ʾ-i ʿArabīyile yazup zeng ü birinc ü darı ekmegi ve gevher ü bāng 19 u naʿre maʿnālarını *zāʾ*-i ʿAcemīyile daḫı mervī lüġatdür dimişler. [ʿ-y] **Zaʿīr:** *ʿAyn*-ı mühmele ile *ġayn*-ı muʿceme ile 20 kettān ki iplik egirirler. [ġ-b] **Zaġber:** Şeble didükleri ot ki ṭabībler ḳatında *merv*dimekle maʿrūfdur. 21 [ġ-y] **Zaġīr:** Kettān, *ġayn*-ı muʿceme ile ve *ʿayn*-ı mühmele ile mervī lüġatdür. [-f-] **Zefr:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile çeñe ve ṭuluñ, 22 *ṣudġ* maʿnāsına ve yuḳaru dimekdür. *Zeber* ve *zefer* ve *zever* dirler. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* vü *fā* 23 arasında tevāḫi vü tebādül vardur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve çirk dimiş ve *zā*ʾ-i ʿAcemīyile de çeñe ve ṭuluñ 24 maʿnāsına naḳl eylemiş. [k-v] **Jekūr:** *Zāʾ* vü *kāf*-ı muʿceme ile baḫīl ü jeft ü dūn-himmet maʿnāsına ve bi'ż-żamm. **Şems-i F.:**

25 Tüvān kerīmī vü şāh-ı dilāverī ki buved
Be-bendegī-i to Rüstem cebān ü maʿan jekūr[1966]

[1962] (Gönül, fırının kenarına havuz yaptı; onun kenarında selvi ve lale parıldadır.)
[1963] (Dağların göğüslerinde söğütler ve odunluk ağaçlar bitti, onun çevresinde ise parlaklık ve renkle dolu bir orman bitti.)
[1964] (Dünya senin adaletin sayesinde öyle mamur ve güvende ki hiçbir evden inilti yükselmiyor.)
[1965] (Sonra onlar için küflü bir zemin hazırlayıp onları yer altında çürütür.)

[n-b] **Zenber:** Ve bi'ż-żamm **26** teẕkere ki anuñıla balçıḳ ve kireç ve ġayrı nesne ṭaşırlar ve digren, zenbed maʿnāsına *āver* ü *peyker* ḳāfiyesinde. **27 Esedī:**

Çonān zer-feşān buved ü ʿanber-feşān
Ki dervīş zer bud be-zenber-keşān[1967]

Şems-i F.:

28 Mī-keşed ḫāk ḫāne-i ḫaşmeş
Faʿale k'īn be-to bere vü zenber[1968]

Digren maʿnāsına sā'īr adları *zenbed* **29** lafẓında mesṭūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *zā'*-i ʿAcemī vü *nūn*dan ṣoñra *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür naḳl **30** eyledi. [n-b-v] **Zenbūr:** İsm-i ʿāmdur. Cemīʿ arılara ıṭlāḳ olınur, ʿArabīdür. [n-t-v] **Zentūr:** Ṣantūr didükleri **31** meşhūr sāz. [n-c-v] **Zencūr:** Zencīr maʿnāsına. [n-c-y] **Zencīr:** Maʿrūf demürden ḳayddur ki Türkīde daḫı istiʿmāl olınur. 107b/01 [n-g-e] **Zengār:** Ḳalemī, zengār didükleri ve pas, ṣadā maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *zā'* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile taṣḥīḥ ider. Ḥalīmī **02** *zā'*-i ʿArabīyile. [n-g-b-e] **Zeng-bār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir iḳlīmdür. Esedī-i Ṭūsī Cezā'īr-i Hindüñ ʿacā'ib ü ġarā'ibin **03** ẕikr ü beyān itdügi yirde şöyle rivāyet iderler ki zeng-bār didükleri bir yirde ki cümle ṭaş **04** ve ḳayadur. Aṣlā ekin ve ġalle olmaz. Deñiz içinde aña ḳarīb bir günlük yolda bir ṭaġ vardur. **05** Ol ṭaġda dürlü dürlü ekinler ve niʿmetler ve yemişler olur. Zeng-bār ḫalḳı yılda bir kerre varırlar **06** bir yıllıḳ azuḳlarını ol ṭaġdan alurlar. [n-y] **Zenīr:** *Zā'*-i ʿAcemīyile zenber maʿnāsına. [v-e] **Jevār: 07** Ve bi'ż-żamm *zā'*-i muʿceme ile zindān ehlinüñ ḫıdmetkārı. **Şems-i F.:**

Muḳīm-i sicn şecen-rā nüvīd nī-st ḫalāṣ
08 Esīr-i çāh-ı ʿanā-rā ümīd-i to-st jevār[1969]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi *zā'*-i ʿArabīnüñ fetḥasıyla zevār **09** zindāncı ve *zā'*-i muʿcemenüñ żammesiyle Mecūsīler ḫıdmetkārına dirler dimiş. [v-e-ġ-e] **Jevāġār:** *Jā'*-i muʿceme ile **10** Mecūsīlerüñ bir ulu günlerinüñ adıdur ve muʿaẓẓam ve mübeccel imāmlarınuñ ismidür ki andan muʿteber **11** muġları yoḳdur. **Şems-i F.:**

Ze-yümn-i ihtimām-ı o der-islām
ʿAceb ne-buved ze-īmān jevāġār[1970]

[v-e-ġ] **Jevāġar: 12** Miṣlihu. [v-e-g] **Jevāger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu. [-v-] **Zever:**

[1966] (Sende güçlü ve cömert bir kralın cesareti vardı ki senin hizmetinde Rüstem korkak ve Ma'an isteksizdir.)
[1967] (Öyle altın ve amber saçıyordu ki derviş çok altına sahip olsa bile yoksulluğa sürükleniyordu.)
[1968] (Kin ve öfke işçisi onun düşmanının evi toprağını torba ve sedyeyle çeker.)
[1969] (Hapishaneye kederle yerleşmiş olan kurtulmaz, ey hapishane hizmetkârı çukurda esir olanın umudu sensin.)
[1970] (Onun İslam dinindeki gayreti sayesinde Mecusilerin ulu imamlarının imana gelmesine şaşılmaz.)

Zeber ü zefer maʿnāsına. [h-e] **Zehār:** Ḳasıḳ, *ʿāne* maʿnāsına. 13 [-h-] **Zehr:** Aġu, *sem* maʿnāsına.[1971] ʿArabīde çiçek maʿnāsına. [y-t-e] **Zeytār:** Zeytüñ şüflidür azacıḳ ḥarāreti 14 vardur eger çoḳ ḳaynadup bişüreler ikinci derecede ḥārr olur eger baḳır ḳap içinde 15 ḳoyulanınca ḳaynatsalar ḥaḍīḍ fiʿlini işler belki andan daḫı yig olur eger şarābıla 16 bişürüp ya iki şarāb bir bal ile bişüreler ve aġrıyan dişüñ üzerine ḳosalar 17 aġrısın sākin ider bi-iẕnillāhu *teʿālā.* Niʿmetī āḫirini *rā*ʾ-i mühmele ile ve *nūm*la naḳl eylemiş. [y-g] **Zeyger:** 18 Oġlancuḳlar yil ile avurdların şişirüp fiske veya yumruḳ urup oynaduḳları oyına dirler. 19 Bu lüġat hem *bā* ile ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür mervīdür ve hem *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür rivāyet olınmışdur. **20 Ez-Zāʾi'l-Meksūre:** [r-h-g] **Zirh-ger:** Zirh düzici. [ş-e] **Zişār:** Maʿşara. [n-b-e] **Zinbār:** Niʿmetī 21 zenbūr maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-c-f] **Zincefr:** Türkīde sincefre didükleri şengerf muʿarrebidür.[1972] 22 [n-h-e] **Zinhār:** Zīnhār lafẓından muḫaffefdür. Ḳavl ü ḳarār, ʿahd ü emān ve inancaḳ. **Beyt:**

Be-ḥaḳḳ-ı ān ki der-zinhār oyem
23 Ki çün zinhār dārī rāst güyem[1973]

Ḥāfiẓ:

Ey bādā ger be-gülşen-i aḥbāb be-güẕerī
24 Zinhār ʿarża dih ber-cānān peyām-ı mā[1974]

Zinhār burada teʾkīd içün gelmişdür. Aṣl maʿnāsı *ṣaḳın*dur. 25 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Zinhār ez-ḳarīn bud zinhār
"Ve ḳınnā Rabbennā ʿazaben-nār"[1975]

Ammā vaṣiyyet 26 ve sipāriş vaḳtinde istiʿmāl olınur ve ḥavza, ʿismet maʿnāsına ve kelime-i tenzīhdür. **Kemāl-i Işfahānī:**

27 Zebān berāred tīġ-i to ber-ʿadū engüşt
Vü līk īn heme cān ḫˇāhed ān heme zinhār[1976]

Enverī:

28 Dāmen-i ʿömr-i to ez-gird-i ecel der-ʿismet
Pāye-i cāh-ı to āsīb-i felek der-zinhār[1977]

[1971] --. 16. (106b/14)
[1972] sincefr didükleri. 16. (106b/22)
[1973] (Onun güvencesinde olduğumun o doğruya yönelirim. Çünkü koruma altında olduğumda doğruyu söyler.)
[1974] (Ey rüzgâr, eğer dostların gül bahçesinden geçersen, lütfen sevgiliye mesajımızı ilet.)
[1975] (Kötü dosttan sakın ve kaç! "Ya Rabbi! Bizi Cehennem azabından kurtar."(Âl-i İmrân, 3/16)
[1976] (Dil senin kılıcından düşmanın parmağına uzanır gel gelelim ama bu kadar can da o kadar masumiyet ister.)

Ve kelime-i redʿdür. **29** Kellā maʿnāsına. [v-e] **Zivār:** Niʿmetī sipāh maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-ḫ-y-e] **Zih-ḫıyār:** İlk düşen ḫıyār. **30** [y-e-n-k-e] **Ziyān-kār:** Ziyān itmiş kimesne. [y-d] **Zīder:** Z'īn-der lafẓından muḫaffefdür. Bu ḳapudan dimekdür. **31 Esedī:**

Be-bīn ü be-dān k'ez kocā āmedī
Kocā reft ḫˇāhī çü zīder şodī[1978]

[-y-] **Zīr:** Alt, *taḫt* maʿnāsınadur. 108a/01 **Beyt:**

Kes ne-yāyed be-zīr-i sāye-i būm
Ger hümāy ez-cihān şeved maʿdūm[1979]

Muḳābili *zīr*dür. ʿArabīde *fevḳ* maʿnāsına **02** ve kesre ki ḥarekāt-ı şülüşenüñ biridür ve biryān altında bişmiş nesneler ve ārzū ve murād ve tīz-āvāz **03** maʿnāsına. **Beyt:**

Tā meclis ü dīvān-ı felek-rā heme vaḳtī
Nāhīd zen muṭribe vü Tīr-i zebīr-est
04 Der-meclis ü dīvān-ı to ṣad bād çü īşān
Tā nām-ı ṣarīr-i ḳalem ü nāle-i zīr-est[1980]

ʿUnṣurī:

05 Kerd pīrī çün zenān-ı perde-nişīn ü şāydār
Der-nevā-yı bī-nevāyī zār-ı nālem hemçü zīr[1981]

ʿİmād-ı Faḳīh:

06 İn muṭrīb ez-Ḥicāz resīd-est yā ʿIrāḳ
K'āheng-i zīr ü naġme bāmeş mübārek-est[1982]

Bu beytde bām, *bem* maʿnāsınadur. **07** [y-r-v-z-b] **Zīr u zeber:** Başı aşağı döñmek. **Kemāl-i Işfāhānī:**

Nī-st hemtā-yı to der-ḫīz-i imkān-ı mevcūd
08 Bārhā gird ḫord raḫt-ı cihān zīr ü zeber[1983]

[y-n-g] **Zīn-ger:** Eyer düzici ve serrāc maʿnāsına. [y-n-h-e] **09 Zīnhār:** Kelime-i tenzīhdür ve sā'ir zinhār maʿnāsına. **Saʿdī:**

[1977] (Senin ömrünün eteği ecel tozundan arınmıştır. Senin makamının payesi feleğin zararından güvendedir.)
[1978] (Nereden geldiğini bak ve bil, buradan gidince nereye gitmek isteyeceksin?)
[1979] (Hüma yeryüzünden silinse bile, baykuşun gölgesinin altına kimse gelmez.)
[1980] (Senin meclis ve divanında, yüzlerce rüzgâr gibi, kalemin gıcırtı sesi ve ince inilti duyulana kadar her zman gökyüzünün meclis ve divanında, Venüs kadın müzisyen ve Merkür de yazıcı olmuştur.)
[1981] (Yaşlılık beni, perde arkasında oturan ve şefkatli kadınlar gibi yaptı; yoksulluğun nağmesinde, zayıf bir sesle ağlayarak inlerim.)
[1982] (Bu müzisyen Hicaz'dan ya da Irak'tan gelmiştir, Onun ince melodisi ve nağmesi kutsal kubbeden geliyor.)
[1983] (Varlık âleminde senin eşin benzerin yoktur, (sen yokken) dünya düzeni defalarca alt üst olup toza bulandı.)

Zīnhār ez-ḳarīn bud zinhār

“Ve ḳınnā Rabbenā ʿaẕaben-nār”[1984]

10 ʿAhd ü ḥavza, ʿişmet maʿnāsına. **Enverī:**

Tā ḥaşr münkeşif ne-şeved āfitāb eger

11 Āyed be-zīr-i sāye-i ʿadlet be-zīnhār[1985]

[y-v-e] **Zīvār:** Köy yolı. [y-v] **Zīver:** Bezek ki altun ile 12 ve incü ve sāʾir zī-ḳıymet cevāhir ile müzeyyen ola. **Ez-Zāʾi’l-Mażmūme:** [y-e-n-e-v] **Zubān-āver:** 13 Dili serīʿ, faṣīḥ ü ḫūş kelām maʿnāsına *zā*nuñ fetḥ ü żammı cāʾizdür. [b-e-n-g] **Zübān-ger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 14 Süd señügi ve dil burar nesne. [b-e-n-g-y] **Zubān-gīr:** Miṣlihu. [p-g] **Zupger:** *Bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile fişek maʿnāsına. 15 [ġ-e] **Zuġār:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile ṣūret darısı ekmegi fetḥ-i *zā* ile daḫı rivāyet olındı. [l-y-f] **Zulīfer:** 16 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳorḳmaḳ maʿnāsına dimiş. [-m-] **Zumer:** Niʿmetī; ḫāk bām u ġayra maʿnāsına zāyid dimiş. [n-e] **Zünnār:** 17 Küffāra maḫṣūṣ bir ḳuşaḳdur ki on iki yerde dügümi olup her dügümünde bir ḳaṣd u işāret 18 var imiş. Ḥattā bir Müselmān aṣlın bildükden ṣoñra ḳuşansa küfrine ḥükm olınur ve Mecūsī 19 vü Naṣrānīlerüñ meẕhebine daḫı dirler. [n-b] **Zunber:** Teẕkere ki anuñıla balçıḳ ve kireç ṭaşırlar fetḥ-i 20 *zā* ile de naḳl olınmışdur ve tekne maʿnāsına. [n-b-y] **Zunbīr:** *Vesīletü’l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ṣalıncaḳ maʿnāsınadur dimiş. 21 [v-e] **Zuvār:** Niʿmetī, Ṣıḥāḥ-ı Rūmda fetḥ-i *zā* ile Mecūsīlere ḫıdmet idene dirler diyü naḳl eylemiş. Meftūḥa bābında naḳl 22 olınmışdur. [v-d-c-v] **Zūd-cūr:** Çelik ki oġlancuḳlar oynar. [v-d-t] **Zūd-ter:** Tīzrek dimek olur. 23 [-v-] **Zūr:** Erbāb-ı lüġat muṭlaḳā ḳuvvet ü güç maʿnāsına naḳl eylemiş ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳda* 24 böyle taḥḳīḳ itmişler ki zūr ol güçdür ki kesbīdür. İdmān ile ḥāṣıl olur. ʿArabīde 25 *bühtān* ve *yalan* maʿnāsınadur. [v-ġ-e] **Zūġār:** Niʿmetī nām-ı muġī-st dimiş ve zūr maʿnāsına. **26 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni’l-Meftūḥā:** 27 [e-t-v] **Sātūr:** Ḳaṣṣāblaruñ et kesecek āleti. [e-c-v] **Sācūr:** Köpek boynına baġladuḳları aġaç 28 pāresi ki kesmik dirler. [-e-] **Sār:** Ṣıġırcıḳ didükleri siyāhça ḳuş ki *zurzūr* dirler. **Beyt:**

29 Fiġān ze-derd-i dil-i sār u nāle-i seḥereş

Şinev kelām-ı ḳımārī vü nāle-i sārī[1986]

Ve ferseng nişānı. 30 Niʿmetī dir ki; rivāyet olınur ki ʿUmmān sāḥillerinde bir yirüñ adıdur ki ʿanberüñ ġāyet eyüsi anda 31 olur aña nisbet idüp ʿanber-sārā dirler ve

[1984] (Kötü dosttan sakın ve kaç! “Ya Rabbi! Bizi Cehennem azabından kurtar.”(Âl-i İmrân, 3/16)

[1985] (Eğer kıyamet gününe kadar güneş açığa çıkmazsa adaletinin gölgesine sığınılıp güven içinde olunur.)

[1986] (Sığırcık kuşunun kalp acısından feryadını ve sabah iniltisini, kumarbazın da sözünü ve dolaşan iniltisini dinle.)

eyüdürler ki ḳışla ve nisbet ü iżāfet maʿnāsına olur. 108b/01 Niteki *kūh-sār* ve *seng-sār* ve *ruḫ-sār* dirler ve gāh olur ki keşretden ve büyükliginden 02 kināyet olınur. Ruḫ-sār ancılayındur ki yüzi büyük olan maḥbūblara ıṭlāḳ iderler ve *ser* maʿnāsına da 03 gelür *elif* zāʾīd olur nitekim *sebük-sār* ve *sebük-ser* dirler ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥakāyıḳ*'da 04 böyle taḥḳīḳ iderler ki *sār* kelimedür *sār*, *ser*den baʿżı olduġı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

05 Serī keş bud ez-müşg-sār eẕfer
Fürūzende cebhe çü şems ü ḳamer[1987]

Rūy, *ser*de daḫildür. *Sār*dan 06 ḫāricdür. **Beyt:**

Guyī zer-gerī-st siyeh-sār u surḫ-ser
Der-āhenīn dozī ki heme revzen-est ü der[1988]

07 Āteş vaṣfında dinmişdür ki minḳal içinde ola külāha *sāre* dirler. **Beyt:**

Ze-ser-sāre-i Hindūyī ber girift
08 Bürehne ser u dest-i berber girift[1989]

Āḫirindeki *hā* iḫtişāṣ içündür. 09 *Deste*deki *pāye*deki *hā* gibi. Çāh-sār ḳuyı başıdur. **Beyt:**

Devīdend bisyār tā çāh-sār
10 Gül-i kāmişān küşte bud[1990]

cümle ḫār Aṣlı *sār-ı çāh*dur. Terkīb olınup ʿalem olıcaḳ müżāfün ileyh 11 taḳdīm olınmışdur. *Müşg-sār*daki gibi ki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Şükūfe demīdī ez-ān ṣad-hezār
12 Heme lāle-reng ü heme müşg-sār[1991]

Terkībī ṣıfat ile mevṣūfdandur. Müşg-sāre 13 ṣıfat düşmişdür. *Şerm-sār* daḫı böyledür. **Beyt:**

Ez-o her yekī ruḫ hemī tāftend
K'ez-o şerm-sārī hemī yāftend[1992]

14 Aṣlı *şerme-sār*dur terkīb olıcaḳ *hā* ḥıẕf olınmışdur. *Şerme*deki *hā*, *sāre*deki 15 *hā* gibidür. *Kūh-sār* ṭaġ depesidür. *Şāḫ-sār* budaḳ depesidür. Bunlarıñ da terkībi 16 *çāh-sār* terkībi gibidür. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi Ḫalīmīnüñ cümle-i ġarāʾibindendür bu

[1987] (Ey safran gibi misk kokulu yerlerde baş çeken, ey alnı güneş ve ay gibi parlak olan!)
[1988] (Sanki altın, her yeri pencere ve kapı olan demirden bir kafesin içinde siyah tüylü ve kızıl başlı bir kuş gibi ağlamış.)
[1989] (Hintli külahını başından çıkardı, çıplak başı berberin elleriyle tuttu.)
[1990] (Arzularının gülü solmuş olarak kuyuların başına kadar çok koştular.)
[1991] (Hepsi lale renginde ve misk kokulu olan yüz bin çiçek ondan açtı.)
[1992] (Her bir yanak onun utancından kızarıp parlıyordu.)

maḳāmdaki kelāmı ki 17 ol kelām budur ki bi-ʿayine naḳl olınur: Şāh boynuz ve budaḳdur şāh-sār boynuz 18 ve budaḳdur. Şāḫ-sār boynuzuñ ve budaġuñ çoḳlığından ʿibāretdür. Zīrā ki *zār* 19 lafẓı edāt-ı ism-i mekāndur. Bir ismüñ āḫirine ki ulaşsa *zā*sına ebdāl olınur.[1993] 20 Ruḫ-sār ve şāḫ-sār ve kuh-sār gibi. *Sā*ruñ aşlın bilmedüginden ötüri ḫaṭā-yı fāḥiş 21 olınmışdur. Maʿnā-yı *zā*ruñ *ruḫ-sā*rda vechi yoġıduġında añlamamışdur. Bir ġalaṭı da bu ki şāḫı 22 lüġat-ı müştereke ṣanmışdur. Boynuza şāḫ didükleri ki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Şod servīt çü şāḫhā-yı gevzen
23 Her yekī şāḫ-ı çār rıṭl be-vezn[1994]

Teşbīhen be-ṭarīḳü'l-istiʿāredür. 24 Lisān-ı Fārsīde boynuza *serū* dirler. Niteki beyt-i meẕkūrda vāḳiʿ olupdur. Budaḳlarına 25 şāḫ dirler. Teşbīh vechiyle ol vechile şāh ṣaçda da istiʿmāl olınur niteki bu beytden 26 ẓāhirdür. **Beyt:**

Kocā ḫordī o-rā be-men bāz-ı gūy
Meger bāz yābem yekī şāḫ-ı mūy[1995]

İntihā. [e-z-k-e] **Sāz-kār:** 27 Bi'l-*kāfi*'l-ʿArabī ālet maʿnāsına. [e-z-g-e] **Sāz-gār:** Bi'l-*kāfi*'l-ʿAcemī muvāfıḳ ve yaraḳlu eyü düzen 28 maʿnāsına. [e-z-v-e] **Sāz-vār:** Niʿmetī; sezā-vār lafẓından taṣarruf olınmışdur diyü naḳl eylemiş. Lāyıḳlu maʿnāsına. 29 [e-ṭ-v] **Sāṭūr:** Ḳaṣṣāblaruñ et kesecek āleti. **ʿUnsurī:**

Be-gīsūy-ı to merkez ü būy mī-bord nāfe
30 Be-ḫāme-i to k'ez-o kond mī-şeved sāṭūr[1996]

[e-ġ] **Sāġar:** Saġrāḳ ki anuñıla şarāb içerler. [e-l-e] **Sālār:** Ser-leşker 31 ü naḳīb ü nāʾib ü ulu maʿnālarına istiʿmāl olınur ve pādişāhlara daḫı dirler. Meşelā *Sālār-ı Rūm*, 109a/01 *Sālār-ı Hind* dirler. Rūm pādişāhı ve Hind pādişāhı dimek murād olınur. [e-n-g-y] **Sāngīr:** 02 *Kāf*-ı ʿAcemīyile düzgün ü yön ve ḫūy u ʿādet ṭutıcı dimekdür. [p-e] **Sepār:** Ev āleti, metāʿü'l-beyt 03 maʿnāsına ve Māverāʾünnehr iḳlīminde ol mengeneye dirler ki içinde üzüm ṣıḳarlar ki 04 çarḫışt maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Pür-est sāġar-ı lāle ziyāde-i ṣahbā
Ne-dīde renc-i ḳarabe ne-ḫˇorde renc-i sepār[1997]

[1993] Bir ismüñ āḫirine ki ulaşsa ol nesne orada çok olduġına delalet ider. Āhiri ḥarf-i ḫalk olan isme ulaşsa *zā*sına ebdāl olınur. 3. (120a/05)
[1994] (Senin boyun her biri dört rıtl ağırlığında olan geyik boynuzları gibi oldu.)
[1995] (Onu nerede, nasıl kaybettiğini bana söyle; belki birkaç saç telini geri bulurum.)
[1996] (Senin saçının kokusu, misk kokusuna taş çıkartır; senin kalemin öyle keskindir ki satırı bile kör eder.)
[1997] (Lale kadeh şarapla dopdoludur, ne yakınlığın sıkıntısını çekmiş ne de ayrılığın (sıkışmanın) acısını tatmıştır.)

05 Laṭīfī:

Kocā yek-dāne-i perverd dīzend
Ki zīr-i pā ne gerdānd sepārī[1998]

İşbu beytden **06** fehm olınan budur şol büyük tekneye dirler ki içine üzüm ṭoldurup ayaġıla başarlar **07** aña Türkīde *şīnābād* dir ve şaban ki ekinciler anuñıla yir sürerler. **Şems-i F.:**

Berend ehl-i dil ez-kişţzār niʿmet-i to
08 Hezār ḫırmen-i bī-gāv toḫm-ı yūġ u sepār[1999]

Ve ekin yiri, ẓāhir **09** budur ki naṭās ola. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* şāḥibi *bā*ʾ-i ʿArabīyile metāʿü'l-beyt ve *bā*ʾ-i ʿAcemīyile mengene ve şaban **10** demiri maʿnāsına naḳl eyledi. [b-z-h-z-e] **Sebze-zār:** Yeşillik ve çemenlik maʿnāsına. [b-z-v-e] **Sebz-vār: 11** Bir meşhūr şehr adıdur vilāyet-i ʿAcemde meẕkūr şehrüñ ḫalḳına meẕheb-i rafż bir vechile **12** ġālibdür dirler ki aşlā ol şehrden bir sünnī ḳopmaḳ vāḳiʿ olmamışdur ve *'l-ʿuhdetü ʿale'r-rāvī*. **13** [b-k-b-e] **Sebük-bār:** Yüki ḫafīf dimekdür. [b-k-s-e] **Sebük-sār:** Yeyni başlu. [b-k-s] **Sebük-ser: 14** Miṣlihu. **Edāyī:**

Revānī-i ān nāme-i cān-fezā
Çü ḫāşāk bord ān sebük-ser ze-cā[2000]

[b-k-g-ẕ-e] **15 Sebük-güzār:** Üsküdār maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Nā-gehān sebük-güẕār resīd
K'ez-Īrān sipāh geşt be-dīd[2001]

16 [b-n-k-v] **Sebengūr:** İt üzimi ki eṭıbbā *ʿinebü'l-ṣaʿlleb* dirler. *Seg-i engūr* maʿnāsına.[2002] **17** [ḫ-n-ā-v] **Saḫun-āver:** Söz ehli olan kimesne ki sözi ḫoş vech ile beyān eyler. Faṣīḥ **18** ü belīġ maʿnāsına. [ḫ-n-v] **Seḫnūr:** Seḫun-āver lafẓından taḫfīf olınmışdur. [ḫ-n-ḫ-v-r] **Saḫun-ḫ̆ār: 19** ʿĀrsız maʿnāsına. [ḫ-n-g-ẕ-r] **Saḫun-güẕār:** Ḥācib ü *kelmenci* ve ḫāżır-cevāb ve rāst-gūy ve söz **20** sürici maʿnāsına da gelür. **Ser:** Be-taḫfīfi'r-*rā*, reʾs maʿnāsına ve pādişāh ve ulu seyyid maʿnāsına **21** istiʿmāl olınur. **Firdevsī:**

Ez-ān ser buved bīm ü ḫışm-i ālih

[1998] (Ekilip de ayak altında kalmayan bir tohum varsa o nerededir?)
[1999] (Gönül sahipleri; senin bereketli tarlandan öküzsüz, tohumsuz ve boyunduruk olmadan binlerce harman alırlar.)
[2000] (Tıpkı rüzgârın çerçöpü yerinden alıp götürmesi gibi o can veren mektup da gönderildi.)
[2001] (İran'dan görünen bir ordu ansızın Üsküdar'a ulaştı.)
[2002] --. 16. (108a/21)

Ve z’īn ser buved bīm-i şemşīr-i şāh[2003]

Beyt:

22 Īn serīt hest be-nīk aḫterī

Bihter bād īn serīt z’īn serī[2004]

Ve *evc* maʿnāsına ki **23** ser-mū dirler ve tamām. **Ḥāfıẓ:**

Tārīḫ-i īn ḥikāyet ger ez-to bāz porsend

Ser cümleeş fürū ḫˇān ez-mīve-i behiştī[2005]

24 Ve ʿāḳıbet ü hevā vü sevdā maʿnālarında gelür mecāzen. **Ḥāfıẓ:**

Ber-ān serem ki ne-nūşem mey ü güneh fikenem

25 Eger muvāfiḳ-ı tedbīr-i men şeved taḳdīr[2006]

Serr: Bi’t-teşdīd; bir nevʿ ayaḳḳabıdur ki ḳıldan **26** yā ipden örerler baʿżı vilāyetlerde giyerler bu lüġat meftūḥa ve mażmūme bābında daḫı naḳl **27** olınmışdur ammā Ḥalīmī ve Şems-i Faḫrī żammıyla taṣḥīḥ eylemişler. [r-e-s] **Ser-ā-ser:** Erbāb-ı lüġat başdan **28** başa ve ucdan uca dimek diyü naḳl eylediler ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳda* bu **29** vechile taḥḳīḳ itmişler ki *ser-ā-ser*üñ maʿnāsı düpedüzdür. Nitekim bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

30 Cihān gerçi ser-ā-ser lāle-zār-est

Bürehne-pā merd āncā ki ḫār-est[2007]

Ortasındaki *elif* **31** lisān-ı Fārsīde muḳābele ve muvāsāt maʿnāsın ifāde ide iki nesne birbirine tamām muḳābil 109b/01 olup mütesāvī olsalar ol maʿnādan taʿbīr itmelü olıcaḳ isimleri ortasına bir *elif* **02** getürürler. Meṣelā iki nesne birbirine muḳābil ü müsāvi olsa ber-ā-ber dirler. Ġalebe istiʿmāl ile bu ʿibāret **03** muṭlaḳā müsāvātda ʿalem olmışdur. Maʿnā-yı ber bulınmayan yirde de istiʿmāl olınur. Meṣelā iki ucı **04** ber-ā-ber geldi dirler. Leb-ā-leb de bunuñ gibidür. Maʿnā-yı aṣliyesi ṭudaḳ ṭudaġadur. Şu ẓarfuñ **05** kenārına ber-ā-ber olsa mecāzen leb-ā-leb oldı dirler. **Ḫˇāce Ḥāfıẓ:**

Leb-ā-leb-est ze-ḫūn-ı ciger piyāle-i mā

06 Dem-i nuḫust çonīn şod meger havāle-i mā[2008]

Deng-ā-deng de öyledür. Maʿnā-yı aṣliyesi iki deng birbirine muḳābil **07** ü müsāvī olsa ġalebe-i istiʿmāl ile muṭlaḳ veznde müsāvātda istiʿmāl olınur. Bir yirde iki reng olsa **08**

[2003] (Bir yanda Allah’tan hışmının korkusu, öte yanda ise padişahın kılıcının korkusu vardı.)
[2004] (Bu başın o başından daha iyi ve güzel bir talihe sahip olsun.)
[2005] (Bu hikâyenin tarihini senden sorarlarsa başlangıcını cennetin meyvesinden oku.)
[2006] (Eğer kaderin planlarıma uygun olursa neden içki içip günah işlemeyeceğim konusunda kararlıyım.)
[2007] (Dünya baştan başa lale olsa bile diken olan yere çıplak ayakla girme!)
[2008] (Bizim kadehimiz ağzına kadar ciğerimizin kanıyla doludur. İlk nefesimizi böyle aldıysak belki de bu kaderimizin bize gönderdiği şeydir.)

birbirine muḳābil biri ġālib biri mużmaḥil olsa reng-ā-reng dirler bir maḥalde iki dürlü nesne 09 olsa vech-i meẕkūr üzre gün-ā-gün dirler, pīç-ā-pīç de iki ṭarafda pīç birbirine muḳābil ü müsāvī 10 olmaḳdur. İki kişi pençe ṭutsalar birbirin yiñmeseler maʿnāyı pīç-ā-pīç anda bulınur. İki cānibde çekişme 11 olsa bir cānibde ġalebe bulınmasa maʿnā-yı keş-ā-keş bulınur. Çek-ā-çāk da bunuñ gibidür. **Firdevsī:**

12 Çek-ā-çāk-ı ḫançer be-gerdūn resīd
Ze-Hindūstān ḫūn be-Ceyḥūn resīd[2009]

Bu ḳıyās üzre iki başı birbirine muḳābil 13 ü müsāvi olsa ser-ā-ser dirler maʿnā-yı aṣliyesi üzerine düpedüzlük ol ḥālete lāzım olduġından 14 ötüri ġalebe-i istiʿmāl ile maʿnā-yı lāzımīde menzele-i ḥaḳīḳate varmışdur. Şimdi ser-a-ser diseler maʿnāsı 15 düpdüzdir. Ḫāṭıra gelen ol lafẓdan mütebādir olan şol ḳumaşa ki benek benek gül gül olmaya 16 altunī düpdüz ola. Ser-ā-ser didükleri ol iʿtibār iledür. İntihā. [r-e-s-y] **Ser-ā-sīr:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 17 miṣlihu dimiş.[2010] [r-b-e] **Ser-bār:** Yük getüren ḥayvānuñ ki her birisinüñ muʿayyen vezni vardur. Ol miḳdār 18 muʿayyenden ziyāde yük üzerine ḳoduḳları nesneye ser-bār dirler. ʿArabīde ʿilāve maʿnāsına ve meşhūrdur 19 ki ol ziyāde eger yüz dirhem miḳdarı cüzʾide olursa ol ḥayvāna bir ḥaml tamām miḳdarı 20 sengīn gelür ve ol ḳadar cüzʾi nesne bir ziyāde yük miḳdarı żarar ider. [r-b] **Ser-ber:** Miṣlihu, serbārdan 21 muḫaffefdür. Niʿmetī ve baş ki boyına muttaṣıl ola aña daḫı dirler dimiş. [r-b-s] **Ser-be-ser:** *Vesīle* ṣāḥibi ve Ḥalīmī 22 ber-ā-ber maʿnāsına naḳl itmişler. Niʿmetī; ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* başdan başa dimekdür dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 23 böyle taḥḳīḳ itmişler ki ser-be-ser başa başa dimekdür. **Beyt:**

Ferdā ki ez-īn rūy-ı zemīn der-güẕerīm
24 Bā-heft hezār-sāle k'ān ser-be-serīm[2011]

Baş başa diyecek yirde ʿAcem *ser-be-ser* dir. *Ḳapu ḳapuya* diyecek 25 yirde *der-be-der* dir. **Beyt:**

Şenīdem men ān dāstān ser-be-ser
Ze-nīk ü bedeş āgahem der-be-der[2012]

26 Murād-ı ser suḫanlardur ve bāblardur. Ten-be-ten de dirler. **Beyt:**

Heme ten-be-ten māverāhā vaḥīm
Be-mihr-i dileş ser-be-ser nāṣiḥīm[2013]

[2009] (Hançerin şakırtısı feleğe ulaştı, kan Hindistan'dan Ceyhun'a aktı.)
[2010] **Ser-efsār:** Yular başı. 16. (108b/28)
[2011] (Yetmiş bin sâlikle kafa kafaya vermişiz. Yarın bu yeryüzünden göçüp gideceğiz.)
[2012] (Ben o hikâyeyi baş başa işittim. İyisiyle kötüsüyle bölüm bölüm biliyorum.)

27 *Bir bir* diyecek yirde *yek-be-yek* dirler. **Beyt:**

Be-dān yek-be-yek ḥāl ü āyīn-i men
28 Ki bā-men çi kerdend ān encümen[2014]

Kişver-be-kişver de dirler. **Beyt:**

Ze-kişver-be-kişver cihān ferāḫ
29 Zede nūr-ı ruḫ-sār-ı o bīḫ ü şāḫ[2015]

İntihā. [r-t-e-s] **Ser-tā-ser:** Başdan başa ve ucdan uca dimekdür. 30 [r-t-s] **Ser-te-ser:** Miṣlihu. [r-d-e] **Serdār:** Ser-leşker ü mihter ü pādişāha daḫı dirler, sālār maʿnāsına. **Beyt:**

31 Heme kes-rā sezed der-kār bāşed
Nuḫust ān kes ki serdār bāşed[2016]

[r-d-s-t-e] **Ser-destār:** Dül-bend ki başa şararlar. 110a/01 [r-d-s-y] **Serd-sīr:** Hevāsı şovuḳ yir ü şehr ki ʿArabca ṣurūd dirler. **Esedī:**

Sipeh bord ez-ān merz ü şod şād ü çīr
02 Yekī kūh pīş āmedeş serd-sīr[2017]

[r-d-h-s-y] **Serde-sīr:** Miṣlihu. [r-d-h-g-y] **Serde-gīr:** 03 Miṣlihu. [r-s] **Serser:** Aḥmaḳ ve ḳabaḳ çeri maʿnāsına. [r-ş-y] **Ser-şīr:** Ḳaymaḳ. [r-s-r-ş-y] **Serser-şīr:** Miṣlihu. [r-l-ş-k] 04 **Ser-leşker:** Ser-dār maʿnāsına. [r-v-e] **Ser-vār:** Ser-bār maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında 05 tevāḫī vardur. [r-v] **Ser-ver:** Başbuġ olan kimesne ḥaḳīḳatde şānı ʿālī[2018], ʿaẓīm olan kimesnede 06 istiʿmāl olınur. [r-r-f-t-e] **Ser-reftār:** Eşkün ve ziyāde yürici, *serīʿ-reftār* maʿnāsına. [r-h-r-f-t-e] 07 **Sere-reftār:** Miṣlihu. Ḳaraḥışārī; ve yoḳuşa gidici maʿnāsına da gelür dimiş. [r-y] **Serīr:** Birḳaç 08 maʿnāya gelür. Evvelā taḫt dimekdür ve meyyit getürdükleri şal ki üzerinde meyyit olmaya ammā meyyit 09 olıcaḳ *ürān* dirler. Ẕikr olan maʿnālar da ʿArabīdür. Fārsīde elegimsaġmal, ḳavs-i ḳuzaḥ maʿnāsınadur. 10 Bu maʿnāya Ḥalīmī kesr-i *sīn*ile taşḫīḥ, Lāmiʿī *Şerḥ-i Dībāce-i Gülistān Ḥażret-i Şeyḫ Saʿdī*de *ḳuddise sırrahu* 11 ve ḫūşluḳ ve rāḥatlık ve diñlencek yir, ārām-gāh maʿnāsına ve püşte üzerinde olan ḳum ve 12 murġzār ki içinde ırmaḳlar ola. Bu ẕikr olan maʿnālarda naḳl eylemiş. [z-v-e] **Sezāvār:** Erbāb-ı lüġat 13 lāyıḳlu ve lāyıḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ

[2013] (Hepimiz tek tek insanları övücüyüz, gönülden sevgiyle hep öğüt vericiyiz.)
[2014] (Onunla hâlim ve düzenim bir. Buna rağmen mecliste ne yaptı?)
[2015] (Onun yanağının ışığı geniş dünyanın her şehrinde dallanıp budaklanmış.)
[2016] (Herkesin kendi işinde çalışması gerekir, en başında da padişah olanın.)
[2017] (Ordusunu o sınırdan çekince mutlu ve galip oldu, karşısına soğuk ve zorlu bir dağ çıktı.)
[2018] şanı ʿazīm olan kimesnede istiʿmāl olınur. 3. (121b/04)

itmişler ki sezā-vār 14 lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi *sezā*dur. Lāyıḳ maʿnāsına bir cüzʾi de *vār*dur ki lisān-ı Fārsīde münāsebet 15 ve liyāḳat maʿnāsın ifāde ider. İn-şāallāh *vār*uñ tamām-ı tafṣīli maḥallinde *vār* lafẓında olınur. 16 Ḫülāṣā-i kelām budur ki bir şeyʾüñ şeyʾ-i āḫire nisbet tāmmesi olsa ol mensūbı bu mensūb 17 ile nisbet idüp aralarındaġı münāsebeti iẓhār itmek dileseler mensūbun ileyhüñ isminüñ 18 āḫirine lafẓ-ı *vān* ziyāde ideler daḫı mecmūʿ mürekkebi ol mensūba ıṭlāḳ iderler. Meṣelā *dürr-i şāhvār* 19 dirler. **Beyt:**

Güftā çü to ḫazīne-i dürr-i güher
Men nīz baḥr-ı lüʾlüʾ-yi şehvār nīstem[2019]

Bir kimesne bir nesneye 20 lāyıḳ olsa ve ol nesne aña münāsib olsa ol kimesneye sezā dirler. **Firdevsī:**

Be-nezd-i Ferīburz bederdend ü güft
21 Ki āmed sezā-rā sezāvār-ı cüft[2020]

İki nesne birbirine muvāfıḳ düşüp alışsalar 22 *hemvār şodend* dirler. Lisān-ı Fārsīde hem iki nesnenün arasında olan cihet-i ittiḥāddan 23 ʿibāretdür. Meṣelā yoldaşa yolda müştereklerdür *hem-rāh* dirler. Bile ṭoġmışa ki ḫīn-i velādetde müşārik 24 olupdur *hem-zād* dirler. Başdaşa *hem-ser* didükleri de bu iʿtibār iledür. Ol ḥālet ki 25 ʿArab andan istivāʾ ile taʿbīr ider bulunduġı yirde Türk aña *dümdüz* dir, ʿAcem *hemvār* dir.

Beyt:

26 Serān hemvāre geşt ez-nīrūy-ı baḫt
Çü geşt pür külūḫ ez-nāliş-i saḫt[2021]

[z-v-e] **Sezāver:** 27 Miṣlihu. [ʿ-t] **Saʿter:** Zıbuḳ, fāḥişe ʿavratlara istiʿmāl iderler ve ol melʿūnelere saʿterī dirler 28 ve güyegü otu ki kekük dirler. Bir nice dürlü olur bu maʿnāya ʿArabīdür. [-ġ-] **Saġur:** Bir nevʿ 29 uzun tüyli kirpidür. *Tesī* maʿnāsına. [-f-] **Sefer:** Miṣlihu. Bu lüġat ʿayn-ı muʿceme ve *fā*vü *kāf*-ı ʿAcemīyile 30 mervīdür ve yola gitmek maʿnāsına ʿArabīdür. Sāʾir adları çīz-vā lafẓında mesṭūrdur. [ḳ-n-ḳ-v] 31 **Saḳanḳur:** Ḳum balığı ki cimāʿa ḳuvvet virür. Andan ötüri istiʿmāl iderler ve baʿżılar 110b/01 timsāḥ ṭoġurıcaḳ sāḥilde ḳalsa saḳanḳūr olur dirler. [k-e-n-g-v] **Seg-engūr:** İki *kāf*-ı 02 ʿAcemīyile it üzümi ki eṭıbbā *ʿinebü'l-ṣaʿlleb* dirler. [-g-] **Segūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir nevʿ uzun tüylü 03 kirpidür, sefr, sefur maʿnāsına. [k-s-e] **Segsār:** Esedī-i Ṭūsī Gürşasb-nāmede dir ki Ḳālūn 04 yanında bir cezīrede sākin bir dürlü maḫlūḳdur.

[2019] (Dedi ki "Sen nasıl ki bir mücevher hazinesi değilsen ben de alınıp satılan bir inci değilim!")
[2020] (Feriburz'a gittiler ve dediler ki "Layık olan, layığıyla eşleşti.")
[2021] (Sert feryatlar kayaları doldurduğunda başta olanlar her zaman talihin gücüyle döndü.)

Ġūl yüzlü, keçi ḳıllu, ṭoñuz azılu, fīl ḳulaḳlu 05 it başlu ve it ağızlu ve yüzleri ṣaru ve gözleri çivit renginde ve bedenleri Nīl 06 renginde ikisi bir pīl şikār idüp tamāmen yirler ve *’l-ʿuhdetü ʿale’r-rāvī*. [r-l-ḳ-v] **Selḳūr:** 07 Çūplik. [l-h-k] **Selle-ger:** Seped işleyici. [m-e] **Semār:** Ḳoġalıḳ otı ki ṣular olduġı yirlerde ve 08 ṣurāḳlarda biter. [-m-] **Semer:** Efsāne vü ḳıṣṣa vü ḥikāyet ü meṣel. **Ḥāfıẓ:**

Tersem ki eşk ber-ruḫ-ı mā perde-der şeved
09 V’īn rāz-ı ser be-mihr be-ʿālem semer şeved[2022]

[m-n-d] **Semender:** Dirler ki vilāyet-i Hindde keler gibi bir 10 cānverdür. Dürlü dürlü renkleri olur. Ekṣer budur ki gül-gūn u ṣarı vü yeşil olur. Od içine 11 girse ṣafālar ḥāṣıl eyler ve naḳl iderler ki anuñ tüyleri olur iplik gibi egirüp ṭoḳuyup 12 andan dest-māller iderler, kirlenicek āteşe bıraġur pāk olur ve seḫī gider hergiz 13 yanmaz ve baʿżılar ḳuşdur dirler. **Esedī:**

Ze-mūy-ı semender ṣad ü şest āzār
14 Ki ne-koned be-dü āteş-i tīz-kār[2023]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳda* semender didükleri ḳuşa od 15 içinde maʿīşet itdüginden ötüri *āẕerteş* dirler diyü taṣrīḥ ü taṣḥīḥ itmişlerdür 16 ve taʿrīb idüp semend dirler. **Şiʿr:**

Aḥsin tenel fī-heẕe vü fī-ġadin
Fāżīletü’l-yāḳūt ve’s-semendin[2024]

17 [m-n-d-v] **Semendūr:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Kebūter der-penāh-ı devlet-i to
Der-āteşhāne sāzed çün semendūr[2025]

18 [m-v] **Semmūr:** Meşhūr cānverdür ki kürki ġāyetde muʿteber olur. [n-e-b] **Senāber:** 19 Ve bā-kesr yüzgüç, *şināber* maʿnāsına ki sāʾir esāmīsi *āşnā* lafẓında meẕkūrdur. [n-e] **Senār:** 20 Ṣıġacaḳ gölcük ki bataḳlu ola ve ṣunuñ ṣıġa yiri ki anda gemiler yaturlar. **Esedī:**

21 Kuhī bud hemān-cā be-deryā kenār
Girifte ze-deryā kenāreş senār[2026]

Baʿżı erbāb-ı lüġat meksūre 22 bābında getürmiş. [n-g-b-e] **Seng-bār:** Ṭaşlu yir. [n-g-ḫ-v] **Seng-ḫˇor:** Bağırtlaḳ didükleri meşhūr 23 ḳuş ve baʿżılar ḳartal didükleri ḳuşa daḫı

[2022] (Gözyaşının aşk gamı sebebiyle perdemizi yırtıp gizli sırrımızı herkese duyurmasından korkuyorum.)
[2023] (Semenderin tüylerinden yüz altmış işkence çıkar ki iki keskin ateş bile ona zarar veremez.)
[2024] (Dünde de bugünde de en iyisi ol, yakut ve Semender gibi üstünlük sağla!)
[2025] (Ateş yakınca semender gibi ol! Onun ateşinde sevinçli ve mutlu ol!)
[2026] (Denizin kıyısındaki dağ, denizden onun kıyısına kadar set çekmiş.)

dirler dimiş. [n-g] **Senger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sünger maʿnāsına **24** Niʿmetī; ve ḳızıl derilü Sind vilāyetinde bir ḥayvāna dirler. [n-g-s-e] **Seng-sār:** Ṭaşıla recm itmek. **Ferruḫī:**

25 Ṭāʿat-ı ḥaḳ çün namāz-est ü her ān kes k'ez-namāz
Ser-i bī-gisū tāft o-rā kerd bāyed seng-sār[2027]

26 [n-g-v] **Sengūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile fuḳḳāʿīler selesi ki aña fuḳḳāʿ ḳoyarlar ve şerbetçi ḳabu ve kirpi, ḫārpuşt **27** maʿnāsına. **Şems-i Faḫrī:**

Faḳāʿān-ı nevālet der-beyābān
Berāy-ı teşnegān beste-est sengūr[2028]

28 [y-m-v] **Seymūr:** Niʿmetī ḥarīr ṭon yaʿnī ibrīşīm giyecek dimiş. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-e] **Sipār: 29** Ev āleti, metāʿü'l-beyt maʿnāsına ve ṣaban u mengene vü meftūḥa bābında daḫı gelmişdür. Eṣaḥḥ kesr iledür. **30** *Siporden* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. [p-e-s-d-e] **31 Sipās-dār:** Minnetlü dimekdür, ṣāḥib-i minnet maʿnāsına. [-b-] **Siper:** Ḳalḳan.[2029] [2030][p-h-b] **Sipeh-ber:** Sipeh-dār maʿnāsına. 111a/01 [p-e-h-s-e-l-e] **Sipāh-sālār:** Ser-dār maʿnāsına. [p-h] **Sipihr:** Lafẓ-ı müfreddür, gögüñ ismidür. **Beyt:**

02 Seyr-i sipihr ü devr-i ḳamer-rā çi iḫtiyār
V'er gerdişend ber-ḥasb-ı iḫtiyār-ı dūst[2031]

Ve baʿżılar zamāne **03** vü āfitāb maʿnāsına da istiʿmāl olınur dimişler. [p-h-s-e-l-e] **Sipeh-sālār:** Çeri başı, ser-dār maʿnāsına. **04** [p-y-d-e] **Sipīdār:** Aḳça ḳavaḳ ve muṭlaḳā ḳavaḳ aġacına ıṭlāḳ olınur. **Beyt:**

Yümn-i ḳadem çonān ki be-bāġ er dār āmed
05 Dādī ze-renc-i raʿşe sipīdār-rā necāt[2032]

[p-y-d-ḫ-e] **Sipīd-ḫār:** Çaḳır dikeni. [p-y-d-d-e] **Sipīd-dār: 06** Miṣlihu. [p-y-d-k-e] **Sipīd-kār:** Ṭarrār maʿnāsına baʿżı nüsḫada seped-kār vāḳiʿ olmış. [t-e] **Sitār:** Kināyetdür fülān **07** maʿnāsına. Niʿmetī; deryā ortasında bir ṣuyı ḫafīf yirdür ki anda sebze olur ki yiri ẓāhir olmaz **08** ammā eṭrāfı ġāyetde deriñ olur, yüzgeç olmayan kimesne anda ḳalup helāk olur diyü naḳl **09** eylemiş. **Beyt:**

[2027] (Senin itaatin namazladır. Her kim başını namazdan başka bir tarafa doğru döndürürse, ona taş atmak gerekir.)
[2028] (Çöl ortasında bulunan iki çeşmenin kurnaları susamışlar için kapalıdır.)
[2029] --. 16. (110a/20)
[2030] **Sipeh-berdār:** Sipehdār. 16. (110a/20)
[2031] (Göklerin hareketi ve ayın döngüsü onun elindedir ve eğer dönüyorlarsa, dostunun isteğine göre dönüyorlar.)
[2032] (Böylesi bir kutlu adımla bahçeye geldiğinde, titreyen kavak ağacını sıkıntısından kurtardı.)

Çonānem z’endīşe-i bī-kenār
Ki merdī buved mānde ender-sitār[2033]

[ṭ-y] **Siṭīr:** Ḳalıñ ve yoġun. **10 Esedī:**

Bülendīş bā-çarḫ enbāz buved
Sitebrīş pīş ez-bīş ez-çihl bāz buved[2034]

Ve ḳoyı vü sıḳ, *sıṭīr* 11 maʿnāsına istiʿmāl olınur. [t-m-k-e] **Sitem-kār:** Güç idici, ẓālim maʿnāsına. [t-m-g] **Sitem-ger:** Miṣlihu. [t-y] **Sitīr:** Altı buçuḳ 12 dirheme dirler. **Firdevsī:**

Zihī ber-kemān besteş ez-çerm-i şīr
Yekī tīr-i peykān-ı o dih sitīr[2035]

Şems-i Faḫrī:

13 Pādişāhī ki pīş-i temkīneş
Heykel-i ḳāf nī-st nīm sitīr[2036]

Sir: Niʿmetī; ḫaṭṭ-ı kef ve sarmaşıḳ maʿnāsına 14 naḳl eylemiş, ʿArabīde gizlü vü rāz maʿnāsına. [r-y] **Sirīr:** Elegimṣaġmal, ḳavs-i ḳuzuḥ maʿnāsına. [ṭ-b] **Sıṭabr:** 15 Ḳalıñ ve yoġun, sitebr maʿnāsına. [-f-] **Sifr:** Kāġıd u defter ü kitāb. Aṣl kitāb maʿnāsınadur. ʿArabīdür. 16 Cemʿī *esfār* gelür. [f-y] **Sifīr:** Niʿmetī; simsār dimiş *Vesīle* ṣāḥibi ġayrı kişinüñ bizin ṣatıcı maʿnāsına 17 naḳl eylemiş. [g-e] **Sigār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bi’l-kesr ve’l-feṭḥ dimiş, şūm maʿnāsına. [k-n-d] **Sikender:** Elisu 18 oyunı, ʿArabca cey caʿl dirler. Bir degirmi dāʾīre çizerler. Ortasında birisi ṭurur ve dāʾīrenüñ 19 ṭaşrasından çepçevre ṭururlar. Ortada ṭuranı ururlar ve ortada ṭuran dāʾīreden 20 çıḳmaz. Her ḳanḳısın deperse anuñ yirine dāʾire içine girer ve bir ṣāḥib-ḳırān pādişāh-ı ʿālī-cāh-ı 21 sitāre-sipāh adıdur ki meşhūrdur. Sāʾir tafṣīli Zü’l-ḳarneyn-i ṣānī lafẓında beyān olınupdur. [n-e-b] 22 **Sināber:** Yüzgüç, şināber, sināver maʿnāsına ġayrı adları āşnā lafẓında meẕkūrdur. [n-e] **Sinār:** Ṣunuñ 23 ṣıġa yiri ki anda gemiler yatur. Meftūḥa bābında daḫı naḳl olınmışdur. [n-d-e] **Sindār:** Niʿmetī; örs ki 24 ḳazancı ve demürci ve ḳuyumcı ve bunlara beñzer ne var ise anlaruñ āletlerindendür. Sendān maʿnāsına ʿArabca 25 ʿalāt dirler diyü naḳl eylemiş. [n-m-m-e] **Sinimmār:** Kesr-i *nūn* u teşdīd-i *mīm*ile bir meşhūr miʿmār-ı māhirüñ adıdur. 26 Melik-i ʿArab Nuʿmān-ı Ekber ibn İmriʾü’l-ḳays bin ʿÖmer ve bin İmriʾü’l-ḳaysün-nedī Baġdāda ḳarīb Ḥīre 27 nām

[2033] (Uçsuz bucaksız düşünce yüzünden suyun orta yerinde kalmış bir adama döndüm.)
[2034] (Yüksekliği göklerle eşitti, genişliği ise kırk kol genişliğindeydi.)
[2035] (O, yayına aslan derisinden bir kiriş bağladı ve okunun ucu altı dirhem uzunluğundaydı.)
[2036] (Öyle bir padişahtır ki onun temkini yanında Kafdağının görünümü zerre miskal sayılmaz.)

maḥalde selāṭīn-i Fürs-i Sāsānīlerden Yezdicerd-i Eşīm oġlı Behrām-ı Gūr içün meẕkūr miʿmār beş yılda 28 bir Ḥavernaḳ yapdı ki rūy-ı zemīnde ḫūblıḳda naẓīri yoġıdı. Binā tamām olduḳdan şoñra miʿmār melik-i 29 ʿArabdan envāʿ merātib-i ʿaliyye vü iḥsān-ı seniyye ricā iderken meẕkūr melik mezbūr miʿmārı ḳaṣruñ 30 damından aşaġı bıraġup helāk eyledi. ʿİnāyet muḳābelesinde esāret-i devrānuñ ʿādet-i 31 ḳadīmesi olduġına meşel olup ol zamānuñ şuʿarāsı bī-nihāye şiʿrler dimişlerdür. Cümleden 111b/01 birisi bu beytdür. **Şiʿr:**

Cezānī cerāhu'llāh errehu cezāyih
Cezā sinimmār u mā kān zā ẕünb[2037]

Sāʾir 02 tafṣīli in-şāʾallāhu teʿālā münāsebetiyle Ḫaverna lafẓında beyān olınur. [v-e] **Sivār:** Bilezik, *ebrencen* 03 maʿnāsına ʿArabīde Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve ḳınṭıra didükleri ot. [h-ḫ-v-e-h] **Se-ḫ̌āher:** 04 Se-ḫ̌āherān maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Dü-peyker-rā ʿUṭārid ez-gezend-i siḥr-i se-ḫ̌āher
Be-cāy-ı heft-peyker dād ḥırz-ı heft-endāmeş[2038]

05 [y-e] **Siyār:** Fürs-i ḳadīmde ferīd ü mengene, *maʿṣara* maʿnāsınadur. [y-e-h-p-y] **Siyāh-pīr:** 06 Şol yaşlu kimesne ki saḳalı aġarmayup siyāh ola Türkīde ḳara ḳoca dirler. [-y-] **Sīr:** İmāle ile ṭoḳ, 07 şebʿān maʿnāsına. **Sir:** İmālesiz kesr-i ṣarīḥ ile ṣarımsaḳ, *ṣūm* maʿnāsına. [y-s-n-b] **Sīsenber:** Ve raşma didükleri 08 ḫūş ḳoḳulı yapraḳ ve günenik çiçegi ve sīsenber yapraġınuñ rāyiḥasından ʿaḳreb helāk olur 09 niteki bu beytlerden ẓāhirdür. **Beyt:**

Reyḥān-veş ez-dem-i sīsenberī
Ber-dem īn ʿaḳreb-i nīlūferī[2039]

Niẓāmī:

10 Būy-ı sīsenber ez-ḥarāret-i ḫ̌īş
ʿAḳreb-i çarḫ-rā güdāḫte nīş[2040]

Ve nemmām didükleri ḫūş ḳoḫulı 11 otdur müteʾaḫḫirīn taḫṭiye itdiler ḥaḳ budur ki sīsenber ü raşmanuñ ġayrıdur. *Sāmī* 12 şāḥibi *sīsenber giyāhī-st ḫoş-būy* yaʿnī *dīj* dimiş. [y-f-v] **Sīfūr:** Aṭlās cinsinden bir nevʿ 13 ḳumāşdur. **Kātibī:**

Ber-īn ḥayāt ki guyā-st baḳıyyetü's-seyf-est
Tehiyye-i kefen evlā ze-aṭlas u sebīfūr[2041]

[2037] (Allah Sinimmar gibi masumları değil, sadece zalimleri cezalandırır.)
[2038] (Merkür, Benâtü'n-nas yerine, sihirden zarar gören iki bedene yedi muska verdi.)
[2039] (Fesleğen gibi kokusu olan bir nane, mavi akrepin zehirli nefesine karşı.)
[2040] (Sisenberin kokusu, kendi sıcaklığından, gökteki akrebin iğnesini eritmiştir.)

14 [y-h-c-v] **Sīhcūr:** Aʿlām-ı ricāldendür. [y-v] **Sīver:** Lüġat-i Pehlevīde on biñ ʿadede dirler. **Şems-i F.:**

15 Bād bīrūn ʿaṭā-yı to ze-şumār
Bād efzūn nidā-yı to ze-sīver[2042]

[y-h-p-y] **Siyeh-pīr:** Ḳara ḳoca, siyāh-pīr lafẓından 16 muḫaffefdür. **ʿUnṣurī:**

Der be-güẕered ez-meclis-i to ebr-i siyeh-pīr
Çün mül şeved ez-cām-ı ġam encām-ı to bernā[2043]

Beyt:

17 Çü rūz-ı devlet-i bed-ḫˇāh-ı to siyeh-pīr-est
Çi-rā be-dūd-ı fenā mī-koned ḥażżāb-ı āteş

[h-y-k-e] **Siyeh-kār:** 18 Nā-kes ü baḫīl ü ezġār olan kimesne. **Es-Sīni'l-Maẓmūme:** [p-ş-t-z-e] **Süpüşt-zār:** 19 *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile yoncalıḳ ʿArabīde *mıḳżāb* u *maḳẓabe* dirler. [t-v] **Sütūr:** Ilḳı yaʿnī ṭavar ve öñrek 20 Ḥalīmī sütūr ṭavar ism-i ʿilletdür. Cemīʿ dört ayaḳluya ıṭlāḳ olınur dimiş. Künyeti *Ebū'l-Aḫṭal*dur 21 ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* şöyle taḥḳīḳ eylemiş ki sütūr muṭlaḳā binitdür. At olsun 22 ḳatır olsun, eşek olsun, deve olsun Şeyḫ Saʿdīnüñ bu naẓmında: **Naẓm:**

23 Ān şenīd setī ki vaḳtī tācirī
Der-beyābānī be-yüftād ez-sütūr
Güft çeşm-i teng dünyā-dār-rā
24 Yā ḳanāʿat-ı pür koned yā ḫāk-ı gūr[2044]

Vāḳiʿ olan ıṭlāḳ üzerinedür. Ḫuṣūsıla at yā ḳatır 25 olduġı ẓār degildür. Tamām-ı kelāmuñ ol taʿyinine tevaḳḳufı yoḳdur. Sütūr lafẓınuñ deveye 26 ıṭlāḳında bir ḳayd-ı muʿteber vardur. Ḥāfıẓü'd-dīn-i Kürdī *Fetāvā*sında beyān itmişdür bu ʿibāretle ki 27 "Setūr lā yetnādilu el-ibl illā iẕā kāne fī-mevẓiʿin yerkabü'l-ibl eyżān."[2045] ʿAcem sütūr lafẓın añsa 28 yemīninde anuñ ḥükmin beyān-ı ṣadedinde īrād itmişdür. Kelām-ı mezbūr meẕkūr lafẓuñ ʿArabī 29 olmasın iḳtiżā itmez. Binilmeyen çār-pāya sütūr ıṭlāḳ olınmaz. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi ki sütūr 30 ṭavardur. İsm-i ʿāmdur. Cemīʿ dört ayaḳluya ıṭlāḳ olınur dimişdür. İṣābet itmemişdür. 31 İntihā. [t-v-r-d-e] **Sütūr-dār:** Mīr āḫūr. **Sürr:** Teşdīd-i *rā* ile bir nevʿ ayaḳḳabıdur ki ḳıldan ya iplikden 112a/01 örerler.

[2041] (Bu hayatta kalanlar kılıç artıklarıdır, kefen hazırlamak atlas ve saf ipekten daha iyidir.)
[2042] (Onun bağışının haddi hesabı yoktu. On iki binden daha fazla olsun!)
[2043] (Senin meclisinin kapısından kara yüzlü ihtiyar geçer, keder kadehinden içince gençleşir.)
[2044] (Bir zamanlar bir tüccarın çölde hayvanında düştüğünü duydun mu? O şöyle söyledi: "Dünyanın aç gözlü insanını ya kanaat doyurur ya da kara toprak.")
[2045] (Deveyi yüklemek için uygun bir yer bulamadığında, kervan develerini durdurup yüklerini yüklemez.)

Baʿżı iḳlīmlerde giyerler bu maʿnāya meftūḥa bābında daḫı naḳl olınmışdur. Eṣaḥḥ żammıladur. 02 *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi *şütür* ü *zübkür* ḳāfiyesinde getürmişdür. **Şems-i F.:**

Der-bādiye mānde pür ez-ḫār ü ḫuşk şod
03 Ne āb ü ne nān el-ḥaḳ u ne kefş ü ne sürr[2046]

Ve selbür daḫı dimişler ki Türkmenler 04 ayaḳlarına giyerler ve ser-müze ve ökçelik ve pirinç bozası ki sekir virür. [r-ḫ-e] **Sürḫār:** Ṭoyġar didükleri 05 ḳuşcaġız. [r-ḫ-s-e] **Sürḫ-sār:** Ḳızıl başlı serçe ki ʿArabca ḥamre dirler. [r-ḫ-s] **Sürḫ-ser:** Miṣlihu. [r-g] 06 **Sürger:** Bir nevʿ kirpiye dirler. [r-v-d-g-e] **Sürūd-kār:** Irlayıcı. [r-y] **Sürīr:** Ḳuşlardan bir nevʿdür. 07 ʿArabca *nuġāşet* dirler. [-ġ-] **Suġar:** Bir nevʿ uzun tülü kirpidür, *tesī* maʿnāsına. [f-e] **Süfār:** Niʿmetī; 08 sūfār lafẓından muḫaffefdür, igne vü Çuvālduz yordısı ve oḳ gezi. [k-e] **Sükār:** Gömeç (cā) 09 ve börek ve çörek ve poġaça. [k-e-v] **Sükāver:** Çörek. [-g-] **Süger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile suġar maʿnāsına ki 10 bir nevʿ kirpidür. Bu lüġat *ʿayn* ile ve *kāf*-ı ʿAcemīyile mervīdür. [g-d-e] **Süg-dār:** Ġuṣṣalu ve yaslu. [g-v-e] 11 **Sügvār:** Sūg-vār lafẓından muḫaffefdür yaslu ve ġuṣṣalu. [g-r-ʿ-ş-r] **Sügür-ʿaşr:** Çūplik. [l-ḳ-v] **Sulḳūr:** 12 Ḳaraḥışārī *teġālet* maʿnāsına dimiş. [m-b-e] **Sümbār:** Niʿmetī; sünbāre maʿnāsına naḳl eylemiş ol 13 muḥkem ṭaşdur ki ḳılıcuñ ve bıçaġuñ pāsını anuñıla açarlar. [n-b-e] **Sünbār:** Miṣlihu. [n-ḳ-v] **Sünḳūr:** 14 Şikārī ḳuşlardan bir nevʿ ġāyetde muʿteber ḳuşuñ adıdur. Taʿrīb idüp şünḳār dirler. 15 [v-e] **Süvār:** Atlu maʿnāsına. [-v-] **Sūr:** Cemʿiyyet ü ġalebe ḳonuḳluḳ ki anda ʿişret ü şādī ola ve dügün. **16 Ḥāfıẓ:**

Ḥāfıẓ ze-ġam-i girye ne-perdāḫt be-ḫande
Mātem-zede-rā dāʿiye-i sūr ne-mānd-est[2047]

Ve ʿArabīde 17 bārū maʿnāsınadur ki bir şehri çepçevre iḥāṭa[2048] ve artuḳ maʿnāsına olanuñ *vāv*ı hemzeden 18 dönmişdür. Sūr dirler *Vesīle* ṣāhibi ve Niʿmetī ʿöẕr maʿnāsına da gelür dimişler. [v-z-n-g] 19 **Sūzen-ger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile igneci maʿnāsına. [v-s-g-v-e] **Sūs-güvār:** İki *sīn*ile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yaslu ve ġuṣṣalu 20 sūg-vār maʿnāsına naḳl eyledi. [v-s-m-e] **Sūsmār:** Keler, *żabb* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ẓulm der-eyyām-ı ʿadl ü reʾfetet
21 Mānd der-sūrāḫ-ı ġam çün sūsmār[2049]

[2046] (Çerçöp ve dikenle dolu bir bozkırda kalmış. Ne kemek ve su kalmış ne de ayakkabı ve çarık.)
[2047] (Hafız, kederden ağlayarak gülmeye vakit bulamadı, matem tutan kişide şenlik hevesi kalmadı.)
[2048] iḥāṭa eyler. 3. (124a/08)
[2049] (Senin adalet ve merhametinin zamanında zulüm gam deliğinde kertenkele gibi kaldı.)

Künyeti *Ebu'l-ḥasl*dur. [v-f-e] **Sūfār:** İgne ve çuvālduz yordısı **22** ve oḳ gezi. **Beyt:**

Ān ki kerded dil girān der-rezm çün tirkeş be-to
Der-derūneş tīr be-nişeste tā sūrfār bād

23 [v-g-d-e] **Sūg-dār:** Mātemlü ve ġuṣṣalu, süg-dār daḫı dirler. [v-g-v-e] **Sūg-vār:** Miṣlihu. **24** *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ żammesi ile ġayrı adları süg-dār lafẓında mesṭūrdur. **Sūg-vār:** *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ sükūnıyla **25** Ḳaraḥiṣārī ḫūş ḳoḥulu nesneye dirler dimiş. [v-m-s-e] **Sūmsār:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi sarımsaḳlıḳ maʿnāsına naḳl **26** eyledi. [h-r-v-e] **Sührevār:** Bir nevʿ gönlekdür baʿżı nüsḫada *sührevāne* vāḳiʿ olmış ekṣer erbāb-ı lüġat böyle rivāyet itmişler. **27 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 28** [e-p-v] **Şāpūr:** Aʿlām-ı ricāldendür. Evvel bu ismiyle müsemmā olan Şāpūr ibn Erdeşīrdür ki selāṭīn-i **29** Fürsüñ dördünci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler. Ol ṭabaḳadan ikinci pādişāh **30** olanuñ adıdur. Andan evvel bu ismile müsemmā kimesne yoġıdı.[2050] Aṣlı budur ki vaḳtā ki Erdeşīr bin **31** Bābek ki Sāsān bin Behmen nebīresidür. Ol daḫı ibni İsfendiyār ibn Güştāsb bin Gührāsb bin 112b/01 Ürdend ki Keykāvus bin Keyḳubāduñ küçük ḳardaşıdur. Salṭanat taḫtına oturup **02** İskenderüñ gümāşteleri olan mülūk-ı Ṭāʾifi ḳahr idüp anlardan Erduvān nām bir **03** şehriyār-ı gerdūn iḳtidār ḳalmışıdı. ʿĀḳıbet anuñ daḫı üzerine yüriyüp aradan **04** götürüp Erduvānuñ ḳızını nikāḥına ḳoymışıdı ve Erduvānuñ dört oġlu[2051] var idi. **05** İkisi cengde helāk olup ve ikisi ḳaçup Hindūstāna varup anda bir zamān **06** giçinüp āḫir ḳız ḳardaşlar ile ḫaberleşüp aña zehr gönderdiler kim Erdeşīre virüp **07** helāk eyleye. Ola ki bu ṭarīḳile girü mülke mālik olalar. Erdeşīr bir gün ṣayd-ı naḫcīrden gelüp **08** ḥarāret ile şerbet isteyüp ol ḳız şerbet-i zehr-ālūdı ḥāżır itmişdür. Fi'l-ḥāl ḫıdmet-kārlardan **09** birisi ṣunuvirince Erdişīr devlet ü saʿādet-i reh-nümūnī ile alurken teʾemmül **10** ẓāhir idüp şerbet viren ḫıdmet-kār Erdeşīrüñ bu kārından vehmnāk olup **11** *El-ḫāʾinu ḫāʾifün*[2052] feḥvāsı üzre eli ditreyüp ve levni muteġayyir olup şerbetüñ nıṣfı **12** döküldi. Erdeşīr beġāyet hūşyār u dürbīn ü ʿāḳil idi. Şerbetüñ ḳalanını şerbet **13** ṣunana içmege teklīf idüp ol daḫı nā-çār olup içdügi dem helāk oldı. **14** Erdeşīr tecessüs ü tefaḫḫuş idüp ḥaḳiḳat-i ḥāli ve keyfiyyet-i āli bilüp ḳızı vezīrine virdi ki **15** helāk eyleye vezīr ḳızı öldürmek istiyecek ḳız pādişāhdan ḥāmileyin didi vezīr ġāyet **16** endīş kişi idi. Ḥaml aḥvālin bilür ḳābilelere gösterüp ḥamli olduġını taḥḳīḳ idicek **17** vezīr ḳızı ṣaḳlayup, kendü ālet-i recūliyyetin kesüp bir niçe gün ʿilācdan ṣoñra ol kesilen **18** ʿużvunı bir ḥoḳḳaya ḳoyup mührleyüp Erdeşīr ḥużūrunda

[2050] Buradan sonrası yok. 16. (111b/22)
[2051] oġlı. 3. (124a/27)
[2052] Hainler korkak olur

ḫazīne-dāra teslīm idüp bu emāneti 19 istedügüm vaḳt viresin didi. Az zamāndan ṣoñra ḳız bir oġlan ṭoġurup vezīr bir ad 20 taʿyīn idemeyüp pür-ı şāh ḳaṣdın idüp Şāpūr tesmiyye idüp ihtimām nām ile terbiyyet 21 idüp çünki on yaşında girdi ḥüsn ü cemāl ve rüşd ü kemālde nādire-i zamān olmuşıdı. 22 Bir gün ol vezīr-i şāḥib-tedbīr ü müşīr-i bī-naẓīr Erdeşīr-i cihāngīrüñ ḫalvetine girüp anı 23 ġāyetde melūl görüp sebebin istifsār itdi. Çün Erdişīrüñ oġlı yoġıdı. Didi kim nice 24 melūl olmayın ki ʿālem mülkini aldım ve ʿömrüm āḫire irişdi. Şimdi żarūrī mülki yād kişilere ḳoyup 25 gitmek gerek vezīr-i pür-tedbīr eytdi. Pādişāh-ı ʿālem-penāh ġam yimesün kim pādişāhuñ bir püser-i bī-naẓīri 26 vardur ki maʿlūm degildür kim bir pādişāha anuñ gibi bir cihān-dār oġul müyesser olmış ola. Evvelā 27 Erdeşīre bu sözden ġāyet dehşet gelüp keyfiyyet-i ḥāli ṣorduḳda vezīr ol emānet-i 28 ḥuḳḳayı dileyüp ol rāzı āşikāre ḳılup didi kim bu günüñ fikrin ḳılup ol ḥāmileyi 29 öldürmeyüp töhmet defʿi içün kendüme bu ḥāleti revā gördüm ve pādişāh-zāde ṭoġup 30 on yaşına girmişdür didi. Erdeşīr şād-mān olup buyurdı kim anı yüz miḳdārı yaşdaşı 31 oġlanlar ile şāhāne tezyīn idüp Erdeşīrüñ ḳarşusından bir bir geçürdiler. Oġlı gelicek 113a/01 atalıḳ mihri ḥarekete gelüp anı dizine alup öpüp Ḥaḳ subḥāne ve teʿālāya şükrler ḳılup 02 oġlından adını ṣorıcak Şāpūr didükde ārī pūr-ı şāhī diyüp anuñ üzerine 03 muḳarrer ḳılup Şāpūr didi ve Şāpūruñ müddet-i salṭanatı otuz bir yıl idi. [e-ḫ-e-n-g-v] **Şāh-engūr:** 04 Meşhūr nāfiʿ edviyelerdendür. Eṭıbbā *ʿālīc* ü *kefü'l-kerem* dirler. [e-ḫ-s-e] **Şāh-sār:** Ḥalīmī boynuzuñ 05 ve budaġuñ çoḳlıġından ʿibāretdür, zīrā ki zār lafẓı edāt-ı ism-i mekāndur. Bir nesnenüñ 06 ki āḫirine ulaşur ol nesne ol yirde çoḳ oldugına delālet ider. Āḫiri ḥarf-i 07 ḫalḳ olan isme ulaşsa *zā sīn*e ebdāl olınur. Ruḫ-sār u şāh-sār u küh-sār gibi. 08 Ḥalīmī bu vechile naḳl idüp baʿdehu erbāb-ı lüġatüñ cemīʿisi aña tābiʿ olup bu üslūb 09 üzre yazmışlardur. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ edille-i maʿḳūle ile redd idüp *sār* lafẓından 10 tafṣīl olınmışdur. Fāżıl-ı meẕkūruñ taḥḳīḳinde şāḫ-sār budaḳ depesidür. Nitekim küh-sār 11 ṭaġ depesine dirler. [e-ḫ-m-e] **Şāḫ-mār:** Yılan boynuzı. [e-d-ḫ-v-e] **Şād-ḫ̌ār:** Şād-mān maʿnāsına 12 *vāv*-ı resmīdür. *Elif* ṣābitdür. Şāḫ-sār, çāh-sār veznine. **Esedī:**

Hemī dāşt yek meh-i dileş şād-ḫ̌ār
13 Gehī bezm-bāzī vü gāhī şikār[2053]

[e-d-ḫ-v] **Şād-ḫ̌or:** Miṣlihu *vāv*-ı resmīdür. Ġayrı adları şād-ḫ̌ār 14 lafẓında meṣtūrdur. [e-d-v] **Şādver:** Ay u gün aġılı, şādverd maʿnāsına sāʾir esāmīsi anda 15 meẕkūrdur. [-e-] **Şār:** Gird-āb. [e-d-k-e] **Şād-kār:** *Dāl*-ı muʿceme ile işsüz, bī-kār maʿnāsına. [e-k-e]

[2053] (Bir ay boyunca gönlü mutlulukla doluydu; bazen eğlence meclisi, bazen de av zamanları vardı.)

Şākār: 16 Ġulām u ḫıdmet-kār ve at oġlanı ve ṣanʿat-āmūz ü suḫre iş ki ücretsiz işlerler bu maʿnāya 17 şāh-kār lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Şems-i F.:**

Çonān ne melik berendāḫt resm-i bidʿat-ı ẓulm
18 Ki hīc-kes ne-bord nām rişvet ü şākār[2054]

[e-n-h-s] **Şāne-ser:** Hüdhüd didükleri ḳuş sāʾir esāmīsi 19 *rebūt* lafẓında meẕkūrdur. [e-v-ġ] **Şāvġar:** Mā-verāʾün-Nehr vilāyetinde bir kenāruñ adıdur ki ol 20 ṭaraf rīgistāndur andan ötesi bir nevʿ küffār iḳlīmidür ki aṣlā bir ṭarīḳile bir nesneye iʿtiḳād 21 idüp taʿabbüdleri yoḳdur ve meẕkūr şāvġar ḫalḳınuñ cemīʿīsi biz ṭoḳurlar. **Şems-i Faḫrī:**

22 Ḫaşmeş bürehne teşne vü bī-çīz mānde bād
Dürüst-i rīg-i kāfir ez-ān sūy-ı şāvġar[2055]

[e-h-e-n-c-y] 23 **Şāh-encīr:** Bir nevʿ laṭīf uvacıḳ incīrdür içinde hergiz toḫmı olmaz ġāyetde leẕīẕ olur. [e-h-p] 24 **Şāh-per:** Ḳanaduñ uzun yilegi ki ḳuş anuñıla eyü uçar *şāh-bāl* maʿnāsına. [e-h-d-y-v-e] **Şāh-dīvār:** 25 Sarāylar öñine çekilen yüksek dīvārlar ve ḫatıl aġacı ḥaḳīḳatde ol yüce ḥavlı dīvārıdur ki 26 pādişāhlaruñ ve beglerüñ sarāyları çevresine yüksek yaparlar daḫı örerler. Ḫıṭṭa olur 27 andan içerüsi hemān ol sarāy ehline maḫṣūṣ olur. Ġayrı kimesneler 28 destūrsuz girmezler. [e-h-k-e] **Şāh-kār:** Ücretsiz iş suḫre maʿnāsına *şākā* lafẓı bundan muḫaffefdür 29 ve ekilmiş yir, *arż-ı mezrūʿ* maʿnāsına. [e-h-v-e] **Şāh-vār:** Biñ sene dimekdür ve incü evṣāfındandur. Şāha 30 lāyıḳ incü dimek. [e-y-e] **Şāyār:** Ücretsiz iş, şāh-kār maʿnāsına. [e-y-k-e] **Şāy-kār:** Ḳaraḥiṣārī 31 genç maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-y-v] **Şāyver:** Ay ve gün aġılı *şāyverd* maʿnāsına. **Maşrıḳī:**

113b/01 Be-ḫaṭṭ u ān leb ü dendāneş be-niger
Ki hemvāre me-rā ārend der-tāb

Yekī hemçün perī der-evc-i ḫūrşīd
02 Yekī çün şāyver der-gird-i mehtāb[2056]

[b-e] **Şebār:** Gird-āb maʿnāsına sāʾir esāmīsi anda ẕikr olınmışdur. 03 [b-k-e] **Şeb-kār:** Gice ile işlenen iş. [b-k-v] **Şeb-kūr:** Ol ki gündüz görür gice görmez, *aʿşā* maʿnāsına 04 yā gözinüñ cemīʿ aʿżāsı raṭb olup beyżası ġalīẓ olmaḳdandur yāḫūd bāṣarası 05 ġılẓet üzre olmaḳdandur. [b-g-y] **Şeb-gīr:** Her kimse irteye degin uyumaya gice diri ṭuta. 06

[2054] (O öyle bir hükümdar ki zulüm ve bidatın âdetini kaldırdı ve hiç kimse rüşvet ve haksız kazancın adını bile anmadı.)
[2055] (Onun düşmanı Şavgar tarafından kâfirin olduğu kum çölünde çıplak, susuz ve yoksul kalmıştı.)
[2056] (Onun hatlarına, dudaklarına ve dişlerine bak ki onlar sürekli istekleri yerine getirir ve parlaklık sağlarlar. Biri güneşin zirvesinde bir peri gibi, diğeri ay ışığının etrafında bir yıldız gibi.)

Esedī:

Be-dü pāk sipord ez-evvel sipāh
Nerīmān be-şeb-gīr berdāşt rāh[2057]

Ve çırġıd didükleri siyāhca **07** çekirgecik ki eski ḥammāmlarda ve ocaḳlarda çoḳ olur. Ṣabāḥlara dek öter ve seḥer-gāh. Niʿmetī; **08** ve seḥer ḳuşına da dirler dimiş. [b-y-e] **Şebyār:** Baş aġrısına nāfiʿ bir maʿcūndur. [ḫ-e] **Şeḫār:** Ve bi'l-kesr **09** ḳara boya öyken ve sergin ve kāzurlar ve boyacılar ḳalyesi anuñıla biz yurlar ve tula ki ṭoḳumaḳdur **10** ve kül-ger ki baʿżı otları yaḳarlar andan ḥāṣıl olur ve çevġān. **Şems-i F.:**

Konend kūze pür ez-zene ābgīne kervān
Berend ḫāk der-i şāh-rā be-cāy-ı şeḫār[2058]

[ḫ-r-v] **Şaḫrūr:** Ḳara tut ve kāzurlar **11** ḳalyesi. [d-k-e] **Şedkār:** Toḫm ekilmiş yir ve naṭas yir ki baʿżı yirlerde *herk* dirler ve baʿżı yirlerde **12** *velhen* dirler. **Şems-i F.:**

Tāzendeem me-rā nī-st coz medḥ-i to dīger-kār
Kişt ü dürūdem īn-est ḫırmen-i hemīn ü şed-kār[2059]

13 [d-y-e] **Şed-yār:** Miṣlihu. **Şer:** Lüġat-ı Pehlevīde şehr maʿnāsına. [r-e-b-ḫ-v] **Şarāb-ḫˇor:** *Vāv*-ı resmīdür. **14** içküci dimek olur, *müdmin-i ḫamr* maʿnāsına. [r-e-b-d-e] **Şarāb-dār:** Pādişāhlaruñ ve ekābir-i ʿālī-miḳdāruñ **15** meşrūbatını ḥıfẓ idenlere dirler. [r-m-e-s-e] **Şermā-sār:** Ḥayāsı çoḳ kimesne. [r-m-s-e] **Şerm-sār: 16** Miṣlihu. **Saʿdī:**

Kerem-bīn luṭf-ı Ḫudāvendigār
Ki ne bendeger dest-dār şerm-sār[2060]

[r-y] **Şerīr:** Niʿmetī, eyü **17** ve güzel maʿnāsına dimiş. [ş-p] **Şeş-per:** Altı yapraḳlı bozdoġan. [ş-d] **Şeş-der:** Nerd ṭaşı şeş-der **18** maʿnāsına ve meẕkūr luʿbda bir oyundur ki aṣlā ḫalāṣa mecāl olmayup şaṭrancda māt gibidür.[2061] **19** [ġ-e] **Şaġār:** Porsuḳ didükleri

---

[2057] (İlk olarak orduyu iki dürüst kişiye emanet etti, Neriman gece uyumayıp önderlik etti.
[2058] (Kadınlar kristal sularla testiyi doldururlar ve toprağı kara boya ile boyayıp padişahın kapısına götürürler.)
[2059] (Yaşadığım sürece benim için seni övmekten başka bir iş yoktur. Ekip biçmem budur, sürülmüş harmanım budur.)
[2060] (Tanrının cömertliğine ve nezaketine bak ki hayası çok olan bir kula yardım etmediği görülmemiştir.)
[2061] **ʿAlāʿd-dīn Şāşī B'ismi ʿātā**

Der-şeşder-est mühre-i fikrem ki ism kī-st
Naḳş girifte her ṭarafī naḳş penc-rā

Meẕkūr maʿnā aʿmāl ḥesābındandur. Keşādī bu cümle der-madde-i ism-i penc ve **Penc-rā**dur, naḳş lafzından murād iki kerre tasarrufa işāretdür. Evvelā penc lafzı ḥurūf-ı teheccī ḥesābı üzre elli beş olur. **Be:** İki. **Nun:** Elli. **Cim:** Üç ve andan. **Ne** murāddur ki ol daḫı elli beşdür. **Nüh** ki ṭoḳuzdur, müsemmāsı **Ṭı** murād olınur. **Şāniyyen** penç-rādan müsemmāsı **vav** muraddur ve **ra** ʿadedde iki yüzdür, beş kerre iki yüzden biñ murāddur, biñden müsemmāsı **ġayn** murāddur ve naḳş-ı **ġayn**dan **ʿayn** murāddur bir kerre

cānvercik ki dövdükçe büyür, ʿArab *ṭarbān* dir. [-ġ-] **Şaġar:** Miṣlihu. **20** Ḳaraḥişārī ve kirpinüñ bir nevʿīdür ki uzun tüyleri olur dimiş. [ġ-v] **Şaġūr:** Miṣlihu porsuḳ baʿżılar **21** bu iki lüġati mażmūme bābında getürmişler. [-ḳ-] **Şaḳır:** Lāle ve gelincik çiçegi Ḥalīmī lāle didükleri çiçek şaḳāyıḳ **22** maʿnāsına ki bu yirlerde gelincik çiçegi dirler dimiş. [-k-] **Şeker:** Ol maʿrūf u meşhūr ṭatlu ki ḳamışdan **23** ḥāṣıl olur. Vilāyet-i Mışra iḫtişāṣı yoḳdur. Hindūstānda ve baʿżı vilāyetde daḫı olur **24** ʿArabīsi żamm-ı *sīn* ü teşdīd-i *kāfi*le *sükker*dür. Künyeti *Ebu'ş-Şifā*dur. **Şekr:** Sükūn-ı *kāfi*le ʿavratuñ ferci, **25** *küs-i zen* maʿnāsına. [l-v-e] **Şalvār:** İç ṭonı ʿArab *serāvīl* dir ve şimdiki zamānda çūḳa vü ṣūf **26** ü aṭlas u kemḫādan iç ṭonı üzre giyerler aña daḫı ıṭlāḳ olınur. [-m-] **Şemer:** Göl ki ṣu ile **27** ṭopṭolı ola ve kiçirek ırmaḳ, *nehr-i ebr*, *nehr-i ṣaġīr* maʿnāsına. **Beyt:**

Ḫavāṣ-ı ḫāṣ ze-ʿāmī me-cū ki mümkin nī-st
28 Ki ānçi der-dil baḥr-est der-şemer yābī[2062]

Beyt:

Ber-şemāʾil-i ḥilmeş nümūd kūh-ı sebg
Ber-leṭāʾīf-i ṭabʿeş nümūde baḥr-ı şemer
29 Şemer be-terbiyyet-i cūd o şeved deryā
ʿArż be-taḳvāt cāh-ı o şeved cevher[2063]

Ve çemen ve ḳoḳulı **30** ve çaruḳ ki ayaġa giyerler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve yemişci ve yemişlü ve ṣucı ve ṣu buḥār maʿnāsına da gelür. **31** [m-ş-y] **Şemşīr:** Ḳılıc, seyf maʿnāsına fuṣeḥā lisānında feṭḥ iledür. ʿĀmme zebānında kesr iledür. Niʿmetī; 114a/01 ve bir ġāyetde berk ü muḥkem aġacuñ ismidür ki andan baʿżı āletler düzerler dimiş. [n-e] **02 Şenār:** Ve bi'l-kesr ruʿyet maʿnāsına ʿArabīdür. Feṭḥ-i *sīn*-i mühmele ile sifār maʿnāsına ve ṣuda yüzmek **03** bu maʿnāya ġayrı esāmīsi āşnā lafẓında mesṭūrdur ve ferāsiyūn didükleri ot ki eṭıbbā **04** ḳātında maʿrūfdur. [n-g-l-h-e-n-g-v] **Şengele-i Engūr:** Üzüm budağı. [n-g-v] **Şengūr:** Fuḳḳāʿīler selesi ki **05** fuḳḳāʿı anuñ içine dizerler. [v-g-e] **Şevgār:** Deve ve ḳoyun aġılı sāʾir esāmīsi şevġā **06** lüġatinde ẕikr olınmışdur ve şebgār maʿnāsına. [v-m-y] **Şevmīr:** Naṭas ki baʿżı yirlerde herk dirler **07** ve baʿżı yirlerde *velhen* dirler. **Lāṭīfī:**

Ender-ışlāḥ-ı dilet tedbīr kon

---

daḫı biñden ʿArabīsi **elif** murāddur, naḳş-ı elifden müsemmāsı **elif** murāddur çün **ʿayn** ve **elif** ve **ṭı** ḥarfinüñ iki cānibinde ola **ʿaṭā** olur.

[2062] (Özel ve seçkin kişileri sıradan insanlarda arama çünkü bu mümkün değildir, denizin kalbinde olanı gölde bulamazsın.)

[2063] (Onun sabrının nitelikleri hafif bir dağ gibi göründü, onun yaradılışının incelikleri deniz ve göl gibi sergilendi. Göl, onun cömertlik terbiyesiyle deniz olur; onun takva mevkisiyle onur, mücevher olur.)

Toḫm pāşīden pes ez-şevmīr kon[2064]

08 [v-h] **Şevher:** Ve bi'ż-żam ʿavrat eri. [h-p] **Şeh-per:** Ḳanaduñ uzun yilegi ki ḳuş anuñıla uçar **09** şāh-per lafẓından muḫaffefdür. **Ḥāfıẓ:**

Şükr-i Ḫudā ki bāz der-īn evc-gāh
Ṭāvus-ı ʿarş mī-şinūd ṣīt-i şeh-per[2065]

10 [h-d-y-v-e] **Şeh-dīvār:** Yüce ḥavlı dīvārı ki pādişāhlaruñ ve beglerüñ sarāyları çevresinde **11** yüksek yaparlar şāh-dīvār lafẓından taḫfīf olınmışdur. [-h-] **Şehr:** Türkīde *şār* didükleri medīne **12** maʿnāsına. [h-r-y-e] **Şehriyār:** Pādişāh, sulṭān maʿnāsına. [h-r-y] **Şehrīr:** Şehrī-vār ve şehrī-ver maʿnāsına. **13** [h-r-y-v-e-r] **Şehrīvār:** Āḫir yay ayı ve Fürs aylarınuñ dördünci güni. [h-r-y-v] **Şehrī-ver:** Miṣlihu. **Firdevsī:**

14 Ze-şehrīveret bād pīrūz-ger
Be-nām-ı büzürgī vü ferr ü hüner[2066]

Esedī:

Be-ferr-i Ḫudāy sürūşī sirişt
15 Be-şehrīver ü mihr ü ez-o behişt[2067]

[h-s-v-e] **Şeh-süvār:** Ġāyetde fāris-i meydān olan kimesne. **Esedī:**

16 Ki sālār-ı çendīn keşen leşker-i o-st
Ber-īn şeh-süvārān-i ḫāver ser-i o-st[2068]

[h-k-e] **Şeh-kār:** Ekilmiş **17** yir, arż-ı mezrūʿ maʿnāsına ve ücretsiz, suḫre iş şāh-kār lafẓından muḫaffefdür. [h-v] **Şeh-vār:** **18** İncü evṣāfındandur. Pādişāha layıḳ incü dimekdür. Şāh-vār lafẓından taḫfīf olınmışdur. [y-e] **Şeyār:**[2069] **19** Ve bi'l-kesr naṭas ki baʿżı yirde herk dirler ve ḫaste ḳarūresi, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi feṭḥ-i *şīn*ile **20** ḫaste ḳarūresi kesr ile naṭas ve ekilmiş yir ve ṣaban maʿnāsına naḳl eyledi. **Eş-Şīni'l-Meksūre:** **21** [p-v] **Şipūr:** Borı ki çalarlar *nefīr* maʿnāsına baʿżılar *nefīr* maʿnāsına baʿżılar meftūḥa bābında getürmişler ammā şīpūr lafẓından **22** muḫaffefdür. [ḫ-e] **Şiḫār:** Kāzurlar ve boyacılar ḳalyesi ve çevġān feṭḥ ile *şeḫār* maʿnāsına. [ġ-e] **Şiġār:** **23** Melāmet. [f-e] **Şifār:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi melāl ü tīr-dān ve melāmet maʿnāsına gelür. Niʿmetī; **24** hemān melāmet maʿnāsına naḳl eyler. [k-e-r-g] **Şikār-ger:** *Kāf*-ı ṣānī ʿAcemīdür. Avcı, ṣayyād ve uġrı maʿnāsına. **25** [k-e] **Şikār:** Av, ṣayd ve olta maʿnāsına.

[2064] (Kalbini düzeltmek için önlem al, tohumu ekmeyi nadas döneminden sonraya bırak.)
[2065] (Allah'a şükürler olsun ki yine bu yüksek makamda, arşın tavus kuşunun kanadının uzun tüyünün ünü işitiliyor.)
[2066] (Şehrîver'in yardımıyla fetih, zafer, büyüklük, taht, taç ve kemer senin olsun.)
[2067] (Tanrı'nın ışığıyla bir melek yaratıldı, Şehriver ve Güneş ile orada cennet oldu.)
[2068] (O birçok ordunun komutanı ve bu padişahın doğulu süvarilerinin lideridir.)
[2069] -. 16. (113a/12)

[-k-] **Şiker:** Şikār lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Çü bāz-ı o şikerd çi kebg ü çi gürg

26 Çü esb-i o güẕerd rāh-ı o çi baḥr çi ber[2070]

(ʿ):

K'ez āşiyān-ı saʿve ʿanḳā şiker ne-dāred[2071]

27 [m-ş-e] **Şimşār:** Ol aġaçdur ki ʿāmme taḥrīf idüp cimşīr dirler. **Şems-i F.:**

Zemīn be-bāġ be-yekbār key ʿabīr girift

28 Ze-zülf-i yār meger buved bā-ṣabā yek-tār

Çü zülf-i dilber-i men müşg-bīz reyḥān

29 Çü ḳadd-i meh-veş-i o ser-firāz şod şimşād[2072]

Ziynetī:

Ferīş ān ḳadd-i zülfeyneş ki güyī

Fürūhişte-est ez-şimşād şimşār[2073]

30 Ziynetī beytinden añlanur ki şimşād aġacı degildür belki bir renglü **31** aġaçdur zīrā ki şimşārı maḥbūbuñ şimşād ḳaddinden aşaġa ṣarḳmış zülflerine müşebbehün bih 114b/01 getürdi ve hem Esedī-i Ṭūsī ḳatı aġaçdur andan āletler düzerler. Kāzürler toḳmaġı **02** gibi diyü naḳl eyledi ve bu beytler inşā eyledi ve baʿżılar ṣaḳızlıḳ aġacıdur ve andan düzilen **03** ālete dirler didi. [m-ş-y] **Şimşīr:** Bir nevʿ ġāyetde berk ü muḥkem aġaçdur. [n-e-b] **Şināber:** Yüzgüç. **04** [n-e] **Şinār:** Yüzmek maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Muḫālifān-ı to dā'īm ze-farṭ-ı bed-baḫtī

Konend yek-sere der-lücce şinār[2074]

05 İsm-i maṣdar ve *āşnā* ve gemiler yatan ṣıġa yir *sīn*-i mühmele ile *senār* maʿnāsına. Niʿmetī dimiş ki **06** *Şinār cāyī buved der-miyān-ı deryā vü der-miyān-ı rūdhā ki ābeş teng bāşed ü der-o sebzī rūyed çīzhā dīger berāyed* **07** *ü gird-i o āb bisyār bāşed ü pāyāneş ne-bāşed ānkes ki şenā ne-dāned der-hemān-cā* **08** *be-māned*[2075] ve ferāsiyūn didükleri ot ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [n-e-v] **Şināver:** Yüzgüç, *şināber* maʿnāsına. **09** [n-ḫ-y-e] **Şin-ḫıyār:** Bir nevʿ uzun ve egri ḫıyārdur ki vilāyet-i Mışrda olur *yā* ile şīn-

[2070] (Onun şahini avlandığında keklik de kurt da fark etmez; atı yolundan geçtiğinden ne deniz ne de kara ona dayanabilir.)
[2071] (Çünkü serçenin yuvasında Anka kuşunun avı olmaz.)
[2072] (Yeryüzü ansızın yeşeren bahçeyle güzel kokular yaydı. Galiba tan yeliyle sevgilinin saçı tek tel oldu. Fesleğen, sevgilimin saçı gibi misk kokusu saçtı. Şimat dalları, ay yüzlü sevdiğimin boyu gibi baş çekip yükseldi.)
[2073] (Onun saçlarının boyu öyle uzun ki sanki şimşir ağacından kılıç sarkmış.)
[2074] (Senin muhaliflerin, aşırı şanssızlıklarından dolayı tamamen (kendi) derinliklerinde yüzerler.)
[2075] (Denizler arasında ve nehirler arasında bir yer vardı; suyu dar ve içinde yeşillikler yetişir, başka şeyler de büyürdü. Suyun etrafı çok olurdu ve sonu yok gibiydi. Yüzmeyi bilmeyen kişi, orada sıkışıp kalırdı.)

ḫıyār da 10 lüġatdür. Eṣaḥḥ *yā*suzdur. [n-g-v] **Şingūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile zencebīl şarābına dirler. [y-e] **Şiyār:** Naṭas ki baʿżı 11 yirlerde *herk* dirler. **Ḫˇāce Sinānī:**

Ḥaḳ hemī gūyed ki dih nā-dih mükāfātet konem
Ān be-ḥaḳḳ ne-dehī vü pes āsān be-pāşī der-şiyār

12

Īn ne şarṭ-ı müʾmīnī bāşed ki der-īmān-ı to
Ḥaḳ hemī ḫāʾīn nümāyed ḫāk-ı sergīn üstüvār[2076]

13 Ve ṣaban ve ālet-i ḫāne. [y-p-v] **Şīpūr:** Borı ki çalarlar, *nefīr* maʿnāsına. 14 **Beyt:**

Ze-pes bāng-ı şīpūr-ı zehre-şikāf
Be-derīd ḳalb ü be-pençīd nāf[2077]

[y-d] **Şīder:** Nām-ı Ḫudāy 15 teʿālā. **Beyt:**

Be-taḳdīrāt-ı Şīder bāş rāżī
Eger çün med ki mübriz mī-koned tīz[2078]

[-y-] **Şīr:** Kesr-i ṣarīḥile 16 süd, *leben* maʿnāsına. Künyetī *Ebū'l-Ebyaż*dur. **Şīr:** İmāle ile arslan maʿnāsına. Künyetī *Ebū Ferās* ve *Ebū'l-Ḥāris* 17 ve *Ebū'l-Āşbāl*dur. **Beyt:**

Kār-ı pākān ez-ḳıyās ez-ḫod me-gīr
Gerçi mānd der-nişesten şer ü şīr[2079]

18 [y-r-e] **Şīrāre:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi çevāle maʿnāsına naḳl eyledi. [y-r-b-ḫ-ş-y] **Şīr-baḫşīr:** Hind ṭarafından gelür 19 bir kökdür içi ve ṭaşı siyāhrek olur. Ṣarılıġa māʾil, balġamı ve sevdāyı defʿ ider baʿżı eṭıbbā 20 şayṭaraḫ-ı Hīndī dirler. baʿżılar ḫarīḳ-i Hindī dirler. *Şayṭarabḫ* daḫı lüġatdür. [y-r-g-y] **Şīr-gīr:** Nīm 21 mest ve arslan dutıcı dimekdür. Mecāzen ḥavāle ve ḳındırmaḳ maḥallinde istiʿmāl olınur. [y-r-y-n-k-e] 22 **Şīrīn-kār:** Ḥalvācı ve nedīmlik idüp şīrīn sözler söyleyen ve şīrīn ḥareketler iden 23 kimesne. [y-r-d-e] **Şīr-dār:** Südlü dimekdür. [y-z] **Şīzer:** Esmāʾullāhdandur. Ḥaḳ celle ve ʿalā. **ʿUnṣurī:**

24 Çü o fitne ber-engīzed müjgān-ı çeşm ḫūn rīzded
Cihān ez-fitne be-girīzed şeved Kirmān sūy-ı dāver
25 Sūy-ı dāver-i muḥkem ki ez-dāreş benī Ādem
Be-yār āmend der-ʿālem çü müʾmin ber-ḥaḳ-ı Şīzer[2080]

[2076] (Allah hep "Sen bir ver ben sana on vereyim." diyor, sense vermediğin gibi kolayca nadasa bırakıyorsun. Senin imanında Allah'ın sözüne güvenmeyip de çerçöpe güvenmek varsa böyle iman olmaz.)
[2077] (Yürek parçalayan boru sesinin ardından kalbi yırttı ve karnı yaraladı.)
[2078] (Eğer seni uzatıp, keskinleştirip ortaya çıkarıyorsa Tanrı'nın sana yazdığı kadere razı ol!)
[2079] (Temiz ve dürüst insanların işlerini kendi kıyaslamalarınla değerlendirme. Her ne kadar kötülük ve aslan birlikte otursalar da (bu onların aynı şey olduğu anlamına gelmez.))

Ve şehr-i 26 Ḥamāya ḳarīb bir ḳaṣaba adıdur. [y-n-ḫ-y-e] **Şīn-ḫıyār:** Bir cins ḫıyārdur ki diyār-ı Mışrda uzun 27 ve egri olur. [y-n-g-y-e] **Şīn-giyār:** Miṣlihu. **Eş-Şīni'l-Mażmūme:** [-t-] **Şütür:** Deve, cemel 28 maʿnāsına, *üştür* lafẓından muḫaffefdür. [t-r-b-e] **Şütür-bār:** Deve yüki. [t-r-v-e] **Şütür-vār:** Miṣlihu. [ḫ-v] **Şuḫūr:** 29 Cerāḥat ve ṭırnaḳıla çizilmiş yir. Āḫiri *dāl*-ı mühmele ile dāḫı lüġatdür. **Şür:** Niʿmetī bir dürlü ayaḳḳabıdur 30 ipden yā ḳıldan örerler. Baʿżı vilāyetde giyerler. *Sīn*-i mühmele ile *sütür* maʿnāsına naḳl eylemiş. [ş-t] 31 **Şüşter:** Öykenlü dimekdür ve bir vilāyet adıdur. [ş-m-y] **Şüşmīr:** Ḳāḳūle-i ṣaġīre Hindden gelür 115a/01 muʿteber dārūdur. Hīl daḫı dirler. *Şūşmīr* lafẓından muḫaffefdür. [-ġ-] **Şuġur:** Niʿmetī; kirpi, *ḫār-puşt* maʿnāsına 02 naḳl eylemiş. Sāʾir erbāb-ı lüġat porsuḳ didükleri cānver ki urduḳça büyür dimişler. [-f-] **Şüfūr:** Miṣlihu. 03 Porsuḳ didükleri cānver. Niʿmetī; ve ḥarām maʿnāsına da gelür dimiş. [ḳ-v] **Şuḳūr:** Ḥarām maʿnāsına. [-g-] 04 **Şügūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir nevʿ uzun tüylü kirpidür. *Sīn*-i mühmele ve *sīn*-i muʿceme ile rivāyet olındı 05 ve *fā* ile daḫı mervīdür. Sāʾir esāmīsi *çīzed* lafẓında meẕkūrdur. [k-v] **Şükvār:** Ġam-gīn, sük-vār 06 maʿnāsına. [k-v-f-h-z-e] **Şükūfe-zār:** Çiçeklü yir, ġayrı adları *şek-dār* lafẓında yazılmuşdur. [m-e] **Şümār:** Ṣaġış 07 ʿaded maʿnāsına ve *şümürden* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür[2081] ve rūz-ı ḳıyāmete *rūz-ı şümār* dirler, 08 *yevm-i ḥisāb* maʿnāsına.

Laṭīfī:

Ey be-dünyā sīmsār u zer-şümār
Hīç dānī ḳıṣṣa-i rūz-ı şümār[2082]

[m-e-ş-y] 09 **Şümāşīr:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳarcaşıḳ maʿnāsına naḳl eyledi. [m-e-r-k-e] **Şümār-kār:** Ḥisāb yiri dimekdür. 10 *ʿaraṣāt* yirine ıṭlāḳ olınur ki ḥisāb günidür. [m-e-r-g-y] **Şümār-gīr:** Ṣayıcı dimekdür. [-m-] **Şümür:** 11 Çarıḳ ki ekinciler ve çūbānlar ḫām kevenden keserler ayaḳlarına giyerler Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve yolcılar 12 yapucı, vehm, nefret ve baʿde maʿnāsına gelür dimiş. [m-ş-y] **Şümşīr:** Ḳaḳūle-i ṣaġīr. [n-c-e] **Şüncār:** Eñlik 13 didükleri ot ki ḳan gibi köki ḳızıl olur. Mūmcılar ve ḥalvācılar anı istiʿmāl iderler, *hevācir* 14 maʿnāsına. [n-ḳ-e] **Şünḳār:** *Sunḳūr* lafẓınuñ muʿarrebidür ki şikārī ḳuşlardan bir nevʿ, ġāyetde muʿteber 15 ḳuşdur. [n-g-e] **Şüngār:** Miṣlihu. [v-ḫ-g-y] **Şūḫ-gīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kösegü, tennūr-āşūb maʿnāsına ve kirlü maʿnāsına. [-v-] **Şūr:** 16 Gürg ve ṭuzlu ṣu ve çoraḳ yir ki ekin ve eyü ot olmaz ve at bāzārı ve ürkü, āşūb

---

[2080] (O fitne koparınca kirpiğiyle hışım ve kan saçar. Dünya gfitneden kaçar, ağlayarak Allah'a yönelir. Sen, adaletiyle insanların dünyada Allah'a inanan mümin gibi huzur bulduğu o kuvvetli efendiyi takip et.)
[2081] 16. Nüshada, bu bölümden sonra doğrudan kaf harfi ile olan kelimelere geçilmiştir, bu bölümün devamı ise daha sonra kef harfinden sonra verilmiş, sayfalar arasında karışıklık olmuştur.
[2082] (Ey dünya simsarı ve kuyumcusu! Kıyamet günü kıssasını hiç bilmez misin?)

17 il yād yaġı sebebinden birbirine ḳarışup ṭalġalıḳ olur. *Miʿyār-ı Cemālī* şāḥibi; *ve çīzī bāşed ki* 18 *be-hem āmīẖte şode bāşed çonān ki gūyend āb-ı şūrīde-est.* **Şems-i F.:**

Eger ʿadlet koned tedbīr-i ʿālem
19 Ne-bāşed der-cihān-ı dīger şer ü şūr
Esedī: Nerīmān be-ẖandīd ü güft ez-güzāf
Çi şūrī sez bāyed āyed ne lāf[2083]

20 Ve *şūrīden* lafẓından ism-i maṣdar ve ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībī daḫı gelür. [v-ş-m-y] 21 **Şūmşīr:** Ḳāḳūle-i ṣaġīr. [v-n-d] **Şūnder:** Çükündür didükleri ḳızıl nesne ki ekṣer türşī iderler. [v-h] 22 **Şūher:** ʿAvratuñ eri, zevc ü şūy maʿnāsına. **(ʿ):**

Zen-i zişt-rā şūher gūrbe[2084]

23 **Nevʿ-i Evvelehu Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa** 24 [e-ġ] **Ṣāġar:** Büyük ḳadeḥ ve ṣaġraḳ ve üsküre ve ölçek maʿnāsına istiʿmāl olınur. Aṣlı 25 *sīn*iledür *ṣād* ile daḫı yazılmış. [e-b-v-n] **Ṣābūn-ger:** Ṣābūncı. [b-e] **Ṣabār:** Temürhindī. [-b-] **Ṣabr:** 26 Bir meşhūr ot adıdur anuñ ʿuṣāresin ṭutarlar, ʿinde'l-ıṭlāḳ ʿuṣāresi murād olınur. 27 Eyüsi vilāyet-i Yemende ʿAdene ḳarīb Soḳoṭīrā cezīresinden gelür. Ṣabr-ı Soḳoṭīrī dirler. Taḫfīf 28 idüp Soḳoṭrī daḫı dirler. Ġāyetde acılığı sebebinden şāʿirler ve münşīler naẓm u neṣrde çoḳ 29 istiʿmāl iderler. Fārsīde ve ʿArabīde ve Türkīde müstaʿmel lüġatdür. ʿArabīde *bā*nuñ kesresi ve sükūnı 30 cāʾizdür. Fārsīde *bā*nuñ sükūnıyla istiʿmāl olınur. **Şiʿr:**

Lā taḥsibü'l-mecd temere ente āklehu
31 Len tebluġü'l-mecd ḥattā tebluġu'ṣ-ṣabr[2085]

ʿArabīde ḳatlanmaḳ, küymek maʿnāsınadur. [-d-] **Ṣadr:** Ḳaḍı-ʿasker dimekdür. 115b/01 ve ulular oturıcaḳ mekāna dirler, ʿArabīde ve Fārsīde müstaʿmeldür. *Ṣıḥāḥ*-ı *ʿAcem* şāḥibi yük 02 dibine bıraġılan ḥalı dimiş. [f-d] **Saf-der:** Be-feṭḥi'd-*dāl* ü kesr-i *hā*. Ol bahādur u mübāriz ki ġāyet 03 şecāʿatinden şaflar yırtar, ṭaġıdur. Aṣlda lafẓ-ı mürekkebdür. İsm-i vāḥid ḳılınmışdur. [n-v-b] 04 **Ṣanavber:** Çam aġacı ve ḳozaġuna daḫı dirler ve köknar aġacına daḫı ıṭlāḳ olınur. 05 **Eṣ-Ṣādi'l-Meksūre:** [-f-] **Sıfr:** Boş, ḫālī maʿnāsına. **Beyt:**

Sofra-i incīr şodī şıfr-vār
06 Ger heme murġī şodī incīr-vār[2086]

Eṣ-Ṣādi'l-Maẓmūme: [-f-] **Ṣufr:** Tuc, rūy maʿnāsına. 07 **Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭāʾi'l-**

[2083] (Eğer adaletin dünyayı düzenlerse, dünyada başka kötülük ve karışıklık kalmaz. Nariman gülerek abartılı bir şekilde dedi: "Nasıl bir coşku layık olur, boş laf değil.")
[2084] (Çirkin kadının kocası kedidir.)
[2085] (Şanı, yediğin bir hurma gibi zannetme. Şana ancak sabırla ulaşabilirsin.)
[2086] (Sofra, incirler gibi oldu, yani boş kaldı. Eğer hepsi kuş gibi olsaydı, incir gibi olurdu.)

Meftūḥa 08 [e-y-s-f] **Ṭāyesfer:** Ḳalıñ ḳabuḳlu bir otdur vilāyet-i Hindden gelür. Tāze ekin 09 rengi ḳızıl ve şarı olur. Cimāʿ iderken ağızda ṭutsalar, inzāli menʿ ider bunuñ 10 ḥaḳīḳatinde çoḳ iḫtilāf vardur. Eṣaḥḥ budur ki ẕikr olındı. [b-e-ş-y] **Ṭabāşīr:** Bir meşhūr 11 Hindī dārūdur. Siyāh fülfül olduġı yirde olur. Ammā ḥaḳīḳatde çoḳ iḫtilā(f) vardur. 12 Baʿżılar eyderler ki eski ḳamışlaruñ içinde bulınur. Eyüsi boġunları yanında olandur 13 ve baʿżılar dir ki ḳamışuñ yanmışı ve remādīdür yil esdükçe birbirine ṭoḳınmaġıla 14 ṭutuşur. Yanar ṭabāşīr olur. [b-l-h-ḫ-v] **Ṭabla-ḫ̌or:** Müft yiyici dimek olur *müft-ḫ̌or* 15 maʿnāsına. [b-n-v] **Ṭanbūr:** Maʿrūf ve meşhūr bir nevʿ sāzdur ki çalarlar. **Kātibī:**

Berāy-ı bezm-i to Kerrūbiyān tīşe-i Nūḥ
16 Ze-şāḫ-ı Sidre to-rā şod Zühre-rā ṭanbūr[2087]

Künyeti Ebū'l-lehvdür. **Eṭ-Ṭā'i'l-Meksūre:** 17 [r-e-z-g] **Ṭırāz-ger:** ʿAlem dikici ve cendereci. [y-f] **Ṭīfūr:** Ṭāʾir. **Ṭīfūr:** Miṣlihu. **Eṭ-Ṭā'i'l-Mażmūme:** 18 [v-m-e] **Ṭūmār:** Uzunına dürülmiş kāġıd olsun ve ġayrı olsun. 19 **Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa** 20 [-e-] **ʿĀr:** Ġayret ü düşnām u ʿayb. [b-h] **ʿAbher:** Nergis çiçegi ve bostān-efrūz didükleri yapraḳdur. 21 **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Nūk-i peykānhā der-çeşm-i dilberān ġarḳa
Hem-çonān ġonçe ki peyveste konī bā-ʿabher[2088]

22 [b-y] **ʿAbīr:** Maʿrūf u meşhūr ḫūş ḳoḫulu nesne. [r-ʿ] **ʿArʿar:** Serv-i cebelī ki Türkçe baʿżı yirlerde andız 23 ağacına dirler. Niʿmetī; *dıraḫt-ı nāz yaʿnī serv* dimiş. [ṭ-e] **ʿAṭṭār:** Maʿrūf ḫūş ḳoḫulı otlar 24 ṣatan kimesne, ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. [ṭ-e-v] **ʿAṭāver:** Cömerd, *seḫī* maʿnāsına. [ḳ-e] 25 **ʿAḳār:** Dıraḫtī-st ki be-dü āteş-efrūzend. [n-b] **ʿAnber:** Şāh-būy, ʿinde'l-baʿż, deñiz ṣıġırınuñ 26 *revṣi*dür ve baʿżılar deñiz içinde biter bir ağacuñ żamġıdur ve ʿinde'l-baʿż 27 deryā dibinde bir otdur biter deryā cānvārları[2089] anı yirler andan ḥāṣıl olan revṣ 28 ʿanber olur. Baʿżılar deñiz köpeginden ḥāṣıl olur ve Allahu āʿlem. [y-e] **ʿAyyār:** Aṣlda şol 29 kimesneye ki keşīrü'l-ḥareke ve keşīrü'ṭ-ṭavāf ola. Ṣoñra uġrıya ıṭlāḳ itdiler. **El-ʿAyni'l-Meksūre:** 30 [y-e] **ʿIyār:** Aña dirler ki her nesnenüñ kīle ile veyā vezn ile miḳdārın alurlar ki bir ġayrı 31 nesne anuñıla ne miḳdār idügin bileler. **ʿUnṣurī:**

Ḫāʾik pāyeş bā-şeref terkīb yāft

[2087] (Melekler senin şölenin için, Nuh'un baltasıyla Sidre ağacının dalından yapılan Zühre'nin tamburunu çalarlar.)
[2088] (Tıpkı tomurcuğun nergis çiçeğine bağlı olması gibi okların uçları sevgililerin gözlerine batmış,)
[2089] cānverleri. 3. (128a/23)

Zū ʿıyār-ı kīmyā āmed be-rīsed[2090]

116a/01 [y-e-r-g-y] **ʿIyār-gīr:** Ṣāḥib-i ʿıyār maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu 02 El-Ġayni'l-Meftūḥa:** [-e-] **Ġār:** Maġara. **Esedī:**

Heme kūh u ġār verd ü deşt ü tīġ

03 Efkende dest ü ser Türk ü tīġ[2091]

Ve defne ağacı ki yimişine ḥabbü'l-ġār dirler. **04 Ġar:** Rūspī ʿavrat ve hīz oğlan ve baʿżılar debe maʿnāsına gelür dimişler lakin Ḥalīmī **05** ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi debe maʿnāsına żammıla taṣḥīḥ eylemiş ve büyük ev, ḫāne-i büzürg maʿnāsına **06** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *ʿanīn* maʿnāsına da naḳl eylemiş. [r-e] **Ġarār:** Ḳıldan doḳınmış çuvāl, ʿāmme taḥrīf idüp ḥarār dirler. [m-ḫ-v-e] **Ġam-ḫˇār:** Ḳayurıcı maʿnāsına cāʾizdür ki **07** *elif*le *āzār*, *bāzār* ḳāfiyesinde istiʿmāl olına ve cāʾizdür ki ebter, aḥḳar vezninde istiʿmāl **08** olına. [m-g-s-e] **Ġam-güsār:** Ḳayġudaş ve iş ve yoldaş ve yār ve ögür, *enīs* maʿnāsına. [m-y-e] **09 Ġamyār:** Esnemek maʿnāsına. [n-c-e] **Ġancār:** Ve bi'ż-żamm eñlik didükleri ot ki kökini ʿavratlar yüzlerine **10** sürerler ḳızartmaḳ içün ve figer didükleri ḳızıl ki baḳḳam ağacıyla ince dülbend pārelerin boyarlar **11** ve ḫātūnlar yüzlerine sürerler. [n-d-y] **Ġandīr:** Ol ālet ki anuñıla bāġ budarlar, *tahra* maʿnāsına. **12** [n-v] **Ġanūr:** Niʿmetī *ḫoften* maʿnāsına dimiş. [-v-] **Ġavr:** Ṣarp ağrı ve cemiʿ-i şedīd maʿnāsına. ʿArabīde **13** çuḳur yir ve her nesnenüñ nihāyeti. **El-Ġayni'l-Mażmūme:** [b-e] **Ġubār:** Toz. **Ġur:** Taḫfīfü'r-rāʾ. **14** Niʿmetī ve Ḳaraḥışārī, yaban ḳoyunı, mīş-i kūhī maʿnāsına dimişler. Niʿmetī; ve āhū vü heybet **15** maʿnāsına da gelür dimiş ve debe yaʿnī ḫāyesi şişmiş maʿnāsına müttefiḳler *Cāmiʿü'l-Fürs* **16** ṣāḥibi; ve Türklerden bir ṭāʾīfedür dimiş. **Ġurr:** Bi't-teşdīd. Ḳaraḥışārī miṣlihu ḫāne-i büzürg maʿnāsına naḳl **17** eylemiş. [n-c-e] **Ġuncār:** Figer ki ʿavratlar yüzlerine sürerler. Gül-güne maʿnāsına ve eñlik didükleri fetḥile daḫı **18** mervīdür. **Ġundeber:** Bāġ budayıcaḳ dehre maʿnāsına. **Ġūr:** Leşker maʿnāsına ve Semerḳanda ḳarīb bir mekānuñ adıdur. **19 Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa 20** [e-f-y] **Fāfīr:** Ḫaşīr otı. [e-l-e] **Fālār:** Bī-hūde söz egerçi bu lüġati āḫiri *rā* bābında daḫı getürmişler. **21** Eṣaḥḥ budur ki āḫiri *dāl* iledür. **Ferr:** Bi't-teşdīd. Devlet ü siyāset ve ḳuvvet ü ḳudret **22** ve revnaḳ u fürūġ ve ṭarāvet ü yaraşıḳlıḳ. [r-e-t] **Ferāter:** Girürek dimekdür. [r-ḫ-e] **Ferḫār:** Sarḳuḳ **23** saça dirler ki ḳıvrıḳcıḳ[2092] olmaya *ferḫāl* daḫı dirler ve büt, ṣanem maʿnāsına ve Türkistānda **24** bir büt-ḫāne adıdur. Anda

[2090] (Onun ayağı toprağı şerefle birleştirdi, bu birleşimden simyanın saflığı elde edildi.)
[2091] (Bütün dağlar, mağaralar, ovalar ve kılıçlar; Türk ve kılıç, elleri ve başları devirmiş.)
[2092] ḳıvırcıḳ. 3. (128b/24)

güzel cāriyeler ṭurup gice ve gündüz ol bütlere ḫidmet iderleridi. **25** Yetmişden ziyāde olur eksik olmaz. Her biri ḥüsn ü cemālde bī-naẓīr idi. Şöyle ki **26** birisine bir miḳdār taġayyür vāḳıʿ olsa anı giderüp yirine bir aʿlāsın getürürleridi. **27** Bir kimesne büt-ḫāneye gelüp ṣanemlere secde eylese ve ẕikr olan cāriyelerden her ḳanḳısına iltifāt **28** eylese fī'l-ḥāl ol cāriye anuñ ḥalvetine varup murād ḥāṣıl idüp ecr ü ṣevābuñ **29** ol bütlere niṣār u īṣār ideridi ve vilāyet-i Çīnde bir şehr adıdur ve Bedaḫşānda Ṭalḳāndan **30** yuḳaru bir mevżiʿ adıdur ve vilāyet-i Ḫotalānda daḫı bir mevżiʿ adıdur ve Ḫıṭā ile Kāşġar **31** ortasında daḫı Ferḫār nām bir yir vardur Ferḫār ki şuʿarā evṣāfını ẕikr iderler. Ġālibā 116b/01 Ferḫār, Türkistāndur. Niteki Ḫᵛāce Selmānuñ bu beytinden añlanur. **Beyt:**

Büt Ferḫār ne-dīdīm be-dīn-i ḥüsn ü cemāl
02 Türk Māçīn ne-şīnidīm be-dīn-i şīve vü nīk[2093]

Beyt:

Kāfīrīn tā be-çonīn ḥüsn-i bütī-rā bīned
03 Beçe-rū rūy be-sūy-ı büt-i Ferḫār koned[2094]

Beyt:

Her laḥẓa nümāyī be-libās-ı dīgerem ruḫ
04 Gāh rāyet-i Ferḫār u geh luʿbet-i Ḫalluḫ

Baʿżılar eyidür bir şehrüñ adıdur ki anda ġāyetde bī-naẓīr güzeller **05** çoḳ olur. Ol şehrüñ cemīʿ ḥalḳı büt-perest olmaġın ṣanemleri çoḳ imiş ve eyidürler ki **06** bütler ol ḫūblardan kināyetdür. **Beyt:**

Be-Ferḫār der-māh-rūyān besī
Çonān şehr her dem ne-bīned kesī[2095]

07 [r-d-e] **Ferdār:** Ḫāne-i zemistān. [r-d] **Ferder:** Ṭurfa maʿnāsına. [r-s-n-g-s-e] **Fersengsār:** Ol mīldür ki **08** bir ferseng yola nişāndur ve yollarda ʿalāmet olmaġıçün itdükleri nişāna da dirler. **Şems-i Faḫrī:**

09 Be-ümmīd-i ʿaṭā-yı şāh-ı ʿādil
Nihed ruḫ sūy-ı o her kām-kārī
Nüvīdī yāfte ez-cūd-ı ʿāmeş
10 Be-her kāmī vü her fersengsārī[2096]

[2093] (Ferhar'da bu kadar güzellik ve zarafete sahip bir put görmedik, Maçin'de bu kadar tarz ve iyi olan bir Türk duymadık.)
[2094] (Kafirler, böyle bir güzellikte putu gördüklerinde, çocuklar yüzlerini Ferhar'ın putuna çevirir.
[2095] (Ferhar'da birçok ay yüzlü güzel vardır. Öylesini gören yoktur.)

[r-ġ-e] **Ferġār:** Ṣulanmış ve ṭoġranmış ve ışlanmış[2097] maʿnāsına. [r-ġ] **Ferġar:** 11 Ṣu arığı ki ırmaḳdan ayırup ṣu alurlar. **Esedī:**

Fikendend çendān ser-i ān ser-nigūn
Ki her şeb çün ferġarī şod ze-ḫūn[2098]

12 **Ḫusrev:**

Dest-i dūn teng-est egerçi sāl ü meh bā-āb-rū-st
13 Pür-baṭ-ı ḫuşk-est egerçi rūz u şeb der-ferġar-est[2099]

[r-f] **Ferfer:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi çil ḳuşu, *tīhū* 14 maʿnāsına naḳl itdi. [r-f-v] **Ferfūr:** Çil didükleri ḳuş, *tīhū* maʿnāsına ve keklik, *kebk* maʿnāsına. 15 **Ebū Şekūr:**

Men beçe-i ferfūrem ü o bāz-ı sefīd-est
Bā-bāz kocā tāb berd beçe-i ferfūr[2100]

[r-f-y] **Ferfīr:** 16 Pirpirim didükleri ot, *baḳlatü'l-ḥamḳā* maʿnāsına, ʿArabīdür.[2101] [r-ḳ-v] **Ferḳūr:** Ḳāḳule. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 17 çil ü çevük dimiş. Dimiş. [r-m-e-n-b-r-d-e] **Fermān-berdār:** Buyruḳ ṭutıcı, ṭāyiʿ vü ḳānit maʿnāsına. 18 [r-v-e] **Fervār:** Mertek ve yaz evi ki üzerinde büyük bacası ola. Şems-i Faḫrī ḳış 19 evine dirler dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Eger ze-ʿadl-i to buvedī be-her diyār-ı kesī
20 Ze-dest-i fitne ne reftī ze-ṣuffe tā-fervār[2102]

[-j-] **Fejer:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile, *giyāhī bāşed saḫt-ı telḫ ki derd-ı* 21 *şikem-rā sūd koned. O-rā giyāh-ı Türkī ḫʷānend* ve egir köki dimişler. Sāʾir erbāb-ı lüġat bu 22 maʿnāyı āḫiri *zāʾ*-i muʿceme bābında getürmişler. İki vechile mervīdür. [-s-] **Feser:** Gökçek ve revnaḳ 23 maʿnāsına. Baʿżılar żamm-ı *fā* ile żabṭ itmişler. [ġ-f-v] **Faġfūr:** Çīn pādişāhına dirler. Cemʿi *feġāfire* 24 gelür. **Esedī:**

Be-leşker be-peymāy-ı Tūrān zemīn
Sinān-ı bāc-ı ḫāḳān faġfūr-ı Çīn[2103]

[ġ-v-e] **Faġvār:** 25 Ol ki ḥayret ü ṣabrından veyā utanmaḳdan müteḥayyir ü ṣāmit olup

---

[2096] (Muradına erici kimseler, adaletli padişah ihsan edecek umuduyla onu övmeye gelirler. Ona gelmek için adım atanlar onun herkese yayılmış cömertliğinden adım başı bir müjdeci bulurlar.)
[2097] ışlanmış ve ṭoġranmış. 3. (129a/16)
[2098] (O kadar çok başı baş aşağı attılar ki her gece kandan su arığı gibi oldu. (Kan ırmak gibi aktı.))
[2099] (Her ne kadar yıl boyunca su ile temas etse de değersiz kişinin eli sıkıdır, her ne kadar gece ve gündüz su arığında olsa da ördeğin tüyü kurudur.)
[2100] (Ben yavru çil kuşuyum, o ise beyaz bir doğan. Çil kuşu yavrusu, doğana nasıl dayansın?)
[2101] ve benefşe maʿnāsına, ʿArabīdür. 3. (129a/22)
[2102] (Her diyarda senin adaletin olsaydı, bir kimse fitne yapmak amacıyla sofadan yaz evine bile gidemezdi.)
[2103] (Orduyla Turan topraklarını fethet, mızrakların Çin imparatoru Faġfūr'dan haraç alsın.)

aṣlā avāz u ḥareket 26 gelmeye maʿnā-yı terkībīsi büt gibi dimek olur. Nitekim bütden ḥareket ü āvāz ṣādır olmaz 27 ve bu daḫı anuñ gibidür. Faġvār daḫı lüġatdür. [l-e] **Felār:** Bir aḳ kökdür, ʿArabca *ʿarṭanīṣā* dirler. [n-e-v] 28 **Fenāver:** Şalvār bendīri ve vilāyet-i Çīne ḳarīb bir şehr adıdur. [y-e] **Feyār:** Ve bi'l-kesr, iş güç 29 *şuġl* u *kār* maʿnāsına, Belḫ lüġatidür. **Laṭīfī:**

Nī-st coz ʿaşḳet iḫtiyārem-rā
Nī-st coz ẕikr-i to feyār-ı mā[2104]

30 Ḳaraḥiṣārī evvel yaʿnī ibtidā maʿnāsına da gelür dimiş. [y-e-v-e] **Feyāvār:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

31 Be-coz medḥ-i Ebū İsḥāḳ-ı Maḥmūd
Ne-dāred ʿaḳl der-ʿālem-i feyāvār[2105]

El-Fā'i'l-Meksūre: [c-e] **Ficār:** 117a/01 Başaḳlama üzüm. [r-f] **Firfir:** Pırlaġuç. **Ümīdī:**

Be-künc-i ṣavmaʿa be-nişīn zebān-ı ḫod der-keş
02 To maʿrifet be-şināyī çi mī-konī firfir[2106]

[z-e] **Fizār:** Zeker, kīr maʿnāsına. [s-e] **Fisār:** Efsār maʿnāsına. 03 [ş-e] **Fişār:** *Şīn*-i muʿceme ile *fişārden* lafẓından ism-i maṣdar u ṣīġa-i emrdür. Ṣıḳış 04 ve ṣıḳ dimekdür. [g-e] **Figār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kötürüm ve yaralu efgār maʿnāsına ve teşvīşlü. 05 **Beyt:**

Ze-ḫūn geşt rūy-ı zemīn pür-nigār
Ze-peykān dil ü çeşm-i keyvān figār[2107]

[-f-] 06 **Figer:** Ḳızılca ki ʿavratlar yüzlerine sürerler. [-v-] **Füvr:** *Zamm*-ı vāv ile mor reng. [-h-] **Fihr:** Müşg 07 ezecek ṭaş ve ṭabāşīr. [y-e] **Fiyār:** Şuġl, kār maʿnāsına. [y-e-v-e] **Fiyāvār:** Miṣlihu. [y-e-v] **Fiyāver:** Miṣlihu. 08 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** 09 [e-b-v] **Ḳābūr:** Şundurma vü muṣandara ve ṭurra ve dīvār üzerinde yaġmurdan ṣaḳlamaḳ içün yapduḳları. 10 [-e-] **Ḳār:** Iżdāddandur iki muḫtelif maʿnāsı vardur. Birisi ġāyetde aḳda istiʿmāl olınur. Türkīde 11 ḳar didükleri gibi birisi ġāyetde ḳarada istiʿmāl olınur nitekim ḳīr dirler ʿArabīde. **Şems-i F.:**

12 Çūr geşt be-Türkī dü-çeşmeş ü rūyeş
Şod ez-ḥavādiṣ ü iflās u nā-murādī ḳār[2108]

13 Ve baʿżılar didiler ḳār ol nesnedür ki ḳaraṣaḳız gibi ıssı pıñarlardan çıḳar. Baʿżısı 14

[2104] (Senin aşkından başka seçimim yok. Seni anmaktan başka işim gücüm yok.)
[2105] (Aklın dünyada Ebu İshak Mahmud'un övgüsü dışında bir işi yoktur.)
[2106] (Manastırın köşesine çekilip sus ve dilini tut. Fırıldak gibi dönüp durarak bilgi ve irfanı ne yapacaksın?)
[2107] (Yerin yüzeyi kanla süslendi, Satürn'ün kalbi ve gözü ok ucuyla yaralandı.)
[2108] (İki gözü Türkler tarafından kör edildi ve yüzü felaketler, yoksulluk ve şanssızlıktan dolayı karanlık hâle geldi.)

şıvıḳ olur ḳār-ı seyyāl dirler, baʿżısı ḳatı olur ḳār-ı ḫuşk, ḳār-ı yābis dirler. 15 Gāh olur ki seyyālini ṭopraġıla ḳaynadurlar, ḳoyulur ḳatı olur. Ṣaḳlamaġa ve istiʿmāl itmege 16 āsān olur ki ḳarasaḳız gibidür. Ṭaberiyye deryāsından çıḳar ve yāḫūd sāḥilinden 17 ḳazarlar. Andan çıḳar. Ḳafrü'l-yehūd dirler. [d-y] **Ḳadīr:** Çölmekde pişen nesne. [r-e-n-y-e] **Ḳarāniyār:** 18 Zaġal ve baʿżılar üvez didükleri ve ḳızılcıḳ didükleri yemişdür didiler ve bu lüġat baʿżı nüsḫada 19 āḫiri *elif* bābında ḳarāniyā vāḳiʿ olmışdur ve baʿżı nüsḫada āḫiri *rā* ile yazılmışdır. [l-ḳ-ṭ-e] **20 Ḳalṭār:** Ḳara boyanuñ ṣarısı ki ḳızılsaġı olur. [l-m-d] **Ḳalem-der:** Niʿmetī, aġacuñ tāze budaġına 21 dirler dimiş. [l-t-d] **Ḳalender:** Mücerred maʿnāsına istiʿmāl olınur. [n-b-e] **Ḳanbār:** Züncüfre didükleri. 22 [n-d-h-e] **Ḳandahār:** Vilāyet-i Hindde bir meşhūr şehr adıdur. [y-e-v-e] **Ḳayāvār:** Porsuḳ didükleri 23 ve çaḳal ḥayvānlar. [y-s-v] **Ḳaysūr:** Gümiş ṭaşı. [y-ş] **Ḳayṣar:** Rūm pādişāhı. **El-Ḳāfi'l-Meksūre: 24** [m-e] **Ḳımār:** Vilāyet-i Hindde bir yir adıdur, ʿūduñ aʿlāsı anda ḥāṣıl olur. Aña ʿūd-ı 25 Ḳımārī dirler. **ʿUnṣurī:**

ʿŪd ki der-Ḳımār ġāliye-rā ferh dihed
Dest-i ḫūş-ı ṣabā şeved ber-ser-i āteş ez-hevā[2109]

26 Ḳımār: Öç ile oynanan oyun ki ḥarāmdur. [n-ṭ-e] **Ḳanṭār:** Ḳırḳ biñ dīnār ve yüz yigirmi irṭāl 27 ve ʿinde'l-baʿż biñ iki yüz vaḳiyye ve bir ṣıġır derisi ṭolusı altuna dirler. Meftūḥa bābında 28 yazduḳları ġalaṭdur. [-y-] **Ḳīr:** Ḳāzürler doḳmaġına dürtdükleri ot ve ʿavām dilinde ḳār lafẓınuñ 29 imālesidür. Eṭıbbā muḥaḳḳiḳleri böyle taḥḳīḳ ü taṣḥīḥ itmişlerdür. Ammā erbāb-ı lüġat ḳarasaḳızdur 30 didiler ve şiʿrlerde istiʿmāl iderler. [y-n-e] **Ḳīnār:** Züncüfre maʿnāsına. **31 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa** 117b/01 [e-t-v-e] **Kāt-vār:** Ṣudāʿ ü ser-gerdān maʿnāsına. **Kār:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ismdür. İş dimek olur 02 fiʿl maʿnāsına ve *kāşten* lafẓından ṣīġa-i emrdür. Ek dimek olur vaṣf-ı terkībī istiʿmāl olınmaz. 03 **Gār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile edāt-ı mübālaġadur. Ṣīġa-i maẓīnüñ āḫirine lāḥiḳ olur mübālaġa-i fāʿil 04 maʿnāsına. Perverdi-gār gibi Rabb maʿnāsına. *Āferīd-gār* gibi Ḫallāḳ maʿnāsına ve gāh olur ki emr ṣīġası 05 āḫirine lāḥiḳ olur. Āmurz-gār gibi Ġafūr u Ġaffār maʿnāsına ve āmurz-gār gibi kesīrü't-taʿallüm ü keşīrü't-taʿlīm gibi. 06 **ʿAzīz Ḳaṣaṣī:**

Çi-rā mī-neyāmūzed āmūz-gār
Heme dāniş ez-gerdiş-i rūzgār
Ki tā ānçi mānd-est ez-o yādigār

[2109] (Kımar'da bulunan ud ağacı güzel kokusuyla ihtişam verir; sabah vakti, hava ile âteşin üstünde ödül hâline gelir.)

07 Buved dīgerān-rā çi āmūz-gār[2110]

Ves esmā āḫirine lāḥiḳ olan daḫı bu ḳabīldendür. [e-r-b-e] 08 **Kār-bār:** İş güç dimekdür. [e-r-d-e] **Kār-dār:** ʿAlem-dār maʿnāsına. [e-r-z-e] **Kārzār:** Ṣavaş, ceng 09 maʿnāsına. Niʿmetī; ṣavaş yirine dirler dimiş. **Esedī:**

Be-key merd-i nīk ez-der-kārzār
Be-ceng-i enderūn be-bed-dil-i hezār[2111]

10 [e-r-g] **Kār-ger:** İş düzici. [e-r-g-z-e] **Kār-güzār:** İş sürici ve iş başarıcı 11 ve *vekīl* maʿnāsına. [e-r-g-y] **Kār-gīr:** İkinci *kāf*-ı ʿAcemīdür. Bodurum ve tolos ve kireçli yapu ve iş 12 ṭutıcı maʿnāsına. [e-r-v-e] **Kār-vār:** ʿAlem-dār, *kār-dār* maʿnāsına. [e-z] **Gāzer:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bez aġardıcı, 13 *Ḳaṣṣār* maʿnāsına. [e-z-y] **Kāzīr:** Helçek didükleri baḳırdan ḳazġancıḳ ki baḳraç daḫı dirler. 14 [e-s-h-b-n-d] **Kāse-bend:** Çanaḳçı. **Kāse-ger:** Miṣlihu. [e-ş-ġ] **Kāşġar:** Bir vilāyet adıdur. **Şems-i Faḫrī:**

15 Aʿẓam-ı cemāl-i dīnī vü dīn-i ān ki ṣıyt-ı o
Be-girift Rūm u Hind ü Ḫorāsān u Kāşġar[2112]

[e-f-v] 16 **Kāfūr:** Bir nevʿ muʿteber dārū-yı meşhūrdur. Cānib-i Hindden gelür. Aġaçdan müstereşşiḥ olur. 17 Çıḳduġı vaḳtde ṣıvıḳ ve gökrek olur māʾ-i kāfūr dirler. Ṭoñıcaḳ bir niçe dürlü olur. 18 Aʿlāsı Ḳayṣūrīdür ki Serendīb ḳurbında bir yire mensūbdur. Ḳızıllığıla mülemmaʿ olur ve bir dürlüsi 19 daḫı kāfūr-ı Ribāḥīdür. Ribāḥ nām bir şehre mensūbdur. Ġāyetde beyāż olur. Baʿżılar 20 rivāyet itdiler ki evvel bulan Ribāḥ bir pādişāh idi anuñçün Ribāḥī dirler 21 ve bir dürlüsi daḫı ġalīẓ ü ḳararaḳ olur ve bir dürlüsi daḫı aġacıla ḳarışuḳ olur. 22 Bunlar müşāʿid olub Ribāḥī olur. Müşāʿid olanuñ evlāsı oldur ki anda çoḳ 23 ṣafāyiḥ olur. Baʿżılar didiler ki Ribāḥī Ḳayṣūrīnüñ müşāʿididür ve bir aḳ ḳumdur. 24 [e-l-y-e] **Kālyār:** Düvlek ve salyar ki aġızdan aḳar ve tükrük, *ḫayū* maʿnāsına. [e-m-k-e] **Kām-kār:** 25 Murādın işleyici, ġālib-i muṭlaḳ maʿnāsına. [e-m-g-z-e] **Kām-güzār:** Dilek bitürici. [e-n-v] **Kānūr:** 26 Ġalle sepedi. [e-v-p-e] **Gāvpār:** *Kāf* u *bā*ʾ-i ʿAcemīyile; hergele süri maʿnāsına ve reme-i gāv u ḫar. 27 [e-h-g-b] **Gāh-gīr:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile çamış, ṭavar-ı *ḫarūn* maʿnāsına. [-b-] **Gebr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile vü sükūn-ı 28 *bā* ile oda ṭapan kāfir. **Şeyḫ Saʿdī:**

Eger ṣad-ṣāl gebr-i āteş-fürūzed
Eger yek-dem derd üfted be-sūzed[2113]

[2110] (Neden öğretmen; zamanın dolaşımından tüm bilgileri öğretmez ki kendinden geriye kalan hatıra, başkalarına da öğretmen olsun?)
[2111] (İyi adam, savaşta ne zaman bin kötü yürekli kişiye karşı durur?)
[2112] (Dininin güzelliğinin yüceliği ve onun dininin şöhreti Rum, Hindistan, Horasan ve Kaşgar ulaştı.)

29 ve muṭlaḳ kāfire daḫı dirler ve çuḳal ki şavaş güninde giyerler. **Firdevsī:**

30 Yekī gebr pūşīd zāl-ı dilīr
Be-ceng ender āmed be-kirdār-ı şīr[2114]

Keber: *Kāf*-ı ʿArabī vü feṯḥ-i *bā* ile bir ot 31 adıdur ki Türkīde gebre dirler turşısın iderler, ʿArabīde kebbār dirler. [b-k-d] **Kebk-i Der:** Yaḳalu keklik. 118a/01 [b-v-t] **Kebūter:** Gügerçin, *ḥamām* maʿnāsına künyetleri Ebū ʿIkrime ve Ebū Caʿferdür. [b-v-d] **Kebūder:** 02 Şuda ḥāṣıl olur bir nevʿ küçücek böcükdür ki balıḳlar yir. **Rūdekī:**

Māhī dīdī kocā kebūter gīred
03 Tīġet māhī-st düşmenānet kebūder[2115]

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de bir nevʿ ördekdür 04 dimiş ve bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

To hemçün hümāyī der-evc-i saʿādet
Ḥasūd-ı to der-āb-ı ġam çü kebūder[2116]

05 [b-v-n] **Kebūner:** *Nūm*la gügercin, kebūter maʿnāsına. [t-v] **Ketūr:** Ol ki ṭavar tersinden ve balçıḳdan büyük küp gibi iderler 06 içine buġday ve kepek ṭoldururlar. Bu lüġat *kāf*dan şoñra *tā* ile ve *nūm*la mervīdür. **Şems-i F.:**

07 Zıştınāʿ-ı to pür kerd sāʾil ü dervīş
Be-sīm ü zer sebed ü ḫamre vü teġār u ketūr[2117]

08 [c-y] **Gecīr:** Kireççi. [c-g] **Gec-ger:** Miṣlihu. [d-y-v-e] **Kedīvār:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi rūzgār ve adlu nesne maʿnāsına 09 dimiş. [d-y-v] **Kedīver:** Ket-ḫudā maʿnāsına ki evi ve barḳı vardur. Ekinci, *bezger* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

10 Eger gūş dārī ʿadālet ne-buvedī
Dīger der-kedīver ne-būvedī kedīver[2118]

Esedī:

Kedīver kocā be-fikend demm-i tār
11 Koned mār u merd-est o-rā fikār[2119]

Kerr: *Kāf*-ı ʿArabī ve teşdīd-i *rā* ile murād u tüvān u ṭāḳat 12 u ferr maʿnāsına. **Ker:** *Kāf*-ı ʿArabī vü taḫfīf-i *rā* ile *aṣamm* maʿnāsına. **Laṭīfī:**

[2113] (Mecusi yüz yıl ateş yaksa, bir an onun içine düşecek olursa yanacaktır.)
[2114] (Cesur Zâl bir zırh kuşanıp savaia aslan gibi girdi.)
[2115] (Su böceğini yakalayan balığı gördün mü? Senin kılıcın bir balık, düşmanların da su böceğidir.)
[2116] (Sen mutluluk göğünde uçan bir umay gibisin. Düşmanın ise gam suyundaki bir su kuşuna benzer.)
[2117] (Senin cömertliğin, dilenciyi ve dervişi gümüş ve altın ile doldurdu; sepetler, küpler, leğenler ve kaselerle.)
[2118] (Senin adaletine kulak tutucu olmasaydı, zamanede artık kahya kalmazdı.)
[2119] (Ekinci karanlık zamanlarda nerede vakit geçirir? Yılan ve insan onu kaygıya düşürür.)

Kūr u ker bāş ez-maʿāyib-i nās

13 Dūr şev ez-müsāvī vü vesvās[2120]

Ger: *Kāf*-ı ʿAcemīyile uyuz ʿilleti, *cereb* maʿnāsına ve edāt-ı 14 fāʿildür ki ismüñ āḫirine ulaşur anuñ fāʿiline delālet ider. Türkīde *-ci* dimekdür. Meṣelā 15 Kefş-ger ve kūze-ger gibi ki başmaḳçı ve bardaḳçı dimekdür ve edāt-ı şarṭdur eger lafẓından taḫfīf 16 olınmışdur. Şiʿrlerde çoḳ istiʿmāl olınur. [r-e-g] **Kerā-ger:** Ḥacāmat idici ve ḳan alıcı. 17 [r-d] **Kerder:** Ṣaḥrā ve ṣusız yir. Esedī naḳlinde *püşte* olan yir. Şems-i Faḫrī naḳlinde ṣaḥrā 18 ve ṭaġ etegi. **Beyt:**

Pīş-i çeşmeş çi şeb çi rūz-ı sepīd

Vaḳt-i seyreş çi kūh çi kerder[2121]

19 [r-d-k-e] **Gerdkār:** Yaldaḳlanup aldayıcı kimesne *cāblūs* maʿnāsına. **Daḳīḳī:**

Cādū ne-bāşed ez-to be-tenbel süvār-ter

20 ʿİfrīt-i gerdkār u to ẕikr-i kār-ter[2122]

[r-g] **Kerger:** Kārger lafẓından taḫfīf 21 olınmışdur ve Ḥaḳ *teʿālā cellecelālehu*nuñ esmāsındandur. **Daḳīḳī:**

Çü bī-çāre geştend feryād cüstend

22 Perīşān be-baḫşīd Yezdān-ı Kerger[2123]

Pehlevīdür ve *yān* maʿnāsına. **Gerūger:** Miṣlihu. **Esedī:**

Ger īn kām be-dihed gerūger to-rā

23 Me-rā nām-ı şāhī vü dīger to-rā[2124]

Beyt:

Gerūger be-dīn ber-güvā-yı men-est

24 Ḫıred nīz ze-kūr Hümā-yı men-est[2125]

[r-m-s-y] **Germ-sīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Ḥalīmī hevāsı ġāyetde ıssı olan yire dirler 25 dimiş. Baʿżılar hevāsı muʿtedil olan yire dirler dimiş. **Niẓāmī:**

Hevā-yı germ-sīr-est īn ṭaraf-rā

26 Ferāḫīhā buved āb u ʿalef-rā[2126],[2127]

ʿUnṣurī:

[2120] (İnsanların ayıplarına karşı kör ve sağır ol! Gıybet ve dedikodudan uzak dur!)
[2121] (Gözü önünde gece de gündüz de beyazdır; yolculuk zamanı, dağ da ova da aynıdır.)
[2122] (Cadı tembellikte senden daha usta olamaz. İfrit yaltaklanıcı ve sen ondan da yaltaklanıcısın!)
[2123] (Çaresiz kalıp yardım istediklerinde yüce yaratıcı Allah onlara bağışta bulundu.)
[2124] (Tanrı sana bu isteğini verirse padişahlık nâmı benim, gerisi senindir.)
[2125] (Allah, dinde benim şahidimdir; akıl da körlük zamanında benim Hümâ kuşumdur.)
[2126] (Bu tarafın havası sıcak bir bölge havasıdır; su ve ot açısından genişlikler ve bolluklar vardır.)
[2127] --. 16. (115a/15)

Kerd hevā-yı germ-sīr ez-pey nuḳl-i bezm-i to

27 Dāne-i ḫuşk maġz-rā māye ze-terrī raṭb[2128],[2129]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle 28 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki; germ-sīr geregi gibi ıssıdur. Sīrüñ maʿnā-yı aṣliyyesi ṭoḳdur. 29 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Şikemhāyī ki mī-geşt ez-sinān-sīr

Çü berg koned nāmī-ḫˇord şemşīr[2130]

30 Ammā anuñıla istīfā-yı ḥaẓdan ki ṭoymaġıñ lāzımıdur. Kināyet 31 iderler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Tā kār-ı cihān rāst konī deyr şeved

Çün deyr şeved dilet ze-men sīr şeved[2131]

118b/01 Bir nesneden istīfā-yı ḥaẓ ola, ol nesne ḳadar ḥācetce olmış 02 olur. Bu iʿtibār ile germ-sīrüñ maʿnāsı geregi gibi ıssı olur. [r-y-k] **Kerīker:** Ḳatı ṣaġır 03 dimekdür. [-z-] **Gezer:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile hevīc, keşīr maʿnāsına taʿrīb idüp *cezer* dirler. Künyeti Ebū Muḳātildür. 04 [z-y-v] **Kezīver:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ekinci, ḥāriş maʿnāsına naḳl eyledi. Ġayrı adları 05 bezerger lafẓında yazılmuşdur. [ş-t-y-g] **Keştīger:** Gemi düzici. [ş-k-n-c-y] **Keşkencīr:** Bir āletdür ki berk 06 yay çekmege heves idenler aġır ṭaşları zencīre berkidürler. Bir yire muḥkem berkinmiş aġacuñ 07 çatalından veya dikinden[2132] geçürüp dāʾīmā çeküp idmān iderler. **Beyt:**

Ne mancınīḳ resed ber-sereş ne keşkencīr

08 Ne tīr-i çarḫ-ı sāmān ber-şoden be-vehaḳ kemend[2133]

Baʿżı nüsḫada keşencīr vāḳiʿ 09 olmışdur. [ş-n-g] **Keşenger:** Ḳaraḥişārī gemi düzici keştī-ger maʿnāsına naḳl eylemiş. [f-t-e] 10 **Keftār:** *Kāf*-ı ʿArabīyile sırtlan didükleri yırtıcı, zişt cānver ki Türkler *andıḳ* dirler deñizden 11 berüde olmaz, ʿArab *ṣanīʿ* dir. [f-t] **Kefter:** Ḫorāsān lüġatinde *kebūter* maʿnāsına. [f-ş-k] 12 **Kefş-ger:** Başmaḳçı eskāfı maʿnāsına. [f-ş-y] **Kefşīr:** Leḥīm ki anuñıla nesne yapışdururlar. ʿArab *licām* maʿnāsına 13 dir. Türkīde kevşür dirler ve ḳalay ile ḳurşunı ḳarışdururlar. Andan şarāb ẓarfı 14 kilindir düzerler. Niʿmetī ve edik ve başmaḳ ve süd köpügi maʿnāsına da gelür dimiş ve arslan 15 pençesi. **Esedī:**

[2128] (Sıcak bölgenin havası, şölenin için çerez yaptı; kuru çekirdeğin özü, hurmanın tazeliğinden beslendi.)

[2129] --. 16. (115a/15)

[2130] (Mızraklardan karınlar (delinirdi); kılıç, yaprağı keser gibi ün aldı.)

[2131] (Sen dünyanın işini düzeltinceye kadar geç olur. Geç olunca da gönlün benden uzaklaşır.)

[2132] delüginden. 3. (131b/04)

[2133] (Ne mancınık başına ulaşır, ne de balista; ne de gökyüzünün oku düzenli olarak kemende ulaşır.)

Ze-ḫūn-ı keff-i şīrān be-kefşīr to-st
Dil rezm ü kīn-i ḫişt ü şimşīr to-st[2134]

16 [f-g-y] **Kef-gīr:** Meşhūr nesne anuñıla ṭaʿāmuñ kefüñ alurlar. [l-e-g] **Kelāger:** Rengler ve 17 ṭaʿāmlar uġşarı. [l-e-n-b] **Kelān-ber:** *Kāf*-ı ʿArabīyile büyük görk. [l-e-n-t] **Kelānter:** Büyük 18 dimek olur. [k-v-k-b] **Gelū-gīr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile boġaz ṭutıcı ve gekre olan nesne. [m-e-ş-y] **Kemā-şīr:** 19 Bir nevʿ żamġdur. Hindūstāndan gelür, cāvşīre beñzer. Baʿīd degildür ki cāvşīr-i Hindī ola. [m-e-n-d-e] 20 **Kemān-dār:** Ḳurbān ki belikde yay ḳoyıcaḳ ẓarfdur. [m-e-n-g] **Kemān-ger:** Yay düzici.. [m-p-y] **Kem-pīr:** 21 Ḳarı, ʿavrat-ı ʿacūz maʿnāsına. [m-t] **Kem-ter:** Eksikrek. Ṣīġa-i tafṣīldür, *enḳaṣ* maʿnāsıma. [-m-] **Kemer:** 22 Ḳuşaḳ ve kārgīr, köprü kemeri ve ṭāḳ-ı ḫāne ve ṭaġdan yuvalanmış büyük yumrı ḳaya. [n-e] 23 **Kenār:** Ḳırañ ve etek maʿnāsına da istiʿmāl olınur ve ḥālet-i vuṣlatda ve ḳuçmaḳ maʿnāsından 24 kināyet olınur. **Sulṭān Veled:**

Ḫod ḥadīṯ-i ʿaşḳ-rā ne-buved kenār
Gīr dāʾīm-ı ʿaşḳ-rā ender kenār[2135]

25 [n-e-r-g-y] **Kenār-gīr:** Cenber maʿnāsına ki cüllāhlar āletlerindendür. Biz inin dirilmege ḳomazlar, ṭoḳurken inine 26 urırlar Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi metūt didükleri ve *hüve'r-resene'lleẕī ye-carribetü'l-fezle ḥāletün-nuḫ* 27 fi's-saḥrāʾ[2136] dimiş. [n-c-v] **Gencūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḫazīne ve ḫazīne-dār maʿnāsına. **Beyt:**

28 Tehī şod ez-kef-i to ceyb-i kān u kīse-i kūh
Me-kon ki zişt buved ze-żabṭ-ı mülk-i bī-gencūr[2137]

ʿUnṣurī:

29 Rūy-ı o der-serāy-perde-i faḳr
Genc-i esrār ġayb-rā gencūr[2138]

[n-d-e-v] **Kendāver:** Merd, dilīr ü mübāriz 30 bu maʿnāya eṣaḥḥ żamm-ı *kāf*ledür. [n-d-v] **Kendūr:** Ol ki balçıḳdan ve ṭavar tersinden büyük küp gibi 31 iderler. İçine buġday u kepek ḳoyarlar, *ketūr* maʿnāsına. Ḳaraḥişārī; ve petek maʿnāsına dimiş. [n-d-h-k-e] 119a/01 **Kende-kār:** Kemükden ve aġaçdan oyma ve ḳazma iş işleyenler, ḫançer şapları gibi ve sāʾīr füsūs-kārī 02 işler gibi. **Kende-pīr:** Ḳatı ḳoca. [n-d-h-ḫ-m-y] **Kende-ḫamīr:** Ḫamīrden olan yumaḳ. [n-d-h-g] 03 **Kende-ger:** Aġaç alacalayıcı dimekdür. [n-g]

[2134] (Aslanların pençesindeki kan, senin süt köpüğün gibidir; savaş ve kin, senin kalbinin ve kılıcının tuğlasıdır.)
[2135] (Aşkın hikâyesi, kenarda kalmaz; aşkı sürekli yanımda taşırım.)
[2136] (O taklit işini sihirbazlarda deneyen başarısız kimsenin ipidir.)
[2137] (Senin elinden madenlerin cebi ve dağın kesesi boş kaldı; yapma, çünkü hazinedarsız bir ülkenin yönetimi kötü olur.)
[2138] (Onun yüzü yoksulluk perdesi içindedir; o, gizli sırların hazinesinin hazinedarıdır.)

Kenger: Evvel *kāf*-ı ʿArabī ṣoñraġı *kāf*-ı ʿAcemīyile bir ot **04** adıdur, dikenlüdür, tāze iken ḳabını ṣoyup yirler. İki dürlü olur birisine eşek **05** kengeri dirler. Ādem yimez maʿrūfdur. ʿArabca *ḫarşef* dir. [n-v] **Kenevir:** Kenevür u kendūr maʿnāsına bu lüġat **06** *tā* ile ve *nūm*la rivāyet olındı. [v-n-b-e] **Kevn-bār:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi be-maʿnī'ṭ-ṭarīḳ ve eski **07** ʿādetce dimekdür didi.[2139] [v-b] **Kevn-ber:** Fülfül didükleri meşhūr ıssı ot. [v-b-e] **Kevbār:** *Kāv-bār* **08** lafẓından muḫaffefdür. Süri, hergele maʿnāsına ve bi'ż-żamm. [v-t] **Kevter:** Çoraḳ yir. [v-d] **Gevder:** *Kāf-ı* **09** ʿAcemīyile çavdar didükleri ki ḥayvān yir. [v-g] **Gevger:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi uyuz, **10** cereb maʿnāsına naḳl eyledi. [-v-] **Gevr:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile gebr maʿnāsına *vāv* ile *bā* arasında tevāḫī **11** vü tebādül vardur. Mecūsī ve muṭlaḳā *kāfir* maʿnāsına. [v-z-ç-h] **Gevz-çihr:** Ḳuyruḳlı yılduz. [v-z-h] **Gevz-herr:** **12** Felek, ḳamer mümeṣṣilinden ʿibāretdür ki taʿrīb idüp cevz-herr dirler. [v-h] **Gevher:** Oldur ki taʿrīb **13** idüp cevher dirler. Yaʿnī her nesne ki kendü ẕātıyla ḳāʾīm ola. Ġayrısı ile ḳāʾīm olmaya ṭaş **14** ve aġaç gibi ve ol ki ġayrısız ḳāʾim olmaya, ʿaraż dirler. Aḳlıḳ, ḳaralıḳ gibi. [v-p] **Kevper:** Ve bi'ż-żamm **15** çoraḳ yir ki anda ot bitmez. **Esedī:**

Beyābānī ez-ūy remān dīv ü şīr
Hemān ḫāk-ı o şaḫḫ u rīgeş kevper[2140]

16 Şems-i F.:

Bāġ-ı cennet şeved ger ez-ḫulḳeş
Be-vezed bād ber-zemīn-i kevper[2141]

Ṣıḥāḥ-ı **17** *ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya *tā* ile ṣāliṣ-i ḫurūf-ı teheccīdür naḳl eyledi ve rūzgār ve ḫıdmet-kār ve büber, **18** fülfül maʿnāsına da gelür. [h-r-b-e] **Keh-rübār:** Keh-rübā maʿnāsına. [y-b] **Keyber:** Kesme didükleri oḳa dirler. **19 Hātifī:**

Z'āmed-şod keyber kīne-i gūş
Yekī saḳf-ı girān hevā çūp-pūş[2142]

[y-c-v] **Geycūr:** Ḫazīne-dār **20** gencūr maʿnāsına. [y-f] **Keyfer:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bir nevʿ ṭaġardur, kenārı yüksek içinde yoġurd **21** ügüdürler. **Şems-i F.:**

Ber-cihān bād-ı ḫışmeş er b-vezed
Ḫūn şeved bāz-ı şīr der-keyfer[2143]

Baʿżılar **22** bu lüġati feṭḥ ü kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile keyfer ki cezā maʿnāsına gelür,

---

[2139] --. 16. (115b/24)
[2140] (Onun vahası, cinleri ve aslanları kaçırır; onun toprağı sert ve kumu çoraktır.)
[2141] (Eğer onun tabiatından esen rüzgar çorak yere vurursa, o çorak yer cennet bahçesi olur.)
[2142] (Nifak için uğraşan kindarların gelip gitmesinden hava odunla örtülü bir tavana döndü.)
[2143] (Öfkesinin rüzgârı dünyada esecek olursa bakraçtaki süt tekrar kana dönüşür.)

müterādif ʿadd itdiler. [y-v-d] **Keyūder:** 23 Niʿmetī bir nevʿ ördek ki kebūder maʿnāsına naḳl eyledi. **El-Ḳāfi'l-Meksūre:** [d-e] **Kidār:** Niʿmetī 24 imtilā maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-d-e] **Kirdār:** *Kāf*-ı ʿArabīyile iş ki ʿādet idinüp işlerler ve ol 25 ki ʿāmme taḫrīf idüp kirder dirler. Fülānuñ kirderi böyledür dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 26 eṣer maʿnāsına da naḳl eyledi. [r-d-g-e] **Kirdgār:** *Kāf*-ı evvel ʿArabī vü *kāf*-ı ṯānī ʿAcemīdür. Ḥaḳ celle 27 ve ʿalā. **Senāyī:**

Çün to der-ḥāl-i ḫod zebūn bāşī
ʿĀrif-i Kirdgār çün bāşī[2144]

[r-d-h-b] **Girde-ber:** 28 *Kāf*-ı ʿAcemīyile dülger āletlerindendür. Bıçaḳī ki girdeburun daḫı dirler. **Kirm-ger:** Gügül ḳurdı. [r-f-t-e] 29 **Giriftār:** Ṭutsaḳ. [z-y] **Gizīr:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile sālār u vezīr. [z-y] **Gijīr:** *Zā* vü *kāf*-ı 30 ʿAcemīyile miṣlihu dimiş. [ş-t-e-v] **Kiştāver:** Ekinci, *zārīʿ, ḥāriṣ* maʿnāsına. [ş-t-z-e] **Kişt-zār:** Ekinlik, 31 mezraʿa maʿnāsına. **Beyt:**

Cihān kiştzārī-st pür-reng ü būy
Der-o merg ü ʿömr āb u mā kişt-i üy[2145]

119b/01 [ş-z-e] **Kişzār:** Miṣlihu, *kişt-zār*dan muḫaffefdür. [ş-k-n-c-y] **Kişkencīr:** Kireved, taḫt-ı serīr 02 maʿnāsına. **Kişmir: Muḥammed ʿAṣṣār:**

Muṭavvaḳ-i gerdeneş ez-müşk-i ezfer
Muʿallaḳ-ı ġabġabeş ez-ser u keşmer[2146]

03 [ş-m-y] **Kişmīr:** Bir vilāyet adıdur ki siyeh, çerde bī-naẓīr maḥbūbları olur. [ş-v] **Kişver:** Reʿāyānuñ 04 eküp biçüp oturduġı yire dirler. Aṣlı kiştverdür, *tā* ḥıẕf olınupdur. 05 [h-b] **Kihīr:** Ṣırça barmaḳ, *ḫınṣır* maʿnāsına. [h-t] **Kihter:** Ṣīġa-i tafẓīldür, kiçirek dimekdür. Aṣġar 06 maʿnāsına. [l-z-e] **Kil-zār:** Balçıḳlıḳ. **Gilger:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile balçıḳçı. [y-e] **Giyār:** Kāhillik. **Şems-i F.:**

07 Hemīşe tā-be-nūr pür-dilī be-nisbet-i cübn
Müdām tā ne-buved pür-dilī besān giyār[2147]

Bī-giyār yaʿnī 08 neşāṭıla sevinü sevinü erinmez sözin ve kāhillik itmek sözin dimekdür. [y-e-h-z-e] **Giyāh-zār:** 09 *Kāf*-ı ʿAcemīyile otlaḳ yaʿnī ol yir ki anda ot çoḳ ola. [y-e-h-ş-t-y] **Giyāh-şetīr:** Bir nevʿ otdur 10 ki deve yir, sāʾir ḥayvān yimez. [-y-]

[2144] (Sen kendini bilmekte âcizsin, Allah'ı nasıl bileceksin?)
[2145] (Dünya, renk ve koku dolu bir tarladır; içinde ölüm ve ömür, su ve biz onun mahsulüyüz.)
[2146] (Boynuna güzel kokulu miskten bir kolye takılmış, gıdısı ise başından ve kişmirden sarkmış.)
[2147] (Her zaman, cesaret ışığa kadar korkaklıktan üstündür; sürekli cesaret, olgunluk gibi olamaz.)

Kīr: *Kāf*-ı ʿArabīyile ẕeker ki ālet-i tevālid ü tenāsüldür. **Gīr:** 11 *Kāf*-ı ʿAcemīyile *giriften* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībī. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve her köklük 12 dimiş. **Gīr:** Kesre-i mechūle ile görkdür dimiş. [y-r-v-d-e] **Gīr u dār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile erbāb-ı lüġat bir 13 lafẓdur ki ceng güninde söylenür. Ṭut ṭut dimek olur dimiş. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 14 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ iderler ki gīr u dār lafẓ-ı müştaḳdur. *Gīr* emrdür. *Giriftenden* müştaḳdur. 15 Maʿnāsı ṭutdur. *Dār* da emrdür *dāştenden* müştaḳdur. Maʿnāsı ṣaḳladur. Emr-i gīr u dāra 16 maḥall olduġı iʿtibār ile cenge gīr u dār dirler. Dār u gīr de dirler. **Beyt:**

Tā cihān resm-i dār u gīr nihād
17 Gīr u dārī çonān ne-dāred yād[2148]

[y-s-p] **Kīse-per:** Yankesici. [y-f] **Gīfer:** *Kāf*-ı 18 ʿAcemīyile cezā vü ʿivaż u mükāfāt ki yaramaz iş muḳābelesinde ola. **(ʿ):**

Geh herkesī ki koned ber-bedī keşed gīfer[2149]

19 Ebū Şekūr:

Mār-rā her çend bihter perverī
Çün yekī ḫışm-āverī gīfer berī
Sifle fiʿl-i mār dāred ey falān
20 Saʿī kon tā sūy-ı sifle ne-nigerī[2150]

Ve ṭam yuvalaġı ki ṭopraġı ṭam üzerinde düzeltmek içün 21 yuvalarlar ve kīn ṭutmaḳ ve pişmān maʿnāsına ve öceşmek maʿnāsına daḫı rivāyet itdiler. 22 [y-m-v-e] **Kīmvār:** Hindūstānda bir nevʿ aḳçedür. **Esedī:**

Direm bud dīger nām-ı o kīmvār
Ez-o yār fermūd şeş pīl-vār[2151]

23 [y-n-h-d-e] **Kīne-dār:** Kīn ṭutıcı dimekdür. [y-n-h-v] **Kīne-ver:** Kīnelü kimesne 24 ḥasūd ve ḥaḳūd maʿnāsına. **El-Kāfi'l-Mażmūme:** [ẕ-e] **Güẕār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile güẕāşten 25 lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. **Laṭīfī:**

Hemçü zülf-i to be-yād er hevā
Nī-st hergiz dilistān u ġam-güẕār[2152]

26 Ve geçmek maʿnāsına. **Selmān:**

[2148] (Dünya düzen ve yasa koyduğundan beri; böyle bir düzen ve yasa hatırlanmamış.)
[2149] (Her kim kötülük yaparsa bir gün cezasını çekecektir.)
[2150] (Yılanı ne kadar iyi beslersen besle bir kez öfkelenirse bedelini ödersin. Ey falan kişi, alçağın davranışı yılan gibidir. Alçaklara yönelmemek için çaba göster.)
[2151] (Adım başka bir şey oldu, Hint akçesi gibi değerli. O dost, altı fil gibi güçlü bir şekilde buyurdu.)
[2152] (Aşk pazarında senin saçın gibi gönül alıcı ve gam geçirici asla yoktur.)

Eger rūzī nigārem-rā sūy-ı bostān güẕār üfted

27 Hemānā ber-gül-rūyeş çü men ʿāşıḳ hezār üfted[2153]

Ve ütilmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. Niʿmetī ve mertek 28 ve simsār maʿnāsına da gelür dimiş. [-ẕ-] **Güẕer:** Geçmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. **ʿIşmet:**

Ger bā-ḫaberī ez-īn ez-ān yād me-kon

29 V'er ʿāşıḳ-ı ṣādıḳī ze-cihān yād me-kon[2154]

[-d-] **Güder:** Kādī aġacı ki ṭabībler 30 ḳatında maʿrūfdur. [d-v] **Küdver:** Ḳaraḥiṣārī muṭrib maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-d-h-g-e] **Gürdegār:** 31 Boş bögür. [r-v] **Kürūr:** Hind ıṣṭılāḥında yüz *leke* dirler, her *lek* yüz biñ ʿadeddür. [j-e] 120a/01 **Küjār:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *kāf*-ı ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş. Ḳuş ḳurṣaġı ḥavṣala-i murġ 02 maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Çi ṭāʾīr-est hümāyūn hümāy-ı himmet-i to

Ki heft çarḫ-ı verā dāne buved be-küjār[2155]

03 **Güzār:** *Kāf-ı* ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile. *Güzārden* lafẓından ki ödemek, edā maʿnāsınadur. İsm-i maṣdar 04 u ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Niʿmetī; ve imtilā maʿnāsına da gelür dimiş. [z-k-b-e] **Kuzkibār:** *Ṣıḥāḥ-ı* 05 *ʿAcem* ṣāḥibi; am sikici dimiş. [z-y] **Güzīr:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile çāre maʿnāsınadur, nā-gürīz 06 nā-çār dimek olur. ʿArabīde *lā-büd* maʿnāsına ve bellü yaʿnī maʿrūf kişi. [s-r-v] **Küsrūr:** Niʿmetī; 07 zenbāre vü şādī vü ṣıçramaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [ş-t-y-g-y] **Küştī-gīr:** Güreşçi, *muṣārīʿ* maʿnāsına. 08 **Naẓm:**

Bir yaña küştī-gīr-i ʿaşḳ-i nigār

Bir yaña āteş-i ġam-ı dil-dār

Ben gedā ḳanḳısıyla ṭutışayın

09 "Ve ḳınnā Rabbenā ʿaẕaben-nār"

[ş-n-b] **Küşenber:** *Kāf*-ı ʿArabīyile Niʿmetī; teke maʿnāsına keçinüñ erkegidür 10 naḳl eylemiş ve āḫiri *zā*ʾ-i ʿArabīyile daḫı mervīdür dimiş. Āḫiri *zā* ile olmaḳ eşbehdür. Zīrā keş 11 żamm-ı *kāf*-ı ʿArabīyile ve *şīn*üñ żammı vü sükūnıyla teke ve her cānverüñ erkeginde istiʿmāl olınur. 12 [f-t-e] **Güftār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile keleci ki söylersin ve söylemek maʿnāsına da gelür. Erbāb-ı lüġat 13 böyle yazup naḳl eylemiş ammā Fāżıl-ı

[2153] (Günün birinde sevdiğim bahçe tarafından geçecek olursa gül yüzüne benim gibi binlerce âşık düşer.)

[2154] Ger bā-ḫaberī ez-īn ez-ān bā-o me-kon
V'er-ʿāşıḳ-ı ṣādıḳī ze-cān yād me-kon

Şādī vü ġam-ı zamāne çü ber-güẕer-est
Mī-nūş ve'z-mestī cihān yād me-kon 3. (133a/03)

[2155] (Eğer bundan ve ondan haberin varsa, anma. Ve eğer sadık bir âşıksan, dünyadan bahsetme.)

Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* bu vechile taḥḳīḳ itmişler ki 14 güftāruñ maʿnāsı sözi dizmekdür. İncü gibi dizer ki ʿArab aña naẓm-ı kelām dir. **Beyt:**

15 Baʿīrī zebān-ı tīz be-küşāde
Be-güftār dād suḫan-dāde[2156]

Terkībi ḫafī olan elfāẓ-ı mürekkebedendür. 16 Reftār u dīdār gibi. Meẕkūr lafẓlaruñ birer cüzleri –ārdur. Maʿnāsı getüricidür. 17 İsm-i fāʿildür. Āverdenden aşlı ārendedür terḫīm olınmışdur. Terḫīm ki āḫir kelimeden baʿżı 18 ḫarfüñ ḥıẕfıdur. Lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. Güftāruñ maʿnā-yı terkībīsi söz 19 getüricidür. Naẓm-ı kelāma sözi getürmege bāʿiṣ olduġından ötüri güftār dirler. Bāʿiṣ-i 20 fiʿle fāʿil ismin istiʿāre iderler. Her dilde vāḳiʿ olmışdur. Tertīb-i terkīb muḳteżāsınca 21 ʿibāret-i ār ki mużāfdur. Güft üzerine ki mużāfun ileyhdür. Taḳdīm olınmışdur. Meẕkūr 22 lafẓa maʿnā-yı ʿām-ı terkībīden maʿnā-yı ḫāṣ-ı ʿilmīye naḳl olıcaḳ ḳāʿide-i terkīb taʿbīr olınup 23 mużāf teʾḫīr olındı. Bu taġyīr-i naḳlüñ cümle-i ʿalāmetindendür ki ʿalāmet-i mezbūre lisān-ı Fārsīde 24 olan esāmī-i mürekkebede şāyiʿdür. Meṣelā *şāhānşāh*, *Mervānşāh*, *Şīrvānşāh* *Īrānşāh* 25 dirler. Aṣlları şāh-ı şāhān, şāh-ı Mervān, şāh-ı Şīrvān, şāh-ı Īrāndur. ʿİlm olmalarıyla 26 taḳdīm ü teʾḫīr olınup muḳteżā-yı maʿnā-yı terkībi taġyīr olınmışdur. Kelām-ı ġayr-ı manẓūmeye ki lisān-ı 27 Türkīde aña keleci dirler. Mecāzen güftār ıṭlāḳ olınur. Niteki Firdevsīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. 28 **Beyt:**

Be-güftār-ı peyġamberet rāh cūy
Dil ez-tīregīhā be-dīn-i āb şūy[2157]

Beyt:

ʿIṣmet me-kon endīşe ze-güftār-ı raḳībān
29 Ki o ez-segān kim ne-koned rızḳ-güẕār[2158]

[l-e] **Güllār:** *Kāf*-ı ʿAcemī ve teşdīd-i *lām elif*ile 30 Ebābīl ḳuşı. [l-e-h-ç-e-r-p] **Külāh-ı çār-per:** Bir nevʿ taḳyādur ki şeh-sālār u bahādurlar ceng 31 güninde giyerler diyü naḳl olındı. **Esedī:**

Yekī Tībetī cevşen ender-bereş
Külāh-ı siyeh-i çār-per ber-sereş[2159]

120b/01 [l-e-h-z] **Külāh-ı zer:** Üsküf. [l-e-h-v] **Külāhver:** Mazenderān pādişāhınuñ bir muʿteber pehlivānı adıdur. 02 **Firdevsī:**

[2156] (Keskin dilli bir deve, dilini açtı; söze girdi ve söz verdi.)
[2157] (Peygamberinin sözleriyle yolunu bul, Kalbini karanlıklardan dinin suyu ile arındır.)
[2158] (Rakiplerin sözlerinden endişe duyma çünkü o, köpeklere bile rızkı eksik etmez.)
[2159] (Bir Tibetli; üstünde zırh, başında siyah, dört tüylü bir miğfer var.)

Süvārī ki nāmeş Külāhver buved
Ki Māzenderān ze-o pür şūr buved[2160]

[l-b-e-ş-k] **Gül-bā-şeker: 03** Ol nesnedür ki güli şeker ile taʿbiye idüp güneşde ḳırḳ gün buḫte iderler. Ġāyetde nāfiʿ **04** nesnedür, ḫuşūşā damaġa. Bā-şekerde olan *elif* ḥıẕf idüp gül-be-şeker de dirler. **05** [l-b-s] **Gül-be-ser:** Ḫıyār. [l-z-e] **Gülzār:** Güllük dimek olur. [l-n-e] **Gül-nār:** Enār çiçegi ve bir enār aġacıdur ki **06** mīvesi olmaz, hemān çiçegi olur. **Naẓm:**

Demī dür kerd leb-i cūy ḫaṭṭ ze-nigārī
Beyā vü der-ḳadeḥ efken şarāb-ı gül-nārī[2161]

07

Ṣabā şarāb-ı ṣafā rīḫt der-piyāle-i gül
Be-yek piyāle-i mül geşt rūy-ı gül-nārī
08 Zamān zamān-ı gül-ist ü āvān sāġar-ı mey
Key āverī mey eger der-zamān-ı gül-nārī[2162]

09 Ve kirās didükleri mīve ālū bālū maʿnāsına. [l-n-g-e] **Gül-nigār:** Gül naḳışlu. **ʿUnṣurī:**

10 Nev-ʿarūs-ı çemen ze-perde-i ġayb
Çehre-i gül-nigār be-güşāyed[2163]

[l-v-g-y] **Gülū-gīr:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile boġaz ṭutan nesne **11** ve kekre. [m-e] **Gümār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile *gümārīden* lafẓından ve *gümāşten* lafẓından ṣīġa-i emrdür. Ḳoyıvir **12** ve ṭapşur dimek olur ve ism-i maṣdar ve vaṣf-ı terkībīdür. [m-e-n-b] **Gümān-ber:** Şeklü yaʿnī **13** bir nesneden ẓann gelmek. [n-d-e-g] **Kündā-ger:** Feylesof ve müneccim. **Esedī:**

Sipehdār-rā buved kündā-gerī
14 Besī yāfte dāniş ez-her-derī[2164]

[n-d-e-v] **Künd-āver:** Mübāriz u ṣavaş görmiş kişi. **Esedī:**

15 Be-zed ḫayme vü ṣad-süvār ez-serān
Güzīn kerd kīn cūy u künd-āverān[2165]

Firdevsī:

[2160] (Adı Külâhvar olan bir süvari vardı, Mazenderan ondan dolayı heyecan ve hareket içindeydi.)
[2161] (Sevgilinin yüz çizgisini bir an için dere kenarında oluşturdu, Gel ve kadehe nar çiçeği rengindeki şarabı doldur.)
[2162] (Zaman zaman çiçek zamanıdır ve küçük kadehlerde şarap içme vaktidir, Eğer çiçek zamanıysa, nar çiçeği zamanında şarap getirir misin?)
[2163] (Bahçenin yeni gelini gayb perdesinden çıkıp güzel çiçek yüzünü açar.)
[2164] (Komutanın müneccimlik (filozofluk) yeteneği vardı, Her kaynaktan çok bilgi edinmişti.)
[2165] (Çadır kurdu ve yüz önderden süvariler seçti, keşif ve savaş için onları görevlendirdi.)

16 Hemān yāver-i tāc u engüşterī
Hemān taḫt u hem ṭavḳ-ı künd-āverī[2166]

Ve faḳīr, mütekebbir u lāf urıcı maʿnāsına da 17 gelür dimişler. [n-d] **Kündür:** Günlük didükleri meşhūr nesne ki dütsü iderler. [n-d-v-e] **Kündvār:** 18 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi şavaş görmiş bahādur, künd-āver maʿnāsına naḳl eyledi. [n-g] **Günkür:** Evvel *kāf*-ı 19 ʿAcemī soñra *kāf*-ı ʿArabīyile dilekçi ve bayḳuş didükleri ḳuş ve uṣūlsüz ve ügi ḳuşı ve dutuḳ ve şerefe 20 maʿnāsına da gelür dimiş. [n-g-v] **Küngür:** *Kāf*-ı ṣānī ʿAcemīdür dili ṭutuḳ kişi ve ḳartal ḳuşı. [n-v] **Künür:** 21 Küp gibi bir nesnedür ki ṭabaḳa tabaḳa olur. Her ṭabaḳasına ḥubūbātdan içine ḳoyarlar. **Şems-i F.:**

22 Zıştınāʿ-ı to pür kerd sāʾil ü dervīş
Be-sīm ü zer sebed ü ḫamre vü teġār u ketūr[2167]

Baʿżılar aña 23 *kündüle* dirler ve baʿżılar bardaḳçılar evidür didiler ve çölmekçi furunı. [n-y] **Künīr:** Bisyār ḫˇār u kāhil 24 maʿnāsına. [v-e] **Güvār:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile seped ki anuñıla mīve ve sāʾir nesne ṭaşurlar. **Esedī:**

Güvāret ne-yārem ki zer kon sipār
25 Nigūyem ki ḫāk-āver ender-güvār[2168]

Şems-i F.:

An-çonān bādī ki kemter bendeet
26 Dür be-dāmen baḫşed ü laʿl ez-güvār[2169]

Ve ḳuş ḳurṣaġı ve siñürici. [v-b] **Kūber:** Fülfül 27 didükleri meşhūr dārū. [v-d] **Küder:** Başmaḳ astarı. [v-p-e] **Gūpār:** Süri, hergele maʿnāsına 28 ve reme-i ḫar u gāv ve feth ile daḫı mervīdür. Gūpāle daḫı lüġatdür. **Kübār:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 29 papadya, bābūnec maʿnāsına naḳl eyledi. [-v-] **Kür:** *Kāf*-ı ʿArabīyile erbāb-ı lüġat meşhūr gözsüz 30 Fārsīde vü Türkīde müstaʿmeldür dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḫḳīḳ itmişler ki 31 kör, gözi çıḳmış kimesne ol kör, çeşme ṣıfat olmaz, nā-bīnā olur. Meger köri mecāzen nā-bīnā 121a/01 maʿnāsına da istiʿmāl ideler. Nitekim bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Sipihr-i evvel koned çeşm-i ḫıred kūr
02 Pes ān ki ber-ḫıredmend efkend zūr[2170]

[2166] (Taç ve yüzüğün destekçisi olan savaşçı, Aynı zamanda tahtı ve boyunduruğu da getirir.)
[2167] (Senin cömertliğin, dilenciyi ve dervişi gümüş ve altın ile doldurdu; sepetler, küpler, leğenler ve kaselerle.)
[2168] (Dostum, "Altını sepet gibi teslim etme, toprak getir, sepete koy." demem.)
[2169] (Öyle bir dosttur ki en basit kölesine inciyi kucakla, lali sepetle bağışlar.)
[2170] (Felek önce akıl gözünü kör eder. Akıllı kimseyi ondan sonra zora sürükler.)

Çeşm-i ḫıredden murād başīret gözidür. **Gūr:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile *sinle* 03 ḳubr maʿnāsına ve ḳolan didükleri cānver ki yaban eşegidür. **Esedī:**

Gūr u āhū me-cūy ez-īn gül şeved
04 K'āhūyeş āhū-st u gūreş gūr[2171]

Ve ʿişret ü neşāṭ maʿnāsına müstaʿmeldür. Ekşer bu maʿnāya 05 āḫirine bir *yā* getürüp *gūrī hemī koned* dirler ve ocaḳ ve baḫīl maʿnāsına daḫı naḳl olınmış 06 ve selāṭīn-i Fürsden dördinci ṭabaḳa ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler. Ol fırḳadan 07 bir pādişāhuñ laḳabıdur. Yezdicerd Eşīm oġlı Behrāmdur ki aña Behrām-ı Gūr dirler. Bu cihetden 08 kim gūr avına beġāyet māʾil idi ve baʿżılar dirler kim gūr şikār iderken anuñ oḳı 09 ikisinden geçüp yire sançdı ol sebebden aña laḳīb. [v-r-h-ḫ] **Gūre-ḫar:** Meẕkūr yaban 10 eşegi. [v-z-ç-h] **Gūz-çihr:** Ḳuyruḳlı yılduz, gūz-çihre maʿnāsına. [v-z] **Gūzer:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gürz didükleri 11 ġalbīr, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi başmaḳ astarı dimiş. [v-z-h-g] **Kūze-ger:** Bardaḳçı. [v-z-h] **Gūzehr:** 12 *Kāf*-ı ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile ḳuyruḳlu yılduz. [v-ş-v-e] **Güş-vār:** Küpe, güş-vāre maʿnāsına ʿArab *ḳurṭa* 13 vü *laẕaḳa* vü *raʿşe* dirler. [v-k-n-e] **Kūknār:** Ḫaşḫāş. **Şems-i F.:**

Tā koned der-ḫˇāb çeşm-i fitne-rā
14 Tāc-dār āmed be-bostān-i kūknār[2172]

ʿUnṣurī:

Ger ne-buvedī bīm-i ʿadl-i devlet bī-dār-ı o
Ḫˇāb-rā ez-dīdehā buvedī kūknār[2173]

15 Ve bir dürlü çam aġacıdur ki yimiş olur fıstıḳ gibi Türkīde daḫı müstaʿmeldür. 16 Köknar dirler ve fıstıḳ maʿnāsına. [v-k-v-e] **Kūkvār:** Arka yükine dirler dimiş. [v-h-ḫ] **Kūh-ḫar:** Ṭaġ 17 eşegi. [v-h] **Güveer:** Feṭḥ-i *kāf*ile gevher maʿnāsına. [v-h-s-e] **Kūhsār:** Erbāb-ı lüġat ṭaġlu yir ü mīşe 18 bostānlıḳ ki taġuñ büyükliginden ve çoḳlıġından ve aġaçlaruñ gürlüginden, keşretinden 19 ʿibāretdür. Kūhistān maʿnāsına diyü naḳl eylemişler. Ammā *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ* ṣāḥibi kūhsār ṭaġ 20 depesine dirler diyü taḥḳīḳ eylemişlerdür. *–Sār* lafẓında mafṣalan ẕikr olınmışdur. [v-h-s] **Kūhser:** Kūhsār 21 lafẓındann taḫfīf olınmışdur. **Firdevsī:**

Bedān gevher-i ḫˇīş Keyḫüsrev-est
Ki yek mūy-ı o bihter ez-Pehlū-st[2174]

[2171] (Bu çiçekten yaban eşeği ve ceylan arama çünkü onun ceylanı ceylan, yaban eşeği yaban eşeğidir.)
[2172] (Tacı olan hükümdar, fitne gözünü uykuya daldırmak için haşhaş bahçesine geldi.)
[2173] (Eğer devletin adalet korkusu ve uyanıklığı olmasaydı, Gözlere uyku sadece haşhaşla gelirdi.)
[2174] (Bil ki Keyhüsrev'in değeri kendindendir çünkü onun bir saç teli bile Pehlevi'den daha değerlidir.)

22 [v-y] **Güyer:** Niʿmetī; zemīn-i şūre maʿnāsına naḳl eylemiş. Bu maʿnāya feṯ-i *kāfi*le 23 daḫı mervīdür ve ölçek, faḳīr maʿnāsına da gelür dimiş. [-h-] **Güher:** Gevher lafẓından muḫaffefdür. 24 [h-s-e] **Kühsār:** Kūhsār lafẓından taḫfīf olınmışdur. [h-n-h-b-h-e] **Köhne-bahār:** Eski 25 yapraġa dirler, tāze yapraġa nev-bahār dirler. Sāʾir tafṣīli bahār lafẓında olmışdur. 26 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa** 27 [-e-] **Lār:** Diyār-ı ʿAcemde bir yirüñ adıdur. Ḫalḳı ġāyetde tīr-endāz olur ve siñir ʿilleti ki *rişte* dirler 28 insanuñ bedeninde çıḳar. Ol diyārda ġāyetde çoḳ olurmış. Hīç olmaz imiş ki ol 29 diyār ḫalḳınuñ her yılda bir kişi andan ḫalāṣ bula. Ḥattā meẕkūr ḳavmüñ ṣiḳātından şöyle rivāyet 30 olınur ki bir kimesnede bir defʿada yüzden ziyāde bedeninde siñir çıḳarmış. Vilāyet-i Yemende 31 daḫı olur. Lākin bu mertebede olmaz imiş. [e-ġ] **Lāġar:** Arıḳ, *muġayyer* maʿnāsına. [e-l-h-s] **Lāle-ser:** Hüdhüd 121b/01 ḳuşı ġayr adları *rebūt* lafẓında meṣtūrdur. [e-v-e] **Lāvār:** Zaḥmet ü renc maʿnāsına. 02 [b-d] **Leb-i der:** Ḳapu yaşmaġı. [t-n-b] **Letenber:** Tenbel ki iş sürmez hemān vāfir yir ve yatur. 03 Nirede ṭaʿām sizse anda ḫāżır bulınur. Beġāyet meẕmūm ṣıfatlardandur. Türkīde ikdi 04 ve sümdük dirler. **Şākir-i Buḫārī:**

Ber-dil me-kon musallaṭ güftār-ı her letenber
Hergiz kocā pesendend eflāk coz to-rā ser[2175]

05 Şems-i F.:

Ḥusūdet be-ḫˇord ü nüḫüft-est rāżī
Çü bī-nefs merdüm-i ḫasīs ü letenber[2176]

06 [t-n-g] **Letenger:** Ḳaraḥışārī ipligin düziciye dirler dimiş. [r-l] **Lerler:** 07 *Esmāʾu'llāh*dandur. Celle vü ʿalā sāʾir esāmīsi Āferīd-kār lafẓında meṣtūrdur. [ş-k] **Leşker:** 08 Çeri, ʿasker maʿnāsına. [ġ-s] **Laġser:** Ṭazlaḳ baş, daġ-ser maʿnāsına. [f-k] **Lefker:** Ḳurum ki 09 āteşden ocaḳdan ḫāṣıl olur. [k-t-e] **Lektār:** Bulamaç aşı, *lektā* maʿnāsına. [-g-] **Leger:** *Kāf*-ı 10 ʿAcemīyile depme ve ṭabanca, *leked* maʿnāsına. [m-t] **Lemtür:** Ve biʾż-żam semüz ü ḳutlu vü derdsüz ve hīç kimesneden 11 ḳorḳup ḳayurmayup lāʾūbālī olan. **Sinānī:**

ʿAḳl coz rāst-gūy lemtür nī-st
12 Ḥīle sāzende vü gelū-ber nī-st[2177]

Dīger:

[2175] (Her önüne gelen sersemin sözünü gönlüne musallat etme! Gökler sen başbuğ dışındakini beğenir mi hiç?)
[2176] (Seni kıskanan düşmanın kötü nefisli, cimri ve tembel adam gibi yiyip uyumuş; kaderine razı olmuş.)
[2177] (Akıl; doğruyu söylemekten başka bir şey bilmez, hile yapanın ve boğazına düşenin değeri yoktur.)

Kīn ḳāżī-i mā ze-ġāyet cehl
Mānde baḥr be-şigerf ü lemtür[2178]

[n-b] **Lenber:** Şūr **13** u ġavġa vü gil-keş. [n-t] **Lenter:** Gövdelü kişi. [n-g] **Lenger:** Gemi lengeri. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Kūh-rā leşker-i to pest koned çün hāmūn
14 Baḥr-rā himmet-i to ġavṭa dihed çün lenger[2179]

ʿArab *mirsāt* dir ve ḳalender-ḫāne **15** maʿnāsına. [y-c-v] **Leycūr:** Irmaḳ kenarı ve ḳuyruḳ ṣalan didükleri ḳuş, *ṣaʿve* maʿnāsına. **Lesānü'l-ʿAṣāfīr: 16** ʿArabīdür, ḫıyar toḫmı. **El-Lāmi'l-Mażmūme:** [-0-] **Lür:** Eskimiş nesne, *köhne* maʿnāsına. [m-t] **Lümter:** Semiz **17** ve ḳuvvetlü ve ol kimesne ki ḥīç kimseden ḳayırmaz, feṭḥ-i *lām*ile mervīdür. [m-ṭ] **Lümṭer:** Miṣlihu.. [-v-] **Lūr: 18** Süzilmiş penīr ṣuyına yoġurt yā süd ḳatup ḳaynadurlar, ḳuyılu. ʿArabca *kerīṣ* dirler **19** ve lori ḳuşı ve seyl yolı ve bir meşhūr vilāyet adıdur. [v-r-l] **Lūrler:** Dere, depe yaʿnī iniş **20** ve yoḳuş. [v-l] **Lüler:** Nām-ı Ḫudāy teʿālā ʿizz ü celle ġayrı adları Āferīd-kār lafẓında mesṭūrdur. **21 Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa 22** [e-d] **Māder:** Ana, vālide maʿnāsına. [e-d-r-e-n-d] **Māder-ender:** Ügey ata. [e-d-r-n-d] **Māderender:** Miṣlihu. [m-e] **23 Mār:** Yılan. [e-r-e-f-s-e] **Mār-efsār:** Yılancı, mār-efsāy maʿnāsına. [e-s-v] **Māsūr:** Cüllāhlar maṣrası, **24** māsūre maʿnāsına. [e-l-d-e] **Māl-dār:** Mallu dimekdür. [e-l-ş-g] **Māliş-ger:** Kesr-i *lām*ile *dellāk* maʿnāsına. [e-h-e] **Mahār: 25** Yular ve boyunduruḳ. [e-h] **Māhir:** Rāsiḫ maʿnāsına. [e-h-y-ḫ-v] **Māhī-ḫ˘or:** Balıḳçıl ḳuşı, Ebū'l-ḥaẕīn maʿnāsına. **26** [e-h-y-z-h] **Māhī-zehr:** Ṣıġır ḳuyruġı māhī-zehrec maʿnāsına. [e-y-h-d-e] **Māye-dār:** Māl-dār maʿnāsına. [b-e] **Mebār: 27** Menbār dirler, Iṣfahānīler lüġatidür. **Mer:** Ṣaġış, şumār maʿnāsına. **Beyt:**

Mer buved pencāh çün āmed dü mer ebyāt-ı ān
28 Der-ṣafā vü muḥkemī şāyed ki gūyem mermer-est[2180]

Esedī:

Ez-Īrān sipāh-est bisyār-ı mer
29 Heme cān-fürūşān peygār-ı ḫar[2181]

Ve çün dimek olur *lām* cārre maʿnāsına *mer-i zeyd, zeyd içün* **30** *mer-i to*, s*enüñiçün* dimek olur ve mer gāh olur ki lafẓ-ı *rā* vü fiʿller ve maṣdarlar evāʾilinde **31** *ber* ü *ver*

[2178] (Bizim kadımızın kini cahilliğinin çokluğundandır, bundan dolayı şaşkın ve yalancı olarak kalmış.)
[2179] (Senin ordun dağı ova gibi yerle bir eder, senin gayretin denizi çapa gibi derinlere çeker.)
[2180] (Mer ellidir. Onun beyitleri iki mer yani yüz olduğuna göre, saflık ve sağlamlıkta "mermer" desem yeridir.)
[2181] (İran'dan çok sayıda ordu gelir, hepsi de canlarını satan ve kınamayı hak eden ahmaklardır.)

gibi. Niteki maḥallerinde beyān olınupdur. Zāʾid vāḳiʿ olur ve ip, cebel maʿnāsına da naḳl 122a/01 olındı. **Mermer:** Meşhūr ṭaş ki Türkīde de mermer dirler. [-g-] **Meger:** Feṯḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile edāt-ı istiṣnādur. **02** *İllā* maʿnāsına Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve hem *kerdīden* lafẓından ṣīġa-i nehy me-kerd gelür. Dutma dimek **03** olur. Fürs şāʿirlerinüñ şiʿrlerinde dillerine tābiʿ olup *dāl* taḫfīf eylediler. Nitekim ʿumūmen Tebrīz **04** ḫalḳınuñ ʿādetlerindendür. **Ebū Şekūr:**

Tek-ā-pūy-ı merdüm be-sūd u ziyān
Be-tāv me-kerd her sūyī tā-ziyān[2182]

05 [k-s-g-y] **Mekes-gīr:** Yelpeze vü buzaġu dişi dirler, ḫaşerāt-ı arżdan bir mevzīdür ve ʿankebūtdan **06** bir nevʿ dür, ʿArabīde *leyṣ* dirler. [n-e-v] **Menāver:** Ḫoten vilāyetinde bir şehr adıdur. [n-c-y] **Mencīr:** Ve bi'ż-żam **07** müşebbek maʿnāsına ki ṭrābzan ve sāʾir envāʿı da iderler. [n-d-v] **Mendūr:** Baḫīl ü müflis ü ġam-kīn **08** ve yorġun. **Şems-i F.:**

To ān şehī ki buved ber-ʿatā-yı to mevḳūf
Ġınā-yı merdüm dervīş ü şādī-i mendūr[2183]

Mendebūr:[2184] Müflis. **09** Niʿmetī; ve boynı ṣınuḳ, siñek ve bardaḳ u ḳabaḳ ve sāʾir meksūr olan nesnelerde daḫı istiʿmāl **10** olınur dimiş. [n-ş-g] **Menişger:** Göñül dönmek, *meniş geşten* maʿnāsına. [h-e] **Mehār:** Yular ve burunlıḳ **11** ipi. [y-g-s-e] **Mey-güsār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şarāb ile başı ḫoş olup ġāyetde māʾil olan kimesneye **12** dirler. **El-Mīmi'l-Meksūre:** [-h-] **Mihr:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi dostluḳ ve güneş ve berāberlik, çekişmek maʿnāsına **13** naḳl eylemiş. [ġ-f] **Miġfer:** Tolġa ki eyyām-ı ḥarbde başa giyerler, ʿArabīdür. [ġ-y-e] **Miġyār:** Şākirdāne. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **14** ṣāḥibi *zā*ʾ-i muʿceme bābında īrād eylemiş Vesīle ṣāḥibi; ve *yacūzu* bi'z-*zā*ʾi'l-muʿceme dimiş. [k-l] **Mikiler:** Niʿmetī; sülük, **15** ʿalaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. Mikil daḫı dirler kesreteynile *ibil* veznine. [-k-] **Miker:** Siñek, *ẕebāb* maʿnāsına. **16** [h-t] **Mihter:** Ṣīġa-i tafżīldür. Uluraḳ maʿnāsına, Niʿmetī; ve āfitāb maʿnāsına da gelür dimiş. [-h-] **Mihr:** **17** Muḥabbet ü şefḳat maʿnāsına ve güneş u āfitāb u āsmān maʿnāsına. **Şems-i F.:**[2185]

Bende-i āsitān-ı şāh-ı cihān
18 Hīç dānī ki kī-st ez-ser-i mihr
Rūşenī-st īn ḥadīṯ hemçün rūz
İns ü cān vuḥş u ṭayr u mihr ü sipihr

[2182] (İnsanın koşturması yarar ve zarar içindir. Vazgeç ve her saldırganın etrafında dönme!)
[2183] (Sen öyle bir padişahsın ki dervişin zenginliği ve dertlinin mutluluğu senin bağışına bağlıdır.)
[2184] -. 16. (118b/27)
[2185] Bu beyitler **mihr** kelimesinin açıklamasından sonra olması gerekirken **mihter** kelimesinin açıklamasından sonra verilmiş. 16. (119a)

19 Tābiʿ-i mihr-i o-st devr-i felek
Bende-i reʾy-i o-st peyker ü mihr[2186]

Ve tārīḫ-i Fürs-i ḳadīmden bir gün 20 ve tārīḫ-i Celālīden bir ayuñ adıdur. Tārīḫ-i Celālīden evvel güz, yaʿnī evvel ḥarīf adıdur. Tārīḫ-i 21 Fürsde *kebīse* olmadugı eclden aylaru girü devr ider ve Fürs aylarınuñ on altıncı güni adıdur. 22 Ayıla gün adı müttefiḳ geldügi cihetden ol günde bayram u zemzeme iderler. **Esedī:**

Çü der-burc-ı şāhīn şod ez-ḥūt mihr
23 Nişest-i o be-şāhī ser-i māh-ı mihr[2187]

[h-y-e] **Mihyār:** Aʿlām-ı ricāldendür. [y-e-n-s-r-e] **Miyān-serār:** 24 İklīle beñzer bir nesnedür cevāhir ile muraṣṣaʿ. [y-t] **Mīter:** Aʿlām-ı ricāldendür. **Esedī:**

Püser dāşt Mīter yekī şīr merd
25 Keş ez-cengiyān kes bende hem ne-bord[2188],[2189]

[-y-] **Mīr:** Big, emīr lafẓından muḫaffefdür ve morden lafẓından ṣīġa-i emrdür 26 ve vaṣf-ı terkībīdür. [y-z] **Mīzer:** İç ṭonı ve fūṭa, ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. **Mīşner:** Ḳoç. 27 **El-Mīmi'l-Mażmūme:** [b-e] **Mübār:** Munbār didükleri ki için ḳıyma ile ṭoldurur. [r-e] **Mürār:** Kendirden olan 28 ip. [r-d-e] **Murdār:** Nā-pāk u ḥarām maʿnāsına istiʿmāl olınur. [r-d-e-r-ḫ-v-e] **Murdār-ḫˇār:** Çaylaḳ didükleri 29 yırtıcı ḳuş, Nimetī; ve lori ḳuşına daḫı dirler dimiş. [r-ġ-z-e] **Murġzār:** Baʿżı erbāb-ı lüġat çayır u çemen 30 dimişler. Ḥalīmī; çemen ki anda çoḳ ḳuşlar ola. Aṣl-ı terkībinüñ muḳteżāsınca ḳuş olan yir dimek olur 31 ammā ıṭlāḳatında muṭlaḳ çemen maʿnāsına istiʿmāl olınur dimiş. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 122b/01 murġ-ı zār u murġzār lafẓlarını böyle taḥḳīḳ itmişler ki **Beyt:**

Vardurur her kūşede biñ murġ-ı zār
02 Kūy-ı yāre beñzemez bir murġzār

Bu iki lafẓ-ı mürekkeb müştereklerdür. Kelime-i *zār*da ammā maʿnāda iştirākleri 03 yoḳdur. Murġzārda cüz olan *zār* ism-i cāmiddür. Yaʿnī lafẓ-ı āḫirden iştiḳāḳı yoḳdur. Lisān-ı Fārsīde 04 şol maʿnādan ʿibāretdür ki andan Türkī dilde gāh āḫir kelimeye *–lik* ilḥāḳ itmegile taʿbīr iderler. Meṣelā 05 Türk *ekinlik* dir, ʿAcem *kiştzār* dir. Gāh olur āḫir kelimeye *–lıḳ* ilḥāḳ iderler. Meṣelā Türk *tuzluḳ* 06 ʿAcem *nemekzār* dir. Ḳāʿide-i

[2186] (Dünya şahının eşiğinde bir köleyim. Hiç biliyor musun, bu sevginin sırrı kimindir? Bu söz gün gibi aydınlıktır; insanlar, cinler, vahşi hayvanlar, kuşlar ve gök... onun güneşi göğün dönüşüne bağlıdır, güzellik ve sevgi onun iradesine köledir.)
[2187] (Güneş; Balık burcundan Terazi burcuna geçtiğinde o, Mihr ayının başında krallık tahtına oturdu.)
[2188] (Miter'in bir oğlu vardı, aslan gibi yiğit bir adamdı ki onun savaşçılar arasında bile rakibi yoktu.)
[2189] Bu beyit **mīter** kelimesinin açıklamasından sonra olması gerekirken **miyān-serār** kelimesinin açıklamasından sonra verilmiş. 16. (119a)

meẕkūr muḳteżāsınca murġzār şol yire dirler ki ol arada ḳuş çoḳ ola. 07 Murġzārdaki terkīb terkīb-i tavṣīfi ile mürekkebdür. Muʿteber olan *zār* müştaḳdur. *Zārīden*den ism-i 08 fāʿildür. Maʿnāsı *zārilik idici*dür. Meẕkūr mürekkebde murġ mevṣūfdur. *Zār* anuñ ṣıfatıdur. Cümle 09 bir ism-i ḫāṣ olmış degildür. Ammā murġzār ism-i ḫāṣ olmışdur. Vażʿ-ı āḫirile vażʿ-ı terkībi 10 üzerine ḳılmış degildür. Ol sebebden bunda *zār* murġa muttaṣıl yazılur. Ḳāʿide-i imlā riʿāyet 11 olıcaḳ *sāz* tafṣīli *zār* lafẓında olmışdur. [z-d-v] **Müzdür:** Kirācı ve ücret alup işleyici, 12 ecīr maʿnāsına. [s-ṭ-e] **Musṭār:** Sücinüñ yeñisi ve ekşisi. [ş-k-s-e] **Müşksār:** Müşklü yir. [ş-k-m-e] 13 **Müşkmār:** Miṣlihu. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yılan müşki maʿnāsına naḳl eyledi. [ṭ-r-e-k] **Muṭarrāger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 14 cendereci maʿnāsına. [n-c-s-t-v] **Münc-sütūr:** Gülegen. [n-c-y] **Müncīr:** Müşebbek ʿāmme taḥrīf idüp, müşebbaḳ dir. 15 Niʿmetī; müşebbek ṭrabuzan maʿnāsına gelür dimiş. Fetḥ ile daḫı rivāyet olınmışdur. [-v-] **Mūr:** Ḳarınca 16 *neml* maʿnāsına. [v-s-y-ḳ-e] **Mūsīḳār:** Ālet-i ġınādan ʿibāretdür. Ḳopuz ve ṭanbūr ve ʿūd gibi ve 17 ḫāṣṣeten ol sāzuñ ismidür ki ʿāmme taḥrīf idüp miṣḳāl dirler. **(ʿ):**

Ḫāmūşī-i to be-cāy-ı mūsīḳār[2190]

18 **Mūş-ḫˇor:** Çaylaḳ ḳuşıdur. [-h-] **Mühr:** Meşhūr nesne ki, her kişi adın maʿdīnden 19 birisinüñ üzerine ḳazdurup kīselere ve ḳapulara urırlar ve ʿArabīde ṭay ki atun gencine 20 dirler ve dögün ki aʿżāda yaḳarlar, key maʿnāsına ve tamġaya daḫı dirler. 21 **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa** 22 [e-e-s-t-v-e] **Nā-üstüvār:** ʿArabīde *ḫāʾin* ü *ḫuvvān* maʿnāsına żıdd-ı emīn. [e-b-k-e] **Nā-be-kār:** 23 Bāṭıl u müfsid. **Firdevsī:**

Ferāvān ġarīvīd nālidzār
Ez-ān ḫˇābvār u ne nā-be-kār[2191]

24 [e-c-e] **Nā-çār:** Żarūrī dimek olur, ʿArabīde *lā-büd* maʿnāsına. [e-ḫ-n-b] **Nāḫun-bur:** Ṭırnaḳ kesecek. 25 [e-ḫ-n-g-y] **Nāḫun-gīr:** Miṣlihu. [-e-] **Nār:** Meşhūr mīve, *rümmān* maʿnāsına. [e-g-z-y] **Nā-güzīr:** Żarūrī dimekdür, 26 nā-çār maʿnāsına. [e-k-v-e] **Nā-güvār:** Żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemīyile toḫma ʿilleti, keṣret-i eklden imtilā olup yimek 27 siñmemek. Āḫiri *dāl*-ı mühmele ile *nā-güvāred* daḫı lüġatdür. **Şems-i F.:**

Āzār-ı inʿām ʿāmet mānde-est
Rūz u şeb der-derd ü renc-i nā-güvār[2192]

28 **Laṭīfī:**

[2190] (Senin sessizliğin müzik gibidir.)
[2191] (Çokça haykırıp acıklı bir şekilde inledi. O, uykulu ama kötü niyetli değildi.)
[2192] (Bağışının eziyeti halkının üzerinde kalmıştır, gece ve gündüz sindiremediği bir sıkıntı ve acıya sahiptir.)

Her geh ender-miʿde dāred nā-güvāred
Güleş dāred ziyāneş ḫāṣṣe āred[2193]

[e-m-ā-v] **Nām-āver:** 29 Adlu, şanlu kimesne, şecāʿat u seḫāvet ü kerem ve sāʾir bunlara beñzer hüner ü evṣāf-ı ḥamīde 30 ile meşhūr ola. **Saʿdī:**

Be-dādeş ṣad u sī hezārān serān
Nigīnā leşker ü nām-āverān[2194]

31 [e-m-d-e] **Nām-dār:** Miṣlihu. [e-m-v] **Nām-ver:** Miṣlihu. *Nām-āver* lafẓından muḫaffefdür. [e-v-s-e] **Nāvsār:** Ṣavaḳ. 123a/01 [e-h-v-e] **Nāhvār:** Düz olmayan nesne. [e-h-e] **Nāhār:** Henüz ḳarnı aç olan kimesne *nāşnā* 02 maʿnāsına ve bir gün hīç nesne yimeyüp ġāyetde ḳarnı aç olan. **Esedī:**

Çonān kerd her çend sālār buved
03 Ki ber-güresne saḫt u nāhār buved[2195]

Ve bilişsiz, bī-gāne ve yitmez nesne ve viresi maʿnāsına da gelür. [e-y] 04 **Nāyir:** Şiʿrde ḥurūf-ı ḳāfiyeden birisinüñ adıdur ki mezīde muṭṭaṣıl olana dirler. Gerekse 05 bir ḥurūf olsun niteki ḥurūf-ı *şīn* gibi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Dil ki be-dest-i to sīred sitemeş
06 Bāz dih ey cān ki ne-berd sitemeş[2196]

Bu beytde *dāl* rūy-ı sīn vaṣl-ı *tā* ḫurūc-ı *mīm* 07 mezīd-i *şīn* nāyirdür. Gerekse artuḳ olsun niteki *mīm* ü *şīn* bu beytde. **Beyt:**

Ey dil ki be-dest-i to sīred sitemeş
08 Ey cān be-dih eknūn ki ne-berd sitīmeş[2197]

Ve riʿāyet tekrār nāyir 09 ḳavāfīde vācibdür ve nāyire daḫı dirler. Ekṣer nāyire istiʿmāl olınur ve mecmūʿ ḥurūf-ı ḳāfiye 10 ḳavl-i meşhūr üzre ṭoḳuzdur. Esāmīler bu beytde meẕkūrdur. **Beyt:**

Revī u redf ü dīger ḳayd u baʿd ez-īn teʾsīs
11 Vü ḫayl ü vaṣl u ḫurūc u mezīd ü nāyire-dān[2198]

Ve nāyir ü nāyire lüġatdür. 12 *remende* maʿnāsınadur çün bu ḥarf, ḥurūf-ı ḳāfiyenüñ kenāresi üzredür. Gūya miyāne-i 13 ḥurūfdan ḳaçup kenāra gitmişdür. [ḫ-c-y] **Naḫcīr:** Av, ṣayd u şikār maʿnāsına. [ḫ-c-y-r-g-y] **Naḫcīr-gīr:** Avcı, ṣayyād 14 maʿnāsına. **Ner:**

[2193] (Eğer midede sindirilmemiş bir şey bulunursa, bu onun gülü de olsa zarar vericidir.)
[2194] (Ona yüz otuz bin lider, değerli taşlarla süslenmiş ordu ve kahramanlar verdi.)
[2195] (Her ne kadar bir önder olsa da aç birine karşı hem sert hem de kendisi de açmış gibi davrandı.)
[2196] (Kalbi senin elinde zulüm görüp soğuyan kişiye, ey can, bu zulmü taşımaması için onu geri ver.)
[2197] (Kalbi senin elinde zulümden bıktıysa, ey can, bu zulmü daha fazla taşımaması için onu geri ver.)
[2198] (Kafiyeyi, ardından gelen redifi, diğer kayd türlerini, bundan sonra gelen tesis kafiyelerini, kalabalık, ulama, çıkış, artış ve kafiye türlerini öğren.)

Erkek, müẕekker maʿnāsına. [s-t] **Nester:** Gül-i nesterīn didükleri meşhūr gül. [-s-] **Neser:** 15 Ve bi'l-kesr. Feṯḥ-i *sīn*ile *Keşver ü aḫter* veznine sāyebān u alacıḳ ki ṭaġ başında çöp ü ḫāşākdan 16 iderler. **Rūdekī:**

Neserī sāḫt ber-ser-i kuhsār
Dūr mānd ez-serāy u ḫˇīş ü tebār[2199]

[f-e] 17 **Nefār:** Degirmen çaḳıldaġı. [m-e-z-d-y-g] **Namāz-ı dīger:** İkindü namazı. [m-d-e] **Nem-dār:** Nemlü ve yaş 18 *raṭb* maʿnāsına. [m-k-z-e] **Nemekzār:** Tuzlu. [m-k-s-e] **Nemeksār:** Tuzlu ve nemekzār maʿnāsına da 19 naḳl olınmışdur. [m-y] **Nemīr:** Bisyār-ḫˇār u kāhil maʿnāsına. [v-e] **Nevār:** Niʿmetī; biri biri üzerine yıġılmış 20 kiremid ve kerpice dirler dimiş ve töhmetden ıraḳ dimek maʿnāsına da gelür dimiş. [v-b] **Nevber:** 21 Tervend.[2200] [v-b-h-e] **Nev-bahār:** Faṣl-ı rabīʿe dirler ve tāze yapraġa dirler. **Esedī:**

Be-ber cevşen-i sebz çün nev-bahār
22 Be-zīr-i ablaḳī tünd çün rūzigār[2201]

Ve Kābil vilāyetinde bir meşhūr büt-ḫāne adıdur ki 23 *Sümenāt*dan ṣoñra anuñ gibi bir büt-ḫāne daḫı vażʿ olınmamışdur dirler. **Esedī:**

24 Be-dīn müjde ḫˇāhem ki zˈīn kārzār
Çü reftī be-büt-ḫāne-i nev-bahār
Be-dān ḫāne vü ān büt-perestān gezend
25 Ne-sāzī ki Yezdān ne-dāred pesend[2202]

[v-ḥ-h-k] **Nevḥa-ger:** Ṣaġucı. [h-e] **Nehār:** Nesneden eksilmek 26 noḳṣān maʿnāsına ve eksimek ve kiçilmek, ʿArabīde gündüz ve çoḳ bisyār maʿnāsına da gelür. 27 **Şiʿr:**

Ḫudāygānā her çend māh-ı dāniş ü faẕl
Çü şaḫṣ-i ʿālem ü fāẕıl girifte-est nehār
28 Be-nām-ı devlet-i to īn kitāb kerdem naẓm
Ki her ḳaṣīde vü ḳıṭʿaeş bih ez-hezārān hār[2203]

[h-m-e] 29 **Nehmār:** Ḥadsiz büyük olan nesne. **Rūdekī:**

Künbed-i nehmār ber-berde bülend

[2199] (Dağ başında bir kulübe yaptı. Evi ve yakınlarından uzak kaldı.)
[2200] **(ʿ):**

Nevber şāh ḳalem nüsḫāi ādem āmed 16. (120a/10)

[2201] (Üzerinde ilkbaharın yeşilliği gibi bir zırh, altında zamanın hızında alaca bir at var.)
[2202] (Bu savaştan sonra, put evine ilkbahar gibi gidip, dine müjde vermeni istiyorum. O eve ve o putperestlere zarar vermemelisin çünkü Tanrı bunu hoş görmez.)
[2203] (Ey Tanrı, her ne kadar bilgi ve faziletle dolu olsa da, bilgin ve erdemli kişi aç kalmıştır. Bu kitabı senin saltanatının şerefine düzenledim, çünkü her kasidesi ve kesiti binlerce yıkılmış şeyden daha değerlidir.)

Ne sütūneş ez-ber ü ne-zīr-bend[2204]

30 ve çoḳ, bisyār maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ne-dīd çün to civān-baḫt şāh taḫt-ı şehī
Eger dīd şehen-şāh der-cihān nehmār[2205]

31 Beyt:

Beste ne-tüvāned bilā-şek kār kerd
Kār-ı īncā bāyedet nehmār kerd[2206]

Ve baʿżı 123b/01 erbāb-ı lüġat düşvār u müşkil ve ulu ceng ü bī-ḥadd ü bī-endāze maʿnāsına naḳl eylemiş **02** ve baʿżı muḫteşem ü ḫˇān-ı ʿaẓīm maʿnāsına da gelür dimişler. [h-m-b] **Nehember:** Miṣlihu, ḥadsiz büyük **03** maʿnāsına. **En-Nūni'l-Meksūre:** [ṣ-e] **Niṣār:** Ṣaçmaḳ, ʿArabīdür. Fārsīde de şāyiʿdür. [z-e] **Nizār: 04** Maḳad yaʿnī başmaḳ yüzün çizecek kemük.[2207] [ş-ḫ-v-e] **Niş-ḫˇār:** Geviş ki ṭavar aġzı yim yidükden **05** ṣoñra çeyner *vāv*-ı resmīdür. Üstüḫˇān *vāv* gibi. *Yār* u *zār* ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **06 Esedī:**

Çonān dān ki baḫt-ı bedet ḫˇār kerd
Cihān-ḫˇordet ü bāz niş-ḫˇār kerd[2208]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem **07** ṣāḥibi ve yapaġulanmış deve yüñi maʿnāsına da naḳl eyledi. [ş-ḫ-v] **Niş-ḫˇor:** Miṣlihu, *vāv*-ı resmīdür **08** *ser* ü *ter* ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **Laṭīfī:**

Men ez-ṭaʿna ḥāşā ki enduh-ḫˇorem
09 Vü ger çend ḫānīd çün niş-ḫˇorem[2209]

Bu lüġat iki vech üzre cāʾizdür ki ẕikr olındu. [ş-v-e] **Nişvār:** Miṣlihu **10** ve aʿlām-ı ricāldendür. [g-e] **Nigār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile naḳş maʿnāsına ism-i maṣdardur ve ḥāṣıl-ı fiʿl **11** ü ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. **Beyt:**

Ger ber-ḫilāf-ı emr ü murādet koned medār
12 Çün dest-i Zühre pāy-ı ḳamer der-nigār bād[2210]

Ve maʿşūḳ u maʿşūḳa maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

13 Nigār-ı men ki be-mekteb ne-reft ü ḫaṭ ne-nüvişt

[2204] (Yüksek bir yere büyük bir kubbe inşa ettim, ne üzerinde bir sütun var ne de altında bir destek.)
[2205] (Dünyanın padişahlar padişahı arasında çok padişah olsa da bunların arasında senin gibi genç ve talihli bir padişah görülmemiştir.)
[2206] (Kesinlikle kısıtlı olan iş yapamaz, burada çok çalışman gerekir.)
[2207] **Nizār** kelimesinin karşılığında "aruḳ ve ince ve fākiş maʿnāsına" yazılmış. Burada yazılan açıklama **nişān-ger** kelimesinin karşılığı olarak verilmiş. 16. (120a/26)
[2208] (Bilesin ki seni kötü talihin rezil etti. Dünya seni yiyip sonra da geviş getirdi.)
[2209] (Dünyada iki yıl önce yediği nimetten mahrum olarak yokluk içinde sürekli geviş getiriyor.)
[2210] (Eğer biri senin emirlerine ve isteklerine karşı gelirse, tıpkı Venüs'ün eli ve Ay'ın ayağı gibi hareketsiz kalsın.)

Be-ġamze mesʾele-āmūz ṣad müderris şod[2211]

[g-e-r-g] 14 **Nigār-ger:** Naḳḳāş maʿnāsına. [g-e-h-d-e] **Nigāh-dār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣaḳlayıcı maʿnāsına ve ṣīġa-i emr 15 ü ṣīġa-i fāʿildür. [g-h-d-e] **Nigeh-dār:** Miṣlihu, noḳṣān nehār ve büt maʿnāsına. [2212] [h-e-n-d-e] **Nihān-dār:** Kīlār, mucneʾ 16 maʿnāsına. [-y-] **Nīr:** Boyunduruḳ. [y-r-v-f] **Nīrūfer:** Nīlūfer çiçegi ki göllerde biter. [y-ş-t] **Nīşter:** Meşhūr 17 faṣṣādlar āleti ki anuñıla ḳan alurlar ve cerāḥat açarlar ve it ve ḫınzīr azusı ve muṭlaḳā 18 azu dişi ve her ṣoḳıcı cānverüñ dikeni, ʿaḳreb ü aru dikeni nīş maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ nīşter 19 lafẓınuñ aṣlını nīş lafẓında taḥḳīḳ itmişlerdür. Mufaṣṣal anda yazılmuşdur. [y-k-t] **Nīk-ter:** 20 Ṣīga-i tafżīldür, eyürek dimekdür. [y-g-v-k-e] **Nīgū-kār:** Eyü işlü ve luṭf ıssı. [y-l-v-f] **Nīlūfer:** Meşhūr 21 çiçek ki göllerde biter. **Kemāl-i Işfahānī:**

Feyż-i ṭabʿ-ı to eger bād dihed ber-āteş
Yā semender ze-yekī ḫāne şeved nīlūfer[2213]

22 **Nīm-i tūr: Esedī:**

Hem eknūn ze-maġz-ı to ey nīm-i tūr
Konem ger kesān-rā ber-īn dest-i şūr[2214]

[y-m-ç-h] 23 **Nīm-çihr:** Dirler ki aḳżā-yı Hindde bir nevʿ maḫlūḳdur ki insan ṣūretinde yarım yüz 24 ve bir gözlü ve bir elli ve bir ayaḳlı irkegi ṣaġ ve dişisi ṣol ikisi bir yire gelse bir ādem 25 ṣūretinde olur ve yine ayrılu bir ayaḳ üstinde ḳalḳıyu gibidür. Dirler ki segirtse at 26 yitişmez. Ġāyetde yavuz ḳuvvetlü ve boylu olur. Ādemi bulsa yir ve ikisi bir zinde pīli ṣayd 27 idüp bi't-tāmme iderler daḫı ṭoymazlar. *Ve'l-ʿuhdetü ʿale'r-rāvī.* Nīm-çihre daḫı dirler. [y-m-s-y] 28 **Nīm-sīr:** Henüz ṭoymamış, ḳarnı aç olan. **En-Nūni'l-Mażmūme:** [g-v-b-s-e] **Nügūn-sār:** 29 Başı aşaġa dimekdür. [g-v-s-e] **Nügū-sār:** Miṣlihu. ʿ**Unṣurī:**

Ḫuşk u nügūn-sār kerde ebr-i kef-i to
30 Hemçü muḥīṭ-i sipihr baḫristān-rā[2215]

[g-v-s] **Nügū-ser:** Miṣlihu. [g-v-n-s] **Nügūn-ser:** Miṣlihu. [m-v-d-e] **Nümūdār:** Çāşnī vü evreng 31 *miṣāl* maʿnāsına. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi çāşnī-gīr ü çāşnīlü maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-e] **Nüvār:** Örgen 124a/01 ve urġan u ügendire ve çādıruñ yuları üzerine dikdükleri yaşşı ḳolañ ve bürüme. 02 [v-ẕ] **Nuvẕer:** Selāṭīn-i Fürsden evvelki ṭabaḳaya

[2211] (Sevgilim okula gitmedi ve yazı yazmadı ama bakışıyla yüzlerce öğretmene ders verdi.)
[2212] [h-e] **Nihār:** Noḳṣān ve büt maʿnāsına. 16. (120b/06)
[2213] (Senin yaradılışının bereketi ateşe üfleyecek olsa semenderin nilüferden bir evi olur.)
[2214] (Ey yarım akıllı, şimdi senin zekandan (kafandan) eğer insanları bu işe coşkuyla yöneltirsem.)
[2215] (Senin elin, tıpkı gökyüzünün çevresi gibi kuru ve ters çevrilmiş bulutları denizlere dönüştürdü.)

ki Pīşvādīler dimişler cümlesi on bir kişidür 03 ki ʿālemde salṭanat ḳılmışlardur. Anlardan Nuvẕer ki Minūçehr oġludur. **Beyt:**

Süpürd ān memleket yek-ser be-Nuvẕer
04 Ki Nuvẕer-i ḫˇīş efser buved u ḳayṣer[2216]

Nuvẕerüñ vālidesi ḳayāṣire ḳızlarındandur. [v-ş-e-d] 05 **Nūşādur:** Ol meşhūr nesne ki ḳalaycılar ḳullanurlar. **ʿUnṣurī:**

Geh sürme keşed rūzī der-dīde ḥusūd-ı o
06 Her zerre-i ān kerded nūşādur peykānī[2217]

[v-f] **Nūfer:** Nīlūfer lafẓından taṣarruf 07 olınmışdur. [v-k-y] **Nūkir:** Zebān-ı Ḫˇārezmde hem-meşveret maʿnāsınadur. [h-b] 08 **Nühber:** Oldur ki her burcı ṭoḳuz ṭarḥ iderler ve her ḳısmını bir yılduza taʿyīn iderler. 09 **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** 10 [e-t-g] **Vātger:** Kürkçi, *pūstīn-dūz* maʿnāsına bu lüġat *elif*den ṣoñra *tā* ile ve *nūn*la mervīdür. **Şems-i F.:**

11 Minnet Ḫudāy-rā ki be-bāzār-ı ʿadl-i o
Bāz-est cüft ṣaʿve vü gürg-est vātger[2218]

[-e-] **Vār:** Ḥalīmī; edāt-ı 12 teşbīhdür, müşebbihin bih olanuñ āḫirine lāḥiḳ olur. *Şāh-vār* u *ḳaṣṣāb-vār* gibi dimiş. 13 Niʿmetī; *bār* maʿnāsına nitekim şir-vār u ḫar-vār dirler ve mānend ü şibh maʿnāsına ve muṣāḥabet içün 14 gelür, ümīdvār gibi dimiş. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki *–vār* lisān-ı 15 Fārsīde münāsebet ü liyāḳat maʿnāsın ifāde ider. Ol maʿnādan Türkī dilde yarar ile taʿbīr iderler. 16 Meṣelā, *reh-vār*uñki at evṣāfındandur, maʿnāsı yola yarardur. *Şāh-vār*uñki incü evṣāfındandur. 17 Maʿnāsı şāha lāyıḳdur ve küpeye *gūşvār* didükleri ḳulaġa münāsebeti itibāriyledür. *Sūkvār*daki 18 *–vār* daḫı bu maʿnāyadur, *sūk* muṣībetdür. **Beyt:**

Giristen be-hengām bā-sūk u derd
19 Bih ez-ḫande be-hengām u serd[2219]

Yaşluya *sūkdār* didükleri ḥālī muṣībete münāsib olduġından ötüridür. 20 Müşābehet münāsebetden bir nevʿ olduġıçün maḳām-ı teşbīhde de *–vār* istiʿmāl olınur. 21 Niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Şiʿr:**

Ḳaṣṣāb-vār merdüm-i çeşmet be-nāzükī

[2216] (O ülkeyi tamamen Nuvzer'e teslim etti çünkü Nuvzer hem kendi hükümdarı hem de imparatoruydu.)
[2217] (Bir gün düşmanı gözüne sürme çekecek olursa o sürmenin her zerresi temrenli nişadur olur.)
[2218] (Minnet Allah'ındır. Onun adalet pazarında bıldırcının çifti şahin, kürkçü de kurttur.)
[2219] (Yas ve acı ile zamanında ağlamak, vaktinde ve soğuk bir şekilde gülmekten daha iyidir.)

Müjgān ḳınnāre kerde vü dilhā direv-zede

22 Ḫurrem ān-kes ki vār-ı ḫod be-şināḫt

Kār-ı ḫod-rā be-vār-ı ḫod perdāḫt[2220]

(ʿ):

Ān kār ne vār-ı to-st ferūk-dār[2221]

23 Beyt:

Tecelli eyledi ṣuda ḳamer-vār

Ṣanasın bürc-i ābīde ḳamer var

[e-r-g-e] **Vār-gār: 24** Bostān u ḫıyār eveligi ve meşġale yiri. [e-m-d-e] **Vām-dār:** Borçlı. [e-n-g] **Vān-ger:** Kürkçi, *pūstīn-dūz* maʿnāsına. **25 Şems-i F.:**

Nihād rūy be-ḫıdmet çonān ki rūbeh-i pīr

Be-bīm-i vān-gerān āmed ez-tīmās

Ḥalīmī dir ki baʿżılar **26** bu lüġat *nūn* yirine *tā* ile yazdılar ki ṣāliṣ-i ḫurūf-ı teheccīdür. Eṣaḥḥ *nūn*la. [ç-r-g] **Veçur-ger:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile müftī, **27** şeyḫü'l-islām maʿnāsına.**Zīnetī:**

Būse vü naẓāret ḥelāl bāşed Bārī

Ḥuccet dārem ber-īn suḫen ze-veçur-ger[2222]

28 [ḫ-ş-v] **Vaḫşūr:** Peyġāmber ve ilçi maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Cemāl-i dīnī vü dīn-i nisbet-i to der-rütbet

29 Buved be-şahān-mānend ümmet u vaḫşūr[2223]

Niʿmetī; dost ve ḫaşem maʿnāsına da gelür dimiş. **Ver:** Ḥalīmī; edāt-ı nisbetdür, *-lü* maʿnāsına **30** *pīşever*, *māyever* dirler ve hem *vāv*-ı ʿāṭıfe *er* lafẓına dāḫil olsa ki edāt-ı şarṭdur. Ara yirden **31** *elif* düşer *–ver* dirler ve daḫı eger maʿnāsına gelür ve cezm maʿnāsına gelür. Niʿmetī, ve *-ber* maʿnāsına ve cezm maʿnāsına 124b/01 ki ḥareketsiz ḥarfde olur ve her ismüñ ki āḫirine lāḥiḳ olur. İsm-i fāʿil maʿnāsın ifāde ider. **02** Suḫen-ver gibi ki söz söyleyici dimekdür dimiş ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki **03** *–ver* lisān-ı Fārsīde, lisān-ı ʿArabīde *ẕü* maʿnāsın ifāde ider. Ol maʿnādan lisān-ı Türkīde *–lü* **04** ile taʿbīr iderler. Meṣelā Fārsīde hüner-ver dirler, Türkīde hünerlü diyecek yirde. Gāh olur āverüñ ki **05** āverdenden ism-i

---

[2220] (Kasap gibi olan gözbebeğin, kirpiklerini kesimevi yapıp gönülleri orada nazikçe boğazladı. Mutlu olan kişi, kendi değerini bilen ve işini bu değere göre yapan kişidir.)

[2221] (O iş senin değerine uygun değil, uzak dur.)

[2222] (Sana bir kez bakıp seni bir kere öpmek helaldir. Bu söze müftüden fetvam var.)

[2223] (Dinin ve dünyanını güzelliği (Ebu İshak)! Diğer padişahlarla karşılaştırıldığında mertebe bakımından senin nispetin peygamber ile ümmet gibidir.)

fāʿildür. *Elif*ın ḥıẕf iderler, -*ver* ḳalur. *Suḫenver*deki –*ver* gibi ki aṣlı suḫen-āverdür 06 söz getürici maʿnāsına, dilāver gibi burada dilden murād ḳuvvet-i ḳalbdür. Getürmeden murād eṣerin ıẕhārıdur. 07 Bu iʿtibār ile *dilāver*üñ[2224] maʿnāsı bahādurdur ammā *server*deki –*ver* mecāzendür. *Ser*den murād riyāset ü metbūʿiyyetdür 08 ġalebe-i istiʿmāl ile *ser* muḳaddem ü matbūʿ maʿnāsında ḥaḳīḳat-i menzilesine varmışdur. Serleşkerdeki 09 ser ol maʿnāyadur. Orada tecevvüzen sābıḳan meẕkūr olan maʿnāda istiʿmāl olınur. *Server*üñ maʿnāsı 10 ṣāḥib-i riyāset olur. Bir –*ver* daḫı vardur ki mürekkebdür. *Vāv*-ı ʿaṭıfile *rā*dan ki egerden ḳalmışdur. 11 Ol –*ver*üñ aṣlı *vāger*dür. Nitekim bu beytlerde ẓāhirdür. **Beyt:**[2225]

Be-hevā-yı kesī dirīġ me-gū
V'er to-rā dūster ze-cān bāşed
12 Ki v'ey ez-çend be-her maṣlaḥatī
Ān zamān ber-to mihribān bāşed
Līk der-ḥaḳḳ-ı to hem-o bāşed
13 Evvelīn kes ki bed-gümān bāşed[2226]

[r-z-g-e] **Verz-gār:** Ekinci, *ḥāris* ü *zāriʿ* maʿnāsına. [r-z-g] **Verz-ger:** Miṣlihu. 14 [r-z-y-g] **Verzīger:** Miṣlihu. Sāʾir esāmīsi bezirger lafẓında meẕkūrdur. [r-k-e] **Verkār:** *Kāf*-ı ʿArabīyile iş 15 üzerine ṭuran kimesne. **Vergār:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳaramıḳ ki buġday içinde bulınur. Siyāhça dānelerden 16 ve turfanda ilkin yetişen yimiş ki ḳılavuz dirler. Ḥalīmī; ikinci defʿa yitişen yimiş ve sebze ve ot ki ʿArabca 17 ḥalḳa dirler diyü naḳl eylemiş ve būstān evlegi ve farḳ yaʿnī ḫıyārlıḳ ve her nebāt ki anuñ sākı olmaya 18 uzamaya ve būstān maʿnāsına da naḳl olınmış. [r-v-e] **Vervār:** Çārdāḳ u taḫt maʿnāsına. [-y] **Vezīr:** 19 Meşhūr pādişāh vekīli ve ketḫudāsı dimek olur. **Vaşaḳ-dār:** Bigler yedegin yiden kimesne. [g-y] **Vegīr:** 20 Mihmānī. **El-Vāvi'l-Meksūre:** [-y-] **Vīr:** Pād ki ism-i maṣdardur bir nesneyi añmaḳ maʿnāsına ve ṣormaḳ. 21 **Firdevsī:**

Her ān kes ki bīned to-rā rūy u vīr
Buved tā-dīger rūz ḫoşnūd u sīr[2227]

Zamān-ı ḳaḥṭda 22 Ḥażret-i Yūsuf *ʿaleyhi's-selām* ḥaḳḳında dinmişdür ve yār u ẕihn ü ʿaḳl u kiyāset maʿnāsına. 23 **Firdevsī:**

Güzīdend pes müʾebbed tünd vīr

[2224] Dil-āver, āverden fiilinden partisiptir. Yazar burada -ver ekiyle karıştırmıştır.
[2225] **Şiʿr.** 16. (121b/06)
[2226] (Birisinin aşkı için o sana candan daha sevgili olsa bile üzülme. Çünkü o, her ne kadar herhangi bir çıkar için o anda sana şefkatli görünse de yine de senin hakkında kötü zan besleyen ilk kişi olacaktır.)
[2227] (Seni ve yüzünü gören ve anan herkes, ertesi güne kadar memnun ve doyumlu olur.)

Suḫen-gūy u bīnā-dil ü bād-gīr[2228]

24 Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa 25 [-e-] **Hār:** İncü dizilmiş iplik, sımṭ ü niẓām maʿnāsına, dizilmiş incüye de ıṭlāḳ olınur. **26** mülābese ʿalāḳasiyle. **Şems-i F.:**

Be-nām-ı devlet-i o īn kitāb kerdem naẓm
Ki her ḳaṣīde vü ḳıṭʿaeş bih ez-hezār hār[2229]

27 [d-k-y] **Hedkīr:** Hind cezīrelerinden bir cezīrenüñ adıdur. **Esedī:**

28 Be-dīger cezīrī güẕeştend zūd
Kocā nām-ı āncā Hindgīr būd[2230]

Her: Taḫfīf-i *rā* ile *küllihu* maʿnāsına, Türkīde **29** daḫı istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Her merdī ki der-i devlet güẕerd
Der-zamān-ı ān murād ḥāṣıl bād

30 dirler ki her birisi yaʿnī *fīrāvan* dimek olur. Niteki *hār* iştihādına getürilen beytde ẓāhirdür. **31 Herr:** Teşdīd-i *rā* ile nāle maʿnāsınadur. [z-e] **Hezār:** Erbāb-ı lüġat bīn ki ʿaded-i muʿayyendür. *Elif* 125a/01 maʿnāsına ve bülbül didükleri ḫoş-āvāz ḳuş. **Beyt:**

Men-i bī-nevā ber-gül reh-i dem-zeden ne-dārem
02 Ḥased-est ber-hezārem ki hezār-rāh dāred[2231]

Böyle naḳl eylemişler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* **03** böyle taḥḳīḳ itmişler ki hezār bülbüle beñzer bir ḳuşdur. Bülbülüñ ġayrı idügi bu beytden ẓāhirdür. **04 Beyt:**

Ṣad hezārān gül şüküft ü bāng-ı murġī ber-nehāset
ʿAndelībān-rā çi pīş āmed hezārān-rā çi şod[2232]

05 ʿAndelīb bülbüldür. Meẕkūr ḳuş bülbülüñ ġayrı idügi mezbūr beytden **06** ẓāhirdür. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi ikisini farḳ itmemişdür. Ġalaṭ itmişdür. Ẕikr olan **07** ḳuşa *hezār* da dirler. *Hezār-destān* da dirler. [z-y] **Hezīr:** Heybetlü *zāʾ*-i ʿAcemī vü *zāʾ*-i ʿArabīyile **08** mervīdür. **Firdevsī:**

Berūn tāft heftem ze-gerdān-ı Hecīr
Yekī nām-dār u süvār-ı hejīr[2233]

ʿAbdü'l-Vāsiʿ Çelebī:

[2228] (Sonra, kalıcı ve sert anıcıyı seçtiler; söz söyleyen, anlayışlı ve fırsat kollayan birini.)
[2229] (Bu kitabı senin devletinin namına nazma çektim. İçindeki her kaside ve kıta binlerce inci ipliğinden daha iyidir.)
[2230] (Hızla başka bir adaya geçtiler, oranın adı Hindgir idi.)
[2231] (Ben, zavallı, gül yolunda nefes alma imkânına sahip değilim; kıskançlık, binlerce kişi üzerindedir ki onların bin yolu vardır.)
[2232] (Yüz binlerce gül açıldı ve bir kuş sesi yükselmedi. Bülbüllerin nesi var, Hin bülbüllerine ne oldu?)
[2233] (Heybetli kahramanlardan yedincisi Hejir öne çıktı; ünlü ve süvari olan heybetli biri.)

09 Hest çün bürhān-ı ʿĪsā bā-nigū-ḫᵛāhān-ı şāh
Hest çün saʿbān-ı Mūsā bed-endīşān-ı hejīr[2234]

10 Ve eyü, ḫūb u nīk maʿnāsına ve kimseye mensūb degildür dimekdür. [-s-] **Heser:** Ve bi'ż-żamm yaḫ maʿnāsına. 11 **Lebībī:**

Pīş-i men ḫᵛānd yekī şiʿr ez-eşʿāreş
Z'ān zamān bāz henūz īn dil-i men pür-heser-est[2235]

12 Ve ters maʿnāsına da gelür. [l-n-d-v] **Helendūr:** Rībās cinsinden bir otdur. [m-e] **Hemār:** Hemīşe 13 maʿnāsına. [m-e-v] **Hem-āver:** Hemtā maʿnāsına.[2236] [m-b] **Hem-ber:** Miṣlihu. Sā'ir esāmīsi āsār lafẓında mesṭūrdur. 14 [m-b-e] **Hem-bār:** Yüki ve işi bir. [m-s] **Hem-ser:** Başdaş u *menkūḥa* maʿnāsına. **Beyt:**

Bā-bedān yār geşt hem-ser-i Lūṭ
15 Ḫānedān-ı nübüvveteş güm şod[2237]

Hem-ser-i Lūṭdan murād Ḥażret-i Lūṭuñ *ʿaleyhi's-selām* 16 ḫātūnıdur. Ḫānedān lafẓından bu maḥalle münāsib baʿżı tafṣīller vardur. [m-v-e] **Hem-vār:** Dümdüz 17 dimekdür. Yirüñ ve ekṣer eşyānuñ ṣıfatı vāḳiʿ olur. İki nesne birbirine muvāfıḳ düşüp alışsalar 18 *hem-vār şod* dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ider ki; lisān-ı Fārsīde 19 hem iki nesnenüñ arasında olan cihet-i ittiḥāddan ʿibāretdür. Meṣelā yoldaşa yolda müşthereklerdür 20 *hem-rāh* dirler. Bile doġmışa ki vaḳt-i vilādetde meşārik olupdur, *hem-zād* dirler. Başdaşa *hem-ser* 21 didükleri de bu iʿtibār iledür. Ol ḥālet ki andan istivā ile taʿbīr iderler. Bulunduġı yirde 22 Türk aña dümdüz dir, ʿAcem *hem-vār* dir. **Beyt:**

Serān hemvāre geşt ez-nīrūy-ı baḫt
23 Çü geşt pür-külūḫ ez-nāliş-i saḫt[2238]

İntihā. [h-b] **Hem-ber:** Hem-tā bu maʿnāya ġayrı adları *āsā* lafẓında mesṭūrdur 24 ve ḫūb u gökçek maʿnāsına. [n-c-e] **Hencār:** Bennā ipi ki anuñıla dīvārı rāst binā iderler ve 25 dülgerler ölçüsi ve istiʿāre ṭarīḳiyile çoḳ yirde istiʿmāl olınur. **Ḫüsrev-i Dehlevī:**

26 Dil-berī be-hencār kerden nigū-st
Çü kār-ı o füted kār kerden-i nigū-st
27 Be-hencār kon sāz her pīşe

[2234] (İsa'nın kanıtı gibi iyi niyetli hükümdar ile vardır, Musa'nın zorluğu gibi kötü niyetli olanlara karşı heybetlidir.)
[2235] (Şiirlerinden bir şiiri benim yanımda okudu. O zamandan beri bu gönül hâlâ buz tutmakta.)
[2236] Sā'ir esāmīsi āsār lafẓında meẓkūrdur. 16. (122a/08)
[2237] (Hz. Lut'un eşi, kötülerle dost oldu. Peygamber ocağına mensup olması da boşa gitti.)
[2238] (Önderler daima talihin gücüyle döndü, tıpkı şiddetli iniltilerden taşların dolduğu gibi.)

Ki n’āyed fenn-i sūzen ez-tīşe

28 Be-cāyī hencār bāyed ne zūr

Şeved şīr-i bī-çāre der-dest-i mūr[2239]

Esedī:

Kim āsāy u dem-sāz u hencār-cūy

29 Sebük-pāy u āsān reved ü pūy[2240],[2241]

At vaşfında dinilmişdür ve depretmek **30** ve ġuṣṣalu ve yola giderken rāh-rāstī ḳoyup yolsuz yola gitmek ve ince yol maʿnāsına ve Şems-i Faḫrī **31** muṭlaḳā yol maʿnāsına naḳl idüp işbu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Eger ne şemʿ-i ẓamīret buved be-her kāmī

Hezār pey be-füted āfitāb ez-hencār[2242]

125b/01 ve yol ḳomaḳ ve vāsiʿ yol ġayrı adları *hencā* lafẓında **02** mesṭūrdur. [n-g-e-m-k-h-n-h-b-h-e] **Hengām-ı Köhne-bahār:** Faṣl-i ḥarīfe dirler. Gāh olur hengāmı **03** ḥıẕf idüp köhne-bahār dirler girü faṣl-ı ḫarīf murād olınur. **Hengām-ı Nev-bahār: 04** Faṣl-ı rabīʿa dirler. Gāh olur bunda da lafẓ-ı hengāmī ḥıẕf idüp nev-bahār dirler, girü **05** faṣl-ı rabīʿ murād olınur. [v-d] **Hevder:** Baş, bart ki aʿżāda uyuz u çıbān gibi ẓāhir olur. **06** [y-c-e] **Heycār:** Niʿmetī; *hencār* maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Hā’i’l-Meksūre: Hirr:** Ṭuman, tār, mīġ maʿnāsına **07** teşdīd-i *rā* ile. [z-b] **Hizebr:** Arslan ki şāh-ı sebāʿdur. ʿArabīde ve Fārsīde müstaʿmel **08** lüġatdur. [k-y-s] **Hikīser:** Işfahānīler ışṭılāḥında ṭut dimek olur. **El-Hā’i’l-Mażmūme: 09 Hürr:** Ve bi’l-kesr. Busarıḳ ki ıssı günlerde olur. Niʿmetī; ve güneş maʿnāsına *hūr* lafẓından muḫaffefdür **10** dimiş. [z-y] **Hüzīr:** Eyü, nīk u ceyyid maʿnāsına. Baʿżılar *zā*’-i ʿAcemīyile naḳl itmişler. **Beyt:**

11 Ey faḫr-ı āl-i Erdişīr ey memleket-rā nā-güzīr

Ey hem-çonān der-cān u ten āṣār u efʿālet hujīr[2243]

Hüser: 12 Buz, yaḫ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Kerded ez-serdī dem-i aʿdāt

Āb der-tīr-i meh be-Mekke hüser[2244]

[ş-y-e] **Huşyār: 13** Uşlu ve ayıḳ maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. Hūşyār lafẓından

---

[2239] (Gönül alma işini usulüne uygun yapmak mümkündür, çünkü onun işi gerçekleşirse iş yapmak da mümkündür. Her mesleği usulüne uygun yap, çünkü iğnenin becerisi baltadan gelmez. Bazı durumlarda düzen gerekir, güç değil; çünkü aslan bile karıncanın elinde çaresiz olur.)

[2240] (Az dur, nefes al ve düzen ara; hızlı, kolayca ilerle ve yürü.)

[2241] --. 16. (122a/22)

[2242] (Her adımda senin gönül mumunun aydınlığı olmasaydı, güneş yoldan bin kez sapardı.)

[2243] (Ey Erdeşir ailesinin gururu, ey ülke için kaçınılmaz olan, canında ve bedeninde eserlerin ve eylemlerin hep iyi olan.)

[2244] (Soğuk nefesin alışkanlığıyla, Temmuz ayında Mekke’de su buz olur.)

muḫaffefdür. [ş-y-v-e] **Huşī-vār: 14** Miṣlihu. **Firdevsī, Naẓm:**

Kesī kū ḫord-rā ne-dāred be-pīş
Dileş kerded ez-girde-i ḫˇīş rīş

15

Huşī-vār dīvāne ḫˇānd-verā
Hemān ḫˇīş-i bī-gāne ḫˇānd-verā[2245]

[ş-v-e] **Huşvār:** Huşyār **16** maʿnāsına. [ş-y-y-e] **Huşīyār:** İki *yā* ile miṣlihu. **Firdevsī:**

Yekī encümen sāḫt be-āb-ḫˇordān
17 Huşīyār kār āzmūrde devān[2246]

[m-e] **Hümār:** Ḳoġalıḳ otı ki ekṣeriyā sāḥil ü kenār-ı deryāda **18** olur. [-n-] **Hüner:** Ṣanʿat u ṣanʿatda mahāret. [n-v-b] **Hünūber:** *Ḥarem-ābün* tenhā. [n-r-v] **Hüner-ver: 19** Hünerlü maʿnāsına. [v-b] **Hūber:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi emici maʿnāsına naḳl eyledi. [-v-] **Hūr:** Ṭuman **20** ve ḳuyı buḫārından ṭuncuḳmaḳ ve surḫ maʿnāsına lüġat-i Pehlevīdür ve Ay ve Güneş maʿnāsına. **Esedī:**

21 Se-ceng-i girān kerde şod der-dü-rūz
Çi der-şeb çi bā-hūr-ı kibtī-fürūz[2247]

[v-ş-y-e] **Hūşyār:** Uṣlı **22** ve ayıḳ maʿnāsına da istiʿmāl olınur, *vāv* ḥıẕf idüp huşyār daḫı dirler. [v-y] **Hüvīr:** Umucı. **23 Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa 24** [e-d-g-e] **Yādgār:** Teberrük maʿnāsına ve añdırıcı. [e-d-g-y] **Yādgīr:** Ezberleyici. [-e-] **Yār:** Dost ve yoldaş **25** ve muṣāḥib. [e-d-d-e] **Yād dār:** Yād dāşten lafẓından emr ü vaṣf-ı terkībīdür ve ezber ṭutıcı maʿnāsına. **26 (ʿ):**

Yārān ne-būved kʾez-sitem-i yār be-nālid[2248]

Ve ṭāḳat maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki yāruñ **27** maʿnā-yı aṣliyyesi muʿayyendür. Yārī muʿāvenetdür. Maḥbūba Türkī dilde yār ıṭlāḳ olınduġı gibi **28** lisān-ı Fārsīde de ıṭlāḳ olınur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Maṣlaḥat dīd men ān-est ki yārān-ı heme kār
29 Be-güẕārende vü ḫam-ı ṭurre-i yārī gīred[2249]

Ammā bu ıṭlāḳ ḥaḳīḳaten degildür. Be-ṭarīḳ-i **30** istiʿāredür. Ol maʿnāda ḥaḳīḳat olan lafẓ şāhiddür. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

[2245] (Aklı kendine kılavuz etmeyen kişi, yaptığı işle gönlünü yaralar. Akıllı kimse onu deli sayar, yakınları da yabancı yerine koyar.)
[2246] (Su içenlerle bir meclis kurdu, tecrübeli ve işlerinde dikkatli olanlar koşuyordu.)
[2247] (Hem gece hem de parlayan güneş ile birlikte iki gün içinde üç büyük savaş yapıldı.)
[2248] (Dostlar, sevgilinin zulmünden inleyip şikayet etmezdi.)
[2249] (Benim görüşüme göre, dostlar her işi bilen ve zülüf buklesini bükenden yardım almalıdır.)

126a/01 Şāhidān-ı zamāne ḫıred ü büzürg
Dīde-rā Yūsufend ü dil-rā gürg

Baḥrü'l-Ġarā'ib şāḥibinüñ 02 cümle-i ġarā'ibindendür ki bu maḳāmda söyledügi kelām bu ʿibāret ile ki bi-ʿaynihā naḳl olınur. 03 **Yārī:** İlti yaʿnī iki ḳarındaşuñ ʿavratları ki birbirine ilti dirler. **Beyt:**

Çi nīgū suḫen güft yārī be-yārī
04 Ki tā key keşem ez-zebān ẕüll ü ḫˇārī[2250]

Beyt-i meẕkūrī didügi maʿnāya istişhād 05 getürmişdür. [e-r-h-g-y] **Yāre-gīr:** Bāc-dār maʿnāsına. [e-r-y-g] **Yārī-ger:** Yardım idici. [e-v] **Yāver:** 06 Yardımcı maʿnāsına. **Kemāl-i Işfahānī:**

Tā cihān-dārī bī-yāverī devlet nī-st
07 Yādet ender-dü-cihān ḥıfẓ-i ilāhī yāver[2251]

Beyt:

Çāre-i mā sāz ki bī-yāverīm
Ger to be-rānī be-geh rū yāverīm[2252]

08 [b-e-b-g] **Yebāb-ger:** Ḫarāb idici. [t-e-ḳ-d-e] **Yetāḳ-dār:** Bekçi, pāsbān maʿnāsına. [ḫ-e-v] **Yaḫāver:** 09 Buzlu şu. [-ş-] **Yeşr, Esedī:**

Dü-ṣad künbed ez-ṣandal u yeşr u ʿūd
Sitāde be-zerrīn ü sīmīn ʿamūd[2253]

10 [-ġ-] **Yaġar:** Ḫāḳān-ı Türk, pādişāhdur. **Esedī:**

Ber-ān merz ḫāḳān Yaġar şāh buved
11 Ki tāc-ı büzürgeş ber-māh buved[2254]

[k-b-e] **Yek-bār:** Bir kerre. **(ʿ):**

Yek-bār mīred her kesī bī-çāre cāmī yārhā[2255]

12 [k-c-n-d-b-e] **Yek-çend-bār:** Bir ḳaç kerre[2256] dimekdür. [k-y] **Yekīr:** Niʿmetī bir kez dimek olur dimiş.[2257] 13 [k-s] **Yek-ser:** Bir uġurdan bir kezden dimek olur. [m-ḫ-v] **Yemḫūr:** İt siñegi. 14 **El-Maẓmūme: Yūz-dār:** Parsçı. **Yūze-dār:** Dilenci, *gedā*

[2250] (Bir elti, diğer bir eltiye şöyle dedi: "Ne zamana kadar dilin aşağılanması ve zayıflığına katlanacağım?)
[2251] (Dünyaya sahip olduğun sürece, yardım olmadan servet olmaz. İki dünyada da hatırlanman, Allah'ın korumasının yardımıyla mümkündür.)
[2252] (Bize çare bul, çünkü yardımsızız. Eğer sen bizi uzaklaştırırsan, ne yaparız, bize yardım eder misin?)
[2253] (İki yüz kubbe sandal ağacı ve kehribardan yapılmış, altın ve gümüş direklerle dikilmiş.)
[2254] (O sınırda, Türk padişahı Hakan vardı. Onun büyük tacı ayın üzerindeydi.)
[2255] (Her insan çaresiz bir defa ölür ve kadehler dostsuz kalır.)
[2256] Bir ḳaç kez. 3. (140a/10)
[2257] Bir kerre olur dimek dimiş. 16. (123a/03)

maʿnāsına. [v-h] **Yūher:** Delüce, ṭoġan. **15 Bābü'z-Zā'i'l-ʿArabī Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde: 16** [b-r-y] **Āb-rīz:** Ṣu dökecek yir, *müsteraḥ u āb-ḫāne* maʿnāsına, ʿāmme taḥrīf idüp **17** *hevrīz* dirler. [t-ş-e-f-r-v-z] **Āteş-efrūz:** Duturuḳ ki anuñıla od yaḳarlar. [t-ş-e-n-g-y] **Āteş-engīz:** Miṣlihu **18** [t-ş-b-e] **Āteş-bāz:** Fişekçi vü yıldırım. [ġ-r-r-v] **Āġar-rūz:** İkindi, *ʿaṣr* maʿnāsına. [ḫ-y-z] **Āḫīz:** Dīvār mühresi **19** ve balçıġı ḳālıp ḳālıp keserler kerpiç gibi ve anuñıla dīvār yaparlar ve yāḫūd balçıġı ḳālıp içine dökerler **20** anda ḳurur. Baʿdehu ḳālıpdan çıḳarurlar ve bünyād ve lökün maʿnāsına da gelür. Ḳaraḥiṣārī; ve dīvār **21** maʿnāsına da gelür dimiş ve Niʿmetī; āḫirini *rāʾ*-i muʿcemile taṣḥīḥ eylemiş. [ẕ-v-f-r-e] **Aẕer-ferāz:** Od yaḳıcı, āẕer-fezā **22** maʿnāsına. [r-d-b-y] **Ārd-bīz:** Elek, *munḫul* maʿnāsına. **Āz:** Ḥırṣ u ṭamaʿ. **(ʿ):**

Hest dünyā āşiyān-ı ḥırs u āz[2258]

23 Kemāl-i Iṣfahānī:

Ez-to-st īn ki heme çīz çonīn nā-yāb-est
Ez-kem kon to ki narḫ-ı heme erzān kerded[2259]

24 [ş-y-b-e-z] **Āşbāz:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile Niʿmetī *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*da aşçı, ṭabbāḫ maʿnāsına naḳl **25** olınmış diyü rivāyet ider. [ş-b] **Āşpez:** Aşçı, ṭabbāḫ maʿnāsına. [ş-v-b-e-n-g-y] **Āşūb-engīz: 26** Fitne ḳoparıcı. [ġ-e] **Āġāz:** Evvel ibtidā vü başlamaḳ maʿnāsına. Niʿmetī; ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür **27** dimiş. [m-v] **Āmūz:** Emrdür, *amīḫten*den. **Beyt:**

Ez-büt-i şīve-i ḫūbī
Ki ne-güyed suḫen baġā kon ḫ̌īş[2260]

28 vaṣf-ı terkībde olur. **Beyt:**

Nigār-ı men ki be-mekteb ne-reft ü ḫaṭṭ ne-nüvişt
29 Be-ġamze-i mesʾele-āmūz ṣad müderris ṣod[2261]

[m-y] **Āmīz:** *Āmīḫten* lafẓından müştaḳdur. İsm-i maṣdardur, ḳarışıḳ maʿnāsına **30** ve ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. Şekker-āmīz gibi. [v-e] **Āvāz: 31** Ün, ṣadā maʿnāsına Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **(ʿ):**

Ne-yāyed hergiz ez-yek-dest āvāz[2262]

[v-r-y] 126b/01 **Āvīrīz:** Āb-rīz maʿnāsına. [v-y] **Āvīz:** Āvīḫtenden emrdür, it maʿnāsına ve vaṣf-ı **02** terkīb de olur, dil-āvīz gibi. **Beyt:**

[2258] (Dünya, hırs ve açgözlülüğün yuvasıdır.)
[2259] (Her şeyin bu kadar nadir olmasının sebebi sensin. Sen azalt ki fiyatlar ucuzlasın.)
[2260] (Sevgilinin güzel tavrı, kötü söz söylemez. Kendi iç huzurunu bozan isyandan vazgeç.)
[2261] (Benim sevgilim okula gitmedi ve yazı yazmadı, ama bir bakışıyla yüz öğretmene ders verdi.)
[2262] (Asla bir elden ses çıkmaz.)

Ey ṣabā ger güẕeret ber-ser-i kūyeş üfted
Būyī ez-dest-i dil-āvīz buved dest-āvīz[2263]

03 ve dest-āvīz armaġan, hediyye maʿnāsınadur. [h-y] **Āhīz:** Yap yap maʿnāsına. **04** **Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Maḳṣūre 05** [b-r] **Ebrīz:** Niʿmetī; Hemedānda bir ṭaġ adıdur dimiş. [b-r-e] **Ebrāz:** Ḳaraḥişārī; *efrāz* maʿnāsına naḳl **06** eylemiş. [b-y] **Ebīz:** Niʿmetī; ḳoġa, *delv* maʿnāsına dimiş. [ḫ-y] **Eḫīz:** Şınur ṭaşı ve yapunuñ bir ḳorı ki **07** bir şıra daḫı dirler. [-r-] **Erz:** Ḳıymet ü miḳdār, *erc* maʿnāsına. **Esedī:**

Ne-yāyed rehī k'o dūşā vü verz
08 Ki begşend coz mānde bī-kār u erz[2264]

Firdevsī:

Pesende koned z'īn cihān merz-i ḫ̌īş
09 Be-dāned meger māye-i erz-i ḫ̌īş[2265]

[r-z-y] **Erzīz:** Ḳalay, *raṣāṣ* maʿnāsına. **Esedī:**

10 Küheş kān u erzīz ü elmās buved
Hemān pīşeeş cāy-ı Nesnās buved[2266]

Şems-i F.:

Sulṭān-ı ḳażā ḳadr-i cemāli'l-ḥaḳ ve'd-dīn
11 Ey ḫāk-i süm-i esb-i to-rā tāc-ı Keyān-ı erz[2267]

[r-b-n-y] **Ernepīz:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* **12** ṣāḥibi *rā*'-i mühmele vü *zā*'-i muʿceme ile cā'izdür dimiş. Tarḫūn didükleri ot ki yüzerlik toḫmını **13** turp içinde ṭopraġa ḳarışdururlar tarḫūn biter. **Ez:** Ḥarfdür, min, ʿan maʿnāsına ki Türkīde andan **14** *–den* ile taʿbīr iderler. Gāh olur *elif*in ḥıẕf idüp *zā*yi meksūr istiʿmāl iderler. Hemān **15** ol maʿnā üzerine. **Şeyḫ Sāʿdī:**

Eger rūzī be-dāniş ber-füzūdī
Ze-nā-dān teng-rūzī-ter ne-būdī[2268]

16 [f-r-e] **Efrāz:** Yoḳuş u yüce maʿnāsına ve söbek yüzlü ādeme efrāz-ruḫ dirler. **17** Ḳaraḥişārī ve yuva, āşiyān maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Z'efrāzeş āverd sūy-ı peder

[2263] (Ey sabah rüzgarı, eğer onun köyünün kenarından geçersen gönül alıcı bir kokuyu al ve onu bana bir dayanak yap.)
[2264] (Destek ve çaba olmadan yola ulaşılmaz; ancak çabasız kalanlar işsiz ve değersiz olurlar.)
[2265] (Bu dünyada kendi sınırını çizsin. Böylece kendi makam ve mertebesini bilsin.)
[2266] (Onun madeni, kalayı ve elması vardı fakat mesleği, Nesnas için bir yerdi.)
[2267] (Kaderin ve kudretin hükümdarı, dinin ve hakikatin güzelliği! Öyle ki senin atının toynağının bastığı toprak, kralların tacı kadar değerlidir.)
[2268] (Eğer bir gün bilgiyi artırmış olsaydın cahil olandan daha sıkıntılı olmazdın.)

18 Resīde be-zīr-i teneş mūy-ı ser[2269]

Ve *efrāḫten* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat 19 daḫı istiʿmāl olınur. Ser-efrāz dirler. [n-b-e] **Enbāz:** Ortaḳ, *şerīk* maʿnāsına. **Esedī:**

20 Dil-i şāh eymen ber-ān kes negū-st
Ki der-her bed ü nīk enbāz-ı o-st[2270]

Ve naẓīr ü miṣāl 21 maʿnāsına. **Esedī:**

Bülendīş bā-çarḫ enbāz buved
Sitebrīş pīş ez-çihl bāz buved[2271]

[h-r-v] **Emrūz:** 22 Ermūd. [n-d-e] **Endāz:** Ölçek ü ṭaşım. **Esedī:**

Ze-her bed be-dād er cūyed penāh
Be-endāz-ı herkes dihed pāygāh[2272]

23 Ve arşun, *ẕirāʿ*, endāze maʿnāsına ekşer endāze istiʿmāl olınur ve emrdür 24 endāḫtenden ve vaṣf terkībī de olur. **Beyt:**

Ḫīzed der-kāse-i zer āb-ı ṭarabnāk-endāz
25 Pīş ez-ān dem ki şeved kāse-i ser ḫāk-endāz[2273]

[n-d-r] **Enderz:** Feṭḥ-i *dāl* ü sükūn-ı *nūn* u *rā* ile 26 vaṣiyyet maʿnāsına. **Esedī:**

Be-zinhār dehr ü bā-fiġān-ı sipihr
B'enderz-i māh u be-feryād-ı mihr[2274]

Firdevsī:

27 B'enderz kerden heme hem-gürūh
Perākende geştend ber-gerd-i kūh[2275]

Ve taşım ve ḳıyās maʿnāsına da gelür 28 ve feṭḥ-i *dāl* ü feṭḥ-i *rāʾ*-i mühmele ile daḫı mervīdür. [n-d] **Endez:** Taşım, endāze maʿnāsına. [n-d-r-v] **Enderūz:** 29 Çārsū vü şava maʿnāsına. [n-d-v] **Endūz:** Miṣlihu, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi āḫirini *zāʾ*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi 30 ve emrdür *endūḫten*den ḳazanmaḳ, *kesb* maʿnāsına vaṣf terkībī de olur. **(ʿ):**

Mūr u merdüm maʿāş endūzed

31 [-n-] **Enz:** Mercümek, *ʿades* maʿnāsına. [n-g-r-y] **Engrīz:** Tarḫūn, *erenbīz* maʿnāsına.

[2269] (Yükselmesi onu babasının yanına getirdi ve vücudunun altına kadar saçları uzandı.)
[2270] (Padişah, güvenmediği kimseye bir şey söylemez; iyi ve kötü durumda her zaman yanında olana kalbini açar.)
[2271] (Yüksekliği gökyüzü ile yarışırdı, genişliği ise kırk kanattan fazlaydı.)
[2272] (Eğer her kötü onun sığınıp adalet ararsa o da herkese layık olduğu makamı verir.)
[2273] (Başın toprakla dolmadan önce, neşe artıran suyu (şarabı) altın kaseye dök.)
[2274] (Dünyanın uyarısıyla ve gökyüzünün haykırışıyla, ayın nasihatıyla ve güneşin yardım çağrısıyla...)
[2275] (Hepsi aynı gruptan olanlar, nasihat ederek dağın çevresine dağıldılar.)

[v-r] **Evrez:** 127a/01 Ḳaraḥiṣārī ṣıva maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-v-e] **Ehvāz:** Başrāya ḳarīb bir şehr adıdur. Ḥażret-i **02** Fārūḳ-ı Aʿẓam Ömer bin El-Ḥaṭṭāb *raḍıya'llāhu ʿanh* zamānunda fetḥ oldı dirler ki āb u havāsınuñ **03** iḳtiżāsı budur eger Ḫātem-i Ṭāʾī anda bir yol sākin olsa elbette dünyāya ḥırṣı artup **04** baḫīl olurdı dirler ve ġāyetde çoḳ ve ḳattāl ʿaḳrebi olur. **ʿUnṣurī:**

Tā ḳuvvā-yı ṭabīʿat er kerded
05 Eṣer-i iḫtiyār-ı o enbāz
Zehr-i keyfiyyet-i ḥayāt-ı dehr
Der-ser-i nīş-i kej-düm-i Ehvāz[2276]

Velehu:

06 Ger ez-bahār-ı ḥulḳ-ı to būyī bord ṣabā
Rū ber-şükr ze-nīş-i ʿaḳārib der-Ehvāz[2277]

[y-e] **Eyāz:** Aʿlām-ı ricāldendür **07** āḫiri *sīn*ile daḫı lüġatdür. Ḥaḳīḳatde ʿAcem *zā* ile yazar, ʿArab *sīn*ile yazar. **El-Elifi'l-Meksūre[2278]: 08** [m-r-v] **İmrūz:** Bugün dimekdür. **(ʿ):**

Ġam-ı ferdā neşāyed ḫ̆orden imrūz[2279]

El-Elifi'l-Mażmūme: [2280] [ş-t-r-ġ-e] **09 Üştür-gāz:** Deveṭabanı çiçegi ve encidān-ı Ḫorāsānī ve deve dikeni didükleri meşhūr diken ki deve anı **10** ġayetde sevdüginden çoḳ yir. **Beyt:**

Ze-ḥasidān-ı şütür-dil medār-ı merdī çeşm
Ki ney-şeker nīrūyed ze-bīḫ-i üştür-gāz[2281]

11 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; ve yandıḳ ve egir maʿnāsına da naḳl eyledi. [ş-ġ-v] **Üşġūr:** Porsuḳ didükleri cānvercik. [-v-] **Ūz:** Zebān-ı **12** Ḫ̆ārezmde *kār kon* maʿnāsına yaʿnī āsānlıġıla işlenen Türkīde daḫı istiʿmāl olınur. Fülānuñ eli ūzdur dirler. **13 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 14** [e-d-b-e] **Bād-bāz:** Yelpeze, *mervaḥa* maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi *bād-āver* lafẓında taḥrīr olınmışdur. **15** Niʿmetī; ve müyesser maʿnāsına da gelür dimiş.[2282] [e-d-v-e] **Bādvāz[2283]:** Niʿmetī; pābūç maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-r-e-n-

---

[2276] (Eğer doğanın kuvvetleri onun iradesiyle etkili olursa dünyanın hayatının her niteliği Ahvaz akrebinin zehirli dişindedir.)
[2277] (Eğer sabah rüzgârı senin bahar gibi olan yaratılışından bir esinti alırsa, Ahvaz'daki akreplerin zehirli iğnelerinden şekerin tatlılığına yönelsin.)
[2278] Yazmalarda yanlışlık yapılmış ve meksure yerine mazmume, sonrasında gelen yere mazmume yerine meksure yazılmıştır.
[2279] (Yarının üzüntüsünü bugün çekmek uygun değildir.)
[2280] [ḫ-k-v] **Uḫkūz:** İlik ve dügme. 16. (123b/25)
[2281] (Kindar düşmanlardan adamlık bekleme çünkü devedikeninden şeker kamışı bitmez.)
[2282] [e-d-r-v] **Bādrūz:** Baḫş, ʿaṭā maʿnāsına. 3. (141a/20)

g-r-y] 16 **Bārān-gürīz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile olacaḳ yaġmurdan ṣaḳlanacaḳ yir. [e-r-y] **Pārīz:** *Bā*-i ʿAcemīyile güz güni 17 rūz-ı ḥarīf maʿnāsına. [-e-] **Bāz:** Erbāb-ı lüġat ṭoġan maʿnāsına dimişler ki şikārīlerden bir cinsüñ 18 adıdur. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki ṭoġan cinsine muṭlaḳā 19 ʿAcem bāz dir. Toġan ṣaḳlayıcıya bāz-dār dirler. Büyük toġana şāh-bāz dirler ammā çaḳıra 20 ḫuṣūsīyile aʿlām-ı ġālibeden olmışdur. Muṭlaḳ ẕikr olınmasa murād çaḳır olur. **Mīr Ḫüsrev:**

21 Bāz ser-bāz-ı to bā-sīmurġ ser-bāzī koned
Ger to ey şīr-i jiyān ser-bāz-dārī der-şikār [2284]

Beyt:

22 Reh-i baṭ bāz-ı tīz-āheng mī-zed
Be-ḳaṣd-ı kebg şāhīn-i ceng mī-zed[2285]

(ʿ):

Be-güncişkān ne-şāyed ṭuʿme-i bāz[2286]

23 (ʿ):

Kebūter bā-kebūter bāz bā-bāz[2287]

Bāz-ı sefīd diseler murād aḳ çaḳırdur ki lisān-ı Türkīde 24 aña toyġun dirler. Bāzuñ *bā*sını gāh olur *vāv*a tebdīl iderler *vāz* dirler. *Pervāz* andandur 25 Aṣlı *perbāz*dur ve açuḳ, *küşāde* maʿnāsına gelür. Açdı diyecek yirde ʿAcem *bāz kerd* kelām ile 26 keşf olıcaḳ *bāz güft* dir. Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Ger kesī vaṣf-ı o ze-men porsed
27 Bī-dil ez-bī-nişān çi gūyedbāz[2288]

*Çi gūyedbāz*uñ maʿnāsı *ne keşf ide*dür. İstifhām-ı inkārīdür. 28 **İntihā;** ve farḳ eylemek maʿnāsına. **Kemāle'd-dīn İsmāʿīl:**

Kesī ki dest-i çep ez-dest-i rāst dāned bāz
29 Bāḫtiyār ze-maḳṣūd-ı ḫod ne-māned bāz[2289]

Ve girü ve yine maʿnāsına. **Cāmī:**

Konem ḳānūn-i iḥsānet künūnbāz
30 Ki tā bāşed cihān gūyend ez-o bāz[2290]

[2283] pārvāz. 3. (141a/20)
[2284] (Ey yırtıcı aslan, sen avda mücadele edersen, senin şahinin Zümrüdü Anka ile mücadele eder.)
[2285] (Ördekle birlikte çakır da makam tutuyordu. Şahin, kekliğin dansına eşlik ediyordu.)
[2286] (Serçelere şahin avı uygun değildir.)
[2287] (Güvercin güvercinle, şahin şahinle.)
[2288] (Eğer bir kimse onun özelliğini benden sorarsa âşık, sevgiliden nasıl haber versin?)
[2289] (Sol eli sağ elden bilen kimse, yine kendi amacında bahtiyar olur.)

(ʿ):

Tīr k’ez-şaṣt reft nāyed bāz[2291]

Ve ḳulaç, bāġ maʿnāsına. **31 Şems-i F.:**

Ze-cāh-ı fikr dihem teşnegān-ı maʿnā-rā

Zülāl-i cān ze-zebānī be-ḳadr-i sī-ṣad bāz[2292]

Bu maʿnāya 127b/01 *yā* ile yāz daḫı gelür ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür ve oyun, bāzī maʿnāsına. **Beyt:**

02 Z’ān rūyī nigū çeşm-i bedān dūr ki imrūz

Ber-meh-zede-i ṭaʿne vü der-ḫor-zede-i bāz[2293]

03 ve ḳol, bāzū maʿnāsına ve arış. Z’ān rūyī nigū çeşm-i bedān dūr ki imrūz Ẕirāʿ maʿnāsına **04** ve *bāzīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür. **ʿUnṣurī:**

Ber-bisāṭ-ı ḳabūl-i faḫrü’l-mülk

Naḳş-ı iḳbāl-bīn ü cān der-bāz[2294]

05 ve vaṣf-ı terkībī daḫı istiʿmāl olınur. Ḥoḳḳa-bāz u şuʿbede-bāz gibi. [e-z-ḫ-y] **Bāz-ḫīz: 06** Ḳıyāmet güni, bāz-ḫāst maʿnāsına. (ʿ):

Bī-ṣaf buved cāy-ı şaṭranc bāz[2295]

(ʿ):

Maʿlūm-ı to kerded ki menem bende-i ser-bāz[2296]

[e-k-b-e] **Bāk-bāz:** Eyü naẓarlu. **07** (ʿ):

Rūy-ı ḫod pinhān me-kon ez-merdümān-ı pāk-bāz[2297]

[e-l-n-d-v] **Pālen-dūz:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **08** çuvāl-dūz maʿnāsına naḳl eyledi. [e-l-y] **Pālīz:** Būstān, ḥadīḳa maʿnāsına. **Esedī:**

Yekī pey-i zen dīd pālīz-bān

09 Ez-o ḫāst tā bāşedeş mümeyyiz-bān[2298]

Ve būstān ḳırığı. [e-n-k-n-m-e] **Bāng-ı namāz:** Eẕān. [e-y-e-n-d-e] **10 Pāy-endāz:** Pādişāhlar bir memlekete varduḳda ayaġına teşrīf içün döşedükleri ḳumāşa **11** ve sāʾir ehl-i żanāʿatuñ fereşe ḳābil olan metāʿına dirler. Niʿmetī; pādişāh ayaġına çekilen **12** pīşkeşdür. Gerek filorī gerek ḳumāş gerek aḳçe olsun dimiş. [e-y-b-e] **Pāy-bāz:** Ayaḳ **13**

[2290] (Şimdi iyiliğinin kuralını yeniden belirlerim ki dünya onun hakkında yeniden konuşsun.)
[2291] (Yaydan çıkan ok geri dönmez.)
[2292] (Mana susamışlarına düşünce kuyumdan üç yüz ziralık bir dille can suyu veririm.)
[2293] (Bugünkü gözle o yüze bakma, çünkü ayı küçümsemiş ve güneşle oyun oynamıştır.)
[2294] (Krallığın övüncünün kabul halısında, talih desenini gör ve ruhunu aç.)
[2295] (Satranç oyununun yeri düzensizdi.)
[2296] (Sen beni baş eğmeyen bir kul olarak bil.)
[2297] (Kendi yüzünü, dürüst ve temiz insanlardan gizleme.)
[2298] (Bir kadın peşinde olan biri, bahçe bekçisini gördü ve ondan denetleyicisi olmasını istedi.)

oynayıcı dimekdür. **Esedī:**

Cihān-rā çonīn pāy-bāzī best
Ze-her reng bī-reng sārī bes-est
Yekī-rā ze-māhī resāned be-māh
Yekī-rā ze-māh ender āred be-çāh[2299],[2300]

[e-y] **Pāyz:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile güz güni, rūz-ı 15 ḥarīf maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi vaḳt-i ḥarīf dimiş. **Pāyīz:** Miṣlihu. [d-e] **Bedāz:** Ögündire ki 16 çiftçi vü ʿarabacılar āletidür. Āḫiri *zā*ʾ-i muʿceme ile daḫı mervīdür. [ḫ-y] **Baḫīz:** Puṣu yiri. [t-ḳ-v] **Petḳūz:** Şems-i Faḫrī 17 *Murġan-rā minḳār u dīger ḥayvān-ı to-rā bīrūn dehān bāşed* dimiş. **Şems-i F.:**

Z'ʿadl-i Ḫusrev-i aʿżam mecāl ü yārā nī-st
Ki vuḥş u ṭayr der-o menhilī nihed petḳūz[2301]

Bu lüġat āḫiri *rā*ʾ-i mühmele ile daḫı 19 naḳl olınmışdur. Baʿżı tafṣīl daḫı meẕkūrdur. [d-f-v] **Bedfūz:** Naṣīblü kişi ve ağız çevresi. [d-b-e] 20 **Bedbāz:** Yavuz işlü, ġayrı adları bed-kār lafẓında yazılmışdur. [ẕ-l-h-b-e] **Beẕle-bāz:** Laṭīfeci, masḫara maʿnāsına. 21 [d-v-e] **Bedvāz:** Ḳarārgāh maʿnāsına. **Beyt:**

Melāẕ-ı seyf ü ḳalem ḫüsrev-i sitāre-ḫaşem
Ki hest ḫalḳ-i cihān-rā cenāb-ı o bedvāz[2302]

22 [r-ḫ-v] **Berḫūz:** Niʿmetī; ṭaġarcıḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [-r-] **Berz:** Ekin, kişt ü ziraʿ maʿnāsına. 23 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki berz *bā*ʾ-i ʿArabīnüñ fetḥası ve *rā*ʾ-i mühmelenüñ sükūnıyıla ekindür. 24 Gāh olur *bā*yı *vā*va tebdīl iderler *verz* dirler. **Beyt:**

Dıraḫtān bisyār bā-kişt ü verz
Kesī ḫod ne-dīd-est ez-kūh-ı merz[2303]

Ekinciye berz-ger dirler. **Beyt:**

Kār-ı Ḫālid coz be-Caʿfer key şeved hergiz tamām
K'ān yekī cüllāh key dāred dīger berzī-gerī[2304]

Kişt *kāf*-ı ʿArabīyile tarladur. **Beyt:**

[2299] (Dünya, böyle bir oyun sahnesi kurdu; her türlü renkten renksiz olan, yeterince yayılır. Birini balıktan aya ulaştırır, birini aydan kuyuya indirir.)
[2300] --. 16. (124a)
[2301] (Büyük hükümdarın adaletinden dolayı vahşi hayvanın dişiyle ve kuşun orada gagasıyla pınarını yerleştirme fırsatı ve cesareti yoktur.)
[2302] (Kalem ve kılıcın sığınağı olan yıldız maiyetli padişah! Onun avlusu, dünya halkının dinlenme yeridir.)
[2303] (Ekinde ve tarlada olan ağaçların çokluğundan kimse dağın sınırını göremedi.)
[2304] (Hâlid'in işi, Cafer olmadan asla tamamlanmaz ki, biri dokumacıyken diğeri nasıl çiftçilik yapar?)

Serān hemvār-ı kişt ez-nīrūy-baḫt

Çü kişt pür-külūḫ ez-māliş saḫt[2305]

[r-k] **Berkez:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile Niʿmetī; sitāre **28** ṭāliʿ maʿnāsına dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *berim* dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi **29** boyun boġmağı ve muraṣṣa ṭavḳ ve tīre maʿnāsına naḳl eylemiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā*ʾ-i ʿAcemī vü *kāf*-ı ʿAcemīyile ṭavḳ maʿnāsına rivāyet eylemiş. [r-g-r-y] **Berg-rīz:** Güz faṣlı, ḥarīf **30** maʿnāsına ki yapraḳlar dökilür. [r-v-e] **Pervāz:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile aṣlı perbāzdur. Açuḳ maʿnāsına, ḳanat **31** açılmaḳ uçmaḳdan olmaġın ism-i maṣdar iʿtibār olınup uçmaḳ maʿnāsına istiʿmāl olınur. 128a/01 (ʿ):

Her murġ be-ḳadr-i ḫ̌īş dāred pervaz[2306]

Ve ḳuş havāda uçarken çegzinüp çarḫ urmaḳ **02 Şems-i F.:**

Zamāne çü nigeh be-men kerd müşfiḳ āgāz

Girift murġ-ı dilem der-havā ḫod pervaz[2307]

Ve ḳarārgāh **03** ve mertek maʿnāsına ve ḳaftān ve örtü ve döşek eṭrāfına dikilen nesnelere de dirler. [v-r] **04 Pervez:** Miṣlihu, yaʿnī örtünüñ ve döşegüñ ve pencere ve ḳapunuñ çepçevresine dikdükleri **05** ve itdükleri nesne, lisān-ı Fārsīde *elif*siz Türkīde *elif*le istiʿmāl olınmışdur. **Şems-i F.:**

Ey ḳażā kisvet-i ḳabā-yı to-rā

06 Dāde ez-aṭlas-ı felek pervez[2308]

Beyt:

Kisvetī-rā k'ez-kerem pūşīde cūdeş der-vücūd

07 Ṭāḳ-ı aṭlas bā-celālet pervez-i dilhāy-ı o-st[2309]

Niʿmetī; ve örtünecek nesne ve pīrāhen yaʿnī **08** gönlek maʿnāsına da gelür dimiş. Ḳaraḥiṣārī, pīrāhen maʿnāsına naḳl eylemiş ve silsile-i nejād **09** maʿnāsına da gelür dimiş ve Firdevsīnüñ bu beytini şāhid getürmiş. **Beyt:**

Be-dü güft men-i ḫ̌īş Kersebūzem[2310]

10 Be-şāhā Ferīdūn keşed Pervezem[2311]

[2305] (Önderlerin işleri, talihin gücüyle düzgün hale gelir; tıpkı sert toprakla dolu bir tarlanın sürülmesi gibi.)

[2306] (Her kuş, kendi yeteneğine göre uçar.)

[2307] (Zaman bana şefkatle bakmaya başladığında, kalbimin kuşu havada takla atmaya başladı.)

[2308] (Ey kader! Senin kaftanının elbisesi, gökyüzünün atlas kumaşından yapılmıştır.)

[2309] (Atlas feleği, onun cömertliğinin giydiği iyilik elbisesine pervaz olur.)

[2310] Kersebūz, Efrāsiyābuñ ḳarındaşıdur ki anuñ saʿy-ı vesʿāyetiyile Siyāvuş bin Keykāvus ki Ḥażret-i Yūsuf *ʿaleyhi's-selām*dan ṣoñra anuñ gibi bir ḥamīl yigit dünyaya gelmedi dirler. Helāk oldı ve anuñiçün bir matem ṭutılupdur ki ʿālemde hergiz anuñ gibi matem ṭutulmamışdur, tevārīḫ ehli müttefiḳlerdür kim saç kesmek ve ḳara ve gök giymek ol matemden ḳalmışdur, evvel yoġmış.

[r-v] **Berūz:** Żamm-ı *rā* ile ceng. [r-v-y] **Pervīz:** 11 Muẓaffer maʿnāsınadur. Maġribī o Pervīzdür. Ḫusrev bin Hürmüz bin Enūşirevānuñ adıdur. Niʿmetī; 12 ve tevin düzici ve ḳulavız maʿnāsına da gelür dimiş ve elek, *munḫul* maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

13 Sipihr pür şode Pervīzī-st ḫūn-pālā
Ki rīzeeş ser-i Kisrā vü tāc-ı o Pervīz-est[2312]

[r-h-y] **Perhīz:** 14 Saḳınmaḳ ism-i maṣdardur, ḥimye maʿnāsına. **Bez:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile câme. [z-b-e] **Bezbāz:** Ḳışr-ı cevz-i bevvā ki 15 besbāse didükleridür. [ş-k] **Peşkez:** Niʿmetī azu dişi maʿnāsına naḳl eylemiş. [ş-y] **Peşīz:** 16 Ve biʾż-żamm pūl. **Şems-i F.:**

Şehen-şehī ki nīr zed nīzed himmet-i o
Cihān u her çi buved der-cihān be-nīm-peşīz[2313]

17 [ġ-e] **Beġāz:** Ve biʾż-żam çivi ki aġaç yarduḳları zamānda yarıḳ arasına ḳorlar. **Şems-i F.:**

18 ʿAdū şikārī ki ez-dest sāʿid-i ḫaşmeş
Koned müdāmī neccār ḥādiṣāt-ı beġāz[2314]

Ve kefşgerler ḳālib 19 arasına ḳoduḳları çivi ve ḳışdırġı. [y-ġ-v] **Beġyāz:** Şākirdāne maʿnāsına. [k-y] **Bekāz:** İçinde ḳoyunlar 20 ḳışlar ve kārbānlar şığınur inler ki ṭaġlarda ve yabānlarda olur. Hindūşāh-ı Naḫcuvānī vü Esedī-i 21 Ṭūsī böyle naḳl eylediler ve bu beyti istişhād getürdiler. **Beyt:**[2315]

Şehriyārī ki ḫilāfeş ṭalebed zūd üfted
22 Ez-semenzār be-ḥāristān ez-kāḫ-ı bekāz[2316]

Ẓāhir budur ki aṣl lüġat *kāz*dur evveline 23 *bā* ilṣāḳ içün dāḫil olmışdur. [k-m-e] **Begmāz:** Ve biʾż-żam süci, şarāb maʿnāsına. **Esedī:**

24 Be-begmāz kūtāh kerdend şeb
Be-yād-ı sipehbed güşādend leb[2317]

Şems-i F.:

Tāc u ṭavḳ-ı muraṣṣaʿ çi ġam-ḫˇord cūdeş
25 Her ān gehī ki nişīned be-meclis-i begmāz[2318]

Ve meclis ü ʿişret-i ʿaẓīm. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi 26 ve yüce ve ḫurmā şarābı ve ġālib

[2311] (Ona "Ben Kersebuz'um, Şah Feridun'a Perviz'i götürürüm." dedi.)
[2312] (Gökyüzü, Perviz'in arıtılmış kanıyla dolmuş; bu kanın parçaları, Kisra'nın başı ve Perviz'in tacıdır.)
[2313] (O öyle bir padişahlar padişahıdır ki dünya ve dünyadaki her şey onun himmeti yanında yarım akçeye değmez.)
[2314] (Düşman avlayıcıdır, felek marangozu bıçkı yaparken hep onun düşmanının kolunu ve elini kullanır.)
[2315] **Ferruḫī**. 3. (142b/06), 16. (125a/01)
[2316] (Ona aykırı hareket eden bir padişah, yaseminlikten dikenliğe ve köşkten mağaraya düşer.)
[2317] (Geceyi şarapla kısalttılar ve ordu komutanını anarak konuşmaya başladılar.)
[2318] (Ne zaman şarap meclisine otursa cömertliği süslü kemer ve taçtan gam yemez.)

maʿnāsına da naḳl eylemişler. [l-v] **Belūz:** Pīşkīr ki ṭaʿām yirken ādemüñ **27** öñine dutarlar ve zülle bağladuḳları fūta vü dest-māl. [b-d-v] **Bendūz:** Çuvāl-dūz. [n-ġ-v] **Penġūz: 28** Niʿmetī; yırtıcılar ḳaynağı ve ḳuşlar burnı dimiş, *betġūz* u *betfūz* lüġatlerinde tafṣīl olmışdur. **29** [n-v] **Penūz:** Hergiz maʿnāsına. **Esedī:**

Ne-bīnem der-īn rāy-ı gerdūn çi çīz
Dīger be-nīmet-i yāne bīnem penīz[2319]

30 El-Bāʾi'l-Meksūre: [r-e] **Birāz:** Firāz maʿnāsına. [ş-c-y] **Pişcīz:** Bir nevʿ ġāyetde berk aġaçdur ki **31** andan yay düzerler. [n-d-e] **Bindāz:** Bīndāz lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Īn nāme ze-men nīzed o ber
Bindāz u suḫen me-gūy u be-güẕer[2320]

128b/01 [y-e] **Piyāz:** Ṣoġan. [y-p-r-h-y] **Bī-perhīz:** Fāsıḳ maʿnāsına. **02** [y-r-v] **Bī-rūz:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ṭāliʿsiz maʿnāsına. **Pīrūz:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yiñen, muẓaffer ü manṣūr maʿnāsına **03** taʿrīb idüp fīrūz dirler. [-y-] **Bīz:** Emrdür, *bīḫten*den vaṣf terkībī de istiʿmāl **04** olınur. **Beyt:**

Egerçi bāde feraḫ-baḫş u bād gül-bīz-est
Be-bāng-ı çeng me-cū zemī muḥtesib tīz-est[2321]

05 [y-ş-n-m-e] **Pīş-namāz:** İmām u ḳardaş maʿnāsına daḫı gelür. [y-m-e-r-ḫ-y] **Bīmār-ḫīz: 06** Ḫastalıḳdan ḳalḳmış maʿnāsına. [y-n-h-d-v] **Pīne-dūz:** Yamacı, eskici daḫı dirler. [y-v-e] **07 Bīvāz:** İcābet maʿnāsına. **Beyt:**[2322]

Be-ümmīd reftem be-dergāh-ı o
Ümmīd-i me-rā cümle bīvāz kerd[2323]

08 [y-h-s-v] **Pīhsūz:** Çıraḳ ki anda yaġ yaḳarlar. [y-h-v] **Pīhūz:** Miṣlihu. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:**[2324] **09** [d-f-v] **Büdfūz:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile naṣīblü maʿnāsına. **Püdfūz:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile aġzuñ ṭaşrası. [r-e] **Bürāz: 10** *Bāʾ*-i ʿArabīyile yaraşık, zībāyī maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫudāygān-ı civān-baḫt Şeyḫ Ebū İsḥāḳ

[2319] (Bu gökyüzü düşüncesinde ne olduğunu görmüyorum, başka bir nimet veya dibekte asla görmüyorum.)
[2320] (Bu mektubu benden ona ilet, bırak ve konuşma, geç.)
[2321] (Her ne kadar şarap mutluluk verici ve rüzgar çiçekler saçıcı olsa da, çalgının sesiyle şarap isteme, zabıt uyanıktır.)
[2322] Behrāmī. 3. (142b/23)
[2323] (Umutla onun kapısına gittim, o benim bütün umuduma icabet etti.)
[2324] 3. – (3. yazmasında mazmume ve tā-i meftuha kısımlarının bir bölümü daha sonra gelen 148. varağa yazılmış.)

11 Ki nām-ı ḫusrevī ez-ẕāt-ı o girift bürāz[2325]

Ve ism-i maṣdar u ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībī 12 ve ism-i maṣdar ve ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībī daḫı istiʿmāl olınur. **Muḥammed ʿAṣṣār:**

13 Ze-gūşeş ḥüsn-rā luṭf u bürāzī
Ze-dūşeş luṭf-rā ḥüsn ü ṭırāzī[2326]

Bürc-i gūz: *Kāf*-ı ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı* 14 *ʿAcem* ṣāḥibi cevzā burcı dimiş. **Pürāz:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile Ögündire ve ḳayış ki çift āletindendür ve taşma 15 ve ṭaġıtmaḳ maʿnāsına da gelür Aḥmed bin İsmāʿīl bu lüġati hem *bā*ʾ-i mażmūmede hem meksūrede 16 getürdi. [-r-] **Bürz:** Yüce şöyle ki ṣıfat, ẕāt ola ve yücelik şöyle ism-i maṣdar ola. 17 İki maʿnāda bile müstaʿmeldür. Miṯāl-i ṣıfat. **Esedī:**

Çü āmed ber-ān tīġ kühsār-ı bürz
18 Be-zed naʿre-i tünd be-ferāḫet gürz[2327]

Dīger: Der-vaṣf-ı kūh-ı muḳaddem Ādem ʿaleyhi's-selām **Beyt:**

19 Ne kūhī-st ez-īn bürz-ter der-cihān
Ne yāḳūt dāred coz īn cā yegān[2328]

Beyt:

Ze-cerr-i kemān güfte şod kūh-ı bürz
20 Derīd āsmān ez-çak-ā-çāk-i gürz[2329]

Miṯāl-i ism-i maṣdar. **ʿUnṣurī:**

Fürū kūftend ān bütān-rā be-gürz
21 Ne şān-ı reng mānd u ne ferr ü ne bürz[2330]

Niʿmetī; ve ḳadd, boy maʿnāsına ve yazı, kitābet maʿnāsına da 22 gelür dimiş. [r-g] **Pürkez:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī vü *kāf*-ı ʿArabīyile yapraḳ. [r-v] **Bürūz:** Niʿmetī döşiyecek nesne 23 dimiş, *bā*ʾ-i ʿArabīyile. **Büz:** Keçi, *meġār* maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ iderler ki 24 büz ü reng ikisi bir cinsdür. Büz ehlīdür, reng deştīdür. Büz ehlīye ıṭlāḳ olunduġı 25 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Büzī-rā çün ki gīred āḫirīn ḫˇāb
Be-pāy-ı ḫod reved der-kūy-ı ḳaṣṣāb[2331]

[2325] (Şeyh Ebu İshak, memleketin sahibi, geleceği parlak olan bir padişahıt. Padişahlık adı onun zatıyla süslenir.)
[2326] (Onun kulağından güzellik, incelik ve uygunluk yayılır; onun omzundan ise incelik, güzellik ve süsleme görünür.)
[2327] (O yüksek dağın zirvesine gelince güçlü bir nara atıp topuzunu havaya kaldırdı.)
[2328] (Dünyada bundan daha yüksek bir dağ yoktur. Buradan başka yakut olan yer yoktur.)
[2329] (Yayın çekişiyle yüksek dağlar konuşulur oldu, topuzun çarpışma sesinden gökyüzü yırtıldı.)
[2330] (O putları topuzla ezdiler. Ne heybetleri kaldı ne de baş çekip yükselmeleri.)

26 [-r-] **Pürz:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile ağız çevresi. [j-v-l] **Püjūl-bāz:** Tebṣelem oyunın oynayıcı ki **27** küçük ḳızcağızlar oyunıdur. [s-t-e-n-e-f-r-v] **Būstān-efrūz:** Ol otdur ki ḳızıl ḳaṭīfe gibi çiçegi **28** olur, meḫmūz çiçegi ve sulṭān börki dirler ve beg börki ve gül-i yūsuf da dirler. Baʿżı ʿaşşāblar mīr-i **29** ʿāşıḳāndur dirler. Eṣaḥḥ ḳavl-i evveldür ve baʿżılar çigdem ve *uruz* otına daḫı dirler didi **30** ki semiz yapraḳları olur. [s-t-e-n-e-b-r-v] **Bostān-ebrūz:** Miṣlihu. [ṣ-t-m-e] **Püştmāz:** Sekirden, ṣulb **31** maʿnāsına. [k-m-e] **Bükmāz:** Nebīẕ ü bülend, ʿişret maʿnāsına. **Beyt:**

Ez-ān pes mehān-rā heme ḫˇānd şāh
Be-bükmāz be-nişest bā-pehlivān-ı sipāh[2332]

129a/01 [n-d-r] **Bünderz:** Enbār-dār u ṣāḥib-i māl u şüfre ki **02** mücellidler bıçḳısıdur ve büyük bıçaġa daḫı dirler. [n-d-v] **Pündūz:** Çuvāldūz. [-v-] **Būz:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile **03** büz maʿnāsına. **Pūz:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ağız çevresi. **Şeyḫ Saʿdī:**

Mī-reft hezār dīde bā-o
Hemçü şekereş lebī vü pūzī[2333]

04 ve çeñe ve dudaḳ ve at burnı ve sāʾir ḥayvānātuñ daḫı burınlarında **05** istiʿmāl olınur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi baldır u incik ve yırtıcı ḳuşlar minḳārı maʿnāsına āḫiri **06** *zā*ʾ-i ʿAcemīyiledür diyü taṣḥīḥ eyledi ve yırtıcı ḳuşlaruñ minḳārı ve baldır ve incik ve söz söylemek **07** maʿnāsına da gelür dimiş. Nitekim Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī *ḳuddise sırrahu* Meṣnevīde buyurmuşdur. **Beyt:**

08 Güft me-rānem merd-rā der-ḥīn-i pūz
V'er ne gūyed dānemeş ender-se-rūz[2334]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi aġzuñ **09** içine vü ṭaşına dirler didi. [v-s-t-y-n-d-v] **Pūstīn-dūz:** Kürkçi meşhūr u maʿrūfdur. **10 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 11** [-e-] **Tāz:** Segirdüm, Türk-tāz daḫı dirler ve ulu süñügi. [e-s-b-e] **Tās-bāz:** Tās oynadıcı. **12** [e-g-r] **Tāk-rez:** Tefek ve bāġ çubuġı. [v-b-r] **Teb-rūz:** Gündüz ısıtması. [b-r-y] **Tebrīz:** Āzerbāycānda **13** bir şehr adıdur. Ḫalḳı ekṣer bed-güher ü zişt-ḫū ʿaḳreb-ṭabʿ olur ve Rāfiżīlerdür. **Beyt:**

14 Mār u Tebrīzī eger bīnī be-hem
Mār-rā be-güẕār u Tebrīzī be-keş[2335]

Şāh Ṭahmasb:

[2331] (Keçi, son uykusunu aldığında, kendi ayağıyla kasabın köyüne gider.)
[2332] (Bundan sonra padişah, bütün soyluları çağırdı ve toplantıda ordu kahramanlarıyla birlikte oturdu.)
[2333] (Bin göz onunla birlikte gidiyordu, dudakları ve ağız çevresi şeker gibi tatlıydı.)
[2334] (Dedi: O adamı hemen kovmam, ve eğer söz söylemezse, onu üç gün içinde anlarım.)
[2335] (Eğer yılan ve Tebrizliyi birlikte görürsen yılanı bırak Tebrizliyi öldür.)

Ze-Tebrīzī be-coz ḫīzī ze-bīnī

15 Hemān bihter ki Tebrīzī ne-bīnī[2336]

Hārūnu'r-Reşīd zamānında binā olınmışdur. Meşhūrdur ki 16 zelzeleden dā'īmā ḫarāb, ḫükemādan biri güneş ʿaḳreb burcına taḥvīl itdükde bināsına mübāşeret 17 idüñ dimiş. Ḥaḳīmüñ ḳavli ile ʿamel itmişler. Artuḳ vāḳıʿ olmamış. Baʿżı tevārīḫde yazılmışdur. 18 [b-l-r] **Teb u lerz:** Ditreden ısıtma. [r-r-h-t-y] **Terre-tīz:** Kerdeme. [r-k] **Terkez:** Ḥalīmī, ekin içün düzilen yir 19 yaʿnī tarla dimiş. Niʿmetī; ekilmiş tereke maʿnāsına da gelür dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* şāḥibi 20 ve tereke ki ekinciler eker ve götürür dimiş. **Tez:** *Zā'*-i ʿArabīyile bir küçücük ḳızıllıġa mā'il boz-raḳ ḳuşdur. 21 Bāġlarda, gülistānlarda olur. İñende uçamaz Amāsiyye diyārında ḳarçan dirler. 22 Işfahānīler terende dirler. **Şems-i F.:**

Çi ʿaceb girid der-i maʿdeletet

Bāz rişvet bord be-ḫāne-i tez[2337]

23 [ş-y] **Teşīz:** Sāyegāh. **Esedī:**

Çü pūşīd şeb-i ʿāc gītī-teşīz

Perākende ber-sebz-i mīnā peşīz[2338]

24 [-k-] **Tekez:** Üstüḫᵛān-ı engūr ve ol ki üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalur, cibre dirler. 25 ʿArapça *şecīr* dirler ve bu lüġat āḫiri *zā'*-i muʿceme vü *sīn*-i mühmele vü *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervīdür. Şāyiʿ 26 vü efṣaḥ *sīn*-i mühmele iledür. [k-v] **Tekūz:** Miṣlihu. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* şāḥibi; ve bi'l-*kāfi*'l-Fārsī īżān dimiş. 27 [k-y] **Tekīz:** Miṣlihu. [m-v] **Temūz:** Tārīḫ-i Rūmīden bir ayuñ adıdur. Faṣl-ı ṣayfuñ ortasıdur. 28 Ġāyet ıssılar vaḳtidür ki güneş anuñ on beşinci güni esed burcına intiḳāl ider. **Şeyḫ Saʿdī:**

29 ʿÖmr berf-est ü āfitāb temūz

Endekī māned u ḫᵛāce ġırra henüz[2339]

Et-Tā'i'l-Meksūre: [b-r-e] 30 **Tibrāz:** *Tā*dan ṣoñra *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. Elegimsaġmal, ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsına. 31 [b-r-y] **Tibrīz:** Süfre. **(ʿ):**

Nān-ı rātıb rīz der-tibrīz-i ḫᵛīş[2340]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem şāḥibi ṣafrā ki olur 129b/01 dimiş ki aḫlāṭdan biridür. [r-y-e] **Tiryāz:** Bir ot kökidür, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [y-b-t-y] 02 **Tibeb-tīz:** Oşuruḳ. [r-e] **Tirāz:** *Tā*dan

[2336] (Tebrizliden başka bir şey görmezsen çok iyidir, en iyisi Tebrizliyi hiç görmemendir.)
[2337] (Senin adaletinin kapısında bu çok şaşılacak bir şeydir; o, rüşveti yine karaçan kuşunun evine götürdü.)
[2338] (Dünya, gece vaktinde fildişi gibi beyaz ışıltılarla kaplandığında yeşil gökyüzünde küçük parıltılar yayılır.)
[2339] (Ömür kar gibidir, Temmuz güneşi onun çoğunu eritti. Gel gör ki efendi henüz farkında değil.)
[2340] (Ekmek kırıntıları düzenli olarak kendi sofrasına dökülür.)

şoñra *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. Elegimsaġmal ġayrı 03 adları *serīr* lafẓında yazılmışdur. [y-r-e-n-d-e] **Tīr-endāz:** Oḳ atıcı. [y-r-h-k-v] **Tīrekūz:** Ġalbīr gibi 04 bir nesnedür gözer dirler buġday u ṭopraḳ ḳālbirlarlar. [y-r-y] **Tīrīz:** Çāpūḳ ki ḳaftānda istiʿmāl 05 olınur. ʿArab; *dıḫrīş* ü *tıḫrīş* dir ve yırtmaç maʿnāsına da gelür. Taʿrīb idüp tīrīc 06 dirler. [r-y] **Tirīz:** Miṣlihu. Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [-y-] **Tīz:** İmāle ile erbāb-ı lüġat iti, keskün 07 ü taʿcīl ü yürügen ü kekre ki acı ve ekşilerde istiʿmāl olınur dimiş ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 08 böyle taḥḳīḳ itmişler ki tīzüñ maʿnāsı nāfiẕdur ki Türkīde aña geçer dirler tīre vaṣf 09 olıcaḳ murād delmek olur. Tīġa vaṣf olıcaḳ murād kesmek olur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. 10 **Beyt:**

Tīz me-kon tīġ-ı suḫen der-dehān
Tā ne-bord ḥalḳ-ı to-rā nā-gehān[2341]

Muḳābili *künd*dür. Nüfūzı yoḳ 11 *kehām* maʿnāsına ki aña çunka dirler. Türkī dilde andan geçmez ile taʿbīr iderler. Rāyic olmıyan 12 nesneye zebānīde tīz ile tavṣīf iderler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Üstüre her çend zebān-ı tīz yāft
13 Mū sitürd mū ne-tüvānd şikāft[2342]

Bu tavṣīf dili bir nāfiẕ nesneye 14 iʿtibārıyıladur. Niteki beyt-i meẕkūrda ẓāhirdür. Ḥiddetlü kişiye de mecāzen *tīz* dirler. Niteki 15 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Egerçi bāde feraḫ-baḫş u bād gül-bīz-est
Be-bāng-ı çeng me-ḫˇor mey ki muḥtesib tīz-est[2343]

16 Rāyic olmıyan nesneye lisān-ı Türkīde mecāzen geçmez didükleri gibi lisān-ı 17 Fārsīde *künd* dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Fürūmānde vü ḫīre der-kār-ı ḫˇīş
18 Ki bīnem hemī künd bāzār-ı ḫˇīş[2344]

Lisān-ı Türkīde mecāzen serīʿa geçer didükleri gibi lisān-ı Fārsīde de 19 *tīz* dirler. **İntihā.** Āvāzı da *tīz* ile tavṣīf iderler. **Esedī:**

Ze-nūfīden-i būm u ez-bāng-ı tīz
20 Heme bīşe bud çün ḫazān-ı berg-rīz[2345]

[2341] (Ağzındaki söz kılıcını keskinleştirme! Böylece ansızın boğazını kesmez.)
[2342] (Ustura ne kadar keskin dilli olursa olsun ancak kıl keser, kılı yaramaz.)
[2343] (Her ne kadar şarap mutluluk verici ve rüzgar çiçekler saçıcı olsa da, çalgının sesiyle şarap isteme, zabıt uyanıktır.)
[2344] (Kendi işinde duraksamış ve hayret içinde olan kişiyi, sürekli karşılığı olmayan pazarında görüyorum.)
[2345] (Baykuşun uluması ve keskin çığlığından dolayı, bütün orman sonbaharda dökülen yapraklar gibi oldu.)

Tiyz: İmālesiz kesr-i ṣarīḥile yillenmek, ḳuvāre, *żurāṭ* maʿnāsına 21 gelür. (ʿ):

Tiyz ber-rīş-i mülḥid-i kec-rāy[2346]

[y-ġ-e-f-r-v] **Tīġ-efrūz:** Ḳılıç açıcı. **Et-Tā'i'l-Mażmūme:** 22 [r-e] **Turāz:** Gökçeklik, bir az maʿnāsına *bā* ile ki şānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. [r-k-t-e] **Türk-tāz:** Sükūn-ı 23 *kāf* u *rā* ile ġāret ü yaġma içün il üzerine çapmaḳ. **Edāyī:**

Der-evvel be-rūz Türk-tāzī konem

24 Zemīn-rā ze-ḫūneş namāzī konem[2347]

Ve hem ol segirden kimesneye daḫı dirler. İsm-i maṣdar u vaṣf 25 terkībi daḫı istiʿmāl olınur. **Tüz:** Tüvāz dimekdür, ehl-i Şīrāz lüġatidür. **Ḥāfız:**

Emen enkertenī ʿan ʿaşḳī selmī

26 Tüz-i evvel-rū yekī lü'lü' buvādī

Buvādī daḫı ehl-i Şīrāz lüġatidür. *Mī-bāyed dīd* dimekdür. 27 Lü'lü' ʿArabīdür, maʿşūḳdan kināyetdür. Maʿnā-yı mıṣrāʿ *saña evvelden bir maʿşūḳ yüzin görmek* 28 *gerek idi* dimekdür. [b-d-b-e] **Tünd-bāz:** Ṣoyġa didükleri yırtıcı ḳuş. **Firdevsī:**

Kemān berde buvedem ki īn tünd-bāz

29 Be-naḫcīr-i zāġ āmed-est ez-firāz[2348]

[-v-] **Tüz:** *Tuḫten* lafẓından müştaḳdur. 30 İsm-i maṣdardur, istiʿmāl olınur ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Birikmek, az az cemʿ olmaḳ 31 ve ödemek ve yay tozı. **Esedī:**

Şode tīr-i bālā kemān-vār kūj

Kemān-ı dü-ebrū şode sīm tüz[2349]

130a/01 ve *endūḫten* kaẓanmaḳ maʿnāsına. Niʿmetī; ve güdāziş yaʿnī ḥarāret ü ṭaleb maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

02 Ze-ḳavleş saḫt şod Behrām nā-sāz

Dīger reh-i kīne-tūzī kerd āġāz[2350]

Ḳırān-ı Saʿdeyn:

Cāy-ı medh-i düşmen kīne-tūz-rā

03 Güft me-kon güft bed-āmūz-rā[2351]

Esedī:

Ḫadeng ez-dil-i cengiyān-ı kīne-tūz

[2346] (Eğri fikirli dinsizin yarası üzerine yellendi.)
[2347] (İlk olarak gündüz orayı yağmalarım ve onların kanıyla toprağı kutsal bir mabet yaparım.)
[2348] (Yayımı almıştım çünkü bu çevik soyga, yükseklerden avlanmak için kargaya doğru inmişti.)
[2349] (Ok yukarıda yay gibi eğri hale gelmiş, iki kaş ise gümüş yay tozu gibi parlıyor.)
[2350] (Sözünden dolayı Bahram rahatsız oldu ve yeniden kin gütmeye başladı.)
[2351] (Kin güden düşmanı övmek yerine, kötü öğretene söz söyleme dedi.)

Tīz-i maġz-ı kāf u sinān-ı sīne-dūz[2352]

04 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 05 [e-r-m-ġ] **Çār-maġz:** Ḳoz, *cevz* maʿnāsına. [-e-] **Çāz:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳurbaġa vü zaġ maʿnāsına. [e-l-y] **Çālīz:** Būstān ḳarıġı **06** Şems-i Faḫrī; *ḫarbüzezār* ve *terezār* dimiş. **Şems-i F.:**

Ze-ḫaşmeş er ne-şeved pāk mülk nī-st ʿaceb

07 Ki nī-st ez-ser-i ḫar çāre be-her çālīz[2353]

[e-n-b-e] **Cān-bāz:** Urġan üzerine çıḳup oynayan **08** kimesne Türkīde de şāyiʿdür ve vaṣf-ı terkībīdür. Cān oynayıcı dimekdür. [e-h-v-y] **Çāh-vīz: 09** Ḳuyı arıdacaḳ nesne. [e-h-y-v] **Çāh-yūz:** Çepe ve ḳuyudan ḳoġa çıḳaracaḳ çengel ve ol nesnedür **10** ki bekere anuñ içinde döner. Demür olsa ʿArabca *ḫaṭṭāf* dirler. Aġaçdan olsa **11** ʿArabca *ḳaʿve* dirler. [-r-] **Çerez:** Feṭḥ-i *rā* ile Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Aṣlda Fārsīde **Çerz 12** *cīm*-i ʿAcemī vü sükūn-ı *rā* ile çeküḳ, ṣaḥra vü hāyçe yaʿnī mūymūl didükleri ḳuş ve toy didükleri **13** ḳuş *ḫabārā* maʿnāsına ve çaḳır ṭoġan. [r-h-v-e] **Çerhvāz:** Şeb-pere, yarasa, *ḫuffāş* maʿnāsına. **14 Çez:** *Cīm*-i ʿArabīyile kirpi sāʾir adları *cīrvā* lafẓında mesṭūrdur. **Cez:** *Cīm*-i ʿArabīyile Yezd şehrine dirler **15** ve göden çekirge ve artuḳ. [-ġ-] **Çaġaz:** Ḳurbaġa, *vezaġ* maʿnāsına ve ol yire dirler ki çirk ola. **16** [k-l-y] **Çeklīz:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ṭılāḳ maʿnāsına. [l-r-y] **Celrīz:** Ve bi'l-kesr Niʿmetī *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*'da müfsid ü ġammāz **17** maʿnāsına gelür diyü naḳl eylemiş. [l-v-y] **Celvīz:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Be-ʿahd-i o ne-buved ḳadr-i ẓālim ü müfsid

18 Be-devr-i o ne-buved kām-ı cāʾiz ü celvīz[2354]

Ve *ḫıyārü'l-cünd* yaʿnī güzīde ʿasker bu maʿnāya *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **19** *cīm*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. Niʿmetī; ve ḫıyār ocaġına dirler dimiş. [v-e] **Cevāz:** Niʿmetī ḫarekāt-ı şülüṣe ile mervīdür **20** dir. Aġaçdan düzilmiş şoḳı ki içinde ṣarımsaḳ u ṭuz u sāʾir nesne dögerler. **Şems-i F.:**

21 Şehī ki bāşed der-maṭbaḫ-i meʿālī-i o

ʿAmūd mücevver u deste vü cūd u mihr-i cevāz[2355]

Ẕevḳī:

22 Ey be-kūpāl-i girān kūfte pīlān-rā püşt

Çün kīrencī ki ferū kūfte bāşed be-cevāz[2356]

[2352] (Kin güden savaşçıların yüreğinden çıkan ok, keskin ucu ile göğüs delen mızrak.)

[2353] (Ülke onun düşmanından temizlenmiyorsa buna şaşılmaz. Çünkü her bostanda bir eşekbaşı olması kaçınılmazdır.)

[2354] (Onun zamanında zalim ve bozguncunun itibarı olmaz. Onun döneminde, kötülük ve dedikodu yapanlar isteğine ulaşamaz.)

[2355] (Yüce makamlarda olan bir hükümdar ki, mutfağında cömertlik ve sevginin havanda dövülmüş bir şekilde elde tutulmuş ve sabitlenmiş olsun.)

Kīrenc, ġażabnāk maʿnāsınadur. 23 Bu maʿnāya *żamm*la daḫı lüġatdür. Niʿmetī; ve bili aḳ şu şığırı ve Müşterī yıldızı, Bercis maʿnāsına 24 ve ḫāvan deste ve yola gitmek ve yol başmaḳ maʿnāsıına da gelür dimiş. [h-e-r-m-ġ] **Çehār-maġz:** 25 Cevz-i Rūmī çār-maġz maʿnāsına. [h-y-v] **Çeh-yūz:** Çāh-yūz lafẓından muḫaffefdür çeppe vü ḳoġa çıḳaracaḳ 26 çengel. [h-y] **Çehīz:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çehāz maʿnāsına. **El-Cīmi'l-Meksūre:** [l-g-y] **Çilgīz:** *Cīm*-i ʿAcemīyile 27 dılaḳ ki ʿavratlaruñ fercinde olur, ʿArabīde *baẓr* maʿnāsına sükūn-ı *ẓā* ile. [g-y] **Çigīz:** Miṣlihu. 28 [l-r-y] **Cilrīz:** Müfsid ü ġammāz, fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [h-e] **Çihāz:** Çihīz maʿnāsına. [-y-] 29 **Çīz:** Nesne, şeyʾ maʿnāsına nesnesi yoḳdur diyecek yirde ʿAcem *çīzī nī-st* dir. Niteki 30 bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Be-güftā men gil-i nā-çīz buvedem
Ve līkin müddetī bā-gül nişestem[2357]

El-Cīmi'l-Mażmūme: 31 [r-b] **Cürbüz:** Gürbüz lafẓından muʿarrebīdür ki Rūdekī *ṭarrār* maʿnāsına naḳl 130b/01 eylemiş. Şems-i Faḫrī zeyrek ü dānā maʿnāsına naḳl ider. İn-şāʾallāh *kāf*-ı mażmūme bābında 02 ẕikr olınur. **Coz:** *Cīm*-i ʿArabīyile lisān-ı Fārsīde medlūlı şol maʿnādur ki Türk andan ġayrı ile 03 taʿbīr iderler. Meṣelā Türk *benim ġayrum* dir, ʿAcem *coz men* dir. **Beyt:**

Dehānī coz men ez-cām-ı lebet dūr
04 Serī coz men ze-ṭavḳ-ı ġabġabet dūr[2358]

Gāh olur ki evveline *bā* ziyāde idüp be-coz dirler. 05 **Beyt:**

Cihān çün ejdehāyī pīç pīç
Be-coz dūdī siyeh gerdiş-i dīger hīç[2359]

Çuz: *Cīm*-i ʿAcemīyile oraḳ 06 ḳuşı ki arı ḳuşı daḫı dirler. Bir böcekdür ki yay ıssılarında ṣabāḥa dek öter ve ʿinde'l-baʿż 07 çekirgeye beñzer bir böcekdür, gice ile öter ol sebebden ʿArab ṣarrārü'l-leyl dir. Feṭḥ-i *ṣad* u teşdīd-i 08 *rā* ile dirler ki öte öte iki yarılur. [v-y-t-e] **Cüy-tāz:** Irmaḳ. [f-t-h-r] **Çüfte-rez:** *Cīm*-i ʿAcemīyile 09 bāġ çubuġı ve bāġ çārdāġı ve aşması. [v-e-l-d-v] **Çuvāl-düz:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çuvāl-düz çuvāl dikecek büyük 10 igne ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḥā'i'l-Meftūḥa:** 11 [r-m-m-ġ] **Ḥarām-maġz:** Oñurġa iligi. **El-Ḥā'i'l-Meksūre:** [-y-] **Ḥīz:** Muḥanneṣ oġlan, 12 Hindūşāh-ı Naḫcūvānī vü Ḥekīm-i Ḳaṭrānī ve Esedī-i Ṭūsī şöyle

[2356] (Ey fillerin sırtını ağır topuzuyla havanda dövülmüş pirinç gibi un ufak eden!)
[2357] (Dedi ki: Ben önemsiz bir gül idim, ancak bir süre güllerle birlikte bulundum.)
[2358] (Benden başka herkesin ağzı lal dudağından uzak olsun, benden başka herkesin başı çene elmanın boyunduruğundan uzak olsun.)
[2359] (Dünya kıvrımlı bir yılana benzer, etrafı/tozu kara duman dışında bir şey değildir.)

taṣḥīḥ eylediler ki aṣl lüġat 13 *hā*ʾ-i hevvez ile hīzdür. Lisān-ı Pehlevīde ḥammām ṭāsına dirler kim gerekse ṭutduġından 14 ötüri muḥanneṯ iden er kişiye istiʿāre ṭarīḳiyile hīz dirler, keṯret-i istiʿmālle 15 ḥaḳīḳat-i menzilesine vardı ammā ʿavām *ḥā* ile telaffuẓ itmegin bāb-ı *ḥā*da naḳl olındı. 16 **El-Ḥāʾi'l-Mażmūme:** [k-m-e-n-d-e] **Ḫükm-endāz:** Ol ki atduġı oḳ ve ḥarbe aṣlā taḫallüf itmeyüp istedügi nişāna vara. 17 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa** 18 [e-z-b-e-z] **Ḫāz-bāz:** Oġlancuḳlar sīne-bendi. [e-m-b-e] **Ḫām-bāz:** Niʿmetī; büyük ḳazan aġzına dirler 19 dimiş. [e-m-s-v] **Ḫāmsūz:** Ḫām göñ cild-i ḫām ve eyer ḫāmı, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bazlamaç maʿnāsına 20 naḳl eyledi. [e-m-y-e] **Ḫāmyāz:** Esnemek, ḫaşāʾ maʿnāsına. [e-y-h-r-y] **Ḫāye-rīz:** Ḳayġana maʿnāsına 21 yalñuz rīz daḫı lüġatdür. [r-b-t-v-e] **Ḫarbtüvāz:** Yarasa, *ḫuffāş* maʿnāsına. **Şems-i F:**

22 Ze-nūr-ı ṭalʿat-ı o düşmen er buved maḥrūm
Sezed ki mihr-i nūr zed be-mihr-i ḫarbtüvāz[2360]

Bā muḳaddemdür *nūn* üzerine. 23 Baʿżılar şeb-tābdur dirler. [r-b-v] **Ḫarbūz:** Ḳarpuz. [r-k] **Ḫargez:** Güvegen ki siñek envāʿındandur. 24 Yay vaḳtinde issi yirlerde ki şīnlik olmaya ādeme ve ṭavara üşer. Helāk eyler, ḫargeze daḫı 25 dirler ve ḥīle ile eşege bindirüp gezdirmekdür ve *ḫarek* zemīn maʿnāsına ki bir böcekdür, yire sürinür 26 gezer. [r-y-v] **Ḫaryūz:** Yarasa, şeb-pere maʿnāsına. **Ḫaz:** Bir cānverdür ki anuñ yüñinden egirüp 27 fāḫir libās ṭoḳurlar. Ol libāslara daḫı ḫaz dirler. Baʿżılar ol cānvere deñiz ḳoyunı 28 dirler ve ḳunduz didükleri cānver ve ibrişīm ve bir cāmedür ki tārı ibrişīm ola. [s-b-y-v-e] **Ḫasbīvāz:** 29 Yarasa, şeb-pere maʿnāsına. [s-b-y-v] **Ḫasbīvez:** Miṣlihu, sāʾir esāmīsi *çerhvāz* lafẓında olmışdur. [v-y-v] 30 **Ḫavīvez:** Ve bi'ż-żam miṣlihu. [y-v] **Ḫayūz:** Miṣlihu. [y-m-h-d-v] **Ḫayme-dūz:** Çādırcı. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre:** [-y-] **Ḫīz:** 31 Ḥamle maʿnāsına ve *ḫīzīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībīdür. *Seḥer-ḫīz* ü *şeb-ḫīz* gibi. 131a/01 **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme:** [ṣ-k-m-e] **Ḫuşk-māz:** Niʿmetī; *ḫuşk-māze* maʿnāsına naḳl eylemiş ki aġaçdan budanan ḳurı 02 odundur ki ʿArabça *şedb* dirler. [v-r] **Ḫˇor-bāz:** Azraḳ[2361] yimek maʿnāsına. [v-r-d-b-e] **Ḫˇord-bāz:** 03 Bāz-ı ḫˇord maʿnāsına ki nā-gāh ṣataşmaġa dirler. **Esedī:**

Ze-Hindū ṭılaye dü-ṣad ser-firāz
04 Be-dīn-i her dü der-rāh ḫˇordend-bāz[2362]

[v-l-y] **Ḫūlīz:** Çulluḳ ḳuşı ve ur ḳuşı ve çirke. [v-y-v] 05 **Ḫūyūz:** Yarasa, şeb-pere ve ḥaryūz maʿnāsına ve tegelti ḫūy-ḫūre maʿnāsına meşhūrdur. 06 **Nevʿ-i Evvelehu Ed-**

[2360] (Düşman onun yüzünün ışığından mahrum kalmaya layıktır. Çünkü yarasa, güneş ışığını sevmez.)
[2361] az. 16. (127b/01)
[2362] (Hintli keşif kolundan iki yüz önder, bu yolda her ikisiyle sataştılar.)

Dāli'l-Meftūḥa 07 [-e-] **Dāz:** Balçıḳçı ve balçıḳ ile dīvār düzici bu maʿnāya hem *dāl* ile ve hem *rāʾ*-i mühmele ile *rāz* mervī **08** lüġatdür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī, ḳılıç balçağı ve balçıḳıla binā olınan dīvāra daḫı **09** dirler dimişler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi; dāzlıḳ, *aṣlaʿ* maʿnāsına ve ḳalçın maʿnāsına naḳl eyledi. [e-r-b] **10 Dārpez:** Dālpez maʿnāsına, Ḥalīmī *lām*la vü *rāʾ*-i mühmele ile mervī lüġatdür dimiş. [e-l-b] **Dālbüz:** *Bā* vü *zāʾ-i* **11** ʿArabīyile isketi didükleri alaca ḳuşcaġız ve ḳızḳuşı. [e-l-v] **Dālūz:** Miṣlihu, lisān-ı Fārsīde **12** *vāv* ile *bā* arasında tamām tevāḫī vü tebādül vardur. Ḥalīmī eṣaḥḥ budur ki āḫiri *zāʾ*-i muʿceme ile **13** ola dimiş ve āḫirlerine *hā* getürüp *dālbeze*, *dārbeze* daḫı dirler. [e-l-y] **Dālīz: 14** Bardaḳçı ḳuşu ki çölmekçi ḳuşı daḫı dirler ve çekük ḳuşına daḫı dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **15** bu maʿnāya āḫirini *zāʾ*-i muʿceme ile taṣḥīḥ eyledi. [e-m-v] **Dāmvez:** Ḳar küreyicek büyük kürek **16** ve ol büyük seped ki iki yanına aġaç baġlarlar, zibil, kemre ṭaşurlar, ʿArabca *vezvez* dirler ve ṣulaḳ **17** maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya āḫirini *zāʾ*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. [e-n-h-s-b] **Dāne-i sebz: 18** Niʿmetī; Meneviş dirler bir otdur ve yāḫūd bir dānedür ki müshil dārūlara girür dimiş. [r-e] **19 Derāz:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi pāpūççı ve Allāh adıdur dimiş. [-r-] **Derz:** Yiv ü ek ki boynuz u aġaçda **20** ve baş siñüginde ve bunlaruñ gibi nesnelerde olur. [s-t] **Dest-āmūz:** Ele ögrenmiş cānver **21** ḳuş ve ḳoyun ve sāʾir ḥayvānuñ mecmūʿına ıṭlāḳ olınur ve ögrence maʿnāsına ʿArabca *dācin* dirler. **22** [s-t-ā-v-y] **Dest-āvīz:** Tehī dest olmamaġıçün cüzʾi virilen hediyye. [s-t-n-m-e] **Dest-namāz: 23** Āb-dest, *vużūʾ* maʿnāsına. [m-s-e] **Dem-sāz:** Muvāfıḳ u rāz-daş dimek olur. [h-e] **Dehāz: 24** Bāng u naʿre maʿnāsına. **Beyt:**

Ferruḫī bende-i to der-der-i to
Ez-neşāṭ-ı to ber-keşīde dehāz[2363]

25 Şems-i Faḫrī bu lüġatüñ āḫiri *zāʾ*-i ʿAcemīyile rivāyet olındı. **Ed-Dāli'l-Meksūre.** [r-e] **Dırāz: 26** Uzun, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki dırāzuñ maʿnāsı cismīsi mümteddür. **ʿUnṣurī:**

27 ʿÖmr-i bāḳī ṭaleb ez-ʿadl ü yaḳīn dān ki buved
Berḳ-rā kūtehī ʿömr ze-şemşīr-i dırāz[2364]

Lisān-ı ʿArabīde **28** oña *ṭavīl* dirler. Türkīde uzun dirler, muḳābili kūtāhdur ki maʿnāsı ḳışadur. İmtidād **29** ḳuyuda da bulunduġından ötüri lisān-ı Fārsīde çāhı dırāz ile tavṣīf iderler. Niteki **30** beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

[2363] (Ferruhi senin kapındaki kölendir. Senin sevincinden nara atıyor.)
[2364] (Adalet ve kesinlikten ömür iste, çünkü bil ki şimşeğin kısa ömrü, kılıcın uzunluğundandır.)

Nigūnsār geştī be-çāh-ı dırāz
Ki hergiz ez-o ber-neyāyī fırāz[2365]

Dırāzuñ **31** burada istiʿmāli maʿnā-yı ʿāmmenüñ deriñde bulundugı iʿtibāriyiledür. Ḫuşūsīyile deriñ 131b/01 içün vażʿ olınan lafẓ, Fārsīde *jerf*dür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

02 Ṣad-hezārān hāhī ez-deryā-yı jerf
Der-dehān-ı her yekī dürr-i şügürf[2366]

Deriñ bilici yirde ʿAcem jerf yābī dir. **03 Beyt:**

Cüdā kerd Yūsuf-ı jerf yāb
Ze-pīş-i Zelīḫā be-şeb câme-ḫˇāb[2367]

[r-m-d-v] **04 Direm-dūz:** Niʿmetī sergīn-gerdān didükleri böcekdür dimiş. **Diz:** Ḳalʿa maʿnāsına. **Ebū Saʿīd:**

05 Ze-diz-dārī dizī dozdīd dozdī
Zihī dozdī ki diz dozded ze-diz-dār[2368]

Ve depe ve ḳule, Niʿmetī **06** ve şehr-i Bagḋād ve köy maʿnāsına da gelür dimiş. [l-s-v] **Dil-sūz:** Gönül yaḳıcı dimek olur. [l-n-v-e] **07 Dil-nüvāz:** Gönül oḫşayıcı yaʿnī gönül ele getürici dimekdür ki oḫşamaḳdan kināyetdür. [l-n-y] **Dilnīz: 08** Ṭoñuz balıġı. [b-l-y] **Dihlīz:** Ḳapu ile ev aralıġında olan mümted yire dirler ki üsti örtilü olur. **09** Ḳapuya ittiṣāli ve münāsebeti var idügi bu beytden añlanur. **Beyt:**

Dü-şāḫ āmed dü-pāyeş derd ü ġam-rā
10 Derī be-nümūd dihlīz-i ʿadem-rā[2369]

Teşbīhen ġārda da dihlīz istiʿmāl olınur. **Beyt:**

11 Be-tedrīc ez-ān reh-güẕerhā saḫt
Be-dihlīz-i ġār ender āver dıraḫt[2370]

[y-r-b-e] **Dīr-bāz:** Uzun **12** ve giç oynayıcı maʿnāsına. **Beyt:**

Be-tersīdem ez-devlet-i dīr-bāz
Güzīn rezm-gāh ender āyed be-kāz[2371]

13 El-Meksūre: [y-r-v] **Dīrūz:** Dünki gün. **Dīg-rūz:** Miṣlihu. [g-r-v] **Dig-rūz:** Niʿmetī dīgerūz lafẓından muḫaffefdür **14** dimiş. **El-Mażmūme:** [v-e-l-b-e] **Düvāl-bāz:** Ḳayış

[2365] (Uzun kuyuya baş aşağı düştün, asla ondan yukarı çıkamazsın!)
[2366] (Yüz bin balık derin denizden, her birinin ağzında büyük bir inci ile.)
[2367] (Derinlikleri bilen Yusuf, gece Züleyha'nın yanından uyku elbisesiyle ayrıldı.)
[2368] (Bir hırsız bir kale muhafızından kale çaldı. Ne hırsız! Kale muhafızından kale çalıyor!)
[2369] (Dert ve gama iki boynuz olan iki ayağı, yokluk dehlizine çıkan bir kapı görünümündeydi.)
[2370] (Yavaş yavaş o zorlu yollardan geçerek, ağacı mağaranın koridoruna sok.)
[2371] (Eskiden beri süregelen talihimden korktum ve savaş alanını seçerek işin içine girdim.)

işleyici. [h-l-b-e] **Dühl-bāz:** Ṭabl-bāz u davulcı, *ṭabbāl* maʿnāsına. **15 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa 16** [-e-] **Rāz:** Balçıḳçı ve balçıḳ ile dīvār yapucı dāz maʿnāsına ve Herāt yanunda bir köy adıdur ve sırr **17** maʿnāsına. **Esedī:**

Çü hestīş dīdī yekī dāniş bes
Dūyī dūr-dān rāz muştū ze-kes[2372]

Fāżıl-ı **18** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki; rāz gizlü nesnedür, ḳavlī olsun niteki bu beytde **19** vāḳiʿdür. **Beyt:**

Küngür u ṭākeş ber-zebān-ı dırāz
Pīş-i felek güfte suḫenhāy-ı rāz[2373]

Fiʿlī olsun **20** niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çü āmed ber-īn rūzgār-ı dırāz
Sipeh rān ze-her kes hemī dāşt rāz[2374]

21 Rāzda da maʿnā-yı iḫtifā olduġından ötüri muḳābele-i āşikārāda da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

22 Güẕeşt enderān rūzgār-ı dırāz
Ki mī-güyemeş āşikārā vü rāz[2375]

Mübālaġa ḳaṣd itseler rāzı **23** nihān ile tavṣīf iderler. **Beyt:**

Gül yüzini açmasun ġonçe-dehānum gül gibi
Düşmesün aġızlara rāz-ı nihānum mül gibi

24 Pūşīde ism-i mefʿūldür. Pūşīdenden maʿnāsı sütūrdur ki örtülmüşdür. Lisān-ı **25** ʿArabīde iḫtifā anuñ lāzımıdur. Şol kimse ki esrāra ıṭṭılāʿa ḳādir olmaya pūşīde-rāz dirler. **26 Beyt:**

Ḫaṭṭī keş berz k'ān ne-dānend rāz
Çi dānend ṭıflān pūşīde-rāz[2376]

Rez: Bāġ degegi, *kerm* **27** maʿnāsına. [s-n-h-e] **Resen-bāz:** İpde oynayıcı, cān-bāz maʿnāsına. [ş-k] **Reşkez:** Zāc maʿnāsına. **28** [ʿ-d-e-n-d-e] **Raʿd-endāz:** Ṭopçı maʿnāsına. [n-g-r] **Reng-rez:** Boyacı, ṣabbāġ maʿnāsına. **Beyt:**

29 Ber-berg-i rez īnek ber z'āb be-nişeste
K'ān kes ki çonīn reng-rez direng-i rezānest [2377]

[2372] (Varlığını anladığında, bir bilgi yeterlidir; ikiliği uzak tut ve sırları avuç içinde ve kişiden gizli tut.)
[2373] (Kemer ve kubbesinin dili uzar, feleğin huzurunda gizli gizli konuşurlar.)
[2374] (Uzun zaman böylece geçti, komutan herkesten sır saklıyordu.)
[2375] (O uzun zamanda açık ve gizli yaptığı ne varsa geçti gitti.)
[2376] (Büyükler ayva tüyündeki sırrı bilemediler. Çocuklar gizli sırları ne bilsin?)
[2377] (Şimdi sonbahar sarı yaprağın üstüne altın suyuyla yazı yazıyor. Böylesine resmi boyacılar yapar.)

[n-g-ā-m-y] **30 Reng-āmīz:** Dürlü dürlü renglü ve reng ḳarışdurıcı. **Er-Rā'i'l-Meksūre:** [y-ḫ-y] **Rīḫīz: 31** Ṣaban eñegi ve ṣaban ḳılıcı ve ḳulaġı ve öküz ögündüresi, ʿArapça *ʿarżaḥ* dirler. [-y-] **Rīz:** 132a/01 *Rīḫten* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Ḫūn-rīz gibi ve diñü diñlemek, istirāḳ-ı **02** semʿ maʿnāsına ve ḳayġana, ḫāye-rīz maʿnāsına ki ve uṣaḳ, uvaḳ nesne rīze maʿnāsına. [y-ş-b] **03 Rīş-bez:** Keçi saḳalı. [y-ş-s-e] **Rīş-sāz:** Cerrāḥ maʿnāsına ki ʿArabca *müzeyyin* dirler. **Er-Rā'i'l-Mażmūme 04** [s-t-e-ḫ-y] **Rüstāḫīz:** Ḳıyāmet güni, *amennā bihi ve ṣaddaḳnā.* **Ḥāfiẓ:**

05 Piyāle ber-güftem bend tā seḥer-geh-i ḥaşr
Be-mey ze-dil be-berem hevl-i rūz-ı rüstā-ḫīz[2378]

[s-t-ḫ-y] **Rüsteḫīz:** Miṣlihu. [v-b-h-d-v] **06 Rūbeh-dūz:** Dilkü kürkin dikici. [-v-] **Rūz:** Gündüz, nehār maʿnāsına ve ṭāliʿ ve nev-rūz ve ḳuvvet **07** ve naṣīb ü rızḳ maʿnāsına da gelür. [v-s-t-e-ḫ-y] **Rūstā-ḫīz:** Ḳıyāmet güni. [v-s-t-ḫ-y] **08 Rūsta-ḫīz:** Miṣlihu. **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa:** [-y-] **Zeyz:** Tekne. **09** [r-d-v] **Zer-dūz:** Altun dikici maʿnāsına. [n-d-b-e] **Zend-bāz:** Ḳaraḥışārī bülbül, zend-bāf **10** maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-y] **Zenīz:** Kilīm maʿnāsına. **Ez-Zā'i'l-Meksūre: Zi:** *-den* maʿnāsına ḥarfdür **11** min, ʿan maʿnāsına ez lafẓından muḫaffefdür. Eşʿārda çoḳ istiʿmāl olınur. **Beyt:**

12 Eger rūzī be-istiʿdād buvedī
Zi-nākes teng-rūzī-ter ne-buvedī[2379]

[b-e-n-g] **Zibān-gez: 13** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dil buran nesneler. [-y-] **Zīz:** Yaban şarmaşığı ve yaban şoġanı, sirke içinde **14** ışladırlar, ol sirkeye ḥall-i zīzī dirler. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa: 15** [e-r-s-y] **Sārsīz:** Yeşil ṣığırcıḳ ki ʿArabca aña *ḳārye* dirler. [-e-] **Sāz:** Yaraḳ ve düzen, Fāżıl-ı **16** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* dir ki sāz ism-i fāʿilde gelür, *sāḫten*den kār-sāzdaki *sāz* **17** bu maʿnāyadur. Aṣlı *sāzende*dür. Terḫīm olınmışdur. Çalıcıya *sāzende* didikler çaldıġı **18** nesnenüñ düzenin düzdüginden ötüridür. **Beyt:**

Çü Yezdān me-rā Yūsufem bāz dād
19 Heme kārhāy-ı me-rā sāz dād[2380]

*Sāḫten*den iḫżā olınmışdur ve çalġı ve sāzlıḳ, neyistān maʿnāsına **20** ve ḳā'īde vü *sāḫten* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Naġme-sāz u kār-sāz maʿnāsına. **21 Şeyḫ Niẓāmī:**

[2378] (Kefenime kadeh bağla! Böylece şarap sayesinde kıyamet günü korkusunu kıyamet sabahına dek kalbimden süreyim.)
[2379] (Eğer rızık yetenekle verilseydi, değersiz insan kıt kanaat geçinen olmazdı.)
[2380] (Tanrı bana Yusuf'umu verip bütün işlerimi düzene koydu.)

Çü ez-kār-ı ṭaleb bī-sāz geştenden
Yek-ā-yek sūy-ı Ḫusrev bāz geştenden[2381]

22 Hātifī:

Ne-yāver dūsteş be-ḫam-ı kemend
Ne-dīdeş sezā-vār sāz gezend[2382]

[-b-] **Sebz:** Yeşil, *aḫḍar* maʿnāsına. **23** [b-v-s-b] **Sebū-sebz:** Yeşil küpçük. [t-e-v-y] **Setāvīz:** Revāḳ maʿnāsına. [r-e-ġ-e] **Ser-āġāz:** Söz **24** evveli ibtidā-i suḫen maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi āvāze itmek ve çağırmaḳ maʿnāsına. [r-e-f-r-e] **25 Ser-efrāz:** Erbāb-ı luġat yular ve ulu ve fāḫir maʿnāsına naḳl eylemişlerdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **26** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki ser-efrāz ser ile efrāzdan mürekkebdür. Ser-firāz da dirler. **27** Başı yuḳarı olduġından ötüri servi anuñıla tavṣīf idüp serv-i ser-efrāz dirler. **28** [r-b-e] **Ser-bāz:** Başı açuḳ ve baş oynadıcı maʿnāsına ki bahādur u dilāverler ṣıfatıdur Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* **29** ṣāḥibi ve ḳız ḳuşına daḫı dirler dimiş. [r-y] **Serīz:** Baş bişürici. [r-t-y] **Ser-tīz:** Ucı ince **30** sivri ve keskin nesne. [r-f-r-e] **Ser-firāz:** Ser-efrāz lafẓından muḫaffefdür. [r-v-e] **Servāz:** Şiʿr, servād **31** maʿnāsına ve başı açuḳ. [r-v-e-n-d-e] **Serv-endāz:** Niʿmetī; yoḳuş başına dirler dimiş. [r-v] **Servez:** 132b/01 Niʿmetī baş örtüsine dirler dimiş. [r-v-n-e] **Serv-i nāz:** Aʿlāmdandur. **Sevkārīz:** Sūrāḫī ki ez-çāhī **02** be-çāh-ı dīger konend. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [-0-] **Sitāre-i dīv-endāz:** Şeyṭāna atduḳları yıldız, şihāb **03** maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Ze-raḳīb-i dīv-sīret be-cüdāy ḫod be-nālem
Meger ān şihāb-ı ṣāḳıb mededī koned be-nālem[2383]

04 [t-e-v-y] **Sitāvīz:** Revāḳ, Niʿmetī; ḳınnāre, ḳaṣṣāba daḫı dirler dimiş. [t-y] **Sitīz:** Sitīzīden lafẓından **05** muḫaffefdür. Ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür ve maṣdar da istiʿmāl olınur. ʿİnād u cedel maʿnāsına. **06 Laṭīfī:**

Ey be-kibr-i peleng ü ḫūy-ı sitīz
Īn sitīz ü tekebbürī be-çi çīz[2384]

Lisān-ı Pehlevīde altı buçuḳ **07** dirheme dirler. [r-y] **Sirīz:** Niʿmetī; elegimsaġmal, ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsınadur dimiş, ġayrı adları sirīr lafẓında **08** yazılmışdur.[2385] [y-e-h-r-v]

[2381] (İşlerinde çaba gösterip düzen kuramadıklarında, birer birer şahın yanına geri döndüler.)
[2382] (Ne dostunun yardımcısı kıvrım kementle onu yakaladı, ne de ona zarar vermeyi uygun gördü.)
[2383] (Şeytan kılıklı rakibin ayrılığına kendim ağlıyorum, belki o parlak yıldız bana yardım eder de ağlarım.)
[2384] (Ey kibirli kaplan ve kavgacı huylu kişi, bu kavga ve kibir neye yarar, hangi şey için?)
[2385] **Sigiz:** Ay demüri. 3. (146a/25)

Siyāh-rūz: Ḳara günlü, bed-baḫt u şaḳīden kināyet olınur. [-y-h-r-v] **Siyeh-rūz: 09** Miṣlihu. [y-r-p-y] **Sīr-pīz:** Bir nevʿ ṭaʿāmdur, ḳurı keş ile iderler. **Es-Sīnü'l-Mażmūme:** [p-r] **10 Süpürz:** *Bāʾ*-i ʿAcemīle ṭalaḳ, *ṭıḥāl* maʿnāsına. [-v-] **Sūz:** Yanma, *suḫten* lafẓından ism-i maṣdardur. **11** Ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür, cihān-sūz dirler. Niʿmetī; ve şeydā vü ḥayrān maʿnāsına da gelür dimiş. **Laṭīfī:**

12 Tā nümūdī raḫt be-şīve vü nāz
Kār-ı emn şod be-derd ü sūz u güdāz[2386]

[v-z-v-s-e] **Sūz u sāz:** Yanma, göyinme ve göynüklü. **13 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 14** [b-e-n-r-v] **Şebān-rūz:** Gice vü gündüz dimekdür, devām maʿnāsına, mulāḥaẓa olınur. [b-e-f-r-v] **Şeb-efrūz: 15** Şemʿ ve ay aydını ve gice aydın idici dimekdür. [b-b-e] **Şeb-bāz:** Ḫayāl-bāz ve şuʿbede-bāz. [b-d-y] **Şebdīz: 16** Nām-ı esb-i Şīrīn ve muṭlaḳā ḳararaḳ, gök at. Erbāb-ı lüġat böyle naḳl eylemişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **17** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* bu vechile taḥḳīḳ itmişlerdür ki, şeb-dīz ḳara yaġız ata dirler. Ḳara ḳoyı[2387] olıcaḳ **18** şeb-reng dirler. Şeb-dīz ata be-iʿtibārü'l-vaṣf ıṭlāḳ olınan esāmīdendür. Niteki **19** bu beytde vāḳiʿdür. **Firdevsī:**

Men ü Rüstem ü esb-i şebdīz ü tīġ
Ne-yār dīd ü sāye-güster ü menīʿ[2388]

20 [b-g] **Şeb-gez:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḥaşerāt-ı arżdan bir ṣınıf böcekdür. Ḳarınca gibi ādemi gice ile ṣoḳar, **21** ʿArabīde *ḍuff* maʿnāsına. [r-m-t-r-n-g-ā-m-y] **Şermet-reng-āmīz:** Utanmadan dürlü dürlü renge giren **22** kimesne. [h-b-e] **Şeh-bāz:** Ġāyetde eyü ṭoġana dirler. [h-r-h-e] **Şehr-hāz:** Niʿmetī; Ceyḥūn ırmaġına dirler **23** dimiş. **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [k-e-r-b-e-z] **Şikār-bāz:** Avcı, ṣayyād maʿnāsına ve uġrı maʿnāsına **24** da istiʿmāl olınur. [n-g-r-y] **Şing-rīz:** Zencebīl ṣarābı. [n-g-v-y] **Şing-vīz:** Miṣlihu, baʿżılar bu iki lüġati **25** meftūḥa bābında getürmişler. [y-r-e] **Şīrāz:** Pārs vilāyetinüñ dārü'l-mülk-i taḫt-gāhı olan **26** şehrüñ adıdur ve lisān-ı Fārsīnüñ efṣaḥı ol şehr ḥalḳınuñ lisānıdur ve süzilmiş **27** yoġurt u ṭuraḳ otına daḫı dirler. **Esedī:**

Ze-Şīrāz u terf sī-ṣad-hezār
Şütür-bāz buvedend rān-ı kūhsār[2389]

28 [-y-] **Şīz:** Hindūstāndan gelür bir aġaçdur ki andan eyü yaylar **29** düzerler ve andan düzilen yaylara daḫı şīz dirler ve ābanūs maʿnāsına. **Esedī:**

[2386] (Güzelliğini naz ve cilveyle sergilediğin zaman, huzurlu olan durum acı ve ıstırapla doldu.)
[2387] ḳoyı ḳara. 3. (146b/10)
[2388] (Ben, Rüstem, Şebdiz atı ve kılıç, ne dost gördük ne de koruyan yüce biri.)
[2389] (Şiraz'dan ve refahtan gelen üç yüz bin deve, tekrar dağlık bölgeye doğru gidiyordu.)

30 Çü pūşīd şeb-i ʿāc-i gītī be-şīz
Perākende ber-sebz-i mīnā be-şīz[2390]

[y-r] **Şīrez:** Esmāʾullāhdandur *celle vü ʿalā*. **31** Bu lüġat āḫiri *rā*ʾ-i mühmele ile Şīzer ve *yā*dan ṣoñra *dāl*-ı mühmele ve āḫiri *rā*ʾ-i mühmele ile Şīder 133a/01 daḫı mervīdür. Maḥallerinde taḥrīr olınmışdur. Sāʾir esāmīleri *Āferīd-kār* lafẓında mesṭūrdur. **02 Eş-Şīni'l-Mażmūme:** [t-r-ġ-e] **Şütür-gāz:** Bundıḳ dikeni ve deve ṭabanı çiçegi, Ḫorāsān **03** ve Naḫcüvān ve Āẕerbeycān ve Mūṣlī ṭaġlarında çoḳ biter ve encidān-ı Ḫorāsānī ve deve dikeni **04** didükleri meşhūr dikenlü ot ki anı ġāyetde sevdüginden çoḳ yir ve egir maʿnāsına **05** eşīr-gāz daḫı dirler. [v-e] **Şüvāz:** Ṭoy ḳuşı, *ḫubārī* maʿnāsına ġayrı adları *şāst* lafẓında **06** mesṭūrdur. [v-r-g] **Şūrgez:** Aḳ ılġun aġacı ki ʿArabca *enil* dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi āḫirini **07** *zā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi acı olġun aġacı ki Türkīde aḳ yılġun **08** dirler dimiş. Ḳaraḥiṣārī çörek otı, *şūnīz* maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-r-h-g] **Şūregez: 09** Miṣlihu. [v-r-m-y] **Şūrmīz:** Tırāş u naṭs maʿnāsına. [v-n-y] **Şūnīz:** Çörek otı. **10 Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭāʾi'l-Meftūḥa. 11** Ḫaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde ḥarf-i *ṭā* yoḳdur. Mirāren ẕikr olınmışdur. [-e-] **Ṭāz:** Kel, *aḳra*ʿ maʿnāsına. **12** [b-l-b-e] **Ṭabl-bāz:** Eyer ṭavul-bāzı. [-r-] **Ṭarz:** ʿAlāmet ü ḳaftān omuzlarına eyledükleri ʿalem-ṭırāz **13** maʿnāsına dimişler. [-n-] **Ṭanz:** Ṭaʿne vü istihzā, ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [n-e] **Ṭannāz:** Efsūn **14** konend. **Ḫāfiẓ:**

Ger ṭanz mī-nümāyī vü ger ṭaʿne mī-konī
Tā nīstīm muʿteḳid merd-i ḫod-pesend[2391]

El-Meksūre: [r-e] **15 Ṭırāz:** Ḳaftān omuzlarına ʿalem eyledükleri. **Enverī:**

Tā ebed nāme-i ʿömr-i to muḳayyed be-devāz
Ez-ezel cāme-i cāh-ı to muṭarraz be-ṭırāz[2392]

16 ve *ṭırāzīden* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür ve ism-i maṣdardur ve gāh olur **17** yaraşıḳlu ve zībā maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Ṭırāz-ı ṭarz-ı şāhī mī-ṭırāzed
Ser dīhīm ü efser mī-firāzed[2393]

[-n-] **Ṭınz:** Tīz maʿnāsına. **18 Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 19** [-e-] **Ġāz:** Ṭaġılmış ve figer ki ʿavratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılcadur, ġāze maʿnāsına. [e-j-ġ-e] **Ġāzġāz: 20** Ṭarṭaġan, tār (u) mār maʿnāsına. [-m-] **Ġamz:** Ġammāzlıḳ ve göz ile işāret

---

[2390] (Dünya, gece vaktinde fildişi gibi beyaz ışıltılarla kaplandığında yeşil gökyüzünde küçük parıltılar yayılır.)
[2391] (Eğer alay ediyor ve küçümsüyorsan, biz kendini beğenmiş birine inanmış değiliz.)
[2392] (Senin ömrün sonsuza dek yazılmış, ezelden beri makamın süslenmiş.)
[2393] (Onun üslubunun bezeği ile padişahlık süslenir, tac ve başlık parıldar.)

itmek. [m-e] **Ġammāz:** Ġammāzlıḳ **21** ve göz ḳaḳmaḳ bu iki lüġat ʿArabīdür. **El-Mażmūme:** [b-e] **Ġubār**: Boyunduruk ki öküz boynına geçürürler **22** ve baʿżılar ṣabandur didiler ve Ögündireye daḫı dirler bu maʿnāya ġayrı adları *büdāz* lafẓında **23** mesṭūrdur. [n-v] **Ġunūz:** Uyumaḳ maʿnāsına. **Ġuzz:** Etrāḳdan bir ḳavmdür. Ġāyet de ḫūn-rīz ü bī-bāklardur. **24 Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa 25** [r-e-ḫ-y] **Ferāḫīz:** İmeklemek. [r-e-m-r-z] **Ferāmerz:** Serḥadlerde olan ṣubaşı. [r-e-v-y] **Ferāvīz:** Züncüfre **26** vü pervāz ki Fārsīde pervez dirler, *vāv*sız Maḥbūbü'l-ʿArifinde *be-güsterdenī mī-gūyend* dimiş. **27** [-r-] **Ferz:** Şaṭranç luʿbınuñ ferzi. [r-n-e] **Fernāz:** Aṣlsız ve nādān. [r-ġ] **Ferġaz:** Niʿmetī, küçük arḳlar ki **28** büyük ırmaḳlardan ayırurlar. Āḫiri *rāʾ*-i mühmele ile *ferġar* maʿnāsına naḳl eylemiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **29** deriñ ḳazılup azacıḳ ṣu çıḳan yir ve ṣol maʿnāsına naḳl eyledi. [r-v-e] **Fervāz: 30** Saḳf aġaçları ki ʿArabca *revāfid* dirler. [r-y-v] **Feryūz:** Niʿmetī, poryaz didükleri yil bād-ı şimāl **31** maʿnāsına naḳl eylemiş. [ġ-y-e] **Feġyāz:** Şākirdāne, *beġyāz* maʿnāsına. **Beyt:**

Ḳabā kerd-est o āyed bā-ġarāz
Dil ü cān bā-dü per āmuzd feġyāz[2394]

133b/01 **Şems-i F.:**

Be-her ṭarīḳ ki ḫˇāhī hemīşe māl-i dehr
02 Be-cünbişeş ü başala ḫayr u ṣadaḳa vü feġyāz[2395]

[ḳ-y-e] **Faḳyāz:** Miṣlihu. **El-Fāʾi'l-Meksūre:** [r-e] **Firāz:** Fāżıl-ı **03** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥakāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişlerdür ki firāz lisān-ı Fārsīde yuḳaru **04** maʿnāsınadur. Aṣlı efrāzdur, efrāḫtenden meʾḫūzdur. Aṣlı üzerine bu beytde meẕkūrdur. **05 Beyt:**

Telī buved ber-kūşe-i reh bülend
Ber-efrāz tel şod me-rān hūşmend[2396]

Mecāzen üst **06** maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Kemāl:**

Ber-rāh-ı to nihāde felek ṣad-hezār çeşm
Tā coz firāz dīde-i o kām ne-sipürī[2397]

07 Müctemiʿ maʿnāsına da gelür. Niteki Firdevsīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **08 Beyt:**

To gūyī kesī ābī āred firāz

[2394] (O, cübbeyi giydi ve süslenmiş olarak geldi, kalp ve ruh rüzgar gibi olup sakinleşti, ücret verildi.)
[2395] (İstediği şekilde ihsanda bulunur: Bahşişle, ücretle, hayır, sadaka ve gündelikle...)
[2396] (Yolun kıyısında yüksek bir tepe vardı. O akıllı adam, tepenin üstünke gitti.)
[2397] (Gökyüzü, senin yoluna yüz bin göz yerleştirmiş ki, onun yüksek gözünden başka bir arzu geçmesin.)

Nişāned ber-īn āteşem ez-firāz[2398]

Firāz-ı ṣānī yuḳaru 09 maʿnāsınadur. Firāz-ı evvel müctemiʿ maʿnāsınadur. Müctemiʿlerdür diyecek yirde ʿAcem *firāzende* dir. 10 Niteki bu beytden ẓāhirdir. **Beyt:**

Be-saʿy u cehd ü kūşişhā firāzend ḥikmet ü dāniş
11 To ender-ḫˇord u ḫˇāb-ı ḫoş çi dānī nükte-i maʿnā[2399]

Baḥrü'l-Ġarā'ib ṣāḥibinüñ cümle-i ġarāʾbindendür. 12 Bu maḳāmdaki kelāmı ki ẕikr olınur ve be-ʿibārete naḳl olınur. Firāz dört vech üzerine 13 istiʿmāl olınur. Evvelā fiʿller ü maṣdarlar evvellerinde hemān taḥsīn-i lafẓ içün gelür. 14 şöyle ki ẕikr olınmasa aṣl-ı maʿnāya ḫalel gelmez. **Laṭīfī:**

Be-saʿy u cehd ü kūşişhā firāzend ḥikmet ü dāniş
15 To ender-ḫˇord u ḫˇāb-ı ḫoş çi dānī nükte-i maʿnā[2400]

Evvel ġalaṭı bu ki didügi 16 yirde firāz müctemiʿ maʿnāsınadur. Firāzuñ ol maʿnāya geldügin bilmedüginden ötüri bī-vech-i 17 maʿnā kelāma irtikāb itmişdür. İkinci ġalaṭı budur ki beyt-i meẕkūrda firāzend ʿibāreti 18 gelmese de maʿnā edā olur şanmışdur, ḫabṭ-ı fāḥiş itmişdür. Ol ʿibāret gidicek 19 bāḳī ḳalan kelām nā-tamān ḳalur. Maʿnā-yı murādı ifāde itmez. Lisān-ı Fārsīde *firāz kerden* cemʿ itmekdür. 20 *Cemʿ itdi* diyecek yirde ʿAcem *firāz kerd* dir. Niteki bu beytde ẓāhirdir. **Beyt:**

21 Reftem ber-i ṭabīb ki porsem ʿilāc-ı derd
Çün nāleem şenīd revān der-firāz kerd[2401]

Yuḳaru maʿnāsına firāz ki 22 muḳābili *fürūd*dur. Lisān-ı Fārsīde aşaġaya fürūd dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

23 Fürūd āmed ze-peşt pāre çün bād
Çü sebze būse zed ber-pāy-ı şimşād[2402]

Gāh olur firāzuñ 24 yoḳuş maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Ol vaḳtin muḳābili *nişīb* olur. Lisān-ı Fārsīde 25 inişe *nişīb* dirler. Gāh olur *nūn*uñ ḫıẕf idüp *şīb* de dirler. Niteki Rūdekīnüñ 26 bu beytinde ikisi de vāḳiʿ olupdur. Firāz muḳābelesinde. **Beyt:**

Şīb-i to bā-firāz u firāz-ı to bā-nişīb
27 Ferzend-i ādemī be-to ender-nişīb ü şīb[2403]

[2398] (Diyorsun ki, biri yukarıdan su getirir ve bu ateşimi toplanmış su ile söndürür.)
[2399] (Hikmet ve bilgi çalışma, çaba ve gayretle bir araya gelir. Sen yiyip uyuma içindeyken anlam inceliğini nereden bileceksin?)
[2400] (Hikmet ve bilgi çalışma, çaba ve gayretle bir araya gelir. Sen yiyip uyuma içindeyken anlam inceliğini nereden bileceksin?)
[2401] (Doktorun yanına ilacımı sormak için gittim. İniltimi duyar duymaz hemen "ümitsiz vakasın!" dedi.)
[2402] (Rüzgâr gibi sırttan aşağı indi, yeşillik gibi şimşirin ayağını öptü.)
[2403] (İnişin yokuşlu, yokuşun inişlidir. İnsanoğlu sana karşı hayret içindedir.)

Firāzuñ gāh olur āḫirini ḥıẕf iderler 28 *firā* dirler. Cemʿ maʿnāsına gelen *firāhem*deki firānuñ da aṣlı firāzdur. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi bunuñ 29 daḫı aṣlın bilmemiş, Niʿmetī, firāz söbek maʿnāsına gelür dimiş, cemʿ-i erbāb-ı lüġat egerçi 30 firāzı meksūre bābında getürmişlerdür. Eṣaḥḥ meftūḥa bābında olmaḳdur. [r-v-e-y] **Firāvīz:** 31 Ḳaftān sincafına dirler. [r-y] **Firīz:** Ayrıḳ didükleri ot. [l-r] **Filirz:** Dügüm, çıḳın ki bir pāre 134a/01 bize bir nesneyi baġlarlar ve daḫı ol bize dirler ki aña bir nesne baġlarlar ve baʿżılar yimek ḳısmından 02 nesne baġlayacaḳ bizdür dimişler. **Rūdekī:**

An kirenc ü sükkereş berdāşt pāk
03 V'ān der-ān destār-ı zen best ḫāk
Īn zen ez-dükān birūn āmed çü bād
04 Pes filirz ne-keşen best ender nihād
Şūy be-güşāde filirzeş ḫāk dihed
Kerd zen-rā bāng güftāey pelīd[2404]

05 ve keçkül, filirzeng daḫı dirler. [-l-] **Filez:** Ḳaraḥişārī;[2405] bir rengdür maʿdenī ki anuñıla 06 ṣaru reng boyarlar dimiş ve baʿżılar bir maʿdenī nesnedür ki anuñıla bir nesneye reng birürler 07 rengi ṣarudur ve şeker ü nebātdan bir nevʿdür dimişler. *Ḳānūn-ı Edeb*de *filizz rīm āhen ü mānendeş* 08 *ü rīm her gevherhā ki be-güẕārend ve her gevher ki ez-kān ḫīzed*. [y-r-v] **Fīrūz:** Muẓaffer, pīrūz maʿnāsına. 09 **El-Fā'i'l-Meksūre.**[2406] [r-v] **Fürūz:** Nūr u żiyā ve efrūḫten lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. 10 Dil-fürūz gibi ve açıcı maʿnāsına istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Be-rezm-i enderūn zehr tiryāk-sūz
11 Be-bezm-i enderūn mahī gītī-fürūz[2407]

[-v-] **Fūz:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *zā*'-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. Ġalebe ve yürek aġrısı otı dimişler. 12 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** 13 [-e-] **Ḳāz:** Meşhūr ḳuş, *baṭ* maʿnāsına Fārsīde ve Türkīde istiʿmāl olınur ve bir ḳaliye adıdur ve pervāz 14 ve uçmaḳ ve baʿżılar pervāne dimişler. [z-z-e] **Ḳazzāz:** İbrīşim işleyen. **Ḳaz:** Gügül ve ḫām-ı ibrişīm. [f-y] 15 **Ḳaḳīz:** Sekiz mekükdür. **Beyt:**

Ber-īn kār be-güzeşt yek-hefte nīz
Ze-cādū cihān-rā berāmed ḳaḳīz[2408]

[2404] (O kişi, tüm tatlılarını ve şekerlerini tamamen aldı. Başörtüsüne toz bağladı ve rüzgâr gibi hızla dükkândan çıktı. Ardından bir sarsıntı meydana geldi ve bu sarsıntı içine hapsedildi. Kocası, bu sarsıntıyı açıp toprağa karıştırırken kadına bağırarak "Ey pislik!" dedi.)
[2405] -. 16. (130a/26)
[2406] El-Fā'i'l-Maẓmūme. 3. (148a/12)
[2407] (Savaşın içinde zehir ve afyon gibi yakıcıdır, ziyafetin içinde ise dünyayı aydınlatan bir ay gibi parlaktır.)

El-Ḳāfi'l-Meksūre. 16 [m-e-r-b-e] **Ḳımār-bāz:** Ḳımār oynayıcı, eşnāfı olur cemīʿisi ḥarāmdur, naṣṣ vāḳiʿ vü vāriddür. **El-Ḳāfi'l-Mażmūme: 17** [l-e-v-v] **Ḳulāvūz:** Bedraḳa, Türkīde de şāyiʿdür. **Beyt:**

Şehī ki feṯḥ ü ẓafer mī-koned ḳūlāvūzī
18 Be-her ṭaraf ki reved leşker-i muẓaffer-i o[2409]

[n-d] **Ḳunduz:** Bir maʿrūf cānverdür ki ṣularda olur, külāhlar **19** kenārına ve nihālīler kenārında dikerler.[2410] Ekṣer budur ki boyarlar. **Aḥmed-i Kirmānī:**

ʿUryān şeved īn sipihr-i pedrām
20 Ez-ḳāḳum-ı ṣubḥ u ḳunduz-ı şām[2411]

Rūz-ı ḳıyāmeti vaṣf ider. *Āmennā bihi ve ṣaddaḳnā bihi* **21** yaʿnī ne güneş ne ay ne yıldızlar ḳalur, gice vü gündüz mużmaḥill olup cümlesi fānī olur. **22 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 23** [e-r-s-e] **Kār-sāz:** İş düzici ve muvāfıḳ maʿnāsına. **(ʿ):**

Kār-sāz-ı fuḳarā ḥāmī-i iḥsān-ı to bād[2412]

24 [e-r-y] **Kārīz:** Avġun yir altında ṣu gidecek yir ḳanat maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ze-luṭf-ı ṭabʿ eş eger bād āb-ı ruḫ bāyed
25 Ze-seng-i ḫāy be-her sū revān koned kārīz[2413]

[-e-] **Gāz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şındı ki anuñıla biz **26** keserler. Altun ve gümüş ve timur[2414] u baḳır keserler ve çatal maʿnāsına ki Türkīde *gez* dirler. Fārsīde gāzū **27** ve gez dirler. **Beyt:**

Ki ger ẕerre-i zer ze-dendān-ı gāz
Beyefted be-şemʿ eş be-cūyendbāz [2415]

Esedī:

28 Be-hem her dü-minḳār bürī firāz
Çü bārī leb-i yār gīred be-gāz[2416]

Ki kebūter vaṣfında dinmişdür ve yabanları ve dağları **29** olan in ki içinde ḳoyun ḳışlar ve yolcı ve kārbān ḳonar ve ṣayd içün dām muḳābelesinde **30** ḳoduḳları ağaçlar ki ṣayd u şikār andan ḳorḳup dāma düşmek içün iderler. **Firdevsī:**

[2408] (Bu iş üzerinde bir hafta daha geçti, büyünün etkisiyle dünya üzerine sekiz mekik boyunca yükseldi.)
[2409] (O hükümdar ki fetih ve zaferi rehberlik eder, her tarafa ordusu zaferle gider.)
[2410] ḳara olur. 3. (148a/24), 16. (130b/08)
[2411] (Bu huzurlu gökyüzü, gelincik sabahı ve kunduz akşamı ile çıplak olur.)
[2412] (İşleri düzenleyen, fakirlerin koruyucusu, İyiliğin seninle olsun.)
[2413] (Eğer yeryüzüne su gerekirse o, lütfu ile taştan her yöne akan bir su yolu yapar.)
[2414] demür. 3. (148b/04)
[2415] (Eğer bir dişten küçük bir altın parçası düşerse onun mumu, onu tekrar arar.)
[2416] (Sevgilinin dudağı bir kez ısırdığı zaman, iki gaga birlikte yukarıya doğru çıkar.)

31 Meger kīn-i hūmān-ı to bāz āverī
Ser-i düşmenān-rā be-gāz āverī[2417]

[-e-] **Kāz:** Bekmāz ki şīreden olur. **Mīr Ḫüsrev-i Dihlevī:**

134b/01 Men āsitān-ı to būsem ḥadīṯ-i leb ne-konem
Çü men be-kāz-ı ḫoşem bā-şeker çi kār me-rā[2418]

[e-n-e] **Kānāz: 02** Salkımuñ dibi, baʿżıları ḫurmā salḳımıñuñ dibine taḫṣīṣ itmişler. **Fāḫir Şükrī:**

Men bedān āmedem be-ḫıdmet-i to
03 Tā berāyed raṭb ze-kānāzem[2419]

Ve salḳım çöpi ve dāmen, etek maʿnāsına ve kenār **04** maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur ve taḫfīf idüp kenāz ü kenez dirler. [e-v-t-e] **Gāv-tāz: 05** Ṣıġır segirdişlü dimek olur. Ekṯer üslūb u mekāʾīd-i ḥarbi bilmeyenler ḥaḳḳında istiʿmāl olınur. **06 Esedī:**

Be-gerdāniş güftā ki şod rezm-i teng
Bud īn gāv-tāz nümāyīd ceng[2420]

[-b-] **Kebr:** Büyük, **07** ʿaẓīm ve yoġun ve semiz maʿnāsına. [b-v-t-r-b-e-z] **Kebūter-bāz:** Bir yirden bir yire mektūb ileden **08** gügercin ve gügercin oynadıcı yaʿnī uçurıcı dimek olur. [c-p] **Gec-pez:** Kireççi. [r-c-ʿ] **09 Ker-caġz:** Yelve didükleri ḳuş ve baʿżılar bayḳuş cinsinden bir ḳuşdur didiler. [r-m-ḫ-y] **Germ-ḫīz: 10** Çāpük ü cüst ü pür-fen. **Beyt:**

Süvārī ki buved esb-i o germ-ḫīz
Birūn cüst çün şuʿle z'ān rüstāḫīz[2421]

11 Sāʾīr esāmīsi cüst lafẓında mesṭūrdur. [r-e] **Gerāz:** Müsāfirler maşrabası ki **12** aġzı ṭar olur. Ekṯer erbāb-ı luġat mażmūme bābında getürmişlerdür. [r-v] **Kerūz:** ʿİşret **13** ü şādī maʿnāsına āḫirini *zāʾ*-i muʿceme ile daḫı mervīdür. [r-y] **Kerīz:** Kārīz lafẓından muḫaffefdür. **14 Gez:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile arşun, ẕirāʿ maʿnāsına ve çatal u oḳ, yay gözi ve yılġun aġacı **15** ṭurfāʾ maʿnāsına ve gezīden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. **K'ez:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ki ki ez lafẓından **16** taḫfīf olınmışdur. [f-c-e-l-y] **Kefcālīz:** Kef-gīr maʿnāsına. [f-c-l-y] **Kefcelīz:** Miṯlihu ve it balığı ʿArabca *duʿmūṣ* **17** dirler ve çömçe ki aş ḳarışdırırlar ve ḳutarurlar miġrefe maʿnāsına ve *kervūd* ve yir bağırsağı **18** dimişler. [f-l-y] **Keflīz:** Kepçe. [l-e] **Kelāz:** Küf ü pās, kelāş maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem*

[2417] (Yalnızca sen, kin dolu olanı geri getirebilir ve düşmanların başını tuzağa düşürerek alabilirsin.)
[2418] (Ben senin eşiğini öperim ve dudak hakkında konuşmam. Çünkü ben pekmezden hoşnutum, şekerle ne işim olabilir ki?)
[2419] (Ben senin huzuruna, bana hurma salkımından taze hurma erişsin diye geldim.)
[2420] (Etrafındaki dövüşçülere dedi ki savaş darlaştı. Bu sığır yürüyüşlü ile savaşın.)
[2421] (Binici ki atı hızlı ve çabuk sıçrayışlıydı. O, dirilişten bir alev gibi dışarı sıçradı.)

ṣāḥibi āḫirini *zā*ʾ-i 19 ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. [m-r-s-e] **Kemer-sāz:** Toḳa ki kemere ve pāpūca ve liḥāma ve sāʾir bunlar gibi nesnelere 20 ṭaḳarlar ve ḳuşaḳ ve kemer düzici maʿnāsına ve baʿżılar ḳor ḳuşaḳ maʿnāsına da gelür dimişler. 21 [n-e] **Kenāz:** Ve bi'l-kesr kānāz lafẓından muḫaffefdür bün u ḥūşā ve salḳım çöpi ve etek, dāmen ve kenār 22 maʿnāsına istiʿmāl olınur. [-n-] **Kenez/Kenz:** Miṣlihu *nūn*uñ fetḥāsıyıla ve sükūnıyıla cāʾizdür, miṣāl-i fetḥa. **Laṭīfī:**

23 Çü duḫter-i to-rā şod me-kon cām bād
Raṭb der-resīd ü kenez kū me-bād[2422]

Miṣāl-i sükūn. **Firdevsī:**

24 Dilāşīden bāyed ʿitāb u nāz-ı bütān
Raṭb ne-bāşed ü bī-ḫār kenz-i pür-bārān[2423]

[n-y] **Kenīz:** 25 Bendenüñ dişisidür ki Türkīde ḳırnaḳ dirler. **Beyt:**

Şarāb-ı ʿişret ü nuḳl müheyyā
26 Kenīz penc ü şeş hemçün ṣüreyyā[2424]

[-v-] **Gevz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳoz, cevz maʿnāsına. [v-n-y] **Kevnīz:** Ölçek ü şinik, ḳafīz 27 maʿnāsına. [v-y] **Kevīz:** Miṣlihu, ġayrı adları kevīc lafẓında mesṭūrdur. Niʿmetī; ve rūzgār maʿnāsına da 28 gelür dimiş. [h-r-y] **Kehrīz:** Niʿmetī; kārīz maʿnāsınadur dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ırmaḳ maʿnāsına 29 naḳl eylemiş. **El-Kāfi'l-Meksūre:** [r-e] **Kirāz:** Reftār maʿnāsına Şems-i Faḫrī vü Ḥalīmī żammıla taṣḥīḥ 30 eylemiş. [r-y] **Girīz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile *girīḫten* lafẓından ism-i maṣdardur. Ḳaçma, *kerīġ* maʿnāsına ve ṣīġa-i emr 31 ve vaṣf-ı terkībīdür ve sālār-ı leşker ü tīr maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. [ş-e-v-r] **Kişāverz:** Çiftçi. 135a/01 ve ekinci, *ḥāriṣ* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Bā-ṣīt-i meʿālīt ḳamer çīst resūl
Der-bāġ-i eyādīt zuḥal kīst kişāverz[2425]

02 [ş-n-y] **Kişnīz:** Keşnec didükleri ot. [n-e] **Kināz:** Bun ḫūşe-i raṭb 03 feṭḥ ile daḫı rivāyet olınmışdur. [-y-] **Kīz:** Çam aġacı, ṣanavber maʿnāsına baʿżılar āḫirini *zā*ʾ-i 04 muʿceme ile naḳl eylemiş. [y-k-y] **Kīkīz:** Işırġan dikeni toḫmı ve kerdeme ve şu kerdemesi taʿrīb idüp 05 *kīkīc* dirler. Niʿmetī; ve semiz otı ki ʿArabca *ricle* vü *circīz* dirler aña daḫı dirler dimiş. [y-n-t-v] **Kīn-tūz:** 06 Kīn irkici ve ceng idici. **El-Kāfi'l-**

[2422] (Kızın sana verildiğinde, onu değersiz şeylerle heba etme. Olgun hurma mevsimi geldiğinde, eteği eksik olmasın.)
[2423] (Güzel kadınların nazıyla ve işvesiyle incinilebilir, dallarının hepsi dolu, dikensiz bir hurma ağacı olmaz.)
[2424] (Eğlence için şarap ve atıştırmalıklar hazır. Beş ve altı cariye, Ülker yıldız kümesi gibi (parlıyor).)
[2425] (Şöhretin ve üstünlüğünle Ay'ın ne önemi var, ey Rasul? Bahçende yardım eden ellerle Satürn kimdir, ey çiftçi?)

Mażmūme: [d-e] **Güdāz:** Erimek maʿnāsına **07** ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür, erit ve eridici maʿnāsına cān-güdāz **08** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Şems-i dīn ān ki bā-kifāyet-i o-st
Ḳaṣb būde māh-tāb-güdāz[2426]

[r-e] **Gürāz: 09** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḫınzīr-ı deştīsinüñ adıdur azılu olur, ehlīsine ḫūk dirler azılu olduġı **10** bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḫūk dendān-ı güzārī nümūd
Ṭuʿme-i seg şod ze-gürāzī çi sūd[2427]

11 Ḥamlede tīz ü seyf ü sināndan perhīzi olmaduġından ötüri bahādurları gürāza teşbīh iderler. **12 Firdevsī:**

Gürāze berāmed besān gürāz
Direfşī berefrūḫte heft yāz[2428]

Gürāze Keykāvus pehlivānlarından **13** birinüñ adıdur. **Şems-i F.:**

Tūyī-ḫu Bījen şāhā çi ġam-ḫˇorī ki buved
Muḫalif-i to be-dendān u zūr hemçü Gürāz[2429],[2430]

14 ve ekincilere maḫṣūṣ bir nevʿ bildür ki anuñıla yir yarup ve ip bağlayup **15** öküz ile çeküp yiri rāst iderler. **Beyt-i Firdevsī:**

Çü be-şināḫt āhengerī bīşe kerd
16 Gürāz u teber erre vü nīşe kerd[2431]

Şems-i F.:

Çonān ze-maʿdeletet rāstī girift zemīn

[2426] (Din güneşi, becerisiyle Ay'ın parlaklığını eriten ipek gibidir.)
[2427] (Domuz yaban domuzu dişi gösterdi ama köpeğe lokma oldu. Domuzluktan ne fayda!)
[2428] (Garāze yaban domuzu gibi ortaya çıktı. Yedi ve on bir bayrağı parladı.)
[2429] (Ey padişah! Sen Bijen gibisin, niçin gam çeksin! Senin düşmanın diş ve güç bakımından domuz gibidir.)
[2430] Bu beytde Bījen ve Gürāz ẕikrinüñ aşlı budur ki Bījen Īrān pādişāhı Keyḫüsrev bin Siyāvuş bin Keykāvus pehlivānlarındandur ve ol Bījen bin Gibbin Güderz bin Kişvāddur, ġāyetde ve ol tenāvür delir ve dilāver olduġından ötüri Rüstem aña ḳızın virmişdür. Tūrān vilayetinde bir cemāʿat Keyḫüsreve gelüp on yıldur vilayetimiz Gürāzlar yirleşüp cemīʿ bāġ u beşānlarımızı ḫarāb u yebāb itdiler. Pādişāhımuz Efrāsiyāba varup şikâyet itdük defʿine ḳādir olmaduġından varuñ ġayrı yirde mekān ṭutuñ didi. Vilāyetimüzüñ āb u hevāsı ġāyetde dil-peẕīr ziraʿ vü zirāʿat ü kesv ü kār vesāʾir umūr-ı maʿişetde bī-naẕīr olduġından māʿidā ebāen ʿan ced-i vaṭannnımız olmaġın terḳ idemeyüp ḫālā der-gāh-ı maʿdelet-penāhuñdan derdimize dermān itmek ümidine geldük, deyü ġāyetde aġlamışdılar. Keyhüsrev ve bunlaruñ ḫāline acıyup ve pādişāhımız defʿine ḳādir olmayup senden dād ümidine geldik didüklerinden ġayrete gelüp der-gāhında olan biglerini ḥāżır idüp ʿasker ü ḫazīne ve pāye vü mertebe benden sipeh-sālarımdan kimdür ki varup bu muzibleri ḳalʿ ve mʿa ide didükde meẕkūr Bījen ġāyetde şecāʿat u dil-āverliginden yalñuz varup defʿ eylemesini taḳabbük itti. Yalñuz Türkistāna varup Efrāsiyābuñ Menbere adlu ḳızı anda ʿāşıḳ olup ḳız anı alup pāy-i taḫta kendü sarayında gizleyüp ʿāḳıbet Efrāsiyāb duyup bir ʿaẓīm cāhda ḥabs idüp deriñ ḳuyu olmaġın eşʿārda çāh-ı Bījen meẕkūrdur. Ṣoñra Rüstem-i zāk bāzirgān ṣūretinde varup ḫalāṣ itdügi şāh-nāmede mesṭūr olduġı meşhūrdur.
[2431] (Demirciliği öğrendiği zaman, ormanı kazma gibi işledi. Kazma, balta, testere ve mızrak yaptı.)

Ki berz-ger ne-koned baʿd-ez-īn zemīn be-gürāz[2432]

17 Ve bir nevʿ ḥarāretdür, ekṣer ʿavratlara oġlan ṭoġururken ʿārıż olur. **Şems-i F.:**

18 Ze-tāb-ı āteş-i ḫışmet çonān şod-est ḥusūd
Ki ez-ḥarāret bī-çāre şod esīr-i gürāz[2433]

Ve bir 19 müsāfirler götürürler aġzı ṭaracıḳ bardaḳdur. Ekṣer ġılāf içinde ṭutarlar. **Şems-i F.:**

20 Her ān gürāz ki leb-i şāh ber-lebeş be-nihed
Şeved zülāl-i ḫıżr āb der-dehān-ı gürāz[2434]

ʿĀmme taḫrīf idüp gürez dirler 21 ve nāzıla ṣalınmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Şems-i F.:**

Be-şād-mānī der-rūżehāy-ı ʿayş u ṭarab
22 Hezār sāl-ı dīger hem be-dīn nemaṭ be-güzār[2435]

Ve dīvār yarıġı ve *rā*nuñ teşdīdi daḫı cāʾīzdür. 23 **Beyt:**

Be-şūy rūy-ı ʿarūs fiten ze-gird-i fiten
Be-kūb-ı tāzek aʿdā-yı memleket be-gürāz[2436]

Ve *gürāzīden* 24 lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. **Laṭīfī:**

Ey ser-firāz u ḥīle-bāz āhen-dil ü ahū-gürāz
25 Tā çend kibr ü ʿizz u nāz āḫir binedīş ez-ecel[2437]

Ve büyümek, bālīden maʿnāsına ve çūbānlaruñ 26 ḳoyun ve ṣıġır sürdükleri ʿaṣāları ve külüng ki yir ḳazarlar. Ḳaraḥiṣārī; ve ḳızmış 27 ʿavrat maʿnāsına da gelürmiş dimiş. [r-b] **Gürbüz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile *bā*nuñ żammı vü kesri 28 cāʾīzdür. Şems-i Faḫrī zeyrek ü dānā maʿnāsına naḳl eyledi ve işbu beyti inşā eyledi. **Şems-i F.:**

29 Kocā ez-der-i devletet ser be-tābed
Kesī k'o buved merd-i dānā vü gürbüz[2438]

Ve ḳuvvetlü maʿnāsına ve ol kimse ki 30 ġāyetde *ṭarrār* ola ve aldaġuç, ḫaddāʿ maʿnāsına taʿrīb idüp *cürbüz* ve *ḳāf*ile *ḳurbuz* 31 daḫı dirler. *Kānūn-ı Edeb*de böyle naḳl eylemiş dirler. [-r-] **Gürz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile büyük çomaḳ 135b/01 ve baʿżılar demür çomaḳ dimişler taʿrīb idüp cürz dirler. [r-v] **Kürūz:** Şems-i Faḫrī 02 ve sāʾir

[2432] (Senin adaletinden yer öyle bir düzeldi ki çiftçi bundan böyle bel kullanmayacak.)
[2433] (Düşman senin öfkenin ateşiyle öyle bir hâle geldi ki zavallı, sıtmaya tutulmuşa döndü.)
[2434] (Padişah hangi bardağın kenarına ağız değdirse bardağın ağzındaki su ölümsüzlük suyuna döner.)
[2435] (Eğlence ve sevin bahçelerinde bin yıl daha mutluluk içinde böyle gururla salın!)
[2436] (Zafer gelinin yüzündeki fitne tozunu sil! Ülke düşmanlarının başını üvendireyle ez!)
[2437] (Ey hile yapan, demir yürekli, demir görünümlü baş kaldırıcı! Ne zamana dek kibir, gurur ve naz! Biraz da sonunu, ecelini düşün.)
[2438] (Bilgili ve zeki olan kimse senin devletinin kapısından yüz çevirebilir mi hiç?)

erbāb-ı lüġat şādī vü ṭarab ve ṣıçramaḳ maʿnāsına naḳl eylemişler. **Şems-i F.:**

03 Ze-ferr-i devlet-i o bendegān-ı der-gāheş
Egerçi dāred iḳbāl ü kām u cāh u kürūz[2439]

04 Ḥalīmī, ʿişret āġirine dir dimiş ve āġiri *zāʾ*-i muʿceme ile daḫı mervīdür dimiş. [r-y] 05 **Gürīz:** *Gürīḫten* lafẓından ism-i maṣdar ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. [ş-b] **Güşbüz:** 06 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi miṣlihu dimiş. [ş-n-b] **Güşnbüz:** Teke ki keçinüñ erkegine dirler, żamm. Zīrā *keşen* 07 her cānverüñ erkegine dirler, żamm-ı *kāf*-ı ʿArabīyile ve *şīn*üñ żammesi ve sükūnı cāʾizdür. [m-y] 08 **Kümīz:** Sidük, *bevl* maʿnāsına. [n-d] **Kündiz:** Kesr-i *dāl*le eski ḳalʿa, *kühendiz* lafẓından taḫfīf 09 olınmışdur ammā Şems-i Faḫrī gürīz kāfiyesinde getürmişdür ve inşā itdügi beyt maḥallinde 10 mesṭūrdur. **Şems-i F.:**

Eyā şehriyārī ki kīnet der-āverd
Zuḥal-rā ze-bālā-yı īn heft kündiz[2440]

11 **Kündüz:** Żamm-ı *dāl*le ḳunduz maʿnāsına. **Kündūz:** Çuvāl-dūz. [n-y] **Künīz:** Bisyār ḫˇor u kāhil maʿnāsına. 12 [n-e] **Künāz:** Köknār aġacı.[2441] [v-e] **Küvāz:** Ögündire didükleri aġaç ki anuñıla ṣığır sürerler. **Ferruḫī:**

13 Dūstān-rā be-yāftī be-murād
Ser-i düşmen be-kūftī be-küvāz[2442]

[v-e-l-d-v] **Güvāl-dūz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çuvāl-dūz. 14 [v-d-r] **Güderz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Īrān pādişāhlarından Keyḳubād serdārlarından Kişvād oġlıdur 15 ki ol daḫı meşhūr dilāverlerdendür. **Firdevsī:**

Bā-Īrān pes Rüstem nā-medār
Ne-buvedī çü Güderz-i dīger süvār[2443]

16 [-v-] **Güz:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳoz, cevz maʿnāsına ve oşuruḳ, tīz maʿnāsına. **Rübāʿī:**[2444]

17 Ey ḫˇāce fülānü'd-dīn ki rīşet kūn bād
Rīşet nefsī nīst ze-zenden āzād
Be-rīş-i to yek gūz girih ḫˇāhem zed

[2439] (Sarayının köleleri onun devletinin görkemiyle iyi talih, makam, istek ve mutluluk bulmuş...)
[2440] (Ey padişah! Zuhal'i bu yedi kalenin tepesine senin öfken çıkarmıştır.)
[2441] --. 16. (131b/29)
[2442] (Dostları muradına erdirdin, düşmanın başını üvendireyle ezdin.)
[2443] (İran, Rüstem'in ardından zayıf olmazdı. Başka bir süvari, Gudarz gibi olmazdı.)
[2444] **naẓm.** 16. (132a/04)

18 Z’insān ki be-dendān ne-tüvāneş güşād[2445]

Kūz-āvīz: Bardaḳ aşacaḳ doḳ **19** diş. [-v-] **Gūz:** Egri. **Kūhü’l-bürz:** Bir meşhūr ʿaẕīm ṭaġ adıdur. **Nev-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meksūre.**[2446] **20** [-y-] **Līz:**[2447] Ḳaraḥişārī ḫor u ḥaḳīr maʿnāsınadur dimiş. **El-Lāmi’l-Mażmūme: Luʿbet-bāz: 21** Oyuncı. [-ġ-] **Luġaz:** Türkīde bilmece, meṣel didükleri. Şems-i Faḫrī Fenn-i Süvüm Der-ʿİlm-i Bedāyiʿi’l-Ṣanāyiʿ nām risālesinde **22** luġazı bu vechile taʿrīf eylemiş, *be-dān ki luġaz be-Pārsī çīst ān-rā gūyend meṣelā şāʿir* **23** *suʾāl koned ez-keyfiyyet-i çīzī be-ṭarīḳ-i miġlaṭa vü īn ṣıfat be-ḥaḳīḳat hemān muʿammā-st illā* **24** *ān ki der-evvel īn ṣıfat be-ṭarīḳ-i suʾāl āverde şeved, miṣāleş ez-şiʿr-i ʿArabī.*[2448] **Şiʿr:**

25 Ve mā nākiḥ aḫtīn cehren ve ḥafīfeten
Ve leys ʿileyh fīn-nikāḥu sebīlü[2449]
Menā yefşü heẕā yefşü fī’l-ḥāl Hindehu
26 Ve ān māl baʿlü lem yecdehu yemīlü[2450]
Yezīdühemā ʿinde’l-meşībü taʿhheden
Ve berren ve heẕā fī’l-buʿūl-ı ḳalīlü[2451]

27 Velehu Der-Miʿyār-ı Cemālī:

Be-nümā dest der-cerīde-i ġayb
Ez-żamīr-i to hīç güne luġaz[2452]

28 ʿArabīde *uḥcīyye* maʿnāsınadur ki cemʿī *aḥācā* gelür. Meşhūrdur. **29 Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi’l-Maftūḥa 30** [e-r-ā-m-v] **Mār-āmūz:** Yılancı. [-e-] **Māz:** Baʿżı erbāb-ı luġat şiken maʿnāsına naḳl eylemiş. **ʿUnṣurī:**

31 Şeved ḫazīne vü gevher çü genc-i bād-āverd
Ze-dest bord kefeş mevc gūş-ı māhī māz[2453]

Şems-i Faḫrī 136a/01 *şikāfī bāşed ki der-çūp u dīvār ve ġayre üfted*[2454] dimiş ve bu

---

[2445] (Ey Falanüddin Efendi, sakalın rüzgârda savrulsun. Sakalın bir nefes bile hapishaneden özgür değildir. Sakalına bir osuruk düğümü atmak istiyorum, öyle bir düğüm ki dişle açılamaz.)
[2446] **Nev-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meftūḥa.** 16. (132a/07)
[2447] **Lebr.** 16. (132a/08)
[2448] (“Lugaz” Farsçada bir şifre ya da gizem anlamına gelir. Örneğin, bir şairin, bir şeyin niteliği hakkında yanıltıcı bir şekilde soru sorması ve gerçekte o niteliği ifade etmesi, işte o bir lugazdır. Başlangıçta bu fark soru şeklinde dile getirildiğinde, o zaman gerçekten de o, bir şifre veya gizemdir. Bir Arap şiirinden bir örnek ile açıklanabilir.)
[2449] (Ve evlenen kişi, iki aileyi açıkça ve ince bir şekilde hedefine alır, onun (evlenenin) için ayrı bir yol yoktur.)
[2450] (Bunu kimse şimdi açığa vurmasın, onu bulmadığında eş maldan vazgeçer.)
[2451] (Onların vaadi, yaşlandıklarında artar, onlar sabırlı olurlar, bu da eşler için nadirdir.)
[2452] (Elini gaybın kaydında göster. Senin kalbinden hiçbir şekilde hata çıkmaz.)
[2453] (Hazine ve mücevher, rüzgârın getirdiği define gibi olur. Dalga, elinden ayakkabısını alır; deniz kabuğu ve balık kulağı gibi.)

beyti şāhid getürmiş. **Beyt:**

02 Mizāc-ı mülk ze-ʿadlet ṣaḥīḥ geşt çonānek
Ki çeşm ü zülf-i bütān bī-fütūr bāşed ü māz[2455]

03 **Esedī:**

Her ān murġ k'ez-ūy be-pervāz şod
Ze-zaḫmeş dil kūh-ı pür-māz şod[2456]

Ve semiz, ferbih maʿnāsına 04 ve bir nevʿ müshil dārūdur. [e-l-y] **Mālīz:** Sülük, ʿalaḳ maʿnāsına bāḳī esāmīsi kāḫinc lafẓında taḫrīr 05 olınmışdur. [e-h-y] **Māhīz:** Ṣıġır ḳuyruġı. [r-e] **Merāz:** Kendir urġanı. [-z-] **Merz:** Ḥalīmī ṣınurdur ki iḳlīmde 06 ve bostān evleklerinde ve degek ḳarıḳlarında istiʿmāl olınur.[2457] **Şems-i F.:**

Her merz ki ān der-kenef maʿdelet-i to-st
07 Peyveste ẓafer-i ruḫet nihād-est der-ān merz[2458]

Ammā Meydānī naḳlinden ve İbāne 08 şerḥinde şöyle añlanur ki iki ḳarıġuñ arasında olan yumrı yire diyeler dimiş ve çemen 09 ve nişest-gāh u zemīn ü sāmān u güzden biten aşma ve şūrāḫ ve otlaḳ maʿnāsına. Fāżıl-ı 10 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki merz ṣınurdur lisān-ı Fārsīde ki lisān-ı 11 ʿArabīde aña *tuḫūm* dirler. Bu ʿibāret Türkī dilde de şāyiʾdür. Ṣınur ṣınura diyecek yirde 12 tuḫūm tuḫūma dirler. Merz-bāndan cüzʾ olan merz bu maʿnāyadur. Serḥad beglerine ki Türkī dilde 13 uç begi dirler. ʿAcem vez-bān dir. **Beyt:**

Ḥabbeẕā mülkī ki bāşed rūz u şeb
ʿAdl ü inṣāfeş der-incā merz-bān[2459]

14 [-ġ-] **Maġz:** Başdaġı beyni dimāġ maʿnāsına ve kemük içindeki ilik, muḫ maʿnāsına 15 ve her nesnenüñ ḫulāṣasında istiʿmāl olınur ve baġ maʿnāsına da naḳl olınmış. [k-r-g-e] **Mekr-kāz:** 16 Mepervāz maʿnāsına. **Beyt:**

Be-gū kim vāt der-pīşe mekr-kāz
Tā-be-seret ne ve'z-o cerh-bāz[2460]

[v-y] 17 **Mevīz:** Ḳuru üzüm. **El-Mīmi'l-Meksūre.** [ş-l-v] **Mişlūz:** Ḳaysı ve zerdālū maʿnāsına. [ġ-y-e] **Miġyāz:** 18 Şākirdāne. [y-ḫ-d-v] **Mīḫ-dūz:** *Keyk-ber* [-y-] **Mīz:**

[2454] (Ahşapta, duvarda ve diğer şeylerde bir çatlak oluşur.)
[2455] (Ülkenin mizacı senin adaletinle öyle bir iyileşti ki delikanlının saçı ve gözü büklümsüz ve noksansız oldu.)
[2456] (Ondan her uçan kuş, dağın kalbindeki yarayı daha da derinleştirdi.)
[2457] --. 16. (132a/22)
[2458] **Merz** kelimesine ve açıklamasına yer verilmemiş, bu beyit ise **merāz** kelimesinin açıklamasına şahit beyit olarak getirilmiş. 16. (132a/23)
[2459] (Ne güzel bir ülkedir ki gün ve gece onun adaleti ve insafı orada sınır bekçisi olur.)
[2460] (Başına bir bela gelmeden ve ondan kurtulmadan önce, az konuş ve işinde hile yapma.)

Erbāb-ı lüġat ḳonuḳ, mihmān maʿnāsına ve ṣīġa-i 19 emrdür, *mīzīden* lafẓından işe dimek olur yaʿnī bevl eyle ve baʿżı terkīblerde ṣıfat 20 daḫı istiʿmāl olınur dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki mīz 21 ḳonuġun ism-i ḫaṣṣıdur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Mekārim ü niʿmet bād mīz-bān-ı kerem
22 Be-ḫˇān-ı cūd-ı to ṣāḥib-dilān u ṣāhān mīz[2461]

Mihmān ile bunuñ farḳı vardur ki bu vaż'-ı 23 ḫāṣ ile mevżūʿdur. Anuñ ıṭlāḳı vaż'-ı ʿām terkībi ḥasebiyiledür. Mīz ism-i cāmiddür olıcaḳ maʿnāsı ẕikr 24 olandur. Müştaḳātdan olıcaḳ emrdür, *mīzīden*den niteki bu beytlerde vāḳiʿdür. **Naẓm:**

Her ki-rā baḫt yārmend buved
25 Gū be-şev mürde-rā ze-gūr-engīz
Tā be-girdār-ı bebr ber-ser-i şīr
Cīre kerd ü be-gūşiş ender-mīz[2462]

[y-v-y] **Mīvīz:** Ḳurı 26 üzüm, mevīz maʿnāsına. **El-Mīmi'l-Mażmūme:** [r-ġ] **Murġaz:** Yapaġı ve keçi yüñi. [r-v] **Mürūz:** Herī ḳurbında bir ḳabīledür. [ş-k] 27 **Müşkez:** Bulġarī didükleri ḫoş ḳoḫulu deri ve saḫtiyān döşek ve saḫtiyāndan ḫālī maʿnāsına. 28 **Müzedūz:** Edikçi. **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa:** [-e-] **Nāz:** Ḳanış, ġanc u delāl maʿnāsına 29 ism-i maṣdardur. **Beyt:**

Ger ber-ser ü çeşm-i men nişīnī
Nāzet be-keşem ki nāzenīnī[2463]

Ve *nāzīden* lafẓından 30 ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür ve niʿmet ve ḫoşluḳ. **(ʿ):**

Be-nāz ey serv-i nāz-ı dil-nüvāzem[2464]

[e-s-e] **Nā-sāz:** 31 muḫālif maʿnāsına. [b-t-y] **Nebitīz:** Ġāyetde ucı sivri ve keskün nesne ḳılıç ve nīze vü bıçaḳ ve ġayrı olsun 136b/01 [c-y] **Necīz:** Cümle kīn maʿnāsına. [ḫ-c-y] **Naḫcīr:** Ḳaraḥışārī *pīçīden* maʿnāsına naḳl eylemiş. [ḫ-n] **Naḫīz:** 02 Puşu yiri, *kümungāh* maʿnāsına ve buşu, *kemīn* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Sipihr der-ruḫ-i aʿdā-yı o keşīd gümān
03 Zamāne der-reh-i bed-ḫˇāh-ı o güşāde[2465]

N'ez: *Ne ez* lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Beyt:**

[2461] (Gönül adamları ve padişahlar, senin cömertlik sofrandaki iyilik ve nimetlerin ev sahipliğinde konuk olsun.)
[2462] (Her kimin talihi yaver giderse ona söyle ölüyü kabirden çıkarsın ya da bir kaplan edasıyla savaşarak aslanı yenip başına işesin!)
[2463] --. 16. (132b/15)
[2464] --. 16. (132b/16)
[2465] (Felek onun düşmanlarının yüzüne yay çekmiş, zamane onun hasımlarının yolunda pusu kurmuş.)

04 Ez-pey-i resm buved der-bāneş

N'ez-pey-i menᶜ buved der-bānī[2466]

[-ġ-] **Naġz:** Her nesnenüñ eyüsine ve ḫıyārına dirler. Niᶜmetī 05 ve çābük maᶜnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Bereş naġz-rā şükrī çeng zen

Yekī nīme merd ü dīger nīme zen[2467]

06 [f-t-e-n-d-e] **Nef-endāz:** Ṭop atıcı ve tef atıcı. [m-e] **Namāz:** Maᶜrūf ᶜibādetdür ki ehl-i islāma beş 07 vaḳitde farż olmışdur. [v-r-v] **Nevrūz:**[2468] *Tārīḫ-i Mıṣr* ṣāḥibi eş-Şeyḫ Taḳiyü'd-dīn el-Maḳrīzī rūhullāh 08 revḥahu; ve nevrūzuñ sebeb-i tesmiye ve vażᶜında böyle beyān eyler ki ṣāḥibü'l-Ḳaṣaṣ ve'l-aḫbār 09 Veheb ibn Münebbeh rivāyet ider ki; vaḳtā ki Nemrūd-ı merdūd Ḫalīl-i Celīl Ḥażret-i İbrāhimi *ᶜaleyhi'ṣ-ṣalavāt* 10 *ve's-selām* āteşe atdı. Ol zamānda ᶜālemde ᶜaẓīm āvāzeler ẓāhir olup ol gün ol gice 11 cemīᶜ āteşlerüñ ḥarāreti münṭafī olup ehl-i dünyādan bir aḥẕ nārdan intifāᶜ itmedi. Bu sebebden 12 ḫalḳ-ı ᶜālem ol gün ve giceye ᶜaẓīm iᶜtibār idüp her ol gün u gice geldükde āteşler yaḳup 13 ṣabāḥa dek yatmayup ol güne nīrūzün-nīrūz didiler. Lisān-ı Süryānīde bayram dimek olur. 14 **İbn-i ᶜAbbāsdan:** Raḍıyallāhu ᶜanhü. Nevrūzda ᶜıyd itdüklerinüñ sebebden suᵓāl olınduḳda buyurmışlar ki 15 yıluñ āḫiri tamām olup evvel sene duḫūl idicek pādişāhlar, vüzerā vü nüdemā vü beglerine ḫilᶜatler 16 virüp ve iḥsān u ᶜaṭālar idüp ve sāᵓir ḫalḳ-i ᶜālem aṣḥāb u aḥbābına envāᶜ tuḫuf u hedāyā 17 gönderüp Aᶜcām ṭāᵓifesi sünnet ittiḫāẕ itdiler ve Ḥāfıẓ Ebū'l-Ḳāsım ᶜAlī bin ᶜAsākir *Tārīḫ-i* 18 *Dımışḳ*da İbn-i ᶜAbbāsdan raḍıyallāhu ᶜanhümā rivāyet ider ki vaḳtā ki Firᶜavn-ı bī-ᶜavn ḳavmine 19 **İnne hezā le-sāḥirun ᶜalīm**[2469] didi. Anlar daḫı didiler: *Sen de saḥareyi cemᶜ eyle* Firᶜavn, Ḥażret-i Mūsā 20 *ᶜaleyhi'ṣ-ṣalavātu ve's-selām*a: *Yā Mūsā fecᶜal beynenā mevᶜiden lā-nuḫlifuhu naḫnü velā-ente.*[2470] Ol gün sen 21 ve Hārūn ve saḥare cemᶜ olup didi. Ḥażret-i Mūsā *ᶜaleyhi's-selām*: *Mevᶜidüküm yevme'z-*

[2466] (Onun bekçiliği bir gelenek gereğiydi, yasaklamak için değil korumak içindi.)

[2467] (Onun için hoş bir melodi çal, biri yarısı erkek, diğeri yarısı kadın.)

[2468] Mīr ᶜAli Şirvānī Tevārīh-i Mülūk nām risālesinde naḳl eyler ki evvela nevrūza şöhret viren ᶜAcem selāṭīninden Cemşīd idi. Müddet-i salṭanatı yedi yüz yıla yitişicek Işṭıḫarda bir ᶜazīm binā peyda eyledi ki şimdi ki ḫālde yaᶜnī tārīḫ-i hicretüñ ṭoḳuz yüzünde henüz eseri dirhem ü nişānı vardur kim ādemī zād anuñ gibi binā yapmak muḥāl görinür. Kişi görmeyince inanamaz ve baᶜżı tevārīhde anı çihil menār diyü ẕikr iderler. Çün bu ᶜimāreti tamām itdi. ᶜĀlem-i selāṭīnini ve cihān-ı ekābir ü eşrāfını anda cemᶜ idüp żiyāfet itdi ve ol zamānda güneşi noḳta-i iᶜtidāl rebīᶜiye taḥvīl itmişdi. Ol bināda ḳırḳ ḳarış irtifāᶜı altundan bir taḫt üzerine oturup ᶜadālet şayt u şadāsın ᶜāleme münteşir eyledi ve ol günüñ adını nevrūz ḳodı.

[2469] Kur'ān, Araf: 7/109: "*Doğrusu bu bilgin bir sihirbazdır.*"

[2470] Kurᵓān, Tā-Hā: 20/58: "*Bunun için seninle bizim aramızda; uygun bir yerde, senin de, bizim de caymayacağımız bir buluşma vakti belirle.*"

zīneti.[2471] didi. 22 İttifāḳen ol yevm-i evvel sene ve sebt güni idi ki yevm-i nevrūz idi. Bir rivāyetde saḥare Firʿava 23 didiler ki Mūsā ile bir güne vaʿde eyle Firʿavn didi ol yevm-i zīneye vaʿde eyledi ki ʿıyd-ı ekber 24 ve güzdür. Ol gün sebt idi. Ḫalḳ-ı ʿālem cemʿ oldı. Baʿżılar didiler ki nevrūz Fürs aylarından 25 Āẕerüñ on dördi ve Ḳıbṭīde bir Mehāt ayı idi. Baʿżılar mülūk-ı Fürsden Cemşīd iḫdāṣ 26 eyledi didiler vaḳtā kim eḳālīm-i sebʿaya mālik oldı ve kendüye aşlā ḫaşm ḳalmadı. Ol güni bayram 27 idüp nevrūz diyü ad ḳodı. Yaʿnī yeñi gün dimek murād idindi. Baʿżılar Ḥażret-i Süleymān 28 *ʿaleyhi's-selām* ḫātem rücūʿ itdügi güne nevrūz didi, didiler. Baʿżılar Ḥażret-i Eyyüb *ʿaleyhi's-selām* 29 şifā bulduġı gün ki Ḥaḳ cell ü ʿalā Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde buyurur: *Arkuḍ biriclike haẕā* 30 *muġteselun bāridun ve şarābun.*[2472] Ol güni ʿıyd idüp evleri ṣulamaḳ sünnet itdiler. Baʿżılar 31 didiler ki Şāmda Benī İsrāʾīlden bir sıbṭa ṭāʿūn gelüp ol ḳavm ʿIrāḳa gitdiler, mülk-i ʿAcem 137a/01 ḫaberlerün işidicek anlaruñ cümlesin bir ḥiṣār içine ḳoydı. Ol ḳavm dört biñ nefer kimesne 02 idi. Cümlesi helāk olup ol zamānda olan enbiyādan birine vaḥy nāzil olup falān 03 sıbṭa eyle ki ol ḥiṣārda helāk olmışlar idi. Anlaruñ ile falān şehrüñ ḳavmi üzerine 04 var, ḥarb eyle diyü emr olıcaḳ; Yā Rāb nice ḥarb ideyin ol ḳavm helāk olmışlardur deyicek 05 ben anları iḥyā iderin diyü vaḥy gelüp bir gice ol ḥaẕīre üzerine yaġmur yaġup 06 ol helāk olan ḳavm be-ḳudretu'llāh girü ḥayāt buldular. Meẕkūr ḳavmüñ ḥaḳḳındadur ki Ḥaḳ celle 07 vü ʿalā Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde buyurur: *Elem terā ile'l-leẕīne ḫaracū min diyārihim ve hum ulūfun ḥażara'l-mevti* 08 *fe-ḳāle lehum'ullāhu mevtū ṯumme aḥyāhum.*[2473] Bu ḫaber mülk-i Fārsa varıcaḳ bu güni mübārek ṭutuñ 09 diyü emr idüp ḫalḳ birbirinüñ üzerine ṣular ṣaçup şādlıḳlar idüp ol gün 10 yevm-i nevrūz olup ile'l-yevm ʿādet oldı. Rūz-ı nevrūzda ṣu ṣaçmaġuñ sebebini Meʾmūn 11 ḫalīfeden suʾāl idicek bu vechile cevāb virdi ki Allāhu teʿālā Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde buyurur. 12 *Elem terā ile'l-leẕīne ḫaracū min diyārihim ve hum ulūfun ḥażara'l-mevti fe-ḳāle lehum'ullāhu mevtū ṯumme aḥyāhum.* 13 Benī İsrāʾīlden bir ḳavm Ṭāʿūndan ḳaçup baʿżılar cihād-ı ekber olınduḳda ḳatlden ḫavf idüp 14 diyārlarından çıḳup ḳaçdılar. Ḥaḳ teʿālā ol ḳavmüñ cümlesine helāk idüp bunı bildürdi 15 ki mevtden bir zinde necāt bulmaz. Baʿdehu enbiyādan Ḫarḳīl *ʿaleyhi's-selām* vāsıṭasıyla iḥyā 16 eyledi. Ol güni ʿıyd idüp birbirinüñ üzerlerine ṣular ṣaçup şādlıḳlar itdiler 17 ve ol gün gelicek ṣular ṣaçmaġı ʿādet itdiler, ilā yevminā haẕā

[2471] Kurʾān, Tā-Hā: 20/59: "*Buluşma vaktimiz, bayram günü, insanların toplandığı kuşluk vaktidir.*"
[2472] Kurʾān, Ṣad: 38/42: "*Ayağını yere vur (dedik), işte yıkanılacak ve içilecek serin bir su!*"
[2473] Kurʾān, Bakara: 2/243: "Binlerce kişi oldukları hâlde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah, onlara 'ölün' dedi, sonra da onları diriltti."

ʿādet ḳaldı. ʿAli bin Ḥamza-i 18 Iṣfahānī Kitāb-ı İʿbādü'l-Fürsde böyle naḳl ider ki; nevrūzı ol vażʿ iden Cemşīddür 19 ki mülūk-ı Fürs-i evvelüñ ki Pīşdādīlerdür, āḫirincisidür.[2474] ʿAdlleri ziyādeliginden Pīşdād 20 laḳab ḳomışlardur. Maʿnā-yı nevrūz yevm-i cedīddür ve nevrūz ehl-i Fürs yanında yevm-i 21 iʿtidāl-i rebīʿdür. Ehl-i Hindüñ nevrūzı ʿaḳrebüñ on üçündedür. Ke-ennehu iʿtidāl-ı hevā 22 ol vilāyetde ol zamānda olur. Niteki eyyām-ı Ferīdūnda Mihr-cān idi. Vaḳtā ki Ḍaḥḥāk-ı ʿUlvānīyi 23 ki baʿżılar adı Bayūresbdür didiler ḳatl itdügi güni ki ol gün kendüsi firāġ-i ḫāṭır ile 24 taḫt-ı salṭanata cülūs itdi, ʿıyd idüp ol güne Mihr-cān diyü ad ḳodı ve ol gün nevrūzdan 25 iki biñ yigirmi altı yıl ṣoñra idi. **İbn Vaṣīf Şāh:** Mülūk-ı Ḳıbṭdan Menḳāveş ẕikrinde dir ki 26 Mışrda nevrūzı evvel vażʿ eyledi, kevākibe ikrāmen yidi gün muttaṣıl yiyüp içip ʿıyd 27 iderlerdi. **ʿĀlimü'l-ʿallāme:** Ve'l-ḫaberü'l-fehhāme. Evḥadü'l-ʿulemāʾi'l-müfessirīn. Efḍalü'l-fużelāʾ- mütevaḥiddīn. 28 İmām Rabbānī Ebu'l-Ḳāsım el-Ḥüseyn bin Muḥammed revveḥa'llāhu rūḥa ki Rāġıb-ı Iṣfahānī dimekle meşhūrdur. 29 *Muḥāżırātü'l-Üdebā Ṣayḳalü'l-Fehm* nām kitābında nevrūzıla Mihr-cān beyānında böyle dir ki Cemşīd ki 30 baʿżılar Ṭahmurṯuñ ḳarındaşıdur, baʿżılar ḳarındaşı oġlıdur didiler. Çün salṭanat taḫtına oturdı 31 cihān mülkine ʿadl ü dād ile zīb ü zīnet virdi Īrān şehr-i iḳlīminüñ taḫtı ki arż-ı Bābildür. 137b/01 Taʿmīr idüp ve tamāmet-i rubʿ-meskūne ḥākim ü mālik olduḳda ʿālemüñ selāṭīn ü eşrāfı 02 cemʿ idüp żiyāfet itdi. Ol gün güneş Ḥamel burcına taḥvīl itmişidi. Ol günüñ adını 03 nevrūz ḳodı ve her yıl o gün geldükde bayram eylemegi ʿādet itdi ve müddet-i salṭanatı biñ 04 elli yıla yitişdi. Ṭaberīde anuñ ḳatli Bīvūrasbe mensūbdur. Yeri tevārīḫde yoḳdur. Baʿdehu 05 yirine Bīvrasb pādişāh oldı. **Firdevsī:**

Yekī merd buved enderān rūzgār
Ze-deşt-i süvārān nīze güẕār[2475]
Ger nümāye hem şāh u hem nīk merd
Ze-ters-i cihāndār b'ābād vü serd[2476]

[2474] Ve baʿżı muʿteber tevārīḫde bu vechile mesṭūr u meẕkūrdur ki vaḳtā ki Cemşīdüñ salṭanatı yedi yüz yıla yetişdi. Cemīʿ ʿömründe başı ve dişi ve sāʾir aʿżāsından biri hiç aġrımamaġın müfraṭ cāh u ġurūrı devlet ü tekebbüri dimaġına fāsid ḫayāl ṣanup kendü ṣūretine bütler düzdürüp eḳālīme perakende idüp aña secde itmege emr eyledi. Secde itmeyene āteşe bıraḳdı ve üç yüz yıl miḳdār bu emr müstavlī ve müstemir olup ḫalḳ-ı ʿālemi büt-perest eyledi. Lā-cerem muḳteżā-yı hikmet-i ilāhī ol idi ki aña cezā eyleye, Şeddād-ı ʿāde taḳdīr oldı, ḳardaşı oġlı Ḍaḥḥāk-ı ʿulvānīyi ʿasker-i ʿaẓīm ile üzerine gönderüp muḳābele ve muḳātele itdükde ṣınup tāc u taḫtından ayrılup iki yüz yıldan ziyāde tenha vü piyade üç gün bir yire ḳarār idemeyüp dirler ki rubʿ-ı meskūnı iki kere devr eyledi, ʿāḳıbet delalet-i Çīnde ṭutılup bıçkı ile cismi pare pare eylediler. **Minhu.** Ebū Caʿfer Muḥammed-i Ṭaberī dir ki Ḍaḥḥākuñ adı Buyūresbdür, Ḍaḥḥāk laḳabıdur, ehl-i Yemende Benī Ḥımīr ḳabīlesindendür, nesli Sām bin Ḥaret-i Nūḥ ʿaleyhi's-selāma çıkar ve baʿżılar dimişler ki Nemrūd bin Kenʿān bin Hūşenkdür.

[2475] (O zamanlarda, süvarilerin ovasından mızrak taşıyan bir adam vardı.)

Ki Merdās nām ger nümāye buved
Be-Dāvūdeş ber-terīn pāye buved[2477]
Merd-i rāzed ü şeydūn çār-pāy
Dehr-i yek hezār āmedendī be-cāy[2478]
Püser be-dehrīn pāk-ı dīn-rā yekī
Ki ez-mihrī behreş ne-buveden kī[2479]
Cihān-ı cūy-rā nām-ı Ḍaḥḥāk buved
Dilīr ü sebüksār u nā-pāk buved[2480]
Heme be-Yūrāseş hemī ḫˇāndend
Çonīn nām ber-Pehlevī rānedend[2481]
Kocā be-Yū-rā ze-pehlevānī şümār
Buved der-zebān-ı Derī dih hezār[2482]
Z'esbān nāzī be-zerrīn sitām
Verā buved be-yū ger bordend nām[2483]

Ferīdūn ki baʿżılar Cemşīd nebīresidür baʿżılar Abtın **06** oġludur ki Ṭahmūrş neslindendür dirler. Ḍaḥḥāk üzerine ḫurūc u hücūm idüp **07** maġrib vilāyetinde ṭutup Demāvend ṭaġında bir ḳuyı içinde ḥabs itdi. Ol gün Mihrmāh **08** ayınuñ nıṣfī idi adını Mihr-cān ḳoyup ol güne taʿẓīm sünnet oldı. Nevrūz Mihr-cān **09** iki biñ elli yıl muḳaddem idi ve baʿżılar nevrūz Keyūmerş bin Hebbetullāh bin Ḥażret-i Ādemüñ **10** *ʿaleyhi's-selām* ṭoġduġı gündür didiler. Zīrā Keyūmerş ṭoġduġı gün dīvarlardan iy şīn **11** yeşil çemen ẓāhir olup cemīʿ aġaçlar vaḳitsiz yimiş virdiler. Keyūmerş kerāmetine ve Keyūmerş **12** ḥayy-i nāṭıḳ dimekdür. Baʿżılar Nevrūz Ḥaḳ celle vü ʿālā ẓulmeti nūr ile ḫarḳ virdi ve gögi yaradup **13** dünyāyı tekvīn idüp feleke devrān emr eyledügi gündür didiler. **Ammā** şu şaçmaḳ zamān-ı evāʾīlde **14** bir ḳavme ġāyetde ḳaḥṭlıḳ müstevlī olup müddet-i medīde yaġmur yaġmamaġın ot bitmeyüp **15** cemīʿ devāb u mevāşīler ve ḫalḳuñ ekşeri cuʿdan helāk olup baʿdehu Ḥaḳ teʿālā vāfir **16** yaġmur yaġdurup ol ḳavm ġāyetde feraḥlarından birbirinüñ üzerlerine şular şaçdılar. **17** Baʿdehu ol gün geldükde bayram idüp şu şaçmaġı ʿādet idüp, ilā āḫirü'd-dehr

[2476] (Eğer hem padişah hem de erdemli bir adam ortaya çıkarsa, korkudan hükümdar soğur ve dünya yıkılır.)
[2477] (Eğer Merdas adıyla bilinseydi Davud'un en yüksek makamında olurdu.)
[2478] (Adam sırlıdır ve şeytan dört ayaklıdır, zaman birinin yerine bin getirir.)
[2479] (İki dünyada da temiz inançlı bir oğul, ona sevgi duymayan kim olabilir ki?)
[2480] (Dünya fatihinin adı Dahhak idi; cesur, kaygısız ve ahlaksızdı.)
[2481] (Herkes ona Yurâs derdi, bu ismi Pehlevî dilinde böyle söylediler.)
[2482] (Kahramanlıkta Yura'nın sayısı neredeydi, Deri dilinde on bin olarak bulunur)
[2483] (Güzel atlardan, altın koşumlu olana "Yo" adını vermişlerdi.)

Mecūsīlere sünnet 18 oldı. Baʿżılar nevrūz ol gündür ki Zev bin Ṭahmāsb ki Minūçehrüñ nebīresidür. Mehdde iken 19 söyledi. Ḥażret-i *ʿaleyhi's-selām*dan çoḳ zamān muḳaddem idi ki ol iḳlīme ġāyetde ḳaḥṭlıḳ müstevlī olup şöyle ki Zevüñ 20 babası Ṭahmāsb ol ḳaḥṭlıḳdan helāk olup Zāb Mehdde idi, söze gelüp ol Kerīm-i Raḥīmden yaġmur 21 ṭaleb eyledi. ʿİnda'llāh duʿāsı ḳabūl olup yaġmur yaġıcaḳ Aʿcām ol güne taʿẓīm idüp bayram itmegi ʿādet itdiler. **22 On iki burclaruñ esāmīsi ve āʿdādı ve sā'īr umūrı beyānındadur.** 23 Maʿlūm ola ki zamān-ı evvelde ʿulemā vü fużalā ve ḥükemā sekizinci felegi ki cümle-i seyyāre vü ṣābit anuñıla ḥareket 24 iderler. On iki baḫş eylediler ve her baḫşa bir burc ad virdiler her burcı otuza ḳısmet eylediler 25 ve her birisine derece didiler ve her dereceyi altmışa ḳısmet idüp her birisine daḳīḳa didiler. ʿAded-i 26 derecāt yigirmi ṭoḳuzdan ziyāde olmaz. Zīrā otuz olıcaḳ bir burc olur ve daḳīḳa daḫı 27 elli ṭoḳuzun artuḳ olmaz altmış olıcaḳ bir derece olur ve ol on iki burcuñ her birisine 28 içindeki ṣevābit yıldızlardan baġlanmış ṣūret-i ḥassiyesine naẓar-ı ber-sebīl-i teşbīh ad virdiler. 29 **Ḥamel** burcunda ṣuret-i ḥameliyye iḥsās idüp ḥamel didiler. **Ṣevr** burcında ṣūret-i ṣevriyye iḥsās idüp 30 ṣevr didiler. Bāḳīsine daḫı bu vechile iʿtibār idüp ad virdiler. **Baʿdehu** sekizinci felegüñ ḥareket-i 31 ḫāṣṣasına muṭṭaliʿ oldılar. Burcları ṭoḳuzıncı felekde iʿtibār itdiler. Pes bu iʿtibār ile ḥamel ṣūret-i 138a/01 ḥameliyyeyi müştemil ḳısmuñ adı olmaz. Bil anuñ üzerinde ve semtinde ve ṭuşında vāḳiʿ 02 olanuñ adı olur ve ol on iki burcuñ esāmīsi bu ḳıtʿada ʿale't-tertīb meẓkūrdur. 03 **Ḳıṭʿa:**

Burchā dīdem ki ez-maşrıḳ berāverdend ser
Cümle der-tesbīḥ ü der-taḳdīs-i ḥayy-ı lā-yemūt
04 Çün ḥamel çün ṣevr çün cevzā vü sereṭān u esed
Sünbüle mīzān u ʿaḳreb ḳavs u cedī vü delv ü ḥūt[2484]

05 Ḫanehā-yı Kevākib-i Seyyāre, Naẓm:

Pes mer īn cümle-rā ki berdem nām
Zaḫterān-ı ṣabān-şinās müdām
06 Evvelīn ez-burc tā-Ḳavs-i heştüm
Nām-ı ān berre vü ān dīger Kej-düm (ʿaḳreb)[2485]

[2484] (Doğudan başlarını kaldıran burçları gördüm, Hepsi, ölümsüz olan Allah'ı tesbih edip kutsuyordu: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık)
[2485] (Sonra bu isimleri söyledim, Yıldızların koruyucularını her zaman bil. İlk burçtan sekizinciye kadar, Birinin adı Koç, diğerinin adı kıvrık kuyruklu (Akrep).)

Her dü Merīḫ-rā şodend buyūt
07 Hemçü Bercis-rā kemān bā-Ḥūt[2486]
Tīr-rā ḫāne-i ḫūşe Ḥamel ü Cevzā
Mer Zuḫal rāst Cedī vü delv-i ʿaṭā[2487]
08 Zühre-rā ḫāne-i Ṣevr bā-mīzān
Şems-rā şīr ü māde-rā Sereṭān[2488]

[2489]Ẕikr olınan on iki burc-ı 09 meẕkūr yidi yıldızlaruñ ḫāneleridür ki birinden birine

[2486] (Her iki ev de Mars'a ait oldu, Tıpkı Jüpiter'in Yay ve Balık burçlarına ait olduğu gibi.)
[2487] (Merkür'ün evi Başak, Koç ve İkizler burçlarıdır, Satürn'ün ise Oğlak ve Kova burçlarına armağanıdır.)
[2488] (Venüs'ün evi Boğa ve Terazi burçları, Güneş'in evi Aslan, Ay'ın evi Yengeç.)
[2489] Macesṭī ṣāḥibi Baṭlamyūs eflaki ṭoḳuz zʿum idüp evveli arża ḳarībdür ve sāʾirinden aṣġardur ki felek-i ḳamerdür. Baʿdehu felek-i ʿUṭarid, baʿdehu Zühre, baʿdehu Şems, baʿdehu Merrīḫ, baʿdehu Müşterī, baʿdehu Zuḥaldür. Sekizinci felek-i burūcdur ki kevākib-i ṣābite andadur. Biri birinden ekberdür. Ṭoḳuzuncı felek-i aʿżamdur ki cemīʿ-i eflāk üzerine ḥākimdür, aña felek-i eṣīr dirler. Ol ġayrisine teʾṣīr idüp ġayrisi aña teʾṣīr eylemezler. Bir gün ve bir gice ḳasr (ḳasr ġalebe kerden) ile eflākı devr eyler. **Ebū Ḥayyān tevḥīdī** ḥiḳāyet eyler ki **İbn-i Bekīr** Baṭlamyūsa muḫālifdür ḳāle İbn-Bekīr Ḳāle ibn Bekr: "Dūn felekü'l-ḳamer felekān hümā sebebü'l-medd ve'l-cezr ve yeḳṭaʿāni'l-felek külli yevm ve leyletin müzeyyen ve hezā min āraihi'n-ney infirū bihā ve lem ecd aḥdan bevāfiḳa ʿaleyhā ve'ṣ-ṣanāʿati bürhānī ve lā aʿrif ey bürhān ḳāme lehü ʿalā heẕe'l-daʿvā. (İbn Bekir şöyle dedi: Ay'ın dışında, Ay ve Güneş'in çevreleri, gelgitin ve med cevabının sebebi olan iki çevredir ve her ikisi de gökyüzünü her gün ve her gece keserler. Bunlar, gökyüzü fenomenlerinin en süslü olanlarından biridir ve onları araştırdım, ancak bu iddiayı destekleyen bir gün bulamadım. Ve bu iddiayı destekleyen herhangi bir kanıtım yok ve bu iddiayı destekleyen herhangi bir kanıt hakkında bilgim yok.) **El-Arżu Sebʿatü Eḳālīm** Mensūbetün ʿalā ʿadedü'l-kevākibi'l-sebʿa fi'l-evvel minhā nesebü ilā Zuḫal ve hüve bilādü'l-Hind ve-teʿalluḳ bi-levni's-sevād ve'ṣ-sānī ile'l-Müşterī ve hüve bilādü'ṣ-Ṣīn müteʿalluḳ bi-levni'l-erzaḳ ve'ṣ-ṣāliṣ ile'l-Mirrīḫ ve hüve bilādü't-Türk müteʿallıḳ bi-levni'l-aşfer ve'l-ḫāmis ilā Zühre ve hüve bilādı Māverāʾü'n-nehr müteʿallıḳ bi-levni'l-ebyaż ve's-sādi ilā ʿUṭārid ve hüve bilādi'r-Rūm mümtezic bālā levān ve's-sābiʿ ile'l-ḳamer ve güve bilādi'l-Belḫ müteʿallıḳ bi-levn'i-aḥżar. (Yedi gezegen sayısına dayalı olarak ilişkilendirilir. İlk gezegen olan Zühre, Hindistan'ın Kara ülkesiyle ilişkilendirilir ve siyah rengin sembolüdür. İkincisi Jüpiter'e, Çin ülkesine ilişkilendirilir ve yeşilin rengiyle bağlantılıdır. Üçüncüsü Mars'a, Türk ülkesine ilişkilendirilir ve kırmızının rengiyle ilişkilendirilir. Beşincisi Venüs'e, Maverâünnehir ülkesine bağlanır ve beyaz rengin sembolüdür. Altıncısı Anadolu'ya, çeşitli renklerle karışmış bir şekilde bağlanır. Yedincisi ise Ay'a, Belh ülkesine bağlanır ve yeşilin rengiyle ilişkilidir. Mars, iki yılda bir göğü keser ve kırılır ve her bir burçta kırk beş gün boyunca kalır ve bazılarında yedi ay boyunca ikamet eder.) **Erḳām-ı Burūc:**

Merd dānā dil sitāre şinās
Çün merīn ʿalem-rā nihād esās

Raḳm-ı burchā ki aʿdād
Ez-ḥesāb-ı cemel girif ü nihād

Ez-ḥamel-i ṣaġar elif ze-ṣevr nişan
Bāz coz o cīm ez- sereṭān

Çün esed dāl kerd ü sünbüle hā
Dād mīzān nihād u ʿaḳreb zā

Ḳavs-i ḥā ṭā nişan cedī nihād
Delv-rā elif be-māhī dād

Ṭabāyiʿ-i burūc sebʿa-i seyyāre naẓm:

seyr iderler. Kimisi tīz kimisi giç 10 güneşüñ seyri egerçi her gün miḳdārda berāberdür. Tefāvüti yoḳdur. Ammā güneş evc-i ḫażīże 11 naẓar-ı mütefāvit ḳaṭʿ ider. Kiminde artuḳ ṭurur kiminde eksik niteki fużelādan biri bu bābda 12 bu ḳıṭʿayı naẓm eylemişdür. **Ḳıṭʿa:**

Ḫūr be-cevzā sī vü dū-sī yekī-st
Ḥamel ü ṣevr ü şīr bā-pes ü pīş
13 Delv ü mīzān u ḥūt u ʿaḳreb sī
Bīst ü ne ḳavs ü cedī bī-kem ü bīş[2490]

Biri daḫı bu vechile 14 naẓm itmişdür ki meşhūrdur. **Beyt:**

Lā vü lā-leb lā vü lā-lāşeş meh-est
Lil-kaṭ u kaṭ-ı lel şuhūr kūteh-est[2491]

15 Sebʿa-i seyyārenüñ esāmīsi ve sāʾir umūrı beyānındadur. 16 Maʿlūm ola ki yedi yıldızlar ki her birisi felekde ṣebt ü merkūz olmışdur. Ol felegüñ 17 ḥareketiyile maġribden maşrıḳa ḥareket ider. Her biri ḥareket-i ḫāṣ ile. Bu sebebden sebʿa-i seyyāre dirler. 18 Felek-i aʿẓam ki felek-i aṭlas u felekü'l-eflāk daḫı dirler. Mecmūʿını ḳaplamışdur. Ḳasr ile ġayr feleklerüñ 19 ʿaksi maşrıḳdan maġribe ḥareket itdirür ve

---

Āteşī āmed ḥamel ānki esed pes burç-ı ḳavs
Bāz ṣevr ü sünbüle bā-cedī ḫākī ṭabʿ u ḳuvvet
Burc-ı mensūb hava voz o mīzān-est ü delv
Āb-rā seretān u aḳreb ḳısmet üftād-est ḥūt

Teẕkīr ü teʾnīṣ burūc. naẓm:

Be-şinās ez-burūc māde vü ner
Tā der-aḥkām bā-şiddet rehber
Ner ḥamel dān ü ṣevr māde şinās
Hemçonīn tā ḥūt gīr ḳıyās

Burūc münḳalib ü ṣābit ü ẕü cesedin naẓm:

Ber-felek-i burç münḳalib çār-est
Enderīn bāb-i ḥükm bisyār-est
Ḥamel-est evvel dīger sereṭān
ʿAḳreb ü delv vü ṣevr ü şīr-i şem
Bāz mīzān u cedī nīk be-dān
Ṣābit āmed be-vaṣf ḥār diger
Ḳavs u cevz-i o ḥūşe vü māhī
Vaṣf-ı īşān eger ze-men ḫᵛāhī
Gūyem īn ʿalem hest ber-men ʿayn
Ki buved īn çehār u vecdīn

[2490] (Güneş İkizler'de otuz iki gündür, Koç, Boğa ve Aslan öncesi ve sonrası. Kova, Terazi, Balık ve Akrep otuz gündür, Yay ve Oğlak yirmi dokuz gün, eksiksiz ve fazlasız.)
[2491] (Hayır ve hayır, dudak hayır ve hayır, altı aydır, Hayır, kısa olan aylardır.)

sebʿa-i seyyārenüñ ʿArabī vü Fārsī esāmīsi 20 bu beytlerde ʿale't-tertīb naẓm olınmışdur. **Ḳıṭʿa:**

Nām-ı seyyāre k'o şinev ʿArabī
Ki be-tertīb güftem ez-esfel
21 Ḳamer-est ü ʿUṭārid ü Zühre
Şems ü Mirrīḫ ü Müşterī vü Zuḥal[2492]

Fārsīce nāmları. **Beyt:**

22 Meh ü tīr ü nāhid ü hem āfitāb
Çü Behrām Bercīs ü Keyvān buved[2493]

Zuḥaldür. Fārsīde Keyvān dirler 23 bir devri otuz yılda tamām eyler. Bir gün bir gicede iki buçuḳ daḳīḳa ve her burcı iki buçuḳ yılda 24 ḳaṭʿ eyler. Her on iki buçuḳ ayda dört buçuḳ ay rāciʿ olur. Altıncı felekde **Müşterī**dür. 25 Lisān-ı ʿAcemīyile Bercīs ü Ūrmuz u Hürmüz ü Zevāş dirler. Ġayrı esāmīsi Urmuzd lafẓında 26 mesṭūrdur. On iki yılda bir devri tamām eyler. Her burcı bir yılda ḳaṭʿ ider ve her on 27 üç ayda dört ay rāciʿ olur. Beşinci felekde **Mirrīḫ**dür. Fārsīce Behrām dirler bir yıl ve on 28 bir buçuḳ ayda bir devri tamām eyler ve her burcı çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. Bir buçuḳ ayda 29 ḳaṭʿ eyler. Her iki yıl ve bir buçuḳ ayda iki buçuḳ ay rāciʿ olur. Dördünci felekde **Şems**dür. 30 Fārsīde adı Ḫūrşīd ü Şīd ü Ḫūrdur. On iki burcı üç yüz altmış beş gün ve taḳrīben 31 rebʿ yevmde ḳaṭʿ eyler. Üçünci felekde **Zühre**dür. Fārsīde adı Nāhīddür. Devri bir yılda 138b/01 tamām eyler. Her burcı çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. Yigirmi yedi günde ḳaṭʿ eyler ve bir yıl ve yedi 02 buçuḳ ayda bir buçuḳ ay rāciʿ olur. İkinci felekde **ʿUṭārid**, lisān-ı Fārsīde Tīr dirler. On 03 iki burcı bir yılda devr eyler. Her burcı çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. On altı günde ḳaṭʿ 04 eyler ve her yüz on altı günde yigirmi iki gün rāciʿ olur. Evvelki felekde **Ḳamer**dür. Fārsīde 05 adı Māhdur. Türkīde ay dirler. Devri yigirmi yedi gice ve gündüz ve s̱ülüs̱de tamām eyler ve her burcı 06 iki günden ziyāde ve üç günden eksikde ḳaṭʿ eyler ve kevākib-i s̱ābite bir devri yigirmi dört 07 biñ yılda tamām eyler. Her burcı iki biñ yılda ḳaṭʿ eyler ve meẕkūr sebʿa-i seyyāreden Şems 08 ü Ḳamere neyyereyn dirler. Güneşe neyyer-i aʿẓām Ḳamere neyyer-i aṣġar dirler. Bāḳī beşine ḫamse-i müteḥayyire dirler. 09 Ol cihetden ki anlarda gāh istiḳāmet olur. Baʿdehu vüḳūf baʿdehu rücūʿ girü istiḳāmet olur. 10 Ammā neyyereynde istiḳāmetden ġayrı olmaz ve Zuḥal ve Müşterīye ʿulviyyin dirler ve ʿUṭārid ü Zühreye 11 sefeliyyin

[2492] (Arapça gezegen isimlerini dinle: Ki onları aşağıdan yukarıya sırayla söyledim. Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn.)
[2493] (Ay, Merkür, Venüs ve ayrıca Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn gibiydi.)

dirler. Ḳameri vü Mirrīḫi daḫı dāḫil iderler ve Zuḫal ü Mirrīḫe naḫsiyyin dirler. Zuḫale naḫs-ı ekber 12 Mirrīḫe naḫs-ı aṣġar dirler ve Müşterī vü Zühreye saʿdiyyin dirler. Müşterīye saʿd-ı ekber, Zühreye 13 saʿd-ı aṣġar dirler. ʿUṭāride mümtezic dirler. Saʿd ile saʿd, naḫs ile naḫs olur.[2494] **ʿAdād-ı kevākib-i seyyāre 14 vü ṣābite. Naẓm:**

2494 **Ḥażīż Kevākib-i seyyāre, naẓm:**

Evc çü geşt mer to-rā maʿlūm
Der-berāber buved ḫażīż nücūm
(Zirve senin için belli olduğunda, yıldızların en düşük noktası onun karşısında olurdu.)
Çün ḫażīż ze-ḥall be-cevzā der
V'ān Bercīs-rā be-ḫūt niger
(İkizler burcunda en düşük noktaya vardığında, Ve Jüpiter'e Balık burcunda bak.)
Cāy-ı Mirrīḫ çūn ki delv-āmed
Der-ḫażīẓ-est ü bes niyār āmed
(Mars Kova burcuna geldiğinde, en düşük noktadadır ve çok işe yaramaz.)
Şems-rā çūn ḫażīż burc-ı gümān
Zühre der-ūy be-kemīn be-best-i miyān
(Güneş burçta en düşük noktasında olduğunda, Venüs onun ortasında pusu kurdu.)
Çün ḫażīż-i ʿUṭārid-est be-Şevr
Z'īn sebeb mī-buved be-sereṭān Ḥūr
(Merkür Boğa burcunda en düşük noktasındadır, bu sebeple Yengeç burcunda güzellik olur.)

Evc ü ḫażīż Şems ü Ḳamer ve beş sitāreyi mütehayyire her yeki biñ yılda bir burcdan bir burca varurlar, her altmış altı sāl bir derece ḳaṭʿ ider ve ḫażīżleri evçleri muḳābilidür, illā ʿUṭārid ki anuñ iki ḫażīżi vardur. İki teşlīşde ammā ḳamerüñ evci vaḳt-i ictimāʿ ve istiḳbālde olur ve ḫażīżi terbīʿ āfītāb vaktinde olur.

Āfītābuñ bir medarı vardur ki burclar ortasından geçer, aña münḳaṭʿü'l-burūc dirler, ayuñ daḫı bir medarı vardur ikisini bir mevżiʿde bir birine muḳābil olup teḳāṭaʿ eylerler ve ol iki teḳaṭʿa-i teḳāṭaʿa vecz-i herīn ve ʿaḳdteyn dirler, medar-ı māhdan bir nīmesi cānib-i şimalde olur ve bir nīmesi cānib-i cünūbda olur, ol ʿuḳde ki māh andan geçdükde imali ola, Ekārās dirler ve ol ʿaḳde ki cenūbī ola aña ẕeneb dirler ve rās u nīk seyri maʿkūsdur, kevākib-i rāciʿ gibi devri on ṭoḳuz yılda tamam olur, bir burcı on ṭoḳuzayda bir dereceyi on ṭoḳuz ḳaṭʿ eyler.

Zuḫal pīrān-ı dihḳānlaruñ ve ulu ḫāndān ḳadīm ṣaḥiblerinüñ ve sipāhilerüñ yıldızıdur, Müşterī ḳaṣṣat u eşraf dār-ı bāb münāṣib kerām yıldızıdur, Mirrīḫ sipāhiyān u Türkān u Dizdān u cellādān yıldızıdur. Şems ulular ve pādişāhlar ve ehl-i emr ü ney yıldızıdur, zühre ʿavratlar ve ḫādimler ve ehl-i ʿişret ve ehl-i ṭarab yıldızıdur, ʿUṭaridyazıcılar ve erbāb-ı diva-n ve ehl-i feṭānet ve ʿālimler yıldızıdur. Ḳamer resūller misafirler ve peykler ve piyade-revler yıldızıdur.

Ber-ṣadāḳatü'l-kevākibi's-seyyāre vü ʿadāvethā ʿalā meẕhebi ehli'l-Hind

Zuḫale ʿUṭarid ve Zühre ṣadīḳdur, Müşterī ve Mirrīḫ mütevasıṭdur, Şems ü Ḳamerʿadüvvdür, Müşterīye Şems ü Ḳamer ü Mirrīḫ ṣadīḳdur, Zuḫal mütevassıṭdur, Zühre ve ʿUṭarid ʿadüvvdür, Mirrīḫe Müşterī ve Şems ṣadīḳdur, ʿUṭarid mütevassıṭdur, Zuḫal u Zühre ʿadüvvdür, Şemse Ḳamer ü Müşterī ve Mirrīḫ ṣadīḳdur, ʿUṭarid mütevassıṭ, Zuḫal ve Zühre ʿadüvvdür, Zühreye Zuḫal ve ʿUṭarid ʿadüvvdür, ʿṭāride Şems ve Zühre ṣadīḳdur, Müşterī ve naḥsān mütevassıṭ, Ḳamer ʿadüvvdür, Ḳamere Şems ṣadīḳdur, ʿadūsı yoḳdur.

Evc-i kevākib seyyāre, naẓm:

Evc-i Zuḫal burc-ı kemān
Evc-i Bercīs-rā sünbüle dān
(Satürn'ün en yüksek noktası Yay burcunda, Jüpiter'in en yüksek noktasını Başak burcunda bil.)
Bāz Mirrīḫ-rā be-burc-ı Esed

Evc bāşed eger şūy ber-şad
(Mars tekrar Aslan burcuna geldiğinde eğer yüz kat yükselirsen, zirvede olur)
Evc-i nāhīde burc-ı Tīr üftād
Māh-ı zīn ü debi naşīb üftād
(Venüs'ün zirvesi Yengeç burcunda yer aldı, Ay'ın payı ise Zeyne ve Büyük Ayı'da yer aldı.)
Evc-i Ḫurşīd Zühre -i pedrām
Hest burcī ki geşt cevzā nām
(Güneş'in ve Venüs'ün en yüksek noktası, İkizler burcu olarak bilinen burçtur.)
Evc-rā hefteş ḫażīż şumār
Heftmīn şeref hubūṭ inkār
(Zirveyi yedi olarak, en düşük noktayı say, yedinci yücelik, düşüşü reddeder.)

Hubūṭ kevākib-i seyyāre, naẓm:

Çün şeref geşt mer to-rā maʿlūm
Der-berāber buved hubūṭ nücūm
Çün hubūṭ Zuḥal burç-ı Ḥamel
V'ān burcīn burç Cedy muhal
Burc-i Merrīc çün buved sereṭān
Enderān mürūrā to hābıṭdān
Bā-ze-mīzān hūṭ-ı Ḫurşīd-est
Hābıṭ burc-ı ḫūşe nāhīd-est
Burc-ı māhī hubūṭ tīr āmed
ʿAḳreb ān meh menīr āmed
Reʾs hābiṭ buved çüş od be-kemān
Mer-zeneb-rā hubūṭ cevzā-dān

Dimişlerdür ki hubūṭ-ı āfitāb ile hubūṭ-ı māh mabeyninde ṭarīḳa-i muḥteriḳa mīzānuñ on ṭoḳuzıncı derecesinüñ evvelinden tā ʿaḳrebüñ hubūṭı şerefinüñ muḳābilinde olur, hemān derecede ḥāl-i hubūṭı sāl şerefi gibi olur.

Ve bāl-i kevākib-i seyyāre, naẓm:

Ḫāne-i kevkeb ez-burūc be-gīr
Ber-şumār u bi bīn nebūr żamīr
Ḫāne-i heftmīn ü bāl şinās
Cümle maʿlūm kerded be-ḳıyās

Feraḥ u tarḥ-ı kevākib, naẓm:

Feraḥ tīr-i burç ṭāliʿdān
V'īn zeü teʾşīr şanʿ-ı şāniʿdān
Feraḥ-ı māh şāliş ez-ṭāliʿ
Dān Ḫurşīd nī-st cer tāsiʿ
Zühre der-pencemīn buved pedrām
Hemçü der-ḫāne-i şeşem behrām
Şād der-yāz dih saʿd-ı ecel
Der-dih ü dih feraḥ resed be-zuḥal
Çün ferakeşt mert o-rā maʿlūm
Der-berāber tarh şeved maḳmūm

İḥtirāḳ-ı kevākib, naẓm:

Her sitāre ki o fited bā-ḫūr
Der-yekī burc dīk derç hem-ber
Ḫalḳ-rā cümle ittifāḳ buved
K'ān sitāre der-iḥtirāf buved
Coz ḳamer-rā ki īn çonīn dānend

Ḥukemā pīş ez-īn muḥkem raṣad
Aḫterān-rā girifteend ʿaded[2495]
Bā-nüh bīst āmedend ü hezār
15 Heft ez-īşān kevākib-i seyyār[2496]
Ṣābitāt-est nām-ı dīgerhā
Ki ez-īşān konend peykerhā[2497]

Ḫānehāʾ-i 16 kevākib-i seyyāre. Naẓm:

Ḥamel ü ʿaḳreb-est bā-Behrām
Ḳavs u Ḥūt-est Müşterī-ārām
Ṣevr ü Mīzān çü ḫāne vü Zühre-est
17 Mer Zuḫal rāst Cedī vü Delv-maḳām
Tīr Cevzā Ḫūşe Sünbüle Meh Sereṭān
Ḫāne-i Āfitāb Şīr resed müdām[2498]

Müctemiʿ ney ki müctemiʿ ḫˇānend

Eyyām-ı naḥsāt:

Heft rūzī naḥsdān ender mehī
Kevn ki dārī şūy fāriġ ze-renc
Se to henc sīz dih pāşā nez dih
Bī-st ü yek bā-bī-st çār u bī-st ü penc

Dīger ʿArabī:

Muhibbük berʿay hüve eke fehel
Nüḳūd leyyān biẓıllü'l-emel

Femā kānne menḳūṭan feşşer cezīl
Ve mā kānne mesḳūṭen faḫayü kemel

(Sevgilin, (gerçek) dostun kimdir, biliyor musun? Umut gölgesinde sığınan cimri. Eğer bir noktacık (noktalanmış) ise, yüce sevap verilir ve eğer bir satırla (düzgünce) yazılmışsa, o zaman mükemmel iyiliktir.)

Dīger beyt:

Iḫẕar nacūsen dūr şehr terd
ʿAdd tehā fimā ʿadāü'l-mühmelā

(Uzakta her yabancı pislikten sakın, Çünkü ihmal edilen her şeyi hesaba katar.)

Ve her ayuñ āḫir çehārşenbesi naḥs-ı ekberdür.

[2495] (Bilge kişiler, bundan önce sağlam gözlem yaparak, Yıldızların sayılarını belirlemişlerdir.)
[2496] (Dokuz, yirmi ve bin ile geldiler, onlardan yedisi gezegen yıldızlardır.)
[2497] (Diğerlerinin adı sabit yıldızlardır, onlardan şekiller oluştururlar.)
[2498] (Mars, Koç ve Akrep burçlarında güçlüdür. Jüpiter, Yay ve Balık burçlarında huzur bulur. Venüs'ün evi, Boğa ve Terazi burçlarıdır. Satürn'ün gerçek yeri, Oğlak ve Kova burçlarındadır. Merkür, İkizler ve

18 Erḳām-ı kevākib-i sebʿa. Naẓm:

Āḫirīn nām-ı ḥarf-est her aḫter
Bedeleş mī-nigār der-defter
Hemçü ez-sīn-i Şems dırāz-ı Ḳamer
19 Ber-hemīn kon ḳıyās penç-i dīger[2499]

Şeref-i kevākib-i seyyāre. Naẓm:

Şeref-i Āfitāb dān be-Ḥamel (19)
20 Ṣevr-rā (3) meh-i şeref-şinās maḥal
Mer Zuḥal-rā şeref buved Mīzān
Şeref-i Müşterī-st der-Sereṭān (15)
21 Bābed ez-Cedī (25) hem-şeref Behrām
Hemçü ez-Ḥūt Zühre-i ḫoş-nām
Tīr-rā Sünbüle-est (15) beyt-i şeref
22 Hem çonīn āmed īn be-mā ze-selef
Şeref-i reʾs ḫāne-i Tīr-est (3) (yaʿnī der-cevzā)
Zeneb ender-Kemān-ı (3) şeref[2500]

23 Maʿlūm ola ki her kevkebüñ şerefi meẓkūr burçlardadur. Altında yazılan erḳām dereceye işāretdür **24** ki ol dereceye varduḳda ḳuvveti ziyāde olur. Andan geçdükde noḳṣān bulur. **Derecāt-ı şeref-i kevākib. 25 Naẓm:**

Şeref-i Şems-i nev ze-deh derec-est
Yād-gīr īn ki māye-i ferec-est
Şeref-i Zühre heft-gīr düvī-st
26 Ez-derec ān ki der-ḥisāb ḳavī-st
Şeref-nīz penç ü deh-est
Se-derec ez-şeref naṣīb-i meh-est
27 Derecāt-ı sitāre-i Keyvān
Der-şeref-i kemter ez-se heft me-dān
V'ān Bercīs bāz deh-est ü çehār

Başak burçlarında güçlü etkiler gösterir. Ay, Yengeç burcunda en güçlü etkisini gösterir. Güneş'in evi ise sürekli olarak Aslan burcundadır.)

[2499] (Her gezegenin son harfini al ve onu defterde yerine yaz. Güneş'in son harfi olan 'س' gibi, uzun olan Ay'ın son harfi de benzer şekilde kıyaslanmalıdır. Aynı yöntemi diğer beş gezegen için de uygula.)

[2500] (Güneş'in yüceliği Koç burcunda 19. derecededir. Boğa burcunda yücelik 3. derecededir. Satürn'ün yüceliği Terazi burcundadır. Jüpiter'in yüceliği Yengeç burcunda 15. derecededir. Oğlak burcunda 25. derecede Mars yüceliğe ulaşır, tıpkı Venüs'ün Balık burcunda olduğu gibi. Merkür'ün yüceliği Başak burcunda 15. derecededir, bu bilgi bize geçmişten gelmiştir. Merkür'ün yücelik evi İkizler burcunda 3. derecededir. Zodyak'ta Baş (Rā's) Yay burcunda 3. derecede yüceliğe sahiptir.)

28 V’ān Behrām heşt ü bīst şumār
Se-derec-i reʾs-rā buved ze-şeref
Mer zeneb-rā hemīn resed bih naḥif[2501]

29 Sebʿa-i seyyārenüñ ṭıbāʿı vü zükūr u ināsı ve leyl ü nehārda mensūb olanı. Naẓm:

30 Zuḥal ān-gū be-düşmenī semer-est
Rūz-ı ūy ü naḥs u ḫuşk u ner-est
Müşterī-rā ke’z-o-st fīrūzī

31 Saʿd u nerdān u germ ü ter-i rūzī
Bāz Mirrīḫ-i naḥs u nerr ü şebī
Germ ü ḫuşk ez-ṭabīʿ ateş ṭalebī

139a/01 Şems hem germ ü ḫuşk u rūzī vü ner
Naḥs der-ictimāʿ saʿd-ı naẓar
Saʿd u māde-est ü serd ü ter Zühre

02 Tīr sāzende bāşed ü şöhre
V’ān ki nāmeş zaḫterān Ḳamer-est
Saʿd u māde sebī vü serd ü ter-est[2502]

03 Naẓarāt-ı kevākib-i be-yek-dīger. Naẓm:

Naẓar-ı aḫterān be-kevn maʿlūm
Tā-be-dānī tamām-ı ʿilm-i nücūm

04 Çü dü-kevkeb buved be-burcī der
Yek derec bīş nī ze-yek-dīger
V’ān ki mer her devr aḳrān bāşed
V’īn çonīn ḥāl be-yekrān bāşed

05 V’er yekī ez-dīger be-burc-ı sīm
Bāşed ez-nī be-burc bāzed hem
Dān ki tesdīs bāşed īn ne-yaḳīn

06 Şerḥ-i terbīʿ be-şinev ez-pes īn

[2501] (Güneş'in yüceliği 9 derecedir. Bunu öğren, çünkü bu rahatlık kaynağıdır. Venüs'ün yüceliği 7 derecedir, bunu 200’den çıkar, bu hesapta güçlüdür. Ay’ın yüceliği 15 derecedir, üç derece yücelikten ona aittir. Satürn'ün yüceliği 27 derecedir, bu yücelik 27 dereceden az değildir. Jüpiter'in yüceliği 14 derecedir, Mars'ın yüceliği ise 28 derecedir. Baş (Rā's) 3 derece yüceliğe sahiptir, Zodyak'ta (Zanb) ise aynı şekilde 3 derece yüceliğe sahiptir.)

[2502] (Satürn, düşmanlıkla tanınır; onun günü ve doğası uğursuz ve kurudur. Jüpiter, zaferin kaynağıdır; onun doğası uğurlu, sıcak ve nemlidir. Mars, uğursuz, erkeksi ve geceye ait olup doğası sıcak ve kurudur. Güneş de sıcak, kuru, gündüz ve erkeksidir; doğası uğurlu olsa da toplandığında uğursuz görünür. Venüs, uğurlu, dişi, soğuk ve nemlidir; Merkür ise yaratıcı ve ünlüdür. Ay, uğurlu, dişi, genç ve soğuk ve nemlidir.)

Çārum-est ü düvem naẓar-gāheş
Heme renc ü ġam-est hem-rāheş
07 V’er ze-pencüm ü bā-nühüm ne-güserend
V’ān ki teşlīş ü dūstī eşerend
Heft-hemīn ḫāne-rā muḳābele dān
08 Eşereş kīne vü mücādele dān[2503]

Her kevkebüñ muḳabele-i ḫānesi vebālīdür. Neyyirīnüñ ḫāneleri vebāl-i Zuḥaldür 09 ve Zuḥalüñ ḫāneleri vebāl-i neyyireyndür ve Müşterīnüñ ḫāneleri vebāl-i ʿUtāriddür ve ʿUṭāridüñ 10 ḫāneleri vebāl-i Müşterīdür ve Mirrīḫüñ ḫāneleri vebāl-i Zühredür ve Zührenüñ ḫāneleri vebāl-i Mirrīḫdür 11 ve reʾs ü ẕenbüñ ḫāneleri vardur ne vebālleri *vallāhu ʿalem*. **Ḫudāvendān-ı nehār. Naẓm:**

12 Rūz-ı yek-şenbe-est nisbet-i Ḫūr
Dān ki dü-şenbe-est rūz-ı Ḳamer
Rūz-ı nüh-şenbe ān Behrām-est
13 Ān ki Mirrīḫ mürūr enām-est
Çār-şenbe girift kevkeb-i Tīr
Saʿd-rā penç-şenbe āmed Tīr
14 Zühre-rā dād Cumʿa vü be-Zuḥal
Dād-şenbe Ḫudā-yı ʿizz ü cell[2504]

Ḫudāvendān-ı şeb. Naẓm:

Şeb-i yek-şenbe ān Tīr āmed
15 Z’īn sebeb-i ferruḫīş Tīr āmed
Şeb-i dü-şenbe ān Bercīs-est
Ender-īn ḳavlhā çi telbīs-est
16 Şeb-i se-şenbe ān Zühre-şinās
Çār-şenbe şeb-i Zuḥal be-ḳıyās
Şeb-i penç-şenbe ān naşīb-i Ḫūr-est

[2503] (Gökyüzündeki yıldızların konumunu bil, böylece tüm astroloji ilmini öğrenebilirsin. İki gezegen aynı burçta olduğunda, biri diğerinden bir derece bile farklı olmayabilir. Bu durumda gezegenler aynı burçta aynı derecede olur, bu durum "birleşim" olarak adlandırılır. Eğer bir gezegen diğerinden üç burç uzakta olursa, bu "üçgen açı" olarak bilinir. Bu durumu "sekstil" olarak bil, ama kesin değil; "kare açı"yı sonra açıklayacağım. Kare açı dördüncü ve ikinci derecede olur, ve bu açılar genelde sıkıntı ve üzüntü getirir. Eğer beşinci ve dokuzuncu derecedeyse, bu "üçgen açı" ve "biseptil" açılardır ve olumlu etkiler taşır. Karşıt açı yedinci evde olur ve etkisi düşmanlık ve çatışma getirir.)

[2504] (Pazar günü Güneş'e aittir, Pazartesi Ay'ın günüdür. Salı Mars'ın günüdür, Mars insanların hayatında etkili olandır. Çarşamba Merkür'ün günüdür, Perşembe ise Jüpiter'in uğurlu günü olarak gelir. Cuma Venüs'ün günüdür, Cumartesi ise Satürn'ün günüdür.)

17 Şeb-i āẕīne ṣāḥibeş Ḳamer-est[2505]

Erbāb-ı sāʿāt. Naẓm:

Sāʿat-i evvelīn ze-rūz ze-şeb

18 Dān ki bāşed ez-ān-ı ān kevkeb

K'ān şeb ü rūz-rā be-dān nisbet

Kerde bāşed ḥakīm ez-ḥikmet

19 Dān ẕikr-i kevkebī k'ez-o-st fürū

Düvvümīn sāʿat-est sāʿat-i o[2506]

Mersūm-rā hemīn kon be-cümle heft ḳıyās[2507] **20 Derecāt-ı eflāk. Naẓm:**

Derecāt-ı felek ber-i üstād

Sī-ṣad u şaṣt āmed ez-bünyād

21 Her yekī burc ez-ān derec se-deh-est

Her derec ez-daḳīḳa şaṣt reh-est

Ṣāniye şaṣt yek-daḳīḳa-şinās

22 Hem çonīn tāb-ʿāşar-est ḳıyās[2508]

Taḳvīmlerde yazılan tevārīḫ beyānındadur. Tāʿrīfü't-tārīḫ: 23 Et-tārīḫu ʿibāret ʿan-yevm yünseb ileyhi māyāʾtī baʿdehu ve yuḳālu īżāen et-tārīḫ-i ʿibāret ʿan-müddetin maʿlūmetin 24 yuʿtedd min-evvel zemenin mefrūżin lī-ʿörf bahāʾü'l-evḳāti'l-maḥdūde.[2509] Maʿlūmdur ki tārīḫden ʿanā yoḳdur. 25 Cemīʿ aḥvāl-i dünyeviyye ve umūr-ı dīniyyede her ümmetüñ tārīḫi vardur ki muʿāmelelerinde ve zamānları evḳātını 26 bilmekde aña muḥtāclardur. Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām* Cennetden Dünyāya hubūṭ ideliden berü tārīḫ müstaʿmeldür. 27 Her zamānda bir vechile iʿtibār u istiʿmāl olınurdı. Bir emr-i ʿaẓīm vāḳiʿ olsa andan tārīḫ yazarlardı. 28 Meşelā evvelā Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām* Dünyāya hübūṭ idüp evlādı ʿāleme münteşir olduḳda oġulları hübūṭ-ı 29 Ādemde tārīḫ ḳodılar. Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* mebʿaṣına gelince baʿdehu biʿşet-i Nūḥdan *ʿaleyhi's-selām* Ṭūfāna 30 degin yazdılar. Baʿdehu Ṭūfāndan

---

[2505] (Pazar gecesi Merkür'e aittir, bu nedenle onun etkisiyle mutlu ve şanslıdır. Pazartesi gecesi Jüpiter'e aittir, bu konuda herhangi bir yanıltma yoktur. Salı gecesi Venüs'e aittir, Çarşamba gecesi ise Satürn'e. Perşembe gecesi Güneş'e aittir, Cuma gecesi ise Ay'a.)

[2506] (Gecenin ve gündüzün ilk saati, bil ki o gezegenin etkisindedir. Bilge kişiler, bilgileriyle o gece ve gündüzü o gezegenle ilişkilendirmişlerdir. O gezegenin etkisinin azaldığı saati bil, bu ikinci saattir.)

[2507] (Bu uygulamayı tüm yedi gezegen için aynı şekilde yap.)

[2508] (Gök küresinin dereceleri temelde 360 derecedir. Her burç 30 derecedir ve her derece 60 dakikadır. Bir dakika 60 saniyedir ve aynı şekilde bu ölçümler hesaplanır.)

[2509] (Tarih, gün gün birbirine bağlı olaylarla doludur ve ona bağlı olarak gelen yüzlerce şeyin adlandırılmasını sağlar. Ayrıca tarih, varsayılan bir zamanın başlangıcından itibaren bilinen bir süreçtir ki bu süreçle belirlenen zamanlar anlaşılabilir.)

nār-ı İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* gelince baʿdehu Ḥażret-i İsmāʿīlüñ *ʿaleyhi's-selām* 31 evlādı çoġalup Ḥażret-i İsḥāḳdan *ʿaleyhi's-selām* müfāraḳat itdükde. **Evlād-ı İsḥāḳ** nār-ı İbrāhīmden 139b/01 *ʿaleyhi's-selām* mebʿaṣ Ḥażret-i Yūsufa *ʿaleyhi's-selām* gelince yazdılar ve mebʿaṣ-ı Yūsufdan *ʿaleyhi's-selām* mebʿaṣ-ı 02 Ḥażret-i Mūsāya *ʿaleyhi's-selām* gelince ve mebʿaṣ-ı Mūsādan *ʿaleyhi's-selām* mebʿaṣ-ı Ḥażret-i Muḥammed *resūla'llāh ṣalla'llāhu* 03 *ʿaleyhi ve sellem* gelince yazdılar **Ammā** Naṣārā ḳavminüñ tārīḫ-i muʿteber ü aʿẓamlarınuñ evveli ḥālā mebʿaṣ-ı 04 Ḥażret-i ʿĪsādandur *ʿaleyhi's-ṣalavātü ve's-selām*. [2510] **Ṭā'ife-i Mecūsī:** İbtidā tārīḫlerini hübūṭ-ı Ḥażret-i 05 Ādemden *ʿaleyhi's-selām* yazup baʿdehu ḳatl-i Dārā baʿdehu ẓuhūr-ı İskender baʿdehü melik-i Erdeşīr baʿdehu 06 vilādet-i Ḥażret-i risālet-penāhdan *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* baʿdehu melik-i Yezdicerdden[2511] Şehriyār bin 07 Pervīzden yazup **Ammā ehl-i şirk** Resūla'llāhuñ *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* velādetlerinden yazduḳlarınuñ 08 sebebini erbāb-ı tevārīḫ yazmamışlardur. Pūşīde olmaya ki ümem-i sālife tārīḫi bir ḥādiṣe-i 09 ʿaẓīmi vuḳūʿında yazarlar. Niteki sābıḳan ẕikr olınmıştur. **Ḥīn-i velādet-i** Ḥażret-i risālet-penāhda vāḳiʿ 10 olan ḥavādiṣ bir tārīḫde vāḳiʿ olmamışdur. Tafṣīlinüñ baʿżı budur ki ẕikr olınur. Ol 11 vaḳtde deryāçe-i Sāve ki şehr-i Sāve anuñ miyānında vāḳiʿ olmışdı ki henüz eṣeri bāḳīdür. Yire 12 geçüp[2512] vilāyet-i Şāmda olan vādī-i Semāvede rūd ḫāne cereyān idüp biñ yıl miḳdārı 13 ol vādīde ṣu aḳduġını kimse görmemişdi ve biñ yıldan ziyāde gice ve gündüz muttaṣıl yanan 14 āteş-i Fārsīyān ol demde söyinüp ve Ṭāḳ-ı Kisrā ki metānet ü ḥaṣānetde binā-yı iḥrāma cüft 15 idi. On dört ṭāḳı yıḳılup ve dünyāda ne ḳadar bütler var ise yüzleri üzerine düşüp 16 ve mūbed-i mūbidān yaʿnī ḳāżiyyü'l-ḳużāt-ı Mecūs ol gice vāḳiʿsinde gördigi tünd ü serkeş develer 17 ʿArabī atları çeküp Dicleden geçürüp iḳlīm-i Fārsīde perākende eyledi ve sā'ir muʿaẓẓam umūr ki 18 ol ḥażretüñ muʿcizelerinden idi, ẓuhūr buldı. Enūşirvāna baʿde'z-zamān bu ḫaberler gelüp gördiler ki 19 bu ḳadar ḥavādiṣ-i ʿaẓīmi bir gicede belki bir anda vāḳiʿ olmış. Enūşirvānuñ ḳalbi bu umūrdan ġāyetde 20 hirāsān olup niçe zamān ekl ü şürb ü nevme ḳādir olmayup tevārīḫde mesṭūrdur ve 21 ve elsine-i nāsda meşhūrdur ki ol zamānda olan aḫter-şināṣ kāhinlerüñ māhirlerinden Saṭīḥ Ġassānī 22 ki ol āvānda vaḥīd ü ferīd idi. Anuñ ḳız ḳarındaşı oġlı ʿAbdü'l-mesīḥ bin Ḥayyān bin Buḳīle Ġassānīyi 23

[2510] Kimi vefat Ḥażret-i Yaʿḳūba gelince *ʿaleyhi's-selām* ve kimi Ḥażret-i Mūsā *ʿaleyhi's-selām* İsrā'il ile Mışrdan çıḳduġı zamanda ve kimi mülk-i Süleymāndan ve kimi Buḫtun-naṣr Ḳuds-i Şerīfi ḫarāb itdügi zamanda yazmışlar.

[2511] Yezdicerd feṭḥ-i yā ve sükûn-ı rā'-i muʿceme ve feṭḥ-i dāk mühmele ve kesr-i cīm ve sükûn-ı rā ve dāl-i mühmeleteyn ile.

[2512] Ümem-i ṣalife tevārīḫ yazmışlardur, bir ḥādiṣe-i ʿaẓmī vuḳūʿında yāḫūd bir ṣāḥib-ḳırān pādşāh-ı ʿālī-şān taḫta cülus itdügi zamandan itmişlerdür.

Enūrşivān bu umūrları andan istifsār içün gönderüp ʿAbdü'l-mesīḥ-i Saṭīḥi ḥālet-i nezʿde 24 bulup her çend kendüsini ẕikr idüp ve Enūşirvānuñ selāmını degürüp cevāb işitmeyüp meʾyūs 25 olıcaḳ ḥāline münāsib bedīhe birḳaç beyt diyüp Saṭīḥe oḳudı. **Naẓm:**

Eṣamm ümm tesīmaʿ ʿıṭırīfü'l-Yemen
26 Em fāz fāz kem bih şāʾvü'l-ʿanen
Enāk Şeyḫü'l-ḥayy min āl Sinen
Ve ümmühü men āl-i Ẕiʾb bin Ḥacan
27 Resūlü ḳaylü'l-ʿAcem seyrī bi'l-vesen
Lā yezhebü'r-raʿdü ve'l-ereybi'z-zemen[2513]

İlā āḫire **Saṭīḥ** ebyātı 28 işidicek ʿādeti üzere seciʿyile böyle cevāb virdi: ʿAbdü'l-mesīḥ. Cāʾ ilā Saṭīḥ. ʿAlā cemelin ṭalīḥ 29 Ve ḳadāvefī ʿale'ż-żırīḥ. Baʿṣeke mülk ü benī Sāsān. Lāre tecāsü'l-eyvān ve ḫumūdün-nīrān 30 Derūʾ yā el-mūbedān. Reʾy eblen ṣaʿābān. Nuḳūdı ḫaylan ʿırābān. Ḳadde ḳaṭaʿat ve ḫıblete ve ḫablete ve entişeret fī-bilādu Fārsü 31 Yā ʿAbdü'l-mesīḥ iẕā ẓaḥaratü't-tilāvetü ve buʿişe ṣāḥibü'l-ḥırvātü ve fāżü vādīʾü's-semāvatü 140a/01 ve ġāżet buḥīretü Sāve ve ḫumdet nīrān Fārs. Lem yekun Bābilü'l-Fürs maḳāmen ve lā eş-Şām 02 Saṭīḥü Şāmān yemlikü münheme mülūk u milkātün. ʿAlā ʿadedü'şürefāt. Sümme yekūn Henātün ve henāt 03 ve külli māhātin ātü.[2514] Bunı didükleri gibi Saṭīḥ vefāt itdi. Enūşirvān bu ḫaberi işidicek 04 kendüden ṣoñra on dört evlādı pādişāh olduġından ḥaẓẓ idüp her birisi 05 ḳırḳ elli yıl pādişāh olmaḳ mülāḥaẓa eyledi. Kendüden ṣoñra hemān iki oġlı Hürmüz ü Pervīz 06 miknet üzere salṭanat sürüp baʿdehu mülk-i ʿAcem muḫtel olup āḫirincisi Yezdicerddür ki 07 Ḥażret-i ʿÖmer Fārūḳ *rāżıya'llāhu ʿanh* zamānında Saʿd Vaḳḳās memleket ü ḫazāʾīn alup şehr-be-şehr 08 ḳaçup zamān-ı ḫilāfet-i ʿOṣmānda *rāżıya'llāhu ʿanh* helāk oldı.[2515]

[2513] (Hissetmez misin Yemen'in serin esintisini o nasıl eserse, o esintiyle şöhreti taşır. Ben Seyyidü'l-Hayy'ım Benî Sunen'den geliyorum ve annesi Zübey bin Hucen'den. Arap olmayanlardan önceki peygamber zamanında, gök gürültüsü gitmezdi ve zaman içinde şüphe yoktu.)

[2514] (Abdülmessih, yüksek cama binekli bir devesiyle geldi ve üzerindeki tacı, tahtının üzerinde yerleştirdi. Mal ve Sasani krallığını sana sattım, sarayların kirli olmayacak, ateşler sönecek ve mübareklerin rüyası gerçek olacak. Sıkıntılı yılların ardından, atlar, deve sürüleri ve kervanlar kesildi ve Fars diyarlarında yayıldı. Ey Abdülmessih, aydınlık doğduğunda ve kılıcın sahibi yükseldiğinde, göğün yıldızları parladı, Saava dağları yeşerdi, Fars'ın ateşleri övüldü. Hiçbir karanlık bulut yoktu, sonra karanlık bulutlar geldi ve geldi ve her şey yıkıldı.)

[2515] Ve kimi ḥarb-ı füccārdan ki Ḳureyş ile Benī Ḳays-i Ġıylān mabeyninde ʿaẓīm ḥarb olup eşher-i Ḥurmda vāḳiʿ olmaġın yevm-i füccār deyü ad ḳodılar ve meẕkūr ḥarb zamanında Ḥażret-i Resūl *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* yigirmi yaşında olup ol ḥarbda ḥāżır idiler ve **beni ʿAdnān** Benī Curhīm ʿamālīḳ ecdādlarını ḥarem-i kaʿbe-i muḥteremeden çıḳarduḳları zamanda yazup baʿdehu kimi ḥarb vāʾil ü ḥarb besūs u ḥarb-i dāḥsdan ki her biri ʿaẓīm vaḳāyiʿinden idi. **Benī Ḥamīr ü beni Kehlān** Müluk

Ammā ehl-i Yūnān u Rūm 09 Ẓuhūr-ı İskenderden. **Ḳıbṭī:** Mülk-i Buḫtunaṣṣardan baʿdehu melik Daḳlaṭyānūs-ı Anṭākī-i Ḳıbṭīden 10 yazdılar. **Evlād-ı Ḥażret-i İsmāʿīl** *ʿaleyhi's-selām* nār-ı İbrāhīmden *ʿaleyhi's-selām* bināʾ-i Kaʿbeye dek 11 yazdılar. Bināʾ-i Kaʿbeden Kaʿb bin Luʾey bin Ġālib bin gelince ki Resūla'llāhuñ *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* 12 ecdād-ı ʿiẓāmlarındandur, yazdılar ki meẕkūr Kaʿb zamānında ġāyetde ṣāḥib-i ʿizzet ü miknet ü şevket 13 ü ḳudret olup ḳabāʾil-i ʿArabda andan ulu kimesne olmamaġın fevtini tārīḫ itdiler ve mevt-i 14 Kaʿbdan ʿĀm-i Fīle gelince. Baʿdehu ʿĀm-ı Fīlden tārīḫ-i Hicrete gelince ki Ḥażret-i Resūl *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* 15 Mekke-i müşerrefeden Medīne-i münevvereye hicret itdükleri zamānda vaḳtā ki Ḥażret-i ʿÖmer Fārūḳ-ı aʿẓam Ömer bin 16 El-Ḫaṭṭāb *rāżıya'llāhu ʿanh* ʿālemi Ebū Mūsā-yı Eşʿarī *rāżıya'llāhu ʿanh* Ḥażret-i ʿÖmere aʿlām eyledi ki mektūblarıñuz 17 gelür. Tārīḫi nā-maʿlūm Ḥażret-i Fārūḳ-ı aʿẓam *rāżıya'llāhu ʿanh* ṣaḥābe-i kirāmı *rāżıya'llāhu ʿanhüm* cemʿ idüp 18 meşveret itdükde baʿżılar velādet-i Ḥażret-i Risālet-penāhı *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* baʿżılar biʿatleri 19 zamānını diyüp Saʿīd bin Müseyyib *rāżıya'llāhu ʿanh* naḳlince Ḥażret-i ʿAli *kerema'llāhu veche* hicretinden 20 olmasını vech görüp zīrā Medīne-i Münevvereye geldükden ṣoñra ʿalem-i İslām mürtefiʿ oldı diyecek sāʾir 21 ṣaḥābe-i ʿaẓāmuñ daḫı ittifāḳları bunuñ üzerine cemʿ olup ve hicret Muḥarremde vāḳiʿ olmaġın 22 evvel Muḥarremden tārīḫ ibtidāʾ olındı ve bu ittifāḳ hicretüñ on yedinci sālinde idi ki tārīḫ-i 23 Rūmīnüñ ki İskender-i maḳdūmīye mensūbdur. Ṭoḳuz yüz üçünde ve tārīḫ-i Ḳıbṭīnüñ ki Daḳlaṭyānūs-ı 24 Anṭākīye mensūbdur. Tārīḫ-i Hicretden üç yüz ṭoḳuz yıl muḳaddem vaż olınup ve tārīḫ-i Fürsüñ 25 ki Yezdicerd bin Şehriyār bin Pervīze mensūbdur ki āḫir mülūk-ı ʿAcemdür, on birinde idi. **Tevārīḫ** 26 Bir ḳaç vardur ki ḥālā taḳvīmlerde istiʿmāl olınur. Muʿteber tārīḫlerdür. **Biri tārīḫ-i ʿArabdur.** 27 Devr-i Ḳamer ḥesābınca bir yılı on iki aya taḳsīm idüp her birine bir ad virmişlerdür. İbtidā 28 tārīḫ-i Ḥażret-i Risāletüñ *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* Mekkeden Medīneye şerrefellāh hicret ü intiḳāli 29 vaḳtindendür ki Muḥarrem ayı idi. Niteki ẕikr olındı. Şühūr-ı ʿArabīnüñ esāmīsi bunlardur ki bu ḳıṭʿada 30 meẕkūrdur. **Naẓm:**

Ez-Muḥarrem çü güdeştī çi buved māh-ı Ṣafer
Dü-rebīʿ vü dü-Cemād ze-pey-i yek-dīger
31 Receb-est ez-pey-i Şaʿbān u Ramażān u Şevvāl

---

tebābaʿalarındandur ve nār-ı żarār ki belād-ı yevminde ẓāhir olmışın bir uġrı idi, baʿdehu seyl-i ʿarimden ki Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde meẕkūrdur, baʿdehu ẓuhūr-ı Ḥabeşeden yazdılar.

Pes be-Ẕi'l-ḳaʿde vü Ẕi'l-ḥicce be-kon līk naẓar[2516]

ʿAded-i eyyāmı üç yüz 140b/01 elli dört ve südüs ü ḫums-ı yevm-i Ḳameriyyedür. Bir ayı otuz ve bir ayı yigirmi ṭoḳuz, ehl-i 02 İslām sinīn-i Ḳameriyyenüñ sinīn-i Şemsiyyeye tedāḫülün görüp Ḥaḳ *subḥānehu ve teʿālā* Ḳurʾān-ı ʿaẓīminde 03 "*İnnemen nesīu ziyādetun fi'l-kufri yuḍallu bihi'l-lezīne keferū*"[2517] buyurur kebīs-i sinīn-i nesīde vāḳiʿ olmasından 04 ḫavf idüp her otuz iki sene-i Ḳameriyye başında bir yıl sāḳıṭ idüp **izdilāf** diyü 05 ad birdiler ki bir birine yaḳīn olmaḳ maʿnāsınadur. Otuz üç sene-i Ḳameriyye taḳrīben otuz iki 06 sene-i Şemsiyye olur.[2518] **Biri daḫı tārīḫ-i Rūmīdür** ki taḳvīmlerde yazılur, muʿteber tārīḫdür. 07 İskender-i Rūmī ki feylesof-ı Yūnānīnüñ ḳızından Dārāb bin Behmen bin İsfendiyāruñ 08 oġlıdur. Anuñ zamānında baġlamamışdur. Şol zamānda ki Belde-i Fervaniyyeden ḫurūc 09 itdi, ol gün dü-şenbe güni idi ve naḳl itdiler ki on iki yıldan ṣoñra vaż' itdiler 10 sene-i Şemsiyyeyi żabṭ itmekiçün ki üç yüz altmış beş gün ve rubʿ yevmdür. Yaʿnī dört baḫşdan 11 bir baḫşīdür ve bu kesreden dört yılda bir gün ḥāṣıl olur ol yıl atmış altı gün olur 12 ve ol yıl sāl-i kebīse ve ol güne yevm-i kebīse dirler ve on iki ay ki vaż' itdiler 13 ʿale't-tertīb meẕkūr aylaruñ adları bu ḳıṭʿada derc olınmışdur. **Naẓm:**

Dü-teşrīn ü dü-kānūn ü pes ān ki
14 Şubāṭ u Āẕer ü Nīsān Eyār-est
Ḫazīrān u Temūz u Āb u Eylūl
Nigeh dāş ki ez-men yādigār-est[2519]

15 **Āẕer:** Rūm aylarından Mārt didükleridür ve Fürs aylarından Murdād māh 16 ve Ḳıbṭīde Bermahāt ayıdur. Otuz bir gündür. On ikinci güninde Güneş Ḥamel burcına taḥvīl eyler 17 Leyl ü nehār berāber olup faṣl-ı bahār dāḫil olur. Ol güne Nevrūz dirler. Bahāruñ 18 ṭabīʿati ḥār u raṭbdur. Eşcār u ṣemār nümüvv bulup bedende balġam münkesir olup ḳan müstevlī 19 olup netāc-ı ḫayl ẓuhūr ider. İstifrāġ u şürb-i edviyye müshile ve ḥacāmat u faṣd 20 ve sāʾir emrāż-ı ḫıṭara ʿilācı vaḳti olup ve ḳar olan

---

[2516] (Muharrem ayından sonra Safer gelir, ardından iki Rebiülevvel ve iki Cemaziyelevvel birbirini takip eder. Recep'ten sonra Şaban, Ramazan ve Şevval gelir, ardından Zilkade ve Zilhicce'yi takip et.)

[2517] Kurʾān, Tevbe; 9/37: "*Haram ayları ertelemek, ancak inkarda daha da ileri gitmektir ki bununla inkar edenler saptırılır.*"

[2518] **Esāmī-i şühūrdur eyyam-ı cāhiliyyet, Muḥarrem** ayına Mūʾtemir dirleridi. **Ṣafer** ayına Cirrdür. **Rebīʿü'l-evvel** ayına Ḫurrāni. **Rebīʿü'l-āḫir** ayına Vebaṣṣān. **Cemāẕiyye'l-evvelī** ayına Ḫuneyn. **Cemāẕiyye'l-āḫir** ayına Rübā. **Receb** ayına Mufaṣılü'l-evvel. **Şaʿbān** ayına ʿĀdil **Ramażān** ayına Nāṣıḳ. **Şevvāl** ayına veʿasl. **Ẕü'l-ḳaʿde** ayına Vizne **Ẕü'l-ḥicce** ayına Berküẕer dirlerdi.

[2519] (İki Teşrin(Ekim, Kasım) ve iki Kanun'dan (Aralık, Ocak) sonra, Şubat, Azer (Mart), Nisan ve Ayar(Mayıs) gelir. Haziran, Temmuz, Ab(Ağustos) ve Eylül gelir, bunu hatırla, bu benden sana bir hatıradır.)

vilāyetlerde irimege başlar. Berd-i ʿacūz 21 dördinde tamām olur. **Nīsān:** Rūmīler Abrīlis dirler. Fürs aylarından Şehryūr māh ve Ḳıbṭīde 22 Beremūde dirler. Otuz gündür. On ikinci güni Güneş, Şevr burcına taḥvīl eyler. Ṭabīʿat-ı rebīʿ-i 23 ṣābit ve dem ṣaḥīḥ olup beden balġam küdüretlerinden ṣāfī olur. Ḳar olan vilāyetlerde 24 külliyen eriyüp ve enhārlar artup yimişler bitmege başlar. **Ayyār:** Rūmīler Māyıs dirler. Şühūr-ı 25 Fürsden Mihrümāh, Ḳıbtīde Şens dirler. Otuz bir gündür. Güneş on dördünde Cevzā burcına intiḳāl 26 eyler. On altıncı güni ıssılar olmaġa başlar ve Nīl artmaġa başlayup vilāyet-i Mışrda maṭarriyyede 27 ʿıyd-ı Belsem olur ve yigirmi ikisinde Ṣüreyyā ẓuhūr eyler. **Ḫazīrān**: Rūmīler Būynūs, Fürs aylarından 28 Ebān māh, Ḳıbṭīde Yeʾune dirler. Otuz gündür. On dördünde Şems Sereṭān burcına taḥvīl eyler. 29 Ġāyetde ṭūl-i nehār u ḳaṣīr-i leyldür ve evvel-i ṣayfdur. Ṣafrā ġālib olup ḳan aşaġa 30 ḳor. Mışrda beşāret-i Nīl olur. **Temmūz:** Rūmīler Üyūs dirler. Māh-ı Fürsden Āẕer māh 31 Ḳıbṭīde Ebīb dirler. Otuz bir gündür. On beşinde Güneş, Esed burcına varur. Yigirmi üçünci 141a/01 üçünci güni eyyām-ı Bāḥūrdur. Yedi gündür. Ṭoḳuz gün ġāyetde ıssı günlerdür. Aġustosa ulaşur. 02 Böyle iʿtibār evlādur ki tā ki Aġustos bu ṭoḳuz gün ile ḳırḳ gün olup erbaʿīne 03 muʿādil ola. Bu ayda ḳuvvet żaʿf bulur. Eṣnāf-ı Ḥavāmiḍ ü müberredāt istiʿmāl 04 itmek gerekdür. **Āb:** Rūmīler Aġustos dirler. Fürs aylarından Dey māh, Ḳıbṭīde Misrī 05 dirler. Faṣl-ı ṣayfuñ āḫiridür. Otuz bir gündür. On beşinci güni Güneş Sünbüle burcına 06 dāḫil olur. Yigirmi ikinci güni ıssılar ṣınup yigirmi beşinci güni cemīʿ mīve kemāl bulur. 07 **Eylül:** Rūmīler Estūris, şühūr-ı Fürsde Behmen māh, Ḳıbṭīde Tevt dirler. Otuz gündür. 08 On beşinde Güneş Mīzān burcına taḥvīl eyler. Gice ve gündüz berāber olur. Evvel-i ḫarīfdür. 09 Ṣafrā maġlūb olup sevdā ġalebe eyler. Ekṣer vilāyetde havā muʿtedil olup Mışrda Nīl kāmil 10 olur. **Teşrīn-i Evvel:** Rūmīler *Aḫtavras* dirler. Fürs aylarından *İsfendārmeẕ*, Ḳıbṭīde *Bābe* dirler 11 Otuz bir gündür. On beşinde Güneş ʿAḳreb burcına varur. Ṭabīʿat-ı ḫarīf ṣābit olup 12 muḫtelif yiller eser. Yigirmi birinci gün ṣovuḳlar düşmege başlar vefāt-ı ḳāsım olup Etrāk ḳoyuna 13 ḳoç ṣalup ve ḳarınca yir altına girüp ḫaşerāt yir altında ḳarar itmege başlar. **Teşrīn-i Ṣānī:** 14 Rūmīler Nūverus dirler. Māh-ı Fürsden *Ferverdīn*, Ḳıbṭīde Hātūr dirler. Otuz gündür. 15 On dördünde Şems Ḳavs burcına naḳl eyler. Yedinci güni aġaçlardan şu nüzūl eyler ve maṭar u semī 16 ḳavī olur ve zeyt yaġı ṣıḳılup deryā seferi ḳapanup ve Ülker ġurūb eyler. **Kānūn-ı Evvel** 17 Rūmīler Zekūrs dirler. Şühūr-ı Fürsden Ürd-i Behişt, Ḳıbṭīde Keyhek dirler. Otuz bir gündür. 18 On dördünci güni Güneş, Cedī burcına varur ve on dördünci gicesi gice ġāyetde uzun olur. 19 Şeb-i Yeldā dirler. Üç gice artmaz ṭurur. Evvel-i faṣl-ı şitādur ve ġāyet ḳaṣr-ı nehārdur ve ṭūl-i leyldür. 20

Sevdā maḳhūr olur, balġam ḳuvvet bulur ve on altısında gün bir derece olur ve gice bir derece 21 eksilmege başlar. Erbaʿīn girür. Ḳış faṣlınuñ evveli ol günden ṣayılur. **Kānūn-ı Ṣānī** Rūmīler 22 Yenārs dirler. Māh-ı Fürsden Ḫurdād māh, Ḳıbṭīde Ṭūbe dirler. Otuz bir gündür. Altıncı gicesi sāye 23 gicesidür ki kāfirler taʿẓīm idüp odlar yaḳarlar ve ḫācların ṣuya bıraġurlar. On ikinci güni 24 Şems burcına varur. On beşinci günü şitānuñ şiddeti vü ḳuvveti zamānında yigirmisinde erbaʿīn 25 tamām olur. Yigirmi birinde ḫamsīn girür. Yigirmi dördünde vuḥūş u ṭuyūr cimāʿ isteyüp çiftile 26 yürimege başlar. **Şubāṭ:** Rūmīler Felvārs u Küçük dirler. Şühūr-ı Fürsde Tīr māh, Ḳıbṭīde Emşīr 27 dirler. İkisinde evvel ṣavm-ı Ḳıbṭīdür. Üç yıl muttaṣıl yigirmi sekiz gün ve rubʿ yevm olur. 28 Dördünci yıl ki kebīse yılıdur. Yigirmi ṭoḳuz olur. On ikinci güni Güneş, Ḥūt burcına varur.

29 Ḳaylü'ş-şems fī'l-Ḥūt
Ve'l-berdi yemūt[2520]

Ve meẕkūr günden aġaçlara ṣu yürimege başlar. Yedisinde 30 Cemre-i evvelī havāya düşer ve on dördünde Cemre-i ṣānī ṣuya düşer ve yigirmi birinde āḫir Cemre 31 türāba düşer ve yigirmi birinde on yedinci güni ṣovuḳlar şikest olmaġa başlayup bahār nişānı 141b/01 ẓuhūr eyler. On sekizinci güni laḳlaḳ Rūma gelüp ḳıble yili eser. Yigirmi altıncı berd-i ʿacūz[2521] girür 02 dört gün daḫı Āẕārdan alur. **Bir tārīḫ daḫı Fürs-i**

[2520] (Güneş balık burcuna girdiğinde kışın soğuk olur.)

[2521] Berdü'l-ʿacūz laḳabına sebeb budur ki vaḳtā ki Ḥaḳ cell ü teʿalā ʿAd ḳavmini helak eyledi, anlardan bir ʿacūz ʿavrat ḫalās oldı ve helak-i ḳavm Ṣubāṭuñ yigirmi altıncı güni idi dāyimā her yılda ol gün gelse ol ḳarı evlād u insābını ve ol ḳavmüñ ululığını ve ḫˇār u bī-miḳdār olup helak olduklarını eküp yedi gün ve yedi gece aṣlā yimek yimeyüp ve ṣu içmeyüp ve uyumayup ve yād u figān iderdi andan ötüri ol günlere berd-i ʿacūzlıḳ oldı. Vallāhu aʿlem. Ġāyetde serd olup müʾeṣṣir olduġnuñ sebebi budur ki eyyam-ı şitānuñ āḫiridür, her nesnenüñ āḫirine iʿtibār olınur, meṣelā çerāġuñ yaġı dükenüp żaʿīf olsa yā fitil az ḳalup āḫir olsa evvel yanduġındı, nūrı bir iki defʿa ziyāde ṣuʿle virür ve söyinür keẕālik eyyam-ı ṣayfuñ āḫiri ki māh-ı Aġustosdur, ıssı ḳatı ṭoḳınur, baʿdehu ıssılar ṣınup süst olmaġa başlar. **Esāfī-i berd-i ʿacūz, Ḳıṭʿa, Naẓm:**

Fāẕu emżat eyyām Şehleşā
Bi'ṣ-ṣan ve'l-ṣanbar ve'l-vebr
Ve bi-āmir ve eḫiye müʾtemir
Muʿallel ve Muṣtafīi'l-ḥamr
Ẕahabü'ş-şinā mevliyen herbān
Ve etnek ve aḳdetün mine'l-ḥırr

(Zaman, Şahlaha'nın günlerini işaret etti, Kumdan, çalıdan ve kurtlardan oluşan günlerle. Ve Amr ve kardeşi konferansa katıldı, Kırmızıya serilmiş halılar üzerinde. Gümüş bir araba kaçtı, köpekler uludu, ve eşekler geldi.)

Tefsīr-i ṣaʿlibde esāmī-i meẕkūre tertibinden ṣoñra ve ismü'l-yevmi'ṣ-ṣāmin mükifīʾü'ẕ-ẕūʿin dimiş ve aʿlem "İnne'ṣ-ṣan fī'l-lüġati'l-bevl ve'l-ṣanīr şahjdūn berdü'l-şitā ve'l-āmir kānnahu biAmrü'n-nā bi'l-Ḥıdır ve'l-muʿtemirān yeşā vü rahm fī'l-ẕuʿn ve'l-maḳām ve'l-ikfā imāleti'l-ātā ve ḳalbühü ve kütübü ikfā ve istikfā karkarden kemā yaḳāli ikfāti'l-ḳavs iẕā emilet rāsuhā ve muḫālif efkenden miyān.

ḳadīmdür. Cemşīd zamānında 03 ḳalmışdur ki laḳabı tārīḫ-i ḳadīm ve tārīḫ-i ḳadīmīdür. Her zamānda bir dürlü iʿtibār olınurdı. 04 Ḥālā taḳvīmlerde iʿtibār olınanlaruñ mebdeʾi melik Yezdicerd bin Pervīz bin Hürmüz bin Enūşirvāndur 05 ki āḫir mülūk-ı ʿAcemdür. Taḫta oturduġı gündendür ki tārīḫ-i Hicretüñ on birinde Rebīʿü'l-evvel 06 ayınuñ yigirmi ikinci güni ki se-şenbe güni idi. Bunlar daḫı sene-i şemsiyyeyi żabṭ 07 itmekiçün on iki ay vażʿ itdiler. Hindūşāh-ı Nahcūvānī esāmīsi bu ḳıṭʿasında beyān eylemişdür. Naẓm:

08 Baʿde Ferverdīn buved Ürd-i Behişt
V'ez pes ān Kemān Ḫordād u Tīr
Bāz Murdād-est ü Şehrīver-i dīger
09 Mihr ü Ābān-est ü Āẕār ey faḳīr
Vü Zedī vü Behmen çü be-güdeştī buved
Māh-ı İsfendārmeẕ īn yādgīr[2522]

10 Ve bu aylaruñ her birini otuz gün ṭutdılar. Mecmūʿı üç yüz altmış gün oldı. Ābān ayınuñ āḫirinde 11 beş gün daḫı ziyād itdiler. Sene-i şemsiyyeye muvāfıḳ olmaḳ içün üçyüz altmış beş gün oldı 12 ve ān beş güne eyyām-ı müsteraḳa didiler ve birer ad daḫı virdiler. *Ahonvad*, *Aşnavad*, *İsfendemed*, *Vahuşt*[2523], 13 *Haştvīş* didiler. Rubʿ yevme iʿtibār eylemediler. Yüz yigirmi yıla dek yüz yigirminci yılda bir ay arturdılar 14 ki, rubʿ yevmden ḥāṣıl oldı ve ol aya *Bīhnerek* didiler ve ol ayı evvelden āḫire dek bayram 15 eylediler ve ol yıl on üç ay oldı ve aylarınuñ otuz günine *ferişte* adlarından birer 16 ad virüp żabṭ eylediler. Hafta günlerine iʿtibār itmediler ve ayuñ esāmīsi bunlardur. 17 Ürmüzd, Hürmüzd daḫı dirler, Behmen, Ürdibehişt, Şehrīver, İsfendārmeẕ, Ḫordād, Murdād, Dībāder 18 Āẕer, Ḫūr, Māh, Tīr, Cūş, Deybehr, Mihr, Sürūş, Reşen, Ferverdīn, Behrām, Rām, Bād, 19 Deybadīn, Deyn, Ared, Aştād, Asmān, Zāmyād, Maresfend, Enīrān ve gün adı ile ay adı 20 muvāfıḳ geldi ve bir günde bayram ve zemzemeler eylediler. Meṣelā Behmenüñ ikisi ve Ürd-i Behiştüñ üçi 21 ve Şehrīverüñ dördi ve İsfendārmeẕüñ beşinde ve Ḫordāduñ altısı ve Murdāduñ yedincisi ve Dībāderüñ 22 sekizi ve Āẕerüñ ṭoḳuzı ve Abānuñ onı ve Tīrüñ on üçüncisi ve Deybehrüñ on beşi ve

(Gerçekten de "şan", dilde idrarı ve "şanīr", kış soğuğunu ifade eder ve yönetici, sanki insanları yeşil renge dönüştürmek için onların emrindedir. İki meclis sahibi isteyip düşünür, zorbalık ve yer arasında acıyı hisseder ve bağırsaklar, onun işleri ve yazıları yeterli ve açıklamalıdır. Kırk kırbaçlama yapmak, yayın "ikfā" edilmesi gibi, başını eğdiğinde ve karşı gelindiğinde, ortada bırakmak.)

[2522] (Ondan sonra Ferverdin (Mart-Nisan) gelir, ardından Ürdibehişt (Nisan-Mayıs), Hordad (Mayıs-Haziran) ve Tir (Haziran-Temmuz) gelir. Sonra Murdad (Temmuz-Ağustos) ve ardından Şehriver (Ağustos-Eylül) onra Mihr (Eylül-Ekim) ve Âbân (Ekim-Kasım) gelir. Âzâr (Kasım-Aralık) ve Behmen (Ocak-Şubat)'den sonra İsfend (Şubat-Mart) gelir, bunu öğren.)

[2523] Vahşat īżān bi'l-ḫāʾi'l-muʿceme

Mihrüñ 23 on altısı ve Ferverdīn ayınuñ on ṭoḳuzıncı güni ve Deybadīnüñ yigirmi üçi ve **bir tārīḫ 24 daḫı Celālīdür** ki tārīḫ-i Melikī vü Şāhī daḫı dirler. Sulṭān Celāle'd-dīn Melikşāh-ı Selçūḳī 25 zamānında tārīḫ-i Hicretüñ dört yüz seksen altısından ḥukemā vü müneccimīn cemʿ oldılar. 26 Meẕkūr ayları kebīse ile iʿtibār eylediler. Ferverdīn ayınuñ evvelini Nevrūz güninden taʿyīn eylediler 27 müteʿayyin üç ay rebīʿ faṣlı oldı ki Türkīde yaz dirler ki Ferverdīn, Ürd-i Behişt, Ḫordāddur 28 ve üç ay ṣayf faṣlı oldı ki Türkīde yay dirler ki Tīr, Murdād, Şehrīverdür ve üç ay ḫarīf 29 faṣlı oldı ki Türkīde güz dirler ki Mihr, Abān, Āẕerdür ve üç ay şitā faṣlı oldı ki Türkīde 30 ḳış dirler ki Dey, Behmen, İsfendārmeẕdür. Bu ḳıṭʿa ki Mevlānā Hindūşāh-ı Nahcuvānīnüñdür. ʿAle't-tertīb 31 adlarını żabṭ itmişdür. **Ḳıṭʿa:**

Ze-Ferverdīn çü be-güdeştī meh-i Ürd-i Behişt āyed
Be-māned Ḫordād u Tīr ān ki çü Murdādet hemī bāyed
142a/01 Pes ez-Şehrīver ü er Mihr ü Ābān Āẕer ü Dey dān
Ki ber-Behmen coz İsfendārmeẕ māhī be-ḳırāned[2524]

02 **Bir ṭārīḫ daḫı Ḳıbṭīdür** ki muʿteber tārīḫdür. Zamān-ı ḳadīmde 03 Mışrda pādişāh olan Daḳlaṭyānūs-ı Anṭāḳī zamānında ki Hicretden üç yüz ṭoḳuz 04 yıl muḳaddem vażʿ olınup nehār-ı cumʿada ibtidā olınmışdur. **İbn-i Rıḍvān** *raḥmetu'llāh* böyle 05 naḳl eyler ki meẕkūr Daḳlaṭyānūs hem pādişāh ve hem ḥakīm idi. Zamānında ṣāḥib-i feräset 06 ü şehāmet naẓīri yoḳ, melik-i ʿādil idi. Vaḳtā ki destūr u rüsūm u ḳāʿidelerinüñ 07 ibtidāsı iki biñ yıldan mütecāviz olup taḥṣīl ü tekmīl-i umūrlarınuñ tertībine küllī 08 ḫalel ü zelal ʿārıż olup cemīʿ ḫuṣūṣda ʿacz u żucret müşāhide eylemegin zamānında 09 olan ʿulemā vü hükemāsını cemʿ idüp bu bābda meşveret eyledi. Cemīʿsinüñ bunuñ 10 üzerine oldı ki iḳtiżā-yı zamāne muḳteżāsınca ʿadl üzre bir ṭarz u resm-i ḫāṣ vācib 11 olmışdur didiler. Tedbīr idüp gördiler ki arż-ı Mışruñ ʿimāretine sebeb Nīldür ve Nīl ḫarīfüñ 12 evvelinde kemālin bulup ehl-i Mışr ekṣer umūrda ol vaḳtde olmaġın on iki ay vażʿ 13 idüp ve her aya bir ad ḳoyup ibtidā senelerini Tūt andan ṣoñra Bābe baʿdehu Henūr 14 ḳılup bu üslūb üzre tertīb virdiler. **Ḳıṭʿa:**

Tūt ü Bābe vü Hātūr gīr
Keyhek ü Ṭūbeh dīger İmşīr
15 Bermehāt u Bermūde vü Beşens

[2524] (Ferverdin (Mart-Nisan) ayını geçtikten sonra, Ürdibehişt (Nisan-Mayıs) ayı gelir. Hordad (Mayıs-Haziran) ve Tir (Haziran-Temmuz) ayları da onun ardından gelir ve Mordad'ı (Temmuz-Ağustos) takip eder. Sonra Şehriver (Ağustos-Eylül) gelir, ardından Mehr (Eylül-Ekim) ve Âbân (Ekim-Kasım) ayları gelir. Daha sonra Âzâr (Kasım-Aralık) ve Dey (Aralık-Ocak) ayları gelir. Behmen'den (Ocak-Şubat) sonra ise İsfend (Şubat-Mart) ayı gelir.)

Pes Būʾne Ebīb ü Mesīr-i zīr[2525]

Tevt, dördinde **16** Rūm aylarından Eylūl dāḫil olur ve Tevtüñ on yedisinde ʿıyd-ı ṣalīb olur ki Mışrda **17** Belsān yaġın çıḳarurlar. On sekizinde Güneş burc-ı Mīzāna taḥvīl eyler, ḫarīf dāḫil olur. **18 Bābe**nüñ dördince Teşrīn-i Evvel girür ki āḫirinde nihāyet ziyāde-i Nīl ü ibtidāʾ-i naḳsdur **19** ve on sekizinde Şems burc-ı ʿAḳrebe varur. **Hetūr** ki beşinde Teşrīn-i Ṣānī duḫūl ider. On sekizinde Şems **20** burc-ı Ḳavsa dāḫil olur. **Keyhek** beşinde Kānūn-ı Evvel dāḫil olup on yedisinde Güneş **21** Cedī burcına taḥvīl eyler. **Ṭūbeh** altısında Kānūn-ı Ṣānī girür, on yedisinde Şems burc-ı Delve **22** varur. İbtidāʾ-i ġars-ı eşcārdur. **Emşīr** altısında Şubāṭ dāḫil olur. Ṭoḳuzında aġaçlara **23** şu yürür. On altısında Güneş Ḥūt burcına ḥulūl eyler. **Bermehāt** Āẕerdür. On yedisinde **24** Güneş burc-ı Ḥamele taḥvīl eyler ki evvel-i faṣl-ı rebīʿdür. **Bermūde** altısında Nīsān girür. On yedisinde **25** Güneş, Ṣevre varur. **Beşens** altısında evvel-i Eyār dāḫil olur. On yedisinde Şems, Cevzāya girür. **26 Būʾne** altısında Ḫazīrān duḫūl eyler. On üçünde ıssılar ziyāde olur. Yigirmisinde Şems **27** burc-ı Sereṭāna taḥvīl eyler ki evvel-i ṣayfdur. **Ebīb** yedisinde Temmūz dāḫil olur, yigirmi birinde Güneş **28** Esed burcına duḫūl eyler. Yigirmi altısında Şuʿarā-yı Yemāniyye ṭulūʿ eyler. **Mısirī** sekizinde Āb girür. **29** Yigirmi birinde Şems Sünbüle burcına taḥvīl eyler. Yigirmi ṭoḳuzunda Süheyl, Mışrda ṭulūʿ eyler. Eyyām-ı **30** Mısirī münḳażī olıcaḳ eyyām-ı nesī girür. *Vallāhu aʿlem ü aḥkem.*[2526] **Aḥkām-ı 31 Burūc ez-güftār-ı mülkü'l-ḥukemāʾ ḫˇāce Naṣīrü'd-dīn Eṭ-Ṭūsī**

[2525] (Tût (11 Eylül-10 Ekim), Bâbe (11 Ekim-9 Kasım) ve Hatûr (10 Kasım-9 Aralık) aylarını bil; sonra Keyhek (10 Aralık-8 Ocak), Tubeh (9 Ocak - 7 Şubat) ve İmşîr (8 Şubat - 9 Mart) gelir. Barmehat (9 Nisan - 8 Mayıs), Barmude (9 Nisan-8 Mayıs) ve Beşens (9 Mayıs-7 Haziran) gelir; ardından Bu'ne (8 Haziran - 7 Temmuz), Ebîb (8 Temmuz - 6 Ağustos) ve Mesîr (7 Ağustos-5 Eylül) gelir.)

[2526] **Ḳıṭʿa-i der-esāmī-i sāl-i Türkān:**

Bişnev ez-men żābiṭī tā ḫıfẓ kerded mer to-rā
Nāmhā-yı sāl-i Türkān-rā eger dārī heves
Mār u mūş u gāv u ḫar gūş ejdehā vü yūz u esb
Kūsfend ü būzne murġ u seg ḫūk-est bes

Der-mevżiʿ-i māh:

Her çi ez-māh şod heşḫā kon
Penc-i dīger fezā-yı ber-ser ān
Pes ze-Mirrīḫ ez-ān ze-mevżiʿ şems
Kibr ber-cey ü cāy heme pinşān
Herçi üfted z'āḫirīn menzil
Der-şeşeş żarb kon derç ber-ḫˇān

Dīger:

Her çiş od ez-māh der-eṣnī ʿaşr
Żarb kon pes ṭarḥ kon sīsī ez-ān

Ṭāb-ı Şerāh 142b/01 Der-Ḥamel[2527]

Her gehī kāʾīd be-tābid Ḫudāy-ı lem-yezel
Coz meh der-ḫāne-i Mirrīḫ yaʿnī der-Ḥamel
02 Nīk bāşed hem sefer hem dīden-i rūy-ı emīr
Câme-pūşīden ḥarīr ü ṣayd efkenden be-Tīr
03 Gerçi şāyed ibtidā kār çün berdāşten
Bed buved bünyād kerden ḫāṣṣa çīzī kāşten[2528]

04 Der-Ṣevr:

Māh çün der-Ṣevr āyed ʿaḳd besten-rā nigū-st
Toḫm-efkenden be-bāġ u nāme be-nüvişten be-dūst
05 Ḫūb-ter dīdār-ı ḫātūn u ʿıṭr-āmīḫten
V'ez-cedel be-girīḫten der-ḫurremī āvīḫten
06 Gerçi şāyed şirket ü beyʿ-i semen pūyān çonīn

Pes behrī ḫāne-i ez-pīş şems
Ḫāne-i mī-kehīd ü cāy-ı meh be-dān

[2527] **Fī maʿreifeti mevżiʿü'l-ḳamer mine'l-burūc:** İẕā aradte ẕālike fenẓur bi-māżī mine'l-hilāl ve zid ʿaleyhi ve aḥiden ve ażribu fī işnī ʿaşar ve zid ʿaleyhe ṣalāṣīn ve icmāʿ ẕālik ve'l-ḳī min burcu'ş-şems laʿl burcu ṣalaṣīn faḥayṣu intihā elʿadhunākai'l-ḳamer bi-derece ve deḳāʾiḳa. **Ṭarīḳ-i āḫir** zid ʿaleyhi māżī mine'ş-şehr eṣneyn ve nışfen ve aḥb külli ḥamse burcīn ve ibtidā min burcu'ş-şems. **Miṣāl-i evvel** Ared nā-mevżiü'l-ḳamer fi'l-yevmiʿāşar min şehri'l-şevvāl lsnete ṣemān ve ṣalaṣīn ve sebʿmiʾe hicriyye ve ke-inneti'l-eyyāmi'l-māżiye min ġurreti'l-şems ʿaşere eyyām ve zidnā ʿaleyhi ve aḥden şar āḥad ʿaşere ve żarbnāhi fī eṣnī ʿaşere ṣār miʾe ve eṣneyn ve ṣalaṣeyn vezdnā ʿaleyhi ṣeleṣen ṣār miʾe ve eṣneyn ve settīn ve ke-innetü'ş-şems fi'ṣ-ṣevr fi'l-ḳīni'l-külli burc ṣalaṣayn mübbed yā mine'-ṣevr ve'n-nehiyü'il ʿadede fi'l-mīzān feʾtīn inne'l-ḳamer fi'l-mīzān **Ve miṣāl** el-ṭarīḳatü'ṣ-ṣāniyye fī heẕe'l-ṣūreti zidnā ʿalā mā māżī mine'ş-şehr ve hüve ʿaşar yevmi iṣ-neyn ve nışfen ṣarü'l-ḥāṣıl eṣnā ʿaşere ve nışf ve'l-ḳayni'l-külli yevmīn ḫamseti mübtede mā min burcu'ş-şems ve hüve'ṣ-ṣevr fī-ʿadü'l-ʿaded fī evvelü'l-mīzān v'allāhu aʿlem. (Eğer bunu istiyorsan, şunu yap: Hilalin geçmişine bak ve ona bir miktar ekle, sonra ona bir miktar daha ekle ve onu on ikiye böl, sonra ona otuz ekleyin ve bunu toplayın ve Güneş Burcundan aşağıya doğru bakın, belki de Otuzuncu Burçtur, işte düşmanın nihayeti burada, ay bir derece ve bir dakika. Sonra son yolu izle, kalan ayın iki buçuk günü vardır, sonuç on iki buçuk olur ve her iki gün için beş başlangıç noktası vardır, Güneş Burcundan başlar ve sayımı Terazi Burcunda yaparız. İkinci yöntemde ise, kalan ayın on günü ve yarımı vardır, sonuç on iki buçuk olur ve her iki gün için beş başlangıç noktası vardır, Güneş Burcundan başlar ve sayımı Terazi Burcunda yaparız. Allah en iyi bilendir.)

Taʿrifü mā mażā mine'l-şehri'l-ʿArabī kem hüve ve yacuʿlu külli yevmin şuluşan ve tanẓuru mā ictimāʿa ve tazīd ʿaleyhi ḫamisāh ve tuṭraḥu li külli burc ḫamse mübtadī ʿan min mevżiʿü'ş-şems masāl ẕālik madā mine'l-şehr ḫamsa ʿaşar yāman fa-ceʿalnā hā ṣalaṣ merāt ṣāret ḫamseti ve erbaʿīn ve zednā ʿaleyhi ḫamsetş'l-lāsse ṣare ḫamsīn feṭaraḥnāhā min mevżiʿü'l-ş-şems vehī fī burcu'l-mīzān inne'l-külli burc ḫamseti fe-intihnā ilā burcu's-sereṭān fehüve mevżiʿü'l-ḳamer. (Arap ayının ne kadar olduğunu biliyor musun? Her günü üçte birine bölüyor ve bir araya gelen her şeyi inceliyor, üzerine beş ekliyor ve her burcun beş katını çıkarıyor, Güneş'in konumundan başlayarak, örneğin, on beş gün geçmiş olursa, on beşe böleriz, bu üç kez tekrarlandığında 45 ve beş eklediğimizde 50 olur, bu, Güneş'in konumundan başlayarak Terazi Burcu'nda bulunur. Her burcun beşe bölündüğünü biliyor musun? Yengeç burcuna gelirsek, bu, Ay'ın konumu olur.)

[2528] (Ebedi Tanrı her gezegeni yönetir ve yönlendirir; ancak Ay, Mars'ın evi olan Koç burcunda değildir. Yolculuk etmek, bir emirle (liderle) yüz yüze gelmek, ipek giysiler giymek ve Haziran ayında avlanmak iyidir. Her ne kadar bir işe başlamak mümkünse de, özellikle bir şeyi dikmek için temel atmak kötü olur.)

Ḳaṣd kerden bed buved germ-ābe reften hem-çonī[2529]

07 Der-Cevzā:

Çün füted der-burc-ı Cevzā nūr-ı cirm-i māhtāb
Beyʿ-i Türkān-ı Ḫıṭā veh veh ki çü bāşed ṣavāb
08 Hem tüvān ḫˇāhend kitāb u hem tüvān dīden debīr
Hem tüvān nāme-nüvişt ü hem tüvān endāḫt tīr
09 Cāme-pūşīden ṣavāb-est ü sefer kerden revā-st
Līk nāḫun çīden ü faṣd u ḥacāmat-rā ḫaṭā-st[2530]

10 Der-Sereṭān:

Māh çün der-burc-ı ḫˇīş āyed nigū bāşed nigū
Cāme-pūşīden sefer kerden direv şāyed der-ū
11 Dārū-yı müshil derū ḫˇorden ʿaceb der-ḫˇor buved
Nāme be-nüvişten çi gūyem ez-heme bihter buved
12 Mī-sezed germ-ābe reften mūy be-sitorden ü līk
Faṣd u tezvīc ü bināʾ-i nev-nihāden nī-st nīk[2531]

13 Der-Esed:

Māh-ı āhū-seyr çün cürm efkend der-burc-ı Şīr
Nīk bāşed ʿaḳd besten şuġl be-giriften dilīr
14 Ḳaṣd-ı kār āteşī ḥācet ze-şāhān-ḫˇāsten
Ez-berāy-ı tāc-dārān rūy-ı taḫt-ārāsten
15 Beyʿ-i Türkān-ı Ḫaṭāyī ender ü ʿayn-ı rıżā-st
Līk nev-pūşīden ü cāy-ı sefer kerden ḫaṭā-st[2532]

16 Der-Sünbüle:

[2529] (Ay Boğa burcuna girdiğinde, evlenmek için uygun değildir; bahçede tohum ekmek ve bir dosta mektup yazmak daha iyidir. Bir hanımla buluşmak ve parfüm karıştırmak güzeldir; tartışmalardan kaçınmak ve mutluluğa sarılmak iyidir. Her ne kadar ortaklık ve ticaret mümkünse de, sıcak suya gitmek ve bu tür işler için kötü bir zamandır.)

[2530] (Ay ışığı İkizler burcuna düştüğünde, Türklerle ticaret yapmak hatadır; eğer doğrusu varsa, vay haline. Kitap almak ve bir katiple görüşmek mümkündür; mektup yazmak ve ok atmak da uygundur. Giysi giymek doğru ve yolculuk yapmak uygundur; ancak tırnak kesmek, damardan kan almak ve hacamat yapmak hatalıdır.)

[2531] (Ay kendi burcuna girdiğinde, giysi giymek ve yolculuk yapmak uygundur. Müshil ilacı almak çok uygun olur; mektup yazmak ise en iyisidir. Sıcak banyoya gitmek ve tıraş olmak uygundur; ancak kan aldırmak, evlenmek ve yeni bir iş başlatmak iyi değildir.)

[2532] (Ay, Aslan burcuna girdiğinde, cesaretle evlilik yapmak ve iş almak iyidir. Ateşli işler yapmak ve şahlardan yardım istemek, taht sahipleri için tahtı süslemek uygundur. Türklerle ticaret yapmak bu zamanda uygundur ve memnuniyetle karşılanır; ancak yeni giysiler giymek ve yolculuk yapmak hatalıdır.)

Māh çün ez-burc-ı Şīr āyed be-sūy-ı Sünbüle
Ez-reh-i māhūn hemī şāyed şoden bā-ḳāfile
17 Nev-berīden şāyed ü bāşed ez-īn ḫūşteri dü-kār
Ḫāṭīr-ı taʿlīm-i ʿilm ü ʿāmīyān-rā geşt ü kār
18 Ḫūb-bāşed beyʿ-i Türkān-ı semen-sīmā be-naḳd
Ber-buved bed-zergerī ḫaṣṣa ʿilāc u ḳaṣd u faṣd[2533]

19 Der-Mīzān:

Māh çün āyed be-Mīzān ḫūş buved yek-rūz-ı nīm
Hem sefer hem ʿaḳd u hem cevher-i ḫarī bī-ters ü bīm
20 Cāmehā-pūşīden ü nūşīden ān ki cām-ı mey
Ḫaṣṣa ber-devr ü semāʿ-ı cān-fezā-yı çeng ü ney
21 Līk çün meh be-güẕerd ez-hefdah ü hejdeh derec
Her ki kārī kerd bī-şek dīd renc-i bī-ferec[2534]

22 Der-ʿAḳreb:

Māh çün der-ʿAḳreb āyed nīk bāşed yek-sere
Ḫˇorden dārū vird kerd ṭaʿām-ı ġarġara
23 Hem cerāḥat best şāyed hem maʿācīn sāḫten
Hem şoden germ-ābe vü ber-ḫaşm-ı bīrūn tāḫten
24 Esb-rā şāyed riyāżet dād nāḥun-rā fikend
Līk dīger kārhā hergiz ne-bāşed sūdmend[2535]

25 Der-Ḳavs:

Māh çün der-Ḳavs āyed pes nigū bāşed dü-kār
Evvelīn tezvīc ü taʿlīm āḫireş ḳaṣd u şikār
26 Her geh beyʿ-i cevher ü ḥayvān koned ne-buved ḫacl
Ḫaṣṣa nev-pūşīd ber-ḳāḍī reved sāzed secl
27 Ḳarż kerden mū sütürden toḫm kişten bed buved
V'er kesī müshil-ḫˇord bī-şek ʿadī vü ḫod buved[2536]

[2533] (Ay, Aslan burcundan Başak burcuna geçtiğinde, kervanla birlikte yola çıkmak uygundur. Yeni giysiler giymek ve iki iş daha iyidir: Bilim öğretmek ve sıradan insanlara rehberlik etmek. Türklerle peşin olarak ticaret yapmak iyidir; ancak kuyumculuk, tedavi amaçlı niyetler ve kan aldırmak kötüdür.)
[2534] (Ay, Terazi burcuna girdiğinde, bir buçuk gün boyunca seyahat etmek, evlenmek ve mücevher satın almak korkusuz ve kaygısız olarak iyidir. Giysi giymek, şarap içmek, dostlarla birlikte olmak ve ruhu canlandıran çalgılar dinlemek uygundur. Ancak Ay, 17 ve 18. derecelerini geçtikten sonra, herhangi bir iş yapan kişi şüphesiz zorluk ve sonuçsuzlukla karşılaşır.)
[2535] (Ay, Akrep burcuna girdiğinde, ilaç almak ve yemekle gargara yapmak tamamen iyidir. Yara sarmak ve ilaç hazırlamak uygundur; sıcak banyoya gitmek ve düşmana karşı harekete geçmek de iyidir. Atı eğitmek ve tırnakları kesmek uygundur; ancak diğer işler asla faydalı değildir.)

28 Der-Cedī:

Māh çün der-Cedī şod kārīz kenden der-Ḫūr-est
Cāme-pūşīden ḫūş-est ü ṣayd kerden ḫūş-ter-est
29 Nīk bāşed nīk mekr ü ġadr ü zūz ḳaṣd-rā
Bed buved bed dīden şāhān u ʿaḳd u faṣd-rā
30 Cādūyī vü sāḥirī vü bā-Ḫudāy kerden penāh
Mī-sezed ḫaṣṣa ʿUṭārid-rā naẓar bāşed be-Māh[2537]

31 Der-Delv:

Māh çün der-Delv āyed bāyed cidd ü cehd
Ez-berāy geşt ü kār u besten miṣāḳ u ʿahd
143a/01 Nīk bāşed nīk eger Bārī dihed iḳbāl ü baḫt
Bende-i Hind ü ḫarīden şāh be-nişānden be-taḫt
02 Ḥışnhā vü ḳalʿahā vü şāyed hemī kerden bünī
Līk naḳl ü faṣd u tezvīc-i zen düşīze nī[2538]

03 Der-Ḥūt

Māh çün der-Ḥūt āyed nīk ne-būd bī-şüküft
Faṣd kerden dest-rā bā-pāy nāḫun girift
04 Līk daʿvet nīk bāşed dīden-i eşrāf nīz
Kūrīʾ-i çarḫ-ı kühen pūşīden ez-nev-çār çīz
05 Hem külāh u hem ḳabā vü hem kemer hem pīrehen
V'ān çi bāşed der-ten ān-rā cümle baḫşīden be-men[2539]

06 Ḫˇāce-i Naşrü'd-dīn raḥmetu'llāh der-medḫal-i manẓūm āḫirinde böyle yazmışdur.

07 Her ki īn-rā tamām ber-ḫˇāned
Çün be-taḳvīm be-nigered dāned
08 Ānçi mektūb bāşed ender-ūy

[2536] (Ay Yay burcuna girdiğinde, iki iş yapılmamalıdır: evlilik ve öğretim, niyetlenmek ve avlanmak. Her zaman mücevher ve hayvan ticareti yapmak utanılacak bir şey değildir; özellikle yeni giysiler giyip kadıya gidip kayıt yaptırmak. Borç almak, tıraş olmak, tohum ekmek kötü olur; ve eğer biri müshil alırsa, şüphesiz zararlı ve yanlış olur.)
[2537] (Ay Oğlak burcuna girdiğinde kuyu kazmak uygundur; giysi giymek güzel, avlanmak ise daha güzeldir. Hile yapmak ve kötü niyetlerle davranmak iyidir; ancak efendilerle kötü ilişkiler, evlilik ve kan aldırmak kötüdür. özellikle Merkür'ün Ay'a baktığı zaman büyü yapmak ve Tanrı'ya sığınmak iyidir.)
[2538] (Ay Kova burcuna girdiğinde, dolaşmak, iş yapmak ve sözleşme ve anlaşma imzalamak için gayretli olmak gerekir. Eğer şans ve talih getirirse, Hindistan'a gitmek ve bir kral satın alıp onu tahta oturtmak iyidir. Kaleler ve surlar inşa etmek uygundur; ancak taşınmak, kan aldırmak ve evlenmek uygun değildir.)
[2539] (Ay Balık burcuna girdiğinde, elden kan almak ve ayak tırnaklarını kesmek uygun değildir. Ancak davet vermek ve soyluları ziyaret etmek iyidir; eski eşyaları atıp dört yeni şey giymek gerekir. Yeni bir şapka, cübbe, kemer ve gömlek giymek; vücutta olan her şeyi yenilemek uygundur.)

Müşkileş cümle ḥal şeved be-rūy

09 Līk bāyed iʿtiḳādeş ez-īn

Mī-nigerded ze-rāh-ı dāniş ü dīn

10 Ẓann şināsed tamām-ı ʿilm-i nücūm

Ne-yaḳīn verne dāniş-i mevhum

11 Ki ne-dāned şināḫt der-dü-serāy

Hīç kes ʿilm-i ġayb coz ki Ḫudāy[2540]

12 Ve min Kelāme :

13 Sūy-ı maşrıḳ dü-şenbe vü şenbih

Nirūy ey birāder-i men bih

14 Ānçi ez-maġrib āverd kīne

Rūz-ı yek-şenbe-est ü Āẕīne

15 Rūz-ı se-şenbe vü çehār be-fāl

Nirūy zīnhār sūy-ı şimāl

16 Penç-şenbe çü ser berāred ḫaver

Raḫt-ı ḫod cānib-i cenūb me-ber[2541]

2542

[2540] (Kim bu bilgiyi tamamen okursa, takvime baktığında anlayacaktır. İçinde yazılı olan her şey, onun problemlerini çözecektir. Ancak, inancı bu bilgiden sapmamalı, din ve ilim yolundan ayrılmamalıdır. Astrolojinin tüm bilgisi tahminlerden ibarettir, kesin bilgi değil, yoksa yanıltıcı olur. Hiç kimse iki dünyada da gayb bilgisini bilemez, bu bilgi sadece Tanrı'ya aittir.)

[2541] (Ey kardeşim, Pazartesi ve Cumartesi günleri doğuya gitme. Batıdan kin getiren gün Pazar günüdür ve bu, kötülük getirir. Salı ve Çarşamba günleri uğurludur ama (bu günlerde) kuzeye gitmekten kaçın. Perşembe günü güneş doğduğunda eşyalarını güneye götürme.)

[2542] **Ẕikr-i kemiyyet ʿaded ü beyān merātib-i enbiya:** ʿAleyhümü's-ṣalvet ve't-taḥḥiyār, ekṣer müverriḫīn Ebū Ġaffārīden *raḍiya'llāhu ʿanh* rivāyet iderler ki ḫātem-i enbiyādan ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem, sūʾal eyledi ki yā efżalü'l-enbiyā ʿaded peyġamberān ne ḳadardur, buyurdılar ki yüz yigirmi dört biñdür, girü sūʾal eyledi ki mürseli ḳaç adeddür buyurdılar ki üç yüz on üçi ṣāḥib-i saʿādetdür, intiha, maʿlūm ola ki peyġamberlerüñ ṣalāvatu'llāh ʿaleyhim merātibi dört ḳısm üzerinedür, evveli nübuvvetdür, bu ḳısmuñ umumi vardur, zīrā ki cemīʿ-i enbiya ve mürselīn bu ṣıfatda şerīklerdür ve ḳısm ṣıfāt ḫamīde ve semāt-ı pesendīde ile muutaṣıf olup mücerred ḫiṭāb u yā elhām rabbü'l-erbāb ile daʿvet ḳavme meʾmūrlardur, ikinci mertebesi risāletdür, bu ḳısmuñ ḫuṣūsı vardur, zīrā ki Mürsel olmayan nebiye şāmil degildür, bu ḳısma ferişte ve vaḥy nazil olup daʿvet-i ḳavm iderler, andan aʿmdur, ṣaḥīfeye kitāb nazil ola, üçünci mertebesi ulü'l-ġaremdür. ʿulemānuñ baʿżı uluʿl-ġaram anlardur ki vāżiʿ şerīf evla ḫażret-i Ādem ve Nūḥ ve İbrāhīm ve ʿİsā ve Muḥammed *ʿaleyhüm es-salavāt ve's-selām* gibi ve baʿżılar ve nāsiḫ millet-i mā-ḳab ola didiler. Bu taḳdīrce Ḫażret-i ʿĀdem ʿaleyhi's-selām ūlū'l-ġarem olmaz ve ẓāhir kelime-i vlem tecdile ʿazmen bu ḳavli müʾeyyiddür, dördünci mertebesi ḫātemiyyetdür, bu ḳışm-ı aḫṣ aḳsāmdur ve ḫātem b'ittifāk-ı ümmeme şol peyġāmberdür ki hergiz şīrlaʿeti mensūḫ olmaz, ḫażret-i Muḥammed Muṣtafādan ġayrı ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem hīç kes bu mertebe-i ʿaliyyeye vāṣıl olmadı, pes efżal ü ekmel cemīʿ embīyā ve resul żāt-ı fāʾizetü'l-berekāt ol Ḫażret olur, ṣallallāhu ʿaleyhi ve ʿaleyhim teslīmān keşīrā. **Naẓm:**

Ulve'l-ġaram ḫams kemluvā bi-Muḥammed
ʿAlā küllihim ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem
Fi-Nūḥ bin Melik ve'l-Ḫalīl ibn Āzarun

17 Tevārīḫ-i Ḳadīme: Müteʾammel ü muṭālaʿasına ṭālib ü māʾil olan sādāt-ı efāżıl u aʿyān-ı **18** emāṯil ḥażretlerinüñ ʿulūm-ı ʿālem-āra vü żamāʾir-i münīr-i Ḫurşīd-naẓīrlerine ki mirʾāt-ı cihān-nümādur. **19** Maʿlūm hüveydā ola ki bu nüsḫa-i ʿalīlenüñ müsevvidi olan Mevāzī En-naḳīr bu fende māhir **20** ü fażāʾil ve āṯārı ṣābit ü ẓāhir olan ehl-i tevārīḫüñ müctehid-i fāżıl Cerīr-i Ṭaberī ve **21** Kāmil ṣāḥibi İbn-i Eṯīr-i Cezerī ve *Vaḳyātü'l-aʿyān* müʾellifi İbn-i Ḫallikān altmış miḳdārı **22** muʿteber ehl-i tevārīḫüñ kütübini tetebbuʿ idüp **Hubūṭ**-ı Ādemden *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* Ḥażret-i Seyyidü'l-enām **23** *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām* velādet-i pür-behcet ve Hicret-i saʿādet-encāmlarına gelince vāḳiʿ **24** olan ulu'l-ʿazm ve sāʾir rüsül bā-iḥtirām ve enbiyāʾ-i ʿaẓām *ʿaleyhim et-taḥiyyat ve'l-ekrām* ḥażretlerinüñ **25** ve mülūk-ı ʿālī-maḳām ve ḥukemā vü fużelāʾ-i kirām ḫidmetlerinüñ sīr ü seyr ü vaḳāyiʿ-i pür-bedāyiʿ vü ʿiberleri **26** zamānınuñ mā-beynleri taḥḳīḳ ü taṭbīḳ itdüklerinüñ kütüblerinde birini görmek **27** müyesser olmayup tā ki **Ṣāḥib-i Ḥamāh** Melikü'l-müʾeyyed ʿİmādü'd-dīn İsmāʿīl bin ʿAlī bin Maḥmūd bin **28** Muḥammed bin ʿÖmer bin Şāhenşāh bin Ṣāḥib-i Mışr, Eyyūb *raḥmetu'llāh.* **El-Muḫtaṣar fī-aḫbārü'l-beşer nām 29** tārīḫinde muṭālaʿa müyesser olup el-ḥaḳ meẕkūr Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ bu bābda cehd-i cehīd idüp **30** Yed-i Beyżā vü Dem-i ʿĪsā-āsā ẓuhūra getürüp bundan ziyāde taḥḳīḳ ü tedḳīḳ müteṣavvir

---

Ve Mūsā bin ʿUmrān ve ʿĪsā bin Meryemā

(İnsanlığın gururunun ilk beşi tamam oldu: Muhammed, Malik'in oğlu Nuh, Azar'ın oğlu Halil, İmran'ın oğlu Musa ve Meryem'in oğlu Musa, Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun.)

Dīger:

Ulve'l-ġaram Nūh ve'l-Ḫalīl ibn Āzer
Ve Mūsā vü ʿĪsā ve'l-Ḥabīb Muḥammed
Ṣalāt ṣalātın min yelheke mehīmen
ʿAlā ervāḥum fī yevm teceddüd

(Gururun güzelleri Nuh, Azar'ın oğlu Halil, Musa, İsa ve Muhammed. Senin anan bir kimse için yeniden doğuş gününde binlerce dua onların üzerine olsun.)

Ḳıtāde böyle naḳl eyledi, baʿżılar Nūḥ ve İbrāhīm ve İsḥāḳ ve Yaʿḳūb ve Eyyūb ve Ḥażret-i Muḥammed dirler, ʿaleyhüme's-ṣalavat ve's-selām. (Maʿāricün-nübüvvede melik-i bālāmuñ ki maʿnāsı büzürg dimekdür dimiş.)

Maʿāricün-nübüvve ṣāḥibi Muʿayyeni vāʿiẓ raḥmetu'llāh böyle naḳl eyler ki veladet-i Ḥażret-i Resūl-i Ekrem *ṣalla'l-lāhu ʿaleyhi ve sellem* Enūşirvān-ı ḥükūmetinüñ ḳırḳ ikinci yılında vāḳiʿ olup ʿām-ı fīlde eşher rivāyetde rebīʿü'l-evvelüñ on ikisinde rivāyet-i cumhūr üzere dü-şenbe güni yā givesi sāl-ḳırān-ı ʿuliyyenüñ on yedisinde Nīsānuñ yigirmisi Dey-māhuñ on yedisinde ol Ḫurşīd-i felek-i saʿādet maṭlaʿ-i ʿizzetden ṭulūʿ eyledi. **Büzürgān-ı ehl-i nücūm:** Ol Ḥażretüñ ṭāliʿin bu vechile istiḫrāc itmişlerdür ki Cedy yigirmi derecede idi. Zuḥal ve Müşterī ʿAḳrebüñ üçünci derecesinde ve Ḳamer-i meẕkūr burcuñ on sekizinci derecesinde, Şems ü ʿUṭārid Ḥamelde Zühre, Şevrde olup ve reʾs-i cevzā ve ẕeneb-i Ḳavsde kendü şerefinde idi. Ġayrı vechile daḫı yazmışlardır, vallāhu aʿlem. **Fe-immā** ittifāḳ kümmele fen-i nücūm bunuñ üzerine dir ki ekṯer kevākib-i derecāt şeriflerinde olup maʿāyib ü vebāk ü nüḫūstdan maḥfūẓ idiler ki ol māh-i sipihr-i serverī şāh-ı eyvan mihterī maṭlaʿ-ı vücūddan nūr-ı şühūdda görindiler.

olmamağın 31 ẕikr olınan tevārīḫ-i müddetleri ve zamānları mā-beynini taḥrīrde külli ictihāden taḥḳīḳ ü tedḳīḳden ṣoñra 143b/01 bir cedvel ü bir dā'irede iḫtilāflarını ḥanbaṭ u rabṭ idüp ṣaḥḥatını beyān eylemişdür. Ḫibretu'llāh 02 *ḫayren*. Ol tafṣīl ü cedvel ü dā'ire budur ki taḫrīr ü taṣvīr olındı. **Ma'lūm ola ki** tevārīḫ-i 03 ḳadīmede aña bir müverriḫīnüñ iḫtilāfı ḥadden keṣīrdür. Efāżıldan *Tārīḫ-i Kāmil* ṣāḥibi Şeyḫ 'İzze'd-dīn 04 'ale'l-ma'rūf be-İbnü'l-Eṯīr naḳl ider ki **Velādet-i** Ḫażret- 'Īsā *'aleyhi's-selām* ġalebe-i İskenderden mecūs 05 tārīḫinde altmış yıldan ṣoñradur ve Naṣārī tārīḫinde ba'dehu ġalebe'ü'l-İskender üç yüz on üç (313) 06 yıldur. Bu ḳavl ġāyetde ve küberā'-i müneccimīnden Ebī Mu'aşşer ü gūşyār u ġayrehümā hicret ile 07 Ṭūfān-ı Nūḥ *'aleyi's-selām* üç biñ yedi yüz yigirmi beş yıl yazup zeyc-i me'mūnı ve sā'ir 08 zīc-i mu'teberlerinde ṯābitdür. Ammā müverriḫīn-i muḥaḳḳiḳīn Ṭūfān ile Hicret mā-beynini üç biñ ṭoḳuz yüz 09 yetmiş dört yıl yazmışlardur. Mā-beynlerinde tefāvüt iki yüz ḳırḳ ṭoḳuz yıl olur. Bu 10 iḫtilāfuñ sebebi budur ki hübūṭ-ı Ādemden *ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* vefāt-ı Mūsā *'aleyhi's-selām* gelince 11 ṣıḥḥati Tevratdan ma'lūmdur. Tevrat üç nüsaḫ-ı muḫtelife üzerinedür ki ẕikr olınur 12 ammā vefāt-ı Mūsādan *'aleyhi's-selām* ibtidā devlet-i Buḫtunaṣara gelince müneccimīnüñ żabṭında mu'ayyendür. 13 Ebū 'İsā dir ki müṯelleṯāt-ı ḳırānāt-ı Zuḥal ü Müşterīden ma'lūmdur. Bunda da iḫtilāf itmişlerdür 14 ve Sifr-i ḳużāt-ı Benī İsrā'īlden daḫı mu'ayyendür dirler. Ol daḫı ġaber-i muḥaṣṣaldur ve daḫı ḳable'l-İslām 15 müverriḫīnden aḫẕ olınan daḫı ıżṭırāb üzredür. Zīrā anlar daḫı her meliküñ ibtidāsından 16 ve her emr-i mu'aẓẓamuñ evvelinden tārīḫ itmegin ibtidā tevārīḫ çoḳ olmışdur. Niteki Ḥamza-i Iṣfahānī 17 tārīḫinde böyle dir ki Fesadat tevārīḫī bisebebi ẕalik fesādan lā muṭmaḫ fī-ıṣlāḥa ma'a mā 18 inżama ilā ẕalik min ba'dü'l-'ahd ve taġayyirü'l-lüġāt va'demü'l-kütübi'l-mü'ellifite fī hezā'l-fenn feṣār 19 taḥḳīḳü'l-tevārīḫi'l-ḳadīme bisebebi ẕālik müte'ẕẕiran ūfī ġayeti'l-'usr.[2543] **Ammā nüsaḫ-ı Tevrāt** 20 üçdür. **Sāmeriyye, 'İbrāniyye, Yūnāniyye, Ammā** Sāmiriyyede olan Tevrātda hübūṭ-ı 21 Ādemden *'aleyhi's-selām* Ṭūfāna gelince iki biñ üç yüz yedi yıl yazar ve Ṭūfān 'ömr-i Nūḥdan 22 *'aleyhi's-selām* altı yüz yıl geçmişdi ki vāḳi' oldı ve Ādem *'aleyhi's-selām* bi'l-ittifāḳ ṭoḳuz yüz 23 otuz yıl yaşamışdur. Bu nüsḫa-i Tevriyye ḥükmince Nūḥ *'aleyhi's-selām* 'ömr-i Ādemden *'aleyhi's-selām* iki yüz 24 yıl idrāk itmiş olur. Cemī' babaları ile bu ḳavl daḫı ġāyetde münkirdür ve bu nüsḫa şöyle 25 ḫaber virür ki inḳiżā'-i Ṭūfāndan velādet-i İbrāhim Ḫalīl *'aleyhi's-selām*

[2543] (Tarihlerimiz bozuldu ve bu nedenle onları düzeltmek için bir araya gelme ve bunu başarmada zorluk yaşandı, çünkü sonradan yapılan eklentiler, dillerin değişimi ve bu alanda yazılmış kitapların yokluğu nedeniyle eski tarihlerin araştırılması son derece zor hâle geldi.)

zamānında gelince ṭoḳuz 26 yüz otuz yedi yıl ola ve velādet-i Ḥażret-i İbrāhimden *ʿaleyhi's-selām* vefāt-ı Ḥażret-i Mūsāya 27 *ʿaleyhi's-selām* gelince beş yüz ḳırḳ beş yıl ola, pes Ḥażret-i Ādemden *ʿaleyhi's-selām* vefāt-ı Mūsā *ʿaleyhi's-selām* 28 mā-beyni bu taḳdīrce iki biñ yedi yüz seksen ṭoḳuz yıl olur. **Ammā** mā-beyn-i vefāt-ı Mūsā 29 *ʿaleyhi's-selām* ve Hicretde iki ḳavl vardur. **Biri** iḫtiyār-ı müverriḫīn ve **biri**[2544] mā-beyn-i vefāt-ı Mūsā *ʿa.r.m* 30 ve hicret żamm olıncaḳ olursa hübūt-ı Ādemden *ʿaleyhi's-selām* Hicret'e gelince, iḫtiyār-ı müverriḫīn 31 ḥükmi ve Tevrāta Sāmirī ḥükmi mūcibince mā-beyn beş biñ yüz otuz yedi yıl olur, müneccimīn 144a/01 iḫtiyārı üzre bu cümleden iki yüz ḳırḳ ṭoḳuz yıl nāḳış olup ve bu Tevrāt ḥükmince Ḥażret-i 02 Nūḥ, Ḥażret-i Ādemi *ʿaleyhi's-selām* idrāk idüp müddet-i medīde maʿīşet itmiş olur. Bu ḳavl 03 bāṭıl u fāsid idügi *eẕheru mine'ş-şems*dür. Niteki ṣıḥḥati ʿan-ḳarīb beyān olınur. **Tevrāt-ı ʿİbrāniyyede** 04 mefsūdedür. Zīrā hübūṭ-ı Ādemden *ʿaleyhi's-selām* ile Ṭūfān mā-beynini biñ beş yüz elli altı yıl ve Ṭūfān ile 05 velādet-i Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* mā-beynini iki yüz ṭoḳsan yıl yazar ve Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* 06 baʿde't-Ṭūfān üç yüz elli yıl ḥayātda olduḳları müttefiḳ-i ʿaleyhdür. Tevrāt-ı ʿİbrāniyye Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* 07 Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām ʿömrinden elli sekiz yıl idrāk itdüginden ḫaber virür. Bu ḳavl-i ḫod ġāyetde münekkerdür.* 08 Ḥażret-i Nūh *ʿaleyhi's-selām* Ḥażret-i İbrāhīmi *ʿaleyhi's-selām* aṣlā idrāk itmemişlerdür. Zīrā Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* 09 ḳavminden ṣoñra ḳavm-i Hūd *ʿaleyhi's-selām* baʿdehu ḳavm-i Ṣāliḥ *ʿaleyhi's-selām* daḫı her biri başḳa bir ümmet idiler. Niteki 10 Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde meẕkūrdur. Ḥażret-i Hūd *ʿaleyhi's-selām* ki ḳavm-i ʿĀda mebʿūṯ idiler. Naṣīḥatlerinde 11 "*Veẕkurū iẕ ceʿalekum ḫulefāʾe min baʿdi ḳavmi Nūḥın ve zādeküm fi'l-ḫalḳı baṣṭaten.*"[2545] diyü buyurur ve Ḥażret-i Ṣāliḥ *ʿaleyhi's-selām* ki 12 Ṣemūd ḳavmine baʿṯ olınmışlar idi vāʿẓlerinde "*Veẕkurū iẕ ceʿalekum ḫulefāʾe min baʿdi ʿĀdin ve bevveekum fī'l-arḍı* 13 *tetteḫıẕune min suhūlihā ḳuṣūren ve tenḥitūne'l-cibāle buyūten*"[2546] diyü buyururlar. Tevrāt-ı ʿİbrāniyyenüñ daḫı 14 naṣṣ ile fesādı ẓāhir ü mübeyyen oldı. Bu ol Tevrātdur ki ḥālā ehl-i Yehūduñ ellerinde olup iʿtimādları 15 añadur ve sinī ʿālemden sābıḳā ẕikr olınduġı üzre böyle ḫaber virmişidi ki hübūṭ-ı Ādemden *ʿaleyhi's-selām* 16 Ṭūfān mā-beynini biñ beş yüz elli altı yol ve Ṭūfān ile Ḥażret-i velādet-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* mā-beynini 17 iki yüz ṭoḳsan iki yol ve

---

[2544] **Biri** iḫtiyār-ı müneccimīndür, **eger** mabeyni vefat-ı Mūsā.

[2545] Kur'ân, Arâf: 7/69: *Hatırlayın ki, Allah sizi Nuh ḳavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı.*

[2546] Kur'ân, Arâf: 7/74: *Hatırlayın ki Allah Ad ḳavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz.*

velādet-i Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* ile vefāt-ı Ḥażret-i Mūsā *ʿaleyhi's-selām* 18 mā-beynini bi'l-ittifāḳ beş yüz ḳırḳ beş yıl ve vefāt-ı Ḥażret-i Mūsā ile *ʿaleyhi's-selām* Hicret mā-beyninde iki 19 ḳavl vardur. **İḫtiyār-ı müverriḫīn** ve Tevrāt-ı ʿİbrāniyye muḳteżāsınca Ḥażret-i Ādem ile *ʿaleyhi's-selām* Hicret mā-beynini 20 dört biñ yedi yüz ḳırḳ bir yıl olur. **Ammā iḫtiyār-ı müneccimīn** üzre iki yüz ḳırḳ ṭoḳuz yıl 21 nāḳış olup bu ḥesāb üzre hübūṭ-ı Ḥażret-i Ādemden *ʿaleyhi's-selām* Hicrete gelince dört biñ dört 22 yüz ṭoḳsan iki yıl olup bu Tevrāt ile Tevrāt-ı Yūnāniyyenüñki Hālā ehli mā-beyninde müstaʿmeldür. 23 İki biñ dört yüz yetmiş beş yıl nāḳışdur. Bu cümlenin miḳdār-ı noḳṣānını Yehūdā sinnī ʿālemden ḳable'ṭ-Ṭūfān 24 altı yüz seksen altı yıl ve baʿde'ṭ-Ṭūfān yedi yüz seksen ṭoḳuz yıl naḳṣ idüp ki cümlesi 25 ẕikr olınan ḥesāb üzre biñ dört yüz yetmiş beş yıl olur **ve ṭā'ife-i** Yehūd *ḫaẕlema'llāh* 26 *ilā yevmü'l-mevʿūd*. Ḥażret-i Ādem *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* ile ve evlādınuñ her birinüñ ʿömrlerinüñ evvellerinden 27 ilā baʿde'l-mīlād yüz yıl naḳl idüp ve her şaḫṣuñ cümle ʿömrinden taġayyür itmeyüp muḳābelesinde müddet-i 28 zamāndan naḳṣ idüp **meṣelā** Ādem *ʿaleyhi's-selām* iki yüz otuz yaşında yetişdükde Ḥażret-i Şīt 29 *ʿaleyhi's-selām* ṭoġup ve Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām*[2547] ṭoḳuz yüz otuz yıl ʿömr sürüp Yehūd, Şīt *ʿaleyhi's-selām* 30 ṭoġmazdan evvel ʿömr-i Ādemden *ʿaleyhi's-selām* yüz yıl alup ve Şīt *ʿaleyhi's-selām* vücūda geldükden ṣoñra ḳalup 31 cümle-i ʿömr-i Ādeme *ʿaleyhi's-selām* taġayyür gelmeyüp ve Şīt ʿömr-i Ādem *ʿaleyhimā's-selām* yüz otuz yıl geçdükden ṣoñra ṭoġdı 144b/01 diyüp baʿdehū daḫı vücūda gelenlerden ḳadr-i meẕkūr miḳdārı sinī-i ʿālemden naḳż itdiler 02 dirler ki Yehūdīler ʿaynek bulmazdan murādı bu idi ki Tevrāta ve sā'ir kütüb-i Benī İsrā'īlde 03 evāḫir zamānda elif-i sādisde Ḥażret-i Mesīḥüñ *ʿaleyhi's-selām* gelmesini beşāreti Aʿlām olınmışıdı. 04 ʿUrūḳ-ı baġy ü ḥasederi ḳaṭʿahüma'llāh ḥareket idüp vaḳt-i hesābda bu tertībi vaż' idicek 05 Ḥażret-i ʿĪsā *ʿaleyhi's-selām* elif-i ḫāmisüñ evvelindeki evāḫir ʿömr-i zamān olmayup evāsıṭ-ı ʿömr-i zamānuñ 06 olmaḳ lāzım olur. Zīrā cemīʿ zamān ʿömr-i dünyāyıdı, biñ yıldır **ammā Tevrāt-ı Yūnāniyye** ki müverriḫīnüñ 07 muḥaḳḳiḳleri ʿitibār u iḫtiyār itmişlerdür. İnkārı iḳtiżā ider emr yoḳdur. Tārīḫ-i ʿömr-i zamānuñ 08 taḥḳīḳīde ve ol Tevrātı yetmiş iki ḫaberi Zūfnūn Ḥażret-i Mesīḥüñ velādetinde üç yüz yıldan 09 muḳaddem İskenderden ṣoñra ikinci Baṭlamyūs ki adı Fīlūẕiyūs idi. Otuz sekiz yıl salṭanat 10 sürüp ve Benī İsrā'īli ḥabsden ıṭlāḳ idüp Tevrātı ʿİbrānīden Yūnānīye ol naḳl itdürdi. 11 Ol cihetden sā'ire iʿtimād olınmayup buña iʿtiḳād olındı. Tevrāt-ı Yūnāniyyede hübūṭ-ı

[2547] Ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem

Ādemden 12 *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* Ṭūfān-ı Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* mā-beynini iki biñ iki yüz ḳırḳ iki yıl ve Ṭūfān 13 ile ki Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* altı yüz yıla vāṣıl olduḳda vāḳiʿ olup mevlid-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* 14 mā-beynini biñ seksen bir yıl yazar ve mevlid-i İbrāhīm ile vefāt-ı Mūsā *ʿaleyhi's-selām* mā-beynini 15 cemīʿ nüssaḫ-ı Tevrāta ittifāḳı üzre beş yüz ḳırḳ beş yıl olup ve vefāt-ı Ḥażret-i Mūsā ile 16 *ʿaleyhi's-selām* ibtidāʾ-i melik-i Buḫtunaṣar mā-beyninde müneccimīn ile müverriḫīnüñ iḫtilāfı olup müverriḫler 17 mā-beynlerini ṭoḳuz yüz yetmiş sekiz yıl ve iki yüz ḳırḳ sekiz gün dimişler **ammā** ibtidāʾ-i melik-i 18 Buḫtunnaṣar ile Hicret mā-beyni ki biñ üç yüz altmış ṭoḳuz yıl ve yüz on yedi gündür. 19 Bunda iḫtilāf yoḳdur. Zīrā Baṭlamyūs *Macestī*de iṣābet idüp raṣadının anuñıla tārīḫ 20 itmişdür. Muṣannif bi-lafẓa böyle yazar: *Erraḫ bihi raṣduhu fī kūni beyne'l-hicrete ve beyni hübūṭ-ı* 21 *Ādem ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem sittehu elif sinne ve māʾyitān ve sitte ʿaşereti senne ve heẕā'l-ḳadr hüve'l-muḫtār* 22 *ve ʿaleyhe nebenī kitābnā.*[2548] Bu iḫtirāḥ eyledügimiz cedveldeki ẕikr olınan tevārīḫ-i meşhūrenüñ 23 mā-beyni müddetlerini müteżammındur iki tārīḫüñ mā-beynini bilmek istesek cedvelde ḳanġı 24 ḫānede idügini bulup anda yazılan, ʿadedine ise mā-beyni oldur. Taḥrīrinde küllī ictihād ile 25 taḥḳīḳ ü tedḳīḳden ṣoñra bu cedvelde iḫtilāflarınuñ ṣıḥḥati beyān olınmışdur. Maʿlūm ola ki müneccimīn 26 ü müverriḫīn muḥaḳḳiḳleri vefāt-ı Mūsā ʿaleyhi's-selām ile ibtidāʾ-i Melik Buḫtunnaṣar müddetinüñ mā-beyninde küllī iḫtilāfları 27 vardur. Ebū ʿĪsā ki bu fennüñ emāṣil ü efāżılındandur ve sāʾir muḥaḳḳiḳ-i müverriḫler ittifāḳları üzre mā-beynlerini 28 ṭoḳuz yüz yetmiş sekiz yıl ve iki yüz ḳırḳ sekiz gün yazmışlardur. Bu faḳīr cedd-i belīġ ü ictihād-ı keṣīrden ṣoñra 29 ve sāʾir müverriḫler üzerine ṣıḥḥāte ṣübūṭı cihetinden tercīm idüp bu cedvelde iḫtiyār u iṣbāt idüp 30 ve eyyām-ı meẕkūreyi ʿalā sebīlü'l-ecīr yazup cedvelde meṣbūt olan ṭoḳuz yüz yetmiş ṭoḳuz yıl olup 31 **Ammā üstādān-ı müneccimīn** Ebū Muʿaşşer-i Belḫī ve Gūşyār ve sāʾir kibār-ı müneccimīn zīclerinde mā-beyn-i vefāt-ı Mūsā 145a/01 *ʿaleyhi's-selām* ve ibtidāʾ-i Melik Buḫtunnaṣarı yedi yüz yigirmi yazup ẕikr olan Ebū ʿĪsā ve sāʾir 02 müverriḫīn u muḥaḳḳiḳīn ḳavlinde iki yüz ḳırḳ ṭoḳuz yıl nāḳıṣ olup eger mā-beyni vefāt-ı Ḥażret-i 03 Mūsā *ʿaleyhi's-selām* ve ibtidāʾ-i Melik Buḫtunnaṣar nāḳıṣ olurısa ḳaṭʿā Hicret ile Ṭūfān-ı Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* 04 mā-beyninde nāḳıṣ olmaḳ lāzım olup zīc-i Meʾmūnī ve sāʾir zīclerde Ṭūfān ile Hicret mā-beyni ki 05 üç biñ yedi yüz yigirmi beş yıl yazmışlardur. Bizim cedvelimizde üç biñ ṭoḳuz yüz yetmiş 06 dört yıl

[2548] (Hz. Âdem'in (aleyhisselam) yeryüzüne inişi ile Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hicreti arasındaki zaman dilimi altı bin yüz yirmi altı yıl olarak belirlenmiştir. Bu belirli süre, seçilmiş olandır ve üzerine kitabımızı inşa ederiz.)

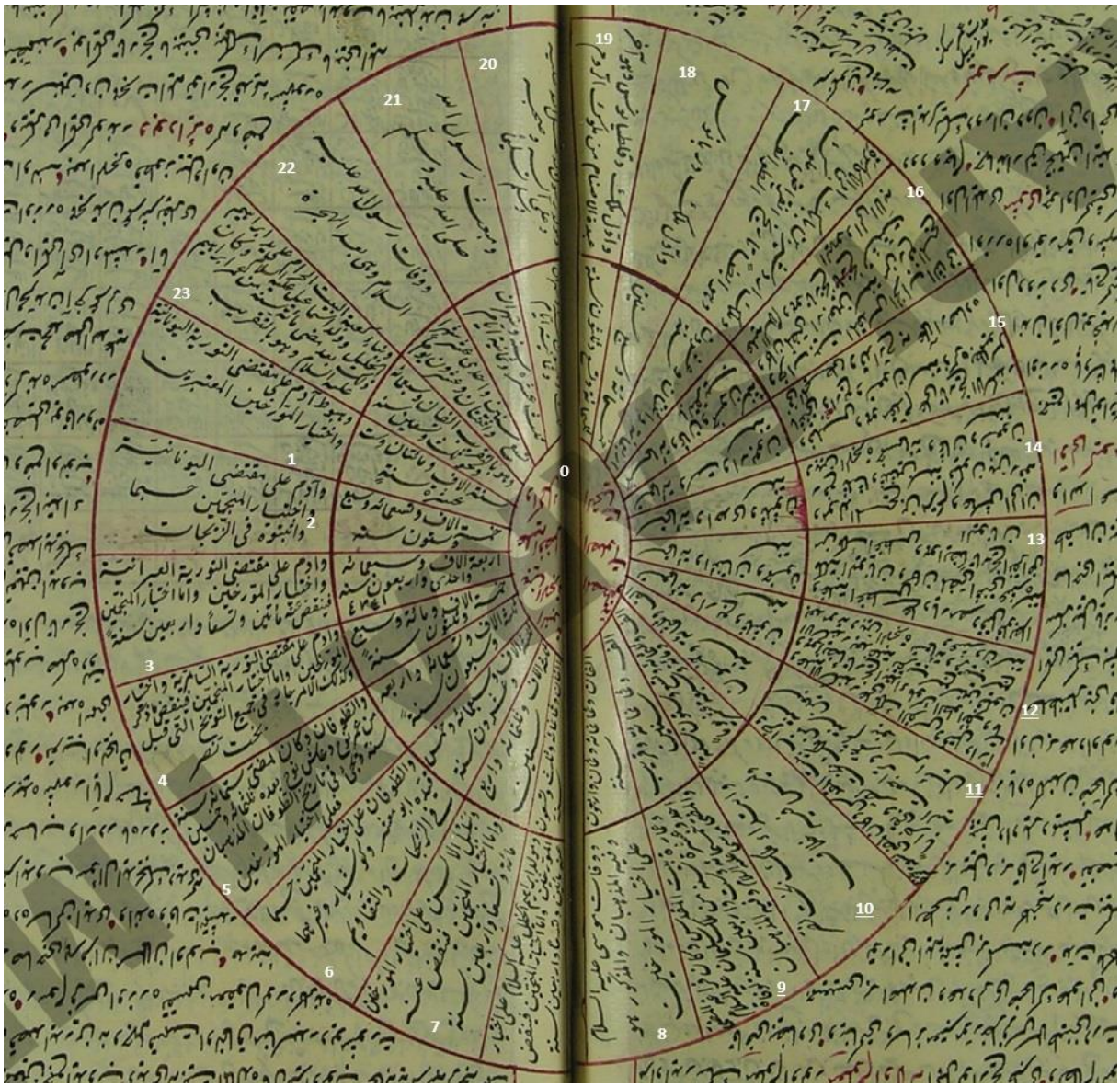
yazılmışdur ki iki yüz ḳırḳ ṭoḳuz yıl ziyādedür. **Pūşīde** olmaya ki zīclerde yazılan **07** ṣaḥīḥ olup bu cedvelde yazılan ṣaḥīḥ olmamaḳ tevehhüm olına eyle degildür emr didügimiz üzredür. **08 Ammā Sifr**-i Ḳużāt-ı Benī İsrāʾīl ü Sifr-i mülūkları muḳteżāsınca müddet-i vilāyetleri cemʿ olınsa vefāt-ı **09** Ḥażret-i Mūsā *ʿaleyhi's-selām* ve müddet-i Melik Buḫtunnaṣar ṭoḳuz yüz elli iki yıl olur. **Ammā Buḫtunnaṣar**dan Hicrete **10** gelince iḫtilāf yoḳdur. Zīrā Macesṭīde Baṭlamyus iṣbāt itmişdür. **Ammā tārīḫ-i Fīlīs** meşhūr olup **11** Baṭlamyūs Macesṭīde tārīḫini andan itmişdür. Zīrā mā-beyni tārīḫ-i İskenderden on iki yol muḳaddem olup **12** miḳdār-ı meẕkūrı ziyāde eylesek tārīḫ-i Fīlīs ẓāhir olur. **Ammā Erdişīr** bin Bābek ile İskender **13** meliki mā-beyni beş yüz on iki yıl olup ve Hicret ile mā-beyni dört yüz yigirmi **14** iki yıldur. İḫtişāran terk olındı. Ol cedvel budur:[2549]

[2549] Ehl-i tārīḫ müttefiḳlerdür ki vefāt-ı Ādemden ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ḳıyāmet mabeyni yedi biñ yıldur ve mābeynüñ sıḥḥati tārīḫi maʿlūm olmayup ve olmak daḫı muḫāldür, eger ṣıḥḥat ü ḥaḳīḳati maʿlūm olsa ḳaçı gidüp ve ne miḳdār ḳalduġı maʿlūm olurıdı. Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā rest-ḫīzī kimseye bildürmedi niteki Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde buyurur: lā teʾtīkum illa baġten. **Ammā ʿĀlemü'l-ulemā:** Necme'd-dīn Ṭūsī el-Ḥanefī eṣaḥḥ aḳvāl altı biñ yedi yüz yıldur, diyüp böyle naẓm itmişlerdür. **Naẓm:**

Mā beyne Ādem ve'n-nebī Muḥammed
Sittü mine'l-ālāf bi-ṣadri'l-fīd
Ve aḍammu ilā tilkü'l-ālāf muḥarrerān
Sebʿan mine'l-ʿavām min baʿde'l-miʾe

Beyn	**Hübūṭ-ı Ādem**	**Eṭ-Ṭūfān**	**Vefāt-ı Mūsā *ʿaleyhi ’s-selām***	**Mevlid-i İbrāhīm ü’l-Ḫalīl *ʿaleyhi’s-selām***	**İbtidāʾ-i Melik Buḫtunnaṣar**	**Ġalebet ü’l-İskender ʿalā Dārā**	**Ġaleb-i Aġusṭos ʿalā Ḳleobāṭrā**	**Mevlid-i Mesīḥ ʿĪsā *ʿaleyhi’s-selām***	**Daḳlaṭyānūs**	**El-Hicret**
Hübūṭ-ı Ādem	**Sāḳıṭ**	Elfān ve miʾetān ve iṣnān ve erbaʿūn sene (2242)	Ṣalaṣu alāf u ṣalaṣmiʾe ve ṣalāsun ve ʿaṣrūn sene (3320)	Ṣālāsu alāfin ve ṣamān miʾetin ve ve ṣāmāniyatun ve sittūn (3878)	Erbaʿu alāfin ve ṣamān miʾetin ve sabʿatan ve erbaʿūn sene (4874)	Ḫamset ün alāfun ve miʾetān ve iḥdā ve ṣamānīn sene (5281)	Ḫamsetün alāfin ve ḫamsu miʾetün ve ṣalāṣ	Ḫamsetün ālāfin ve ḫamsu miʾetin ve erbaʿa ve ṣamānuñ sene (5544)	Ḫamsetun ālāfin ve ṣamān miʾetin ve sittun ve sebʿūn sene (5876)	Sittatun ālāfin ve miʾeān ve sitte ʿaşare tü (6216)
Eṭ-Ṭūfān ve kānet bi-semāʾ-tesʿmi eʾ min ʿömr-i Nūh	Elfān ve miʾeten ve iṣnān ve arbaʿūn sene (2242)	**Sāḳıṭ**	Elfān ve iḥdā ve ṣamānūn (1081)	Elfān ve sitāmā ve sitt ve ʿaşrūn (1066)	Alfān ve sitāmā ve ḫamsa sanīn (2065)	Ṣalāṣu ʿalāfin ve tisʿatun ve ṣalāṣūn sene (3093)	Ṣalāṣu ʿalāfin ve ṣalās miʾatin ve iḥdā ve ʿaşrūn (3320)	Ṣalāṣu alāfin ve ṣalāsu miʾatin iṣnetān ve erbaʿūn (3342)	Ṣalāsu ʿalāfin ve sitmiʾatin ve erbaʿūn ve ṣalāṣūn (3634)	Ṣalāsu ʿalāfin ve sitmiʾatin ve erbaʿūn ve sebʿūn (3674)
Mevlid-i İbrāhīmü’l-Ḫalīl *ʿaleyhi’s-selām*	Ṣalāse alāf u ṣuluṣ miʾetün ve ṣuluṣ ve ʿaşrūn (1323)	El ve iḥdā ve ṣamānūn (1081)	**Sāḳıṭ**	Ḫamsu miʾetin ve ḫamsve erbaʿūn (545)	Elf ve ḫamsu miʾatin ve erbaʿūn ve ʿişrūn (524)	Elf ve tisʿatü miʾatin ve ṣamān ve ḫamsīn (1958)	Elfān ve miʾeten ve erbaʿūn (2240)	Elfān ve miʾeten ve iḥdā ve sittūn (2261)	Elfān ve ḫamsu miʾetin ve ṣalās ve ḫamsūn (2535)	Elfān ve ṣamān miʾetin ve ṣalāṣ ve sebʿūn (2873)
Vefāt-ı Mūsā *ʿaleyhi’s-selām*	Sittatun alāfin ve ṣamān miʾetin ve ṣamānun (6886)	Elf ve sit miʾe ve sitte ʿaşrūn (626)	Ḫamsu miʾatin ve ḫamsve erbaʿūn (545)	**Sāḳıṭ**	Tisʿatu miʾetin ve tisʿa ve sebʿūn (997)	Elf sittü miʾatin ve ḫamse ve tisʿūn (695)	Elf ve erbaʿ miʾatin ve ṣalās ʿaşere (413)	Elif ve sitmiaʿtin ve ḫamse ve sebʿūn (675)	Elfān ve ṣamān ve senīn (2008)	Elfān ve ṣalāsun ve ṣamān ve erbaʿūn (2348)
İbtidāʾ-i Melik Buḫtunnaṣar	Arbaʿtu elāfin ve ṣani ve sebʿü ve erbaʿūn (4042)	Elfān sittü miʾatin ve ḫamse ve sanīn (2695)	Elf ü ḫamse miʾe erbaʿtü ve ʿaşrūn (1524)	Tesʿmie ve tesʿa ve sebʿūn (979)	**Sāḳıṭ**	Erbaʿ miʾe ve ḫamsin ve ṣülüṣūn (435)	Tesʿu miʾe ve sebʿu ʿaşre (917)	Sebʿu miʾe ve ṣemān ve ṣülāṣūn (738)	Elf ü aḫdī ve ṣülāṣūn (1031)	Elf ü ṣelāṣ miʾe ve sebʿu ve sebʿūn (1377)

Ġalebe tü'l-İskender ʿalā Dārā	Ḫamse elāf ve miʾete ve aḥdī ṣemān ūn (5181)	Ṣelāsu elāf ve tisʿe ve ṣalāṯūn (3039)	Elf u tesʿ miʾe ve ṣemān u ḫamsīn (1958)	Elf ve erbaʿ miʾetü ve ṣülüṯ ʿaşere (1413)	Erbaʿ miʾe ve ḫamsetu ve ṣalāsūn (435)	**Sāḳıṭ**	Miʾet ān ve işnān ve ṣemān ūn (282)	Ṣülüṯ miʾeti ve ṣuluṯ sinīn (303)	Ḫamse miʾe ve ḫamsu ve sebʿūn (575)	Tesʿ miʾe ve erbaʿ ve ṣülüṯūn (934)
Ġalebe-i Aġusṭos ʿalā Ḳleobāṭrā	Ḫamse elāf ve ḫamse miʾe ve ṣülüṯ sitūn (5163)	Ṣülüṯ elāf ve ṣülüṯ miʾe ve aḥdī ve ʿışrūn (3121)	Elfān ve miʾetā n ve erbaʿū n (2240)	Elfü ve sit miʾe ve ḫamsetü ve tesʿūn (1695)	Sebʿ miʾete ve sebʿ ʿaşrete (717)	Meʾitān ve işnetān (202)	**Sāḳıṭ**	Aḥdī ve ʿaşrūn (21)	Ṣülüṯ miʾe ve ṣülüṯ ve ʿaşere (330)	Sit miʾe ve işnān ve ṣemān ūn (682)
Mevlid-i Mesīḥ ʿĪsā *ʿaleyhi's-selām*	Ḫamse alāf u ḫamse miʾe ve erbaʿ ve ṣemān ūn (5584)	Ṣülüṯ elāf ve ṣülüṯ miʾete ve işnān ve erbaʿū n (3142)	Elfān ve miʾetā n ve aḥdī ve sittūn (2261)	Elf ü sebʿ miʾete ve sitt ü ʿaşere (1716)	Sebʿa miʾe ve ṣemān ve ṣülüṯūn (738)	Ṣülüṯ miʾe ve ṣülüṯ sittīn (363)	Aḥdī ve ʿaşrūn (21)	**Sāḳıṭ**	Miʾetān ve işnān ve semānūn (282)	Sittü miʾe ve aḥdī ve ṣülüṯūn (631)
Daḳlaṭyānūs	Ḫamse elāf u ṣemānī n miʾete ve sitte ve sebʿūn (5876)	Ṣülüṯ elāf ve sittü miʾete ve erbaʿ ve ṣülüṯūn (3934)	Elfān ḫamse miʾetü ve ṣülüṯe ve ḫamsū n (2553)	Elfān u semān u sittīn (2068)	Elf u āḥdī ve ṣülüṯūn (1031)	Ḫamse miʾe ve ḫamsi ve tesʿūn (595)	Ṣuluṯ miʾe ve ṣülüṯ ʿaşere (313)	Miʾetān ve eṣnān ve ṣemānūn (282)	**Sāḳıṭ**	Ṣülüṯ miʾe ve tesʿ u ṣülüṯūn (339)
El-Hicret	Sitte elāf ve miʾetā n ve sittü ʿaşere (6216)	Ṣülüṯe elāf ve sit miʾete erbaʿt ü ve sebʿūn (3674)	Elfān ve ṣemān miʾete ve ṣülüṯ ve tesʿūn (2893)	Elfān ve ṣülüṯ miʾetü ve tesʿu ve sittūn (2369)	Elf ṣülüṯmiʾete ve tesʿ u sittūn (1369)	Tesʿ miʾe ve erbaʿ ve ṣülüṯūn (934)	Sit miʾete ve işnān ve sittūn (662)	Sit miʾete ve aḥdī ve ṣülüṯūn (631)	Ṣülüṯ miʾete ve tesʿ ve ṣülüṯūn (339)	**Sāḳıṭ**

0. Beyne'l-Hicreti'n-Nebeviyye El-Muṣtafaviyye ʿaleyhi efżalü'ṣ-ṣalavāt ve'l-ekmeli't-taḥiyyāt

1. Sitte elāf ve miʾetān ve sittü ʿaşere (6216)/ ve hubūṭ-ı Ādem muḳteżā't-tevriyye el-Yūnāniyye ve iḫtiyārü'l-müverriḫīni'l-muʿteber[2550]

2. Ḫamse elāf ve tesʿe miʾete vesbūʿ ve sittūn sene(5967)/ve Ādem ʿalā muḳteżāü'l-Yūnāniyye ve iḫtiyārü'l-müneccimīn ḥaṣīmā eṣbetūh fī'ẕ-ẕīcāt[2551]

3. Erbaʿ elāf ve miʾete ve sebʿa ve ṣülüṣūn sene(4137)/ ve Ādem ʿalā muḳteżā't-Tūriyye el-ʿİbrāniyye ve iḫtiyārü'l-müverriḫīn ve ammā iḫtiyārü'l-müneccimīn Fīnḳaṣ

[2550] (Adem'in düşüşü, Yunan tefsirinin gereğidir ve saygın tarihçiler bunu tercih etmişlerdir.)
[2551] (Adem, Yunan tefsirine göre yükselmiş ve müneccimler tarafından yıldızlarda sabitlenmiş olarak görülmüştür.

ʿanhu miʾeten ve tesʿā ve erbaʿīn sene[2552]

4. Ḫamse elāfu ve miʾete ve sebʿ ve ṣülüṣūn senetin(5037)/ ve Ādem ʿalā muḳteżā't-Tūriyye el-Sāmeriyye ve iḫtiyārü'l-müverriḫīn ve ammā iḫtiyārü'l-müneccimīn Fīnḳaṣ ve keẕālikü'l-mercār fī cemīʿü't-tevārīḫ ilā ḳable Buḫtu'n-naṣr[2553]

5. Ṣülüṣe elāf ve tesʿa miʾe ve erbaʿa ve sebʿūn senetin(3974)/ ve't-Ṭūfān ve ke-inne mażī sittü miʾe sene fī ʿömri Nuḥ (a.s) ve ʿāşi Nūḥ (a.s) baʿde ṣülüṣ miʾe ve ḫamsīn sene ve yecmā fī tārīḫü't-Ṭūfāni'l-meẕhebān fiʿlī iḫtiyāri'l-müverriḫīn[2554]

6. Ṣülüṣe elāf ve sebʿa miʾe ve ḫamsi ve ʿaşrūn sene(3725)/ ve't-Ṭūfān ʿalā iḫtiyārü'l-müneccimīn ḥasebā ḳaydehu Ebū Muʿaşşer ve Gūşyār ve ġayrıhümā fī'z-zīcāt ve't-teḳāvīm[2555]

7. Ṣülüṣe elāf ve ṣülüṣ miʾe ve erbaʿ senīn. (3304)/ ve silsilü'l-in ʿalā iḫtiyārü'l-müverriḫīn ve ammā iḫtiyārü'l-müneccimīn Fīnḳaż ʿanhü miʾete ve tesʿan ve erbaʿīn sene[2556]

8. Elfān ve ṣemān miʾe ve ṣülüṣ ve tesʿūn sene (2893) / ve Mevlīd-i İbrāhīmü'l-Ḫalīl ʿaleyhi's-selām ʿalā iḫtiyārü'l-müverriḫīn ve ammā iḫtiyārü'l-müneccimīn Fīnḳaż ʿanhü miʾetīn ve tesʿ ve erbaʿīn senetin[2557]

9. Elfā ve ṣemān miʾet ve ṣemān ve erbaʿūn. (2848) / Ve vefāt-ı Mūsā ʿaleyhi's-selām ve fihi'l-Meẕhebān ve'l-meẕkūr hüve ʿalā iḫtiyārü'l-müverriḫīn.[2558]

10. Elif ve ṣemān miʾet ve ḳarīb senīn.(Yaklaşık 1800 yıl) / Ve ʿimāret-i Beytü'l-Muḳaddis ve ke-inne ferāġaü'l-mażī aḥad ve ʿaşere sene min mülk-i Süleymān ʿaleyhi's-selām ve'l-mażī ḫams miʾet ve sitt ü erbāʿīn senetü'l-vefāt-ı Mūsā ʿaleyhi's-selām ve fihi'l-meẕhebān[2559]

11. Elif ve ṣülüṣ miʾete ve tesʿu ve sittūn senetin ve miʾeti ve sebʿa ʿaşeru

---

[2552] (Adem, İbrani Tevratına ve tarihçilerin seçimine göre yücelmiş; ancak, müneccimlerin seçimine göre onun ömrü iki yüz kırk dokuz yıl kısalmaktadır.)

[2553] (Adem, Samiriyeli Tevratına ve tarihçilerin yorumlarına göre yüce bir konumdadır; fakat müneccimlerin hesaplarına göre onun ömrü iki yüz kırk dokuz yıl daha kısadır ve Buhtunnasır dönemi hariç tüm tarih kaynakları bu durumu doğrular.)

[2554] (Tufan, Nuh'un ömründe sanki altı yüz yıl geçmiş gibi olmuş ve Nuh, üç yüz elli yıl sonra yaşamıştır. Tufan tarihindeki iki görüş, tarihçilerin seçimine göre birleştirilmiştir.)

[2555] (Tufan, müneccimlerin tercihi ve Ebu Maşer, Guşyar ve diğerlerinin ziyacatlar ve takvimlerde kayıt ettiği hesaplamalara göre gerçekleşmiştir.)

[2556] (Şimdi, tarihçilerin tercihlerine göre sıralandı, fakat müneccimlerin hesaplarına göre bu süreden yüz kırk dokuz yıl eksilmektedir.)

[2557] (İbrahim Halil'in (aleyhisselam) doğumu tarihçilerin tercihine göre belirlenmiştir, ancak müneccimlerin hesaplarına göre bu süreden iki yüz kırk dokuz yıl eksilmektedir.)

[2558] (Musa'nın (aleyhisselam) ölümü hakkında iki görüş vardır ve bahsedilen tarihçilerin tercihine göredir.)

[2559] (Beytülmakdis'in inşası, sanki Süleyman'ın (aleyhisselam) saltanatının on birinci yılında tamamlanmış gibidir ve Musa'nın (aleyhisselam) vefatından beş yüz kırk altı yıl sonradır. Bu konuda iki görüş bulunmaktadır.

yevmen.(1369 yıl ve 17 gün) / ve ibtidāʾ-i mülk-i Buḫtu'n-naṣr ve leys fihi ḫilāf[2560]

12. Elf ve ṣülüṯ miʾete ḫamsūn sene. (1350 yıl) / Ve ḫarābu Beytü'l-Muḳaddis ve ke-inne'l-māżī tesʿu ʿaşere sene min mülki Buḫtu'n-naṣr ve baḳī ḫaraben sebʿīn sene ṣümm-i ʿömr ü terācaʿat ileyh Benū İsrāʾīl.[2561]

13. Tesʿa miʾete ve erbaʿ ve ṣülüṯūn sene. (934) / Ve ʿaleyhi'l-İskender ʿalā mülkü'l-Fürs ve ḳatl Dārāan ve hüve īżan tārīḫ ibtidā mülūkü'l-ṭavāʾif vefātü'l-İskender baʿde ʿaleyhi tarīb sebʿ senīn Fīkūn baʿde mevtehu ve beyne'l-hicre tesʿa miʾe ve ḳarīb sebʿ ve ʿaşerūn senetin.[2562]

14. Sitti miʾeti ve iṯneyn ve ḫamṣ senetin. (607 yıl) / ve ġalebe Aġuṣtos ʿalā diyār-ı Mışr ve ḳatli Ḳleobaṭra mülketi'l-Yūnān ve ke-inne'l-mażī eṯnenī ʿaşere seneti min mülk-i Aġuṣtos ve hüve yeżen tārīḫ İnḳırāżü'l-Yūnān[2563]

15. Sitti miʾeti ve aḥdī ve ṣülüṯūn senetin. (631) / Ve mevlidü'l-Mesīḥ bin Meryem ve ʿĀş ilā in refʿ ṣülüṯen ve ṣülüṯīn sene Fīkūn bey refʿ ve beyne'l-hicreti ḫams miʾete ve ṯemān ve tesʿūn.[2564]

16. Tesʿu miʾete ve sitt ü erbaʿūn senetin. (946 yıl) / Ve felus ve hüve muḳaddem ʿalā tārīḫü'l-İskender bi-iṯneyni ve erbaʿ ve tesʿūn sene ẕikrehu Baṭlamyūs fī'l-Macestī ve ḳadd Erraḥ bihi ʿulemā erṣāde[2565]

17. Ḫamse miʾte ve ṯemān ve ḫamsūns enetin bi't-taḳrīb. (yaklaşık 558 yıl) / ve ḫarāb Beytü'l-muḳaddisi'l-ḫarābi'ṯ-ṯānī ve ke-inne'l-mażī erbaʿīn senetin min refʿü'l-Mesīḥ ʿaleyhi's-selām ve hüve tārīḫ teşenneti'l-yehūd ilā elābe.[2566]

18. Erbāʿ miʾeti ve iṯnetān ve ʿaşrūn senetin. (422 yıl) / Ve melik Erdeşīr bin bābe ile'l-ekāsire ve hüve īżan tārīḫ inḳirāż mülūkü'l-ṭavāʾif[2567]

[2560] (Buhtunnasır'ın hükümdarlığının başlangıcında bir ihtilaf yoktur.)

[2561] (Beytülmakdis'in yıkımı, Buhtunnasır'ın saltanatının on dokuzuncu yılında gerçekleşti ve yetmiş yıl boyunca harabe olarak kaldı. Sonra yeniden inşa edildi ve İsrailoğulları geri döndü.)

[2562] (İskender'in Pers krallığına hükmetmesi ve Darius'u öldürmesi, aynı zamanda ilk kralların tarihinin başlangıcıdır. İskender'in ölümü bu olaydan yaklaşık yedi yıl sonra gerçekleşmiştir. Ölümünden sonra hicretle arasında yaklaşık dokuz yüz yirmi yedi yıl vardır.)

[2563] (Augustus, Mısır topraklarını fethetti ve Yunan Kraliçesi Kleopatra'yı öldürdü. Bu olay, Augustus'un saltanatının on ikinci yılında gerçekleşmiş gibi görünür ve bu tarih, Yunanların çöküşü olarak kabul edilir.)

[2564] (Meryem oğlu Mesih'in (Hz. İsa) doğumu, otuz üç yıl yaşadıktan sonra göğe yükseltildi. Bu durumda, doğumu ile hicret arasında beş yüz doksan sekiz yıl bulunmaktadır.)

[2565] (Filozof, İskender'in tarihinden doksan dört yıl önce yaşamıştır. Batlamyus, onu Mecistî diye zikretmiştir ve gözlemciler onunla ilgili tarih vermişlerdir.)

[2566] (Beytülmakdis'in ikinci yıkımı, sanki Mesih'in (Hz. İsa) göğe alınmasından kırk yıl sonra gerçekleşmiş gibidir ve bu, Yahudilerin dağılmasının tarihidir.)

[2567] (Erdeşir Babek'in oğlu (I. Ardeşir) Kisraların (Sasanilerin) hükümdarı oldu ve bu aynı zamanda bağımsız küçük krallıkların sona ermesinin tarihidir.)

19. Ḫamse miʾete ve sebʿ senīn. (507 yıl) / Ve evvel melik Derbānūs[2568]

20. Ṣülüṣ miʾete tesʿ ve ṣülüṣūn senetin. (339 yıl) / Ve evvel mülki Daḳlaṭyānūs ve hüve āḫir ʿabdetü'l-İṣnām min mülūku'r-Rūm[2569]

21. Ṣülüṣ ve ḫamsūn senetin ve şehrān ve ṣemāniyyeti eyyām. (53 yıl, 2 ay ve 8 gün.) / Ve mevlid-i Resūlu'llāh ṣall'allāhu ʿaleyhe ve sellem ve ʿalā ālihu ve aṣḥabihu ecmaʿīn.[2570]

22. Ṣülüṣe ʿaşere ve şehrān ve ṣemāniyyeti eyyām. (13 yıl 2 ay ve 8 gün.) /ve mebʿaṣ Resūlu'llāh ṣall'allāhu ʿaleyhi ve sellem.[2571]

23. Sebʿa ve sittīn ve aḥad ʿaşere şehren ve eṣnetān ve ʿaşerūn yevmen. (67 yıl, 11 ay ve 22 gün) / Vefāt-ı Resūlu'llāh ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem.[2572]

24. Senetin elāf ve miʾetān ve sitti ʿaşere sene. (2216 yıl) / Ve bināʾi-i kaʿbetü'l-beytü'l-ḥarām ʿ[2573]alā yed İbrāhīmü'l-Ḫalīl ve veled İsmāʿīl ʿaleyhi's-selām ve ke-inne ẕalike baʿde mażī miʾete sene min ʿömr-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām ve hüve bi't-taḳrīb.

145b/01 **Melikü'l-Müʾeyyid ʿİmādi'd-dīn İsmāʾīl** bin ʿaliyyü'l-Eyyūbī dir ki İbn Süleymān Meymūn bin Mihrāndan **02** raḥmetu'llāh naḳl eyler ki Fāruḳ-ı aʿẓam ʿÖmer bin El-Ḫaṭṭāb *raḍıya'llāhu ʿanh* ṣaḥābet-i kirāmı rıḍvān-ı Allāh **03** ʿaleyhim ecmaʿīn cemʿ idüp didi ki Beytü'l-mālde māl keṣīr olup ṣaḥābeye mertebelerince ḳısmet **04** eylemek ḳaṣd iderin ne vechile ḳısmet olınmaḳ münāsibdür diyü meşveret **05** itdükde, rüsūm-ı Fürs üzre taḳsimin maʿḳūl gördüklerinde **06** Ahvāz ṣāḥibi Hürmüzān müslümān olup Medīne-i **07** Münevverede sākin idi ve anda vefāt itmişdür. **08** Anı ḥāżır idüp suʾāl idicek didi ki **09** ʿAcemde bir ḥesāb vardur māh-rūz **10** dirler, ʿArabīde şühūr-eyyām ḥesābı **11** dimek olur. Taʿrīb olıcaḳ **12** müverrīḫ dinilür. Baʿdehu ismini **13** tārīḫ ḳılup ṣoñra devlet-i **14** İslāmda evvel tārīḫ **15** vaḳtini taʿyīn idüp **16** istiʿmāl ḳaṣd idicek **17** mebdeʾ-i tārīḫ ibtidāʾ-i **18** Muḥarremden vażʿ olınup **19** sāʾir tafṣīli yuḳaruda **20** tevārīḫ ẕikrinde mesṭūrdur. **21** Baʿdehu Ḥażret-i Muḥammed *ṣalla'llāhu ʿaleyhi* **22** *ve sellem* ol Muḥarremden āḫir-i ʿömrleri **23** on yıl ve iki ay olmışdur. Ammā **24** ḥaḳīḳat üzre Hicretden ʿömr-i şerīfleri **25** ḥesāb olınsa baʿde'l-Hicret ṭoḳuz yıl ve on **26** bir ay ve yigirmi iki gündür ve **bu dāʾire** ki vażʾ **27** olınmışdur. Sinīnden

---

[2568] (Darbanos'un krallığının başlangıcı.)
[2569] (Diocletianus'un hükümdarlığının başlangıcı ve o, Roma kralları arasında putlara tapan son kişidir.)
[2570] (Allah'ın Elçisi'nin (Hz. Muhammed) doğumu, ona, ailesine ve sahabelerine selam olsun.)
[2571] (Allah'ın Elçisi'nin (Hz. Muhammed) peygamber olarak gönderilmesi, Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun.)
[2572] (Allah'ın Elçisi'nin (Hz. Muhammed) ölümü, Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun.)
[2573] (Kâbe'nin inşası Halil İbrahim ve oğlu İsmail'in (ikisine selam olsun) eliyle gerçekleşti. Bu olay, İbrahim'in ömründen yüz yıl geçtikten sonra oldu ve bu yaklaşık olarak böyledir.)

Hicret ile tevārīḫ-i ḳadīme-i meşhūre 28 mā-beynini muteżammındur. Bu iki tārīḫ mā-beynini bilmek istesek ikisi mā-beyni ile 29 Hicret mā-beynini görüp ikisinüñ ekşerinde eḳallini naḳs idüp mā-beynlerinden her ne 30 ḳalurısa oldur. **Meşelā** mevlid-i Ḥażret-i Mesīḥ ile *ʿaleyhi'ş-selām* ḥażret-i Seyyidü'l-ümmī *şalla'llāhu ʿaleyhi* 31 *ve sellem* bilmek ḳaṣd eylesek mā-beyn-i mevlid-i Resūl *ʿaleyhi'ş-selām* ve beyne'l-Hicret ki elli üç yıl 146a/01 ve iki ay sekiz gündür, altı yüz otuz bir yıldan naḳṣ eylesek mā-beyn-i mevlid-i Ḥażret-i Risālet-penāh 02 *şalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* ve mevlid-i Mesīḥ *ʿaleyhi'ş-selām* oldur, keẕālik iki tārīḫden bu dā'irede her kimi 03 murād idersek maʿlūm olur. **Maʿlūm ola ki** ehl-i tevārīḫ-i Ṭaberī ve *Niẓāmü't-tevārīḫ* ṣāḥibi 04 Ḳāḍī Beyżāvī ve Yenāktī ve sā'ir muʿteber müverriḫler Fürs selāṭīnini dört ṭabaḳa eylemişlerdür. 05 Cemīʿīsi bir aṣldan ve ʿadedleri Ḍaḥḥāk-ı ʿAlvānī ve Efrāsiyāb-ı 06 Tūrānī ile yetmiş bir kimesnedür. Müddet-i melikleri İskender-i 07 Abṭaḫş-i Rūmīye gelince dört biñ yüz yetmiş 08 bir yıl ve birḳaç aydur. Tafṣīli evvelki ṭabaḳaya 09 Pīşdādīler dimişler. ʿAdl ü dādları 10 ziyādeliginden Ḍaḥḥāk u Efrāsiyāb ile 11 on bir ʿaded olup müddet-i 12 salṭanatlarını Ḳaḍī Beyżāvī 13 iki biñ beş yüz altmış 14 sekiz yıl yazar. Behcetü't-tevārīḫ 15 ṣāḥibi biñ beş yüz 16 ṭoḳsan yıl yazar. 17 Vallāhu aʿlem. **18 Evvelī Keyümerşdür** 19 Cemīʿ ehl-i tevārīḫ ittifāḳı 20 üzre pādişāhlıḳ ḳāʿidesi 21 andan evvel yoġıdı. Bu ḳāʿideyi 22 ol düzdi. Tāc giymek ve taḫt 23 üzre oturmaḳ ve şehr binā itmegi 24 ol eyledi. **Meşnevī**:

Çü ol kişi kim düzüp dūd u cām
25 Cihān-dārlıḳ taḫtın itdi maḳām
26 Keyümerş idi līk devrān-ı dūn
Anı daḫı n'eyledi ṣoña ser-nigūn[2574]

27 Keyümers: Veḳīl otuz yıl Ḥażret-i İdrīs *ʿaleyhi's-selām* zamānında idi. **28 Tahmūrş:** Müddet-i salṭanat ḳırḳ yıl, müddet-i ʿömr sekiz yüz yıl. **29 Minūçehr:** Salṭanat yüz yigirmi yıl. Mūsā ve Harūn ve Şuʿayb *ʿaleyhi's-selām* zamānında idi. **30 Hūşenk:** Müddet-i ʿömr der-şāhnāme pānṣad sāl, müddet-i salṭanat ḳırḳ yıl. **31 Daḥḥāk:** Müddet-i salṭanat biñ yıla ḳarīb didiler. **Cemşīd:** İbtidā'-i salṭanatı Ḥażret-i Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* zamānında idi. Müddet-i ʿömr biñ yıla ḳarīb, müddet-i salṭanat yedi yüz on altı. 146b/01 **Nuvẕer:** Salṭanatı yedi yıl. **Efrāsiyāb:** Salṭanāt der-Īrān on iki yıl. Tūrānda yüz yigirmi yıl, müddet-i ʿömri dört yüz yıl. **02 Zāb bin Ṭahmāsb:** Veḳīl üç yıl. Müddet-i salṭanat

[2574] (Çünkü o kişi, tütün ve kadehi düzenleyerek cihandarların tahtını makam yaptı; ancak Keyumars bile dünya işlerinin etkisinden kurtulamadı ve sonunda dünya onu da baş aşağı etti.)

otuz yıl veḳīl beş yıl. **Zev** bin Tahmāsb. (veḳīl) **Gürşāsb:** Veḳīl altı yıl, veḳīl beş yıl, veḳīl yigirmi üç yıl. Müddet-i salṭanat yigirmi yıl veḳīl yigirmi üç yıl **03** *Behcetü't-tevārīḫ* ṣāḥibi Gürşāsbdan ṣoñra **Keyf bin Dān** bin Yukā bin Māsūy bin **04** Nuvẕer bin Minūçehr nām kimesne peyġamberlerden Yesaʿ nebī zamānında Belḫden ẓuhūr idüp ʿulemāʾ-i **05** ehl-i Fürsī cemʿ eyleyüp anlaruñ aḳvāl-i ḥamīdelerini pīşvā idinüp ehl-i Türkistān ile **06** ḥarb yerleri ol maʿmūr idüp yüz yigirmi yıl pādişāhlıḳ eyledi diyü naḳl eyledi. **07** Vallāhu aʿlem.[2575] **Ṭabaḳa-i düvüm-i Keyāniyān** ve anlar ṭoḳuz kimesnedür salṭanatları zamānında iḫtilāf **08** çoḳdur. Baʿżılar ṭoḳuz yüz otuz sekiz yıl yazmışlardur. Ḳaḍī Beyżavī yedi yüz **09** otuz sekiz yıl yazar. Mīr ʿAlī Şīrvānī-i Bārī behr-i taḳdīr ile yedi yüz yıldan mütāvizdür **10** dir. Baʿżılar İskender'i anlardan ṭutup on dimişler. Evveli Keyḳubāddur ki Zev bin Tahmāsb **11** oġlıdur. Minūçehr neslindendür dirler. **Keyḳubād:** Müddet-i salṭanat yüz yigirmi yıl. **Keykāvus bin Keyḳūbād:** Müddet-i salṭanat yüz elli yıl. **12 Keyḫusrev bin Siyāvuş:** Siyāvuş Keykāvus oġlıdur. Müddet-i salṭanat altmış yıl. **Lohrāsb** bin Ervend bin Keykāvus. Müddet-i salṭanat yüz yigirmi yıl. **Güştāsb** bin Lohrāsb. Müddet-i salṭanat yüz yigirmi yıl. **Behmen bin İsfendiyār ibn Güştāsb:** Müddet-i salṭanat yüz on iki yıl. Lisān-ı ʿİbrānīde adı Gūrmişdür. **13 Hümāy binti Behmen:** Müddet-i salṭanat otuz yıl. **Darāb bin Behmen:** *Behcetü't-tevārīḫ* ṣāḥibi yüz otuz sekiz yıl veḳīl altmış yıl. Beyżāvī on iki yıl. Nevāyī elli yıl. **14 Dārāb bin Dārāb:** Müddet-i salṭanat on dört yıl. **İskender:** Müddet-i salṭanat on üç yıl. Nesebi ve salṭanatı yılında iḫtilāf çoḳdur. Maḫallinde tafṣīl olınmışdur. **15 Firdevsī:**

Sikender ki ber-taḫt be-şāhī nişest
Se sāl o mī-şode ber-dü-heft[2576]

[2575] **Ṣāḥib-i Ḥamā ʿUmādü'd-dīn bin İsmāʿil raḥmetu'llāh**: Bu ṭabaḳayı böyle naḳl eyler, ṭabaḳa-i şāliṣe ki Eşkānīlerdür, Ebū ʿĪsā dirler ki bu ṭabaḳada evvel şöhret bulan Eşġān bin Eşġān baʿżılar Eşk bin Şigān dirler, evvel salṭanatuñ tāriḫi ġalebe-i İskenderden iki yüz ḳırḳ altı yıl geçmişdi ve müddet-i salṭanatı on yıl idi meẕkūr ʿUmādü'd-dīn dir ki ġalebe-i İskenderden iki yüz elli altı yıl geçmişdi, baʿdehu **Şāpūr ibn iskān** altmış yıl ḥükm eyledi ve mevlid-i ʿĪsā a.r.m meẕkūruñ salṭanatından ḳırḳ yıldan ziyāde idi. Şāpūr ki inḳiża-i mülki ġalebe-i İskenderden üç yüz on altı yıl idi. Baʿdehu **Cevr** bin Eşġān baʿżılar Cūder ibn Eşġān didiler, on yıl ʿömr sürüp ġalebe-i İskenderden üç yüz yigirmi altı yıl geçmişdi, baʿdehu **Bīzen** yigirmi bir yıl pādişāh oldu. Meẕkūr tārīḫden üç yüz ḳırḳ yedi yıl geçmişdi, baʿdehu **Cūẕer** Eşġānī on ṭoḳuz yıl ḥākim olup ẕikr olan tārīḫden üç yüz altmış altı yıl geçmişti baʿdehu **Nersī** pādişāh olup ḳırḳ yıl ʿömr sürüp meẕkūr tārīḫden dört yüz altmış yıl geçmişdi baʿdehu **Hürmüz** on ṭoḳuz yıl ḥükümetde olup tārīḫ-i mesfūr ki dört yüz yigirmi beşinde fevt oldı, baʿdehu **Erduvān** on iki yıl ḥākim olup müddet-i mezbūreden dört yüz otuz yedide fevt oldı, baʿdehu **Ḫüsrev** ḳırḳ yıl pādişāh olup tārīḫ-i meẕkūrdan dört yüz yetmiş yedi yıl geçmişdi baʿdehu **Belāş** yigirmi dört yıl pādişāh olup ẕikr olan tārīḫden beş yüz bir yıl geçmişdi baʿdehu **Erdūvān**-ı aṣġar pādişāh olup tecemmül ü ʿaẕimeti ol ṭabaḳada olan selāṭīnden ziyāde idi ve mülūk-ı ṭavāʾifüñ ekserini ol ḳahr idüp mülkini alıp żabṭ itmişdi. Āḫirü'lemr Erdeşīr bin Bābek anı aradan götürüp mülk-i Eşġānīlerden Sāsānīlere naḳl eyledi, inḳıżāʾ-i mülk Erdūvān ġalebe-i İskenderden beş yüz on iki geçmişidi, müddet-i salṭanat-ı Erduvān on bir yıl idi. Niẕāmü't-Tevārīḫ ṣāḥibi Beyżāvī otuz bir yıl, baʿżı tārīḫde yigirmi üç yıl yazmışlardur.

[2576] (İskender, tahta padişahlık için oturdu; üç yıl boyunca her iki haftada bir olaylar gerçekleşti.)

16 Ṭabaḳa-i süvüm Eşkāniyāndur ki 17 Mülūk-ı ṭavā᾽if dirler. *Niẓāmü't-tevārīḫ* ṣāḥibi müddet-i salṭanatlarını **18** dört yüz yigirmi üç yıl yazar ve ʿadedlerini yigirmi nefer, baʿżıları on beş, baʿżıları on **19** yedi, baʿżıları ṭoḳsan ve baʿżıları daḫı artuḳ ve eksik dimişler. **Behcetü't-tevārīḫ** müddet-i salṭanatlarını **20** beş yüz seksen yedi yıl yazar. Baʿżıları beş yüz on dört yıl v'el-ḥāṣıl bu ṭabaḳa da **21** ehl-i tārīḫ sözinde iḫtilāfdur.Adlarında ve ʿadedlerinde ve salṭanatlarınuñ zamānında ve taḳdīm **22** ü teʾḫīrinde ve bu ḫilāflara taṭbīḳ ü tevfīḳ virmek sözi taṭvīl idüp teʾemmül idenüñ **23** ḥavāssın perīşān itdügi eclden ẕikr idüp geçmek münāsib görüldi. **Mülūk-ı ṭavā᾽if: 24** dimenüñ aṣlı budur ki İskender çün Īrān ile Fürs iḳlīmini feṭḥ eyledi. Bu memālikde olan **25** selāṭīn ü evlādını cemʿ eyledi ve anlaruñ cihetinde ne reʾy ü tedbīr idecegin bilmeyüp **26** ʿāciz ḳaldı. Zīrā bu cemāʿati şerʿen ve ʿaḳlen münāsib degül ve şöyle ḳomaḳ daḫı memlekete **27** mūcib fesād u ḫāṭıra bāʿiṣ tereddüd-i ıżṭırabdur. Arisṭo ile meşveret itdükde böyle **28** didi ki çün birer kimesneye behr-i taḳdīr virseñ gerekdür. Bunları sen kendü cānibinden melik **29** naṣb idüp iḥsānuñ ile memnūn ḳılup eyü ad taḥṣīl eyleyesin. Dünyādan naḳl **30** itdükde bunlaruñ arasına menāziʿat düşüp senüñ Dārü'l-mülküñ ki Rūmdan 147a/01 giç taʿarruż ḳılarlar. Arisṭonuñ reʾyi üzre her birine bir vilāyet virdi. **02 Eşkān bin Dārāb ibn Dārāb:** Müddet-i salṭanat on yol. **Eşk bin Eşkān:** Müddet-i salṭanat yigirmi yol. **Şāpūr bin Eşkān:** Altmış üç yıl. **Behrām bin Şāpūr:** On bir yıl. **03 Belāş bin Şāpūr:** On beş yıl. **Hürmüz bin Belāş:** On ṭoḳuz yıl. **Enūş bin Belāş:** On yıl. **Nersī bin Belāş:** Ḳırḳ yıl. **04 Fīrūz bin Hürmüz:** On yedi yıl. **Belāş bin Fīrūz:** On iki yıl. **Ḫusrev bin Belāş:** ʿAmm-ı Fīrūz. Ḳırḳ yıl. **Belāş bin Belāş ibn Fīrūz:** Yigirmi dört yıl. **05 Erdevān bin Belāş:** On üç yıl. **Erdevān bin Şefān:** Yigirmi üç yıl. **Ḫusrev bin Eşġān:** On bir yıl. **Belāş bin Eşġān:** On iki yıl. **06 Cuvderz bin Eşġān:** Otuz yıl. **Kesrī bin Cuvderz:** Yigirmi yıl. **Cuvderz bin Kesrī:** On bir yıl. **Erdevān bin Belāş:** Otuz yıl. **07 Dördinci ṭabaḳa Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler.** Bunlaruñ daḫı ʿadedden maʿlūm idüp **08** yazmışlardur. Baʿżılar otuz iki nefer ve baʿżılar otuz sekiz dimişler ve salṭanatlarınuñ zamānını **09** muvāfıḳ yazmamışlardur. Sāḥib-i Güzīde beş yüz yegirmi yedi yıl dir ve Benāktī beş yüz otuz **10** bir yıl dir ve *Niẓāmü't-tevārīḫ* ṣāḥibi Ḳaḍī Beyżāvī dört yüz otuz yıl ve ʿadedlerini **11** otuz nefer yazar, dir ki Melik İskenderden baʿżılar beş yüz on dört yıldan **12** ṣoñra tersālar ḳavlinde beş yüz elli yıldan ṣoñra, muġān ḳavlinde altı yüz altmış altı yıldan **13** ṣoñra Erdeşīr ẓuhūr itdi. Otuz yıl pādişāhlıḳ idüp on dört yıl tamāmı rubʿ meskūna **14** ḥükm eyledi. ʿĪsā *ʿaleyhi's-selām* Erdeşīr zamānında ṭoġdı, İskenderden üç yüz yıl ṣoñra ve Ḥażret-i **15** Yaḥyā *ʿaleyhi's-selām* ki ʿĪsānuñ *ʿaleyhi's-selām* ḫālası oġlıdur. Altı ay evvel ṭoġmışdur. **16 Erdeşīr bin**

Bābek: On dört yıl ve iki ay ḥükm eyledi. **Şāpūr bin Erdeşīr:** Otuz bir yıl ve altı ay. **Hürmüz bin Şāpūr:** İki yıl, Veḳīl sī sāl. **Behrām bin Hürmüz:** Üç yıl üç ay, Veḳīl sī sāl ü se māh. **Behrām bin Behrām:** On yedi yıl baʿżılar yigirmi yıl dimişler. **17 Behrām bin Behrām bin Behrām**[2577]**:** On üç buçuḳ yıl, baʿżılar dört ay dimişler. **Nersī bin Behrām:** Yedi buçuḳ yıl, baʿżılar ṭoḳuz yıl didiler. **Hürmüz bin Nersī:** Yedi yıl beş ay, baʿżılar ṭoḳuz yıl didiler. **Şāpūr bin Hürmüz ẕi'l-eknāf:** Yetmiş iki yıl veḳīl, heftā vü sāl. **18 Erdeşīr bin Hürmüz:** Dört yıl, Veḳīl, dih sāl. **Şāpūr bin Sāpūr:** Beş yıl dört ay. **Hürmüz bin Sāpūr:** On bir yıl, Veḳīl, on iki yıl. **Yezdicerd bin Eşīm ibn Behrām:** Yigirmi bir yıl ve beş ay. **19 Behrām-ı Gūr bin Yezdicerd:** Altmış üç yıl, Veḳīl, heftād dü vü sāl. **Yezdicerd bin Behrām:** On sekiz yıl beş ay. **Fīrūz bin Yezdicerd:** Yigirmi altı yıl. **Belāş bin Fīrūz:** Dört yıl. **20 Ḳubād bin Fīrūz:** Ḳırḳ üç yıl. **Cāmāsb bin Fīrūz**[2578]**:** Üç yıl, baʿżılar beş yıl dimişler. **Enūşirvān bin Ḳubād:** Ḳırḳ yedi yıl, maʿnāsı cedīdü'l-mülk dimekdür. **Hürmüz bin Enūşirvān:** On bir yıl dört ay. 147b/01 **Pervīz bin Hürmüz:** Otuz sekiz yıl. **Şīrūye bin Pervīz:** Yedi ay. **Erdeşīr bin Şīrūye:** Bir buçuḳ yıl. **Kisrā bin Arslān:** Bir yıl beş ay. **02 Kisrā bin Ḳubād ibn Hürmüz:** Üç ay. **Tūrān duḫt bint Pervīz:** Bir yıl dört ay. **Fīrūz bin Mihricins:** Altı ay. **Ārezmī duḫt bint Pervīz:** Dört ay. Baʿżılar altı ay dimişler. **03 Ferruḫzād bin Pervīz:** Altı ay. **Yezdicerd bin Şehriyār:** Yigirmi yıl. Āḫir-i melik-i Fürsdür ki Ḥażret-i Oṣmān *raḍıya'llāhu ʿanh* ḫilāfetinde helāk oldı.[2579] **04**

[2577] Aña şehen-şāh dirler ve ol bu laḳab ile şöhret bulup andan evvel laḳab olmadı.

[2578] Baʿżılar ehl-i tārīḫ anı mülūkdan ʿadditmemişler, Bārī behr-i taḳdīr "pādişāh u pādişāh-zāde idi."

[2579] **Mülkü'l-mü'eyyid** ʿUmādü'd-dīn ṣāḥibi ḥamāʾü'l-meẕkūr **El-Muḫtaṣar fī aḫbārü'l-beşr** nām tārīḫinde böyle naḳl eyler ki mülūk-ı Fürsden ṭabaḳa-i erābaʿaya ki ekāsire ve Sāsānīlere dirler, evvel pādişāh olan Erdeşīr bin Bābekdür ve ol Sāsān bin Behmen ibn İsfendiyārdur, Erduvānīlere ġalebe eyledügi zamanda ibtidāʾ-i mülk Buḫt-ı Naṣṣardan ṭoḳuz yüz ḳırḳ yedi yıl ve Dārāya ġalebe-i İskenderden beş yüz on iki yıl geçmişidi, ḳıyām-ı Erdeşīrden Hicret mā-beyni dört yüz yigirmi iki yıl idi, raṣd-ı Baṭlamyūs Erdeşīrden yetmiş tedi yıl mukaddem idi, bu müddetde cāʾiz ki Baṭlamyūs tamam-ı ḥayātda ola, yā ġālibi ḥayātda ola ve ekāsirenüñ āḫiri Erdeşīr evladından Yezdicerd bin Şehriyārdur ve Erdeşīr rubʿ-ı meskūne bī-tamāma on dört yıl ve on ay ḥükm eyleyüp ġalebe-i İskenderüñ beş yüz yigirmi sekizi evāḫirinde fevt oldı. **Şāpūr bin Erdeşīr** otuz bir buçuk yıl pādişāh olup zamanında Mānī Zenbīḳ ẓuhūr idüp ve lisan-ı Yūnānīden kütüb-i felsefeyi zeban-ı Fārsiye naḳl itdürdi ve ġalebe-i İskenderüñ beş yüz elli ṭoḳuz yıldan dört ay geçmişidi ki fevt oldı. **Hürmüz bin Şāpūr** bir buçuk yıl pādişāh olup baʿdehu oġlı Behrām bin Hürmüz üç yıl üç ay pādişāh olup tārīḫ-i meẕkūruñ beş yüz altmışdur, evvelinde vefat itdi, baʿdehu **Behrām bin Behrām** on yedi yıl pādişāh olup tārīḫ-i meẕkūruñ oġlı **Behrām bin Behrām** on yedi yıl pādişāh olup tārīḫ-i meẕkūruñ beş yüz seksen biri evvelinde fevt oldı, baʿdehu **Behrām bin Behrām bin Behrām** atası ve dedesi adını ḳodılar dört yıl dört ay ʿömr sürüp meẕkūr tārīḫüñ beş yüz seksen beşinde yedi ay geçdükde fevt oldı, baʿdehu ḳardaşı **Nersī bin Behrām** ṭoḳuz yıl şāh olup mesġūr tārīḫüñ beş yüz ṭoḳsan dördünden yedi ay geçdükde şoñra göçdi Baʿdehu **Hürmüz bin Nersī** ṭoḳuz yıl ḥākim olup tārīḫ-i meẕkūruñ altı yüz üçünden yedi ay geçmişidi ki helak oldı, baʿdehu oġlı **Şāpūr bin Hürmüzü'l-iktāf** atası öldükde anası ḳarnında idi vüzerası tedbīr-i memleket iderleridi, tā kendüsi büyiyüp memleket tedbīrine ḳādir olıncaya dek memleketde ʿArab istilasından çün şūriş ü ġavġā ẓāhir olmışdı çün taḫt-ı salṭanata ḳuʿūd itdi, intiḳāmān Aʿrāb ḳasdına yüriyüp ele gelenini ʿaẕāb-ı ʿaẓīm ü elīm ḳaṣd idüp omuzlarını yarup ketflerini yardurup yabana atup anlar buġdayile olurlarıdı, ol sebebden aña Ẕü'l-iktāf dirler, aña şehenşāh didiler ve ol bu laḳab ile şöhret bulup andan evvel kimesneye laḳab olmamışdur, Ḥażret-i Resūl *ṣallallahu ʿaleyhi ve sellem* ecdadından mālik bin Naṣraküm Aʿrābuñ Seyyidi idi, ʿAraba

bu ḳadar taʿẕīb ü ḳatlüñ bāʿiṣün ṣorduḳda baña müneccimler didi ki bu ḳavmden bir peyġamber gelüp taḫtımı benim evladımdan alup anları helak itse gerek, bu cihetden bunlara intiḳām iderin mālik didigim evvel müneccimlerüñ söznden maʿlūmdur ki ṣaḥīḥ ola, ikinci ṣaḥīḥ olduġı taḳdīrce ol ṣāḥib-i saʿādet ẓuhūra gelüp senüñ bu efʿālüñ işidüp daḫi evlād ki intiḳām eyleye Şāpūr bu sözden ol fiʿl-i ḳabīḥi terk eyledi raḥmetü'l-ʿāmālīn ol sulṭān-ı ʿaẕīmü'ş-şānehu dimel lāyıḳdur ki kendü vücuda gelmezden biñ yıl evvel maẓlūmları ẓālimler elinden ḳurtarup mübārek adı ẓik olmaġıla ḫalḳı ḳatlden ve ḥākimi ḍalālet ü şeḳāvetden menʿ eyler ṣallallāhı ʿaleyhi ve ʿalā ālihu ve ṣaḥabe-i ecmaʿīn meẕkūr Şāpūr yetmiş beş yıldan yedi ay geçmiş olur, baʿdehu ḳardaşı **Erdeşīr bin Hürmüz** dört yıl pādişāh oldı, baʿdehu **Şāpūr ibn Şāpūr Ẕü'l-iktāf** beş yıl ve dört ay pādişāh oldı baʿdehu **Behrām bin Şāpūr** on bir yıl salṭanat sürüp baʿdehu oġlı **Yezdicerd Eşīm** taḫta geçüp ḥākim oldı ve ol ġāyetde ẓālim olmaġın aña Yezdicerd-i Eşīm ḫaşin dirler id, yigirmi bir yıl ve beş ay salṭanat eyledi bir at depüp helak eyledi baʿżılar dirler ki bir ġayetde güzel at ki dünyada naẓīri görülmemişdür, gāhī öñünde ḥāżır olup tündliginden kimesne yanına varamayup ve ol ġayet nādānlıġından bir gün kendüsi at yanına varup at aña melamet göstermegin anı ṭutup ırlayup ḳosḳun ururken anı depüp helak eyledi, ḫalkuñ bed-duʿāsı yitişdi, baʿżılar anı deñiz atı idi baʿżılar ferişte idi baʿżılar dīv idi didiler, ġalebe-i İskenderüñ yedi yüz on yedi sālinden dört ay geçmişdi ki helak oldı baʿdehu oġlı ve **Behrām-ı Gūr ibn Yezdicerd** pādişāh oldı Ḫavernaḳ ve miʿmār Sīnimmār ḳażası Ḫavernaḳ laʿnetinde tafṣīl olınmışdı ve aña Gūr laḳabınuñ sebebi baʿżılar Gūr şikârına ġāyetde māyil olduġı cihetden ve baʿżılar şikâr iderken anuñ evini ikisinden geçüp tā sūfārına varınca yire geçmegin ve baʿżılar bir arslan bir gūrı başmış iken bir ok anuñ, ikisinden geçmegin ve baʿżılar dām ile ṭutılanlara kendü ismiyile dāġ idüp her kimüñ ṣaydına düşse anuñ ḳatline ḳādir olmaġın bu laḳab ile şöhret buldı didiler, müddet-i mülki yigirmi üç yıl ve on bir ay idi ki ġalebe-i İskenderden yedi yüz ḳırḳ bir yıldan üç ay geçmişidi. Baʿdehu oġlı Yezdicerd bin Behrām-ı Gūr pādişāh oldı anuñ salṭanatı zamanında çoḳ iḫtilāf itmişlerdür, eṣaḥḥ on sekiz yıl ve dört aydur ki ġalebe-i İskenderden yedi yüz elli ṭoḳuzdan yedi ay geçmişdi baʿdehu küçük oġlı **Hürmüz bin Yezdicerd** babası yanında bulunmaġın pādişāh oldı, büyük ḳardaşı Feyrūz ḫavfıbdab ḳaçup Ḫorāsānile Türk mā-beyninde olan bilād-ı Ṭarḫāristān dimekile maʿrūf heyāṭıla şahına varup anuñ müsāʿdesiyile mülki ḳarındaşından aldı ve Hürmüz ġalebe-i İskenderüñ altmış altısında fevt oldı baʿdehu **Feyrūz bin Yezdicerd** Behrām-ı Gūr yigirmi yedi yıl salṭanat sürüp ġalebe-i İskenderüñ yedi yüz ṭoḳsan üçünde helak oldı, baʿdehu oġlı **Belāş bin Feyrūz** dört yıl ḥākin olup baʿdehu ḳardaşı Ḳubād bin Feyrūz pādişāh olup altı yıl ḳardaşı Cāmāsb ile ḳıtāl eyledügi ile ḳırḳ üç yıl salṭanat eyledi ve Mezdek-i Zındīḳ meẕkūr Ḳubād zamanında ẓuhūr idüp daʿvā-yı nübüvvet idüp ḫalkı biri birinüñ malına ve ʿıyāline şerik olmasına ruḫṣat virdi, zīrā ki cemīʿ atadan ve anadan ḳarındaşlardur ki Ādem ve Ḥavvādur didi, baʿdehu oġlı **Nūşirevān bin Ḳubād** ġalebe-i İskenderüñ sekiz yüz ḳırḳında yedi ay geçdükde babası fectinden ṣonra yirine ḳırḳ sekiz yıl pādişāh olup ʿadl ü dārile ʿālemi ābādān idüp Ḥażret-i risālet penāhuñ *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* vālid-i mācedī ʿAbdullāh salṭanatınuñ yigirmi üçünde vücuda gelüp ve ḳırḳ ikinci yılında ol Ḥażret ṭoġup *ana veledet fī zemnü'l-mülkı'l-ʿādil* ḥadīs-i şerifi kemāl-i ʿadline şāhid besdür, ġalebe-i İskenderüñ sekiz yüz seksen sekizinde vefat eyledi. **Nasıl** olunur ki umūr-ı salṭanat kendüde istiḳrār bulduḳda ḫavāṣṣına didi ki Ḥaḳ teʿālā ile cell ü ʿalā ʿahd itdim idi ki eger salṭanat baña müyesser ü mukarrer olurısa iki emri icrā eyledim **biri** Āl-i Menẕerī girüp ḫayraya ḥākim idüp ḫārişi giydirem zira ecdād Mezden Behrām-ı Gūr üzerinde Menẕerüñ çoḳ ḥaḳḳı vardur, binā'-i ḫavernaḳda ve anda anı terbiyyede ve babası Yezdicerd öldükde anda ḥāżır bulunmamaġın erkân-ı devleti Erdeşīr neslinden Kisrā nām bir kimesneyi pādişāh idüp Menẕer bu bābda cān ve bāş feda idüp çoḳ musāliḥde idüp eger ol olmasa tāc u taḫt ḫānedānımzdan gitmişdi, tafṣīli ḫavernaḳ lafẓında olmuşdur, babam Ḳubād żaʿf-ı ḥālinden ḫāreti ḥākim itmişdi **İkinci** Mezed ü Mezdekīlerüñ cihandan kökini kesüp giderem melʿūn-ı meẕkūr ʿabīd ü memlūñ ekâbir ü ekārumuñ benāt u ʿanāline bī-tereddüd duḫūl u vüṣūl müyesser olmaġın evlād kimüñ idügi maʿlūm olmayup elvān u işbāḫlarından ḥükm olınurdı. **Dirler ki** Enūşirvān bu sözi söylerken Mezdek-i Melʿūn-ı serīrīnüñ ki Ḳubād aña taʿyīn itmişdi didi ki ḫalḳ-ı memalik ekseri bu meẕāhib ü millet üzredür. Ḳudretüñ var mıdur ki cemīʿ nāsı helak idesin bu fesād küllīdür, cāʾizdür ki bu emrden taḫt u tācdan ve dūr olasın, Nūşirevān didi ki yā ibni'l-ḫabīṣe bilür misin ki babam bī-ḥamiyyet ü ġayret Ḳubāddan anamı taṣarruf itmege icazet alup ol dahı bed-nāmlıġa rāżī olup ittifāḳā ben vāldem ḥücresi ḳapusında bulunup bu ʿārī defʿ içün aġlayup zārī ile ayaġuñ öpdükde cūbeküñ rāyiḥa-i kerīhesi daḫı burnumdadur diyüp fī'l-ḥāl melʿūn-ı meẕkūrı ḳatl idüp cife-i cüṣṣe-i ḫabīṣesin lafẓ u būryā ile yaḳup ce cemīʿ Mezeki ve mānevīlerüñ ḳatline ḥükm idüp ol gün dārü'l-mülkde olan melāʿīnden ḳırḳ biñe ḳarīb melḥūnlar ḳatl olınup ve taht-ı emrinde ve ḥükūmetinde olan ekālīme emrler gönderüp cihanı -abāṣetlerinden pāk eyledi baʿdehu oġlı ʿadāletine Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem şehadet itmegin ʿulemā-i müşrike iñen ve mümkündür ki sāʾir müşrikler gibi muḫalldür fin-nār olmayup Ḫaḳ subḥāne vü teʿālā kemāl-i kereminden aña aʿrāfda bir mekân iḥsān eyleye bedīʿ vü baʿīd olmaya dimişler, Allāhu aʿlem. **Hürmüz bin Enūşirvān** pādişāh olup ġāyet ʿadlinden eẕhānuñ ḫaḳḳını aʿldan fark timeyüp alıvirmegin bu emrde mübālaġa itmegin cemīʿ

Devlet-i Mülūk-ı Yūnāniyān: İbn Şıḥne *Ravżatü'l-Menāẓır fī ʿUluviyyi'l-Evā'il ve Āḫir* nām tārīḫinde **05** böyle naḳl eyler ki bunlar daḫı mülūk-ı ṭavā'ifdendür. İskender bin Fīlfūs fevt olduḳda **06** Yūnān mülki Beṭālisede bāḳī oldı. Baṭlamyūs pādişāh dimekdür ve mülūk-ı Beṭālise on üç **07** neferdür ve müddet-i salṭanatları iki yüz yetmiş beş yıldır. Anlardan evvel iştihār bulan Fīlīsdür. **08** Maḳarr-ı mülki Maḳedūnyadur ki medīne-i ḥükemā-i Yūnāndur ki ḫalīc-i Ḳosṭanṭiniyyenüñ cānib-i şarḳīsindedür **09** ve

---

ḥavāşīsi kendüye buġż idüp āḫir kār gözine mīl çeküp baʿdehu ḳatl itdiler müddet-i salṭanatı on üç buçuk yol müḳdārı olup zīrā oġlı Pervīz Āẕerbāycāndan gelüp taḫta oturup bu mābeynde Behrām çūpīn fitnesinden Hürmüz Mecūs idi, baʿdehu oġlı **Pervīz** istiḳrār üzre taḫta cülūsı ġalebe-i İskender ki ṭoḳuz yüz ikisinde idi otuz sekiz yıl pādişāh olup oġlı Şīrūye helak idüp tārīḫ-i mezbūruñ ḳırḳında **Şīrūye** taḫta cülus idüp on yedi ḳardaşını ḳatl itdi ve kendüsü keşīrü'l-emrāż olmaġın sekiz aydan ṣoñra vefat itdi, baʿdehu oġlı **Erdeşīr bin Şīrūye** yedi yaşında idi ki taḫta geçüp bir buçuk yıldan ṣoñra ḳatl olınup baʿdehu **Şehrīrān** nām kimesne taḫta geçüp ve ol neşā vü mülūkdan olmamaġın ve kendüye ekāsire ḥürmet ü ʿizzet murād idüp erkân-ı memlekete güç gelüp ḳırḳ güne varınca öldürüp ve ayağına ip baġlayup şehr içinde süriyüp ehl-i beyt memleketden olmayup salṭanata tevażż idenüñ ḫāli budur diyü nidā itidler baʿdehu Pervīzüñ **Tūrān Duḫte** nām ḳızını taḫta geçüprüp bir yıl dört aydan ṣoñra mülke vedāʿ idüp anuñ zamanında faḫr-ı cihān sallallāhu ʿaleyhi ve sellem āḫirete intiḳl itdiler baʿdehu Pervīz neslinden **Ḫaşenşede** ve baʿżı nüsḫada Ḫaşeyşede ve żabṭ olınmış taḫta cülus idüp bir ay geçmedin ḳatl itdiler, baʿdehu Tūrān dūhtuñ ḳz ḳarındaşı **Āzermī Duḫt** binti Pervīzi sedir-i mülkde melike eylediler, ekāsire dūdmānında anuñ gibi bir ṣāliḥatü'l-cemāl vücuda gelmemegin Ḫorāsān sipehīdi feraḥ Hürmüznām ki oġlı Rüstemi Ḫorāsānda nāʾib idüp kendüsi Pervīz zamanından Berū dārü'l-mülkde idi melikeye ʿāṣıḳ olup ḳaṣd-ı iẓhār tezvīc idicek Melike olan ẓāhirde ara varmak olmaz gice ile gel murāduñ bulasın diyü ḫaber gönderüp serdār-ı ḫarese ısmarladı ki eger Feraḫ Hürmüz bī-vaḳt ḳapuya gelüp baña duḫūle izin isterise başın kesüp ḳaṣr ḳapusında aşmaḳ emr eyledi ol geldükde başın kesüp bāb-ı ḳaṣrda aṣa ḳodular, oġl Rüstem ki Rüstem-i Zālden ṣoñra anuñ gibi bir dilāver daḫı ẓuhūra gelmemişdür bu ol Rüstemdür ki Ḥażret-i Fārūk-ı aʿẓam raḍiya'llāhu anh zamānında leşker-i ʿAceme serdār olup ehl-i İslām ile niçe şühūr u eyyam cidal ü ḳıtāl idüp ʿāḳıbetü'l-emr Ḥażret-i Saʿd bin Ebā Vaḳḳās rażıyallahu anh ehl-i İslāma serdār iken ḳatl olınup anuñ helākından ṣoñra mülk-i ʿAcem elden gidüp herc ü merc oldı, mezkûr Rüstem babası işitdükde āzer mīdḥat üzerine ʿasker çeküp ve anı ṭutup hem babası müddeʿāsın ḥāṣıl idüp baʿdehü ḳatl eyledi, müddet-i salṭanatı altı ay idi andan ṣoñra ʿuzemāʾ-i Fürs muḫtelif oldı, Erdeşīr Bābek neslindendür diyü **Kisrā bin Ḫaşeneş** nām kimesneyi taḫta geçürüp liyāḳatı olmaduġı cihetden ḳatl idüp yirine nesl-i selāṭinden kāʾim olacak kimesne olmamaġın evlād-ı Enūşirvāndur diyü **Feyrūz bin Ḫastān** adlu bir kimesneyi taḫta cülus itdürüp başına tāc ḳomaḳ istedükde başı ġāyetde büyük olmaġın ṣıġmayup bu tāc ḳatı dardur başımı ṣıḳdı diyecek ʿuẓemā-yı Fürs evvel kelamı ṣıḳ tāc oldı diyü teṭayyür idüp anı daḫı ḳatl idüp baʿdehu Enūşirvān evladından zʿum idüp **Ferāh-zād Ḫüsrev** nām bir kimesneyi bulup altı aydan ṣoñra anı daḫı öldürüp baʿdehu mülk-i pādişāhsızolmaz diyü evlād-ı selāṭīnden cüst ü cū idüp vaḳtā ki Şīrūye ḳadaşlarını ve evlādlarını öldürürken Şīrīn anı ḳaçurup Işṭıḫar vilayetinde beslerler idi ehl-i Fürs ḫaberin alup getürüp pādişāh idüp lakin ḥukūmeti babalarına nisbet bir ḫıyāl idi vüzerāt tedbir memleket idüp salṭanatdan üç dört yıl geçdükde ẕikr olınduġı üzere Fārūḳ aʿẓam zamānında ehl-i selām ġalebe idüp hedāyinden ḫazāʾi ü defāyin olup baʿdehu kendüsi şehr-be-şehr ḳaçup āḫir ḫilāfet Ḥażret-i ʿOṣmān zamānında rāżıyallahu ʿanh Hicretüñ otuz birinde Mervde ḳatl olındı ki āḫir mülūk-ı Fürsdür, tevārīḫde meşṭūrdur. Sāl-i Hicretüñ altısında baʿżılar yedisinde dimişler ki Ḥażret-i risālet-penāh ṣallallahu ʿaleyhi ve sellem eṭrāf-ı mülūke mektūblar yazup İslāma daʿvet eyledükde pervīze ʿAbdu'llāh bin Ḫuẕāfe-i Sehmī rażıya'llāhu anh resūl idi. Behcetü'l-tevārīḫ ṣaçı ṣūret-i mektūb Ḥażreti böyledür diyü naḳl eylemiş. **Bi-smi'llāhi'r-rahmanı'r-raḥīm. Min Resūlu'llāh ilā Pervīz bin Hürmüz ammā baʿd fe-innā aḫbar ileyk Allāh Lā-ilāhe ill'āhüve'l-ḥayyü'l-ḳayyum arslanı bi'l-ḥaḳ bi-şīran ü nedīren ilā ḳavmin ʿaleyhim el-şiḳāve ve selebi ʿaḳvāhüm ve min Yehdī Allāh fīlā meżżal lehu ve min bīżallehu fīlā hādī lehu innallāhi başīr bi'l-ʿad leysi kemşelehu şey'in fi'l-arż velā fi's-semāen ve hevā's-semīʿü'l-başīr fi's-sellem teslim evāydin bḥarbin mina'llāhi resule ve lem taʿcizhā pervīz pet temīz** meḳtūb-ı şerīfe baḳup ol ḥażretüñ ism-i hemānlarını kendü nām bed-nāmından mukaddem yazılmış göricek ġażaba gelüp ol kimdür ki benüm adımdan adını mukaddem yaza diyüp mektūb-ı merġūblarını yırtub ol Ḥażret-i istimāʿ itdükde Mezzaḳ kitābı Mezzāku'llāh mülke diyü buyurmışlardur, ol Ḥażretüñ bed-duʿāsında yigirmi beş yıla varmayup beş biñ yüz elli yıla ḳarīb yetmiş bir anadan ataya irsale kendüye vāṣıl olan tāc u taḫt mülk ü baḫtı ḫarāb u yebāb oldı.

āḫirī melike Felūbṭorā bint Baṭlamyūsdur. Babası adı maʿlūm degildür ve mülk-i Yūnān Aġusṭos-ı 10 Rūmīnüñ on ikinci yılında münḳariż oldı. Ġalebe-i İskenderden ġalebe-i Aġusṭos mā-beyni bilā-şek 11 iki yüz yetmiş beş yıldur ki müddet-i Beṭālīsedür ki evveli Fīlīs āḫiri Felūbṭorādur ki kürsī-i 12 velāyeti İskenderiyye idi. **Ẕikr-i Mülūkü'r-Rūm:** Ṣāḥibü't-tārīḫ Ebū ʿĪsā böyle naḳl eyler ki evvel 13 ol fırḳaya mālik olan Rūmulus ve Rumānās iki ḳardaşlar idi. Medīne-i Rūmiyyeyi ol 14 binā eyledi ve bu iki ismden adı müştaḳ oldı. Baʿdehu Rūmulus ḳarındaşı Rūmānāsı öldürüp 15 otuz sekiz yıl istiḳlāl üzre pādişāh oldı baʿdehu Rūmiyyeye çoḳ kimesne pādişāh 16 olup lākin ʿaded-i esāmīleri aḫbārı ṣıḥḥat üzre maʿlūm olmadı **ammā Kāmil ṣāḥibi ibn Eṯīr** 17 böyle naḳl eyler ki **Rūmīler** Yūnāna ġalebe itmezden evvel maḳarr-ı mülkleri Rūmiyye-i ekber idi ve Rūm ḫalḳı 18 dīn-i ṣāʾibīn üzre olup kevākib-i saʿbe adlarınca ṣanemleri olup aña ṭaparlarıdı. Bunlardan 19 evvel iştihār bulan pādişāhuñ adı Ġāliyūs idi. Baʿdehu Yūlyūs baʿdehu melik Aġuşṭoş idi. 20 İki şīn-i muʿceme ile taʿrīb olınduḳda sīneyn-i mühmeleteyn ile olup laḳabı Ḳayṣerdür maʿnāsı şaḳḳ-ı ʿanh 21 dimekdür. Sebebi budur ki ḫīn-i vażʿ ḥamlde anası fevt olup ḳarnını yarup anı çıḳarmışlar 22 ol sebebden aña Ḳayṣer laḳab olup baʿdehu Rūm pādişāhlarınuñ cemīʿsine tefaḫḫüren elḳāb 23 oldı ve Ḥażret-i ʿĪsā *ʿaleyhi's-selām* anuñ zamānında vücūda gelüp Felūbṭorāya yigirmi bir yıl ġalebesinden 24 ṣoñra olup ġalebe-i İskenderüñ üç yüz dördinde idi ve Aġusṭosuñ fevtinde 25 ʿömr-i şerīfleri on yola ḳarīb idi ve beşinci pādişāhı **Ġāniyūş** nām ḥākimüñ evvel yılda semāya 26 refʿ olınup ġalebe-i İskenderüñ üç yüz otuz altıncı tārīḫinde idi. *Macesṭī* ṣāḥibi anlardan 27 on üçünci pādişāhları Āẕeryānūs zamānında idi ve Cālīnūs on altıncı ḥākimleri 28 Ḳomūdūs zamānında idi. Baṭlamyūsı idrāk itdi ki ġalebe-i İskenderüñ dört yüz ṭoḳsan 148a/01 dört senesinüñ evāḫirinde idi ki dīn-i Naṣṣārī ẓuhūr eyledi. Yigirmi üçünci 02 ḥākimler Daḳyānūsdur ki anuñ zamānında Aṣḥāb-ı Kehf ki yedi nefer kimesne idi. İbn-i ʿAbbās 03 *raḍıya'llāhu anhümā* sekiz nefer idi diyü buyurmışlardur ki ġāra girüp uyumışlardur ki Ḳurʾān-ı 04 ʿaẓīmde meẕkūrdur ve Vīs ü Rāmīn ki ʿaşḳ-ı müferriṭ ile iştihārları vardur. Bunuñ 05 zamānında idi ve yigirmi ṭoḳuzıncı sulṭānları Daḳlaṭyānūsdur ki Rūmdan āḫir ʿabede-i 06 aṣnāmdur. Daḳlaṭyānūsuñ helākı ġalebe-i İskenderüñ beş yüz ṭoḳsan beşi nıṣfında idi. 07 Baʿdehu Ḳosṭanṭīn muẓaffer pādişāh olup dīn-i Naṣrāniyyet ẓuhūr idüp meẕkūr salṭanatuñ 08 üçünci yılında Rūmiyyeden intiḳāl idüp İstānbūla gelüp ḥiṣārını binā idüp adını 09 Ḳosṭanṭiniyye ḳoyup dārü'l-mülk idindi. Evvel adı Bizanṭiyye idi ve Ḳosṭanṭīn ġalebe-i İskenderüñ 10 altı yüz yigirmi altısı nıṣfında fevt oldı ve otuz ṭoḳuzıncı pādişāhı Ṣeodūsiyūs 11 zamānında Aṣḥāb-ı Kehf uyḳudan uyandılar ve meẕkūruñ

ḳuvveti ġalebe-i İskenderüñ yedi yüz 12 elli beşinci yılınuñ nışfında idi. Elli üçünci pādişāhları ki āḫir mülūk-ı Rūmdur. Hirḳildür ki 13 lisān-ı Rūm'da adı Eraḳlīs idi. Ġalebe-i İskender tārīḫinüñ ṭoḳuz yüz üçünde ölür. 14 Ammā yuḳaru cedvelde Hicretile ġalebe-i İskender mā-beyni dört yüz otuz dört yıl yazılmışdur 15 Bu tefāvüt sebebi cedvelde mevżūʿ olan sinīn ḥesāb-ı Mışriyye üzerinedür ki yıl 16 bilā-kesr üç yüz altmış beş gündür. Bu ḥesāb sene-i Rūmiyye üzerinedür ki yıl üç yüz altmış beş 17 ve rubʿ yevmdür. Bu miḳdār-ı tefāvüt rubʿ yevmden ḥāṣıldur. **Ẕikr-i Firāʿuna-i Mışr:** Firāʿuna mülūk-ı Ḳıbṭdur. 18 Diyār-ı Mışrda ḥākimlerdür. İbn-i Saʿīd *Kitāb-ı Ṣāʿid fī ṭabbʿāti'l-ümem*den böyle naḳl eyler ki ehl-i Mışr dühūr-ı 19 ḫāliyede ve ezmān-ı sālifede ehl-i mülk-i ʿaẓīm idi. Ümümden Ḳıbṭī ve Yūnān u ʿAmīḳden 20 muḫteliṭ olup ammā ekṣer Ḳıbṭī idi. Ḳable'ṭ-Ṭūfān ṣā'ibiyye ḳavmi idi ki büt-perest idiler. 21 Baʿde'ṭ-Ṭūfān envāʿ-ı ʿulūmda ʿulemāsı var idi. Ḫuṣūṣā ʿilm-i ṭılsımāt u neyr-i necāt ü kīmyā ġālib 22 olup kürsī-i memleketleri *Menef*'idi ki Ḳosṭāṭdan mā-beyni on iki mīldür ve Ḥażret-i İdrīs 23 *ʿaleyhi's-selām* anda vücūda gelmişdür. **İbn-i Saʿīd** Şerīf Üveysīden böyle naḳl eyler ki baʿde'ṭ-Ṭūfān 24 Mışra evvel mālik olup Bayṣar bin Ḥām bin Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* idi ki otuz oġlı ve ehli ile 25 medīne-i Menefe nüzūl idüp baʿdehu oġlı Mışr bin Bayṣar mālik olup imtidād-ı ʿömr ile mülke mālik 26 olmaġın bilāde ismiyile Mışr diyü tesmiyye olındı ve ekṣer ḳurā'-i Mışr ki vardur evlādı adıyıla tesmiyye 27 olınmışdur. Tafṣīli budur ki ẕikr olınur Bayṣar, Mışr, Faḳṭ, Atrīb, Ṣāv, Nüzrās, Mālīḳ 28 Ḥarābā, Kelkelī, meẕkūr Kelkelī ṣāḥib-i ḥikmet olup zībaḳı evvel ol müncemid eyleyüp ve züccācı 29 ol sebk eyledi. Baʿdehu Ḥırbiyān bin Mālīḳ baʿdehu Ṭavlīs ki Firʿavn-ı İbrāḫīmdür *ʿaleyhi's-selām* ki 30 Hāceri, Sāre ḫātūna bağışladı baʿdehu **Cūryāḳ** hemşīresidür, baʿdehā zelefī żabṭ-ı memleketden 31 ʿācize olmaġın **ʿİmāliḳa** Şāmdan gelüp Mışra mālik oldılar ve mülki andan alanuñ adı 148b/01 **Velīd bin Dūmiġü'l-ʿİmlāḳī** idi ṣıġırlığından ṣıġıra ṭapardı bir gün ṣaydda iken Tengri 02 diyü ṭapduġı nesneyi bir arslan helāk idüp ṣıġırlığını cemīʿ ḫalḳ-ı ʿālem bildi. Evvelā 03 aña Firʿavn diyü laḳab ḳonup baʿdehu Mışra ḥākim olanlara laḳab oldı. **Baʿdehu** Reyyān-ı 04 Firʿavn-ı Yūsuf *ʿaleyhi's-selām* baʿdehu Dārem baʿdehu Kāsım baʿdehu Velīd bin Muṣʿab Firʿavn-ı 05 Mūsā *ʿaleyhi's-selām* velīde iḫtilāf olındı. Baʿżılar ʿİmāliḳadandur didiler. Bu ḳavl-i eẕhardur. 06 Baʿżılar Firʿavn-ı Yūsufdur *ʿaleyhi's-selām* ki ʿömri ṭavīl olup Ḥażret-i Mūsā *ʿaleyhi's-selām* 07 zamānına gelince ḥayātda idi. Ḳurṭubī Mışr tārīḫinde dir ki Velīd Ḳıbṭī olup sābıḳan Kāsım-ı 08 ʿAmlāḳīnüñ ṣāḥib-i şeraṭesi idi. Ḳıbṭīler çoġalup Kāsımdan ṣoñra Mışra ḥākim olup 09 devlet-i ʿAmāliḳe münḳariż oldı ve daʿvā-yı rübūbiyyet iden meẕkūr Velīd idi. Ġarḳ olduḳdan 10 ṣoñra Ḳıbṭīlere *Delūke*

nām bir ʿavrat ḥākime oldı. **Baʿdehu** Derkūn, Tūẕes, Merînā, İstemāẕes **11** Balṭūs, Mālūs, Menākīl, Yūle nām kimesneler ḥākim olup Süleymān *ʿaleyhi's-selām*uñ oġlı **12** Ruḥubʿam meẕkūruñ üzerine varup ġazā itdi. Kütüb-i Yehūdda Benī İsrāʾīl Ruḥubʿam zamānında ġazā **13** itdügi Firʿavnuñ adı Şīstāḳdur dirler. Eṣaḥḥ budur ki Şīstāḳdan ṣoñra Firʿavn-ı Aʿrecden **14** ġayrı kimse meẕkūr degildür ki Buḫtunnaṣara ġazā idüp meẕkūrı ṣalb eyledi. Ruḥubʿam ibn Süleymān **15** *ʿaleyhi's-selām* ile Buḫtunnaṣaruñ mā-beyni dört yüz yıldan ziyāde idi ve Şīstāḳ Ruḥubʿam **16** zamānında olup Firʿavn-ı Aʿricden dört yüz yıldan ziyādedür ve müddetde ikisinüñ **17** mā-beyninde esāmī-i Firāʿvna maʿlūm olmayup aṣlā tevārīḫde görilmedi ve Buḫtunnaṣar Mıṣrı ḫarāb **18** itdükden ṣoñra ḳırḳ yıl ḫarāb yatup Buḫtunnaṣaruñ devleti münḳariż olduḳdan ṣoñra girü maʿmūr oldı.[2580] **19 Ẕikr-i Naʿt u Neseb ü Baʿżı Aḥvāl-i mihter ü bihter seyyid ü sened Benī Ādem *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem*** **20** ve hüve Ebū'l-Ḳāsım Muḥammed bin ʿAbdu'llāh bin ʿAbdu'l-Muṭṭalib bin Hāşim bin ʿAbdu Menāf bin Ḳuṣayy **21** ibn Kilāb bin Mürre bin Kaʿb bin Lüʾeyy bin Ġālib bin Fihr bin Mālik bin Naḍr, Ḳureyş bin **22** Kināne bin Ḫuzeyme bin Müdrike bin İlyās bin Muḍarr bin Nizār bin Maʿad bin ʿAdnāndur. Neseb-i **23** ṣaḥīḥleri budur ki ẕikr olındı. Neseb-i şerīfleri ḫuṣūṣında çoḳ iḫtilāf olup üstādü'l-müverriḫīn **24** İbn-i İsḥāḳ ḳavli budur ki beyān olındı ve**lādet-i pür-beşāretü'l-Ḥażret-i**[2581] **25** Muʿayyen vāʿiẓ raḥmetu'llāh *Miʿrācün-Nübüvve*de böyle naḳl eyler ki velādet-i Ḥażret-i Resūl-i Ekrem **26** *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* Enūşirvān ḥükūmetinüñ ḳırḳ ikinci yılında vāḳiʿ olup, ʿĀmm-ı Fīlde **27** ve eşher-i vilāyetde Rebīʿü'l-evvel ayınuñ on ikisinde rivāyet-i cumhūr üzre dü-şenbe **28** güni yā gicesi sāl-i ḳırān-ı ʿuluvvīnüñ on yedisinde Nīsānuñ yigirmisi Dey māhuñ **29** on yedisinde ol Ḥażret-i Ḫurşīd-i felek saʿādet-i maṭlaʿ-ı ʿizzetden ṭulūʿ eyledi. **30 Büzürgān-ı ehl-i nücūm** ol ḥażretüñ ṭāliʿni bu vechile istiḫrāc eylemişlerdür ki Cedī yigirmi derecede **31** idi, Zuḥal u Müşterī ʿAḳrebüñ üçünci derecesinde ve Ḳamer meẕkūr burcuñ on sekizinci 149a/01 derecesinde Şems ü ʿUṭārid Ḥamelde Zühre Ṣevrde ve Reʾs Cevzā ve Ẕeneb Ḳavsde **02** kendü şerefinde idi. Ġayrı vechile daḫı yazmışlardur. Vallāhu aʿlem. **Fe-emmā** ittifāḳ-ı kemele fenn-i nücūm **03** bunuñ

[2580] **Muḫdarātü'l-ḳaṣr:** Fī tārīh ehli'l-ʿuṣūre böyle naḳl eyler ki Firaʿuna üç neferdür evveli Sinān bin Eşel bin ʿİmlāḳī bin Sām bin Nūh ʿaleyhi's-selām ikincisi Reyyān bin Velīd bin ʿİmlāḳ bin Sām bin Nūḫdur, üçüncisi Velīd bin Muṣʿab bin ʿİmlāḳ bin Sām bin Nūḫdur. Evvelkisi Firʿavn Ḫalīl-i Celīl ikincisi Firʿavn Yūsuf ʿaleyhi's-selām üçüncisi Firʿavn-ı bī-ʿavn Mūsā kelim ṣalavātu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn ve li-ʿanhümu'llāh ve naḳl ider ki Firʿavn-ı İbrāhīm cedd-i Firʿavn-ı Yūsuf ve Firʿavn ve Firʿavn-ı Yūsuf cedd-i Firʿavn Mūsādur ʿaleyhüm es-selām vallāhu aʿlem.

[2581] Resulu'llāhuñ salla'llāhu ʿaleyhi ve sellem Ḥażret-i Ḫalīl otuzıncı ve Ḥażret-i Nūḥ ḳırḳıncı ve Ḥażret-i Ādem ʿaleyhüme's-selām ellinci ābālarıdur.

üzerinedür ki ekşer kevākib derecāt-ı şereflerde olup maʿāʾib ü vebāl 04 ü nüḫūsetden maḥfūẓ idiler ki ol māh-ı sipihr-serveri şāh-ı eyvān-ı mihterī maṭlaʿ-ı vücūddan 05 nūr-ı şühūdda görindiler. Ḳırḳ yaşına vāṣıl olduḳda nübüvvet virilüp baʿdehu on üç 06 yıl Mekke-i müşerrefede şerrefehallāhu mütemekkin olup Mekkeden Hicret idüp Medīneye şerrefehallāhu Rebīʿ ü'l-evvelüñ on sekizinci güni ki yevmü'l-iṣneyn idi ḳudūm-i şerīfleri ile müşerref itdiler. Medīne-i Münevverede 07 on yıl tevaṭṭın itdiler.[2582] Elli bir yaşına ve ṭoḳuz aylıḳ iken Mekkede Miʿrāc vāḳiʿ olup **Farż-ı 08 Ṣıyām** Hicretüñ ikinci yılında ve Ḳıble Ḳuds-i Şerīfe iken ol tārīḫde Mekke-i Müşerrefeye taḫvīl 09 buyurılup *fe velli vecheke şaṭra'l-Mescidi'l-Ḥarām*[2583] āyeti nāzil oldı. Altmış üç yaşına vāṣıl 10 olduḳlarında Rebīʿ ü'l-evvel ayınuñ on ikinci gicesinde civār-ı Ḥaḳḳ cell ü ʿalāya rıḥlet buyurdılar 11 ve naḳş-ı ḫātemleri bu ṣūret üzre idi: Muḥammedün Resūla'llāh. Muḥammed bir saṭr, Resūl bir saṭr. 12 Ve Allāh bir saṭr olmışıdı. **Baʿdehu Ḫulefā-i İslām** ʿaleyhime'r-raḥmete ve'r-rıḍvān mine'l-mülki'l-ʿallām 13 ẓuhūr idüp müddet-i mülkleri altı yüz ḳırḳ beş yıl olup ve anlar üç ṭabaḳadur ki 14 cümlesi Ḳureyşden nesl-i İsmaʿīl bin İbrāhīm *ʿaleyhimā es-selām*dan olup ve anlar mülūk-ı Fürs ile 15 neslde Erfaḥşed bin Sām bin Nūḥ *ʿaleyhi's-selām*a yetişürler. Ehl-i Fürs Erfaḥşeda Hūşeng 16 dirler. **Ṭabaḳa-i Evvel** Ḫulefā-i Erşedīndür.[2584] Rıḍvānu'llāh *ʿaleyhim ecmaʿīn* ve anlar altı neferdür ki 17 dördinüñ bīʿatleri ve müddet-i ḫilāfetleri otuz yıla ḳarībdür. **Ḫalīfe-i Muḳaddem Ḫalīfe-i Resūlu'llāh** 18 *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* **Ebū Bekir Eṣ-Ṣıddīḳ** raḍıya'llāhu ʿanh ibn Ebā Ḳuḥāfa ki ismi ʿOṣmāndur. İbn 19 ʿĀmir bin ʿÖmer bin Kaʿb bin Teym bin Mürre-i Teymī Ḳureyşī cedd-i Ḥażret-i Risālet-penāh ile Mürre bin 20 Kaʿbda ittiṣāl bulur. Nām-ı nāmīleri ʿAbdu'llāh, künyetleri Ebū Bekr, laḳabları ʿAtīḳ ü Ṣıddīḳdur. 21 Mevlid-i şerīfleri ʿĀmm-ı Fīlden üç yıl ṣoñra olup Hicretüñ on birinde kürsī-i ḫilāfete 22 cülūs idüp Hicretüñ on üçünüñ şehr-i Cemāẓiye'l-āḫiresinüñ yigirmi ikisi 23 se-şenbe gicesi aḫşām ile ʿaşā mā-beyninde cānib-i Cenāb-ı Ḥażret-i Ḥaḳḳa intiḳāl ü irtiḥāl 24 itdiler. Naḳş-ı ḫātemlerini Rebīʿ bin Ḥayyān bu ṣūret ile naḳl eyledi. Niʿamü'l-ḳāru'llāh baʿżılar 25 Niʿamü'l-ḳādiru'llāh idi didiler. Baʿżı risālede ana ʿAbdu Ẕelīli melūlī celīl idi diyü naḳl 26 itdiler. **Baʿdehu Emirü'l-Müʾminīn** Fāruḳ-ı Aʿẓam **ʿÖmer bin El-Ḫaṭṭāb** el-ʿAdevī *raḍıya'llāhu ʿanh* 27 Ṣıddīḳ-i ekremüñ vefāt itdügi günde tārīḫ-i Hicretüñ on üçünde mesned-i imāmete 28 īttikā itdiler ve nesebleri

[2582] Medīneye şerrefa'llāhu Rebīʿ ü'l-evvelüñ on sekizinci güni ki yevmü'l-eṣneyn idi, ḳudūm-ı şerīfleri ile müşerref itdiler.
[2583] Kur'ân, Bakara: 2/144: *Artık yüzünü Mescid-i Harama çevir.*
[2584] rāşidīn. 3. (165b/12)

bu vechiledür ʿÖmer bin El-Ḫaṭṭāb bin Nufeyl bin ʿAbdü'l-ġazī bin Rebāḥ bin 29 ʿAbdu'llāh bin Rezzāc bin ʿAdā bin Kaʿb bin Lüʾey nesebleri Ḥażret-i Ḥabību'llāh *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt* 30 *ve's-selām* ile Kaʿb bin Lüʾeyde muttaṣıl olur ki yedinci atadur. Künyeti Ebū Ḥafṣ laḳabı Fārūḳdur. 31 Müddet-i ḫilāfetleri on yıl ve altı ay idi ve baʿżılar on yıl ve beş ay ve on gün 149b/01 didiler. Mevlid-i şerīfleri ḥarb-ı Ficār-ı Aḫīrden dört yıl ṣoñra idi vefātları tārīḫ-i 02 Hicretüñ yigirmi üçünde olup müddet-i ʿömrlerini altmış üç yıl didiler. Reʾy ü ʿadālet 03 ü kifāyet ü şehāmetleri cihāniyāna ol vechile münteşir ü mütevātır olmışdur dirler ki anuñ gibi 04 bir ḥākim-i ʿādil ʿālī-cāh-ı cihān-penāhdan kimse ḫaber virmeyüp dīn-i Muḥammedi bidāyet ü nihāyetde 05 andan ḳuvvet ü ḳudret bulup rāyāt-ı İslāmı meşārıḳ u meġārıbda efrāşte idüp 06 tamāmet-i memālik-i Şām u Şāmāt u Kişver-i Rūm u ekāsire ve Pars u ʿIrāḳ vilāyetlerini alup 07 kemāl-i ʿadālet ü siyāset üzre żabṭ u rabṭ idüp zamān-ı şerīflerinde istiḥḳāḳ üzre 08 ehl-i İslām içün biñ dört yüz ḳırḳ dört minber vażʿ itmişdür. Kemāl-i ʿadālet ü siyāset 09 ü feżāʾīlde ʿulüvv-i şehāmetine ʿAḳabe bin ʿĀmirden *raḍıya'llāhu ʿanh* mervīdür ki Ḥażret-i Resūl-i Ekrem 10 *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem*den işitdüm ki *lev kāne nebiyyūn baʿdi ʿÖmer*[2585] diyü buyurmışlardur diyü şāhid-i 11 ʿādil besdür ve ʿaṣrında aʿlem-i felāsife ve vaḳtinde aḳdem ü aʿlem-i eṭıbbā olan ʿAdevve'd-dīn 12 Ṣābit bin Ḳurretü'ṣ-ṣāniyi'l-Ḥarrānīden naḳl olınur ki *Levlem taftaḫir milletü'l-İslām ʿala saʾirü'l-mileli'l-ābārbaʿati* 1 *lekefāhā hā fahrān ʿÖmer bine'l-Ḫaṭṭāb fi'l-ʿadāleti's-siyāsatu ve ʿalā bin Ebā Ṭālib fi'l-ʿalem* 14 *ve'l-ḥüsne'l-baṣrā fi'z-zühd ve'l-Cahiz fi'l-belāġati*.[2586] Maġīret bin Şaʿbenüñ Ebū Lüʾlü nām kāfir 15 ġulāmı ḥarbe ile urup anuñ taʿnesinden şehīd oldılar. Naḳş-ı nigīnleri kefā bi'l-mevt 16 ve iʿẓan yā ʿÖmer idi, üçünci ḫalīfe **ʿOṯmān bin ʿAffān bin Ebu'l-ʿĀṣ bin Ümeyye bin ʿAbdu Şems** 17 ibn ʿAbdu Menāf bin Ḳaṣṣā, Ḥażret-i Risālet-penāh ile nesebi ʿAbdu Menāfda ittiṣāl bulur. 18 Künyeti Ebū ʿAmru ve baʿżılar Ebū ʿAbdu'llāh didiler, laḳabı Zi'n-nūreyndür. Resūl ü Seyyid-i ṣaḳaleyn Ḥażretlerinüñ 19 Ruḳiyye ve Ümmü Külṯüm nām iki duḫter-i saʿādet-aḫterlerine nikāḥ müyesser olmaġın bu laḳab ile 20 mülaḳḳab oldılar velādetleri Ḥażret-i Risālet-penāh mīlādından az zamān ṣoñra idi. 21 Serīr-i ḫilāfete cülūsları tārīḫ-i Hicretüñ yigirmi üç Zi'l-ḥiccesinüñ evāḫirinde baʿżılar 22 sene erbaʿ ve ʿışrīn Muḥarremüñ ġurresinde didiler. Müddet-i ḫilāfetleri on iki yıl ve 23 şehādetleri tārīḫ-i Hicretüñ elli beşi Zi'l-ḥiccesinüñ on ikisinde Cumʿa güni ḍuḥā vaḳtinde 24 Ḥāriṯ bin

[2585] Benden sonra bir peygamber olsaydı o Ömer olurdu.
[2586] Eğer İslam milleti diğer tüm milletlerle övünmeseydi yeterli olurdu. Ömer bin Hattab adalet ve siyasetle, Ali bin Ebi Talib ilimde, Hasan el-Basrī zühdle ve El-Cahiz belagatle övünmezdi.

Bedr nām bir bed-nām ḥarāmī şehīd eyledi. Sinn-i şerīfleri seksen iki ve seksen 25 dört ve seksen sekiz ve baʿżılar ṭoḳsan yıl dimişler ve evvel fitne ki ehl-i İslāmdan bir cemʿ 26 ḫurūc eylemek ol Ḥażretüñ şehādetleridür ve naḳş-ı ḫātemleri *Āmentü bi'lleẕī ḫalaḳu fesevvā*[2587] 27 ve Muḥammed bin Mübārek, āmin ʿOṩmān bi'llāhi'l-ʿaẓīm idi didi ve *Tārīḫ-i Mirātü'z-zamān* ṣāḥibi 28 Āmin bi'llāhi'l-ʿaẓīm ʿOsmān muḫlişendür diyü naḳl eylerler idi. Dördinci ḫalīfe Esedu'llāh El-Ġālib 29 **ʿAlī bin Ebā Ṭālib** ki nāmı ʿAbdu Menāfdur İbn ʿAbdü'l-muṭṭalib bin Hāşim bin ʿAbdu Menāfdur. 30 Kerrema'llāh vechehu, künyetleri Ebū El-Ḥasen ve Ebū Turāb ve Ebū'l-beşerdür ve laḳab-ı şerīfleri Murtażādur 31 Evvel-i ḫulefā-i Benī Hāşim oldur. İbtidā-i ḫilāfetleri Ḥażret-i ʿOṩmān *radıya'llāhu ʿanhümā* şehīd olduḳları 150a/01 gündür. Ekṩer ṣaḥabe ol Ḥażret ile bīʿat idüp ʿĀʾīşe ve Ṭalḥa ve Zübeyr Ḥażret-i ʿOṩmān 02 ḳatlini anlara nisbet idüp ayrılup Baṣra cānibine gitdiler ve Muʿāviye daḫı iṭāʿat 03 itmeyüp Ṣıffīnde Hicretüñ yigirmi dördinde mā-beynlerinde muḳābele ve muḳatele vāḳiʿ olup ṭarafeynden 04 çoḳ kimesne helāk oldı. Müddet-i ḫilāfetleri dört yıl ve ṭoḳuz ay ve birḳaç 05 gün sene erbaʿīn Ramażānınuñ yigirmi yedisindeki Cumʿa güni idi, ṣabāḥ namāzını 06 ḳılurken ʿAbdu'r-raḥman bin Mülcem murād-ı ḫancer ile urup şehīd eyledi. Müddet-i ʿömrleri altmış 07 üç yıl olup ve dört ḫātemleri var idi. Birinüñ faṣṣı yāḳūt olup naḳşı 08 Lā ilāhe illa'llāh mülkü'l-ḥaḳḳi'l-mübīn idi ve biri Fīrūze olup üzerinde Allāhü'l-mülk 09 ve biri pūlāddan olup üzerinde El-ʿizzetu'llāh ve biri ʿaḳīḳ olup naḳşı māşāʾallāh 10 lā ḳuvvete illā bi'llāh estaġfaru'llāh idi. **Ḫilāfet-i emīrü'l-müʾminīn Ḥasan bin ʿAlī** 11 radıya'llāhu ʿanhümā, künyetleri Ebū Muḥammed, laḳab-ı şerīfleri Seyyid-i Şebāb, Ehli'l-Cennedür velādetleri 12 Hicretüñ üçünci senesi Ramażānınuñ nıṣfında idi. Çünki Ḥażret-i ʿAlī şehīd oldı, 13 Ehl-i ʿIraḳ ol Ḥażret ile bīʿat itdiler. Bu ḫaber Muʿāviyeye vāṣıl olduḳda mücādele vü muḳātele 14 itmek içün ʿasker cemʿ idüp imām-ı Mümteḥin aʿnī Ḥażret-i Ḥasan *radıya'llāhu ʿanh* ehl-i ʿIrāḳuñ 15 ġadrinden endīşe-nāk olup birḳaç günlük bu cihān-ı fānī devletinden aʿrāż u 16 iġmāż-ı ʿayn idüp Müselmānlar mā-beyninde ceng ü cidāl ü ḥarb ü ḳıtāl lāzım gelür diyü 17 ḫilāfetden ḫüsn-i iḫtiyārı ile ferāġat idüp Medīne-i Münevvere cānibine ʿavdet 18 eylediler ve rıża-i Resūl-i Ekremden *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* yigirmi kerre piyāde ḥac idüp Esmā 19 bint Caʿde ki ol Ḥażretüñ zevcesi idi. Zehr virüp şehīd itdi dirler. Müddet-i 20 ḫilāfetleri altı ay ve baʿżılar ḳatında yedi ay ve on bir gün olup ve sinn-i şerīfleri ḳırḳ 21 yediye vāṣıl olup tārīḫ-i Hicretüñ ḳırḳ ṭoḳuzunda Firdevs-i aʿlā-cānibine revāne 22 oldılar. Naḳş-ı nigīnleri El-

[2587] Yaratan ve biçimlendirene inandım.

ʿİzzetu'llāh idi. **Hilāf-ı Emīrü'l-müʾminīn Ḥüseyn bin ʿAli. Beyt:**

23 Ben nice medḥ idem Ḥasan ile Ḥüseyni kim
İki Hümādurur raḍıya'llāhu ʿanhümā[2588]

Künyetleri Ebū ʿAbdu'llāhdur 24 velādetleri Hicretüñ dördinde idi. Tārīḫ-i şehādetleri Hicretüñ altmış birinde olup müddet-i 25 ʿömrleri elli yedi yıl idi ve Muʿāviye vefāt itdükde ehl-i ʿIrāḳ ol Ḥażrete bīʿat-nāmeler gönderüp 26 ʿarż-ı ʿubūdiyyetler idüp daʿvet eylemegin anlar daḫı Kūfe ṭarafına ḥareket idüp ol vaḳtde 27 Yezīd-i pelīd cānibinden Kūfede vālī-i vilāyet olan Muʿāviyenüñ ḳardaşı oġlı ʿAbdu'llāh 28 ibn Ziyād olup ol Ḥażretüñ ḳudūminden ḫaber-dār olıcaḳ keşīr ü dār içün ʿaẓīm ʿasker-i 29 cerrār gönderüp deşt-i Kerbelā ḥādiṣesi meşhūrdur. Ḥażret-i Ḥüseyn neslinden hemān 30 küçük oġulları İmām Zeyne'l-ʿābidīn ḥażretleri ḫalāṣ bulup bāḳī evlād u ensābları 31 Muḥarremüñ onundaki ʿāşūrā dirler külliyen şehīd oldılar. *Rıḍvānu'llāhu ʿaleyhim* ecmaʿīn. Naḳş-ı 150b/01 ḫātemleri *İnna'llāhu Bāliġ Emire* idi. **İkinci ṭabaḳa** ḫulefā-i Benī Ümeyyedür. Taḫtları Şām-ı 02 şerīf idi. Ḳaḍī Beyżāvī *Niẓāmü't-tevārīḫ*inde müddet-i mülkleri ṭoḳsan beş yıl 03 ve ʿadedleri on üç nefer, baʿżılar on dört nefer dimişler ammā ḳavl-i evvel eṣaḥḥdur dimiş 04 İbn Şıḥne *Ravżatü'l-Menāẓır* nām tārīḫinde on dört neferdür dimiş, müddet-i ḥükūmetlerini 05 ṭoḳsan bir yıl yazar. *Behcetü't-tevārīḫ* ṣāḥibi on dört nefer ve müddet-i salṭanatlarını ṭoḳsan 06 ṭoḳuz yıl ve on ay ve birḳaç gündür dir. *Muḫadderātü'l-ḳuṣūr fī Tārīḫ Ehlü'l-ʿAṣūr* 07 müʾellifi ṭoḳsan bir yıl ve ṭoḳuz ay ve beş gündür diyü naḳl eyler. Sefīne ki Resūl *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavat* 08 *ve's-selām*uñ ḳavlidür. Ol Ḥażretden naḳl eyler ki: *El-ḫilāfetu baʿde ṣelaṣūne ʿamen ṣümme tekūnu milken even ḳāle mülūken* 09 Ḥażret-i Risālet-penāh *ʿaleyhi's-selām* buyurur ki ḫilāfet 10 benden ṣoñra otuz yıldur. Andan ṣoñra pādişāhlıḳ olur. Ḥażret-i Emīrü'l-müʾminīn Ḥasan 11 ibn ʿAlī *radıya'llāhu ʿanhümā*da otuz yıl tamām olmışdur. Ḫulefāʾi'r-rāşidīn rıḍvāna'llāhu 12 ʿaleyhim ecmaʿīnden ṣoñra serīr-i ḫilāfete **Evvel Muʿāviye bin Ebā Süfyān** cülūs eyledi 13 Muʿāviye bin Ebā Süfyān ki adı Ṣaḫardur. İbn Ḥarb bin Ümeyye bin ʿAbdu Şems bin ʿAbdu Menāfdur. 14 neseb-i pāk Risālet-penāh ile ʿAbdu Menāfda cemʿ olur. Künyeti ʿAbdu'r-raḥmān laḳabı En-Nāṣırü'd-dīnu'llāhdur. 15 Mevlidi Ḥażrete nübüvvet geldükde beş yaşında idi. Ḥażret-i ʿÖmer ve ʿOṣmān 16 *raḍıya'llāhu ʿanhümā* zamānında vilāyet-i Şāmda yigirmi yıla ḳarīb vālī vü emīr olup 17 tārīḫ-i Hicretüñ ḳırḳ birinde Rebīʿü'l-evvel ayınuñ beşinci güni penç-şenbe güninde Emīrü'l-müʾminīn 18 Ḥasan bin ʿAlī *raḍıya'llāhu ʿanh* ile

[2588] (Hasan ve Hüseyin'i nasıl öveyim ki? Onlar iki Hümâ kuşudur, Allah onlardan razı olsun.)

ṣulḥ idüp ol gün ṣulḥ idüp ol gün 19 ḫilāfet Muʿāviyeye istiḳlāl üzre muḳarrer olup ol zamānda elli sekiz yaşında 20 idi. On ṭoḳuz yıl ve dört ay daḫı ḥükūmet idüp sene-i sittīn Recebinde vefāt 21 idüp ʿömri yetmiş sekiz yıl idi. Baʿżılar yetmiş beş ve baʿżılar seksen yıl dimişler. 22 Ḳavl-i evvel eṣaḥḥdur ve naḳş-ı ḫātemi "li-külli ʿameli ṣevāb" *Tārīḫ-i Mir'ātü'z-Zamān* ṣāḥibi *Lā ḥavle* 23 *velā ḳuvvete illā bi'llāhi'l-külli ʿameli ṣevāb* idi diyü naḳl eylemiş. Miyān ehl-i İslāmda ṭabl ü naḳḳāre 24 vü surnā vü köşkhā, zer-nigār u ṭılā ile doḳınmış zīlūce döşenmek evvelā anlar zamānında vāḳiʿ 25 olmışdur. **Yezid bin Muʿāviye** babasından ṣoñra māh-ı Recebde ḫulefā maḳāmına cülūs idüp 26 Ḥażret-i İmām Ḥüseyn ü ʿAbdu'llāh bin ʿÖmer ve ʿAbdu'llāh bin Zübeyr ḥażretlerinden *raḍıya'llāhu ʿanhüm* 27 bīʿat isteyüp İbn Ömer bīʿat idüp İmām Ḥüseyn rażī olmamaġın ḳıṣṣa-i Kerbelā 28 ẕikr olınup İbn Zübeyr ḥażretleri daḫı rıżā virmeyüp Medīneden Mekke-i müşerrefeye varup 29 anda müstaḳil ḫalīfe oldılar. Yezīdüñ müddet-i ḥükūmetini dört yıl dimişler. Baʿżılar üç 30 yıl ve sekiz ay dimişler ve ṭoḳuz ay daḫı dimişler. ʿÖmri otuz ṭoḳuz yıl olup tārīḫ-i 31 Hicretüñ altmış dördinde helāk oldı. Naḳş-ı ḫātem bir ḫātmeti. Rabbenā Allāh ve baʿżılar Āmentü 151a/01 bi'llāhi'l-ʿaẕīm idi didiler. Künyeti Ebū Leylī ve Ebū Ḫālid ve laḳabı el-Müstanṣır ʿAlī ehlü'z-zeyġ[2589] idi diyü 02 naḳl olındı. **Ḫilāfet-i ʿAbdu'llāh bin Zübeyr** İbn ʿAvvām bin Ḫuveyld bin Esed bin ʿAbdü'l-ġarā bin 03 Ḳuṣṣay nesebi Ḥażret-i Risālet-penāh ile Ḳuṣṣayda cemʿ olur. Künyeti Ebū Ḥabībdür. Yezīdüñ 04 ʿahdi evāḫirinde Ḥicāzda sene erbaʿ vü sittīn Recebinüñ yigirmi birinde ḫurūc idüp 05 Mekke-i mükerreme ḫalḳı bīʿat idüp baʿdehu ehl-i ʿIrāḳ u Mıṣr daḫı tābiʿ olup ʿAbdü'l-melik bin 06 Mervān zamānına gelince meẕkūr diyārlara yedi yıl on iki gün müstaḳil ḥākim olup 07 sene ṣülüṣ ü sebaʿīn Cemāẕiye'l-evvelīsinüñ on sekizinci güni se-şenbe gün Ḥaccāc bin 08 Yūsuf Ṣaḳafī ʿAbdü'l-melik bin Mervān ʿasker-i bī-pāyān ile anuñ ḳatline göndermişidi. 09 Fırṣat bulup ṭutup miyān-ı Ṣafā vü Mervede ṣalb eyledi. Mevlidi sāl-i Hicretüñ 10 evvelinde olup sinn-i şerīfleri yetmiş iki yıl idi. **Muʿāviye bin Yezīd bin Muʿāviye:** Babası 11 yirine māh-ı Rebīʿü'l-evvelde ḥākim olup *Ravżatü'l-Menāẕır* ṣāḥibi İbn Şıḥne müddet-i ḥükūmetini 12 üç ay dört gün yazar. *Behcetü't-Tevārīḫ* ṣāḥibi ḳırḳ gün ve baʿżılar üç ay yigirmi gün 13 *Tārīḫ-i Ṭaberī*de bir ay ḥükm idüp *Ḳuvvetü'l-Ervāḥ* ṣāḥibi Ḥasan bin ʿAlī bin Ḥammād müddetini 14 hemān yigirmi gün idi diyü naḳl idüp. Ḥasan iḫtiyāriyile ferāġat itdi dir. ʿÖmri yigirmi 15 bir yıl, künyeti Ebū ʿAbdü'r-raḥmān, mühri *innemā ed-dünyā ġurūr* idi ve**lādet-i Mervān bin Ḥakem** 16 İbn Ebā el-

[2589] **Zeyġ:** Azcıḳ, çespīden ve meyl kerden.

ʿĀṣ bin Ümeyye bin ʿAbdu Şems bin Menāf, Mevlidi Hicretüñ ikisinde bīʿati 17 altmış dörtde, müddet-i emāreti on ay olup sene ġams ü sittīn Ramażānında fevt 18 olup, ʿömri altmış beş yıl idi, künyeti Ebū'l-Ekbāş ve Ebū ʿAbdü'l-melik ve laḳabı El-Müʾtemen 19 bi'llāh idi. Naḳş-ı nigīni El-ʿİzzetu'llāh, Aşmaʿī ʿAdī bin Ebā ʿAmmāreden ve ol daḫı babası 20 Ḥarb bin Ziyāddan naḳl ider ki Mervān bin Ḥakemüñ naḳş-ı mühri *āmentü bi'l-ʿazīzi'r-raḥīm* idi. 21 **Ebū El-Mülūk ʿAbdü'l-melik bin Mervān** meẕkūr erbaʿ vü ʿışrīn Muḥarreminüñ ġurresinde Ḥażret-i 22 ʿOṯmān bin ʿAffān ile bīʿat itdükleri gün ṭoġup sene ġams ü sittīn Ramażānında 23 ḳırḳ bir yaşında iken serīr-i salṭanata cülūs idüp yigirmi bir yıl on üç gün ḫalīfe 24 olup sene sitte vü semānīn Şevvālinüñ nışfında vefāt idüp, ʿömri altmış iki yıl idi. 25 Künyeti Ebū'l-Velīd, laḳabı El-Muvaffıḳ li-emru'llāh idi. *Behcetü't-Tevārīḫ* ṣāḥibi ġāyet-i ḥissetinden reşḥü'l-ḥacer 26 laḳab ḳonılup ve iki üç ġaṭve miḳdārı yirden aġzınuñ rāyiḥa-i kerīhe ḥissinden 27 ṭurmaġa bir aḥd ṭāḳat getürmemegin Ebū Ẕebāb nām ḳonılmışıdı diyü naḳl ider ve meẕkūrdan 28 evvel ehl-i İslāmda kimseye ʿAbdü'l-melik ad ḳonılmamışdur **velīd bin ʿAbdü'l-melik bin Mervān** Mevlidi 29 tārīḫ-i Hicretüñ ḳırḳ sekizinde bīʿat seksen altıda vefāt ṭoḳsan altıda müddet-i emāret 30 ṭoḳuz yıl sekiz ay ʿömri ḳırḳ sekiz yıl vefātı ṭoḳsan altıda se-şenbe güni vāḳiʿ oldı. 31 Naḳş-ı nigīni *Yā Velīd inneke meyyit ü muḥāsıb* baʿżılar *evmen bi'llāhi muḫālişan* idi, künyeti *Ebū'l-ʿAbbās* 151b/01 laḳabı *El-muşḳamu'llāh*dur. **Süleymān bin ʿAbdü'l-melik** Mevlidi elli dörtde bīʿat ṭoḳsan altı 02 Cemāẕiye'l-āḫiresinüñ nışfında ḳırḳ yaşında iken se-şenbe güni vāḳiʿ oldı. Zamān-ı 03 emāreti iki yıl ve sekiz ay, müddet-i ʿömri ḳırḳ beş yıl tārīḫ-i Hicretüñ ṭoḳsan ṭoḳuz 04 Ṣaferinüñ onında Ḥaleb ḳurbında Mercidābıḳda ẕātü'l-ceneb ʿilletinden helāk oldı. 05 Ġıdā vü ʿaşāsı günde yüz rıṭl-ı şāmī idi. Künyeti Ebū Eyyūb, laḳabı El-Mehdīyu'llāh ve baʿżılar 06 Er-rāżiyu'llāhdur didiler. Naḳş-ı ḫātemi, fetāü'ş-şebāb yā ʿazīz, baʿżılar *āmentü bi'llāhi muḫlişan* 07 **Ḫilāfet-i Ḥażret-i ʿÖmer bin ʿAbdü'l-ʿazīz:** Baʿd-ez-ḫulefāʾü'r-rāşidīn *rıḍvānu'llāh ʿaleyhim* 08 *ecmaʿīn*. Anuñ gibi ʿālim ü dīn-dār ve mütteḳī vü perhīz-kār, āl-i Resūluñ kemāl-i riʿāyet ü 09 ḥimāyetlerinde bī-iḫtiyār bir ḫalīfe-i gerdūn-vaḳār idi ki rūzgāra gelmemişdür Mercidābıḳda 10 sene ṭoḳsan ṭoḳuz Ṣaferinüñ onında Cumʿa güni anuñıla bīʿat idüp müddet-i 11 emāreti iki yıl beş ay olup tārīḫ-i Hicretüñ yüz biri Recebinüñ yigirmi dördinde 12 fevt olup tārīḫ-i velādeti altmış birde Mışrda ṭoġup müddet-i ʿömrini ḳırḳ yıl 13 ve birḳaç ay didiler ve baʿżılar otuz ṭoḳuz yıl didiler. *Behcetü't-tevārīḫ* ṣāḥibi otuz üç 14 yıl dimişler. Ḥumusda Deyr-i semʿānda defn itdiler. Naḳş-ı nigīni *Lā ilāhe illa'llāh vaḥdehu lā* 15 *şerīke leh* ve baʿżılar *Āmentü bi'llāh* ve baʿżı rivāyetde *El-vefāi ʿAzīz* ve baʿżı ḳavlde ʿÖmer

Yüʾmin 16 bi'llāh ve baʿżı tārīḫde ʿÖmer bin ʿAbdü'l-ʿazīz Yüʾmin bi'llāhdur diyü naḳl eyledilere. Künyeti Ebū Ḥafṣ 17 laḳabı El-Maʿṣūm bi'llāh idi ve Benī Ümeyye āḫir ḫuṭbelerinde ʿAlī ḥażretlerini sebb iderlerimiş. 18 Anlar menʿ idüp *İnna'llāhe yeʾmuru bi'l-ʿadli ve'l-iḥsānī*[2590] āyetin oḳumışlar ve oḳutmışlar. **Yezīd bin 19 ʿAbdü'l-melik** tārīḫ-i Hicretüñ yüzünde Receb ayınuñ yigirmi beşinde serīr-i ḫilāfete oturup 20 sene Ḥams ü miʾete Şaʿbānınuñ yigirmi beşinde yigirmi ṭoḳuz ve baʿżılar ḳırḳ yaşında iken 21 fevt oldı dirler. Müddet-i emāret dört yıl ve bir ay olup mühri *fetāü'ş-şebāb* 22 *yā ʿazīz* ve künyeti *Ebū Ḫālid* laḳabı *El-Ḳādir be-ṣunʿu'llāh* idi. **Hişām bin ʿAbdü'l-melik** Künyeti 23 Ebū Velīd, laḳabı Manṣūrdur. Ṣāḥib-i reʾy ü tedbīr idi. Sene ḫams ü miʾete Şaʿbānınuñ 24 yigirmi beşinde ki Yezīd fevt olduġı gündür. Bīʿat itdiler. Ol zamānda ʿömri otuz 25 dört yıl ve birḳaç ay idi. Sene ḫams ü ʿışrīn ü miʾete Rebīʾü'l-āḫirinüñ yigirmi beşinde 26 Ruṣāfada fevt oldı. Ẕibḥa ʿilletinden ki boġaz şişidür. Müddet-i emāreti on ṭoḳuz yıl 27 ve yedi ay ve birḳaç gün olup ʿömri elli üç yıl ve birḳaç ay idi. Naḳş-i nigīni *El-ḥükmü* 28 *li'l-ḥakemi'l-ḥalīm* idi ve**līd bin Yezīd El-Mütezendīḳ ibn ʿAbdü'l-melik bin Mervān** Künyeti 29 Ebu'l-ʿAbbās, laḳabı El-Muktežī bi'llāh idi. Sinni ḳırḳdan ziyāde olup sene ḫams ü ʿışrīn 30 Rebīʾü'l-āḫirinde bīʿat itdiler ki yevmü'l-erbaʿā olup māh-ı meẕkūruñ yigirmi beşinde 31 idi. Ẕevvāḳ u ḫafīfü'd-dīn olup tamām ʿömrini şürb-i şarāb u menāhī 152a/01 vü melāhīye ṣarf idüp. Benī Mervānı ḫilāfetden sürüp Süleymān u Ḥakem nām 02 oġullarını yirine naṣb eyledi. Sene sitte vü ʿışrīn ü miʾete Cemāžiye'l-āḫire'sinüñ yigirmi 03 sekizinde Yezīd'i Nāḳış bin Velīd bin ʿAbdü'l-melik ḳatl idüp müddet-i salṭanatı bir yıl 04 üç ay olup ve müddet-i ʿömri ḳırḳ iki yıl ve baʿżılar ziyāde idi dirler va'llāhu aʿlem 05 ve naḳş-ı ḫātemi *Yā Velīd aḫdü'l-mevt* idi. **Yezīd-i Nāḳış ibn ʿAbdü'l-melik Velīd bin** 06 Künyeti Ebū Ḫālid, laḳabı Eş-Şākir li-inʿamu'llāh Cemāẕiye'l-āḫirenüñ yigirmi sekizinde Velīd ḳatl 07 olındıġı gün bīʿat itdiler. Nāḳış dimege bāʿiṣ Velīd bin Yezīd meẕkūr ʿaskerüñ 08 ʿulūfe ve cerrelerini ziyāde itmişidi. Yezīd ziyādelerini ḳaṭʿ idüp Hişām zamānında 09 olduġı üzre muḳarrer itmegin nāḳış laḳab ḳodular. Ġāyetde faṣīḥ ü mütekebbir ü ẓālim idi 10 ve baʿżılar civān-ı ʿādil nīgū-sīret idi didiler. Sene sitte vü ʿışrīn Ẕi'l-ḥiccesinüñ onında 11 ʿıyd-ı aḍḥāda ṭaʿūndan fevt olup müddet-i emāreti beş ay ve birḳaç gün olup 12 ve ʿömrini ḳırḳ altı ve ḳırḳ yıl ve baʿżılar otuz yıl didiler ve artuḳ ve eksik daḫı 13 naḳl olındı ve naḳş-ı ḫātemi *Bā-Yezīd Erḳamü'l-ḥaḳ* idi ve baʿżılar El-ʿaẓametu'llāh idi didiler 14 vallāhu aʿlem. Baʿdehu ḳardaşı **İbrāhīm bin Velīd** bin ʿAbdü'l-melik

[2590] Kur'ân, Nahl: 16/90: Şüphesiz Allah, adaleti ve iyilik yapmayı emreder.

Behcetü't-Tevārīḫ ṣāḥibi 15 böyle naḳl eyler ki meẕkūr İbrāhīm aḫlāḳ-ı ḥamīde ve efʿāl-i pesendīde ile maʿrūf u meşhūr 16 idi ve āl-i Mervānuñ ḳānūn u ʿādeti bu idi vālidesi cāriye olsa anı ḫalīfe 17 itmezler idi ve İbrāhīm ʿIrāḳ'da ḥākim idi. Babası fevt olduḳda aʿyān-ı salṭanat 18 u erkān-ı devlet aña ḫaber gönderdiler ki seni ḫalīfe iderdik ve lākin vālideñ cāriyedür 19 didiler. Cevābında yazdı ki Rütbet-i peyġāmberi mertebe-i ḫilāfetden kemter degildür. Māderi 20 Ḥażret-i İsmaʿīl *ʿaleyhi's-selām*uñ cāriye idi. Bu sözi ki işitdiler ḫilāfete ḳabūl 21 idüp bīʿat itdiler. Lākin külliyet ile umūr-ı ḥükūmet kendüye müfevveż olmayup 22 gāh ḫilāfet gāh emāret ile selām virüp müddet-i ḥükūmetini baʿżılar dört ay 23 baʿżılar üç ay ve birḳaç gün baʿżılar iki ay ve on gün baʿżılar yetmiş gün didiler 24 Mervān bin Muḥammed bin Mervān bin Ḥakem üzerine ḫurūc idüp muḳābeleden ʿāciz ḳalmaġın 25 sene sitte ve ʿışrīn ve miʾete Ẕi'l-ḥiccesinde ḫilāfeti Mervāna teslīm eyledi. Müddet-i ʿömri otuz 26 sekiz yıl olup sene sebʿ ü ʿışrīnde vefāt itdi. Mühri *Tevekkeltü ʿale'l-ḥayyelleẕī* 27 *Lā-yemūt* idi. Künyeti *Ebū İsḥāḳ*, laḳabı *El-Müteʿazziz bi'llāh* idi. **Mervān bin Muḥammed bin Mervān bin** 28 **Ḥakem** ki āḫir-i ḫulefā-i Benī Ümeyyedür. Sene sebʿ ü ʿışrīn ü miʾete Ṣaferinde bīʿat itdiler. Künyeti 29 Ebū ʿAbdu'llāh ve Ebū ʿAbdü'l-melik, elḳābı El-Ḳāʾimü biḥaḳḳu'llāh ve yelaḳḳabu bi-Mervān el-ḥumār ve yeḳāle 30 eyżān Mervān el-Caʿdī sene tesaʿ vü ʿışrīn tārīḫinde Ebū Müslim Ḫorāsānda ḫurūc 31 idüp Ḥażret-i İmām Ḥüseyn *radiya'llāhu ʿanh* ḳanı içün evlād-ı Benī ʿAbbāsa bīʿat idüp 152b/01 Benī Ümeyyeden ferāġat idüñ diyü ḫalḳı daʿvet idüp ḳabūl itmeyenleri bī-ḥadd ü ʿadd 02 ḳatl idüp ol eyyāmlarda Āl-i ʿAbbāsdan Ebū'l-ʿAbbās ʿAbdu'llāh bin Seffāḥ bin 03 Muḥammed bin ʿAlī bin ʿAbdu'llāh bin ʿAbbās ibn ʿAbdü'l-muṭṭalib. Ehl-i beyti ve birāderleri ile Kūfeye gelmişler 04 idi. Sene işneyn ü şeleşeyn u miʾete Rebīʿü'l-evvelinüñ on ikinci güni ki nehār-ı 05 Cumʿa idi. Abdu'llāh Seffāḥ ile ehl-i Kūfe bīʿat idüp ve Ebū Müslim sevād-ı Kūfeden 06 Ḫaṭraniyye nām yirde olup tedrīcile vilāyet-i Ḫorāsānī, Āl-i ʿAbbāsa iṭāʿat 07 itdürüp Mervān-ı Ḫar cemīʿ vilāyet-i Āl-i ʿAbbāsa iṭāʿat idüp anlar ile muḳāvemete 08 ḳādir olmaduġını bilüp Mışr cānibine ḳaçup ardınca ʿasker yitişüp Būṣīrda 09 bir kenīse içinde gizlenüp anda bulup ḳatl itdiler. Sene işneyn ü şeleşeyn 10 ve miʾete Ẕi'l-ḥiccesinüñ yigirmi yedisinde idi. Müddet-i emāret beş yıl ve on ay 11 ve on beş gün idi. Müddet-i ʿömr elli ṭoḳuz naḳş-ı ḫātemi *eẕkeru ve'l-mevt, yā ġāfil* 12 idi. **Ẕikr-i Ḫulefā-i Āl-i ʿAbbās** Evvel-i ḫalīfe-i Āl-i ʿAbbās bin ʿAbdu'l-muṭṭalibden 13 Ebū'l-ʿAbbās ʿAbdu'llāh Seffāḥ bin Muḥammed bin ʿAlī bin ʿAbdu'llāh bin ʿAbbāsdur. Sene işneyn 14 ü miʾete Rebiʾü'l-evvelinüñ on ikisinde ve ḳīl fī Rebīʿü'l-āḫir Cumʿa güni Kūfede bīʿat 15 itdiler ve anlar otuz yedi neferdür ki

mütevālī ḫalīfe oldılar ve müddet-i ḫilāfetleri sene 16 sitte vü ḫamsīn ü sit-miʾete Ṣaferinüñ evāʾilinde *Tārīḫ-i Vaṣṣāf* ṣāḥibi sene 17 ḫams ü ḫamsīn ü sit-miʾete Ṣaferinüñ on dördinde dir. Baʿżılar sene-i mezbūre Muḥarreminüñ 18 ʿāşirinde didiler. Bu taḳdīrce müddet-i ḫilāfetleri beş yüz yigirmi dört yıl olur. Āḫir 19 ḫalīfe-i Āl-i ʿAbbās Mustaʿṣım bi'llāhdur ki Hülāgü elinde helāk oldı. 20 **Seffāḥ ʿAbdu'llāh** Baʿżılar laḳabı El-Ḳāʾim bi-emru'llāh ve baʿżılar Murtażā didiler velādetini 21 sene sebaʿīn ve baʿżılar erbaʿīn ü miʾede didiler. Ġāyetde mehābet ü ʿadālet 22 üzre olup ve ʿulemā vü meşāyiḫi riʿāyet idüp sene sitte ve şülüşen ü miʾete 23 Ẕi'l-ḥiccesinüñ on ṭoḳuzında yek-şenbe güni cüderī ʿilletinden vefāt idüp 24 Enbārda ki Ḥīreye ḳarīb bir şehrdür. ʿÖmri otuz üç yıl müddet-i ḫilāfeti dört 25 yıl ṭoḳuz ay idi. Naḳş-i nigīni Allāhu ṣiḳat ʿAbdu'llāh ve bihi Yuʾmin idi. **Ḫalīfe-i Ṣānī 26 ʿAbdu'llāh bin Muḥammed** Birāder-i Seffāḥ, künyeti Ebū Caʿfer laḳabı Manṣūr Ed-devānaḳī ḳarındaşı 27 Seffāḥdan on yıl büyük idi. Mevlidi sene ḫams ü tesʿīn Ẕi'l-ḥiccesinde 28 Şerānda vücūda gelüp ʿālī-himmet, kāmil-siyāset idi. Yüz otuz altı 29 Ẕi'l-ḥiccesinde bīʿat olınup sene ṣemān u ḫamsīn ü miʾete Ẕi'l-ḥiccesinüñ altısında 30 sebt güni Berʾmeymūnda ki Mekke-i Mükerremeye bir menzildür. Muḥrim iken vefāt idüp 31 bāb-ı muʿallāda defn itdiler. Tevārīḫde mesṭūrdur ki tārīḫ-i meẕkūrda Ḥac niyyetine 153a/01 Baġdāddan çıḳup Velī ʿahdī olan oġlı Mehdīyi bile alup Mīḳātda 02 iḥrām giydükde oġlına didi ki ben Ẕi'l-ḥiccede ṭoġdum ve Ẕi'l-ḥiccede ḫalīfe oldum 03 ve ḫāṭırıma şöyle ḫuṭūr ider ki bu senenüñ Ẕi'l-ḥicce'sinde ʿömrüm tamām olmış ola 04 ol sebebden Ḥacca niyyet idüp geldim. Ola ki cismüm Mekke-i müşerrefede medfūn ola 05 ve saḳalını siyāha boyarıdı, dirler ki rengine yılda biñ miṣḳāl misk ṣarf olınurıdı. 06 Müddet-i ʿömri altmış üç yıl olup, ḫilāfeti yigirmi iki yıl ve üç ay ve birḳaç gün 07 idi. Mühri El-Muḥammedu'llāh küllehu idi. **Ḫalīfe-i ṣāliṣ:** Ebū ʿAbdullāh Muḥammedü'l-Mehdī ibnü'l-manṣūr 08 babası fevt olduḳda ḫalḳ bīʿat itdiler. Fāżıl-ı ʿādil ü seḫī vü her umūrda 09 kāhil idi. Müddet-i ḫilāfeti on yıl ve bir ay ve birḳaç gün olup ve ʿömri ḳırḳ iki 10 yıl ve oġlı Hārūnü'r-reşīdi ġazā-yı Rūma gönderüp, Ḳosṭanṭiniyyeye vāṣıl 11 olduḳda mülk-i Rūm ṣulḥ idüp vāfir māl ü esīr ḫalāṣ idüp geldükde ḫilāfeti 12 evvelā büyük oġlı Hādīye baʿdehu Hārūnü'r-reşīde vaṣiyyet idüp Hādīye 13 Ābān bin Ṣıddıḳayı ve Hārūnu'r-reşīde Yaḥyā bin Ḫālid bin Bermekīyi atabeg eyledi. 14 Baʿdehu sene tesʿa vü sittīn ü miʾe Muḥarreminde Māsındān nām maḥalle şikāre gidüp andan 15 Sinābāda geldükde ʿillet-i sekte ẓāhir olup faṣṣād ʿırḳını teşḫīṣ idemeyüp ḳan almamaġın 16 māh-ı meẕkūruñ yigirmi ikisinde fevt olup Hādī Cürcānda ehl-i 17 Ṭaberistān ile cengde olup Hārūnü'r-reşīd babası ile bulunmaġın Māsındānda 18 ve cevānibinde olan ʿasākir ü

ḫalḳdan ḳarındaşı içün bīʿat aḫẕ idüp ve Hādīye 19 ḫaber gönderüp ol Baġdāda gelince Hārūn ehl-i Baġdādı daḫı ḳardaşına muṭīʿ vü 20 münḳād idüp ve sāʾir vilāyete daḫı ḳardaşı ḫalīfe olduġını iʿlām eyledi. Bu bir emrdür 21 ki Hārūndan muḳaddem ü muʾaḫḫir olan ḫulefā vü umerā vü selāṭīnden bir aḥd bu saḫāveti 22 itmemişdür ve Hādī ile Reşīdüñ vālidesi ḫizān idi ve Mehdī meclis-i meẓālime 23 oturup defʿ ü refʿ-i meẓālim ideridi ve Ḥaremeyn-i şerīfeyn ḫalḳına ḥac vaḳtinde otuz 24 deve yüki dirhem ve yüz elli biñ ḳıṭʿa ṭon ve gönlek ve ṣevb ṣadaḳa ideridi. 25 Naḳş-ı ḫātemi *Ḥasbiya'llāh* idi. **Ḫalīfe-i Rābiʿ** Ebū Muḥammed veḳīl Ebū'l-ḳāsım Mūsiyü'l-Hādī 26 ibn Muḥammedü'l-Mehdī, Saʿīd bin Sālimdir ki ḫulefāʾ-i Āl-i ʿAbbāsda Hādīden aʿlem ü efḍal 27 yoġidi. Mevlidini sene yüz ḳırḳ altıda baʿżılar yüz ḳırḳ yedi dimişler. Sene tesʿa 28 vü sittīn ü miʿe Ṣaferinde Baġdādda taḫt-ı ḫilāfete cülūs idüp sene sebʿīn ü miʾe 29 Muḥarreminde baʿżılar Rebīʿü'l-evvelinüñ nıṣfında Cumʿa gicesi ḥadd-i Mūṣulında kendüsi Ḥadīḳa 30 nām bir şehr binā itmişidi. Anuñ ḳurbında ʿĪsā-ābād adlu ḳaryede ḫasta olup 31 üç günden ṣoñra fevt olup tābūtını Baġdāda getürüp defn itdiler. Müddet-i 153b/01 fiteni bir yıl bir ay baʿżılar üç ay baʿżılar iki ay baʿżılar bir buçuḳ ay diyüp 02 ʿömrini yigirmi beş yıl eṣaḥḥ yigirmi dört yıldur didiler. **Ḫalīfe-i ḫāmis** 03 Hārunu'r-reşīd ibn Muḥammedü'l-mehdī Hādīnüñ ḳardaşıdur. Vilādeti vilāyet-i Reyde 04 sene tesaʿ vü erbaʿīn ü miʾe Ẕi'l-ḥiccesinüñ evāḫirinde idi. Ol gice ki Hādī 05 vefāt itdi anuñıla bīʿat idüp ve Meʾmūn ḫalīfe vücūda geldi. Ol sebebden 06 ol giceye Leyletü'l-hāşemiyye dirler. Āl-i ʿAbbāsdan Hārūn gibi bir ḫalīfe ve ol gice 07 gibi bir gice daḫı görilmedi ki bir gicede bir ḫalīfe fevt olup ve bir ḫalīfe taḫta 08 cülūs idüp ve bir ḫalīfe vücūda gele ve Hārūn her gün nāfile yüz rekʿat namāz 09 ḳılurdı ve ṣulb mālından kendü eliyile yüz dirhem ṣadaḳa virürdi ve bir yıl ḥac 10 ve bir yıl ġazā idüp ve bir ḥaccı Baġdāddan piyāde idüp andan ṣoñra bir ḫalīfeye 11 ḥac eylemek müyesser olmamışdur. Naḳş-ı nigīni, *El-ʿaẓamete ve'l-ḳudreti'llāh* idi. Bīʿati yüz yetmişde 12 müddet-i emāreti yigirmi üç yıl ve iki ay ve on yedi gün olup vefātı Ṭūsda 13 sene yüz ṭoḳsan üç Cemaẕiye'l-āḫiresinde leyle-i Cumʿada vākiʿ olup zamān-ı 14 ʿömrini ḳırḳ beş yıl baʿżılar ḳırḳ yedi yıl, baʿżılar ḳırḳ sekiz yıl ve beş ay ve beş gün 15 didiler. **Ḫalīfe-i Sādis** Ebū ʿAbdu'llāh, Veḳīl Ebū Mūsā Muḥammed Emīn bin Hārūnu'r-reşīd 16 vālidesi Hāşimiyetü'l-aṣl Zübeyde Ḫātūn bint Ebū Caʿfer idi. Ebū Caʿfer-i Ṭaberīdir ki 17 Emīre'l-müʾminīn Ḥasan bin ʿAli bin Ebā Ṭālib ḥażretlerinden ṣoñra peder ü māderleri 18 Hāşimī olup taḫt-ı ḫilāfete cülūs idenlerden meẕkūr Muḥammed Āmīn gibi kimse olmadı. 19 Bīʿatleri yüz ṭoḳsan üç yıldur. [y-r-v] **Neyrūz:** Nevrūz maʿnāsına erbāb-ı lügat-ı 20 Fürsüñ yazışından nevrūz u neyrūz Fārsī olmaḳ añlanur. Ammā

Ṣıḥaḥ-ı Cevherī 21 *ve Esmā-i Cāru'llāh*da nevrūz ve neyrūz ikisi daḫı ʿArabī olmaḳ fehm olınur. **En-Nūnu'l-Meksūre:** 22 [ş-e] **Nişāz:** Niʿmetī ḫuşk-dimāġ maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-e] **Nihāz:** 23 İrkeç ki sürinüñ öñince yürür ḳulaġuz olur tekeye dirler ve ber-sebīl-i 24 istiʿāre bir ḳavmüñ ve sürinüñ öñince gidenine ıṭlāḳ olınur. Müttebūʿ maʿnāsına. 25 **Şems-i Faḫrī:**

Be-dān resīd der-īn mülk-i ʿadl ü inṣāfet
Ki gürg-i serverī kelle mī-koned çü nihāz[2591]

26 [y-e] **Niyāz:** Ḥācet maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Geşte ze-cām-ı cūd-ı o ḫaşn-ı niyāz bī-ḫaber
27 Būde ze-dām ḫaṭṭ-ı o murġ-ı ümīd dāne-çīn[2592]

[-y-] **Nīz:** Erbāb-ı lüġat ḥarf-i ʿatfdur daḫı 28 maʿnāsına dimişler. **Esedī:**

Be-baḫşīd her hediyye çend ān ki nīz
Ne-bāşed be-ṣad genc ez-ān pīş-i nīz[2593]

29 Fāżıl-ı Muḥaḳḳik böyle taḥḳīḳ ider ki nīz lisān-ı Fārsīde şol maʿnā içün vażʿ olınmışdur 30 ki Türkīde andan da ile taʿbīr iderler. Eyżan maʿnāsına. Meṣelā Türk olda dir ʿAcem O-nīz 31 dir. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

O nīz güẕeşt ez-īn güẕer-gāh
V'ān kī-st ki ne-güẕerd ez-īn rāh[2594]

154a/01 ve ṭon maʿnāsına ve yine maʿnāsına da gelür. [y-r-y] **Nīrīz:** ʿİlm-i mūsiḳīde 02 şuʿbelerden bir şuʿbenüñ adıdur. **Beyt:**

Ṭarab u ẕevḳ ü ṣafā engīzed
Ṣubḥ-ı nevrūz u nevā-yı nīrīz[2595]

03 [y-m-r-v] **Nīm-rūz:** Ḥadd-i ʿIrāḳ-ı ʿArabda ki Baġdāddur. Vilāyet-i Bābilden bir şehr 04 adıdur ki biglerinüñ nişest-gāhıdur. Anda otururlar. Zamān-ı evāʾilde Rüstem-i Destān 05 ve babası Zālüñ ebān ʿan cedd vilāyetleri idi ve yarım gün dimekdür. Yaʿnī öyle vaḳti 06 maʿnāsına. **Kātibī:**

Ger şeh-i şāmī vü mīr-i Nīm-rūz
Çün ecel abī ġānī Nīm-rūz[2596]

[2591] (Bu memlekette adalet ve dürüstlük öyle bir seviyeye ulaştı ki kurt bile koyun gibi davranır.)
[2592] (Onun cömertlik kadehinde yoksulluk farkında olmadan kaybolmuş, onun hattının tuzağından umut kuşu tane toplar.)
[2593] (O, ne kadar büyük veya küçük olursa olsun her hediyeyi bağışladı; o hediyeler yüz hazineye bile değişilmezdi, daha önce de böyleydi.)
[2594] (O da bu geçitten geçti ve kim vardır ki bu yoldan geçmesin.)
[2595] (Nevruz sabahı ve ney sesi, neşe, zevk ve huzur uyandırır.)
[2596] (Eğer akşamın şahı ve öğle vaktinin beyi, ölüm gibi zengin öğle vaktinin üzerine gelirse.)

Ve bir dürlü 07 aḳçadur ve āḫiri *zā*ʾ-i ʿArabīyile ve *ẕāl*-i muʿceme ile mervīdür. [y-m-s-v] **Nīm-sūz:** Ḳurumış kebāb. 08 **En-Nūni'l-Mażmūme:** [v-e] **Nüvāz:** Ṣīġa-i emrdür. *Nüvāḫten* ve *nüvāzīden* lafẓından 09 ve ism-i maṣdardur ve vaṣf-ı terkībīdür. [-v-] **Nūz:** Aṣḥāb-ı lüġat henüz maʿnāsınadur 10 dimişler. Lākin Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki nūz 11 lisān-ı Fārsīde şol maʿnā içün vażʿ olupdur ki Türkī dilde andan daḫı ile 12 taʿbīr iderler. Baʿd maʿnāsına niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

To bāş tā ki şeved rūz-ı devleteş rūşen
13 Ki der-cihān ne-demīde-est ṣubḥ-ı cāheş nūz[2597]

Taḥḳīḳi henüz lafẓında 14 beyān olınmışdur.[2598] *Baḥrü'l-Ġarāʾib* şāḥibi nīzi daḫı ile tefsīr itmişdür. Nūzdan nīzi farḳ itmemişdür. 15 Niʿmetī; ve çam aġacına da dirler dimiş. Ammā bu maʿnāya āḫiri *zā*ʾ-i muʿceme ile meşhūrdur. **16 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** 17 [-e-] **Vāz:** Bāz maʿnāsına lisān-ı Fārsīde bā ile vāv arasında tevaḫī vü tebādül 18 vardur ve vāz gelmek maʿnāsına da gelür. [e-n-s-e] **Vān-sāz:** Pergār. [-r-] **Verz:** Ekin, kişt 19 maʿnāsına. **Edāyī:**

Ze-ẓulm-i ḳızılbaş dihḳān-ı merz
Ne-gerdīd pīrāmen-i kişt ü verz[2599]

Dīger:

20 Dıraḫtān-ı bostān-ı kişt ü verz
Kesī ḫod ne-dīd-est ez-kūh-ı merz[2600]

[r-n-d-e] **Verendāz:** 21 Niʿmetī taşlamaḳ ve oranlıḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Vāvi'l-Meksūre:** [r-e] **Virāz:** 22 Bir ḳabīledür Herī vilāyetinde ve büyük ṭoñuza diriler. 23 **Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa** 24 [-e-] **Hāz:** Zülf şikenī ve peşīmān maʿnāsına ve epsem, müteḥayyir olup ḳalan bu maʿnāya Şems-i F. 25 āḫirini *zā*ʾ-i muʿceme ile taṣḥīḥ eylemiş ve baʿżılar bu maʿnāya āḫir *zā*ʾ-i muʿceme ile daḫı mervīdür 26 dimişler. [r-g] **Hergiz:** Hiç bir vaḳitde dimek olur. **Cāmī:**

Yād bād ān ki ze-men yād ne-kerdī hergiz
27 Dil-i nā-şād murādī hergiz[2601]

Ḳaraḥiṣārī; ve elbette maʿnāsına da gelür dimiş. 28 [g-r] **Hegriz:** Hergiz lafẓından taḥrīf

---

[2597] (Onun devletinin sabahı aydınlanana kadar sen var ol! Zira dünyada henüz onun saltanat sabahı belirlemedi.)
[2598] --. 16. (144b/28)
[2599] (Kızılaş köylüsünün zulmünden sınırın çevresinde ekim ve tarım olmadı.)
[2600] (Dikili epey ağaç vardı. Dağ yüzünden ekili alan görebilen yoktu.)
[2601] (Benden sana hatırlatma olsun: Asla beni hatırlamadım! Mutsuz gönlümü asla mutlu etmedin!)

olınmışdur. **Esedī:**

Hergiz ez-kes reft bī-çāre dil
29 Me-ḫˇāh ārzū tā ne-kerdī ḫacel[2602]

Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi ve naḳḳāşlaruñ yazı, resm **30** idecek nesnelerine daḫı dirler dimiş. [m-b-e] **Hem-bāz:** Ortaḳ, şerīk maʿnāsına. **31** [m-r-e] **Hem-rāz:** Sırdaş, hem-ser maʿnāsına. [m-s-e] **Hem-sāz:** Düzenliklü maʿnāsına. [m-s-v] **Hem-sūz:** 154b/01 İt burnı. [m-l-ḫ-t-d-v] **Hemlaḫt-dūz:** Eskici pīne-dūz maʿnāsına. [n-b-e] **Henbāz:**[2603] **02** Ortaḳ, şerīk maʿnāsına bu elif bābında enbāz bābında henbāz mervīdür ve müstaʿmel **03** lüġatdür. [-n-] **Henz:** Henūz lafẓından muḫaffefdür. [n-v] **Henūz:** Aṣḥāb-ı lüġat şimdi **04** ve daḫı maʿnāsınadur dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ **05** itmişler ki henūzuñ aṣlı nūzdur. Evvelinde hā ziyāde olınmışdur. Niteki bu beytde **06** ẓāhirdür. **Beyt:**

Bāş tā-ṣubḥ-ı devletet be-dihed
Ki henūz ez-netāyic-i seḥer-est[2604]

07 *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi bunları müstaḳil kelimeler ṣanmışdur. *Baḥrü'l-Ġārā'ib* ṣāḥibi de **08** aña taḳlīd itmişdür. Lisān-ı Fārsīde evvel kelimede *hā*nuñ ziyādesi şāyi'dür. **09** Meşelā hemī dirler. Aṣlı *mī*dür ve hemān dirler ki aṣlı *mān*dur ve hemānend dirler ki aṣlı **10** *mānend*dür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Esedī:**

Hemī güft k'īn māh ferzend-i o-st
11 Ez-o zād zīrā hemānend-i o-st[2605]

Henīz, Firdevsī:

Besenedeş ne-yāmed ez-ān bes henīz
12 Ki bāşed Merv-rā ḫalīfe-i ʿazīz[2606]

Velehu:

Sūy-ı Mışr nezdīk-i ferruḫ-ı ʿazīz
13 Ki çün o ne-buved ü ne-bāşed henīz[2607]

El-Hā'i'l-Meksūre. [*] **Hiz:** Köşek ü sölpük maʿnāsına. **14** [-y-] **Hīz:** Lisān-ı Pehlevīde ḥammām ṭāsına dirler kim olursa ṭutduġından ötüri **15** muḫānneşlik iden ricāle ber-sebīl-i istiʿāre hīz didiler. Keşret-i istiʿmāl ile **16** ḥaḳīḳat gibi oldı. Ekşer nās *ḥā* ile

---

[2602] (Asla hiç kimseye çaresiz gönül kaptırma, mahcup olana kadar arzu etme.)
[2603] **Hembāz**. 16. (145a/15)
[2604] (Sabah talihin doğsun diye bekle, çünkü hâlâ seher vaktinin etkilerindeyiz.)
[2605] (Diyordu ki bu ay onun çocuğudur; ondan doğdu, çünkü ona benzer.)
[2606] (Ona bu kadar henüz yetmedi; Merv için sevgili bir halife olması gerekti.)
[2607] (Mısır'a, talihli ve sevgili olanın yanına doğru git, çünkü onun gibi biri yoktu ve daha olmayacak.)

telaffuẓ iderler ve yazarlar. Aṣlda *hā* iledür. **Şems-i F.**

17 Müdām tā ki ne-bāşed maḳarr-ı ʿanḳā būm
Hemīşe tā ki ne-bāşed be-ḳadr-ı merdān hīz[2608]

Niʿmetī, ve bil 18 maʿnāsına da gelür dimiş. **El-Hāʾi'l-Mażmūme:** [r-m] **Hürmüz:** Müşterī yıldızı, Bercīs 19 maʿnāsına ki altıncı felekdedür ve Saʿdü'l-ekberdür ve aʿlām-ı ricāldendür. **Hüz:** Nafaḳa vü ḫarāc maʿnāsına. 20 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa** 21 [-e-] **Yāz:** Aṣḥāb-ı lüġat ekinci, ḫāriş maʿnāsına ve esneme ve gerinme ve ḳulaç baġ maʿnāsına 22 ve aġzı açuḳ ve bir nesneye el uzadup ḳaṣd eylemek ve ölçmek, peymūden 23 maʿnāsına ve yāzīden lafẓından ism-i maṣdar u ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür dimişler. 24 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki yāz diyü ḳulaca dirler 25 niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Firdevsī:**

Güjāze berāmed be-sān gürāz
Direfşī berefrāşte heft yāz[2609]

26 Yāzīdenden meʾḫūz ismdür. Yāzīden peymūden gibi ölçmekdür ammā keyfiyyetleri 27 muḫtelifdür. Peymūden ölçekile ölçmege dirler. Ölçekden geçmiş terekeye peymūde dirler. Niteki 28 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Der-pey-i ān ġalle peymūde geşt
Rence me-şev çün ḳalem āsūde geşt[2610]

29 Yāzīden ḳulaçlayup yā adımlayup ölçmekdür. Şems-i Faḫrī bu farḳdan ġāfil 30 olup *Miʿyār-ı Cemālī*de yāzīdeni peymūden ile tefsīr itmişdür. Yāz, yāzīdenden ism-i 31 fāʿildür. Maʿnāsı adımlayucıdur. Aña bināʾen ki yāzīden adımlamaḳdur. Mecāzen ādemüñ kiçi 155a/01 adına dirler. Yāz dirler ve biṭayü'l-ḥareke maʿnāsından onıñıla taʿbīr iderler. Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. 02 **Beyt:**

Eger çend bāşed şeb-i deyr-i yāz
Ber-o tīr key hem ne-māned dırāz[2611]

Ādemün tīz eline tünd-yāz 03 dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Firdevsī:**

Nişest ez-ber bāre-i tünd-yāz
04 Hemī reft be-üy besī rezm-sāz[2612]

Yāz ṣīġa-i müşterekedür. Emr maʿnāsına da gelür. Adımla diyecek 05 yirde yāz dirler.

[2608] (Daima, anka kuşunun yeri baykuşların yeri olmasın diye; hep, kurnaz adamlar değer kazanmasın diye.)
[2609] (Güraze erkek domuz gibi çıkagelip yedi kulaçlık bir bayrak astı.)
[2610] (O tahılın (başarının) peşinde yol alındı; zahmet etme, çünkü kalem artık dinlendi.)
[2611] (Padişahların tahtına çıkmak dışında adım atma! Pürüzsüz çene tarafından başkasına el uzatma!)
[2612] (Atın üzerine hızla bindi; ona doğru pek çok savaş hazırlığıyla gidiyordu.)

Onuñıla meylden kināyet iderler. Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

06 Be-yāsāy çendī vü hem bed me-gūş
Sūy-ı merdī yāz u bāzār-ı hūş[2613]

Yāzīden mecāzen 07 adımlamaḳ maʿnāsına geldüginleyin el uzatmaḳ maʿnāsına da gelür. ʿAlāḳa-i mecāziyye ikisinde 08 de ẓāhirdür. Biri adımlamaḳ ölçmek lāzımı biri ḳulaç ile ölçmek lāzımı, el uzatdı 09 diyecek yirde ʿAcem dest yāzīd dir. El uzatma diyecek yirde dest me-yāz dir. **Şems-i F.:**

10 Be-coz firāz-ı serīr-i server pāy me-nih
Be-coz be-sīb-i zenaḫdān-ı sāde dest me-yāz[2614]

[-ġ-] **Yaġz:** Ġāyetde 11 pīr olan ʿArabda vü ʿAcemde müstaʿmel lüġatdür. [l-ġ] **Yelġuz:** Żamm-ı ġaynıla kūknār maʿnāsına. 12 **El-Yā'i'l-Maẓmūme.** [-v-] **Yūz:** Pars didükleri yırtıcı cānver, ʿArabca *fehd* dirler. **Esedī:**

Demān yūz-ı yāzān ber-ahū bere
13 Kemīn-sāḫte bāz ber-gevdere[2615]

Ve ṣıçramaḳ ve esnemek maʿnāsına daḫı gelür ki 14 parsuñ ṣıfatıdur. **Şems-i F.:**

Ze-heft ḥışn-ı felek pencīn şeved ḫālī
Çü şeh be-meydān rev āverd mübāriz-i yūz[2616]

15 **Bābü'z-Zā'-i Muʿceme Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde** 16 **Āḫīj:** Dīvār mühresi ve balçıġı, ḳālıb ḳālıb keserler, kerpiç gibi ve anuñıla dīvār yaparlar 17 Niʿmetī, ve bünyād ve lökün maʿnāsına da gelür dimiş. Ḳaraḥiṣārī, ve dīvār maʿnāsına da gelür 18 dimiş. Bu lüġat āḫiri *zā'*-i ʿArabīyile ve ḳaṣr ile daḫı mervīdür. **Āj:** Niʿmetī, zeyrek ve dāniş-mend, 19 perhīz-kār ve baʿżı lüġatde od ḳoġı, ʿArabca şerāre maʿnāsına naḳl olınmış dimiş. Ḳaraḥiṣārī, 20 yılġun aġacı, āc maʿnāsına diyü naḳl eylemiş. [-y-] **Āyij:** Od ḳoġı, şerāre maʿnāsına. [y-y] **Āyīj:** 21 Miṣlihu. **El-Elifi'l-Maḳṣūre:** [n-d-v] **Endūj:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, taşım, endāz maʿnāsına naḳl 22 eyledi. **Eyj:** Od ḳoġı, āyij ü āyīj maʿnāsına. **El-Elifi'l-Meksūre:** [-y-] **Īj:**[2617] Od ḳoġı, 23 eyj, āyij maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa:** [-e-] **Pāj:** *Bā'*-i ʿArabīyile meşhūrdur. Bāc 24 u ʿöşr ü müteġallib vażʿ itdügi nesne. **Şems-i F.:**

Sūy-ı dergeh-i pūr-ı Maḥmūd şāh

[2613] (Bir süre dinlen ve ona da kulak ver; yiğitliğe yönel ve aklın pazarına gir.)
[2614] (Efendinin tahtı dışında ayağını koyma; çene çukuru dışında basit şeylere dokunma.)
[2615] --. 16. (145b/28)
[2616] (Şah meydana dövüşçü pars gibi çıktığında yedi gök kalesinden beşincisi boşalır.)
[2617] **pāyij.** 16. (146a/07)

25 Ze-Çīn ü Ḫoten āverd ḫalḳ pāj[2618]

Esedī:

Be-her şehr-i ez-īn merz-i dīger be-pūy

Ze-her şāh-ı pājī ki bāyed be-cūy[2619]

26 Ammā *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ idüp ve tāc maʿnāsına da naḳl 27 eyledi. [r-e] **Berāj:** Ögündire ki öküzi işe anuñıla sürerler. Bedāz maʿnāsına bu maʿnāya 28 sāʾīr adları bedāz lafẓında mesṭūrdur ve çift ḳayışı. [r-v] **Pervej:** Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 29 ṣāḥibi medfūn maʿnāsınadur dimiş. **Pej:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile, der-bend ü ʿaḳabe ki zaḥmet 30 ü meşaḳḳatile geçilür. **Şems-i F.:**

Hemīşe bāşed bed-ḫˇāh-ı şāh çün ḫar leng

Be-zīr-i bār-girān mānde der-miyāne-i pej[2620]

31 **Ḫüsrevānī:**

Sefer ḫūş-est kesī-rā ki bā-murād buved

Eger ser-ā-ser kūh u pej āyedeş der-pīş[2621]

155b/01 ve egir didükleri dārū ki yürek aġrusıçün yirler ve baʿzılar 02 ve ḳıraġu egir ve ḳıraġu maʿnāsına żammıla daḫı lüġatdür ve ḍarb-ı peleng maʿnāsına da 03 naḳl eylemiş. [r-y] **Perīz:** Pul, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi taḥn maʿnāsına da gelür 04 dimiş, pejīj maʿnāsına. [j-e] **Pejāj:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ve iki *jā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳış. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** 05 [*] **Püj:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile egir ve ḳıraġu ve ḳarımsı ki güz vaḳtinde düşer, çilenti maʿnāsına ki gāh 06 gāh nebātı yaḳar şiddet-i bürūdetden Niʿmetī, ve buz, yaḫ maʿnāsına da ve yıldırım maʿnāsına 07 da gelür dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve ṭaġlar başında olan yoḳışa daḫı dirler 08 didi. [-v-] **Püj:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile çeñe ve söz söylemek. **Ḫüsrev:**

Heme şeb ān ṣanem be-püj u ber-sīb

09 Güne güne buved şāh firīb[2622]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi baldır ve incik ve yırtıcı ḳuşlar minḳārı maʿnāsına naḳl eyledi. 10 **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa** 11 **Tej:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳarıḳ ve şu ḳarığı maʿnāsına naḳl eyledi. [-k-] **Tekej:** Üzüm ṣıḳılduḳdan 12 ṣoñra ḳalan cibre maʿnāsına ʿArabca ṣecīr dirler ve üzüm çekirdegi bu maʿnāya āḫiri *zā*ʾ-i 13 ʿArabīyile ve *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i muʿceme ile mervīdür. Efṣaḥ ü şāyiʿ *sīn*-i mühmele iledür. *Feres* 14 ü

[2618] (Mahmud Şah'ın oğlunun huzuruna, halk Çin ve Hoten'den hediyeler getirdi.)
[2619] (Her şehre o sınırdan diğerine git; her kraldan gerekli olan hediyeleri ara ve bul.)
[2620] (Padişahın düşmanı, daima aşılmaz geçitler arasında ağır yük taşıyan topal eşek gibi kalsın.)
[2621] (Hedefi olan kimse için, önüne hep aşılmaz dağlar ve zor geçitler çıksa bile yolculuk güzeldir.)
[2622] (Her gece o güzel sevgili, hediye ve elma ile çeşitli şekillerde şahı büyüledi.)

ḳafes veznine ve sā'ir esāmīsi āḫiri *zā'*-i ʿArabīyile tekez lafẓında olmışdur. Niʿmetī, ve yemiş **15** aġacı āḫiri *rā'*-i mühmele ile teker maʿnāsına da gelür dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi **16** yaṣṣı aġaç maʿnāsına naḳl eylemiş. **Et-Tā'i'l-Meksūre:** [*] **Tij:** Yoḳış, firāz maʿnāsına ekin **17** oġulduruġı yaʿnī ekin ki henüz yirden til til çıḳmış ola, ʿArabca *şeṭā'* dirler. *Ṣıḥāḥ-ı* **18** *ʿAcem* ṣāḥibi żammıla taṣḥīḥ eyledi. [-y-] **Tīj:** Niʿmetī, ẕikr olan tij maʿnāsına naḳl eylemiş. **Et-Tā'i'l-Mażmūme 19** [-v-] **Tūj:** Yay tozı. **Beyt:**

Dü-ebrūş hemçün kemānī be-zih
Siyeh tūj u tūj ve'y ez-müşg-i bih[2623]

20 Beyt:

Sehī serv-i şimşād-ı men gūz geşt
Kemānī-st keş eşk-i men tūj geşt[2624]

21 ve aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri Zāvistān pādişāhı Güreng ḳızından olan **22** Cemşīd ki oġlı adıdur. **Esedī:**

Dil ü cān-ı Cem geşt ez-o şād-kām
Nihādān geşt ārāy-rā Tūj-nām[2625]

23 Ve ḳazanmaḳ, kesb maʿnāsına. **Nev-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa.** [-e-] **Cāj:** Niʿmetī, necs **24** jāj maʿnāsınadur dimiş. **El-Cīmi'l-Mażmūme:** [*] **Çuj:** Uçḳur geçiricek yir, çuje daḫı dirler. **25 Nev-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa:** [e-r-p] **Dārpej:** İsketi didükleri ḳuşcaġız ki **26** serçeden küçürek dürlü dürlü yañları vardur Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve ṭurġay ḳuşına **27** daḫı dirler dimiş. Dālpej daḫı dirler. Āḫiri *zā'*-i ʿArabī bābında sā'ir esāmīsi yazılmışdur. **28** [-e-] **Dāj:** Ḫırmen süpründüsi ve muṭlaḳā süpründi maʿnāsına. [e-l-e-p] **Dālpej:** Dār-pej maʿnāsına. **29** [e-l-v] **Dālvej:** Miṣlihu. **Dej:** Ṭaġ depesi ve ḫışım bu maʿnāya żammıla daḫı mervīdür ve dürüşt-ḫūyī **30** ve ḳaḳıġanlıḳ. **Şems-i F.:**

Be-rıfḳ derāy rezīn kerdī ḫalḳ-rā tesḫīr
Be-kīn ü baṭş ne-kerdī be-bī-ṣebātī vü dej[2626]

31 [h-e] **Dehāj:** Bang u naʿra. **Beyt:**

Ferruḫī bende-i to der-der-i to
Ez-neşāṭ-ı to berkeşīde dehāj[2627]

[2623] (İki kaşı, çekilmiş yay gibidir. Onun siyah tozu, saf misktendir.)
[2624] (Bir zamanlar selvi ve şimşir ağacı gibi doğru olan boyum, şimdi tozu gözyaşımdan olan eğri büğrü bir yaya döndü.)
[2625] (Cem'in kalbi ve ruhu ondan mutlu oldu; onu süsleyen, adını Tuj koydu.)
[2626] (Halkı sağlam görüşü ve yumuşak davranışıyla etkisi altına aldı, kin ve şiddet gösterip de kötü huylu ve sabırsız olmadı.)

156a/01 **Şems-i F.:**

Eger ne ʿināyāt-ı ʿadleş buved
Be-gerdūn berāyed ze-merdüm dehāj[2628]

Ed-Dāli'l-Meksūre: 02 [-y-] **Dīj:** Şol rengden ʿibāretdür ki Türkī dilde yaġız ile taʿbīr iderler. Bu maḥalle münāsıb **03** dīje lafẓında baʿżı tafṣīl vardur. **Beyt:**

Eyā der-pey-i dīj pūyān çü peyk
04 Eger v'ān kerdī to-rā veyl ü veyk[2629]

Ed-Dāli'l-Mażmūme: [*] **Doj:** Bed-ḫūyī vü ḳaḳıġanlıḳ **05** fetḥile daḫı mervī lüġatdür. Niʿmetī, ve miṣlihu doje dimiş, biz maʿnāsına ki ʿArabca *ġudde* dirler ki **06** aʿżāda olur meşhūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūḥa.** [-e-] **Rāj:**[2630] Çeç ki **07** ḫırmende arpa ve buġdāyuñ ve sā'ir ġallenüñ depecigine dirler ve ḫırmene daḫı dirler. **08 Rej:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳaḳımaḳ maʿnāsına. **Er-Rā'i'l-Meksūre:** [-y-] **Rīj:** Nefs ārzūsı **09** dimekdür. **Beyt:**

Eyā der-pey-i rīj pūyān çü peyk
Eger v'ān kerdī to-rā veyl ü veyk[2631]

10 Rūdekī:

Dīdī to rīz ü kām be-dāned derūn besī
Bār be-kān-ı muṭrib rübūdī be-ferr ü zīb[2632]

11 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa 12 [-e-] **Jāj:** Bir dikenlü ot adıdur. ʿArabca *ġalīs* ü *ġalīṣ* dirler. Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* **13** ṣāḥibi ḳaluġan dikeni dimiş. *Miʿyār-ı Cemālī*de ṣaḥrālarda biter bir dikenlü otdur. Andan tere **14** dūġ düzerler ki bir niçe terreleri cemʿ idüp yoġurd ile taʿbīh iderler terre-dūġ dirler **15** ve ol otı, deve yir. Ekṣer bu diyārda oña kenger dirler dimiş ve bu beyti şāhid getürmiş. **16 Beyt:**

Ḥasūd-ı şütür-dil ki ʿayşī koned
Sezed z'ān ki ne-şekībed üştür ze-jāj[2633]

Ve necs ü bāṭıl **17** ve herze söz āḫiri *hā* ile *jāje* daḫı lüġatdür ve çeç ki ḫırmende ġallenüñ depecigine dirler. **18** Rāj maʿnāsına ve ḫırmen çörçöpi, Niʿmetī, ve deve dikeni didükleri ot ve aġzuñ dört **19** yanına daḫı dirler dimiş. [k-e] **Jekāj:** Keling ve

---

[2627] (Ferruhi senin kapındaki kölendir.enin sevincinden nara atıyor.)
[2628] (Olgunluk eser yardımları olmasa halkın feryadı göğe yükselir.)
[2629] (Ey düşman peşinde koşan haberci, eğer bunu yaparsan seni felaket ve feryat bekler.)
[2630] **Jāj.** 16. (146b/22)
[2631] (Ey fırtına peşinde koşan haberci, eğer bunu yaparsan seni felaket ve feryat bekler.)
[2632] (Sen ince şeyleri ve içsel arzuları çok iyi bilirdin; bir kez daha müzisyenden ihtişam ve güzellikle aldın.)
[2633] (Deve kinli düşman onu ayıplasa layıktır. Deve, devedikenine dayanamaz.)

gözlük, ʿaynek maʿnāsına *kāf-ı* **20** ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi hemān gözlük maʿnāsına naḳl eylemiş. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 21** [-e-] **Ġāj:** Büyük ağızlu kimesne. **Şems-i F.:**

Ḫıred cürʿa-i z'ān be-nezdīk-i yem
Cihān loḳma-i z'ān be-nezdīk-i ġāj[2634]

22 ve ḥarīṣ maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. [e-j-ġ-e] **Ġāj ġāj:** *Zā'*-i muʿceme ile **23** ṭarṭaġan ve ṭār u mār maʿnāsına naḳl eylemişler. [b-e] **Ġabāj:** Öküz boynına geçürdükleri boyunduruḳ **24** ve baʿżılar ṣabandur didiler. [-j-] **Ġajej:** *Jā'*-i muʿceme ile bir ġāyetde acı otuñ adıdur dimiş. **25** [j-ġ] **Ġaj ġaj:** *Zā'*-i muʿceme ile yaban taluġına dirler. **El-Ġayni'l-Meksūre:** [l-y-l-v-e] **Ġılīlvāj: 26** Bir çaylaḳ didükleri ḳuş, ġīlvāc maʿnāsına. [-y-] **Ġīj:** Göti üstine sürünmek. **27 Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa 28** [-e-] **Fāj:** Esnemek maʿnāsına ism-i maṣdardur. ʿArab *ṣūbā'* dir. **Şems-i F.:**

Çonān resm-i ʿudvān ze-ʿālem be-koned
29 Ki berḫāst resm-i teʿaddī ze-fāj[2635]

Lüġat-i Pehlevīdür. [-j-] **Fejej:** Şems-i Faḫrī *giyāhī* **30** *buved saḫt telḫ derd-i şikem-rā sūd dāred ü ān-rā giyāh-ı Türkī güyend* dimiş. Niʿmetī, ve egir kökine **31** daḫı dirler dimiş. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de bu beyti şāhid getürmiş. **Beyt:**

156b/01 Muḫālifān-ı şehen-şeh eger ḫˇorend ʿasel
Şeved ze-ġuṣṣa vü ġam der-meẕākişān fejej[2636]

Ḥalīmī, egir **02** didükleri acı ot ki yürek ağrısın giderür dimiş. Şems-i Faḫrīnüñ meẕkūr **03** beytini şāhid getürmiş. **Fej:** Murdār, çepel ü peleşt maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Be-dīn seref seref u be-dīn ġaz ġaz
04 Ne der-ḫˇor-ı viṣāleş ey pīr-i fej[2637]

Sā'ir esāmīsi **05** peleşt lafẓında yazılmışdur ve yalıñ maʿnāsına daḫı gelür. **06 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 07** [-e-] **Gāj:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şil ki şaşı daḫı dirler. *Aḥvel* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

08 Eger miṣl-i o çarḫ güyed ki hest
Meger çeşm-i o nīz geştet gāj[2638]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ve sāyebān **09** u keling ü kej maʿnāsına da naḳl eyledi. [r-v]

[2634] (Akıl, ondan bir yudum deniz kadar geniştir; dünya, ondan bir lokma ağız kadar büyüktür.)
[2635] (Özür geleneğini dünyadan öyle bir kazıdı ki esnemenin zalim kanunu ortadan kalktı.)
[2636] (Şahın şahının düşmanları eğer bal yeseler, üzüntü ve kederden tatları acılaşır.)
[2637] (Ey yaşlı adam! Bu şekilde sürekli düşünüp durarak ve homurdanarak, onunla buluşmaya layık değilsin.)
[2638] (Eğer gökyüzü onun gibi birinin var olduğunu söylerse, yoksa onun gözü seni de şaşı mı yaptı?)

Kerūj: Ve bi'ż-żamm ʿişret ü şādī āḫiri 10 *zā'*-i ʿArabīyile daḫı lüġatdür. **Kej:** *Kāf*-ı ʿArabīyile egri. **Şems-i F.:**

Çü tīr keşet ez-o kār-ı mülk ü millet rast
11 Eger çi buved ez-īn pīş çün kemān-ı o kej[2639]

Niʿmetī, ve yılġun aġacı ṭurfā 12 maʿnāsına da gelür dimiş. Ḥālimī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi yılġun aġacı maʿnāsına 13 āḫirini *zā'*-i ʿArabīyile taṣḥīḥ eylemişler ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi āḫiri *zā'*-i muʿcemeyile kej, 14 aḥvel ü ḳul, ʿabd maʿnāsına gelür dimiş. Niʿmetī, acı ve aḥvel maʿnāsına āḫirini *zā'*-i ʿArabīyile 15 taṣḥīḥ eylemiş. **Gej:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ibrīşim, ḳaz lafẓından taʿcīm olınmışdur. Yāḫūd ḳaz lafẓı 16 andan taʿrīb olınmışdur ve ṣafrā ki aḫlāṭdan biridür. Niʿmetī, arşūn u yılġun 17 aġacına daḫı dirler dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi uġrı ve aġraḳ maʿnāsına daḫı naḳl 18 eylediler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki kej *zā'*-i ʿAcemīyile 19 egridür. Muḳābili rāsdur ki maʿnāsı bunuñ muḳābelesinde olıcaḳ ṭoġrıdur. 20 Niteki bu beytden maʿlūmdur. **Beyt:**

Zamāne deyr şod k'īn nükte-ārā-st
Ki kej-bā-kej neşīd rāst-bā-rāst[2640]

21 Rāst, çepe de muḳābil olur. Anuñ muḳābelesinde olıcaḳ maʿnāsı 22 ṣaġdur. Ṣol, ṣaġ diyecek yirde ʿAcem çep ü rāst dir. Kejüñ *zā*sını gāh 23 olur *cīm*e tebdīl iderler, kec dirler. **Beyt:**

Ze-her ṭaraf kelle-i kec-nihād u tünd-nişest
24 Külāh-dārī vü āyīn-i serverī dāned[2641]

Ḳuyruġı egri olduġından ötüri ʿaḳrebe 25 kej-düm dirler. Kejāvedeki kej de bu maʿnāyadur. Miḥaffeye devenüñ yanında egri 26 aşılduġından ötüri kejāve dirler. İki maḥaffenüñ her birine kejāve dirler. 27 Niteki Mevlānā-yı Rūmī *ḳaddese sırrahu* buyurur. **Beyt:**

Īn kejāve ki şeved īn sū kejān
28 Ān kejāve ki şeved ān sū keşān[2642]

Kecāve de dirler. Āve *āvīḫten*dür. 29 Ammā kej-ā-kendeki kej ol maʿnāya degildür. Lisān-ı ʿArabīdeki ḳaz maʿnāsınadur. Belki 30 ḳaz anuñ muʿarrebidür. Kej-ā-kend çuḳaldur. **Beyt:**

[2639] (Onun sayesinde ülkenin ve milletin daha önce yay gibi pek eğri olan işi, ok gibi doğru ve düzgün oldu.)
[2640] (Zamane şu düşmanlığıuzun zamandır yapıyor: Eğri eğriyle, doğru doğruyla oturuyor.)
[2641] (Başlığının kenarını kıvırıp görkemle oturan herkes, padişahlığı ve padişahlık usulünü bilmez.)
[2642] (Bu kervan tahtırevanı bu yana eğilmiş; o kervan tahtırevanı ise o yana çekilmiş.)

Kej-ā-kend bīrīd ü dırʿ bedeş

31 Be-ḫāk ender āmed hemān ki sereş[2643]

[j-m] **Kejmej:** Elfāẓ-ı etıbbāʿ dandur. **Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī:** 157a/01 ḳaddese sırrahu **Beyt:**

Naḳş-ı kejmej dīdem ender-āb u gil

Çün melāʾik iʿtirāżī kerd dil[2644]

02 [v-y] **Kevīj:** Niʿmetī, şinik ü ölçek maʿnāsına naḳl eylemiş āḫiri *zā*ʾ-i ʿArabīyile daḫı mervīdür **03** dimişler. **El-Kāfi'l-Meksūre:** [r-m-k] **Kirm-gej:** Gügil ḳurdı, kirm-pīle maʿnāsına. [-y-] **04 Gīj:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çam aġacı, şanavber maʿnāsına. **El-Kāfi'l-Mażmūme:** [r-v] **Kürūj: 05** ʿİşret ü şādī, Ḥalīmī, ʿişret āḫirine dirler dimiş. [v-e] **Küvāj:** Taʿne maʿnāsına ve melāmet **06** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Koned ṭabʿ-ı o baḥr-rā serzeniş

Zened cūd-ı o der-maʿāden-i küvāj[2645]

[-v-] **Kūj:** Aṣḥāb-ı **07** lüġat egri ve iki bükülmiş nesne. **ʿUnṣurī:**

Be-naʿl-i sümm-i semendet ki kūj kūj reved

08 Ze-ʿaks-i kevkev-i o māh der-şeb-i deycūr[2646]

Ve yeñi dikilmiş aġaç ve üzüm aşması ve çam aġacı ve şol **09** miftāḥ ki ucı egri ola ve dehre ki anuñıla baġ budarlar ve ḳaftān u göñlek gibilerüñ **10** iligi dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki göz *kāf*-ı ʿAcemīyile yügeridür. Niteki bu beytinde ẓāḥirdür **11 Beyt:**

Püşt-i benefşe be-semen rāzhā

Kūj şod ez-çīden-i dīnārhā[2647]

Dīger:

Sehī serv-i şimşād-ı men kūj geşt

12 Kemānī-st eşk-i men tūj geşt[2648]

Bu beytde ẓāhir oldı ki yay **13** tozınuñ Fārsīsini tūj imiş. *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

14 Dü-ebreş hemçün kemānī be-zih

Siyeh tūj u tūjī ez-müşg-i bih[2649]

[2643] (Kalkanı ve zırhı olan kişi, başıyla birlikte toprağa düştü.)
[2644] (Balçıkta eğri büğrü bir resim gördüm. Gönül, melekler gibi şaştı kaldı.)
[2645] (Onun doğası denizi kınar, cömertliği madenlerde ayıplar.)
[2646] (Senin atının nalı eğri eğri giderken, toynak sesinin yansımasıyla karanlık gecede ay parlar.)
[2647] (Menekşe, yaseminle sırlar paylaşırken; dinarları toplarken sırtı eğildi.)
[2648] (Benim zarif servim ve şimşirim eğildi; gözyaşım yay tozu gibi oldu.)

[v-y] **Mevīj:** Sülügen. **15 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 16** [-e-] **Nāj:** Şems-i Faḫrī çam ağacına dirler dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

17 Çü ʿarʿar ser-efrāz bādā müdām
Be-bostān hemī tā buved serv ü nāj[2650]

Baʿzılar, ve şemşīr **18** ü serv ağacı ve serve beñzer bir ağaçdur yimişine çalġūre dirler. Bādām ile yinür **19** ve istemek maʿnāsına da gelür dimişler. Ḳaraḥişārī, ve naẓīrī yoḳ nesne, bī-hemāl maʿnāsına **20** daḫı gelür dimiş. [-k-] **Nekej:** Üzüm çekirdegi, tekez maʿnāsına. **En-Nūni'l-Mażmūme:** [-v-] **Nūj: 21** Çam ağacı nāj u nūş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Z'āb-ı devlet şod ser-firāz hemçü serv
22 Be-bāġ-ı fiṭrat ser-sebz bād hemçün nūj[2651]

Esedī:

Heme bāġ-ı ṭāvus u rengīn teẕerv
23 Ḫırāmende der-sāye-i nūj u serv[2652]

Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa. [-e-] **Vāj:** Büyük **24** ṭoñuz. [z-e] **Vezāj:** Miṣlihu. [-r-] **Verej:** Fetḥeteynile egir didükleri ot verec maʿnāsına **Vej: 25** Verec maʿnāsına ve ḫışm u dürüşt-ḫūyī. **El-Vāvi'l-Meksūre:** [-y-] **Vīj:** Ṣāfī vü ḫāliş ü **26** ṣırf ki içine nesne ḳarışmamış ola, nāb maʿnāsına nitekim falān nesne ṣırf oldur **27** çāḳ oldur dirler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa 28** [-e-] **Hāj:** Müteḥayyir olup epsem ḳalan kimesne, Şems-i Faḫrī, ve ḥaḳīr maʿnāsına daḫı gelür dimiş **29** ve bu beytleri inşā eylemiş. **Beyt:**

Buved nezd-i taʿẓīm-i o çarḫ-ı peşt
Buved pīş-i tedbīr-i o ʿaḳl-ı hāj[2653]

30 Dīger:

Felek gerçi pīş ez-ḳıyās-est ü bīm
Ber-himmet-i o ḥaḳīr-est ü hāj[2654]

31 ve şiken-i zülf ü peşīmān u ġuṣṣalu ve ʿaşḳ ve ʿaşḳuñ 157b/01 ḫāmūşluġı ve bāng u naʿre maʿnāsına da naḳl eylemiş. **Hemāj:** Müteḥayyir ü ḫˇār, ḥaḳīr maʿnāsına. **02 Bābü's-Sīn Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 03** [e-r-ġ-p-s] **Āergīs:** Amberbārīs ağacı. [b-

---

[2649] (İki kaş yay gibi gerilmiş; siyah yay tozu ve en iyi yay tozu miskten iyidir.)
[2650] (Bahçede hep selvi ce çam ağacı olduğu sürece (o da) ardıç gibi daima baş tacı olsun.)
[2651] (Onun devleti suyla (itibarla) selvi gibi baş çeksin, yaratılii bahçesinde çam ağacı gibi yemyeşil ve taptaze olsun.)
[2652] (Tüm bahçe çam ve servi ağaçlarının gölgesinde zarifçe yürüyen tavus kuşları ve rengarenk kekliklerle dolu.)
[2653] (Felek onun saygınlığı karşısında aşağıdadır. Akıl onun tedbiri önünde hayrettedir.)
[2654] (Felek kıyas ve vehme sığmaz ama yine de onun himmeti yanında değersiz kalır.)

n-v] **Ābnūs:** Meşhūr siyāh muḥkem berk 04 aġacıdur. İki dürlüdür. Bir dürlüsi vilāyet-i Hindde biter. Sāʾir eḳālīme andan gider. 05 Bir dürlüsi Bellūṭ aġacıdur ki ṣuda çoḳ yatmaġıla siyāh ābnūs olur. Ḳaraḥiṣārī 06 ve yüklü maʿnāsına da gelür dimiş. [ẕ-r-b-y] **Āẕerbīs:** Ḳaraḥiṣārī ism-i 07 Berberīdir. Lisān-ı Yūnānīde tāfiyā didükleri ota dirler ki maġrib-i ʿArabī ẕeryās dirler 08 dimiş. [-r-] **Āres:** Niʿmetī arduç aġacına naḳl eylemiş. **Ās:** Yumşaḳ, nerm maʿnāsına. **Lebībī:**

09 Dūstān cāy-bīn ü merd-şinās
Ne-şevem men be-āsyā-yı to ās[2655]

Ve ḳaḳum ve gelincik 10 didükleri cānvercikdür ki ʿArab ʿarūse ʿAcem rāsūde dir ve degirmen āsyāb maʿnāsına 11 nitekim ḥayvān döndürdügi degirmene ḥarās dirler. ʿArabīde Mersīn aġacına dirler 12 mūrd maʿnāsına. Niʿmetī, ve un ögitmek ve āsā maʿnāsına da gelür dimiş ve ḳaşrıla ḳılıç maʿnāsına. 13 [m-e] **Āmās:** Şiş virem ve bir ʿużvı yil ṭutmaḳ. **Şems-i F.:**

Me-bād ḫurremī ḫaşm-ı to be-coz cünun
14 Me-bād ferbihī düşmenet be-coz āmās[2656]

[v-r] **Āvires:** Arduç veyā serv aġacı. Niʿmetī, ve ṣūret 15 dārūsına daḫı dirler dimiş. Ḳaşrıla daḫı mervīdür. **El-Elifi'l-Maḳṣūre:** [b-v-ḳ-e-n] 16 **Abūḳānos:** Ġāsūl-ı Rūmī dirler bir otuñ adıdur. Anṭaliyye şehrinde çoḳ olur 17 ḫalḳı anuñıla esbāb yurlar. [ḫ-l-e-l-v] **Aḫlālūs:** Çavlanmaḳ, ġulgule maʿnāsına ve dediḳodı 18 ki ḫalḳ arasında olur. [-r-] **Aras:** Feṯḥ-i *rā*ʾ-i mühmeleyile Fırāta ḳarīb bir ʿaẓīm 19 meşhūr ırmaḳ adıdur. **Ers:** Sükūn-ı *rā* ile göz yaşı, eşk maʿnāsına. **Laṭīfī:**

20 Ers şod ers-i men der-cüst ü cüyet
Sebūyī- pür be-reft ez-ūy be-kūyet[2657]

21 **Arisṭāṭālīs, Aristoṭālīs, Arisṭālīs, Arisṭālis.** Miṣlihu İskender-i Yūnānīnüñ 22 vezīr-i aʿẓamı adıdur. Lisān-ı Yūnānīde kāmilü'l-fażl dimekdür. **Naẓm:**

23 Yekī be-ḥükm ez-mālikün-naʿīm āyed
Yekī be-ḥükm-i ḳażā ḫālik ʿaẕābü'l-hūn
Her ān ki muʿteḳid-i o ne īn buved cāhil
24 Vü ger ḥakīm Arisṭālis-est ü Eflāṭūn[2658]

[2655] (Dostlar hakkı teslim ederler, adam tanırlar. Senin değirmeninde çabucak yumuşacık olmak istiyorum.)
[2656] (Senin düşmanın, çıldırmak dışında mutlu görünmesin! Senin düşmanın, hastalıkla şişmek dışında etli butlu görünmesin!)
[2657] (Gözyaşım seni aramaktan Aras ırmağı oldu. Ondan senin köyüne dolu bir testi gitmedi.)

Elifsiz Ristoṭālīs daḫı dirler. Arisṭo daḫı **25** dirler. Maḥallerinde yazılmışdur ve Ḥakīm-i meẕkūruñ mevlidi Nīksār didükleri şehrdür Anaṭolı **26** vilāyetinde ve babasınuñ adı Nīḳomāḫusdur. Maʿnāsı mücādil ü ḳāhir dimekdür. Aristoṭālīse **27** muʿallim-i evvel dirler. Zīrā aṣl adı Arisṭodur. Ṣāʾibiyyenüñ meẕhebi budur ki her bār ki bir kimesnenüñ mahāreti vü ziyāligi ẓāhir olsa adına birḳaç ḥarf ziyāde iderler. Niteki Esfīnleniyos Ḥakīmüñ adı aṣlda Balbinūs idi. Arisṭo iken Arisṭāṭālīs didiler. Taʿlīm-i Manṭıḳiyye-i Evvel ol vażʿ idüp ḳuvveden fiʿle ol iḫrāc eyledi. **28** Eflāṭūnuñ şākirdidür. On sekiz yaşında yanına varup yigirmi yıldan ziyāde **29** şākirdlik eyledi ve irşād-ı ilāhī ve naẕar-ı fikrī ile aḥcāruñ ḫavaṣṣın bilüp Kitābü'l-Aḥcār **30** nām bir kitāb taṣnīf idüp altı yüzden ziyāde ṭaşlaruñ ḫavaṣṣını ol **31** kitābda şerḥ eyledi. ʿİlm-i siḥrde ve sāʾir ʿulūmda kitāblar teʾlīf idüp ve ʿilm-i ḥurūfda 158a/01 kitāb-ı İdrīsi şerḥ idüp ve İskendere muʿallim olup şekl-i ġālib ü maġlūbı **02** ol ẓuhūra getürdi. Ḳaçan Eflāṭūn meclis-i dersde otursa Arisṭo ḥāżır **03** olsun diridi.[2659] Arisṭo geldükde derse başlarıdı. İskenderden ṣoñra çoḳ **04** yaşamayup altmış yedi yaşında vefāt itdi. Cüsṣesini baḳırdan bir ẓarf içine **05** ḳoyup baʿżılar ābnūsdan bir tābūt içine ḳoyup ṣaḳlaya Cezīr-i Sinde bir yirde **06** zencīr ile aṣup ehl-i belde fünūn-ı ḥikmetde medārise vü müşāvere çoḳ eyleseler anda **07** cemʿ olurlarıdı ve dirler idi ki ol mevżiʿde cemʿ olsavuz ʿaḳlımuz zekā bulup **08** fikrimiz ṣaḥīḥ olur. Meʾmūn bin Hārūnü'r-reşīd vāḳıʿasında meclis-i ḥükemāda oturur **09** bir kimesne görür. Kimsin diyü sūʾāl ider. Ḥakīm Arisṭoyum dir. Meʾmūn sūʾāl idüp **10** *Eyyihā el-ḥakīm mā aḥsin el-kelām ḳāle māyesteḳīm fi'r-rāy ḳılleti ṣümme* **11** *iẕā ḳāle mayistaḥsene sāmiʿa ḳıllet ṣümme maẕa ḳāle* **12** *mā lā-taḫṣā aḳıbeti ḳılleti ṣümme māzā ḳāle māʿiden heẕa huve vü nahīḳe'l-ḥımar sevā ḳāle'l-Meʾmūn u levkān ḥayyā mā-zādehi ʿalā heẕā* [ṣ-e-b-ʿ-h-r-m] **Eṣābiʿ-i Hermes:** **13** Lāle-i zerd. [f-s-v] **Efsūs:** Masḫaraya almaḳ ve ṭannāz u ḥayf ve özi göyinmiş. Gāh **14** olur elifini ḥıẕf idüp füsūs dirler. [l-m-e] **Elmās:**[2660] Bir nevʿ [2661] ḳıymetī ṭaşdur birḳaç **15**

[2658] (Biri, Cennetin sahibinin (Allah'ın) emriyle gelir; diğeri ise kaderin hükmüyle, ilahi azap verici olarak gelir ve eğer bir kişi bilge Aristo ya da Platon olsa bile ve buna inanmıyorsa cahildir.)

[2659] Arisṭo ḥāżır olmasa sükût idüp ders dimezdi, söz istidʿā eyleseler ṣabr eyleñ ḥattā tās ḥāżır olsun dirdi. 3. (176b/16)

[2660] Müfīdü'l-ʿulūm nām kitāb ṣāḥibi böyle naḳl eyler ki evvela elmās maʿdeninde İskender-i Zü'l-ḳarneyn çıḳarmışdur, maşrık canibine gideriken ʿaynü'l-şems nām bir vādīye nüzul idüp ol vādīnüñ yılanları ve ʿaḳrebleri çoḳ olup ḫuṣūṣıyla bir yirde bir ʿaẓīm ejdehā ẓāhir olup İskenderüñ cemīʿ ʿaskeri anuñ heybetinden vehm itdiler, İskender ḥikmet üzere bir ʿaẓīm āyīne düzüp bir nīze ucına baġlayup ejdehānuñ muḳābiline ḳodılar vaḳtā ki ejdehā ol muṭalsam āyīneye baḳdı kendüden yüz mertebe ʿaẓīm görinüp hemān vehminden helak oldu, İskender ḥikmet ile ol ejdehāyı kendü ṣūreti ʿaksiyile helak eyledi, baʿdehu cismini oda yaḳup gördiler ki ol mahalde bir ʿaẓīm cāh ẓāhir olup ʿumḳını bilmek içün ipler ṣarḳıtdılar beş biñ ẕirāʿ miḳdārı ip ʿumḳına yitişmedi, āḫirinde bir idüp niçe ʿuḳḳābları niçe gün aç ṭutup

nevʿdür. Bir nevʿi aḳ ve şeffāf olur. Āb-gīne-i Firʿavnī gibi ve bir nevʿi gök reng ve 16 bir nevʿi sürḫ reng ve baʿżı siyāh reng daḫı olur. Cemīʿ maʿdeniyyātı ol keser. 17 Ḳurşundan ġayrı aʿlā nesne teʾṯīr eylemez. Sebeb-i teʾṯīr mülāyemeti cihetiyiledür ve elmās-ı ḫāṣuñ 18 ʿayyārı andan maʿlūm olur ki anı āteşde ġāyetde ḳızdurup ve üzerine ṣovuḳ 19 ṣu dökseler aḳ olur ve āteş aña teʾṯīr eylemez. Belki āteşe girdikçe altūn-ı nūr-ı ḫāṣ gibi 20 daḫı eyü olur. Cevher-i yāḳūta berāberdür. Zīrā yāḳūtuñ aʿlāsı daḫı āteşe girdükçe 21 eyü olur ve ġāyetde keskün demirlerden kināyet olınur. Ḫāṣṣiyyeti götüren kimesne 22 ṣāʿiḳadan emīn olur ve yaramaz göz degmez ve ḫalḳ yanında ʿazīz olur ve arḳa aġrısından 23 emīn olur. [n-e-ġ-e-l-y] **Anāġālīs:** Ḥalīmī ve Ḳaraḥiṣārī āḫirini *sīn*-i mühmele ile naḳl eylediler 24 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī āḫirini *şīn*-i muʿceme ile yazmışlar. Bir ot adıdur uvacuḳ 25 yapraḳları ve ṣarı ve ḳızıl çiçegi olur. Gözinde kīsi olan atuñ gözine ekerler defʿ 26 ider. [n-b-r-b-e-r] **Anberbāris:** Ḳadıntuzluġı didükleri nesne. [n-b] **Enbes:** Çeç ki ḫırmende arpa, 27 buġday ve sāʾir ġalle yıġınına dirler *ṣubre* maʿnāsına. [n-b-y] **Enbīs:** Miṣlihu. **Evers:** Āvers 28 maʿnāsına. **El-Elifi'l-Meksūre:** [b-n-ʿ-r] **İbn-i ʿArs:** Gelincik didükleri ḥayvāncuḳ *rāsū* 29 maʿnāsına, ʿArabīdür. [s-p-e] **İspās:** Sipās maʿnāsına. [s-p-r-y] **İsprīs:** Meydān. **Firdevsī:**

30 Nişāne nihādend ber-isprīs
Siyāvuş ne-kerd āncā bā-kes-i mekīs[2662]

Şems-i F.:

Zihī şehriyārī ki saṭḥ-ı felek
31 Buvedend kān-ı to-rā isprīs[2663]

[s-p-y-v] **İspeyūs:** Boġa yapraġı ve bezri ḳaṭṭūna, ispeḳūl 158b/01 maʿnāsına ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi āsper maʿnāsına naḳl eylemiş ve āḫiri *şīn*-i muʿceme ile 02 daḫı lüġatdür. **Iṭrāṭiḳūs:** Ayu ḳulaġı didükleri ot. [n-b-l-y] **İnbelīs:** Çeç, inbes 03 maʿnāsına. **El-Elifi'l-Mażmūme:** [-r-] **Urs:** Çenār aġacı, āvirs. **Laṭīfī:**

04 Tūyī şeh-süvār-i civānān-ı Fürs
Ḫadd ü ḳadd-i to māh reste be-rās[2664]

[s-ṭ-v-ḫ-v-d] **Usṭūḫūdes:** 05 Ḳarayüreklü didükleri çiçekdür. ʿArab *mümeddi'l-ervāḥ* ve

---

baʿdehu ḳoyunlar kebāb idüp gözlerine ḳarışdı, ḳuyuya atup ardınca kendüleri şalıvirdiler, ʿuḳḳāblar ḳuyu dibinden ḳoyunları alup ṭaşra çıḳarduḳda miḳdārı anda iḳāmet idüp muradı üzre elmās taḥṣīl eyledi.

[2661] meşhur. 3. (177a/02)

[2662] (Meydan üzerine işaret koydular, Siyavuş orada kimseyle savaşmadı.)

[2663] (Ne yüce bir hükümdarsın ki gökyüzünün yüzeyi senin için meydan olmuştur.)

[2664] (Fars gençleri arasında en usta binici sensin. Senin boyun ve yüzün ardıç ağacının tepesinde bitmiş aydır.)

mümessekü'l-ervāḥ ve *mevḳufu'l-ervāḥ* dir. **06 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 07** [e-b] **Pābes:** Kendüye fāʾidesüz yirde bir nesneden ötüri ayaġı baġlanmaḳ ve muṭlaḳā bī-çāre **08** ve ser-gerdān ve bī-kār u şöhre-bend bābında ve *pāmes* maʿnāsına. **Pārs:** Diyār-ı ʿAcemde bir **09** vilāyetüñ adıdur. Şīrāz didükleri şehri anuñ dārü'l-mülkidür. Nitekim Şeyḫ Saʿdī-i Şīrāzīnüñ **10** bu beytinden añlanur. **Beyt:**

İḳlīm-i Pārs-rā ġam ez-āsīb-i dehr nī-st
11 Tā-ber-sereş buved çün to ey sāye-i Ḫudā[2665]

Pārs, Fārsuñ muʿarrebidür. *Bā*ʾ-i ʿAcemīnüñ *fā*ʾya tebdīli **12** ʿalāmet-i taʿrībdür. **Pās:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḥıfẓ-i nigāh dāşten maʿnāsına ism-i maṣdardur ve **13** pās-bāna anuñçün pās-bān dirler ki ṣāḥib-i pāsdur. **Şems-i F.:**

Penāh-ı mülk-i keyān şāh-ı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
14 Ki mülk-i dīnī vü dīn-rā ze-pās-ı ḫˇīş dāred pās[2666]

Ve pāsīden lafẓından **15** ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. Ḫāṭır-pās gibi ve **16** nevbet beklemek ve nevbet degişmek ve dün yarısı ve giceden biraz ve riʿāyet **17** maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. Bās *bā*ʾ-i ʿArabīyile ḳorḳu, bīm ü ters maʿnāsına. **Şems-i F.: 18**

Burūc-ı bārī ḫākisterī şevend erne
Be-āb-ı ḥilm nişāned hemīşe āteş-i bās[2667]

[e-l] **Pālās: 19** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile vāle didükleri ince, raḳīḳ ḥarīr ve ḥırḳa ve eski, köhne maʿnāsına ve devenüñ semeri **20** örtüsi ve ṣıġır pūşī. **Bālās:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile ḥayrān u vālih maʿnāsına. [e-m] **Pāmus:** *Mīm*üñ **21** feth ü żammı cāʾizdür. Ammā żammıla şāyiʿdür. Ekṣer *res* ü *kes* ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. **22** Ol ki kendüye fāʾidesüz bir yaramaz yirde bir ṭarīḳile pā-beste olup bī-çāre vü ser-gerdān **23** ve nā-ḫoş ola, sefer idemeye. **Şems-i F.:**

Hemçün ḫar-ı leng-est ḥusūdeş be-vaḥl-i der
24 Üftāde vü pür-bāz be-mānde şode pāmus[2668]

[e-v-r] **Pāvers:** Ḳuma. [b-l] **Peblüs:** Ḳuru ekmek **25** ki üzerine kesegen işemiş ola ve şiş ve ḳoyun yaġı ki göz aġrısıçün yirler. **26** [-ḫ-] **Baḫs:** Aṣḥāb-ı lüġat lisān-ı ʿArabda az dimek olur dimişler ve baʿżılar nāḳış **27** u ḳalīl ü kem kerden azcıḳ maʿnāsına dimişler

---

[2665] (Ey Allah'ın gölgesi! Başında senin gibi bir gölge olduktan sonra, Fars ülkesine dünyanın fitnesinden sıkıntı yoktur.)

[2666] (Padişahların sığınağı olan Şeyh Ebu İshak, din ve dünya mülkünü koruma korkusu taşır.)

[2667]

[2668] (Senin düşmanın çamura batmış topal eşek gibidir. Çok yüklenip düşmüş ve başıbş kalıp bir yere gidemez olmuştur.)

ve baʿżılar çīzī bī-ḳıymet dimişler. Ammā **28** *Tefsīr-i Vecīz* ṣāḥibi Vāḥidī Sūre-i Yūsufda "*Veşeravhu bi-şemenin baḫsin ẕerāhime maʿdūdetin*"[2669] **29** tefsīrinde böyle taḥrīr itmiş ki naḳl olınur. *Ey fürūḫtend-i o-rā be-behā-i ḥarām zīrā* **30** *şemen-i ḥarr ḥarām-est be-diremhā-yı şümürde v'ān bīst ve dü-dirhem buved.* Lisān-ı Fārsīde **31** ġamdan ve ġuṣṣadan ve belādan müteġayyir olmışa dirler. **Şems-i F.:**

Şāhī ki eger ḫāk-ı reheş be-fürūşī
159a/01 Emrūz be-mülkī buved o-rā şemen baḫs[2670]

Cān çün ne-dihed düşmen-i ān şāh-ı bīd rūz
02 Z'īn sān ki dileş geşt ze-āsīb-i fenā baḫs[2671]

Ammā Esedī rivāyetinde baḫs ism-i maṣdardur. **03** Baḫsīden maʿnāsına yaʿnī ġuṣṣadan ve belādan ṭaralġanmaḳ ve yürek yanmaḳ ve müteġayyir olmaḳ **04** ve [2672] ṣararmaḳ. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnālara *bā'*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. [r-e] **Perās:** *Perdāḫten* **05** maʿnāsına. [r-c-e] **Bercās:** Nişāne vü tīr. **Şems-i F.:**

Be-vaḳt-i ān ki koned faṣd-ı ḳādir-endāzī
06 Be-ġayr-ı sine-i düşmen ne-bāşedeş bercās[2673]

ʿArab lüġatinde maḫṣūṣ hevāda olan nişāne **07** dirler. [r-c-y] **Bercīs:** ʿArabīdür. Aḥver daḫı dirler. Müşterī yıldızı, Hürmüz maʿnāsına **08** ki altıncı felekdedür. Saʿd-ı ekberdür ve burclardan ḳavsile ḥūt burcına iḫtişāşı vardur **09** ve ḳavs burcı āteşe ve ve ḥūt burcı āba mensūbdur. Sā'ir adları Ürmüzd lafẓında ẕikr **10** olınmışdur ve südi çoḳ dişi deve Bercīs ʿArabīde kesr-i *bā* iledür. Fārsīde fetḥile **11** *mīm*ledür. Mirrīḫ gibi ki ʿArabīde kesr-i *mīm*ile Fārsīde fetḥ-i *mīm*iledür. **Şems-i F.:**

Berendāz ṭalʿat ü v'ez-ṭāliʿ-i şāh
12 Saʿādet ber-felek-i nāhīde Bercīs[2674]

Medḫal-i manẓūm ṣāḥibi. **Beyt:**

Müşterī-rā k'ez-o-st fīrūzī
13 Saʿd u ner dān u germ ü ter-rūzī[2675]

Ve Müşterī her burcda on iki ay eglenür. [-r-] **Bers: 14** Niʿmetī lüġat-i Pehlevīde *çūp*

[2669] Kur'ân, Yusuf: 12.20: "*Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar.*"
[2670] (Öyle bir şah ki yolunun toprağını satarsan bugün en değerli mülk bile ona düşük bir fiyat olur.)
[2671] (Padişah düşmanının kalbi dünya belalarıyla güçsüz kalmış, kötü bahtı yüzünden nasıl can vermesin?!)
[2672] ve şulumaḳ. 3. (178a/04)
[2673] (Ok atmaya niyetlendiği zaman düşmanın göğsü dışında hedefi olmaz.)
[2674] (Şahın yüzüne ve talihine baktım; gökyüzünde Jüpiter'de bile görünmeyen saadet gördüm.)
[2675] (Jüpiter'den gelen zaferi, mutluluk ve güç olarak bil; aynı zamanda sıcak ve nemli bir rızık gibi düşün.)

bīnī-i üştür-rā gūyend dimiş. [r-g] **Perges:** Maʿāẕa'llāh dimek olur 15 pergest maʿnāsına. [r-m-k] **Per-i meges:** Siñek ḳanadı ve bir cins dülbenddür ġāyet de ince 16 olur. **Der-ṣıfat-ı rūz:**

Şaḫne-i şeb-i ḫūn ʿases rīḫte
Ber-şekereş per-i meges bīḫte[2676]

17 [r-n] **Bernes:** Bağırsaḳ aġrısı, ʿArabīde *maġṣ* dirler. [r-n-y] **Bernīs:** Ve bi'ż-żamm miḳrāż 18 ve ḳoyun ḳırḳacaḳ şındı. [r-v-e] **Pervās:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile bir nesne iri midür yumşaḳ mıdur bilmek 19 içün el yoḳamaḳ, *lems* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ne-buved aṭlas-ı gerdūn serāy-ı yār-geheş
20 Eger çi kerd ḳażā enderān besī pervās[2677]

Ve perdāḫten maʿnāsına Niʿmetī düz olmaġıçün bir nesneyi 21 bir nesneye sürtmek ve ġāfil maʿnāsına da gelür dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ʿarūs 22 öñinde yanan āteşe ve seyrāne gidenlerüñ ardınca iledilen ṭaʿāma da dirler. **Bes:** 23 *Bāʾ*-i ʿArabīyile yeter ve ancaḳ, faḳat maʿnāsına ve niçe niçe ve besī maʿnāsına. **Pes:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ṣoñ 24 ve ard, verā maʿnāsına ve eñse vefā, cezāʾiyye maʿnāsına gelür dimişler ki bes *bāʾ*-i ʿArabīyile 25 yeter maʿnāsınadur. Lisān-ı Türkīde de ol maʿnāda müstaʿmeldür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

26 Çü yek-bār güftī me-gū bāz pes
Ki ḥalvā çü yek-bār güftend bes[2678]

Niçe maʿnāsına da gelür niteki 27 bu beytde ẓāḥirdür. **Beyt:**

Ey besā esb-i tīz-rev ki be-māned
Bes ḫar-ı leng cān be-menzil-i berd[2679]

28 Besā da besī de ol maʿnāya istiʿmāl olınur. Besānuñ istiʿmāli beyt-i meẕkūrdan ẓāhir 29 oldı. Besīnüñ istiʿmāli bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Her ān çi mī-koned ze-dil-i men ki Dicle besī
30 Pes ez-ḫalīfe be-ḫˇāhed güdeşt der-Baġdād[2680]

Baḥrü'l-Ġarāʾib ṣāḥibinüñ bu maḳāmda kelāmı budur. 31 Bes ancaḳ dimek faḳat maʿnāsına Şeyḫ Saʿdī **Beyt:**

Suḫen gerçi dülbend ü şīrīn buved
Sezā-vār be-ṣıddīḳ ü taḥsīn buved

[2676] (Gece baskını yapan askerler, şekerinin üzerine sineklerin doluşmasına sebep olmuş.)
[2677] (Kaza onu eliyle epeyce yoklamış olsa da felek atlası senin sarayına layık değildir.)
[2678] (Bir kere söylediysen bir daha söyleme! Çünkü tatlının bir kez yenmesi yeterlidir.)
[2679] (Nice hızlı koşan atlar yolda kaldı da topal eşek canını gideceği yere ulaştırdı.)
[2680] (Gelip geçici olan her nesneye gönül bağlama! Çünkü Dicle nehri halifeden sonra da epey akacaktır.)

159b/01 Çü yek-bār güftī me-gū bāz pes

Ki ḥalvā çü yek-bār ḫˇorend bes[2681]

02 Ve niçe niçe dimek olur. Besā vü besī lafẓından taḫfīf olınmışdur. Şeyḫ Saʿdī **Beyt:**

03 Bes nām-ver ki zīr-i zemīn defn kerdeend

K'ez hestīş be-rūy-ı zemīn ber-nişān ne-mānd[2682]

04 Besā anca ve niçe niçe dimek olur. Niteki bu beytde **Beyt:**

Ne her bīrūn ki bīned derūneş hem-çonān bāşed

05 Besā ḥalvā-yı şābūnī ki zehreş der-miyān bāşed[2683]

Lafẓ-ı besī ancaḳ ile 06 tefsīrde ḫaṭā itmişdür. İstişhād içün getürdügi beytde ol maʿnā yaḳışmaz. Yiter maʿnāsıdur. 07 Aña münāsib olan bes ü besā, besīden muḫaffef olmışdur didüginde işābet itmemişdür. 08 Besādaki *elif*ñ ve besīdeki *yā*nuñ maʿnālarını bilmemişdür. Besīnüñ āḫirindeki 09 *yā*, *yā*-yı nisbetdür. Yekīnüñ āḫirindeki *yā* gibi. Besānuñ āḫirindeki *elif* tenāvürdeki 10 tenā elifi ve pehnāverdeki pehnā elifi gibidür. Bunuñ daḫı maʿnā-yı nisbete delāleti vardur. 11 Pes *bā*ʾ-i ʿAcemīyile arddur. Muḳābili pīşdür, öñ, ḳuddām maʿnāsına öñ, ard diyecek 12 yirde ʿAcem pīş ü pes dir. **Beyt:**

Pes u pīş-i Türkān-ı ṭāvus-reng

13 Çep ü rāst-ı şīrān-ı[2684] pūlād-çeng[2685]

Ṣoñra maʿnāsına da istiʿmāl olınur. Mecāzen niteki bu beytde 14 ẓāhirdür. **Beyt:**

Pes ez-mekr-i düşmen yekī şerīt-i āb

Bih ez-mülk-i Kāvus u Efrāsiyāb[2686]

15 Eñ ṣoñra güreş ṭutan dest-yāre pes-ḫīz dirler. Pes bir maʿnāya daḫı istiʿmāl 16 olınur. Niteki Türkī dilde de andan bu ʿibāret ile taʿbīr iderler. Meṣelā ʿAcem *pes çe-rā* 17 *güftī* dir. Türk *pes niçün didüñ* dir. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Baḥr-ı ġamdan görmedi hicriñden aḳan gözyaşın

18 Pes neden dirmiş ʿaṭāñı oldı dürr-perver güneş

Ṣoñraġına 19 diyecek yirde ʿAcem *bāz pes* dir. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ger tażarruʿ konī vü ger feryād

[2681] (Bir kere söylediysen bir daha söyleme! Çünkü tatlının bir kez yenmesi yeterlidir.)
[2682] (Nice namlı insanı toğrağın altın gömdüler. O kimsenin varlığından yeryüzünde eser kalmadı.)
[2683] (Her dış görünüşün içi de öyle olmaz, nice sabun biçiminde helva vardır ki içinde zehir bulunur.)
[2684] Pīlān.
[2685] (Önde ve arkada tavus rengi elbiselere bürünmüş Türkler, sağda solda çelik pençeli aslanlar var.)
[2686] (Düşmanın hilesinden sonra içilen bir kadeh şarap, Efrasiyab ve Kâvûs'un padişahlığından daha iyidir.)

20 Dozd-i zer bāz pes ne-ḫˇāhend dād[2687]

Me-gū bāz pesdeki bāz pesüñ de maʿnāsı budur. Pey daḫı **21** bu maʿnāya da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Ki yek şerbet-i āb ez-pey-i bed-sikāl

22 Buved ḫūşter ez-ʿömr-i heftād-sāl[2688]

Peyüñ maʿnā-yı ḥaḳīḳisi izdür ki ṣoñra ḳalur ve siñir, ʿaṣab **23** maʿnāsına da gelür. Pesüñ aṣlı sipesdur. Evvelindeki *sīn* ḥıẕf olınmışdur. Pes **24** ḳalmışdur. Lüġat-ı Fārsīde kelimenüñ ḥıẕfı evvelinden olsun āḫirinden olsun **25** ortasından olsun şāyiʿdür. Sipes, pes maʿnāsına idügi bu beytlerde ẓāhirdür. **26 Naẓm:**

Ne-dānem çi şāyed buden z'īn sipes

Ki rāzī sipihrī ne-dān-est kes[2689]

Beyt:

27 Çün peşīmānī ze-dil şod tā şitāf

Z'ān sipes sūdī ne-dār u ʿitirāf[2690]

[ṭ-e-r] **Beṭāris: 28** Eyrelti didükleri ot ki ṭabībler ḳatında *serḫas* dimekile maʿrūfdur. [ṭ-l-m-y-v] **Baṭlamyūs:**[2691] **29** Yūnān dilince mīr-i büzürg dimek olur. [ġ-e-n-v] **Beġānūs:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi eşkün **30** at maʿnāsına naḳl eyledi. Sā'ir erbāb-ı lüġat *şīn*-i muʿceme bābında īrād eylediler. İki vechile **31** cā'izdür. [-ḳ-] **Beḳas:** Dıraḫt-ı şimşād. [l-e] **Pelās:** Eskirek, çūl u şāl ve sā'ir 160a/01 anlara müşābih nesneler ki ekṣer fuḳarā libāsıdur ve keşīşler ḳaftānı dimişler. [l-b-v] **Belbūs: 02** Yaban ṣoġanı ve ṣarımsaġı, sükūn-ı *lām*ile. [l-v] **Pelūs:** *Bā'*-i ʿAcemīyile ʿayyār u ḫoş söz **03** keleci maʿnāsına baʿżılar dilkicüklik maʿnāsına naḳl eyledi. [y-s-p] **Pey-siper: Kemāl-i Isfahānī:**

04 Bād-ı o-rā tā zebāne ḫāk-rū-rā tāḫte

Āteş-i o-rā ḫaṣm-ı cān u bād-ı o-rā pey-siper[2692]

05 Kemī vaṣfında dinilmişdür. [y-v] **Peyūs:** *Bā'*-i ʿAcemīyile tevāżuʿ-ı bī-ḥadd itmek maʿnāsına ve ümīd **06 İbn-i Yemīn:**

Güftem ze-cevr-i o-st ki aṣḥāb-ı faẓl-rā

ʿÖmr-i ʿazīz mī-reved ender ser-i peyūs[2693]

[2687] (Hırsız, yalvarsan da yakarsan da çaldığı paranı geri vermeyecek.)
[2688] (Kötü bir işin ardından içilen bir yudum su, yetmiş yıllık ömürden daha güzeldir.)
[2689] (Bundan sonra ne olacağını bilmiyorum, çünkü evrenin sırrını kimse bilemez.)
[2690] (Pişmanlık kalpten çıktığında acele et; ondan sonra pişman olmanın ve itiraf etmenin bir faydası yoktur.)
[2691] Ṣāḥib-i ḥamā ʿimādü'd-dīn İsmaʿīl dir ki baṭlamyūs vehī lafza müştaḳḳa mine'l-ḥarb maʿnāhā esedü'l-ḥarb.
[2692] (Rüzgâr, alev gibi toprağın yüzeyine saldırdığında ateş onun can düşmanı olur ve rüzgâr onun arkasında bir kalkan görevi görür.)

07 Ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve Ḥalīmī bu maʿnāya żamm ile żabṭ eylemişler ve ṣanu ṣanmaḳ ve diki ki 08 ḳulaḳ ṭutmaḳdur; benim ḥaḳḳımda eyü mi yaramaz mı söyler diyü. **El-Bāʾi'l-Meksūre:** [-y-] 09 **Pīs:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile abraṣ ki bedeni alaca ola. El-ʿeyāẕu bi'llāh ġāyetde münker marażdur. 10 Fārsīde abraş dirler. Evżāʾī nā-maṭbūʿ vü ẕātī müstekrih olan şaḫṣı 11 pīs ile tavṣīf iderler. (ʿ):

Nā-sipās u dūn u mūẕī ṭabʿ u pīs[2694]

Ve muṭlaḳā 12 alaca maʿnāsına ve ẕātī müstekrih ve evżāʿı ḳabīḥ ü baḫīl şaḫṣ-ı pīş ile tavṣīf 13 olınur. Mecẕūme daḫı ıṭlāḳ olınur. **El-Bāʾi'l-Mażmūme.** [-d-] **Budus:** Ümīd 14 ricā maʿnāsına. [d-v] **Püdūs:** Miṣlihu sāʾir adları ümīd lafẓında yazılmışdur. [-r-] **Pors:** 15 Porsīden lafẓından ṣīġa-i emrdür. Ṣor dimek olur. **Bors:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile boylu 16 maʿnāsına ve ḳaşaġu ve burınduruḳ, yavaşa aġacı ki yavuz atlaruñ naʿl-bendler 17 burnına[2695] geçürürler. Niʿmetī, ve yular ve mehār maʿnāsına da gelür dimiş. [r-n] **Burnus:** 18 *Bā*ʾ-i ʿArabīyile baş ortası. [r-n-y] **Burnīs:** Miḳrāż u ḳoyun ḳırḳacaḳ şındı. 19 Fetḥ ile daḫı mervīdür. Niʿmetī, ve ḳırındı nesne, kesilmek. [l-v] **Pülūs:** Peyūs maʿnāsına 20 Niʿmetī, ve dilkicüklik, cāblūsī maʿnāsına da gelür dimiş. Şems-i Faḫrī cāblūs u bülūs 21 lüġatde ikisinüñ maʿnāsı birbirine ḳarībdür. Ḫalḳı söz ile aldamaġa dirler dimiş 22 ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Be-cāblūsī ḫod-rā ger koned ber-kār
Velī nigū ne-buved kār-ı cāblūs u bülūs[2696]

23 (ʿ):

Mī-koned her cāblūsī cāblūs[2697]

[-v-] **Būs:** Öpmek būse maʿnāsına. **Şems-i F.:**

24 Şehen-şehī ki felek ez-berāy-ı ḫaşmet-i ḫˇīş
Dihed ze-rāh-ı edeb ḫāk-ı dergeheş-rā būs[2698]

25 Ve būsīden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī istiʿmāl olınur. [y-v] **Püyūs:** Fetḥ-i *bā*ʾ-i ʿAcemīyile peyūs u ṭamaʿ maʿnāsına. **26 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 27** [-e-] **Tās:** Ṭās maʿnāsına. [-ḫ-] **Taḫs:** Göñül ṭarlığı ki ġuṣṣa vü ġamdan belādan kişi 28 müteġayyirü'l-ḥāl olur. Bu ol lüġatdür ki Şems-i Faḫrī ve Esedī-i Ṭūsī naḳlince *bā* bābında 29 naḳl olındı ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. Ammā Hindūşāh-ı Naḫcüvānī

[2693] ("Onun haksızlıklarından dolayı, erdem sahiplerinin değerli ömrü sıkıntı içinde geçiyor." dedim.)
[2694] (O, nankör, alçak, hilekâr bir huya sahip ve pis biridir.)
[2695] burnına naʿl-bendler. 3. (179b/06)
[2696] (Kendisi için bir dalkavuk çalıştırmaz, çünkü aldatıcı ve kandırıcı iş iyi olmaz.)
[2697] (Her türlü dalkavukluk, bir dalkavuk yaratır.)
[2698] (Öyle bir büyük hükümdar ki, gök bile onun öfkesi karşısında saygıyla onun kapısının toprağını öper.)

Ṣıḥāḥü'l-Fürs adlu 30 kitābında bu lüġati evvelehā bi't-tā'i'l-meftūḥa bin-noḳṭatīn min fevḳahā diyü taṣḥīḥ 31 eyledi. [-r-] **Ters:** Ḳorḳu, ḫavf maʿnāsına. (ʿ):

Be-ters ez-zeber-destī-i rūzgār[2699]

160b/01 Tersīden lafẓından ism-i maṣdardur ve hem ṣīġa-i emrdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 02 böyle taḥḳīḳ itmişler ki muṭlaḳ ḳorḳudur. Olacaḳdan olsun niteki bu beytde 03 ẓāhirdür. **Beyt:**

Nişest ebr esb-i tāzī semend

Hemī reft tersān ze-bīm-i gezend[2700]

04 olmışdan olsun niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çonānem ze-ʿaşḳ ey çü dürr-i yetīm

05 Ki yādem ne-yāyed hemī ters ü bīm[2701]

Şāʿirüñ tersden murādı şerr-i vāḳiʿden ḳorḳudur. 06 Bīmden murādı şerr-i mütevaḳḳıʿdan ḳorḳudur. [r-m] **Termes:** Bir maʿrūf dārūdur. [-f-] 07 **Tefs:** İssilik. [-k-] **Tekes:** Üzüm çekirdegi. **Şems-i F.:**

Ber-tārik-i rez er naẓar-ı ʿāṭıfet konī

08 Ġazmeş ʿaḳīḳ ü zümürrüd şeved tekes[2702]

Fürs heves vezninedür ol ki üzüm 09 ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalur, *cibre* dirler ʿArabca *ṣecīr* dirler. Bu lüġatüñ āḫiri *ṣīn*-i muʿceme 10 *zā'*-i muʿceme ile daḫı istiʿmāl olınur. Faṣīḥ ü şāyiʿ-i *sīn*-i mühmele iledür. **Et-Tā'i'l-Meksūre:** 11 [y-m-e] **Tīmās:** Bīşe maʿnāsına orman dimek olur. **Şems-i F.:**

Nihād rūy be-ḫiẕmet çonān ki rū be-pīr

12 Be-bīm ü engerān āmed ez-der-tīmās[2703]

[y-n-v] **Tīnūs:** Ḫırmende terke yıġını ki Türkīde 13 ṭınas dirler. **Et-Tāʿi'l-Mażmūme:** [-r-] **Türs:** Yirüñ ḳatılıġı. 14 [r-m] **Türmüs:** Keçi boynuzı. **Tüs:** Çepçevre. [-v-] **Tūs:** Ḳatı yir, türs maʿnāsına. 15 **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa** 16 [e-b-l-v] **Çāblūs:** *Cīm*-i ʿAcemī ve *bā'*-i ʿArabīyile dil ile telaffuẓ idüp ġāyetde muḥabbet ṣūretin 17 göstermek, yüze gülmek ve göñülde olmaḳ. Türkīde dilkilik dirler. ʿArabca *tabaṣbuṣ* 18 dirler. **Şems-i F.:**

Be-çāblūsī ḫod-rā eger koned ber-kār

[2699] (Zamanın zorbalığından kork.)

[2700] (Arap soylu kula atına bindi, zarar göreceğim çekincesiyle korkarak gidiyordu.)

[2701] (Ey tek ve parlak inci gibi olan! Aşk sebebiyle öyle bir hâle geldim ki korku ve çekince aklıma gelmiyor.)

[2702] (Eğer üzüm bağlarının zirvesine şefkatle bakarsan, asma filizlerinin çekirdekleri akik ve zümrüt gibi değerli olur.)

[2703] (Yaşlı tilkinin kapısından dericiler çarşısına gelmesi gibi hizmet etmeye başladı.)

Vü bī-nigū ne-buved kār-ı cāblūs u belūs[2704]

19 ve ʿayyār-ı ḫoş-suḫen. [e-s-v] **Cāsūs:** ʿArabīde *ʿayn* maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve ṭatlu söz 20 vü çüst maʿnāsına da naḳl eyledi. Ḳaraḥiṣārī. [e-l-y-n-v] **Cālīnūs:** *Fāʿilü'l-ʿAcā'ib* dimekdür. 21 Lisān-ı Yūnānīde meşhūr olan ḥükemānuñ ḫātimesidür ki andan ṣoñra ʿilm-i ḥikmetde 22 bir aḥd ol mertebe vü menzileye yetişmemişidi. Anuñiçün Ḫātemü'l-muʿallimīn laḳabıyıla mülaḳḳabdur. **ʿUnṣurī:**

23 Sevād-ı ḫaṭṭ-ı riyāżī-st şekl-i Öḳlīdīs
Beyān-ı naḳş-i ilāhī-st ṭıbb-ı Cālīnūs[2705]

24 [e-v-r] **Cāvers:** Ṣūret darısı didükleri ki ḥubūbātdandur. Kāvers lafẓınuñ 25 muʿarrebidür. **Caḫs:** Ur didükleri ʿillet ki ādemüñ bedeninde çıḳar, büyür bādincān 26 ve ḳārpūz miḳdārı olur. Eṭıbbā *silʿat* dirler, ʿilāca ḳābil degildür. Aġrımaz, Ḳazġan 27 ve Geylān vilāyetinde çoḳ olur. Eger kesse, ṣāḥibi helāk olur, Şems-i Faḫrī vü Hindūşāh-ı 28 Naḫcüvānī vü Esedī-i Ṭūsī ādem boynında olana ṭaḫṣīṣ iderler ve āḫiri 29 *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür. [-r-] **Ceres:** Çañ ki kilīsālarda çalarlar ve deve boynına 30 aṣarlar. **Ḫāfiẓ:**

Şeb-i tārīk ü bīm-i mevc ü girdābī çonīn hā'il
31 Ceres feryād mī-dāred ki ber-bendīd maḥmilhā[2706]

Ḳaraḥiṣārī, ve āvāz-ı żaʿīf maʿnāsına da istiʿmāl 161a/01 olınur dimiş. **Çerkes:** Meşhūr u maʿrūf ṭā'ifedür. **Ces:** Niʿmetī istemek maʿnāsına. [2707] **02 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 03** [r-e] **Ḫar-ās:** Niʿmetī at degirmeni ve ḫāne-i āsiyāb dimiş. Ḥalīmī ḳatır u at degirmeni dimiş, 04 meşhūrdur ve ol degirmene ḳoşılan eşege dirler dimiş. Şems-i Faḫrī, *āsiyā bāşed ki* 05 *be-çehār pāyan kerded* dimiş ve bu beyti istişhād eylemiş. **Beyt:**

Devāl-i ḫ̆āre vü ser-geşte çeşm-beste müdām
06 Buved ze-kūn-ı ḫarī ber-miṣāl-i gāv-ı ḫarās[2708]

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳā'ik*da 07 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki şol degirmeni ki ṭavar döndüre ḫarās 08 dirler. Aṣlı ās-ı ḫardur. ʿAlem olıcaḳ ḳāʿide-i terkīb taġayyür olınup, mużāfun 09 ileyh taḳdīm olınmışdur. Diyār-ı ʿAcemde meẕkūr degirmen ḫar ile döndürilürimiş. Niteki bu 10 beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Pīş-i şehr-i ʿaḳl-ı küllī īn ḥavās

[2704] (Kendi dalkavuğunu çok çalıştırmaz çünkü aldatıcı ve kandırıcı iş iyi olmaz.)
[2705] (Yazı, matematiğin çizgisi ve Öklid'in şeklidir. İlahi desenin ifadesi ise Calinus'un tıbbıdır.)
[2706] (Karanlık gecede, korkutucu dalgalar ve dehşet verici girdaplar içinde çan çalıyor: Hadi, yük arabalarını bağlayın!)
[2707] [-m-] **Cemes:** Bāġ püştesi. 16. (151a/06)
[2708] (Sürekli başı dönmüş ve gözü kapalı, deri kayışı çiğneyen bir eşek, değirmen döndüren öküz gibi olur.)

Çün ḫarān-ı çeşm-best der-ḫarās[2709]

11 Ol sebebden ibtidā vażʿ ında ismün ḫarās ḳomışlardur. Şimdi döndüren ḫar 12 olmaḳ degildür. Ṣığır döndürse daḫı ḫarās dirler. Niteki ʿÖmer Ḫayyāmuñ bu rubāʿīsinde 13 ẓāhirdür. **Rubāʿī:**

Mā bīm der-īn künbed-i dīrīne esās
Cūyende-i raḫne hemçü mūrī der-ṭās
14 Āgāh ne ez-menzil-i ümmīd ü hirās
Vü Kemāl-i Iṣfahānī der-remed mī-güyed[2710]

Beyt:

Mānem be-çeşm-beste çü gāv-ı ḫarās-ı leng
15 Hestem z'āb-ı çeşm çü ḫar mānde der-ḫalāb[2711]

[r-m-k] **Ḫar-meges:** 16 *Kāf*-ı ʿAcemīyile at siñegi, ʿArabīde *nuʿrehe* maʿnāsına.[2712] **Ḫas:** Aṣḥāb-ı lüġat böyle naḳl itmişler 17 ki ḫas köti gevherlü vü nā-kes kişi vü ḥaşerāt-ı arża dirler ve ʿArabca mārūl dimek olur. 18 Kāhū maʿnāsına ve Fürs şāʿirlerinüñ istiʿmālātından añlanur ki ḫas lafẓından 19 menfaʿatsüz yaban otı murād ola, meger maʿnā-yı evvel taʿmīm olınup istiʿmāl olınmış ola. 20 Bu taḳdīrce mevṣūf bile ẕikr olınmaḳ münāsib idi ve *Miʿyār-ı Cemālī*de çör çüp 21 diyü naḳl olındı. Ḫāşāk maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ey Ḫüsrevī ki menhel-i luṭf beẕl-i ʿaṭā-yı to
22 Ḫālī-st ez-küdūret ü pāk ez-ġubār u ḫas[2713]

Fāżıl-ı Muḫaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle 23 taḥḳīḳ iderler ki ḫas lisān-ı Fārsīde menfaʿatsiz ota ıṭlāḳ olınur. Türk dilinde andan 24 çūr ile taʿbīr iderler. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Bārān ki der-leṭāfet-i ṭabʿeş ḫilāf nī-st
25 Der-bāġ lāle revīd ü der-şūre-būm ḫas[2714]

Menfaʿatsüz kişiye ḫas ıṭlaḳı bu beytde 26 ẓāhirdür. **Beyt:**

To dāde bād her ḫasī men mürde ez-ġayret besī
Yek-bār me-berd herkesī bī-çāre cānī bārhā[2715]

[2709] (Küllî akıl önünde bu beş duyu, eşek değirmenindeki gözleri bağlı eşeklere benzer.)
[2710] (Bu temeli bozuk kümbette, tıpkı tastaki karınca gibi bir delik arayan biziz! Korku ve umut menzilinin farkında değiliz, değirmen sığırı gibi gözü bağlı ve başı dönmüşüz.)
[2711] (Ben gözü kapalı, topal bir değirmen öküzü gibi kalırım; gözyaşlarından bataklığa saplanmış bir eşek gibiyim.)
[2712] --. 16. (151a/20)
[2713] (Ey padişah! Senin iyilik ve bağı kaynağın, bulanıklıktan uzaktır ve çerçöpten arınmıştır.)
[2714] (Güzel yaradılışında aykırılık olmayan yağmur, bahçede lale, çoraklıkta çerçöp bitirir.)

27 Teşbīhen der-reh-i istiʿāre ṭarīḳiyile *Baḥrü'l-Ġarāʾib* şāḥibi bu maḥalde ġarāʾib söylemişdür. 28 Tafṣīlinde menfaʿat yoḳ ḫāṣākī farḳ itmemişdür. *Miʿyār-ı Cemālī* şāḥibi de 29 ḫasdan ḫāṣākı farḳ itmemişdür. **Hass:** Bi't-teşdīd Ḳaraḥiṣārī hemān maʿnāsına gelür 30 dimiş. [l-y] **Ḫalīs:** Ḳara ṭoprak ve ḳara balçıḳ maʿnāsına. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre:** [-r-] **Ḫırs:** Ayu 31 didükleri cānver ki yırtıcılardandur. ʿArabca *düb* dirler, künyeti *Ebū Ḥamīd*dür. [-y-] **Ḫīs:** Niʿmetī 161b/01 belās maʿnāsına naḳl eyledi. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* şāḥibi ḫalīs maʿnāsına. **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme 02** [r-v] **Ḫorūs:** Bednūs, ʿArabca *dīk* dirler, künyeti *Ebū Edhem*dür. **Ḫus:** Ḳayın ana. **03 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūhā 04** [-e-] **Dās:** Oraḳ ki ekin biçerler. **Şems-i F.:**

Eger ne kişt beḳā-yı ḥusūd-ı o dürūd
05 Çi gūne her ser-i meh meh şeved be-ṣūret-i dās[2716]

Ve başaḳ şapı ʿArabca *mıḥṣadr* dirler ve dehre 06 maʿnāsına ve helāk u fesād ve çanaḳ ve çölmek balçığı ve dās ol lafẓa dirler ki bir 07 lafẓa daḫı tābiʿ olup gelmiş ola. [e-s-d-l-v] **Dās Dalūs:** İttibāʿ vü müzāvecedendür. 08 Uvaḳ devek dimek olur. Bunuñ emṡāli Fārsīde vü Türkīde çoḳdur. Fārsīde 09 *rās rīvās, şinc ġınc, gec güc, gec mec, kej mej, günc lünc, lek pek, ketre petre* gibi 10 Türkīde upur şapur, köti möti, ve tar ṭaġan ve ḳumaş mumaş, ḫart mart gibi. 11 **Şems-i F.:**

Maḳām-ı düşmen-i o nī-st o coz ḫarāb u yebāb
Ṣıfāt-ı ḥādis-i o nī-st ġayr-ı dās dalūs[2717]

12 [b-v] **Debbūs:** Bozdoġan ve çomaḳ. [r-v-e] **Dervās:** Ol aġaçlar ki 13 evüñ eṭrāfına iderler muḥkem olmaġıçün pāyendān maʿnāsına. [r-d-p-y] **Derdpīs:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile çirkīn 14 ve yaramaz maʿnāsına. [r-y-v] **Derīvas:** Miṡlihu ve ḳapu sıvası. **Şems-i F.:**

Ān şāh ki der-memleketeş hīç kesī-rā
15 Ne ḥācet der-bāşed ü nī ḫavf-ı derīvās[2718]

Ve önegi lecūc maʿnāsına. 16 **Des:** Mānend maʿnāsına. [s-t-ā] **Dest-ās:** El degirmeni ve dibek. [s-t-r] **Dest-res:** 17 El irişmesi ki ḳudretden ve ġınādan ʿibāretdür. **Esedī:**

Sipāhī vü şehrīş bā-dest-res
18 Ne-buvedend īn şehr-i dervīş kes[2719]

Ve çārbāliş maʿnāsına da gelür dimişler. [s-t-h-k-r-b-e] 19 **Deste-kirbās:** *Bāʾ*-i

---

[2715] (Sen her önemsiz kişiye değer verdin, ben ise kıskançlıktan defalarca öldüm. Herkes bir kez ölür, ama çaresiz bir can defalarca ölür.)
[2716] (Eğer kıskancın devamlılığı onun hasadı değilse, nasıl olur da her ayın başı orak gibi olur?)
[2717] (Onun düşmanının makamı, yıkıntı ve harabeden başka bir şey değildir. Onu kıskanananın vasfı, yerle bir olmuşluktan başka bir şey değildir.)
[2718] (O padişahın ülkesinde yaşayan hiç kimse kapıya gerek duymaz, hatıl derdi çekmez.)
[2719] (Ordusu ve şehir halkı zengindi; bu şehirde fakir kimse yoktu.)

ʿAcemīyile yir düzici. **Delūs:** Uvak devek. **Denes:** Nā-kes maʿnāsına. **20 Deves:** Niʿmetī ḳızġun demir bıraḳduḳları şuya dirler dimiş. ʿArabca *māʾü'l-ḥadīd* dirler. Üslūb-ı **21** vāşılı budur ki demiri muḥkem ḳızdurup ḳızıl ḳor gibi olduḳda içecek şu içine **22** bıraġurlar, istiʿmāli ġāyet nāfiʿdür. Miʿdeye ḳuvvet virür ve ḳabż eyler ve ṭalaġı giderür **23** ve ḥummāya nefʿi vardur ve sāʾir menāfiʿi çoḳdur. Āḫiri ṣad ile daḫı lüġatdür. *Cāmiʿü'l-Fürs* **24** ṣāḥibi ḳızġun demir maʿnāsına naḳl eylemiş. **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [-y-] **Dīs:** Edāt-ı teşbīhdür. **25** İsmüñ āḫirine ulaşur, aña beñzetmek içün māh dīs dirler. Ay gibi dimek olur. **26 Şems-i F.:**[2720]

Cihān-rā eger şeh-i to bāşī yaḳīn
Şeved der-penāhet cihān ḫuld-dīs[2721]

Ve hemtā **27** vü ṣūret ü yoldaş maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi feth ile naḳl eyledi ve bu lüġat **28** *vāv* ile daḫı mervīdür *vīs* dirler *dīs* maʿnāsına. **Ed-Dāli'l-Mażmūme: 29 Dūk-rīs:** İplik egirici. **Ferruḫī:**

Yekī ḫāne kerd-est ferḫār-dīs
Ki be-fürūzed ez-dīden ān revān[2722]

30 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūḥa 31 [-e-] **Rās:** Niʿmetī rāsū ki gelincik didükleri cānvercige dirler dimiş ve āḫirinden vāv taḫfīf 162a/01 olınmışdur diyü naḳl eylemiş. [e-s-r-y-v-e] **Rās Rīvās:** Elfāẓ-ı ittibāʿ ve müzāvecedendür. **02** [r-s] **Res:** Emr-i ḥāżırdur, resīden lafẓından ve vaṣf-ı terkībīdür. Feryād-res gibi *Ṣıḥāḥ-ı* **03** *ʿAcem* ṣāḥibi *doz ü bāşed* dimiş. **Reṭālīs:** Tafṣīli Aristāṭālīs lafẓında meẕkūrdur. **04 Er-Rā'i'l-Meksūre:** [v-e] **Rivās:** Şu teresi ve baʿżılar ḳuzı ḳulaġı daḫı dimişler. [y-b-e] **05 Rībās:** Miṣlihu ve aşḫūn ki kelem gibidür. Ekşirek olur, yinür ve fidan didükleri ve ayrıḳ **06** didükleri ot, rībāc u rīvāc maʿnāsına sāʾir esāmīsi zībāc lafẓında yazılmışdur. **07** [-y-] **Rīs:** *Rīsten* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Ḳaraḥiṣārī ve resm ṣūret **08** maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Ze-taḫtī ki ḫ̆ānī verā taḳ-dīs
Ki be-nihād Pervīz ber-rāst rīs[2723]

[2724] **09 Er-Rā'i'l-Mażmūme:** [-b-] **Rübus:** Rübūs lafẓından muḫaffefdür. [b-v] **Rübūs: 10** Yiyegen, ekūl maʿnāsına ve ṣaru beñizlü. **Rüs:** Ol ki boġazı ḳulı ola, ʿabdü'l-baṭn **11**

[2720] **Beyt.** 16. (151b/26)
[2721] (Dünyanın padişahı sen olsan, kuşkusuz senin koruman altındaki dünya cennete döner.)
[2722] (Bir güzel ev yapmış ki onu görmek ruhu aydınlatır.)
[2723] (Bir taht ki onu kubbeli görünümlü olarak adlandırırsın ve onu Perviz düzgün bir şekilde yerleştirmiştir.)
[2724] [y-v-e] **Rīvās:** Miṣlihu. Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ḫardal maʿnāsına naḳl eylemiş. 16. (152a/09)

ve gelū-bende maʿnāsına yiyegenlikden ötüri ekdilik idüp nirde ṭaʿām ẓanniderise 12 siñek gibi güvüleye düşe, it gibi dögüp ḳovarlar ehl-i lüġat bu lafẓuñ tefsīrinde 13 gelū-bende dimegin Şems-i Faḫrī boyun bağına ve yāḫūd boynı bağlu olan kimesneye ḥaml itdi 14 ve bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Ez-mūy-ı zenaḫ düşmen-i şeh-rā felek āred
Hengām-ı ḫıfe gerden ü āvīḫteneş rüs[2725]

15 Niʿmetī ve gögüs ki zerd gevde buved dimiş. [-v-] **Rūs:** Bir meşhūr ḳavmdür. 16 [v-n-e] **Rūnās:** Ḳızıl boya. **Rū-şinās:** Muʿteber ve ṣāḥib-i ferāset kimesne dimek olur. 17 [v-y-ş-n-e] **Rūy-şinās:** Miṣlihu. [v-ġ-n-e] **Rūġnās:** Ḳızıl boya rūynās lafẓından taḥrīf olınmışdur. 18 [v-y-n-e] **Rūynās:** Ḳızıl boya meşhūr. **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa:** 19 [-k-] **Jekes:** Maʿāẕa'llāh maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Bī-mihr-i to bāşed hūrşīd-i ḥāşallāh
20 Ez-ḥükm-i to ne-tābed eyyām-ı ser jekes güft[2726]

Niʿmetī meksūre bābında daḫı getürmişdür. **Ez-Zāʾi'l-Meksūre:** 21 [-k-] **Jikes:** Maʿāẕa'llāh maʿnāsına. [-y-] **Zīs:** Sūy maʿnāsına. **Z'īn-sipes:** Bundan şoñra dimek olur. **22 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 23 [-e-] **Sās:** Laṭīf maʿnāsına Şems-i Faḫrī hemān laṭīf maʿnāsına naḳl eylemiş, Ḥalīmī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 24 ṣāḥibi ve Niʿmetī, ve bir ḳabīle adıdur ol ḳabīle ehline Sāsān dirler ve erbāb-ı tevārīḫ Īrān-ı 25 zemīn taḫtında pādişāh olan ʿAcem selāṭīni dört mertebe üzerine ḳısmet itmişlerdür. 26 Evvel mertebesi mülūk-ı Pīşdādīlerdür. İkinci mertebesi mülūk-ı Keyāndur. Üçünci 27 mertebesi mülūk-ı İskāniyāndur. Dördinci mertebesi mülūk-ı Sāsāniyāndur dimişler. [b-v] **28 Sepūs:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile kepek, nuḫāl maʿnāsına. **Hātifī:**

Ne-ḫᵛāhem be-īn tāc u fer çün ḫorūs
29 Ki erzen dihed bīveem bā-sepūs[2727]

Ve herīse maʿnāsına. [p-y-v] **Sepūs:** *Bāʾ-i* ʿAcemīyile bezri ḳaṭṭūnā 30 [d-k-y] **Sedkīs:** Ḳavs-i ḳuzaḫ. **Şems-i F.:**

Be-her-i sālī niṣār der-geheş-rā
Felek be-nümāyed ez-timṣāl-i sedkīs[2728]

31 Bercīs ḳāfiyesine. **Velehu:**

Berend ez-ṭalʿat-ı u ez-ṭāliʿ-i şāh

[2725] (Kader, düşmanın çenesindeki bir kıl ile şahı, boğulma ve asılma zamanına getirir.)
[2726] (Haşa, güneş senin sevginsiz olmaz. Günler senin hükmün olmadan baş çevirmeye "maazallah!" der.)
[2727] (Horoz gibi, başımda taç ve görkem istemem. Çünkü meyvem ya darı ya da arpa verir.)
[2728] (Felek her yıl onun sarayının benzerini gökkuşağı resmiyle gösterir.)

Saʿādet ber-felek-i nāhīd ü Bercīs[2729]

162b/01 sāʾir esāmīsi *serīr* lafẓında mesṭūrdur. [r-p-e] **Ser-pās:** Gürz ve çomaḳ. **Şems-i F.:**

02 Kocā serīr āred düşmeneş ki peyveste
Ze-rāh-ı kīne zened çarḫ ber-sereş ser-pās[2730]

Esedī:

03 Heme deşt bārān-ı elmās buved
Heme kūh der-bāng-ı ser-pās buved[2731],[2732]

Esedī:

Kemān-ebr ü bāráneş elmās şod
04 Ser ü maġz-ı ber-māz ser-pās şod[2733]

Dīger:

Heme dest bārān-ı elmās şod
05 Heme kūh der-bāng-ı ser-pās şod[2734]

Ve āḫiri *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür ve toḫtamış **06** kimesne. [r-ḫ] **Seraḫs:** Niʿmetī defne aġacı ve bir mevżiʿüñ adıdur dimiş ve eyreltü **07** didükleri ot ki ḳızıl ot ve ṭuz otı daḫı dirler. İki dürlü olur, erkeklü **08** dişilü olur. Bu maʿnāya āḫiri *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi böyle **09** naḳl eylemiş. [r-k-y] **Serkīs:** *Rāʾ*-i mühmele ile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi elegimsaġmal, sedkīs maʿnāsına **10** naḳl eylemiş. [r-n-e] **Sernās:** Ve bi'l-kesr toḫtamış maʿnāsına. [n-d-r-v] **Senderūs:** ʿĀmme taḫrīf **11** idüp ṣandalūs dirler. Bir püsdür, kehrübā gibi illā kehrübādan yumşaġıraḳ olur. Ṭadında **12** telḫlığı vardur. Ṭabīʿatde ḥarr u yābisdür. Yābislükde bunıñıla kehrübā berāberdür. Ammā ḥarāretde **13** eksükrekdür. Belki kehrübā baʿżı eṭıbbā ḳatında bārid ve yābisdür. Bu ʿacebdür ki birbirinüñ **14** bedelinde istiʿmāl iderler. Belki ekṣer eṭıbbā farḳ itmezler.

Es-Sīni'l-Meksūre: [p-e] **Sipās: 15** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile minnet ü şükr. **Şems-i F.:**

Ḫudā dād to-rā tac u mülk ü taḫt-ı keyān
To nīz fażl-ı Ḫudā-rā dān be-dār sipās[2735]

[2729] (Onun güzelliğinden ve şahın talihinden, gökyüzündeki Venüs ve Jüpiter gibi saadet kazanırlar.)
[2730] (Onun düşmanı, öfkeli felek sürekli başını topuzla eziyorken nasıl baş kaldırsın?)
[2731] (Ova tamamen elmas yağmurlarıyla kaplıydı, dağlar ise gürzlerin yankılarıyla doluydu.)
[2732] --. 16. (152b/02)
[2733] (Bulutun yayı, yağmurunu elmasa dönüştürdü; baş ve beyin, gürzün darbesiyle kalkanın üstüne düştü.)
[2734] (Bütün eller elmas yağmuruna dönüşür; bütün dağlar gürzlerin yankılarıyla dolup taşar.)
[2735] (Allah padişahlara verdiği tahtı ve mülki sana da verdi. Sen de Allah'ın bağışını bil ve O'na şükret!)

16 [-p-] **Sipes:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile ṣoñra maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Gürg-ı seḥer be-luṭfeş ez-nāfe şeb şikāftī

17 Ez-düm şīr ez-ān sipes nükhet-i ʿanber āmedī[2736]

Ḥāfiẓ:

18 Cevher-i hüner ki to dārī derī be-ḫayr güşād

Ez-īn sipes men mestī vü vażʿ-ı bī-ḫaberī[2737]

Sitāre-şinās: 19 Müneccim.[2738] [r-n-e] **Sirnās:** Toḫtamış maʿnāsına ki fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [y-r-n-e] **Sīrnās:** 20 Bir baḫrī ḳuşdur, burnı uzun ve burnında muḫtelif delikleri vardur ve envāʿ naġmeler 21 ile āvāzeler ider. Şöyle ki işiden gideriken ḥayrān ḳalup dem-beste olur ve meşhūrdur 22 ki ehl-i Afrīḳiyye ki vilāyet-i Maġribde bir muʿteber şehrdür. Düdügi andan iḫżā itmişlerdür 23 ve baʿżı ḳavmden naḳl olındı ki bir cezīrede gideriken bir ḫoş dil-nüvāz āvāz işitdiler. 24 Ṭaleb eylediler, gördiler ki bir mürtefiʿ yirde dīvārlar yapmışlar ve anda delükler düzmişler 25 çünki yil ṭoḳına bu vechile āvāzlar ẓāhir olur ve ol cezīre ehli ol āvāzlara sīrnās 26 dirler. Ẓāhir budur ki bu taṣnīfi ol ḳuş olduġıçün düzmişlerdür. Tā ki ḳuş 27 ol āvāzı işide kendü nevʿinden ṣanup gele, ol ḳavm anı şikār ideler. **Laṭīfī:**

28 Ey be-envāʿ-ı neġam çün sīrnās

Mey ne-şod ez-naġmehāyet-i sīrnās[2739]

Es-Sīni'l-Mażmūme: 29 [-v-] **Sūs:** Yūnān didükleri ot ki eṭıbbā gövüs[2740] marażlarında ve muġallālarda istiʿmāl 30 iderler. Aṣlü's-sūs ve ʿaraḳü's-sūs dirler ve ṭabīʿat maʿnāsına ve edviyye ve yemişi 31 ve ġılāli delük iden ḳurtcaġız ve ʿArabīde ḥayyiz oġlana dirler. 163a/01 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** 02 [e-m] **Şāmus:** Ḥalīmī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bir nevʿ aḳ 03 ṭopraḳdur dirler. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve Niʿmetī, yapışġan bir nevʿ ḳara ṭopraḳdur dimişler. 04 İki dürlü olur bir dürlüsi ṣafāyiḥī olur, azacuḳ bile kevkebi ışılaması olur, 05 kevkeb-i şāmīsī dirler. Nitekim ṭalḳ daḫı ışıldugı eclden kevkeb-i arż dirler. 06 Bir dürlüsi daḫı ġāyetde ḫafīf olur dile degüricek öksūt gibi yapışur ve ṣuda 07 tīz ezilür. [e-m-v] **Şāmūs:** Miṣlihu bu iki lüġatüñ Ḥalīmī āḫirini *yā* ile şāmusī şāmūsī 08 yazmış. [e-n-h-k-r-b-e] **Şāne-i kirbās:** Biz ṭaraġı. [m-y-d] **Şemīdes:** Bir maʿrūf ve meşhūr üstād 09 mühendisüñ

[2736] (Sabahın kurdu, onun lütfuyla geceyi yarıp geçti; ardından aslanın nefesiyle amber kokusu yayıldı.)
[2737] (Senin sahip olduğun sanat cevheri, iyilik kapısını açtı; bundan sonra ben sarhoşluk ve bilinçsizlik hali içindeyim.)
[2738] --. 16. (152b/16)
[2739] (Ey türlü türlü nağmelerle sirnas kuşuna benzeyen! İnsanlar, senin nağmelerine doymadı.)
[2740] gögüs. 3. (182b/24)

adıdur, ʿilm-i hendesede naẓīri ve ʿadīli yoġıdı. **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [n-e] **10 Şinās:** Bilü ve bilici ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. **Şems-i F.:**

Ḫudāygān-i selāṭīn cemāl-i dīnī vü dīn
11 Şehī melek-ṣıfat u Ḫusrev-i Ḫudāy-şinās[2741]

Eş-Şīni'l-Mażmūme: 12 [-p-] **Şüpüs:** Bit ve sirke ki ādemüñ kirinden ḥāṣıl olur. *Bā*nuñ żammesi ve **13** sükūnı cāʾizdür. Bu lüġatüñ āḫiri *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervīdür. Eṣaḥḥ **14** daḫı oldur. [d-k-y] **Şüdkīs:** Ḳavs-i ḳuzaḥ ġayrı esāmīsi *serīr* lafẓında mesṭūrdur. **15 Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭāʾi'l-Meftūḥa 16** [-e-] **Ṭās:** Legen ve aña beñzer ne var ise ıṭlāḳ olınur. [e-ḳ-d-y] **Ṭāḳ-dīs:** Dīs edāt-ı teşbīhdür. **17** Gibi maʿnāsına māh-dīs, ḫuld-dīs dirler. Ay gibi, ḫuld gibi dimekdür. Maḥallinde ẕikr olınmışdur. **18** Ṭāḳ-dīs ṭāḳ gibi dimekdür ve Ḫüsrev-i Pervīzüñ taḫtı adıdur ve ol altundan bir taḫt **19** idi ki irtifāʿyı yüz ḳarış idi. Ḳırḳ pāyişi var idi ve anı envāʿ cevāhir ile **20** muraṣṣaʿ idüp ve dört küşesinde encüm ü eflāka ve eḳālīm-i sebʿa ṣūreti ḫūb vechile **21** yazılup ve üstādlar ṣanʿatile raṣad bağlayup gice ve gündüzde her sāʿat geçdükde **22** Deḳāyıḳı ile maʿlūm olurıdı. Ḫusrev-i Pervīz anıñ üstünde oturup salṭanat ideridi. **23 Beyt:**

Ze-taḫtī ki ḫānī-vār ṭāḳ-dīs
Ki be-nihād Pervīz ber-est rīs[2742]

[-b-] **Ṭabes:** Bir şehr **24** adıdur. **Et-Tāʾi'l-Mażmūme:** [-v-] **Ṭūs:** Bir şehr adıdur, meẕkūr şehrden çoḳ ulular ẓuhūr **25** itmişdür. ʿUlemā vü meşāyiḫ ü ḥükemādan ve Aʿlām-ı ricālden biri Fürs selāṭīnüñ evvel ṭabaḳasın **26** Pīşdādīlerden Nūẕer bin Minūçehr oġlı Ṭūs zerrīne güneşdür ki Direfş-i Kāviyānīyi **27** ol götürüridi ki *Şāh-nāme*de ve sāʾir kütüb-i tevārīḫde meẕkūr u mesṭūrdur. **28 El-ʿAyni'l-Meftūḥa:** [r-v] **ʿArūs:** Gelin dimekdür, ʿArabīdür. Cemʿi ʿarāyis ü ʿurūs **29** gelür. Żamm-ı ʿaynıla ammā Seyyid Şerīf *Tārīḫ-i Evāʾil*nde ʿarūs bir lüġatdür ki anda müẕekker ü müʾenneṯ **30** berāberdür. Mādām ki aʿrās içinde olalar, müʾenneṯi ʿarāyis üzerine ve müẕekker ʿurs üzerine **31** ʿ*ayn*uñ ve *rā*nuñ żammeleriyile cemʿ olur didi. Bundan maʿlūm oldı ki ʿarūs güyegüye dirler. 163b/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 02** [-r-] **Ġars:** Ḳaḳımaḳ, ḫışm maʿnāsına ve salḳım ve melūl u żaʿīf maʿnāsına ve göregen göz. **03 El-Ġayni'l-Meksūre:** [*] **Ġıs:** İsm-i ṣavtdur kediyi yaʿnī çetigi daʿvet idüp **04** ḳıġırmaḳda istiʿmāl iderler. Bu diyārda pis pis dirler, meşhūr olmışdur. **05 Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-**

[2741] (Din ve güzelliğin sultanlarının efendisi, Allah'ı bilen bir hükümdar ve krallık sıfatlarına sahip bir şah.)
[2742] (Bir taht ki onu kubbeli görünümlü olarak adlandırırsın ve onu Perviz düzgün bir şekilde yerleştirmiştir.)

Meftūḥa 06 [e-r] **Fārs:** Vilāyet-i ʿAcem ki taḫt-gāhı şehr-i Şīrāzdur. [p-v] **Fepūs:** Ve bi'ż-żamm-ı *bā'*-i ʿAcemīyile **07** masḫaralıḳ ve ḳıymıḳ yaʿnī uvaḳ ṭoġramaḳ maʿnāsına. [r-e-p] **Ferāpes:** *Bā'*-i ʿAcemīyile girürek **08** maʿnāsına. [r-ḳ] **Ferḳas:** Bir memleket adıdur ki anda çoḳ misk ḥāṣıl olur. [r-n-e] **09 Fernās:** Imızġanmış yaʿnī uyḫusı gelmiş, aġrılanmış kimesne, bunuñıla ġāfil maʿnāsından **10** kināyet olınur. Baʿżılar bunamış *fertūt* maʿnāsına didi ve azġun maʿnāsına da **11** gelür dimiş. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *ġāfil ü nā-dān bāşed* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **12 Beyt:**

Der-ān maḳām ki ḫurrem to Ḳahramān bāşed
Ḫıred ki bāşed medhūş u āsmān fernās[2743]

13 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi āḫiri *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervīdür ve'l-esaḥḥ bi's-sīnü'l-mühmele **14** dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *sīn*-i muʿceme ile ġāfil maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-y-e-d-r] **Feryād-res: 15** Meded irişici ve irişdürici dimekdür. [r-y] **Ferīs:** Ḳaraḥışārī çenber maʿnāsınadur **16** dimiş. [y-l-ḳ-v] **Feyleḳūs:** İskender-i Rūmīnüñ atası adıdur ve bir ḳıymeti ve muʿteber **17** ṭaş adıdur ki bir sāʿat-i nücūmiyyede yetmiş iki dürlü renge girür dirler. **El-Fā'i'l-Meksūre: 18** [r-y] **Firīs:** Ayrıḳ didükleri ot firīz maʿnāsına. [s-e-f] **Fisāfis: 19** İsm-i ṣavtdur fısıldı maʿnāsına ki uġruladın söylenür ve taḫta biti, boḳ maʿnāsına. **20 El-Fā'i'l-Mażmūme:** [p-v] **Füpūs:** Ḳıymıḳ yaʿnī uvaḳ ṭoġramaḳ ve ṭanz u teşnīʿ **21** Ḳaraḥışārī ve ḥayf ü suḫre maʿnāsına da gelür dimiş füsūs maʿnāsına. [r-n-e] **Fürnās: 22** Ġāfil ü ḳatı azġun. [s-v] **Füsūs:** Ṭanz u teşnīʿ ve ḳıymıḳ yaʿnī uvaḳ ṭoġramaḳ ve ḥayf ü **23** suḫreye ṭoymaḳ. **Firdevsī:**

Çü Gūderz ü Kişvād ü çün Gīv ü Ṭūs
Be-nā-kām rezmī buved bā-füsūs[2744]

24 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 25 [s-v] **Ḳasūs:** Ol ṣarmaşıḳ ki yoḫsul orġanı dimekile meşhūrdur. [-f-] **Ḳafes:** Meşhūr **26** ḥabs-ḫāne ki içinde ṭuyūr u vuḥūş u ġayre ḥabs olınur. [l-ḳ-d-y] **Ḳalḳadīs:** Ḳara boyanuñ **27** aġı. [n-b-r-y] **Ḳanberīs:** Süzme yoġurt, eṣaḥḥ olan āḫiri *şīn*-i muʿceme iledür. [v-e-n-v] **Ḳavānūs: 28** Bir buçuḳ vaḳiyye ve Türkīde ḳavanoz didükleri ẓarf. [y-s-v] **Ḳaysūs:** Panbuḳluḳ otı didükleri **29** ki anuñ üzerine yaġan şebnem ki keçinüñ tüyine bulaşup anda cemʿ olur ḳurıyıçaḳ **30** lāden olur. [y-e] **Ḳıyās:** ʿArabīde bir nesneyi bir nesneye berāberleşdürmekdür dirler **31** ve delīl maʿnāsına daḫı ıṣṭılāḥ olındı, ḳıyās-ı fıḳhī ve ḳıyās-ı manṭıḳī dirler 164a/01 **El-Ḳāfi'l-Mażmūme: [ḳ-n] Ḳoḳnus, [ḳ-n-v] Ḳoḳnūs, [v-ḳ-n] Ḳūḳnus, 02 [v-ḳ-n-v] Ḳūḳnūs:**

[2743] (Senin iradenin kahraman olduğu yerde, akıl dehşete düşer ve gökyüzü ahmaklaşır.)
[2744] (Güderz, Kişvad, Giv ve Tus gibi başarısız bir savaş, hayal kırıklığıyla doluydu.)

Dört vechile istiʿmāl olınur. İḳlīm-i Hindde Şenkūne 03 nām cezīrede olur bir ḳuşdur dirler ki biñ yıl yaşar burnunuñ elli miḳdārı 04 delikleri vardur. Her delüginden ḳuyruġına yol vardur. ʿÖmri biñ yıla yetişüp āḫir 05 olıcaḳ odun cemʿ idüp bir büyük püşte ḳadar ider, üstine çıḳar 06 ṣadā ider, burnınuñ her delüginde bir dürlü āvāz çıḳar, ṣanasın ki niçe yüz biñ 07 barbeṭ u çeng ü nāy u ḳānūn bir uġrıdan destān-serāydur ve ol ṣadānuñ 08 istimāʿı ẕevkinden niçeler medhūş olup ḳalurlar ve niçeler zārī vü fiġān idüp 09 ve niçeler şādān u ḫandān olurlar ve ḳanatlarını ol ḳadar ṣalar kim yilinden āteş ẓāhir 10 olup ol odını yaḳar, ol daḫı içinde bile yanar, kül olur, anuñ külinden 11 rūzgār ile Ḥaḳ cell ü ʿalā ḥażretlerinüñ ḳudret-i bī-ʿilleti ile bir ancılayın ḳuş ẓāhir olur.[2745] 12

[2745] **Esedī, rast der-vaṣf-ı Ḳuḳnūs:**

Ki nā-gāh dīdend murġī şüküft Ki ez-şaḥḥ-ı ān geh nidā ber-girift	(Aniden bir kuşun uçtuğunu gördüler, o anda bir ses yükseldi.)
Be-bālā-yı esbī be-bergüstüvān Fürūhişte ber-bāng der-ān tüvān	(Bir atın üstünde, zırhı giymiş olan kişi, gücünü gösteren bir sesle indirilmiş.)
Ze-sūrāḫ çün nāy minḳār-ı oy Fütāde der-ān bāng-ı bisyār-ı oy	(Onun gagası boru gibi bir delikten içeri girmiş ve o çok ses oraya dolmuş.)
Ber-ān sū ki bād āmedeş pīş-i bāz Hemī zed nevāhā her güne sāz	(Rüzgâr ona karşı geldiği taraftan, her türlü enstrümanla melodiler çaldı)
Füzūn-ter ze-sūrāḫ bī-çāh buved Ki ez-ūy demeş-rā borden rāh buved	(Kuyusuz, daha büyük bir delik vardı ki ondan nefes almak mümkündü.)
Be-hem ṣad-hezāreş ḫurūş ez-dehen Hemī sāḫt her-yek be-dīger şiken	(Ağızdan çıkan yüz binlerce gürültü, her biri bir diğeriyle dalga dalga kıvrılıyordu.)
To güftī dü-ṣad barbeṭ-i çeng ü nāy Be-yek reh ṣod şined destān serāy	(Sanki iki yüz barbet, arp ve ney aynı anda bir melodi evinde çaldı.)
Firāvān kes ez-ḫūşī-i ān ḫurūş Fütādend vezīşān mān geşt hūş	(Çok sayıda insan, o gürültünün mutluluğundan dolayı düştü ve akılları başlarından gitti.)
Yekī zed hemī naʿre cü ḫande dāşt Yekī girye z'endāze ender güdāşt	(Biri, gülüyor gibi sürekli çığlık atıyordu, diğeri ise ölçüsüzce ağlıyordu.)
Be-neẕẕāre gerdiş-i sīh hem gürūh V'ey āvā der-efkende z'ān sān be-kūh	(Zirve, siyah dönüşü izliyordu ve ey ses, dağdan bu şekilde yankılanmıştı.)

Esedī:

Ḫākeş ez-pes be-rūz-ı dırāz
Yekī murġ ḫīzed çü o nīz bāz[2746]

Dirler ki ehl-i Rūm 13 erġanūnı anuñ āvāzından almışlar. **Esedī:**

Be-Rūm ender ey dūn şenīdem künūn
14 Ki ez-bāng-ı o sāḫtenden erġanūnc[2747]

Laṭīfī:

Hemçü Ḳuknūs be-nāle vü efġān
Sūḫtem ḫˇīş-rā der-āteş-i ʿaşḳ[2748]

15 Beyt:

Eger maned hezār sāl-i Ḳuḳnūs
Be-sūzed zār āḫir be-efsūs[2749]

16 Beyt:

Hemī nālem ze-destet ey dil-āzār
Hemī sūzem der-āteş Ḳūḳnūs-vār[2750]

Beyt:

17 Be-sūz-ı nāle ey şāh-ı dil-efrūz
Künūn çün Ḳūḳnūsem ḫˇīşten sūz[2751]

Çü bud yek zamān ez-nişīb ü fırāz
Be-şod hīzem āverd her sū fırāz
(Bir an aşağıdan yukarıya gitti ve her yerden odun getirdi.)

Yekī püşte-i gird-i sehmin bülend
Pes ez-bād pür-āteş ender fikend
(Biri, yüksek ve korkunç bir toz tepesini rüzgârdan sonra ateşin içine attı.)

Şod ender miyān-ı hˇīşten-rā be-sūḫt
Çü hīzem ze-bād-ı heva ber-fürūḫt
(Kendini, rüzgârın tutuşturduğu odun gibi ortada yaktı.)

Sipeh ḫīre mānedend der-kār-ı ūy
Heme sūziş ü nāle-i zār-ı ūy
(Ordu, onun durumuna şaşkın kaldı; hepsi onun acıklı inlemelerini ve yanmalarını duyuyordu.)

Be-Gürşāsb üstād güft īn şikift
Ze-Rūm āmed ārāmeş īn-cā girift
(Usta Gürşasb'a dedi ki: "Bu ortaya çıktı; Rum'dan geldi ve huzuru burada buldu.")

Mer īn-rā ne kes cüft bīned ne-yār
Ve līkin çü sāleş berāyed hezār
(Hiç kimse onu ne eş ne de dost olarak görür; ancak bin yıl geçtiğinde bu durum değişir.)

[2746] (Uzun bir günün ardından da onun toprağından şahin gibi bir kuş yükselir.)
[2747] (Ey aşağılık, şimdi duyduğuma göre, Rum'da onun sesiyle bir org yapmışlar.)
[2748] (Kuknus kuşu gibi inleyip feryat ederek, kendimi aşkın ateşinde yaktım.)
[2749] (Kuknus bin yıl da yaşasa sonunda hayıf içinde inleye inleye yanar.)
[2750] (Ey gönül incitici! Senin derdinle sürekli inliyor, kuknus gibi ateş içinde yanıyorum.)

Ze-gītī şeved seyr ez-cān u ten
18 Beyāyed be-sūzed hemī ḫˇīşten[2752]
Ze-ḫākeş ez-ān pes be-rūz-ı dırāz
19 Yekī murġ ḫīzed çü o nīz-bāz [2753]
Be-Rūm ender ey dūn şenīdem künūn
Ki ez-bāng-ı ān sāḫtend erġanūn[2754]

20 Ve ẕikr-i Ḥasan Çelebi Fī ḥāşiyetü'l-mütevvaili'l-ḳaḳnus hüve ʿalā mā-ḳable ṭayre fī bilādi'l-Hind be-ẕarb **21** bihü'l-meṡel fī'l-beyāż lehü minḳār ṭavīl ü güve ḥasene'l-ilḥān yaʿīş elif sene sümme bi'l-heme Allāh teʿalā be-inne **22** be-mevt fī-cemʿi'l-ḥaṭeb ḥuvālīye fī-żarb be-cenāḥiye ʿale'l-ḥaṭeb ilā in be-ḫarac minhān-nār fī-şeḳli'l-ḥaṭeb **23** fī-ḥazaḳ hüve yaḫliḳe Allāhu teʿālā min demādehi bed medde veḳīl baʿde şülüṡeti eyyamı miṡlihu **24** [n-d] **Ḳundus:** Ḳundūz didükleri meşhūr cānvercik ki ekṡer şu içinde olur ve aġı ḳındıze didükleri **25** ot ki yaylaḳlarda biter. Eṭıbbā ḳatında kündüs dimekile meşhūrdur, çoḳ devāya istiʿmāl iderler. **26 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 27** [e-b-v] **Kābūs:** Uyḫuda aġır başmaḳ. **ʿUnṣurī:**

Ze-bīm-i şaḫne tedbīr-i to ne-mī-yāred
Ki pīş-i ḳaṣd-ı şebīḫūn kes koned kābūs[2755]

28 Ġayrı adları berḫafec lafẓında yazılmışdur. **Kās:** Ṭoñuz, ḫūk **29** maʿnāsına ve yaṣṣı büyük cāmdur ki Kāşānda işlerler ve ḳoltuġa ṣıġacaḳ miḳdārī yaṣṣı **30** bardaḳdur ki aġaçdan yāḫūd ṭopraḳdan iderler ve ṭolu sāġar maʿnāsına da gelür. **Kāse-līs: 31** Çanaḳ yalayıcı dimekdür. [e-l-v] **Kālūs:** Ebleh ü nādān u azġun. **Şems-i F.:**

Büzürgī er ṭalebed ḫaşm-ı şāh dāned ʿaḳl
Ki serverī vü büzürgī ne-yāyed er kālūs[2756]

164b/01 [e-m-v] **Gāmūs:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şu ṣıġırı, cāmūs maʿnāsına. [e-n-v] **Kānūs:** Şems-i Faḫrī ebleh maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-v-r] **Gāvers:** Kāf-ı ʿAcemīyile ṭarı **02** ki ḥubūbātdandur. Baʿżılar çeltik ṭarısı ve ḳonuḳ ṭarısı ve ṣūret ṭarısıdur **03** dimişler. [e-v] **Kāvus:** Ṭāvus u ḳāmūs veznine Nemrūd ʿaleyhi mā-yesteḥaḳ selāṭīn-i **04** Fürsüñ ikinci ṭabaḳası ki Keyānīlerdür. Keykāvus bin Keyḳubāddur ki Kāvus dirler Keykāvus da

---

[2751] (Ey gönül yakıcı padişah! Şimdi yana yakıla kendini yakan bir kuknus gibiyim.)
[2752] (Dünyadan bıkıp usanan kişi, ruhuyla ve bedeniyle gelip kendini yakar.)
[2753] (Uzun bir günün ardından da onun toprağından şahin gibi bir kuş yükselir.)
[2754] (Ey aşağılık, şimdi duyduğuma göre, Rum'da onun sesiyle bir org yapmışlar.)
[2755] (Hiç kimse korkudan senin planına cüret edemez; gece baskını yapmaya niyet etmeden önce kabus görür.)
[2756] (Padişahın düşmanı büyüklük istiyor olabilir; ancak akıl da ahmak kişiden büyüklük ve önderlik gelmeyeceğini bilir.)

dirler 05 Kāvus Nemrūddur diyenlerüñ ḳavli ża‘īfdür. Belki ġayr-ı ṣaḥīḥdür. Zīrā ki Nemrūd, Ḥażret-i 06 İbrāhīm *‘aleyhi’s-selām* zamānında idi ve ol Ḥażret ile Nemrūduñ ḳıṣṣası Ḳur’ān-ı 07 ‘aẓīmde ve kütüb-i tefāsīrde mufaṣṣal mesṭūrdur ve cemī‘ ehl-i tevārīḫ ittifāḳı üzre 08 Kāvus, ḥażret-i Süleyman *‘aleyhi’s-selām* zamānında olup ve ol Ḥażrete muṭī‘ vü minḳād 09 olmışdur. Egerçi dīninden dönmemişdür ve Ḥażret-i İbrāhīm ile Ḥażret-i Süleymān 10 *‘aleyhimā’s-selām*uñ mā-beyni biñ yüz ṭoḳsan ṭoḳuz yıldur. [p-v] **Kepūs:** *Bā’-i ‘Acemīyile egri* 11 a‘vec ma‘nāsına ve bu lüġat *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür naḳl olınmışdur. [r-p-e] **Kerpās:** Kertenkele 12 daḫı dirler, yeşil keler, *sāmm-ı ebraṣ* ma‘nāsına. [r-f] **Kerefs:** Kereviz didükleri 13 ot ki ma‘danūs daḫı dirler, envā‘ındandur, ‘Arab daḫı kerefs dir. 14 Ġālibā aṣlda ‘Arabī olup Fārsīde daḫı şāyi‘ olmışdur. [r-k] **Kerkes:** 15 Meşhūr ḳuşdur ki biñ yaşar dirler, kim āzārlıḳda meṣel olmışdur. **Şeyḫī:**

16 Yaşar kerkes kem-āzār olduġıyçün
Ṭoġan ṭurmaz ziyān-kār olduġıyçün

17 ‘Arabca *neser* dirler. **Kes:** Kimesne, emrī ma‘nāsına. **(‘):**

Kesī ze-cām-ı ġurūrī zamāne mest me-bād[2757]

18 [l-e] **Kelās:** Ni‘metī küf ü pās, kelāj ma‘nāsına ve bayḳuş ve ügi ḳuşı ve 19 ḫorūs ve bekçi ve ṣaḳçı ma‘nālarına naḳl eylemiş. [l-k-y] **Kelkīs:** Ni‘metī oġlancuḳlar 20 pırlaġucına dirler dimiş. [m-e] **Kemās:** Ve bi’ż-żamm yatuḳ didükleri yaṣṣı bardaḳ ki baḳırdan 21 veyā aġaçdan yā ṣaḳṣıdan iderler, ḳoltuġında götürürler. **Şems-i F.:**

22 Deved be-sūy-ı ‘adem ber-ketif nihāde cer’āb
Reved be-rāh-ı fenā der-baġl girifte kemās[2758]

[n-k-v] **Kenkūs:** 23 Ni‘metī dīv ma‘nāsına naḳl eylemiş. [y-b-v] **Keybūs:** Ni‘metī egri aġaç, egri kebūs ma‘nāsına 24 dimiş. [y-k-e-v] **Keykāvus:** Bir pādişāh adıdur, Kāvus daḫı dirler. [y-v] **Keyūs:** Egri, 25 kej ma‘nāsına ve egri aġaç. **Şems-i F.:**

Eger ze-ferz ne-bāyed sehī me-dār ‘aceb
26 Ki rümḥ-i ḫaṭṭī n’āyed ze-çūphā-yı keyūs[2759]

Cāmi‘ü’l-Fürs ṣāḥibi ve yılġun aġacı ma‘nāsına da naḳl 27 eylemiş. **El-Kāfi’l-Meksūre:** [r-p-e] **Kirpās:** Ḫām bīz ba‘żılar ḳaftanlıḳ bīz dimişler. 28 [n-d] **Kindes:** Saḳsaġan didükleri meşhūr ḳuş, ġurāb, ablaḳ ma‘nāsına ṭuyūr-ı ḫassāsedendür. 29 ‘Ufūnet ü vebā

[2757] (Hiç kimse, zamanın kibirli kadehinden sarhoş olmasın.)
[2758] (Omuzuna dağarcık koymuş yokluk tarafına koşuyor. Koltuğuna yatık almış fenâ yolunda yürüyor.)
[2759] (Eğer beceriden doğruluk çıkmazsa şaşırma, çünkü düz bir mızrak kısa ve değersiz sopalardan gelmez.)

olan yirlerde laḳlaḳ ile saḳsaġan ṭurmaz, ḳaçarlar. **30** Niʿmetī āḫir *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervīdür dimiş. Ġayrı adları ḳajā lafẓında mesṭūrdur. **31** [r-y-e] **Kiryās:** Āsitāne ve dīvān-ḫāne maʿnāsına. **Beyt:**

Hemī şod tā der-i kiryās-ı maḥbūb
Der-u reft āḫir ü būsīd mektūb [2760]

165a/01 **Edāyī:**

Be-deryā çü ḫusrev ze-kirbās reft
02 Be-hem-rāhīş Ḫıżr u İlyās reft[2761]

ʿArabīde dām üzerinde olan āb-ḫāneye **03** dirler. [-y-] **Kīs:** Lafẓ-ı ʿArabīdür. Fārsīde de istiʿmāl olınur. **Beyt:**

04 Rez be-seḫḥāḳ ikrār kīse-i bārān bāşed
Ṭās-ı levzīne be-dest-i dīgerān ḫˇāhed buved

05 El-Kāfi'l-Mażmūme: [r-e] **Kürās:** Muṣḥaf, kütüb cüzleri ve defter maʿnāsına. **06 Küs:** ʿAvratuñ ferci, ḥürre maʿnāsına. **Beyt:**

Nigār-ı Çerkesī ġāret-i ers kerde
07 Dü-berg-i gül be-hem-āverde nām-ı küs kerde[2762]

[l-m-k] **Gül-meges: Ḫayrī:**

08 Eşk-i çeşmem ki be-rev ʿārıż-ı ḫālet heves-est
Hemçü ṭıflī-st ki o-rā heves-i gül-meges-est[2763]

09 [m-e] **Kümās:** Aġaç kilīd ve yaşşı bardaḳ ki ḳoltuḳda götürürler bu maʿnāya fetḥile daḫı rivāyet **10** olındı. [n-d] **Kündüs:** Bir otdur, aġu ḳunduz dirler. Eṭıbbā ḳatında meşhūrdur. Muşmula **11** didükleri mīveye daḫı dirler ve *dāl*uñ fetḥi ve żammı cāʾizdür. [-v-] **Kūs:** Yan başı **12** gelmek ve iki nesne birbirine muḥkem doḳışmaḳ. **Ebū Şekūr:**

Şākir-i niʿmet ne-buvedem bāftem
13 Tā zemāne zed me-rā nā-gāh kūs[2764]

Firdevsī:

Be-zed dest-i ḫod tünd būd-est Ṭūsī
14 To güftī ze-pīl-i jiyān yāft kūs[2765]

Şems-i F.:

[2760] (Sevgilinin kapısına kadar gitti, sonunda içeri girdi ve mektubu öptü.)
[2761] (Padişah gibi, denize yelkenle açıldı, onunla birlikte Hızır ve İlyas da gitti.)
[2762] (Çerkez güzeli Aras'ı yağmalamış ve iki gül yaprağını bir araya getirip küs adını vermiş.)
[2763] (Gözümün yaşı, yüzündeki bene kavuşmayı arzuluyor; tıpkı çiçek sineğinin peşinde koşan bir çocuk gibi.)
[2764] (Zaman bana aniden darbe vurana kadar nimetlere şükürsüz oldum ve kendi kaderimi hazırladım.)
[2765] (Tuslu olan kişi, elini sertçe vurdu; sanki vahşi bir filden savaş davulu elde etmiş gibiydi.)

Ez-ışṭıkāk-ı kūh-ı Ḳāf çün ḫaşḫāş

15 Ze-yād-ı heybet-i ḫaşmeş eger beyāyed kūs[2766]

Velehu:[2767]

Şeved çü dāne-i ḫaşḫāş heykel ki Ḳāf

Ziyād heykel-i ḫaşmeş eger beyāyed kūs[2768]

16 Ve ol büyük tūcdan ve baḳırdan itdükleri naḳāredür ki bir ṣığır 17 gönini üzerine çekeler. Pādişāhlar der-gāhında eyyām-ı ḥarb u rıḥletde çalarlar, āvāzı 18 birḳaç fersaḫ yirde işidilür. **Şems-i F.:**

Mübārizān-rā ze-bīm-i zehre āb şeved

19 Be-gāh ān ki ze-der-gāh-ı şeh be-nāled kūs[2769]

Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa: [-e-] **Lās:** 20 Ketān çūpi ve üstübi ve mürekkep liḳāsı. [e-n-y] **Lānīs:** Cezāʾir-i Hindūstānda bir ṭaġuñ 21 adıdur ki vaḳvaḳ aġacı anda biter. **Esedī:**

Se-hefte çü rāndend ez-āncā be-kām

22 Be-kūhī resīdend Lānīs nām

Cezīrī be-pehnā-yı kişver-i sereş

Heme bīşe-i vāḳvāḳ ez-bereş[2770]

23 [p-v] **Lepūs:** Egri, kec maʿnāsına. [-r-] **Lers:** Sīlī, ṭabanca maʿnāsına. [l-n-k-e-v] **Lengāvus:** Serendībe 24 ḳarīb bir cezīre adıdur. [-v-] **Levs:** Uġumsuz ve uġursuz, aç gözli maʿnāsına, *vāv*uñ 25 fetḥi ve sükūnı cāʾizdür. **El-Lāmi'l-Maẕmūme:** [-r-] **Lürs:** Zaḫm urmaḳ maʿnāsına. **Lüs:** 26 Dad, leẕẕet ve urmaḳ, ḍarb maʿnāsına. [-v-] **Lūs:** Ṭad, çāşnī maʿnāsına ve aldaġuç ki 27 cerb sözile ādemi ṭarīḳinden azıdur. Çābulūs maʿnāsına ḳarībdür ve tevāżuʿ ve ʿācizluḳ 28 ve ʿayyārluḳ maʿnāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Be-çābulūsī ḫod-rā eger koned ber-kār

Velī nigū buved kār-ı çāblūs-ı belūs[2771]

29 **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa:** [e-d-p] **Mādpes:** Naẕīr 30 ü mānend maʿnāsına. [-e-] **Mās:** Elmās didükleri meşhūr ḳıymetī ṭaş cemīʿ maʿdenīleri ol ḳaṭʿ 31 ider ve anı ḳurşun kesr ider. Mülāyimeti cihetiyile Niʿmetī, ve merdümege daḫı dirler ki

[2766] (Onun öfkesinin heybeti hatırlandığında Kafdağı'nın sürtüşmesi haşhaş tohumu kadar küçük kalır.)
[2767] --. 16. (154b/26)
[2768] (Onun hışmının heybetli rüzgârı dokunacak olursa Kaf dağının görünümü haşhaş tanesine döner.)
[2769] (Savaşçılar, hükümdarın kapısının önünde davul çaldığında korkudan cesaretlerini yitirirler.)
[2770] (Üç hafta boyunca mutlu mesut gittikten sonra Lanis adlı bir dağa vardılar. Ülke genişliğinde bir adaydı. Üstünde vakvak ağacı ormanları vardı.)
[2771] (Kendi dalkavuğunu çok çalıştırmaz, çünkü aldatıcı ve kandırıcının işi iyi olmaz.)

ḫubūbatdandur dimiş. 165b/01 [e-l-v] **Mālūs:** Bir dürlü ḥelvādur ve *sāmm-ı ebraş* ve yeşil kelere daḫı dirler. [e-n-v] **Mānūs:** 02 Yanḳu, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi baʿżı nüsaḫda bayḳuş maʿnāsına naḳl eylemişler dimiş. 03 [t-r] **Metris:** Kesr-i *rā* ile Türkīde metriz didükleri ki ceng maḥallinde ve ekṣer ḥiṣār cenginde 04 büyük, ḳalıñ aġaçlardan çatarlar, ṭop ve ġayrı nesne leşkere doḳınmasun 05 diyü iderler. Sükūn-ı *rā* ile ḳorḳma dimekdür. [r-d-e] **Merd-ās:** El degirmeni ve bıñara 06 ṣuyı var mıdur bilmek içün ṭaş atmaḳ. [-r-] **Mers:** Ders ü ters veznine 07 ip ḳuşaḳ ve oda ṭapan mecūs kāfirlerinden bir muġuñ adıdur. **Şems-i F.:**

08 Be-gūy bā-ʿulemā-yı cihān ki ger dāʾim
Ne ez-ṣenā-yı şehen-şeh buved ṣomā-rā ders
09 Çi ders-i ʿilm-i ṣomā nezd-i Kirdgār çi laġv
Çi ḳadr u cāh-ı ṣomā pīş-i rūzgār çi mers[2772]

10 [k-e] **Mekās:** Nehydür, eksime dimek olur. [-g-] **Meges:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aṣḥāb-ı 11 lüġat siñek, ẕebāb maʿnāsına dimişler. Künyeti Ebū Menebbedür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 12 böyle taḥḳīḳ itmişler ki meges ism-i ʿāmdur. Aruya da ṣādıḳdur. Niteki 13 bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Yekī z'ān meges ki engebīn ger buved
Bih ez-ṣad meges ki engebīn-ḫˇor buved[2773]

14 [k-y] **Mekīs:** Mekās lafẓınuñ imālesidür ve muḥābā maʿnāsına. **Firdevsī:**

15 Nişānhā nihādend ber-esperīş
Siyāvuş me-kerd ānçi bā-kes mekīs[2774]

Lisān-ı Fārsīde 16 daḫı şāyiʿ ve ẕāyiʿ olmışdur. [-n-] **Menis:** Ol siyāh noḳṭalar ki insānuñ yüzinde 17 ve burnında ve boynında ẓāhir olur. **El-Mīmi'l-Meksūre:** [r-p-e] **Mirpās:** Saḫt maʿnāsına 18 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi āḫirini *sīn*-i muʿceme ile yazup ve yecūzu bi's-sīni'l-mühmele 19 dimiş. **Mis:** Baḳır, nuḥās maʿnāsına. [ḳ-n-e-ṭ] **Mıḳnāṭıs:** Lafẓ-ı ʿArabīdür, demür çeken 20 ṭaş, Baḥr-ı Ḳulzumda çıḳar, aʿlāsı sürḫ u siyāh reng olur, olduġı yir 21 gemileri mismārlanmayup ip ile baġlarlar, zīrā üzerine mismārlu gemi uġrasa 22 demüri çeküp taḫtaları ayrılup ġark olur. [ḳ-n-e-ṭ-y] **Mıḳnāṭīs:** Miṣlihu. [ḳ-n-ṭ-y] 23 **Mıḳnaṭīs:** Miṣlihu, üç veche üzre istiʿmāl olınur ve ḫaṣṣiyeti oldur ki eger bir kimsenüñ 24 bedenine ḍarb ile demür ṭoḳınup aġrıtsa üzerine mıḳnāṭıs döküp

[2772] (Dünya bilginlerine de ki: "Eğer dersiniz hep padişahı övmek olmazsa Allah katında sizin dersinizle boş söz bir olur, zamane katında sizin itibarınızla ateşperest bilginin itibarı aynı olur.")
[2773] (Bal yapan bir arı, bal yiyen yüz kara sinekten daha iyidir.)
[2774] (Siyavuş'un atının üzerine işaretler koydular; Siyavuş, kimseyle eksiltmediği şeyi yapmadı.)

25 ekseler vecaʿnı defʿ ider ve ḥāmile ʿavrat ayaġına bağlasa oġlanını düşürür **26** sāʾir tafṣīli *āhen-rübā* lafẓında mesṭūrdur. [k-e] **Mikās:** Eksime dimek olur. [h-r-e] **27 Mihrās:** Aġaç havān maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ez-ʿadl-i şehen-şāh cemālü'l-Ḥaḳḳ ve'd-dīn
28 Der-rāh be-yefşānd zer ez-dü zed be-mihrās[2775]

El-Mīmi'l-Mażmūme: [-c-] **Muces:** Ṭabīb **29** nabıż görmekiçün elin ḳodugı yir, ʿArabīdür. Mine'l-mecce el-mecce mevżiʿü'l-messi bālīd **30** ve fülān ḍayḳü'l-ḥücce ġayre ḥayebü'ṣ-ṣadr[2776] **Beyt:**

Çün cihān der-ciger-i gül girift
31 Nabż-ı havā der-muces-i dil girift[2777]

[ḳ-r-n] **Muḳarnas:** Nerdübānlu ev, çārṭāḳ maʿnāsına, ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. 166a/01 **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 02** [s-p-e] **Nā-sipās:** Şükürsüz dimekdür. **Firdevsī:**

Be-Yezdān her ān kes ki şod nā-sipās
03 Bereş ender āyed ze-her sū herās[2778]

ʿArabīde künūd u küfūr maʿnāsına. [e-ş-n-e] **Nā-şinās: 04** Ḫoryād, nāşī maʿnāsına. [e-ḳ-v] **Nāḳūs:** Bir nevʿ ġāyetde büyük çañdur ki tersālar **05** kilisālarda evḳāt-ı ṣalātların bildürmekiçün çalarlar, ʿArabīdür. [e-k] **Nā-kes:** Ḫʿor **06** ve miḳdārsuz, ekṣer baḫīl olanlara dirler. [e-m-v] **Nāmūs:** Ḳaraḥışārī nāmūs **07** dir. Lüġat-ı Yūnān-ı tedbīre vü siyāset ü mānendān bāşed dimiş. Ḥażret-i Cibrīl *ʿaleyhi's-selām* **08** ve zār-dār ve rāzdaş ve ḫāne-i ṣayyād ve sivrisiñek ẓikr olan maʿnālara **09** ʿArabīdür. Fārsīde ġayret ü ad ve ṣan maʿnāsına istiʿmāl olınur. [e-v-v] **Nāvūs: 10** Mecūsīler gūristānı baʿżılar muṭlaḳā gūristāna dirler dimişler. Sütūdān maʿnāsına. **11** [e-v] **Nāves:** Miṣlihu. [e-h-v] **Nāhūs:** Nā-gāh dimek olur. [ḫ-e] **Naḫḫās:** *Ḥā*nuñ teşdīdi **12** ile ḳul u ḳaravaş ṣatıcı, esīrci maʿnāsına, ʿArabīdür. **Naḫās:** Taḫfīf-i *ḫā* ile sıza **13** didükleri nesne ki başmaḳçılar gönile püştī arasına dikerler, ekṣer ehli lüġat meftūḥa **14** bābında getürmişlerdür. Eṣaḥḥ kesr iledür. [-ḫ-] **Naḫs:** Ġam u ġuṣṣadan pejmürde ve fürūmānde **15** olmaḳ Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi āḫirini *şīn*-i muʿceme ile yazmış ve yecūzu bi's-sīni'l-mühmele. **16** [r-g] **Nergis:** Kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile meşhūr çiçekdür. Maḥbūbuñ gözlerin aña teşbīh iderler **17** ve rāyiḥasınuñ dimāġa ġāyetde nefʿi vardur. Ḥakīm Cālīnūsdan naḳl iderler ki bir **18**

[2775] (Hakkın ve dinin güzelliği olan şahların şahı, adaletiyle yolda iki kere altın saçar ve ağaç havana vurur.)
[2776] (Bir yerin soğuk dokunma noktasında ve falan kişinin dar delilinin dışında, geniş bir göğüs var.)
[2777] (Dünya ciğerde yandığında, havanın nabzı kalpte duygu ile hissedildi.)
[2778] (Tanrı'ya nankör olan herkesin üzerine her yandan belalar gelir.)

kimesne bir dirheme mālik olsa, ş̲ülüş̲ini meʾkūl ü malbūse ṣarf idüp ş̲ülüş̲ini elbette 19 nergise virüp ḳoḳlamaḳ vācibdür dimiş. [s-n-e] **Nesnās:** Esedī, *Gürşāsb-nāme*de 20 eydür Hindūstānda Serendībe ḳarīb bir yüce ṭaġ vardur, ẕ̲āt-ı ehvām dirler. 21 Nesnās ol ṭaġda çoḳ olur. Bir nevʿ maḫlūkdur boyları uzun ve gövdeleri ḳoyun 22 gibi ḳıllu ve rengleri yeşil ve ḳılları ḳızıl ve başlarınuñ iki yanında gözleri ve her biri hem 23 erkek hem dişi olup her birisi ṭoġurur ikisi bir pīli ṭutarlar, tamām yirler. 24 Henüz ṭoymazlar ve ġāyetde yügrük olurlar. **Esedī:**

Be-yek heftişān cāy-ı ārām buved
25 Kocā nām-ı o ẕ̲āt-ı ehvām buved
Be-nezd-i Serendīb kūh-ı bülend
Pür ez-bīşe vü terre vü keştemend
26 Hemān geh ġarīvī ze-leşker-i beḫā-st
Ki nā-gāh ez-īn bīşe ber-dest-i rāst
Devīdend ü dīv ü ezmār u merd
27 Rübūdend ü bürūdend kiştend ü ḫored
Sipehbed-i sebük-cüst bā-gürz-i ceng
Be-pūşīd derʿ ü miyān-best teng
28 Yekī güft tündī me-kon z'īn ġarīv
Der-īn bīşe Nesnās bāşed ne dīv
29 Be-bālā yek-ā-yek çü naḫl-i bülend
B'endām pür-mūy çün gūsfend
Heme sürḫ-mūy u heme sebz-rūy
30 Dü-sūy-ı ḳafā çeşm ü dü-pīş rūy
B'endām hem māde hem nīz ner
Heme beçe zāyend çün yek-dīger
31 Dūzīşān der-ārend pīlī be-zīr
Keşend ü ḫˇorend ü ne-kerdend sīr
Yekī bih ze-mā ṣad be-ceng ü sitīz
Füzūnişān teg ez-tāzī esbān-ı tīz[2779]

[2779] (Serendip'in yüksek dağının yakınlarında, ormanlar, yeşillikler ve ekinlerle dolu bir yerde, bir hafta boyunca huzur buldular. O anda, ordudan bir gürültü geldi ve aniden bu ormandan, sağ taraftan cinler, yılanlar ve insanlar koştular; kaçırdılar, götürdüler, öldürdüler ve yediler. Ordu komutanı hızlıca atlayıp savaş topuzuyla zırhını giydi ve kemerini sıkıca bağladı. Biri dedi ki: "Acele etme bu gürültüden, bu ormanda nesnas vardır, cin değil." Boyca uzun hurma ağaçları gibi olan bu yaratıklar, bedence koyun gibi kıllıydılar. Hepsi kızıl saçlı ve yeşil yüzlüydü; başlarının iki yanında ve önlerinde gözleri vardı. Bedence

166b/01 [-f-] **Nefes:** Ṣolutġan renci. [f-y] **Nefīs:** 02 Ġāyetde eyü nesne, maʿrūf. **En-Nūni'l-Meksūre.** [ḫ-e] **Niḫās:** Sızu ki başmaḳçılar 03 gönile püştī arasına dikerler, meftūḥa bābında daḫı naḳl olınmışdur. [-k-] **Niks:** Sükūn-ı 04 *kāf*-ı ʿArabīyile ol ki işe süst ü kāhil deprene. **En-Nūni'l-Mażmūme:** [-n-] **Nus:** 05 Ağız çevresi. **Şems-i F.:**

Hemçün seg-i ḳaṣṣāb ne-bāşed şikem-i sīr
Der-ḫˇān ze-ser-i ḥırṣ u şibʿ-i zer tā ne-nihed nus[2780]

06 Rūdekī:

Kīr-ālūde be-yārī vü nehy ber-küs-i men
Būse-i çend berd ber-nehy vü ber-nus-ı men[2781]

07 Ve baʿżılar aġzuñ içine ve ṭaşına ıṭlāḳ olınur dimişler ve rīş 08 ü şıyrıncaḳ ve ferc-i küs maʿnāsına daḫı naḳl eylemişler. [-k-] **Nüks:** Sükūn-ı *kāf*-ı ʿArabīyile üznük 09 ki ḫasta şaġalduḳdan şoñra yine üzilür, ʿArabīdür. Ḥalīmī ve Niʿmetī ve ġayre ve sāʾir erbāb-ı 10 lüġat kitāblarında īrād itmişler. [-v-] **Nūs:** Ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsına ġayrı adları serīr lafẓında mesṭūrdur. 11 **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** 12 [e-p] **Vā-pes:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ard ve girü maʿnāsına. **Va-bes:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ancaḳ, faḳad maʿnāsına. 13 [s-v-e] **Vesvās:** Endīşe, ʿArabīdür. [-r-] **Vers:** Bir ṣaruca güldür, ʿavratlar andan yüzlerine 14 sürmek içün ḳızılca iderler. Vilāyet-i Yemende olur. [l-y] **Velīs:** Niʿmetī, nīgū maʿnāsına 15 naḳl eylemiş. **El-Meksūre:** [-y-] **Vīs:** Mānend maʿnāsına. **Ferruḫī:**

Yekī ḫāne kerde-st ferḫār-vīs
16 Ki be-ġar vezed ez-dīden-i ān revān[2782]

Bu lüġat dāl ile daḫı mervīdür. **El-Vāvi'l-Mażmūme.** 17 [-r-] **Vürs:** Yavaşa aġacı, nʿal-bend-i tūs ve bed-ḫˇor atlaruñ burnına urırlar, bürs maʿnāsına. [r-n-e] 18 **Vürnās:** Ġāfil maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa.** 19 [r-p-e] **Herpās:** Laḫt bāşed ki ālet-i ceng-est, ser-pās maʿnāsına. **El-Hāʾi'l-Meksūre.** 20 [r-e] **Hirās:** Aṣḥāb-ı lüġat ḳorḳu, ters ü bīm maʿnāsına dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 21 böyle taḥḳīḳ eylemiş ki hirās, lisān-ı Fārsīde şol ḥāletden ʿibāretdür ki 22 Türk dilinde ondan beliñ lafẓıyıla taʿbīr iderler, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

23 Ez-ān heybeteş der-dil āmed hirās

---

hem dişi hem de erkektiler, hepsi birbirine benzer şekilde doğururlardı. Onlardan ikisi, bir fili yere indirip öldürdüler ve yediler, ama doymadılar. Onlardan biri, bizim yüz savaşçımıza bedeldi ve onlar Arap atlarından daha hızlıydılar.)

[2780] (Kasap köpeği gibi, ağzını açlık ve hırsla sofraya sokmadıkça karnı doymaz.)

[2781] (Pis sikini getirip amıma koy! Ona ve ağzıma birkaç öpücük kondur.)

[2782] (Biri, güzel bir ev yapmış ki onu görmekten ruhu gururla dolup taşar.)

Ki zeyrek-i mīş buved ü zeyrek-şināsˀ[2783]

24 *Baḥrü'l-Ġarāˀib* ṣāḥibinüñ cümle-i ġarāˀibinden biri budur ki hirās ḳorḳu, ters ü bīm 25 maʿnāsına dimişdür. Firdevsīnüñ bu beytiyile istişhād eylemişdür. **Beyt:**

Be-Yezdān her ān kes ki şod nā-sipās
26 Be-dileş eyder āyed ze-her sū hirāsˀ[2784]

Maʿnā-yı hirāsuñ taʿyīninde 27 ḫaṭā eylemişdür ve istişhādında işābet itmemişdür. Beyt-i meẕkūrda didügi maʿnāya 28 delālet yoḳdur. Biz didügimiz maʿnā ile de murād-ı şāʿir tamām olur. Belki ol maʿnādan 29 biliñ maʿnāsı daḫı ensebdür. Maḳāma kelām-ı meẕkūrda ḫaṭā-yı āḫir bu ki ol üç ʿibāretüñ 30 maʿnāsın bir şanmışdur. [-r-] **Hirs:** Süd aġzı, file maʿnāsına āḫiri *şīn*-i muʿceme ile daḫı 31 mervīdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa.** [-e-] **Yās:** Mātem maʿnāsına, Türkīde de 167a/01 şāyiʿdür. Yās, ʿArabīde nevmīd olmaḳ ve yelmek maʿnāsına. [n-e-r] **Yenāris:** Evsaṭ-ı şitā. **02 El-Yā'i'l-Mażmūme.** [v-l-y-v] **Yūlyūs:** Orṭa yaz ayı. [v-y-n-v] **Yūnyūs:** Evvel yay adı. **03 Bābü'ş-Şīn Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 04** [b-k] **Āb-keş:** Saḳā ve şu çeken ṭavar. [-t-] **Āteş:** Aṣḥāb-ı lüġat od, nār maʿnāsına 05 dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* āteş odur ki ʿanāṣır-ı erbaʿanuñ birisidür 06 maḥsūs olsun ġayr-ı maḥsūs olsun, mürekkebātdan cüzˀ olan nesneye de āteş 07 dirler diyü taḥḳīḳ itmişler. [-ḫ-] **Āḫaş:** Āteş ḳāfiyesinde ḳıymet maʿnāsına Şems-i Faḫrī naḳlince. **08 Şems-i F.:**

Der-silk-i midḥat-i to be-niger ki çi-güne bāşed
Be-niger çi-güne bāşed ṣad mülk-i nīm āḫaşˀ[2785]

09 Ḥalīmī elif-i maḳṣūre bābında getürdi, baḫş, caḫş ḳāfiyesinde ve ʿUnṣurīnüñ bu 10 beytini şāhid getürdi. **Beyt:**

Ḫod nümāyed hemīşe mihr-i fürūġ
Ḫod nümāyed hemīşe gevher āḫaşˀ[2786]

11 İki vechile cāˀizdür. [ẕ-r-t] **Āẕertuş:** Semender didükleri cānver ki āteşe girdikçe ẕevḳ 12 ü ṣafā bulur. **Beyt:**

Der-rūd bī-zaḫm u zecr ü der-şeved bī-ters ü bīm
Hemçü āẕertuş be-āteş hemçü murġābī be-cūyˀ[2787]

13 [ẕ-r-t-v] **Āẕertūş:** Miṣlihu. [ẕ-r-ḫ] **Āẕraḫş:** Yıldırım, ṣāʿiḳa maʿnāsına.[2788] **14 Rudekī:**

[2783] (Onun heybetiyle kalpler ürperiyordu. Zira akıllı, becerikli ve çabuk kavrayıcı idi.)
[2784] (Tanrı'ya şükretmeyen kimsenin kalbine her taraftan korku gelir.)
[2785] (Senin övgün ipine öyle bir inci dizdim ki yarı kıymetine yüz ülke değer!)
[2786] (Güneş her zaman kendi parlaklığıyla öne çıkar; değerli taş ise kendi gözyaşlarıyla kendini belli eder.)
[2787] (Semender gibi ateşte yanmaz, ördek gibi ırmaktan korkmaz.)
[2788] Miṣlihu ẕāl-i muʿceme ve jāˀ-i muʿceme ile mervī lüġatdür.

Ne-bāşed z’īn zamāne bes şüküftī
Eger ber-mā ne-yābed āẕraḫşī[2789]

Şems-i F.:

Şeved rūz-ı āsāyiş-i būstān
Beyābān tīre-şeb āẕraḫş[2790]

Ve ġāyetde ṣovuḳ ki ādemi helāk eyleye. [r-e-y] **16 Ārāyiş:** Ārāyīden lafẓından ism-i maṣdardur. Bezeyiş dimek olur ammā bezemek **17** maʿnāsına ṣāyiʿ vü zāyiʿdür. ʿArabīde zeyne ve zibrec maʿnāsına zīrā ki her lafẓ-ı mücerredüñ ki āḫirine **18** *ṣīn*-i muʿceme lāḥık olsa ism-i maṣdar olur. Dāniş ü bīniş ü ḫᵛāhiş gibi. [z-m-e-y] **19 Āzmāyiş:** Ve bi’l-ḳaṣr āzmūden lafẓından ism-i maṣdardur. Rāḥat olmaḳ ve dincelmek **20** maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Āsāyiş-i dü-gītī tefsīr-i īn dü-ḥarf-est
Bā-dūstān telaṭṭuf bā-düşmenān müdārā[2791]

21 Āş: Şūrbā, Türkīde daḫı istiʿmāl olınur. [ş-e-m] **Āşāmiş:** İçiş dimekdür **22** āşāmīden lafẓından ism-i maṣdardur. [ġ-e] **Āġāş:** Kimseyi kimseye añduran kimesne. **23** [ġ-e-t] **Āġāteş:** Bir nādānı azdurup yaramaz nesne ögretmek[2792] maʿnāsına. [ġ-e-l] **24 Āġāliş:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Muḫālifān-ı to-rā ez-berāy-ı ḫūn-ḫᵛārī
Eger koned dü se rūzī zamāne āġāliş[2793]

25 Esedī:

Be-ḫandīd peykā vü güft-i īn me-bād
K’ez-āġāliş-i to dihem ser be-bād[2794]

[g-e-l-y] **26 Āġālīş:** Miṣlihu. [ġ-v] **Āġūş:** Āġūşīden ve āġūşten lafẓından ism-i maṣdardur **27** ḳucaş u ḳucaḳ u ḳucaḳlamaḳ ve bir ḳucaḳ nesne ve buġday ve arpa ve sāʾir ġılāl bağı **28** ḫırme maʿnāsına ve meẕkūr lafẓdan ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. [f-r-y-n] **Āferīniş: 29** Ögüş ve yaradılış dimek olur. İsm-i maṣdardur. Maʿnā-yı mefʿūliyyet üzre ḫilāf-ı **30** ḳıyasca. [f-v] **Āfūş:** Niʿmetī, bebr didükleri yırtıcı cānvere yā ḳaplana yā arslana dirler dimiş. **31** [k-e-l-y] **Ākālīş:** Ṭomalan mantarı. [k-v] **Āgūş:**

[2789] (Eğer üzerimize şimşek çakmazsa, bu zamanın içinde çok fazla mutluluk olmaz.)
[2790] (Yıldırımlar çakan karanlık gece dahi bahçe için huzurlu bir gündüze döner.)
[2791] (Hem bu dünya hem de ahiret hayatının huzuru, dostlara nazik davranmak ve düşmanlara hoşgörülü olmaktan geçer.)
[2792] aġvā ve taḫrīk maʿnāsına. 3. (188a/14)
[2793] (Felek iki üç gün kışkırtsa, düşmanların senin kanını içmeye yeltenir.)
[2794] (Pika güldü ve şöyle dedi: Bu olmasın, çünkü seni onun ağılına verirsem, başın belaya girer.)

Kāf-ı ʿAcemīyile bir ḳucaḳ nesne[2795] 167b/01 āġūş maʿnāsına da ḳucaḳ u kenār maʿnāsına. [l-e-y] **Ālāyiş:** Ālūde lafẓından 02 ism-i maṣdardur. Bulaşıḳ, bulaşmış maʿnāsına. [m-y-z] **Āmīzeş:** Ḳarışıḳ,[2796] ḳarışmış maʿnāsına 03 ism-i maṣdardur ve mizāc maʿnāsına daḫı gelür.[2797] [v-r] **Āveriş:** Getüriş maʿnāsına. 04 [v-r-g-v] **Āver-güş:** Salḳım küpe. [v-y] **Āvīş:** Güyegü otı. [h-n] **Āhen-keş:** Mıḳnāṭīs. 05 **Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Maḳṣūre** 06 [b-r] **Ebreş:** Aṣḥāb-ı lüġat çil at dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle 07 taḥḳīḳ itmişler ki ebreş ol maʿnādan ʿibāretdür, Türkī dilde oña ābraş dirler. 08 *Elif* medd ile telaffuẓ iderler. Aṣlda memdūd degildür, ebreşüñ ata ıṭlāḳı bā-ʿitibārü'l-vaṣfdur. 09 Şebdīz ü dīj ü şeb-reng ü şīde vü semend gibi. Her birinüñ maʿnāları maḥallerinde ẕikr olınmışdur. 10 **Aḫaş:** Ḳıymet, Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de medd-i *elif* ile taṣḥīḥ eyledi. Āteş vezninde bu beyti 11 inşā eyledi. Maḥallinde ẕikr olınmışdur. Ḥalīmī ḳaṣr-ı *elif*le taḥḳīḳ idüp ve ʿUnṣurīnüñ 12 bu beytini şāhid getürdi. Baḫş u caḫş ḳāfiyesinde. **Beyt:**

Ḫod nümāyed hemīşe mihr-i fürūġ
13 Ḫod nümāyed hemīşe gevher-i aḫaş[2798]

İki vechile bunda cāʾizdür. [ḫ-k-v] **Aḫkūş:** Niʿmetī, tamām olmamış 14 nesne ve çig, nā-puḫte maʿnāsına naḳl eylemiş. [ḫ-k-v-k] **Aḫkūkeş:** Ḫurmanuñ kök ḳoruġı 15 Ḳaraḥişārī ḳoz ve ḫurma maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-z] **Erzeş:** Ḳıymet ü erzīden lafẓından 16 ism-i maṣdardur. Bahāsına degmiş ve degmek maʿnāsına da gelür. [-r-] **Eriş:** *Rā*nuñ kesriyile 17 Ḥalīmī zirāʿ yaʿnī bilek uzunı dimiş ve ḳol maʿnāsına da ve ardıç aġacı maʿnāsına 18 daḫı naḳl olınmış ve sükūn-ı *rā* ile egeriş lafẓından muḫaffefdür, żarūret-i vezn içün 19 sākin ḳılınmışdur. **Esedī:**

Sipehdār-ı nīzāreş bāşed pesend
Ze-tārācem eymen koned ü ze-gezend[2799]

20 [z-ḫ] **Ezḫaş:** Niʿmetī yıldırım, şāʿiḳa maʿnāsına naḳl eylemiş. [j-d-h-e-f] **Ejdehā-feş:** 21 Ḍaḥḥāk bin Merdās-ı nā-pāküñ laḳabıdur ve ol Şeddād bin ʿĀduñ ḳarındaşı oġlıdur. 22 Ḳavm-i ʿĀdı Ḥaḳ teʿālā cellü şānehu anı ve ḳavmini rīḥü'l-ʿaḳīm ile helāk eyledi. Niteki Ḳurʾān-ı 23 ʿaẓīmde aḥvāli maʿlūmdur. Ḥażret-i Hūd peyġamber *ʿaleyhi's-selām*uñ bed-duʿāsı sebebiyile 24 ve Ḍaḥḥākuñ sāʾir aḥvāli Ezdehāk lafẓında in-şāallāhu teʿālā beyān olınsa gerek. 25 [z-m-e-y] **Azmāyiş:** Ṣınayış, *tecrübe* maʿnāsına

[2795] nesne --. 3. (188a/21)
[2796] -. 16. (156b/30)
[2797] Maṣdardur. --. 16. (156b/30)
[2798] (Güneş daima parlar. İnci daima kıymetlidir.)
[2799] (Komutan, mızrağıyla gurur duyar; mızrağı beni yağma ve zarardan korur.)

medd-i elifile daḫı rivāyet olınmışdur. [s-p-r] **26 Espriş:** Ve bi'l-kesr, meydān maʿnāsına āḫiri *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i muʿceme ile mervīdür. **Esprīş: 27** Miṣlihu. [s-t-e-r-c-h-ā-t] **Estārce-i āteş:** Oddan çıḳan ḳıġılcım ki ḳoġ dirler, ʿArabca şerār **28** maʿnāsına. [s-t-e-r-ç-h-ā-t] **Estārçe-i āteş:** Miṣlihu. Baʿżı aṣḥāb-ı lüġat meksūre bābında **29** yazmışlar. **Eş:** Żamīr-i ġāʾibdür, māḳabline muttaṣıl olsa elifi düşer, cāneş, girifteş gibi **30** ve āḫirinde *hāʾ*-i ʿalāmet olan isme ulaşduḳda elifi düşmez, ġamzeeş ve müjeeş gibi. **31** Ḥāliyā cemīʿ aḥvālinde ve aḥkāmında et lafẓı gibidür ki żamīr-i ḫiṭābdur. Bu maḥalle münāsib 168a/01 āḫiri ḥarf-i elif evveli *şīn*-i muʿceme bābında baʿżı tafṣīl beyān olınupdur. [ġ-e-l-y] **02 Āġālīş:** Niʿmetī, aġāliş maʿnāsına naḳl eylemiş. Medd-i elifile. [k-e-r] **Ekāriş:** Ṭomalan mantarı. **03** [k-e-r-y] **Ekārīş:** Miṣlihu. [n-b-v] **Enbūş:** Niʿmetī ot köki ve tere kökine dirler dimiş. [n-g-e-r] **04 Engāriş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile engārīden lafẓından ism-i maṣdardur. Ṣınayış maʿnāsına **05** ve cerīde-i şümār. **Ḥāfiẓ:**

Ṣurāḫī mī-keşem pinhān u merdüm defter engārend
ʿAceb girāneş īn zerḳ der-defter ne-mī-gīrend[2800]

06 [v-b-e] **Evbāş:** Her cinsile ve her nesne ile iḫtilāṭ iden **07** ve bıñar, levend maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Ne-dānā z'o ḫaber dāned ne evbāş
Ki ḫor bā-nīz gūz āmed çü ḫuffāş[2801]

08 El-Elifi'l-Meksūre: [s-p-r] **İsperiş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyiledür ve feṭḥ ü kesr cāʾizdür. Meydān **09** maʿnāsına. [p-r-y] **İspirīş:** Miṣlihu, feṭḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [s-p-y-v] **İspiyūş: 10** Bezri ḳaṭṭūnā, espeġūl maʿnāsına. [t-r-v] **İsterveş:** Lori ḳuşı ve ḳartal ḳuşı. [s-r-y] **11 İsrīş:** Çerīş maʿnāsına ve meydān maʿnāsına. [s-r] **İsriş:** Miṣlihu, meydān maʿnāsına. **12** [s-f-y-v] **İsfeyūş:** İspeyūş maʿnāsına, *bā* ile *fā* arasında zebān-ı Fārsīde **13** tebādül ü tevāḫī vardur. Mirāren ẕikr olınmışdur Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi **14** *elif*den ṣoñra *şīn*-i muʿceme ile taṣḥīḥ eylemiş. [y-d-v] **İdūş: Esedī:**

Hem īdūş ber-sāḳ-ı ʿarş-est nām
15 Bünī muʿciz-i o-rā vü zāyired peyām[2802]

El-Elifi'l-Mażmūme. [s-b] **Üspeş: 16** Bit, *ḳaml* maʿnāsına. [s-p-v] **Üspūş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ṣoñ güz ayı. [l-f-e] **Ülfāş: 17** Niʿmetī, iki yüzli[2803] kimesne ve boġa dikenine dirler dimiş. [v-l-v] **Ülūş: 18** Pādişāhlar ve ekābirler öñinde olan ṭaʿāmdan bir

---

[2800] (Şarap sürahisini gizlice içiyorlar ve insanlar onu defter sanıyor; ne garip ki, bu aldatmacanın ağırlığını defterde tutmuyorlar.)
[2801] (Ne bilgeler ondan haberdar olabilir, ne de cahiller; çünkü güneşle birlikte göz, yarasa gibi olur.)
[2802] (Ayrıca, onun ismi arşın sakini tarafından bilinmektedir; mucizeleri ve mesajları ona ulaşır.)
[2803] yüzlü. A.(188a/14)

kimesneye gönderilen ṭaʿāma dirler. **19 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 20** [e-p-v] **Pāpūş:** İki *bāʾ*-i ʿAcemīyile pāpūc ki ayaġa giyerler. [e-d-e] **Pādāş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile aṣḥāb-ı **21** lüġat, ʿavż u ṣavāb maʿnāsınadur dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **22** böyle taḥḳīḳ eylemişler ki pādāş, müfred olmaḳ var, mürekkeb olmaḳ var pādāş-ı **23** müfredüñ maʿnāsı cezādur niteki bu ebyātda ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-ters ez-Ḫudāvend cān u revān
24 Ki hest o tüvānā vü mā nā-tüvān
Ger ender ne-gīred ze-fercām-ı kār
25 Be-gīred be-pādāş-ı rūz-ı şümār[2804]

Beyt:

Senüñ itdüklerüñ unutma yoldaş
Bulınur her işe elbette pādāş

26 Pādāş-ı mürekkebüñ aṣlı pāy-tāşdur, yā ḥıẕf olınmışdur. **27** *Tā*, *dāl*a tebdīl olmışdur. Maʿnā-yı terkībīsi ayaḳdaşdur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

28 Tağlara düşmüş yeler yil gibi ser-gerdān vezān
Niçe Mecnūn geldi biri baña pādāş olmadı

29 Lisān-ı Fārsīde taşuñ maʿnāsı şerīkdür, Türkī dilde oña ortaḳ dirler. İki ḳuluñ **30** efendisi bir olsa, ḫˇācetaş dirler. İki kimse[2805] bir bölükden olsa, ḫayltaş **31** dirler inşāallāhu *taş* lafẓında tafṣīl olınur. [e-d-e-f-r-e] **Bād-efrāş:** Niʿmetī pādāş 168b/01 maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-r-e-ġ-v] **Bārāġūş:** Bir ḳucaḳ miḳdārı dimek olur. [e-r-k] **02 Bār-keş:** Yük çekici dimek olur, ḥamūl u ḥalīm kimesnelere ber-sebīl-i istiʿāre **03** ıṭlāḳ olınur. [-e-] **Bāş:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile *bāşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür. Ol **04** dimekdür, *kün* maʿnāsına. **Beyt:**

Bāş tā-ṣubḥ-ı devletet be-dihed
Kāʾīn henūz er netāyic-i seḥer-est[2806]

05 Pāş: *Bāʾ*-i ʿAcemīyile *pāşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür. Ṣaç dimekdür. Vaṣf **06** terkībi[2807] de olur, güher-bāş gibi. **Beyt:**

Döker ol şikārı nigāruñ itinüñ
07 Ayaġına dolar bu çeşm-i güher-pāş

[2804] (Canın ve ruhun efendisi olan Allah'tan kork! Güçlü olan O'dur, biz güçsüzüz. Sana burada (dünyada) karşılık vermezse bile, sonuçta kıyamet günü hesabını görür.)
[2805] kimesne. 3. (188b/02)
[2806] (Sabaha kadar sabret ki talihin sana mutluluk versin; çünkü şu anki durum hala sabahın sonuçlarındandır.)
[2807] terkībīsi. 3. (188b/09)

[e-ş] **Pāşeş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile şaçış dimekdür. [e-l] **Bāliş: 08** Yaşdıḳ. [e-l-v] **Pālūş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile kāfūr maġşūş, Şems-i Faḫrī maġşūş maʿnāsına naḳl **09** idüp bu beyti inşā eylemiş. Sāʾir aṣḥāb-ı lüġat kāfūr-ı maġşūş dimişler. **Şems-i F.:**

10 Ḥusūd eger ne-buved bā-to ḫāliş ender-der
ʿAceb medār ki vīje ne-yāyed ez-pālūş[2808]

Bālūş: 11 *Bā* ʾ-i ʿArabīyile büt, şanem maʿnāsına ve çörek ve kāfūruñ maġşūşı maʿnāsına. [e-n-f] **12 Bānefş:** Benūş didükleri aġaç ki yimişine eṭıbbā lisān-ı ʿaşāfīr dirler. Baʿżı **13** yirlerde ġalaṭ idüp çenār dirler. Ol çenār degildür, ḳulġan aġacıdur. Elifsüz benefş **14** daḫı dirler. [e-n-k] **Bān-keş:** Ötegen gügercin. [-ḫ-] **Paḫş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile Niʿmetī bir yirden **15** aşaġa sürtünmek maʿnāsınadur dimiş. **Baḫş:** Ḥişşe vü naṣīb ve borc u deyn maʿnāsına **16** Niʿmetī, ve yaşşılanmış nesneye de dirler dimiş ve *baḫşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf **17** terkībi *cān-baḫş* u *feraḥ-baḫş* gibi. **Ḥāfiẓ:**

Egerçi bāde feraḫ-baḫş u bād gül-bīz-est
18 Be-bāng-ı ceng me-ḫˇor mey ki muḥtesib tīz-est[2809]

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi, ve ulu, ʿazīz ve muḥteşem maʿnāsına da **19** naḳl eyledi. [ḫ-ş-e-y] **Baḫşāyiş:** *Baḫşāyīden* lafẓından ism-i maṣdardur. Esirgeyiş ve ʿafv idiş **20** dimek olur. [ḫ-ş] **Baḫşiş:** ʿAṭā vü *baḫşīden* lafẓından maṣdardur, bağşiş. [d-e-n-d-y] **21 Bed-endīş:** Yaramaz fikürlü. [d-e-h] **Bed-āhūş:** Miṣlihu. [d-ḫ] **Bedaḫş:** Bir vilāyet adıdur ki laʿlüñ **22** ʿalāsı anda ḥāṣıl olur. Niʿmetī pīrūze ṭaşı andan gelür dimiş. [d-r-v] **Bedrūş: 23** Kāfir ile ehl-i İslām beyninde olan der-bend, ʿArabca *ṣaġr* maʿnāsına ve ümmīd maʿnāsına. [d-k-n] **Bed-kiniş: 24** Yaramaz ḫūylu bed-girdār maʿnāsına. **Beyt:**

Bed-kiniş-rā be-rūzgār sipār
Ki to-rā bende-est ü ḫıẕmetkār[2810]

25 Şems-i F.:

Şādmān ez-ihtimāmet nīk-kār
Mümteḥin ez-intiḳāmet bed-kiniş[2811]

[d-k-y] **Bed-kīş: 26** Bī-meẕheb ü bī-dīn ü bī-şefḳat. [d-v] **Bedūş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile ümīd, ricā vü emel maʿnāsına ki **27** evveli żamm-ı *bā* vü āḫiri *sīn*-i mühmele ile bedūş daḫı rivāyet olınmışdur. Sāʾir esāmīsi **28** ümīd lafẓında mesṭūrdur. [d-h-v] **Bed-hūş:**

[2808] (Kıskanç kimse seni halisane sevmiyorsa şaşırma! Çünkü karışmış ve sahte olan şeyden halislik beklenmez.)
[2809] (Her ne kadar şarap mutluluk verici ve rüzgar çiçekler saçıcı olsa da, çalgının sesiyle şarap isteme, zabıt uyanıktır.)
[2810] (Kötü davranışları zamana bırak; çünkü zaman, sana hizmet eden bir hizmetkârdır.)
[2811] (İşini iyi yapan, onun önem vermesinden mutludur. İşini kötü yapan, onun intikamından kaçar.)

Delü, dīvāne maʿnāsına. [d-r-y] **Pedrīş:** Ḳabūl idiş **29** maʿnāsına *bā ʾ*-i ʿAcemīyile. [r-ḫ-e] **Perḫāş:** *Bā ʾ*-i ʿAcemīyile ceng ü ḳarḳaşa ve ṭarlıḳ ve yumruḳ cengi **30** ve fitne ve kimseye güç itmek. **Edāyī:**

Heme sāl māʾil be-perḫāş buved
Ki der-fikr-i feṯḥ-i ḳızılbāş buved[2812]

31 Şems-i F.:

Ki-rā pādişāh-ı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Koned taṣavvur-ı kīn ü taḫayyül-i perḫāş[2813]

Żamm-ı *bā* ile de mervīdür, eṣaḥḥ żammıladur. 169a/01 [r-ḫ-v-e] **Berḫ̆āş:** Aġırşaḳ, berḫ̆āc maʿnāsına. [-r-] **Bereş:** *Bā ʾ*-i ʿArabī vü feṯḥ-i *rā* ile mehār-ı üştür. **02 Pereş:** Feṯḥ-i *rā* ile bağırsaḳ aġrısı, bu maʿnāya ġayrı adları *bernes* lafẓında yazılmışdur **03** ve anuñ üzerine dimekdür ve ilediş maʿnāsına. **Beriş:** *Bā ʾ-i* ʿArabī vü kesr-i *rā* ile ümīd ü ārzū **04** maʿnāsına. **Periş:** *Bā ʾ*-i ʿAcemīyile ve kesr-i *rā* ile ism-i maṣdardur. Eşme ve depretme maʿnāsına. [r-n-d-v] **Perendūş: 05** *Bā ʾ*-i ʿAcemīyile ısrağı gice, dün degil öteki güne daḫı dirler dimiş. [r-n] **Berniş:** *Ṣıḥāḥ-ı* **06** *ʿAcem* bağırsaḳ aġrısı aḫiri *sīn*-i mühmele ile bernes maʿnāsına naḳl eyledi. Sāʾir adları anda **07** meẕkūrdur. [r-n-y] **Bernīş:** Ḥalīmī miḳrāż sındusı dimiş, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi **08** ve Niʿmetī bağırsaḳ şikesteliginden ʿārıż olur bir marażdur, ʿArabīde maġṣ dirler dimişler **09** bu maʿnāya żammıla daḫı lüġatdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi etmek alacası dimiş. [r-v-e] **Pervāş: 10** *Bā ʾ*-i ʿAcemīyile bir nesneye iri midür yāḫūd yumşaḳ mıdur bilmek içün el yoḳlamaḳ, *lems* maʿnāsına **11** ve *perdāḫten* maʿnāsına daḫı gelür. Şems-i Faḫrī *lems* maʿnāsına āḫiri *sīn*-i mühmele bābında getürmiş **12** ve bu beyti inşā eylemiş.

Ne-buved aṭlas-ı gerdūn sezā-yı bār-ı küheş
Eger çi gird-i ḳażā enderūn besī pervāş[2814]

13 Bercās u fernās u āmās kāfiyelerinde naḳl eylemişdür. Pervāş *şīn*-i muʿceme **14** ile ġāfil ü servün ucayan başı maʿnāsına. [r-v-r] **Pervereş:** *Perverden* lafẓından **15** ism-i maṣdardur, besleyiş maʿnāsına. [r-v-r-y] **Perverīş:** Niʿmetī gül-be-şeker maʿnāsına. [r-v] **Perveş: 16** Ḳaraḥişārī, ümīd maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-y] **Perīş:** İki nesne birbirinden ayırmaḳ ve ṣaçmaḳ **17** ve perīşānlıḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Şems-i F.:**

Meger ki der-ser-i zülf-i bütān ze-bād-ı ṣabā

[2812] (Her yıl kavga etmeye istekliydi; çünkü aklında Kızılbaş'ı fethetmek vardı.)
[2813] (Padişah Ebu İshak kin güdüp savaşmayı düşünürse buna kim dayanabilir?)
[2814] (Her ne kadar kaderin döngüsü içinde çokça kaygı olsa da dünya, küçük yükleri taşımaya layık değildi.)

18 Ne-mānde der-heme mülkeş dīger mecāl-i perīş[2815]

Bā ʾ-i ʿArabī vü *bā ʾ*-i ʿAcemīyile lüġatdür. Ḳapu mīḫi ve bend-keşedür. 19 Muṭlaḳā gerek ṣandūḳda gerekse pencerede ve ḳapuda olsun muḥkem olmaġiçün iderler. 20 **Esedī:**

Pür-ez nuḳre ṣandūḳ-ı tīr-est ü şüş
Ze-zerīş heme ḳufl ü zencīrīş[2816]

Şems-i F.:

21 Ez-ġāyet-i seḫāvet hergiz ḥazā ʾin-i to
Ne menʿ dīd u ne red ne ḳufl be-rūyeş[2817]

[ṭ-e-r-y] 22 **Betārīş:** Niʿmetī eyretli didükleri otdur dimiş. Eṭıbbā ḳatında *serḫas* dimekile maʿrūfdur. Beṭāris 23 maʿnāsına dimiş. [ġ-e-n-v] **Beġānūş:** Eşkün at. [l-g-v] **Pelgūş:** Pīl-güş maʿnāsına ve ol büyük 24 yapraḳdur ki ḳalpaḳ yapraġı dirler. [l-h-r-y] **Pele-rīş:** *Bā ʾ*-i ʿAcemīyile ḳaba ṣaḳal ve evveli *yā* ile ki āḫir-i 25 ḥurūf-ı teheccīdür, lüġatdür. [n-c] **Penciş:** Niʿmetī vezriş maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-c-h-k] **Pence-keş:** Girde 26 didükleri, raḳīḳ itmek ki tennūrda bişürürler. [n-f] **Benefş:** Bānefş didükleri ki Türkīde 27 beneviş dirler. [y-n-v] **Peynūş:** Çalış ü dökiliş maʿnāsına. [-v-] **Beviş:** *Bā ʾ*-i ʿArabī ve kesr-i *vāv* ile 28 meniş ü reviş vezninde. **Beyt:**

Ne deş-ḫ ̌ārī ez-çīz ber-ter meniş
Ne āsānī ebed z'āndek beviş

29 Çoḳ ve çoḳluḳ ve büyük dimek olur, bisyār u ʿaẓīm maʿnāsına ve şöhret ü faḫr 30 maʿnāsına da gelür. **Esedī:**

Nebeşte çonān buved şān er beviş
Be-resm buviş ender āmed reviş[2818]

31 ʿArabīde sükūn-ı *bā* ile bevş, nāsdan muḫteliṭ cemāʿate dirler. [y-g-e-r] **Peygāreş:** *Bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile 169b/01 ṣavaşçı, ḥarbī maʿnāsına ve ḥasm u ḥaşīm maʿnāsına. [y-l-ġ-v] **Peylgūş:** *Bā ʾ-i* ʿAcemīyile baʿżı 02 aṣḥāb-ı lüġat sūsen-i āzāde didükleri münaḳḳaş sūsen ve bir nevʿ çiçekdür ki 03 eṭrāfında siyāh noḳṭaları vardur ve kenārında gedücikler vardur dimişler. **Şems-i Faḫrī:**

04 Gül-īst ez-cins-i sūsen-i āsmān-gūn
Vü ber-kenār-ı o noḳṭahā-yı siyāh bāşed[2819]

[2815] (Onun ülkesinde put gibi güzellerin saçını dağıtmaya tan yelinin artık mecali kalmadı.)
[2816] (Sandık oklarla doludur ve altı tanesi gümüştendir; hepsi altın kilitler ve zincirlerle kaplıdır.)
[2817] (Senin hazinelerin, en yüksek cömertliğinden dolayı ne görülememiş, ne reddedilmiş, ne de kilitlenmiştir.)
[2818] (Bizim kaderimiz böyle takdir edilmi, kaderde ne yazılmışsa o olur.)

05 *Ve raḫne-i kūçek ü ān-rā pellūş-nīz gūyend* dimiş. [y-l-ḳ-v] **Peylḳūş:** Miṣlihu. **06** [y-l-g-v] **Peylgūş:** Miṣlihu. *ʿAyn*-ı muʿceme vü *ḳāf* ile ve *kāf*-ı muʿceme ile lüġatdür ve ekṣer aṣḥāb-ı **07** lüġat meftūḥa bābında getürmişlerdür. Eṣaḥḥ *kesr*-i bā iledür. **Esedī:**

Heme kūh çün taḫt-ı gevher-fürūş
08 Ze-sīsenber ü lāle vü peylḳūş[2820]

Niẓāmī:

Şimāl engīḫte her sū ḫurūşī
09 Zede ber-kāv çeşmī peylgūşī[2821]

Şems-i F.:

Vaṣf-ı ḫulḳ-ı şāh mī-kerdend dūş
Sünbül-i nesrīn ü verd ü peylgūş[2822]

10 El-Bāʾi'l-Meksūre: [n-e-g-v] **Bināgūş:** Ḳulaḳ tozı, ʿArab ẕifrī **11** dir. [y-c] **Pīçiş:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile *pīçīden* lafẓından ism-i maṣdardur. Burġuşuş ve ṭoluşuş **12** ve ḳarcışış maʿnāsına. [y-r-z-v-f-r-v] **Pīrūz u fürūş:** Ḳaraḥişārī ḫurde-fürūş maʿnāsına **13** naḳl eylemiş. [-y-] **Bīş:** *Bāʾ*-i ʿArabī ile imālesiz bir otuñ adıdur, zehrlerdendür, yiyeni öldürür. **14** Vilāyet-i Sindde Helāhil şehrinde olur, tāze iken yirler, aṣlā ziyān itmez ḳurusın **15** daḫı yiyicek ol yirde ziyān itmez[2823], ol yirden ġayrı ıraḳ yiyicek defʿī **16** helāk ider. İklīmden iḳlīme naḳl olınan kökidür. Baʿżılar aġacıdur didiler, üç **17** dürlü bir dürlüsi boynuzçuḳlar gibi olur. İklīlü'l-melik boynuzçuḳları gibi sünbül-i **18** Hindī içinde bulınur. Ḳarūn-ı sünbül dirler ve helhel dirler. Kāfūr u talḳ azundusı **19** gibi olur. Boġun boġun olur, barmaḳ gibi yıldır yıldır ider. Bir dürlüsi daḫı yeşildür. **20** Bozraḳ ve şaruraḳ üzerinde ḳara ḳara noḳṭaları olur. Māmīrān köklerine **21** beñzer. Bir dürlüsi daḫı uzun boġun boġun aġaçdur. Ḳamış kökine beñzer, bir **22** barmaḳ uzunı olur ve rengi şarı olur. Bu ġāyetde yaramazraġdur. Bunuñıla baraş **23** ve cüẕẕāma ʿilāc iderler ve cedvār ile ikisi bir kökte bitüp, bi-ḳudreti ol tiryāk bu zehr **24** olduġı meşhūrdur. **Bīş:** *Bāʾ*-i ʿArabī vü imāle ile artuḳ, efzūn maʿnāsına. **Pīş: 25** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile öñ, ḳable maʿnāsına ve ilerü, muḳtedā ve ʿazīz ü müteḥarrim maʿnāsına istiʿmāl olınur **26** ve ötürü ki ḥarekāt-ı şülüşenüñ biridür. Żamme maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki **27** bīş *bāʾ*-i ʿArabīnüñ imālesi ile zāʾid maʿnāsınadur. Muḳābili kemdür.

[2819] (Gökyüzü renginde bir zambak türünden bir çiçektir; kenarında siyah noktalar bulunur.)
[2820] (Bütün dağ, mücevher dağıtan bir taht gibidir; menekşe ve lalelerle, tavus kuşu gibi güzelliklerle doludur.)
[2821] (Kuzey rüzgarı her yöne uğultular yaymış; geniş ve büyük bir göz bir yere vurmuş.)
[2822] (Halk, dün gece sümbül, nergis, gül ve pîlgûş gibi şahı tasvir ediyordu.)
[2823] eylemez. 3. (189b/25)

Maʿnāsı nāḳışdur. **28** Pīş *bā* ʾ-i ʿAcemīnüñ imālesi ile öñdür. Muḳābili besdür. Maʿnāsı arddur. Pīş-i cihāt **29** sittüñ birisi idügine bu beyt delālet ider. **Beyt:**

Çep ü rāst ü pīş ü pes ü zīr ü zeber
30 Zelīḫā-yı büt-rūy bud ser-be-ser[2824]

Meẕkūr beytde cihāt-ı sitte cemʿ olmışdur. Pīşüñ ve bīşüñ **31** maʿnāları bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Abāhā-yı elvān ze-ṣad gūne bīş
Be-ḫ̆ānhā-yı zerrīn nihādend pīş[2825]

170a/01 Ṣanʿatı olan kişi işi öñine alup işledüginden ötüridür ki **02** oña lisān-ı Fārsīde pīşe dirler. Āḫirindeki *hā* iḫtişāş içündür. Rūzede, pençede **03** heftede, destede olan *hā* gibi. [y-ş-e-p-y] **Pīş-ā-pīş:** Berāber ve ilerü maʿnāsına. [y-ş-k] **04 Pīş-keş:** Tuḥfe ve tekellüf. [y-l-k-v] **Pīl-kūş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile pīl-gūş u pīl-ġūş maʿnāsına ki **05** meftūḥa bābında ẕikr olındı. Sūsen-āzādeye dirler ve bir çiçekdür ki siyāh noḳṭāları **06** vardur ve kalbaḳ yapraġına dirler, fīl-gūş, nīz gūyend u ḳulaġına daḫı dirler. [y-n] **Bīneş: 07** Göriş. [y-h-v] **Bī-hūş:** ʿAḳılsız. **El-Bāʾi'l-Mażmūme:** [r-ç-e] **Pürçāş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile **08** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi nişāne maʿnāsına naḳl itdi. Sāʾir erbāb-ı lüġat *sīn*-i mühmele **09** bābında īrād itmişlerdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi hem *sīn*-i mühmele hem *sīn*-i muʿceme bābında getürdi. **10** [r-ḫ-e] **Pür-ḫāş:** Ceng ü ḳarḳaşa ve ṭarlıḳ ve yumruḳ cengi ve fitne ve kimseye güç itmek **11** cemīʿ aṣḥāb-ı lüġāt meftūḥa bābında yazmaġın meftūḥada yazıldı. Eṣaḥḥ żammıladur **12** ve nişāne ve çūb, ḫāşe maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. [r-n-y] **Bürnīş:** Bağırsaḳ aġrısı ki **13** *maġż* dirler, meftūḥa bābında daḫı gelmişdür. [j-v-h] **Püjūheş:** *Bā* ʾ-i ʿAcemī vü *zā* ʾ-i muʿceme ile **14** *püjūhīden* lafẓından ism-i maṣdardur. Cidd ile arayış ve ṣorış maʿnāsına. **Beyt:**

15 Be-porsīd kār-ı sipeh-i şāh ez-ūy
Çonīn güft ey şeh püjūhīş[2826]

Puş: *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile at **16** yelesi ʿArabīde *ġudre* maʿnāsına ve ḳapu mīḫi. **Esedī:**

Kemendī vü tīġī be-kef tāfte
Puş bār key çün ʿinān tāfte[2827]

17 Puş ü yāl çār-pāde per ü bāl gibidür ḳuşda niteki bu beytde ẓāhirdür. **18 Beyt:**

Ze-bād-ı germ hemī-sūḫt der-zemīn ü hevā

[2824] (Sağ-sol, ön-arka, alt-üst ve baştan başa her şeyin yüzü put suretli Züleyha idi.)
[2825] (Yüz çeşitten fazla rengârenk sümbüller, altın başlıklarıyla öne çıktılar.)
[2826] (Şah, ondan ordunun durumu hakkında bilgi sordu; o da şöyle dedi: Ey şah, bir araştırma yap.)
[2827] (Atın yelesini dizgin gibi örüp kement ve kılıcı hazırladılar.)

Peleng-rā püs ü yāl ü küleng-rā per ü bāl[2828]

19 [n-y-v] **Benyūş:** *Benyūşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür, diñle yaʿnī müstemiʿ ol maʿnāsına **20** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi çekiş maʿnāsına naḳl eyledi. [v-y] **Pūyiş:** Hüdhüd ḳuşı, künyeti Ebū Süleymāndur. **21** ġayrı adları *rübūt* lafẓında mesṭūrdur. [v-z] **Pūziş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile dilek ü şefāʿat **22** ü ʿöẕr. **Şems-i F.:**

Vücūd rū çün sebeb geşt ādem
Ḳabūl āmedeş pīş-i dād er pūziş[2829]

23 ve pend maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. [-v-] **Pūş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile *pūşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür **24** gey maʿnāsına ve örtün dimekdür ve vaṣf-ı terkībīdür. Nemed-pūş u aṭlas-pūş gibi. **25 Beyt:**

Ān nigār-ı bāde-nūş surḫ-pūş
Ez-neşāṭ-ı meclis āmed der-ḫurūş[2830]

[-v-] **26 Būş:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile çāpük maʿnāsına. **(ʿ):**

Bār şehr-āşūb-ı gül-gūn-pūş būş[2831]

27 [v-s] **Būsiş:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ve *vāv*dan ṣoñra *sīn*-i mühmele ile öpiş maʿnāsına. [v-ş] **28 Pūşiş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile giyesi ve örtü ve örtiş ve örtiniş maʿnāsına ism-i maṣdar daḫı **29** istiʿmāl olınur. Ammā keẕret-i istiʿmāl ile şāyiʿ vü ẕāyiʿ olup ḥaḳīḳat gibi **30** olmışdur. [v-y] **Būyiş:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile yiliş maʿnāsına. [v-y-f-r-v] **Būy-fürūş: 31** ʿAṭṭār u dārī maʿnāsına. [b-y-e-z] **Buyāziş:** Ẕevebān marażı ve muṭlaḳā maʿlūl maʿnāsına. 170b/01 **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 02** [e-b] **Tābeş:** *Tābīden* lafẓından ism-i maṣdardur. Yaldırayış ve ḳarış maʿnāsına. [e-c-p-v] **03 Tāc-pūş:** Hüdhüd ḳuşı, künyeti Ebū Süleymāndur. Sāʾir esāmīsi *rübūt* lafẓında yazılmışdur. **04** [-e-] **Tāş:** Çivid ile itdükleri ḫāl ü edāt-ı şirketdür ve muḳārenetdür ki ismüñ āḫirine **05** ulaşur, anuñ maʿnāsında bir daḫı şerīk ü muḳārin olduġına delālet ider. **06** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle tevżīḥ ü taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde tāşuñ maʿnāsına **07** şerīkdür, Türkī dilde oña ortaḳ dirler, iki ḳuluñ efendisi bir olsa anlara ḫˇācetāş **08** dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Men ü to her dü-ḫˇāce-tāşā nīm
Bende-i bār-gāh-ı sulṭānīm[2832]

[2828] (Sıcak rüzgâr, leoparın arkasını ve yelesini, turnanın tüylerini ve kanatlarını yeryüzünde ve gökyüzünde sürekli yakıyordu.)
[2829] (Âdem varlık sebebiyle yaratıldığında, eğer özür dilerse, bu özür adaletin huzurunda kabul edilir.)
[2830] (Kırmızı giysili ve şarap içen sevgili, meclisin neşesiyle coşarak geldi.)
[2831] (Gül rengi giysiler giyen ve şehri karıştıran sevgili.)
[2832] (Sen ve ben her ikimiz aynı efendiye sahibiz, padişah sarayının kölesiyiz.)

09 Türk taḥrīf idüp ḳuştāş dir iki kimesne bir bölükde olsa 10 anlara ḫayltāş dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çi ḫūş güft Bektāş bā-Ḫayltāş
11 Çü düşmen ḫırāşīdī eymen me-bāş[2833]

Bektaş ism-i Türkīdür, bek demür gibi mürekkebdür, bir cüzʾi 12 bekdür saḫt maʿnāsına bir cüzʾi taşdur seng maʿnāsına ve taş, tā-eş maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

13 Be-fermūd bes tāş ber-dāştend
Ez-ān būm ü vʾer dūr be-güdāştend[2834]

[e-ġ-v] **Tāġūş:** Başı ṣuya 14 ṭaldırmaḳ, Ḥalīmī bu maʿnāya *nūm*la rivāyet eylemiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī hem *tā* 15 bābında ve hem *nūn* bābında naḳl eylemişler. [e-l] **Tāliş:** Niʿmetī, oḳ yilegine dirler dimiş. [-b-] 16 **Tebiş:** Ḳızġunluḳ, ḥarāret maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Sīne-i bed-ḫᵛāhet ez-tāb-ı ʿinān
17 Hest dāʾim hemçü dūzaḫ ez-tebiş[2835]

Ve *tābīden* lafẓından taḫfīf olınmışdur. Işılış maʿnāsına 18 ism-i maṣdardur. [-ḫ-] **Taḫş:** Zenberek didükleri meşhūr berk yay ve aşaġa sürtinmek ve ġuṣṣa 19 ve belādan göñül ṭarlığı ve taġayyür-i ḥāl. **Esedī:**

Sihām-ı taḫş ez-dil geşt pür-ḫūn
Ze-seng-i raʿd şod ger-gūş-ı gerdūn[2836]

20 [r-e-v] **Terāveş: Beyt:**

Şikāf-ı sīne ānem ki bendem ez-merhem
21 Terāveş-i müjde-i eşk-bār-rā çi konem[2837]

[-r-] **Tereş:** Feṭḥ-i *rā* ile ḳamçı taşması. [r-k] **Terkeş:** Ḳubūr didükleri ki 22 içine oḳ ḳoyarlar. **Şems-i F.:**

Mirrīḫ-rā Ḥamel sān kerdend cümle ḳurbān
Her geh ki bendegānet ber-besteend terkeş[2838]

23 **Dīger:**

Ġamī şod dileş sāz-ı naḫcīr kerd

[2833] (Bektaş, arkadaşı Hayltaş'a ne güzel dedi: "Düşmanı tırmaladın diye hilesinden güvende olacağını sanma.")
[2834] (Emretti, birçok yoldaşı aldı; onları o yurttan uzak yerlere götürdüler)
[2835] (Senin düşmanının göğsü, sıkıntı ateşi yüzünden cehennem gibi hep kızgındır.)
[2836] (Korkunç oklar kalpleri kanla doldurdu; eğer gökyüzünün kulağı olsaydı, taşlardan gök gürültüsü duyulurdu.)
[2837] (Yaralı göğsümü merhemle iyileştirsem, gözyaşlarıyla dolu müjdeyi ne yapabilirim?)
[2838] (Onun köleleri ne zaman terkeş bağlasa, Mars'ı da Koç gibi kurban ederler.)

Kemer-best ü terkeş pür ez-tīr kerd[2839]

[r-m] **Termüş: 24** Niʿmetī bögürtlen dimiş, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bögürtlen yimişi, ḫarḳūt maʿnāsına dimiş ikisine **25** de dirler. Eṭıbbā ḳatında *ʿulleyḳ* dimekile meşhūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi keçiboynuzı, ḫarnūp **26** maʿnāsına naḳl eyledi. **Teş:** Bıçḳu, *erre* maʿnāsına ve büyük keser ki anuñıla aġaç yonarlar **27** ve büyük sivri balta ki aġaç yararlar. **Şems-i F.:**

Ḫurrem çi güne bāşed ḫaşmeş ki çarḫ dāred

28 Ez-behr-i ḫarḳ u ḫarḳeş peyveste āhen ü teş[2840]

[-f-] **Tefiş:** Ḳızġunlıḳ, ḫarāret maʿnāsına ve köpük. **29** [-k-] **Tekeş:** Üzüm çekirdegi ve cebre ki üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalur, ʿArabca tecīr dirler ve āḫiri **30** *ṣīn*-i mühmele ile lügatdür. Faṣīḥ ü şāyiʿ vü ẕāyiʿ olan *sīn*-i mühmele iledür. Maḥallerinde yazılmışdur. **31** Ferās u ceres ü heves kāfiyesinde. [m-z-n] **Tem-zeneş:** Epsem olmuş. [-v-] **Teviş:** Kesr-i *vāv* 171a/01 tebiş maʿnāsına *bā* ile *fā* vü *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. **El-Meksūre. 02** [r-e] **Tırāş:** *Tırāşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībīdür. Meṣelā Āẕer-i **03** büt-tırāş dirler yaʿnī büt yonıcı Āzer dimek olur ve çūp-tırāş u seng-tırāş **04** dirler. [y-r-k] **Tīrkeş:** Terkeş maʿnāsına. [k-y-n-t-e] **Tigīn-tāş:** Aʿlām-ı ricāldendür **05** cümleden biri Ḫāḳān-ı Ḥīn(d)üñ ḳarındaşı oġlıdur. **Esedī:**

Dilberī nāmeş Tigīn-tāş buved

06 Heme sāle bā-ġam be-perḫāş buved[2841]

Et-Tā'i'l-Mażmūme: [-r-] **Turş:** Ekşi **07** ḫāmıż maʿnāsına żammeteynile telaffuẓ olınmaḳ gerek, ferş veznine gāh olur taḫfīf **08** idüp *rā*yı sākin ḳılurlar. [-v-] **Tūş:** Ṭāḳat u ḳudret ü ḳuvvet. **Beyt:**

09 Şeved dīde-i baḫt-ı men tīre z'āb

Ne tūş u tüvānem be-mānd ne-b'āb[2842]

Ve ḫareket **10** ve açlıḳ ve cān eṣeri yaʿnī ramaḳ ve arslan maʿnāsına daḫı gelür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **11** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki tūş aṣlda ḳuvvetdür, gāh **12** olur *vāv*ını ḥıẕf idüp tüş dirler. Semender od ile ʿayş itdüginden **13** ötüri āẕer-tüş dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Der-rūd bī-zecr ü zaḫm u der şeved bī-ters ü bīm

14 Hemçü āẕer-tuş be-āteş hemçü murġābī be-cūy[2843]

[2839] (Üzüntülüydü, canı avlanmak istedi. Kemer bağlayıp terkeşini okla doldurdu.)
[2840] ((Kader onun yırtması ve yakması için sürekli demir ve bıçak hazırlarken düşmanı nasıl mutlu olabilir ki?))
[2841] (Adı Tigintaş olan bir sevgili vardı ve her yıl kederle mücadele ederdi.)
[2842] (Gözlerim gözyaşıyla karardığında, ne gücüm kalır ne de kudretim.)

(ʿ):

Ez-tehevvür hemçü āẕer-tuş be-āteş der-rūd[2844]

15 Azuġa tūşe didükleri maʿnā-yı tūşe ki ḳuvvetdür. Oña iḫtişāşı 16 olduġından ötüridür. Āḫirindaġı ḥarf-i *hā* edāt-ı iḫtişāṣdur. **Beyt:**

17 Ne-dāred merd-i ʿāṣī tūşe-i rāh

Be-ḫaber der-yūze Estaġfiru'llāh[2845]

Ḳuvvet-i sebeb ḳuvvet olduġı 18 iʿtibār ile ḳuvvete daḫı tūş dirler. Mecāzen niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-to şābih güft er şeh-i bā-tüvān

19 Bih ez-şīr-i merdān be-tūş u tüvān[2846]

[v-l] **Tūliş:** Niʿmetī şuʿle vü ṭāḳat maʿnāsına naḳl eylemiş. **20 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 21** [e-r-b-e-l] **Çārbāliş:** Minder ü ʿanāṣır-ı erbaʿa maʿnāsına da gelür. [-e-] **Çāş:** Çeç ki buġdayuñ 22 ve arpanuñ ve sāʾir ḥubūbātuñ yıġınına dirler. Niʿmetī ve ketān toḫmı ve baʿżı lüġatde ḫarman 23 maʿnāsına da naḳl eylemişler. [e-l] **Çāliş:** Ceng ve şavaş aṣlda Çaġatay dilidür. [e-l-y] **Çālīş: 24** Miṣlihu. [e-v] **Çāveş:** Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [e-n-k] **Cān-keş:** Cān çekişiçi ve önegü, lecūc 25 maʿnāsına. [e-y-b-e] **Cāy-bāş:** Olacaḳ yir [2847] ve cāy-gāh maʿnāsına. [-ḫ-] **Çaḫş:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ur didükleri 26 ʿilletdür ki eṭıbbā ḳatında *selʿa* dimekile maʿrūfdur. Ādemüñ bedeninde çıḳar bādincān u 27 ḳārpūz miḳdārı olur. Aġrısı yoḳdur, ḳābil-i ʿilāc degildür. Eger kesseler fī'l-ḥāl 28 helāk olur. Geylān u Ferġana ḫalḳında çoḳ olur. Esedī-i Ṭūsī ve Hindūşāh-ı Naḫcuvānī 29 ve Şems-i Faḫrī ādemüñ boynında olana taḫşīş iderler ve Şems-i Faḫrī bu beyti inşā eyledi. **30 Beyt:**

Be-bended be-pes ez-miyān-ı pāy-ı ḫaşm

Ki ber-gerdeneş best eyyām-ı çaḫş[2848]

Ve boġaz 31 şişi ve renc ü ʿillet, [2849] āḫiri *sīn*-i mühmele ile daḫı lüġatdür dimiş. [r-p] **Çerpeş:** Türkīde 171b/01 Çerveş didükleri. [-r-] **Çeriş:** Kesr-i *rā* ile otlayış maʿnāsına Niʿmetī otlaḳ ve şoḥbet 02 ve şārāb ve bayram ve dād ve bulġur maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-y] **Çerīş:** Otlayış dimek 03 olur, *çerīden* lafẓından ism-i maṣdardur. **Çeş:**

[2843] (Bir kimse, acı ve yara almadan girer ve korkusuz, endişesiz çıkar; tıpkı ateşin içine cesurca giren semender gibi ve dereye ördek gibi rahatça dalan biri gibi.)
[2844] (Cesaretle, semender gibi güçlü bir şekilde ateşe girer.)
[2845] (Günahkâr adam yolculuk için gerekli olan azığa sahip değildir; o, Allah'tan af dileyen bir dilenci gibidir.)
[2846] (Sana şöyle dedi: "Eğer kral güçlü ise, yiğit adamların gücü ve kudreti ondan daha üstündür.")
[2847] mekān. 3. (192b/15), 16. (160b/01)
[2848] (Düşmanın ayağını bağladı çünkü zamanın yumruğu onun boynuna dolanmıştı.)
[2849] Niʿmetī. 3. (192b/21)

Ḳurbaġa, çığır maʿnāsına. [-ş-] **Çeşiş: 04** Ṭadış ve çertiboġa. [k-v] **Çekūş:** Türkīde çeküç didükleri maṭraḳa maʿnāsına. [m-e] **Cemmāş: 05** *Cīm*-i ʿArabīyile uġurladın şikārın görür yırtıcı ḳuşlaruñ ṣıfatıdur. Şuʿarā ġāyetde **06** ṭannāz olup göz ucıyıla ʿuşşāḳ-ı bī-dilüñ göñlin şikār iden maḥbūblaruñ **07** gözleri vaṣfında istiʿāre iderler. [-m-] **Çemş:** *Cīm*-i ʿAcemī vü sükūn-ı *mīm*ile göz, çeşm maʿnāsına. **08 El-Cīmi'l-Mażmūme:** [n-b] **Cünbiş:** Ḥareket ve depreniş maʿnāsına. [v-e-r] **Cüvāriş: 09** Güvāriş lafẓınuñ muʿarrebidür. Ol maʿcūndur ki miʿdeye ḳuvvet virür. [-v-] **Cūş:** *Cūşīden* **10** lafẓından vaṣf terkībīdür, deryā-cūş dirler ve Fürs aylarınuñ on dördinci **11** güninüñ adıdur. [v-ş] **Cūşiş:** *Cūşīden* lafẓından ism-i maṣdardur. Ḳaynayış maʿnāsına. **12 El-Ḥā'i'l-Meftūḥa:** [-e-] **Ḥāş:** Kelime-i tenzīhdür, ḥāşā lafẓından muḫaffefdür, ʿArabīdür, Fārsīde **13** daḫı istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Lebet-rā laʿl ḫˇānem ḫāşa lillāh
Ze-sırr-ı cān ne-dānem ḥāşa lillāh[2850]

14 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 15 [e-r] **Ḫāriş:** Gicik didükleri ʿillet, *ḥikke* maʿnāsına. [-e-] **Ḫāş:** Niʿmetī perḫāş lafẓından **16** taḫfīf olınmışdur, ceng maʿnāsınadur dimiş ve nā-kes ve titiz ve ḫāşāk maʿnāsına. **17** [e-r-ş-g-v] **Ḫāriş-güş:** Demür butraḳ. [e-k-k] **Ḫāk-keş:** Sürgi aġacı ki ekinciler **18** toḫmı ṣaçduḳdan ṣoñra anuñıla üzerinden sürüp yiri hemvār idüp toḫmı örterler. **19** [e-m] **Ḫāmuş:** Epsem, sākıt maʿnāsına ḫāmūş lafẓından muḫaffefdür. [e-m-v] **Ḫāmūş:** Miṣlihu. **20** [b-b-e] **Ḫab-bāş:** Epsem ol dimekdür. [d-y] **Ḫadīş:** Ve bi'l-kesr her evde mütekellime ve Ketḫudā olan **21** ʿavrat kedbānū maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Felek-rā ḥükmeş ḫod ser ne-pīçid ez-pey-i ānek
22 Ki ser ne-tābed ez-ḥükm-i ketḫüdā-yı ḫˇīş[2851]

[r-e-r-v] **Ḫarārūş:** Ḫalḳ arasında vāḳiʿ ġalebe vü ġavġa, ġulġule maʿnāsına. **23 Laṭīfī:**

Her dem ki ḫaṭīb-i cebellī bāng ber-āyed
Mecmūʿ ḫazār-efkend o be-ḫarārūş[2852]

[r-k] **24 Ḫarkeş:** Feṯḥ-i *kāfi*le şoḳman ki edük ḳısmındandur. Ayaġa giyerler. Zerkeş ü āteş kāfiyesinde **25** müstaʿmeldür. [r-k] **Harküş:** Żamm-ı *kāfi*le egrice didükleri ki siñek envāʿındandur ve ol çoḳ ayaḳlı **26** böcekdür, yire döşenür. ʿArabīde ḥımān, ḳabbān dirler. Türkīde dīvcek dirler, ḫāmuş **27** u huş ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur.[2853] [r-k-v]

[2850] (Dudaklarını lal taşı gibi adlandırırım, Allah korusun; canın sırrını bilmem, Allah korusun.)
[2851] (Felek, başına buyruk hareket edemez çünkü kişi kendi efendisinin hükmüne başkaldıramaz.)
[2852] (Dağlı hatip ne zaman sesini yükseltip bağırsa bütün eşeklerin sesini bastırır.)
[2853] --. 16. (160b/30)

Ḫargūş: Ṭavşan didükleri, *erneb* maʿnāsına **28** ʿavrat gibi ḥayż görür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki **29** ḫargūş elfāẓ-ı mürekkebedendür. Bir cüzʾi ḫardur ki maʿnāsı merkebdür, maʿrūfdur ki bu beytde **30** vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ḫar-ı ʿayş eger be-Mekke reved
Çün be-yāyed henūz ḫar bāşed[2854]

Bir cüzʾi de gūşdur ki **31** maʿnāsı ḳulaḳdur, nitekim bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Gūş-ı ḫar be-fürūş u dīger gūş-ı ḫar
Kon suḫen-rā der ne-yābed gūş-ı ḫar[2855]

172a/01 ʿİbāret-i gūşe bundandur. Müsemmāsı ki lisān-ı Türkīde de **02** oña gūşe dirler. Ḳulaġa teşbīh itmişlerdür. Āḫirindaġı *hā* müşābehet cihetinden olan **03** münāsebeti ıẓhār içündür. Ṭavşana ḫargūş didükleri ḳulaġı ḥar ḳulaġına beñzedüginden **04** ötüridür. Künyeti Ebū Tehbāndur. **Ḫaş:** Ḫūş maʿnāsına ve nākes vaḳti segirtmek. **Şems-i F.:**

05 Der-rāh-ı medḥ-i ẕātet kilkem be-bīn ki dāʾīm
Ez-farḳ-ı pāy sāzed ü vaḳt-i reften ü ḫuş[2856]

06 Ve köti ve alçaḳ nesne ve çörçūp, ḫas maʿnāsına gelür. **Şems-i F.:**

Dest-i ḫūş-ı zamāne ber-kende vü ḫuşūde
07 Rūy ez-ṭabānca-zen rīş ez-keşīden-ḫaş[2857]

[ş-y] **Ḫaşḫāş:** Ebun-nevm maʿnāsına.[2858] [ş-v-ḫ] **08 Ḫaş u ḫaş:** Ḳaraḥişārī māder-i zen-i to-rā güyend dimiş. [ṭ-k] **Ḫaṭ-keş:** Mıştar. [l-e-ḫ-v] **09 Ḫalāḫūş:** Ġavġa ve ġalebe ve āvāz. **Esedī:**

Be-güft cām-ı mey teşne-i nūş geşt
Hevā ez-nevā pür-ḫalāḫūş geşt[2859]

10 [l-e-l-v] **Ḫalālūş:** Miṣlihu ve dediḳodı ki ḫalḳ arasında vāḳiʿdür, ḫarārūş **11** u ḫalāḫūş daḫı lüġatdür. **Şems-i F.:**

Bülbül be-şenīd der-zārī fütāde
Vü ze-ḫalālūşeş ber-āmed ṣad-ḫurūş[2860]

12 Ammā *lām* ile şāyiʿdür. [l-ḳ-e-n-f-r-v] **Ḫalḳān-fürūş:** Eski büski ṣatıcı. [-l-] **Ḫaliş: 13** *Ḫalīden* lafẓından ism-i maṣdardur, ṣancış dimek olur. [l-y] **Ḫalīş:** Işıcaḳ ṣu ve ḳara **14** balçıḳ, Niʿmetī, ve germ-siper ki issiligi ve ṣovuḳluġı muʿtedil olan yire daḫı dirler. [m-

[2854] (Eğlence içindeki bir eşek eğer Mekke'ye gitse ve oradan geri dönse yine eşek olarak kalır.)
[2855] (Eşek kulağını sat, başka kulak al! Çünkü bu söze eşek kulağı yaramaz.)
[2856] (Kalemime bak! Senin kişiliğini övmek için koşmaya başlayınca hep başı ayağa dönüyor.)
[2857] (Zamanın soytarısının yüzü karı tokadından incinmiş, sakalı kaynanasının çekmesinden yolunmuş.)
[2858] --. 16. (161a/10)
[2859] (Onun sözüyle, susamış kadeh şarapla doldu; hava, ezgilerle doldu ve hoş bir hâle geldi.)
[2860] (Bunu duyan bir bülbül inlemeye başladı. Çıkardığı gürültü yüzünden, yüz feryat yükseldi.)

v] **Ḫamūş:** 15 Ḫāmūş lafẓından muḫaffefdür, epsem, sākıt maʿnāsına. [n-d-h-ḫr-y] **Ḫande-ḫarīş:** Ṣaḳala gülmek 16 ve ol yüzine güldükleri kişiye daḫı dirler. **Ferruḫī:**

Ey kerde me-rā ḫande-ḫarīş heme kes
17 Mā-rā ze-to bes cānā mā-rā ze-to bes[2861]

Şems-i F.:

Şehen-şehī ki zened pāsbān-ı dergeh-i o
18 Ze-ḳadr ü rifʿat ber-pīr-i çarḫ ḫande-ḫarīş[2862]

[n-d-h-r-y] **Ḫande-rīş:** Ṣaḳala gülmek, istihzā maʿnāsına. 19 [n-d-y] **Ḫandīş:** Kimseyi suḫreye almaḳ. [v-e-b-ḫ-r-g-v] **Ḫʿāb-ı ḫargūş:** Ṭavşan uyḫusı dimek 20 olur ki yalan vaʿdeden kināyetdür. Zīrā ṭavşan uyuduḳda tamām gözleri ḳapanmaz 21 bir miḳdārı açuḳ ḳalur. [y-l-t-e] **Ḫayltāş:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṣaḥrā-nişīn Türkler maʿnāsına 22 naḳl itdi. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ iderler ki tāş, şerīk maʿnāsınadur. İki ḳuluñ efendisi 23 bir olsa anlara ḫʿācetāş dirler. İki kimesne bir bölükde olsa anlara ḫayltāş dirler.

Beyt:

24 Çi ḫoş güft Bektāş bā-Ḫayltāş
Çü düşmen ḫırāşīdī eymen me-bāş[2863]

Bu maḥalle münāsib tāş 25 lafẓında baʿżı söz beyān olınmışdur. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre:** [n-d-y] **Ḫındīş:** Evde ketḫudā 26 olan ʿavrat kedbānū maʿnāsına feth ile daḫı naḳl oldı. [r-e] **Ḫırāş:** Ṭırmıḳ ki ṭırnaḳdan 27 yā dikenden yā ġayrı nesneden bedende ve ḳaftānda ve ġayrı nesnede vāḳiʿ olur ve bıçḳudan 28 aġaçda ḥāṣıl olur ve bıraġındı düşkün, kötü nesne, üftāde vü saḳaṭ maʿnāsına 29 Şems-i Faḫrī bu lüġatüñ şerḥinde *yekī ḫırāşīden bāşed ü yekī saḳat çīzī endāḫtenī bāşed* dimiş. 30 Ḥareketlerine daḫl itmemiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Naẓm:**

Resīd āyet-i ʿadleş be-dān ki bā-ten-i şāḫ
31 Nemī nümāyed erre ki tırāş-ı ḫırāş[2864]

Beyt:

Berūn fikend be-cārūb lā-teẕer gerdūn
ʿAdūş-rā ze-der-ḫāne-i cihān çü ḫırāş[2865]

[2861] (Ey beni herkese karşı gülünç duruma düşüren canım! Bize yaptıkların yeter, bize yaptıkların yeter!)
[2862] (O, öyle bir padişahtır ki sarayının bekçisi, himmet ve itibarı sayesinde Utarit yıldızına alaycı bir gülümseme atar.)
[2863] (Bektaş, arkadaşı Hayltaş'a ne güzel dedi: "Düşmanı tırmaladın diye hilesinden güvende olacağını sanma.")
[2864] (Onun adaletinin merhameti o dereceye ulaştı ki testere dalın ucundan talaş dökmüyor.)

172b/01 Ḥalīmī eṣaḥḥ budur ki maʿnā-yı evvelde kesr-i *hā* ile ve maʿnā-yı 02 ṣānīde żamm-ı *ḫā* iledür dimiş. Niʿmetī, ve sāʾir aṣḥāb-ı lüġat Ḥalīmīye tābiʿ olup 03 ẕikr olan ḳaydı eylemişler. [v-y] **Ḫˇīş:** Kendü dimekdür, ḫod maʿnāsına ve ḫışm, ḳavm-i ḳarīb 04 maʿnāsına *vāv* telaffuẓ olınmaz, ḫˇāce *elifi* gibidür. Egerçi kim ḫˇācede iki veche cāʾizdür 05 ammā sāyiʿ elif-i resmī olmaḳdur. Nitekim maḥallinde beyān olınupdur. Bu sebebden Fārsīde 06 ekṣer budur ki *ḫā*ʾ-i meftūḥadan ṣoñra ve *ḫā*ʾ-i meksūreden ṣoñra revm-i żammeye işāret 07 olınup *vāv*-ı resmī yazarlar. Şöyle ki telaffuẓda hergiz daḫli yoḳdur, ḫˇāst u ḫˇāb 08 u üstüḫˇān u ḫˇīş gibi. **Esedī:**

Mer īn ḫāne-i to ḫāne-i ḫˇīş dān
Me-rā gerçi bī-gāneem ḫˇīş dān[2866]

09 El-Ḫāʾü'l-Mażmūme. [r-e] **Ḫurāş:** Aṣḥāb-ı lüġat yazduḳları üzre 10 düşkün, üftāde maʿnāsına ve dāʾimā eşkün maʿnāsına hāʾ-i hevvez ile daḫı lüġatdür. [r-d-h-f-r-v] 11 **Ḫurde-fürūş:** Uvaḳ devek ṣatıcı. [r-k] **Ḫurkeş:** Niʿmetī egrice didükleri siñek ü ġamze 12 vü maḫmūr maʿnāsına naḳl eylemiş, Ḳaraḥiṣārī, feṯḥ-i *ḫā* ile ḫarkeş maʿnāsına dimiş. [r-v] **Ḫurūş:** 13 Feryād u fiġān u nā-gāh ṣādır olan girye āvāzı ve bahādurlardan ve yırtıcı cānverlerden 14 ẓāhir olan ḥamle ve gürildi ve *ḫurūşīden* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī. **Şems-i F.:**

15 Eger ne-bāşed ʿavn-i to der-çonīn vaḳtī
Berāyed ez-heme ehl-i cihān u fiġān u ḫurūş[2867]

[v-e-c-h-t-e] 16 **Ḫˇācetāş:** Bir ḫˇāce şākirdleri ve bir efendi ḳulları. **ʿUnṣurī:**

Ey sāye-dār güfte Ḫurşīd-rā cenābet
17 V'ey ḫˇācetāş ḫˇānde-i iḳbāl-rā ġulāmet[2868]

[v-d-f-r-v] **Ḫod-fürūş:** Leffāf olup 18 Kendözin ögüp ṣatıcı. [v-r] **Ḫūriş:** *Ḫorden* lafẓından ism-i maṣdardur, yiyiş maʿnāsına 19 ve yiyesi ve yiyecek ve içecek maʿnāsına da gelür. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Ey ʿaceb şemşīr-i Ḫusrev ez-çi sebz-evreng şod
20 Çün heme sāle ze-ḫūn-ı ḥaşm mī-yābed ḫūriş[2869]

21 [-v-] **Ḫoş:** *Vāv*-ı resmīyile 22 āteş ü feş veznine yaḫşi, eyü dimek olur ve kelime-i īcābdur ve ḳayınana, māder-i zen 23 maʿnāsına. **Beyt:**

[2865] (Felek onun süprüntüye benzeyen düşmanını "bırakma!" süpürgesiyle dünya evinin kapısından dışarı çıkarır.)
[2866] (Sen bu evi kendi evin gibi bil! Gerçi yabancıyım ama beni yakının gibi bil!)
[2867] (Eğer böyle bir zamanda senin yardımın olmazsa, bütün dünyadan feryat ve çığlıklar yükselir.)
[2868] (Ey gölgesiyle güneşe bile hükmeden büyük insan, ve ey dostluğuyla talihi köle eden değerli dost.)
[2869] (Uzun yıllardır düşman kanıyla beslenmesine rağmen, Hüsrev'in kılıcı acaba niçin yeşile çaldı.)

Tāzyāne dü-tā çü gīred ḫor
Müze ender şikeste çün kes ḫoş[2870]

Ḳaraḥiṣārī, **24** ve ḳoca maʿnāsına da gelür dimiş. **Ḫūş:** İşbāʿ-ı *vāv* ile hūş u mūş veznine ḳurı, **25** ḫuşk maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Eger ne-buvedī ze-feyż-i seḫāb baḫşiş-i to
Şode dıraḫt-ı ümīd-i cihāniyān heme ḫūş[2871]

26 ve *ḫurūşīden* lafẓından şīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. [v-ş-m-n] **Ḫoş-meniş: 27** Ṣaġ göñüllü, eyü mizāclu maʿnāsına ve ḫoş ṭabʿ. [v-n] **Ḫūniş:** *Ḫˇānden* lafẓından ism-i maṣdardur, **28** oḳuyuş dimek olur ve dilek ü şefāʿat maʿnāsına. [v-e-h] **Ḫˇāmiş:** Şefāʿat maʿnāsına. **29 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 30** [e-ḫ] **Dāḫş:** Ḳurlaġan ʿilleti ki barmaḳlar ucında ẓāhir olur, ʿArabīde *devḥa* dirler. **31** [e-r] **Dāriş:** Boyanmış ḳara gön, lekā maʿnāsına. [e-r-v] **Dārviş:** Bizden ʿalem. [e-r-v-y-b-y-h-v] **32 Dārū-yı bī-hūş:** Ādemüñ ʿaḳl u ögin giderici ot. [-e-] **Dāş:** Kiremidci ve çanaḳ 173a/01 ve çölmekçilerüñ ve kürkcilerüñ ve bunlar gibi ne varise geveresi, Niʿmetī, ve saḳsı vü behem **02** maʿnāsına ve şerīk, tāş maʿnāsına nitekim ḫˇācedāş ve sabaḳdāş dirler dimiş. **03** [e-n] **Dāniş:** Bilü maʿnāsına ism-i maṣdardur. [-ḫ-] **Daḫş:** Muʿāmele ve işe ibtidā eylemek. **Şems-i F.:**

04 Be-medḥ-i Ḫudāvend-i aʿẓam koned
Suʿūd-ı kevākib be-her kār-ı daḫş[2872]

Dirler ki daḫşam be-to-st **05** yaʿnī nuḫustīn muʿāmelet-i men bā-to-st. [r-e-ġ-v] **Der-āġūş:** İsm-i maṣdar istiʿmāl olınur **06** ḳuçmaḳ maʿnāsına lafẓ-ı mürekkebdür, ism-i vāḥid ḳılınmışdur. **Laṭīfī:**

Veh ki men mey ne-tüvānem ki be-būsem pey-i o
07 Ey besā kes be-taṣarruf ze-der-āġūş güẕeşt[2873]

Der-āġūş koniş: Ḳucış eyleyiş. [r-b-e] **Der-bāş: 08** Tīz ol, ḥāżır ol ve görüñür maʿnāsına. [r-v-y] **Dervīş:** Yoḫsul , ʿArabīde faḳīr ü ʿāmul **09** u ḫalīl maʿnāsına. **Ed-Dāli'l-Meksūre.** [r-e-z-g-v] **Dırāz-gūş:** Eşek, ḥımār maʿnāsına. **10** [r-ḫ] **Dıraḫş:** Şimşek, berḳ maʿnāsına. **ʿAbdü'l-Vāsiʿ Çelebi:**

V'ez-ḫurūş u fürūġ-ı raʿd u dıraḫş
11 Sāḫte kūs u āḫte ḫancer

[2870] (Güneş, iki kat kamçıyı eline aldığında, içi kırık çizmeler gibi olur.)
[2871] (Senin bahşiş ve cömertliğinin bereketi olmasaydı insanların umut ağacı hep kururdu.)
[2872] (Uğurlu yıldızlar, her işe büyük padişahlar padişahını övmekle başlar.)
[2873] (Nice kimse onu kucaklamaya kavuşmuşken ne yazık ki ben ayağını dahi öpemiyorum.)

Şems-i F.:

Z’ebrār be-fermān-ı iḳbāl-i o
Be-vaḳt-i bahārān be-ḫanced ü dıraḫş

12 Aşlda ism-i maşdardur. Yaldırış maʿnāsına ve *dıraḫşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür. 13 **Şems-i F.:**

Ḫusrevān er sipihr-i mülk müdām
Hemçü Ḫūrşīd ü Müşterī be-dıraḫş[2874]

Ve vaṣf terkībidür. 14 Sitāre, dıraḫş gibi ʿalem ü yıldırım maʿnāsına da gelür. [r-f] **Direfş:** Biz ki serrāclaruñ ve başmaḳçılaruñ 15 āletidür ve demir bil ki anuñıla baġ billerler ve her rengden nişān ve muṭlāḳā sancaḳ, ʿalem maʿnāsına.[2875] 16 **Firdevsī:**

Ze-bes gūne gūne sinān u direfş
Siperhāy-ı sīmīn ü zerrīne kefş

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı* 17 *Cemālī*de direfş, ʿalem-i gaviyān bāşed dimiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Beyt:**

Şeh-i pāk-dīn vāriṣ-i mülk-i key
18 Ki çün ber-firāzed kemīne direfş
Ne pāy-ı bürehne be-nīrū-yı o
Girīz āverd Ṭūs-ı zerrīne kefş

[2874] (Gökyüzünü ülke edinmiş padişahlar, güneş ve müşteri yıldızı gibi daima parlamadadır.)

[2875] Ve kütüb-i tevārīḫde meşhūr u meẕkūr direfş-i gāviyānīnüñ aşlı budur ki vaḳtā ki Ḍaḥḥāk bin Merdās-ı nā-pāk ki Şeddād bin ʿĀduñ ḳarındaşı oġlıdur ve ol ibni Ġavş bin Erem bin Sām bin Nūḥ ʿaleyhi’s-selām Cemşīdi helak idüp taḫtına cülus itdi ve ẓulm ü sitem idüp müddet-i salṭanatından sekiz yüz yıl geçdükden ṣoñra ḫalḳa eyledügi ẓulm ü sitem mükāfātı Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā iki omuzında iki yılan başı şekli bir maraz peyda eyledi ki gice ve gündüz aġrısından feryād u fiġānı āsmāna çıkardı. ʿĀḳıbet ādem beynīsi ile ʿilāca münciz olup anuñıla vecaʿı sākin olmaġın günde iki ādem öldürürdi. İki yüz yıl bu ʿaẕābı çeküp günāhlu ādem bulunmasa ḳurʿa şalup ḫalḳdan öldürürdi. Sipāhānda Gāve adlu bir ahenger var idi ʿilm-i nücūm u ʿilm-i ḫavāṣda ġayet de māhir idi, Ḍaḥḥākuñ bu ḳadar ẓulmi münteşir olıcaḳ meẕkūr Gāve Ḍaḥḥākuñ ẓulminden ḫalḳı ḫalāṣ itmek ḳaṣdına ʿilm-i ḫavāṣṣ ʿamele getürüp otuz yıl miḳdārı nücūm-ı feth ü ẓafere münāsib ü muvafık burca gelse vaḫḳ üslūbı üzre öñine ṭutduġı saḫtiyān gibi bir saḫtiyāna naḳş iderdi, bir oġlı sābıḳan bu cihetden ḳatl olmışıdı, ittifāḳına bir oġlına daḫı ḳurʿa düşicek itdügi ʿamel daḫı tamam olmamaġın bī-iḫtiyār feryād idüp ve ḫalḳa ṭaʿnlar eyleyüp Ḍaḥḥāḳa sögdi, ḫalḳuñ daḫı ẓulm cānlarına yetmişdi, aña müttefik olup ḫurūc idüp ḫalḳa sipehsālār olup ol żaḫtiyānı ʿalem idüp bi-iẕnillāh Ḍaḥḥāka ġālib olup Ferīdūnı pādişāh eyleyüp ol ẓālimi ortadan götürdi, baʿdehu Ferīdūn ol saḫtiyānı teberrüken ʿalem idinüp cevāhir ile muraṣṣaʿ ḳılup andan ṣoñra olan ʿAcem pādişāhları ziynetin ziyāde idüp iḫtirām iderlerdi, her bārgeh-i düşmenleri üzerine varsalar ol ʿalemi teyminen mukaddem yürüdülerdi, elbette ẓafer bulurlardı, ol sebebden bir mertebeye varmışdur ki cevāhirinüñ bahasını Ḫudādan ġayrı kimesne bilmezdi, tā Ḥażret-i risālet-penāh ṣalavātu’llāh ʿaleyhi ve selama zamān-ı şerīflerine dek nāṣīri mukarrer idi. Nebiyy-i ekremüñ muʿcize-i mükerremeleri ol direfşüñ teʾṣīrini baṭṭāl idüp, āḫir mülūk-ı ʿAcem olan Yezdicerd bin Şehriyār zamānında Ḥażret-i Fārūḳı eʿaẓım raḍiyallāhu ʿanh ʿaskerine ki sipehsālārı Saʿd bin Vaḳḳās raḍiyallāhu ʿanh idi, aldurup İslām livası ser-firāz ü küfr ʿalemi ser-nigūn oldı ve Ḥażret-i ʿÖmer raḍiyallāhu ʿanh cevahirini ṣatup ehl-i İslāma tevzīʿ vü taḳsīm eyledi ve Şems-i Faḫrī bu beytinde Ṭūs-ı zerrine kefşden murād Ṭūs bin Nevẕer bin Minūçehrdür ve ol ġāyetde pehlivān, dilīr ü şehzāde-i cihāngīr idi ve meẕkūr direfş-i Gavyānīyi İrān pādişāhları öñince ol götürirdi, kendü ẓātına nismet ve ol ʿaleme riʿāyetin ol ʿalemi götürüdügi zamanda ayağına envāʿ cevāhir ile muraṣṣa zerrīn kefş-gīrdür, ol sebebden aña Ṭūs-ı zerrīn-kefş dirler.

19 Ẕikr olan beytde direfş-i gāviyānīye delālet ider, ḳadr belki 20 muṭlaḳ ʿalem maʿnāsına olduġına şāhiddür. [r-v] **Direviş:** Biçiş maʿnāsına. [r-y] **Dirīş:** 21 Ṭoḳurcın oyunı se-dere maʿnāsına. [j-m-n] **Dijmeniş:** Niʿmetī ṭoḳ olmaḳ ve melūl olmaḳ 22 maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-k] **Dil-keş:** Göñül çekici. [-h-] **Dihiş:** Baḫşiş, ʿaṭā maʿnāsına ve *dāden* 23 lafẓından ism-i maṣdardur viriş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Nī-st şuġl-i to be-coz ʿadl ü ʿaṭā
24 Hest kār-ı to heme dād dihiş

[-y-] **Dīş:** Kesr-i *yā* ile *dāden* lafẓından ṣīġa-i emrdür, żamīr-i mefʿūl 25 ile mürekkeb olmışdur, *yā*, *hā*dan ibdāl olınmışdur. Aña vir ve anı vir dimek olur. **Rūdekī:**

26 Ḫˇīş bī-gāne kerd ez-pey-i sūd
Ḫˇāhī ān rūz müzd-i kemter dīş

Ed-Dāli'l-Maẓmūme: [r-b-e] 27 **Dur-bāş:** Yasavullaruñ elindeki ālet-i zecrdür ki ıraḳ duruñ diyü ḫalḳı beglerüñ öñünden 28 refʿ iderler, dūr-bāş lafẓından muḫaffefdür. [r-ş-t-g-v] **Dürüşt-güş:** Ḳulaġı az işiden kimesne. [r-v] 29 **Dürüş:** Ol zaḫm yā dāġlardur ki bıçaḳ yaġırı nesne ile ṭavara iderler, kaṣd ile yā nā-gāh vāḳiʿ ola 30 ışṭılāḥ-ı Ḫorāsānīyāndur. [z-m-n] **Düz-meniş:** Dil-i gerdīde maʿnāsına. [-m-] **Dümüş:** Niʿmetī, pas ve cıġıd maʿnāsına 31 naḳl eylemiş. [v-r-b-e] **Dūr-bāş:** Yasavullaruñ elinde olan ālet-i zecr, dur-bāş maʿnāsına maʿnā-yı terkībīsinde 173b/01 aña delālet ider. **Beyt:**

Ser-i ḫār çendān zened dūr-bāş
Ki āteş ne-şod ber-sereş nūr-pāş

02 bu beytden añlanan oldur ki ucı sivri ola. Vaṣṣāfuñ bu beytinden añlanur ki ucı iki 03 çatal ola. **Beyt:**

Dūr-bāşhāy-ı Rūmī hemçü efʿī
Dūz-bān āḫte ber-düşmen-i şāh

[-d-] **Düş:** 04 Omuz, çigin daḫı dirler, ʿArabca *menkib* maʿnāsına ve dün gice dimek olur ve bir nesnedür 05 ki anuñıla bıçaḳ ṣapın berkidürler. [v-ş-e-d-v] **Düş-ā-düş:** Omuz omuza dimek olur. **06 Niẓāmī:**

Tā resīdend her dü-düş-ā-düş
Be-beyānānī ez-buḫār be-cūş

07 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa 08 [e-m] **Rāmiş:** Kesr-i *mīm*le şādmānī ve ır ve sürūd maʿnāsına. **Esedī:**

Bel pehlevān-rā be-şādī nişāned
09 Ze-rāmiş ber-o cān hemī feşāned

Ve reʾy ü tedbīr, feṭḥ-i *mīm*le. **Beyt:**

Her ān şeh ki be-reʾy-i rāmiş buved
10 Heme mülk münḳād u rāmiş buved

[-ḫ-] **Raḫş:** Gülgün renglü ata dirler, Rüstem-i Destānuñ 11 ol meşhūr olan atı ol levnde idi, ġalebe-i istiʿmāl ile aña ʿalem gibi oldı. **Şems-i F.:**

12 Kemīn bende-i şeh buved vezr rem
Eger zinde kerded ḫudāvend-i raḫş

Ve ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsına. 13 **Şems-i F.:**

Ze-bostān-ı ḫulḳeş nişānī-st ḫuld
V'ez-eyvān-ı ḳadreş miṣālī-st raḫş

Bu maʿnāyı 14 baʿżılar *zāʾ*-i muʿceme ile rivāyet itdiler. Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi yıldırım ve şuʿle 15 pertev maʿnāsına daḫı gelür didiler. **Firdevsī:**

Çü ber-gül-gürān bedrhā baḫş kerd
16 Hemī reng-i ruḫsāreş ān ruḫş

Niʿmetī, ve yügrük ata daḫı dirler didi Ḳaraḥiṣārī, ve başlamaḳ 17 maʿnāsına da gelür dimiş.[2876] **Reş:** Fürs aylarınuñ on sekizinci güni adı ve ol yir ki 18 yumrı yumrı ola, püşte püşte maʿnāsına ve yıldırım, raʿd maʿnāsına ve bilek uzunı, zirāʿ maʿnāsına 19 bu maʿnāya *erş* lafẓından taḫfīf olınmışdur ve bir muʿteber şādī ve şenlikdür ki ʿAcemde yılda bir kerre olur. 20 [-f-] **Refş:** Biz ki sarrāclar ve başmaḳçılar āletidür, direfş maʿnāsına. [n-d] **Rendiş:** Ḳazandı. [v-e] 21 **Revāş:** ʿArabīde revāc maʿnāsına ki altun ve gümüş ve sāʾir metāʿ vü cemīʿ ṣatılan nesnelerüñ 22 sürʿatiyile alınup ṣatılması. [v-e-y] **Revāyiş:** Geçerlik. [-v-] **Reviş:** Kesr-i *vāv*ile resm-i ṭarīḳe ve töre 23 ʿādet maʿnāsına ve *reften* lafẓından ism-i maṣdardur, gidiş ve yüriyiş maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 24 reviş *bi-kesri'l-vāv* yüriyiş ve yüritmek maʿnāsına ve sükūn-ı *vāv* ile reviş ʿādet ve żamm-ı *vāv* ile 25 rūş yavuz, ḳatı ṭabīʿatlü maʿnāsına. [-y-] **Riş:** İmālesiz, kesr-i ṣarīḥile saḳal, liḥye maʿnāsına ve yüñ 26 ve kişilik ṭon, libās-ı fāḫir maʿnāsına ve ferrāce. **Rīş:** İmāle ile bāş bert ḳarḥa maʿnāsına 27 ve yara, cerāḥat maʿnāsına. [y-m-g-v] **Rīm-gūş:** Ḳulaḳ çirki. **Er-Rāʾi'l-Mażmūme.** [-ḫ-] **Ruḫş:** 28 Sükūn-ı *ḫā* ile ʿaks u pertev maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Rūy-ı Mirrīḫ zerd kerded eger

[2876] **Beyt:**

Raḫs bülend-i āḫireş efkende pest
Ġāşiye-rā ber-ketf her çi mest

Ze-ḫūn düşmen o şod be-cerr-i maġrib cūş
Fikend tīġ be-mānīş raḫş der-ʿUmmān 16. (172b/16)

Fikend ber-sipihr rūy-ı to ruḫş

29 Bu maʿnāya fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur ve ḳara saḳala aḳ düşer, nışfı **30** mikdārı aġarur, gūyā ki saḳal içinde ışılar aña daḫı ruḫş dirler. [v-p-v] **Rū-pūş: 31** Ṭuvaḳ u burḳaʿ maʿnāsına. [v-ġ-n-c-v] **Rūġan-cūş:** Bişi didükleri ṭaʿām. [v-ġ-n-f-r-v] 174a/01 **Rūġan-fürūş:** Yaġ ṣatıcı. [v-y-p-v] **Rūy-pūş:** Ṭuvaḳ u burḳaʿ maʿnāsına **02 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa 03** [e-d-v] **Zādeveş:** *Elif*den ṣoñra *dāl*-i mühmele ile *zādūş* maʿnāsına Şems-i Faḫrī ʿUṭārid **04** yıldızına dirler dimiş ve baʿżı aṣḥāb-ı lüġat ḳatında Zühre yıldızı ve baʿżılar Müşterī **05** yıldızıdur didiler ve hem saʿd ile ṣıfatladuḳları ve sürūr maḥallinde ẕikr ü istiʿmāl eyledükleri **06** buña delālet ider. Zīrā yıldızlarda saʿd-ı ekber Müşterīdür. Sāʾir adları Urmuzd lafẓında **07** mesṭūrdur ve bu lüġat birḳaç vech üzre gelür, İn-şāallāh istişhādı ile ẕikr olınur. **08 Nāṣır Ḫüsrev:**

Ḫunük Zādūş u ḫoş Behrām u Nāhīd
Ki īşān ber-felek hestend Cāvīd
09 Ḫuceste Māh u Mihr ü Tīr ü Keyvān
Ki dāʾim ber-felek hestend Kirdār

Ẕikr olınan beytlerden sebʿa-i seyyāre **10** taʿdād-ı murād ider. [e-z-ḫ-v-r] **Zār-ḫˇoriş:** Urlayıcı, zār u zār-ḫˇār maʿnāsına. [e-v] **Zāveş:** Miṣlihu **11** zāvūş āteş veznine. **Laṭīfī:**

Ḫāl-i o çün fülfülī ber-āteş-est
Yā baḫūr-ı şīd iḫtirāk-ı zāvuş-est

12 [e-v-e] **Zāvāş:** Sābāş, pādāş veznine miṣlihu. [e-v] **Zāvuş:** Żamm-ı *vāv* ile heş ü keş veznine.[2877] **13 Şems-i F.:**

Kemterīn münşī verā Zāvuş
Kehterīn cāvşī verā Behrām[2878]

Żabṭ olınmış. [e-v-v] **Zāvūş: 14** Miṣlihu, dehūş u āġūş veznine. **Şems-i F.:**

Be-der ki to tevessül hemī koned Keyvān
Be-midḥat-i to tefaḫḫür hemī koned zāvūş

15 Nāṣır Ḫüsrev:

Çü deryāyī ki bāşed mevc-i o nūş
Çü ʿālī geşt pür ze-zāvūş

16 [v-e] **Zevāş:** Maʿāş u ferāş veznine miṣlihu. **Urmuzdī:**

Ḫusūd-ı ānet-rā dāde behr-i o naḥs

[2877] --. 16. (163a/15)
[2878] --. 16. (163a/16)

17 To-rā behre kerde saʿādet-i zevāş

Bu beyt ḫuşūşiyile şāhid-i şādıḳdur ki Müşterī yıldızıdur 18 Zīrā ki Müşterī saʿd-ı ekberdür, ʿUṭārid mümtezicdür ve Urmuzdī ḫod Fürs şāʿirlerindendür. 19 Anasından ve atasından işidüp ve üstādından ögrendügi üzre şiʿr dimiş. [-ḫ-] **Zaḫş:** 20 İlegimsaġmal, ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsına. **Zaḫuş:** *Zāʾ*-i muʿceme ile Niʿmetī miṣlihu dimiş ve pertev ü ʿaks maʿnāsına 21 naḳl eylemiş, Ḥalīmī żamm-ı *zāʾ*-i muʿceme ile taṣḥīḥ eylemiş. [r-d-h-g-v] **Zerde-güş:** Ḳaraḥiṣārī [2879] zerde güşet 22 maʿnāsına gelür dimiş. **Beyt:**

Zerde-güşī dü se ez-ḫāne berūn üftāde
Çeşmhā surḫ u siyeh kerde be-māl-i merdüm

23 **Zeş:** Çi bir lafẓdur ki cevābda istiʿmāl olınur. **Rūdekī:**

Zeş ez-o pāsuḫ u hem ender nihān
24 Zeş bīndāzī miyān-ı merdümān

Żammıla daḫı lüġatdür. [ġ-e] **Zeġāş:** 25 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī saḫtī muḥabbet maʿnāsına naḳl eylemişler, sāʾir lüġatlerde ol maʿnāya 26 ġāşdur, *zā*suz. [ġ-r-e] **Zeġrāş:** Niʿmetī kürk pāreleri ve ḳırpındısı dimiş. [ġ-r-ġ-e] **Zeġarġāş:** 27 Miṣlihu. [ġ-r-n-m-e] **Zeġar-nümāş:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Demī ki ḳāḳım u sincāb-ı Ḫüsrevān dūzend
28 Çi ḳıymet āverd āncā yegāh zeġar-nümāş

[ġ-r-y-m-e] **Zaġrīmāş:** Miṣlihu, Niʿmetī meksūre bābında daḫı getürmiş. 29 [v-e] **Zevāş:** Zivāş maʿnāsına. [h-r-g-v] **Zehr-güş:** Ḳulaḳ çirki. [-h-] **Zehiş:** *Zehīden* lafẓından 30 ism-i maṣdardur, ṣızış maʿnāsına Ḥalīmī ekṣer budur ki cimāʿdan kināyet olınur dimiş, *Ṣıḥāḥ-ı* 31 *ʿAcem* lüle, çeşme dimiş, meksūre bābında daḫı getürmişler. **Şems-i F.:**

Şāhsār-ı ʿadl-rā ʿavn-ı to yār
Cūybār-ı beẕl-rā kilket zehiş

174b/01 **Ez-Zāʾi'l-Meksūre. Ziş:** Ḳaraḥiṣārī, ān-cāy bāşed ki 02 āb bermī cehd dimiş. [-h-] **Zihiş:** Feṭḥ-i *zā* ile zehiş maʿnāsına, eṣaḥḥ feṭḥiledür. [-y-] **Zīş:** 03 Çeşme lülesi. [y-n-p-v] **Zīn-pūş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ġāşiye ki eyer örtüsine dirler. **Ez-Zāʾi'l-Mażmūme.** 04 [-ḫ-] **Zuḫş:** Pertev ü ʿaks maʿnāsına, feṭḥ ile daḫı rivāyet olınmışdur. **Züş:** Cey maʿnāsına 05 bir lafẓdur ki cevābda istiʿmāl olınur. Feṭḥile daḫı naḳl olınupdur. [v-e-n] **Zuvāniş**: Sitāre 06 maʿnāsına. [-v-] **Züş:** Tünd ü bed-ḫūy ve iti keskün. **Esedī:**

Sebük pehlivān pīş k'āyed be-hūş
07 Beġār enderūn cüst çün şīr-i züş

[2879] münāfıḳ. 3. (196a/07)

Beyt:

Çonīn güft dānā ki bā-ḥışm u cūş

08 Zebānem yekī beste şīrī-st zūş

Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa. 09 [p-r-y] **Seprīş:** Meydān, *bāʾ*-i ʿAcemīyile espirīş maʿnāsına, sāʾir esāmīsi espirīş lafẓında 10 yazılmışdur. [b-z-p-v] **Sebz-pūş:** Yeşil geyen Niʿmetī ve debbāġ maʿnāsına da gelür dimiş. [-ḫ-] **Saḫş:** 11 Eski nesne, ʿatīḳ maʿnāsına ḳaftān ve kürk ve sāʾir aña müşābih ola. **Şems-i F.:**

Be-cāyī resīd-est ḥāl-i ʿadūyeş

12 Ki pīşeş bih ez-şürb-i Mışrī-st saḫş

Sükūn-ı *ḫā* iledür ve *şīn*-i muʿceme ile 13 daḫı lüġatdür. Niʿmetī, ve berḳ u laġzīden maʿnāsına da gelür dimiş. [r-e-ġ-v] **Ser-āġūş:** Nezkeb ki 14 ʿavratlar başlarına giyerler. **Niẓāmī:**

Ser-āġūşī berāmūde be-gevher

Be-resm-i çīnīyān efkend ber-ser

15 Taʿrīb idüp ser-āḳūc dirler *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi yular, efsār maʿnāsına da 16 gelür dimiş. [r-p-e] **Ser-pāş:** Toḫtamış ve pirelenmiş kimesne ve gürz ü çomaḳ. [r-p-v] **Ser-pūş:** Bürüncek, ʿArabīdür, ḫımār u taşnīf ü mıḳnaʿa maʿnāsına ve ḳapaḳ 17 ġıṭā maʿnāsına ki cemīʿ örtilen nesnelere ıṭlāḳ olınur. [r-ḫ] **Serḫaş:** Eyrelti didükleri 18 ot baʿżı yirlerde ḳızıl ot ve toñuz otı daḫı dirler. Erkekli dişili olur. [r-ḫ-v] 19 **Ser-ḫoş:** Ṣāḥib-i lüġat olanlar esrük, mest maʿnāsına dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle 20 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ser-ḫoş şol kimsedür ki içdügi müsekkerden şoñra başı ḳızmış 21 ola ammā daḫı ḥadd-i sekere varmamış ola, ḥadd-i sekere varduḳdan şoñra aña mest dirler. 22 Ḫüsrev-i Dehlevīnüñ bu beytinde ser-ḫoşile mestüñ farḳı var idügi ẓāhirdür. **Beyt:**

23 Ḫoş ān şebhā ki pīşeş buved mey geh mest ü geh ser-ḫoş

Cihānem mī-şeved tārīk çün bād İrem ān şebhā

24 Ser-ḫoş vaṣf-ı mürekkebdür, ṣıfatıla mevṣūfdan bir cüzʾi serdür ki mevṣūfdur 25 bir cüzʾi de ḫoşdur ki ṣıfatdur, cümleden mürekkeb vaṣf olmışdur. Meẕkūr keyfiyyet 26 ile mütekeyyif olan kimesnedür. Ser-kām gibi bu cins mürekkebde gāh olur ṣıfat-ı muḳaddem 27 olur, sabük-sār, sebük-sār, lāġar, miyān gibi niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Esb-i lāġar miyān-ı bigār āyed

28 Rūz-ı meydān ne kʾo pervārī

Bu cins terkīb ile mürekkeb-i maḫṣūṣda 29 gāh olur iki nevʿi de riʿāyet iderler. Meṣelā ʿinān-keşīde dirler, mevṣūfı taḳdīm 30 iderler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

ʿİnān-keşīde revāy pādişāh-ı kişver-i ḫüsn

31 Ki nīst yek-ser rāhī ki dād ḫˇāhī nī-st

Keşīde ʿinān da dirler, şıfatı taḳdim iderler. 175a/01 **Beyt:**

Miyān-ı ʿālim ü cāhil tefāvüt īn ḳadar-est

Ki īn keşīde-ʿinān-est ü ān güsiste-mehār

02 [z-r-n] **Serzeniş:** Başa ḳaḳmaḳ, ism-i maṣdardur, tevbīḫ maʿnāsına. [-r-] **Sereş: 03** Bürüncek ki ʿavratlar başlarına şararlar ve boyunların örterler, mıḳnaʿa maʿnāsına. [r-k] **Ser-keş: 04** Baş çekici, cümūḥ maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Ser-keş me-şev ki çün şemʿ ez-ʿibretet be-sūzed

05 Dil-ber ki der-kef-i o mūm-est seng-i ḫārā

Ve muḥarref kesilmiş ḳalem ve tevsen ṭavara dirler. [r-k-y] **Ser-kīş: 06** Ḳavs-i ḳuzaḫ sāʾir esāmīsi *serīr* lafẓında meṣtūrdur. [r-y] **Serīş:** Ve bi'l-kesr bürincek ve nezkeb **07** ser-āġūş maʿnāsına. [n-g-e-t] **Seng-i āteş:** Çaḳmaḳ ṭaşı. [v-k-e-l] **Sekāliş:** Ve bi'l-kesr. Daʿvet **08** ve mekr ü ḥīle. [v-k-r-y] **Sevek-rīş:** Köse olan kimesne kūsec maʿnāsına. [v-v] **Sevūş:** Deve **09** ṭabanı ki ʿArabca *firs* dirler ve ġayrı cānverlerde daḫı istiʿmāl olınur. **Es-Sīni'l-Meksūre. 10** [p-r-y] **Siperīş:** Meydān, isperīş maʿnāsına. [p-n-d-e-n-c-v] **Sipendān-ı cūş:** Ḫardal, sāʾir adları **11** sipendān lafẓında yazılmışdur. [p-h-k] **Sipeh-keş:** ʿAsker çekici, serdār maʿnāsına sāʾir adları **12** ispehbed lafẓında yazılmışdur. [p-y-d-p-v] **Sipīd-pūş:** İki *bāʾ*-i ʿAcemīyile aḳça ḳavak, sipīdār maʿnāsına. **13** [t-e-y] **Sitāyiş:** Medḥ ü āferīn ü sitūden lafẓından ism-i maṣdardur, ögüş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

14 Serdār konend ez-o cūd-ı şehen-şeh

Ḫudā-rā ḫalāʾiḳ hemīşe sitāyiş

[t-e-r-c-h-e-t] **Sitārce-āteş: 15** Od ḳoġı, şerār maʿnāsına. [t-e-r-h-e-t] **Sitāre-āteş:** Miṣlihu. [-r-] **Sireş:** Çiriş. [r-y] **Çerīş:** Miṣlihu **16** vü ser-āḳūc maʿnāsına. [k-e-l] **Sikāliş:** Daʿvet ve mekr ü ḫīle. [y-e-h-p-v] **Siyāh-pūş:** Erkeb-dār, Niʿmetī **17** Vaḳḳāsī Maḥżerī dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi yilek ve gömüldürük dimiş ve ḳara geyen şeyḫ **18** Niẓāmī *Heft-peyker*inde bir şehr ü memleket vardur ki mecmūʿ erleri ve ʿavratları ḳaralar geyerler, **19** siyāh-pūşān dirler diyü bir ḥikāyet rivāyet eyler, ẓāhir budur ki şeyḫ ḥażretleri meẕkūr ḥikāyeti **20** temṯīl ṭarīḳiyile īrād itmişlerdür. Ẓāḥirde lāzım degildür ki meẕkūr ṣıfat üzre şehr ü vilāyet **21** ola. Ḫalīmī ẕikr olan ḥiḳāyetçü ṭavr-ı ʿaḳldan ḫāric bir ṭurfe ḥikāyetdür didügi münāsib **22** degil gibi. Zīrā Şeyḫ Niẓāmī ḥażretleri ġāyetde ululardandur. Anuñ gibi ʿazīzlerüñ kelimāt-ı dürer-bārlarını **23** tevcīh ü teʾvīl

eylemek gerekdür.[2880] [y-e-v] **Siyāvuş:** Binā-güş veznine Niʿmetī ter ü tāze maʿnāsına **24** gelür dimiş ve selāṭīn-i Fürsüñ ikinci ṭabaḳası ki Keyānīlerdür. Anlardan Keyāvus bin Keyḳubāduñ **25** bir oġlı adıdur. [y-e-v-ḫ] **Siyāvaḫş:** Miṣlihu. [y-e-h-g-v] **Siyāh-güş:** Ḳaraḳulaḳ didükleri yırtıcı cānver ki **26** arslanuñ ḳulavızıdur ve porsuḳ didükleri cānver. [b-h-g-v] **Siyeh-güş:** Miṣlihu. **ʿUnṣurī:**

27 Rūbehī giriḫte kerded ez-segān-ı ṣayd-ı to
Çün siyeh-güşān dihed şīr-i ʿarīn-rā güş-māl

28 Sīrīş: Bürüncek ve ṭuvaḳ ve çiriş ü yelim. [y-n-h-p-v] **Sīne-püş:** Yilek vü gömüldürük. [y-n-h-g-v] **29 Sīne-güş:** Porsuḳ didükleri cānvercik. **Es-Sīni'l-Mażmūme.** [r-v] **Sürüş: 30** Cibrīl *ʿaleyhi's-selām*uñ adıdur ve sāʾir ferişṭelere daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Zihī ferişte-ṣıfat Ḫusrevī ki der-melekūt
31 Duʿā-yı cān-ı to güyed hemīşe cān u sürüş

Ve fürs aylarınuñ on 175b/01 yedinci güni adıdur ve ʿaḳl maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki sürüş enbiyāya **02** Ḥaḳ cānibinden ḫaber getüren ferişṭedür. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *sürüş Cibrīl-est* **03** dimişdür ve bu beyti temṣīl getürmişdür. **Beyt:**

Zihī ferişte-ṣıfat Ḫusrevī ki der-melekūt
04 Duʿā-yı cān-ı to güyed hemīşe cān u sürüş

Ebū Manṣūr-ı Esedī eydür, *sürüş Cibrīl-rā* **05** *güyend ü ferişte-rā nīz güyend ve ender Pārsī īn bisyār güfteend Pehlevī-st çonān ki* **06** *Firdevsī güft.* **Beyt:**

Be-fermān-ı Yezdān ḫoceste sürüş
Me-rā rūy be-nümūd der-ḫᵛāb düş

07 [v-z] **Sūziş:** *Sūzīden* ve *sūḫten* lafẓından ism-i maṣdardur. Yanış maʿnāsına. [v-n] **08 Sūniş:** Ege uvaġı, bürde maʿnāsına ve ṭaş ḳazındısına daḫı dirler. **Beyt:**

[2880] Tevārīḫde meẕkūrdur ki Yūsuf Ṣıddīḳ ʿaleyhi's-selāmdan ṣoñra anuñ gibi bir cemīl yigit dünyaya gelmedi dirler ve anı babası Tūrān pādişāhı Efrāsiyāb üzerine ʿaskere serdār idüp göndermişidi, ittifāḳ Siyāvuş Efrāsiyāb ile ḥarb itmeyüp babasına bī-ḳıyās māl alıvirüp ṣulḥ itmişidi Keykāvus ṣulhı elbette bozup ceng eyle diyecek ben ʿahdimi bozamazın pādişāh u pādişāh-zādelere ʿaḥd ṣımaḳ ġāyetde ʿayb ü ʿārdur diyü tekrar Keykāvusa ḫaber gönderdükde ʿöẕrin ḳabūl itmeyüp elbette ṣulḫı boz diyecek ʿahdin bozmayup ve babası yanına daḫı gelmege ḫavf idüp Efrāsiyābdan emān u ʿahd alup ʿaskerini cemīʿ ḫazāʾīn ile babasına gönderüp birkaç yüz kendü ḫāṣṣa ādemleriyile Efrāsiyāb yanına varup ol daḫı ḳızın virüp külli riʿāyet eyledi. Bir zamandan ṣoñra Efrāsiyābuñ Gersiyūz adlu ḳarındaşu ḥased idüp mā-beynlerine fitne bıraġup anuñ saʿy ü saʿyeti sebebi ile Efrāsiyāb Siyāvuşı bī-günāh ḳatl idüp, meẕkūr kızdan bir oġlı olup adını Keyḫüsrev ḳodılar Īrāndan Gīv bin Güderz bin Kişvād anı anasıyıla yalñuz Ṭūrāna varup getürdi, Keykāvus taḫt u tacı aña teslīm idüp Keyḫüsrev daḫı ʿasker çeküp babası ḳanını Gersyūz u Efrāsiyābdan alup anları ḳatl idüp vilayet-i Tūrānı ḫarāb eyledi, ḫalḳ-ı ʿālem ve tamam-ı Īrān u Tūrān ḫalkı Siyāvuş içün bir matem ṭutdılar ki ne andan evvel ve ne andan ṣoñra hergiz vāḳiʿ olmadı. Tevārīḫ ehli müttefiḳlerdür ki saç kesmek ve ḳara gök giymek ol matemden ḳalmışdur, andan evvel dünyada vāḳiʿ olmamışdur.

09 Sāyem şeb-i firāḳ-ı to ber-çerḫ tīġ-i āh
Rīzān-ı şerāre nī-st z'āhem sūniş-est

10 [v-n-v-ḫv] **Sūnūḫūş:** Niʿmetī dört gün aşrı ṭutan sıtmaya dirler dimiş. [v-h] **Sūhiş:** Egeden 11 dökilen bürde, sūniş maʿnāsına. Niʿmetī, ve örs, sendān maʿnāsına da gelür dimiş. [v-h-n] **Sūhiniş:** Niʿmetī miṣlihu, sūhiş maʿnāsına dimiş. 12 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** 13 [e-b-e] **Şābāş:** *Āferīn, taḥsīn* dimek olur. Şād-bāş lafẓından taḫfīf olınmışdur. 14 [-e-] **Şāş:** Niʿmetī, bed-ḫū, muḫālif maʿnāsına gelür dimiş. [b-p-v] **Şeb-pūş:** Yorġan, liḥāf maʿnāsına 15 ve gice örtisine ḳaṭīfe vü ḳarṭaf u menāme dirler. [-ḫ-] **Şaḫaş:** Feṭḥ-i *ḫā* ile bir ḳuş adıdur. 16 **Şaḫş:** Sükūn-ı *ḫā* ile her nesnenüñ eskisine dirler, köhne maʿnāsına ve şaḫīden lafẓından ki 17 sümülcemek maʿnāsınadur ki iki vechile iʿtibār olınur yā budur ki ayaġına muḥkem nesne 18 ṭoḳınmaḳdan ve ṭırnamaḳdan sümülcür ve yāḫūd bir pāyeden bir ziyāde pāyeye şümülcür, kendü 19 oturacaḳ yiri yüksek iden kimesne ve *şaḫīden* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf 20 gibi ve ism-i maṣdardur ve köhne maʿnāsına *sīn*-i mühmele ile daḫı mervīdür. **Şeş:** Altı, sitte 21 maʿnāsına. **Beyt:**

Ḥırḳa be-şeş-ḫāne şode şāḫ şāḫ
Teng-dey mānde vü ġadrī ferāḫ

22 [-v-] **Şevüş:** *Vāv*uñ żammesiyile kesilmiş baġ çubuġı, żammıla daḫı lüġatdür. **Şeviş:** *Vāv*uñ kesresiyile 23 olış maʿnāsına. **Eş-Şīni'l-Mażmūme.** [-p-] **Şüpüs:** Bit ve sirke ki ādemüñ kirinden 24 ve ʿaraḳından ḥāṣıl olur, ʿArab *ḳamıl* u *ḥamık* dir. **Şüş:** Öyken, saḥr u riyet maʿnāsına 25 bu ʿużvuñ ḥikmet ü ṣunʿı cereyān-ı nefese medāre olmaḳdur, *fi'l-esās külli zī-saḥrin* 26 *ev saḥrin yeteneffesü vehüve'r-riyet intihā. Ḫā*nuñ sükūnı ve feṭḥ cāʾizdür ve mine's-saḥri'l-maṣbaḥ 27 eẕa teneffüs. **Nādire:** Balıġuñ öykeni deryāda maʿnāsına ḳābil olup, müteʾeẕẕī olmaya 28 zīrā ṣu teneffüse māniʿdür. [v-r] **Şūriş:** *Şūrīden* lafẓından ism-i maṣdardur. Ḳarışış ve bulanış 29 maʿnāsına. **Şūrīde şoden maġş:** Göñül dönmüş olmaḳ. **Şūş:** *Vāv*uñ żammesiyile bāġ çubuḳları ki köcek dirler. 30 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa** 31 [-e-] **Ġāş:** Ġāyetde ḫāliş u muḫliş dosta dirler. **Şems-i F.:**

Çi gūne devleteş ez-der-geheş koned derdī
Be-dīn ṣıfat ki ber-īn der-geheşet ʿāşıḳ-ı ġāş

176a/01 **Beyt:**

Ḫ ʿīşten pāk dārū bī-perḫāş
02 Hīc kes-rā me-bāş ʿāşıḳ-ı ġāş

Ve ol kimseye dirler ki ḫalḳ anı ġāyetde sever ve iki 03 yüzlü, dü-rūy maʿnāsına daḫı

naḳl olınmışdur. [e-v] **Ġāveş:** Toḫm içün ḳoduḳları ṣarı **04** ḫıyāra dirler, āteş, serkeş veznine. **Şems-i F.:**

Pāyīz ḥaşmetet-rā çün vaḳt ze-raġ bāşed
Ez-peyker-i meh ü mihr Āred sipihr-i ġāveş

05 [e-v-v] **Ġāvūş:** Miṣlihu. [-r-] **Ġarş:** Ḫışm u tündī ve melūl u żaʿīf **06** ü kürk pāreleri ki yabana atarlar ve lisān-ı Pehlevīde ġalle ḫūşesine dirler. **Ġaş: 07** Uġunmaḳ, iġmā maʿnāsına ve imrenmek ve Niʿmetī ımızġanmek maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

08 Ḫoş buved ger miḥekk-i tecrübe āyed be-miyān
Tā siyeh-rūy şeved her ki der-o ġaş bāşed

Ve ʿArabīde ḫıyānet **09** maʿnāsına. **El-Ġayni'l-Meksūre.** [r-e] **Ġırāş:** Kürk pareleri. **Ġış:** Ḥalīmī ve Niʿmetī kesr-i *ġayn*la ḫıyānet maʿnāsınadur **10** dimişler, Ḫʷāce Ḥāfız fetḥile müşevveş ve belā-keş ü meh-veş ḳāfiyesinde getürmişdür. **11 El-Ġayni'l-Mażmūme.** [-r-] **Ġurş:** Çaġırmaḳ ve naʿre urmaḳ ve ıñranmaḳ. [r-n-b] **Ġurunbiş: 12** Boġazdan gelen āvāz-ı ḳavī. Ādemden ve ḥayvāndan olsun, Türkīde añırmaḳ maʿnāsına. **13** [-v-] **Ġūş:** Ḫadeng aġacı ki andan oḳ ve eyer ṣaġraġan düzerler. Şems-i Faḫrī ve sāʾir **14** aṣḥāb-ı lüġat *çūpī-st saḫt ki ez-ān ḫanbā-gerān, zaḫme-i rebāb ü ʿūd sāzend ü silāḥ-ı* **15** *nīz konend* dimişler. **Şems-i F.:**

To nūrīde-i mülkī düşmenān-ı to-rā
Müje be-dīde pür ez-ġam buved çü nāvek-ı ġūş

Niʿmetī **16** ve ḫūşe, ġalle ve ḳoyun ḳıġı ve ḳurı ṣıġır tezegine ki ʿArabca *cille* dirler. Aña daḫı ıṭlāḳ olınur dimiş. **17 Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa 18** [-e-] **Fāş:** Āşikāre ve ẓāhir maʿnāsına. Aṣlı fāşīdür, ʿArabīdür. **Şems-i F.:**

Ḥadīṣ ḫānem ü Kisrā-ı zamāne der-piçīd
19 Çonīn ki der-kerem ü ʿadl şod şehen-şeh fāş

Ḥāfıẓ:

Fāş mī-gūyem ü ez-güfte-i ḫod dil-şādem
20 Bende-i ʿaşḳem ü ez-her dü-cihān āzādem

[e-r-p-y] **Ferāpīş:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ilerü **21** dimekdür. [r-e] **Ferāş:** Taḫfīf-i *rā* ile pervāne vü çarḫuñ perleri ve çıḳrıḳ ḳanadı, teşdīd-i **22** *rā* ile döşeyici dimekdür, iki maʿnāsına, ʿArabīdür. [r-e-m-v] **Ferāmūş:** Unutmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. **23** [r-e-m] **Ferāmuş:** Miṣlihu. [r-ḫ-e] **Ferḫāş:** Āşikārā, fāş maʿnāsına ve ceng ü ḥarb. [r-ḫ] **Ferḫaş: 24** Ḳaṭāyıf didükleri ṭatlu. [r-ġ-y] **Ferġīş:** Kürküñ eskiyüp şarḳan pāreleri ve muṭlaḳā **25** libāsuñ eskidüginden şarḳup yire sürinen pāreleri. **Şems-i F.:**

Ze-dest-i bā-keremeş ebr lāf-ı cūd bini

26 Be-pūstīniş ki ber-ḫāk mī-keşed ferġīş

Beyt:

Ne konem yād ze-tārāc u ne ayed şiyem ez-ānek

27 Merkebem būd ḫar-ı leng ü libāsem ferġīş

[r-m] **Fermuş:** Ferāmūş lafẓından taḫfīf **28** olınmışdur. **Niẓāmī:**

Behreeş ḫāk bād eger Behrām

Tīġ fermuş koned çü gīred cām

[r-m-e-y] **Fermāyiş: 29** Buyurış maʿnāsına. [r-m-v] **Fermūş:** Miṣlihu. **Beyt:**

Her çi ān coz bāde bud mekrūh şod

Ān çi ġayr ez-dost bud fermūş şod

Ve müşkil maʿnāsına. **Fernāş:** Ġāfil, āḫiri *sīn*-i mühmele ile daḫı rivāyet olınmışdur. **30 Feş:** Edāt-ı teşbīhdür, ismüñ āḫirine ulaşur, māh-feş ü māh-veş **31** dirler. *Vāv* ile daḫı lüġatdür, ikisinüñ arasında tevāḫī vü tebādül vardur. **Niẓāmī:**

176b/01 Nişeste şīr-feş şāh-ı cihān-dār

Be-güẕerd eger dād gurgān-ı ṭarrār

Ve her ʿallāme-i ʿAcem, ʿimāmelerinden **02** şalındurduġı ʿalāmetdür ki ser-āmedligine dāldur, ṣūfiyye-i Rūmuñ sünneti gibi. **Laṭīfe: 03** Merḥūm Mīr Ṣadrü'd-dīn Muḥammed dīvānına bir rūstāyī varup pervānesin oḳıtmaḳ isteyüp **04** dīvānı ḫāẕır olmaġın oḳımayıp eline virdükde feşine daḫl idüp *pes īn çerā-st* **05** diyücek merḥūm, *merd-i pīrem berāy bīnī mālīden-est* diyü cevāb virmüşler. **06 El-Fā'i'l-Meksūre.** [z-e-y] **Firāyiş:** Artış maʿnāsına. **Fiş-ā-fāş: Lāṭīfī:**

07 Berāmed ze-nāverd bernā vü pīr

Şeb-ā-şāb-ı peykān fişān-fāş-ı tīr

[-y-] **Fīş:** Biründen gelen āvāz. **08 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 09** [e-ş-v-ḳ-m-e] **Ḳāş u ḳamāş:** Opur şapur ve köti möti ve ṭarṭaġan dimek olur. **10** Elfāẕ-ı itbāʿ vü müzāvecedendür. **Laṭīfī:**

Me-şev be-merdüm ḳāşī vü ḳamāş-ı yār u ḫarīf

11 Ki ḫāl-ı ḫod ne-şeved ʿāḳıbet ḫarāb u yebāb

Ḳāş: Beñdeş, naẓar maʿnāsına. **Ḳaş:** Ḳāş maʿnāsına. [r-e-ġ-v] **Ḳaraġūş:** Niʿmetī, dīv maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-e] **Ḳallāş: 12** Yankesici, kīse-bür maʿnāsına ve ḫarābātī vü müflis. [l-m-t-r] **Ḳalem-tırāş:** Ḳalem yonacaḳ ālet ki Türkīde **13** daḫı müstaʿmeldür. [n-b-r-y] **Ḳanberīş:** Süzme yoġurt, āḫiri *sīn*-i mühmele ile daḫı istiʿmāl olınur. **14 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 15** [-e-] **Kāş:** Kāşkī dimek olur, *leyte* maʿnāsına. [e-v-d] **Gāv-duş:** Yayıḳ maʿnāsına. [e-v-d-v] **Gāv-düş: 16** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gönden olan küçük

ṣusaḳ, süd ṣaġacak ẓarf ki gülek dirler 17 ve ṣaġılur inek, Ḳaraḥiṣārī, ve ṭalib-i cürm bāşed dimiş. [e-v-m-y] **Gāv-mīş:** Ṣu ṣıġırı 18 cāmūs maʿnāsına, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki gāv-mīş mürekkebdür, gāv ile 19 mīşden. Lisān-ı Türkīde ṣu ṣıġırı didükleri ṣıġıruñ ismidür. Gāv ism-i cinsdür. 20 Ṣu ṣıġırı ol cinsden bir nevʿdür. Ol sebebden lafẓ-ı gāvuñ aña ıṭlāḳı ṣaḥīḥdür. 21 Mīşe müşābeheti vardur. Ol cihetden ki bir nevʿ gāvuñ min-vech ehlidür. Evde beslenür. 22 Ḫıẕmetlenür min-vech deştīdür. Niçe aylar yabānda gezer, kimesne beklemez görüp gözetmez mīş 23 cinsüñde ʿumūmī vardur. Ehlī vü deştīye in-şā'āllāhu teʿālā mīş lafẓında tafṣīli olsa 24 gerekdür. Ol sebebden meẕkūr ḥayvānuñ mīşe nisbeti cā'iz olmışdur. Gāv-mīşüñ aşlı 25 mīş-i gāvdur. Maʿnā-yı terkībīsi gāvuñ mīşi dimekdür. Yaʿnī ol cinse beñzeyeni mużāf 26 ile taḳdīm olınup ism olmışdur. Fürsde bu ḳāʿidenüñ şüyūʿ sābıḳān beyān olınmışdur. 27 [e-h] **Kāhiş:** *Kāf*-ı ʿArabīyilie ism-i maṣdardur. Eksiş dimek olur. **Gāv-müş:** Ṣu ṣıġırı 28 Niʿmetī, ve eksimek ve eksilmek maʿnāsına daḫı gelür dimiş ig didükleri marażdur ki ādemi 29 günden güne eksir, inceldür, ʿArabīde *sīl* ü *sülāl* ü *hülās* ü *seḥāf* dirler. [-p-] **Kepeş:** 30 *Bā'*-i ʿAcemīyile ḳoç yaʿnī ḳoyunuñ erkegi, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [d-e] **Kedāş:** Niʿmetī, geyik ve kebk 31 boynuzı ve sā'ir ḥayvānuñ boynuzına daḫı dirler dimiş. [r-b] **Kerbeş:** Ḥalīmī, bir nevʿ ḳışacuḳ 177a/01 yılandur, beriyyelerde olur dimiş. Şems-i F. Miʿyār-ı Cemālīde "*cānverī-st çün mār-ı* 02 *kūtāh velī dest ü pāy dāred ü tīz reved ü der-ḫānhā vü vīrānhā bāşed ü ān-rā eger bā-se* 03 *nīz gūyend ü Kirmāniyan kirpū ḫʿānend ü be-tāzī ḫarbā vü sām abraş gūyend*" dimiş 04 ve bu beyti inşā eylemiş.

Beyt:

Der-genc-i ġuṣṣa vü ġam bāşed ze-baḫt-ı vārūn
Gāheş nedīm ʿaḳreb gāheş ḥarīf kerbeş

05 Niʿmetī, ve kertenkele dimiş. [r-d] **Gerdiş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile döniş. [r-d-n-k] 06 **Gerden-keş:** Mütekebbir ü muʿaccib maʿnāsına. [-r-] **Kereş:** Bi'l-feth ve'l-kesr ve bisükūnü'-r-rā. Ṭaġa düşen 07 berḳ aydınlığı. Niʿmetī, ve şeffāf maʿnāsına ve ol ḳar ki ṭaġdan iner, düşer ve ḳarnı 08 yumrı kimse maʿnāsına da gelür dimiş. [r-m] **Germiş:** Ḳızġınlıḳ. **ʿAşḳī:**

Pervāne ziyān ger çi koned ʿömreş bā-şemʿ
09 Ḫʿāhed ki şeved germiş bāzār-ı dīger-bār

[r-m-v] **Kermūş:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bir nevʿ 10 kesegendür, fāre cinsinden ʿArab *zebābe* dir. Fetḥ ü żamm-ı *zā* ile. **Gerīş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 11 keler didükleri cānver. **Kezīn-fürūş:** Ḳazzāz. **Geş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şādān u nāzān u nāzik 12 ve güzel ve nāz ve şīve maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ geş lisān-ı Fārsīde müstaḥsin nesneye 13 dirler diyü naḳl

eylemişler. **Esedī:**

Resīd ez-pes hefte-i şād u geş
Be-şehrī dil-ārām u pedrām u ḫoş

14 Firdevsī:

To-rā hest çendān cemāl ü kemāl
Ne-gūyī vü geş ü ġanc u delāl

15 taż'īf-i *şīn*ile daḫı müsta'meldür. **Beyt:**

Yekī beççe bud çün kū şīr-feş
Be-bālā bülend ü be-dīdār geş

16 ('):

Peyveste 'ayş-ı mīrān be-āyā nāzik ü geş

Keş: *Kāf*-ı 'Arabīyile pehlū vü baġal, ḳoltuḳ **17** ma'nāsına. **Firdevsī:**

Siyāvuş beyāmed perestār-feş
Be-pīş-i peder dest kerde be-keş

18 Şems-i F.:

Ḫāk der-sirāyet-i devlet nihāde ber-ser
Raḫt-ı vefā-yı mihret nuṣret-girifte der-keş

19 Ve *keşīden* lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Elbeş, bār-keş gibi. **Esedī:**

20 Geh girih-est per-i zīn gehī kīne-kiş
Hem eknūn keşān āremeş zīr-keş

[ş-e-k] **Keş-ā-keş:** Çekiş ma'nāsına. **21** [-ş-] **Keşīş:** Çekiliş ü çekilmek ma'nāsıne ve yılan ṣafiri. [ş-m-k] **Keş-me-keş: ('):**

22 Ger be-ḫoşī ne-bāyed o keş-me-keşāneş āverem

[-f-] **Kefş:** Başmaḳ ki ayaġa giyerler. **Beyt:**

Hem ez-yāre vü zīver-i gūş-vār
23 Ze-zer-kefş na'līn gevher-i nigār

[l-e] **Kelāş:** Küf ve paş, sā'ir esāmīsi kelāj **24** lafẓında yazılmışdur. **Laṭīfī:**

Mer īn rāh-rā to şeh-i naḳl-est ü māş
Ne nān pāre erzenīn-i pür-kelāş

25 [l-e-k-m-v] **Kelāk-müş:** 'Arab ṭavşanı, *yerbū'* ma'nāsına müş-ı deştī daḫı **26** dirler. [l-y-m-g-v] **Kelīm-güş:** Bir cānverdür, ḳulaḳları ġāyetde büyük olur. [n-d-r-v] **Kenderūş: 27** Günlük ve ṣaḳız. [n-d-h-l-e] **Gendelāş:** *Kāf*-ı 'Acemīyile yiydüren didükleri ot yiydin **28** yumurdaya daḫı dirler, ḥaḳīḳatde ḳoḳmuş yatur, leşüñ adıdur. [n-d-r-v] **Kend-reviş:** Ṣarp **29** ve ṭaşlu yir ve püşte püşte olup yol belürmeyen yire dirler.

[n-d-h-v] **Kende-veş:** Ṭaşlu **30** ve düşvār yol. [n-v] **Kenūş:** Serv aġacı. [v-ā-t] **Gev-i āteş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ocaḳ çuḳurı. [v-y] **31 Kevīş:** Ve bi'ż-żamm yayuḳ ki anuñıla yoġurtdan yaġ çıḳarurlar ve ṭavar gevişi. [-y-] **Keyş:** 177b/01 Kābin ü biz, kirpās maʿnāsına *bā*nuñ kesresiyile. **El-Kāfi'l-meksūre.** [r-e] **Kirāş: 02** *Kāf*-ı ʿArabīyile kirācı, mukārī maʿnāsına. [r-e-n-g-v] **Girān-gūş:** Aġır ḳulaḳlu, şaġır, *aṣam* maʿnāsına **03** *kāf*-ı ʿAcemīyiledür. Gūş-ı girān daḫı dirler. [r-d-b-e-l] **Gird-bāliş:** Degirmi yaṣdıḳ. **Kiş:** *Kāf*-ı **04** ʿArabīyile mürekkebdür. Ḥarf-i ʿillet ile żamīr-i ġāʾibdür. Aña ve anı dimekdür ve kelime-i redʿ ü menʿdür, ḳuşlara **05** meṣelā tavuġa redʿ ü menʿ vaḳtinde kiş dirler ve terkeş maʿnāsına. **Firdevsī:**

Ne-māned ü ne-māned suḫen der-nihān
06 Coz ān-kiş ne-güft ü ne-gūyed hemān

[ş-m] **Kişmiş:** Çekirdeksiz üzüm ki ḳaraca ve uvacuḳ **07** olur ve zerdālū ve rāzaḳī üzüm. [l-y-m-g-v] **Gilīm-güş:** ʿArṭanīsā didükleri dārū ki *felār* dirler. **08** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *bāʾ*-i ʿAcemīyile gilīm-pūş yazmış, ʿArṭanīyā dirler bir dārūdur dimiş. [-y-] **Kīş: 09** Tirkeş ü dīn ü ṣıdḳ maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki kīş ü ḳırbān **10** belikdür, belik ḳuşandı diyecek yirde ʿAcem *ber-best-i ḳırbān ü kīş* dir, niteki bu beytde ẓāhirdür. **11 Beyt:**

Çi ḫoş güft ger kīn be-ferzend-i ḫ̆īş
Çü ḳırbān be peykār ber-best ü kīş

Beliküñ **12** oḳ ṭuran yanına kīş dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Tīr ki der-kīş-i kemān-veş buved
13 ʿAḳıbeteş tāb z'āteş buved

Yay ṭuran yanına ḳırbān dirler, kīş meẕheb maʿnāsına **14** istiʿmāl olınur. Bed-kīş ü mülḥid-kīş dirler. **Beyt:**

Kocā-st ṣūfī-i Deccāl şekl-i mülḥid-kīş
15 Be-gū be-sūz ki Mehdī-i dīn-penāh resīd

[-y-l-e] **Kilāş:** Niʿmetī, un, *daḳīḳ* maʿnāsına naḳl eylemiş. **16** [y-n-h-k] **Kīne-keş:** Evvelki ḫaşmından intiḳām almaḳ ister. **El-Kāfi'l-Mażmūme.** [d-e-z] **17 Güdāziş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ig didükleri marażdur ki ādemī eridür, ʿArab *ẕūbāb* dir. [d-e] **18 Güdāş:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile çār-pālaruñ aḳsırması, ʿaṭse-i çār-pāyān maʿnāsına. [d-e-y] **Güdāyiş: 19** *Kāf*-ı ʿAcemīyile göbek burısı. [d-r] **Güderiş:** Ẓulmden iñlemek ve teşnīʿ maʿnāsına. [r-b] **Kürbeş: 20** Niʿmetī kertekele ve gerdene ki āfitāb-peres dirler dimiş. [z-r] **Güzeriş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ẓulmden iñlemek **21** ve teşnīʿ, güderiş maʿnāsına. **Ḫusrevānī:**

Be-dih dāmen z'ān lebānet ü gerne

Sūy-ı ḫˇāce ḫˇāhem şod ez-to be-güzeriş

22 [z-e-r] **Güzāriş:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile aṣl-ı terkīb ism-i maṣdardur. Ödeyiş maʿnāsına 23 ḫarāc maʿnāsına istiʿmāl olınur. [z-e] **Güzāş:** Kimsenüñ içi burmaḳ. [z-e-y] **Güzāyiş:** *Kāf-ı* 24 ʿAcemīyile ṣarmaḳ maʿnāsına, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi iç burmaḳ ve ödemek maʿnāsına naḳl eyledi. **Küş:** 25 *Kāf-ı* ʿArabīyile ḫılṭ maʿnāsınadur, meṣelā ḳana küş-i surḫ ve balġama küş-i sepīd ve sevdāya küş-i siyāh 26 ve ṣafrāya küş-i zerd dirler ve *küşten* lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībīdür, ejdehā-küş 27 dirler, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī, her nevʿüñ erkegine dirler dimiş ve pehlū vü baġal 28 maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Bed-endīş ger kīn-i şūrīde-küş
Ze-yek sū be-pīşe der-āmed biheş

29 [ş-e-y] **Güşāyiş:** Açıḳlıḳ maʿnāsına. [m-e] **Gümāş:** Niʿmetī ḫamīrsüz etmek poġaça maʿnāsına dimiş. [n-d] 30 **Kündiş:** Tozundı ve galle ki penbe atduḳdan ṣoñra ḫallāclar galle iderler, andan ṣoñra ʿavratlar egirdürler 31 Ve saḳsaġan didükleri ḳuş, ġayrı adları ḳajā lafẓında mesṭūrdur. [n-d-ş-l-e] **Kündişlāş:** 178a/01 Miṣlihu ve ol aġaçdur ki ḫallāclar anuñıla galle iderler. [-n-] **Küniş:** *Kāf-ı* ʿArabīyile iş ve āyīn ve ḫū 02 vü ʿādet maʿnāsına, aṣlda egerçi ki *kerden* lafẓından ism-i maṣdardur. Zīrā ki her emr-i 03 mücerredüñ āḫirine *şīn* lāḥiḳ olsa ism-i maṣdardur. Ulu dāniş ü bīniş ü ḫˇāhiş gibi. 04 **Beyt:**

Bed-küniş-rā be-rev ze-kār-ı sipār
Ki to-rā ḫādim-est ü ḫıẓmet-kār

Ve yaramaz işlü ve cühūdlar 05 kilīsāsı. [v-e-r] **Güvāriş:** *Kāf-ı* ʿAcemīyile ol meşhūr maʿcūndur ki miʿdeye ḳuvvet virür. 06 Taʿrīb idüp cüvāriş dirler, gāh olur ki şekeri ḳıvāma getürürler, edviye-i maʿcūnı döküp 07 aña ḳarışdururlar. Aña daḫı güvāriş ü cüvāriş dirler. Ṭabībler ışṭılāḥında zīḫte vü bīḫte 08 dirler ve sigiriş maʿnāsına ve āḫiri *nūn*la güvārişen daḫı lüġatdür, sāʾir esāmīsi güvārişt 09 lafẓında muḥarrerdür. [v-e-z] **Güvāziş:** *Kāf-ı* ʿAcemī vü *zāʾ*-i ʿArabīyile ḳarın burusı. [v-r-m-v] 10 **Kūr-müş:** Gözsüz köstebek didükleri cānver ki ḥaşerāt-ı arżdandur. Yer altında yürür 11 yiri yuḳaru dürter, höbek höbek eyler, ʿArabīde *ḫuld* dirler. [-v-] **Güş:** *Kāf-ı* ʿArabīyile ḳulaḳ, 12 *uẕin* maʿnāsına Vesīle*tü'l-maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī, ve bıyıḳ, seblet maʿnāsına naḳl eylemişler ve Fürs 13 aylarınuñ on dördinci güni, ekṣer taʿrīb idüp cūş dirler, yayıḳ maʿnāsına. [-v-] **Küş:** 14 *Kāf-ı* ʿArabīyile *kūşīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür, düriş ve çalış maʿnāsına ve vaṣf-ı terkībīdür. 15 [v-ş] **Küşiş:** *Kāf-ı* ʿArabīyile çürişiş. [v-m] **Kümiş:** Yir ḳazıcı, *ḥaffār* maʿnāsına. **Laṭīfī:**

16 Teʾemmül kerd ü güftā nükte-i pāk
Çü kūmiş āb-ı pāk āverd ez-cāy

[v-y] **Kūyiş:** Yayıḳ ki 17 anuñıla yoġurdı çalḳayup yaġ çıḳarurlar. [v-y] **Gūyiş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile eyidiş maʿnāsına. **18 Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa.** 19 [-e-] **Lāş:** Bir nevʿ girde gibi ekmek dürlü aş daḫı dirler ve cānsuz beden ki Türkīde leş 20 dirler, lāşīden aḫẕ olınmışdur. **Beyt:**

Ten-i bī-ʿaşḳ lāşe-i lāşī
Cān gibi bī-ʿaşḳ ola olmaya

ḫay 21 ve at burnına urduḳları yavaşa. [ḫ-t-y] **Laḫtīş:** Şeb-būy didükleri çiçek ki 22 ḫayrī daḫı dirler. [ḫ-n-y] **Lāhnīş:** Miṣlihu, bu lüġat *ḫā*dan ṣoñra *tā* ile ve *nūn* ile daḫı lüġatdür. 23 [-ḳ-] **Laḳş:** Ḳurdāşenī didükleri ʿillet baʿżılar kesr ile daḫı rivāyet iderler. [v-e] **Lavāş: 24** Yavaşa, lāş maʿnāsına. [-v-] **Levş:** Lūş, kāhil ü süst. Niʿmetī, ve balçıḳ ki ṭavar batar dimiş. 25 [v-y] **Levīş:** Aḳsırmaḳ, *ʿaṭse* maʿnāsına. **El-Lāmi'l-Meksūre.** [k-e] **Likāş:** Pūl. [-ḳ-] **Liḳş: 26** Ḳurdāşenī didükleri ʿillet. [y-m-g-v] **Līme-güş:** Ḳulaḳ çirki ve ḳulaḳ delügi. **El-Lāmi'l-Mażmūme. 27** [-v-] **Lūş:** Ol balçıḳ ki ṭavar yatur ḳalur ve baʿżılar laʿże ki seyl ṣu ki bulanıḳ ṣulardan 28 yıġılup ḳalana dirler didi ki ʿArabca *tūrnūḳ* dirler ve egrü[2881] aġızlu, kej-dehān dirler. **29 Şems-i F.:**

Yekī dü bīned elbette dīde-i aḥvel
Suḥen-i kec āyed bī-hīç şek lehçe-i lūş

30 Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa 31 [-e-] **Māş:** Fig gibi bir bellü dānedür, ḥubūb cinsinden, Niʿmetī merdümek ve ḳara bögrülce dimiş. 178b/01 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi burçaḳ didükleri ḥabbeye daḫı dirler dimiş. [d-d-v] **Med-düş: 02** Ḳapu ṭırḳuzı. [d-k] **Med-keş:** Ṣırma-keşüñ til çekecek āleti. [d-h-v] **Medhūş:** Dīvāne ve şeydā 03 maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḥadīṯ-i ḥalḳ-ı to mī-güft dūş bād-ı ṣabā
Be-bāġ bülbül ez-ān geşt vālih ü medhūş

04 [r-d-e] **Merdāş:** Dāstān maʿnāsına. [r-r-v] **Merrūş:** Müşkil. [r-z-n-g-v] **Merzengūş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aḳ gül. **05 Niẓāmī:**

Be-merzengūş ḫaṭṭ-ı nev-demīde
Besī dil-rā çü ṭurre ser be-dīde

Ḫusrev-i Pervīzüñ ḥüsni vaṣfında 06 dimişdür ve güyegü[2882] otı ve semizlikotı ve

[2881] egri. 3. (200b/20)
[2882] güyeyi. 3. (201/02)

çigdem ki benefşe vaḳtinde biter. **Niẓāmī:**

Çü ber-caʿd beste merzengûş

07 Deylem-āsā fikende ber-ser dūş

Dīger:

Zemīn-i naṭʿ şaḳāyıḳ pūş geşte

08 Şaḳāyıḳ-ı mehd merzengūş geşte

Ve cānverden ḳorḳup üşenmek Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* şāḥibi, *ve gülhā* 09 *ḫord u sepīd ki rūġan dāred* dimiş. [r-v] **Merūş:** Sīġa-i nehy-i ḥāżırdur, meyl itme ve itdürme ve ẕikr 10 eyleme, añma maʿnāsına. **Esedī:**

Be-cüft lisān-ı çeşm hergiz me-dūş

Be-ters ez-Ḫudā ān cihān-rā be-gūş

11 [n-d-y] **Mendīş:** Mīndīş lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Firdevsī:**

Be-peykār-ı mendīş ze-Efrāsiyāb

12 Be-cāy ār dil rūy ez-ū ber-metāb

Esedī: Ber-ū güft mendīş çendān ber-āh

Şekīb ār k'ānder sem nezd-i şāh

13 [-n-] **Meniş:** Himmet ü büzürgī. **Şems-i F.:**

Şeyḫ Ebū İsḥāḳ bin Maḥmūd şāh

Ey Süleymān-ḳadr ü İskender-meniş

14 Ve ṭabīʿat ü kibr ü ārzū ve göñül ḫoşlıġı. **Beyt:**

Meniş ber-güdeşte ze-çarḫ-ı bülend

15 Sereş sebz bād u teneş ercümend

[n-g-v] **Mengūş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile mengiş didükleri kiçirek küpe. [y-ḫ-v] 16 **Meyḫoş:** Ekşirek dimekdür. **El-Mīmi'l-Meksūre.** [n-y-v] **Minīveş:** Kināyet-est ez-şenīden. 17 **Beyt:**

Be-dü güft minīveş bārī sūḫen

Ḫıred ber-ser-i ḫaşem sālār kon

[-y-] **Mīş:** Ḳoyun 18 *ż*āʾn maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle tedḳīḳ[2883] itmişler ki gūsfend ü mīş 19 ü ġaram cümlesi bir cinsdür ki Sifender ehli Sīder-i ġaram-ı deştī, Sīder ehli olıcaḳ ḳoyun 20 olsun keçi olsun erkek olsun dişi olsun gūsfend dirler. Cümlesinüñ ortasında 21 müşterek olanuñ ismidür ki gūsfend lafẓında beyān olınmışdur. Mīş ḫuṣūṣıla ḳoyundur. 22 Cinsinüñ ʿumūmı vardur ehlī vü deştīye,

[2883] taḥḳīḳ ü tedḳīḳ. 3. (201a/15)

ehlīye ıṭlāḳ bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

23 Gürg ez-nehīb-i ʿadl-i to ender diyār-ı to
Ez-bīm-i mīş bedreḳa gīred seg ez-şebān

Deştīye **24** ıṭlāḳı bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-dām āyedeş nāskālende mīş
Peleng ez-pes püşt ü ṣayyād-ı pīş

25 *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi gūsfendī *mīşden* farḳ olınmayup ikisine de ḳoyun ile tefsīr itmişdür. **26** Ḳoyun derisine mīşīn didükleri mīşe nisbetden ötüridür. *Yā* nisbet içündür, *nūn* **27** teʾkīd içündür. **El-Mīmi'l-Mażmūme.** [r-z-n-g-v] **Mürzengūş:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi aḳ gül ve mürvengūş maʿnāsına **28** naḳl eylemiş, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi bir aḳ güldür dimiş. [r-v-n-g-v] **Mürvengūş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sükūn-ı **29** *rā* vü *nūn*la ve fetḥ-i *vāv*-ı evvel iledür, mürzengūş veznine mürçenem ḳulaġı didükleri ki deryāda **30** ḥāṣıl olur. [ş-v] **Müşūş:** Ol nesnedür ki dūşābı yaġ ile ḳaynadup ḳıvāma geldükde **31** yumurda aġını ḳatarlar. [v-r] **Mūriş:** Mühre ve boncuḳ, *ḫarez* maʿnāsına ve dükkān öñi ve seki 179a/01 ve oñurġa maʿnāsına da gelür dimişler. [-v-] **Mūş:** Ṣıçān ʿArabīde fāre vü *fuveysiḳa* **02** vü firnib maʿnāsına, künyeti Ümmü Rāşiddür. [v-l] **Mūliş:** *Mūlīden* lafẓından ism-i maṣdardur. **03 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 04** [e-ḫ-v] **Nā-ḫoş:** Yaramaz ve ṭatsız ve başı ṣuya ṣoḳmaḳ. [e-ḫ-v-ş-m-n-ş] **Nā-ḫoş-meniş:** Göñli bulanmış. **05** [e-r] **Nāriş:** Yaraşuḳ. **Firdevsī:**

Hemān n'umūr Rüstem pelīten
Sütūn-ı Keyān nāriş-i encümen

06 [e-z-b-e-l] **Nāz-bāliş:** Yüz yaşduġı ve minder. [e-z] **Nāziş:** Faḫr. [e-ş-n-e] **Nā-şināş:** Ḫoryād, nāşī **07** maʿnāsına. [e-ġ-v] **Nāġūş:** Başın ṣuya ṭaldırmaḳ. **Şems-i F.:**

Ne her ki ġavṭa-ḫord dür berāverd ze-biḥār
08 Besā kesā ki buved morden ve'y ez-nāġūş

Bu lüġat *tā* ile ki ṣāliş-i ḥurūf-ı teheccīdür, naḳl **09** olınmışdur. Niʿmetī, ve ṣu içinde bir sāʿat ṭurmaḳ ve nā-ḫoş maʿnāsına da gelür dimiş. [e-l] **10 Nāliş:** *Nālīden* lafẓından ism-i maṣdardur, iñleyiş, tażarruʿ vü zārī maʿnāsına. [e-n-ḫ-v-r] **Nān-ḫ̌oriş: 11** Ekmek ḳatığı, idām maʿnāsına *vāv*-ı resmīdür. [b-e-r] **Nebāriş:** *Nūn*dan ṣoñra *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı **12** teheccīdür, önegü, lecūc maʿnāsına. [-ḫ-] **Naḫş:** Ġam u ġuṣṣadan pej-mürde vü fürūmānde olmaḳ Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* **13** ṣāḥibi ve yecūzu bi's-sīni'l-mühmemele dimiş. [r-m-h-g-v] **Nerme-güş:** Ḳulaḳ yumşaġı, şaḥme-i uẕin maʿnāsına. **14 Neş:** Ne iş maʿnāsına. **Esedī:**

Yekī keş der-āzūne enbāz buved

Neş encām bāşed ne āġāz nüved

15 [-m-] **Nemş:** Bir cānverdür ki sırtlanı helāk eyler. [-v-] **Neviş:** Nevāle vü ʿivaż, *vāv*uñ kesresiyile. 16 **El-Nūni'l-Meksūre.** [g-v-h] **Nigūheş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile *nigūhīden* lafẓından ism-i maṣdardur, ḫ̌ārlayış yaʿnī 17 ẕem idiş ve başa ḳaḳış, ṭaʿn u teşnīʿ itmek maʿnāsına. [p-e-y] **Nipāyiş:** Duʿā vü ṣenā vü āferīn ü 18 dilek. **Niẓāmī:**

Be-ṭāʿat ki āmed ne-yāyiş nümūd
Zebān-rā be-şükr-i āzmāyiş nümūd

Esedī:

Berehmen çonīn güft īn cāy-gāh
19 Ne-yābeş ki mā-st der-sāl ü māh

[-y-] **Nīş:** Zehrlü ḥayvānāt ignesi ve diken ve nīşter 20 ve aġu maʿnāsına, aṣḥāb-ı lüġat böyle yazmışlar. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 21 itmişler ki nīş şūrī nesnedür, yaban ṭoñuzınuñ dişine de nīş dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. 22 **Beyt:**

Hemçü nīş-i gürāz dendāneş
Tīr der-ḳaṣd-ı müstemāndāneş

Nīşe ki Türkī dilde aña nīş-ter 23 dirler, mürekkebdür.[2884] Bu maʿnāya nīşile tirden ki lisān-ı Fārsīde ter edat-ı tafṣīldür, niteki maḥallinde tafṣīl olınmışdur, keşret-i 24 istiʿmāl ile arunuñ dikeninde nīş aʿlām-ı ġālibeden olmışdur. Iṭlāḳ üzerine ẕikr olınsa 25 ol murād olur. Ol dikenüñ aġusı olduġından ötüri nīşi muḳābele-i nūşda ẕikr iderler. 26 **Beyt:**

Hemīşe tā felek ez-nücüm saʿd dāred ü naḥs
Müdām tā mekes naḥl nīş dāred ü nūşi

Baḥrü'l-Ġarāʾib 27 şāḥibinüñ cümle-i ġarāʾibindendür. Bu maḳāmdaki kelāmıdur ki be-ʿayyār-ı teh naḳl olınur. Nīş 28 iki maʿnāya gelür. Evvelā nīş-ter, şāniyen şoḳucı cānverüñ dikeni aru gibi, ʿaḳreb gibi nīş-terüñ 29 nih lafẓındaki terkībini bilmişdür ve nih maʿnāsınun aşlın fehm ḳılmışdur. Andan şoñra ılan da 30 şoḳucı cānverlerdendür. Nīşe onda istiʿmāl olınmuş degildür. [n-y-v] **Niyūş:** *Niyūşīden* 31 lafẓından ism-i maṣdardur. Ḳulaḳ urmaḳ yaʿnī diñi diñlemek maʿnāsına. **Laṭīfī:**

179b/01 Ey ehl-i niyūş-ı fesāfis
Tā çend to-rā çonīn vesāvis

Ve vaṣf-ı terkībī ve ṣīġa-i emrdür. **Beyt:**

[2884] –. 3. (201b/25)

02 Be-gūş-ı hūş-ı niyūş ez-men ü be-ʿişret gūş
Ki īn suḫen ze-seḥerhā neġam be-gūş āmed

Şems-i F.:

03 Ḫudāygānā dāʾīm be-kār-ı ḫayr-şitāb
Ze-ḳavl-i bī-ġaraż bende īn suḫen be-niyūş

Ve coşup 04 ınçḳurı ınçḳurı ağlamaḳ maʿnāsına. **El-Nūni'l-Mażmūme. Nüş:** Mānend ü nīş-ter 05 Niʿmetī, ve çam maʿnāsına da gelür dimiş. [m-e-y] **Nümāyiş:** *Nümūden* lafẓından ism-i maṣdardur 06 gösteriş maʿnāsına ve ḫayāl maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. [g-v-h] **Nügūhiş:** *Nügūhīden* lafẓından 07 ism-i maṣdardur. Ḫˇorlayış maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Eger ẕāt-ı o-rā sitāyiş ne-güyed
08 Ferişte buved der-maḳām-ı nügūheş

[m-v-z] **Nümūziş:** Evreng. [v-e-z] **Nüvāziş:** İsm-i maṣdardur, *nüvāzīden* lafẓından 09 oġşayış dimek olur ve sāza düzen virmek. [v-e] **Nüvāş:** Niʿmetī, ḳovan ve çenber maʿnāsına 10 naḳl eylemiş. [-v-] **Nüş:** Sükūn-ı *vāv* ile *nūşīden* lafẓından içmek maʿnāsına ism-i maṣdar ve ṣīġa-i 11 emrdür, *nūşīden*. **Şems-i F.:**

Resīd aḫter-i cāhet be-evc burc-ı şeref
Be-dest-i sāḳī-i iḳbāl cām-ı devlet nūş

12 ve vaṣf terkībīdür ve içecek nesne ve bal ve şeker ve leẕẕet ve ṭatlu şerbetler ve ṣıḥḥat 13 ü ʿāfiyetler maʿnāsına. **Firdevsī:**

Çonīn güft k'ey dīde-i dīn ü hūş
Nigū-ter ze-ḫūrşīd ü ḫūş-ter ze-nūş

14 ve siñmek, *güvārīden* maʿnāsına ve çam aġacı nūj u nāj maʿnāsına. **(ʿ):**

15 Be-nūş ez-kūze-i nūş āb-ı nūşīn

Aṣḥāb-ı lüġat böyle dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki 16 nūş dād maʿnāsında istiʿmāl olınur. Niteki Mevlānā-yı Rūmīnüñ *ḳuddise sırrahu* bu beytinde 17 ẓāhirdür. **Beyt:**

Ger ne-bāşed konedem maḥbūb nūş
Çi berd gendüm-nümā vü cev-fürūş

Gāh olur 18 leẕīẕ ü ḫoş ṭaʿam nesnelere mecāzen nūş dirler. Niteki nūşuñ bala ıṭlāḳı bu beytde ẓāhirdür. 19 **Beyt:**

Ān çeşm-i suḫen-gū ne-kerd ān leb ḫāmūş
V'ān telḫī-güftār u şeker-ḫande çün nūş

20 Bu ṭarīḳiledür ne ānki ḫuṣūṣıla anuñ ismi ola. Lisān-ı Fārsīde baluñ ism-i ḫaṣṣı

engebīndür. 21 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Engebīnī be-rūġan-ālūde
Cerb ü şīrīn çü ṣaḫn-ı pālūde

22 Nūşuñ muḳābili nīşdür. Añlaması da ol iʿtibār ile mecāz ṭarīḳiyiledür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 23 **Beyt:**

Hemīşe tā felek ez-nücüm saʿd dāred ü naḥs
Müdām tā mekes naḫl nīş dāred ü nūş

Ḥalīmī 24 balı ve sāʾir ṭatluları nūşuñ maʿānīsinden ṣanmışdur, ġalaṭ itmişdür. Nūş, *nūşīdenden* 25 emrdür. Meṣelā iç diyecek yirde *be-nūş* dirler. **Beyt:**

Nā-geh ze-sāḳī şünūd bāng-ı nūş
26 Penbe berūn kerd ze-ṣurāḫī ze-gūş

Dīger:

Güftā ne güftī-st suḫen gerçi maḥremī
27 Der-keş zebān u perde nigeh-dār u mey be-nūş

Nūş ism-i fāʿil de gelür. Meṣelā ṣu içene bāde-nūş dirler. Niteki bu beytde 28 ẓāhirdür. **Ḥāfıẓ:**

Der-devr-i pādişāh-ı ʿaṭā-baḫş u cürüm-pūş
Ḥāfıẓ-ı ḳarabe-keş şod ü müftī piyāle-nūş

29 Çam aġacına da dirler, ammā anuñ aṣlı nūjdur, *zāʾ*- ʿAcemīyile. [-v-] **Nüviş:** Kesr-i *vāv* ile *nüvişt*-i Ḫudā yaʿnī 30 taḳdīr-i ilāhī. [v-ş-e-n-v] **Nüş-ā-nūş:** Muttaṣıl içmek ve güne güne maʿnāsına da gelür. **Niẓāmī:**

31 Be-nūş-ā-nūş mey der-kās mī-dāşt
Ze-dūr-ā-dūr şeh-rā pās mī-dāşt

180a/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** 02 [e-r] **Vāriş:** Ṭufely ṭaʿām ve ḥāżır ṭaʿām. [r-z] **Verziş:** *Verzīden* lafẓından ism-i 03 maṣdardur. Dürüşüş ve bir işi ʿādet idinmek ve öykünmek. **Ḫʷācū:**

04 Ān zamān kʾez-men dil-i sūḫte āşār ne-buved
Be-coz ez-verziş-i ʿaşḳ-ı to me-rā kār ne-buved

[-r-] **Veriş:** Ḳumrī 05 didükleri meşhūr ḳuş. Niʿmetī, ve tevsen at burnına ördükleri yavāşaya daḫı dirler 06 dimiş. Bu maʿnāya ġayrı adları *lāş* lafẓında meṣtūrdur. [r-g-v] **Ver-güş:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 07 salḳım küpe, *şenf* maʿnāsına. **Veş:** Edāt-ı teşbīhdür. Müşebbihin bih olanuñ āḫirine lāḥiḳ 08 olur gibi maʿnāsına māh-veş ve ḫūrşīd-veş gibi. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki 09 -veş lisān-ı Fārsīde edāt-ı teşbīhdendür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ān Ḫusrevī ki nāmed ez-māder-i zamāne
10 Çün felek-i mehābet mānend-i o melik-veş

Ammā maʿnāsı gibi maʿnāsı 11 degildür. Anuñçündür ki senüñ gibi diyecek yirde çün to dinür, veş to dinmez veşüñ 12 aṣlı -feşdür. Nitekīm Firdevsīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çonīn güft Rüstem ki īn şīr-feş
13 Me-rā perverānīd bāyed be-keş

Fā, *vāv*a tebdīl olınmışdur. [ġ-y] **Veġīş:** Bisyār 14 u enbūh ki Türkīde çoḳ ve gür dirler. **Şems-i F.:**

Cemāl-i dīnī vü dīn-i ān ki kerd bār-geheş
15 Ze-nusret-est tezāḥüm ze-devlet-est veġīş

Esedī:

Ebr-i rāġ ān neyistānī vegīş
Rem[2885]-i şīr her-sūş ez-endāze bīş

16 ve ġam u ġuṣṣa maʿnāsına ve sāzendeler zaḫmiye düzdükleri aġaç meşhūrdur. 17 **Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa** 18 [-r-] **Heriş:** Süd aġzı, fulle maʿnāsına āḫiri *sīn*-i mühmele ile daḫı mervīdür. [r-k] **Herkiş:** Kesr-i *kāf*-ı 19 ʿArabīyile her ki aña yāḫūd her ol maʿnāsına. [z-m-e-n] **Hermāniş:** Herze-māliş lafẓından taṣarruf 20 olınmışdur. **Esedī:**

Ki gītī yekī naġz-bāzī-ger-est
Ki nāneş nev-bāzī dīger-est

21 [ş-t-v-y] **Heştevīş:** Ḫamse-i müsteraḳanuñ beşinci güni. [f-t-c-v] **Heft-cūş:** Ol büyük 22 kūsdur ki ceng günlerinde çalarlar, ġāyetde ʿaẓīm ü mehīb ṣadāsı ẓāhir olur. K'inne 23 yedi ḳat yeri yedi ḳat gögi ḥarekete getürür. Ol cihetden kināye idüp heft-cūş 24 didiler. **Hātifī:**

Berāmed ḫurūş-ı ḫum heft-cūş
Be-cūş ender āmed siyeh z'ān ḫurūş

25 [v-r] **Hevriş:** Dümel cinsinden ġāyetde yaramaz bir çıbandur. [v-z-r] **Hevzeriş:** Niʿmetī miṣlihu 26 dimiş. **El-Hāʾi'l-Meksūre.** [r-e] **Hirāş:** Ḳuṣmaḳ, ḳayʾ maʿnāsına iki vechile feṭḥ-i *rā* vü sükūn-ı 27 *elifile*. **Şehīdī:**

Ez-çi tevbe ne-koned ḫˇāce ki her cā ki reved
Ḳadeḥī mey ne-ḫˇord rāst koned zūd hirāş

28 ve sükūn-ı *rā* vü medd-i *elifile*. **Şems-i F.:**

[2885] Reme maʿnāsına.

Hezār sāl be-mānād k’ez-eyādī-i o
Fütāde-est ze-bes imtilā berd hirāş

29 **Hiş:** Ṣaban ki ekinciler anuñıla yir sürerler. [-y-] **Hīş:** Miṣlihu. **El-Hā’i’l-Mażmūme.** 30 [r-e] **Hurāş:** Düşkün, üftāde maʿnāsına, *ḫā*’- muʿceme ile daḫı lüġatdür. 31 **Hüş:** Hūş lafẓından muḫaffefdür. **Sinānī:**

Her çi-rā hest güftī ez-īn ü bār
Güftī o-rā şerīk-i hüş mī-dār

180b/01 **Beyt:**

Şāhī sefer-i ʿaşḳ be-ġaflet ne-tüvān reft
Hüş-dār ki īn merḥale dāred ḫaṭar çend

02 [-v-] **Hūş:** Şems-i Faḫrī, zebān-ı Pehlevīde helāk maʿnāsına ve cān, rūḥ maʿnāsına 03 ve ʿaḳl, ḫıred maʿnāsına naḳl idüp bu ebyātı inşā eyledi. **Naẓm:**

To hemçü şemʿī vü ḫaşm-ı to hemçü pervāne
04 Ki ḫˇīş-rā be-kef-i ḫˇīş efkend der-hūş
Egerçi çarḫ dihed mühletī velī āḫir
Be-dest-i şaḫne-i ḳahr-ı toeş berāyed hūş
05 Ze-bendegī-i şehī çün to ser çi-rā tā bud
Kesī ki o-rā ẕerre-i ʿaḳl bāşed ü hūş

06 Ḥalīmī, ve sā’ir erbāb-ı lüġat daḫı aña tābiʿ olup ẕikr olan ebyātı şāhid getürmişlerdür. 07 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki hūş şol ḥāletdür ki Türkīde 08 ol ḥāletde ög ile taʿbīr iderler, ögi gitmiş kimesneye bī-hūş dirler. Öglü kimesneye 09 hūş-mend dirler. Ög, aḳluñ verāsında bir ḥāletdür, ʿaḳl-ı ʿazīzī ve ḫulḳīdür. Ög kesbile 10 mütezāyid olur. Ol sebebden –mend aña tavṣīf düşmüşdür. Zīrā umūr-ı ʿārıżadan olan 11 ḥāletüñ edāt-ı tavṣīfi –menddür. Maḥallinde ẕikr olınmışdur. Hūşuñ ʿaḳluñ ġayrı olup 12 aña müteferriʿ bir ḥālet idügi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-ʿaḳl er çend merdüm-i hūş-mend-est
13 Ne-dāned mūy rīş-i ḫod ki çend-est

Hūşuñ münāfīsi şol ḥāletdür ki ʿArabīde aña iġmā 14 dirler. Gāh olur hūşuñ zevāline mevtden kināyet olınur. Niteki Firdevsī eytmişdür. 15 **Beyt:**

Ki der-āb her ki o berāverd hūş
Beynūnet bīned revāneş Sürūş

Bu kināyetüñ 16 aşlın bilmeyen hūşuñ maʿnā-yı vażʿiyyesinden şanur. Niteki ögile uşşı ki muḳābil-i 17 cünündur, farḳ itmeyen hūşuñ maʿnāsın uş şanur. Ol taḳdīrce bī-hūş

divāne olur 18 zīrā ki uşlunuñ muḳābili delüdür. Hūş-yāruñ muḳābili mestdür ki maʿnāsı ayıḳdur. Mürekkebdür 19 hūşıla yārdan hūşuñ maʿnāsı sābıḳān beyān olınduġı üzre ögdür ki lisān-ı 20 ʿArabīde ondan temeyyüz ile taʿbīr iderler. Temeyyüz didükleri bir ḥāletdür ki ʿakl-ı şaḥīḥüñ eşeridür. Ādemi 21 ḫayrı şerden nefʿī żarrdan anuñıla tefrīḳ ider. Hūş-yāruñ maʿnā-yı terkībīsi hūşī koned diye 22 yārdur, muʿayyendür dimekdür. Hūş lügat-i müşterekedür. Bir maʿnāsı daḫı helākdur, niteki bu beytde 23 ẓāhirdür. **Firdevsī:**

Verā hūş der-zāvistān buved
Be-dest nihem pūr-ı destān buved

[v-ş-k] 24 **Hūş-keş:** Ög żāyiʿ ider nesne, beng ü şarāb gibi. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa.** 25 [e-d-em] **Yādāmiş:** Lisān-ı Ḫˇārezmde eli yufḳa olan kimesneye dirler, teng-dest maʿnāsına 26 baʿżı nüsḫada āḫiri *yā* ile yādāmişī vāḳiʿ olmış. [ḫ-n-y-k] **Yaḫnī-keş:** Yaḫnī çekecek 27 çatal demüre dirler. [ġ-r-v] **Yaġrūş:** Vilāyet-i ʿAcemde bir pādişāh adıdur. [l-m-h-r-y] 28 **Yelme-rīş:** Ḳaba[2886] saḳal *bā'*-i ʿAcemīyile pelme-rīş daḫı lüġatdür dimişler. 29 **Bābü'ş-Şād Nevʿ-i Evvelehu Ed-dāli'l-Meftūḥa**[2887] 30 [-v-] **Devş:** Demür şuyı ki miʿdeye ḳuvvet virür, ḳabż eyler ve ṭalaġı giderür ve ḥummāyı 31 ḳatʿ ider, ʿArabīde *mā'u'l-ḥadīd* dirler, üslūbı budur ki bir büyük demüri demürciler dükkānında 181a/01 muḥkem ḳızdururlar, tūpālini dörpiyile giderürler, andan şoñra pāk şunuñ içine 02 bıraġurlar, bārid olınca ṭurur andan şoñra şaḳlayup, istiʿmāl iderler. 03 **Bābü'ṭ-Ṭā Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Meftūḥa** 04 [b-ḳ-r-e] **Aboḳrāṭ:** İbn-i İsraḳīldis, üstādü'l-ḥükemā ʿale'l-iṭlāḳ oldur. Lisān-ı Yūnānīde mālikü'ṣ-ṣıḥḥa 05 dimekdür didiler. Ammā *Sirācul-ʿUyūn fī Şerḥ-i Risāleti İbn Zeydūn* ṣāḥibi El-ʿĀlimü'l-Edīb 06 Şeyḫ Muḥammed bin Nebāhi'l-Mışrī dir ki Boḳraṭ, lisān-ı Yūnānīde żābidü'l-ḫayl dimekdür. 07 Mevlīdi Amasiyye didükleri şehrdür, ʿAcem pādişāhlarınuñ ikinci ṭabaḳasından Behmen bin 08 İsfendiyār bin Güştāşb zamānında gelmişdür ve dirler ki ol eṭıbbādan yedinci ṭabībdür ki 09 evvelī Belīnūsdur, Soḳrāṭ ve Eflāṭūndan muḳaddemdür vaḳtā ki ṣanāʿat-ı ṭıbba naẓar eyledi, ehlini 10 ġāyetde ḳılletde gördi. Zīrā ʿilm-i ṭıbb Belīnūs evlādına maḫṣūs idi, anlar irş ile hemān 11 evlādına taʿlīm idüp ve yazar idi. Boḳrāṭ bu ʿilmi ḫalḳa beş idüp ġurebādan ḳābil 12 olanlara daḫı taʿlīm eyledi. Cālīnūs Ḥakīm baʿżı kütübünde naḳl eyler ki: *İnne'l-Boḳrāṭ k'inne yaʿllemi* maʿ mā kān 13

[2886] ḳabal saḳal. 3. (203b/18)
[2887] mażmūme. 3. (203b/19)

yaʿllemu fi’ṭṭıbb min emrün-nücūm mālem yekun yüdāniyye min ehli zamāne[2888], ve ebdān-ı ḥayvānda terkīb olınan 14 erkānuñ emrinden ve cemīʿ ecsāda fesādī ne vechile ḳabūl eyledüginüñ aḥvālini ve maraż u ṣıḥḥat 15 cemīʿ ḥayvān u nebātda ne ṭarīḳile ḥāṣıl olup ve ecnās-ı emrāżı ve müdāvātini beyān eyledi ve **evvel** 16 cihānda bīmāristān yapan oldur ki evi yanında ḫasteler içün başḳa bir ev yapdı, adını 17 Aḥsaduken ḳodı, lisān-ı Yūnānīde ḫastalar yiri dimekdür. Andan evvel ḫasta içün müstaḳil mekān 18 yoġıdı ve ḫastalaruñ devālarına ve ḫıẕmetlerine ādemler taʿyīn eyledi ve pādişāhlar ittiṣāline aṣlā 19 riʿāyet itmedi. Ḥattā dirler ki zamānında olan ʿAcem pādişāhınuñ memleketine maraż-ı vebā ʿārıż 20 olup Boḳrāṭı kendü memleketine getürmekiçün yüz ḳanṭar altun ʿarż idüp ve Yūnān ḥākimine 21 bu ḫuṣūṣ içün beş yıllıḳ ḫarācını refʿ eylemek şarṭ eyledi. Aboḳrāṭ rāżı olmayup 22 ve cemīʿ Yūnān vilāyetinüñ ḫalḳı her kim Boḳrāṭı vilāyetimizden çıḳarmaḳ ḳaṣd iderise 23 cemʿimiz ḳatl olınca muḥārebe ve muḳātele iderüz diyü ittifāḳ itmegin ḳādir olmadılar. 24 **Behçetü’t-Tevārīḫ** ṣāḥibi böyle naḳl eyler ki ḫukemā nāmına dünyāya dört Boḳrāṭ gelmişdür, ʿArab 25 Boḳrāṭ-ı erbaʿa dir. **Evvelī** meẕkūr Boḳrāṭ bin İsraḳīlūsdur ki ʿilm-i ṭıbbda evvel tedvīn-i kütüb 26 ol eyledi. Niteki ẕikr olındı. **İkincisi** Boḳrāt bin Ḳalīdīsdür. **Üçüncisi** Boḳrāṭ bin Dārfen 27 ibn-i Boḳrāṭdur. **Dördüncisi** Boḳrāṭ-ı evvelün ʿammīsi oġlı Boḳrāṭdur ki evvel bīḫ-i nebāt yaʿnī 28 ot köki ile ʿilāc ol eyledi ve kelimāt-ı dürer-bārındandur ki her kim ki fużelātını defʿ idüp ḳalḳduḳdan 29 ṣoñra ardına tükürse arḳasınuñ mühreleri aġrısından emīn ola ve bī-dirīġ ʿilm-i 30 ṭıbbı ṭāliblerine ve ehline taʿlīm eyledi ve dirler ki ḫuḳne meẕkūruñ taṣnīflerindendür. **Ḥikāyet** 31 olınur ki bir gün deryā kenārında seyr iderken görür ki bir ḳuş aġzı ile deryā ṣuyından 181b/01 alup dübürüne idḫāl idüp döker, gūyā çoḳ balıḳ yimekden toḫma olup ḫalāṣ u defʿ 02 itmek içün böyle eyler. Baʿżılar dirler ki ol ḳuş ferişte olup fermān-ı Ḥaḳḳıla murġ ṣūretinde 03 Boḳrāṭa ḫuḳneyi taʿlīm eyledi. Meẕkūr Boḳrāṭ sekiz yaşında cümle ʿilm-i ḥikmeti taḥṣīl idüp ṭoḳsan 04 beş yaşına varduḳda fevt oldı **ve Boḳrāṭ-ı evvelüñ** ẓarāyif-i ḥikāyātındandur ki velī ʿaḫdi 05 olan şeh-zādelerden biri babasınuñ taṣarruf eyledügi cāriyelerinden birine ʿāşıḳ olup 06 ifrāṭ-ı ʿaşḳından zār u nizār olup ve keşf idememegin helāk mertebesine vardı 07 devāsı içün Boḳrāṭı ḥāżır eylediler. Nabżına yapışup naẕar idüp ʿillet-i maraż ẓāhiri görmeyüp 08 ḥadīṯ-i ʿaşḳdan ẕikr itdükde neşāṭ ḥāṣıl olup, nabżı ihtizāza geldi, dāye vü dādılardan 09 ḫaber ṣorup maʿlūmları olmayup ve ṭaşra çıḳmaduġını bilicek pādişāha didi ki sarāyuñ

[2888] Hipokrat, tıpta yıldızlar hakkında bildiklerinin yanı sıra, kendi zamanının insanlarıyla kıyaslanamayacak bilgilere de sahipti.

10 aġasına ḥükm eyle ki baña iṭāʿat eylesün, pādişāh emr idicek aġaya didi ki sarāyda olan 11 cemīʿ ḫātūnlar benim öñümden geçsünler, Boḳrāṭ oġlanuñ nabżın ṭutup cāriyeler öñinden 12 geçüp ol cāriye gelicek şeh-zādenüñ nabżı ıżṭırāb idüp kim idügini bilicek 13 pādişāha didi ki şeh-zāde ʿāşıḳdur. Ammā vuṣūlı müyesser degildür diyü sākit olup ġāyet 14 ilḥāḥ u ibrāmdan ṣoñra benüm ʿavratumdur didi. Pādişāh didi ki sen andan ferāġat eyle 15 ben saña andan daḫı cemīle cāriye ve külli riʿāyet ü iḥsānlar ideyin diyecek Aboḳrāṭ bī-ḥużūrluḳ 16 ṣūretin gösterüp kişinüñ ʿavratı rūḥı ʿadīlidür, hīç kimsenüñ ʿavratına zūr ile 17 ṭalāḳa ḥükm iderler mi ḫuṣūṣā pādişāhuñ ʿadline lāyıḳ mıdur diyü külli imtināʿ ṣūretin iẓhār 18 itmegin nihāyet emr-i tehdīd nıṭʿ u seyfe varıcaḳ Aboḳraṭ didi ki mülke ʿādil dimezler tā ki 19 kendü nefsine cāʾiz görmedügini ġayra daḫı cāʾiz görmeye, saña cāʾiz midür kendü cāriyeñi 20 oġlına viresün diyecek pādişāh ḳıṣṣayı bilüp istiḥsān idüp maʿrifetüñden ʿaḳluñ 21 etemm ü ekmeldür diyüp cāriyesini oġluna virüp kendü ferāġat eyledi. [b-n-ş-e] **Āb-ı neşāṭ:** 22 Erlik ṣuyı kim imrenmekden olur, meẕī maʿnāsına. [r-b] **Barbeṭ:** Ḳopuz didükleri saz 23 künyeti Ebu'ş-şehīdür. [r-b] **Ḫarbaṭ:** Ebleh ve bön ve azġun maʿnāsına. **Enverī:**

Bende bā-çend ḫarbaṭ-est im-rūz

24 Çün ḫar ender ḫalāb üftāde

Ve semüz ḳarın ve büyük kimesne. 25 **Soḳrāṭ** İbn Neyfer-i Sestiş. Lisān-ı Yūnānīde müzeyyenü'l-ḥikme dimekdür. Ḫˇānd emīrü'l-maḳsim bi'l-ʿadl 26 maʿnāsınadur didi. Soḳrāṭīs daḫı dirler. Mevlidi Anaṭolıda Zīle didükleri ḳasabadur. 27 Fīşāġoret[2889] Ḥakīm bin Fīşāḫūriş[2890] şākirdlerindendür. On iki şākirdleri var idi. 28 Ol cümleden biri Lāden Ḥakīmdür ki ser-āmed-i ʿālim idi, selāṭīn-i ʿAcemüñ ikinci ṭabaḳası Keyānīlerden 29 Güştāsb bin Lohrāsb zamānında idi. **Eş-Şīni'l-Meftūḥa.** [e-h-b-l-v] **Şāh-bellūṭ:** 30 Kestāne. [b-v] **Şebūṭ:** Yayın balığı, *engelūs* balığı daḫı dirler. **Şaṭ:** Baġdād Irmaġınuñ adıdur. 31 **Şeh-bellūṭ:** Şāh-bellūṭ lafẓından muḫaffefdür. **El-Fā'i'l-Meftūḥa.** [-e-] **Fāṭ:** Gücüle didükleri 182a/01 otdur ki, ḳarġaya yidürirler, bī-mecāl olur, uçamaz ṭutarlar. **El-Ḳāfi'l-Meftūḥa**[2891] [-b-] **Ḳıbṭ:** 02 Mışr ehli. [-s-] **Ḳıṣṭ:** Oluş, naṣīb maʿnāsına. [y-r-e] **Ḳīrāṭ:** Buçuḳ dānekdür ve baʿżılar bir çekirdekdür 03 didiler ve baʿżılar bir şaʿīredür didiler. Eṣaḥḥ ḫarnūb yaʿnī keçiboynuzı didükleri çekirdegidür. **04 El-Mīmi'l-Meftūḥa.** [l-e] **Melāṭ:** Feṭḥ-i *mīm*ile örü balçığı ki ṣamansuz eylerler. Anuñıla kerpiç ve ṭaş 05 örerler, bu ev örelden ṣoñra kerpiç yā ṭaş arasında olan balçıġa ıṭlāḳ olınur 06 ve

[2889] (Pisagor)
[2890] (Pythagoras)
[2891] Meksūre. 3. (204b/27)

baʿżılar didiler ki melāṭ oldur ki ḳıbel-i Şelyān dirler, balçığı kül ile ḳarışdururlar, helik 07 ile örü arasında dökerler, Ḥalīmī böyle naḳl eylemiş. [-l-] **Melṭ:** Miṣlihu, feṭḥ-i *mīm* ile. **08 Bābü'l-ʿAyn Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 09** [-z-] **Cezaʿ:** Feṭḥ-i *cīm* ü *zā* ile feryād, ʿArabīdür. **Beyt:**

Cezʿ ze-ḫūrşīd-i ciger-dūz ter
10 Laʿl ze-meh-tāb-ı şeb-efrūz ter

Żarūret-i vezn içün *zā* sākin olmışdur. [-z-] **Cezʿ:** Sükūn-ı *zā* ile bir 11 ṭaşdur, maʿdeni vilāyet-i Yemendedür. Elmās ve yāḳūtdan ṣoñra andan muḥkem ṭaş olmaz. Aḳ 12 ve siyāh olur. Götürmesi eyü degildür. Niʿmetī, ve tīre olur ki ḳızıllıġa māʾildür, çoḳ dürlü menfaʿati 13 vardur dimiş. Baʿżı ḥükemā dimişler ki götüren kimesne dāʾimā ġam u ġuṣṣa üzre ve muttaṣıl ḫuṣūmet 14 üzre olur ve ḳan aña müstevlī olup perīşān düşeler, görmekden ḥālī olmaz *vallāhu ʿalem.* 15 **Eş-Şīni'l-Mażmūme.** [r-e] **Şurāʿ:** Żamm-ı *şīn*ile sāyebān, ʿArabīdür. **Esedī:**

Ze-güsterdenī bār-ı sī-ṣad heyūn
16 Şurāʿ vü sitāre dih ez-güne gūn

Bābü'l-Ġayn Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde. 17 [-r-] **Āruġ:** *Ārūġ* lafẓından muḫaffefdür. Kükremek, cuşāʾ maʿnāsına. 18 [r-v] **Ārūġ:** Ve bi'l-ḳaṣr miṣlihu. **Beyt:**

Nān-ı ḫod bā-tere vü dūġ zenī
Bih ki ez-ḫ̌ān-ı şeh ārūġ zeni

19 ve bıçḳı, *erre* maʿnāsına ve ügi ḳuşı. [r-y] **Ārīġ:** *Rāʾ*-i mühmele ile bir kişinüñ ḳavl ü fiʿlinden 20 mużṭarib olup müteneffir ü müteġayyir olmaḳ. **Şems-i F.:**

Ez-cefā-yı zamāne çend resed
21 Be-dil-ḫaste nefret ü ārīġ

Ve *zāʾ*-i muʿceme ile ājīġ daḫı lüġatdür. [-z-] **Āzaġ:** Ve bi'l-ḳaṣr-ı *zāʾ*-i ʿArabīyile bāġ budundısı 22 ki degekden keserler, ʿArabīde *ḳaḍḍābe* vü *ḥamīle* dirler. [-j-] **Ājuġ:** Żamm-ı *zāʾ*-i muʿceme ile kef-ājūġ lafẓından 23 taḫfīf olınmışdur ve aġaç budaġı. [j-v] **Ājūġ:** Ve bi'l-ḳaṣr miṣlihu. [j-y] **Ājīġ:** Ve bi'l-ḳaṣr 24 nefret ki bir kişinüñ sözinden yā fiʿlinden ṭarlıġanur, bu lüġat *rāʾ*-i mühmele ile daḫı mervīdür. 25 [m-r] **Āmurġ:** Biraz miḳdār maʿnāsına verġ veznine. **Şems-i F.:**

Seyl-i sitem ü ḥādiṣe ez-ser çü güẕer kerd
26 Ez-ḫaber-i ümīd ne-mānd-est çü āmurġ

[m-v] **Āmūġ:** Heyʾet ü ḳadd ü ḳāmet ü miḳdār. [m-y] **Āmīġ:** 27 *Āmīḫten* maʿnāsına. **Rūdekī:**

Ey ez-īn cevr bud zāmāne-i şūm

Heme şādī-i o ġamān-āmīġ

28 ve cimāʿ maʿnāsına da gelür. **Esedī:**

Besī gird āmīġ-i ḫūbān me-kerd
Ki ten-i süst ü cān-ı kem koned

rūy-ı zerd 29 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki āmīġüñ aṣlı āmīzdür 30 *zā*, *ġayn*a tebdīl olmışdur. Tīġda kirīġda tebdīl olındugı gibi tīġüñ aṣlı tīzdür, kirīġüñ 31 aṣlı ḳirīzdür, niteki bu beytde ẓāḥirdür. **Beyt:**

Berārā-st Cem zūd rāh-ı kirīġ
Şebī cüst-i tārīk ü bārend mīġ

182b/01 Lisān-ı Fārsīde bu iki ḥarfi birbirine tebdīl iderler. Meṣelā 02 bāz-yār dirler aṣlı bāġ-yārdur. Maʿnā-yı terkībīsi bāġ oñarıcıdur ki Türkī dilde oña 03 bāġ-vān dirler. [h-n-c-l-v-ġ] **Āhencelūġ:** Ṣıḳmaḳ, *ʿaṣr* maʿnāsına. **El-Elifi'l-Maḳṣūre 04** [b-e] **Ebāġ:** Niʿmetī, dāġ, key maʿnāsına naḳl eylemiş. [-r-] **Erġ:** Sükūn-ı *rā* ile Ḳaraḥiṣārī çubuḳ 05 budandısı ve ṣıvat maʿnāsına naḳl eylemiş. [-r-] **Eraġ:** Feṭḥ-i *rā* ile iç ṭutmuş ḳoz ve çürük ḳoz. 06 [r-v] **Erūġ:** Sebi ve kükremek, cuşāʾ maʿnāsına meddile vü ḳaṣrile lüġatdür. [-z-] **Ezaġ:** Bag budanırken 07 degekden düşen çubuḳ ve küf, Niʿmetī, ve maġz-ı sipāh u şāh-ı dıraḫt u miṣl-i āzūġ dimiş. [j-v] 08 **Ejūġ:** Miṣlihu. [j-y] **Ejīġ:** Fiʿlden yā ḳavlden göñülde ḥāṣıl olan nefret. Meddile vü ḳaṣrile lüġatdür 09 ve *rā*ʾ-i mühmele ile. [m-r-v] **Emrūġ:** Yüce ve himmetlü ve azacuḳ şeyʾ, ḳalīl, āmruġ maʿnāsına. [n-b-e] **Enbāġ:** 10 Ḳuma düşmüş nesne, maḫlūṭ maʿnāsına. [n-c-v] **Encūġ:** Uçuḳ ve ınçḳırıḳ ʿilleti, *fuvāḳ* maʿnāsına 11 ve büklüm ve buruşuḳ, *teşşenuc* maʿnāsına. **El-Elifi'l-Meksūre:** [b-ḳ-e] **İbḳāġ:** Niʿmetī mükṣir yaʿnī 12 çoḳ söyleyen kimesne. **El-Elifi'l-Mażmūme.** [-r-] **Urġ:** Murġ veznine çürük ḳoz ki murdār 13 ḳoḳar ve muṭlaḳā bed-rāyiḥa olan nesne. [r-v] **Urūġ:** Ügi ḳuşı. [ş-t-r-m-r] **Üştür-murġ:** Deve 14 ḳuşı. [ş-t-r-v] **Üştürūġ:** Ḳuluġan dikeni ki deve anı yimege ġāyet māʾildür, üştür-ġāz maʿnāsına 15 ve yanduḳ ve egīr. [l-e] **Ulāġ:** Türkīde ulaḳ didükleri ve nevbet maʿnāsına. **Beyt:**

Nāmed ze-dil refte ḫaber gerçi ki Ḫusrev
16 Ez-girye devānīd çep ü rāst ulāġī

[v-d-e] **Ūdāġ:** Otaġ ki pādişāhlar içün ḳurarlar. 17 **Ūdarġ:** Ḳaraġu maʿnāsına, ʿArabīde *celīd ü ṣaḳī*ʿ dirler, sāʾir esāmīsi *pej* lafẓında yazılmışdur. **Ūrāġ:** Oraḳ. 18 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa** 19 [-e-] **Bāġ:** Teferrüc-gāh, Türkīde de müstaʿmeldür. **Beyt:**

Ḳadd-i nīk çü eyledi gül-geşt serv ü gül dime kim
20 Boyatdı ḳanġa uluġlar kisip ġamnīñdin bāġ

Ve şu üzerinde yürür bir ḥayvāncuġuñ adıdur. 21 [e-l] **Bāluġ:** Bāluġ lafẓından muḫaffefdür, boynuzdan düzerler bir ḳadeḥdür ki anuñıla şarāb 22 içerler. Baʿżılar boynuzdan bir ḳadeḥdür ki ser-ḫoşluḳ āḫirinde anuñıla şarāb içerler. **Esedī:**

23 Hezār ez-bezirgān-ı ḫusrev-perest
Tegerg-i billūrīn ü bāluġ be-dest

[e-l-v] **Bālūġ:** Miṣlihu, bu lüġat 24 *bā* ile ve *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [-r-] **Barġ:** Be-sükūnü'r-rāʾi'l-mühmele şu bendi ve *raʿ* 25 maʿnāsına, lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur ve *zāʾ*-i ʿArabīyile daḫı lüġatdür 26 ve şular kenārınuñ yarı ve ırmaḳ aġı sāʾir adları pezġāb lafẓında meẕkūrdur ve şu 27 üzerinde olur bir cānvercikdür ve uzaḳ maʿnāsına. [r-n-d-h-ç-r-e] **Perende-i çerāġ:** Pervāne 28 didükleri kelebek ki çerāġa düşer, yanar ʿArabca *ferāş* dirler, meşhūrdur ki gül bülbüle ʿāşıḳ olduġı 29 gibi ol daḫı āteşe ʿāşıḳdur, ḳıṣṣası eşʿārda bī-nihāyedür. Ammā hükemā żaʿf-ı başardandur 30 kendüyi āteşe yaḳdıġı dirler. [-z-] **Bazġ:** *Bāʾ*-i ʿArabī vü *zāʾ*-i ʿArabīyile miṣlihu, şu bendi ve ḳurbaġa 31 *ḍifdaʿ* maʿnāsına ve seme ḳurbaġa yoşunı. **Pazġ:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ve feṯḥ-i *zāʾ* ile yere dikilen baġ degegi ki 183a/01 henüz bitmiş ola ve şu bendi. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve üzüm aşması ve seme bir nevʿ dikendür ve bir 02 otuñ ʿuṣāresidür dimiş. [-s-] **Besaġ:** Ṣırça sarāy. [n-e] **Penāġ:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile iplik ucı ve iplik 03 teli ve baʿżılar ibrişim teli dimişler bu lüġat evveli *bā* ile ve *nūn*la ve feṯḥ ü żamm-ı *kāf*ile mervīdür. [n-c-e-l-m-r] 04 **Pencāl-i mürġ:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳuş boḳı yalñuz pencāl daḫı lüġatdür. [n-d-r-v] **Benderūġ:** Ol seddür ki ırmaḳlar 05 içinde baġlayup arḳ çıḳarurlar. Ol arġa barġ u varġ dirler ve ol sedde benderūġ dirler. 06 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve oluḳ ve tekne ve şu bendine daḫı dirler dimiş. Niʿmetī, *dāl*dan şoñra *vāv* 07 maḥallinde getürüp baʿdehu *rā* ile benderūġ yazmış, sāʾir aṣḥāb-ı lüġat *rā*yı *vāv* üzerine 08 taḳdīm itmişler. [y-e-m-y] **Peyāmīġ:** Ṣıçanaḳ eti ve balıḳ eti ve yumrıca et. **El-Bāʾi'l-Mażmūme.** 09 [-r-] **Buraġ:** *Rāʾ*-i mühmele ile Niʿmetī şu bendi barġ maʿnāsına dimiş. [z-v] **Püzūġ:** Ay ve gün ve yıldız ṭoġmaḳ. 10 [s-t-r] **Püsteruġ:** Bir ser-tīz dikendür, Mekke-i müşerrefe şerrefehallāhu teʿālā eṭrāfında berriyelerde keşret üzre 11 biter yaş iken deve yise öldürür, ḳuruduḳdan şonra dikenleri kedi ṭırnaḳları gibi olur, Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā 12 Ḳurʾān-ı ʿAẓīminde "*Leyse lehum ṭaʿāmun illā min ḍarīʿ*" [2892] didüklerinden murād oldur ve ḳadın ṭuzlıġı. 13 [ş-t-h-b-e] **Püşte-i bāġ:** Niʿmetī çemen maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-v] **Pülūġ:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile şaġmaḳ. [-v-] **Būġ:** İçine ḳumaş 14 fāḫir ve sāʾir esbāb ḳorlar boġça taşġīridür, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi

[2892] Kurʾān, Gaşiye: 88/6: "Onlara, acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur."

*bā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş. **15 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 16** [e-r-m-y] **Tārmīġ:** Ṭuman, ʿArabīde żababe maʿnāsına ve bulut ḳarañuluġı. [-e-] **Tāġ:** Bir aġaçdur ki **17** odun olmaḳdan ġayrı nesneye yaramaz. **Şems-i F.:**

Der-kūh u deşt be-nām-ı şehen-şeh cemāl-i dīn
18 Gül revīd ez-ḫasek raṭb āyed ze-çūp-ı tāġ

Ve baʿżılar süksük aġacı ki ʿArabca ġażā dirler **19** nice zamān odı söyünmez dimiş ve baʿżılar ḳara aġaç ve pür-nār aġacı ve bellūṭ aġacı ve ḳavaḳ **20** aġacı ve yılġun aġacı ve daşlıca emrūd yaʿnī aḫlaṭ aġacı ve ḳurı odun ve sancāḳ aġacına **21** daḫı dirler dimişler. [r-h-d-v] **Tere-dūġ:** Terelerden bir niçesin yoġurdıla taʿbiye iderler. **22** Bu mecmūʿa terre-dūġ dirler, taḫfīf-i *rā* ile tāze ayran maʿnāsına. [f-e] **Tefāġ:** Ḳafa süñügi, āhiyāne **23** maʿnāsına, ʿArabca *ḳıḥf* dirler bu lüġat şāyiʿ olduġı yirlerde bundan sāġarlar düzerler **24** anuñıla şarāb içerler, bu sebebden şuʿarā sāġar maʿnāsına istiʿmāl iderler ve şarāb şoñına **25** içilen ḳadeh bu lüġat hem *tā* ile hem *nūn*la nefāġ mervīdür ve hem żamm-ı *tā* ile ve *fā* yirine *nūn*la tenāġ **26** daḫı lüġatdür. **Esedī:**

Çonān rūşen ez-mey-i bellūrīn tenāġ
K'ez-o kūr dīdī be-şeb-i bī-çerāġ

27 [f-t] **Teftiġ:** Bir büyük ġalle kilesidür, Māverāʾün-nehr vilāyetinde istiʿmāl olınur, baʿżı yirlerde **28** mezūr dirler bir kilesi dört yük olur, bu lüġat *tā* ile teftiġ ve *nūn* ile neftiġ mervīdür. **Şems-i F.:**

29 Ḫātem-i ʿahd Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Ki dihed zer be-dāmen-i teftiġ

Bu lüġati *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi Ḫaṭīb **30** Rüstem-i Mevlevī *tā*dan şoñra *fā* maḥallinde īrād idüp, teftiġ yazmış sāʾir ehl-i lüġat *fā* ile **31** yā *ġayn* ile olduġını żabṭ itmemişler, ikisine daḫı ḥaml-ı ḳābil, zīrā ḥarf-i *ġayn*dan şoñra 183b/01 ḥarf-i *fā* gelür ammā meẕkūr *Vesīle* ṣāḥibi *nūn* bābında ḥarf-i *nūn*dan şoñra ġayn maḥallinde **02** getürüp nefniġ yazmış, sāʾir aṣḥāb-ı lüġat yazduḳlarında *ġayn* yā *fā* olduġı maʿlūmdur. [k-m] **03 Teg-i Mürġ:** Ḳuş burnı. **Et-Tāʾi'l-Meksūre.** [-y-] **Tīġ:** Nāmlı, gerek ḳılıç gerek bıçaḳ olsun. **04 Beyt:**

Ger ṣevr çü ʿaḳreb ne-budī nāḳış u bī-fehm
Der-ḳabẓa-i ān tīġ nişānedī vü bürrān-rā

Ve ḳılıç **05** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ṣafder-i ḳalb-i ḫaşm-ı o bāşed
Ez-zebān güher nümāyem tīġ

Ve şuʿle vü şuʿāʿ-i āfitāb **06** u māh maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Āfitābem be-ḳadr-i nām berd
Āfitāb ez-meh-i żamīrem tīġ

Ve bābuççı ve başmaḳçı 07 bizi ve soḳarıḳ didükleri otdur ve ṣavurmaḳ içün döküp yıġılan ġalle ki Türkīde ṭınas 08 dirler. **Laṭīfī:**

Der-ān dih fürūd āmed ez-beher kişt
Yekī ṭīġ çün bāft ispistīn-i behişt

Ve ṭaġ 09 depesi ẓāhir budur ki uzadusına düşen kiriş maʿnāsına. **Esedī:**

Ez-ān pes kuhī dīd ber nezd-i mīġ
10 Ki ez-tīġ-i o ber-zedī mihr-i tīġ

Aṣḥāb-ı lüġat bu vechile rivāyet eylediler. Fāżıl-ı 11 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki tīġ muṭlaḳā keskün nesnedür, demürden 12 olsun ġayrıdan olsun ḳılıca tīġ didükleri bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Cihān-rā ḫilʿat-i emn ānçonān dād
13 Ki tīġ ez-neng ʿüryānī şod āzād

Gönder demirine oḳ demirine de tīġ dirler 14 niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Zebān-ı tīġhā-yı nīze vü tīr
Şode der-kās-ı serhā çāşnī-gīr

15 Tīġüñ aṣlı tīzdür, *zā*, *ġayna* tebdīl olmışdur. Lüġat-ı Fārsīde bu iki ḥarf birbirine tebdīl 16 iderler. Tafṣīli āmīġ lafẓında taḥrīr olınmışdur. **Et-Tā'i'l-Mażmūme.** [ḫ-m-m-r] **Toḫm-ı murġ:** 17 Yumurda, *beyż* maʿnāsına. [n-e] **Tünāġ:** Ṣoñra içilen ḳadeh, tefāġ maʿnāsına. [-v-] **Tūġ:** Süksük 18 aġacı ki odı söyinmez, tāġ maʿnāsına dirler, tūġ dirler, ekṣer ol yirlerde odun 19 andan oldıġı eclden odun maʿnāsına istiʿmāl olınur ve tūġ ki pādişāhlar 20 ve bigler öñince seferlerde götürilür. **(ʿ):**

Tūġ-ı şāhī revnaḳ-ı mevkib buved

21 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 22 [-e-] **Çāġ:** Hengām u vaḳt, Türkī dilde daḫı müstaʿmeldür, fülānuñ çāġıdur dirler. **Necātī:**

23 Dilber(ā) kūyuñ senüñ gūyā ki cennet bağıdur
Cilve ḳıl ṭāvus-veş ṣalın ki ḥüsnüñ çağıdur

24 vecaġ, örümcek maʿnāsına. [e-l] **Çālıġ:** Ol at ki bindükleri vaḳt oñat yürümeyüp 25 oynaya, Türkīde çalıḳ didükleri. [p-e] **Çapāġ:** Yayın balığı. [-z-] **Cezġ:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile ḳurbaġa sāʾir 26 esāmisi çār lafẓında mesṭūrdur. **Çaġ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile örümcek, ʿankebūt maʿnāsına. Baʿżılar 27 örümcek aġı dimişler, ḫāne-i ʿankebūt maʿnāsına. [n-e] **Çanāġ:** ʿĀmme taḥrīf idüp, çanaḳ didükleri. **28 Firdevsī:**

Çü ḫūrşīd peydā şod ez-peşt-i zāġ

Berāmed be-Kirdār zerrīn çanāġ

Çenāġ: *Ṣıḥāḥ-ı* **29** *ʿAcem* ṣāḥibi *cīm*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi, *cīm*-i ʿArabīyile eyerüñ depingüsi. **Şems-i F.:**

Ber-esb nevbetī Ḫudāvend-i mülk-i Cem

30 Pervīn sitām bāşed ü ḫūrşīd u meh çenāġ

Esedī:

Hezār u ṣad u sī çenāġ-ı peleng

31 Ze-her gevher ārāste reng reng

Żammıla daḫı mervīdür. [n-g-m-r] **Çeng-murġ:** 184a/01 Aṣḥāb-ı lüġat ḳuş burnı, minḳār maʿnāsına dimişler ammā ḳıynaġı olmaḳ ensebdür, zīrā çeng **02** ḳuş ḳıynaġı ve ādem ve yırtıcı cānverlar pençesidür diyü naḳl eylemişler. Bu taḳdīrce maʿnā-yı terkībi **03** üzre ḳıynaġı olmaḳ gerek. **El-Cīmi'l-Meksūre.** [r-e] **Çirāġ:** Fitīlde yanan oduñ adıdur, **04** ḥaḳīḳatde ālet-i maḫṣūṣaya ıṭlāḳ itdükleri mecāzdur, künyeti Ebu'l-Vaṣṣāʾdur. [-r-] **Çırġ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile **05** balaban didükleri şikārī ḳuş ki ʿArabca *ṣaḳıra* dirler. **Şems-i F.:**

Geh şikārī çū bā-yūz u bāz u çırġ u peleng

06 Devān berāverī ber-püşt-i bād pāy-ı girān

El-Cīmi'l-Mażmūme. (0) **Cuġ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile **07** boyunduruḳ ki öküzlerüñ boynına geçürüp çift sürerler ve ʿaraba çekerler ve şu arġı. [n-e] **08 Çunāġ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile eyer depingüsi fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur ve ḳadeh ve yayın balığı **09** maʿnāsına da naḳl eylemişler. [-v-] **Çūġ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile şu arġı ve boyunduruḳ. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa 10** [e-y-h-m-r] **Ḫāye-murġ:** Ḳuş yumurdası. **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa.** [-e-] **Dāġ:** Devā vü ʿālāmet ki **11** od ile ādeme ve ḥayvāna iderler, key maʿnāsına ve muṭlaḳā nişān maʿnāsına daḫı gelür. **Şems-i F.:**

12 Ber-rān-ı ḫunük çarḫ nihād-est ḳudreteş

Der-kelle-i sitāre be-keffü'l-ḫażīb dāġ

13 Bī-dāġ-ı ḥükmeş ez-heme ber-ḫaṭṭ-ı istivā-st

Ḫūrşīd-rā sipihr be-maşrıḳ ne-dād dāġ

[r-y] **Derīġ:** Niʿmetī aḥmaḳ maʿnāsına **14** naḳl eylemiş. **Daġ:** Ṭāzlıḳ dimekdür, meşelā başında ḳıl olmayan kişiye daġ-ser dirler ve ot **15** bitmeyen yire ṭāzlıḳ yir dirler. **Ed-Dāli'l-Meksūre.** [r-y] **Dirīġ:** Ve taḳṣīr, ḥayf. **Şems-i Faḫrī:**

16 Şāh-ı āfāḳ Şeyḫ Ebū İsḥāḳ

Ki şehī coz ber-o-st ḥayf ü dirīġ

Ve dartınmaḳ, menʿ maʿnāsına. **17** [m-e] **Dimāġ:** Beynī, ʿArabīdür. **Ed-Dāli'l-**

Mażmūme. [r-d] **Dürūġ:** Yalan, kiẕb maʿnāsına. [z-e] **Duzāġ: 18** Duzaḳ, faḫ maʿnāsına. [-f-] **Dufʿ:** Ḳındıra didükleri ot. [-v-] **Dūġ:** Ayran, ʿArabca maḫmīż **19** dirler ve leben. **Şems-i F.:**

Men ez-ḥüccet besān ʿūd-ı sūzān
Ḫarān-ı ʿaṣr-rā ez-ʿūdiyān dūġ

20 Nevʿ-i Evvelehu Er-rāʾi'l-Meftūḥa. [-e-] **Rāġ:** Şol ṭaġ etegi ki ḥażr ola ve yoḳuş ve iniş **21** ola ve bāġ içindeki ḥücre ve köşk. **Beyt:**

Maḥżar-ı menşūr nüvīsān-ı bāġ
22 Fetvā-yı bülbül şode der-ḫūn-ı rāġ

Ve muṭlaḳā ṭaġ etegi ve ṭaġ depesi ve yeşil saḥrā ve teferrüc-gāh. **23 Beyt:**

Kocā bāġ buvedī heme rāġ buved
Kocā bāġ bīnī heme zāġ buved

Er-Rāʾi'l-Meksūre. [-r-] **24 Rīġ:** Kīn maʿnāsına. **Beyt:**

Cihān rāst kerdem be-bürrende tīġ
Çi-rā dāred ez-men be-dil-i şāh rīġ

25 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa 26 [-e-] **Zāġ:** Burnı ḳızıl, siyāh ḳarġa ve ḳuzġuna daḫı dirler ve muṭlaḳā ḳarġa cinsine dirler **27** ʿArabīde ve Fārsīde müstaʿmel lüġatdür ve yay köşesi. **Şems-i F.:**

Ber-nām-ı ḳaṣr-ı devleteş ez-murġ be-güẕerd
28 Şāhī dihed ze-sāye-i ḫod çün hümāy zāġ

Beyt:

ʿUḳābeş-rā çü şod zāġ-ı kemān cüft
29 Be-vaṣfü'l-ḥāl nīz īn şiʿr mī-güft

Dīger:

Mülk çeşīd ez-īn maʿnī ber-āşüft
30 ʿUḳābī kerd bā-zāġī kemān-ı cüft

[r-v] **Zerūġ:** Kükremek, ḫuşā maʿnāsına ve ıncḳırıḳ ʿilleti, ḳavaḳ maʿnāsına. [ġ-j] **31 Zaġjaġ:** Tereddüd maʿnāsına ve yavuz ḥayvānlaruñ ḫīn-i ġażablarında olan dişler, fecer dişi Ḥażret-i 184b/01 Mevlānā-yı Rūmī ḳaddese sırrahu *Meṣnevī*de Ḥażret-i Mūsā *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavatü ve's-selām*uñ ʿaṣāsı **02** ejdehā olduġı maḥalde buyurmışdur. **Beyt:**

Zaġjaġ-ı dendān-ı o dil mī-keşket
03 Cān-ı şīrān siyeh mī-şod ze-dest

Ez-Zāʾi'l-Meksūre. [-y-] **Zīġ:** Ḥaṣīr ki döşenürler ve her döşenicek **04** nesneye dirler ve bir ṣovuḳluḳdur ki bir kimesneden bir kimesnenüñ göñline ḥāṣıl olur. **05 Esedī:**

Ze-derd-i ḫazān der-dil-i zāġ zīġ

Hevā-beste ez-leşker-i māġ[2893] mīġ

06 [y-ġ-j-y] **Jīġjīġ:** İki *zāʾ*-i ʿAcemīyile ḳapunuñ ve ḫaṣīrüñ ṣadāsı. **07 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa 08** [e-r] **Sāruġ:** Ötlegen didükleri ḳuşcaġuz, sarec maʿnāsına sāʾir tafṣīli sarec lafẓında **09** olınmışdur.[-e-] **Sāġ:** Kiremidden yapılmış ev. [-b-] **Sebġ:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi lüġaz maʿnāsına **10** naḳl eylemiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi eyü, ceyyid ve aru, ṭāhir maʿnāsına naḳl eyledi. Bu lüġat *sīn*den **11** ṣoñra *bā* ile ki ṣānī-i ḫurūf-ı teheccīdür ve *yā* ile ki āḫir-i ḫurūf-ı teheccīdür. [t-e] **Setāġ:** Ve bi'l-kesr **12** ḳışır ʿavrat, ʿāḳır maʿnāsına ve eyersüz at. **Şems-i F.:**

Hengām-ı baḫşiş ez-kerem-i bī-dirīġ-i ḫˇīş

13 Zer-i bedre cāme zer-i meh be-küleh dihed setāġ

[r-y] **Serīġ:** Üzüm ṣalḳımı ve muṭlaḳā ṣalḳım **14** ʿunḳūd maʿnāsına. **(ʿ):**

Ne-dārī ze-bāġet serīġī dirīġ

[z-r-y] **Serzīġ:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. **15 Saġ:** Bir dürlü binādur ki evi uzadısına yaparlar, ʿArabca *ezec* dirler. [m-e-r-v] **Semārūġ: 16** Baʿżılar bir nevʿ aḳ mantardur, başı yumurda gibi olur dimişler. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *nebātī-st* **17** *ber-cāy-ı nem-nāk berāyed çün kenār-ı çāh u dīvār-ı ḥammām berāyed* vü der-Şūristān u ṣaḥrāhā nīz **18** *revīd. Miṣl-i ālūy-ı büzürg ve ānçi der-ṣaḥrā revīd ḫˇorend ve ānçe der-cāyhāy-ı dīger revīd* **19** *ne-ḫˇārend cihet-i ān ki mizāc-ı zehr dāşte bāşed ü baʿżī o-rā dīve ḫˇānend.* **Es-Sīni'l-Meksūre 20** [p-e] **Sipāġ:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ekmek ḳatığı ʿArabca ṣabāġ ü idām dirler. [p-r-y] **Siprīġ:** Üzüm salḳımı. **Şems-i F.:**

21 Nīstem hemçü tāk püşt-i dūtā

Ez-pey-i çend ḫūşe-i siprīġ

[t-e] **Sitāġ:** Ḳışır ʿavrat, ʿāḳır **22** maʿnāsına ve köşk, ḳaṣr maʿnāsına ve eyersüz at. **Esedī:**

Hezār-ı dīger gürgān-ı sitāġ

23 Be-her yek berāz-nām-ı Ḍaḥḥāk dāġ

Fetḥile daḫı lüġatdür ve ılġun aġacı ve aġaç budaġı. [t-b] **24 Sitbaġ:** Ayaġ üzerine ṭuran nesne. [t-y] **Sitīġ:** Ṭoġrı olan nesne oḳda ve süñüde **25** ve sāʾir anlara müşābih nesnelerde müstaʿmeldür. **Şems-i F.:**

Hemçü servem ze-her semer āzād

26 Ser-firāz u güşāde-dest ü sitīġ

[2893] (ḳarabataḳ)

Beyt:

Ki hergiz be-rūyem ne-yārī to tīġ
Dūtāyī ne-yārī be-peymān u sitīġ

27 ve aḥrār maʿnāsına ve ṭaġ başına daḫı dirler, āḫiri *ḫā* ile sitīḫ daḫı lüġatdür. **28** [r-d-e] **Sirdāġ:** Bir nevʿ tutmacdur. [r-y] **Sirīġ:** Üzüm salḳımı ve muṭlaḳā salḳım, ʿunḳūd maʿnāsına **29** fetḥile daḫı lüġatdür. [f-y-d-e] **Sifīdāġ:** Ḳaraḥiṣārī talaġ maʿnāsına dimiş. [y-r] **Sīriġ:** Üzüm salḳımı. **30** [y-r-y] **Sīrīġ:** Miṣlihu. [-y-] **Sīġ:** Nefer ve bölük ve şırça ev ve eyü ve küçük ve aru pāk maʿnāsına. **31** [y-m-r] **Sī-murġ:** ʿArabca ʿAnḳā-yı maġrib dirler bir ḳuşdur, mevcūdü'l-ism maʿdūmü'l-cism. **Ḥāfıẓ:**

185a/01 Ey mekes ḥażret-i Sī-mūrġ ne cevelān-geh to-st
ʿArż-ı ḫod mī-berī vü zaḥmet-i mā mī-dārī

02 Es-Sīn'il-Mażmūme: [b-e] **Sübāġ:** Nāʾib ü ḳaḍī ādemi, Ḳaraḥiṣārī ḳatıḳ kesr-i *sīn*ile **03** *sibāġ* maʿnāsına naḳl eylemişler. [-b-] **Sübġ:** Ev üsti ve gömeç balı. [r-e] **Sürāġ:** Maṭlūb **04** u tecessüs ü tefaḳḳud maʿnāsına. **Beyt:**

Deyr şod k'īn sütūde ulāġ
Ki güftī konem be-şehr-i sürāġ

05 ve yitük, gom ʿArabīde *żāl* maʿnāsına daḫı mervīdür. **(ʿ):**

Ez ki porsem der-çonīn ṣaḥrā sürāġ

06 Suġ: Demregü ʿilleti, pervīn maʿnāsına eṭıbbā *ḳuvebāʾ* dirler, bu maʿnāya ġayrı adları *pālū* lafẓında mesṭūrdur, **07** saḳf-ḫāne ve ṣıġır boynuzı. **Esedī:**

Nerīmān çü dīdeş sebük-dāşt cüst
08 Suġ-ı gāv be-girift her dü be-dūst
Be-yek-rūz gerdeneş ber-tāft tefet
Be-koned ü be-yefkend ü be-sipord u reft

09 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve gömeç maʿnāsına naḳl eylemiş. [-m-] **Sumuġ:** Ḳurd yavrısı, beçe-i gürg maʿnāsına. **10 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 11** [b-ç-r-e] **Şebçerāġ:** Maʿnā-yı terkībīsi bir cevher-i dıraḫşāndur ki gicede çerāġ gibi rūşenlik **12** vire dirler ki cevāhir cinsinden elmāsile yāḳūtda olur, lülüden daḫı olmaḳ cāʾizdür **13** dimişler, ḥaḳīḳatde görmiş kimesne yoḳ ḥikāyetde söylenür. [n-e] **Şenāġ:** Ṣuda yüzmek, **14** şināv maʿnāsına. **Eş-Şīni'l-Meksūre.** [y-r-d-v] **Şīr-dūġ:** Göremez didükleri ki südi **15** yoġurdıla ḳarışdururlar aña dirler. **Eş-Şīni'l-Mażmūme.** [t-r-b-e-l-v] **Şütür-bālūġ:** Deve **16** ḳıġı. [t-r-m-r] **Şütür-murġ:** Erkegine ẓalīm ü nıḳnıḳ u heyḳ ü heyḳam ü nafaż dirler. Deve ḳuşı ʿArabīde **17** neʿām u ḥāżib maʿnāsına. **Şuġ:** Şūġ lafẓından muḫaffefdür, elde ve ayaḳda keşret-i şuġldan boynuz **18** gibi saḫt olan yir, meşelā elde keser ve bil ve

balta şapından ve yük taḥmīlinden ve ġayrıdan 19 ḥāṣıl olur ve ayaḳda ayaḳḳabından ve keşret-i seferden ḥāṣıl olur ve ṣığır boynuzı. 20 **Şems-i F.:**

V'ez-ḫar ü gāv kem be-ṣad rütbet
Gerçi o-rā ne-sünb hest ne şuġ

Ve az nesne şeyʾ-i ḳalīl 21 maʿnāsına. [v-r-t-e] **Şūrtāġ:** Ḳumda biter bir otdur, süñük aġacı dirler ve ṣaru aġaç. 22 [-v-] **Şūġ:** Elde ve ayaḳda ḳatılanmış yir, şuġ maʿnāsına. **Beyt:**

Ze-pes pehlū ki ber-ḫārā be-peçem
23 Çü rūy-i ḫaṣm şeh şod püştem ez-şūġ

Ve ḳāḳıla ṣığıra didükleri dārū bu maʿnāya sāʾir 24 esāmīsi şimşīr lafẓında mestūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa.** 25 [e-r] **Fārigġ:** Boş, tehī maʿnāsına, ʿArabīdür. [r-e] **Ferāġ:** ʿArabīde ferāġat maʿnāsına Fārsīde 26 ṣovuk yil, bād-ı serd, ʿArabīde *ṣırr* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Yek-dem ferāġ nī-st ẓafer-rā ze-dergeheş
27 Ez-bīm-i ān ki ber-ser-i o be-güẕerd ferāġ

Dīger:

Ẓafer-rā ne-bāşed ferāġ ez-cenābeş
28 Ki tā ne-güẕerd ber-serīreş ferāġ

Ve ḫālī yir. [r-s-t-r-v] **Feresterūġ:** Ḳarlaġuç, ferşeng maʿnāsına. [r-s-t-v] **Ferestūġ:** 29 Miṣlihu. **Faġ:** Büt, ṣanem maʿnāsına. **El-Fāʾi'l-Mażmūme.** [r-v] **Ferūġ:** Aydınlıḳ ve zīb 30 ve tābiş maʿnāsına, ʿArabīdür ve dutruḳ. **(ʿ):**

Ān fürūġ-ı çerāġ-ı ḥüsn āmed

Fuġ: Dost 31 u maʿşūḳa maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Güftem fiġān konem ze-to ey fuġ-ı hezār-bār
Güftā fiġān buved ender-cihān efġān

185b/01 **Esedī:**

Fuġ-ı māh-ruḫ güft kʾey Ercümend
Der-īn perniyān ez-çi māndī ne-jend

02 Şems-i Faḫrī, Māverāʾün-nehr lisānında büt, ṣanem maʿnāsına dimiş, sāʾir aṣḥāb-ı lüġat 03 Ferġānīler lisānında büt maʿnāsına Māverāʾün-nehr zebānında meste dirler dimiş ve maḥbūblara daḫı ıṭlāḳ olınur. 04 **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa** 05 [r-y] **Kerīġ:** *Rāʾ*-i mühmele ile kerīz maʿnāsına. [-j-] **Kejaġ:** Ve biʾż-żamm *zāʾ*-i ʿAcemīyile vaşaḳ didükleri, pes ki 06 edviyelerdendür, eṭıbbā vü ʿaṭṭārlar ḳatında maʿrūfdur. [j-y]

Kejīġ: Ḳaçmaḳ, kerīz ü kerīġ maʿnāsına. 07 [l-e] **Kelāġ:** Alaca ḳarġa, ebḳaʿ maʿnāsına, *ibḳaʿ* maʿnāsına ve ḳuzġuna daḫı ıṭlāḳ olınur, *ġudāf* maʿnāsına. 08 **Beyt:**

Bülbül-i dil meger zāġ u kelāġ
Ez-gülistān be-cengistān şod

[n-e] **Kenāġ:** İplik ü ibrişim 09 teli, penāġ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

ʿAdleş be-dān resīd ki ʿanḳā-yı kīne-cūy
Ez-gürg-i żaʿīf ne-yāred sened-i kenāġ

10 Ve biżammi'l-kāf sāʾir esāmīsi penāġ lafẓında mesṭūrdur. [n-d-h-d-m-e] **Kende-dimāġ:** 11 Azġun u ḫod-bīn maʿnāsına. **El-Kāfi'l-Meksūre.** [r-y] **Kirīġ:** Kerīz. **Şems-i F.:**

12 Reftī ez-Iṣfahān kerem buvedī
Ḳudret reften ü mecāl kirīġ

Ve kerīḫten ve ırağ olmaḳ maʿnāsına. 13 [-y-] **Kīġ:** Gözden aḳan iriñ ve kirpikde olan ḳurı çapaḳ, ramaṣ maʿnāsına. **Beyt:**

14 Şüküft nīst eger kīġ-i men buved aḥmer
Belī çü sürḫ buved eşk sürḫ bāşed kīġ

Şems-i F.:

15 Bā-devr-i çeşm-i düşmenān dereş
Müje çün tīġ hemçü zūbīn kīġ

El-Kāfi'l-Mażmūme. [r-y] 16 **Kürīġ:** Ḳaçmaḳ ve ḳurtulmaḳ maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki kürīġüñ aṣlı kerīzdür 17 tīġüñ aṣlı tīzdür, āmīġüñ aṣlı āmīz olduġı gibi, niteki maḥallerinde ẕikr olınmışdur. 18 *Zā*, *ġayn*a tebdīl olmışdur. Lisān-ı Fārsīde bu iki ḥarfi birbirine tebdīl iderler. **Esedī:**

19 Ber-ārāst cism zūd rāh-ı kürīġ
Şebī cüst tārīk ü bārende mīġ

[-j-] **Küjaġ:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile bifetḥi'z-zāʾ vü żammehā 20 vaşaḳ didükleri pes ki edviyyelerdendür, fetḥ-i *kāfi*le daḫı mervīdür ve şol sebze ki ḥavżlar kenārında 21 biter. [n-e] **Künāġ:** Tār-ı ibrişim bu maʿnāya ġayrı adları, penāġ lafẓında yazılmışdur ve iplik teli fetḥ-i *kāfi*le 22 daḫı mervīdür ve gügül ḳurdı. **Ẓahir-ı Fāryābī:**

Künāġ çend żaʿīfī ze-ḫūn-ı dil be-tünd
23 Be-mecmuʿ ārī ki īn-aṭlas-est ān sīfūr

Ve ḳatı azġun maʿnāsına. **Küncid-i kāġ:** Sīmsīm yaġı, şīrlaġan yaġıdur. 24 [-v-] **Kūġ:** Dirsek, *mirfaḳ* maʿnāsına ve bilek, *rusġ* maʿnāsına. **El-Lāmi'l-Meftūḥa.** [-e-] **Lāġ:** 25 Kengel, ḫorata, ḫorti ve laġv maʿnāsına. **Beyt:**

ʿAceb efsāne vü hoş lāġī
Ki zend berend zūre zāġī

26 El-Lāmi'l-Mażmūme. [-v-] **Lūġ:** Ṭam tuvalığı ve yuvalıḳ ve saġmaḳ, celb maʿnāsına ism-i **27** maṣdardur ve ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībī ve içmek nitekim *mey lūġad* dirler içer ve ṣaġar **28** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ebū Isḥāḳ bādā k'ez-nevāleş
Ze-pistān-ı ṭarab şīrī konem lūġ

29 Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa 30 [-e-] **Māġ:** Ḳarabataḳ didükleri siyāḥ ḳuş ki ṣuya batar ṭutar balığı yudar. **Şems-i F.:**

31 Bāḥir ze-medḥ-i o be-selāmet güẕer konem
Ez-āteş ü z'āb semender-miṣāl ü māġ

Esedī:

Leb çeşmhā pür-ḫoş-nisār u māġ
Zede ṣaf-ı şifā ne heme deşt ü rāġ

186a/01 ve ördek, murġ-ābī maʿnāsına ve saḫtiyānuñ ve ġayrı **02** derilerüñ iç yüzi bu maʿnāya Türkī dilde daḫı şāyiʿdür ve murġ-zār ve çāyır, çemen maʿnāsına da **03** naḳl olınmış. [-r-] **Merġ:** Merġūl maʿnāsına ve şol ḫurrem ü dil-güşā yirdür ki anda dürlü dürlü **04** merġüller ile meftūn iderler. **Esedī:**

Pür ez-murġ merġ-ı gül ü sürḫ ü zerd
Ze-tāj u ze-bend ü key kerd dürūz

05 Derīñ, jerf maʿnāsına ve rızḳ ve ḳarañu maʿnāsına. **El-Mīmi'l-Meksūre.** [-y-] **Mīġ:** Bulut, **06** seḥāb maʿnāsına ve ṭuman, *żabān* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Be-sūy-u Ḫusrevī ki hemçün mihr
07 Nūr bāred ze-feyż-i rāyiş-i mīġ
(ʿ):
Nūr bāred ze-berḳ-i tīġet mīġ

El-Mīmi'l-Mażmūme. [-r-] **Murġ:** Ḳuş, ṭayr maʿnāsına. **08 Muġ:** Gebr, oda ṭapan kāfir, Mecūs maʿnāsına mūġ lafẓından muḥaffefdür. **ʿUnṣurī:**

09 Çü şeb reft pür-dest ü bestī girift
Hevā çün muġ-ı āteş-perestī girift

Şems-i F.:

Düşmen-i Ḫusrev-i Ḫalīl-āyīn
10 Der-heme bāb-ı kemter-est ez-muġ

Ve zındīḳ yaʿnī münkir-i ḳıyāmet ve ṣığır boynuzı ve deriñ, **11** jerf maʿnāsına. [-v-]

Mūġ: Āteş-perest, muġ muḫaffefidür, ekṣer müstaʿmel olan budur. **12 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 13** [-e-] **Nāġ:** Ḳaraḥişārī ve Niʿmetī ḳara ağaç maʿnāsına naḳl eylemişler. [b-e] **Nebāġ:** İplik ucı **14** penāġ maʿnāsına. [ş-v] **Neşūġ:** Ağız ağrısı devāsı. [ġ-n] **Naġnaġ:** Bir büyük ġalle ölçegidür, **15** Māverāʾün-nehr iḳlīminde istiʿmāl olınur. Baʿżı yirlerde mezūr dirler, bir ölçegi dört yük **16** olur. Bu lüġat *tā*yile taġtaġ ve *nūn*ile naġnaġ mervīdür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi Ḫaṭīb Rüstem-i **17** Mevlevī *tā*dan ṣoñra *fā* maḥallinde īrād idüp taftaġ yazmış, sāʾir ehl-i lüġat *fā* ile yā *ġayn* **18** ile oldugın żabṭ itmemişler, ikisine daḫı ḫaml-ı mümkin, zīrā ḥarf-i *ġayn*dan ṣoñra ḥarf-i **19** *fā* gelür, ammā meẕkūr *Vesīle* ṣāḥibi *nūn* bābında ḥarf-i *nūn*dan ṣoñra *ġayn* maḥallinde getürüp **20** naġnaġ yazmış, sāʾir aṣḥāb-ı lüġat yazduḳlarında *ġayn* yā *fā* olduġı keẕalik nāmaʿlūm. [f-e] **Nefāġ: 21** Tuḥfe vü ḳafa süñügi āhiyāne maʿnāsına bu lüġat ve *tā* ile ki şāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür. Naḳl olınmışdur. Eṣaḥḥ **22** *nūn*la. **Esedī:**

Mey-i rez ü ber der-bilūrīn tefāġ
Çü der-āb-ı pāk ez-nümāyiş-i çerāġ

Bu lüġat şāyiʿ olduġı **23** yirlerde bundan ṣaġarlar düzüp şarāb içerler, bu sebebden şuʿarā sāġar maʿnāsına istiʿmāl iderler, ġayrı **24** adları tefāġ lafẓında mesṭūrdur. **En-Nūni'l-Mażmūme.** [v-l-m-r] **Nūl-murġ:** Ḳuş minḳārı meşhūrdur. **25 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 26** [e-r-v] **Vārūġ:** Geñirmek, ārūġ ve ḫoşāʾ maʿnāsına. [e-z] **Vāziġ:** Ḫurma ipi. [z-e] **Vezāġ:** Miṣlihu. **27** [-r-] **Verağ:** *Rā* [2894]-i mühmele ile Türkīde arġ didükleri büyük bend bağlayup şu çıḳarurlar, ekinler **28** ve bāġlar ṣuvarurlar ve degirmenler yaparlar, ʿArabīde *sikr* maʿnāsına, ol ṣu gidecek arġa verağ **29** dirler, berağ daḫı lüġatdür. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. **30 Esedī:**

Çonān kʾān Brehmen verā dād bend
Ki ez-çūp ez-ḫāre verağī be-bend

Şems-i F.:

31 Ey vāy eger ʿavn-ı celālü'l-Ḥaḳ veʾd-dīn
Der-pīş çonīn seyl-i ḥavādiṣ nihend verağ

Ve gölcük, *ġadīr* maʿnāsına 186b/01 [r-v] **Verūġ:** Kükremek, *vārūġ* lafẓından muḫaffefdür. [-z-] **Vezağ:** *Zā*[2]-i muʿceme ile kertenkeleden **02** bir nevʿdür ve ḳurbağa bu maʿnāya ġayrı adları *çāz* lafẓında mesṭūrdur. **Şems-i F.:**

03 Düşmeneş çün keşef-i seng-der-set
Gerçi der-bār kʾīn buved çü vezağ

[2894] yāʾ. 3. (210a/10)

[z-v] **Vezūġ:** Miṯlihu. **04 El-Vāvi'l-Mażmūme.** [r-y] **Verīġ:** Ḳayṣer şehirlerinden bir şehr adıdur ki Ḫusrev ü Pervīz, Behrām-ı **05** Çūpīnden ḳaçup Ḳayṣer-i Rūma varduḳda yolı ol şehre uġrayup andan Ḳayṣere **06** vardı. **Beyt:**

Bābür ender āverd berrende tīġ
Cihān-cūy şod sevā-yı rāh-ı Verīġ

Nevʿ-i Evvelehu 07 El-Yāʾi'l-Meftūḥa. [e-l] **Yāliġ:** Boynuzdan düzilmiş ḳadeḥ ki anuñıla şarāb içerler. **08 Esedī:**

Be-dīdeş hemān cāy-ı ber-baḫt-ı ḫˇīş
Yekī yāliġ ü kāle mey-i pīş

Bu lüġat *bā* ile ki **09** ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür, naḳl olundı, eṣaḥḥ budur ki *yā* iledür ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. Baʿżılar **10** boynuzdan bir ḳadeḥdür, serḫoşluḳ āḫirinde anuñıla şarāb içerler diyü taḫṣīṣ eyledi. [e-l-v] **11 Yālūġ:** Miṯlihu. [r-l] **Yarlıġ:** Nişān-ı pādişāhī, tevḳīʿ maʿnāsına, zebān-ı Ḫˇārezmde fermān-ı şāha **12** dirler, yarlīġ lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Dārī ez-Ḥaḳ mülket-i bī-intihā
Yarlıġeş Allahe yehdī men yeşā[2895]

13 [r-l-y] **Yarlīġ:** Miṯlihu. **El-Yāʾi'l-Mażmūme.** [-y-] **Yūġ:** Boyunduruḳ ki öküz boynına geçürürler. **14 Esedī:**

Derāyiden ki pīş-i to gūyem dirūġ
Dirūġ ender āred ser-i men be-yūġ

15 Bābü'l-Elifāʾ Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 16 [j-d] **Ājdef:** Ve bi'l-ḳaṣr-ı *zāʾ*-i ʿAcemīyile aluç aġacı ve yimişine de dirler, ʿArabīde *zuʿrūr* maʿnāsına. **17** [-ṣ-] **Āṣaf:** Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selāmuñ* vezīr-i aʿzamı adıdur ki İbn-i Beraḫyā bin Şemʿvīldür, **18** Lāvī bin Yaʿḳūb *ʿaleyhi's-selām* evlādındandur, Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām*uñ dīvānı ziynetinüñ **19** rükn-i aʿżamı ol idi.[2896] **Āf:** Āb maʿnāsına *bā*,

---

[2895] Kuran/Gaşiye(28,56) "Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir."

[2896] Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām* ḳaṣd itdi ki Belkīsa muʿcīze göstere nāgeh ḳudret ü ʿazamet-i Ḥaḳḳı ve taṣarruf-ı nübüvvetini şāhide itdükde bī-tevaḳḳuf Müselmān olup kendünüñ nübüvvetine iḳrār u iʿtirāf eyleye ve Belḳīs her bār-geh bir yire ʿazm eylese taḫtını bir ḫazīne içine ḳoyup üzerine yedi demir ḳapu ḳapayup ve miftāḥları kendü alup ve biñ nefer kimesne tamām silāḥlariyile gice ve gündüz ol taḫtı beklerler idi. Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde meẕkūrdur ki Süleymān ʿaleyhi's-selām meclisde olan ins ü cin ü ʿafārite ḫiṭāb idüp didi ki: Eyyukum yeʾtīnī biʿarşihā ḳable en yeʾtūnī muslimīn. Ḳāle ʿifrītun mine'l-cinni enā ātīke bihi ḳable en yekūme min maḳāmike. *((Süleyman devamla) şöyle demişti: "Ey yöneticiler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmesinden önce hanginiz o (Belkıs)ın tahtını bana getirebilir?" Cinlerden bir ifrit "Oturduğun yerden kalkmadan önce onu sana getiririm.)* Ve Süleymān *ʿaleyhi's-selām* her ṣabāh dīvān-ı ḥükūmete çıḳup ḫalḳa icazet virüp evvel Benī Ādem baʿdehu perīler, baʿdehu dīvler mertebeleriyile oturup ḳuşlar üzerine ḳanadları ile saye iderlerdi. Ḳuşluḳ vaktinde dīv andan ḳalḳup ḫalvetine girerdi ve Süleymān ʿaleyhi's-selāmuñ dīvānında döşenilen bisāṭīnüñ vüsaʿti yüz ferseng idi, ol

*fā*ya tebdīl olınmışdur. Lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. **20 El-Elifi'l-Maḳṣūre.** [j-d] **Ejdef:** *Zā* ʾ-i ʿAcemīyile aluç aġacı ve yimişi ki ʿArabca *zuʿrūr* dirler, **21** Niʿmetī elif-i memdūde ve maḳṣūre bābında getürmiş, Ḥalīmī maḳṣūre bābında īrād eylemiş, Niʿmetī **22** ve ṭavşancıl ḳuşına da dirler dimiş. [s-ḳ] **Esḳāf:** Niʿmetī, un ve bügri, munḥatī maʿnāsına ki beli **23** bükilmişe dirler dimiş. [y-ḳ-e] **Eyḳāf:** Ḫʿārezm dilinde ġammāza dirler. **El-Elifi'l-Maẕmūme: 24** [s-ḳ] **Üsḳuf:** Ḥasīs maʿnāsına bir maʿcūndur ki bili ṭutana ve ḳulunca nāfiʿdür, ʿArabīde **25** kāfirler ḳaḍīsine dirler. **Ūf:** Üfürmek, püf maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa. 26** [e-y-b-e] **Pāy-bāf:** Cülha, nessāc maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫāk ber-ser-i şāʿirī-rā kāşkī
27 Buved lā-ser şevī yāne-i pāy-bāf

[-r-] **Berf:** Ḳar, *ṣelc* maʿnāsına. [r-n-c-e-s] **Berencāsf:** Ḳovan çiçeginüñ **28** aġı ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [l-n-c-e] **Belencāsf:** Miṣlihu.[2897] **El-Bāʾi'l-Meksūre.**[2898] [*] **Pif:**[2899] Üfürmek **29** püf lafẓından muḫaffefdür ve ūf dimekdür. [v-r-y-e-b-e-f] **Būrīya-bāf:** Ḥaṣīr ṭoḳıcı. **Pūf:** Pūf **30** maʿnāsına fūf daḫı lüġatdür. Elfāẓ-ı müterādifedendür ki nüfdür ki od yaḳar ve mūm söyündürür, **31** ehl-i Buḫārā ekṣer fūf istiʿmāl ider. **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa.** [-r-] **Terf:** Penīr ṣuyı 187a/01 ve penīr ḳurdı ve ḳatık ve ḳurūt ki keş dirler. **Tef:** İsm-i maṣdardur, *teften*den tāb **02** u ḥarāret maʿnāsına. **(ʿ):**

Dilem ez-sūz-ı ʿaşḳ pür-tef ü tāb

---

bisāṭ üzerine altūndan bir taḫt ḳurup dört payesinde ḳızıl yāḳūtdan dört arslan şekli var idi, kendüsi ol taḫt üzerine oturup eṭrāfında altun ve gümüşden altı biñ kürsīler var idi, insān u cin ü perī olurlardı, merātib ile üzerine oturup sāʾir ḫalḳ bisāṭ üzerine otururlardı, istedügi zamanda bile emr iderdi, bisāṭı cemīʿ maḫlūḳātile yir yüzünden bir mīl miḳdārı yüksek ḳaldurup götürürdi, bisāṭ üzre olan maḫlūḳāt yir yüzini temāşā idüp ve yir yüzünde olan ḫalḳ daḫı görürlerdi. Bir aylık yolı bir sāʿatde ḳaṭʿ ideridi. Nitekim Ḥaḳ teʿālā Ḳurʾān-ı ʿAẓīminde buyurur: Velisuleymāne'r-rīḥa ġuduvvuhā şehrun veravāhuhā şehrün. *(Sabah (gidişi) bir ay(lık mesafe), (akşam) dönüşü bir ay(lık mesafe) olan rüzgârı da Süleymana (onun hizmetine) vermiştik)* Bu ḳadar ʿaẓamet ü ḳudret ile ġıdāsı zenbīl urup anuñ behāsiyile arpa ekmegi idi. Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām "Eyyukum yeʾtīnī biʿarşihā ḳable en yeʾtūnī muslimīn." (*Ey yöneticiler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmesinden önce hanginiz o (Belkıs)ın tahtını bana getirebilir?*) didükde nitekim ẕikr olındı diyü cevabında ṣabāḥ ki selām için meclise oturup ʿādet üzre ḳuşluḳ zamānında meclisden daḫı ḳalḳmadın getüreyin didi. Ḥażret-i Süleymān istedi ki faḫr-i ādemīlere evvela didi ki evvel isterin. Ḳāle'lleẕī ʿindehu ʿilmun mine'l-kitābi enā ātīke bihi ḳableen yertedde ileyke ṭarfuke. *(Kendisinde Kitaptan bir bilgi olan kimse ise "Gözünü açıp kapamadan önce onu ben sana getiririm!" demişti.)* Yaʿnī sen gözüñi yumup daḫı açmazdan evvel ben getüreyin didi ve ol Āṣaf ben Beraḫyā idi. Hemān-dem Süleymānuñ ʿaleyhi's-selām Kürsīsi öñünde Ḥaḳ teʿālāya secde idüp ism-i aʿẓam oḳıyup fi'l-ḥāl be-ḳudreti'l-mülki'l-müteʿāl taḫt Belḳīs ḥāżır oldu Süleymān ʿaleyhi's-selām didi ki: "Ḥāżā min faẓli rabbī liyebluvenī eeşkuru em ekfuru." (*Bu, şükür mü edeceğimi yoksa nankörlük mü yapacağımı denemek üzere Rabbimin (bana verdiği) iyiliklerindendir.*) Pes Süleymān Ḥażret-i Mennāne ve Müsteʿāne secde-i şükr eyledi, bildi ki Āṣaf virdügi ʿilm hem Süleymāna sāʾir iḥsān itdügi niʿmetdendür ve bu uṣūl u bende bir ʿaẓīm aṣldur ki her nebīnüñ zamānında vāḳiʿ olan evliyānuñ kerameti ol peyġamberüñ muʿcizātındandur, mütekellemmīnüñ bu bābda çoḳ baḥṣ u kelamı vardur.

[2897] El-Bāʾi'l-Meksūre. [y-c-e-f-n-e] **Pīcāf-nāf:** Göbek burusı El-ʿıyāẕu bi'llāh. 3. (210b/14)

[2898] El-Bāʾi'l-Maẕmūme. 3. (210b/15)

[2899] Püf. 3. (210b/15)

Şems-i F.:

Ey mülk-i penāhī ki ze-reşk-i şeref-i to
Ender dil ḫūrşīd buved rūz u şebān-ı tef

Ve būġ yaʿnī necār u tāb ve od yalıñı maʿnāsına istiʿmāl olınur, *fānuñ* teşdīdi vü taḫfīfi cāʾizdür. [l-e-t] **Telātüf:** Çepel ü yigrenci olan kimesne, murdārlıḳdan perhīz eylemeyüp giyer ve pās yürir. [l-e-l-v] **Telātūf:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Ne-bāşed feylesūf ān kes ki bāşed
Be-her ziştī vü nā-pākī telātūf

[-t-] **Tetuḳ:** Perde vü cibinlik nāmūsiyye maʿnāsına ve burḳaʿ maʿnāsına daḫı gelür. [-v-] **Tevf:** Keş ki aşa ḳoyarlar ve turp, *fucul* maʿnāsına. **Et-Tāʾi'l-Mażmūme:** [*] **Tuf:** Tü dimekdür, nefrīn ilenc maʿnāsına ve tükürmek, ʿAcem düşmenine tüf ber-to, ʿArab fū ʿaleyke dir. **Cāmī Der-Ẕemm-i Rāfiżī Laʿnetu'llāh**

Her ki ber-rūy-ı meh feşāned tuf
Bā-dehed der-çerāġ-ı encüm tuf
Ḫūy-ı ḫod-rā ze-tüf be-yālāyed
V'ez-puf-ı enfās-ı ḫˇīş fersāyed
V'er ne ber-āsmān meh ü encüm
Fāriġend ez-tüf ü püf-i merdüm

ve būġ yaʿnī, buḥār ve yanḳu, ṣadā maʿnāsına ve üfürmek. [-v-] **Tūf:** Yanḳu, ṣadā maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa.** [e-f-c-e] **Cāfcāf:** Rūspī ʿavrat ve ḫīz oġlan ve muṭlaḳā hercāyī maʿnāsına ki bir nesneye ḳanāʿat itmez. **Ebū Şekūr:**

Ze-dānā şenīdem ki peymān-ı şikem
Zen-i cāfcāf-est ü āsān fiken

Şems-i F.:

Tā meger buvedī ki hem ber-ḫord mey
Z'īn cihān-ı bī-ṣebāt-ı cāfcāf

Ve pādişāhlar ḳorusı ki baʿżı yirleri sāʾir ḫalḳı şikārdan ve ġayrıdan yasaġ idüp, menʿ idüp. **Cezef:** Bedelsiz nesne almaḳ. **El-Ḥāʾi'l-Meftūḥa.** [r-y] **Ḥarīf:** Civānmerd veyā zū-dūst ve muʿāmil ü muṣāḥib ü muḳārin maʿnāsına. **Niẓāmī:**

Āferīn ber-ḥelāl-zād kī-st
Ber-ḥarīfī verd-güşād kī-st

Ve hem-ṣanʿat u ḥışm ve**lehu:**

Geşt ʿāciz ki çāre çün sāzed
Nerd-i bā-ṣad ḥarīf çün bāzed

Necātī:

Ütdüñ cemīʿ varumı yārā ḥarīf iseñ

22 Bu defʿa kaʿbeteyn-i ġamı naḳd-i cāna at

Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa. [-r-] **Ḫarf: 23** Kesr-i *ḫā* ile sözin ḳarışdurı söyleyen kişi, aşlda ʿArabīdür, Fārsīde daḫı müstaʿmeldür. **24** [-z-] **Ḫazef:** Feṯḥ-i *zā* ʾ-i ʿArabīyile saḳsı, *sifāl* maʿnāsına aşlda bu daḫı ʿArabī lüġatdür Fārsīde **25** daḫı şāyiʿdür. **Ḥāfiẓ:**

Cāy ān-est ki ḫūn mevc zened der-dil-i laʿl

26 Z'īn teġābin ki ḫazef mī-şikend bāzāreş

Ḫaf: Ḳav, çār didükleri yanmış biz ki çaḳmaḳdan odı **27** anuñıla ṭutarlar. **Esedī:**

Leb-i kīn-keşān kāfte zīr-i kef

Ze-germā-yı ḫūrşīd ḫuftān çü ḫaf

28 Şems-i F.:

Āteş-zene vü seng-i şebānān-ı şomā-rā

Ez-aṭlas-ı eflāk dihed ber-çarḫ-ı berīn ḫaf

29 Ve boġça. **Ed-Dāli'l-Meftūḥa.** [*] **Def:** Sāz yanında[2900] āheng ṭutduḳları **30** meşhūr, maʿrūf dāʾīre. **Ed-Dāli'l-Mażmūme.** [*] **Düf:** Dumrı ki sāzendeler, sāz yanınca çalarlar. **31 Nevʿ-i Evvelehu Er-rāʾi'l-Meftūḥa** 187b/01 [d-y] **Redīf:**[2901] *Be-ḳavl-i meşhūr ʿibāret-est, ez-kelime bābişter ki müstaḳbelhā şod der telaffuẓ* **02** *u baʿde ez-ḳāfiye aṣlī be-yek maʿnā nigerān yā bedü'l-enā der-ān yā ānca der-ḥükm-i īn müstaḳbel bāşed.* **Miṣāl: 03** *Ān ki müstaḳbel bāşed kelime-i dih der-īn rubāʿī.* **Rubāʿī:**

Yā Rāb to ḫalāṣīm zehr-i ʿışyān dih

04 Teşrīf-i libās-ı raḥmet ü ġufrān dih

Nī nī ki merrāt-est maḳṣūd-ı dilem

Yaʿnī ki be-men her çi to ḫˇāhem ān dih

05 Miṣāl: *Ān ki der-ḥükm-i īn müstaḳbel bāşed lafẓ-ı āh.* Der mışrāʿ-i düvüm īn beyt. **06 Beyt:**

[2900] yanınca. 3. (211a/19), 16. (176a/14)

[2901] Redīf nīz ez-muḫteriʿāt-ı şuʿarā-yı ʿAcem-est ve baʿżı eşʿār-ı ʿArabī ki müreddif yāfet mī-şeved be-dān sebeb-est ki şāʿir ez-ʿAcem bude yā ez-metāʾ-ı ḫarānin ʿArab kesī tetebbuʿ-ı şuʿarā-yı ʿAcem kerde, yā ez-müteḳḳadiyān nādirān be-ṭarīḳ-i şanʿat lüzum mālā yelzem vāḳiʿ şode. Gāh mī-bāşed ki maʿnā-yı redif taayyür mī-yābed çonānki der-maṭlaʿ īn-ġazel-i Emīr Ḫusrev-i Dihlevī:

Her şeb menem ze-hicr perīşān u dīde-ter
Dil ez-berem remide vü men zūrmende-ter

To fitne-i zamāne şodī verne rūzgār
Buved-est pīş ez-īn ḳadrī āremīde-ter

Rūz-ı ġamem teb girift sūḫt me-rā der-şeb āh
Āh ki īn ḫaste-rā ḥāl şod āḫir tebāh

ve Şems-i Ḳays der-taʿrīf-i redīf güfte ki mī-bāyed ki şiʿr der-vezn ü maʿnā be-dü muḥtāc bāşed ve īn maḥall-i baḥş-est be-cihet-i ān ki ḫod der-āḫir īn me-baḥş güfte ki çün kelime-i redīf der-mevżiʿ-i ḫod mütemekkin nī-fited. Yaʿnī şiʿr-rā ez-rūy-ı maʿnā be-dān iḥtiyāc ne-buved ʿaceb-est çonān ki ḥakīm Enverī güfte. **Beyt:**

Her ān miṣāl ki tevḳīʿ-i to ber-ān ne-buved
Zamāne ṭay ne-koned coz berāy-ı ḥınnā-rā

Pes maʿlūm şod ki ber-taḳdīrī ki şiʿr-rā ez-rūy-ı maʿnā be-dān iḥtiyāc ne-buved ān redīf-est ġāyeteş ān ki ʿaybī dāred. Meger ān ki gūyem murād-ı o taʿrīf-i redīf bīʿayb-est. Ne muṭlaḳ redīf ü ṣāḥib-i Miʿyārü'l-Eşʿār Ḫˇāce Naṣīr-i Ṭūsī güfte ki iʿtibār der-redīf be-tekrār-ı elfāẓ-est ü be-maʿnā iʿtibār nī-st. Çi eger redīf der-heme ḳaṣīde be-yek maʿnā buved, yā be-maʿānī-i muḫtelife bā-baʿżī-rā maʿnā buved ve baʿżī-rā ne-buved. Be-sebeb-i ān ki baʿżī bā-naḳarād lafẓī bāşed ü baʿżī cüzʾi bāşed ez-lafẓī revā buved ü hemū güfte ki der-redīf miḳdār-rā iʿtibār nī-st çi eger tamām mışrāʿī müştemil ber-ḳāfiye vü redīf bāşed revā buved ve çonān ki der-keşret-i iʿtibārī nī-st der-ḳıllet-i hem-iʿtibārī nī-st, ṣāḥib-i Miʿyārü'l-Eşār ber-ān-est ki herçi ez-rūy u vaṣl buved evvelī ānki cümle-rā ez-ḥesāb-ı redīf şümürend ve meẕkūr şod ki īn saḫn-ı ḫilāf müteşādif şiʿr-est ve bud ānki şiʿr-i müştemil ber-ḳāfiye-rā muḳaffī mī-gūyend ü şiʿr-i müştemil ber-ḳāfiye vü redīf-rā muḳaffāʾ-i müreddef, be-feṭḥ-rā vü teşdīd-i dāl ü der-şiʿr-i muḳaffāʾ-i müreddif çonānce vācib-est ki ḳāfiye-i muḥtelif ne-şeved vācib-est ki redīf nīz muḫtelif ne-şeved ne-mī tüvāned buved ki şiʿr-i müştemil bāşed ber-redīf-i bī-ḳāfiye be-cihet-i ān ki der-taʿrīf-i redīf meʾḫūẕ-est ki baʿde ez-ḳāfiye bāşed ve egerçi der-aṣl ẕikr-i redīf vācib nī-st belki müstaḥsin-est ü her-gāh ki redīf-i muḫtelif şeved ʿayb-est meger ān ki işāretī be-dān vāḳiʿ şeved çonān ki der mevżiʿ taġyīr-i Mevlānā Kemāl İsmaʿīl kerde der-ḳaṣīde ki maṭlaʿeş īn-est. **Beyt:**

Sepīde-dem ki nesīm-i bahār mī-āmed
Nigāh kerdem ü dīdem ki yār mī-āmed

Baʿde ez-çend beyt-i redīf taġyīr kerde ve çonīn güfte. **Şiʿr:**

Ze-behr-i ḥāl ze-māżī şodem be-müstaḳbel
Ki be-rānām çonīn ḫoş-güvār mī-āyed
Zihī sepīde be-cāyī ki pīş-i ḫāṭır-ı to
Heme nihān-ı sipihr āşikār mī-āyed

Ve redīf der-lüġat-ı kesī-rā gūyend ki der-ʿaḳab-ı şaḫṣī dīger ber-mürekkebī 30 *süvār şode bāşed ü çün ḥāl-i redīf nisbet-i ḳāfiye müşābih ḥāl-i ān kes buved o-rā* 31 *redīf nām kerdend.* **Ref:** Ol ki evler içinde dīvārlar yüzünde ve dükkānlarda üzerine nesne 188a/01 ḳomaġiçün iderler, ʿāmme taḥrīf idüp rāf dir. **ʿUnṣurī:**

Taṣvīr kerde ḫāme-i taḳdīr der-ezel
02 Fihrist-i rifʿat-ı to ber-īn ṭāḳ-ı heft-ref

[f-e] **Refāf:** Ḫınnā. [f-r-e] **Refrāf:** 03 Deve ḳuşı. **Er-Rāʾi'l-Meksūre.** [-d-] **Ridf:**[2902] *Ber-ḳavl-i meşhūr ʿibāret-est ez-elif ü vāv-ı* 04 *sākin mā-ḳabl-i maẓmūm ve yā sākin mā-ḳabl-i meksūr ki pīş ez-rūy vāḳiʿ şode bāşed bī-vāsıṭa-i* 05 *ḥarf-i müteḥarrikī vü īn bud u nevʿ vāḳiʿ mī-şeved.* ***Nevʿ-i Evvel:*** *Ān ki hīç ḥurūf-ı vāsıṭa ne-bāşed çonān ki* 06 *der-īn ebyāt.* **Beyt:**

Dāver-i devān u emān-ı zamān
Ḫusrev-i fermān-dih-i kişver-sitān

07 **Beyt:**

Seng-rā ez-nālhā-yı zār dil-i pür-ḫūn konem
Der-dil-i ān şūḫ n'āyed raḥm eyā çūn konem

Beyt:

08 Çün be-gülgeşt-i bahārān nāzenīn āyed berūn
Behr-i pā-būseş reyāḫīn ez-zemīn āyed berūn

09 ***Ve nevʿ-i düvüm:*** *Ān ki ḥarf-i sākinī vāsıṭa şode bāşed, miṯl-i tāft u bāft ve dūst u pūst* 10 *ve rīḫt ü girīḫt ve īn hengām ki ḥarf-i sākinī vāsıṭa bāşed elif ü vāv* 11 *ve yāʾ-i meẕkūr-rā ridf-i aṣlī mī-gūyend vʾān sākin-rā ridf zāyid ü der-ḳavāfī riʿāyet-i* 12 *tekrār-ı ridf muṭlaḳ vācib-est ve* ***ne-dān ki:*** *Her ḳāfiye ki müştemil bāşed ber-ridf-i ān-rā mürdef* 13 *mī-gūyend be-sükūn-rā ve feṯḥ-i dāl pes eger hemīn yek ridf dāred ki ān elif ü vāv ve yāʾ-i* 14 *meẕkūr-est, ān-rā mürdef be-ridf-i müfred mī-gūyend ve eger dü-ridf dāred*

[2902] Ṣāḥib-i Miʿyārü'l-Eşʿār güfte ki ridf der-Fārsī her ḥarf ki ittifāḳ üfted şāyed ḫˇāh med bāşed ḫˇāh ġayr-ı med ü vācib buved ki der-heme ḳaṣīde-i yek ḥarf be-ʿaynihi bud u sākin buved ü ḥareket mā-ḳabl-i o nīz yeki buved. Çün elif dāʾim sākin est ü mā-ḳabl meftūḥ derd iḫtiyāc be-ẕikr-i īn dü-ḳayd nī-st beyt-i evvel miṯāl elif-i ridf-est ü beyt düvem miṯāl vāv ü beyt-i süvüm miṯāl bā. Yaʿnī ḫˇāh aṣlī vü ḫˇāh zāʾid ü ankes ki īn beyt güfte. **Beyt:**

Her vezīr ü müftī vü şāʿir ki o Ṭūsī buved
Çün Niẓāmü'l-mülk ü Ġazālī vü Firdevsī buved

Ḳāfiye ġalaṭ kerde be-ceht-i ān ki ḳāfiye-i mıṣrāʿ-ı düvüm müştemil nī-st ber-ān. Bed-ān ki vücūb-ı tekrar-ı ridf nezd-i şuʿarā-yı ʿAcem-est. Ammā fuṣeḥā-yı ʿArab iḫtilāf-ı ridf-rā der-vāv u bā cāʾiz mī-dārend çonānki ʿumūd u ʿamīd-rā der-ḳavāfī-i yek şiʿr mī-āverend ü īn der-eşʿār-ı īşān bisyār-est ü pīş-i īşān aṣlā ʿayb nī-st.

yaʿnī müştemil-est 15 *ber-ridf-i aṣlī ve ridf-i zāʾid ān-rā mürdef be-ridf-i mürekkeb gūyend ü ridf-i zāʾid be-ḥükm-i* 16 *usḳurāşeş-est çonān ki güfteend.* **Beyt:**

Ridf-i zāʾid şeş buvedī zü-fünūn
17 Ḫā vü rā vü sīn ü şīn ü fā vü nūn

Ve īn-ḥurūf-ı müctemiʿ ender der-īn terkīb. **Şeref-i Suḫen:** 18 *mānend-i tāḫt u sūḫt u girīḫt ü kārd u mūrd u kāst u dūst u kerīst* 19 *ü dāşt u gūşt u bāft u gūft u ferīġat u māned* 20 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa** 21 [-r-] **Jerf:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *maġāki bāşed bā-ābī be-ġāyet ʿamīḳ* dimiş ve bu 22 beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Der-medḥ be-hengām-ı fikr suḫen bārhā
Egerçi be-bendem besī ḥarf-i jerf 23

ve deriñ maʿnāsına. **Beyt:**

Ṣad-hezārān māhī ez-deryā-yı jerf
Der-dehān her-yekī dürrī şigerf

24 Deriñ bilici diyecek yirde ʿAcem jerf-yāb dir. **Beyt:**

Cüdā gerdīş-i Yūsuf jerf-bāb
25 Ze-pīş-i Züleyḫā be-şeb câme-ḫˇāb

Ve büyük maʿnāsına da 26 istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Eger yibül-i jerf-est ü ger gürg ü şīr
Ḳarārī koned çün şikem geşt sīr

27 ve çoḳ maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Naẓm:**

Hem şeb ü hem ebr ü hem bārān-ı jerf
Īn se tārīkī ġalaṭ āred şigerf

28 Dīger:[2903]

Z'ān ki dervīşān u rāy-ı genc ü māl
Rūzī dārend jerf ez-ẕü'l-celāl

29 Ẓāhir budur ki maʿnā-yı ṣānīde ve ṣāliṣde istiʿāre ṭarīḳiyile istiʿmāl 30 olınur. Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve çuḳur ve tārīk maʿnāsına da gelür dimişler. [n-d-h-b-e] 31 **Zinde-bāf:** Bülbül, hezār-destān maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Gülbin-i cūd şeh-i Īrān be-yār
Medḥ-ḫˇān be-rūy-ı to hemçün zinde-bāf

188b/01 [n-d-v-e] **Zinde-vāf:** Miṣlihu, zebān-ı Fārsīde *bā* ile 02 *vāv* arasında tebādül ü

[2903] --. 16. (177a/07)

tevāḫī vardur, mirāran ẕikr olınmışdur. **Niẓāmī:**

Zinde-vāf ez-behişt-nāme-i zend
Der-şeb āverde ḫūned ḥarfī çend

[n-g-d] **Zeng-i def:** Sāz definüñ pulı. **Ez-Zā'i'l-Mażmūme.** [-l-] **Zülf:** Yañaḳ üzerinde olan saç ve bürcek. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa.** [c-y] **Secīf:** Zih-i kemān. [ḫ-y] **Saḫīf:** Ebleh ü aḥmaḳ u cāme-i teng. [k-e] **Sekāf:** İbrişīm gulūlesi ve yanmış gümüş, bi'l-kesr. [l-h-b-e] **Selle-bāf:** Sepedci. **Es-Sīni'l-Meksūre.** [*] **Sif:** Döş. [k-e] **Sikāf:** İbrişīm gulūlesi ve yanmış gümüş fetḥile daḫı naḳl olınmışdur. [n-c-e] **Sincāf:** Türkīde sincef didükleri. [n-d] **Sindef:** Ṭabldur çalarlar, fetḥ-i *dāl* ile tef ü ḫaf veznine. [y-m-ş-g-r] **Sīm-şigerf:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile süncüfre ġayrı adları züncüfr lafẓında mesṭūrdur. **Es-Sīni'l-Mażmūme.** [-r-] **Sürf:** Sükūn-ı *rā* ile öksürük şuʿle maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hemī mā be-taṣḥīf ḫˇānden tüvān
Şeref-rā be-sürf ḫıref-rā be-ḥarf

[r-f-s-r] **Sürf sürf:** Bilece didükleri öksürük ʿilletine dirler, ʿalīle daḫı maʿlūle daḫı ıṭlāḳ olınur. [r-v] **Sürūf:** Öksürük. **Süf:** Yüñi yā ibrişīmi ki durra iderler, aña dirler. [f-v] **Süfūf:** Ḫorāsānī didükleri. [l-e] **Sülāf:** Göñül segirtmek, ʿArabca *ḫalecān* maʿnāsına. [-v-] **Sūf:** Mübāriz, bahādur maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** [-e-] **Şāf:** Ol nesnedür ki marīżüñ maḳʿadına ʿilāc içün iderler. [e-d-v] **Şādūf:** Süpürge, ʿArabīdür, çārūb maʿnāsına ve urġan. [-d-] **Şedf:** Ṭabl, dühūl maʿnāsına. [n-d] **Şendef:** Ve bi'ż-żam miṯlihu. **Şems-i F.:**

Ez-Zühre-i to zehre-i Mirrīḫ şeved āb
Çün nāle berāyed ze-maṣāff-ı to ze-şendef

Beyt:

Ḫurūşīden būḳ u şendef be-dān sān
Ki ġarred be-yek-cāy-ı gürg ü ġażanfer

Eş-Şīni'l-Meksūre. [k-e] **Şikāf:** Yarıḳ ve *şikāften* lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür ve gelāve-i ibrişīm ve maġāra, kehf maʿnāsına. Aṣḥāb-ı lüġat böyle naḳl eylemişler ki Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki şikāf ayruḳdur, ayrılmış iki pāre olmuş noḫūda şikāfte dirler, *şikāften* yarmaḳdur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Üstüre her çend zebān-ı tīz yāft
Mū sütürd mū ne-tüvāned şikāft

Şükūfe bundan meʾḫūẕdur, çiçekde açıldıġı vaḳt yarılmaḳ bulınur, şikāf, şikāften

lafẓından ism-i fāʿilde gelür, vaṣf-ı terkībī de olur, 26 niteki bu beytde vāḳiʿdür.[2904] **Beyt:**

Geşt ḫuşk ez-fiġān-ı saḳf-şikāf
27 Ẕākirān-rā derūn ze-leb tā nāf

Saḳf-şikāf vaṣf-ı terkībīdür, fiġāna ṣıfat olmışdur. 28 Mū-şikāfdaki şikāf da bu maʿnāya gelür, mū-şikāfuñ maʿnā-yı terkībisi ḳıl yarıcıdur. 29 İstiʿāre ṭarīḳiyile taḥḳīḳ-i kelāmda tedḳīḳ iden kimesneye mū-şikāf dirler. İn-şā'llāh 30 *kāf* lafẓında baʿżı tafṣīli olınur. [g-r] **Şigerf:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile muḥteşem ve ulu kişi ve ʿālī 31 ve eyü, nīk maʿnāsına. **Beyt:**

Kerd hem-vāre z'ān ḳuṣūr-ı şigerf
Cilve-ger ḥūr-ı ḳāṣırātü'ṭ-ṭarf

189a/01 ve eyü ḥallü olan ve cüst ü çābük olan kimesne ve ḳavī maʿnāsına. **Şems-i F.:**
02 Coz ez-baḥr-ı medḥ-i şehen-şeh berūn
Ne-yāverdeem lafẓ u maʿnā-ı şigerf

Niẓāmī:

ʿArūsān-ı reyāḥīn dest ber-rūy
03 Şigerfān-ı şükūfe şāne der-mūy

Beyt:

K'īn kāḍī-i mā ze-ġāyet-i cehl
04 Māned be-ḫarī şigerf ü lemter

[n-g-r] **Şingerf:** Türkīde süncüfre didükleri ki sürḫ andan olur, 05 ıṣlāḥ olınup ezilüp ser-suḫan u ser-sūreler anuñıla yazılur ve siperġam maʿnāsına. **Beyt:**

06 Ḳażā nişāned yāḳūt ber-kenāre-i sīm
Ecl feşāned şingerf der-miyāne-i Nīl

Bu maʿnāya 07 sāʾir esāmīsi züncüfr lafẓında mesṭūrdur. **Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa.** [-e-] **Ṣāf:** Ṭurı, 08 ṣāfī lafẓından taḫfīf olınmışdur. ʿArabīdür, Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. 09 **Ḥāfiẓ:**

Künūn ki ber-kef-i gül cām-ı bāde-i ṣāf-est
Be-ṣad-hezār zebān-ı bülbüleş der-evṣāf-est

10 muḳābili kederdür. **Beyt:**

Ṣāf ez-reng-i küduret būved āyine-i men

[2904] vāḳiʿ olupdur. 3. (213a/02)

Hest ṣudūf-ı ṣafā sīne-i bī-kīne-i men

11 **Ṣadef:** Meşhūr incü ḳabına dirler ammā ḥaḳīḳatde mühre vü mercān 12 ḳulaġı ve sāʾir anuñ gibi ne var ise cemīʿ īsine ṣadef ıṭlāḳ olınur. **Eṣ-Ṣādi'l-Meksūre.** 13 [-r-] **Ṣırf:** Ṣāfī ve ḫāliṣ nesne ki ġayrı ile memzūc olmaya, şarāb-ı ṣırf 14 gibi, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı müstaʿmeldür. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Meftūḥa.** [-r-] **Ṭarf:** Sükūn-ı *rā* 15 ile bir yılduz adıdur ve menāzil-i ḳamerden birisinüñ adıdur ve ʿArabīde göz, çeşm maʿnāsına 16 ve göz ḳapaġını döndürmek ve ḥareket itdürmek feṭḥ-i rā ile kenār maʿnāsına. **El-Ġayni'l-Meftūḥa.** 17 [*] **Ġaf:** Mūy-ı caʿd, ḳıvırcıḳ ṣaç. **Şems-i F.:**

Meşşāṭa buved dest-i zafer çün be-güşāyed

18 Der-maʿreke ez-bād-ı ṣabā rāyet-i to ġaf

Laṭīfī:

Ber-ser-i ān ser-bürehne mūy-ı ġaf

19 Dūd-ı dil kʾez-āteş-i ḫaddeş be-tef

[y-l-s-v] **Feylesūf:** Lisān-ı Yūnānīde muḥibb-i ḥikmet maʿnāsına. **20 El-Ḳāfi'l-Meftūḥa.** [-e-] **Ḳāf:** Ḳurı[2905], ḫuşk maʿnāsına ve bir ṭaġ adıdur ki dünyāyı iḥāṭa 21 itmişdür. **Şems-i F.:**

Şeyḫ Ebū İsḥāḳ kʾez-tīġeş füted

Rūz-ı heycā der-çi kār Ḳāf kāf

22 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa. 23 [-e-] **Kāf:** *Şikāf* maʿnāsına ve *kāften* lafẓından ism-i maṣdar ve ṣīġa-i emr ve vaṣf 24 terkībidür ve dīvār delügi ve ḳapu yarıġı ve lāf urmaḳ ve kendüyi medḥ itmek, Niʿmetī, 25 ve ḳurd, gürg maʿnāsına ve ḳuduz ḳurd maʿnāsına da gelür dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 26 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki kāf yarıḳdur, *kāften*den müştaḳdur. Maʿnāsı *kāften* 27 yarmaḳdur, niteki bu beytde ẓāḥirdür. **Beyt:**

Veyā bāz kāfem zemīn-rā ze-hem

28 Perīşān be-ḫāk enderūn bīş ü kem

Beyt:

Hemī mūy-kāfī be-peykān-ı tīr

Hemī āb kerded ze-ʿadl-i to şīr

29 Kāf ism-i fāʿilde gelür, fiʿl-i meẕkūrdan yarıcı maʿnāsına emrde gelür yar maʿnāsına, niteki 30 bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Keşāverz ü āhen-ger ü pāy bāf

[2905] ḳuru. 16. (176b/27)

Çü peygār-mānend serişān be-kāf

31 Kāf ile şikāfuñ maʿnāları birbirine ḳarīb olmaġın Ebū Manṣūr, Esedī vü Şems-i Faḫrī 189b/01 anı farḳ itmemişlerdür. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi de anlara taḳlīd itmişdür. Kāf maʿnāsı ki yarıḳdur. 02 Ayrılup gitmek lāzım degildür. Şikāfda ol maʿnā muʿteberdür. Lisān-ı ʿArabīde *faṣm* ile *ḳaṣm* gibidür, 03 ẕikr olanlar kāf ile şikāfuñ maʿnā-yı ḥaḳīḳatleridür, mecāzen aḥdühümā āḫirde istiʿmāl olınmaḳ 04 cāʾizdür, aralarında ʿalāḳa-i mecāziyye ẓāhirdür. [e-l-y] **Kālīf:** Yapılmış saç. [-r-] **Kerf:** Ḳarasaḳız, 05 zift maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hemī tā be-taṣḥīf ḫˇānden tüvān
Şeref-rā be-serf ü ḫarf-rā be-ḥarf
06 Rūh-ı dostān-ı to bādā sefīd
Dil-i düşmenān-ı to bādā kerf

Ve baʿżılar ḳuyumcılar gümüşe urduḳları 07 sevāda dirler didiler. Şems-i Faḫrī *īn dürüst tir-est* dimiş. Ḥalīmī żamm-ı *kāfi*le ve sükūn-ı *rā*ʾ-i 08 mühmele ile istiʿmāl olınur diyüp ẕikr olan naẓmuñ beyt-i ṯānīsi şāhid getürmiş 09 Şems-i Faḫrī ḥarf-i ḳāfiyesinde getüricek Ḥalīmīnüñ żamm-ı *kāfi*le istiʿmāl olınur diyü taṣḥīḥ 10 itdügi ne vechile ṣaḥīḥ olur. [-z-] **Kezef:** Ve bi'ż-żamm-ı *zā*ʾ-i ʿArabīyile Niʿmetī ve Ḳaraḥiṣārī miṣlihu dimiş. 11 [-ş-] **Keşef:** Feṯḥ-i *şīn*ile ḳaplubaġa, seng-püşt ʿArabīde *sulḥfāt* maʿnāsına ġayrı adları anda 12 yazılmışdur. **Beyt:**

Ber-ser-i keşef ü küşif ān-rā koca-st dest
K'ez-pūst pā-berūn nihād-est çün keşef

13 ve yatuḳ bardaḳ. **Kef:** Köpük, ʿArabīde *iyyet* maʿnāsınadur. **El-Kāfi'l-Mażmūme.** 14 [r-s] **Kürsüf:** *Rā*nuñ sükūnı ve *sīn*üñ fetḥasıyıla efṣaḥdur, divīt liḳāsı ve toḳa ve pamuḳ, 15 ḳuṭun maʿnāsına, Niʿmetī ve cüft ve ʿavratlar ḥayż vaḳtinde dutunduḳları bize daḫı dirler. [z-e] **Güzāf:** 16 *Kāf*-ı ʿAcemīyile bī-hūde ve bāṭıl söz ve ʿabeṯ ü mühmel iş. **Şems-i F.:**

Ey dil āḫir çend ez-īn ṭabʿ-ı melūl
17 V'ey zebān tā çend ez-īn ḳavl-i güzaf

[z-f] **Güzift:** Zift veyā ḳuyumcılar gümüşe urduḳları 18 sevād feṯḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [ş-v] **Küşūf:** *Küşūften* lafẓından ki ṭaġıtmaḳ, 19 tefrīḳ maʿnāsına ism-i maṣdar ve ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. **Esedī:**

Ḳalā dīd der-kişver üftād nūf
20 Ez-ān zaḫm u ez-ḥamle-i ṣaf-küşūf

Küf: Kūf lafẓından muḫaffefdür. [-v-] **Kūf:** 21 Şems-i Faḫrī cuġd u būm u kūf her se

yekī-st dimiş, sāʾir aṣḥāb-ı lüġat ügi didükleri 22 yırtıcı büyük ḳuş ki gice ile uçar, ʿArabca *ḫamāme* dirler dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 23 itmişler ki kūf bir ḳuşdur ki ṭaġlarda ıssuz yirlerde olur. Türk aña er ḳuşı dir, 24 niteki bu beyte ẓāhirdür. **Beyt:**

Cemāl-i mülk-i dīn kʾender diyāreş
Ne-dāred hīç meʾvā vü maḳarr-ı kūf

25 Diyārında ıssız yir olmaduġından kināyetdür ve yanḳu ki ṭaġ aralarında ṣadādan 26 ẓāhir olur, küşūf şāhidinde īrād olınan beytde ẓāhirdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa.** 27 [-e-] **Lāf:** Ögünmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Şems-i F.:**

Hest ʿārī reʾfeteş ez-ḥayf u meyl
28 Hest ḫālī ḥaşleteş ez-kibr ü lāf

Ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Niʿmetī, ve riyā vü zerḳ 29 maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur dimiş. **El-Lāmi'l-Meksūre:** [-y-] **Līf:** Ḳaṭīfeciler fırçası 30 ve dellāklar ṣābūnıla ḳullanduġı Türkīde de līf dirler ve ḫurma ipi ve her ot ki anuñ 31 köki ve üsti til til ola ve āb-gīr maʿnāsına. **El-Lāmi'l-Mażmūme.** [-v-] **Lūf:** Bir ot 190a/01 adıdur ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. Türkīde yılan yaṣduġı ve ayu pancarı ve ḳulancuḳ 02 çüki ve ḳurd[2906] ḳulaġı dirler ve fīl ḳulaḳlu ādem. **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa.**[2907] 03 [v-t-e] **Mevtāf:** Ḳıldan çuvāl işleyene dirler, mū-tāb maʿnāsına mū-tāf aşlında 04 mū-tābdur. *Bā*nuñ *fā*ya tebdīli lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. 05 **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa** 06 [e-ṭ] **Nāṭıf:** Peşmīne ḥalvā ve aḳ gözlü ḥalvā ve dible ki ekṣer bayramlarda olur. [-s-] **Nesf:** 07 Dibinden ve kökinden ḳopmuş nesne ve Kūfe yanında bir şehr adıdur. [-e-] **Nāf:** Göbek, nāfe 08 daḫı dirler ve göbek miskine daḫı mecāzen ıṭlāḳ olınur ve degirmi yaṣduḳ. [-c-] **Necef:** 09 Bir yir adıdur. **En-Nūni'l-Meksūre.** [ş-e] **Nişāf:** Yemeksüz ve içmeksüz ve ṣusuz dimekdür. [ṭ-e] **Niṭāf:** 10 Aḳ ḥalvā, nāṭıf maʿnāsına. **En-Nūni'l-Mażmūme.** [-v-] **Nūf:** Yanḳu, ṣadā maʿnāsına ve içi mücevvef 11 olan yir. **Şems-i F.:**

Ze-çāh u kūh der-āmed cevābeş
Ze-ʿadleş çün ender cihān nūf

ʿUnṣurī:

12 Ez-teg-i esb ü bāng u naʿre-i merd
Kūh pür-nūf ṣod hevā pür-gerd

[2906] ḳurt. 3. (214a/19)
[2907] mażmūme. 3. (214a/20)

Ve ṭaġdan gelen yaġmur. 13 **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa.** [e-r-v] **Vārūf:** Taḫīl evsecek ġalbīr ve ṭabaḳ vārū 14 maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa.** [-d-] **Hedef:** Oḳ nişānı, ʿArabīdür, niçe maʿnāları 15 daḫı vardur, Fārsīde ẕikr olınsa hemān oḳ nişānı murād olınur[2908], āmāc maʿnāsına. 16 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Mażmūme.** [-v-] **Yūf:** Pūf u fūf maʿnāsına ve pūf 17 istiʿmāli ekṣer maʿdūmda ṣāyiʿdür. **Beyt:**

Eger ṣad-ṭabīb-est ü ṣad feylesūf

18 Hem ān geşte fūf u hem īn keşte yūf

Māʿnī-i beyt bu faḳīrüñ ḫaṭır-ı fātirine lāyiḥ olduġı 19 üzre ʿamel-i ṭabīb ber-bāddur ve feylesūf bi'l-külliye maʿdūmdur. Bu taʿbīrde işāret ola ki 20 ṭıbbuñ fi'l-cümle vücūdı vardur ammā felsefe muṭlaḳā bāṭıl u maʿdūmdur. Vallāhu aʿlem. 21 **Bābü'l-Ḳāf Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Meftūḥa.** 22 Egerçi erbāb-ı lüġat *ḳāf*da baʿżı luġāt naḳl eylemişlerdür. Eger tefaḫḫuş olınsa yā ġayrı 23 dilden menḳūldür, meṣelā ḳafā vü ḳadd ü ḳāmet ü ḳabā gibi, ʿArabīden menḳūldür, Fārsī lüġatlerde 24 yazarlar, yā ġalaṭ-ı meşhūr ḳabīlindendür, *kāf*-ı sākin evāḫir-i kelimede ʿalāmet-i taʿrībdür, her ismüñ 25 āḫirinde *hā*'-i ʿalāmet olsa taʿrīb olınduḳdan ṣoñra ekṣer budur ki yirine *cīm*-i sākin 26 getürürler, pābūnc, benefsec gibi, āḫirī ḥarf-i *elif* evvelī ḥarf-i *cīm*de müfaṣṣalā ẕikr olınmışdur, 27 gāh olur *ḳāf*-ı sākin getürürler, buruḳ ve baydaḳ gibi. [-l-] **Ālaḳ:** Āle lafẓınuñ muʿarrebidür 28 ki ṭavşancıl didükleri büyük yırtıcı ḳuşdur ki cemīʿ yırtıcı ḳuşlaruñ serveridür, ʿArabca 29 *ʿuḳḳāb* dirler. [b-l] **Āblaḳ:** İki renklü ekṣer ṭavarda aḳ ile siyāhda istiʿmāl olınur. 30 **Beyt:**

Çün teg-i āblaḳ be-tamāmī resīd

Ġāşiye-dārī be-niẓāmī resīd

Muṭlaḳ ẕikr olınsa 31 aḳ ile ḳara, alacalı at murād olınur, niteki beyt-i meẕkūrdan ẓāhirdür. **Āzād-ḫulḳ:** 190b/01 Tamām-ḫulḳ[2909] maʿnāsına. [z-d-h-e] **Ezdehāḳ:** Ezdehāk lafẓınun muʿarrebidür ve ol Ḍaḫḫāk bin 02 Merdās-ı nā-pākdur ki pādişāhlardan evvel cihānda ẓulm u siteme ol ibtidā eylemişdür. İn-şā'llāh 03 tafṣīli ezdehāk lafẓında olınur. [n-b-e] **Enbāḳ:** Gidiler başı, Niʿmetī böyle naḳl eylemiş 04 reʾīs-i deyyūṣān maʿnāsına. **El-Elifi'l-Meksūre.** [n-e] **İnāḳ:** Bir yirde ʿāriyet oturan 05 kimesne, īḳā maʿnāsına ve Türkīde emīn maʿnāsına. [y-f-e] **İfāḳ:** Lisān-ı Ḫᵛārezmde ḳovucı, ġammāz 06 maʿnāsına. **El-Elifi'l-Mażmūme** [v-r-t-e] **Ūrtāḳ:** Lüġat-ı Ḫᵛārezmde bāzirgān maʿnāsınadur 07 Türkīde şerīk maʿnāsına gelür. [-ş-] **Uşḳ:** Dārūlardan bir ot adıdur,

[2908] olur. 3. (214b/5)
[2909] tamam hilḳat. 3. (214b/21), 16. (179a/07)

eṭıbbā ḳatında maʿrūf u meşhūrdur. **08 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 09** [e-d-m-ş-r] **Bād-ı maşrıḳ:** Gün ṭoġusından esen yil. [s-ḳ-e] **Bāsḳāḳ:** Ḫʷārezm lüġatinde **10** şaḥne vü nāʾib maʿnāsına. [e-s-l-y] **Bāsilīḳ:** Ḳolda müştereḳ ṭamarından aşaġa olan ṭamardur ki **11** Türkīde yürek ṭamarı dirler, bilden aşaġa olan evcāʿ vü emrāż içün eṭıbbā andan **12** ḳan alurlar, ʿArabīdür. [ḫ-t-e] **Paḫtāḳ:** Tolġa didükleri demirden tāḳya ki ceng güninde **13** başa giyerler. **Beyt:**

Eger ne terk-i felek pīş-i o kemer-bended
Felek be-cāy-ı gele ber-sereş nihed baḫtāḳ

14 Ġālibā Çaġatāy lüġatidür. [r-r-y] **Berrīḳ:** Nāşnās maʿnāsına. [r-ḳ-v] **Berḳūḳ:** Zerd-ālū **15** ve yāḫūd ṣarıca erük. [r-v-e] **Pervāḳ:** Çiriş otı, *ḫaşī* maʿnāsına. [ġ-l-t-e] **Baġaltāḳ: 16** Tegele ḳaftān. **Muḥammed ʿAṣṣārī:**

Ze-serveş bāft bālāyī baġaltāḳ
Be-farḳeş ser-efrāzī yāft ḳaypāḳ

17 [ġ-l-ṭ-e] **Baġlṭāḳ:** Miṣlihu. [-d-e] **Bendāḳ:** Ḳalender tācı, ġālibā ʿArabīdür. [-h-] **Behaḳ: 18** Aʿżāda ḳızıl ve yāḫūd aḳraḳ noḳṭalardur ki ẓāhir olur, ġāyetde yaramaz, marażdur, ʿArabīdür, **19** Fārsīde ve Türkīde de müstaʿmeldür. [h-y] **Behīḳ:** Yigrek maʿnāsına. [y-d] **Beydaḳ:** Şaṭranc **20** piyādesi. [y-r] **Bayraḳ:** Türkīde de bayraḳ dirler, ṣalıncaḳlara ve sāʾir yirlere vażʿ iderler. **21 El-Bāʾi'l-Mażmūme.** [-l-] **Bulaḳ:** Ṣu. [n-d] **Bunduḳ:** Fındıḳ. [v-ġ-r-e] **Būġrāḳ:** Būġrā didükleri meşhūr **22** ṭaʿām. [-v-] **Būḳ:** Borı ki çalarlar, Niʿmetī ve nāy-ı ʿIrāḳīye daḫı dirler dimiş. **Et-Tāʾi'l-Meftūḥa.**[2910] **23** [y-e] **Teyāḳ:** Pāsbān.[2911] **Beyt:**

Ṭılāye berūn şod be-reh dāşten
Teyāḳī be-nevbet nigeh dāşten[2912]

Beyt:

24 Çend sālī teyāḳ dārī kerd
Rāst-bāzī vü rāst-kārī kerd[2913]

Et-Tāʾi'l-Meksūre [r-z-y] **Tirzīḳ: 25** Düzme yalan ve ḫaber, Işfahān lüġatidür. **Et-Tāʾi'l-Mażmūme:** [-t-] **Tutuḳ:** Yüze ṭutılan peçe, burḳaʿ **26** maʿnāsına ve perde ve cibinlik, ʿArabīdür. [z-ġ-e] **Tuzġāḳ:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bāc maʿnāsına naḳl eyledi. **27 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 28 Çār-ṭāḳ:** ʿĀmme taḥrīf idüp çardāḳ didükleri. **Çehār-**

[2910] -. 16. (179a/27)
[2911] --. 16. (179a/27)
[2912] --. 16. (179a/27)
[2913] --. 16. (179a/27)

ṭāḳ: Miṯlihu. **Çāḳāḳ: 29 Çāḳ çāḳ**, **çaḳ-ā-çāḳ:** Üç vechile istiʿmāl olınur, āḫiri *kāf* ile daḫı **30** lüġatdür. Bir ḳatı nesne bir ḳatı nesneye doḳınmaḳdan ḥāṣıl olan ṣavtuñ ḥikāyetidür. **31** [v-e-l] **Cevālaḳ:** Ḫırḳa maʿnāsına ve cuvālhā, eṣaḥḥ żammıladur. [v-s] **Cevsaḳ:** Köşk.[2914] [-v-] **Çevḳ:** 191a/01 Bölük.[2915] **El-Cīmi'l-Maẕmūme** [m-e] **Çomāḳ:** Çūmāḳ lafẓından muḫaffefdür, Türkīde daḫı **02** müstaʿmeldür. **Çonāḳ:** *Cīm*-i ʿAcemīyile boġaz aġrısı. [v-m-e] **Çūmāḳ:** Çomaḳ maʿnāsına. **03 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa 04** [-t-] **Ḫataḳ:** Bir nevʿ ġāyetde merġūb kemükdir, aġuyı defʿ eyler, her ṭaʿām u şarāb ki **05** zehrlü ola, anuñ üzerine ḳosalar, dirler ki gergedenüñ alnı süñügidür ve **06** dirler ki boynuzıdur ki alnında bir olur, Hindūstān cezīrelerinde ṣudan **07** çıḳar ve dirler ki gergeden öldükde rūzgār ile eti çüriyüp dökilür ve **08** kemügi güne ḳarşu yata yata aġarur, bulup alurlar, andan ẓarflar ve ḳadeḥler ve sāʾir **09** āletler düzerler ve baʿżılar şöyle naḳl itdiler ki vilāyet-i Çīnde Zenc iḳlīmi mā-beyninde **10** çöllük ve ḫarāblıḳ ıssız yirler vardur, ol arada hīç ādemī ve şinlik yoḳdur, anda **11** ṭaġ gibi bir ʿaẓīmü'l-cüṯṯe ḳuş olur ḫataḳ dirler, bu vaṣf u ẕikr olınan kemük **12** anuñdur dirler. İbrāhīm-i Sindānīden şöyle naḳl iderler ki bir cemāʿat ṣaḥrā-yı vilāyet-i **13** Çīnde ticāret ṭarīḳiyile gideriken nā-gāh gün ṭutıldı, refīḳlerinüñ cemīʿīsi binitlerinden **14** inüp yüzleri üzerlerine yatdılar, nā-gāh gün girü açıldı bunlardan ḥālī istifsār **15** itdükde ḫataḳ dirler, Kūh-ı Elvend miṯāl bir büyük ḳuşdur diyü ẕikr olınan evṣāf ile **16** vaṣf eylediler, bir kitābda daḫı *ḳarnü'l-ḫataḳ yuḳālu lehü ḳarni efʿī*[2916] diyü naḳl olınmış, andan **17** bıçaḳ ṣapı düzerler, begler götürürler, ṭaʿām u şarāblarda şübheleri olıcaḳ üzerine ḳorlar, **17** zehrlü ise dökerler, ḫatū daḫı dirler. [r-b] **Ḫarbuḳ:** Nebātātdan bir otdur iki dürlü olur **19** aḳ ve siyāh, ḳarasına ʿArab ḫarbuḳ-i esved, ʿAcem ḫarbuḳ-i siyāh dirler, lisān-ı Türkīde kirpi dirler baʿżı yirlerde **20** ṭanaḳıran dirler ve aġına ʿArab, ḫarbuḳ-i ebyaż dir, ʿAcem ḫarīḳ-i sefīd dir, Türkīde mārūlcuḳ dirler **21** ve baʿżı yirler gelgaleç dirler. Baʿżı ṭıbbīler ṣarmaşıḳ miṯāli bir otdur, aġır ḳoḳusı vardur, **22** dibinüñ līfleri vardur, ḫarbuḳ-i ebyaż oldur dirler ve baʿżı ʿaṣṣāblar mercenek gibi bir uvacuḳ **23** dikenlüce ucı sivri yapraḳluca bir otdur, yapraġınuñ üstünde ḳızılca yimişcegi biter, kökinüñ **24** büyük līfi olur, ḫarīḳ-i ebyaż budur didiler, eṣaḥḥ budur ki ḫarbuḳ-i ebyaż mārulcuḳ didükleridür. **25** [n-d] **Ḫandaḳ:** Bāġ u bostān u ḥiṣārlar cevānibinde ḳazduḳları ki ʿāmme taḥrīf idüp hendek **26** dirler. [v-r-n] **Ḫavernaḳ:** Ḫaverna lafẓından taʿrīb olınmışdur, şöyle binā-yı vāsiʿe dirler ki anda ḳaṣrlar **27** ve tāb-ḫāneler ve bāġ u bostanlar ve gülzār u semenzār

[2914] -. 16. (179b/03)
[2915] -. 16. (179b/03)
[2916] Hatak boynuzuna yılan boynuzu da denir.

olup eṭrāfı sūr içinde ola.[2917], [2918], [2919] **28 El-Ḫā’i’l-Meksūre** [f-r-y] **Ḫıfrīḳ:** Çirkīn ü yigrenci. [-y-] **Ḫīḳ:** Tükrük, ḫiyū maʿnāsına. **29 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli’l-Meftūḥa.** [-l-] **Delḳ:** Ṣūfīler ḥırḳası. **Ḫāfıẓ:**

30 Sāġar-i mey ber-kefem ne tā be-zūr
Ber-konem īn delḳ ezraḳ-fām-rā

Ed-Dāli’l-Meksūre 31 [-b-] **Dibḳ:** Gökçe aġaç, ḳorıcuḳ biter, baʿżı yirler burc baʿżı yirlerde pūnaġ dirler, ḳuş 191b/01 boḳından olur, Türkīde öksür didükleri anuñ yimişidür, bu sebebden öksüne **02** daḫı dirler ve ḳabuḳ Türkīde yelimḳara ḥişārī dirler ve żamġ aġacı. [y-v] **Dīvḳ:** Miṣlihu. [-y-] **Dīḳ:** Miṣlihu. **03 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi’l-Meftūḥa 04** [e-v] **Rāvaḳ:** Her nesnenün ṣāfīsi. **Rāḳ:** Deri ki üstünde yazı yazarlar,

---

[2917] Ve meẕkūr vaṣf üzre melik-i ʿArab Nuʿmānü’l-kiber ibn Ümrüʾü’l-Ḳays bin ʿUmrū bin İmrüʾü’l-Ḳays elinden ki ġāyet mertebede kerīm ü seḫī olmaġın neydiy laḳabıyıla mulaḳḳab oldı. ʿAcem pādişāhlarından dördinci ṭabaḳa ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler Yezdicerd Eşīm oġlı Behrām-ı Gūr içün Baġdād ḳurbında ḫīre ki ʿArab pādişāhlarınuñ taḫt-gāhıdur. Anuñ nevāḥīsinde Sinimmār-ı Rūmī nām bir miʿmār ki binā umūrında anuñ gibi bir üstād-ı māhir daḫı dünyaya gelmemişdür dirler, ilā el-ān ḍarb-ı meṣel olmışdur, ẕikr olan Nuʿmān-ı ekber meẕkūr mīʿmāra Behrām-ı Gūr içün bir ḫavernaḳ bināsınaemr eyledi. On yılda tamām itdi. Ol bir binā idi ki rūy-ı zemīnde ḫūblıḳda bir daḫı naẓīri yoġidi. Eṭrāf-ı cevānibden ʿArab u ʿAcem u Türk-i Deylemden ḫalḳ-ı ʿālem seferler idüp teferrüc ü temāşāsına gelüp neẕāfet ü metānetine ḫayrān ḳalup giderler idi.

[2918] Ḥabībü’s-Siyer ṣāḥibi Ḫˇānd Emīr Ḫulāṣatü’l-Aḫbār nām kitābında böyle naḳl eyler ki Nuʿmān-ı meẕkūr miʿmār-ı mezbūrı ki nādre-i rūzgār idi, ḥāżır idüp mesfūr-ı ḳaṣruñ bināsına emr eyledi ve ol ʿimāreti miʿmār iki ṭarḥ üzre binā idüp birisine Ḫavernaḳ ve birisine Sedīr nām ḳodular ibn Ḳatībe rivāyet eyler ki ʿAcem bir ḳaṣrına ḫord-ı nigāh diyü ad ḳodılar, yaʿnī ṭaʿām yiyicek mekān ve birisine daḫı üç künbed üzre binā olınmaġın se-deyr diyü nām ḳodılar ve taʿrīb idüp ḫord-nigāh didüklerine Ḫavernaḳ ve se-dīr ıṭlāḳ itdüklerine se-deyr didiler.

[2919] Ḥişārī diyü ereng irtifāʿyı iki yüz ẕirāʿ idi, tamām olduḳda Nuʿmān bināyı temāşā itdükde ḫayrān olup bināya bī-nihāye ʿaṭā vü iḥsān eyledi, Miʿmār ümīd ü ricāsından ziyāde riʿāyet ü ʿināyet göricek ḫayf idüp didi ki eger saʿy u ictihādum ẕāyiʿ olmayacaġın bileydim bir binā bünyād iderüm ki rubʿ-i meskūnda ancılayın ne bir binā olmış olaydı ve ne ẕuhūra geleydi. Şöyle ki āfitāb u māh-tāb ṭulū vü ġurūb itdüklerinde ne levn ile mülevven olsalar ol ḳaṣruñ dīvārı ve saḳflarında āyīne miṣāl pertevī ẕāhir olaydı, meṣelā ṣabāḥ vaḳtinde āfitāb surḫ olduġı zamānda surḫ olup ve nīm-rūzda zerd olup ve āfitāb ġurūb idüp māh-tāb ṭulūʿ itdükde keẕālik māhtābuñ elvānıyıla mülevven olaydı, bu söz Nuʿmān-ı meẕkūruñ ḳalbine ġāyetde teʾşīr idüp miʿmār-ı meẕkūre ʿitāb idüp didi ki benim sāʾir pādişāhlardan himmet vażʿında ne ḳuṣūrum gördüñ ki bināyı ḳuṣūrda daḫı ziyādeye ḳādir iken ẕuhūra getürmeyüp ḳuṣūr idesin ve pādişāhlardan birisi ol binānuñ vaṣfın işidüp anuñ ʿadīli belki daḫı ziyāde miʿmār didügi vaṣfıla bir binā itdüre diyü vehm idüp buyurdı ki miʿmārı ḳaṣr dāmından aṣaġa bıraḳdılar, çekdügi zaḥmet ü meşaḳḳat ve itdügi vaḳt u himmet muḳābelesinde envāʿ rifʿat u ʿināyet ricā iderken cezāsı helāklik oldı, ʿināyet muḳābelesinde esāʾit-i devrānuñ ʿādet-i ḳadīmesi olduġına miṣl olup bu bābda ol zamānuñ şuʿarāsı bī-nihāye şiʿrler dimişlerdür. Ol cümleden birisi bu beytdür. **Şiʿr:**

Cezā nī cezātu’llāh şerrehu cezāʾye
Cezāʾ-i Sinimmār u Mākān ẕāẕ-ı teb

Diġer:

Coz tenā be-nev saʿd be-ḫüsn-i fiʿālnā
Cezāʾ-i Sinimmār u Mākān ẕāz-ı teb

Egerçi meẕkūr ḫavernaḳdan ol Ḫavernaḳ ism ü resmi var idi, ammā leṭāfet ü metānet-i bināda ḍarb-ı meṣel olmış yoġidi, ḥālā ḍarbü’l-meṣel ṭarīḳiyile Ḫavernaḳ ẕikr olınsa meẕkūr binā murād olınur.

ʿArabīdür. 05 [-m-] **Ramaḳ:** Baḳiyye-i rūḥ ki bedendedür, cān eṣeri dirler, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı müstaʿmeldür. 06 [v-e] **Revāḳ:** Baluñ gömecinden ṣızup altında egrilen ve her nesnenün ṣāfīsine dirler 07 Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve çārdāḳ ki direk ve ʿamūd üzerine yaparlar ve muṭlaḳ yüksek 08 yapılan eve dirler, bālā-ḫāne maʿnāsına, Niʿmetī, ve saḳf-ı muḳaddemü'l-beyt dimiş, ʿArabīdür. **Ḥāfiẓ:**

09 Revāḳ-ı manẓar-ı çeşm-i men āşiyāne-i to-st
Kerem-nümā vü fürūd ābī ki ḫāne ḫāne-i to-st

[v-n] 10 **Revnaḳ:** Yaraşıḳ. **Er-Rā'i'l-Meksūre.** [-y-] **Rīḳ:** Tükrük, ağız yarı, *Miftāḥü'l-Edeb*de ötrük 11 maʿnāsına naḳl olındı, ʿArabīdür. **Er-Rā'i'l-Mażmūme** [s-t-e] **Rustāḳ:** Bāzār, rüste 12 maʿnāsına ve köy ve oba ve bir köy ki içinde bāzārı ola. [s-t] **Rüstaḳ:** Baġdādda 13 taḳyācılar ḳurbında bir medresenüñ adıdur, yümnile meşhūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 14 [e-z] **Sāzaḳ:** Çıra ki saḳızlı çam aġacıdur, mūm gibi yanar. [-d-] **Sedḳ:** Sede lafẓınuñ muʿarrebidür, 15 Behmen ayınuñ üçünci günidür. Tafṣīli anda meẕkūrdur. [r-ṭ-e] **Ser-ṭāḳ:** ʿĀmme taḥrīf idüp 16 çārdāḳ didükleri. [r-m] **Sarmaḳ:** Serme lafẓınuñ muʿarrebidür, sirken didükleri ot ve egir didükleri 17 dārū, ḳoyun sarmaşığı, Ḥalīmī, ḥaḳ budur ki sarmaḳ, sirken didükleri ot dimekdür, ġayrıdur 18 dimiş. **Es-Sīni'l-Mażmūme** [l-e] **Solāḳ:** Faṣīḥ-zebān ve işi ṣol 19 eliyile işleyen kimesne, ʿāmme taḥrīf idüp, ṣolaḳ dirler. [m-e] **Sumāḳ:** 20 Ol maʿrūf nesnedür ki ekşice olur, baʿżı ṭaʿām üzerine ekerler. 21 **Nevʿ-i Evvelehu Eṣ-Ṣīni'l-Meftūḥa** 22 [e-b-v-r] **Şābūraḳ:** Pūlād gibi bir nevʿ berk demirdir, ṣuyını kendüye ṣuvarur, çeker, segirür 23 ve baʿżı yirlerde aña setī dirler. [v-h] **Şevhaḳ:** Yılan. [y-r-z] **Şeyrzaḳ:** Baʿżılar dirler ki yarasa ki 24 ʿArabca, ḫuffāş u vaṭvāṭ dirler, anuñ zebīlidür ve baʿżılar südügidür ve baʿżılar südidür 25 dirler, zīrā ki yarasanuñ ḳulaġı vardır, ḥadīṣ-i şerīfde *külli eẕūnu velūd ve külli* 26 *ṣamūḫi beyūż*[2920] vārid olmışdur. Ḍumḫ żamm-ı *mīm*ile ḳulaḳ deliklerine dirler, ġāyetde ḫārr u 27 yābisdür, rubʿdur, hemen içseler meṣānede olan ṭaşı pāreler ve gözde olan aḳı 28 giderür, göze çekseler. Lisān-ı Nebaṭīdür, kesr ile daḫı lüġatdür. **Eṣ-Ṣīni'l-Meksūre** 29 [l-t-e] **Şiltāḳ:** Bir kişiye ayaḳ ṭolamaḳ içün[2921] iftirā vü bühtān itmek ve ġavġa ve ḳarḳaşa 30 eylemek. [y-z-r] **Şīzraḳ:** Yarasa zībili yā südi ya südügi fetḥile daḫı mervīdür. **Nevʿ-i Evvelehu** 31 **Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa** [n-d-v] **Ṣandūḳ:** Maʿrūf nesne ki içinde nesne ḥıfẓ olınur. 192a/01 Türkīde de ṣanduḳ dirler ve maḳābirde mevtī yatduġı yiri ki çatarlar, aña daḫı ıṭlāḳ olınur. 02 **Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-**

[2920] Her kulak duyar ve her samuk(?) doğurur.
[2921] ṭolamaġiçün. 3. (216b/04)

Ṭāʾi'l-Meftūḥa 03 [-e-] **Ṭāḳ:** Muṣandıra ve çār-ṭāḳ bu maʿnāya sāʾir esāmīsi anda yazılmışdur ve kemer ü ḳāt 04 maʿnāsına ki yek-ṭāḳ ve dü-ṭāḳ ve se-ṭāḳ dirler ve tek, ferd maʿnāsına. **Kemāl-i Işfahānī:**

05 Ṭāḳ-ı revāḳem ze-yek-ṭāḳ buved
Ḫod cihān ṭāḳ ne-būd-est rūyī

[e-b] **Ṭābaḳ:** Tāve ḥakīḳatde 06 tābe lafẓınuñ muʿarrebidür. **Beyt:**

Ve kerīd ü ruḥbān ẕerre-i mihr-i to tābed
Konend raḳṣ der-āteş çü dāne ber-ser-i ṭāḳ

07 [r-ṣ-ḳ-v] **Ṭarṣḳūḳ:** Güneyik çiçegi. [-l-] **Talḳ:** Bir nevʿ ḳıymetī ṭaşdur, ṣafāyiḥi berrāḳ 08 ve ḳāt ḳāt olur, aġı olur ve ḳararaġı olur, kevkebü'l-arż maʿnāsına Ḳāl ibn ʿAmmu'r-resūl 09 *ve zevcü'l-Betūl kerremu'llāhi vechehu min ḥalli'ṭ-ṭallaḳ istaġnī ʿane'l-ḫalaḳ.* Türkīde evren pulı dirler 10 aḳını eski, ṣarub sirkeye bıraġurlar, ḳaru buz gibi erir, aḳ süde beñzer olur, baʿżı maraża 11 devādur. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Meksūre. Ṭırāḳ ṭırāḳ:** İki büyük ḳatı nesne birbirine ṭoḳınduḳda 12 ḥāṣıl olan ṣavtdan ḥikāyetdür. **Hātifī:**

Ṭırāḳ ṭırāḳ girān senghā
Hemī reft her sū be-fersenghā

13 **Eṭ-Ṭāʾi'l-Maẓmūme** [m-ṭ-r-e] **Ṭumṭurāḳ:** ʿAẕmet ü ḥaşmet. **Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa** 14 [ḳ-ʿ] **ʿAḳʿaḳ:** Saḳsaġan ḳuşı, ġayrı adları ḳajā lafẓında yazılmışdur. [ḳ-y] **ʿAḳīḳ:** Aʿlāsı 15 zerd-fām olur, ḳıllet-i ḳadri keşretindendür, maʿdeni vilāyet-i Yemende bir niçe dürlü olur, götürmesi 16 ġāyetde eyüdür, ḫāṣṣiyeti çoḳdur, götüren kimesne ḫaşmlarına muẓaffer ü fīrūz olur. 17 Mekrleri şerrinden ḫalāṣ bulur, bir kimesne ʿaḳīḳ-ḫātem üzre ve mā tevfīḳī ilā bi'llāh ḳazdurup 18 bile götürise menāfiʿī ḳābil-i taḥrīr ü mümkün-i taḳrīr degildür ve bed-ḫulḳ u ġażūb olan kimesne 19 götirise aḫlāḳ-ı ḥamīde taḥṣīl ider, cerāḥatden diñmeyen ḳan üzerine ekseler, sedd ider, 20 kuḥl de ḳuvvet-i başarayı ziyāde ider, sāʾir ḫavāṣṣ u menāfiʿī çoḳdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa.** 21 [b-v] **Ġabūḳ:** Gice içilen şarāba dirler, ṣabūḥ, ṣabāḥ içilen şarāba dirler, ikisi 22 daḫı ʿArabīdür, lākin Fārsīde daḫı şāyiʿdür. **Ġarāb-ı ablaḳ:** Saḳsaġan didükleri ḳuşdur, ʿaḳʿaḳ 23 daḫı dirler, ʿufūnet olan yirlerde laḳlaḳ ile durmazlar, yuvalaruñ terk iderler, ol yirden 24 ʿufūnet defʿ olınca girü āşiyānelerine gelürler, tecrübe olınmışdur, sāʾir esāmīsi ḳajā lafẓında 25 mesṭūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** [-e-] **Ḳāḳ:** Ḳorı. **Beyt:**

ʿĀḳıbetü'l-emr der-ān ittifāḳ
26 Ḫūk ne-dīd gürīzān ze-ḳāḳ

Yaʿnī ḳorıdan ḳaçmaz ḫınzīr dimek olur. [y-p-e] **Ḳaypāḳ:** 27 Ḫʷārezm lisānınca bir nevʿ

taḳyedür ki başlarına maḥbūblar giyerler. **Muḥammed ʿAṣṣārī:**

Ze-serveş bāft bālāyī baġltāḳ
Be-farḳeş ser-efrāzī kerd ḳaypāḳ

Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 29 [e-b-v] **Kābūḳ:** Folluḳ ki ṭavuḳ ve gügercin anda yumurdlar ve istiʿāre ṭarīḳiyile cemīʿ ḳuşlar yuvasında **30** istiʿmāl olınur, kābūk maʿnāsına, *Maḥbūbü'l-ʿArifeyn*de muṭlaḳā murġ-ḫāneye dirler dimiş. **31 El-Lāmi'l-Meftūḥa** [ḳ-l] **Laḳlaḳ:** Leklek ḳuşı ki cemīʿ ḳuşlaruñ şeyḫīdür, şeyḫü'ṭ-ṭuyūr dirler, ʿufūnet-i arż 192b/01 ve havā olan yirlerde aşlā ṭurmaz, ḳaçar, saḳsaġan daḫı öyledür, tecrübe olınmışdur **02** vebāsı olan yirlerde yuvalaruñ terk iderler, aşlā ṭurmazlar, ʿufūnet ber-ṭaraf olduḳda **03** girü mekānlarına gelürler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** [ṭ-ḳ] **Māṭḳaḳ:** Persiyān didükleri ot ki eṭıbbā **04** ḳatında maʿrūfdur, ʿaṣāʾü'r-rāʿī ve şiʿrü'l-ġūl ve kezberetü'l-beyr ve kezīretü'l-ġaşā dirler. [n-c-v] **05 Mencūḳ:** ʿAlem başı. **El-Mīmi'l-Mażmūme** [ş-e] **Muşāḳ:** Ḫıẕmet-kār. [ġ-r] **Muġraḳ:** Taḫfīf-i *rā* ile zīb **06** veznine ġarḳ olmış, eyer ve uyan. **Beyt:**

Ḫoş berāyem cihān der-naẓar-ı rāh-revān
Fikr-i esb-i siyeh ü zīnek-i muġraḳ ne-konīm

*Rā*nuñ taʿżīfi daḫı cāʾizdür. **Beyt:**

Ne ber-ḳabā-yı ḥarīrem meẕhebī-st ṭırāz
Ne ber-kümeyt-i revānem muġraḳ-est licām

Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 09 [-b-] **Nebaḳ:** Ḳızılcıḳ didükleri yemiş ve kūknār ve ḫaşḫāş maʿnāsına, Niʿmetī eyü ve uz **10** elli olmaḳ maʿnāsına da gelür dimiş. [-s-] **Nesaḳ:** Feṯḥ-i *sīn*ile bir üslūb üzre olmaḳ, ʿArabīdür. **11 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 12** [e-ḳ-v] **Vāḳvaḳ:** Hindūstān cezīrelerinde Lānīs adlı bir ṭaġda bir nevʿ aġaç adıdur **13** Boyı yüz ẕirāʿ miḳdārı olur. Yaşşı, ḳalḳan gibi jengārī yapraḳları olur, yapraḳlaruñ **14** ādem başı gibi başı ve ḳulaḳları ve gözi ve burnı olur. Ḳaçan bir ḳatı yil esse budaḳları **15** egilür, baldurına iner. Ol başdan vāḳvāḳ āvāzı gelür, Gürşāsb-nāmede Esedī-i **16** Ṭūsī böyle naḳl ider. **Beyt:**

Se hefte çü rāndend ez-āncā be-kām
Be-kūhī resīdend Lānīs-nām
Cezīrī be-pehnā-yı kişver-i sereş
Heme bīşe-i vāḳvāḳ ez-bereş
Be-bālā ze-ṣadreş füzūn her dıraḫt
Be-meh der-ser ü pīç der-seng-i saḫt
Heme bergişān-ı pehn ü zengār-gūn

19 Ze-kīlī siperhā be-pehnā-füzūn
Ebr-i her-yekī çün ser-i merdümān
Ber ü çeşm ü bīnī vü güş u dehan
20 Çü nā-geh vezīdī yekī bād-ı tīz
Ez-ān bīşe ber-ḫāstī rüstaḫīz
Ser-i şāḫhā sūy-ı sāḳ āmedī
21 V'ez ān her serī vāḳvāḳ āmedī

[e-m] **Vāmıḳ:** Mecnūn u Ferḫad gibi meşhūr ʿāşıḳlardandur, 22 maḥbūbesinüñ adı ʿAẕrādur. [r-n] **Vernaḳ:** Ḫavernaḳ maʿnāsına ol meşhūr sarāydur ki Behrām-ı 23 Gūr anda beslenmişdür, ḫūblıḳda naẕīri olmaġın ḍarb olmamışdur, ḫavernaḳdan muḫaffefdür, verūnaḳ 24 maʿnāsına da istiʿāre olınur. [-j-] **Vejḳ:** *Zā'*-i ʿAcemīyile egir ve göz otı ve ḳarış ve zaḫ maʿnāsına. 25 [-s-] **Vasḳ:** Sükūn-ı *sīn*ile altmış ṣāʿddür ki veznde altmış iki biñ dört yüz dirhemdür ki 26 iki yüz ḳırḳ min olur. [ş-e] **Vaşāḳ:** Müjde ve ol meşhūr cānverdür ki muʿteber kürki olur 27 ve anuñıla ḳaftān ve ḫādim ḫiẕmet-kār maʿnāsına. **Beyt:**

Zihī şehen-şeh-i encüm to-rā kemīne ġulām
Zihī mübāriz-i pencüm[2922] to-rā kühīne vaşāḳ

28 **Cāmī:**

Çi ez-şīrīn ü şān fāşger-ḫand
Çi ez-zerrīn külāhān kemer-bend

[-ş-] **Vaşaḳ:** 29 Ẕikr olan meşhūr kürke dirler. [ş-v] **Vaşūḳ:** Miṣlihu. [ḳ-v-e] **Vaḳvāḳ:** Vāḳvāḳ lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

30 Her bed-nefs ki āyed der-ḥaḳḳem ez-raḳībeş
Her mūy-ı men be-nāled hemçün dıraḫt-ı vaḳvāḳ

Vahḳ: 31 İplik. **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa** [r-n-d] **Yerendāḳ:** Ḫām deri ki alup yularlar iderler. 193a/01 ve aḳ taşma ve terşe ve şırma deri. [ġ-l] **Yaġlaḳ:** Tīr. **Beyt:**

ʿUḳḳāb yaġlaḳ zāġ āşiyān-ı to murġ-est
02 Ki mī-reved dil-i düşmen be-āhenīn minḳār

[l-m] **Yelmaḳ:** Ḳaftān yırtmacı ve yırtmaclu Tātār kaftānı. **03 Bābü'l-Kāf Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 04** [b-n-e] **Āb-nāk:** İçine ṣu siñmiş dimekdür, nāk lafẓında bu maḥalle münāsib tafṣīl vardur. 05 [d-r-n] **Ādreng:** Tār u mār ve helāklik ve miḥnet ü ġuṣṣa ve müşkil ü ṣarb nesne ve büyük, 06 büzürg maʿnāsına. **Esedī:**

[2922] Mübāriz-i pencden murād Mirrīḫdür ki beşinci felekdedür.

Be-gerdūn resīd ez-pes āşūb u ceng
Be-deryā nehīb ü be-kūh ādreng

07 Ebū Şekūr:

Ze-fer zeden ber-cān-ı tenet ādreng
To ez-behr-i o rūz u şeb çün neheng

08 Ḫalīmī ġam u miḫnet maʿnāsına *ẕāl*-i muʿceme ile yazup sāʾir maʿnālarını be-fetḥi'd-dāli'l-mühmele **09** diyü taṣḥīḥ eylemiş. **Esedī:**

Şüküfte gül nev-şüküfte ze-seng
Besī buved her güne āẕreng

10 [r-e] **Ārāk:** Misvāk aġacı, *ḫamṭ* maʿnāsına, *elif*ñ meddi ve ḳaṣrı cāʾizdür. [r-n] **Āreng: 11** Dürlü güne maʿnāsına ḥaḳ budur ki āreng reng maʿnāsınadur. Ez-o āreng girift **12** dirler. Yaʿnī andan reng aldı dimek olur. **Kemāl-i Işfahānī:**

Ey ʿaceb şimşīr-i Ḫusrev ez-çi sebz-i āreng şod
13 Çün heme sāle ze-ḫūn-ı ḫaṣm mī-yābed ḫūreş

Ve dirsek, *mirfaḳ* **14** maʿnāsına, taʿrīb idüp erenc dirler, ġayrı adları anda mesṭūrdur. Ammā Şems-i Faḫrī **15** şereng ü neyreng ü ḫar-çeng ḳāfiyesinde ḳaṣr-ı *elif*le getürüp ve bu beyti inşā eylemiş. **16 Beyt:**

Eger ḳalem ze-cevād güft güher-pāş
Sezed ki gīr hem-nişīn ze-hem-nişīn āreng

[z-f-n-d-e] **17 Ājfendāk:** Ve bi'l-ḳaṣr. Elegimṣaġmal, ḳavs-i ḳūzaḫ maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Mīġ çün penbe bād çün nedāf
18 Ājfendāk çün kemāne derūne-i o

Ġayrı adları serīr lafẓında yazılmışdur. [z-n] **19 Ājeng:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile alınuñ ve yüz buruşuġına dirler, gerekse ḫışm u ġazabdan ʿārıż olsun **20** gerekse yaşamaḳdan ṭabīʿate ʿārıż olsun. **Beyt:**

To bā-düşmenān ruḫ ber-ājeng-dār
21 Bed-endīş-rā çehre ber-zeng-dār

Kātibī:

Rūḫī ki nī-st mürekkeb be-ḫāk-i der-gāh-est
22 Turunc-vār ze-āsīb bād pür-ājeng

[-n-] **Ānk:** Incḳırıḳ ʿilletine, *fevāḳ* maʿnāsına. **Ānek:** Fetḥ-i *nūn* **23** ile ıncḳırıḳ dimekdür, ān lafẓınuñ āḫirine *kāf*-ı taṣġīr lāḥiḳ olmışdur. Gāh olur *elif*n **24** ḥıẕf idüp *nek* dirler ve ol kişi ve dimin ve uşda maʿnāsına. [v-n] **Āveng:** Oldur ki **25** üzümi bağlarlar, aşarlar, ʿāmme taḫrīf idüp heveng dirler, ʿArabca muġlāḳ dirler ve muṭlaḳā **26**

aşılmış nesne ve giriftār maʿnāsına. **Kātibī:**

Ne-mānd Ḥaḳ şinevī ver ne ṭāʾir-i ḥaḳ-gūy
Çi-rā bud zud-pāşām tā-seḥer āveng

27 Şems-i F.:

Āyā şehī ki hemçü murġu'llāhī
Ze-şāḫ-ı devlet-i to feṯḥ-i ḫˇīş-rā āveng

28 [-h-] **Āhek:** Alçı ki anuñıla binālar yaparlar ve kireç ve ḫırızma vü nūre maʿnāsına. [h-n-d-y] **Āhen-dīk: 29** Demür çölmek. [h-n] **Āheng:** Ḳaṣd maʿnāsına ism-i maṣdardur ve hem ṣīġa-i emrdür ve baʿżı terkīblerde **30** ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. **Kātibī:**

Dilā be-salṭanat-ı fuḳarā ger konī āheng
Der-behişt şeved çūb-ı taḫte-i evreng

31 Ve ḫoş-ḫˇān āhengi, erbāb-ı lüġat böyle naḳl eylemiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 193b/01 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki āheng ʿazmdür, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

02 Çü āheng reften koned cān-ı pāk
Çi ber-taḫt morden çi ber-rūy-ı ḫāk

Bir nesneye ihtimām **03** ile ulaşmaḳdan āheng ile kināyet iderler. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Dırāz āheng şod īn kār bā-to
04 Ne-dānem çü ne-konīm īn bār bā-to

ʿAzmüñ lāzımı olduġı iʿtibār ile ḥamleye de **05** āheng dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Reh-i baṭ bāz tīz āheng mī-kerd
Be-raḳs-ı kebg şāhīn çeng mī-zed

06 [y-j] **Āyjek:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile od ḳoġı, şerāre maʿnāsına ve aġaç ḳurdı, ājīk **07** lafẓından muḫaffefdür, elifüñ meddi ve ḳaṣrı cāʾizdür, sāʾir esāmīsi āyij lafẓında ẕikr olınmışdur. [y-y-j] **Āyījek:** Mişlihu dimişler. **08 Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Maḳṣūre 09** [b-r] **Ebrek:** Sünger, sifince maʿnāsına. [b-v-l-g-n-c] **Ebü'l-Küncek:** Niʿmetī vü *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi **10** ṭurfa ve masḫara maʿnāsına naḳl eylemişler.[2923] Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *bāʾ*-i mażmūme ile bü'l-küncek yazmış **11** ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Be-nezdişān çi buved enverī vü çi bayṭār

[2923] itmişler. 3. (218a/27), 16. (182a/09)

Be-çeşmişān çi buved baḫterī çi bü'l-küncek

12 ʿArabīdür, sāʾir esāmīsi bü'l-ʿaceb lafẓında ẕikr olınmışdur. [ḫ-k-v] **Aḫkūk:** 13 Ḫurmanuñ gök, ḫām ḳorugı. **Laṭīfī:**

Ne-şeved dūst bī-cefā vü ḫarūk
Ki raṭb buved bīşter aḫkūk

14 [e-r-s-t] **Erāstek:** Ḳarlaġuç didükleri maʿrūf küçük ḳuşçaġuz, ḫaṭṭāf maʿnāsına erestūk 15 lafẓından muḫaffefdür. [r-e-s-t-v] **Erestūk:** Miṣlihu. [r-t-n] **Erteng:** Nigār-ḫāne maʿnāsınadur. Muṭlaḳā 16 ve naḳḳāş Mānīnüñ kitabı ki ol resm itdügi ʿacīb ü ġarīb taṣvīrler ve naḳşlar anuñ 17 içinde cemʿ olmış idi ve baʿżı aṣḥāb-ı lüġat dirler ki Mānī bir pādişāhuñ vezīri idi. Her 18 naḳş ki anuñ ḫāṭırına gelür idi, Mānī anı yazar idi ve ol kitāba Destūr-ı Mānī dirler 19 idi ve bir meşhūr ʿayyār idi. **Niẓāmī:**

Be-tīşe ṣūret-i şīrīn ber-ān seng
20 Çonān ber-zed ki Mānī naḳş-ı Erteng

Şems-i F.:

Çü ḥüsn-ṣıfat naḳḳāş naḳş-ı nāmiye dīd
B'āb dād zamāne ṣaḥāʾif-i Erteng

21 Beyt:

Sevād-ı şehr ez-dībā-yı ṣad-reng
Şode naḳş-ı Nigāristān-ı Erteng

22 ʿUnṣurī:

Nesḫ kerde sevād-ı nāme-i to
Levḥ-i Erteng ü naḳş-ı Mānī-rā

[r-j-n] **Erjeng:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile miṣlihu 23 ve kitāb-ḫāne maʿnāsına ve naḳḳāş-ı meẕkūruñ üstādı adıdur ve bir dīv adıdur.[2924] [j-d-h-e] **Ejdehāk:** 24 *Zāʾ*-i ʿAcemīyile Ḍaḥḥāk ibn Murdās-ı nā-pākuñ laḳabıdur ve ol Şeddād bin ʿĀduñ ḳarındaşı oġlıdur 25 ve ʿĀd bin ʿŪṣ İrem bin Sām bin Nūḥ *ʿaleyhi's-selām*dur. Cemşīd ki nevrūzuñ vāżʿīdür. 26 Anı helāk idüp yirine pādişāh olmışdur. Ebū Caʿfer Muḥammed Ṭaberī dir ki Ḍaḥḥākuñ adı Beyūrāsbdur 27 Ḍaḥḥāk laḳabıdur[2925] ammā Firdevsī *Şāh-nāme*de

[2924] [r-ş] **Erşek:** Uyuḳı otı dirler, nebātātdan bir maʿrūf otdur. 3. (218b/15)

[2925] Ḫˇāned Emīr Ḫulāṣatü'l-aḫbār nām tārīḫinde dir ki ʿArab Ḍaḥḥāḳuŋ babasına ʿAlvān ve ʿAcem Murdās dir ve ehl-i Fürs Buyūrāsb ve Dehāk daḫı dirler ve vehāk daḫı dirler, Buyūr zebān-ı Pehlevīde on biñ dimekdür, dāʾimā ṭavīlesinde on biñ at mevcūd olmaġın buyūrās laḳab oldı ve āk ʿayb u āfet maʿnāsınadur. Ḍaḥḥāk on ʿuyūb ile muaṣṣıf olduġıçün Dahhāk laḳabıyıla mulaḳḳab oldı ve ol ʿuyūbları budur ki ẕikr olınur. **1.** Kerāhat-ı çehre. **2.** Ḳasr-ı ḳāḳıt. **3.** Naḫvet. **4.** Ḳıllat-i ḥayā. **5.** Keşret-i ekmel. **6.** Bisyār-ı ẓulm. **7.** Bedī zebān. **8.** Şitāb der-mühimmāt. **9.** Ceyn. **10.** Eblehī.

böyle yazar. **Naẓm:**

Yekī merd buved enderān-ı rūzgār
28 Ze-dest-süvārān nīze-güẕār
Girān-māye hem şāh u hem nīk merd
Ze-ters-i cihān-dār bā-bād-ı serd
29 Ki Murdās nām-ı girān-māye buved
Be-dād u deheş ber-terīn pāye buved
Merv-rā zed duşīdenī çār-pāy
30 Ze-her yek hezār āmedendī be-cāy
Püser bed-Merīn pāk-ı dīn-rā yekī
Ki mihr-i behereş ne-buved āndekī
31 Cihān-cūy-rā nām-ı Ḍaḥḥāk buved
Dilīr ü sebük-sār nā-pāk buved
Heme büyur esbeş hemī ḫᵛāndend
Çonīn nām ber-pehlevī rāndend

194a/01 Kocā buyur ez-pehlevānī şumār
Buved der-zebān-ı Derī deh hezār
02 Z'esbān-ı tāzī be-zīrīn sitām
Ū-rā buved buyur ki be-bordend nām

Meẕkūr ẓālim-i bī-bāk u nā-pāk 03 Cemşīd ḳamʿından şoñra taḫta oturup ẓulm-i siteme başladı. Andan evvel olan pādişāhlar 04 āteş-perest olup egerçi dīnden bī-gāne idiler ammā reʿāyā vü berāyā aṣlā ẓulm itmeyüp 05 kemāl mertebede ʿadl ü dād üzre idiler[2926], pādişāhlardan evvel ẓulme ibtidā eyleyen meẕkūr 06 Ḍaḥḥāk-ı bī-bāk idi. Meşelā ādemī ḳollarından aşup ve tāziyāne urup ve ẓulmile ḫalḳuñ 07 emlākın ve māl u menālin alurdu ve müddet-i salṭanatı biñ yıla ḳarīb oldu, salṭanatı 08 zamānında sekiz yüz yıl geçdükden şoñra Ḥaḳ teʿālā iki omuzunda iki yılan başı gibi 09 bir maraż peydā eyledi ki rūzān u şebān bir an rāḥat olmayup feryād u fiġān ideridi. 10 Cemīʿ eṭıbbā zamānını ḥāżır eyledi birisi derdine dermān idemedi, ʿāḳıbet şeyṭān 11 bir ṭabīb

---

Ve baʿża-rā ʿaḳīde ān-est, lafẓ-ı Ḍaḥḥāk muʿarreb Dahhāk-est müʾeyyidüʾd-dīn İsmaʿīl ṣāḥib-i ḥimāh tārīḫinde bu ḳavli müʾeyyid olup dir ki Ed-Dahhāk maʿnāt-ı ʿaşr āfāt fellemā ʿArab ḳālū lehu Eḍ-Ḍaḥḥāk

[2926] Ḥattā Aḫbārda gelmişdür, Ḥażret-i Dāvuda ʿaleyhi's-selām nazil olup benim ḳullarıma di ki dinden bīgānedür diyü geçen āteş-perest pādişāhlara sögmesünler zīrā kemāl mertebede ʿadālet üzre olmaġın benim ḳullarım anlaruñ zamānında ḥużūr u rāḥatda idiler ve ḫalḳuñ küfr ü ʿibādetinden benim dāʾimā aṣlā żarar nefʿ ʿāid ü rāc olmaz diyü tenbīh olındı.

ṣūretinde gelüp benī Ādem dimāġıyıla aġrısına teskīn virdi. Baʿżı müverriḫler 12 iki omuzunda bi-ḳudreti'llāh iki yılan ẓāhir olup ġıdāları ādem beynisi idi, eger ġıdāların 13 bulmasalar Ḍaḥḥāka ḳaṣd ideridi dirler, bārī behr-i taḳdīr günde iki ādem öldüriridi. 14 İki yüz yıla ḳarīb bu ġıdāyı çeküp günāhlu ādem bulınmasa ḳurʿa ṣalup ḫalḳdan 15 öldüriridi, bu maḥalle münāsib baʿżı kelām direfş lafẓında ẕikr olınmışdur. Taʿrīb idüp 16 ejdehāḳ dirler. [z-f-n-d-e] **Ezfendāk:** Elegimsaġmal, ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsına meddile daḫı rivāyet 17 olınmışdur. [j-d-n] **Ejdenk:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile dīv adlarındandur. [j-n] **Ejenk:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile yüz 18 dürüp ḳaş çatmaḳ ve puşmaḳ ve kīne ve eygü, *ḍılı* maʿnāsına ve yan, cenb maʿnāsına. [j-h-r] 19 **Ejherāk:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile Ḍaḥḥākuñ laḳabıdur, ejdehāk maʿnāsına. [s-t-r-n] **Estereng:** Hemzenüñ 20 feṭḥ ü żamm u kesri cāʾizdür ve sükūn-ı *nūn*ladur. Bī-rūḥ ṣanem ve bī-rūḥ vaḳḳād ve sirāc-ı ḳuṭrub 21 daḫı dirler, ādem ṣıfatlu bir otdur. İḳlīm-i Çīnde çoḳ biter, Niʿmetī köki ādem ṣūretinde olur 22 dimiş, ayaḳları yuḳarı başı aşaġa ve saç gibi til til kökleri olur ve erkekli ve 23 dişili olur, birbirine ṣarmaşmış ve ḳollarını birbirinüñ boynına ṣalmış ve ayaḳlarını 24 birbirini ṭolaşdurmış ṭururlar, anı birden ḳoparan ayında düşer ölür dirler ve baʿżılar 25 fi'l-ḥāl ölmez ammā ol nesnede ölür dirler ve baʿżılar naḳl iderler ki çıḳarurken zārilıḳlar 26 ẓāhir olur, ol sebebden işiden ve hem idüp düşer ölür, pes ḥīle idüp 27 kelbile çıḳarurlar, dibini tamām ḳazıyup cüzʾi ilişik ḳalduḳda bir ipi aña 28 baġlayup ve bir ucını kelbüñ boġazına baġlayup yanından giderler, ol kelb 29 çekinür, çıḳarur, düşer ölür, baʿdehu alurlar baʿżı ʿaṣṣāblardan böyle rivāyet olınur 30 ve hem kitāblarında yazılmışdur, bu sözler ʿabeṣ sözdür, ḫavāfāt-ı cin ḳabīlindendür, mirāren 31 çıḳarduḳ, ne āvāz geldi ve ne ḳoparan öldi, ol vilāyetde ekṣer yirlerde biter 194b/01 ʿalāmeti oldur ki bögürtlen yapraġı gibi yapraġı olur, yanında aġaç olsa ṣarmaşıḳ 02 gibi ṣarılur, gicelerde şuʿle virür, çerāġ gibi ol sebebdendür ki serrāc u ḳādd u serrāc-ı 03 ḳuṭrub dirler. Amā ışılduġı baʿżılar kendüden degildür dirler. Belki yılduz böcegi didükleri 04 anı sever, gice ile anuñ üzerine üşer, ol ışılayan andandur didiler. **ʿAscedī:**

05 Hind çün deryā-yı Çīn şod Çīn-i deryā āşikār
Z'īn ḳabl revīd be-Çīn ber-şibh-i merdüm estereng

06 ve baʿżılar dirler ki estereng vāḳvāḳ aġacıdur ve aña teşbīh idüben ʿaḳīm ʿavratlara daḫı 07 dirler. [-ş-] **Eşk:** Sükūn-ı *şīn*ile göz yaşı ve aʿlām-ı ricāldendür, cümleden biri selāṭīn-i 08 Fürsüñ üçünci ṭabaḳası ki Eşkāniyāndur kim mülūk-ı ṭavāʾif daḫı dirler, ol ṭabaḳaya 09 evvel pādişāh olanlar adıdur. Andan evvel bu ismile semmī kimesne olmamışdur ve ol 10 Eşk bin Dārā bin Dārāb bin Behmen bin İsfendiyār bin Güstāsb bin Lohrāsbdur. 11 Mülūk-ı Fürsüñ ikinci ṭabaḳası ki Keyānīlerdür. Anlardan mülk-i

meẕkūr Lohrāsba intiḳāl 12 itmişdür. Dārā ki İskender elinde helāk olduḳda ẕikr olan Eşk, İskenderden kibirlenüp 13 İskender vefāt itdükden ṣoñra ḫurūc u ẓuhūr idüp babasınuñ taḫtını İskender naṣb 14 eyledügi Ebṭaḥaş-ı Rūmīden alup yüz yıldan ziyāde salṭanat anuñ evlādında ḳaldı. 15 ʿĀḳıbet Erdeşīr bin Bābek bin Sāsān bin Behmen bin İsfendiyār ki selāṭīn-i Fürsüñ 16 dördünci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Evvel pādişāh olandur ve ol Sāsān bin Behmen nebīresidür. 17 Ḫurūc idüp Eşkāniyānuñ āḫir pādişāhı olan Erdevān bin Bābeki aradan götürüp 18 Eşkānīlerden salṭanat Sāsānīlere intiḳāl itmişdür. [f-r-n] **Efreng:** Zīb 19 ü zībāyī. **ʿUnṣurī:**

Cihān ḫīre mānde ze-ferheng-i o
Ez-ān ber ze-bālā vü efreng-i o

Ve ḥaşmete 20 ululuḳ ve yücelik maʿnāsına. [n-b-e] **Enbāk:** Yancucaḳ dimekdür, taṣġīr-i enbāndur. [n-b-v-h-n-e] 21 **Enbūhnāk:** Giñrek ve gürrek dimek zīrā ismüñ āḫirine ḥarf-i *kāf*-ı sākine 22 ilḥāk olınmaḳ ʿalāmet-i taṣġīrdür. [n-c-k] **Encükek:** Siyāh dānelerdür ki maġzı emrūd 23 dānesi gibi aġ olur. Baʿżı nüsḫada bir *kāf*ile encük yazılmış, az, ḳabl maʿnāsına. 24 [n-d-v-h-n-e] **Endūhnāk:** Ġuṣṣalu dimekdür, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 25 eylemişler ki lisān-ı Fārsīde nāk şol iḫtilāṭdan ʿibāretdür ki eşrāb ṭarīḳiyile ola, nemnāk 26 gibi içine yaş siñmiş nesnedür, kemāl-i tekeyyüfden nāk ile taʿbīr iderler, meṣelā ġamnāk u berşnāk. 27 [n-d-y-ş-h-n-e] **Endīşenāk:** Fikrlü ve ġuṣṣalu. [-n-] **Eng:** Sükūn-ı *nūm*la bal arusı naḥl maʿnāsına 28 engübīn lafẓı bu mensūbdur. **Beyt:**

Nīş-i ʿaḳreb hemçü nīş-i ānek bāşed ey peser
29 To ne-mī-dānī ki nīş-i āng nīş-i ʿaḳreb-est

[-n-] **Enük:** Żamm-ı *nūm*la ḳurşun. [v-r-n] **Evreng:** *Rā*ʾ-i mühmele ile 30 taḫt. **Mīr Ḫusrev:**

Be-Ḫāḳān-ı Çīn dād ez-evreng-i Rūm
Peyāmī ki pūlād-rā kerd mūm

Ve baḫt 31 u ʿizzet ve yaraşuḳ maʿnāsına. **Beyt:**

Dāver-i pādişāhān Şeyḫ Üveys ānki buved
Ṭalʿat-ı pādişāhī-rā ze-şükūheş evreng

195a/01 Ve baʿżı aṣḥāb-ı lüġāt ve tāc u ʿaḳl ve dirlik ve maʿīşet 02 maʿnāsına ve heybetlü ve şevketlü, evrend ve ervend maʿnāsına ve destūr-ı mānī erjeng ü 03 erteng maʿnāsına ve ay aydını māh-tāb maʿnāsına daḫı gelür dimişler, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 04 *Deḳāʾiḳü'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki evreng serīr-i sulṭāndur, nitekim

05 Esedīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ber-evreng be-nişest şeydā esb-i şāh
06 Be-şādī derd-i o vü baḫşiş-güşād

Ve maʿnā-yı aṣlīsinde taḫtadan olmaḳ muʿteber degildür ammā taḫtda 07 taḫtada olmaḳ muʿteberdür. Tafṣīli taḫt lafẓında olmışdur, göge de evreng ıṭlāḳ 08 olınur, teşbīhan istiʿāre ṭarīḳiyile göge heft-evreng dirler, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **09 Beyt:**

Heft-rengī-st zīr-i heftū-reng
Nī-st bālā-ter ez-siyāhī reng

Heftū-rengüñ 10 aṣlı heft evrengdür. Terkīb olınduḳda *elif* ḥıẕf olınmışdur. Bu ẕikr-i 11 maʿnā evreng-i müfredüñdür. Bir evreng daḫı vardur, mürekkebdür. Bir cüzʾi āvdur ki 12 aṣlı ābdur, *bā*, *vāv*a munḳalib olmışdur ve taḫfīfen meddi fetḥaya tebdīl olınmışdur ve bir 13 cüzʾi de rengdür, āvrengden murād maʿnā-yı āb-rengdür niteki bu beytde vāḳiʿdür. **14 Beyt:**

Raḫş-ı ferr-i evreng-rā cāy geşt
Sitāre ze-ḥüsn-i üy ārāy geşt

Ḥüsn-i 15 sīmādan kināyetdür, evreng ile taʿbīr iderler, mecāzen niteki ʿUnṣurīnüñ bu beytinden ẓāhirdür. **16 Beyt:**

Cihān ḫıyere mānde ze-ferheng-i o
Ez-ān berz-bālā vü evreng-i o

Baḥrü'l-Ġarāʾib 17 ṣāḥibi bu beytde evrengi yaraşuḳ maʿnāsına ṣanmışdur, maʿnā-yı terkībīsinden ġāfil 18 olmışdur. [v-j-n] **Evjeng:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile yaraḳ, evjend maʿnāsına ve güzellik ve kitāb, 19 naḳḳāş. [y-j] **Eyjek:** Meddile āyjek maʿnāsına ki od ḳoġı ve aġaç ḳurdına dirler. **20 Şehīdī:**

Çü zer-i sāde çekān eyjek ez-o lākin çü nīşestī
Şodī zer-i sāde çün sīmīn şīz ü ʿaybe vü cevşen

21 El-Elifi'l-Meksūre. [s-p-r] **İsperek:** Ṣaru aġaç ki 22 anuñıla ṣarı ve līmonī reng boyarlar. [s-t-r-n] **İstereng:** Yebrūcu'ṣ-ṣanem, ḥarekāt-ı 23 şülüşe ile lüġatdür, tafṣīli meftūḥa bābında olmışdur. [ş-n-e-l-n] **İşnāleng:** İncik, şināleng 24 maʿnāsına. [ṣ-ṭ-r] **Işṭarek:** Mīʿe-i sāyilenüñ ḳurumuşı muʿteber edviyelerdendür, baʿżılar 25 lebān-ı cāvīdür didiler. [y-r-e] **İrāk:** Zīrāk maʿnāsına. [y-n] **İnek:** Şimdi ve uşda 26 ve dimin, buncaġız dimek olur. **El-Elifi'l-Mażmūme** [s-t-r-n] **Üstürüng:** Yebrūcu'ṣ-ṣanem 27 ḥarekāt-ı şülüşe ile mervī lüġatdür. **Üştür-gāv-peleng:** Zürrāfe didükleri cānver ki boynı 28 deve boynı gibi uzun olur ve ayaḳları şıġır ayaġı gibi ve bedeni peleng gövdesi gibi 29 olur alaca, *Kenzü'l-lüġa* ṣāḥibi böyle naḳl ider ki *Ez-Zarāfati ḥayvān bīlādü's-Sūdān*

30 *rāʾsuhā ka-rāʾasü'l-ibil ve ḳurūnuhā ka-ḳurūnü'l-baḳar ve asnānuhā kā-asnānihā ve cilduhā ka-cildin-nemr* 31 *ve ḳuvāʾimhā ka-ḳuvāʾimi'l-baʿīr ve aẕlāfhā ke-aẕlāfi'l-ibil ve danbuhā ka-ẕanbi'l-ẓabī va raḳbaşuhā ṭavīle* 195b/01 *cidden ve yadāhā aṭvāl min riclīhā ve ḳāla faḥā ve fiyeti'l-aʿyān annahā tetavvallad min şülüşe ḥayvānāt* 02 *minen-nāḳeti'l-vaḥşiyet ve'l-baḳarati'l-vaḥşiyeti ven-nemr fā-iẕ evvaḳaʿün-nemr ʿaliyün-nāḳati'l-vaḥşiyyeti* 03 *fetāʾtī biḥayvān fe-izā kānu ẕalike'l-ḥayvān ẕikran ve vaḳʿ ʿaliyü'l-baḳari'l-vaḥşiyeti tāʾtī bi'z-zarāfe* 04 *fī aṣlü'l-lüġati'l-cemāʿati filemmā veledeti min cemāʿati semiyyet biẕalike ve'l-ʿAcem yesemmūnhā* 05 *üstür-gāv-peleng li-anni'l-üştür hüve'l-cemel ve'l-gāv ve hüve'l-baḳar ve'l-peleng hüven-nemr.*[2927] 06 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa** 07 [e-y-t-r] **Pāyterk:** Oġlan ṭamaġın ḳaldırmaġa dirler. [e-b-v] **Pābūk:** Pābūc ki ayaġa 08 giyerler. **Pābung:** Miṣlihu. [e-b] **Bābek:** Taşġīr-i bābdur, babacuḳ dimek olur, bāb, babā, 09 peder maʿnāsınadur ve aʿlām-ı ricāldür evvelā bu ism ile müsemmā olan selāṭīn-i Fürsüñ 10 üçünci ṭabaḳası ki Eşkānīlerdür. Mülūk-ı ṭavāʾif daḫı dirler, āḫir pādişāhı olan 11 Erduvān bin Belāşek Pārs vilāyetinde olan ḥākimüñ adıdur ki andan evvel 12 bu ad yoġidi ve mülūk-ı Fürsüñ dördünci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Evvel pādişāh olan 13 Erdeşīrüñ vālidesi babasıdur. [e-ç-n] **Pāçenk:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile köşklerde olan pencere ve kiçirek 14 derīçe ki andan bir göz ile baḳıla. **Şems-i F.:**

Hezār güne gül ez-şāḫ çehre nümūdend
15 Çü luʿbetān gül-endām-ı nāzik ez-pāçenk

[e-d-r-n] **Bād-reng:** Şinḫıyār ve ereng maʿnāsına ve oġul 16 otı Esedī-i Ṭūsī vü Şems-i Faḫrī turunc maʿnāsına naḳl eylemişler. **Müncīk:**

Yāsemīn āmed be-meclis tā-benefşe dest-i sevd
17 Ḥamle kerdend ü şikeste şod sipāh-ı bād-reng

Esedī:[2928]

Eger beher teskīn ṣıfr kesī
18 Be-līmon mürekkeb koned bād-reng
Ze-terkīb-i dest-i şeh ü tīġ-i o

[2927] Zürafa, Sudan ülkesinde yaşayan bir hayvandır. Başının şekli develerin başına benzer, boynuzları ise sığır boynuzları gibi ve dişleri kendi türündeki dişlere benzer. Derisi kaplan derisine, bacakları develerin bacaklarına, tırnakları da develerin tırnaklarına benzer. Kuyruğu geyik kuyruğuna benzer ve oldukça uzundur, kolları ise bacaklarından daha uzundur. Araplar, onun vahşi develer, vahşi sığırlar ve kaplanlardan meydana geldiğini söylerler. Kaplan, vahşi sığıra zarar verdiğinde zürafa ortaya çıkar; bu nedenle topluluk dilinde bu şekilde adlandırılır. Acem, ona Üştür-gāv-peleng" derler, çünkü "üştür" deve demektir, "gav" sığır demektir ve "peleng" de kaplan demektir.

[2928] **Şems-i Faḫrī**.16. (184a/16)

Felek kerd defʿ-i ġam-i āvreng

19 [e-d-r-v] **Bādrūk:** Buyan balı dirler bir nevʿ otdur, taʿrīb idüp bādrūc dirler **20** ve baʿżı yirlerde terre-i Ḫorāsānī dirler. [e-r-ş] **Bārşek:** ʿİzzetlü maʿnāsına. [e-r] **Bārek:** İnce **21** ve yufḳa bārīk lafẓından muḫaffefdür, raḳīḳ maʿnāsına. [e-r-n] **Pāreng:** Turunc, nāreng maʿnāsına. **22 Bāreng:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile oġlancuḳlar gögsine baġladuḳları yarlıḳ. [e-r-y] **Bārīk:** İnce, raḳīḳ maʿnāsına. **23 Beyt:**

Çeşmān-ı ḫˇīş ü miyān-ı nāzīk
Mā eṭīb fāke celle Bārīk

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ, incelmiş **24** nesneye dirler dimiş, taḫfīf idüp bārik daḫı dirler. [e-z-r-n] **Bāzereng:** *Zā*nuñ ve **25** *rā*nuñ fetḥiyile oġlancuḳlar gögsine baġladuḳları yarlık, bāreng maʿnāsına. **Pā-sebük:** Ḫafīf **26** ayaḳlu kimesne, ġāyetde yüriyen ve yügrük dimek olur ve pūtā oḳı. [e-s-t-r] **Pāsterek:** Alaca **27** ṣıġırcuḳ ki çekirge ile ceng ider, helāk eyler, *sīn*-i mühmele ile. [e-ş-t-r] **Pā-şütürg:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu. **28** ve baʿżılar ḳırlaġuç, *ḫuṭṭāf* maʿnāsına naḳl eylemişler. [e-ş-k-v] **Pāşkūk:** İş becerici, maṣlaḥat-güẕār maʿnāsına. **29** [e-ş-n] **Pāşeng:** Üzüm ṣalḳımı ki degek üstünde ḳurımış ola. **Şems-i F.:**

Be-nām-ı dest-i to ger şāḫ-ı rez nihed dihḳān
30 ʿAḳīḳ ü laʿl ber-āyed ze-şāḫ-ı ney pāşeng

Ve toḫumluḳ için ḳonulan ḫıyāra **31** dirler. **Müncīk:**

Ān seg-i melʿūn be-reft īn Sind-rā ez-ḫˇīşten
Toḫm-rā mānend-i pāşeng endereş ber-cāy mānd

196a/01 ve ḫıyāra daḫı dirler ve Ḫaryeze maʿnāsına ve baʿżılar kiçirek derīçeye daḫı dimişler, pā-çeng **02** maʿnāsına. [-e-] **Pāk:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile aru, ṭāhir maʿnāsına ki murdāruñ muḳābilidür ve hep, tamām maʿnāsına **03** istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Be-dü pāk sipord z'evvel sipāh
Nerīmān be-şeb-gīr berdāşt rāh

04 Dīger:

Ser-i tīġeş er seng eger ḫāk buved
Giyā vü gülşen pāk-ter pāk buved

Bāk: *Bā*ʾ-i ʿArabīyile Şems-i Faḫrī **05** ters ü bīm bāşed dimiş. **(ʿ):**

Elbuz-rā çi bāk ze-seng-i Felāḫun-est

Esedī:

Be-peyġāre güftā me-dārīd bāk
06 Sipārīd pīlān be-mihrāc pāk

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ eylemişler ki 07 bāk *bā*ʾ-i ʿArabīyile lisān-ı Fārsīde şol ḥāletden ʿibāretdür ki Türk dilinde ondan eymenmek ile 08 taʿbīr iderler, ḫavfa iḫtişāşı yoḳdur. Eymenmek gāh ḳorḳudan olur gāh ḥayādan olur 09 utancaḳ nesneden de kişi eymenür dirler, ʿArab dilinde ol ḥāletden mübālāt ile taʿbīr olınur, 10 niteki bu beytden ẓāhirdür.

Beyt:

Çi ġam dīvār-ı ümmet-rā ki dāred çün to püştī-bān
11 Çi bāk ez-mevc-i baḥr-ı ān-rā ki bāşed Nūḥ keştī-bān

Bākdan murād bu beytde ḳorḳucaḳ nesneden eymenmekdür 12 hiç bir nesneden eymenmeyen kimesneye bī-bāk dirler. **Şems-i F.:**

Raḥmetī āḥirā meh bī-bāk
13 Naẓar-ı āḫir büt-i çālāk

Mışrāʿ:

Merd-i bī-bāk mī-negūyed būk

[e-l-e-r] **Pālārek:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile pelārek 14 maʿnāsına. [e-l-e-l] **Pālālek:** Miṣlihu. **Bāşek:** Sükūn-ı *şīn*ile eyer yaṣduġı bālişçe maʿnāsına ve depingi ki eyerüñ 15 iki yanında iki ḳanatlar gibidür. [e-l-e-h-n] **Pālāheng:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile uyanuñ çilbiri ki ata bindükde 16 ucını atuñ ḳarnı altına bağlarlar ve indükde anuñıla bağlarlar. [e-l-h-n] **Pālheng:** Miṣlihu, Niʿmetī 17 ve kemend dizginine daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Ferīdūn eger zende buved kīn-i o
Nihādī be-gerden berş-i pālheng

18 [e-l] **Pālek:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile pābūc. [e-l-n] **Pāleng:** Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 19 çaruḳ ki Türkler ḫām gönden diküp ayaġına giyerler dimişler. [e-l-y] **Pālīk:**[2929] Ün, ṣavt-ı 20 ḳavī nidā maʿnāsına. **Beyt:**

Bāng-ı gāvī çi ṣadābār dihed ʿişve-i maḥz
Sāmirī kī-st ki dest ezīd be-yażā be-bord

21 ve eyyām-ı bahārda olan āvāze ve terāneye gül-bāng dirler. **Beyt:**

22 Bülbül ze-şāḫ-ı serv be-gül-bānk-ı Pehlevī
Mī-güft dūş ders-i Maḳāmāt-ı Maʿnevī

[e-n-m-ş] **Bānmüşk:** 23 Bānefş ki beneviş ağacına dirler. [e-h] **Pāhk:** Pāhkīden lafẓından işkence maʿnāsına ism-i maṣdardur 24 ve ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. [-b-] **Bebek:**

[2929] [e-l-y] **Pālīk:** Miṣlihu, Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ẓikr olan üç lügati pābūc ve çārūḳ maʿnāsına naḳl eyledi. [e-n] **Bāng:** A. (221b/04)

Göz bebegi, merdüm-i çeşm maʿnāsına Türkīde daḫı 25 müstaʿmeldür. [t-r] **Peterg:** Baḳḳāllar ṭablası *bā* ile *tā* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. [-t-] **Petk:** 26 Ve bi'l-kesr-i *bā*ʾ-i ʿAcemīyile çeküç, ḫāyesk maʿnāsına ve pehlūya çekmek ve örs, sindān maʿnāsına. [t-v] **Petūk:** 27 Baḳḳallar ṭablası baʿżılar evvelini *tā* ile tepūk rivāyet eylediler ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür. 28 **Şems-i F:**

Ḫāk ber-tārik-i devāt u ḳalem
Ḥabbeẕā debbe vü cevāl ü tepūk

[r-t-n] **Ber-tebek:** 29 *Bā*ʾ-i ʿArabīyile bağırdaḳ ki beşik altında ve tebḳūr-ı ḳamāṭ maʿnāsına. **Be-ḫab-ı pūynek:** Uyḫuda 30 ḫorlamaḳ. [ḫ-t] **Baḫtek:** Baḫt lafẓınuñ taṣġīridür ve ṭāliʿ-i şūm maʿnāsına. [d-r-b-z-r] 31 **Peder-i büzürg:** Dede, cedd maʿnāsına. [z-r] **Büzürk:** Kendir toḫmı. [r-s-t] **Perestük:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile żamm-ı *tā* ile ḳarlaġuc 196b/01 ḳuşı ḫaṭṭāf maʿnāsına perestük lafẓından muḫaffefdür. **Perestük:** Ḳarlaġuc, perestük maʿnāsına. 02 [r-s-y] **Perestek:** Feṯḥ-i *tā* ile terāzū persengī. **Berḳ-i şükūsāk:** Yaġmurlu[2930] ve ġāyetde ḫaşmetlü 03 uzun yıldırım ve şimşek. [r-ş] **Perşek:** Niʿmetī ṭapḳur maʿnāsına naḳl eylemiş. [-r-] **Berg:** 04 *Bā*ʾ-i ʿArabī ve sükūn-ı *rā* ile aṣḥāb-ı lüġāt yapraḳ ve yaraḳ ve ġam u ġuṣṣa ve ṭāḳat u mecāl 05 u ḳuvvet. **Ḫāfiẓ:**

Çonān ki şemme-i sākī dilem ze-dest be-berd
Ki bā-kesī dīgerem nī-st berg-i güft ü şenīd

06 Niẓāmī:

Z'āfet bīd-i berg bād-ı ḫazān
Şāḫ ber-berg-i bīd-est k'ez-ān

Ve sāz 07 ve zīnet ü çapırdı maʿnāsına naḳl eylemişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ 08 ü tedḳīḳ eylemişler ki berg, yapraġa dirler, gül yapraġına berg-i gül dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. 09 **Ḫāfiẓ:**

Bülbülī berg-i gülī ḫoş-reng der-minḳār dāşt
V'enderān berg ü nevā ḫoş nālehā-yı zār dāşt

10 Ammā meẕkūr maʿnā bergüñ maʿnā-yı mecāzīsidür. Maʿnā-yı ḥaḳīḳī lisān-ı 11 Türkīde yaraḳ didükleridür, yol yaraġına berg-i rāh dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

12 Rāh-ı to dūr āmed ü menzil dırāz
Berg-i rāh u tūşe-i menzil be-sāz

Aġacuñ olsun 13 çiçegüñ olsun levāzımından ve mühimmātından olduġından ötüri

[2930] yaġmurlı. 3. (221b/16), 16. (184b/31)

yapraġa berg dirler 14 lisān-ı Fārsīde yapraġıçün vażʿ olınan lafẓ bahārdur, bahāruñ sāʾir tafṣīli maḥallinde 15 ẕikr olınmışdur. [-r-] **Perk:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile ve sükūn-ı *rā* ile kettān toḫmı ve bir nevʿ armaġandur ve sebāʿuñ 16 avāzı ḥarekātı ve muṭlaḳā çatıldı yaʿnī ṣavt ki av aġaçlarından ve barmaḳlarından ve ġayrıdan 17 ẓāhir olur, ʿArabca *heddet* dirler. Bir ṣaḥīḥ nüsḫada feṭḥ-i *rā* ile perek yazılmış. **Perek:** *Ba*ʾ-i ʿAcemī 18 ve feṭḥ-i *rā* ile bir armaġan adıdur. **Esedī:**

Çü be-güẕeşt Ḫāḳān be-reved perek
To gūyī hemī tīġ bāzed felek

19 [r-m] **Bermek:** Aʿlām-ı ricāldendür, bir ṭaʾifenüñ meşhūrı ceddün adıdur ki kerem-i 20 vücūdda naẓīrleri yoġidi, aña nisbet idüp Bermekīler dirler, ḫalḳa-i āl-i ʿAbbāsdan beşinci 21 ḫalīfe ki Hārūnu'r-Reşīd ibn Hādī bin Mehdī bin Manṣūrdur ki ʿAbdu'llāh Seffāḥuñ ḳarındaşıdur. 22 Meẕkūr ḫalīfe zamānında Yaḥyā bin Ḫālid bin Bermekī ki vezīri idi iki oġulları Faẓıl u Caʿfer ile 23 ehl-i cihāna luṭf ü iḥsānları münteşir olup girü mezbūr ḫalīfe zamānında devlet ü ʿizzetleri 24 munḳariż oldı. [r-n] **Pereng:** *Bā* ʾ-i ʿAcemī vü *rā* ʾ-i mühmele ile aṣl ü yehūlī nīreng ü ḥamle maʿnāsına. 25 [r-v-e] **Pervāk:** Niʿmetī bekçi maʿnāsına. [r-v-e-n] **Pervāng:** Niʿmetī ḳaraḳulaḳ ve ḳulavuz maʿnāsına dimiş. 26 [z-r] **Bezerg:** Be-feṭḥi'r-rā kettān toḫmı ve bezir lafẓınuñ taṣġīridür ve segrek maʿnāsına. [-z-] **Bezk:** 27 *Bā* ʾ-i ʿArabī vü sükūn-ı *zā* ile tesbīḥ ḳurdı ve tengri devecügi didükleri böcükdür. [-z-] **Bezek:** Feṭḥ-i *zā* 28 ile ḳurbaġa, vezek maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tevāḫi ve tebādül vardur. 29 [-j-] **Bejek:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile pāzū, *sılḳ* maʿnāsına. **Bejvāk:** *Bā* vü *zā* ʾ-i ʿAcemīyile ve bi'ż-żamm yanḳu, ṣadā vü āvāz 30 maʿnāsına. [j-v] **Pejvek:** Miṣlihu. [s-e] **Besāk:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile tāc şeklinde çiçeklerden iderler, ʿişret günlerinde 31 başlarına giyerler. **Şems-i F.:**

Hemçü ḫāk cenāb-ı şāh-ı cihān
Ḫāk-ı pāyet me-rā-st tāc-ı besāk

Pes-āheng: 197a/01 *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile pīş-keş demiri ṣāḥib-i *Esās* böyle naḳl eyledi. Niʿmetī vü *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 02 ökçe çekecek demir ālet ve çivi dimişler. *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*da çeri öñi ve dündar eri ve leşker 03 öñi, aždādandur. [s-e-h-n] **Bes-āheng:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile çivi. [s-t-r] **Pesterek:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile alçaġraḳ 04 ve girürek ve kāġıd mührelerken altına ḳoduḳları kīrlik. [-s-] **Besk:** Sükūn-ı *sīn*ile Mecūsīler 05 kitābından, egerçi Niʿmetī ḥarf-i *bā*da getürmişdür, esaḥḥ *nūm*ladur, İncīlden müstaḫric bir kitābdur. 06 **Şems-i F.:**

Zʾʿadl-i to heme mülk ü ḫalḳ āsūdend
Çi ehl-i kütüb Zebūr u çi muṣḥaf u besk

07 [s-n] **Beseng:** Güre tevsen at. [-ş-] **Peşk:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile eşk ü reşk kāfiyesinde 08 çi şebnem ʿArabīde *nedā* maʿnāsına. **(ʿ):**

Eşk-i men peşk-i bāġ-ı ʿaşḳ üftād

Ḳıraġu, celīd maʿnāsına 09 ve ḳurʿa ve ḳıvırcıḳ saç, iki maʿnāya Ḥalīmī żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eylemiş ve ılḳı ve ḳıġ bu maʿnāya eṣaḥḥ 10 żamm-ı *bā* iledür, erbāb-ı lüġat meşk ü güncişk ü ḫaleşk kāfiyesinde getürmişlerdür 11 Niʿmetī vü Ḳaraḥiṣārī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi şebnemden ġayrı maʿnāları ḥarekāt-ı şülüşe ile 12 naḳl eylemişler ve büyük yılan dişi. **Esedī:**

Çü tārīk-i ġārī ze-fer-i pehen-bāz

13 Dü-peşkişen çü şāḫ-ı gevzenān dırāz

Niʿmetī muṭlaḳā büyük diş, ḳanḳı ḥayvānuñ gerekse olsun dimiş. 14 **Şems-i F.:**

Şīr der-pīşe ejdehā der-kūh

Be-fikend ez-nehīb tīġ-i to peşk

[ş-k-v] **Peşkūk:** Ḥarīş 15 ve işde ḳavī ve cüst olan ve belā çekici ḥamūl maʿnāsına, bu lüġat āḫirī *kāfi*le ve *lām*le ve *nūm*le 16 naḳl olındı. Şems-i Faḫrī hemān āḫiri *lām* bābında getürmiş. [ş-n] **Peşeng:** *Bā* ʾ-i ʿAcemī ve sükūn-ı 17 *nūm*la Efrāsiyāb bin Peşengüñ oġlı adıdur. **Firdevsī:**

Peşeng-i dil-āviz toḫm-ı Peşeng

18 Çonān dān ki bā-to be-yāyed be-ceng

Ve bir nām-dār ḥarāmī adıdur ve ḳazma ve küleng ve burġu ve bennālar 19 dīvarlar deldükleri ucı sivri uzun demirüñ adıdur. **Şems-i F.:**

Der-āverd saḫṭaş bāre-i sipihr ez-cāy

20 Be-yek işāret bī-dest berd bīl ü peşeng

Niʿmetī bu maʿnāya *tā* ile 21 ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür, naḳl eyledi, aʿlām-ı ricālden ġayrı maʿnālarda *bā* ʾ-i ʿArabīyile daḫı 22 mervīdür. **Pek:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile ḳurbaġa, çaġz u ġūk maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Kesī ki çün sereṭān bā-to kec-reved be-şiken

23 Be-seng peşteş deryā kīn fiken çün pek

Bu maʿnāya sāʾir esāmīsi 24 çāz lafẓında yazılmışdur ve raʿnāluḳ ve teʾerrüf idüp bir kişinüñ eṭrāfını ṭolanmaġa 25 daḫı dirler ve muṭlaḳā bī-hüner kimesne ve ālet-ḫāne, metāʿü'l-beyt maʿnāsına, ekṣer budur ki 26 lek lafẓından ṣoñra getürüp itbāʿ vü müzāvece ṭarīḳesince lek ve pek dirler, yelüp 27 yopurmaḳ maʿnāsına. [g-s-l] **Begselek:** Gürbüz maʿnāsına. [k-v-l] **Pek ü lek:** Raʿnāluḳ ve hünersizlik. 28 **Şems-i F.:**

Cihān çü ḫāk-ı der-i to-st ʿarṣa-i mülket

Çerā ne-gevher-i ʿuḳde be-töhmet-i pek ü lek

29 [l-e-r] **Pelārek:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile aṣḥāb-ı lüġāt bir nevʿ demirdür ki andan keskin ḳılıçlar iderler ve ol 30 ḳılıçlara tīġ-i belārek dirler ve baʿżılar cevher-dār ḳılıca dirler dimişler ve baʿżılar ḳılıca dirler 31 ki ve yumşaḳı olmaya pūlādın ola ve baʿżılar taḫṣīṣ idüp Hindī ḳılıçdur dimişler. **(ʿ):**

197b/01 Belārek-i Yemenī şāḫ koned tā ne-buved

[l-e-l] **Pelālek:** Miṣlihu ve yidek üzerinde olan 02 pūlād ḳılıç Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki belārek 03 yaşşı demrenidür, oḳ demreni olsun gönder demrini olsun ḫancer demreni olsun 04 oḳ demrenine ıṭlāḳ olunduġı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Her ān tīr-bārān ki āmed fesrūd

05 Belārek hemī geşt ü cān mī-dürūd[2931]

Ḫancer demrenine ıṭlāḳı ʿUnṣurīnüñ bu beytinden añlanur. **06 Naẓm:**

Çi çīz-est ān revende tīr-i Ḫusrev

Çi çīz-est ān pelārek tīġ-i bürrān

07 Yekī ender dehān ḥaḳ-zebān-est

Yekī ender dehān merg-dendān

Tīġ-i bürrāndaki tīġ, tīz maʿnāsınadur 08 tīġüñ tīz maʿnāsına geldügi tīġ lafẓında beyān olınmışdur, ḳılıç cevherine daḫı belārek 09 dirler, niteki bu beytlerden ẓāhirdür. **Şiʿr:**

Belārek çonān tāft ez-rūy-ı tīġ

10 Ki der-şeb sitāre ze-tārīk-i mīġ

Dıraḫşān yekī tīġ çün çeşm-i kūr

Belārek ber-o refte çün pāy-ı mūr

11 ḳılıç demirine daḫı belārek ıṭlāḳ olınur. Niteki *Tācü'l-Māṣir* ṣāḥibinüñ 12 bu kelāmında vāḳiʿdür: *Belārek-i Hindī ez-berg kede nā-münṣelim küşte* 13 *ve binā-yı Sinimmār be-leked kūb-būtīmār münhedim şode.*[2932] Gāh olur belārekde *rā*yı *lām*a tebdīl iderler 14 belālek dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Bed-riyā ger füted ʿaks-i belālek

15 Be-māhī gāv güyed keyf-i ḥālek

[l-s] **Pelesk:** Kebāb çevirecek demür şiş, ʿArab senc dirler 16 ve baʿżı yirlerde sūġlī dirler, bāb-zen maʿnāsına kesrile daḫı lüġatdür. [-l-] **Belek:** *Bā*ʾ-i 17 ʿArabī ve feṯḥ-i

[2931] (Yağmur her an ok gibi düştüğünde, senin temrenlerin bütünüyle döne dolaşıp cana saplanıyor.)
[2932] "Mızrağın, Hint okları tarafından yaprak gibi koparılmış olmasına benzeyen bir şekilde Sinimmarın binaları da Butimar tarafından vurulmuş ve yıkılmış durumda."

*lām*ile yaraḳ ve yapraḳ. **Beyt:**

Ḫār u ḫāşāk-ı fużāyat mī-fürūşedem her ṣabāḥ
18 Gülşen-i Firdevs-rā ferrāş ber-resm-i belek

Ve pīşkeş ü ʿaṭā vü baḫşiş. **Pelk:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī **19** vü sükūn-ı *lām*ile göz ḳapaġı, *caġn* maʿnāsına ekṣer kesr-i *bā* ile müstaʿmeldür ve ṣarb, müşkil maʿnāsına. **20** [l-n] **Peleng:** Ḳaplan didükleri yırtıcı cānver, *nemr* maʿnāsına. [l-n-g-r-n] **Peleng-reng:** Peleng **21** renglü ve çapar at. [l-n-g-m-ş] **Peleng-mişk:** Kedi otınuñ bir nevʿidür ki baḳla-i **22** Ḫorāsānīye ve baḳla-i dehān dirler ve bir nevʿi daḫı sünbül-i Rūmīdür ki mencūşe daḫı **23** dirler, baʿżı erbāb-ı lüġat maʿnā-yı terkībīsine münāsib peleng-mişk bir otdur ki ḳaplan **24** gibi alacalu gül gibi çiçegi olur ve misk gibi laṭīf rāyiḥası olur ve baʿżılar bir dürlü **25** yemişdür, Baġdādda olur, rengi ḫurmāya beñzer didiler. [l-h-n] **Pelheng:** Çelīr pālheng lafẓınuñ **26** muḫaffefidür. [n-c-p-e-y] **Penc-pāyek:** Yengeç, sereṭān maʿnāsına. [n-c-y] **Penc-yek:** Beşde bir, ḫums maʿnāsına. [-n-] **27 Beng:** Sükūn-ı *nūm*la bākūrī didükleri ot, taʿrīb idüp benc dirler, toḫmını filonyā ve berş-i ʿĪsāyā **28** ḳatarlar. Ammā ıṣṭılāḥ-ı ʿavāmda esrār didükleri tuʿme-i eşrārdur, istiʿmāl idene bengī virürler. **29 Beyt:**

Kūfteler bengīler dehānında
Ṭoplardur Boġaz ḥişārında

Türkīde maşlıḳ u zevzek **30** daḫı dirler. [n-y-r] **Penīrek:** Ebemgömeci didükleri ot eṭıbbā ḳatında ḥabbāzī dimekile maʿrūfdur. **31 Laṭīfī:**

Çü ibnü'l-vaḳt ne-buved āb-līse
Penīrek çend evḳāt-i herīse

[-h-] **Behek:** Ḳızılraḳ 198a/01 aḳ noḳtalar ki aʿżāda ẓāhir olur, yaramaz marażdur, taʿrīb idüp behaḳ dirler. **02** [-y-] **Beyik:** Be-fetḥü'l-*bā*'i'l-muvaḥḥide vü kesrü'l-*yā*'i'l-taḥtāniyye, nefs ki beyāmīḫetey iḫtilāṭ **03** kerd. [-y-] **Peyk:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ol kimesnedür ki çoḳ ve tīz yürür ve segirdür, yorılmaz. **04** Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve ıpar yavşanı. [y-v] **Peyūk:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile yenge ve gelin, ʿarūs maʿnāsına. **05 Şems-i F.:**

Māl ü dāniş ʿarūs u dāmād-est
Sūy-ı dāmād nī-st meyl-i peyūk

ʿUnṣurī:

06 Ġam eger yār-ı men buved çi ʿaceb
Miṣl-i āteş buved hemīşe peyūk

Ve ikiz oġlan, *tev'em* **07** maʿnāsına. **El-Bā'i'l-Meksūre.** [-t-] **Pitk:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī vü sükūn-ı *tā* ile muṭlaḳā çeküce dirler **08** demürcilerüñ olsun naʿl-bendlerüñ olsun ve

ġayrılaruñ olsun. **Firdevsī:**

Ser-i servān zīr-i gürz-i girān
Çü sindān ber-o pitk-i āhengerān

[c-ş] **Piceşk:** Eşk 10 ü reşk ḳāfiyesinde ot yem ṣatıcı, edviyye-fürūş maʿnāsına, ʿaşşāb u ṭabīb 11 [z-ş] **Bizişk:** Miṣlihu *cīm*ile ve *zā* ile lüġatdür. **Esedī:**

Be-sāz er o nevmīd bī-mār süst
Ki mürdeş bizişk ü be-būd o dürüst

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi *rā*ʾ-i mühmele ile daḫı naḳl eyledi. 13 [s-t-r-ā-h-n] **Pister-āheng:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile yorġan ve çādır-ı şeb. [s-t-n] **Pistenk:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile 14 igde yemişi, sencid maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eyledi. [-ş-] **Pişk:** Ḳurʿa 15 ve ḳıvırcıḳ saç, Ḥalīmī bu maʿnālara żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eylemişdür ve bozca, ḳıraġı ve ḳıġ. **Beyt:**

Būy-ı dervīşān ne-dārī ḥırḳa-i peşmīn çi sūd
Çend piçī pişk der-nāfe ki müşk-i ez̲fer-est

17 Şems-i F.:

Ve āhū-yı Çīn eger Ḫıṭā pūyed
Müşk der-nāfe-i o şey heme pişk

[l-s] **18 Pilesk:** Demür şiş, feṭḥ-i *bā* ile daḫı rivāyet olınmışdur ve ḳarış maʿnāsına. [m-n] **19 Bimeng:** Ṭarlıḳ. [y-e-r] **Piyārek:** Hezār-destāna beñzer bir ḳuşdur baʿżı nüsḫada *zā* ʾ-i **20** ʿAcemīyile vāḳiʿ olmış. [y-b-e] **Bī-bāk:** Ḳorḳusuz dimekdür. [y-b-r] **Bī-berk:** Yaraḳsuz ve eli **21** boş dimekdür ve yapraḳsuz aġaç. [y-p-r-h-y] **Bī-perhīz:** Fāsıḳ maʿnāsına. [y-d-m-ş] **Bīd-müşk:** 22 Sorḳun çiçegi ki körpe bīd maʿnāsına. [y-r-ş] **Bī-reşk:** Ġayretsiz, deyyūṯ u ḳunduġ maʿnāsına. **23** [y-r-n] **Bī-reng:** Renksüz ve heyūlā yaʿnī her nesnenüñ aṣlı ve māddesi ve naḳḳāşlar ki bir **24** ṣūreti taṣvīr itmek isteseler evvel bī-reng resm iderler baʿdehu tamām naḳş iderler, **25** ol bī-reng dirler. **Şems-i F.:**

Ḫudāygānī vü şāhī ki nūk-ı ḫāme-i o
Keşīde bār-ı dīger ʿadl ü dād-rā bī-reng

[y-s-r-e] **Bīsrāk:** Büyük deve ki ʿavām taḥrīf idüp bisrek **27** dir. **Esedī:**

Ve ger çār ṣad baḫtī vü bīsrāk
Be-ṣandūḳhā bārīd sīm-i pāk

[y-ş-e-v-n] **Pīşāvenk: 28** Öñce gidici, pīşvā vü imām maʿnāsına. [y-ş-e-h-n] **Pīş-āheng:** Leşkerüñ öñince giden muḳaddimetü'l-ceyş **29** maʿnāsına. [y-ş-t-r] **Pīşterek:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile öñdünrecik ve ilerürecik dimek olur. **30 Bīşterek:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile artuġracaḳ dimekdür. [y-ş] **Bīşek:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile evde de ṣadr olan **31** yir. [-y-] **Bīk:**

Emīr maʿnāsına Fārsīde ve Türkīde müşterek lüġatdür. [y-l] **Bīlek:** Bi'l-*yā*'i'lʿArabī 198b/01 yaşşı demrenlü oḳ, siḥr ü kesme dirler, erbāb-ı lüġat böyle dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* 02 böyle taḥḳīḳ itmişler ki bīlek çatal demrenlü oḳdur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

03 Hilāl-rā mānā-st çarḫ-ı bīlek-endāzān
Ki bā-güşāyend ez-o rūze vuḥūş ez-küşte-i düşmen

04 Şems-i F.:

Eyā şehī ki be-dūzī kīn ü muṣāf
Ber-āsmān meh ü ḫūrşīd-rā be-yek bīlek

05 Bīlegüñ aşlı bīldür, āḫirine *kāf*-ı taṣġīr lāḥiḳ olmışdur. Bīl, lisān-ı Fārsīde şol **06** ālet-i maʿrūfenüñ ismidür ki lisān-ı Türkīde aña bīl dirler, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

07 Ser-çeşme şāyed giriften be-bīl
Çü pür şod neşāyed güdeşten be-pīl

Beyt:

Yekī buved ceng-āver-i Erdebīl
08 Hemī be-güẕer ayend bīlek ze-bīl

Baḥrü'l-Ġarā'ib ṣāḥibi yaşşı demrenlü oḳıla tefsīr itmişdür, aşlın **09** bilmedüginden öyle ṣanmışdur. **Bīmārī bārīk:** Dıḳ ḫastalığı. **Bīmārī-gūdek:** Oġlan **10** ḫastalığı didükleri meşhūr maraż. [y-n-v] **Pīnūk:** Keş, aḳıṭ maʿnāsına ve ḳatıḳ ve māye *kāf*suz **11** pīnū daḫı lüġatdür. [y-v] **Pīyūk:** Yenge ve gelin, ʿarūs maʿnāsına ve ikiz, tevʾem maʿnāsına meftūḥa **12** bābında daḫı gelmişdür, Ḥalīmī feṯḥ-i *bā* ile taṣḥīḥ eylemişdür. [y-h-z] **Bīhzek:** Fürs-i ḳadīm ʿādetince **13** bir ayuñ ismidür, tārīḫlerinde kebīse iʿtibār olınmadıġıçün yüz yigirmi yılda bir ay **14** artururlar, bir yıl on üç ay olur, ol aya bīhzek dirler, bi't-tamām ol ayı **15** bayram iderler, ṣoñra ki Celāle'd-dīn Melikşāh Selçūḳī kebīse iʿtibār eyledi, bu ʿādet **16** terk olındı, ammā taḳvīmlerde ol tārīḫi żabṭ içün bile yazarlar ve aʿyādī **17** daḫı ẕikr olınur, şimdiki zamānda egerçi ki iʿtibārdan bi'l-külliyen düşmişdür. **18 El-Bā'i'l-Mażmūme.** [-t-] **Pütk:** Çeküç. [ḫ-r] **Buḫrek:** Ṭaġ bādāmı ġāyetde germ-terdür. **19** [r-t] **Pürtek:** *Bā*'-i ʿAcemīyile yelegen ve eşkün ve yorġa ṭavar ve güç ve ḥamle maʿnāsınadur. **20 Pürdek:** *Bā*'-i ʿAcemīyile lüġaz ki Türkīde bilmece, meṯel ve yañıltmaç daḫı dirler. [z-r] **Büzrek:** Sükūn-ı **21** *zā*'-i ʿArabī ve feṯḥ-i *zā* ile kettān toḫmı. [z-r] **Büzürg:** Ẓamm-ı *zā* vü sükūn-ı *rā* ile ulu, ʿaẓīm **22** maʿnāsına cemīʿ eşyāya vaṣf olınur, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle tedḳīḳ eylemişler ki büzürg **23** ümīdden ve Büzürcmihrden cüz olan büzürg bu maʿnāyadur. **Beyt:**

Büzürcmihre öñ tilmīẕ olmış

24 Ṣoñ üstād Büzürg-ümmīd olmış

Büzürcmihrüñ aṣlı Büzürgmihrdür. 25 Muʿarreb olmışdur. *Kāfī cīme* tebdīl ḳāʿide-i taʿrībdür. Niteki maḥallinde ẕikr olınmışdur. 26 Gāh olur büzürgi ḫıred muḳābelesinde ẕikr iderler, ḫıred ü büzürg dirler niteki bu beytde ẓāhirdür. 27 **Beyt:**

Sütūde buved nezd-i ḫıred ü büzürg
Ki āzād-ı merdī ne-bāşed sütürg

Bu taḳdīrce tecevvüz 28 olınmış olur. Ḫıredde maʿnā-yı küçek irāde itmekile ve büzürgde maʿnā-yı kelān irāde itmek ile. 29 [-z-] **Büzek:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile tesbīḥ ḳurdı ve ḥammām böcegi ve tengri devecigi didükleri böcek, bāʾ-i 30 meftūḥa bābında daḫı gelmişdür. [j-v] **Püjük:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile yanḳu, şadā maʿnāsına ve āvāz. 31 [s-t-n] **Püstenk:** İgde aġacı, kesr-i *bā* ile igde yemişi, sencid maʿnāsına naḳl olınmış. [s-n] 199a/01 **Püsüng:** Niʿmetī bir ṭaġdur anda gügerçinden ġayrı aṣla vuḥūş u ṭuyūrdan nesne sākin olmaz 02 ve teveccüh-i teʾmile bir kimesne bir niyyet idüp anda varısa niyyeti her ne ise dirler dimiş. 03 [ş-t-n] **Püşteng:** Ṭapḳur ḳolanı. [-ş-] **Püşk:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ṭaġarcuḳ ve bozca ḳıraġı 04 bu maʿnāya ġayrı adları püj lafẓında mesṭūrdur ve ḳıvırcık saç ve deve ve ḳoyun ve keçi ḳıġı 05 **Ḫüsrev-i Dehlevī:**

Tā çü bergīred üştürān-rā püşk
Pāriş āyed ze-būy-ı ʿanber ü müşk

(ʿ):

06 Püşk-rā terk-i müşk engāred

Ḳıġ maʿnāsına bu lüġat feṭḥ ü kesrile daḫı rivāyet olındı, ammā Mīr 07 Ḫüsrevüñ meẕkūr beytinden ki müşk kāfiyesinde getürmişdür. Żamm ile olduġı aṣbitdür ve Şems-i F. 08 daḫı güncişk ü müşk ü ḫalişk ki bir nevʿ bardaḳdur, ḳızlar ider, nā-puḫte balçıḳdan 09 ve üzerini naḳşlarlar, Ḫalluḫ şehrinde çoḳ olur, meẕkūr ḳāfiyelerde īrād idüp bu 10 beytleri inşā eylemişdür. **Naẓm:**

Ḫüsrevā der-zamān-ı maʿdeletet
Ne-dihed bāz zaḫmet güncişk
11 Āhū-yı Çīn eger Ḫıṭa pūyed
Müşk der-nāf-ı o şeved heme püşk
Ey şāh-ı şīr-ḥamle z'āhū buved eger
12 Bā-ḫalḳ-ı to koned kesī iṣbāt būy-ı müşk
Cāyī ki ẕikr-i küze-i yāḳūt u zer konend
13 Ebleh buved ki şerḥ dihed küze-i ḫaleşk

[ş-n] **Püşeng:** Nişān-ı ḳadīm. [l-k-n-c] **Bülgüncek:** Ṭurfa ve 14 masḫara maʿnāsına,

ebu'l-kencek lafẓından taṣarruf olınmışdur. [-l-] **Pülk:** *Bā'*-i ʿAcemīyile bögrek 15 *kılye* maʿnāsına ve burçaḳ ve baḳla ve bögrilce. [l-v] **Bülūk:** Oḳ nişānı ve ṭoyġar ḳuşı 16 ve ḳabre maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu iki maʿnāya *yā*dan ṣoñra *kāf* maḥallinde getürdi 17 ve deve ḳıġı maʿnāsına *yā*dan ṣoñra *lām* maḥallinde īrād eyledi ve ṭā'ife maʿnāsına ve vilāyetüñ ḥāṣılı ki 18 bir kimesneye taʿyīn olınmış ola ve ṣalġın ṣalıcı ve deve ḳıġı baʿżı nüsḫada ḳıġ maʿnāsına 19 *bā'*-i ʿAcemīyile yazılmış, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā'*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. [n-c-ş] **Püncüşk:** *Bā'*-i ʿAcemīyile müşk ü 20 köşk kāfiyesinde serçe, *ʿuṣfūr* maʿnāsına. [v-p] **Pūpek:** İki *bā'*-i ʿAcemīyile Hüdhüd ḳuşı. **Şems-i F.:**

21 Penāh-ı mülk-i Süleymān ki çün Süleymāneş
Nüvīd-i mülk sipāred be-dem dihed pūpek

*Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem vāv*dan 22 ṣoñra *yā* maḥallinde īrād eyledi ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, sā'ir esāmīsi rübūt lafẓında 23 olmışdur. [b-b-l-v] **Būblūk:** Ḳaraḥiṣārī ġonçe maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-s] **Būsek:** Büse lafẓınuñ 24 taṣġīridür, öpmecük dimekdür. [v-ş] **Püşek:** Kedi, gürbe maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫudāygānī vü şāhenşehī ki şīr-i sipihr
25 Be-zīr-i dāmen-luṭfeş ḫezīd çün pūşek

[-v-] **Būk:** *Bā'*-i ʿArabīyile ola ki dimek olur 26 laʿl ü ʿasā maʿnāsına būkeden muḫaffefdür. [-v-] **Būg:** Ḳaraḥiṣārī ġonçe maʿnāsına naḳl eylemiş. **Şems-i F.:**

27 Be-ümīd-i bihī ki kār-ı hüner
Çend güyem dilā meger bā-būg

Ve ḳav ki anuñıla çaḳmaḳ çaḳup od yaḳarlar. 28 **Velehu:**

Ġam eger yār-ı men şeved çi ʿaceb
Meyl-i āteş buved hemīşe be-būg

Ve ol taḫıl ḳuyusı ki 29 içine ġalle ṭoldururlar ve belürsüz olsun içün üzerine çör çöp dökerler. **Şems-i F.:** 30

Zīr-i ḫār u ḫas-ı ġam-ı hicrān
Māned faẓl u hüner çü ġalle-i būk

Şems-i Faḫrīnüñ bu beytinde būk ḳuyuda 31 olan ġalle olmaġa delālet ider. Ḥalīmī ḥaḳ budur ki būk ol ḳuyı üzerine dökdükleri 199b/01 ḫār u ḫas u çör çöp dir dimiş. Niʿmetī ḳav vü taḫıl ḳuyusı *bā'*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş. Ḥalīmī 02 vü *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *bā'*-i ʿArabīyile muḳayyed ḳılmışlar. [v-l-k-n-c] **Būlgüncek:** Ṭurfa ve masḫara maʿnāsına. 03 **Şems-i F.:**

Be-nezdişān çü buved Enverī vü çi Bayṭār

Be-çeşmişān çi buved Baḫterī çi bülgüncek

04 sāʾir esāmīsi bü'l-ʿaceb lafẓında ẕikr olınmışdur. [v-l-n] **Būlenk:** Ṭarḫūn, sāʾir esāmīsi 05 īnāneşt lafẓında yazılmışdur. [v-l-v] **Būlūk:** Būlük ʿArabīde ḫırb maʿnāsına. [v-y-e] 06 **Būyānek:** Maʿdunūs ve öksürük otı ve envedene didükleri edviyye ki ʿArabca ḳayṣūm 07 dirler ve ıpar yavşanı ve sirken ve būyān maʿnāsına. [v-y-k-l] **Būy-ı kilk:** Yeşilce dāneçiklerde 08 dişe ve yürege żararı vardur, Baġdādīler *meşʿaletü'ṭ-ṭālibīn* dirler. [v-y-n] **Būynek:** Būyānek 09 maʿnāsına. [y-v] **Püyūk:** Yenge ve gelin, ʿarūs maʿnāsına, ḥarekāt-ı şülüşe ile naḳl eylediler, Ḥalīmī fetḥile taṣḥīḥ eyledi. 10 **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa** 11 [e-b-e] **Tābāk:** Özdek. [e-b-n-e] **Tābnāk:** Yaldırayıcı. [e-t-e-r-y] **Tātārīk:** Ügeyik ḳuşı, fāḫte 12 maʿnāsına. [e-c] **Tācek:** Fetḥ-i *cīm*ile ḫarūs ibigi ve tācuñ taṣġīridür, tāccaġız dimekdür ve bir 13 ḳavmüñ tācıdur. **Tācik:** Kesr-i cīmile tācīk lafẓından muḫaffefdür, vilāyet-i Pārs ve lüġat-ı 14 Pārsa daḫı dirler. [e-c-y] **Tācīk:** Miṣlihu. [e-r] **Tārek:** Depe ādemüñ ve ṭaġuñ ve ġayrınuñ olsun 15 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳayıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ eylemişler ki tārek mürekkebdür, tār ile *kāf*-ı taṣġīrden 16 maʿnāsı depecikdür, gönder demreninüñ ucına tārek-i sinān dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 17 **Beyt:**

Dīde ber-tārek-i sinān dīden
Bihter ez-rūy-ı düşmenān diden

Ādem başınuñ 18 devrecügine tārek dirler, niteki bu beytlerde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çü dīdem ber-sereş nām-ı mübārek
19 Gehī ber-dīde sūdem geh ber-tārek

Beyt:

Tebārek ber-sereş tāc-ı sütū-şāh
20 Ze-gevher-i girān-seng ü tābān çü māh

Baḥru'l-Ġarāʾib ṣāḥibi tārek ile tārı farḳ itmeyüp ikisinüñ tefsīrinde 21 depe dir, ādemüñ olsun ġayrınuñ olsun dimişdür. [e-r-y] **Tārīk:** Ḳarañu, ẓulmet maʿnāsına 22 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki tārīk ḳarañu giceye ʿAcem şeb-i tārīk dir. **Ḥāfıẓ:**

23 Şeb-i tārīk ü bīm-i mevc ü girdābī çonīn hāʾil
Kocā dānend hāl-i mā sebük bārān-sāḥilhā

24 *Baḥru'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibinüñ ḳavline iʿtimād idüp tār ile tārīki farḳ itmeyüp 25 tār ḳarañu tārīk maʿnāsına dimişdür, ġalaṭ itmişdür, bār ile tār ile tārīk gibidür, bār 26 incedür, bārīk incelmiş nesnedür. [e-z-y] **Tāzīk:** Fārisīden ġayrı dil bilmeyen kimesne 27 baʿżılar Fārisī bilmeyen kimesne dimiş. **Hātifī:**

Dü se süst tāzīk nā-kerde kār

Ez-īşān çi āyed ki kār-zār

28 [-e-] **Tāk:** Aşma çubuġı ki *kerm* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ān ki ez-iḫtisāb-ı maʿ deleteş

29 Sekr n'āyed dīger ze-zāde-i tāk

Ve çırtlayıḳ aġacı. [e-l-e-n] **Tālānek:** Ḳayısı, zerd-ālū ki çekirdegi 30 ṭatlu ola ve tüsüz şeftālū ve ṭaġ erügi. [b-r] **Tebrek:** Ṭabla, betrek maʿnāsına *tā* ile *bā* arasında 31 taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur, ġayrı adları anda mesṭūrdur. [b-ş] **Tebeşk:** Sifle olan ibrişīm ki ḳuşaḳlar kenarına ṭoḳurlar ve cūraplar örerler. 200a/01 [-b-] **Tebk:** Mişlihu. [b-n] **Tebeng:** *Bā*nuñ ve *nūn*uñ 02 fetḥasıyıla kepeng veznine ol āletdür ki ḳapucılar ve ṣaffārlar pūtelerinde altun ve gümüş ve tūc 03 eriyüp anuñ içine dökerler. **Şems-i F.:**

Be-coz güş ez-īn sān geh geh ne-yābī to

04 Çü nuḳre-rīzī er zīr n'āyed ez-tebenk

Ve pūteye daḫı dirler, Şems-i Faḫrī ile Ḥalīmī böyle naḳl eylediler. 05 Niʿmetī, ve derīce maʿnāsına da gelür dimiş, bu lüġat aṣlda *dāl*la derbeng idi, Aʿcām 06 taṣarruf idüp *tā* ile oḳudılar ve yazdılar. Niʿmetī , ve etli, muḥkem, gür(bü)z oġlana daḫı dirler 07 dimiş, bu maʿnāya *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Ḥalīmī beteng sükūn-ı *nūn*la peleng veznine 08 taṣḥīḥ eylemişler ve Ḥalīmī, Laṭīfīnüñ bu beytini istişhād getürmiş. **Beyt:**

Çi nīgū ne-buved bā-ḫayālāt-ı beng

09 Be-zīr āverīden ḥarīfī tebeng

Tebeng, kepeng veznine olan evvel *bā* ṣoñra 10 *nūn*la ve ʿaks iki vechile mervīdür. [b-v-r-e] **Tebūrāk:** Def ki çalarlar ve zaḫrad didükleri taḫtecükler 11 ki oġlancuḳlar ṣalıvirdükleri ḳuşları anuñıla ürgüdürler. [b-v] **Tebūk:** Ṭabaḳ maʿnāsına 12 Ḳaraḥiṣārī, baḳḳāllar ṭablası dimiş, eṣaḥḥ budur ki zīrā bu lüġat evveli *bā* ile ki *ṣānī*-i ḥurūf-ı 13 teheccīdür, naḳl olınmışdur, baḳḳāllar ṭablası maʿnāsına. [t-n] **Tetnek:** *Tā*dan ṣoñra *tā* ile baʿdehu 14 *nūn*ıla Niʿmetī ḳuyumcı ḳalıbı ki içine altun ve gümüş dökerler, tebeng maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-e] **Terāk:** 15 Ve bi'l-kesr çatıldı. **Ḫusrev:**

V'ān şeb-tīregān sitāre be-reft

V'āmed ez-asmān be-güş terāk

16 ve bir nesne çatılup yarılmaḳ. [r-s-n-e] **Tersnāk:** Ḳorḳmaḳ ve ḳorḳu maʿnāsına. [-r-] **Terek:** Ve bi'l-kesr 17 fetḥ-i *rā* ile terāk lafẓından taḫfīf olınmışdur ve derrāc ve seyl maʿnāsına da gelür. **Terk:** Sükūn-ı 18 *rā* ile terkeş ve tolġa demürden tāḳyadur, ḥarb günlerinde giyerler, ışıḳ daḫı dirler. **Beyt:**

19 Süvār u piyāde b'āyīn berk

Heme zīr-i cevşen heme zīr-i terk

Ve tāc maʿnāsına. **Firdevsī:**

20 Be-yüfütād ez-o terk ü zinhār ḫāst

Tehemten verā kerd bā-ḫāk rast

Ve yeme pīne maʿnāsına 21 ve lisān-ı Pehlevīde ṭamar, ʿırḳ maʿnāsına gelür. [r-n] **Tereng:** Ve bi'l-kesr. Feṯḥ-i *rā* ile ve sükūnıla yay kirişinüñ 22 tınḳıldısı. **Beyt:**

Tereng ü nīr ü çāk-ā-çāk şimşīr

Derīde maġz-ı pīl ü zehre-i şīr

Ve ḳıyl 23 āvāzı ve muṭlaḳā tınḳıldı ve yırtmaḳ ve zaḫm maʿnāsına gelür dimiş. **Şems-i F.:**

Çi hācet-est be-bārān-ı tīr düşmen-rā

24 Ki ʿaraḳ-ı seyl-i fenā kerded o be-nīm-tereng

[r-h-t-y-z] **Terre-tīzek:** Ḳıcı didükleri yapraḳ ki 25 yinür, terre gibi acılığı vardur ve kerdeme. [ş-n] **Teşeng:** Niʿmetī, bennālaruñ dīvār delmek içün 26 ucı sivri uzun demür āletine dirler, peştek maʿnāsına dimiş. [f-t-y] **Teftīk:** Bir nevʿ keçi ḳılıdur 27 Türkīde daḫı müstaʿmeldür, kesr-i *tā* ile. [f-d-y] **Tefdīk:** Çölmek buġı. **Tek:** Ḥamle maʿnāsına ve yelme 28 ḳuş burnı tek u pūy, yelme, yügürme dimekdür, ve ism-i maṣdardur, *tekīden*den tek-ā-pūy da dinilür. 29 **Beyt:**

Ki çün tek-ā-pūy be-şitāftī

Püşt ü rūz ne-güdeşte der-yāftī

Yilmek, mervele maʿnāsına 30 ve yügürmek. **Esedī:**

Ne-yāvered her cāy-ı ḫargūş u seg

Sütūrān be-ḫūy der-nühüfte ze-tek

31 ve atuñ ṣıçraduġu yir ki ʿArabca şavṭ u ṭalḳ dirler ve tekīden lafẓından ṣıġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. 200b/01 ve edāt-ı teşbīhdür ki ismüñ āḫirine ulaşur bir nesneʾi aña teşbīh itmek içün 02 deryā-teg, deñiz gibidür ve māh-teg, ay gibidür dimek olur. İkisine miṣāl olur. **Beyt:**

03 Ey Selīmī ḫaṭṭ-ı sevdāsından anuñ baş çeken

Pārelensün tīġ-i miḫnetile ḳalem-teg bend bend

04 ve dip, ḳaʿr maʿnāsına ve ḳuş burnı, minḳār maʿnāsına ve hemān maʿnāsına ki Türkīde de müstaʿmeldür 05 ve bir ḳalur. [g-r] **Tegerg:** *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ feṯḥi ve sükūn-ı *rā* ile berg ü merg ḳāfiyesinde hevādan 06 yaġan ṭolı, ʿArabīde berd ve ʿażres ü ḥabb-ı ḳurr u ḥabb-ı müzen dirler, berd maʿnāsına. [g-v] **Tekūk:** 07 Altun ve gümüş ve sifālden cānver ṣūretinde düzilen ḳadeḥ ki anuñıla şarāb içerler. **Şems-i F.:**

08 Ān ki der-bezm-i iḫtişāmeş hest
Cirm-i Ḫūrşīd ü Māh u Zühre tekūk

Ve şırça ve şaksı. [l-t] **Teltek:** 09 Niʿmetī, ve ḳuyumcılar pūtesi ve ḳālib, tebeng maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-f] **Telfek:** Miṣlihu dimiş. [m-v] 10 **Temūk:** Şems-i Faḫrī rivāyetinde pūtedür ki añа oḳ atarlar, hedef maʿnāsına. **Şems-i F.:**

11 Siper-i medḥ-i şāh bes ki me-rā
Fikend bīş tīr-i fāḳe temūk

Esedī rivāyetinde bir nevʿ oḳdur ki anuñıla pūteye 12 idmān iderler. **ʿAmmār:**

Siper-i ḫˇāce dest berd be-kūk
Ḫˇāce o-rā be-zed be-tīr-i temūk

[n-b] **Tebneg:** 13 Ḳuyumcılar pūtesi ve ḳālibi ki içine altun ve gümüş dökerler, tebeng maʿnāsına. [-n-] **Tenük:** Żamm-ı *nūm*la 14 yufḳa olan nesne raḳīḳ, dıḳāḳ maʿnāsına ve seyrek ve sıvuḳ nesne. **Teng:** Sükūn-ı *nūm*la yük 15 tayı deng dirler, ʿıdıl maʿnāsına. **Kātibī:**

Kār-vān-ı feṯḥ-rā bīnī der-īn deyr īn-ribāṭ
K'ez-ḳumāş-ı reng āverde bāşed teng teng

16 Ve ḳolañ, ḫirām maʿnāsına. **Kātibī:**

Rūz-ı meydān çün süvārān sipāh-ı bī-merret
17 Ser-be-ser sāzend tevsen-rā be-daʿvā teng teng

Ve ṭar, ḍayḳ u żanḳ u 18 ḥarac maʿnāsına bu üç maʿnāya Niʿmetī teng daḫı lüġatdür *tā*nuñ ve *nūn*uñ teʾḫīr ü taḳdimi cāʾizdür 19 didi ve ṣarb, müşkil nesne ve ṣarb dere bu maʿnā ʿinde'l-ḫaḳīḳ ol maʿnādan münşaʿibdür 20 ve ṭaġ başı, ẕirve-i kūh maʿnāsına. **Esedī:**

Ki Ḍaḥḥāk ez-Īrān sipāhī be-ceng
Feristād u īnek resīdend teng

21 Beyt:

Be-zülf-i teng be-bended girih ber-āhū teng
Be-dīde dīde be-duzed ze-cādū-yı muḫtāl

22 Beyt:

Ne-ʿaḳl-est ü ne maʿrifet yek cū
Eger men dīger teng Türkān-ı Rūm

Beyt:

23 Fiġān kūh-ken ez-bī-sütūn sūy der-teng
Çonān şodī ki dil-i Ḫusrev āmedī der-teng

Ve çuvāl **24** maʿnāsına. [n-k-e-t-n] **Teng-ā-teng:** Ṣıḳılcım. [-h-] **Tehek:** Boş, tehī ve yalıncaḳ, ʿuryān maʿnāsına ekṣer budur ki **25** tehī lafẓından ṣoñra itbāʿ vü müzāvece ṭarīḳiyile istiʿmāl olınur, *tā*nuñ fetḥi vü kesri cāʾizdür. **26 Ebū Şekūr:**

Ey ze-heme merdümī tehī vü tehek
Merdümī nezd-i to çi-rā bāyed

Et-Tāʾi'l-Meksūre. [r-e] **Tirāk: 27** Çatıldı ve her nesne çatlayup yarılmaḳ fetḥ ile terāk maʿnāsına. [-r-] **Tirk:** Tirāk lafẓından **28** muḫaffefdür. [r-n] **Tireng**[2933]**:** Yay kirişi ṣadāsı ve ḳıl avāzı ve muṭlaḳā tınḳıldı fetḥile daḫı rivāyet **29** olınupdur. [r-y] **Tiryāk:** Zehrüñ mażarratun defʿ iden meşhūr maʿcūndur, taʿrīb idüp tiryāḳ **30** dirler. [-h-] **Tihik:** Boş fetḥile tehek maʿnāsına bürehne maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Tīr-i ḫadeng: 31** Ḳuş oḳı. [y-r-h-r-n] **Tīre-reng:** Bulanıḳ. [y-z] **Tīzek:** Żort virmek. **Et-Tāʾi'l-Mażmūme.** 201a/01 [-r-] **Türk:** Sükūn-ı *rā* ile Ḫıṭā vü Ḫoten ü Deşt-i Ḳıpçaḳ vilāyeti ehline dirler, ol vilāyetüñ ḫalḳı **02** aḳ yüzlü ve ḳara ḳaşlu ve siyāh gözlü olup ve ṭabīʿatlerinde ẓulm ü cefā cemīʿ icnās **03** ḫalḳdan ziyāde olduġı eclden şuʿarā maḥbūblara ber-sebīl-i teşbīh Türk dirler. **(ʿ):**

04 Türk-i men terk-i cefā kon ki vefā ez-heme bih

Aʿlam inne Yeʾcūc u Meʾcūc kānū ʿışrīn firḳaten faḍurbe's-sedd **05** *ʿalā aḥdin ü ʿışrīn firḳaten minhu ve'l-firḳati'l-bāḳiyyeti min aṣlü'l-ʿadedi Turikū aḫāricü'-s-seddi* **06** *falaẕ alikü'l-ḫulḳi ʿaleyhim lafẓü't-Türk li-innehüm Turikū aḫāricü's-seddi*[2934] [f-y-r] **Tüfīrek:** Seyyid Ġāzī penīri **07** dimekile meşhūr bir aḳ, yumşaḳ ṭaşdur. [-f-] **Tüfek:** Meşhūr ālet-i ḥarbdür. **Beyt:**

08 Tüfenkhā ʿayān geşt ez-ḍarb-zen
Çü mār-ı siyeh bergüşāde dehen

[f-n] **Tüfeng:** Dūd-ı āhengden **09** taḫrīf olınmışdur, miṣlihu. **Beyt:**

ʿAyān geşt ibrāz-ı duḫān-ı tüfeng
Be-yārīd ber-farḳ-ı bed-ḫˇāh seng

10 [v-f] **Tüfek:** Miṣlihu. **Beyt:**

Be-zen tüfek-i ṭaʿne der-vaḳt-i kār
Ki ṭaʿne konedem verā ḫˇār u zār

11 Tük: Ḳuş burnı, minḳār maʿnāsına fetḥile daḫı lüġatdür. [-l-] **Tülk:** Hind

---

[2933] Tirek. 3. (226b/18)

[2934] "Bil ki, Ya'cüc ve Ma'cüc yirmi iki ayrı grup hâlindeydiler. Sedd birinci yirmi bir gruba karşı inşa edildi ve geriye kalan grubun tamamı dışarıda kaldı. Dışarıda kalan gruba Türk adı verildi çünkü onlar seddin dışında kaldılar."

ḳumāşlarından bir cins ḳumāşdur. **Tūk:** Miṣl-i tük: **12 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 13** [e-p] **Çāpük:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ʿavām taḥrīf idüp çevik didükleri cüst daḫı dirler, *Ṣıḥāḥ-ı* **14** *ʿAcem* ṣāḥibi *bā'*-i ʿAcemī vü ʿArabīyile mervī lüġatdür dimiş. **Çābük:** *Bā'*-i ʿArabīyile Niʿmetī zībā maʿnāsına naḳl **15** eylemiş. [e-b-v] **Çābūk:** Miṣlihu. **Beyt:**

Çi çābūk dest-est bāzī sikāl
Ki der-perde dāned nümūden ḫayāl[2935] [2936]

16 [e-ḫ-s-v] **Cāḫsūk:** Oraḳ, das maʿnāsına *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i muʿceme ile ve evvelī **17** *cīm*-i ʿArabī baʿdehu *ḫā'*-i muʿceme ile ve ʿaks-i mecmūʿı mervīdür. [e-h-ş-v] **Cāḫşūk:** Miṣlihu. [e-ḫ-v] **Cāḫūk:** Miṣlihu **18** ve bi'l-ʿaks. **Çār-yek:** ʿAvām taḥrīf idüp çeyrek didükleri. **Çāk:** Yırtıḳ ve ḳaftānuñ **19** yırtmacı ve öpmek şapıldusı. **Beyt:**

Sereş teng be-girift ü yek būse-çāk
Be-dād u ne-buved āgeh ez-şerm ü bāk

20 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki "*çāk yırtıkdur.*" **21** Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Tā yekī der-firāḳ-ı çehre-i to
Dāmen ü ceyb-i ḫˇīş sāzem çāk

22 Yırtıldı diyecek yirde ʿAcem *çāk şod* dir, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Giribānīm zinde berd ü zīm
23 Dāmenī ger firāḳ çāk şode
V'er ne-mānīm ʿöẕr-i mā be-peẕīr
Ey besā ārzū ki ḫāk şode

24 Yırtıḳ yırtıḳ olan nesneye çāk çāk dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

25 Ten ez-ḫoy pür āb u dehān pür ze-ḫāk[2937]
Zebān geşte ez-teşnegī çāk çāk

[e-k-ç-e] **Çāk çāk: 26** Yırtuḳ yırtuḳ maʿnāsına nitekim ẕikr olındı ve bir ḳatı nesne bir ḳatı nesneye ṭoḳınmaḳdan ḥāṣıl olan **27** bir nevʿ ṣadāya ism olupdur ki Türkīde çāk çāk dirler, ʿAcem çāk çāk dir. **Çāk-ā-çāk: 28** Miṣlihu. **Niẓāmī:**

Tereng-i tīr ü çāk-ā-çāk-ı şimşīr
Be-bord ez-pīl maġz u zehre ez-şīr

[e-k-ç-l-e] **29 Çākçelāk:** Niʿmetī çāpük maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-l-e] **Çālāk:** Miṣlihu,

---

[2935] --. 16. (189b/08)
[2936] (Perdenin arkasında gösterilen hayal oyunu ne kadar komik, ne kadar işveli, ne kadar dikkat çekici!)
[2937] (Onun ruhundan, vücut suyla ağız da toprakla dolmuş, dil susuzluktan çatlamış.)

cüst ü çāpük maʿnāsına **30** sāʾir esāmīsi cüst lafẓında meẕkūrdur. **Şems-i F.:**

Raḥmetī āḫir ey meh-i bī-bāk
Naẓarī āḫir ey büt-i çālāk

31 [e-m-h-ġ-v] **Çāme-ġūk:** Yosun ki şu üzerinde bağlanur. [e-h] **Çāhek:** 201b/01 Eñek çuḳurı çāh-ı zeneḫdān maʿnāsına ve çāh lafẓınuñ taṣġīridür, ḳuyıcuḳ dimek olur. **02** [b-l-e-h-n] **Ceblāheng:** Ṣarı *terbüd* toḫmı ve terbüd-i zerd pūst anuñ kökidür. [b-l-h-n] **03** **Cebleheng:** Miṣlihu. [r-n] **Çereng:** *Cīm*-i ʿAcemīyile Niʿmetī ṭurfa maʿnāsına dimiş. **Cereng:** *Cīm*-i ʿArabīyile **04** çāk āvāzı. **Esedī:**

Ze-ġarrīden-i kūs u sübūr u nāy
Ze-bāng-ı ceres u ze-cereng ü rāy

05 [-s-] **Cesk:** Niʿmetī derd ü merg dimekdür. Nefrīn itmek maʿnāsına dimiş. [ş-m] **Çeşmek:** Gözlük **06** ʿaynek maʿnāsına ve göz otlarından çeşme-zen didükleri maʿrūf u meşhūr dārū ve çeşm **07** lafẓınuñ taṣġīridür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki gözlüge çeşmek **08** didükleri teşbīhen istiʿāre ṭarīḳiyiledür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ber-dīde çeşmek mī-nihem çün mevsim-i dīdār şod
09 Der-ārzū-yı to be-niger ki çeşmem çār şod

Āḫirinde *kāf kāf* **10** taṣġīrdür. [ġ-n] **Çaġanek:** Yapalaḳ ki ügiye beñzer bir ḳuşdur ve kāfir ḳarlaġucıçıġına daḫı **11** lüġatdür. **Çek:** Mektūb-ı ḳāḍī taʿrīb idüp ṣak dirler ve ḥallāc toḳmaġı. **Şems-i F:**

12 Cemāl-i dīnī vü dīn-i Ḫusrevī ki ḳādī-i çarḫ
Nüvişt tā-be-ebed mülk-rā be-nāmeş çek

Çek-ā-çāk: 13 Çāk çāk maʿnāsına. **Esedī:**

Zecr-i kemān güfte şod kūh-ı Bürz
Derīd āsmān ez-çek-ā-çāk gürz[2938]

14 Firdevsī:

Çek-ā-çāk-ı ḫançer be-gerdūn resīd
Ze-Hindūstān ḫūn be-Ceyḥūn resīd[2939]

15 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki çek-ā-çāk aṣlı çāk-ā-çākdur, çāk **16** evvelden *elif* ḥıẕf olınmışdur. İki çāk ortasındaġı *elif* berāberdeki leb-ā-lebdeki **17** *elif* gibidür. İki nesne birbirine tamām muḳābil olup

---

[2938] --. 16. (190a/03)
[2939] (Hançerin şakırtısı feleğe ulaştı, kan Hindistan'dan Ceyhun'a aktı.)

mütesāvī olsalar ol maʿnādan 18 taʿbīr itmelü olıcaḳ ismleri ortasına bir *elif* getürürler, lisān-ı *Fārsīde* muḳābele ve muvāsāt 19 maʿnāsın ifāde ider, meṣelā iki nesne birbirine muḳābil ü müsāvī olsa berāber dirler, ġalebe-i istiʿmāl 20 ile bu ʿibāret muṭlaḳā müsāvātda ʿalem olmışdur, bu maḥalle müteʿallıḳ tafṣīl ser-ā-ser lafẓında ẕikr 21 olınmışdur. [k-e-c] **Çek-ā-çek:** Miṣlihu, çek-ā-çāk lafẓından muḫaffefdür ve çekiş maʿnāsına da istiʿmāl 22 olınur. [k-e-v] **Çekāvek:** Ṭoyġar ḳuşı ki ʿArabīde *ḳuburra* ve *ebü'l-melīḥ* dirler. **Esedī:**

23 Be-destān-ı çekāvek şikāfe şikāf
Serāyān ze-gül sārī vü zend-vāf[2940]

Baʿżılar çöl ḳuşına da dirler dimiş. 24 [k-ç-e] **Çek-çāk:** Uyurken ḥāṣıl olan āvāza[2941] ve öpmek maʿnāsına naḳl eyledi. [-k-] **Çekek:** 25 Çekūk lafẓından muḫaffefdür, ṭoyġar ḳuşı, çekāvek maʿnāsına Iṣfahānīler *hūze* dirler. 26 **Şems-i F.:**

Eger koned ṭayrān der-hevā-yı devlet-i o
Ze-çeng-i şāhīn bāz āverd şikār-ı çekek

[k-v] 27 **Çekūk:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

V'ān ki şehbāz-ı himmeteş ki ṣayd
Kerkes-i çarḫ leşkerd çü çekūk

[l-e] **Çelāk:** 28 Çālāk lafẓından muḫaffefdür, çāpük maʿnāsına ve gözlük, çeşmek maʿnāsına. [l-y] **Çelīk:** Ḳaraḥiṣārī 29 gözleme maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-c] **Cencek:** Ipar yavşanı *diremne* maʿnāsına dimiş. [-n-] **Çeng:** 30 *Cīm*-i ʿAcemīyile maʿrūf bir sāz adıdur ki çalarlar. **Kātibī:**

Ber-çarḫ eger çeked mey-i cām dilīrīt
31 Der-dem ġılāf-ı tīġ koned Zühre çūb-ı çeng

Türkīde daḫı çeng dirler ve ḳuş ḳıynaġı 202a/01 ve ādemī pençesi. **Beyt:**

Reh-i baṭ bāz-ı tīz-āheng mī-zed
Be-raḳṣ-ı kebg şāhīn çeng mī-zed

02 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ taḥḳīḳ itmişler ki beyt-i meẕkūruñ ol maʿnāya īhāmı var istiʿāre 03 ṭarīḳiyile ādemīde de çeng istiʿmāl olınur, niteki bu beytde ẓāhirdür ki **Beyt:**

04 Piyāde geh dīdī geh ceng āverd
Ser-i şehsüvārān be-çeng āverd

Kātibī:

[2940] --. 16. (190a/11)

[2941] ḫorıldı maʿnāsına, Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi öpmekden ẓāhir ve ḥāṣıl olan āvāza ve öpmek maʿnāsına naḳl eyledi. 3. (227b/23)

Micmer-i eflāk ʿömrī dāmen-i ḳadr-i to cust

05 Sūḫt hemçün ʿūd u īn devlet be-yüftādeş be-çeng

Niʿmetī, ve yırtıcı ḥayvānlar pençesi 06 maʿnāsına gelür dimiş. **Ceng:** *Cīm*-i ʿArabīyile şavaş, *ḥarb* maʿnāsına. **Cenek:** Feṯḥ-i *nūm*la öldi diyü 07 bıraḳmaḳ maʿnāsına. [n-g-l-v] **Çengelūk:** *Cīm*-i ʿAcemīyile eli ve ayaġı saḳaṭ kimesne dāyenüñ oġlanı 08 yaramaz ṭutduġından yā teşennücden yā ġayrı āfetlerden ḥāṣıl olur ve ol kimesne ki renc 09 ü miḥnetden ve sāʾir belālardan elin dizi üstine ḳoyup bükülüp bir yire gelmiş ola. 10 **Şems-i F.:**

Bed-ḫˇāh-ı mülk-i Ḫusrev Dārā-yı mülk-gīr

Bāşed ze-der-i dü-renc hemīşe çü çengelūk

11 [n-l-v] **Cenlūk:** Ḳaraḥışārī miḥnetden eli dizi üzre cemʿ idüp oturan kimesneye 12 dirler dimiş. **Çehār-yek:** Dörtde bir, *rubʿ* maʿnāsına. [h-r-h-d-v] **Çehredūk:** Çıḳrıḳ. 13 **El-Cīmi'l-Meksūre** [-r-] **Çirk:** Kir, pas ve aşılmış aġaç. **Cimşirek:** Niʿmetī ḳuşaḳ kemigine dirler 14 dimiş. [-n-] **Çing:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳurumış gevde ve çizmenüñ ökçesine ḳaḳduḳları sivrice 15 demür, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve büzülmiş el, *şel* maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [v-e] **Çivāk:** 16 Ḫamīrden yaġ içinde bişmiş nuḳul. [v-e-k] **Çivāg:** Miṯlihu. **El-Cīmi'l-Mażmūme.** [r-b] **Çurbek:** 17 *Cīm*-i ʿAcemīyile ayrulıḳ cüdāyī maʿnāsına ve nükte ile söz söylemek ve mengene ki ʿArabīde *miʿṣar*a 18 dirler. [ġ-n] **Çuġnek:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çulluḳ ḳuşı. [n-e] **Çunāk:** Aġıl baʿżılar taḫṣīṣ idüp 19 ḳoyun aġılı dimişler. [-n-] **Çüng:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳulaḳ el, *şel* maʿnāsına kesr-i *cīm*ile daḫı rivāyet 20 olınmışdur. **Cüvānīk:** Dişi serçe, Niʿmetī baʿżı nüsḫada *tā* ile düşmüş. [v-b-e-n] **Çūbānek:** 21 Çūbān aldaġıcı didükleri ḳuş, şebān-firīb maʿnāsına ʿArabīde *mükāʾ* dirler. [v-b] **Çūpek:** 22 Panbuḳ çıḳrıġı Ḳaraḥışārī, ve baḳam aġacına daḫı dirler dimiş ve çūp lafẓınuñ taṣġīridür. 23 **Beyt:**

ʿAn-ḳarīb-est ki çūpek zen eyyām-ı ḫazān

Mī-zened ber-der dervāze-i gülşen çūpek

24 [v-ş] **Çūşek:** İlik ki dügmeʾi aña geçürürler. **Çök:** Pādişāhlar öñinde diz yire ḳoyup 25 yükünmege dirler, Deşt-i Ḳıbçaḳ ve Türkistān dillerindendür, Fārsī nāmelerde çoḳ istiʿmāl olınur 26 ve diz yire ḳoyup diñlenmege de dirler. [v-y] **Cüyek:** Cüy lafẓınuñ taṣġīridür, ırmacuḳ 27 dimek olur, cüyçe daḫı lüġatdür. **El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa.** Ḫaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde ḥāʾ-i 28 mühmele yoḳdur, niteki maḥallinde ẕikr olınmışdur. Ekṣer lisān-ı ʿArabīden yā ġayrı dilden yā taḥrīfāt-ı 29 ʿavām ḳabīlindendür, līk baʿżı elfāẓ şāyiʿ olup erbāb-ı lüġāt kitāblarında īrād itmegin 30 yazılmaḳ münāsib görildi. [-s-] **Ḫasek:** Lafẓ-ı ʿArabīdür, demür dikeni didükleri üç buçuḳlu dikene dirler 31 ve meẕkūr

diken gibi demürden idüp düşmen yollarına ve ḳonacaḳ yirlerine dökerler ol demürden itdüklerine 202b/01 butraḳ dirler, elbette bir kūşesi yuḳaru ṭurur, at ve ādem ġafletile başıcaḳ anuñ ayaġın 02 saḳat ider. **Ḫalek:** Ḳaralıḳ, ʿArabīdür. **Meşnevī-i Mevlevī:**

Çü zemīn berḫāst ez-cevv-i felek
Nī şeb ü nī sāye māND nī ḫalek

03 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫāʾi'l-Meftūḥa 04 [e-ḫ-v] **Ḫāḫsūk:** *Sīn*-i mühmele ile oraḳ, das maʿnāsına evvelī *cīm* baʿdehu *ḫā* vü ʿaksiyile **05** ve *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i muʿceme daḫı lüġatdür, maḥallinde meşrūḥdur. [e-c-ş-v] **Ḫācşūk:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu. **06** [e-c-v] **Ḫācūk:** Miṣlihu ʿaksiyile daḫı ẕikr olınmışdur. [e-r-ç-n] **Ḫār-çeng:** *Cīm*-i ʿAcemīyile yengeç, sereṭān **07** maʿnāsına. [e-r-c-n] **Ḫār-ceng:** *Cīm*-i ʿArabīyile demür dikeni, ḫasek maʿnāsına ki ḳavm-i Yeʾcūc ü Meʾcūcuñ **08** ekli anuñ dānesindendür. [e-ş-e] **Ḫāşāk:** Ḥalīmī ḫāşāk u ḫāşe çör çūp **09** *ḳaẕā* maʿnāsına dimiş, Niʿmetī dün u ḫasīs ü ḫāşāk u ḫāşe miṣlihu dimiş, Ḳaraḥiṣārī **10** ve şikāfte maʿnāsına da istiʿmāl olınur dimiş. **Şems-i F.:**

Yem-ṣıfat bes ki kef-i zerdem ber-ser
11 Ez-vücūdem ne-māND coz ḫāşāk

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ şöyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ḫāşe çūpdur, **12** ḫāşāk çūbçuguzdur, āḫirindeki *kāf*-ı taṣġīr içündür, ol *kāf* lāḥiḳ olmaġıla *hāʾ*-i **13** sākin *elif*e munḳalib olupdur. Ḫār ile bile añılur, ḫār u ḫāşāk dirler, niteki bu beytde **14** ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-ḫāşāk u ez-ḫār-şāḫ-ı dıraḫt
Yekī āteşī berfürūzīd saḫt

15 *Baḥrü'l-Ġarāʾib* şāḥibi bu maḥalde ġarāʾib söylemişdür, ḫāşeden ḫāşākı farḳ itmemişdür. **16** *Miʿyār-ı Cemālī* şāḥibi de ḫasdan ḫāşākı farḳ itmemişdür. [e-ş-h-e] **Ḫāşeek:** Ḫāşenüñ **17** taṣġīridür, keşret-i istiʿmāl ile ḫāşāk olmışdur.[2942] [e-ş] **Ḫāşek:** Miṣlihu. [-e-] **Ḫāk:** Ṭopraḳ **18** *turāb* maʿnāsına. **Ḫāk-şāk:** Ḫāşāk maʿnāsına. [k-n-m] **Ḫāk-nemek:** Bir oyundur oġlancuḳlar **19** luʿbından bir miḳdār ṭopraḳ içinde öç idüp bir nesne gizler ve kendüler iki fırḳa olup **20** ol ṭopraġı iki bölük iderler ol gizledükleri nesne her ḳanġı fırḳanuñ bölüginde çıḳarısa **21** ol ġālib olup öci ol alur. [e-m-s-v] **Ḫāmsūk:** Bazlamaç didükleri ki ṣıvıḳ ḫamīri **22** yaġ içinde bişürürler. [e-y-s] **Ḫāyisk:** Bisk ü nişk ḳāfiyesinde getürmişdür. **23** Şems-i Faḫrī büyük çeküç, *mıṭraḳa* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Çü kelbeteyn her ān-kū girift ü gīr koned

[2942] --. 16. (190b/31)

24 Sereş be-kūb be-sindān çü sim-rā ḫāyisk

Lisān-ı Pehlevīde örs, sindān maʿnāsına. [e-m-v-ş] **Ḫāmūşek:** 25 Bir nevʿ sivrisiñekdür ki āvāzı olmaz, ḳonduġı yiri āteş gibi yaḳar. [e-m-ş] **Ḫamuşek:** 26 Miṣlihu. [e-y] **Ḫāyek:** Bir nevʿ çekirgedür. [b-e] **Ḫābāk:** Boġaz ḳısılmaḳ meṣelā ḥarb güninde vehmden 27 ḫaşmuñ boġazı ḳısılur, zebūn olur şöyle ki ziyāde ola helāk ider ve anuñ 28 levāzımı daḫı murād olur, ṭuncuḳmaḳ maʿnāsına. **Rūdekī:**

Bā-dü se būse rehā kon īn dil ez-kerem ḫabāk

29 Tā minnet-i iḥsān-ı to bāşed aḥsenu'llāh cezāk

Ve aġıl ve ol çehār dīvār ki 30 üsti açuḳ olup çūbānlar ḳoyunlarını anuñ içine ḳoyarlar. **Daḳīḳī:**

31 Ze-gül-geştī bīşe ber-şīrān ḳafaş şod

Kemendeş deşt ber-gūrān ḫabāk

Şems-i F.:

Pişşe-rā pür-hüner bersāḫt ḳafes

Deşt-rā pür-gevzen kerd ḫabāk

203a/01 **Şems-i F.:**

Be-devr-i ʿadl-i to dozdān muʿaẕẕib ḫabeend

02 Ḫunük kesī ki buved eymen ez-ʿaẕāb-ı ḫabak

Bu maʿnāya sā'ir esāmīsi engered lafẓında 03 mesṭūrdur ve irkek ḳoyun ve şıġır, *ẕeker-i baḳar u ġanem* maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu iki 04 maʿnāya żammıla taṣḥīḥ eyledi, aġıl ve boġaz ḳısılmaḳ maʿnāsına feṭḥ ü kesr-i *ḫā* ile naḳl eyledi. [b-e-k-ḫ-ş] 05 **Ḫabāk-ḫaşek:** Ṭopraḳdan bir nevʿ bardaḳdur oġlancuḳlar içün naḳş iderler. [-b-] 06 **Ḫabek:** Miṣlihu, boġaz boġmaḳ. [b-z-d] **Ḫabezduk:** Ḫabezdūk lafẓından muḫaffefdür, ṭoñuzlan 07 ḳurdı, *cuʿal* maʿnāsına. [b-z-d-v] **Ḫabezdūk:** Miṣlihu ḫabezduk ṭoñuzlan böcegi. [d-n] **Ḫadeng:** 08 Ḳuş oḳı ki tīr-i ḫadeng dirler ve ḳayın aġacı ve ol aġaçdan düzilmiş oḳ ve yengeç 09 ve kirpi maʿnāsına daḫı naḳl olındı. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki ḫadeng 10 aṣlda ḳayın aġacıdur, niteki bu beytlerden ẓāhirdür. **Naẓm:**

Der-kenār-ı ān çonān keşīdeş teng

11 Ki ṭarḫūn şodeş nihāl-ı ḫadeng

Heme sīne-i kūh bīd u ḫadeng

Yekī bīşe-gerdiş zerīr ü zereng

12 Ol aġaçdan eyer ṣaġraġın düzerler andan düzilen eyere zīn-i ḫadeng 13 dirler, gāh

olur yalñuz ḫadeng dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Lāle rāz-ı ḳabā keşīdī teng
Serv-rā ḫāne saḫtī ze-ḫadeng

Ol aġaçdan oḳ daḫı düzerler andan düzilen oḳa tīr-i hādeng dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Naẓm:**

Berāverde ān tīrhā ḫadeng
Girifte kemān teberī be-ceng

Gāh yalñuz ḫadeng de dirler niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Naẓm:**

Ḫadeng ez-dü-ḥāneb rev-ā-rev girift
Be-rūy-ı zemīn ḫūn devād u girift
Ḫadeng pey-ā-pey zeden ān-çonīn
Ki peykān-ı īn-ṣıfat sūfār-ı ān

[d-v] **Ḫadūk:** Ġażab u tīreger. **Şems-i F.:**

ʿAlem geşt-est ḫˇār-ı cehl ʿazīz
Āh ez-īn nām u neng şerm ü ḫadūk

[r-e-y] **Ḫarābek:** Daḫı sivrilmemiş ḳatı yir, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi sivrilmemiş giñ yir ve ḳatı nesne. [r-b-ḫ-ş] **Ḫar-baḫşek:** Naʿl-bend, bayṭār maʿnāsına. [r-ç-n] **Ḫar-çeng:** *Cīm*-i ʿAcemīyile yengeç, sereṭān maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḥasūdet ezd ḫar-çeng ān zamān güsled
Ki ṭuʿme bāşed der-çengel-i düm ḫarçeng

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki ḫarçengüñ aṣlı ḫār-çengdür bir cüzʾi ḫārdur ki maʿnāsı dikendür, taḫfīfen *elif* ḥıẕf olınmışdur, ḫar ḳalmışdur dehden ve rehden ḥıẕf olunduġı gibi aṣlda dāh u rāhdur, Firdevsīnüñ bu beytlerinde aṣlı üzerine meẕkūrdur. **Beyt:**

Ebr-i dāh-ı dü-heft şod ketḫudā
Giriftend her yek sezā-vār cāy

Beyt:

Be-rāhī dü-hefte şode ketḫudā
Giriftend her yek sezā-vār cāy

ḫurūf-ı ʿillet ki *vav, elif, ye* ḥarfleridür. Lisān-ı Fārsīde ḥıẕfı şāyiʿdür. Bir cüzʾi de çengdür *cīm*-i ʿAcemīyile maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi yırtıcı ḳuş ṭırnaġıdur, ḫarçeng yengeçdür, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çü berzed ser ez-çeng-i ḫar-çeng mūr
Cihān geşt rūşen besān belūr

28 isminüñ iki cüzʾinüñ de istiʿmāli istiʿāre ṭarīḳiyiledür, ḳısaçlarını heyʾetde yırtıcı ḳuş 29 ṭırnaġına ḥiddetde dikene teşbīh itmişlerdür, teşbīh-i ş̱ānīden ġaraż ṭırnaḳ şiddeti yoḳ 30 idügine tenbīhdür, ḫarçeng, ḫarpüşt gibidür, ammā istiʿāre ancaḳ bir cüzʾindedür. Niʿmetī 31 demür dikenine de dirler dimiş. [r-ḫ-y] **Ḫarḫīk:** Ḫīk u nīk ḳāfiyesinde gīñ yazı 203b/01 beyābān maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Ey ber-ser-i ḫūbān cihān ber-sercīk
Pīş-i dehenet ẕerre nümāyed ḫarḫīk

02 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi Ḫʷārezm vilāyetinde bir ʿazīm meşhūr ṣaḥrādur didi. [r-s] 03 **Ḫarseg:** Bir oyundur ki uzuneşek dirler ve ġalaṭ idüp çıḳāl dirler, ṣūreti 04 budur ki oġlancuḳlaruñ birisi egilür yatur üzerine ḳalḳarlar, ḳanḳısınuñ ayaġı yire degerse 05 ṭuranuñ güdücisi vardur deper bu kez ol depilen anuñ yirine ṭurur anuñ üzerine 06 ḳalḳarlar, Ḥalīmī *ḫā* ile żabṭ eylemiş. [r-s-n] **Ḫarseng:** Oġlancuḳlaruñ felke oyunı ve büyük 07 degirmen ve uvaḳ çaḳıl ṭaşı, eşek yüriyemez. **Edāyī:**

Be-feṭḥ-i ʿAcem berkeşīde sipāh
Şeh-i Mışr ki dīd ḫarseng-rāh

08 Ḳaraḥiṣārī, ḫareseng ṭaş yıġınına dirler dimiş, Niʿmetī, ve uzun eşek 09 oyınına daḫı dimiş. **Ḫarek:** Feṭḥ-i *rā* ile ḫar lafẓından ṣīġa-i taṣġīrdür, eşecük dimek olur 10 ve yaġrıḳ ki üzerinde odun yararlar ve et keserler ve elcek ve ṣap ve uyuz ve 11 ṣoġulcan ve tengri devecügi didükleri böcek ki çekirge şeklinde incerek uzun ayaḳları 12 olur ve ʿūd, ṭanbūr gibi sāzlaruñ başında kiriş altına ḳoduḳları ki ʿArabca *zāmile* dirler. [r-m] 13 **Ḫarmek:** Göz boncuġı ḫar-mühre maʿnāsına. [r-v] **Ḫarūk:** Bir cānverdür būstānlarda olur 14 ve ṣaḥrālarda olur āvāze ider. [-s-] **Ḫasek:** Çūpçügüz dimekdür, āḫirindaġı kāf taṣġīr içündür. 15 **Beyt:**

Nühüft īrā ḫasek der-pesteriş buved
Meges der-toyı pīrāhen dereş buved

[-ş-] **Ḫaşk:** 16 *Şīn*-i Muʿceme ile bahāne ve göze düşen çūp. [ş-n] **Ḫaşeng:** Ve biʾż-żamm başda olan dāġ ki 17 yaḳmışlardur. [ş-v] **Ḫaşūk:** Ḫarām-zāde. **Şems-i F.:**

Ger felek dād naḳş dād çi şod
Ez-belāye çi zād ġayr-ı ḫaşūk

18 [f-z-d-v] **Ḫafezdūk:** Ṭoñuzlan ḳurdı ḫabezdūk maʿnāsına. [-f-] **Ḫafek:** Ḫabek maʿnāsına. 19 [k-ş] **Ḫaküşk:** Ḫabāk, ḫaşk lafẓından taḫfīf olınmışdur, ṭoprāḳdan bir nevʿ bardaḳdur 20 oġlancuḳlarıçün iderler, münaḳḳaş olur. [m-c] **Ḫamcek:** Ḳaraḥiṣārī duḫterek bāşed dimiş. [n-e] **Ḫanāk:** 21 Ḳoyun aġılı. [n-c] **Ḫancek:** Beneviş yimişi ve ḳurı, muḥkem diken ḫar-ı saḫt maʿnāsına. **Şems-i F.:** 22

Nihāl-i gül ki neşāyed be-bāġ der-dihḳān
Murād-ı dihḳān ez-ūy gül-est nī-ḫancek

Ḥalīmī bir dikendür dimiş 23 ve bu beyti istişhād getürmiş. **Ebu'l-Mū'id:**

Ne-bāşed bes ʿaceb ez-baḫtem er ʿūd
24 Şeved der-dest-i men mānend-i ḫancek

Ve *Maḥbūbu'l-ʿĀrifīn*de yavşan, *dermane* maʿnāsına dimiş. [n-d] **Ḫandek:** Ḫandaḳ 25 maʿnāsına. [-n-] **Ḫanek:** Boġmaḳ. [v-e-b-s-b] **Ḫ̌āb-ı sebük:** Imızġanmaḳ. [-v-] **Ḫavek:** Ḫıdmetkārlar, ḫadim maʿnāsına. 26 **El-Ḫā'i'l-Meksūre.** [ş-t] **Ḫıştek:** Göñlek ve ḳaftān ḳoltuġına di(k)dükleri murabbaʿ şekl. 27 **Laṭīfī:**

Her ki ez-ḫār mīve çīde buved
Dāmen-i ḫıştekeş derīde buved

Ḳaraḥışārī büyük, 28 Niʿmetī, ve büyüklük ve dāġ-ı ser dimiş. [n-e-m] **Ḫınāmek:** Yanduḳ didükleri ot. [m-n-e] **Ḫımnāk:** 29 Zaḥmetlü ve ġāyetde iñize. [n-c] **Ḫıncek:** Saḳızlıḳ aġacı ki yimişine ḥabbetü'l-ḥaḍrā dirler, Fārsīce 30 ve nemeşk Türkīde cedene dirler. [-n-] **Ḫınk:** Sükūn-ı *nūm*la erbāb-ı lüġat boz at ve esb-i 31 kebūd-reng dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki esbüñ esāmīsi ve elḳābı çoḳdur. 204a/01 Ammā ata ḫınk ıṭlāḳı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Tebārek ze-pūlād-ı sebzeş külah
02 Feres-i ḫınk ü bergüstüvāneş siyah

Bu ıṭlāḳ ata reng iʿtibāriyiledür, niteki beyt-i meẕkūrdan 03 añlanur ki maʿnāsı aḳdur, atuñ ġayrı aḳa da ḫınk ıṭlāḳ olınur, niteki bu beytde 04 vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Ḳavs-i ḳuzaḫ geşt kemān-vār kūj
Ez-dü ṭaraf ḫınk-pey ü surḫ-tūj

[y-e-r] 05 **Ḫıyāruk:** Meşhūr büyük çıbandur ki insanuñ ḳaşıġında çıḳar, mühlik degildür. **Ḫīrenāk:** 06 **Esedī:**

Cihānī bud ez-pehlivān ḫīrenāk
K'ez-ān bud ze-Ḍaḥḥāk-ı nāveş bāk

[y-ş-t] 07 **Ḫīştek:** Ḫıştek. [-y-] **Ḫīk:** Tulum ve tolḳuk ki içine bal ve yaġ ve sāʾir bunlar gibi 08 ve ġayrı nesne ḳoyarlar ve *ẓab u zaḳ* maʿnāsına. **El-Ḫā'i'l-Mażmūme.** [d-n] **Ḫudeng:** Ḥākim 09 maʿnāsına. [d-v] **Ḫudūk:** Ġażab u tīregī ve ol ki Türkīde bir kimesne yoldaşını üşendirise 10 baña hödük virme dirler. **ʿUnṣurī:**

Her geh ber-dergeh-i mülūk buved
Ez-çonīn kārhā ḫudūk buved

11 Fetḥile daḫı naḳl olındı, enseb żammıla. [d-y-k] **Ḫordīkek:** Ḫordīk lafẓınuñ taṣġīridür

12 küçücük ve uvacuḳ dimekdür. [r-s-n] **Ḫurseng:** Ḳāniʿ maʿnāsına. [s-v] **Ḫusūk:** Zişt, çirkīn 13 ve ḥarām-zāde. [-ş-] **Ḫuşk:** Ḳurı, yābis maʿnāsına ve bed-ḫū ve nākes maʿnāsına istiʿāre olınur. 14 [ş-n] **Ḫuşeng:** Başdaġı dāġ fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [ş-v] **Ḫuşūk:** Ṣıġır boynuzı 15 gibi bir nevʿ ḳadeḥdür, altundan ve gümüşden düzerler ve anuñıla şarāb içerler ve ḥarām-zāde 16 maʿnāsına. **Ḫulī:** Ṭurġay ḳuşı. [n-b] **Ḫunbek:** Ḫunb lafẓınuñ taṣġīridür, kūpecük 17 dimek olur ve bir ırmaġun aġzına ḳoyıp at ṣu içerken ṣafīr itmek. [n-c] **Ḫuncek:** 18 yavşan, dermane maʿnāsına Niʿmetī, ve at yaġırı, ṣu içerken ṣıḳlıḳ virmek dimiş. [-n-] **Ḫunuk:** 19 Żamm-ı *nūn*la ṣovuk, bārid maʿnāsına hevā-yı ḫunuk ve āb-ı ḫunuk dirler ve baḫtlu dimekdür, *ṭūbā leh* 20 maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Saʿādet ü şeref bendegī-i ḥażret-i o
Ḫunuk kesī ki beyābed hezār-bār ḫunuk

21 (ʿ):

Ḫunuk kesī ki pes ez-ūy ḥadīṯ-i ḫayr konīd

Ve muʿtedil ve āsān maʿnāsına da istiʿmāl 22 olınur. [v-d-r-n] **Ḫūd-reng:** Bir maʿrūf rengdür ki kendüden ṣıbāġat olınmış degildür. [v-r-e] 23 **Ḫūrāk:** Yiyecek nesne. **Ḫūg:** Ṭoñuz, ḫınzīr maʿnāsına ve ḫannām renci ḫunām renci. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ dir ki ḫūk 24 ehlinüñ adıdur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḫūg ki dendān-ı gürāzī nümūd
25 Ṭuʿme-i seg şod ze-gürāzī çi sūd

Deştīsine gürāz dirler, niteki beyt-i sābıḳdan fehm olınur. Künyeti *Ebū Zürʿadur*. 26 **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa** 27 [e-n] **Dānek:** Rubʿ dirhemdür ki miṣḳālüñ südüsi olur, miṣḳāl yigirmi dört ḳīrāṭdur ki 28 bir buçuḳ dirhemdür ve dirhem on altı ḳīrāṭdur, dānek rubʿ dirhemdür, dört ḳīrāṭ olur ki 29 südüs-i miṣḳāldür, taʿrīb idüp dānaḳ dirler. [b-n] **Debeng:** Etlü, muḥkem oġlan tebeng 30 maʿnāsına. [r-t-n] **Derteng:** **Beyt:**

Fiġān-ı Kūh-ken ez-Bī-sütūn sūy-ı Derteng
Çonān şodī ki dil-i Ḫusrev āmedī der-teng

31 [-r-] **Derek:** Niʿmetī od ḳoġı sitārçe-i āteş maʿnāsına dimiş. 204b/01 [r-n-v] **Dernūk:** Şādurvāndan bir nevʿdür. [-j-] **Dejek:** Sitārçe vü yaġlıḳ. **Şems-i F.:**

02 Toyī ḥaḳīḳat-i maḳṣūd ze-ḥalaḳ baʿd-ı rüsül
Ne ān şān ki ne-dānend ḫod gile ze-dejek

03 [j-n] **Dejeng:** Pāre-i ruḳʿa maʿnāsına. **Dest-āheng:** Tutaḳ ki çift āletlerindendür. 04 [s-t] **Destek:** İp ṭoḳıyacaḳ ālet. [s-t-n-b-v] **Destenbūk:** Yıylanguç ki ʿArabca *şemāme* 05

dirler, sāʾir adları *semā* lafẓında meẕkūrdur. [f-n-v] **Defnūk:** Ġāşiye. [l-y] **Delīk:** Omaç, **06** nişāne maʿnāsına sāʾir adları āmāc lafẓında mesṭūrdur. [-n-] **Deng:** Ḥayrān ve bilmez. **07 Esedī:**

Ser-i çeng sāzende-i çeng şod
Dem-i nāy hem-nāle-i deng şod

[v-r-n] **Devreng: 08** Bir şūhça ḳurdcaġuzdur ve ḳaba nesne. [v-z] **Devzek:** Miṣlihu. [n-g-e-d-n] **Deng-ā-deng:** Maʿnā-yı **09** aṣlīsi iki deng birbirine muḳābil ü müsāvī olmaḳdur. Ġalebe-i istiʿmālile muṭlaḳ **10** vezinde müsāvātda istiʿmāl olınur. [y-l-m] **Deylemuk:** Örümcek envāʿından bir zehrli böcekdür **11** bö dirler. Ṣoḳduġı yiri ʿaḳreb gibi acıdur deylemūk lafẓından muḥaffefdür, ʿArabca *rutbelā* **12** dirler. [y-l-m-v] **Deylemūk:** Miṣlihu, lisān-ı Ermende *ḫalġırīk* dirler, meftūḥa bābında īrād itmişler, **13** eṣaḥḥ kesriledür. **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [r-m-s-n] **Direm-seng:** Dirhem aġırı dimek olur. **14** [r-n] **Direng:** Eglenmek maʿnāsına ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkībīdür. **15 Kemāl-i Işfahānī:**

Reft ān ki rūz-ı mā ze-sitem-i tīre reng buved
V'endūh-rā be-nezd-i dil-i mā direng buved

16 [j-e-h-n] **Dij-āheng:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile bed-ḫū vü baḫīl maʿnāsına ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile mervīdür. [z-h-ḫ-t-k-n] **17 Dizhoḫat Kenk:** Ḳuds-i Şerīfüñ adıdur esās u ṭarḥını evvel Ḥażret-i Dāvud *ʿaleyhi's-selām* **18** itmişlerdür. Baʿdehu Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām* tamām itmişlerdür, īlyā daḫı dirler. **Esedī:**

19 Be-Dizhohat Kenk āmed ez-rāh-ı Şām
Ki ḫˇānīş beytü'l-muḳaddes be-nām

[r-h-v-ḫ-k-n] **20 Dirhūḫ Kenek:** Miṣlihu. **Esedī:**

Be-Ṭarsūs kerd māhī direng
Sipeh bord ez-āncā be-Dirhūḫ Kenk

21 Dīger:

Hemī reft tā nezd-i Dezhūḫ Kenk
Ki n'āverd cāyī ze-mānī direng

[z-h-v-ḫ-t-k-n] **22 Dizhūḫat Keng:** *Hā*dan ṣoñra *tā* ile. **Beyt:**

Çü Nūḥ āmed ü yāfet eyder direng
23 Keşīd üstüḫˇāneş be-Dezhūḫat Keng

Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām* vefāt itdükde Şīt **24** *ʿaleyhi's-selām* Kūh-ı Serendībde defn itmişidi, ḫīn-i Ṭūfānda Nūḥ *ʿaleyhi's-ṣalavat ve's-selām* **25** Ḳudüs-i Şerīfe getürüp defn itdüklerine işāretdür. [z-h-y-ḫ-t-k-n] **Dizīhoḫat Kenk: 26** Miṣlihu, gūyā aṣlda *yā* ile

Dizīḫot Keng ve *vāv* ile Dizhūḫat Kenk olup żarūret-i 27 vezn içün *yā* vü *vāv* taḫfīf olınmışdur. Baʿżı nüsḫa *zā*ʾ-i ʿAcemīyile vāḳiʿ olmış. 28 [l-t-n] **Dil-teng:** Göñül ṭarlığı. [-n-] **Ding:** Niʿmetī āvāz-ı ṭıng maʿnāsına ve şīr-i revġan çıḳaracaḳ 29 degirmen maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-g-e-d-n] **Ding-ā-ding:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi vü Niʿmetī 30 berāber ve diz-be-diz maʿnāsına gelür dimiş. Eṣaḥḥ fetḥiledür ki ẕikr olındı. [y-j] **Dījek:** 31 Bir şehr adıdur Niʿmetī dīje maʿnāsına dimiş. [-y-] **Dīk:** İmāle ile ve *kāf*-ı ʿArabīyile ism-i ʿāmdur. 205a/01 Her nesne ki anuñ içinde aş bişürürler, çölmek, *ḳıdret* maʿnāsına baḳırdan olana ʿAcem dīk-i 02 misīn dir. Türkīde ḳazġan dirler, saḳsıdan olana ʿAcem dīk-i sifālīn dir. **Esedī:**

03 Beher kūşe ʿerrāde bersāḫtend
Hemī dīk-i cünbende endāḫtend
Ki z'ān dīk her cāy cüstī berūn
04 Berefrūḫtī cānver gūne gūn

Dig: İmālesiz dün dimek olur, *ems* maʿnāsına, ʿArabca 05 ḫorūs maʿnāsınadur. [y-k-b-r-d-y] **Dīg-ber-dīg:** Oldur ki taḫrīf idüp ʿāmme dilberdīk 06 dirler, çölmegi çölmek üzerine ḳoyup taṣʿīd olınmışdur. Bu eclden dīg-ber-dīg 07 dirler ve ṣıçan otı daḫı dirler, semmü'l-fār maʿnāsına ġāyetde tīz dārūlardandur. [y-v-e-n-h-s] 08 **Dīvāne-seg:** Ḳuduz it. [y-v] **Dīvek:** Taḫıl biti ve güve didükleri ḳurtcaguz ki esbābı 09 yir, telef ider ve taṣġīr-i dīvdür. Niʿmetī, ve dīv-dest maʿnāsına da gelür dimiş, meşhūrdur. 10 **Ed-Dāli'l-Mażmūme** [ḫ-t-r] **Duḫterek:** Taṣġīr-i duḫterdür, kızcaġuz maʿnāsına ve ḫamecük ki küçük 11 kızcaġuzlar oynarlar ve baʿżı yirlerde ḳuḳla ve ikdü ki çıḳrıḳçılaruñ ḥokka oyacaḳ āletlerindendür. 12 [r-n-v] **Durnūk:** Bir nevʿ şādurvāndur. **Dük:** *Kāf*-ı ʿArabīyile dūk lafẓından muḫaffefdür. 13 İg ki anuñıla ip ve iplik egirürler, Niʿmetī, ve aġırşaḳ maʿnāsına da gelür dimiş. [v-e-l] **Düvālek:** Ḳara Hindī 14 ḳul ve düvāl lafẓınuñ taṣġīridür, taşmacuḳ dimiş. [v-d-e-h-n] **Dūd-āheng:** Dütünlük, 15 dūheng, buḫārī dāḫne dūd konede maʿnāsına. [v-d-h-s] **Dūd-heng:** Miṣlihu. [v-j] **Dūjek:** 16 Ḳaba nesne. [-v-] **Dūk:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ig ki anuñıla iplik egirürler, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *kāf*-ı ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. 17 **Nevʿ-i Evvelehu Er-rā'i'l-Meftūḥa** 18 [e-m-ş] **Rāmişk:** Muṭrib, rāmişger maʿnāsına. [e-m] **Rāmek:** Maʿcūn-ı meşhūr vü terkīb-i maʿrūfdur. 19 Bir rıṭl enār ḳabı ve iki rıṭl māzū ve yarım rıṭl ẓamġ-ı ʿArabī ve rubʿ rıṭl ḳara boya ve üç rıṭl 20 bal yā bekmez ile bişürürler. [e-v] **Rāvek:** Ḳaraḥişārī her nesnenüñ ṣafīsi revāḳ maʿnāsınadur 21 dimiş. [-ş-] **Reşk:** Ġayret ü ḥased maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫātem ü āl-i Bermek ender kūh
22 Ez-to geştend ġarḳa der-ḫoy-ı reşk

[ġ-n] **Raġang:** Göz ucıyıla baḳmaḳ Şems-i Faḫrī göz yumup açınca **23** dimekdür, laḥẓa maʿnāsına dimiş. **Reg:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭamar, ʿırḳ maʿnāsına. [-n-] **Reng:** Ve bi'l-kesr. Ṭaġ keçisi **24** Türkīde ime dirler, ehlīsine büz dirler. **Esedī:**

Heme deşt bā-yūz ü gürg ü peleng
Berāz kerd ʿazm ü āhū vü reng

25

Be-naḳḳāşī-i nūk-ı tīr-i ḫadeng
Tehī kerde ṣaḥrā-yı Çīn rāz-reng

Niʿmetī ve geyik **26** buzaġusına daḫı dirler dimiş. [-n-] **Reng:** Boyalu maʿnāsına aġ vü ḳızıl ve sāʾir envāʿī ki vardur, **27** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemşiler ki reng levndür, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

28 Heft reng-est zīr-i heftū-reng
Nī-st bālā-ter ez-siyāhī reng

Heftū-reng yedi **29** ḳat gökdür, aṣlı heft-evrengdür, terkīb olıcaḳ *elif* ḥıẕf olınmışdur, maʿnā-yı **30** terkībīsi yedi taḫtdur, reng lüġat-ı müşterekedür, ḥīle vü nāziklük maʿnāsına da gelür, Türkīde de **31** ol maʿnāda istiʿmāl olınur, meṣelā fülān fülāna reng geçdi dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. 205b/01

Beyt: Men o-rā çi gūyem çi reng āverem
Ki tā-dest-i ūy zīr-i seng āverem

Beyt:

02 Be-dil güft kʾīn çarḫ be-zeng-vār
Me-bādā rengī ber-āverd be-kār[2943]

Miʿyār-ı Cemālī vü *Baḥrü'l-Ġarāʾib* **03** ṣāḥibleri reng, ḥīle maʿnāsına geldüginden ġāfil olmışlardur. [n-g-l-e] **Reng-lāk:** Lük **04** boyası dimekdür. [v-e] **Revāk:** Süzilmiş ṣāfī nesne revāk maʿnāsına. [v-z-n] **Revzenek: 05** Serāmik dirler başda bir yumşaḳ yirdür. **Ed-Dāli'l-Meksūre.** [-s-] **Risk:** Niʿmetī *sīn*-i **06** mühmele ile reşk maʿnāsınadur dimiş. [ş-t] **Riştek:** Erişte aşı ve dizi ve iplik rişte **07** daḫı lüġatdür ve bir marażdur ki ekṣer Buḫārāda ve Lārda olur dirler ki bir kimesnede bir defʿada **08** yüzden ziyāde çıḳar ve vilāyet-i Yemende ve Mekke-i müşerrefede daḫı olur bir ẓırāʿ miḳdārı **09** uzanur, uzaduḳça māsūraya ṣararlar, el-ʿiyāẕü bi'llāh ki ḳırıla, Buḫārāda baʿżıları helāk **10** ider, Mekkede ve Yemende olanlaruñ ekṣeriyyā ayaġında çıḳar, ḳırılsa olmaz, ammā ġāyetde miḥnet çekerler. **11** [m-ş] **Rimeşk:** *Şīn*-i muʿceme ile bit sirkesi ʿArabīde ṣu, āb

[2943] --. 16. (203b/20)

maʿnāsına ve yavşaḳ, rişke daḫı lüġatdür. 12 [n-d] **Rindik:** Kesr-i *dāl* ile şāhlar ḫıẕmetinde olan kiçirek ḫāṣekīlere dirler. **Esedī:**

Be-restend bā-rindik pehlivān
13 Suḫen güft ü be-güşād şīrīn-zebān

[-n-] **Ring:** Ṭaġ keçisi, ime dirler, fetḥile daḫı 14 rivāyet olınmışdur. [y-d] **Rīdek:** Oġlan, ġulām maʿnāsına. **Esedī:**

Keşīde ride rīdegān-ı sarāy
15 Be-Rūmī ʿamūd u be-çīstī ḳabāy

Velehu:

Perī rūy rīdek hezār ez-Çigil
16 Sitāre ṣad ū kūs-ı zerrīn çihil

Ḳaraḥişārī ve oġlan ḳundaġına da dirler dimiş. [y-r] **Rīrek:** *Vesīletü'l*-maḳāṣıd 17 ṣāḥibi miṣlihu dimiş. [y-z-b-e] **Rīznāk:** Uvaḳraḳ dimek olur. **Rīzenāk:** 18 Miṣlihu. [-y-] **Rīk:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü imāle ile ḳum, ḳır ve ṭaġ ve ḫaṭṭ üzerine ekdüklerine daḫı dirler. [y-m-n-e] **Rīmnāk:** 19 Kirlü. **Er-Rā'i'l-Mażmūme.** [g-v] **Rükūk:** Oġlan bizine dirler. [v-z-t-e-r-y] **Rūz-ı tārik:** Firḳat güni. **20 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa** 21 [-e-] **Zāk:** Şeb-i Yemenī vü zāc-ı Ḳıbrīsī ve ḳara boya ve loḫūsa ʿavrat. **ʿUnṣurī:**

Zebān-ı ḫançer-i bī-dāz şenā-yı to ḫˇāndī
22 Der-o çü cerm palāruk güher budī bī-zāk[2944]

[b-r-t-n] **Zeber-teng:** Aşurma 23 ḳolañ ve ṭapḳur ḳolañı *Vesīle* ṣāḥibi ve ağız tüfegi dimiş. [r-e-s] **Zerāseg:** Niʿmetī 24 ḫaṭṭ üzerine ṣaçduḳları rīge dirler dimiş. [r-e-s] **Zerāseng:** Miṣlihu dimiş. [r-e-ġ-n] **Jerāġang:** 25 *Zā'*-i ʿAcemīyile ve bi'l-kesr ḳumlı yir, ḳayırlı. **Şems-i F.:**

Ze-feyż-i ebr-i destet āb-ı ḥayvān
26 Berāyed ez-zemīnhā-yı jerāġang

Ve baʿżılar ḳatı, muḥkem ve iri yir, zemīn-i saḫt ü dürüşt 27 maʿnāsına dimişler ve baʿżılar uzaḳ yol, rāḥ-ı dırāz maʿnāsına naḳl itmişler, zerāġan daḫı 28 lüġatdür. [r-e-h-n] **Zerāheng:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [r-d] **Zerdek:** Zerd lafẓından taşġīrdür, 29 şaruca dimek olur ve hevīc, kerz maʿnāsına. **Naẓm:**

Ṭabʿ-ı zerdek hemīşe gird-ter-est
30 Ḳuvvet-i püşt-rā buved şāfī
Ḫūn be-sūzend ü ez-ān żarar-est

[2944] --. 16. (204a/07)

31 Ḫorden-i ḫordeş buved kāfī

[r-n] **Zereng:** Ve bi'l-kesr. Ṭaġlarda olur bir cins ġāyetde büyük ve berk 206a/01 ağaçdur dimiş yemişi olmaz kesüp odun idüp yaḳarlar. **Müncīk:**

Çonān be-nālem eger dūst dād-ı men ne-dihed

02 Ki ḫāre ḫūn şeved ender şaḫ-ı zereng jekāl

Kātibī:

Bād-ı luṭfet ber-zerengistān güẕārī er koned

03 Ḳāḳım āyed bārhā vü berg ḫār-püştā zereng

Ve ṭamu, cehennem 04 ve oluḳ nāvdān maʿnāsına. **Kātibī:**

Çü naḳş-ı köhne siyeh şod me-rā secencel-i rūḥ

05 Der-īn ḫaṭīra-i pür-üstüḫˇān u cism-i zereng

Zerend daḫı lüġatdür ve Gürşāsb binā eyledügi şehrüñ 06 adıdur ki taʿrīb idüp Zerenc dirler. **Esedī:**

Çü mevc ez-nehīb ü çü āteş ze-tāb

07 Çü ḫāk ez-direng çü bād ez-şitāb[2945]

Ze-menzil be-menzil hemī şod cihān

Sebük hemçü āv eblūş ez-dehān

08 Ber-insān hemī şod ki her nā çü gerd

Pey-i āteş-rā ḳażā güftī ez-rāh berd

09 Be-yek çeşm zaḫm-ı āzmūn-rā direng

Be-cüst ez-şoden tā-be-şehr-i Zereng[2946]

At vaṣfında dinmişdür. 10 [ġ-n] **Zaġang:** *Ġayn*uñ ve *nūn*uñ fetḥasıyıla ınçḳıruḳ ʿilleti, fuvāḳ maʿnāsına. Ḳaraḥiṣārī, ve āvāz-ı 11 gāv bāşed dimiş.[2947] [-f-] **Jefk:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile çapaḳ, ramaş maʿnāsına ve çirk ü sümük, muḫāt maʿnāsına. [2948] 12 [m-ḫ] **Zemuḫg:** Kesmek ve azġun ve baḫīl ve nākıs kimesne ki aşlā kendüden inʿām u ḫayr şādır 13 olmaz. Bu lüġati erbāb-ı lüġat meftūḥa bābında egerçi getürmişlerdür. Eṣaḥḥ żammıladur. [b-n-v-r] 14 **Zenbūrek:** Çikre didükleri. **Beyt:**

Ze-tīr endāzī zenbūrek ü tīrīş

Tehī şod reg k'ān ze-ḫūn-rīzīş

15 [n-b-r] **Zenberek:** Miṣlihu, zenbūrek lafẓından taḥrīf olınmışdur. [-n-] **Zeng:** Sükūn-ı

[2945] Bu beytde çār ʿunṣur cemʿ olmışdur.
[2946] --. 16. (204a/20)
[2947] --. 16. (204a/20)
[2948] [k-e] **Jekāk:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile bir cins murdar-ḫor ḳuşlardur. [-l-] **Zelk:** Āteş közi, aḫker maʿnāsına. 3. (232b/26-27), 16. (204/21)

*nūm*la çıñrağu ki 16 peykler ayaḳlarına ve billerine bağlarlar. **Beyt:**

Tār ki ber-barbeṭ-i nāhīd best
Zeng ber-maḫmil-i ḫūrşīd best

17 Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de derāy lafẓınuñ beyānında *derāy-ı zeng bāşed ki* 18 *der-gerden-i üştür bendend* dimişdür ve bu beyti īrād itmişdür. **Beyt:**

Dergeh-i düşmenet ki ne-şināsend
19 Laḥn-ı Dāvūd ez-bāng dārī

Ẕikr olan beytde ẓāhirdür ki zeng çāk maʿnāsına ola. 20 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi daḫı çāk maʿnāsına da naḳl eylemiş ammā Esedīnüñ bu beytinden zeng 21 derānuñ ġayrı olmasın iḳtiżā ider. **Esedī:**

Dü ṣandūḳ-ı pīlān ḫurūşend nāy
22 Ġarīven şode kūs u zeng ü derāy

Ve bir ṭāʾife adıdur ki aña nisbet idüp Zengī dirler. 23 Anlaruñ iḳlīmine Zengibār dirler. **Esedī:**

Ze-her sū çü be-rūy-ı cihān teng şod
Be-zinhār nezd-i şeh-i zeng şod

24 Kātibī:

Tā-be-her defʿ-i ḫūn şafaḳ der-tenūr-i ṣubḥ
Sūzed felek ber-āteş-i ḫūrşīd mūy-ı zeng

25 ve şuʿāʿ-i āfitāb. **Şems-i F.:**

Be-ḫusrevānī ber-bād-ı ḫusrev-i Īrān
Küşāde dürc-i zebān u keşīde cām çü zeng

26 Velehu:

Ḫudāygān-ı selāṭīn ki ṣayt-ı maʿdeleteş
Girifte Rūm Ḫorāsān u Hind ü Ḫalīc u Zeng

27 Kātibī:

Kerded sipihr-i baḫtī baḫt-ı to-rā derāy
Ger bī-ṣadā ne-bāşed ü rūşen şod ze-zeng

28 ve def pulı ve pas ki demürde ve ġayrıdan olur, raṣdā maʿnāsına egerçi 29 bu maʿnāya ʿāmme *zā*-yı ʿAcemīyile istiʿmāl iderler. **Kātibī:**

Şehzāde Baysunġur-ı ʿādil ki rūz-ı rezm
30 Āfitāb-ı tīġ-i to eflāk-ı ḫorde-zeng

Velehu:

Nüh felek ḳaṣr-ı to-rā yek ḥalḳa der-āmed

31 Ger ne-buvedī āhen-i o pūst dār u ġarḳ-ı zeng

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ünli çıñraġu ve ır tüzi didi. 206b/01 **Zenek:** Feṯ-i *nūm*la taşġīr-i zendür, ʿavratcük dimek olur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *zā*ʾ-i muʿceme ile 02 taşḥīḥ eylemiş. Mevlānā Ḥalīmī *zā*ʾ-i ʿArabīyile. [v-z] **Zevzeg:** Benc ve ḥācılarotı didükleri. **03 Ez-Zāʾi'l-Meksūre.** [z-e-ġ-n] **Jirāġank:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳumlı, ḳırlı yir, fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. 04 [r-ş] **Zirşek:** Ḳadın ṭuzluġı, emīr-i bāris maʿnāsına. [r-n] **Zireng:** Oluḳ, nāvdān 05 maʿnāsına ve bir kūhī muḥkem aġaçdur yimiş virmez odun iderler, fetḥile daḫı mervīdür. 06 [y-c] **Zīcek:** Aʿcāma maḫṣūṣ bir nevʿ ṭaʿāmdur, ġāyetde semiz ḳuzınuñ baġırsaġını 07 pāreleyüp ve birbirine ṣarup yaġ içinde pişürürler ve yoġurda bıraġup yirler. 08 [y-r-t-n] **Zīrteng:** Ḳolañ, ḫirām maʿnāsına. [y-r] **Zīrek:** Çüst ü çāpük ü ʿāḳil 09 ü ṣāḥib-i reʾy, keys maʿnāsına. **Ez-zāʾi'l-Mażmūme.** [b-e-n-k-n-c-ş] **Zübān-güncişk:** 10 Ḳuş dili dirler bir nevʿ ḫurde tutmaç aşıdur. [l-v] **Zülūk:** Sülūk, ʿalaḳ maʿnāsına sāʾir 11 adları kāḫtec lafẓında taḥrīr olınmışdur. **Jük:** Jükīden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf 12 terkībidür, kendü kendü ile söyleşmek ve gerinmek ve ḫışm itmek ġayẓ maʿnāsına. [k-e] **Jükāk:** 13 *Zā*ʾ-i ʿAcemī vü ʿArabī ile Niʿmetī kömür, jekāl maʿnāsına naḳl eylemiş. [m-ḫ] **Zumḫak:** Azġun ve baḫīl ü leʾim 14 maʿnāsına fetḥile daḫı mervīdür, eṣaḥḥ żammıladur. [-v-] **Jūk:** Niʿmetī, *Ṣıḥāḥ-ı Rūm* ṣāḥibi çolaḳ ḳuşı ki 15 ekinci ardınca toḫm düşürür aña dirler ve ṭurġay ḳuşı ki ebu'l-melīḥ ü ḳuberret vü çekūk dirler dimiş 16 diyü rivāyet eylemiş, sāʾir lüġatlerde āḫiri lāmıla jūl çolaḳ ḳuşına dirler ve jūle ṭurġay ḳuşına dirler. **17 Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 18 [e-d] **Sādek:** Niʿmetī vü *Vesīiletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bir ḫoş avāzlu ḳuşcaġuzdur, hezār-destān gibi 19 dimişler. Sāʾir lüġatlerde sārekdür, *rā* ile. [e-d-e] **Sādāk:** Ocaḳ eri. [e-r-ḫ] **Sārḫek:** 20 Uzun ayaḳlu üyez baʿżılar uvacuḳ siñek[2949] ʿArabīde circis ü ḳırḳış maʿnāsına naḳl eylediler, 21 baʿżılar at siñegi didiler, püşte püşte maʿnāsına. **Şeyḫ ʿAṭṭār:**

Ger bā-to be-hem dīger ne-bāşed çi buved
22 Yek-ẕerre be-sāye der ne-bāşed çi buved
Cāyī ki hezār ʿarş yek sārıḫ-est
Müştī sārḫek ger ne-bāşed çi buved

23 [e-r] **Sārek:** Ötlegen didükleri ḫoş āvāzlu küçük ḳuşcaġuz ḥaḳ budur ki bülbül envāʿındandur. 24 Bahār eyyāmında hezār-destān dirler bögürtlen vaḳtinde ötlegen dirler taʿrīb idüp sārec dirler. **25 Şems-i F.:**

[2949] A. uvacuḳ ṣarıca siñekdür didiler, baʿżılar sivrisiñek didiler. Ḳānūn-ı Edeb ṣāḥibi ve Sāmhī ṣāḥibi uvacuḳ siñek. (233b/10-11)

Çü merd-i fāżıl bī-sīm ü zer gorisne şeved
Çi bāng-ı laklak pīşeş çi naġme-i sārek

26 Sā'ir esāmīsi sārec lafẓında meẕkūrdur. [e-r-n] **Sāreng:** Miṣlihu. [e-z-e] **Sāzāk:** Dehlīz maʿāsına. **27** [p-r-d-r] **Seperderk:** Ve bi'l-kesr. Niʿmetī, ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl eylemiş, yaġlıḳ, destārçe ki anuñıla el ve yüz **28** silerler. [p-r] **Seperek:** Niʿmetī, ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl eylemiş, *bā'*-i ʿAcemīyile ṣarı aġaç didükleri dārū, zerde **29** çūp naʿnāsına. [b-r-ḫ-n] **Seperḫang:** Egir at. [-b-] **Sebk:** Yeyni, ḫafīf maʿnāsına ve süst **30** maʿnāsına. [v-z-e-r-n] **Sebzā-reng:** Yeşil renglü. [b-z] **Sebzek:** Dervīşler ve ẓurefā istiʿmāl eyledükleri **31** yeşilce müferriḥ. [t-r-n] **Setereng:** Feṯḥ-i *tā* ile yebrūḥü'ṣ-ṣanem, istereng lafẓından muḫaffefdür, vāḳ vāḳ 207a/01 aġacı ve ḳışır ʿavrat. **Beyt:**

Ey ki bā-merdümī vü rāy-i to dīger merdüm
Ān-çonān-est ki bā-merdüm-i kāmil setereng

02 ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile mervīdür. Sükūn-ı *tā* ile şaṭranc maʿnāsına. [r-y-e-n] **03 Serbāng:** Ve bi'ż-żamm ḳız ḳuşı. [r-c-n] **Serceng:** Baş ve buġ olan kimesne ki ġayrılaruñ **04** üzerine ḫavāledür, ḥükm ider, çeribaşı maʿnāsına bu lüġat *nūm*la rivāyet olındı. **05** Serheng ü ferheng ü evreng vezninde ve *yā* ile de ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, naḳl olındı, **06** tārīk, bārīk ve tācīk ḳāfiyesinde. [r-c-y] **Sercīk:** Miṣlihu, nitekim şerḥ olındı. **ʿUnṣurī:**

07 Ey ber-ser-i ḫūbān-ı cihān ber-sercīk
Pīş-i dehenet ẕerre nümāyed ḫarcīk

[r-f-e] **Serfāk: 08** Āvāz maʿnāsına naḳl eylemişler. **Şems-i F.:**

Tā ki hengām-ı reften ender-rāh
Ne-buved mūr u mār-rā serfā

09 [r-n] **Sereng:** Sirken didükleri ot ve serengīden lafẓından ki yarçılışmaḳ yaʿnī söz ile **10** ḳarşu olup birbirine ṭolaşup idişmek ve giñ yaʿnī vāsiʿ eylemek ve gülmek **11** maʿnāsına gelür, meẕkūr lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī ve ism-i maṣdardur. Niʿmetī ve sīmurġ **12** ve giñ yol maʿnāsına da gelür dimiş, *rā*nuñ feṯḥ ü kesri cā'izdür. [r-h-n] **Serheng:** Erbāb-ı **13** lüġat çeribaşı dimişler, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki **14** serheng elfāż-ı mürekkebedendür, aṣlı ser-āhengdür, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

15 Derāy şütür ḫāst ez-kūçegāh
Ser-āheng-i leşker ber-āmed be-rāh

Çeri başlarına ki başdan ol **16** ḫarekete ve ḫarbe ʿazm ider ve ḳulanı aña tābiʿ olurlar, serheng dir, aṣlı ser-āhengdür, iżāfetile **17** ʿalem olıcaḳ ḳāʿide terkīb-i taġyir olınup

ʿalāḳa-i iżāfet ḳaṭʿ olınmışdur, barbeṭdeki 18 gibi ki aṣlı ber-i baṭdur iżāfetile ol āleti teşbīh itmişdür, ḳaz yerine *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibinüñ 19 cümle-i ġarāyibindendür ki bu maḳāmda dimişdür, serheng oldur ki ġayrılaruñ üzerine ḥavāle ola, 20 yort sürici çeribaşılarına ve yayabaşlarına ve iş üzerine ṭurup ırġād işledenlere 21 ve bunlaruñ emṣāli kimesnelere ıṭlāḳ olınur. **Seg:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile it, kelb maʿnāsına. **Sek:** 22 *Kāf*-ı ʿArabīyile taʿziye bu maʿnāya *sīn*üñ żammesiyile olmaḳ ensebdür ki sūk lafẓından muḫaffef olur 23 ve it üzümi ve egseri. [k-b-s-t] **Sek-bestek:** Zaġar didükleri şikār iti. [k-s] **Seksek:** 24 Ve bi'ż-żam. Yürümesi olmayup yilegen ṭavara dirler. **Enverī:**

Çün esb-i Enverī be-sūy-ı menzil-i murād
25 Der-mevkib ḳayūl ne seksek ne rāh-vār

[-n-] **Seng:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭaş, ḥacer 26 maʿnāsına ve vaḳār ve sīne maʿnāsına, ağırlıḳdan kināye olup istiʿāre olınur. **Beyt:**

27 Hemī ez-sitāyiş berāmed der-teg
Ki pīrūz bāşed Ḫudāvend seng

ʿUnṣurī:

28 Bed-ḫˇāh-ı to bī-seng şod rūzī ber-o çün teng şod
Be-her cūy-ı āveng şod hemçün tırāz u ez-zebān

[n-k] 29 **Sengek:** Ṭolu ki gökden yaġar, tegerg maʿnāsına, ʿArabca berd dirler ve seng lafẓınuñ taşġiridür, 30 ṭaşcaġuz dimek olur. [n-k-l-e-l-y] **Senglālīk:** Yunt ḳuşı, *saʿve* maʿnāsına sāʾir adları 31 ḫıredzerd ser lafẓında yazılmıştur. [n-g-l] **Senglek:** Ṭolı, sengek maʿnāsına ġayrı esāmīsi 207b/01 *tegerg* lafẓında mesṭūrdur. **Sevek:** Ve bi'ż-żamm arpa ve buġday başı, ḫūşe-i gendüm 02 ve cev maʿnāsına, Ḫalīmī żamm-ı *sīn*ile taṣḥīḥ eylemiş, sūk-ı muṣībet ve arpa ve buġday başı dimiş 03 ve seyrek saḳallu, köse ādeme sūk-rīş dirler. [h-m-n-e] **Sehmnāk:** Ḳorḳunç, mehīb 04 maʿnāsına ve ḳorḳulu sehm-gīn maʿnāsına. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-r-d-r] **Siperdirik:** Dest-māl 05 ve yaġlıḳ ki anuñıla el ve yüz silerler, fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [r-p-r] **Siperk:** *Bāʾ-i ʿAcemīyile* 06 ṣaru aġaç, sāʾir adları zerde-çūb lafẓında olmışdur, isperek lafẓından muḫaffefdür. 07 [p-r-y] **Siperīk:** Miṣlihu ve yonca, *ṭarfīl* maʿnāsına. [t-e] **Sitāk:** Aġacuñ oġlıdur ki dibinden 08 çıḳar ve tāze budaḳ, şāḫ-ı nev maʿnāsına. **Esedī:**

Sitāk-ı semen buved ez-insān be-ber
09 Ki yek merd bestī gitiftī be-ber

Şems-i F:

Bād ez-ʿadl-i o be-cünbāned
Berg-i gül-rā seḥergehān ze-sitāk

10 Bu lügat *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervīdür. [-t-] **Sitek:** Ütme buġday, pīş-ḫord maʿnāsına. [t-r-n] 11 **Sitereng:** Feṯḥ-i *tā* vü *sīn* ile setereng maʿnāsına ki Yebrūḥu'ṣ-ṣanem, vāḳvāḳ aġacına ve ḳışır 12 ʿavrata dirler, tafṣīli estereng lafẓında olmışdur. [r-ş] **Sireşk:** Feṯḥ-i *rā* ile eşk 13 ü reşk ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. Āzād-ı dıraḫt didükleri meşhūr aġaçdur ki ḳızıla 14 māʾil aḳ gülleri olur, yaz ve ḳış, ḫazān bulup gitmez ve igde gibi aḳçe aḳçe yemişi olur. 15 **Esedī:**

Hem ez-ḫayrī vü gāv-çeşm ü sireşk
Be-süste-ruḥ her yekī ebr ez-sirişk

Şems-i F.:

16 Cūdet ez-der-çemen güẕer kerdī
Laʿl restī be-cāy-i gül ze-sireşk

Ve gözyaşı, eşk 17 ü demʿ maʿnāsına egerçi ġalaṭ idüp ekṣer kesr-i *rā* ile istiʿmāl iderler. **Şems-i F.:**

18 Nīsteş rū be-sūy-ı baḥr girift
Şehriyār ez-serem dest-i to ebr
Ruḫ-ı siyāh āmed-est rīzān-ı eşk
19 Z'ān hemī bārideş ze-dīde sirişk

İstiʿāre ṭarīḳiyile yaġmuruñ ḳaṭrelerinde istiʿmāl 20 olınur, gūyā buluduñ gözi yaşıdur. Niteki ẕikr olan ebyātda vāḳiʿdür ve od ḳoġı 21 şerār maʿnāsına. [-t-] **Sitek:** Ütme buġday, pīş ḫord maʿnāsına. **Sik:** *Kāf*-ı ʿArabiyile sirke, ḫall maʿnāsına. 22 [k-e-r-ā-h-n] **Sikār-āheng:** Ḳısaç ve tennūrdan ekmek çıḳaracaḳ demir çengāl taʿrīb idüp 23 sikār-āhenc dirl. [-l-] **Silk:** Sükūn-ı *lām*ile kilk, şilk veznine inci ve sāʾir deliklü cevāhir geçürdükleri 24 iplige dirler, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. **Şems-i F.:**

Cāyī ki dihed naẓm-ı felek silk-i selāṭīn
25 Silk-i to der-āfāk buved vāsıṭa-i silk

[-l-] **Silg:** Bekçili yol. [m-e] **Simāk:** 26 Niʿmetī feṯḥ-i *lām*ile żabṭ itmiş burḳaç didükleri ki ḥubūbātdandur. [n-d] **Sindek:** Ḳaraḥışārī zībaḳ 27 maʿnāsına naḳl eylemiş. [y-ḫ] **Sīḫak:** Kebāb envāʿındandur. [y-r-n] **Sī-reng:** Sī-murġ didükleri ḳuş 28 ʿArabca ʿAnḳā dirler, mevcūdü'l-ism, maʿdūmü'l-cism. [y-s-e-l] **Sīsālek:** Ḳuyruḳṣalan didükleri 29 ḳuş. [y-s] **Sīsek:** Yunt ḳuşı, *ṣaʿve* maʿnāsına sāʾir adları ḫord-zerd-i ser lafẓında meẕkūrdur. 30 [-y-] **Sīk:** Kesr-i ṣarīḥile miṣlihu. [-y-] **Sīg:** Süci, ḫamr maʿnāsına ḥaḳīḳatde müṣelleṣüñ adıdur, istiʿmālde 31 süciye dirler. **Es-Sīni'l-Maẓmūme:** [t-r-b-e-n] **Sütür-bāng:** Yunt ḳuşı bu maʿnāya 208a/01 ġayrı adları ḫord-zerd-i ser lafẓında mesṭūrdur ve ṣıġırcuḳ ḳuşı ki ʿArabca zürzūr dirler 02 ve baʿżılar, ṣıġırtmaç ḳuşı

dimişler, aṣlda sütūr-bang idi, keṣret-i istiʿmālile *vāv* taḫfīf 03 olındı. [t-r] **Sütürg:** Serkeş ü lecūc ve yüzsüz maʿnāsına. **Beyt:**

Ne-bāşed nemīd ez-ḫudā-yı büzürg

04 Be-coz kāfir-i tīre-rāy sütürg

Nemīd, nevmīd lafẓından muḫaffefdür ve büyük dimek olur 05 büzürg maʿnāsına ammā bunuñıla büzürg mā-beyninde farḳ budur ki büzürg ʿāmdur, cüṣṣede 06 ve mertebede ve başda büyük olana dirler, sütürg-i ḫāṣdur, cüṣṣede büyük olana 07 dirler ki muḳābili ḫurddur. **Beyt:**

Der-kefş-i tīr ü kemān ez-be-her gürg

Tāzend gerāyed ān gürg-i sütürg

08 [t-r-n-e] **Sütürnāk:** Niʿmetī sütürbāng maʿnāsına naḳl eylemiş. [t-r-n] **Sütüreng:** Ḥarekāt-ı ṣülüṣe 09 ile mervīdür, yebrūḥu'ṣ-ṣanem ve vaḳvāḳ aġacı ve ḳışır, ʿaḳīm maʿnāsına. [-t-] **Sütük:** Bili ince bārīk 10 miyān maʿnāsına. [t-v-r-b-e-n] **Sütür-bāng:** Sütür-bāng maʿnāsına. [t-v] **Sütük:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 11 ṣāḥibi ütme buġday maʿnāsına naḳl eylemiş, sitek ki meksūre bābında bu maʿnāya gelmişdür. 12 Lisān-ı Fārsīde vasaṭ kelimeden ḫurūf-ı ʿillet ki vāv, elif, ye ḥarfleridür, ḥıẕfı şāyiʿdür. 13 Eger sitek, sütūk lafẓından taḫfīf olınmış ise, sitek żammıla olmaḳ ensebdür. **Sütür-bāng:** 14 Ḳız ḳuşı, fetḥile daḫı mervīdür. [ḫ-e-r-n] **Sürḫāng:** Ḳızılsaġı, ḳızıla māʾil dimekdür. [r-ḫ-c-n] 15 **Surḫ-çeng:** Bir ḳızıl burınlı serçedür ki ʿArabīde *nuġur* dirler. [r-ḫ-s-r] **Sürh-serg:**[2950] Bir nevʿ 16 başı ḳızıl serçedür, ʿArabīde *ḫumret* dirler. [r-ḫ] **Surḫak:** Ḳızılcuḳ yemişi zuġul daḫı dirler 17 ve ḳızamuḳ ki ʿArabīde *cüderiy* dirler ve ḥaşbā didükleri ʿillet *zerḳāl* daḫı dirler 18 ve baʿżı iḳlīmlerde *güren* dirler ve ḳoyun böcügi. **Süg:** Ḳorḫu ve ġam, ḥuṣṣa. Ḳaraḥişārī 19 ve sıçan otı, semmü'l-fār maʿnāsına naḳl eylemiş ve bir nevʿ ḫoş ḳoḥulı dārudur, beş dürlü 20 olur tāze emlecden ʿuṣāre ṭutarlar içine misk ḳatarlar, süg-i misk dirler 21 ve baʿżılar sügi ṣuda ışladurlar, rāmeki anuñıla yoġururlar, sügü'l-māʾ dirler ve baʿżılar 22 misk derisine rāmekī taʿbiye iderler deriden rāyiḥa-i laṭīfe kesb ider, süg-i cild dirler 23 ve baʿżılar nāfenüñ derisini uvacuḳ ṭoġrarlar, rāmek ile muḥkem yoġururlar, baʿd zamān ḫoş 24 rāyiḥa olur, süg-i ikrās dirler, eger süg bulunmasa ḫurma ḳoruġı, ʿuṣāresinde māzū 25 ile caʿlī müşk düzerler, anuñ ʿameli gibi ʿamel ider. [k-e] **Sükāk:** Taḫta, sikāl maʿnāsına. [k-v-s-e] 26 **Sükūsāk:** Şimşek ve yıldırım maʿnāsına. [k-v] **Sükūk:** Niʿmetī taʿziye ve māzū ve ʿafṣ maʿnāsına dimiş. 27 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi hemān ʿafṣ maʿnāsına gelür dimiş. [v-z-e] **Sūzāk:**

[2950] Yā ebā ʿumīr mā-fiʿlün-nuġīr

Göyündürme didükleri 28 meşhūr çıban ġāyetde acıtġan olur, ʿArabca ḫurḳa olur, sūzā daḫı lüġatdür. [-v-] **Sūk:** 29 Yeʾs, muṣībet maʿnāsına. **Şems-i F:**

Tā buved sūr u sūk dāʾim bād
Şāh der-sūk-ı düşmeneş der-sūk

30 ve ekin başı, ḫūşe vü seyrek saḳallu kimseye sūk-rīş dirler, fetḥile daḫı naḳl olındı, eṣaḥḥ żammıladur. 31 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** 208b/01 [e-b-e] **Şābāk:** Şābāng lafẓından muḫaffefdür, bir nevʿ berk ve muḥkem aġaçdur, Mıṣr diyārında 02 çoḳ olur, bernūf dirler, tafṣīli şāh-bānc lafẓında olmışdur. [e-b-e-n] **Şābāng:** Miṣlihu. 03 [e-b-y-z] **Şābīzek:** Ḳurudan didükleri ot ki eṭıbbā ḳatında leffāḥ dimekile meşhūrdur, 04 ḥācīlarotı daḫı dirler. [e-ḫ] **Şāḫek:** Bir otdur ki toḫmı boynuzcuḳ gibi olur, eṭıbbā 05 iklīlü'l-melik dir. [e-r] **Şārek:** Ḫoş āvāzlu bülbül gibi bir ḳuşcaġuzdur, *sīn*-i mühmele 06 ile daḫı mervīdür, sāʾir tafṣīli ve esāmīsi sārec lafẓında meẕkūrdur. **Beyt:**

07 İllā tā der-āyend ṭūṭī vü şārek
İllā tā ser-āyend ḳumrī vü şārī

[r-e-n] **Şārāng:** Miṣlihu. [e-ş-e] 08 **Şāşāk:** Dört ḳıllu ṭanbūr. [e-ş] **Şāşek:** Miṣlihu. [-e-] **Şāk:** Aġaç dibinden 09 tāze çıḳan fidan, sitāk maʿnāsına ve şişik ve bir ayaḳlu kimesne, [e-l-h-n] **Şālheng:** 10 Cimrī, ḫasīs ve dūn. [e-m-e] **Şāmāk:** Niʿmetī, ḳalenderī cāme vü pīrāhen ve nīm-tene dimiş 11 Ḥalīmī mekkārīler giydügi nīm-tene ḳaftān diyü taḫṣīṣ eylemiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 12 ve *Ṣıḥāḥü'l-ʿAcem* ṣāḥibi cāme-i pīrāhen ve nīm-tene ṣaġīr, ḳamīṣi kirlenmesün içün taḫtü'l-ḳamīṣ 13 giyerler dimiş. [e-m] **Şāmek:** Miṣlihu. [e-h-b-e-n] **Şāh-bāng:** Şābāk maʿnāsına taʿrīb 14 idüp sāh-bānc dirler. [2951] [b-e-h-n] **Şeb-āheng:** İrte yıldızından evvelce ṭoġan yılduz ki 15 kārbānḳırān dirler vech-i teşbīh bunı dirler ki sābıḳda bir kār-bān meẕkūr yılduzı 16 görüp ṣabāḥ yılduzı ṣanup bī-vaḳt yollarına revān olıcaḳ ḥarāmīlere rāst 17 gelüp kārvānı ḳırmışlar ol sebebden kervānḳıran dimişler diyü naḳl iderler, lisān-ı 18 ʿArabīde ṭārıḳ dirler, muḳsimiye Ḥażret-i Bārī teʿālā cell ü ʿalā vāḳiʿ olmışdur, ġāyet-i 19 işrāḳından ve iżāʾatından ötüri ḥaḳīḳatde ol şuʿrī veyā Zühredür. Şemsīnüñ öñine 20 geçdükçe öñince ṭoġar adı irte yıldızıdur. Şuʿarā maḥbūblar dişini iżāʾati cihetinden 21 sitārelere teşbīh iderler. Neyyirinden geçse Şiʿrādan ve Zühreden nūrlu yıldız yoḳdur. 22 **Esedī:**

Be-ḫande-i ʿaḳīḳīn noḳṭa-i mīm kerd
Şeb-āheng der-mīm dü-nīm kerd

Bundan ẓāhir 23 olan evvelki rā vü lā. **Muḥammed ʿAṣṣārī:**

[2951] [e-h-l-v] **Şāhlūk:** Ṭonbul erügi dirler bir iri şarı erükdür. 3. (236b/24), 16. (206b/20)

Sūy-ı eyvān ġam kon her şebāheng

24 Ki tā-ber-çarḫ pūyī çün şeb-āheng

ʿUnṣurī:

Der-bezm-i to dimāġ-ı şeb-āheng ter şeved

Ez-ʿaṭse ki maġz-ı ṣurāḫī nihān dihed

25 [b-p-r] **Şeb-perek:** Yarasa, vaṭvaṭ u ḫuffāş maʿnāsına sāʾir esāmīsi 26 çerhvāz lafẓında meẕkūrdur. [b-c] **Şebcek:** Berāt gicesi. [b-r-n] **Şeb-reng:** Bozraḳ, ḳara 27 at. [b-ç-r-e-ġ] **Şeb-çerāġek:** Yıldız ḳurdı didükleri böcek, şeb-tāb maʿnāsına sāʾir 28 esāmīsi anda mesṭūrdur. [-b-] **Şebk:** İçi ḳızıl minter ve müşebbek maʿnāsına. [t-r-n] **Şet-reng:** 29 Ve bi'l-kesr şaṭranc. **Şems-i F.:**

Eger to şāhī vü āṣār-ı şāhī īn ki to-rā-st

Şehān-ı dīger hestend çün şeh-i şet-reng

30 **Maʿlūm ola ki:** Nerd didükleri meşhūr luʿb şaṭrancından muḳaddem 31 vażʿ olınmışdur. Mülūk-ı ʿAcemden dördinci ṭabaḳa ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḫı dirler. 209a/01 ol ṭabaḳaya evvel pādişāh olan Erdeşīr bin Bābek bin Sāsān bin Behmen bin İsfendiyār 02 ibn Güştāsb bin Lohrāsb bin Ervend bin Keyḳubāddur ki Keykāvus bin Keyḳubāduñ küçük 03 ḳarındaşıdur. Meẕkūr Erdişīr zamānında olan ḥukemā-i ʿaẓīmü'ş-şāndan biri luʿb-ı nerdi vażʿ 04 idüp ḳażā vü ḳadere ve dünyā ehline miṣāl īrād idüp insānuñ kendü nefsinde nefʿ 05 ü żarda ve saʿādet ü şaḳāvetde ve'l-ḥāṣıl cüzʾi ve küllīden bir emrde aṣlā daḫli ve taṣarrufı 06 yoḳdur, belki cemīʿ efʿāl ü āṣār ki ḫayr u şerden ṣādır u mütebādir olur. Ḳażā vü ḳaderiñdür. Pes 07 bu ḳıyās üzre yılda on iki ay ve on iki burūc muḳābili on iki ḫānelü bir ruḳʿa 08 vażʿ idüp ve ʿaded-i eyyām-ı şehr ve her burca otuz derece mülāḥaẓasıyıla otuz ḳıṭʿa 09 iḫtiyār idüp gice gündüz miṣāline iki faṣṣ vażʿ idüp her faṣṣa altı vech ki feḳ 10 ü taḫt ü yemīn ü şimāl ü verā vü imām der-cihāt-ı sitte murād idüp ve insān bilmez ki 11 ḫayr u şer cihāt-ı mezbūrenüñ ḳanḳı cānibinden gelür dimege ve kaʿbeteynüñ taḳallübini ḳażā vü ḳader 12 iḳtiżāsına işāret idüp, insān gāh ġanī ile faḳīr ve gāh bir ʿaks olur, girü 13 gāh vażīʿ vü gāh şerīf olur, taḳlīb-i eṭvārdan taġāyür-i evṭārda ilā mālā-nihāyetile 14 ḥāl bu minvāl üzredür ve Serīü'r-reffā ʿaleyhi raḥmetu'llāhu teʿālā bu şiʿr-i dil-rübā vü naẓm-ı revān 15 āsāyı ne ḫoş edā itmişdür. **Şiʿr:**

Ve muḥkemān ʿalen-nüfūs vü rabbemā

Lem be-ḥukemā fīhhīn ḥukemā ʿadilā

16 Aḫsevān ḳadd ü semā ʿalāmütenīhenmā

Simme baḥṣ ilā el-bedīd ġavāʾil

Yelḳa hemā elm-erzūḳ saʿden ṭāliʿen
17 Ve yerā hümāü'l-maḥrūm saʿden eflā
Fe-iẕā hümā ışṭıcbā ʿalā keffü'l-fetī
Ḍarrāhu ev nefʿāh nefʿen ġāḥilān

18 baʿżılar ḥakīm-i mezbūruñ adı Nerd-i şīr olmaġın vāżiʿa nisbet idüp meẕkūr luʿba 19 Nerd-i şīr dirler diyü naḳl iderler, bu ḳavli muṣaddıḳ ʿallāme Zemaḫşerī, Rebīʿü'l-ebrār nām kitābında 20 dimişdür ki Erdişīr adlu bir şeyḫe vardum, bir kimesne ile nerd oynarken gördükde didüm 21 ki El-Erdişīr ven-nerd-i şīr biʾse'l-mevlā ve biʾse'l-ʿaşīr. **Meẕkūr Ḥakīm:** Mezbūr luʿb-ı nerdī 22 ẓuhūra getürüp sāʾir ḥukemā-i ʿālim üzerine tafażżul u iftiḫār izhār idicek ol zamānda 23 olan aʿẓām-ı mulūk-ı Hindden **Sehrām** nām ve dirler ki **Belheyt** nām bir pādişāh Behrām-ı ġulām 24 ve Ḫurşīd iḫtişām var idi ki iḳlīm-i Hindüñ ser-leşkeri taḫt-ı Ermende rām idi 25 ve ol ʿaṣrda olan ḥukemā-i māhirden Ṣıṣṣa bin Dāhir nām bir ḥakīm-i zü-fünūn bā-iḫtirām ol 26 dehrüñ ḥukemā vü fużalāsına ḫilāf zuʿm-ı ḥukemāʾ-i Fürs ʿarż itdi ki insān saʿy-ı ictihādı ile 27 merātib-i ʿaliyye taḥṣiline ḳādir ü menāzil-i seniyyeye vāṣıl olur ve iġfāl ü ihmālindendür ki 28 dāʾire-i peste ser-gerdān olup ḳalur, bunı delīl-i iḳāmet itdi ki piyāde iken saʿy 29 u himmet ü cehd-i cehīdī ciheti ile ve ḥareketi ile naṭʿ-ı riyāsetde ferzāneler menāziline vezīr, şāh olur 30 ve ṣūret-i şaṭrancı nāṭıḳ u ṣāmıt temāṣilinde derecāt u merātib vażʿ idüp meṣelā 31 şāhī, reʾīs, ferzi vezīr ve eṭrāfında olanı aʿvān u enṣār vażʿ eyledi ve dirler ki 209b/01 ṣāḥib-i mehābet ü ṣalābet mülūk-ı Hindün birisinüñ veliyy-i ʿahdi Şāh adlu bir oġlı 02 var idi. Memleketinde kendüye bir ʿadū ẓāhir olmaġın oġlını muḳābeleye gönderüp ittifāḳ 03 ol ḥarbde oġlı helāk olup pādişāhuñ oġlına ġāyetde taʿalluḳı olmaġın ve nihāyet 04 mehābetinden vüzerāsı helākını iẓhāre cerāʾit idemeyüp ḥukemādan biri meẕkūr luʿbı 05 vażʿ idüp ve mekāʾid-i ḥurūbdan maḫfī emrleri anda beyān idüp ve keyfiyyet-i ẓafer 06 ü ġalibiyyet ü ḫiẕlān maʿlūbīsi iẓhār eyleyüp pādişāh ḥużūrında oynamaġı 07 emr idüp vaḳtā ki ġālib ḫaşmını maġlūb itdükde şāh māt didi. Pādişāh 08 bu sözden oġlı vefātını bilüp iẓhār-ı taʿziyetine icāzet virdi vaḳtā ki 09 ol ʿaṣruñ cemīʿ ḥükemā vü fużelāsı şaṭrancuñ nerd üzre tercīḥ ü tafṣīline muḳırr 10 u muʿterif olıcaḳ pādişāh vaḳta kendü zamānında bunuñ gibi ʿadīmü'l-miṣāl bir ḥikmet 11 bir bedīʿü't-timṣāl nesne ẓuhūra geldüginden ḳalbine ġāyetde sürūr-ı selvet ü ḥabūz u behcet 12 ḥāṣıl olup ʿāmme-i nāsdan iḫfāsın emr idüp aṣḥāb-ı ḫavāṣ-ı memleket ve 13 erbāb-ı ehālī-i devleti ile luʿbına meşġūl olup ve iştiġālini bāʿiṣ-i efżal bildi. 14 Zīrā gördi ālet-i ḥarbüñ cemīʿ daḳāʾiḳ-i umūrını ve aʿdānuñ ḫiyel ü ḫudʿalarınuñ defʿini 15 ve keyfiyyet-i żabṭ u rabṭ-ı memālik ü ḥıfẓ u ḥirāset ṣüġūr-ı müslimīni muẕhir ü ʿizzet-i

dīn 16 ü dünyā ve esās-ı ʿadlī meşʿardur. **Pādişāh-ı vaḳt:** Ġāyet server ü ḥubūrından haḳīme 17 ḫiṭāb-ı müsteṭāb idüp didi ki bu luʿbet-i ʿacīb ü ḥikmet-i ġarībüñ muḳābelesinde 18 benden her ne murād iderseñ maḳbūl ü mebẕūldur. Ḥakīm-i ṣāḥib-i tedbīr, żamīr-i münīrinden bir teʾlīf 19 naḳş-ı bī-naẕīr ü taṣnīf-i minaṣṣa-i dil-peẕīr daḫı ẓuhūra getürüp didi ki bu riḳʿanuñ 20 evvel ḫānesine bir ḥabbe buġday ikinci ḫānesine iki dane buġday bu üslūb üzre 21 tażʿīf olınup bu riḳʿanuñ āḫiri ki altmış dört ḫānedür ne miḳdār ʿaded olurısa 22 pādişāh bu bendesine iḥsān eylesün didi. Pādişāh fikr-i bikrinüñ sırrına bedāheten 23 ḥakīmüñ deḳāʾiḳ-i fikrinüñ sırrına vāḳıf olımayup benüm gibi Ḫurşīd-i cevdet, Cemşīd-i 24 seḫāvet, sulṭān Süleymān-nişāndan bunuñ gibi bir ʿadīmü'l-vücūd-ı pür-ḥikmet bir luʿbet 25 ıẕhār idüp ve muḳābelesinde her ne istidʿā eyleseñ mebẕūl olıcaḳ ve fevr-i 26 ʿaḳluñ ve cevdet-i fikrüñ muḳteżāsınca envāʿ-ı merātibe-i ʿaliyye ve münāṣib-i seniyye ricā 27 itmek ẓanniderdüm bunuñ gibi cüzʾi ʿaṭā nedür ki benden temennā idersin diyü ḥakīmüñ 28 ḳıllet-i himmet ve keşret-i żaʿf-ı niyyetine ḥaml idüp, ʿitāb itdi, ḥakīm andan ṭaleb itdügini 29 ḫod-ḥażret-i mālikü'l-memālik ʿale'l-ıṭlāḳ u āferīninde enfes ü āfāḳ cell ü celālehu ve ʿamm-ı 30 nevāleden ġayrı bir iḥdā ʿaṭāsına ḳādir degil idi. Ḥakīm suʾālin iʿāde idüp 31 istidʿā eyledi ki eger pādişāh-ı ʿālī-nejād bu bendenüñ ḫāṭır-ı fātırını ġāyetde 210a/01 riʿāyet-i murād iderise hemīn tevaḳḳuʿum budur didi. Pādişāh bī-ḥużūr olup 02 ḥiddet ile istedügini virüñ diyü emr eyledi, dīvān muḥāsibleri cemʿ olup 03 ḥakīmüñ ṭaleb itdügi miḳdārı ḥesāb eyleyicek gördiler ki dünyāda ne ḳadar 04 buġday, belki sāʾir cemīʿ ḥubūb cemʿ olınup baʿdehu eger tekmīli rimālden imdād olınsa 05 daḫı ḥakīmüñ murādı miḳdārınuñ ʿaşr-ı ʿaşīri mümekkin ü müyesser olmaz. Pādişāha icmālen 06 ʿarż itdükde evvelā inkār idüp baʿdehu erbāb-ı hesābı iḫżār eyleyüp 07 ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıf olıcaḳ, ḥakīmüñ ṣūret-i ḳılletde ṭaleb itdüginüñ 08 keşretüñ mulāḥaẓa idüp ve fevr ü ḳemāl ü ʿaḳl u ferāsetine istiḥsān eyleyüp 09 muḳaddemā vażʿ eyledügüñ kelām u kār-ı nevā ḥudūşe-i cemīle ve uʿcūbe-i cüzʾileden suʾālde 10 iḳtirāḥuñ yüz mertebe aġreb ü aʿcebdür diyü küllī riʿāyet eyledi. **Üslūb-ı 11 ḥesāb budur ki beyān olınur:** Muḥāsib evvel ḫāneye bir ḥabbe ḳor, ikinci 12 ḫāneye iki ḥabbe üçünci ḫāneye dört, dördinciye sekiz, beşinci ḫāneye on altı 13 altıncı ḫāneye otuz iki, yedinci ḫāneye altmış dört, sekizinci ḫānede yüz yigirmi 14 sekiz ḥabbe olur. **Ṣıfat-ı Ṣānī**ye naḳl olınıcaḳ beyt-i evvele ṣaff-ı evvelüñ żaʿfı 15 ki yüz yigirmi sekiz ḥabbe olmış idi, beyt-i ṣānīye żaʿf-ı żaʿfī bir beytde daḫı naḳl 16 olınsa mā-ḳablinüñ żaʿfı vażʿ olınur. **Cemāle'd-dīn** Muḥammed bin İbrāhīm bin Yaḥyā El-Kütbī el-maʿrūf 17 bi'l-Vaṭvāṭ dir ki baʿżı ḥaẕẕāḳ-ı muḥāsibe rāst geldüm ki aʿdād-ı Hindī ile żabt idüp 18 bir beytde naẓm itmiş. **Beyt:**

Hāvā(1615) maḥtūn(955) ü ṣıfr baʿdehu ʿacz(385)
19 Ṣenn ṣıfren ve fil dedün(44) zevün(67) dedḫan(1844)
551615, 737009, 674400, 1844

20 ʿAded-i Hindī ile üslūb-ı meẕkūr üzre yigirmi iki ġāne olur, pes bu cümle 21 on sekiz biñ kere biñ olur, altı kerre mükerrer ve dört yüz ḳırḳ altı biñ biñ 22 olur. Beş kerre mükerrer ve yedi yüz ḳırḳ dört biñ biñ olur, dört kere mükerrer 23 ve yetmiş üç biñ biñ olur, üç kerre mükerrer ve yedi yüz ṭoḳuz biñ biñ olur, 24 iki kerre mükerrer ve beş yüz elli bir biñ olur, tekrārsuz ve altı yüz on beş ʿaded olur 25 ve meẕkūr taż'īf iki ṣūret üzre yazılmışdur, bir ṣūreti Mıṣr, Ḳāhirede müstaʿmel 26 olan urādib ve veybāt ḥesābı üzre taḥrīr olınup ve bir ṣūreti ġāne-be-ġāne 27 erḳāmıyıla Mekke-i müşerrefede ve baʿżı yirlerde istiʿmāl olınan medd ü ġarrāre üslūb 28 üzre testīr olındı. **Tārīh-i Defyātü'l-Aʿyān** ṣāḥibi ibn Ḫallekān dirler ki 29 taż'īf-i şaṭranc mübālaġasında nefsimde baʿzı daġdaġa var idi, ḥattā İskenderiyye 30 muḥāsiblerinüñ baʿżı üstād-ı māhirlerinden birisi ile cemʿ olup taż'īf-i meẕkūr 31 ẕikr olınduḳda baña bir ṭarīḳile ʿayān u beyān eyleyüp ve ḥesābınuñ ṣıḥḥatine bir beyyine 210b/01 ve ḥüccet ıẕhār eyledi ki on altıncı ġānenüñ teżāʿīf aʿdādı otuz 02 iki biñ yedi yüz altmış sekiz ḥabbe olmış ve didi ki ben ʿayyār eyledüm ẕikr olan 03 ʿaded bir ḳadeḥ (32768) miḳdārı oldı. Andan erbāʿa andan veybāne andan urādibe 04 intiḳāl idüp, ḳırḳıncı ġānede teżāʿifi yüz biñ erdeb ve yetmiş dört 05 biñ ve yedi yüz altmış iki erdeb ve ṣülüṯī erdeb oldı ki dört 06 veybedür, baʿdehu[2952],[2953] bu cümleyi bir ṣūne iderüz, zīrā bir ṣūnede bundan ziyāde 07 buġday olmaz, baʿdehu şehrleri taż'īf iderüz, altmış dördinci ġāneye varduḳda 08 ki āḫir ġāne-i riḳʿa-i şaṭrancdur, bu ḥesāb üzre altı biñ üç yüz 09 seksen dört şehrler ve rūy-ı zemīnde mezbūr ʿadedden ziyāde şehr 10 yoḳdur, zīrā kürre-i ʿarż ṭarīḳ-i hendese

[2952] Ṣūneleri taż'īf idüp elli ġāneye varduḳda ʿadedi biñ yigirmi dört ṣūne olur, ẕikr olan enbārları bir şehr ʿad iderüz, 1024 zīrā bir şehrde meẕkūr ʿadedden ziyāde enbār olmaz. 12384

[2953] Şaṭranc ḥill ü ḥürmetinde bu ḥadīṯ vardur didiler. *Min luʿb bi'ş-şaṭranc ven-nerdü ṣīr fekeinnemā ġamas yedehu fī demü'l-ḫınzīr.* ʿAllāme-i Zemaḫşerī *Rebīüʿü'l-ebrār* nām kitābında dir ki Erdeşīr nām bir şeyḫe vardum, gördüm bir kimesne ile nerd oynar, didüm ki

El-Erdeşīr ven-nerdü ṣīr
Ye'sü'l-mevlā vü ye'sü'l-ʿaṣīr

Ṣāḥib-i *Hidāye* dimişdür ki: "*Şaṭranc ü nerd ü erbāʿ ʿaṣr ki bir nevʿ oyundur. Bunları oynamaḳ mekrūhdur, zīrā eger aḳçe ile oynarsa ḳumār olur ki meysirdür, meysir ḫod naṣ ile ḥarāmdur, eger ḳumār itmezise lehv olur, fīʿl-i lehv ḫod ʿabeṯ ü bāṭıldur,* ḳāl-i Resūlu'llāh salla'llāhu ʿaleyhi ve sellem ..... Ebū'l-ʿAbbās bin şerīḥa şaṭranc oynamaḳda ruḫṣatdan suʾāl itdiler cevāb virmiş ki izā sellemet eydīhimā mine'ṭ-ṭıġyān ve lisānhā mine'l-hediyān ve ṣalātihmā mine'ṭ-ṭıġyān ve lisānhimā mine'l-hediyān ve ṣalātihimā minen-nisyān rücūte ediben beyne'l-iḫvān ve ġayr-ı muḥarrem ʿale'l-ḫillān yaʿnī ḳaçan elleri ṭıġyāndan ve dilleri herzeden ve dedyāndan ve namāzları nisyāndan sālim ola, ricā iderüm ki iḫvāna edeb ola, ve ḫillāna ḥaram olmaya.

ile maʿlūm olmışdur, yigirmi dört biñ 11 mīldür ki sekiz biñ fersaḫdur, bu mesāḥa ḳaṭʿīdür, bunda aṣlā şekk ü şübhe 12 yoḳdur. **Ḫulefāʾ-ı** Āl-i ʿAbbāsuñ aʿlem ü erşed efżal ü emcedünden **Meʾmūn** 13 ibn Hārūnü'r-reşīd ḳaṣd eyledi ki bu mesāḥanuñ ḥaḳīḳatine vāḳıf ola. 14 Ol zamāndan Benī Mūsādan Muḥammed ü Aḥmed ü Ḥasan nām kimesneler ki taḥṣīl-i 15 ʿulūm-ı ḳadīmeye ve kütüb-i ümem-i evāʾilüñ ıṭṭılāʿına ġāyetde himem-i ʿālīleri olup 16 bu ḫuṣūṣda nefslerine taʿablar virüp bilād-ı Rūma vü ġarba ve aṣḳāʿ-ı şāsiʿa 17 ve sāʾir emegin baʿīdeye müsāferet idüp ve beẕl-i senīy ile naḳle aḥżārına 18 küllī ictihādlar idüp ʿacāʾib ḥikem ıẓhār eylemişler idi ve meẕkūrlar ḫuṣūṣā 19 ʿulūm-ı hendese ve ḥibl ü ḥarekāt ve mūsiḳī vü nücūmda sāʾirlere ġālib olup 20 ʿalem olmuşlar idi, meẕkūrlara bu müsāḥadan sūʾāl idicek cevāb virdiler ki 21 neʿam bu ḳaṭʿīdür, bunda şāʾibe, şübhe yoḳdur, Meʾmūn didi ki müteḳaddimūn ẕikr 22 itdükleri üzre sizden bir ʿamel isterüm ki ẓuhūra getüresüz, tā ki ṣıḥḥatini ben 23 muʿāyene müşāhede idem ki müteḳaddimīn kelāmına muvāfıḳ u muṭābıḳ ola, meẕkūrlar 24 didiler ki arāżī-i mütesāviyeden bir ṣaḥrā taʿyīn eylen tā ki ṣıḥḥat-i ḫüccetimizi 25 ḫużūruñuzda ṯābit idelüm, teftīş ü tefaḫḫuṣ olınduḳda ṣaḥrā-yı Sincār u ṭāh-ı Kūfeʾi 26 ġāyet münāsib buldılar, Meʾmūnuñ bu ʿilme ıṭṭılāʿı olan Ṣiḳa cemāʿtinden 27 ādemler alup Sincāra varup bir muvāfıḳ mevżiʿde baʿżı ālāt alup 28 ḳuṭb-ı şimāli irtifāʿın alup ol mevżiʿde ber-i veted vaż‘ idüp 29 uzun ipler bağlayup baʿdehu cihet-i şimāliyeye ḥasbü'l-imkān inḥirāfsuz 30 yüriyüp ḥabl tamām olduġı yirde bir veted vaż‘ idüp ve anda bir ip 31 bağlayup girü cihāt-ı şimāliyye fiʿl-i evvel üzre yüriyüp irtifāʿ-ı ḳuṭb-ı 211a/01 meẕkūrı alduḳları mevżiʿe gelüp nihāyet bulduḳda irtifāʿ-ı evvelden bir derece 02 ziyāde buldular, ol miḳdārı ki arżdan ḥabl ile taḳdīr itdiler idi, altmış 03 altı mīl ve ṣülüṯī mīl geldi, bu mesāḥadan maʿlūm oldı ki her bir derece-i 04 felek saṭḥ-ı arż muḳābelesinde altmış altı mīl ve iki ṣülüṯ olur imiş 05 girü evvel vaż‘ itdükleri vetede gelüp ve bir ip bağlayup ol minvāl üzre 06 cihet-i cenūba teveccüh idüp be-ḥasebü'l-mümkin istiḳāmet üzre cihet-i şimālīde 07 itdükleri gibi naṣb-i veted ü şed-i ḥibāl idüp cihet-i şimālde istiʿmāl itdükleri 08 ḥibāl tamām olduġı maḥalde aḫẕ-ı irtifāvet idüp, ḳuṭb-ı şimālīde irtifāʿ-ı 09 evvelden bir derece nāḳıṣ buldılar bu üslūb üzre ḥesābları ṣaḥīḥ ü murādları 10 muḥaḳḳaḳ oldı, ʿilm-i heyʾetde vuḳūfı olmıyan kimesneye bu beyānda ḥaḳīḳati 11 ẓāhir ü maʿlūmdur ki ʿaded-i derece-i felek üç yüz altmış derecedür, zīrā ki felek 12 on iki burca maḳsūmdur, her burc otuz derecedür ki cümlesi üç yüz altmış 13 derece olur, felegüñ her derecesinüñ ʿadedini altmış altı mīl ü ṣülüṯi mīle 14 taḳsīm itmişler bu hesāb üzre yigirmi dört biñ mīl olur ve her 15 mīl dört biñ ḫaṭvedür, *Ḳāmūs* ṣāḥibi el-mīlü miʾeti elf ışbıʿ ilā 16 erbaʿte elfi ışbıʿ yaʿnī ṭoḳsan altı

biñ barmaḳdur diyü taḥḳīḳ eylemişler 17 ve her üç mīl bir fersaḫ olup her fersaḫ on iki adımdur, cümle-i maʿmūre-i 18 zemīn bu taḳdīrce sekiz biñ fersaḫ olur ki aṣlā bunda şübhe olmayup 19 muḥaḳḳaḳdur, vaḳtā ki evlād-ı Mūsā Meʾmūne gelüp ve itdükleri vażʿı 20 ḫaber virüp istiḫrāc-ı evāʾil-i kütüb-i ḳadīmeye muvāfiḳ gelicek Meʾmūn 21 mevżiʿ-i āḫirde daḫı taḥḳīḳ-i müşāhede itmek ṭaleb idüp muʿtemed 22 ʿaleyh adımlar ile ẕikr olınan Benī Mūsāyı arż-ı Kūfeye gönderüp 23 şaḥrā-yı Sincārda eyledükleri gibi anda daḫı ḳıyās idüp ḥesābları 24 muvāfiḳ düşdükde ḳudemā bu bābda yazduḳlarınuñ ṣıḥḥatini maʿlūm idindi.[2954] 25 ʿAded-i enbār yüz altmış yedi kerre yüz biñ ve yetmiş biñ iki yüz on 26 altı olur ve şehrlerüñ ʿadedi on altı biñ üç yüz seksen dört olur.

27 ١٦٧٧٧٢١٦

١٦٣١٤

[2954] Āmmā devrü'l-kürreti'l-arżı fekāle ʿaşrūn elfān ve miʾatun ve sittūn mīlen ve ḳuṭruhā ʿalā hendistetihe elfā ve erbā miʾetin ve erbaʿ ʿaşer mīlen. Nışfun nışfi'l-ʿaşar ve kīle erbaʿ ve ʿişrūn elfen mīlen ḳuṭruḥā ve ʿamḳuhā ve sebʿūn elfen mīlen ve sittin ve sülüṣūn mīlen ve ḳīle esnedāre'l-arż sebʿūn ve işbetūne dereceten ve'd-derecete ḫamsūn ve ʿişrūne ferḫān işney ʿaşere elfe ẕirāʿan ve'ẕirāʿu işnān ve erbaʿūn eşbeʿun ve'l-esbūnu sittü ḥbāt ve tesʿan maşfūfeti baʿḍhā ilā baʿḍ fīkūne ẕalike tesʿa alāf fersḫ naḳlen min kenzi'l-esrāri ve lāḳıḥu'l-eşkār. Teʾlifü'l-Şeyhi'l-Ḳāḍī'l-ʿadlī Ebā ʿAbdu'llāhi Muḥammed bin Sāʿid bin ʿÖmer bin Sāʿid s-Sinhāci'l-Maʿrūfu bi-enmeṣel beze'l-Ḳadī bi'az mez bilādi'l-ġarb. (Yeryüzünün çevresi ise yirmi bin bir yüz altmış fersah olup Hindistan'ın doğusundan on dört yüz dört fersahın yarısıdır. Çapı veya genişliği yirmi dört bin mil olduğu ve derinliği yetmiş bin altı yüz otuz altı mil olduğu söylenmektedir. Dünyanın eğimi otuz altı kademe olduğu ve her kademe yirmi beş fersah olduğu kabul edilir. Fersahın uzunluğu on iki bin dirhemdir ve dirhem kırk iki parmak ve parmak da altmış tanedir ve hepsi birbirine bağlı olduğunda dokuz bin fersah olur.)

Ḳıṭʿa:

Ṭūl u ʿarż heft kişver-rā be-cū çend fersaḫ-est
Ehl-i dāniş kerdeend taḥḳīḳ ān ey rāst kār

(Yedi ülkenin uzunluğunu ve genişliğini, kaç fersah olduğunu araştır, bilginler bunu araştırmışlar, en doğru iş de budur.)

Mīġ u şaʿd-est melūl ān u ʿarż-rā meydān u ġad
Rūd rīd u kūh ḳacef ve şehr-i Zīġ ender şumār

(O araştırma sıkıcı olabilir ama genişlik bir meydan ve yarıştır, nehir akar, dağ yükselir, şehir sayılır.)

Hest ez-īn cümle be-ṣadr-ı şehr-i Sevād-ı aʿẓim-est
Kūşvāre-vār īn ebyāt-rā der-kūş-dār

(Bütün bunların en büyüğü Savad şehridir, bu beyitleri kulağına küpe olsun.)

Baḥr-ı dīger:

Ger porsī heft kişver-i fersaḫeş
Çend bāşed ey ḥarīf bā-ḫıred

Hes mīġ ü şuġd ṭūleş bī-kemān
ʿArż-ı ān nezd-i ḥakīm āmed ü ġad

Rūdeş āmed rīd kūheş hem ḳacef
Ve bih Zīg ü hem Sevādeş geşt ṣad

28 16777216

16314[2955]

29 ve ʿaded-i ḥubūb yigirmi iki ḫāne olur ki yuḳaruda üslūb-ı **30** raḳam-ı Hindī ile bir beytde żabṭ olınmışdur.[2956] 211b/01

Ḫāne-be-ḫāne erḳāmīle tasṭīr olınan ṣavat budur. 02

1	2	4	8	16	32	64	128	256	512
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

03

1024	2048	4096	8192	16384
11	12	13	14	15

04

El-Beyt 16 **Ḳadeh**	**El-Beyt** 17 **Ḳadeḫīn**	**El-Beyt** 18 **Aḳdāḥ** (4)	**El-Beyt** 19 **Aḳdāḥ** (8)
68 8 32	36 5 65	72 10 13	44 21 26

05

El-Beyt 20 **Aḳdāḥ** 16 **Vey**	**El-Beyt** 21 **Veybān**	**El-Beyt** 22 **Veybāt**
Veybe 88 42 52	1048576	262144

06 El-Beyt:

23 **İmdād-ı mekī** 9 **Veybāt** 58 4194304

07 El-Beyt:

24 **İmdād** 18 **Ġarāre** 5 8

8388608

08 El-Beyt:

25 **İmdād** 36 **Ġarāz** 5 3

16777216

09 El-Beyt:

26 **İmdād** 72 **Ġarā'ir** 7 **Vemdān** 5 33554432

10 El-Beyt:

27 **İmdād** 144 **Ġarā'ir** 14 **İmdād** 5 4 27108864

[2955] --. 16. (200a/24)

[2956] Buradan şerāng kelimesine kadar olan bölüm 16. nüshasında yer almamaktadır.

11 El-Beyt:

28 **İmdād** 288 **Ġarā'ir** 28 **İmdād** 5 134217728

12 El-Beyt:

29 **Ġarā'ir-i Mekkī** 57 **İmdād** 5 16 268435456

13 El-Beyt:

30 **Ġarā'ir** 115 **Müddān** 5
536870912

14 El-Beyt:

31 **Ġarā'ir** 230 **İmdād** 5 4
1073741824

15 El-Beyt:

32 **Ġarā'ir** 465 **İmdād** 5 8
2147483648

16 El-Beyt:

33 **Ġarā'ir:** 921 **ve İmdād** 6 **vehī muḥzin** 5
4294967296

17 El-Beyt:

34 **Maḥzinīn:** 5
8589934597

18 El-Beyt:

35 **Maḥāzin:** 5 4
18179869184

19 El-Beyt:

36 **Maḥāzin:** 5 8
34359738368

212a/01 El-Beyt:

37 **Maḫāzin:** 16
687194736

02 El-Beyt:

38 **Maḫāzin:** 32
137438953472

03 El-Beyt:

39 **Maḫāzin:** 64
274877906944

04 El-Beyt:

40 **Maḫāzin:** 128

5549755813888

05 El-Beyt:

41 **Maḫāzin:** 256

1099511627776

06 El-Beyt:

42 2199023255552 **Maḫāzin:** 512

07 El-Beyt:

43 8798046511104 **Maḫāzin:** 1024

08 El-Beyt:

44 8796093022208 **Maḫāzin:** 2048

09 El-Beyt:

45 17592186044416 **Maḫāzin:** 4096

10 El-Beyt:

46 35184372088832 **Maḫāzin:** 8192

11 El-Beyt:

47 70368744177664 **Maḫāzin:** 16384

12 El-Beyt:

48 140737488355328 **Maḫāzin:** 32768

13 El-Beyt:

49 2814749710656 **Maḫāzin:** 65536

14 El-Beyt:

50 56294449953421312 **Maḫāzin:** 131072

15 El-Beyt:

51 1125899906842624 **Maḫāzin vehī medīne:** 262144

16 El-Beyt:

52 2251799813685248 **Medīneteyn**

17 El-Beyt:

53 45035599628380496 **Medā'in:** 4

18 El-Beyt:

54 9007199254740992 **Medā'in:** 8

212b/01 **El-Beyt:**

55 17014398509481984 **Medā’in:** 16

02 El-Beyt:

56 36028797018963968 **Medā’in:** 32

03

El-Beyt:

57 72057594037927936 **Medā’in:** 64

04 El-Beyt:

58 144115188085855872 **Medā’in:** 128

05 El-Beyt:

59 288230376151711744 **Medā’in:** 256

06 El-Beyt:

60 576460752303423488 **Medā’in:** 512

07 El-Beyt:

61 1152921504606846976 **Medā’in:** 1024

08 El-Beyt:

62 2305843009213693952 **Medā’in:** 2048

09 El-Beyt: 63 4611686018427387904 **Medā’in:** 4096

10 El-Beytü’r-rebiʿ ve’s-sittīn: 64 9223372036854775808 **Medā’in:** 8192

11 Büyūt-ı müteḳaddimede olan ʿadedüñ mecmūʿı budur: 184467440709551615 **12 ve medīneler budur:** 16384: on altı biñ üç yüz seksen dört şehrdür vallāhu aʿlem. **13** Fużelā-i müteḳaddimīnden biri bu beyti naẓm itmiş. **Beyt:**

İn şaʿa tuḍaʿīf şaṭranc fe-cümlehu

14 Hā vā meʾin taʿaccazin müddin zevin deddeḫā[2957]

[r-e-n] **Şerāng:** Āheste-āvāz. [r-f-e] **Şerfāk:** Ve bi’l-kesr. **15** Āheste-āvāz ve ayaḳ tayırdısı, bāng-ı pāy maʿnāsına. [r-n-e] **Şernāk:** Lisān-ı **16** Pehlevīde āheste-āvāz maʿnāsına [r-n] **Şereng:** Ve bi’l-kesr, zehr, sem maʿnāsına Şems-i Faḫrī **17** böyle dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Müdām tā ki ne-bāşed ḫadeng-rā ferheng

[2957] (Satranç oyununu istediğin kadar zorlaştır, hâlbuki içinde bir mucize vardır.)

18 Hemīşe nā-geh ne-bāşed besān şehr şereng

Beyt:

Muḫālifān-ı to-rā çün şereng bādā şehd

19 Girifte ḫalḳ-i cihānişān be-suḫre hemçü ġarenk

Dīger:

Mermān ḫāk-pāy-ı to k'āb-ı ḥayʾāt tāset

20 Ḥaḳḳā ki kerd şehd-i ḥayāt-ı me-rā şereng

Ve baʿżılar ḥanṭaldan acı bir zehrnāk otdur 21 didiler ve baʿżılar ḥanẓaldur didiler, Ḫᵛāce Sinānī ḳaddese sırrahu ki *Meẕheb-i Dünyā*da 22 buyurur, bu beyti şāhid getürdiler. **Beyt:**

Nūş-ı o nīş ü sükkereş çü şereng

23 Şerbeteş ḍarbet-est ü şulḥeş ceng

Ve göz yummaḳ maʿnāsına ve şeker maʿnāsına da 213a/01 naḳl itmişler. [f-t-r-n] **Şeft-reng:** Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de bir cins şeftālūdur 02 nışfi ḳızıl ve nışfi aġ olur, Işfahānīler tālānek dirler dimiş ve bu beyti 03 inşā eylemiş. **Beyt:**

Ebū İsḥāḳ şāhī ki nezdīk-i o

Çi yek pāre gevher çi yek şeft-reng

04 Ḥalīmī bir nevʿ şeftālūdur, aḳ ve tüli dimiş. Niʿmetī ḳızıl şeftālū ve ḳayısı 05 ve *ālevīst ki nīme-i o sürḫ ü nīme-i dīger sefīd ü mīveey-est ki mānend-şeftālū* 06 *sürḫ ü sefīd bāşed* dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi daḫı bu maʿnāya naḳl eylemiş. 07 [f-ş-t-r] **Şefterek:** Miṣlihu. [f-ş-t-l] **Şeftelek:** Miṣlihu. [f-r-n] **Şefreng:** Niʿmetī şefre 08 maʿnāsına naḳl eylemiş ki büyük bıçaḳ ve mücellidlerüñ deri yonıcaḳ āletleri ki Türkīde 09 daḫı şāyiʿdür. [-f-] **Şefek:** Ḥaḳīr nesne ki göze görinmez ve bed-ḫū ve nā-be-kār u ṭaʿne-ger 10 kimesne, Ḥalīmī; ve her nesnenüñ kötüsine ve eskisine ve aşınmasına ve ḫarāb olmışına dirler. 11 Feṭḥ-i *fā* ile şefekdür, *Miʿyār-ı Cemālī*de sükūn-ı *fā* ile rivāyet olınmış. **Şek:** 12 Şebnem ve dilberdek ki sıçan otına dirler, semmü'l-fār maʿnāsına. [k-e-v] **Şekāvek:** Şems-i Faḫrī 13 rebābī bāşed ki çehār rūd dāred şūşek nīz gūyend dimiş. [-l-] **Şelek:** Niʿmetī dıraḫt 14 dimiş, Ḳaraḥişārī arka yüki ve eşek yükine dirler dimiş. [l-v-h] **Şelūhek:** 15 Ve bi'ż-żamm demir dikeni, eṭıbbā ḳatında ḥasek dimekile meşhūrdur, taʿrīb idüp şelūhec 16 dirler. [-n-] **Şenek:** *Nūn*uñ feṭḥasıyıla uġrı ve ḥarāmī. **Şeng:** Sükūn-ı *nūn*la ol maḥbūba 17 dirler ki ḥarekāt u sekenātı ġāyetde şīrīn ve maṭbūʿ ve göñül açıcı ola. **Beyt:**

18 Be-şeng-i dehr me-nih dil ki ān ġam-ḫᵛāre-i mest

Kebāb kerd be-şengī dil hezār be-şeng

19 **Kātibī:**

Cām-est ze-ke’s-i çarḫ u şarābet ze-mihribān

Z’encüm-füzūn der-encümenet sāḳiyān-ı şeng

20 ve büklüm ve ḫorṭum maʿnāsına ki fīlüñ burnına dirler. **Ẓahīr:**

Koned sinān-ı to bāzī be-cān-ı ḫaşm çonānek

21 Be-ʿaḳl dil şodegān şāhidān-ı çābük ü şeng

Ebū Şekūr:

Tā geh koned o ḫˇārem tā key zened o şengem

22 Fersūd şevem āḫir gürz āhes-vār şengem

Ve bed-ḫulḳ u nā-bekār u uġrı ve ḥarāmī maʿnāsına da gelür 23 kūhī berg ü muḥkem aġaçdur, mīvesi olmaz, köki ġāyetde saḫt olur, ʿArabca ʿarud 24 dirler. **Müncīk:**

Ey to şengī ki be-şengī ser-çeng

V’ey to çūpī ki hemçü mūm şenek

Niʿmetī 25 ve bir kimesneye dirler ki uzun ola ve yoġun ve ferbih ve inine büyümüş ola dimiş, 26 bu maʿnāya kesr ile daḫı mervīdür ve yapraḳsız aġaç. **Beyt:**

Maʿārif verz ey cān peder tā

27 Ne-bāşī bī-hüner bā-şeng hem seng

[n-k-v-b-ş-n] **Şeng ü Beşeng:** Ḥarāmīler adlarındandur. 28 [n-g-ü-m-ş-n] **Şeng ü Meşeng:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Ze-dozd-ı rāh-zen eṭrāf-ı mülk kerd cihān

29 Ki maḥv şod ze-kütüb nīz nām-ı Şeng ü Meşeng

[-v-] **Şevk:** Diken, ḫār maʿnāsına. **Şems-i F.:**

30 Ḥusūdī v’ez-gülbin-i ārzū

Be-ḫanded gül ammā ḫord zaḫm-ı şevk

[v-ş] **Şevşek:** Şems-i Faḫrī 31 dört ḳıllu rebāb dimiş, sāʾir erbāb-ı lüġat dört ḳıllu ṭanbūra dimişler. **Şems-i F:**

213b/01 Der-īn zamāne ki nezdīk-i ehl ü nā-ehlī

Yekī-st ṣāḥib-i faẓl u zenende-i şevşek

02 [v-l] **Şevlek:** Şevleng lafẓından muḫaffefdür, Ḥalīmī vü *Vesīletü’l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 03 ḳara boz at dimişler, yaʿnī demür ḳır at dimek olur, Niʿmetī esb-i ḫunuk yaʿnī 04 boz at dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ esb-i ḫunuk, aḳ at dimekdür dimişler ve bu beyti 05 īrād eylemişler. **Beyt:**

Tebārek ze-pūlād sebzeş külāh

Fürs-i ḫink ü bergüstüvāne siyāh

06 Beyt-i meẕkūrdan añlanur ki aḳ ola dimişler ve baʿżılar şeb-reng maʿnāsınadur 07 dimişler. **Esedī:**

Be-şeb-reng ü şevlek der-āverd pāy
Ki āyīd bā-gürz-i kürdī ze-cāy

08 [v-l-n] **Şevleng:** Miṣlihu. **Eş-Şīni'l-Meksūre** [t-e] **Şitāk:** Sitāk maʿnāsına 09 *sīn*-i mühmele ve muʿceme ile mervīdür, aġacuñ oġlıdur ki dibinden çıḳar ve tāze budaḳ. 10 [t-e-l-n] **Şitāleng:** *Kenāreng* ve *zerāġeng* ḳāfiyesine feṯḥ-i *lām*la baldır, sāḳ 11 ve aşıḳ ve incik ve kebece, baldır ve topuḳ, kaʿb maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Eyā şāhī ki ḳadr ü himmetet-rā
12 Buved der-pāy-ı gerdūn tā şitāleng

Ḫar-mihre ve zehr ve telḫī ve giyāh-ı telḫ 13 ve ḫar-zehre ve çeng ibrīşimī, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya kesr-i *lām*ile taṣḥīḥ eyledi. **Şirfāk:** 14 Feṯḥ-i *şīn*ile şerfāk maʿnāsına. [f-t-r-n] **Şiftereng:** Sigil ki bedende çıḳar ve bir nevʿ 15 şeftālū ve erük ve ḳayusı feṯḥile *şeftereng* maʿnāsına. [k-l] **Şikilk:** Yan başı. [-l-] 16 **Şilk:** Kilk ü silk veznine özlü ḳara balçıḳ ve çökek yir ki ayaḳ başıcaḳ envāʿ 17 miḥnet ü zaḥmet ile ḫalāṣ olur, azmaḳ daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Ez-maʿ deleteş ẓālim ü bī-bāk be-mānend
18 Hemçün ḫar-ı lengī buved ābī-zede der-şilk

Rudekī:

Çü pīş ārend kerd erş be-maḥşer
19 Fürū mānī çü ḫar be-miyān-ı şilk-ā-şilkānek

Āḫirindeki elif, elif-i işbāʿdur. Baʿżılar 20 şilkānuñ āḫirinde olan elif, elif-i işbāʿ olduġın bilmeyüp müstaḳil lüġat ṣanup 21 şilk maʿnāsına naḳl eylemişler. [l-n] **Şileng:** Peyklerüñ ve sāʾirlerüñ çegzitmesine dirler, teng ü 22 ceng ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **Kātibī:**

Peyk-i gerdūn-keş z'encüm hest çendīn reng-i zer
23 Ber-hevā-yı āsitānet mī-zend her-dem şileng

Velehu:

Ṣad pey-i men-i nizār bā-fiġān ze-zeng-i dil
24 Çün peyk-i maġrib ü maşrıḳ ze-dem-i şileng

[-n-] **Şing:** Dıraḫt-ı bī-berg bu maʿnāya 25 ve yoġun etlü maʿnāsına feṯḥile daḫı rivāyet olınmışdur ve güzāre vü genc, ḫazīne maʿnāsına 26 *Cāmiʿü'l-fürs* ṣāḥibi, ve orun dimiş. [y-r-ḫ-ş] **Şīr-ḫişk:** ʿĀmme ġalaṭ, sir-ḫışt didükleri 27 dārū, Herʾāt vilāyetinde sükūt aġacı üzerine yaġar gāh olur arpa unıyıla 28 yoġurup istiʿmāl iderler, hem ġıda hem

devā olur. Ġāyetde nāfiʿ dārudur. [y-r-k-v] **Şīrkūk:** 29 Niʿmetī, büyük yılan derisine dirler dimiş. [y-f-t-r-n] **Şīftereng:** Şiftereng maʿnāsına. 30 **Eş-Şīni'l-Mażmūme: Şütür-gāv-peleng:** Zürāfe didükleri ḥayvān üştür-gāv-peleng 31 lafẓından taḫfīf olınmışdur. Sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. [t-r-p-l-v] **Şütür-bülūk:** Deve ḳıġı. 214a/01 [-r-] **Şürk:** Muʿānid, lecūc maʿnāsına. [-ş-] **Şüşk:** Çapaḳ ki göz çirkidür, sāʾir esāmīsi 02 jefk-āb lafẓında mesṭūrdur. [l-v-h] **Şülūhek:** Demür dikeni, fetḥile daḫı rivāyet 03 olınmışdur, eṣaḥḥ żammıladur. **Şūḫnāk:** Kirlü, paslı dimekdür, sūḫkīn daḫı dirler. **Şük:** Ḳaraḥişārī 04 ṣıçan otı dimiş, sāʾir erbāb-ı lüġat meftūḥa bābında getürmişlerdür. 05 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Ṣādi'l-Meftūḥa.** [d-b-r] **Ṣad-berg:** Yapraḳları çoḳ bir nevʿ güldür. 06 **Esedī:**

Hezārān ṣaff-ı gül demīde ze-seng
Ze-ṣad-berg-i dü-rūyī vü heftād-reng

07 ṣad-tü daḫı dirler. [d-r-n] **Ṣad-reng:** Ol meşhūr bāzīdür ki taʿrīb idüp şaṭranc 08 dirler. Reng, ḥīledür, maʿnāsı ṣad-ḥīle dimek olur. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Meftūḥa.** [b-l] **Ṭablek:** 09 Deblek didükleri ṭanbul daḫı dirler. [-n-] **Ṭang:** Ṣıḳlıḳ, ṣaġīr maʿnāsına. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Mażmūme** 10 [v-r] **Ṭūrek:** Aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri Gürşāsb nām-dāruñ ecdādından 11 birisinüñ adıdur, Gürşāsb bin Utruṭ bin Şem bin Ṭūrek, ve andan evvel kimesneye 12 bu ad ḳonılmamışdur. **Esedī:**

Yekī pūreş āmed ze-toḫm-ı büzürg
Be-resm-i niyā kerd nāmeş Ṭūrek

[v-ṭ-y-k] 13 **Ṭūṭīgek:** Ṭūṭī lafẓınuñ taṣġīridür. [v-ṭ-y] **Ṭūṭiyek:** Miṣlihu. **El-ʿAyni'l-Meftūḥa.** 14 [v-r-s] **ʿArūsek:** ʿArūs lafẓınuñ taṣġīridür. Gelincik dimek olur ve başmaḳçı böcügi 15 didükleri ki ḥaşerāt-ı arżdandur. [k-ʿ] **ʿAkʿak:** Saġsaġan ḳuşı, taʿrīb idüp ʿaḳʿaḳ 16 dirler, meşhūrdur ki laḳlaḳ ile saḳsaġan ʿufūneti olan yirlerde durmazlar, āşiyānelerin terk 17 idüp giderler, ʿufūnet gitdükde girü mekānlarına gelürler, tecrübe olınmışdur sāʾir 18 esāmīsi fejā lafẓında ẕikr olınmışdur, ġurāb-ı eblāḳ daḫı dirler. [-n-] **ʿAnk:** Öñce 19 giden eşek. **El-ʿAyni'l-Meksūre.** [-l-] **ʿİlk:** Muṭlaḳā saḳıza dirler, her nenüñ 20 gerekise olsun ammā Rūmī lafẓıla ṣıfatlayup ʿilk-i Rūmī dinilse maṣtakī müteʿayyin olur. [l-k] 21 **ʿİlkek:** Miṣlihu. [-n-] **ʿInk:** Bezr-ḫāne diregi, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi fetḥile ʿank öñce giden eşege 22 dirler, kesrile bezr-ḫāne diregine dirler dimiş. 23 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa** 24 [e-r-ş] **Ġārişk:** Ḳapu ṭayaġı ve ṭırḳaz. [e-r-ş-n] **Ġārşink:** Miṣlihu. [e-k-v] **Ġārkūk:** Kemān-kürūhe 25 fınduġı ki balçıḳdan iderler. [e-l-v] **Ġālūk:** Her nesne ki ṭop gibi yuşyumrı 26 ve desdegirmi ola, ḫamīr-i zevāle ve kemān-kürūhe fınduġı gibi ve oġlancuḳlar enigi gibi. **Ḫusrevānī:**

27 Kemān gürūhe zerrīn şode muḥāḳ-ı māh
Sitāre cümle çü ġālūkhā-yı sīm-endūd

Esedī:

28 Geh efkend naḫcīr ber-deşt ü rāġ
Gehī zed be-ġālūk der-mīġ-i māġ

[e-v-ş-n] **Ġāvşenk:** 29 Ögendüre didükleri ālet ki anuñıla öküz sürerler. **Şems-i F.:**

Çü gāv-est ḫaşmeş berāy-ı edeb
30 Nefer henced o-rā meger ġāvşenk

Bu maʿnāya sāʾir esāmīsi bedāz lafẓında yazılmışdur. Niʿmetī 31 ve ḫarābe yüz ṭutmuş dīvāra daḫı dirler dimiş. [d-n] **Ġadeng:** Ebleh. **Şems-i F.:**

Muḫālifān-ı to-rā çün şereng bādā şehd
Girifte ḫalḳ-i cihānişān be-suḫre hemçü ġadeng

214b/01 ve çirkīn ü gū-bed ü 02 bī-endām ve vefāsızlıḳ ve ḫıyānet. [d-r-n] **Ġadreng:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [r-b-e-s-n] 03 **Ġarbāseng:** Aġırşaḳ ve kemān-kurūhe yuvalığı. [r-n] **Ġareng:** Gū-bed ü bī-endām ġadeng 04 maʿnāsına ve girye-i ḫazīn-āvāzī ve zārī ve muṭlaḳā efġān-ı ġırīv maʿnāsına. **Şems-i F.:**

05 Henüz şāhid gül per ü berendāşt meger
Ki ʿandelīb ney-āsāyed ez-ġırīv-i ġareng

Kātibī:

06 Bes ki ez-kūs-ı to der-gūş-ı sipāh-est ḫurūş
Şīr-i gerdūn şode gerdān ze-ġırīv-est ü ġareng

07 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi, ve tennūr çengāli ve bir ṭaʿāmdur tāze yaġdan yarma 08 idüp bişürürler dimiş. [r-v-e-s-n] **Ġarvāseng:** Ġarbāseng maʿnāsına, 09 lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur, miraren ẕikr 10 olınmışdur. [r-y-e-s-n] **Ġaryāseng:** Bişi didükleri ṭaʿām ki yaġ içinde bişürürler. 11 [j-e] **Ġajāk:** Niʿmetī bed-rāyiḥa maʿnāsına naḳl eylemiş, ġusāk u ġuşāk maʿnāsına. [j-n] 12 **Ġajeng:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile gizlü aġlamaḳ āvāzı. [ş-e-m-ş] **Ġaşāmüşg:** Rāmek didükleri 13 terkīb, aṣlı maḥallinde ẕikr olınmışdur. [ş-ö-ş] **Ġaşmüşg:** Miṣlihu. [l-n] **Ġalenk:** Kerpiç 14 kesicilerüñ āletidür. [m-n-e] **Ġamnāk:** Ġuṣṣalu. [-n-] **Ġang:** Bezr-ḫāne dögeri ki bir uzun 15 muḥkem aġaçdur, ʿuṣṣārlar aña aġır ṭaşlar aşup yaġ çıḳarurlar. [v-e-l-n] **Ġavāleng:** 16 Zerdālū ḳurısı, żammıla daḫı lüġatdür. **El-Ġayni'l-Meksūre:** [ş-e-m-ş] **Ġışāmüşg:** Rāmek 17 didükleri terkīb ki zaġal ḳaṣd idüp miske ḳatarlar. [ş-m-ş] **Ġışmüşg:** Miṣlihu. 18 [ş-h-m-ş] **Ġışemüşg:** Miṣlihu bu lüġatleri meftūḥa bābında daḫı īrād itmişlerdür. 19 Eṣaḥḥ kesriledür, maʿnā-yı terkībisine muvāfıḳdur. Zīrā ki ʿış-ı ḫıyānet maʿnāsınadur.

20 [-ç-] **Ġıçek:** Iḳlıḳ didükleri sāz ki kemānçe gibidür. **Kātibī:**

Ġıçek ān ʿandelīb-i o ekl-i ṣad-ḫār ḫār-ı mā

21 Ze-şekl-i kūknār-āsā be-gūnā der-dihed efyūn

Hātifī:

Ġıçek mī-zed çü ḫūbān-ı semen-sāk

22 Ebrū-yı kemānçe rāh-ı ʿuşşāḳ

Ġīçek lafẓından muḫaffefdür. [y-c] 23 **Ġīçek:** Miṣlihu. **El-Ġayni'l-Mażmūme.** [r-m-v] **Ġurmūk:** Ḫarkeş ey mū ze-bālāyīn. Taʿrīb 24 idüp cürmūḳ dirler. [s-e] **Ġusāk:** Rāyiḥa-i kerīhe ve aġız ḳoḳısı ve nā-ḫoş 25 maʿnāsına. [ṣ-e] **Ġuṣāk:** Miṣlihu, *ṣīn*-i mühmele ve *ṣīn*-i muʿceme ile daḫı mervīdür. **Şems-i F.:**

26 Be-ḥar bā-dest-i o zend pehlū

Şerm n'āyedeş ez-dehān ġuṣāk

[v-ṣ-n] **Ġūṣeng:** Ögündire 27 anuñıla öküz sürerler. [-v-] **Ġūk:** Ḳurbaġa ġayrı adları çāz lafẓında yazılmışdur. 28 **Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa** 29 [e-ḫ-t] **Fāḫtek:** Ügeyik ḳuşı, fāḫte maʿnāsına, ʿArabca *ṣulṣul* dirler. [e-ṣ-t-r] 30 **Fāsterek:** Girürek dimekdür ve ḳırlaġuç ḳuşcaġızı ferāstūk maʿnāsına. [t-e] **Fetāk:** 31 Niʿmetī, ḳına maʿnāsına dimiş. [-t-] **Fetk:** Niʿmetī, porsuḳ dimiş. [d-r-n] **Fedreng:** 215a/01 Ḳapu ardına ḳoduḳları aġaç ve mandāl ve kāriz toḳmaġı, Niʿmetī, ve ünüge ḳanlı dimişdür. **Şems-i F.:**

02 Ne kīse-rā buved āsīb-i iḫtināḳ-ı düvāl

Ne çūb-ı der-rā renc ez-sikence-i fedreng

03 **Ḫusrevī:**

Pāy bīrūn me-nih ez-pāy ki daʿvā-ı ḫᵛīş

Tā ne-yārī be-der kevn-i ferāḫet fedreng

04 [d-n] **Fedeng:** Miṣlihu. [ẕ-e-l] **Feẕālik:** Aṣl u ḳānūn maʿnāsına, aṣlda lafẓ-ı ʿArabīde 05 *fāʾ*-i sebebiyye ve ism-i işāret ü ʿalāmet-i ḫitābdan mürekkebdür, ʿAcem ism-i müfred gibi istiʿmāl 06 idüp ʿörf-i ʿām ḳabīlinden olmışdur. **Beyt:**

Cihān ḫoş-est ü lākin zevāl-i mālik-i o-st

07 Beḳā ḫoş-est ü lākin fenā feẕālik-i o-st

Gāh olur ki taḫfīf ḳaṣd 08 idüp *elifi* resmden ḥıẕf itdükleri gibi telaffuẓdan daḫı ḥıẕf idüp 09 *dāḥ* sākin telaffuẓ iderler. [d-l] **Fedlek:** Miṣlihu, nitekim şerḥ olındı. [r-e-s-t] **Ferāstek:** 10 *Sīn*-i mühmele ile ḳarlaġuç ḳuşı ferāstūk lafẓından muḫaffefdür. [r-e-s-t-v] **Ferāstūk:** Miṣlihu. 11 [r-e-ş-t] **Ferāştek:** *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu. [r-e-ş-t-v] **Ferāştūk:** Miṣlihu, sāʾir adları ferestūʿ 12 lafẓında ẕikr olınmışdur. [z-r-n] **Ferzeng:** Oġlancuḳ. [r-s-n] **Ferseng:** Taʿrīb idüp 13 fersenc dirler, üç mīldür. Her ferseng on iki biñ adımdur.

Her mīl dört biñ 14 ḫaṭvedür, *Ḳāmūs* ṣāḥibi *el-mīl miʾeti elfi ışbıʿü'l-erbaʿa elfi ışbıʿ*, yaʿnī 15 ṭoḳsan altı biñ barmaḳdur diyü taḥḳīḳ eylemişdür. *Tārīh-i Vefeyyātü'l-Aʿyān*da 16 ki müʾellifi İbn-i Ḫallikāndur, meẕkūr u mesṭūrdur ki devr-i kürre-i arż, tarīḳ-i hendese ile 17 maʿlūm olmışdur. Her felek on iki burca maḳsūmdur. Her burc otuz derecedür ki 18 cümlesi üç yüz altmış derece olur, her felegüñ derecesini altmış altı mīl ve ṣülüṣā 19 mīle taḳsīm itmişlerdür, bu ḥesāb üzre yigirmi dört biñ mīl olur [2958] 20 aṣlā bunda şübhe yoḳdur, muḥaḳḳaḳdur ve bu maḥalle müteʿalliḳ tażʿīf-i şaṭrancda küllī tafṣīl 21 vardur. Ḥalīmī, ferseng lafẓında Ḫᵛāce Senāyīnüñ bu beytini īrād eylemişdür. **Beyt:**

22 Rubʿ-i meskūn ki ez-ṭarīḳ-i şumār
Şod be-ferseng-i bīst ü çār-hezār

[r-ş-t] **Fereştek:** 23 Ḳarlaġuç ḳuşı, ḫaṭṭāf maʿnāsına ferāştūk lafẓından muḫaffefdür. [r-ş-n] **Ferşeng:** *Nūm*la giç 24 yitişen yemiş ve giç yitişen üzüm maʿnāsına. [r-m-n-e] **Fermnāk:** Ġuṣṣalu ve şeydā. [r-n-c] **Ferencek:** 25 Uyḫuda aġır başmaḳ, kābūs maʿnāsına. [r-h-n] **Ferheng:** Erbāb-ı lüġat ʿaḳl u edeb 26 ve hüner dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ferheng 27 elfāz-ı mürekkebdendür. Aṣl firhengdür. İżāfetile ferden murād ol maʿnādur ki Türkīde de 28 aña fer dirler heng maʿnāsı aġırlıḳdur. Edeb maʿnāsından kināyet olınur. Uş maʿnāsından da 29 kināyet olınur. İn-şāallāhu sāʾir tafṣīli heng lafẓında olınur. Ferheng maʿnā-yı 30 terkībīsi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-ṣabrī kʾāverd ferheng der-hūş
31 Nişāned āteş-i cūşīde-rā cūş

Ferhengi sīneye nisbet itmek vardur, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

215b/01 Çü āmed tāb-ı ḳaṣr-ı nāzenīn teng
Ze-mefereş ʿaḳl reft ez-sīne ferheng

02 Sīne, *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi ferheng maʿnāsın edeb ü ʿaḳl u hüner dimişdür 03 ve bu beytile istişhād itmişdür. **Beyt:**

Civān-ı kīne-rā şāyed ü ceng-rā
04 Kühen pīr-i tedbīr ü ferheng-rā

Ferheng mürekkeb olup medlūlında maʿnā-yı hengden 05 zāʾid fer maʿnāsı var idügin ṭuymamışdur. Taʿrīb idüp ferhenc dirler. 06 [ġ-e] **Feġāk:** Ḳalbatan ve ḥarām-zāde ve

[2958] Ve her üç mīl bir fersencdür, bu taḳdīrce sekiz biñ fersenc olur ki… 3. (243a/14)

ebleh ve yigrenci maʿnāsına. **Esedī:**

07 Hemānā be-çeşmet huzāk āmedem
Ve ger çün to ebleh-i feġāk āmedem

[-k-] **Fekek:** Ayaḳ 08 bertinmek. [l-e-s] **Felāseng:** Ṣapan, felāḥan maʿnāsına ve ṣapan ṭaşı. [-n-] **09 Fenek:** Ḳunduz ve yeşilce ağaç ḳurdı. **El-Fā'i'l-Meksūre.** [t-r-e] **Fitrāk: 10** Eyerüñ öñine ve ardına cāmedān ve hegbe bağlamaḳ içün itdükleri ḳayış ki 11 Türkīde terkü dirler ve duvāl maʿnāsına. **Şems-i F:**

Ḥaml-ı çarḥ der-şikār geheş
12 Bārhā besteend fitrāk[2959]

Kemāl-i Işfahānī:

Fitrāk-ı to-stʿurveti'l-vüṯḳā[2960] ki Cebrāʾīl
13 Be-rūy zened ze-be-her şeref-i dest iʿtiṣām

[r-s-n] **Firseng:** Giç irişen üzüm ve 14 aluca maʿnāsına. **Firişk:** Bi'ş-şīni'l-muʿceme üzüm dānesi ve ḳoruḳ, *ḫuṣrum* maʿnāsına. 15 [l-r-z-n] **Filirzeng:** Yemek ḳısmından nesne bağlayacaḳ biz ve çanaḳ ki gedā-ṭabʿ olanlar 16 getürürler ve dügüm, çıḳın ki bir pāre bize bağlarlar. **Rudegī:**

Ān gerenc ü şekkereş berdāşt pāk
17 Ve ender ān destār ān zen sebeb-i ḫāk
Īn zen ez-dükān birūn āmed çü bād
18 Bes filirzengeş be-best ender nihād

[-l-] **Filk:** Ṭaġ erügi. [y-l] **Fīlek: 19** Baʿżı erbāb-ı lüġat yaṣṣı demrenlü büyük oḳ ki siḥr ü kesme dirler dimişler. Şems-i Faḫrī 20 tīrī bāşed ki peykān-ı du-şāh bāşed, der-Fāris bīşter bīlek gūyend[2961] dimiş. Bīlek 21 lafẓında tafṣīl üzre meẕkūrdur. Esedī naẓmında feṯḥ-i *yā* iledür. **Esedī:**

22 Fiyelek ez-ḫam-ı çarḫ be-küşād şāh
Be-zaḫm-ı kebūter ze-ṣad-kām rāh

Şems-i Faḫrī naẓmında sükūn-ı *yā* iledür. **Şems-i F.:**

23 Eyā şehī ki be-dozī be-rev ze-kīn ü maṣāf
Ber-āsmān meh ü ḫurşīd-rā be-yek fīlek

24 [y-n] **Fīnek:** Ve bi'l-kesr. Kerpük ṭaşı ki eṭıbbā ḳatında ḥacer-i ḳuyūr dimekile maʿrūfdur. 25 **El-Fā'i'l-Maẓmūme.** [r-ş] **Fürüşk:** Üzüm dānesi, ḫuşk u muşk

[2959] (Felek avını elinde taşır onun yükleri heybesine bağlanmıştır.)
[2960] Lokman Suresi, 22. ayette geçen "En sağlam kulp" anlamındaki Kur'ânî terim.
[2961] ("O bir ok olsun ki ucu iki yarıma ayrılsın.")

ḳāfiyesinde 26 istiʿmāl olınur. [n-v] **Fünūk:** Niʿmetī önegülük, lecūcī maʿnāsına dimiş. 27 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** 28 [l-e-s-n] **Ḳalāseng:** Ṣapan, felāḫan maʿnāsına ve ṣapan ṭaşı. [l-m-e-s] **Ḳalmāsek:** 29 Miṣlihu. [-n-] **Ḳank:** Mīvede ve otlarda ḥāṣıl olan ḳurtcaġuz ki yir telef ü ḫarāb eyler. 30 Gök olur ve ṣaru olur, uzunca boġun boġun olur, Hindūşāh-ı Naḫcüvānī 31 *Ṣıḥāḥü'l-Fürs* nām kitābında bu lüġati *ḳāf* bābında naḳl eyledi ve erbāb-ı lüġat *fāʾ*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylediler. 216a/01 Yaʿnī bir fādur ki telaffuẓda *vāv*a māʾildür. Egerçi meẕkūr *fā* ḥālā bi'l-külliye metrūkdur. 02 **El-Ḳāfi'l-Meksūre.** [-c-] **Ḳıçek:** Iḳlıḳ didükleri sāz, ġīçek maʿnāsına. **Şāh Ṭāhir:**

03 Meclis-i dil-keş gül tā ne-būd bī-muṭrib
Geşte bülbül ḳīçegī şāh-ı gül ḳıçek

[-f-] **Ḳıfek:** Niʿmetī ḳadeḥ maʿnāsına dimiş. 04 **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa** 05 [e-b-v] **Kābūk:** Folluḳ ki tavuḳ ve gügercin anda yumurdlar ve istiʿāre ṭarīḳiyile ḳuşlar 06 yuvasında istiʿmāl olınur. Maḥbūbü'l-ʿArifīnde muṭlaḳā murġ-ḫāneye dirler dimiş. 07 Taʿrīb idüp kābūḳ dirler. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de, ve zenbīlī ki ez-miyān ḫāne, 08 der-āvīzend, tā fāḫte der-ancā beççe konend[2962] dimiş ve bu beytile istişhād itmişdür. **Şems-i F.:**

09 Āferīn ü duʿā vü bes ḫıẕmet
Cümle der-āb ü bīşe vü kābūk

[e-c-n] **Kārçenek:** Niʿmetī 10 birāder-zāde maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-ç-y] **Kāçīk:** Bal ʿaḳīdesi. [e-r-ç-n] **Kārçeng:** 11 Ḫıyār. [e-ş] **Kāşek:** Nolaydı dimekdür, leyte maʿnāsına. [-e-] **Kāk:** Begsimad didükleri ḳurı 12 itmek. **Laṭīfī:**

Bā-muvāfıḳ-ı hem-reh ü pālād u kāk
Ez-meʾnāt-ı sefer mārā çi bāk

13 ve Māverāʾün-nehr lüġatinde er dimek olur, merd maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Girye ber-men zedend düşmen ü dūst
14 Sūḫt ber-ḥāl-i men dil-i zen ü kāk

Ve göz bebegine dirler, nitekim Fārsīde merdüm lafẓı 15 ve lisān-ı ʿArabīde insān lafẓı bu iki maʿnāda müşterekdür. **Ebū'l-miṣl:**

Cihān hemīşe bed ü şād çeşm-i rūşen bād
16 Kesī ki dīde nişānedeş künde bādeş kāk

Ve merd insān[2963] ve küçük 17 ḫurd u ṣaġīr maʿnāsına. Niʿmetī, ve giñ maʿnāsına da

[2962] (Bir örme yuvadır ki evin ortasına asılmıştır, oraya yavrularını koyarlar.)
[2963] A. üstād. (244a/19)

gelür dimiş. [e-l] **Kālek:** Feṯḥ-i *lām*ile Türkīde **18** kelek didükleri ki ḳavunuñ ḫāmına dirler, ekṣer erbāb-ı lüġat böyle naḳl itdiler, ḥaḳ budur **19** ḳavunuñ kötüsi ve ṭadsuzıdur ki şeklūr dirler ve kelik maʿnāsına ki başmaḳ gibi ayaġa giyilür **20** ve aḥmaḳ u ebleh maʿnāsına. [e-l-n] **Kāleng:** Naʿl-bendlerüñ ṭoynaḳ yonacaḳ āletleri, süm-tırāş maʿnāsına. **21** [e-v-e] **Gāvāg:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ortası boş, mücevvef olana dirler ve her nesne ki kefük **22** ve ḳuġur ve yiynicek ve müteḫalḫal ola. **ʿUnṣurī:**

Koned kemānçe ẓafer ırzīz hefte-zen
23 Be-tīr-i ġarem-i to rumḥ-ı simāk-rā gāvāg

Niʿmetī mücevvef ve çürük ḳoza dirler diyü taḫṣīṣ eylemiş. **Şems-i F.:**

24 Sūḫt sevdā-yı to süveydāyem
Dil ü maġzem ez-ān şod-est gāvāg

[e-v-r-n] **Gāv-reng: 25** Erbāb-ı lüġat gürz-i Ferīdūn dimiş. **Beyt:**

Hemī tā leb reved Ceyḥūn ze-ceng
26 Ne-yāsūd bā-gürze-i gāv-reng

Şems-i F.:

Ḫalīdī be-çeşm endereş gāvrān
Şikestī tebārük bereş gāv-reng

27 Niʿmetī, ve Ferīdūn öküzinüñ adıdur dimiş. [e-v-ş] **Gāv-şeng:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Ögündire **28** ġāv-şeng maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Her geh bār āmed çü gāvī ber-neḫḫāst
Gāv-şeng ez-mī-zenend o-rā şerāset

29 [e-v-l-c] **Gāvülcek:** Tāze çınār aġacı. [e-v-n-c] **Gāvencek:** *Nūm*la baʿżı erbāb-ı lüġat **30** ḫıyār-ı tāze vü sāʾir sebze ve et ve şeyn, ḫıyār-ı bād-reng maʿnāsına dimiş ve baʿżı şeyn **31** ḫıyār maʿnāsına taḫṣīṣ eylemiş. **Şems-i F.:**

Ḫıyār-ı halḳ kesī dān ki berkend dendān
Ze-ẕevḳ-i ḫarbüze vü dil nihed be-gāvencek

216b/01 [-b-] **Kebk:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bāʾ*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş.[2964] İki *kāf*-ı **02** ʿArabīyile keklik didükleri ḳuş, taʿrīb idüp ḳabc dirler dişisine ḳabce dirler, ġāyet **03** güzeline kebk-i Derī dirler ve ebleh ü nādān ve mārūl-ı ḫas maʿnāsına. [b-v] **Kebūk:** *Bāʾ*-i **04** ʿArabīyile miṣlihu. [p-v] **Kepūk:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile kelpūk didükleri ḳuş ve Esedī-i Ṭūsī rivāyetinde **05** kepūk bir ḳuşdur ki kendü cinsinden çifti olmaz, ġayrı ḳuşdan yavrı ḥāṣıl ider **06** ve baʿżıları bir gök renkli ḳuşdur dimişler ve kābūk lafẓından

[2964] --. 16. (203b/25)

muḫaffefdür, folluḳ maʿnāsına. 07 [-c-] **Kecek:** Pīl başına urduḳları çengāl. **Şāh Ṭāhir:**

Sāḫtī ḫāne-i maʿmūr-ı felek-rā vīrān
08 Ber-ser-i pīl seḥāb er ne-zedī berḳ-i kecek

Hātifī:

Dād ez-pey-i żabṭ-ı pīl mesteş
09 Ez-ḳavs-ı ḳuzaḫ kecek be-desteş

Ve aḳ tozlı yaya dirler. [-d-] **Gedk:** Evvel *kāf*-ı ʿAcemī ve sükūn-ı dāl ve ṣānī 10 *kāf*-ı ʿArabīyile şīrdān maʿnāsına. **Beyt:**

Tā ze-key pā vü gedk nām ü nişān ḫˇāhed buved
11 Ser-i mā der-ḳadem kelle-pezān ḫˇāhed buved

Bu beyt dāl-ı meftūḥ olmasına delālet ider. 12 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi küçücük şīrdāna dirler dimiş. [ẕ-l] **Keẕlik:** Niʿmetī, be-ʿArabī 13 mensūb bāşed ve ān āhenī-est ki naḳḳāşān naḳş-rā bud ve perdāḫt konende[2965] 14 dimiş. [r-e] **Kerāk:** Ve bi'ż-żamm çulluḳ ḳuşı ve yund ḳuşı, Şems-i Faḫrī, *Miʿyār-ı Cemālī*de kerāk 15 murġī bāşed siyāh ü sefīd çendān ki ḫaṭṭāfī vü dem-dırāz dāred ü bisyār ber-leb-i āb 16 nişīned ü düm cünbāned, Kirmāniyān sīsāleng güyend ü Işfahāniyān ʿāyişe-i leb-cū 17 güyend[2966] dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

V'ān ki ez-intiḳām-ı devlet-i o
Ne-koned bāz bāz-ı ḳaṣd-ı kerāk

18 Esedī:

Serāyende sār u çekāvek ze-serv
Çemān ber-çemenhā kerāk u teẕerv

[r-t] 19 **Kertek:** Toḳmaḳ. **Gerdīde-pelek:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile göz ḳapaġınuñ devri. [-r-] **Kerek:** *Kāf*-ı 20 ʿArabī vü feṭḥ-i *rā* ve hem sükūn-ı *rā* ile Hindūstānda bir yırtıcı ḳuşlardan bir ʿaẓīm ḳuşdur. 21 Arslān pençesi gibi penceleri vardur ve ṣıġır boynuzı gibi depesinde bir boynuzı var. 22 ʿArabca aña ḥarīş dirler ve taʿrīb idüp kerken dirler, tażʿīf-i *nūm*la. **Enverī:**

23 Tā ne-bāşed hemçü ʿAnḳā-ḫāṣṣa der-ʿuzlet ġurāb
Tā ne-bāşed hemçü şāhīn-ḫāṣṣa der-ḳudret kerek

24 Ve feṭḥ-i *rā* ile ḳartal ḳuşına daḫı dirler ki seyyidü'ṭ-ṭuyūrdur, *ʿuḳāb* maʿnāsına 25 **Kerk:** *Kāf*-ı ʿArabī vü sükūn-ı *rā* ile merg ü terk veznine, Bārī teʿālā cellü vü ʿalā 26

[2965] (Arapçaya ait bir isimdir, o bir demirdir ki nakkaşlar nakışlarını parlatırken kullanırlar.)
[2966] (Karak tavuk derler, siyah ve beyaz renkte olur, birkaç tane dikeni vardır; tüyleri parlak, kuyruğu uzun olur ve sıkça suya girer. Kermanlılar ona "sisaleng" derler, İsfahanlılar ise "Ayşe dudaklı" derler.)

kārger lafẓından taṣarruf olınmışdur. **Beyt:**

Çü bī-çāre geştend feryād cüstend

27 Perīşān penceşīd Yezdān-ı Kerk

Ve gergeden didükleri maʿrūf u meşhūr cānver ki 28 Hindūstān cezīrelerinde olur, insāna ġāyetde ʿadüvdür. Ādemi gördükde ġāyet-i 29 ʿadāvetinden dīvāne olur, başında bir boynuzı olur, ḳuvveti şol mertebededür ki 30 dirler ol boynuz ile ṭaġ gibi bir ʿaẓīm, zinde pīli urur başında götürür, pīlüñ 31 yaġı erir gözlerine inüp kör eyler, ruḫ dirler bir ulu ḳuş vardur ikisini 217a/01 bile götürür, yuvasına iletür ve'l-ʿuhdeti ʿale'r-rāvī. Niʿmetī, ve çaḳal maʿnāsına daḫı gelür, dimiş. **02 Firdevsī:**

Ber-āşüft Ḍaḥḥāk be-resān kerk

Şenīd ān suḫen kār zed kerd merk

03 Velehu:

Yekī tīr-i kerkīn be-zed ber-sipereş

Ki bā-Türk ü bā-kerk ber-dūḫt sereş

[r-n] **04 Kereng:** Ve bi'ż-żam feṭḥ-i *rā* vü sükūn-ı *nūn*la sereng ü şereng veznine ʿaskerüñ cemʿ olduġı 05 vaḳt ṭutduġı yire dirler, cevze maʿnāsına Türkīde dernek yiri dirler. **Beyt:**

06 Şāhīt tā żāmin-i rızḳ u ḥayāt-ı mā ne-geşt

Ḫayl-i hestī-i ʿadem ne-güdāşt bīrūn ez-kereng

07 Kātibī:

Hem mihce-i livā-yı to-rā āsmān ġılāf

Hem leşker-i ʿuluvv-i to-rā lā-mekān kereng

08 [z-r-n] **Kezreng:** Ol aḳ dürr ki ḳızıllıġa māʾil ola. [-z-] **Kezek:** Pīl başına urduḳları **09** çengāl, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki kezek ucı egri demürdür ki pīlbānlar **10** başına ururlar, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-dān gūne tā sebz dih pīl-i mest

11 Be-zaḫm-ı kezek rāst der-ḫūn nişest

Aṣlı kejdür, egri maʿnāsına aḫirindeki *kāf*-ı 12 taşġīr ki maʿnā-yı terkībisi kendüye münāsibdür. [z-l] **Kezlik:** Ṣoya bıçaḳ ve ḳuş **13** bıçaḳ ve ḳalem-tırāş. **Beyt:**

Z'īn heme elmās ki be-güdāḫtem

Kezlikī ez-beher mülk sāḫtem

Cāmī:

14 Tā ḳalem-rā nüḫüst dest-i debīr

Ze-tırāşed be-kezlik-i tedbīr

Ne-reved ber-murād-ı dil ḳalemeş

15 Ḫūş ne-bāşed be-çeşm-i kes ḳameş

[z-m-e-z] **Gezmāzek:** Yılġun ḳozaġı, taʿrīb idüp kezmāzec 16 dirler. [-ş-] **Keşk:** Eşk veznine keş ki yoġurtdan iderler, *aḳıṭ* maʿnāsına ve cüllāhlar 17 biz ṭoḳurken bizi gerdükleri aġaçdur, *cebz*[2967] maʿnāsına ve şaḳsaġan ḳuşı bu maʿnāya 18 sāʾir adları ḳajā lafẓında yazılmışdur. [ş-k] **Keşkek:** Maʿrūf ṭaʿāmdur 19 ki Türkīde de keşkek dirler. [ş-n] **Keşeng:** Ve biʾż-żam yatuḳ bardaḳ ve aġzı 20 büyük bardaḳ. [f-c-l-y-z] **Kefcelīzek:** Kefkīr ve it balığı ve yir baġırsaġı ve çömçe 21 balıḳ kefcelīz maʿnāsına. [f-c-v] **Kefcūk:** Köpecük ki eyer yaşduġıdur ki içine yumşaḳlıḳ 22 ḳoyarlar ve biʾż-żam. [f-s] **Kefsek:** Köpük, kef maʿnāsına. [-f-] **Kefk:** Sükūn-ı *lām* ile 23 miṣlihu. **ʿUnṣurī:**

Be-ḫatī mest-est baḥr-ı kefk revān ez-līş

Gird-i cihān mī-keşed minnet-i o zīr-i bār

24 [-f-] **Kefek:** Feṭḥ-i *fā* ile uca arası, taḫfīf idüp kef daḫı dirler.[2968] [f-k-v] **Kefgūg:** 25 Eski börk. **Kek:** Kendözin bezeyici. [l-e-b-s-n] **Kelābiseng:** Niʿmetī, ṣıçan ṭaşı. 26 [l-e-s-n] **Kelā-seng:** Miṣlihu, ġayrı adları felā-seng lafẓında mesṭūrdur. [l-b] **Kelbek:** Kīse. 27 [l-f-ḫ-ş-n] **Kelfeşeng:** Oluḳdan aşaġa ṭoñup ḳalan buz. **Ferāh-ı Lāvī:**

28 Āb-ı kelfeşeng geşte efserden ey ʿaceb

Hem-çonān çün şīşe-i sīmīn nigūn āviḫte

29 [l-f-ş-n] **Kelfeşeng:** Miṣlihu. [l-f-h-ş-n] **Kelfehşeng:** Miṣlihu. [-l-] **Kelik:** Kesr-i *lām*ile şaşı ki 30 şīl daḫı dirler, aḥvel maʿnāsına gözüñ ṣıfatı olur, ṣāḥibinüñ daḫı ṣıfatı olur, 31 ḳıyās budur ki kesr-i *lām*ile ola, zīrā ki *bā* ile kelbek daḫı lüġatdür. **Laṭīfī:**

217b/01 Der-īn mülk ne-buved naẓīret melik

Naẓīret ne-bīned meger ki kelik

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de żamm-ı *lām*ile ḫunuk 02 çukuk veznine naḳl eyledi. **Şems-i F.:**

Muṭīʿ-i ḥükm-i şehen-şeh kesī tüvāned buved

03 Ki çeşm-i baḫteş ne kūr bāşed ü ne kelek

Saʿādet ü şeref bendegī-i ḥażret-i o

04 Ḫink kesī ki be-bāyed mezār bār-ı ḫink

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi biʾl-feṭḥeteyn ve yecūzu bi-kesriʾl-lām dimiş. [l-n] **Keling:** 05 Çapa ki bostāncılar āletindendür. [l-y] **Kelīk:** Şaşı, aḥvel maʿnāsına egri gözüñ 06

[2967] çenber. 3. (245a/02)
[2968] --. 16. (205a/21)

şıfatıdur ve ṣāḥibine daḫı ıṭlāḳ olınur. **Muẓafferī:**

Çün be-bīnem to-rā ze-bīm-i ḥusūd
Ḫˇīşten-rā kelīk sāzem zūd

[n-e-r] **Kenāreng:** Feṯḥ-i *rā* vü sükūn-ı *nūm*la zerāġeng şināleg veznine eṭrāf-ı memleketde olan El-Caġraḳ begler ki bir memlekete ḥükm iderler, zamānlarında olan ʿālī-cāh pādişāhlara iṭāʿat iderler, merzubān daḫı dirler ve bāc-dār u ʿases ü girye-i nihānī ve sipeh-bed yaʿnī serdār maʿnāsına da naḳl itmişler. **Esedī:**

Şikestem be-to her ki bed-ḫˇāh buved
Be-ceng ez-kenāreng eger şāh buved

Firdevsī:

Her ān-kes ki bā-Ṭūs der-ceng buved
Heme nām-dār u kenāreng buved

Vesīletü'l-Maḳāṣıd şāḥibi *rā*nuñ kesri daḫı cāʾiz dimiş. [n-d] **Kendek:** İki *kāf*-ı ʿArabīyile kende ki ḥişārlaruñ ve baġlar eṭrāfında iderler, taʿrīb idüp ḫandaḳ dirler. [n-d-m] **Gendümek:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭılaḳ ki ʿavratlar fercinde olur, sāʾir esāmīsi çīz lafẓında ẕikr olınmışdur. [-n-] **Keng:** *Kāf*-ı ʿArabī vü sükūn-ı *nūm*la Hindūstānda bir rūd-hāne adıdur ve Türkistānda bir muʿaẓẓam büt-ḫāne adıdur ve bir muʿteber şehr ve bir ʿaẓīm cezīre adıdur ve Ḳudüs-i Şerīfe daḫı dirler ve bahār evi ve bir meşhūr ḫazīne adıdur ve bil bükülmesi ve gürz-püşt ve çetük, ḳūze dirler. **Beyt:**

Hütūnān-ı keng-efken ü bād-pāy
Becestend be-resān āteş ze-cāy

Şems-i F.:

Nişeste ʿāşıḳ u maʿşūk der-miyāne-i bāġ
Çü büt-perest ü büt ender nigār-ḫāne-i keng
Çemen ze-bād-ı ṣabā şod nigār-ḫāne-i keng
ʿUrūş-ı şāḫ der-āvīḫt ḫulle-i ṣad-reng
Eger celāletet ez-çarḫ-ı müttekā sāzed
Zebān-ı ḳudret dıraḫṭ-ı maḥv-rā füted keng

[n-y-z] **Kenīzek:** Cāriye ki ḳaravaş u ḳırnaḳ dirler, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki kenīzek mürekkebdür. Āḫirindeki *kāf, kāf*-ı taṣġīrdür. Maʿnāsı ḳırnacuḳdur, *Baḥrü'l-Ġarā'ib* şāḥibi kenīzeki kenīzden farḳ itmemişdür. [-y-] **Keyk:** *Kāf*-ı ʿArabīyile büre, *bergūş* maʿnāsına ve İbn-i Ṭāhir ü ḳuẕeẕ daḫı dirler, künyetleri Ebu'l-Vanāb u Ebū ʿAdīdür. **Beyt:**

Muṭrib-ı serāy geşt meger câme-ḫˇāb-ı men

27 Keykān be-raḳṣ ü men heme şeb çeng mī-zenem

[v-r-n] **Kevreng:** Aʿlām-ı Ricāldendür. 28 Cümleden biri Nerīmānuñ babası adıdur ki Şāsb nām-dāruñ küçük ḳarındaşı idi. 29 **Esedī:**

Birāder yekī kerd cūyende kām
Verā ki z'ūy buved Kevreng nām

[-v-] **Kevk:** ʿAḳılsuz. 30 **El-Kāfi'l-Meksūre.** [l-t-n] **Gil-teng:** Ṣovuḳ balçıḳ. [-l-] **Kilk:** Silk ü milk veznine 31 Niʿmetī iki *kāf-ı* ʿArabīyile ḳalem ve seḳraḳ maʿnāsına dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem*de bi'l-*kāfi*'l-Fārsī diyü 218a/01 ḳayd olınmış. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *der-aṣl ney bāşed ve be-istiʿāre ḳalem-rā güyend*[2969] dimiş, 02 ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Tā farḳ b'āb-i sīheş der-berd eyyām
Der-ʿahd-i ūy ān-kū dü-zebān bāşed çün kilk

03 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ, *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki kilk 04 *kāf*-ı ʿAcemīyile şol ḳamışdur ki andan ḳalem iderler, oḳ da iderler andan olan oḳa kilk 05 didükleri bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-tīr ü ze-peykān-ı kilk-i nev-şīr
Be-rūz-ı yelā kerded ez-ceng sīr

06 Ol ḳamışa yonılmadın kilk dirler, yonılup ḳalem olduḳdañ ṣoñra ḫāme didükleri 07 bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Nüvīşende ez-kilk çün ḫāme kerd
Sūy-ı māder-rū şeng nāme kerd

08 [-n-] **Kinek:** *Kāf*-ı ʿArabīyile Ḥalīmī ḳart oġlan dimiş. Baʿżılar emrede dirāz 09 u ḳavī dimişler. Niʿmetī ve muḥanneṯ oġlana daḫı dirler dimiş. [y-e-r-n] **Kiyāreng:** Çeri baş. 10 [-y-] **Kīk:** İmāle-i *kāf*-ı ʿArabīyile bebek, merdümek ve insānü'l-ʿayn maʿnāsına Niʿmetī meftūḥa 11 bābında getürmiş, sā'ir erbāb-ı lüġat meksūre bābında getürmişlerdür. **Şems-i F.:**

12 Hengām-ı ictimāʿ be-vaḳt-i muḳābele
Ez-kīne-i mihr berkend ez-dīdehāş kīk

El-Kāfi'l-Mażmūme: 13 [r-e] **Kürāk:** Çulluḳ ḳuşı ve yund ḳuşı, ṣaʿ ve maʿnāsına fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. 14 [r-t] **Kürtek:** *Kāf*-ı ʿArabīyile toḳmaḳ ve yektāyī, tekile ḳaftān taʿrīb idüp ḳurṭaḳ dirler. 15 [-r-] **Gürg:** Sükūn-ı *rā* ve *kāfeyn*-i ʿAcemīyile ḳurd, ẕi'b maʿnāsına meşhūrdur ki ġāyet-i vehminden 16 bir göziyle uyur ve bir gözini açuḳ

[2969] (Temelde bir kamıştır, istiare yoluyla kalem yerine kullanılmıştır.)

ḳor nitekim Ḥamīd-i Ṣevrī bu bābda dimişdür. **Şiʿr:**

17 Ve nemtü kanūmi’ḍ-ḍiʾbi fī ẕī-yaḳẓatü
Ekeletü ṭaʿamān dūnuhu va hüve caʿe[2970]

18 Yenāmu bi-aḥdī muḳlatayhi ve yabḳā
Bi’l-āḫirī fe-hüve yaḳẓān hāciʿa[2971]

Künyeti Ebu cuʿāda ve Ebū caʿdedür. [-r-] **Gürk:** 19 Żāmm-ı *rā* ile külkese olan ṭavuḳ ki yumurda başar yavrı çıḳarmaġiçün āvāzı müteġayyir 20 olur ve ḳarnınuñ tüleri dökilür. **Beyt:**

Hemī nīşīnī vü tālī çü kiyān-ı kürük

21 Z’ʿilletī to dārī hemīşe ber-ḫāye

[r-n] **Küreng:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile żabṭ itmişler, ṭurna didükleri ḳuş ki 22 ʿArabca Küregī dirler ve leşker cemʿ olunduġı yire dirler bu maʿnāya fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur 23 ve gök renklü at. **Kātibī:**

Fārs hüner koned ne Fürs der-dem ne-bord
Merkeb eger siyāh konendeş ü ger küreng

24 [ş-m] **Küşmek:** Bir nevʿ ḳızıla māʾil aḳ mantardur. Başu yumrı ve degirmi olur. 25 Yapraġı ve saḳı olmaz, ʿArabca kemmāʾat dirler, yaz eyyāmında çoḳ olur, toḫumsuz bitdügiçün 26 Ḥażret-i Resūlu’llāh ṣalla’llāhu ʿaleyhi ve sellem *men* diye tesmiye itmişlerdür. Nitekim buyurur *El-kemāʾatü menn* 27 *ve şaḥmetü’l-arż*[2972] dirler. Semārūġuñ ġayrıdur. [l-b-e-n] **Gülbāng:** Bang, āvāz-ı ḳavīye 28 dirler. Gülbāng cemʿiyyet ile olan bülend-āvāza dirler. İki *kāf*-ı ʿAcemīyile. [l-d-v-r-n] 29 **Gül-i düreng:** Gülden bir nevʿ güldür, gül-i ḳaḥbe daḫı dirler. [l-n] **Gülenk:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ve fetḥ-i 30 *lām*ile ṭurna ḳuşı, gürenk maʿnāsına. **Kātibī:**

Der-ṣayd-gāh bāz-ı to her-dem felek ze-çarḫ

31 Āyend der-ḳaṭār be-pervāz çün gülenk

[l-n] **Küleng:** *Kāf*-ı ʿArabī vü fetḥ-i *lām*ile ol ḳazmadur ki 218b/01 anuñıla ṭaş ḳazırlar, fetḥile būstāncılar ḳazması maʿnāsına naḳl itdiler. Eṣaḥḥ żammıladur 02 peleng ü ḫadeng ü neheng veznine. **Kātibī:**

Ki ḳaṣr-i midḥat mededem n’āmedī şodī

03 Derā nihedem şehr-i tenem tīġ-ḫor küleng

[l-v] **Külūk:** *Kāf*-ı ʿArabīyile burçaḳ didükleri dāne ki 04 ḥubūbātdandur, āḫiri lāmile

[2970] (O uyanıkken ben bir kurt gibi uyudum, o açken ben kurt gibi yedim.)
[2971] (Bir gözüyle uyur, bir gözüyle uyanık kalır. Bu nedenle o oldukça uyanık ve dikkatlidir.)
[2972] (Toprağın gücü ve onun ikramı ve bereketi.)

daḫı lüġatdür. [n-c-ş] **Güncişk:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ve żamm-ı *cīm*iledür. Müşk 05 ü püşk kāfiyesinde serçe, ʿuṣfūr maʿnāsına ve ol miḳdārda olan küçük 06 ḳuşlaruñ cemīʿsine ıṭlāḳ olınur. **Şems-i F.:**

Ḫusrevā der-zamān-ı maʿdeletet
07 Ne-nihed bāz zaḫmet güncişk
V'āhū-yı çonīn eger Ḫıṭā pūyed müşk
Der-nāf-ı o heme şeved heme püşk

08 [-n-] **Künk:** Ḫalīmī *kāf*-ı ʿArabīyile dilsüz, lāl maʿnāsına ve poġrenge dirler dimiş ve şu 09 küngine daḫı dirler. Niʿmetī vü *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* şāḥibi ʿavām dilinde *kāf*-ı ʿArabīyiledür 10 ammā fuṣaḥā mā-beyninde *kāf*-ı ʿAcemīyiledür dimişler. **(ʿ):**

Künk bihter ze-herze-gū bāşed

[n-g-e] **Küngāk:** 11 Niʿmetī, suḫen-i nā-ḫoş dimiş. [v-e-j-n] **Güvājeng:** *Kāf* u *cīm*-i ʿAcemīyile ḳaşıla alın üzerine 12 dökilen şaç ḳıvrımı. [v-p] **Kūpek:** Papadya çiçegi. [v-ç] **Küçek:** Kiçidür, ṣaġīr maʿnāsına 13 muḳābili büzürgdür. **Beyt:**

Cihāniyānī vü taḫt-ı Keyḫüsrevī
Maḳām-ı büzürg-est küçek medar

14 ve ʿilm-i mūsiḳīden bir hevā adıdur. [v-ç-k] **Küçekek:** Küçek lafẓınuñ taṣġīridür. 15 Küçücük, ṣaġīr maʿnāsına. [v-ḫ] **Küḫek:** Baʿżılar üzüm cebresi dimişler, baʿżılar üzümüñ 16 kiçirek ṣalḳımı dimişler, ḥuṣle maʿnāsına. [v-d] **Kūdek:** Oġlan. [v-r] **Gürg:** Yavrılı ṭavuḳ. 17 [v-z-n] **Küzeng:** Aʿlām-ı ricāldendür. **Beyt:**

Ki ān şāh-rā nām-ı Küzeng buved
Kez ū tīġ-i ferheng-i bī-reng buved

18 [ş-e-l-n] **Güşāleng:** Ṭurna ḳuşı. [v-ş] **Küşk:** Yüksek ḳaṣr, Niʿmetī, ve sarāy maʿnāsına da 19 müstaʿmeldür dimiş. [-v-] **Kūk:** Mārūl, ʿArabca ḫas dirler, uyḳu getürür. Niʿmetī, iki *kāf*-ı 20 ʿAcemīyile żabṭ itmişdür. **Şems-i F.:**

Fitne-rā der-simāṭ-ı devlet-i o
Ḫord nī kūknār bāşed ü kūk

21 Sāʾir esāmīsi kemā lafẓında mesṭūrdur, itdür, segī. 22 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa** 23 [-e-] **Lāk:** Lūk didükleri nesne ki anuñıla ḳırmızı boyarlar, merd gibi bir ot püsidür. 24 Vilāyet-i Hindden gelür ve dirler ki gökden evvel onuñ üstüne yaġar ve tekne ki içinde 25 esbāb yurlar ve un yoġururlar. Niʿmetī, ve balçıḳ ve emerik ve bir nevʿ ḳızıl balçıḳdur ki anuñıla 26 ṭon ve deri yurlar didi. Ḳaraḥiṣārī, ve çīzī bāşed miyān

hemçün kūng[2973] dimiş. 27 [e-l] **Lālek:** Miṣlihu. [e-l-n] **Lāleng:** Bişi ki yaġ içinde bişürürler ve *dublet*. [e-v] **Lāvek:** 28 Balçıḳ ve etmek teknesi. [-c-] **Leçek:** Ḳaftān ki eteginüñ kenārı naḳşlu ve saçaḳlu ola 29 dīrye dirler, ʿavratlar giyerler. **Uluġ Big Mīrzā:**

Ġulām-pāre neyem men ne-dārem īn meẕheb
30 Esīr-i çāderem ü geşte-i leçek-pūşem

[s-t-b-r] **Lest-berg:** Bir nevʿ girdedür ki lavaşa 31 dirler. [ġ-z-n-e] **Laġznak:** Ṭayıncaḳ. **Lek:** Hind ıṣṭılāḥında yüz biñ ʿadede dirler. 219a/01 ve ol ki ʿāme taḥrīf idüp lük dirler, anuñıla ibrişīm boyarlar, rengi çıḳmaz, bıçaġı 02 ṣapına ve ḳılıcı ḳabżasına anuñıla berkidürler. **Şems-i F.:**

Nihād taḫt-ı şehī tāc-ı faḫr ber-tārik
03 Ze-ferr-i muḳaddem īn zübde-i nücūm-ı felek
Hezār sāl be-mā nāv ẓıll-i nev ki şeved
04 Be-cāy-ı to mütemekkīn çü pāy-ı tīġ ez-lek

Niʿmetī, raʿnā vü ḫod-ārāy maʿnāsına da gelür dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi [2974] 05 ve aḥmaḳ maʿnāsına da gelür dimişler ve bu ebyātıla istişhād itmişler. **Laṭīfī:**

Çi zenī lāf-ı bīhudeey lek
06 Çi konī kerd her ḫasī lek ü pek

ʿAscedī:

Nām-ı o-rā me-ber to tīz ey lek
07 Çi konī ḫīre kerd o lek ü pek

Ammā Şems-i Faḫrī aḥmaḳ u yāve-gūy maʿnāsına żamm-ı *lām*ile 08 ḫunuk ü çekūk vezninde getürmiş ve bu ebyātı inşā eylemiş. **Naẓm:**

Kocā ze-bendegī ẓıll-ı Ḥaḳ şodī meʾyūs
09 Eger ne-buvedī ān kū ze-baḫt-ı ebleh ü lek
Saʿādet ü şeref bendegī-i ḥażret-i o
10 Ḫunuk kesī ki beyāyed hezār bār-ı ḫünük

Beyt:

Eger koned ṭayrān der-hevā-yı devlet-i o
11 Ze-ceng-i şāhīn bāz āverd şikār çekük

[k-d-v-l] **Leked ü lek:** Depme ve 12 ṭabanca. [k-v-p] **Lek ü pek:** Yilüp yopurmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur, tek-ā-pūy u tek ü pūy 13 maʿnāsına vāv içinde olan ālāt-

[2973] (Ve bir şey boşluk arasında olabilir, tıpkı bir tohum gibi.)
[2974] bu maʿnāya żamm-ı lāmile taṣḥīḥ eylemiş. Ḥalīmī ve Niʿmetī ve Ḳaraḥişārī ve Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi. 3. (247b/01)

ḫāne kāse vü kūze ve ferş ü câme-i ḫˇāb ve ġayre **14** metāʿu'l-beyt maʿnāsına. **Rudekī:**

Ey lek er nāz ḫˇāhī vü niʿmet
Kerd der-gāh-ı o konī lek ü pek

15 Laṭīfī:

Ḫˇāhī ki berāyed iftiḫāret
Menʿ-i lek ü pek me-kon ze-cāret

16 Niʿmetī, ve aḥmaḳ maʿnāsına da gelür dimiş, eger bāʾiyyeyi lāmiyye üzerine taḳdīm idüp pek **17** ü lek diseler, raʿnāluḳ ve bī-hünerlik murād olur, maḥallinde meẕkūr u mesṭūrdur. [k-l] **18 Leklek:** Leylek didükleri ḳuş, tarʿīb idüp laḳlaḳ dirler, laḳabı Şeyḫü'ṭ-Ṭuyūrdur. **19** ʿUfūneti olan yirlerde ṭurmaz. **Beyt:**

Bāng-ı leklek lek lek āmed maʿnīş dānī ki çepī-st
20 Ḥamd lek ü āteş-ger lek bā-men zimāmü'l-mülk lek

[k-d-v-l] **Leked ü lek:** Niʿmetī, depme ve ṭabanca **21** maʿnāsına naḳl eylemiş. [-n-] **Leng:** Aġsaḳ, aʿrec maʿnāsına. **Beyt:**

Leng-i lengān ḳademī ber-mī-dāşt
22 Her ḳadem dāne-i şükrī mī-kāşt

Pīr vaṣfında dinmişdür. [n-g-e] **Lengāk**[2975]**: 23** Baldur, ʿArabca sāḳ maʿnāsına. **Ḫusrev-i Dehlevī:**

Heme şeb tā-be-gāh-ı bāng-ı ḫorūs
24 Gerden-i şāh buved ü leng-i ʿarūs

[-y-] **Līk:** Ḥarf-i istidrākdur, lākin, līkin maʿnāsına. **25** [y-v-l-n] **Līvlenk:** Keş, aḳt ve peynür maʿnāsına ve güve didükleri mūzī ki ġılāl u ḳaftān **26** ve sāʾir libāsı yir, helāk ider. **Līvlīk:** Miṣlihu. [y-v] **Līvek:** Miṣlihu. [y-v-y] **Līvīk:** Miṣlihu, **27** keş maʿnāsınuñ sāʾir esāmīsi terf lafẓında meẕkūrdur. **El-Lāmi'l-Mażmūme 28** [-r-] **Lürk:** Ol ayrandur ki keşk gibi ṣıvıḳ olmayup ḳoyı olsun diyü ḳaynadurlar. **29 Lük:** Aḥmaḳ maʿnāsına ve yumrı ki ādemde ve aġaçda ẓāhir olur, ʿucre maʿnāsına ve bundandur ki **30** dübeyle didükleri ʿillete lük dirler. [-n-] **Lüng:** Etegin düşürüp yuḳarı ḳaldırmaḳ. **31** [v-ş-n-e] **Lūşnāk:** Ḳara balçıḳlı şu. [-v-] **Lūk:** Ur didükleri ʿillet, lük 219b/01 maʿnāsına ve eli ayaġı kesük. [v-f-e] **Lūfāk:** Ur didükleri ʿillet ki bir şişdür **02** ādemde ve ḥayvānda ẓāhir olur, aġrısı ve acısı olmaz, sāʾir esāmīsi pāġur lafẓında olmışdur. **03 Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa 04** [e-k-v] **Mākūk:** Bisyār-ḫˇār, gelū-bende maʿnāsına ve mekik ki

[2975] [n-g-e]: **Lengāk:** Yaramaz söz. **El-Lāmi'l-Meksūre: Ling:** Baldur, ʿArabca sāḳ maʿnāsına. 3. (247b/18), 16. (206b/31)

cüllāhlar āletlerindendür ve ḳamış 05 lüle. Niʿmetī ve Ḳaraḥiṣārī bu lüġati āḫiri *kāf* bābında getürmişler, sāʾir erbāb-ı lüġat 06 āḫiri *lām* bābında getürmişlerdür. Ḳaraḥiṣārī, mā lafẓından şoñra *lām*ile mālūk daḫı 07 lüġatdür dimiş. [e-m] **Māmek:** Taṣġīr-i māmdur, anacuḳ dimek olur. [e-h-n-e] **Māhnāk:** 08 Māh-tāb. [ç-e-ç-n] **Meçāçeng:** İki *cīm*-i ʿAcemīyile zıbıḳ didükleri düzme āletdür ki saʿterī 09 ʿavratlar maḫfī istiʿmāl ideler. **Şems-i F.:**

Konend edā-yı cāhet māde vü ner
Ze-maġz-ı dest coz nuḳl ü meçāçek

10 [ç-r] **Meçerg:** Sükūn-ı *rā* ile ücretsiz iş, kār-ı suḫre, şākār maʿnāsına. 11 **Ebū Şekūr:**

Çonīn kefet Hārūn me-rā rūz-ı merg
Me-fermāy hīç ādemī-rā meçerg

[-ḥ-] **Meḥekk:** 12 Ol ṭaşdur ki altun ve gümüşüñ ʿayārı sürmekile anda ẓāhir olur ve her nesnenüñ 13 eyüsi, bilenecek yirdür. Aṣlda ʿArabīdür. Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. **Ḥāfiẓ:**

14 Ḫoş buved ger miḥekk-i tecrübe āyed be-miyān
Ki siyeh-rūy şeved her ki dürūġeş bāşed

15 [d-n] **Medeng:** Sükūn-ı *nūm*la kilīdüñ peri ve miftāḥun dendānesi. **Şems-i F.:**

16 Ne kelle-rā be-beyābān buved ġınā-yı şenān
Ne ḫāne-rā be-muvāżiʿ buved niyāz-ı medeng

Beyt:

17 Nīze-i şāh her cā ki resed be-güşāyed
Ser-i ān nīze meger ber-der-i feṭḥ-est ā medeng

Taʿrīb idüp 18 medenc dirler. [r-d] **Merdek:** Taṣġīr-i merddür, ercegüz dimek olur. [r-d-m] **Merdümek:** Göz bebegi 19 insānü'l-ʿayn maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki 20 merdümek lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi merdüm ve bir cüzʾi *kāf*-ı taṣġīrdür. Maʿnā-yı terkībisi 21 merdümcükdür, Türkī dilde bebek didükleri ki gözde görinür adıdur. Merdümek baʿde't-terkīb 22 ismi olmışdur. Maʿnā-yı aṣlı ile bu maʿnā ortasında münāsebet ẓāhirdür. 23 Merdümüñ maʿnāsı kişi-zādedür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Seg-i aṣḥāb-ı kehf rūzī çend
24 Pey-i nīkān girift ü merdüm şod

Kişi-zādeye ʿAcem merdüm-zāde dir, niteki 25 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Gözüm yaşına raḥm it sürme derden
Ki merdüm-zādedür düşmüş nazardan

26 Merdümüñ maʿnāsı gāh olur merdüm ıṭlāḳ olınur niteki bu 27 mışrāʿda vāḳiʿ olupdur. (ʿ):

Ḫadeng ez-dīde-i merdüm cūy geşte

Ve merdüm lafẓınuñ 28 taşġīridür. [-r-] **Merg:** Ölüm, mevt maʿnāsına. [z-e] **Mezāk:** Ebleh ü nā-dān. [z-n] **Mezeng:** 29 Kilīd. [s-e] **Mesāk:** Bir budaḳdur ki riyāḥīnüñ yāḫūd aġacuñ dibinden çıḳa 30 ve ḳoparılan budaḳ. [s-t] **Mestek:** Niʿmetī, ḳımar oyunı ve lāf ve ʿavrat ṭılaġı 31 ḫorūse maʿnāsına naḳl eylemiş. Bu maʿnāya sāʾir esāmīsi çeklīz lafẓında yazılmışdur. 220a/01 **Meşk:** Meşhūr saḳā meşki ve tulum, meskden muʿaccemdür. (ʿ):

Meşk-i dīdeyile şular dil ser-i ḳuy-ı yâri

02 Beyt:

Müje çārūb behr-i āb-efşān

Be-ser-i kūy-ı o dü dīde dü meşk[2976]

03 [ş-n] **Meşeng:** Sükūn-ı *nūm*la ḥarāmī adlarındandur. Niʿmetī, bir meşhur cüst ü çālāk 04 ḥarāmī adıdur dimiş. Ekşer şeng lafẓıyıla itbāʿ vü müzāvace ṭarīḳiyile şeng ü meşeng 05 istiʿmāl olınur. **Şems-i F.:**

Ze-dozd-ı rāh-zen eṭraf-ı mülk ü gird-i cihān

06 Ki maḥv şod ze-kütüb-i nīr nām şeng ü meşeng

Meşeng ü şeng daḫı dirler. [ġ-e] **Meġāk:** Ve bi'ż-żam 07 yirde ve ṭaġda olan çuḳur yir ve deriñ, ʿamīḳ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Rūz-ı maḥşer ki nefḫ-i ṣūr buved

08 Ser-i behret berāverem ze-meġāk

[ġ-l-e] **Maġlāk:** Ġaynıla, dervīş ü faḳīr. **Şems-i F.:**

09 Pādişeh der-tenaʿum u devlet

Düşmeneş ḫˇār ü ḫaste vü maġlāk

Niʿmetī mażmūme bābında getürmiş. **Mek:** 10 Mekīden ü mezīden lafẓından ṣīġa-i emrdür. **Şems-i F.:**

Berāy-ı terbiyet-i rūḥ şīr-i ʿirfān-rā

11 Be-dest-i ṣıdḳ ze-pistān luṭf mī-mek

Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi ve Niʿmetī şarāb mezesine 12 daḫı dirler dimişler. Leysūn ve ol ḳışacuḳ süñi ki şikār ardınca atarlar, ʿArabca mişrad 13 dirler bu maʿnāya żammıla daḫı lüġatdür. [k-s-s] **Meges-i seg:** İt siñegi, ʿArabīde şüẕāt ü yemḫūr 14 maʿnāsına. [-

[2976] (Kirpikler su saçmak için kullanılan süpürge, iki göz iki su kabı gibi o köyün başını sular.)

k-] **Mekik:** Ādem boġazına giden siñek, baʿżılar siñek yirine sülük **15** dimişler. [k-v] **Mekūk:** Ḥayvānlar ṣūretinde şarāb içün düzilen ḳadeḥ ve şarāb mezesi **16** ve cüllāhlar āletinden mekik didükleri. [n-c] **Mencek:** Feṯḥ-i *cīm*ile tārek ü sārek ḳāfiyesinde **17** şuʿbede ki muşaʿbedeler iderler. Meṣelā ṣu ile ṭolu bir ṭaş içine bir pāre demüri veyā **18** yüzügi bıraġurlar, ṭaşdan yuḳarı atılur ve sāʾiri dürlü dürlü ṣūretler gösterürler. **19** [n-c-m] **Mencemek:** Miṣlihu. [n-c-y] **Mencīk:** Miṣlihu. [-n-] **Meng:** Ḳımār u lāf urmaḳ. **Şems-i F.:**

20 Kesī maḳām-rā vü nāy-ı bendegāneş nihed
ʿUḳūd-i laʿl ü lālī be-vech-i destī meng

Ḳaraḥişārī, ve küçük **21** süñüdür ki şikār ardınca atarlar, mek maʿnāsına dimiş *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve dılaḳ çeklīz maʿnāsına **22** didi, ġayrı adları anda meṣṭūrdur. [n-l-e] **Menlāk:** Dervīş ü ḥaḳīr, muġlāk. [n-h-l-e] **Menhelāk: 23** Miṣlihu. [h-l-e] **Mehlāk:** Miṣlihu. [h-n-e] **Mehnāk:** Māhnāk maʿnāsına. [h-n] **Mehnek:** Miṣlihu. **El-Mīmi'l-Meksūre 24** [-l-] **Milk:** Sükūn-ı *lām*ile kilk ü silk veznine dırnaḳ dibinde olan aḳlıḳ. [n-c] **Mincek:** Ḳaranfil **25** [y-z] **Mīzek:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile Niʿmetī ḳarış muruş maʿnāsına naḳl eylemiş. **Mījek:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile Niʿmetī gümrenmek **26** maʿnāsınadur dimiş. [y-ġ-n-e] **Mīġnāk:** Bulutlu gün. [-y-] **Mīk:** ʿĪbrī dilince ʿıyd maʿnāsına. **27 El-Mīmi'l-Mażmūme.** [r-d-e-s-n] **Mürdā-seng:** Mürdeseng didükleri nesnedür ki gümüşden **28** çıḳar, eritseñ ḳurşun olur. [r-d-h-r-y] **Mürde-rīg:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳum uvaġı ve māl-i **29** meyyit, metrūkāt u nefrīn maʿnāsına daḫı gelür. **Ṣavāṭī:**

Derd-i o ḥasretā ki be-pāyān resīd ʿömr
30 V'īn ḥırṣ-ı murde-rīg be-pāyān ne-mī-resed

Beyt:

Zer ne-mānd u mürde-rīg-i esbem be-mānd
31 Hem ne-māndī ger be-kārī āmedī

Celāle'd-dīn-i Rūmī Ḳuddise Sırrahu

Ez-ḫarāc er cemʿ ārī zer çü rīg
Āḫir ān ez-to be-mānd mürde-rīg

220b/01

Güft ḳāżī çīz ez-īn zindān be-rev
Sūy-ı ḫāne mürde-rīg ḫoş şev

02 [-j-] **Müjek:** Taşġīr ṣīġası üzerine kirpik, müje maʿnāsına, ʿArabca *heẕb* **03** dirler. Aṣl *zā*ʾ-i ʿAcemīyiledür. *Zā*ʾ-i ʿArabīyile daḫı naḳl olındı ve müje lafẓınuñ taşġīridür. **04** [ş-t-e-s-n] **Muştā-seng:** El ḳıyası ki atarlar, ʿArabca selime dirler. [ş-t-s-n] **Müşte-**

seng: Miṣlihu. **05 Muştānāk:** Avuca ṭolu ṭaş. [-ş-] **Müşk:** Maʿrūf Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Envāʿı **06** vardur, maḥallinde meẕkūrdur. ʿArabīde kesr-i *mīm* ü sükūn-ı *hāʾ*-i mühmele iledür.[2977] [ġ-e] **Muġāk:** Çuḳur **07** yir ve deriñ, ʿamīḳ maʿnāsına, fetḥile

[2977] **İbn-i Bayṭār Kitāb-ı Müfredātında** böyle naḳl ider ki İbn-i Vāfid raḥmetu'llāhi ṣāḥib-i Tārīḫ Ebā'l-Ḥasan ʿAlī bin Ḥüseyn bin ʿale'l-Mesʿūd Mezdecü'z-zeb ü meʿāẕinü'l-cevāhir nām kitabında şöyle rivāyet ider ki ol arż ki āhū-yı misk anda olur, vilayet-i Çīndür ve Tenbet nām kitabında bir arż-ı vāḥide-i muttaṣıladur ki misküñ ʿalāsı anda ḫāṣıl olur ve Tenbet miskinüñ Çīn miski üzerine iki vechile faẕlı vardur, biri budur ki Tenbet vilāyetinüñ āhūları sünbül ṭīb ve ḫūş rāyiḥaludur. Çīn āhūları sāʾir vilayetler gibi ḫaşīş otlarlar. Ẓāhir budur ki sünbül ṭīb ve envāʿ ḫūş rāyiḥa otlar olmayanlar ḫaşīş otlayanlar müsāvī olmaz. Behr-i ḥāl ġıdā-yı luṭfüñ letāʾifi sirayeti muḳarrerdür. Sebeb-i āḫiri budur ki ehl-i Tenbet āhūlar nāfesine tamam puḫte olmadın taʿarruż itmezler. Ḥāli üzre ḳorlar, kemalin bulunca ehl-i Çīn tamam bāliġ olmadın nāfelerinden çıḳarup daḫı ḳan iken içine envāʿ ġıll u ġış iderler, puḫte ile ḫāmuñ ġış ile ḫāṣuñ külli farkı vardur ve Çīn vilayet-i baʿīde olmaın bilād ehl-i İslāma vāṣıl olınca ʿUmmān ve deryālar geçer, kesret anda ve ḫilāf-ı hava ve derbenlerde niçe müżāʾīfe ve yağmurlara uġrayup ẓarflarınuñ bend ü bağı bozılup gāh olur ki bend ü bağı bozılup maḥall-i muṣāyıḳa olmaġın niçe günler bağlamaġa ḳādir olmayup açuḳ ḳalur ve aslında da kemāl üzre olmayup maġṣūṣ olmaġın naḳżı külli ḳāṣıl ider ve gāh olur ki ḫarāmīler ḫavfından rāyiḥası çıḳmasun diyü vāfir maḫūf yirlerden ḫalāṣ olduḳda naṭʿlar döşeyüp güneşe ḳarlu serüp niçe eyyam ṭurup ḥattā ḫarr-ı āfitābdan ḥaletinüñ rāyiḥası gidüp misk-i ḫāliṣ ḳala bundan daḫı külli naḳs ḫāṣıl ider, misküñ ṭīb ecvedi oldur ki āhūnuñ nāfında tamām naẓc bulup nihayet buluğa yitişe ve misk āhūlarınuñ bu diyār āhūlarından ṣūretde ve şeklde ve levnde ve ḳarınlarında farkı yoḳdur, farkları budur ki misk āhūlarınuñ fīl dişi gibi birer ḳarış miḳdārı iki aḳ bir aḳ dişleri ağızlarından ṭaşra çıḳmışdur, ehl-i Çīn ve Tenbet iplerden şebīkeler idüp duzaḳlar ḳurup ṣayd iderler, ehl-i Çīn gāh olur ki oḳ ile urup düşürüp nāfelerini keserler daḫı ḫām ve ṭarı olup ḳan olmaġın rāyiḥa-i kerihe bağlayup çoḳ zamān geçmek gerekdür ki ol rāyiḥa-i kerihe andan gidüp misk ḫāliṣ ola, şol mīve gibi ki ağacında daḫı kāmil olmadın ḫām iken koparalar ve ḳurudalar. Behr-i ḥāl ḫāmlıġı muḳarrerdür. Misküñ daḫı ecvedi oldur ki veġāsında naẓc bulup tamām istihkām ḫāṣıl eyleye zīrā ṭabīʿat mevad-ı demi göbeğine defʿ eyler, ḳaçan ki göbekde müstahkem olsa gicüşür, āhū güneş ıssısından ḳızışmış ṭaşlar üzerine sürinür, ḥikke ʿārız olan kimesne ḳaşınmaḳdan ḥaẓẓ itdügi gibi süründikçe ḥaẓ idüp cerh çıkan gibi deşilüp cerrāḥ ṣıḳduġı çıban gibi nāfede nesne ḳalmayup ṭaşlar üzerinde ḳalur, biḳudretu'llāhi teʿalā tekrar nāfları çıban olup dem mevādından girü cemʿ olmaġa başlar, ehl-i Tenbet bu ḫāli müşahede itdükde merʿālarda olan cibāl ü aḫcār üzerine varup ḳatı ṭaşlar üzerinde ḳurumuş bulup ve aslında ṭabīʿat-ı ḥayvānda naẓc bulup ve şems ü hava daḫı terbiyet itmekle kemalin bulup yanlarında ḫāżır itdükleri nāfelere taʿbiye iderler, pādişāhları andan istiʿmāl idüp aḫbāblarına daḫı ihdā iderler, az vāʿ olur ki deryadan sāʾir bilāda andan gide ve meşhurdur ki meẕkūr vilayet ḫalḳından ġayrı ol nāfe-i ḫālişeden her kimesne ki istişmām eylese elbette dimağından ġāyet ḳuvvetinden birḳaç ḳan getürür ve Tenbet vilāyet ü sebʿadur her nāḥiyesinde ki misk ḫāṣıl olur, aña nisbet olınur, baʿżılar ... tābān ṣaġīrān, muḥaddidān el-āʾlā **Ṭabiīʿat u ḫāṣṣete** ḥārdur derece-i sāniyede yābisdür, derece-i ṣāliṣede **İbn Māle** dir ki ʿurūḳa nefʿi vārid ü ḳalbe ḳuvvet virür. Aṣḥāb-ı merre-i sevdāviyyeye ʿārıż olan vehmi defʿ idüp ḳuvvet-i ḳalb virür, baʿżı münāsib edviyelere ḫılṭ idüp istiʿmāl eyleseler ve müsaḫḫan aʿżādur, aʿżā-i ḫāricenüñ üzerine sürmekile aʿżā-i bāṭıneye içmek ile fāʾide ider, eṭıbbā-i ahvāz u Fārsdan baʿżı rutūbeti vardur ol sebebden cimāʿa muʿayyendür, bir cüzʾi yüsrī ḫayrī yağına ḫılṭ idüp rāsı ıḫlīle sürse keşret-i cimāʿa sürʿat-i inzāle muʿavenet ider dimişler. **Rāzī** Kitāb-ı İcmāʿdan naḳl ider ki ṭabīḥe ḫılṭ itmekden ağız rāyiḥası ḫāṣıl olur **Manṣūrīden** rivāyet olınur ki başda olan ʿalel bārideye vaġṣī ve süḳūṭ-ı ḳuvvete nāfiʿdür. **Ṭaberī** dir ki laṭīfdür aʿżāya ḳuvvet virür gökçek rāyiḥasından ṣovuḳda olan ṣadāʿa mercümek miḳdārı zaʿferāna mercümek miḳdarı misk ḳatup burnına dökseler ġāyetde nāfiʿdür ve dimāġa ḳuvvet virür. **Ḥakīm İbn Ḫüseyn** dir ki ʿayn edviyelerine ḳatsalar beyāż refīḳa cilā virür, ruṭūbeti ḳurudur. **İsḥaḳ bin ʿİmrān** dir ki meşānḥa ve merṭūblara nāfiʿdür, ḫuṣūṣā sovuḳ günlerde ve sovuḳ şehrlerde tāzelere ve maḥrūrlara ṣadāʿ virür, lāsīmā ıssı zamānda ve ıssı şehrlerde ve bi'l-cümle başda olan cemīʿ ʿalel bārideya nefʿi ve vārid ve siddeleri açar ve sāʾir cismde riyāḥdan ʿārıẓ olan ʿalele nāfiʿdü ve baṭnını baġlar ve ṣufret vechi giderür ve ʿamel-i semūmī bāṭıl eyler ve ḫafaḳāna nefʿi vardur ve fikre ṣāliḥ olup kendü ile söyleşmegi giderür. **İbn Sīnā** dir ki pīş ü helhel ve ḳarun sünbüle semūmāmındururlar, ecl-i tiryāḳ miskdür. Tevaḫḫuṣa nefʿi vardur, ḥarāreti kāfur ile ve yekbesnī idhān ruṭbeden dehen benefsec ü dehen vird ile taʿdīl iderler ve ḥarārete ʿazīziyyeye ḳuvvet virür ve edviye-i müshileye ḫalṭ eyleseler tenḳiyesi iblaġdur, devā-i müshilenüñ rıżʿāfından ve meflūclara ve aṣḥāb-ı sekte-i bārdeya nefʿi vardur, burunlarına dökdükleri edviye-i müşābiheye ḫalṭ itseler dimāġlarını pāk eyler ve idhān-ı meshanede ḫall idüp arḳası kemikleri süst olan kimseleri arkasına ve fāliclere muttaṣıl ṭılā eyleseler küllī nefʿi vardur ve dehn-bānda ezüp başa sürseler nezleyi menʿ ider. **İbn**

daḫı rivāyet olınmışdur. [ġ-v-ş] **Muġūş:** Mecūsīler keşīşi. 08 [f-l-e] **Müflāk:** Sükūn-ı *fā* ile eli boş, faḳīr ve dervīş maʿnāsına, bu lügat ġayn-ı muʿceme ile 09 daḫı rivāyet olınmışdur. **Mük:** Ḳışacıḳ süñi ki ṣayd ardınca atarlar, meftūḥa bābında 10 daḫı naḳl olınmışdur. [-l-] **Mülk:** Sükūn-ı *lām*ile selām ü taḥiyyat ve burçaḳ didükleri dāne 11 ki geşte daḫı dirler ʿArabca *culbān* dirler. **Ebu'l-Müʾeyyid:**

Besā kesī ki nedīm ḥarīre vü bere-est
12 Besā kī-st ki sīrī ne-yābed ez-mülkeş

Mülk ʿArab dilinde pādişāhlıḳ maʿnāsına 13 Ḫˇāce İsmaʿīl-i Cürcānī dirler ki bizim yirde etmekciye mülk dirler, ḫabbāz maʿnāsına. [l-k] 14 **Mülgük:** Ebemgömeci didükleri ḫabbāzī maʿnāsına, sāʾir adları vertāc lafẓında meẕkūrdur. 15 [n-d] **Mündek:** Pāre pāre maʿnāsına. [-h-] **Mühek:** Sigil, pālū maʿnāsına.[2978] 16 **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa** 17 [e-p-e] **Nā-pāk:** Cünüb ve muṭlaḳā murdār maʿnāsına. [e-r-d-e-n] **Nārdāng:** Enār ṣuyı ki bişürürler 18 nāfiʿ nesnedür. [e-r-d-n] **Nārdeng:** Miṣlihu, Türkīde daḫı nārdeng dirler. [e-r-m-ş] **Nār-müşg:** 19 Fārsī muʿarreb bir maʿrūf dārūnuñ ismidür ve baʿżılar didiler ki ḳızılcadur ki müşgü'r-rummān 20 dirler ve baʿżılar didiler ki aḳmāʿ-ı rummāndur ki Hindīdür, çiçegi düşmüş kiçirek enāra beñzer 21 ḫoş rāyiḥası vardur, aʿlāsı aġıla ṣarı ve ḳızıl mā-beyninde olur. [Є-r-n] **Nāreng:** Turunc 22 didükleri maʿrūf mīve. **Ferruḫī:**

Hemīşe tāze dıraḫt-ı semen ne-yābed gül
Berūn ne-yāyed ez-şāḫ-ı nārūn nāreng

23 Şems-i F.:

Berāy-ı zīnet-i bezmeş felek dihed dāʾīm
Z'āfitāb turunc ze-Müşterī nāreng

24 Taʿrīb idüp nārenc dirler ve renksüz maʿnāsına. [e-z] **Nāzük:** Yufḳa ve ẓarīf 25 maʿnāsına. [e-z-n] **Nāznek:** Nazlı ve ṣāḥib-i nāz maʿnāsına. [e-f-h-m-ş] **Nāfe-müşg:** Göbek 26 miski. [-e-] **Nāk:** Edāt-ı nisbetdür, kelimenüñ āḫirine lāḫıḳ olur, ittiṣāf u ittiṣāl 27 maʿnāsına ifāde ider, feraḫnāk u ġamnāk ve cāme-i pürznāk ve ḫāk-ı rīg-nāk gibi. 28 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki nāk lisān-ı Fārsīde iḫtilāṭdan ʿibāretdür ki 29 işrāb ṭarīḳiyile ola, nemnākuñ maʿnāsı içine yaş siñmiş nesnedür, kemāl-i tekeyyüfünden 30 nāk ile taʿbīr iderler, meṣelā ġamnāk u berşnāk

---

Rıḍvān dir ki bu eser ẓāhirenüñ üzerine ṭılā eyleseler vecaʿın sākin ider ve imʿāde mütevellid olan riyāh-i ġalīzeyi içmegile defʿ ider, bedeli cünd bādisterdür, cemīʿ ġaṣb vecaʿlarında ve sāʾir efʿālde bedelidür illā ṭīb-i rāyihāda.

[2978] --. 16. (206b/17)

dirler ve bağır göyneginden düzilmiş 31 maġşūş müşg. **Şems-i F.:**

Şeref ü ḳadr-i o ne-yābed ḫaşm
Nükhet-i müşg-nāb ne-dihed nāk

221a/01 Ve müşk otı. [e-n-t-n] **Nān-ı teng:** Yufḳa etmek. [e-v] **Nāvek:** Ḳoġuş oḳı ve 02 oḳ, ḥaḳīḳatde ol oluḳ gibi nesnenüñ adıdur ki ol oḳı anuñ içinde atarlar 03 ve ol atılan oḳa tīr-i nāvek dirler, ḥālā ol oḳa daḫı nāvek dirler ve ṣaban 04 demüri, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ taḥḳīḳ böyle itmişler ki nāvek çarḫ oḳıdur niteki bu beytde ẓāhirdür. **Şems-i F.:**

05 Dīde-i dūst be-to rūşen bād
Sīne-i ḫaşm pür ez-nāvek-i çarḫ

Lisān-ı Fārsīde 06 ḳatı, berk yaya çarḫ dirler. [-t-] **Netk:** Ṭar ve denk yük tāyī ve ḳolañ, ḥırām-teng 07 maʿnāsına *nūn*uñ ve *tā*nuñ taḳaddüm ü teʾeḫḫüri cāʾizdür. [r-s] **Neresk:** Mercümek, 08 ʿades maʿnāsına. [r-s-n] **Nerseng:** Miṣlihu. [z-d-n] **Nezdīk:** Yaḳın, ḳarīb maʿnāsına. 09 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki: Nezdīk yaḳındur, ḳatı yaḳın diyicek yirde 10 ʿAcem saḫt nezdīk-est dir, aṣlı nezdīküñ nezddür. Āḫirindeki *yā* ile *kāf* bir nevʿ 11 intisāb içündür, nezdīkdeki *yā* ile *kāf* bārīkdeki *yā* ile *kāf* gibidür. [z-d-y-k] 12 **Nezdīkek:** Nezdīk lafẓınuñ taṣġīridür. [-z-] **Nezk:** Mercümek, neresk maʿnāsına. 13 [-s-] **Nesk:** Ve bi'l-kesr. Sükūn-ı sīn-i mühmele ile eşk ü reşk ḳāfiyesinde mercümek. 14 **Şems-i F.:**

Eyā şehī ki ze-sehmet kesī ne-yāred bord
Be-ẓulm ü cevr ze-hīç āferīde dāne-i nesk

15 bu maʿnāya sāʾir esāmīsi *enz* lafẓında meẕkūrdur ve Mecūsīler kitābınuñ cüzʾidür, nitekim 16 Ḳurʾān-ı ʿaẓīm sūre sūre taḥrīr olınmışdur. Bilā-teşbīh kāfirler kitābı nesk nesk taḥrīr 17 olınmışdur. **Şems-i F.:**

Z'ʿadl-i to heme ḫalḳ-ı cihān be-yāsūdend
Çi ehl-i kütüb Zebūr u çi ehl-i Muṣḥaf u nesk

18 Bu lüġati bu maʿnāya Niʿmetī ḥarf-i *yā*da daḫı getürmişdür. Eṣaḥḥ 19 *nūm*ladur ve Ḳaraḥiṣārī ḥarekāt-ı ṣülüṯe ile naḳl eylemişdür. [-ş-] **Neşk:** Sükūn-ı *şīn*-i 20 muʿceme ile çam aġacı, ṣanavber maʿnāsına. **Beyt:**

Ber-şāh-ı neşk nişeste be-rūz-ı berf
21 Güyī ḫıżāb kerd ser-i ḫˇīş merd-i pīr

Şems-i F.:

Çü to kerded muḫālif er girded
22 Şāḫ-ı bīd ez-ḫilāf hemçü neşk

Rudekī:

Ān ki neşk-āferīd ü serv-i sehī
V'ānki bīd-āferīd ü ḫınzīr

23 Ve enār aġacı ve ḫatıl aġacı ve ṭarḫūn didükleri sebze ki yinür ve fīl **24** ü ḫınzīr ve sā'ir sivri azu dişi olan cānverlerüñ sivri dişine dirler **25** ve yemiş virmeyen aġaç ve ṭal çubuḳ maʿnāsına. [ġ-n-ş-e] **Naġan-şāk:** Kāfirler meẕheblerinden **26** bir meşhūr meẕhebdür ve bir büt adıdur. **Nek:** İşte dimekdür, ānek, oncaġuz maʿnāsınadur. **27** Ān lafẓınuñ āḫirine *kāf*-ı taṣġīr lāḥiḳ olmışdur. *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ* ānek lafẓından **28** muḫaffefdür. [m-t] **Nemtek:** Yemiş ki aluç envāʿındandur ve keh-rübā. [m-n-e] **Nemnāk:** İçine yaş **29** siñmiş nesne nāk lafẓında tafṣīli olınmışdur. [m-ş] **Nemşek:** Çörek otı, şūnīz **30** maʿnāsına. [-m-] **Nemek:** Tuz, milḥ maʿnāsına künyetleri Ebū ʿAvndur ve Ebū Ṣābırdur. [m-n] **Nemeng: 31** Yemiş ki aluç envāʿındandur bu lüġat *tā* ile ve *nūn*ile mervīdür. [-n-] **Neng:** ʿĀr. [-v-] **Nevg:** 221b/01 *Kāf*-ı ʿAcemīyile edük burnı ve ḳılıç yalmanı ve ḳalemüñ ucı ve her nesnenüñ sivri **02** ucı ve keskin yiri. **Esedī:**

Be-rev peyker-ger key engāşte
Be-nevg-i ser ü pīl ber-dāşte

03 Şems-i Faḫrī şevk kāfiyesinde getürmişdür ve bu iki beyti inşā eylemiş. **Naẓm:**

Çü gīred şehen-şeh ḳalem der-beyān
04 Ruḫ-ı şīr gerdūn be-hārd be-nevg
Ḥasudī vü ez-gülbin-i ārzū
05 Be-ḫanded gül ammā ḫod zaḫm-ı şevk

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki **06** nevk *nūn*uñ żammesiyle ince uca dirler, demürden olsun ġayrıdan olsun, meşelā **07** nevk ü nāvek dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Nevk-i nāvek çi ʿaḳl der-tek ü pūy
08 Ez-derūn-ı dü-dīde merdüm cūy

Nevk-i sinān daḫı dirler niteki bu beytden **09** ẓāhirdür. **Beyt:**

Kerded ez-zaḫm-ı ḫadeng-i o çü ber-dāred kemān
Kerded ez-nevk-i sinān-ı o çü be-güşāyed kemin

10 Nevḳ-i ḫār dirler niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Be-cā āmed ān vaʿde-i Kirdgār
11 Ber-āmed gül ser-i ḫaş ez-nevk-i ḫār

Nevk-i mūy daḫı dirler niteki bu beytde **12** ẓāhirdür. **Beyt:**

Her ān ki geh ze-rūy nümāyed be-rūş

Ze-pīrāheneş ber-cehed nevk-i mūş

[-h-] **Nehk:** 13 Artuḳ ve eksük maʿnā ve şarāb içmek ve ḳanmaḳ ve ṣuṣamaḳ, ażdādandur. [h-n] 14 **Neheng:** Ṣu ıssı ve timsāḥ didükleri cānver ki Nīl ırmaġında çoḳ olur. **Kātibī:**

15 Nūḥ ḥıfẓet ger şeved mellāḥ der-Ṭūfān bād
Key ḳıyāmet keştī-i eflāk-rā gird ü neheng

16 [-y-] **Neyk:** Cimāʿ. **En-Nūni'l-Meksūre.** [-s-] **Nisk:** Mercümek, bu maʿnāya ġayrı adları 17 enz lafẓında mesṭūrdur ve Mecūs kitābından bir cüzdür, fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. 18 [-ş-] **Nişk:** *Şīn*-i muʿceme ile yemişsüz bir aġaçdur, Ḳaraḥişārī ve fetḥ-i *nūn*la nişk maʿnāsına da 19 gelür, *nūn*uñ fetḥ ü żammı cāʾizdür dimiş. [-l-] **Nilk:** Ṭaġ erügi ki uvacuḳ ekşi olur 20 ve ṭoñuzerügi daḫı dirler. **Ebū'l-Müʾeyyid:**

Ṣafrā-i me-rā sūdend erd-i nilkā

Ve baʿżılar kestānedür 21 didiler. [y-r] **Nīrek:** Cādūyī ve efsūn u ṭılsım ve ḥīle vü al itmek. [y-r-n] **Nīreng:** 22 Miṣlihu. **Şiʿr:**

Gehī mey-güsārīd ü geh ceng sāḫt
To güftī ki Hārūt nīreng sāḫt

23 **Beyt:**

Berār çāre vü mihr nīreng ü ceng
Heme ez-der merd ferheng seng

ʿAṣṣārī:

24 Be-nīreng ü ḫayāl ü ḫurde-kārī
Dileş buved ābet luṭf-ı ilāhī

Ve naḳş maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

25 Der-güẕer-i zeyn perde-i nīreng kʾender-rāh-ı dīn
Zişt bāşed pīş-i rū laḥn-ı sürūd ḫār kon

Ve naḳḳāşlar naḳş 26 yazmalu olsalar evvel ol naḳşuñ resmin iderler, baʿdehu naḳş iderler, ol evvel itdükleri 27 resme nīreng dirler. **Ḥāfıẓ:**

Tā çi ḫˇāhed gird bā-mā āb u reng-i ʿārıżet
Ḥāliyā nīreng-i naḳş-ı ḫod ber-āb endāḫtī

28 ve her nesnenüñ aṣlına ve maddesine ve heyūlāsına dirler. [-y-] 29 **Nīk:** İmāle ile eyü dimek, *ceyyid* maʿnāsına muḳābili beddür ki yaramazdur, redī maʿnāsına. **Beyt:**

30 Her ki o nīk mekīn der yābed
Nīk ü bed her ki mī-konīd yābed

Ve ḳatı, saḫt maʿnāsına. **Beyt:**

31 Ān bih ki her kesī be-cihān kār-i ḫod koned
V'ān kes ki kār-ı ḫod ne-koned nīk bed koned

Beyt:

222a/01

Ez-ġam-ı hicr nīk rencūrem
Ger konem āh u nāle maʿ ẕūrem

[-y-] **Niyk:** İmālesüz, cimāʿ maʿnāsına. 02 [y-m-l-n] **Nīm-leng:** Ḳırban yaʿnī ṣanduḳ ki içine yay ḳoyarlar. **Esedī:**

Ser-ā-perde vü ḫayme vü sāz-ı ceng
03 Hemān cevşen ü tirkeş ü nīm-leng

Ve yay, kemān maʿnāsına daḫı gelür. **Şems-i F.:**

04 Be-yek tīr-i pāy-ı felek şel koned
Eger ber-güşāyed be-kīn nīm-leng

[y-v] **Nīvek:** Gelin, ʿarūs maʿnāsına. 05 **En-Nūni'l-Mażmūme:** [ġ-v-ş-e] **Nuġūşāk:** Nuġunşāk maʿnāsına kāfir meẕheblerinden 06 bir meẕheb adıdur ve bir büt adıdur. **Nuġre-ḫınk:** Boz at. [v-p] **Nūpek:** Baġ budandısı. 07 [-v-] **Nūk:** Her nesnenüñ sivri yā keskin ucına dirler, fetḥile nevk maʿnāsına tafṣīli anda olınmışdur. 08 [v-y] **Nüvīk:** Baġ budandısı bu maʿnāya *bā* ile daḫı rivāyet olınmışdur ve nevbet ü düdük maʿnāsına. **Nüh yek:** Ṭoḳuzda bir. 09 **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** 10 [e-v-e] **Vāvāk:** Bir kimesneyi nefy idüp ẕemmitmek. **Vāreng:** Şīnḫıyār, bādreng maʿnāsına. 11 **Beyt:**

Muḥabbet-i cāh-ı to çün nār ez-bihī ḫandān
ʿAdū ze-ṭāliʿ-i vārūn be-reng çün vāreng

12 Sāʾir esāmīsi bādreng lafẓında meẕkūrdur. [e-y-z] **Vāyzek:** Od ḳoġı. [t-n] **Veteng:** 13 Üzüm salḳımı. [-d-] **Vedek:** Ḍaḥḥāk-ı nā-pākuñ vālidesi adıdur ve bir şāʿir ismidür. [r-k-e] 14 **Verkāk:** Ḥalīmī şıçancıl didükleri çaylaḳ dimiş. **Ebū'l-ʿAbbās:**

Be-cāy-ı müşk ne-būyend hīç kes sergīn
15 Be-cāy-ı bāz ne-dārend hīç kes verkāk

Şems-i Faḫrī *murġ-ı murdār-ḫ ʿār bāşed* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. 16 **Beyt:**

Ferruḫī ger ne-gīred ez-ẓılleş
Kemter āyed hümāy ez-verkāk

Niʿmetī vü *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bir ḳuşdur ki 17 ḳarnı aġdur ve arḳası yeşil sıçancıl didükleri çaylaḳdur dimişler. [r-k] **Verkek:** Miṣlihu. 18 [r-n] **Vereng:** Ve bi'ż-żamm-ı *rāʾ*-i mühmele ile yama ve pīne maʿnāsına ve göze. [-z-] **Vezek:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile 19 ḳurbaġa, bezek maʿnāsına ve dest-māl. **Ḫayrī:**

Bes ki ḫod ne-koned yek-naẓar-ı ān āhū-çeşm
20 Gerçi ez-devlet-i şeh şīr şeved rām be-vezek

Ḳurbaġa maʿnāsına ġayrı esāmīsi çāz lafẓında meẕkūrdur. 21 [j-n] **Vejeng:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile miṯlihu ve pāre, ḳıtʿa maʿnāsına *zāʾ*-i muʿceme ile ve deve Īrānī *rāʾ*-i 22 mühmele ile ve *zāʾ*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür. [s-t-r] **Vesterek:** İt burnı ve yaban ḫaṭmiyesi. [s-t-r-n] 23 **Vestereng**: Miṯlihu. [s-z] **Vesezg:** *Rā*dan ṣoñra *nūm*la miṯlihu. [-ş-] **Veşek:** Tīzlik, sürʿat 24 maʿnāsına. [k-ş] **Vekşek:** Saḳızlıḳ aġacınuñ yimişi ki ʿArabīde ḥabbetü'l-ḫażrā Fārsīde 25 vekşek Türkīde cedene ve meneviş dirler. [n-m-ş] **Venmeşk:** Miṯlihu. [n-v-ş] **Venūşek:** Miṯlihu. 26 *Vāv*dan ṣoñra *kāf*ile ve *nūm*ile ve *vāv* ile mervī lüġatdür. Sāʾir esāmīsi nebāsīb lafẓında 27 meẕkūrdur. [n-n] **Veneng:** Degeküñ kesdükleri yir ki ṭurmadan yaşı teraşşuḫ ider. **Ferruḫī:**

28 Şād bāşed dü-çeşm-i düşmen-i to
Sāl ü māh ez-gorīsten çü veneng

Ve üzüm salḳımına 29 ve üzüm salḳımı başına daḫı dirler. *Tā* ile veteng maʿnāsına. [h-n] **Veheng:** Ḥalḳa vü kemend 30 maʿnāsına. [-y-] **Veyk:** Ḥalīmī, vāy seni dimek olur dimiş ve Lafẓīnüñ bu beytini īrād eylemiş. **Beyt:**

31 Eyā der-pey rīj[2979]-pūyān çü peyk
Eger v'ān kerdī to-rā veyl ü veyk

Veyl feṯḥ-i *vāv* ile bu maʿnāya 222b/01 gelür gāh olur ikisini cemʿ iderler ve pek ü veyl dirler niteki beyt-i sābıḳda 02 vāḳiʿ olmışdur, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve Niʿmetī ve ṭūbālek maʿnāsına daḫı 03 gelür, miḥnet ü minḥatde müstaʿmeldür. Yaʿnī duʿā-i leh ve duʿā-i ʿaleyhde istiʿmāl olınur dimişler. 04 Bu taḳdīrce ızdāddan olur, meẕkūr ehl-i lüġat ve Ḳaraḥiṣārī meftūḥa bābında getürmişlerdür. 05 Ammā Şems-i Faḫrī kelebek ki aḥvel maʿnāsınadur ve kīk ki merdümek maʿnāsınadur, kesrile meẕkūr ḳāfiyelerde 06 getürmiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Ger māh-ı nīm-rūz ze-gerdūn naẓar koned
Sūy-ı der-şehen-şeh ze-dīde-i kelīk
07 Hengām-ı ictimāʿ be-vaḳt-i muḳābele
Ez-kīne mihr ber-koned er dīdehāş kīk
08 Rūzī felek şikāyetī āz der-dest-i şāh
Pāsih ze-çarḫ ne-şünūd illā ki veyk veyk

[2979] Ārzū-yı nefs

Ve maʿnāsında 09 şöyle dimiş ki veyk be-māʿnā v'āy maʿnāsına ve baʿżī be-maʿnā veyhaḳ gūyende ammā veyḥak-rā 10 şuʿarā-yı Fürs be-maʿnā-i ṭūbālek mī-gūyend. Der-maḳām-ı duʿā neyk ü veyk be-maʿnā duʿā-yı bed 11 āmede-est meşhur-est. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve Allāhuñ raḥmeti senüñ üzerine olsun 12 dimekdür didi. **El-Vāvi'l-Meksūre.** [-y-] **Vīk:** Yiginlik, ẓafer maʿnāsına. **Esedī:**

13 Peşīmān ne-kerded kes ez-kār-ı nīk
Nigū-ter ze-nīkī çi ḫayr-est vīk

Āḫirī *lām*ile daḫı lüġatdür. 14 Kesr-i *vāv* ile bīl ü kesīl veznine. [y-ḥ] **Vīḥak:** Niʿmetī ḫāliṣ maʿnāsına naḳl eylemiş. 15 **Nevʿ-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa** 16 [p-e] **Hepāk:** Lük didükleri meşhūr boya ve depe ādemüñ olsun ve ġayruñ olsun. 17 **Şems-i F.:**

Be-kesr-i mū ne-kerdem ez-mihret
V'er çi be-şikāfīm be-tīġ-i hepāk

Bu maʿnāya *żammıla* daḫı 18 lüġatdür. Niʿmetī, ve sarāy ortasına daḫı dirler dimiş. [r-e] **Herāk:** *Rā*ʾ-i mühmele ile ḳorḳu, ḫavf 19 maʿnāsına ve ḳorḳudacak oyuḳ herās maʿnāsına. [r-j-f-v] **Herjefvek:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳunduzṭaşaġı 20 didükleri dārū ki çayırlarda biter. [r-j-f-d-n] **Herjefdeng:** Miṣlihu. [r-v] **Herūk:** 21 Ḳaramıḳ yemişi. [z-e] **Hezāk:** *Zā*ʾ-i ʿArabiyile ebleh ü nādān ve söze firīfte ve maġrūr olan 22 kimesne. **Esedī:**

Hemān be-çeşmet-i hezāk āmedem
Ve ger çün to ebleh-i feġāk āmedem

Ve ḫāliṣ 23 olmamış gümüş, altun ve dirler ki Keykāvus bin Keyḳubād ki selāṭīn-i Fürsden ikinci 24 ṭabaḳa ki Keyānīlerdür. İkinci pādişāh olanuñ adıdur. Meẕkūruñ vilāyet-i Belḫde olan 25 bağınuñ adıdur ve ol bir bāġ idi ki ferseng-der-ferseng dört köşesinüñ 26 her bir köşesinde üç yüz altmış bāġ-bān üstādları var idi ve her birinüñ eli altında 27 niçe şākirdleri var idi ve dört köşesinde fuṣūl-i erbaʿaya münāsib envāʿ ḳuşur 28 ve eyvānlar ve cinān-āyīn ḳāʿāt ve nüzhet-gāh-ı ʿarş-ı sāyebānlar var idi. Her gāh ki kendüsi 29 Belḫde olsa ẕikr olan bāġuñ her faṣl içün tertīb olınan sarāy u ḳuṣūr 30 u nüzhet-gāhlarında üçer ay oturup cemīʿ erkān-ı devlet ü salṭanat ve aʿyān 31 u ḫavāṣ memleketleri ile bir yıl ol bağdan ṭaşra çıḳmayup ʿayş ü ʿişret iderlerdi. 223a/01 Tevārīḫde meẕkūr u mesṭūrdur ki ol bāġuñ içinde niçe ırmaḳlar aḳup niçe müteʿayyin 02 siper-gāhları var idi ki ḳayıḳlara binüp varurlar idi. Ḥattā dirler ki dünyāda ne ḳadar 03 cānverler ve ṭuyūr aransa ol bāġda mevcūd olup her heftede üç gün cemīʿ erkān-ı 04 devletiyile bir yıl tamām şikār idüp cemīʿ murād itdügi şikārı şikār ideridi. Noḳṣānı 05 aṣlā ẓāhir olmaz idi. **Heft-Evreng:** Bir nevʿ güldür dürlü dürlü renkleri olur 06 ve *benātün-naʿş* didükleri ki birbirine ḳarīb yedi yılduzdur. Türkīde yediger yedi ḳardaş. 07

Şems-i F.:

Sipihr ez-pey-i mīḫ-i sitām nevbetīeş
Dihed be-mışḳalī meh cilā-yı heft-evreng

08 Fi'ş-şıḥāḥ sebaʿa kevākib erbaʿa minhā naʿş u şülüş benāt. **Heft-reng:** Mişlihu. 09 **Esedī:**

Hezārān ṣaf-ı gül demīde ze-seng
Ze-ṣad-berg ü dü-rūy u ez-heft-reng

10 ve baʿżılar muṭlaḳā renghāy-ı gūn-ā-gūn maʿnāsına naḳl itmişler. **Heftū-reng:** Benāt-ı naʿş. **ʿUnṣurī:**

11 Der-gāh-ı heftū-reng şeb māned be- dān sān ey ʿaceb
Çün zāġ-sīmā selb der-ḫāne-i sīmīn keman

12 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki evreng ki taḫt-ı sulṭān maʿnāsınadur. 13 göge de ıṭlāḳ olınur, teşbīhen istiʿāre ṭarīḳiyile yedi göge heft-reng dirler. 14 Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Güft rengī-st zīr-ı heftū-reng
Nīst bālā-ter ez-siyāhī reng

15 Heftū-rengüñ aṣlı heft evrengdür, terkīb olınduḳda elif ḥıẕf olınmışdur. 16 [l-y-e] **Helyāk:** Keş, aḳṭ maʿnāsına sāʾir esāmīsi *terf* lafẓında olmışdur. [m-e] **Hemāk:** Hem-ser 17 maʿnāsına. [m-c-n] **Hem-ceng:** Cengde berāber dimekdür. Zīrā hem-muvāfıḳ maʿnāsınadur. [m-s-n] **Hem-seng:** 18 Vezinde berāber. [m-r-n] **Hem-reng:** Bir renklü ve istiʿāre ṭarīḳiyile bir ḫūlu maʿnāsına istiʿmāl 19 olınur. [m-y-n] **Hem-īnek:** Uşta, şimdi ve cümle uşta ṭurur maʿnāsına. [-n-] **Heng:** ʿAḳl 20 u ḳaṣd maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Eger buvedī ender-sereş heng-i o
Ne-buvedī ber-ejdehā heng-i o

21 ve ḳuvvet ü edeb maʿnāsına. **Beyt:**

Koned gürbe ber-mūş āheng-i şīr
Ve līk ne-mī-dāred āheng-i hūş

22 Laṭīfī:

Taʿẓīm-i peder kon er Fireng-est
K'āheng ḫilāf-ı terk-i heng-est

Ve mevc-i 23 deryā maʿnāsına. **Naẓm:**

Be-nezdīk-i bürūʿ yekī ġār buved
Ser-i kūh u ġār ez-cihān nā-be-sūd
24 Ze-her şehr devr-i o be-nezdīk-i āb

Ki ḫˇānī hemī heng-i Efrāsiyāb

Ve ḥalḳa ve lāf. 25 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki heng, ağırlıḳdur, niteki 26 bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Zemīn-i lenger ez-yek-dīger be-güsilānend

Be-rūz be-nezd-i to ez-heng-i lenger

27 Heng ile edeb maʿnāsında kināyet olınur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

28 Taʿẓīm-i peder kon er Fireng-est

K'āheng ḫilāf-ı terk-i heng-est

Heng ile uṣ 29 maʿnāsından da kināyet olınur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Eger ne-ḫˇāhed tedbīr-i o be-ḫaṣṣiyet

30 Z'īn sipes ne-koned bāde ez-geh heng

Bu kināyetler, Türkīde de vardur, edebden uṣdan 31 ağırlıġıyıla kināyet iderler, maʿnā-yı zūrda da heng istiʿmāl olınur. Mecāzen niteki bu beytde 223b/01 vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Koned gürbe ber-mūş āheng-i şīr

Ve līkin ne-mī-dāred o heng-i şīr

02 zūrek, ağırlıḳ maʿnā-yı lāzımīdür. Ol ʿalāḳa ile birinüñ ismi āḫirde istiʿmāl olınmaḳ 03 cāʾizdür. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi bu maʿnāları ḥaḳīḳatden ṣanmışdur. Heng, ḳuvvet maʿnāsına da 04 gelür diyü beyt-i meẕkūr ile istişhād itmişdür. [v-s-n-e] **Hevesnāk:** Ārzūlayıcı. [v-l-n-e] 05 **Hevlnāk:** Ḳorḳunç. [y-e] **Heyāk:** Cān, rūḥ maʿnāsına. [y-k] **Heykel:** Taʿvīẕ ve her cismüñ 06 ḳalıbı ve bir meşhūr bütḫāne adıdur. [y-l] **Heylek:** Helik ki dīvār bināsında araya ḳoduḳları 07 uvaḳ ṭaşdur. **El-Hāʾi'l-Meksūre.** [-n-] **Hink:** Rūz-ı āhestegī ve hūş. 08 **El-Hāʾi'l-Mażmūme.** [b-e] **Hubāk:** Depe, farḳ maʿnāsına ādemüñ olsun ve ġayrınuñ 09 olsun. **Beyt:**

Yekī gürz zed Türk-rā bū Hubāk

Z'esb ender āmed hemān-dem be-ḫāk

10 fetḥile daḫı mervīdür. [r-v] **Hürūk:** Ḳaramıḳ didükleri yemiş. [z-e] **Huzāk:** Ebleh ü nādān u 11 paraya atılan kimesne, fetḥile daḫı mervīdür. [v-ş] **Hūşeng:** Selāṭīn-i Fürsüñ 12 evvelki ṭabaḳası ki Pīşdādīlerüñ ve ol Hūşeng bin Siyāmek bin Keyūmerş 13 Şāhdur. Ol ṭabaḳanuñ ikinci pādişāhı olanuñ adıdur. Ḫıred-mend-i ʿādil ü ʿālim 14 pādişāh idi ve *Cāvidān-ı Ḫıred* adlu kitābı ʿamel-i ḥilmetde ol taṣnīf ḳıldı kim 15 Meʾmūn Ḫalīfe vezīri Ḥasan bin Süheyl baʿżını andan bulup ʿArab diline tercüme 16 idüpdür ve Şeyḫ ʿAlī Meskūbe *Ādābü'l-ʿArab ve'l-Fürs* adlu kitābında anuñ 17 muṭālaʿası, muṣannifinüñ kemāl ü faẕlına şāhid besdür dir ve ʿAcem anı peyġāmberdür 18 dimişler ve ʿadl ü dādı ziyādeliginden aña Pīşdād diyüp ol ṭabaḳaya Pīşdādīler 19 diyü ad virilür,

evvel demüri ṭaşdan ol çıḳardı ve evvel aġaçdan 20 taḫta kesüp evlere ḳapu ol düzdi ve ekşer maʿdenileri ol çıḳardı ve pārs 21 u kelbe ṣaydı ol taʿlīm eyledi ve deveyi yüke ol ḳoydı ve ḥımārı ata çeküp 22 ḳatır ḫayālini ol ḳıldı ve arḳlar ḳazup ṣu ṣalup ābādānlıḳlar ol eyledi ve yire 23 ferşi ol ṣaldı ve tilkü ve ās ve teyin derileri giymege ol ḳābil ḳıldı. 24 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa** 25 [e-l-v-n-y] **Yālūnīk:** Cihān Pehlevān ve maḥbūblaruñ şīvesi. [e-m-c-y] **Yāmcīk:** Peyk 26 ü ulaḳ. [r-n] **Yereng:** Her nesnenüñ aşlı heyūlā maʿnāsına. [-z-] **Yezek:** Aʿlām-ı ricāldendür 27 ve ser-heng ü ḳaravul maʿnāsına. **Mīr Ḫusrev:**

Ecel fitne-rā kār-sāzī nümūd
28 Yezek ü bā-yerek dest-bāzī nümūd

ʿUnṣurī:

Yezek ḫurrem-kār dīde-i to
Ḳaṣd ber-leşker ḳadr dāred

Ve yuva ve 29 āvāre, ve uyundı olan kimesne ki her nireye giderlerise bile uyur gider 30 ve ṭaş yıldızı didükleri nesne. **Beyt:**

Ān ki sulṭān żamīreş-rā yezek çün āfitāb
31 Gāh gird be-āḫterān gehī der-ḫāverān

[s-t] **Yestek:** Azu dişi ve nīşter. [-ş-] **Yeşek:** 224a/01 Miṣlihu. **Esedī:**

Dü-gūşiş çü dü-perde pehn ü dırāz
Berūn cüste dendān çü yeşek-i gürāz

02 Yek: Mebde-i aʿdāddur, lisān-ı ʿArabīde ve aḥad dirler, Türkīde bir dirler. **Beyt:**

03 Yek sāʿat be-yek laḥẓa be-yek dem
Dīger-gūn mī-şeved aḥvāl-i ʿālem

Ve ḳurbaġa 04 bu maʿnāya ġayrı adları çāz lafẓında mesṭūrdur ve töre, ʿādet maʿnāsına 05 ve bere. **Yek-ā-yek:** Bir bir. [k-b-e-s-r] **Yek-bāserek:** Bir kezden yek-bār ki maʿnāsına. [l-v] **Yelūk:** 06 Pehlevān u bahādur. [l-v-n-n] **Yelūleng:** Miṣlihu. [l-v-l-y] **Yelūlīk:** Miṣlihu. *Lām*dan şoñra *nūm*la 07 ve *yā* ile mervīdür. [-m-] **Yemek:** Bir memleket adıdur. [-n-] **Yang:** Düzgün yaʿnī zīb ü zīnet. **08 Kātibī:**

Her ṣubḥ-dem ki sāḳī-i ḫum-ḫāne-i ḳażā
Saḳḳāyī-i zamāne koned bā-hezār yang

Ve ḫū vü ʿādet 09 ve dürlü maʿnāsına. **El-Yā'i'l-Mażmūme:** [v-z] **Yūzek:** Kiçirek it ve kiçirek pārs ki yūz 10 lafẓınuñ taşġīridür ve ādem āvāzı. [-v-] **Yūk:** Ṭaġda olan ev ve gümelte maʿnāsına. 11 **Bābü'l-Lām Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde** 12 **Ārāṭrapilāl:** İsm-i bint yaʿrefe ber-ḥali'l-ʿunḳ ü recülü'r-rezzūr. [ḫ-e] **Āḫāl:** 13 Saḳat ve

düşkün olup yabana atılan nesne. **Ferruḫī:**

Ez-bes gül-i mechūl ki der-bāġ be-ḫanded
14 Nezdīk-i heme kes maʿrūf şode āḫāl

[ş-b-ġ-v] **Āşbaġūl:** Ve bi'l-ḳaṣr-ı būy didükleri 15 ki ḥubūbdandur. [ş-y] **Āşīl:** Ḥāvyar didükleri. [ġ-y] **Āġīl:** İsm-i maṣdardur, göz ḳoyar ve ġille baḳış 16 ki çeşm-i āġīl dirler, ḫışm u kīne vaḳtinde. **Şems-i F.:**

Ger koned şehr-i yār ḫaşm şikâr
17 Sūy-ı gerdūn be-ḫışm-ı çeşm-i āġīl
Āḫterān ber-zemīn nihend ez-sehm
Heme ez-bendegī-i şāh tevyil

18 Tevyil pīşānī maʿnāsına. **Āl:** Ol maʿrūf reng ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve mekr 19 ü ḥīle maʿnāsına ve lisān-ı Ḫˇārezmde nişān-ı pādişāha dirler. **Beyt:**

Şehī ki infāẕ-ı aḥkām ḳażā-rā
20 Koned āl-i ūy ü destīne-i o

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ḳarār itmek ve kelbeteyn ve ev 21 be-maʿnā ḫāne diyü naḳl itdi ve ʿArabīde ḫˇīş-āvend, baʿżılar ḫˇīş-āvend maʿnāsına olan āluñ aṣlı ehl idi *hā* hemzeye ve hemze *elif*e ḳalb oldı ve baʿżılar aṣlı evvel idi *vāv elif*e ḳalb oldı didiler ve tābiʿ vü kalbeten ve ılġım salġım 22 serāb maʿnāsına ve çūphāy-ı ḫayme ve yüce yer ve Mekke-i Müşerrefede şerefhā Allāhu teʿalā bir yer adıdur 23 ve ḥarbe ile urmaḳ ve tīz yürimek ve çağırmaḳ ve egilmek ve reng bulamaḳ ve ḫandān 24 maʿnāsına gelür. Baʿżı erbāb-ı lüġat bu maʿnāları Fārsī ṣanmış. [-m-] **Āmul:** Besṭāme 25 ḳarīb Cürcān ile Ṭaberistān mā-beyninde bir şehr adıdur, bilād-ı ḳadīmdendür. Baʿżılar 26 bināsını Cemşīde baʿżılar Ferīdūna nisbet idüp ḥālā dört fersaḫ miḳdārı 27 sevādı maḥsūsdur ve meẕkūr şehrde dört ḫarāb künbed vardur, Ferīdūn ve evlādınuñ 28 maḳberesidür dirler ve her yiri ki ḳazsalar büyük ḫışt-ı puḫte ẓāhir olur, fī-külli ḥāl 29 zamān-ı Ferīdūndan Behrām-ı Gūr zamānına gelince rubʿ meskūne pādişāhlarınuñ taḫt-gāhı idi, Devletşāh 30 ṭabaḳāt-ı şuʿarāsında ʿAlī bin ʿĪsā Küḥḥālüñ *Kitāb-ı Memālik ü Mesālik*inde böyle naḳl ider. 31 **Esedī:**

Şod ehl-i behiştī nev-ārāste
Derem-rīz ü dīnār-feşān ḫāste

[h-v-l] 224b/01 **Āhūl:** Maġāra ve naḳab-zen ḫırsıza dirler ki dīvārlar deler ve ol delüge 02 daḫı dirler. Aṣlda bu lüġatüñ āḫiri *nūn*ile mervīdür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem*de *lām*ile rivāyet olınmışdur. 03 **Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Maḳṣūre** 04 [-c-] **Ecl:** Ölüm vaḳti, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [ḫ-k] **Aḫkel:** Arpa ve buġday 05 ḳılçıġı ki başlarında olur ve uzun

başlu, ʿArabīdür. [z-k-y] **Ezkīl:** Döngel didükleri yimiş 06 ki muşmula daḫı dirler. [s-t-y] **Estīl:** Evzāndandur, buçuḳ rıṭl ve altı dirhemdür. [-s-] **Esel:** 07 Niʿmetī sazlıḳ otı dimiş *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi sazlıḳ ve ol 08 ot ki aña ḳoġaluḳ dirler, sazlıḳ yirde biter dimişler. Ḳaraḥışārī ḳarġıl dimiş. [ş-p-ġ-v] 09 **Eşpeġūl:** Būy ki ḫubūbdandur, meddile daḫı mervīdür. [ş-k] **Eşkel:** Buḳaġu. [n-d-v] **Endūl:** 10 Oldur ki ḳaralar vilāyetinde bir kilīmi serīr gibi aġaca berkidürler, pādişāhları ol 11 kilīmüñ üstine oturur, dört yanında ḳuvvetlü ḳaralar arḳalarına alup götürürler, 12 ġāyetde taʿẓīmlerdür. **Esedī:**

Nişestengeh nāz dārend ü kām
Der-ān būmeş endūl ḫˇānend nām

13 Ol diyārda at ve libās olmaz. Libāsları iki fūtadur. Birisini arḳasına alurlar 14 ve birini biline baġlarlar. **Esedī:**

Dü meyrez buved cāme-i zengiyān
Yekī kerd dūş u yekī ber-miyān

15

Ne-dārend-est enderān būm-ı hīc
Ne kes dāred ender süvārī besīc

[n-k-ş-e] **Enkişāl:** 16 Ẓaʿīfü'l-ḥāl olan kimesne ki dāʾim ḫaste gibidür, ṣalıḳsuz eñize dirler. [n-k-ş-t-e] **Engiştāl:** 17 Miṣlihu ve ikiz oġlan. [y-l-v] **Eylūl:** Rūm tārīḫinde bir ayuñ adıdur. Güneş anuñ on beşinci 18 güni Mīzān burcına varur, gice ve gündüz berāber olur, güz faṣlı girer. **El-Elifi'l-Meksūre:** 19 [c-f-y] **İcfīl:** İrkek deve ḳuşı. **Beyt:**

Pāy-dārī kon be-cāyet pīl-vār
20 Verne be-gürīzī ze-menc-i icfīl-vār

Ve deve ḳuşına ʿArab ẓalīm ü niʿām dir. Kesr-i *nūm*la ġāyetde vehmnākdur ve 21 beyābānda başını arḳasına götürüp yile ḳarşu gögüs virüp segirdür. Yil muḥkem olduḳca 22 daḫı ziyāde segirdür. Şöyle ki havāda ḳuş uçar gibi beriyye-i ʿArabī deve ḳuşından ġayrı 23 her ne olurısa mār u mūr vüḥūş ṭuyūrdan birisini yirmezler, cemīʿsini yirler. Anı yimemege 24 bāʿiṣ cehl ü nā-dānlıḳlarından aña merākibü'c-cin dirler, böyle iʿtiḳād iderler ki ol cinnīlerüñ 25 atıdur. Beyābānda segirtdügini cinnīler üzerine binüp segirdür ṣanurlar. Eger birisini öldürseñ 26 ṣāḥibi olan cin piyāde ḳalur, öldüreni yā helāk ider, yā dīvāne ider, zuʿm iderler. 27 Bādiyyede olan şuʿarādan biri ġāyetde eyü şiʿr dise ṣāḥibine rākibü'ẕ-ẓalīm dirler 28 ve deve ḳuşu üzerinde olan perīnüñ birisi anuñ dilinden söyler dirler, nitekim Aġşī 29 ibn Ḳays ki şāʿir-i bī-naẓīrdür naẓīrine ṣāḥibine rākibü'ẕ-zalīm dirler idi. [s-p-ḳ-v] **İspeḳūl:** Bezriḳaṭūnā 30 ve boġa yapraġı ve

siñürlü yapraḳ toḫmı. [s-p-ġ-v] **İspeġūl:** İspeḳūl maʿnāsına. [t-r-y-f-y] **Iṭrīfīl: 31** İki maʿcūndur, ıṭrıfīl-i ṣaġīr ve ıṭrıfīl-i kebīr dirler, nāfiʿ maʿcūnlardur. [k-l-y] **İklīl:** Tāc-ı ʿArabīdür ve Fārsī 225a/01 inşālarında çoḳ istiʿmāl olınur ve menāzil-i ḳamerden on yedincisinüñ adıdur. **02** Dört yıldızdur, muṣṭaġa ve ebr-i tārīk ve bir ot ve bir mühre adıdur. [m-s-e] **İm-sāl: 03** Bu yıl dimekdür. [y-r-e] **Īrāl:** Niʿmetī, gird maʿnāsına naḳl itmiş. **El-Elifi'l-Mażmūme.** [b-h] **04 Übhül:** Dikenlü ardıcuñ ḳızılca yimişi ki dūdek dirler. **Beyt:**

Be-kūhistān-ı ġank u nelk ü übhül
05 Be-ender bāġ-ı nā-kes ez-bih ü gül

Aṣlda fetḥeteynile idi, baʿdehu ġalaṭ-ı ʿāmme üslūbınca żammeteynile meşhūr oldı. **06 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 07** [e-b] **Bābil:** Arż-ı Baġdādda bir ʿaẓīm şehr adıdur, Behrām-ı Gūrdan ṣoñra ʿAcem pādişāhlarınuñ **08** taḫt-gāhıdur. [e-ç-e] **Pāçāl:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile dez-gāh ki anda ehl-i ṣanāyiʿ ṣanʿatların işlerler. **09** Meṣelā cüllāh çuḳurı ve işçiler ve sāʾir ehl-i ṣanʿatuñ mevżiʿleri. [e-d-v-e] **Pād-vāl:** Ayaḳ ḳayışı. **10** [e-r-s-e] **Pār-sāl:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile bıldır, giçen yıl maʿnāsına. [e-ḳ] **Bāḳıl:** Bir kimesne adıdur ki ġāyetde **11** ebleh ü aḥmaḳ idi, ḍarbü'l-meṣel olmışdur. Bir kimesneyi belāhat u ḥamāḳat ile vaṣf itmek **12** isteseler, bāḳıl-ı ṣānīdür dirler. [-e-] **Bāl:** Ādemīde ḳol, bāzū maʿnāsına Esedī gergeden vaṣfında dimişdür. **13 Beyt:**

Serv dāred ez-bāl-i merdī füzūn
Ser-keş çün sinān-ı ten çü āhen-sütūn

ve ḳuşda **14** ḳanat, cenāḥ maʿnāsına. Baʿżılar ḳanat çelegi, şehper maʿnāsına dimişler ve ḳol başı ki omuz dirler **15** ve boy bosun ve bürçek ve hevā vü ışvā, dil, ḳalb maʿnāsınadur, ḳalb eşref-i aʿżā olmaġın **16** *külli emrin ẕī bālin*[2980] ḥadīşinde şeref maʿnāsına istiʿāre olınmışdur ve bu maʿnā ibḥām u şaḥ ṭarīḳiyile **17** bu maṭlaʿda meẕkūrdur. **Münşī:**

Tāc-ı b'ismillāh k'imām-ı dīn bār-ı ebr ser-est
Ṭāʾir ẕī-bāl erbāb-ı başar-rā şeh-peret

Ve ḥāl maʿnāsına. (ʿ)

18 Mā bāli ḳalbike lā-yenfuke ẕā elemin

Ve kār. **Şems-i F.:**

19 Hümā-yı evc-i o şeref-i şāh Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Ki murġ-ı fetḥ zened der-hevā-yı o per ü bāl

[2980] (Her iş akıl gerektirir.)

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 20 böyle taḥḳīḳ itmişler ki bāl ḳanatdur ve ḳuyruḳ ṣoḳına da bāl dirler, düm-bāl andan mürekkebdür. 21 Düm ḳuyruḳdur, aṣlı bāl-ı dümdür. İżāfetile terkīb olup ʿalem olıcaḳ mużāfun ileyh taḳdīm 22 olınmışdur. Bu ḳāʿide mirāren beyān olınupdur. Be-ṭarīḳü'l-istiʿāre ādemīnüñ ardına da 23 dün-bāl dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Me-bādā hīç-kes-rā tengī-i ḥāl
Ki sāyeeş nīz be-gürīzed ze-dünbāl

24 Yaṣduġa bālīn didükleri bāla münāsebetden ötüridür. [e-l-e-p-e] **Pāl-ā-pāl:** 25 İki *bā*ʾ-i ʿAcemīyile yilegen ve ġāyetde aḳıcı seyyāl maʿnāsına. **Refīḳī:**

Be-ferr-i heybet-i şimşīr-i to ḳarar girift
26 Renāne ki ber-āşūb buved pāl-ā-pāl

Bāl-ā-bāl: İki *bā*ʾ-i ʿArabīyile berk, muḥkem maʿnāsına. [e-l-e] **Pālāl:** 27 Ḳalıñ, ġalīẓ aġaç ve tīr-ḫāne, pālār maʿnāsına. [e-l-y-e] **Pāl-yāl:** Müdām maʿnāsına. [e-m-e] **Pāmāl:** Pāy-māl 28 lafẓından muḫaffefdür, ayaġıla başılmış ve ḫˇār maʿnāsına. [e-y-m-e] **Pāy-māl:** Miṣlihu. [t-ḫ-e] **Betḫāl:** *Bā*dan 29 ṣoñra *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür, Niʿmetī sergīn-i murġ, pençāl maʿnāsına naḳl eylemiş ki ʿArabīde 30 ẕerḳ dirler, feṯḥ-i *ẕāl*-i muʿceme ve sükūn-ı *rā*-i mühmele ile. [t-y-e] **Petyāl:** Ṭavarlaruñ emrāżına tīmār 31 iden kimesne. [d-d] **Bed-dil:** Yaramaz göñüllü ve ḳorḳaḳ olan kimesne. **Perācīl:** Kerefs. **Perde-i dil:** 225b/01 Yürek ḳabı ki ḥicāb-ı ẓulmānīdür. **Esedī:**

Dilīrān keşīdend şimşīr-i tīz
ʿİnān dād bed-dil be-rāh-ı gürīz

02 **Beyt:**

Besā bord bārī-st ki o bed-dilī-st
Besī nīz ḫorsendī ez-kāhilī-st

[d-s-k-e] 03 **Bed-sigāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yaramaz ṣanıcı. **Beyt:**

Yekī şerbet āb ez-pey-i bed-sigāl

[r-ṭ-e-y] 04 **Berṭāyil:** Serendībden öte bir laṭīf sebzezār u murġzārı çoḳ cezīredür ki 05 her cānibinden nāy u barbeṭ ü çeng ü arġanūn u ṭabl āvāzı gelür, ẓāhirde nāy ü nāy-zen 06 ve barbeṭ-zen yoḳ. **Esedī:**

Ki ḫˇānend Berṭāyil ān-rā be-nām
Cezīrī heme cāy-ı şādī vü kām
07 Ber-āb-ı ḫoş u mīve vü murġzār
Gül-i gune-gūn kerd o ṣad-hezār
Ze-ḫoşī zemīn çün dil şād buved

08 Ze-yārān hevā çün dil rād buved
Ḫurūş u rebāb u def ü ṭabl u nāy
09 Reh-i çeng ü destān-ı barbeṭ-serāy
Hemī āmed ez-bīşe her-sū-firāz
Ne gūyende peydā ne destān-nüvāz
10 To güftī heme bīşe bezm-i perī-st
Der-ḫateş be-her sū be-rāmiş-gerī-st
Çonān her zamān bāng ber-ḫāstī
11 Ki mey-ḫˇare mey be-ārzū ḫˇāstī

Deñiz sığırı her gice anda yatur dirler ki nefes virdükçe 12 eṭrāfı rūşen olduġı müşāhede olınur. [r-ṭ-y] **Barṭīl:** Dül-bend börki ve ḳalbaḳ ve ḳızıl 13 taḳye. [r-y-r-s-e] **Perīr-sāl:** Öteki yıl. [j-ġ-v] **Pejġūl:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile yār ve dögülmüş buġdaydan 14 bişen aş. [z-f] **Bezfel:** Tesbīḥḳurdı. [ş-k-v] **Peşkūl:** *Bā*ʾ*-i* ʿAcemīyile işe ve güce ḳavī 15 vü ḥarīş ve bār-keş ü renc-keş olan kimesne. **Esedī:**

Beher kār-ı bī-dār u peşkūl bāş
16 Be-şeb düşmen ḫˇāb u ferġūl bāş

Şems-i F.:

Çün der-ezrāḳ-ı pīş kem ne-koned
17 Fāriġü'l-bāl merdüm-i peşkūl

Niʿmetī, ve ḫalat çapudı dimiş, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi peşkūl feṭḥ-i *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḫalat 18 çapudı ve żammıla ḳavī vü ḥarīş ve yük çekici ve endām ve kesr-i *bā* ile ḥarīş ü çāpük 19 maʿnāsına naḳl eyledi. [-ġ-] **Baġal:** Ḳoltuḳ, *ıbıṭ* maʿnāsına. **Pel:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ve bi'l-kesr, ökçe, **pāşna 20** ġażab maʿnāsına. Niʿmetī, *bā*ʾ-i ʿArabiyile ẓıfr u ḫastalıḳdan ḳalup eyü olmaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş 21 bu iki maʿnāya ʿArabīdür. [l-b] **Belbel:** Büyük ḳadeḥ. [n-c-e] **Pencāl:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile sergīn-i murġ. 22 **Şems-i F.:**

Hümā-yı evc-i verā iḥtiyāc-ı ẓıll ne-buved
Ki mülk baḫşed her cā ki ne-fikend pencāl

23 Sāʾir esāmīsi tencā lafẓında meẕkūrdur. **Bencāl:** *Bā*ʾ-i ʿArabī miṣlihu. [-h-] **Behl:** Sükūn-ı *hā* ile 24 ḫadem ü ḫaşem. **Beyt:**

Yekī hefte buvedend bā-sūk u derd
Ser-i hefte behl ü sipeh gerd kerd

25 [y-ḫ-e] **Peyḫāl:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile pencāl maʿnāsına. **El-Bāʾi'l-Meksūre.** [s-m] **Bismil:** Boġazlanmış 26 ve nīm-küşte yaʿnī tamām boġazlanmamış. **Şems-i F.:**

Düşmen-i şehriyar-ı ʿālem-dil

Bād dāʾim be-tīġ-i ġam bismil

27 [ş-k] **Pişkil:** Ḳıvırcık saç ve ḳaygu *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ḳıraġı maʿnāsına **28** daḫı gelür dimiş. **Pil:** Ve bi'ż-żamm-ı *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ökçe, pāşna maʿnāsına, ʿArabīde ʿ*aḳab*. **Şems-i F.:**

29 Mānde der-senglāḫ-ı miḫnet ü ġam
Ebleh kerde pāşkāfte pil

Bil: *Bā*ʾ-i ʿArabīyile şīġa-i emrdür. **30** Bihil lafẓından muḫaffefdür, ḳo, vāzgel maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫˇāst şeh tā ki dest-i o gīred
31 Güft çarḫ-ı o ki bāşed ey şeh bil

[l-p] **Pilpil:** İki *bā*ʾ-i ʿAcemīyile büber didükleri maʿrūf 226a/01 ıssı ot, taʿrīb idüp fülfül dirler, fuṣaḥā kesreteynile istiʿmāl iderler. [n-y-ş-d] **02 Bīneş-dil:** Göñül ārāmī. [-h-] **Bihil:** Kesr-i *hā* ile ṣīġa-i emrdür, ḳo, vāzgel maʿnāsına taḫfīf **03** idüp bil daḫı dirler, niteki maḥallinde ẕikr olındı. [y-c-e] **Pīcāl:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile ḳuş **04** boḳı pencāl maʿnāsına. [y-ḫ-e] **Pīḫāl:** *Yā*dan ṣoñra *ḫā* ile miṣlihu. [y-d] **Bī-dil:** Yüreksiz.[2981] [y-r-e-r-y] **05 Pīrār-sāl:** Öteki yıl *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve giçen yıl öte yıl maʿnāsına naḳl eylemiş. **06** Eger pār-sāl lafẓından taṣarruf olınmış ise giçen yıl maʿnāsına enseb olur. [y-r-z-e] **07 Pīr-zāl:** Ġāyetde yaşlu ḳoca. [y-ş-k] **Pīşkel:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile pişkel maʿnāsına. [-y-] **Bīl: 08** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile bāġ-bān bili Türkīde de müstaʿmeldür ve iki çatal ḳazma ve muṭlaḳā ayaġıla başılup **09** yiri ḳazan çapa ve ḳazmaya dir. **Beyt:**

Ser-çeşme şāyed giriften be-bīl
Çü pür şod ne-şāyed güdeşten be-pīl

10 Pīl: *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile maʿrūf cānverdür ki taʿrīb idüp fīl dirler **11** ve şaṭranc āletlerinüñ birine dirler. **Esedī:**

Ze-bes ḫışt gerdān peykār-sāz
12 Şode pīl çün der-neyistān gürāz

Künyeti Ebū Daġfal ve Ebu'l-Ḥaccāḥdur. [y-h-m-e] **Bī-hemāl:** Bi-miṣl **13** ve bī-hemtā. **El-Bāʾi'l-Mażmūme** [-c-] **Bucul:** Ḥayvānāt aşıġı. [r-d] **Pürdel:** Ṭabaḳ **14** [r-d] **Pür-dil:** Kesr-i *dāl* ile şeciʿ vü bahādur maʿnāsına. **Beyt:**

Şodend ān dü-pür-dil be-her dü-mekān
15 Meded-kār-ı leşker be-tīġ ü zeban

[r-ġ-v] **Bürġūl:** Bulġur ki aş bişürürler. **Şems-i F.:**

[2981] --. 16. (212b/28)

Maṭlab-ı māl ü cāh ḳāniʿ şev
Be-dü tā nān u kāse-i burġūl
Çend bāşī berāy-ı şehvet ü ḥırş
Pāy beste be-ṭurre-i murġūl

[r-v] **Bürvel:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṭabaḳ dimiş. *Dāl* ile pürdel maʿnāsına. **Bujūl:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile topuḳ, kʿab maʿnāsına Niʿmetī, ve baldır ve incik ve aşıḳ ki ʿArabca ḥakīk dirler ve tepsilem oyunı ki ḳızcaġızlar oynarlar, aña daḫı dirler dimiş. **Şems-i F.:**

Çi ki bū neşt bāz-ı ḥasbī eger
Çi ki der-gil nehī dü dest püjūl

Pül: *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile köpri ve ökçe, paşna maʿnāsına, bu maʿnāya kesrile daḫı rivāyet olınmışdur. Pül lafẓından muḫaffefdür. [l-b] **Bülbül:** İki *bā*ʾ-i ʿArabīyile maʿrūf ḳışcaġuzdur ki eyyām-ı bahārda güle ḳarşu ḥüsn-i ṣavtıla feryād u fiġān ider, Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve cām-ı mey. **Firdevsī:**

Zevāre çü bülbül be-kef ber-nihād
Hemān ez-şeh-i nām-ver kerd yād

Pülpül: İki *bā*ʾ-i ʿAcemīyile fülfül maʿnāsına efṣaḥ kesreteyniledür ve kenārı oluḳlı bir çanaḳdur. [v-ḫ] **Pūḫl:** Pirpirim ki ṭabībler baḳlatü'l-ḥamḳā dirler ve bāk toḫmı. [-v-] **Pūl:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile peşīz maʿnāsına Türkīde de pūl dirler ve köpri. **Esedī:**

Ki pūlī-st īn merg k'encām-ı kār
Ber-īn pūl derend herkes güẕār

Ve kār-bān serāy u müsāfir içün itdükleri ʿazab-ḫāne vü miġfer ki tolġa ve ışıḳ dirler ve bardaḳ emzügi. **Būl:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile ḳuş burnı. **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa** [e-p-e] **Tāpāl:** Aġaç özdegi ve ḳanat ve boy ve şıva. [e-b] **Tābil:** Ṭaʿām içine ḳoyduḳları 226b/01 noḫud ve birinc ve şalġam ve zaʿferān ve miʿde-nüvāz ve sāʾir bunlar gibi ve ıssı otlar. [e-l-d-v-e] **Tāl ü māl:** Tār u mār, perākende maʿnāsına. **Firdevsī:**

Ze-meh ez-pey-i şebānī şode tāl ü māl
Heme deşt ten buved bī-dest ü yāl

[e-v] **Tāvil:** Tevsen ki sığıruñ boġasına dirler. **Şems-i F.:**

Gāh baḫşīş be-sāʾilān baḫşed
Gülhā esb ü üştüren tāvil

[b-ḫ-e] **Tebḫāl:** Aġızda çıḳan uçuḳ ki ısıtma şoñunda çıḳar, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki tebḫāl muṭlaḳā ḥarāretdür ki ısıtma ṭutan kişinüñ bedeninde ẓāhir

olur, tebḫāle ḫuṣūṣiyile 07 ısıtma ṭutanuñ aġzında ẓāhir olan uçuḳ didükleri çıbanuñ ism-i ḫāṣṣıdur, 08 ʿArabca ḥalā dirler, maḥallinde tafṣīl olınmışdur. [ḫ-c] **Taḫcel:** Çimdik ki iki barmaġ ucıyıla 09 muḥkem ṭutarlar, ʿArabīde ḳavs dirler, Kirmānīler terencī, Işfahānīler teşkenc dirler ve her diyārda 10 bir dürlü adı vardur, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī *tā* bābında getürmişler, sāʾir erbāb-ı 11 lüġat *nūn* bābında īrād itmişler. [ḫ-k-l-v] **Taḫgelūl:** Çetiñ ḳoz, *kāf*-ı ʿAcemīyile. [r-ḫ-e] **Terḫāl:** 12 Ḳuş boḳı, pencāl maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi petḫā lafẓında meẕkūrdur. [ṣ-b-y] **Teşbīl:** Olta 13 ki balıḳ ṣayd iderler, Eşhel rivāyetinde *nūn*la neşbīldür. **Şems-i F.:**

Şaṣt eger beher ṣayd be-güşāyed
14 Ḥūt gerdūn buvedeş der-teşbīl

Teşrīn-i Evvel: Tārīḫ-i Rūmīden bir ayuñ 15 adıdur, otuz bir gündür, on dördünci güninde Güneş ʿAḳreb burcına intiḳāl eyler. 16 Evvel güninde ṣabā yili heyecān ider. Üçünci güni ʿıyddır ṣaʿālibdür. Beşinci güni Ḳudus-i 17 Şerīfde Ḳumāme didükleri meşhūr kilisāde ʿıyd-ı kenīse olur. On beşinde yiller çoḳ 18 eser, yigir(mi) birinde Nīl-i Mıṣr üzerinde ẕirāʿate ibtidā olınur. Yigirmi ikisinde 19 ṣovuḳ yil esmege başlar ve otuzunda ḳuşlar ḳışlıġa giderler ve ḳarınca yir altına girür. 20 [-l-] **Tekil:** Kesr-i *kāfi*le besmil ü meşkil veznine *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *kāf*-ı ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş 21 ḫaṭṭı daḫı gelmemiş tāze oġlan ve baʿżılar ḫūb-rūy dimişler ve süd emer oġlan 22 maʿnāsına da naḳl eylemişler. Şems-i Faḫrī, ve ebleh ü nā-dān u bī-endām ve deyyūṯ-veş bāşed dimiş. 23 **Şems-i F.:**

Be-der dānī çirā-st cüft-i ḫusūf
Z'ānki nemmām buved jekūr u tekil

Ve ḳoç 24 maʿnāsına. **Tel:** Depecik ve yıġın Ṣaḥīḥ-i ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve yaḳın 25 maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. [m-l-v] **Temlūl:** Ḳunāberi didükleri ot ki eṭıbbā ḳatında 26 maʿrūfdur. Ermenīler ḫayruñ daḫı dirler. Muʿteber dārūdur. [n-b] **Tenbel:** Ve biʾżamm ile ve güce 27 kāhil olan kimesne Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve mekr ü ḥīle. **Beyt:**

Ze-to tenbel ü cādū-yı devr geşt
28 Revānet ber-i dīv müzdver geşt

Şems-i F.:[2982]

Devlet-i o ʿaṭā-yı Yezdān-est
29 Ne be-mekr ü teselsül ü tenbel

[2982] -. 16. (213b/21)

Şems-i Faḫrī, çengel kāfiyesinde getürmiş ve meẕkūr beyti īrād **30** eylemiş ve çengel maʿnāsına bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Be-fikend ez-nehīb şāh-ı cihān
31 Şīr çengā vü kerkesān çengel

Baʿdehu mül-i şārāb bāşed dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

227a/01

İḫtisābeş be-dān resīd ki berd
Tekḫī sekr ez-ṭabīʿat-ı mel

Hem çengel hem mel kāfiyesinde **02** getürmiş. Mevlānā Ḥalīmī sünbül ü bülbül ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur diyü taṣrīḥ ü taṣḥīḥ **03** idüp ve Şems-i Faḫrīnüñ meẕkūr beytini şāhid getürmiş Vesile*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī **04** ve Ḳaraḥiṣārī meftūḥa ve hem mażmūme bābında getürmişler. [n-b-y] **Tenbīl:** Miṣlihu. [v-e-b] **Tevābil: 05** ʿArab üslūbınca tābil lafẓınuñ cemʿīdür. [v-b] **Tevbel:** *Vāv*dan ṣoñra *bā*-i meftūḥa **06** ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi elin öñi maʿnāsına ve hevīc yaʿnī **07** çölmek altına ḳoduḳları ṣoġan ve noḫūd ve ġayre maʿnāsına da naḳl eylemiş. Maʿnā-yı evvel **08** mażmūmede *vāv*dan ṣoñra *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [v-y] **Tevīl:** Ṭaz u **09** ṭazlaḳ alın ve baʿżılar alın, nāṣiye maʿnāsına dimişler. **Şems-i F.:**

Ger koned şehriyār-ı ḫaşm şikâr
10 Sūy-ı gerdūn be-ḥışm-ı çeşm-i āġīl
Aḫterān ber-zemīn nihend ez-sehm
Heme ez-bendegī-i şāh tevīl

11 [y-z-d] **Tīz-dil:** Zeyrek maʿnāsına. **Et-Tā'i'l-Mażmūme** [ġ-e] **Tuġāl:** Ḫˇārezm **12** lüġatinde vech-i meʿāşe dirler, taġār maʿnāsına. [-ġ-] **Tuġl:** Aġīl. **Tūl:** Derzīler yaʿnī ḫayyāṭlar **13** kisesi. [n-b] **Tünbül:** Sünbül ü bülbül ḳāfiyesinde mekr ü ḥīle ve kāhil fetḥile daḫı rivāyet **14** olınmışdur. **Beyt:**

Dü-bādām sünbüleş tünbül-perest
Yekī nīm-ḫˇāb u yekī nīm-mest

15 Esedī:

Hemān ki ze-ser-i mā zemīn pāk şod
Heme tünbül-i cāduvān ḫāk şod

Ve bir yapraḳdur **16** Hindūstānda olur, kirece başarlar dişe ʿaẓīm nefʿi vardur. Ġāyetde muʿteberdür. **17** Sāʾir menāfiʿi daḫı çoḳdur. [n-b-v] **Tünbūl:** Miṣlihu. **Beyt:**

Ṣıfat-ı bīre-i tünbūl ki bīş heme ḫalḳ

18 Bih ez-ān nīst nebātī be-heme Hindustān

Ez-Ḳırān Saʿd bin Mīr Ḫusrev-i Dehlevī:

19 Bīre-i tünbūl ki ṣad-berg best
Çün gül-i ṣad-berg be-yāmed be-dest
Nādire bergī çü gül-i būstān
20 Ḫūb-terīn niʿmet-i Hindūstān
Tīrī-i o ālet-i ḳaṭʿ-ı cüzzām
Ḳavl-i nebī refte ʿaleyhi's-selām
21 Ḫorden ān būy-ı dehen güm koned
Süstī-dendān heme muḥkem koned
Sīr ḫord gürisne der-dem şeved
22 Gürisne-rā gürisnegī güm şeved
Kes ne-ḫord ḫorde-i dendān-ı kes
23 V'ān çi tüvān ḫord hemān-est bes
Berg ki bāşed be-dıraḫtān ferāḫ
Zerd şeved ḫuşk çü üfted ze-şāḫ
24 Berg ʿaceb bīn ki güsiste ze-ber
Ez-pes şeş māh buved tāze ter

[v-p-e] **Tūpāl:** 25 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile tüvāl ki demür boḳı dirler, demürciler demüri ḳızdurup dögerken dökilen ḫurdelerdür. 26 [v-b] **Tūbel:** Pīş-i pīşānī ve ṭāz u bālā-yı pīşānī. [v-ş-m-e] **Tūşmāl:** İş becerici 27 kimesne ki il içinde ve beglik işler ve müşkil işler becerür ve biglerüñ çāvuşına daḫı 28 dirler, münāsebeti ẓāhirdür. [-v-] **Tūl:** Oḳ tolusı ve żamġ-ı ʿArabī ve çamur balçıḳ maʿnāsına da gelür ve döl. 29 **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa** 30 [e-b] **Cābil:** Niʿmetī, nām-ı maġrib dimiş. [-e-] **Cāl:** Ḳarġa ve ḳuzġun miḳdārı bir nevʿ ḳuşdur 31 eti ḳaz ve ördek etine beñzer. **Şems-i F.:**

Yegāne ḫüsrev-i şāḥib-ḳırān ki ez-ʿadleş
Reved be-porsiş şāhīn be-ḫāne-i baṭ u cāl

227b/01 **Çāl:** *Cīm*-i ʿArabīyile duzaḳ. **Çāh-ı Bābil:** Hārūtıla 02 Mārūt ayaḳlarından aşılduġı ḳuyı ve muṭlaḳā cādūlar ḳuyısına ıṭlāḳ olınur. [d-ġ] 03 **Cadġal:** Bir vilāyet adıdur, ġāyetde bī-naẓīr ālāt-ı ḥarb ü bī-bedel atları olur. **Esedī:**

04 Ber-efrāḫt ez-ḳalb-i yāl-i yelī
Berūn zed çemān-ı çerme-i Cadġalī

[s-t-n] **Cesten-dil:** 05 Ḥafaḳān marażı. [ş-m-ā-ġ-y] **Çeşm-āġīl:** Ḳaḳıyup göz ucıyıla baḳmaḳ. **Şems-i F.:**

Ger koned şehriyār ḫaşm şikâr
06 Sūy-ı gerdūn be-ḥışm-ı çeşm-āġīl
Aḫterān ber-zemīn nihend ez-sehm
07 Heme ez-bendegī-i şāh tevʾīl

[k-e] **Çekāl:** Oḳ nişānı. **Çel:** *Cīm*-i ʿAcemīyile deñiz ortası ve aġzuñ içi ve ṭaşı, 08 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi kenār maʿnāsına naḳl eyledi.[2983] [m-l-v] **Çemlūl:** *Cīm*-i ʿAcemīyile şalıncaḳ. [n-b-l-v] **Cenbelūl:** 09 Miṣlihu. [n-d-e] **Cendāl:** Baʿżılar mażmūme bābında getürmişler, feylesūflaruñ ḫāṣ-ı müstaʿid 10 olan muṣāḥibleri. [n-d] **Cendel:** Ṣandal aġacı. **Şems-i F.:**

Buved be-meclis-i efreş ʿabḳarī ḥisān
11 Buved be-maṭbaḫ-ı o hīme ʿūd yā cendel

[n-g-e] **Çengāl:** Çimdik ve malāḳ yaʿnī et aṣacaḳ ve ḳuş 12 ḳaynaġı ve erişte. **Çenkāl:** Emmek.[2984] [n-g] **Çengel:** *Cīm* ü *kāf*-ı ʿAcemīyile yırtıcı ḳuşlaruñ burnı, 13 minḳār maʿnāsına ve baʿżılar ḳaynaġıdur dirler, muḫalleb maʿnāsına ve çimdik. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 14 böyle taḥḳīḳ eylemişler ki çengel *cīm*-i ʿAcemīyile bir yırtıcı ḳuş dırnaġıdur. Çengāl, *cīm*-i ʿAcemīyile çār-pā 15 yırtıcı dırnaġıdur. Niteki bu beytlerden ikisi de ẓāhidür. **Naẓm:**

Ze-ʿadl-i o şode bāz sefīd cift küleng
16 Z'emn-i o şode şīr-i jiyān yār-i şuʿāl
Ne īn firāz bord ber-hevā bedān çengel
17 Ne ān dırāz koned ber-zemīn be-dīn çengāl

İstiʿāre ṭarīḳiyile ādemīde de istiʿmāl 18 olınur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Hüner-mend Yūsuf b'āyīn ü dād
Be-çengāl-i ḫˇīş ān ʿArab-rā be-dād

19 **Firdevsī:**

Ber-o güft Yūsuf Ḫudā āgeh-est
Ki çengāl-i men z'īn koned kūteh-est

20 *cīm*-i ʿArabīyile. [n-k] **Çenkel:** Türkīde çıtlaġı didükleridür. Çenkelistān ormandur ki 21 çıtlaġı maḥallidür. Ḳaraḥışārī *cīm*-i ʿArabīyile cengel dulaca serçeye daḫı dirler dimiş. [n-g-l-v-l] 22 **Çengelūl:** *Cīm* ü *kāf*-ı ʿAcemīyile eli ve ayaġı egri. **El-Cīmi'l-Meksūre:** [-g-] **Çigil:** Kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile 23 diyār-ı Türkistānda bir mevżiʿüñ

[2983] 16. nüshasında bu kelimede olan karşılık verilmemiş onun yerine çemlūl kelimesindeki karşılık verilmiş ve çemlūl kelimesine yer verilmemiştir. (214a)
[2984] --. 16. (214b/02)

adıdur ki maḥbūbī ġāyetde çoḳ ve bī-naẓīr olur. **Ḥāfiẓ:**

24 Sūḫtem der-çāh-ı ṣabr ez-behr-i ān şemʿ-i Çigil
Şāh-ı Türkān ġāfil-est ez-ḥāl-i mā kūr-ı sitemi[2985]

25 Cemīʿīsi büt-perestlerdür ve anda bir kilīsānuñ adıdur ki ġalebe ile aña ism olmışdur **26** ve ol büt-ḫānede ġāyetde güzel cāriyeler bütlere ḫıẓmet iderler ve bütlere ṭapmaġa varan **27** ḫalḳuñ her ḳanḳısı birine meyl eylese ʿibādetden ʿadditmegin menʿ itmeyüp itdükleri fiʿlüñ **28** ecr ü ṣavābını bütlere işār iderler. Bu sebeb ile bütlere ṭapmaġa ġāyetile meyl ḥāṣıl olur **29** ve Ḳaraçı ṭāʾifesine daḫı Çigil ıṭlāḳı nihāyet-i mertebede yaġmacı olduḳları cihetdendür. **30** Maḥbūblara daḫı ʿaḳl u dil-i ʿuşşāḳī ve sāʾir memālikin dāʾimā tālān u yaġma iderler anlara daḫı **31** olınur. **El-Faḳīr:**

Bir aṣılcaḳdur ki göñül naḳdine ṣarḳup
Girmiş Ḳaraçı şekline ol zülf-i dil-āvīz[2986]

228a/01 **Cill:** *Cīm*-i ʿArabī vü teşdīd-i *lām*ile añızda ḳalan ṣap. **Çil:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çihil lafẓından **02** muḫaffefdür. Ḳırḳ, erbaʿīn maʿnāsına. [m-ç-m-d] **Çimçimāl:** Ḳaraḥiṣārī pejmürde maʿnāsına naḳl **03** eylemiş. [-h-] **Çihil:** Ḳırḳ, erbaʿīn maʿnāsına *hā*nuñ kesri vü sükūnı cāʾizdür. [y-p-e] **Çī-pāl: 04** *Yā*dan ṣoñra *bā*ʾ-i ʿAcemīyile Hind pādişāhlarınuñ ġāyetde ʿaẓīm elḳābındandur. **ʿUnṣurī:**

05 Be-Çīn ü Türk Hind u Rūm pīşet ber-zemīn mālend
Cebīn-i faġfūr u ser-i ḫāḳān u ruḫ-ı çīpāl u leb-i ḳayṣer

06 [-y-] **Çīl:** Bir ṭāʾife adıdur, kīl lafẓınuñ muʿarrebidür. **El-Cīmi'l-Mażmūme. 07** [-k-] **Çukl:** *Cīm*-i ʿAcemīyile baġ çubuġı. **Çul:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çul ki ḥayvāna örterler. [l-y] **Çülyel: 08** *Lām*dan ṣoñra *yā* ile bir münaḳḳaş nesnedür ki hevdec üzerine örterler. [l-y] **Çülīl: 09** *Lām*dan ṣoñra*yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, miṣlihu. [n-g-e] **Çüngāl:** Pota, hedef maʿnāsına **10** bu lüġat *cīm* ü *nūn* u *ḫā* vü *bā* ile ki sānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. [n-d-e] **Cundāl:** Feylesūflaruñ ḫāṣ-ı **11** müsteʿid olan muṣāḥibleri. [v-e] **Cuvāl:** Maʿrūf nesne ki içine un ve buġday ve sāʾir **12** anuñ gibi ve ġayrı nesne ḳorlar, taʿrīb idüp cuvālıḳ[2987] dirler, cemʿī cevālıḳ[2988] gelür. **Çūk: 13** *Cīm*-i ʿAcemīyile Türkistān ve Deşt-i Ḳıpçaḳ lüġatidür. Pādişāhlar öñinde yüz ḳoyup, yükünmek **14** maʿnāsına Fārsī mektūblarda çoḳ istiʿmāl olınur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḥāʾi'l-Meftūḥa. 15** Ḥaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde ḥāʾ-i mühmele bu ḳadar mirāren ẕikr olınmışdur. Aṣḥāb-ı lüġat **16**

[2985] --. 16. (214b/13)
[2986] --. 16. (214b/19)
[2987] Żamm-ı *cīm* ve kesr-i *lām*ıla.
[2988] Feṭḥ-i *cīm* ve kesr-i *lām*ıla

kitāblarında baʿżı lüġat īrād itmegin. [-e-] **Ḥāl:** Şimdiki zamān maʿnāsına gelür. **Laṭīfī:**

17 Bisyārī ʿömret reft bāḳī-st ne pāyende
Īn ḥāl ġanīmet dān mendīş z'āyende

Ve ḥālet 18 maʿnāsına daḫı gelür ki kişinüñ vażʿından ve taġayyürāt u ḥużūrından ʿibāretdür, ekṣer eşyāya 19 ṣıfat vāḳiʿ olur. **Beyt:**

Durūġī ki ḥāl-i devlet ḫoş koned
Bih ez-rāstī ket müşevveş koned

20 ve bu ḳabīldendür ki maḳām-ı taḥāşīde tevessül olınur. **Laṭīfī:**

Dem mī-zened ü mī-zīd o ḥātem-i ṣānī
21 Ḥal-i ān ki ne-dād-est be-kesī pāre-i nānī

[c-k-v] **Ḥackūl:** Yayaḳ yüriyen ḥācı, *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*da 22 ol kimse ki ġayrı içün ḥac ider dimiş. [-ẕ-] **Ḥaẕel:** Ḥażaż didükleri dārū, eṭıbbā ḳatında 23 maʿrūfdur.[2989] [v-e-ṣ] **Ḥavāṣıl:** Saḳa ḳuşınuñ ḳursaġı ki kürk idüp giyerler. [2990] **24 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 25 Ḫāl:** Beñ ki ādemīnüñ aʿżāsında olur. Şāme maʿnāsına ve çıġd ʿArabīde ananuñ 26 er ḳardaşı, ṭayı maʿnāsınadur ve cüft. [b-k-e] **Ḫabkāl:** Nişāne-i tīr, hedef maʿnāsına. **Şems-i F.:**

27 Ze-tīr-i ḥādiṣe icrām-rā ġaraż-ı ten-i o-st
Ki çeşm-i süst güşā nī-st coz sūy-ı ḫabkāl

28 Bu lüġat hem *ḫā* vü *bā* ile ve hem *cīm* ü *nūn*la mervīdür. [r-c-e] **Ḫarcāl:** Gökçe ḳarġa ve toy didükleri 29 ḳuş, Şems-i Faḫrī, *murġī bāşed kebūd-fām bīşter der-āb bāşed*[2991] dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **30 Beyt:**

B'intiḳām koned her zamān ʿuḳāb ʿuḳāb
B'ʿahd-i devlet-i o kebūter ü ḫarcāl

[r-d] **31 Ḫardal:** Feṭḥ-i *Dāl*le maʿrūf toḫm-ı sefīd. **Ḫar-dil:** Kesr-i *dāl*la aġır göñüllü olan kimesne. **Beyt:**

228b/01 Metāʿ-ı her dü-cihān ḫar-dilī-st pīş-i faḳīr
Eger to ḫazīne bi'llāh ze-ḫar-dilī be-güẕer

[ş-m-e-ġ-y] **02 Ḫaşm-āġīl:** Ḥīn-i ġażab u kīnede göz ucıyıla baḳmaḳ. **Şems-i F.:**

Ger koned şehriyār ḫaşm şikâr
03 Sūy-ı gerdūn naẕar be-ḫaşm-ı āġīl

[2989] 16. nüshasında Bu kelimedeki karşılık yerine ḥavāṣıl kelimesinde olan karşılık verilmiş ve ḥavāṣıl kelimesi atlanmıştır. (215a)
[2990] **El-ḥā'i'l-mażmūme.** [-v-] **Ḫūl:** Ağaçdelen didükleri ḳuşa dirler. 16. (215a/12)
[2991] Eğer kuş gökçe renkliyse daha çok suda olur.

Aḫterān ber-zemīn nihend ez-sehm
Heme ez-bendegī-i şāh tevʾīl

04 [l-ḫ-e] **Ḫalḫāl:** ʿAvratlar zīnet içün topuḳlarına taḳduḳları nesne, ʿArabīdür. Fārsīde 05 daḫı şāyiʿdür ve ʿAcemde bir yer adıdur. [n-c-y] **Ḫancīl:** Zebān-ı Işfahāniyānda şalıncaġa dirler. 06 [-v-] **Ḫavel:** Fetḥ-i *vāv*ile ḫıẕmetkārlar ve egri, kej maʿnāsına, ḫavek ü ḫaveh daḫı lüġatdür. [y-e] 07 **Ḫayāl:** Birḳaç maʿnāsına gelür, evvelā şol ṣūrete dirler ki ʿālem-i ḫᵛābda görinür 08 ve ṯāniyen şol ṣūrete dirler ki merdüm-i dīdede şāhide olınur ve ṯālisen ol 09 ṣūrete dirler ki bostānlarda ve ekinlerde düzerler, tā kim vuḥūş u ṭuyūr ürküp 10 ḳaça ve rābiʿan şaḫṣ maʿnāsına ve ḫāmisen şol ḳuvvet-i müdrike-i bāṭıneye dirler ki her ṣūr 11 u eşbāḥī ki ḥiss-i müşterek maḥsūsātdan ḫaẕer eyler. Ol ḳuvvet anları ḥisseyler ḫakīḳā 12 ḥiss-i müştereküñ ḥıẕānesidür ve Şeyḫ Saʿdī ḫażretlerinüñ *Gülistān*ında. (ʿ):

13 Ey ber-ter ez-ḫayāl u ḳıyās u gümān vehm

Didüginden murād maʿnā-yı āḫir münāsibrekdür ve ol ḳuvvetden 14 münezzeh dimek, yaʿnī ol ḳuvvetde maḥfūẕ olan ṣūretden münezzeh dimekdür, ẕikr-i maḥall-i irāde-i 15 ḫāl ḳabīlinden ola. Yā ol ḳuvvetile idrāk olmaḳdan yā muṭlaḳā ṣūretden münezzeh dimek 16 ola. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre. Ḫıll:** Sümük ki burundan gelür, ʿArabīde muḫāṭ maʿnāsına. [l-e] **Ḫılāl:** 17 Diş ḳurduġısı, künyeti Ebū'l-Baʾisdür. [y-r-h-d] **Ḫīre-dil:** Keşret-i ḫayretden ḫāsıl olur, bir 18 ḫāletdür, müteʿaccib maʿnāsına.[2992] **Esedī:**

Be-māndend ez-o ḫīre-dil herkesī
Bud ez-her zebān āferīneş besī[2993]

19 [-y-] **Ḫīl:** Ṣatıcı. **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme.** [b-e] **Ḫubāl:** Ḳoyun ve ṣıġır aġılı. [-ş-] **Ḫuşl:** 20 Nuḳl-i Mekkī, eṭıbbā yanında maʿrūfdur. [m-v] **Ḫumūl:** Teʾḫīr ü direng. [v-e] **Ḫᵛāl:** Ḳaraḥışārī ve Niʿmetī 21 ḫᵛāhil maʿnāsına naḳl eylemişler. Yaʿnī ol egri aġaçdur ki, başmaḳçılar anuñıla ḳālıbı çizmeye ve başmalaġa 22 ḳoyarlar, ʿArabīde şanġāla dirler. [v-e-h] **Ḫᵛāhil:** Miṣlihu ve muṭlaḳā egri, kej maʿnāsına ve başmaḳçı 23 ḳayışı ki ḳısġu dirler. *Hā*nuñ sükūnı ve fetḥası cāʾizdür. Sükūn sūretinde *vāv*-ı resmīdür. 24 [-v-] **Ḫūl:** Aġaçḳaḳan didükleri ḳuş ve alaca serçe ki ʿArabīde ḫankel dirler ve Meydānī 25 naḳlinden ṭoyġar didükleri ḳuş. Zīrā, ḫūl lafẓını ḳabbere ve Ebū'l-Melḥ ile tefsīr iderler ve Lor 26 kuşı ki çekek dirler ve çulluḳ ḳuşı ve balaḳ ki aġaçdan düzerler ve yayın balıġı ve ibik 27 ki ḫorūsda ve hüdhüd ve ġayrıda olur ve baʿżılar ḫıyārek didükleri

[2992] --. 16. (215b/05)
[2993] --. 16. (215b/05)

ʿillete dirler diyü naḳl itdiler. **28 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 29** [e-r-ḫ-e] **Dārḫāl:** Dikilecek fidan ki nihāl maʿnāsına ki budaḳları olmaya ve ḳalem didükleri ki **30** eyü aġaçdan alurlar bir aġaca daḫı aşılarlar. Bu lüġat āḫirī *dāl*le ve *rā* ile dāḥār daḫı lüġatdür. **31** Ḳaraḥiṣārī *rā*suz dāḫāl daḫı mervīdür dimiş, sāʾir esāmīsi ve āḫār lafẓında meẕkūrdur. 229a/01 [-e-] **Dāl:** Ḥalīmī, semiz firīh maʿnāsına naḳl eylemiş, sāʾir aṣḥāb-ı lüġat ve ḳartal ḳuşı, ʿuḳḳāb **02** maʿnāsına ki Seyyidü'ṭ-ṭuyūrdur ve lori didükleri ḳuş ve büyük balıḳ maʿnāsına da **03** naḳl eylemişler. [e-l-ḫ-e] **Dāl-ḫāl:** Dikilecek fidān ve ḳalem ki bir aġaçdan bir aġaca aşılarlar. **04** Dār-ḥāl maʿnāsına. [e-m-e] **Dāmāl:** Ālāt u esbāb-ḫāne, mutāʿü'l-beyt maʿnāsına. [e-m-d-e-m-v] **05 Dām-dāhūl:** Geyik ve sāʾir vaḥşīler duzaġına dirler, dām-hūl da dirler. [e-m-ġ-v] **Dāmġūl: 06** Ur didükleri ʿillet ki ādemüñ ve ḥayvānuñ bedeninde yumrılanup şişüp ẓāhir **07** olur. Silʿa maʿnāsına sāʾir esāmīsi pāġur lafẓında meẕkūrdur. [e-h] **Dāhil:** Çengel ve kāhil **08** veznine ṣayyādlar ṣayd-gāhlarında ṣaḥrālarda itdükleri ol ʿalāmet ki ṣayd ānı görüp **09** ḳaçup dāma düşer. **Şems-i F.:**

Ṣayd eger ḥırz-ı nām-ı o sāzed
Ne-buved hīc teres ez-dāhil

[ā-h-v] **10 Dāhūl:** Sırtmaç ve geyik ve vaḥşīler duzaġı, lisān-ı ʿArabīde ḥabāla ve dāḫūl u dāhūl dirler. **11** Şems-i Faḫrī vü Esedī ḳavlince. [c-e] **Decāl:** Büyük kārbān. [ḫ-y] **Daḫīl:** Dost u teḫīl maʿnāsına. **12** [r-ḫ-e] **Derḫāl:** Dārḫāl lafẓından muḫaffefdür, dikilecek fidān u ḳalem ki aġaca aşılarlar. [r-d-s] **13 Derd-i sil:** Eṭıbbā ẕātü'r-reyh didükleri maraż ki ādemüñ öykeni şişer, Türkīde ince aġrı **14** dirler. Başdan ʿillet iner, ḫılṭ öykene dökilür, öksürür, irin tükürür ve ishāl vāḳiʿ **15** olur, derd-i şüş daḫı dirler. [s-t-m-e] **Dest-māl:** Maʿrūf el silecek ve ṣarp ve çetenek **16** muḳābili. [-ġ-] **Daġal:** Fetḥ-i *ġaynıla* ol kişiye dirler ki içi ṭaşına uymayup ḳalb ola. **17 Sulṭān Veled Ḳaddesi Sırrahu:**

Ber-to o ḳalb ü daġal-rā zer nümūd
Dīv-rā çün ḥūr pīşet mī-sütūd

18 ve yan kesici kise-ber u ḫār u ḫāşāk maʿnāsına da naḳl itmişler. [ġ-v] **Daġūl: 19** Ve bi'ż-żamm ḥarām-zāde, pīç maʿnāsına. **Rudekī:**

Īstāde dīde āncā der-daġūl
Rūy zişt ü çeşmhā hemçün duġūl

20 [l-e] **Dellāl:** Delālet idici, ʿArabīdür. Fārsīde daḫı müstaʿmeldür. **21** Niʿmetī, ve nāz idici maʿnāsına da gelür dimiş. Bu maʿnāya ʿArabīde taḫfīf-i *lāmelif* ile delāldur **22** ve pūzeveng ʿavrat ve ġammāz maʿnāsına da istiʿmāl olınur dimiş. **Ed-Dāli'l-Meksūre.** [r-ḫ-t-m-ḳ] **23 Dıraḫt-ı muḳl:** Ebū Cehil ḳozı aġacı. **Dil:** Göñül ve yürek. **Selmān:**

Şekl-i şanavberī ki dileş nām kerdeend

24 Selmān be-yād-ı ḳadd-i to der-ber girifte-est

Ve ağaç özdegi. Niʿmetī, ve göz dimiş. 25 [n-g] **Dingil:** Kesr-i *kāf*-ı ʿAcemīyile bismil veznine ebleh ü bī-endām ve bī-şerm ü ḥīz u deyyūṯ 26 maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Çār kes der-memālik-i şeh nī-st

Ẓālim ü ḥīz u müfsid ü dingil

Vesīletü'l-Maḳāṣıd 27 şāḥibi ve Niʿmetī ḥarekāt-ı şülüṯe ile naḳl itmişler, eṣaḥḥ kesriledür. **Ed-Dāli'l-Mażmūme** 28 [ġ-v] **Duġūl:** Ḥarām-zāde. **Rudekī:**

Īstāde dīde āncā dü-daġūl

Rūy zişt ü çeşmhā hemçün duġūl

29 ve büyük ḳadeḥ ve külek ve ḳoġa, delv maʿnāsına. [-m-] **Dümmel:** Çıban ve ḳuyruḳ 30 ve tezek. [m-b-e] **Dumbāl:** Ḳuyruḳ. [m-e] **Dummāl:** Çıban, lisān-ı ʿArabīde teşdīd-i *mīm*iledür. Cemʿī dumāmīl 31 gelür. Fārsīde iki vechile müstaʿmeldür. Teşdīd ile ve taḫfīf ile. **Laṭīfī:**

229b/01 Dūr kon ez-riyā vü semʿa ʿamel

Dem-i fāsid buved dumā vü dumel

[n-b-e] **Dunbāl:** Ḳuyruḳ, sā'ir esāmīsi dünb lafẓında 02 meẕkūrdur. [n-b] **Dünbel:** Miṣlihu ve çıban teşdīd-i *mīm*ile dümmel didükleri bundan taṣarruf olınmışdur 03 ammā ʿArab dilinde aṣlā müstaʿmel degildür. Ammā Fārsīde şāyiʿdür. Bundan fehm olınur ki 04 lisān-ı ʿArabda teşdīd-i mīmile dümmel didükleri aṣlı ʿArabī olmayup belki Fārsīden taʿrīb olınmış 05 ola ve cemʿ-i teksīrinde dumāmil didükleri buña delīldür. El-lehim meger şöyle dinile ki aṣl-ı ʿArabīde 06 böyle vaż olınup baʿdehu zebān-ı ʿAcemde şāyiʿ olduḳdan ṣoñra naẓīrine ḳıyās idüp 07 aṣl-ı iṯbāt itmişler ve aṣlını daḫı telaffuẓ itmişler ve ḳabarcıġa daḫı dünbel dirler. [v-e] **Düvāl:** 08 Ḳayış, ṣırım daḫı dirler. **Esedī:**

Be-pāyān resed tengī ḫuşk-sāl

Zened bāz ber-kūs-ı devlet-i duvāl

09 **ʿUnṣurī:**

Tā-ber rikāb-ı ʿālīş bended helāl ḫod-rā

Ez-ḫām-ı şīr-i gerdūn taḫte koned duvāleş

10 [v-d] **Dü-dil:** Kesr-i *dāl*-ı ṯānī ile müteredddid olan kimesneye dirler. **Dūl:** Ḳoġa ve külek 11 ve tul ki ʿArabca *dāliye* vü devl dirler. [-h-] **Dühül:** Żamm-ı *hā* ile ṭabl ki çalarlar, Türkīde ʿavām 12 taḥrīf idüp ṭavl dirler. Ḳaraḥiṣārī ṭabl-bāz maʿnāsına gelür dimiş ve ʿalāmet maʿnāsına. 13 **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūḥa 14 Rabʿ u ıṭlāl:**

ʿArabca bostān-sarāy, maʿşūḳ dimekdür. Diyār-ı ʿArabda meşhūrdur. Niteki 15 Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī ḳaddesu sırrahu ḥażretleri *Meşnevī*de bu ışṭılāḥı münāsibetiyile beyān buyurmuşlardur. 16 **Naẓm:**

Çün ʿArab bā-rabʿ u ıṭlāl ey Eyāz
Mī keşī ez-ʿaşḳ güft ḫod dırāz

[-b-] 17 **Rebel:** Bir aġaçdur, ḫazānı olmaz. **Er-Rā'i'l-Meksūre.** [-ṭ-] **Rıṭl:** Cām-ı şarābda istiʿmāl 18 olınur. **Laṭīfi:**

Tā çend bī-sebīḥ u ʿaṣā zerḳ ferdeşīm
Ber-ḫīz sebk rıṭl-ı girān dih ki be-nūşīm

19 ve maḫṣūṣ vezinde müstaʿmeldür ki yüz yigirmi sekiz buçuḳ dirhemdür. Taḫmīnen Baġdād rıṭlıdur 20 ve ṭıbb kitāblarında muṭlaḳā Baġdādīdür. [y-ç-e] **Rīçāl:** Türkīde recel didükleri ki ḳabaḳ 21 ve bādınca ve kezeru ve sāʿir bunlaruñ gibiden ve mīvelerden ʿasel ü sükker ile bişürürler, 22 taʿrīb idüp rīṣāl dirler ve turşīlere daḫı ıṭlāḳ olınur. [y-ġ-e] **Rīġāl:** 23 Ḳadeḥ ki anuñıla şarāb içerler. [y-ġ-e] **Rīġāl:** Miṣlihu, bu lüġat evvelī hem *rā'*-i mühmele ve hem *zā'*-i 24 muʿceme ve hem *ġaynıla* ve hem *fā* ile rivāyet olındı. **Er-Rā'i'l-Mażmūme** [v-m-e] **Rū-māl:** Yüz silincek. 25 [v-y] **Rūy-māl:** Miṣlihu. **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa.** [-e-] **Zāl:** Pīr-i Fertūt 26 ve Rüstemüñ babası adıdur ki anasından ṭoġduġı vaḳt aḳ saçlu ve aḳ kirpikli 27 ṭoġdı, ol sebebden Zāl dirler. **Şems-i F.:**

Cemāl-i dīnī vü dīn-i şāh-ı kām-kār ki hest
28 Hezār Ḥātem-i Ṭāyī hezār Rüstem-i Zāl
Kocā be-baḫşiş-i zer mültefit şeved ān kūh
Be-gāh ḥamle çi Rüstem be-nezd-i o vü çi Zāl

29 [-e-] **Jāl:** *Zā'*-i ʿAcemīyile ḳarağı ve şeb-i Yemenī. [e-v] **Zevāl:** Bir memleket adıdur Rüstemüñ 30 ve ecdādunuñ mekānıdur. Zevālistān daḫı dirler. [r-ç-v] **Zerçūl:** Çelik ki oğlancuḳlar 31 oynarlar. [r-d-ḫ-v] **Zerd-ḫūl:** Miṣlihu. [r-ḳ-e] **Zerḳāl:** Ḳaraḥışārī serḫak maʿnāsına naḳl eylemiş. 230a/01 [ġ-e] **Jeġāl:** Kömür, faḥm maʿnāsına. [n-b] **Zenbel:** Kejkere ki anuñıla balçıḳ ṭaşırlar, gil-keş maʿnāsına. 02 [b-n-y] **Zenbīl:** Ol nesnedür ki seped gibi ḫurmā yapraġından ururlar, Türkīde de müstaʿmeldür. 03 [n-d-h-b-y] **Zende-bīl:** Büyük erkek fīl, Ḳuṭb-ı ʿĀlem Şeyḫü'l-İslām Şeyḫ Aḥmed Cāmī 04 ḳaddese sırrahu ḥażretlerinüñ laḳabıdur. [v-k-e] **Jevkāl:** Çapaḳ ṣuyı, zevkāb maʿnāsına ġayrı 05 adları anda meẕkūrdur. [-v-] **Zevel:** Deveṭabanı, ḳadeḥ, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi dişi fīl dimiş. 06

Ez-Zāʾi'l-Meksūre: [-b-] **Zibil:** Kemre ve necis, ʿArabīdür. Fārsīde de şāyiʿdür.[2994] [y-ġ-e] **Zīġāl:** 07 Ḳadeḥ ki anuñıla şarāb içerler. [y-f-e] **Zīfāl:** Miṣlihu, bu lüġat *rā*ʾ-i mühmele ile ve hem *zā*ʾ-i ʿArabīyile ve hem 08 *ġayn*la ve hem *fā* ile rivāyet olınmışdur. **Ez-Zāʾi'l-Mażmūme:** [ġ-e] **Juġāl:** Kömür, faḥm maʿnāsına erbāb-ı 09 lüġat *zā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ itmişlerdür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *zā*ʾ-i ʿArabīyile yazup ve yecūzu 10 biʾz-zāʾi'l-ʿAcemī dimiş. [-ġ-] **Juġal:** Ḳor, yaʿnī od közi ve ḳızılcıḳ yemişi ve gögem yemişi. [g-e] **Jugāl:** 11 Biʾz-zāʾi'l-ʿAcemī ve'l-*kāfi*'l-ʿAcemī kömür, jeġāl maʿnāsına. **Beyt:**

Ey baḥr-ı keremet çeşme-i Ḫūrşīd serāb
12 Vʾey ze-tāb-ı saḫṭet āteş-i Mirrīḫ jugāl

Sāʾir esāmīsi engüşt lafẓında meẕkūrdur. [l-e] 13 **Zülāl:** Āsān ḥażm olur şuya dirler ʿArabīde, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [v-e] **Zuvāl:** Kömür, 14 jugāl ve faḥm maʿnāsına. [-v-] **Jūl:** Çulluḳ ḳuşı ki ekinci ardınca yürür, toḫm düşürür. *Zā*ʾ-i muʿceme iledür. 15 **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 16 **Sāde-dil:** Bön ve ebleh, nesne bilmez kimesne. [-e-] **Sāl:** Yıl, sene maʿnāsına *elif* ü *nūn*la cemʿ 17 olınduḳda bir *yā* daḫı ziyāde idüp sāliyān dirler. **Kemāl-i Işfahānī:**

Māh ḥūr u aḫterend her se be-hem ey Ḫudāy
18 Dār-ı mümteniʿ ze-hem her heme-rā sālyān

[-b-] **Sebel:** Feṭḥ-i *bā*ʾ-i ʿArabīyile göz marażlarından 19 bir marażdur, gözüñ bıñarından ibtidā idüp tamām gözi örter, kör eyler, eger fī'l-ḥāl 20 ʿilācına mübāşeret olınmazısa. [-p-] **Sepel:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile deveṭabanı, zevel maʿnāsına. [c-n-c] **Secencel:** 21 Āyine aṣlda lisān-ı Rūmiyyedendür. Mevlānā Muḥammed bin Bedre'd-dīn El-Münşī *Risāle-i Taʿrīb*inde 22 böyle taṣḥīḥ itmişlerdür ki baʿżılar āyine-i Çīnī dimişler. Niʿmetī pāk u muṣaffā ve muʿazzez maʿnāsınadur, 23 ʿArabīdür dimiş. [r-ḫ-y] **Serḫayl:** Çeribaşı. [g-e] **Segāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Ḥalīmī ṣanu, ḫayrda ve 24 şerde istiʿmāl olınur dimiş. **Esedī:**

Çi çābūk-destī-st bāzī segāl
Ki der-perde dāned nümūden ḫayāl

25 ve baʿżılar yaramaz fikr ü ġıybet maʿnāsına dimişler ve yecūzu biʾl-kesr. [m-n-d] **Semendel:** 26 Semender didükleri ḳuşdur ki od içinde maʿīşet ider ve baʿżılar envāʿ elvān ile 27 mülevven keler gibi bir cānverdür didiler. Sāʾir tafṣīli semender lafẓında meẕkūrdur. [m-n-v] **Semenūl:** 28 Erişte ve herre aşı semenvā maʿnāsına ġayrı adları,

[2994] --. 16. (216b/22)

egrā lafẓında yazılmışdur. [n-d] **Sendel:** Başmaḳ 29 kefş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Çarḫ ber-sendelī mihr nihed
Çün koned şeh ze-pā berūn sendel

Heykel ü 30 çengel vezninedür. Niʿmetī, baʿżı nüsḫada suḫen-gūy maʿnāsına naḳl olınmış dimiş. [n-k-d] **Seng-dil:** 31 Ġāyetde ḳatı göñüllü bī-raḥm maʿnāsına. [-v-] **Sevl:** Deveṭabanı ve ġayrı cānverlerde daḫı 230b/01 istiʿmāl olınur. ʿArabīde fersin dirler ve ḫūşe-i gendüm. Sāʾir adları zūl lafẓında 02 meẕkūrdur. [-y-] **Seyl:** Türkīde sel didükleri, ʿArabīdür. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-y-d-e] **Sipīdāl:** 03 Çınar aġacı. [ḫ-e] **Siḫāl:** ʿİnād u cedel, sitīz maʿnāsına. [f-e] **Sifāl:** Ṭopraḳdan ḳap ḳacaḳ 04 ve saḳsı ve bādām ve fınduḳ ve fıstuḳ gibilerüñ ḳabı. **Şems-i F.:**

Be-gāh-ı baḫşiş ez-ġāyet seḫā vü kerem
05 Çi laʿl ü gevher nezdīk-i o çi seng ü sifāl
Be-zaḫm-ı gürz ber-āverd coz maġz-ı ʿadū
06 Ve gürz-i āhen ḫārā pūdeş maġz u sifāl

Sil: Eṭıbbā *ẕātü'r-rı*ye dirler, bir marażdur ki 07 aḫlāṭ başından iner, öykene dökilür, cerāḥat eyler öksürdür, iriñ tükürür ve 08 ishāl ider, Fārsīde derd-i şüş dirler. Türkīde ince aġrı dirler, aṣlda ʿArabīdür. 09 Silāl u hulās u siḥāf daḫı dirler. **Es-Sīni'l-Mażmūme:** [-t-] **Sütül:** Ütme buġday, 10 sütūl lafẓından muḫaffefdür. [t-v] **Sütūl:** Miṣlihu. [g-e] **Sügāl:** Taḫta, sügāk maʿnāsına. [g-v] 11 **Sügūl:** Taʿziyet ve māzū ki ʿArabīde ʿafiṣ dirler. **Sül:** Öyken, şüş maʿnāsına. [n-b] 12 **Sünbül:** Her nesne ki arpa ve buġday başı gibi ola, sünbül ve sünbüle dirler, *Kütüb-i Ṭıbbda* 13 sünbül ki ẕikr olınur. Üç dürlü edviyeye ıṭlāḳ olınur. Birisi sünbül-i Hindīdür ki 14 sünbül-i ṭīb dirler ve sünbül-i ʿaṣāfir daḫı dirler. Lisān-ı Yūnānīde nārdīn dirler. Birisi 15 daḫı sünbül-i Rūmīdür ki sünbül-i ıḳlīṭ ü nārdīn-i ıḳlīṭ dirler. Zebān-ı Fārsīde metencūşe 16 dirler. Çetük otınuñ bir nevʿīdür. Sünbülligi yoḳdur. Ḥaḳīḳatde zuhūmetinde ve rāyiḥāsında 17 sünbül-i Hindūya müşābih olduġından ötüri sünbül dirler. İstiʿmāl olınan hemān 18 kökidür. Birine daḫı sünbül-i cebelī dirler. Boġa dikenine beñzer. Budaḳları ve yapraḳları andan 19 kiçirek olur. Ammā anuñ gibi ḥaşīn dikenlü degildür. Köki siyāh olur. Yemişi ve çiçegi 20 ve baldırı olmaz. Ġāyetde gökçek rāyiḥası olur. Bunuñ daḫı köki istiʿmāl 21 olınur. Buña daḫı sünbül ıṭlāḳı fiʿldedür. Rāyiḥası da müşābehetleri olduġı cihetdendür. 22 Sünbül ü nārdīn lafẓı ki muṭlaḳ ẕikr olınsa sünbül-i Hindī murād olur ve baʿżılar ḳatında 23 nārdīn lafẓı muṭlaḳ ẕikr olınsa sünbül-i Rūmī murād olur ve bir nevʿ lācüverdī çiçekdür. 24 Bahār eyyāmında açılur. Ġāyetde zībā rāyiḥası vardur. [v-f-e] **Sūfāl:** İgne ve çuvāl-duz 25 yordısı ve oḳ gezi. **Şems-i F.:**

Çü ʿaraḳ geşt ze-sehm-i to ḫūn-bahā-yı kemāl

26 Be-ġayr zih ne-girift ānçi der-dehān-ı sūfāl

Sūfār daḫı lüġatdür. [h-y] **Süheyl:** Bir rūşen yılduz 27 adıdur. Ehl-i Yemenüñ cānib-i cünūbīsinde görilür ve baʿżı ḳabāʾil aña ṭaparlar ve ʿalem-i 28 senihdür. **Soyurġāl:** Ḫʷārezm dilinde pādişāhlar ve ulular bir kimesneye iḥsān idüp ve virdükleri ıḳṭāʿa dirler. 29 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīnü'l-Meftūḥa** 30 [-e-] **Şāl:** ʿAbā ve aḳ pelās, kiçirek ve kilīm. **Şems-i F.:**

Ḫudāygānā dāned ḫıred ki der-rütbet

31 Kām-ı dāʿī şiʿr-est ü şiʿr-i dīger şāl

Ḳaraḥışārī, ve ḳāfiye bāşed ki cemʿ bāşed dimiş. [e-h-b-e] **Şāh-bāl:** 231a/01 Ḳanaduñ uzun, büyük yilegi, şāh-per maʿnāsına. [e-h-v] **Şāhūl:** Bennālaruñ yapu terāzūsı. 02 Baʿżılar bennālaruñ terāzūsı demüri dimişler. [ġ-e] **Şaġāl:** Çaḳal didükleri maʿrūf cānver, 03 ibn āvī maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hemīşe tā ki ne-kerded hemāl-i bāz teẕerv

Müdām tā ne-şeved hem-nişīn-i şīr şaġāl

04 Künyeti Ebū Ḳaysdur. [-ġ-] **Şaġal:** Ḳaraḥışārī miṣlihu dimiş. [ḳ-e-ḳ] **Şeḳāḳul:** Cezer-i berrī. 05 [k-e] **Şekāl:** Şaġāl maʿnāsına ve köstek ki at ayaġına ururlar ve eşiklik didükleri ki 06 çāduruñ nācirini ḳubbesine anuñıla berkidürler ve ṭuşaġı ki at ayaġını anuñıla baġlarlar. 07 [k-y] **Şekīl:** Celīl, ḫalīl ḳāfiyesinde, şekāl lafẓınuñ imālesidür. Böyle yazılup 08 başḳa bir lüġat oldı. **Şel:** Eli ṭutmaz kimesne. [m-e] **Şemāl:** Ḳış yili, ʿArabīde ḫūy 09 maʿnāsınadur. Cemʿī şemāʾil gelür. [n-b-l-y] **Şenbelīl:** Būy, ḫalbe maʿnāsına ve sürincān çiçegi ki 10 bir niçe envāʿdur, çigdem daḫı anuñ baġlarındandur dirler. [n-g] **Şengül:** Bir güzel ki 11 şīrīn-ḥarekāt u maṭbūʿ-kelimāt ola ve rāh-zen ve ḫarāmī, Ḳaraḥışārī ve uṣūl 12 maʿnāsına da gelür dimiş. **Eş-Şīni'l-Meksūre** [g-e] **Şigāl:** Köstek ve baġda urmaḳ 13 maʿnāsına istiʿmāl olınur. [k-l] **Şikilk:** Yan başı. [k-y] **Şikīl:** Faʿīl ü ḳalīl veznine 14 şekāl lafẓınuñ imālesidür, köstek ve ṭuşaḳ at ayaġına ururlar ve eşiklik 15 ki bıçaġa taḳarlar ve yarma eşik aġacı. **Şil:** Zūpīn, ḫarbe maʿnāsına ve sıpḳın 16 ki balıḳçılar anuñıla balıḳ ururlar. Bir uzun aġacuñ ucına ḫançer gibi berkinmiş bir demürdür. 17 **Esedī:**

Be-yek bār zer-dāde-i şīr-dil

Berūn bāḫt der-kef ze-pūlād şil

18 **Eş-Şīni'l-Mażmūme** [t-r-d] **Şütür-dil: ʿUnṣurī:**

Dozdān-ı şütür-dilī be-tersed

Ez-bāng derāy kārvānī

19 [n-k-e] **Şungāl:** Eklīl didükleri otdur ki köki ḳızıl ḳan gibidür. Ḥalvācı ve mūmcılaruñ 20 aşlarına girür. [v-y-m-e] **Şūy-māl:** Bir mühredür ki câme-şūylar anuñıla esbāb mührelerler. 21 [v-m-e] **Şūmāl:** Miṣlihu ve girih. **Eṣ-Ṣādi'l-Meksūre.** [ḳ-e] **Ṣıḳāl:** Cendere. **Ṣıl:** Mār-ı ḳahḳaha didükleri 22 yılandur ki degirmi yüzi olur, yüzin gören ve avāzın işiden fī'l-ḥāl yüzi üzre 23 düşülüp bī-hūş olur, ekṣer budur ki Mışır nevāḥisinde çoḳ olur. [v-ṭ] 24 **Ṣuṭıl:** Çükündür. **Eṭ-Ṭā'i'l-Mażmūme** [ġ-r] **Ṭuġrul:** Ṭoġan cinsinden bir muʿteber ḳuşdur.[2995] 25 **Esedī:**

Dil-i tīhū ez-çeng-i ṭuġrul be-dāġ
Rübāyende bāz ez-dil-i mīġ māġ

Der-vaṣf-ı keştī:

26 Hümāyūn-ı ṭuġrulī be-güşād şeh-per
Der-ān deryā çü murġābī şināver

27 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa** 28 [e-ş] **Ġāşil:** Ḫāliş olan nesne ve ġāyetde muḫliş dost. [-e-] **Ġāl:** Ṭaġlarda 29 ve yabanlarda ḳoyun içün ve sāʾir ḥayvānlar içün itdükleri in ve şol kimesneye 30 dirler ki muḥabbet veyā ʿadāvet ile bir nesnenüñ eṭrāfını ṭolanur. **Laṭīfī:**

31 Hemçü āhū ki cüft-rā ġāle
Men to-rā rūz u şeb hemī ġālem

Ve *ġālīden* lafẓından ṣīġa-i 231b/01 emr ve vaṣf-ı terkībī ve ism-i maṣdardur. [b-y] **Ġarbīl:** Ġırbāl, Türkīde ḳalbur dirler. [m-l-v] **Ġamlūl:** 02 Ve bi'ż-żamm. Ḳunāberī didükleri ot ve atuñ ülpi. [n-c-e] **Ġancāl:** Ekşi yemiş. **Şems-i F.:**

03 Eger ṣabā suḫen-i lafẓ-ı o koned der-bāġ
Nebāt-ı Mışr şeved der-mizāchā ġancāl

Ve baʿżılar 04 mażmūme bābında daḫı getürmişlerdür. **El-Ġayni'l-Meksūre** [r-b-e] **Ġırbāl:** Galbīr. [-s-] 05 **Ġısil**: Ḫaṭmī didükleri ot ve ḫıyānet maʿnāsına. **Ġıl:** Buḳaġu ve bıçḳu, Ḳaraḥışārī 06 ve ḫatmī didükleri ot, ġısil maʿnāsına dimiş. **El-Ġayni'l-Mażmūme** [-h-] **Ġul:** Baġ ki 07 ādeme ve ata ururlar, ʿArabīdür. Cemʿī aġlāl gelür, Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. 08 [l-ġ] **Ġulġul:** Ġavġā ve ġalebe ḫalālūş maʿnāsına ve dile düşmek ve ḥikāyet ve ḳahḳaha-ı kebg 09 ve ṣurāḥī ve ṣavt-ı şarāb ki ṣurāḥīden ḳadeḥe dökile, meẕkūr maʿnālarda istiʿmāl olınur. 10 Ġulġule daḫı dirler, sāʾir esāmīsi ḫarārūş lafẓında meẕkūrdur. [m-l-v] **Ġamlūl:** 11 Atuñ ülpi ve lif didükleri ot. [-v-] **Ġūl:** Dīv-i beyābānī, Cebdūs u Ḫartlīnūz 12 daḫı dirler ve ḳoyun aġılı. **Şems-i F.:**

[2995] --. 16. (218a/09)

Gāh çün ġūl der-beyābānhā
Gāh çün gūsfend der-īn ġūl

13 Bu maʿnāya sāʾir esāmīsi şūġā lafẓında meẕkūrdur. 14 Lisān-ı Pehlevīde ḥarām-zāde ve oġul maʿnāsına da gelür. 15 **Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa** 16 [-e-] **Fāl:** Ol nesnedür ki bir ḫuṣūṣuñ olacaġın ve olmayacaġın bilicek nesne, ʿArabīdür. 17 teffālü bi'l-ḳırān dirler, ṭāliʿ ṭutdı dimekdür. [r-ḫ-e] **Ferḫāl:** Sarḳıḳ saç ki ḳıvırcıḳ olmaya 18 ferḫār daḫı dirler, büt-ḫāne maʿnāsına ve örili saç. [r-ġ] **Ferġal:** Ferġūl lafẓından taḫfīf 19 olınmışdur. [r-ġ-v] **Ferġūl:** Ve bi'ż-żamm işi teʾḫīr eylemek. **Esedī:**

Be-her kār bī-dār u bişkūl bāş
20 Be-şeb düşmen ḫˇāb u ferġūl bāş

Şems-i F.:

Egeret devlet-i şehī bāyed
21 Me-kon ender-duʿā-yı şeh ferġūl

Vesīletü'l-Maḳāṣıd şāḥibi *Maḥbūbü'l-ʿĀrifīn*de ve kāhil maʿnāsına 22 daḫı naḳl olınmış dimiş. [n-d] **Fendel:** Türkīde mendel dirler ki ḳapunuñ ardına ḳorlar 23 baġlamaġiçün ve kāzirler ṭoḳmaġı, Niʿmetī, ve fend maʿnāsına da gelür dimiş ki suḫen-i bī-hūde 24 ve kiẕb ve deriñ çuḳur maʿnāsınadır. [y-e] **Feyyāl:** Evvel dimekdür, āġāz u felḫ maʿnāsına 25 Belḫ lüġatıdur. **Beyt:**

Pes īn dāstān-keş be-güft ez-feyāl
Ebr-i sī-ṣad ve sī vü se buved sāl

26 Baʿżılar meksūre bābında daḫı īrād itmişler. [y-e-ş] **Feyāşil:** Sikence. [y-ş] **Feyşel:** 27 Miṣlihu. **El-Fāʾi'l-Meksūre** [t-e] **Fitāl:** *Fitālīden* lafẓından ṣīġa-i emrdür, üzül ve 28 kesil maʿnāsına ve ṭaġıt, perīşān it maʿnāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Ze-reh kesel buved ender zamāne līk ne-dīd
29 Kesī çü nī rūy-ı o der-cihān çe sūd fitāl

Niʿmetī ve Ḳaraḥışārī 30 *fāʾ*-i meftūḥa bābında daḫı īrād itmişlerdür. **El-Fāʾi'l-Mażmūme** [-c-] **Fücl:** Niʿmetī 31 İssilik ve civānmerdlik ve ṭopuḳ, ḳaʿb maʿnāsına naḳl eylemiş, ʿArabīde turba dirler. [r-ġ] 232a/01 **Fürġul:** Teʾḫīr eylemek. [r-ġ-v] **Fürgūl:** Miṣlihu, fetḥile daḫı mervīdür. [l-f] **Fülfül:** Büber didükleri 02 issi dārū, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [-v-] **Fūl:** Fīg didükleri, ʿArabīde baḳliye dirler. 03 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** 04 [e-b-v] **Ḳābūl:** Ṣundurma ki ev öñinde olur ve muṣandara ve ṭurre ve ev üzerinde bir 05 aġaçdur ki Türkīde egri ṭama dirler, sāʾir esāmīsi vü tafṣīli *ḳābūlā* lafẓında taḥrīr 06 olınmışdur. [-ç-] **Ḳaçal:** *Cīm*-i ʿAcemīyile saḳsaġan. [-ḥ-] **Ḳaḥal:** *Ḥāʾ*-i mühmele ile miṣlihu, sāʾir esāmīsi ferrā 07 lafẓında

mesṭūrdur. [z-y] **Ḳazīl:** Tut, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳıldan ip dimiş. [f-ş-y] **08 Ḳafşīl:** Niʿmetī kefkīr ü kepçe maʿnāsına naḳl eylemiş. [b-n-y] **Ḳanbīl:** Aşçılar aş üzerine ḳoduḳları **09** nesne ve bir ḳızıl otdur ki baʿżılar defʿ-i maraż içün yavşanıla içerler ve bir mevżiʿ adıdur. [v-ṭ-y] **10 Ḳavṭīl:** Yetmiş iki miṣḳāl, Niʿmetī mażmūme bābında īrād eylemiş. [l-ḳ] **Ḳalḳal:** Enār aġacı **11** ki ṣusuz yirde bite ve her acı nesneye dirler ve serīʿü'l-kelām kimesneye dirler ve ügeyik **12** ḳuşı ve baʿżılar aña beñzer bir ḳuşdur dimişler. **El-Ḳāfi'l-Meksūre** [n-d-y] **Ḳindīl: 13** ʿAvām ġalaṭ idüp, feṭḥ-i *kāf*ile ḳandīl didükleri. [y-ġ-e] **Ḳīġāl:** Ḳolda olan baş ṭamarı **14** andan ḳan alurlar. **El-Ḳāfi'l-Mażmūme.** [-f-] **Ḳufl:** Kilīd. [v-t-y] **Ḳūṭīl:** Yetmiş iki **15** miṣḳāl, feṭḥile daḫı mervīdür. Eṣaḥḥ żammıladır. [-v-] **Ḳūl:** Kāġuna maʿnāsına eke külek didükleri **16** böcek ki zehrlüdür, ḳuduz ṭalayana yidürürler, oñuldur, ʿArabca *ẕūrāḥ* dirler, cemʿ idüp **17** ẕarāyiḥ dirler. Niʿmetī aġ ḳurdı ve ḳoz ḳurdı ve güve didükleri ḳurtcaġuz ki geyesi yir, **18** telef ider dimiş. **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 19** [e-ç-e] **Kāçāl:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳaş ve ev içinde ṭutılan ḳap ḳacaḳ ve urunı döşek **20** metāʿu'l-beyt maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ze-türktāz-ı ḥavādiṯ der-īn feyn-i mā-rā
21 Ne ḫāne be-māned ü ne māl ne raḫt u nī kāçāl

[e-ḫ-v] **Kāḫūl:** Ala ṣığırcuḳ ki çekirge ile ḥarb idüp helāk **22** eyler, Cürcān lüġatıdur. [e-r-ç-e] **Kārçāl:** Niʿmetī, ḳuş ucası ve nām-ı şāḫṣdur dimiş. [e-r-e-f-j-v] **23 Gār-efjūl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yiyletici, tehrīż maʿnāsına. [e-r-e-v-j-v] **Kār-avjūl:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile **24** ter oġlanı. [e-k] **Kākül:** Zülf-i müselsel ve acı bir ot adıdur, ʿArabca *ḳullām* dirler. **25** Niʿmetī, ve sergi ki üzerinde esbāb sererler dimiş. [-e-] **Gāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḫām yemiş. **Ḫʿācū:**

26 Ender īn vaḳt her ān-kes ki be-yāmūḫt hüner
Ārzūmendī nān-ı cevīn ü gāl-est

27 ve leşker ṣınup ḳaçmaḳ, hezīmet maʿnāsına ism-i maṣdardur ve vaṣf-ı terkībī ve ṣīġa-i **28** emrdür. **Şems-i F.:**

Be-ġayr-ı genc-i ʿadem ḫod girīz-gāheş nī-st
Eger ze-tīzī-i tīġeş buved ʿazīmet-i gāl

29 Niʿmetī ve gizlü gitmek maʿnāsına da gelür dimiş. [e-n-v-n-e-v] **Kānūn-ı Evvel:** Şühūr-ı Rūmdan **30** evvel ḳış ayıdur ki Güneş anuñ on üçünci güni Cedy burcına intiḳāl ider, gün uzanmaġa **31** başlar. Erbaʿīn girer, ḳış faṣlınuñ evveli ol günden ṣayılur. [e-h-g] **Kāh-gil:** Ṣıva balçığı 232b/01 ve ṣamanlı balçıḳ. [e-h] **Kāhel:** Feṭḥ-i *hā* ile kehel, kesr-i *hā* ile omuz maʿnāsına. [t-f-e] **Ketfāl:** Cemmāş **02** kimesne ve rind-peşe olup iş

güç işlemeyüp kendü ḳolayına yüriye. Niʿmetī, ve zenbāre 03 ve muḥanniṣ maʿnāsına da gelür dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve gidi, deyyūṯ ve uġrı, 04 ḥaramī maʿnāsına da naḳl olındı. Bu lüġat *nūm*la daḫı mervīdür. **Ketel:** Ṭaġ elması ve ṭaġ 05 erügi ve Türkīde pālān atı ve kütel atı dirler. Bir maʿnāyadur diyü naḳl olınmış, ammā eyle degildür. 06 Ketel yidek atıdur, cenīb maʿnāsına. **Esedī:**

Mevkib-i cāh-ı to-rā ḫünük sipihr-est ketel
07 Āsmān-est ü be-rū bāre-i ḫūrşīd-revān
Yā cenībet-keş to ber-sertil rānde ketel

[ç-v] **Keçūl:** *Cīm*-i ʿAcemīyile 08 raḳṣ ururken ucasın ve ḳoltuġun oynatmaḳ Türkīde curcunī dirler. **Şems-i F.:**

09 Çend bāşī berāy-ı şehvet ü ḥırṣ
Pāy-beste be-ṭurre-i murġūl
Gāh ez-behr-i ḫande-i merdüm
10 Pāy-mālī be-masḫarī vü keçūl

Niʿmetī, ve şevke oyunı yaʿnī çör çūp oyınına dirler dimiş. [-f-] 11 **Kefel:** Feṯḥ-i *fā* ile ṣaġrı, ʿArabīdür. Fārsīde de şāyiʿdür. **Kel:** *Kāf*-ı ʿArabīyile maʿrūf 12 ʿilletdür ki başda ḳıl bitmez ve ol ʿilletüñ ṣāḥibine de dirler, ʿārıża ve maʿrūża ıṭlāḳ 13 olınur. [l-e] **Kelāl:** Depe, ādemüñ ve ṭaġuñ depesinde istiʿmāl olınur, ism-i ʿāmdur. **Şems-i F.:**

14 Nihed berāy-ı şeref ḫāk-pāy-ı o-rā çarḫ
Be-cāy-ı ekālīl imrūz ber-firāz-ı kelāl

Eṣaḥḥ żammıladur. 15 [l-v] **Kelūl:** Alın arası. [l-y] **Kelīl:** Ḳaraḥışārī uç maʿnāsına naḳl eylemiş. **Gendüm-i dırāz-aḫkel:** 16 Ṣapı uzun buġday. [n-ġ-e] **Kenġāl:** Cemmāş maʿnāsınadur. Yaʿnī ol ki maḫfī şikārun ve dostın 17 gözedür, Aʿcām kenġālegi kerded dirler. Şikārın gözedüp boylamaḳ ve şol kimesne ki 18 kār u kesb itmeyüp baṭṭāl gezer, yürür. Şems-i Faḫrī, ve rūspī ʿavrat dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* 19 ṣāḥibi, ve gidi, deyyūṯ maʿnāsına ve uġrı, ḥarāmī maʿnāsına da naḳl eylemiş. **Şems-i F.:**

20 Z'iḫtisāb-ı tefāvüt müʾezzin-est ü imām
Kesī ki buved ez-īn pīş-i fāsıḳ u kenġāl

Niʿmetī bu lüġati *kāf*dan 21 ṣoñra *tā* maḥallinde de ki ṣāliṯ-i ḥurūf-ı teheccidür īrād eylemiş, ammā eṣaḥḥ *nūm*la. [n-g] **Kengel:** 22 Ḫorata ve lāġ. [-v-] **Kevel:** Feṯḥ-i *vāv* ile aġır yüriyişlü, ḳalıñ at güden daḫı dirler. 23 Derisi ġalīẓ kürk. **Selmān:**

Kevel-i köhne dāştī der-Ḫıṭā
Ze-dībā-yı Çīn dārī eknūn ḳabā

24 Velehu:

Mī-zīst be-cāmhā-yı kirbās
V'ān ki geh be-merd der-kevel mord

[h-k] **Keh-gil:** Ṣıva balçığı, 25 kāh-gil lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Çīst īn rūz-gār ḫoş būden
Āfitābī be-keh-gil endūden

26 ʿUnṣurī:

Ḳubbe-i künbedet sipihr nihād
Keh-gil be-ümmet-i āfitāb-endāy[2996]

[-h-] **Kehel:** Feṯḥ-i *hā* ile iş, güç 27 sevmez kimesne, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **ʿUnṣurī:**

Der-ḥarīm-i kehel-ābād ḳanāʿat bīnī
28 Yek cihān bār-keş-i minnet-i to bī-bārān

[n-c-e] **Kencāl:** Ve bi'l-kesr ṭatlu çekirdek ve arı, naḫl maʿnāsına 29 da gelür. [y-h-e] **Keyhāl:** Yüce, keyhān maʿnāsına. **El-Kāfi'l-Meksūre** [r-d-b-e] **Gird-bāl:** 30 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī, ḳaṣırġa, gird-bād maʿnāsına naḳl eylemişler. **Gil:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile balçıḳ 31 ve ṭopraḳ maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. Gil-i Ermenī dirler. [y-ḫ-e] **Kīḫāl:** Ṭatlu çekirdek ve arı 233a/01 naḫl maʿnāsına feṯḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [-y-] **Gīl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile vilāyet-i ʿAcemde bir ṭā'ife-i 02 meşhūre adıdur. Cemʿ idüp Gīlān dirler cemʿī ıḳlīme ʿalem gibi olmışdur. Nisbetleri gīlī vü 03 gīlānī dirler. Taʿrīb idüp cīlī vü cīlānī dirler ve bahādur maʿnāsına. **Esedī:** 04

Sipihr ber-siper Gīl-i müşgīn-gile
Ḫurūşān heme çün hüner ber-yele

El-Kāfi'l-Mażmūme 05 [t-e] **Kütāl:** Niʿmetī, ḳıṣa, kūtāh maʿnāsınadur dimiş. [t-v-e] **Kutvāl:** Diz-dār, kūtvāl lafẓından 06 muḫaffefdür. [c-l-v] **Küçlūl:** Cürcenī oyunı feṯḥ-i *kāf*ile kecūl maʿnāsına. [-s-] **Güsil:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 07 güsīḫten lafẓından ṣīġa-i emrdür, üz ve üzil dimek olur ve baʿżı terkīblerde ṣıfat 08 daḫı istiʿmāl olınur. Dil-güsil, cān-güsil gibi. [s-y] **Güsīl:** Miṣlihu ve gönderme, irsāl 09 maʿnāsına. [f-c-v] **Küfcūl:** Küpecik. **Gül:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile meşhūr bir nevʿ çiçekdür. Türkīde daḫı 10 müstaʿmeldür ve her çiçege daḫı ıṭlāḳ olınur, gül-i şeftālū. Gül-i bih dirler. Şeftālū çiçegi, ayva 11 çiçegi dimek olur ve azacuḳ merġūb olan nesneyi gül dimekile taʿbīr iderler. Meṣelā 12 azacuḳ yir ki ḫurrem u ārāste ola, gül-zemīn dirler ve azacuḳ seyr ki zaḥmet ü taʿab 13 olmaya, gül-geşt dirler. Fāżıl-ı Muḫaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki

[2996] --. 16. (219b/06)

gül muṭlaḳa çiçege dirler, maḫṣūṣ 14 çiçek murād olıcaḳ iżāfetile taʿyīn iderler. Meselā gül-i bādām, gül-i zanbaḳ dirler. **Beyt:**

15 Gül-i zanbaḳ u līkin nā-şiküfte
Miyān-ı yāsemīn u lāle ḫufte

Muḥammed ʿAṣṣār burun vaṣfında 16 dimişdür. [l-e] **Gulāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miyān-ı ser ü depe. [l-v] **Gülūl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile burçaḳ ki ḥubūb 17 cinsindendür, kesene daḫı dirler, ġayrı adları gülūk lafẓında meẕkūrdur ve yumaḳ ve yuvalıḳ 18 maʿnāsına. [n-c-e] **Küncāl:** Türkīde küsbe didükleri ki simsimüñ kepegidür ve her nesne ki ṣıḳup 19 yaġın alurlar, [2997] ṣıḳline dirler. **Şems-i F.:**

To ṣāf-ı fıṭratī vü Ḫusrevān-ı dīger derun
20 To aṣl-ı salṭanatī vü dīger şehān küncāl

[n-t-e] **Küntāl:** Niʿmetī ḳışa, kūtāh maʿnāsına naḳl eylemiş. 21 [v-e] **Güvāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çuvāl. [v-e] **Küvāl:** *Kāf*-ı ʿArabīyile sāzān didükleri meşhūr balıḳ 22 ve ḥücre ve endūḫten lafẓından ki ḳazanmaḳ maʿnāsınadur, ṣīġa-i emrdür. **Beyt:**

23 Bezirgān-ı genc ü sīm ü zer güvālend
To ez-āzād ki merdüm küvāl

Bu maʿnāya eṣaḥḥ *kāf*-ı ʿAcemīyiledür. [v-p-e] 24 **Kūpāl:** *Kāf*-ı ʿArabī ve *bāʾ*-i ʿAcemīyile kötek ve demür çomaḳ. **Şems-i F.:**

ʿAceb me-dār ki ser-kūfte-est düşmen-i to
25 Ki serzeniş koned ez-ser girānīş-i kūpāl

Firdevsī:

Bīned ez-dāz dest-i kūpāl-rā
26 Meger güm koned Rüstem-i Zāl-rā

Ve yapucı maʿnāsına. [v-p] **Kūpel:** Pāpādya didükleri 27 ot, eṭıbbā ḳatında bābūne ve bābunc dimekile maʿrūfdur. Baʿżı yirde ḳoyungözi dirler 28 Niʿmetī, ve ṣu ḳabarcıġı ki yaġmur yaġarken ṣu üzerinde ḥāṣıl olur, ḥabāb maʿnāsına da gelür 29 dimiş. [v-t-v-e] **Kūtüvāl:** Diz-dār ve iş eri maʿnāsına da gelür. [v-ç-e] **Küçāl:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ālāt-ḫāne, 30 metāʿü'l-beyt maʿnāsına sāʾir adları kālā lafẓında meṣtūrdur. [v-r-d] **Kūr-dil:** Ḳara 31 göñüllü ve cāhil, bī-maʿrīfet ve kevden. [v-ş-p-y] **Güş-ı pīl:** Pīl-güş maʿnāsına ki sūsen-i āzādeye 233b/01 dirler. **Niẓāmī:**

Ġonçe bā-çeşm-i gāv mīş be-nāz
Murġ bā-güş-ı pīl be-rāz

[2997] Anuñ. 3. (263b/22)

[v-ş-m-e] **Güş-māl:** 02 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳulaḳ burmaḳ, mecāzen teʾdīb maʿnāsına da istiʿmāl olınur. [v-f-t-n-v] **Küften-dil:** 03 Ḥafaḳan ʿilleti, Türkīde yürek oynaması dirler. [-v-] **Gül:** İmāle-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ebleh ü nā-dān 04 ve taslaḳ maʿnāsına. **Beyt:**

Şeh-i ḥavżī dān çeşm çün lūlehā
Āb-ı ān lūle revān ez-gülhā

05 ve uvaḳ ṭaşlı ḳaparlı yir ve deryāçe. Niʿmetī, ve sazan balığına daḫı dirler dimiş. [-v-] **Kül:** *Kāf*-ı 06 ʿArabīyile arḳa, püşt maʿnāsına. Ḥalīmī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve daḫı ṣunuñ ṣığacıḳ 07 yiri dimişler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi şol çeç ki üzerine sehlce yaġmurcaḳ yaġmış ola didi. [v-h] **Kühel:** 08 Aluç didükleri taġ yemişi, sāʾir esāmīsi kehec lafẓında meẕkūrdur. [v-y-e-n-k] **Güy-ı engel:** 09 İlige geçmiş, dügme. **Beyt:**

Ey Kerīmī koned çarḫ ze-ḫūrşīd ü hilāl
Cāme-i ḳadd-i to-rā her ser-i meh güy-ı engel

10 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa** 11 [-e-] **Lāl:** Dilsiz ādem, aḫras maʿnāsına ve laʿl didükleri meşhūr ḳıymetī ṭaş. **ʿUnṣurī:**

12 Dü-leb çü nār-ı kefīde dü-leb çü sūsen-i surḫ
Dü-ruḫ çü nār-ı şüküfte çü berg-i lāle lāl

13 ve künde maʿnāsına. [-ʿ-] **Laʿl:** Maʿrūf bir ḳıymetī ṭaşdur, ḳıymetde ġāyet merġūb 14 u memdūḥdur. Ammā ḥāṣiyyetde baʿżı ḥukemā vü fużelā ḳadḥ ü ẕemm idüp dirler ki mülūk-ı 15 Tebābaʿa ki Yemen pādişāhlarıdur. Andan imtināʿ iderler idi. Zīrā götürmesi müverriṣ-i 16 ʿaceb ü kibr olduġından ötüri ve şāʿirleri maḥbūblaruñ ṭuṭaġını aña teşbīh idüp 17 şol ḳadar istiʿmāl eylediler ki teşbīh-i kināye ṭarīḳesince müşebbih ẕikr olınmaz sözin ṭuṭaḳ murād 18 olınur. [n-g-e] **Lengāl:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi yaramaz söz, lengāk maʿnāsına naḳl eylemiş. 19 **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** 20 [e-k-v] **Meʾkūl:** Yiyegen kişi, bisyār-ḫˇār maʿnāsına bu lüġati Şems-i Faḫrī gelū-bende diyü tefsīr eyledükleri 21 eclden boyna bağlanan ip maʿnāsına ḥaml eyledi ve bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

22 Behr-i meʾkūl tā-be-key dārī
Ḥulḳ-ı cān-rā ze-ġuṣṣa der-meʾkūl

Nitekim resen lafẓını aña ḥaml itmiş 23 idi, ẓāhirdür ki boġazı ḳulı dimek olur, çoḳ yiyici olanlaruñ ṣıfatıdur ki leyl ü nehār ʿār 24 u nāmūsı terk idüp boġazlarına ḫıẕmetkār olmışlardur. **Beyt:**

Ḳalye kerdem zūd āverdem be-pīş
25 Tā be-ḫˇor dendān-i dü-meʾkūl neheng

Niʿmetī, ve ḳamış lüle dimiş ve 26 Ḳaraḥiṣārī, ve lafẓī-st ki ez-teʾḫīr ü direng güyend

dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve boğaz **27** ṭutan ve boğazda ḳalan nesneye dirler dimiş. [-e-] **Māl:** Ārām u beñdeş, mānende maʿnāsına **28** bu maʿnāya sāʾir esāmīsi āsā lafẓında meẕkūrdur ve emrdür mālīdenden ki ovmaḳ, delk **29** ü ferk maʿnāsına ve dürtmek ve silmek ve sürtmek maʿnālarına gelür ve māl vaṣf-ı terkībisī de **30** olur, dest-māl, pāy-māl gibi. **Beyt:**

Dest-māl-i menāl-i her ʿāṭıl
Pāy-māl-i menāl-i her kâhil

ʿArabīde **31** esbāb u çār-pā, Fārsīde de ṣāyiʿdür. [e-l-e] **Māl-ā-māl:** Ṭopṭolu dimekdür. **Şems-i F.:**

234a/01 Girift ʿarṣa-i fikrem ṣenāt-ı mīl-ā-mīl
Keşīd ṭabʿem cām-ı hevāt māl-ā-māl

[e-h-v] **Māhūl:** Duzaḳ. [e-h-y-g-v] **Māhī-gūl: 02** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sazan balığı. [ḫ-m] **Maḫmel:** Ḳaṭīfe. **Esedī:**

Çi maḫmel çi şāre çi cüzzed ḥarīr
03 Çi dīnār u dībā çi müşk ü ʿabīr

ʿArabīdür, Fārsīde de ṣāyiʿdür. [r-e] **Merāl:** Niʿmetī sözde **04** aldanmış ve ebleh ü nādān maʿnāsına naḳl eylemiş, āḫiri *kāf* u *zāʾ*-i ʿArabīyile mezāk maʿnāsına. **05** [r-ġ-v] **Merġūl:** Örülmiş ve ḳıvırcıḳ saç ve pīçīde zülfe dirler. **Şems-i F.:**

Çend bāşī berāy-ı şehvet ü ḥırṣ
06 Pāy-beste be-ṭurre-i merġūl

Ve nāzüklik geçmek ve bāz-geşt. [l-v] **Melūl:** Ġam-gīn ʿArabīdür, **07** Fārsīde de ṣāyiʿdür. [-k-] **Mekil:** Ādem boğazına giden sülük. [m-v] **Memūl:** Eglenme, direng **08** ve teʾḫīr mukin maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Sūy-ı dergeh-i şehen-şeh pūy
Ser-i ḥayret me-mān u pīş-i memul

09 [n-b] **Menbel:** Çerçi, pīlūr maʿnāsına. [n-d] **Mendel:** Ol dāʾiredür ki ġarāʾim-ḫˇānlar içine girüp **10** daʿvet-i cinn iderler. **Şāh Ṭāhir:**

Bülbül-i naġme-serā pīr-i ġarāʾim-ḫˇān şod
Gül perī dāʾire-i ṣaḥn-ı gülistān mendel

11 [n-d-y] **Mendīl:** Silincek biz ve ʿavratlar başlarına örtdükleri. [n-g] **Mengel:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile **12** ḥarāmī, rāh-zen maʿnāsına. [h-v] **Mehūl:** Duzaḳ māhūl maʿnāsına maʿrūfdur. **El-Mīmi'l-Meksūre 13** [ṣ-e] **Miṣāl:** Emr ü berāt-i pādişāhān, ʿArabīdür. [ṣ-ḳ-e] **Miṣḳāl:** Bir buçuḳ dirhemdür ki yigirmi dört **14** ḳırāṭ olur, dirhem on altı ḳırātdur, her ḳırāt dört şaʿīrdür, bir miṣḳāl ṭoḳsan altı **15** şaʿīr olur. [-k-] **Mikil:** Kesr-i *kāf*ile ibil

veznine sülük, ʿalaḳ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Der-Buḥarī ki ḥalḳ-i o geşte
16 Āb ḫūn-ḫˇār cānistān çü mikil

Sāʾir esāmīsi kāḫinc lafẓında meẕkūrdur. [-y-] **Mīl: 17** Göze sürme çekdükleri nesne ve cerrāḥlaruñ ḥanek miḳdārı bilmek içün istiʿmāl itdükleri **18** demürden ve ġayrıdan olan āletleri ve bunlara beñzer ne varise ve şülüş fersaḫdur ki *Kānūn-ı* **19** *Edeb*de *der-zemīn miḳdārise hezār gez-est* dimiş. *Tercümān-ı Ṣıḥāḥ* ve *Kenzü'l-Lüġa*da miḳdār **20** yek medd-i başar dimiş ve baʿżılar dört biñ ḫaṭve dimişler. Bir fersaḫ on iki biñ adımdır. **21** Mīl-i şülüş fersaḫ olıcaḳ dört biñ ḫaṭve, ṣaḥīḥ olur. *Kāmūs-ı Muḥīṭ* ṣāḥibi *el-mil miʿetü elf ışbaʿ illā erbaʿat ālāfī ışbaʿ* **22** yaʿnī ṭoḳsan altı biñ barmaḳdur diyü taḫḳīḳ olınmışdur **23** ve baʿżı yirlerde nişān içün dikdükleri yüksek ʿalāmet. **El-Mīmi'l-Mażmūme** [r-ġ-v] **Murġūl: 24** Feṭḥ-i *mīm*ile merġūl maʿnāsına. [ġ-e] **Moġāl:** Tatar ki yaġmacılardur. [-ġ-] **Moġal:** Niʿmetī, feṭḥ-i *ġayn*la bir ṭāʾifedür **25** dimişler diyü naḳl eylemiş. *Cāmīü'l-Fürs* ṣāḥibi Ebū Cehl ḳarpuzı aġacına dirler dimiş. Sükūn-ı *ġayn*la. **26** [ġ-v] **Moġūl:** Māverāʾün-nehr Tatarı ve Muġāl maʿnāsına ve oda ṭapıcı, āteş-perest. [-ḳ-] **Muḳl: 27** Ebū Cehl ḳarpuzı ve çivid yapraġı ve żamġ maʿnāsına da gelür ve bir dürlü ṭaʿāmdur. [ḳ-y] **Muḳīl: 28** Bir ṭaʿāmdur ki Aʿcām et ile ve kūfte vü mūmbār u ḳuyruḳ ile ve buġday ve pirinç ve noḫūd **29** ve baḳla ile ve ḫaḍrādan çükündür ve piyāz ve şalġam ve gendenā ve kerez ve kelem ile pişürürler, muḳīliyā **30** daḫı dirler. **Mül:** Süci, şarāb maʿnāsına. [l-k] **Mülgül:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ebegömeci didükleri **31** ot, sāʾir esāmīsi *vertāc* lafẓında mesṭūrdur. [v-z-m-e] **Mūzmāl:** Deñsiz olan kimesne. 234b/01 [v-s-y-ḳ-e] **Mūsīḳāl:** Ügeyik ḳuşı, fāḫte maʿnāsına. [-v-] **Mūl:** Oynaş, ʿArabīde *ḫıdn* **02** maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Be-dīn-i ḫaṭṭ-ı zībā be-dīn-i ḳadd-i ṭūl
ʿAceb ne-buved er bāşedeş Zühre mūl

Dīger:

03 Hemçü zenān zişt-i ḫˇāher nefsī be-çārī
Geşte ne ḫānümā ḫod mūl be-mūl u şev-be-şev

Ve mūlīden **04** lafẓından ki eglenmek ve mührelemek ve giç ḳalmaḳ ve ṭıḳılmaḳ maʿnāsınadur **05** ve ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. [v-l-m-v] **Mūl mūl:** Miṣlihu, ve küymek ve işe göndermek maʿnāsına. **06 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 07** [e-b] **Nābil:** Oḳcı ve tīr-dān. [e-r-c-y] **Nārcīl:** Hind ḳozı. [e-ṭ] **Nāṭıl:** Evzāndandur, yedi **08** dirhem aġırına dirler, baʿżılar iki estār miḳdārıdur didiler, altı buçuḳ dirheme dirler. **09** Lafẓ-ı ʿArabīdür ve baʿżılar ḳatında iki oḳyadur. [-e-] **Nāl:** Ḳalem içindeki ince tillere

dirler. **Beyt:**

10 Cān ze-ārzū-yı dīden ān serv-i lāle-rūy
Ez-nāle hemçü nāl şod ez-mūy hemçü mūy

Şems-i Faḫrī 11 *nāl, ney-i bārīk bāşed ü gūyend ānçi der-miyān ḳalem bāşed* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

12 Revā me-dār ki bā-īnçonīn cevāhir-i naẓm
Şeved vücūd men ez-cüsten menāl çü nāl

Ve baʿżı 13 erbāb-ı lüġat içi ṭolu bir nevʿ ṣarı ḳamışdur dimişler ve emrdür, *nālīden*den. **(ʿ):**

14 Be-nāl bülbül eger bā-minnet-i ser-i yārī-st

[t-b-y] **Netbīl:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi mekr ü ḥīle tenbīl maʿnāsına 15 naḳl eyledi, baʿżı ḥurūf mā-beyninde taḳaddüm ü teʾeḫḫür cāʾiz olan lüġatlerdendür. [c-y] **Necīl:** Ayruḳ 16 didükleri ot. [ḫ-c] **Naḫcel:** Cimdik ki iki bārmaġıla muḥkem ṭutarlar, her vilāyetde bir adı vardur, 17 Kirmānīler terencī dirler, Işfahānīler şikenc dirler, her vilāyetde bir nāmı vardur. **Şems-i F.:**

18 Ez-ḳażā be-güẕered ze-bes tündī
Egereş kīrī ez-serīn naḫcel

[ḫ-c-y-r-v-e] **Naḫcīrvāl:** Ṣayyād, avcı maʿnāsına. 19 [-ḫ-] **Naḫl:** Güli ve sāʾir çiçegi zīnet içün bir uzun aġaç üzerine bağlarlar ve mülevven bal 20 mūmından eyyām-ı feraḥda itdükleri ki Türkīde naḳıl dirler, ʿArabīde ḫurmā aġacına dirler. [ş-m-y] 21 **Neşmīl:** Niʿmetī yaraşmış nesneye dirler dimiş. [ş-b-y] **Neşbīl:** Olta ki anuñıla balıḳ avlarlar. 22 **Şems-i F.:**

Şaşt eger be-her ṣayd be-güşāyed
Ḥūt gerdūn buvedeş der-neşbīl

Ve der-āvīḫtī 23 *bāşed ez-cāyī.* [-ş-] **Neşel:** Bir nesneden aşılmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdar u ṣīġa-i emr ü vaṣf 24 terkībidür, heykel ü mendel ḳāfiyesinde. **Şems-i F.:**

Geret bāyed ki be-güẕerī zinhar
25 Dest-i ḫod-rā rikāb-ı şāh neşel

Ve balıḳ duzaġı, olta maʿnāsına da naḳl eylemiş. [ş-y] **Neşīl:** Miṣlihu. [-ġ] 26 **Naġal:** Feṭḥ-i *ġaynıla* çuḳur ve ḳazılmış yer ve in ki ḳoyun yatur ve yolcu ḳonar. **Rudekī:**

27 Gūsfendīm ü cihān hest be-Kirdār-ı naġal
Çün geh-i ḫˇāb buved şūy naġal bāyed şod

Ve yol üzerinde 28 olan kārbān-serāya daḫı dirler. Niʿmetī, ve ḳurd ve dilkü inine daḫı dirler dimiş. [ġ-v] 29 **Naġūl:** Miṣlihu. [f-v] **Nafūl:** Ve biʾż-żam baldır, şināleng

maʿnāsına. [-k-] **Negel:** Güzel, tāze 30 oğlan bu lüġat feṯḥ-i *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür. Naḳl olınmışdur Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* 31 ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *nūn*-ı meksūrede īrād eylemişler. [v-y] **Nevīl:** Alın, pīşānī maʿnāsına. 235a/01 Sāʾir esāmīsī *tevīl* lafẓında ẕikr olınmışdur. [h-e] **Nehāl:** Kīne-gāh u fesād u ṣayyādlar kemīn-gāhı 02 nihāle maʿnāsına. **Firdevsī:**

Menem Rüstem-i Zāvülī pūr-ı Zāl
Ne hengām-ı ḫˇābest ü gāh-ı nehāl

03 [y-d] **Neydül:** Aġırlıḳ ki ādemi uyḫuda başar, kābūs maʿnāsına ve sipsi, neydülān daḫı lüġatdür. 04 **En-Nūni'l-Meksūre:** [g-e] **Nigāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Niʿmetī, kömür, faḥm maʿnāsına naḳl eylemiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* 05 ṣāḥibi āḫirini *kāf*ile īrād eylemiş. [-g-] **Nigil:** Sāde-rū oğlan. Niʿmetī, ve ṭāġ erügi ve 06 burçaḳ maʿnāsına da gelür dimiş. [h-e] **Nihāl:** Fidan ki dikerler ve ḳalem ki aşılarlar ve şuʿarā nāzik 07 ince dāl[2998] maʿnāsına istiʿmāl iderler, maḥbūblaruñ ḳaddini aña teşbīh iderler. [y-p-e] **Nīpāl:** Tenbet 08 vilāyetinde bir yerüñ adıdur ki müşgüñ ġāyet aʿlāsı anda ḥāṣıl olur. **Esedī:**

09 Be-deh pīl ber-müşg-i Nīpāl buved
Her nāfe-rū heft-miṣḳāl buved

[y-ṭ] **Nīṭil:** Nāṭıl maʿnāsına. 10 [y-d] **Nīdil:** Miṣlihu. Nāṭıl maʿnāsına. [-y-] **Nīl:** Mıṣr ırmaġınuñ adıdur ki cennetden çıḳar 11 ve çivit ki anuñıla gök renk boyarlar, ḥaḳīḳatde anuñ otınuñ adıdur, eṭıbbā ki 12 ḥabb-ı Nīl ẕikr iderler, gök çiçegi, ṣarmaşıḳ toḫmı murād olınur ki müshil dārūlarındandur. [y-m-b-s-m] 13 **Nīm-bismil:** Yarım boġazlanmış dimekdür, nīm-küşte maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Düşmen-i Şehriyār-ı ʿālem-dil
14 Bād her-dem be-tīġ nīm-bismil

[y-m-z-e] **Nīm-zāl:** Orta yaşlu. [y-m-s-e] **Nīm-sāl:** Miṣlihu. **En-Nūni'l-Mażmūme:** 15 [-ġ-] **Nuġul:** Żamm-ı *ġayn*la deriñ, jerf maʿnāsına şularda istiʿmāl olınur ve ber-sebīl-i istiʿāre 16 fikr olınan maḥallerde ve yazılarda ve deriñ ve deriñ beriyyelerde daḫı istiʿmāl olınur 17 ve ince, raḳīḳ maʿnāsına *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve çuḳur ve ḳarañu maʿnāsına da naḳl eylemiş 18 *vāv* ile daḫı mervīdür. Niʿmetī, ve muġ maʿnāsına da gelür dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi 19 ve baldır, leng maʿnāsına da naḳl eylemiş. [ġ-v] **Nuġūl:** Miṣlihu ve yol üzerinde olan kār-bān-serāy 20 [f-v] **Nüfūl:** Baldır, şitāleng maʿnāsına. [-v-] **Nūl:** Aġız çevresi, nesn ü ferenc 21 maʿnāsına sāʾir esāmīsi ferenc lafẓında meẕkūrdur. **Şems-i F.:**

[2998] ṭal. 3. (266a/03)

Ān ki ālūde-nevāl-i ūy-est

22 Āz-rā kām u dūst fikret ü nūl

Ve ḳaz u ṭurna ve anlaruñ gibi ḳuşlar burnı. **23 Cāmī:**

Ber-leb-i āb dāʾimā mī-dīd

Ki küleng-i büzürg mī-gerdīd

Kirmegī çün zʾāb be-nümūdī

24 Nūl kerdī dırāz u ber-būdī[2999]

Ḳaraḥişārī, *ve gelū-bend bāşed çonān ki resen* dimiş ve ṭayancaḳ **25** maʿnāsına daḫı gelür. [v-k-e] **Nūkāl:** Aldama. **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa: 26** [e-r-d] **Vār-dil:** Urva ki ḫamīre ṣaçarlar. [e-ġ] **Vāġıl:** Ṭufeylī şarāb ve ḥāżır ṭaʿām. [-e-] **27 Vāl:** Bir nevʿ büyük balıḳdur ki gemileri yudar ve çıplaḳ balıḳ maʿnāsına. [-r-] **Verel:** Feṭḥ-i *rā* ile **28** bir nevʿ kertekeledür ki ḳuyruġı uzundur. **Vezel:** Miṣlihu, *rāʾ*-i mühmele ile ve *zāʾ*-i ʿArabīyile mervīdür. **29** İkisi de ʿArabīdür. Niʿmetī vü *Vesīle* vü *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi lüġatlerinde īrād itmişlerdür, keʾanne **30** Fārsīde de şāyiʿdür. [s-y] **Vesīl:** Gönderme, kesīl maʿnāsınadur. [y-k-v-v-y] **Veyk ü veyl: 31** Vāy saña dimekdür. **Beyt:**

Eyā der-pey-i rīj-pūyān çü peyk

Eger vʾān kerdī to-rā veyk ü veyl

235b/01 ve ṭūbālek maʿnāsına da gelür, bu taḳdīrce izdāddan olur. Yalñuz veyl daḫı lüġatdür. **02** [y-ş] **Veyşel:** Ḳurdaşenī didükleri ʿillet-i şerī maʿnāsına. [-y-] **Veyl:** Kelime-i taḳbiḫ ü ʿaẕābdur vāy **03** saña dimekdür. **Ebū Şekūr:**

Bed-endīş-i düşmen pür ez-veyl cūy

Ki tā çün rübāyed ez-o cüft-i o

Ve cehennemde **04** bir vādīnüñ adıdur ve helāk u rüsvāyī ve muṭlaḳā cehennem maʿnāsına da naḳl olınmış, aṣlda ʿArabīdür. **05** Fārsīde de şāyiʿdür. **El-Vāvi'l-Meksūre: Vīk ü vīl:** Ẓafer ü fevz maʿnāsına yalñuz vīl daḫı lüġatdür. **06** [-y-] **Vīl:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

O çü ḫūrşīd ḫaşm çün ẕerre

Ẕerre ber-mihr key beyāyed vīl

El-Vāvi'l-Maẓmūme: 07 Vül: Ḳaraḥişārī gül maʿnāsına naḳl eylemiş. Lisān-ı Pehlevīdür. **08 Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa 09** [-e-] **Hāl:** Ārām u ḳarār. **Firdevsī:**

Hemān Gīv bī-dār dil heft-sāl

Be-bū zʾān zemīn buved bī-ḫord u hāl

[2999] --. 16. (222a/08)

10 **Velehu:**

Ve z’īn sū çü āteş hemī rāned Zāl
Ne ḫord ü ne ḫˇāb ü ne ārām ü hāl

11 [e-m-e] **Hāmāl:** Beñdeş ü mānend maʿnāsına.[3000] **Ḫusrevī:**

Īn āteş ü īn bād süvüm āb u ze-pes ḫāk
12 Her çār muvāfıḳ ne be-yek cā vü ne hāmāl

Ve bir kimesne ile dostluḳ eyleyen kimesne. [m-e] **Hamāl:** Miṣlihu. 13 Hāmāldan muḫaffefdür. **Esedī:**

Ze-şāhā kesī bed-sikālem ne-buved
Be-genc bā-şükr hamālem ne-buved

Dīger:

Dām tā dānī-i ādem ne-şodī dāne eger
14 Dāştī der-merdüm-i cennet ez-īn güne hamal

Sāʾir esāmīsi āsā lafẓında 15 mesṭūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi feṭḥ-i *hā* ile hamāl bāşedeş kesr ü żamm-ı *hā* ile beñdeş ü hemtā maʿnāsına 16 naḳl eyledi. [m-s-e] **Hem-sāl:** Yaşdaş ki bir yılda ṭoġmış ola. [l-e-h] **Hel-ā-hel:** ʿArabda ve ʿAcemde 17 müstaʿmeldür, maʿnā-yı meşhūrī zehr-i ḳātildür. **Ḫāfıẓ:**

Derd-mendān-ı belā zehr-i hel-ā-hel dārend
18 Ḳaṣd-ı īn ḳavm ḫaṭar bāşed hān tā ne-konī[3001] [3002]

ʿArabīde helhelüñ cemʿidür ki zehr-i ḳātil ve câme-i sāde-teng 19 ve mūy-ı teng ve āverde ʿavrat, ḳābile maʿnāsına bu maʿnāya ġayrı adları bārāc lafẓında 20 yazılmışdur. [-v-] **Hevl:** Ḳorḳu, aşlda ʿArabīde Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [v-l-v] **Hevlūl:** Ḳaraḥişārī 21 merd-i sebük bāşed dimiş. [y-k] **Heykel:** Her cismüñ ḳalıbı, heyʾet maʿnāsına. **Şems-i F.:**

22 Merḥabā ān Burāḳ-ı berḳ-mesīr
Ki çü kūh-est āhenīn heykel

Ve ḥırz-ı ḥamāʾil maʿnāsına ki oġlancuḳlaruñ 23 bāzūsına ve boġazına bağlarlar ve büt-ḫāne maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ez-rikābeş cüẕā ne-kerded feṭḥ
24 Hemçü ān büt-perest ez-heykel

[3000] Beñdeş, hemtā vü mānend maʿnāsına. 3. (266b/13), 16. (222a/27)
[3001] Ve meẕkūr beytde zehr lafẓınuñ helāhel iżāfeti, iżāfet-i ʿām ile’l-ḫāṣdur ki iżāfet-i beyāniyye ḳabīlindendür.
[3002] --. 16. (222b/03)

Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi ve Niʿmetī, ve ḳad maʿnāsına da gelür dimişler. **25** Heyʾet maʿnāsına ʿArabīdür. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ṣūret ve şekl ü gül ü bahār-ḫāne maʿnāsına **26** naḳl eylemiş. **El-Hāʾi'l-Meksūre:** [l-e] **Hilāl:** Yeñi ay, üç giceye dek hilāl dirler, ʿArabīdür. **27 Beyt:**

Hindū-yı o-st her ser-i mihrümāh ez-ān cihān
Mī-gūyedeş mübārek mī-ḫˇāndeş hilāl

28 Ve nām-ı bende-i Ḥażret-i risālet-penāhdur *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selām* ve bir ḳabīle adıdur. **Hil:** Ḳoyuvir **29** dimekdür, be-hil lafẓından muḫaffefdür. [l-h] **Hilhel:** Demür ḳaynaḳ. **El-Hāʾi'l-Mażmūme:** [-b-] **Hubel: 30** Mekke ehlinüñ ḳable'l-islām ṭapduḳları bütüñ adıdur. [m-e] **Himāl:** Bir kimesne ile dostluḳ **31** iden kimesne ve hem-ser maʿnāsına ve şerīk-enbāz maʿnāsına ekseriyā naẓīr maʿnāsına istiʿmāl olınur. 236a/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa 02** [-e-] **Yāl:** Erbāb-ı lüġat boyun, gerden maʿnāsına ve bāzū ve baʿżılar el dimişler ve baʿżılar eyegi **03** dimişler ve yaġrın ve pehlivān maʿnāsına naḳl eylemişler. **Esedī:**

Ber-efrāḫt ez-ḳalb-i yāl yeli
04 Berūn zed çemān çerme-i cedġalī
Firdevsī:

Be-bālā-yı men pūr-ı Sām-est Zāl
Ebā bāzū-yı şīr ü bā-berz-i yāl

05 Selmān:

Hüner ber-ceng-cū be-ezyed cengāl
Girift esb-i şehen-şeh-rā ser ü yāl

06 Firdevsī:

Ze-Sohrāb ü zeber ze-bālā-yı o
Ze-yāl yelī vü berd ü cāy-ı o

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **07** böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki çār-pāde peş ü yāl ḳuşda per ü bāl gibidür. Niteki **08** bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-bād-ı germ hemī sūḫt der-zemīn ü kerm
Peleng peş ü yāl ü küleng-rā per ü bāl

09 Yāli ol ḳıllara dirler ki atuñ eñsesinde biter. Yālī didükleri yālīde bitdüginden **10** ötüridür. Āḫirindeġı *yā* edāt-ı nisbetdür. Yālüñ çār-pāya iḫtiṣāṣı yoḳdur. **11** Ādemīde de istiʿmāl olınur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-Türk ender üftād ḫam-ı devāl
12 Sipeh-dār-ı Īrān be-dozdīd yāl

Yālīye yāl mecāzen ıṭlāḳ olınur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **13 Beyt:**

Ser-i ān ḫayl-i pīrāhen derīdend
Düm ü yāl sütūr ān-rā berīdend

Ādemīde de istiʿmāl **14** olınur ve ġanlayın bālde istiʿmāl olınur. Ḫoş bāl ü yālī var dirler ammā ẓāhir budur ki **15** ikisi de bi-ṭarīḳü'l-istiʿāre istiʿmāl olınur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

16 Zamānī pür-endīşe şod Zāl-i zer
Ber-āverd bāl be-güsterd per

Bunuñ istiʿmāli de istiʿāre ṭarīḳiyiledür. **17** [e-l-y-e] **Yāl u bāl:** Şencī maʿnāsından ʿibāretdür boy bosuñ ve ṭas ṭarım dirler. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve saḫn **18** dimiş. [ḫ-c-e] **Yaḫçāl:** Buzluḳ, yaḫdān maʿnāsına. **Yel:** Bahādur u şecāʿ. **Esedī:**

Be-dergāh-ı şeh şod yel-i ser-efrāz
19 Çü āmed be-nezdīk-i der-geh firāz

Ve leşker ü behre ve niṣār u ṣalma ṭavar ki ḳaṭarlanmışdur. **20** Ḳaraḥiṣārī, ve boş, tehī maʿnāsına da gelür dimiş. [-l-] **Yelel:** Bir yerüñ adıdur. **21 Bābü'l-Mīmi'l-Nevʿ-i Evvelehu El-Elīfi'l-Memdūde 22** [b-e] **Ābām:** Borç, deyn maʿnāsına āvām daḫı dirler. [b-ş] **Ābşem:** Niʿmetī göñül maʿnāsına naḳl eylemiş **23** ki ḫām ibrīşimüñ ḳozaḳlarıdur. Ḫām-ı ibrīşim andan olur, ibrīşim ḳurdınuñ kefenidür. **24** [b-l-h-ç-ş] **Ābile-i çeşm:** Göz ḳuyruġında çıḳan çıban ki itdirsegi dirler. [b-y-ş] **Ābşīm: 25** Gügül, ābşem maʿnāsına. [t-ş-s-y] **Āteş-i sīm:** Ṭavar ayaġı ṭaşa ṭoḳınduḳda andan çıḳan od. **26** [t-ş-s-v] **Āteş-i sūm:** Miṣlihu. [ẕ-r] **Āẕrem:** Ve bi'l-ḳaṣr bir eyerdür ki tegeltisi iki pāre olur, *zā*'-i **27** muʿceme ile daḫı mervī lüġatdür. **Şems-i F.:**

Z'īn esb ketelcī-i vü şeh-rā
Ez-meh ü mihr beste āẕrem āẕrem-est

28 ve zīr-i zemīn maʿnāsına. **Niẓāmī:**

Ber-ān kūh kemer-keş reft çün bād
Kemer der-best ü zaḫm-ı tīşe be-güşād

29 [r-e] **Ārām:**[3003] Ārāmīden lafẓından ism-i maṣdardur, ḳarār maʿnāsına. **Firdevsī:**

30 Deyr-i īn-kīn be-ḫūyem men ārām u ḫˇāb
Men ü gürz ü meydān-ı Efrāsiyāb

Ve vaṣf-ı terkībi **31** vü ṣīġa-i emrdür. Ḳaraḥiṣārī ve dölek maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [j-r] **Ājerm:** Feṭḥ-i *zā* ile 236b/01 ʿAcemī, baʿdehu sükūn-ı *rā*'-i mühmele miṣlihu ve

[3003] **Firdevsī.** (223a/17)

ḥürmet ve ud ve edeb ve ağırlıḳ. **Laṭīfī:**

02 Her-ān k’īmān u dīn ü şerm dāred

Ze-pīrān u zenān ājerm dāred

Aḥmed-i Kirmānī:

Fārīġ heme ez-ḥayā vü ājerm

03 Bed-sīret ü kīne-cūy u bī-şerm

Ve meyl ü muḥābā vu bahāne vü ẕāl-i muʿceme ile āẕerm maʿnāsına. [ş-e] **04 Āşām:** Aşāmīden lafẓından içmek, şürb maʿnāsına ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i emr **05** ü vaṣf-ı terkībīdür. İçmek maʿnāsına ṣuda ve şerbetde ve ġayrıda istiʿmāl olınur. **06** Zehr-şām u ḫūn-āşām dirler. [ş-t-v] **Āştūm:** Ve bi’l-ḳaṣr, burçaḳ sürekesi. [k-e] **Ākām:** Simārūġ **07** didükleri mantar. [v-e-r] **Āvārem:** Āvāreem lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Esedī:**

08 Be-gird-i ʿālem āvārem to kerdī

Çonīn bī-zūr u bīmārem to kerdi

[v-e] **Āvām:** Borç u vām maʿnāsına **09** ekṣer budur ki elifsiz *vām* dirler. [y-e] **Āyām:** Niʿmetī, borç, deyn maʿnāsına naḳl eylemiş. **10 Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi’l-Meḳṣūre 11** [b-r-y-ş-y] **Ebrīşīm:** Türkīde de istiʿmāl olınur, taʿrīb idüp *sīn*-i mühmele ile ebrisīm **12** dirler, ḥarīr maʿnāsına. Niʿmetī, ve alaca bulut ve yaġmur buludına daḫı dirler dimiş. [ḫ-ş] **13 Aḫşem:** Dimāġı zükām maʿnāsına. **Meşnevī:**

Müşg-rā bī-hūde Ḥaḳ ḫoş-dem ne-kerd

14 Be-her ḫas kerd ü pey-i āḫşem ne-kerd

[ḫ-k] **Aḫkem:** Ḳaşnaḳ ki çenber daḫı dirler, meṣelā elegüñ ve ġalbīrüñ ve sāʾir **15** bunlar gibinüñ. [d-y] **Edīm:** Saḫtiyān, ʿArabīdür, Fārsīde de çoḳ istiʿmāl olınur. **Beyt:**

16 Bād-ı Yemānī ze-Süheyl nesīm

Sāḫte kemīḫt zemīn-rā edim

Kātibī:

Ān şeh-süvār-ı kerem-ʿinān bülend-seyr

17 K’ez-nüh edīm çarḫ-ı düvāl rikāb yāft

[r-d] **Erdem: Ḫāḳānī:**

18 Dānem ki çü endīşe konī nīk-şināsī

Pā z’ender-bismi’llāh ve’l-ḥamd z’erdem

Her çend ze-yek sikke be-rānend ü līk

19 Maʿlūm şeved ze-ḳıymet-i dīnār zed hem

[r-z] **Erzem:** İr kiçesi. [j-d-h-e] **Ejdehām: 20** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ala maʿnāsına ki ṭavşancıl ḳuşıdur. [s-t-y] **Estīm:** Āstīn maʿnāsına ki yiñ dimek olur **21** ʿArabīde *kümm*

dirler. [f-e] **Efām:** Borç, deyn maʿnāsına. **Em:** Zāmīr-i nefs-i mütekellim-i vaḥdetdür **22** Meṣelā güfteem ve şenīdeem dirler. [n-c-e] **Encām:** İşüñ āḫiri. **Şems-i F.:**

Çün felek cāh-ı o-st bī-āġāz

23 Çün ḳażā ḥükm-i o-st bī-encām

Niʿmetī, ve ġuṣṣa vü ġam maʿnāsına da gelür **24** dimiş. [n-d-e] **Endām:** ʿUżv u niẓām u rāstlıḳ maʿnāsına yaʿnī bir dürlü yerince dimek olur, **25** ʿAcem *fülān-rā kār be-endām-est*[3004] dir. **Şems-i F.:**

Heme endām ḫaşm-ı ḫūn be-girift

Tā çi-rā kār-ı o-st be-endām

26 Niʿmetī, ve ferc ü kīr u dān yaʿnī yırtıcı cānverlerüñ ferc ü ẕekeri maʿnāsına da gelür **27** dimiş ve muṭlaḳā ferc ü ẕeker maʿnāsına. [n-g-e] **Engām:** Vaḳt-i hengām maʿnāsına. **Kemāl-i Işfahānī:**

28 Geşt çün mūy-ı nigārīn-i men īn şiʿr-i dırāz

Hem be-dīn ḫastem konem naẓm ki engām-ı duʿā-st

29 [n-g-ş-t-d-ş-n-e] **Engüşt-i Düşnām:** Niʿmetī, şehādet barmaġına dirler dimiş. **El-Elifi'l-Meksūre 30** [-r-] **İrem:** Bāġ-ı cennet. [s-p-r-ġ] **İsperġam:** *Bā*'-i ʿAcemīyile beyā tafṣīli siperġam lafẓında meẕkūrdur. **Beyt:**

31 Ey serv-i susen-bū der-efken lāle-gūn Cāmī

Be-şādī-i gül ü nergis be-yād-ı bīd ü isperġam

237a/01 [s-t-y] **İstīm:** Ġılāf, ḳın maʿnāsına. [ş-k] **İşkem:** Ḳarın, şikem maʿnāsına. [-ş-] **İşm: 02** Çāġşīr u şalvār. [ş-y] **İşīm:** Miṣlihu. **İm:** Erbāb-ı lüġat īn maʿnāsına dimişler. Fāżıl-ı **03** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki im ism-i işāretdür, ḳarīb içün **04** ammā maḫṣūṣdur birḳaç māddeye [3005] im-sāʿat, imşeb, imrūz dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **05 (ʿ):**

Ān şeb-i Ḳadrī ki gūyend ehl-i ḫalvet imşeb-est

Beyt:

Ki bā-mā be-bāyed firistādeneş

06 Ki imrūz bāyed be-mā dādeneş

İm-māh, im-hefte, im-dem dimezler belki īn māh, īn hefte, īn dem **07** dirler vāżiʿ lüġatüñ taḥakkümi taḫṣīṣlerindendür. *Min cihetü'l-maʿnā* iḫtişāṣ iḳtiżā ider **08** nesne yoḳdur bunuñ gibiler, ʿArabda vardur. [h-r-e] **İhrām:** Vilāyet-i *Mışr*da bir yirdür ve bir

[3004] (Falanın işi doğrudur.)
[3005] Meṣelā. 3. (268a/20)

09 binādur, Ādem peyġamber *ʿaleyhi's-selām* yaradılmazdın evvel Cān bin Cān ḳavmi binā itmişdür, dirler 10 ġāyetde yüce, ʿaẕīm binādur. [y-s-t-e-d] **İstādem:** İstādeem lafẓından muḫaffefdür, ṣābit 11 ü ber-ḳarār maʿnāsına.[3006] **Esedī:**

Sipeh-dār güft īstādem ber-īn
Me-rā bā-şomā nī-st peygār u kīn[3007]

12 [y-ş-y] **İşīm:** Çāġşīr ü şalvār, işīm maʿnāsına ve güreşçiler tummānına daḫı dirler. [-y-] **Īm:** 13 Niʿmetī, esmāʾ-i işāretdür bu dimekdür, īn maʿnāsına dimiş ve żamīr-i nefs-i mütekellim maʿi'l-ġayrdır. **14 El-Elifi'l-Mażmūme:** [s-t-e] **Üstām:** Ūstām lafẓından muḫaffefdür, muʿtemed maʿnāsına. [ş-t-l] **15 Üştülüm:** Ceng itmek ve taḥakküm ve cezʿ ü fezaʿ. **Beyt:**

Güm şev ez-īn hestī-i pür-üştülüm
16 Bel ki şev ez-gom şod key nīz güm

[l-e] **Ülām:** Ḫʷārezm diyārında bir mevżiʿüñ adıdur. [v-e] **Üvām:** 17 Borç, deyn maʿnāsına ekṣer elifsüz *vām* dirler. [v-s-t-e] **Ūstām:** Ḥalīmī muʿtemed maʿnāsına gelür dimiş 18 ve Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de muʿtemedün ʿaleyh maʿnāsına naḳl idüp ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

19 Her kocā buved dozd-ı rāh-zenī
Ez-nehīb v'ey ūstām buved

Ve iʿtimād maʿnāsına daḫı gelür. **20 Nevʿ-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa** 21 [e-d-e] **Bādām:** Maʿrūf mīvedür ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Maʿnā-yı terkībīsi duzaġıla 22 dimek olur. Niʿmetī ve ben olayın maʿnāsına da gelür dimiş. [e-d-e] **Pādām:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile muṣallā maʿnāsına. 23 [e-d-d-j-n-e] **Bād-dijnām:** Bir ʿilletdür yil ḫastalıġı dirler, Türkīde ısraġı didükleri ʿillet, ʿArabīde 24 *zenbībe* vü *ḥamrehe*. [e-d-d-j-n-e] **Bād-dijenām:** Miṣlihu sāʾir adları surḫ-bād lafẓında mesṭūrdur 25 ve ḳara ev degenegine dirler. [e-d-d-ş-n-e] **Bād-dişnām:** Miṣlihu, pādiz maʿnāsına. [e-d-ş-n-e] **Bādişnām:** 26 Miṣlihu ve baʿżılar cüẕẕām marażından bir nevʿ dür didiler ki ṣāḥibinüñ burnı ve yüzi ve alnı 27 ḳızarur. [e-d-r-e] **Bād-rām:** Miṣlihu, bāṭıl u hediyān ve uṣṣı gitmiş maʿnāsına. [e-d-r] **Bādrem:** 28 ʿAbeṣ ü herze bī-hūde ve heẕeyān maʿnāsına sükūn-ı *dāl* ü feṭḥ-i *rāʾ*-i mühmele ile. **Pādrem:** 29 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile daḫı mervīdür. **Şems-i F.:**

Her ki coz ẕāt-ı medḥ-i o gūyed
Ḳavl ü fiʿleş ṣebāh u bādrem-est

[3006] --. 16. (224b/31)
[3007] --. 16. (224b/31)

30 ve Ḫatl ağacı. **Enverī:**

Ze-şāḫ-ı pādrem āyed kef-i çenār berūn
Ger ez-mehib kef-i o vezed nesīm-i şimal

31 [e-d-j-b-e] **Bādijbām:** Ḳara ev degenegi bād-dijnām maʿnāsına. [e-r-d] **Pārdūm:** 237b/01 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳusḳun, ʿāmme taḫrīf idüp peldem dirler. **Şems-i F.:**

Z'īn ḫazān ān-kes ḫord ber-gev müdām
02 Der-dem-i īşān füted çü pān pārdüm

Ḳaraḥişārī sīne-bend maʿnāsına da 03 gelür dimiş. **Pāzām:** Ṣalıncaḳ, bāzpīc maʿnāsına ġayrı adları anda meẕkūrdur. [e-z-y-e] **Bāzyām:** 04 Ṭoġancı maʿnāsına. [e-z-v] **Pāzūm:** Niʿmetī yinesi maʿnāsına gelür dimiş. [e-s-e] **Pāsām:** İç yaġı, 05 pīh maʿnāsına. [e-ş-e] **Pāşām:** Miṣlihu, *sīn*-i mühmele ile ve muʿceme ile mervīdür. [e-f-d-e] **Bāf-dām:** Niʿmetī āḫir 06 encām maʿnāsına naḳl eylemiş, sāʾir esāmīsi anda yazılmışdur. [e-f-d] **Bāf-dem:** Miṣlihu żamm-ı *dāl*ile 07 kāvdem veznine. **Şems-i F.:**

Ger koned Dārā-yı devlet terbiyyet
Kār-ı Dānā nīk kerded bāf-dem

08 [e-l-d] **Pāldūm:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳusḳun, pārdüm maʿnāsına. [-e-] **Bām:** Ṭam üsti, saṭḥ maʿnāsına ve ṣabāḥ 09 fecr maʿnāsına. **ʿAṣṣārī:**

Her asān şām-ı bām ez-keyd Behrām
Ber-o ez-ġuṣṣa vü ġam bām çün şām

10 ve ṭudaḳ ve üst, fevḳ maʿnāsına dimişler ve levnde istiʿmāl olınur. Meṣelā ḳara yaġız ve 11 şaruşın gibi Fārsīde siyāh-bām ve sürḫ-bām ve kebūd-bām dirler. Yaʿnī ḳara yaġız ve ḳızıl 12 beñizlü ve gökrek dimekdür. Bir ẕāt anuñıla fī'l-cümle mevṣūf olduġına delālet ider. 13 Şöyle ki sāʾir renklerden ol renge artuġraḳ māʾil ola, tamām mevṣūf ve bi'l-cümle edātdur ki 14 renkler evāḫirine lāḥıḳ olur. Ekṣer bu maʿnāda *fā* ile istiʿmāl olınur ve yem maʿnāsına ki sāzlaruñ 15 yoġun āvāzlu ḳılına dirler. **ʿİmād-ı Faḳīh:**

Īn muṭrib ez-ʿIrāḳ resīd-est yā Ḥicāz
16 K'āheng-i zīr ü naġme-i bāmeş mübārek-est

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki bām 17 ṣubḥ vaḳtidür. ʿAdl-i dād-ı āyīn ü hükkām-ı selāṭīnüñ evvel vaḳt-i dīvānī zamānı olduġı 18 iʿtibār ile aña bām-dād dirler. Aṣlı *mīm*üñ kesresiyiledür, ʿİlmiyye naḳl olıcaḳ ḳāʿide-i terkīb 19 bozılup *mīm* sākin olmışdur. Bām, ṭam üstüne de dirler, niteki bu beytde ẕāhirdür. **Beyt:**

20 Zuḥal ber-bām āvāz-ı pā sedā-rān
Felek ber-der-geheş ez-rūz bānān

Teşt-i men ez-bām üftād 21 ki ʿAcemüñ ḍarb-ı meşelidür. Ṭam üstünde legen düşicek ḳatı çıñrar. Bir kişinüñ ḫaberi 22 şāyiʿ vü sırrı fāş olduḳda bu meşeli ḍarb iderler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

23 Hemī ḫordend cām ez-bām ne-āşām
Ki nā-geh ṭaştişān üftād ez-bām

Ammā bām ki bir nevʿ edāt-ı 24 teşbīhdür, aşlı fāmdur, *fā*nuñ *bā*ya, *bā*nuñ *fā*ya tebdīli lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. Niteki 25 muvāżıʿ keşīrede beyān olınmışdur. Gül-fām dirler, ezraḳ-fām dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 26 **Beyt:**

Sāġar-ı mey ber-kefem ne tāz ber
Ber-keşem īn delḳ-i ezraḳ-fām-rā

Fām renk cihetinden 27 münāsebetde istiʿmāl olınduġınlayın ṭaʿam cihetinden münāsebetde de istiʿmāl olınur. 28 Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Nevā sāzī ki buvedeş Bārbed nām
Nevāyī sāḫt āb rūz-ı engübīn-fām

29 *Baḥrü'l-Ġarā'ib* şāḥibi *fām*uñ renge iḫtişāşı var ṣanmışdur, 30 ġalaṭ itmişdür. [ç-k] **Peçkem:** Türkden bir cins ṭā'ifenüñ adıdur ve ṣuffe yaʿnī yay 31 evi. **Şems-i F.:**

Ān ki er to bahār-ı maʿdeleteş
Heme āfāḳ geşt çün peçkem

Baʿżılar ḳış 238a/01 evidür dimişler. **Beyt:**

Ez-to ḫālī nigār-ḫāne-i Cem
Fereş-i dībā keşīde ber-peçkem

[-c-] **Peçem:** 02 *Cīm*-i ʿAcemīyile düzen, niẓām maʿnāsına. **Beyt:**

Çe-rā ne şükr konem niʿmet-i to-rā şeb ü rūz
03 Ki bā-to aḫter-i men saʿd geşt ü kār-ı peçem

[v-e-r-e] **Bed-ārām:** Tevsen ḫayvāna dirler, Niʿmetī ped-rām 04 maʿnāsına gelür dimiş. [d-r-e] **Bed-rām:** *Bā'*-i ʿArabīyile tevsen at. **Ped-rām:** *Bā'*-i ʿAcemīyile ḫurrem 05 ü ārāste vü dil-güşā maḳāma dirler, meclis olsun ḫāne olsun bāġ olsun. 06 **Şems-i F.:**

Çarḫ-ı pedrem tā ki şod rāmeş
Ez-kevākib çü ḫuld şod ped-rām

Muṭīʿ maʿnāsına da 07 gelür. **Beyt:**

Dileş geşt ped-rām ü ber-dāşteş
Ger-ez-ān Bābür ender-efrāşte

(ʿ):

08 Dil-i dānā hemīşe ped-rām-est

[d-g-r-d-e] **Bed-gerdām:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yaramaz işlü. [r-p-r] **09 Perperem:** Çil didükleri ḳuş, tīhū, ferfūr maʿnāsına sāʾir adları anda mesṭūrdur. [r-c] **10 Perçem:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile depede olan ṣaç, Türkīde de müstaʿmeldür. Atuñ perçemine ʿArabīde **11** ʿarf ü sebīb dirler ve sebīb ḳuyruġına daḫı dirler ve uġ ve ṣaban. [r-s-e] **12 Bersām:** Nevʿ mine'l-cünūn. [r-s] **Bersem:** Dest-āvīz, armaġan maʿnāsına. [r-ş-e] **Berşām: 13** Tīz görür[3008] ve tīz ḳılıç ve tīz dendān maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-k] **Berkem:** Menʿ maʿnāsına ism-i maṣdar. **14 Şāh Ṭāhir:**

Be-pāy-ı ʿaḳl-ı żaʿīf īn reh-i dırāz me-rev
Ki zūr-ı pāy-ı hıred berkem-est ü reh bisyār

15 Şems-i F.:

Key şeved verne ʿadl-i o bāşed
Ḥaylī Yeʾcūc ẓulm-rā berkem

[r-v-b-v] **16 Ber u būm:** Yir yurt maʿnāsına. **Beyt:**

Be-şādī reh-i Mıṣr ber-dāştend
Ber u būm-ı ḫod pāk be-güdāştend

17 [z-r] **Bezrem:** Tamām. [j-ġ-m] **Bejġam:** Ḳurṭ dikeni, afāḳiyā didükleri dārū-yı maʿrūf **18** anuñ ʿuṣāresidür. Niʿmetī pejġa maʿnāsına gelür ki ḫarekdür ki degeki yirden **19** anuñıla ḳaldururlar dimiş. [-j-] **Pejem:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳaraġu ve ṭuman. Aḥmed bin İsmāʿīl bu lüġati meftūḥa **20** vü mażmūme bābında īrād eyledi. Ḥalīmī żamm-ı *bāʾ*-i ʿAcemī vü feṭḥ-i *zāʾ*-i muʿceme ile żabṭ eylemiş, ġayrı **21** adları pej u tār mīġ lafẓında mesṭūrdur. [-z-] **Bezm:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile meclis-i şarāb u ṣohbet **22** ü ziyāfet ve çādır. [s-t-r] **Besterem:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile Niʿmetī buz, ġıraġı maʿnāsına naḳl eylemiş. **23** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳurdaşeni ʿilletine naḳl itmiş, *bāʾ*-i ʿAcemīyile. [ş-t-r] **Peşterem:** Ve bi'ż-żamm ḳabarcıḳ **24** renci ve ḳurdaşeni didükleri ʿillet ki eṭıbbā şereh dirler. Bu lüġat *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı **25** teheccīdür, mervīdür. [-ş-] **Beşem:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile bir maraż-ı maʿrūfdur, imtilādan ḥāṣıl olur, **26** ḳıraġu, pejem maʿnāsına. **Peşem:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yüñ, ṣūf maʿnāsına. [f-ḫ] **Befḫam:** Çoḳ, bisyār ve **27** *keşīr* maʿnāsına. **Müncīk:**

Be-dān māned benefşe ber-leb-i cūy
Ki der-āteş-zenī kükürd befḫam

28 ve nişār olınan aḳçe ve şeker ve ḳurı üzümi havāda iken ṭutmaġıçün olınan ālet **29** bu maʿnāya taḫm daḫı dirler. Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ṣaçılan nişāre dirler **30** dimişler. [-ḳ-] **Baḳam:** Ol maʿrūf ḳızıl aġaçdur ki anuñıla boya boyarlar, Hindden gelür.

[3008] Niʿmetī, tīz görür. 3. (269b/11)

31 Türkīde ve ʿArabīde de baḳam dirler. **Belḫam:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ṣapan, felāḫan maʿnāsına. **Bem:** Yoġun 238b/01 āvāz, ekṣer sāz ḳıllarında istiʿmāl olınur. İnce āvāzluya zīr dirler ve ṭapanca seyli 02 maʿnāsına. **Hātifī:**

Ez-ān her yekī bāng ber-Cem zedī
Vü ger dem zedī ber-sereş bem zedī

[n-e-g-e] 03 **Penāgām:** Ṣaḳıncaḳ yir, penāgāh maʿnāsına. [n-e] **Penām:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile Niʿmetī ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ibriṣīm 04 teli ve taḳdīr-i çeşm ü ḳalʿa dimişler. **Benām:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile ulu ve nişānlu maʿnāsına. [h-r-e-m] **Behrām:** 05 Mirrīḫ adlu yılduzuñ adıdur ki seyyārelerdendür. Beşinci felekde olur. Burcları Ḥamel ü ʿAḳrebdür. 06 Naḫsdur, cellād-ı felekdür. Bir elinde ḳılıç ve bir elinde bir kesilmiş baş ṭutar, Ḥamelüñ ṭabʿı āteşdür. 07 Ṭabʿ-ı ʿAḳreb abīdür ve Mirrīḫ her burcda ḳırḳ beş gün eglenür. **Ṣāḥib-i Müdḫil-i Manẓūm:**

08 Bāz-ı Mirrīḫ baḥs u nerr ü şebī
Nerm ü ḫuşk ez-ṭabiyyeteş talebi

Ve her burcda ḳırḳ beş gün 09 eglenür ve Fürs aylarınuñ yigirminci güninüñ adıdur ve aʿlām-ı ricāldendür ve evvelā bu ismile 10 tesmiyye olınan selāṭīn-i Fürsüñ üçünci ṭabaḳası ki Eşkānīlerdür, mülūk-ı ṭavāʾīf 11 daḫı dirler, Behrām bin Şāpūr bin Eşk bin Dārādur ki meẕkūr Dārā, İskender ile 12 ceng idüp helāk olmışdur. Andan evvel Behrām kimesneye nām olmamışdur. **Şems-i F.:**

13 Kemterīn münşī-i o-rā zʾūş
Kehterīn çāvuşī-i o-rā be-her ān
Dāʾim ez-ʿadl-i o be-reşk buved
14 Hemçü güserī be-kūr der-Behrām
Heme rūşen be-ḫurremī gū zed
Hemçü şān-ı Fürs-rā Behrām

Niʿmetī, 15 ve muṭlaḳā pādişāh maʿnāsına gelür, ḫusrev gibi dimiş ve behrām ḳuş yüregine daḫı dirler. Niʿmetī 16 ve ṣorḳun aġacı dimiş. [h-r] **Behrem:** Āspūr didükleri ot. [-h-] **Be-hem:** Bile dimekdür. Maʿ maʿnāsına 17 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da be-o ile behemüñ taḫḳīḳinde böyle tedḳīḳ itmişler ki be-hemüñ maʿnāsı 18 bile be-ānuñ maʿnāsı anuñıladur. Bir yirden bile gitdiler diyicek yirde be-hem reftend dirler. 19 Anuñıla gitdiler diyicek yirde ʿAcem bā-o reft dir. Lafẓ-ı bā-o da muʿteber olan mücerred taʿbiyyetdür. 20 Cemʿiyyet lāzım degildür. Be-hemde muʿteber olan cemʿiyyetdür. Tabʿiyyet lāzım degildür. Be-hemüñ aṣlı 21 Bā-hemdür. Elifi ḥıẕf olınup behem ḳalmışdur. [y-e] **Peyām:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile şol ḫaberdür ki bir kimesneden 22

āḫire naḳl olınur. **Beyt:**

Ey bād eger be-gülşen-i aḥbāb be-güẕerī
Zīnhār ʿarża dih ber-cānān peyām-ı mā

23 Peyāmuñ aṣlı peyġāmdur. *Ġaym* ḥıẕf olınmışdur. [y-r-e] **Beyrām:** Temregü **24** didükleri ʿillet ve neccārlaruñ yularlu keser didükleri āletleri. [y-r] **Beyrem:** Miṣlihu ki bir adı daḫı **25** şikenedür. [y-ġ-e] **Peyġām:** Ḫaber. [y-ġ] **Peyġam:** Miṣlihu. [-y-] **Peyem:** Feṯḥ-i *yā* ile miṣlihu. [y-l-s] **Beylesem:** Turan pehlivānlarından **26** bir ġāyetde pür-zūr u dilāver mübārizüñ adıdur ki Rüstem-i Dāstāndan ṣoñra anuñ gibi tenāver **27** Pehlivān yoġidi. Firdevsī Rüstem lisānından dir ki **Beyt:**

Ki ger Beylesem ez-bed-rūzgār
28 Güẕer yābed ez-bend āmūzkār
Bih nīrū çü o der-cihān ser-be-ser
Be-Īrān u Tūrān ne bend ü kemer

29 Rüstem ile ʿaẕīm ceng idüp āḫir Rüstem elinde helāk olmışdur. **El-Bā'i'l-Meksūre** **30** [r-p-r] **Pirpirim:** Türkīde semizotı didükleri ʿArab recle dir. [r-s-e] **Birsām:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* **31** ṣāḥibi ve Niʿmetī gögüs ṣancusı ve gögüs şişi dimişler ve feṯḥile cünündan bir nevʿdür ve gögüs 239a/01 aġrısı ve ḫastalıḳ aġırlıġı dimişler bu lüġat ʿArabīdür ve kesr-i *bā* iledür. *Tercümānü'l-Lüġa*da böyle **02** dir ki birsām ḫafīfden batıp veyā derd-i pehlū ve derd-i serāz-ı serdī. [r-y-ş-y] **Pirīşīm:** **03** İbrīşīm lafẓından muḫaffefdür. [ş-t-r] **Piştirim:** Ḳaraḥişārī yüz şişiren rencine dirler dimiş. **04** [n-e-z] **Pināzem:** Ḳurbān olayın, fedā olayın dimekdür. **Ḥāfiẓ:**

Çi ḫoş ṣayd-ı dilem kerdī pināzem çeşm-i mest-rā
05 Ki kes murġān-ı vaḫşī-rā ez-īn bihter ne-mī-gīred

Der-Menḳabet-i Ḥażret-i ʿAlī:

06 Ze-beher ān ḳadem mīrem ki be-peşended benī berdūş
Pināzem ān kef-i pā-rā ki beytu'llāh nihed ber-ser

07 [h-r] **Bihrām:** Orūc, rūze maʿnāsına. [-h-] **Bihrim:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi dūr buved **08** dimiş. [y-ş-t-r] **Pīştirim:** *Bā'*-i ʿAcemīyile ḳurdaşeni didükleri ʿillet, şerī maʿnāsına. **Bī-şerm:** **09** Ḥayāsız. [y-l-h-ç-ş] **Pīle-çeşm:** Göz ḳapaġı ve göz ḳuyruġı. [-y-] **Bīm:** Ḳorḳu ve buñ. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **10** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki bīm muḳābele-i ümīddür. Niteki bu **11** beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Hem ender-zamān rūy-ı o şod sefīd
Be-emr-i Ḫudāvend bīm ü ümīd

12 tevaḳḳuʿ-ı ḫayre lisān-ı ʿArabda ricā dirler. Zebān-ı ʿAcemde ümīd, Türk dilinde

umud dirler, tevaḳḳuʿ-ı 13 şerre ʿArab dilinde ḫavf, ʿAcem dilinde bīm, Türk dilinde ḳorḳu dirler, ʿAcem bī-ters ü bīm dir 14 Türk ḳorḳusı ḳoyusı yoḳ dir. [y-n-e] **Bī-nām:** Öksüz, barmaḳ. **El-Bāʾi'l-Mażmūme** 15 [z-ḳ-d] **Buzḳadem:** Baḫīl ü mümsik maʿnāsına. **Beyt:**

Men ne-dīdem ze-buzḳadem ḳademī
Ger to dīdī ze-mā selām-resān

16 [-j-] **Pujem:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ve feṯḥ-i *zāʾ*-i ʿAcemīyile ḳaraġu ve ṭuman ve buz maʿnāsına gelür. 17 [ş-t-r] **Püşterem:** Ḳızamuḳ ʿilletinden bir nevʿdür ve yaradan endām şişmek ve ḳurdaşenī 18 didükleri ʿillet ki ʿArabca şerī dirler. [ş-r] **Buşrem:** Buz ḳıraġı. [n-d-e] **Bundām:** Gök ṭutmaḳ 19 [-v-] **Būm:** Bayḳuş ki vīrānelerde olur, gündüz ṭaşra çıḳmaz. **Esedī:**

Ze-ḫārāş dīvār-ı būm ez-ruḫām
20 Direv gūşegī yekser ez-sīm-i ḫām

Beyt:

Be-kendend ü būmeş ber-endāḫtend
21 Heme kāḫ ez-nīsān be-perdāḫtend

Firdevsī:

Heme būm şod zīr-i naʿl-i enderūn
Çü kirpās-ı āhār dāde be-ḫūn

22 Beyt:

Būm k'ez-ān būm şode peykereş
Sırr-ı dileş geşte ḳażā-yı sereş

Edāyī:

23 Çü pīş āmed ez-cā ṣaf-ārāy-ı Rūm
Hevā dīd mesmūm u gül tīre būm

Şems-i F.:

24 Ançonān geşt ʿadl-i o ki be-rūz
Perde ez-pīş-i būm ber-dāred

Ve ügi ḳuşına daḫı būm dirler ve ḳarar-gāh 25 ve ser-ḥadd-i memleket maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hest der-i Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Her çi ān būm ber-dāred

26 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki būm yurtdur yir yurt 27 diyicek yirde ʿAcem ber ü būm dir. Niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Beyt:**

Zemīnī ki dāred ber ü būm-ı to-st

28 Esāsī ber-o best ne-tüvān der-est

Dīger:

Be-şādī reh-i Mışr ber-dāştend

29 Ber-o būm-ı ḫod pāḳ be-güdāştend

Maʿmūr olan yurda būm-ı ābād dirler. Ḫarāb olan yurda 30 būm-ı vīrān dirler. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Der-ān būm-ı ābād u cāy-ı mehān

Zamāne besī genc dāred nihān

30

Çü murġān dih yād kon ḫāne-rā

Rehā kon mer īn būm-ı vīrāne-rā

239b/01 naḳş yirine ki Türkīde zemīn ıṭlāḳ olınur. İstiʿāre tarīḳiyile ʿAcem būm dir. Niteki 02 bu beytlerden ẓāhirdür. **Beyt:**

Bā-ṣad pāre hem-seng dībā-yı Rūm

Ki hemçün bahārī bud ez-naḳş-ı būm

3009

03 *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi būmuñ maʿnāsı beyānında itmişdür ki būm 04 iki maʿnāya gelür, evvelā bayḳuş didükleri ḳuş ki vīrānelerde olur, gice uçar. Ṣāniyen ṣınur 05 ve serḥadd maʿnāsına gelür bu maḳāmda bir ġalaṭı daḫı oldur ki būmı elfāẓ-ı Fārsiyyeden 06 ṣanmışdur, būm ʿibāret-i ʿArabiyyedür. Bayḳuşuñ ismi Fārsīde gücdur, maḥallinde īrād olınmışdur. 07 **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūḥa** 08 [e-r] **Tārüm:** Giceden derim ev didükleri ki ṣaḥrālarda bir yirden bir yire ḳonup göçer 09 Etrākuñdur. Otaḳ vażʿında olur ve felek gibi her ḳubbe şeklinde olan nesneye dirler. 10 Aṣlda *ṭā* ile ṭāremdür ve tārem ḳarañu eve daḫı dirler. [b-r-l-g-e] **Teber-ligām:** Ṭamaḳ ve uyan 11 ṭamaġı. [b-r] **Tebrem:** Ulu ḫātūn. [ḫ-g] **Taḫgem:** Yay evi, peçkem maʿnāsına. [-ḫ-] **Teḫam:** Feṭḥ-i *hā* ile 12 ol biz ki bir çatal aġacuñ ucına berkidürler, eyyām-ı şādīde nişār olınan aḳçe ve şekeri 13 anuñıla yire düşirmezler. **Şems-i F.:**

Be-geh ān ki şāh zer bāşed

Çarḫ sāzed ze-farṭ-ı ebr teḫam

3009 **Dīger:**

Hemān ẓak-ı mışrā vü dībā-yı Rūm
Ki hemçūn bahārī bud ez-naḳş u būm 3. (271a/13), 16. (226a/22)

14 ġayrı esāmīsi be-faḫm lafẓında mesṭūrdur. **Beyt:**

Be-geh zer-niṣārī-i ān şāh
Dehr sāzed z'ebr-i çarḫ teḫam

15 ve çādır öñinde ḳurılan sāyebān maʿnāsına da gelür. [-r-] **Terem:** Niʿmetī 16 bulut, mīġ maʿnāsına dimiş. **Tem:** Göz ʿilletlerinden bir ʿilletdür göz üzerine perde gibi 17 çekilür, eṭıbbā sebel dirler, tīz ʿilāc olınmaz ise gözi ḫarāb idüp kör ider. 18 **Esedī:**

Ze-bes kerd çeşm-i cihān tem girift
Ze-bes geşte peşt-i zemīn ḫam girift

ve 19 göz ṭutmaḳ ve epsem ve bürū maʿnāsına ve göze düşen ḳoñaḳ ve tekne örtisi ve tekne 20 örtüsi ve tekne büriyicek nesne, Ḳaraḥiṣārī ve menʿ maʿnāsına da gelür dimiş. [n-g-ç-ş] 21 **Teng-çeşm:** Ḥarīṣ ü baḫīl maʿnāsına. **Esedī:**

Ber-ān teng-çeşmān cihān teng şod
22 Ne-büd kes ki dīger sūy ceng şod

[v-e] **Tev'em:** İkiz oġlan ki bir ḳarında olur. **Tehem:** Feṭḥ-i *hā* ile 23 aʿlām-ı ricāldendür ve her nesne ki ʿaẓīm büyük ola ve umurında bī-naẓīr ola ve pehlevān 24 u delīr olan. **Şems-i F.:**

Nīst der-bezm çün şehen-şeh rād
Nīst der-bezm hemçü şāh-ı tehem

25 **Firdevsī:**

Yekī āferīn kerd Sām-ı delīr
Ki Tehemā hizebrā bezī şād u dīr

26 Tehemten Rüstem-i Zālüñ elḳābındandur ki ġāyet ʿaẓīmü'l-cüṣṣe idi. **Firdevsī:**

Tehemten be-pūşīd bebr-i beyan
27 Nişest ez-ber-i ejdehā-yı jiyān

Tehem daḫı Firdevsīnüñ bu beytinden Rüstemüñ elḳābından olmaḳ 28 añlanur. **Firdevsī:**

Der-āhūş der-Zāvistān buved
Be-dest-i Tehem-i pūr destān-ı Pūr

29 **Et-Tā'i'l-Meksūre: Tim:** Sumaḳ.[3010] [y-r-t-e] **Tīr-tām:** Oḳlaġu ki anuñıla yufḳa yaparlar. [y-r] **Tirem:** Ulu 30 ḫātūn ve ḫātūnlar bezegi. [y-r-l-g-e] **Tīr-ligām:** Niʿmetī bir elden yaʿnī bir uġurdan atılan 31 oḳa dirler dimiş. [y-r-h-l-g-e] **Tīre-ligām:** Uyan damaġı ve damaḳ uyan. [y-z-g-e] **Tīz-gām:** 240a/01 Yürügen ṭavar, at olsun ve ġayrı

[3010] --. 16. (226b/18)

ḥayvān olsun. [-y-] **Tīm:** Bezzāzistān ve bāzār dimek **02** ammā Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de kārbān-serāy maʿnāsına naḳl idüp bu beyti inşā eylemiş. **03 Beyt:**

Şod z'ʿ adleş çonān ki merdüm-rā
Çi beyābān z'eymenī vü çi tīm

Ve Esedī-i Ṭūsī ve Hindūşāh-ı **04** Naḫcuvānī daḫı böyle naḳl eylediler, ġālibā ol vilāyetlerde bāzār ve bezzāzistān ekṣer ḫānlarda **05** olduġı eclden ıṭlāḳ olınur ve hem muvārid istiʿmāllerinde bāzār-ı sevḳ maʿnāsınadur. **06 Beyt:**

Bes ki bāyed kerde tīm kefş-dūzānīm düvīd
Her dü se rūzī me-rā kefşī ze-nev ne-āyed ḫarīd

07 Et-Tā'i'l-Mażmūme: [-t-] **Tütüm:** Sumaḳ. [-ḫ-] **Toḫm:** Maʿrūf nesnedür ki her nesnenüñ **08** maddesine vāṣılına dirler, ḥubūbātda beẕr ü bezr ve sā'ir mīvede ve her nesnede istiʿmāl **09** olınur. **Beyt:**

Gürbe-i miskīn ger perdāştī
Toḫm-ı güncişk ez-cihān berdāştī

10 Tüm: Yaşşı ve degirmi demren. **Tüte-gendüm:** Taḫīl biti didükleri. **11 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 12** [e-c-r] **Cācerm:** ʿAcemde bir şehr adıdur. [e-r-ç-ş] **Çār-çeşm:** Şol siyāh it ki gözlerinüñ **13** üstinde göz gibi nişānları vardur. [e-r-d-h] **Çār-dihüm:** On dördinci dimekdür. [e-r] **Çārm: 14** Dördinci ve çāre-em lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

Muḳayyed der-dü bend-i üstüvārem
Ne-mī-dānem çi ḫ'āhed kerd çarum

15 [-e-] **Cām:** *Cīm*-i ʿArabīyile sāġar ki anuñıla şarāb içerler ve ṭolu ḳadeḥ ve boş **16** ḳadeḥe daḫı dirler, eżdāddandur ve şırça ḥammāmlarda ve pencerelerde ḳurılur, Türkīde de şā'yidür **17** ve ṭarı dere maʿnāsına ve ʿAcemde bir vilāyet adıdur. **Āhī:**

Ḫışt-ı eyvān-ı celālet taḫt-ı ġılmān-ı behişt
18 Cām-ı ḫalvet-ḫāne-i ḳaṣr-ı to çeşm-i ḥūr-ı ʿayn

[-e-] **Çām:** *Cīm*-i ʿAcemīyile dirre yaʿnī ṭūre ve dāne **19** ve döküm maʿnāsına naḳl olınmış. [e-m-ç-e] **Çām çām:** Ḳat ḳat dimek olur binālarda **20** ve maḥallelerde evlerde müstaʿmeldür. [-r-] **Çerm:** *Cīm*-i ʿAcemīyile gön ki şıġır derisinde olur, taʿrīb idüp **21** şarm dirler. **Esedī:**

Devre çār-ṣad teng ḳırṭās-ı Çīn
Pelengīne çerm ü sefen hem-çonīn

ʿUnṣurī:

22 Se ḫançereş ḫūn koned āb-ı ebr

Süm çermeeş dāġ-ı çerm-i hüner-ber

[-ş-] **Çeşm:** Göz, ʿayn maʿnāsına **23** çeşm-i ümīd maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Ḥāfıẓ:**

Rū be-rāheş nihādem ü ber-men naẓar ne-kerd

24 Ṣad luṭf-ı çeşm dāştem ü yek naẓar ne-kerd

Beyt:

Dāred dil ez-ʿināyet-i to çeşm yek nigāh

25 Çendīn me-dār çeşm-i ʿināyet nigāh ez-o

Ṣıḥāḥ ṣāḥibi ve ḳadeḥ ü ḥamāyil taʿvīẕ maʿnāsına da naḳl **26** eyledi. Fāżıl-ı muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki çeşm gözdür görsün **27** ve görmesün, temīz ḳaṣd idicek bīnā ile nā-bīnā ile taḳyīd iderler, görür göze çeşm-i bīnā **28** dirler, görmez göze çeşm-i nā-bīnā dirler, gözlüge çeşmek didükleri istiʿāre ṭarīḳiyiledür, niteki **29** bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ber-dīde çeşmek mī-nihem çün mevsim-i dīdār şod

Der-ārzū-yı rūy-ı to be-niger ki çeşm çār şod

30 Āḫirindeki *kāf kāf-ı* taṣġīrdür. [ş-m-p-n-e] **Çeşm-penāh:** Taʿvīẕ ü heykel. **31 Şems-i F.:**

Her geh bā-ḥırz-ı medḥ-i o bāşed

Ne-buved ḥāceteş be-çeşm-penāh

[ş-m-z-ġ] **Çeşm-zaġm:** Göz 240b/01 degmek. **ʿUnṣurī:**

Be-hevā-yı çeşm-zaġmī çü sipend eger be-sūzī

Be-kerī be-nām-ı ḫod ber-ruḫ-ı yār mihribān geşt

02 [ş-m-n-y-e] **Çeşm-niyām:** Ḥamāʾil ḳını. **Çem:** *Cīm*-i ʿAcemīyile maʿnā, *mā yüstifāde mine'l-lafẓ* **03** maʿnāsına. **Şehīdī:**

Daʿvā konī ki şāʿir-i dehrem ü līk nī-st

Der-şiʿr-i to ne-leẕẕet ü ne ḥikmet ü ne çem

04 ve bükilmek ve işçi. **Cem:** *Cīm*-i ʿArabīyile rūşen ü bezenmiş zīnetlü maʿnāsına **05** ve nigāh-dār maʿnāsına ve Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām* ve Cemşīd, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **06** böyle taḥḳīḳ itmişler ki *cem* ism-i cinsdür. Her sulṭān-ı ʿalīşāna ıṭlāḳ **07** olınur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Firdevsī:**

Cihān-dār-ı vālā-güher Keyḳubād

08 Cemī buved bā-ferr ü āyīn ü dād

Ḥażret-i Süleymana da *ʿaleyhi's-selām* ıṭlāḳı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

09 Eger taḫt-ı Cem reft ber-bād saḫt

Me-rā bād u ābend ḥammāl-ı raḫt

Bu beytlerden daḫı añlanur. **10 Beyt:**

Zebān-ı mūr ber-Āṣaf dırāz geşt ü revā-st
Ki Ḫˇāce ḫātem-i Cem yāve kerd ü bāz be-ḫˇāst

11 Beyt:

Be-ʿahd-i mülket-i Cem ger Āṣaf-ı o buvedī
Ne-yüftādī Ḫātem be-dest-i Ehremen

12 ism-i cins olduġı iʿtibār iledür. Cemşīde ıṭlāḳı ẓāhirdür. **Şiʿr:**

Ger edānī ez-ḫusrevān-ı ʿAcem
13 Ze-mehd-i Ferīdūn u Ḍaḥḥāk u Cem
Be-çeşn-i Ferīdūn u Nevrūz-ı Cem
Ki şādī sezed ez-cihān nām-ı ġam

14 Ol iʿtibār iledür ki nevrūzuñ evvel vaż'ı Cemşīddür, ol **15** sebebden aña nisbet olınmışdur. *Mīm* müşedded olıcaḳ ʿArabī olur, çoḳ, bisyār **16** u keṯīr maʿnāsına. [m-r-c] **Çem çem:** Ḳat ḳat dimek olur, çām çām lafẓından muḫaffefdür. **17** [v-z-k-n-d] **Cevz-i gendüm:** Senderūs ki taḥrīf idüp ʿavām ṣandolus dir. [h-e-r-d-h] **Çehār-dihüm: 18** On dördünci dimekdür. **El-Cīmi'l-Meksūre. Çim:** Be-her çi me-rā maʿnāsına. **Beyt:**

19 Ki men şehriyār-ı to-rā kihterem
Be-her çim be-fermūd ferman-berem

[-n-] **Çinem:** Çīnem lafẓından muḫaffefdür. **20 Ḥāfıẓ:**

Reftem be-bāġ ṣubḥ-dem tā çinem gülī
Āmed be-gūş nā-gehem āvāz-ı bülbülī

21 El-Cīmi'l-Mażmūme. [-v-] **Çūm:** Aluç yimişi.[3011] **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 22** [e-ş-h-ç-ş] **Ḫāşe-çeşm:** Göze düşen çūp. [-e-] **Ḫām:** Çig żıdd-ı puḫte çoḳ nesnede **23** istiʿmāl olınur. Anda ve yemişde ve debāġat olınmamış deride. **Şems-i F.:**

24 Baḫt-ı sevdā-yı mülk-i ḫaşmeş līk
Şükr-i Īzed ki buvek yek-sere ḫām

Ve eyere ḫāmına dirler, kemend maʿnāsına. **25 Şems-i F.:**

Bāş bā-devlet-i cihān-gīreş
Efkend ber-ḥişār-ı gerdūn ḫām

Beyt:

26 Be-perḫāş cüsten çü Behrām-ı Gūr
Kemendī be-kefeş ber-ḫām-ı gūr

[3011] 16. (227b/06)

[r-e] **Ḫarām:** Beşāret. 27 [ş-r] **Ḫaşrem:** Tercümān maʿnāsına. [-ş-] **Ḫaşm:** Ḳaḳımaḳ, ġażab maʿnāsına ism-i maṣdardır. 28 çeşm ü nerm veznine kesr-i *ḫā* ile meşhūrdur, eṣaḥḥ u efṣaḥ fetḥiledür. **Firdevsī:**

29 Dil-i Gīv çendān şodī rūz-ı ḫaşm
Ki çün çeşme buvedīş deryā be-çeşm

Ḫam: Egri ve yaz evi ṣuffa 30 ve kemendüñ boġaza geçecek yiri, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*'da böyle taḥḳīḳ 31 itmişler ki ḫam büklüm büklüm olan nesneye pür-ḫam dirler zülf evṣāfındandur. 241a/01 Ḫam, ḫamīdenden ismdür, beli bükilmişe ḫamīde-ḳāmet dirler, ḫamīde ism-i mefʿūldür, ḫam-keşīde 02 büklüm olmışdur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ez-bes ki fiġān şīvenem çengī-st ḫam-geşte tenem
03 Eşk āmede tā dāmenem ez-her müje çün tārhā

Büklüm ile egilmenüñ farḳı 04 vardur, bir ṭoġrı nesne her ṭarafa ki meyl itse egildi dirler, bükildi dimezler, ḥalḳa 05 olan nesneye bükilmiş olduġından ötüri ḫam dirler, ḫam-kemend ḥalḳa-kemend dirler. 06 Ḫam burada maʿnā-yı āḫirde istiʿmāl olınur degildür. Binālarda olan kemerlerde ḫam didükleri 07 büküldüginden ötüridür. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi bu kelāmında ki bi-ʿayne ẕikr olınur. 08 Ḫam fetḥ-i *ḫā* ile üç maʿnāya gelür, evvelā egri. **Şems-i F.:**

Ḫam-ı gerdūn ze-ṭāḳ-ı ḫaşmet-i o
09 Yāfet çün ḳāmet-i ḥusūdeş ḫam

Ṯāniyen ṣıfat maʿnāsına gelür. **Firdevsī:**

10 Hezārān buved ender ān ṭāḳ-ı ḫam
Hezārān nigār enderūn bīş ü kem

Ṣālişen kemendüñ boġaza 11 geçecek yiridür. **Esedī:**

Pey-i pīl-ten ḫaste der-dām-ı o
Süvārān ḫabbe der-ḫam ḫām-ı o

Üç 12 yirde ḫaṭā itmişdür. Evvel bu ki ḫamuñ maʿnāsı egri degildür. Niteki sābıḳan beyān olındı 13 ikinci bu ki Firdevsīnüñ beytindeki ḫamdan murād kemerdür, büküldüginden ötüri ḫam dinmişdür. 14 Maʿnā-yı āḫir degildür. Üçünci bu ki Esedī beytindeki ḫam ḥalḳa maʿnāsına da müstaʿmeldür. Bükilmiş 15 olduġı iʿtibār ile ol daḫı maʿnā-yı āḫir degildür. Niteki sābıḳan beyān olınmışdur. 16 **El-Ḫā'i'l-Meksūre.** [r-e] **Ḫırām:** Ḫūb ʿavrat ve muṭlaḳā güzel maʿnāsına. **Şems-i F.:**

17 Tā ne-bāşed kerīm hemçü leʾīm
Tā ne-bāşed girye hemçü ḫırām

Ve ḫırāmīden lafẓından ism-i maṣdardur. Ṣalınış, **18** dimekdür ve nāz u ʿişve ile ṣalınma ve tenaʿum ü ṣādīlıḳ ile gitme. **Şems-i F.:**

Kāḫ-ı o pür-ḫırām cādū-çeşm
19 Bāġ pür-bütān-ı kebg-ḫırām.

Beyt:

Meger ez-yār-ı men āmūḫt gül ü serv-i sehī
K'īn çonīn ḫande-i şīrīn ü ḫırāmī dārend

20 ve ṣīġa-i emrdür, ṣalın dimekdür. Niʿmetī, ve dervīş, muʿaccib **21** maʿnāsına da gelür dimiş. [r-e-m-y-d] **Ḫırāmīdem:** Geldim dimekdür. **Firdevsī:**

Ḫırāmīdem ez-pīş-i ān encümen
22 Be-dīn encümen tā be-porsī ze-men

[-l-] **Ḫilm:** Sümük ki burundan iner, ʿArabīde muḫāt dirler. **23** *ḥā*nuñ żammesi ve kesri cā'izdür. Şems-i Faḫrī cürm ü ġurm veznine getürmişdür, ḫılb maʿnāsına. **Ḫım: 24** Miṣlihu ve ḫoş āvāzlu bayḳuş ve zaḥmet ve iñeze yaʿnī ḫastacaġı maʿnāsına da gelür. [y-k] **25 Ḫīkem:** Niʿmetī, digcūr yaʿnī ṭulumcuḳ ḫīkce maʿnāsına ki Türkīde cūcūr dirler dimiş. [-y-] **Ḫīm:** Baġarsuḳ **26** ve işkenbe ḳazındısı. **Şems-i F.:**

Ḫaşmeş er geh ḫord ʿaceb ne-buved
Ki segān-rā kelīçe bāşed ḫīm

27 ve cerāḥat ve oñulmaz cerāḥat maʿnāsına. **Esedī:**

Ze-zaḫmeş heme ḫastegānīm zār
Nihān ḫīm ü ḫūn līk derd āşikār

28 ve burun ve ağızdan aḳan ṣu ve sümük ve çapaḳ ki göz **29** kenārında ve kirpiklerde cemʿ olur. **Şehīdī:**

Dü-cūy revān der-dehāneş ze-ḳalem
30 Dü-ḫırmen-i zer berd ü çeşmeş ze-ḫīme

Firdevsī:

Ne-ḫˇāhem ber-gāh-ı Ḍaḥḥāk-rā
Me-rān ejdehā ḫīm-i nā-pāk-rā

31 ve Çuvāl ipi ve Çuvāl ki eski pamuḳdan ṭoḳurlar. **El-Ḫā'i'l-Mażmūme.** [r-d-ḫ-e] 241b/01 **Ḫurd-ḫām:** Ḳırılup uvaḳ olmaḳ ve ezüp yoġurmaḳ. [r-d-h-e-d-y] **Ḫurde-edīm:** Belāmūṭ **02** didükleri nesne ki saḫtiyānı anuñıla ıṣlāḥ iderler. **Ḫurrem:** Her yir ki çiçekler ve sebze ve ṣu ile **03** ārāste ve pīrāste ola, ʿArabīde mekān-ı nezihe dirler, Fārsīsinde *yā*-yı maṣdarī **04** ilḥāḳ idüp ḫurremī dirler, nüzhet ü nezāhat maʿnāsına lā-cerem ṣādilıġa ve güşāyiş **05** ḫāṭıra sebeb ü bāʿiṣ olduġiçün ṣādilıġı ḫurremī dirler ve

şād olan kimesneye ḫurrem 06 dirler ve zamāna daḫı ṣıfat vāḳiʿ olur. **Enverī:**

ʿAdl-i to şeb çü rūz-u rūşen buved
07 Rūz-ı to hemçü ʿıyd-ı ḫurrem bād

Ve gāh olur ki *rā*yı taḫfīf iderler. **Ḫusrevī:**

Ey ser-ā-pāy maʿden-i ḫuremī
08 Çeşm-i to ber-dilem nihāde kemi

Żarūret-i vezn içün ve bir ḳızıl çiçekdür, ḳoparduḳdan ṣoñra 09 daḫı niçe zamān tāze ṭurur, ṣolmaz, ḫurremī daḫı dirler. **Ḫusrevānī direm:** Bir nevʿ aḳçedür. 10 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi zamān-ı sābıḳda muṣavver bir nevʿ aḳçe idi ki ṣāḥibi emr itmiş idi ki 11 ḫalḳ anı gördükde secde iderler idi diyü naḳl eylemiş. [ş-e] **Ḫūşām:** Burun ṭutulmaḳ. [-l-] 12 **Ḫulm:** Sümük ki burundan aḳar. **Şems-i F.:**

ʿAdū-rā ḫayāl-i ser tīġ-i o
Ze-bīnī koned maġz-ı bīrūn çü ḫulm

13 Cürm ü ġurm ḳāfiyesine kesrile daḫı mervīdür. Eṣaḥḥ żammıladur. **Ḫum:** Küp 14 ve bir nevʿ borıdur ki çalarlar. **Esedī:**

Sipihr be-zed nāy u zerrīne ḫum
Ḫurūş āmed ez-nāle-i gāv düm

15 [v-r-d-h-e-d-y] **Ḫūrde-edīm:** Belāmūṭ ḫurde-edīm gibi. **Ḫˇārezm:** Bir meşhūr şehr 16 ü vilāyet adıdur. [v-h] **Ḫˇahem:** Ḫˇāhem lafẓından taḫfīf olınmışdur. **ʿUnṣurī:**

17 Men ze-küdām dāver inṣāf ḫˇahem çü dīdeem
Rūz-ı meẓālim sitem dād-ḫˇah-ı to dāverān

18 **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa** 19 [-e-] **Dām:** Ṭuzaḳ ve ḥaşerāt-ı arż-ı mevẓiyāt. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 20 böyle taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde çār-pā cinsinden yırtıcı olmayan cānvere dām 21 ve duzaḳdur. İsm-i cinsdür, aġ cinsinden olsun ġayrı cinsden olsun. [e-h-y] **Dāhīm:** 22 Tāc-ı muraṣṣaʿdur ki ʿAcem pādişāhlarına maḫṣūṣdur. Şāyiʿ budur ki imāle ile telaffuẓ olınur. Ekṣer 23 budur ki yā ṣūretinde yazılur. Başḳa lüġat ʿadd olınur *Vesīle* ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve Niʿmetī beglik 24 maʿnāsına da naḳl eylemişler. [d-v-d-e] **Ded u dām:** Ḳurd ve ḳuş dimek olur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 25 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde çār-pā cinsinden olup 26 yırtıcı olmayan cānvere dām dirler. Ol cinsüñ yırtıcı olanına ded dirler, ikisinüñ 27 arasında muġāyiret var idügi ḳuş cinsinden degil idügi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

28 Ded ü dām hestend ez-īn şīve ferd
Ki kārī ne-dārend coz ḫˇāb u ḫord

İkisi de 29 çār-pādan idügi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Şeb-i kīr-gūn māh pinhān şode
30 Be-ḫˇāb enderūn murġ u dām u dede

Ded mūzī cinsinden idügi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

31 Ne her ādī-zāde ez-ded bih-est
Ki ded z'ādemī-zāde bed-i bih-est

Baḥrü'l-Ġarā'ib şāḥibinüñ 242a/01 cümle-i ġarā'ibinden biri de budur ki dām u dede yırtıcı, sebuʿ maʿnāsınadur ve ded ü dām ḳurd 02 ve ḳuş dimek olur dimişdür. [r-h] **Derhem:** Ṭolaşıḳ ve perīşān ve birbirine girişmiş 03 eczā. [r-y] **Derīm:** Evden eve düşüp dilenmek maʿnāsına. [j-ḫ-y] **Dejḫīm:** *Zā'*-i ʿAcemīyile 04 bed-ḫūy u nā-ḫoş ṭabʿ kimesne ki ġażūb ola, Türkīde aña ḫoryād dirler. **Esedī:**

Yekī dīv-i dejḫīm çün mihen-hirāş
Be-best ü cihān u cihān kerd ez-o bī-hirāş

05 Şems-i F.:

Rām u ḫoş-ṭabʿ geşt der-ʿahdeş
06 Dīv-i bed-ṭabʿ şerze-i dejḫīm

Dem: Nefes ve körük ki ḳuyumcılar demirciler 07 āletidür, müneffaḫ maʿnāsına ve dūḫte-i firun ve külḫan maʿnāsına ve üfürüp şişirmek ve 08 ḳızġun ḥammām ve ḥammām ıssısı ve buḫārī ve ʿayş u ʿişret ve ẕevk ü āh āh eylemek 09 maʿnālarında istiʿmāl olınur ve ʿArabīde ḳān maʿnāsınadur. [m-e-d] **Dem-ā-dem:** Vaḳt vaḳt 10 ve birbiri ardınca muttaşıl maʿnāsına. [v-e-d] **Dev-ā-dem:** Aġaç göbegi. [-h-] **Dehüm:** Onıncı. [h-n-h-l-g-e] 11 **Dehne-ligām:** Uyan gemi ve uyan aġızlıġı feṭḥ-i *hā* ile. [h-y] **Dehīm:** Bir nevʿ aḳçedür ki dört 12 aḳçe aġrıdur. [y-l] **Deylem:** Bir cins ḳavm-i ḳabīledür. **ʿUnṣurī:**

Mencūḳ sümmāk-rā ʿamūdet
13 Dirhem şikene çü mūy-ı veylem

Ed-Dāli'l-Meksūre: [-r-] **Direm:** Aḳçe. [r-h] **Dirhem:** Evzāndur ki on 14 altı ḳīrāṭdur. [-j-] **Dijem:**[3012] *Zā'*-i ʿAcemīyile ḳarışuḳ ḥāllü āşüfte ve ġam-gīn maʿnāsına. **(ʿ):**

[3012] Mevlānā Sürūrī "dejem" feṭḥ-i dāl u zā'-i Fārsīyile bortalamış maʿnāsınadur ve kesr-i *dāl* ile ġuṣṣalu, kesr-i *nūn* ile nijed maʿnāsınadur diyü naḳl idüp Ḥˇāce Ḥāfıẓuñ bu beytini şāhid īrād eylemiş. **Beyt:**

Cemāl-i ṣūret-i maʿnā ez-emn-i ṣıḥḥat-ı to-st
Ki ẓāhiret dijem ü bāṭınet nijed me-bād

Ve meẕkūr beytüñ şerḥinde bunda lafẓ-ı evvel ü lafẓ-ı ṣānī maʿnāsı münāsib oldıġıçün lafẓ-ı evvel feṭḥe ve lafẓ-ı ṣānī kesre ḫaml olındı dimiş.

15 Ki ber-der-i keremet kes dijem ne-ḫˇāhed mānd

Ādeme ve ġayrıya ṣıfat vāḳiʿ olur. **Firdevsī:**

16 Heme ser ser sū güvārān nejend

Dijem geşte gerdān ze-çarḫ-ı bülend

Esedī:

Girān-ter ze-her çīz bār-gāh

17 K’ez-o cān-ı dijem ger dūd-ı dil siyah

Şems-i F.:

Ḫusrevā dijemān-ı maʿdeletet

18 Nī-st coz zülf-i yār hīç dijem

Āşüfte ve perīşān ḥāl olduġı iʿtibār ile heybetlü ve mehīb 19 ve öykelü olana da dijem dirler. ʿİnde’t-taḥḳīḳ bu maʿnā daḫı āşüfte ve perīşān ḥalliġuñ 20 levāzımındandur. Zīrā sebāʿuñ āşüfte-ḥāl olması mestlerindür, mehābeti ve heybeti meşelā 21 şīr-i dijem dirler. **Beyt:**

Dilīrān-ı īrān z’evvel be-hem

Be-kerdend ḥamle çü şīr-i dijem

Niheng-i 22 dijem de dirler. **Beyt:**

Hemī z’āsmān kerkes ender keşīd

Ze-deryā niheng-i dijem ber-keşīd

23 ve saḫt-ı nā-muvāfıḳ maʿnāsına Niʿmetī, ve ḳatı ve pās maʿnāsına da gelür dimiş. [z-d-e] **Dizdām:** 24 Niʿmetī, dizdār maʿnāsına naḳl eylemiş. [-ş-] **Dişem:** Biz ki serrāclar ve başmaḳçılar āletidür. Sā’ir esāmīsi 25 direfş lafẓında meẕkūrdur. [l-e-r] **Dil-ārām:** Göñül diñlendirici dimekdür. Maḥbūblara ıṭlāḳ olınur. **Dimām:** Zaʿferāna beñzer bir dārūdur. 26 [y-v-k-n-d] **Dīv-kondem:** Çavdār didükleri ki buġday içinde biter ve buġday biti. [y-h-y] **Dīhīm:** Tāc-ı muraṣṣaʿ 27 ki ʿAcem pādişāhları giyerlerimiş ve çārbāliş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Şehriyār-ı cihān ki ṭalʿat-ı o-st

28 Zenī-st taḫt u zīver-i dīhīm

Beyt:

Ki çün ez-ʿAcem şāh-ı dīhīm-cūy

Ber-cüft sūy-ı Rūm āverd rūy

29 **Dīhim:** Miṣlihu. **Ed-Dāli’l-Mażmūme.** [j-ḫ-y] **Dojḫīm:** Süñmek ve ferş virmek 30 ve cellād. Pehlevī lüġatidür. **Esedī:**

Be-dil güft k’īn şāh derḫīm nī-st

Ki ez-kārem ageh şod bīm nī-st

31 Niẓāmī:

Hemān Ehremen-rūy dojḫīm reng
Der-āmed çü pīlān cengī be-ḫabek

[j-n-e] **Dojnām:** *Zāʾ*-i 242b/01 ʿAcemīyile elde olan baş bart. [j-h] **Düjhem:** Biz didükleri ki deri altında olur, ʿArabīde **02** ġudde dirler. [ş-ḫ-y] **Düşḫīm:** Miṣlihu. [ş-n-e] **Düşnām:** Sögmek ve ilenmek. [l-e] **Dolām:** Ṣarış **03** ve büküş maʿnāsına. **Düm:** Ḳuyruḳ itde, atda ve cemīʿ ḥayvānātda istiʿmāl olınur ve ber-sebīl-i **04** istiʿāre her nesnenüñ ucında ve āḫirinde müstaʿmeldür. **Esedī:**

Sipeh-rā buved pīşe vü der-sitīz
05 Būved bāzedem dār vaḳt-i girīz

Niʿmetī ve yarış oḳına āhte daḫı dirler **06** dimiş. [m-e-d] **Düm-ā-düm:** Biri biri ardınca dimekdür. Muttaṣıl maʿnāsına. [n-b-e-l-ç-ş] **07 Dünbāl-i çeşm:** Göz ḳuyruġı. [v-e-d-h] **Düvāzdihüm:** On ikinci. [v-s-t-k-e] **08 Dūst-kām:** Maḥbūb içdügi ṭolu ve maḥbūba içilen ṭolu. [-v-] **Düvüm:** İkinci dimekdür. **09 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa 10** [-e-] **Rām:** Dölek ve buyruḳ ṭutıcı, muṭīʿ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Şehryārī ki rāʾiż-i hükmeş
11 Mī-koned tevs-ı felek-rā rām

[ā-h-k-d-r-ṭ-ʿ-ā] **Rāh-güẕer-i ṭaʿām:** Ḳızıl ögüñ, ḫulḳūm maʿnāsına. **12** [-ḫ-] **Raḫam:** Ḳartal didükleri ḳuş, ʿuḳāb maʿnāsına ki Seyyidü'ṭ-Ṭuyūrdur. [-z-] **Rezm:** Ṣavaş **13** ve ceng. [-s-] **Resm:** ʿĀdet ü ḳānūn u taşım. **Rem:** Süri, reme maʿnāsına. **Firdevsī:**

14 Kemend-i Keyānī heme dād ḫam
Ki ān kürre-rā bāz gīred ze-rem

Esedī:

Ebr-i rāġ-ı ān neyistān-ı gīş
15 Rem-i şīr-i her sūş ez-endāze pīş

Remīden lafẓından ṣīġa-i emrdür. **Er-Rāʾi'l-Meksūre: 16** [ḫ-y] **Rıḫīm:** Ṣıçġan ḥarīf. [y-ḫ-y] **Rīḫīm:** Ṭoprakdan olmış ṭam üsti. [y-ḫ-y] **Rīḫīm: 17** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ṣaban eñegi ve ḳulpı ve ḳulaġı, rīḫten maʿnāsına naḳl eylemiş. Niʿmetī **18** yumuşamış yaʿnī boşalmış ḳarın maʿnāsınadur dimiş. [-y-] **Rīm:** İriñ, ḳīḫ maʿnāsına **19** ve demürboḳı ve Mışır ḳavaġı ve ʿArabīde aḳ geyige dirler. **Kātibī:**

20 Tā peleng-i āsmān ser-pençe-i ḍarb-ı to dīd
Der-zemīn hemçün dem-i ṣaʿleb esed şod rām rīm

21 Er-Rāʾi'l-Mażmūme [ḫ-e] **Ruḫām:** Mermer ve añıt didükleri ḳuş, surḫāb maʿnāsına.

[s-t] **Rüstem:** 22 Aʿlām-ı ricāldendür. [-v-] **Rūm:** Meşhūr memleket adıdur ve benüm yüzüm dimek olur. 23 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa** 24 [e-d-b-v] **Zād-būm:** Kişinüñ ṭoġduġı yire dirler. ʿArabīde mevlid maʿnāsına mesḳaṭü'r-reʾs 25 daḫı dirler. [-ḫ-] **Zaḫm:** Yara ve bere. [r-d] **Zerdem:** Niʿmetī reh-güẕer ṭaʿāma dirler dimiş. Yaʿnī 26 ḳızıl ögüñ boġazlığıdur. Zerdeme daḫı lüġatdür. **Jem:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile āverde ʿavrat ḳābile maʿnāsına 27 ġayrı adları bārāc lafẓında mesṭūrdur. **Zem:** Ṣovuḳluġa dirler ve Tūrān vilāyetinde bir şehr 28 adıdur. [v-z-n-y] **Revez-nīm:** Ögündirek didükleri ʿArabca ḳab dirler. **Ez-Zāʾi'l-Mażmūme** [b-e-n-l-g-e] 29 **Zubān-ı Ligām:** Uyan damaġınuñ ortasında olan demircük. [k-e] **Zükām:** Dimāġı ʿilletli, ʿArabīdür. 30 **-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 31 [-e-] **Sām:** Ḥażret-i Nūḥuñ *ʿaleyhi's-selām* oġlı adıdur, ʿaḳl ü kiyāset ve ṣalāḥ u ferāset 243a/01 ṣāḥibi olup esrār-ı nübüvvet ü ġavāmiż-ı risālete maḥremiyyeti müşāhede olınmaġın Ḥażret-i 02 Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* ḫalīfe vü velī-ʿahd idüp maʿmūre-i rubʿ-i meskūnda iḳāmete maḫṣūṣ idüp 03 ekẕer-i enbiyā vü evliyā vü ḥükemā vü selāṭīn ü Saʿd anuñ evlādından almaġıçün cenāb-ı kibriyāya 04 duʿā idüp ḳabūl-ı Ḥażret olmışdur. Ḥażret-i risālet-penāhuñ *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* 05 ecdād-ı ʿālī-nejādlarındandur. Vālidesi ʿAmūre bint Berāḫīl bin Maḥvīl bin Erdīsdür *ʿaleyhi's-selām* 06 ve Sāmuñ müddet-i ʿömri beş yüz yıl idi ve ḳavs-i ḳuzaḫ bu maʿnāya sāʾir esāmīsi 07 serīr lafẓında mesṭūrdur ve Rüstem-i Zālüñ dedesi adıdur. **Beyt:**

Sām ki Sīmurġ-püser gīr dāşt
08 Buved civān gerçi püser pīr dāşt

Niʿmetī, ve sersām ʿilletine daḫı dirler dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* 09 ṣāḥibi, ve tende ẓāhir olan şiş maʿnāsına da gelür dimiş. [b-r-m-ş-ʿ-l-h-d] **Seper-meşʿale-düm:** 10 Ḳuyruġı aḳ gök güvercine dirler. [ḫ-n-n-e-f-r-c-e] **Saḫun-ı nā-fercām:** Gerekmez söz. [r-e-n-c-e] **Ser-encām:** 11 Āhir-i kār, ʿāḳıbet maʿnāsına ve iş āḫir yaʿnī tamām itmek. [r-ḫ] **Serḫām:** Küp ḳapaġı. [r-d-r-k-l-y] 12 **Ser-der-kilīm:** Bir oyundur ki bir kimesne başını kilīm ile bürür yatur biri gelür anı urur 13 ṣorarlar seni kim urdı, eger bilürse ol ḳalḳar ol uran yatur. [r-s-e] **Sersām:** 14 Ol marażdur ki dimāġuñ perdesi şişer, ṣamur ṣamur söyler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 15 böyle taḥḳīḳ itmişler ki sersām mürekkebdür. Bir cüzʾi serdür ki lafẓ-ı Fārsīde maʿnāsı 16 başdur ve bir cüzʾi sāmdur ki ʿibāret-i ʿArabīdür. Maʿnāsı mevtdür. Eṭıbbā ıṣṭılāḥında 17 sersām bir āfet-i mühlikedür başda olur. Niteki bersām bir āfet-i mühlikedür berde olur 18 aña ẕātü'l-cenb daḫı dirler. Meẕkūr āfetüñ ṣāḥibine de sersām dirler. Aṣlda mecāzdur. 19 Ġalebe-i istiʿmāl ile ḥaḳīḳate munḳalib olmışdur. [-r-] **Serm:** Ḳıçı didükleri acı yapraḳdur ki tere gibi 20 yirler. [r-n-c-e] **Serencām:** ʿĀḳıbet-i kār, elifile ve elifsüz mervī lüġatdür.

Niẓāmī:

Çonān rāġıb me-şev der-cüsten kām
21 Ki ez-nā-yāften rencī serencam

[-k-] **Segem:** Çırġud didükleri böcekdür ki ocaḳlarda **22** ve eski ḥammāmlarda aḫşāmdan ṣoñra degin öter, Tañrı devecügi daḫı dirler. Fārsīde **23** şebgīr daḫı dirler. Eṭıbbā ḳatında İbn Verdān, Ebū Verdān dimekile maʿrūfdur. [-l-] **Selm: 24** Oġlancuḳlar taḫtası. **Sem:** Aġu, zehr maʿnāsına ʿArabīdür, Fārsīde daḫı müstaʿmeldür. [n-g] **Sengüm: 25** Çırġud didükleri böcek, segem maʿnāsına. [v-y-ş] **Sevīşem:** Yeşil ṭaş maʿnāsına. [-h-] **Sehm:** Ḳorḳu **26** ve heybet maʿnāsına ʿArabīde oḳ ve naṣīb ve eve çekilen oḳ yaʿnī saḳf-ı ḫāneye ḳonılan **27** uzun aġaç tīr maʿnāsına. [-y-] **Seym:** Zevle. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-r-ġ] **Siperġam:** Feslegen **28** didükleri ḫoş ḳoḫulu ot ki reyḥān dirler, ḥaḳ budur ki cemīʿ ḫoş-būy çiçeklere[3013] ıṭlāḳ **29** olınur, teyemmüm ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Çü gül bāşed çi kār āyed siperġam
30 Çü āb āyed ne-mī-şāyed teyemmüm

Künyeti Ebūn-naẓardur. [p-r] **Siperem:** Miṣlihu. [p-y-d-b-e] **Sipīd-bām:** Aġa māyil reng. **31** [f-y-d-f-e] **Sifīd-fām:** Miṣlihu. Türkīde aḳcıl dirler. [p-y-d-h-d] **Sipīde-dem:** İrte yiri aġarmaḳ 243b/01 ve ṣabāḥ vaḳti. **Ẓahīr-i Fāryābī:**

Sipīde-dem ki şodem maḥrem serāy-ı sürūr
02 Şenīdem āyet-i *tūbū ilā Allāhi*[3014] ez-leb-i ḥūr

[-t-] **Sitām:** Naḳışlu eyer ammā Esedī-i Ṭūsī ve Şems-i Faḫrī naḳlince **03** gümüşden ve altundan olan eyer raḫtı. **Şems-i F.:**

Nevbetī-i verā buved ze-şeref
Meh ü Pervīn ü Āfitāb-ı sitām

04 Beyt:[3015]

Ān ṣaf-derī ki eşheb-i zerrīn-sitām-ı ṣubḥ
Çün şeb zügürd leşker-i cerrāreş Edhem-est

05 *Vesīle* ṣāḥibi ve Niʿmetī bezek ve ḳoltuḳ ve at mīḫi ve saḳf-ı **06** ḫāne ve zīr-i ḳaṣr maʿnāsına da naḳl eylemiş. [-t-] **Sitem:** Güç ve cevr ve ẓulm maʿnāsına. [t-y] **Sitīm:** Cerāḥat **07** içinde ḳanlu irüñ yaʿnī irüñe dönmiş ḳan ve bir yaraya dirler ki tamām naẓc bulmuş **08** ola hemān neşter ile aḳıtmaġa muḥtāc ola. **Şems-i F.:**

[3013] Çiçeklere ve otlara. 3. (275b/12)
[3014] Kur'ân,Tahrim Suresi 8. Ayet: "Allah'a tövbe edin."
[3015] **Şems-i Faḫrī**. 16. (230a/18)

Bes ki peyveste rīm rīzed ḫaşm
09 Geşt çeşm-i ʿadūş hemçü sitim

Bu lüġat *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i muʿceme ile daḫı rivāyet olınmışdur. 10 [r-y-ş] **Sirīşim:** Yelim ki ṭutḳal daḫı dirler. [r-y-ş-y] **Sirīşīm:** Miṣlihu. [ṭ-e] **Siṭām:** Kefce-i āteşdān. 11 [-v-] **Sivüm:** Üçünci. [v-y-ş-y] **Sivīşīm:** Yeşil ṭaş. [y-e] **Siyām:** Vilāyet-i Māverāʾünnehrde bir ṭaġ 12 adıdur, Muḳannaʿ-i Ḫorāsānī siḥr ile anda bir ay ṣūretin göstermişdür. **Şems-i F.:**

Ger Muḳannaʿ ber-āverīd mehī
13 Ez-çi Naḫşeb ü ze-kūh-ı Siyām
Be-nümāyed ze-rāy-ı rūşen-i to
Her demī sī-hezār bedr-ı tamam

14 [y-e-h-ç-ş] **Siyāh-çeşm:** Bögülce, lübyā maʿnāsına ġayrı adları anda yazılmışdur. [y-e-h-f-e] **Siyāhfām:** 15 Ḳaraya māʾil ḳaramtıḳ dimekdür. [y-r] **Sīrim:** Ḫām geyik derisinden rişteler iderler ve anuñıla 16 uyan ve yular dikerler ve sāʾir bunlaruñ gibi nesneler dikerler. [-y-] **Siyüm:** Żamm-ı *yā* ile üçünci. **Sīm:** 17 Sükūn-ı *yā* ile gümüş, fıḍḍa maʿnāsına. [y-v] **Sīvüm:** Otuzuncı dimekdür. **Es-Sīni'l-Mażmūme** 18 [r-ḫ-f-e] **Surḫfām:** Ḳızılşaġu dimekdür. [s-t-e-n-d-e] **Süst-endām:** ʿInnīn maʿnāsına. **Süm:** Ṭavaruñ 19 ḳaynaġı ve yir altında kesme ev ki misāfir ḳonmaḳ içün yollarda iderler. **Şems-i F.:**

Ān ki behr-i ḫīz-i bī-ḥad der-cihān
20 Ḫānḳah kerded ribāṭ u pūl u süm

Bu lüġat aşlda senb idi, *nūn* sākin-i *yā*dan 21 muḳaddem gelse ḳāʿide-i muḳarreredür ki *mīm*e ḳalb olınur. Ol ḳāʿide üzre *mīm*e ḳalb olınup baʿdehu taḫfīf 22 içün *bā*yı āḫirinden ḥıẕf idüp başḳa bir lüġat oldı. İki maʿnāda bile istiʿmāl olındı. 23 [v-t-e] **Sūtām:** Az nesne andek maʿnāsına ve kiçi, ṣaġīr maʿnāsına ve eksik, kem maʿnāsına ʿibāret-i Ṭūsīdür. **24 Ḫakīm-i Ḳaṭrānī:**

Ez-seḫā sūtām bāşed nām bāşed gencī pīş-i to
V'ez-kerem nezd-i to bāşed midḥat-i sūtām nām

25 Şems-i F.:

Ḫusrev-i mülk-baḫş Ebū İsḥāk
Ki cihān pīş-i o buved sütām

Sūzen-niyām: İgnelik. **26 Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 27** [e-v-k-e] **Şād-kām:** Sevinen ve şād olan kimesne. [-e-] **Şām:** Aḫşām vaḳtī ve bir meşhūr 28 vilāyet adıdur. [e-h-p-r-ġ] **Şāh-perġām:** Mīr-i ʿāşıḳān u sulṭānī feslegen. [e-h-p-r] **Şāh-perem:** Miṣlihu.

29 [e-h-s-p-r-ġ] **Şāh-siperġam:** Miṣlihu. **Şāh-siferġam:** Miṣlihu. **Şāh-siferem:** Miṣlihu. [b-r] **30 Şebrem:** Bir nevʿ südlügendür bir ẕirāʿ miḳdārı yuḳaru[3016] ḳalḳar çoḳ boġunları ve uvacuḳ **31** yapraḳları olur, çam pürine veyā ṭarḫūn yapraġına beñzer, ḳırmızı çiçegi olur ve mercümek gibi 244a/01 aḳçaraḳ toḫmı olur ve yoġun köki olur. [b-n] **Şebnem:** Çi ki yaz günlerinde ayaz olduḳda **02** nebātāt üzerine ve sāʾir yirlere düşer. **Rubāʿī:**

Ey dil heme esbāb-ı cihān sāḫte-gīr
03 Bāġ-ı ṭarabet sebze-i ārāste-gīr
V'ān ki ber-ān sebze şebī çün şebnem
Be-nişeste ve bām-dād reḫāste-gīr

04 [b-h-n-g-e] **Şeb-hengām:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aḫşām vaḳti. [t-y] **Şetīm:** Ḳanlu iriñ, feṭḥ-i **05** *sīn*-i mühmele ile sebtīm maʿnāsına. [c-e] **Şecām:** Ve bi'l-kesr. Niʿmetī giyesi ṣovuġı dimiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* **06** ṣāḥibi ḳatı ṣovuḳ, Ḳaraḥiṣārī aġaçlar ḳurdıdur ve ṣovuḳ zaḫmeti dimişler. [ḥ-e] **Şeḥām: 07** *Ḥāʾ*-i mühmele ile miṣlihu ve gice ṣovuġı ve güz ṣovuġı. [ḫ-e] **Şeḫām:** *Ḫāʾ*-i muʿceme ile miṣlihu aġac ḳurudan **08** ṣovuḳ ve sirken otı ki anı yaḳmaḳdan ḳalye ṭaşı olur. [-r-] **Şerm:** Ud, ism-i maṣdardur **09** ḥayā maʿnāsına ve ṣīga-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. Ḳaraḥiṣārī ve güni maʿnāsına da gelür dimiş **10** ve küs-i zen maʿnāsına naḳl olınmış. [ş-l] **Şeş-ʿalem:** Zilü maʿnāsına. [-ş-] **Şeşüm:** Altıncı. [ṣ-t] **Şaṣtum: 11** Altmışıncı. [ġ-e] **Şaġām:** Zālüñ oġlı adıdur ki Rüstemüñ küçük ḳardaşıdur. [l-ġ] **Şelġām:** Maʿrūf **12** nesnedür ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. ʿArabca lift ve selcem dirler. Şems-i Faḫrī pārvem u kāvdem ḳāfiyesinde **13** getürmiş. Niʿmetī, ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl eylemiş. **Şem:** Çaruḳ ki ekinciler ḫām gönden diküp **14** ayaġına giyerler. **Müncīk:**

Çendī medīḥ güftem çendī ʿaẕāb dīdem
Ger sīm nī-st bārī cüftī şemem fer-est

15 ʿArabca ṭarmāc dirler, Şems-i Faḫrī yolcular pābūcı ve baʿd u nefret ve ḳaçmaḳ maʿnāsına naḳl idüp **16** iş bu beytleri inşā eyledi. **Naẓm:**

Cāhilān ber-esterān ber-daʿī
Fāżılān pāy-ı ābleh be-der be-dih şem
17 Bā-sefīhān cümle-rā enfes-ḳırān
Bā-ʿazīzān cümle-rā devrī vü şem

[-m-] **Şemem:** Miṣlihu. [n-g-e-h] **Şengāhem: 18** Niʿmetī şeb-hengām maʿnāsına dimiş. [y-l] **Şeylem:** Delüce ki buġdaydan azar. **Eş-Şīni'l-Meksūre 19** [c-e] **Şicām:** Ḳatı ṣovuḳ

[3016] Yukarı. 3. (276a/21)

ki aġaçlar ḳurudur. **Şems-i F.:**

Der-penāheş mażarratī ne-resed
Şāḫhā bürehne-rā ze-şicām

20 baʿżılar āfet-i sermā ki mīve-rā resed dimişler, ʿArabīde cāʾiḥa maʿnāsına ve aġac **21** ḳurdı. Niʿmetī, giyesi ṣovuġuna daḫı dirler dimiş. [ḫ-e] **Şiḫām:** Miṣlihu. Yaʿnī giyesi ṣovuġı. [-k-] **22 Şikem:** Ḳarın, baṭn maʿnāsına. [k-n-d-h-k-e] **Şikende-kām:** Ḳahir kimesneye dirler. [-l-] **Şilem:** Aġac, püs, żamḥ maʿnāsına. **23 Şim:** Fetḥile şem maʿnāsına yaʿnī pāpūc ve çaruḳ ve baʿd u nefret. **Şīr-dūġ-behem:** Göremez didükleri ki südi **24** yoġurdıla ḳarışdurup yirler. [y-r] **Şīrem:** Sirişte ḳarışuḳ maʿnāsına. [-y-] **Şīm:** Ḥalīmī it balıġı ki **25** şırtında aḳ noḳtaları olur ve baʿżılar dirler ki şīm bir ırmaḳ adıdur ki bu balıġı aña nisbet **26** idüp māhī-i Şīm dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Çün semender koned der-āteş cāy
27 Ger berd nām şāh-ı māhī Şīm

Niʿmetī, ve balıḳ pulu ve ʿāṣī ve şūm maʿnāsına daḫı gelür dimiş. **28** ʿArabīde feṯḥ-i *yā* ile siyem, şīmenüñ cemʿīdür, ḫū vü ʿādet maʿnāsına. **Eş-Şīni'l-Mażmūme.** [t-l] **Şütülüm: 29** Taḥakküm ü ceng ve nizāʿ ve cezʿ ü fezʿ maʿnāsına üştülüm lafẓından muḫaffefdür. **Şüm:** Fetḥile şem maʿnāsına ḥarekāt-ı **30** şülüşe ile menḳūldür. Ḳaraḥışārī ve ʿāḳıbet-ı kārhā dimiş. [v-ḫ-ç-ş] **Şū-çeşm:** Gözi şāṭır u **31** küstāḫ maʿnāsına. **Şūr-çeşm:** Gözi degenek kimesne. **Şūre-būm:** Çoraḳ yir. **Beyt:**

244b/01 Bārān ki der-leṭāfet-i ṭabʿeş ḫilāf nī-st
Der-bāġ lāle revīd ü der-şūre būm-ı ḫas

[v-r] **Şūrem:** Mürekkeb didükleri **02** ki turunc envāʿındandur. [-v-] **Şūm:** Nā-mübārek maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu Ṭā'i'l-Meftūḥa 03** [e-r] **Ṭārem:** Etrāḳuñ ḳara kiçeden evleridür. Ṣaḥrālarda bir yirden bir yire ḳonup göçerler. **04** ʿĀmme taḥrīf idüp derīm ev dirler. Otaḳ vażʿında olur ve ber-sebīl-i istiʿāre **05** her nesne ki aña beñzer teşbīh ıṭlāḳ olınur. **Enverī:**

Ez-ʿālim-i Kibriyā ki ʿām-est
06 Çün raḥmet-i īzedeş teraḫḫüm
Vü hem ez-pey-i gibriyāş bī-şek
Tā ġāyet-i īn revende ṭārem

07 Ṭarāḳ ṭuraḳ: Hātifī:

Ḥarem çerem kām u dem gāv-dem
Resānde be-gerdūn ṭarāḳ ṭuraḳ

08 Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa 09 [e-l] **ʿĀlem:** Māsivā-yı Allāhu *teʿālā* mine'l-mevcūdāt. [-c-] **ʿAcem:** ʿArabdan ġayrı ne ḳadar benī ādem varise **10** ıṭlāḳ olınur. [-l-] **ʿAlem:** Sancaḳ ve ʿalem câme ve bir şehr adıdur. [ẓ-y] **ʿAẓīm:** Ṣaban ekegi. [-n-] **ʿAnem: 11** Gökçe. **ʿĀşıḳīem:** ʿĀşıḳım maʿnāsına. **Beyt:**

Ki men ʿāşıḳīem çü baḫr-i demān
Ez-ber ü şode mevc tā āsumān

12 Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 13 [-j-] **Ġajm:** Ḫışm u kīne vü heybet. Ḥalīmī, ve orunuñ ḳabuġundan ʿibāretdür ki çekürdek ve şīre **14** anuñ içinde ola dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Ber-tārik ze-zār-ı naẓar ʿāṭafet koni
15 Ġajmeş ʿaḳīḳ ü zümürrüd şeved nekeş[3017]

Ve żamm-ı *ġayn* ve *zā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eylemiş. **16** Şems-i Faḫrī ve Niʿmetī ḫışm u kīne vü ṣurre-i engür bāşed āviḫte dimişler ve Şems-i Faḫrī bu beytleri inşā **17** eylemiş. **Naẓm:**

Hīç dānī ki çī-st zāde-i tāk
Māye-i bī-rehī vü mūcib-i ġajm
18 Hemçü ḫūrşīd der-belūrīn cām
Çün süheyl-i Yemānī ender-ġajem

Vesīle ṣāḥibi ve Niʿmetī meftūḥa vü mażmūme **19** bābında īrād eylemişler ve Ḳaraḥiṣārī *zā*ʾ-i muʿcemenüñ fetḥası ve sükūnıyıla cāʾizdür dimiş. **20** Şems-i Faḫrī pārdem ü kārdem ḳāfiyesinde getürmiş. [-r-] **Ġaram:** Ḥalīmī *rā*ʾ-i mühmele maḥallinde ḳaḳımaḳ, ḫışm **21** maʿnāsına naḳl eylemiş ve *rā*nuñ sükūnı ve fetḥi cāʾizdür dimiş. **(ʿ):**

ʿAdūyet ney-esāsed ez-ġaram u germ

22 Ġam: Ġuṣṣa, ʿArabīde ve ʿAcemde müstaʿmeldür, ʿArabīde cemʿī ġumūm gelür. Fārsīde ḳāʿide-i **23** muḳarrere üzre ġamhā gelür ve az olur ki *elif* ve *nūn* ile cemʿ iderler. Ġamān dirler. **24 El-Ġayni'l-Mażmūme** [-r-] **Ġurm:** Yaban ḳoyunı Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ **25** ü tedḳīḳ itmişler ki ġurm *ġayn*-ı muʿcemenüñ żammesiyile ve *rā*ʾ-i mühmelenüñ sükūnıyıla yaban ḳoçıdur ki **26** Türkīde aña ayruḳ ḳoçı dirler, ġurm-i deştīnüñ ismi idügi bu beytden ẓāhirdür. **27 Beyt:**

Be-yefgend nīze be-bāzīd çeng
Çü der-kūh ber-ġurm yāzid peleng

Ehlīsine ḳoyun **28** olsun keçi olsun güsfend dirler, ġurm ġaynuñ żammesiyile olduġı bu

[3017] çekürdek

beytlerden ẓāhirdür. **29 Naẓm:**

Şehen-şāh-ı ʿādil ki ez-ʿadl kerd
Be-pīş-i ḳarīn şīr-i ġurrān u ġurm
30 Der-eyyām-ı o ehl-i faẕl u ṣalāḥ
Ber-āsūde endāz ġam-ı renc ü gürm

Gürm *kāf*uñ żammesiyile ḳayġudur **31** ḳoça ġurm didükleri bu beytden ẓāhirdür. **Firdevsī:**

Me-rā ger be-ḫ ̌āhī ze-şāh-ı cihān
Çün ġurm-ı jiyān bā-to āyem demān

245a/01 ve geyik, āhū ve heybet maʿnāsına da gelür. [-j-] **Ġujm:** Fetḥile ġajm **02** maʿnāsına, eṣaḥḥ żammıladur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi inek memeleri maʿnāsına naḳl eyledi. [l-e] **Ġulām: 03** Ḳul ve oġlan lafẓ-ı ʿArabīdür Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. Cemʿī ġılmān **04** u ġılma gelür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki ġulām Fārsīde **05** ḳul maʿnāsınadur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ġulām kūhken peyvend bāşed
06 Ne bende belki ḫ ̌īşāvend bāşed

Lisān-ı ʿArabīde ġulām ḥūrü'l-aṣla bile şāmildür. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi **07** ġulām ḳul ve oġlan lafẓ-ı ʿArabīdür. Ammā Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur dimişler. **08** Ḳul maʿnāsına olan ġulām lafẓ-ı Fārsīdür. Oġlan maʿnāsına olan ġulām lafẓ-ı ʿArabīdür. **09** İkisin birbirinden farḳ itmeyüp ḫabṭ u ḫaṭā itmişdür. Bendeyi daḫı ġulāmdan **10** farḳ itmeyüp bende, ḳul, ʿabd maʿnāsına dimişdür. Anda da ġalaṭ itmişdür. **11** Ġulām-bāre ki aña Türkīde ḳulām-bare dirler, taḥrīfile lafẓ-ı mürekkebdür. Ġulām ile bāreden, bāre **12** lisān-ı Fārsīde ata dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Nişest ez-ber bāre-i tünd-bād
13 Hemī reft be-ūy besī rezm-sāz

Meẕkūr melfūẓda maʿnā-yı terkībi ẓāhirdür ki melḥūẓdur. **14 Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa 15** [e-c-e] **Fācām:** Ḫurmā ve üzüm dirildükden ṣoñra aġaçda bāḳī ḳalan ḫurmāya ve üzüme dirler. **16** ʿArabīde ḫaṣāṣa maʿnāsına Niʿmetī ve yuḳaru maʿnāsına da gelür. [-e-] **Fām:** Bir lafẓdur ki **17** renklere delālet ider, lüġatlerüñ āḫirine īrād iderler, ol renge artuḳ meyli olduġına **18** delālet ider. Meṣelā zerd-fām ve sürḫ-fām dirler, şol nesne ki gökrek ve ḳızılraḳ ola, ḳoyı **19** gök ve ḳoyı ḳızıl olmaya ve ḳıs ʿalā heẕā Şems-i Faḫrī muṭlaḳā reng maʿnāsına naḳl idüp bu beyti **20** inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Ez-berāy-ı nigīn ḫātem-i o

Geşte pīrūze çarḫ-ı mīnā-fām

Ve daḫı borç 21 maʿnāsına gelür ki ʿArabīde farż u dīn dirler. **Şems-i F.:**

Ānki ez-imżā-yı ḥükmeş yāfet-est aḥkām-ı kām

22 V'ānki mī-ḫˇāhed ze-ḳadreş çarḫ-ı nīlī fām fām

Ammā bu maʿnāya *vāv*ile şāyiʿdür. Vām dirler 23 lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḫī olduġı mirāren ẕikr olınmışdur 24 ve güne ve beñdeş maʿnāsına da gelür beñdeş maʿnāsına ġayrı adları āsā lafẓında mesṭūrdur. 25 [e-h] **Fāhim:** Büzülmüş ve buruşmuş ve bir yire gelmiş maʿnāsına. [c-e-m] **Fecām:** Fācām lafẓından muḫaffefdür 26 dirildükden ṣoñra aġaç üzerinde bāḳī ḫurmā ve üzüm. [-ḫ-] **Faḫam:** Feṯḥ-i *ḫā* ile eyyām-ı feraḥ 27 u şādīde niṣār-çīnlerüñ niṣār olınan aḳçe ve altun ve mīveyi yirde düşürmeyüp 28 hevāda ṭutmaġiçün itdükleri āletleri tuḫam maʿnāsına. **Esedī:**

Ze-bes gevher ender kenār u faḫam

29 Heme püşt cünbīdegān buved ḫam

Sāʾir esāmīsi bafḫam lafẓında meẕkūrdur. [d-e] **Fedām:** Yaşmaḳ 30 dehen-bend maʿnāsına ʿArabīde ve yumşaḳ, nerm maʿnāsına naḳl itmişler. [r-e] **Ferām:** Ḳaraḥiṣārī 31 miṣlihu dimiş. [r-e-h] **Ferāhem:** Fiʿller ve maṣdarlar evvellerine dāḫil olur, cemʿ maʿnāsınadur, fāʿillerinüñ 245b/01 veyā mefʿūllarınuñ cemʿ olması ḳaṣd olınur. Meṣelā ferāhem āmeden dirler, gelici fāʿiller 02 bir araya cemʿ olmaḳ maʿnāsına ferāhem āverden dirler, götürilen mefʿūlları bir araya 03 cemʿ itmek maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki ferāhem mürekkebdür. 04 Bir cüzʾi ferādur ki muḳābili fürūdur, ferānuñ aṣlı ferāz, fürūnuñ aṣlı fürūddur. 05 Terkībe gelicek āḫir ḥarfleri ḥıẕf olınmışdur. Taḫfīfen ferāhemüñ maʿnā-yı terkībīsi dökülmiş 06 ṭaġılmış nesneleri ḳaldurup bir yire getürüp cemʿ itmekdür. Tevessüʿan muṭlaḳā 07 bir yire getürilmiş ferāhem dirler, ḳaldırmaḳ maʿnāsın isḳāṭ iderler dirilüp cemʿ 08 olmışa derhem dirler, yüzin devirdi diyicek yirde ʿAcem rūy derhem keşīd dir, 09 devirdi, bükdi diyicek yirde derhem kerd dir, derhemden maʿnā-yı meẕkūr murād olduġı 10 bu beytden añlanur. **Beyt:**

Yekī pençe-i gürg mī-perverīd

Çü perverde şod der-ḫˇāce derhem derīd

11 Lisān-ı Fārsīde hem şol maʿnāda da istiʿmāl olınur ki Türkī dilde ondan da ile 12 taʿbīr iderler. Meṣelā o da gelmedi diyicek yirde ʿAcem o hem ne-yāmed dir, niteki bu beytde vāḳiʿdür. 13 **Beyt:**

Kū farż-ı Ḫudā ne-mī-güzāred

Ez-farż-ı to hem ġamī ne-dāred

Hem ol maʿnāda da müstaʿmeldür 14 ki Türkī dilde ondan hem ile taʿbīr iderler. Meşelā Türk hem ister hem ḳorḳar diyicek yirde 15 ʿAcem hem cüyed hem tersed dir. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ber-ān kes nām ġavvāṣī buved zerk

16 Ki hem der-cüyed ü hem tırsed ez-ġarḳ

Hemçonāndaki hemdür, Türk hem öyledir dir, ʿAcem 17 hemçonān-est dir. [r-c-e] **Fercām:** Pāyān-ı kār. **Ḥāfıẓ:**

Men ze-mescid be-ḥarābāt ne-ḫūd üftādem

18 Īnem ez-ʿahd-ı ezel ḥāṣıl-ı fercām üftādem

Ve fāʾide maʿnāsına. **Mīr Ḫusrev:**

Zen ḫaber dāşt kʾān bülend maḳām

19 Ne-koned cüst ü cüy-ı nā-fercām

Ve yarar dimekdür. Niʿmetī, ve ṣoñra içilen 20 ḳadeḥ maʿnāsına da gelür dimiş. [ḫ-e] **Ferḫām:** Niʿmetī, vāsiʿ maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-d-e-v] 21 **Ferdāvüm:** Yarıngi maʿnāsına. [r-z-e] **Ferzām:** Lāyıḳlu maʿnāsına. [-r-] **Ferem:** Ḳayġu ve ġuṣṣadan 22 fürūmānde olmaḳ ve göñül ṭarlıġanmaḳ. **Laṭīfī:**

Çi şeved ez-dilet ey şāh-ı kerem

23 Bürhānī-i dil-i mā-rā ze-ferem

Şems-i F.:

O ḫod ez ḥādisāt-ı gün-ā-gün

Mānde maḥrūm u dil-fikār-ı ferem

24 [r-n-c-e] **Ferencām:** ʿĀḳıbet-i kār ve ṣoñ maʿnāsına sāʾir adları encām lafẓında 25 meẕkūrdur. [-j-] **Fejm:** Ġam u ġuṣṣa fejem maʿnāsına *rāʾ*-i mühmele ve *zāʾ*-i muʿceme ile mervī lüġatdür. 26 [l-ḫ] **Felḫam:** Ḥallāc çegi ve ḳapu ḥalḳası ve ḳapu bağı ve cüllāh āletlerinden bir āletdür. 27 [y-d-v] **Feydūm:** Sīr-ḫuşk didükleri dārū. **El-Fāʾi'l-Meksūre** [s-e] **Fisām:** 28 Ṭurna didükleri büyük ḳuş, *küleng* maʿnāsına. [n-c-e] **Fincām:** Gerinmek 29 ki ʿilletlerden ṣayılur. Eṭıbbā muṭvād dirler ve esnemek fincā maʿnāsına. 30 **El-Fāʾi'l-Mażmūme** [-d-] **Füdüm:** Żamm-ı *dāl*le cürüm veznine ʿāḳıbet maʿnāsına ġayrı adları encām 31 lafẓında mesṭūrdur. [e-ḳ] **Ḳāḳum:** Bir meşhūr ḥayvāncuḳdur derisinden kürk 246a/01 iderler. **Ḳām:** Dürlü maʿnāsına ve ʿalem-i şaḫṣdur. [-l-] **Ḳalem:** ʿArabīdür, ʿAcemde ve Türkde 02 daḫı müstaʿmeldür. [y-ṣ-v] **Ḳayṣūm:** Ḳovan çiçegi ve ayvadana ki būy-ı māderān 03 daḫı dirler ve mersine didükleri maʿrūf ot. **Ḳayūm:**

Miṣlihu.[3018] **04 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 05** [e-ş] **Kāşim:** Eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir ot adıdur Amasiyye vilāyetinde mündek **06** dirler. **Kāfūr şīrem:** Aḳ yapraḳlu feslegen ʿArabīde *ʿubeyṣerān* dirler, eṭıbbā ḳatında **07** maʿrūfdur, *ʿuyūṣerān* daḫı dirler. Niʿmetī, ve bir ṣaru çiçekdür kāfūr gibi rāyiḥası vardur. **08** [e-l] **Kālem:** Feṯḥ-i *lām*ile er görmüş ʿavrat, *ṣeyyib* maʿnāsına Şems-i Faḫrī şol ʿavrat ki **09** eri olup bir ere daḫı varmış ola dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

10 Düşmen dergeh-i to-rā bāşed
Beççe dāʾim yetīm ü zen kālem

Dejem ü kerem veznine. [-e-] **Gām:** *Kāf*-ı **11** ʿAcemīyile adım, ḫaṭve maʿnāsına ve çeñe ve aġzuñ üsti yanında ṭamaḳ didükleri yir, ḫınk maʿnāsına **12** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī, ve güvārende-i ṭaʿām baʿżılar çiynenmiş ṭaʿām diyü taṣḥīḥ eylemiş **13** ve baʿżılar bu maʿnāya *kāf*-ı ʿAcemīyile ve baʿżılar *kāf*-ı ʿArabīyile naḳl itdiler dimişler ve baʿżılar aġaçdan **14** kilīddür didiler ve Niʿmetī, ve ol aġaçdur ki ḳapu ardına berkitmek iderler dimiş ve *kāf*-ı **15** ʿArabīyile de menḳūldur dimiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bu maʿnāyı *kāf*-ı ʿArabīyile naḳl **16** eylemiş. **Kām:** *Kāf*-ı ʿArabīyile murād u ārzū ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi **17** ve Niʿmetī ṭamaḳ maʿnāsına da gelür dimişler hem *kāf*-ı ʿArabī hem *kāf*-ı ʿAcemī naḳl eylemişler. **Cāmī:**[3019]

18 Kesī ki kām-ı der-īn baḫr mī-zened pey-i kām
Be-kām mī-resed āḫir velī be-kām-ı neheng

Fāżıl-ı **19** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki gām *kāf*-ı ʿAcemīyile adım, ḫaṭve maʿnāsına **20** niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Kūşe-gīrān sütūde nām buvend
Kūçe-gerdān ferāḫ gām buvend

21 Gām, lüġat-i müşterekedür. Bir maʿnāsı daḫı tamaḳdur. Niteki bu kelāmdan ẓāhirdür:

22 Zü'l-fiḳār-ı ʿAlī der-īn niyām
Ve zebān-ı saʿdī der-kām

Kāf-ı ʿArabīyile murād maʿnāsınadur. Niteki **23** bu beytde vāḳiʿdür. **Ḥāfiẓ:**

Sāḳī be-nūr bāde ber-efrūz cām-ı mā
Muṭrib be-gū ki kār-ı cihān şod be-kām-ı mā

24 Kām-rāndan cüz olan kām bu maʿnāya bir cüzʾi de rāndur ki rāndenden ism-i **25**

[3018] --. 16. (232b/16)
[3019] Bu beytde güvārende ṭaʿām u ḳapu bağından ġayrı maʿnālaruñ cemīʿsine şāhiddür.

fāʿildür. Sürici maʿnāsına kām anuñ maʿnā-yı terkībīsi murād süricidür, kām-kārdaki 26 kām daḫı ol maʿnāyadur, kār işdür murādın işleyiciye kām-kār dirler, niteki 27 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çi kerden zebān berīdī kām-kār
Çi der-āstīn dāşten gerze mār

28 Gāv-çeşm: Öküzgözi didükleri ot ve çiçegi eṭıbbā yanında bahār dimekile maʿrūfdur. **29 Esedī:**

Hem ez-ḫayrī vü gāv-sirişk
Be-şüste ruḫ her yek ibrāz sirişk

[e-v-d] **30 Gāv-dem:** Bir nevʿ borıdur ki ceng güninde çalarlar ve kiçirek surnā *dāl*uñ feṭḥ ü żammı 31 cāʾizdür. **Firdevsī:**

Ḫurūş āmed ü nāle-i gāv-dem
Dem-i nāy serġīn ü rūyīne ḫam

Niẓāmī:

246b/01 Ze-feryād-ı ḫar-mühre vü gāv-dem
ʿAliyu'llāh ber-āmed ze-rūyine ḫam

Firdevsī:

Be-derīd kūh ez-dem-i gāv-dem
02 Zemīn āmed ez-sümm-i esbān be-hem

[b-v-d-b-e] **Kebūd-bām:** Ḳalıñ ṭudaḳlı. [t-v] **Ketūm:** Göl ḳuşu 03 ve çuluḳ ḳuşı. [c-y] **Kecīm:** Çuḳal ki ceng ü ḥarb güninde ata giydürürler. **Kātibī:**

04 Z'āteş-i tīġ-ı ġażab ger şuʿle ber-çarḫ efkenī
Nuḳre ḫink-i çarḫ ḫākister şeved bā-nüh kecim

[r-d] **Kerdem:** 05 *Kāf*-ı ʿArabīyile kerden lafẓından şīġa-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥidedür. Eyledim dimekdür, müstaḳbelātında 06 *rā* yirine *nūn* getürürler, koned ü konende dirler. [r-z] **Gerzem:** Niʿmetī balta maʿnāsına dimiş. 07 [r-s] **Keresm:** *Sīn*-i mühmele ile zaʿferān. [r-k] **Kerkem:** Miṣlihu ve bir dārū adıdur ve ḳavs-i 08 ḳuzaḫ maʿnāsına bu maʿnāya ġayrı adları serīr lafẓında mesṭūrdur. [-r-] **Kerm:** *Kāf*-ı ʿArabī 09 ve sükūn-ı *rā* ile bāġ degeki, rez maʿnāsına ʿArabīdür, Pārsī eşʿārda çoḳ gelür. **Şiʿr:**

10 Şürbünā ʿalā ẕikrü'l-ḥabīb
Sekrinā behā min an-yaḫliḳi'l-kermī

İştimāl ʿalāḳasıyıla 11 bāġa da ıṭlāḳ olınur. *Kāf*-ı ʿArabī ve feṭḥ-i *rā* ile *kerem* ʿArabīdür, keẕālik Fārsī şiʿrlerde 12 çoḳ istiʿmāl olınur, iyilik ve eyü işli olmaḳ. **Beyt:**

Kerem be-bāġ-ı kerm germ buved kirm be-ḫord

13 Be-güş-ı her ki be-güftem kerem be-kefet kerm

Ve duḫterān-ı pākīze maʿnāsınadur. **Germ:** *Kāf*-ı 14 ʿAcemī ve sükūn-ı *rā* ile ıssı ḫār u ḫar maʿnāsınadur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 15 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ıssıdur muḳābili serddür, şovuḳdur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

16 Rūz-est ki hevā ne germ-est ü ne-serd
Ebr ez-ruḫ-ı gülistān hemī şūyed gerd

ılıcaya 17 germ-ābe dirler, aşlı germ-ābdur maʿnā-yı ʿām terkībidür. Maʿnā-yı ḫāṣṣ-ı ʿilmīye naḳl içün 18 āḫirine *hā* ziyād olmışdur. Lisān-ı Fārsīnüñ bu ḳāʿidesi sābıḳan beyān olınmışdur. 19 Germ ile raġbetden de taʿbīr iderler, pür-raġbet olana germ, uşanmışa serd dirler, niteki 20 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

İñen sen daḫı bī-derd olmayasın
Ḳamular germ ve sen serd olmayasın

21 Bu ʿitibār ile tīz-ḫīz dirler niteki bu beytde ẓāhirdür.[3020] **Beyt:**

22 Ber-engīḫt pes çerme-i germ-ḫīz
Ber-engīḫt ber-Hindüvān rüstāḫīz

[r-m-e-g-r] **Germ-ā-germ:** Ḳatı ıssı dimekdür. [j-d] 23 **Kej-düm:** ʿAḳreb ʿArabīdür, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, şibdiʿa vü şebūh daḫı dirler. [-j-] **Gejm:** 24 *Zā* ʾ-i muʿceme ile ḳaramıḳ didükleri siyāhca yimiş ki gögem daḫı dirler ve muṭlaḳā çemen maʿnāsına. 25 [-z-] **Gezm:** *Zā* ʾ-i ʿArabīyile şular ve ḥavżlar eṭrāfında biten sebze ve tāze çemen. **Şems-i F.:**

26 Ber-cūy-bār-ı devlet-i şāh-ı cihān-penāh
Dāʾīm ze-selsebīl ü ze-ṭūbī-st āb-ı gezm

[-l-] **Kelem:** Laḥana didükleri 27 ʿArabīde *kurneb* dirler. **Kem:** *Kāf*-ı ʿArabīyile eksik dimek olur, nāḳıṣ maʿnāsına ve ednā 28 Niʿmetī, ve ʿazīz ü muḥterem dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Dekāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki 29 kem ile kāstuñ farḳı vardur. Niteki Firdevsīnüñ bu beytinden ki Bünyāmīn ḥaḳḳında 30 ḳarındaşları dilinden dimişdür. **Beyt:**

Günāh-i ibn Yāmīn bed-baḫt rāst
31 K'ez-evlād-ı Yaʿḳūb kem bād u kāst

Eksilmekile nāḳıṣ olana kāst dirler, ibtidāen eksik 247a/01 ḫalḳ olana kāst dimezler kem dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Gül ender nāzikī ez-serv kem nī-st

[3020] Bu itibār ile tīz-ḫīz olana germ-ḫīz dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. 3. (279b/13)

02 Ve līkin der-vaḳār ṣābit-ḳadem nī-st

Kem bīşüñ muḳābili idügin 03 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-şehr-āyīn miṣl sühre ʿālem-est

Ki her giş hüner bīş rūzī kem-est

04 Mecāzen az nesneye de kem dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

05 Raḥmī be-ḥāl-i mā ne-konī z'ān sebeb ki to

Emṣāl-i īn şikeste dilān kem ne dīde

Kelime-i terke 06 edāt-ı tafżīldür, medḫūlünüñ medlūlında teraḳḳī maʿnāsını ifāde ider, ikisine de 07 dāḫil olur, kemter de dirler, bīşter de dirler, niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Beyt:**

08 Ze-kūh-ı māl be-der kon ki fażla-i zer-rā

Çü bāġbān be-bord bīşter dihed engūr

Mānī:

09 Ze-büt-i kemter ne āmūz ez-ān temkīn-i maḥbūbī

Ki pīşeş secde ārend ü ne-gūyed yek-suḫen bā-kes

10 **Kemān-ı Rüstem:** Ḳavs-ı ḳuzaḫ. [m-e-n-s-e] **Kemān-ı Sām:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Kemterīn ṭaḳ-ı ḫaşmet-i Ḫusrev

11 Der-ʿulüv çün kemān-ı Sām buved

Sāʾir adlar serīr lafẓında mesṭūrdur. [m-e-n-n-y-e] 12 **Kemān-niyām:** Miṣlihu. [n-d] **Gendüm:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile buġday, ḫanṭ maʿnāsına. **Kende-hīzem:** [3021] Sürtme odun 13 ki baʿżı yirlerde olur, ṭaġdan sürerler indürürler ve ṭomruḳ odun. [-v-] **Kevm:** 14 Ṣular ve ḥavżlar kenārında olan sebze, gezm maʿnāsına. **Behrāmī:**

Ān ḥavż-ı āb rūşen v'ān kevm gird-i o

15 Rūşen koned dilet çü be-bīnī her-āyīne

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālīde* bu maʿnāya 16 lüġati *kāf* u *zā* faṣlında naḳl eyledi. Nitekim sābıḳan ẕikr olındı daḫı *kāf* u *vāv* 17 faṣlında bu lüġati sürilmiş ve billenmiş yirlerde ḳurıyan otdur diyü naḳl eyledi. [h-r] 18 **Kehrem:** Kötürüm ve köhne maʿnāsına. [h-n-e] **Kehenām:** Dūzaḫ taʿrīb idüp cehennem dirler. 19 **El-Kāfī'l-Meksūre** [r-e] **Kirām:** Ulu ve ḥürmet ve ʿizzet. [-r-] **Kirm:** *Kāf*-ı ʿArabī 20 vü sükūn-ı *rā* ile ḳurtcaġız ve böcek didükleri nesne, ism-i ʿāmdur. Cemīʿ ḥaşerāt-ı 21 arża ıṭlāḳ olınur. ʿArabca dūd dirler, cemʿī dīdān gelür. [r-f-t-h-d] **Girifte-dem:** Ḍayḳu'n-nefs 22 marażı. [-r-] **Girem:** *Kāf*-ı ʿAcemī ve feṭḥ-i *rā* ile gīrem lafẓından muḫaffefdür. **Daḳīḳī:**

[3021] Kāf-ı ʿArabīyile. 3. (280a/07), 16. (233b/23)

Gümān me-ber ki me-rā to cāy-ı hāl buved

23 Coz er to dūst girem ḫūn-ı men celāl buved

Esedī:

Girem taḫt-ı mihrāc berrem sereş

24 Be-baḫşem be-to genc ü hem-efsereş

[l-y] **Gilīm:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣof u ḥırḳa. **Kim:** *Kāf*-ı **25** ʿArabīyile lisān-ı Türkīde maḳām-ı tavṣīfde ve maḳām-ı taʿlīlde istiʿmāl iderler. Zebān-ı Fārsīde **26** ki-i tavsīf ü ki-i taʿlīl ile *rā* lafẓınuñ *mīm*den nitekim to-rā lafẓınuñ *tā*sıyıla terkīb **27** idüp kit dirler. **Esedī:**

Ez-īn rāh rüsvāyīm hest pesī

Berd şādī z'īn mīhen ü ān raḫvīş

28 Firdevsī:

Dirīġā īn ʿaşḳ-ı Yūsuf künūn

Me-rā kerde ḫˇāhed esīr ü zebūn

29

Kim ez-şerm perde berūn āverd

Ze-çeşm şeb ü rūz ḫūn āverd

Ḳaraḥiṣārī ġılāf-ı **30** gül maʿnāsına da gelür dimiş. [y-r-e] **Kīrām:** Kīr. **El-Kāfi'l-Mażmūme** [d-e] **Küdām:** Ḳanḳı **31** dimekdür ve ḳanda maʿnāsına. **Beyt:**

Der-teng-nāy-ı maʿreke hengām-ı dār u gīr

Peydā şeved ki merd küdām-est ü zen küdām

247b/01 [r-k] **Kürküm:** Zerde-çūb ki meşhūr edviyedendür.[3022] [-r-] **Gürm:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile **02** ġam u ġuṣṣa maʿnāsına. **Firdevsī:**

Ze-çengāl-i yūzān heme deşt-i ġaram

Derīde dil ü ber pür-ez-dāġ u gürm

03 Esedī:

Ze-her sūrem āhū vü reng ü ġarm

Ze-dilhā dem-i gül ze-dānīde gürm

Güm: *Kāf*-ı **04** ʿAcemīyile yitük nā-bedīd ü żalle maʿnāsına. **Küm:** *Kāf*-ı ʿArabīyile yiñ, *āstīn* maʿnāsına ʿArabī **05** lüġatdür, Fārsīde ʿāriyetdür. [n-e] **Künām:** Yırtıcı ḥayvānlaruñ yataġı. **Esedī:**

06 Der-īn bīşe z'īn bīş me-güzār kām

[3022] 16. Nüshasında bu karşılık verilmemiş, onun yerine **gürm** kelimesinin karşılığı verilmiş. (234a)

Ki bebr-i jiyān dāred ender-künām

Beyt:

Ser-ā-ser bīşe vühūş-est deryā

07 Künām-ı ejdehā vü cāy-ı ʿanḳā

Beyt:

Çi rān ender-gülistāneş dü-āhū

08 Künām-ı āhūvāneş cāy-ı cādū

Ve otlaḳ ve çayır maʿnāsına ve yırtıcı ḳuşlar cemʿiyyetine de dirler. [v-r-k-n-d] **09 Gūr-gendüm:** Şıġır mantarı didükleri ki aġcaraḳ şaruluġa māʾil ṭopraḳdan ẓāhir olur **10** noḫūd miḳdārı ve daḫı büyücekdür, ʿasele ḳatarlar müsekkir olur, on dirhem miḳdārını **11** bir rıṭlʿarāḳī bala ḳatarlar, ġaşeyān getürür, ḳuşdurur ammā cimāġa ḳuvvet virür ve semirdür **12** bala üç miḳdār şu ḳomaḳ gerek çoḳ ḳarışdurup çalḳayup bir sāʿat **13** miḳdārı örtüp ḳoduḳdan şoñra nebīẕ olur. Süci gibi ṭutar bu sebebden **14** buña Endülüs vilāyetinde terbiyetü'l-ʿasel dirler ve baʿżı yirlerde şeḫamu'l-arż dirler **15** ṭıb kitāblarında taʿrīb idüp cūr-cendüm dirler. [-v-] **Kūm:** Şems-i Faḫrī sürilmiş ve billenmiş yirlerde **16** ḳurıyan otdur ki çār-pāye virirler dimiş, būm kāfiyesinde īrād idüp bu beytleri inşā eylemiş. **17 Naẓm:**

An-çonān geşt ʿadl-i o ki be-rūz

Perde ez-pīş-i būm berdāred

Naḫl eger ber-ḫilāf-ı o revīd

18 Āstīn dān ki kūm berdāred

Dere ve ḥavż kenārında biten ot maʿnāsına da naḳl olındı. **19 Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa 20** [e-c-r] **Lā-cerem:** ʿArabīdür, nā-çār u nā-gürīz ve her āyīne ve elbette yaʿnī lā-büdd ü lā-inḳıṭāʿ maʿnāsına **21** ḳālü'f-ferrā lā-cerem, lā-büdd ü lā-muḥālet be-feṭḥi'l-cīm. [-e-] **Lām:** Zīver ü ārāyiş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

22 V'ān ki der-berdegī-i o nūn şod

Ne-keşed bār-ı zīb ü zaḥmet-i lām

Şems-i Faḫrī böyle naḳl eyledi **23** ammā ḥaḳ budur ki lām dülbend üzerine ṣūret-i lām elif ʿaḳd itdüklerine dirler ki Türkīde **24** ṭaylasan dirler *hā* ile *lām*a daḫı lüġatdür. [-c-] **Lecm:** Özlü ḳara balçıḳ ki yollarda ṭavar **25** ayaġıyıla delük delük olur ve pāre pāre olur. [-ġ-] **Laġam:** Uyan maʿnāsına. [k-e] **Legām: 26** Şolaḳ ellü olan kimesne ve uyan, ligām maʿnāsına. **El-Lāmi'l-Meksūre** [ġ-e] **Liġām:** Ligām **27** lafẓından taḥrīf olınmışdur. **Firdevsī:**

To bā-Gīv vü zīn ü liġām

Be-rev ber-sūy-ı murġzārān be-gāh

28

Bih Behzād be-nümāy-ı zīn ü liġām

Çi nev-rām kerded to ber-dār-ı kām

Ve deve köpegi. [g-e] **Ligām:** *Kāf*-ı 29 ʿAcemīyile uyan, taʿrīb idüp licām dirler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** [e-t] 30 **Mātem:** Niʿmetī ve encümen-i zenān muṣībet-resīde dimiş. [-e-] **Mām:** Ana, māder maʿnāsına. [e-h-s-e] **Māhsām:** 31 Māverāün-nehrde bir nevāḥī adıdur. [e-h-s-y-e] **Māhsiyām:** Miṣlihu. [e-h-y-ş-y] **Māhī-şiyem:** Çevgā balıḳ 248a/01 ve alaca balıḳ maʿnāsına. [ḫ-t-v] **Maḫtūm:** Māverāʾün-nehr lüġatinde ayuya dirler. [r-c] **Merçem:** Pür-çeşm. 02 [r-d] **Merdüm:** Ādemoġlanı ve gözbebegi insān lafẓı gibi ki bu iki maʿnāda müşterekdür. Fāżıl-ı 03 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki merdümüñ maʿnāsı kişidür, nite ki 04 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Seg-i Aṣḥāb-ı Kehf rūzī çend

Pey-i nīkān girift ü merdüm şod

05 Kişi-zādeye ʿAcem merdüm-zāde dir, niteki bu beytde ẓāhirdür.

Gözüm yaşına raḥm it sürme derden

06 Ki merdüm-zādedür düşmüş nazardan

Merdümüñ maʿnāsına gāh olur merdüm 07 ıṭlāḳ olınur, niteki bu mıṣraʿda vāḳiʿ olupdur. **(ʿ):**

Ḫadeng ez-dīde-i merdüm-i cūy geşte

08 [r-d-m-k-ç-ş] **Merdümek-i çeşm:** Gözbebegi. [z-r-v-b-v] **Merz u būm:** İḳlīm ve yurt ve nāḥiyyet ü serḥadd. 09 **Edāyī:**

Girān-tā-girān leşker-i şāh-ı Rūm

Giriftend der-zīr-i pā merz ü būm

[r-h-] **Merhem:** Cerāḥat üzre 10 urduḳları ʿavām taḥrīf idüp melhem dirler. [k-e-r] **Mekārim:** Niʿmetī bir ṭaġ adıdur, Ḳurāb 11 ṭaġ gibi her Ramażān ayınuñ ol gicesinde ġāʾibden anda od yanduġı görinür. Evvel 12 şöyle eṭrāfında olan cemīʿ ḫalḳ müşāhide iderler diyü naḳl eylemiş. [l-ġ] **Melġam:** Isıcaḳ yaḳı ki 13 cerāḥat üzre ururlar. [v-s] **Mevsim:** ʿArabuñ bāzārı vaḳti. **El-Mīmi'l-Mażmūme** 14 [d-e] **Müdām:** Her vaḳt dāʾim dimekdür ve şarāb. **Şems-i F.:**

Hem be-dān sān ki Ferruḫī güft-est

15 Bād ez-Ferruḫī vü ʿayş-ı müdām

[-v-] **Mūm:** Maʿrūf nesnedür ki gice ile yaḳarlar, ʿArabda ve 16 ʿAcemde ve Türkde

müstaʿmeldür. Ḥaḳīḳatde ʿAcemīdür. Künyeti Ebū Mūnisdür. **17 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 18 Nāḫte-i çeşm:** Gözde biten et.[3023] [e-z-k-e-n-d-e] **Nāzik-endām:** Endāmı ẓarīf dimekdür **19** ve nāzik-ferec maʿnāsına. [e-z] **Nāzem:** Fedā vü ḳurbān olayın maʿnāsına. **Cāmī:**

Be-nīgū bendegīhā-yı nāzem
20 Be-ṭavḳ-ı minnetet gerden-firāzem

[e-f-r-c-e] **Nā-fercām:** Yaramaz ve ʿayblu ve ʿabeş iş ve āḫiri **21** ḫayr olmayan nesne ve küçük maʿnāsına. [e-k-e] **Nā-kām:** Nā-çār u bī-murād maʿnāsına. [-e-] **Nām: 22** Ad, ism maʿnāsına. [-c-] **Necm:** Ayrıḳ didükleri ot. [-ḫ-] **Naḫm:** Niṣār-çīnlerüñ çatal aġaç üzerine **23** bizi baġlayup niṣār olınan nesneyi hevāda iken ṭutarlar aña dirler bu lüġat **24** *tā* ile ve *nūn* ile mervīdür. Eṣaḥḥ *nūn*ladur, sāʾir esāmīsi *befḫam* lafẓında meẕkūrdur. **25** [d-y] **Nedīm:** Künyeti Ebū'l-Kemāldür, muṣāḥib-i ḫāṣṣa dirler. [-r-] **Nerm:** Yumşaḳ, *leyyin* maʿnāsına. [-z-] **Nezm: 26** Ṭuman ki yay faşlında şulu yirlerde ve yüksek ṭaġlara düşer, ʿArabīde *żabāb*a dirler, Ḥalīmī **27** kesr-i *nūn* u *zā*nuñ sükūnıyıla taṣḥīḥ eylemiş hem eṣaḥḥ budur ki Niʿmetī *bi'z-zā*'i'l-ʿAcemī dimiş *zā*ʾ-i ʿArabī vü **28** kesr-i *nūn*la düpürdi maʿnāsına gelür dimiş, Şems-i Faḫrī gezm ḳāfiyesinde getürmiş bu beytleri **29** inşā eylemiş. **Naẓm:**

Ber-cūy-bār-ı devlet-i şāh-ı cihān-penāh
Dāʾim ze-selsebīl ü rüṭūbī-st āb u gezm
30
Der-feṭḥ-i bāb dest-i ʿaṭā-baḫş-ı o be-rev
Ki gevher ü leālī bāred z'ebr ü nezm

31 [z-y] **Nezīm:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile miṣlihu. Sāʾir adları *tārmīġ* lafẓında meṣtūrdur. [s-r] **Nesrem:** Ol yir ki 248b/01 güneş az ṭoḳına veyā hīç ṭoḳınmaya ve alacaḳ, Niʿmetī sāyebān maʿnāsına da gelür. [s-y] **Nesīm:** Yumşaḳ **02** yil, bād-ı meşhūr, ʿArabīde ve Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [ş-r] **Neşrem:** *Sīn*-i mühmele ile nesrem **03** maʿnāsına. [ġ-e] **Neġām:** Niʿmetī ḫarekāt-ı şülüşe ile īrād eylemiş,[3024] hevā yüzin ṭutan toz ve yüzüñ **04** ḳaralıġından ve ṭonuḳlıġından ʿibāretdür bā-ẓāhirān. **Şems-i F.:**

Ruḫ-ı aḥbāb-ı o bā-behcet
05 Ruḫ-ı aʿdā-yı o hemīşe neġām

Bā-māʿnī şöyle ki şenāʿat vaḳtinde yüz ḳarası deyü taʿbīr iderler. **06 Rūdekī:**

[3023] --. 16. (244b/30)
[3024] --. 16. (235a/16)

Heme niyūşe-i ḫˇāce be-nīgūyī vü be-ṣulḥ
Heme niyūşe-i nādān be-ceng-i kār-ı neġām

07 Nem: Yaş ve çi ki gökden yaġar, ʿArabīde *nedā* dirler, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ **08** itmişler ki gāh olur neme bārān dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

09 Çü ez-dāmen-i ebr-i ṣayf gom şeved
Beyābān ze-bārān pür ez-nem şeved

Bu maḥalle mutaʿallıḳ bārānda baʿżı **10** tafṣīl vardur. [m-e] **Nemmām:** Bir otdur eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur, ʿArabīde ḳovıcı maʿnāsınadur. **11 En-Nūni'l-Meksūre** [-j-] **Nijm:** *Zāʾ-i* ʿAcemīyile ṭuman ʿArabca *ẓabāb*a dirler ve bulut ve ġuṣṣa. **12 ʿUnsurī:**

Ze-nijm ü mīġ ki bud rūz-ı rūşen
Çonān nümūd ki tārī-st ān meh-i tābān

13 [j-y] **Nijīm:** Miṣlihu bu maʿnāya ġayrı adları *tārmīġ* lafẓında meẕkūrdur ve ṭūfān. [h-e-d-m-r-d] **Nihād-ı merdem:** Ādemüñ düzeni dimekdür.[3025] [ş-y] **Nişīm: 14** Cāy-ı murġān. [y-e] **Niyām:** Ḳın. **Beyt:**

Bezm-i dü-Cemşīd maḳāmī ki dīd
Cāy-ı dü-şimşīr niyāmī ki dīd

Ve ṣaban **15** ṭutaġı, miḳvem maʿnāsına. [y-r] **Nīrem:** Samuñ babası adıdur ki Nerīmān daḫı dirler. **Firdevsī:**

16 Ez-o bād ber-Sām u Nīrem dürūd
Ḫudāvend-i kūpāl ü şimşīr ü cūd

Nīm: Yarım ve nıṣf maʿnāsına. **17 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 18** [e-t] **Vātem:** Işfahānīler dilince güftem dimek olur. [e-r] **Vārem:** Bir nevʿ şişdür. [e-ş] **19 Vāşem:** Bir ırmaḳ ve bir şehr adıdur. [-e-] **Vām:** Borç, deyn, *farż* maʿnāsına. **Şems-i F:**

Kī-st ān kū sipihr mī-ḫˇāhed
Rifʿat ez-ḫāk-ı dergeheş bā-vām

[e-h] **Vāhem:** Girüsine **20** ve bir yirde ve bile bā-hem maʿnāsına ve bezek ve buruşuḳ. [e-r] **Vārem:** Aña dirler ki bir nesneyi **21** beyʿ itdükden şoñra vezninden ya keylinden aşaġa verürler, müşterī behāsın ve berhin şerʿān **22** yirüñ ʿādetince aşaġa indirmek cāʾizdür, ʿArabīde ḥaṭṭ dirler, Fārsīde vārām dirler **23** ve şiş maʿnāsına. [r-h] **Verhem:** Berk ü muḥkem söz. [-h-] **Vehm:** Bilgil ki Ḥaḳḳ *cell ü ʿalā* ḥayvānātda **24** bir ḳuvvet ḳomışdur ki anuñ vāsıṭasıyıla nefs-i maḥsūsāt ḫazīneden maʿnī-i cezāʾiyye **25** idrāk ider

[3025] 16. (235a/23)

ki ol maʿnī-i maḥsūsa degildür. Meşelā ʿadāvet-i Zeyd ü ṣadāḳat-i ʿAmrū ve 26 ḳoyun ḳurdı görüp bir maʿnāyı idrāk itdügi gibi ki anuñ sebebi ile andan 27 nefret idüp ḳaçar, ol ḳuvvete ḳuvvet-i vāheme ve ol müdrikāte vehm ıṭlāḳ olınur. 28 **El-Vāvi'l-Meksūre** [y-n] **Vīnem:** Bīm maʿnāsına lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül 29 ü tevāḫī vardur. **Beyt:**

Be-kūr-ı düşmenān vā kerd ez-ū
Ki dost şād u düşmen-i kūr vīnem

30 **Nevʿ-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha** 31 [-e-] **Hām:** Ārām maʿnāsına ve aʿlām-ı ricāldendür. [l-y-v] **Helyūm:** Mār-çūpe didükleri ot ki 249a/01 ʿāmme taḥrīf idüp maralcū dir. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi helyūm her ṣarı çiçeklü otdur 02 yinür, helyūn-ı meşhūr oldur ṭabībler ḳatında dimiş. [ş-t] **Heştüm:** Sekizinci. [f-t] 03 **Heftüm:** Yedinci. **Hem:** Bile yaʿnī ittiḥād fi'l-ḥikem muvāfıḳ maʿnāsına ve yollar üzerinde misāfirler 04 ḳonmaġıçün itdükleri zīr-i zemīnler. **Şems-i F.:**

Ān ki ber-ḫīz bī-ḥad der-cihān
05 Ḫānḳah kerd ü ribāṭ u pūl hem

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde 06 hem maʿnā-yı şirketi ifāde ider. Meşelā yola şerīk olana hem-rāh dirler, evde şerīk 07 olana hem-ḫāne dirler ve bir yirde dürilmiş nesneye ferāhem dirler. Niteki bu mıṣraʿda 08 vāḳiʿ dür. **(ʿ):**

Deḫān der-ferāhem ne-mī-şeved der-feraḫ

Lisān-ı Fārsīde hem şol maʿnāda da 09 istiʿmāl olınur ki Türkī dilde ondan da ile taʿbīr iderler, meşelā o da gelmedi diyicek 10 yirde ʿAcem *o hem ne-yāmed* dir, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Kū farż-ı Ḫudā ne-mī-güzāred
11 Ez-farż-ı to hem ʿamī ne-dāred

Hem ol maʿnāda da müstaʿmeldür ki Türkī dilde ondan hem ile 12 taʿbīr iderler. Meşelā Türk hem ister hem ḳorḳar diyicek yirde ʿAcem *hem cūyed hem tersed* dir. 13 Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Ber-ān kes nām-ı ġavvāṣī buved zerḳ
Ki hem der-cūyed ü hem tersed ez-ġarḳ

14 Hem-çonāndaki hem de ol hemdür, Türk hem öyledür dir, ʿAcem hem-çonān-est, ʿArabīde ġuṣṣa 15 maʿnāsınadur. [m-d] **Hem-dem:** Muṣāḥib maʿnāsına. [m-ş-k] **Hem-şikem:** İkiz oġlan. [n-d-e] **Hendām:** 16 Yirlü yirince dimek olur, bu lafẓdan taʿrīb idüp her nesneyi yirlü yirince tesviye 17 vü taʿdīl itmege hendeme dirler. [n-g-e] **Hengām:**

Vaḳt ki ḥīn ü āvān u ecel daḫı dirler 18 ʿArabīdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki hengām vaḳt-i 19 muʿayyen ü maḥdūddur. Meşelā bahāruñ vaḳt-i muʿayyenine hengām-ı bahār, gülüñ vaḳt-i muʿayyenine hengām-ı 20 gül dirler. Vaḳtinde yitişdi diyicek yirde ʿAcem be-hengām resīd dir, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. 21 **Beyt:**

Girīzī be-hengām-ı ferzānegī-st
Sitīzī neber-cāy-ı dīvānegī-st

Muʿayyen 22 vaḳt olup ol vaḳtde olan cemʿiyye hengāme dirler. **Beyt:**

Bīş-i neẕẕāre-i ẕāt-ı to buved bāşıra kūr
23 Nezd-i hengāme-i vaşf-ı to buved nāṭıḳa lāl

Āḫirindeki *hā* iḫtişāş 24 içündür, nāmedeki ve ḫāmedeki *hā* gibi şol mektūba nāme dirler ki ʿunvānında yā āḫirinde 25 *bā* ikisinde bile ad yazıla. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* şāḥibi hengāmı muṭlaḳ vaḳtile tefsīr itmişdür 26 ol farḳ-ı daḳīḳa ki hengām ile gāh ortasında vardur, vāḳıf olmamışdur. [v-r-y] 27 **Hevrīm:** Aḳ, sepīd maʿnāsına, Niʿmetī, ve surḫ u ṭuman ve ay maʿnāsına naḳl eylemiş. **El-Hā'i'l-Meksūre** 28 [l-e] **Hilām:** Buzaġı etinden olmış yaḫni. [y-z] **Hīzem:** Odun, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 29 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ol aġaç ki henüz kesilmemişdür, yirinde bitüp ṭurur, ammā yimiş virür aġaçlar 30 cinsinden degildür, belki odunluḳdur, aña hīzem dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

31 Çü āmed ber-ān kūh hīzem-firāz
Be-dān-est bālā vü pehn ü dırāz

Kesildükden şoñra aġacuñ 249b/01 yanacaġına hīme dirler, odun çekene, hīme-keş dirler, *Baḥrü'l-Ġarā'ib* şāḥibi hīzem ile 02 hīmeyi farḳ itmemişdür, hīme odun hīzem maʿnāsına dimişdür. 03 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa** 04 [-e-] **Yām:** Ulaḳçı atı, zamān-ı evā'ilde bir yirden bir yire ʿale't-taʿcīl ḫaber ü nāme iletmek içün 05 giden ulaḳlara her menzilde atlar ve ḳatırlar beslerler idi, ol atlara yām atı ve ol mekāna 06 yām-ḫāne dirler idi. **Şems-i F.:**

Ez-berāy-ı ilçiyān şayt-ı to der-her ṭaraf
07 Beste z'ecrām semāvī z'eblaḳ-ı eyyām yām

[-r-] **Yerm:** Barbeṭ maʿnāsına. [-ş-] **Yeşm:** Yeşb didükleri 08 meşhūr ṭaş ki çoḳ menfaʿati vardur, ḫaṣṣiyeti ve sā'ir aḥvāli yeşb lafẓında meẕkūrdur. 09 **Ḫʿāce Āhī:**

Nigīn-i yeşm sefīdī-st ḫātemet-rā māh
Ki baʿd- mihr henūzeş siyāhī ber-cā-st

10 **Aḥmed-i Kirmānī:**

Kūh-ı ten eger çi yeşm kerded
Ez-ecl çü yeşm kerded[3026]

Beyt:

11 Bed kerden ü nīk dāşten çeşm
Lüʾlüʾ ṭalebīden-est ez-yeşm[3027]

El-Yāʾi'l-Mażmūme 12 [ş-t-r] **Yüşterem:** Ḳurdaşeni didükleri ʿillet-i meşhūrdur. [f-t-r] **Yüfterem: 13** Miṣlihu, ʿArabca şerī dirler sāʾir adları besterem lafẓında meẕkūrdur. **14 Bābün-Nūn Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 15** [e-l-v-s] **Āʾlūsen:** Boġa otı didükleri ʿArabca ḫaşīşetü'l-suluḫfāt dirler. [b-e-y-e] **Ābāyān: 16** Bir ṭaġ adıdur. [b-e-d-e] **Ābādān:** Şin olan yir, Niʿmetī baʿżı lüġātde burc-ı ḥişār u burc-ı felek **17** maʿnāsına olmaḳ añlanur dimiş. [b-e] **Ābān:** Ve bi'l-ḳaṣr yaz ayı, āb maʿnāsına Ebu Naṣr-ı Fārābī **18** *elif*ñ kaṣrıyıla taṣḥīḥ eyledi ve Tārīḫ-i Celālīde müteʿayyin orta güz ayı adıdur, Tārīḫ-i Fürsde **19** kebīse iʿtibār olınmaduġından ötüri ayları giri devr ider, Behīzek iʿtibār iderler **20** ve hem Fürs aylarınuñ onıncı güni ki Ābān ayında bayram iderler, ay ve gün adı müttefiḳ **21** olduġından ötüri ve ṭaġ, kūh maʿnāsına Niʿmetī, ve daġ-ı key maʿnāsına da naḳl eylemiş. **22** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi dügün-i key maʿnāsına bi'l-ḳaṣr dimiş. [b-n-y] **Ābnīn:** Ferīdūnuñ babası **23** adıdur. **ʿUnṣurī:**

Ẕikr-i bāḳī ez-to mānd ābā-yı ʿulvī-rā çonānek
Ez-Ferīdūn mānd u Rüstem nām Zāl u Ābnīn

24 [b-d-e] **Ābdān:** Sükūn-ı *bā* ile ṣu yiri dimekdür, zīrā ki dān lafẓı her ismüñ **25** ki āḫirine lāḥiḳ olur, ol ismüñ maḥalline delālet ider. Cüzdān u cāmedān gibi **26** pes her yirde ṣu cemʿ olur ābdān dirler, Yaʿnī ṣuluḳ ve egrek dimek olur **27** ve ḥavża ve ḳavıḳ ki meşāneye dirler, ıṭlāḳ olınur. Niʿmetī, ve ḳavun ve ḳārpūza daḫı **28** dirler dimiş. [b-d-e] **Ābadān:** Feṭḥ-i *bā* ile maʿmūr maʿnāsına ābādān lafẓından muḫaffefdür. [b-d-s-t-e] **29 Āb-destān:** İbrīḳ. [b-d-s-t-d-e] **Āb-destdān:** Miṣlihu, ḳaṣrıla daḫı mervīdür, sāʾir **30** esāmīsi āb-destā lafẓında meẕkūrdur. [b-d-e-n-d-e] **Āb-dāndān:** Zebun u żaʿīf ve yorılmuş **31** maʿnāsına. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ṣu gibi çalḳanur diş maʿnāsına da naḳl eylemiş. 250a/01 [b-d-n-d-e] **Āb-dendān:** Miṣlihu. **Laṭīfī:**

Gerçi geştem āb-dendān der-dehān-ı ḥāsidān
Līk hemçün ʿalik-i Rūmī būy ḫoş āyed ze-men

02 ʿUnṣurī:

[3026] --. 16. (236a/21)
[3027] --. 16. (236a/21)

Meclis-i pīr ehl-rā ber-bisāṭ-ı imtiḥān

03 Z’ebr-i dest-i to ḥarīf āb-ı dendān tāze şod

[b-r-v-ġ] **Āb-ı revġan:** Et şuyı, çervīş daḫı dirler 04 ʿArabīde *zerīḳā* dirler, ṭaʿāmuñ üzerine gelen özi. [b-r-e-r-d-e] **Ābzārdān:** 05 Ol ẓarfdur ki ṭaʿāma ekicek otları ki ābārner dirler, anuñ içinde ḥıfẓ iderler. 06 [b-s-t] **Ābisten:** Yüklü olan dişi insan olsun sāʾir ḥayvān olsun 07 şāmildür. **ʿUnṣurī:**

Çün ʿaṭse-i rūḥ-ı ḳuds āṣār-ı to mī-dāred

Şebhā-yı sütür-ven-rā Meryem-ṣıfat ābisten

08 [b-ş-ḫ-v-r-d] **Ābiş-ḫˇorden:** Niʿmetī, şu içecek yir, ābiş-ḫˇor u ābiş-ḫord 09 maʿnāsına da eylemiş. [b-g-v] **Āb-gūn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile māʾī reng dimekdür. Niʿmetī, ve gök renklü 10 ḳılıç ve bir nevʿ bıçaḳdur ve şırça maʿnāsına da gelür dimiş. [b-v-b-e] **Ābūbān:** Peşīmān maʿnāsına 11 ve Niʿmetī *elif*-i maḳṣūrede daḫı getürüp baʿżı nüsḫada *bā* yirine *mīm* olup 12 ābūmān yazılmış dimiş. [b-y-ş] **Ābīşen:** Güyegü göñlegi. [t-ş-ā-s-m-e] **Āteş-i āsmān:** Şimşek. 13 [t-ş-d-e] **Āteşdān:** Ocaḳ ve āteş-perestlerüñ oda ṭapduḳları yir. [ḫ-t] **Āḫten:** Ṣīġa-i 14 maṣdardadur. Bir pādişāh adıdur ve ilçi maʿnāsına. [ḫ-r-y-e] **Āḫriyān:** Ḳumaş ve metāʿü’l-beyt 15 maʿnāsına ve ḳumaş şoñı ve şol uṣūl ü üslūb bilmez taşlaḳ ādem, bu maʿnāya Türkīde de 16 müstaʿmeldür. [ḫ-ş-y-c-e] **Āḫşīcān:** Żıdd maʿnāsına ʿanāṣır-ı erbaʿa ki bir birinüñ żıddur. 17 Ecsām-ı nāmiyeden cüzʾ olduġı iʿtibārıyıla *elif* ü *nūn* ile cemʿ olındı. Ġalebe-i istiʿmāl ile 18 ʿanāṣır-ı erbaʿaya taḫṣīṣ olındı. **Aḥmed-i Kirmānī:**

Nā-geh şeker ü kebūter-i cān

Şāhīn-i ḳażā zaḫşīcān

19 [ḫ-ş-c-e] **Āḫşicān:** Miṣlihu. [ẕ-r-b-r-z-y-n] **Āẕer-berzīn:** [3028] Mecūs ṭapduġı odlardan 20 bir bülend āteş-gāhdur. Ol āteş-kedeyi Berzīn nām kimesne yapduġundan ötüri 21 oña nisbet olınur. Āẕer-i Güşesb gibi Berzīn laḳabdur. Güşesb laḳab olduġı gibi 22 nitekim maḥallinde ẕikr olınupdur. Maʿnā-yı terkībīsi eyer üzerinde dimekdür, Ferzīn 23 anuñ muʿarrebidür. Lākin maʿnā-yı terkībīden naḳl olınmışdur. Ẕikr olınan maʿnā-yı laḳabīye Āẕer-i Berzīn 24 cümle ismde olupdur. Bir pehlivāna niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Sezā-vār īn cüsten k’īn menem

[3028] Zebān-ı Pehlevīde oda āẕer dirler, ʿAcemüñ aṣl āteşleri ol yirlerde idi. Aña ṭaparlarıdı, āteş-gāh-ı mecūsī bülend idüp ve raġbet-i küllī virüp ve çeşn-i ʿaẓīm ḳāʿide iden evvelā Ferīdūn bin Ābtīn idi. Andan şoñra gelen pādişāhlar ziyāde ide ide kemālin bulmaġın Ḥażret-i Fārūḳ-ı Aʿẓāmuñ raḍiya’llāhu anha ḫilāfetleri zamānında Yezdicerd bin Şehriyār bin Pervīz ki āḫir-i mülūk-ı ʿAcemdür. Memleketi ehl-i İslāma aldurup cemīʿ āteş-gāhları söyündi.

25 Be-rezm-i Āẕer nīz-i ber-zemīn menem

Āẕer-i Güşesb daḫı ism olupdur. Bir pehlivāna. **26 Firdevsī:**

Sipehbed çonīn güft ki Āẕer-i Güşesb
Bend-i nāmver-ter ze-ceng-i zeresb

27 Şems-i Faḫrī, *Miʿyār-ı Cemālī*de yeñi ezāʾimiyye-i dīn-i İbrāhim *ʿaleyhi's-selām*-est ve āteş kāsī ki **28** o sāḫte-est, ān-rā Āẕer-i Berzīn gūyend dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

29 Ḫalīl-vār şikeste bütān-i bāṭıl-rā
Dil muḫālif kerde pür-Āẕer-i Berzīn

[ẕ-r-b-e-y-c-e] **Āẕerbāycān, 30 Āẕerbābeycān** daḫı dirler, bir memleket-i meşhūre adıdur, evvel Cüdey-i Hemedāndan ve dehr-i **31** zendekāndan ṭaşra çıḳup āḫirī, der-bend-i ḫarzāne varur, bu māʿ beynde ne ḳadar şehr varise 250b/01 Āẕerbāycān dirler. [ẕ-r-g-v] **Āẕer-gūn:** Niʿmetī, marşama didükleri ḫoş-būy yapraḳdur dimiş *Vesīle* **02** ṣāḥibi gül-i ḳaḥpe ve mersīn ve ḫaṭmī dirler dimiş. Şems-i Faḫrī gül-i ḫayrū-st dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **03** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da āẕer ile āteş taḥḳīḳinde böyle dimişler ki āẕer ol ḳızan maḥsūs **04** oduñ ismidür. Āẕer-gūn andandur. Bir çiçek adıdur ki od rengindedür, *kāfi yā*ya **05** ḳalb idüp āẕer-yūn da dirler, Türkī dilde ol çiçege ḫaṭmī dirler, intihā. [ẕ-r-y-v] **Āẕer-yūn: 06** Miṣlihu, baʿżılar nevʿ mine'l-bābūnc dimişler ve baʿżılar gül-zer dimişler ve baʿżı ʿArabī lüġatde **07** *ve hüve zehrün aṣġarü'ṣ-ṣanavberī fīhi.*[3029] **Şiʿr:**

Keenne āẕeriyūnhā
Min fevḳe telekü'l-ḳażab
08 Ḫitāme meskeni fevḳihā
Serādaḳu min ẕeheb

Laġīre:

Vez her lā-yezāl bih ışferāru
09 Mine'l-vecdi'l-müberric ve'l-ġarām
Yeḥibbu'ş-şems lā-yünbifī sivāhā
Ve yelḫaṭihā be-müfleti mesthām
10 Eẕā ġarāibe teknefehu iştiyāḳ
Fenām likey yerāhā fi'l-menām

Lābinü'l-muʿazz:

Ke-ennehu āẕeriyūnhā

[3029] (İçinde küçükçe reçine bulunan bir çiçektir.)

Ve’ş-şems fīhi kālibe
Medāhinü min ẕeheb
Fīhā beḳāyā ġālibe

Ẕikr olınan ʿArabī ebyātı bu faḳīr *Keşīrü’t-Taḳaşşür Ḥalītü’l-Kemiyyet* nām kitāb-ı müsteṭābdan iḫrāc itmişdür. [ẕ-r-y] **Āẕerīn:** Niʿmetī āẕīn maʿnāsına naḳl eylemiş, *Cāmiʿü’l-Fürs* ṣāḥibi ḳubbeler maʿnāsına naḳl eylemiş dimiş. [ẕ-y] **Āẕīn:** ʿĀdet ü ārāyiş ve şol zīnete dirler ki pādişāhlar taḫt-gāhlarına geldükde veyā fetḥ-i bilād ḫaberleri gelicek şehr ḫalḳı dükkānların ve yol üzerinde dükkānları öñinde köşkler ve ḳubbeler zīnet iderler ve diyār-ı ʿAcemde nevrūz u ʿıydlarda daḫı iderlerimiş ve ol köşklere āẕīn dirler. Emīr Muʿizzī ʿādet ü ārāyiş maʿnāsında iki maʿnāyı bu beytde cemʿ eyledi. **Beyt:**

Tār-ı müşg-i ḫam-girifte ber-gülşen āẕīn buved
Ḫam-giriften ḳāmet-i ʿuşşāḳ-rā āẕīn buved

Beyt:

Melik fermūd ki āẕīnhā be-bestend
Be-her-sū bā-mey ü rāmiş nişestend

Ārin: Ve bi’l-ḳaṣr. Dirsek, *mirfaḳ* maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Me-şev bā müfsidān derdān muḳārin
Ki ḫod ālūde yābī tāb-ārin

*Rā*nuñ fetḥi ve kesri cāʾizdür. Mevżūʿyıla budur ki naḳl olındı. Nitekim *vāv* ile *vāren* daḫı şāyiʿ ve zāyiʿ lüġatdür. Maḥallinde īrād olınmışdur. Sāʾir esāmīsi ārenc lafẓında meẕḳurdur. Ammā baʿżı şuʿarānuñ ʿibāretinden bilek, *rusġ* maʿnāsına istiʿmāl olınmaḳ münfehim olınur. [z-m-v] **Āzmūn:** Ṣınayış maʿnāsına ism-i maṣdar. **Beyt:**

Yekī tīġ-i nev dārem elmās-gūn
Be-zaḫm-ı to ḫˇāhiş kerd āzmūn

Ājen: Ḳaraḥiṣārī dirsek, āren maʿnāsına naḳl eylemiş ve *zā*nuñ fetḥi vü sükūnı cāʾizdür dimiş. [s-e] **Āsān:** Geñez, ḳolay dimekdür, pesīr, sehl maʿnāsına. **(ʿ):**

Çü ʿaşḳ āsān nümūd evvel her āsān herāsānem

Āsitān: İşik *ʿatebet* ü *ẕurā* maʿnāsına. [s-t-y] **Āstīn:** Ḳaftān ve gönlek yiñi, *kümm* maʿnāsına. **(ʿ):**

Güvāh-ı ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ der-āstīn bāşed

30 [s-m-e] **Āsmān**[3030]**:** Gök, felek maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ 31 ü tedḳīḳ itmişler ki āsmān lafẓ-ı mürekkebdür ās ile māndan. Mān, mānistenden ism-i 251a/01 fāʿildür. Beñzeyici maʿnāsına ās degirmendür, şu degirmenine āsyāb[3031] dirler, āsmānuñ maʿnā-yı 02 terkībīsi degirmene beñzerdür. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Degirmen gibidür şu üzre gerdūn
03 Döne döne ider içindekin ider un[3032]

Āsmānuñ göge ıṭlāḳı maʿnā-yı 04 terkībīsinüñ unda taḥakkuḳı iʿtibāriyiledür. Ammā ġalebe-i istiʿmālile menzile-i ʿilme varmışdur 05 ve Fürs aylarınuñ yigirmi yedinci güni. [s-y-e-b-e] **Āsyā-bān:** Degirmenci. [s-y-e-z] **Āsyāzen:** 06 Degirmen dişici ve degirmen çaḳıldaġı. [s-n] **Āsen:** Ḳuma ve ilenci daḫı dirler ol ʿavratdur 07 ki ʿavrat üzerine gelür. [ş-y-e] **Āşiyān:** Yuva, ʿArabīde *ʿaş* dirler. [f-r-d-k-e] **Āferīdgān:** 08 Yaradılmışlar cemīʿ āferīdedür. [f-r-y] **Āferīn:** Duʿā-yı ḫayr u taḥsīn ve ṣīġa-i emrdür, āferīden 09 lafẓından ve vaṣf-ı terkībī daḫı istiʿmāl olınur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 10 taḥḳīḳ itmişler ki āferīn ism-i fāʿildür. Āferīden lafẓından yaradıcı maʿnāsına Ḥaḳ teʿālāya 11 cellü şānehu cānı yaratduġından ötüri Cān-āferīn dirler. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. 12 **Beyt:**

Āferīn cān-āferīn-i pāk-rā
Ānki cān baḫşīd ü īmān ḫāk-rā

Söz iḫtirāʿ 13 iden kimesneye suḫen-āferīn dirler. Ḥaḳ teʿālāya cihān yaratduġından ötüri Cihān-āferīn 14 dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Cihān-āferīn tā cihān āferīd
15 Ez-o ḫūb-ter ṣūretī kes ne-dīd

Aṣl-ı kelām āferīn-i cihān, āferīn-i cān, āferīn-i suḫendür. ʿİlmiyyeye naḳl 16 olıcaḳ müżāfün ileyh taḳdīm olınmışdur ve ḳāʿide-i terkīb taġyīr olınmışdur. Maḳām-ı taḥsīnde 17 de āferīn dirler. Niteki bu beyt-i sābıḳda meẕkūrdur ve bu beytlerde ol maʿnāyadur. **Beyt:**

18 Āferīn cān-āferīn ol pāke kim
Virdi bir vechile ṣūret ḫāke kim

[3030] Yedinci arżuñ nām-ı ʿacayibidür. **Esbābü's-semā:** Es-sebebi resen ve peyvenddür ve aṣlü's-sebeb külli şeyʾin be-tevaṣṣul bih ilā şeyʾin min ẕerīʿate evḳarābete ev mūdetin ve minh ḳaylü'l-lecbel ve'l-laṭrīke sebeb ve's-sellem sebebü fī-tefsīrü'ṣ-ṣaʿlibī. **Minhü:** ʿArabīde felek-i evvel semāʾ-i dünyā dirler. Üçünci felege şāvre, dördünci felege burḳaʿ yedinci felege keḫil. Baʿżılar ʿArīb dimişler. Kebdü's-semā kebīdāt minyān-ı āsmān. .....

[3031] Āstāb. 3. (284a/24)

[3032] Kemalpaşazade.

Oldı meshūr u felek maḥsūd-ı cān

19 Nüsha-i ümmü'l-kitāb *kün fe-kān*[3033]

Bu maʿnāya āferīnüñ muḳābili nefrīndür 20 ki maʿnāsı ḳarış virmekdür. **Beyt:**

Çonīn güft şāh-ı cihān Keyḳubād

Ki nefrīn-i bed berzen-i nīk bād

21 [f-y-l] **Āfilen:** Bir otdur eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur, efsenteyn daḫı 22 dirler. [k-l-y-v] **Ākelyūn:** Gülistānī kemḫā. **Şems-i F.:**

Keşed bisāṭ-ı zemīn ez-berāy-ı meclis-i şāh

23 Be-her behā-yı firāş-ı şāh z'ākelyūn

[g-y] **Āgīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir nesnenüñ yaṣdıḳ gibi 24 minder gibi yorġan gibi içine ṭoldurduḳları nesneye dirler. [-m-] **Āmen:** Niʿmetī çevre maʿnāsına 25 dimiş. [m-e-d-e] **Āmādān:** Ḥāżır olmaḳ ve gelmek. [m-v] **Āmūn:** Niʿmetī miṣlihu ve muḥkem ve berk ve 26 sürçmez at maʿnāsına naḳl itmiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi Buḫārā yöresinde bir maʿrūf 27 düz yirdür dimiş. [m-y] **Āmīn:** Bi'l-medd ve'l-ḳaṣr çonīñ bād dimekdür, Süryānīdür. **Ān:** Ol dimekdür 28 esmā-i işāretdendür. **(ʿ):**

Ān ki dil-ḫaste ze-ḥarmān ümīd-est menem

Ve melāḥat maʿnāsına 29 ve āḫir kelimede *elif* ü *nūn* ẕī-rūḥ olanuñ cemʿīdür. Ādemiyān, perriyān, melekān gibi 30 gāh olur ṣıfat maʿnāsın ifāde ider, teferrüc-künān ve üftān u ḫīzān gibi *lām*-ı temelsük 31 maʿnāsına istiʿmāl olınur. Ān men-est benüm[3034] dimek olur, lī maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 251b/01 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ān lisān-ı Fārsīde ism-i işāretdür. Baʿīd 02 içün lisān-ı ʿArabīdeki *ẕālike* gibi ḳarīb içün olan ism-i işāret Fārsīde 03 īndür, ʿArabīde hezādur. Gāh olur ān lafẓınuñ evveline *vāv* getürürler, vān dirler, maḥall-i 04 ʿaṭıfda niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ān nīz güẕeşt ez-īn güẕer-gāh

05 Vān kī-st ki ne-güẕerd ez-īn rāh

Ānuñ ve īnüñ āḫirlerine *kāf* ziyāde iderler, ānek ü īnek 06 dirler maʿnāları oncaġuz, buncaġuzdur. Gāh olur ānekden *elifi* ḥıẕf idüp nek dirler 07 maʿnāsı girü oncuġuz dimek olur. Niteki Mevlānā-yı Rūmī *ḳaddese sırrahu* buyurur. **Beyt:**

08 Nek ḳıräże çend ibrīşim behā

Çarḫ kon ānhā vü bāz īncā beyā

[3033] "Olan oldu."

[3034] Benümdür. 3. (284b/27)

Ān lisān-ı Fārsīde 09 bir maʿnāya daḫı istiʿmāl olınur. Meṣelā kimüñ nesidür diyicek yirde ān kī-st 10 dirler. Niteki Mevlānā-yı Rūmī buyurur. **Meṣnevī:**

Güft zāhid der-sīvehā çī-st īn
11 Güft ān ān fülān mīr-i ecel
Güft ṭālib-rā çonīn bāşed ʿamel

Ve edāt-ı cemʿdür 12 insānda ve ḥayvānda istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Serān ḥayl-i pīrāhen derīdend
13 Düm ü bāl-i sütūrān berīdend

Aġaçda da istiʿmāl olınur. Dıraḫtān dirler. Niteki bu beytde 14 vāḳiʿdür. **Beyt:**

Pīrāhen-i sebz ber-dıraḫtān
Çün cāme-i ʿıyd-ı nīk-baḫtān

Ammā kesildükden 15 ṣoñra çūp yā hīzem ola, bu edātıla cemʿ olmaz hā ile olur çūpān u hīzmān dimezler. 16 çūphā vü hīzemhā dirler. Aġacuñ budaġında yapraġında yimişinde de ve sāʾir nebātātda 17 ve cemādātda da ḥāl bu minvāl üzredür. Şāḫān, bergān, gülān, çemenān, sengān 18 kūhān, zemīnān, āsmānān dimezler, şāḫhā ve berghā, gülhā, çemenhā, senghā, kūhhā, zemīnhā, 19 āsmānhā dirler. [n-e] **Ānān:** Onlar dimekdür. [n-ā] **Ān ān:** Anuñdur dimekdür. **Ān Ānān:** Anlaruñ 20 dimekdür. **Ān Īşān:** Miṣlihu. [n-e-y] **Ān īn:** Bunuñ. [n-e-n-y-e] **Ān īnān:** Bunlaruñ. 21 [n-y] **Ānīn:** Ṭaş yayıḳ ki anuñıla yoġurtdan ve südden yaġ çıḳarurlar. **Beyt:**

22 Dūġam ey dost der-ānīn-i to mī-ḫˇāhem rīḫt
Tā konem revġan ez-īn dūġ hemī cünbānem

23 [v-e-d-e] **Āvādān:** Ābādān maʿnāsına gelür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve dīvān 24 ḥükmine daḫı dirler dimiş.[3035] [v-r-y] **Āverīn:** Arduç aġacı. [v-ġ-v] **Āvġūn:** Kārīz içinde 25 aḳar ṣu. [v-y-z-g] **Āvīzgin:** Ulaşġan ve ḳavuşġan, ʿalaḳ maʿnāsına dimekdür. [v-y-ş] 26 **Āvīşen:** Ve bi'l-ḳaṣr. Kākik didükleri ot ki ṭabībler ḳatında saʿter dimekdür. Şütür-pā 27 daḫı dirler ve ıpar yavşan. [h-e] **Āhān:** Demür, ḥadīd maʿnāsına. [h-r-m] **Ehremen:** Feṭḥ-i *hā* vü *mīm* 28 ü *sükūn*-ı rā ile irkek dīv dimekdür. Nerre-dīv maʿnāsına Ḥalīmī böyle taṣḥīḥ idüp 29 ḳaṣr-ı *elif* ü sükūn-ı *hā* vü *rā*nuñ feṭḥasıyıla ġalaṭ-ı ʿām ḳabīlindendür. Ammā şāʿyidür dimiş 30 ve Esedīnüñ bu beytiyile istişhād itmişdür. **Esedī:**

Sitīz āverī kār-ı Ehremen-est

[3035] **Āvādān:** Ābādān maʿnāsına *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. [v-e] **Āvān:** Dīvān maʿnāsına gelür ve Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi ve dīvān ḥükmüne daḫı dirler dimiş. 3. (285a/23), 16. (238a/28)

31 Sitīze be-perḫāş-i āşüfte nī-st

ʿUnṣurī:

Suḫen-gū feyż-i revḥānī-st çün ber-ġayr peyvendem

Konem ez-şeh-per-i Cibrīl bāzū-bend-i Ehremen

252a/01 Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de ḳaṣr-ı *elif*le ve sükūn-ı *hā* ile 02 ve feth-i *rā* ile īrād idüp bu beyti inşā itmişdür. **Beyt:**

Ān kār-sāz-ı mülk-i Süleymān ki düşmeneş

03 Pinhān şeved hemīşe çü mānend-i Ehremen

Niʿmetī, ḥaḳ budur ki ikisi de 04 cāʾizdür dimiş. Bu faḳīr keşīrü't-taḳṣīr fuṣaḥā-yı ḳudemā-yı şuʿarānuñ eşʿārında Ehremen 05 ve Ehrīmen daḫı istiʿmāl itdüklerini bulup maḥallinde īrād itmişdür. [h-z] **Āhzen:** 06 Neft maʿnāsına. [-h-] **Āhen:** Demür, ḥadīd maʿnāsına. **Āheste-suḫen:** Fısıldı. [h-v-e] **Āhvān:** 07 Ve bi'l-ḳaṣr. Maġara vü raḫne vü naḳab ki delerler dīvārlara ve ḥiṣārlara. [h-v] **Āhūn:** 08 Miṣlihu. **Esedī:**

Bün-i bāre ser-tā-ser āhūn zedend

Nigūn bāre ber-rūy-ı hāmūn zedend

09 Firdevsī:

B'āhū zeden der-zemīn bā-şitāb

Sebükter ze-māhī şevend ender-āb

10 *Şıḥāḥ-ı ʿAcem* şāḥibi geyik buzaġusı maʿnāsına didi. [b-s-t] **Ābisten:** Yüklülik 11 bi'l-yāʾi'l-müṣennāti'l-taḫtāniyyet ve yecūzu bi'l-muvaḫḫideti't-taḫtāniyye īżān kemāmer. [y-y] 12 **Āyīn:** Şol nesnenüñ ismidür ki ʿArab dilinde aña ḳānūn dirler, resm de dirler, 13 Türkī dilde töre. **Beyt:**

Güzellerden vefā umma ki Resmī

Bilir bilmezler ol āyīn ü resmi[3036]

14 Āyīn ile gāh olur emr-i lāzımdan taʿbīr iderler, törede ve ʿādetde maʿnā-yı lüzūm 15 olduġından ötüri, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ki tāzende ber-i to nefrīn buved

16 Pes zendegī dūzaḫ-ı āyīn buved

Gāh olur āyīn ile sān bir yirde cemʿ iderler, āyīn 17 ü sān dirler, niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Naẓm:**

Her ān-kes çonīn-est āyīn ü sān

18 Merd-rā buved īn cihān ān cihān

[3036] Kemalpaşazade

Künūn cemʿ-i isbāṭ-rā pīş-i ḫˇān
Be-dih āşināyī b'āyīn ü sān

19 Āyīn ʿibāretinde ʿAcem tevessüʿ iderler. Meşelā yaraḳ ve yasaḳ diyicek yirde berg **20** ü āyīn dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Süvār u piyāde b'āyīn ü berg
Heme zīr-i cevşen heme zīr-i berg

21 Ve pādişāhlara şehre girdükde şehr ḫalḳı bāzārlarda itdükleri zīnet-i āẕīn **22** maʿnāsına. **Beyt:**

Ez-berāy-ı maḳdem-i ḫayl-i ḫayyālet merdümān
Eşk-i rengīn ber-diyār dīde āyīn-beste

23 Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Maḳṣūre 24 [b-b-e] **Ebebān:** İki *bā* ile Niʿmetī ābān maʿnāsına naḳl eylemiş. [b-z-e-r-d-e] **Ebzārdān:** Ṭaʿāma **25** ḳonılan otlar ẓarfı. [b-r-m-e-d-r-e] **Eber-māderān:** Niʿmetī, bir nevʿ ḥalvādur dimiş. [b-r-n-c] **Ebrencen: 26** Bilezük ḳola geçürdükleri bilezüge dest-i ebrencen dirler, süvār maʿnāsına ayaġa geçürdüklerine **27** pāy-ı ebrencen dirler, ḫalḫāl maʿnāsına. [b-s-e] **Ebsān:** Bilegü ve bilezük. [b-n-e-ḫ-v] **Ebnāḫūn:** Niʿmetī **28** ḥişār u ḳalʿa maʿnāsına gelür dimiş. [b-v-m-e] **Ebūmān:** Peşīmān. [t-v-r-y-e] **Etüryān:** ʿAbbād **29** maʿnāsına. [ḫ-ş-y-c-e] **Eḫşīcān:** Żıdd maʿnāsına medd-i *elifi*le āḫşīcān daḫı rivāyet olınmışdur **30** anda sāʾir adları meẕkūrdur. [ḫ-ş-c-e] **Eḫşicān:** Miṣlihu. **ʿUnṣurī:**

Māder-i ān eḫşicān şibrişān ne-konend bāz
31 Tā buved kābāʾ-i ʿulvī pāre-i ber-ter keşend

Esedī:

Bud er dāniş eḫşicān nīş be-ruḫ
Hem ez-geşt heft aḫter ü rāz-ı çarḫ

252b/01 [ḫ-n-c-y-ş-e] **Aḫencīşān:** Miṣlihu. **Seyyid Nāṣır Ḫüsrevī:**

02 Ez-īn çār u ez-ān nüh ey birāder
Be-şod mevcūd se-ferzend-i dīger
Maʿādan bes nebāt-ı ān kāh ḥayvān
03 Be-hem bestend yek-ser-i aḫencīşān
Bud riyā dürr ü der-kān zer ü gevher
04 Koned dervīş-i merdüm-rā tüvānger

[ḫ-k-v] **Aḫkūn:** Dügme iligi. [r-b-v] **Erbūn:** Ṣatu, bāzār aḳçesi **05** ḥaḳīḳatde beyʿ ü şirāda sifteh virilen aḳçeye dirler. Elifsüz rebūn daḫı lüġatdür. **06** [r-b-y-e] **Erbiyān:** Ve

bi’ż-żamm aġtabāṭ balığı. [r-c] **Ercen:** Yaba. [r-d-v-e] **Erduvān:** Eşkānīler ki 07 selāṭīn-i Fürsüñ üçünci ṭabaḳasıdur, mülūk-ı ṭavā’if daḫı dirler, eñ ṣoñra 08 pādişāh olanuñ adıdur ki Erdeşīr-i Bābek elinde helāk olmışdur. [r-z-e] **Erzān:** 09 Ucuz, raḫīş maʿnāsına. [r-z] **Erzen:** Ṭarı didükleri ki ḥubūbātındandur ve bir ġāyetde 10 berk aġaçdur. **Beyt:**

Vey muḥtesibī be-rāh dīdem
Der-dest girifte çün erzen

[r-s-l-e] 11 **Arslān:** Maʿrūf ḥayvān ki melik-i sibāʿdur. [r-ş] **Erşen:** Bulut, ebr maʿnāsına deşt-i 12 Ḳıpçāḳ lüġatidür. [r-ġ-v] **Erġūn:** Ḥalīmī binüt dimiş. Niʿmetī bint yaʿnī bākire ḳız oġlan dimiş, 13 Deşt-i Ḳıpçāḳ lüġatlerindendür. **Esedī**[3037]**:**

Çonān tāḫt-ı tünd erġun seng-hem
Ki der-künbed ezker şod māh gem

14 Bu beyt erġun esb-i tāzī oldugına delālet ider. [r-ġ-v-e] **Erġuvān:** 15 Bir maʿrūf çiçekdür, rāyiḥası olmaz, ḥaḳīḳatde bir aġaçdur, ḳızıl gülleri olur, bir rengi aña 16 nisbet idüp erġuvānī dirler. **Muẓafferī:**

Çün best īn-cihān ber-men ez-ān zülf ġurāb
17 Erġavān bār-est çeşm z’ān lebān zaʿferān

Taʿrīb idüp ercevān 18 dirler ve delüce keçiboynuzı çiçegi. [r-ġ-v] **Erġūn:** Binüt, Deşt-i Ḳıpçāḳ lüġatlerindendür. 19 **Esedī:**

Hezār esb-i dīger be-zerrīn-sitām
Ez-erġūn v’ez-tāzī-i tīz-kām

[r-m-ġ-e] **Armaġān:** 20 Hediyye, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [r-m-e] **Ermān:** Peşīmān u zaḥmet ü meşaḳḳat ki bir işe 21 çekersin. [r-m] **Ermen:** Maʿnā-yı terkībīsi egirmen dimekdür ve bir vilāyet adıdur ki Ḫüsrev-i 22 Pervīz anda varup Şīrīnile müṣāḥabet eyledi. [r-m-v] **Ermūn:** Ve bi’ż-żamm. Ecīr 23 olan kimesneye işlemezden evvel virilen sifteye dirler ve müşterīye dirler. 24 Ṣatılan nesnenüñ bahāsın ḳabż itmezden evvel virilen nesneye dirler. **Laṭīfī:**

25 Menem derd-i to-rā bā-dil ḫarīdār
Ki ermūn dādeem cān behr-i bāzār

Niʿmetī *yā* ile erbūn daḫı 26 īrād eylemişlerdür. [r-n-y-e] **Erniyān:** Aḳçuvān ki bābūne

[3037] Şeyḫü’l-islām Celāleddīn Es-Süyūṭī *raḥmetullāhi* Esmā’-i Esedī Veledi adları ile sekiz yüz esāmisi yazup bir risāle idüp adını Niẓāmü’l-Esed fī Esmā’ü’l-Esed ḳomışdur ve meẕkūr risālede dir ki: Ve ẕikr inne’ş-Şeyḫ Ṣadrüddīn bin Vekīl daḫli baʿżü’l-umerā fe-ḳāli lehu aʿdlü’l-esed ṣelāse ālāf ism ü neseve fī ẕalik ile’l-mübālaġa. (Şeyh Sadreddin bin Vekil'in bazı şehzadeleri ziyaret ederek kendisine Esada üç bin isim vermesini söylediğini ve bunu abartıya bağladığını belirtti.)

dirler, Türkīde ḳoyungözi **27** dirler, anuñ nevʿindendür. [-r-] **Eren:** Dirsek, āren maʿnāsına. [r-v] **Erven:** Niʿmetī, ṣafrāsı **28** ġālib olan kimesneye dirler dimiş. [z-e] **Ez-ān:** Andan dimekdür. [j-d] **Ejden:** Ve bi'l-kesr *zāʾ*-i **29** ʿAcemīyile aluç aġacı dimiş ve ṭavşancıl didükleri yırtıcı ḳuş ejdehām maʿnāsına ġayrı adları **30** ile mesṭūrdur. [j-k-e] **Ejkān:** Ġam u ġuṣṣa *zāʾ*-i ʿAcemīyile. [j-g] **Ejgen:** Tecāhül maʿnāsına ve baġ **31** çubuġı ki budarken düşer. [j-g-h] **Ejgehen:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile Niʿmetī miṣlihu dimiş ve kāhil ve baṭṭāl 253a/01 u bī-kār olan. **Şems-i F.:**

Eyyām bā-kifāyet-i o hest kem ḫıred
Eflāk bā-celālet-i o hest ejgehen

02 Ejmān: Ḥasret ü peşīmān ve zaḥmet ü meşaḳḳat ki bir işe çekilür ermān **03** maʿnāsına *rāʾ*-i mühmele vü *zāʾ*-i ʿAcemīyile mervī lüġatdür. [-j-] **Ejen:** Dirsek, ājen maʿnāsına **04** *zā*nuñ feṯḥ ü sükūnı cāʾizdür. [z-y] **Ez-īn:** Bundan dimekdür. [s-t-y] **Estīn:** Estūn maʿnāsına. **05 Mevlānā Rūmī:**

Cibrīl ber-āstīn beste
Perr ü bāliş-rā be-ṣad-cān ḫaste

[ṭ-v-e-r-y] **06 Eṭvārīn:** Bir cezīre adıdur ki anda cin ṭāʾifesi çoḳ olur. [f-z-v] **Efzūn:** Artuḳdur **07** ismdür, efzūdendendür ki maʿnāsı artmaḳdur, muḳābili kāstdur ki maʿnāsı eksikdür **08** gāh olur evvelinden *elif*in ḥıẕf idüp füzūn dirler. [f-z-v-n-y-n-e] **Efzūnī-nān:** Ekmek **09** ḫamīrlenmek. [f-s-e] **Efsān:** Bilegü, *mess* maʿnāsına. **(ʿ):**

Efsān ger tīġ-i to-st me-renc

Ve bilezük **10** ābsān maʿnāsına. [f-s-n-t-y] **Efsentīn:** Eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir otdur, evelik dirler. **11** Baʿżı yirlerde lavaṭa dirler, Niʿmetī, Rūm diyārında pelin dirler dimiş. [f-s-v] **Efsūn:** Bügi **12** ve ḥīle vü mekr Türkīde avsun didükleri ki ḫaste vü mesḥūr üzerine oḳurlar, ʿArabīde **13** *ruḳye* dirler. [f-ġ-n] **Efġān:** Zārıluḳ yaʿnī iñlemek ve āvāze vü nefrīn maʿnāsına. [f-l-e-ṭ-v] **14 Eflāṭūn:** [3038] Bin Arisṭon illā lehī. İskenderüñ vezīr-i aʿzamı adıdur. Mevlīdi Ḳonyadur. Lisān-ı **15** Yūnānīde ṣādiḳü'l-ḳavl dimekdür ve

[3038] Eflāṭūn āḫir-i müteḳaddemīnüñ evvelidür. Tevḥīd ü ḥükm ile maʿrūfdur. Selāṭīn-i Fürsüñ ikinci ṭabaḳasından Behmen bin İsfendiyār zamānında vücūda geldi ve ḥikmeti Soḳrāṭ u Ṭaymāvus ḥekīmden aḫẕ eyledi ve Soḳrāṭ-ı muʿattal mesmūman vefāt itdükde ḳāʾim-maḳāmı oldı, ʿulūm-ı ilāhiyyeye ʿulūm-ı ṭabīʿiyyeye riyāżiyeyi żamm eyledi ve hüve'l-leẕī aḫẕü'l-müşāʾibīni'l-meşhūrīn ve maʿnāü'l-müşāʾibīn inne kāne min rāyihü'r-riyāżetü'l-lebeden bāyāʿīü'l-muʿtedil yaḫlelü'l-füżūl ve medārisetü'l-ḥikmet fī telekü'l-ḥāl ve Eflāṭūnuñ erāʾ-i meẕāhibi fī telekü'l-ḥāl ki Arisṭo andan olmuşdur baʿżında muḫālefet itmişdür, ḥudūṣ-ı ʿilmde ve ġayrıda ve anuñ kelāmındandur ki Ḫaḳ teʿālā bir kimesneye ʿilm-i ḥikmet virse virdügi ḥikmet miḳdārı anuñ rızḳından eksik eyler sebebinden suʾāl itdükde didi ki ḥikmet ḫaẓẓ-ı nefs-i nāṭıḳadur. Māl ḫaẓẓ-ı nefs-i şehvāniyyedür. Māl ile ḥikmet müteġāyirlerdür. Bir yirde cemʿ olmazlar. Efrāṭīn Ḥakīm yıldızlar eşkāl ki raṣaddadur, yigirmi iki biñ sitāredür ki ṣābitāt daḫı dirler, cümlesini görüp ve bilüp her sitāre ṭūl u ʿarżını taʿyīn eyledi. Vallāhu aʿlem.

Ḫaṭīb-i Ḳāsım-zāde *Ravżatü'l-ʿUlemā*da Eflāṭūn **16** El-Muʿtaşım bi'l-ʿadl maʿnāsına dimiş ve Ḫˇānid Emīr-i ʿĀm menfaʿat-i keşīr-i ʿilm maʿnāsına naḳl eyledi. **17** Ḳāle Ebū Musā Cābir bin Ḥayyānü'ṣ-Ṣūfī *Kitābetü'l-Müsemmā*, *Kitābü'l-Cāmiʿ fī'l-Usṭurlāb* **18** ʿulemā vü ʿulemāün yaḥtevā elif bāb ü nīf ve yeḳalü el-Eflāṭun inne mine'l-lādiḳe ve'l-eṣaḥḥ **19** āne İskenderānī fānehu Yūnānī ve maʿnā isme vāsiʿü'l-ʿilm ve belʿ mine'l-ʿömr miʾete vü şemāneyn sene ve ḳayl **20** ekşer min ẕalike ve naẓar mine'l-mürriḫīn inne ʿāş efell min ẕalike ve ḳavlühüm ġayre münāsib. Fe-inne **21** ṭāfü'l-arż maʿü'l-İskender mine'ş-şarḳ ile'l-maġrib ve iḳāmū fī iḳlīm ve aḥdin erbaʿīn **22** seneten ve hüve'l-İskender min ṣıġra ilā kibre intihā [k-n-e] **Eknān:** Maġara Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem **23** ṣāḥibi medd-i *elif*le żabṭ eylemiş. [k-n-v] **Eknūn:** Şimdi dimekdür, el-ān u ān-fāen maʿnāsına. [k-s-v] **Eksūn: 24** Şems-i Faḫrī cāmeī-st miṣl-i dabīḳī dimiş baʿżılar aṭlasa maḫṣūṣdur dimiş, rengi ḳaralıġa māʾildür. **25** Ḥalīmī rengi ḳaradur dimiş, Niʿmetī, ḳara aṭlasdan bir nevʿdür ve bir ġāyetde bahālu ḳumaş adıdur **26** dimiş. **Şems-i F.:**

Sezed ki der-ḳadem-i devletet be-pāy-endāz
Zamāne der-keşed ez-çarḫ-ı aṭlas u eksūn

27 Şems-i Faḫrīnüñ bu beytinden aṭlasuñ ġayrı olmaḳ añlanur. **ʿUnṣurī: 28**

Eksūn ze-jengār-ı felek-rā çü āster
Ber-ā-bere-i muʿanber īn-sāde bīn

[l-k] **Elken:** Cimrī, ʿArabīde kenk **29** maʿnāsınadur, yukālü le-kenne'l-ercel ey kenk zebān şod ve hüve elken ve heyü'l-lekenete. **ʿUnṣurī:**

30 Ey tīġ-i cihān-dāver bā-ḫāme-i to ʿāciz
V'ey tīr-i zebān-āver der-ḥażret-i to elken

[m-e] **Emān: 31** Mühlet. [m-b-e] **Embān:** Kīse vü ṭaġarcuḳ. [m-y] **Emīn:** Çonīn bād dimekdür. **ʿUnṣurī:**

253b/01 Tā hem īn ẓıll-ı cenāb-ı o buved memdūd-līs
Der-suḫen maḳṣūr geşte ber-duʿā-yı o emīn

Süryānīdür **02** āmīn maʿnāsına hemzenüñ medd ü ḳasrı cāʾizdür. ʿArabīde ṣādıḳ u müstaḳīm maʿnāsınadur. **03** [n-b-e-ḫ-v-n] **Enbāḫūn:** Ḥişār u ḳalʿa baʿżılar *vāv* resmī ṭutup ten ü zen **04** ḳāfiyesinde istiʿmāl itdiler. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de ve Işfahānī Ceyḥūn u Seyḥūn **05** ḳāfiyesinde istiʿmāl itdiler. Ḥaḳ budur ki iki vechile daḫı cāʾizdür, lafẓ-ı ḫūd gibi. **Şems-i F.:**

06 Ḳalāʿ-ı devlet ān pādişāh-ı Cem-ḥaşmet
Ki hest pāye-i ḳadreş kemīne enbāḫūn

07 Niʿmetī bu lüġati *elif*den şoñra *bā* ile daḫı īrād eyledi. [n-b-e] **Enbān:** Ṭaġarcuḳ ki

ʿArabīde **08** cerāb dirler, ḳaṣnı, engedān lafẓınuñ muʿarrebidür. [n-c-e-m-y] **Encāmīn:** Āḫirġi dimekdür. [n-c-d-e] **Encüdān:** Ḳaṣnı, engüdān lafẓınuñ muʿarrebidür.[3039] **09** [n-c-m] **Encümen:** Direng yiri, maḥfil maʿnāsına. [n-d-r-v] **Enderūn:** İçerü dimekdür. [n-d-v] **Endūn: 10** Ṣıva, endūd maʿnāsına. [n-d-v-h-g] **Endūhgen:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ġuṣṣalu maʿnāsına. [n-d-v-h-g-y] **Endūhgīn: 11** Miṣlihu. [n-d-h-g-y] **Enduhgīn:** Miṣlihu, ʿArabīde lahfān u esvān maʿnāsına. [n-g-b-y] **Engübīn:** Bal, ʿasel maʿnāsına **12** künyeti Ebū Meymūndur. [n-g-j-e] **Engejān:** *Kāf* u *zā*ʾ-i ʿAcemīyile miṣlihu, ḳaṣnı maʿnāsına. [n-g-d-e] **Engüdān 13** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳaṣnı didükleri aġır ḳoḳulu ot, ʿArabīde ḥaltīt dirler muʿarrebi encüdāndur, **14** Ḳaraḥiṣārī, ve miftāḥ maʿnāsına da gelür dimiş. [n-g-s-v] **Engüsān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir dürlü **15** ḳumaşdur, her demde bir dürlü görinür, buḳalemūn gibi. [n-g-ş-t-r-y] **Engüşterīn:** Yüzükdür. **Beyt:**

16 Beher dehenhāy çü engüşterīn
Sāḫte ez-laʿl-i muṣaffā nigīn

Yüzüge engüşterīn didükleri **17** baş barmaġa nisbeti olduġından ötüridür. Sāʾir tafṣīli engüşter lafẓında beyān **18** olınmışdur. [n-g-k-y-v] **Engelyūn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile tersālar içinde bir muʿteber kitābdur ve baʿżılar **19** İncīldür dimişler ve Mevlānā Ḥüseyin Vāʿiz *El-Kāşifī Cevāhirü't-Tefsīr*inde dir ki bir ḳavlde **20** Ḥażret-i Ādem ṣafīye *ʿaleyhi's-selām* nāzil olan on ṣuḥufuñ adıdur ve bir ḳumaşdur ki anda **21** yedi dürlü reng olur ve dürlü dürlü çiçekler maʿnāsına. **Beyt:**

Şehr-i ārāste çün kār-geh-i engelyūn
22 Ḫaṣṣe çün bāġ şeved ez-ruḫ-ı gülhā rengīn

[n-g-y-e-n] **Engüyān:** Kenger ü sergle ve serġla **23** didükleri ot. [n-g-b-v] **Engībūn:** Niʿmetī miṣlihu buḳalemūn dimiş. [n-g-y-s-e] **Engīsān:** Miṣlihu. **24** [n-y-s-e] **Enīsān:** Masḫaralıḳ ve muḫālif ve yalan ki sözüñ ve anduñ ve vaʿdenüñ ṣıfatı olur. **25 Şems-i F.:**

Ne der-cūdeş buved hergiz tedanıḳ
Ne der-ḳavleş buved hergiz enīsān

Dīger:

26 Men ān gāh sūd koned enīsān ḫorem
K'ez-īn şehr-i men raḫt bīrūn berem

[n-y-s-v] **Enīsūn:** Meşhūr **27** otdur. [n-y-r-e] **Enīrān:** Fürs aylarınuñ otuzuncı güni. [n-y] **Enīn:** İñledi, ʿArabīdür, Fārsīde **28** daḫı şāyiʿdür ve ṭaş yaṣduḳ ve ṭaş yayıḳ ve yapuḳ maʿnāsına da gelür. [v-r-n-c] **39 Evrencen:** Bilezük, ebrencen maʿnāsına. [v-j] **Evjen:**

[3039] 16. (240a/05)

Dil-āver ü bahādurlara ıṭlāḳ olınur, **30** ṣıfatdur, merd-i evjen, bebr-i evjen dirler, merd-i efken ü bebr-i efken maʿnāsına yaʿnī merd aḳtarıcı **31** ve yıḳıcı dimekdür, ḳıyās bu idi ki evjenden efkenden maʿnāsına geleyidi, evjen emr ṣīġası 254a/01 olup baʿżı terkīblerde ṣıfat istiʿmāl olına idi lākin ḫuṣūṣıyıla hemān vaṣf **02** olınan işidildi, maṣdar u māżī ve müstaḳbel ü ḥāl ṣīġaları işidilmedi. **Enverī:**

03 Be-gürz-i āhensāy u be-nīze-i ṣaḫre-gezāy
Be-tīr-i mūy-şikāf u be-tīġ-i şīrā vejen

[v-s] **04 Evsen:** Ḳaraḥiṣārī ḳıṣṣa maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-r-m] **Ehrimen:** Erkek dīv dimekdür. **05 Şems-i F.:**

Ān kār-sāz-ı mülk-i Süleymān ki düşmeneş
Pinhān şeved hemīşe çü mānend-i Ehrimen

06 [h-r-v] **Ehrūmen:** Miṣlihu. **Enverī:**

Ḫadenghāy-ı şihāb ender ān şeb-i şibh-nigūn
07 Revān çü nūr-ı ḫıred der-Revān Ehrūmen

[h-r-y-m] **Ehrīmen:** Miṣlihu. **ʿUnṣurī:**

Çonān dān ki der-her ten Ehrīmen-est
08 Heme ḫalḳ-rā Ehrimen düşmen-est

[h-v-e] **Ehvān:** Raḫne, āhvān maʿnāsına. **Esedī:**

09 Eger der-beyābān ber-rīg ü seng
Nişān-sāzī ez-ḫalḳa-i ḫıred teng
Be-zūdī ze-ṣad mīl reh-i bīşter
10 Bed-aḥlaḳa z'ehven ber-ārend ser

[y-v-e] **Eyvān:** Ṭāḳ-ı bülend ü pādişāhlar oturduḳları **11** mekān. **Şems-i F.:**

Ze-bed-sikālī perdāḫt ḳalʿa vü bāre
Be-farḳ-ı ḫᵛīş beyā rāst ṭārem ü eyvan

12 ve sāyebān ki ḳapu öñine yaparlar, ʿāmme taḥrīf idüp ṣayvān dirler **13** ve ṭurre vü çārdāḳ ve fī-muḫtārü'ṣ-ṣıḥāḥ eyvān be-kesri'l-hemzeti'ṣ-ṣafeti'l-ʿaẓīmet ve minh eyvān **14** kesrī ve cumʿa evāvīn. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi de be-kesri'l-hemze diyü taṣḥīḥ eyledi. **El-Elifi'l-Meksūre 15** [j-d] **İjden:** Aluc aġacı dimiş ve ṭavşancıl ḳuşı feṭḥ-i elifile ejden maʿnāsına. [s-t-b-e] **İstebān: 16** Yüzerlik toḫmı. [s-p-ġ-v] **İspeġūn:** Bezerḳaṭūnā ve boġa yapraġı ve siñirli yapraḳ toḫmı. [s-p-n-d-e] **İspendān: 17** Yüzerlik, sipendān maʿnāsına ġayrı adları ispend lafẓında meẕkūrdur. [s-p-y-v] **İspeyūn:** Miṣlihu **18** ve toḫme sāʾir esāmīsi ispeyūs lafẓında meẕkūrdur. [s-t-r-v] **İsterūn:** Ḳışır ʿavrat ʿArabīde **19** ʿaḳīm ü ʿāḳır dirler. **Şems-i F.:**

Be-dān sebeb ki füḫūl-i kirām ʿannīnend
Şerend māder-i āmāl nīz-i isterūn

20 [s-t-f-e] **İstifān:** Çivi dibi ve bir nevʿ zīrver ʿavratlar başlarına zīnet iderler. [s-f-t-e] **21** **İsfetān:** Işırġan dikeni didükleri. [ş-ḫ-v-e] **İşḫ̆ān:** Çiçek, şükūfe maʿnāsına ve ḳuşmaḳ.[3040] **Iḳlīmūn:** Ḥukemādan evvel ʿilm ferāseti ol peydā itmişdür, çāpük ü tīz dil idi. **Menḳūldür** Bir kimesne ṣūret-i Boḳrāṭ Ḥakīmi, ṣūret itdürmişidi. Iḳlīmūn Ḥakīm meẕkūr ṣūreti gördükde bu şaḫṣñ ṣāḥibi zinā dūstdur didi, didiler ki bu ṣūret Boḳrāṭ Ḥakīmüñdür, ḫāṣā ve kellā ki ol fiʿl-i ḳabīḥ andan ẓāhir ola, Iḳlīmūn didi ki benüm ʿilm-i ferāsetüm buña yitişmedi bu sözi Boḳrāṭa didüklerinde Iḳlīmūnuñ ferāsete taḥsīn idüp ve taṣdīḳ eyleyüp didi ki eyyām-ı cevānīde zinā dūst idüm, baʿdehu ḳabāḥatin bilüp ʿavn u ʿināyet-i ilāhī ve ḳuvvet-i riyāżet-i gümāhī ile terk eyledim. **22** [y-d-v] **Īdūn:** Böyle maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hemīşe der-ḥaḳ ehl-i hüner nigūnī kon
Ki cedd ü bāb-ı to peyveste kerdeend īdūn

23 Ve şöyle ki maʿnāsına. **Beyt:**

Gül-be-gül ü şāḫ̆-be-şāḫ̆ ez-şitāb
24 Mī-şodem īdūn ki şev ü ne-şev āb

Firdevsī:

Ger īdūn ze-mīnū berāyed sürüş
25 Ne-bāşed be-dān ferr ü āverend ü hūş

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi dā'im ü hemīşe ve her-dem. **Esedī:**

26 Ez-ān īn-küh īdūn ḫ̆ūş u ḫ̆urrem-est
Ki bā-ferruḫ̆ pey-i ādem-est

Ve rūzgār **27** ve şimdi ve buvedem ve bunda ider maʿnāsına naḳl eylemiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve Niʿmetī, ve Ḫudā-yı **28** teʿālā ve ider maʿnāsına da gelür dimiş. [n-y-r-e] **Īnrān:** Fürs aylarınuñ otuzuncı güni **29** Īnrān feṯḥ-i elifile daḫı mervīdür ve eṣaḥḥ feṯḥiledür. [y-r-m-e] **Īrmān:** Peşīmān maʿnāsına. **30** [b-s-n-t-m-e] **Īsnitmān:** Zerdüşt-i ḥakīmüñ adıdur. **Beyt:**

Bīm-ber ber-esīm bud ān-zamān
31 Bedeş nām Zerdüşt-i Īsnitmān

[y-s-e] **Īsān:** Maşrıḳ u şimāl mā-beynidür ki ricāl-i ġayb 254b/01 nefʿanā Allāhu be-

[3040] **İşḫ̆ān:** Çiçeḳ şükūfe maʿnāsına ve tāze fidān. [ş-ḫ̆-v] **İşḫ̆ūn:** Miṣlihu ve ḳuzıḳulaġı tereşe maʿnāsına ve ḳusmaḳ. 3. (288a/10)

berekātihüm her ayuñ altıncı ve yigirmi birinci ve yigirmi sekizinci güni ol cānibde 02 olur. (ʿ):

Ve Kākec Cānib-i īşān

[y-ş-e] **Īşān:** Żamīr-i cemʿ-i ġāʾibdür. Anlar 03 dimekdür. Hüm ü hünn maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da şöyle taḥḳīḳ itmişler ki 04 Īşān żamīr-i cemʿ-i ġāʾibdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Īşān dārend dil-i men īşān dārend
05 Īşān ki ser-i zülf-i perīşān dārend

Müfredi odur. Şān daḫı żamīr-i 06 cemʿ-i ġāʾibdür. Īşān ile şānuñ farḳı oldur ki Īşān żamīr-i münfaṣıluñ cemʿidür. 07 Şān żamīr-i muttaṣıluñ cemʿidür. Lisān-ı Fārsīde muḫāṭabuñ da mütekellimüñ de żamīr-i muttaṣıllarınuñ 08 cemʿi *elif*le *nūn*ladur. Muḫāṭab içün olan żamīr-i muttaṣıl müfredi ḥarf-i *tā*dur ki āḫir kelimeye 09 lāḥiḳ olur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olmışdur. **Beyt:**

Terk-i dünyā kon berāy-ı āḫiret
10 Ez-beden ber-keş libās-ı fāḫiret

Āḫiretüñ āḫirindeki *tāʾ tāʾ-i* nīşedür. Fāḫiretüñ 11 āḫirindeki *tā tāʾ*-i ḫiṭābdur. Meẕkūr *tāʾ*-i ḫiṭābe *elif*ü *nūn* ilḥāḳ idicek żamīr-i cemʿ 12 olur, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ez-āzār-ı men tān-ı to vü dil-i tehi
13 Murād der-peẕīr bud hemçün zehī

Ḥarf-i *kiye tā*-yı ḫiṭābda muttaṣıl olur. Kit dirler, mütekkellim içün olan 14 żamīr-i müfred ḥarf-i *mīm*dür ki āḫir kelimeye lāḥiḳ olur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

15 Ve lākin ne-yendīşem ez-ḫışm-ı şāh
Dilāver buved der-suḫen bī-günāh

Meẕkūr *mīm*-i mütekellim 16 *elif*ü *nūn* lāḥiḳ olıcaḳ żamīr-i cemʿ olur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

17 Çü āgehī to ki mā şehr bend-i taḳdīrīm
Der-hidāyet-i tevfīk mān to be-güşāyī

[y-l-ḫ-e] **Īlḫān:** 18 Buyruḳ buyurıcı yaʿnī fermānde pādişāhlar elḳābındandur. Mevlānā Sürūrī Ḫᵛāce Ḥāfıẓuñ 19 **Beyt:**

Aḥmed Allāhu ʿalā maʿdeletü'ş-sulṭānī
Aḥmed Şeyḫ Üveys Ḥasan-ı Īlḫānī[3041]

Beyti şerḥinde Īlḫān 20 bir pādişāh ismidür dimiş ve Aḥmed Şeyḫ Üveys bin Ḥasan

[3041] --. 16. (241a/10)

İlḫānī taḳdīrindedür. Aḥmed Şeyḫ 21 Üveys lafẓınuñ mecmūʿı ʿalem olduġı taḳdīrce maʿnā böyle olur. Ammā Aḥmed müstaḳil ʿalem 22 olup Şeyḫ Üveys babası adı olur, Ḥasan anuñ babası nāmı olıcaḳ İbn lafẓı 23 iki yirde muḳadder olup Aḥmed bin Şeyḫ Üveys bin Ḥasan taḳdīrine olur.[3042] [y-l-k-e] **İlkān:** 24 Miṣlihu. [n-y-s-e] **İnīsān:** Muḫālif ü yalan sözüñ ve vaʿdenüñ ve anduñ ṣıfatı olur. 25 *Yā* ile *nūn* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. [y-m] **İmen:** İnaḳ kimesne muʿtemedün ʿaleyh 26 kimesne ve ḳayġusuz olan. [-y-] **İn:** Bu dimek olur, ism-i işāretdür, firīb içün 27 ʿArabīdeki heẕā gibi gāh olur ifāde-i maʿnā-yı taṣġīr içün āḫirine bir *kāf* 28 getürürler, İnek dirler. Maʿnāsı buncaġuz dimek olur. [n-e] **İnān:** Bunlar 29 cemʿ ṣīġasıdur. [y-n-ç-n-y] **İnçonīn:** Buncılayın dimek olur. **El-Elifi'l-Maẓmūme.** 30 [b-e] **Ubān:** Ṭaġ, uyan lafẓından muḫaffefdür, bu lüġat *yā* ile daḫı ki āḫir-i ḥurūf-ı 31 teheccīde mervīdür ġayrı adları ābān lafẓında mesṭūrdur. [r-e] **Urān:** Niʿmetī bir aġaçdur 255a/01 tābūta dirler dimiş. [r-t-k-e] **Urtukān:** Erġuvān maʿnāsına. [r-c-v-e] **Urcuvān:** Erġuvān 02 lafẓınuñ muʿarrebidür. [r-m-e] **Urmān:** Zaḥmet ü meşaḳḳat feṭḥ-i *elifile* ermān maʿnāsına sāʾir 03 isimleri ermān lafẓında meẕkūrdur. [r-m-v] **Urmūn:** Sifteh ki alım ṣatımda istiʿmāl 04 olınur. Sāʾir esāmīsi feṭḥ-i *elifile* erbūn lafẓında ẕikr olınmışdur. [s-t-ḫ-v] **Üstüḫˇān:** 05 Kemük, ʿaẓm ü çekirdek vāv-ı resmīdür. Cān, ḫān ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. [s-t-v] **Üstüvān:** 06 Niʿmetī berk ü muḫkem üstüvār maʿnāsınadur dimiş. [s-t-v] **Üstüven:** Direk ve döñer sütun 07 maʿnāsına. [ş-t-r-b-e] **Üştürbān:** Deveci. **Uṣṭurāṭayḳūn:** Boġa dikeni didükleri ot. [ġ-e] **Uġān:** 08 Niʿmetī *Ṣıḥāḥ-ı Rūm* ṣāḥibi Cengeliye ve dilince ve dirler ki Çiñüñ dilince Teñri teʿālāya 09 dirler dimiş. [f-t-e-n-ḫ-y-z-e] **Üftān-ḫīzān:** Düşe dura dimekdür.[3043] [v-b-e] **Ūbān:** Ṭaġ 10 kūh maʿnāsına. [v-r-m-e] **Ūrmān:** Aġacı çoḳ yire dirler, Türkīde de müstaʿmeldür ve zaḥmet 11 ü meşaḳḳat ermān maʿnāsına. [v-z] **Ozan:** Bir ṣınıf ṭāʿifedür, Oġuz-nāmeler 12 iderler, Türkīde daḫı meşhūrdur. [v-s-e] **Ūstān:** Uzunına yapılmış ev ve vāsiʿ 13 maʿnāsına da gelür. [y-b-e] **Ūyān:** Ṭaġ, kūh maʿnāsına Niʿmetī, ve orta güz ayı dimiş. 14 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa** 15 [e-b-z] **Bābzen:** Kebāb demiri ki süflī daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Aʿẓam cemāl-i dīnī vü dīnet ān ki hest
16 Cān-ı ʿadū çü bismil ü rümḥeş çü bābzen

Esedī:

Ki o-rā enbīze ber-efrāḫtī

[3042] --. 16. (241a/10)
[3043] **Üftān-ḫīzān:** Düşe -. 3. (288b/26)

17 Çü ber-bābzen murġ ber-sāḫtī

[e-p-e-y-e] **Bā-pāyān:** İkinci *bāʾ*-i ʿAcemīyile develer ve ḳısṣa, kūtāh maʿnāsına **18** ve nihāyetlü nesne. [e-t-n-g-e] **Pātingān:** Bādincān. [e-t-v] **Pātūn:** Niʿmetī nişānlu ṭoġana **19** dirler dimiş. [e-ḫ-t-h-z] **Bāhte-zen:** Mühre-i dīvār yapıcı. [e-ḫ-s-h-z] **Bāḫse-zen:** Miṣlihu. **20** [e-ḫ-e-z] **Bāḫe-zen:** Miṣlihu. [e-ḫ-y-z-h-z] **Bāḫīze-zen:** Miṣlihu. [e-ḫ-y-h-z] **Bāḫiye-zen:** Miṣlihu. [e-d-e] **21 Pādāş:** Ṣavāb u ʿavż pādāş maʿnāsına. [e-d-y-e] **Bādiyān:** Gemi yelkeni, şurāʿ maʿnāsına **22** ve ḳaftān ve gönlek yaḳasına daḫı dirler. Niʿmetī ve ṣıġırtmaç maʿnāsına da naḳl itmiş. **23** [e-d-v-e] **Bādvān:** Miṣlihu. [e-d-b-r-y] **Bād-ı berīn:** Ṣabā yili. **Şems-i F.:**

Be-zīr-i çarḫ-ı berīn bī-miṣāl-i fermāneş

24 Ze-sūy-ı ḳıble ne-yāred vezīd bād-ı berīn

[e-d-b-z-e] **Bād-bezān:** Eser yil bād-ı vezān **25** maʿnāsına. **Beyt:**

Çü bād-bezān şād Fīrūz şāh

Hemī tāḫt bā-Türk ü rūyī çü māh

26 [e-d-b-r-s] **Bād-bersen:** Ṣabā yili. [e-d-p-s-y] **Bād-pesīn:** Faḳ ṣonraġı bāz-pesīn maʿnāsına. **27** [e-d-ḫ-v] **Bād-ḫ̌an:** *Vāv*-ı resmīdür. Ten ü zen ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. Yil girecek **28** pencere bād-gīr maʿnāsına. **Kesāyī:**

ʿÖmr çi güne çehed ez-dest-i ḫalḳ

Bād çi güne çehed ez-bād-ḫ̌an

29 Şems-i Faḫrī Hümāyūn ve ṭaber-ḫ̌an ḳāfiyesinde getürüp bu beytleri inşā eylemiş. **Beyt:**

30 Düşmen dergāh-ı Ebū Isḥaḳ-rā

Dīde vü dil dāʾim ez-ġam bād-ḫ̌an

Beyt:

Kerded İsḥāḳ çün semūm ez-bād-ı ṣubḥ

31 Be-güẕerd aʿdāş-rā ber-bād-ḫ̌an

Niʿmetī ve güẕer-gāh-ı āb ve baʿżı lüġatlerde yaylaḳ 255b/01 maʿnāsına taṣḥīḥ olınmış ve Hümā ḳuşına da dirler dimiş diyü naḳl eylemiş. [e-d-b-y-z] **Bād-bīzen: 02** Yelpeze, *mirvaḥa* maʿnāsına. **Esedī:**

Be-her sū yekī bād-bīzen ze-ber

Ferūheşte ez-perr-i ṭāvus bez

03 Ġayrı adları bād-bār lafẓında mesṭūrdur. [e-d-z] **Bād-zen:** Yelpeze, bād-bīzen maʿnāsına. **04** [e-d-z-y] **Bād-zīn:** Ṣabā yili bād-berīn maʿnāsına. [e-d-f-r-v-r-d-y] **Bād-fervedīn:** Debūr yili **05** yalñuz ferverdīn daḫı lüġatdür. [e-d-n-c-e] **Bādincān:** ʿĀmme

taḥrīf idüp badilcān dirler. 06 ʿArabīdür. [e-d-n-g-e] **Bādingān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu.[3044] [e-d-y-e] **Bādiyān:** Ṭuraḳ otı ve rāziyāne 07 didükleri ʿArabīde rāziyānc dirler, sāʾir esāmīsi *şebit* lafẓında mesṭūrdur. [e-r-e] 08 **Bārān:** Yaġmur. **Beyt:**

Bārān ki der-leṭāfet-i ṭabʿeş ḫilāf nī-st
09 Der-bāġ lāle revīd der-şūre būm-ı ḫas

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki bārān ism-i cinsdür. Her ne ki 10 gökden yaġar, bārān dimek aña ṣādıḳdur. Maʿnā-yı aṣlīsi iʿtibārıyıla bārīdenden 11 meʾḫūẕdur aṣlda ammā ḫuṣūṣıyıla yaġmurda ʿalem olmışdur. Gāh olur maʿnā-yı aṣlīsi 12 iʿtibār olınur, neme de bārān dinür. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

13 Çü ez-dāmen-i ebr ṣayf güm şeved
Beyābān ze-bārān pür ez-nem şeved

[e-r-d-e] **Bārdān:** 14 Yük yap ve ḳap ḳaçaḳ ḳoyacaḳ nesne ve evde yük yıġacaḳ yir. [e-r-s-n-c] **Bār-sencin:** 15 Yük tartıcı ve perseng, bārsenc maʿnāsına. [e-r-g-y] **Bārgīn:** Yaġmur ṣuyı iregin yir ʿArabca 16 *ḥabbe* dirler. **Şems-i F.:**

Kesī ki çün sereṭān bā-to kec reved be-şiken
Be-seng-i pesteş der bārgīn fiken çün yek

17 **Beyt:**

Şād be-dānem ki şināsed ḫıred
Çeşme-i ḥayvān ze-nem-i bārgīn

Niʿmetī 18 ve sergīn, kirdān, ḳoḳar ṣu maʿnāsına da gelür dimiş. [e-r-y] **Pārīn:** Bildirgi yaʿnī giçen 19 yılġı. **(ʿ):**

Ki taḳvīm-i pārīn beyābed be-kār

[e-z-e-r-g-e] **Bāzārgān:** Aṣlda *zā* ile *rā* arasında 20 *elif* vardur. Şuʿarā-yı fuṣeḥānuñ eşʿārı anuñ üzerinedür. **Şeyḫ ʿAṭṭār:**

21 Der-ān sāḥil yekī keştī revān buved
Heme ber-raḫt ü ber-bāzārgān buved

Esedī:

22 Yekī nām-ver merd-i bāzārgān
Şod ez-kārvān-ı dost bā-pehlivān

[e-z-b-e] **Bāzbān:** Ṭoġancı ve bād-bān 23 gemi yelkeni maʿnāsına. [e-z-r-g-e] **Bāzirgān:** Tācir, bāzārgān maʿnāsına. [e-z-ş-t-e] **Pāziştān:** *Ṣıḥāḥ-ı* 24 *ʿAcem* ṣāḥibi *bāʾ*-i

[3044] [e-d-v-e] **Bād-vān:** Yelken bād-bān maʿnāsına. [e-d-v-y-z] **Bādvīzen:** Yelpeze, mirvaḥa maʿnāsına. 3. (289a/26)

ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi, ʿAṣṣār maʿnāsına ġarāc u ʿöşr alıcı. [e-z-g-v] **Bāzgūn:** *Kāf*-ı **25** ʿAcemīyile tersine ve başı aşaġa ve girüsine dimekdür. [e-z] **Pāzen:** Gidi, deyyūṣ maʿnāsına. **26** [e-z-v-e] **Bāzvān:** Ḥab. [e-s-b-e] **Pāsbān:** Bekçi ve nöbetçi. [e-s-e-m-e] **Bāsāmān:** Ṣāliḥ ve ṣābir **27** kişi. [e-s-n-e] **Pāsnān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile güdeştegān eski, ḳadīm maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

28 Resm ü āyīn ü mürüvvet pāsnānī geşte buved
Der-zamān-ı to bi-ḥamdüli'llāh ki bāz ān tāze şod

Emīr Muʿazzī:

29 Şerʿ ne-pesended ki men Nūşirevān ḫˇānem to-rā
V'er çi kes çün o ne-buved ez-ḫusrevān pāsnān
30 Z'ān ki hest ender-dil-i to dād u dīn her dü-behem
Dād-i bī-dīn tenhā der-dil-i Nūşirevān

31 [e-s-v-e] **Pāsvān:** Pāsbān maʿnāsına. [e-ş-g-v] **Bāş-gūn:** 256a/01 Tersine dimekdür. Bāzgūne. [e-ş-y] **Pāşīn:** Taḫta ve aġaç uçları ki taḫta ve aġaçdan **02** kesilür. [e-ġ-b-e] **Bāġ-bān:** Baġ bekçisi. [e-f-r-c] **Pā-fercen:** Ayaḳ mengeli ʿArabīde ḫalḫāl **03** ü ḫacḫal u ḫadeneme ve büreh dirler. [e-f-r-n-c] **Pā-ferencen:** Bu iki lüġat pāy-efrencen lafẓından taṣarruf **04** olınmışdur. [e-k-d-e-m-e] **Pāk-dāmān:** Aru etekli yaʿnī zinādan beri olan kimesne. [e-k-d-e-m] **05 Pāk-dāmen:** Miṣlihu. [e-k-y] **Pākīn:** Aru nesne, ṭāhir maʿnāsına. [e-l-e-t-r-y] **Bālā-terīn:** Bundan **06** yuḳarurаḳ. [e-l-e] **Pālān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile semer. [e-l-e] **Bālān:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile tīr-ḫāne ve dehlīz ki bālān-ı **07** enderūnī dirler ve ḫayāṭa bālān-ı bīrūnī dirler. Bu beyt iki maʿnāya şāmildür. **Şems-i F.:**

08 Pālān-fikende ve nālān çü ḫar be-mānde be-gil
Ve dāʿ kerde be-nāçār ṣaffe vü bālān

[e-l-z] **Pālā-zen: 09** Pervāz idici ḳuş ḫuṣūṣıyıla bir gügerçinüñ bir cinsine ıṭlāḳ olınur. [e-l-z-y] **Bālzīn: 10** Eyerüñ depengüsi ki iki cānibden ḳanatlar gibidür. [e-l-ş-ç-r-m-y] **Bāliş-çermīn:** Ṣaḥtiyān **11** yaşduḳ. [e-l-y-z-b-e] **Bālīz-bān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile būstāncı ve baġcı. **Esedī:**

Sipeh rū kerde ze-pālīz-bān
12 Suḫen çīst ü be-küsūd gū bāz-bān

[e-l-y-z-y] **Bālī-zīn:** Bāl-zīn maʿnāsına. [e-l-y] **Bālīn:** Yaşduḳ **13** ve baş ucı. **Beyt:**

Şemʿ bālīn ü pālīn bāşedet
Der-ḳadeḥ-i cellāt nūşīn bāşedet

14 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki yaşduġa bālīn didükleri **15** bāle nisbeti olduġından ötüridür, bāl omuz başıdur. Lisān-ı Fārsīde

āḫir kelimeye mülḥaḳ 16 olan ḥarf-i *yā*nuñ maʿnāları çoḳdur. Cümlesinden birisi maʿnā-yı nisbetdür. Meṣelā Türke nisbet 17 itseler Türkī dirler, ʿAceme nisbet itseler, ʿAcemī dirler, ol nisbeti teʾkīd ḳaṣd itseler ḥarf-i 18 *yā*dan ṣoñra *nūn* ziyāde iderler, rengīn ü bālīn dirler. [e-m-d-e-d-e] **Bām-dādān:** Ṣubḥ-ı ṣādıḳ 19 Şeyḫ Saʿdīnüñ bu kelāmından *bām-dādān ki ḫāṭır-bāz āmeden berāy-ı nişesten ġālib* 20 *āmed*. Murād-çīn-i ṣabāḥdur, āḫirindeki *elif* ü *nūn* edāt-ı cemʿdür. Ṣubḥ-gāhāndaki gibi. 21 [e-m-s-t-v] **Bām-sütūn:** Direk üzerinde olan çārdāḳ ki üsti örtilmiş ola. [e-m-v] 22 **Bāmūn:** Muḫanneṣ ü ḥīz oġlana dirler. [-e-] **Bān:** ʿArabīde sorḳun aġacı ve Tihāme nāḥiyesinde 23 beriyye aġaçlarından bir aġaç adıdur ki ḫoş-būy çiçegi olur, zehrü'l-bān dirler, fıstıḳ 24 kökneri gibi noḫūddan büyücek dānesi olur piste gibi ammā pistenüñ iki pehlūsı 25 vardur, anuñ üç pehlūsı olur, yemişine ṭabībler ḥabbü'l-bān dirler. Niʿmetī, baʿżılar 26 ılġun aġacıdur dimişler ve ḫāne maʿnāsına ve Pehlevī lüġatinde at maʿnāsınadur dimiş ve ḥāfıẓ 27 u żābiṭ maʿnāsınadur, kelime āḫirinde lafẓ-ı bān ḥirāset maʿnāsın ifāde ider, nigeh-bān 28 ve dīde-bān gibi, sāʾir tafṣīli cihān-bān lafẓında meẕkūrdur. [e-n-k-m-c-ẕ] **Bāng-ı Müʾeẕẕin:**[3045] 29 Müʾeẕẕin ve ün urıcı. [e-v-r-n-c] **Pā-evrenc:** Niʿmetī, pāy berencen maʿnāsına dimiş. [e-y-e-b-r-n] **Pāy-ebrencen:** 30 Miṣlihu ayaḳ bilezigi. [e-y-e-f-r-n-c] **Pāy-efrencen:** Miṣlihu. [e-y-e] **Pāyān:** Āḫir ü ṣoñ. [e-y-b-r-n-c] **Pāy-berencen:** 31 Ayaḳ mengeli. [e-y-e-v-r-n-c] **Pāy-evrencen:** Miṣlihu. [e-y-d-e] **Pāy-dān:** Ayaḳlıḳ. [e-y-z] **Pāy-zen:** 256b/01 Pūzevenk maʿnāsına. [e-y-m-e-ç-e] **Pāy-māçān:** ʿAcemde mektebde olan eṭfāl sabaḳı başın 02 unutsa bilmese anı yollamaḳ içün paça aldururlar, ol paçaya pāy-māçān dirler 03 baş daḫı aldururlar, ol başa kelle-māçān dirler. [e-y-y] **Pāyīn:** Ayaḳ ucına dirler 04 ve taḫt maʿnāsına ki muḳābili fevḳdür. **Hātifī:**

Ne āvāz-ı kesī vü ne ez-o kes buved
05 Ze-bālā vü pāyīn muḳaddes buved

[e-b-n-d-e] **Pā-bendān:** Kefīl maʿnāsına. [b-r-b-y-e] **Bebr-beyān:** Peleng derisinden 06 bir ḫaftāndur ki Rüstem bin Zāl anı ceng güninde giyeridi. Ol kimi giyecek aʿdā 07 gözine ġāyetde mehābetlü görinüridi ve rivāyet olınur ki ol ḫaftān Rüsteme 08 cennetden geldi. El-ʿuhdeti ʿale'r-rāvī ve cüst ü çāpük maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 09 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki *bebr-beyān* bir geyimüñ adıdur ki Rüstem-i Dāstān anı ceng 10 güninde giyeridi. Niteki Firdevsīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Tehemten be-pūşīd bebr-beyān

[3045] **Bāng-zen.** 16. (242b/08)

11 Nişest ez-ber-i ejdehā-yı jiyān

Tehemten Rüstemüñ elḳābındandur. Meẕkūr 12 beytden vehme tebādür iden oldur kim bebr derisinden ola ammā öyle degildür. Belki peleng 13 derisinden idi, niteki Firdevsī beytlerinde taṣrīḥ itmişdür. **Beyt:**

14 Yekī câme dāred ze-çerm-i peleng
Be-pūşed bebr ender āyed be-ceng
Hemī nām bebr-beyān ḫᵛānedeş
15 Ze-ḫaftān u cevşen-füzūn dānedeş

Yalñuz bebr de dirler, ol geyime niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

16 Ez-Īrān tebīre ber-āmed bā-ber
Ki āmed Ḫudāvend kūpāl u bebr

[ç-ç-k-y] **Beççegīn:** Yavrılar ve oġlancuḳlar. 17 [ḫ-s-e] **Baḫsān:** Eriyici ve eksilici. [ḫ-k-l-v] **Baḫkelūn:** Çetiñ ḳoz ve kedi otı didükleri. 18 [ḫ-k-l-y-v] **Baḫkelyūn:** Miṣlihu. [ḫl-k-v] **Baḫlekūn:** Miṣlihu bu lügatleri çetiñ ḳoz maʿnāsına *nūm*la daḫı 19 mervīdür. [d-e] **Be-dān:** Aña dimek olur. *Bā*'ṣ-ṣaḳiyye muḳteżāsınca. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

20 Mī-güft āfitāb-ı men ü ārī şāh-ı ʿaḳl
Güfteş be-ṭanza kār-ı to eknūn be-dān resīd

21 ve *bā* muṣāḥabet muḳteżāsınca anuñıla dimek olur. **Beyt:**

Be-dān ḫudāy ki ʿaḳl u revān u cān be-ḫasīd
22 Baḫr-ı cenāb refīʿ-i to mī-ne-dārem ümīd

[d-r-e] **Bedrān:** Rīvās 23 gibi bir otdur, yinür. [d-r-z] **Peder-zen:** Ḳayınata sükūn-ı *rā* ile aṣl bu idi ki *rā* 24 meksūr telaffuẕ olınup iżāfet ṣūretinde olınayıdı.[3046] Ammā keṣret-i istiʿmāl ile sākin 25 oldı. [d-y] **Bedīn:** *Bā*'ṣ-ṣāḳiyye ile buña dimek olur ve *bā*'-i muṣāḥabet muḳteżāsınca 26 bunıñıla dimek olur, bedān lafẓı gibi *bā*nuñ cemīʿ maʿnāsıyıla iʿtibār olınur. [r-e-z-v-e] 27 **Perāzvān:** Ḳın kötlügi. [r-e] **Ber-ān:** Anuñ üstine ve aña ve anuñıla maʿnāsına. [r-b-e-r-e] 28 **Ber-bārān:** Yaġmur ile ekilen ekin ve yaġmur ile ḥāṣıl olan ekin. [r-b-e-y-v] **Berbāyūn:** 29 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi Ferīdūna süd viren ṣığıruñ adıdur. [r-b-r-v-ş-e] **Berberūşān:** 30 Ümmet maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Eger daʿvā koned rāyiş-i nübüvvet
Buved ḫūrşīd ü māheş ber-berūşān

31 [r-b-l-n-d-y] **Berbülendīn:** Öñ öñi, pīrāmen-i ḫāne maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Saʿādet hemçü devlet-i pādişeh-rā

[3046] İstiʿmāl olınaydı. 3. (290b/22)

Buved dāʾim mülāzım ber-bülendīn

257a/01 Yalñuz bülendīn daḫı lüġatdür. [r-b-h-m] **Berbehmen:** Orta **02** ḳış ayı yalñuz Behmen daḫı lüġatdür. [r-p-h] **Perpehen:** İki *bāʾ*-i ʿAcemīyile toḫmugān, perperem ki eṭıbbā **03** baḳlatü'l-ḥumḳā dirler, ʿArabīde ricle, Türkīde semizotı dirler, perpehende *hā*nuñ feṯḥ vü sükūnı **04** cāʾizdür. [r-t-y-e] **Pertiyān:** Ḳaraḥişārī şāġarī maʿnāsına naḳl itmiş. [r-ç-y] **Perçīn: 05** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile egseri ve yāḫūd mīḫ ucına ḳamamaḳ ve çalıdan ḥavlı. **Cāmī:**

06 Çisān-rā nī-st der-ūy reh ki ber-dīvārhā perçīn
Nihāde ez-ḫār-ı ḫaft bi'l-mekkāre dest-i dihḳāneş

07 ve dīvār kenārı ve ḳalı ki döşenürler. [r-ḫ-y] **Berḫīn:** Fedā maʿnāsına. Niʿmetī birez, berḫ maʿnāsına **08** da gelür dimiş. [r-d-y] **Berdīn:** Çirk maʿnāsına. [r-z-e-k] **Berzāgen:** Ekinci, ḥāriş **09** maʿnāsına ve çiftçi. [r-z] **Berzen:** Maḥalle vü sūḳāḳ başı ve uzun maḥalle. **Beyt:**

To rüsvā kerde ber-kūy u berzen
10 Heme rāz-ı me-rā ber-merd ü ber-zen[3047]

Esedī:

Serendīb şod z'īn şiken pür-ḫurūş
11 Ze-şüyūn-ı zehr berzenī ḫā-st cūş[3048]

Beyt:

B'āyīn-i cihānī şod ārāste
Der u bām u berzen pür ez-ḫˇāste

12 Berzūn: Türk at ve igdiş at, ḥaḳīḳatde muṭlaḳā yük çeken ata dirler **13** ki tāzī olmaya, ʿArabīde *dāl*-ı muʿceme iledür. [r-z-y] **Berzīn:** Millet-i İbrāhīmden ʿ*aleyhi's-selām* bir **14** ulu imāmuñ adıdur. **Beyt:**

Be-bīn tā çi tüvān mülk-i o kerd
Ḥadīṣ-i āteş-i Berzīn ü Zerdüşt

15 ve bir ulu āteş-gāhdur ki zürefā lisānında temṣīl ü tanẓīr ṭarīḳī ile Āẕer-Berzīn **16** diyü çoḳ ẕikr olınur. **Şems-i F.:**

Ḫalīl-vār şikeste bütān-ı bāṭıl-rā
Dil-i muḫālif kerde pür-āẕer-i Berzīn

17 ve eyitdiler ki evvel oda, ocaġı ol düzmişdür. Mecūsīler Der-i Berzīn **18** dirler ve

---

[3047] --. 16. (243a/17)
[3048] --. 16. (243a/17)

āşikāre maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki 19 Āẕer-Berzīn Mecūs ṭapdugı odlardan bir oduñ adıdur ki meẕkūr laḳab ile mülaḳḳab 20 olan kimesneye nisbet olınur ki āteş-kedesini ol binā itmişdür. Āteş-kedesini 21 kim yapdıysa odını oña nisbet iderler, meṣelā Āẕer-i Güşesb Mecūs ṭapdugı odlardan 22 bir oduñ adıdur, meẕkūr laḳab ile mülaḳḳab olan kimesneye nisbet olınur ki āteş-kedesini 23 ol binā itmişdür. Maʿnāsı meẕkūr Firdevsīnüñ bu beytlerinden ẓāhirdür. **Naẓm:**

24 Çonān dīd der-ḫˇāb āteş-perest
Se āteş bīrūn fürūzān be-dest

25 Çü Āẕer-i Güşesb ü çü ḫordād u mihr
Fürūzān be-girdār-i gerdān-ı sipihr

Berzīn binā itdügi 26 āteş-kedenüñ odına Āẕer-Berzīn ıṭlāḳı bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

27 Sezā-vār īn cüsten k'īn menem
Be-rezm-i āẕer tīz-i Berzīn menem

Berzīn mürekkebdür. Maʿnā-yı terkībīsi 28 o yir üzerinde dimekdür. Ferzīn anuñ muʿarrebidür. Lākin maʿnā-yı terkībīden naḳl olınmışdur 29 ẕikr olan maʿnā laḳaba. [r-s-e-n] **Persān:** Sükūn-ı *rā* ile anuñ gibi dimek olur. **Firdevsī:**

30 Püşt püşt sān-ı Rüstem-i gürz-dār
Dü-ferseng-i persān ebr-i behār

[r-s-e] **Bersān:** 31 Feṯḥ-i *rā* ile Niʿmetī ṭāvus gibi uzun ḳuyruḳlı bir güzel ḳuşdur ve tennūr maʿnāsına gelür. 257b/01 *bā*nuñ kesresiyile daḫı cāʾizdür dimiş. [r-s-b-e-v-ş-e] **Persiyāvūşān:** Baldırıḳara 02 didükleri ot gölgelü yirde, ḳayalar üzerinde saç gibi biter, şiʿrü'l-ḫınāzīr ü şiʿrü'l-fūl 03 ve şiʿrü'l-ciyāl ü şiʿrü'l-ḥayy ü kez beretü'l-bīz ü küz beretü'-l-ḳaṣade dirler, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. 04 [r-ş] **Perşen:** Ṣarmaşıḳ. [r-ş-t-e] **Periştān:** Bölük ve ümmet maʿnāsına. [r-ḳ-e] **Berḳān:** 05 Ḳuzı derisi kürki. [r-f-d-e] **Berfidān:** Ḳarlıḳ ʿArabīde meṣlece dirler. [r-f-n-d-e] **Berfendān:** 06 Şek günleri ki evāʾil-i Ramażānda müstaʿmeldür. Şek günleri ʿArabīdür. [r-k-r-z-e] 07 **Berg-rizān:** Güz yaʿnī ḥarīf faṣlı ki yapraḳlar dökilür. **Berg-rīzān:** Miṣlihu. [g-s-t-v-e] 08 **Bergüstüvān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile at geyimi ki çuḳal. **ʿUnṣurī:**

Şebdīz şeb be-şitāfte düm-rā behem ber-tāfte
09 Z'encüm cevāhir bāfte der-ʿaybe bergüstüvān

Ve ḳolan ki eyeri çekerler. [r-g-v-h-e] 10 **Bergūhān:** Nevāy-ı muṭrib ü ṭūṭīler āvāzı. [r-k-y] **Berkīn:** Od yiri *bā*ʾ-i ʿAcemīyile āteş-gāh 11 maʿnāsına. [r-m-e-y-v] **Bermāyūn:**

Ferīdūn öküzinüñ adıdur, ṣāḥib-i *Miʿyār-ı Cemālī* ḫaṭṭıyıla 12 *zā*ʾ-i muʿceme ile taṣḥīḥ olınmış bulundı ve baʿżılar didiler ki Ferīdūn pehlivānunuñ laḳabıdur ki 13 adı Gāvedür ve naḳşlu ḥarīr maʿnāsına. [-r-] **Beren:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile sürgi, ekinciler toḫmı ekdükden 14 ṣoñra anuñıla örterler, yaṣṣısına keşān dirler, yumrısına tebān dirler, ʿArabīde memlaḳa dirler 15 *rā*-i mühmele vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile mervīdür. [-r-] **Peren:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile Ülker yılduzı, Ṣüreyyā maʿnāsına. **Beyt:**

16 Be-bāġ sebz-i felek bād-ı ḥaşmet er-güẕered
Ze-şāḫ-ı Ṣevr be-rīzed şükūfe-i perneş

Kemāl-i Işfahānī:

17 Siyāset-i to eger bāng ber-sipihr zened
Benāt-ı naʿş be-hem ber-füted be-sān peren

18 Ẓāhirā bir yirde müctemiʿ yedi yıldız görinür ammā rivāyetdür ki Ḥażret-i Resūl *ṣalla'l-lāhu ʿaleyhi ve sellem* 19 on bir görürleridi ve māh-tāb. Niʿmetī, ve ḳumaş-ı ülkeri ve dībāy-ı Çīn ve eyü, nīk 20 maʿnāsına, Ḳaraḥışārī pervīren maʿnāsına da gelür dimiş. [r-n-e] **Pernān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ekmek 21 alaca bacaḳ. [r-n-ç-e-m] **Perençāmen:** Ḳovan çiçeginüñ aġı ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [r-n-d-v] 22 **Perendūn:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile dün degil öteki gün ve öteki gice berendūş maʿnāsına. 23 [r-n-y-e] **Perniyān:** Ḥarīr-i Çīnīdür ki naḳşları ve çarḫları vardur. Yā el ile olmışdur 24 yā bile ṭoḳınmışdur. **Beyt:**

Çün perend-i nīlgūn ber-rūy pūşed murġ-zār
25 Perniyān-ı heft-reng ender ser āred kūh-sār

Ve vāle vü aṭlas-ı ḥarīr ve ḫilʿat maʿnāsına. 26 [r-v-e] **Pervān:** Niʿmetī temāşā vü günāh, vücūd maʿnāsına dimiş. [r-v-s-t-e] **Perūstān:** 27 *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ümmet. [r-v-ş-e] **Perūşān:** Miṣlihu. [r-v-ş-n-e] **Perūşnān:** Miṣlihu. [r-v-n-d-v] **Perūndūn:** 28 Perendūn maʿnāsına. [r-v-y-d] **Pervīden:** Flori. [r-v-y] **Pervīn:** Ülker, peren maʿnāsına. 29 [r-v-y-z] **Pervīzen:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile elek, münḥal maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ibrīşīm elek maʿnāsına 30 naḳl eyledi ve gözer ki Türkīde ılġıdır dirler. **ʿUnṣurī:**

Der-vaṣf-ı celāl-i to pūyīden-i endişe
31 Ez-āb tehī kerden deryā-st be-pervīzen

Vesīle ṣāḥibi, ve ḳılavuz maʿnāsına da gelür 258a/01 dimiş. [r-h-e] **Berhān:** Sevinç ve şādī. [r-h-m] **Brehmen:** Ḥakīm ü zāhid-i Hindī ki āteş-perestlerdür ve muṭlaḳā ḥakīm maʿnāsına, cemʿinde Brāhma dirler. 02 *Rā*nuñ sükūnı ve *hā*nuñ fetḥası ve bi'l-ʿaks cāʾizdür. **Ḥāfıẓ:**

Mizāc-ı dehr tebeh şod der-īn belā Ḥāfıẓ

03 Kocā-st rāy-ı ḥakīmī vü fikr-i Brehmenī

Dīger:

Ber-ān ki yekī Brehmen pīr-i merd

04 Ber-āverd z'ū gerdiş-i rūz kerd

Esedī:

Dīger bāre mihmān düşmen şodī

Ṣanem buvedī o-rā Brehmen şodī

05 [r-h-v] **Berhūn:** Güm-rāh, azġun maʿnāsına vü dāʾire. **Şems-i F.:**

Fürūd çarḫ maḥall-i ḥavādiṯ āmed ü āned

06 Be-ṣad-hezār cihān ḫār cüst ez-īn berhūn

[r-h-y-v] **Berhiyūn:** Miṣlihu ve büyük deve. 07 [r-y-e] **Peryān:** Perniyān maʿnāsına. [r-y-ḫ-v-e] **Perī-ḫ̌ān:** Cinnī daʿvet idici, muʿazzim. **ʿUnṣurī:**

08 Dil-i bī-heves ʿabīr-i zülfet

Şūrīde çü ḫāṭır-ı perī-ḫ̌ān

[r-y-ş-e] **Perīşān:** ʿAbeṯ 09 ve ṭaġuḳ ve ġuṣṣalu. [r-y] **Berīn:** Ṣulu yir ve ḳoḳar ṣu ve yuḳarıġı ve üstenki nesne 10 ve her nesnenüñ laṭīf ü mürtefʿī ẕātda olsun mertebede olsun. **ʿUnṣurī:**

11 Āteş-zene vü seng şebābān-ı şomā-rā

Ez-aṭlaṣ-ı eflāk dihed çarḫ-ı berīn ḫaf

[r-n-y-e] **Perniyān:** 12 Perīşān maʿnāsına ve ṣuġrā. [r-y-v] **Peryūn:** Eṣaḥḥ kesr-i *yā*ʾ-i ʿArabīyiledür, demregi ʿilleti ki eṭıbbā 13 ḳatında ḳūbāʾ dimekile meşhūrdur ve ḳurlaġan ʿilleti, *devḥa* maʿnāsına ki dırnaḳlarda ẓāhir olur. 14 Gāh olur ṭırnaġı düşürür vecaʿı ġāyetde şedīd olur ve pergār dāʾiresi ġayrı 15 adları *beryūt* lafẓında mesṭūrdur. [j-ā-s-m-e] **Pej-āsmān:** Niʿmetī, yüce felek ve felegüñ 16 üsti ve ardı, pes-āsmān maʿnāsına dimiş. [z-j-e] **Pejāven:** Kāriz toḳmaġı ve ḳapu ṭırḳazı 17 sāʾir adları, pej-āmend lafẓında meẕkūrdur. [j-m-e] **Pejmān:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile ġuṣṣalu ve ḥüsranlu 18 ve peşīmān maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Nişeste ḫüsrev-i dil-şād ber-serīr-i şehī

ʿAdū girīḫte ber-kūh ḫaste vü pejmān

19 Esedī:

Heme şehr ez-ān kār pejmān şodend

Be-feryād nezd-i Nerīmān şodend

20 [j-m-e-y-v] **Pejmāyūn:** Ferīdūn öküzinüñ adıdur ve baʿżılar didiler ki Ferīdūn pehlivānınuñ 21 laḳabıdur ki adı Gāvhār. **Şems-i F.:**

To Rüstemī vü Ferīdūn ki bār-gīr-i to-rā
Z'iḥtirām be-ḫˇanend raḫş u pejmāyūn

22 ve naḳşlu ḥarīr. [-z-] **Bezen:** *Bā* ʾ-i ʿArabī vü *zā* ʾ-i ʿArabiyile sürgi *rā* ʾ-i mühmele ile beren **23** maʿnāsına. [j-v-y] **Pejvīn:** *Bā* vü *zā* ʾ-i ʿAcemīyile çirkīn ü necis, murdār maʿnāsına. [j-h-e] **Pejhān:** Ve **24** bi'ż-żamm ġuṣṣa vü günü, reşk maʿnāsına. [z-b-r-v-ş-e] **Bezberūşān:** Niʿmetī ümmet berberūşān **25** maʿnāsına dimiş. [j-v-y] **Bejvīn:** Bir nevʿ yufḳa kemḥādur ve bir nevʿ yüce kemḫādur. [s-e-m-e] **Besāmān: 26** Zāhid, bāsāmān maʿnāsına. [s-e] **Besān:** Miṣl ü mānend maʿnāsına. [s-c-y] **Bescīn:** Bir berk **27** aġaçdur ki andan yay düzerler. [s-m-e] **Pesmān:** Üç ki iki kimesne öceşürler. [s-y] **Pesīn: 28** Girüdegi ve ikindi vaḳti. [ş-k-v] **Peşkūn:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile merd, ḳavī vü ḥarīş ü çest ü renc-keş. **29** Niʿmetī, ve ḫalat çapudı dimiş. [-ş-] **Peşen:** Bir dilāver pehlivānuñ adıdur, Turanīlerden **30** Gīv bin Güderz ki Īrān pehlivānlarınuñ ser-āmedlerindendür, anuñ elinde helāk olmışdur **31** Firdevsī *Şāh-nāme*de ẕikr itmişdür. **(ʿ):**

Mānend-i sinān-ı Gīv ze-ceng-i Peşen

Ve mevżiʿüñ 258b/01 adıdur ki Pīrān-ı Efrāsiyāb ol aradan leşker çeküp Kenābed nām ṭaġ öñinde Lāven **02** adlu yirde leşker īrādına ki Ṭūs zerrīne kefş-i sipeh-sālār idi şebīḫūn itdi. **03** ʿAcem pehlivānlarından Kişvād oġlanlarından yetmiş güzīde pehlivān ol şebīḫūnda helāk oldı. **04 Firdevsī:**

Ve z'ān leşkerī k'ez-Peşen çün peleng
Be-yāverd sūy-ı Kenābed be-ceng

[ş-v-t] **05 Peşūten:** Bed-ḫū maʿnāsına. **Firdevsī:**

Kesī kū peşūten buved zişt-kār
Be-her cā ki bāşed koned kār-zār

06 [ş-y-m-e] **Peşīmān:** Nādim **Peşīn:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile pul, peşīz maʿnāsına. [ġ-l-e] **Baġlān:** Belḫ lüġatinde **07** tevābiʿ maʿnāsınadur. [k-e] **Pekān:** Yelüp yopurmaḳ zīrā pek yelmek maʿnāsınadur. *Elif*le *nūn* **08** mübālaġa içündür yāḫūd muşāḥabet içün gelmiştir. [l-e-t-g-y] **Pelātegīn:** Çomaḳ ve bozdoġan. **09** [l-s-e] **Belsān:** Sükūn-ı *lām*la bir otdur, toḫmı mercümege beñzer. [l-s-e] **Belesān:**[3049] Feṯḥ-i *lām*la Mışr nāḥiyesinde **10** biter bir

[3049] Ḳudūtü'l-fużelā ve'l-üdebā. Muḥammed bin Aḥmed bin Ayāsü'l-Ḥanefī. *ʿĀmile Allāhu be-Luṭfetü'l-Ḫafī Naşḳü'l-Ezhār fī ʿAcā'ibü'l-Aḫṭār* nām kitāb-ı mecmuʿatü'l-meziyā ve'l-āṯārında ibn ʿAbdü'l-hükmden naḳl idüp dir ki Mışrda nāḥiye-i Muṭriyyede bir mekān vardur ki ḳızbān-ı belsān ki ʿāmme belsem dirler anda biter dünyāda belsān ḫāṣıl olmaz ola ol mekānda ve anda bir ḳuyı vardur, ḳavm-i Naṣṣārī ġāyetde taʿẓīm ü tekrīm iderler, teymennā vü teberrekā ġusl iderler ve belsān ḫāṣıl olup fetīḥa virmez ola, ḳuyı ṣuyıyıla ġayr şu ile şu arasalar ol senede belsān yaġı ḫāṣıl olmaz, mirāren tecrübe olınmışdur dirler. Ḳaçan meẕkūr yaġuñ alınması zamānı gelse pādişāh cānibinden bir muʿtemed ʿalī kişiye taʿyīn olınup taḥṣīl olınduḳda ḫizāne-i pādişāhīden ḥıfẓ olınur zamān-ı sābıḳda Mışrda olan dārü'ş-

aġaçdur ki andan bir yaġ ṣızar, ġāyetde nāfiʿdür. [l-k] **Pelken:** Mancınıḳ didükleri. **11** [l-n-d-y] **Belendīn:** Ḳapu pervāzı ve ökçesi ve çevresi. **Şems-i F.:**

Saʿādet hemçü devlet pādişeh-rā
12 Buved dāʾim mülāzım ber-belendīn

[l-v] **Pelūn:** Destārçe. [-m-] **Be-men:** Baña ve benimçün ve benimile **13** dimekdür. **Benāt-kehīn:** Heftū-reng-i ṣaġīr. **ʿUnṣurī:**

Tā pey-i naẓẓāre-i cemāl-i to her şeb
14 Cilve koned āsmān Benāt-kehīn-rā

Benāt-mehīn: Heftū-reng-i kebīr. **ʿUnṣurī:**

Tā be-seḥer her şebī ez-pey vird-i duʿāş
15 Kerde zʾʿaḳd-ı peren subḥa Benāt-mehīn

[n-b-h-z] **Penbe-zen:** Ḥallāc. [n-b-h-k] **16 Penbe-ken:** Miṣlihu. [n-c-k-e] **Pencegān:** Biş bişin. [n-c-e] **Pencān:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [n-c-m-y] **Pencemīn: 17** Beşinci. [n-c-n-y] **Pencenīn:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [n-d-e-h-n-y] **Pend-āhenīn:** Buḳaġu. [n-ṭ-e-f-l-v] **Benṭāflūn: 18** Beşbarmaḳ didükleri ot, baʿżılar peyġamber çiçegi didükleridür, didiler ṭopalaḳ gibi kökleri **19** vardur, ḳabz olana mücerrebdür, ḥaḳ budur ki benṭāflūn peyġāmber çiçegi degildür. Entile-i sevdādur **20** bendāflūn daḫı yazılur. [n-g-e] **Pengān:** Ve bi'l-kesr *bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile büyük ṭas ve **21** küçük ṭas ve sāʿat şişesi ve legen. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Yekī be-tīr koned enderūn çonān kefgīr
22 Yekī be-gürz der-āyīne mī-zened pengān

Ve baʿżılar aġaçdan legen ve ṭaşt fıḳaʿı dimişler. **23** [n-g] **Pengen:** Niʿmetī ġarbīle ve buġday ve arpa ve sāʾir ḥubūbāt evsecek büyük ṭabaḳ dimiş **24** peyken maʿnāsına. [n-h-e] **Penhān:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile gizlü. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ **25** ü tedḳīḳ itmişler ki penhān *bāʾ*-i ʿAcemīyile maḫfī maʿnāsınadur. Muḳābili

---

şifāya baʿżı münāsib nesne mużāf idüp bir miḳdārını maʿālice-i emrāż barda içün iẕn-i pādişāhī ile reʾīs-i eṭıbbā olana virürler imiş. Ṭavk-i Ḥabeşe ve Efrenc yayında meẕkūr yaġuñ ġāyetde iʿtibārı vardur. Şöyle ki cevāhirden laʿl ü yāḳūt ve elmāsuñ ġāyetde aʿlāsıyıla vezn idüp alurlar imiş. Sebebi bu ki zuʿmlarında maʾ-i ʿamūdiyyelerinde Dehn-i belsāndan bir şey alup anuñıla yunmasalar tenaṣṣür yaʿnī kāfirlikleri ṣaḥīḥ olmaz imiş, buña daḫı sebeb bu ki vaḳtā ki Ḥażret-i Mesīḥ *ʿaleyhi'ṣ-selām* Beytü'l-Muḳaddesden mülk-i Yehūd Hīrdūs nām maṭrūd-ı melʿūn ḫavfından vālīde-i muʿaẓẓeme ve mükerremeleri Ḥażret-i Meryem-i Ṣıddīḳa *ʿaleyhümā's-selām* ile firāz iḫtiyār idüp Yūsuf-ı Neccār ile Mışrda dāḫil olduḳlarında maṭriyyeye nüzūl idüp meẕkūr ḳuyı yanında oturup Ḥażret-i Mesīḥ *ʿaleyhi's-selām*uñ ṣayābī kirlenmişidi. Meryem-i Ṣıddīḳa *ʿaleyhümā's-selām* ẕikr olan ḳuyı ṣuyıyıla esbābını yuyup ol ṣuyı ol bıñaruñ eṭrāfına ṣaçup Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā ol ṣudan belsānı bitürüp ḫalḳ eyledi, belsān rūy-ı zemīnde ol yire maḫṣūṣdur, faḳaṭ āḫir yirde olmaz.Ve baʿżılar Ḥażret-i ʿĪsā *ʿaleyhi'ṣ-ṣalavat ve's-selām* ol bıñar ṣuyuyıla ġusl eylemişdür dirler. Ol mekān muʿayyen olup ziyāret-gāh-ı ḳavm-i Naṣṣārīdür. Ġāyetde taʿẓīm iderler ve baʿżılar dirler ki ʿamāliḳa-i ḳudemānuñ āṣārından ol ḳuyınuñ altında bir ʿayn-ı cāriye vardur. Vallāhu aʿlem.

peydādur. *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ki maʿnāsı 26 maẓhardur. Āşikārā ki maʿnāsı ẓāhirdür. Penhānuñ tamām muḳābili degildür. Niteki bu beytden 27 ẓāhirdür. **Ḫāfıẓ:**

Dil mī-reved ze-destem ṣāḥib-dilān Ḫudā-rā
Derdā ki rāz-ı penhān ḫˇāhed şod āşikārā

28 Beyt-i meẕkūrda penhān muḳābelesinde āşikārā gelmişdür. Ḳāfiye maşlaḥatı 29 içündür. Aṣl-ı āşikārā penhānuñ muḳābilidür ki maʿnāsı ḫafīdür. Maḫfī ile ḫafīnüñ 30 farḳı budur ki maḫfīde ġayruñ fiʿlile olur, iḫtifā, ḫafīde ol muʿteber degildür. Ẓāhir ile 31 maẓharuñ da farḳı vardur, farḳı budur ki maẓharuñ ẓuhūrı ġayruñ fiʿliyile olur. Ẓāhirde 259a/01 ol muʿteber degildir. [n-y-v] **Penyūn:** Revende maʿnāsına. [-v-] **Bevn:** Behre vü naşīb. [h-e-r-e] **Behārān:** 02 Yaz günleri ve papadya çiçegi ve öküzgözi çiçegi ve kilīsiyā. [h-r-m-e] **Behremān:** Yāḳūt-ı 03 surḫ, ābdār u naḳşlu ince ḫarīr. **Şems-i F.:**

Tā buved ḫurşīd ü meh ber-gürizmān
04 Tā buved der-kān-ı ʿaḳīḳ ü behremān
Pīş-i tīġ-i Ḫusrev āfāk bād
Kūh-ı ḫarā ber-miṣāl-i behremān

Ve āspūr 05 didükleri ot, behrem maʿnāsına. [h-l-v-e] **Pehlevān:** Dilīr ü ḳuvvetlü ve sipeh-sālār ve leşker ve Fürsden 06 bir ṣınıfuñ adıdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki 07 pehlivān müfred olmaḳ añlanur, sipāhīnüñ müfredine dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. 08 **Beyt:**

Kesī kū buved pehlevān-ı cihān
Miyān-ı sipeh-der ne-māned nihan

Leşker-i muḳaddimine pehlivān 09 ıṭlāḳı bu beytlerden añlanur. **Naẓm:**

To ger pehlevānī ze-ḳalb-i sipāh
Çi-rā āmed setī berīn rezm-gāh
10 Me-rā şāh dād īn direfş ü sipāh
Hemān pehlevānī vü taḫt u külah

11 Ammā muḳteżā-yı tedḳīḳ-i ehl-i naẓar oldur ki mürekkebdür. Bir cüzʾi pehldür ki maʿnāsı ḫaşemdür. 12 ʿArab ḫayl ü ḫaşem didügi yirde ʿAcem sipeh ü pehl dir, nitekim bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

13 Yekī hefte buvedend bā-sūk derd
Ser-i hefte pehl ü sipeh gird kerd

Bir cüzʾi de vāndur ki 14 aṣlı bāndur, *vāv*a ḳalbi lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. Bān ḫāfıẓ maʿnāsınadur, bānuñ maʿnā-yı 15 terkībīsi ḫāfıẓ-ı ḫışmdur, Aṣlı vān-ı pehldür. ʿİlmiyyeye naḳl olınduḳda mużāfun ileyh 16 taḳdīm olınup ḳāʿide-i terkīb taġyīr

olınmışdur ve bir pehlivān daḫı vardur ki 17 bir cüzʾi pehlevdür, ʿArab onu taʿrīb idüp fehlev dimişdür, ʿAcem oña mensūb 18 olanı dile Pehlevī dir, ʿArab Fehlevī dir. **Pehlev:** Biş şehrden ʿibāretdür, nitekim Ḥamza-i 19 Işfahānī *Kitābü't-Tenbīh* nām risālesinde taṣrīḥ itmişdür, bu ʿibāretile ki beʿaynhā 20 naḳl olınur ve **aʿlim:** *İnne kelāmü'l-Fürs ḳadīmen kanne bicarī ʿalā ḫamsetü'l-sünnet vehā* 21 *El-Fehleviyye ve'd-Deriyye ve'l-Farsiyye ve'l-Ḫozzine ve's-Süryāniyye, ve'l-Fārsiyye ḳadīṭlaḳ* 22 *ve yurād bihā mā taʿmu'l-külli fe-immā el-Fehleviyye fekān bicarī bihā kelāmü'l-mülūk mecālishüm dehī lüġati* 23 *menseviat ilā Fehlev ve hecāsim yaḳaʿ ʿalā ḫamseti beledān Işfahān, ve'r-Rey ve Hemedān* 24 *ve Nihāvend ve Āẕerbaycān.*[3050] Bir cüzʾi daḫı *elif*le *nūn*dur ki lisān-ı Fārsīde edāt-ı cemʿdür. 25 [h-m-e] **Behmān:** Zāʾid ü ḥaşv vāḳiʿ olan ʿibāretdür ki söz söylerken her kişi ʿādetince telaffuẓ 26 ider. **Enverī:**

Der-nisbet-i şāhī-i to hemçün şeh-i şaṭranc
Nām-est ü dīger hīç ne behmān u fülān-rā

27

Geh ez-medḥ-i ʿaşḳet ser-ān ne-dārem
Geh gūyem fülān kes fülān-est ü behmān

[h-m-t-e] 28 **Behmetān:** Niʿmetī ḳızıl ve aġ sūsen dimiş. [h-m] **Behmen:** Tārīḫ-i Fürs-i Ḳadīmden ve Tārīḫ-i 29 Celālīden bir ayuñ adıdur, Tārīḫ-i Celālīde müteʿayyin orta ḳış ayıdur, Tārīḫ-i Fürsde 30 Kebīse iʿtibār olınmadıġından[3051] ötüri ilerü girü devr ider ve Fürs aylarınuñ 31 ikinci güni ḳaçan ki ay ile gün adı muvāfıḳ gelse ol ayı bayram iderler ve ol güne 259b/01 behmençe dirler ve iki dürlü edviyenüñ adıdur. Eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. Bir dürlüsi 02 aḳ olur behmen-i sepīd dirler bir dürlüsi ḳızıl olur behmen-i surḫ dirler 03 ve aʿlām-ı ricāldendür, cümleden biri selāṭīn-i Fürsüñ ikinci ṭabaḳasından Behmen 04 ibn İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrāsbdur ki andan evvel bu ismile tesmiyye olınmış 05 kimesne yoġıdı. **Beyt:**

Sākī zamān āẕer ü devrān Behmen-est
06 Çün zāl-i zer zülāl be-zindān āhen-est

Beyt:

Dārā-yı mülk Şeyḫ Üveys ān ki ẕikr-i o
07 Mensūḫ kerde ḳıṣṣa-i Dārā vü Behmen-est

[3050] Antik Pers dilinde o dönemlerde konuşulan beş dilden oluşan bir sistem vardı. Bu diller Farsça, Deri, Pehlevi, Huzi ve Süryanice idi. Farsça, kralların saraylarında kullanılan bir dil olarak öne çıkarken, Pehlevi beş ülkeyi ifade eden bir terimdi: İsfahan, Rey, Hemadan, Nihavend ve Azerbaycan.
[3051] Olmadıġından. 3. (293b/14)

Lüġat-i Yūnānīde behmen nīgū-niyyet maʿnāsına. [-h-] **Pehn: 08** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile in, ʿarż maʿnāsına *Vesīle* ṣāḥibi mecāzen açıḳ maʿnāsına da istiʿmāl olınur dimiş. **09 Ḥāfiẓ:**

Dūşem ze-bülbülī çi ḫoş āmed ki mī-sürūd
Gül güş pehn kerde ze-şāḫ-ı dıraḫt-ı hˇīş

10 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki lisān-ı Fārsīde **11** şol buḳra ki ʿArab ʿarż dir, Türk in dir, ʿAcem pehn dir. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **12 Beyt:**

Ze-süm-i sütūrān vezān pehn-i dest
Zemīn şeş şod u āsmān geşt heşt

13 Mübālaġa ile inlü diyecek yirde ʿAcem pehnāver dir, maʿnā-yı mübālaġayı pehnādaki *elif* **14** ifāde ider. Tünū-mendeki mübālaġayı tünūdaki *vāv* ifāde itdügi gibi. **Beyt:**

15 Āb-ı Ceyḥūn bā-çonīn pehnā-verī
Esb-i mā-rā tā meyān āyed hemī

Yaṣṣıluġa inlülemek lāzım olduġından **16** ötüri mecāzen yaṣṣıya lisān-ı Fārsīde pehn ıṭlāḳ olınur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

17 Zer-rā berāy-ı ṣarf koned sikke dāred pehn
Laʿnet kesī ki verā-gird mī-koned

Bu beytde gird **18** mecāzen istiʿmāl olınmışdur. Zīrā gird mī-konedden murād şāʿir cemʿ ider, maʿnāsıdur girdüñ **19** maʿnā-yı ḥaḳīḳisi degirmidür. [h-y] **Pehīn:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile Niʿmetī ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi pehnā maʿnāsına **20** naḳl eylemişler ki inlü, ʿarīż maʿnāsınadur Vesīle ṣāḥibi pehn maʿnāsına dimiş ki in, **21** ʿarż maʿnāsınadur. [y-e-b-e] **Beyābān:** Türkīde yaban yazı didükleri eṣaḥḥ kesr-i *yā* iledür. [y-ş-e] **22 Peyşān:** Ṭavara tīmār idici naʿl-bend maʿnāsına. [y-k-e] **Peykān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile oḳ demreni. [y-k] **23 Peyken:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ġarbīl ve gözer ki taḫīl ü ṭopraḳ elerler, ve ḳıl eleḳ ve baʿżılar taḫīl evsecek **24** nesnedür didiler, ṭabaḳ gibi ve sāʾir bunlara beñzer nesne. [y-e] **Peymān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ʿahd ü öc ki **25** öceşürler. [y-v-s-e] **Peyūsān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ümīdlenmek. [y-v-g-e] **Peyūgān:** Gelin ve güyegi. **26 El-Bāʾi'l-Meksūre** [t-y-e] **Pityān:** Düşmen maʿnāsına. [r-d-v] **Birdūn:** İgdiş at. **27** [r-n-c] **Birencen:** Bilezik. [r-n-c-y] **Birencīn:** Miṣlihu. Sāʾir adları bā-ferencen lafẓında meẕkūrdur.[3052] **28** [r-v] **Birūn:** Ṭaşra, bīrūn lafẓından taḫfīf olınmışdur. [r-y-e] **Biryān:**

[3052] --. 16. (244b/20)

Bir dürlü **29** bişirişdür, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [s-t-e] **Pistān:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile emçek maʿnāsına. [s-t-e] **30 Bistān:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile siteden lafẓından ṣīġa-i emrdür, al dimekdür ve vaṣf-ı terkībi **31** daḫı istiʿmāl olınur. [ş-y] **Bişīn:** Aḳ nilūfer. [h-t-r-y] **Bihterīn:** Her nesnenüñ yigregi 260a/01 [h-d-e] **Bihdān:** Yigrek bilici dimekdür. [h-y] **Bihīn:** Her nesnenüñ eyüsi. [y-b-e] **Biyābān:** Ova, **02** yazı. [y-ç-v] **Bīçūn:** Neteliksüz dimekdür, Allāhu teʿālānuñ cell ü ʿalā ẕātın anuñıla tavṣīf ider. **03** [y-r-e-m-e] **Pīrāmen:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile çepçevre ḥavlı ve etek, dāmen maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **04** *bā* ʾ-i ʿArabī vü *bā* ʾ-i ʿAcemīyile de naḳl eyledi. [y-r-em-v] **Pīrāmūn:** Miṣlihu. [y-r-e] **Pīrān:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile **05** Efrāsiyāb-ı Türküñ sipehsālārıdur. Ġāyetde sevgülü serdārı idi, şol **06** mertebedeki evlādı ve ḳarındāşları var iken kendüden ṣoñra salṭanat taḫtını aña **07** vaṣiyyet itdi, ʿāḳıbet Keyḫusrev sipeh-sālārı Güderz bin Kişvād ile mübārezet **08** idüp Güderz tīġından helāk oldı. [y-r-e] **Bīrān:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile ḫarāb, vīrān **09** maʿnāsına. **Firdevsī:**

B’ābād u Bīrāven her būm u ber
Ki fermūd-ı Keyḫusrev dāred ger

[y-r-e-h-e] **10 Pīrāhān:** Gönlek, ḳamīṣ maʿnāsına. **Ḥażret-i Mollā Ḫudevend-gār** *ḳaddesü sırrahu* **Beyt:**

11 Būy-ı pīrāhān-ı Yūsuf kon sened
Z’ān ki būyeş çeşm rūşen mī-koned

[y-r-e-h] **Pīrāhen:** Miṣlihu. [y-r-v-z] **12 Pīrūzen:** Yüklük. [y-r-v] **Bīrūn:** Ṭaşra, ḫāric maʿnāsına ki muḳābili derūndur, dāḫil **13** maʿnāsına. **Naẓm:**

Derūn-ı ḫalvet-i dil-rā ze-ġayr-ı dost ḫālī kon
14 Ki sulṭān der-derūn mī-bāyed u ḫayl u ḥaşem bīrūn

[y-r-z] **Pīrzen:** Ḳarı, ʿavrat. [y-r-h] **Pīrehen:** Gönlek, **15** pīrāhen lafẓından muḫaffefdür. [y-r-y] **Bīrīn:** Ḳoḳar ṣu. [y-j] **Bījen:** *Bā* ʾ-i ʿArabī vü *zā* ʾ-i muʿceme iledür **16** ve ol İbn Gīv bin Güderz bin Kişvāddur ki Keykāvus pehlivānlarındandur, Rüstem-i Destān **17** aña ḳızın virmişdür ve Gürāz lafẓında baʿżı menāḳıbı ẕikr olınmışdur. **ʿUnṣurī:**

18 Direfş-i gevher-i pāket ger āncā rāh ne-nümūdī
Fütāde Rüstem-i Destān çü sāye der çi Bījen

[y-s-l-e] **19 Bī-selān:**[3053] Fāṣıḳ dimekdür, ṭāliḥ maʿnāsına. [y-s-r-v-s-e-m-e] **Bī-ser ü sāmān:** Miṣlihu ve cümle itdügi **20** nā-rāst u egri ve yönsüz ve aṣılsız olan kimesne. [y-s-t-v] **Bī-sütūn:** Ol ṭaġ adıdur ki **21** Ferhād-ı nā-murād Şīrīn ʿaşḳında ser-gerdān u

[3053] [y-s-e-m-e] **Bī-sāmān:** 16. (246b/09)

ḫayrān u zār u nizār olup ol seng-i 22 ḫārābı kesüp ve Şīrīn-i nāzenīnüñ ġadāda ġıdāsı dāʾimā şīr u şekker olmaġın ḳaṣr-ı 23 Şīrīne gelince bir fersaḫ yirden ziyāde ol ṭaġdan bir yol kesüp ve ḳaṣr-ı Şīrīnde 24 ol seng-i ḫārādan bir ḥavż idüp çūbānları ol kāzīr başında südi ṣaġduḳda 25 fī'l-ḥāl ol ḥavża gelüp ve Ferhād-ı ġam-nijād kesdügi yir maḳdūr olmaġın ol ṭaġ 26 berk ü saḫtlikde ḍarbü'l-meṯel olmışdur. **Beyt:**

Bī-sütūn-ı seng-dil der-mātem-i Ferhād-ı zār
27 Sāḫt der-ber ḫilʿatī er seng-i ḫārā-yı siyah

Tercüme:

Bī-sütūn sengīn dil iken böyle gör Ferhād içün
28 Ṭutdı mātem geydi ḫaralar içine ṭaşına

[y-s-t-e] **Pīstān:** Pāstān 29 lafẓınuñ imālesidür, güdeştegān maʿnāsına. [y-ş-e] **Pīşān:** Ḳumaşuñ ülgeri ki eyü cānibidür. 30 [y-ş-k-e] **Pīşkān:** Ebe, ḳābile maʿnāsına ġayrı adları bārāc lafẓında yazılmışdur. [y-ş-y] **Pīşīn:** 31 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile öñdengi ve öyle vaḳti ve öñlük maʿnāsına pīşīnüñ muḳābili peşīndür, maʿnāsı 260b/01 ṣoñraġıdur, öyle namāzına, namāz-ı peşīn dirler, maʿnā-yı terkībīsi öñdengi namāzdur, gündüz 02 ḳılınan namazlaruñ öñden ḳılınan namāzı olduġından ötüri, namāz-ı pīşīn 03 dirler. [y-k] **Pīken:** Ḳıl elek ve büyük ġalbīr. [y-l-b-e] **Pīlbān:** Fīlci. [y-l-v-e] **Pīlvān:** 04 Miṣlihu. [y-l-ḳ-e] **Bīlḳān:** Bir memleket adıdur. [y-l-ḳ] **Bīlḳan:** Niʿmetī, semüz ve yoġun maʿnāsına 05 naḳl eylemiş. [y-m-e-r-t-v] **Bīmār-tūn:** Ṣayrucaġraḳ maʿnāsına. [y-m-e-r-j-v] **Bīmār-jūn:** *Zāʾ*-i 06 ʿAcemīyile ṣayrucaġı, egīze maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṣayrıluluḳdan ḳalḳmış maʿnāsına naḳl 07 eyledi. [y-m-e-r-g-y] **Bīmārgīn:** Miṣlihu. [y-m-e-r-s-t-e] **Bīmāristān:** Ḫastelere ve tīmār itdükleri yir 08 dārü'ş-şifā maʿnāsına. [-y-] **Bīn:** Ġayr-ı ḳıyāsca dīden lafẓından ṣīġa-i emrdür, kişinüñ 09 ġālib naẓarı neye müteʿallıḳ olsa, anuñıla vaṣf-ı terkībī ḳılınur. Ḥāl-bīn ü dūr-bīn 10 gibi. **Beyt:**

Tā tüvānī bihter-bīnī gūş
ʿAyb-bīnī hüner çendān nī-st

Ve sāʾir müsteḳbelātı 11 bunuñ üzerine gelür, bīned ü bīnende gibi. [y-h-y] **Bīhīn:** Her nesnenüñ eyüsi behīn 12 maʿnāsına. **El-Bāʾi'l-Maẓmūme:** [b-v-t] **Bübūtin:** İki *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür 13 ve *tā*nuñ kesresiyile ki ṣāliṯ-i ḥurūf-ı teheccīdür. Ehl-i Şīrāz lüġatidür. Bih bāşed maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

14 Ki hemçün müt bebūten dil-i vāʾīre
Ġarīḳü'l-ʿaşḳ fī-baḥrü'l-vedādī

Müt, vāʾīre daḫı 15 Şīrāz lüġatıdur. Maʿnā-yı mışrāʿ *Bencileyin senüñ olurıdı göñlüñ bir uġurdan* 16 dimekdür. [r-e] **Bürrān:** Teşdīd-i *rā* ile ġāyetde keskün maʿnāsına. [r-e]

Bürān: Taḫfīf-i *rā* ile **17** geçdi ve geçmiş dimekdür, māżī maʿnāsına. [3054] [r-g-s-v-e] **Bürgüsvān:** Eyer yapuġı. [r-v-y] **Pürvīn: 18** Çirk, necis maʿnāsına *bā*ʾ-i ʿArabīyile daḫı cāʾizdür. [j-h-e] **Püjhān:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile günü, reşk **19** maʿnāsına ve ḳayġulu, Ḳaraḥişārī ve şādlıḳ maʿnāsına daḫı gelür dimiş. Bu taḳdīrce **20** eżdāddan olur. **Bürūn:** Ṭaşra, pürūn maʿnāsına. [s-p-r-y-m] **Büsperīmen:** Ehl-i Şīrāz lüġatidür, püspārīm dimekdür. **(ʿ):**

21 Be-pey-i māçān ġarāmet büsperīmen

Be-pey-i māçān daḫı ehl-i Şīrāz lüġatidür. Maʿnā-yı mıṣrāʿ **22** *Ayaġa biz cānı ʿivaż u cezā ışmarlarız* dimekdür. Bu beytüñ tamām maʿnāsı be-pey lafẓında **23** beyān olınmışdur. [ş-t-v-e] **Püştvān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile arḳa viricek. [ş-t-y-b-e] **Püştī-bān: 24** Fitīl aġacı ve önegi ve ḳapu bağı ve arḳa ṭayağı ve her nesne ki bir nesne anuñıla muḥkem olur. **25 Beyt:**

Çi ġam dīvār-ı ümmet-rā ki bāşed çün to püştī-bān
Çi bāk ez-mevc-i baḥr ān-rā ki bāşed Nūḥ keştī-bān

26 [ş-t-y-v-e] **Püştīvān:** Miṣlihu. [ş-t-y-v] **Püştīven:** Miṣlihu. [ş-y-z-n-ş-e] **Puşīznişān: 27** Pula ve altuna ve aḳçeye nişān idici, sikke-zen maʿnāsına. [g-r-m-e] **Bugermān:** Kirmānīler lisānında **28** çölmek dibine dirler ve Türkistānda çölmek yanmasına dirler. [k-m-e] **Bükmān:** Ġālib **29** maʿnāsına. [l-n-d-y] **Bülendīn:** Ḳapu pervāzı ve ev saçağı dāʾiresi. [m-e] **Bümān:** Mānden lafẓından **30** sīġa-i emrdür, *ḳal* dimekdür. **Bün:** Muṭlaḳā dip, *kaʿr* maʿnāsınadur ve aġacuñ ve sāʾir **31** nesnenüñ kökinde istiʿmāl olınur ve aġaca daḫı ıṭlāḳ olınur. Meşelā ḫurmā-bün ü gül-bün 261a/01 dirler ve şecerden bir nevʿdür ve Aḥmed bin İsmaʿīl dir ki her nesnüñ āḫirine dirler. **Esedī:**

02 Me-bürīd peyvend-i ḫᵛīşān ze-bün
Me-gūyīd dervīş-rā bed-suḫen

Beyt:

Günāhī ki baḫşīde bāşī ze-bün

03 Suḫen-rā dīger bāre tāze me-kon

Beyt:

Me-rā bā-şehen-şeh ze-bün nī-st ceng

04 Be-cengem to bī-āmede tīz çeng

Beyt:

Künūn z'īn pes ez-merdüm ārem suḫen

[3054] [r-s-e] **Pürsān:** Ṣuvararaḳ dimekdür, baʿżılar *elif* ü *nūn* dimekdür içündür didiler. 3. (295a/09)

Ki gītī ʿām-est ez-āġāz u bün

05

Resānīde ḳāṣid-ı ser-ā-ser sūḫen
Ne ser neved peydā sūḫen-rā ne bün

[n-c-ş-k-z-b-e] **06 Püncişk-zebān:** Lisānu'l-ʿaṣfūr didükleri ot, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [n-k] **Bün-ken: 07** Ekincilerüñ kök çıḳaracaḳ aġaçları ve sāʾir çapa ve ḳazma ki anuñıla kök çıḳarurlar. **08** [v-p-e-n-d-y] **Pūp-endīn:** Niʿmetī, bār-gāh maʿnāsınadur dimiş. [v-t-h-k-e] **Būte-kān:** Pūte **09** fınduġı. [v-r-y-z] **Būrī-zen:** Borı çalıcı. [v-s-t-e] **Būstān:** Ol meşhūr mekāndur ki **10** anda reyāḥīn ü sebze vü ot ola ve gökçek rāyiḥa ola, būstān lafẓ-ı mürekkebdür **11** *sitān* ile *būd*an. Sitān zamān ile mekān ortasında müşterek olan ẓarfuñ **12** ismidür. İn-şāʾallāhu sitān lafẓında tafṣīl olınur. Būstānuñ aṣlı būyistāndur **13** būyuñ āḫirinden *yā* ḥıẕf olınmışdur. Maʿnā-yı terkībīsi ḳoḳu yiri dimekdür. Niteki gülistānuñ **14** maʿnā-yı terkībīsi gül yiri dimekdür. **Ḳıṭʿa:**

Būstān-est īn gülistānem
15 Ḥasret-i Mānī-i Nigāristān
Hest der-her ṭaraf hezār zehre
Baḫşedet naġme-i Bahāristān

Sitān **16** lafẓında bu maḥalle münāsıb tafṣīl vardur gāh olur ḥarf-i *vāv*ı daḫı ḥıẕf iderler. **17** Bostān dirler, niteki bu beytlerde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Bostān içinde görmiş eşek başını raḳīb
18 O ḫar dimiş ki baña da bir būstān gerek **19**
Bostān içün gerek didilerse eşek başı
Kim didi kim eşek başına būstān gerek

Bustān, **20** būstānuñ lafẓınuñ muʿarrebdür didiler, baʿżılar ve būstān *Kūh-ı Serendīb*de bir şehr **21** adıdur. [v-s-t-y-e] **Postiyān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ṣaġrı deri. [v-s-t-s-y-e] **Pūst-siyān: 22** Miṯlihu. [v-s-t-y] **Postīn:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile kürk ki gönine göre terfī içün giyilür, ferve maʿnāsına. **23 (ʿ):**

Düşmenān-rā post ber-kün dostān-rā postīn

[v-s-t-y] **Būstīn:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile ʿaybelemek. **24** [v-ġ-l-ṣ] **Būġlaṣan:** Ṣıġır dili didükleri ot, gāv-zebān dirler Fārsīde, **25** ʿArabīde lisānü'ṣ-ṣevr dirler, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [v-ḳ-l-m-v] **Būḳalemūn:** Bir nevʿ ṣayyād **26** cānverdür, Ḫıṭā memleketinde çoḳ olur, dürlü dürlü renkler gösterür, her ne dürlü ṣūrete **27** dirlerise girer, ḳaçan ki bir ḥayvānı ṣayd eylemek dilese anuñ ṣūretine girer çünkü **28** ol ḥayvān anı hem-cins ṣanup yanına gelür, ṭutar, anı helāk eyler, *Kütüb-i Meşāyiḫ*de **29** düşmüşdür ki cihānı aña beñzedürler

ve dirler ki bir cānverdür, şuda bitmiş iki dürlü 30 renge girer ve dirler ki bir ḳuşdur, her bār şuya ṭalsa bir niçe dürlü mevc virür ve tāze 31 ekinlike de dirler ki yil esdükçe dürlü dürlü mevcler virür ve dürlü dürlü çiçeklere 261b/01 ve gülistān-ı kemḫāya dirler ve yedi reng ki bir yirde cemʿ ola ve gökçe şırça pāreleri 02 ve ʿaceb keler didükleri her ṭarafdan baḳıcaḳ bir dürlü görinür ve mütelevvin ādeme ve rūzgāruñ 03 televvüninden kināye olınur ve çoḳ nesnelere ıṭlāḳ olınup istiʿmāl olınur. [v-k-e] 04 **Būkān:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile buzluḳ, *yaḫdān* maʿnāsına. [v-g-e] **Pūgān:** *Bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile ol ḫurdevāt 05 ki tereke nem olsun altına ve üstine ṣaçarlar ve ḳoyun bağırsaġı ve oġlan 06 yataġı, raḥm, zih-dān maʿnāsına Türk dilinde medize dirler. **Şems-i F.:**

Zamān-ı ḥāmile-rā bīm bud ki pīş ez-vaḳt
07 Ze-mihr-i o bedr āyend ecenne[3055] ez-pūgān

Bu lüġat *yā* bābında daḫı mervīdür ki 08 āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. [v-m-h] **Būmehen:** Zelzele. **Esedī:**

Ber-āmed yekī būmehen nīm şeb
09 To güftī zemīn dāred ez-lerze teb

Beyt:

Pür ez-būmehen şod ser-ā-ser cihān
Sitāre hüveydā vü gerdūn nihān

10 [-v-] **Būn:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile dip, ḳaʿr maʿnāsına bun lafẓı bundan muḫaffefdür. 11 **Laṭīfī:**

Dıraḫtī-rā ki girded be-sūzed
Be-ter be-her ez-şāḫ tā būn

Niʿmetī, *ve bir memleket ismidür* 12 ve eyer depingisi ve tegeltisi ve ebleh kimesne bu maʿnā Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [-v-] **Pūn:** 13 *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile tegelti. **Şems-i F.:**

Ze-feṭḥ ü nuṣret ber-rāyīt buved perçem
Ze-cāh u devlet ber-merkeb to bāşed pūn

14 [v-y-e] **Pūyān:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile pūyīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur, ġāyetde yilegen dimek 15 olur. **Ḫˇāce Sinānī:**

Küfr ü dīn her dü der reheş pūyān
Vaḥdehu lā-şerīke leh gūyān

Būyān: 16 *Bā* ʾ-i ʿArabīyile būyīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. Ziyāde ḳoḫucı nesne ve bir memleket adıdur. 17 [v-y-d-e] **Būydān:** Ḳabarcıḳ ki şanduḳ içinde iderler, dürc

[3055] **Ecenne:** Cemʿ-i cenīndür ki ḳarında olan oġlana dirler veledü fī baṭnü'l-lām maʿnāsına.

maʿnāsına ki içine ḳoḫulu nesne ḳoyarlar. **18** [v-y-k-e] **Būykān:** Oġlan yataġı, raḥim maʿnāsına. [v-r-m-e-d-r-e] **Būy-ı māderān:** Ayvadana ve ḳovançiçegi ki eṭıbbā **19** berencāsef ve ḳayṭūm dirler, sāʾir esāmīsi cenṭeyānā lafẓında mesṭūrdur. [h-t-e] **Bühtān:** **20** Bir kişiye yāḫūd nice kimesneye itmedügi nesneyi itdi diyü isnād itmege dirler, ʿArabīde **21** Fārsīde daḫı şāyiʿdür. Üçünci bābdandur. Māżīsi bühtdür, behte ʿaleyhe dirler. **22** Yaʿnī anuñ üzerine belā söyledi. Mebhūt ism-i mefʿūlidür. Bühtān olınmış ve ʿāciz ḳalmış dimekdür. **23 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 24** [e-t-e] **Tābān:** Yıldırayıcı maʿnāsına. [e-b-h-b-r-y-e] **Tābe-büryān:** Tavada bir nevʿ bişirişdür. **Tāve-büryān: 25** Miṣlihu. [e-b-s-t-e] **Tābistān:** Yay faṣlı. [e-b-ş-e] **Tābişān:** Ṭaylesān ve hem tāb lafẓı cemʿ-i żamīr **26** ġaʾibe mużāf olur, tāb lafẓında müteʿaddid maʿnālar ki ẕikr olınupdur maḥallerinde ḳaṣd **27** olınsa olur. **Laṭīfī:**

Nī-st faẓl u serverī vü tābişān
Coz be-kisvethāy ḫūb u tābişān

28 [e-ġ-s-t-e] **Tāġistān:** Ilġınlıḳ. [e-ġ-y-s-t-e] **Tāġīstān:** Miṣlihu. [e-z-e] **Tāzān:** Segirdim ile dimekdür.[3056] **29 Firdevsī:**

Çü pīrā çonā dīd ber-geşt zūd
Be-reft ez-peş giyū tāzān çü dūd

[e-l-e] **30 Tālān:** Yaġma bu lüġat aṣlında ġālibā Türkīde. [e-l-s-e] **Tālisān:** Niʿmetī ṭaylesān maʿnāsına **31** naḳl eylemiş. [e-l-ş-e] **Tālişān:** Miṣlihu. [-e-] **Tān:** Sizüñ dimekdür, ān şomā maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

262a/01 ʿÖmritān bād murād ey sāḳiyān-ı cām-ı Cem
Gerçi cām-ı mā ne-şod permī be-devrān-ı şoma

Firdevsī:

02 Revānitān çi ṣūret nümāyed hemī
Ki dilitān be-Yūsuf ger-āyed hemī
03 Eger rāst gūyed zebānitān sūhen
ʿAfvitān konem keydhā-yı kühen

Ve güç vaḳt. [e-v-e] **Tāvān: 04** Ödek ve ālim ve borçlu ve cürm ü cināyet, ṣuç maʿnāsına. **Beyt:**

Hemān ḫaste çendān me-rencān
05 Kine-dil kerd ü o tāvān ne-dāred

[e-v] **Tāven:** Ögrenmedük ṭavar, tevsen maʿnāsına. **06** [p-e] **Tepān:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile

[3056] --. 16. (246b/09)

ṭopraḳ çekici kimesne. **Hātifī:**

Hüner berān tepānāk der-ḫāk u ḫūn
Ze-reh pāre pāre siper ü ejkūn

[b-r-z] **Teber-zen:** Baltacı. [b-r-z-y] **Teberzīn:** Eyer nacağı. **Beyt:**

Ser ez-kīne ber-kūhe-i zīn nehīd
Be-tīġ ü be-gürz ü teberzīn dehīd

[ḫ-t-h-n-e] **Taḫte-i nān:** Yaşdaġaç ve ekmekçiler taḫtesi ki bir uzun aġacuñ için yire yire oyarlar, ekmegi anuñ içine ḳoyup fırūna iledürler, tebīke maʿnāsına. [ḫ-k-l-v] **Taḫkelūn:** Çetiñ ḳoz. [ḫ-k-l-y-v] **Taḫkeliyūn:** Miṣlihu, sāʾir esāmīsi taḫkelūl lafẓında meẕkūrdur. [r-c-m-e] **Tercemān:** Bir bilinmez dili meʾlūf u maʿrūf dilile tercüme eyler kimesne. [r-ḫ-e] **Terḫān:** Bac u ḫarācdan muʿāf u müsellem olan kimesne ve tarḫūn didükleri sebze. [r-ḫ-v] **Tarḫūn:** Maʿrūf sebzedür ki yinür. [r-d-e-m] **Ter-dāmen:** Nā-pāk ʿavrat u oġlan. **Muḥammed ʿAṣṣār:**

Nevāy-ı ter-dāmen o-rā zinde gūyī
Çi mī-cūyī ez-īn bī-āb-ı rūyī

[r-s-e] **Tersān:** Tersīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. Ziyāde ḳorḳak dimekdür. [r-s-e-y-e] **Tersāyān:** Kāfirler cemʿ-i tersādur. [r-k-e] **Terkān:** Eṣaḥḥ żammıladur, ḫātūn dimekdür. [r-g-v] **Tergūn:** Terki, ḳayış, fitrāk maʿnāsına. [r-n-c-e] **Terencān:** Çeşme-zen, bādrenbū didükleri otdur. Ṭıb kitāblarında bādrencbūye ṣebt olınmışdur. [r-n-k-b-y] **Ter-engübīn:** Başra balı ve bir maʿrūf dārūdur ki havādan ʿāc aġacınuñ üzerine yaġar, eṭıbbā terṭīb-i ṣadr u telyīn-i ṭabʿ içün ve taḥrīk-i bāh içün istiʿmāl iderler. Eyüsi Māverāʾün-nehr iḳlīminde ve Ḫorāsān vilāyetinden gelür, taʿrīb idüp terencīn dirler. [r-n-y-e] **Terniyān:** *Nūn*uñ fetḥası ve kesresi cāʾizdür, aġaçdan ṭabla gibi ururlar, çit ḳalbir didükleri ve sepedden bir nevʿdür ve mīve ṭabaḳı ve ḫ̌ān, *tehmā* maʿnāsına da naḳl olındı, ʿArabīde ṭarniyān dirler. [r-y-e] **Teryān:** Miṣlihu ondan muḫaffefdür. **Şems-i F.:**

Zuḥal be-maṭbaḫit ez-kiştzār-ı çarḫ āred
Büḳūl ber-ṭabaḳ-ı meh be-ṣūret-i teryān

[r-y] **Terīn:** Yaşraḳ ve eyürek maʿnāsına. [ş-t-ḫ-v-e] **Teşt-ḫ̌ān:** Legençe ve sini. [ş-ḫ-v-e] **Teş-ḫ̌ān:** Miṣlihu. **Niẓāmī:**

Ḳaṭār-ı üştür-dīj ṣad u sī
Ki bāreş teşt ü teş-ḫ̌ān buved ü tebsī

[-k-] **Teken:** Yemiş aġacı. [g-y] **Tegīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḫātūn ve bahādur maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Ey şode her be-imdād ber-der-i aʿlā-yı to
Nevbetī vü perde-dār ḳayṣer ü rāy u tegīn

29 Velehu:

Ṭurre-i destār u naʿl-i kefş-i to berde
Çeşmet ü dīhīm ü taḫt-ı tegīn-rā

Esedī:

30 Be-dādeş ṣad u sī hezār ez-serān
Tegīnān-ı leşkereş ü nām-āverān

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi, *ve yimiş aġacı* **31** maʿnāsına da naḳl eylemiş. [l-e-t-v] **Telātūn:** Murdārdan perhīz iden kimesne muḳābil-i telātūf. [l-e-f-t-v] 262b/01 **Telāftūn:** Muʿaccib ü mütekebbir olan kimesne. [l-h-z-n-e] **Tele-zenān:** Eksilmek. [l-y-d-r-z-y-e] **Telī-derziyān: 02** Derzīler igneligi. **Ten:** Gövde, beden maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ **03** ü tedḳīḳ itmişler ki *ten gövdedür, baş ve el ve ayaḳ anuñ müsemmāsından ḫāricdür.* Lisān-ı **04** ʿArabīdeki beden gibidür. Etrāf-ı meẕkūre bedenden ḫāric olduġını *Kitābü'l-ʿAyn*da **05** ḫalīl taʿyīn itmişdür. Ser, tenden ḫāric olduġı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

06 Ḫurūs-vār seḥer-ḫīz bāş tā ser u ten
Be-tāc-ı laʿl u ḳabā-yı çigin be-yārāyī

Tende baş muʿteber olmadıġıçün **07** başı olmayan nesnelerde ten istiʿmāl olınur, meṣelā ten-bāh dirler niteki bu beytde ẓāhirdür. **08 Beyt:**

Der-ġam-ı ān dāne-i ḫāl-i siyāh
Cümle-i ten ḫāk şod çün māh

[v-m-e] **Tev-emān:** İkizler. **09 Beyt:**

Hemī geşt ez-ufḳ ṭāliʿ ki pīş-i ṭāliʿ-i saʿdeş
Meger çün tev-emān best-est ḫūrşīd-i cihān-ārā

10 ve burc-ı Cevzāya daḫı dirler. **Beyt:**

Ger der-ḫayāl-i çarḫ füted ʿaks-i tīġ-i o

11 Ez-yek-dīger cüdā şeved eczā-yı tev-emān

[v-r-z-y] **Teverzīn:** Eyerde götürdükleri nacaḳ, teberzīn **12** maʿnāsına. [h-e] **Tehān:** Boş, tehi maʿnāsına. Ġayrı adları tehek lafẓında meẕkūrdur. [h-l-e] **Tehlān: 13** Bir ʿaẓīm ṭaġ adıdur. **Beyt:**

Bahār āmed ü reft ü dilem geşūde ne-şod
Ki ġuṣṣa ber-dil-i men hemçü kūh-ı Tehlān-est

14 Tehemten: Feṭḥ-i *hā* ile cesīm maʿnāsınadur. Zīrā tehem her nesnenüñ büyügine ve

irisine 15 ve eyüsine dirler, ḫuṣūṣıyıla Rüstem-i Zālüñ elḳābındandur. Rüstem-i meẕkūr ġāyetde ten-āver 16 ü cesīm idi. **Beyt:**

Tehemten be-pūşīd bebr-i beyān
Nişest ez-ber-i ejdehāy-ı jiyān

Beyt:

17 Tehemten ez-o mānd ender şügüft
Hem ender zamān bend ez-o ber-girift

Ve İsfendiyār bin 18 Güştāsb bin Lohrāsba daḫı ġāyetde cesīm pehlevān-ı nāmdār olmaġın tehemten dirler 19 idi. **Et-Tā'i'l-Meksūre** [r-y-e] **Tiryān:** Büyük seped. [n-y] **Tinnīn:** Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām* 20 meşhedi yanında bir cezīre adıdur ve havā yüzinde bir mevżiʿdür dirler ve ʿArabīde 21 ejdehā didükleri büyük yılana dirler. **ʿUnṣurī:**

Ez-ḫˇānden ʿazīmet maʿnā nigār-ı to
22 Tinnīn-i āsmān be-ḫaṭṭ-ı miḥver āmede

Beyt:

Ze-rāyethā havā-yı ʿarṣa-i kīn
Be-şekl-i bīşe-i pür-şīr tinnīn

23 Ve ḳale Er-Rāġıbü'l-Iṣfahānī fī Muḥāżarātih yunkir ve ekṣerün-nāsi ʿalā ān baʿżü'l-leşāmitīn 24 yazeʿum inne aʿṣārü[3057] fihi nār taḫruc min buḫārü'l-arż filā yemerre ʿalā şeyʾü ilā aḥruḳihi.[3058] [y-r-d-e] **Tīrdān:** 25 Ḳubūr ki içine oḳ ḳoyarlar. [y-r-n-e] **Tīrnān:** Oḳlaġu, ʿArab *mirḳāḳ* dir. [y-h-e] **Tīhān:** 26 Toñuzlan ḳurdından kiçirek bir böcekdür. Enzerūt dikenleri üzerinde olur. 27 Üzerlerinde aḳça ruṭūbet ḥāṣıl olur. Kendünüñ ḳalıbı miṣāli ḳara olup öldüḳde 28 içinde bir ḳara siñek gibi nesne ẓāhir olur ve ol ruṭūbet erir, alurlar gögüs 29 marażlarına anuñıla ʿilāc iderler, nāfiʿ nesnedür. **Et-Tā'i'l-Mażmūme:** [b-e] **Tübān:** Tümmān 30 maʿnāsına. [b-n-e] **Tübnān:** Miṣlihu. [ḫ-m-g-e] **Toḫmugān:** Bir otdur, önegü toḫmı dirler, *Cāmiʿü'l-Fürs* 31 ṣāḥibi tuḫmiyān miṣlihu dimiş. [ḫ-m-y-e] **Toḫmiyān:** Tohmugan toḫmı. [ḫ-t-m-y-e] **Toḫtmiyān:** Niʿmetī soḳarıḳ 263a/01 toḫmiyāne maʿnāsına toḫmiyān, arpa ve buġday ḳısmından her toḫma ıṭlāḳ olınur dimiş. 02 [r-ş-ş-y-r-y] **Turş-şīrīn:** Māye-ḫoş dimek olur yaʿnī ekşiye māʾil ki ġāyetde 03

[3057] **İʿṣār:** Mā vü bārān u girdbād vehā rīḥ tenşuru'l-ġubār ve terfiʿ ilā esmāʾ ke-innehu ʿamūd ve minhü ḳavlihi teʿālā "İ'ṣārun fīhi nārun fāḥteraḳat" el-āyetühü. (Bir rüzgâr, tozu savurur ve sanki bir direk gibi gökyüzüne yükseltir. Bu, Allahın şu ayetinde geçen ifadeden gelir: içinde ateş bulunan bir kasırga ona (bahçeye) isabet ederek yakıp kül etsin!)

[3058] Raghib al-Isfahani, derslerinde şöyle dedi: Çoğu insan inkar eder, ancak bazı sahtekârlar onun içinde yer alan buharın ateşinden sıkıştığını iddia eder, bu nedenle herhangi bir şey üzerinden geçerse onu yakar.

ḫoşdur. [r-ġ-v] **Turġūn:** Ḥükm-i pādişāh. [r-k-e] **Türkān:** Gedālar ve Türk lafẓınuñ cemʿidür **04** ve ḫātunlara ve maḥbūblar ve ekdilere daḫı ıṭlāḳ olınur. **Şems-i F.:**

Ez-cihān berdāşt ḫˇāre-i suʾāl
05 Gird-i Ḳārūn ḫalḳ-rā tā-Türkān

[r-n-c-e] **Turuncān:** Ḳovan otı. **06** [-m-] **Tümen:** Feṯḥ-i *mīm*ile lüġat-i Ḫˇārezmde ve zebān-ı Muġānda on biñ ʿadede dirler **07** deh-hezār maʿnāsına tūmān lafẓından muḫaffefdür. **Tün:** Deryā-yı Muẓlimden āyār-ābende Şām-ı **08** şerīf deñizine çıḳar bir cins ʿaẓīm balıḳdur. Avlarlar, etini ḳurudurlar çoḳ **09** menāfiʿi vardur, zehrüñ mażarratın defʿ ider. Zehr içine ve yılan ve çıyan ve ʿaḳreb **10** ve sāʾir zehrlü cānver ṣoḳduġı kimesneye içürürler, ḳuşdurur, ḫalāṣ bulur ve **11** ḳuṭuz dalayana ve sāʾir zehrlü ḳılıç ve ḫançer gibiler ki cerāḥati üzerine ursalar **12** zehri kendüye çeker, mażarratın defʿ ider. **(ʿ):**

Tün saḥv-i menfaʿat dihed ten-rā

Ve tūn Niʿmetī **13** külḫan maʿnāsına. [n-b-e] **Tünbān:** Tümmām ü tübān maʿnāsına. [v-e] **Tüvān:** Güç ve ḳuvvet ve ḳudret **14** ve tüvānisten lafẓından ṣīġa-i emrdür ve vaṣf-ı terkibīür. Ḳażā-tüvān gibi ve tüvānid **15** maʿnāsına daḫı gelür. **Şeyḫ Kemāl-i Ḫucendī:**

Īn çonīn ṣūret-i maṭbūʿ ze-cān ne-tüvān sāḫt
16 V'er tüvān sāḫt çü ḳadd-i to revān ne-tüvān sāḫt

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* **17** böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki tüvān güçdür, tüvānā güçlüdür. Şekīb ile şekībā **18** zībile zībā gibi tüvān ḫulḳī olan güce dirler, zūr kesbile idmānıla ḥāṣıl olan **19** güce dirler, kesbile ḥāṣıl olan gücüñ ṣāḥibine zūr-mend dirler, zorlu maʿnāsına. **20** Ḥācet-mend gibi ki maʿnāsı ḥācetlüdür. Ol ḥālet ki ʿāriżīdür. Anda edāt-ı tavṣīf menddür **21** niyāz-mend ü der-mend gibi, niyāz da derd de zūr ile ḥācet gibi umūr-ı ʿārıżadandur. Ammā **22** ol ḥālet ki ḫulḳī ola anuñ edātı āḫir kelimedeki *elif*dür. Bīnāda, bālāda, tüvānāda olan **23** elif gibi zūrā dinmedügi gibi tüvānmend de dinmez, tüvānā dinür. Ḳāʿide-i meẕkūrenüñ muḳteżāsı **24** oldur, maḥallinde tafṣīl olınmışdur. **Tūbān:** Güreşçiler tummānı. **Şems-i F.:**

Fiġān u velvele ber-ḫīzed ez-zamān u zemīn
25 Be-gāh geştī kīnet çü ber-keşed tūbān

Ḳaraḥiṣārī, ve ṭabaḳ gibi şāḫ-ı dıraḫtdan örülmiş bir nesnedür **26** dimiş. [v-r-e] **Tūrān:** Bir memleket-i vesīʿa adıdur. [v-s] **Tūsen:** Güre ṭavar. [v-ş] **Tūşen:** **27** Miṣlihu, tünd-i tūsen maʿnāsına. [v-ş-d] **Tūşdān:** Azıḳ ḳoyacaḳ. [v-ş-m-e] **Tūşmān:** Ḳuvvetlü ve nişān **28** u sarāy ortasına dirler. [v-m-e] **Tūmān:** Lüġat-i Ḫˇārezmde ve lisān-ı Muġānda on biñ **29** ʿadede dirler, taḫfīf idüp tümen daḫı dirler ve güreşçiler tumānı. [-v-] **Tūn:**

Ṣıffinde maşrıḳ 30 cānibinde bir memleket adıdur ve külḫan maʿnāsına Muḥammed ʿAṣṣār Mihr ü Müşterī ṣāḥibi ḥarāmīler ve bu 31 beyti īrād eylemişdür. **Beyt:**

Gürūhī āmedend ez-gird bīrūn
Çü āteş ez-miyān-ı külḫān tūn

263b/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmü'l-Meftūḥa** 02 [e-p-e-t-e] **Çāpātān:** Edük üzerine giyilen edük. **Çār-şāḫ-ı Ḫırmen:** Yaba ki ekinciler āletlerindendür. 03 Sāʾir esāmīsi *penced-güşt* lafẓında mesṭūrdur. [e-r-g-v] **Çār-gūn:** Besbāse didükleri 04 dārū ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. Ḥaḳīḳatde cevz-i Bevvānuñ Hindīnüñ ḳışrıdur ve semer aġacı. 05 [e-r-m-y] **Çārümīn:** Dördünci. [e-r-v-b-r] **Çārūb-zen:** Süpürge çalıcı vaṣf-ı terkībīdür 06 ve ṣīġa-i emrdür, süpür dimekdür. [e-m-h-d-e] **Cāme-dān:** Ol ẓarfdur ki içine esbāb ḳoyup 07 at öñinde götürürler. [e-m-k-e] **Cā-mekān:** Ḥammāmda giyesi çıḳaracaḳ yir. [e-m-k] **Cāme-ken:** 08 Miṣlihu ve ḳaftān ṣoyıcı dimekdür. [e-m-h-b-e-d-r-v] **Cāme-i bā-derūn:** İç ṭonı. [e-m-y] **Çāmīn:** 09 *Cīm*-i ʿAcemīyile sidük, bevl maʿnāsına ve tebevvül maʿnāsına da gelür. [-e-] **Cān:** Rūḥ ve ʿArabīde perī maʿnāsına 10 ve cin ṭāʾifesinüñ babası adıdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ 11 ü tedḳīḳ itmişler[3059] ki cān, rūḥ-ı ḥayvānīdür ki her deride olur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 12 **Beyt:**

Ger be-cān zened kīst ḥayvān-rā
Zindegānī to mī-dehī cān-rā

Ḥayvāna cān-ver didükleri 13 bu iʿtibāriledür ki cānı vardur, cānver lafẓı Fārsīdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

14 Hümāy ber-ser-i murġān ez-ān şeref dāred
Ki üstüḫˇān-ḫor u cān-ver niyāz āred

Türkī dilde 15 daḫı istiʿmāli şāyiʿdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ne ṣūret kim yazardı cānverden
16 Daḫı çābük yazardı cānı vardan

Zebān-ı Fārsīdeki vār lisān-ı ʿArabīdeki 17 ẕū maʿnāsınadur. Türkī dilde ol maʿnādan – *lü* ile taʿbīr iderler. Meṣelā Türk canlu dir, ʿArab 18 ẕū-rūḥ dir, ʿAcem cānver dir. **Çān:** *Cīm*-i ʿAcemīyile miṣlihu Şīrāz ehli lüġatidür. [e-n-e] **Cānān:** Maʿşūḳ 19 u maʿşūḳa. [e-v-d-e] **Cāvidān:** Ebedī olan nesne, ṣīġa-i mübālaġadur. [e-v-y-d-e] **Cāvīdān:** Miṣlihu. 20 [e-h-y-p] **Çāhipūn:** Ol ki bekere anuñ içinde döner, demürden olsa ʿArabca *ḫaṭṭāf* 21

[3059] Eylemişler. 3. (298a/19)

dirler. Aġaçdan olsa ʿArabca *ḳaʿve* dirler. [p-e] **Çepān:** Eski ḳaftān çepāre maʿnāsına. **22** [p-y] **Çepīn:** Kireç ve alçı ve sögüt aġacından örilen seped maʿnāsına. **Çeppin:** Teşdīd-i *bā*ʾ-i **23** ʿAcemīyile miṣlihu. [p-y] **Çepīn:** Miṣlihu, Ḳaraḥiṣārī ve yaraḳlanmış maʿnāsına da gelür didi. [t-y] **Çetīn: 24** Eyerüñ ḳomları ki iki ṭarafında berkinmişdür. [r-e-m] **Çerāmen:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḥayvānāt otlaġı **25** ve ʿalaf. [r-e-m-y] **Çerāmīn:** Miṣlihu. **Esedī:**

Çü ḥayvānī-st mānde der-beyābān
26 Ze-baḫt-ı bed ne āb u ne çerāmīn

[r-e] **Çerān:** Ziyāde otlayıcı. [r-b-z-b-e] **Cerb-zebān:** Ṭatlu dillü **27** kimesne. [r-b-s-ḫ] **Cerb-suḫen:** Eyü sözlü. [r-d-e] **Cer-dān:** Dervāze idenlerüñ aḳçe ḳoyduḳları **28** ṭas. [r-z-d-e] **Çerezdān:** Çerez ẓarfı. [ş-m-l-e] **Çeşmelān:** Çeşme-dāne yaʿnī çeşme-zen. [ş-m-z] **Çeşm-zen: 29** Ölmez dikeni toḫmı. [-ş-] **Çeşen**: *Cīm*-i ʿAcemīyile bayram ve dügün ve bezm. **ʿUnṣurī:**

Āyīn-i ʿAcem çeşen-i cihān-dīde Ferīdūn
30 Ber-şāh-ı cihān-dār ferī mād u hümāyūn

[ġ-r-v-e] **Caġarvān:** Ṣu üzerinde olan **31** yosun, *talḥab* maʿnāsına. [-ġ-] **Çeġan:** Ḳılıç ḳını ve ḳılıç yaġı ve bayḳuş. [k-m-e] **Çekmān:** Ḫʷārezm 264a/01 lüġatinde bir yüzi çuḳadan ḳaftān. [k-m] **Çekmen:** Miṣlihu. [-g-] **Çegen:** *Cīm* ü *kāf*-ı ʿAcemīyile aṭlas **02** envāʿından bir nevʿ ġāyetde laṭīf ḳumāşdur. Ekṣer ḫorūsuñ boynı tülerinden istiʿmāl **03** olınur. **Beyt:**

Ḫorūs-vār seḥer-ḫīz bāş ki ser u ten
Be-tāc-ı laʿl ü ḳabā-ı çegen be-yārāyī

04 ve aḫşām, şām maʿnāsına. [m-e] **Çemān:** Çemīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur, ziyāde ṣalınıcı dimekdür. **05** Serv-i çemān dirler yaʿnī nāz ile ṣalınıcı maʿnāsına. **Beyt:**

Çemān şod sūy-ı dūlāb ān sehī serv
06 Revānī reft çün ḫūrşīd der-delv

Ve meclis-i ḫāṣ maʿnāsına. [-m-] **Çemen:** Yeşilistān ve bāġçe **07** ve murġzār. **Beyt:**

Nideyin ṣaḥn-ı çemen seyrini cānānım yoḳ
Bir yanımca ṣalınur serv-i ḫırāmānım yoḳ

08 ve tāze dikilen fidān ve bāġçelerde aġaçlar arasında ṣaf ṣaf çekilen yollar. [m-y] **Çemīn: 09** Sidük, bevl maʿnāsına, çāmīn lafẓından muḫaffefdür. [n-b-r-g-r-d] **Çenber-i gerden:** Boyun çıġrıġı ve boġmaḳ. **10** [n-d-e] **Çendān:** Niçe niçe ve ol ḳadar dimekdür. [n-d] **Çenden:** Ṣandal maʿnāsına. **Şems-i F:**

Buved be-meclis-i o fereş ʿabḳarrī ḥisān

11 Buved be-maṭbaḫ-ı o hīme ʿūd bā-çenden

[n-d-y] **Çendīn:** Bu ḳadar dimekdür. [n-y] **Çenīn:** 12 Dil, ḳalb maʿnāsına ve göñül, *fevād* maʿnāsına ve ḫˇānçe. ʿArabīde ol oġlana dirler ki daḫı 13 ana raḥmında ola ve maḳberde defn olmış, meyyit. [v-ş] **Cevşen:** Çuḳal. [v-g-e] **Çevgān:** *Kāf*-ı 14 ʿAcemīyile ol ucı egri aġaç ki meydānda çāpük-süvārlar anuñıla ṭop oynarlar, ʿArabīde 15 ṣavlecān dirler. [v-l-e] **Cevelān:** Feṯḥ-i *vāv* ile meydānda geliş gidiş itmek ve ṣalınmaḳ ve sükūn-ı 16 *vāv* ile Şāmda bir ṭaġ adıdur. [h-e] **Cehān:** Bisyār maʿnāsına ve çehīdenden ṣıçrayıcı dimekdür.[3060] **Esedī:**

17 Ze-menzil be-menzil hemī şod cihān

Sebük hemçü āvā be-gūş ez-dehān

At vaṣfında dinmişdür. 18 **El-Cīmi'l-Meksūre** [r-e-ġ-d-e] **Çirāġdān:** Çerāġ başı ki çerāġuñ çizilisidür. [r-e-ġ-y] **Çirāġīn:** 19 Çerāḳ-pere. [k-y] **Çirkīn:** Kerīh ü zişt, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Aṣlda Fārsīdür. [s-t-e] **Çistān:** 20 Lüġazdur ki Türkīde yañıltmaç ve bilmece, meṯel dirler, ʿArabīde *edʿiyye* ve *aḥcīyye* dirler. [g-l-y] **Çiglīn:** ʿAvratuñ 21 dılaġı. [k-v] **Çi gūn:** Çi güne lafẓından muḫaffefdür. **Firdevsī:**

Bend āgehīşān ki perverdigār

22 Çi gūn kerde ḫˇāhed be-fercāmkār

[k-y] **Çigīn:** Bir nevʿ aṭlasdur. [n-h-d-e] **Çine-dān:** Ḳursaḳ, ḥavṣala maʿnāsına. 23 [h-e-n-b-e] **Cihān-bān:** Cihān ṣāḥibi dimekdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 24 itmişler ki cihān-bāndaki *bān* ism-i cāmiddür ki maʿnāsı gözedicidür, bāġı görüp 25 gözetdüginden ötüri bāġ bekçisine bāġ-bān dirler ve gemiyi görüp gözetdüginden 26 ötüri gemiciye keştī-bān dirler ve ṣaḥrāda olan mezāriʿi görüp gözedene deştī-bān 27 dirler ve ṣıġırtmaca ṣıġır sürüsini görüp gözetdüginden ötüri kelle-bān dirler 28 ve yelkene bād-bān didükleri istiʿāre ṭarīḳiyiledür, yil gözedüci şaḫṣa teşbīh olınmışdur. 29 Gözciye dīde-bān dimekde nevʿ-i tevessüʿ vardur, ol kimse göz gözedici degildür. Göz 30 ḫıẕmetinüñ āletidür, anuñıla gözedür, nigāh-bān daḫı öyledür. Bir nesneyi gözetmekden 31 murād anuñ emrinde ḳıyām ü ihtimāmda ve beklemek emrinde ḳıyām u ihtimāmı olduġından 264b/01 ötüri gice ile şehr bekleyene pās-bān dirler. Pāsuñ maʿnāsı ḥimāyetdür ve riʿāyetdür. 02 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ber-to-st pās ḫāṭır-ı bī-çāregān u sekr

03 Ber-mā vü ber-Ḫudāy-ı cihān-āferīn cezā

Ḳāʿide-i meẕkūre muḳteżāsınca cihān-bānuñ maʿnāsı cihān 04 bekçisidür. Görüp

[3060] Bisyār maʿnāsına. 16. (248b/15)

gözetmekden ʿarż burada ḥıfẓ u ḥimāyetdür. Niteki bu beytde **05** ẓāhirdür. **Beyt:**

Ger pederem reft cihān-bān menem
Vāriṣ-i iklīm-i Süleymān menem

[h-e-n-n-ş-e-n] **06 Cihān-nişān:** Cihān dikici, nişān, ʿalāmet maʿnāsına gelür ve cihān ile vaṣf-ı terkībī **07** olup cihān dikici ve cihānı sākin ḳılıcı ve cihānı yandırıcı maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

08 Ez-pertev-i Saʿādet şāh-ı cihān-nişān
Ḥāḳān-ı şarḳ u ġarb ki der-şarḳ u ġarb o-st

09 [y-s-t-e] **Çīstān:** Yañıltmaç ve bilmece, *meṣel* didükleri çistān maʿnāsına, ʿArabca *uḥciyyet* dirler **10** ve ʿaceb söz dimekdür. [y-l-e] **Çīlān:** ʿUnnāb maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ze-yümn-i dest-i to vü ze-ġāyet-i Saʿādet şāh
11 ʿAḳīḳ ü laʿl berāyed ze-şāḫ-ı ney-i çīlān

[-y-] **Çīn:** Bir memleket ü sebʿa-i **12** meşhūre adıdur. Taʿrīb idüp Ṣīn dirler. Ḳālu Resūlu'llāh *ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem* "*Uṭlubü'l-ʿilme* **13** *velev bi'ṣ-Ṣīn.*[3061] *Ve innā ubāhī be-kümü'l-ümem yevmü'l-ḳıyāmetü velev bi's-seḳaṭi mine'ṣ-ṣārik*" **14** Ve büklüm, şiken maʿnāsına ve ṭoġrı, rāst maʿnāsına ve çīden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf **15** terkībidür, ʿaraḳ-çīn ve dāne-çīn gibi. [y-n-h-d-e] **Çīne-dān:** Ḳursaḳ, ḥavṣala maʿnāsına. **16 El-Cīmi'l-Mażmūme** [b-y] **Cübīn:** Ayran ki yoġurtdan olur. [r-ʿ-d-e] **Cürʿa-dān:** Ẓarf, **17** meʾkūl ẓarīfān, cırlaḳ böcegi. [z-d-e] **Cüz-dān:** İçinde cüzler ṭurduġı ẓarfa dirler. [n-e] **18 Çonān:** Şöyle ve ancılayın dimekdür. [n-b-e] **Cünbān:** Deprenici ve eriyici, güdāzān maʿnāsına. **Şems-i F.:**

19 Muḫālif er çi ki ḫod-rā ez-seng mī-pindāşt
Ze-tāb-ı āteş-i tīġeş çü mūm şod cünbān

20 [n-y] **Çonīn:** Böyle dimekdür. [v-e] **Cüvān:** Yigit kişi, *fetā* maʿnāsına. [v-b-e] **Çūbān:** Ḳoyun güdici. **21** [v-b-z-y] **Çūb-zīn:** Eyer saġraġı. [v-p-g-y] **Çūpgīn:** Panbuḳ çıḳraġı. **Çūp-nān:** Oḳlaġı **22** ve erdāne dimekile maʿrūfdur. [v-p-y] **Çūpīn:** Aġaçdan olan nesne. [v-f-g-y] **Çūfgīn:** Panbuḳ **23** demiri. [-v-] **Çūn:** İmāle vü işbāʿ żamme vü tefḫīm ile niçe ve nite dimekdür. **Kātibī:**

Me-pors ey gül-i ḫandān ki dīdeet çūn-est
24 Ze-hicr-i lāle-rūyet çü ġarḳa-i ḫūn-est

Çün: İmālesüz **25** ve işbāʿsuz ḥarf-i taʿlīldür. Çünki maʿnāsına ve ḥarf-i teşbīhdür gibi maʿnāsına. **(ʿ):**

[3061] İlim Çin'de de olsa talep edin.

Çün ebed-i ʿömr-i to nā-maḥdūd bād

26 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki **27** çün *cīm*-i ʿAcemīyile vü żamme-i *nūn*uñ işbāʿı ve *vāv*uñ iẓhārıyıla lisān-ı Fārsīde istifsār içün **28** lisān-ı ʿArabīde *keyf* maʿnāsınadur. Türkī dilde bir kimsenüñ ḥālinden istifsar itmelü olsalar **29** nicesin dirler, ʿAcem çūnī dir, ʿArab *keyfe ḥāleke* dir. Nicedir diyicek yirde ʿAcem çūn-est **30** dir, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-girye merdüm-i çeşmem nişeste der-ḫūn-est

31 Be-bīn ki der-ṭalebet ḥāl-i merdümān çūn-est

Her nice diyicek yirde ʿAcem her çūn dir, niteki 265a/01 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Eger pīş ez-īn bend u efsūn konī

Ne-yārem men īn kerd her çūn koni

02 künhüne ıṭṭılāʿ mümkin olmayup ḥaḳīḳatden istifsār cāʾiz olmaduġından ötüri Ḥaḳ teʿālā **03** ḥażretini bī-çūn ile tavṣīf iderler, Īzed-i bī-çūn dirler. Ammā çün ki *cīm*-i ʿAcemīyile ola ve līkin **04** żammesinüñ işbāʿı ve *vāv*uñ ıẓhārı olmaya lisān-ı Fārsīde taʿlīl içün olur, niteki **05** bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çün nālem telḫ ez-destān-ı o

Çün neyem der-ḫalḳa-i mestān-ı o

Çūn **06** ol nice maʿnāsınadur *vāv*uñ işbāʿıyıla telaffuẓ olınmaḳ gerekdür, çün-i ṣānī taʿlīl içündür. **07** *Vāv*uñ işbāʿsuz telaffuẓ olınmaḳ gerekdür. Lisān-ı Türkīde bu ʿibāret be-ʿaynihā maʿnā-yı taʿlīlde **08** istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Didi dilber şemʿ gibi yane söylersin baña

Çün dil ucından yanarsın ya ne söylersin baña

09 Gāh olur āḫirinden *nūn* ḥıẕf olınur, *çü* dirler. **Beyt:**

10 Çü merd-i suḫen-gūy fānī şeved

O-rā suḫen ʿömr-i sānī buved

Zāyid, Beyt:

Fürūd āmed ze-peşt bāre çün bād

11 Çü sebze būd serd ber-pāy-ı şimşād

Bilā işbāʿ olan çün lüġat-i müşterekedür, teşbīh maʿnāsına da **12** gelür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ger ḫalvet-i mā-rā şebī ez-ruḫ be-fürūzī

13 Çün ṣubḥ der-āfāḳ-ı cihān ser be-firāzem

Gāh olur āḫirinden *nūn* ḥıẕf iderler. **Beyt:**

14 Fürūd āmed ze-peşt bāre çün bād

Çü sebze būd serd ber-pāy-ı şimşād

Beyt-i sābıḳda bu maʿnāya 15 da īhām vardur. Belki ol maʿnānuñ irādesiyile de maʿnā-yı kelām tamām olur. 16 Nice iñlemeyeyin ki ney gibiyüm anuñ mestleri ḥalḳasında dimekdür. Maḳāma münāsib maʿnādur. 17 Bir maḳāmda iki maʿnā-yı münāsibe tecemmül-i kelām-ı meẕkūre ziyāde leṭāfet virmişdür. Teşbīh 18 maʿnāsına olan çün, bir ism-i mürekkebden cüzʾ olıcaḳ *vāv*ını ḥıẕf iderler. Meşelā çonān 19 ü çonīn dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Çonīn-est resm-i cihān dürüşt

20 Gehī püşt berzīn gehī zīn be-püşt

Çonānuñ, çonīnüñ aṣlı çün ān, çün-īndür 21 Gāh olur aṣl üzerine de istiʿmāl olınur, çün ān dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. 22 **Beyt:**

Yekī bud ki çün ān be-bīnī cezā

Nigū-kār bāşed be-nīgī sezā

Çün īn de dirler niteki 23 bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çonīn buved gītī vü çün īn buved

Geheş mihribānī geheş kīn buved

[v-n-e] 24 **Çūnān:** Çonān maʿnāsına ki aṣlda çün āndur. **Esedī:**

Suvārāneş çünān ki rūz ne-bord

25 Ze-deryā be-gerdūn ber-ārend gird

[v-n-y] **Çūnīn:** Çonīn maʿnāsına ki aṣlda çün īndür. **Esedī:**

26 Be-çūnīn beyābān velīk revān

Sipeh bord u berdāşt reh pehlivān

[b-y] **Çübīn:** Eyer eyermi. 27 **El-Ḥāʿi'l-Meftūḥa** Lisān-ı Fārsīde ḥarf-i *ḥā* yoḳdur. Mirāren ẕikr olınmışdur. Lākin 28 baʿżı erbāb-ı lüġat kitāblarında īrād itdükleri eclden lāzım oldur ki naḳl olına. [b-r-d-e] 29 **Ḥabr-dān:** Divīt ki içine mürekkeb ḳorlar. [r-v] **Ḥarūn:** Ser-keş ü münḳād olmayan ata 30 dirler, ʿArabīdür ki lākin şuʿarā-yı Fürs eşʿārında çoḳ ẕikr iderler. **Beyt:**

Ber-nefs-i ḥarūn ne endegī renc

31 Nā-rāḥat rūḥ yābī ez-genc

[m-d-e] **Ḥamdān:** Lisān-ı Ḫʷārezmde ẕikr-i insāna dirler. 265b/01 [r-m-d-e] **Ḥaram-dān:** Aḳçe ve flūrī kīsesi. [z-y-r-e] **Ḥazīrān:** Tārīḫ-i Rūmīde bir ayuñ adıdur 02 ve otuz gündür, Güneş anuñ on dördinci güni *Seretān* burcına intiḳāl ider ki evvel-i 03 şayfdur. [y-r-e] **Ḥayrān:** Ser-geşte ve hūşı gitmiş dirler, meşhūrdur. 04 **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḥā'i'l-Meftūḥa** 05 [e-t-v] **Ḫātūn:** Türkīde ḳadın ve *bülö* vü *girece* didükleri muʿazzeze

ve mükerreme ve āṣıl-zāde vü muḥtereme 06 ʿavrat ki mehiri vü ṣadāḳı çoḳ olup evüñ ḳabż u basṭ u ḥall ü ʿaḳdı aña mutaʿallıḳ 07 ola, ked-bānū, bibi daḫı dirler. [e-r-y] **Ḫārīn:** Çalı. [e-r-v] **Ḫārūn:** Miṣlihu. [e-z-ġ-e] 08 **Ḫāzġān:** Ḳazġan. [ḳ-e] **Ḫāḳān:** Türk pādişāhına ıṭlāḳ olınur, ʿArabīde cemʿi ḥavāḳīn 09 gelür, buġur daḫı dirler. Niteki Çīn pādişāhına faġfūr ve Rūm pādişāhına Ḳayṣer dirler. Bu 10 maḥalle münāsib faġfūr lafẓında baʿżı tafṣīl vāḳiʿ olmışdur. [e-k-d-e] **Ḫāk-dān:** Ṭoprāḳlıḳ 11 ve çöplük, *menheret* maʿnāsına. [e-l-y-d-v-n-y-v] **Hālidūniyūn:** Zerde çöp. [-e-] **Ḫān:** Mīr-i büzürg 12 ḫuṣūṣıyıla Tatar pādişāhına dirler ve kārbān-serāy ve ev ḫāne maʿnāsına. **Beyt:**

13 Benī ān tāze gül-berg-i şüküfte
Be-ḫān-ı ümmühānī bud ḫufte

Ve ev, barḳ, ḫānümān maʿnāsına. 14 **Firdevsī:**

Be-rev güft hergiz to der-ḫān-ı men
Ez-īn pes ne-bāşī nigehbān-ı men

Ve yalñuz 15 ḫān ve yalñuz mān daḫı istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Ne ḫān u ne mān u ne būm u ne nejād
16 Yekī şehriyārī miyān-ı pür-zebād

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 17 eylemişler ki ḫān muṭlaḳā menzildür. İnsanuñ olsun, sāʾir ḥayvānuñ olsun. 18 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ze-tīr endāzī zenbūrek ez-dūn
19 Müştek-i sīnhā çün cān-ı zenbūr

Kārbān-serāya, ḫāne didükleri yolcınuñ kendüye ve ṭavarlarına 20 menzil olduġı iʿtibāriledür ve ḫān, reʾīs maʿnāsınadur ve in-şā'llāhu baʿżı tafṣīli 21 dihḳān lafẓında münāsebeti ile beyān olınsa gerekdür. [e-n-d-e] **Ḫānedān:** Ehl-i beyt. 22 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki ḫānedān evüñ dāʾiresinde olan 23 ḥavlıdur ki lisān-ı ʿArabīde aña ḥarem dinür. ʿArab ḫātūnlardan ḥarem ile kināyet itdükleri 24 gibi ʿAcem ḫānedān ile kināyet iderler. **Beyt:**

B'āyed ān yār geşt hem-ser-i Lūṭ
Ḫānedān-ı nübüvveteş güm şod

25 Hem-ser-i Lūṭdan Şeyḫ Saʿdīnüñ murādı Ḥażret-i Lūṭuñ *ʿaleyhi's-selām* ḫātūnıdur. 26 Lisān-ı Fārsīde menkūḥaya hem-ser dirler. Türkī dilde başı berāberi ḫātūnī dirler, ḫānedān 27 daḫı murād olınur. Aṣl-ı kelām *hem-ser-i Lūṭ bāyed ān yār geşt ü güm şod*dur. Ṭarīḳa-i ıṭnāba 28 sülūkdan ve tefennün iḫtiyār idüp bir maʿnāda iki ʿibāretile taʿbīrden ġaraż, yaramazlar ile 29 muṣāḥabet idüp bed-kārlar ile yār olmanuñ tabīʿat-i

insānīde ḳuvvet gözi uġrı olupdur, ġamze, ġammāz teʾşīren beyān 30 ider. Şeyḫ dimek ister ki meẕkūr ḫātūn Lūṭ *ʿaleyhi's-selām*uñ hem-seri iken ḥarem-i nübüvvet olmış 31 iken yaʿnī menbaʿ-ı hidāyet olan nübüvvete iżāfetile şeref bulmuş ḫānedān-ı ʿaẓīmü'ş-şāne iken 266a/01 ḍalālet ehline ḳoşulmaġıla ḍāl oldı ve anuñ ol ḥāli muṣāḥibinüñ kemāl-i teʾşirine 02 dāl oldı. **Beyt:**

Çü egri ḳaşlar ile oldı dem-sāz
Göz uġrı oldı lā-büdd ġamze ġammāz
03 Yanına gelmekile oldı tīġ cevher-dār
Görüñ ne fāʾide eyler kişiye civar

[e-n-m-e] **Ḫānümān:** 04 Māl ü mülk ve ṭavar, muttaṣıl yazılup lüġat olmışdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 05 böyle taḥḳīḳ eylemişler ki ḫānümān, āsumān gibi lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi *mān*dur, beñzeyici maʿnāsına, 06 mānistenden ism-i fāʿildür. Bir cüzʿi de ḫāndur ki maʿnāsı evdür, niteki beyān olındı, yörüklerüñ 07 ḳara evlerine ḫānümān dirler eve beñzedüginden ötüri, Türkmāna daḫı Türke beñzedüginden 08 ötüri Türkmān dirler, şādmānuñ da vechi buradan ẓāhir olur. [e-n-h-k-m-e] **Ḫāne-i kemān:** 09 Yay baġrı. [t-l-e] **Ḫatlān:** Ḫoten vilāyetinde bir yirüñ adıdur. [r-e-ṭ-y] **Ḫarāṭīn:** Ṣoġulcān. 10 [r-b-e] **Ḫar-bān:** Eşekci. [r-z-e] **Ḫarzān:** Niʿmetī nevrūz günine dirler dimiş. [r-k-z-m-y] **Ḫarek-zemīn:** 11 Yire sürtünür yürür bir cānvercükdür. [r-k-e] **Ḫarkān:** Yayḳaracuḳ. [r-k-m-e] **Ḫar-kemān:** Muḥammed ʿAṣṣār kemān 12 vaṣfında dimişdür. **Naẓm:**

Ne püşt ez-ʿillet-i termī ḫamīde
Ne kes der-ḫar-kemān o-rā keşide
13 Ne-geşte bā-ʿuḳābān cüft-rā ġuş
Ze-vaṣl-ı ṣāḥib-i dālān fer āġuş

Güz faṣlı ḥarīf 14 ü Şehrīver māh ki ṣayf faṣlınuñ āḫir ayıdur. Anuñ on sekizinci günidür. [z-m-y-e] **Ḫazmiyān:** 15 Ḳunduz ṭaşağı ki oġlan aşı daḫı dirler, ṭabībler ḳatında *cündübīdester* dimekile maʿrūfdur. 16 [ş-y] **Ḫaşīn:** Ṭonuḳ renklüye dirler ve boz renklüye, gök ile ḳaraya māʾil ola ve yeşillige māʾil 17 olan aḳlıḳ ve'l-ḥāṣıl bed-renk ola ve bir gök renklü ṭoġandur ki ġāyetde avcı ve raḳīḳdür 18 ki fevḳinde olmaz. **Şems-i F.:**

Zīʿad ez-īn ne-keşed reng-i bār şīr-i jiyān
Ez-īn sipes ne-bord kebk cevr bāz-ı ḫaşīn

Ḫaşm-gīn: Ḳaḳıġan, ġażablu maʿnāsına. 19 [f-t-e] **Ḫaftān:** Geyim ve geçim. **Esedī:**

Heme Türk ü ḫaftān-nişān geşt çāk

20 Fürūzīḫt ḫancer zirih şod çü ḫāk

[l-ḫ-e] **Ḫalḫān:** Çoġana beñzer bir otdur ki andan göñlek ḥāṣıl olur, 21 Belḫ vilāyetinde aña ḫarende ve ḫalḫān dirler, sāʾir esāmīsi ḫarend lafẓında meẕkūrdur. [m-e-h] 22 **Ḫamāhen:** Ḳızıllıġa māʾil bir siyāh mühredür, cezʿ daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Berāy-ı ṭavḳ-ı herrāʾ-i hüyūnet

23 Sipihr ez-rūz u şeb sāz-ı ḫamāhen

Herrāʾ kimesne üstine niṯār olınan ṣaçuya dirler. 24 Hüyūn maḥmil devesine dirler ve rivāyet olınur ki ol ṭaşuñ cemīʿ emrāż-ı muḫtelifeye 25 nefʿī vardur, eyüsi oldur ki ṣuya yaturup bilegüye sürseler, ḳızıl ṣuyı çıḳar 26 ṣarı ṣuyı çıḳan alçaġıdur, baʿżı marażuñ üstüne sürmek ile ve baʿżısına 27 içürmek ile şifā bulur ve bir adı daḫı sulṭān-mühredür. [n-d-e] **Ḫandān:** Mübālaġa ile 28 gülici, *elif* ü *nūn* kelime āḫirinde mübālaġa içündür. [n-d-s-t-e] **Ḫandistān:** Gülünç kimesne. [v-l-e] 29 **Ḫavelān:** Ḥażaż-ı Mekkī dirler bir dārūdur. [v-e-h] **Ḫ̌āhen:** Yaġ ḫūnisi. [y-r-z-e] **Ḫayruzān:** 30 Kesr-i *ḫā* ile eṣaḥḥdur bir uzun kökdür, Hindde olur andan çarḫī ḳalḳanlar düzerler ve ʿaṣālar 31 iderler, ṣāḫlarından ekṣer Cezāyirde olur, yaġ içiricek aṣlā uvanmazlar. [y-l-e] **Ḫaylān:** 266b/01 Tekebbürlük itmek. [y-m-ş-e] **Ḫaymeşān:** Ġuṣṣa vü ġam. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre:** [r-m] **Ḫirmen:** Ġılāl dökicek 02 yir ve ay ve gün aġılı, Niʿmetī, *ve şemʿdān* dimiş. [r-m-e] **Ḫirmān:** Ay ve gün aġılı. [ş-t-z] 03 **Ḫişt-zen:** Kerpiç kesici. [v-e] **Ḫivān:** Yaġrıḳ ki ḳaṣṣāblar üstünde et keserler ve üstünde 04 odun yarduḳları tomruḳ ve ʿArabīde nān, ārāste sufre yaʿnī içinde ṭaʿām ḥāżır 05 olmış ṣofradur ki Fārsīde żamm-ı ḫā iledür. [-v-] **Ḫiven:** Miṯlihu. [v-y-ş-t] **Ḫ̌īşten:** Kendü, 06 ḫod maʿnāsına. [y-e-v-e] **Ḫiyāvān:** Şehr ucından çıḳan bir ṭoġrı yola dirler ki aġaçlar 07 içinde ola ve ne ḳadar gitseler şu kenārından ayrılmayalar. [y-z-e-r-e] **Ḫīzārān:** Feṭḥ-i *ḫā* ile 08 ḫayzān maʿnāsına. [y-r-z-e] **Ḫīzrān:** Miṯlihu. **Esedī:**

Heme deşt-i o nev gül-i ḫīzrān

09 Gehī yek-sūyeş bīşe-i zaʿ ferān

[y-z-e] **Ḫīzān:** Miṯlihu ve ḥamle idici maʿnāsına. **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme** [-t-] **Ḫoten:** 10 Bir memleket adıdur. [d-e-ḫ-v-e] **Ḫudā-ḫ̌ān:** Şehādet barmaġı, sebbābe ve müsebbiḥe maʿnāsına. [d-e-y-k-e] 11 **Ḫudāygān:** Lüġaz-ı müfreddür, ulu ve ṣāḥib-i devlet olan kimesnelere dirler. [r-c-y] **Ḫurcīn:** 12 Hegbe. [r-d-ḫ-e] **Ḫord-ḫān:** Ṭarṭaġan. [r-m-e-b] **Ḫurmā-bün:** Ḫurmā aġacınuñ özdegi. [r-m-d-e] **Ḫurmdān:** 13 Kīse ve yancıḳ. [v-e] **Ḫ̌ān:** Süfre ve her nesne ki anuñ üstünde ṭaʿām ārāste ola, ekl ideler 14 *vāv*-ı resmīdür. *Elif* ṣābitdür ammā ʿArabīsinde *ḫā* meksūr, *vāv* meftūḥ ve *elif* ṣābit istiʿmāl 15 olınur, Cevherī *Ṣıḥḥāü'l-Lüġa*da māʾide ile ḫ̌ān arasında farḳ beyān eyledi. Eger içinde ṭaʿām

16 olacak olurısa māʾide dirler, olmayıcaḳ olurısa ḫˇān dirler. Niʿmetī, *ve yaġrıḳ maʿnāsına* 17 *ākile marażına ve ḫˇānende maʿnāsına* dimiş. Lafẓından ṣīġa-i emr oḳı dimek olur 18 ve daʿvet maʿnāsına ve vaṣf-ı terkībīdür, ḫoş-ḫˇān gibi künyetleri Ebū Cāmiʿ ve Ebū'l-Ḫayrdur. [v-d-b-y] **19 Ḫod-bīn:** Kendüyi görici vaṣf-ı terkībīdür, ism-i fāʿil maʿnāsına olur, muʿaccib ü mütekebbir dimekdür. 20 [v-r-e] **Ḫūrān:** Yiyegen, ekūl maʿnāsına. [v-r-v-z-m-y-e] **Ḫūrezmiyān:** Dest-bende oyunı baʿżı nüsḫada 21 Ḫˇārezm-i Rūmiyān vāḳiʿ olmış. Eṣaḥḥ budur ki kāfir ʿavratlarınuñ şenlikleri eyyāmında oynaduḳları 22 oyundur. [v-r-s-t-e] **Ḫūristān:** Semerḳand yanında Tester şehri ve anuñ tevābiʿī bir bender-gāhdur, 23 şeker-ḫānedür. [v-s-t-r-e] **Ḫūsterān:** Uvaḳ ḳurdcuġızlar. **Ḫūn:** Ḳan, dem maʿnāsına ve lori 24 ḳuşına daḫı dirler [v-n-s-y-e-v-ş-e] **Ḫūn-ı Siyāvuşān:** İki ḳardaş ḳanı didükleri dārū ki ṭaş gibidür. **ʿUnṣurī:**

25 Bād ez-ḫūn-ı siyāvuşān bāz
Berkeşed deşne-i bīd Ṭaberī

[v-h] **Ḫūhen:** Bezrci ḫūnisi 26 ki ṭar aġızlı bardaġa anuñıla ḳoyarlar. [v-y-ç-y] **Ḫˇoy-çīn:** *Vāv*-ı resmīyile ʿaraḳ-çīn maʿnāsına. **27 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 28** [e-r-p-r-n-y-e] **Dār-perniyān:** Baḳḳam aġacı. [e-r-b-z-y] **Dārbezīn:** Tekye-gāh ve it üzümi ve Türkīde ʿavām 29 taḥrīf idüp nezīzūn dirler. [e-r-f-z-y] **Dārfezīn:** Miṣlihu lisān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında 30 tevāḫī vü tebādül vardur. Ġayrı zāʾid adları *dāşād* lafẓında mesṭūrdur. [e-r-v-y-n-v-ş-y] **Dārū-yı nūşīn:** 31 ʿAḳl alıcı dārū. [e-s-t-e] **Dāstān:** Ḥikāyet ü efsāne. [e-ş-e] **Dāşān:** ʿAṭā-yı bisyār ve muṭlaḳā iḥsān 267a/01 u baḫşiş. [e-ş-y] **Dāşīn:** Miṣlihu, ondan taḫfīf olınmışdur, ġayrı adları *dāşād* lafẓında mesṭūrdur. 02 [e-l-p-r-n-y-e] **Dālperniyān:** Baḳḳām aġacı. [e-m-e] **Dāmān:** Etek, *ẕeyil* maʿnāsına. [e-m] **Dāmen:** Miṣlihu. 03 [-e-] **Dān:** İki vechile istiʿmāl olınur, biri dānistenden ism-i fāʿildür. Bilici maʿnāsına dānende 04 terḫīm olınmışdur. **(ʿ):**

Macesṭī dān ü Öḳlīdes güşā der

Ve suḫendāndaki *dān* gibi ism-i meẕkūruñ 05 maʿnā-yı terkībīsi söz bilicidür. Bir dān daḫı vardur ki ism-i cāmiddür. Ẓarf-ı mekān 06 maʿnāsına maḫṣūṣdur, cüzdān ve cāmedāndaki dān gibi ve sitānile dānuñ farḳları vardur 07 b'iẕni'llāhu teʿalā sitān lafẓında tafṣīl olınur. [e-h-v] **Dāhūn:** Vaḥşīler duzaġı ʿArabīde 08 ḥibāle vü dāḫūl dirler. [r-e] **Der-ān:** Anda dimek olur. [r-e-k] **Derāken:** Bir nevʿ şeftālūdur, 09 aḳ ve ṭatlu olur. [r-b-e] **Der-bān:** Ḳapucı bevvāb maʿnāsına. [r-ḫ-v-r-t] **Der-ḫūr-ı ten:** Kendü ḳadrince. 10 [r-g-v] **Dergūn:** Terki ḳayışı fitrāk maʿnāsına ve ḳapu üsti ve ulu ṣuffe. [r-d-n-e-ḫ] **Derd-i nāḫūn:** 11 Ḳurluġan zaḥmeti ki dırnaḳlarda ẓāhir olur, ʿArabca devḥa dirler. [r-z] **Derzen:** Girecek yir, 12 duḫūl maʿnāsına. [r-v-ġ-e] **Derdeġān:** Māverāʾün-nehrde bir

şehr adıdur. [r-m-e] **Dermān:** Çāre vü ʿilāç. 13 [r-v-e-z-b-e] **Dervāz-bān:** Der-bend bekçisi. [r-v-e-z-v-e] **Dervāzvān:**[3062] Miṣlihu. [r-v] **Derūn:** İçerü. [r-y-ç-e] 14 **Derīçān:** Her burcuñ derecelerini üçer üçer ḳısmet iderler ve her ḳısmeti bir yılduza 15 taʿyīn iderler. [r-y] **Der-īn:** Bunda dimekdür. [r-y-e-g-e] **Deryāgān:** Deñizde sākin olanlar. 16 [s-t-e-b-r-n-c] **Dest-ebrencen:** El bilezigi. [s-t-e-r-e] **Destārān:** Ṣāgirdāne. [s-t-e-r-ḫ-v-e] **Destār-ḫᵛān:** 17 Pīş-gīr. [s-t-e] **Destān:** Mekr ü ḥīle ve bülbül ve arḳa üstine yatmaḳ ve Rüstem-i Destān. **Şems-i F.:**

Revān ze-Rüstem-i Destān be-şükr be-güşāde
Be-vaḳt-i ān ki bebr kerde şāh-ı bebr-beyān

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 18 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki destān ḥīle vü mekr maʿnāsına. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 19 **Beyt:**

Be-mühletī ki sipihret dihed ze-rāh me-rev
To-rā ki güft ki īn zāl terk-i destān güft

20 Rüstemüñ atasına ki Zāldur destān dirler. Beyt-i meẕkūrda leṭāfet ol iʿtibār iledür ki 21 Zāl ile Destān bir yirde añlanmışdur. **Firdevsī:**

Şeh-i nīm-rūz-est ferzend-i Sām
Ki şāhāneş destān-ḫᵛānende nām

22 Murād-ı şāʿir Zāldan ḳoca maʿnāsınadur. Zālüñ bu maʿnāya geldüginin *Miʿyār-ı Cemālī*de 23 Şems-i Faḫrī bu beytile beyān itmişdür. **Beyt:**

Kocā be-bahşiş-i zer mültefit şeved ān gū
24 Be-gāḥ-ı ḥamle çi Rüstem ne-bord o vü çü Zāl

Rüstemi atasına nisbet idüp Rüstem-i Destān da dirler. 25 Rüstem-i Zāl de dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Cemāl-ı dīnī vü dīn-i şāh-ı kām-kār ki hest
26 Hezār Ḫātem-i Ṭāyī hezār Rüstem-i Zāl

Dīger:

Yay gibi ḳatı başlu olduġı
Neyledi İsfendiyāra okı gör
27 Kendüyi gördügiçün maġrūr olup
Rüstem-i Destānuñ itdi oḳıgör

28 Destānuñ oġlunı kendüye nisbet idüp Rüstem-i Destān didüklerinleyin kendüyi de 29 atasına nisbet idüp Destān-ı Sām dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

[3062] **Dervāzbān.** 16. (251b/04)

30 Nişeste-est ber-dest-i Destān-ı Sām
Kemer-beste der-dergeheş ḫāṣ u ʿām

Ḥikāyet ü ḳıṣṣa 31 maʿnāsına olan destānuñ aṣlı dāstāndur, elifi ḥıẕf olınmışdur. Hezār-destāndan 267b/01 cüzʾ olan destān da bu maʿnāyadur. Meẕkūr ism-i mürekkebdür, bülbüle beñzer bir ḳuşdur ki aña 02 yalñuz hezār da dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ṣad-hezārān gül şikefeş ü bāng-ı murġī ber ne cā-st
03 ʿAndelībān-rā çi pīş āmed hezārān-rā çi şod

ʿAndelīb, bülbüldür 04 meẕkūr ḳuşuñ bülbülüñ ġayrı oldugı bu beytden ẓāhirdür. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* şāḥibi ikisini 05 farḳ itmemişdür, ġalaṭ itmişdür. [s-t-e-v-r-n-c] **Dest-evrencen:** El bilezigi, dest-ebrencen 06 maʿnāsına. [s-t] **Dest-berencen:** Miṣlihu. [s-t-e-f-r-n-c] **Dest-efrencen:** Miṣlihu. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile 07 *fā* vü *vāv* arasında tevāḫī vü tebādül vardur. [s-t-p-y-m-e] **Dest-peymān:** Cilve-i ʿarūsān 08 ve emānet artmaḳ maʿnāsına.[3063] [s-t-f-y-m-e] **Dest-feymān:** Dest-peymān maʿnāsına. [s-t-e-ş-n-e] 09 **Dest-eşnān:** Ol ki anuñıla eli yuyup pāk iderler, ṣābūn ve sāʾir anuñ gibiyile 10 ġasūl maʿnāsına künyetleri Ebū Eyās ve Ebū Ṭāhirdür. [s-t-ş-k] **Dest-şiken:** Ḳıvırcıḳ saç 11 ve el ṣınıcı dimekdür. [s-t-n-ş-y] **Dest-nişīn:** El üstünde ṭutılan, ʿazīz ü muḥterem olan. 12 **Beyt:**

Dest-nişān hest to-rā çend kes
Dest-nişīn-i to ferişte-est ü bes

13 [s-t-v-e] **Destvān:** Nāṭūr-ı ḥammām. [ş-t-b-e] **Deştbān:** Yabanlarda ekinler ve bağlar ve būstānlar bekleyen 14 kimesne. [ş-t-v-e] **Deştvān:** Miṣlihu. [ş-t-y-b-e] **Deştībān:** Miṣlihu. [ş-t-s-v-e-r-e] **Deşt-süvārān:** 15 Gūristān-ı meḳābir maʿnāsına ve bādiye-i ʿArab. [s-t-s-v-r-e] **Dest-süverān:** Miṣlihu. Ġayrı adları 16 *senvā* lafẓında meẕkūrdur. **Deşt-i muġān:** Tātār cānibinde bir yir adıdur. [ġ-l] **Dağal-zen:** Zen-bāre vü ḳalb-zen ki gizlü aḳça keserler ve ḫāyin ü ḫāne-dağal dimekdür. [k-e] **Dekān:** Bellūṭ ağacınuñ özdeginde biten ḳav. [m-e] **Demān:** 17 Ḫışmıla kükreyici ve sürʿat idici ve segirdici. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki 18 demān ṣīġa-i mübālaġadur. Demīdenden, çemīdenden çemān gibi pīle ṣıfat olur, pīl-i demān dirler. 19 **Beyt:**

Ne merd-est ān be-nezdīk-i ḫıred-mend
Ki bā-pīl-i demān peykār cūyed

Nehenge de ṣıfat 20 olur, neheng-i demān dirler. **Beyt:**

[3063] Ḳız almaḳda nişāndan evvel bir miḳdār virilen ağırlıḳ.

Neheng-i demān-est ender neberd
Hizebr-i jiyān-est der-kār-zār

21 Firdevsī:

Çü destūr bāşed me-rā pehlevān
Şūm pīş-i o çün hizebr-i demān

22 Dīger:

Demān be-bejen Gīv çün pīl-i mest
Yekī ḫançer-i āb-dāde be-dest

[m-ḳ-e] **Demḳān:** Muvāfıḳ-ı **23** rāz-daş, dem-sāz maʿnāsına. [m-z-d] **Dem zeden:** Ṣolımaḳ yaʿnī nefes virüp almaḳ ve kendüyi **24** bir ulu nesneye ve şerīf maḳāma ve eyü ḥāle nisbet idüp laf urmaḳ ber-sebīl-i **25** istiʿāre ġayrı nā-ḥaḳ yirlerde daḫı istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Çü ser berāred kilket ze-çāh-ı ẓulmānī
26 Buved müṭālaʿa envār cāy-ı dem zedeneş

Den: Kūp ve şādanlıḳdan segirtmek. **27 Şems-i F.:**

Çü serv bād seret sebz ü devletet dāʾīm
Çü gül ze-bād-ı ṭarab rūz u şeb şüküfte vü den

28 ʿArabīde *nūn* müşedded ü muḫaffef istiʿmāl olınur. Fārsīde daḫı iki vechile **29** müstaʿmeldür ve denīden lafẓından ki nāzıla ṣalını ṣalını yürimekdür, ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı **30** terkībīdür. **Beyt:**

Dīn be-derd-i denī defī ne-şeved
Derd-i dīn mī-keşīm ü derdī-i den

Çemen **31** ü semen ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. [n-d-e] **Dendān:** Diş, *sinn* maʿnāsına. [v-e] **Devān:** Yiler kimesne 268a/01 devīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġadur. [-v-] **Deven:** Yazı maʿnāsına. [h-e] **Dehān:** Aġız. [-h-] **Dehen: 02** Miṣlihu ve uyan gemi. [h-y] **Dehīn:** Süd aġzı. [y-d] **Deyden:** Resm ü ḳāʿide ʿArabīdür, Fārsīde **03** daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. **Ed-Dāli'l-Meksūre** [b-s-t-e] **Dibistān:** Mekteb-ḫāne. [b-y-r-s-t-e] **04 Dibīristān:** Miṣlihu. [-b-] **Dibin:** Burc yimişi ökse ve yelimḳara dirler *dibḳ* maʿnāsına. [r-e-z-z-b-e] **05 Dırāz-zebān:** Yüzsüz, bī-ḥayā maʿnāsına. [r-ḫ-ş-e] **Dıraḫşān:** Yıldırayıcı. [r-f-ş-e] **Direfşān:** Miṣlihu. **06** [r-v-z] **Dırūzen:** Taḫīl biçdürmek. [g-r-g-v] **Dīger-gūn:** Bir dürlü daḫı dimekdür. [l-s-t-e] **Dil-sitān: 07** Göñül alıcı maḥbūbdan kināyetdür, dilistān lafẓınuñ telaffuẓında dilüñ *lām*ın sitānuñ *sīn*ine **08** ulaşdurmazlar, dil-sitān dirler, dilistān dimezler ammā gülistānda vaṣlda cāʾizdür, faṣlda **09** niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Eymen bā-dest-i dil ey dūstān
Çeşmhā vü gül-istān der-gül-istān

10 [l-f-y] **Dil-fīn:** Ṭoñuz balığı. [h-ḳ-e] **Dihḳān:** Ekinci, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 11 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki dihḳān muʿarrebdür, Fārsīsi dehhāndur. Aṣlı ḫān-ı dihdür, mürekkebi 12 ʿalem idicek lisān-ı Fārsīde taḳdīm mużāfün ileyh iderler, şāyiʿdür. Ammā ḳāʿide-i muṭirrde 13 degildür. Meṣelā şāhen-şāh dirler. Aṣlı şāh-ı şāhāndur. Merdān-şāh, Īrān-şāh dirler, 14 Şirvān-şāhda da ḥāl böyledür, şāh-ı merdān, şāh-ı Īrān, şāh-ı Şirvāndur, Ḫᵛāce-Serāy 15 Bustān-serāy, Barbeṭ-serāy da dirler, bunlarda da mużāfun ileyh taḳdīm olınmışdur. Lisān-ı Fārsīde 16 ḫān reʾīs maʿnāsınadur. Mevlānā Saʿde'd-dīn Keşşāf Ḥāşiyesinde Sūre-i Āl-i ʿİmrān āḫirinde 17 taṣrīḥ itmişdür. Bu ʿibāretile ed-dihḳān reʾīsü'l-ḳarye ve muḳaddemi aṣḥābü'z-zirāʿa.[3064] **Beyt:**

18 Çü āyed baḫt-ı dihḳān der-girānī
Dileş māʾil şeved ber-cüft rānī

[h-y] **Dihīn:** Süd aġzı, 19 dihīze maʿnāsına. [y-b-e-c-t-e] **Dībā-cetān:** İki yañaḳ, ʿArabīdür. [y-b-e-d-y] **Dībā-dīn:** Fürs aylarınuñ 20 yigirmi üçünci güni. [y-b-d-y] **Dībdīn:** Miṣlihu, baʿżı erbāb-ı lüġat bu iki lüġati meftūḥa bābında 21 īrād itmişlerdür. Eṣaḥḥ kesr iledür. [y-d-e] **Dīdān:** İlk ḳış ayına dirler. [y-d-b-e] **Dīdebān:** 22 Gözci ve ḳaravul ʿArabca ʿayn u ṭalīʿa dirler. Niʿmetī ve görür göz dīde-ver maʿnāsına da gelür 23 dimiş. [y-d-v-e] **Dīdevān:** Miṣlihu. [y-j] **Dījen:** Ḳala ve ġuṣṣa.[3065] [-y-] **Dīn:** Fürs aylarınuñ yigirmi dördinci güni ve bu dimekdür, 24 īn maʿnāsına, nitekim be-dīn-i hüner, be-dīn-i ḳadr dirler, ʿArabīde kīş ü meẕheb maʿnāsına li-ḳavle teʿālā: 25 *leküm dīnüküm veliye'd-dīn.*[3066] Buyruk ṭutmaḳ. Li-ḳavle teʿālā: *ve lā yedīnūne dīne'l-ḥaḳḳı.*[3067] Ve şümār maʿnāsına. 26 Li-ḳavle teʿālā: "*minhā erbaʿatun ḥurumun ẕālike'd-dīni'l-ḳayyim.*"[3068] Ve pādişāh maʿnāsına. Li-ḳavle teʿālā: "*māliki* 27 *yevmi'd-dīn.*"[3069] ve ḫū vü ʿādet maʿnāsına. Li-ḳavle teʿālā: "*Li-yeʾḫuẕe fī dīni'l-meliki.*"[3070] Ve ḥükm maʿnāsına, li-ḳavle teʿālā: 28 "*Velā teʾḫuẕküm bihimā raʾfetün fī dīni'l-lāhi.*"[3071] Ve pādişāhlıḳ. **Cerīr:**

[3064] Dihkân, köyün reisi ve tarımcıların efendisidir.
[3065] 16. (252b/18)
[3066] Kuran, Kafirun (109/6): "Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."
[3067] Kuran, Tevbe (9/29): ".. ve Allahın dinine uymayanlar..."
[3068] Kuran, Tevbe (9/36): "...bunlardan dördü haram aylardır, işte doğru din budur."
[3069] Kuran, Fatiha (2/4): "Hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) sahibi"
[3070] Kuran, Yusuf (12/76): "Hükümdarın adetine göre kardeşini tutamayacaktı."
[3071] Kuran, Nur (24/2): "Allahın hükmünü yerine getirmede onlara acıyacağınız tutmasın."

La’in ḥallet becuvvin Benī Esedin

29 Fī dīni ʿAmr ve ḥālete dūnnā fidk

Ve maḳhūr u ḫˇār eylemek. **Ḳıṭāmī:**

Kānet tevāru

30 Tedīnuke’l-edyānā

Ve ḥāl maʿnāsına. **Aḫṭal:**

Bādāra Salmā ḫalā’u lān ukallifuhā

İllā el-merānete ḥattā taʿrifāü’d-dünyā

31 ve ḥacb maʿnāsına ve muṭṭaṣıl yaġan yaġmura dirler ve ferrā derd maʿnāsına da 268b/01 gelür dimiş. [y-v-e] **Dīvān:** Yarġu yiri yaʿnī daʿvā yiri, Pehlevī lüġatinde yarġu, daʿvā maʿnāsınadur 02 ve cemʿ-i dīvdür dirler. [y-d-b-e] **Dīde-bān:** Köy ketḫudāsı. [y-h-ḳ-e] **Dīhḳān:** Dihḳān maʿnāsına. 03 **Ed-Dāli’l-Mażmūme** [ḫ-t-r-z] **Duḫter-zen:** Ügey ḳız. [r-v-ġ-z] **Dürūġ-zen:** Yalancı ve fāsıḳ 04 ve fācir maʿnāsına. [r-y-c-e] **Dürīcān:** Oldur ki her burcuñ derecelerini üçer üçer taḳsīm iderler 05 ve her ḳısmı bir yıldıza taʿyīn iderler. [z-d-d-e] **Düzddān:** Ḥarf-i *zā*dan ṣoñra iki *dāl* ile 06 kilīddān yaʿnī kilīd ḳovanı. [-j-] **Düjn:** *Zā*’-i ʿAcemīyile iti keskün ve tīz ki ekşīlerde 07 istiʿmāl olınur, tīz sirke dirler. [s-t-v] **Düstūn:** Sergen ki anda üzüm ve incīr ḳurudurlar. 08 [ş-m] **Düşmen:** Dostuñ żıddı. [k-e] **Dükkān:** ʿArabīdür, cemʿī dekākīn gelür Fārsīde de şāyiʿdür. 09 Ṣatu, bāzār yiri ve bellūṭ aġacınuñ özdeginde biten ḳav ki anuñıla od yaḳarlar. [k-r-e] 10 **Dükrān:** Öreke ki ʿavratlar üzerinde iplik egirirler. [l-f-y] **Dolfīn:** Bir balıḳdur ki deryaya 11 ġarḳ olanları ḫalāṣ ider Bi-iżni’llāhi teʿālā dirler, baʿżılar yūnus balıġı didükleridür didiler. 12 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi, ve ṣuya düşüp ḳurtılan balıḳ dimiş. [l-f-y] **Dolfīn:** Miṣlihu ve büyük 13 ṭoñuz balıġı. **Dün:** Neşāṭ u sürürile yüriyen kişi. **Dünbān:** Ḳuyruḳ. [v-b-r-e-d-r-e] **Dü-birāderān:** Ferḳadān 14 didükleri iki yılduzdur ki birbirinüñ yanında ḳuṭb-ı şimālī ḥavālīsinde Benātün-naʿş-ı 15 Ṣuġrā yaḳınında olur ve süksük didükleri ḳuş ki yırtıcılardandur, hecezī daḫı dirler, ikisi 16 bir şikār üzerine müttefiḳ olurlar ve bir arada yirler. [v-ç-n-d-e] **Dü-çendān:** İki oluḳdur dimekdür, 17 żaʿf maʿnāsına. [v-d-m-e] **Düdmān:** Ulu ḳabīle ve çoḳ boy. [v-r-e-n-y] **Dürānīn:** Çāġşīr ve uzaḳdan görici 18 dimekdür. [v-r-b-y] **Dūr-bīn:** Miṣlihu ve ḳatı zeyrek ve daḳīḳ fikrlü kimesnelere ıṭlāḳ olınur.[3072] [v-s-t-g-e] **Dūstgān:** 19 Maḥbūb u maḥbūbe ve maḥbūb içdügi ḳadeh ve maḥbūba içilen ḳadeḥ. **Şems-i F.:**

Dūstgānī cümle ber-bādeş ḫorend

[3072] --. 16. (253a/15)

20 Rūz-ı ʿişret dūstān bā-dūstgān

[v-s-g-e] **Dūsgān:** Ḥıẕf-ı *tā* ile miṣlihu. [v-s-g] **Dūsgen:** 21 Miṣlihu. [v-s-k-y] **Dūsgīn:** ʿArabīde sirāc maʿnāsına. [v-k-e] **Dūkān:** Fārsīde dükkān lafẓından taṣarruf 22 olınmışdur. **Laṭīfī:**

Be-vaṣl-ı to ḥūr-est dūkān-ı behişt
Dü-ʿālem fedā be-her dūkān-ı to

23 ve ikişer dimekdür. [v-k-d-e] **Dūkdān:** İgnelük. [-v-] **Dūn:** Ol ki kendü nevʿine nisbet cevheri köti 24 ola, ednā maʿnāsına ādemīde ve ġayrıda istiʿmāl olınur. **Şems-i F:**

Muḥālif v'ey ez-ān rū ḫord ze-devlet let
25 Ki hest ān ḫar-ı nā-dān besān gerdūn-ı dūn

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 26 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki dūn muḳābil-i dānādur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

27 Heme dānend eger dānā vü ger dūn
Kemer-beste ber-īn kār-est gerdūn

Dīger:

Bu iş dānāları ḳılur ciger-ḫūn
28 Ḳıyās it ḳanda ḳaldı degme bir dūn

[h-l-z] **Dühül-zen:** Ṭavulcı maʿnāsına. 29 **Nevʿ-i Evvelehu Eẕ-Ẕāli'l-Mażmūme** 30 **Ẕü'l-Ḳarneyn:** Ḳālu'llāhi teʿālā fī Kitābe'l-kerīm "*Ve yesʾeluneke ʿan Ẕü'l-ḳarneyn ḳul seʾetlū* 31 *ʿaleyküm minhu ẕikrā.*"[3073] İlā āyetehu; "*Ve kāne vaʿdu Rabbī ḥaḳḳā.*"[3074] Ḥaḳ teʿālā cell ü ʿalā Zü'l-ḳarneyn Ḳurʾān-ı ʿAẓīminde 269a/01 ʿadl ü ṣenā ile ẕikr idüp, meşārıḳ u meġārib-i arża yitişüp cemīʿ eḳālīm ü memālike 02 mālik olup Cebābireyi ḳahr idüp maʿdelet-i tāmme ile rubʿ-i meskūneti żabṭ eyleyüp 03 sulṭān-ı müʾeyyid ü muẓaffer ve ḳāhır u muḳsit Süleymān-fezāyidi. **Ṣaḥīḥ** budur ki mülūk-ı ʿādilīnden 04 baʿżılar nebī ve baʿżılar resūl idi didiler. **Ġarīb** budur ki baʿżılar ferişte idi didiler **05 ve meşhūr**-ı meẕkūrdur ki Ḥażret-i Ḫıżr nebī *ʿaleyhi's-selām* serdār-ı ceyşi olup ve cemīʿ 06 ümūrında nāṣıḥ u müşīr ü vezīr-i bī-naẓīrī idi. **Erzemī** vü ġayrılar naḳl iderler ki 07 Ẕü'l-ḳarneyn Ḥażret-i İbrāhīme *ʿaleyhi's-selām* īmān getürüp Ḥażret-i Ḫalīl ve Ḥażret-i 08 İsmaʿīl ile *ʿaleyhi's-selām* Kaʿbe-i müşerrefeyi bile ṭavāf eylediler. **Ẕü'l-Ḳarneyn** 09 laḳabınuñ sebebinde iḫtilāf çoḳdur, baʿżılar başında ḳarneyn gibi nesne var idi 10 dirler **Vehb** bin Münebbih başında baḳırdan iki ḳarn varidi, bu ḳavl

[3073] Kuran, Kehf (18/83): "Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: "Size ondan bir anı okuyacağım."
[3074] Kur'ān, Kehf (18/98): "Rabbimin vaadi bir gerçektir."

żaʿīfdür. 11 **Baʿżı** ehl-i kitāb-ı Fārs u Rūma mālik olduġıçün **baʿżılar** biñ yıla bir ḳarın 12 dirler didiler **Zehrī** şemsüñ şarḳın ve ġarbın iki başına yitişüp mā-beynlerinde olan 13 cemīʿ memālike mālik olduġından ötüri Ẕü'l-ḳarneyn didiler didi. Bu iki ḳavl aḫyer 14 ü eşbehdür. **Ḥasan-ı Baṣrī** *raḥmetu'llāhi* ẓaflresi yaʿnī iki örilmiş gīsūları var idi 15 anuñiçün Ẕü'l-ḳarneyn didiler didi, **Şevrī** Ceyb bin Ṣābitden ol daḫı Ebū Ṭufeylden 16 *raḥmetu'llāhi* ol daḫı Ḥażret-i ʿAlīden *kerrema'llāhu veche* naḳl eyler ki Ẕü'l-ḳarneynden suʾāl 17 olunduḳda Ḳāle ʿabdan nāṣaḥa Allāh fenāṣaḥahu daʿā ḳavmehu ilā Allāh feḍarabuhu ʿalā ḳarnihi femāte 18 fe-āḥyāhu Allāh fiduʿā ḳavme ilā Allāhu feḍarbūhu ʿalā ḳarnihi'l-āḫirī femāte fesemmā Ẕü'l-ḳarneyn[3075] 19 **Baʿżı** rivāyātda Ebū'ṭ-Ṭufeyl meẕkūr Ḥażret-i ʿAlīden *raḍıya'llāhu ʿanhu* sūʾāl olunduḳda 20 buyurdılar: *Lem yekun nebiyyen ve lā resūlen ve lā meliken ve lakin kāne ʿabdün ṣāliḥan*[3076] **İsminde de ve neslinde de** 21 iḫtilāf olındı. **Zübeyr bin Bekkār** *raḥmetu'llāhi* ibn ʿAbbāsdan *raḍiya'llāhu ʿanhümā* rivāyet 22 eyler ki adı ʿAbdu'llāh bin Ḍaḥḥāk bin Muʿad idi. **Baʿżılar** Muṣʿab bin ʿAbdu'llāh bin Ḳıyān bin 23 Manṣūr bin ʿAbdu'llāh bin Elāzid bin ʿAvn bin Bent bin Mālik bin Zeyd bin Kehlān bin Sibā 24 ibn Ḳaḥṭān **ve ḥadīṣde** vardur ki Benī Ḥamīrden idi ve anası Rūmiyye idi kemāl-i ʿaḳl 25 u ferāsetinden ibn feylesūf dirler idi, benī Ḥamīrden baʿżı kendünüñ ecdādından 26 olduġı eşʿār idüp bu ebyātı tefaḫḫur ṭarīḳiyile inşā eylemişdür. **Şiʿr:**

27 Belaġü'l-meşāriḳ ve'l-meġārib yavtaġī
Esbābi emrin min ḥakīm mürşidin
Fezā maġībü'ş-şems ʿinde ġurūbihā
28 Fī ʿayn ẕī-ḫulbin[3077] ve taʾṭin[3078] muzabbidin

Süheylī ibn Meşāmdan naḳl eyler ki baʿżılar dirler ki 29 aṣlı Mışrdan olup adı Merzebā ibn Merzebetü'l-Yunānī idi Yūnān bin Yāfeṣ bin 30 Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* neslinden **Ṭaberī** rivāyet eyler ki Sām neslinden ḳayāṣıranuñ evveli 31 idi. **İbn Meşām** Mevżiʿ-i Āḫirde ẕikr ider ki adı Muṣʿab bin Ẕī-müzāyiddür ki 269b/01 Beʾerebaʿda İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*a ḥükm eyledi. **Baʿżı** ehl-i kitāb naḳl eylediler ki iki biñ altı 02 yüz yıl ʿömr sürüp dünyāyı devr idüp ḫalḳ-ı ʿālemi dīn-i ḥaḳḳa daʿvet ideridi. Müddet-i 03 ʿömrde naẕar vardur. **Ḳaṣṣāʿdan** baʿżı kimesne zuʿm ider ki Ẕü'l-ḳarneyn maġrib-i

[3075] Bir adam dedi ki, Allaha inanan biri olarak, ona öğüt edildi. O da kavmini Allaha davet etti. Onlar onu boynuzlarından vurup öldürdüler, ancak Allah onu diriltti. Sonra yine kavmini Allaha çağırdı, onlar da onu diğer boynuzundan vurup öldürdüler. O zaman ona "İki boynuzlu" (Zülkarneyn) denildi.
[3076] O, ne bir peygamberdi, ne bir elçi, ne de bir hükümdar; ancak iyi bir kuldu.
[3077] Ḫulbin: Ḳara balçıḳ
[3078] Taʾṭin: Mişlihu, gül-i siyāh.

şemsden 04 tecāvüz idüp ʿaskerile ẓulemātda müddet-i medīde sefer eyledi, bu söz ʿaḳl ü naḳldan ḡāric 05 ḡaṭāʾ-i fāḥişdür. **İbn ʿAsākir** isnādıyıla Ebī Caʿfer Bāḳırdan ol daḫı vālid-i mācidī Zeyne'l-ʿābidīnden 06 *raḥmhāu'llāh* cedd-i aḫbar-i ṭavīl ile naḳl eyler ki Ẕü'l-ḳarneynüñ melāʾikeden Ziyāḳīl 07 nām bir ṣāḥibi olup yir yüzinde ʿayne'l-ḥayāt dirler bir ʿayn var imiş. Bilür misin 08 diyü suʾāl itdükde ol daḫı şıfātuñ ve mekānın diyüp Ẕü'l-ḳarneyn ol cānibe 09 müteveccih olup Ḫażret-i Ḫıżr *ʿaleyhi's-selām* ʿaskerinüñ maḳdemi olup arż-ı ẓulemātda bir vādīde 10 Ḫıżr bulup içüp Ẕü'l-ḳarneyne müyesser olmadı *vallāhu aʿlem*. **İsḥāḳ** bin Şīr bin ʿAbdu'llāh 11 Ziyāddan naḳl eyler ki üç biñ yıl ʿömr sürdi bu daḫı ġarībdür. **ʿAbdu'llāh** bin ʿAmīr ve ibnihu 12 **ʿAbdu'llāh** rivāyet eyler ki Ẕü'l-ḳarneyn piyāde ḥac idüp Ḫażret-i Ḫalīl-i Celīl oġlı 13 Ḫażret-i İsmaʿīl ile *ʿaleyhümā's-selām* ḳudūmün istimāʿ itdüklerinde istiḳbāl eyleyüp üç 14 gün żiyāfet eyledi ve didiler ki Mekke-i Müşerrefeye üç günlük yol ḳalduḳda binmek 15 içün at getürdiler, rıżā virmeyüp Ḫalīlu'llāh olduġı şehrde baña at binmek 16 ḥarāmdur didi. Ḫaḳ subḥānehu ve teʿālā cell ü ʿalā ol tevāżuʿı muḳābelesinde seḥābı aña münḳād u müsaḫḫar 17 eyledi. Ḫażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* beşāret idüp iʿlām eyledi. İstedügi zamānda anı 18 getürirdi. **İsḥāḳ** bin Yūnus, Saʿīd bin ʿArūbehden ol daḫı Ḳıtādeden ol daḫı Ḥasandan rivāyet 19 eylerler ki Ẕü'l-ḳarneyn Nemrūddan ṣoñradur. Müslümān ve ṣāliḥ idi ve ẕikr olduġı üzre 20 ṭūl-ı ʿömr müyesser olup maşrıḳ u maġribe ḥākim olup cebābire vü ẓalemeyi ḳahr eyledi. **Ammā sedd** aḥvāli 21 demür ile baḳırdan binā idüp rūy-ı zemīnde andan aʿẓam ü ecel ü erfaʿ ve ḡalḳuñ dünyāsı 22 emrinde enfaʿ binā vāḳiʿ olmamışdur. **Āl-i ʿAbbāsdan** Vāṯıḳ bi'llāhi ḫalīfe seddi görmek içün Baġdāddan 23 şiḳa ādemler gönderüp geldükde şöyle ḫaber virdiler ki sedd-i şarḳuñ şimālīsinde vāḳiʿ olup 24 iki cebel-i şāhiḳuñ ortasında bir ʿaẓīm ü muḥkem binādur ki vaṣfa ḳābil degildür ve ḥadden ziyāde 25 bir büyük ḳapu vażʿ olınup aña münāsib kilīdler ile maḳfūldur ve sedden sābıḳan bāḳī 26 ḳalan edevāt u ālātı bir burcda ḳomışlar ve ol diyāruñ mülūkı gice ve gündüz ḥıfẓ u ḥirāsetinde 27 dāʾim-i ḳāʾimlerdür ve erbāb-ı tārīḫ seddüñ ṭūlı yüz elli fersaḫ ve irtifāʿı iki biñ sekiz yüz 28 erişdür didiler v'el-ʿahdetü ʿale'r-rāvī.[3079] **Ḥażret-i Ḫıżruñ** nübüvvetinde ve isminde ve ḥayātı ve memātında 29 ʿulemā iḫtilāf eylemişlerdür. **ʿAbbās** *raḍiyallāhu ʿanhü* Ḫażret-i Ādemüñ

[3079] Müfessirler "Ḥattā iẕā beleġa beyne's-seddeyni" (İki dağ arasına ulaşınca) āyetinüñ tefsīrinde dimişler ki ḥadd-i maşrıḳda iki ʿaẓīm ṭaġ olup ve mā-beyni bir büyük vādī idi ki yol olup andan ġayrı memerr yoġidi vüsʿati on biñ zirāʿ idi ve Yeʾcūc u Meʾcūc Yāfeş bin Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* evlādından iki ḳardaşdur, neslleri anuñıla ẕikr olınur zirāʿatleri yoḳdur. Tercüme-i Ṭaberī ṣāḥibi dir ki ṭaʿāmları kiçiboynuzındandur ki ʿArabīde ḫarrūb dirler ol ṭaġda andan ġayrı nesne bitmez anı dögüp ışladup bişürüp yirler ve meẕkūr ḳavm dīn ü meẕheb bilmezler ve kimseye iṭāʿatleri olmayup ḥayvān gibi birbirinüñ öñinde cimāʿ iderler ve terslenürler.

ʿaleyhi's-selām şalibī oğlıdur didiler **30 Ṭaberī** *raḥmetu'llāhi* Ādem *ʿaleyhi's-selām*uñ evlādından dördünci oğlı oğlıdur didi. **Ebū ʿAbīd ü Muḥammed 31** bin Selām Cimḥi ve ġayrihu Ḥıżr, Ḳābīl bin Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām*uñ oğlı olup Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā 270a/01 aña ömr-i ṭavīl virmişdür didiler. **Ebū ʿAlī** Müşābīḥde vü Aḥbār-ı Yehūd **Ḥażret**-i Fīḫāṣ bin **02** Hārūndur didiler bu naḳl ṣaḥīḥ degildür. Zīrā ḥabere lāyıḳ degildür, muḫālifdür. **Ḳāle** Şeyḫ ebā ʿAlī **03** *Ve lā vecednāhüm ʿalā şıḳatin min tesmiyyehüm bi'l-Ḥıżr ve yecūzu in yekūne Allāhu ʿibādan külli minhum yüsemmī'l-Ḥıżr* baʿżı meşāyiḫ-i **04** kirāmuñ iʿtiḳādları bunuñ üzerinedür. **İbn Zūlāḳ** Ṭārīḫ-i Mışrda Firʿavnuñ ṣalbī **05** oğlıdur didi. **Ṣaʿlebī** üç vech üzerine naḳl eyledi. Biri Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* **06** zamānında idi, biri bir miḳdār zamān ṣoñra idi. Bir ḳavli çoḳ zamān ṣoñra idi ve künyeti Ebu'l-ʿAbbās **07** ve adı Belyā idi. *Bā'*-i muvaḥḥide ve sükūn-ı *lām* baʿdehu *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. İbn Melikān **08** feṭḥ-i *mīm* ü sükūn-ı *lām* ile baʿżılar Kelyān didiler. **İbn Ḳuteybe** Maʿārif nām kitābında Vehb bin **09** Münebbihden naḳl eyler ki ismü'l-Ḥıżr Belyān bin Ḳāliġ bin ʿĀbir bin Şāliḥ bin Erfaḫşed ibn Sām **10** bin Nūḥ *ʿaleyhi's-selām* **Ve ḳīlü** *inne ismihu melīken ve hüve min benī İsrā'īl* **Ve ḳīlü** Kāne min abnā'i'l-mülūki'ẕ-ẕīnhüm **11** zühd ve'-dīnā ve'l-Ḥıżr laḳabi minhu. **Ḥıżr** laḳabınuñ sebebinde iḫtilāf **12** eylediler ekṣer bunı didiler ki bir siyāh ṭopraḳ üzerine oturdı ol yirde fi'l-ḥāl **13** yeşil ot bitdi ve **fi't-Tirmiẕī:** *İnnemā semīü'l-Ḥıżr ḥıżran li-annehu celse ʿalā fürūtin mine'l-arż* **14** *fahtezzet taḫtehu ḫaḍran ve'l-fürūtü'ṭ-ṭuʿte mine'l-arż ve leyse bi-fürūtü'l-ḫarūf*[3080] **Ves'il: 15** *ʿAn resūlu'llāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem lemma semiyyü'l-Ḥıżr, ḥaḍran ḳale li-ennehu celse ʿalā fürūtin mine'l-arż fe-aḥderrat* **16** *ve'l-fürūti'l-arż mucaẕbihi.*[3081] **Ve ḳad ṣaḥḥ fi'l-Buḫārī** *ʿAn ebā Hureyre raḍiya'llāhu ʿanhü ʿanün-nebī ṣallallāhu* **17** *ʿaleyhi ve sellem inne ḳale innemā semiyü'l-Ḥıżr ḫażan li-annehu celse ʿalā fürūtin fe-iẕāhā tehhez min ḫalifihi ḫażran.*[3082] [3083] **Ve ḳālü 18** *ʿİkrime raḍiya'llāhu ʿanhü semiyyü'l-Ḥıżr li-annehu*

[3080] O, Hızır olarak adlandırıldı, çünkü yerin bir yüzeyine oturdu ve elbisesi topraktan çıkan taze bitkiler gibi yeşil bir hâl aldı ama onun elbisesi yünden değildi.

[3081] Allahın Resulünden (s.a.v.) rivayet edildiğine göre, "Hızır neden Hızır olarak adlandırıldı?" diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: Çünkü o, yerin bir yüzeyine oturdu ve yerin yüzeyi çekildi, topraktan da bir yeşillik ortaya çıkarak bu çekilmeye direndi.

[3082] Ebû Hureyre (r.a.)den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: Hızır, sadece yeşil bir yüzeyin üzerine oturduğu için Hızır adını almıştır; çünkü o oturduğu yerden arkasındaki toprak sarsıldığında yeşillenirdi.

[3083] Yaḳālü fihi ṣülüṣü luġatin bi-feṭḥi'l-ḫā' ve'ḍ-ḍādi'l-muʿcemīn ve bi-kesri'l-ḫā ve sükūnü'ḍ-ḍād bi-feṭḥi'l-ḫā ve sükūnü'ḍ-ḍād īżan ve hüve ve aḫūhu'l-yās ʿalā meẕheb ehlü's-sünne ve'l-cemāʿatü ḥayyān ilā yevm's-sāʿati va'llāhu teʿālā aʿlam. (O üç dilde de söylenir, Arap alfabesinde 'ح' ve 'ض' harflerini içerir, 'خ' harfinde kesir ile ve 'ض' harfinde sükun iledir, ayrıca 'خ' harfinde feth ile ve 'ض' harfinde sükun

iẕā celse aḥḍramen ḥavlehu.[3084] **ve ḳālü** *Mücāhid izā ṣallā aḥḍarramā ḥavlahu* **19** *ve'ṣ-ṣavābi'l-evvel.*[3085] Kimüñ oġlı idüginde iḫtilāf olındugı gibi nübüvvetinde daḫı iḫtilāf **20** olındı. **Müfessir-i Ḫaberī** vü **İbn ʿAmrū** nebīdür didiler. **İbn-i Ṣalāḥ** Ḥızır nebī olduġında şübhe **21** yoḳdur. İcmāʿile iḫtilāf resāletindedür didi. **Māverdī** tefsīrinde üç ḳavl yazar **22** biri nebīdür dir, ikinci velīdür dir, üçünci melāʾikedendür dir. Bu ġarīb sözdür. **Ṣaʿlibī 23** Tefsīrinde dir ki cemīʿ aḳvālde ʿömri uzun nebīdür, ekṣer nāsik naẓarında maḥcūbdur, fevt **24** olmaz. İlā āḫir zamāndaki Ḳurʾān-ı ʿAẓīm āsmāne refʿ olına. **İbn Cevzī** *Ṭabṣıra*da vü **Ebū ʿAlī 25** *Muṣābīḥ*de dirler ki **Muḥammed bin ʿAbdu'l-vehāb** didigi cāʾiz degildür ki Ḥızır bāḳī ola zīrā **26** peyġamberden ṣoñra peyġamber olmaz. **Ebū ʿAlī** sözini redd idüp dir ki Ḥızır bāḳī olmaḳ peyġamberden **27** ṣoñra peyġāmber olmaḳ lāzım gelmez, zīrā Ḥızır muḳaddemdür Ḥaḳ teʿālā cell ü ʿalā istedügi ḳadar ʿömr virdi **28** risāletsiz Ḥażret-i ʿĪsā gibi *ʿaleyhümāü's-selām* ki āḫir zamānda āsmāndan zemīne nüzūl idüp **29** kendü şeriʿati üzre ʿāmil olmayup şerīʿat-ı Muḥammedī *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* mūcibince ḥākim olup **30** ve ḳıyāmet güninde bir peyġāmber yoḳdur ki resūl ü nebī aña tābiʿ olup ümmet ola ilā Ḥażret-i **31** Risālet-penāh ṣalavātu'llāh *ʿaleyhi ve selām* ki ʿĪsā ve Ḥızır *ʿaleyhümāü's-selām* taḫt-ı rāyetlerinde 270b/01 ḥaşr olsalar gerek. **Māzenī** didi ki ʿulemā iḫtilāf eylediler, nübüvvet ü velāyetinde nebīdür diyen **02** bunı ḥüccet ider ki velī nebīden aʿlem olmaḳ baʿīddür. Baʿżılar didiler ki cāʾizdür niteki Ḥażret-i **03** Mūsā *ʿaleyhi's-selām* ile Ḥażret-i Ḥızır aḥvāli ki Ḳurʾān-ı ʿaẓīmde meẕkūrdur. Tafṣīli budur ki Benī **04** İsrāʾīlden bir kimesne Ḥażret-i Mūsāya *ʿaleyhi's-selām* rāst gelüp ṣordı ki "Yā Mūsā senden **05** aʿlem rūy-ı zemīnde kimesne var mıdu? Ḥażret buyurdı ki benden aʿlem kimesne bilmem vaḥiy nāzil oldu ki **06** benüm ḳullarımdan Ḥızır dirler bir ḳulum vardur. Ol senden aʿlemdür. Ḥażret-i Mūsā Ḥaḳ teʿālādan **07** temennā eyledi ki Ḥızrı göre. Ḥażret buyurdı ki mecmaʿü'l-Baḥreynde ġıdāñuz olan balıġı unutduġuñuz yirde **08** cemʿ olsañız gerekdür. Ḥażret-i Mūsā Yuşʿa bin Nūn bin Efrāyīm bin Yūsuf *ʿaleyhi's-selām* **09** ile mecmaʿ-ı Baḥreyne varup "**Fe-lemmā beleġā mecmaʿa beynihimā nesiyā ḥutehumā**[3086]**" İlā "Ferteddā ʿalā āṯārihima ḳaṣaṣā**"[3087] **10 El-āyetehu** tefṣīr-i vecīz Ḥācı Vāḥidī-i Demīrī bu āyetde "**Fe vecedā ʿabden min ʿibādinā ʿateynāhu raḥmeten min**

---

ile bulunur. O, Hz. İlyasın kardeşi olup ahlak bakımından Ehli Sünnet ve cemaat görüşündendir. Diriliş gününe kadar hayatta olacaktır, Allah en iyisini bilir.)

[3084] İkrime (r.a.), Hızır'ı şöyle adlandırdı: Çünkü o, oturduğunda etrafında ahlâklı bir topluluk olurdu.

[3085] Mücahit namaz kıldığında etrafında sessizlik olur ve o ilk safta bulunur.

[3086] Kur'ân, Kehf (18/61): "Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular."

[3087] Kur'ân, Kehf (18/64): "Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisingeri döndüler."

ʿindinā"[3088] 11 raḥmeti nübüvvetile tefsīr idüp dimiş ki "*dādīm o-rā nübüvvet ez-nezd-i mā*", "**ve ʿallemnāhu min** 12 **ledunnā ʿilmā**"[3089] "***Ve beyāmūḫtīm o-rā ez-pīş-i mā ʿilmī yaʿnī ez-ʿilm-i ġayb.***" "**Ḳāle lehu Mūsā hel** 13 **ettebiʿuke ʿalā en tuʿallimenī mimmā ʿullimte ruşdā.**"[3090] Yaʿnī Mūsā *ʿaleyhi's-selām* Ḥażret-i Ḫıżra didi ki 14 ben saña mütābaʿat ideyin. Saña taʿlīm itdükleri ʿilm-i rüşdin bana ögredesin. Ḫıżr *ʿaleyhi's-selām* 15 didi ki "**Len testeṭīʿa maʿiye ṣabren.**"[3091], "**Ve keyfe tesbiru ala ma lem tuhıt bihi hubra.**"[3092] yaʿnī benden gördügüñ 16 nesneye ṣabr itmege ḳādir olamazsın. Zīrā senüñ tecrübeñ anı iḥāṭā itmemişdür. 17 Ẓāhirā saña münker görinür. Mūsā *ʿaleyhi's-selām* "**Se tecidunī in-şāʾallāhu ṣābiren**"[3093] didi. Āḫir Ḥażret-i 18 Mūsā *ʿaleyhi's-selām* ṭāḳat getürmeyüp ayrılduḳları ḥikāyet meşhūrdur.[3094] **Şeyḫ ibn ʿÖmer** ve 19 **İbn Ṣalāḥ**

[3088] Kur'ân, Kehf (18/65): "Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş"

[3089] Kur'ân, Kehf (18/65): "Ve kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik."

[3090] Kur'ân, Kehf (18/66): "Musa ona, "Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?" dedi."

[3091] Kur'ân, Kehf (18/67): "Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin."

[3092] Kur'ân, Kehf (18/68): "İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin?"

[3093] Kur'ân, Kehf (18/68): "İnşaallah beni sabırlı bulacaksın."

[3094] Ḳuṭbu'l-ʿālim ve Ġavşü'l-aʿẓam Ḥażret-i Muḥyi'd-dīn El-ʿArabī *ḳaddese sırrahu Fütūḥāt-ı Mekkiyye*nüñ yigirmi beşinci bābında buyurur ki bir gün Şeyḫimiz Ebu'l-ʿAbbās *ḳaddi sırrahu* bir söz söylediler. Ben ḳabūlinden tevaḳḳuf idüp mekānıma geldükde bir kimse gördüm ḥālbuki ḥalvetim bābı makful idi. İbtidā bana selām birüp yā fülān Ebū'l-ʿAbbāsuñ ḳavli ḥaḳ ve ṣıdḳdur didi. Dönüp Şeyḫe geldüm, Şeyḫ tebessüm ile bana ḫıtāb eyleyüp yā Ebū ʿAbdu'llāh her mesʾele ki ben saña dirüm tā ṣāḥib Mūsā Ḥażret-i Ḫıżr *ʿaleyhümā's-selām* şehādet itmeyince iʿtimād itmezsin diyü buyurdılar. Maʿlumum oldı ki bana ḫıṭāb iden Ḫżret-i Ḫıżr *ʿaleyhi's-selām* imiş. **Girü** meẕkūr bābda buyururlar ki Tūnus yanında bir gemide idi, aḫşām olup cemīʿ ḫalḳ uyḳuya varduḳda bana vecaʿ-ı baṭn ʿārıż olup gemi kenārında oturup deryā cānibine baḳarken ıraḳdan ay gibi deñiz üzerinde bir şaḫṣ peydā olup bir ayaġı deryāda iken bir ayaġını ḳaldırup bana gösterdi. Aṣlā ışlanmamış, baʿdehu bir ayaġını daḫı gösterüp ol daḫı ter olmamış. Benüm ile baʿżı kelimāt idüp deryā kenārında bir mināre var idi ki gemi ile mināre mā-beyni iki mīlden ziyāde idi. İki üç ḫaṭvede ol mināre üzerine varup andan temcīd ü tesbīḥ āvāzın işitdüm. Ṣabaḥ olduḳda şehre varup meşāyiḫ-i kirāmdan baʿżı ile mülāḳat itdükde mā-beynimizde vāḳiʿ olan kelimātı naḳl idüp ol Ḥażret-i Ḫıżr idi diyü beşāret itdiler. **Girü** ẕikr olan bābda Şeyḫ *ḳaddese sırrahu* buyurur ki seyāḥatim zamānında Baḥr-ı Muḥīt sāḥiline vardum. İttifāḳ-ı kerāmāt-ı evliyāya münker bu ṭarīḳde bir ḫarīf bana refīḳ idi. Bir ḫarāb mescide gelüp öyle namazın edā itmege ḳaṣd itdük, seyyāḥlardan daḫı edā içün baʿżı kimesneler geldi. Benüm ile Tūnusda deryā üzerinde gelüp mināreye çıḳan kimesneyi bunlaruñ içinde gördüm. Namāz āḫir olduḳda ol kimesne ḳalḳup miḥrābda bir küçük ḫaṣīr var idi, ḳaldurup havāda ṭurdı, üzerinde iki rekʿat namāz ḳıldı. Ben ol seyyāḥlardan baʿżı ile kelimāt eyledim ve ol münkire didim ki göre bu kimesne ne eyledi. Baña didi ki var ol kimesneden kimdür suʾāl eyle. Ben daḫı yanına varup bu naẓm ki benümdür aña oḳudum. **Şiʿr:**

Ṣaġalü'l-muḥibb ʿani'l-havā yasarrū
Fī ḥubbi min ḫalaḳü'l-havā vü saḫara

(Âşık, sevgilisinden uzak kaldığında sevinir;
Çünkü sevgilisini yaratan ve ona hükmedeni sever.)

El-ʿĀrifūn ʿuḳulühüm maʿḳūlet
ʿAn külli kevnin tur tuḍīhu muṭahhirreh

(Âriflerin akllarında anlayış vardır,

ve ekābir-i ṣūfiyye vü meşāyiḫ ve sāʾir ekṣer ʿulemā vü fużelānuñ ittifāḳları bunuñ 20 üzerinedür ki Ḥażret-i Ḫıżr ḥayātdadur. Mā-beynimizde mevcūddur. Ol bize rivāyet ider 21 ve biz andan rivāyet iderüz. Ammā baʿżı muḥaddiṣīn ü aṣḥāb ibn Muʿād didiler ki Ḫıżr ḥayy mıdur, 22 meyyit midür diyü İbrāhīm-i Ḥarbīden suʾāl olınduḳda dimişler ki: *Min aḥāla ʿalā ġāʾib lā yenteṣifu* 23 *ve mā alḳā heẕā beynen-nās illā eş-şeyṭān*[3095] ve Buḫārī ḥażretlerinden suʾāl olınduḳda dimişler. 24 Ḳale Allāhu teʿālā "*Ve ma ceʿalnā li-beşerin min kablike'l-huld*"[3096] El-āyete ve ḳāle *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* "*Erāyteküm* 25 *leyleteküm heẕihi. Fe inne lā yebḳā mimmen hüve vechü'l-arżi aḥade.*"[3097] "Hil hüve fi'l-iḫyā keyfe yeḳūn ẕalike 26 ve ḳad." Ḳāle *ʿaleyhi's-selām* "*Lā yebḳā ʿalā reʾsü'l-māʾite mimmen hüve ʿalā vechü'l-ārż nefse tenṭuḳ.*" Ve Ḥażret-i 27 Risāletden *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* "*Lev kānü'l-Ḫıżr ḥayyan lezārannī.*[3098]" ḥadīṣ-i şerīfi naḳl olınur ve bir kerre daḫı 28 ṣaḥābe-i kirām ile otururken bir kimesneye iḳbāl ider gibi ayaġ üzerine ḳalḳup girü ḫuşūʿyıla 29 bir zamān sākıt olup oturdılar. Ṣaḥābe eṭraflarına baḳup ẓāhirde kimse görmediler. 30 Badehū zamān ayaġ üzre ḳalḳup girü oturduḳlarında ṣaḥābeye ḫiṭāb idüp 31 "ḳardaşım Ḫıżr beni ziyārete geldi" diyü buyurdılar. Baʿżılar evvelki ḥadīṣ-i şerīfden murād 271a/01 eger siz iʿtiḳād itdügüñüz Ḫıżr ḥayātda olayıdı beni ziyāret ideridi. İkinci ḥadīṣ-i 02 şerīfden murād ben bildügim Ḫıżrdur ki beni ziyārete geldi dimege işāretdür didiler *vallāhu aʿlem be-ḥaḳīḳati'l-umūr.*[3099] **03 Zü'l-ḳarneyn-i Ṣānī İskender**[3100] **04** Ṣāḥib-i tefsīr Ḳāḍī Beyżāvī

Her yaratılandan arınmış bir şekilde parlar.)

Fehüm ledeyhi mükerremūn ve fī'l-verā
Aḥvāluhum mechūleti ve masizzehū

(Onlar, Allaha yakın ve yeryüzünde hâlleri bilinmeyen ve anlaşılmayan kimselerdir.)

Baña ḫitāb idüp ben bu ṣūreti ol ḫavārıḳ-ı ʿādiye münker olan içün eyledim didi. Münkere didim ki ne dirsin cevāb virdi ki baʿdü'l-maʿāniyye ve'l-müşāheda söz ḳalmaz. Baʿdehu ol söylediğim kimesne yanına varup bu kimdür diyü suʾāl eyledim. Ḥażret-i Ḫıżr dur diyü cevāb virdi.

[3095] Kim bir yokluğa işaret eder ve adaletli bir şekilde değerlendirmezse, bu durum insanlar arasına ancak şeytanın soktuğu bir fesattır.

[3096] Kur'ân, Enbiya (21/34): "Biz, senden önce de hiçbir beşere ölümsüzlük vermedik."

[3097] Ebu Davud, 4348 Numaralı Hadis: "Bu geceyi görüyorsunuz ya, işte bu geceden itibaren yüz sene sonra (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiç kimse kalmayacaktır."

[3098] Hızır hayatta olsaydı beni ziyaret ederdi.

[3099] Āḫbārda gelmişdür. Ḥażret-i Mūsā Ḥażret-i Ḫıżr ile *ʿaleyhümā's-selām* mülāḳī olduḳlarında bir küçük ḳuşcaġız gelüp deryādan aġzı ile şu alup maḳāmlarında olan aġaç üzerine ḳonup girü inüp bir ḳaṭre daḫı alup uçup gitdi. Ḥażret-i Ḫıżr, Mūsā *ʿaleyhi's-selām*a didi ki bu ḳuşcaġız iki kerre bu deryādan birer ḳaṭre şu alduġınuñ işāreti ne idügi maʿlūmuñ oldı mı Ḥażret-i Mūsā ḫayır didi. Ḥażret-i Ḫıżr Ḥaḳ teʿālā ben ḳulına aʿṭā itdügi ʿilmden saña virdügi ʿilmüñ miḳdārıdur. Keẕālik Ḥażret-i ʿAlīm ü Ḥakīm bu bendesine iḥsān itdügi ʿilm, ʿilm-i mālā-nihāyelerine nisbet ol ḳaṭre miḳdārıdur diyü işāretdür didi.

*raḥmetu'llāhi Niẓāmü't-Tevārīḫ*de böyle naḳl eyler ki İskender 05 nebīre-i ʿAyṣ bin Ḥażret-i İsḥāḳdur *ʿaleyhi's-selām* baʿżılar didiler ki mülk-i ʿAcem Dārāb bin 06 Behmen bin İsfendiyār ki mülūk-ı ʿAcemüñ ikinci ṭabaḳası Keyānīlerdendür. Ḳayṣer-i Rūm Feyleḳūsuñ 07 ḳızuñ alup aġzınuñ rāyiḥa-i kerīhesi olmaġın girü babasına gönderdi. Ḳız 08 Dārābdan ḥāmile olup Rūma varduḳda İskender ṭoġup Feyleḳūs, Dārāb oġludur 09 dimege ʿār idüp benüm oġlumdur didi. Feyleḳūs oġulluġı ile şöhret buldı. Ehl-i Fürs 10 İskender bin Dārāb dirler. Yūnānīler İskender bin Feyleḳūs dirler. Otuz üç yıl ʿömr sürüp 11 on üç yıl pādişāhlıḳ idüp cümleʾ-i cihānı gezüp tamāmet-i maʿmūre-i zemīne ḥükm idüp 12 Merv, Semerḳand ve Herāt ve İṣfahān ve Bidlis ve Rūmda bir boġaz ve ʿAdende bir boġaz 13 ve maġribde daḫı bir boġaz kesüp ve Bedeḫşānda üç şehr binā idüp ve Serendībde 14 Ḥażret-i Ādemüñ *ʿaleyhi's-selām* ḳadem-i mübāreklerini ẓāhir eyleyüp ve Hindde pīl-i ḫazārānī 15 baġlayup ve deryā-yı ʿUmmānı, Mekke-i Müşerrefe yanına getürüp çoḳ ṭılsımāt açup 16 ve baġlayup ve sedd-i Yeʾcūc ü Meʾcūc ol yapdı ve baʿżılar seddi yapan bu degildür 17 ġayrıdur dirler. Seferden mürācaʿat idüp şehr-i Zūrda baʿżılar Bābilde vefāt idüp 18 İskenderiyyeye naḳl olındı. İntihā kelāmü'l-Beyżāvī.[3101] **Baʿżılar** İskender ibn Feyleḳus bin 19 Maṣrīm bin Ḥırmis bin Herdes bin Mebṭūn bin Rūmī bin Lenṭī bin Yūnān bin Yāfeṣdür didiler 20 ki onuncı atası Ḥażret-i Nūḥdur *ʿaleyhi's-selām*. **Baʿżılar** İskender bin Feyleḳus bin Mūyūn 21 ibn Serḫūn bin Rūmiyye bin Ṣevnaṭ bin Rūmī bin Nevfel bin Aṣfer bin Yaġz bin ʿAyṣ bin İsḥāḳ bin 22 İbrāhīmü'l-Ḫalīldür *ʿaleyhi's-selām* didi. **İbn ʿAsākir** Tārīḫinde böyle naḳl eyler ki İskender bin 23 Feyleḳusü'l-maḳdūmīyi'l-Yūnānī El-Mıṣrī ki bānī-i İskenderiyyedür ve ehl-i Rūm anuñ zamānında 24 tārīḫ ḳomışlardur. Ḥālā taḳvīmlerde yazılan muʿteber tevārīḫdendür. Evvelkiden çoḳdur. Zamān-ı 25 müteʾaḫḫirdür. Ḥażret-i Mesīḥden *ʿaleyhi's-ṣalavat ve's-selām* üç yüz on ṭoḳuz yıl muḳaddemdür. 26 Feylesūf Arisṭālīs vezīri idi ki Dārā bin Dārāyı ḳatl idüp mülūk-ı Fürsi ẕelīl 27 eyledi. Çoḳ kimesne müverriḫīnden ikisini bir ṣanup Ḳurʾān-ı ʿAẕīmde meẕkūr olanı bunı 28 ṣanup ol sebebden ḫaṭā-i fāḥiş vāḳiʿ olur. Zīrā evvelkisi müʾmin-i muvaḥḥid ü melik-i 29 ʿādil olup nebī vü resūl daḫı dimişlerdür. Niteki ẕikr olındı ve vezīrī Ḫıżr idi. 30 Ammā ṣānīsi müşrik idi ve vezīri feylesūf idi ve ikisinüñ mā-beyni iki biñ 31 yıldan ziyādedür. **Zübeyr** bin Bekkār Süfyān-ı Ṣevrīden *raḥmetu'llāh* rivāyet

---

[3100] Lisān-ı Yūnānīde şedīdü'l-baʾs dimekdür ve lisān-ı meẕkūrda adı Aḫşīdirūsdur ki feylesūf dimekdür, muḥibb-i ḥikmet maʿnāsına ve İskenderü'ş-şarḳ ve azraḳ idi ve maraż-ı mūtī ḫavālīḳ ki boġaz şişidür ve ḳayl-i aġtīl bi's-semm.

[3101] Raḥmetu'llāhi ʿaleyhi. 3. (306b/24)

eyler ki tamāmet-i 271b/01 mülk-i arża dört kimesne ḥükm eyledi. İki müʾmin iki kāfir. Müʾminler Süleymān *ʿaleyhi's-selām* 02 ve *Ẕü'l-ḳarneyn*. Kāfirler Nemrūd ve Buḫtün-naṣr. İskender Buḫtün-naṣrdan ṣoñra mālik oldı. 03 Ḥażret-i Dāvuddan *ʿaleyhi's-selām* yedi yüz yıl ṣoñra. Ḥażret-i Ādemden *ʿaleyhi's-selām* beş biñ 04 ve yüz seksen bir yıl ṣoñra idi. Baʿżılar müddet-i ʿömrini otuz üç yıl dimişler. Niteki 05 ẕikr olındı ve baʿżılar ʿömrini otuz altı müddet-i salṭanatı on altı dimişler.[3102] Firdevsī 06 müddet-i salṭanatı on dört yıl dimişdür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

07 Sikender ki ber-taḫt-ı şāhī nişest
Ser sāl-i o şode ber-dü heft

Ve tevārīḫde meşṭūrdur ki Feyleḳūs 08 Dārāya yılda biñ beyże altun ki her beyże veznde ḳırḳ miṣḳāl olup gönderüridi. 09 Dārāb vefāt itdükden ṣoñra oġlu Dārāba daḫı gönderüridi. Feyleḳūs vefāt idüp 10 İskender-i Yūnān taḫta cülūs idicek göndermedi. Dārā ādem gönderüp ṭaleb itdükde İskender 11 cevābında böyle didi ki ol yumurdayı yumurdlayan ḳuş yuvasından uçdı. Yāḫūd Feyleḳūs 12 ḫastalıġında ol ḳuşı boġazlayup yidi. Dārā ol ṭamʿı ḫāṭırından çıḳarsun didi. 13 Dārāya bu sözden ġażab müstevlī olup buyurdı ki İskendere bir çevgān ve bir ṭop 14 ve bir ḳafīz ṭarı gönderdi ve mektūbında yazdı ki sen daḫı oġlancuḳsın saña çevgān 15 oynamaḳ münāsibdür. Tedbīr-i memleketi ne bilürsin, ḫarācı gönder ve illā bu ṭarı gibi bī-ḥadd ü bī-ḳıyās 16 ʿasker ile üzeriñe varup seni taḫt u cāh-ı salṭanatdan çāh-ı ẕillete bıraġurın didi. 17 İskender cevābında böyle yazdı ki egerçi sinnde senden küçügüm ammā ʿaḳl u ferāsetde kāhilem, 18 sen ġāyet-i nā-dānlıġından içün ṭarınuñ çoḳluġın mülāḥaẓa idüp güy u çevgānuñ 19 remzinden ġāfil olup kendü irādetüñile mülkiñi baña teslīm eyledüñ zīrā ḥükemā vü ʿuḳalā 20 güyı vech-i arża vü memlekete teşbīh itmişlerdür ve çevgān menüm dāʾima çevgān güyı kendüye çeker, 21 ben daḫı bi-ʿināyetu'llāh çevgān-ı ḳuvvet ü ḳudretim ile pādişāhlıġı senüñ elüñden çeküp alsam 22 gerek ve ṭarı bir laṭīf nesnedür ki anuñ dānesinden ve yaġından ve postından nefʿ 23 ḥāṣıl olur. Eger ṭarı gibi leşker getürürseñ benim ʿaskerüm anlardan ve ālāt u esbābından 24 müteneffiʿ olmaġa işāretdür ve İskender aña bir ḳafīz yüzerlik gönderdi ki ʿArab *ḫarmel* 25 ʿAcem *sipendān* dir ve

[3102] **Mīr-i Kebīr** Aġnā Nevāyī-i Alī Şīr *raḥmetu'llāh Tevārīḫ-i Mülūk* nām risālesinde böyle taḥrīr ü tasṭīr eyler ki İskenderüñ ekṣer tevārīḫde ʿömrini otuz altı yıl ve müddet-i salṭanatını on üç yıl yazmışlardur. Ammā muḥāldür ki on üç yılda ol itdügi işler müyesser ola ve Emīr Ḫüsrev-i Dehlevī *rūḥullāhu rūḥa* āyīne-i Sikenderīde anuñ salṭanatı zamānını beş yüz yıldan ziyāde yazılmışdur. **Ammā** Ḥażret-i Şeyḫ Niẓāmī *ḳaddese sırrahu* İskender-nāmesinde iki ḳırḳ maʿhūd buyurdı ve faḳīr daḫı sedd-i İskenderīde ol iki büzürgvār ḳavlin sāʾir müverrīḫler üzerine tercīḥ idüp naẓm edāsıyıla ḳarār virdi.

işāret itdi ki senüñ üzeriñe sipendān gibi bī-ḥesāb[3103] leşker 26 ile varurın ki senüñ ʿaskerüñ anuñ acılığından intifāʿ idemeyeler ve ekābir-i Fürs 27 bu sözden ġāyetde perīşān olup, İskenderüñ kemāl-i ferāsetinden ve Dārānuñ 28 bilādetinden vehm idüp bu sözden yaramaz fāl ṭutup bi'l-külliye İskendere 29 meyl idüp Dārādan bī-zār olup maḫfī iṭāʿat ü inḳiyād u muḥabbet ḫaberlerden 30 gönderdiler. Ḥāṣıl-ı kelām ikisi daḫı ʿasker çeküp Dārā altı yüz biñ ʿasker ile ve İskender 31 sekiz yüz biñ leşker ile Mūsul ile Şām mā-beyninde mülāḳī olup Dārānuñ salṭanatından 272a/01 on dört yıl ve İskenderüñ üç yıl geçmişidi. Ḥarb olduḳda Dāranuñ iki begi ki 02 ẓulminden ġāyet de mecrūḥ idiler. Ol maḥalde Dārāyı helāk idüp İskendere geldiler. Baʿżılar 03 dirler ki ol fedāyīleri İskender gönderdi. Ammā ḳavl-i evvel ṣaḥīḥdür, çün Dārā ol maḥalde yıḳıldı, 04 İskender gelüp Dārānuñ başını dizi üzerine alup aġlayup yemīn eyledi 05 ki bu iş benüm cānibimden olmadı. Saña ġālib olmaḳ isterdim lākin bu ḥālüñi istemezdim 06 diyicek Dārā daḫı iʿtiḳād eyledi ve İskender didi ki ey pādişāh-ı ʿālem murāduñ ne ise 07 edā ideyin, Dārā kendüye pādişāh-ı ʿālem diyü ḫiṭāb itdüginden İskendere üç vaṣiyyet 08 eyledi. Biri ol kim ḳātillerine ḳışāṣ eyleye tā ki benim gibilerüñ ḳanı żāyiʿ olmayup 09 her nākıs pādişāhlar ḳatline cürʾet itmeyüp bunı bileler ki pādişāhlaruñ ḳatilleri elbette 10 ḳatl olınur. İkinci bu ki Rūşeng adlu ḳızını ʿaḳd-i nikāhına ḳoya ki küfvi senden 11 ġayrı yoḳdur didi. Üçünci bu ki kendünüñ tevābiʿi ki selāṭīn-i Fürs evlādındandur. Anları 12 riʿāyet eyleye. İskender daḫı cümlesin ḳabūl idüp āḫir nefesinde İskender gibi ġālib 13 ʿadūsından rāżı vü ḫoşnūd rıḥlet itdi ve Dārānuñ ḳatli tārīḫi 14 Buḫtun-naṣr vefātından dört yüz yigirmi ṭoḳuz yıl ṣoñra idi. **Mīr ʿAlī Şīr Nevāyī** 15 *Tevāriḫü'l-Mülūk* nām kitābında İskenderüñ nesebi bābında ḫilāf çoḳdur. Baʿżılar 16 anı Dārāb oġlıdur didiler didi. Niteki ẕikr olındı ve **Benākitī** *Dīvānü'n-Neseb* adlu 17 kitābında dir ki İskender Hürmis-i Rūmī oġlıdur kim Hürmis-i Nefṭī bin Yūnān bin Tāriḫ 18 ibn Yāfeṣ bin Nūḥdur *ʿaleyhi's-selām* ve anuñ ʿömrini biñ altı yüz yıl dimişlerdür ve 19 Ẕü'l-ḳarneyn anuñ laḳabıdur vech-i tesmiyye şöyledür kim ol zamānda biñ yıla bir ḳarn dirler imiş 20 ve yine Benākitī de dir kim anuñ atası Bāzer bin İlyān idi ve anası Efleyūn bin Nevḳā ḳızı 21 idi ve Bāzer ile Efleyūn mā-beyninde dāʾimā ʿadāvet olmaġın mülk maṣlaḥatı içün 22 barışup ve barışluḳ teʾkīdi içün Bāzer, Efleyūnuñ ḳızını alup girü mülkine ʿazīmet 23 eyledi ve Bāzerüñ cemāʿati ol ḳıza ḥased idüp Bāzere yaramaz añladup Bāzer ḳızı 24 atasına gönderdi ve ḳız ḥāmile olup yolda bir ḳuyu kenārında vażʿ-ı ḥaml idüp ve yanlarında 25 çoḳ kimesne olmayup ḫuṣūṣā ol

[3103] Bī-ḥeşāb u acı leşker. 3. (307b/8)

yir muḫavvef olmaġın ırakdan ḫayli ḳaraltı görinüp 26 bunlar ḥarāmī ṣanup oġlını baʿżı ḳıymetī nesneye ṣarup ol bıñar başında ḳoyup 27 ḳaçdılar, görinen sevād mekr-i deşt-i behāyimī imiş. Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālā ol süri ḳoyından bir 28 keçiyi ayırup her gün ol ṭıfla süd virmek içün emr eyledi ve ol ṭıfl İskender olup 29 ve ol keçi bir ʿacūz ḫātūnuñ idi bir gün keçisi ġāʾib olduġı sebebden arayu 30 ol ḳuyu başına gelüp, ol ġarīb ü ʿacīb ḥāle muṭṭaliʿ vü müteḥayyir olup İskenderi alup 31 evine götürüp kendü oġlı gibi besleyüp idrāk maḥalline vāṣıl olduḳda anı pādişāhuñ 272b/01 oġlı mektebinde üstāda virdi, İskender zamān-ı ḳalīlde cemīʿ feżāʾil ü kemālātı 02 iktisāb idüp bahādurlıḳ ve sipāhīliḳ fünūn u rüsūmını daḫı taḥṣīl ü tekmīl 03 idüp bir gün pādişāh ol debīre bī-günāh ġażab idüp ḥesāba çekdi çün 04 pādişāh ẓālim ü nādān idi. İskender ḥikmet ü ʿaḳl muḳteżāsını ol şehrde sükūnı 05 münāsib görmeyüp, ol diyārdan sefer eyledi. Yolda gideriken ḫıẓmetkārı ġaflet 06 virüp uyudup at ve silāḥın alup ḳaçdı ve İskender piyāde bir şehre vardı 07 kim ittifāḳ ol Efleyūnuñ şehriyidi ve anası ḳaṣr-ı dāmene çıḳup ṣaḥrā cānibine 08 teferrüc ü temāşā ideriken İskenderüñ ḳaraltısın görüp memesine süd geldi, taḥayyür ḳılup 09 anı isteyüp aḥvālin tefaḫḫuṣ itdükde oġlı idügin bilüp Efleyūna iẓhār 10 eyledi, Efleyūn ġāyetde şād olup ve oġlı yoġidi, mülkini ḳız oġlı İskendere 11 virüp baʿdehu İskender ʿasker çeküp atası mülkini alup ve ḳudret ü mikneti ʿaẓīm 12 olup Dārā vezīrine ḫurūc idüp aña daḫı ġālib olup cihān mülkini ṭutdı 13 ve meşhūrdur ki vaṣiyyet eyledi ki bir elini tābutdan ṭaşra ḳoyalar kim ʿālem ehline mūcib 14 tenbīh belki ʿibret ola ki berr ü baḥrī taṣarruf idüp ʿālem mülkine tamāmen ḥükm iden 15 İskender bu bī-vefā dünyādan şöyle eli boş gitdügini görüp bu fānī cihāna 16 aña göre iʿtimād idüp ṣebātsuz devletine maġrūr olmayalar. 17 **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa** 18 [r-s] **Rāsan:** Andız didükleri ot ve ardıç aġacı. **ʿUnṣurī:**

Nezd-i dānā kocā bedel bāşed
19 Rāsan u sīr menn ü selvā-rā

Ve ḳuzıḳulaġı. [e-f-d-e] **Rāfidān:** Fırad ve Dicle ırmaġınuñ 20 ikisine dirler. [-e-] **Rān:** Uyluḳ, *faḫd* maʿnāsına ve rānden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf 21 terkībidür. **Beyt:**

Pūr iḳbāl-i rām-rān to bād
Kām-rā kām-rān-ı vaḳt tūyī

[e-m-y] 22 **Rāmīn:** Vīsenüñ ʿāṣıḳı adıdur, Ferhād u Mecnūn gibi meşhūr ʿāṣıḳlardandur. **Beyt:**

23 To Leylī-i rūzgār Mecnūn tev'em
Ber-Vīs bāḫşāy Rāmīn tev'em

[e-n-y] **Rānīn:** Çaġşīr 24 ve uġ ve şalvār ve tümmān ve resm. Ḳaraḥiṣārī, *ve aʿlām-ı*

ricāldendür dimiş. [e-h-b-e] 25 **Rāhibān:** Kesr-i *hā* ile Fürs ḳāʿidesince cemʿ-i rāhibdür. [e-h-b-e] **Rāhbān:** Sükūn-ı *hā* ile 26 yol bekleyici ve bāc alıcı maʿnāsına. [e-h-ḥ-e-c-y-e] **Rāh-ı Ḥāciyān:** Kehkeşān maʿnāsına ki Türkīde 27 Ḥācīlar Yolı dirler gökde yıldızlaruñ ġāyetde çoḳluġından aḳ yol gibi görinür 28 ve Şamanuġrısı daḫı dirler, ʿArabīde *Mücerreh* ü *Şerecü's-Semā* ve *Ümmü's-Semā* maʿnāsına. [e-h-d-y] 29 **Rāh-ı Dīn:** Şerīʿat yolı. [e-h-z] **Rāh-zen:** Yol urıcı ḥarāmī, ḳāṭiʿü't-ṭarīḳ maʿnāsına. 30 **Rāh-ı Kehkeşān:** Gökde Ḥacīlar Yolı didükleri. [e-h] **Rāhen:** Ḳızılcıḳ aġacı ve andız. [e-h-n-m-v] 31 **Rāh-nümūn:** Ḳılavuz, hādī maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi rāh-nümā lafẓında meẕkūrdur. [e-h-v-e] **Rāhvān:** 273a/01 Yol bekçisi ve bāc alıcı, rāh-nümān maʿnāsına. [e-h-y-e] **Rāhiyān:** Yolcı. [e-y-g-e] **Rāygān:** 02 Ucuz, *reḫīṣ* maʿnāsına. [b-v] **Rebūn:** Öñ virilen ücret, sifteh ve ermūn maʿnāsına. 03 [ḫ-b-y] **Raḫbīn:** Çökelik baʿżı ṭabībler dirler ki bişmiş yoġurduñ ṣuyıdur. Ḥār u yābisdür 04 yimege yaramaz, şāf eylerler, ishāl eyler. Baʿżılar didiler ki maṣıl-ı Ḫorāsānīdür. Yaʿnī 05 Ḫorāsān ʿādetince olan keşdür. Baʿżılar didiler ki ayranı bişürseler, ḳoyılsa maṣıl 06 olur. Güneşe ḳoyup ḳurutsalar, raḫbīn olur ammā ayranına ṭuz ḳatmaḳ gerek, baʿżılar 07 didiler ki keşüñ ẓarflarından müteşerriḥ olan ṣulardur ki üzerinde ḳatar raḫbīn olur. **Şems-i F.:**

08 Muḫālefet ze-bürūdet be-pāye be-resīd
Ki ṭabʿ-ı bülbül dāreş be-nisbeteş raḫbīn

Ḥāṣılı 09 keşdür ki yoġurtdan olur. [ḫ-ş-e] **Raḫşān:** Mübālaġa ṣīġasıdur, yıldırayıcı dimek olur. 10 [ḫ-y] **Raḫīn:** Ve bi'l-kesr Ögündire bu maʿnāya ġayrı adları *bedāz* lafẓında meṣṭūrdur. Niʿmetī, *ve ḳoyı* 11 *ayrana dirler*, dimiş. [z-e] **Rezān:** Reng-i rezān[3104], ḫazān vaḳti ve cemʿ-i rez. [z-b-e] **Rez-bān:** 12 Baġ bekçisi. **Resen:** İp, *ḥabl* maʿnāsına. [ş-k] **Reşken:** Ġuyūr maʿnāsına. [ş-k-y] **Reşkīn:** Miṣlihu. 13 [-ş-] **Reşen:** Fürs aylarınuñ on sekizinci güni. [g-n-y] **Raġnīn:** Tummān, rānīn lafẓından taḥrīf 14 olınmışdur. [ġ-y] **Raġīn:** Miṣlihu ve güzel ve kend'özin bezeyici maʿnāsına. [ḳ-e] **Reḳān:** Ḥınnā, zaʿferān, ʿArabīdür. 15 [ḳ-v] **Raḳūn:** Miṣlihu. [g-b-e] **Regbān:** Dünbe. [g-z] **Reg-zen:** Faṣṣād maʿnāsına. [m-e] **Remān:** *Remīden* lafẓından 16 ṣīġa-i mübālaġadur. Ġāyetde ürkici ve ḳorḳıcı nefret maʿnāsına. [m-g-e] **Remgān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳasıḳ 17 ḳılı, ʿāne maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Muvāfıḳānet çü gīrend saḫt pā-ber-cā
Muḫālifānet bürīde serend çün remgān

18 ve remenüñ cemʿi ve żamm-ı *rā* ile ḳuyruḳ, dünbe maʿnāsına. [m-v-e] **Remvān:**

[3104] --. 16. (

Çūbān vü süriler. 19 [n-c] **Rencen:** Niʿmetī *yumuşamış ḳarın maʿnāsıdur* dimiş. [n-c-y] **Rencīn:** Ṣaban demürine dirler 20 dimiş. [n-g-r-z-e] **Reng-i rezān:** Boyacılar ve ḫazān vaḳti. [n-g-z] **Reng-zen:** Boyacı, 21 *ṣabbāġ* maʿnāsına. [n-g-y] **Rengīn:** *Yā*sı *yāʾ*-i nisbetdür. *Nūn* teʾkīd içündür. Zemīndeki bālīndeki 22 *yā* gibi. Lisān-ı Fārsīdeki bir şeyʾi maʿmūlinden düzilmiş ise māddesinüñ ismine *yā* ile *nūn* 23 ilḥāḳ iderler ve mecmūʿ mürekkebi ol şeyʾe ıṭlāḳ iderler. Meşelā gümüşden düzilmiş *sīmīn* 24 ve yüñden düzilmişe *peşmīn* ve etden düzilmişe *gūştīn* dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 25 **Beyt:**

Hemīşe ʿādet-i merdüm çonīn-est
Ki dil-i sengīn ü ḳālıb-ı gūştīn-est

[v-e] **Revān:** 26 Cān ve mevżiʿ-i cān. **Beyt:**

Zihī ʿuyūn-ı ḫıred ez-to dīde-i nūr-ı baṣar
Ḫihī vücūd-ı beḳā ez-to berde rūh-ı revan

27 Ve *reften* lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. Aḳar ṣu ve aḳar ġayrı nesne ve tīz 28 yürür nesnelerde daḫı istiʿmāl olınur ve ḳuvvet maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 29 şöyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki revān rūh-ı mücerreddür ki insāna maḫṣūṣdur. Sāʾir ḥayvānātda 30 olmaz, lisān-ı ʿArabīde aña nefs-i nāṭıḳa dirler. Cān, rūh-ı ḥayvānīdür ki her diride olur 31 maḥallinde tafṣīli ẕikr olınmışdur. Cān ile revān ortasında olan farḳ bu beytde ẓāhirdür. 273b/01 **Beyt:**

Sipordem to-rā cān reftem be-ḫāk
Be-bordem revān-rā be-Yezdān pāk

Revānuñ cān üzre 02 fażlı bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḳadd çün serv-i to cān-est me-rā belki revān
Sūyem ey serv-i revān şev ki fedā sāzem cān

03 Maʿnā-yı meẕkūr esmā-i cāmidden olan revānuñdur. *Reften*den 04 müştaḳ olan revānuñ maʿnāsı mürūr idicidür. Serv-i revāndaki, āb-ı revāndaki revān 05 bu maʿnāyadur. Cāʾiz maʿnāsına olan revānuñ da iştiḳāḳı andandur. Cevāzda maʿnā-yı mürūred 06 vardur. Ol iʿtibār ile cāʾiz görir misin diyicek yirde revā dārī dir. Niteki bu beytde 07 ẓāhirdür. **Beyt:**

Hezārān sāl kerded çarḫ-ı dūlāb
Ki deryāyī koned ez-ḳaṭre-i āb
08 Revā dārī be şimşīr-i ḫaṭır-nāk
Tüvān yek ḳaṭre deryā-rā konī ḫāk

Rāyic maʿnāsına da 09 gelür revān. **Beyt:**

Revān dāşt z'īn rūy bāzār-ı o
Be-ḫastī z'īn hergiz āzār-ı o

10 ve ḫurrem maʿnāsına. [v-z] **Revzen:** Baca ve pencere. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki 11 revzen eve aydınluḳ girsün diyü açduḳları delükdür. Türkī dilde aña baca dirler. Niteki bu beytde 12 ẓāhirdür. **Beyt:**

Muġber şemʿ hāy-ı meclis efrūz
Güşāde der-dil şeb (ü) rūz revzen

13 Revzen pencerenüñ ġayrı idügi bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Revzen-i bāġ ez-ʿalem-i surḫ u zerd
14 Pencerehā sāḫte pür-lācüverd

[v-ş] **Revşen:** Pencere aġacı ve baca aġacı. [v-y] **Revīn:** Ḳarınca. 15 [h-z] **Reh-zen:** Yol urıcı, ḥarāmī maʿnāsına rāh-zen lafẓından muḫaffefdür. [h-n-m-v] **Reh-nümūn:** 16 Yol gösterici rāh-nümūn lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Er-Rā'i'l-Meksūre** [ḫ-y] **Riḫīn:** 17 Ögündire ve bi'l-feth. [z-f-y] **Rizfīn:** Sürme kilīd ve baʿżılar miftāḥdur didiler. [y-ḫ] **Rīḫin:** 18 Yumuşamış ḳarın. **Şems-i F.:**

Maḳām-ı nīk-ḫˇāhet taḫt-ı şāhī
Ṭaʿām-ı düşmen cāh-ı to rīḫin

19 [y-ḫ-y] **Rīḫīn:** Ṣaban ekegi ve ḳulpı ve ḳulaġı ʿArabīde *ʿarżaḥ* dirler. [y-z] **Rīzen:** Oşurġan. 20 [y-z-b-e] **Rīz-bān:** Sürme kilīd. [y-z-e] **Rīzān:** Rīzīden lafẓından mübālaġa-i fāʿildür[3105], dökilgen 21 ve dökici maʿnāsına. [y-z-y] **Rīzīn:** Ġāyetde uvaḳ. [y-s-m-e] **Rīsmān:** İp, *ḥabl* maʿnāsına. [y-ş-d-h] 22 **Rīş-dehen:** Aġızda ẓāhir olan yalama ve uçuḳ. [y-ş-k-r-d] **Rīş-kerden:** Boyunda çıḳan 23 ġāyetde yaramaz ʿilletdür, ʿArabīde *ḫınzīr* ü *ferset* maʿnāsına. [y-m-e-h] **Rīm-āhen:** Demür boḳı. [y-g] 24 **Rīgen**: Mekkār u kīne-ver ve efsūnger ve pelīde-ālūde. [y-m] **Rīmin:** Miṣlihu. **Firdevsī:**

25 Ki ān Türk ber-pīşe vü rīmin-est
Ki hem bā-nejād-est ü hem bā-ten-est

ʿUnṣurī:

Naḳşī be-murād-ı ḫˇīş dīde
26 Rūzī dü se ez-cihān-ı rīmin

Beyt:

Ger ḥusūd-est düşmen ü rīmin
27 Kī-st kūnī-st düşmen düşmen

[3105] Ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. 3. (309b/19)

Er-Rāʾi'l-Mażmūme [ḫ-b-y] **Ruḫbīn:** Penīr ṣuyı ve Fırāt ırmaġı. Niʿmetī ve ḳurı **28** ot maʿnāsına naḳl eylemiş. [s-t-m-y] **Rüstemīn:** Ot ki biter.[3106]

Beyt:

Ḫord Rüstemīn ez-zemīn-i āb u ḫāk

29 Koned hemçü ḫod her çerā ḫord pāk[3107]

[v-b-y-e] **Rūbiyān:** Kerevid didükleri cānver ki **30** çoḳ ayaḳları vardur, ṣularda olur. Baʿżılar ve ḳum balıġı dimişler. [v-d-g-e] **Rūdegān: 31** *Kāf*-ı ʿAcemīyile göden bağırsuġı ve bağırsaḳlar. [v-z-b-e] **Rūzbān:** Çāvuş ve bevvāb. Pādişāhlar 274a/01 ḳapusın beklerler. **Şems-i F.:**

Zuḥal ber-bām-ı o ez-pāsbānān

Felek ber-der-geheş ez-rūzbānān

02 Rūzbān: Miṣlihu. [v-z-e-f-r-v] **Rūz-efzūn:** Duʿā-i ḫayr u ṣadaḳa. [v-ş] **Rūşen:** Aydın ki **03** gündüzüñ ṣıfatıdur. Rūz-ı rūşen dirler ve ġayrılara daḫı ṣıfat vāḳiʿ olur ve **04** ẓāhir ü vāżıḥ maʿnāsına *dān* gelür, ḫaṭṭ-ı rūşen ü rāy-ı rūşen gibi. [v-ş-n-e-s-e] **Rūşenāsān: 05** Aʿyān, şehr maʿnāsına. [v-ġ] **Rūġan:** Fārsīde muṭlaḳā yaġdur. İsm-i ʿāmdur. Ḥubūbātdan olana **06** semen dirler ve nebātātdan olana dehen dirler. [v-ġ-n-y] **Rūġnīn:** Bir dürlü nesnedür ki yaġ **07** içinde pişürürler, Ḳaḍī Loḳması dimekile meşhūrdur. Çaraḫte dirler, ḥaḳīḳatde ism-i ʿāmdur **08** muṭlaḳā her nesne ki yaġ içinde pişer, aña rūġnīn dirler. [v-l-y] **Rūlīn:** Ḳızıl boya. [-v-] **Rūn: 09** Taʿlīl içündür, *bühr* maʿnāsına sāʾir tafṣīli *vārūn*de meẕkūrdur. [v-h] **Rūhen: 10** Pūlāddan bir cinsdür ki ġāyetde muʿteberdür. Andan ḳılıçlar düzerler, cevher-dār ve keskün **11** olur, rūhīnā daḫı dirler. **Esedī:**

Hem rūhenī-i pelālek çehār

Ez-ān āhen-i laʿl-gūn tīġ-i çār

12 [v-y] **Rūyin:** Ḳızıl boya, ʿArabīde *fevālü'ṣ-ṣubġ* dirler ve eñlik. **Şems-i F.:**

13 Ze-bīm-i tīġ-i to bed-ḫˇāh refserde şev

ʿUrūk der-beden el-ḥaḳ be-ṣūret-i Rūyin

[v-y-y] **14 Rūyīn:** Tucdan olan nesneler, ḳap ḳacaḳdan ve āletlerden her ne var ise. **15 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa 16** [-e-] **Zān:** Andan dimek olur, lafẓ-ı mürekkebdür. [b-e] **Zebān:** Dil ve ʿavraduñ fercinde olan **17** zebānı bu maʿnā ġayrı adları *çeklīz* lafẓında meṣtūrdur ve toḳa diline ve buña beñzerine **18** var ise ıṭlāḳ olınur

---

[3106] --. 16. (258b/02)

[3107] --. 16. (258b/02)

ve od yalıñına daḫı dirler ve ve *zā*nuñ fetḥası ve żammesi cāʾizdür 19 delüce ki buġdaydan azar aña daḫı dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ 20 itmişler ki zebān ālet-i tekellüm olan ʿużva maḫṣūṣdur ki ʿArab aña lisān ve Türk dil dir. 21 Niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt:**

Zebān der-dehān ey ḫıred-mend çī-st
Kilīd der-i genc-i ṣāḥib-i hüner

22 Lüġat maʿnāsına da istiʿmāl olınur, istiʿāre ṭarīḳiyile ol daḫı ālet-i tekellüm olduġından 23 ötüridür. *Gülistān*da Şeyḫ Saʿdīnüñ bu kelāmında: *Bī-çāre der-ān ḥālet-i nevmīdī be-zebān ki dāşt* 24 *Mülk-rā düşnām dāden girift.* Vāḳiʿ olan zebāndan murād lüġat 25 maʿnāsıdur. Kelām-ı meẕkūruñ şerḥinde *bi-lisānehu āletī fī fīhü* diyen ḥabṭ-ı fāḥiş 26 itmişdür. Ol taḳdīrce ʿibāret-i be-zebānī ki dāşt laġv olduġın bilememişdür. ʿİbāret-i 27 lisānda da istiʿāre-i meẕkūre şāyiʿ dür. Niteki sābıḳan rivāyet olınan ḥadīṯ-i nebevīde 28 vāḳiʿ dür. *Lisānu ehlü'l-cennet*den murād cennet ehlinüñ istiʿmāl itdükleri lüġatdür. Dil lafẓında da 29 ol istiʿāre vardur. ʿAcemī olan kimesneye dil bilmez dirler. [b-e] **Jebān:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı* 30 *ʿAcem* ṣāḥibi yavuz ḳaḳıġan, *jeyān* maʿnāsına naḳl eylemiş. [b-e-n-t-r] **Zebān-tirān:** Hicv idici. **Zebān-ı mān: Esedī:**

Be-pādāş-ı to nīstmān-ı dest-res
31 Zebān-ı mān pür ez-āferīn-est ü bes

[b-r] **Zebrīn:** Yuḳarıġı ve üstünki dimekdür. 274b/01 [b-v] **Zebūn:** ʿAcīz ü żaʿīf her ne ṭarīḳile olurısa. **Şems-i F.:**

Egerçi kerd besī ser-keşī velī āḫir
02 Be-māned der-kef-i nīrū-yı şehriyār zebun

Ve esīr maʿnāsına, āb-ı dendān maʿnāsına ve *rā*ʾ-i mühmele 03 ile *rebūn* maʿnāsına da gelür. [z-e-ġ] **Zerāġan:** Ḳumlu, ḳayırlu yir. Şems-i Faḫrī *zemīn-i saḫt* dimiş 04 ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Ḥasūdet ḫaste vü ʿüryān ü lāġar
Fütāde bād ber-şaḫ u zerāġan

05 Sāʾir esāmīsi *zerāġanek* lafẓında meẕkūrdur. [r-ç-v] **Zerçūn:** Altun renklü. [r-d-z-m-y] 06 **Zerd-zemīn:** Keşir, hevīc. [r-f-y] **Zerfīn:** Ḳapu küregi, ġalaḳ-ı der maʿnāsına ve kilīd yiri ve muṭlaḳ 07 kilīd ammā ḥaḳ budur ki bu lüġat ʿArabīde ṣabitdür. Baʿżı ḥarf baʿżınuñ üzerine taḳdīm 08 olınmışdur. Aṣlda zefrīndür ve *rā* ile *fā* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. İki vechile 09 cāʾizdür. **Şems-i F.:**

Çonān ze-ʿadleş eymen şod-est mülk-i cihan
Ki fārīġ-est der- ez-bār-ı minnet-i zefrīn

10 [r-m-e] **Zermān:** Ġāyetde pīr. [r-n-ş-e] **Zer-nişān:** Altun oturtma nesne ki bıçaḳda ve 11 ḳılıçda ve ḫançerde ve sāʾir ḫalīde iderler. [r-y] **Zerrīn:** Yırḳan ʿilleti. [r-n-v-f-e] **Zer-nūfān:** 12 Ḳuyu çarḫınuñ diregi. [ʿf-r-e] **Zaʿferān:** Maʿrūf nesnedür. Cemīʿ-i elsinede 13 ṣabun gibi adı zaʿferāndur dirler ve min esmāʾiyetü'r-rīḥḳān ve'l-cādī. [ġ-s-e] 14 **Jaġsān:** Nāfe-kār u jeġāle maʿnāsına *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi kende, ḫamīr maʿnāsına naḳl 15 eylemiş. [-ġ-] **Zeġan.** Muṭlaḳā çaylaḳ ve ḳuzġun cinsi murdār-ḫˇāra dirler. [f-e] **Zefān:** 16 Zebān, zevān maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *bā* vü *fā* vü *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. 17 [f-r] **Zefren:** Ve bi'l-kesr. Kürek ki ḳapu ardına ḳorlar. Ḳapu degesi daḫı dirler. *Rā* ile *fā* 18 arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur. Zerfīn, zefrīn daḫı lüġatdür. Ḥaḳīḳatde *fā* muḳaddemdür. 19 Niʿmetī ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl eyledi. [k-e] **Jekān:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ol kimesne ki derd ü rencden 20 ve yāḫūd mestlikden kendüyile gümrenür. **Firdevsī:**

Ser-efrāzed ez-tuḫme-i gīvegān
21 Ki ez-derd ü saḫtī ne-kerd ü jekān

Şems-i F.:

Muḫālifet ze-maraż hest der-ḥad z'ān rū
22 Hemīşe bāşed ez-derd ü renc-i ḫˇīş jekān

Niʿmetī ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile īrād eyledi ve zelfīn vü zelīfen 23 Niʿmetī ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl eyledi. [l-f-y] **Zelfīn:** Ḳorḳu virmek, tehdīd maʿnāsına. [l-y-f] **Zelīfin:** Miṣlihu. Fā ile yā arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür vardur.[3108] **Esedī:**

24 Ze-dūrem zelfīn dihed pür-füsūs
Çü nezdīk bāşem şeved cāy-lūs

[m-e] **Zamān:** Miḳdār-ı ḫarekāt-ı 25 felek-i aʿẓam ki sinīn ü şehūr ve esābīʿ vü eyyām u sāʿāt u derec ü deḳāyıḳe 26 ḳısmet olınur. **Beyt:**

Zamān zamān ze-to devr efkend zamāne me-rā
Cüdā koned ze-to devrī be-ṣad bahāne me-rā

27 Ve efkār şoden ve be-cāy mānde şoden ve mühlet maʿnāsına ʿArabīdür. 28 [m-e-h] **Zemāhen:** Dişi demür. [m-g-e] **Zemgān:** Ḳasıḳ ḳılı, remgān maʿnāsına. [m-y] **Zemīn:** 29 Göge muḳābil olan yirdür yir ve gök diyicek yirde ʿAcem zemīn u āsmān dir. **Beyt:**

30 Cüste reh ez-heybet-i tīġ be-mān
Nī be-zemīn buved ne der-āsmān
Zemīn āsmān kevn idüp cüft

[3108] 16. (259a/27)

31 Gelüp işlerdi dihḳān-ı cihān heft

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 275a/01 taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde zem şovuḳlıġa dirler ṭopraġa ṭabīʿati bārid 02 olduġından ötüri zemīn dirler. Aṣlı zemīdür maʿnā-yı terkībīsi zeme mensūbdur. 03 Lisān-ı Fārsīde āḫir kelimeye lāḥık olan ḥarf-i *yā*nuñ maʿnāları çoḳdur. Cümleden birisi 04 maʿnā-yı nisbetdür. Türke nisbet itseler Türkī dirler, ʿAceme nisbet itseler ʿAcemī dirler. 05 Ol nisbeti teʾkīd ḳaṣd itseler, ḥarf-i *yā* olduġından ṣoñra *nūn* ziyāde iderler. 06 Meṣelā rengīn ü bālīn dir, yaṣduġa didükleri bāl nisbeti olduġından ötüridür. 07 Bāl omuz başıdur. Zemi aṣlı üzerine de istiʿmāl olınur. **Şiʿr:**

Z'eyvān tā be-keyvān gāh demī reft

08 Heme ber-āsmān nī ber-zemī reft

Dīger:

Ḫırmende ber-sebze-i ān zemī

09 Ḫayālī ne-yāyī be-coz ḫurremī

Dīger:

Girān-māye gencī-st īn ādemī

Dirīġ īn çonīn genc zīr-i zemī

10 **Zen:** *Za* ʾ-i ʿArabīyile ʿavrat maʿnāsına ve bir kimesnedür ki nāz u neşāṭ ile yüriye ve zenende 11 maʿnāsına ve zeden lafẓından ṣīġa-i emr-i ḥāżırdur ve baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl 12 olınur. Nāy-zen ve penbe-zen gibi, belki edātdur, -cı maʿnāsına ki isimlerüñ āḫirlerine lāḥıḳ 13 olur. Anuñ mübāşirine ve fāʿiline delālet ider, dürūġ-zen u ḫışt-zen gibi. 14 Yalancı ve kerpiççi maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki şūy ʿArabīde 15 zevc maʿnāsınadur. Türkīde zevc maʿnāsıyıla recul maʿnāsını farḳ itmezler ikisinde de er dirler. 16 Lisān-ı Fārsīde *zen* ikisinüñ de muḳābelesinde istiʿmāl olınur. Meṣelā zen ü şūy dirler. 17 (ʿ):

Merdīt be-yāzmāy u ānki zen kon

Didügi kelāmda da zen ol maʿnāyadur. Merd ü zen 18 dirler ol vaḳtin zen ol maʿnāya degildür. Belki lisān-ı ʿArabīdeki umerā maʿnāsınadur. Ol 19 vaḳtin zen zevce maʿnāsına olur. Niteki Ḥażret-i Şeyḫ Saʿdīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

20 Der-īn mezrāʿ eger merd-est eger zen

Kesī gendüm ne-ḫord ez-kişt erzen

Türkī dilde ol maʿnālaruñ 21 ikisi de ʿavrat lafẓın ıṭlāḳ iderler. Muḫanneṣe de bi-tarīḳü'l-istiʿāre zen dirler bahādura 22 merd didükleri gibi. **Beyt:**

Der-tenghāy-ı maʿreke hengām-ı dār u gīr

Peydā şeved ki merd küdām-est ü zen küdām

23 Jen: *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile lisān-ı Pehlevīde zişt maʿnāsınadur. [n-b-e] **Zenbān:** Enīsūn. [n-ġ-d-e] **24 Zenaġdān:** Eñek çuḳurı, Niʿmetī, *eñek ve ḳuyı maʿnāsına da gelür* dimiş. **Zenaġ-zen: 25 ʿAṣṣārī:**

Be-rū güftā ki fāsid şod dimāġet
Ne-bīnem hīc revġan der-çerāġet
26 Be-rīş āmed z'ʿaşḳet cümle ḥālāt
Künūn geştī zenaġ-zen der-kerāmāt

[n-d-b-s-t-e] **Zendbestān: 27** Tefsīr-i ṣuḥuf-ı Ḥażret-i İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* bu lafẓ aşlda Zendvāstā idi ʿaṭfıla yāġūd **28** *bā*ʾ-i muṣāḥabet ile. [n-d-s-t-e] **Zendestān:** Miṣlihu. [n-d-v-s-t-e] **Zendūstān:** Miṣlihu bu lafẓ ʿaṭfıla **29** yāġūd *bā* ile ṣābit olduḳdan ṣoñra *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. **30** Sāʾir tafṣīli zendestā lafẓında olmuşdur. [n-d-v-e] **Zendvān:** Hezār destān, Niʿmetī ḥarekāt-ı **31** şülüşe ile naḳl eyledi. [v-e] **Zevān:** Dil maʿnāsına ve delüce ki buġdayda olur. [v-r-d-y] 275b/01 **Zeverdīn:** Nevrūz ayına dirler. [v-r-y] **Zevrīn:** Yuḳarıġı ve yüce dimekdür, zebrīn **02** maʿnāsına. [h-r-z-m-y] **Zehr-i zemīn:** Cürcān zebānında āzād dıraḫta dirler. Sāʾir esāmīsi **03** anda mesṭūrdur. [h-m] **Zehmen:** Çay. [y-e] **Jeyān:** Heybetlü yırtıcılar ṣıfatıdur. Şīr-i jeyān **04** bebr-i jeyān dirler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki jeyān *zā*ʾ-i **05** ʿAcemīyile yırtıcılara ṣıfat olur. Meşelā şīr-i jeyān dirler. **Beyt:**

Mūr-ı çekān-rā çü buved ittifāḳ
06 Şīr-i jeyān-rā bud rānend pūst

Bebr-i jeyān da dirler. **Beyt:**

Ze-pāy enderān ki nigūn geşt Ṭūs
07 To güftī pīl-i jeyān yāft kūs

Ol ṣınıfa maḫṣūṣ degildür. Yırtıcı **08** olmayanlara da ṣıfat olur. Meşelā gūr-ı jeyān dirler. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

09 Bend-i şīr derrende-rā ḫˇāb-gāh
Ne gūr-ı jeyān yāft ber-deşt-rāh

Ġurm-ı jeyān da dirler. **10** Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Me-rā ger be-ḫˇāhī ze-şāh-ı cihān
Çü ġurm-ı jeyān bā-to āyem demān

11 *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibinüñ kelāmında iḫtiṣāṣ añlanur, ṣınıf-ı evvele jeyān **12** heybetlü yırtıcılar ṣıfatında istiʿmāl olınur. Şīr-i jeyān, bebr-i jeyān dir dimişdür. **13** İṣābet itmişdür. Ammā Ebū Manṣūr Esedī jeyānı ḫışm-ālūd ile taʿbīr itmişdür ve

Ferruḫīnüñ 14 bu beytiyile istişhād itmişdür. **Beyt:**

Be-rezm çi rīzed ü rīzed çi çīz ḫūn-ı ʿadū
15 Be-ṣad gīred ü gīred çi çīz şīr-i jeyān

Onuñ sözinde iḫtişāş lāzım gelmez, yırtıcılar ṣıfatında. 16 [y-t-e] **Zeytān:** Zeytūn ṣıḳlı, zeytār maʿnāsına, sāʾir esāmīsi tafṣīli anda olmışdur. 17 **Ez-Zāʾi'l-Meksūre** [b-l-d-e] **Zibildān:** Gübrelik ve çöplük. [k-e] **Jikān:** Nā-çār. M-s-t-e] 18 **Zimistān:** Ḳış faṣlı. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki ḳışa zimistān 19 dirler maʿnā-yı terkībīsi bürūdet zamānıdur. Lisān-ı Fārsīde ṣovuḳlıġa zem dirler. 20 Ḳış eyyāmında girüp oturacak zīr-i zemīne zemlik dirler. Ṭopraġa ṭabīʿati bārid 21 olduġıçün zemīn dimişlerdür. Aṣlı zemīdür, maʿnā-yı terkībīsi zeme mensūbdur. 22 [m-y] **Zimīn:** Aṣlı ʿArabīdür, belāyā, kötürüm, muḳʿid maʿnāsına. [n-d-e] **Zindān:** Maḥbes. 23 [n-d-e-n-b-e] **Zindān-bān:** Zindancı. [n-d-e-n-y-e] **Zindāniyān:** Ehl-i zindān. [n-d-e-r-e] **Zindārān:** 24 Hezār destān. [n-d-r-e] **Zinderān:** [n-d-v-e] **Zinderūn:** Miṣlihu sāʾir esāmīsi zindebāf 25 lafẓında meẕkūrdur. [n-s-e] **Zinsān:** Bu resme ve bu düzene ve şöyle dimekdür. [h-d-e] **Zihdān:** 26 Oġlan yataġı, raḥm maʿnāsına ve ṭaġarcıḳ. [h-ş-t-e] **Zihiştān:** Zibistān maʿnāsına. 27 [h-m-e] **Zihmān:** Kişinüñ ṭoġduġı yir, masḳat-ı reʾs maʿnāsına ʿāmme feṭḥ-i *zā* ile tekellüm 28 ider. **Beyt:**

Bāf-ḥışār ki zihmān buved ʿubūr üftād pes
Er **kezī**[3109] ki güdeste ze-rūz u māh u sinūn

29 [y-e] **Ziyān:** Aṣlīnüñ żıddı Ḫüsrevān maʿnāsına ve dirleyici dimekdür. [y-b-e] 30 **Zībān:** Zibbān maʿnāsına. **Beyt:**

Ferrī ez-hem çü dürr-i dendān-est
V'ān çü ḫūrşīd-rūy zībān-est

31 [y-r-z-m-y] **Zīr-i zemīn:** Ḳış eyyāmında girüp otıracaḳ yir. [y-r-f-v] 276a/01 **Zīrfūn:** Bir nevʿ igdedür, yemişi olmaz piç igde dirler. [y-r-y] **Zīrīn:** Aşaġıki. 02 [y-f] **Zīfen:** Ḳatı nesne. [-y-] **Zīn:** Eyer, serc maʿnāsına ve bundan dimekdür. Ez-īn lafẓından 03 taḫfīf olınmışdur. Eşʿārda çoḳ istiʿmāl olınur. [y-n-s-e] **Zīnisān:** Ez-nīsān 04 lafẓından muḫaffefdür. [y-v-e] **Zīvān:** Delüceki buġday içinde olur. **Ez-Zāʾi'l-Mażmūme** [b-e] **Zubān:** 05 Dil, lisān maʿnāsına feṭḥile ve żammile müstaʿmeldür. [f-e] **Züfān:** Miṣlihu. [v-e] **Züvān:** Miṣlihu ve delüce ki 06 buġdaydan azar ve od yalıñı ve sāʾir zebān maʿnālarına lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *fā* ile 07 *bā* arasında tevāḫī ve tebādül vardur. Mirāren beyān olınmışdur. [l-f-c-e] **Zülficān:** Ṣapı 08 gümüş olan ḫançer ve ḳılıç ve

[3109] **Kez**den murād ḥesāb-ı ḥaml üzre yigirmi yedi ḳaṣd olınmışdur.

bıçaḳ ve muṭlaḳa ḫançer ve bıçaḳ. Eṣaḥḥ budur ki bir Sulṭān-ı ʿAzīmü'ş-şānuñ 09 adıdur. [v-p-y] **Zūpīn:** Ḥarbe ve sıpḳın ve süñünüñ ḳısacuġına daḫı dirler. **Beyt:**

10 Dıraḫşīden hışt ü zūpīn zeker
Çü āteş pes perde-i lācüverd

[-v-] **Zūn:** Ḳaraḥişārī 11 oluş dimiş. [v-e] **Jüvān:** *Zā'*-i ʿAcemī ve feṯḥ-i *vāv* ile çoḳ ḫasta olan kimesne. [h-v] **Zühūn:** Arıḳ olmaḳ. 12 **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 13 [e-b-e] **Sābān:** Nişānlu fersengler ve yol nişānu ve girüde ḳalanlar ve dārū ḳuşı ve şıġırcıḳ 14 ḳuşı. [e-t-g] **Sātgin:** Büyük ṭolı ki şarāb meclisinde içerler. [e-t-g-y] **Sātgīn:** 15 Miṣlihu. [e-r-b-e] **Sārbān:** Deveci. [e-r-v-e] **Sārvān:** Miṣlihu. [e-z-z] **Sāz-zen:** Sāz çalıcı 16 dimekdür. [e-s-e] **Sāsān:** Aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri selāṭīn-i Fürsüñ dördinci 17 ṭabaḳası Sāsānīlerdür ki ekāsire daḫı dirler. Ol ṭabaḳa ceddi Sāsān bin Behmen bin 18 İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrāsbdur. Andan evvel bu ismile müsemmā olmış kimesne yoġidi. 19 Ol Erdişīr bin Bābekdür ki vālidesi meẕkūr Sāsān evlādından Sāsān nām 20 kimesnenüñ ḳızı idi ve meẕkūr ṭabaḳanuñ āḫir pādişāhıdur. Yezdicerd bin Şehriyār bin 21 Ḫüsrev bin Pervīzdür. Āḫir-i mülūk-ı ʿAcemdür. Müddet-i salṭanatlarını Ḳaḍī Beyżāvī *Niẓāmü't-Tevārīḫ*inde 22 dört yüz otuz yıl yazar. [e-ḳ-ʿ-r-v-s-e] **Sāḳ-ı ʿArūsān:** ʿAcem diyārında 23 bir nevʿ ḥelvādur. [e-l-g-e] **Sālgān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yıllıḳ dimekdür, sāliyān maʿnāsına. [e-l-y-e] 24 **Sāliyān:** ʿÖmr maʿnāsına istiʿmāl olınur ve cemʿ-i sāldür ve yıllıḳ maʿnāsına. **Kemāl-i Işfahānī:** 25

Māh u Ḫūr u aḫterend her se behem ey Ḫudāy
Dār-ı mümettaʿ ze-hem mer heme-rā sāliyān

[e-m-e] **Sāmān:** 26 Yön, yoş maʿnāsına bī-sāmān yönsüz dimek olur. **Kemāl-i Işfahānī:**

Vāḳt ānest dilem-rā ki be-sāmān girded
27 Kār deryābed ü girde ez-peşīmān kerded

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de işün 28 endāzesi ve taşımı ve sınur nişānına naḳl idüp bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

29 Cihān ki bī-ser ü sāmān bud er vaḳāyiʿ-i dehr
Ze-ser girifte be-ʿahd-i ʿināyetet sāmān

Ve ʿaḳl maʿnāsına. 30 **Şeyḫ Saʿdī:**

Kāmrān ān dil ki maḥbūbīş hest
Nīk-baḫt ān ser ki sāmānīş hest

31 Mecāl ü ḳudret maʿnāsına. **Beyt:**

Ne mencenīḳ resed ber-sereş ne küşkencīr
Ne tīr-i çarḫ ne sāmān ber-şoden bū kemend-i hıḳ

276b/01 ve ārām u ṣabūrī ve ṣalāḥ Ḳaraḥiṣārī , *ve ad ve ṣan* 02 *ve müzd ü yārān maʿnāsına daḫı olınur* dimiş. [-e-] **Sān:** Ṣaġış ve vezn ü ḫū 03 vü resm ü ʿādet ve edāt-ı teşbīhdür. Kelimenüñ āḫirine lāḥiḳ olur ve ʿarż-ı leşker ki 04 Türkīde cübbe göstermek dirler ve kesre ṭaşı ḥaḳ budur ki vech ü iʿtibār maʿnāsınadur. 05 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki *sān* şol nesneye 06 dirler ki ʿArab lisānında ondan ʿibāret üslūbıla taʿbīr iderler. Türk bir düzeye 07 didügine ʿAcem yeksān dir. **Beyt:**

Ger seng heme laʿl-i Bedaḫşān būdī
08 Pes ḳıymet-i laʿl ü seng yeksān būdī

Āyīn ile sānuñ maʿnālarında münāsebet olduġından ötüri 09 ber-yekī sān da dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ne-dāred cihān ber-yekī sān şekīb
10 Ferāz-est pīş ez-pes mer neşīb

İkisin bile bir yirde de istiʿmāl iderler, āyīn ü sān 11 dirler. Niteki bu ebyātdan ẓāhirdür. **Beyt:**

Her ānkes çonīn-est āyīn ü sān
12 Mürūrā buved īn cihān ān cihān

Beyt:

Künūn cemʿ-i isbāṭ-rā pīş-i ḫˇān
13 Be-dih āşināyī b'āyīn ü sān

Heyʾet maʿnāsına da sān mecāzen istiʿmāl olınur. Şekl ü heyʾet 14 diyicek yirde şekl ü sān dirler. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Gūyī şüküft şekl ü sāneş
15 Ez-perde-i şām ṭaylesāneş

Sān teşbīh maḳāmında da istiʿmāl 16 olınur. Niteki bu ebyātdan ẓāhirdür. **Naẓm:**

ʿAḳl-i küll-rā be-sān kām-şinās
17 Nerdübān pāye-i sūy-ı bām ḥavās

Beyt:

Ḳalem-sān ser niheş ber-ḫaṭṭ-ı teslīm
Be-şūy ez-ḫāṭır-ı o noḳta-i bīm

18 Sān lüġat-ı müşterekedür. Bilgüye de sān dirler niteki *Daḳīḳī*nüñ bu beytinden 19 ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḫūrşīd tīġ-i tīz-i to-rā āb mī-dihed
Merīḫ nevek-i nīze-i to sān koned hemī

20 Türk nişāna sān dir nām ü nişān diyicek yirde ad u sān dir, nişān it **21** diyicek yirde sān it dir. [e-n-g-y] **Sān-gīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile beriyye maʿnāsına. [e-v-e-h] **22 Sāv-āhen:** Ege bürīdesi. [e-v] **Sāven:** Panbuḳ ġırārı, Türkīde kelter dirler, ʿArabīde **23** ḳoffa dirler. [e-v-y] **Sāvīn:** Miṣlihu ve çirk. [e-y-b-e] **Sāyebān:** Gölgelik. [e-v-b-e] **Sāvebān:** **24** Miṣlihu. [p-d-ç-y] **Seped-çīn:** Bāġ ve aġaç dirildükden ṣoñra yirinde bāḳī ḳalan azacuḳ mīve. **25 Şems-i F.:**

Ḥasūd şāh-rā der-bāġ-ı ümīd
Ne-mānd-est o ṣemer ġayr ez-seped-çīn

Ve yemiş diricek **26** seped. [b-g-t-g-y] **Sebügtigīn:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile aʿlām-ı ricāldendür. Meşhūrlardan Sulṭān Maḥmūd **27** Ġāzīnüñ atası adıdur ve ġāyetde bahādur olan kimesnelere dirler ve fāḥişe ʿavratlara **28** daḫı ıṭlāḳ olınur. [b-s-t-e] **Sebistān:** Ḥoş rāyiḥalu nesnelerden bir nevʿdür. [ḥ-b-e] **29 Saḥbān:** Aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri Benī Bābilden bir faṣīḥ ü belīġ kimesnenüñ **30** adıdur ki feṣaḥatda ḍarbü'l-meṣel olmışdur. Seḥāde Ḫātem-i Ṭāy gibi. [ḫ-t-y-e] **Saḫtiyān: 31** Meşhūr ṭabāġat olınmış keçi derisi. [-ḫ-] **Saḫun:** Söz. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 277a/01 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki saḫun ḥarf-i *sīn*üñ fetḥası ve ḥurūf-ı *ḫā*nuñ żammesiyile müstaʿmeldür. **Beyt:**

02 Fātiḥa-i fikret ü żamm-ı saḫun
Nām-ı Ḫudāyī-st ber-o ḫatm kon

Ḥarf-ı *sīn*üñ żammesi ve ḥarf-i **03** *ḫā*nuñ fetḥasıyıla daḫı müstaʿmeldür. **Beyt:**

Besā cāyhā güfteend īn suḫen
Be-kon nīgūyī vü be-der-i mā fiken

04 Maʿnāsı sözdür ki aña lisān-ı ʿArabīde kelām dirler. Lafẓīye ve nefsīye kelām nice şāmil olurısa **05** niteki bu beytde oña delālet ider.[3110] **Şiʿr:**

İnne'l-kelāmu lefī fuʾād dāʾimā
Ceʿale'l-lisānu ʿale'l-Fuʾād u Leylā[3111]

06 Saḫun daḫı ve söz daḫı ile şāmildür. Her birisine ıṭlāḳ olınur. Kelām-ı melfūẓa saḫun **07** didükleri bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Saḫun bud be-saḫun mī-güẕerd müʾeẕẕī-rā

[3110] Kütüb-i ḥukemādan *Cevāhirün-nuṣḥ* nām kitābda mesṭūrdur ki eger bir oġlanı anadan ṭoġduḳda zīr-i zemīnde māder ü dāye besleyüp aṣlā aña söz söylemeseler ve ṭaşradan hīç söz işitmese bāliġ olduḳda dilsüz olur ve eger iki oġlanı üslūb-ı meẕkūr üzre perveriş eyleseler bāliġ olduḳda kendülerden bir dil ẓāhir olur, ikisinden ġayrı kimesne bilmez.
[3111] (Şüphesiz bu söz hep kalpten gelir, Fuad ve Leyla arasında dolaşan dildir.)

Saḫuneş telḫ ne-ḫˇāhī deheneş şīrīn kon

08 Kelām-ı nefsīnüñ menbaʿı dil olduġına ki lisān-ı Türkīde aña göñül dirler bu 09 beytlerde işāret vardur. **Naẓm:**

Gevher-i kān kon figān sözdür
Bu kelāmı işit kelān sözdür
10 Baḥr-ı ḥikmetdür ādemī-zāde
Ṣadef olmış dürer göñül sözdür

Söze henüz telaffuẓ olmadın 11 saḫun ıṭlāḳ olınduġı Ḫˇāce Ḥāfıẓuñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Zebān-ı kilk-i to Ḥāfıẓ pür-şeker ān gūyed
12 Ki güfte-i saḫunet mī-berend dest-be-dest

Güfte-i saḫunuñ maʿnāsı ki söylenmiş 13 dimekdür. Delālet ider ki henüz söylenmese daḫı söz dirler olınurmış ve söylendükden 14 ṣoñra söze saḫun-ı güfte dirler daḫı söylenmeden saḫun-ı nā-güfte dirler niteki bu beytden ẓāhirdür. 15 **Beyt:**

Besī güfte īn saḫun der-cihān
Saḫun-ı güfte sīm-est nā-güfte zer

Beyt-i evvel budur 16 **Beyt:**

Be-güftār-ı bisyār güm kon şebistān
Ki ḫāmūş būden bih ez-derd-i ser

Güfte vü nā-güfte 17 sözüñ ṣıfatıdur. Ammā saḫun-ı güfte ve saḫun-ı nā-güfte mütekellim ṣıfatıdur. Niteki Şeyḫ Saʿdīnüñ 18 bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Tā merd saḫun ne-güfte bāşed
ʿAyb u hünereş nühüfte bāşed

Ne-güftenüñ 19 aṣlı nā-güftedür. *Nā*dan *elif* ḥıẕf olınmışdur. Taḫfīfden ötüri *elif*üñ ḥıẕfı 20 lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. [ḫ-n-ā-f-r-y] **Saḫun-āferīn:** Söz düzüp yarışdurıcı, her sözi 21 kemālinde ve yirinde söyleyiciye dirler. [ḫ-n-ç-y] **Saḫun-çīn:** Ḳovucı ʿArabīde *ḳattāt* u *deybūb* 22 u *nemmām* maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Her saḫun-çīn-rā zebāneş mī-berend ü bā-heme
Ḫāme-rā sevdā-yı medḥ-i to saḫun-çīn mī-koned

23 [ḫ-n-d-e] **Saḫun-dān:** Lafẓ-ı mürekkebdür. Söz[3112] ile dāndan *dān* müştaḳdur. 24 Dāniştenden ism-i fāʿildür. Maʿnā-yı terkībīsi söz bilicidür. Bir dān daḫı vardur, müştaḳ 25 degildür. İsm-i cāmiddür. Ẓarf-ı mekān maʿnāsınadur. Cüzdān lafẓında tafṣīli beyān

[3112] Ṣaḫun. 3. (313b/18)

olınmışdur. 26 [r-b-e] **Serbān:** Ve yoḳuş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *rā*dan ṣoñra *yā* ilede ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür 27 serber maʿnāsına naḳl eyledi. [r-p-e-y-e] **Ser-pāyān:** Şems-i Faḫrī destārçe vü ʿimāme maʿnāsına naḳl 28 eylemiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Men ān neyem ki dihem āb-rūy-ı ḫod ber-bād
Berāy-ı dirhem ü dīnār u ṭāk u ser-pāyān

29 ve başı incitmesün deyü tolġa altuna giydükleri tāḳye ki ʿArabca 30 miġfer dirler ve tolġaya beyḍa dirler. Ammā şāʿirler ekṣer budur ki miġferi tolġa maḳāmında 31 istiʿmāl iderler. [r-t-r-v] **Ser-terūn:** Niʿmetī ḳışır ʿavrat, setrūn, ʿaḳīm maʿnāsına naḳl eylemiş. 277b/01 [r-d-v-e] **Ser-devān:** Baş ṣala ṣala yürimek. [r-z-m-y] **Ser-zemīn:** Serḥad, ṣınur maʿnāsına. 02 [r-s-e-m-e] **Ser-sāmān:** Aṣl sermāye. [r-g-r-e] **Ser-girān:** Aġır başlu kimesne ekṣer maḫmūr olan 03 kimesneye ıṭlāḳ olınur. **Ḥāfıẓ:**

Ḥudā-rā dād-ı men bestān er ūy şaḥne-i meclis
04 Ki mey bā-dīgerān ḫord-est ü bā-mā ser-girān dāred

[r-g-r-d-e] **Ser-gerdān:** Ḥayrān u serāsīme 05 maʿnāsına Türkīde şañuḳ dirler. [r-g-z-y] **Ser-güzīn:** Baş ḫaracı. [r-g-y] **Ser-gīn:** *Kāf*-ı 06 ʿAcemīyile ṭavar necisi, ters ki *kemre* daḫı dirler taʿrīb idüp ser-ḳīn dirler. [r-g] **Ser-gin:** 07 *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu ser-gīnden muḫaffefdür. **Ser-gīn-i gerdān:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile ṭoñuzlan 08 ḳurdı didükleri bed rāyiḥalu böcek, *ceʿal* maʿnāsına sāʾir adları *ḫafezd* lafẓında 09 meẕkūrdur. [-r-] **Seren:** Niʿmetī nesteren gibi bir çiçekdür ve aḳ zanbaḳ ve Luṭfu'llāh Ḥalīmī buz urmaḳ 10 maʿnāsına taṣḥīḥ eylemiş. [r-n-g-v] **Ser-nigūn:** Başı aşaġa dimekdür. Menkūs maʿnāsına mürekkebdür 11 ser ile nigūndan ser teʾkīd-i mażmūn içündür. [r-n-h-y] **Ser-nihīn:** Tennūr u çölmek. [r-v-e] 12 **Servān:** Sār-bān maʿnāsına ve cemʿ-i serv, servler maʿnāsına. [r-v-r-v-e] **Serv-i revān:** Maḥbūbdan 13 kināye olınur. [r-y-ş-h-k] **Serīşe-kün:** Un yoġurıcı. [r-y] **Serīn:** Un özi ve üründi 14 ve aʿżādan uca didükleri ʿużv ki segirden daḫı dirler. ʿArab *verik* dir bu maʿnāya 15 ekṣer żammıla müstaʿmeldür. **Naẓm:**

Surḫ sefīd şekl-i serīn laṭīf-i o
Çün ḫırmen-i gül-est ki der zīr-i çāder-est
16 Bā-zībāḳ-est ān geh ze-pākī vü nāzikī
Lerzende vü sepīd ü girān bürūd-est

17 [ʿ-t-y] **Saʿtīn:** Esgibinc piyāzı. [f-v] **Sefūn:** Dāne-i Ḫorosānī baʿżı nüsḫada sefūḳ 18 vāḳiʿ olmış. [ḳ-l-e-ṭ-v] **Saḳlāṭūn:** Bir cins nefīs mülevven ḳumaşdur, Rūm vilāyetinde 19 ṭoḳınur, ʿArabīdür, Eşʿār-ı Fārsīde de çoḳ ẕikr olınur. [g-e-r-v] **Segārūn:** 20 Bir nevʿ uzun tülü kirpidür. [g-b-e] **Segbān:** İt besleyici. [g-d-n-d-e] **Seg-dendān:** İt 21 dişi

didükleri sivri diş, azu dişi daḫı dirler, nāb maʿnāsına. [m-e] **Semān:** 22 Fürs aylarınuñ yigirmi yedinci güni āsmān maʿnāsına. [-m-] **Semen:** Peyġāmber çiçegi didükleri 23 aḳ çiçek ve yāsemin. **Esedī:**

Ze-meşād-vār sūsen ü nev-semen
Ze-nesterīn ü ez-sünbül ü nesteren

24 ve yonca çiçegine daḫı ıṭlāḳ olınur. **Beyt:**

Ḫayāl-i encüm-i gerdūn hemī ḥüsn u cemal
25 Çonān nümūd ki ez-kişţzār berg-i semen

[m-n-d] **Semenden:** Niʿmetī semender maʿnāsına 26 naḳl eylemiş. [n-d-b-e] **Sendebān:** Pürnār aġacı didükleri meşhūr aġaç ki Bellūt aġacı envāʿındandur. 27 [n-g-d-e] **Sengdān:** Ḳursaḳ, ḥavṣala maʿnāsına ve ḳuş cigerinden ḳatısı fātışa maʿnāsına ve 28 ḳuşuñ çıñraġı ve ṭaşlıḳ sengistān gibi. [n-g-s-t-e] **Sengistān:** Ṭaşlıḳ. [n-g-l-e] **Senglān:** 29 Yund ḳuşı, ṣaʿve maʿnāsına sāʾir esāmīsi zerd-ser lafẓında meẕkūrdur. [n-g-y] **Sengīn:** 30 Aġır ve ṭaşlu Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki sengīnüñ 31 *yā*sı *yā*ʾ-i nisbetdür. *Nūn* zāʾiddür, teʾkīd içündür. Rengīndeki bālīndeki *yā* gibidür, ḳaçan ki 278a/01 sengīn aġır maʿnāsına ola, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-seng ü sükūnet der-āred nefes
02 Ne-gūşet be-taʿcīl der-hūn-ı kes

Ammā ḳaçan ki sengīn ṭaşdan düzilmiş maʿnāsına niteki bu beytde 03 ẓāhirdür. **Beyt:**

Zīḫ geşte şümerhā hemçü sīmīn
Ṭabaḳhā ber-ser sengīn merāḥil

*Yā*yıla *nūn*uñ 04 cümlesi maʿnā-yı āḫir içün mevżūʿ olur. Bir şeyʾ maʿmūlünden düzilmiş ise māddesinüñ 05 ismine *yā* ile *nūn* ilḥāḳ iderler ve mecmūʿ mürekkebi ol şeyʾ ıṭlāḳ iderler. 06 Meṣelā gümüşden düzilmişe sīmīn dirler ve yüñden düzilmişe peşmīn ve etden düzilmişe 07 güştīn dirler. **Beyt:**

Hemīşe ʿādet-i merdüm çonīn-est
Ki dil sengīn ü ḳālib güştīn-est

08 ve girān u sengīn beyānında böyle taḥḳīḳ itmişler ki seng mecāzen ḳadr ü ḳıymet 09 maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Be-ten ber-yekī cāme k'ez-būy u reng
Hemī ber-gül ü müşk ne-nihāde seng

10 Bu beytde de seng ol maʿnāyadur. **Beyt:**

Çi ḫoş güft ān ki seng ez-himmeteş būd

11 Ki himmet hest mıḳnāṭīs-i maḳṣūd

Sengīn ki veznde ağır olana 12 dirler, mürekkebdür. Bir cüzʾi sengdür vezn maʿnāsına veznī ağıra girān-seng dirler niteki 13 bu ebyātda vāḳiʿdür. **Beyt:**

To-rā gūsfendī ez-ān bih budī
Ki bār-ı girān-seng ü ferbih budī

14 Beyt:

Seng ü peheng ü be-ʿizz ü niyāz
Sipordeneş be-Yaʿḳūb-ı ferzāne-bāz

Bir cüzʾi de 15 *yā* ile *nūn*dur ki lisān-ı Fārsīde bir nevʿ edāt-ı īṣāfdur. Merciʿī nisbet teʾkidedür. 16 Meşelā reng ile muttaşıf olana rengīn dirler, çirkile muttaşıf olana çirkīn dirler ḳabīḥe çirkīn 17 didükleri istiʿāre ṭarīḳiyile ḳabīḥde mübālaġa ḳaṣd olınmışdur. Sengīnüñ maʿnā-yı terkībīsi 18 veznlüdür veznlünüñ vezn de ağırluḳdan kināyetdür. Seng vezn maʿnāsına 19 geldüginleyin ṭaş maʿnāsına da gelür. Niteki ẕikr olındı. [h-m-g] **Sehmgin:** Ḳorḳunç. [h-m-g-y] 20 **Sehmgīn:** Miṣlihu. [h-v-e] **Sehvān:** Bir memleketdür ki anuñ ṭaġlarında ḳalem biter. **Es-Sīni'l-Meksūre** 21 [b-s-t-e] **Sibistān:** Bir nevʿ ḫoş ḳoḫulu nesnedür. Müşg-ter kemānī dirler, ṭopalaḳ daḫı 22 dirler. Mevlānā Ḥalīmī bir nevʿ dārūdur, ṭıbbīler aña eṭıbbāʾü'l-kelb daḫı dirler. Aṣlda sipiristān 23 idi, keşret-i istiʿmālile taḫfīf olındı dimiş. [p-n-d-e] **Sipendān:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yüzerlik, *ḥarmel* 24 maʿnāsına ki yaramaz gözden ötüri buḫūr iderler. Sāʾir esāmīsi *ispend* lafẓında mesṭūrdur. 25 [p-y-d-e] **Sipīdān:** Ḫardal. [p-y-d-h-z-n-e] **Sipīde-zenān:** İsfīdāc. [t-e] **Sitān:** *Siteden* 26 lafẓından ṣīġa-i emrdür, al dimek olur ve vaṣf-ı terkībīdür. Dilistān u bāzistān 27 gibi ve edāt-ı ism-i mekāndur. İsmüñ āḫirine lāḥiḳ olur. Ol nesnenüñ keşretine delālet 28 ider. Gülistān ve lālesitān ve dıraḫtistān gibi ve arḳası üzre çalḳoyun yatan. **29 Şems-i F.:**

Zadl-i to-st ki bā-īn heme zer ü nuḳre
Be-bāġ-ı nergis-i ser-mest ḫufte-est sitān

30 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki lisān-ı Fārsīde sitān 31 zamān ile mekān ortasında müşterek olan ẓarfuñ ismidür. Zamān murād olan 278b/01 yirde istiʿmāl olınur. Meşelā zamān-ı yaza tābistān dirler. Maʿnā-yı terkībīsi ḥarāret 02 zamānıdur ve ḳışa zemistān dirler. Maʿnā-yı terkībīsi bürūdet zamānıdur ve mekān 03 murād olınan yirde de istiʿmāl olınur. Meşelā şehr yirine şehristān bezzāzlar yirine 04 bezzāzsitān, ṭaşlu yire sengistān, ḳoḫulu yire būstān dirler. Bāhāristān, tābistān 05 ḳabīlinden degildür. Ḫāristān ḳabīlindendür. Andaġı sitān ẓarf-ı mekāndur, ẓarf-ı zamān 06 degildür. Maʿnā-yı terkībīsi bahārsitānuñ bahār yiridür.

Lisān-ı Fārsīde bāhar yapraġa da 07 dirler çiçege de, ikisinden eʿamm maʿnānuñ ismidür. [3113] Dilistānuñ maʿnā-yı terkībīsi 08 göñül alıcıdur. Dilistānuñ maʿnā-yı terkībīsi göñül alıcıdur. Sitānuñ aṣlı sitānındadur 09 terẖīm olınmışdur. Lisān-ı Fārsīde bu ṣīġada terẖīm ki āẖir kelimeden baʿżı ḥurūfı 10 ḳıṭʿadan ʿibāretdür, şāyiʿdür. Meṣelā mān u dān dirler. Aṣılları mānende ve dānende 11 *kāf*-ı ʿAcemīyile gāh sitān gibi zamānıla mekān ortasında müşterek olan ẓarfuñ 12 ismidür. Farḳı ve sāʾir tafṣīli gāh lafẓında meẕkūrdur. Sitān lüġat-ı Fārsīde 13 muṭlaḳ yire dimezler. Şol yire dirler ki menşeʾ ola. Meṣelā gülistān gül biten yire dirler, 14 niẖalistān ẖurmā biten yire dirler, Kābilistān ve Zābilistān daẖı Hindūstān 15 gibidür. Aṣlı Kāblūstān ve Zāblūstān gibidür *vāv*uñ ıẓhārında ṣıḳlet olduġından 16 ötüri ḥıẕf olınmışdur. Bu maḥalle münāsib būstān lafẓında tafṣīl vardur. [r-c-e] 17 **Sircān:** Andıḳ dirler bir ẖabīṣ cānverdür ki Anaṭolı vilāyetinde olur, ekṣer ādem 18 ölüsin meḳābirden çıḳarur yir, *ḥā*ʾ-i mühmele ile olıcaḳ ʿArabīde ḳurd, ẓaʿab maʿnāsına 19 olur. [f-e-l-y] **Sifālīn:** Ṣaḳṣıdan olan ḳap ḳacaḳ. [k-n-g-b-y] **Sikengebīn:** Bal ve şeker 20 ve sirke ile ṭabẖ itdükleri nesne, taʿrīb idüp sikencübīn dirler. [n-e] **Sinān:** Süñü demreni 21 aṣlda ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. [n-c-y] **Sincīn:** İçi ḳoḳ nesne. [n-d-e] **Sindān:** 22 Örs ki demirciler ve ḳazancılar ve ḳuyūmcılar öñlerinde çeküç ile işledükleri āletdür. 23 ʿArabca *ʿalāt* dirler. **ʿUnṣurī:**

Ez-sūyeş nuḳre bāz ne-şitāẖt
Kes peşt-i zemīn ze-rūy-ı sindān[3114]

24 [n-d-y] **Sindīn:** İçi ḳoḳ nesne, sincīn maʿnāsına. [n-d-y-e] **Sindiyān:** Bellūṭ aġacı. **Sir-ẖ̌āherān** 25 **ʿUnṣurī:**

Bāz nihān şod ez-naẓar ṣūret-i şāh-aẖterān
Rūşen şod ze-zeng-i şeb āyīne-i sir-ẖ̌āherān

26 [y-ş-e-r-v] **Sīsārūn:** Çörek otı toẖmı. [y-s-t-e] **Sīstān:** Bir vilāyet 27 adıdur ki Rüstem-i Destānuñ ibāʿın cedd-i zād u būmları idi. [y-ḳ-e] **Sīḳān:** Bir memleket 28 adıdur. [y-l-e] **Sīlān:** Ḳılıç arḳası ve yalmanı ve bıçaḳ ve ẖançer arḳası. [y-m-s-r-y] **Sīm-serīn:** 29 Başçı ser-pez maʿnāsına. [y-e-h-y-k-e-r-z-e] **Siyāhī-kārzān:** Zift.[3115] [y-h-d-e-v-r-e] **Siyeh-i dāverān:** 30 Maʿnā-i sūʾi'l-ḥükkām ve hūnebeti yeşbehü'l-şīẖ yūʾtī mine'l-Hind. Yaʿnī bir otdur şīḥe beñzer 31 Hindden gelür. [y-h-d-v-r-e] **Siyeh-deverān:** Bī-ṭāliʿ vü bed-baẖt maʿnāsına. **Es-Sīni'l-Mażmūme** 279a/01 [t-r-v-e]

[3113] Maḥallinde beyān olınupdur ve sitā müştaḳdur sitānīdenden ism-i fāʿildür. Maʿnāsı alıcıdur. 3. (315a/14), 16. (262b/25)
[3114] --. 16. (263a/08)
[3115] --. 16. (263a/12)

Sütürvān: Ḳısır olan dişi ki ḳarnında ḥamli olmaya ʿāḳır u ʿaḳīm maʿnāsına ki hergiz **02** ṭoġurmaya. [t-r-v] **Sütürven:** Miṯlihu. **ʿUnṣurī:**

Çün ʿarṣa-i rūḥ-ı ḳuds aṣār-ı to mī-dāred
03 Şebhāy sütürven-rā Meryem-ṣıfat ābisten

[t-v-d-e] **Sütūdān:** Sinle, ḳabir maʿnāsına. **Beyt:**

04 Çonīn güft īn ḥısn cāy-i nigū-st
Sütūdān-ı ferruḫ Siyāmek der-dest

Esedī-i **05** Ṭūsī, bu beytde Müslümān ḳabri maʿnāsına istiʿmāl eyledi. Zīrā ki Siyāmek ibn Hūşeng ki **06** nebīresidür. Kendü zamānında pāk dīnlerden naḳl olındı. Ammā *Münteḫab* sāḥibi ve *Miʿyār* **07** ṣāḥibi Şems-i Faḫrī kāfir ḳabrine taḫṣīṣ idüp iş bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

08 Be-kīn-i bendegāneş her geh cān dād
Ne-bāşed cāy-ı o ġayr ez-sütūdān

Ve baʿżılar muṭlaḳā kūristāndur **09** dimişler. **Firdevsī:**

Nigeh-dāret ey keneḫt ez-ān encümen
Sütūdānet ender be-rū hem-kefen

10 Esedī:

Rehī deyr ber-tīġ kühsār teng
Be-rān reh sütūdānī ez-ḫāre-seng

Sāʾir **11** esāmīleri *senevā* lafẓında yazılmışdur. [t-v-r-b-e] **Sütūrbān:** Ṭavar güdüci ve yund ḳuşı **12** ṣaʿve maʿnāsına. [t-v-r-d-e] **Sütūrdān:** Āḫūr u emīr-i āḫūr. [t-v] **Sütūn:** Direk, ʿamūd **13** u viʿāṣe maʿnāsına direksüz ḳubbeye ṭāḳ-ı bī-sütūn dirler, dıraḫt maʿnāsında da sütūn **14** istiʿmāl olınur mecāzen lisān-ı ʿArabīde üzüme ḫamr didükleri gibi Kūh-ı Bī-sütūndaki sütūn **15** daḫı ol maʿnāyadur, *sütūn-ı ḫıred bord bārī buved* [-ḫ-] **Suḫen:** Sözdür ki lisān-ı ʿArabīde **16** kelām dirler ve *sīn*üñ fetḥası ve *ḫā*nuñ żammesiyile daḫı mervīdür. **Beyt:**

Besā cāyhā güfteend īn suḫen
17 Be-kon nīgūyī vü be-deryā fiken

Sāʾir tafṣīli meftūḥa bābında ẕikr olınmışdur. **18** [r-ġ-y] **Surġīn:** Bir nevʿ surnādur ki çalarlar boynuzdan iderler, fetḥ-i *sīn*ile daḫı cāʾizdür. **19** Eṣaḥḥ ẕammıladur. [r-f-y] **Surfīn:** Ḳuş boḳı. [r-m-h-d-e] **Sürmedān:** Sürme ḳoyacaḳ ẕarf. [r-v-r] **20 Sürū-zen:** Süsegen ṭavar ṣığır ve ḳoç ḳısmından. [r-v] **Sürūn:** Uca. **Şems-i F.:**

21 Be-reft dūdeş ez-ser der-ān zamān ki to-rā
Nihād dāġ-ı şeheş çarḫ ber-cebīn ü sürün

Ḳaraḥiṣārī **22** nemed-zīn maʿnāsına da naḳl itmiş. [r-y] **Sürīn:** Miṯlihu uca maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

23 Bih şebdīz-i rūzgār ne-şod rām kes ez-ānek
Dāġ-ı vefā-yı ʿahd-ı to mī-dāşt ber-sürīn

[ġ-d-e] **Süfdān: 24** Demregü ʿilleti sāʾir adları pālū lafẓında meẕkūrdur. [m-e] **Sümmān:** Bıldırcın didükleri ḳuşcaġız. **25** [n-b-e] **Sünbān:** Delegen dimek olur süften lafẓından mübālaġadur ve aʿlām-ı ricāldendür. **26 Esedī:**

Sümm-i esb sünbān-ı zemīn kerd püşt
Gürūh-ā-gürūh ze-āhū şikest

[v-r] **Sūren: 27** Allāh Allāh dimekdür. Eyyām-ı ḥarb u eyyām-ı şādīde istiʿmāl olınur. [v-r-n-c-e] **Sūrencān: 28** Bir maʿrūf dārūdur ki dāfiʿ-i balġamdur. [v-z-e] **Sūzān:** Yanıcı maʿnāsına. [v-z] **Sūzen:** İgne, **29** *ibre* maʿnāsına. [v-z-n-d-e] **Sūzendān:** İgnelik. [v-z-y-e] **Sūziyān:** Dünyā fāʾidesi. [v-s] **Sūsen:** Maʿrūf **30** çiçek. [v-m-e] **Sūmān:** Cüzʾi nesne ve vilāyet-i Çīnde bir vilāyetüñ adıdur, ege ve dörpi **31** ʿArab mīrū dir. [v-y-d-e] **Sūydān:** Kūristān, maḳberlik maʿnāsına. 279b/01 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa 02** [e-b-v-r] **Şāpūrān:** Bir nevʿ ġāyetde saḫt demirdür, pūlād gibi ṣuyı kendüye çeker **03** ve ṣorar ve segirür ve baʿżı yirlerde aña sütī dirler. [e-b-v-r-ḳ-e] **Şāpūrḳān:** Miṯlihu. [e-d-e] **04 Şādān:** Şādīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. Ġāyetde sevinen kimesne, ʿArabīde mifrāḥ **05** ve ceẕlān ve ferruḥ u fāriḥ maʿnāsına sāʾir esamīsi şād-ḫˇār lafẓında meẕkūrdur. **06** [e-d-r-b-e] **Şādūrbān:** Ol nesnedür ki ṣu içinden çıḳup aḳar. **ʿUnṣurī:**

Esed ber-āsmān ber-ḫāk mānde
07 Be-şekl-i şīr-i şādūrbān nümāyed

Ve Ay ve Gün aġılı ve büyük zili **08** ev yüzine döşerler ve münaḳḳaş derīm ev ve münaḳḳaş döşek ve ol sāybān ki pādişāhlar **09** serā-perdeleri üzerine ṭutarlar. **Sevdāyī:**

Cem-i encüm çü zed ber-çarḫ şādūrbān-i Dārāyī
10 Ber-āmed şāh ḳāḳım çün ez-īn eyvān-ı Subḥānī

[e-d-r-v-e] **Şādūrvān:** Ve fī'ṣ-Ṣıḥāḥi'r-Refūḳ **11** Ṣeyyāb Ḥıżr Yetḫuẕ mine'l-Mecālisi'l-Vāḥidetü'r-Refūḳa ve Fi's-sāfīyü'r-Refūḳa **12** şādurbān miṯlihu. **Esedī:**

Be-şādūrvān-ı Şīrīn be-rev şādeş
Be-resm-i ḫˇacegān kürsī nihādeş

[e-r-v-e] **Şārvān:** Miṯlihu. **Esedī:**

Ket ü ḫayme vü ḫar ki vü şārvān
13 Ze-her güne çendān ki ṣad-ḳarvān

[e-d-r-f-e] **Şādūrfān:** Miṯlihu. [e-d-r-b-e] **Şādūrbān: 14** Niʿmetī miṯlihu dimiş. [e-d-g-e]

Şādgān: Şād olup sevinen kimesne. **Esedī:**

Her ān ġam konī k'āmedī nezd-i ūy
Şodī şādgān gül giriftī be-būy

[e-d-m-e] **Şādmān:** Miṣlihu. Sā'ir 16 esāmīsi şād-ḫ̌ār lafẓında meẕkūrdur. [e-d-b-e] **Şādvān:** Şādīlıḳ ve sāybān 17 şādürvān maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Ān cā be-kerd pīşī keşī pādişeh-revān
Yek ḫargeh-i muraṣṣaʿ vü zer-yaft şādürvān

[e-r-s-t-e] **Şāristān:** Büyük şehr-i şehristān maʿnāsına ve ḳalʿa. 19 **Şādürfān:** Miṣlihu. [e-ş-h-d-e] **Şāşedān:** Ḳavuḳ, meşāne maʿnāsına. [e-m-e] **Şāmān:** Endāze 20 vü endām maʿnāsına. [-e-] **Şān:** Oġulbalı ve gömeç balı. **Laṭīfī:**

Leb-i şeker meẕaḳ u engübīn şān
Mükerrer ḫ̌ānemeş ez-engübīn şān

Mertebe vü ḥaḳ u ḥāl u vaṣf maʿnāsına ve bilgü ve çörek 22 maʿnāsına ve edikçiler edügüñ baldırına urduḳları ḳālib maʿnāsına. Lisān-ı Fürsde ve Türk 23 dilinde daḫı istiʿmāl olınur lüġatdür ve żamīr-i cemʿ-i ġā'ibdür ve şānīden lafẓından ṣīġa-i 24 emr ü vaṣf-ı terkībīdür ve lisān-ı ʿArabda *elifi* hemzeden ibdāl idüp şān maʿnāsına 25 şa'n dirler Fārsīde daḫı istiʿmāl olınur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 26 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki şān lisān-ı Fārsīde cemʿ-i ġā'ib żamīridür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. 27 **Beyt:**

Der-ān kūş tā-ceng-bāz efkenī
Vü ger çend dānī ki şān be-şikenī

Bu cemʿüñ 28 müfredi yalñuz ḥarf-i *şīn*dür ki āḫir kelimeye lāḥiḳ olur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. 29 **Beyt:**

Bāz āmed ān mehī ki ne-dīdeş felek be-ḫ̌āb
Āverd āteşī ki ne-mīred be-hīc āb

30 Meẕkūr ḥarf fiʿle lāḥiḳ olduġınlayın isme daḫı lāḥiḳ olur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. 31 **Beyt:**

Kenār-ı ḥavż-rā her serv-i nāzī
Ze-naḫl-ı ḳāmeteş dāde ṭırāzī

Fiʿle vü isme 280a/01 lāḥiḳ olduġunlayın ḥarfe de lāḥiḳ olur. Meşelā keş dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. 02 **Beyt:**

Yekī çehre dārī çü tābende mihr
Ḫūşā mihr keş serv bāşed sipihr

*Keş*üñ bir cüz'i ki 03 der-geh-i şīn ile ittiṣālī olıcaḳ āḫirindeki *hā'*i ġayr melfūẓa ki ḥarf-

i aṣlī degildür, sāḳıṭ 04 olur. [e-n-h-d-e] **Şānedān:** Ṭaraḳlıḳ. [e-n-h-v-e] **Şāne-vān:** Miṣlihu. [e-v-y] **Şāvīn:** Çoḳ nesne 05 ve penbe çıḳaracaḳ. [e-h] **Şāhin:** Çobānlar düdügi. **Şāhīn:** Ṭoġanlardan bir ṣınıfdur ġāyetde 06 ḳuvvetlü ve iḳdāmlu ḳuşdur. **Beyt:**

Reh-i baṭ bāz tīz āheng mī-zed
Be-ḳaṣd-ı kebg şāhīn çeng mī-zed

07 ve terāzū vü ʿamūd terāzū. **ʿUnṣurī:**

Çi gūne ber keşed bed-ḫˇāh-ı bī-vezn to-rā gerdūn
08 Çü dāred zīr-i dest-i ḫulḳ çün şāhīn-mīzāneş

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi vü çobānlar düdügi 09 dimiş. [e-y-e] **Şāyān:** Ḥelāl, mübāḥ maʿnāsına ḥaḳīḳatde şāyesten lafẓından ṣīġa-i fāʿildür 10 ve ücretsiz iş şāyār maʿnāsına. [e-y-g-e] **Şāygān:**[3116] *Kāf*-ı ʿAcemīyile aṣlda şāhgān idi 11 yaʿnī pādişāhlara lāyıḳ ü münāsib dimek olur ki keṣretden kināye olınur. Bu maʿnā-yı küllī 12 muḳteżāsınca envāʿ-ı maḳāmlarda ve dürlü dürlü maʿnālar ḥāṣıl olur. Meṣelā genc-i şāygān 13 dirler, pādişāhlara lāyıḳ ḫazīne dimek olur. **Reşīdī:**

Ebyāt-ı pür-ṣanāyiʿ dūşīze-i men-est
14 Bī-şāygān velīk bih ez-şāygān

ʿUnṣurī:

Çü genc-nāme-i medḥ-i to der-zebān rāndem
15 Ümīd-i men ṭamʿa ez-genc-i şāygān ber-dāşt

Ve şāʿirler ki ḳāfiye-i şāygān dirler. Ekṣer *elif* ü *nūn* 16 ḳāfiyesinde dirler. Bu maʿnāya nisbet olınur. **ʿUnṣurī:**

Gerçi ʿayb nīk bāşed şāygān der-ḳāfiye
17 Şāygānī-rā ki men gūyem der-ı ʿaybī me-dān
Z’ān ki ān ḳudret me-rā bāşed ki be-nihem ger-ḫˇāhem
18 Genc-i bād-āverd maʿnā der-ḥurūf-ı şāygān

Ve ücretsiz, müft iş, kār-ı suḫre 19 maʿnāsına. **(ʿ):**

Me-fermāy dervīş-rā şāygān

[3116] Şāygān, pīş-i muḥaḳḳiḳān ʿibāret-est ez-ḳāfiye ki müştemil bāşed. Be-rābıṭa-i ḥalbī çonān ki der-īn beyt-i Mevlānā Besāṭī: **Beyt:**

Dil şīşe vü çeşmān-ı to her gūşe be-rendeş
Müstenīd me-bādā ki binā ki şikendeneş

Nūn u dāl u şīn-rā. Bā-fetḥa-i mā-ḳable nūn ve fetḥā-i dāl der her dü-mıṣrāʿ ḳāfiye sāḫte ve her dü cā yek maʿnā mī-dihed ve Şems-i Ḳays güfte ki: Her ḳāfiye ki revī-i o aṣlī ne-bāşed, ān-rā şāygān mī-gūyend, ḫˇāh mükerrer şeved ü ḫˇāh ne-şeved ve vech-i tesmīye ber-īn taḳdīr-i nisbet īn nevʿ ḳāfiye āverden. Be-kār bī-kār mī-māned ki be-ḥükm-i ḥākim mī-konend. Der-ān geh se bī-ihtimām mī-konend.

[b-r-v-ş] **Şeb-i rūşen:** Vuṣlat gicesi. **20** [b-s-t-e] **Şebistān:** Cāme-ḫˇāb u tābḫāne ki ḳış evine dirler. [b-y-ḫ-v] **Şebī-ḫūn:** Dün başḳunı. **21 Firdevsī:**

Be-lādin ki āmed sipāh keş
Şebīḫūn pīrān be-ceng-i peşen

[-t-] **Şeten:** Rīsmān. **22** [-ḫ-] **Şaḫn:** Niʿmetī ġam u ġuṣṣa vü ġamlu ve ġuṣṣalu maʿnāsına da gelür dimiş. [r-e] **Şerrān:** Çaġlañ dimekdür **23** ekṣer ṣuda olur. Aḳçaġlañ bir ṣu adıdur.[3117] **(ʿ):**

Āb-ı revān şerān hest ṣafā-baḫş-ı dil[3118]

24 [r-b-y] **Şerbīn:** Serv cinsindendür. Ḳaṭran aġacı dirler, ʿārīḳūn didükleri müshil-i **25** devā ki dāfiʿ-i balġamdur. Andan mütevellid olur. Çam aġacına beñzer ve çam ḳozaḳları gibi ḳozaḳları **26** olur. Teke vilāyetinde çoḳ olur ve Ḥamīd vilāyetinde bir dürlü şerbīn daḫı olur ki **27** dikenlü olur ve ardıç yemişi gibi mīvesi olur. [r-m-z] **Şerm-zen:** ʿAvrat ferci. [r-m-g-y] **28 Şermgīn:** Udlu dimekdür. [ġ-e] **Şeġān:** Mumlu bal. [k-r-s-e] **Şekersān:** İkinci *sīn*i mühmele ile **29** oġul balı ve şeker gibi dimekdür. [k-r-ş-e] **Şekerşān:** İki *şīn*-i muʿceme ile miṣlihu. [l-e-y-y] **Şelāyīn: 30** Mubrem ü girān-cān u ālūde maʿnāsına. **Cāmī:**

Be-şürb-i bāde çi çispīde müdām me-şev
31 [3119] Be-dīn müşābih-i şelāyīn şīre-i engūr

[m-e] **Şemān:** Fiġān idüp ınçḳırı ınçḳırı aġlayan kimesne. **Şems-i F.:**

280b/01 Ze-ḫāme-i to muvāfiḳ buved hemīşe ṭarab
Ze-ḫancer-i to muḫālif buved hemāre şeman

[m-ʿ-e-y-z-e] **02 Şemʿ-i İzān:** Uyarılmış çerāġ ve uyaracaḳ çerāġ maʿnāsına. [-m-] **Şaman:** Büt-perest. **03 Şebistān:**

Şīn şīn-i şaman ez-raḥmet-i ʿāheş meze bord
Ṣad çeşm-i ṣanem ez-girye-i ḫavfeş nem dīd

04 Ve büt-kede maʿnāsına daḫı naḳl olındı. **Şenn:** Ġāret ü tārāc ve yaġma. **Beyt:**

05 Çü to kerīm ne-dīdem ki mey der-āvīzem
Ve sāʾil bū be-sāʾīl çü ġāziyān ber-şen

Ve köhne maʿnāsına **06** daḫı naḳl olındı. [v-g-r-e] **Şev-girān:** Ve bi'ż-żamm baldıran didükleri ot. [m-ʿ-d-e] **Şemʿdān: 07** Ẓarf-ı şemʿdür ki Türkī dilde taḥrīf idüp şemdān dirler, şemʿdānuñ ıṭlāḳı maʿnā-yı **08** terkībīsi iʿtibāriyiledür. Lisān-ı Fārsīde anuñ ism-i

[3117] --. 16. (264b/04)
[3118] --. 16. (264b/04)
[3119] **Lāden:** İsm-i mevżiʿdür. Ḳurb-i vilāyet-i Türkistānda.

ḫāṣı legendür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **09 Beyt:**

Mīl der-sürme-dān çonān şod saḫt
Ki bün-i şemʿ der-ser-i legen

[m-ġ-n-d-e] **Şemġandān:** Çirk **10** ü çirkīn ḫuylu ve murdār ve nūrsuz yüzlü uluḳ ʿavrat. [h-d-ş-e] **Şehd-şān:** Gömeç balı ve oġul **11** balı. [h-r-s-t-e] **Şehristān:** Büyük şehr. **Eş-Şīni'l-Meksūre** [t-e-b-e] **Şitābān:** Şitābīden **12** lafẓından ṣīġā-i mübālaġa-i fāʾildür. Ġāyetde ivici maʿnāsına. [t-e-b-b-e-r] **Şitāb-bārān:** Yillü[3120] **13** yaġmur. [k-e] **Şikān:** Büklüm. [k-s-t-h-z-b-e] **Şikeste-zebān:** Peltek, *elken* maʿnāsına. [k-m-d-e] **14 Şikemdān:** Ḳarınlu dimekdür. [k-m-r-e] **Şikemrān:** Ḳarın sürici, müshil maʿnāsına. [-k-] **Şiken: 15** Büklüm ve pīç ü çīn ve şınuḳ ve şikeste lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībī. [h-y] **16 Şihīn:** Zenc maʿnāsına. [y-e] **Şiyān:** İki ḳardaş ḳanı didükleri dārū cezāʾ vü mükāfāt **17** u ʿivaż. **Şems-i F.:**

Eger çi kerd besī bī-ḥafāẓī vü cürʾet
Ne-kerd luṭf-ı toeş hīç intiḳām ü şiyān

18 [y-be-z-b-e] **Şībā-zebān:** Faṣīḥ maʿnāsına. [y-r-e-z-b-e] **Şīrā-zebān:** Niʿmetī miṣlihu dimiş **19** ve dil-gīr maʿnāsına gelür dimiş. Bu taḳdīrce eżdāddan olur. [y-r-e-f-k] **Şīrā-fiken:** Arslan **20** aḳtarıcı, bahādur u pehlevān. [y-r-e-v-j] **Şīr-evjen:** Miṣlihu. [y-r-d-e] **Şīrdān:** Şīrden didükleri **21** nesne ki ekṣer ḳıyma ile ṭoldururlar. [y-r-z-b-e] **Şīr-zebān:** Ṭatlu dillü. [y-r-j-y-e] **Şīr-jiyān: 22** Añırġan ve ġażabnāk arslan. [y-r-ġ-r-e] **Şīr-ġarān:** Miṣlihu. [y-r-ġ-r-y] **Şīr-ġarīn:** Miṣlihu. [y-r-m-e] **23 Şīrmān:**[3121] Bahādur u dilāver maʿnāsına. [y-r-v-ġ] **Şīrūġan:** Şīrlaġan yaġı, ʿArabīde *sīrīc* maʿnāsına. **24 Şīre-rūġan:** Miṣlihu ʿāmme-i ehl-i Fürs şīr-baḫt dirler. **Şīrīn:** Ḥalvā vü ṭatlu. **Beyt:**

25 Şeker hergiz ne-gīred cāy-ı şīrīn
Baḥr berr ber-şeker ḥalvā-yı şīrīn

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **26** böyle taḥḳīḳ eylemişler ki şīrīn ṭatludur, leẕīẕ maʿnāsına acı ve ṭatlu diyicek yirde **27** ʿAcem telḫ ü şīrīn dir, şīr süddür. *Yā*, *yāʾ*-i nisbetdür. *Nūn* teʾkīd içün ziyāde olupdur. **28** Ṭatlularda insānuñ ṭatduġı leẕīẕ süd olduġından ötüri ṭatluyı oña nisbet **29** itmişlerdür. [y-r-y-n-z-b-e] **Şīrīn-zebān:** Ṭatlu dillü. [y-z-ḳ-v] **Şīzḳūn:** İgde, sincid maʿnāsına. **Şīlān: 30** Pādişāhlaruñ somāṭı ki çekilür. **Āhī:**

Cirm-i kevākib bī-gümān

[3120] Yilli. 16. (264b/24)
[3121] **Şīrān**. 16. (265a/03)

Der-şām-ı şīlāneş ʿayān

31

Yek müşt ḫaşḫāş-est ān be-rūy-ı ḥalvā rīḫte

Ve murġzār u nesrezār u tāze āgehīn

281a/01 [-y-] **Şīn:** Sipsi ve dillü düdük ve Māverā'ün-nehr ḫalḳı be-nişīn, otur dimek olur 02 şīn dirler, nişesten lafẓından emr olur. **Beyt:**

Ḥāliyā maṣlaḥat vaḳt çonīn-est çonīn

03 Ki nişīnem be-hem āmede der-bāġ se-şīn

[y-v-e-z-b-e] **Şīvā-zebān:** Faṣīḥ 04 kimesne, şībā-zebān maʿnāsına. [y-v] **Şīven:** Mātem ü efġān ü çıġlıḳ. **Ḥātifī:**

05 Cihān pür şod ez-şīven ü bāng-ı kūs

Be-derrīn īn künbed-i ābanūs

Cāmī:

06 Ez-bes fiġān şīvenem çengī-st ḫam-geşte tenem

Eşk āmede tā dāmenem ez-her müje çün nārhā

07 Niʿmetī ve süñü ve şebte maʿnāsına da gelür dimiş. **Eş-Şīni'l-Mażmūme** [b-e] 08 **Şubān:** Çūbān, *rāʿī* maʿnāsına. [t-r-b-e] **Şütürbān:** Deveci. [t-r-v-e] **Şütürvān:** Şütürbān 09 maʿnāsına. [v-b-e] **Şūbān:** Çūbān. [v-ḫ-g-y] **Şūḫgīn:** Kirlü maʿnāsına. [v-r-s-t-e] **Şūristān:** 10 Çoraḳ yir ve ṭuzla. [v-g-r-e] **Şūgerān:** Baldıran didükleri ot. [v-m-y] **Şūmīn:** 11 Ispanaḳ ve nedes.[3122] [-v-] **Şūn:** Ḫiştek ki ḳoltuḳ altına iderler. Ḫıştce daḫı dirler. 12 **Nevʿ-i Evvelehu Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa** [e-b-v] **Ṣābūn:** Ol maʿrūf nesne ki anuñıla 13 giyesi yurlar, meşhūrdur, Cemīʿü's-sünne de zaʿferān gibi istiʿmāl olınur. [-ḥ-] **Ṣaḥn:** 14 Ev ortası ve büyük ṣaġraḳ. [f-r-e-ġ-v] **Ṣafrāġūn:** Börtülcān didükleri kiçirek 15 ḳuşcaġuz ki būstānlar ulaġusında ve çalularda olur. Ṣarurаḳ ḳaralıġa mā'ildür 16 ṣafrāgūn lafẓından taṣarruf olınmışdur. [v-l-c-e] **Ṣavlencān:** Çevgān maʿnāsıına. 17 **Eṣ-Ṣādi'l-Mażmūme:** (b-ḥ-g-e-h-e) **Ṣubḥgāhān:** Cemʿ-i ṣubḥ-gāhdur. *Elif* ü *nūn* edāt-ı cemʿdür. Ṣubḥ 18 ikidür. Biri kāẕibdür. Biri ṣādıḳdur. İkisinüñ bile ḫuṣūlın murād idicek 19 ṣubḥ-gāhān dirler. Ġaraż ṣubḥ-ı ṣādıḳ taʿyīndür. Muṭlaḳ ṣubḥuñ kāẕibede ṣıdḳı 20 olıcaḳ ṣubḥ-gāhda iḥtimāl olur. Ammā ṣubḥ-gāhān diyicek ol iḥtimāl sāḳıṭ 21 olur. Zīrā ṣubḥ olmayınca ol iki vaḳt ḫayyiz-i ḫuṣūla duḫūl itmiş olmaz. 22 **Eż-Żādi'l-Meftūḥa** [r-b-e] **Żarabān:** Soḳuldamaḳ. [y-m-r-e] **Żaymurān:** ʿArabīdür, reyāḥīn envāʿından 23 bir nevʿdür, Türkīde feslegen dirler. Fārsīde şāhsiperġam ve şāhsiperem dirler ve baʿżı 24

[3122] Ispanaḳ -. 16. (265a/22)

lüġatde bostān-efrūzıla taṣḥīḥ itdiler ki Türkīde uruzotı dirler. *Ḳānūn-ı Edeb* 25 ṣāḥibi şāhsiperem-i deştī dimiş. Eṣaḥḥ oldur ki tāc-ı horūs ve beg börki didükleri 26 meşhūr kırmızī çiçekdür. **Kātibī:**

Ez-ruḫ-ı o çün gül ü çün erġuvān
Ġarḳa vü āġışte ḫūn-ı żaymurān

27 [v-m-r-e] **Żavmurān:** Miṣlihu. **Beyt:**

Z’ʿıṭr āstīn-i o cihān çün żavmurān-ı pür-müşg
28 Żamīr-i o çü ġonçe rāzhā mużmer

Lāmiʿī Çelebī *Şerḥ-i Dībāce-i Gülistān*ında böyle naḳl eylemişdür. 29 **Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭā’i’l-Meftūḥa** 30 [e-l-ḳ-v] **Ṭālḳūn:** Bir nevʿ zehrlü baḳırdur ki andan minḳāş düzüp anuñıla ḳıl yolarlar 31 giç biter ve laḳve marażina mübtelā olan kişi andan āyīne düzüp ḳarañu ev içinde müdāvemet 281b/01 idüp aña baḳsa ḫalāṣ bulur. Baʿżılar dirler ki maʿdeninde şöyle ẓāhir olur caʿlī 02 ve baʿżılar dirler ki ḳızdururlar bir nice kerre yaşıl çevġān ṣuyına batururlar ve ekṣer eṭıbbā dirler 03 ki baḳır topalını ādem ü ṣıġur sidügiyile ve yeşil çevġān ile ve saḥḳ olmış mercān ile ışladurlar, 04 ḳoḳar ve ḥiddet-i ḳavviyye ḫāṣıl ider. Baʿdehu bu ṣıfatlu baḳırı topalıla terbiye iderler, ṭalḳun 05 olur. [p-e] **Ṭapān:** *Bā’*-i ʿAcemīyile egri nesne. [b-r-ḫ-v] **Ṭaberḫūn:** Ḳızıl sögütdür ki bīd-ṭarī daḫı 06 dirler. **Firdevsī:**

Heme deşt maġz-ı ser ü ḫūn girift
Ruḫ-ı ḫāk reng-i ṭaberḫūn girift

Ve bir 07 ḳızıl renklü aġaçdur. ʿĀmme taḥrīf idüp ṭabelġū dirler. **Esedī:**

Be-cāy-ı dīger dīd dü bīşe teng
08 Ez-īn sū ṭaberḫūn u z’ān sū ḫadeng

Şems-i F.:

Der-zemīn ʿadū ze-ḫançer-i o
Çi revīd şecer-i ṭaberḫūn-est

09 ve büre bulı ve girih bulı dirler, bir nevʿ ḳızılca yimişdür. Ḳurı aġaç ve tāziyāne maʿnāsına da gelür. 10 [r-ḫ-v] **Ṭarḫūn:** Terḫūn didükleri meşhūr sebze, erpenīr maʿnāsına. [r-v-e] **Ṭarvān:** Yayuḳ 11 ki anuñıla yoġurdı yayup yaġ iderler. [y-ġ-s-v] **Ṭayġasūn:** Şehr-i Baġdāduñ adıdur. 12 [y-l-s-e] **Ṭaylesān:** Oldur ki sādāt u eşrāf-ı ʿArab dülbendleri üzerine bürünürler. 13 **Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni’l-Meftūḥa** 14 [r-b-v] **ʿArbūn:** Pīş-keş bu lüġat *ʿayn* u *rā*dan ṣoñra *bā* ile ve *yā* ile daḫı mervīdür. [-ṭ-] **ʿAṭn:** 15 Ṭaġ etegi. [l-f-d-e] **ʿAlefdān:** Ḳuş ḳursaġı, *ḥavṣala* maʿnāsına. **ʿAn:** *Vesīletü’l-Maḳāṣıd*

şāḥibi 16 ʿan maʿnāsına naḳl eylemiş ki ʿaṣṣārlaruñ yaġ çıḳarcaḳ tengine dirler.[3123] **El-ʿAyni'l-Meksūre** 17 [ṭ-r-f-e] **ʿIṭrifān:** Ḫorūs ʿArabī kitāblarda *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür. Taṣḥīḥ olınmışdur. 18 Zīrā cemīʿ Fürs ehli *ṭā*yı *tā* oḳurlar, ekṣer ḫalḳ bu lafẓı *ṭā* ile taṣḥīḥ idüp yazdılar 19 egerçi oḳıyanlar *tā* ile telaffuẓ iderler. [n-e] **ʿİnān:** Çılbır yaʿnī uyanuñ elde ṭutduḳları 20 ḳayış anuñıla biniti istedükleri yirlere ḳılavuzlarlar. **El-ʿAyni'l-Maẓmūme** [n-v-e] **ʿUnvān:** 21 Nişān-ı mekātīb. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa** [e-r-y-ḳ-v] **Ġārīḳūn:** Dāfiʿ-i balġam 22 bir dārūdur. Şerbīn didükleri aġaçdan ḥāṣıl olur ki Türkīde ḳaṭrān aġacı dirler. 23 [r-e] **Ġarrān:** Añrayıcı yırtıcı cānverler ṣıfatıdur. Sibāʿ vü vuḥūş mefer-i tīh vaṣf olınur. 24 Şīr-i ġarrān gibi. **Beyt:**

Şīr-i ġarrān pīşe-i melekāt
Müftī-i ins ü cin selīl-i keman

25 [r-b-v] **Ġarbūn:** Pīş-keş maʿnāsına. [-r-] **Ġaren:** Şems-i F.[3124] bāng u demdeme ve güristen bāşed dimiş 26 ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Eger ne terbiyet ışṭınāʿ-ı şāh buvedī
Mülūk-ı ʿaṣr be-rindī hemīşe cüft-i ġaran

27 Ḥalīmī yaşın yaşın ıncḳırup aġlayan kimesneye dirler dimiş. 28 [r-y] **Ġarīn:** Bīşe vü cāygāh-ı şīr. [r-y-v] **Ġaryūn:** *Rā*dan ṣoñra *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür 29 ve *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür. Pīş-keş maʿnāsınadur. Bu lüġat *ʿayn*-ı mühmele ile daḫı rivāyet olınmışdur. 30 [j-ġ-j-e] **Ġajġajān:** İki *zā*'-i ʿAcemīyile imekleyü imekleyü yürimek. [l-b-k] **Ġalbekin:** Ol müşebbek ḳapu 31 vü derīçe ki içerde olanlar ṭaşrada olanları görür, ṭaşrada olanlar içerde olanları görmez. **Şems-i F.:**

282a/01 Gerdūn müşebbek ez-pey-i ān şod ki tā şeved
Ber-naẓar meʿālī-i o hemçün ġalīken

[l-b-k-y] **Ġalbekīn:** 02 Miṣlihu. [l-y-ç-n] **Ġalīçen:** Ve bi'l-kesr yarpuz didükleri meşhūr

---

[3123] **ʿAyn:** Lüġat-ı ʿArabīde ḫayli maʿnāya gelür evvelā göz dimekdür niteki Türkīde de lafẓ-ı göz müşterekdür. Ādem gözine od gözine ve diz gözine ve ṣu gözine dirler, keẕalik ʿArabīde daḫı olan maʿnālarda müstaʿmeldür ve Ḳurṣ-ı āfītāba ʿaynü'ş-şems dirler ve terāzū gözine ʿaynu'l-mīzān dirler ve menāzil-i ḳamerden vīrān ki dördünci menzildür, beş yıldızdur sināme ve maḥdūʿ daḫı dirler ʿayn dirler ve Ṣüreyyādan ṣoñra bir ḳızıl renk yıldız vardur. ʿAynu-ṣ-ṣevr dirler ve yaramaz göz ve ferāḫ ṣoden çeşm ve bir kimesneye göz eylemek ve ṣu kārīzi ve varlıḳ ve dīdār u her nesnenüñ nefsi ve güzīdesi bu maʿnāya cemʿī aʿyān gelür ve altun ve gümüş ve māl-i naḳd ve cālūs u dīde-bān ve seyyid ve server-i ḳavm ve pādişāhlaruñ sevgilileri ve ḫasları ve ehl-i sarāyī ve muttaṣıl yaġan yaġmur ve şol seḥāb ki ʿIrāḳuñ ḳıblesi ṭarafından gelür ve ḥurūf-ı hīcādan ḥarf-i ʿayn ve kūsāle-i kūhī ve bu yönde olan sūrāḫ ve saḫtī ve ʿayb ve saḫtiyān ve bāġatdan telef ü żāyiʿ olmaḳ ve ṣunuñ sürʿatile cereyānī ve şuʿāʿ-i şems ve ʿIrāḳ yanında bir ırmaḳ adıdur ve bir şehr adıdur.

[3124] Şems-i Faḫrī. 3. (318b/27)

ot ki yılan rāyiḥasını ġāyetde 03 sevmez dirler ki ini kenārında biter, ol mekānı ḳorıñıdur. Pūzīne maʿnāsına ṭabībler fūtenc dirler. 04 [l-y-j] **Ġalījen:** Ve bi'l-kesr ṣuda ve çökekler içinde olan ḳara balçıḳ. **Esedī:**

Nihālī be-zīreş ġalījen budī
05 Ze-ber çādereş āb-ı rūşen budī

[m-e] **Ġamān:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī 06 ġammāz maʿnāsına gelür dimişler ve cemʿ-i ġamdur. [m-g-y] **Ġamgīn:** Ġuṣṣalu. [m-y] **Ġamīn:** Miṣlihu. **Ġan:** Dibek 07 ve yaġ çıḳaracaḳ. **Şems-i F.:**

Muḥālif-i to z'imsāk u baḫl nem ne-dihed
Be-ḳahritān nihendeş çü güncid ender ġan

08 [y-z-r-e] **Ġayzerān:** Żaymerān veznine ve gögem didükleri yimiş. **El-Ġayni'l-Meksūre** 09 [r-y-v-e] **Ġırīvān:** Feryād u fiġān iden kimesne. [l-y-c] **Ġılīcan:** Yarpuz 10 [l-y-j] **Ġılījen:** Ṣuda ve çökeklerde olan ḳara balçıḳ. **El-Mażmūme** [v-l-y] **Ġūlīn:** Kūçek. 11 **Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa** 12 **Fāḫte-gūn:** Ayva çiçegi renklü. [e-ş-r-ş-y] **Fāşerşīn:** Bir nevʿ ṣarmaşıḳdur, ḳızılca salḳım yimişi olur 13 ṭabībler kürmetü's-sevdā dirler, kökinüñ içi ḳızıl ṭaşı ḳara olur. Ḥüsn-i Yūsuf daḫı 14 dirler. [e-l-y-c-y-f] **Fālīcīfen:** Türkīde bū otı dirler bir otdur ki yirden üç baldır çıḳar 15 sūsen çiçegi gibi aḳça çiçegi olur ammā andan kiçirek gerekdür ve kenārında cüz'ī delücekleri ve andan 16 kiçirek köki olur ve siyāhca toḫmı olur, yirden ḳoparılduḳda rengi ṣaruraḳ 17 olur, baʿdehū ḳuruduḳda aġarur. **Beyt:**

Her demī hemçün retīlān mī-zenī
Yār mī-cūyī to fālīcīfenī

18 [r-e-m-y] **Ferāmīn:** Cemʿ-i fermān. [r-e-v-e] **Ferāvān:** Firāvān maʿnāsına. [r-e-r-v] **Ferārūn:** 19 Ḥurde yıldızlar ki gök yüzinde perākende görinür. Biri biri ardınca seyr iderler ve her nesne ki 20 biri biri ardınca yürürler, eger ṣilāḥ üzerine olurlar ise ferārūn dirler, eger ḫilāfı 21 üzre olurlar ise ferīrūn[3125] dirler. [r-b-h-y] **Ferbihīn:** Semiz otı didükleri perpehen maʿnāsına. 22 [r-b-y-v] **Ferbīven:** Ḥabeş vilāyetinde bir dikenlü aġaçdur ki südi olur. Ol aġacuñ 23 dibine ḳoyun ḳarınlarını pāk idüp ḳorlar ve ol aġacı yir yir yararlar, südi aḳup 24 ol ḳarınlara ṭolar eṭrāf vilāyetlere iledürler dārūlardandur. Kütüb-i ṭıbbda ferfiyūn 25 ẕikr olınur, südi murāddur. [r-d-y] **Ferdīn:** Ferūdīn maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Tā bād be-zān sebz buved der-meh-i āẕer

[3125] Ve feyrūn dirler. 3. (319a/27)

26 Tā-berg-i rezān zerd buved der-meh-i ferdīn

[r-z-e] **Ferzān:** ʿİlm ü ḥikmet ü bilü ki 27 ḥükemā vü ʿulemā vü dānişmendlerüñ ṣıfatıdur. **Şems-i F.:**

Ne-dīd çeşm-i felek çün to şāh dāne ferzāne

28 Revāc yāft ez-ān der-zamān-ı to ferzān

[r-z-y] **Ferzīn:** ʿİlm ü ḥikmetde vaḥīd ü ferīd olana 29 ve şaṭranc ālātından birinüñ adıdur ki şāh yanında olur, ferz daḫı dirler. [r-s-ṭ-v] **30 Fereṣṭūn:** Büyük ḳaban terāzūsı ki anuñıla yükler ṭartarlar. [r-ġ-e] **Ferġān:** Bir ḳavmüñ 31 adıdur ki anlara Ferġānīyān dirler. [r-f-h] **Ferfehen:** Fezbehen maʿnāsına. [r-f-y-v] **Ferfiyūn:** Ferbiyūn maʿnāsına. 282b/01 [r-ḳ-d] **Ferḳadān:** ʿArabīde iki yıldız ki bir birinüñ yanında ḳuṭb-ı şimālī ḥavālīsinde 02 Benātün-naʿş ṣıġarı ḳurbında olur Fārsīde Dü-birāderān dirler. **Beyt:**

03 Gāh yek farḳ-ı ser ze-ḍarbet-i tīġ

Devīden hemçü ferḳadān bāşed

Şiʿr:

Vü külli āḫin müfāreketi aḫvehu

04 Laʿmer ebyekü ile'l-ferḳadān

[r-f-n-d-e] **Ferḳandān:** Eyyām-ı şek berḳandān maʿnāsına. [r-k] **05 Ferken:** İki ırmaḳ arıḳ ṣuyı. **Şems-i F.:**

Kesī ki rūşenī-i çeşm-i o ne ez-ruḫ-ı to-st

06 Hemīşe bād dü-çeşmeş be-sān dü-ferken

Ve su uġrağı . [r-m-e] **Fermān:** Buyruk cemʿi ferāmīn 07 gelür. Gülistān şerḥinde Saʿde'd-dīn fermānı ḳuvvet tefsīr itmişdür dir şol beytde ki 08 **Beyt:**

Ey ḫˇāce-i arslān-āġūş

Fermān dih ḫod me-kon ferāmūş

Yaʿnī ḳuvvet dihende. 09 [r-m-e-y-v] **Fermāyūn:** Ferīdūn öküzinüñ adıdur. [r-m-g-y] **Fermgīn:** Ġuṣṣalu. [r-n-e] **Fernān:** ʿİlm 10 ü ḥikmet. [r-v-e] **Fervān:** Mertek ve yaz evi fervār maʿnāsına. [r-v-d-y] **Ferevdīn:** Bād-ı debūr[3126] ki 11 maġribden eser, *vāv*uñ sükūnı ve *rā*nuñ fetḥasıyıla. **Şems-i F.:**

Ze-yād-ı ḫulḳ-ı o der-bāġ u bostān

12 Dem-i ʿĪsā buved bād-ı ferevdīn

Ve sükūn-ı rā vü fetḥ-i *vāv* ile daḫı lüġatdür. **Laṭīfī:**

[3126] Tercümānü'l-Lüġa ṣāḥibi debūr lüġatini böyle yazar ki debūrey bād-ı maġrīb keẕā fi'ṣ-ṣānūn yā bādī ki ez-sūy-ı ḳıble āmed keẕā fī's-sāmī taḳaddümü'd-debūr. Bādī ki ez-sūy-ı ḳıble āyed. Der-berāber ṣabā keẕā fī's-sāmī ve fī'l-ḳānūn bādī ki ez-dest-i rāst maşrıḳ-ı cehddür berāber şimāl.

13 Beyā k’īm-rūz ferr-i fervedīn-est
Ki bāġ u rāġ çün be-rūhī-st

Ve ferverdīn ü feverdīn maʿnāsına. 14 [r-v-r-d-y-e] **Ferverdiyān:** Ḫamse-i müsteraḳa. [r-v-r-d-y] **Ferverdīn:** Tārīḫ-i Fürs-i ḳadīmden 15 ve tārīḫ-i Celālīden bir ayuñ adıdur. Tārīḫ-i Celālīde müteʿayyin ilk yaz ayıdur. Tārīḫ-i 16 Fürsde kebīse iʿtibār olınmaduġı eclden ilerü ve girü devr ider ve hem tārīḫ-i Rūm 17 aylarınuñ on ṭoḳuzıncı güni ki Ferverdīn māhda ol güni bayram iderler. Ayıla gün 18 adı cemʿ olduġıçün. Meṣelā Ferverdīn ayınuñ on ṭoḳuzıncı güni ki ẕikr olındı 19 ve Ürd-i Behiştüñ üçi ve Ḫordāduñ altısı ve Tīrüñ on üçüncisi ve Mürdāduñ 20 yedincisi ve Şehriyūruñ dördüncisi ve Mihr ayınuñ altıncısı ve Ābānuñ onuncısı 21 ve Āẕerüñ ṭoḳuzıncısı ve Dey ayınuñ sekizincisi ve On beşinci ve yigirmi üçünci güni 22 ve Behmen ayınuñ ikinci güni ve İsfendiyārmez ayınuñ beşinci güni. **Beyt:**

Ṭarāvetī-st cihān-rā be-ferr-i Ferverdīn
23 Ki her zamān ḥacel-est āsmān ze-rūy-ı zemīn

Gāh olur *rā*yı 24 taż‘īf iderler. **Firdevsī:**

Şodī püşte-i Yūsuf ender-zamān
Şüküfte çü der-Ferverdīn cihān

25 Gāh taḫfīf içün *rā*-i ṣānīyi ḥıẕf iderler Fervedīn dirler. Niteki ẕikr 26 olındı ve gāh olur ki *rā*-i evvelī ḥıẕf idüp feverdīn dirler. [r-v-y] **Fervīn:** Bād-ı 27 debūr ki maġribden eser. Ferevdīn maʿnāsına ve Ülker, Ṣüreyyā vü Pervīn maʿnāsına lisān-ı Fārsīde 28 *fā* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. Mirāren beyān olınmışdur. [r-h-m-y] **Ferehmīn:** Uşlu. 29 [r-y-d-v] **Ferīdūn:** Selāṭīn-i Fürsüñ evvel ṭabaḳası ki Pīşdādīlerdür, anlardan beşinci 30 pādişāhdur ki ḫoş-aḫlāḳ ʿādil ü ʿālim pādişāh idi, ʿadāleti ile ḫalḳ-ı ʿālemī ḫoş-ḥāl idüp 31 Ḍaḥḥāk-ı nā-pāk ẓulm ü cevrinden mecrūḥ olan zaḫmlara ʿadl ile merhem urdı ve Ḍaḥḥāk-ı 283a/01 bī-bāk neslinden olup ʿAmāliḳatdan kalān ʿādīlerüñ ʿurūḳun ḳatʿ idüp ʿadlde 02 ḍarbü’l-meṣel oldı. **Firdevsī:**

Ferīdūn ferruḫ ferişte ne-buved
Be-müşk ü baʿīz sirişte ne-buved

03

Be-dād u dehş yāfet īn nīlūyī
To dād u dehş kon Ferīdūn tūyī

Ve ḍalālet üzerine 04 cemʿ olmaḳ maʿnāsına naḳl olındı ve artuḳ maʿnāsına ve Niʿmetī bir şehr adıdur dimiş. [j-e-k] 05 **Fejākin:** *Zā*’-i ʿAcemīyile murdār u çepel ve yalıñ ve kerīhü’l-manẓar. **Şems-i F.:**

Hemīşe tā ki merd-i ṣāliḥ-i pāk
06 Koned devrī ze-telvīṣ-i fejāken

Sāʾir esāmīsi püşt lafẓında meẕkūrdur. 07 [j-k] **Fejekin:** Miṣlihu. [s-l-y-v] **Fesliyūn:** Bezriḳaṭūna. **Beyt:**

Be-sūz-i ʿaşḳ dermān coz liḳā nīst
08 Laʿāb-i fesleyūn-ı o-rā saḳānī-st

[l-e-ḫ] **Felāḫan:** Ṣapan ki ṭaş atarlar. **Şems-i F.:**

09 Fürū ārend ez-gerdūn zaḥl-rā
Ġulāmānet bā-ḥicār-ı felāḫan

Ve ṣapan ṭaşı. [l-ḫ] **Felaḫan:** 10 Miṣlihu sāʾir adları felāseng lafẓında meẕkūrdur. [l-y-v-e] **Felyevān:** Oda ṭaparlar ve ortaḳlar 11 ve miʿdede inüp aşaġa dökilen ḫılt. **Fen:** Ḥīle vü rīv ü rānden maʿnāsına. [n-d-y-l-e] 12 **Fendīlān:** Fāʾide vü kiẕb maʿnāsına daḫı gelür. [v-r-d-y] **Feverdīn:** Ferverdīn maʿnāsına. 13 **Beyt:**

Hem fuṣūl-i şomā feverdīn ü nīsān bād
Müdām meclis-i to bād pür-gül ü nesrīn

Firdevsī:

14 Civān bād baḫt buved ze-feverdīn
Çü der-feverdīn-i māh rūy-ı zemīn

[y-ḫ] **Feyḫan:** Seẕāb. 15 [y-l-g-v] **Feylegūn:** Tuzaḳ ḳamışı ve ḳındıra didükleri sāz gibi bir otdur ki şulu yirlerde 16 biter. **El-Fāʾil-Meksūre:** [r-e-v-e] **Ferāvān:** Vāfir pey-ā-pey ü kiçirek maʿnāsına. [r-f-r-k-v-d-g-e-n] 17 **Firfir-i Kūdegān:** Pırlaġuç ki oġlancuḳlar oynarlar. [s-e] **Fesān:** Bilegü ṭaşı. **ʿUnṣurī:**

18 Seng-i ḥilm-i to fesān zed rūy-ı tīġ-i kūh-rā
Kerd teʾşīr-i ḫavāṣeş koned çün tīr-i ḥaṣīr
Seng-i ḥilmeş be-tīġ-i kūh resīd
Eṣer-i tīzī ez-fesān berḫˇāst

[ġ-e-k] 19 **Fiġāken:** Zişt ü bed-liḳā. [ġ-e] **Fiġān:** Nefrīn ü bāng u çıġlıḳ. [y-r-v] **Fīrūn:** Müfsid maʿnāsına 20 ve bir meşhūr pādişāh adıdur. *Cāmiʿül-Fürs* ṣāḥibi pādişāh-ı görk adıdur dimiş. **El-Mażmūme** 21 [r-v-t] **Fürūten:** Alçaḳ kişi ve tevāżuʿ iden kimesne. **Laṭīfī:**

Fürūten bāş ez-kīr u kīne be-güẕār
22 Ki yābī der-büzürgī ḳadr u miḳdār

[r-v] **Fürūn:** Maʿrūf nesne ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. 23 İçinde itmek ve sāʾir nesne

bişürürler ve aşaġa fürüten maʿnāsına. [z-v] **Füzūn:** Artuḳdur. **24 Firdevsī:**[3127]

Ze-Bījen füzūn buved hūmān be-zūn
Hez kerded āhū cūşed baḫt-ı şūr

Aṣlı **25** efzūndur. İsmdür. Efzūdenden ki maʿnāsı artmaḳdur. Evvelinde *elifī* ḥıẕf olınmışdur. **26** Muḳābili kāstdur. Maʿnāsı eksikdür. İsmdür. Kāstenden maʿnāsı eksikdür. **Beyt:**

27 Şumā-rā saḫn-ı kāst bāyed hemī
Reh-i ḫˇīşten ḫˇāst bāyed hemī

Efzūnıla bīşüñ **28** farḳı vardur. Artmaḳ ile zāʾid olan nesneye efzūn dirler. İbtidā zāʾid ḫalḳ olana **29** efzūn dimezler. Bīş dirler. [s-v] **Füsūn:** Evsün ki ḫaste üzerine oḳurlar ve mekr ü ḥīle **30** maʿnāsına efsūn lafẓından muḫaffefdür. [v-r-d-g-e] **Fūrdegān:** Ḫamse-i müstereḳa didükleri ol **31** biş güne dirler ki Ābān māhuñ āḫirinde olur. Taʿrīb idüp furdecān dirler. 283b/01 Ol biş günüñ her birine bir ad virmişlerdir. Evveline *Ehneved*, ikincisine *Eşbeved* **02** üçüncisine *İsfendemed*, dödüncisine *Vaḫaşt*, beşincisine *Heşbevīş* dirler. **03** Maḥallerinde īrād olınmışdur. Bunı iki aydan ṣaymayup eyyām-ı müstereḳa dirler. **04** [v-r-d-y-e] **Fūrdiyān:** Miṣlihu. [v-j-e] **Fūjān:** Sehmnāk āvāze dirler. [v-g-e] **Fūgān:** Ḳuẕāʿ maʿnāsına. **05 Şems-i F.:**

Çü nām-ı to şünūd cān çonān çihd ze-teneş
Ḫusūd-rā ki kesī ber-kender ser-fugān

06 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 07 Zebān-ı Fārsīde ḥarf-i *ḳāf* olmaduġı mirāren ẕikr olınmışdur. Lākin erbāb-ı **08** lüġāt baʿżı kitāblarda getürdükleri eclden īrād olındı. [e-ā] **Ḳāān:** Lisān-ı **09** Moġolda ulu sulṭān maʿnāsına. [e-r] **Ḳāren:** Aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri Minuçehr **10** pehlivānlarından Ḳāren idi ki Sām u Nerīmāndan ṣoñra anuñ gibi dilāver yoġıdı ve andan **11** evvel bu ism yoġıdı ve Ḫˇārezm zebāınında ulu pādişāha dirler. [e-r-v] **Ḳārūn:** Aʿlām-ı **12** ricāldendür. Cümleden biri Ḥażret-i Mūsā *ʿaleyhi's-selām*uñ ʿammisi oġlı idi ve Ḥażret-i **13** Mūsā dīninde olup baʿdehu keşret-i māldan Mūsā *ʿaleyhi's-selāmā* ʿāṣī oldı. Niteki **14** Ḳurʾān-ı ʿAẕīmde meẕkūrdur. *İnne Ḳārūne kāne min ḳavmi Mūsā fe-beġā ʿaleyhim.*[3128] Ve Ḥażretüñ **15** bed-duʿāsı ile cemīʿ māl ü menāli yir yutduġı ḳıṣṣası meşhūr ve elsine-i nāside vü kütüb-i **16** tevārīḫde meẕkūrdur. [e-z-ḫ-e] **Ḳāzḫān:** Türkīde ḳazan didükleri. [e-z-ġ-e] **Ḳāzġān:** Miṣlihu. **17** [e-l-v] **Ḳālūn:** Aʿlām-ı ricāldendür ve lüġat-i Yūnānīde eyü dimekdür, ceyyid maʿnāsına

[3127] **Beyt.** 16. (277a/27)
[3128] Kuran, Kasas (28/76): "Şüphesiz Kârûn, Mûsânın ḳavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti."

ve Hindūstān 18 cezīrelerinde bir cezīrenüñ adıdur. Anda sañsar didükleri maḫlūḳ olur ve Siyāmek bin 19 Keyūmerṣ anda medfūndur ki Hūşeng Şāhuñ babasıdur. Kütüb-i tevārīḫde mesṭūrdur ki 20 heft cevşden bir ḳalʿa yapmışdur. İçine kimse girse ölmez ve dirler ki içinde bir aġaç 21 bitmişdür. Özdegi yeşil ve budaḳları siyāh ve ḳalḳan gibi büyük şaru yapraḳları 22 vardur. Āyine gibi muşayḳaldur. İçinde yüz görinür ve ḳabaḳ gibi büyük mīvesi 23 olur, ḳızıl ḳan gibi levni olur ve ṭaʿamda nebāt gibi ṭatludur dirler ve ehl-i tevārīḫ 24 dünyāda evvel biten aġaç oldur diyü naḳl iderler ve yilisi, ḳuyruġı siyāh ata dirler. 25 [-e-] **Ḳān:** Boy, boşuñ. [e-n-v] **Ḳānūn:** Resm ü ḳāʿide ve bir meşhūr sāz adıdur. [r-e-p-t] 26 **Ḳarāpeten:** Feṭḥ-i *bā*ʾ-i ʿAcemīyile eski ḳalʿa. [r-t-e] **Ḳartān:** Ṣabāḥ u aḫşām kertān lafẓınuñ muʿarrebidür. 27 [r-d-g-e] **Ḳardegān:** Geyik żırāsı didükleri meşhūr ot ve baʿżılar geyik aşıġı didiler 28 ḳardamānā daḫı dirler. [r-d-m-e] **Ḳardamān:** Miṣlihu. [r-s-ṭ-v] **Ḳarseṭūn:** Ḳabbān kersetūn maʿnāsına. 29 [r-f-s-y-v] **Ḳarfesiyūn:** Kebābe didükleri meşhūr nesne ki edviyedendür. Ḳarfesiyā daḫı dirler. 30 [r-f-y-v] **Ḳarfeyūn:** Miṣlihu. [r-ḳ-m-e] **Ḳarḳamān:** Muḳl içinde bulınan aġaç pāreciklerine dirler. [r-v-e] 31 **Ḳarvān:** Bir memleket adıdur ve şehrlerde gezmek maʿnāsına. [r-v] **Ḳarven:** Keşi yoġurtdan 284a/01 ayırurlar, Tebrīz lüġatidür. [z-y] **Ḳazīn:** İbrişīmden ṭoḳınmış ḳumāşlar ve muṭlaḳā ibrişīm cinsi 02 giyesi ve bizler ne olurısa. **Laṭīfī:**

Zaḥmet me-dih ey ṣabā Ḫudā-rā
Ān şān-ı ḳazīn fürūş mā-rā

03 [ṭ-r-e] **Ḳaṭrān:** Bir şehr adıdur ve bir ḳalʿadur ki Ḥażret-i Şīt *ʿaleyhi's-selām* yapdı diyü 04 rivāyet olınur ve ol zift gibi siyāh nesne ki baʿżı yirlerde yirden ḳaynar çıḳar 05 Türkīde daḫı ḳaṭrān dirler, Fārsīde ketrān, ʿArabīde *ṭā*nuñ kesresiyile. [ṭ-r-ġ-e] **Ḳaṭraġān:** 06 Bir maʿcūndur ki cemīʿ emrāż-ı bārideden ḥāṣıl olan derdlere devādur. [f-d-e] **Ḳafdān:** ʿAṭṭārlaruñ 07 baʿżı ḥavāyicin ḳoyacaḳ ṭablası. [l-e] **Ḳalān:** Şirvān vilāyetinde bir nevʿ şalġundur 08 ve Ḫʷārezm dilinde ʿavrat maʿnāsına gelür. [l-t-b-e] **Ḳaltabān:** ʿAvratunuñ fesād u fücūrun 09 bilüp rāżī olan kimesne. [l-m-d-e] **Ḳalemdān:** Ḳalem ḳoyacaḳ ẓarf. [l-y-v-e] **Ḳalīvān:** Āteş-perest. 10 [n-t-b-e] **Ḳantabān:** Ḳaltabān, muʿarrıż maʿnāsına. [h-r-m-e] **Ḳahramān:** Buyruġun yirine iletici, pādişāhlar 11 evṣāfındandur. **ʿUnṣurī:**

Be-nihed be-teʾyīd-i ḳażā ṭabʿ-ı sümūm ender-ṣabā
Der-rubʿ-meskūn her kocā ḳahr-ı to bāşed ḳahramān

12 [y-r-v-e] **Ḳayrevān:** Ḳāḳule-i ṣaġīre ki heyl daḫı dirler *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 13 ṣāḥibi Fārsī muʿarrebdür ve kesriyile meşhūrdur dimiş. [-y-] **Ḳayn:** Demirci, āhenger

maʿnāsına. **14 El-Ḳāfi'l-Meksūre.** [r-b-e] **Ḳırbān:** Cimāʿ maʿnāsına.[3129] [r-d-m-e] **Ḳırdemān:** Geyik żırāsı didükleri ot. [r-v-e] **Ḳırvān:** Ġarbda bir memleket **15** adıdur. [y-r-v-e] **Ḳīrvān:** Niʿmetī kenārhāʾ-i āsmān ve şarḳ u ġarb u Kūh-ı Ḳāfa dirler. **16 El-Ḳāfi'l-Mażmūme** [r-b] **Ḳurbān:** Beligüñ yay ṭuran yanına ḳurbān ve oḳ ṭuran yanına kīş **17** dirler, kīş ü ḳurbān belikdür. Belik ḳuşandı diyicek yirde ʿAcem *bes-best ḳurbān u kīş* dir. **18 Naẓm:**

Rāst-rev bāş be-her kīş ki bāşī çün tīr
Ger şūy kec çü kemān lāʾiḳ ḳurbān bāşī

Dīger:

19 Kemān āmed ez-ḳayd-ı ḳurbān bedr
Birūn āmed ez-pūst-ı mār-ı dü-ser

Beyt-i evvelde kīş ü ḳurbānuñ **20** maʿnā-yı īhāmīleridür. Ol ẕikr olan maʿnīlerden ḥaḳīḳatā murād olan maʿnālar kīşden yol **21** maʿnāsıdur. Ḳurbāndan ol maʿnīdür ki Türkīde oña ḳırbān dirler. ʿArab *iḍḥiyet* dir, kīş de **22** ḳurbān da lüġāt-ı müşterekedendür. Kīş ḫuṣūṣıyıla meẕheb maʿnāsında da istiʿmāl olınur. **23** Bed-kīş ü mülhid-kīş dirler, maḥallinde tafṣīli olınmışdur. [s-ḳ] **Ḳusḳun:** Türkīde daḫı müstaʿmeldür ki **24** atuñ ḳuyruġına geçen. [l-ḳ-l-e] **Ḳulkulān:** Niʿmetī yaş ot maʿnāsına naḳl eylemiş. **Ḳuʿsitān: 25 Esedī:**

Ḳuʿsitān ḫākān u genc-i īzed-est
Be-ru ger dehīm īn suḫan der-ḫūr-est

Dīger:

26 Ne-yārem ḳuʿsitān ḫāḳān be-renc
Sipārīd ber çi āyedeş hest genç

[h-s-t-e] **Ḳuhistān: 27** Kūhistān lafẓından meʾḫūẕdur. Ṭaġlıḳ ve mīşelik ve orman maʿnāsına daḫı gelür. **28 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 29** [e-b] **Kābin:** Ḳalıñ ki ḳızlara ve ʿavratlara virürler, mehr maʿnāsına. [e-b-y] **Kābīn:** Miṣlihu. **30** [e-t-e] **Kātān:** Niʿmetī kāt maʿnāsına eylemiş. [e-t-v] **Kātūn:** Sergerdān. [e-r-ā-g-e-h-e] **Kār-ı Āgāhān: 31** Cāsūs maʿnāsına. [e-r-b-e] **Kārbān:** Yolcı ve ḳāfile. [e-r-d-e] **Kārdān:** İş bilici ve ʿameldār. [e-r-r-e] 284b/01 **Kārrān:** İş sürici ve vekīl maʿnāsına. [e-r-v-e] **Kārvān:** Kārbān maʿnāsına. **02** [e-r-y] **Kārīn:** Iraḳ baʿīd maʿnāsına ve degirmen ve ġayrınuñ arġı. [e-s-h-d-r-v-y-ş-e] **03 Kāse-i Dervīşān:** Dāʾire-i şikende birḳaç yıldızdur, ʿArab

[3129] 16. (278a/13)

Fekket dir ve Fi'ṣ-ṣıḥāḥ vehy **04** Kevkebü müstendīret ḡalḳü's-semmākü'r-rāyiḥ[3130] Ḳalü'l-eṣmaʿī tesemmīhāü'ṣ-ṣıbyān ḳaṣʿatü'l-mesākīn **05** ve's-semākān kevkebān neyyirān vehümā's-semāki'r-rīḥ ü simāki'l-erġul. [e-ş-e] **Kāşān: 06** Bir şehr adıdur ve ḳış evi. [e-k-y-e] **Kākiyān:** Āsper toḡmı ve kākīk. [e-l-h-d-e] **Kāle-dān: 07** Ḳumāş u metāʿ ḥıfẓ idecek yir. [e-m-b-y] **Kām-bīn:** Murādın görici. [e-m-r-e] **Kām-rān: 08** Murād sürici. [e-m-z] **Kām-zen:** Dileklü kişi ve eşkün ṭavar. [e-m-v] **Kāmūn:** Rāzyāne. [e-m-y] **09 Kāmīn:** Egir köki. [-e-] **Kān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile maʿden maʿnāsına. **Gān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile cimāʿ **10** maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki gān edat-ı cemʿdür. Aṣlı āndur bu edāt **11** ol vaḳtin ki āḫirinde *hā*'-i sākin olan isme lāḥiḳ ola bir *kāf*-ı ʿAcemī ziyāde olınur. Meṣelā **12** sebzegān ve ḫˇācegān, mādegān dirler. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

13 Tā tüvānī çār çīz ez-cānverhā māde ḫar
Māgiyān u mādegān u māde gāv u māde ḫar

[e-n-v] **Kānūn: 14** ʿArabīde demirden veyā baḳırdan düzilmiş od yaḳacaḳ ocaġa dirler ve gevher ocaġı **15** ve aġır ādem ve Rūm Tārīḫinde iki ayuñ adıdur. Birine Kānūn-ı Evvel birine Kānūn-ı **16** Āḫir dirler. Kānūn-ı Evvel ilk ḳış ayıdur. Güneş anuñ on üçünci güni Cedī **17** burcına intiḳāl ider. Kānūn-ı Āḫir orta ḳış ayıdur. Güneş anuñ on birinci güni **18** delv burcına intiḳāl ider. [e-v-ā-h] **Gāv-āhen:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣaban demiri. [e-v-b-e] **Gāv-bān: 19** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sıġırtmaç ve Ḍaḥḥāk zamānında bir ulu pādişāhuñ laḳabı idi bir büyük **20** gürzi var idi, Ṣapanda bir ḳıymeti cevher berkitmişidi. Ġāyetde tüvānā ü tenāver pehlivān **21** olmaġın ṣıġırtmaca teşbīh iderleridi. [e-v-z-b-e] **Gāv-zebān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Türkīde ṣıġır **22** dili didükleri ot ki ʿArabca lisānü'ṣ-ṣevr dirler. [e-v-z] **Gāvezn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sıġın geyigi **23** gevzen maʿnāsına. [e-v-z-v-e] **Gāv-zevān:** Gāv-zebān maʿnāsına. [e-v-y] **Kāvīn:** *Kāf*-ı ʿArabīyile **24** kābīn maʿnāsına. [e-v-y-e] **Kāvyān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile demirci, āhenger maʿnāsına. [e-h-b] **Kāh-bün: 25** Egir ki taḫīl biçildükden ṣoñra yirinde ḳalan ṣapa dirler ve mecāz-ı mürsel ṭarīḳesince **26** ol tarlaya daḫı dirler. [e-h-d-e] **Kāh-dān:** Ṣamanlıḳ. [e-h-k-ş-e] **Kāh-keşān:** Ṣamanuġrusı **27** didükleri yıldızlardur ki Ḥācīlaryolı daḫı dirler, orada yıldızlar çoḳluġından şöyle **28** ak göziken ʿArabda mücerret dirler, sāʾir esāmīsi *rāh-ı ḥācīyān* lafẓında taḥrīr olınmışdur. **29 Şems-i F.:**

Cenāb-ı bār-gehet-rā izdiḥām-ı mülūk
Zamāne ḫˇāst ki nisbet koned be-kāh-keşān

[3130] Sitāre-i nīzedār, sitāre-i nīze.

30 [b-e] **Kebbān:** Ḳabbān ki anda nesne ṭartarlar. Aṣlda Fārsīdür ṣoñra taʿrīb olmışdur 31 ve bāng taḫfīfi cāʾizdür ve *bāʾ*-i ʿAcemīyile keppān daḫı lüġatdür. [t-e] **Kettān:** Ol maʿrūf nesnedür ki 285a/01 iplik egirürler ve biz ṭoḳurlar. [t-r-e] **Ketrān:** Ḳaṭrān maʿnāsına. [t-l-c-y-e] **Ketelciyān:** Ketelci lafẓınuñ 02 cemʿīdür. Ketelci pādişāhlaruñ ḫāṣṣa ḫargāhlarına ḫıẕmet iden mehtere dirler ve muṭlaḳā pādişāh 03 ḫalḳı. **Şems-i F.:**

Muḫālifān-ı to z'endūḫ u ġam nevān bādā
Ketelciyān-ı to-rā ḫayme-i sipihr-künān

04 [ç-v] **Keçūn:** At geçimi ve yelve ḳuşı Niʿmetī ve beliñlemek maʿnāsına da naḳl eylemiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 05 bi'l-cīmi'l-Fārsī bükilmek ve buñalmaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [ç-y] **Keçīn:** Enek oyunı oġlancuḳlar 06 oynarlar ḳozıla ve aşuḳ ile. [d-v-p-h] **Kedūpehn:** Bir nevʿ şarāb ẓarfıdur Türkīde ḳınna 07 dirler ve yatuḳ ḳabaḳ. [r-e] **Kerān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile kenār maʿnāsına ki Türkīde ḳırañ dirler, sāʾir 08 adları kenār lafẓında meẕkūrdur. **Beyt:** (Ḥāfıẓ)

Ser-menzil-i ḳanāʿat ne-tüvān ze-dest dāden
09 Ey sārbān fürū keş k'īn kerān ne-dāred

Deñiz inlüginde mübālaġa itseler deryā-yı bī-kerān dirler. 10 [r-t-e] **Kertān:** Ṣabāḥ u aḫşām ḳartān maʿnāsına. [r-t-l-e] **Kertelān:** Öreke igi. [r-c-v-e] **Ker-civān:** 11 Niʿmetī bir nevʿ muraṣṣaʿ tācdur dimiş. [r-d-e] **Gerdān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dönici ve döner maʿnāsına ve *gerdānīden* 12 lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. [r-d-g-r-d-e] **Gerd-ā-gerdān:** Ṣīġa-i mübālaġadur, dönegen 13 maʿnāsına. [r-d-b-e] **Gerdbān:** Naḳīb, mehter maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Ber-zemīnī k'efser-i iḳbāl-i to nūr efkend
14 Gerdbān memleket-rā sürūrī āsān buved

Ve cennet aġacı ve göñlek yaḳası. [r-d] **Gerden:** 15 *Kāf*-ı ʿAcemīyile boyun, *raḳabe* maʿnāsına. [r-d] **Gerdün:** Niʿmetī Kāf-ı ʿAcemī vü żamm-ı dālıla żabṭ idüp 16 ḳalbaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-d-n-d-e] **Gerdendān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aşınmış diş. [r-d-v] **Gerdūn:** 17 Felek, gök ki ṭurmadan döner ve ḳañlı ʿacele maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 18 taḥḳīḳ eylemişler ki gerdūn *gerdīden*den meʾḫūẕdur. ʿArabaya gerdūn didükleri döndüginden 19 ötüridür. Felege teşbīhen istiʿāre ṭarīḳiyile çarḫ-ı gerdūn dirler. **Beyt:**

ʿAceb mi yirde metbūʿ olsa her dūn
20 Ki gāve tābiʿ olur çarḫ-ı gerdūn

Gāh olur çarḫın ḥıẕf idüp 21 yalñuz gerdūn dirler. Murādına felek olur. **Beyt:**

Anuñçün böyle gerdān oldu gerdūn

22 Ki añlanmaya ger dānā vü ger dūn

[r-z-b-e] **Gerzbān:** ʿArş u felek. [r-j-m-e] **Gerjmān:** Evvel *rā*ʾ-i mühmelenüñ 23 fetḥası baʿdehu *jā*ʾ-i muʿcemenüñ sükūnıyıla nemekdān u suḫendān veznine gök, āsmān maʿnāsına ve baʿżılar 24 ḫuşūşıyıla ʿarşuñ adıdur dimişler. Ammā Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de ṭaylesān u zaʿferān ḳāfiyesinde 25 naḳl idüp bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Bād bāḳī sāye-i taʿżīm-i o
Tā ki bāşed nām-ı evc ü gerjmān

26 Şuʿarā ḳatında pārsāyān dimekdür. [r-z] **Gerzen:** Feṭḥ-i *zā* ile baʿżılar cevāhirile tāka muraṣṣaʿ bir nīm 27 tācdur ki ʿAcem pādişāhları taḫtlarında oturduḳlarında altun zincīrile başları üzerine aṣarlar 28 idi ve aḥyānā başlarına giyerler idi. **ʿAbdü'l-Vāsiʾ-i Çelebī:**

Sezed nāhīd dest-i baḫt-ı mesʿūd to-rā yān
29 Sezed ḫurşīd farḳ-ı rāy-ı meymūn to-rā gerzen

Ve baʿżılar bir büyük tācdur ki cevāhir ü altun 30 keşretinden giymege başları taḥammül olmamaġın altun zencīr ile taḫtları üzerine bir vechile aṣa ḳorlar 31 idi ki ıraḳdan gören pādişāhuñ başında ṣanurlar idi. **Esedī:**

Yekī gerzen ez-gevher āmīḫte
Ze-bālāy-ı taḫtend āvīḫte

285b/01 ve ḳalpaḳ maʿnāsına da gelür. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya 02 żamm-ı *rā* ile taṣḥīḥ eylemiş ve dürlü dürlü naḳşlar ile dikilmiş yular. Niʿmetī, ve balta, teber maʿnāsına 03 daḫı naḳl eylemiş. [r-s-t-v] **Gerestūn:** Ḳabbān, kebbān maʿnāsına. [r-g-d] **Gergeden:** Bir maʿrūf 04 u meşhūr cānver adıdur. Tafṣīli gürg lafẓında meẕkūrdur ve hem yırtıcı ḳuşlardan bir nevʿ 05 ḳuşdur depesinde bir boynuz olduġı eclden gergeden ü gürg dirler ve gergeden, Zengbār 06 vilāyetinde bir dağ adıdur. [r-g-m-e] **Gergmān:** Ḳara yonca didükleri ot, ḫandḳūḳ maʿnāsına. 07 [r-g] **Gergen:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile uyuzlu kimse. [r-g-y] **Gergīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miṣlihu. [r-m-e-b-v-d] **Germā-būden:** 08 Ḥammāmcı. [r-v-e] **Gervān:** Baġırtlaḳ ḳuşı ve toy ḳuşu ve baʿżılar toya beñzer bir ḳuşdur didiler 09 ve gice ile uçar bir ḳuşdur bir nevʿ āvāzı vardur. [r-t] **Kerten:** Tırtır didükleri böcekdür ki 10 ḫāşerāt-ı arżdandur. Baʿżılar örümcekdür didiler. [r-h-d-e] **Kerredān:** Çöplük yaʿnī süpründi 11 dökilen yir. [r-h-d-e] **Gerihdān:** Kāf-ı ʿAcemī ile gejīden lafẓından ṣīġa-i fāʿildür, ziyāde ışırıcı dimek.[3131] [z-e] **Gezān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile

[3131] 16. (269b/04)

gejīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür, ziyāde ışırıcı 12 maʿnāsına. [j-e-n-k-b-y] **Gej-engübīn:** Başra balı baʿżılar acı bal maʿnāsına naḳl eylemişler. Niʿmetī, ve ṭabʿ 13 maʿnāsına ve irkek ki dişinüñ żıddıdur. [z-n-g-b-y] **Gez-engübīn:** Miṣlihu. [-j-] **Kejen:** Kerpāsūden 14 bir nevʿdür, *zāʾ*-i muʿceme ile Ḳaraḥiṣārī gelincik didükleri ḥayvāncuḳ maʿnāsına naḳl eylemiş, 15 ʿArabca ibn-i ʿars dirler. [-z-] **Kezen:** *Kāf*-ı ʿArabīyile muraṣṣaʿ tāc kerzen maʿnāsına. [z-v-e] **Kezvān:** Bir otdur 16 turunc ḳabı gibi dadı ve rāyiḥası vardur. Baldursuz uvacuḳ yapraḳlardur, ṣu teresi yapraġına 17 beñzer. Fıstıḳīraḳ olur ve azacuḳ taşrīḳī olur. [z-y] **Kezīn:** Baş ḫaracı yaʿnī çıban ve 18 ışırġan. **Kesmān: Firdevsī:**

Be-dīn ṣūret ez-ādemī kes ne-zād
Ne-dīdīm ü kesmān nişān hem ne-dād[3132]

19 [ṣ-t-y-b-e] **Keştībān:** Gemici mellāḥ maʿnāsına. [ṣ-ḫ-e] **Keşḫān:** Gidi, deyyūṯ maʿnāsına. [ṣ-k-y] 20 **Keşkīn:** Baḳla ve arpa ve mercümek ve ṭarıdan olan itmek. **Şems-i F.:**

Be-devleteş ze-kelīçe kifāyetī dārend
21 Cemāʿatī ki budend nā-nişān heme keşkīn

Esedī:

Sebük-baḫt kānūnī kenede pīr
22 Behem nān keşkīn ü ḫurmā vü şīr

Ve bişmiş buġday güneşte ṭurmaḳdan ekşi olur. [ṣ-m-y-h] 23 **Keşmīhen:** Cürcān nevāḥīsinde ol şikārgāh adıdur ki Behrām-ı Gūr üç biñ ādem ile 24 Ḫāḳān-ı Çīnī üç yüz biñ ʿaskerile şebī-ḫūn idüp başup Ḫāḳānı ṭutup 25 kendü eliyile boynın urdı. **Beyt:**

Be-Keşmīhen āmed be-hengām-ı rūz
Ki ber zed ser ez-kūh-ı gītī-fürūz

26 [-ṣ-] **Geşen:** Fetḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile çoḳ, keṣīr maʿnāsına aġaç çoḳlıġı ve leşker çoḳlıġı ve baş 27 ḳılı çoḳlıġından müstaʿmeldür, *şīn*üñ fetḥası vü sükūnı ve kesresi cāʾizdür. **Esedī:**

28 Ki sālār çendīn geşen leşker-i o-st
Ber-īn şeh-süvārān ḫāver-i ser-i o-st

Miṣāl-i sükūn. **Esedī:**

29 Şod ān leşker-i geşn pīş-i ṭūrek
Zamān çün rem mīş pīş-i gurg

[3132] --. 16. (269b/10)

Dīger:

Sitāre-perestān besī dīd nīz
30 Şüküfteend ān geşn bisyār çīz

Miṣāl-i kesre. **Esedī:**

Dıraḫt-ı geşin şāḫ-ber-şāḫ-ı kūh
31 Ez-enbūh şāḫeş sitāre sütūh

Niʿmetī, ve teke ki keçinüñ erkegine dirler dimiş. [-f-] **Kefen:** 286a/01 Ölüye şarduḳları bize dirler ʿArabīdür. Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [l-e] **Kelān:** Ḳaba 02 ve yumrı ve büyük. **Beyt:**

ʿAdū-rā be-kūcek ne-bāyed şümürd
Ki kūh-ı kelān dīdem ez-seng-i ḫurd

03 [l-b-t-e] **Kelbetān:** Diş çıḳaracaḳ ḳısaç, kelbeteyn daḫı dirler. [l-h-b-e] **Kellebān:** 04 *Ḳāf*-ı ʿAcemīyile ṣıġırtmaç, *lām*uñ taḫfīfi vü taʿrīfī cāʾizdür. [l-h-m-e-ç-e] **Kellemāçān:** Ḳancıḳ it 05 ḳıyās budur ki māc lafẓınuñ cemʿī olayıdı. Ammā müjgān gibi müfred maḳāmında istiʿmāl 06 iderler ve ṭayanmaḳ *laġzīden* maʿnāsına sāʾir tafṣīli pāy-ı māçān lafẓından olmışdur. [m-e] 07 **Kemān:** Yay ki oḳ atarlar ve gökde Ḳavs burcı, āteşīdür. Ḥūt ile Ḳavs burcı Müşterī 08 yıldızınuñ burclarıdur. Teşrīn-i Āḫirüñ on üçüncü güni güneş ḳavs burcına varur, 09 otuz gün ṭurur Faṣl-ı Ḥarīfüñ āḫiridür. Yedinci güni aġaçlardan ṣu nüzūl ider. 10 Niʿmetī ve aġıl ki içinde ṭavar yatur dimiş, şūgāh maʿnāsına. [m-e-n-ā-s-m-e] **Kemān-ı Āsmān:** 11 Ḳavs-i Ḳuzaḫ, sāʾir esāmīsi *serīr* lafẓında meẕkūrdur. [m-e-n-d-e] **Kemāndān:** Yay ṭuracaḳ 12 yir, ḳurbān maʿnāsına. [m-t-r-y] **Kemterīn:** Eksik ḥāllü kimesne. [m-y-z-v-e] **Kemīzvān:** Ḳovuḳ nesne ve hāverz ḳovuḳ. 13 [m-r-z-y] **Kemer-i zeyn:** Ḳur ḳuşaḳ. [m-y] **Kemīn:** Buşu ve şırça barmaḳ Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 14 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki kemīnüñ *yā*su *yā*ʾ-i nisbetdür. *Nūn* zāʾiddür, teʾkīd içündür 15 Zemīndeki, bālīndeki *yā* gibidür. Kemīnüñ maʿnā-yı terkībīsi eksiklüdür. Kemīne bundandur 16 esmiyyeye naḳl olmışdur ve āḫirine bir *hā* ziyāde olup kemīne olmışdur. Bu ḳāʾide 17 yirinde beyān olınmışdur. Bu ẕikr olınan kemīn-i mürekkebüñ maʿnāsına bir kemīn daḫı vardur ki 18 basīṭdür, maʿnāsı buşudur. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Ḥˇār görme düşmenüñüñ eksigin
19 Bölük urur nā-gehān açar kemin

Bu kemīndeki *yā* ile *nūn* nisbet-i müʾekked 20 içün mulḥaḳdur, rengīn ü şīrīn ü nūşīndeki *yā*yıla *nūn* gibidür. **Ken:** Niʿmetī, sereh ü dıraḫt 21 bāşed dimiş. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi aġaç, kānī dimiş. [n-e] **Kenān:** Ḫayme-i ʿArab u Kürd. **Şems-i F:**

22 Muḫālifān-ı to z’endūh u ġam tevān bādā

Ketelciyān-ı to-rā ḫayme-i sipihr kenān

Yā ile keyān maʿnāsına 23 *Cāmiʿü’l-Fürs* ṣāḥibi degirmi çadır maʿnāsına naḳl eylemiş ve kendünden fāʿilüñ cemʿīdür vaṣf-ı 24 terkībīde istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Zenān-ı ruḫ-zenān bāng u zārī-künān

25 Kenān müye vü müy-ı müşkīn-künān

(ʿ):

Reh sūy-ı laʿl ne-bordend be-coz kūh-ı kenān

[n-c-ş-e-y-g-e] **Genc-i şāygān:** 26 Ol çoḳ mal ki pādişāhlar defîne idüp ḳorlar, şāygān lafẓında beyān olınmışdur. 27 [n-d-m-g-v] **Gendüm-gūn:** Buġday añlu dimekdür, esmer maʿnāsına. [n-ʿ-] **Kenʿān:** Vilāyet-i Şāmda bir 28 baḳʿanuñ adıdur ki Yūsuf-ı Ṣıddīḳ *ʿaleyhi’s-selām* ṭoġmışdur ve Ḥażret-i Yaʿḳūb *ʿaleyhi’ṣ-salavāt* 29 *ve’s-selām* ol baḳʿa ḳavmine teblīġ-i risālet itmişdür. [n-g-r] **Kengerān:** Çavdar didükleri dāne ki 30 buġday içinde biter. Baʿżı nüsḫada iki *rā* ile kengerrān vāḳiʿ olmışdur. [n-v-d-e] **Kenevdān:** 31 Kenevir toḫmı şeh-dāne maʿnāsına. [v-t-l-e] **Kevtelān:** Er ādemler yük egir didükleri ig ve ḳaṣṣāblar 286b/01 yaġrıġı ki üstünde et keserler. [v-d] **Kevden:** Aġır yüriyüşlü ḳalıñ semer atı. **Şems-i F.:**

02 Buraḳ-himmet-i vezīrān devlet-i o

Be-girde key resedeş düşmen-i ān ḫar-kevden

Bundandur ki 03 giç fehmlü, ʿaḳlı nāḳış olan kimesnelere istiʿāre idüp kevden dirler ve *Müşkilāt-ı* 04 *Sāmīde* ve murġ-ı ḳūy u kebūder ne-kest ki der kişt-zār bāşed ve der-āb-ı nīz bāşed dimiş. 05 Ḥażret-i **Sulṭān Veled** ruḥu’llāhi rūḥa. **Beyt:**

Īn cihān çün menzil be-güzeşten-est

06 Dil nihāden ber-cihān ez kevdenī-st

[v-z-m-y] **Kevzemīn:** Uyruḳ çuḳur yir. [v-z] **Gevzen:**[3133] 07 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣıġın geyigi ve yaġmurca geyigi ve dül-bend börki. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da 08 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki gāv, *kāf*-ı ʿAcemīyile ve gevzen ikisi bir cinsdür gāv 09 ehlinüñ adıdur. Gevzen deştīnüñ adıdur ki oña ṣıġın geyigi dirler. 10 Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Şod servīt be-şāḫhā-yı gevzen

[3133] ʿArabīde iyel dirler, eti ġāyetde yaramaz eklinden iḫtirāz vācibdür. Ḫuṣūsıyıla henüz ṣayd olmış ola yā ıssı vaḳtlerde zīrā ol yılan ekl ider, yidükden ṣoñra ṣuṣayup zehr bedenine sirāyet itmek ḫavfinden ṣu içmez, bu sebebden laḥmı zehr-i ḳātil olur, insān mizācına pes ṣayd eyledükdek ṣoñra nice zamān ṣaḳlayup terbiyyet itmek gerek, tā ki zehr anuñ mizācından zā’il ola yaban keçisi ve anuñ gibilerüñ eti daḫı ol ḥükmdedür, vallāhu aʿlem.

Her yekī şāḫ-ı çār rıṭl be-vezn

11 Ḳara gözleri anuñ gözlerine teşbīh iderler. **Beyt:**

Dü çeşmeş çü çeşm-i gevzenān-ı siyāh

12 Ve līkin pür ez-eşk bī-gāh u gāh

Feṯḥ-i *vāv* u sükūn-ı *zā* ile 13 olana şāhiddür ve sükūn-ı *vāv* u feṯḥ-i *zā* ile daḫı cāʾizdür. **Beyt:**

Feylekeş pīşe ber-gūrān ḳafes kerd

14 Kemendeş deşt ber-gevzen ḫabākā

Ḫabāk aġıl maʿnāsınadur. [v-l-e] 15 **Gevlān:** Ḫużuż didükleri ʿuṣāre ki muʿteber edviyelerdendür. Ḫavlān maʿnāsına. [-v-] **Geven:** 16 Feṯḥ-i *vāv*ile ʿalef, ḫārdār ki şütür-ḫord. **Benāyī:**

Çü güfte buved şütür ḥücre kātibī bī-ḫār

17 Ze-ḥacre ḫār keşīdem bā-şütürān geven

[h-k-ş-e] **Keh-keşān:** Kāh-keşān lafẓından muḫaffefdür. 18 **Beyt:**

Tā dīd keh-keşān be-ṭarīk-i heş felek

Bes çeşmhā ki ber-ṭaraf-ı keh-keşān nihād

19 keh-keşān lafẓ-ı mürekkebdür. Keh ile keşāndan ki ṣamān maʿnāsına keşān ism-i fāʿildür 20 *keşīden*den maʿnā-yı terkībīsi ṣamançekicidür. Gökdeki mevżiʿ-i maḫṣūṣa teşbīhen 21 keh-keşān dimişlerdür. Uvacuḳ yıldızlaruñ bir araya cemʿ olduġı yirdür. Niteki Şems-i 22 Faḫrīnüñ bu beytinden añlanur. **Beyt:**

Cenāb-ı bār-gehet-rā izdiḫām-ı mülūk

23 Zamāne ḫˇāst ki nisbet koned be-kāh-keşān

Dīger:

Ṭaşurdı Ṣevr gerdūnile her-gāh

24 Felekler ḫırmeninde keh-keşān-gāh

Sāʾir esāmīsi *Rāḥ-ı Ḥacīyān* lafẓında mesṭūrdur. [y-e] 25 **Keyān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile Kürdlerün ve beriyye-i ʿArablarınuñ ḳara kiçeden olan evleri. **Beyt:**

26 Heme bār-beste ber-īn āsmān

Ki pür-perde bīnī lisān-ı keyān

Ve key lafẓınuñ cemʿīdür ki 27 key büyük beglere dirler ve ṭabāyiʿ-i erbaʿaya dirler ve baʿżılar ʿilm-i ṭabīʿīyi üstādından 28 evvel işiden ḥekīmüñ adıdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 29 itmişler ki keyān selāṭīn-i ʿAcemden bir cemāʿatdür ki anlaruñ evveli Keyūmerş ve āḫirī 30 Keyḫüsrevdür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Keyān refteend ü Keyān āmede

Be-cāy-ı hümā mākiyān āmede

31 Keyān-ı evvel cemʿ-i keydür. Keyān-ı ṣānī *ki*dür, *ki* maʿnāsı kimlerdür. Keyānun maʿnā-yı 287a/01 aṣlīsi ulular dur. Ṭabāyiʿ maʿnāsına da gelür. **Beyt:**

Īn keyān bed-keyān ki ez-şükr-i niʿmet ġāfilend

02 Yā Rāb īn nān u naʿīm devlet ü refʿet çerā-st

03 Keyān-ı evvelden murād maʿnā-yı evveldür. Keyān-ı ṣānīden murād maʿnāyı ṣānīdür. Ṭabāyiʿ maʿnāsına olan keyānuñ gāh olur 04 *nūn*uñ ḥıẕf iderler. Keyā dirler. **Beyt:**

Cihān-penāhī vü şāhī ki miṣl-i o n'āyed

05 Z'iḳtirān-ı nücūm u z'imtizāc-ı keyā

Bu maʿnāya olan keyān *nūn*uñ ḥıẕfı cāʾizdür. Sāʾir maʿnāya 06 gelen keyān *nūn*uñ ḥıẕfı cāʾiz degildür. Elfāẕ-ı Fārsīde terḫīm ziyāde şāyiʿdür. Ṭabāyiʿe 07 nisbet idicek keyānā dirler. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

To vāriṣ-i Keyānī berḫāst ez-nehībet

08 Żıddiyetī ki būdī der-ḫilḳat-i Keyānā

Key ulu sulṭāna dirler. **Beyt:**

09 Bāde hemī ḫord b'āyīn-i key

Genc hemī dād be-her-cām-ı mey

Keye bisbet idicek keyā dirler, niteki bu beytde 10 ẓāhirdür. **Beyt:**

Zāhidī bīned be-gūyed ey keyā

Himmetī mī-dār ez-behr-i Ḫudā

Lisān-ı Fārsīde maʿnā-yı 11 nisbet gāh *elif*le ifāde olınur gāh *yā* ile meṣelā besā da dirler besī de dirler. **Beyt:**

12 Çi nā-ḫoş buved dūstī bā-kesī

Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī

Beyt:

Bes er rūz-mendī ki üftād saḫt

13 Besā üftāde-rā yāverī kerd baḫt

Mezkūr keyā *kāf*-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıladur. 14 *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ kesriyile otdur ki yirde biter, giyāndan murād olan ṭabāyiʿ-i meẕkūre ʿanāṣıruñ 15 ṣuver-i nevʿiyeleridür. Aralarında vech-i nisbet ẓāhirdür. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi bu sırra vāḳıf 16 olmayup keyāndan, geyānı farḳ itmemişdür. Keyān ṭabāyiʿ maʿnāsına keyān u keyānā dirler 17 dimişür. Ḫusrevüñ bu beytiyile istişhād idinmişdür. **Beyt:**

Heme āzād kī-st himmet-i o

18 Ḳahr ger dest-i mer keyānā-rā

[y-e] **Keyyān:** Teşdīd-i *yā* ile ile bir nevʿ ḳuşaḳdur. [y-f] **Keyfen:** Demregü ʿilletü 19 ġayrı adları beryūt lafẓında meẕkūrdur. [y-k] **Keyken:** Şu gerdemesi. [-y-] **Keyn:** Fercüñ 20 içi. [y-l-e] **Keylān:** Balıḳçıl ḳuşı Ebū'l-ḫarīn maʿnāsına ve depelik ʿilleti ve ur didükleri şişdür 21 ki ādemüñ ve ḥayvānuñ aʿżāsında ẓāhir olur. [y-v-e] **Keyvān:** Zuḥal didükleri yılduzdur ki 22 yedinci ḳat gökdedür ve burcları Cedī vü Delvdür ve ṭabʿ-ı Cedī ḫakī ve ṭabʿ-ı delv hevāyīdür 23 ve Zuḫal Hinde mensūbdur. **Şems-i F.:**

Be-Hind eger ne-konī iltifāt ez-ān sebeb-est

Ki ez-to yāfet b'iḳṭāʿ an ṭaraf-ı Keyvān

24 ve felek-i Zuḥale daḫı dirler ve aʿlām-ı ricāldendür. Ḳaraḥişārī 25 ve ḫayme-i Kürd ü ʿArab dimiş ve Keyvān her burcda otuz ay eglenür. On iki burcı otuz 26 yılda devr ider. **Ṣāḥib-i Medḫal-i Manẓūm:**

Zuḥal ān kū be-düşmenī semer-est

Rūzī vü naḥs u serd ü ḫuşk u ter-est

27 [y-h-e] **Keyhān:** Cihān maʿnāsına. **ʿAṣṣār:**

Cevābeş dād k'ey Dārāy-ı Keyhān

28 Zihī şeh-i rāst kemter bende-i fermān

Ve pādişāhlar maʿnāsına ve yüce ve ʿālī maʿnāsına. **Beyt:**

29 Ne her güft ḥadīṣī faṣīḥ eyyām-est

Ne her geh kerd sevādī debīr-i keyhān-est

Ve ikinci zirāʿ 30 maʿnāsına. **El-Kāfi'l-Meksūre** [r-e] **Girān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aġur, ṣaḳīl maʿnāsına. **Esedī:**

31 Se ceng-i girān kerde şod der-dü-rūz

Çi der-şeb çi bā-hūr gītī-fürūz

Aġır başluya lisān-ı Fārsīde 287b/01 ser-girān dirler ve aġır bahalu nesneye girān-māye dirler. Girānuñ muḳābili sebükdür ki maʿnāsı 02 yeynidür. Yeyni başluya sebük-ser yeyni ayaḳluya sebük-pāy dirler. Leṭāfete yeynilik 03 lāzımdur. Andan ötüri laṭīfe mecāzen sebük dirler. **Beyt:**

Pizişkī ki ʿillet be-vācib şināḫt

04 Tüvānder sebük dārūy-ı derd şināḫt

Laṭīf ü şīn diyecek 05 yirde sebük ü şīrīn dirler, sürʿatden de sebüklük ile kifāyet iderler, ʿale'l-fevr 06 virdi diyecek yirde sebük-dād dirler. **Beyt:**

Sebük-dād sevgendān pāk-dīn

07 Be-Yezdān heft āsmān u zemīn

Girān-cān: Ṣaḳīlü'd-dem ü bed-baḫt u uġursuz maʿnāsına. 08 [r-e-h-v] **Girāhūn:** Aʿlām-ı ricāldendür. [r-d-b-e-l-y] **Gird-bālīn:** Degirmi yaṣduḳ, gird-bāliş maʿnāsına 09 [r-d-g-e] **Girdigān:** Ḳoz ceviz maʿnāsına. **Şeyḫ Saʿdī:**

Terbiyet-i nā-ehl-rā çün girdigān ber-künbed-est

10 [r-m-e] **Kirmān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bir memleket adıdur ve kirmüñ cemʿīdür, ḳurdcaġuzlar dimekdür. [r-v-g-e] 11 **Girūgān:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile; dutı, rehin ḳomaḳ maʿnāsına ve öc ki iki kişi birbiriyile öceşirler 12 [r-h-t] **Girih-ten:** Tırtır didükleri böcek ki sümükli böcek daḫı dirler, ḥaşerāt-ı arżdandur 13 ve örümcek aġı bu maʿnāya ġayrı esāmīsi īrkākiyā lafẓında yazılmışdur. [r-y-e] 14 **Giryān:** Aġlaġan dimekdür, *girīsten* lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür ve fedā vü ḳurbān 15 maʿnāsına. [r-y-b-e] **Girībān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yaḳa, ʿArabīde ceyb ü cirriyān, kesreteyn ü żammeteyn iledür 16 dirler. [r-y-v-e] **Girīvān:** Miṣlihu. [l-e-b-d-e] **Gil-āb-dān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ḳılābdān. [l-d-e] **Gildān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 17 ol maʿrūf ẓarf ki içine gil ḳorlar. [l-h-v] **Gilhūn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kesiklü yir. [l-y-d-e] **Kilīd-dān:** 18 Kilīd ḳovanı. [h-t-r-y] **Gihterīn:** Her nesnenüñ kiçiregi, ṣīġa-i nisbetdür. [h-y-e] **Gihyān:** Niʿmetī, eyüñli 19 didükleri ot ve ayı ḳulaġı daḫı dirler. Eṭıbbā ḳatında fāvāniyā vü ʿūdü'ṣ-ṣalīb dimekdür, 20 maʿrūfdur, gihyānā maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-y] **Gihīn:** Mürekkebdür, gih ile *yā* vü *nūn*dan kiçirek 21 gihter, ʿArabīde, aṣġar maʿnāsına vü serçe barmaḳ, ḫınṣır maʿnāsına. **(ʿ):**

Nigīn-rā cāy-ı engüşt gihīn-est

22 Sāʾir esāmīsi gihter lafẓında mesṭūrdur. [y-e-ḫ] **Giyāḫūn:** Şems-i Faḫrī bir kimesne bir kimesneyi kendüye 23 muṭīʿ vü münḳād itmekiçün söyledügi mülāyim ü laṭīf söz maʿnāsına naḳl eylemiş. **Şems-i F.:**

24 Heme aʿdā-yı ḫod-rā dost kerdī
B'iḥsān u be-merdī vü giyāḫūn

Ve muṭlaḳā ṭatlu söze dirler. 25 ve āheste āheste iş işlemek. [y-e] **Kiyān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile cemʿ-i *ki* dir, kimler maʿnāsına. **Beyt:**

26 Kiyān refteend ü Keyān āmede
Be-cāy-ı hümā mākiyān āmede

[y-r-m-e] **Kīrmān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ẕekeri büyük olan 27 kimesne. [y-s-t-e] **Gīstān:** Mengene didükleri ālet ki anuñıla üzüm ve sāʾir nesne ṣıḳarlar, çarḫışt 28 maʿnāsına ki ʿArabca miʿṣara dirler. [y-ş] **Kīşen:** Köstek, şikāl maʿnāsına. Niʿmetī, ve ḳurşun maʿnāsına 29 daḫı gelür dimiş. [y-ş-v-ḳ-r-b-e] **Kīş ü Ḳırbān:** Belik maʿnāsınadur.

ʿAcem belik ḳuşandı diyicek yirde 30 ber-best kīş ü ḳırbān dir. [y-k-y] **Kīkīn:** Su gerdemesi ve ışırġan dikeni ve semizotı didükleri ki ʿArabca 31 riclet dirler. [-y-] **Gīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile edāt-ı nisbetdür, ġam-gīn ü nem-gīn gibi Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 288a/01 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki gīnüñ aṣlı āgīndür. İç maʿnāsına bir lafẓ ile terkīb olıcaḳ 02 *elifi* ḥıẕf olınur. Bir nesnenüñ yaṣdıḳ ve minder ve yorġan gibi, içine ṭoldurduḳlarına 03 lisān-ı Fārsīde āgīn dirler, ġam-gīn ü nem-gīn de bundandur. Aṣlı ġam-āgīn ve nem-āgīndür. Maʿnāları 04 ġam ile ve nem ile ṭolmışdur. [-y-] **Kīn:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ṣıfat-ı ḫışmdur ki ṭabīʿat-ı ġażabda ṭopṭolu 05 olup ḫaṣmdan intiḳām almaḳ ister. **(ʿ):**

Ne-dāred ehl-i kīn yārāy-ı temkin

[y-t-h-d-e] **Kīte-dān:** 06 Serrāc. **El-Kāfi'l-Mażmūme.** [d-e-m-y] **Küdāmīn:** Ḳanḳısı dimek olur. [r-y] **Kürīn:** 07 Büyük toḳmaḳ Türkīde varya maʿnāsına ve kārizler toḳmaġı. [r-e-z-e] **Gürāzān:** *Kāf*-ı 08 ʿAcemīyile ḫırāmān maʿnāsına. **Beyt:**

Gürāzān be-yāvered sālāriyān
Şüküftī be-māned ender ü şehriyar

09 [r-s-t-v] **Gürüstūn:** Büyük ḳabbān. [r-g-e] **Gürgān:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile bir meşhūr vilāyet 10 adıdur, taʿrīb idüp Cürcān dirler. **Şems-i F.:**

Beyā dost-ı to şāhān u nām-ı devlet-i to
11 ʿAḳīḳ-i laʿl ber-āyed ze-şāḫı ney-i Cīlān (Cürcān)

Ve gürgün cemʿīdür. [z-y] **Güzīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile her nesnenüñ 12 eyüsi, ḫıyār-ı şeyʾ maʿnāsına ve güzīden lafẓından ṣīġa-i emr ü vaṣf-ı terkībīdür. 13 [ş-b] **Küşīn:** İrkek, ner maʿnāsına. [-ş-] **Küşen:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ṭabʿ maʿnāsına ve teke ve her cānverüñ 14 irkegi. Şeyḫ Niẓāmī Şebdīzüñ nesli beyānında dir. **Naẓm:**

Ze-deşt-i rem kele der-her ḳırānī
15 Be-küşen āyed tekāver-i mādyānī
Be-dān seng-i siyeh raġbet nümāyed
Be-şehvet-i hˇīş-rā ber-seng sāyed
16 Be-fermān-ı Ḫudā z'ū küşen gīred
Ḫudā güftī şüküftī dil-peẕīred

Niʿmetī, ve enbūhī 17 maʿnāsına da gelür, *şīn*üñ żammesi vü sükūnı cāʾizdür. Feṯḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile çoḳ maʿnāsınadur ki 18 ẕikr olındı. [f-t-e] **Güftān:** Niʿmetī, çekirge, melaḫ maʿnāsına ve çekirgeye beñzer bir kiçirek ḳuşcaġızdur 19 dimiş. [l-b] **Gülbün:** Gül aġacı ve bir dip çiçek. **Gül-i Bī-fermān:** Bir nevʿ ḳızılca çiçekdür 20 çalulı yirlerde biter. [l-ḫ-e] **Külḫān:** Ḥammāmuñ od yanacaḳ yirine dirler. [l-ḫ] **Külḫan:** Miṣlihu. 21 [l-

s-t-e] **Gülistān:** Güli çoḳ yire dirler, *lām*uñ sükūnı ve *lām*uñ kesresi ve *sīn*üñ 22 sükūnı ile daḫı cāʾizdür. Müvārid istiʿmālātında vezne tābiʿ olur. Her ḳanḳı vech üzerine 23 rāst gelürise öyle oḳumaḳ gerek. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler gülistān 24 ism-i mürekkebdür, sitān ile gülden lisān-ı Fārsīde sitān zamān ile mekān ortasında müşterek 25 olan ẓarfuñ ismidür. Sitān lafẓında tafṣīli meẕkūrdur. Gülistānuñ maʿnā-yı terkībīsi 26 gül yiri dimekdür. Faṣl da vaṣl da cāʾizdür. Gül-sitān dirler, gülistān da dirler, nite ki 27 bu beytlerde vāḳiʿ olupdur. **Naẓm:**

Eymen ābād-est dil ey dostān
Çeşmhā vü gülsitān-der-gülsitān

28 Saʿdī:

Be-çe kār āyedet ze-gül-i tabaḳī
Ez-gülistān-ı men be-ber varaḳī

[l-ş] **Gülşen:** 29 Güllük ve ʿişret-gāh maʿnāsına. [l-g-v] **Gülgūn:** Gül rengi ve al reng ve açıḳ ṭorı at 30 dimekdür ve Ḫusrev-i Pervīzüñ ol meşhūr atı ki ol rengde olmaġın aña ʿalem olmışdur. 288b/01 ve gülgūne didükleri ḳızılca, ʿavratlar yüzlerine sürerler, figer daḫı dirler, sāʾir adları gül-i raʿnā 02 lafẓında meṭūrdur. [l-g-v-r-s-t-e] **Gül-i Gūristān:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile kūbel didükleri çiçek. 03 [l-n-s-r-y] **Gül-i Nesrīn:** Türkīde gül-i naṣr didükleri çiçek. [l-n-g-b-y] **Gül-engübīn:** Gül ile bişürdükleri 04 meşhūr nesne. [l-h-m-r-ġ-e] **Gülle-murġān:** Ebābil ḳuşı *kāf*-ı ʿAcemī vü teşdīd-i *lām*iledür. 05 Güllā daḫı dirler, lüġatdür. [m-e] **Gümān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ẓan maʿnāsına ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i 06 emrdür ve vaṣf-ı terkībīdür. [m-y-z-d-e] **Kümīdān:** Ḳavuḳ, meşāne maʿnāsına. **Kün:** *Kāf*-ı ʿArabīyile maḳʿad, 07 dübür maʿnāsına ve kerden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. **(ʿ):**

Nümā ze-kün be-ṣıfat çü ferişte mī-bāyed

08 [n-e] **Künān:** *Kāf*-ı ʿArabīyile zebān-ı Māverāʾ maʿnāsına da eski nesneye dirler 09 ve mübālaġa-i fāʿildür. Kerdenden ġālibā vaṣf-ı terkībī istiʿmāl olınur, iderek maʿnāsına 10 meṣelā seyr-künān dirler, seyr iderek dimek olur. **Beyt:**

Çün üftān ü ḫīzān teferrüc-künān
11 Be-bāġ āmedīm āmed ān destān

[n-d-e-v-r] **Künd-āverān:** Bahādur dimekdür. **Beyt:**

12 Bī-fikend ber-ḫāk bīş serān
Ze-leşker be-reftend künd-āverān

(ʿ):

Şebīḫūn ne-kerdend künd-āverān

[n-g-r-e] **13 Küngerān:** Çavdar didükleri dāne ki buġday içinde olur ve ügi ḳuşı, evvelki *kāf*-ı ʿArabīdür **14** ikinci *kāf*-ı ʿAcemīdür. [n-v] **Künūn:** Eknūn lafẓından muḫaffefdür, şimdi, el-ān maʿnāsına. [n-h-l] **Künhān: 15** Bir kiçirek aġaçdur, rāyiḥası dütün ḳoḳusına beñzer, yapraġı ṣıġırlıḳ aġacı yapraġı gibidür. **16** Künhā daḫı lüġatdür. [v-e-r-ş] **Güvāriş:** Güvāriş maʿnāsına ol maʿcūndur ki miʿdeye ḳuvvet virür **17** taʿrīb idüp cüvāriş dirler, aṣl bu idi ki *nūn*suz olaydı, zīrā ki güvārīden lafẓından **18** ism-i maṣdardur. Bundan naḳl olınmışdur. Pārsīde ve muʿarrebinde *nūm*la ki şāyiʿ vü dāyīʿdür, ġalaṭ **19** üzerine ittifāḳ itmek ḳabīlindendür. [v-e-r-h-b-e] **Güvāre-bān:** Çūbān. [v-e-r-h-v-e] **Güvāre-vān: 20** Miṣlihu. Ġayr esāmīsi çūbān lafẓında mesṭūrdur. [v-p-ş-e] **Kūpşān:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *bā*ʾ-i ʿAcemīyile **21** cüllāh maʿnāsına. [v-p-y] **Kūpīn:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile yaġcılaruñ ḥaṣır otından müdevvir olmış āletleri ki **22** bezr-ḫāneden dökilen ḥubūbı onuñ içine ḳorlar. Baʿdehu tenge ururlar, andan yaġ mütereşşiḥ **23** olur, çıḳar, ṣıḳlı geçmez ve yaġ ölçegi ve kāriz toḳmaġı ve muṭlaḳā ölçek Şems-i Faḫrī *çīzī* **24** *bāşed çün keffe-i terāzū ve dīger ʿaṣṣārān-ı bezr kūfte vü ġayre der-ān konend* dimiş ve bu beyti **25** inşā eylemiş. **Beyt:**

Bāz-güşāy ey nigār-ı çeşm be-ʿibret bih-bīn
Tā ki nigū bed felek be-kūbe kūpīn

26 [v-t-l-e] **Kütelān:** Deveci igi ve ḳaṣṣāb yaġrıġı ve ḥışār eri. [v-d-b-e] **Kūdbān:** Küpen **27** ve örgüçlü ir ve semer ve ḫaṭab aġacı yaʿnī deve hevidinüñ üstündeki aġaçdur **28** *dāl*uñ ḥareketi vü sükūnı cāʾizdür. [v-d-c-e] **Kūdcān:** Miṣlihu. [v-d-v-e] **Kūdvān:** Miṣlihu *bā* ile **29** *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. **Beyt:**

Be-reft gītī ez-ān şaḫṣ-ı merde rīk ne-māned
30 Çü kūdvān be-mekkārī ze-merk pālānī

[v-d-y-e] **Kūdiyān:** Büyük toḳmaḳ ve büyük 289a/01 çeküç meṣelā demircilerüñ büyük çeküci ve dülgerlerüñ vāryası ve kārizlerüñ toḳmaġı. **02** [v-d-y] **Kūdiyn:** Miṣlihu. [v-r-e] **Kūrān:** ʿAsker cemʿ olduġı vaḳt iḥāṭa itdügi yir ne miḳdār **03** ise azlıġına ve çoḳluġına göre kūrān dirler. [v-r-s-t-e] **Gūristān:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile maḳbereler **04** maʿnāsına sāʾir esāmīsi deşt-senvā lafẓında meẕkūrdur. [v-r-g] **Gürken:**[3134] İbn-i ʿArab-şāh **05** Tārīḫ-i Tīmūr ʿAcāyibü'l-Maḳdūr nām kitābında dirler ki, gūr-kān fī lüġati'l-Moġūl el-Ḫoten be-maʿnāʾü'l-ṣuhre **06** lemā istivālī Tīmūr ʿalā Māverāʾün-nehr vifāḳü'l-aḳrān tezevvüc benātü'l-mülūk fezādūh fī'l-ḳābe **07** kūr-kān li-kūne ṣāhirü'l-mülūk ve ṣārelehu fī beytihim ḥarekete vü sükūne. [v-r-h-z-m-y] **Kūre-i Zemīn: 08** Muḥkem seylden çuḳur

[3134] [v-r-k] **Gürken:** Maḳbere ḳazıcı. [v-r-g-e] **Gürkān:** 3. (327a/19), 16. (272b/28)

olmış yir. [v-z-e] **Kūzān:** Ḳaraḥişārī rūfedān yumurda maʿnāsına **09** [v-z-s-t-e] **Kūzistān:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile meflūc maʿnāsına. [v-z] **Güzen:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şığın geyigi **10** feṯḥ-i *kāf*ile daḫı rivāyet olındı. [v-z-e] **Güzān:** Kürtün ve kebre ve devenüñ hevidi altına **11** urduḳları çul. [v-s-r-v] **Kūsürūn:** Niʿmetī uca ve segirden ve yan başı ve dübür delügi **12** maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-ş-t-y] **Güştīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile etlü. [v-ş-h-d-h-n] **Kūşe-i dehen:** Aġız **13** kenārı ve avurd. [v-f-c-e] **Kūficān:** Kirmān şaḥrālarında ve ṭaġlarında olur. Ekrāddan bir **14** nevʿ ṭāʾifedür, ʿArabca ḳafes dirler, ġāyetde şerīr ḳavmdür ve ber-aṣl nedes ve boġaz **15** ve boyun. [v-f-c-y-e] **Kūficiyān:** Miṯlihu. [v-f-ş-e] **Kūfşān:** Cüleh, nessāḫ maʿnāsına sāʾir adları **16** pāy-bāf lafẓında mesṭūrdur. [v-l-h] **Kūlḫān:** Külḫan maʿnāsına. **Beyt:**

Cān-ı ḫufte çi ḫaber dāde ze-ten
Kū be-gülşen ḫufte yā der-külḫan

[v-m] **Gümen:** Ügi ḳuşı ve añıt ḳuşı ki ördege beñzer **18** bir ḳuşdur. [-v-] **Kūn:** *Kāf*-ı ʿArabīyile oturaḳ yiri, dübür maʿnāsına. **Beyt:**

Be-cüfte gül-ruḫ-ı men kār-ı Bī-sütūn kerde
Dü-kūh-rā be-hem āverde nām kūn kerde

[-v-] **Gūn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile edāt-ı **20** teşbīhdür, kelimenüñ āḫirine lāḥiḳ olur ve yaġız maʿnāsına. Meṯelā gül-gūn dirler gül gibi **21** gül rengi dimekdür. **(ʿ):**

Nār-ı gendüm-gūn-ı men ne-ḫord be-cū ferzāne-rā

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ **22** itmişler ki gūn dürlüdür, iki dürlüdür diyicek yirde ʿAcem dü-güne dir. Niteki Şebdīz **23** ile gül-gūnuñ vaṣfında Ḫusrev dimişdür. **Beyt:**

Çü şeh dīd ān dü-bād teng-beste
Ṣabā-rā be-dü-güne reng-beste

Dürlü dürlü diyicek yirde gūn-ā-gūn dirler. **Beyt:**

Ān pür ez-lālehāy-ı reng-ā-reng
V'ey pür ez-mīvehāy-ı gūn-ā-gūn

Gāh olur teşbīh içün istiʿāre **26** olınur, gül-gūn u gendüm-gūn dirler. **Selmān:**

Yār-ı gendüm-gūn ḫırmen-sūz sünbül-būy-ı men
Cev-be-cev ber-bād ḫˇāhed dād çün kāhem dīger

Süciye levnde teşbīhde ḳaṣd olınsa mey-gūn **28** dirler, ṭaʿamda teşbīh olınsa mey-ḫoş dirler. [v-n-e-g-v] **Gūn-ā-gūn:** Dürlü dürlü maʿnāsına. [v-n-h-e] **29 Kūnhān:** Bir kiçirek aġaçdur, ḳoḫusı dütün gibidür, yapraġı şoḳarlıḳ aġacı gibidür, künhān **30** lafẓı bundan muḫaffefdür. [v-n-h-g-v] **Gūn-e-gūn:** Miṯlihu. **Esedī:**

Çü gencī ki bīnende āred berūn

31 B’endīşe z’ū gevher-i gūn-e-gūn

[v-h-e-m-v] **Kūhāmūn:** Oġlancuḳlar oyunlarından bir oyundur, bir yire ṭopraḳ 289b/01 yıġarlar ve ol ṭopraḳ içine bir ḳılı gizlerler ve şu şaçarlar ve eṭrāfında çiziler çizüp 02 baʿdehu ol ḳılı bulmaḳ içün eliyile ve barmaġıyıla devr iderler, ʿArab bu luʿba *luḳayrī* dir, Niʿmetī 03 bu oyunuñ beyānında böyle dimiş *tūde-i ḫāk buved ki sūrāḫhā pīrāmen v’ey be konend ü* 04 *ber-ser-i tūde āb rīzend ü ez-her sūrāḫ ki āb bīrūn āyed. Ḫudāvendān-ı sūrāḫ ber-ġayr* 05 *dest berde bāşed* ve düz ṭaġ. [v-h-e] **Kūhān:** Örgüç, devenüñ ve her cānverüñ şırtında 06 istiʿmāl olınur.[3135] [v-h-b-y] **Kūhbīn:** ʿAṣṣārlar zenbīli. [v-h-s-t-e] **Kūhistān:** Ṭaġlıḳ 07 ve yaylaḳ. [v-h] **Kūhen:** İgid ve ügey. [v-h-d-e] **Güvedān:** Müsterāḥ. [v-h-v-e-r-h-v-e] **Kūhvā-revān:** 08 *Vesīletü’l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī serrāc maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-h-h-z-y] **Kūhe-i zīn:** Eyer 09 ḳaşı. [v-h-y] **Kūhīn:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ṭaġ gibi maʿnāsına ve terāzū ve keffesi ve ḳıyma taḫtası ki 10 ḳıyma anuñ üzerinde dögerler. [v-h-y] **Güveīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile seyl uġraduġından çuḳur 11 yir. **Kūy-ı Sārān: Firdevsī:**

Zemīn-i kūy-ı Sārān bud ez-bīşter

12 Ki kūyī hemī Māverāʾün-nehr

[h-s-t-e] **Kuhistān:** Kūhistān lafẓından muḫaffefdür. Orman maʿnāsına [-h-] **Kühen:** Eski, köhne maʿnāsına *hā*nuñ fetḥi ve żammı cāʾizdür, eṣaḥḥ 13 żammıladur, suḫen gibidür. 14 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meftūḥa** 15 [ç-y] **Lāçīn:** Ḳul, bende maʿnāsına ve esmāʾ-i ricāldendür. [l-d] **Lāden:** Ol maʿrūf ḫoş ḳoḫulu 16 nesnedür ki, panbuḳluḳ otınuñ üstüne hevādan yaġar keçi otlarken tüyine bulaşur ondan 17 cemʿ iderler ve baʿżılar otuñ kendüsinden ḥāṣıl olur ve baʿżılar keçinüñ derinden 18 ḥāṣıl olur didiler. Ḳavl-i evvel eṣaḥḥdur. **ʿUnṣurī:**

Ṣadrī ki nesīm-i ḫulḳ o ʿıṭr

19 Iḳtāʿ dihed be-müşk ü laden

Ve Türkistān ḳurbında bir yir adıdur ki Efrāsiyāb-ı bed-īmānuñ 20 sipāh-sālārı olan Pīrān ʿasker-i Īrān üzerine Şebīḫūn idüp Īrānīlerden 21 çoḳ nām-dār pehlevān helāk olup *Şeh-nāme*de ol ceng-i cevānān ceng-pīşen 22 dimekile maʿrūf u meşhūrdur. **Firdevsī:**

Be-lāden ki āmed sipāh-keşen

Şebīḫūn Pīrān be-ceng beşen

23 [e-m-e] **Lāmān:** Cüst ü çāpük. [-e-] **Lān:** Ḥavlı, aġıl sāʾir adları *şevġā* 24 lafẓında

[3135] --. 16. (272 b/29)

meẕkūrdur. [b-e] **Lebān:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile emekdeş ve cemʿ-i leb. [p-e] **Lepān:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile **25** pirpir işleyici nesne āyīne vü ḳılıç ve bunlara beñzer ne varise. **Ferruḫī:**

Gerdūn ze-berḳ-i tīġ çü āteş-i lepān lepān
26 Kūh ez-ġarīv kūs çü keştī nevān nevan

Şems-i Fāḫrī *Miʿyār-ı Cemālīde* **27** rūşenī bāşed ki dıraḫşed dimiş ve işbu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Eger be-gāh-keşān izdiḥām-i ecrām-est
28 Ber-īn der-est tezāḥum ze-neyyirāt lebān

Mevlānā Ḥalīmī şuʿle maʿnāsına naḳl idenüñ **29** ḳavli żāʿīfdür. Niteki Ferrūḫīnüñ istişhād olınan beyti buña delālet ider dimiş. **30** Bu lüġat *bā*ʾ-i ʿAcemīyile naḳl olındı. Eṣaḥḥ budur ki *lām*dan şoñra *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür. **31** [-c-] **Lecen:** Özlü, siyāh balçıḳ ki yollarda ve köylerde ṭavar ayaġından delük delük 290a/01 pāre pāre olur ve ḳuyu diplerinde ve şular kenārında olan ḳara balçıḳ bu lüġat **02** *cīm*-i ʿArabīyile ve *zā*ʾ-i ʿAcemīyile daḫı naḳl olındı. Eṣaḥḥ *zā*ʾ-i ʿAcemīyiledür ve ekṣer *zā*ʾ ile müstaʿmeldür. **Beyt:**

03 Çün hemī şod ġarḳ Firʿavn ān zamān
Ez-lecen pür kerd Cibrīleş dehan

3136

[ḫ-ş-e] **Laḫşān: 04** Ṭayancak yir. **Şems-i F.:**

Muḫālif er çi ki Ḫudā-ra çü seng mī-pendāşt
05 Ze-tāb-ı āteş-i tiġeş çü mūm şod laḫşān

[r-z-e] **Lerzān:** Ṣīġa-i mübālaġadur, ditreyici dimekdür. [j-d-e] **Lejdān: 06** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile balçıḳ cemʿ olduġı yir. [-j-] **Lejen:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile lecen maʿnāsına ki özlü ḳara balçıġa **07** dirler. **ʿArifī:**

Keştī bī-bād-bān ber-ruḫ-ı deryā-yı ḫāk
Lenger-i bī-rismān der-vaḥl u der-lejen

08 [-ş-] **Leşen:** Tayancaḳ. [ʿ-l-g-v] **Laʿl-gūn:** Bir nevʿ ḳırmızı güldür, ʿarūs-ı pīr de dirler. **09 Esedī:**

Ride der-ride z'ān gül-i laʿl-gūn
Ki ḫˇānī ʿarūseş be-perde derun

3136 **Şems-i F.:**

Be-midḥat-i ān ki ḳalemvār nī-st raṭb-ı lisān
Ze-ġuṣṣa bād fürū refte tāb-ser belcen

[ġ-z-e] **Laġzān:** Tayıncaḳ. [-ḳ-] **Laḳan:** Legen maʿnāsına. [g-e] **Legān:** Ṣolaḳ ellü olan kimesne. [g-d-z] **Leged-zen:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile depegen dimekdür. ʿArabīde żarūḥ u nüfūḥ maʿnāsına. **Leger-zen:** Miṣlihu. [-g-] **Legen:** Şemʿ-dān. **Beyt:**

Şeb-i tīre be-güşād zülf-i siyāh
Dıraḫşende geşt ez-legen-i şemʿ-i māh

ve demür ocaḳ. **Şems-i F.:**

Çehār-pāy be-zencīr-i ḥādiṯāt-keşān
Hemīşe sīne ber-āteş būd besān legen

Ve ol ẓarfdur ki baḳırdan ve ḳalaydan ve birincden düzüp içinde ġasl u ġusl iderler ve pādişāhlar ve baʿżı ṣāḥib-i emvāl altun ve gümüşden daḫı iderler, aṣlda *kāf*-ı ʿArabīyiledür ammā *kāf*-ı ʿAcemīyile meşhūrdur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki Türkī dilde legen didüklerinüñ ismi teştdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Geret tāc ḫˇāhī vü zerrīne teşt
Be-mülk-i ʿIrāḳ be-bāyed güẕeşt

ʿArab teşti taʿrīb idüp ṭaşt dir, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Şiʿr:**

Vaḳaʿü’ṭ-ṭışt ġayr münkeser
Leytehü lem yeḳaʿ vü münkeser[3137]

Teştüñ muʿarrebidür. Ḥarf-i *tā*, *ṭā*ya tebdīl olınmışdur. Şemʿdān ıṭlāḳı maʿnā-yı Türkī bī-iʿtibāriledür. [k-h] **Lekhen:** Açluḳ, gürisnegī maʿnāsına ve Hindīler oruçlarından bir muʿteber oruç ayıdur. **Beyt:**

İllā tā muʾmīnān dārend rūze
İllā tā mūʾmiyān dārend lekhen[3138]

[v-n-e-l-v] **Levn-ā-levn:** Dürlü dürlü rengler dimekdür. [v-n-d-z] **Levend-zen:** Rūspī ʿavrat. [y-e] **Leyān:** Āyīne ve ḳılıç ve anuñ gibilerüñ żıyāsı lepān maʿnāsına *bāʾ*-i ʿAcemīyile ki ẕikr olınmışdur. **El-Lāmi’l-Meksūre:** [y-k] **Līkin:** Lākin lafẓınuñ imālesidür. Evet dimekdür. [y-m-v] **Līmūn:** Ol maʿrūf mīvedür ki Fārsīde ʿArabīde ve Türkīde müstaʿmeldür. [y-m-v-y-n-v] **Līmūniyūn:** Evlek.[3139] **El-Lāmi’l-Mażmūme.** [b-n-e] **Lübnān:** Şām ḳurbında bir ṭaġdur ki zamān-ı sābıḳda içinde dāʾimā

[3137] “Kilden yapılmış çömlek düştü, kırılmadı/Keşke düşmeseydi ve kırılmasaydı.”
[3138] “Sadece inananlar oruç tutarlar/Sadece müminler rahiplik yaparlar.”
[3139] 16. (174a/14)

28 ruh-bānlar sākin idi.[3140] [m-c-e] **Lümcān:** Aḳżā-yı Hindde bir ṭā'ifedür ki ġāyetde ḳıttāl kimesneler 29 ve ṭaʿāmları şekerdür. [v-s-z] **Lūs-zen:** Ṭadıcı, çāşni-gīr maʿnāsına. **Lüs-zen:** Miṣlihu. [v-l-y-e] **Lūliyān:** 30 Cemʿ-i lūlīndendür. Ḳaraçılara dirler ve ber-sebīl-i istiʿāre her güzel ki fettān ve yaġmacı ola 31 ıṭlāḳ olınur. Lūlū didüklerine sebeb budur ki şādīlikleri eyyāmında lūlū diyü 290b/01 ṣadālar iderler. **Ḥāfıẓ:**

Fiġān k'īn lūliyān şūḫ-ı şehr-āşūb şīrīn-kār
02 Çonān bordend ṣabr ez-dil ki Türkān ḫᵛān-ı yaġmā-rā[3141]

[v-l-y] **Lūlbīn:** Ayrıḳ maʿnāsına. 03 **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** 04 [e-b-v] **Mābūn:** Ḫīz ü muḫanneṯ oġlan ve ḫā'in maʿnāsına daḫı gelür. **Şems-i F.:**

05 Hemīşe tā ki ne-yāyed ḥamiyyet ez-mābūn

[e-b-h-ş-e] **Mābehşān:** Sāvec-i Hindī.[3142] [e-ç-e] **Māçān:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳancıḳ köpek ḳıyās 06 bu idi ki māçān, māc lafẓınuñ cemʿi olayıdı. Ammā müfred maḳāmında daḫı istiʿmāl itdiler. 07 Müjgān gibi ve diyār-ı ʿAcemde bir ışṭılāḥdur ki mekteb-ḫānede oġlancuḳlardan birisi sebaḳı 08 başın unutsa cerīmesi içün baş aldurup yirler, ol başa kelle-māçān dirler 09 ve gāh olur ki paça aldururlar, ol paçaya pāy-māçān dirler ve ṭapınmaḳ maʿnāsına. 10 [e-ç-y] **Māçīn:** Çīn vilāyetinde bir ʿaẓīm şehr adıdur.[3143] **Esedī:**

Me-zen zişt peyġāre z'īrān zemīn
11 Ki yek şehr-i o bih ze-Māçīn ü Çīn[3144]

[e-ḫ-e] **Māḫān:** Nā-pāk, murdār maʿnāsına. [e-d-r-z] 12 **Māder-zen:** Ḳayınana. [e-d-g-e] **Mādegān:** *Kāf*-ı ʿAcemiyile ḳışraḳ ki bedene daḫı dirler. **Beyt:**

13 Tā tüvānī çār çīz ez-cānverhā māde-ḫar
Mākiyān u mādegān u māde-gāv u māde-ḫar

Fāżıl-ı 14 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki mādegān lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüz'i 15 mādedür ki dişidür. Bir cüz'i de gāndur, *kāf*-ı ʿAcemiyile maʿnāsı cimāʿdur. **Beyt:**

16 Madegān ki peder kerd püser ṣad beʿavż dād

[3140] **Loḳmān:** Ḥekīm ḥażret-i Dāvud *ʿaleyhi's-selām* zamānında idi. Nübüvvetinde Ẕü'l-ḳarneyn gibi iḫtilāf olınmışdur. Peyġamberlerde *ʿaleyhime's-selām* biñ peyġamber ḫiẕmetine yetişüp ʿilm-i ḥikmeti anlardan aḫẕ itmişdür. Anuñ ġavāmız-ı esrār-ı ḥikmete ıṭṭılāʿlarından biridür ki āb-ḫānede arḳasın dīvāra virüp çoḳ durmaḳ sebeb-i ʿillet-i nāsūrdur ve meẕkūr ʿillet bu eser ʿilletinden ġayrı insānuñ maḳʿadınuñ sūrāḫī kenārında ẓāhir olur. Bir şancılı ʿilletdür. Andan evvel olan ḥukemā bu ʿilleti teşḫīs idüp beyān itmemişdür.

[3141] (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

[3142] 16. (274a/23)

[3143] --. 16. (274a/28)

[3144] --. 16. (274a/28)

Tā muẓlime der-gerden be-bāş ne-māned

Mādegān didüklerine bāʿiş 17 ġālibā döl içün olduġından ötüri ke-ennehu nisbet olınmışdur. Lafẓ-ı meẕkūruñ 18 aşlı māde-i gāndur, iżāfetile maʿnā-yı terkībīden ismiyyeye naḳl olıncaḳ ol iżāfet 19 ḳaṭʿ olınmışdur. Ḫˇāce-serāydaki gibi ki aşlı ḫˇāce-i sarāy idi, iżāfetile. [e-d-y-e] **Mādiyān:** 20 Miṣlihu. [e-d-r-y-v] **Māderyūn:** Çaşır didükleri otdur ki sirke ile turşīsin iderler, ġāyetde nāfiʿdür. 21 [e-r-e] **Mārān:** Āhengerān ve māruñ cemʿidür. Yılanlar maʿnāsına. [e-r-s-t-e] **Māristān:** Bīmār-ḫāne 22 ve yılanlıḳ maʿnāsına. [e-r-g-r-e] **Mār-girān:** Miṣlihu. [e-r-g-z-e] **Mār-gizān:** Ġāyetde yavuz yılan. [e-z-r-y-v] 23 **Māzeryūn:** Çaşır, māderyūn maʿnāsına. **Mākiyān:** Tavuḳ, dicāce maʿnāsına. **Şems-i F.:**

24 Nī-st şāhīn-rā mecāl ez-ʿadl-i o
K’āverd der-dil ḫayāl-i mākiyān

[e-l-y] **Mālīn:** Niʿmetī; sülük, mālīz u ʿalaḳ 25 maʿnāsına naḳl eylemiş. Sāʾir adları kāḫinc lafẓında meẕkūrdur. [e-m-y-r-e] **Māmīrān:** Edviyyelerdendür. 26 [-e-] **Mān:** Ev, barḳ, ḫanümān maʿnāsına gāh olur ki yalñuz ḫān dirler ve gāh olur ki yalñuz 27 mān da dirler. **Beyt:**

Ne ḫān u ne mān u ne būm u nijād
Yekī şehriyārī miyān-ı pür ze-bād

28 ve żamīr-i nefs-i mütekellim maʾü’l-ġayrdur. Biz dimekdür. Ḥālet-i cerde bir ismüñ mużāfun ileyhi olmaḳ 29 iʿtibārıyıla. **Beyt:**

Çonīn dād pāsenc-i güher İsfendiyār
Ne-fermūd mān rāmeş ü mī-güsār

Esedī:

30 Reh-i nīk ü bed kişte-i toḫm-ı mā-st
Ḫıred keştī vü to şeh-i mān rāh-ı rast

Daḫı ḥālet-i 31 naṣbda bir fiʿlüñ mefʿūli olmaḳ iʿtibārıyıla. **Firdevsī:**

Ki o dād mān ser der ān dest-gāh
Sitāyiş mer o-rā ki be-nümūd rāh

291a/01 ve mānde lafẓında ṣīġa-i emrdür. Ḳal dimek olur 02 ve hem mānisten lafẓından ṣīġa-i emrdür beñze dimek olur ve bu iki maʿnāya naẓar baʿżı 03 terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. Dūd-mān, ḫūr-mān gibi, Niʿmetī, ve nehydür, ḳo 04 be-güẕār ve bene maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [e-h-p-r-v-y] **Māh-pervīn:** Cedvār didükleri dārūdur 05 ki bir muʿteber tiryāḳlardandur. Aġuları defʿ ider, biş adlu zehr ile bir kökde biter, Ḥaḳ subḥāne 06 ve teʿālānuñ kemāl-i ḳudretlerinden biridür ki ikisi bir kökde bitüp biri zehr

biri tiryākdur. 07 [b-h] **Mebhen:** Cāy-ı ārām u zād-būm yaʿnī kişinüñ ṭoġduġı yir, masḳat-i reʾs maʿnāsına 08 ve mihmān-ḫāne ve ḫˇīşān ve dūdmān ve ḫānümān ve cāy-ı cāvidān bu lüġat *mīm*den 09 şoñra *bā* ile ki şānī-i ḥurūf-ı teheccīdür ve meksūre bābında *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. 10 [-c-] **Meçen:** Kiçirek ḳalḳan ki aġacı olmaya. [r-c-e] **Mercān:** Maʿrūf ṭaşdur ki andan tesbīḥler 11 ve ḥullīler ve baʿżı küçük āletler iderler. Maʿdenī deryā-yı Rūmda maġrib ṭarafındadur. 12 Nebāt gibi ol yirde biter dirler ki deryādan çıḳduḳda aḳ ve yumşaḳ olur, hevā 13 ṭoḳınduḳça ve ṭurduḳça ḳızarur ve muḥkem olur, ḫaṣṣiyeti müferraḥ terkīblerde maʿcūn olıcaḳ 14 ḫūn-dilī ṣāfī ider ve rūḥ-ı ḥayvānīye daḫı ḳuvvet virür ve şılāya üzerinde 15 saḥḳ idüp dişe sürseler diş şarılığın giderür ve bīḫ-i dendānı muḥkem ider 16 ve zehr içmişe ve zehrlü ḥayvān şoḳmışa bir dirhem miḳdārını saḥḳ idüp içürseler 17 zehri ʿarūḳdan çıḳarur ve yaraya ve ḳabż-ı bevle nāfiʿdür, eyüsi ḳızılıdur ve mürvārīd 18 ḫıred maʿnāsına ve ügey ḳardaş pesender maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫudāygānā şodem ki hest siḥr-i ḥelāl
19 Ḥarām-zāde buved her geh ḫˇānedeş mercān

Ve baʿżılar pesender muṭlaḳā oġul maʿnāsına dimişler. 20 [r-d-e-f-k] **Merd-efken:** Er aḳdarıcı, bahādur maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Der-ʿömr eger Rüstem der-dīde-i rūbīn zed
21 Tīrī ki be-ḳuvvet buved ez-kilk-i to merd-efken

[r-d-e-v-j] **Merd-evjen:** Miṯlihu. [r-z-b-e] **Merz-bān:** 22 Maʿnā-yı terkībīsi muḳteżāsınca ṣınur bekçisi, serḥad beglerine dirler, zīrā merz ṣınurdur 23 bān ḥāfıẓ maʿnāsınadur. Ammā ıṭlāḳātından ol pādişāhdur ki bir memleket cānibini żabṭ 24 idüp ḳorıya kimseyi ṭaʿarruż itmege ve ẓulm u teʿeddī ḳılmaġa ḳomaya. **Şems-i F.:**

25 Ḥabbeẕā melikī ki bāşed rūz u şeb
ʿAdl ü Īnṣāfeş der-encām-ı zeban

Ve tırāz u dilī. [r-z-ġ] **Merzġan:** 26 Gūristān-ı Yahvedān ve muṭlaḳā maḳābir maʿnāsına. **Ḫayrī:**

Her ker er hebereş zeġan bāşed
27 Menzil-i o be-merzġan bāşed

Beyt:

Er şeb-i ʿıyd ez-berāy-ı mürde-i ḫod her kesī
Zinde bā-ḫod mī-borend o-rā miyān-ı merzġan

28 Gāh olur *ġaym zā* üzerine taḳdīm idüp merġzen dirler, gāh ber ʿaks. 29 [r-ġ-z] **Merġzen:** Miṯlihu. **Şems-i F.:**

Şāhī ki ber-muḫālif der-gāh-ı ḫˇīşten
Ez-kīne murġzār koned hemçü merġzen

30 Beyt:

Rūz-ı ṣulḥeş ger ne-dāned murġzār ez merġzen
Rūz-ı kīneş ger ne-dāned merġzen ez-murġzār

31 Ġayrı adları *senevā* lafẓında mesṭūrdur. [-j-] **Mejen:** Kiçirek ḳalḳan ki aġacı olmaya 291b/01 [g-s-r-e] **Meges-rān:** Siñek ḳoruyacaġa dirler.

Beyt:

Cāme-i İslām ber-aṣḥāb-ı rīv
02 Perr-i ferişte-est meges-rān-ı dīv

ʿArabīde *meẕiyye* maʿnāsına. **Münşī:**

Meges-rān-ı ẓafer be-girifte der-dest
03 Serān-ı düşmenet-rā çün meges-rān

Lafẓ-ı mürekkebdür, yelpedeye ṣādıḳdur **04** lisān-ı Fārsīde aña bād-bīzen dirler. **(ʿ):**

Bād-bīzen-ı atabeg meges-est

Oġlancuḳlaruñ **05** müʾeddibine ki Türkīde aña lālā dirler. Lisān-ı Fārsīde atabeg dirler. **Men:** Taḫfīf-i *nūm*la **06** ben dimekdür. Ene maʿnāsına żamīr-i mütekellim-i vaḥdetdür. Menüñ cemʿi mādur. Ḫilāf-ı ḳıyās üzerinedür. **07 Beyt:**

Mā bīm be-ʿaşḳ-ı to tevellā kerde
V'ez-ṭāʿat ü maʿṣiyet teberrā kerde

Benlik diyicek **08** yirde ʿAcem menī dir, bizlik diyecek yirde māyī dir. **Beyt:**

Çün ṣonuñ ṭopraḳ öñüñ māye-meni
09 Nedür ortada bu māyī vü meni

Ve kerfī didükleri nesne ki gökden yaġar. **Menn:** Ṭaż'īf-i **10** *nūm*la vezn-i maḫṣūṣuñ adıdur. Batman maʿnāsına her vilāyetde bir vechile iʿtibār olınur. **11** Kütübde muṭlaḳ ẕikr olınandan murād rıṭl-ı ʿarāḳīdür ki iki yüz altmış dirheme dirler, ʿArabca menā **12** dirler, teşniyesinde menvān dirler. [y-k-v] **Mey-gūn:** Al ve surḫ reng ve ḳumral renge dirler, ḳuzı **13** derisine ve saḳalda istiʿmāl olınur. **El-Mīmi'l-Meksūre** [s-y] **Misīn:** Baḳırdan olan **14** nesne. [t-r-e] **Mitrān:** Pehlivān, kebrān u āyīn-i tersāyān ve gebrān. [r-z-e] **Mirzmān:** İki yıldızdur **15** şiʿrā-yı ʿabūr ve şiʿrā-yı ġameyṣā yanında. [h-r-b-e] **Mihribān:** Şefḳatlü ve nigāh-bān maʿnāsına.. **16** [h-r-c-e] **Mihricān:** Mihribān lafẓınuñ muʿarrebidür. **Beyt:**

Bī-nevā çün bülbülen bī-berg çün şāh-ı dıraḫt
17 Çün cemāl-i gül buved der-mihricān üftāde dūr

[h-r-g-e] **Mihrigān:** *Kāf*-ı 18 ʿAcemīyile güz faṣlı ḥarīf maʿnāsına ve mihrimāhuñ on altıncı güni ki Fürs ʿādetince ayla 19 gün adı muvāfıḳ geldügiçün bayram ve zemzemeler iderler. **ʿUnṣurī:**

Der-luṭf-ı to ender-çemen yek mihrigān sāzed vaṭan
20 Ber-yaḫ nigāred yāsemen teʾşīr-i bād-ı mihrigān

Esedī:

Ber-ārāyiş-i mihrigān çeşn sāḫt
21 Ser-i āteş ez-burc-ı meh ber-ferāḫt

[h-m-e] **Mihmān:** Ḳonuḳ. **Beyt:**

Ki o çün be-dīn ḫāne mihmān resīd
22 Be-dīn-i bī-nevā mīhen ü bān resīd

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 23 itmişler ki mihmān elfāẓ-ı mürekkebedendür. Bir cüzʾi mihdür. Ulu maʿnāsına bir cüzʾi māndur. 24 Beñzeyici maʿnāsına. İsm-i fāʿildür, mānistenden ḳonuḳ müsteḥaḳ-ı taʿẓīm olup ḳonduġı 25 yirde riʿāyeti vācib olup ulu olduġından ötüri mihmān dirler. Şuʿarā-yı 26 ʿArabdan ol şāʿir ki bu beytleri dimişdür. **Şiʿr:**

Mā semmetü'l-ʿAcemi'l-mihmān mihmānen
El-ālā celāl żaʾīfin ke-inne min ke-inne
27 Fi'l-mihe ekberehüm ve'l-mān menzilihüm
Ve'ż-żaʾif sebdühüm mā lāzeme'l-mānā

28 Mihmānuñ mürekkeb olduġın beyānda mihüñ maʿnāsın taʿyīnde işābet itmişdür. Ammā 29 maʿnā-yı mānī tebyininde ḫaṭā idüpdür. Ebū Manṣūr Ṣaʿlibī *Leṭāʾifü'l-Maʿārif* adlu kitābında 30 ẕikr olan beytleri getürmişdür ve maḳarr itmişdür. Ġalaṭına vāḳıf olmamışdur. Mīz ile 31 mihmānuñ farḳı vardur, mīz vażʿ-ı ḫāṣıla mevżuʿdur. Mihmān vażʿ-ı ʿām terkībi ḥasbiyiledür. 292a/01 [h-y] **Mihīn:** Uluraḳ ve eyürek maʿnāsına. [y-e] **Miyān:** Bil, vasaṭ maʿnāsına ve aralıḳ maʿnāsına. 02 [y-e-n-g-y] **Miyān-gīn:** Ortaraḳ maʿnāsına. [y-t-y] **Mītīn:** Külüng didükleri ki anuñıla ṭaş keserler 03 ve ḳazma ki ḳazarlar. **Şems-i F.:**

Be-tāc u ḫātemeş āyend lülü vü yāḳūt
Ze-kān u dür çü dīger renc-i ġavṭa vü mītīn

04 [y-r-t] **Mīr-ten:** Kendüyi olura urmaḳ. [y-r-s-y] **Mīrsīn:** Türkīde mersin 05 didükleri ḫoş rāyiḥalu aġaç, ās maʿnāsına ġāyetde ḳābiždür. Ondan ḳābiż olan 06 hemān kirecdür. [y-z-b-e] **Mīz-bān:** Ḳonuḳcı, mużīf maʿnāsına, mihmān-ḫāne maʿnāsına daḫı gelür. 07 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki mīz-bān lafẓ-ı mürekkebdür. Bir lafẓı mīzdür

ki ḳonuġuñ ism-i 08 ḥaṣṣıdur. Bir cüzʾi de bāndur, ḥıfẓ idici maʿnāsına, ḳonuġı ḳonaḳlayup riʿāyet itdügi 09 içün mīz-bān dirler. [y-ş-y] **Mīşīn:** Debāġat olınmış ḳoyun derisi ki ʿāmme meşīn dir. 10 Sāʾir tafṣīli mīş lafẓında olmışdur. [y-g-j] **Mīgjen:** Niʿmetī, ḳızılsaġı dimekdür dimiş. 11 [y-n-e] **Mīnān:** İriñ maʿnāsına. [y-h-m-e] **Mīhmān:** Ḳonuḳ, ṣayf maʿnāsına. [y-h] **Mīhen:** Dūdman 12 ve ev, barḳ, mübhen maʿnāsına. Feṯḥ-i *mīm* ü *bā* ile ṣanī-i ḥurūf-ı teheccīdür. Ekṣer budur ki mān lafẓıyıla 13 bile cemʿ olınup mīhen ü mān dirler, *gīr* ve ev, barḳ dimek olur. Ḫān u mān gibi 14 niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Esedī:**

Şevī şād be-güfte mihmān-ı men
Beyārāyī īn mīhīn ü mān-ı men

15 [y-h-y] **Mīhīn:** Miṣlihu vü ārām yiri. **El-Mīmi'l-Mażmūme.** [ç-g-e] **Müçgān:** Kirpik, 16 müjgān maʿnāsına. [r-ġ-d-s-t-e] **Murġ-ı Destān:** ʿAndelīb. **Esedī:**

Ḳafeşhā ze-ser-şāhī āviḫte
17 Pür ez-murġ-ı destān ber-engīḫte

[j-d-g-e] **Müjdegān:** Beşāret, muştuluḳ maʿnāsına. 18 **Beyt:**

Me-rān zaḫmī müjgān k'ez-ān be-cān-est
Dilem-rā z'ān cerāḥat müjdegān-est

[j-g-e] 19 **Müjgān:** Kirpikler, cemʿi ṣīġasıdur. Gāh olur ki vaḥdet maḳāmında daḫı istiʿmāl olınur. 20 **Laṭīfī:**

Müjgānī dilem mecrūḥ kerdī
Be-laʿl-i leb be-kon dermān-ı ḫaste

[ş-g-z-m-y] **Müşg-zemīn:** 21 Ṭoylaḳ didükleri ot ki ʿArabca suʿd dirler. Eṭıbbā ḳatında daḫı bunuñıla maʿrūfdur. 22 [ġ-e-l-ç-y] **Muġāl-çīn:** Ġāyetde güzel gözüñ ṣıfatıdur. Ḳatı siyāh olmaz. [ġ-l-ç-y] **Muġal-çīn:** 23 Miṣlihu. [k-r-e] **Mükrān:** Bir memleketdür ki anda bir taġ vardur, toprağı ādem ṣūretindedür 24 dirler. [v-b-d-m-v-b-d-e] **Mūbed-i Mūbedān:** Her milletüñ ulu dānişmendlerine mūbed dirler ve ol 25 ṭāʾifenüñ ulusına mūbed-i mūbedān ve mūbedān-ı mūbed daḫı dirler. Sāʾir tāfṣīli mūbed 26 lafẓında meẕkūrdur. [v-j-e] **Mūjān:** Açılmış nergis ve ber-sebīl-i istiʿāre şol güzel göze 27 dirler ki naẓarda müteḥarrik olup kirişme ola. **Ferruḫī:**

Ḫoy girifte lāle-i sīr-ābeş ez-tef ne-bīned
28 Ḫīre geşte nergis-i mūjāneş ez-ḫˇāb-ı ḫumār

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de 29 çeşm nīgū bāşed ki endekī kirişme dāşte bāşed dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

30 Gereş be-lülü vü mercān kesī koned nisbet

Çonān buved ki be-nergis nişeste mūjān

*Zā*ʾ-i ʿArabiyile daḫı 31 cāʾizdür. [v-z-h-p-e-y-y] **Mūze-pāyīn:** Ṣoḳman ki edük ḳısmındandur, ayaġa giyerler. [v-z-h-b-e-l-e-n-y] 292b/01 **Mūje-bālānīn:** Cizme ve ṣoḳman. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi heze dirler, ḳızlar gelin olduḳda ayaḳlarına 02 giydükleri edükdür dimiş. [v-f-l-v] **Müflün:** Iklīlü'l-Mülk didükleri dārū ki eṭıbbā ḳatında 03 maʿrūfdur. [v-l-y-e] **Mūliyān:** Niʿmetī yaġmacı maʿnāsına dimiş. [v-y-ç-y] **Müy-çīn:** Ḳıl ḳoparcaḳ ālet, minḳāş maʿnāsına **04 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 05** [e-t-v-e] **Nā-tüvān:** Ṭāḳatsız, żaʿīf maʿnāsına. [e-ḫ] **Nāḫun:** Ṭırnaḳ, ẓıfr maʿnāsına. [e-ḫ-v] **Nāḫūn: 06** Miṣlihu. [e-d-e] **Nādān:** Bilmez, cāhil maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle naḳl 07 eyler ki nādānuñ maʿnāsı bilici degildür dimekdür. Niteki nā-merdüñ maʿnāsı er degildür dimekdür 08 lisān-ı Fārsīde nā edāt-ı selbdür. Evvel-i kelīmeye dāḫil olur, medḫūlünüñ medlūlinde olan 09 vaṣfı selb ider. Ḥāşiye-i muṭālaʿada Seyyid Şerīf nā-dānī dānā muḳābili ṭutmışdur, işābet 10 itmemişdür. Nā-dānuñ muḳābelesinde dün ẕikr olmışdur. **Beyt:**

Heme dānend eger nā-dān u ger dūn
11 Mekr beste ber-īn kār-est gerdūn

Dīger:

Bu iş dānāları ḳılur ciger-ḫūn
12 Ḳıyās it ḳanda ḳaldı degme bir dün

[e-r-p-s-t-e] **Nār-pistān:** Ol ḳız ki memesi anası 13 gibi henüz ḳalḳmamış ola, nāhīd maʿnāsına ve emçek degirmisi. [e-r-d-e] **Nār-dān:** Nār deng 14 didükleri ki enār ṣuyından iderler. **ʿUnṣurī:**

Gül ḥabāb ki be-rūy-ı cām-ı to be-şüküft
15 Hevā-yı bāġ ez-o şekl-i nār-dān berdāşt

[e-r-dy] **Nārdīn:** Sünbül didükleri dārū 16 ki maḥallinde tafṣīli olınmışdur. Baʿżılar ḳatında nār-dīn muṭlaḳ ẕikr olınsa ḫuṣūṣıyıla 17 sünbül-i Rūmī murād olınur. [e-v-e] **Nār-vān:** Geçmez aḳçe ve ṣatılmaz metāʿ ü aḳmaz ṣu 18 ve cānsız, bī-cān maʿnāsına. [e-r-v] **Nārven:** Ol ṭoġrı uzun şāh ki laṭīf 19 ü tāze olup yil ṭoḳınduḳça ṣalınur, ḥareket ide ve ḳara aġacuñ bir nevʿidür ki 20 beġāyet uzar. **Beyt:**

Mīve-i dil ney-şeker-i ḫaddişān
Gülbin-i cān nārven-i ḳaddişān

21 Ḳara aġaca eṭıbbā dür-dār ve şeceretü'l-baḳ dirler ve ṭaber-ḫūn didükleri aġaç. [e-r-h-k-b-e] 22 **Nāre-kebbān:** Terāzunuñ el ile ṭutacaḳ yuḳaru dili. [e-r-y] **Nārīn:** Nāzük ü ter 23 ü tāze maʿnāsına Türkīde daḫı müstaʿmeldür. Muḥammed ʿAṣṣār mihrüñ ḳarnı

vaṣfında dir. **24 Beyt:**

Çonān nāzük ḫamīrī kes ne-dīde
Sepīd ü nerm ü nārīn ü reşide

[e-z-e] **Nāzenīn:** 25 *Nāzīden* lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. [e-z-n-y] **Nāzenīn:** Nāzlı vü maʿşūḳa vü esirgeyici 26 maʿnāsına. [e-j-v] **Nājūn:** Ḳara aġaç nārūn maʿnāsına. [e-ş-y-r-y] **Nā-şīrīn:** Ol yüze dirler ki 27 naẓara ve göñle ḫoş gelmeye ḫüsnden ḳaṭʿ-ı naẓar yaʿnī anda melāḥat olmaya. [e-l-e] **Nālān:** Añlayıcı 28 [e-g-e-h-e] **Nā-gāhān:** Añsız dimekdür, nā-geh maʿnāsına. [e-g-h-e] **Nā-gehān:** Miṣlihu. [-e-] **Nān:** İtmek, ḫubz maʿnāsına. 29 künyeti Ebū Cābirdür. [e-n-ç-y] **Nān-çīn:** Tenūrdan etmek çıḳaracaḳ ālet ki milḳaṭ dirler. 30 [e-n-y-v-ş-e] **Nāynūşān:** Nā-gehān dimekdür. *Nūn*la *yā*nuñ ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. Taḳdīm ü 31 teʾḫīri cāʾizdür. [e-v-d-e] **Nāvdān:** Oluḳ meṣelā ṭamlaruñ ve degirmenlerüñ nāv ṭamlaya dirler 293a/01 ṭamlanuñ ẓarfı olduġından ötüri lisān-ı Fārsīde oluġa nāvdān dirler ü tekne 02 ve yaṣdaġaç u nāve maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. [e-v-d] **Nāvden:** Miṣlihu *elifi* ḥıẕf olınmışdur. 03 [e-y-e-n-b-e] **Nāy-enbān:** Ṭulum ile çalınan düdük. [e-y-b-e] **Nāybān.** Gügerçin, ḥamām maʿnāsına 04 ve düdükçi. [e-y-r-v-y-y] **Nāy-rūyīn:** Borı ki çalarlar. [e-y-z] **Nāy-zen:** Düdükçi. [e-n-y-v-ş-e] 05 **Nāy-nūşān:** Nā-gehān maʿnāsına *yā* ile *nūn*uñ ṭaḳaddüm ü teʾeḫḫüri cāʾizdür. Niteki ẕikr olındı. 06 [ḫ-c-v-e] **Naḫcīvān:** Vilāyet-i Āẕerbāycāndan Tebrīze ḳarīb bir şehr adıdur, ḫalḳı ekṣer naḳḳāṣdur. 07 [ḫ-c-y-r-n-e] **Nahcīr-bān:** Ṣayyād, naḫcīr-vān daḫı lüġatdür, maḥallinde īrād olınmışdur. [ḫ-c-y-r-v-e] **Naḫcīr-vān:** 08 Miṣlihu, lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. [ḫ-ş-v-e] **Naḫşivān:** Naḫcivān 09 maʿnāsına. [ḫ-g-l-v] **Naḫgelūn:** Çetüñ ḳoz *ḳāf*-ı ʿAcemiyiledür, naḫgele maʿnāsına. **Beyt:**

10 Maġz-ı maʿnā rāst n'āyed z'ū berūn
V'er ser-i o be-şikenī çün naḫgelūn

[r-d-b-e] **Nerdibān:** Ol maʿrūf 11 nesne ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [r-g-e] **Nerregān:** Dilenciler. **Şems-i F.:**

12 Ey cihān berdāşt ḫˇārī-i suʾāl
Kerd Ḳārūn-ḫulḳ-rā tā nerregān

[r-m-ā-h] **Nerm-āhen:** Demürüñ alçaġı ki çelik 13 ve dımışḳī olmayup yumşaḳ ola. [s-t-r-d] **Nesterden:** Gül-i nesterīn ve zanbaḳ. **Rudekī:**

14 Ez-gīsūy-ı o nesīm müşg āyed
V'ez-zülfek-i o nesīm neşterden

Baʿżılar dirfīl toḫmına daḫı 15 dirler didiler. [s-t-r] **Nesteren:** Miṣlihu. **ʿUnṣurī:**

Tīre ebr-i nev-bahārī z’ān ne-mī-dāred ṣafā

16 K’āb-rūy-ı ḫˇīş mī-rīzed be-būy-ı nesterīn

[s-t-r-v] **Nesterven:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

17 Eyā şehī ki ne-yāred vezīd ez-ʿadlet

Be-ʿunf-ı bād-ı ṣabā ber-nihāl-i nesterven

[s-t-r-y] **Nesterīn:** Miṣlihu. [s-r-y] 18 **Nesrīn:** Bir nevʿ ḫoş-reng ü ḫoş-bū maʿrūf çiçekdür. **Şems-i F.:**

Heme fuṣūl-ı şomā Ferverdīn ü Nīsān bād

19 Müdām meclis-i ʿayş-ı to pür gül ü nesrīn

[ş-m] **Neşmen:** Taḫt maʿnāsına. [ş-y-m] **Neşīmen:** 20 Oturacaḳ yir, nişest-gāh maʿnāsına ve cāy u maḳām u vaṭan maʿnāsına. **Şems-i F.:**

21 Ze-tāb-ı intiḳām saṭvet-i to

Koned yek bār key terk-i neşīmen

Ḳuşun oturacaḳ yiri ki oturaḳ 22 dirler ve yuva, āşiyāne maʿnāsına daḫı gelür. Sāʾir cānverlerüñ yataġına daḫı dirler, baʿżılar 23 maʿnā-yı āḫirleri meksūre bābında īrād itmişler ve baʿżılar cemīʿsi meksūre bābında 24 olmaḳ ensebdür. [ġ-n-ḫ-v-e-h] **Naġn-ḫˇān:** Nān-ḫˇān lafẓından taḥrīf olınmışdur. [f-r-y] 25 **Nefrīn:** İlenç ve bī-zārlıḳ ve ve ḳarış virmek ve yigrenmek. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 26 itmişler ki taḥsīn maḳāmında istiʿmāl olınan āferīnüñ muḳābili nefrīndür. Ḳarış 27 virdi diyicek yirde nefrīn itdi dirler. **Beyt:**

Çonīn güft şāh-ı cihān Keykūbād

28 Ki nefrīn be-deyr-i zen nīk bād

Nefrīnüñ aṣlı nā-āferīndür. *Nā* lisān-ı Fārsīde selb 29 içündür. Lisān-ı ʿArabīdeki *leys* gibi. [ḳ-y] **Naḳīn:** Baġırtlaḳ ḳuşı. [m-d-z-y] **Nemed-zīn:** Tegelti 30 ve eyerüñ ḳıvrımlarına daḫı dirler. **Namāz-ı Pīşīn:** Öyle namāzı. **Namāz-ı Ḫāften:** Yatsu namāzı. 31 [m-k-d-e] **Nemek-dān:** Ṭuzluḳ, ʿArab *memleḥa* dirler ve ṭuzla. [m-k-l-e] **Nemeklān:** Miṣlihu. [m-g-y] **Nemgīn:** Sükūn-ı *mīm* 293b/01 ü kāf-ı ʿAcemiyile yaş, ter maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki nemgīn lafẓ-ı mürekkebdür. Biz cüzʾi 02 nemdür, çi maʿnāsına ki gökden yaġar. Bir cüzʾi de āgīndür iç maʿnāsına. Terkīb olıcaḳ 03 *elif* ḥıẕf olınmışdur. Bir nesnenüñ yaşdıḳ ve minder gibi içine ṭoldurduḳlarına 04 lisān-ı Fārsīde āgīn dirler. Maḥallinde ẕikr olınmışdur. Nemgīn de bundandur. Aṣlı nem-āgīndür. 05 Nemgīnüñ maʿnāsı nem ile ṭolmışdur. Ġamgīnüñ maʿnāsı ġam ile ṭolmışdur. Nemnāk maʿnāsı buña 06 ḳarībdür, nemnāk nem ile nākden mürekkebdür. Lisān-ı Fārsīde nāk iḫtilāṭdan ʿibāretdür ki 07 eşrāb ṭarīḳiyile ola. Nemnākuñ maʿnāsı

içine yaş siñmiş nesnedür. Kemāl tekeyyüfünden nāk 08 ile taʿbīr ider. Meṣelā ġamnāk ve berşnāk dirler. [m-g-y] **Nemegīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ve feṯḥ-i *mīm*ile ṭuzlu dimekdür. 09 [n-g-y] **Nengīn:** ʿĀrlu. [v-e] **Nevān:** *Nevīden* lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür, ırġancı dimekdür 10 ve rāst, bālā vü beşāret idici nāvlān maʿnāsına ve şol kimesneye dirler ki oḳur ve ırlarken 11 veyā bir nesneyi fikr iderken ḥareket idüp ṣalına. **Beyt:**

Şeb ü rūz der-pīş-i Yezdān-ı pāk
12 Nevān būdem ü dil şode çāk çāk

Esedī:

Ne-yāmed berūn īn dü-mih Pehlivān[3145]
13 Hemī buved kehīr der-endūh-i nevan

Nev-āyīn: Yeñi peydā olmış nesne bedīʿ maʿnāsına *elif*den ṣoñra iki 14 *yā* ile. Niʿmetī *elif*den ṣoñra *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür, şüküfte maʿnāsına naḳl idüp 15 ve iki *yā* ile yeñi dūr-bīn nesne ve şüküft maʿnāsına gelür dimiş. [v-b-e-m-v] **Nevbāmūn:** Nām-ı gāv-ı Ferīdūn **Minhü ilā. 16 Nev-āyīn:** Yeñile ẓāhir olan nesne, bedīʿ maʿnāsına. [v-r-d-h-p-y-r-e-h] **Neverde-i Pīrāhen:** Gönlek 17 etegin ṭolaşan şerīt ve aña beñzer ne varise. [v-y] **Nevīn:** Cevīn ü semīn veznine şehzāde 18 dimekdür. *Nūn*uñ feṯḥası ve żammesi cāʾizdür. Niʿmetī ve ʿazīz, terīn nesne maʿnāsına da gelür 19 dimiş. **Beyt:**

Nevīn-i aʿẓam u aʿdil emīn-i aʿlim ü aʿḳil
Ki hemçün nām-ı o ẕāteş ʿalem zed der-nigū-kārī

20 Ekṣer umerāʾ-i ʿaẓām ve eʿāẓam-ı ḥükkām evṣāfında īrād olınur ve *nūn*dan 21 ṣoñra iki *yā* ile ve ẓımm-ı *nūm*la daḫı mervīdür, çūpīn veznine. [y-d-l-e] **Neydelān:** Sipsi ve ağır başmaḳ, 22 *kābūs* maʿnāsına. [y-s-e] **Neysān:** Faṣl-ı bahāruñ evsaṭıdur ki Güneş anuñ on 23 ikinci güni Ṣevr burcına intiḳāl ider. ʿĀlemüñ revnaḳı ẓuhūr ider ve Rūm tārīḫinde ebr-i neysen 24 ve abrīl dimekile maʿrūf ayuñ adıdur. **Beyt:**

Heme fuṣūl-ı şomā Ferverdīn ü Neysān bād
25 Müdām meclīs-i ʿayş-ı to pür gül ü nesrīn

[y-s-t-e] **Neyistān:** Ḳamışlıḳ. **En-Nūni'l-Meksūre 26** [ş-e] **Nişān:** ʿAlāmet ve *nişānden* lafẓından ṣīġa-i emrdür dik dimekdür. [ş-y-m] **Nişīmen: 27** Feṯḥ-i *nūm*la neşīmen maʿnāsına. [g-e-r-y] **Nigārīn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile güzel, maḥbūb maʿnāsına. [g-e-h-b-e] **28 Nigāh-bān:** Görüp, gözedici, ḥāfıẓ maʿnāsına. [g-h-b-e] **Nigeh-bān:** Nigāh-bān lafẓından 29 muḫaffefdür. [g-r-e] **Nigerān:** *Kāf*-ı ʿAcemiyile nāẓır u muntaẓır dimekdür, mecāzen müteʿallıḳ maʿnāsına daḫı gelür. [g-y] **30 Nigīn:** Yüzük ḳaşı, *faṣṣ* maʿnāsına.

[3145] Nām-ı Pehlivān

[h-e-d-d-y] **Nihād-ı dīn:** Bünyād-ı dīn. [h-e-l-y] **Nihālīn:** Döşek. 31 [h-e] **Nihān:** Gizlü, pinhān maʿnāsına. [h-e-n-d-e] **Nihān-dān:** Kilār, ʿArabca *maḫbā* maʿnāsına. [y-e-g-e] **Niyāgān:** 294a/01 Ecdād maʿnāsına. [y-p-e] **Nīpān:** Tibet vilāyetinde bir yirüñ adıdur, misküñ aʿlāsı 02 anda ḥāsıl olur. [y-s-e] **Nīsān:** Yalan söz ve muḥālif-i vaʿde īnsān lafẓından 03 muḫaffefdür. [y-k-y] **Nīkīn:** Eyilük, nīkī maʿnāsına. [y-l-g-v] **Nīl-gūn:** Yaġmurlu bulut ve 04 çivīt renklü. Niʿmetī, ve gök yüzine daḫı dirler dimiş. [y-m-t] **Nīm-ten:** Nīm-ten ḳışacıḳ 05 ḳaftān ve ol fālic olan kimesne, yarım bedeni ṭutmaya. [y-m-c-v-e] **Nīm-civān:** Orta yaşlu 06 kehel maʿnāsına gelür. **En-Nūni'l-Mażmūme** [ḫ-s-t-y] **Nuḫustīn:** Evvelki. **Beyt:**

07 Nuḫustīn ṣubḥ kāfir-i bī-fürūġ-est
Siyeh-rūyeş pādāş dürūġ-est

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 08 itmişler ki nuḫustīnüñ aṣlu nuḫustdur, *yā*nuñ lüḥūḳı nisbet içündür. *Nūn*uñ ziyādesi 09 teʾkīd içündür. Engüşterīndeki gibi. Sāʾir tafṣīli engüşterīn ve engüşter lafẓında 10 meẕkūrdur. [ḫ-l-k-v] **Nuḫlekūn:** Zevzek aġacı ve çetüñ ḳoz. [ḳ-l-d-e] **Nuḳldān:** Tebsi. [gv] **Nügūn:** 11 *Kāf*-ı ʿAcemīyile başı aşaġa menkūs maʿnāsına. **Beyt:**

Ḳaddiñġa serv baş indürmeyiş imes ʿaksi
12 Ki dehr edeb ḳılup anı salur su içre nügūn

Vaṣf-ı terkībīde istiʿmāl 13 olınur, ser-nigūn gibi, ser teʾkīd-i mażmūn içündür. **Nüvān:** Fetḥile nevān maʿnāsına. [v-d-e-r-e] 14 **Nūdārān:** Şākirdāne maʿnāsına. [v-j-e] **Nūjān:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile ehl-i lüġat ḳorḳunc āvāze 15 dirler dimişler ve Şems-i Faḫrī bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Ze-ters Zühre Merīḥ āb kerded eger
16 Ber-āsmān zened ez-sehmgīn-i to nūjān

Āmmā Ḥalīmī ḥaḳ budur ki ol ḳorḳunç āvāzı 17 idenüñ ṣıfatıdur. İnsān olsun cānver olsun dimiş. [v-ş-y] **Nūşīn:** Nūşelīn 18 dimekdür. Ḫoş ṭaʿam maʿnāsına ve segürici güvārende maʿnāsına, *bā* vü *nūn* nisbet-i müʾekkid 19 içündür. **(ʿ):**

Be-nūş ez-kūze-i nūş āb-ı nūşīn

[-v-] **Nūn:** Şimdi, ān-fe-ān maʿnāsına 20 eknūn lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Şems-i F.:**

Żamīr-i enver-i to her çi der-ḫayāl āred
21 Çü *emr-i kün fe-yekūn* āsmāneş āred nūn

ʿArabīde ḥarf-i *nūn* ve divīt ve ḳılıcuñ 22 keskün kenārı ve büyük balıḳ ve bir meşhūr ḳılıç adıdur ve teşbīhen çāh-ı zenehdāna 23 ıṭlāḳ olınur ve yanḳu ki taġdan gelür, ṣadā maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Ez-teg esb ü bāng u naʿre-i merd

24 Kūh pür nūn şod u havā pür gerd

[v-y] **Nūyin:** Şehzāde. [v-y-y] **Nūyīn:** Miṣlihu. **Beyt:**

25 Ḫıyām-ı devlet nūyīn-zāde-rā dāʾīm

B'evtād beḳā bādā ṭınāb-ı ʿömr müstahkem

[h-n-b] **Nühünben: 26** Süpürden ve nühüften veznine tennūruñ ve ṭancerenüñ ve anlara beñzer nesnelerüñ ḳapağı. **Şems-i F.:**

27 Cihān gūyī tennūr-ı devlet-i to-st

Felek bālāy-ı o hemçün nühünben

Beyt:

28 Merg-rā zerrīn-nühünben mī-nihed

Mordenet āsāyiş-i ten mī-nihed

[h-n-b-y] **Nühünbīn:** Fülüsṭīn **29** veznine miṣlihu. **Laṭīfī:**

Zenān-rā nī-st bī-merd temkīn

Ki debkī-rā hemī bāyed nühünbīn

30 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 31 [e-p-s-y] **Vā-pesīn:** Girüki, şoñra maʿnāsına her nesnede istiʿmāl olınur. Meṣelā ḫalef selefden 294b/01 şoñra ve cemāʿat imāmdan şoñra ve neces ki müteġavvaṭdan şoñra yirinde ḳalur vā-pesīn **02** dirler. [e-d-y-e] **Vādyān:** Rāziyāne. [e-r-d-e] **Vārdān:** Oḳlaġu. [e-r-d] **Vārden:** Avurde ki **03** itmekçiler bulaşmasun diyü ḥamīre ṣaçarlar ve mama, ḳābile maʿnāsına bu maʿnāya ġayr esāmīsi **04** çāz lafẓında yazılmışdur. [e-r-d-y] **Vārdīn:** Miṣlihu. [e-r] **Vāren:** *Rā*nuñ fetḥası vü **05** kesresi cāʾizdür. Dāmen ü elgen ve kābin ü sākin veznine. Dirsek, mirfaḳ maʿnāsına. **06 Şems-i F.:**

Ḫusūd eger çi seyr-i sipihr mī-sāzed

Nihād pīş-i to ber-ḫāk z'enverān

[r-e-v] **Vārūn: 07** Şom ve nuḥus ve bergeşte ṭāliʿ. **Şems-i F.:**

Eyā şehī ki her ān-kū ḫilāf endīşed

Buved her āyine ez-baḫt u ṭāliʿ-i vārūn

08 Vā bir lafẓdur ki taġyīr ü taġayyür üʿaks u zevāl ifāde ider. **09** Türkīde girü ile taʿbīr olınur, rūn aṣlında ʿarż u revnaḳ maʿnāsına olup, ʿarżına **10** ve revnaḳına taġayyür gelen kimesneye vārūn dinilür. Ḳıdem istiʿmāl ile lafẓ-ı müfred ḥükminde olup **11** şom u bed-baḫt maʿnāsına istiʿmāl olınmışdur. **(ʿ):**

Ḫilāf-endīş şeh-rā baḫt-ı vārūn

[e-r-y] **12 Vārīn:** Dirsek, vāren maʿnāsına ġayr adları ārenc lafẓında mesṭūrdur. [e-j]

Vājen: Ḳaraḥiṣārī **13** miṣlihu dimiş. [e-l-e] **Vālān:** Pālān ve pehlivān ve büzürgvār ve bülend maʿnāsına. [r-d-e] **14 Verdān:** Çardaḳ ve oḳlaġu, vārdān lafẓından muḫaffefdür. [r-d-f-e] **Verdfān:** Şefīʿ **15** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Düşmenān-rā kīn-i o bes müntaḳim
Mücrimān-rā ʿafv-ı o bes verdfān

ve **16** ḳāʾidelü maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi baʿżı nüsaḫda *ḫā* maḥallinde verḫān yazılmış diyü naḳl **17** eyledi. [r-f-e] **Verfān:** Miṣlihu. [r-ş-e] **Verşān:** Sükūn-ı *rā* ile yabanda olur bir nevʿ gügerçindür **18** ve ḳumrıya daḫı dirler. [r-ş-e] **Vereşān:** Fetḥ-i *rā* ile mūsīḳīde bir perde adıdur. [r-ġ] **Verġan:** Ur **19** didükleri ʿillet ki ādemün bedeninde yumrılur ẓāhir olur, Ṭūs ʿibāretidür ve aʿżāda **20** her yumrı nesne ki ʿārıż olur. [r-f-e] **Verfān:** Şefīʿ. [-r-] **Veren:** Ülker, peren maʿnāsına. **21 ʿUnṣurī:**

Gerden-i o çün hilāl ü pençe-i o ḫūr-miṣāl
Sīne-i o hemçü bedr ü dīde-i o çün veren

22 [r-n-e] **Vernān:** Miṣlihu ve fāʾidelü maʿnāsına. [r-h-m-y] **Verehmīn:** Öykünüş ve arpa ve buġday unıyıla **23** ḳarışıḳ pişmiş ḳaşḳatı etmek. [z-f-e] **Vejfān:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile şefīʿ verfān maʿnāsına. [-z-] **24 Vezn:** Neşāṭıla yüriyen kimesneye dirler. [j-n-y] **Vejnīn:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile deve iri. [s-t-e] **25 Vestān:** Arḳası üzre uyımış kimesne. **Şems-i F.:**

Zadl-i to-st ki bā-īn heme zer ü nuḳre
26 Be-bāġ-ı nergis ser-mest-i ḫufte-est vestān

[ş-t] **Veşten:** Semāʿ-ı dervīşān. [ş-y-e] **27 Veşyān:** Cezā vü ʿavz u mükāfāt şeyān maʿnāsına. [-k-] **Vekn:** Niʿmetī, yuva, āşiyān maʿnāsına **28** naḳl eylemiş. **El-Vāvi'l-Meksūre** [-z-] **Vizn:** Bir ḳatı aġaçdur ki andan nefīs yaylar iderler **29** beşcīr ü peşencīr maʿnāsına. [y-r-e] **Vīrān:** Ḫarāb, vīrāne daḫı dirler. **El-Vāvi'l-Mażmūme 30 Vürfān:** Ḳaraḥiṣārī şefīʿ verfān maʿnāsına naḳl eylemiş. [ġ-z] **Vuġzen:** Gūristān **31** meḳābir maʿnāsına sāʾir esāmīsi *senvān* lafẓında meẕkūrdur. **Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa** 295a/01 [e-m-v] **Hāmūn:** Düz yir ve yazı, ṣaḥrā maʿnāsına. [-e-] **Hān:** Baş ve bedān u ṣakın maʿnāsına. **02 Beyt:**

Hān hān bā-o ḥarīfī kem konīd
Çünki gāv āverd girih muḥkem konīd

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle **03** taḥḳīḳ itmişler ki hān lisān-ı Fārsīde kelime-i teskīndür, ṭur diyecek yirde ʿAcem hān dir. **04 Beyt:**

Kerdem ber-evc-i burc meh ḫᵛīşten ṭulūʿ
Hān ey ḥakīm ṭāliʿ-i mesʿūd men ne-kerd

05 Maḳām-ı taḥẕīrde de istiʿmāl olınur. Hīn gibi niteki beyt-i evvelden ẓāhirdür, hānda

teskīn 06 hīnde taḥrīk maʿnāsı bu beytde ḳatı ẓāhirdür. **Beyt:**

Felek b'istidā ger heybet-i to gūyed hān
07 Zemīn be-cünbed eger ḥaşmet-i to gūyed hīn

[e-v] **Hāvan:** Havān didükleri ki içinde nesne 08 dögerler. **Herbed-i Herbedān:** Āteş-perestlerüñ bāb-ı ʿilm ü dīnlerinde bir mertebeleri vardur, ol mertebede 09 olanlaruñ ulusına dirler.[3146] **Hezār-cessān:** Bir otdur budaḳları ve yapraḳları ve rişteleri 10 vardur yanında olana şarmaşıḳ gibi ulaşur, yapraġı aşma yapraġına beñzer, ʿunḳūda beñzer yemişi 11 olur. Deriden ḳılı ḳazır, nūre gibi debbāġlar istiʿmāl iderler. **Hezār-destān:** Bülbül, ʿandelīb 12 maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Mādiḥ-i to ki gülşen-i cān-rā
Ḫoş-nevā-ter hezār-destān nī-st

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki hezār-destān mürekkebdür, hezār ile destāndan 13 bülbüle beñzer bir ḳuşdur ki aña yalñuz hezār da dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

14 Ṣad-hezārān gül şüküft ü bāng-ı murġī ber-ne-ḫāst
ʿAndelībān-rā çi pīş āmed hezārān-rā çi şod

ʿAndelīb 15 bülbüldür, meẕkūr ḳuş bülbülüñ ġayrı olduġı meẕkūr beytden ẓāhirdür. *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi 16 ikisini farḳ itmemişdür. Ġalaṭ itmişdür. [z-m-e] **Hezmān:** Her zamān lafẓından muḫaffefdür. **Firdevsī:**

17 Hemī kerd Gūderz her sū nigāh
Ze-düşmen-i bī-füzūd hezmān sipāh

Esedī:

Zebāneş ze-dīv-i siyeh ser-nīgūn
18 Ki hezmāneş ared zaġārī berūn

Ejdehā vaşfında. **Heşt-dehān:** Büyük ʿūd. [-ş-] **Heşen [Heft-ḫ̆ān]:** 19 Himmet. **Heftūreng-i Kihīn:** Benātün-naʿş ṣaġiri. **Heftū-reng-i Mihīn:** Benātün-naʿş kebiri 20 bu ikisi yedişer yıldızdur. Üçlerine benāt dirler, dörtlerine naʿş dirler. Ṣanvāceʿ 21 daḥı dirler. **Heftümīn:** Yedinci dimekdür. [l-y-v] **Helyūn:** Mār-çūbe didükleri ot ki ʿāmme taḥrīf 22 idüp maralcū dirler. [m-e] **Hemān:** Şöyle ve ancaḳ ve ancılayın ve hem ol maʿnāsına. [m-t-e] **Hemetān:** Siz 23 yaʿnī cümleñüz dimekdür. [m-ç-n-e] **Hem-çonān:** Ancılayın. **Hem-çonīn:** Buncılayın. **Hemçün:** Kelime-i teşbīhdür, gibi 24 maʿnāsına meṣelā hem-çün bār, hem-çün nār dirler. **Hem-dāstān:** Ḳanāʿatlü maʿnāsına. [m-d-e]

[3146] Hirbed-i hirbedān, hīrbed-i hīrbedān

Hemedān: Feṯḥ-i mīmile 25 bir şehr adıdur. **Hem-dān:** Sükūn-ı *mīm*ile bir ḳabīlenüñ ismidür ve hem-yān maʿnāsına. [m-s-e] **Hem-sān: 26 Esedī:**

Nigārī ten-i cānver ṣad-hezār
K'ez-īşān dü hem-sān ne-dāred be-kār

[m-ş-y] **Hemşīn: 27** Bile oturan. **Şems-i F.:**

Eger ḳalem ze-cevād güft güher bāşed
Sezed ki gīred hem-şīn ze-hem-şīn ernek

28 Hem-şīn, hem-nişīn lafẓından muḫaffefdür. [m-ʿ-n-e] **Hem-ʿinān:** Atla bile bine yāḫūd at öñince yayan **29** yüriyen kişi. [m-g-e] **Hem-gān:** *Kāf*-ı ʿAcemiyile hem-genān lafẓından muḫaffefdür, dükelisi dimekdür. **30** [m-g-n-e] **Hem-genān:** Miṣlihu. [m-k-y] **Hem-kīn:** Eş ve yoldaş. [m-n-ş-y] **Hem-nişīn:** Bile oturan. [m-y-d-v] **31 Hemīdūn:** Hemīşe. **Esedī:**

Hemīdūn sezā-vār dāmād nīz
Ze-genc-i şehī sāḫt her güne çīz

295b/01 ve şöyle ki dimek olur. **Şākir-i Buḫārī:**

Be-āteş-i derūn ber-miṣāl-i semender
02 Hemīdūn b'āb-ı enderūn çün nehengā

[m-y-e] **Hem-yān:** Yancıḳ ve taġarcıḳ.[3147] [m-y] **Hemīn:** Şöyle ve böyle ve ancaḳ ve girü **03** ve ancılayın dimekdür. [v-g-e] **Hevgān:** Helgeç yaʿnī baḳraç ki içinde ṭaʿam pişürürler. [y-v] **Heyūn:** Büyük **04** deve ki bisrek dirler. **Esedī:**

Be-peşt-i heyūnān baḫtī hezār
Hemī hefte-rā raḫt bordend ü bār

05 ve yorġa deve. **Hen:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve büyük fil ve büyük arslan maʿnāsına da **06** naḳl eylemiş. **El-Hā'i'l-Meksūre** [r-e-s-e] **Hirāsān:** Ḳorḳaḳ, ṣīġa-i mübālaġadur. **07 (ʿ):**

Çü ʿaşḳ āsān nümūd evvel hirāsān-ı her-āsānem

Hīrbed-i Hīrbedān: Herbed-i Herbedān **08** maʿnāsına. [y-r-m] **Hīrmen:** Ṣāḥib-i **Ḳāmūs** *gūyend nehrī-st der-vilāyet-i Sebīstān ki* **09** *bā-ān geh hezār rūd-ḫāne serderān dārend ziyāde ne-mī-şeved ü bā-ān geh hezārān hezār* **10** *ber-mī-dārend güm ne-mī-kerded.* **Hīmistān:** Odunluḳ. **Hīn:** Kelīme-i taḥrīk ü taḥrīṣdür. **11** Tīz yüri, tīz ṭut diyecek yirde ʿAcem *hīn be-rev, hīn be-gīred* dir. **Esedī:**

12 Çü be-şinīd z'edl-i şeh īn güft ü gūy

[3147] --. 16. (279a/09)

Be-Cem güft hīn çāre-i ḫˇīş cūy

Maḳām-ı taḫẕīrde **13** de istiʿmāl olınur. Meṣelā ṣaḳın itme diyecek yirde *hīn me-kon* dirler. **Beyt:**

14 Hīn be-cārūb ziyān kerdī me-kon
Çeşm-rā ez-ḫüsn reh āverdī me-kon

Ve ancaḳ, **15** faḳat maʿnāsına ve seyl maʿnāsına da gelür. **Esedī:**

Be-bīnī ki çün guyem ey şīr hīn
16 Ze-ḫūnişān be-rāned be-şimşīr-i hīn

ʿAbdü'l-vāsiʿ-i Ḥalebī:

Gāh ez-şerer-i ʿazm-i to ber-rū demī felek tef
17 Gāh ez-maṭar-ı cūd-ı to berişt to semek hīn

Hīn-ā-hīn: Enverī:

Ne-koned raḥne naẓm-ı ḥāl-i me-rā
18 Der-çonīn Dāvud gīred hīn-ā-hīn

El-Hā'i'l-Mażmūme: [r-m-z-e] **Hürmüzān: 19** Lisān-ı Yūnānīde emīrü'l-umerā dimekdür. Ehl-i Rūm bu mertebeye desteḳ dirler. [e-y-v] **Hümāyūn: 20** Ḳutlu, ferḫunde ve ferruḫ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Şükr-i Ḥaḳ ger şükūh-ı Ḥażret-i Şāh
21 Ṭāliʿ-i salṭanat-ı hümāyūn-est

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki hümāyūn, Hümāya nisbetden ḥāṣıl **22** olmış maʿnādur. Āḫir kelimede *vāv*, lisān-ı Fārsīde bir nevʿ nisbetden ʿibāretdür. Nigū da **23** Hindū da öyledür. *Yā* ile olan nisbeti teʾkīd içün *nūn* ziyāde idüp rengīn **24** ü şīrīn didükleri gibi *vāv* ile olan nisbeti teʾkīd içün daḫı nūn ziyāde iderler. **25** Hümāyūn, derūn, enderūn dirler. Derūnuñ, enderūnuñ aṣılları derü enderdür. **26** Der ü *vāv* nisbet içün *nūn* teʾkīd içündür. [v-s-y] **Hūsīn:** Ḳuma. [v-ş-e] **Hūşān:** Kāfirler **27** ḫācın ṣuya bıraḳduḳları gün. **Hūn:** Hindūstānda teʿāmül olınan naḳdlardan **28** bir nevʿ altundur. **Ḥikāyet:** Pür naḳḳāl, ḫüsret meʾāl memleketine varup gelen neccār-ı ṣiḳātdan **29** naḳl olınur ki ol vilāyetüñ yılda maḥṣūli seksen kürūrdur. Her kürūr yüz lek, her lek **30** yüz biñ hūn, her hūn ʿOṣmānī ḥesābı üzre elli iki aḳçe olurımış. **Nevʿ-i 31 Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa.** [e-b-e] **Yābān:** Niʿmetī maʿrūf Türkīde daḫı istiʿmāl 296a/01 olınur. Yābānda şöyle oldı dirler. [e-ẕ-e] **Yāẕān:** Ḳaṣd. [e-r-e] **Yārān:** Aṣḥāb. **Yārān-ı Yārān: 02** Tābiʿīn ü tebʿ-i tābiʿīn. [e-z-e] **Yāzān:** *Yazīden* lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür. [e-s-m] **Yāsemen: 03** Yāsemin, yāsemīn, yāsemūn, yāsmīn didükleri meşhūr çiçek. **Yāsemīn:** Baʿżılar gül-i sefīddür **04** didiler. Fārsīde meẕkūr çiçek Fārsīde vü ʿArabīde

müstaʿmeldür. ʿArabīde yāsemūn daḫı dirler. 05 [-e-] **Yān:** Lisān-ı Pehlevīde cān, rūḥ maʿnāsına. [ḫ-d-e] **Yaḫdān:** Buzluḳ, ʿArabīde maḫşefe vü maḫşef 06 ü mecmede dirler. [ḫ-g-l-v] **Yaḫgelūn:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çetüñ ḳoza dirler, sāʾir esāmīsi yaḫkelūn 07 lafẓında meẕkūrdur. [r-ḳ-e] **Yerḳān:** Bir meşhūr ṭaşdur, ḳara ile şarı ḳarışmış ḫāṣṣiyeti 08 oldur ki ḥarāret-i cigerden ḥāṣıl olur bir marażdur ki yerḳān dirler, mühlikdür, kendüde 09 götüren kimesneye nāfiʿdür, dāfiʿdür. Baʿżı kütübde mesṭūrdur, meẕkūr ṭāşuñ şaḥīḥ ü aʿlāsın 10 isteyenler ḳırlaġuç ḳuşı, ki ʿArab *ḫiṭāf* dir, yuvasında yavrusına zaʿferān sürerler dimiş. 11 Babası ve anası yerḳān ʿilletin iḥsās idüp meẕkūr ṭaşdan āşiyānesine getürüp 12 andan alurlarımış. Vallāhu aʿlem. [z-d-e] **Yezdān:** Tengri *cell ü celālehu.* Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki 13 lisān-ı Fārsīde Yezdān, Yaradıcı maʿnāsınadur ki lisān-ı ʿArabīde oña Ḫāliḳ dirler, niteki bu beytde 14 vāḳiʿdür. **Beyt:**

Sebük-dār sevgendān-ı pāk-dīn
Be-Yezdān-ı heft āsmān u zemīn

Mecūsī 15 ışṭılāḥında Yezdān, Hāliḳ-i ḫayra maḫṣūṣdur, Ḫāliḳ-i şerre anlar, Ehrimen dirler. [-f-] **Yefen:** Feṭḥ-i 16 *fā* ile pīr-i fāniye dirler, ʿArabda vü ʿAcemde müstaʿmel lüġatdür. **Yegān Yegān:** Bir bir, āḥād maʿnāsına. 17 [g-r-e] **Yegerān:** Ḳula at ve baʿżılar çil at dimişler. **Şems-i F.:**

Ki şikār çü bā-yūz u bāz u çeraġ u peleng
18 Devān derāyī ber-peşt-i bād pāy-girān

[k-s-e] **Yeksān:** Düpdüz dimekdür, ʿale’s-seviyye maʿnāsına 19 ve bir düzeye sevāʾ maʿnāsına sān ʿādet ü ḫūydur, yeksān birbirine māhiyyet ü ṭavr 20 u ṭarzda müteḳārib ü mütenāsib olan eşyāya vaṣf olur. Eṭıbbāʾ-i ʿAcem aʿżāʾ-i 21 müfredeye endāmhāy-ı yeksān dirler. Yaʿnī evvelki küllüñ ism-i cüzʾine ıṭlāḳ olınur, et 22 ve kemük ve siñir gibi ki her pāresine et ve kemük ve siñir dinür ve bir yaña maʿnāsına. [k-s-v] **Yeksūn:** 23 Miṣlihu. **(ʿ):**

Muḫālif-i to be-ḫāk-i meẕelletī yeksūn

[k-v] **Yekūn:** Miṣlihu, Ebu Şuʿayb nevī ārāste ney 24 ārāyiş çi be-kerbās baḫr-i yekkūn. [l-e] **Yelān:** Bahādurlar dimekdür. **Esedī:**

Sütüvān k’īn kerden efrāḫte
25 Yelān tīre-ber-tīre ber-sāḫte

[n-t-v] **Yentūn:** Derbās didükleri otdur ki eṭıbbā ḳatında 26 maʿrūfdur. [m-e] **Yemān:** Niʿmetī kebūter-i ḫānegīye dirler dimiş. [-m-] **Yemen:** Bir meşhūr vilāyet adıdur. 27 [v-z-b-e] **Yevezbān:** Pārscı, *fahhād* maʿnāsına. **El-Yāʾi’l-Mażmūme** [v-z-b-e] **Yūzbān:** 28 Parsçı, fahhād maʿnāsına. [v-g-e] **Yūgān:** Oġlan yataġı, raḥm maʿnāsına. [-v-] **Yūn:** 29

Tegelti, nemedzīn maʿnāsına Niʿmetī reng maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Naẕīr-i ḥayret ebrār-i dil-peẕīr belīġ
Naẕīr-i lāmiyye virdī belāġat-ı yūn

İsm-i ḳaṣīde laḳab-est. **Bābü'l-Vāv Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde** 296b/01 [b-c] **Ābcū:** Bi'l-cīmi'l-ʿArabī ḳavun ve ḳarpuz. [b-ḫ-v] **Ābḫū:** Bi'l-ḫāʾi'l-muʿceme miṣlihu ve ada, cezīre maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi āb-ḫūst lafẓında mesṭūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣuvād maʿnāsına naḳl idüp āb-ḫūr lafẓından muḫaffefdür didi. [b-r] **Āb-rū:** Yüz ṣuyı, edeb maʿnāsına ber-vech-i istiʿāre manṣıb u cāh maʿnāsına da istiʿmāl olınur. [t-ş-k-e] **Āteş-i Kāv:** *Kāf*-ı ʿArabīyile od ḳarışduracaḳ küski, ʿArabca *misʿar* dirler. [t-ş-t-e] **Āteş-i tāv:** Od ıssısı. **Āteş-i Tev:** Miṣlihu. [r-d-e] **Ārdāv:** Peri ve cādū ve ġūl-yābānī ve rivāyet olınur ki Ārdāv ādem şūretinde bedeni hep ḳıl bir cānverdür. Uzun ayaḳları vardur, ādemüñ adını bilür ve söyler ammā ki işi ādemüñ ʿaksi üzerine işler. [r-z] **Ārzū:** Göñül dilegi. [-z-] **Āzū:** Büyük sivri diş, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, āzū dişi dirler. [-s-] **Āsū:** Öñ ve bir cānverdür ve ḳaḳım. [f-t-d-y] **Āfet-i dīv:** Uçuḳ ṭutmaḳ. [l-e] **Ālāv:** Od yalıñı ʿalev maʿnāsına Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [-l-] **Ālū:** Erük, ecāṣ maʿnāsına. [l-v-b-e-l] **Ālū bālū:** Kirās ve vişne didükleri mīve sāʾir adları ḳar-āsiyā lafẓında meẕkūrdur. [-m-] **Āmū:** Ġayret ü şeş ve Māverāʾün-nehr iḳlīmi kenārında bir ʿaẓīm ırmaġ adıdur. **Beyt:**

Ze-baḥr-ı cūd-ı to Amū çü reşḥa ez-cū-st
Semā be-gülşen-i ḳaṣret çü ġonçe nüh to-st

[n-d-e] **Endāv:** Dīvār ṣıvası. **Āv:** Ṣu, āb maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. **Laṭīfī:**

Key tüvāned ki hemçü māġ çi-gāv
Be-koned ġavṭa der-miyāne-i āv

[e-h] **Āh-ı o:** Āh ez-dest-i o lafẓından muḫaffefdür. [h-n-v] **Āhnū:** Ḫarşe-i ḫˇīş-i pīşe-kārān yaʿnī ehl-i żanaʿat kendü işinüñ fāʾidesin istemek. [-h-] **Āhū:** Geyik, ẓaby maʿnāsına ve ʿayb maʿnāsına. **Esedī:**

Gūr u āhū me-cūy ez-īn gül-i şūr
K'āhūyeş āmū-st u gūreş kūr

Āy u rev: Gelüp gitmek maʿnāsına. **Esedī:**

Nüḫust ez-ber gāh ber-şāh-ı nev
Mehān reh-güşādend ber-āy u rev

El-Elifi'l-Maḳṣūre [b-r] **Ebrū:** Ḳaş, ḥācib maʿnāsına gāh olur, żarūret-i vezn içün elifi ḥıẕf olınup berū dinür. **Esedī:**

Zed ez-kīne z’ān pes kerde ber-berū

Şod āşüfte ez-ḫaşm-ı dil ber-behū

23 Aʿlām-ı ricāldendür. [ḫ-t-r-k] **Aḫter-gū:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile müneccim ve yumcı. [ḫ-k-l-n-d] **Aḫkelendū: 24** Ahgelendū, aḫkendū. Oġlancuḳlar eline avunmaḳ içün virdükleri çıkşaġu maʿnāsına.[3148] **Şems-i F.:**

25 Ẓafer ez-rāyetet dil-şād bāşed

Be-sān kū dükkān ez-aḫkelendū

Ve ḳaşaġu maʿnāsına. [ḫ-k-n-d] **26 Aḫkendū:** Miṣlihu. [r-s-ṭ] **Arisṭū:** İskenderüñ vezīri adıdur. Sāʾir tafṣīli Arisṭālīs **27** lafẓında meẕkūrdur. [-z-] **Ez-ū:** Andan dimekdür. [f-ş] **Efşū:** Yaba ġayrı adları penced-geşt lafẓında **28** yazılmışdur. [-l-] **Elū:** Uca, serven maʿnāsına. [n-b-r] **Enberū:** Emrūd yimişi enberūd lafẓından muḫaffefdür. **29** [n-c] **Encū:** Cezīre, ābḫū maʿnāsına. Sāʾir adları ābḫūst lafẓında yazılmışdur. **El-Elifi’l-Meksūre 30** [s-f-y-d-r] **İsfīderū:** Birinc ile baḳırı ḫalṭ iderler, bir cins cesed olur ki andan cam **31** ṭas iderler, Türkīde isperi dirler. [m-r] **İmrū:** İmrūz lafẓından taḫfīf olınmışdur. 297a/01 [e-c] **İcū:** Ḫʿārezm lüġatinde ḫāṣṣa pādişāha dirler ve ġulām maʿnāsına. [y-n-c-v] **İncū:** Miṣlihu. **02 (ʿ):**

Ey iki İncūsı ḫāṣ ḥürmet-i Keyḫusrev

El-Elifi’l-Mażmūme [r-d] **Urdū: 03** Sefer üzerinde olan bāzārgāh, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **Ū:** Esmā-i işāretdendür **04** ol dimekdür. Medlūli şeyʾ-i mübhemdür. Nevʿ-i ẕikriyile taʿayyün bulur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ **05** itmişler ki o zebān-ı Fārsīde żamīr-i munfaṣıl-ı ġāʾibdür. Lisān-ı ʿArabīdeki *hüve* gibidür. Onuñ **06** aṣlı ūydur, niteki bu beytde ẓāhirdür.

Beyt:

Ez-men güneh āyed ü men ānem

V’ez-to kerem āyed ü to ūyī

07 Gāh olur ūyuñ *elif*ini ḥıẕf iderler *vāv*uñ üzerinde żâmme ṣaḳīl **08** olmaġın fetḥaya tebdīl iderler v’ey dirlerise ki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

09 Men o-rā çi gūyem çi reng āverem

Ki tā dest-i ūy zīr-i seng āverem

Gāh olur ūyuñ **10** evvelini de āḫirini de ḥıẕf iderler, hemān *vāv* sākin ḳalur ol *vāv*ı yalñuz **11** istiʿmāl itmelü olıcaḳ sākin ile ibtidā müteʿaẕẕir olup fetḥa aḫf-ı ḥarekāt olmaġın **12** fetḥa ile taḥrīk iderler. Niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

[3148] -. 3. (336a/17)

To kerdī ū-rā Rüstem-i Dāstān

13 Ve ger ne ḫarī buved der-Sīstān

Ammā ḳaçan ki evvelinde kelime āḫir olsa taḥrīk ḥācet 14 olmaz. Ol *vāv* ḥālī üzre ibḳā iderler. Yaʿnī sükūnıla istiʿmāl iderler. Meṣelā k'ū dirler 15 aṣlı ki ūdur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Kū düşmen-i şūḫ-çeşm-i nā-pāk

16 K'ū ʿayb-ı me-rā yümn nümāyed

Evvelki kū ḳatı maʿnāsınadur. İkinci k'ūdur burada murād olan 17 ān ki ism-i işāretdür. Baʿīd içün tafṣīli maḥallinde ẕikr olınmışdur. O ile farḳı vardur. 18 ʿAcem ān kes, ān zeyd-rā be-kūy dir. Ū zeyd ū kes-rā be-kūy dimez, Ān ile ūnuñ 19 maʿnālarında muġāyeret var idügi buradan ẓāhir olur vech-i meẕkūr üzerine 20 farḳuñ sırrı oldur ki anuñ medlūli mücerred işāretdür. Müşārün ileyh delālet ider. İsmile 21 cemʿī cāʾizdür. Ol ism gerekse ism-i muʿayyen olsun, zeyd gibi gerekse ism-i mübhem olsun kes gibi. 22 ūnuñ medlūli şeyʾ-i mübhemdür. Lā-cerem bir ismile daḫı şeyʾ-i mübheme delālet ide, yā şeyʾ maʿnāya 23 delālet ide cemʿi cāʾiz degildür. V'ān lafẓınuñ tafṣīli maḥallinde meẕkūrdur. [v-s] **Ūsū:** Yas, mātem maʿnāsına. 24 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa** 25 [-e-] **Bā-ū:** Anuñıla dimekdür. Anuñıla gitdi diyecek yirde ʿAcem *bā-ū reft* dir, Bā-ūnuñ aṣlı bā ūdur. 26 Bā lisān-ı Fārsīde maʿnā-yı meẕkūrı ifāde ider. **Beyt:**

Dehenet gerçi ze-mā ḫātem-i dilhā dozdīd

27 Çün be-ḫanded heme dānend ki ḫātem bā-ū-st

Bu beytde de bā ol maʿnā içündür. **Beyt:**

28 Āsāyiş-i dü-gītī tefsīr-i īn dü-ḥarf-est

Bā-dūstān telaṭṭuf bā-düşmenān müdārā

29 Be-hem ile bā-ūnuñ farḳı vardur. Bir yirde bile gitdiler diyecek yirde *be-hem reftend* dirler lafẓ-ı 30 bā-ūda muʿteber olan mücerred tebʿiyyetdür, cemʿiyyet lāzım degildür. Be-hemde muʿteber olanı cemʿiyyetdür. 31 Tebʿiyyet lāzım degildür. [e-b] **Bābū:** Şekl ki aʿżāda ẓāhir olur, ejeḫ maʿnāsına. [e-t] **Bā-to:** 297b/01 Senüñile dimekdür. [e-d-r-n-g-b] **Bādrengbū:** Oġul otı didükleri meşhūr ot. 02 [e-d-r-n-b] **Bādrenbū:** Çeşmek. [e-d-r] **Bāderū:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ve feṯḥ-i *dāl*-le eṭıbbā taʿrīb idüp 03 Bāderūc dirler, būyān balı didükleri ot ve oġul otı ve baʿżı yirlerde tere-i 04 Ḫorāsānī dirler ve yarpuz, ʿArabīde ḫavk maʿnāsına ve *maʿdanūs* Şems-i Faḫrī *mānend-i* 05 *terreī-st çün şāh-siperem ü ṭabībān ān-rā bādrūye nüvīsend ü ān-rā der-edviyye* 06 *ṭıbbī nihend* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Keyvān berāy-ı sebze-i şīlānet rūz-bār

07 Ez-kiştzār çarḫ berāverde bāderū

Sā᾽ir esāmīsi bāderūc lafẓında mesṭūrdur. 08 **Pāderū:** Pāderū, pārū, *bā᾽*-i ʿAcemīyile görük ki anuñıla nesne görürler. **Bādzū:** Maʿdanūs 09 [e-d-ġ-r] **Bādġarū:** Penceresi çoḳ yaz evi, bādġar, bādġarū daḫı lüġatdür. [e-d-f-r] **Bādferū:** 10 Pırlaġuç ki oġlancuḳlar oynarlar ve āvurdı yilli kimesne ki hemān esüp şavurur 11 elinden nesne gelmez, bādfere maʿnāsına. [e-r-d] **Bārdū:** Bādrū maʿnāsına. **Pārdū:** *Bā᾽*-i ʿAcemīyile 12 baġ şıruġı. [e-r] **Bārū:** *Bā᾽*-i ʿArabīyile burc, ḥiṣār Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki bārū 13 bir ġārdur. **Beyt:**

Burc-ı eflākile rū-bā-rū idi

Nüh felek belki anda bir bārū idi

Aṣlı 14 bārdur, āḫirindeki *vāv* nisbet-i maḫṣūṣa delālet içündür. **Pārū:** *Bā᾽*-i ʿAcemīyile görük 15 **Beyt:**

Ecel pārū-zenān her sū hemī şod

Be-ḫūn ender çü merdā şināver

[e-j-d] **Pājdū:** Ḳaraḥiṣārī 16 bāġ heregine dirler dimiş. [e-z-r] **Bāzrū:** Gündeye giyilen ḳaftān. [e-z] **Bāzū:** *Bā᾽*-i ʿArabīyile 17 ḳol, *ʿaḍud* maʿnāsına. Niʿmetī ve ḳuvvet ü ḳulaç maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş ve dīvār şıvası. 18 **Pāzū:** *Bā᾽*-i ʿAcemīyile iki dürlü olur, birisi aḳ olur, isfināc gibi. Türkīde pazı didükleri 19 isfinācuñ ḥarāreti andan artuḳdur ve bir cinsi ḳızıl olur Türkīde çükündür didükleri. 20 [e-ş-k] **Bāşgū:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile emr-i ġā᾽ibdür. Oldu yaʿnī it ki olsun dimekdür ve maḳām-ı 21 teslīmde tevessül olınur. Bir lafẓdur oldı, ṭut ve oldı di dimek olur. **Laṭīfī:**

22 Çün be-dīdī cān u dil-rā ġamze-rā ber-hem zedī

Ḳaṣd-ı güşten kerde bā-tīġ ü ḫancer bāşgū

23 [e-ş] **Bāşū:** Bāşū, bāhū, çūbānlar baʿżı misāfirler götürdükleri yoġun ʿaṣāya dirler. [e-ḳ] 24 **Pāḳū:** *Bā᾽*-i ʿAcemīyile aʿlām-ı ricāldendür ve menāzil-i Mirrīḫden bir menzil adıdur ve bir memleket ismidür. 25 [e-k] **Pākū:** Nām-ı memleket. **Beyt:**

Çün resīd ān gül-i ḫoş-bū ze-diyār-ı Bākū

Hīc ḫavf u ḫaṭıreş nī-st zihī bī-bākū

26 Ve bī-bākī yaʿnī ḳorḳusuzluḳ maʿnāsına da gelür. Niteki beyt-i meẕkūrdan 27 ẓāhirdür. [e-l] **Bālū:** *Bā᾽*-i ʿArabīyile kirās didükleri mīve alu balu maʿnāsına. **Pālū:** *Bā᾽*-i ʿAcemīyile 28 çıġıd, şekl, ājaḫ maʿnāsına ve ḳabarcıḳ ve birāş u temregi ʿilleti bu maʿnāya ġayrı adları pālū lafẓında 29 mesṭūrdur. **Şems-i F.:**

Be-rūyet her geh rūşen nī-st çeşmeş

Şeved muḳle be-çeşmeş dür çü pālū

30 [e-n] **Bānū:** Ḫātūn maʿnāsına ki Türkīde ḳadın dirler. [e-h] **Bāhū:** Çūbānlaruñ ve baʿżı misāfirlerüñ 31 ellerinde götürdükleri ʿaṣā. **Şems-i F:**

To ān şāhī ki der-eyyām-ı ʿadlet

Şebān ez-dest be-fikend-est bāhū

298a/01 [p-n] **Pepnū:** Pepnū, penūkeş ve ekşi Īrān peynū. **Be-tū:** Lisān-ı Fārsīde 02 evvel-i kelimeye lāḥiḳ olan *bāʾ*-i meftūḥa ile ki teʿdiye maʿnāsın ifāde ider. Āḫir-i kelimede 03 Īrād olınan *rā* ortāsındaki evvelde edāt-ı teʿdiyedür. İltibās nām vardur. 04 Meṣelā saña diyecek yirde ʿAcem be-to da dir, to-rā da dir. Baña diyecek yirde be-men de dir 05 me-rā da dir. Oña diyecek yirde bā-o da dir o-rā da dir. Farḳları budur ki *rā*nuñ 06 ifāde itdügi teʿdiyede ʿumūm vardur. Zīrā bir nevʿ daḫı teʿdiye vardur ki *rā* onı 07 ifāde ider. Meẕkūr *bā* ifāde itmez. Meṣelā beni, seni, onı diyecek yirde me-rā, to-rā, o-rā 08 dinür, be-men, be-to, be-o dinmez, ʿAcem seni ḳıġırdı diyecek yirde, to-rā ḫ̌ānd dir. Be-to ḫ̌ānd dimez. 09 Ol ikisinde de ḥāl bu minvāl üzeredür. [ḫ-t] **Baḫtū:** Gök gürlemek, *raʿd* maʿnāsına 10 baḫṣū, baḫnūya baḫnūh, bānū, baḫnūna yıldırım, ṣāʿiḳa maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ze-şerm-i kilk-i to nāle koned ebr

11 Ki ḫulḳeş nām kerd sitend baḫtū

Ve ügey ata, peder-i ender maʿnāsına. [ḫ-n] **Baḫnū:** Miṣlihu. 12 [d-ḫ] **Bed-ḫū:** Ḥusūd ve muṭlaḳā yaramaz ḥūlı olan. [d-r] **Bedrev:** Fetḥ-i *rā* ile semer atı. [-d-] **Bedū:** Sükūn-ı 13 *dāl*le evvel maʿnāsına, ʿArab lafẓından taʿcīm olınmışdur. Bedāʾ idi hemze ile ʿAcemī naḳl itdükden 14 ṣoñra bedū oldı. Nitekim cüzv cezū oldı. **Sīmī:**

Ey ḥüsn-i ṭalʿat-ı to bī-ḥad çü ʿaşḳ-ı Sīmī

15 Ez-bedū āferīneş tā inḳırāż-ı ʿālem

Perḫū: Kilār ki anda ev esbābı ṣaḳlanur ve anbār 16 ṣarpūn maʿnāsına ve şādılıḳ maʿnāsına daḫı naḳl olındı ve taḫtadan binā olınmış ev, bu lüġati 17 Niʿmetī mażmūme bābında daḫı getürmiş ve ev kileri ve uvaġ ve aş evi. [r-te] **Pertāv:** Uzaġa 18 atılan oḳ pertāb maʿnāsına. [r-t] **Pertev:** Muṭlaḳā aydın ve ışıḳ, şuʿle vü şuʿāʿ maʿnāsına. 19 **Ber-to:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile senüñ üzerüñe dimekdür. **Perdū:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile be-cā vü dām üstü ve mertek. 20 **Persiyān-dārū:** Māṭlaḳ didükleri ot, eṭıbbā ḳatında ʿaṣāʾü’r-rāʿī dimekile meşhūrdur. [r-s-t] 21 **Perestū:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḳırlaġuç ḳuşı, ḫiṭāf maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hümā-yı fetḥ ber-eyvān-ı ḳudret

22 Nihād-est āşiyān hem çün perestū

Ve ḳuzıḳulaġı didükleri ot. [r-n-d] **Perendū:** Bāʾ-i ʿAcemīyile geyrek yaʿnī yumşaḳ **23** siñek ve kemrük, guḍrūf maʿnāsına ġayrı esāmīsi çerende lafẓında meẕkūrdur. [-r-] **Perū: 24** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile Ülker, Şüreyyā maʿnāsına. **Esedī:**

Ḫam-ı ṭāḳ-ı her yek çü perr-i tedzū
Ze-bes reng bā-ḳuvvet-i raḫşān çün perū

25 ve māh-tāb u āfītāb maʿnāsına. **Beyt:**

Be-bālāy-ı to der-çemen serv nī-st
26 Çü ruḫsār-ı to tābeş perū nī-st

Be-rev: *Bā*ʾ-i ʿArabī vü feṯḥ-i *rā* ile ey eydigi. [s-t] **Pestū:** Pestū, **27** Pestūḳa küpecik, ḫamīre maʿnāsına ve destī. [s-r] **Pes-rū:** Ardca gidici ve oyundı. [n-c-p-h-l] **Penc-i Pehlū: 28** Beş bucaḳlı. [n-d] **Bendū:** Kene ki ṭavara yapışur, ḳırād maʿnāsına. **Pendū:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve żamm-ı *dāl*ile murdār **29** ve ṣu kerdemesi. [h-l] **Pehlū:** Żamm-ı *lām*ile yan, ceneb maʿnāsına ve eyegü siñügi, *żılaʿ* maʿnāsına. **Pehlev: 30** Feṯḥ-i *lām*ile Īrān şehrinüñ adıdur. Niteki Ḫamza-i Işfahānī *Kitābü't-tenbīh*de taṣrīḥ itmişdür. **31** Bu ʿibāretile ki be-ʿaynihā naḳl olınur. [3149]**Ve aʿlām:** İnne kelāmü'l-Fürs ḳadīmen ke-inne yacrī ʿalā ḫamseti **298b/01** Elsinetin vehīyü'l-fehleviyye ve-deyyire ve'l-Fārsīyye ve'l-Süryāniyye ve'l-Fārsiyye **02** ḳadde taṭlīḳ ve yerād bihā hātifümü'l-küll fe-immā'l-fehleviyye fekān becrī behā kelāmü'l-mülūk fī mecāsbeshüm **03** vehī luġati'l-mensūbeti ilā fehlev ve hevāsim yeḳʿ ʿalā ḫamseti bi'ddān Işfahān ve'r-reyy ve Hemedān **04** Ve Nihāvend ve Āẕerbeycān [-h-] **Beḫū:** Aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri Ḍaḥḥāk-ı bī-bāk zamānında **05** Hind pādişāhı olan Mihrāc üzerine ḫurūc-ı ekṣer Hindūstānı żabṭ idüp Mihrāc **06** Ḍaḥḥākdan meded istedükde Gürşāsb-ı Cihān-gīri gönderüp Gīr vilāyetini alıvirüp **07** Behūyı ṭutup ber-dār itmişdür, dirler ki andan evvel Behū nāmı kimseye ıṭlāḳ olınmamışdur. **08** [y-r] **Pey-rev:** Ardca gidici. [y-n-y] **Peynū:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile māye. [-y-] **Beyū:** Büyū, kāġnū, kāġanū, kāġīne bāʾ-i **09** ʿArabiyile güye didükleri ḳurtcaġuz çuḳa yay vaḳtlerinde ve kürk esbābı delük delük eyler **10** ʿArabīde ġıṣṣe dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *bā*nuñ kesresiyile taṣḥīḥ eylemiş. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi **11** ve ʿarūs ve yenge ʿavrat ve ṭaġ ve pāk maʿnāsına da naḳl eylemiş. *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile. **El-Bā'i'l-Meksūre 12 Birehne-cū:** Bir nevʿ ḳabuġı yufḳa arpadur. ʿArabca sült. Bi-żammü's-*sīn* dirler. [l-v] **Pilāv: 13** Pilāv, dāne birinc. [n-d] **Pindū:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve feṯḥ-i *dāl*le çaylaḳ ḳuşı ve ṣu kerdemesi, pend maʿnāsına **14** ve kene didükleri böcek

[3149] Feṯḥ-i lāmile Īrān şehrinüñ ismidür. Żamm-ı lām ile daḫı müstaʿmeldür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ eyitmişler ki Pehlev beş şehrden ʿibāretdür, niteki Ḫamza-i Işfahānī Kitābü't-tenbīhde taṣrīh itmişdür, bu ʿibāretile ki bi-ʿaynihā naḳl olınur. 3. (338a/07)

ki ṭavara yapışur, *ḳurād* maʿnāsına. [n-y] **Pinyū:** Nīşter. **Şems-i F.:**

15 Şürūr-ı fitne ez-eṭrāf-ı mülket
Zened peyveste hemçün ḫırz-ı pinyū

[y-e-z] **Piyāzū:** Yaban 16 şoġanı. [y-e-s-t] **Piyāstū:** Büyük ağızlı ve ağzı ḳoḳar kimesne. *Miʿyār-ı Cemālī*de ağzı 17 ḳoḳar kimesneye naḳl olınmış, ağzı gerek büyük gerekise küçük olsun. **Şems-i F.:**

18 Nisbet-i to-rā be-gūşeş ü baḫşeş Bābür ü Şīr
Güftem konem ü līk ne-mī-āyed nigū
19 Zīrā ki in çü dūdī bāşed siyāh-ruḫ
V'ān tīr-i gürbe-īst nisbet-i piyāstū

[y-ş-r] **Pīş-rev:** Öñce 20 gidici. [y-n-d] **Pīndū:** Çaḳıldaḳ. [y-n] **Pīnū:** *Bāʾ*-i ʿAcemī vü *bāʾ*-i ʿArabīyile keş, aḳt maʿnāsına ve ḳatıḳ 21 **Şems-i F.:**

To çün şehd ü nebātī vü ḥusūdet
Buved saḫt u türş mānend-i pīnū

[-y-] 22 **Piyū:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile gelin ve yenge olan ʿavrat ve ikiz oġlan ve güve ki esbāba ve kitāba 23 düşer, delük delük ider ve yonḳa ve ṭaġ, kūh maʿnāsına. **El-Bāʾi'l-Mażmūme 24** [r-g] **Pürgev:** Ṭavḳ-ı şebʿān maʿnāsına. [-r-] **Bü-rev:** Feṭḥ-i *rā* ile yüri, git dimekdür. Reften lafẓından ṣīġa-i emrdür. **Bürū:** *Rā*nuñ 25 żammesiyile ebrū lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Esedī:**

Heme yek-sere dil pür ez-kīn konīd
26 Süvārān bürūhā heme Çīn konīd

[-t-m-e-z] **Püşt-māzū:** Peşt-māzū, püşt-māze, püşt-mühre, *bāʾ*-i ʿAcemiyile 27 sekirden ve oñurdaġa. [l-e-r-ġ] **Pülārġū:** Ḫʷārezm lisānında ḳaçġun, girīḫte maʿnāsına. 28 [n-d] **Bündū:** Şu kerdemesi ve ḥareket eylemiş kimesne. **Bū:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ḳoḫu, eyüsine ve yaramazına 29 ıṭlāḳ olınur Rīḥ ü şeẕī maʿnāsına būy lafẓından muḫaffefdür ve kelime-i ricādur, ʿasī 30 maʿnāsına. **(ʿ):**

Bū ki būyī be-dimāġam resed ez-zülf-i nigār

Aṣlı buved ki olmaḳ muḥtemeldür. **Pū:** 31 *Bāʾ*-i ʿAcemīyile yeyni, ḫafīf maʿnāsına. [v-p] **Pūpū:** İki *bāʾ*-i ʿAcemīyile ibibük didükleri ḳuş. ʿArabīde 299a/01 hüdhüd maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Gūyā ki āşiyāne-i pūpū-st cism-i to
Hem-vāre bā-pelīdī vü ārīḫ konede-est

02 Bu beytde hüdhüdüñ āşiyānesi necāset ü ḳāzūrāt ile olduġına delālet vardur. 03 Sāʾir esāmīsi *rebūt* lafẓında mesṭūrdur. [v-l-e] **Pūlāv:** Yaġsız dāne, birinc ki pilāv dirler. 04

Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 05 [-e-] **Tāv:** Ṭāḳat, tāb maʿnāsına ve tāb lafẓınuñ cemīʿ maʿnālarında istiʿmāl olınur, zīrā 06 *bā* ile *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. Ḳımār oyunına evvel ḳamış atmaḳ ve ceng 07 ve süñü[3150] maʿnāsına. [b-n-g] **Tebengū:** Ṣanduḳ. **Şems-i F.:**

Zer ü yāḳūt u laʿl ender ḥazīnet
08 Ne-bīned rūy-ı kīse nī tebengū

Ve kör ḳuyı ki içine süpründi dökerler ve anbār ki içine 09 terke ḳorlar. Türkīde şarpun dirler. [-b-] **Tebū:** Niʿmetī bir memleket adıdur, anda Yūnus 10 peyġamber *ʿaleyhi's-selām* bir degirmen yapmışdur. İlā el-ān mevcūddur, Yūnus peyġamberi severseñ 11 ṭur diseler ṭurur ve Yūnus peyġamberi severseñ yüri diseler yürür deyü naḳl eylemiş 12 ẓāhir budur ki meẕkūr degirmen yā ṣu yāḫūd yil ile döner. [ẕ-r] **Teẕerv:** Süglün didükleri 13 ḳuş, fetḥ-i *ẕāl*-i muʿceme vü sükūn-ı *rā* ile. **Şems-i F.:**

Ze-yümn-i maʿdelet-i şāh Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
14 Hem-āşiyānī şāhīn konend kebk ü teẕerv

ʿArabīde teẕrūc maʿnāsına. Etinüñ ṭabīʿati dürrāc 15 u kebk ü tīhū gibi ḥār u raṭıbdur. **Naẓm:**

Germ ü terdān teẕerv vü tīhū-rā
16 Miṣl-i dürrāc u kebk ey ʿāḳil
Cümle-rā ṭabʿu nefʿ ü renc ü devā
Yek ṭarīḳ-est ez-ān me-şev ġāfil

17 ve kebk ü dürrācuñ ṭabʿ u nefʿ ü renc ü devāsı bu ḳıṭʿada dinmişdür. **Ḳıṭʿa:**

18 Ṭabʿ-ı dürrāc u kebk germ ü ter-est
Ṭabʿ-ı bīmār-ḫīz-rā ḫūb-est
19 Miʿdehā-rā ez-ū besī żarar-est
Der-herīse koneş merġūb-est

20 **Teẕrev:** Sükūn-ı *ẕāl* u fetḥ-i *rā* ile miṣlihu. Mezgeldek ḳuşı ve dürrāc. Sāʾir esāmīsi 21 *tezjevā* lafẓında meẕkūrdur. [r-e-z] **Terāzū:** Mīzān maʿnāsına Türkīde daḫı şāyiʿdür. 22 Bir nesnenüñ veznin bilmegiçün anda çekilmekile bilinür. [z-r] **Tezerv:** *Zā* ile süglün, teẕerv 23 maʿnāsına. [-s-] **Tesū:** İki ḥabbedür ve bir dīnār yigirmi dört[3151] ḥabbedür ve dīnāruñ 24 altı baḫşda bir baḫşı yaʿnī südüsi bir dānekdür, tesū dāneküñ rebʿīdür, pes tesū 25 dīnāruñ südüsinüñ rubʿı olur ki yigirmi dört baḫşdan bir baḫşdur.

[3150] Kesü. 3. (338b/26)
[3151] Metinde derb şeklinde yazılmış.

Taʿrīb **26** idüp ṭassūc dirler. Feṯḥ-i *tā* vü żaʿīf-i *sīn*iledür ve ekābirden biri naẓm itmişdür. **27 Naẓm:**

Çü dīnārī-st şeş dānek ey birādet
Vü dānekī çār ṭassūc-est eşher
28 Vü ṭassūcī dü ḥabbe o fütāde-est
Velī ḥabbe dü cev geşte ber-ā-ber

29 ve dāneki taʿrīb idüp dānaḳ dirler. **(ʿ):**

Merd-i bī-tāse ne-mī-erzed tesū

[k-e-b] **30 Tek-ā-pū:** *Bā ʾ*-i ʿAcemīyile yilüp yopurmaḳ. [k-e] **Tekāv:** Yorġa ve yelegen at, tekāver maʿnāsına. **31 Kātibī:**

Rāned ez-tekāv ḫod çü Ferīdūn be-mār-ı remc
Ḍaḥḥāk-ı leyl-rā ʿalem ez-gavyān-ı ṣubḥ

[-g-] 299b/01 **Tegū:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yarma. [g-v-p] **Tegūpū:** Miṣlihu. [-m-] **Temū:** Temüz maʿnāsına. [n-d] **Tendū: 02** Tendū, tenendū tenende. Örümcek, ʿankebūt maʿnāsına tenendū lafẓından muḫaffefdür. **03 Şems-i F.:**

Şehā ʿanḳā-yı Ḳāf feṯḥ ü nuṣret
Buved ber-ṭāḳ-ı eyvān-ı to tendū

[n-n-d] **Tenendū: 04** Miṣlihu. [n-g] **Tengū:** Ṣanduḳ, tebengū lafẓından muḫaffefdür. **Tev:** Balta ve ḳazma ve çapa ve kürek **05** ve ḳat ve ḳızdırmaḳ ve ṣaḥrālarda ṣu irkilen yir, āb-gīr maʿnāsına ve gövdesin açmaḳ. **06 Et-Tā'i'l-Meksūre** [y-r-p-r-t-e] **Tīr-i Pertāv:** Pertāv oḳı. [-y-] **Tīv:** Ṭaḳāt. **Esedī:**

07 Nigeh kerd ez-dūr sālār-ı nīv
Girizān-ı sipeh dīd bī-hūş u tīv

Tāv lafẓınuñ imālesidür ve dānā **08** vü ʿāḳil ü tüvānā vü güç yitmek ve bahādur maʿnāsına daḫı gelür. [y-h] **Tīhū:** Çil didükleri meşhūr **09** ḳuş ki ʿArabca tīhūc diler ve ḥalīm maʿnāsına ve baʿżılar keklik maʿnāsına da naḳl itmişler. **10 Et-Tā'i'l-Mażmūme.** [-r-] **Türū:** Görk ve nāzik ve güzel maʿnāsına. [z-ġ] **Tüjġū: 11** Ḫʷārezm lüġatinde türül maʿnāsına. [-f-] **Tüfū:** Tüfū tüfū. Türkīde tü dimekdür ki bir kimesneye **12** ġażab idicek yüzine tükürürler. **Şems-i F.:**

Eyyām çün be-dīd ḫayāl-i muḥāl-i o
13 Gerdiş mezār-ı nevbet be-rūyeş der-ū tüfū

Dīger:

Bih ne-şikerde be-bürīd zen-rā gelū
Tüfū ber-çīn-i nā-şekībān tüfū

14 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *ġayn*-ı ʿAcemīyile daḫı naḳl eylemiş. **To:** Sen dimekdür, ḫiṭāb żamīridür, *ente* 15 maʿnāsına cemʿi şomā gelür. Ḫilāf-ı ḳıyās üzerinedür. **Ḥāfız:**

Dil-i ḫarābī mī-koned dil-dār-rā āgeh konīd

16 Zīnhār ey dūstān cān-ı men ü cān-ı şoma

Efṣaḥ budur ki *vāv* telaffuẓ olınmaya 17 gāh olur ki vezn żarūriçün telaffuẓ olınur. **Himām:**

Meger sengīn-dil-est ü cān ne-dāred

18 Her ānkes ki çü to cānān ne-dāred

Esedī:

Hem ez-baḫt tersem ki dem-sāz nī-st

19 Hem ez-to ki yāzān-ı dil ez-āz nīst

Ve rābıṭa-i est oña mülḥaḳ olıcaḳ *elif* daḫı 20 *vāv* daḫı sāḳıt olur. Tost dirler, gāh olur maṣlaḥat-ı şiʿr içün *vāv*a fetḥa 21 ḥareket virürler. **Esedī:**

Heme bā-te-st er be-cūyeş bāz

Ne-bāyed kesī tā güşāyedet rāz

Tū: 22 İşbāʿ *vāv*ile ḳaymaḳ maʿnāsınadur ki südden ḥāṣıl olur, efṣaḥ oldur ki *tā* tefḫīm 23 ile oḳına ve ḳat ḳat olmaḳ ḳaymaġa lāzım olduġından ötüri vaḳt olur 24 ki mücerred ḳat maʿnāsına istiʿmāl olınur. **Ḥāfız:**

Ṣabā ze-ḥāl-i dil-teng-i mā çi şerḥ dihed

25 Ki çün şikenc-i varaḳhāy-ı ġonçe tū-ber-tū-est

Bu maʿnāya aṣlı tūyīdür. **(ʿ):**

26 Hümā be-gülşen-i ḳaṣret çü ġonçe nüh tū-est

Ve tut didükleri yemiş ki yapraġından ibrīşim ḥāṣıl olur. 27 **Tū-ber-tū:** Ḳat ḳat dimek olur ve ḳatmer, çörek ve gözleme. [-v-] **Tūv:** Ḳaymaḳ 28 ki südden olur bir *vāv* ile iki *vāv* ile lüġatdür. 29 **Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa** 30 [e-d] **Cādū:** Bügüci, seḥḥār maʿnāsına. **Cāmī:**

Dü-çeşm-i to ʿacāyib cāduvānend

31 Ne-dīdem hemçü ān dü hīç cādū

[e-r] **Cāruv:** Süpürge, cārūb maʿnāsına żamm-ı *rā* ile. [r-e-s] **Çār-sū:** Bāzār 300a/01 ve dört ṭaraf dimekdür. Çehār-sū lafẓından muḫaffefdür. **Çārev:** *Rā*nuñ fetḥasıyıla alçı, ʿArabca 02 *cibs* maʿnāsına ve ḥavż. Taʿrīb idüp ṣārūc dirler. [e-j] **Çājū:** Murdār, necīs 03 çārçi maʿnāsına. [e-k-ş] **Çākşū:** Çākşū, ḫākşū *cīm*-i ʿAcemīyile bir siyāh dāneciḳlardur ki kāfur 04 ile saḥk idüp göze bıraġurlar, dārū-yı çeşmdendür. Bir dürlü siyāh dānecıḳlardur 05 kāfūr içine ḳorlar, kāfūr maḥv olmasun içün baʿżılar fülfüldür

didiler, zīrā kāfur 06 fülfül ile ḥıfẓ olınur ve bu lüġat *ḫā*ʾ-i muʿceme ile ḫākşū daḫı rivāyet olınur, eṣaḥḥ *cīm*iledür. 07 **Câme-i Bâdrū:** İç ṭonı, câme-i bādrūn maʿnāsına ve gündegi giyilen ṭon maʿnāsına da gelür. 08 [e-v] **Çāv:** Bir nesne söylenüp şöhret bulmaḳ, Türkīde de müstaʿmeldür. **Beyt:**

09 Çāv eger der-cihān revān kerded
Revnaḳ-ı mülk-i cāvidān kerded

Ve serçe ḳucanup bir dürlü daḫı 10 ötmek ve her ḳuşda ve ādemde ber-sebīl-i istiʿāre istiʿmāl olınur. **Ebū Şuʿayb:**

11 Ey ʿāşıḳ-ı mehcūr ze-kām-ı dil-i ḫod dūr
Mī-nāl u hemī çāv ki maʿẕūr ü maʿẕūr

[e-v-ç-e] 12 **Çāv çāv:** Serçe ki yavrısını yırtıcı ḳuş ve sāʾir ʿādūsı almaḳ ḳaṣd itdükde 13 her cānibe uçup feryād itdügi āvāza dirler. **Şems-i F.:**

Bi-hānümān u bī-zen ü ferzend düşmeneş
14 Güncişk-vār dāred peyveste çāv çāv

Ve ḳuşlar uçariken ve bir yirde cemʿ 15 olup ötüşdüklerine dirler ve andan istiʿāre idüp ġayrı yirlerde daḫı istiʿmāl 16 iderler ve ol serçelere daḫı çāv çāv dirler. [r-p] **Çerpū:** *Cīm* ü *bā*ʾ-i ʿAcemīyile Türkīde çerviş 17 didükleri. [r-ġ-n] **Çerġanū:** Şarāb ẓarfı ve bir nevʿ çalġudur ki çalarlar. [r-n-d] **Çerendū:** Kemirdek, 18 *ġudrūf* maʿnāsına ve geyrek yaʿnī yumşaḳ süñük ġayrı adları *çerend* lafẓında yazılmışdur. 19 [g-e] **Çegāv:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ṭoyġar didükleri ḳuş, çegāvuñ maʿnāsına ʿArabca ḳanbere ve ebū'l-melīḥ 20 dirler. **Şems-i F.:**

Ber-şāhsār-ı medḥeş ṭūṭī ṣabʿ-ı men
Ber-dest der-suḫen sebk ez-bülbül ü çegāv

21 ve çil ḳuşı, tīhū maʿnāsına. Bu maʿnāya sāʾir esāmīsi *ferfūr* lafẓında mesṭūrdur. Ḳaraḥişārī 22 ve ḥorūs maʿnāsına daḫı naḳl idüp bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

23 Çü Ḫūrşīd ber-zed ser ez-burc-ı gāv
Ze-her-sū berāmed ḫurūş-ı çegān

[-g-] **Çegū:** Miṣlihu ve zaḫme ki anuñıla sāz 24 çalarlar. **Cev:** Arpa, şaʿīr maʿnāsına. [v-e] **Cev-āv:** Arpa ṣuyı, cev-āb maʿnāsına *vāv* ile *bā* arasında 25 tebādül ü tevāḫī vardur ve ʿArabīde suʾālüñ cevābı ki maʿrūfdur. [h-e-r-s] **Çehār-sū:** Bāzār 26 çār-şū maʿnāsına ve dört ṭaraf dimekdür. **El-Cīmi'l-Meksūre** [-r-] **Çirū:** *Cīm*-i ʿAcemīyile it 27 enügi, seg beçe maʿnāsına ve ḫıyāruk ʿilleti ʿArabīde daḫı *cīm*iledür ve ḫıyār-ı bād-reng 28 ḫorde dirler. [n-y-z] **Çinīzū:** Naḳd maʿnāsına. [y-z] **Çīzū:** *Cīm*-i ʿArabī vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile kirpi, ḳunfuẕ maʿnāsına 29 ġayrı esāmīsi *çīzvā* lafẓında meẕkūrdur. **El-Cīmi'l-**

Mażmūme [r-ġ-e-t] **Curġātū:** 30 Emzikli ṭās. [-ġ-] **Çüġū:** *Cīm*-i ʿAcemīyile bayḳuş, cuġd maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ*-ı ʿAcem ṣāḥibi bayḳuşa beñzer 31 bir ḳuşdur didi. [-n-] **Çün-ū:** Çün o lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Esedī:**

Be-gūy u be-çevgān u naḫcīrgāh
Çün-ū kes ne-yāmed ne-yāverd gāh

300b/01 **Çü:** *Cīm*-i ʿAcemī vü *vāv*-ı resmīyile edāt-ı teşbīhdür 02 gibi maʿnāsına aṣlı çūndur, *nūn* ḥıẕf olınmışdur. **Beyt:**

Fürūd āmed ze-püşt bāre çün bād
03 Çü sebze būse zed ber-pāy-ı şimşād

Ve ḥurūf-ı taʿlīldür çūnki maʿnāsına 04 ẓarfiyyet ü tevḳiyyet maʿnāsı bile mülāḥaẓa olınur. **Beyt:**

Çü bā-ceyb-i nişīnī vü bāde peymāyī
05 Bünyād-dār-ı muḥibbān bād peymā-rā

Cū: *Cīm*-i ʿArabī vü *vāv*-ı aṣlī ile 06 ırmaḳ, cūy maʿnāsına ve iste dimekdür, ḫˇāh maʿnāsına aṣlda cūydur 07 *yā*ları ḥıẕf olınmışdur. [v-c] **Cūcū:** *Cīm*-i ʿArabīyile serçe. **Çūçū:** *Cīm*-i ʿAcemīyile miṣlihu. **08 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 09** [e-r-s-h-b-h-l] **Ḫārise-pehlū:** Ḫārise-pehlū, ḫārise-gūşe demürbuṭraḳ dikeni didükleri. [e-r] **Ḫārū:** 10 Ḳılçıḳ, şevk maʿnāsına. [e-ş-c] **Ḫāş-cū:** Ceng-cū maʿnāsına. [e-k-ş] **Ḫākşū:** *Cīm* ile cākşū 11 maʿnāsına göz otı ve şol siyāh dānecikler ki kāfūr içine ḳorlar, żāyiʿ olmasun 12 içün. **Şems-i F.:**

Aʿẓām-ı cemāl-i dīnī vü dīn-i pādişāh-ı mülk
Ey ḫāk-ı dergehet şode āsār-ı ḫākşū

13 [e-l] **Ḫālū:** Dayı, ana ḳarındaşı maʿnāsına. [-e-] **Ḫāv:** Ol maʿrūf nesne ki 14 ḳaṭīfe ve çuḳada olur. [b-r-b-j] **Ḫaber-pejv:** Ḫaber-pijū, ḫaber-pejve, ḫaber-cū, ḫaber-gīr, ḫaber-bürde 15 ḫaberci ekṣer cāsūsda istiʿmāl olınur, ḫaber-pejve lafẓından muḫaffefdür. [b-r-c] **Ḫaber-cū:** Miṣlihu. 16 [b-z-d] **Ḫabezdū:** Ṭoñuzlanḳurdı, *caʿl* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Be-çeşm-i ḥaşm eger ḫūyī-st fiʿleş
17 Buved be-beçe der-çeşm ḫabezdū

Miʿyār-ı Cemālī ṣāḥibi yarasa ki ʿArabca ḫuffāş 18 dirler diyü naḳl eylemiş ve beyt-i meẕkūrı īrād eylemiş, ġayrı adları ḥafẓed lafẓında meẕkūrdur. 19 [-t-] **Ḫatū:** Bir merġūb u muʿteber süñükdür ki aġuyı defʿ eyler, her ṭaʿām u şarāb ki 20 anda zehr ola, anuñ üzerine ḳosalar, derler. Dirler ki gergedenüñ alnı süñügidür. 21 Hindūstān cezīrelerinde ṣudan çıḳar, ölür eti mürūr-ı rūzgār ile güneşe ḳarşu 22 yatmaḳdan gidüp kemügi aġarur. Alurlar andan āletler düzerler. Baʿżılar şöyle rivāyet 23 ü ḥikāyet eylediler ki

Çīn vilāyetinde Zencī iḳlīminde ḫarāblıḳ ve çöllük yirler vardur anda 24 hīç şīnlik olmaz ve ādemī-zād yoḳdur, ol arada bir büyük ḳuş vardur, ḫatū 25 dirler, bu vaṣf olınan süñük anuñ süñügidür. **İbrāhīm-i Sindānī** ki ṣuffe vü 26 muʿtemed *ʿaleyh* ādemlerdendür. Andan rivāyet olınur ki bir büyük cemāʿatlile Çīn ṣaḥrālarında 27 giderdik. Nā-gāh gün ṭutıldı, refīḳler ḳamu bindükleri merkeblerinden aşaġı indiler 28 ve yüzleri üstine düşüp aşlā başların ḳaldırmadılar, gün açılmayınca bunlara ṣordum 29 ki bu ne ḥāldür, didiler ki ḫatū dirler bir büyük ḳuş vardur ki ḳanatları bir niçe fersaḫ 30 yiri örter ve başı kāsesi elli biñ miḳdārī rāviye ṣu alur ki ẕikr olınan 31 evṣāfıla vaṣf itdiler ve bir muʿteber kitābda daḫı işbu ʿibāretile naḳl olınmışdur. Ḳarnu'l-ḫatū 301a/01 yeḳālu ānehu ḳarni efʿī. Andan bıçaḳ ṣapı iderler. Pādişāhlar ve bigler götürürler. 02 Şübhelü ṭaʿām u şarāb üzre ḳorlar. Eger zehri varise derler. **Esedī:**

03 Çihil teng bār ez-mülemmāʿ-ı ḫatū
Ze-gevher dih efser ze-genc-i behū

[-d-] **Ḫadū:** Ḫadū, ḫayū tükrük, *bezāḳ* maʿnāsına. 04 [s-t] **Ḫastū:** İḳrār. **Firdevsī: Der-tevḥīd:**

To ḫastū şev ān-rā ki hest ü yekī-st
05 Revān u ḫıred-rā coz īn-rāh nī-st

Ve ḳayınata, peder-i zen. *Sīn*-i mühmele vü *sīn*-i muʿceme ile 06 mervīdür. [-s-] **Ḫasū:** Ḳayınata, peder-i zen maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Bālā hemīşe Ḫusrev-i Sulṭān-ı Muḥterem
07 Tā iḥtirām dāred dāmād-rā ḫasū

[ş-t] **Ḫaştū:** Miṣlihu. [-ş-] **Ḫaşū:** Ḫastū, ḫasū, ḫaştū miṣlihu, *sīn*-i 08 mühmele vü *şīn*-i muʿceme ile mervīdür. [f-z-d] **Ḫafezdū:** Ṭoñuzlanḳurdı, sā'ir esāmīsi ḫafẕed lafẓında 09 meẕkūrdur. [l-n-d] **Ḫalendū:** Güyegü otı dirler, bir ḫoş ḳoḫulu otdur, ṭabībler ḳatında saʿter 10 dimekile maʿrūfdur. **Ḫav:** Ḳara çav ki bennālar binā yapduḳları vaḳtin iderler. **Cāmī:**

11 Ṭāḳ-ı gerdūn ki bīşter bestend
Beher eyvān-ı ḫaşmet-i to ḫav-st

Ve ṣarmaşıḳ, ʿaşeḳa maʿnāsına. **Beyt:**

12 Çonān çün ḫav ki ber-meçed be-gilīn
Be-beçem-i men ber-ān serv-i ṣanavber

Ve bir otdur ki ekin 13 içinde biter ekini żaʿīf eyler. **Esedī:**

Zamānī be-dīn-i dās konedem direv
Be-kon pāk pālizem ez-ḫār u ḫav

14 ve pençe ve ağaç budağı, bu maʿnāya Pehlevī lüġatidür. [v-ḫ] **Ḫavḫav:** ʿĀdet ü ḳuvvet 15 ve ḳılıç ve lüġat-ı Pehlevīde ağaç budağı ve bennālaruñ düzdikleri ḳara çava dirler. [-y-] **Ḫayū:** 16 Tükrük, bezāḳ maʿnāsına. **Beyt:**

Ger ḫayū-rā ber-āsmān fikenem
Bī-gümānem ki ber-çekād āyed

Ve bi'l-kesr. 17 **El-Ḫā'i'l-Meksūre** [d-y] **Ḫıdīv:** Ulu, pādişāh u yegāne. **Şems-i F.:**

Ebū İsḥaḳ şāh-ı ʿadl-perver
18 Ki keyhān-rā be-Ḥaḳ-ı keyḫān ḫıdīv-est

Ve Ḫudāvend-i māl ve Ḫudāvend-i ḫāne vü merd-i 19 büzürg maʿnālarına istiʿmāl olınur ve pādişāh ve Kerger ü Şīder gibi Bārī teʿālāya 20 ıṭlāḳ olınur. [y-r] **Ḫīrū:** Ṭabībler ḳatında maʿrūf bir nevʿ çiçekdür. Aġ ve ṣaru ve benefş 21 ve gök olur, yağın çıḳarurlar çoḳ nefʿi vardur. Erbāb-ı lüġat, gül-i ḫaṭmī maʿnāsına 22 naḳl itdükleri ḫaṭādur. Esmāʾ-i edviyyede aṣḥāb-ı lüġatüñ naḳline iʿtibār u iʿtimād yoḳdur. 23 **Şems-i F:**

Hemīşe tāb-nā şod lāle vü gül
Gül-i bābūne tā ne-buved çü ḫīrū

[-y-] **Ḫīv:** Tükrük, bezāḳ 24 maʿnāsına. **ʿAṣṣār:**

Ki nā-geh ez-der-i ḫalvet berūn taḫt
Ḫīv der-rūy-ı nā-pāk v'ey endāḫt

25 **El-Ḫā'i'l-Mażmūme** [s-r] **Ḫusrev:** Pādişāh adlarındandur, melik dimekdür ve mülūk-ı ʿAcemden 26 Hürmüz bin Enūşirvānuñ oġlı Pervīzüñ laḳabıdur. Nitekim Şeyḫīnüñ bu beytinden añlanur. **Beyt:**

27 Çü ḫusrevlik nişānın tīz ururlar
Adını Ḫusrev-i Pervīz ururlar

Ḳaraḥişārī, ve toḳuç maʿnāsına 28 dimiş. [-s-] **Ḫusū:** Ḳayınata, ḫasū maʿnāsına. **Ḫusrevdārū:** Ḫavlicān didükleri dārū. [ş-k-m-e-z] 29 **Ḫuşk-māzū:** Ḳurı budaḳ, ağaçda olsun ve yirde olsun, ḫuş-māz 30 u ḫuşk-māze maʿnāsına. [ş-n] **Ḫuşnū:** Ḫoşnūd lafẓından muḫaffefdür. Ḳāniʿ, vāżī maʿnāsına. 31 **Beyt:**

Behiştīş ḫūşnū şūy ez-nuḫust
Yegāne ez-ān pes be-dānī dürüst

[-n-] **Ḫunū:** Pehlevī lüġatinde 301b/01 maġz maʿnāsına. **Ḫū:** ʿĀdet. [v-d-ḫ] **Ḫod-ḫū:** Kendü ḫuyıyıla terbiyetsiz büyüyen kimesne gerek eyü 02 gerek yaramaz olsun. [v-d-r] **Ḫod-rū:** Kendüden güzel ve yabandan biten ot, *keter* daḫı 03 dirler. [v-ş-e] **Ḫoş-āv:** Ḫoş-āb maʿnāsına. [v-k-g-l] **Ḫūk-gelū:** Boyunda olan bize. 04 **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-**

Meftūḥa 05 [e-r] **Dārū:** Devā, dermān maʿnāsına ve eyü kişi, merd-i nīkū maʿnāsına. [e-s-d-r] **Dās-ı direv: 06** Ot oraġı. [-e-] **Dāv:** Çarḫ u ḳor ki dīvār yapılurken her ṣırasına ıṭlāḳ olınur **07** ʿArab *midmāk* dir, muḫaffefi dādur ve meẕemmet ve sökmek ve ḫurde iş ve ḳumār-bāzlaruñ bir kerreden **08** oḳuduḳları altun ve aḳçe ve pul. **Ḥāfıẓ:**

Emel-i naẓar dü-ʿālem der-yek-nefes be-bāzend
09 ʿAşḳ-est ü dāv-ı evvel ber-naḳd-i cān tüvān zed

[s-t-n-b] **Desten-bū:** Destenbū, destenbūye yaylanguç ʿArabca **10** şemāme dirler. [s-m] **Desmū:** Ḥalīmī merdümek dimekile maʿrūf dārū, ḫubūbāt cinsindendür **11** ʿArabca dercaʿ dirler dimiş. Sāʾir erbāb-ı lüġat bögrülce, *lūbiyā* maʿnāsına naḳl itmişler, ġayrı **12** adları lūbiyā lafẓında meẕkūrdur. [r-d-g-l] **Derd-i gelū:** Boġaz aġrısı, ʿArabca ḫāzbāzūdınca **maʿā 13** dirler. **Ed-Dāli'l-Meksūre** [-r-] **Direv:** Biçin, ḥaṣād maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Ḥāfıẓ:**

14 Mezrāʿ-ı sebz-i felek dīdem ü dās meh-i nev
Yādem ez-kişte-i ḫˇīş āmed ü hengām-ı direv

15 ve dervīden lafẓından ṣīġa-i emr, vaṣf-ı terkībī. [-h-] **Dihū:** Serendīb yanında bir yüce **16** ṭaġun adıdur. Ḥażret-i Ādem *ʿaleyhi's-selām*uñ anda izi vardur, ziyāret-gāhdur, her izi **17** yetmiş adımdur. Ol ṭaġda ḫoş ḳoḫulu otlar ve dürlü dürlü çiçekler biter. Ol izüñ berekātından **18** dāʾimā her sebz ü ḫurrem u ārāstedür. Deñiz aña iki mīl miḳdārı yir vardur. Rivāyet olınur ki **19** yaġmur zamānı degil iken aña deryādan bir pāre bulut feryād u ḫurūş ile gelür, ol **20** araya yaşlar döker, ol sebebden dāʾimā ter ü tāzedür. Ḥażret-i Ādemüñ *ʿaleyhi's-selām* **21** izi berekātında olmaḳ baʿīd degildür. [-y-] **Dīv:** Şeyṭān ʿaleyhümā yesteḥaḳ. [y-v-d-e-r] **Dīv-dārū: 22** Dīvār-dār maʿnāsına ki bir nevʿ südlü ardıç aġacıdur. Şīr-i dīv-dārū daḫı dirler. **23** Ḥār u yābisdür. **Ed-Dāli'l-Mażmūme** [-ġ-] **Düġū:** Duġū, dūġa dūġīne. Yaġ dortusı **24** istirḫāʾ-i ʿaṣab marażlarında ve eflāc u luḳūḥ marażlarına bundan enfiʿ dārū yoḳdur. **25 Dü:** *Vāv*-ı resmī ile esmāʾ-i ʿadedden iki, *eṣneyn* maʿnāsına, efṣaḥ budur ki *vāv* telaffuẓ olınmaya **26** gāh olur ki żārūret-i vezn içün telaffuẓ olınur. **Esedī:**

Be-ḫande-i ʿaḳīḳīn nuḳt-ı mīm kerd
27 Şeb-āheng der-mīm dü-nīm kerd

Gāh olur rūy u mūy ḳāfiyesinde bir *yā* ilḥāḳ olınup **28** istiʿmāl olınur. **Kemāl-i Işfahānī:**

Ṭāḳ u revāḳem ze-yek ṭāḳ buved
Ḫod be-cihān ṭāḳ ne-buved-est dūy

29 Bu ḳāʾide-i muḳarrerdür ki her kelimenüñ āḫirinde *vāv* sākin ola, *yā* ilḥāḳ olınmaḳ külliyen **30** cāʾizdür. Ḫū vü ḫūy, cū vü cūy, gū vü gūy gibi ve ammā āḫirine *yā*-yı

maṣdariyye yā *yā*ʾ-i nisbet lāḥiḳ **31** olıcaḳ yā şiʿrde ḥarf-i revī vāḳiʿ ola, *vāv* elbette ṣābit olur, dūy u düvī gibi. 302a/01 (ʿ):

Behū dü rāfiʿī lüġat-i be-her dū

Ḫˇāce-i Senāyī:

Çi konem zaḫmet ü tūyī dūyī

02 Çün yakīn şod ki men menem to tūyī

[v-b-e-z] **Dü-bāzū:** Helek. **Dü-tū:** İki ḳat. **Düḳū:** Yaban keşürinüñ **03** toḫmı. [v-l-e] **Dūlāv:** Dolāb maʿnāsına ṣu çarḫı ve pencere dolābı. **04 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa 05** [e-s] **Rāsū:** Gelincik didükleri cānvercük, ʿares maʿnāsına ve yir göceni. [e-f] **Rāfū: 06** Rāfū, refū, raḫū, refūh, regū, refū lafẓı andan muḫaffefdür. Yama ve göze. **Riyāżī:**

07 Libās-ı ʿuḳde-i mā-rā ki zaḫm-dār şod-est

Çi ḫoş buved ki be-tār-ı kefen konend rāfū

[-ḫ-] **Reḫū:** Miṣlihu, reḫū-ger yamacı **08** dimekdür. [-z-] **Rezū:** Ḳapunuñ işigine ḳaḳduḳları dügme ki körük aña geçicek ḳapu bağlanur **09** reze maʿnāsına. [-f-] **Refū:** Yama ve göze. **Cāmī:**

Ze-her tār-ı ḥikmet ki o tāft-est

Dü ṣad ḥırḳa-i ten refū yāft-est

10 Rāy u rev: Esedī:

Zamān-tā-zamān çarḫ-rā kār-ı nev

Şeb ü rūz hem-vāre ber-rāy u rev

11 Revā-rev: Beyt:

Nihāl-i ʿilm bāz bālā keşīd

Revā-rev be-ḫūrşīd-i vālā resīd

12 [h-e] **Rehāv:** Yolcı ve ṣu yolı ve ʿilm-i mūsīḳīden bir maḳām adıdur. **Er-Rāʾi'l-Meksūre: 13** [y-ş-g-e] **Rīş-i Gāv:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile meşeldür şol kimesneye dirler ki yaramazlara tābiʿ **14** ola ve anlaruñ masḫarası ola, ṭamaʿ vü ḥırş cihetinden **Beyt:**

Rīş-i gāvān ki der-ḫayāleş hest

15 Ki resed rāygān be-günciş dest

Rīv: Ḫurde vü ḫayāl u göz bağlayacak ve mekr ü al u ḥīle **16** ve suḥre sūsmāra beñzer bir cānverdür. **Beyt:**

Tüfekhā nihād-est ber-rāh-ı ceng

17 Berāverde rū be-ṣıfat-ı rīv ü reng

[y-v-n-c] **Rīvencū:** Aġaç ḳurdı, *araża* maʿnāsına *el-arażatü* **18** *bi't-taḥrīki düveybetün*

teʾkül'l-ḫaşebe yuḳālū uriżati'l-ḫaşebetü tūrażu arżan bi't-teskīn 19 *fe-hiye mā-ravżatün iẕā ekelethā Ṣıḥāḥ ey kerem çūp ḫūre.* **Er-Rāʾi'l-Mażmūme** 20 [-k-] **Rükū:** Yama ve eski biz pāresi ve muṭlaḳā biz pāresi ve her nesne ki aña biz dimek 21 ṣadıḳdur ve ḳol bağladuḳları biz ve oğlan bizi ve beşik bağırdağı, *ḳımāṭ* maʿnāsına 22 ve ebūn-naṣr ḳuşı, *rükūy* lafẓından muḫaffefdür. **Rū:** İmālesiz yüz, *vech* maʿnāsına. **Rū:** İmāle ile 23 tuc didükleri *ṣufr* maʿnāsına ikisi daḫı rūy lafẓından muḫaffefdür. [v-b-e-r] **Rū-bā-rū:** Rū-bā-rū 24 rū-be-rū, rūy-ā-rū, rūy-ā-rūy. Yüz yüze dimekdür. [v-b-r] **Rū-be-rū:** Miṣlihu. 25 [v-y-e-r] **Rūy-ā-rū:** Rūy-ā-rūy lafẓından taḫfīf olınmışdur. 26 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa** 27 [e-l] **Zālū:** Sülük, ʿalaḳ maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi *kāḫinc* lafẓında mesṭūrdur. [e-n] **Zānū:** 28 Diz, *rukbe* maʿnāsına. [-e-] **Zāv:** Yapıcı, bennā maʿnāsına ve muṭlaḳā üstād maʿnāsına. [r-d-e-l] **Zerdālū:** 29 Maʿrūf yemiş Türkīde daḫı müstaʿmeldür, ʿArabca *mişmiş* dirler ve zerdī maʿnāsına. [r-c-ġ] **Zer-çaġū:** 30 Bir ṣaruca ḳuşcaġuzdur, ʿArabca ṣafāriyye dirler. [r-d-e-ç-e] **Zerde-çāv:** Zerd-çūb didükleri 31 ṣarı aġaç. [r-s-e] **Zersāv:** Altun uvaġı ve sikkesiz ve işlenmedük altun ve ḳaynamış 302b/01 gümüş ve altun ḥallidici. [-r-] **Zerū:** Sülük, *zālū* maʿnāsına. [-l-] **Zelū:** Miṣlihu. [-m-] **Jemū:** *Zāʾ*-i 02 ʿAcemīyile loġ ṭaşı ki düz damlar üzerine yuvalarlar, ṭopraġın düzeltmek içün. [v-b-y-e] 03 **Zevbeyāv:** Ḳaynamış gümüş. **Ez-Zāʾi'l-Meksūre** [y-l] **Zīlū:** Zīlū, zīnū ol maʿrūf 04 nesne ki ḳalı gibi döşenürler. [y-n] **Zīnū:** Miṣlihu. [-y-] **Zīv:** Aġaç ḳurdı. **Ez-Zāʾi'l-Mażmūme** 05 **Z'ū:** Ez-ū lafẓından muḫaffefdür, andan maʿnāsına. Eşʿārda çoḳ istiʿmāl olınur. 06 **Zü:** Tīz, serīʿ maʿnāsına, zūd lafẓından taḫfīf olınmışdur. **Aḥmed-i Kirmānī:**

07 Ger z'āy ki be-merg-i cehl-i mīrī
Zū mīr ki zindegī ne-gīrī

[v-z] **Zū zū:** Tīz tīz dimekdür, zūd zūd 08 lafẓından muḫaffefdür ve andan andan dimek olur. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 09 [-e-] **Sāv:** Bāc u ḫarāc ki bir memleketden bir memleket pādişāhına gönderürler. **Esedī:**

10 Şod agende nezdīkeş ez-bāj u sāv
Ze-dünyā kecī çihil çerm gāv

Gāh olur ki āḫirinden *vāv* 11 ḥıẕf idüp *sā* dirler. **Beyt:**

Melāẕ u dāver-i İslām Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
12 Ki şāh-ı Hind firisted sūy-ı ḥabābeş sā

Ve altun uvaġı. **Laṭīfī:**

Gīrem be-gīrī ez-cihān sāv
13 Bā-ḫod be-berī ze-nuḳre-i sāv

Ve ege ağzından dökilen altun ve gümüş perdesi ve ḳulaġuz 14 *bedraḳa* maʿnāsına. **Beyt:**

Ze-kūr kāb beyāmed be-şehr-i nisāv
Yekī reh-nümūn bīş-i o bud sāv

15 ve bāc, māde-gāv u *sāvīden* lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. [-b-] **Sebū:** Destī 16 ve siñek. [-t-] **Setū:** Üç ḳat dimekdür, kesreden yaña imāle ile telaffuẓ olınmaḳ gerek. 17 [ḫ-t] **Saḫtū:** Kīspā ki Aʿcām ṭaʿāmındandur, sāʾir esāmīsi suḫtū lafẓında mesṭūrdur. 18 **Beyt:**

Dil ġıdā-yı laṭīf mī-ḫˇāhed
Miʿde rencid ze-saḫtī saḫtū

[r-ḫ-v-e] **Ser-ḫˇāv:** 19 İlk uyḫu, ser-ḫˇāb maʿnāsına. [r-d-e] **Serdāv:** Serdāb maʿnāsına ṣu ṣuvadacaḳ 20 yire dirler. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur, ṣu. [-r-] **Serv:** 21 Maʿrūf aġaç ve anduz aġacı *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *rā*nuñ fetḥasıyıla ardıc ve andız 22 aġacı sükūnıyıla meşhūr aġaç dimiş. [g-e-r] **Segārū:** Segārū, sügārū, sügārī 23 sügār ve biʾż-żam baʿżılar poġaça didükleri etmek ki közli kül içinde bişürürler 24 ʿArabca *melīl* dirler didiler ve baʿżılar çörek adıdur didiler, ḥaḳ budur ki segārū ol 25 etmekdür ki ʿArablar ṣaḥrā vü beyābānda bir çuḳurı ḳazarlar ve āteş yaḳup ol çuḳurı 26 ḳızdurup baʿdehu odunı giderüp içine ḥamīr döşerler, bişer etmek olur. 27 Ol etmege ʿArabca *ṭulmet* ü *ḫubzet* ü *melīl* dirler, Pārsīce segārū dirler ve ol çuḳura *melle* 28 dirler ve gömeç maʿnāsına. [-l-] **Selū:** Selbür. [m-n] **Semenū:** Erişte aşı, ıṭriyye maʿnāsına ve herre aşı 29 sāʾir esāmīsi *egerā* lafẓında mesṭūrdur. **Es-Sīni'l-Meksūre** [b-n-g] **Sibengū:** 30 İtüzümi, eṭıbbā, *ʿinebüʾṣ-ṣaʿleb* dirler. [p-y-d-r] **Sipīd-rū:** İsperī. [y-r] **Sīrū:** 31 Kirpi, sāʾir esāmīsi *kāḫinc* lafẓında meẓkūrdur. [-y-] **Sīv:** Elmā, sīb ü *tuffāḥ* maʿnāsına. 303a/01 **Es-Sīni'l-Maẓmūme** [-r-] **Sürū:** Boynuz, fürū ḳāfiyesinde müstaʿmeldür. **Beyt:**

02 Şod sürūyet çü şāhhāy-ı gevezn
Her yekī şāḫ çār rıṭl buved be-vezn

Sügārū: Çörek ve börek ve poġaça 03 ve gömeç, segārū maʿnāsına. **Sū:** Ṭaraf, cihet, Türkīde yaña maʿnāsına ve töre, ʿādet maʿnāsına. 04 **Şems-i F.:**

Meh ü ḫurşīd ber-gerdūn-ı gerdān
Hemī gīred ze-rāy-ı rūşenet sū

Ve rūşenāyī maʿnāsına. 05 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** 06 [e-h-b] **Şāh-bū:** ʿAnber ü būy-ı ʿanber. [e-h] **Şāhū:** Aʿlām-ı ricāldendür. [b-b] **Şeb-bū:** Gül-i ḫayrī ve bir nevʿ 07 çiçekdür maʿrūf ki gicelerde rāyiḥası ziyāde olur, gündüz ol ḳadar olmaz. Sāʾir

tafṣīli 08 in-şāʾallāh şeb-būy lafẓında olınur. [b-t-e] **Şeb-tāv:** Gürbe-i zerd ve yıldız ḳurdı ki gicelerde 09 ışılar, şeb-tāb maʿnāsına. ʿArabīde yerāʿ dirler, ġayrı adları *şeb-tāb* lafẓında meẕkūrdur. 10 [b-d] **Şeb-dū:** Gicelik. [b-r] **Şeb-rev:** Gice yüriyici ʿases olsun ve sāʾir ḥarāmī olsun. 11 [f-t-e] **Şeftālū:** Maʿrūf mīve ki ʿArabca *ḫūḫ* dirler, envāʿı olur. [l-b] **Şelbū:** Ayaḳ tıpıldusı 12 ki işidilür ve uyur kişinüñ ḫoruldusı. [-n-] **Şenū:** Serv aġacı ve gürgen aġacı ve kirās 13 aġacı ve gügem aġacı. **Şev:** Şeb, gice maʿnāsına ve şoden lafẓından emr-i ḥāżırdur. [h-e-r] **Şehārū:** 14 *Şīn*üñ fetḥası ve kesresi ile istiʿmāl olınur. Eṣaḥḥ fetḥiledür, şehārīḥ maʿnāsına. Aṣlı 15 çehārūdur, zīrā dört nesneden terkīb olınmışdur. Ḳara aġaç kökinüñ ṣuyından 16 ve kettān çūpı ve kireç ve zītden bu mecmūʿa lökün dirler ki ṣu yolın düzerler, Ḫorāsānī 17 daḫı dirler. [h-b-e-r] **Şeh-bārū:** Şeh-bārū kende, ḫandeḳ kende maʿnāsına. **Eş-Şīni'l-Meksūre** 18 **Şināv:** Yüzmek ve şinār maʿnāsına ġayrı adları āşinā lafẓında meṣṭūrdur. [-n-] **Şinū:** 19 Şinūden lafẓından ṣīġa-i emrdür, işit dimekdür ve vaṣf-ı terkībīdür. [-l-] **Şilū:** 20 Endām maʿnāsına ve cesedden bir ʿuzve daḫı dirler, ʿArabīdür devāvīn-i ʿAcemde gelüp müstaʿmel 21 olduġı eclden īrād olınup beyān olundı. [-n-] **Şinū:** Şū, şīv, şīb, neşīb. [y-r] **Şīrū:** 22 Aʿlām-ı ricāldendür. **Şiv:** İniş, şīv lafẓından muḫaffefdür. [h-e] **Şihārū:** Fetḥ-i *şīn*ile şehārū 23 maʿnāsına. [-y-] **Şīv:** Aşaġa, taḫt maʿnāsına ve iniş ve sergeşte ve medhūş u rişteden 24 örülmüş tāziyāne şīb maʿnāsına *bā* ile *vāv* arasında lisān-ı Fārsīde tebādül ü tevāḫī 25 vardur. Mirāren beyān olınupdur ve lapa ki birincden ve bulġurdan ve ṭarıdan iderler. **Eş-Şīni'l-Mażmūme** 26 [-0-] **Şū:** Cüllāh çuḳurı ve ḫaşıl ve çiriş ve lapa ve zevc ve şevher maʿnāsına şūy lafẓından muḫaffefdür. 27 **Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa** 28 **ʿAv:** ʿAv, ʿĪv, ġav, ġīv. Ün ve āvāz gürüldi ki ġaret ü ceng günlerinde ʿālemi ṭutar. 29 **Esedī:**

Sipehbed peyk-teg der-esbeş resīd
Berāverd gürzī ʿavī ber-keşīd

El-Meksūre 30 [-y-] **ʿĪv:** ʿAv maʿnāsına.

Ez-Īrānīyān reft ber-çarḫ ʿĪv
Ze-Kürd ān nev-sipehdār-ı nīv

ʿayn-ı muʿceme ile daḫı 31 mervīdür. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa** 303b/01 **Ġāvşū:** Toḫm içün alıḳoduḳları ṭarı. **Şems-i F.:**

Pindāşt düşmenet ki b'endīşe-i muḥāl
02 Bāşed ki āteşī be-cihān der-ġāvşū

Sāʾir esāmīsi ġaveş lafẓında meẕkūrdur. [-d-] **Ġadū:** 03 Boza. [-r-] **Ġarv:** Ḳarġu ḳamış, efṣaḥ budur ki perv ü serv ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur 04 *rā*nuñ süḳūnıyıla. **Şems-i F.:**

Şerār-ı tīġeş bā-düşmen-i ān koned dem-i rezm
05 Ki rūz bād koned āteş-i demān der-ġarv

*Rā*nuñ fetḥası daḫı cā’izdür ve sipsi ve aña beñzer ne varise **06** ve debbe vü fiġān maʿnāsına daḫı naḳl olınmış ve yonulmaduḳ ḳalem, ġarvā maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **07** ve ġarġara idecek nesne maʿnāsına da gelür dimiş. [e-j-ġ-e] **Ġājġāv:** *Zā*’-i ʿAcemīyile at boynuna **08** ṭaḳduḳları ḳotas ki deñiz ṣıġırı ḳuyruġındandur. [j-ġ-e] **Ġajġāv:** Miṣlihu. [j-ḳ-e] **Ġajḳāv: 09** Miṣlihu. **Esedī:**

Direv-i deşt-i o ki bud z’endāze peş
Rem-i gūr u ġajḳāv-ı āhū vü mīş

Ġav: Gürüldi **10** ve āvāze maʿnāsına *ʿayn*-ı mühmele ve *ʿayn*-ı muʿceme ile mervī lüġatdür. **El-Ġayni’l-Meksūre** [r-y] **Ġırīv: 11** Feryād u fiġān u āvaz ile aġlamaḳ. **Şems-i F.:**

Ze-kilkeş mülk-rā emn ü emānet-est
12 Ze-tīġeş ḥasm-rā bāng-ı ġırīv-est

Ġıv: Gürüldi ve āvāze, ġav maʿnāsına. Feṯḥ-i *ġaym*la ġīv lafẓından **13** muḫaffefdür. [-y-] **Ġīv:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

Nigeh kerd ez-dūr sālār-ı nīv
Girīzān-sipeh dīd bī-hūş u ġīv

14 el-Ġayni’l-Mażmūme: [-r-] **Ġurv:** Debe olan kimesne *ġur* maʿnāsına. [-l-] **Ġulū:** Mübālaġa vü ġavġā vü **15** ġalebe dimek olur. [v-ġ] **Ġūġū:** Gügercin, kebūter ü ḥamām maʿnāsına. **16 Nevʿ-i Evvelehu El-Fā’i’l-Meftūḥa 17** [e-l-k] **Fāl-gū:** Fālcı maʿnāsına. [r-e-r] **Ferārū:** Ve bi’l-kesr ḳafā maʿnāsına. [r-e-z-t] **Ferāztū: 18** Ve bi’l-kesr pervāne. [r-e-ş-t] **Ferāştū:** Ve bi’l-kesr. Ḳırlaġuç ḳuşı sā’ir adları ferestūġ lafẓında **19** mesṭūrdur. [r-ḫ] **Ferḫav:** Ferḫav, ferġav, Husrev, peyrev ḳāfiyesinde baġ budamaḳ. **Şems-i F.:**

20 Şāh-ı rezū laʿl ü gevher āred bār
Ger be-nām güft buved ferḫav

Ve lepe vü keler maʿnāsına. [r-ş-t] **21 Fereştū:** Ḳırlaġuç, ferestūġ maʿnāsına. [r-ġ] **Ferġū:** Ferḫav maʿnāsına, *ḫā*’-i muʿceme ile ve *ġayn*-ı muʿceme ile **22** daḫı mervī lüġatdür. [r-f] **Ferfū:** Çil didükleri ḳuşcaġız, tīhū maʿnāsına, ġayrı adları *ferfūr* lafẓında **23** meẕkūrdur. [-j-] **Fejū:** Murdār u çepel sā’ir esāmīsi *peleşt* lafẓında maḥrūrdur. [-n-] **Fenev: 24** Ḥasrev veznine firīfte ve ġırre olmış yaʿnī aldanmış dimek olur. **Şems-i F.:**

Ey ne-dīde çü Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
25 Efser ü taḫt-ı mülket-i Ḫusrev
Memleket-rā be-tīġ kerdī pāk

Ez-ḥusūd u muḥālifān-ı fenev

26 ve bundan maṣdar u fiʿller taṣarruf olınur, ġırre olmaḳ ve aldanmaḳ maʿnāsına. **27** **Kesāyī:**

Vefāş ʿāriyetī ʿayb u ʿār-ı o fānī
Be-ʿayb u ʿāriyetī çīz ber-çerā fenevem

28 **El-Meksūre** [r-e-ḫ-r] **Firāḫ-rev:** Yürümegin, *serīʿü's-seyr* maʿnāsına. [r-e-r] **Firārū:** Eñse fetḥile **29** ferārū maʿnāsına. [r-e-j-t] **Firājtū:** Pervāne fetḥile daḫı mervīdür. [r-e-s-t] **Firāstū:** Ḳırlaġuç **30** fetḥile daḫı mervīdür. [-l-] **Filū:** Nāḳışü'l-ʿaḳl dimekdür. [l-y] **Filīv:** Filū, filīv miṣlihu. **El-Fā'i'l-Mażmūme** **31** [-r-] **Fürū:** Aşaġa maʿnāsına, fürūd lafẓından terḫīm olınmışdur, bundandur ki yutmaḳ maʿnāsına 304a/01 fürū-berin dirler ve ṣuya ṭalmaḳ maʿnāsına fürū-reften dirler. **Beyt:**

Deşne-i yaḥ ger fürū tüvān ḫord
02 Saḫte-st fürūd ḫorden dür

Ve gāh olur ki fürū lafẓı īrād olınur, **03** maʿnā-yı zāʾid ifāde itmez, ansız kelām tamām olur. **Beyt:**

Çi ḫasbī çend ey ṣubḥ-ı siyeh-rūy
04 B'āb-ı çeşm-i men ruḫ-rā fürū-şūy

Lisān-ı Fārsīde baʿżı kelimāt ziyāde iderler hemī gibi **05** bu da anlardandur. [v-f] **Fūfū:** Pırlaġuç ki oġlancuḳlar oynarlar. **06** **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** **07** [-t-] **Ḳatū:** Bir yir adıdur. [r-n-c] **Ḳarancū:** Zebān-ı Ḫʷārezmde çār-pā ṣaymaġa dirler. [l-e-ç] **08** **Ḳalāçū:** Ṣuñaḳ ve yalaḳ. **El-Ḳāfi'l-Mażmūme** [v-ḳ] **Ḳūḳū:** Gügerçin ve ṭavuḳ. **09** **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa** **10** [e-r-d] **Kārdū:** Ḫurmā çiçegi ve çekirdegi ve gömeç ve bayat nesne ve ṣındı ḳırpındısı. [e-r] **11** **Kārū:** Ḫarbā didükleri cānverüñ yumurdası zehrlerdendür, ḳıttāldur ve ḫurma çiçegi ve gömeç. [e-j] **12** **Kājū:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ṣīl ki şaşı daḫı dirler, aḥvel maʿnāsına kāj daḫı lüġatdür. [e-s] **13** **Kāsū:** Ol bizdür ki tennūr tamām ḳızdugından ṣoñra iʿtidāl gelmek içün anuñıla **14** ṣu çekerler pārvīḥ daḫı dirler, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṭoñuz ḳılı maʿnāsına naḳl eyledi. **15** [e-s-m] **Kāsmū:** Ṭoñuz ḳılı ki Türkīde ḳazaca dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳasıḳ ḳılı, *ʿāne* **16** maʿnāsına naḳl eyledi ve ḳurd ve dilkünüñ bıyıġına dirler ve anlaruñ zibili. [e-ş] **Kāşū:** **17** *Şīn*-i muʿceme ile ḳusḳun, *pārdüm* maʿnāsına. [e-ġ-n] **Kāġnū:** Aġ ḳurdı ve güye didükleri **18** ḳurdcaġuz ki esbābı deler, telef eyler. [e-f-l] **Kāflū:** Bir ḳuşdur baʿżılar göñüllü kişiye dirler **19** dimişler. [e-l-y] **Kālīv:** Ebleh ü aḥmaḳ, buñ maʿnāsına ve bun, yaramsıḳ ve göñüllü ve şol kimesnedür ki **20** kendüyi düzer, ḳoşar, güzel gösterür, ʿinde't-taḥḳīḳ ẕikr olan maʿnālar aḥmaḳlıḳdan nāşīdür **21** ʿArabīde raʿnā vü verhā maʿnāsına ve ser-güẕeşt ü

ser-geşte maʿnāsına. **Seyyid-i ʿİmādü'd-dīn-i Mūsūlī:**

22 Ber-dūz maʿrifethāy pür-ez-rīv
Ser-i mā-rā me-kon ey şeyḫ-i kālīv

[e-m] **Gāmū:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bir nevʿ **23** kürkdür. [-e-] **Gāv:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣıġır, şevr maʿnāsına Ḳaraḥiṣārī ṭılsım maʿnāsına daḫı gelür **24** dimiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki gāv u gevzen ikisi bir cinsdür, gāv *kāf*-ı **25** ʿAcemīyile ehlīsinüñ adıdur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Peẕīr reft her mehterī bāj u sāv
26 Ne-kerd āzmūn gāv bā-şīr mād

Gevzen deştīnüñ adıdur ki Türkīde aña ṣıġın geyigi dirler **27** niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Şod servīt çü şāḫhāy-ı gevezn
Her yekī şāḫ çār rıṭl be-vezn

28 Ḳara gözleri anuñ gözine teşbīh iderler, niteki bu beytde maʿlūmdur. **Beyt:**

29 Dü-çeşmeş çü çeşm-i gevzenān-ı siyāh
Vü līkin pür-ez-eşk bī-gāh u gāh

Kāv: *Kāf*-ı ʿArabīyile merd, dilīr **30** ve mübāriz maʿnāsına Kāve ki direfş-i kāvyānī aña nisbet olınur, andandur. Āḫirindeki *hā* **31** maʿnā-yı ʿām-ı cinsīden maʿnā-yı ḫāṣ-i ʿilmīye naḳl içündür. **Şems-i F.:**

Ger-Kāve ṣīt-i şevket-i merdīş be-şinūd
Ber-ḫˇīşten dīger ne-nihed hīç nām-ı gāv

304b/01 ve bir nesneyi veyā bir yiri ḳazmaḳ maʿnāsına **02** daḫı gelür. **Şems-i F.:**

Der-baḥr u kān cūy behişt-est cūd-ı o
V'er nīst b'āveret be-rev ü her-dü-rā be-kāv

03 ve baḥṣ itmek maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Beyt:**

Saʿy ḫˇāhem kerd ender kāv kāv īn suḫan
04 Tā be-dān ġāyet ki çün mūy ez-ḫamīr ārem birūn

Ve ṣīġa-i emr ve vaṣf **05** terkībidür. [e-h] **Kāhū:** Mārūl ki bostānlarda ekerler, ʿArabca *ḫass* dirler ve ṣalaca aġacına **06** daḫı dirler. Ḫabāze maʿnāsına. [b-s-t] **Kebestū:** Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de zehr maʿnāsına naḳl **07** eylemiş ve işbu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Be-bāġ ārzūy-ı düşmenānet
Ser-ā-ser mīvehā bādā kebestū

08 Sā'ir erbāb-ı lüġat ve ḳarġa düvlegi ve ḥanẓal otı ki Ebū Cehl ḳarpuzıdur. **09**

Ġāyetde ve it ḫıyārına daḫı dirler bu daḫı anuñ bedelidür, belki andan artuḳdur bunlara 10 daḫı ıṭlāḳ olınur dimişlerdür, sāʾir adları kebest lafẓında meẕkūrdur. [-b-] **Kebū:** Mārūl 11 ʿArabīde ḫass maʿnāsına sāʾir esāmīsi *kemā* lafẓında mesṭūrdur ve nā-dān maʿnāsına. **Kepū:** *Bāʾ*-i 12 ʿAcemīyile meymūn ve bilisiz dimekdür. [t-m-t] **Ketemtū:** Ḳıcuk, daġdaġa maʿnāsına ism-i maṣdardur. Baʿżı 13 nüsḫada āḫiri *elif*le ketemtüvā düşmüş sāʾir adları ġalġalīç lafẓında mesṭūrdur. [t-v] **Ketūv:** 14 Atuñ boynı āletindeġı ṭamar ve boyunuñ aşaġa ṭamarı. [d-b-e-n] **Ked-bānū:** Şol muḥtereme vāṣıl-zāde ḫātūn ki merteve maḳāmı cihetinden ṣadāk-ı mihri çoḳ ola ve her evde ketḫudā olan ʿavrat ki ʿamme taḥrīf idüp keyūnī dirler.[3152] [-d-] **Kedū:** Ḳabaḳ.[3153] [r-n-c] **Kerencū:** Uyḫuda ağır 15 başmaḳ ʿArabca kābūs dirler. **Şems-i F.:**

Be-ʿuhdet fitne der-ḫˇab-est dāʾim
16 Ze-sehmet be-rūy-ı üftāde kerencū

Farālāvī:

Geh nā-geh bār perī ber-men üftād
Çü ber-ḫufte füted nā-geh kerencū

Niʿmetī 17 *rā*dan ṣoñra *yā* ile daḫı ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür naḳl eylemiş. Sāʾir esāmīsi *teraḫfec* 18 lafẓında meẕkūrdur. [r-ç-ġ] **Kerçeġū:** *Cīm*-i ʿAcemīyile Yelve didükleri ḳuş. [j-d-e-l] **Kejdālū:** Zerdālū maʿnāsına.[3154] [r-ẕ-r-e-v] **Kerẕrāv:** Zānū dizüñ iki ağırşağı.[3155] [r-k-e] **Kerkāv:** Çaruḳ ki ayaġa giyerler.[3156] **Beyt:**

Mānde vü gürisne ze-rāh-ı tekāv
Ber-ketef-i to be-reh-i beyā kerkāv[3157]

[-r-] **Kerv:** Serv ḳāfiyesinde ḳoḳ diş.[3158] **Şems-i F.:**

Be-kār-ı ḫaṣm fürū berd kār-ı o dendān
Çonān ki kerd be-reven ez-ū hāniş yeksere kerv[3159]

Niʿmetī ve dökilmiş diş ve acı mārūl maʿnāsına daḫı gelür dimiş.[3160] [z-m-e-z] **Kezmāzū:** Ilġun 19 ḳozaġu ṭabībler yanında ġadiye dimekile maʿrūfdur, gezmāzek maʿnāsına. [z-n-b] **Gezenbū:** Kirenī ki 20 havadān yaġar bellūṭ aġacı üzerine başrabalı dirler. [z-n-g] **Gezengū:** Miṣlihu. [-j-] **Kejū:** 21 Ilġun aġacı. [l-e] **Kelāv:** Kilāv kelābe,

[3152] 16. (287b/25)
[3153] 16. (287b/26)
[3154] 16. (287b/27)
[3155] 16. (287b/28)
[3156] 16. (287b/28)
[3157] 16. (287b/29)
[3158] 16. (287b/30)
[3159] 16. (287b/30)
[3160] 16. (287b/31)

kilāfe, kelūh didükleri ki üzerine iplik şararlar 22 ve ol şarılan iplige daḫı dirler. [n-d] **Kendū:** Ḳovan ki aru anuñ içinde bal yapar ve çapa. 23 [n-ş-t] **Keneştū:** Anzarūt didükleri ki ʿArabca maḫleb dirler ve çoġana beñzer eşnān 24 didükleri ot ki anuñıla esbāb yurlar ve mīve-i nā-resīde. [-n-] **Kenev:** ʿAlev veznine kendir 25 keneb maʿnāsına *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. **Kev:** *Kāf*-ı ʿArabīyile dilīr 26 ü büzürg ve muḥteşem maʿnāsına kāv lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

Kevī bud hüner-mend nāmeş Ḳubād
27 Ez-ehvar kerdī Ferīdūn-nejād

Gev: *Kāf*-ı Acemīyile çuḳur yir, meġāḳ ü *vemede* maʿnāsına. 28 **Şems-i F.:**

Der-gev ters ez-to pinhān-est
Her kocā ṣafderī-st pür-dil gū

Ve boy, *ḳad* 29 maʿnāsına ve ṭāḳat. [v-e-c] **Kevācū:** Ṣalıncaḳ sāʾir esāmīsi bādpec lafẓında meẕkūrdur. 30 [v-s-t] **Kevestū:** Kebestū maʿnāsına zīrā *vāv* ile *bā* arasında tevāḫi vü tebādül vardur. Zehr ü ḥanṭal 31 otı sāʾir tafṣīli kīst ü kebestū lafẓında olmışdur ve ġayrı adları kebest lafẓında 305a/01 meẕkūrdur. [v-h-r-t-e] **Gevher-tāv:** Gevher-tāb maʿnāsına şol ince terlik ki ʿavratlar giyerler 02 altında giydügi ḳaftānuñ rengi ẓāhir olur ve şol muḳannaʿaya dirler ki anda altun 03 ṣuyıyıla ʿalem ola. **El-Kāfi'l-Meksūre** [r-p-e-s] **Kirpāsū:** Kerpāsū, kirpāsū, kirpāse 04 kirpūse velehu. *Kāf*-ı ʿAcemīyile yeşil kertekele sām-ı ibrāḏ maʿnāsına. [r-p] **Kirpū:** Miṣlihu 05 Kirmānīler lüġatidür, sāʾir adları *kirbās* lafẓında mesṭūrdur. [-r-] **Girev:** Kāf-ı ʿAcemīyile ve feṯḥ-i 06 *rā* ile öc ki iki kişi birbiriyile öceşürler ve ṭutu, rehn maʿnāsına. [-y-] **Girīv:** Dönüm, 07 *cerīb* maʿnāsına. [b-ş] **Kilşū**: Kesmek. [l-g-j] **Kilkejū:** Kelkejū, kīlkejū, eski süpürge ve ılġun 08 aġacından olan süpürge. [y-p] **Kīpū:** İsketi didükleri ḳuş ki kelpūk daḫı dirler 09 ve mārūl-ı ḫass maʿnāsına ve nā-dān, cāhil maʿnāsına ʿArabīden *tenevvet* ü *tenevvuṭ* dirler. [y-b-t] 10 **Kībtū**: Ser-heng. **(ʿ):**

Ey yekī kībtūy ez-ḥaşmet-i pūr-ı Peşeng

Pūr-ı Peşengden murād 11 Efrāsiyāb bin Peşeng bin Tūr bin Ferīdūndur ki Tūrān pādişāhıdur, Keyḫusrev bin 12 Siyāvuş bin Keykāvus elinde helāk olmışdur. [y-s-t] **Kīstū:** Niʿmetī ḥanẓal ve ḳarġa 13 düvlegi, kebestū maʿnāsına naḳl eylemiş. [y-s] **Gīsū:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ol sac bölügi ki yüz üzerine 14 şarḳıdurlar. [y-l-d-e-r] **Kīl-dārū:** Eyrelti didükleri otdur ki eṭıbbā ḳatında ser-ḫass dimekile 15 maʿrūfdur. [y-l-k-j] **Kīl-kejū:** Eski süpürge ki yapraġı ḳalmamış ola, ḥaḳīḳatde sāyīler 16 ılġun aġacından baġladuḳları süpürgeye dirler, lafẓ-ı münāsebeti buña şāhid-i ṣādıḳdur. 17 [y-l] **Kīlū:** Ol ki istincā itmek içün şular üzerinde yāḫūd kenārında yaparlar büyük 18 küng. [-y-] **Kīv:**

Ulu big, *key* maʿnāsına. **Gīv:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bahādur maʿnāsına ve Keykāvus bin **19** Keyḳubād pehlivānlarından bir maʿrūf u meşhūr pehlivān adıdur ve ol Güderz bin Kişvād **20** oġlıdur ki Rüstem-i Zālüñ güyegüsidür ki yalñuz vilāyet-i Tūrāna varup dört **21** yıl miḳdārı gezüp ḥattā ki Keyḫusrev bin Siyāvuş bin Keykāvus ki Efrāsiyāb ḳızındandur **22** bulup vālidesiyile alup ḳaçırup Īrāna getürdi, ḥikāyeti *Şāh-nāme*de meẕkūrdur **23** Gīv andan evvel kimesneye ʿalem olmamışıdı ve mārūl maʿnāsına. **Kiyū:** Żamm-ı *yā*yıla kedū maʿnāsına. **24** [y-y] **Kīyū:** Şol ḳuşdur ki aġaçda ipler cemʿ idüp içinde yavrılar. **El-Kāfi'l-Mażmūme 25** [-l-] **Külū:** Gelū, gelüy *kāf*-ı ʿAcemīyile boġaz. **Beyt:**

Nüh ne-şikurde be-berīd zen-rā gülū
Tüfū berçonīn nā-şekībā tüfū

26 [n-d-r] **Kündrū:** Günlük didükleri maʿrūf nesne ki dütsü iderler kender maʿnāsına. **27** [-n-] **Künū:** Bir küpdür ki balçıḳdan ve serkīnden iderler. **Kū:** *Kāf*-ı ʿArabīyile imālesiz ḳanı dimekdür. **28 Ḥāfiẓ:**

Güftem ey mesned-i Cem Cām-ı cihān-bīnet kū
Güft efsūs ki ān devlet-i bī-dār be-ḫuft

29 İmāle ile maḥalle maʿnāsınadur. **Kemāl-i Ḫocendī:**

Kuḥlü'l-cevāhir ez-naẓar üfted me-rā çü eşk
30 Der-çeşm-i dür-efşān eger ān ḫāk kū reved

Ve ki lafẓıyıla o lafẓından mürekkebdür *ki o* maʿnāsına. **31 Gū:** İmāle-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ṭop ki çevgānıla çelerler ve her nesne ki ṭop gibi yumrı ola 305b/01 aña daḫı dirler. **Beyt:**[3161]

Dil der-hevāy-ı zülf zencedān-ı o be-reft
Çün kūdegī ki der-pey-i çevgān u gū reved

02 Ve büyük merdāne maʿnāsına ve güften lafẓından şīġa-i emrdür. **Kemāl-i Ḫocendī:**

03 Kemāl ān şūḫ eger ne-dihed ne-zād-est
Cefākāy-ı cihān-rā merḥabā gū

Ve güften lafẓından vaṣf **04** terkībidür. **Laṭīfī:**

Eger ḫˇāhī ki der-merdī şūy fāş
Nigū ʿahd u seḫī vü rāst-gū bāş

05 [v-k] **Kūkū:** İki *kāf*-ı ʿArabīyile ügeyik ḳuşu fāḫte maʿnāsına, Keylānīler ışṭılāḥında **06** ḳayġanaya dirler, ḫāye-rīz maʿnāsına. **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meksūre** [-y-] **07**

[3161] -. 3. (346b/17)

Līv: Keş, *aḳṭ* u peynū maʿnāsına. **El-Lāmi'l-Mażmūme** [*] **Lū:** Ḳap, *viʿā* maʿnāsına. [v-l] **08 Lūlū:** *Vāv*-ı aṣliyeyile şol Ḳaraçı güzelleridür ki yaġmacı olur, vaḳt-i beşāretde lūlū dimekile **09** ṣadā iderler, ol sebebden lūlū dirler, cemʿ idüp lūlūyān dirler ve *vāv*-ı ṣānīyi **10** ḥıẕf idüp lūliyān daḫı dirler ve her güzel ki fitne-engīz ü yaġmacı ola ber-sebīl-i **11** istiʿāre ıṭlāḳ olınur. **Ḥāfiẓ:**

Fiġān k'īn lūliyān şūḫ-ı şīrīn-kār şehr-āşūb
12 Çonān berend ṣabr ez-dil ki Türkān ḫān-ı yaġmā-rā[3162]

Tevārīḫde mesṭūrdur ki selāṭīn-i Fürsüñ dördünci **13** ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür. Anlardan Behrām-ı Gūr bin Yezdicerd Eşīm ṣūret-i tebdīl idüp vilāyet-i **14** Hinde varup Hind pādişāhını kendüye musaḫḫar idüp evli barḳlı sāzende ve gūyende ve raḳḳāṣ **15** u ehl-i ṭarab dört biñ miḳdārı kimesneyi Hindūstāndan ʿavratlarıyıla göçürüp ʿAcem vilāyetine **16** getürdi. Şimdiki ḥālde ol vilāyetde olan Lūlīler anlaruñ neslindendür dirler, lüʾlüʾ **17** *vāv*-ı maġlūbıla ʿArabīde incü dimek olur, cemʿinde *leālī* dirler, eşʿār-ı Fārsīde çoḳ istiʿmāl olınur. **18 Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa 19** [e-d-h-g-e] **Māde-gāv:** Māde-gāv, māne-gāv. *Kāf*-ı ʿAcemīyile inek. [e-z] **Māzū:** Ol maʿrūf nesne **20** ki renklere girür, Türkīde daḫı müstaʿmeldür ve sekirden ki aʿżādandur, ʿArabīde *kefel* dirler. **21** [e-s-t] **Māstū:** Māstū, māstīne, keş, aḳṭ maʿnāsına. [e-ş] **Māşū:** Māşū, māşūb, elek ve ġalbīr. [e-k] **22 Mākū:** Mekūk ki culha āletlerindendir. **Ḳıṭʿa:**

Bā-mākū güft kirbās-ı kāy ez-to pür derūnem
23 Z'īn āmed ü şiddet kūkī bāşed ārmīden
Güftā be-şaṣt-ı nessāc üftādeem çü māhī
24 Ez-ū-st yek işāret ez-mā be-ser düvīden

[e-n-h-g-e] **Māne-gāv:** Māde-gāv maʿnāsına. [e-n] **Mānū:** Yanḳu, **25** ṣadā maʿnāsına. [r-t] **Mer-to:** *Vāv*-ı resmīyile saña dimektür. [r-c] **Mercū:** Mercümek, *ʿades* maʿnāsına. Sāʾir **26** adları *enz* lafẓında yazılmışdur. [-r-] **Merv:** Serv ḳāfiyesinde *şabla* didükleri otdur, reyāḥīn ḳısmındandur, **27** eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur ve diyār-ı ʿAcemde bir meşhūr şehr adıdur, *Ẕaḫīre-i Ḫˇārizmşāhī*de bizim **28** şehrde aña ʿanber-ter dirler dimiş. **Mer-ū:** Żamm-ı *rā* ile aña dimekdür. Feṭḥ-i *rā* ile (me-rev) gitme dimekdür. [ş-k] **29 Meşkū:** Ol nefīs ü ḫoş-būy nihālīler ve döşek ve ferşler ki taḫt u köşk ü meclisleri **30** anuñıla zīnet iderler. *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi Şems-i Faḫrī bir büt-ḫānedür ve Ḫusrev-i Pervīz ü Şīrīnüñ **31** bir meşhūr ḫalvet-sarāyı idi ki aña meşkūy dirleridi deyü naḳl

[3162] (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

eyleyüp bu beyti 306a/01 inşā eyledi. **Beyt:**

Z’envāʿ-ı reyāḫīn mecliset bād
Hemīşe Ḫusrevā mānend-i meşkū

02 maʿlūmdur ki ism-i cins efrādından birisine ıṭlāḳ ḳabīlindendür ve āḫirine bir *yā* getürüp 03 meşkūy daḫı dirler. [-ş-] **Meşū:** Burçaḳ didükleri ḥubūb cinsindendür. [l-n-g] **Melengū: 04 Esedī:**

Melengūy tevʾem ber-men be-baḫşāy
Ez-nīm bihterek dīdār be-nümāy[3163]

[n-t] **Mentū:** Mantı 05 didükleri meşhūr ṭaʿām. [n-c] **Mencū:** Mercümek sāʾir esāmīsi *enz* lafẓında meẕkūrdur. [n-g] 06 **Mengū:** Aʿlām-ı ricāldendür, Niʿmetī ve āb-ı ḥayāt maʿnāsına da gelür dimiş. [-n-] **Me-nev:** Feṯḥ-i *nūm*la 07 Ḫusrev, kec-rev veznine deprenme dimekdür, me-cünb maʿnāsına nehydür. **Şems-i F.:**

08 Şād ber-taḫt-ı memleket be-nişīn
Baʿd ez-īn behr-i kār-ı ḫaşm menev

Ve żamm-ı *nūm*la cennet mīnū maʿnāsına. 09 **El-Mīmi’l-Meksūre** [-n-] **Minū:** Menū, mīnū, mīne, cennet ü şırça mīnū lafẓından muḫaffefdür. [y-t] 10 **Mītū:** Yapraḳları bıçaḳ ve bıçaḳ gibi ser-tīz olan bozdoġana dirler. [y-c] **Mīcū:** Mercümek, 11 *ʿades* maʿnāsına. [y-r-e] **Mīr-āv:** Şu üzerinde ṭurup ḥākim olan. [y-j] **Mījū:** Mercümek 12 Mīcū maʿnāsına ġayrı adları *enz* lafẓında mesṭūrdur. [y-ş] **Mīşū:** Burçaḳ didükleri ki ḥubūb 13 cinsindendür. [y-n] **Mīnū:** Cennet ü şırça. **ʿUnṣurī:**

Ṭurfe eṣerī dārī ber-ḫāk nigārī gül
14 Mīnūy-ı felek-rā bāz ḥālī konī ez-sūsen

Şems-i F.:

Şeh-i ʿādil cemāl-i dīnī vü dīn
15 Zihī āfāḳ ez-ʿadl-i to mīnū

[-y-] **Mīv:** Degek çubuġı, tāk maʿnāsına ḥaḳīḳatde her çubuḳ 16 ki anda yemiş biter yemişine mīve dirler, çubuġına mīv dirler ki üzerinde yemiş biter. 17 **El-Mīmi’l-Mażmūme** [*] **Mū:** Muṭlaḳ ḳıl ve saç. [v-b-n] **Mū-be-mū:** İnceden ince dimekdür. 18 **Ḥāfıẓ:**

Ḳalenderī ne berīş-est ü mū yā ebrū
Ḥesāb-ı rāh-ı ḳalender bud ān ki mūy-be-mū-st

19 [v-t-e] **Mū-tāv:** Ḳıldan Çuvāl işleyene dirler, mū-tāb maʿnāsına bu maḥalle münāsib

[3163] --. 16. (289a/17)

20 tāb lafẓında baʿżı tafṣīli olınmışdur. Sāʾir adları mū-tāb lafẓında meṣtūrdur. 21 **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa** 22 [e-b-y] **Nābīv:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi sān u ḫū maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-r-ḫ] **Nārḫū:** 23 Nārḫū, nārḫūy. Cülnār didükleri dārū ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur ve çiçegine daḫı 24 dirler. [e-z-b] **Nāzbū:** Feslegen didükleri ḫoş-būy nesne. [e-j] **Nājū:** Çam aġacı ve serv 25 ve serve beñzer aġaçdur. [-e-] **Nāv:** Erbāb-ı lüġat tekne ve oluḳ ve yaṣtaġaç ve tāva 26 ve rūz u güçile sinti maʿnāsına naḳl eylemişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 27 taḥḳīḳ itmişler ki nāv ṭamladur, ʿArabīde *vekīf* maʿnāsına ṭamlanuñ ẓarfı maʿnāsına olduġından 28 ötüri lisān-ı Fārsīde oluġa nāvdān dirler dān ẓarf maʿnāsına idügi maḥallinde 29 ẓikr olınmışdur, nāv ile nem ikisi de gökden yaġanlardan idügi bu beytden ẓāhirdür. 30 **Beyt:**

Ne-yāmed hemī zasmān nāv-ı nem
Hemī ber-keşīdend bān bādrem

Gāh olur *elif*ın 31 ḥıẕf iderler, nev dirler. [e-y-g-l] **Nāy-ı gelū:** Boġazlaġı, ʿArabīde *ḥulḳūm* maʿnāsına 306b/01 [r-m-r] **Nerm-rev:** Dölek at dimek olur. **Nerre-gāv:** Öküz ve boġa. [s-b] **Nesbū:** 02 Nesbū, nesū, nesū, vüsū, ṭayancaḳ. [-s-] **Nesū:** Ve bi'ż-żam miṣlihu ve emles, yaʿnī āyine ve ḳılıç yüzi 03 gibi. [-ş-] **Neşū:** Aluç yemişi. **Nev:** Ṭamla, nāv lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Suḫenhāt çün der-gülistān nev-est
04 To-rā hūş ber-dest-i Keyḫusrev-est

Ve yeñi, *cedīd* maʿnāsına. **Beyt:**

05 Yek cürʿa köhne z'ʿömr-i nev bih
Ḫışt-ı ser-i ḫum ze-tāc-ı Keyḫusrev bih

En-Nūni'l-Meksūre [ş-y] **Nişīv:** 06 İniş, *nişīb* maʿnāsına. [-g-] **Nigū:** Eyü, nīgū maʿnāsına. [y-r] **Nīrū:** Ḳuvvet maʿnāsına ve şevket. 07 **Şems-i F.:**

Ebū İsḥāḳ ey gürūh-ı musaḫḫar
Memālik-rā be-ʿadl ü dād u nīrū

Edāyī:

08 Güẕeşt ān be-rev bāzūy-ı Rüstemī
Be-nīrūy-ı ḳuvvet der-āmed kemi

[y-s] **Nīsū:** Nīşter. [y-ş] **Nīşū:** 09 Bir dürlü erükdür Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi sipsi ve dilli düdük ve aluç ḳısmından 10 bir nevʿdür dimiş. [y-k-r] **Nīk-rev:** Yürügen ve yorġa ṭavar. [y-g] **Nīgū:** Eyü, *ceyyid* maʿnāsına. 11 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki nīgūnuñ maʿnāsı gökçekdür, muḳābili 12 ziştdür ki maʿnāsı çirkīndür.

Āḫirindeki *vāv* mendū āḫirindeki *vāv* gibidür, nisbet-i 13 lāzımeye ki ḫulḳı ola kesbi olmaya delālet itmek içündür, ḥarf-i *yā*nuñ nisbet 14 içün olan medlūlı muṭlaḳ nisbetdür, bunuñ medlūlı nisbet-i maḥṣūṣadur, ḥaḳīḳatde 15 bu maʿnā-yı ḫāṣa delālet yalñuz *vāv*uñ degildür, belki *vāv*ile *yā*nuñ cümlesinüñdür 16 nīgūnuñ ve Hindūnuñ aṣlları nīgūy u Hindūydur, bir şeyʾe bunları iżāfet 17 itmeli olsalar ol *yā*ı ıẓhār iderler, meṣelā rūy-ı nīgūyeş ve mūy-ı Hindūyeş dirler 18 niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Eger ān Türk-i Şīrāzī be-dest āred dil-i mā-rā
19 Be-ḫāl-i Hindūyeş baḫşem Semerḳand u Buḫārā-rā

Nīgūydan gāh olur iki *yā*yı bir ḥıẓf 20 iderler, nigū dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Her geh şāh-ı ān koned ki ū gūyed
21 Ḥayf bāşed ki coz nigū gūyed

Nīgūnuñ ve nigūnuñ gāh olur ki āḫirlerine *yā*-yı nisbet ilḥāḳ 22 iderler, nīgūyī ve nigūyī dirler, iḥsān maʿnāsın ifāde ider, niteki bu beytde vāḳiʿ 23 olupdur. **Beyt:**

Nigūyī kerden ender ḥaḳ-ı gürgān
Bedī bāşed be-cāy-ı gūsfendān

Bedīnüñ 24 maʿnāsı yaramazlıḳdur, tamām-ı muḳābil-i nīgīdür, nigūyīde de fi'l-cümle muḳābele vardur, żarūret-i 25 şiʿr içün şāʿir anı īrād itmemişdür. [ym-p-r-t] **Nīm-pertev:** Azacuḳ nūrlı nesne. [y-m] 26 **Nīmū:** Ḥareze. **(ʿ):**

Der-medrese vü maʿreke nīmū-st u mübāriz

[-y-] **Nīv:** *Yā*nuñ sükūnıyıla ve ẓammesiyile de 27 mervīdür, bahādur u dilāver maʿnāsına ve ʿāḳil u dānā. **Şems-i F.:**

Kerīm ü kāmil ü ṣāfī żamīr-est
28 Şücāʿ u ṣafder ü kīn-verz ū nīv-est

Firdevsī:

Çü raʿd-ı bahārān be-ferīd-i gīv
29 Ze-sālār-ı leşker hemī cüst nīv

Ve ālet ü ṭāḳat maʿnāsına. **En-Nūni'l-Mażmūme:** 30 **Nüv:** Yeñi, *cedīd* maʿnāsına, ekṣer feṯḥ-i *nūn*la meşhūrdur. Ū vü mū ḳāfiyesinde daḫı mervīdür. **Beyt:**

31 Nī câme-i ʿömr-i köhne nū ḫ̌āhed şod
Nī kār-ı kesī be-kām-ı ū ḫ̌āhed şod

Ve nefy içün daḫı 307a/01 gelür. Nā vü nī maʿnāsına meṣelā nū-sipās dirler, nā-sipās maʿnāsına. [-m-] **Nümüvv:** Artuḳ, ziyāde olmaḳ maʿnāsına. **02 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** [e-r] **Vārū:** Taḫayyül, evsecek, ṭabaḳ-ı vārif maʿnāsına. **El-Vāvi'l-**

Mażmūme 03 [-s-] **Vüsū:** Ṭayanmaḳ, bu maʿnāya ġayrı adları, *nesbū* lafẓında meẕkūrdur ve aġız çevresi. **04 Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa 05** [r-d] **Her-dü:** İkisi bile dimekdür. [z-e-r-t] **Hezār-tū:** Hezār-tü, hezār-tūy, hezār-ḫāne ḳırḳ **06** bayır didükleri ki eşkine yanında olur ʿArabca ḥafiṣ ü ḳubbe dirler ve biñ ḳat maʿnāsına. **07** [-ş-] **Heşū:** Maġz maʿnāsına. [m-c] **Hem-çü:** Kelime-i teşbīhdür gibi maʿnāsına. **Hem-rev:** Yoldaş, hem-reh maʿnāsına. **08** [m-ş] **Hem-şū:** Bir er ʿavratları. [-m-] **Hem-ū:** Żamm-ı *mīm* ile hem ū lafẓından muḫaffefdür. **Hev:** Cev u ʿav **09** veznine irüñ ve çirk ki yaradan aḳar, *merre* maʿnāsına ve ḳanlı ḳabarcıḳ ve ot. **10 El-Hāʾi'l-Meksūre** [n-d] **Hindū:** Hind ism-i memleketdür, Hindī ol memlekete nisbeti olan **11** nesnedür, āḫirindaġı *yā*, *yā*-ı nisbetdür, Rūmīdeki *yā* gibi bu ḥarfüñ medlūlı olan nisbetde **12** lüzūm-ı muʿteber degildür, mensūb olan ādemī olmaḳda muʿteber degildür, destede ve pāyede **13** ve sārede olan *hā* gibi. **Ammā** ol nisbet ki *vāv*uñ medlūlıdur, ol nisbetde hem lüzūm-ı muʿteberdür **14** hem mensūb olan ādemī olmaḳ muʿteberdür. **Hindū** ile **Hindī**nüñ iki cihetden farḳı vardur **15** biri bu ki ġayrı diyārdan gelüp Hindde tavaṭṭun idene Hindī dirler, köyden gelüp şehrde **16** yirleşene şehrī didükleri gibi ammā Hindū dimezler, Hindū şol ṭāʾife-i maḫṣūṣadur ki diyār-ı **17** Hindde nisbet-i ḥayliyyesi vardur, ʿArab u ʿAcem ü Türk ü Deylem gibi ġayrı yirden gelüp **18** ol yirde tavaṭṭun idene Hindū dimezler, ol sebebden Hindūstān dinür, ʿArabistān, **19** ʿAcemistān, Türkistān, Deylemistān dindügi gibi Hindīstān, Rūmīstān dinmedügi **20** gibi, sitānuñ mefhūmunda neşv ü nemā anda olmaḳ muʿteberdür, bir yirde vāfir gül getürüp **21** dökseler ol yire gülistān dinmez, gülistānuñ maʿnā-yı vażʿīsi gül yiri dimekdür, sāʾir **22** tafṣīli maḥallinde meẕkūrdur. Cihet-i āḫirden farḳı budur ki ādemī olmayana Hindū dimezler, **23** ḥayvān olsun, cemād olsun ammā Hindī dirler. Meşelā ḳılıcı Hindī ile tavṣīf iderler, **24** tīġ-i Hindī dirler, Hindūnuñ aṣlı Hindūydur. Āḫirinden ḥarf-i *yā* ḥıẕf olınmışdur. **25 El-Hāʾi'l-Mażmūme** Yuyu, yuha, yehe, yuh, yehre. [v-h] **Hūhū:** Bayḳuş ve gügercin. **26 Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa 27** [e-r-ġ] **Yārġū:** Ḫʷārezm dilinde daʿvā vü ḳażiyyeye dirler ki ḳavm ortasında vāḳiʿ **28** olur ve ol ḫuṣūmeti faṣl iden kimesneye yargucı dirler. [e-r] **Yārū:** Yārū **29** yārūy, yāre, zaḫm, yara maʿnāsına ve āḫirine bir *yā* getürüp yārī daḫı dirler. [e-l] **30 Yālū:** Yalu, yalı, yeli. Deñiz kenārı, sāḥil maʿnāsına. [r-ġ] **Yarġū:** Yārġū maʿnāsına ve yasaḳ ve tehdīd **31** maʿnāsına. [k-s] **Yek-sū:** Bir yaña dimekdür. [n-d] **Yendū:** Żiyā vü şuʿle maʿnāsına. **El-Yāʾi'l-Mażmūme** 307b/01 [n-p-l] **Yunpelū:** Heft bāzārı. [v-y] **Yū yū:** Buymul didükleri ḳuş. **02 Bābü'l-Hāʾ-i Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 03** Ḥarf-i *hā* kelimenüñ āḫirine iki dürlü gelür, birisi *hā*ʾ-i aṣlī ki cemīʿ ḥāletde *hā* telaffuẓ **04** olınur güm-reh ü hem-reh gibi bir dürlü daḫı olmaz.

İkincisi *hā*ʾ-i ʿalāmet ki telaffuẓda daḫli **05** yoḳdur, hemān māḳablinüñ feṭḥasın muḥāfaẓa itmekiçün ilḥāḳ olınmışdur. Bende vü girye **06** ve müje gibi ḥālet-i tavṣīfde ve ḥālet-i iżāfetde yine *hā* ṣūretinde yazılur *yā* oḳınur **07** üzerinde bir hemze yazılur. Şehzāde-i civān-baḫt ve nevbāve-i bāġ-ı mekremet gibi *elif* **08** ve *nūn*la cemʿ olunsa ve *yā*ʾ-i maṣdariyye ilḥāḳ olınsa, *kāf*-ı ʿAcemīyile tevessül olınur **09** şehzādegān ve hemegī gibi ve ʿArab lüġatinde āḫirinde *hā*ʾ-i teʾnīṯ olan isimler Fārsīye **10** naḳl olınduḳdan ṣoñra bu ḳabīlden olur, ḥamze vü ġamze gibi veyāḫūd *tā*ʾ-i aṣlī gibi telaffuẓ **11** olınur ve uzun yazılur devlet ü saʿādet gibi gāh olur ki *hā*ʾ-i ʿalāmet muḥāẕātında **12** vezn żarūretinden ötüri bir ḥarf-i sākine iḫtiyāc olınur, ol vaḳt ṣarīḥ-i **13** *hā* telaffuẓ itmek ḳabīḥdür, efṣaḥ budur ki feṭḥayı silkerek telaffuẓ ideler, şöyle ki ne ṣarīḥ-i **14** *hā* telaffuẓ olına ve ne *elif* telaffuẓ olına. **Laṭīfe:**

Ey şāh-ı sitem-kāre v'ey dilber-i ʿayyāre
15 Tā k'ey dil-i bī-çāre bāşed niʿmet-i pare[3164]

İsmüñ āḫirinde *hā*ʾ-i sākine gerekse ol cāmid olsun **16** gerekse müştaḳ olsun, Ḫˇāceğī vezndegī gibi ol isme *yā*-yı vaṣfiyyet lāḥiḳ olıcaḳ **17** āḫirinde bir *kāf*-ı ʿAcemī ziyāde olınur. Meṯelā Ḫˇāceğī, vezndegī dirler ve ism-i müştaḳ ki **18** āḫirinde *hā*ʾ-i sākine ola, dehende ve baḫşende gibi, ism-i mefʿūl olmaḳ lāzım degildür, ism-i **19** fāʿil daḫı olur. **Beyt:**

Būse-i baḫşende mā-rā z'ān dehen
Bā-çonīn tengī zihī baḫşendegī

20 ve meẕkūr *hā*ʾ-i sākine ism-i fāʿile lāḥiḳ olıcaḳ *nūn* maṣdar ḥālī üzerine ṭurur. **21** Meṯelā kerdende dirler ammā ism-i mefʿūle lāḥiḳ olıcaḳ ol *nūn* sāḳıṭ olur. Meṯelā **22** kerde dirler, ism-i fāʿilde düşmedügine sābıḳan ẕikr olan beyt delālet ider. Lüġat-ı **23** Fārsīyyede nisbet-i lāzımeye be-ḥuṣūṣhā āḫir isme lāḥiḳ olan *hā*ʾ-i sākine delālet **24** ider. **Rūze**deki *hā* gibi rūze orūçdur, rūzī günlükdür, orucuñ iḫtişāşı **25** vardur, gündüze ki maʿnā-yı rūzdur. Nisbeti nisbet-i lāzımedür, ol sebebden *hā*yı oña **26** taḫṣīṣ itmişlerdür. Ammā günlügüñ iḫtişāşı yoḳdur. Gündüze ve lākin fi'l-cümle nisbeti **27** vardur, ol sebebden anda *yā* ile iktifā itmişlerdür. **Deste**deki *hā* daḫı ol *hā*dur hāvan **28** dögecegine deste didükleri dest ki eldür, iḫtişāşı olduġından ötüridür. **Dīdedeki 29** *hā* daḫı ol *hā*dur. *Dīd*, *dīdenden* ism-i maṣdardur. *Güft*, *güften*den ism-i maṣdar olduġınlayın **30** göze *dīde* didükleri meẕkūr ism-i maṣdaruñ maʿnāsına intisāb ḫāṣı olduġından **31** ötüridür. **Dūde**deki *hā* daḫı ol *hā*dur, *dūd* dütündür, aña nisbet-i

[3164] 16. nüshasında buraya kadar olan bölüm yoktur. (290b)

maḫṣūṣası 308a/01 olduġından ötüri, ocaġa *dūde* dirler. **Sāre**deki *hā* daḫı ol *hā*dur. 02 Sār depedür, aña iḫtişāṣı olduġından ötüri kelle pūşe-sāre dirler. **Beyt:**

03 Ze-ser-i sāre-i Hindūyī ber-girift
Bürehne ser ü dest ber-ser girift

Meẕkūr *hā*ʾ ism-i 04 müfrede lāḥiḳ olduġınlayın ism-i mürekkebe daḫı lāḥiḳ olur, meṣelā **Gūsāle** dirler bir yaş 05 geçmedik *gāv-beçe*ye ki Türkīde aña buzaġu dirler, aṣlı *gāvsāle*dir. Bir yıldan 06 tecāvüz itmeyüp ṭoġduġı yıla iḫtişāṣı olduġından ötüri gavsāle dirler. 07 **Beste**deki *hā* destedeki *hā* gibi degildür, bu *hā* ʿalāmet-i ṣīġa-i mefʿūldur ki āḫir 08 fiʿl-i māżīye ziyāde iderler, ism-i mefʿūl olur, **rüste** vü **şikeste** vü **ḫaste** dirler 09 rüst fiʿl-i māżīdür, *rusten*den, şikest fiʿl-i māżīdür, *şikesten*den, ḫaste fiʿl-i 10 māżīdür, *ḫasten*den ve āḫir kelimede olan *hā*ʾ-i sākine gāh olur, ʿalāmet-i ṣīġa-i fāʿil 11 olur, ammā ol vaḳtin āḫir fiʿl-i māżīye dāḫil olmaz, belki fiʿl-i mużāriʿüñ cemʿine 12 lāḥiḳ olur. Meṣelā ʿAcem yüriyiciye **revende** dir, yiliciye **devende** dir, **revend, devend** 13 fiʿl-i mużāriʿdür. Reftenden ve divīdenden āḫirlerinde *nūn*-ı sākinüñ ziyādesi 14 ʿalāmet-i cemʿdür. Dānendedeki, ḫ̌ānendedeki gibi ol *hā* daḫı bu *hā*dur. Dānend, ḫ̌ānend cemʿ-i 15 müżāriʿdür. Dānistenden ve ḫ̌ānendenden meẕkūr *hā*ʾ-i sākine gāh olur vaṣfiyye-i 16 ʿāmmeden, ismiyye-i ḫāṣṣeye naḳl içünde olur. **Sebze**deki, **Benefşe**deki, **Perveze**deki 17 **Gülgüne**deki, **Zerde**deki, **Sipīde**deki *hā* gibi, sebze vaṣf-ı ʿāmdur, her yeşile 18 ıṭlāḳ olınur, sebze, nebātdan nevʿ-i maḫṣūṣuñ ism-i ḫāṣṣıdur. **Beyt:**

19 Bebr-cevşen sebz çün nev-bahār
Be-zīr-i eblaḳ şod çün rūzgār

Sebz ile tavṣīf olınur, sebze 20 ile tavṣīf olınmaz, meṣelā berg-i sebz dirler, berg-i sebze dimezler, belki sebze-i ter dinür 21 āḫirine *hā* lāḥiḳ olduḳdan ṣoñra mevṣūf olur, ṣıfat olmaz, sepīd daḫı 22 sebze gibi vaṣf-ı ʿāmdur, her aḳa sepīd dirler, sepīde ḫuṣūṣıyıla ṣubḥ-ı ṣādıḳuñ 23 ism-i ḫāṣṣıdur. Ṣabāḥ vaḳtine ʿAcem sepīde-dem dir. **Beyt:**

Sepīde-dem ki şodem maḥrem-sarāy-ı sürūr
24 Şenīdem āyet-i to be-vāliyu’llāh ez-leb-i ḥūr

Ḫandenüñ āḫirindeki *hā* 25 vaṣfiyye-i ʿāmmeden ismiyye-i ḫāṣṣeye naḳl içün olan *hā*dur. Ġonçedeki gibi, ḫandīdenden 26 ve ġonçīdenden, ḫand u ġonç ism-i vaṣf-ı maṣdarīdür. Gūyīdenden ve būyīdenden gūy ile 27 būy gibi, maḳām-ı tavṣīfde istiʿmāl olınur. Pencedeki heftedeki, tengedeki *hā* da 28 meẕkūr *hā*dur, penc muṭlaḳā beşdür, heft muṭlaḳā yedidür, pence vü hefte maḫṣūṣ ismlerdür 29 Maʿrūf olan müsemmālar içün teng muṭlaḳā yufḳadur, tenge ḫuṣūṣıyıla bedūrenüñ 30 maḫṣūṣ ismidür, bunuñ gibi degildür, andaġı *hā* teşbīh içündür ki sābıḳan beyān 31 olınupdur, aġacuñ özdegine tene

dirler, ḥayvān tenine teşbīh iderler. **Beyt:**

308b/01 Nüḫustīn giyāhī nümāyed dıraḫt
Tene gīred ān ki koned penc-saḫt

Meẕkūr *hā* ism-i müfrede lāḥiḳ 02 olduġınlayın ism-i mürekkebede lāḥiḳ olur, levzīne ve teb-ḫāle vü germ-ābe ve dervāze ve çār-çūbe 03 ve dest-vāne ve engüştvānedeki *hā* gibi levzīn muṭlaḳā bādām içiyile olan nesnedür, levz ki 04 bādāmdur, intisābı olduġı iʿtibār ile *yā*-yı nisbet getürdiler, āḫirindeki *nūn* teʾkīd 05 içündür, levzīne ḥuṣūṣıyıla sükker-i böregüñ ism-i ḫāṣṣıdur. Teb-ḫāl muṭlaḳā ḥarāretdür ki 06 ısıtma ṭutan kişinüñ bedeninde ẓāhir olur, teb-ḫāle ḥuṣūṣıyıla uçuḳ didükleri çıbānuñ 07 ki ısıtma ṭutan kişilerüñ ṭudaġında çıḳar, ism-i ḫāṣıdur, germ-āb muṭlaḳā ıssı ṣudur, 08 germ-ābe ḥuṣūṣıyıla ılıcanuñ ism-i ḫāṣıdur ve dervāz muṭlaḳā açuḳ ḳapudur, aṣlı der-bāzdur 09 mürekkebdür, der ile bāzdan der ḳapudur, bāz açuḳdur, dervāze ḥuṣūṣıyıla ḳanatsız büyük 10 ḳapunuñ ism-i ḫāṣıdur, çār-çūp muṭlaḳā dört aġaçdur, çār-çūpe ḥuṣūṣıyıla çar-çevenüñ 11 ism-i ḫāṣıdur, destvāne ve engüştvāne aṣlı dest-bāne ve engüşt-bānedür, *bā vāv*a ḳalb 12 olınmışdur, ḫoş-āvdaki gibi, lüġat-ı Fārsīde *bān* ḥāfıẓ maʿnāsınadur, ḳorıyıcıya deştbān 13 baġ bekçisine baġ-bān dirler, destvān ve engüştvān muṭlaḳā el ve barmaḳ ṣaḳlayandur, 14 destvāne ve engüştvāne ḥuṣūṣıyıla eldiven ve yüksügüñ ism-i ḫāṣıdur, ḫarbendedeki 15 *hā* daḫı bu *hā*dur, ḫarbend muṭlaḳā ḫar baġlayıcıdur, ḫar-bende ḥuṣūṣıyıla ol ḫızmeti ʿādet 16 idinen kimesnenüñ ism-i ḫāṣıdur, nisbet-i lāzıme iki ḳısmdur. Bir ḳısmı nisbet-i cibiliyyedür 17 bir ḳısmı nisbet-i ġayr-ı cibiliyyedür, meẕkūr *hā* nisbīnüñ medlūlı nisbet-i lāzıme-i muṭlaḳadur, cibiliyye olsun 18 dīdede olan nisbet gibi, ġayr-ı cibiliyye olsun destede olan nisbet gibi, gāh olur meẕkūr *hāʾ*- 19 nisbet ile teşbīh ḳaṣd iderler, meṣelā bıñara göze benzedüginden ötüri çeşme dirler, 20 nişān hedefdür, aña teşbīhen her ʿalāmete nişāne dirler, kemān yaydur, mişḳab yanına teşbīhen 21 kemāne dirler, ḫān, kārbān-serāydur, eve ḫāne didükleri aña teşbīhendür, āsitāne vü āşiyāne 22 ve āvārede de ḥāl bu minvāl üzerinedür ki yük çekmekden ḳalmışdur, *elif*ūñ ḳaṣrı ve meddi 23 cāʾizdür. [b-e-f-s-r-d] **Āb-efserde:** Yaḫnī didükleri maʿrūf ṭaʿāmdur, ʿArabca *ḳarīs* dirler 24 sāʾir adları, *āb-sert* lafẓında meẕkūrdur. [b-ā-v-r-d] **Āb-āverde:** At ve ḳatır ve ḫar ṭırnaḳlarına 25 inen ʿillet yalñuz āverde daḫı lüġatdür. [b-t-e-b] **Āb-tābe:** Baḳır çölmek ve ibrīḳ, āftābe 26 maʿnāsına. [b-t-r] **Abtere:** Ḳavlaḳ deve. [b-c-e-m] **Āb-cāme:** Esbāb ve el yuyacaḳ ḳab. [n-c-e-n] **Encāne:** 27 Müsterāḥ ve ḳadem-gāh maʿnāsına. [b-ḫ-r] **Āb-ḫare:** Ḳāʿide-i muḳarrere üzre ṣıfatdur, ṣulayıcı 28 ve ṣu içici dimek olur, ṣonra ṣu içicek yire ṣuvad maʿnāsına şāyiʿ oldı ve baʿżı 29 tafṣīl āb-ḫor lafẓında meẕkūrdur ve sāʾir esāmīsi āb-ḫord lafẓında muḥarrerdür.

[b-ḫ-v-r] **Āb-ḫore:** 30 Miṣlihu. [b-d] **Ābde:** Herze veʿabeṣ söz söyleyici ve ḥikāyet veyā bir ġarīb söz ve meṣel. [b-r-e-h] 31 **Āb-rāhe:** Ṣu yolı. [b-r] **Ābere:** Feṯḥ-i *bā* ile ḳaftān yüzi, ʿArabca *ẓıhāre* dirler, *elif*ün 309a/01 medd ü ḳaṣrı cāʾizdür ve ḳaṣr-ı elif ve sükūn-ı *bā* ile daḫı lüġatdür. [b-r-y-r] **Āb-rīze:** Āb-ḫāne 02 maʿnāsına sāʾir adları āb-rīz lafẓında meẕkūrdur. [b-z-e-r] **Ābzāre:** Niʿmetī ebrāz maʿnāsına naḳl 03 eylemiş ki ṭaʿāma ḳoyılan otyama dirler. [b-z-r] **Ābzere:** Sīstān vilāyetinde 04 bir ırmaḳ adıdur. **Esedī:**

Sūy-ı Sīstān reft tā be-nigerd
Yekī pīş-i Ābzere be-güẕerd

[y-z] 05 **Ābzih:** Ābize, ābre. Ṣıẓındı, reşḥa maʿnāsına. [b-s-t-e-b] **Ābistāne:** Baḳır çölmek maʿnāsına. [s-t-n-g-e] 06 **Ābistengāh: Şems-i F.:**

Çī-st gītī şeved himmet-i to mültefiteş
Ne-şeved Rūḥ-ı ḳuds māʾīl-i ābistengāh

07 Āb-ḫāne *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür. [b-s-r] **Ābsere:** Puḫtī āb, *füsürde* maʿnāsına. [b-s-y-e] **Āb-ı siyāh:** 08 Göz yaşı, *demʿ* maʿnāsına. [b-ş-t-n-g-e] **Ābişengāh:** Āb-ḫāne, *sīn*-i mühmele ile daḫı mervīdür. 09 **Ḳarīʿü'd-Dehr:**

Ne hemī bāz şināsend ʿabīr ez-sergīn
Ne gülistān be-şināsend z'ābiştengāh

[b-k-e-m] 10 **Āb-kāme:** Aña dirler ki meṣelā otuz rıṭl buġday ya arpa ununı ṭuzsuz ḫamīrsiz muḥkem yoġururlar, 11 baʿdehu ekmek gibi bişürüp ve ḳuruduḳdan ṣoñra dögerler, otuz rıṭl ḳavuda 12 yigirmi rıṭl ṭuz ḳatup bir yeşil ṣırçalu ḳap içinde yoġururlar, bir rubʿ çörek 13 otı iki rubʿ rāzyāne ḳatarlar, yay ıssısında ḳırḳ gün güneşe ḳoyup her gün üç 14 kez ṣabāḥ ve öylen ve aḫşām üzerine ṣu ṣaçup yoġururlar, ḳararıcaḳ bir bir yine 15 içine ḳoyup üzerine bir ol ḳadar daḫı ṣu ṣaçarlar, iki hefte ṭurup ṣabāḥ 16 ve aḫşām ḳarışdururlar, ḳaynamaġa başlıcaḳ ṭınmayup sākin olduḳda süzüp 17 ṣıḳlin yine ol yeşil ḳap içine ḳoyup üzerine ṣu ṣaçarlar, bir hefte miḳdārı 18 günde üç kez ḳarışdurup baʿdehu süzüp evvelkine ḳatup güneşe ḳorlar, ṣıḳlini yine 19 ancılayın iderler, eger ġāyetde aʿlā olmasın murād idicek ṣu yirine dāʾimā ṣarup üzüm 20 sirkesi ile yoġururlar, ʿArabca mervī dirler ve sirke gibi bir ekşi ṣudur ve ekşi aş ve puḫtī 21 ve hāżım ṭaʿāmlara daḫı dirler ve turşī ṣuyı ve tarḫāna aşı ve bāzirgān aşı. [b-g-e] **Āb-gāh:** 22 Çeşme ḥavżı ve suvad. [b-k-n-d] **Āb-kende:** Seyl uġragı ve seyl bozmuş ola ve ṣuvad ve āb-gīr 23 maʿnāsına sāʾir esāmīsi āb-kend lafẓında meẕkūrdur. [b-g-n] **Ābgīne:** Şol ṣırçadan olan 24 ẓarfa dirler ki içinde ṣu ola, zīrā ābgīne mürekkebdür, ābıla gīnden ve *hā*ʾ-i sākineden *gīn* iç 25 maʿnāsınadur, aṣlı āgīndür, āḫirindeġı *hā* maʿnā-yı ʿām-ı

terkībīden maʿnā-yı ḫāṣ-ı ʿilmīye **26** naḳl içündür, ṣüci, üzüm ṣuyı olduġı iʿtibār ile ol câme ki içinde şarāb **27** ola āb-gīne ıṭlāḳı vażʿ-ı laġvīsine muvāfıḳdur. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

28 Mey-ḫor to der-ābgīne bā-nāle-i çeng
Z'ān bīş ki ābgīne āyed ber-seng

Bi-ḥasbü'l-vażʿ şīşe **29** ābgīneden ʿāmdur, zīrā boş olsun ṭolu olsun şīşe vażʿ laġvīsi ḥasebiyile ṣırçadan **30** olan cemīʿ ẓarfa ıṭlāḳ olınur, şīşeye boş iken de mecāzen ābgīne ıṭlāḳ olınur, niteki **31** bu beytlerde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Be-dīde rāz çarḫ ez-çeşm-i sīne
Çü ṣūret der-ḥicāb-ı ābgīne

309b/01 **Dīger:**[3165]

Ābgīnedür göñül çün kim ṣuna
Yine ol olmaz bütün biñ kez ṣuna

[b-l] **Ābile: 02** Bedende ẓāhir olan ḳabarcıġa dirler gerekse elde ayaḳda ḳatı nesne ṭutmaḳdan ve ayaḳ **03** ḳabından olsun gerekse yaramaz ḫıltı ṭabīʿat defʿ itdüginden olsun, meṣelā çiçek ki **04** insānuñ bedeninde çıḳar, ʿArabca *cederī* vü *nebḫ* dirler. **ʿUnṣurī:**

Ber-dāred ez-ān ḫāk ki ez-ḫayl-i to ḫīzed
05 ʿAks-i deberān ābile ez-dīde-i ermed

Ṭıb kitāblarında lafẓ-ı ābleh meẕkūrdur. **06** Hemān *cederī* murāddur ve itdirsegi didükleri ʿillete dirler ve Freng zaḥmeti **07** didükleri ʿillete ābleh-i freng dirler. [b-l-y-s] **Ābilīse:** Ekinci, ḫāriṣ maʿnāsına. **Laṭīfī:**

08 Çü ibnü'l-vaḳt ne-buved ābilīse
Penīrek çīned o vaḳt herīse

(ʿ):

İblīse şeyṭanatda şānīdür ābilīse

09 [b-m-e] **Āb-ı māh:** Yayuñ yaʿnī faṣl-ı ṣayfuñ āḫir ayı. [-b-] **Ābe:** Ṣāfī **10** maʿnāsına. [t-ş-p-e-r] **Āteş-pāre:** Ḳıġılcım ve yaldurur nesne ve yıldız ḳurdı didükleri böcek. **11** [t-ş-t-e-b] **Āteş-tābe:** Külḫan ve gevilcen ki oda ışınmadan baldır ḳızıl olur. [t-ş-z-n] **Āteş-zene: 12** Çaḳmaḳ ki anuñıla ṭaşdan od çıḳarurular. **Beyt:**

Āteş-zene vü seng-i şebābān şumā-rā
13 Ez-aṭlas-ı eflāk dihed çarḫ-ı berīn ḫaf

[3165] **Velehu.** 16. (292a/20)

[t-ş-k-d] **Āteşgede:** Āteş-kede, āteş-gāh ocaḳ ve ol ev ki Mecūsīler **14** anda oda ṭaparlar. [t-ş-k-r] **Āteş-gire:** Miṣlihu, ocaḳ. [t-ş-g-e] **Āteşgāh:** Miṣlihu. [ḫ-t] **Āḫte: 15** Ṭaşra. **Firdevsī:**

Ki Yūsuf çü şod bāliġ ü āḫte
Çü teb-ḫāne-i Çīn perdāḫte
16 Çü şāhān yekī mürekkebī sāḫte
Sereş ber-sipihr-i bülend āḫte

Çekilmiş nesne ve irişdirilmiş ve ögrenmiş **17** ẕelūl maʿnāsına ve inenmiş at, *ḥaḍī* maʿnāsına ve muṭlaḳa inenmiş ḥayvān. [ḫ-r-g-r-m-e-b] **18 Āḫir-germābe:** Ḳurna. [ḫ-t] **Āḫeste:** Āḫte, āḫeste, ḳapunuñ alt eşigi. [ḫ-y] **Āḫye: 19** Ṭavar, sütūr yaʿnī ögrek *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ṭavar ögrek dimiş ve ṭavīle **20** ḳazığı ve ipi maʿnāsına da naḳl eylemiş. [ẕ-r-m-e] **Āẕer-māh:** Orta güz ayı. [ẕ-y-n] **Āẕīne**: **21** Cumʿa güni āḫirindeki *hā*, *hāʾ*-i naḳldür, maʿnā-yı ʿāmdan maʿnā-yı ḫāṣa menḳūl olduġına **22** ʿalāmetdür, alāḳa-i naḳl āẕīn zīnet maʿnāsına olup cumʿa güni yevmü'z-zīne olduġıdur. **23** [r-m-g-e] **Ārāmgāh:** Ārāmgāh, ārāmgeh ḳarār idecek yir. [r-e-m-g] **Ārāmgeh:** Miṣlihu. [r-e-s-t] **24 Ārāste:** Bezenmiş. [r-d-z-d] **Ārd-zede:** Elek, *munḫul* maʿnāsına. [r-d-v] **Ārdve:** Miṣlihu. **25** [r-v] **Ārve:** Ṭaḥīn, Niʿmetī ṭāḥūn maʿnāsına naḳl eylemiş ve unlu aş. [r-d-h-e-l] **Ārd-hāle: 26** Bulamaç aşı ve unlu aş. [r-d-y-b] **Ārdīne:** Undan olan aş. [r-ġ-d] **Āraġde:** Ḫışmile ḥarekete **27** gelen yırtıcı ve işe ḥarīṣ olan. **Beyt:**

Ze-ḫāḳāniyān erīse Türk-i sütürg
28 Ki āraġde buvedend ber-sān gürg

Rūdekī:

Gehī āremde vü geh āraġde
Gehī āşüfte vü geh āheste

Sāʾir **29** esāmīsi *erġand* lafẓında meẕkūrdur. [r-m-d] **Āremde:** Sākin maʿnāsına. [r-m-y-d] **Ārmīde:** Miṣlihu **30** [-r-] **Āre:** Diş dibi. **Ḫusrevī:**

Bādām-ı çeşmgānet raḫne şeved be-būse
V'ān sehā vü dür-i güherhā hem be-güsled z'āre

31 [z-e-d] **Āzāde:** Fāriġ ü tamām maʿnāsına. [z-e-d-m-y-v] **Āzād-mīve:** Ḥuluvviyātdan 310a/01 bir nevʿdür, aṣlı bādām u fıstıḳ ve muḳaşşer noḫūd ve ḳavun çekirdegindendür. [z-d] **Āzede:** *Zāʾ*-i **02** ʿArabīyile taʿbiye tertīb ve tezyīn maʿnāsına. **Ajede:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile göz ṭonuḳ olmaḳ ve delük **03** delük olmuş nesne. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

Çü ḫūşe ḫaşm-ı to cev cev şode-est z'ān ki teneş
04 Şode-est ājede ez-tīr-i ġam çü ḫūşe ze-dās

Ve altun ile yazılmış nesne. **Esedī:**

05 Ze-pūlād der-ājede miġfereş
Borendī nişān-beste sebz ez-bereş

[z-r-d] **Āzürde:** İncinmiş **06** ve şolmuş. [z-m-r-d] **Āzmurde:** Ḥarīş ve şalma kimesne. [z-m-v-d] **Āzmūde:** Şınanmış. [j-n-d] **Ājende: 07** Ve bi'l-ḳaṣr-ı *zā'*-i ʿAcemīyile, ḫalel gelmiş nesneyi şarmaḳ ve büklüm maʿnāsına ve iki kerpiç arasında ḳalmış **08** ve muṭlaḳā öri balçıḳı ve dīvār heligi. [j-n] **Ājne:** Ājene, ājīne ve bi'l-ḳaṣr *zā'*-i ʿAcemīyile **09** ve şākī düşmek. [-z-] **Āze:** Bi'l-ḳaṣr *zā'*-i ʿArabīyile alçı. **Āje:** Ve bi'l-ḳaṣr *zā'*-i ʿAcemīyile yoġrılmış kireç. **10** [j-y-n] **Ājīne:** *Zā'*-i ʿAcemīyile toḳmaḳ döşegi ve kiçirek iy ki dülgerler āletlerinendür ve ṭaş **11** delecek külünge daḫı dirler. [s-t-e] **Āsitāne:** Āsitān, āsitāne işük, *ʿatebe* maʿnāsına. **12 Şems-i F.:**

Tüvān-ı şāhī ki ez-ḳadr ü maʿālī
Buved ez-āsmānet āsitāne

[s-t] **Āste: 13** Çekirdek meşelā ḫurmā ve üzüm ve sā'ir mīvenüñ. [s-f-t] **Āsüfte:** Tennūrda veyā ocaḳda **14** biraz yanmış egsi ve kösegi. [s-f-d] **Āsüfde:** Āsüfte, āsüfde ve bi'l-ḳaṣr miṣlihu. **Maʿrūfī:**

15 Īstāde miyān-ı germābe
Hemçü āsüfte der-miyān-ı tennūr

[s-m-e-n] **Āsmāne:** Saḳf-hāne baʿżı. **16** [s-v-d] **Āsūde:** [s-m] **Āsime:** Ḥayrān ve ser-gerdān, āsīme lafẓından muḫaffefdür. [s-y-e-b] **Āsyābe: 17** Çevirme kösüre ve bilegi. [s-y-e-n] **Āsyāne:** Miṣlihu. [-s-] **Āse:** Ḳılçıḳ. [s-y-m] **Āsīme:** Āsime **18** āsīme, ḥayrān u ser-gerdān. **Beyt:**

Ser-ā-perde bordend z'eyvān be-deşt
Sipeh ez-ḫurūşīden āsīme geşt

19 [ş-t-n-g-e] **Āştengāh:** Ve bi'l-ḳaṣr āb-hāne ve müsterāḥ maʿnāsına, sā'ir esāmīsi **20** āb-rīz lafẓında meẕkūrdur. [ş-t-v] **Āştūh:** Āştūh, eştūh Niʿmetī *elif*-i memdūdede ve **21** maḳṣūre ve mażmūmede ve *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi daḫı memdūde ve mażmūmede **22** bir acı aġaçdur dimişler, Ḥalīmī *elif*-i maḳṣūrede bir acı otdur, ʿArabca *murār* dirler. Ġāyetde **23** acılıġından deve yidükde ṭudaḳları çekilür dimiş, eṣaḥḥ żamm-ı *elif*ledür ve burçaḳ maʿnāsına **24** daḫı naḳl olınmış. [ş-f-t] **Āşüfte:** Āşüfte, kāşüfte, kālüfte, ālüfte delü ve serāsīme ve ʿaḳlı **25** żāyiʿ olmuş. [ş-k-r] **Āşikāre:** Bellü sā'ir tafṣīli āşikārā lafẓında beyān olınupdur. **26** [ş-k-r] **Āşkere:** Niʿmetī muṭlaḳā şikārī ḳuşa dirler dimiş, eṣaḥḥ kesr-i *elif* ve *rā'*-i mühmele ile işkeredür. **27** [ş-k] **Āşke:** Inçḳırıḳ ʿilleti *fuvāḳ* maʿnāsına. [ş-k-v-n] **Āşkūne:** Āşkūne, bāzgūn, bezgūn **28** ters olan nesne bāzgūne

maʿnāsına. [ş-y-e-n] **Āşiyāne:** Āşyāne, āşiyān yuva ve göz maʿnāsına. **29** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve yılan yatağına daḫı naḳl eyledi. [ş-y-g-e] **Āşīgāh:** Ḳademgāh, mütevażżā maʿnāsına. **30** [ġ-e-r] **Āġāre:** Naʿleyn ṣırımı ve astarlıḳ meşīn Türkīde sızu dirler ki başmaḳçılar gönile postı **31** arasına ḳoyup dikerler, ʿArabca *naḫḫās* dirler. Bu lüġat hem *rāʾ*-i mühmele ile ve hem *zāʾ*-i muʿceme ile mervī 310b/01 lüġatdür. **Āġāze:** Miṣlihü ve ökçe aġacı. [ġ-r] **Āġra:** Eṣaḥḥ żammiledür, beryūn yaʿnī ḳurlaġan **02** ʿilleti ki dırnaḳda ẓāhir olur, gāh olur dırnaġı düşürür ve ḫıyāruk renci ʿArabīde **03** *dūḫse* dirler ve demregi ʿilleti bu maʿnāya sāʾir esāmīsī beryūt lafẓında mesṭūrdur **04** ur didükleri ʿillet ki eṭıbbā *selʿat* dirler ve çıban ve pergār dāʾiresi Niʿmetī böyle **05** naḳl eyledi ammā *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi her yumrı ki ādemüñ gövdesinde ẓāhir olur **06** ve incidür ve andan ʿārlanur bu sebebdendür ki ʿArab *nekefet* dir, diyü rivāyet eyler ve bir ṣaḥīḥ **07** nüsḫadaki sene ṣemān u ʿaşrīn ve sitti māʾide yazılmış aġre be-żammü'l-*elif* nevʿ-ī ez-duhill-i **08** büzürg kāle büni Fāris hiye ġuddei fi-aṣli'l-lahī ve ḳıyle beyne'r-rād büni zemze terdiḳ **09** kūṣ. [ġ-ş-t] **Āġaşte:** Birbiriyile ḳarışmış ve yoġrulmış ve evvelkine nem çeküp ışlanmış **10** ve yumuşamış ola. **ʿUnṣurī:**

Lāle ez-ḫūn-ı dīde āġışte
Müteḥayyir be-māned ser-geşte

Şems-i F.:

11 Şeyḫ Ebū İsḥāḳ k'ānder rūz-ı rezm
Ḫāk-rā bā-ḫūn-ı ḫaşm āġışte-est

[ġ-n-d] **Āġande:** Ṭolu pür maʿnāsına. **12 Āġīşne:** Āġışte maʿnāsına ve ḫayrān. [f-t-e-b] **Āfitābe:** İbrīḳ ve matāra ki maṭaradan ġalaṭdur **13** ve ḳumḳuma. [f-t-e-v] **Āfitāve:** Āfitābe, āfitāve lisān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḫī **14** vardur. [f-r-y-d] **Āferīde:** Yaradılmış, *maḫlūḳ* maʿnāsına. [f-r-v-ş] **Āfrūşe:** Āfrūşe, efrūşe **15** efrūşte bir nevʿ ḥalvādur, ʿArabca ḫabīṣ dirler, meddile ve ḳaṣrıla mervī lüġatdür. [f-r-y-n-n-d] **Āferīnende: 16** Yaradıcı, āferīd-kār maʿnāsına. [ḳ-ş-t] **Āḳişte:** Kīlār, *muḥabbāʾe* maʿnāsına. [g-e] **Āgāh:** Āgāh, āgeh **17** ḫaber-dār ve uyanıḳ maʿnāsına. [g-ş-t] **Āgeşte:** Muḥkem bağlanmış dimek olur. **Şems-i F.:**

18 Gerden-i düşmen be-zencīr-i belā
İntiḳām u kīn-i o āgeşte-est

[g-n-d] **Āgende:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭıḳılup **19** ṭopṭolu olan nesneye dirler, bu sebebdendür ki ṣucuġa āgende dirler ve āḫūr ıṣtabl **20** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Felke-i rīsmān be-fikr-i me-rā
Buved ez-mihr ü māh pāġande

Z’ān ki ez-cūd-ı Ḫusrevī dārem

21 Sebz-i ḫünük felek der-āgende

Ve saḫtī maʿnāsına daḫı müstaʿmeldür. [-g-] **Āgeh:** Āgāh lafẓından 22 muḫaffefdür. [l-e-l] **Ālāle:** Niʿmetī lāle maʿnāsına naḳl eylemiş *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi siyeh lāle dimiş. [l-e-n] 23 **Ālāne:** Ṭoġan yuvası ve ḳapu ḥalḳası ve sāye. [l-e-y] **Ālāye:** Ṭoġan yavrusı. [l-ġ-v-n] 24 **Āl-ġūne:** Āl-ġūne, elġūne, elgūne, gülġūne, gül-gūne *ʿayn*-ı muʿceme ile yüzlerin ḳızartmaḳ 25 içün ʿavratlar yüzlerine sürdükleri nesne bu yirlerde ḳızılca dirler ve baʿżı yirlerde figer 26 dirler. **Şems-i F.:**

Ruḫsār-ı rūzgāret bādā hemīşe gül-gūn

Z’insān ki rūy-ı ḫubān ez-reng-i āl-ġūne

27 [l-f-t] **Ālüfte:** Al ve mekr içinde üftāde ve şikeste ḥāl ve dīvāne vü ḥayrān 28 olmış kimesne. **Laṭīfī:**

Çü dil der-āl-i ġam ālüfte bāşed

Heme ḥāl-i beden āşüfte bāşed

[l-f-v-n] 29 **Ālfūne:** Āl-ġūne maʿnāsına. [l-g-v-n] **Ālgūne:** Miṣlihu. [l-v-e] **Ālvāh:** Egir. [l-v-c] **Ālūce:** Żamm-ı ʿAcemīyile ve ʿArabīyile 30 de lüġatdür, uvacuḳ ṣaruca erük, kütüb-i ṭıbbda böyle taṣḥīḥ ü taṣrīḥ olınmışdur ve ṭaġ 31 erügi ve ḳaramıḳ ve gögüm maʿnāsına daḫı naḳl olındı. [-v-] **Ālūh:** Ṭavşancık didükleri meşhūr 311a/01 ḳuş ki yırtıcılardandur. Seyyidü’ṭ-Ṭuyūrdur. ʿArabca *ʿuḳḳāb* dirler, ġayrı adları ejdehām 02 lafẓında mesṭūrdur. [l-v-d] **Ālūde:** Bulaşıḳ ve ḳarışıḳ, mülevveṣ ü ḥarīş maʿnāsına. [-l-] **Ālüh:** 03 Ālūh lafẓından muḫaffefdür, cemīʿ erbāb-ı lüġat böyle yazmışlardur. Ammā ṣāḥib-i *Tārīḫ* 04 İbn-i Ḫallikān Ebū Naṣr Aḥmed bin Ḥāmid bin ʿAbdullāh bin ʿAlī bin Maḥmūd bin Mübbetühu’llāh bin Uluhü’l-Işfāḥānī 05 aḥvālinde dir ki ve uluh be-żammü’l-hemze ve żammü’l-lām ve sükūnü’l-hā lafẓate ʿAcemmiyeti maʿnāhā 06 bi’l-ʿArabiyyeti ʿuḳḳāb. Fāżıl-ı meẕkūruñ ḳavli eṣaḥḥ olduġına şāyibe-i şübhe yoḳdur. [m-e-c-g-e] 07 **Āmāc-gāh: Hātifī:**

Pey-i āmāc-gāh-ı tīr kī sine

Şode ṣandūḳhā ṣandūḳ-i sīne

[m-e-d] **Āmāde:** 08 Düzülmüş, ḥāżır, müheyyā olmuş nesne ve gelmiş, āmede maʿnāsına. [m-e] **Āmāh:** Şeş, āmās maʿnāsına 09 ve verem ve yil ṭutmaḳ. [m-d] **Āmede:** Gelmiş. [m-l] **Āmle:** Emlec ki muʿteber edviyyedendür, Hindden gelür. 10 [m-v-d] **Āmūde:** Dıḳılup ṭoldurmış nesne. **Beyt:**

Dāmenem ez-ḫār-ı ġam āsūde kerd

11 Tā-be-girībān be-gül āmude kerd

[m-y-j] **Āmīje:** *Zā* ʾ-i muʿceme ile ḳarışıḳ dimekdür. **Şems-i F:**

Her geh bā-bendegān-ı şāh-ı cihān
Dāred iḫlāṣ u niyyet ü yeje
Pür kerded velī laḳīn ne-şeved
Der-cihān reng-i mūyeş āmīje

13 [n-ç] **Ānçi:** Ol nesne dimekdür. [n-g-e] **Ān-gāh:** Ol vaḳt ve andan ṣoñra **14** dimekdür. **Āngeh:** Fetḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ve *hā*ʾ-i aṣlīyile miṣlihu. **Ān-ki:** Kesr-i *kāf*-ı ʿArabī vü *hā*-i ʿalāmetile **15** ol ki maʿnāsına. [v-r-t-v] **Āvārçi:** *Cīm*-i ʿAcemīyile defter, cerīde maʿnāsına. [v-e-r] **Āvāre: 16** Ser-gerdān ve işsiz kimesne bī-kār maʿnāsına ve ḳaftān yüzi ābere maʿnāsına. **17** [v-e-z] **Āvāze:** Ün, āvāz maʿnāsına ve çıġu ve çav, ṣayt maʿnāsına ve şöhret. [v-e] **18 Āvāh:** Yanḳu, āvā maʿnāsına. [v-ḥ-e-n] **Āv-ḫāne:** Āb-ḫāne maʿnāsına. [v-r-c] **Āvarçe: 19** Defter, āvārçe ve āvriçe lafẓından muḫaffefdür. **Laṭīfī:**

Her ān kū ḫar mizāc u ġar çi bāşed
Verā çe ḳavl çe āver çe bāşed

[v-r] **Āvere:** Ābere maʿnāsına āvāre lafẓından muḫaffefdür. **21** [v-r-d-g-e] **Āverd-gāh:** Ceng yiri, maʿreke maʿnāsına. **Esedī:**

Dü-leşker be-hem kīne-ḫˇāh āmedend
Dilīrān b'āverd-gāh āmedend

[v-r-d-g] **Āverd-geh:** Miṣlihu. **Esedī:**

B'āverd geh geşt ān ki çü bād
Ze-meydān be-zīn kūhe ser ber-nihād

[v-r-y-ç] **Āverīçe:** Defter, āvārçe maʿnāsına. [v-l] **Āvle: 24** Bedende çıḳan çiçek ve ḳabarcıḳ, ābile maʿnāsına *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī **25** vardur ve sāʾir esāmīsi anda meẕkūrdur ve ṭavşancıl ḳuşı ālve ve āle maʿnāsına **26** daḫı naḳl olındı. [v-n-d] **Āvende:** Bardaḳ ve sāʾir nesneler aṣacaḳ yir. [-v-] **Āve:** Āve, **27** vāh, vāy, veh fetḥ-i *vāv* u sükūn-ı *hā*ʾ-i aṣlīyile vāh dimekdür. Kelime-i ʿaẕābdur, miḥnet ü ʿuḳūbet **28** vaḳtinde istiʿmāl olınur. [v-y-ḫ-t] **Āvīḫte:** Aṣılmış ve ṣarḳuḳ. **Āvih:** *Hā*ʾ-i ʿalāmetile bir yire **29** aṣılmış nesneye dirler, āvīḫtenden āḫẕ olınmışdur, kec-āve andan mürekkebdür. [v-y-z] **30 Āvīze:** *Zā* ʾ-i ʿArabīyile ḳulaḳ ṣalḳımı. **Beyt:**

İllā tā ebr-i Nīsānī hevā-yı ṣubḥ der-bostān
Koned āvīzhāy-ı dür be-tāc-ı laʿl gül-manzum

[v-y-ş] **Āvīşe:** Yavāşa ki serkeş atlaruñ 311b/01 burunlarına geçürürler. **Āh:** Derdile ve ḥāletile gelen nefes. [h-e-n] **Āhāne:** Baş depesi **02** ve ṭaġ depesi ve depecik ve çārṭāḳ ve

ṭāḳ-ḫāne maʿnāsına da müstaʿmeldür. [h-y-e-n] **03 Āhyāne:** Ve eñse çuḳurı.[3166] [h-ḫ-t] **Āhaḫte:** Āḫaḫte, āhīḫte çekilmiş, keşīde maʿnāsına **04** āhīḫte lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

Ki ger ḫod Ferīdūn ferruḫ şeh-i o-st
Ze-dār ender āvīzeş āhaḫte pūst

05 lafẓından aḫẕ olınmışdur, cemīʿ maʿnālarında istiʿmāl olınur. **06** [h-s-t] **Āheste:** Ārḫūn, nerm ve dölek olan vaḳūr maʿnāsına ve nübüvvet vaṣfında **07** daḫı müstaʿmeldür. [h-n-ç] **Āhençe:** Çenber didükleri ki cüllāh āletlerindendür, kenār-gīr maʿnāsına **08** sʾir tafṣīli anda meẕkūrdur ve ḥalḳa maʿnāsına. [h-n] **Āhne:** Miṯlihu. **Āhpene:** *Cāmiʿü'l-Fürs* **09** ṣāḥibi çenber maʿnāsına naḳl eylemiş. [h-v-b-r] **Āhūbere:** Geyik buzaġusı dimek olur **10** ḥaḳīḳatde ġazāl dirler, bir nevʿ geyik adıdur. Anuñ ḫāṣṣasındandur ki her ḥayvānı **11** ki görür, ḫayr u şerden kendüye ne itse gerekdür, idrāk eyler, ehl-i lüġat böyle naḳl eylemişler. **12** [h-v-v-r] **Āhūvere:** Miṯlihu. [h-y-e] **Āhiyāne:** Baş çanaġı, ḳaḥf maʿnāsına sāʾir esāmīsi **13** *tefāġ* lafẓında meẕkūrdur ve eñse çuḳurına daḫı dirler ve depe ve yelimḳara ki Türkīde **14** ökse daḫı dirler. [h-y-ḫ-t] **Āhīḫte:** Çekilmiş, keşīde maʿnāsına āhiḫte daḫı dirler. **15** [y-n-d] **Āyende:** Feṯḥ-i *yā* ile gelici maʿnāsına. **Āyünde:** Żamm-ı *yā* ile beyhūde, ʿabeṯ maʿnāsına ve segsārī **16** ḫıft maʿnāsına. [y-z] **Āyzih:** Ṣızındı, ābzih maʿnāsına. [y-j] **Āyije:** Ve bi'l-ḳaṣr-ı *zāʾ*-i muʿceme ile od **17** ḳoġı, şerār maʿnāsına ve aġaç ḳurdı. [y-ş] **Āyşe:** Cāsūs, āyişe lafẓından taḫfīf **18** olınmışdur, ʿayn maʿnāsına ve kesr-i *elif*le eyişe daḫı lüġatdür. [y-n] **Āyine:** Āyne, āyīne gözgi **19** Türkīde de müstaʿmeldür. **Esedī:**

Tenet āyine sāz u her dü-cihān
Be-bīn ender āşikār u nihān

20 [y-y-j] **Āyīje:** Āyje maʿnāsına. [y-y-ş] **Āyīşe:** Āyşe maʿnāsına. [y-y-n] **Āyīne:** Miṯlihu. **Saʿdī:**

21 Teʾemmül der-āyīne-i dil konī
Ṣafāyī be-tedrīc-i ḥāṣıl koni

Ve āyīn ü ḥīle maʿnāsına da naḳl olınmış. **22 El-Elifi'l-Maḳṣūre** [b-t-r] **Ebtere:** Ḳavlaḳ develer ki yük çekmekden ḳavalmışdur. **Ġavvāṣ-ı Günbedī:**

23 Ber-kenār-ı cūy bīnem reste-i bādām u bīd
Rāst pendārī ḳaṭār-ı üştürānend ebtere

[b-r-e-m] **24 Ebrāme:** Ṣu yolı. [b-r] **Ebre:** Sükūn-ı *bā* ile ḳaftān yüzi. **Beyt:**

[3166] --. 16. (294a/10)

Konend ebre pākīze-ter z’ester

25 Ki ān der-ḥicāb-est ü v’īn der-naẓar

Kātibī:

Her çend pāre pāre şod ber-câme-i men ebreeş

26 Be-nümūd ez-üy āster nemī derūn nemī berūn

Sā’ir adları ābre lafẓında meẕkūrdur ve ebābīl **27** ḳuşı. [b-l] **Ābleh:** *Hā’*-i aşlīyile bun, sāde-dil maʿnāsına ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. **28** [t-e-l] **Etāle:** Bulamaç aşı, *etālā* lafẓında ġayrı adları ẕikr olınmışdur. [ḫ-c-s-t] **Aḫceste:** Ḳapunuñ **29** alt işigi āḫeste maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Ḫunük ān şek ki ber-derbeste bāşed

Ki bālīneş ez-deret āḫceste bāşed

30 Sā’ir esāmīsī *aḫkūn* lafẓında yazılmışdur ve erġuvān çiçegi **31** [ḫ-k-v-ç] **Āḫkūçe:** Dügme iligi ki ḳaftāna anı dikerler, dügmeyi anuñıla baġlarlar. [ḫ-k-v-j-n] **Aḫkūjne:** 312a/01 Miṣlihu. [ḫ-g-v-j] **Aḫgūje:** *Kāf*u *zā’*-i ʿAcemīyile miṣlihu ve ḫurmā bāġçesi ve çaġla ve ḫurmā ḳoruġı. **Aḫgūze:** **02** *Kāf*u *zā’*-i ʿAcemīyile bi’z-zā’i’l-ʿArabī selmin ki cüllāh āletlerindendür, ṭoḳuduġı bizi aña şararlar **03** ve aḫgūje ve dügme iligi. [ḫ-k-v-n] **Aḫkūne:** Miṣlihu dügme iligi. [r-ġ-d] **Erġade:** Ḫışmıla ḥarekete gelen **04** dilāver ve yırtıcı cānver ve işe ḥarīṣ olan *rā*nuñ taḫfīfi ve taż ʿīfi cā’izdür. **Esedī:**

05 Cüdā her yek esbī çü erġada şīr

Be-ḫam-ı kemend ender ārende zīr

[r-ġ-n-d] **Erġande:** Miṣlihu sā’ir **06** esāmīsi erġad lafẓında meẕkūrdur. [r-m-n-d] **Ermende:** Ārām virici. **Esedī:**

Be-cüstendī ermende şīrān be-pāy

07 Be-ser-i taḫt berdāştendī ze-cāy

[r-v-y] **Ervīh:** Bir taġdur biñ ferseng **08** miḳdārı yüceligi vardur diyü rivāyet olınur ve dirler ki anda biñ bıñar vardur **09** her ırmaġı Ceyḥūn u Seyḥūn miḳdārıdur. El-ʿahdeti ʿale’r-rāvī egerçi Ḫaḳ cell ü ʿalānuñ **10** ḳudretine göre Güneşde ẕerre miḳdārı degildür. [-r-] **Ereh:** Bıçġu, minşār maʿnāsına *rā*nuñ **11** teşdīdi ve taḫfīfi cā’izdür ve gāh olur āḫirinden *hā*yı ḥıẕf idüp er dirler. **Fettāḥī:**

12 Er mül er mül āşikārā mī-koned

Ereh mī-bāyed keşīden ber-sereş

[r-y-j] **Erīke:** Taḫt-ı ārāste. **13** [s-p] **Espe:** Ṭay, *kürre* maʿnāsına. [s-p-c-e-n] **Esp-i câne:** Miṣlihu. **Esb-i sürḫ-tīre:** Ṭorı **14** at. [s-b-l-e-ş] **Esb-i Lāşe:** Babası ʿArabī anası Rūmī olan at. [s-t-v] **Estūh:** Āstūh **15** maʿnāsına meddile tafṣīli anda olmışdur. [ġ-e-c] **Eġāce:**

Ḳadıncık dimekdür, bānū maʿnāsına ki bibi 16 daḫı dirler. [f-r-e-ḫ-t] **Efrāḫte:** Efrāḫte, efrāşte, evrāşte, berdāşte maʿnāsına. [f-r-e-s-t] 17 **Efrāste:** Miṣlihū ḫānegī ḥalvā. [f-r-n-c] **Efrence:** Göz dārūlarındandur ve çelik demür ve oğlancuḳlar 18 ḳorḳutduḳları nesne, cebdūs u şüğüs ve ḳartalbūz dirler. [f-r-v-ḫ-t] **Efrūḫte:** Bileglenmiş 19 ve pāsı açılmış. [f-r-v-ş] **Efrūşe:** Bir nevʿ ḥalvādur, ʿArab ḫabīş dir, medd-i *elif*le ve ḳaṣr-ı *elif*le 20 mervī lüġatdür. [f-r-v-ş-t] **Efrūşte:** Miṣlihu, künyetleri Ebū Ṣāliḥ ve Ebū Zerrīn ve Ebu'ṭ-ṭayyibdür. 21 [f-s-e-n] **Efsāne:** Ḥikāyet ü şek. [f-s-r-d] **Efsürde:** Ṣolmış ve ṭoñmış nesne. [f-ş-r-d] **Efşerde:** 22 Ṣıḳındı ki taʿrīb idüp efşereḥ dirler, ṣāfīsine ʿaṣāre dirler. [ḳ-c] **Aḳce:** Maʿrūf 23 dirhem maʿnāsına. **Saʿdī:**

Müjdegānī ki gül ez-ġonçe berūn mī-āyed
Ṣad-hezār aḳçe be-rīzend der-Ḫotān bahār

24 **Elbān-ı kebūh:** Ṣorḳun.[3167] [l-f-ḫ-t] **Elfaḫte:** Endūḫte maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Tā cihān bāşed be-mān k'ez-iṣṭināʿ
25 Nām-ı nīgū der-cihān elfaḫte

[l-f-ġ-d] **Elfaġde:** Miṣlihu. **Ḫusrev:**

Ġarī kū be-ġāret be-bended miyān
26 Der-elfaġde-i ḫˇīş bīned ziyan

[l-f-ḳ-d] **Elfaḳde:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

27 Ebū İsḥāḳ şāhī k'ez-cenābeş
Selāṭīn-i salṭanatü'l-faḳra bāşed

[l-f-n-c-y] **Elfencīde:** Miṣlihu.[3168] [l-f-n-v-n] 28 **Elfünūne:** Güzel reng ve al reng ve maḥbūblaruñ reng-i rūyı. [l-v-e] **Elvāh:** Egir. [m-n] **Emne:** 29 Sükūn-ı *mīm*ile yarılmış odun ki ṣatmaḳ içün bölük bölük yıġarlar, her bölügine 30 āmne dirler. [n-b-e-z-d] **Enbāzde:** Māl u menālile ve ḳavm-i taʿalluḳātile faḫr eyleyen kimesne. [n-b-e-ş-t] 31 **Enbāşte:** Ṭolmış ḳuyı. **Enbāşde:** Ṣuyı çekilüp ṣoġulmış ḳuyı. [n-b-e-n] **Enbāne:** Enbān 312b/01 maʿnāsına. **Ḥāfız:**

Çi cāy-ı men ki be-laġzed şuʿ bede-bāz
Ez-īn ḥayl ki der-enbāne-i bahāne-i to-st

02 [n-b-r] **Enbere:** Kelbeteyn ü ḳısaç. [n-b-s-t] **Enbeste:** Ṣovuḳ nesne ki ḳatıya ve evīşe ve ṭoña 03 ve ḳurıya enbeste şod dirler, ḳana ve mürekkebe ṣıfat olur. **Şākir-i Buḫārī:**

04 Ḫūn-ı enbeste hemī rīzem ber-īn zerrīn ruḫ

[3167] --. 16. (294b/27)
[3168] --. 16. (294b/30)

Z’ān ki ḫūnābe ne-mānde-est der-īn dīde-i ter

[n-b-s] **Enbese:** 05 Enbeste, enbese miṣlihu. [n-h-v] **Enbūh:** Gör dimek olur, ġalebe maʿnāsına ve keṯret ve bol 06 ve giñ maʿnālarına istiʿmāl olur. [n-b] **Enbuh:** Miṣlihu. **Esedī:**

Şil ü nāvekī nīz der-miġfereş

07 Füzūn z’enbuh mūy-ı bed ber-sereş

[n-t-l] **Entele:** Maġrib vilāyetinde biten cedvār. [n-c-v-ḫ] **Encūḫa:** 08 Şol buruşuḳdur ki pīrlikden ve ġayrıdan yüzde ve bedende rengi dönüp ṭarāveti 09 gitmiş ola ve muṭlaḳā buruşuḳa dirler, cizmede ve iç edükde ve sāʾir bunlaruñ emṯāli 10 ve ġayrıda ola, *Kitāb-ı Mücteb*āda post-ı lāġar maʿnāsına naḳl eylemiş. *Ẓ*āhir budur ki derinüñ 11 buruşmışıdur, pīrlikden ve ḫastelikden, arıḳlamaḳdan ve ġayrıdan olsun, sāʾir adları 12 ve tafṣīli encūḫ lafẓında meẕkūrdur. [n-c-r] **Encere:** Isırġan dikeni didükleri ot. [n-c-y-r] 13 **Encīre**: Sefer yaraġı, besīc maʿnāsına ve maḳʿad delügi. **Şems-i F.:**

Egerçi bed-sikāl āsitānet

14 Be-ġāyet saḫt çeşm ü ḫīre bāşed

Velī çün be-nigerd ez-intiʿāmes

Müdāmeş ḫırze der-encīre bāşed

15 [n-d-e-z] **Endāze:** Endāze endūze, resm ü taşım ve şınur, ḥadd maʿnāsına ve ölçmek 16 ve arşun, *ẕ*irāʿ maʿnāsına ki derzīler ve tācirler anuñıla ḳumāş ve biz ölçerler, taʿrīb idüp 17 hendāz dirler, mehendez bundandur, mühendis maʿnāsına ki meḥārī ḳara ve bināları taḫmīn ü taḳdīr 18 idene dirler, aʿṭāh bilā-ḥesāb u lā-hendāzin dirler, *zā*yı *sīn* itdüklerine sebeb 19 budur ki kelām-ı ʿArabīde *zā*dan evvel *dāl* ḥarfi gelmek yoḳdur, ol sebebden mühendis 20 dirler. [n-d-r-v-n] **Enderūne:** Enderūne, enderūnī içerürek ve çārşaf. [n-d-r] **Endere:** 21 Ügey oġul. [n-d-m] **Endeme:** Geçmiş ġam u ġuṣṣa ve iş ve yoldaşları ögük *ẕ*ikr eylemek. 22 **Rudekī:**

Bihterīn yārān u ter ü yegān heme

Terd o dāred hemīşe endeme

[n-d-v-z] **Endūze:** 23 *Zā*ʾ-i ʿArabīyile endāze maʿnāsına. **Endūje:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile gök benefşe ve anduz otı. [n-d-v] 24 **Endūh:** Ġam u ġuṣṣa keyārā maʿnāsına. [-d] **Endüh:** Endūh lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

25 Ze-Behremen-est īn-çonīn güft ü gūy

To-rā z’īn şoden endüh āyed be-rūy

[n-d-y-ş] **Endīşe:** 26 Fikr. **(ʿ):**

Evvel endīşe vü ān gehī güftār

[n-z] **Enze:** Mercümek, *ʿades* maʿnāsına ġayrı adları enz **27** lüġatinde meẕkūrdur. [n-f-d] **Enfede:** Bī-ḫūde güy. [n-f-f-d] **Enfefde:** Erimiş gümüş. [n-ḳ-l] **Enḳale: 28** Maġrib vilāyetinde biten cedvār ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur, Ḥalīmī *nūn*dan ṣoñra *ḳaf*ile **29** naḳl eylemiş.[3169] [n-g-e-r] **Engāre:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile. **Şems-i F.:**

Her kocā mecmuʿī buved ze-şehsān
30 Heme ez-ūy konend engāre

Ḥesāb defterī ü cerīde Esedī-i Ṭūsī engāre maʿnāsını **31** böyle tefsīr eylemiş, *cerīde-i şumār u engāreş ḫʷānend ü kesī ki çīzhā ber-gūyed çün güẕeştihā* 313a/01 *gūyend engāre konde*. [n-g-e-j] **Engāje:** Biz ṭaraġı. [n-g-e-m] **Engāme:** Hengāme ki güreşçiler **02** ve ḳışṣa-ḫʷānlar ṭutarlar. [n-g-e] **Engāh:** Medd-i *elif*ile āngāh maʿnāsına. [n-g-b-y-n] **Engübīne:** Aḳ ḥalvā **03** ve bestīl. [n-g-j-d] **Engüjde:** *Kāf* u *zā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳaṣnı sāʾir esāmīsi *pārzed* laẕında **04** yazılmışdur. [n-g-j] **Engüje:** Miṣlihu. **Beyt:**

Yek-dem ez-ḥālī şeved ḥalḳaş ki zehreş bād u mār
05 Rāst çün dīvī şeved keş engüje der-gūn konend

[n-g-ş-p] **Engeşpe:** Feṭḥ-i *kāf*-ı ʿAcemī **06** ve *bā*ʾ-i ʿAcemī ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür ululuḳ ve sermāye-i nīk ve ekinci, *ḥāriṣ* maʿnāsına. **07 Rudekī:**

Ber-rāh-ı Nişābūr dihī dīdem bes ḫūb
Engeşpe-i o-rā ne ʿaded buved ü ne merre

08 [n-g-ş-t-v-e-n] **Engüştvāne:** Yüksük ki derzīler ve sāʾir dikiş dikenler barmaḳlarına geçürürler **09** ve zih-gīr ki anuñıla ṭutup yay çekerler. [n-g-ş-t] **Engüşte:** Żamm-ı *kāf*-ı ʿAcemīyile ve āḫirine *tā* ile **10** ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür, yaba ki anuñıla ṣaman atarlar. **Kesānī:**

Ez-ki-rā zedeteş ü engüşte-i Behmān u fülān
11 Bā-beter z'īn ü dü būsī vü rikāb u kemeri

Ġayrı adları *penced-güşt* lafẓında **12** meẕkūrdur. [n-g-l] **Engele:** Engele, zengele *kāf*-ı ʿAcemīyile dügme, ilik maʿnāsına da istiʿmāl olınur **13** ve ṣıġır ṭoynaġı. **Şems-i F.:**

Ey Ḫusrevī ki güy-ı girībān ḳadr-i to
Sāzed ze-şems ḫayt u Bercīs engele

14 ʿArabīde zerr ü dücce maʿnāsına. [n-g-y-ş-t] **Engīşte:** Ḫavīd. [n-g-y-ş] **Engīşe:** Āheste **15** āheste ve ümmīd maʿnāsına. [n-v-ş] **Enūşe:** Baḫtlu ve murādlu, *ṭūbā*, *leh* maʿnāsına. **Esedī:**

[3169] Ḥalīmī *nūn*dan ṣoñra *tā* maḥallinde īrād eylemiş, Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi ve Niʿmetī *nūn*dan ṣoñra *ḳāf*ile naḳl eylemiş. 3. (355b/04)

16 Enūşe kesī gū nigū nām-merd

Çü āyed teneş māned nīkī be-bord

[v-e-r] **Evāre:** Dīvān u ḥükm. **17 Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki ender-şarḳ u der-ġarb

Be-nām-ı o ne-hestend aʿyān-ı evāre

18 [v-r-e-ş-t] **Evrāşte:** Yücelmiş, *efrāşte* maʿnāsına. [y-e-r-d] **Eyārde:** Ḫalīl-i Celīl İbrāhīm **19** *ʿaleyhi's-selām*uñ şuḥufı tefsīrinüñ tamāmı ve pāre pāre olan cüzlerinüñ tefsīrine **20** ḫurde dirler. **Beyt:**

Be-bīnem āḫir rūzī be-kām-ı dil ḫor-dār

Gehī eyārde-ḫᵛānem şehā gehī ḫurde

21 [y-e-r] **Eyāre:** Taʿrīb idüp eyāric dirler bir müshil maʿcūnuñ adıdur, bir niçe dürlü **22** olur. **El-Elifi'l-Meksūre:** [b-e-l] **İbāle:** Āb-ḫāne, ḳadem-gāh maʿnāsına. **İberde: 23** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ṣabāḥ sovuġı maʿnāsına dimiş. [s-b] **İspe:** Sipeh maʿnāsına sipeh **24** lafẓında tafṣīli olınmışdur. [s-t-b-r] **İstebre:** İstibraḳ maʿnāsına dībāc-ı ġalīẓ dimek olur. **25** [s-t-f] **İstefe:** Gebe, *ḥāmile* maʿnāsına. [s-t-n-b] **İstenbe:** Miṣlihu ve şeyṭān *ʿaleyhi'l-laʿne.* [s-k-n] **26 İskene:** Rān uyluḳ maʿnāsına ṭoġan ve atmaca ve zaġnūs gibi ve ay demüri. [ş-k-r] **İşkere: 27** Şikārī ḳuş. [ş-k] **İşke:** Ferec, ḳaysı ve sāʾir ṣayyād. [ş-k-n-b] **İşkenbe:** Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **28** [y-ş] **İşe:** Cāsūs, *ʿayn* maʿnāsına. **Şehīdī:**

Der-kūy-ı to çü īşe hemī kej-düm ī nigār

29 Dozdīde tā mekret be-bīnem be-bām-ı ber

(ʿ):

Çü Īşe hemī kejdüm ey şeh be-kūyet

[y-f-d] **30 Īfede:** Ol yeynicek kişi ki dāʾimā bīhūde lāf urup ögünüp yürür. **(ʿ):**

31 Bīhūde gūyed Īfede bisyār

Feṯḥ-i *fā* iledür. **El-Elifi'l-Mażmūme:** [t-e-ġ] **Utāġa:** 313b/01 **Beyt:**

Belā-yı kākül-i o bes ne-buved ber-cānem

Utāġa ze-ser mī-koned perīşānem

[t-e-ḳ] **Utāḳa:** Miṣlihu. **02 Ehlī Şīrāzī:**

Z'āteş ber-sereş tāc-ı zer-endūd

Zede müşkīn utāḳa ber-ser ez-dūd

03 [ḫ-b-y] **Uḫbīh:** Menāzil-i ḳamerdendür, yigirmi beşinci menzildür. **Beyt:**

Kerd şeb ez-cebhe-i gerdūn be-rīz

04 Cebhe-i heft uḫbīh kū ber-maḫīz

[s-t-r] **Usture:** Ustūre, usture, sütüre pākī sütüre **05** yülügen, mūs maʿnāsına Türkīde

daḫı müstaʿmeldür. [s-t-v-r] **Ustūre:** Miṣlihu. [s-t-y-z] **Üstīze: 06** Sitīze maʿnāsına. [s-t-v] **Üstūh:** Üstūh, sütūh, sütüh, sütūh maʿnāsına ki ʿāciz ü ser-gerdān **07** dimek olur. **Mīr Ḫüsrev-i Dehlevī:**

Geh mihmān-ı ḫodem ḫˇānī be-yāzī
Pes üstūh āyī ez-mihmān-nüvāzī

08 Üstūh: Üştūh maʿnāsına. [s-g-r] **Üsgüre:** Türkīde daḫı müstaʿmeldür, ʿArabīde *sükürce* **09** dirler. [s-v-d] **Usūde:** Be-dest-zede yaʿnī el ile urulmış. [ş-t-r-b-e-n] **Üştürbāne:** Deve yüñünden **10** olmış ḳaftān. [ş-t-v-e-n] **Üştüvāne:** Yüzük. [ş-f-e-r] **Uşfāre:** Porsuḳ didükleri cānver. **11** [ş-f-v-r] **Uşfūre:** Miṣlihu, sāʾir esāmīsi usġūr lafẓında meẕkūrdur. [ş-k-v-f] **Üşkūfe: 12** Üşkūfe, şükūfe, şekūfe maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳusmaḳ, *ḳayʾ* maʿnāsına daḫı naḳl eyledi. **13** [ş-k-v-n] **Üşkūne:** Ters. [ş-k-v-h] **Üşkūhe:** Inçḳırıḳ ʿilleti, eṭıbbā ḳatında *fuvāḳ* dimekile meşhūrdur. **14** [ş-k-h] **Üşkuhe:** Miṣlihu. [ş-k] **Üşke:** Miṣlihu, ġayrı adları zaġang lafẓında mesṭūrdur. [ş-n-v-s] **Üşnūse: 15** ʿAṭse yaʿnī aġsırıḳ. **Laṭīfī:**

Egerçi üşnūse ṣıḥḥat-rā medār-est
Me-rā teşmīt-i derdān noḳta-dār-est

16 [ş-n] **Uşne:** Aġaç yoṣunı ki ṣībetü'l-acūz daḫı dirler bir muʿteber edviyyedür **17** aġaç üstünde til til aḳ aḳ saçaḳ biter. [ġ-r] **Uġra:** Ur didükleri ʿillet **18** ve ḳurlaġan ʿilleti āġra maʿnāsına ve ḫıyārek ve büyük çıban. *Ṣıḥāḥ-ı Rūm* ṣāḥibi ḫaṣṣa **19** şekl-i ājuḫ maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-ş-n-d-n] **Üşendene:** İlik dügme. [v-l] **Ūle:** Ṭavşancıl ve cānver. **20 Nevʿ-i Evvelehu El-Bāʾi'l-Meftūḥa 21** [e-e-n-k] **Bā-ānki:** Bunuñ birle ki ve ṣol ḥālde dimekdür. [e-e-f-r-e] **Bā-efrāh:** Bir otdur ki ḫafaḳān **22** ʿilletine nāfiʿdür. [e-b-r] **Pābere:** Ṭon buḳaġusı. [e-b-v-n] **Bābūne:** Pāpādya çiçegi, taʿrīb idüp **23** bābunc dirler, ʿArabīde *uḳḥuvān* maʿnāsına baʿżılar bābūne ḳoyungözi çiçegidür didiler **24** ġayrı adları bābunec lafẓında meẕkūrdur. [e-b] **Bābe:** Yüñ ile ṭolmış nesne. [e-t-e-b] **25 Pātābe:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ṭolaḳ ki baʿżı yirlerde çāġşīr gibi ayaġa ṭolarlar, sāʾir adları **26** pātū lafẓında meẕkūrdur. [e-t-e-v] **Pātāve:** Miṣlihu. [e-t-ḫ-t] **Pā-taḫte:** Ayaḳ ṭolaġı, pāy-efşār **27** maʿnāsına sāʾir esāmīsi bāzār lafẓında taḥrīf olınmışdur. [e-t-l] **Pātile:** Pātile, pātīle *bāʾ*-i **28** ʿAcemīyile ḥalvācı ḳazġanı ve tencere. [e-t-y-l] **Pātīle:** Tengere ki taʿrīb idüp tencere ve ḥalvācı ḳazanı **29** dirler. [e-t-v-n] **Pātūne:** Nişānlı ṭoġan pātūn maʿnāsına. [e-c] **Pāce:** Maʿrūf nesne ki **30** ḳoyun ve ṣıġır ayaġından bişer ve diz ṭonınuñ iki ṭarafından uyluġa geçenlere daḫı **31** pāçe dirler. [e-ç-y-l] **Pāçīle:** Bir nevʿ ayaḳḳabıdur, baʿżılar didiler ki çoḳ ḳar yaġduġı 314a/01 zamānda ṣayyādlar bir çenber gibi nesnedür ki iplerile ayaġa muḥkem bağlayup ṭolarlar **02** Ḳar üzerinde yüridükde

ayaḳları batmaz. [e-ḫ-s] **Pāḫse:** Pāḫse, pāḫe. Mühre-i dīvār 03 ve dīvār ḳorı yaʿnī bir şırası bennālar dilinde müstaʿmeldür ki bir ḳor iki ḳor dirler. **04 Esedī:**

Yekī büt-gede dīd sāde ze-seng
Çihil pāḫse her yek ez-reng reng
05 Be-her pāḫse ber-çihil lād tīr
Ze-cezʿ ü ruḫām ü ze-her güne çer

[e-ḫ] **Pāḫe:** Miṣlihu. [e-d-e-f-r-e] **06 Bād-efrāh:** Cezā-yı şer ü ʿuḳūbet nitekim pādāş mükāfāt-ı ḫayr u ʿavz-ı iḥsān 07 aṣl budur ki *dāl* fetḥile ve *elif* ü *fā* sākin telaffuẓ olına. **Daḳīḳī:**

Be-cāy-ı her bihī pādāş-ı nīgī
08 Be-cāy-ı her bedī bād-efrāhī

Gāh olur *dāl* sākin olup meftūḥ telaffuẓ 09 olınur bād-efrāh dinür. **Niẓāmī:**

Der-endīşīd ü buved endīşe-i cāy
Ki bād-efrāh-rā çün dāred o pāy

10 Enverī:

Ey ze-tevzende minnet-i pādāş
V'ey be-to mürde resm-i bād-efrāh

11 Gāh olur *elifi* ḥıẕf idüp *fā*yı meftūḥ telaffuẓ idüp. **Bād-ferāh 12** dirler. [e-d-e-f-r-e] **Bād-efreh:** Sükūn-ı *dāl* ü fetḥ-i *elif*-i maḳṣūre vü sükūn-ı *fā* vü *hā*ʾ-i ʿalāmet ile 13 daḫı lüġatdür. **Firdevsī:**

Ber-baḫş giriftār-ı dīvān budend
Bād-efreh-i o ġırīvān budend

14 Esedī:

Be-bīnem k'ez-īn dü güneh-kār kī-st
Be-bād-efreh bud sezā-vār kī-st

Bād-āfreh: 15 Sükūn-ı *dāl* u *elif*-i memdūde ve fetḥ-i *fā* ile daḫı lüġatdür. **Esedī:**

Ki ber-yek günāh er be-geştem ze-rāh
16 Fütādem be-bād-āfreh ṣad günah

Ve bir otdur aşnān gibi ki esbābı anuñıla yurlar ve bir 17 otdur ki ḫafaḳān ʿilletine nāfiʿdür ve nāliş maʿnāsına ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve yelpez, mervaḥa 18 maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-d-e-f-r] **Bād-efreh:** Sükūn-ı *dāl* u *elif*-i maḳṣūre ve sükūn-ı *fā* vü *hā* aṣlı 19 yaʿnī melfūẓ-ı ḳadreh u güm-reh veznine. **Şems-i F.:**

Ḫusrev-i mülk Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
ʿAzmu'llāhu fi'lʿalā ḳadreh

20

Ān ki bāşed ber-meʿālī-i o
Ḫālī ez-intiḳām u bād-efreh

Elifi ḥıẕf idüp bād-fereh daḫı 21 dirler. [e-d-em-t-r] **Bādām-tere:** Feslegen didükleri ḫoş-būy nesne. [e-d-e-m] **Bādāme:** Bādāme pīle gögel 22 ibrişīmi pīle maʿnāsına. [e-d-e-v-r-d] **Bād-āverde:** Yelegim yir ve yaylaḳ ve yelpeze ve çaḳır dikeni zīrā 23 ekṣer *yā* ol diken ḳor daḫı yil yirinden ḳoparur ṣaḥrālarda yil öñünce yuvalanduġından 24 ötüri bād-āverde dirler. **Bādā-āble:** Ḳızılbehaḳ gibi bir ʿilletdür bād-āble, bād-āvle, kend-āvle 25 ʿArabīde ḥamīḳā ve ḥamāḳ miṣl-i suʿāl Kālcederī *Taṣībü'l-insān* 26 yuḳālu recli memḥūḳ dimiş. **Bād-āvle:** Miṣlihu. [e-d-p-r] **Bād-pere:** Bād-pere, tirāşe 27 pār velehu feṯḥ-i *bāʾ*-i ʿAcemīyile yonḳa tirāşe maʿnāsına. **Bād-bere:** Aġırşaḳ bād-bere, bād-rīse 28 bād-rese żamm-ı *bāʾ*-i ʿArabīyile çoḳ söyleyici ve laf, güẕāf urucı ve aġırşaḳ bād-rīse maʿnāsına. **Bādrese:** 29 Aġırşaḳ. [e-d-p-z-h] **Bād-peze:** Bād-rīye, bādeye yelpeze mervaḥa maʿnāsına. [e-d-ḫ-e-y] **Bādḫāye:** Debe 30 ḫāye ki ḳavluç daḫı dirler, ġayrı adları feṯḥ lafẓında meẕkūrdur. [e-d-r-n-b-v-y] **Bādrenbūye:** 31 Bādrenbūye, bādrenbe, bādzenbūye *rāʾ*-i mühmele ve *zāʾ*-i ʿArabīyile mervīdür ḳovan otı. [e-d-r-n-b] **Bādrenbe:** 314b/01 Miṣlihu. [e-v-r-n-c-v-y] **Bādrencūye:** Yarpuz didükleri ot ki yılan rāyihasından ḳaçar 02 meşhūrdur, ekṣer yılanuñ ini kenārında biter ve yaġlu tere. [e-d-r-v-c] **Bādrūce:** Her gün 03 giyilecek ḳaftān. [e-d-r-v-z] **Bād-rūze:** Miṣlihu ve peyveste maʿnāsına Esedī-i Ṭūsī bād-rūze 04 tefsīrinde *ān ki merdüm-rā be-kār dāred herze* dimiş. [e-d-r] **Bādre:** İç ṭonı diṣār maʿnāsına 05 baʿżılar iç ṭonı paçası dimişler. [e-d-r-v-y] **Bādrūye:** Buyan balı didükleri ot ve oġul 06 otı ve yarpuz ve maʿdanūs sāʾir tafṣīli bādrū lafẓında meẕkūrdur. [e-d-r-y] **Bād-rīh:** 07 Çaḳır dikeni ve aġırşaḳ ve pırlaġuç ki oġlancuḳlar luʿbindendür. [e-d-r-y-y] **Bādrīye:** Miṣlihu pırlaġuç 08 ve aġırşaḳ maʿnāsına. [e-d-r-y-s] **Bād-rīse:** Miṣlihu aġırşaḳ. **Beyt:**

Ger kūnet ez-taḫt çonān bād-rīse berd
09 Ān bād-rīse ḫoş ḫoş çün devek-rīse şod

[e-d-z-n-b-v-y] **Bād-zenbūye:** 10 Ḳovan arısı ve ḳovan otı. [e-d-z-h-r] **Pād-zehre:** Pād-zehr maʿnāsına. [e-d-ş-e] **Pād-şāh:** Emīr 11 ve big maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki 12 pād-şāh lafẓ-ı mürekkebdür bir cüzʾi pāddur *bāʾ*-i ʿAcemīyile defʿ-i ẓarūr ve ıṣlāḥ-ı fesād iden 13 kimesneye lisān-ı Fārsīde pād dirler, pād-zehr andandur. Şol ṭaşuñ adıdur ki zehrüñ 14 mażarratun defʿ ider bir cüzʾi de şāhdur ki maʿnā-yı laġvīsi uludur. Ammā be-ḥasbü'l-ʿörf 15 ıṭlāḳ üzerine istiʿmāl olıcaḳ murād sulṭān olur, meẕkūr lafẓ-ı mürekkebüñ 16

medlūl-ı terkībīsi sulṭān yanında olan müdebbir ü muṣalliḥdür, fuṣaḥā-yı Fürsüñ inşālarında 17 ve elḳāb-ı vüzerāda istiʿmāl olınduġı bundan ötüridür. [e-d-ş] **Pād-şeh:** 18 Miṣlihu. [e-d-ş-r-ṭ] **Bād-şurṭa:** Muṭlaḳā muvāfıḳ yil ve poyraz didükleri yil bād-ı şimāl 19 maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

Keştī nişestegānem ey bād-ı şurṭa ber-ḫīz
Bāşed ki bāz bīnem ān yār-ı āşinā-rā

20 [e-d-f-r] **Bād-fere:** Elinden iş gelmeyüp esüp ṣavuran kimesneye 21 dirler ve rüşvet maʿnāsına ve yelpeze, mervaḥa maʿnāsına ve bād-efreh lafẓından muḫaffefdür. 22 Feṯḥ-i *fā* vü *rā* ile cezā-yı şerr ü ʿuḳūbet maʿnāsına. **Bād-ferreh:** Żamm-ı *fā* vü feṯḥ-i *rā* ile pırlaġuç 23 bād-ferd maʿnāsına ġayri esāmīsi anda meẕkūrdur. [e-d-k-e-n] **Bādgāne:** Dīvārlarda olan 24 küçük pencere. **Bād-gāh:** Ḳadem-gāh, müsterāḥ maʿnāsına sāʾir adları āb-rīz lafẓında mesṭūrdur. 25 [e-d-k-n-d] **Bād-kende:** Debe ki ḳavluç daḫı dirler. [e-d-v-z] **Bādūze:** Bādrūze lafẓından 26 muḫaffefdür. [e-d] **Bāde:** Süci, mey maʿnāsına ve ṭolı ṣaġraḳ. **Ẓahīrī:**

Be-bāde dest mī-ālāy kʾān heme ḫūn-est
27 Ki ḳaṭre ḳaṭre çekīd-est ez-dil-i engūr

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 28 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki bāde, ḫamr cinsindendür, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

29 Her ne şeh kim alur ele bāde
Ḫarmen-i mülkini virür bade

Ammā puḫte olmayınca bāde dimezler, manẓūme 30 şerḥinde ṣāḥib-i *Ḥaḳāyıḳ* taṣrīḥ itmişdür. ʿİbāreti budur ki be-ʿaynihā naḳl olınur ve'l-bārık 31 ʿilleti min māü'l-ʿineb iẕā tebaḫ ednā tabaḫaten ḫattā zehebi aḳalli min ṣülüṣiyye ve ġalī ve eşted ve ḳuzuf 315a/01 bi'z-zīd ve anhü ḥaram ḳalīle ve keşīre ve ḳāle ḫˇāher-zāde hüve Fārisī muʿarrebi leinne fi'l-ʿAcem yestemī 02 bāde ve bādenüñ puḫteligi Ḥāfıẓuñ bu beytinden ẓāhirdür. **Beyt:**

Çün piyāle dilem ez-to be-geh kerdem be-şikest
03 Hemçü bāde cigerem bī-mey peymāne be-sūḫt

[e-d-y-e-n] **Bādyāne:** Rāzyāne 04 ve ṭuraḳ otı ġayrı esāmīsi şepet lafẓında meẕkūrdur. [e-d-y] **Bādiye:** Sükūn-ı *dāl* ile 05 Türkīde baṭiye didükleri ẓarfdur ki içine şarāb ḳoyarlar, kesr-i *dāl*le ʿArabīdür beriyye ve beyābān 06 dirler, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi dīvāre ṭayaḳ olan aġaç maʿnāsına da naḳl eyledi. [e-r-e-n] 07 **Bārāne:** Niʿmetī oġul otı ve yarpuz ve yaġlu tere bāderū maʿnāsına ve be-maʿnā bārnāme dimiş 08 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ev mertegi dimiş. [e-r-ḫ-en] **Bār-ḫāne:** Yük yap ḳoyacaḳ ve ḫayme 09 ve

çādur ve āḫur esbābı ḳoyacaḳ yir, nitekim sāyis-ḫāne daḫı dirler. [e-r-ḫ-y-m] **Bār-ḫīme:** ʿÖşr 10 ve bāc alacak yir. [e-r-s-e-l] **Pār-sāle:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile bıldırġı. [e-r-g-e] **Bār-gāh:** Bār-gāh, ber-gāh 11 bār-geh düzen dimek olur ve çādır ve ḳapu öñi ve mertebe ve dīvān-hāne Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 12 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki bār-gāh lafẓ-ı mürekkebdür. Bār ile gāhdan bār icāzet 13 maʿnāsınadur, İcāzet virdi diyicek yirde ʿAcem bār-dād dir. Bāruñ sāʾir tafṣīli 14 maḥallinde taḥrīr ü taḳrīr olınmışdur. Gāh *kāf*-ı ʿAcemīyile zamān ile mekān ortasında müşterek ẓarfuñ 15 ismidür, sitān gibi niteki sitān lafẓında meẕkūrdur ve meclis maʿnāsına daḫı gelür ve gāh 16 zamān maʿnāsına ve gāh mekān maʿnāsına istiʿmāl olınur. İn-şā'llāh gāh lafẓında sāʾir 17 taḥḳīḳi olsa gerekdür. Bār icāzet maʿnāsına geldügi bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

18 To dāde bār her-ḫasī men mürde ez-ġayret besī
Yek-bār mīr-i dehr kesī bī-çāre Cāmī bārhā

İcāzet 19 ile muṣāḥabetden kināyet itmişdür şol yire ki pādişāhlar oraya çıḳarlar ve erbāb-ı 20 ḥācāta girüp ʿarż-ı ḥāl itmege destūr-ı selāṭīn-i ḳadīm-i ʿAcem üzerine destūr u icāzet 21 virirler. Lisān-ı Fārsīde aña bār-gāh dirler ve *elif*in ḥıẕf idüp ber-gāh daḫı dirler. 22 [r-g] **Bār-geh:** Miṣlihu. [e-r-n-d] **Bārende:** Yaġıcı. [e-r-n-k-b-v-y] **Bār-nekbūye:** Bād-rū maʿnāsına. [e-r-n-e-m] 23 **Bār-nāme:** Ḥükm-i pādişāhī ve destūr u ḳāʿide ve ḳānūn u kitāb-ı Gülistān. [e-r-v-b-n-g-e] **Bār u bengāh:** 24 Bār u bengāh, bārūnbe-bengāh, bene, yük yap ki aġrıḳ dirler, ʿaṭf-ı Fārsī ṭarīḳasınca 25 ikisi bir lüġat olmışdur yalñuz ben-gāh daḫı lüġatdür. [e-r-v-c] **Bārūçe:** Balçıḳ ve ṭopraḳ 26 ṭaşıyacaḳ nesne. [e-r-v-b-n] **Bārūbehne:** Miṣlihu, ʿaṭf-ı Fārsī ṭarīḳasınca bir lüġat olmışdur. 27 [e-r-v-z] **Bā-rūze:** Her gün giyilen ṭon sāʾir adları bādrūçe lafẓında meẕkūrdur. [e-r-v-l] **Pārūle:** 28 Lāġ-bāz ve iş bicermez, *leffāf* kimesne ve pırlaġuç ve yonḳa ṭirāşe maʿnāsına. [e-r] **Bāre:** *Bāʾ*-i 29 ʿArabīyile Türkī dilde andan ḫuṣūṣıla ve ḫaḳḳıla taʿbīr iderler, meṣelā senüñ ḫuṣūṣuñda ve benim ḫaḳḳımda 30 diyicek yirde ʿAcem der-bāre-i to vü men dir. **Beyt:**

Ber-mā naẓarī mī-kon ki gāh geh sulṭān-rā
31 Der-bāre-i dervīşān kerden keremī şāyed

Laṭīfī:

Der-bāre-i to menem hevā-ḫᵛāh
Der-bāre-i men toyī dejā-gāh

315b/01 ve ẕāt maʿnāsına daḫı gelür ve kerre maʿnāsına gelür ve eyü at. **Beyt:**

Segī-rā loḳma hergiz ferāmūş
02 Ne-kerded ger zenī ṣad bāreeş seng

Esedī:

Firāstede-rā bāre-i ḫˇīş dād

03 Bī-endāze dībā vü zer bīş dād

Dīger:

Şāh der-īn bāre çonān germ geşt

04 K’ez-nefeseş naʿl-i feres nerm geşt

Ve muṭlaḳā ata dirler. **Esedī:**

Berāy-ı kiḫet bāre Nerīmān kerd

05 Be-bāzī kerdī dest be-nāverd berd

Ve bār-gīr maʿnāsına. **Beyt:**

Bār-ı men-est ançi me-rā bāre kī-st

06 Çāre-i men bürd bī-çāre kī-st

Bāregī daḫı dirler ve ḳulle vü dīvār-ı şehr **07** *rubḍ* maʿnāsına. **Beyt:**

Her heybeteş keşed leşker

Çi güşāyed ze-ḥaż v’ez-bāre

Dīger:

08 Fürūd āmed ez-bāre der-i Revān

Çonīn güft k’ey nām-ver Pehlivān

Çonīn-est mer mürg-rā çāre nī-st

09 Ber-ceng-i o leşker ü bāre nī-st

Ve rüşvet u destūr ve bulut, ebr maʿnāsına. **10 Beyt:**

Reh-perī vü mürg-rā bāre nī-st

Ne-berd kes īn her dü-rā çāre nī-st

Ve ḳappan **11** ve terāzū diki ve silāḥ maʿnāsına ve baʿżı erbāb-ı lüġat ḥarīş, mūlaʿ maʿnāsına naḳl idüp **12** zenbāre ve ġulāmbāre kibāre ol maʿnāyadur dimişler. **Pāre:** Pāre, yāre, *bāʾ*-i ʿAcemīyile **13** rüşvet ve *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür ve yama ve kesik Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da **14** böyle taḥḳīḳ itmişler ki pāre *bāʾ*-i ʿAcemīyile bir cümleden ayrılmışa dirler, Türkī dilde de **15** bu maʿnāya istiʿmāl olınur. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Şeyḫī:**

Külüng öñünce düşen degme pare

16 Olurıdı burc-ı bārū bir ḥiṣāre

Biz pāresi dirler *kāf*-ı ʿAcemīyile gūpāredeki de **17** bu maʿnāyadur, aṣlı gāv-pāre gāvuñ *elifi* ḥıẕf olınmışdur. Şems-i Faḫrī gāv-pārenüñ **18** beyānında *reme gāv bāşed* dimişdür ve bu beyti miṣāl getürmişdür. **Beyt:**

Kemterīn baḫşī ze-himmet-i şāh
19 Ṣad-hezārān deh-est u gūpāre

Bir bütün nesneyi ṭoġrasalar pāre 20 pāre oldı dirler. [e-r-y-d] **Bārīde:** Ḳay ki yaġış daḫı dirler. [e-r-y-n] **Pārīne:** 21 Bıldırḳı. (ʿ):

Ki taḳvīm-i pārīne n'āyed be-kār

Bāzār-gāh: Bāzār yiri. [e-j-ḫ-y-m] **Pāj-ḫayme:** ʿÖşr 22 ve bāc alacaḳ yir. [e-j-y-p-r] **Bāj-pere:** Yarasa ve ṭuvāṭ maʿnāsına ġayrı adları çer-hevāz lafẓında 23 yazılmışdur. [e-j-g-v-n] **Bāj-güne:** Ters, ʿaks maʿnāsına ve başı aşaġa ve girüsine maʿnāsına 24 istiʿmāl olınur. **Kātibī:**

Be-genc-i feyż-i to her meh meger felek pey berd
Ki kerd āḫir meh naʿl-i bāj-güne sütūr

25 [e-j-v] **Pājve:** Pājve, pāje, pājīre *bāʾ*-i ʿAcemī vü *zāʾ*-i ʿAcemīyile sigil süʾlūl ve ṣūret 26 maʿnāsına. **Pāje:** *Bāʾ* vü *zāʾ*-i ʿAcemīyile ol aġaçdur ki çoban ve ṣıġırtmaç anuñıla itden 27 ve sāʾir yırtıcılardan ḥayvanı ḳorurlar. Niʿmetī ve *Ṣıḥāḥ* ṣāḥibi ve sāʿat ve sigil, süʾlūl 28 maʿnāsına da naḳl eylemişler. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ṭavar sürecek aġaç ve tiryāk 29 dāfiʿ-i zehr maʿnāsına da naḳl eylemiş. [e-z-y-c] **Bāzīçe:** Oyuncaḳ ve ḫurde ve nāziklik maʿnāsına. 30 [e-z-y-d] **Pāzijde:** Yarasa, *ḫuffāş* maʿnāsına sāʾir esāmīsi çer-hevāz lafẓında meẕkūrdur. [e-z-y-r] 31 **Pāzīre:** Zendūst dimekdür. **Pājīre:** Miṣlihu ve sāʿat ve giceden bir pāre ve sigil *Ṣıḥāḥ-ı* 316a/01 *ʿAcem* ṣāḥibi ve yonḳa, tirāşe maʿnāsına naḳl eylemiş ve delice dirler bir otdur. [e-j-y-j] **Pājīje:** 02 Miṣlihu delice. [e-s-e-m] **Pāsāme:** Pāsāme, pāşāme bīh pāşāne iç yaġı pīh maʿnāsına *şīn*-i muʿceme 03 ile daḫı lüġatdür. [e-s-t-r] **Bāstire:** Bāstere, bāseze tevārīḫ-güẕeşte söyleyici ve ekinlik, kişt-zār 04 maʿnāsına. [e-s-r] **Bāsere:** Ekinlik. **Şems-i F.:**

Peyveste kişt zār-ı ümīdeş z'āb-ı gül
05 Sīr-āb bād tā ki buved nām bāsere

Niʿmetī ve tevārīḫ-güẕeşte söyleyici bāstere maʿnāsına da naḳl eylemiş. [e-s-g-v-n] 06 **Pāsgūne:** Ters, ʿaks ve bāzgūne maʿnāsına ve *şīn*-i muʿceme ile daḫı lüġatdür. [e-ş-e-m] **Pāşāme:** İç 07 yaġı pāsāme maʿnāsına *sīn*-i mühmele ile ve bürüncek ki derincek daḫı dirler, ʿavratlar başlarına ve 08 boyunlarına bağlarlar ve ṭon gömlek iderler. [e-ş-e-n] **Pāşāne:** İç yaġı ve ḳoz yaġı ve saçılmış 09 ve seçilmiş nesne. [ş-k-v-n] **Pāşgūne:** Ters, pāsūne maʿnāsına *sīn*-i mühmele ile daḫı rivāyet 10 olınmışdur ve oġlan ṭoġarken ayaḳları öñürdi gelmek. [e-ş-n] **Pāşne:** Ökçe, *ʿaḳab* 11 maʿnāsına. **Esedī:**

Be-kīn pāşne ḫīz kerde semend
Ber-ḳalb şod bā-kemān u kemend

Ve ḳapu ḳullābı. [e-ş] 12 **Pāşe:** Atmaca didükleri şikārī ḳuşa taʿrīb idüp bāşaḳ dirler. **Kātibī:**

13 Cilve-i ṭāvus be-sāmān şode
Bāşe-i ner kebg-i ḫırāmān şode

[e-ş-y-d] **Pāşīde:** Karaġavāşe 14 ve ay üzüm salḳımı ve ḳārpūz ve saçılmış maʿnāsına. **Esedī:**

Ze-bes naʿl başīde ber-deşt kʾīn
15 Ze-reh dāşt pūşīde güftī zemīn

[e-ş-y-n] **Pāşīne:** Ökçe, pāşine 16 maʿnāsına. [e-ġ-c] **Bāġçe:** Bāġcuġaz dimekdür, zīrā lafẓ-ı çi edāt-ı taşġīrdür, serāçe gibi. 17 [e-ġ-r] **Pāġure:** Ur didükleri ʿillet ki ādemüñ bedeninde yumrılup ẓāhir olur, āġra 18 maʿnāsına sāʾir adları *pāġur* lafẓında meẕkūrdur. [e-ġ-n-d] **Pāġande:** Küleh maʿnāsına ḥallāclar penbeyi 19 atduḳdan ṣoñra degirmice iderler ve penbelenmiş nesne ve muṭlaḳā aṭılmış penbeye daḫı dirler. **(ʿ):**

20 Bā-īn serv bā-īn rīş çü pāġande-i ḥallāc

Şems-i F:

Fülke-i rīsmān fikr-i me-rā
Bāşed ez-mihr ü māh pāġande

21 [e-ġ-v-c] **Pāġūçe:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile kelepek ve başmaḳçı böcügi ve gelincik ḳurdı ki zehrli 22 ve alaca olur. [e-f-t] **Bāfte:** Örilmiş ve ṭoḳınmış. [e-f-n-d] **Bāfende:** Ṭoḳuyıcı, nessāc maʿnāsına. 23 [e-g-e] **Pāgāh:** Āb-ḫāne bu maʿnāya sāʾir adları āb-rīz lafẓında meşṭūrdur ve ḳademe ṭaşı ve nerdübān 24 ayaġı. [e-g-v-r] **Bāgūre:** Turfanda. [e-k-y-z] **Pākīze:** Ar ve ṭāhir maʿnāsına *bāʾ*-i ʿAcemīyile. [e-l-e-v] **Pālāve:** Binit 25 maṭiyye maʿnāsına ve yidek, *cenīb* maʿnāsına ve yük ṭavarı pālād daḫı lüġatdür. [e-l-e-r-ḫ-e-n] 26 **Pālār-ḫāne:** Üstün aġacı didükleri ki evüñ çāk üstüne ḳorlar. **Bāliş-tekye:** Dīvār yaşduġı 27 [e-l-ş-c] **Bālişce:** İr yaşduġı. [e-l-g-e-n] **Pālgāne:** *Bā* vü *kāf*-ı ʿAcemīyile şol aġaçdan ve yāḫūd 28 demirden itdükleri müşebbek derīçedür ki içerüden ṭaşrası görinür ve ṭaşradan içerüsi 29 görinmez. **Rūdekī:**

Dereş sīmīn ü zerrīn pālgāne
Ze-ʿūd u ṣandal-ı o-rā āspāne

Dīger:

30 Dilem ez-īn ẓulmānī ḥavās be-girifte
Reh-girīz ez-īn pālgāne mī-cūyem

[e-l-v-e-z] **Pālvāze:** Ṣalıncaḳ ġayrı esāmīsi 31 bād-peç yazılmışdur. [e-l-v-e-n] **Pālvāne:** Bābīl ḳuşı Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *murġī siyāh-est ki* 316b/01 *peyveste der-*

hevā pered ü çün ber-zemīn nişīned dīger ber ne-tüvāned ḫāst gūyend, ġıdā-yı o bād-est 02 ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Şehen-şāhā to ʿanḳāyī ber-Tibet
Ḥasūd der-geh-i to pālvāne

Ekṣer 03 erbāb-ı lüġat āḫirini *yā* ile rivāyet eylediler ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür ve hem *ibāen ʿan-cedde mesmūʿ* 04 böyledür ammā Şems-i Faḫrī *nūm*la zamāne kemāne āşiyāne ḳāfiyesinde naḳl eyledi. Baʿżılar ve serçe ve 05 yāḫūd yarasa ḳuşı dimişler. [e-l-v-e-y] **Pālvāye:** Miṣlihu ve ḳırlaġuç, ġavvāz u ḫuṭṭāf maʿnāsına 06 ve ḳurlaġan ve demregi ʿilleti bu maʿnāya ġayrı adları pālvā lafẓında mesṭūrdur. [e-l-v-d] **Pālūde:** 07 Meşhūr ḥalviyyātdandur. **Şems-i F.:**

Ze-perdehā zücācīş-rā vaḳ-ı ġaybī
Mehābet-i to bih nīrūy-ı tīġ-i pālūde

08 Künyetleri Ebū Sāyiʿ, Ebū'l-ʿalādur ve süzülmüş nesne muṣaffā maʿnāsına. **Şems-i F:**

09 Ḥasūd müşkilī ḥalvā şeved çü kerd besī
Ze-bīm-i tīġ-i to dūş āb dīde pālūde

Ve bir cānverüñ 10 adıdur. [e-l-v-n] **Pālūne:** Mūrġ-ı bād-ḫor yaʿnī bir ḳuşdur ki yire inmez hevāda ġıdāsı hevādur 11 ve süzek. [e-l-v-y] **Pālūye:** Ḳarlaġuç ḳuşı pālvāye lafẓından muḫaffefdür, sāʾir esāmīsi 12 pārsīḫ lafẓında yazılmışdur. [e-l-y-z-g-e] **Pālīz-gāh:** Bostān yiri. [e-m-g-e] **Bām-gāh:** İrte 13 vaḳti, ṣabāḥ maʿnāsına. [e-n] **Bāne:** Ḳasıḳ ḳılı ʿArabīde ʿānet maʿnāsına. [e-v-z-e-r] **Pāvzāre:** Cüllāhlar 14 başamağı. [e-v-z-e-m] **Pāvzāme:** Pāvzāre maʿnāsına ʿArabīde muʿallā dirler. [e-v] **Bāve:** Nev-bāvedeki 15 bāvedür, aṣlı mīve maʿnāsına olup nev lafẓıyıla terkīb olınup ṭarvendeye ʿalem olmışdur 16 yemiş maʿnāsına delāletde ber ü bār u mīve kāfī olmaġın yalñuz bāve istiʿmāli metrūk 17 olmışdur. Nev-bāve yirine gāh nev-ber daḫı istiʿmāl olınduġı bu maʿnāyı müʾeyyeddür. **(ʿ):**

18 Nev-bāve-i fikr bāġ-ı münşī-est

Sāʾir esāmīsi aş ve olsun dimekdür, ʿArabīde cimāʿ maʿnāsına gelür. 19 [-e-] **Bāh:** [e-h] **Bāhe:** Deryā ve şol büyük şu ki geçit virmeye ve büyük at. [e-y-t-e-b] 20 **Pāy-tābe:** Ṭolaḳ ki baldıra ṭolarlar. [e-y-t-e-v] **Pāy-tāve:** Miṣlihu ġayrı adları pātābe 21 lafẓında meẕkūrdur. [e-y-c] **Pāyçe:** Ṭon buḳaġusı ve pāçe ki ṭavar ayaġından bişirürler 22 [e-y-d-e-m] **Pāy-dāme:** Ayaḳ duzaġı. [e-y-z] **Pāyze:** *Bāʾ*-i ʿAcemī vü *zāʾ*-i ʿArabīyile ol nişān-ı pādişāh 23 müsellimlik ʿalāmetidür, bendler vezirgāhlarda ol nişānı gördükde andan bāc almayup 24 sāʾir bedʿ ü tekellüfātdan muʿāf olur. **Pāyze:** *Zāʾ*-i ʿAcemī ile tummān

paçası ve teşrīf ü cāʾize-i 25 pādişāh. [e-y-g-e] **Pāy-gāh:** Menzil ü mertebe ve ev öñi ve nerdübān ayaġı menzil ü mertebe maʿnāsına 26 pāye gibi istiʿāre olınmışdur ve ḳadem-gāh ve aḫur, *ışṭabl* ve bir yirde küymek ve muḥkem 27 ṭutmaḳ ve başmaḳ ve ayaġıla depmek ve ḳāʾīm olmaḳ maʿnāsına. [e-y-n-d] **Pāyende:** Dāʾim ü hemīşe 28 maʿnāsına [e-y] **Pāye:** Başamaḳ ve nerdübān ayaġı bundandur ki istiʿāre idüp bundandur ki 29 menzil ü mertebe maʿnāsına istiʿāre iderler ve derīçe ve aġaç özdegine daḫı dirler. Niʿmetī 30 bahādur daḫı naḳl eylemiş. [e-y-z] **Pāyze:** Pāyze maʿnāsına müsellimlik berātīdür egerçi 31 meṣeldür ki dünyāda kimesneye virilmemişdür. **(ʿ):**

Kes-rā ne-dādeend berāt-i müsellemi

[t-r] **Betre:** ʿİnād 317a/01 u pārelenmiş. [p-n-v-t] **Penūte:** Aḳça ḳavaḳ *tā* yirine *dāl*le daḫı lüġatdür. [t-y-l] **Petīle:** Fitīle ki 02 çerāġda yanar pelīte daḫı lüġatdür. [ç-k-l] **Beçkele:** Muḥkem, bardaḳ küze-i saḫt dimekdür. [ç-m-r-d] 03 **Beçmerde:** Solmuş, pejmürde maʿnāsına. [-c-] **Beçe:** *Bā*ʾ-i ʿArabī vü *cīm*-i ʿAcemīyile her canludan ṭoġan 04 küçücük, beçe-i ādem ve beçe-i şīr ve beçe-i murġ dirler, *cīm*üñ teşdīd ü taḫfīfi cāʾizdür. [ç-y-ç] **Beçīçe:** 05 Oġlancuḳlar avutmaġıçün ve çobānlar ḳoyun ve keçi ḳıġırır iken söyledükleri söz. **Beçe-berdāşte:** 06 Yirden götürülmüş oġlan. [[t-ḫ-t-k-e-v] **Baḫtgāv:** Yiynilik, ḫiffet maʿnāsına. [ḫ-b-t] **Baḫte:** 07 Büyük ḳuzı ve her büyükde istiʿmāl olınur, ḳatı ḫ˘ār maʿnāsına. [ḫ-c] **Baḫce:** Demürboḳı 08 ki demir ḳızarken çıḳar, mühmelātıdur. Baḫced maʿnāsına. [ḫ-s-v] **Baḫsūde:** Pencelenmiş. [ḫ-ş-e-y-n-d] **Baḫşāyende:** 09 Raḥmān maʿnāsına. [ḫ-k-l] **Baḫkele:** Çetüñ ḳoz. [ḫ-l] **Baḫle:** Baḳla ve semiz otı, *riclet* maʿnāsına. [ḫ-n-v-n] 10 **Baḫnūne:** Yıldırım, raʿd maʿnāsına ve gök gürlemek, berḳ maʿnāsına ve ügey ata ve iti āvāz. 11 [ḫ-n-v] **Baḫnūh:** Miṣlihu yıldırım ve gök gürlemek. [ḫ-n-v-y] **Baḫnūye:** Miṣlihu. [ḫ-y] **Baḫye:** Nigende ki derzīler 12 panbuġıla ḳaftāna bol bol dikerler, ġarre-zih maʿnāsına ve çīzī ve çimdik. [d-ḫ-v-e] **Bed-ḫ˘āh:** Yavuz 13 şanıcı, düşmen ve ḥāsid maʿnāsına, *vāv*-ı resmīdür, *elif* ṣābitdür. [v-r-ḳ] **Bedraḳa:** Erbāb-ı lüġat 14 ʿArabīdür Fārsīde daḫı şāyiʿdür dimişler ammā Mevlānā Sürūrī *Şerḥ-i Gülistān-ı Ḥażret-i Şeyḫ* 15 *Saʿdī*de *ḳaddese sırrahu* "*ey yārān-ı men ez-bedraḳa-i şomā endīşenākem ne çonān ki ez-dozdān*" maʿnāsı 16 şerḥinde dir ki bedraḳa fetḥ-i *bā* vü sükūn-ı *dāl* ve fetḥ-i *rā* ve *ḳāf*ile lafẓ-ı Fārsīdür. Maʿnāsı ḥārisdür 17 ḳılavuz maʿnāsına naḳl idenlerüñ aṣlı yoḳdur. *Ḳāle fī'l-ḳāmūsi'l-bedraḳa bi'z-zāli'l-ʿAceme* 18 *ve'l-mühmeleti'l-ḫufāreti ʿan el-hırāsete maʿa'd-dereke ve-mübzaraḳı el-ḥafīr fi'l-bezreḳate fi'l-ʿurf* 19 *min ḳabīli'l-istiʿmāle'l-maṣdar bi-maʿnā ismi fāʿil ke'l-*

ʿadli bi-maʿnāü'l-ʿādil."[3170] Niʿmetī ve ġayrihu bāc-dār **20** ve ay ve gün yaʿnī sāʿat gözleyici, ay istiʿmālhā ve ḥāfıẓ ve kār-dān, emīn maʿnāsına da **21** naḳl eylemişler. [d-r] **Bedre:** Hem-yānçe baʿżılar on biñ dirhem baʿżılar on iki biñ **22** dirhemdür didiler. **Beyt:**

Dü-meh-rā bedrehāy-ı sīm dādend
Dü-gül-rā berghā ber-hem nihāvend

23 Esedī:

Çonīn bud mehī şād şāh-ı bülend
Ne ber-genc-i mihr ü ne ber-bedre bend

[d-z-h-r] **Bed-zehre: 24** Ḳorḳaḳ olan bed-dil maʿnāsına. **Edāyī:**

Ze-teşyīʿ-i kūs u ṣadā-yı derāy
25 Dil-i merd bed-zehre refte ze-cāy

[-d-] **Bede:** Aḳça ḳavaḳ aġacı ve muṭlaḳā ḳavaḳ aġacı Hindūşāh-ı **26** Naḫcuvānī *Ṣıḥāḥü'l-Fürs* nām kitābında *bā'*-i ʿArabī vü *bā'*-i ʿAcemī ile ve *dāl* bedelinde *bā* ile ki ṣāliṣ-i **27** ḥurūf-ı teheccīdür. Mecmūʿī lüġatdür diyü naḳl eyledi. **Şems-i F.:**

Ger ze-feyż-i dest-i o yek-ḳaṭre āyed berz-i men
28 Mīve-i bāġ-ı Behişt elbette bār āred bede

Pede: *Bā'*-i ʿAcemīyile miṣlihu ve ḳavdur ki anuñıla çaḳmaḳ **29** çaḳup od yaḳarlar ve örtülü nesne Hindūşāh-ı Naḫcuvānī *Ṣıḥāḥ*ında ve *yecūzu be-fetḥi'l-bā* **30** *ve'ż-żam* dimiş baʿżılar ḳav maʿnāsına żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eylemişler. [ẕ-y-r] **Peẕīre:** İstiḳbāl yaʿnī **31** ḳarşuluḳ. **Şems-i F.:**

Her-ān devlet ki ez-eflāk āyed
Şeved iḳbāl-i to o-rā peẕīre

[r-e-z-v-e-n] 317b/01 **Perāz-vāne:** Ḳın götlügi. [r-e-k-n-d] **Perākende:** Perīşān yaʿnī ṭaġuḳ. [r-e-n] **Pervāne:** Bir şehr **02** adıdur. [r-e] **Berāh:** Zīb ü zībāyī. **Şems-i F.:**

Mesned-i Ḫusrevī ez-maḳdem-i o dāred zīb
03 Efser-i şāhī hem ez-ṭalʿat-ı o yāfet berāh

Ve heybet ü şiʿrüñ iyiligi. [r-p-r] **Perpere: 04** Ḳızıl altun ve ḳızıl dīnār. [r-t-l] **Pertele:** Bīş-keş ve dülbend börgi ve bağırdak ve dolaḳ ki ayaġa **05** dolarlar. [r-y-t-r] **Pertīre:** Pertāv oḳı. [r-c] **Perçe:** Ṣıçra ve segird dimekdür, emrdür. **Beyt:**

06 Eger ḫufte-i zūd berce ze-cāy
Eger ḫod be-pāyī ze-pāyī be-pāy

[3170] 16. nüshasında Mevlānā Sürūrī'den alıntı yapılan bölüm yok. (299b/18)

[d-r-ḫ-t] **Perdaḫte:** Perdāḫte 07 lafẓından taḫfīf olınmışdur, tamām maʿnāsına. **Esedī:**

Çü perdaḫte şod cāy ber-pāy ḫāst

08 Ne-yāyeş künān güft k'ey şāh rast

[r-c-e-m] **Ber-cāme:** Aġır ṭon. [r-e-h-m] 09 **Berāheme:** Brehmenüñ cemʿīdür ki ṭāʾife-i Hindüñ dānişmend ü zāhidine dirler ve muṭlaḳā 10 ḥakīm maʿnāsına. [r-d] **Berde:** *Bāʾ*-i ʿArabī ile berd ki bilmece, meṣele dirler ve ḳul ḳaravaş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 11 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki berde şol esīrdür ki seby olınmışdur yaʿnī kāfir 12 elinden sürilüp çıḳarılmışdur. Bende andan ʿāmdur. Zīrā esīr ki ḫāne-zād ola 13 oña bende dirler berde dimezler berdenüñ maʿnā-yı meẕkūrda istiʿmāli bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

14 Pezīreft her çīz k'āverde buved

Ṭarāyif be-dü berde vü bedre buved

Ḥarrü'l-aṣl olana ki lisān-ı 15 Türkīde kişi-zāde dirler. Lisān-ı Fārsīde neberde dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

16 Mī-āverd ü rāmeş girān-rā be-ḫˇānd

V'ez-Īrān neberde serān-rā be-ḫˇānd

Lafẓ-ı neberde 17 mürekkebdür bir cüzʾi *nūn*-ı meftūḥadur ki lisān-ı Fārsīde nefy içündür bir cüzʾi daḫı berdedür 18 ki maʿnāsı beyān olındı. Meẕkūr mürekkebüñ maʿnā-yı terkībīsi seby olınmamışdur. 19 **Perde:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile ḥicāb u niḳāb u tutuḳ ve'l-ḥāṣıl iki şey ortasında birbirinüñ 20 görmesine māniʿ vü ḥāʾil olan nesneye perde dirler ve sāz u naġme vü āvāz perdesi. [r-z-g-e] 21 **Berzgāh:** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ekinci, ḥāriṣ maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-z] **Perze:** Çift öküzi 22 ve şerīf mekān ve cāme maʿnāsına ve çuḳa ve ḳaṭīfe ḫāvī ve aña beñzerine var ise ve saçaḳ 23 heẕb maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Āsmān ḳadr-i to-rā çün maḥmilī-st

Ez-nücūm āverde ber-ruḫ perze

Dīger:

24 Penbe ne-tüvān best ber-dāġī ki dārem ber-ciger

Perr-i tīreş pür-zih-i dāġ-ı derūn sāzem meger

[r-s-t-nd] 25 **Perestende:** Perestār maʿnāsına. **Esedī:**

Perestende sūy-ı der be-nigerīd

Ze-bāġ enderūn çehre-i Cem be-dīd

26 Cemden murād Cemşīddür ki vāżiʿ-i rūz-ı nev-rūzdur. **Firdevsī:**

To şehā ki-st cift ü peyvend ne

27 Perestende vü ḫˇīş ü peyvend ne

[r-s-y-e] **Persiyāh:** Ḳara yaġız, esmer maʿnāsına ve ḳaramtıḳ dimekdür. 28 [r-ṭ-l] **Barṭala:** Dülbend börgi ve ḳalpaḳ ve ḳızıl ṭāḳye. [r-ṭ-y] **Barṭiyye:** Bir şehr adıdur. [r-ġ-s-m] **Barġasme:** 29 Ḳurbaġa yoşunı. [r-ġ] **Berġa:** Dili kesilmiş. [r-f-n-d] **Perfende:** Perfende, perbende yemiş sepedi ve ḳumaş 30 şanduġı ve ṭon bağı ve kāzirler ipi ki giyesi bağlarlar ve be-maʿnā berde, pervende daḫı 31 lüġatdür. [r-g-e-l] **Pergāle:** Yama ki ḳaftāna yamarlar. **Şems-i F.:**

Şehriyārī ki bendegāneş rāst
Aṭlas-ı āfitāb pergāle vü pergār ḳalemī

318a/01 [r-g-e-r] **Pergāre:** Küçücük pergār ve anuñ devri. [r-g-s-t-v-e-n] 02 **Bergüstüvāne:** At çuḳalı ve ḳolan ki eyeri çekerler sāʾir esāmīsi ḳarākend lafẓında meẕkūrdur. [r-k-y-n] 03 **Perkīne:** Müferriḥ maʿcūn. [r-m-e-h] **Permāhe:** Mışḳab ki anuñıla demür ve aġaç ve kemük delerler. [r-m-ḫ-y-d] 04 **Bermeḫīde:** Ataya, anaya ʿāṣī olan oġul ve ḳız. **(ʿ):**

Ferzend-i ʿāḳ rīş-i peder gīred ibtidā

05 ve muṭlaḳā muḫālif ve ʿāḳ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Pīş ez-ẓuhūr-ı ʿadl şehen-şāh-ı tāc-baḫş
06 Gerçi felek ḥarūn u cihān bermeḫīde buved
Murtażā şod sipihr ü cihān hem muṭīʿ kişt
07 V'īn ez-o fevr reʾfet-i şāh-ı ḫanīde buved

Ḫanīde pesendīde ve ʿāḳil u dānā maʿnāsına. [r-m-v-z] **Permūze:** 08 Ṣalıncaḳ ġayrı adları bādpeç lafẓında mesṭūrdur. [r-n-e-m] **Bernāme:** Enmūẕec maʿnāsına taʿrīb 09 idüp bernāmec dirler. [b-r-n-d-v-ş-y-n] **Perendūşīne:** Aşraġı gice. [r-n-d] **Perende:** Uçucı 10 dimekdür ve ḳayıġa beñzer bir küçücük gemidür baʿżılar ḳayıḳdan küçürekdür dimişler perendāver 11 daḫı dirler. [r-n-y-e-n] **Perniyāne:** Küliçe ve aḳ ekmek. [r-v-e-z] **Pervāze:** Ol ṭaʿāmdur seyrāne 12 gidenler ardınca bişürüp iletürler ve ol āteş-bāz işi ki eyyām-ı şādīde yaḳarlar. [r-v-e-nd] 13 **Pervānde:** Ṭon bağı. [r-v-e-n] **Pervāne:** Bir niçe maʿnāya gelür bir maʿnāsı kelebekdür kendüsini 14 şemʿe ve çerāġa urur, yaḳar. ʿArabīde *ferāş* maʿnāsına ve *Aḥdī* ferāşet dir. Yuḳalu eṭīşe[3171] 15 min ferāşetin meşhūrdur ki bülbül güle ʿāşıḳ olduġı gibi ol daḫı oda ʿāşıḳdur dirler. 16 Ammā ḥükemā żaʿf-ı başarındandur kendüsini oda urduġı dirler ve teẕkere dir ki Rūm diyārında 17 defter-dārlar virdügi temessükdür ve bir maʿnāsı ḥuccetdür ki ḳāḍīler

[3171] **Eṭ-Ṭīş:** Sebüksār şoden ve be-güşten tīr ez-nişāne

virdügi temessükdür ve iki kimesnenüñ 18 ortasında Vesīle vü vāsıṭa olan. **Rubāʿī:**

Ey şemʿ beher cemʿ-i minnet-i pervāne
19 V'ez-ʿaşḳ-ı toem be-ḫˇīşten pervā ne
Laʿl-i to me-rā būsek key peẕ refte-est
Bā-zülf be-kū tā be-dehr pervāne

20 ve ḥavāle ve çeri ḳulavuzı ve ḫaberci ve yumuş oġlanı ve çerāġ maʿnāsına. [r-v-r-d] **Perverde:** 21 Perverde, pervāy, perverī, pervere beslenmiş maʿnāsına. [r-v-r] **Perūre:** Semiz, *ferbih* maʿnāsına. 22 [r-v-n-d] **Pervende:** Ḳumāş ṣanduḳı. **Şems-i F.:**

Kīseem z'ū pür-est ez-bedre
Ḫāneem z'ū-st pür ze-pervende

23 ve yemiş sepedi ve ṭon bağı ve kāzirler ipi ki giyesi bağlarlar ve be-maʿnā perde 24 perfende daḫı lügatdür. [-r-] **Bere:** *Bāʾ*-i ʿArabī ile ḳuzı ve ḫurūf maʿnāsına *rā*nuñ teşdīdi ve taḫfīfi 25 cāʾizdür. **ʿUnṣurī:**

Ez-sitem berre der-ḥimāyet-i cāhet
Şaḫne girift-est gürg çūp-ı şabān-rā

26 ve kenār maʿnāsına. **Perre:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile kilīd peri *ferāşe* maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Nāṭıḳa bī-iḫtiyār medḥ-i to sāzed
27 Perre-i ḳufl-ı suḫen kilīd ze-bāb-rā

Ve her yemiş virmez aġaçdur. **Perīr-sālīne:** 28 Öteki yıllıḳ. [r-y-r] **Perīre:** Öteki gün. [r-y-r-y-n] **Perīrīne:** Öteki günki. [r-y-r] **Perīre:** Od 29 közinde bişen ekmek ve ḳızıl altun. **Bezādīr-āmede:** Yaşlu ḳoca pīr maʿnāsına. [z-y-r] 30 **Pezīre:** Ekmeklik un. [j-d] **Pejde:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile ḫaber işitmek. [-z-] **Beze:** *Bāʾ*-i ʿArabī vü *zāʾ*-i ʿArabī ile. 31 [z-ġ] **Pejġa:** Ḫerek ki dikeki yirden anuñıla ḳaldururlar. [j-ġ-r-d] **Pejġarde:** Oḳlaġu ve bir dikendür. 318b/01 [j-m-r-d] **Pejmürde:** Ṣolmış. [j-v-n-d] **Pejvende:** Püzevenk. [-j-] **Peje:** *Bāʾ* vü *zāʾ*-i ʿAcemīyile silāḥ ve ortaḳ 02 şerīk maʿnāsına ve odun aġacı ve aḳça ḳavaḳ. **Beze:** *Zāʾ*-i ʿArabī ile günāh maʿnāsına *zā*nuñ 03 taḫfīfi ve teşdīdi cāʾizdür. **Edāyī:**

ʿİnān-ı ʿazīmet sūy-ı ġırre dād
Ġanīmet be-dermānde vü be-zih dād

04 Aṣlda taḫfīf-i *zā* iledür, żarūret-i vezn içün müşeddid olmışdur. [j-y-j] 05 **Pejīje:** Pejīje, perīşe un, daḳīḳ ve ṭaḥīn maʿnāsına. [p-j-y-ş-y] **Perīşe:** Miṣlihu. [s-e-r-d] 06 **Pesārde:** Ṣuvarılmış yir. [s-t-e] **Bestāh:** Şol nesnedür ki oğlancuḳlar yürimek isteseler 07 anuñ üstine ḳoyup yüridirler, ʿArabca *ḥāl* dirler. [s-t] **Beste:** Bağlu ve uyuşmuş 08 ve naḳşlu biz ki ʿavratlar el ile ve kār-gāhda işlerler. [s-t-v-ḳ] **Bestūḳ:** Küpecik, ḫamīre maʿnāsına. 09 [s-ġ-d] **Besaġde:** Yaraḳlu, müheyyā maʿnāsına. [s-k-l] **Peskülle:** Ḳapu

mandalı. [s-k-v-h] **Pes-kūhe:** Eyerüñ 10 ard ḳaşı. [s-m] **Besme:** Vesme. [s-n-d] **Pesende:** Begenilmiş ve ḳāniʿ ve ḫoşnūd ve pesend maʿnāsına. *Bā*ʾ-i ʿAcemī ile. 11 **Besende:** *Bā*ʾ-i ʿArabī ile kāfī maʿnāsına ve ata bir ḳardaş ve atalıḳ ve oġulluḳ maʿnāsına daḫı gelür 12 didiler. [s-n] **Besne:** Güre ve tevsen at, beseng maʿnāsına. **Pesendere:** Ḥarāmzāde. [ş-t] 13 **Peşte:** Beşte maʿnāsına ve yüksek ve bayırlu yir ve sāyir dimekdür. [ş-ḫ-v-e-d] **Beş-ḫ̌āde:** Yaşşılanmış 14 ve şıḳılmış ve baḫşiş, ʿaṭā maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Be-rūz-ı rezm çü ber-bād pāy-geşte süvār
15 Be-pāy-ı esb ser bed-sikāl beş-ḫ̌āde

[ş-ḫ] **Beşḫa:** Fırça ki anuñıla kettān fırçalarlar, ḫınzīr ḳılından iderler 16 [ş-m] **Beşme:** Çeşme-zen didükleri göz otı. [p-ş-m-y-n] **Peşmīne:** Yüñden olan nesne ve bir nevʿ 17 ḥalvādur. [ş-n-c] **Beşence:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile fırça ve cüllāhlaruñ avgīr didükleri şu sepecek āletleridür. 18 ʿArabca *mereşe* dirler. Peşenc ü şenc daḫı lüġatdür ve divīt liḳāsı ve yüzde çıḳan çıġıd, *sis* 19 [-ş-] **Peşşe:** Sāz-ḥāle, sivri siñek, nāmūs maʿnāsına *şīn*üñ teşdīdi ve taḫfīfi cāʾizdür. 20 Ḥālīmī üyez beʿūz ve baḳḳa maʿnāsına naḳl eylemiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki meges 21 ism-i ʿāmdur, ārdiyede ṣadıḳdur, niteki meges lafẓında tafṣīli meẕkūrdur, peşşe ḫuṣūṣiyile 22 sivri siñekdür, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Peşşe çü pür şod be-zend pīl-rā
23 Bā-heme merdī vü ṣalābet ki ū-st

Aṣl-ı kelām *be-zed pīl-rā ki ū-st bā-heme şodī vü ṣalābet*dür vezn 24 ü ḳāfiye ẓarūretinden ötüri aṣldan ʿadūl olınubdur. Ol sebebden vech-i murād *mekşūf* 25 degildür. Türk cibinlik didügine lisān-ı Fārsīde peşşe-ḫāne dirler. Tatar dilinde cibin diyü 26 siñeke dirler. **Peşşe-ḫāne:** Cibinlik maʿnāsına, Tatar siñege cibin dir. [ş-y-z] **Peşīze:** Balıġuñ ve ejdehā 27 ve tosbaġanuñ pulları. **Esedī:**

Peşīze şeş her yekī ḫūn siper
Ne āhen ne āteş bord kār-ger

28 ve üzüm ṣalḳımı. [ġ-e] **Beġāre:** Çīven kesre ile daḫı lüġatdür. [f-t-r] **Beftere:** Küci ki cüllāh āletlerindendür 29 ve defedür didiler ve ṭoġancılar oḳına anuñıla ḳıġırırlar, Türkīde pefter dirler. [f-r] **Befre:** Miṣlihu. [k-e-n] 30 **Bekāne:** Esterme. [g-e] **Begāh:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣubḥ vaḳti ve erken dimekdür. **Esedī:**

Bā-tarz be-fermūd u güftā be-gāh
31 Be-deşt ār Gürşāsb-rā bā-sipāh

Edāyī:

İşāret çonīn şod ki ferdā begāh

Der-ān reh muḳaddem şeved ber-sipāh

319a/01 [k-r] **Bekere:** Bekere, begüvāre maḳara ki anuñıla nesne aṣarlar. [g-v-e-r] **Begüvāre:** Miṣlihu. [-k-] 02 **Bekke:** Şinlik ve ır, sürūd maʿnāsına. ʿArabīde Mekke-i Mükerremenüñ adıdur, tefsīrinde *lāne yibek* 03 *aʿnāḳ* dimişlerdür ve Mekke-i Müşerrefenüñ sāʾir esāmīsi bunlardur, nāsse, sebūḥa, 04 Ṣalāḥ-ı Kaʿbe, Mekke-i Nessāme, Bāsse, Bessāse, Nāẕir emm ruḥum ümmü aḳrāy **Begge:** *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ fetḥası 05 ve *hāʾ*-i melfūẓ ile be-gāh lafẓından muḫaffefdür. **Ṭūsī:**

Ze-naḥcīr ū ez-mey be-perhīz bāş

06 Be-şeb-i deyr ḫaseb ü begge ḫīz bāş

Be-ki: *Kāf*-ı ʿArabīnüñ kesresi ve *hāʾ*-i ʿalāmetile kime dimekdür. [l-e-d] **Belāde:** 07 Ve bi'l-kesr. Fuḫuş-kār ve müfsid ü bīhūde güftāred, ḳaba nesne belāye maʿnāsına. **Şems-i F.:**

08 Çonān eymen şod ez-ʿadlet ki ber-dāşt

Ze-gītī fitne vü derd ü belāde

Rūdekī:

Her ān kerīm ki ferzend-i o belāde buved

09 Şükufte bāşed eger ez-günāh sāde buved

Şems-i F.:

Ger felek dād naḳş dād çi şod

10 Ez-belāde çi zād ġayr-ı ḫuşūk

[l-e-n] **Pelāne:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile yaramaz iş. [l-e-y] **Belāye:** Ve bi'l-kesr. Ḳaḥbe ve bī-şerm 11 ve devletsiz ve azġun ve nā-gāh ve sögek maʿnāsına. **Pelāde:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile şākirdāne 12 ve yidek. [l-m-r-d] **Pelmürde:** Sülpek ve ṣolmış nesne. [l-m] **Belme:** Pelme, bele büzürg ve terāzū keffesi 13 ve eñse. **Pelme:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile miṣlihu ve nerdübān ayaġı. [l-n-g-y-n] **Pelengīne.** Oldur ki Keyūmerṣ şāh anı 14 ḳaftān yirine giyerdi. [l-v-e-z] **Belvāze:** *Bāʾ*-i ʿArabī ile dīvārdan ṭaşra çıḳan mertek ucı. 15 **Pelvāje:** *Bā* vü *zāʾ*-i ʿAcemī ile şīşe. **Pelle:** *Bāʾ*-i ʿAcemī ile taḫfīf-i *lām*ile göz ḳapaġı ve eñse ve keffe-i 16 terāzū. Ḥalīmī bu maʿnāya kesr-i *bāʾ*-i ʿAcemī ile ve teşdīd-i *lām* ile taṣḥīḥ eylemiş ve Sūzenīnüñ bu beyti 17 īrād eylemiş. **Beyt:**

Der-pelle-i terāzū aʿmāl-i ʿömr-i mā

Ṭāʿāt dāne dāne ve ʿiṣyān teng teng

18 **Şems-i F.:**

Ze-cūd u baḫşiş-i to bāz kerded

Ze-zer pür kerde ṣāʿ vü kīs ü pelle

Ve göz ḳapaġı ki 19 çıġın dirler. Kesr-i *bā* ile żabṭ idüp *bā*ʾ-i ʿAcemden ṣoñra *yā* ile daḫı lüġatdür dimiş Ḳaraḥiṣārī 20 kej-pāy maʿnāsına naḳl eylemiş ve kef-pāy yaʿnī ṭaban altı. **Firdevsī:**

Zede pelle bālāy-ı şāhāne taḫt
21 Nişeste be-rān Yūsuf nīk-baḫt

Pelle: Pelle, pīle, pīh, pile teşdīd-i *lām*ile eñse ve nerdübān 22 ayaġı Ḥalīmī bu maʿnāya taḫfīf-i tamām ile żabt idüp bu beyti īrād eylemiş.[3172] **Beyt:**

23 Ber-pelle-i pere zenān rū me-zen
Şerm be-dār ez-pelle-i pere-zen

[l-y-t] **Pelīte:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ile fitīl ki çerāġ içinde 24 yaḳarlar ve bāreye ṣoḳarlar ve yavrı beçe maʿnāsına *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve sāzuñ 25 yoġun ḳılunda daḫı dirler dimiş. [l-y-l] **Belīle:** *Bā*ʾ-i ʿArabī ile Hindden gelür bir muʿteber edviyedendür. 26 Taʿrīb idüp belīlec dirler. **Pelīle:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ile ʿayyār pelūs maʿnāsına ve ḫoş söz sāʾir 27 adları anda ẕikr olınmışdur. [n-e-v] **Penāve:** Tevekkül maʿnāsına. [n-e-g-e] **Penā-gāh:** Ṣıyınacaḳ, melce maʿnāsına 28 penāh-gāh lafẓından muḫaffefdür. [n-e] **Penāh:** Penā-gāh maʿnāsına ammā ḥaḳīḳatde penāhden lafẓından 29 ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i emr ü vaṣf terkībīdür. Mefʿūliyyet maʿnāsına pādişāh-ı ʿālem-penāh gibi. 30 [n-e-h-g-e] **Penāh-gāh:** Penā-gāh bundan taḫfīf olınmışdur. [n-b] **Penbe:** Pamuḳ, ḳuṭn maʿnāsına. 31 **Penbe-dāne:** Çigid ü panbuḳ çekirdegi. [n-c-e] **Pencāh:** Elli, ḫamsīn maʿnāsına. [n-c-p-e-y] **Penc-pāye:** Penc didükleri 319b/01 ot ki ʿArabca ḥaşīş dirler, Türkīde eṣrār ve maṣlıḳ ve ḥayranlıḳ dirler, meẕkūr otuñ 02 beş barmaġı vardur, ādem eli gibi maʿnā-yı terkībīsi beş ayaḳlu dimek olur. [n-c-r] **Pencere:** 03 Pencere, pençere, derīçe maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki 04 pencere *bā*ʾ-i ʿAcemī ile lafẓ-ı ʿAcemīdür. Türkīde de şāyiʿdür. Eve żiyā girmegiçün olan delüge 05 ʿAcem revzen dir. Her nirden olurısa olsun revzen lafẓında tafṣīli olmışdur. Ammā pencerede 06 vażʿ-ı ḫāṣ muʿteberdür revzen pencerenüñ ġayrı idügi bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

07 Revzen-i bāġ ez-ʿalem-i sürḫ u zerd
Pencerehā sāḫte ber-lācüverd

Vaż-ı ḫāṣ muʿteber olduġınlayın 08 cihetde muʿteberdür. Naẓar-gāha açılmaḳ gerekdür ki pencere diyeler. Evüñ depesinden açılan 09 delüge pencere dimezler, pencereden

[3172] Niʿmetī ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi keffe-i terāzū teşdīd-i *lām*ile ve ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl eylemişler ve göz ḳapaġı maʿnāsına kesr-i *bā* vü taḫfīf-i *lām*ile daḫı rivāyet eylemişler.

ġaraż aṣlı żiyā degildür. Belki ṭaşraya naẓardur, evden ṭaşra 10 yol üzre açılan manẓaraya pencere dirler, niteki Muḥammed Ḫāfīnüñ bu kelāmında añlanur. 11 *Murġān ber-küngürehāy-ı şāḫhā çün muġanniyān der-pencerehāy-ı kāḫhā*. [n-c-ş-b] **Penc-şenbe:** Hefte 12 günlerinden maʿrūf gün, ḫamīs maʿnāsına. [n-c] **Pence:** *Hā*ʾ-i ʿalāmetile ḳaynaḳ, Türkīde daḫı müstaʿmeldür 13 falān falān ile pençe ṭutdı dirler ve keff-i āye maʿnāsına. **Penceh:** *Hā*ʾ-i melfuẓa ile pencāh lafẓından 14 muḫaffefdür ve kāfirlerüñ ḥorūs depesi ve oyunı ki Rūm ʿavratları bayramlarında ve muʿteber 15 günlerinde raḳṣ ururlar, ʿArabca *ḫanzaḥ* dirler. [n-d-r-g-e] **Bender-gāh:** Uġraḳ yiri ve līmān ki anda 16 gemiler ṭurur. [n-d-g-e] **Bend-gāh:** Eñ yiri, *mafṣal* maʿnāsına. [n-d-n-e-y-j] **Bend-nāyije:** Ekin süñügi 17 yaʿnī buġday ve arpa ve baḳla kesmigi ve şapları ve boġunları. [n-d-n] **Bendene:** Bendene, bendeniyye, bendīde 18 ilik dügmesi, bendīne lafẓından muḫaffefdür. Ġayrı adları bend-āb lafẓında meẕkūrdur. [n-d] 19 **Bende:** Ḳul, ʿabd maʿnāsına ve yaġlu dimekdür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 20 itmişlerdür ki bende muṭlaḳā esīrdür, irkek olsun dişi olsun niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

21 Ġulāmī kūh-ken peyvend bāşed
Ne bende belki ḫˇīşāvend bāşed

Lisān-ı ʿArabīde ḥarü'l-aṣla bile şāmildür. 22 *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi ġulāmı bendeden farḳ itmemişdür. Niteki ġulām lafẓında tafṣīl 23 olınmışdur. Bendeyi daḫı ġulāmdan farḳ itmeyüp bende, ḳul, ʿabd maʿnāsına dimişdür. 24 [n-d-n-d] **Bendende:** Ṣīġa-i fāʿildür, bestenden aṣlı üzre. **(ʿ):**

Bendende Ḫudāyī-st ü güşāyende Ḫudā

25 vaṣf-ı terkībī de olur ḥarf-i zevāyid ile dil-bende gibi. **Beyt:**

26 Ser-i zülf-i kecet ber-pāy dülbend
Şodem rāżī me-rā ber-pāy dül bend

[n-d-y-d] **Bendīde:** İlik dügmesi bendene 27 maʿnāsına. [n-d-y-n] **Bendīne:** Miṣlihu. **Naḳş-ı Benefşe:** Maʿrūf çiçek, taʿrīb idüp benefsec 28 dirler. [n-g-e-l] **Bengāle:** *Kāf*-ı ʿAcemī ile Hindde bir muʿaẓẓam şehr adıdur. Emtiʿa vü aḳ meşesi 29 eṭrāf-ı ʿāleme gider, taḫt-gāhdur. [n-l-ḳ-y] **Benlīḳa:** Ḳaftān ḫiştegi ve göñlek şınḳarası. 30 [-n-] **Bene:** *Bā*ʾ-i ʿArabī vü *hā*ʾ-i ʿalāmetile nerbele ve raḫt u ʿıyāl. **Peneh:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve *hā*ʾ-i melfūẓa ile 31 penāh lafẓından muḫaffefdür. [n-y-r-m-e-y] **Penīr-māye:** Penīr mayası. **Penīze:** Şāh tere. [n-y-n] **Penīne:** 320a/01 Miṣlihu. Şāhtere ki taʿrīb idüp şāhterec dirler, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. [h-r] **Behre:** Ulu 02 ve baḫş u naṣīb. **Beyt:**

Ne-perrīd ber-āsmāneş ʿuḳḳāb

Ez-ū behre-i sıḫaḫ be-herī serāb

Dīger:

03 Behre ez-mülket-i hest ü naṣībī ez-dīv

Terk-i dīvī kon ü be-güẕer be-fażīlet ze-mülk

04 ve denk yaʿnī yüküñ bir tāyi teng ki ʿArabīde ʿadl maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 05 itmişler ki behre kese içün ḳonan paydur. Āḫirindeġi *hā* rūze āḫirindeġi *hā* gibi iḫtiṣāṣ 06 içündür. Fülān içün ḳondı diyicek yirde ʿAcem behr-i fülān nihāde dirler, behre maʿnā-yı meẕkūrda 07 bundan meʾḫūẕdur, rūzīye maʿnā-yı taḳdīrde maşārıkdür, niteki maḥallinde ẕikr olınmışdur. 08 Ammā behrenüñ rızḳa iḫtiṣāṣı yoḳdur, ġayrıda de istiʿmāl olınur. Meṣelā fażldan 09 behresi yoḳdur dirler, ʿArab behreden ḫaṭ ile taʿbīr iderler, niteki bu beytde vāḳiʿdür. 10 **Beyt:**

Ān ki ḫaṭṭ āferīd ü rūzī saḫt

Yā fażīlet hemī dihed yā baḫt

Saḫtuñ 11 aṣlı sāḫtdur, *elif*i ḥıẕf olınupdur. Lisān-ı Fārsīde ḥarf-i ʿillet ki *elif* ve *vāv* 12 ve *yā*dur, ḥıẕf cāʾizdür. Ḫuṣūṣā ṣavsaṭa kelimede olan *elif*üñ ḥıẕfı şāyiʿdür. [h-l] **Behle:** 13 *Bā*ʾ-i ʿArabīyile destvāne ki ele geçirürler, yırtıcı ḳuşlar yırtmasun içün. **Kātibī:**

14 Zehre ibrīşim dihed ez-çeng tā dūzed sehīl

Bāz-dārān-ı to-rā ber-behle-i bulġār gül

[h-k-n] **Behkene:** Zen-i 15 nīgū. [h-m-n-c] **Behmençe:** Behmen ayı ki orta ḳış ayıdur. İkinci güni ki selāṭīn-i Fürs-i ḳadīmüñ 16 bayramlarınuñ biridür. Ol güne ʿaẓīm iʿtibār iderleridi ve mübārek ṭutup ol 17 güni ʿayş u ʿişret ile geçürüp her ṭaʿām ki ol günde bişürürleridi. Elbette 18 içine Behmen-i sürḫ ü Behmen-i sepīd ḳoyarlarıdı ve cemīʿ ehl-i ḥıref cemʿ olup pīr u peş 19 ḳademlerini ṣorup ve bulup taʿẓīm ü tekrīmen birine götürürleridi. [h-m-n-c-n] **Behmencene:** Miṣlihu. 20 **Şems-i F.:**

Ser-be-ser eyyām-ı to ez-ferruḫī

Bād meymūn-fāl çün Behmencene

[h-n-e-n] **Pehnāne:** Meymūn didükleri 21 cānver, bozına maʿnāsına ve aḳ yaṣṣı külīçe ekmek ve bādāmlu ḥalvā ve ḫoş-būy ve çörek otı. 22 **Şems-i F.:**

Düşmeneş gerçi ādemī şekl-est

Hest kemter besī ze-pehnāne

23

Hest der-ḫˇān sāʾilān-ı dereş

Ḳalye-i çerb ü āş u pehnāne

[h-n] **Pehne:** Kefçe gibi bir nesnedür, oġlancuḳlar 24 anuñıla ḳoz oynarlar, baʿżılar ol

kefçe gibi nesne ki bahādurlar anuñıla ṭop oynarlar, **25** ʿArabca ṭabḳāb dirler didiler. [-h-] **Behe:** Ege [y-ḫ-v-s-t] **Peyḫūste:** Peḫūste, peyḫaste, puḫte **26** benḫaste *vāv*-ı resmīdür. **Laṭīfī:**

Bāz īn dil-i pejmürde der-baḥr-ı to peyḫūste
27 Der-kūy-ı to şod tāze çün bāġ-ı nevā coste

Beste vü deste ḳāfiyesinde ayaġıla başılmış nesne ve **28** dermānda ʿāciz maʿnāsına. [y-ġ-e-r] **Beyġāre:** Bīġāre, peyḳāre ceng ü ṭaʿne ve melāmet ü **29** serzeniş ve bühtān ve nākıs u laʿnet maʿnāsına. **Esedī:**

Nevend şitāyende peyġāre cūy
30 Çonān şod ki bādeş ne der-yāft būy

Şems-i F.:

Rāyet ü rāy-ı o zened her-dem
Ber-mür āfitāb peyġāre

31 [y-ġ-l] **Peyġale:** Peyġūle lafẓında muḫaffefdür, bucaḳ yaʿnī ve her nesnenüñ kūşesi 320b/01 ve tekye ve kār, soḳāḳ ve biḫārī ardı. [y-ġ-v-l] **Peyġūle:** Miṣlihu. **Esedī:**

Kemīn-rā dü şad k'ez-dü ser-keş be-ḫʿānd
02 Be-peyġūle gird ki der-nişāned

[y-ġ] **Peyġa: Beyt:**

Nāfe-i Çīn-rā ber-gül lāf-ı ḫuşk
03 Peyġa-i o nāfī-i şad nāf-ı müşk

[y-ḳ-e-r] **Peyḳāre:** Peyḳāre maʿnāsına. **Hātifī:**

04 Be-peyḳāreeş güft zālī be-yām
Ki ey ber-to şimşīr ü terkeş ḥarām
Çü bāzūy-ı şimşīr-dārī ḳavī
05 Çirā mī-güẕerī kocā mī-revī

[y-k-r-e] **Be-yek-rāh:** Bir uġurdan ve bir kezden dimekdür. [y-l] **Peyle: 06** Demirden peykān, ʿArabīde *naṣl* maʿnāsına. Niʿmetī fetḥile ve kesr-i *bā* ile īrād eylemiş ammā Şems-i Faḫrī **07** kesr-i *bā* ile pīle ki göñül ibrīşimi *dīger tīzī bāşed ki peykān-ı ān ber-ṣūret-i pīl berz-i girān* **08** *bāşed* dimiş. Tefşīle ve fitīle ḳāfiyesinde īrād eylemiş. [y-m-e-n] **Peymāne:** Ölçek, mikyāl maʿnāsına. **09** Ekşer şarāb ölçeginde müstaʿmeldür. [y-m-v-d] **Peymūde:** Mefʿūl ṣīġasıdur. Ölçülmüş maʿnāsına **10** ve nā-ḥaḳ u bāṭıl. [y-v-e-r] **Peyvāre:** Ġarīb olan kimesne. **Esedī:**

Be-porsīd k'īn merd-i peyvāre kī-st
11 Ki küstāḫeş īdūn çonīn yār kī-st

Be-rev güft k’ez-ḫāne āvereem
Ez-Īrān yekī merd-i peyvāreem

12 [y-v-z] **Peyūze:** *Bā*’-i ʿAcemīyile büyüklük ki göñlekde olur. [y-v-s-t] **Peyveste:** Ulaşıḳ 13 ve çatıḳ. [-y-] **Peye:** Göz ḳapaġı, pele maʿnāsına. **El-Bā’i’l-Meksūre** [d-r] **Bidre:** Aġ ḳurdı 14 ve aġaç ḳurdı, zīvence maʿnāsına. [ẕ-l] **Biẕle:** Ḳaṭīfe ve her gün giyilen ṭon ve bir aġaçdur ki 15 yimişi olmaz, odun olur, yaḳarlar. [-d-] **Bide:** Miṣlihu odun aġacı. [-j-] **Pije:** Egir didükleri ki 16 yürek aġrısına nāfiʿdür ve silāḥ-ı ceng. **Esedī:**

Çü zed pijje dü-rūye her dü sipāh
17 Ġirīv ez-dil kūs ber şod be-māh

[s-t] **Piste:** Hindūşāh-ı Naḫcuvānī żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eyledi, fıstıḳ. [s-n-d-r] 18 **Pisendere**: Pisendere pimendere. *Bā*’-i ʿAcemīyile ḥarām-zāde. [s-n-d-] **Pisende:** Kāfī yaʿnī yiter ve ber-güzīde 19 maʿnāsına ve ḥācet sözi. [s-n-d-y-d] **Pisendīde:** İsm-i *mefʿūl* ṣīġasıdur, pesendīde lafẓından 20 begenilmiş ber-güzīde maʿnāsına ve muṣāḥib ü tezkiyelenmiş şāhid maʿnāsına istiʿmāl olınur. Niʿmetī 21 ve ḥarām-zāde maʿnāsına da naḳl eylemiş. [l-e-d] **Pilāde:** *Bā*’-i ʿAcemīyile ʿaḳılsız. [-l-] **Pille:** *Bā*’-i ʿAcemī ve teşdīd-i *lām*ile 22 terāzū keffesi. **Pile:** Taḫfīf-i *lām*ile göz ḳapaġı, çıġın maʿnāsına. [n-d-r] **Pindere:** Ḥarām-zāde maʿnāsına. [n-g-r-n] 23 **Pingene:** Ṭabaḳ. Birinc ve buġday evsecek ṭabaḳ gibi nesne. **Bih:** Bih, bīh. Ābī ve eyü, nīk maʿnāsına 24 ve ayva, sufr cüllābī maʿnāsına. **Beyt:**

Nişānde be-ümīd bihī dıraḫt budī
Bihī ṭamʿ konī vü nār ez-ān semer yābī

25 ve ṣaġ maʿnāsına. [y-e-d] **Piyāde:** Yayaḳ, rācil maʿnāsına ve şaṭranc āletinden biri 26 ki aña teşbīh olınur. [y-e-l] **Piyāle:** Ḳadeḥ ki anuñıla şarāb içerler. **Beyt:**

Her ān-cā Ḫusrev-i ṣāḥib-ḳırānī-st
27 Be-yād-ı bezm-i o dāred piyāle

[y-t] **Pīte:** Fitīl ġayrı adları pitīle lafẓında yazılmışdur. 28 [y-c-e-d] **Bīcāde:** *Bā*’-i ʿArabī ve *cīm*-i ʿArabīyile cevāhir envāʿından dur. Yāḳūta müşābih olur, aʿlāsı 29 yāḳūtdan āteşile farḳ olınur. Yāḳūt yanmaz ol yanar, gāh olur ġāyet aʿlāsını 30 āteş daḫı farḳ itmez, taġayyür virmez, yāḳūt aṭşı defʿ ider bu itmez, anuñıla farḳ olınur. 31 **Beyt:**

Şeh-i mülk mīr cevān-baḫt u cihān-baḫş ki buved
Pīş-i cūdeş güher ü laʿl çü bīcāde vü seng

321a/01 ve baʿżı erbāb-ı lüġat iplige dizilmiş ḫurde siyāhçe boncuḳdur didiler, ol sebebden 02 şuʿarā maḥbūblaruñ leblerinde ẓāhir olan ḫaṭṭa teşbīh iderler. **Enverī:**

ʿAḳl pīş-i lebeş çü be-sedd-i nişan

Rāst çün kāh pīş-i bicāde

Maḥbūb vaṣfında dinmişdür ve baʿżılar ḳıymeti laʿl u yāḳūtdur diyü naḳl eyledi. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de picāde kehrübā bāşed dimiş ve bu beytleri īrād eylemiş. **Naẓm:**

Me-bād düşmen-i Ḫusrev eger buved bādā
Hemīşe ez-yereḳān der-belā vü teb-i bade
Teneş be-ṣūret-i meflūc u çeşm çün mermer
Lebeş be-gūne-i kāfūr u ruḫ çü bicāde

Ammā Niʿmetī siyāh oldugı cihetile Şems-i Faḫrī düşmen yüzine teşbīh ider dimiş ve ẕikr olan ebyātı istişhād eylemiş, picād u picān daḫı lügatdür. [y-ç-e-r] **Bī-çāre:** Dermānsız. [y-ç] **Pīçe:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile ḳamışlıḳ ve ṣarmaşıḳ ve burġı ki ẕikrler āletindendür ve pürçek ve ʿavratlaruñ yüzi ortası bu maʿnā Türkīde de istiʿmāl olınur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya żamm-ı *bā* ile ve *bā*dan ṣoñra *nūm*la benḫaste dimiş. [y-ç-y-d] **Pīçīde:** Ṣarmaşıḳ ve bilezik. [y-ç-y-l] **Pīçīle:** Giç yemiş viren ağaç. [y-ḫ-s-t] **Pīḫaste:** Ayaġıla yaşlanmış pāy-ḫˇaste lafẓından taḫfīf olınmışdur *vāv*-ı resmīdür gül-deste ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur ve dermānde ʿāciz maʿnāsına. [y-ḫ-t] **Bīḫte:** Dermānde ʿāciz ve ol ki bir kūşede giriftār eyleyeler, hīç çıḳacaḳ yiri olmaya ādem olsun, ḥayvān olsun. [y-d-r] **Bīdre:** Demürciler çuḳurı. [y-d-e-r] **Bīdāre:** Yüreksiz, bed-dil maʿnāsına ve göñli ḳapılmış, ʿāşıḳ maʿnāsına. **Pindāre:** Miṣlihu ve mekr ü ḥīle. [y-r-e-s-t] **Pīrāste:** Şehrden ṭaşra, şīnlik sevād maʿnāsına ve bezek ve ekin ekmegiçün yir ıṣlāḥ eylemek, ʿArabca fellūce dirler ve bir nesneyi budamaḳ ve ḫām deriyi seplemek ve ḳuyuyı ṭaş ile örmek ve ol ḳuyuya çāh-ı pirāste dirler. [y-r-e] **Bī-rāh:** Azġun. [y-r-e-n] **Pīrāne:** Ḳocayana, yaʿnī pīr gibi dimekdür ve ṣayyād maʿnāsına. [y-r-e-y] **Pīrāye:** Bezek ve zīnet. **ʿUnṣurī:**

Nāyib ṣad-ḳażā ḳāḍī ẓahīrü'd-dīn hest
Zīver elfāẓ-ı o pīrāye-i dürr-i derī

[y-r-z-e-v] **Pīr-zāde:** Şeyḫ-zāde dimekdür. [y-r-j] **Pīrje:** Dene çādır didükleri ot ve ḳāṣnı ve bir nevʿ edviyedür. [y-r-v-j] **Pīrūje**[3173]**:** Maʿrūf ḳıymeti ṭaşdur, cevāhir

[3173] **Ḳāle ʿaleyhi's-selām** Maḥtemū bi'l-fīrūrec feenne yezhebi'n-nisyān ve yeṭrā'ṣ-ṣeyṭān. Ṣıdḳı ḥabību'llāh fīrūrec, pīrūzenüñ muʿarrebidür, Fārsīde maʿnāsı muẓafferdür, ol cihetden ḥacer-i ẓafer ü ḥacer-i naṣr dirler, Ezherī eydür ki pādişāhlar bu ṭaşa taʿẓīm iderler, andan ötüri ki ṣāḥibinden ḳatli defʿ ider, aṣlā bir maḳtūluñ ve bir ġarīḳüñ barmaġında bulunmamışdur. ʿAḳreb ṣormuş ādem içse nāfiʿ olur, bi-ʿavni'llāhi teʿālā, ġāyetde aʿlāsı maʿden-i ezherīden olup bu İsḥaḳı olmaḳ gerekdür ki rengi ġāyetde aʿlādur, Ḫˇāce Ḥāfiẓ Ebū İsḥāḳ-ı Muẓafferī Devletīnüñ bu beyti temṣīlinde buyurmuşdur. **Beyt:**

envāʿından **23** ve ḫırze ṭaşı, fīrūze beş mevżiʿde olur, Nişābūr, Kirmān, Ḫocend, Būscāde. Ġāyet **24** eyüsi Nişābūrīdür, ol maʿdendür ki Ḥażret-i İsḥaḳ bin İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām* ḳazmışdur **25** ve rengini cemīʿ renklerden yigdür, andan şoñra Süleymānī baʿdehu Ezherīsidür ve ḫāṣṣiyeti oldur ki baḳması **26** göze fāʾide ider ve kühl de nūr-ı çeşmi ziyāde ider götüren kimesne ḫaşmına ẓafer bulup pīrūz **27** olur ve meḫūf düşler görmekden emīn olur ve her kimse uyḳudan ḳalḳup ṣabāḥ **28** pīrūzeye baḳsa ol gün neşāṭ u ṭarab üzre olur, ḥukemāʾ-i müteḳaddimīn u pādişāhān-ı **29** Süleymān-āyīn yeñi ay gördükde fīrūzeye naẓar iderleridi. Ol ay tamāmen neşāṭ u sürūr üzre **30** geçeridi. [y-r] **Pīre:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile kel baş, aḳraʿ maʿnāsına ve oġul balı ve sükker. **Bīre:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile. **Beyt:**

31 Bīre-i tenbūl ki ṣad berg best
Çün gül-i ṣad-berg be-yāmed be-dest

Bīrūn şode: Ḫarc olmış 321b/01 nesne, nitekim daḫle der-āmed dirler, ḫaraca bīrūn şode dirler. [y-s] **Pīse:** Alaca, pis maʿnāsına. **02 Ḫayrī:**

Ṭāvūs-ı gülistān-ı felek reft v'ez-kevkeb
Şod pīse-ten zāġ-ı şeb-tīre çü ibḳaʿ

03 İbḳaʿ: Alaca ḳarġa ve ala ḳarġa ve hemmāz ḳarġa ve saḳsaġan ḳuşı ve sām-ı ābrāṣ.[3174] [y-ş-p-e-d] **Pīşpād: 04** Pīşpād, pīşpārçe, peşmīne, ḥalvā didükleri. [y-ş-p-e-r-c] **Pīşpārçe:** Miṣlihu. [-ş-e-r] **Pīşāre: 05** Türkīde hāmī dirler, ḳābile maʿnāsına āverde daḫı dirler. [y-ş-b-r] **Pīş-berre:** Öñi ḳuzı derisi **06** olan kürk. [y-ş-k-e-r] **Pīşkāre.** Miṣlihu, ġayrı adları bārāc lafẓında mesṭūrdur. [y-ş-k-e] **Piş-gāh: 07** Evde ṣadr olan yir ki ulular otururlar. **Beyt:**

To-rā der-Serāndīb şāhī dihem
Bihend enderet pīşgāhī dihem

08 ve ādemüñ ṣadr olanı yaʿnī cemīʿsinden muʿaẓẓam ve mükerrem olanı ve ev öñi **09** ve ev öñinde döşenilmiş ferş ve vaḳtüñ evveli. [y-ş-g] **Pīşgeh:** Miṣlihu. [y-ş] **Pīşe:** Pīşe, pīşe **10** *bāʾ*-i ʿAcemīle ṣanʿat u hüner. **(ʿ):**

Merd-rā pīşe genc-i jerf buved

Ḫoş dıraḫşīd velī devlet-i müstaʿcel būd

Mevlānā Kemāl Pāşā-zāde Nevvera'llāhu ḳabrehu Müfīdü'l-ʿUlūm nām kitābında böyle naḳl olınmış ki ḥükemā pīrūzeye müferraḥ deyü ad ḳomışlardur ve müttefiḳlerdür ki ṣafā-yı hevā ile levni ṣāfī vü tekeddür, hevā ile mükedder olur, eger hevā bir sāʿatde yüz kerre müteġayyir olsa fīrūzenüñ levni daḫı hevāya tābiʿ olub müteġayyir olur, ẓalike taḳdīrü'l-ʿazīzi'l-ʿalīm ve yaġ içine bıraḳsalar yumuşar, eger on gün yaġ içinde ṭursa vezninde ziyāde olur.

[3174] --. 16. (304a/22)

Ve ögülmüş ve orman ve heybetlik 11 ve gürlük ve arslan yatağı ve her cānver yatağı daḫı dirler. **Saʿdī:**

Her peşe gümān me-ber ki ḥālī-st
12 Şāyed ki peleng ḫufte bāşed

Bīşe: *Bāʾ*-i ʿArabīyile ṣanʿat u hünerden ġayrı *bāʾ*-i ʿAcemīyile pīşe 13 muʿayyenlerinde istiʿmāl olınur ve sipsi bu maḥalle münāsib pīş lafẓında baʿżı tafṣīl vardur. 14 [y-ş-y-e-r] **Pīşyāre:** Ḳābile maʿnāsına ki Türkīde māmī ve āverde ebe dirler. Sāʾir adları 15 *bārāc* lafẓında meẕkūrdur ve sidik, bevl maʿnāsına Şems-i Faḫrī ḳavlince ḳārūre ki eṭıbbā 16 anda ḫastelerüñ bevline baḳarlar. [y-ġ] **Pīġa:** Ḳav ki anuñıla çaḳmaḳ çaḳarlar. [y-ḳ] **Pīḳa:** Miṣlihu Ḥalīmī 17 feṯḥ-i *bā* ile żabṭ eylemiş. [y-k-e-d] **Bīkāde:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ʿınnīn maʿnāsına yaʿnī cimāʿa ḳādir olmayan 18 kimesne. [y-g-n] **Bīgāne:** Yād. [y-g-e] **Bī-gāh:** Vaḳtsiz, ir maʿnāsına. [y-l-e-d] **Pīlāde:** Şākirdāne. 19 [y-l-e-s-t] **Pīlāste:** Pīlāste, pīleste fīl siñügi ki ʿArabīde ʿāc dirler.[3175] [y-l-s-t] **Pīleste:** Miṣlihu. **Esedī:**

Be pīleste sünbül hemī deste kerd
Be-der bāz pīleste-rā ḫaste kerd[3176]

20 [y-l] **Pīle:** Göz ḳapağı, çıġın maʿnāsına ve çert ki çerçiler götürürler ve gügül ibrīşimi 21 dirler gügül ḳurdına kirm-pīle dirler ve yaṣṣı demirden ki kesīme dirler ve reme-i gāv u āhū. 22 **Şems-i F.:**

Sālikān-ı meṣālik-i taḥḳīḳ
Fāriġend ez-şarāb u tefṣīle
23 Z'ān ki īşān çü kirm ḳoz tebenend
Ez-reh-i ḥırṣ kerd ḫod pīle
Defʿ-i şeyṭān-ı küfr-rā dārend
Der-kemāl-i mücāhedet pīle

24 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve toḫm ve aṣl maʿnāsına gelür dimiş. **Bīle:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile Ḥalīmī ol 25 demirden ki büyük ve yaṣṣı ola bilek gibi sihr ü kesme dirler dimiş, Şāmil ṣāḥibi ve Şems-i Faḫrī [3177] 26 ẕikr olan beyti īrād eylemiş. [y-m-e-r-y-s-y-e-h] **Pīmārī-siyāh:** Derleme ḫasteligi ki eṭıbbā ḥummā-yı muḥriḳa 27 dirler. [y-m-y-n-d-r] **Bīmendre:** Ḥarām-zāde. [y-t-e-r] **Pītāre:** Dīv ve ṣūret-i mekrūh petyāre maʿnāsına 28

[3175] 3. (365b/11), 16. (304b/07)
[3176] --. 16. (304b/07)
[3177] Tīrī bāşed ki ser-ān ber-ṣūret ser-bīl büzürg ü girān bāşed dimişler ve Şems-i Faḫrī ẕikr olan. 3. (365b/18)

Esedī ḳavlince belā maʿnāsına. **Kesāyī:**

Ber-geşt çarḫ bā-men-i bī-çāre
V'āheng-i ceng dāred ü pitāre

29 [y-n] **Pīne:** Yeme ve ḳoltuḳ ve fitīl. [y-v-e-r] **Bīvāre:** Ġarīb olan kimesne fetḥile daḫı mervīdür. **30** [y-v-r-d] **Bīverde:** Pehlevī dilinde biñ dimekdür, *elf* maʿnāsına. [y-v] **Bīve:** Ṭul ʿavrat ʿArabīde **31** *eyyim* ü *ermele* maʿnāsına. **(ʿ):**

Bīve çün ḫod-rā be-yār āyed be-bend şevher-est

Fettāḥī Ṣāḥib-i Şebistān:

322a/01 Ermel ermel āşikārā mī-koned
Er hemī bāyed keşīden ber-sereş

[y-h-z-d] **Pīh-zede:** Dene çādır didükleri edviye.[3178] [-y-] **Pīh:** Pīh, pī. *Bā*'-i ʿAcemīyile **02** iç yaġı ve şerḥa. **Bīh:** *Bā*'-i ʿArabīyile eyü, bih maʿnāsına. [y-h-d] **Bīhude:** Bī-hūde, bī-hude ve beyhūde **03** lafẓından muḫaffefdür, bāṭıl u ʿabeş maʿnāsına. **Beyt:**

Bāzār-ı metāʿ-ı to-st kāsid
04 Kāret heme bī-hud-est ü fāsid

[y-h-v-d] **Bī-hūde:** Miṣlihu. **El-Bā'i'l-Mażmūme: 05** [t-ḫ-e-n] **Bütḫāne:** Kāfirler büte ṭapduḳları ev, kilīsā. **Beyt:**

Her naẓarī cān u cihānī şode
06 Her müje bütḫāne-i cānī şode

[t-k-d-] **Bütkede:** Miṣlihu ve ḫarābāthāne yaʿnī meyḫāne, ḫāne ve küre **07** lafẓında baʿżī deḳāyıḳ vardur, in-şā'llāhu teʿālā ẕikr olınsa gerekdür. [t-y-e-r] **Pütyāre:** *Bā*'-i **08** ʿAcemīyile her zişt ṣūret ki göz anı görmekden müteneffir ü münfaʿil olur, Esedī belā maʿnāsına **09** naḳl eylemiş. **Firdevsī:**

Ne-dānem çi pütyāre āmed ze-çarḫ
K'ez-ān mermerā īn belā buved erḫ

Şems-i Faḫrī **10** dīv maʿnāsına rivāyet eylemiş. **Beyt:**

Düşmeneş-rā ne-ḫ ̌āhed ān-çi kesī
Z'ān ki o merd kī-st pütyāre

11 [ḫ-t-k-e-r] **Buḫtkāre:** Yeynilik. [ḫ-t] **Puḫte:** Pişmiş ve köyünmüş. [ḫ-l] **Puḫle:** Pür-bihīn **12** pūhle lafẓından muḫaffefdür, Türkīde semiz otı didükleri. [-d-] **Pude:** Ḳav ki anuñıla çaḳmadan od **13** yaḳarlar. **Şems-i F.:**

Ḫusrev-i aʿẓam cemāl-i dīnī dīn-i ān ki hest

[3178] 16. (204b/23)

Āteş tīġ-i verā cān u ten-i aʿdā pude

14 Pūde lafẓından muḫaffefdür, feṯḥ-i *bā* ile daḫı mervīdür. [r-e-d] **Bürāde:** Ege ve dörpüden düşen 15 ḫurde. [r-e] **Bürāh:** Yaraşuḳ, bürāz maʿnāsına. [r-e-y] **Bürāye:** Tirāşe-i ḳalem. [r-t-k] **Pürteke:** Yelegen at. 16 [r-d] **Pürde:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile meşeldür ki ʿavratlar ve oġlancuḳlar birbiriyile şorışırlar, pürd maʿnāsına 17 ʿArabīde muġālaṭa dirler. **Bürde:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile üşek. [r-j] **Pürje:** Saçaḳ ve çuḳa ve ḳaṭīfe ḫādī 18 feṯḥ-i *bā* ile pürje maʿnāsına. **Püje:** Miṣlihu ve ḳırındı ve ḳırpındı ve ḳav, taraḳ maʿnāsına. **Bürze:** 19 *Bā*ʾ-i ʿArabīyile bülendī, bürz maʿnāsına. [r-m-e] **Pür-māh:** Pür-māh, miṣḳab ki dülgerler āletindendür. [r-m] 20 **Pürme:** Pürme. *Hā*ʾ-i aṣlīyile miṣlihu pür-māh lafẓından taḫfīf olınmışdur, baʿżılar *bā*ʾ-i ʿArabīyile 21 żabṭ itmişler. **Pür-meh:** *Hā*ʾ-i ʿalāmetile miṣlihu ve ṭaş çölmek ve eyer. **Beyt:**

Pür-meh ez-nūn zer-ḫor āsmān bālāy-ı Ḳāf
22 Şekl-i ʿaynī mī-keşed kʾān ʿayn ber-ʿīd-est dāl

[r-b-e] **Bürnāh:** Yigit. 23 [r-n-d] **Bürrende:** Kesici, ḳāṭiʿ maʿnāsına *rā*nuñ ṭażʿīfi taḫfīfi cāʾizdür. [r-h-n] **Bürehne:** 24 Ve bi'l-kesr yalıncaḳ ʿArabīde ʿuryān maʿnāsına *rā*nuñ feṯḥası ve *hā*nuñ sükūnıyıladur ammā gāh olur. 25 żarūret-i vezn içün ber-ʿaks olur. **Şeyḫ ʿAṭṭār ḳaddese şırrahu:**

Kesī kū bürehne-est imrūz der-rāh
26 Der-ū bih tābed ān ḫūrşīd dergâh

[r-h] **Bürhe:** Ṭaş çölmek. [z-d] **Püzde:** Arayacak 27 nesne ve ṭopuḳ ve girüsine şıçramaḳ. [z-r-g-m-e-y] **Büzürg-māye:** Ulu, aṣl. [z-ġ-e-l] **Püzġāle:** 28 Oġlaḳ ve buzaġu. *Bā*ʾ-i ʿArabīyile daḫı cāʾizdür, künyeti Ebū Ḥabībdür. [j-v] **Püjūh:** Bā vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile 29 ki şormaḳ ve cedd ile teftīş eylemek maʿnāsınadur, püjūhīden lafẓından şīġa-i emr ve vaṣf 30 terkībidür, ḫaber-püjūh ve leşker-püjūh gibi ve ism-i maṣdardur. **Esedī:**

Be-porsīd kār-ı sipeh-i şāh ez-ūy
31 Çonīn güft ey şeh püjūheş me-cūy

Firdevsī:

Sebük sūy-ı ḫāne Ferīdūn şitāft
Firāvān püjūhīd u kes-rā ne-yāfet

322b/01 [-z-] **Büze:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile Cedy burcı. **Püje:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile 02 ḳaraġu maʿnāsına bu maʿnāya sāʾir esāmīsi püj lafẓında meṣtūrdur ve ḳayġu ve çüst kimse. 03 [s-t] **Püste:** Fıstıḳ. Hindūşāh-ı Naḫcuvānī żamm-ı *bā* ile taṣḥīḥ eyledi, gelū gibi ki boġaz maʿnāsınadur. 04 [s-v-d] **Büsūde:** Elle yuḳanmış nesne. **Şems-**

i F.:

Gül-i iḳbāl-i o-rā dest-i eyyām
Zāġ-rā ze-keremet nā-büsūde

05 [ş-t-m-e-z] **Püştmāze:** Sekirden, *ṣulb* maʿnāsına ve oñurġa siñügi, *feḳāret* maʿnāsına ḳuyruḳ **06** dibi dimişler. [ş-t-m-h-r] **Püştmühre:** Oñurġa. [ş-t-v-e-r] **Püştvāre:** Arḳa yüki, *rizmet* maʿnāsına. [ş-t] **07 Püşte:** Belik ve depecik ʿArabīde *rubvet* maʿnāsına ve *rubvet* Dımışḳ şehrine daḫı dirler ve boġun **08** ve yaġrın ve arḳa yüki, şelek dirler. [ş-m-e-z] **Püşmāze:** Püştmāze lafẓından taḫfīf olınmışdur. **09** [ş-ḫ-v-d] **Püşḫūde:** Baḫş u pehn kerde. [ş-z] **Püşze**: ʿAcem diyārında ḫurmāyıla bişürürler bir nevʿ ṭaʿāmdur. **10** [k-r] **Pükre:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ḫarābāt. [l-b-l] **Bülbüle:** Kilindir ki içine şarāb ḳorlar ve emzükli ṭas. **Beyt:**

11 Ḥasb-i ḥāl-est ān ki mī-güyed be-bülbül bülbüle
Ḳavl-i bülbül-rā rehā kon k'ān heme ḳīl-est ü ḳāl

12 [l-ġ-v-n] **Bülġūne:** Figer didükleri ki ʿavratlar yüzlerine sürerler, gül-güne maʿnāsına ġayrı adları gül-raʿnā **13** lafẓında meẕkūrdur. [-l-] **Pülle:** Terāzū keffesi ve ḳoyunuñ südi, ağız, *fülle* maʿnāsına. [nt-v-m] **Püntūme:** Burç **14** ki yelimḳara dirler gökçe ağaçlarda olur, ekṣer emrūd ağacında olur. [n-c] **Pünce:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīde ve *hā*ʾ-i **15** ʿalāmetile alın, pīşānī maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ber-āstān-ı der-geh-i şāh-ı cihān-penāh
16 Dārend mihr ü māh şeb ü rūz pünce-rā

Ġonçe ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. [n-ḫ-s-t] **Bünḫaste:** Dermānde ʿāciz **17** peyḫūste maʿnāsına. [n-d-] **Bunduḳa:** Evzāndandur, bir dirheme baʿżılar bir miṣḳāle dirler didiler **18** ve kemān-kürre fındıġı. [n-d] **Pünde:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile kene ki ṭavara yapışur, *ḳurād* maʿnāsına. [n-g-e] **Büngāh: 19** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yük yap ve ḳabīle ve oba. [n-g] **Büngeh:** *Hā*ʾ-i aṣliīyile büngāh lafẓında taḫfīf **20** olınmışdur. **Muḥammed ʿAṣṣārī:**

V'ez-ān-cā şod revān tā büngeh-i mihr
Girifte dest-i ferzend-i perī-çehre

[-n-] **21 Büne:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile raḫt u aġrıḳ u ʿıyāl. **Esedī:**

Ze-pes dār der-i üstüvārī büne
Ber-leşker-i rezm-rā yek-tene

22 Dīger:

Īn büne k'āheng-i süvārān girift
Bā-büne ḫāb ez-ser ḫˇārān girift

23 ve mezbele maʿnāsına daḫı naḳl olınmıştur. **Püne:** *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve feṯḥ-i *nūm*la

ḳuyruḳ. [v-p] **Pūpe:** İki *bā* ʾ-i ʿAcemīyile **24** ibibik didükleri ḳuşdur ki ʿArabca hüdhüd dirler. Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de pūpe müşterekdür, ārzū-mend **25** maʿnāsına da gelür diyü naḳl eyledi ve işbu ebyātı inşā eyledi. **Naẓm:**

Be-Dārāyī ki ez-inʿām-ı ʿāmeş
26 Buved ṭavḳ-ı ḥamām u tāc-ı pūpe
Ki pīş ez-ḥadd u ez-endāze dārem
Be-dergāh-ı şeh āfāḳ pūpe

27 ve līkin mesmūʿ u meʾyūs olan ārzū-mendlik maʿnāsına evvelī *yā* iledür ki āḫir-i ḥurūf-ı **28** teheccīdür. Baʿżı aṣḥāb-ı lüġat bu lafẓı *bi-żammi'l-bā be-noḳṭati vāḥideti ṣümmü'l-yā be-noḳṭaneyn min* **29** *taḥtehā* diyü taṣḥīḥ eylemişdür. Pes rivāyet bu lafẓda mużṭarib oldı, nizāʿı ḳaṭʿ idüp **30** Fürs şāʿirlerinüñ ḳāfiyesinde vāḳiʿ olan lüġat şol ki kendü lüġati tetebbuʿ idüp naḳl **31** eylerler ve anuñ ḳāfiyesi üzerine şiʿr diyü bunuñ gibi ḫilāf rivāyet olınan maḥalde 323a/01 anuñıla istişhād itmek dürüst ü ṣaḥīḥ degildür. Zīrā ki lüġat-i ġarībe ve ġayr-ı melʾūfe diyü **02** cemʿ idüp naḳl eylemişdür. İḥtimāl var ki evvel emrden yañılmış dimiş ola *Miʿyār-ı* **03** *Cemālī*de cemʿ olınan lüġatler bu ḳabīldendür. Esedī-i Ṭūsī daḫı lüġat cemʿ itmişdür. Maʿlūmdur **04** ki ol cemʿ itdügi lüġatleri atasından ve anasından işitmiş degildür. Pes Gürşāsb-nāmesinde **05** getürdügi lüġatler bu vechile ḫilāfına rivāyet vāḳiʿ olan yirlerde istişhādı anuñ dürüst **06** degildür. Sāʾir esāmīsi *rebūt* lafẓında meẕkūrdur. [v-t] **Būte:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile ḳuyumcı būtesi **07** ki içinde altun ve gümüş eridürler, ʿArab būtḳa dir. [v-ḫ-l] **Pūḫle:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile semiz otı **08** didükleri sāʾir adları *ferfīr* lafẓında meẕkūrdur. **Esedī:**

Heme dırʿ-ı gerdān şod ez-zeber ḫūn
09 Çü ber-çeşme-i pūḫle lāle-gūn

[v-d] **Būde:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile olmış maʿnāsına būden lafẓından ṣīġa-i **10** mefʿūldür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki būde mevcūddur, ṣīġa-i ism-i mefʿūldür. **11** Būdenden maṣdardur, olmaḳ maʿnāsına būd ile būden, dīd ile dīden, güft ile güften gibidür. **12** Niteki anlaruñ da ṣīġaları müşterekdür. Fiʿl-i māżī maʿnāsına da gelür, ḥāṣıl bi'l-maṣdar maʿnāsına da **13** gelürler, būdda daḫı ḥāl öyledür. **Pūde:** Boş ve çürük ḳoz ki çaḳmaḳ çaḳarlar.[3179] [v-ẕ-y-n] **14 Pūẕīne:** Naʿnāʿ vü yarpuz ve semiz otı ʿArabca *ḫublet* dirler. [v-r] **Būre:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile maʿdenī bir şebdür **15** ki ḳuyumcılar istiʿmāl iderler, altun ve gümüş eritmekde. [v-z-n-b] **Pūzenbe:** Ḳanṭār. [v-j] **Pūje:** **16** İncik ve gebece baldır ve çeñe ve baldır, sāḳ maʿnāsına ve aġaç baldırında daḫı istiʿmāl olınur.

[3179] Boş ve çürük ḳoz ve ḳāv ki anuñıla çaḳmaḳ çaḳarlar. 3. (367a/16)

17 Pūze-câme: Ṭon, ḡāvı yaʿnī çuḳa ve sāʾir ḳumāş ḡāvı. [v-z-y-n] **Pūzîne:** Pūzîne, ḥamdûne kippi **18** *bā*ʾ-i ʿAcemîyile ve *zā*ʾ-i ʿArabîyile *Câmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi *bā* vü *zā*ʾ-i ʿArabîyile żabṭ eylemiş, meymûn didükleri cânverdür **19** *ḳırd* maʿnāsına künyetleri Ebū Ḥabîb, Ebū Ḫālid, Ebū Ḫalef, Ebū Zenne, Ebū Ḳaşşe, Ebū Ḳayş, **20** Ebū Nevfeldür. [v-j-y-n] **Pūjîne:** *Bā*ʾ-i ʿAcemî vü *zā*ʾ-i ʿAcemîyile yarpuz ve naʿnāʿ. **Pūzîne:** Ḳanṭār, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* **21** ṣāḥibi *zā*dan ṣoñra *nūm*la baʿdehu *bā* ile ki ṣānî-i ḥurūf-ı teheccîdür, żabṭ eylemiş. [v-s-t-k-e-l] **22 Pūstkāle:** Sepelenmedik deri ve kürk taşması. [v-s-t-y-d] **Pūstîde:** Pūstîde, pūsîde *bā*ʾ-i **23** ʿAcemîyile çürimiş. [v-s-y-d] **Pūsîde:** *Bā*ʾ-i ʿAcemîyile miṣlihu. [v-s-g-e] **Būs-gāh:** Eyvân-ı pādişāhîye dirler **24** zîrā her kişi anda varısa elbette būse ider, ol eclden būs-gāh dirler. [v-s-g] **Būs-geh:** **25** *Hā*ʾ-i aṣlîyile miṣlihu būs-gāh lafẓından muḫaffefdür. [v-s] **Būse:** *Bā*ʾ-i ʿArabîyile öpmek. **Pūse:** **26** *Bā*ʾ-i ʿAcemîyile elegimsaġmal ġayrı adları serîr lafẓında meẕkūrdur. [v-ş-l] **Pūşle:** Örtüncek **27** ve giyecek. [v-ş-y] **Pūşîde:** Mestûre ve pāk ʿavrat. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳîḳ itmişler ki **28** pūşîde ism-i mefʿūldur, pūşîdenden maʿnāsı mestûrdur ki örtülmişdür. Lisān-ı ʿArabîde iḫtifā **29** anuñ lāzımıdur. Şol kimse ki esrāra ıṭṭılāʿa ḳādir olmaya pūşîde-râz dirler, niteki **30** bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḫaṭî-keş bezirgān ne-dānend bāz
Çi dānend ṭıflān pūşîde-râz

31 [v-k] **Būk:** *Bā*ʾ-i ʿArabîyile būk maʿnāsına ola ki dimekdür, ʿArabîde *leʿalle* maʿnāsına ve ola ki, ola dimekdür. 323b/01 [v-l] **Pūle:** *Bā*ʾ-i ʿAcemîyile bamılḳurdı ki ḳuduz ḳurdı daḫı dirler ve yetişmiş ḳavun **02** ve emzik. [-v-] **Būh:** Niʿmetî bayḳuş didükleri ḳuş ve ügi ḳuşı ve bayḳuşa beñzer bir ḳuşdur **03** diyü naḳl itmiş. [v-h] **Pūhe:** Niʿmetî hüdhüd ve göñül dilegi, ārzū maʿnāsına ve ıżṭırāb **04** maʿnāsına naḳl itmiş hüdhüd maʿnāsına sāʾir adları rebūt lafẓında yazılmışdur. [v-y-j] **Pūyje:** **05** Ümîdvār. [v-y] **Būye:** *Bā*ʾ-i ʿArabîyile niʿmetî ʿaşḳ maʿnāsına gelür dimiş. **Pūye:** *Bā*ʾ-i ʿAcemîyile ārzûmendlik **06** ve ışṭırāb. **Esedî:**

Kühen pūye-i cüft nev-bāz kerd
Hem ender zamān râh-râ sāz kerd

07 ve pūyîden lafẓından ism-i maṣdardur, yelme yopurma maʿnāsına *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi hüdhüd ve ḥırmen maʿnāsına **08** da naḳl eyledi. **Firdevsî:**

Men ez-ʿaşḳ ez-pūye şeydā şevem
Dojem çehre vü nā-şekîbā şevem

Büh: Ügi ḳuşı. **09 Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa 10** [e-b] **Tābe:** Tābe, tāve ki içinde yumurda bişürür ve balıḳ ve sāʾir nesne ḳavururlar **11** ve yaylaḳ yir, Ḳaraḥiṣārî

ve ince iplik ve nur virici yaġ maʿnāsına da naḳl eylemiş. **Tāb-ḫāne:** 12 Misāfirler içün muʿayyen olan yir. [e-b-d] **Tābde:** İplik bükici. [e-c] **Tāce:** Hüdhüd ḳuşı sāʾir adları 13 *rebūt* lafẓında muḥarrerdür. [e-h-t] **Tāḫte:** Ḳoşılmış at ve tār-ı tābdāde ip. [e-r] **Tāre:** 14 Arış, tār maʿnāsına ve ḳabbān terāzūsı. **Şems-i F.:**

Çün buved rāstī-i maʿdeleteş
Çü ber-āyed ze-pelle vü tāre

15 ve depe ādemüñ olsun ve ṭaġuñ ve ġayrınuñ olsun ve ḳarañu, tārīk maʿnāsına 16 ve üst ḳaftānı ve bil. [e-z-e-n] **Tāzāne:** Ḳamçı tāzyāne lafẓında muḫaffefdür. **Esedī:**

17 Be-zed ber-ser-i merd tāzāne çend
Fikendī hemī ḫˇāst gūş-ı semend

[e-z] **Tāze:** Her nesnenüñ genci. [e-z-y-e-n] **Tāzyāne:** 18 Ḳamçı. [e-s] **Tāse:** Tāse, telvāse, tālvāse, telūse, telūme, ṭarlaġanmaḳ ve ṭarlamaḳ. **Tāsīde:** Ṭuncuḳmuş 19 kimesne. [e-f-t] **Tāfte:** Bükülmiş iplik. [e-k-d-e-n] **Tāk-dāne:** Çırtlaḳ yimişi. [e-l-e-n] **Tālāne:** Tüsüz 20 şeftālū, Pehlevī lisānında ḳayısı ki çekirdegi ṭatlu olsa, tālānek maʿnāsına. [e-l-v-e-s] **Tālvāse:** 21 Tasa ve ıżṭırāb. **Ḫaffāf:**

Mer me-rā ey dürūġ-gūy-ı sütürg
Tālvāse girift ez-īn terfend

22 [e-m-v-r] **Tāmūre:** İbrīḳ ve emzüklü bardaḳ. [e-v] **Tāve:** Türkīde teve dirler taġn daḫı dirler 23 tābe maʿnāsına ve büyük kerpiç. [-e-] **Tāh:** Tāh, tāy lāye, tāḳāt, tā maʿnāsına. **Beyt:**

24 Āsmān bā-sīne-i pür-āteş ü püşt-i dū-tāh
Şod be-ṣad ḫāhāy giryān ber-ser-i Bāyrām Şāh

[e-y] **Tāye:** İnce iplik 25 Niʿmetī ve nūr virici çerāġ maʿnāsına da naḳl eylemiş. [b-e-n-c] **Tabānca:** Sille vü heyz daḫı dirler ki yüzine ve eñsesine 26 ururlar. [b-e] **Tebāh:** Fāsid ü azġun ve ḫarāb olmış nesne ve yumurdalu ḳalye. [b-e-h] **Tebāhe:** 27 Bir ṭaʿāmdur ki yumurda ve et ve ṣoġan ile ḳalye iderler. Taʿrīb idüp ṭabāhce dirler. [b-b-e-d] 28 **Teb-bāde:** İsitme ditremesi ki başını şiddetinden ditredür. **Şems-i F.:**

Me-bād düşmen-i Ḫusrev eger buved bādā
29 Hemīşe ez-yereḳān der-belā vü teb-tāde

[b-ḫ-e-l] **Teb-ḫāle:** İsitme ṭutan kişilerüñ ṭudaġında 30 çıḳan uçuḳ didükleri çıbanuñ ism-i ḫāṣīdür. [b-s-t] **Tebeste:** Saçaḳlu Firengī ḳāli. 31 [b-n-g] **Tebenge:** Ṣandūḳ ve aġaçdan düzdükleri enbār ki Türkīde ṣarpun dirler içine tereke 324a/01 ḳoyarlar ve kör ḳuyu ki içine süpründi ṭoldururlar. [-b-] **Tebe:** *Hāʾ*-i melfūẓa ile tebāh lafẓından 02 muḫaffefdür. Azġun ve fāsid ve żāyiʿ maʿnāsına. [b-y-r] **Tebīre:** Ṭabl, dehül maʿnāsına

ve kūs. **Beyt:**

03 Ze-dergeh ḫāst āvāz tebīre
Şodend ān encümen cism-rā peẕīre

ve surnā ve pāre pāre maʿnāsına. 04 [b-y-k] **Tebīke:** Tebīke, tebīle taḫte-i nān. Ekmekçiler āletindendür ki bişmedük ekmegi anuñıla fırına ṭaşırlar 05 ḫatūz dirler, Pehlevī lüġatinde ḫūb ṣūretlere dirler. [b-y-l] **Tebīle:** Miṣlihu ve ṭabla. [b-y-n] **Tebīne:** 06 Örümcek evi sāʾir esāmīsi ebrkākyā lafẓında mesṭūrdur. [t-r] **Tetere:** Sumaḳ yapraġı 07 teterī daḫı lüġatdür, ġayrı adlar tim lafẓında meẕkūrdur. [ḫ-t-g-e] **Taḫt-gāh:** Taḫt üzerinde 08 pādişāhlaruñ oturacaḳ yirlerine dirler, taḫt-gāhuñ aṣlı gāh-ı taḫtdur. **Beyt:**

09 Ber-ezd to-rā gāh-ı taḫt-ı keyān
Be-to şād merdüm der-īn dūdmān

Maʿnā-yı terkībīden ʿilmiyye naḳl olıcaḳ 10 müżāfün ileyh taḳdīm olınup ḳāʿide-i terkīb taġayyür olınmışdur, naḳle ʿalāmet içün 11 taḫt-gāh pādişāhlaruñ ṭurduġı şehre de ṣıfat olur, taḫt-gāh-ı ḳadīm dirler gāhuñ bir niçe 12 maʿnīleri vardur, maḥallinde bi'iẕni'llāh taḳrīr olınsa gerekdür. Bu maʿnāya taḫt-gāhuñ maʿnāsı taḫt 13 yiri olur. [ḫ-t] **Taḫte:** Maʿrūf nesne ki aġaçdan keserler Türkīde de şāyiʿdür. Bir ḳıṭʿa ḳumāşa 14 daḫı dirler, bir pāh maʿnāsına bir taḫte biz bir taḫta ḳumāş dirler ve örümcek evi. [ḫ-t-h-c-e-m-h] 15 **Taḫte-cāme:** Cendere ve kısaç ve iskence aġacı. [ḫ-t-h-n-e-n] **Taḫte-nāne:** Yaṣtıġaç ve sini ve ekmekçilerüñ 16 evi āletleridür ki bir uzun aġacuñ için çanaḳ gibi yir yir oyarlar, ḫamīr anuñ içine 17 ḳoyup fırına iletürler. [ḫ-l] **Taḫle:** ʿAṣā vü naʿlīn. [r-e-r] **Terāre:** Terāre, tevāre, süpründilik 18 terslik maʿnāsına. [r-e-n] **Terāne:** Uṣūlle ırlamaḳ baʿżılar tentene dimekile ırlamaġa dirler dimişler 19 baʿżılar ezgü, naġme maʿnāsına naḳl itmişler. **Beyt:**

Muṭrib-i dehr īn terāne nüvāḫt
20 Rūz-ı tengī be-yāde bāyed sāḫt

[r-ḫ-e-n] **Terḫāne:** Maʿrūf aş. [r-ḫ-c] **Teraḫce:** Bāġ tegegi. [r-ḫ-y-n] **Terḫīne:** 21 Terḫāne maʿnāsına. [r-z-d] **Terzede:** Ḳaḍī bitisi, ḳıbāle ve sicill maʿnāsına. **Şems-i F.:**

22 Ḳaḍī-i gerdūn çü dīde ʿadl ü mülket-dārīş
Memleket-rā tā ebed beste be-nāmeş terzede

Ve bī-hūde gūy ki 23 ʿabeş ü herze söyler. [r-m-s] **Termeseh:** Evzāndandur iki ḳīrāṭ aġırı nesne ḳīrāṭ nıṣf-ı 24 dānek dürūdānuñ bir dirhemüñ rubʿına dirler ki dört ḳīrāṭdur. [r-m-v-d] **Termūde:** 25 Ṣalıncaḳ. [r-m-v-z] **Termūze:** Miṣlihu. Eṣaḥḥ *nūm*la nermūzedür dimişler, sāʾir esāmīsi bāzpīç 26 lafẓında mesṭūrdur. [r-v] **Terive:** İnce ve şarp ve püşte püşte ve iniş yoḳuş yol 27 ki zaḥmet ü meşaḳḳatile geçilür, terfenc. [r-v-b] **Terūbeh:**

Miṣlihu *vāv*dan ṣoñra *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı 28 teheccīdür ve *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [r-v-s] **Terūse:** *Sīn*-i mühmele ile miṣlihu. **Terūşe:** 29 *Şīn*-i muʿceme ile miṣlihu ġayrı esāmīsi terfenc lafẓında mesṭūrdur. [r-v-y] **Terūye:** Miṣlihu. [-r-] **Tere:** 30 *Hā*ʾ-i ʿalāmetile muṭlaḳā sebzedür ki būstānda ekilür ve yinür ısfanāḫ ve pāzū vu maʿdanūs gibi 31 egerçi lisān-ı Türkīde eṭıbbā vü ʿArablar, ḥabbü'r-reşād didüklerine taḫṣīṣ olınur, anuñ taḫfīfi 324b/01 ve tażʿīfi cāʾizdür. Künyetleri Ebū'l-cehīl, ebū'l-ḫıżrdur ammā aṣlında cemīʿ sebzeye ıṭlāḳ 02 olınur. **Esedī:**

Be-nezd-i Serendīb kūh-ı bülend
Pür ez-pīşe vü terre vü güştmend

Terre: *Hā*ʾ-i 03 melfūẓa ile zīre maʿnāsına yaʿnī kemmūn u başdırma çemeni. **Şems-i F.:**

Ān ki bāşed ber-i celālet-i o
04 Aṭlas-ı çarḫ jende vü terre
Heme pādāş dāned o iḥsān
Ḫālī ez-intiḳām u bād-efreh

Egerçi 05 erbāb-ı lüġat bu ḳıṭʿayı burada īrād eylemişler ammā Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de getire 06 lüġati ki pāre pāre maʿnāsınadur, anda getürmişdür. Fi'l-vāḳiʿ ol maʿnāya ensebdür. [r-y-n] 07 **Terīne:** Bāġ gümelesi ve terḫāna maʿnāsına. **Beyt:**

Ger heme rīd k'ān terīne şeved
08 To kebīstān güncid īn meni

[r-y-v] **Terīve:** Ṣarp yol. **Laṭīfī:**

Çün bāz perende ber-gerīve
09 Çün bād u zinde ber-terīve

Sāʾir adları terfenc lafẓında meẕkūrdur. [z-d] **Tezde:** Tezde, tejde, 10 tenezde, teze degirmen ṭoñuzluġı ve çaḳıldaġı ʿArabca *ṭasḳ* ve berkeh dirler ve degirmen müzdi ve süzgi 11 ve degirmen oluġı ve onluḳ. [j-r] **Tejre:** Miṣlihu. [-z-] **Teze:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile vü ʿAcemīyile arpa ve buġday mervīdür 12 ḳılçıġı ve degirmen ṭoñuzluġı ve kilīd peri ve ḳapu şıvası ve miyān-ı serāy ve baş ortası 13 ve tīr-ḫāne ki Türkīde ev oḳı dirler üstün aġacı dirler, *Maḥbūbü'l-ʿArifīn*de "Hiye'l-ḥaşbete 14 elletī tevẓiʿun ʿaleyhā eṭrāfi ḫaşebü's-saḳf" dimiş. **Teje:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile miṣlihu ve çūp 15 revġanger ve şu kenārı ve ẕekerüñ başı üstünde olan deri ve degirmen ölçegi. [ş-t] **Teşte:** 16 Sāʿat-nāme ve yeşil küpecik ve taġār ve tekne. [ş-n] **Teşne:** Şusuz, ʿaṭşān maʿnāsına ve deşne 17 ḫancer maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. Ḫancer maʿnāsına olan aṣlda deşnedür. Lisān-ı Fārsīde *dāl*le *tā* 18 arasında tebādül ü tevāḫī olmaġın *dāl*le ve *tā* ile daḫı istiʿmāl

iderler ki ve heykel ṭūmārı. [f-e-r] **19 Tefāre:** Yeşil küpecik, taġār maʿnāsına. [f-t] **Tefte:** Ḳızġun, germ şode maʿnāsına. **Şems-i F.:**

20 Ten ẓulm ü dil ẓālim be-ʿahdeş
Çü mes der-kūre-i ġam tefte bāşed

Ve bāfte-i ʿankebūt. [f-d] **Tefde: 21** Kişnīz. [f-r-ġ] **Tefriġa:** Şehr-i Çīnde bir şehr adıdur. [f-s-y-r] **Tefsīre:** Ḫasta südügi ki ḳārūre ile **22** ṭabībe gösterürler. [f-ş] **Tefşe:** Ṭaʿne. **Laṭīfī:**

Me-kon tefşe ber-men to ey tünd-ḫūy
23 Çi dānī çi āyed beret nezd-i cūy

[f-ş-r] **Tefşere:** Tefşere, tefşīre, tefşīle, tefşīre lafẓından taḫfīf olınmışdur **24** baḳlava didükleri maʿrūf ṭatlu ṭaʿām. [f-ş-y-r] **Tefşīre:** Miṣlihu ve mercümek aşı. [f-ş-y-l] **Tefşīle: 25** Miṣlihu ve ʿAcem ṭaʿāmlarından bir nevʿ ḳalyedür, etile ve *gendenā* ve ceviz ve yumurda ve ʿasel ve yāḫūd üzüm **26** ile bişürürler ve ḳalye gezer didükleri ṭaʿām ki taʿrīb idüp tefşīle dirler. **Şems-i F.:**

27 Sālikān-ı mesālik taḥḳīḳ
Fāriġend ez-şarāb u tefşīle

[f-n] **Tefne:** Örümcek aġı. **28 Şems-i F.:**

Be-ḥaḳḳ-ı Girdigār-ī kevn ki dāşt
Ze-düşmen-i Aḥmed-i mürsel be-tefne

Sāʾir adları ebr-kākiyā **29** lafẓında mesṭūrdur. [-f-] **Tefe:** Kīne ve ṭūmār. [f-y-r-d] **Tefīrde:** Seyyid Ġāzī penīri didükleri **30** aḳ yumşaḳ ṭaş ki andan tesbīḥ iderler. [f-y] **Tefiyye:** Yaġmūrdan menʿ içün ḳapu üstüne **31** itdükleri örtüye dirler. [k-r] **Tekre:** Üzüm ḳabı. [k-j] **Tekje:** Üzüm çekirdegi ki üzüm ṣıḳılduḳdan 325a/01 ṣoñra ḳalur. [-k-] **Teke:** Uçḳur, şalvār-bend maʿnāsına. [k-y-s] **Tekīse:** Tekīse, telīse, tenbe **02** tenlīse, tenye, hegbe ki ʿArabīsi ʿaybedür, cāmedān maʿnāsına. [k-y] **Tekye:** Söylenmek ve söykünmek **03** yiri. **Tekye-gāh:** Söyküncek yir.[3180] [l-e-y] **Telāye:** Ḳaravul *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. [l-b] **Telbe: 04** Hegbe. [l-b-y-n] **Telbīne:** Südlü aş. [l-n-y-s] **Telnīse:** Telnīse, tenbese, tenbe, tenfese, tenfe iki **05** yüzlü ḳalıya dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi hegbe maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-ḫ] **Telḫa:** Kekre. [l-ḫ-y-n] **06 Telḫīne:** Terḫāna. [l-v-e-s] **Telvāse:** Iżṭırāb. [l-v-s] **Telvese:** Sükūn-ı *lām* u feṭḥ-i *vāv* ile miṣlihu. **07 Mīr Ḫusrev:**

K’āḫir rūz-ı āḫirem āyed çü rūz
Telvese-i cān şevedem sīne-sūz

[3180] --. 16. (308a/04)

Telūse: Żamm-ı *lām* 08 u sükūn-ı *vāv* ile ḫırmen çeçi ve ıżṭırāb. Ḳaraḥişārī ve çiçek didükleri ʿillet ki ādemüñ 09 gövdesinde çıḳar, ekşer oġlancuḳlarda vāḳiʿ olur, ʿArabca *cederī* dirler dimiş. [l-v-m] **Telūme:** 10 Ġonce-i şükūfe ki aġaç çiçegi ṭomurcuġı dirler ve çiçek ḳapcuġı daḫı dirler ve ıżṭırāb. [-l-] **Tele:** 11 İgnelik ki derzīler ve külāh-dūzlar içinde igne şaḳlarlar ve üti ki derzīler ve külāh-dūzlar 12 āletidür ve bilegü ve tü bere ve pāye-i nerdübān. **Şems-i F.:**

Der-irtifāʿ-ı devlet-i to dest-i kibriyā
13 Bended ze-ḳadr-i ḳāʾime-i ʿarş ber-tele

Ve ẕeker ki ālet-i tenāsüldür ve fāḳ ki anuñıla ḳuş ṭutarlar 14 ve ṭavar baġlanan yir. **Ḥāfıẓ:**

Ḳıyās kerdem ü ān çeşm-i şūḫ şuʿbede-bāz
15 Hezār sāḥir-i ḫūn sāmirīş der-tele buved

Baʿżılar ṭavar boġazlanan yire dirler dimişler ve seyik ki 16 şınuḳ şararlar. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya teşdīd-i *lām*ile taṣḥīḥ eylemiş. [l-y-s] **Telīse:** 17 Hegbe. [m-j] **Temje:** Ṭam üsti. [m-n-d] **Temende:** Peltek ve kekegi ve ol kimesne ki lüknetinden ḥarf-i 18 *fā*yi çoḳ söyler *feʾfeʾ* maʿnāsına. [n-b-s] **Tenbese:** İki yüzlü ḳalı ve baʿżılar niḫālī ki taʿrīb 19 idüp *ṭınfese* dirler didiler ve baʿżılar muṭlaḳā ḳalıdur didiler. [n-b-v-l] **Tenbūle:** Benbel 20 otı. [n-b] **Tenbe:** Miṣlihu ve hegbe. [n-c-e-l] **Tencāle:** Ṣıḳmaḳ, *feşurden* maʿnāsına. [n-c-e-m] **Tencāme:** Giyesi. 21 [n-d-y-s] **Tendīse:** Oyuḳ ki bostānlarda iderler, ḳuşlar ürkmekden ötüri ġayrı adları 22 *herāk* lafẓında mesṭūrdur ve alaca ve muṭlaḳā düzme ṣūret. [n-z-d] **Tenzede:** Degirmen ṭoñuzlaġı 23 ve epsem olmış maʿnāsına. [n-s] **Tense:** Ḳalı. [n-f-s] **Tenfese:** Tenbese maʿnāsına lisān-ı Fārsīde *bā* ile 24 *fā* arasında tebādül vardur, mirāren beyān olınmışdur. [n-f] **Tenfe:** İki yüzlü ḳalı ve hegbe 25 ve tenbe maʿnāsına ve kiçirek uzun saçaḳlu ḳalı ve uzun ṣaç. [n-g-t-v-s] **Teng-tūse:** 26 Faḳīr ü ʿāciz. **Esedī:**

Yekī teng-tūse budī tīre baḫt
Şehī dādemet ü efser ü tāc u taḫt

27 [n-g] **Tenge:** Bedvere didükleri yufḳa taḫta ve vilāyet-i ʿAcemde bir nevʿ aḳçedür, altı aḳçe ḥesābınca. 28 **Āhī:**

Felek ki dūḫte der-ḫırḳa tenghāy-ı nücūm
Der-āsitān-ı to der-rūz bār köhne gedā-st

29 ve altun, ẕeheb maʿnāsına. [n-g-y-r] **Tengīre:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭencere maʿnāsına. [n-l-y-s] **Tenlīse:** Hegbe. [n-n-d] 30 **Tenende:** Örümcek, ʿankebūt maʿnāsına bu maʿnāya ġayrı adları ve cüllāhlaruñ çaġ didükleri ki 31 āletleri anuñıla iplik çözerler,

tenendū maʿnāsına. [n-v-r] **Tennūre:** Setr-pūş ki dervīşler billerinden 325b/01 aşaġa ṭutarlar ve sefere götürdükleri demirden ocaḳ ve bir nesnenüñ cevānibini çözüp 02 ṭutmaḳ. **Esedī:**

Tennūre zede girdeş ender-sipāh
Ze-her sū be-zaḫmeş girifted rāh

[-n-] **Tene:** 03 Bir ṭonluḳ ḳumaş ve ḳaftānuñ bedeni ve enderūn maʿnāsına ve diftik ve ṭoġan kündesi ve çırtıboġa 04 didükleri ki ġāyetde küçücek ḳuşcaġızdur ve aġacuñ özdegi Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 05 böyle taḥḳīḳ itmişler ki tamām ṭonluġa tene dirler, bile dek olana nīm-tene dirler 06 nīm yarımdur, āḫirindeġi *hā* iḫtişāş içündür, nāfedeki pāyedeki *hā* gibidür, teşbīhen aġacuñ 07 özdegine tene dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Esedī:**

Nüḫustīn giyāhī nümāyed dıraḫt
08 Tene gīred ān ki koned puḫ saḫt

Āḫirindeġi *hā* kemānedeki *hā* gibidür. Bir ismüñ bir şeyʾe ıṭlāḳı ḥaḳīḳaten 09 olmayup teşbīhen olıcaḳ āḫirine bir *hā* ʾ-i sākine ilḥāḳ iderler, kemāne çıḳrıḳçılaruñ miṣḳabında 10 olan nesnedür ki yaya beñzer. [n-y] **Tenye:** Hegbe sāʾir adları tekye lafẓında yazılmışdur. [v-e-r] **Tevāre:** 11 Bir evdür ki ḳamışdan örerler ve içine sergīn ve süpründi dökerler ve ḳademgāh maʿnāsına. **Esedī:**

12 Bisāṭ dūstānet der-besātīn
Maḳām-ı düşmenānet der-tevāre

Teh: Ḳat, tüy maʿnāsına ġayrı esāmīsi 13 *tā* lafẓında mesṭūrdur ve iz, eṣer maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki 14 āletdür ammā zīr maʿnāsına ālet degildür, ʿAcem ṭaş āletine teh-seng dir, degnek āletine teh-çūb dir 15 tene ki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Eger kerdendī ez-çūbeş fer u kūb
Zebān çün erre kerdī der-teh çūb

16 Ayaġ āletinde teh-pāy dirler, niteki Fettāḥīnüñ bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Teh-pāyet çü mī-perdāḫt hicrān sīneem ez-ġam
17 Lebet-rā ārzū-yı būse dil-pervāz bāyestī

Ḫusrevüñ bu beytlerinden daḫı 18 ẓāhirdür. **Naẓm:**

Der-īn künbed be-nīgī bergeş āvāz
Ki künbed her çi kūyī kūyedet bāz
19
Yekī-rā dih ṣadā yābī der-īn rāh

Ki bālā künbed-est ü der-teheş çāh

Tehüñ maʿnāsı taḳrīr olınan idügi ḳatı 20 ẓāhirdür. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi tehī iz ile tefsīr itmişdür. Fettāḥīnüñ beyti ile istişhād itmişdür. 21 **Beyt:**

Dīdem ṣanemī güftemeş ey şemʿ-i meh-āsā

Sāyem be-teh-pāy-ı to rev güft be-yāsā

Et-Tāʾi'l-Meksūre: 22 [r-e-ş] **Tirāşe:** Yonḳa. [ḳ-d] **Tıḳda:** Kişnīz. [ḳ-r-d] **Tıḳırda:** Kerevyā didükleri ot ki eṭıbbā ḳatında 23 maʿrūfdur ve *kerfe* dirler. [g-m-h] **Tigme:** Altun til ile işlenmiş nesne. [h-y-g-e] **Tihīgāh:** Tihīgāh kerde gāh 24 boş bögür, *ḫāṣıret* maʿnāsına. [-k-] **Tikke:** Şalvār-bend. **Tih:** Tihī, boş ve dip, *ḳʿar* maʿnāsına istiʿmāl olınur. 25 **Āhī-i Şīrāzī:**

Ser be-keş der-baḥr-i fikret bād u çeşm ber-sirişk

Der-tih deryā koned cā çün ṣadef-i pür güher-est

26 [y-r-e-r] **Tīrāre:** İki *rāʾ*-i mühmele ile elegimṣaġmal, ḳavs-i ḳuzaḫ maʿnāsına. [y-r-e-j] **Tīrāje:** Evvel 27 *rāʾ*-i mühmele *rāʾ*-i ṣānī muʿceme ile miṣlihu sāʾir adları serīr lafẓında mesṭūrdur. [y-r] **Tīre:** Bulanuḳ ve ḳara. 28 **Kemāl-i Ḫucendī:**

Ger ne bīnem raḫt ez-ṭurre-i meşīn çi ʿaceb

Der-şeb-i tīre be-ḫūrşīd naẓar şev ān kerd

29

Yekī-rā çonīn tīre-baḫt āferīd

Yekī-rā sezā-vār taḫt āferīd

Ve bir münevver nesne, müteġayyir olup 30 ḳarardıġına daḫı dirler. **Aḥmed-i Kirmānī:**

Ez-pence-i puḫ çes çü restī

V'ez-şeşder şeş cihet çü resti

31

Ne şemse-i şems tīre kerded

Ne dīde-i dehr ḫīre kerded

Ve tīr maʿnāsına ve yaġcılar diregi 326a/01 ve bir ḳuş adıdur ki ügeyik miḳdārı olur vilāyet-i ʿIrāḳ-ı ʿArabda çoḳ olur ki Baġdāddur 02 ʿArabca şeftīn dirler ve *hā*sız tīr daḫı dirler. [y-j] **Tīje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile mertek ve elegimsaġmal ki ʿArabca 03 serāb dirler. [y-s] **Tīse:** *Sīn*-i mühmele ile gügercine beñzer bir ḳuşdur. [y-ş] **Tīşe:** *Şīn*-i muʿceme ile 04 keser ve küleng. [y-n] **Tīne:** Örümcek evi, beyt-i ʿankebūt maʿnāsına ġayrı esāmīsi serīr lafẓında 05 meẕkūrdur. [-y-] **Tīh:** Ṣaḥrā vü beyābān ve avlanmaḳ maʿnāsına. **Et-Tāʾi'l-Mażmūme** 06 [ḫ-m] **Toḫme:** Miʿde ṭaʿām fāsid olup hażm olmamaḳ ve ol ṭaʿām fāsid eyleyen maraża 07 daḫı dirler ve toḫm maʿnāsına ve bundandur ki menī

maʿnāsına da gelür ki her cānlununñ toḫmıdur. [ḫ-t-m-y-e-n] **08 Tuḫt-miyāne:** Toḫmiyāne maʿnāsına. [ḫ-m-y-e-n] **Toḫmiyāne:** Tirkenüñ yirden evvel çıḳup ẓāhir olan **09** mertebenüñ adıdur ki Türkīde soḳarıḳ dirler ve toḫmugān yaʿnī her toḫm ki vardur arpadan ve **10** buġdaydan ve semiz otı. [r-ḫ-c] **Turuḫce:** Bāġ tevegi. [r-ş] **Turuşe:** Tirşe, türūşe ḳuzıḳulaġı **11** sāʾir adları dībāc lafẓında yazılmışdur. [r-f-n-d] **Turfende:** Pehlevī lüġatinde bī-hūde maʿnāsınadur **12** ve evvel yitişen nesneye dirler. [r-v-ş] **Türūşe:** Tirşe maʿnāsına ki ḳuzıḳulaġı didükleri ekşice ota **13** dirler. [r-v-n-d] **Turvende:** Turfende maʿnāsına. [g-m] **Tügme:** Türkīde dügme didükleri ki ḳaftānlara iderler. **14** [l-v-l] **Tülūle:** Ḫurmā ṭalı. [v-b-r] **Tūbre:** Türkīde ġalaṭ idüp türve didükleri ki içine nesne **15** ḳoyarlar. [v-t] **Tūte:** Beñ ki ṣoñradan çıḳar ammā Āʿcām her beñe tūte dirler, ammā aṣlda tūte **16** oldur ki bedende sigil gibi siyāh çıḳar, sevdāyī ḳatdan ḥāṣıl olur, ḥaḳīḳatde *tāʾ*-i ṣānī **17** müṣelleṣdür. Fārsīde *ṣā*-i müṣelleṣ ṣaḳīl olduġı cihetden *tā* ile telaffuẓ iderler ve depecik **18** tūde maʿnāsına. [v-r] **Tūre:** Resm ü āyīn Türkīde de müstaʿmeldür. **Beyt: Der-vaṣf-ı o:**

19 Sāḫt yeksān ze-naḳş-ı şūr-engīz
V'īn ḥaḳ-rā be-tūre-i Cengīz

[v-j] **Tūje:** Aʿlām-ı nisādandur. **20** [v-c-b] **Tūcebe:** Seyl. **Rūdekī:**

Ḫod to-rā cūyed heme ḫūbī vü zīb
Hem-çonān çün tūcebe cūyed nişīb

21 [v-ḫ-t] **Tūḫte:** Ödenmiş ve ḳonmış ve göçmiş. [v-ḫ-c] **Tūḫce:** Dīvārlarda esbāb **22** ḳomaḳ içün itdükleri yir, terek maʿnāsına. [v-d] **Tūde:** Depecik ve deve örgüci ve ḥubūbāt **23** yıġını ve her nesne ki çāç gibi yıġın ola ber-sebīl-i istiʿāre tūde dirler. **Şems-i F.:**

24 ʿAṭā-yı o ne-bāşed bedre bedre
Buved ez-laʿl ü gevher tūde tūde

[v-s] **Tūse:** *Sīn*-i mühmele ile besilü ṭavar. [v-ş] **25 Tūşe:** Azıḳ, zād maʿnāsına. [l-e-b-r] **Tūlbere:** Edük didükleri aġaçdur. [v-l] **Tūle:** Oḳ tolısı ve [ebe] gümeci penīrek maʿnāsına **26** sāʾir esāmīsi *vertāc* lafẓında meṣtūrdur. [-v-] **Tūh:** Ḳat maʿnāsına ġayrı adları *tā* lafẓında meẓkūrdur. **27 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa 28** [e-b-l] **Çābile:** Çābile, çāvile. *Cīm*-i ʿAcemīyile Pehlevī lüġatinde gül ve gül ġonçesine ve gül dügülcegine dirler. [e-ç-l] **29 Çāçile:** Çaruḳ, pāy-efrāz maʿnāsına. **Beyt:**

Giriftem be-cāyī resīdī be-māl
Ki zerrīn konī sendel ü çāçile

30 [e-r-p-e-r] **Çār-pāre:** Uṣūlle sāz yanında çalduḳları dört pāre aġaçdur ve penīh **31**

maʿnāsına. [e-ç-v-b] **Çār-çūbe:** Çar-çūh didükleri. [e-r-ḫ-e-n] **Çār-ḫāne:** Büyük ḳazan. [e-r] **Çāre:** 326b/01 Dermān u meded. **(ʿ):**

Çāre nīst coz rıżā be-ḳażā

Ve ḥīle ve bir kez merre ve yek-bār maʿnāsına. **Beyt:**

02 Ey ber-to mīr resīde be-her teng çāre
Ez-ḥāl-i men-i żaʿīf ber-endīş çare

[e-ş-t-g-e] **03 Çāştgāh:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳuşluḳ vaḳti. **Çāştgāhīne:** Ḳuşluḳ vaḳtinki dimekdür. [e-ş-t-g] **04 Çāştgeh:** Çāştgāh lafẓından muḫaffefdür. [e-ş-t] **Çāşte:** Ḳuşluḳ yimegi. [e-m] **Cāme:** *Cīm*-i ʿArabīyile **05** giyesi, ism-i cinsdür, giyilen cemīʿ libāslara ıṭlāḳ olınur ve yarısı yanmış egsi ve döşek **06** ve ḳadeḥ ve ṣurāḥī. **Şems-i F.:**

Feṭḥ ber-yād-ı bezm-i o ḫorde
Her çi der-cām kerde ez-cāme

Niʿmetī ve **07** şiʿrüñ şāh beyti ve ġazel maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş ve Şems-i Faḫrīnüñ bu beyti ile istişhād **08** itmiş. **Beyt:**

Cāmehā yāfte ez-ū şāʿir
Çün ber ü ʿarż kerd yek cāme

Firdevsī:

09 Yekī cāme gūy u yek çeng zen
Yekī pāy gūyed şiken-ber-şiken

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle **10** taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki cāme maʿnā-yı aṣlīsi iʿtibārıyıla melbūsede ve mefrūşede ʿāmdur **11** melbūse ten-cāme dirler, aṣlī cāme-i tendür. İżāfetile ʿilmiyyeye naḳl olınduḳda ḳāʿide-i terkīb **12** taġyīr olınup mużāfun ileyh taḳdīm olınmışdur. Mefrūşe, cāme-ḫˇāb dirler, niteki bu **13** beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Cüdā kerd pes Yūsuf jerf-yāb
Ze-peş Züleyḫā be-şeb cāme-ḫˇāb

14 Cāme-ḫˇābınuñ aṣlī cāme-i ḫˇābdur. İżāfetile ʿilmiyyeye naḳl olınduḳda ʿalāmet-i **15** iżāfet ki cāmenüñ āḫirinde hemze-i meksūre idi. Ḥıẕf olınmaġıla ḳāʿide-i terkīb taġyīr **16** olınmışdur. Ammā keşret-i istiʿmālile cāme melbūsda aʿlām-ı ġālibeden olmışdur. Iṭlāḳı üzerine **17** bilā ḳarīnetin ẕikr olınsa murād arḳaya giyecekdür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

18 Pīrāhen-i berg ber-dıraḫtān
Çün cāme-i ʿıyd nīk-baḫtān

İstiʿāre ṭarīḳiyile beyt-i meẕkūrdaki **19** pīrāhen gibi cāmede ezhārda istiʿmāl olınupdur,

niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

20 Bülbül zede bāng u naʿre çün pencerān
V'ez-ecd gül-i surḫ şode câme derān

Câme ile ḳabānuñ farḳı **21** var câme öñi ṭutuḳ olana dirler, ammā ḳabā dimezler, öñi açuġa maḫṣūṣdur. Ḳabā ʿAcemde **22** bu vechile müstaʿmeldür. Câme, ḳabā kerd dirler. Ḳaçan öñi ṭutuḳ ḳaftānun yırtup öñini **23** açsa, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çün gül ez-nükhet-i o câme ḳabā kon Ḥāfıẓ
24 V'ān ḳabā der-reh-i ān ḳāmet-i çālāk-endāz

Çâme: Çâme, çeġâme, çegâme. *Cīm*-i ʿAcemīyile Niʿmetī **25** ḳuvvet ü ḥurmet ü ʿizzet ü destān u şiʿr ü ḳaṣīde maʿnāsına naḳl itmiş. **26** Mevlānā Ḥalīmī şiʿr maʿnāsınadur dimiş ve baʿżılar ḳaṣīde dimekdür didiler, şiʿr ü ḳaṣīde **27** maʿnāsına çeġâme lafẓından taḫfīf olınmışdur. [e-n-e-n] **Cânâne:** Maʿşūḳa. [e-n] **Çâne:** 28 *Cīm*-i ʿAcemīyile çeñe, ʿArabīde *ḫanek* maʿnāsına. **Beyt:**

Ḫoş ṭaʿām-est kes ne-mī-bāyed
Zaḫm-ı dendān u zaḥmet-i çâne

29 Câne: *Cīm*-i ʿArabīyile her ḥayvānuñ kiçüregine dirler. Meṣelā ṭaya, esb-câne dirler **30** ve buzaġuya gāv-câne dirler ve özdek ve cezīre maʿnāsına. [e-v-d-e-n] **Câvidâne:** Câvidān **31** câvidâne, câvīd, câvīdān ebedī olan nesne, câvidān maʿnāsına. [e-v-l] **Çâvele:** *Cīm*-i ʿAcemīyile 327a/01 Pehlevī lüġatinde güle dirler, verd maʿnāsına ve gül ve gülcigine daḫı dirler, çābele maʿnāsına. [-e-] **Câh: 02** *Cīm*-i ʿArabīyile iḳbāl ü devlet ü ʿizzet ü manṣıb u mertebe ʿArabīdür. Fārsīde daḫı çoḳ **03** müstaʿmeldür. **Çâh:** *Cīm*-i ʿAcemīyile muṭlaḳā ḳuyuya dirler, ṣuyı olsun gerek olmasun ki içine **04** tereke ṭoldururlar. [e-h-y-v-z] **Çâh-yūze:** Ḳoġa çıḳaracaḳ çengel ü çepe ve ölke, bekre anuñ **05** içinde döner, demürden olsa ʿArabca *ḫuṭṭāf* dirler aġaçdan olsa, ʿArabca *ḳaʿv* **06** dirler. [e-y-p-n-e] **Cây-ı penâh:** Ṣıġıncaḳ yir ve ṣıġınca yiri. [e-y-g-e] **Câygâh:** Ṭuracaḳ yir **07** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki câygâh lafẓ-ı mürekkebdür, bir cüzʾi câydur yir maʿnāsına **08** bir cüzʾi de gâhdur, *kāf*-ı ʿAcemīyile meclis maʿnāsına câygâhuñ maʿnā-yı terkībīsi oṭuracaḳ yirdür. **09** *yā*nuñ sükūnıyıladur. Aṣlı cây-ı gâhdur, *yā*nuñ kesresiyile ki ʿalāmet-i iżāfetdür, ʿilmiyyeye naḳl olıcaḳ **10** ḳāʿide-i terkīb taġyīr olınup meẕkūr ḥarfüñ ḥareketi sükūne mübeddel oldı. [p-e-r] **Çepâre:** Eski **11** ḳaftān baʿżı nüsḫada āḫiri *nūn*la çapan vāḳiʿ olmış. [p-ç-l] **Çepçele:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ṣıyrıncaḳ oyunı **12** yaʿnī buz urmaḳ ʿArabca *zaḫlūḳa* dirler ve ṭayancaḳ nesne ve çömçe balıḳ, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu **13** maʿnāya kesr-i *cīm*-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi. [-b-] **Çepe:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile zaġar ve ṣolaḳ kimse yaʿnī her işi **14** ṣol ile işler, rāsta

muḳābilidür. **Cebe:** *Cīm* ü *bā*ʾ-i ʿArabīyile cengde giyilen demürden ḳaftān 15 Türkīde de cebe dirler. [p-y-r] **Çepīre:** *Cīm* ü *bā*ʾ-i ʿAcemīyile bir işden ötüri cemʿ olmaḳ, müctemiʿ maʿnāsına 16 ve yaraḳlanmış, āmāde maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Be-rāy sāz-kār devlet-i to
Kevākib-rā buved dāyim çepīre

17 **Cebīre:** *Cīm* ü *bā*ʾ-i ʿArabīyile büyük arslan ve şınuḳ kemük ki şararlar, ʿArabīde şınuḳ ve cerāḥat 18 üzerine şarduḳları şarġı ki üzerine mesḥ iderler. [-t-] **Çete:** Bir vilāyet adıdur. [d-ke-r] **Cedkāre:** 19 Muḫālif tedbīrler. [r-e-g-e] **Çerāgāh:** Çerāgāh, çerāzār otlaḳ yiri, merʿā ve mürtefiʿ maʿnāsına aṣlda 20 lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi çerādur, otlaḳ maʿnāsına bir cüzʾi de gāhdur, maḥall maʿnāsına cāygāhdaki 21 gāh gibi aṣlı gāh çerādur, ʿalem olıcaḳ mużāfun ileyh taḳdīm olınmışdur. [r-e-g] **Çerāgeh:** *Kāf*-ı 22 ʿAcemīyile miṣlihu, çerāgāh lafẓından muḫaffefdür. [r-p-r-v-d] **Çerb-rūde:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳıvrım, baġarsaḳ yaʿnī 23 penceviş. [r-b] **Çerbe:** Niʿmetī çerḫa maʿnāsına naḳl eylemiş ki felek ve aġırşaḳ ve ḳalḳan ve çıḳrıḳ 24 ve duzaḳ maʿnāsınadur. [r-ḫ-ġ-l] **Çarḫ-ı ġalle:** Ḳañlı. [r-ḫ-l] **Çerḫale:** Çerḫale, çerḫa. *Cīm*-i ʿAcemīyile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 25 ṣāḥibi bi'l-feth ve'ż-żamm dimiş güneyik çiçegi ve ḳaluġan didükleri dikendür ki deve yir, eṭıbbā 26 ḳatında şukāʿā dimekile maʿrūfdur. [r-ḫ] **Çerḫa:** Ve bi'l-kesr ḳaluġan didükleri ot ki eṭıbbā şukāʿā 27 dir ve ḳalḳan ve felek ve çıḳrıḳ ve duzaḳ ki ṣayyād āletidür. Ḳaraḥiṣārī ve kelebce maʿnāsına 28 da gelür dimiş. [r-d] **Çerde:** Yaġız dirler, levnde istiʿmāl olınur. Meṣelā ḳara yaġıza siyeh-çerde 29 ve ṣarışına zerd-çerde dirler ve aṣlsız ve uṣūlsuz at ve ḳaraca çekirge, çırtlıḳ 30 ve ṭoy didükleri büyük ḳuş, cebbārī maʿnāsına. [r-m] **Çerme:** Boz at. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 31 böyle taḥḳīḳ itmişler ki ata çerme ıṭlāḳı bu beytden fehm olınur. **Firdevsī:**

327b/01 Çü pūşīd Sohrāb ḫaftān-ı ceng
Teş-est ez-ber çerme-i seng-i reng

*Rā*nuñ 02 iʿtibāriyiledür. Niteki beyt-i meẕkūrdan añlanur. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi çerme boz at dimişdür 03 ve bu beyti istişhād itmişdür. **Beyt:**

Ber-engīḫt pes çerme-i germ ḫīz
Der-efkende ber-Hindūvān rüstaḫīz

04 Bu beytde ol maʿnāya didügi taʿyīn renge delālet yoḳdur. Beyt-i sābıḳda vardur. 05 [r-n-d] **Çerende:** Otlayıcı cānver. [r-v-y-d] **Çervīde:** *Cīm*-i ʿAcemīyile çāre istemek. **Şems-i F.:**

06 Devlet ü nuṣret ü saʿādet-rā
Nī-st kārī be-ġīr çervīde

Çere: *Cīm*-i ʿAcemīyile yaġ özi **07** ve çāre istemek ve vaḥşī ḥayvān ve ḳuş. [r-y-d] **Cerīde:** Her nesneden mücerred ve tenhā ve defter maʿnāsına. **08 Ḥāfiẓ:**

Cerīde-rev ki güẕergāh-ı ʿāfiyet teng-est
Piyāle-gīr ki ʿömr-i ʿazīz-i bī-bedel-est

ʿAṣṣārī:

09 Çü buved o dilberī-rā ser-cerīde
Şod ān geştī ez-ū beytü'l-ḳaṣīde

[r-y] **Cerye:** Ḳursaḳ **10** ḥavṣala maʿnāsına. Ḥalīmī kesr-i *cīm* ü *rā*nuñ kesrīyile ve *yā*nuñ teşdīdiyile taṣḥīḥ idüp ḳuş ḳursaġına **11** dirler dimiş. [z-d-r] **Çezdere:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳaḳırdaḳ ve darı ḳuşı. [z-d] **Çezde:** *Cīm*-i ʿAcemīyile miṣlihu **12** ve çaḳır ṭoġan ve çaġırġan toy ve göden çekirge ve çez baġırsaḳ. [-z-] **Çeze:** *Cīm*-i ʿAcemīyile öz ve çadır. **13** [s-p-y-d] **Çespīde:** Ekilmiş ve meyl eylemiş ve iki nesne birbirine yapışmış. [ş-m-p-n-e] **Çeşm-penāh: 14** Yaramaz göz degmek içün itdükleri taʿvīẕ. **Şems-i F.:**

Her ki bā-ḥırz-ı medḥ-i o bāşed
Ne-buved ḥāceteş be-çeşm-penāh

15 [ş-m-z-d] **Çeşm-zede:** Göz dikmiş. [ş-m-g-ş-t] **Çeşm-küşte:** *Kāf*-ı ʿAcemīnüñ fetḥasıyıla **16** şaşı, ʿArabīde aḥvel maʿnāsına. **ʿAscedī:**

Hecā kerd-est pinhān şāʿirān-rā
Ḳarīʿ ān kūr-ı melʿūn çeşm-güşte

17 [ş-m] **Çeşme:** Bıñar, *yenbūʿ* maʿnāsına. **Beyt:**

Der-īn çeşme çün mā besī dem-zedend
18 Ber-füted tā çeşm ber-hem zedend

Ve igne ve çuvāl-dūz yordusı ve bunlara beñzerine varise. **Beyt:**

19 Resīd nāvek-i çeşm-i to īn-çonān be-ṣem
Ki çeşme çeşme şod ez-nāvek-i to pīrehenem

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **20** böyle taḥḳīḳ itmişler ki çeşmedeki çeşm, göz maʿnāsınadur. Iṭlāḳı teşbīhendür, āḫirindeki *hā* naḳl içündür **21** maʿnā-yı ʿāmdan, maʿnā-yı ḫāṣṣa bu *hā*nuñ ḫāne beyānında tafṣīli geçmişdür, güzellige çeşmek didükleri daḫı **22** teşbīhen istiʿāre ṭarīḳiyiledür, niteki maḥallinde ẕikr olınmışdur. [ġ-e-r] **Çeġāre:** Ġalle ḳuyusı. [ġ-e-l] **Çeġāle: 23** Ḳuşlar cemʿiyyeti ve çoġuldusı, havāda olsun yirde olsun. **Esedī:**

Perākende gerdūn u hāmūn heme
24 Ze-murġān-ı çeġāle ze-murġān reme

Ve Türkīde çaġala didükleri *ġayn*ile ve *fā* ile daḫı lüġatdür. [ġ-e-m] **Çeġāme: 25** Şiʿr ü ḳaṣīde çāme maʿnāsına. [ġ-e-n] **Çeġāne:** Mevlānā Ḥalīmī dört pāre taḫteciklerdür ki

elde ṭutarlar **26** çār-pāre maʿnāsına ve aḳlıġa daḫı dirler dimiş. Niʿmetī barmaḳlar arasında çalınan sāza dirler **27** dimiş ve kemānçe muṭlaḳā çalġu maʿnāsına naḳl olınur. [ġ-r-s-t] **Çaġreste:** Sırçan yaʿnī maşıra içindeki **28** demür ig ve ocaḳ maşası *cīm*den şoñra *fā* ile daḫı lüġatdür. [ġ-r-e-b] **Çaġrābe:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳurbaġa **29** yoşunı ki şularda olur, ʿArabca *ṭuḥlub* dirler. [ġ-z-e-v] **Çaġzāve:** Miṣlihu. [ġ-z-v-e-v] **Çaġzvāve:** Miṣlihu. **30** [ġ-n] **Çaġne:** *Cīm*-i ʿAcemīyile yapalaḳ ḳuşı, ügiye beñzer ve kāfir ḳırlaġucı ki gözleri büyük ve zengī şaruluġa **31** māʾil olur, taʿrīb idüp çaġnaḳ dirler çaġnek daḫı lüġatdür. [f-e-l] **Çefāle:** Ḳuşlar cemʿiyyeti 328a/01 ve ġavġāsı, çeġāle maʿnāsına. [f-t] **Çefte:** *Cīm*-i ʿAcemīyile *fā*dan şoñra *tā* ile ekilüp iki ḳat **02** olmış. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki ender-ḫıẕmeti o
Hemīşe peşt-i gerdūn çefte bāşed

ve **03** büzülmiş ve ḳavrulmış çıġın lafẓından ism-i mefʿūldür ve üzüm şalḳımı ve aşmaya daḫı dirler **04** ve kerevit ki aşma içün ola, ʿArabīde *ʿarīş* ü *ʿurūş* dirler ve baʿżı vilāyetde aña kilāver dirler. **Reşīd Vaṭvāṭ:**

Zerd şod nā-çeşīde şerbet-i ʿaşḳ
Çefte şod nā-keşīde firḳat-i yār

05 [f-r-s-t] **Çefreste:** Māsūre içinde olan demür ig ki Türkīde sırçan dirler *ġayn* ile **06** çaġreste daḫı lüġatdür. [f-n] **Cefne:** *Fā*dan şoñra *nūn*la büyük aġaçdan çanaḳ. [k-e-b] **Çekābe: 07** Kāriz toḳmaġı. [k-e-k] **Çekāke:** Ḳapu bağı ve ṭamla *ḳaṭre* maʿnāsına ġayrı adları *nāv* lafẓında mesṭūrdur. **08** [k-e-l] **Çekāle:** Miṣlihu ṭamla maʿnāsına. [k-e-m] **Çekāme:** Şiʿr ü ḳaṣīde, çāme ve çeġāme maʿnāsına.[3181] [-k-] **Çeke: 09** Ṭamla, çekāle maʿnāsına. [k-r] **Çekre:** Köpük, *kef* maʿnāsına şunuñ olsun ve ġayrınuñ olsun. **10** [l-ġ-v-z] **Çelġūze:** Hindūstān ḳozı nārcīl maʿnāsına ve çam ḳozaġı ve kūknār ḳozaġı **11** ki fıstıḳ-ı Rūmīdür, ġalaṭ idüp gögez dirler. Niʿmetī ve fıstıḳa beñzer bir yemişdür dimiş. [l-v] **12 Celve:** Gerdek ve nāzıla şalınmaḳ ve semāʿ ʿArabīdür, Fārsīde daḫı çoḳ istiʿmāl olınur. [l-v-h-g] **13 Celvege:** Feṭḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyile ve *hāʾ*-i aṣlīyile şalınacaḳ yir ve gerdekḫāne. [l-y-d] **Çelīde:** Zihgīr ki **14** oḳ atduḳları vaḳt yay kirişin anuñıla ṭutarlar ve engüştüvāne maʿnāsına. [m-e-z] **Cemmāze:** Erbāb-ı **15** lüġat yil deve ve maḥmil devesi dimişler, ʿArabīdür, cemmāze şütür-devendeye dirler, *Ṣıḥāḥ-ı Cevherī*de **16** *ve'l-cemmāzi'l-baʿīri'ẕ-ẕī yirkebetü'l-mücemmiz* dimişler. [m-e-n-n-d] **Çemānende:** Teferruḥlayıcı. **Beyt:**

17 Çemānende çerme çemīde cevān

[3181] --. 16. (311a/19)

Yekī kūh-ı bār-est güftī-revān

[m-e-n] **Çemāne.** *Cīm*-i ʿAcemīyile Mevlānā Ḥalīmī süci ḳabı dimiş, Şems-i Faḫrī 18 şarāb ḳabağı ki üzeri naḳşlu ola dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Ḥarīfān çemen-rā bā-ẓaferhā

19 Be-yād-ı o buved cām u çemāne

Dīger:

Ger meyl-i nücūm kon çü sāġar

Gerden be-nihīm çün çemāne

Ve piyāle 20 maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. **Beyt:**

Gehī ḫufte ber-sünbül ü nev-semen

Gehī bā-çemāne çemān der-çemen

Ammā 21 Niʿmetī ve Cemüñ piyālesi adıdur dimiş. Cemüñ aṣlı tafṣīli ile maḥallinde ẕikr olınmışdur ve 22 cevāhirden ḳıymetī olıcaḳ, rengi gök bir cevherdür dimiş. [m-n-d] **Çemende:** Otlayıcı, dābbe maʿnāsına. [n-b] 23 **Cenbe:** Ḳapu ardına bağlanmağıçün bıraḳduḳları aġaç ṭırḳuz maʿnāsına ve kāriz toḳmağı ki 24 toḳaç dirler ve üzüm çekirdegi. [n-c] **Cence:** Ṭoḳaç maʿnāsına ve üzüm çekirdegi. [n-d-r] **Cendere:** Ol āletdür ki 25 sölpük olan esbābı anuñıla cilā iderler ve açarlar. [m-y-d] **Çemīde:** Nāz ile gidici ṣalınıcı. [n-e-b] 26 **Cenābe:** Bir oyundur muʿāhede iderler, ekṣer gice ile oynarlar ve ay ṭınnāne ve ey söyleyene ve ey gelene 27 dirler eṣaḥḥ żam-ı *cīm*iledür. [n-d] **Cende:** Dögeç ve ḳamçı. [n-ġ-v-z] **Çenġūze:** Hindūstān ḳozı ve kūknār 28 ve çam ḳozağı, çelġūre maʿnāsına. **Çengāle:** Çengāl maʿnāsına. **Çengāve:** Aʿlām-ı ricāldendür. [n-g-m-v-z] 29 **Çeng-mūze:** Edük burnınuñ sivricesi ki ʿArabca ḫorṭūm dirler. [n-y-b] **Cenībe:** 30 Yidek ʿArabīdür. [n-y-n] **Cenīne:** Ev eṭrāfında olan ṭurre. [-n-] **Çene:** ʿAlef-i murġ, çīne maʿnāsına ammā 31 kesre efṣaḥdur. [v-e-z] **Cevāze:** Ḳıba yaʿnī ḳırḳbayır didükleri ve ısıtma maʿnāsına. [v-b-y-n] **Cevbīne:** 328b/01 Hümā ḳuşı. [v-z-g-r] **Cevz-girih:** Dügme. [v-z-y-n] **Cevzīne:** Ḳozlu ḥalvā, taʿrīb idüp cevzīnc 02 dirler. [v-n] **Cevne:** Güneş. **Çeh:** *Hā*ʾ-i melfūẓa ile ḳuyı maʿnāsına çāh lafẓından muḫaffefdür māh u meh 03 rāh u reh gibi. **Çe:** *Hā*ʾ-i ʿalāmetile ḥarf-i taṣġīrdür, nānçe, kemānçe, ġulāmçe gibi nāncaġuz, yaycaġuz, ḳulcaġuz 04 dimekdür, lüġat-i Fārsīde delālet-i vaż̇ʿiyye ḥasbīle ḳaṭʿan maʿnā-yı ṣıġarı ifāde ider çe dir. 05 Āḫir kelimeye lāḥiḳ olur, ol kelimenüñ medlūlinde ṣıġar maʿnāsın ifāde ider, meṣelā küçücük bāġ 06 küçücük baġ diyecek yirde bāġçe, boġçe dirler, bāġuñ leṭāfetinde taġyīr itseler, āḫirine 07 *kāf*-ı taṣġīr getürürler, bāġek dirler, ṣıġarından ḫaber virmek isteseler, āḫirine meẕkūr 08 ʿibāreti ilḥāḳ iderler, bāġçe dirler. [h-e-r-ḫ-e-n] **Çehār-ḫāne:** Şīrdān ki içine ḳıyma ṭoldururlar 09

ve kese ki żardān dirler ve bir dürlü aşdur. [h-e-r-ş-e-ḫ] **Çehār-şāḫa:** Yaba sāʾir esāmīsi **10** se-engüşt lafẓında meẕkūrdur. **Çehār-süvāre:** Dört yol başı. **Çehārgāne:** Dört **11** dürlü. [h-r] **Çehre:** Ṣūret ve beñiz ve yüzde olan nişān ve çıḳrıḳ ve cāriye. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **12** böyle taḥḳīḳ itmişler ki çehre yüzdür, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-çehre çü āteş be-ʿārıż çü āb
13 Fürūz ender māh u ez-āfitāb

Çehr de dirler *hā*sız. **Beyt:**

Be-porsīd bisyār u būsīd çehr
14 Nüvāzīd ü her güne efzūd mihr

Çehrenüñ medlūli olan yüz ʿużv-ı maḫṣūṣ **15** u maʿrūfdur. Ḳızıl beñizlünüñ çehresini oda teşbīh itdüklerinleyin niteki beyt-i sābıḳda **16** meẕkūrdur. Aḳ beñizlünüñ çehresini aya teşbīh iderler, māh-çehre dirler, gāh olur **17** müşebbihī taḳdīm iderler, çehre-māh dirler, niteki Firdevsīnüñ bu beytinde vāḳiʿ olupdur. **18 Beyt:**

Ber-īn hemī güft ān çehre-māh
Hemī kerd Yūsuf be-her sū nigāh

[h-n-d] **Çehende:** *Cīm*-i ʿAcemjyile **19** çalıḳ at yaʿnī rām olup yola oñat yürimez, şıçrar yürür. [h-v-d-e-n] **Cehūdāne: 20** Bir ṭaʿām adıdur ki ʿArabca *neḳānīḳ* dirler, Türkīde yaġ ördegi dirler ve şucuḳ. [h-y-r] **Çehīre: 21** Çehre maʿnāsına. **El-Cīmi'l-Meksūre:** [r-e-ġ-p-e-n] **Çirāġpāne:** Ol āletdür ki çerāġ anuñ **22** üstünde yanar, çerāġ-pā maʿnāsına, ʿArabīde *menāret* ü *māṣilet* maʿnāsına. [r-e-ġ-p-e-y] **Çirāġ-pāye:** Miṣlihu **23** ve çerāġ dibi. [r-e-ġ-p-r] **Çirāġ-pere:** Ölke çerāġı anuñ içine ḳoyarlar bir yerden bir yere **24** alup giderler. Meṣelā fener gibi ve pervāne. [r-e-ġ-l] **Çirāġale:** Gice yıldız gibi ışılayan böcekdür, **25** kirm-i şeb-tāb maʿnāsına sāʾir esāmīsi şeb-tāb lafẓında mesṭūrdur. [r-e-ġ-v-e-s] **Çirāġvāse: 26** Pervāne. **Çirāġyāne:** Çirāġpāye maʿnāsına. [r-c] **Circe:** Güneyik çiçegi ve ḳaluġan dikeni çerḫa **27** maʿnāsına iki *cīm*-i ʿArabīyile Esāmī şāḥibi *hüve nebet merren yüshilü'r-raġl* dimiş. [r-ḫ] **Çirḫa:** Miṣlihu.[3182] [r-y] **Ciriyye: 28** *Bā*nuñ kesresi *rā*nuñ ve *yā*nuñ teşdīdiyile ḳuşuñ çigereki ʿalefdān maʿnāsına ki ḳursaḳdur. **29** [g-r-e-g-n-d] **Ciger-āgende:** Yaġ bağır didükleri ki cigeri ḳıyma idüp bişürürler ve ciger ile **30** ṭolmış şucuḳ. [g-r-g-v-ş] **Ciger-güşe:** Ziyādetü'l-kebed. [k-v-n] **Çi-güne:** Ne dürlü dimekdür ve nite keyf **31** maʿnāsına. [l-e-z] **Cilāze:** Taḫfīf-i *lām*ile ʿilm-i mūsīḳī perdeleri ve bağırsaḳ perdeleri. [l-c] **Cilcile:** 329a/01 Ḳaplubaġa ve çille maʿnāsına ḳaplubaġa yavrısını ḳırḳ günde çıḳarur. Feṭḥ-i *cīm*ile cülcüle ʿArabīde **02** raʿd āvāzına

[3182] 16. (312a/07)

dirler ve ḥareket maʿnāsına. [-l-] **Çille:** *Cīm*-i ʿAcemīyile bir nevʿ mantardur. Simārūġ dirler **03** ve ʿavratlaruñ müddet-i nefāsī ve dervīşlerüñ ḳırḳ günde ḫalvetde oturduḳlarına dirler **04** ve yay tünci. **Beyt:**

Mī-keşed ber-men felek tīr ü men sīne-siper
Çille-i her gūşe ber-mey āverem hemçün keman

05 Kātibī:

Şīr-i gerdūn-rā pey-i ṣayd er ṭaleb-dārī ze-mihr
Efkende ez-çillei ḳavseş be-gerdūn pālheng

06 *Cīm*-i ʿArabīyile, ʿArabīde tezeke dirler ki yaḳarlar ve ʿarūsalarını ere virdüklerinde envāʿ **07** ṣūret ile tezyīn idüp cilve itdürdüklerine dirler. [-n-] **Çine:** Dāne-i murġ, çīne lafẓından **08** taḫfīf olınmışdur. [n-y-b] **Çinībe:** Yürek. **Çi:** *Hāʾ*-i ʿalāmet ile ḥarf-i istifhāmdur. Nite dimekdür. **09** Meṣelā ol nedür diyicek yirde ān çī-st dirler, aṣlı çi-estdür niteki nī-stüñ aṣlı **10** ne-estdür. Terkīb olıcaḳ yā ḥıẕf olınur. *Elif yā*ya munḳalib olur ne diyem diyicek **11** yirde ʿAcem çi-gūyem dir. **Beyt:**

Ne-dānem çi-gūyem çi reng āverem
Ki tā dest-i o zīr-i seng āverem

12 Ammā gāh olur vezn żarūretinden ötüri kesre-i işbāʿ iderler *yā* ḥāṣıl olur. **Esedī:**

13 Çü kün güft şod buved bī-çī vü çün
Henūzeş ne-peyveste bā-kāf u nūn

Ve gāh olur **14** żarūretden ötüri *hā*yı ḥıẕf idüp ān ṣoñra gelen kelimenüñ evvelin sākin ḳılup **15** aña ulaşdururlar. **Ḫʷāce Senānī:**

To ki der-ḳaṣd-ı kilk ü enfāsī
Çehre-rā ez-niḳāb çi şināsī

16 Aṣlı çi şināsīdür, żarūretden yā ḥıẕf olınmışdur. Gāh olur çi nesne maʿnāsında istiʿmāl **17** olınur. **Beyt:**

Murġ āncā reved ki çīne buved
Ne be-āncā reved ki çi ne-buved

Çi ne-buvedüñ maʿnāsı **18** nesne olmayadur. **Cihān-zinde:** Yaz ve ḳış, ṣolmaz bir çiçekdür. [y-ç-l] **Çiçile:** İki *cīm*-i ʿAcemīyile **19** renc ü zaḥmet. [y-r] **Çīre:** *Cīm*-i ʿAcemīyile yüreklü ve cürʾetlü yigin ve öz. **Beyt:**

Çü Hūmān ber-āmed be-dān-ı çīregī
20 Be-piçīd üderz ez-ān ḫīzegī

Çīr-dest cüzʾiyātdan her nesneyi başaran **21** eli uz kimesne ve mutaṭāvil ve küstāḫ maʿnāsına. **Beyt:**

Be-kār-ı şehī her geh süstī koned

22 Be-o herkesī çīre-destī koned

Çīr daḫı lüġatdür ve faṣīḥ kimesne. (ʿ):

Be-şod merd-i bī-dār u çīre zeban

23 ve bī-şerm ü bī-edeb ve önegü, *lecūc* maʿnālarında daḫı istiʿmāl olınur ve büyük yol ve 24 bir otuñ adıdur. [-z-] **Çīze:** Çīnbistire ki ʿavratlar anuñıla ḳaşlarınuñ ve yüzlerinüñ 25 ḳılın yolarlar. [y-n-r] **Çīndere:** Bir memleket adıdur dirler ki anda bir çeşme vardur dāʾim 26 andan dürlü dürlü sāz avāzı gelür. [y-n] **Çīne:** ʿAlef-i murġ ve ḳursaḳ, ḥavṣala maʿnāsına ve ol 27 duzaḳ ki dāne cinsinden ola, faḫ gibi. **Saʿdī:**

Murġ ān-cā reved ki çīne buved

Ne be-cāyī reved ki çi ne-buved

28 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ çīneden murād direcek dānedür, ismdür, çīdenden meʾḫūzdur, niteki 29 beyt-i meẕkūrdan ẓāhirdür dimişler. [y-n-d-e-n] **Çīne-dāne:** Dāne-i murġ. [y-v-h] **Çīve:** *Cīm*-i ʿArabīyile 30 ve *cīm*-i ʿAcemīyile sindik, jīve maʿnāsına taʿrībī zībaḳdur, sāʾir adları sīm-āb lafẓında meṣtūrdur. 31 **El-Cīmi'l-Mażmūme.** [p-c-r-ʿ] **Çupcürʿa:** Ḳamçı, tāzyāne maʿnāsına. [d-e-g-e-n] **Cüdāgāne:** Ayruca 329b/01 ve ayrılıḳ maʿnāsına. [r-ʿ] **Cürʿa:** ʿArabīde her içilen nesnenüñ ṣoñı ki ẓarfında ḳalmış 02 ola ekṣer şarābda ḳadeḥde bāḳī ḳalana dirler, ḫuṣūṣā lisān-ı Fārsīde cemʿī cüraʿ gelür. **Cürġa:** 03 *Ġayn*-ı muʿceme ile emzikli ṭās. [-r-] **Cürre:** Miṣlihu ve ḳulp ve küpecik ʿArabīdür ve āḫirgi maʿnāsına 04 ve ṭoġan cinsinden bir nevʿ küçük ḳuşdur. Ġāyetde cürʾetlü olur. Türkīde taḫfīf-i *rā* ile 05 cüre dirler. **Hātifī:**

V'ez-ān cürre-bāzān-ı nev-riste

Şode her yekī şāhbāz-ı dīger

[-j-] **Çüje:** *Cīm* 06 ü *zāʾ*-i muʿceme ile uçḳur geçürecek yir, çüj maʿnāsına. [ġ-e-l] **Çüġāle:** Niʿmetīnüñ bir nüsḫasında 07 *cīm*-i ʿArabīyiledür dimiş, Türkīde çaġla didükleri ki bādāmuñ ve şeftālū ve zerdālū ve *ācāṣ* 08 kīnebüñ ḫāmīdür ve ḳuşlar dirnegi ki fetḥile daḫı rivāyet olındı. [f-e-l] **Çüfāle:** 09 Miṣlihu fetḥa ile daḫı rivāyet olınmışdur. [f-t] **Cüfte:** ʿAvratuñ cüftesi Ḳaraḥiṣārī 10 aşma çubuġı maʿnāsına naḳl itmiş. [le-] **Cüllāh:** Cülhe, nessāc maʿnāsına. [-l-] **Cülle:** *Cīm*-i ʿArabīyile 11 ḳavṣara yaʿnī seped ki içine yemiş ḳorlar ve ṭomalan mantarı, ʿArabīdür. [m-e-n] **Çümāne:** *Cīm*-i ʿAcemīyile 12 miyāne maʿnāsına. [m-c-m] **Cümcüme:** Ḳafā, kāse-i ser maʿnāsına ve aġaç ḳadeḥ, ʿArabīdür. [m-c] **Çümçe:** Aġaçdan 13 ḳadeḥ Türkīde daḫı şāyiʿdür. Ammā aġaçdan ḳulplı ḳutı gibidür ve kepçe. [n-e-b] **Cünābe:** 14 Bir oyundur ve ay ṭınāne ve ay söyleyene ve ay gelene dirler. [n-e-n] **Cünāne:** İki *nūm*la Niʿmetī 15 miṣlihu dimiş. [n-

b-n-d] **Cünbende:** Deprenici dimekdür ve ḥaşerāt-ı arż ve zehrlü böcege dirler. **16** [n-b] **Cünbe:** Miṣlihu, ḥaşerāt-ı arż maʿnāsına. Sāʾir esāmīsi cerend lafẓında meẕkūrdur. **17** [n-c] **Cünce:** Üzüm çekirdegi. [v-b-p-e-r] **Çūp-pāre:** Bir nevʿ līfdür. [v-b-ḫ-v-r] **Çūb-ḫūre: 18** Aġaç ḳurdı ki aġacı yir. [v-p] **Çūpe:** Oḳlaġı ve vārdene. [v-p-y-n] **Çūpīne:** Aġaçḳaḳan **19** didükleri ḳuş ve ḳuġı ve tūbī ḳuşı. [v-ç] **Çūçe:** *Cīm*-i ʿAcemīyile bülūc ki Türkīde firek daḫı **20** dirler, ʿArabīde ferrūc ve muṭlaḳā ḳuş yavrısına dirler. **Mīr Ḫusrev:**

Dil çi pered tāz-ı felek be-güẕerd
21 Çūçe ki der-beyża buved çün perd

[v-e-ç] **Çüvāçe:** Miṣlihu. [v-r-e-b] **Cūrābe:** Ṣu bendi **22** āletinden ṣızan yaʿnī tereşşüḥ iden ṣuya dirler. [v-j] **Çūje:** Bülūc, çūçe maʿnāsına taʿrīb **23** idüp çözük dirler ve ilmek maʿnāsına ve dügmenüñ iligi. [v-ş-p-r] **Cūş-pere: 24** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile börek tutmacı, ʿArabīde şeş-berek dirler sāʾir esāmīsi tutmaç lafẓında **25** meẕkūrdur. [v-l-e] **Cūlāh:** Cülha. [v-l] **Cūleh:** Miṣlihu *hāʾ*-i melfūẓa ile cūlāh lafẓından taḫfīf **26** olınmışdur. [v-y-ç] **Cüyçe:** Irmacuḳ dimekdür, cüy lafẓınuñ taṣġīridür, cüyek gibi. **27** [v-y-y-n] **Cüyīne:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ḳuġı ḳuşı baʿżılar ve ṭoy ḳuşı ve aġaç ḳaḳan didükleri **28** ḳuş ve baʿżılar muṭlaḳā ṣuda olan ḳuşlar dimişler. [v-y-n] **Cüyine:** Cāru'llāhi ʿAllāme *Muḳaddimetü'l-Edeb* **29** nām lüġatinde cüyine kervān didükleri ḳuşa dirler dimiş, ġālibā cüyīne lafẓından **30** muḫaffefdür. [h-r] **Çehre:** İç oġlanı. [h-v-d-e-n-h] **Cühūdāne:** Yaġ ördegi dirler, ḳalye ḳısmından bir ṭaʿāmdur, içi ṭolmış baġarsaḳdur. **31 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḥāʾi'l-Meftūḥa** 330a/01 Lisān-ı Fārsīde ḥarf-i mühmele *ḥā* yoḳdur. Niteki mirāren ẕikr olınupdur. [-b-] **Ḥabbe:** Bir çekirdek **02** aġırına dirler ki iki arpa aġırıdur. [t-r-ş] **Ḥatreşe:** Tengī bāşed. [c-l] **Ḥacle:** Bi't-taḥrīk ḥicālü'l-ʿarūs, hūbiyet yezīn **03** bi'ş-şiyā vü ilā sırrahu ve's-sütūr. **Beyt:**

ʿArūs-ı rūy-pūş gül derūn-ı ḥacle bā-bülbül
04 Dehān be-güşāde zīr-i leb ḥadīşī mī-koned mübhem

[r-b-g-e] **Ḥarbgāh:** Ceng yiri. [f-n] **Ḥafne:** Bir avuç **05** ṭolusı az nesne virmek maʿnāsına. [m-d-v-n] **Ḥamdūne:** Meymūn didükleri cānver, ḳurd maʿnāsına. [v-ş-l] **06 Ḥavṣala:** Ḳursaḳ. [y-k-l] **Ḥaykele:** İt üzümi ve oġlan ṭoġduġı zamānda dögüp üzerine ekdükleri ot. **07 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḥāʾi'l-Meftūḥa 08** [e-t-v-l] **Ḫātūle:** *Düvelī ve daġāyī buved.* [e-d] **Ḫade:** Köski ki anuñıla ot ölçerler ve ṭoġrı **09** budaḳ Ḥalīmī rāst maʿnāsına ve budaḳ dimiş. [e-r-c] **Ḫārçe:** Bir dikenlü otdur yandıḳ **10** dirler, tāze iken sirke ile turşīsin iderler, kebbār gibi cāvird ü ḫār-sepīd daḫı dirler **11** Mevlānā Ḥalīmī yandıḳ dikenine beñzer bir dikenlüce otdur dimiş. [e-r-s-h-g-v-ş] **Ḫārise-güşe:** Butraḳ **12**

dikeni didükleri ḫārise-pehlū maʿnāsına. [e-r-g-v-ş] **Ḫār-gūşe:** Demür dikeni. [e-r-v] **Ḫārve:** Ḳılcıḳ. [e-r] 13 **Ḫāre:** Bir cins ġāyetde şiddet ü ṣalābetile meşhūr siyāh ṭaşdur ve ḥarīr-i ṣāfīden bir nevʿ 14 ḳumāşdur, ṣūf gibi mevcī olur, ḫārā daḫı dirler, *elif* ki ʿalāmet ṣīġa-i mübālaġa olmaya 15 binādaki, guyādaki *elif* gibi belki nefs-i kelimeden olan *hā*ʾ-i sākine ile aralarında mübādele olur. 16 Āşikārā de ḫārā da dirler, ḫāre de dirler. **Beyt:**

Ne-girift der-to nāle-i Ḥāfıẓ be-hīç rūy
17 Ḥayrān-ı ān dilem ki kem ez-seng-i ḫāre nī-st

[e-ş] **Ḫāşe:** Çör çūp. **Beyt:**

Der-gülistān-ı ser-i kūy-ı nigār
18 Kemter ez-ḫāşe buved ʿāşıḳ-ı zār

Ḳaẕā vü ḳişşe maʿnāsına ve dūn u ḫasīs maʿnāsına 19 istiʿmāl olınur. Niʿmetī bu tafṣīllerden ṣoñra ve ḫāşe şol nesneye dirler ki çörden ve çūpdan 20 göze ve şarāba düşe dimiş, ḳaẕā vü ḳaşşe maʿnāsına. [e-k-r-v-b] **Ḫāk-rūbeh:** Süpründi, ʿArab 21 kisbā dir ve çölmek. [e-k-y-n] **Ḫākīne:** Ḳayġana, ḫāykīne lafẓından muḫaffefdür. [e-m-ş] **Ḫāmişe:** Serküle 22 didükleri meşhūr ot ki eṭıbbā ḳatında *şeyṭarac* dimekile maʿrūfdur. [e-m] **Ḫāme:** Niʿmetī yonulmadıḳ 23 ḳalem ve ḳamış ve ḳıldan ev ve muṭlaḳā ev, ḫāne maʿnāsına ve yek reng ve ḳum yıġını ve mürekkeb dimiş 24 Ḥalīmī hemān ḳalem ve ḳum yıġını eylemiş. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki ḫāme ḳalemdür, niteki bu beytde 25 ẓāhirdür. **Beyt:**

Pādişāhī ki ez-enāmil-i o
Ḥāmil-i ʿaḳd der-şeved ḫāme

Ṣurāḫīye daḫı ḫāme 26 dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Ġonçe ber-bād bezm-i o ḫorde
Her çi der-cām kerde ez-ḫāme

27 Ḫāmenüñ ḳumda da istiʿmāli vardur ammā mecāzdur, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. 28 **Beyt:**

Cūşende der ü ser-ān çün dīk
Cünbende çü mār ḫāme-i rīk

Ẓāhir budur ki 29 be-ṭarīḳ-i teşbīhdür. [e-m-y-e-r] **Ḫāmyāze:** Esnemek, ḫāmyāz maʿnāsına. [e-n-ḳ-e] **Ḫānḳāh:** Fī-sebīlu'llāh 30 binā olınan mekān ki içinde erbāb-ı taṣavvuf sākin ola. **Mense:** Ol ḫānkāh ki ṣofīler 31 içün binā olındı. Şām vilāyetinde *Remlet* didükleri şehrde vāḳiʿ oldu ve sebebi bu oldı ki 330b/01 sene aḥdī vü ḫamsīn ü miʾetde ol diyāruñ ḥākimi tersā idi bir gün şikāra giderken 02 yolda meẕkūr ṭāʾifeden iki kimesne bir birine rāst gelüp ḳolların açup ḳucaşdılar 03 ve hemān ol maḥalde şādān

u ḫandān oturup ḥaddin ziyāde mā-beynlerinde ḫuṣūṣiyyetler 04 ẓāhir olup ve yanlarında olan zādların der-miyān idüp mutasavvıfī-i tenāvülden 05 ṣoñra tekrār birbirin der-āġūş idüp envāʿ-ı ʿizzet ü ḥürmet ile vedāʿlaşup yola revāne 06 oldılar, emīr-i tersāya bu vaż'ları ḫoş gelüp birini çaġırup ṣordı ki ol kimesne 07 senüñ aḳrabāñdan midür, dervīş didi ki yoḳ āşinālıġıñuz ḳadīminden midür, dervīş cevāb 08 virdi ki ṣormadım maʿlūmum degildür, mīr-i tersā taʿaccüb idüp didi ki taʿallaḳātuñdan 09 olmaya ve āşinālıġuñ olmaya ve kim idügin nireden gelüp ve ḳanda gitdügini bilmeyüp 10 mā-beyniñüzde yoḳdur, meveddet ü muḥabbete bāʿiṣ vedāʿı nedür didi, dervīş cevāb virdi ki 11 mā-beynimizde hīç dünyevī ġaraż yoḳdur, ammā bizim bir ṭarīḳimiz vardur ol ṭarīḳde ʿādet budur ki 12 cümlemiz gūyā bir bedendür, egerçi ṣuverimiz muḫtelifdür, luṭf u ḳahrdan ve minḥat ü miḥnetden birimize 13 her ne vāḳiʿ olsa gūyā cemīʿmize olmış gibi müteʾeṣṣir oluruz. **Şiʿr:**

Rūḥī ber ü ḥakk hem-zevc ü muttasıl
14 Ve külli ʿārıżat-i to ẕīk-i to ẕīnī

Mīr-i tersā ol dervīşi daḫı çaġırup 15 andan daḫı suʾāl idüp ol daḫı be-ʿaynihi böyle cevāb virdükde mīr-i tersāya bā-vücūd-ı 16 dīnde muḫālif iken bunlaruñ ṣafā-yı bāṭınından bir ḥāl gelüp bī-iḫtiyār bu ṭāʾifeye 17 muḥabbet idüp ṣordı ki sizüñ bir muʿayyen mekānıñuz var mıdur ki anda cemʿ olasız 18 dervīş cevāb virdi ki yoḳdur, mīr-i mezbūr didi ki ben sizüñ içün bir yir bünyād 19 ideyin tā ki ol yire cemʿ olup dāʾimā ẕevḳ ü şevḳiñüzde olasız, vardı ẕikr olan şehr-i 20 *Remlet*de bir bünyād vaż' idüp adını ḫānḳāh ḳodı ve ol ṭāʾifeye meşrūṭa ḳıldı andan 21 evvel egerçi mesācid ü misāfirler içün żiyāfet-ḫāneler var idi, ammā meẕkūr ṭāʾife içün 22 maḫṣūṣ mekān yoġidi. [e-n-v-e-d] **Ḫānvāde:** Ḳadīmī ḫānedān ki ulu aṣldan ola ve ḫatun 23 maʿnāsına. [e-n] **Ḫāne:** Ev, beyt maʿnāsına buġday, çeçi ve ṣurāḥī ve ḳum yıġını tūde-i rīk maʿnāsına 24 ve yaṣtım depe ve tarla yıġını, ekin yiri. [e-y] **Ḫāye:** Yumurda ve ādemüñ ve sāʾir ḥayvānuñ ṭaşaġı. [e-y-h-k-y-n] 25 **Ḫāye-kīne:** Ḳayġana. [e-y-h-k-ş-y-d] **Ḫāye-keşīde:** Ḫādim, ṭavāşī. [e-y-h-k-n-d] **Ḫāye-künde:** Miṣlihu. 26 [b-r-b-r-d-h] **Ḫaber-berde:** Cāsūs. [b-r-p-j-v] **Ḫaber-pejūh:** Ḫaber çinterici, ḫaber teftīş idici budur ki 27 ekṣer cāsūsda istiʿmāl olınur, sāʾir adları, ḫaber-ber lafẓında meẕkūrdur. [-b-] **Ḫabe:** Boġaz boġmaḳ 28 ḫabek maʿnāsına ve boġulmış maʿnāsına daḫı gelür. **Esedī:**

Pey-i pīl şod ḫaste der-dām-ı o
29 Ki ān-rā ḫabe der-ḫam ḫām-ı o

[b-z-d-v] **Ḫabezdūh:** Ṭoñuzlan ḳurdı, *cuʿal* maʿnāsına sāʾir esāmīsi ḫabezd 30 lafẓında meẕkūrdur. [b-z-d] **Ḫabezde:** Miṣlihu, ḫabezdūh lafẓında taḫfīf olınmışdur. [b-y-r]

Ḫabīre: Oġlan **31** omıcı ve baʿżı lüġatde omıcı maʿnāsına getürmiş ve şarmaḳ ve şarmaşıḳ ve şarılmış, piçīde maʿnāsına 331a/01 **Esedī:**

Heme şehr-i perūn ḫabīre şevend
Be-şādī sūy-ı ān cezīre şodend

[t-n] **Ḫatne:** Sünnet **02** eylemek. [t-y-r] **Ḫatīre:** Çūbānlar hegbesi. [r-e-b] **Ḫarābe:** Yıḳıḳ ve ḳatı ḫarāb maʿnāsına. [r-e-s] **Ḫar-āse: 03** At degirmeni ve kermen evi, ḫar-ās maʿnāsına sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. **Hātifī:**

04 Ger ez-ān ne-kerdend ez-īşān herās
Heme der-ḫar-āse çü kāv-ı ḫar-ās

[r-b-z] **Ḫarbuze:** Ḳavun ve ḳarpuz **05** cinsinüñ adıdur. Nitekim ʿArabīsi müşterekdür, ikisine bile *biṭṭīḫ* dirler, ḫarbūze lafẓından **06** muḫaffefdür. [r-p-ş-t] **Ḫarpüşte:** Oñurġalı ṭam üsti ve oñurġalu çatma ev ve ḫargāh **07** ve tābūt ve bileñ ve depecik ve aşı didükleri ṭopraḳ. **Nevāyī:**

Çīkīp ḫarpüşte ġāyetdīn fürūzrāḳ
08 Serā-perde nihāyetdīn fürūzrāḳ

[r-p-ş] **Ḫarpüşe:** Miṣlihu, ḫarpüşte lafẓından taḫfīf **09** olınmışdur. **Ḫar-peşşe:** Feṭḥ-i *bā*ʾ-i ʿAcemīyile at ve eşek siñegi. [r-b-ḳ-s-y-e] **Ḫarbuḳ-ı siyāh:** İki dürlü **10** olur, ḳarasına ḫarbuḳı siyāh dirler, ʿArabca ḫarbuḳ-ı esved dirler, Türkīce kirpi dirler ve baʿżı **11** yirlerde ṭanaḳıran dirler, aġına ḫarbuḳ-ı sefīd dirler, ʿArabīde ḫarbuḳ-ı ebyaż dirler, Türkīde **12** marulcuḳ dirler ve baʿżı yirlerde kelkālic dirler. Sāʾir tafṣīli ḫarbuḳ lafẓında olmışdur. [r-b-n-d] **13 Ḫarbende:** Ḳatırcı. [r-b-v-z] **Ḫarbūze:** Ḫarbüze maʿnāsına. [r-ç-e-r] **Ḫarçāre:** Oyuḳ ki bostānlarda **14** iderler, mevẕiyile ḫavf itmegiçün ve bir eşek başın vażʿ iderler ki göz degmesün içün **15** sāʾir adları herāk lafẓında mesṭūrdur. [r-ḫ-ş] **Ḫarḫaşe:** Ġavġā ve ġalebe ve yumruḳ cengi **16** ḳarḳaşa maʿnāsına. [r-z-d] **Ḫarzede:** Boḳ böcegi ki yollarda ters yuvalar, *cuʿal* maʿnāsına. [r-z] **Ḫarze: 17** Ālet-i tenāsül, ẕeker maʿnāsına ve kelbe ve ḳatıra zīnet itdükleri boncuḳ ve ṣıġır ödünde olur **18** ʿāmme ḫarze dir, yumurda şarısı gibi nesnedür ki nefʿyi çoḳdur. [r-z-h-r] **Ḫar-zehre:** Aġu aġacı **19** diflī maʿnāsına ve eşek turpı ve ḳarġa dügelegi. [r-s-e-v-l] **Ḫarṣāvale:** Kirpāsū didükleri **20** ḫayvāncuḳ. [r-f-t] **Ḫarifte:** Bunamış kimesne ki çoḳ yaşamaḳdan ʿaḳlına noḳṣān gelüp **21** sözini ḳarışdurur, ḫıref maʿnāsına. [r-k-r] **Ḫar-kürre:** Ḳoduḳ. [r-g-l] **Ḫargele:** Feṭḥ-i *kāf*-ı **22** ʿAcemīyile hergele. [r-m-ş] **Ḫarmeşe:** Bir nibişten. [r-m-h-r] **Ḫar-mühre:** Göz boncuġı ki ḳatırlara ve develere **23** zīnet iderler ve bir nevʿ borıdur ki ceng günlerinde çalarlar. **Niẓāmī:**

Ze-feryād-ı ḫar-mühre vü kāv-ı dem

24 ʿAliyu’llāh berāmed ze-rūyīne ḫam

[-r-] **Ḫare:** Her nesne ki birbiri üzerine yıġarlar 25 kerpiç ve ṭaş yıġını gibi, meṣelā ḫare, ḫışt u ḫare-seng dirler, kerpiç yıġını ve ṭaş yıġını 26 dimek olur. **Beyt:**

Cemʿ-i kütüb ez-sere vü nā-sere
Kerde vü çü ḫışt-est be-kerdet ḫare

27 ve özli balçıḳ. **Ḫarende:** Ḫarend maʿnāsına.[3183] [r-y-ş] **Ḫarīşe:** Eşek südügi. [z-d] **Ḫazde:** Ṭayınmaḳ 28 zillet maʿnāsına günāhlardan kināyetdür. [z-r] **Ḫazre:** Boncuḳ. [j-n-d] **Ḫajende:** Çoġana beñzer 29 bir otdur, ḫajend ü ḫazend maʿnāsına tafṣīli anda mesṭūrdur. [z-n-d] **Ḫazende:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile 30 ḫaṣerāt-ı arż ġayrı adları ḫazend lafẓında mesṭūrdur. [s-b-y-v-e-z] **Ḫasbīvāze:** Yarasa, 31 *ḫuffāş* maʿnāsına. [s-t-v-e-n] **Ḫastüvāne:** Ol yüñden yamalu ḳaftān ki dervīşler giyerler. **Şems-i F.:**

331b/01 Ez-ū tā düşmeneş farḳ-est bisyār
Ki ez-dībā-yı Çīn tā ḫastüvāne

[s-t] **Ḫaste:** 02 Maʿnā-yı ḥaḳīḳīsi yaralu dimekdür, ṣayruya ḫaste didükleri mecāzendür ve müflis-i bī-berg 03 yaʿnī naḳddan hīç nesnesi yoḳ ve çekirdek, nevey maʿnāsına. [s-r] **Ḫasre:** Deprenici. [s-v-r] 04 **Ḫasūre:** Ḳayınata, ḫastū maʿnāsına. [ş-e-v] **Ḫaşāve:** Ekin içün sürilüp ṭaşı ve çalısı 05 ayırtlanmış yir, Türkīde naṭas dirler. **Şems-i F.:**

Beher būmī ki bāşed ihtimāmeş
06 Ne-bāşed ḫāḫet ziraʿ vü ḫaşāve

[ş-ḫ-n] **Ḫaşḫane:** Avāz-cāme. [ş-m] **Ḫaşme:** Metāʿ-ı misāfirān. [ş-n-c] **Ḫaşence:** Göñlegüñ 07 ve ḳaftānuñ ḳoltuġına urduḳları pāre. [ş-y-n] **Ḫaşīne:** Avcı ve ḳıyıḳ ṭoġan ki şikārın 08 ḳaçurmaya ve ṭonuḳ reng meṣelā aḳ reng ki ḳaralıġa māʾil ola ve göñlek ile 09 ḳaralıḳ arasındaġı ve aḳlıġıla yeşilüñ arasındaġı renge dirler. **Kesāyī:**

Kūhsār-ı ḫaşīne-rā ze-bahār
10 Key firisted libās-ı ḥūrü’l-ʿayn

[f-e-c] **Ḫafāçe:** *Cīm*-i ʿAcemīyile lākin şiher bi’l-*cīm*i’l-ʿArabī ve ism-i 11 luḥiyy min Benī ʿĀmir ʿAli mā ẕikr fi’ṣ-ṣıḥāḥ düvlek ve ḫām ḳavun. [f-e-l] **Ḫafāle:** Ḳuş sürisi 12 ve ḳuş çoġuldısı. [f-t] **Ḫafte:** Öksürük. [f-c] **Ḫafce:** Sebīke, şūşe maʿnāsına ve şerʿde ḳaḍīlar 13 urduġı ḥadd ve ol ḥadd urduḳları derre vü ʿaṣāya daḫı dirler. [f-z-d] **Ḫafezde:** Ṭoñuzlan 14 ḳurdı ġayrı adları ḫafezd lafẓında ẕikr olınmışdur. [-f-] **Ḫafe:** Öksürük, suʿāl maʿnāsına 15 ve boġma maʿnāsına ism-i maṣdardur. Sāʾir esāmīsi ḫabāk lafẓında mesṭūrdur. [f-y-d] **Ḫafīde:** 16 Uyuşmuş aʿżā ve boġulmış maʿnāsına. [l-e-ş] **Ḫalāşe:** Çör

[3183] --. 16. (314a/20)

çūp ve gemi dümeni. [l-e-ş-m] 17 **Ḫalāşme:** Toḫma şayrulığı ve boğaz ile burun arasında ṭamağı ʿilleti gibi bir ʿilletdür. 18 Toḫmadan ḥāṣıl olur. [-l-] **Ḫalle:** Yitük, gom maʿnāsına. Baʿżılar żamm-ı *ḥā* ile müşterek rivāyet eylediler 19 Esedī-i Ṭūsī ve Hindūşāh-ı Naḫcuvānīüñ tertībi şunuñ üzerinedür ki herze ve heẕeyān 20 maʿnāsına daḫı fetḥ-i *ḥā* ile ola. [l-y-t] **Ḫalīte:** Biz kīse. [l-y-d] **Ḫalīde:** Batmış, tīze ve igne ve diken 21 ve ġayre ve yılan ve ʿaḳreb ṣoḳmış ve ṣancup aġrımış yara. **Esedī:**

Çonīn dād pāsenc ki ey pehlivān
22 Ze-güştāsebem men ḫalīde revān

[l-y-n] **Ḫalīne:** Biz kīse. [m-e-ḫ-v-e] **Ḫamā-ḫ˘āh:** Bir siyāh 23 mühre der-ḫavāṣī puḫddur, tafṣīli ḫamāhen lafẓında ẕikr olınmışdur. [m-e-n-n-d] **Ḫamānende: Esedī:**

24 Sürūhā-yı gürg ez-hezārān füzūn
Heme çün ḫamānende z’āhen sütūn

[m-y-e-z] **Ḫamyāze:** 25 Esnemek ve gerinmek ʿArabīde teṣāvüp ve tematṭī maʿnāsına. **Beyt:**

Ḫordeneş hem netīce-i tāze
26 Ne-dihed ġayr-i ḫ˘āb u ḫamyāze

[n-g-v-ş] **Ḫam-güşe:** Yay başı. [m-l] **Ḫamle:** Saçaḳ. [m-y-d] **Ḫamīde:** Egilmiş, 27 *münḥanī* maʿnāsına. [m-y-r-k-n-d] **Ḫamīr-kende:** Ḫamīr zevālesi. [n-c-d] **Ḫancede:** Ḫance maʿnāsına ve enzerūt ve eñlik 28 ki mūmuñ dibüñ anuñıla ḳızdururlar. [m-y-r-m-e-y] **Ḫamīr-māye:** Ekmek māyesi. [m-y-r] **Ḫamīre:** Miṣlihu. [n-c] **Ḫance:** 29 Cimāʿ ṣafāsından ḥāṣıl olan ses ki erden ve ʿavratdan ẓāhir olur. [n-d] **Ḫande:** Ḫandīden 30 lafẓından ism-i maṣdardur, gülme maʿnāsına. [-n-] **Ḫane:** Öyük ve ḫarmanda buġday ve arpa yıġını ki ṭınaz 31 dirler. [y-n-d] **Ḫanīde:** Yanḳu ve ṣadā ki iki ṭaġ arasında düşer ve āvāz ki ṭaşdan çıñrar bu sebebden 332a/01 istiʿāre olınup illerde nāmı söylenen kişilere ve meşhūr müteʿāref olan işlere 02 ḫanīde dirler, öründülenmiş ve pesendīde ve ʿāḳil u dānā maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Murtāż şod sipihr ü cihān hem-muṭīʿ geşt
03 V’īn ez-vüfūr-ı reʾfet-i şāh ḫanīde buved

Esedī:

Birāder bud ān şāh esrūrī
04 Ḫanīde be-merdī beher kişverī

[v-e-b-c-e-m] **Ḫ˘āb-cāme:** Döşek. [v-e-b-d-y-d] **Ḫ˘āb-dīde:** 05 Bāliġ olmış ve uyḳu görmiş maʿnāsına. [v-e-b-g-e] **Ḫ˘ābgāh:** Uyḳu yiri, döşek maʿnāsına. 06 [v-r-n] **Ḫaverne:** Şol binā-yı vāsiʿye dirler ki anda ḳaṣrlar ve bāġ u bostānlar ve zīr-i zemīnler

07 olup eṭrāfı sūr içinde ola, sāʾir tafṣīli ḫavernaḳ lafẓında meẕkūrdur. [-v-] **Ḫave:** Ḫıẕmetkār 08 ḫavek ü ḫavel daḫı lüġatdür ve ḫabbe vü ḫaffe maʿnāsına ki lisān-ı Fārsīde *bā* vü *fā* vü *vāv* arasında 09 tebādül ü tevāḫī vardur, mirāren ẕikr olınupdur. **Ḫavh:** Dere, ḫavernaḳ dirler. **Ḫah:** Zihī maʿnāsına. **Beyt:**

10 Güft ḫorūs ḫah ki bī-dārī
ʿArṣaʾ-i mülk-i o hemīn dārī

[h-ḫ] **Ḫaḫa:** Zihī zihī ve nīkā 11 nīkā vü ʿaceb ʿaceb maʿnāsına ve ḫoş āmedī maʿnāsına. [y-k-l] **Ḫaykele:** Bir ot adıdur, ʿArabca ḥable 12 herme dirler. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre** [d-r] **Ḫıdre:** Od ḳoġı. [r-e-ş] **Ḫırāşe:** Dırmıḳ, dırnaḳdan 13 olsun dikenden ve ġayrıdan olsun ve bıraġındı, alçaḳ, köti nesne, ḫırāş maʿnāsına. Sāʾir tafṣīli 14 ve esāmīsi ḫırāş lafẓında meẕkūrdur. [r-ḳ] **Ḫırḳa:** Pāre-i kirbās ve dervīşlerüñ giydükleri meşhūr 15 ḫırḳaları. [r-g-e] **Ḫırgāh:** Türkmenlerüñ derim evleri ki yaylaḳlarda ṭutarlar, gice ile örterler 16 ve pādişāhlaruñ otaġı. [r-g-e-v] **Ḫırgāve:** Niʿmetī meftūḥa bābında getürüp ḫırgāh maʿnāsına 17 naḳl eylemiş. [r-g] **Ḫırgeh:** Miṣlihu ḫırgāh lafẓından taḫfīf olınmışdur. [-r-] **Ḫıre:** Ṭuman maʿnāsına ki yay 18 vaḳtinde yüce ṭaġları bürür, güz vaḳtinde alçaḳ evlerde ṣulu yirlerde ẓāhir olur, ʿArabca 19 żabāb dirler, sāʾir adları *tārmīġ* lafẓında meẕkūrdur. [r-y-d] **Ḫırīde:** Ṣatun almış ve utanġan 20 ʿavrat. [ş-t-b-ḫ-t] **Ḫışt-puḫte:** Kiremid. [ḫ-ş-p-ḫ-t] **Ḫış-puḫte:** Miṣlihu, ḫışt-puḫte lafẓından muḫaffefdür. 21 [ş-t-c] **Ḫıştce:**[3184] Kerpiççik dimekdür ve ḫıştek ki ḳaftānda ve göñlekde olur, bir pāre murabbaʿdur ki 22 ḳoltuġa dikerler. [ş-t-j] **Ḫıştje:** Miṣlihu. [ş-y-n] **Ḫışīne:** Bir dürlü ṭoġandur ve ḫaşīn maʿnāsına ki 23 ṭutuḳ renklüye dirler. [l-e] **Ḫılāh:** Balçıḳ ve çirk-āb. [-l-] **Ḫıle:** Yitük, güm maʿnāsına. [v-y-l] **Ḫıvīle:** Pile, 24 ḫıbile veznine *vāv*-ı resmīdür, ebleh ü aḥmaḳ kimse. [y-d] **Ḫīde:** Derilmiş ve ve duyulmış. [y-r] **Ḫīre:** 25 Uyuşmış aʿżā vü ḳamaşmış göz ve ṭonuḳ ve ol kimesneye dirler ki bed-endīşe ve lecūc 26 ola ve bilmezlik ve taḥayyür ve herze ki anlaruñ lāzımıdur ve yavaş ve yorġun. [y-s] **Ḫīse:** Pelās, 27 ḫīs maʿnāsına. [y-s-t] **Ḫīste:** Çekirdek, Ḳaraḥiṣārī ıslanmış maʿnāsına naḳl eylemiş. [y-k-c] 28 **Ḫīkçe:** Ṭulumcuḳ ki dīgcūr dirler Türkīde civcūr dirler. **El-Ḫāʾi'l-Mażmūme** 29 [-b-] **Ḫube:** Reg-bend ve tūderī ki dārūlardandur, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur, Türkīde ḳuşekmegi 30 dirler, ḥaḳ budur ki bir nevʿ ḳızılca toḫmdur ki Iṣfahānīler aña ḫakşī dirler. [c-s-t] **Ḫuceste:** Ḳuvvetlü 31 mübārek maʿnāsına. **(ʿ):**

Ḫuceste bād u hümāyūn-ı mübārek ü meymūn

Ve bir çiçekdür ki rengi ṣarı 332b/01 ve ertesi siyāhdur, *ʿabbe* maʿnāsına. [d-e-b-g-e-n]

[3184] ʿArabīde nebīḳa ve sebe ... **minhu.**

Ḫudāgāne: Ulu big, mīr-i büzürg maʿnāsına. [r-c-y-n] 02 **Ḫurçīne:** Hegbe ve ḫorūs ibigi. [r-d] **Ḫurde:** Bilek ve barmaḳlar setigi ve uvaḳ devek pāre pūre 03 ki her nesnenüñ uvaġına dirler ve altun ve aḳçeden kināye olınur. **(ʿ):**

Ḫ̌īş-rā pey-i ḫorde kem mī-dār ʿizzet der-zer-est

04 (ʿ):

Ḫorde herkes pīş dāred cāy-ı o bālā-ter-est

Ve ṣuḥuf-ı 05 İbrāhīm *ʿaleyhi's-selām*uñ pāre pāre cüzlerinüñ tefsīridür ki tamāmına ayārde dirler. **Beyt:**

06 Be-bīnem āḫir rūzī be-kām-ı dil-i ḫod-rā

Gehī ayārde ḫ̌ānem şehā gehī ḫorde

Baʿżılar pāzeng 07 cüzlerine ve āyetlerine dirler didiler ve bārīçe ve at ayaġınuñ ḫurdesi ki naʿl-bendler ḳatında 08 maʿrūfdur ve lisān-ı Pehlevīde ẕillet maʿnāsına. [r-f] **Ḫurfe:** Semiz otı toḫmı. **Şems-i F.:**

09 Eger kaḫmeş koned taġyīr-ı ıżlād

Ḳaranfil-rā ḥased āyed ze-ḫurfe

[r-v-s-c] **Ḫorūsce:** Boġaz, gelū maʿnāsına ve kertlik. [r-v-s] 10 **Ḫorūse:** ʿAvratlaruñ fercinde olan ṭılaġı ġayrı adları çeklīz lafẓında mesṭdur. [r-v] **Ḫurve:** 11 İbik ve bednūs ki ḫorūsa dirler, ʿArabīde dīk maʿnāsına. **Beyt:**

Şeb ez-ḥamle-i rūz kerded şükūh

12 Şeved perr-i zāġeş çü pür ḫurūh

Şems-i F.:

Tāc-ı yāḳūt u baġaltāḳ u çekn

Yāfet ez-yümn-i duʿā-yı o ḫurve

13 bu lüġatde üç vech cāʾizdür. Żamm-ı *rā* ve sükūn-ı *vāv*ile ḫurve ve sükūn-ı *rā* ve feṭḥ-i 14 *vāv*ile ḫurve ve sükūn-ı *rā* ve żamm-ı *vāv*ıla ḫurvuh, sāʾir esāmīsi ḫorūs lafẓında mesṭurdur. **Ḫurūh:** 15 Şükūh veznine ḫorūş maʿnāsına. [r-v-h] **Ḫurūhe:** Ḫorūsa maʿnāsına ve ḫorūs ve ṭavuḳ ibigi ve duzaġa 16 ṭutulmış ḳuş ki duzaġa baġlarlar ġayrı ḳuşlar anı görüp duzaġa gelsün diyü aña 17 beg dirler, ʿArabīde milvāḥ dirler. [s-t-r] **Ḫustere:** Ḳayınata ve ḥaşerāt-ı arż bu maʿnāya ġayrı 18 adları, ḫazend lafẓında yazılmışdur. [-r-] **Ḫure:** Ḫūre lafẓından muḫaffefdür. [s-r-v-e-n] **Ḫusrevāne:** 19 Biñ sene dimekdür. [s-r-y-n] **Ḫusrevīne:** Ḳayınata. [s-r] **Ḫusre:** Miṣlihu. [s-r-y-n] **Ḫusrīne:** Miṣlihu, ġayrı adları 20 ḫusr lafẓında meẕkūrdur. [ş-e-r] **Ḫuşāre:** Yimek yirken dökilen pāreler. [ş-e-v] **Ḫuşāve:** Feṭḥile 21 ḫuşāve maʿnāsına ki naṭs yire dirler. [ş-k-e-n-c] **Ḫuşkānce:** Ḫuşk-endām ve büyük girde ekmek. 22 [ş-k-m-e-z] **Ḫuşkmāze:** Ḳurı budaḳ

aġaçda olsun yirde olsun ḫuşkmāz maʿnāsına, ʿArabīde *şeẕeb* 23 dirler. [ş-k-r-n-d] **Ḫuşk-rende:** Yübūsetden olan uyuz. [ş-k-r-y-ş] **Ḫuşk-rīşe:** Cerāḥat 24 üzeri ḳararup mühre ṭutmaḳ. [ş-k-n-e-n] **Ḫuşk-nāne:** Ḳurıca ekmek, ḫuşk-nān maʿnāsına. [f-t] 25 **Ḫufte:** Yatmış uyumuş ve egilmiş maʿnāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki beher ḫıẕmet-i o
26 Hemīşe püşt-i gerdūn ḫufte bāşed

Cīm ile cüfte daḫı lüġatdür. [-l-] **Ḫulle:** *Lām*uñ taḫfīfi ve teşdīdi 27 cāʾizdür, sümük, ḫilm maʿnāsına. **ʿAscedī:**

Çü āyed z'ū berūn Ḥemedān bedān māned ser-i serḫaş
28 Ki ez-penī-i suḳlābī fürūd āyed hemī ḫulle

Ve herze ve heẕeyān söz. **Laṭīfī:**

Ber-faṣl-ı to ki muʿteref āyend ki dānend
29 Eşʿār-ı to bī-cemm ü suḫenhā heme ḫulle

Ve ol gönder ki aġaç ki gemiyi anuñıla sürerler ve gemi ṣırıġı 30 ve küregi. **Velehu:**

Deryā-st verā çü āb şullet
Girān-ı cihān der-ū çü ḫulle

Taḫfīf-i *lām* cāʾiz olduġına. 31 **Şems-i F.:**

Ger tāb-ı ḫışm-ı to be-sūy-ı külle be-güẕerd
Der-püşt-i gūsfend ger çün şeved ḫulle
Reʾy-i münīr-i to ze-meʿālī vü iḥtişām
Der-rūy-ı pādişāh-ı felek efkend ḫulle

333a/01 Her medḥ ü āferīn ki ne ender-ṣenā-yı to-st
Terdīk-i ʿaḳl bāşed efsāne vü ḫulle
02 Keştī ehl-i faẓl şeved ġarḳ-ı mevc yās
Ger ne z'ihtimām-ı to bāşed ü rāḫle

03 [m-b-r] **Ḫumbere:** Küpcük ki ʿArabca *bustūḳa* dirler ve ḳamīre ki içine aḳçe ḳoyarlar bundan ġalaṭdur ve bir 04 ḳuş adıdur. [m-c] **Ḫumçe: Beyt:**

Bedān ḥakīm ki der-ḫumçe nüḫust-ı felek
Çü māh reng rezī-rā mecāl dād u meġār

05 [m-r] **Ḫumre:** Miṣlihu, ḫumbere lafẓından muḫaffefdür. **Şems-i F.:**

Z'iştināʿ-ı to pür kerd sāʾil ü dervīş
06 Be-sīm ü zer sebed ü ḫumre vü tefār u kenūr

[m-l] **Ḫumle:** Saçaḳ. [n-b-r] **Ḫunbere:** Ḫumbere maʿnāsına aṣlda bu lüġat 07 *nūm*ladur,

telaffuẓda *nūn*, *mīm*e ḳalb olunduġı eclden *mīm*ile daḫı yazdılar, başḳa bir lüġat oldı 08 egerçi bunuñ gibi telaffuẓda ḳalb olanları aṣl üzerine yazmaḳ gerek ʿanber ü ḳanber gibi. [n-b] 09 **Ḫunbe:** İçine ġalle ḳoymaḳ içün çıt ile balçıḳdan itdükleri. **Beyt:**

Pür ez-mīve kon ḫāne-rā tā be-der
10 Pür ez-dāne kon ḫunbe-rā tā be-ser

Ve baḳḳāllaruñ anbārı. [n-b-d] **Ḫunbede:** ʿĀḳil u pesendīde maʿnāsına. 11 [n-b-y-d] **Ḫunbīde:** Meşhūr maʿnāsına. [-n-] **Ḫune:** Öksürük. [v-e-c] **Ḫ̌āce:** Bay, *ġanī* maʿnāsına ve ḳoca, şeyḫ 12 maʿnāsına ve ʿazīz, ḥürmetlü maʿnāsına. Mevlānā Ḥalīmī ḫ̌āce ḳuş ibigine dirler dimiş meṣelā ḫorūsuñ 13 ve ṭoyġar ḳuşunuñ ve hüdhüdüñ tācı bu sebebden taʿẓīm idüp baʿżı ʿazīz ü muḥterem kişilere 14 ḫ̌āce dirler diyü taṣḥīḥ eylemiş. Sāʾir erbāb-ı lüġat farḳ itmeyüp ḳuş ibigi ve ʿazīz kişi dimişlerdür 15 bu *vāv*da iki vech-i cāʾizdür. Yaʿnī *vāv*-ı resmī ola, *elif* ṣābit ola yāḫūd ber-ʿaks. **Laṭīfī:**

16 Menem çün dīk-i to hemçūn decāce
Berem şod rāst ber-to ḫufte ḫ̌āce

Enverī:

17 Ḫoce der-baḫl şod çonān maʿrūf
Ki be-bāġ-ı enderūn derrāce
Her dü bā-yek-dīger hemī güftend
18 Kīr-i ḫar der-kes zen ḫ̌āce

*Elif*ñ ve āḫirindeki *hāʾ*-i resmīnüñ ḫıẕfıyıla ḫoce vü ḫūc daḫı lüġatdür niteki 19 maḥallinde tafṣīl olınmışdur. [-e-s-t] **Ḫ̌āste:** Ḫ̌āsten lafẓından ism-i mefʿūl ṣīġasıdur 20 dilenmiş dimek olur, Türkīde dilek dilemek ile şāyiʿ vü ẕāyiʿdür ve māl ü menāl ü metāʿ 21 ve ḳumāş maʿnāsına gelür, ʿArabīde ʿaraż maʿnāsına feṭḥ-i *rā*yıla. [v-e-h-n-d] **Ḫ̌āhende:** ʿArabīde sāʾil ü ʿāfī 22 ve muʿterifī dilenici ve ṭālib maʿnāsına. [v-c] **Ḫoce:** Ḫ̌āce maʿnāsına. [v-e-z] **Ḫ̌āze:** Ol köşk ve 23 dükkānlardur ki pādişāhlar ġazādan şehre geldüklerinde şehr ḫalḳı envāʿ-ı nefīs ḳumāşlar ve çiçekler ile 24 müzeyyen iderler, *vāv* resmīdür, *elif* ṣābitdür. [v-e] **Ḫ̌āh:** Dilek ve murād ve maḳṣūd ve ḫ̌āsten 25 lafẓından ṣīġa-i emrdür dile dimekdür ve vaṣf-ı terkībīdür, gāh olur *elif*ün ḥıẕf 26 idüp ḫūh dirler. [v-e-h] **Ḫ̌āhe:** Miṣlihu dilek ve murād ve maḳṣūd. [v-d-ḫ-r-d] **Ḫod-ḫurde:** 27 Bostān-efrūz, sulṭān börki didükleri. **Şems-i F.:**

Ger ze-feyż-i dest-i o bārid seḥāb
28 Laʿl ü zer rūyed be-cāy-ı ḫod-ḫurūh

Ve emīr-i ʿāşıḳān didükleri mülevven yapraḳ. [v-d-ḫ-v-r] 29 **Ḫod-ḫūre:** Miṣlihu. [v-d-k-e-m] **Ḫod-kāme:** Kendi murādı üzre olıcı ve kendüyi görmiş fużūllı 30 kimse. [v-d]

Ḫūde: Ḳubbe ve teʿaddī ve incitmek. [v-r-e-b] **Ḫūr-ābe:** Şol ırmaġa dirler ki andan 31 bir cānibe şu kesüp çeküp alup gideler ve şol şu bendinden şızaraḳ çıḳup 333b/01 yir üzre cārī olan şuya dirler ve Esedī naḳlince şol ırmaġa dirler ki andan şu 02 alalar. **ʿUnṣurī:**

Ze-cūy-ı Ḫūr-ābe kemter be-kūy
Çü bisyār kerded be-yek-bāre cūy

Ve şol muḥterem ü ʿazīz 03 uluya dirler ki cemīʿ ululuḳ esbāb u ālātı āmāde vü ḥāżır ola, bundandur ki cemīʿ zirāʿat-i 04 ʿaddesine ve esbābına mālik olan dihḳāne daḫı ıṭlāḳ olınur. **Şems-i F.:**

05 Ne-buved her demān ehl-i hüner-rā
İltifātī be-rīsmān u kelābe
Z'ān ki ez-cūd şehriyār-ı cihān
Be-sūy-ı kişţzār faż̧l-ı ḫūrābe
06 Her yekī-rā be-fāżılān buved ilḥak
Ez-ʿaṭāyeş hezār dīh ḫūr-ābe

[r-d-h-m-r-d] 07 **Ḫurde-mürde:** Uvaḳ devek dimekdür Türkīde daḫı şāyiʿdür. [v-r-m-e] **Ḫūr-māh:** Yaz evi. 08 [v-r] **Ḫūre:** Bir marażdur, eṭıbbā añla dirler, Türkīde yinür, renc dirler, mühlikātdandur ve cüẕām 09 rencine daḫı ıṭlāḳ olınur, neʿūẕubi'llāh ve kūh didükleri ḳurtcaġız ki esbābı ve kāġıdı 10 yir ve aġacı yiyen ḳurtcuġız ki ʿArabīde erża dirler, taḥrīk ile ve *vāv* ḥıẕf idüp 11 ḫure daḫı dirler, lüġat-i Pehleviyyede nūr maʿnāsınadur, *Ḥikmetü'l-İşrāḳ* şerḥinde ʿallāme-i 12 Şīrāzī böyle dimişdür. [v-z-d] **Ḫūzde:** Ṭoñuzlan ḳurdı ġayrı adları ḫabezd lafẓında 13 ẕikr olınmışdur. [v-j] **Ḫūje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ḳuş ibigi, ḫoce maʿnāsına Niʿmetī ve ḳubbeye daḫı dirler 14 dimiş ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ḳıyāse maʿnāsına naḳl eyledi. [-s-r] **Ḫūsre:** Ḳayın ki kişinüñ 15 ʿavratınuñ ḳarındaşıdur. [v-ş] **Ḫūşe:** Ḫurmānuñ ve üzümüñ ṣalḳımı, ʿanḳūd u kebāse maʿnāsına 16 ve arpa ve buġday başı ve gökde bir burc adıdur ki ʿArabca sünbüle dirler, Güneş meẕkūr burcda 17 otuz bir gün ṭurur, ḫākīdür ve ʿUṭārid yılduzınuñ burcıdur ki ikinci felekdedür tīr daḫı 18 dirler, mümterecdür, eḳālīm-i sebʿadan bilād-ı Rūma mensūbdur, iḳlīm-i sād-sedr ü ʿUṭārid her burcda 19 on beş gün ṭurur eflākı altı ayda mürūr idi, Niʿmetī ve alġım ṣalġım serāb maʿnāsına daḫı 20 naḳl eylemiş. [v-ş-y-d] **Ḫūşīde:** Ḫūşīden lafẓından ism-i mefʿūldür, buruşmaḳ ve ḳurımaḳ ve ḳavrulmaḳ 21 maʿnāsına sāʾir maʿnāları anda yazılmışdur. **Beyt:**

Dıraḫtī k'āb ez-destet niyūşed
22 Hemīşe mīve vü şāḫeş ne-ḫoşed

[v-l-y-z] **Ḫūlīze:** Çuluḳ ḳuşı ve er ḳuşı ve çirke, ḫūlīz maʿnāsına. [v-n-c-d] **Ḫūncede: 23** Enzerūt. [v-n-c-y-d] **Ḫūncīde:** Miş̱lihu ve göz otı ve eñlik otı ki mūmuñ dibini anuñıla **24** ḳızardurlar. [v-n] **Ḫūne:** Yaşşı aġaç. [-v-] **Ḫūh:** ʿAraḳ, kūh veznine. **Ḫūh:** Ḫ̆āh lafẓından taḫfīf **25** olınmışdur. **ʿUnṣurī:**

Men ze-küdām dāver-i inṣāf ḫūhem çü dīdeem
Zūr-ı meẓālim sitem dād ḫūh-ı to dāverān

26 [y-ḫ-v-r] **Ḫūy-ḫūre:** Tegelti ve ʿaraḳ-çīn ḫūy-ḫord maʿnāsına. **27 Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa 28** [e-p-j] **Dāpije:** *Bā* vü *jā*ʾ-i ʿAcemīyile çuluḳ ḳuşı. [e-d-ḫ-v-e] **Dād-ḫ̆āh:** Şikāyet idüp ʿadl **29** isteyici. **Beyt:**

ʿİnān-keşīde revāy-ı pādişāh kişver-i ḥüsn
Ki nī-st ber-ser reʾy ki dād-ḫ̆āhī nī-st

30 [e-r-e-n] **Dārāne.** Şākirdāne maʿnāsına. [e-r-b-j] **Dārbeje:** Bir nevʿ serçeden kiçirek **31** ḳuşcaġızdur dürlü dürlü rengleri vardur, isketi dirler Ḳaraḥişārī ve ṭurġay ḳuşı ve çekek 334a/01 ḳuşına daḫı dirler dimiş, *rā* ile ve *lām*ile dālvāze daḫı lüġatdür, ʿArabīde vaṣaʿa maʿnāsına. [e-r-m-e-m-v-n] **02 Dārmāmūniyye:** Ṭavanlı ev. [e-s-k-e-l] **Dāskāle:** Küçük dehredür ki anuñıla tere biçerler. **Şems-i F.:**

03 Berāy-ı dīde-i aʿdā-yı Ḫusrev
Buved Mirrīḫ der-kef-i dāskāle

Ve muṭlaḳā būstāncı dehresi **04** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve helāk u fesād ve şol balçıḳ ki andan çanaḳ ve çölmek düzerler dimiş. **05** [e-s-k-l] **Dāskele:** Miş̱lihu. [e-s] **Dāse:** Miş̱lihu ve buġday başında olan ḳılçıḳ ve başaḳ ṣapı. [e-ġ-y-n] **06 Dāġ̱ine:** Daġlaġı. [e-l-e-d-b] **Dālābe:** Ḳaravul, ṭalīʿa maʿnāsına. [e-l-p-r] **Dālpeje:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿAcemīyile isketi **07** ḳuşı *dārpeje* maʿnāsına. **Dālbeze:** *Bā* vü *zā*ʾ-i ʿArabīyile ḳız ḳuşı. [e-l-v-j] **Dālveje:** Miş̱lihu ve dālpeje **08** maʿnāsına fidan ki dikilecek aġaçdur, dārḫāl maʿnāsına feṯḥ-i *vāv* vü *zā* ile ve żamm-ı *lām* ü sükūn-ı **09** *vāv* ile. **Dālūze:** Miş̱lihu *zā*ʾ-i ʿArabī ile *zā*ʾ-i muʿceme ile daḫı mervīdür. Sāʾir adları dālbez lafẓında **10** ẕikr olınmışdur. [e-l] **Dāle:** Ḳartal ḳuşı *dāl* maʿnāsına ki ʿArabīde *ʿuḳḳāb* dirler. Seyyidü'ṭ-ṭuyūrdur **11** ve lori ḳuşı. [e-l-y-z] **Dālīze:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile bardaḳçı ḳuşı ki çölmekçi ḳuşı daḫı dirler ve çigil ḳuşı **12** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bu maʿnāya *zā*ʾ-i ʿAcemīyile taṣḥīḥ eyledi ve çil ḳuşı tīhū maʿnāsına ve serçe. [e-m-v-j] **13 Dāmveje:** Büyük ḳar küregi ve zebīl sepedi iki yanında aġaçlar berkidüp anuñıla kemre ṭaşurlar **14** ve şulaḳ, dāmvez daḫı lüġatdür, ʿArabca *vezvez* dirler. [e-n-ç] **Dānçe:** Mercümek, *ʿades* maʿnāsına. **15** [e-n-j-d] **Dānjede:** Miş̱lihu enej. **Dānije:** Miş̱lihu ġayrı esāmīsi enez lafẓında meşṯūrdur. [e-n] **Dāne:** Ḥabbe **16** ve ḳuş yemi. Niʿmetī ve ʿilm ü ʿālim maʿnāsına da gelür dimiş. [e-n-y-

j] **Dānīje:** Mercümek ġayrı adları enz lafẓında 17 meẕkūrdur. [-e-] **Dāh:** On, ʿaşr maʿnāsına deh lafẓı ki şāyiʿdür, andan muḫaffefdür, ḳāʿide-i külliyedür 18 her lüġat ki āḫirinde *elif* ve *hā* ola şāh u rāh gibi *elifi* ḥıẕf idüp şehvere dirler 19 iki vech ile kelām-ı fuṣeḥāda istiʿmāl olınur, dāh lafẓı daḫı bu ḳāʿide mūcibince taḫfīf olınup 20 deh oldı, keşret-i istiʿmāl sebebinden taḫfīf vācib olup aṣl-ı mehcūr oldı, ḫuṣūṣā 21 ḥālā aṣlā istiʿmāl olınmaz, sābıḳān baʿżı şuʿarāʾ-i Fürs vezn ü ḳāfiye ẓarūretinden ötüri istiʿmāl 22 eylemişler. **Şems-i F.:**

Çarḫ u ecrām çi bāşed ki ber-himmet-i o
Ki kemīn bende-i o dāred ez-nīsān ṣad dāh

23 Ebū Şekūr:

İlā tā māh-ı nūr ḫīde gümān-est
Siper kerd ü meh dāh u çehārā

Ve ḳırnaḳ, ḳaravaş ve muṭlaḳā 24 ḫıẕmetkār maʿnāsına. **Ferruḫī:**

Ḫunuk ān mīr ki der-ḫāne-i o bār-ı Ḫudā
Peser ü duḫter-i ān mīr buved bende vü dāh

25 ve ġāyetde mülāyim ʿavrat ve oġlan ki kendüyi bī-tekellüf taṣarruf itdüre ki Türkīde 26 virüñ dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve yarasa, şeb-pere maʿnāsına ve vir dimekdür, deh maʿnāsına 27 dimiş. [e-y-r] **Dāyire:** Çevre ve bir nesneye göñül virmiş kişi. [e-y] **Dāye:** Eṭfāl emziren ʿavrat 28 żīra maʿnāsına ve ḳanatsız çekirgeye dirler, ʿArabīdür. [p-e-p] **Depāpe:** İki *bāʾ*-i ʿAcemīyile mekteb-ḫāne. [p-v-] 29 **Depūçe:** *Bā* vü *cīm*-i ʿAcemīyile sülük sāʾir esāmīsi kāhenc lafẓında mesṭūrdur. [-b-] **Debe:** Taḫfīf-i *bā* ile maʿrūf 30 marażdur ki ḫāye kisesi yaġ ile yā ṣu ile veyā bağırsaḳ ile ṭolar, ol ʿillete debe dirler, ber-sebīl 31 tecevvüz ol ʿilletüñ ṣāḥibine daḫı debe dirler ve illā ḥaḳīḳatde debe, ḫāyedür, Türkīde ḳulıc dirler. 334b/01 **Debbe:** Taż ʿīf-i *bā* ile matāra ve ṣuñaḳ ve gönden bardaḳ ve seferlerde içine yaġ ve bal 02 ḳoymaḳ içün ḫām gönden itdükleri ḳap. [b-r] **Debre:** Ḳaṣīl ki ḥayvāna yidürürler, ḫıvīd 03 maʿnāsına, Mevlānā Ḥalīmī dir ki ḥaḳ budur ki aṣlda bu lüġat ʿArabīde meşāre maʿnāsınadur ki 04 sebze ve eti bölük bölük ekerler. Faṣīl maʿnāsına naḳl idenler, mecāz-ı mürsel ṭarīḳasınca 05 istiʿmāl itmişlerdür. [ḫ-m] **Daḫme:** Meşhed evi, maḳbere maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Her ki-rā rehberī kelāġ koned
06 Bī-gümān dil be-daḫme dāġ koned

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ve kāfirler meşhedine daḫı dirler didi. [-d-] **Dede: 07** Çār-pā cinsinden olan yırtıcı cānvere sebuʿ maʿnāsına ḳuş cinsinden olan yırtıcıya 08 dimezler. **Beyt:**

Şeb-i ḳīr-gūn māh pinhān şode
Be-ḫˇāb enderūn murġ u dām u dede

Ḳurd 09 ve ḳuş maʿnāsına dinilir, ġalaṭ itmişler niteki beyt-i meẕkūrdan maʿlūmdur. **Esedī: 10**

Ze-sīm ü zer ü pīl ü murġ u dede
Be-nīzek kerde revān ber-rede

[r-b-s-t] **Derbeste:** Naḳşlanmış ḥarīr. 11 [r-b] **Derbe:** Pāre, ruḳʿa maʿnāsına. [r-d-e-d] **Derdāde:** Degirmen ṣavaġı. [r-d-z] **Derdeze:** ʿAvratlar 12 oġlan ṭoġururken çekdükleri burı, aġrı, ʿArabīde *ṭasaḳ* dirler. [r-z-e-d] **Derzāde:** Degirmen 13 ṣavaġı ve abāne taṣḥīḥinde unluḳ didükleri yir ki degirmenden un, unuñ içine dökilür 14 ʿArabca *ḥıbās* dirler. [r-d-s-y-e] **Derd-i siyāh:** Ḥummā-yı muḥarriḳa ki Türkīde derleme ḫastalıġı dirler. 15 [r-ġ-e-l] **Derġāle:** Derbend ü ḳalʿa vü dāġ üstindeki yol. [r-g-e] **Dergāh:** İşük, āstān 16 maʿnāsına ve ḳapu öñi ve ḳapu üsti ve ulu ṣuffe. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ ḳapu yirine dirler dimiş. **Beyt:**

17 Her ki āyed kū beyā vü her çi ḫˇāhed kū-be-kū
Gīr u nāz u hācib u derbān der-dergāh nī-st

[r-g] 18 **Dergeh:** Miṣlihu dergāh lafẓından muḫaffefdür. [r-m-e-n-d] **Dermānde:** Çāresiz, ʿāciz ḳalmış maʿnāsına. [r-m-n-d] 19 **Dermende:** Miṣlihu dermānde lafẓından taḫfīf olınmışdur. **(ʿ):**

Hīç dermende ne-reft ez-der-i fażleş merdūd

20 [r-v-e-j] **Dervāze:** Ḳalʿa işigi ve şehr ṣoḳaġı ki anda bāzār ehli oturup ṣatu 21 bāzār ider ve dervīşler anda pārsā iderler dilencilik ḳaṣd olınur. **Ḫˇāce Senāyī:**

22 Ber-to-rā ze-ṣūret ü mekān-ı maḥal
Der-dervāze-i cihān-ı ezel

ʿAḳl vaṣfındadur. Gāh olur 23 tecevvüz ṭarīḳiyile dilencilik ḳaṣd olınur. **Laṭīfī:**

Ze-kūy-ı dilberān dervāze kerden
Buved derd-i kühen-rā nāze kerden

24 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki dervāze elfāẓ-ı mürekkebedendür. 25 Bir cüzʾi derdür, ḳapu maʿnāsına bir cüzʾi de vāzdur ki aṣlı bāzdur, açuḳ maʿnāsına 26 bir cüzʾi de *hā*dur ki āḫir mürekkebāta lāḥiḳ olur. maʿnā-yı ʿām terkībīden müsemmā-yı ḫāṣ mefrede naḳl 27 içün dervāzenüñ müsemmāsı şol büyük ḳapudur ki ḳanatları olmaz, dāʾimā açuḳ ṭurur 28 yapılmaz, şāriḥ manẓūme ṣāḥib-i *Ḥaḳāyıḳ* bu ʿibāret ile ed-derbü hüve'l-bābi'l-vāsiʿ yuḳalu lehü 29 bi'l-Fārsiyye

dervāze vü saʿtī beyān itmişdür. Ammā ḳayd āḫirine taʿarruż itmemişdür. [3185] **Beyt:**

30 Dervāze-i şehr-rā tüvān best
Ne-tüvān dihen muḫālifān best

[r-v-n] **Derūne:** Ḥallāc yayı. **Beyt:**

31 Mīġ çün penbe bād çün ne-dāf
Āzfendāk çün derūne-i o

Eṣaḥḥ ü efṣaḥ żamm-ı *dāl*le derūnedür. 335a/01 [r-v-y-z] **Dervīze:** Cerr itmek maʿnāsına. **ʿİṣmet:**

V'er be-dervīze ze-luṭf-ı to be-cūyed mededī
02 Nükhet bād ḥayāt gül ü reyḥān ne-şeved

Ve gezmek, deryūze maʿnāsına. [r-v] **Derve:** Ve bi'l-kesr **03** Yeme ki eski kīseye yamarlar pīne maʿnāsına. [-r-] **Dere:** Ol maʿrūf yire dirler ki iki yanı kirş **04** ola, yaġmur ve seyl olduḳda ortasından şu aḳa, sāʾir zamānlarda aḳmaya. **Beyt:**

05 Ze-Şīrīn-i giyāhān kūh u dere
Şükr yāfte şīr āmū bere

Ve şol eklden ṭoymaz büyük ḳarın ki **06** ne bulurısa dāʾimā yiye ve ṭoymaya ve muṭlaḳā büyük ḳarın ve geviş ki deve ve şıġır ve ḳoyun **07** yimelerin yidükden şoñra gevşer yürür ve ol nesnedür ki ʿArabca kerş dirler, ādemde miʿde **08** yirindedür, ḥayvānda baġırsaḳ yirinde ve ḳuşlarda ciger ḳatısı ve bögürtlen didükleri Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **09** böyle taḥḳīḳ eylemişler ki dereye dere didükleri yir içi olduġından ötüridür bu maḥalle münāsib **10** dere lafẓında tafṣīl vardur, derenüñ āḫirinde olan *hā* iḫtiṣāṣ içün olmaḳda **11** cāʾizdür, destede, pāyede olan *hā* gibi. maʿnāyı ʿāmdan maʿnā-yı ḫāṣṣa naḳl içün olmaḳda **12** cāʾizdür, kedede, ḫānede olan *hā* gibi bu maʿnāları *hā*nuñ bābü'l-hā nevʿ-i evvelehu el-elifi'l-memdūde **13** maḥallinde beyān olınmışdur. [r-y-e-c] **Deryāçe:** Gölcük. [r-y-v-z] **Deryūze:** Dilenmek **14** dervīze maʿnāsına. **Kemāl-i Işfahānī:**

Dermāndeem be-dest-i ʿazīmān muẓlime
Deryūze ze-kūy-ı ʿaṭā-yı to mī-konem

15 [r-y-ç] **Derīçe:** Pencere ve büyük ḳapu içinde itdükleri küçük ḳapu ve **16** büyük ṭaġ depesine daḫı dirler. [j-e-g-e] **Dejāgāh:** Cellād u bed-ḫū olup ḳaḳıġan **17** ve gürlegen olan ādemde ve yırtıcı ḥayvānlarda istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Beher sūş dīvī dejāgāh buved

[3185] Ol ḳayd bundan ẓāhir olur ki şehre girecek şūḳāḳ aġzına dervāze-i şehr dirler niteki bu beytden ẓāhirdür. 3. (380b/09), 16. 317b/30)

18 Beher kūşe ṣad ġūl-i güm-rāh buved

[j-e-k] **Dejāgeh:** Miṣlihu, dejāgāhdan taḫfīf olınmışdur. **19 Esedī:**

Dejāgeh dudī sehm-gīn münker-est
Be-zūr-ı dil ez-her ded efzūnter-est

Bebr vaṣfında **20** dinmişdür. [-j-] **Deje:** *Zā* ʾ-i ʿAcemīnüñ taḫfīfiyile mühr ki kīselere ve ḳapulara ururlar. **Deje: 21** *Zā* ʾ-i ʿAcemīnüñ taẕʿīfiyile yırtıcı maʿnāsına. [j-y-n] **Dejīne:** Daġ[3186] depesi. [s-t-e-r] **Dest-erre: 22** Bıçḳı Türkīde destere didükleri el bıçḳısı olur. [s-t-e-r-c] **Destārçe:** Yaġlıḳ ve destmāl. **23** [s-t-e-n] **Destāne:** Dutaḳ didükleri ki ekinciler āletlerindendür. [s-t-e-n-b-v-y] **Dest-enbūye:** Yıylanḳuç **24** ʿArabīde şemāme maʿnāsına *elifi* ḥıẕf idüp dest-enbūye daḫı dirler, ġayrı adları şomā lafẓında **25** mesṭūrdur. [s-t-ā-v-y-z] **Dest-āvīze:** Ālet-i bezirgān ekinciler āleti. [s-t-b-e-] **Destbāne: 26** Yırtıcı ḳuşlar eli yırtmasun içün ele geçürdükleri deriden ellik destvāne maʿnāsına. Lisān-ı **27** Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül vardur, mirāren beyān olınmışdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **28** ḥallāc yayı dutaġı ve ölçek maʿnāsına naḳl eyledi. [s-t-d-r] **Dest-dere:** Bıçḳı, dest-erre **29** maʿnāsına. [s-t-ş-e-n] **Dest-şāne:** Ḳazzāz ṭaraġı. [s-t-g-e] **Destgāh:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile evvelki ʿāmme **30** taḥrīf idüp dezgāh dirler. **Beyt:**

Murġ-ı girān ḫˇāb tırāz-ı ṣubḥgāh
Pāy-ı felek beste-tırāz destgāh

31 Ekṣer budur ki el irişmesi maʿnāsına ḳudretden kināyet olınur, meṣelā 335b/01 bir kimesnenüñ mālın ve ḳudretüñ vaṣf itmek ḳaṣd itseler, bu ḳadar nesneye güci yiter **02** ve eli irişür dirler. **Laṭīfī:**

Ānçi ez-her çīz dāred dest-res
Destgāh-ı o ne-dāred hīç kes

03 Enverī:

Be-iṣṭināʿ pā-rā-st destgāh u cūd
Be-istinād bī-füzūd pāy-gāh ṣudūr

04 [s-t-g] **Destgeh:** Miṣlihu. [s-t-m-v-z] **Dest-müze:** Tācü'l-Māṣar ṣāḥibi dir ki ez-ser-i taʿaṣṣub **05** u ʿinād īn kelime-rā dest-müze sāḫtend ve ye-tefkīr-i māftū nüviştend. [s-t-n-b-v-y] **Destenbūye:** Şemāme **06** destenbūk maʿnāsına. [s-t-v-e] **Destvāne:** Ṭoġan elligi destenbāne maʿnāsına ve çūḳāl ḳolçaġı **07** ve ölçek. [s-t] **Deste:** Ṣap, ḳabża maʿnāsına gelür deste-i teber vü deste-i kāriẕ dirler **08** ve her nesnenüñ ḳulpı ve bucaġı ve kūşesi ki yapışurlar her birisine ḫuṣūṣıyıla mużāf **09** olur, deste-i çuvāl ve deste-i müşg gibi ve

[3186] Ṭaġ. 3. (381a/05)

ekini biçicek bağladuḳları demede dirler 10 deste ki Türkīde daḫı şāyiʿ dür. İstiʿmāl olınur, deste-i kāġıd dirler ve sāʾir bunlar gibi 11 maḥalde istiʿmāl olınur ve küstāḫlıḳ ve bir kimesneyi küstāḫ eylemek. **Rūdekī:**

12 Nī-st ez-men be-to ʿaceb küstāḫ
Ki tüvem dāde be-evvel deste

ʿAṣṣār:

Ger o-rā be-destān deste sāzem
13 Ser ez-ḫūrşīd-i raḫşān ber-firāzem

Ḳaraḥişārī ve bilezik, süvār maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [s-t-b-e-r] 14 **Destbāre:** Bilezik ġayrı esāmīsi dest-i ebrencen lafẓında mesṭūrdur. [s-t-y-e-f-t] **Dest-yāfte:** 15 Yol bulmuş ve eli irişmiş dimekdür. [s-t-b-e-n] **Destbāne:** Ḳamçı. [s-t-y-n] **Destīne:** Bilezik ve 16 destvāne ve ʿavratlaruñ ḳolı bağı ʿArabīde resūh maʿnāsına yuḳalu aḫẕ meniyü'r-risve be-ṭarīḳü'r-reşve 17 ve ḳāḍīlaruñ ve pādişāhlaruñ nişānı tevḳīʿ maʿnāsına. **Şems-i F:**

Şehī k'infāẕ-ı aḥkām ḳażā-rā
18 Koned āl v'ey ü destīne-i o

Al daḫı burada tevḳīʿ maʿnāsınadur. [s-k-r-m] **Deskerme:** 19 Ṭaġ başında olan köy ve ḳalʿa şīn olsun ḫarāb olsun ıṭlāḳ olınur ve Fārsīde ve ʿArabīde 20 istiʿmāl olınur. [s-k-r] **Deskere:** Miṣlihu. [s-m-r] **Desmere:** Miṣlihu ve bögrülce, lūbyā maʿnāsına. [-s-] **Dese:** Cüllāhlaruñ 21 yumaġı ki doḳuduġı bizden ziyāde geldügi vaḳt ipligi ve ibrīşimi aña ṣararlar, ḫudāv maʿnāsına 22 ve iplik ṣarmaşığına daḫı dirler ve baʿżılar arḫūn aġacına dirler didiler ki cüllāhlar āletlerindendür. 23 [ş-n-v] **Deşnūh:** Ḫancer ve büyük bıçaḳ. [ş-n] **Deşne:** Miṣlihu. **Esedī:**

Be-zed her dü-rā deşne-i dil-şikāf
24 Be-derrīdişān ez-gelū tā-be-nāf

[ġ-d-ġ] **Daġdaġa:** Ḳıcıḳ aṣlda ʿArabīdür, Fārsīde 25 daḫı şāyiʿdür ve sāʾir esāmīsi ketmetüvā lafẓında mesṭūrdur ve hüdük birmek ve bir nesneyi 26 çoḳ görünmesün diyü silkmek. [l-e-l] **Dellāle:** Pūzeveng ʿavrat. **Beyt:**

Mey dih ki nev-ʿarūs-ı çemen ḥadd-i ḥüsn yāft
27 Kār īn zamān ze-ṣanʿat-ı dellāle mī-reved

Ve delālet idici ve nāz 28 idici ve ġammāz ve ḳovcı ve yüriyici ve çükellenci. [-l-] **Delle:** Aġacuñ özdegi ve degek ve sañsar 29 didükleri cānver ki derisini kürk iderler iki nevʿdür. Aʿlāsına zerdāve dirler gögsi 30 ṣaruca olur, ednāsına sañsar dirler gögsi aḳça olur, ḥaḳ budur ki semmūr daḫı 31 bunuñ envāʿındandur, ġāyet eyüsidür ki cānverī ṣūretde ve ḫaṣṣada hemān sañsar 336a/01 gibidür ve ʿavratlaruñ ġāyetde mekkāre ve

seḫḥāre ve ġaddāresine dirler ki meẕkūr ṭāʾifenüñ 02 ẕikr olan evṣāfda naẓīresi olmasa delle-i zamānedür dirler. [l-y-d] **Delīde**: Bulġur. [m-e-m] **Demāme:** 03 Depelek. [m-b-s-t] **Dem-beste:** Nefesi ṭutulmış. [m-d-m] **Demdeme:** Ġavġā vü ġaleve vü kükremek ve gürüldi. 04 [m-g-r-f-t] **Dem-girifte:** Ḳoḳmış, müteʿaffin olmış ve azmış maʿnāsına. [m-n-d] **Demende:** Üfürici. 05 [-m-] **Deme:** Depi ki ġāyetden ṣovuḳdan ʿibāretdür, taʿrīb idüp *demaḳ* dirler ve ṭuman 06 ve ḍabāb maʿnāsına ve körük ki demirciler ve ḳuyumcılar ve sāʾir anlar gibi ehl-i ṣanʿat anuñıla od 07 yaḳarlar, minfaḫa maʿnāsına. **Esedī:**

Her ān gürg mürg bih der-deme
Ki bī-ḫord māned miyān-ı reme

Edayī:

08 Deme ber-keşīd ez-miyān-ı tīġ-i tīz
Felek geşt pervīzen āverd bīz

[m-y-d] **Demīde:** Belürmiş ve tāze 09 bitmiş ve üfürülmiş ve ṣabāḥ yiri belürmek. [n-d-e-n-ḫ-nd] **Dendān-ḫande:** Yan dişleri ki ādem 10 güldügi vaḳt ẓāhir olur. [n-d-e-n] **Dendāne:** Kilīdüñ ve ṭaraġuñ dişleri ve sāʾir anlara beñzer nesnelerüñ 11 dişlerinde istiʿmāl olınur. [n-ḳ] **Denḳa:** Delüce ki buġdaydan azar, ādem yiyecek serāsīme 12 olur. [n-g-e-l] **Dengāle:** Dügülcecik ki gökden ḳar gibi yaġar ve oluḳda ṣovuḳdan ṭoñar 13 buz, ḫaşīf maʿnāsına, eṣaḥḥ kesr-i *dāl*ledür ve çekilen diş köki. [-n-] **Dene:** Tīzlik ki āteşi mizāclaruñ 14 żaʿīfdür ve tekebbürlük ve şādīlik ve beden maʿnāsına. **Deh:** Ondur, ʿadedden, ʿArabīde ʿaşr 15 maʿnāsına ve ḳarış virmek nefrīn maʿnāsına. [-e-n-d-r] **Dehāndere:** Esnemek ve esneyen kimesne. [h-e-n] 16 **Dehāne:** Cüllāhlar ve ekinciler ışṭılāḥlarındandur, ağızlıḳ dirler. [h-d-l] **Dehdele:** İlenç ve ḳarış virmek 17 nefrīn maʿnāsına. [h-r] **Dehre:** Balta. **Beyt:**

Çü zed dehre ber-pehlivānī dıraḫt
Şod ez-ḫāne-i devleteş tāc u taḫt

18 Pehlivānī dıraḫt büyük aġaca dirler, ḳaba aġacı kesmekde şeʾāmet vardur, 19 mebnā-yı maʿnā-yı beyt oldur belki muṭlaḳā aġaç kesmek eyü degildür, niteki Şeyḫ Niẓāmī bu beytde 20 buyurur. **Beyt:**

Dıraḫt-efken buved kem zendegānī
Be-dervīşī keşed naḫcīr-bānī

Ol maʿnāyı işāret 21 itmişdür ve oraḳ ve ḫancer ve bāġ budayacaḳ ālet ki ʿavāmün-nās tāhre dirler, andan ġalaṭdur 22 ve naʿl-bendlerüñ dırnaḳ kesecek āletleri ki süm-tırāş dirler ve bi'ż-żamm. [h-l] **Dehle:** Ḳındıra 23 didükleri ot ki ʿArabīde ḫalfā dirler ve

geven didükleri dikenli ot. **Laṭīfī:**

24 Ber-püşt eger ḫār keşī vü ruḫ dehle
Bih z'ān ki zed ü nān ṭalebī nāsere kehle

Ve ḥaşīr sāzı ve ḳoġa didükleri 25 sāz gibi ot ki dehve daḫı dirler. [h-m-r-d] **Deh-merde:** On kişilik dimekdür. [h-n-d] **Dehende:** Vireñ ʿavrat ve oġlan ve muṭlaḳā virici maʿnāsına.[3187] [h-n] **Dehne:** 26 *Dāl*dan ṣoñra sükūn-ı *hā* ile bir nevʿ ḳıymetī ṭaşdur, taʿrīb idüp dehenc dirler, niçe dürlü 27 olur, aʿlāsı cezīre-i Ḳıbrısdan gelür gökrek olur, dehne-i Firengī dirler, bir nevʿi ṣaruraḳ 28 olur ve bir nevʿine ṭāvusī dirler, ḳızıllıġa māʾil ḳırraḳ olur, yıldur yıldır ışılar ve bir 29 nevʿine mūşī dirler dürlü dürlü rengleri olur, sāʾir tafṣīli dehenc lafẓında meẕkūrdur. 30 **Dehene:** *Hā*nuñ ve *nūn*uñ fetḥasıyıla aġız, dehen maʿnāsına ve uyan gemi. [h-v] **Dehve:** Ḳoġa dirler 31 sāz gibi bir otdur, deñiz kenārında biter, dehle daḫı dirler. [h-y-z] **Dehīze:** Süd aġızı, ʿArabca *fel* 336b/01 dirler. **Ed-Dāli'l-Meksūre** [r-e-z] **Dırāze:** Uzun. [r-e-z-y-n] **Dırāzīne:** Uzunca 02 dimekdür. [r-ḫ-t-ḫ-e-n] **Dıraḫt-ı ḫāne:** Mertek. [r-ḫ-t-s-y-n] **Dıraḫt-sīne:** Aġaç ḳurdı 03 ve aġaçḳaḳan didükleri ḳuş. [r-m-ḫ-r-d] **Direm-ḫurīde:** Aḳçe ile ṣatun alınmış dimekdür. 04 [r-m-n] **Diremne:** Ipar yavşanı dirler bir otdur, eṭıbbā ḳatında şīḥ dimekile maʿrūfdur. [r-n-d] 05 **Dirrende:** Yırtıcı dimekdür. **Beyt:**

Ze-dirrende şīrān zemīn şod tehī
Be-perrende murġān resīd āgehī

06 [-r-] **Dirre:** Türe ki ādeme ururlar ve yırtıḳ maʿnāsına. [z-ġ-e-l] **Dizġāle:** Ḥişār 07 ḳullesi. [j-l] **Dijle:** Dicle ırmaġı ki Baġdād vilāyetinde aḳar. [j-y-n] **Dijīne:** Biz ki başmaḳçılar 08 ve sirrāclar āletlerindendür. Ḳaraḥişārī ve ḥişār ḳullesi maʿnāsına da gelür dimiş, sāʾir adları 09 *direfş* lafẓında mesṭūrdur. [g-y-n] **Digīne:** Dīkīne lafẓından taḫfīf olınmışdur, dünki ve 10 dünki gün ve çölmek aşı. [l-b-r-d] **Dilberde. Esedī**:

Nüvāzān nüvāzende der-çeng çeng
11 Ze-dilberde bekmāz çün zeng zeng

[l-ḫ-v-e] **Dil-ḫᵛāh:** *Vāv*-ı resmī *elif* ṣābitdür göñül ārzūsı 12 ve ḫūb u maḥbūb maʿnāsına. [l-ş-d] **Dilşode:** Kendüden gidüp uġunmış kimesne ve bir yir göñli 13 alınmış. [m-n] **Dimne:** Dilkü, *ṣaʿleb* ki ebū'l-ḥuṣayn daḫı dir, baʿżılar şaġāldur didiler ve depi ki 14 ḳışuñ ġāyetde şiddetidür ve nişān-serāy u serkīn ve ḥıḳd u kīn maʿnāsına. **Dih:** Kūy, ḳarye 15 maʿnāsına ki Mevlānā-yı Rūmī ḳaddese sırrahu buyurur. **Beyt:**

Dih me-rev dih merd-rā aḥmaḳ koned

[3187] 16. (319a/29)

16 ʿAḳl-rā bī-nūr u bī-revnaḳ koned

Dīh lafẓından taḫfīf olınmışdur ve *dāden* lafẓından emrdür 17 vir dimekdür. [h-e] **Dih-ā-dih:** İki ṭarafdan iḳdām dimekdür. **Hātifī:**

Ġırīv dih-ā-dih berāmed çonān

18 Ki üftād ez-dest-i şīrān sinān

Ve yimek yirken aġzı iki ṭarafdan açılmaḳ. [h-ş-t] 19 **Dihişte:** Baḫşiş, ʿaṭā maʿnāsına taṣarrufāt ʿāmme ḳabīlindendür. [h-y-d] **Dihīde:** İki ṭarafdan dimekdür 20 [y-b-e] **Dībāh:** Dībā maʿnāsına ki bir cins altunlu ḥarīrdür ve aṭlas ve ḥarīrden libāsa 21 dirler. [y-b] **Dībe:** Miṯlihu ve dībā lafẓından muḫaffefdür. **ʿAbdü'l-Vāsiʿ Cebelī:**

Bā-cūd-ı to çi dībe vü eksūn çi nemed

22 Bā-beẕl-i to çi lüʾlüʾ-i meknūn çi türāb

[y-d-b-e-n] **Dīd-bāne:** Gözci ʿArabīde 23 *ʿayn* u *ṭalīʿa* dirler. **Beyt:**

Be-bāfem yekī dībe-i şāhvār

Ze-maʿnīş reng ü zedāneş nigār

24 [y-d-g-e] **Dīdgāh:** Gözci yiri. [y-d] **Dīde:** Göz bebegi, merdüm maʿnāsına ve muṭlaḳā göz maʿnāsına 25 daḫı gelür, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki dīde gözüñ 26 içinde ḳapaḳ āletinde olan yirdür, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Çonān mey dilem-rā pesendīde

27 Ki gūyī be-çeşm enderem dīde

Çeşm de ḳapaḳ ve kirpik dāḫildür dīde de 28 dāḫil degildür ammā sevād u beyāż cümlesi dīdede dāḫildür, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

29 Şebī hemçūn sevād dīde pür nūr

Hevā ʿanber-feşān çūn ṭurre-i ḥūr

Dīde mürekkebdür bir cüzʾi 30 dīddür ki ismdür, müştaḳ olmışdur, görmek maʿnāsına dīdenden bir cüzʾi de *hā*-yı naḳldur ki 31 aṣlı ṣābıḳā mirāren beyān olınmışdur, dīde lüġat-i müşterekdür, ism-i mefʿūlde gelür, dīdenden 337a/01 meṣelā dīde gūyem dirler, ism-i fāʿilüñ de āḫirine *hā* naḳl ziyāde iderler, dīde dirler niteki 02 bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Sevād-ı dīde ġam bā-şek me-şūy

Ki naḳş-ı ḫāl-i toem hergiz ez-naẓar ne-reved

03 [y-d-g-e] **Dīdgāh:** Baḳacaḳ yir. [y-r-y-n] **Dīrīne:** Ḳadīm ü köhne olan nesne ve kiçirek 04 maʿnāsına da naḳl olındı. [y-j] **Dīje:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile erbāb-ı lüġat ḳula at ve esb-i kebūd 05 ve esb-i süst, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve mor reng maʿnāsına da naḳl

eyledi ve düjem maʿnāsına 06 daḫı gelür ve ḳulle maʿnāsına dimişler. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ 07 itmişler ki ata dīje ıṭlāḳı bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-fermūd tā ber-nihādend zīn
08 Berān dīje-i pelten rūzgīn

Ḳatıra da ıṭlāḳ olınur. **Niẓāmī:**

Ḳaṭār-ı ester dīje ṣad u sī
09 Ki bāreş ṭāşt ṭaşḫān buved ü tebsī

Ata ve ġayrı ḥayvāna ıṭlaḳı reng 10 iʿtibāriyiledür. Lisān-ı Fārsīde dīj şol rengden iʿbāretdür ki Türkī dilde andan yaġız iʿbāretiyile 11 taʿbīr iderler, ʿAcem esb-i dīje dir, Türk yaġız at dir ve āḫirindeki *hā* nisbet iḫtiṣāṣiyye 12 içündür, benefşedeki zerdedeki *hā* gibi lisān-ı Fārsīde āḫir kelimede olan *hā*nuñ 13 birḳaç maʿnāsı vardur, niteki bāb-ı *hā*nuñ evvelinde ẕikr olınupdur. Ol meʿāniden birisi 14 meẕkūr maʿnīdür, dījüñ maʿnāsı yaġız olmaḳ iʿtibārıyıla ḳara yaġız ata şebdīz dirler, ḳoyı ḳara 15 olıcaḳ şīreng dirler, *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibinüñ cümle-i ġarā'ibindendür ki dījenüñ tefsīrinde 16 itmişdür ki ol rengdür ki anda ġubret ola yaʿnī bozraḳ toz renglü ola, ekṣer at vaṣfında 17 istiʿmāl olınur. Hem ʿārıża hem maʿrūża ıṭlāḳı olınur. Cemīʿ renge delālet iden lüġatlerüñ 18 ḥāli budur. Kelāmunuñ evvelinde ḫaṭā itmişdür. Niteki beyān-ı sābıḳdan ẓāhir oldu, āḫirinde 19 ḫatā itmişdür ki dīj ile dījeyi farḳ itmemişdür, kevnüñ ismi dījdür, mülevvenüñ ismi dījedür, 20 āḫir kelimede *hā*nuñ ziyādesi neyi ifāde itmişdür, añlamamışdur. [y-j-y-n] **Dījīne:** Biz ki 21 aʿżāda olur, ʿArabīde *ġudde* dirler, deri altında ḫafīf yirlerde olur düjhem maʿnāsına ġayrı 22 adları anda meẕkūrdur. [y-s] **Dīse:** Alaca, pīse maʿnāsına. [y-g-e-n] **Dīgāne:** Ḳaplubaġa ve kirpi 23 bu maʿnāya sā'ir esāmīsi çīzū elfaẓında mesṭūrdur. [y-g-p-e-y] **Dīg-pāye:** Sac ayaḳ. [y-k-y-n] 24 **Dīgīne:** Dünki ve dünki gün dimekdür ve çölmek aşı. [y-l-p-e-y] **Dīl-pāye:** Sucuḳ. [y-n-e-r-v-b] 25 **Dīnārūbe:** Çörtük didükleri otdur ki yaban ṭuzaġı daḫı dirler, yoġurda ḳatarlar çoḳ zamān 26 azmaḳdan ṣaḳlar ve ḫayli nefʿi vardur. [y-n] **Dīne:** Dünki dimek olur. **Ḥasan-ı Dihlevī:**

Mey dih ki ḫumār dīne dārīm
27 Dūrī dü se der-ḳanīne dārīm

Firdevsī:

Sebük dīne be-girift dest-i peder
28 Ze-beytü'l-ḥazen ber-divī-rā be-der
Çü Lāvī nigeh kerd Yaʿḳūb dīd

Hemān pāk-dīn Dīne-i ḫūb dīd

29 Dīneden murād ḥażret-i Yaʿḳūbuñ *ʿaleyhi's-selām* ḳızıdur. [y-v-e-n] **Dīvāne:** Delü, **30** *mecnūn* maʿnāsına. [y-v-c] **Dīvçe:** Taḫīl biti erbāb-ı lüġat bunuñ üzerine müttefiḳlerdür ammā **31** Şeyḫ İsmaʿīl-i Cürcānī ẕaḫīre-i Ḫᵛārezmşāh u dārsāl-ı ʿalef bābında dimişdür ki 337b/01 bizim yirde sülūka dīvçe dirler ve kūh-ı raḫne maʿnāsına. [y-v-s-t-n-b] **Dīv-sitenbe:** Büyük **02** dīv dimekdür. [y-v] **Dīve:** Ṭomalan mantarı ve sülük ve taḫīl biti. [-y-] **Dīh:** Kūy, ḳarye maʿnāsına. **03** **Ed-Dāli'l-Mażmūme** [b-l] **Düble:** Pāre-i nāṭıf ve bir dürlü ḥalvādur, ḳozıla ve bādām **04** ile olur ve peşmīne ḥalvā. [ḫ-t-r-y-n] **Duḫterīne:** Henüz yaşına yitişmiş ḳızcuġaz. [ḫ-t-y-n] **Duḫtīne:** **05** Miṣlihu. [ḫ-n] **Duḫne:** Tütsi ve ṭarı. [ḫ-y-n] **Duḫīne:** Miṣlihu. [r-e-c] **Dürrāce:** Ferrāce ḳaftān. [r-ḫ-v-ş] **Dürr-i ḫūşe:** **06** Ġāyetde pāk u ṣāfī ve iri incü. [r-d-e-n] **Dürdāne:** İncü dānesi. [r-v-e-n] **Dürūdāne:** **07** Ṭam üzerinde nerdübān ile çıḳılan kepenk. [r-y-ş] **Dürīşe:** Saçaḳ ve lūle. [-r-] **Dürre:** **08** Esnemek. **Düjbīh:** Yaʿnī ḫūk, gelū boyunda olan biz ʿArabīde ġuddetü'l-baʿīr ol çıbandur ki **09** devenüñ boynunda çıḳar öldürür. Z-d-e-f-ş-r] **Dozd-efşere:** Her gördügün uġurlayan uġrı ve enbār dozd-efşār maʿnāsına.[3188] [-j-] **Düje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile aʿżāda olan biz ʿArabīde **10** ġudde dirler dījīne maʿnāsına. [j-y-n] **Düjīne:** Miṣlihu dūjīne lafẓından muḫaffefdür, sāʾir esāmīsi **11** düjhem lafẓında mesṭūrdur ve ḳurlaġan ʿilleti ki dırnaḳlarda ẓāhir olur, derd-i nāḫun **12** ʿArabīde devḥa maʿnāsına ve ḳabarcuḳ. [ş-n-e-m-d-h-n-d] **Düşnām-dehende:** Ṣalavāt barmaġı **13** sebbābe maʿnāsına. [k-e-n-ç] **Dükkānçe:** Bāzār sekisi ki bāzārgāhlarda çerçiler ve ġayrılar otururlar. **14** [m-ç] **Dümçe:** Maʿnā-yı terkībīsi muḳteżāsınca kiçirek ḳuyruḳ dimekdür. Ammā baʿżı erbāb-ı lüġat **15** ḳuş ḳuyruġı ve ṭāvus ḳuyruġı ve yonca ve ḫurmānuñ ve üzümüñ çör çūpi ve seped ki **16** içine yimiş ve ġayrı nesne ḳoyarlar dimişler. [m-ġ-j] **Dümġaje:** Ḳuyruḳ biten yir, ʿArabca *ʿasīb* **17** dirler. [b-n-e-l] **Dünbāle:** Ḳuyruḳ ve göz ḳuyruġı ve çıban. [n-b] **Dünbe:** Miṣlihu ḳuyruḳ ekṣer budur ki **18** ḳoyunda istiʿmāl olınur. Aña teşbīh idüp ādemde daḫı müstaʿmeldür, sāʾir adları **19** *dünb* lafẓında meẕkūrdur. [v-e-s-b] **Dü-esbe:** Ulaġ. **Beyt:**

Dü-esbe peyk-i naẓar mī-devānem ez-çep ü rast
20 Be-cüstücūy-ı nigārī ki nūr-ı dīde-i mā-st

Dīger:

Dü-esbe bīş-i bānū kesī firistād
21 Ze-mihmān-ı gerdūn şāheş ḫaber-dād

[3188] 16. (320b/13)

Fāżıl böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki iki 22 atlu kimseye ki yola gide birine bine birini yidek ide ve dāsbe dirler, ism-i mürekkebdür 23 āḫirindeki *hā* maʿnā-yı ʿām-ı terkībīden maʿnā-yı ḫāṣ ʿilmīye naḳl içündür, çārçūbedeki *hā* gibi 24 her dört aġaca çār çūb ıṭlāḳ olınur, ammā çār çūbe maḫṣūṣdur. Lisān-ı Türkīde çarçeve 25 didüklerinden ġayrı nesneye ıṭlāḳ olınmaz, dü-esbe de öyledür, her iki ata dü-esb dinür 26 ammā dü-esbe dinmez, ol vaḳtin dü-esbe dinür ki ikisi bir kişinüñ ola, ol kimesne 27 anları vażʿ-ı meẕkūr üzerine istiʿmāl eyleye diyār-ı ʿAcemde ulaḳlarda bu ḥālet ʿādet 28 olmaġın dü-esbe ulaḳda aʿlām-ı ġālibeden olmışdur, bu ḳāʿide üzerine olıcaḳ 29 dü-esbe maʿnā-yı meẕkūrda vażʿ aṣlī ḥasebiyile olmaz, mecāz-ı mürsel ṭarīḳiyile istiʿmāl olınmışdur 30 olur, ammā ol āḫirindeki *hā* iḫtişāṣ içün olıcaḳ destedeki ve pāyedeki *hā* gibi lafẓ-ı 31 meẕkūr, maʿnā-yı ḥaḳīḳīsinde müstaʿmel olmış olur, ḥarf-i *hā*nuñ āḫir kelimede bu maʿnāya geldügi 338a/01 āḫir kelimede olan bāb-ı *hā*nuñ evvelinde niçe miṯāller īrād olınmışdur. [v-e-l-ḫ-v-e-r] **Düvāl-ḫ̌āre:** 02 Çift öküzi ve boyunduruḳ. [-e-l] **Düvāle:** Bir dārūdur, üşne dirler. [v-e-m] **Düvāme:** 03 Pırlaġuç. [v-e-n-z-d] **Düvān-zede:** ʿAdedden on iki. [v-b-ḫ-c] **Dü-baḫce:** Ṣırçan didükleri ḳuş 04 ve söbi yumurda gibi ig üzerine ṣarılmış iplik yumaġı. [v-t-e] **Dü-tāh:** İki ḳat 05 dimekdür. [v-t] **Dūta:** Miṯlihu dü-tāh lafẓından muḫaffefdür. [v-d-g-n-d] **Dūd-gende:** İs ḳoḳmış 06 nesne. [v-d-l] **Dūdile:** Çelik oyını, ʿArabca tele dirler ve ṭoḳurcun oyunı. [v-d] **Dūde:** Oba, dūdmān 07 bundan aḫẕ olınmışdur. **Ḫayrī:**

Ey be-to ḳāyim zinde ve dāʾim cümle ʿālem dūde ādem
08 ʿAyn-i ʿāyānī remz-i nihānī rāz-ı miyānī kūhe-i peyker

Ve ocaḳ ḳurumı ve mürekkebe ḳoyduḳları is ki 09 çerādan yāḫūd bezrden olur. [v-r-e-h] **Dü-rāhe:** İki kerre dimek olur. **Esedī:**

10 Dü-bāre çihl-bār her yek hezār
K’ez-īn kerd gerdān ḫancer-güẕār

[v-r-y-ş] **Dü-rīşe:** Ḥavlı, miḳrama 11 ve saçaḳlı zīlī, *sīn*-i mühmele ile daḫı lüġatdür. [v-j-n] **Dūjne:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile arı ve siñek ignesi 12 ve fīl ḫorṭūmı ve soḳar siñege dirler. [v-j] **Dūje:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile butraḳ ki ḳaftāna yapışur. **Ḫaffāf:**

13 Bedlhā ender āvīzed dü-zülfeş
Çü dūje ender āvīzed be-dāmen

[v-j-y-n] **Dūjīne:** Aʿżāda 14 olan biz, ġudde maʿnāsına. Sāʾir adları düjhem lafẓında meẕkūrdur. [v-s-n-b] **Dü-senbe:** Muṭabbaḳ 15 maʿnāsına. [v-s-n-d] **Dūsende:** Yelimşik olan nesne, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi yapıcı ve özlü balçıḳ maʿnāsına 16 daḫı naḳl eyledi. [v-ş-y-d] **Düşīde:** İkiz oġlan ve emziklü ʿavrat ve ṣaġılur ḥayvān. 17 [d-v-ş-b-n] **Dü-**

şenbe: Hefte günlerinden bir gündür, ʿArabīde *yevmü'l-eṣnīn* dirler. [v-ş-y-z] **Düşīze:** 18 Ḳız oġlan, bikr ü ʿaẕrā maʿnāsına, ʿaẕar anuñ cemʿi ʿaẕār añlanur. **Ḥāfıẓ:**

Ān telḫveş ki ṣūfī ümmü'l-ḫabāʾīseş ḫˇānd
19 Eşhī lenā vü aḥlī min ḳıbletü'l-ʿaẕerā

[v-ş-b-n] **Dü-şebne:** Dün giceki 20 ve omuzluḳ. [v-ġ] **Dūġa:** Yaġ dortısı ki yaġ ṣızıcaḳ dibine çöken ġalīẓidür. Dūġū maʿnāsına. 21 [v-ġ-y-n] **Dūġīne:** Miṣlihu. [v-k-ç] **Dükçe:** Māsūra ve yük igi. [v-k-r-ş-t] **Dük-rişte:** Aġırşaḳ. 22 [v-g-r-y-s] **Dūg-rīse:** Miṣlihu ve yük igi ve ig ilmegi. **Beyt:**

Ger kevnet ez-nuḫust çonān bādrīse bord
23 Ān bādrīse ḫoş ḫoş çün dūg-rīse şod

Dīger:

Çün ze-yāreş cüdā be-māned ü girīst
24 Dūg-rīse girift ü peşm bürīst

Sāʾir adları *bād-bere* lafẓında meẕkūrdur. [v-l] **Dūle:** 25 Ḳaṣırġa bād-ı gird maʿnāsına. **Beyt:**

Ṭāvus rūz tā z'ufuḳ cilve mī-koned
Şāhā hümā-yı rāy-ı to dūle şikār bād

26 Sāʾir esāmīsi gird-bād lafẓında mesṭūrdur ve kertekelere dirler, sūsmār maʿnāsına 27 kertekelerüñ ġayrı adları *kirbāsū* lafẓında muḥarrerdür ve ṭoḳurcun oyunı. [v-m-v-y] **Dü-mūye:** 28 Ḳırġıl kişi ki saḳalınuñ baʿżı aḳ ve baʿżı siyāh ola, ʿArabīde *kehl* maʿnāsına. **Düh:** Niʿmetī ḳuyruḳ, düm maʿnāsına naḳl eylemiş. **29 Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa 30** [e-y-t-e-n-d-e-d] **Rātiyān-dāde:** Çam saḳızı. [e-y-t-en] **Rātiyāne:** Miṣlihu, taʿrīb idüp *rātyānc* 338b/01 dirler. [e-t-y-n] **Rātīne:** Miṣlihu. [e-ḫ-n] **Rāḫine:** Gedik ʿArabīde *ṣulme* maʿnāsına raḫne bundan taḫfīf 02 olınmışdur. [e-z-y-e-n] **Rāziyāne:** Maʿrūf bostān sebzesidür, ḫoş ḳoḫusı olur, nāfiʿdür 03 Türkīde *ġalaṭ* idüp rezene dirler taʿrīb idüp *rāzyānec* dirler. [e-s-t] **Rāste:** 04 Her işi ṣaġ eliyile işleyen kimesne, çepe muḳābil. [e-f] **Rāfe:** *Rā*ʾ-i ʿArabī vü *zā*ʾ-i muʿceme ile daḫı 05 mervīdür, günāh-kār ve yandıḳ ve gümren didükleri ot ki aġır ḳoḳısı olur Kürdler yirler, ʿArabīde 06 şefḳat ü mihribānī maʿnāsına gelür kesr-i *fā* ile rāfih zindegānīsi ve saʿt üzerine olan 07 kimesneye dirler. [e-l] **Rāle:** Niʿmetī tulum ki üfürüp anuñıla ṣuyı geçerler dimiş. *Rā*ʾ-i mühmele 08 vü *zā*ʾ-i muʿceme ile daḫı yazmış, bu maʿnāya sāʾir erbāb-ı lüġat, *zā*ʾ-i muʿceme ile naḳl itmişlerdür. [r-e-m] 09 **Rāme:** Rāmek maʿnāsına ki Türkīde maʿrūf maʿcūn meşhūrdur, ṣūret-i terkīb ve tertībi 10 ve sāʾir adları *rāmek* lafẓında meẕkūrdur. [e-n] **Rāne:** Sarımṣaġa beñzer bir otdur büryān 11 idüp yirler. [-e-] **Rāh:**

Yol, ṭarīḳ maʿnāsına. [e-h-ş-e] **Rāh-ı şāh:** Ol yol ki andan niçe yollar 12 münşaʿib ola ve ṭoġrı vāsiʿ yol, şāh-rāh maʿnāsına ve ol kimesne ki ʿālemi çoḳ gezmişdür. 13 Seyyāḥ maʿnāsına. **Beyt:**

Be-rāh ender hemī şod şāh-rāhī
Resīd o tā be-nezd-i pādişāhī

[t-b] 14 **Retbe:** Hindūstān fınduġı. [c-l] **Recle:** Perperem ki Türkīde semiz otı dirler, ʿArabīde *ricle* 15 dirler, kesr-i *rā* ile ve simārūġ yaʿnī mantar maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Nihāl-i devletet pür bār bādā
16 Hemī tā būy-ı gül n'āyed ze-recle

[ḫ-t] **Raḫte:** Ḫaste maʿnāsına. [ḫ-n] **Raḫne:** Yay gezi ve gedik ve her şikestelik 17 ki ḳılıç ve bıçaḳ ve dīvārda ola, raḫne dirler. **Şems-i F.:**

Ebū İsḥāḳ sulṭānī ki der-mülk
18 Nihişt inṣāf u ʿadleş hīç raḫne

[j-d] **Rejde:** *Zā*ʾ-i muʿceme iledür, yiyegen kişi, ekūl maʿnāsına. 19 **Ebū Şükūr:**

Ze-dīdār ḫīzed hezār ārzū
Ze-çeşme-st gūyend rejī ḫalḳ

Rejd daḫı lüġatdür, *hā*sız. Rāḫne lafẓından muḫaffefdür rāḫne ʿāmdur. 20 [z-m-g-e] **Rezmgāh:** Ṣavaş yiri. **Esedī:**

Çonīn güft k'ez-gāh-ı Cem ber-zemīn
Neyār-est kes rezmgāhī Çīn

21 [z-m-g] **Rezmgeh:** Miṣlihu andan muḫaffefdür. [z-m] **Rezme:** Arḳa yüki. **Esedī:**

Ṣad u sī hezār ez-ḫar u perniyān
22 Dü ṣad rezme nev-ḥulle-i çīniyān

ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. [f-v] **Refūh:** 23 Yama ki ḳaftāna yamarlar ve göze ki bir delinmiş delügi gözerler. [-z-] **Reze:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile ḳapu dügmesi 24 Türkīde de müstaʿmeldür ve kevrik *zā*nuñ teşdīdi ile daḫı cāʾizdür. **Reje:** *Zā*ʾ-i muʿceme ile 25 ḫurmā yapraġından ip ve şerit ki incecik ip gibi olur ve sicime daḫı dirler ki evlerde 26 gerüp üzerine ḳaftān u esbāb sererler ve bennālar ipi ve āleti ki reje-i bennā dirler ve 27 kemān. [s-t] **Reste:** Ṣaf, resit maʿnāsına bu maʿnādan aḫẕ olınmışdur ki biribiri yanında 28 ṣıra ṣıra bāzār dükkānlarına dirler, belki bāzār maʿnāsına istiʿmāl olınur. **Enverī:**

Nā-reste ze-cehl bord her rūz
29 Nev-bāve-i aḥmaḳī ze-reste

Ve dizilmiş maʿnāsına. **Beyt:**

İn suḫen reste tırāz naḳş-ı bāġ

30 ʿĀriyet-efrūz ne-şod çūn çerāġ

Ve ḳurtulmış, ḫalāṣ olmış maʿnāsına. [s-y-d] **Resīde:** 339a/01 İrişmiş, bāliġ olmış maʿnāsına. [ġ-e-v] **Raġāve:** Ṣıġır göbegi, nāf-ı gāv maʿnāsına ve göz bebegi. [ġ-v] 02 **Raġve:** Yunt ḳuşı ṣaʿve maʿnāsına ġayrı adları ḫurd-ı zerd-ser lafẓında mesṭūrdur. [g-v] **Regūve:** 03 Keckül. [m-n-d] **Remende:** Ürkek, vaḥşī ḥayvāna dirler ve muṭlaḳā ürkek maʿnāsına. [-m-] **Reme:** Süri, 04 gile maʿnāsına. [n-b] **Renbe:** Ḳasıḳ ḳılı, eṣaḥḥ *żamm-ı* rā iledür. Şems-i Faḫrī ḫunbe vü ġurenbe vezninde īrād itmişdür. 05 [n-c] **Rence:** Emek ve ḫastelik. [n-d] **Rende:** Dülgerlerüñ maʿrūf āleti ve ol āletden çıḳan yonḳaya 06 daḫı dirler. **Esedī:**

Çü cūşende deryāy ez-senderūs
Buḫāreş heme rende-i ānbūs

Ve bir otuñ 07 adıdur. **Beyt:**

Şeved der-rūże-i Rıḍvān ṭabʿam
Be-maʿnā Sidre vü Ṭūbā çü rende

Ve baʿżılar ḳarḳandur 08 dimişler ki ṣaġrı kenārıdur ve büyük siyāh saḫtiyān ve sipāh-pūst. [v-e-n-ḫ-v-e] **Revān-ḫᵛāh:** 09 Ḳapu ḳapu gezen dilenciye dirler, *vāv* resmī *elif* ṣābitdür, şāh u māh ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. 10 **Beyt:**

Ger luṭf-ı Ḫudā resed şeved şāh
Ānki bedreş buved revān-ḫᵛāh

[v-e-n] **Revāne:** Yola yönelmiş 11 ve gönülmiş ve geçer ve yürür maʿnāsına. [v-e] **Revāh:** Niʿmetī zindānīler ṭaʿāmı dimiş sāʾir erbāb-ı lüġat 12 bu maʿnāya *rāʾ*-i muʿceme ile naḳl itmişlerdür, meẕkūr hem *rāʾ*-i mühmele ve hem *zāʾ*-i muʿceme ile īrād eylemiş. [v-c] 13 **Revçe:** Ḫām üzüm ve biʾż-żamm. [v-z-n] **Revzene.** Erbāb-ı lüġat pencere ve baca, revzen maʿnāsına 14 naḳl eylemişler. Ammā Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da revzen ve pencere taḥḳīḳindeki maḥallinde tafṣīl 15 olınmışdur revzen baca maʿnāsınadur dimişler. [v-n-d] **Revende:** Gidici maʿnāsına. **Reh:** Yol, ṭarīḳ maʿnāsına 16 *rāh* lafẓından muḫaffefdür. **Er-Rāʾi'l-Meksūre** [-d-] **Ride:** Ṣaf ve ḫaṭṭuñ saṭırı. **Esedī:**

17 Dü-leşker çü dirhem resīdend neng
Ride ber-keşīdend ü berḫāst ceng

[ş-t] **Rişte:** Erişte aşı 18 ükrā maʿnāsına ve iplik ve dizi ve bir ʿilletdür ki ṭabībler aña ʿırḳ-ı medīnī dirler, ekṣer Buḫārāda olur 19 Ḳaraḥişārī ve ince maʿnāsına ve ayaḳda ince aġrı, şızı maʿnāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

20 Egerçi girih der-girihem buved cāy

Ber-ne-girift ez-ser-i īn rişte pāy

Dīger:

Tā ser īn rişte be-cāyī resīd

21 K'ān girih ez-rişte ne-ḫˇāhd berīd

Gāh olur ki defʿa vü aḥdede insānuñ bedeninde ḳırḳ elli ʿırḳ **22** ẓāhir olur. Bir ẕirāʿ miḳdārı uzanur. Uzanduḳca bir nesneye şararlar, eger ḳırılurısa **23** ġāyetde vecʿā vü lelā olur, rişlek daḫı lüġatdür. Baʿżı tafṣīli anda meẕkūrdur. [ş-k] **Rişke:** **24** Bit sirkesi ki yavşaḳ dirler, risk ü rişk maʿnāsına ve ʿayb. [k-e-ş] **Rikāşe:** Ḳaplubaġa **25** seng-püşt maʿnāsına. [y-t-y-e-n] **Rītyāne:** Çam şaḳızı rātyāne maʿnāsına. [y-ç-e-l] **Rīçāle:** Rīçāl **26** maʿnāsına ki ḳabaḳ ve bādıncān gibi ve sāʾir mīvelerden bal ve şīre ile bişürürler. [y-ḫ-t] **Rīḫte:** **27** Şekerden dögülmiş bir maʿrūf dārūdur ve muṭlaḳā dögülmiş nesne ve ḳayġana. [y-j] **Rīje:** Āḫiri **28** *zāʾ*-i ʿAcemīyile ārzūy-ı nefs rīj maʿnāsına. **Rīze:** Āḫiri *zāʾ*-i ʿArabīyile uvaḳ ve dögülmiş nesne **29** ve ḳayġana. [y-r-y-d] **Rīzīde:** Dögülmiş ve uvaḳ olmış. [y-ş-b-c] **Rīş-beçe:** Saḳal altında biten **30** saḳal ve saḳaluñ küçügi Türkīde saḳal enigi dirler, ʿArabca aña ʿ*anfaḳa* dirler. [y-ş-g-e] **Rīşgāh:** **31** Meşeldür ve kināyetdür şol kimesnelerden ki yaramaza tābiʿ ola ve anuñ masḫarası ola. [y-ş-t] 339b/01 **Rīşte:** Erişte aşı ve egrilmiş ve dizi ve fitīl ve sāʾir rişte maʿnālarına gelür. [y-ş] **Rīşe:** **02** Saçaḳ ve kirpik ki ʿArabīde hüdb ü hüddāb u hebdeb dirler ve nāṣūr ʿilletine dirler, ẓāhir **03** budur ki ʿırḳ-ı medenī ʿilletine diyeler. [y-ş-y-d] **Rīşīde:** Göz göz naḳşlanmış ḥarīr ü gözenmiş **04** saçaḳ. [y-k-e-s] **Rīkāse:** Kirpi, ḫar-puşt maʿnāsına. **Rīkāşe:** Miṣlihu, *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i **05** muʿceme ile mervī lüġatdür. **(ʿ):**

Ne-sāzed ze-rīkāşe kesī pūstīn

Sāʾir esāmīsi çīzvā lafẓında **06** mesṭūrdur. [y-m] **Rīme:** Çapaḳ ki kirpikler dibinde cemʿ olur, *ramaṣ* maʿnāsına. [y-v-n-ç] **Rīvençe:** Aġaç **07** ḳurdı, *arḍat* maʿnāsına rīvencū daḫı lüġatdür. **Er-Rāʾi'l-Maẓmūme:** [b-e] **Rübāh:** Delgü rübāh **08** lafẓından muḫaffefdür, ʿArabīde künyeti Ebu'l-Ḥaşīndür. [b-v-ḫ] **Rübūḫa:** Vaḳt-i cimāʿda inzāle **09** ḳarīb kimse ve cimāʿ ṣafāsı. [-v-] **Rübbe:** Ḳaraḥişārī Hind fınduġına dirler dimiş, *retbe* **10** maʿnāsına. [ḫ-s-e-r] **Ruḫsāre:** Ruḫsār maʿnāsına tafṣīli anda meẕkūrdur. [-j-] **Rüje:** Şerīt ki sicim **11** daḫı dirler. [s-t] **Rüste:** Bitmiş ve şol kūy ki ṣıra ṣıra ḳonmış ola. [f-t] **Rüfte:** Süpründi. **12** [n-b] **Rünbe:** Ḳasıḳ ḳılı. **Şems-i F.:**

Ser-i ḫaşmeş ze-ten dūr ānçonān bād

Ki ez-ḫāye be-zaḫm-ı tīġ rünbe

13 [n-d] **Ründe:** Mezgeldek didükleri ḳuş ki ekṣer çeltik yirlerinde olur ve bir nevʿ otdur **14** *rüned* maʿnāsına. [v-b-e] **Rūbāh:** Dilgü, ṣaʿleb maʿnāsına künyeti Ebu'l-ḫamm

u Ebū'l-Ḥaşīndür. [v-b] **15 Rūbeh:** Miş̱lihu. [v-c] **Rūçe:** Ḫām üzüm. [v-d] **Rūde:** Bağırsaḳ maʿā maʿnāsına ve sāz ḳılı ve ḫaşlama. **16** [v-z-e-n] **Rūzāne:** Günlük yaʿnī vaẓīfe, rūzāne maʿnāsına ve imik ki başda bir yumşaḳ **17** yirdür. [v-z-r-e-n] **Rūz-rāne:** Kūy ve Türklük yir. [v-z] **Rūze**[3189]**:** Orūc, ṣavm maʿnāsına. **18 Beyt:**

Rūze çün mī-dārī ey şīrīn peser
K'ez-dü-leb bīnem dehānet pür şeker

Fāżıl-ı **19** Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki orūca rūze didükleri **20** rūz ki gündüzdür, aña iḫtişāş olduġından ötüridür. Āḫirindeki *hā* edāt-ı iḫtişāṣdur, **21** heftedeki kūsāledeki *hā* gibidür ki sābıḳā āḫirī ḥarf-i *hā* olan lüġātüñ evvelinde **22** beyān olınupdur. [v-z-y-e-n] **Rūzyāne:** Günlük ve gündüzlük. [v-z-y-d] **Rūzī-dih:** Rızḳ **23** virici. [v-z-y-n] **Rūzīne:** Rūzyāne maʿnāsına. [v-s-p-y-b-e-r] **Rūspī-bāre:** Ḳaḥbe ʿavrata ḥarīṣ **24** olan kimesne. [v-s-t-e-z-e-d] **Rūstā-zāde:** Kūyda ṭoġan kimesne ve atası ve anası köylü **25** ola. [v-s-y-e] **Rū-siyāh:** Yüzi ḳara dimekdür, bundandur günāh-kāra ve yaramaz fiʿllü olanlara **26** ıṭlāḳ olınur ki ḥaḳīḳatde yüzi ḳara anlardur, ṣūret ü levnde siyāh olup **27** efʿāl ü aʿmāl ḥasene üzre olanlara rū-siyāh dinmez. [v-ġ-n-v-y-j] **Rūġan-ı vīje:** Ṣāfī **28** yaġ dimekdür. [v-ġ-n-y-n] **Rūġanīne:** Cemīʿ yaġda pişen ṭaʿāma dirler ve ḳatmer, çörek ve gözleme **29** didükleri ṭaʿām. [v-f-t] **Rūfte:** Süpründi. [v-f] **Rūfe:** İtkeseri. [v-l] **Rūle:** Kertekele **30** bu maʿnāya ġayrı adları kirpāsū lafẓında meẕkūrdur ve keler gibi bir cānverdür ammā andan **31** kiçirekdür ve ḳuyruġı kelerden uzundur, ʿArabca *verel* dirler ve ḳılıç yalmanı. [v-m-y] **Rūmiyye:** Küffār vilāyetinde 340a/01 bir muʿaẓẓam şehrdür andan büyük şehr yoḳdur dirler ki içinde altı yüz ḥammāmı vardur. [v-n-d] **02 Rūnde:** Sıvıḳ. [v-y-r-e] **Rūy-ı rāh: Esedī:**

Ze-Gürşāsb der-ḫˇāst mihrāc-ı şāh
03 Ki īn rāy rāmem to bīn rūy-ı rāh

[v-y-n] **Rūyine:** Rūyīne lafẓından muḫaffefdür, ḳızıl boya ʿArabīde *füvve'ṣ-ṣibġ* **04** dirler ve eñlik ki mūmuñ dibini anuñıla ḳızardurlar ve ḳalaylı ṭutarlar, niḳḳāb maʿnāsına. **05** [v-y-y-n] **Rūyīne:** Miş̱lihu ve tucdan olan nesne ve ḳalaycı ve ḳalaylı. [v-y] **Rūye:** Tuc ve küçük yüz. **06 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa 07** [e-r] **Zāre:** İñildü, nāle maʿnāsına ve yalvarmaḳ, lābe gibi ve iñlemek ve aġlamaḳ ve feryād u fiġān **08** itmek. **Şems-i F.:**

Ān ki ez-bīm-i tīġ-i o şeb u rūz

[3189] Şeyḫ Celāleddīn-i Suyūlḥī *rūḥu'llāh revḥa Muḥāḍarāt* u *Muḥāvarāt* nām kitābında İmām Caʿfer-i ṣādıḳdan *raḍiya'llāhu ʿanhu* naḳl ider ki her sene Muḥarreminüñ on üçünci güni ne gün olurısa ol senenüñ Ramażānınuñ evveli ol gün olur.

Ḫaşm rām-est nāle vü zāre

[e-j] **Jāje: 09** İki *zā*ʾ-i ʿAcemīyile kelpetre söz yaʿnī kelimāt-ı fuḥş u mühmelāt-ı jāj maʿnāsına ve bir dikenlü otdur **10** deve anı sever, ol var iken sāʾir otları yimez, tāze iken ādem daḫı yir, ekşer yirlerde **11** aña kenger dirler. [e-ġ-p-y-s] **Zāġ-pīse:** Alaca ḳarġa. [e-ġ-p-y-n] **Zāġ-pīne:** Miṣlihu. [e-f] **Zāfe: 12** Deve ṭabanı didükleri ot ve kümren didükleri ota daḫı dirler ki ağır rāyiḥası olur **13** Kürdler ve Türkler yirler, ekşer erbāb-ı lüġat *rā*ʾ-i mühmelede naḳl eylediler ve *zā*ʾ-i muʿceme ile daḫı mervīdür. **14** [e-l] **Jāle:** Şitāb-ı bārān ve ḳıraġı ʿArabca celīd dirler ki güz faṣlında olur ve ṭolı, tegerg **15** maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ebr eger feyż-i dest-i o yāyed
Der-hevā çūn güher şeved jāle

Ve şol ḳaṭredür ki **16** yaġarken ẓāhir olmaz, yapraḳlar üzerinde görinür, Türkīde çi dirler, ʿArabca *nedā* **17** dirler. **Beyt:**

Ḫūy kerde mī-ḫırāmed ü ber-ʿārıż-ı semen
Ez-şerm-i rūy-ı o ʿaraḳ ez-jāle mī-reved

18 Dīger:

Bād-ı bahār mī-vezed ez-būstān-ı şāh
V'ez-jāle bāde der-ḳadeḥ lāle mī-reved

Ve şol ṭuluma **19** dirler ki anuñıla ṣuda yüzerler. **Şems-i F.:**

Ta ġulāmān şināv koned
Peyker-i āsmān şeved jāle

[e-n-v-y-g-e] **20 Zānūygāh:** Ṣaman boġunı. [e-v-l-e-n] **Zāvlāne:** Buḳaġu ki ḥabs içün ayaġa ururlar. **Şems-i F.:**

21 Kesī k'ez-ṭavḳ-ı ḥikmet ser tebābed
Şeved ḥablü'l-verīdeş zāvlāne

[e-v] **Zāve:** İñildi ve zārīlıḳ. **22** [e-v-y] **Zāviye:** Bucaḳ, ʿArabīdür cemʿi zevāyā gelür ve tekye maʿnāsına *zā*nuñ żammesi daḫı cāʾizdür. **23** [b-e-n] **Zebān-bere:** Ve bi'ż-żamm. Siñirlü yapraḳ ki boġa yapraġı daḫı dirler, eṭıbbā ḳatında lisānü'l-ḥamel **24** dimekile maʿrūfdur. [b-e-n-ḫ-v-e] **Zebān-ḫ̌āh:** Ve bi'ż-żamm. Dilenci, sāʾil maʿnāsına. [-e-n-y] **Zebāniye:** Cehennem **25** ḫıẓmet-kārları, ʿArabīdür vāḥidī zebeniye gelür. [b-r] **Zepre:** Zīve, zībaḳ maʿnāsına. [b-ṭ-e-n] **Zebṭāne: 26** Tüfeng ki ceng gününde atarlar, Niʿmetī ve ağız tüfegi ve dilki duzaġı ve söbeke maʿnāsına *Ḳānūn-ı Edeb*de **27** ṣabṭāne ki berīn

tīz sāzend dimiş. [ḫ-r] **Zaḫre:** Oyunda oturmaḳ. [ḫ-m] **Zaḫme:** 28 Sāz zaḫmesi ki anuñıla çalarlar. [-d-] **Zede:** Ṣaf ve saṭr. [r-d-ç-r-d] **Zerd-çerde:** Ṣaruşın. [r-d-c-v-r] 29 **Zerd-çūre:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [r-d-ç-h-r] **Zerd-çere:** Miṣlihu. [r-d-h-ç-v-b] **Zerde-çūbe:** Ṣaru aġaç 30 zerde-çūb maʿnāsına, ʿArabca zerūc dirler. [r-d-ḫ-e-y] **Zerd-ḫāye:** Yumurda ṣarısı. [r-d-m] **Zerdeme:** 31 Reh-güẕer-i ṭaʿām, ḳızılüñük ki boġazlaġıdur. [r-d] **Zerde:** Yumurda ṣarısı ve maʿrūf ṭaʿāmdur. 340b/01 ve keşür ve ṣaruraḳ maʿnāsına ve ḳula yāḫūd aşḳar at. **Beyt:**

Sūy-ı ʿAcem rān me-nişīn der-ʿArab
02 Zerde-i rūz īnek ü şebdīz-i şeb [r-ş-t]

Zerişte: Ṣırma ve ḳalebdān. [r-s-e-v] **Zersāve:** 03 *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Niʿmetī zersāv maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-n] **Zerne:** Zernīḫ maʿnāsına. 04 [r-v-r] **Zerūre:** Omaç aşı. [-r-] **Zere:** Ṣaf ve saṭır, deh maʿnāsına. [ġ-e-r] **Jeġāre:** Ṭarı itmegi. 05 **Şems-i F.:**

Buved hemçü kelīçe düşmeneş-rā
Eger gerdūn dihed o-rā jeġāre

Ve önegü, lecūc maʿnāsına. 06 **Zeġāre:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile ṣıġır göbegi, nāf-ı gāv maʿnāsına ve nān-gende, ḫamīr, Pehlevī lüġatinde ṭarı ekmegine 07 dirler. **Şems-i F.:**

Buved hemçün kelīçe düşmeneş-rā
Eger gerdūn dihed o-rā zeġāre

[ġ-v] **Zeġūh:** Yund ḳuşı ʿArabīde ṣaʿve maʿnāsına ġayrı adları zerd-i ser lafẓında mesṭūrdur. 08 [f-r] **Jefre:** Niʿmetī zefr maʿnāsına naḳl eylemiş. Aġız ve çeñe ve ṭuluñ ki *ṣudġ* maʿnāsınadur ve oyunda 09 arturmaḳ maʿnāsına. [g-e-r] **Jegāre:** Önegü, *lecūc* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Felek ber-āstāneş ser nihād-est
10 Eger çi bud sitem-kār u jegāre

[k-e-s] **Jekāse:** Niʿmetī kirpi, rekāse maʿnāsına naḳl eylemiş. [-l-] 11 **Zele:** Taḫfīf-i *lām*ile sülük, ʿArabīde *ʿalaḳ* maʿnāsına. Sāʾir adları *kāhenc* lafẓında meẕkūrdur. **Zelle:** 12 Teşdīd-i *lām*ile bir yirden ḥişşe vü nevāle götürmek ve oraḳ ḳuşı didükleri böcek ki 13 oraḳ zamānında cūş u ḫurūşa gelüp dirler ki öte öte iki pāre olur çer 14 daḫı dirler, Fārsīde *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi vü Niʿmetī meksūre bābında īrād eylemişler. 15 [m-e-n] **Zamāne:** Rūzgār u mühlet. [m-z-m] **Zemzeme:** Āvāz u ġavġā vü ṣavt u ġazel oḳumaḳ 16 ve gümrenmek yaʿnī şol āvāz ki mā-ḥaṣal añlanmaz, aṣlda ʿArabīdür, *Kānūn-ı Edeb*de nerm-ḫᵛāndan-ı 17 *Ḳurʾān u cüzv ve āvāz dāden-i raʿd u āvāz kerden-i mecūsān, der-vaḳt-i ṭaʿām ḫorden der-simāṭ* 18 dimiş. [-m-] **Zeme:** Şeb-i Yemenī vü zāc. [n-e-n-ḫ-v-r-n-d] **Zenān-ḫorende:** Gelin almaġa gelen ʿavratlar. [n-b-e-r] 19

Zenbāre: ʿAvratlara mūlaʿ olan kimesne. [n-b-r] **Zenbere:** Gerkere ki anuñıla balçıḳ ve ġayrı nesne ṭaşırlar **20** ve digren sāʾir adları zenber lafẓında ẕikr olınmışdur. [n-b-y-l] **Zenbīle:** Derzīlerüñ igneligi. **21** [n-c] **Zençe:** Fāḥişe ʿavratdan kināye olınur. [n-d] **Zende:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile büyük meşelā büyük şuya **22** zende-rūd büyük fīle zende-fīl dirler. **Beyt:**

Yekī māhī buved der-rūd-ı Nīl
23 Be-bālā vü pehnā çü dih zende-pīl

Ve heybetlü ve ḳorḳunç maʿnāsına. Niʿmetī ve kāfirler kitābı dimiş. **Jende:** *Zāʾ*-i muʿceme ile **24** yıpranmağıla ve paralanmış göñlege jende-pīrāhen dirler. **Beyt:**

Çü gül gerçi o jende-pīrāhen-est
25 Velī būy-ı o ez-dīger gülşen-est

Jende-cāme dirler, yamalu libās ve ḥırḳa ve pāre pāre olmış **26** ḳaftāna. **Ḫˇāce Senāyī:**

Dīd vaḳtī yekī perākende
Zinde zīr-i cāme-i jende

[n-g-e-l] **Jengāle:** Ḳırımsı ki **27** gökden ḳar gibi yaġar. [n-g-l] **Zengele:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile dügme ve çıñraġu. **Şems-i F:**

Gerdūn berīd ṣayt-ı celāl u kemāl-i to-st
28 V'ecrām besteend ber-o hemçü zengele

Ve ʿilm-i mūsiḳīden bir maḳāmuñ adıdur. **Jengüle: 29** *Zāʾ*-i muʿcem ile baḳanaḳ yaʿnī çatal ṭoynaḳ ki ṣığıruñ ve ḳoyun ve geyigüñ olur, ʿArabca *ẓılf* maʿnāsına. **30** [n-g-l-y-c] **Zengelīc:** Aġzı açuḳ çıñraġı. [n-v-y] **Zenūye:** İt ve ḳurd ulumasına dirler. [-n-] **Jene: 31** Böcek boynuzı. [n-y-l] **Zenīle:** Zenbīle lafẓından muḫaffefdür, derzīler igneligine dirler. [v-e-d] **Zevāde:** 341a/01 Azıḳ, zevād maʿnāsına. [v-e-r] **Zevāre:** Zindānda maḥbūslar ḫiẕmet-kārına dirler ve zindāncı maʿnāsına **02** ve Rüstem, Zālüñ oġlıdur. [v-e-l] **Zevāle:** Ve bi'ż-żamm. Ḫamīr zevālesi ve her nesnenüñ ki ṭop gibi degirmisi **03** ve yumrısı ola, kemānlara yuvalıġı ve sāʾir aña beñzer nesnelere ıṭlāḳ olınur, egerçi Türkīde hemān ḫamīrde **04** şāyiʿdür. [v-e-n-b-r] **Zevān-bere:** Ve bi'ż-żamm. Siñirli yapraḳ ki boġa yapraġı daḫı dirler. [v-e-n] **Zevāne: 05** Ve bi'ż-żamm. Mürekkeb liḳāsı. [v-e] **Zevāre:** Maḥbūblara maḫṣūṣ bir ṭaʿāmdur, anlar içün pişürürler. **Şems-i F.:**

06 ʿĀṣiyān-rā kerem ü reʾfet-i o geşt şefīʿ
Mücrimān-rā niʿam u efrā vü dād zevāre

Zevāre maʿnāsına. [v-l-e-n] **07 Zevlāne:** Buḳaġu ki ayaġa örerler. **Hātifī:**

Şode zencīr-i ʿadl-i ān nigū-rāy

Be-devr-ı ẓulm-i o zevlāne-i pāy

08 Zāvlāne lafẓından taḫfīf olınmışdur. [v-l] **Jevle:** Ve bi'ż-żamm. *Zā'*-i ʿAcemīyile ṭurġay ḳuşı *çekāvek* maʿnāsına. **09** [v-y-r] **Zevīre:** Ḳaşırġa gird-bād maʿnāsına ʿArabīde *zevbeʿa* dirler, sā'ir adları bād-ı gird lafẓında ẕikr **10** olınmışdur ve bi'l-kesr. **Zeh:** Meftūl ü kiriş ki yaya ṭaḳarlar ve oġlan burusı ve ṣızındı, *reşḥa* maʿnāsına **11** ve yaḳa ve yiv. [h-r] **Zehre:** Öd, merāre maʿnāsına ve mecāl, ṭāḳat maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur. **Beyt:**

12 Zehre ne-dārem ki be-būsem lebet
Tīr ü kemān dāred ebrūy-ı to

Dīger:

Kan ki der-ʿaşḳ-ı şemʿ zeh bāşed
13 Hemçü şemʿ-i āteşīn küleh bāşed

Ez-Zā'i'l-Meksūre [-r-] **Zirih:** Demir göñlek ki ceng güninde giyerler. **14** [-l-] **Zille:** Fetḥile zelle maʿnāsına ki oraḳ ḳuşı didükleri böcek. [-d] **Zinde:** Diridür. **Ḫayyām:**

15 Der-pāy-ı ecel çü men ser-efkende şevem
V'ez-dest-i ġameş ze-penc berkenede şevem
Zinhār gilem be-coz ṣurāḥī me-konīd
Tā çün ki ze-bāde pür şevem zinde şevem

16 Zindenüñ muḳābili mürdedür ki maʿnāsı ölüdür. **Velehu:**

17 Çün mürde şevem ḫāk-ı me-rā güm sāzīd
Vaḥvāl-i reh ʿibret-i merdüm sāzīd
Ḫāk-ı ten-i men be-bāde āġışte konīd
V'ez-kālibedem ḫışt-ı ser-i ḫum sāzīd

18 [n-h-e-r] **Zinhāre:** Ḫarāc-güzār, ẕımmī maʿnāsına. **19** [n-v-y] **Zenūye:** Nāle-i dā'im. **Zih:** Ḳaftān sinceflerine dikdükleri ve kelime-i taḥsīndür, zihī maʿnāsına **20** ve feṯḥ-i *zā* ile zeh maʿnāsına mer, ḳıyı , kenār maʿnāsına daḫı baʿżı erbāb-ı lüġat naḳl eylemiş. [y-r-c-e-m] **21** **Zīr-cāme:** Diz ṭonı ve iç ḳaftānı. [y-r] **Zīre:** Kemmūn, ʿavām ġalaṭ idüp kimnūn dirler **22** ekṣer vilāyetlerde olur, ammā eyüsi Kirmāndan gelür, Niʿmetī ve geyik żırāsı didükleri ot **23** dimiş ve çemen ki başdırmaya iderler ve ṣıva. [y-k-e-ş] **Zīkāşe:** Kirpi, ḫār-puşt maʿnāsına. **24** [y-l-v-ç] **Zīlūçe:** Taşġīr-i zīlū. [y-n-k-v] **Zīn-kūh:** Eyer ḳaşı, *ḳarbūs* maʿnāsına. [y-n-k-v-h] **Zīn-kūhe:** **25** Miṣlihu. [y-v] **Jīve:** Sindik didükleri ki taʿrīb idüp zībaḳ dirler, *cīm*-i ʿArabīyile cīve daḫı **26** lüġatdür, maḥallinde meẕkūrdur. **Ez-Zā'i'l-Mażmūme Zübān-firīfte:** Yalancı dimekdür. [b-r] **Zübre:** **27** Demür pāresi. [d-v-d] **Züdūde:** Pāk olmış. **Şems-i F.:**

Be-ṣayḳalhā-yı iḥsān zeng-i miḥnet

28 Ze-mirʾāt ehl-i cūdeş zedūde

[-r-] **Züre:** Sülük, *ʿalaḳ* maʿnāsına. Sāʾir adları kāḫenc lafẓında meẕkūrdur. **29** [m-v-d] **Zümūde:** Ṣalıncaḳ sāʾir esāmīsi bādpec lafẓında meẕkūrdur. [v-e-l] **Züvāle:** Ḫamīr, zevālesi fetḥile daḫı rivāyet **30** olınmışdur. **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa 31** [e-ḫ-t] **Sāḫte:** Düzülmiş. [e-ḫ] **Sāḫe:** Miyān-ı serāy. [e-d] **Sāde:** Sāye, hemvār u hemvāre 341b/01 maʿnāsına aṣlda arı olan nesne ki ġayrı cinsile ḳarışmamış ola, ḳaftānda ve ġayrı nesnelerde **02** istiʿmāl olınur, naḳşlanmamış maʿnāsına da gelür. Sād daḫı lüġatdür ve taʿrīb idüp sādec **03** dirler, taṣavvur-ı sādec yaʿnī ḥükmle behem olmamış dimek olur ve sūden maʿnāsına daḫı gelür **04** ve inenmiş yaʿnī ẕeker ü ḥaṣiyyeti çıḳmış maʿnāsına ādem olsun ḥayvān olsun. [e-d-h-k-r-d] **Sāde-kerde: 05** Ḫādım, ṭavāşī maʿnāsına ve muṭlaḳā inenmiş maʿnāsına. [e-r-ḫ-e-l] **Sār-ḫāle:** Sivrisiñek, peşşe maʿnāsına. **06** [e-r] **Sāre:** Niʿmetī sār maʿnāsına naḳl eylemiş, sār ṣıġırcıḳ ḳuşıdur ki ʿArab zürzūr dirler **07** ve ferseng nişānı ki yollarda mīl gibi iderler ve bir nevʿ Hinde maḫṣūṣ tākyedür ki **08** depeyi örter, kelle-pūş maʿnāsına. **Beyt:**

Ze-ser-i sāre-i Hindūyī ber-girift

Bürehne ser ü dest ber-ber girift

09 Sāz-rāh: Yol yaraġı. [e-z-n-d] **Sāzende:** Sāz çalıcıya dirler ve düzen **10** düzici ve muṭlaḳā düzici maʿnāsına. [l-ḫ-d-e] **Sāl-ḫudāh:** Ṣāḥib-i ṭāliʿden ʿibāretdür. **Sāl-ḫ̌āh: 11** Çoḳ yaşamış, *vāv*-ı resmīdür, *elif* ṣābitdür. [l-ḫ-v-r-d] **Sāl-ḫorde:** Miṣlihu. [e-l] **Sāle:** Yaş, **12** ʿömr ü sinn maʿnāsına. Niʿmetī ḥayvānāt yaşı dimiş *Vesīle* ṣāḥibi ṣilāḥ ve yön yöş dimiş. [e-l-y-en] **13 Sālyāne:** Yıllıḳ ve ʿömr maʿnāsına. [e-m-e-k-ç] **Sāmākçe:** Göñelmek. [e-m] **Sāme:** ʿAlem-i büzürg. [e-v-n-h-b-ç] **14 Sāvne-beçe:** Oġlancuḳlar ṣaracaḳ penbe yāḫūd biz. [e-y] **Sāye:** Gölge, *ẓıll* maʿnāsına. [-z-d-e-n] **15 Sebz-dāne:** Menegiş yimişi ve kenevir. [b-z-h-d-e-n] **Sebze-dāne:** Niʿmetī benefşe maʿnāsına naḳl eylemiş. **16** [b-z] **Sebze:** Çemen. [y-k-m-e-y] **Sebük-māye:** Yeyni bahālu nesne. [b-v-s] **Sepūse:** Bıçḳı aġzından un **17** gibi dökilen nesneye dirler ve başda olan koñaḳ, eṭıbbā ḥazāz dirler. [t-v-c] **Setūce: 18** Alaca ṭoġan ve pīl, gerken ki kerkez daḫı dirler ve kerken didükleri alaca ḳuşcaġuz. [y-t-v-c] **Seytūce: 19** Miṣlihu. [t-y-j] **Setīje:** Māsūre ve el ṭaraġı. **Sete:** Bir nevʿ ḳatı demürdür ki ṣuyı kendüye çeker *sīn* ü **20** *nūm*la daḫı lüġatdür. Niʿmetī ve żaʿīf ü rencūr maʿnāsına naḳl eylemiş, seti gibi. [ḫ-r-g-e] **Seḥer-gāh:** Ṣabāḥ **21** vaḳti. [ḫ-t] **Saḫte:** Sāḫte lafẓından muḥaffefdür. **Esedī:**

Z'āhū suḫen-i pāk u perdaḫte gūy

22 Tırāz u ḫıred sāz u pes saḫte gūy

Ve dirhem ü dīnār-ı meskūk. [ḫ-n-ḫ-v-r] **Saḫn-ḫore:** ʿĀrsız. 23 [ḫ-y-f] **Saḫīfe:** Yalan söz. [d-r] **Sedere:** Feṯḥ-i *dāl* ile ṭoḳurcın didükleri meşhūr oyun 24 aṣlı se-dere idi her ṭarafdan üç ḫaṭ çizerler, terkīb olınup ara yirden *hā*-i ʿalāmeti 25 ḥıẕf idüp muttaṣıl yazup lafẓ-ı vāḥid ḳılındı, gāh olur ki keşret-i istiʿmāl ile *dāl* 26 sākin telaffuẓ olınur. [-d-] **Sede:** Sāde lafẓından muḫaffefdür ve şeb-i yeldā ve sāye gicesi didükleri 27 ki Behmen ayınuñ üçünci güni ki āteş-perestlerüñ ʿıydıdur ve on birinci gicesidür ki şeb-i sāye 28 dirler ve ol giceye ʿaẓīm iʿtibār idüp ḥadden ziyāde ateşler yaḳup şādīlıḳlar eylerler 29 sebeb-i taʿẓīmleri budur ki selāṭīn-i Fürsüñ evvel ṭabaḳası ki Pīşdādīlerdür. Anlardan 30 ikinci pādişāh olan Hūşeng bin Siyāmek bin Keyūmerş ki tafṣīli maḥallinde ẕikr olınupdur 31 dirler ki meẕkūr Hūşeng zamānında bir ʿaẓīm ejdehā peydā olup defʿ ü menʿine Hūşeng 342a/01 niçe kerre ʿasker-i cerrār gönderüp ḳādir olmayup āḫirü'l-emr Hūşeng Ḥaḳ subḥānehu ve teʿālāya 02 niçe günler riyāżetler ile ʿibādetler idüp ejdehānuñ helākını murād idüp baʿd-ı zamān duʿāsı 03 maḳbūl olup cānib-i Ḥaḳdan yalñuz var diyü vaḥy nāzil olup ejdere ḳarīb bir yire 04 gelüp bir ṭaş alup ejder olduġı maḥalle atmış, ḳudret-i Rabbānī vü ḥikmet-i Yezdānī birle 05 ol ṭaş bir ṭaşa ṭoḳınup andan āteş peydā olup ol maḥall-i cengistān olmaġın 06 niçe günlük yol miḳdārı yiri āteş iḥāṭa idüp yaḳup ejder daḫı ol āteş 07 içinde helāk olmış ḫalḳ-ı ʿālem şeyṭān iʿvāsıyıla andan ḍalālete düşüp ol od sebebinden 08 kendüleri nār-ı caḥīme yaḳmaġa müsteḥaḳ itdiler, bu eclden ki ol od Ḫudā idi, āteş ṣūretinde 09 ẓāhir olup ejderhāyı helāk itdi diyü ol āteşden odlar yaḳup aña ḳarşu secdeler 10 itmege başladılar, Hūşeng Ḫudā-perestlerden idi, baʿżı tevārīḫde kemāl-i ḥüsn-aḫlāḳından 11 anı peyġamber idi dimişlerdür, işitdükde menʿ idüp ve niçe kimesneyi envāʿ-i ʿaẕāb ile helāk 12 idüp defʿ itmege cedd ü cehd eyledi, ḳādir olmadı, ḍalāletleri günden güne ziyāde olup 13 Hūşeng vefāt itdükden ṣoñra yirine pādişāh olan daḫı āteşe ʿizzet idüp āteş-kedeler 14 peydā idüp tā ki cemīʿ ḫalḳ āteş-perest oldılar, baʿżı tevārīḫde andan evvel oda ṭapmazlar 15 idi dimişler, ol zamāndan berü mecūs ṭā'ifesi ol gice geldükde ki Behmen ayınuñ on 16 birinci gicesidür ziyāde āteşler yaḳup şādīlıḳlar iderler ve ol giceye Şeb-i Sāye didiler 17 taʿrīb idüp sedaḳ dirler. **Beyt:**

Keşīdend bīşeş büzürgān rede
Ki be-nihād-i Cemşīd çeşn-i sede

18 Efżalü'l-ʿulemā İmām Rabbānī Rāġıb-ı Iṣfahānī *Muḥāḍarāt*ında sedenüñ 19 beyānında böyle dir ki vaḳtā ki Ādemüñ *ʿaleyhi's-selām* oġulları ve ḳızları yitişüp birbirine virüp 20 anlardan tenāsül ḥāṣıl olup yüzinci veled ittifāḳā ol gicede ṭoġup ġāyet-i sürūrlarından 21 odlar yaḳdılar, Aʿcām ol sebebden ol giceye taʿẓīm idüp

bayram itmegi ʿādet itdiler 22 maʿnāsı sedenüñ yüz dimekdür, *miʾete* maʿnāsına. [r-e-p-r-d] **Serā-perde:** Pādişāh u vüzerā ve sāʾir 23 ekābir sarāylarında ḫavātīn ve sāʾir ḫavāṣ öñine aṣduḳları perde ve ḫaymenüñ cevānibinde çekdükleri 24 ḥavāliye dirler. [r-e-c] **Serāçe:** Ḥücre ve ay ve gün aġılı ve ber-sebīl-i istiʿāre ġayrı yirlerde daḫı 25 müstaʿmeldür, mużāfun ileyh olan isme naẓar maʿnā mulāḥaẓa olınmaḳ gerek serāçe-i āfitāb 26 ü serāçe-i māh gibi. [r-e-s-y-m] **Ser-āsīme:** Ḥayrān ve şañġı olan kimesne. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 27 itmişler ki ser-āsīme mürekkebdür bir cüzʾi serdür, bir cüzʾi de āsīmdür, bir cüzʾi de *hā*-yı naḳldur ki 28 aşlı mirāren beyān olınmışdur, āsīmüñ aşlı āsībdür, *bā*nuñ *mīm*e tebdīli lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür 29 semb, dembe, şikembe dirler senb, dünbe, şikenbe de dirler *mīm*ile *bā*yı birbirinden bedel iderler 30 lisān-ı Fārsīde āsīb ḳatı ṭutup ṭoḳınup zaḥmet virmekdür, niteki bu beytden 31 ẓāhirdür.

Beyt:

Ser-i bād-bānhā berāmed b'evc
Be-cünbīd keştī z'āsīb-i mevc

Ser-āsīme dirler şol 342b/01 kimseye ki başına bir ḳatı nesne ṭoḳınup iḫtilāl vire, āḫirindeġı *hā* maʿnā-yı ʿām-ı terkībīden 02 maʿnā-yı ḫāṣ-ı ismiyyeye naḳl içündür ki bu beytde ẓāhirdür.

Beyt:

Māyem ser-āsīme der-eṭrāf-ı cihān
03 Ez-nīk ü bed-i ḫalḳ-ı cihān rū-gerdān

Gāh olur *yā*yı ḥıẕf idüp ser-āsīme dirler. 04 [p-n-c] **Ser-pence:** Ḳavī vü ġālib. [r-p-h-n-c] **Ser-pehence:** Başı çıplaḳ. [r-t-ḫ-t] **Ser-taḫte:** Şırma-keşlerüñ 05 ince şırma çekdükleri delikli demirleri. [r-ḫ-e-r] **Ser-ḫāre:** Altundan igne ki ulu ḫātūnlar anuñıla 06 başların berkidürler, ʿArab *midrāt* dir ve baş ṭaraġı. [r-d-e-b] **Serd-ābe:** Yir altında şu şuvadacaḳ 07 yir, ser-dāb maʿnāsına. [r-d-e-v] **Serdāve:** Miṣlihu ve çārṭāḳ maʿnāsına. [r-d] **Serde:** Giç irişen yimiş. 08 [r-s-r] **Sersere:** Yoḳuş başı. [r-s-y-n] **Ser-sīne:** Niʿmetī eñek altındaġı çuḳur yir ki *zeḳan* dirler 09 dimiş. [r-g-ẕ-ş-t] **Ser-güẕeşte:** Başdan geçmiş ḳıṣṣa. **Ser-girifte:** Başı örtülmiş, ḳapanmış ẓarfa 10 dirler. **Ḥāfıẓ:**

Dil-küşāde dār çün cām-ı şarāb
Ser-girifte çend çün ḫum-ı denī

[r-g-r-d] 11 **Ser-gerde:** Başı çegzinmiş. [r-g-ş-t] **Ser-geşte:** Ḥayrān ve başı çegzinmiş. [r-m-v-z] **Ser-müze:** 12 Şoḳman ki edügüñ üzerine giyerler başmaḳ gibi nesnedür, bir yire varıcaḳ anı çıḳarurlar 13 pāk edükile otururlar. [m-e-y] **Ser-māye:** Māl başı dimekdür, reʾsü'l-māl maʿnāsına. [r-m] **Serme:** 14 Sirken didükleri ot, taʿrīb idüp sermaḳ u sermac

da dirler, Mevlānā Ḥalīmī ḥaḳ budur ki **15** sermaḳ, sirken degildür dimiş ve egir didükleri dārū ve ḳoyun sarmaşığı eṣaḥḥ budur. [-r-] **Sere:** **16** Geçer nesne altun ve aḳçe ve ḳumāş rāyic maʿnāsına. **Beyt:**[3190]

Şiʿr-i pāk sere-i ġāliş-i Selmān naḳdī-st
17 Ki be-nām-ı to der-āfāḳ-revān mī-kerded

Ve her nesnenüñ maḳbūli ve bir nevʿ ayaḳḳabıdur **18** ḳıldan ve iplikden örerler, Türkmenler giyerler, selbur dirler ve ṭaġ başında ṭar yol, ʿaḳabe maʿnāsına **19** ve yar maʿnāsına ve muṭlaḳā yoḳuş maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. Mevlānā Ḥalīmī rāyiḥ ü ʿaḳabe maʿnāsına **20** feṭḥ-i *sīn*ile ve selbur maʿnāsına żamm-ı *sīn*ile taṣḥīḥ eylemiş. [ʿ-t] **Saʿte:** Rīş ki bir ser-būd yaʿnī başda **21** olan yara. [f-t] **Sefte:** Bir yere tekellüf göndermek ve bir kimseyi ṣanʿat u tekellüfe bir yire **22** göndermek aṣl sefte aña dirler ki yollar emīn olmasa bāzirgānlar bir şehrde bir ḫ̌āceye **23** muttāʿilerini ṣatduḳda bahāsını anda almayup ḥarāmīden emīn olduḳları şehrde ol **24** ḫ̌ācelerüñ anda olan ve kīlārına ṣatduḳları metāʿuñ miḳdārı ne ise ḫaṭṭ alurlar **25** ve kīle gösterdüklerinde ol ḫaṭ mūcibince ḥaḳların alurlar, ol ḥaṭṭa sefte dirler. [f-c] **Sefce:** **26** Ḳavunuñ ve ḳarpuzuñ ḫāmına dirler, *cīm*-i ʿAcemīyile daḫı cāʾizdür, sefc daḫı lüġatdür, ẓurefā-yı **27** Māverāʾün-nehr içini oyarlar ve anuñıla şarāb içerler, *żamm*ıla daḫı lüġatdür. [-f-] **Sefe:** Niʿmetī nefrīn **28** ü laʿnet maʿnāsına naḳl eylemiş. Ḳaraḥiṣārī ṣafe maʿnāsına ki güyegü ve kelek otına dirler dimiş. **29** [ḳ-m-v-n-y] **Saḳmūniyye:** Maḥmūde didükleri maʿrūf müshil dārū. [k-e-c] **Sekāce:** Aġır başmaḳ, kābūs **30** maʿnāsına, ġayrı adları nezḫafc lafẓında meẕkūrdur. [k-e-f] **Sekāfe:** Muġannīlerüñ zaḫmeleridür ki anuñıla **31** ʿūd u çeng ü sāʾir sāzları çalarlar. **Şems-i F.:**

Be-hengām-ı ṭarab ʿavvād-ı bezmeş
Koned ez-merzefe şekl-i sekāfe

343a/01 [g-e-l] **Segāle:** İt necsi. **Şems-i F.:**

Berāy-ı rīş ḫaşmeş mī-koned rāst
Duʿā gevher hemī ḫūb ez-segāle

02 ve ādem necsine daḫı dimişler. [g-c] **Segce:** Köpek enigi ve zaġar. [g-d-y-v-e-n] **Seg-i dīvāne:** **03** Ḳuduz it. [g-z] **Segze:** Inçḳırıḳ ʿilleti. [k-t] **Sekte:** Ay demüri ki dülgerler āletlerindendür ve bir nevʿ **04** uzun tülü kirpi ve segārūçe maʿnāsına. [l-m] **Selme:** Mantar. [-l-] **Selle:** Seped. **Beyt:**

Mer der-iktifā çi kerdī kār-rā

[3190] **Şiʿr.** 16. (326a/10)

05 Güft ender selle kerdem mār-rā

[l-y-ḫ] **Selīḫa:** Bir nevʿ dārūdur, āvāz açar. [m-e-n] **Semāne:** Bıldırcın 06 didükleri ḳuşcaġuz, sāʾir adları ve retīc lafẓında meẕkūrdur, efṣaḥ żamm-ı *sīn*iledür ve āsmān maʿnāsına. 07 [m-c] **Semence:** Ve biʾż-żamm. Baḫīl ve bodrum ki yer altında iderler ve naḳab ki ḳaʿlalara iderler ve avcılar gümeltesi 08 ġayrı adları *semc* lafẓında mesṭūrdur. [m-n] **Semene:** Fetḥ-i *mīm*ile erişte aşı, sāʾir adları egrā lafẓında 09 yazılmışdur. [m-ġ-n-d] **Semġande:** Ḥayżı olan ʿavrat semġand daḫı lüġatdür. [-m-] **Seme:** Zevle ki boyunduruġı 10 öküzüñ boynına anuñıla baġlarlar ve yosun ve duzaḳ taḫtası ve cüllāhlaruñ iplige çerīş dürtecek 11 āletleri ve ol süd ki emcekde ṣoġulduḳdan ṣoñra bāḳī ḳalur, ʿArabca ekāsī dirler ecvef 12 ü mehmūzu'l-lāmdur. [n-b-v-s] **Senbūse:** Maʿrūf börekdür. [n-b] **Senbe:** Sükūn-ı *nūn*la bir defʿa dimek 13 olur ve ekṣer fetāvālarda bir kimesne kendü mülkine taṣarruf itmek istese bir vechile ki ḳoñşısına 14 żarar gelür, bunuñ gibi mesʾeleleri beyān ideriken Fārsīce bu mesʾeleyi getürmişlerdür, anda senbe 15 ẕikr itmişlerdür, saḳf maʿnāsına ve ol mesʾele budur ki iki kişinüñ iki evi olsa birbirine 16 mücāvir birer saḳflu ve birisinüñ dīvārında penceresi ve ışıḳlıġı olmasa hemān ṭam üzerinden 17 ḳoñşı evine ḳarşu ṭāḳçeleri olsa, ḳoñşı evini iki saḳflu itmek istese ṭāḳçeler ṣāḥibi 18 benüm ışıḳlıġıma żarar gelür diyü menʿ itmek istese şerʿen nicedür? Selef-i kibārdan bu mesʾelenüñ 19 ʿaynında rivāyet yoḳdur. Ammā aṣlda İmām Muḥammed bir mesʾele ẕikr itmişdür, aña ḳıyās itseler olur, 20 ol mesʾele budur ki ḳısmet idüp bir şerīke yapılmış ev döşese ve bir şerīke yapısuz sāḥa 21 döşese ve sāḥa ıssı yapıp yüceldüp evvelden yapılmış evüñ ışıḳlıġına ve yiline żarar 22 gelse kendü mülkinde taṣarruf ider, menʿ itse olmaz dimişler. Sāḥanuñ hevāsı kendü mülkidür 23 ol yapılmış ev ıssı bunuñ mülkinde sebeblenür idi, nitekim bir kişinüñ aġacı gölgesiyile 24 ḳonşı sebeblenüridi, mülk ıssı aġacını kesse ḳoñşı gölgesiyile sebeblenürdüm diyü menʿ 25 itse olmaz bu daḫı yine ancılayın İmān Naṣr bi Yaḥyā vü İmām Ebu'l-Ḳāsım Ṣaffār evvelden yapılmış 26 ev ıssısınuñ ḳadīmden ışıḳlıġına żarar geldügi eclden menʿ itse olur dimişler bu mesʾelede 27 iki rivāyet var, mesʾele-i saḳfiyye ki ʿaynında rivāyet yoḳdur, cemīʿ fetāvāda Fārsīce ẕikr itmişlerdür 28 ve buyurmuşlardur ki dü ḫāne-ist dü kes-rā her yekī yek-senbe yekī ḫāne-rā revzen nī-st 29 ṭāḳcehā-st be-rūy-ı bām ḫāne-i dīger ḫudāvend-ḫāne-i dīger ḫāne-i ḫˇīş-rā der-senbe mī-koned ḫudāvend-ḫāne 30 bā-ṭāḳçehā bāz mī-dāredeş mī-güyed ṭāḳçehā-yı men beste mī-şeved, cevāb-ı mesʾelenüñ egerçi 31 ʿaynında rivāyet yoḳdur, ammā aṣlda ẕikr olınan mesʾele üzerine ḳıyās idüp eʾimme-i 343b/01 hedā cevāb virmişlerdür, bu ṭavīl bu arada ʿabeş degildür, ekṣer fetāvāda bu mesʾelenüñ ʿibāretini münḥall 02 görüp cevāb-ı basṭ u

taḥrīr eyledik ki buña naẓar idenler her ḳanġı fetāvāda bu mesʾeleye uġrarlarısa 03 kendülere münkeşif ola. [n-c] **Sence:** Nesne ṭartacaḳ ālet. **Firdevsī:**

Ḫıred-rā vü cān-rā hemī senced o
04 Der-endīşe-i sence key günced o

[n-d-r] **Sendere:** Ḥarām-zāde pīç maʿnāsına Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 05 meksūre bābında īrād eylemiş. [n-d-n] **Sendene:** Bir ḳat maʿnāsına. [n-k-ç-h] **Senkeçe:** Ṭolu ki gökden 06 yaġar, tegerg maʿnāsına sāʾir adları tegerg lafẓında meẕkūrdur. [n-g-ḫ-e-r] **Seng-ḫāre:** 07 Ḳara ṭaş ki ġāyetde saḫt u muḥkem olur. [n-g-ḫ-v-r] **Seng-ḫūre:** Baġırtlaḳ didükleri ḳuş ve ḳartal 08 ḳuşına daḫı dirler. [n-g-d-e-n] **Seng-dāne:** Būte-gāh. [n-g-b-s-t] **Seng-beste:** Ol üzüm ve sāʾir mīvedür 09 ki ḫām iken ṭolı doḳınup ve yāḫūd ġayrı āfetden ḳatılanmış ola. [n-g-r-y-z] **Seng-rīze:** 10 Ḳuş dilinden büyücek bir nev tutmaçdur. [r-n-g-b-v-y] **Seng-būye:** Üzüm dānesinden 11 büyücek aḳça dāneciklerdür. Edviyedendür, demregüye ve behaḳa ve çıġda sirke ile ışladup 12 ṭılā iderler, ʿaynü's-sereṭān daḫı dirler ve kerevid gözi didükleri dārū. [n-g] **Senge:** Bir nevʿ 13 uzun tülü kirpidür, sāʾir esāmīsi ḫār-puşt lafẓında mesṭūrdur ve ṭolu ki gökden 14 yaġar. [-n-] **Sene:** Lügat maʿnāsına, ʿArabīde yıl, sāl maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Şehr ü üsbūʿ vü sene mānend-i rūz
15 Mī-koned ber-düşmen-i cāmet sene

Ve bir nevʿ ḳatı demürdür, ṣuyı kendüye çeker *sīn* ü *tā* 16 faṣlında daḫı ẕikr olınmışdur. [n-y-z] **Senīze:** El ṭaraġı ve mūtāflaruñ bir āletidür ve hiye ḳaṣbeten 17 yeltufʿaleyhi'l-ḳuzlı bi'-ʿaṣābiʿi'l-mensīh. [y-l-e-b-k-n-d] **Seyl-āb-kende:** Sil yolı ki biçük dirler, seyl-āb-kend 18 maʿnāsına. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-e-s] **Sipāse:** Luṭf. [p-e-h] **Sipāh:** Leşker, çerī maʿnāsına. 19 [p-r-g] **Siperge:** Niʿmetī işüñ tamamlıġı ve acıḳmış maʿnāsına naḳl eylemiş ve meşhūr aġaç. [p-r] **Sipre:** 20 Sükūn-ı *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳara boya. **Sipere:** Feṭḥ-i *bā*-i ʿAcemīyile ṭoḳurcın oyunı. [p-n-d-e-n-k-n-d] **Sipendān-kende:** 21 Sezāb didükleri aġır ḳoḫulu ot, ʿāmme taḥrīf idüp sedef dirler. [-p-] **Sipeh:** Çeri, sipāh 22 lafẓından muḫaffefdür. [h-b-d] **Sipehbede:** Sipehbed maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki 23 sipeh aṣlda ispedür, mürekkebdür, esb ile *hā*ʾ-i iḫtiṣāṣdan maʿnāsı atludur. **Ḳālu:** Ḥamza bin Ḥasanü'l-Iṣfahānī 24 ismü müştaḳ mine'l-cendiye ve ẕālike inne lafẓu Iṣfahān an rüdd ilā āsme bi'l-Fārsiyye 25 kāne Espāhān ve hiye cemʿi espāh ismi lil-cünd ve ḳāle yāḳūṭu'l-ḥamuyyī an el-aṣb bi lüġati'l-Fars 26 hüve'l-Farsī vehān keenne delīli'l-cemʿ fe-maʿnātü'l-Farsān ve'l-asbehhi'l-Fāris. Maʿnā-yı aṣb taʿyīninde 27 isābet itdi ammā *hā*yı delīl-i cemʿ ṣandı, anda ġalat itdi, edāt-ı cemʿ *elif* ile *nūn*dur 28 *hā* edāt-ı nisbet iḫtiṣāṣiyyedür, niteki sābıḳan beyān

olındı. Tafṣīl-i meẕkūrdan bu ḥāṣıl 29 oldı ki ispāhuñ aṣlı ispe ola *elif*uñ ziyādesi teʾkīd-i nisbet içün ola, ol maṣlaḥat 30 içün *elif* ve *nūn* ziyāde iderler, niteki beyānı geçmişdür, yalñuz *elif*uñ ziyādesine ḳalıcaḳ 31 ne tekellüf-i maḳām-ı teʾkīd ve ziyāde-i ḥurūf-ı lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. Niteki muvāżiʿ-ı müteʿaddide 344a/01 beyānı geçmişdür. [p-h-b-r] **Sipeh-bere:** Sipehdār maʿnāsına. [p-y-d-m-h-r] **Sipīd-mühre:** İt boncuġı didükleri 02 ve dervīşler burusı. [p-y-d] **Sipīde:** Isfīdāc ve bir beyāżdur ki bir yirde muḳābili ile muʿādili 03 añılur. Meṣelā gözüñ aġına sipīde ve ḳarasına siyāhe dirler ve yumurdanuñ ṣarusına 04 zerde aġına sepīde dirler ve ḳıs ʿalā heẕā vü ṣubḥ-ı ṣādıḳuñ ism-i ḫāṣıdur. **Naẓm:**

05 Muḫaẕẕāt-ı çemen cilve mī-koned imrūz
ʿArūsī-st benāt benāt-rā bī-dār
Ve ger ne be-her çi gerdūn şükūfe der-gülzār
06 Sipīde ber-zed ü gül-güne kerd ber-ruḫsār

[t-e-b] **Sitābe:** Kemer. [t-e-r-c] **Sitārçe:** Ḫurde 07 yıldız ve ḳoġ. [t-e-r] **Sitāre:** Yıldız, necm maʿnāsına ve ṭāliʿ ve ümerā ve selāṭīn ḳızlarınuñ çihāzlarından 08 ol ki envāʿ zīnet ile cevāhir ü şarābeler ile sitāre miṣāl müzeyyen idüp gerdek gicesi 09 evüñ saḳfına dutarlar ve muṭlaḳā perde maʿnāsına. **Esedī:**

Çü bed-ḫᵛāh bā-leşker ender resīd
10 Ber-ā-ber sitāre be-meh ber-keşīd

[t-e-n] **Sitāne:** Degek gözi. **Laṭīfī:**

Dil-i ʿārif sitāne-i hüner-est
11 Dānehāy-ı miṣāfireş ṣemer-est

Ve işik, āstāne lafẓından muḫaffefdür. [t-e-v] **Sitāve:** Kemer 12 sitābe maʿnāsına. [t-e-y-ş-g-e] **Sitāyişgāh:** Ḳaṣāyidde teşbīhden medḥe intiḳāl idecek yir. 13 **ʿUnṣurī:**

Be-nām-ı künyeteş ārāste bād
Sitāyişgāh-ı şiʿr ü ḫuṭbe tā ḥaşr

[t-n-b] **Sitenbe:** Ḳarnı 14 büyük ve ḳuvetli ve zorlu ve mütekebbir ve lecūc ve büyük dīv maʿnāsına istiʿmāl olınur. [t-v-c] 15 **Sitūce:** Ala ṭoġan ve alacagürgen didükleri ḳuşcaġız ki serçeden büyük bir ḳuşdur. 16 [t-v-y] **Sitūye:** Bir nevʿ dirhem ve altundur ki maġşūşdur ve üç ḳat maʿnāsına. [-t-] **Site:** Meẕkūr 17 dirheme ve dīnāra dirler. [t-b-v-c] **Sitbūce:** Sitūce maʿnāsına. [t-y-z] **Sitīze:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile önegü 18 lecūc maʿnāsına sāʾir adları sinīz lafẓında meẕkūrdur. **Sitīje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile māsūre ki cüllāhlar āletlerindendür 19 taʿrīb idüp sitīzec dirler. [t-y] **Sitiye:** Sitīze maʿnāsına. [d-r] **Sidere:**

Feṯḥ-i *dāl* ile ṭoḳurcun **20** oyunı aṣlda si dere idi, sā'ir esāmīsi sirnā lafẓında ẕikr olınmışdur, her ṭarafdan **21** üçer ḫaṭ çizerler, terkīb olınup ara yirden *hā*-i ʿalāmeti ḥıẕf idüp muttaṣıl yazılup **22** lafẓ-ı vāḥid ḳılındı. Gāh olur ki keşret istiʿmālinden *dāl* sākin telaffuẓ olınur. [r-d] **Sirde:** **23** Soñ turfanda yaʿnī giç irişmiş yimiş. [r-s-l] **Sirsile:** Ṭoḳurcun oyunı. [r-k] **Sirke:** **24** Maʿrūf Türkīde daḫı müstaʿmeldür, ʿArabīde *ḫall* dirler. **Beyt:**

Sirke ez-dest-i renc-i ḫ̌īş ü tere
25 Bihter ez-nān-ı dih-Ḫudā vü bere

[-r-] **Sire:** Yoḳuş ve geçer nesne, rāyic maʿnāsına ve eyü aḳçe, yelek ve yüñ. **26** [f-e-l-y-n] **Sifālīne:** Ṭopraḳdan olan ḳap ḳacaḳ ġayrı adları sifālūd lafẓında mesṭūrdur. **27** [f-l] **Sifle:** *Fā*nuñ sükūnı ile sifele lafẓından muḫaffefdür, kendü nevʿinden gevheri alçaḳ olana dirler, **28** denī maʿnāsına. [-k-] **Sikke:** Teşdīd-i *kāf*ile filūrī ve aḳçeyi yazılu ve nişānlu eylemek ve ṣūret. **29** **Sike:** Taḫfīf-i *kāf*ile sirke, *ḫall* maʿnāsına. [g-y-ḫ-e-n] **Sigīḫāne:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile meyḫāne dimekdür, sigī şarāb **30** maʿnāsınadur. [g-e-v-e-n] **Sigāvāne:** Çetüñ ḳoz. [g-b-y-n] **Segbīne:** ʿUṣāre ḳısmındandur, taʿrīb idüp **31** segbīnec dirler. [n-d-r] **Sindere:** Pīç, ḥarām-zāde maʿnāsına. [n-d] **Sinde:** Yoġun ve ḳurı budaḳ. 344b/01 [n-y-j] **Sinīje:** Defe. **Si:** ʿAdedden üçe dirler, *ṣülüṯ* maʿnāsına. Mevlānā Ḥalīmī āḫirindeki *hā* ʿalāmet-i **02** feṯḥadur, telaffuẓ olınmaz, belki kesreden yaña imāle ile telaffuẓ olınur, ḥattā ekṣer bu yirlerde **03** işbāʿ olınup, *yā* ile telaffuẓ iderler diyü naḳl eylemiş. **Sinbūse:** Börek ḳısmından maʿrūf **04** ṭaʿāmdur, taʿrīb idüp sinbūsaḳ dirler. [g-r-f-n-d] **Siger-fende:** Sürçek ṭavar. [n-c-d] **Sincede:** **05** İgde didükleri aġaç, ʿunbīrā maʿnāsına, ḫamīrā, buḥīrā veznine ekṣer budur ki yemişine ıṭlāḳ **06** olınur, sinced u sincīde daḫı lüġatdür. [v-e-r] **Sivāre:** Ḫāşāk, mescid ve ḳındıra didükleri ot. **07** [h-p-e-y] **Si-pāye:** Sac ayaḳ. [h-d-r] **Si-dere:** Ṭoḳurcun. [h-p-r-d] **Si-perde:** Ṭoḳurcun **08** oyunı. [h-ş-e-ḫ] **Si-şāḫa:** Yaba ki ekinciler āletindendür ve Ögündire ki öküz sürerler. [h-g-v-ş] **09** **Si-gūşe:** Demir dikeni. [y-e] **Siyāh:** Ḳara, ʿārıża ve maʿrūża ıṭlāḳ olınur, reng-i siyāh ve siyāh **10** reng gibi. [y-e-h-ç-r-d] **Siyāh-çerde:** Ḳara yaġız. [y-e-h-d-e-n] **Siyāh-dāne:** Çörek otı. [y-e-m-y-c] **11** **Siyāhīçe:** Ḳaraca dimekdür. [y-e-h-k-e-s] **Siyāh-kāse:** Baḫīlden kināyet olınur, nākıs **12** dimekile meşhūrdur, Türkīde ezġār dirler. **ʿUnṣurī:**

Nān-ı siyāh-kāsegān ger ne-resed be-kevr-i surḫ
13 Ān çi buved ʿalāmet bākī-i ḫāk-ı caʿferān

[y-e-h-y-s-y-e] **Siyāhī-siyāh:** Ġāyetde ḳara dimekdür. **14** [y-e-h] **Siyāhe:** Göz ḳarası. **Sīdere:** Ṭoḳurcun oyunı ġayrı adları sirnā lafẓında meẕkūrdur. **15** [y-r-k-v-b] **Sīr-kūpe:** Ṣarmaşıḳ dögecek havān. **Sizde:** ʿAdedden on üç. [y-k-y-m-e-n-d] **16** **Sigī-mānde:**

Müşelleş-i şerʿī. [y-l] **Sīle:** At ve ḳoyun ve ṣıġır ve sāʾir ḥayvānāt sürisi. **Şems-i F.:**

Pür zʾinʿām-ı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Hem fesīle heẕār hem sīle

Ve sille urmaḳ, ḍarbü'l-keff maʿnāsına. **18** [y-m-s-y-e] **Sīm-siyāh:** Yelimḳara didükleri burç daḫı dirler. [y-n] **Sīne:** Gögüs, ṣadr maʿnāsına eyerüñ ol **19** ālet-i maʿrūfasınuñ adına atuñ gögüsin baġladuġından ötüri sīne-bend dirler. [-y-] **20 Siyeh:** Ḳara, siyāh lafẓından muḫaffefdür. **Siyeh-çerde:** Ḳara yaġız. **Beyt:**

Ān siyeh-çerde ki şīrīnī-i ʿālem bā-o-st
Çeşm-i mey-gūn leb-i ḫandān rūh-ı ḫurrem bā-o-st

Siyeh-kāse: Siyāh-kāse lafẓından **22** taḫfīf olınmışdur. **Ḥāfiẓ:**

Ber-o ez-ḫāne-i gerdūn be-derūnān maṭlab
K'īn siyeh-kāse der-āḫir be-keşed mihmān-rā

Siyeh-kūh: ʿAcemde bir ṭaġdur, anda bir āb-ı revān vardur ki mırmır ḥāceti **24** olan istedügi ḳadar yir, iḫżā idüp ṣudan ol cānibe icrā ider, müncemid olup **25** mırmır olur, muvāfıḳda böyle mesṭūrdur. **Es-Sīni'l-Maẓmūme** [p-ş] **Süpüşe: 26** Taḫīl biti ve yavşaḳ. [t-r] **Sütre:** Üstere maʿnāsına. [t-v-d] **Sütūde:** Ögilmiş, ser-āmed maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Cemāle'd-dīn Ebū İsḥāḳ şāhī
Ki çün o nī-st der-ʿālem sütūde

[t-v-r] **Sütūre:** Ḳaraḥiṣārī **28** üstüre maʿnāsına naḳl eylemiş. [t-v] **Sütūh:** Üstūh lafẓından muḫaffefdür, heybet ve ṣaruca **29** arı ve çāpük ve dil-teng ve ʿāciz ve ser-gerdān. **Esedī:**

Sipāhī be-yāverd mānend-i kūh
K'ez-ān kūh u hāmūn hemī şod sütūh

[-t-] **Sütehe:** Feṯḥ-i *tā* vü *hāʾ*-i ʿalāmetile luʿbet buved ü gūyend ki rencūr-est **31** zencīr-est. **Sütūh:** Żamm-ı *tā* vü *hāʾ*-i aṣliyile sütūh lafẓından taḫfīf olınmışdur. [ḫ-t] **Suḫte:** Ḳaraḥiṣārī 345a/01 eyü, ceyyid maʿnāsına ve ʿıyār itmek maʿnāsına naḳl eylemiş. **Naẓm:**

Çūn ki ne-suḫate suḫen-i ser-serī
Nī-st ber-gevheriyān gevherī

Çün be-suḫten der-nemī āyed ze-zişk
Hemçonān nā-suḫte mī-şod ez-bereş
Ḫ'īş-rā mevzūn u çist ü suḫte kon
Z'āb-ı dīde nān-i ḫod-rā puḫte kon

[ḫ-r] **Suḫre:** Ulaḳ **04** ve ücretsiz işlenen iş, rāygān maʿnāsına gerek utanmaḳdan gerek begler ḫavfından. [d-r] **Südre: 05** Ḳabaca ki ʿArablar taġlīẓ ü taʿrīb idüp ṣudre dirler ve yāḫūd aṣlda ʿArabīdür, Fürs diline naḳl **06** olınduḳdan ṣoñra ʿādetlerine münāsib terḳīḳ itdiler. [r-ḫ-y-z] **Sürḫīze:** Ṭorı at. [r-ḫ-z-r-v] **07 Surḫ-rezde:** Ḳula at. [r-ḫ-c] **Surḫçe:** Ḳızamıḳ ʿilleti ki beṣūr envāʿındandur ve ḫaṣbe ʿilleti. [r-ḫ-y-c] **Surḫīçe: 08** Miṣlihu. [r-ḫ-j] **Surḫje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile miṣlihu. **Surḫse:** Rastıḳ ṭaşı. [r-ḫ] **Surḫa:** Ḳızılüñük ki **09** cigerüñ yuḳaru başıdur ki boġazlaġudur. [r-ḫ-y-j] **Surḫīje:** Kirās, gülnār maʿnāsına. [r-ġ-y-n] **10 Surġīne:** Bir nev surnādur çalarlar boynuzdan olur, surġīn maʿnāsına. **Esedī:**

Ez-o çār ṣad reh be-perde-sarāy
11 Zedendī ze-rez kūs u surġīne nāy

[r-f] **Surfe:** Öksürük, suʿāl maʿnāsına. **12** [r-m] **Sürme:** Göze çekilen nesne, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **Beyt:**

Me-bādā bī-raḫş rūşen-çerāġ dīde-i merdüm
13 Ġubār-i reg-güẕāreş sürme-i ehl-i naẕar bādā

[-r-] **Sürh:** Ḳuşlardan bir nevʿdür, ʿArabca *naʿāṣe* **14** dirler. [ġ-d] **Suġde:** Yaraġlu yaʿnī ḫāżır ve müheyyā ve bili bükülmiş *münḥanī*, pīr. **Laṭīfī:**

Çeşm be-güşāde vü suġde bāş şehā
15 Ki ber-kār nāgehān āyed

[f-t] **Süfte:** Ṣīġa-i mefʿūldür, dilenmiş dimek olur ve bir yirden **16** bir yire biḍāʿat yā tekellüf ṭarīḳiyle gönderürler, peşkeş gibi. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki be-her ḥıẕmet-i o
17 Hemīşe peşt-i gerdūn ḫufte bāşed

Ze-merdüm dāʾimā sūy-ı semevāt
Duʿā-yı devlet-i o süfte bāşed

18 [f-c] **Süfçe:** Ḫām ḳavun ve ḳārpūz süfc ve fetḥile sefce maʿnāsına daḫı rivāyet olınmışdur. [f-r] **Süfre: 19** Bir ṭaʿāmdur ki misāfirler içün pişürürler ve içine ṭaʿām ḳoduḳları ẓarf Türkīde daḫı müstaʿmeldür **20** künyetleri Ebu Ricā ve Besāṭü'r-raḥmadür. [f-l] **Süfle:** Kendü cinsinden bed-gevher olan kimesne ki baḫīl ü **21** dūn himmet olur, kesr-i *sīn*ile daḫı lüġatdür. [ḳ-r-ḳ] **Suḳraḳa:** Niʿmetī mey-i Ḥabeş ve darı bozası maʿnāsına **22** naḳl eylemiş. [k-r] **Sükre:** Meşhūr kiçirek çanaḳdan ʿibāretdür,

taʿrīb idüp sükreçe-i kebīre ṭoḳuz 23 oḳıyyadur ve sükreçe-i muṭlaḳa altı istār ve bir istāruñ rubʿıdur her istār altı buçuḳ 24 dirhemdür anuñ taż ʿīfi vü taḫfīfi cāʾizdür. [l-f] **Sülfe:** Öksürük, sürfe maʿnāsına. [l-v] **Sülve:** Pāpūç 25 [m-e-n] **Sümāne:** Bıldırcın. [m-b-e-r] **Sümbāre:** ʿĀmme taḥrīf idüp sümpara didükleri muḥkem ve şedīd 26 ṭaşdur ki bıçaḳ ve ḳılıcuñ pāsını anuñıla açup pāk iderler, taʿrīb idüp sünbārec 27 dirler. [-b-e-d] **Sünbāde:** Miṣlihu. **Esedī:**

Be-dān küh besī k'ān sünbāde buved
Hem elmās u yāḳūt u bīcāde buved

28 [m-c] **Sümçe:** Naḳab ki yir altından ḳalʿalara iderler, fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur, 29 semc daḫı lüġatdür. [m-n] **Sümne:** Semirdicek deve. [n-b-e-r] **Sünbāre:** Miṣlihu ġayrı adları sümbār 30 lafẓında mesṭūrdur. [n-b-l] **Sünbüle:** Arpa ve buġday başı gibi olanlara dirler ve ḫūşe vü ʿilm-i mūsīḳīden 31 bir havā adıdur ve on iki burcdan bir burcuñ adıdur, ṭabīʿatı ḫākīdür, ʿUṭāride mensūbdur, ikinci 345b/01 felekdedür, rengde mümtezicdür, her burcda on beş gün ṭurur, cemīʿ eflākı altı ayda devr 02 ider. [n-d] **Sünde:** Azacıḳ nesne. [v-ḫ-t] **Sūḫte:** Yanmış dimekdür, ism-i mefʿūl ṣīġasıdur 03 ve ḳav ki üzerine çaḳmaḳ çaḳup āteş yaḳarlar. [v-d] **Sūde:** Aşınmış. [v-z] **Sūze:** *Zāʾ*-i 04 ʿArabīyile sūhte maʿnāsına. **Sūje:** Uçḳur yiri ve ṣıfra ki çapuk daḫı dirler. Niʿmetī, ve 05 büyüklük ki göñülde olur ve vaṣla maʿnāsına da gelür dimiş. Ḳaraḥiṣārī ve ezilmiş ve giyesi 06 büyügine de dirler dimiş. [v-g-c] **Sūfce:** Altundan ve gümüşden dögilmiş çubuḳ sebīke maʿnāsına. 07 [v-m] **Sūme:** İge uvaġı bürehde maʿnāsına ve nişān-ı ḥarb. [v-n-c] **Sūnce:** Ḫaştek ki pāredür. 08 [-v-] **Sūh:** Pūh-reng ve ege, kemük maʿnāsına ve igeden dökilen bürehde. **Sūhāne:** Ege ve dörpi 09 ʿAraba sefn dirler. [v-h] **Sūhe:** Bürede maʿnāsına. 10 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** 11 [e-ḫ-v-r] **Şāḫūre:** Kiremid fırını. [e-d-g-v-n] **Şādgūne:** Muṭribe ʿavratlar ve yorġan ve çādır-ı şeb 12 ve nihālīçe ve feraḥ olmaḳ. [e-d-m-e-n] **Şādmāne:** Sevinen ve feraḥnāk olan sāʾir adları şādkām 13 lafẓında meẕkūrdur. [e-d-n] **Şādene:** Edviyede bir maʿrūf ṭaşdur, ḳızılca olur, mercimek 14 ṣūretinde şādenc-i ʿadesī dirler, ḳalbī yaʿnī düzmesi daḫı olur, baʿżılar ḫumāhen ṭaşınuñ 15 dişisini yaḳarlar, şādenc düzerler dirler, baʿżılar mıḳnāṭīs ṭaşını yaḳar, şādene olur 16 didiler. **Şādverd-i āfitāb u māh:** Ay ve gün aġılı. [e-r] **Şāre:** Vilāyet-i Hindden gelür bir 17 aḳ destārdur. **Esedī:**

Be-destār-ı şāre be-pūşīd Türk
Nihān zīr der-gürz bārende merg

18

Ḫazān bud şode z'ebrū ez-bād-ı tefet

Ser-i kūh-ı şāre zemīn zer-befet

Ve hem ancılayın 19 bir ḳaftāndur ve aḳ çādır maʿnāsına daḫı gelür ve baʿżılar şāh-ı Ġarçikāndur didiler. [e-z-d] 20 **Şāzdeh:** On altı, şānezdeh lafẓından muḫaffefdür. [e-ş] **Şāşe:** Sidük, *bevl* maʿnāsına. [e-g-r-d-e-n] 21 **Şākirdāne:** Şākird gibi dimekdür, meṣelā üstādāne ve ʿāḳilāne ve merdāne ve şākirdlere virdükleri 22 aḳçe. [e-m-k-ç] **Şāmekçe:** Ḳalenderī cāme ve pīrehen ve nīm-tene sāʾir tafṣīli ve esāmīsi şāmāk lafẓında 23 meẕkūrdur. [e-m-e-k] **Şāmāke:** Zift ki ḳara saḳız dirler. [e-m-e-l] **Şāmāle:** Ḳara yaġız dimekdür. [e-m-e-n] 24 **Şāmāne:** Miṣlihu, siyeh çerde maʿnāsına. [e-m] **Şāme:** Gicelik ṭaʿāmdur ve ṭoġan şāmesi ki üzerinde 25 ṭurur ve yataḳ ve mekān ve ḳara nesne ve ḳarañlıḳ ʿArabīde beñe dirler ḫāl maʿnāsına. [e-n-z-d] **Şānezdeh:** 26 Şānezde, ʿadedden on altı. [e-n] **Şāne:** Ṭaraḳ dimekdür Fārsīde ve Türkīde saç ve saḳal ṭarağına 27 dirler ve yüñ ve ḳıl ṭarağına daḫı ıṭlāḳ olınur ve yaba ki ekinciler āletidür ve ḳaşaġu ve yaġrın 28 küregi ki ṭalu daḫı dirler ve muṭlaḳā yaġrın maʿnāsına da gelür. [-e-] **Şāh:** Maʿnā-yı laġvīsi ulu 29 dimekdür, bi-ḥasbi'l-ʿörf-i sulṭān dimekdür. **(ʿ):**

Yekī taḫt-rā ber-ne-tābed dü-şāh

Şaṭranc şāhı 30 ve güyegü dāmād maʿnāsına. **Esedī:**

Hem ez-reh-i ʿarūs-ı nev ü şāh-ı nev
Ber-eyvān nişestend ber-gāh-ı nev

31 Ve nefrīn ve veyl maʿnāsına da istiʿmāl olınur, *elif*ün ḥıẕf idüp şeh daḫı dirler, vasaṭ-ı kelimede 346a/01 olan *elif*üñ iṣbātı ve isḳāṭı cāʾizdür, rāh u māh u gāh dirler, *elif*lerin ḥıẕf idüp 02 reh ü meh ü geh daḫı dirler. **Firdevsī:**

Ten-i kūh u rām künūn çün geh-est
Yekī āteşem men ki dü-dem şeh-est

03 Veyl ü nefrīn maʿnāsına eṣaḥḥ *nūn*uñ żammesiyiledür, egerçi beyt-i meẕkūr meftūḥ olmasına 04 delālet ider, zīrā geh veznine īrād olınmışdur. [e-h-t-r] **Şāhtere:** Meşhūr bir otuñ adıdur 05 taʿrīb idüp şāhterec dirler. [e-h-d-e-n] **Şāhdāne:** İncünüñ irisi ve aʿlāsı Güneş 06 Ḥamel burcına taḥvīl idüp nīsān dāḫil olduḳda ṣadef baḥr-ı Muḥīṭden çıḳup baḥr-ı ʿUmmāna 07 gelüp aġzını açar, ṭurur tā ki ḳaṭrāt-ı maṭarı ceẕb ider, ḳırḳ gün ṭurup Güneş 08 burc-ı Cevzāya taḥvīl itdükde çıḳup Güneş ile ḳırḳ gün devr idüp her ḳaṭre cevfinde bi-iẕni'llāh 09 kemāl bulup incü olur ve dürr-i yetīm didükleri ol incüdür ki bir ṣadefde hemān bir dāne 10 vāḳiʿ olur, ol cihetden yetīm dirler, iri olup ġāyetde aʿlā olur, baʿżılar ġāyetde 11 şeffāf olduġından şeb-çerāġ olur didiler, baʿżılar şeb-çerāġ didükleri cevher yāḳūt 12 ile elmās cinsinden olur, ġayrı cinsinden olmaz didiler, baʿżılar laʿlden ve incüden daḫı 13 olur didiler yāḳūt ile elmāsdan ġayrı cinsden olmaz

diyenler bunı delīl getürdilerise ẓāhir 14 budur ki şeb-çerāġ didükleri gevher aṣlā bir nesneden taġayyür bulmamaḳ gerekdür, laʿl ü incü āteşden 15 helāk olurlar, lüʾlüʾ ḫod sāʾir cüzʾi nesneden daḫı taġayyür olur ammā elmās ve yāḳūt 16 aṣlā bir nesneden bozılmazlar, āteşe girdükçe ḫod āltūn gibi laṭīf ü tāb-dār olurlar ve kendir 17 toḫmı ve saḳız ve gül-kede ve ḥubbü'l-mülūk dirler, bir dārūdur ve her nesnenüñ irisi ve eyüsinde 18 istiʿmāl olınur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki şāh ulu maʿnāsınadur, nitekim 19 ẕikr olındı, meṣelā büyük dāneye şāh-dāne ve büyük yola şāh-rāh ve büyük gergedene 20 şāh-ruḫ dirler ve ḳase ʿalā heẕā. **Beyt:**

Şeved derūn-ı ṣadef şāh-dāne ḳaṭre-i dūn
21 Çe-rā-st der-ṣadefet şāh-dāne zişt ü ḫarāb

Taʿrīb idüp şāh-dānec dirler ve şāh-dānaḳ 22 lüʾlüʾ ḫāṣṣiyeti müferreḥdür ve ḳalbe ḳuvvet virüp ḥarāret-i ʿazīziyeyi arturur, maʿācīne 23 ḳoyarlar ve göz nūrını ziyāde ider, kuhl ile göze çekerler ve behaḳ ʿilletine nāfiʿdür, saḥḳ 24 idüp sirke ile üzerine ṭılā eyleseler bi-ḳudreti'llāh zāʾil eyler ve sāʾir menāfiʿi çoḳdur. 25 [e-h-r-e] **Şāh-rāh:** Ulu yol. [e-h-z-e-d] **Şāh-zāde:** Pādişāh oġlı. [e-h-m-h-r] **Şāh-mühre:** Ṭaş 26 ve pād-zehr gibi bir ḳıymetlü ġāyetde nāfiʿ nesnedür, mużarrat-ı zehrüñ cemīʿ iżāfını defʿ ider 27 ejdehā depesinde ḥāṣıl olur dirler. [e-h-e-n-ş-e] **Şāhān-şāh:** Pādişāhlar pādişāhı, 28 sulṭānlar sulṭānı dimek olur. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki şāhān-şāhuñ 29 aṣlı şāh-ı şāhāndur, maʿnā-yı ʿām-ı terkībīden maʿnā-yı ḫāṣ-i ʿilmīye naḳl olıcaḳ 30 mużāfun teʾḫīr olınup mużāfun ileyh taḳdīm olınmışdur, merdān-şāh, şīrvān-şāh, 31 Īrān-şāh gibi tafṣīlleri güftār lafẓında olınmışdur, şāhan-şāh u şehen-şāh 346b/01 daḫı dirler, *elif*leri ḥıẕf iderler ve evvelā bu laḳab ile mülaḳḳab olan selāṭīn-i ʿAcemüñ 02 dördünci ṭabaḳası ki Sāsānīlerdür, ekāsire daḫı dirler, anlarda Behrām bin Behrām bin 03 Behrām bin Şāpūr bin Erdeşīr bin Bābekdür ki altıncı pādişāhdur, andan evvel bu laḳab 04 bir pādişāha dinmemişdür, ġāyetile ʿādil ü kāmil şānı ercümend ve aḫlāḳı dil-pesend 05 eṭvārı merġūb ve efʿāli ḫalḳa maṭlūb olduġı cihetden mezbūr laḳab ile yād 06 olup adıyıla añılmazdı. **Şāhen-şāh:** Miṣlihu. **Şāhen-şeh:** Miṣlihu, şāhān-şāh lafẓından 07 taḫfīf olınmışdur. [e-h-n-d] **Şāhende:** Nigū-kār maʿnāsına ve ol Sāsānīlerden 08 ibn Hürmüz bin Şāpūr bin Erdeşīrüñ laḳabıdur. [e-h] **Şāha:** Köşk. [e-y-s-t] **Şāyeste:** 09 Yarar ve yaraşuḳ maʿnāsına. [e-y-g-y-n] **Şāygīne:** Ucuz dimekdür, rāygān maʿnāsına. [b-e-n-g-e] 10 **Şebāngāh:** Gice vaḳti. **Şebāngeh:** Miṣlihu. [b-p-e-r] **Şeb-pāre:** Yarasa didükleri ḳuş, gice ile uçar 11 ʿArabca ḫuffāş u ṭuvāṭ dirler, sāʾir adları çerhvāz lafẓında meẕkūrdur. [b-p-r] **Şeb-pere:** Miṣlihu. 12 [b-d] **Şeb-sede:** Saya gicesi ki ol gicede küffār ḫāclarını ṣuya bıraġurlar, ṣovuġuñ 13 ġāyetde şiddeti zamānıdur ve yarasa ḫuffāş

maʿnāsına. [b-ş] **Şebşe:** Miṣlihu, taḫīl biti ve yemişüñ 14 ve edviyenüñ ḳurdı ki delük delük ider. [b-s] **Şebse:** Yavşaḳ ki bit sirkesidür 15 ve taḫīl biti. [b-g-e] **Şebgāh:** Gice vaḳti ve aġıl. [b-n-g-e] **Şeb-nigāh:** Miṣlihu. [b-n-m-c] **Şeb-nemçe:** Şebnem 16 lafẓınuñ taṣgīridür, lisān-ı Fārsīde çe lafẓı ḥarf-i taṣġīrdür. [-b-] **Şebe:** Ḳatı yirlerde 17 biter ḳatı budaḳlu bir dikenlü aġaçdur, boyı üç ẕirāʿ miḳdārı olur, ṣarılıġa māʾil yeşil mersīn 18 yapraġı resminde yapraġı olur ve kendir toḫmı gibi toḫmı ve ḳızılca çiçegi olur, ṣaġıcaḳ yelimşik ruṭūbeti 19 çıḳar içinden ve ṣarı birincdür ki baḳır ile tūtiyā-yı merāzīnīden düzerler ṣarı olur 20 altun levninde bu cihetden şebe dirler, maʿdenīsi daḫı olur, pes āḫirindeki *hā*, *hā*ʾ-i ʿalāmet 21 degildür, *hā*ʾ-i aṣlīdür ammā keṣr-i istiʿmāl sebebinden *hā*ʾ-i ʿalāmet gibi istiʿmāl olınur, melʿabe maṣṭaba 22 mertebe vezninde. **Beyt:**

Kesī-rā be-maʿnā buved mertebe
Çü zer-i muʿteber mey ne-bāşed şebe

Ve gicelik dimek 23 olur, yek-şebe, dü-şebe dirler, bir gicelik iki gicelik maʿnāsına. **ʿAllāme:**

Mücerredī be-ḥaḳīḳat ʿaẕīm salṭanat-est
24 Ze-men şinev ten āzād ḫˇīş bende me-sāz

Berāy-ı yek-şebe ẕevḳī ki ḫāk ber-ser-i o
25 Esīr-i zen ne-tüvān şod be-sālhā-yı dırāz

Ve bir nevʿ ḳara boncuḳdur ve tuc maʿnāsına da 26 gelür. [b-y-n] **Şebīne:** Giceki dimek olur ve gicelik maʿnāsına. [ḥ-n] **Şaḫne:** Ṣubaşı ve ṣāʾib 27 ü muḥtesib. [ḫ-e-r] **Şaḫāre:** Kāzirler ve boyacılar ḳalyesi ki anuñıla biz yurlar ve şaḫār maʿnāsına sāʾir 28 esāmīsi ve tafṣīli şaḫār lafẓında meẕkūrdur. [ḫ-e-n] **Şaḫāne:** Miṣlihu. [ḫ-ş-e-n] **Şaḫşāne:** Ve bi'l-kesr 29 Niʿmetī ışıḳlar adıdur dimiş. [-d-] **Şede:** Minḳār-ı murġ Vesīle ṣāḥibi *rā* maḥallinde īrād eylemiş, eṣaḥḥ 30 *dāl* iledür. [r-e-b-d] **Şarāb-dih:** Sāḳī. [r-z] **Şerze:** Yırtıcı cānverlerüñ ṣıfatlarındandur şikārların 31 görüp üzlerine ṣıçramaḳ istedükleri maḥalde ġāyet-i ḥırṣ u şerehlerinden ḫışm u ġażab müstevlī 347a/01 olup dişlerin birbirine urup ṣızındukları ṣūrete dirler ve muṭlaḳā ṣorutġān 02 maʿnāsına ḫuṣūṣiyle arslanuñ ṣaġıṭ memdūḥasındandur ve meşhūrdur ki arslan pür-şikārī 03 ki ḳabża-i taṣarrufına ve niçe pür-şikencesine getürmegi muḳarrer bilüp üzerine atılacaḳ zamānda 04 ṣırıdup dişlerin gösterirmiş emṣālde pādişāh ve ekābirlerüñ baʿżı ḍıḥklarını aña teşbīh iderler. [ş-d-r] 05 **Şeşdere:** Şeşder maʿnāsına ki nerd ṭaşına dirler ve meẕkūr luʿbda bir oyundur ki aṣlā ḫalāṣa 06 mecāl muḥāl olup şaṭrancda māt gibidür. [-ġ-] **Şaġa:** Uyuşmuş ḳan ve el ayaḳ ḳatlanup 07 boynuz gibi olmaḳ, meṣelā el bil ve balta

ṭutmaḳdan ve ayaḳ ayaḳḳabından. ʿ**Ascedī:**

Hemī dūm be-cihān-endāz pes rūzī

08 Dü-pāy ber-şaġa vü mānde bā-dil büryān

[ġ-e-r] **Şaġāre:** Pursaḳ 09 didükleri cānvercik, şaġār maʿnāsına ki ʿArab ẓarbān dir, kedi mikdārlu, murdār ḳoḫulu 10 bir cānverdür. [f-e-n] **Şefāne:** Şems-i Faḫrī zaġandan büyük iki üç renklü bir ḳuşdur, diyār-ı ʿIrāḳ-ı 11ʿArab ki Baġdāddur, çoḳ olur dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Buved ʿanḳā-yı maġrib bīş ḳudret

12 Çonān k'ilḥak berīn şāhīn-i şefāne

Esedī:

Leb çeşmhā pür-ḫaşen şār u māġ

13 Zede ṣaf-ı şefāne heme deşt ü rāġ

Ve ṭurġay ḳuşı ve devlengeç ḳuşı. [f-r] **Şefre:** Lisān-ı ʿArabda 14 ḳılıç aġzı ve başmaḳçılar bıçḳusı ve büyük bıçaḳ ve mücellidlerüñ saḫtiyān tırāş itdükleri itdükleri 15 ālete dirler ki Türkīde de şāyiʿdür. [f-s] **Şefse:** İnce nesneler ve Güneşüñ evvel ṭulūʿına 16 dirler ve ḥallāc ṭoḳmaġı ve panbuḳ çırpacaḳ çubuġı. [f-ş] **Şefşe:** Miṣlihu ve cüllāh toḳuldusı. **Beyt:**

17 Hemān şefşe-i zer ber-ān bāfte

Be-gevher ser-i şefşe ber-tāfte

Ve başmaḳçı bıçḳusı bu maʿnāya 18 żamm-ı *şīn*ile daḫı mervīdür. [k-r-b-v-r] **Şeker-būre:** Şeker börek. [k-r-b-y-r] **Şeker-bīre:** Niʿmetī miṣlihu dimiş 19 [k-r] **Şekre:** Sükūn-ı kāfile şeker maʿnāsına ki ʿavratuñ fercine dirler ve eve ögredüp 20 muʿnis itdükleri ḳuş ve ḥayvān, ṭoġan ve pars ve teyn ve gelincik ve sāʾir bunlar gibi ḥayvān ve ṭuyūr 21 [g-l] **Şekle:** Her pāre kim keserler, meṣelā ḳavun dilimine şekle-i ḫarbüze dirler ve yaḳa oyundusına şekle-i 22 kirpān dirler, ekṣer erbāb-ı lüġat, ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl itdiler, eṣaḥḥ żamme iledür. [k-n] **Şekne:** 23 Ay demiri ki dülger āletlerindendür ve çivi ve büklüm maʿnāsına eṣaḥḥ kesr iledür. [-k-] **Şeke:** Ayaḳ 24 ṭaşı ve cāy-ı sergīn. [-l-] **Şelle:** Teşdīd-i lāmile ʿavratuñ ferci sāʾir adları şekr lafẓında meẕkūrdur. 25 **Şele:** Taḫfīf-i *lām*ile ḥammāmcı ve būstāncılar zibil ḳurudacaḳ yirleri, eṣaḥḥ żamm iledür, ṣüleden muḫaffefdür. 26 [m-e-m] **Şemāme:** Yıylanḳıç, ʿArabīdür Fārsīde de şāyiʿdür, destenbū maʿnāsına. **Beyt:**

Ṣubḥ ez-nesīm-i zülf-i to yek-dem demīde-est

27 ʿĀlem heme şemāme-i ʿanber girifte-est

[m-e-n] **Şemāne:** Gökcek rāyihālusına 28 ve muṭlaḳā rāyiḥa maʿnāsına daḫı gelür. [m-ġ-

n-d] **Şemġande:** Murdār, çepel nesne ve nūrsuz şekl ve uluḳ **29** ʿavrat, şemġand maʿnāsına. [m-n-d] **Şemende:** Bağışlayıcı dimekdür. [-m-] **Şeme:** Süd ağzı ve emcekde bāḳī **30** ḳalan süd. [m-y-d] **Şemīde:** Ḫavfdan yāḫūd ʿaşḳdan bī-hūd olmış ve muṭlaḳā bī-hūş maʿnāsına. **31 ʿUnṣurī:**

Şebhāy-ı tīre-rā be-ser āverde çü şemʿ
Z'ān hemçü şemʿ zerd ü to-rā rū şemīde

[n-b-l-y-d] 347b/01 **Şenbelīde:** Ṣarı lāle ve igde ve sūrincān çiçegi ki bir niçe dürlü olur, sā'ir adları ve tafṣīli **02** şenbelīd lafẓında mesṭūrdur. [b-l-y-l] **Şenbelīle:** Miṣlihu ve būy didükleri ot ki dāfiʿ-i rīḥdür **03** ʿArabīde ḥulbe maʿnāsına. [n-b] **Şenbe:** Meşhūr hefte günlerinden bir gündür. [n-g-v-n] **Şengūne:** Hind **04** vilāyetinde bir cezīre adıdur ki ol, cezīrede mārnīn ü mārnīne adlu bir er ve bir ʿavrat yalñuz **05** ikisi bir ḥiṣār yapıp ve içinde niçe çārṭāḳ ve köşkler binā itmişler ki ol binānuñ bir ṭaşını **06** bir büyük gemiye ḳosalar, ġarḳ ider. Esedī-i Ṭūsī Gürşāsb-nāmesinde böyle naḳl ider. **07 Esedī:**

Çonān buved her sened-i dīvār-ı o
Ki keştī şode ġarḳ der-bār-ı o
Be-her dü-ten īn her dü-ten
08 Bud ez-Mārnīn merd ü māriyye zen

Ne-bud yārī ki şān der-īn kār-ı kes
Zen ü şūy buvedend heme yār bes

09 [n-g-y-n] **Şengīne:** Toḳaç ki kāzirler anuñıla biz dögerler ve mandāl ki ḳapu anuñıla kilīdlenür. [n-v-s] **10 Şenūse:** Aġsırmaḳ, ʿaṭse maʿnāsına. [-n-] **Şene:** Taḫfīf-i *nūm*la yaba ki ekinciler anuñıla ṣaman ṣavururlar. **11** Lüġat-ı Kūhistānīdur, ġayrı adları se-engüşt lafẓında meẕkūrdur. [n-y-j] **Şenīze:** Ḳazzāz ṭaraġı. **12** [v-ġ-e] **Şevġāh:** Aġıl ki içinde deve ve ḳoyun yatur. [v-ġ] **Şevġa:** Miṣlihu. [v-g-e] **Şevgāh:** Miṣlihu, aṣlda **13** şebgāhdur, lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında ve *kāf*-ı ʿAcemīyile *ġayn*-ı muʿceme arasında tamām tebādül **14** ü tevāḫī vardur, sā'ir esāmīsi şevġā lafẓında mesṭūrdur. [-v-] **Şeve:** Bir nevʿ ṭaşdur ki cevherlenür **15** diḳḳatile baḳıcaḳ aṣlı maʿlūm olur. [h-n-ş-e] **Şehen-şāh:** Şāhen-şāh lafẓından muḫaffefdür. [h-n-ş] **16 Şehen-şeh:** Miṣlihu. [h-d-e-b] **Şehd-ābe:**[3191] Şerbet, şehd-āb maʿnāsına. **Şeh:** Şāh lafẓından taḫfīf **17** olınmışdur ve sulṭān ve güyegü, dāmād maʿnāsına żammıla daḫı mervīdür. [h-b-r] **Şeh-bere:** Ḳarı, ʿavrat **18** ʿacūz maʿnāsına. [h-d-e-n] **Şeh-dāne:** Şāh-dāne lafẓından muḫaffefdür,

[3191] **Şeh-dāye.** 16. (331b/14)

muʿarrebi şeh-dānaḳdur. [h-r-y-v-r-m-e] 19 **Şehrīver-māh:** Yazuñ āḫir ayı. [h-b-l] **Şehbele:** Şehbere. [h-n-ş] **Şehen-şeh:** Şehen-şāh lafẓından 20 taḫfīf olınmışdur. [y-ṭ-r] **Şeyṭare:** Sergele didükleri ot taʿrīb idüp şeyṭarac dirler. 21 **Eş-Şīni'l-Meksūre:** [t-e-b-z-d] **Şitābzede:** İvecek kimesne ʿacūl maʿnāsına. [t-e-m] **Şitāme:** 22 Çirkīn yüzlü. [r-y-n] **Şirīne:** *Rā*nuñ teşdīdi ve taḫfīfi ile oġlancuḳlar başında olan baş, bart 23 saʿfe maʿnāsına *Kānūn-ı Edeb* ṣāḥibi muṭlaḳā başda olan baş bart maʿnāsına naḳl eylemiş. 24 [ş-l] **Şişle:** Şīşle lafẓından muḫaffefdür, ol delükdür ki kāzirler toḳmaġı veyā şıçan kesdüginden 25 delük olmışdur. [f-t] **Şifte:** Panbuḳ çırpacaḳ çubuḳ ve şīfte lafẓından muḫaffefdür, müteġayyir ve 26 ḳarış muruş olmış ki ʿaḳluñ ve ḥālüñ ve ekṣer eşyānuñ ṣıfatı olur. [k-e-s] **Şikāse:** Kirpi 27 feġand maʿnāsına. [k-e-f-t] **Şikāfte:** Yarılmış ve ḫoḳḳa maʿnāsına daḫı gelür ve yinme maraż ki eṭıbbā aña *fālic* 28 dirler. [k-e-f] **Şikāfe:** Sāzende zaḫmesi ki anuñıla sāz çalarlar. [k-e-n-c] **Şikānce:** Ḳaraḥiṣārī sereh 29 maʿnāsına naḳl eylemiş ki rāyic dimekdür. [k-e-l] **Şikāle:** Kirpi sāʾir adları ḫār-püşt lafẓında mesṭūrdur. 30 [k-r] **Şikre:** Ava ki ögretdükleri cānver, pars ve it ve ḳuş olsun cemīʿsine ıṭlāḳ olınur. 31 [k-s-t] **Şikeste:** Ṣınmış dimekdür, ʿaskerde ve ṭaşda ve aġaçda ve kemükde ve ekṣer umūrda istiʿmāl 348a/01 olınur. [k-f-t] **Şikefte:** Niʿmetī aluç yimişine dirler dimiş. [k-m-b-n-d] **Şikem-bende:** Ḳarnı ḳulı dimekdür. 02 Şol kimesneye dirler ki hemān boġazı derdine düşmüş ola, ʿArabīde *ʿabdü'l-baṭn* maʿnāsına. 03 [k-m-ş-k-s-t] **Şikem-şikeste:** Miʿde zaḫmetine dirler ki ṭaʿāmı hażma ḳādir olmaduġından ḥāṣıl 04 olur. [k-m-b] **Şikembe:** İşkembe didükleri maʿrūf nesne. [k-n-b] **Şikenbe:** Miṣlihu. [k-n-c] **Şikence:** ʿUḳūbet 05 ve ʿaẕāb ve ḳālib ve cendere ve bir aġaçdur ki nīzeyi anuñıla ṭoġuldurlar. [k-n] **Şikene:** Ay demiri 06 ki dülgerler āletlerindendür ve çivi ve büklüm maʿnāsına fetḥile daḫı mervīdür, eṣaḥḥ kesr-i *şīn*iledür, Niʿmetī işkence 07 maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [-k-] **Şikke:** Niʿmetī ālāt-ı ḥarb maʿnāsına naḳl eylemiş. [l-t] **Şilte:** 08 Bend-i kemer-bend. [l-f] **Şilfe:** Yaba ki ekinciler āletindendür, ġayrı adları se-engüşt lafẓında ẕikr olınmışdur. 09 [n-e] **Şināh:** Yüzici, ism-i maṣdardur, şināver maʿnāsına. **Esedī:**

Çü ġavvāṣ-i zī-dürr dānende rāh
10 Hemī zed be-deryā-yı maʿnā şināh

Ḍaḥḥākuñ kātibini vaṣf ider ki vilāyet-i Hindden gelen 11 emtiʿa ve aḳmişe ve cevāhiri ʿale't-taʿcīl ve't-tafṣīl yazdı, sāʾir esāmīsi şenā lafẓında mesṭūrdur. 12 [-n-] **Şine:** *Nūn*uñ teşdīdi ve taḫfīfi cāʾizdür, at kişnemesine dirler, ṣahīl maʿnāsına ve arslan 13 āvāzı. **Şih:** *Hā*ʾ-i aṣlīyile ḥayāṭ dīvārı. [y-d] **Şīde:** Atuñ elḳābındandur. **Firdevsī:**

14 Nişest ez-ber-i şīde rāh-ı cūy
Be-nezdīk-i Güderz be-nihād rūy

Şīdenüñ aṣlı şīdür ki maʿnāsı 15 Güneşdür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Firdevsī:**

Be-dü güft z'ān sū ki tābende şīd
Berāyed yekī perde bīnem sefīd

Āhirindeki *hā* iḫtiṣāṣdan murād münāsebet-i müşābehetdür. 16 Ol maʿnāyiçün meẕkūr *hā*'-i istiʿāre lisān-ı Fārsīde vardur, şīdenüñ maʿnā-yı terkībīsi 17 güneşe beñzer atdur. [y-r-e-z] **Şīrāze:** Libāsuñ yırtmaçlarına yırtılmasun diyü ibrişīmile ördükleri 18 nesne. [y-r-e-m-l] **Şīr-i āmule:** Ol emlece dirler ki ḳabżı gitsün içün südde ısladurlar, taʿrīb 19 idüp şīr-i emlec dirler. [y-r-ḫ-v-e-r] **Şīr-ḫˇāre:** Süd emer oġlan. [y-r-z-d] **Şīr-zede:** Süd urmuş 20 oġlan. [y-r-z-n] **Şīr-zene:** Yapuḳ ki südden anuñıla yaġ çıḳarurlar. [y-r-ş-r-z] **Şīr-i şerze:** 21 Ġāyetde ġażabnāk u tünd arslan. **Şems-i F.:**

Peş-i tīġet kemter ez-rūbeh şeved
Her kocā b'āyend şīr-i şerze

22 [y-r-y-n] **Şīrīne:** Şerīne maʿnāsına ki başda olan uvacuḳ baş bart ve bedende 23 deri altında olan biz ki ʿArabca *ġudde* dirler. **Beyt:**

Ger ze-lebī şerbet-i şīrīn çeşend
24 Dest be-şīrīne-i gerden keşend

[y-r] **Şīre:** Üzüm ṣıḳındusı ki tāze olup daḫı şarāb olmamış 25 ola. [y-r-v-y] **Şīrūye:** Aʿlām-ı ricāldendür, Ḫüsrev-i Pervīzüñ oġlı adıdur ki ḳayṣer-i Rūm ḳızından 26 ṭoġmışdur. [y-ş-l] **Şīşle:** Ol delük ki kāzirler toḳmaġından olmışdur, yāḫūd ṣıçan 27 kesmişdür, şeşile maʿnāsına ve eskimiş ve didilmiş maʿnāsına Niʿmetī ve eyü nişān dimekdür dimiş 28 Ḳaraḥiṣārī ve yavşaḳ maʿnāsına da gelür dimiş. [y-ş] **Şīşe:** Ṣırçadan olan ẓarfa dirler. **Beyt:**

29 Ya ḫod bū şīşe-i nāzik-mizāc göñlümüze
O seng-i dilden olan inkisārımı diyelim

30 Teşbīhen felege şīşe ıṭlāḳ olınur. **Beyt:**

Ṭabībān-rā meger īn nükte ḥal nī-st
31 Ki der-nüh şīşe dārū-yı ecel nī-st

Bi-ḥabbü'l-vażʿ şīşe abgīneden ʿāmdur, ṭolu olsun 348b/01 boş olsun, şīşe vażʿ-ı laġvīsi ḥasebiyile ṣırçadan olan ẓarfa ıṭlāḳ olınur, ammā 02 içinde ṣu olmaḳ gerekdür ki āb-gīne ıṭlāḳ olına ḥaḳīḳaten āb-gīne lafẓında tafṣīli olınmışdur. 03 [y-f-t] **Şīfte:** Ḳarış muruş olmış ʿaḳluñ ve ḥālüñ ve ekṣer eşyānuñ ṣıfatıdur. [y-l] 04 **Şīle:** Lapa, pirinç ve yeʾveş. [y-m] **Şīme:** Ḥū ve ʿādet, ʿArabīdür. [y-v] **Şīve:** Ẓarīf maḥbūblaruñ nāzı 05 ve ṭarīḳa-i ḫūb u raʿnā vü ḥarekāt-ı şīrīn. [-y-] **Şiyeh:** At kişnemesi, ṣahīl maʿnāsına. **Beyt:**

06 Ze-şiyeh-i esb-i şāh ṣafder-i mā
ʿAdū-rā çāk çāk üftād zehre

[y-h] **Şīhe: 07** Miṣlihu. **Beyt:**

Semendeş çün koned cevlān be-gīred
Ze-bīm-i şīhe-i o şīr-i ner gūş

Eş-Şīni'l-Mażmūme 08 [b-ş] **Şübşe:** Yavşaḳ ve ġılle biti ve mīve ve edviye ḳurdı ki delük **09** delük ider. [b-c] **Şübçe:** Miṣlihu. [ḫ-v-d] **Şuḫūde:** Cerāḥat olmış ve ṭırnaḳ ile ṭırmalanmış. **Şems-i F.:**

10 Kemendeş gerden-i aḥbāb beste
Sināneş rūy-ı māh u ḫūr şüḫūde

Ġayrı adları şüḫūd lafẓında **11** mesṭūrdur. [ḫ-v-l-n-d] **Şüḫūlende:** Ṣıḳlıḳ virici. [-d-] **Şode:** Şoden ṣīġasından ism-i mefʿūldür, **12** olmış dimekdür, zīrā şoden intiḳāl maḳāmlarında ṣayrūret maʿnāsına gelür, nitekim būden **13** keynūnet maʿnāsınadur ve gāh olur ki biri birinüñ maḳāmında istiʿmāl olınur. **14** Nitekim ʿArabīden kān u ṣāre birbirinüñ maʿnāsına gelür ve şoden ve reften maʿnāsına gitmege **15** daḫı dirler. **Saʿdī:**

Ḫūy bud der-ṭabīʿatī ki nişest
Ne-şeved coz be-vaḳt-i merg ez-dest

16 [-ġ-] **Şuġa:** El ve ayaḳ derisi ḳatılanmaḳ feṭḥ-i *şīn*ile şuġa maʿnāsına sāʾir esāmīsi şuḫ lafẓında **17** meẕkūrdur. [f-t] **Şufte:** Tavanuñ yivlerine itdükleri şīşe. [f-l] **Şufle:** Miṣlihu. [k-v-f] **18 Şukūfe:** Çiçek, zehre maʿnāsına şikāftenden meʾḫūẕdur. Açılduġı vaḳt yarılmaḳ **19** bulunmaġın. **(ʿ):**

Sefīd şod çü dıraḫt-ı şukūfe-dār serem

Ve ḳusmaḳ, istifrāʿ maʿnāsına. **Beyt:**

20 Çonān mendebūrem ki āmed segān-rā
Be-ḥāl-i men-i zār muẓṭar şukūfe

[k-l] **Şükle:** Her pāre **21** kim keserler, ḳavun dilimi ve yaḳa oyundısı gibi. [k-l-h-c-e-m] **Şükle-cāme:** Çapuḳ didükleri ki sıġra **22** daḫı dirler. [k-v-l] **Şükūle.** Çetüñ ḳoz. [k-v-n] **Şükūne:** Niʿmetī ters ü ʿaksine dimekdür pā-şükūne **23** bāz-gūne maʿnāsına naḳl eylemiş pā-şükūne lafẓından muḫaffef olur. [k-v] **Şükūh:** Heybet **24** ü ḥaşmet ü ḳıyḳım ve zībāyī. [k-v-h] **Şükūhe:** Demir dikeni se-kūşe maʿnāsına, güzellik **25** ve yaraşuḳ maʿnāsına. [-k-] **Şükke:** *Hāʾ*-i aṣliyile miṣlihu. **Beyt:**

Pādişāhī ki bā-şükke bāşed
26 Ḫurrem-i o çün bülend küh bāşed

[-l-] **Şülle:** Teşdīd-i *lām*ile ʿavratuñ ferci. **Şüle:** Taḫfīf-i *lām*ile mezbele şüle **27** lafẓından muḫaffefdür. [l-h-g-e] **Şülle-gāh:** Ḳasıḳ, ʿāne maʿnāsına ve dehān-ı küs. [m-e-r-g-e] **Şumār-gāh: 28** Muvaffaḳ ʿaraṣāt ve ḥesāb yiri. [n-g-e-l] **Şüngāle:** Eklīl didükleri ot ki köki **29** ḳızıl ḳan gibi olur ḥalvācılar ve mūmcılar istiʿmāl iderler, ġayrı adları şüncār lafẓında meẕkūrdur. **30** [v-r] **Şūre:** Çoraḳ yir ki anda ekin ve eyü ot bitmez ve ṭuzlu ve gerg ve mürekkeb didükleri **31** yimiş ki turunc ḳısmındandur ve turuncdan büyük ve ekşi olur. [v-r-y-d] **Şūrīde:** Ḥayrān ve ḳarġışmış. 349a/01 **Beyt:**

Ber-der-i ān ḳible-i her dīde
Sehv şode secde-i şūrīde

Şūrīdeden murād **02** burada iblīsdür. [v-z] **Sūze:** Çapuḳ ki sıġra daḫı dirler ki ḳaftān ve gönlekde olur. **03** [v-ş] **Şūşe:** Altun ve gümüşden olan sebīke ki uzun çubuḳ dögerler ve Türkīde şişe **04** didükleri ki dülgerler tavanlarda aġaç yivlerine mıḫlarlar, şefte, şefle maʿnāsına. **Esedī:**

05 ʿAmmārī dü ez-ʿūd beste be-zer
Kemereş ān pür ez-şūşehāy-ı güher

[v-l] **Şüle:** Mezbele, şüle maʿnāsına. [v-l-y-d] **06 Şūlīde:** Āḫūr ve eski ev heyāṭı.[v-h-y-r] **Şūhīre:** Naṭas yir ve baġ heregi. [v-y-d-y-d] **Şūy-dīde:** Er **07** görmüş ʿavrat. [h-r] **Şöhre:** Fārsīde meşhūr maʿnāsına istiʿmāl olınur. **Kemāl-i Işfahānī:**

08 Çün sāye perdegī-i sarāy-i ḳanāʿatīm
Çün ḫūr ze-ḫırṣ şöhre-i bāzār ni-stīm

Şüh: Nefrīn maʿnāsına. **Beyt:**

09 Hemī güft şüh ber-men ü çehr-i men
Be-dīn dūstī gerden ü mihr-i men

Ez-zebān-ı Züleyḫā-st **10 Firdevsī:**

Çonīn güft şüh ber-zen ü toḫm-zen
Keşān dil-ḫarāb-est ü nā-pāk ten

11 Nevʿ-i Evvelehu Eṣ-Ṣādi'l-Meftūḥa 12 Lisān-ı Fārsīde ḥarf-i *ṣād*[3192] olmaduġı mirāren ẕikr olınmışdur ammā erbāb-ı lüġāt kütüblerinde **13** baʿżı lüġāt getürdükleri eclden īrād olındı. [d-p-e-y] **Ṣad-pāye:** Ḥaşerāt-ı arżdan **14** çoḳ ayaḳlu bir nevʿ çıyandur. Türkīde ḳırḳ ayaḳlu dirler, baʿżılar aġaç ḳurdı dimişler **15** ve tırtıl didükleri ḳurdcaġuz Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *dūdun yeşḳaṭa min şecerü'l-ḫilāf* dimiş. **16** [d-f]

[3192] -. 3. (397b/23)

Ṣadfe: Evzāndan ṭoḳuz vaḳıyyeye dirler ki segerçe-i kebīre miḳdārıdur. [d-m] **Ṣadme:** 17 Be-hem bāz güften ve kārī düşvār resīden. **Beyt:**

Der-ʿacebem tā çerā kerd be-devrān-ı to
18 Ṣadme-i bārān u bād künbed-i gil-rā ḫarāb

[r-f] **Ṣarfe:** Menāzil-i ḳamerden birinüñ adıdur ve ziyādelik ve fāʾide 19 maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Tersem ki ṣarfe ne-bord rūz bāz ḫˇāst
Nān-ı ḥelāl-ı şeyḫ z'āb-ı ḥarām-ı mā

20 [ʿ-v] **Ṣaʿve:** Yunt ḳuşı. **Beyt:**

ʿUḳāb ez-ʿadl-i şeh bā-ṣaʿve şod cüft
21 Ze-şāhīn kebk fārigˇ-bāl mī-ḫuft

[-f-] **Ṣafe:** Güyegü ot ve kekük otı ki niçe dürlü olur, *sīm*ile 22 ve *ṣad*la mervī lüġatdür. [n-d-v-ḳ-c] **Ṣandūḳçe:** Küçük ṣandūḳ. [v-m-ʿ] **Ṣavmaʿa:** ʿİbādetḫāne. 23 **Eṣ-Ṣādi'l-Meksūre:** [l-e-y] **Ṣılāye:** Üzerinde misk ezecek ṭaş. **Es-Ṣādi'l-Mażmūme:** 24 [d-r] **Ṣudre:** Baġaltaḳ ve bālāy-ı sīne. **Beyt:**

Ṣudre-i ḫār ze-dest-i bād pāyān geşte ḫāk
25 Cevşen-i māhī ze-ḫūn-ı māh rūyān geşte ter

[-r-] **Ṣurre:** Kīse. **26 Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūḥa** 27 Lisān-ı Fārsīde ḥarf-i *ṭā* daḫı yoḳdur. [e-ḳ-c] **Ṭāḳçe:** Oldur ki ṭam üstünde içerüye aydınlıḳ 28 ider. [e-ḳ-d-e-n] **Ṭāḳdāne:** Ḳızılcıḳ yimişine dirler. [e-ḳ] **Ṭāḳe:** Pencere. [e-ḳ-t] **Ṭāḳte:** Muṣandara. 29 [e-ḳ-y] **Ṭāḳye:** Tāḳye. **Beyt:**

Şemʿ-i kāşāne-i cān-est ḳadd-i mevzūneş
Şuʿle-i şemʿ buved ṭāḳye-i gül-güneş

30 [b-n-c] **Ṭabanca:** Şepleh dimekdür. [b-l] **Ṭable:** Yemiş ṣatanlar içine aġaçdan düzilmiş, yemiş 31 ḳoduḳları nesne ve taʿlīmḫānede oḳ atanlara nişān içün kāġıddan müdevver düzdükleri 349b/01 nesne ʿavām taḥrīf idüp tāble didükleri. [b-s] **Ṭabse:** Frengī ḳalı ki ṭabanse lafẓından 02 taḫfīf olınmışdur. [r-y-ḳ] **Ṭarīḳa:** Ḫū, ʿādet ve töre ve ulular yolı yaʿnī ṭarīḳ-i meşāyiḫ ve ol 03 zühreye daḫı ıṭlāḳ olınur. [ʿ-n] **Ṭaʿne:** Göñül incidecek söz. [l-e-y] **Ṭalāye:** Ḳaravul. [n-y-s] 04 **Ṭanīse:** Frengī ḳalı. [n-f-s] **Ṭanefse:** Zīlī ki döşenürler. [v-l-g-e] **Ṭavlgāh:** Ṭavla yiri. [v-l] 05 **Ṭavla:** Türkīde tavla didükleri ki altı ata bir tavla dirler, ṭavīle lafẓından taḫfīf olınmışdur. 06 [v-y-l] **Ṭavīle:** Miṣlihu. **Eṭ-Ṭā'i'l-Meksūre:** [y-r] **Ṭīre:** Ḫışm u ġażab ve ḳamışmış. **Beyt:**

07 Der-ṭīreem ze-ṭurre ki küstāḫ der-ruḫet

Be-nişest ü rāstī be-heme rūy kec nişest

Eṭ-Ṭā'i'l-Mażmūme 08 [-r-] **Ṭurre:** Alın sacı ve tura ki ṭablbāzı anuñıla çalarlar. [f-y-l] **Ṭufīle:** Oyundı, ṭufeyl maʿnāsına. **09 Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa 10** [e-r] **ʿĀze:** Ḳaraḥişārī ḳızılca ki ʿavratlar yüzlerine sürerler, gül-güne maʿnāsına dimiş. [e-y-ş] **11 ʿĀīşe:** Yund ḳuşı sā'ir adları zerd-ser lafẓında ẕikr olınmışdur. [-c-] **ʿAcce:** Cāy-gīne maʿnāsına ki **12** ʿāmme taḥrīf idüp ḳayġana dirler. [ẕ-b] **ʿAẕabe:** Yılgun ḳozaġı ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. **13** [r-v-b] **ʿArūbeh:** Cumʿa güni. [r-v-s-p-r-d] **ʿArūs-perde:** Bir nevʿ ḳızıl güldür, laʿl-gūn daḫı dirler. **14 Esedī:**

Rede-der-rede z'ān gül-i laʿl-gūn
Ki ḫ̆ānī ʿarūsī be-perde derūn

[ş-ḳ] **ʿAşeḳa: 15** Üzümli sarmaşıḳ. [ṣ-y-d] **ʿAṣīde:** Ṭatlu bulamac ve ḫānegī ḥalvā. [ṭ-s] **ʿAṭse:** Aġsırmaḳ, Ḳaraḥişārī **16** dıraḫtī ki āteş efrūzend dimiş. [f-e-v] **ʿAfāve:** Ser-i dīk bāşed. [ḳ-y-d] **ʿAḳīde:** Balı veyā şekeri **17** āteş üzerinde ḳıvāma getürürler. [-k-] **ʿAkke:** Saḳsaġan didükleri ḳuş ki ġurāb-ı eblaḳ dirler **18** meşhūrdur ki laḳlaḳ ile ʿufūneti olan yirlerden ḳaçarlar, āşiyānelerin bıraġurlar, ʿufūnet **19** defʿ olduḳda girü mekānlarına gelürler. [-n-] **ʿAnde:** Kertenkele didükleri cānver ki ḥaşerāt-ı arżdandur. [y-b] **ʿAybe:** Cāme-dān. **20 Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 21** [e-j] **Ġāje:** ʿAvratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılca ki baʿżı yirlerde aña figer dirler, gül-güne maʿnāsına **22** ve eñlik didükleri ot ki ḳan gibi ḳızıl köki olur, ḥalvācılar ve mūmcılar istiʿmāl iderler **23** ve girve gürūh-ı ʿavratları tāze iken yüzlerine sürerler, baʿżılar kökine dirler didiler. **Besāṭī:**

24 Ez-ġāje vü sürme nī-st ḥālī
Şiʿr-i ġazel kemāl-i ḫ̆ātūn

Dīger:

Dīger ʿayş u ṭarab-rā tāze kerdend
Ze-mey ruḫ̆sār-ı ʿişret ġāje kerdend

25 Sā'ir esāmīsi gül-gūn lafẓında meẕkūrdur. **Ġāze:** Ögündire didükleri ki **26** öküzi anuñıla sürerler, ġayrı adları bedāz lafẓında mesṭūrdur. [e-ş-y] **Ġāşiye:** Eyer örtüsi. **27** [e-l-y] **Ġāliye:** Ḳaynamış müşg ve ḫ̆oş ḳoḫ̆ulı laṭīf terkīb ü ġāliye müşg didükleri rāyiḥalu **28** nesne ki ʿArabca zebāde dirler, Ḥabeşe ve Hind diyārında olur bir ḥayvāndur, zebād kedisi dirler **29** ʿavrat ferci gibi dübüri yanında bir yiri vardur, ʿaraḳından ol mevżiʿde cemʿ olur, andan **30** alurlar. [r-e-r] **Ġarāre:** Ḳıldan olmış çuvāl, ʿāmme taḥrīf idüp ḥarār dirler. [r-e-ş-y-d] **Ġarāşīde: 31** Ḫ̆ışmnāk ve ġażabnāk. [r-e-v]

Ġarāve: Ḳıldan Çuvāl, ġarāre maʿnāsına. [r-ç] **Ġarçe:** Muḫanneṯ ü ebleh ü nādān 350a/01 ü zebūn maʿnāsına. Māverāʾün-nehr lüġatdür. **Beyt:**

Her ān kū ḫar-mizāc u ġarçe bāşed
Verā çi ḳavl çi āver çi bāşed

02 [r-ġ-n-c] **Ġarġançe:** Cimāʿa ṭoymaz ʿavrat. [r-m-y-d] **Ġarmīde:** Ḳaḳmaḳlu, ġażabnāk, ġırāşīde 03 maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Nefs-i to ezdehā-est ġarmīde
Nīk ü bed her çi yāfte çīde

Niʿmetī ınçḳırı 04 ınçḳırı aġlamaḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-v-e-ş] **Ġarvāşe:** Bir otdur ki iplik ve saḫtbān yüzine 05 sürmek içün cüllāhlar ve başmaḳçılar līf iderler ve ābgīr maʿnāsına ve aġırşaḳ. [z-e-l] **Ġazāle:** Güneş, 06 āfītāb maʿnāsına. **Beyt:**

Yek-ẕerre ez-levāmiʿ-i nūret ġazāle bord
Yek şemme ez-revāyih-i ḥulfet ġazāl yāft

07 ve çāştgāh vaḳti ve geyik, āhū maʿnāsına. **Beyt:**

Ey şīr-i şikārī ki be-ʿavnet çü ġazāle
08 Āhū bere der-çeşm ü dil şīr-i ner āmed

Meẕkūr lüġat ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. 09 [j-y-d] **Ġajīde:** Ḳızlıḳsız olan ḳıza dirler, yaʿnī ol ʿavrat ki ḳızdur diyü, ere virürler ḳız 10 çıḳmaya, ġajend maʿnāsına. [f-d] **Ġafde:** Ḳatı. [-f-] **Ġafe:** Ḳıvırcıḳ ḳuzı kürki, *fā*nuñ teşdīdi vü taḫfīfi 11 cāʾizdür. [l-b] **Ġalbe:** Feṯḥ-i *lām* u *bā* ile ḳarġa, saḳsaġan bu maʿnāya sāʾir esāmīsi ḳujā 12 lafẓında meşṯūrdur ve yigitlik ve izdiḥām ve ġālib olmaḳ. [l-t] **Ġalte:** Oḳlaġı. [l-ġ-l-c] **Ġalġaliçe:** 13 Ḳıcıḳ, dağdağa maʿnāsına, ism-i maṣdardur. Sāʾir adları *ketemtū* lafẓında meẕkūrdur. [l-ġ-l-y-c] **Ġalġalīçe:** 14 Miṣlihu. [l-y-v-e-j] **Ġalīvāje:** Çaylaḳ ḳuşı, *zaġn* maʿnāsına ġayrı esāmīsi *gūşt-rübā* lafẓında 15 meşṯūrdur. [m-ḫ-v-e-r] **Ġam-ḫˇāre:** Ḳayurıcı, ġam-ḫˇāre maʿnāsına. [m-z-d] **Ġam-zede:** Ġamdan ḫasta olmaḳ. [m-z] **Ġamze:** 16 Göz ḳaḳmaḳ ve kirpige daḫı ıṭlāḳ olınur. **Süheylī:**

Çi çeşm-i siḥr-sāz-est īn ki geşt ez-ġamze vü nāzem
17 Çi müjgān-ı dırāz-est īn ki ber-dil mī-resed bāzem

Beyt:

Dıraḫt-ı şeb sāḫte siḥr-i ḥelāl
18 Bā-belī ġamze vü Hindū-yı ḫāl

[m-n-d] **Ġamende:** Ġuṣṣalu, endūh-gīn maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫudāvendā to ān şāhī ki bāşed

19 Zenet şādī-i cān ġamende

Ġayrı adları ġamnāk lafẓında ẕikr olınmışdur 20 ve ḫışmnāk maʿnāsına. [n-c-e-r] **Ġancāre:** Ḳızılca ki ʿavratlar yüzlerine sürerler ve eñlik, ġancār maʿnāsına 21 sāʾir adları anda meẕkūrdur. [n-d] **Ġande:** Örümcek, ʿankebūt maʿnāsına. **Esedī:**

Ten ġande-rā pāy bāyed nuḫust

22 Pes āngāh ḫalḫāl bāyedeş cust

Ve büv didükleri zehrnāk böcek ki ʿaḳreb gibi 23 ṣoḳar ādemi helāk ider, ʿaḳrebden eşeddür, ḥarekāt-ı ṣülüṣe ile mervīdür ve kertenkele, sūsmār 24 maʿnāsına. Niʿmetī ve ṣu ḳabarcıġı ki ʿArabca ḥabāb dirler ve ekşī ḫamīr ve ḳoḳı maʿnālarına daḫı gelür dimiş. 25 [n-y-n] **Ġanīne:** Bal arısınuñ yuvası. [v-ṭ] **Ġavṭa:** Ṣuya ṭalmaḳ, aʾcām ʿādetlerince tā oḳurlar 26 gāh olurki *tā* ile daḫı yazarlar ve żammıla daḫı müstaʿmeldür. [y-m] **Ġayme:** Sünger ki deñiz kenārında bulınur 27 bulutdur. **El-Ġayni'l-Meksūre** r-v-e-ş] **Ġırvāşe:** Ṣūf āletlerindendür. [-ş-] **Ġışe:** Bir siyāh 28 nesnedür, miske ḳarışdururlar, ġayrı adları ġışāmüşg lafẓında mesṭūrdur. [l-e-l] **Ġılāle:** Zirh 29 altına giydükleri ḳısacıḳ gönlek, ʿArabīdür, erbāb-ı lüġat kitāblarında īrād itdükleri eclden 30 yazıldı. [y-v] **Ġībe:** Üzerine dürlü dürlü naḳşlar olınmış bilik. [y-ş-l] **Ġīşe:** Ḥaṣīr otı 31 gibi bir otdur ki andan cuvāllar iderler, ṣaman ṭaşurlar ve ol çuvāllara daḫı dirler. **Laṭīfī:**

350b/01 Bed-ḫˇāh-ı to bīnemeş hemīşe

Muḥtāc u ḳarīn kelīc ü ġīşe

El-Ġayni'l-Maẓmūme: [b-e-z] **Ġubāze:** 02 *Zāʾ*-i ʿArabīyile ġubāz maʿnāsına boyunduruḳ ki öküz boynına geçürür ve ṣaban ve Ögündire 03 bu maʿnāya sāʾir esāmīsi bedāz lafẓında meẕkūrdur. [t-f-j] **Ġutfeje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ʿAcemī dimek olur. 04 [r-n-b] **Ġurunbe:** Āvāz-ı ḳavī ile çıġırmaḳ naʿra urmaḳ, ġurunbeş maʿnāsına. **Şems-i F.:**

05 Ze-faẓl u baḫşeş ü ez-gūşeş-i o

Memālik ser-be-ser dāred ġurunbe

[-r-] **Ġurre:** Gök gürlemek ve derrende 06 cānver gürleyüp gümürdemek. [ş-b] **Ġuşbe:** Murdār ḳoḫu ve aġız ḳoḫusı daḫı dimişler, ġuşnāk 07 maʿnāsına. [-ş-] **Ġuşa:** ʿAnberīne teşdīdi vü taḫfīfi cāʾizdür. [l-e-m-b-e-r] **Ġulām-bāre:** Ol bed-gevher 08 ve fāsid ü bed-girdār olan kimesne ki leyl ü nehār oġlan sevdāsında bī-ḳarār olup 09 şerʿ-i şerīf ü ḥikmet-i muḫālif ḥareketler ider, nekābet-i dünyeviyye vü ʿuḳūbāt-ı ʿuḳbeviyyeye 10 müsteḥak olur, ol mefāsidüñ aʿżamından biri inḳiṭāʿ-ı tevālid ü tenāsüldür ki 11 ḳuvvet-i cāẕibe olmaduġı sebebden mecārīde nuṭfe-i naẕīfe bāḳī ḳalup müteʿaffin ü ḫarāb 12 olur, baʿdehu ḫarābü'l-başr-ı şerīʿat muḳteżāsınca zemīn-i ḥırṣda ḥırāṣet ḳaṣd itseler, ḫarāb-ı 13 taḫammüdine bite ve ṣaġı daḫı anuñıla muḫteliṭ olmaġın ḫarāb u yabāb olur.

[l-b] **Ġulbe:** 14 Alaca ḳarġa, kelāġ-ı pese maʿnāsına Şems-i Faḫrī *Miʿyārı Cemālī*de ʿaḳʿaḳ ki saḳsaġana dirler diyü 15 taṣrīḥ idüp ve Iṣfahāniyān aña kelāje dirler diyü taṣḥīḥ idüp bu beyti inşā 16 eylemiş. **Beyt:**

Ger āyed zīr-i ẓıll-ı devlet-i o
Hümā-āsā şeved mesʿūd ġulbe

Ve ehl-i Fürs 17 keḥale dirler, sāʿir adları ḳujā lafẓında meẕkūrdur. [l-ġ-l-c] **Ġulġulçe:** Ḳıcık, dağdağa maʿnāsına. [l-ġ-l] 18 **Ġulġule:** Ġavġā vü ġalebe maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

ʿĀḳbet-i menzil-i mā vādī-i ḫāmūşān-est
19 Ḥulyā ġulġule der-künbed-i eflāk-endāz

[n-c-e-r] **Ġuncāre:** Eñlik ve gül-güne fetḥile ġancāre maʿnāsına. [n-c] 20 **Ġonçe:** Gül dügmesi ve çiçek ṭomurcuġı ve ṣu ḳabarcıġı, ḥabāb maʿnāsına. **Şems-i F.:**

21 Ān ḫusrevī ki surḫ ze-ḫūn-ı ʿadūş kerd
Sulṭān-ı nev-bahārī peykān-ı ġonçe-rā

[n-d] **Ġunde:** Örümcek ve 22 kertenkele ve bū didükleri böcek, ḥarekāt-ı şülüşe ile mervīdür. [n-v-d] **Ġunūde:** Imızġanmış ve uyumuş 23 ve āsāyiş ve rāḥat maʿnāsına istiʿmāl olınur. **Şems-i F.:**

Be-ʿadū reʾfet ü inṣāf u ʿadleş
24 Fiten der-ḫˇāb be-ḫūş-ı ġunūde

[v-t] **Ġūte:** Ṣuya ṭalmaḳ ve mevc-i āb-ı ġavṭa maʿnāsına. 25 [v-c] **Ġūçe:** Bednūs ibigi. [v-r] **Ġūre:** Ḳoruḳ, ḥuṣrum maʿnāsına. *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi bu lafẓı müşterek 26 naḳl eyledi, panbuḳ ḳozağına daḫı ġūre dirler didi ve bu ebyātı inşā eyledi. **Naẓm:**

27 Ebrāz dest-i feyż-i Ebū İsḥāḳ
Der-ḳoned penbe dāne der-ġūre

Der-konī yād lafẓ-ı o der-bāġ
28 Şehd kerd ü be-fejem der-ġūre

Ammā mesmū vü meşhūr bu maʿnāya *zāʾ*-i muʿceme ile ġūjedür. [v-j] **Ġūje:** 29 Panbuḳ ḳozağı, çam ḳozağına daḫı dirler. [v-ş-n] **Ġūşne:** Bir nevʿ ṭuzluraḳ mantardur, ḳurıyıcaḳ 30 güyā bir küçük çanaġı bir kiçirek çanaġ içine ḳomışlardur, ṭuz ile ele yumşaḳ ṭoḳınur. 31 Ṭuzlı oldüġıçün, ṭuz ile yururlar[3193], ṣoyup bişüricek ṭuzlulıġı gider ve bir dürlü 351a/01 çıġandur, dāʾimā el yurlar, aḳ ve siyāh reng olur. [-ş-] **Ġūşe:** Miṣlihu ve ḳayın aġacı ve 02 buġday başı. [v-ṭ] **Ġūṭa:** Ġūta maʿnāsına. [v-y] **Ġūya:** Yayuḳ anuñıla

[3193] Anı ṭuz ile yururlar. 3. (400a/07)

yoġurtdan yaġ çıḳarurlar. **03 Nevʿ-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa 04** [e-ḫ-t] **Fāḫte:** Ügeyik ḳuşı. **Cāmī:**

Ey fāḫte-i pervāz-künān ber-ser-i servī
05 Ḥāl-i dil-i murġān-ı giriftār çi dānī

[e-j] **Fāje:** *Zāʾ*-i muʿceme ile esnemek maʿnāsına ism-i maṣdardur, **06** ʿArabca *şuʾebāʾ* dirler Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi *zāʾ*-i ʿArabīyile daḫı cāʾizdür dimiş. **Fāze: 07** Niʿmetī yorġa at maʿnāsına naḳl eylemiş ve kesr-i *zāʾ*-i ʿArabīyile daḫı cāʾizdür, dimiş. [e-ġ-r] **Fāġire: 08** Aġzı açuḳ didükleri meşhūr dārū ki edviyedendür, vilāyet-i Hindden gelür, noḫūd gibidür **09** ve birer yanı yarucaḳ dānecüklerdür, içinde degirmice siyāhca ḫabbı olur. [e-l-v-d] **Fālūde: 10** Pālūde, taʿrīb idüp fālūde dirler. [e-n] **Fāne:** Çivi ki yarılmaḳ içün aġacuñ **11** yarıġına ḳaḳırlar. **Şems-i F.:**

Ser-i o-rā nihend naccārān
Der-miyānhā-yı çūb-ı fāne

12 ve derüñ altına yücelmekiçün ḳorlar ve ḳapu ardına muḥkem olmaġıçün ḳorlar ve çuvāl aġzına şoḳduḳları **13** ucı sivri aġaca dirler. [t-y-l] **Fetīl:** Mūmuñ ortasında ve çerāġuñ içinde yanan **14** fetīl ve cerāḥata şoḳduḳları fetīle daḫı dirler. [r-b] **Ferbih:** Semüz muḳābili ferbihdür. [r-ḫ-s-t] **15 Ferḫaste:** Yir üzerinde uzanup yatur, sürinür iriştügine yapışur. [r-ḫ-ş] **Ferḫaşe: 16** Ḥalvā-yı ḳaṭāyif, ferḫaşī maʿnāsına. **Rudegī:**

Besā kesā ki cevīn nān hemī ne-yābed sīr
17 Besā kesā ki bere ferḫaşe-est ber-ḫˇāneş

[r-ḫ-n-d] **Ferḫunde:** Baḫtlu ve hümāyūn maʿnāsına. [r-d-e-y-y-n] **18 Ferdāyīne:** Yarınḳı dimekdür, ferdāvem maʿnāsına. [r-z-e-d] **Ferzāde:** Zevāle. [r-z-e-n] **Ferzāne:** Ḥakīm **19** ü muʿteber üʿāḳil üʿārif ü ẕü-fünūn. **Beyt:**

Muḥtesib gūyed ki be-şiken sāġar u peymāne-rā
20 Ġālibā dīvāne pindāred men-i ferzāne-rā

[r-z] **Ferze:** Tāze sebze. [r-s-d] **Fersüde:** Şolınmuş **21** uşanmış ve müteġayyir olmış maʿnāsına daḫı gelür, Niʿmetī ve eskimiş ve didilmiş ve dökilmiş maʿnāsına **22** daḫı naḳl eylemiş. **Laṭīfī:**

Her geh dāred hevāy-ı bed-ḫˇāhī-st
Kiştzār-ı beḳāş fersude bād

23 Fersūde lafẓından muḫaffefdür. [r-s-v-d] **Fersūde:** Miṣlihu, Şems-i Faḫrī pāy-gūfte ve mālīde maʿnāsına naḳl **24** idüp bu beyti inşā eylemiş.

Beyt:

Cemāl-i dīnī vü dīn-i şehriyār-ı kişver-i gīr

25 Zihī semend-i to püşt-i sipihr-i fersūde

[r-ġ-n-d] **Ferġande:** Murdār ḳoḫulu nesne ve şarmaşıḳ, ḥaḳ budur ki eṣaḥḥ şarmaşıḳ **26** maʿnāsına, *zā*ʾ-i muʿceme iledür. Niʿmetī arpa ile buġday ḳarışmış itmek maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-f] **Ferfe: 27** Ṭurna ḳuşı. [r-m-e-n-d] **Fermānde:** Buyuruḳ buyurıcı, āmir maʿnāsına.

Beyt:

Nüvāz rūy-ı ikrām fermān dehī

28 Men ez-rūy-ı iḳdām fermān berem

[r-v-e-n] **Fervāne:** Pervāne maʿnāsına. [-f-] **Fere:** Her **29** işde ziyādelik faṣl maʿnāsına ve āsāyiş ü sāye birḳaç vechile müstaʿmeldür, kesr ü taḫfīf-i **30** *rā* vü *hā*ʾ-i aṣlīyile. **Esedī:**

Çü be-güẕeşt ez-īn kār-ı māhī fere

Beyāmed be-nezdīk-i āb-zere

*Rā*nuñ **31** Teşdīdi daḫı cāʾizdür ve teşdīd ü fetḥ-i *rā* ü *hā*ʿalāmetile daḫı istiʿmāl olınur. **ʿUnṣurī:**

351b/01 Āfitāb ez-sāye pür-külāh-ı o nihed

Ferre dīhīm der-perr-i külāh-ı yāsemīn

Esedī:

02 Ki taḫt-ı şehī dīger ānīn girift

Zamāne reh ferre dīn girift

[r-h-ḫ-t] **Ferheḫte:** Edeblü ve dölek ṭavar yaʿnī **03** fermān-berdār ʿArabca ẕelūl maʿnāsına, ferhīḫte lafẓından taḫfīf olınmışdur. [h-y-ḫ-t] **04 Ferhīḫte:** Miṣlihu. [r-y-d] **Ferīde:** ʿAceb ü kibr ü nāzlanmaḳ. [r-y] **Ferye:** Laʿnet, ḳarış virüp sögmek, nefrīn **05** maʿnāsına. [-j-] **Fejih:** *Zā*ʾ-i ʿAcemī vü *hā*ʾ-i aṣlīyile çepel ü murdār u zişt liḳā maʿnāsına, *fā*nuñ fetḥ ü **06** kesri cāʾizdür. **Rudegī:**

Īn fejih pīz-i rehber-i to me-rā ḫˇār girift

Berhā nād ez o īzed cebbār-ı me-rā

07 Ammā Mevlānā Ḥalīmī girh ü zirh veznine istiʿmāl olınur dimiş. [s-l] **Fesle:** Niʿmetī Moḳol **08** ve büyük at sürisi maʿnāsına naḳl eylemiş. [s-y-l] **Fesīle:** Süri, reme maʿnāsına. **Esedī:**

09 Hezār esb-i nīk ez-fesīle kezīd

Dūre sī hezār ez-bere ser-berīd

Baʿżılar taḫṣīṣ **10** idüp at sürisi, kelle-i esb dimişler, eṣaḥḥ budur ki Niʿmetī ve incinüp āh eylemek ve **11** utanan kimesne ve ḫurmā fidanı maʿnāsına da naḳl eylemiş. [ḳ-v-e-r]

Faḳvāre: Ol ki ḫacletden 12 yā żucretden müteḥayyir olup aṣlā āvāz u ḥareket gelmeye, maʿnā-yı terkībīsi büt gibi dimekdür, 13 nitekim bütden ḥareket ve nuṭḳ gelmez, bu daḫı anuñ gibi olur. [-k-] **Fekke:** Aḥmaḳ. [l-e-d] **Felāde:** 14 Bāṭıl u bīhūde ve herze söz sāʾir adları fālād lafẓında meẕkūrdur. [l-ḫ-m] **Felḫame:** Ḫallāc çegi 15 ve cüllāh āletinden biridür ve ḳapu ḥalḳası felḫam maʿnāsına. [-n-] **Fene:** Ḳursaḳ, ḥavṣala maʿnāsına ve fenk 16 didükleri siyāhca dānelerdür ki ekerler ṭavara yidürürler. **Feh:** Fehe lafẓından taḫfīf olınmışdur 17 gemi küregi ve büyük ḳar küreyecek kürek, baʿżılar muṭlaḳā kürek maʿnāsına naḳl 18 itmişler. [-h-] **Fehe:** Mislihu. [y-ş-l] **Feşīle**: İşkence ve at sürisi. [y-l-c] **Feylece:** Giç dimekdür. **El-Fāʾi'l-Meksūre:** 19 [t-n] **Fitne:** Ḳarḳaşa ve ışṭırāb ʿArabīdür Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [r-e-ş] **Firāşe:** Kilīd perresi. 20 [r-s-t-e-d] **Firistāde:** Gönderilmiş dimekdür, Resūl maʿnāsına enbiyāya *ʿaleyhi's-selām* ve ilçilere 21 ıṭlāḳ olınur. [r-s-t] **Firiste:** Miṣlihu. [r-ş-t] **Firişte:** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki firiştenüñ 22 Türkī dilde de istiʿmāli şāyiʿdür, lafẓ-ı Fārsīde lisān-ı ʿArabīde melek didükleridür, 23 niteki bu beytlerde vāḳiʿdür. **Şiʿr:**

Ferīdūn ferruḫ firişte ne-buved
Ze-misk ü ʿanber sirişte ne-buved
24 Be-dād u diheş yāft ān nīgūyī
Ne-gūyī konī ger Ferīdūn tūyī

Firiştenüñ aṣlı perhiştedür. 25 Lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi perdür *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḳanat maʿnāsına ol *bā*nuñ *fā*ya tebdīli şāyiʿdür. 26 Pārsī de dirler Fārsī de dirler, Işfahān da dirler, Ispahān da dirler, bir cüzʾi de heştedür 27 ism-i mefʿuldür, heştenden bir nesneyi düşürmeyüp ṣalı virmege dirler, ḳuşlar ḳanatların 28 yaysa ferūheşt-i per dirler, nitekim bu beytde vāḳiʿ olupdur.

Beyt:

Ḳażā çün ze-gergūn ferūheşt-i per
29 Heme zīr kʾān kūr geştend ü ker

Taṣvīrlerde firişte ḳanatların açuḳ yazarlar 30 ol sebebden aña perhişte dimişlerdür, cāʾizdür ki firiştenüñ bir cüzʾi hişte olmaya 31 hişt ola, māżī maʿnāsına āḫirindeġi *hā* maʿnā-yı ʿām-ı terkībīden maʿnā-yı ḫāṣ-ı ʿilmīye naḳl 352a/01 içün ola, hem-ḫˇābedeki *hā* gibi bu *hā*nuñ aṣlı emṣele müteʿaddedesiyile maḥallinde beyān olınmışdur. [r-f-r] 02 **Firfire:** Oġlancuḳlar oynaduḳları pırlaġuç. [-r-] **Firih:** Girih ü zirih veznine faẓl ki artıḳlıḳdan 03 ʿibāretdür. **Cāmī:**

Çü der-luṭf ez-nebāteş dil-firih şode
Nebāt ender-dil şīşe girih şode

04 Fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. [r-y-s] **Firīse:** Yırtıcı şikārı. [-y-] **Firīh:** Laʿnet 05 ü ilenç ve yalan ve şübhe fetḥile daḫı mervīdür. [-j-] **Fijih:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile girih ü zirih veznine *hāʾ*-i 06 aṣlīyile çepel ü murdār maʿnāsına fetḥile daḫı mervīdür, maḥallinde īrād olınmışdur. **Şems-i F.:**

07 Bāz dāred pākī-i aḫlāḳ
Ehl-i bidʾat-rā zaḥvāl-i fijih

[s-e-n] **Fisāne:** Ḳıṣṣa vü ḥikāyet ü meṣel. 08 [s-l] **Fisele:** *Sīn*-i mühmele ile miṣlihu. [g-e-n] **Figāne:** Düşük oġlan ki ana raḥminden düşe. 09 **Şems-i F.:**

ʿAceb kerd şemen cāhet der-encām
Ne-kerded nī-st mānend-i figāne

[-k-] **Fike:** 10 Taḫfīf-i *kāfi*le ḫalḳ arasında iş eri olup maslaḥatlara ḳarışan kimesne Türkīde 11 daḫı müstaʿmeldür. **Fikke:** Teşdīd-i *kāfi*ledür ve yaşlar kāsesi, keçkül maʿnāsına. **Fih:** Gibi ki ḳālıbdur 12 ve büyük kürek *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve micrefe ki anuñıla gemi yürüdürler dimiş. 13 [-h-] **Fihe:** Miṣlihu bu iki lüġat meftūḥa bābında daḫı naḳl olındı. [y-r-v-z] **Fīrūze:** Meşhūr 14 ḳıymetī ṭaş. **Ḳālü ʿAleyhi's-selām:** *Taḫtamū bi'l-fīrūzec fe-inne yaẕhebün-nisyān u yaṭrūdü'ş-şeyṭān.* 15 Muʿarrebi fīrūzecdür, fīrūz ʿArabīde ẓafer maʿnāsınadur andan ötüri ḥacer-i ẓafer 16 ü ḥacer-i manẓar dirler, Ezherī dir ki selāṭīn bu ṭaşa taʿẓīm ü tekrīm iderler, ol sebebden 17 ki ṣāḥibinden ḳatli defʿ ider, aṣlā bir maḳtūluñ u ġarīḳüñ barmaġında bulunmamışdur 18 dirler, ʿaḳreb ṣoḳmış ādeme içürseler, zehrini defʿ ider, ġāyetde aʿlāsı maʿden-i 19 Ezherīden olup, Ebū İsḥāḳı olmaḳ gerekdür ki rengi nihāyet mertebede aʿlādur, Ḫˇāce 20 Ḥāfıẓ niteki ol pādişāh-ı ʿālī-cāhuñ devleti temṣīlinde bu beyti buyurmışdur.[3194] **Beyt:**

21 Rāstī ḫātem-ı fīrūze-i Ebū İsḥāḳī
Ḫoş der-ḫaşīde velī devlet-i müstaʿcel buved

Fihe: Tezkere 22 ki anuñıla balçıḳ ve gemre ṭaşırlar ve şarāb ölçegi olan midre ve aġaç kürek anuñıla 23 gemre kürerler ve aġaç bil. **El-Fāʾi'l-Mażmūme** [c-ġ-c] **Fucfuce:** İki kişi birbiriyile gizlü söz 24 söyleşmek. [r-e-t] **Furāte:** Besdil ü köftür ki bekmezden iderler. [r-e-ġ] **Fürāġe:** Ḳalem silecek 25 silgi. [r-v-c] **Fürūce:** Açuḳ ve yarıḳ. [r-c] **Fürce:** Fürūce lafẓından taḫfīf olınmışdur. [e-v-z-n] 26 **Fürūzene:** Açıcı ve yalıñlayıcı. [r-v-z-y-n] **Fürūzīne:** Dutruḳ ki anuñıla çaḳmaḳdan od 27 yaḳarlar. [r-v-m-e-n-d] **Fürū-mānde:** ʿĀciz ḳalmış ve yorılmış. [r-v-m-e-y] **Fürū-māye:** Aṣlı kötü, denī 28 ve cimri.

[3194] --. 16. (336a/26)

Şeyḫ Saʿdī:

Bā-fürū-māye rūzgār me-ber
K’ez nī ze-būryā şeker ne-ḫorī

[r-v-h-ḫ-t] **29 Fürūheḫte:** Ṭoñmış ve behem āmede maʿnāsına. [r-v-h-y-d] **Fürūhīde:** ʿĀḳil ü dānā. [r-v-h-ş-t] **30 Fürūheşte:** Ṣarḳıḳ ve ṣalınmış ve ṣalıvirilmiş maʿnāsına. [s-r-d] **Füsürde:** Ṭoñmış dimekdür, **31** puḫtī maʿnāsına da gelür. [-k-] **Füke:** Meclislerde süfre ḳoyıcıya dirler. [l-e-t] **Fülāte:** Besdil 352b/01 ve köftür, firāte maʿnāsına. [l-e-n] **Fülāne:** Miṯlihu. [l-k] **Fülke:** Çādır depeligi olan taḫta. **Beyt:**

Cāyī ki refʿet-i to zened ḫayme-i celāl
02 Yek fülke ez-ḫıyām-ı to ḫūrşīd-i ḫāver-est[3195]

[-l-] **Fülle:** Her dişi **03** ki ṭoġurduḳda evvel emçiklerine gelen süd ki Türkīde aġız dirler, *lām*uñ taḫfīfi vü teşdīdi **04** cāʾizdür. [n-c] **Fünce:** Söylemek. [v-t] **Fūte:** Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [v-ẕ] **Fūẕe:** Abgāmenüñ **05** māyesi ki buġday veyā arpa unı ṭuzsuz ve ḫamīr māyesi ısı ṣu ile ḳaṣḳatı yoġururlar **06** ve ḳurṣ idüp ortasın delerler ve incīr yapraġına ṣarup birine içine ḳoyup gölgede **07** ḳorlar, müteʿaffin olur, sāʾir tafṣīli āb-gāme lafẓında beyān olınmışdur, taʿrīb idüp **08** fūẕec dirler ve *fūẕe*, aġırşaḳ maʿnāsına daḫı gelür. [v-j] **Fūje:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile aġız çevresi. [v-ṭ] **Fūṭa: 09** Fūte maʿnāsına. [-v-] **Fūh:** Ḳızıl boya didükleri ot, eṭıbbā ḳatında fevvetü’l-ṣubʿ dimekile maʿrūfdur. **10 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi’l-Meftūḥa 11** [e-b-l] **Ḳābile:** Āverde ʿavrat ki oġlan ṭoġarken ṭutar, sāʾir adları bārāc lafẓında **12** meẕkūrdur. [e-f-y] **Ḳāfiye:** Şuʿarā-yı ʿAcem ʿörfünde ḳāfiye şol nesneye dirler ki cemīʿ ebyāt **13** evāḫirinde anuñ tekrārı vācib yā müstaḥsen ola, şol şarṭıla ki müstaḳil kelime olmaya **14** belki kelimeden cüz yā cüz meṣābesinde ola ve baʿżılar kelime-i āḫīre ve baʿżılar mücerred ḥarf-i reviye **15** ḳāfiye dirler **ve Redīf:** Şol kelimeye ve şol kelimāta dirler ki ber-sebīl-i istiḳlāl ü cemīʿ ebyātuñ **16** evāḫirinde biʿaynihā tekrār gele ve bunuñ gibi şiʿre müreddif dirler, ḫāssa-i şuʿarā-i ʿAcemdür **17** eger çi kim müteʾaḫḫirīn ʿArab redīf ile daḫı eşʿār dīdiler ve revi ki ḳāfiyenüñ **18** ḥarf-i aṣlīyilesinden āḫir ki ḥarfe yā anuñ meṣābesinde olan ḥarfe dirler, eger oña bir **19** ḥarf muttaṣıl ola vaṣl dirler ve vaṣla lāḥiḳ olan ḥarf-i vāḥide ḫurūc dinür ve ḫurūca **20** ilṣāḳ olınan ḥarfe mezīd oḳurlar ve mezīde peyvend olan bir ḥarfe veyā ḫurūfa veyā ḫurūf-ı **21** müteʿaddideye nāʾire ıṣṭılāḥ iderler, meṣelā bu beytde. **Beyt:**

Ān meh ki be-çeşm-i mihr dīd setīmeş
22 Ez-cümle-i nīkvān güzīd setīmeş

[3195] --. 16. (336a/26)

Ḥarf-i revī lafẓ-ı dīd ü güzīdüñ *dāl*larıdur, *sīn*ler vaṣl 23 ve *tā*lar ḫurūc ve *yā*lar mezīd ve *mīm*ler ile *şīn*ler nāʾiredür ve fiḳrat inşāda naẓmda mıṣrāʿ gibidür 24 fiḳrat diyü lüġatde igü kemüklerine dirler, nitekim igü kemükleri bi-ḥasbi't-tertīb müntaẓam ü bi-ḥasbi'l-miḳdār 25 mütefāvetdür, bunlar daḫı kimi uzun ve kimi ḳıṣa olduġı eclden erbāb-ı inşā 26 fiḳrat diyü ıṣṭılāḥ itdiler **ve Seciʿ** lüġatde gügercin āvāzına dirler ve ıṣṭılāḥda fiḳratler 27 evāḫirinde olan kelimāt-ı mütevāfiḳaya dirler. [e-ḳ-r-h] **Ḳāḳre:** Cānib-i ʿArabda Ṭanca vilāyetinde 28 bir meşhūr ṭaġ adıdur ki anda altun ve gümüş maʿdeni ve müşg ü kāfūr çoḳ olur. **Esedī:**

29 Fütādend rūz dihüm yek-sere
Be-ḫussarem gehī nām-ı o Ḳāḳre

[e-ḳ-l] **Ḳāḳule:** Vilāyet-i Hindden gelür iki 30 dürlü meşhūr edviyedendür, ḳāḳule-i ṣaġīr ve ḳāḳule-i kebīre dirler, ṣaġīresine mīl daḫı dirler. 31 [l-y-ç] **Ḳalīçe:** Küçük ḫālı. [b-e-l] **Ḳabāle:** Ḳāḍī ḥucceti. [b-e] **Ḳabāh:** Öñi açuḳ ḳaftān ve küpig sāʾir 353a/01 tafṣīli ḳabā lafẓında beyān olınupdur. **Beyt:**

Yekī der-bereş perniyānī ḳabā
Yekī ber-sereş Ḫusrevānī külāh

02 [-b-] **Ḳaba:** Ve bi'l-kesri'l-ḳāf hezār tüy yaʿnī ḳırḳbayır didükleri ki işkenbedendür. [t-e-d] **Ḳatāde:** 03 Ḫār-ı muġaylana dirler ve ṣaḥābe-i güzīnden birisinüñ ism-i şerīfidür, *rıḍvāna'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn*. 04 [c-l] **Ḳacle:** Saḳsaġan ḳuşı, sāʾir adları ḳajā lafẓında mesṭūrdur. [ḥ-b] **Ḳaḥbe:** Rūspī ʿavrat 05 ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [r-e-b] **Ḳarābe:** Ḳabaḳulaḳ desti. **Ḥāfıẓ:**

Der-ʿahd-i pādişāh-ı ḫaṭā-baḫş cürm-pūş
06 Ḥāfıẓ ḳarābe keş şod u müftī piyāle-nūş

Ve kilindir ve büyük şīşe ki 07 ẓürefā-yı Aʿcām şarāb ṣāfī olmaġıçün anuñ içinde ṣaḳlarlar. [r-y-ş] **Ḳarīşe:** Ur 08 didükleri ʿillet. [r-y] **Ḳariyye:** Ḳuş cigeri ki ʿArabīdür. [j-e-l] **Ḳajāle:** Saḳsaġan ḳuşı. [ş-ḳ-n] **Ḳaşḳane:** 09 Bī-dār kerden. [-ḳ-] **Ḳaḳa:** Kerīh ve yigrenc dimekdür, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, oġlancuḳlara tenfīr 10 içün istiʿmāl olınur, baġac maʿnāsına ve ebe didükleri ʿavrat ḳābile maʿnāsına ġayrı adları bārāc 11 lafẓında meẕkūrdur. [l-y-y] **Ḳaleyye:** Bir ṭaş gibi nesnedür, renglere girer bir otdan tertīb iderler. 12 [n-e-r] **Ḳanāre:** Ṭavar boġazlanacaḳ yir. **Beyt:**

Ḳaṣṣāb-vār merdüm-i çeşmet be-nāzikī
13 Müjgān ḳanāre girde vü dilhā be-rūzde

[n-c-ġ] **Ḳancuġa:** Terki, fitrāk maʿnāsına. [n-c-v-ġ] **Ḳancūġa:** Miṣlihu. [n-c] 14 **Ḳanca:** Raʿnā vü nāz. [n-c-y-ġ] **Ḳancīġa:** Fitrāk, ḳancuġa maʿnāsına. [n-y-n] **Ḳanīne:** Ṣurāḫī,

lisān-ı ʿArabīde 15 *nūn*-ı evvelüñ taẕʿīfiyile lisān-ı Fārsīde taḫfīfiyile. **Esedī:**

Ḳanīde be-girī-st ez-mey-i laʿl-fām
16 Be-nālīd nāy u be-ḫandīd cām

[v-e-d] **Ḳavvāde:** Ḳaltabān. **ʿUnṣurī:**

Hüdhüd ḳavvāde der-cāyī ki bāşed tā cüda
17 Faḫr bāşed bāz-rā der-ʿahd-i o bī-efserī

El-Ḳāfi'l-Meksūre. [b-l] **Ḳıble:** Maʿrūf Mekke 18 cānibi, sāʾir ehl-i kitāba sābıḳan ḳıble Ḳudüs-i şerīf idi. Ḥażret-i risālet-penāh *ʿaleyhi efżali'ṣ-ṣalavāt* 19 *ilā yevmi'l-intibāh* evvelā Ḳudüs cānibine namāz ḳılarlar idi. Ḳudüs-i şerīfüñ esāsını 20 Ḥażret-i Dāvud *ʿaleyhi's-selām* bıraġup, Ḥażret-i Süleymān *ʿaleyhi's-selām* tamām itmişdür. Baʿdehu 21 *fe velli vecheke şaṭra'l-mescidi'l-ḥarām*[3196] āyeti nāzil olduḳda Mekke-i Müşerrefe cānibine şerefhā Allāhu *teʿālā* 22 teveccüh itdiler. [r-ṣ-ʿ-n] **Ḳırṣaʿne:** Boġa dikeni. [r-f] **Ḳırfe:** Dārçīnī didükleri. [-r-] **Ḳırre:** Sermā. [ṣ-m] 23 **Ḳışma:** Misvāk pāresi. [-ṣ-] **Ḳışşa:** Efsāne, ḥikāyet maʿnāsına. [ṭ-ʿ] **Ḳıṭʿa:** Bir ḳāfiyede 24 birḳaç ebyāta dirler ki maṭlaʿı olmaya. [y-m] **Ḳıyma:** Maʿrūf ḳıyma ki Türkīde daḫı istiʿmāl olınur. 25 **El-Ḳāfi'l-Mażmūme** [-b-] **Ḳubbe:** Maʿrūf künbed ki Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [b-y-n] **Ḳubīne:** Küsbe 26 ki simsimden ve ḳozdan ve anuñ gibilerden olur. [r-ṭ] **Ḳurṭa:** Tekele, ḳaftān yaʿnī *nīm tene kürte* 27 dirler, ḳurṭa dirler, taʿrīb idüp ḳurṭaḳ dirler. [r-f] **Ḳurfe:**[3197] Kürkden külāh ve dārçīnī ki 28 ḳaranfil didükleri ḫoş ḳoḫulu dārūnuñ ḳabuġıdur ve çārṭāḳ, *ġurfe* maʿnāsına. [-r-] **Ḳurre:** 29 Nūr, başar. [r-e-ş] **Ḳurāşe:** Bir ısıtmadur ki kişinüñ tüyin ürperdür. [-f-] **Ḳuffe:** Yaġcılar zenbīli, 30 ʿArabca ḳufʿa dirler. [l-v-l] **Ḳulūle:** Yumaḳ ve yuvalamaḳ *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi pamuḳ yolmaḳ 31 maʿnāsına naḳl eylemiş. [-l-] **Ḳulle:** Ṭaġ başı ve ḳalʿa ḳullesi. [-n-] **Ḳunne:** Miṣlihu, ṭaġ başı. 353b/01 **Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa** 02 [e-b-n] **Kābene:** Göz, çeşm ve ʿayn maʿnāsına feṭḥ-i *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. Erbāb-ı lüġatüñ 03 ekṣeri kesr-i *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür, rivāyet eylediler, ġayrı adları çeşm lafẓında mesṭūrdur. 04 **Şems-i F.:**

Ey şehen-şāhī ki mihr-i çarḫ-rā
Hest rūşen ez-ū cūdet kābene

[e-b-y-l] 05 **Kābīle:** Ṭabībiler içinde edviye dögdükleri hāvana dirler. [e-t-v-e-r] **Kātvāre:** Baş aġrısı, *ṣudāʿ* 06 maʿnāsına ve ser-gerdān dimekdür. [e-t-v-r] **Kātvere:** Miṣlihu. **Şems-i F.:**

[3196] Kuran, Bakara (2/144): Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.
[3197] 16. nüshasında **Ḳurfe** sözcüğünden **Gāve** sözcüğüne kadar bulunmamaktadır. (338)

Dosteş ʿāḳil-est ü pā-ber-cā

07 Düşmeneş ebleh-est ü kātvere

[e-ç-r] **Kāçere:** Āspire toḫmı kāçīre lafẓından muḫaffefdür. 08 [e-ç-k-y-n] **Kāçkīne:** Niʿmetī saḳsaġan ḳuşına dirler dimiş, ġayrı esāmīsi ḳajā lafẓında 09 yazılmışdur. [e-ç-y-r] **Kāçīre:** Kāçire maʿnāsına. [e-ç-y-n] **Kāçīne:** Miṣlihu. [e-d] **Gāde:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gölgelik 10 ve cimāʿ olınmış ʿavrat. [e-r-t-n] **Kārtene:** Būy ki ḥubūb cinsindendür, ʿArabca 11 ḥulbe dirler. **Kārzārgāh:** Ṣavaş yiri. [e-r-g-e] **Kārgāh:** İş yiri. [e-r-g] **Kārgeh:** *Hā* ʾ-i 12 aṣlīyile miṣlihu. [e-r-n-e-m] **Kār-nāme:** Evreng dimekdür. [e-r] **Kāre:** Ḳamış ev. [e-z-r] **Kāzire:** 13 Toḫm, ʿuṣfūr. [e-z-m] **Gāze:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *zā* ʾ-i ʿArabīyile kümele ki ṣayyādlar ve bāġbānlar aġaçlardan 14 çatup ve üstini yapraġ ve otluġıla şaḫṣ görinmemek içün örtüp içine girürler 15 ve Kürd ṭāʾifesinüñ alacaḳlarına daḫı dirler ve istiʿāre ṭarīḳasınca alçacıḳ yapılmış 16 eve daḫı dirler. **Beyt:**

Ümmīd-i vaṣl-ı to nī-st der-vehm-i men ki āḫir

Der-gāze-geh eyān sulṭān çi güne bāşed

17 *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi sāybān maʿnāsına ve daḫı şol aġaçlar duzaġa 18 ḳarşu[3198] vażʿ iderler, tā ṣayd anı görüp ürküp duzaġa düşe dimiş ve bu ebyātı 19 temṣil getürmiş. **Şiʿr:**

Sipihr-i nīl-gūn bā-īn heme ḳadr

Sarāy-ı şāh-ı ʿādil rāst gāze

20

Be-pāy-ı ḫod be-dām āyend naḫcīr

Eger ber-nām-ı o sāzend gāze

[e-z-y-r] **Kāzīre:** Kiçirek ḳazġancıḳ 21 ki baḳraç dirler. **Kājīre:** *Zā* ʾ-i ʿAcemīyile aspür didükleri ot ki bostānlarda ekerler 22 ʿArabca ʿuṣfur ve aḥrīż maʿnāsına. [e-s-k-y-n] **Kāskīne:** Aru ḳuşı ki çolaḳ ḳuşı daḫı dirler 23 ve ḳız ḳuşı ḥaḳ budur ki boyun buran didükleri ḳuşdur, kerāye daḫı dirler, benek benek 24 beñleri olduġıçün, ʿArabca aḫīl dirler. **Şiʿr:**

Kāle zernī ve ʿalemī bi'l-umūr ve şeyemtī

25 Femā ṭāʾirī fimā ʿaleyke bāhīlā

[e-s] **Kāse:** Çanaḳ, ʿArabca ḳaṣʿa maʿnāsına ism-i ʿāmdur. 26 Küçügine ve büyügine ıṭlāḳ olınur ve baḳırdan *Vesīle* ṣāḥibi ve saḳsıdan olanına 27 daḫı dirler dimiş. [e-ş-n] **Kāşāne:** Ḳış odası. **Beyt:**

[3198] Şol aġaçlardur ki ṣayyādlar duzaġa ḳarşu. 3. (403b/04)

ʿĀlem behişt geşte ʿanber ser-est geşte

28 Kāşāne zişt geşte şaḥrā çü rūy-ı ḫˇār

Ve ḥücre ve tāb-ḫāne ve 29 şāh-nişīn ve cāy-ı şoḥbet ü şebistān. [e-ş-f-t] **Kāşüfte:** Āşüfte maʿnāsına. [e-ġ-n] 30 **Kāgne:** Alagülük didükleri böcek ki zehrlüdür, ḳuduz ḳurdı daḫı dirler ve ḳuduz 31 ṭalayana yidürürler, nāfiʿdür, ʿArabca ẕurrūḥ dirler żamm u teşdīd-i *rā* ile cemʿ idüp ẕurārīḥ 354a/01 dirler ve aġ ḳurdına daḫı dirler ve güve ki esbābı yir, ḫarāb eyler. [e-ġ] **Kāġe:** Cāhil 02 ü nādān. [e-ġ-y-n] **Kāġīne:** Kāgne maʿnāsına ve başmaḳçı ḳurdı. [e-k-n] **Kākune:** Ḳanbīl otı ki it 03 üzümünüñ envāʿındandur, taʿrīb idüp kākunc dirler, sāʾir tafṣīli kākunc lafẓında beyān 04 olınmışdur. [e-l-f-t] **Kālufte:** Āşufte maʿnāsına. [e-l-v-y] **Kālūye:** Ser-geşte ve ḥayrān. [e-l] **Kāle:** 05 Ḳumāş ve oda ṭutılan esbāb ve ḳāb ḳaçaḳ ki metāʾu'l-beyt dirler, kālā maʿnāsına ve 06 ḳavun ve ḳarpūzuñ ḫāmı belki ṭatsuzı ki şeklūr dirler, kālek didükleri gūya bunuñ 07 taşgīridür. **Şems-i F.:**

Ān ki çālīş işṭināʿeş-rā

Ne-buved mihr ü meh be-coz kāle

Ve panbuḳ börki ki 08 ʿavratlar egirürler ve dünyā fāʾidesi. [e-l-y-d] **Kālīde:** Bozarmış ve ürperüp ḳabarmış 09 ve ḳarış murış ḳurıcaḳ saç, jūlīde maʿnāsına. [e-l-y-v] **Kālīve:** Ebleh ü aḥmaḳ ve ser-geşte maʿnāsına 10 daḫı gelür ve şol kimesnedür ki kendüyi düzüp ḳoşup iller güzel şansun içün 11 gösterür, meʾālī-gīr ü aḥmaḳlıġıdır, kālīv maʿnāsına tafṣīli anda meẕkūrdur. [e-l-y] **Kāliye:** Bir otuñ 12 adıdur. [e-m-v-r-y-j] **Kāmūrīje:** Şöhret ü ārzū. [e-m] **Kāme:** Her nesne ki ekşidürler ve her ekşi 13 ile perverde olmış nesne taʿrīb idüp kāmeḫ dirler *ḫā*ʾ-i muʿceme ile ḳıyās bu idi ki *cīm*ile 14 kāmec diyeleridi ve murād maʿnāsına daḫı gelür ve ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur, baʿżı terkīblerde 15 ve baʿżılar tarḫānadur didiler *nān, nemek ve şīr-i tāze vü ebzār bā-edviye çihl rūz bā-āfitāb* 16 *mī-gerdānend ü o-rā kāme gūyend*. [e-n-g-e] **Gāngāh:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile gerdek olacaḳ ev. [e-n] 17 **Gāne:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dürlü dimekdür, güne maʿnāsına ve daḫı ikişer, üçer, dörder diyecek yirde 18 dü-gāne, se-gāne, çehār-gāne dirler. [e-v-e-r] **Kāvāre:** Kāhvāre lafẓından taḫfīf olınmışdur, 19 beşik, *mehd* maʿnāsına. [e-v-p-e-r] **Gāv-pāre:** *Kāf* u *bā*ʾ-i ʿAcemīyile ṣıġır sürüsi ve eşek ve sāʾir 20 ḥayvān sürüsine da ıṭlāḳ olınur, egerçi maʿnā-yı terkībīsi ṣıġır sürüsi dimekdür, sāʾir 21 adları gāv-pār lafẓında meṣṭūrdur. [e-v-r-s] **Kāvrese:** Ṣūret ṭarısı ki ḥubūbatdandur. **ʿUnṣurī:**

22 Kāvrese-i pervīn ez-cām-ı to pedīd āmed

Cev cev şod ez-ān ġayret der-ḫaṭṭ raḳam er zen

[e-v-r-v-ş] 23 **Kāvrūşe:** Yayıḳ ve külek ve gön bardaḳ ve süd saġacaḳ ẓarf. [e-v-s-e-l]

Gāvsāle: Buzaġu 24 ki bir yaşın geçmedik gāv beçeye dirler bir yıldan tecāvüz itmeyüp ṭoġduġı yıla iḫtişāşı 25 olduġından ötüri gāv-sāle dirler, nisbet-i lāzımeye āḫirinde olan *hā*ʾ-i sākine delālet 26 ider, *elifi* ḥıẕf idüp gav-sāle daḫı dirler, sāʾir erbāb-ı lüġat aṣlına vāḳıf olmaduḳlarından 27 ötüri gav-sāleyi mażmūme bābında getürmişlerdür. [e-v] **Gāve:** Çivi ve ketḫüdā. 28 **Kāve:** *Kāf*-ı ʿArabīyile aʿlām-ı ricāldendür. Cümleden biri Kāve-i Işfahānīdür 29 ki bir āhenger kimesne idi, Ḍaḥḥāk-ı bī-bāk zamānında ḫurūc idüp anuñ saʿyiyile Ferīdūn 30 pādişāh oldı, tafṣīli Direfş lafẓında beyān olınmışdur. **Şems-i F.:**

Ger Kāve ṣayt-ı cürʾet-i merdīş be-şünūd
31 Ber-ḫˇīşten dīger nihend nām hīç gāv

[-e-] **Kāh:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ṣaman, *tibn* maʿnāsına. 354b/01 ve kāsten ve kāhīden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. **Laṭīfī:**

B'iḫtiyār me-nih dil be-tābe-i sevdā
02 Ki sūz-ı ʿaşḳ buved ḥān-güẕār-o leẕẕet-i kāh

Gāh: *Kāf*-ı ʿAcemīyile vaḳt maʿnāsına şāyiʿ dür 03 ve taḫt u mesned ü manṣıb ve eñek çuḳurı ve ḳuyumcılar būtesi ve ism-i zamān ve ism-i 04 mekān ve menāṭ-ı fiʿldür, destgāh u girīzgāh u taḫtgāh gibi. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 05 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ itmişler ki gāh, *kāf*-ı ʿAcemīyile zamān ile mekān ortasında müşterek ẓarfuñ 06 ismidür, sitān gibi tafṣīli maḥallinde beyān olınmışdur. Zamān murād olınan yirde gāh 07 istiʿmāl olınur. Meṣelā ṣubḥgāh dirler maʿnāsı ṣubḥ-ı ṣādıḳ vaḳtidür. Nitekim bu beytden 08 ẓāhirdür. **Beyt:**

Me-rev be-ḫˇāb ki Ḥāfıẓ be-bārgāh-ı ḳābūl
Zūred nīm şeb ü ders-i ṣubḥgāh resīd

09 Ṣubḥ-gāhān da dirler. **Beyt:**

Çü şod nārenc maşrıḳ-ı ṣubḥgāhān
Sefīd surḫ çün sīb-i Ṣafāhān

10 Ṣubḥ-gāhdur, *elif* ü *nūn* edāt-ı cemʿdür, ṣub ikidür 11 biri kāẕibdür, biri ṣādıḳdur, ikisinüñ bile ḥuṣūlen murād idicek ṣubḥ-gāhān 12 dirler, ġaraż ṣubḥ-ı ṣādıḳ taʿyīndür. Muṭlaḳ ṣubḥuñ kāẕibede ṣıdḳı olıcaḳ ṣubḥ-gāh da 13 ṣubḥ-ı kāẕibe de iḫtimāl olur ammā ṣubḥ-gāhān diyicek ol iḫtimāl sāḳıṭ olur. 14 Zīrā ṣubḥ olmayınca ol iki vaḳt ḫayyiz-i ḥuṣūla duḫūl itmiş olmaz. Mekān 15 murād olınan yirde de gāh istiʿmāl olınur. Meṣelā der-gāh dirler maʿnāsı ḳapu yiridür. 16 **Beyt:**

Her ki ḫˇāhed kū beyā vü her çi ḫˇāhed kū-be-kū
Kibr ü nāz u hācib ü derbān der-īn dergāh nī-st

17 Söyküncek yire tekye-gāh, ḥavāle yirine ḥavāle-gāh, ḳıble yirine, ḳıble-gāh, secde yirine, secde-gāh 18 dirler. **Beyt:**

Ez-ān zamān ki ber-īn āstān nihādem rūy
Firāz-ı mesned-i ġūrşīd tekye-gāh-ı men-est

19 **Ḥāfıẓ:**

Coz āstān-ı toem der-cihān-penāhī nī-st
Ser-i me-rā be-coz īn der-ḥavāle-gāhī nī-st

20 Bār yirine bār-gāh dirler, bār-geh lüġat-ı Fārsīde niçe maʿnāları vardur, 21 maḥallerinde beyān olınupdur. Bir maʿnāsı icāzetdür, icāzet virdi diyicek yirde ʿAcem 22 *bār dād* dirler, şol yire ki pādişāhlar oraya çıḳup ʿarż-ı ḥāle erbāb-ı ḥācāta icāzet 23 olur, lisān-ı Fārsīde aña bār-gāh dirler, tafṣīli bār-gāh lafẓında meẕkūrdur, sitān ile 24 gāhuñ farḳı budur ki sitānda vüsʿat u füsḥat maẕrūfına nisbet muʿteberdür, gāhda 25 bunlar muʿteber degildür. Ondan ṣoñra sitānda maẕrūfene nisbet muʿteberdür, andan ötüridür ki 26 sitān yalñuz istiʿmāl olınmaz, gāh da ol nisbet muʿteber degildür, andan ötüridür ki yalñuz 27 istiʿmāl olınur. Gāh u bīgāh dirler nā-gāh dirler, gāh var gāh yoḳ diyicek yirde ʿAcem 28 gāh hest gāh nī-st dir. **Ḫˇāce Ḥāfıẓ:**

Bende-i pür ḫarābātem ki luṭfeş dāīm-est
29 V'er ne luṭf-ı Şeyḫ ü zāhid gāh hest gāh nī-st

Vaḳtinde diyicek yirde be-gāh dirler 30 niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-bestend peymān ki ferdā be-gāh
Be-terdīk be-ʿuḳūb gīrīm rāh

31 Vaḳti degil iken olan nesneye nā-gāh oldı dirler. **Naẓm:**

355a/01 Murġ ez-beyża birūn āyed ü rūzī ṭalebed
Ādemī-zāde ne-dāred ḫaber er ʿaḳl u temīz
Āngeh nā-gāh kesī geşt be-cāyī ne-resīd
02 V'īn temkīn ü fażīlet be-güẕeşt ez-heme çīz

Gāh lüġat-ı müşterekedendür, meclis maʿnāsına da gelür. 03 Taḫt üzerinde pādişāhlaruñ oturacaḳ yirlerine taḫt-gāh dirler, taḫt-gāhuñ aṣlı 04 gāh-ı taḫtdur. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Berāzed to-rā gāh-ı taḫt-ı keyān
05 Be-to şād merdüm der-īn dūdmān

Maʿnā-yı terkībīden ʿilmiyye naḳl olıcaḳ mużafun ileyh taḳdīm olınup 06 ḳāʿide-i terkīb taġyīr olınmışdur. Naḳle ʿalāmet içün, *Baḥrü'l-Ġarā'ib* ṣāḥibi gāhı taḫt 07 ile tefsīr itmişdür ve Esedīnüñ bu beytiyile istişhād itmişdür. **Beyt:**

Fedāyīm ze-cān āferīn şāh-rā

Ki zībā-st ber-ḫusrevī gāh-rā

Tefsīrinde ḫaṭā itmişdür. İstişhādında işābet itmemişdür. Beyt-i meẕkūrede didügi maʿnāya delālet yoḳdur. Taḫtgāh pādişāhlaruñ ṭurduġı şehre de ṣıfat olur. Taḫt-gāh-ı ḳadīmdür dirler ol vaḳt taḫt-gāhdan coz olan gāh maʿnā-yı evvel üzerine olur. Taḫt-gāhuñ maʿnāsı taḫt yiri olur. Gāh ḳanḳı maʿnāya olurısa olsun gāh olur *elif* ḥıẕf iderler. Geh dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Şebān vādī-i Eymen gehī resed be-murād

Geh çend sāl ze-cān ḥıẕmet-i Şuʿayb koned

İrken diyicek yirde ʿAcem be-geh-ter dir. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-geh-ter sipihdār-ı Çīn ez-ġurūr

Zemīn kerd çün ʿarṣa-gāh ne-şūr

Lisān-ı Fārsīde ter edāt-ı tafżīl neye dāḫil olurısa medḫūlunüñ medlūlinde meziyyet maʿnāsın ifāde ider vaḳtde meziyyet irkenlik ile olur iş yirine kār-gāh dirler, kār-gāhuñ *elif*in ḥıẕf idüp kār-geh daḫı dirler, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Şehr-i ārāste çün kār-geh-i engelyūn

Ḫāṣa çün bāġ şeved ez-rūḫ gülhā rengīn

Gāhuñ bir maʿnāsı daḫı ḳuyumcılar būtesidür. **Beyt:**

Çonān ḥıẕmet-i o ez-ʿavār pāk şeved

Ber-ān miṣāl ki sīm behre ender-gāh

Şems-i Faḫrī gāh, güyegü, dāmād maʿnāsına gelür dir ve bu beyti ol maʿnā üzerine *Miʿyār-ı Cemālī*de getürür. **Beyt:**

Şādmān-est be-dü-cān memālik z'insān

Geh buved şād-ı dil ü cān-ı ʿarūsān ez-gāh

[e-h-b-y-g-e] **Gāh bī-gāh:** Vaḳtlü vaḳtsüz dimekdür. [e-h-g-e] **Gāh gāh:** İki *kāf*-ı ʿAcemīyile vaḳt vaḳt dimekdür. **Kāh-gāh:** *Kāf*-ı evvel ʿArabī *kāf*-ı şānī ʿAcemīyile şamanlıḳ dimekdür, kāhdān maʿnāsına. [e-h-v-e] **Kāhvāre:** *Kāf*-ı ʿArabī ile beşik içinde küçük oġlancıḳ yatururlar, ekşer *elif* ḥıẕf idüp kehvāre dirler, *mehd* maʿnāsına. [y-n] **Kāyne:** Göz, çeşm ü ʿayn maʿnāsına *elif*den şoñra *bā* ile daḫı ki şānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. Naḳl olınmışdur, ekşer *yā* kesr-i *yā* ile rivāyet eylediler ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. **Şehīdī:**

Mūy sefīd rūy siyāh u ruḫ be-çīn

Be-zīnet-i ṣadef şode ve geşte kāyne

Dirler, kāyne be-dü dār yaʿnī gözüñ aña ṭut andan ayırma dimekdür. [e-y] **Gāye:**

Kāf-ı ʿAcemīyile kān, cimāʿ maʿnāsına. [b-e-b] 30 **Kebābe:** Bir maʿrūf dārūdur, Hindūstāndan gelür. [b-r] **Kebere:** *Kāf*-ı ʿArabī ve feṯḥ-i *bā* ile bir nesnedür ki 31 turşısın iderler, Türkīde daḫı müstaʿmeldür, ʿArab *kebbār* u nışf dir, nāfiʿdür, cigere fāʾidesi 355b/01 vardur. [b-s-t] **Kebeste:** Ḥanẓal otı ki Ebū Cehl ḳārpūzı dirler, ġāyetde acıdur, kebest 02 ü kebestū daḫı lüġatdür ve it ḫıyārına daḫı dirler, bu daḫı ṭıbda anuñ bedelidür, belki andan ziyādedür, 03 kebest maʿnāsına sāʾir adları anda meẕkūrdur. [b-s] **Kebese:** Niʿmetī şīşe, ḫām maʿnāsına naḳl 04 eylemiş. [b-v-d] **Kebūde:** Şorḳun aġacı didükleri ki çiçegine müşg-bīd dirler ve şimşīr aġacı 05 ve āsmānī reng ve Efrāsiyābuñ Keyūkerd nām yirde atları sürisinüñ çūbānı ve nigehdārı 06 idi, ġāyetde dilīr ü dilāver ü pehlivān idi, Şāh-nāmede Rüstem-i Zāl-i Ḥaşa īrānuñ güzīde 07 pehlivānları ile anda varup meẕkūr çūbān ekşer īrān serverlerine ġālib gelüp āḫir Rüstem 08 elinde zebūn olduġı meşhūr ḳıṣṣadur. **Firdevsī:**

Be-zed ber-kemer-bend çūpān-ı şāh
09 Hemī geşt reng-i kebūde siyah

[b-v-l] **Kebūle:** Kābile-i Hindī. [-b-] **Kebe:** *Bā*nuñ taḫfīf ü teşdīdi ile mervīdür 10 ḥacāmat idecek ālete dirler, *miḥceme* maʿnāsına. **Laṭīfī:**

ʿAşḳ-ı to ber-dilem be-nihād āteşīn kebe
11 Ber-ḫord keşīd māye-i rūḥem ze-ḫūn-ı dil

Baʿżılar żamm-ı *kāfi*le taṣḥīḥ itmişler. [b-y-s] **Kebīse:** Yıl 12 āḫirinde ehl-i taḳvīm küsūrdan cemʿ idüp ziyāde itdükleri günlere dirler. [b-y-k] **Kebīke:** 13 Ṣaru çiçegi olur bir otdur, dügün çiçegi dirler, kebīkec daḫı dirler. [t-e-r] **Ketāre:** Ḫancere ve 14 baʿżılar ḥarbedür dimişler, Hind lüġatidür. **Ḫüsrev-i Dihlevī:**

Sırr-ı ān dü-çeşm kerdem ki çü Hindivān-ı reh-zen
15 Heme-rā be-nūk-ı müjgān zede ber-ciger-i ketāre

ʿUnṣurī:

Ḥādiṣe-i ān zamān ki ber-ḫaṣm-i to kīne-ḫˇāh şod
16 Ber-ser-i kūh ḥilm-i to tīre koned ketāre

[t-r] **Ketre:** Niʿmetī pāre pāre maʿnāsına naḳl idüp 17 bu beyti temṣīl getürdi. **Beyt:**

Ān geh bāşed ber-celālet-i o
Aṭlas-ı çarḫ jende vü ketre

Ve lām 18 bābında daḫı īrād eyledi. Sāʾir erbāb-ı lüġat *lām* bābında getürmişlerdür. [c-e-b] **Kecābe:** 19 Maḥaffe. [c-e-v] **Kecāve:** Miṣlihu. **Cāmī:**

Kecāve ḥücre-i dilkeş buved be-püşt-i şütür
Ḫoş ān geh ber-şer ān ḥücre-rā buved mesken

20 [ç-l] **Geçle:** *Kāf* u *cīm*-i ʿAcemīyile ṣaḳsaġan didükleri ḳuş, *ʿaḳʿaḳ* maʿnāsına 21 sāʾir adları ḳajā lafẓında mesṭūrdur. [-c-] **Kece:** Ḳanāre mīḫi. [ḫ-ş] **Kaḫşe:** Erişte ve aşaġa. [d-ḫ-e-n] 22 **Kedḫāne:** Pehlevī lüġatinde dilencilik maʿnāsına. [d-v-d-e-n] **Kedūdāne:** Ādemüñ içine bir marażdur 23 ki ḳabaḳ çekirdegi gibi aḳca aḳca nesneler ḥāṣıl olur, ādemi helāk eyler. [d-v-n-y-m] **Kedūnīme:** 24 Türkīde ḳanata didükleri şarāb ẓarfı ve yatuḳ ḳabaḳ. [-d-] **Kede:** Dilçik didükleri ʿillet 25 ki boġazda ḥāṣıl olur, meme gibi şişer, ṣarḳar, gāh olur ādemi helāk ider, ʿArabca *melāẕe* 26 dirler ve emcek ucına daḫı dirler, Şems-i Faḫrī murād-ı kām maʿnāsına naḳl eyledi ve bu beyti temṣil 27 getürdi. **Beyt:**

Ān geh ṭıflān-ı emel-rā dāye-i kām u murād
Coz be-şīr ü şekker-i luṭfeş ne-begüşāyed kede

28 ve kilīdüñ dendānelerine daḫı dirler ki kilīd dāne geçicek kilīdlernür ve yine anuñ 29 gibi ol aġaç ki kilīd dendāne geçicek ḳapu baġlanur ve ism-i mekāndur, meykede bütkede gibi. 30 [d-y] **Gedye:** Dilencilik, gedāyī maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ kedānuñ *kāfi* aṣlda *kāf*-ı ʿArabīdür 31 Türkīde *kāf*-ı ʿAcemīyile istiʿmāl olınur dimiş. **Beyt:**

Gedye ʿayb-est terd ehl-i hüner
Merd ez-ʿayb key şeved server

356a/01 **Kemāl-i Işfahānī:**

Gedye vü ṣafī-st ki ḫod ẕātī-i şiʿr-est çonān ki
02 Her ki-rā şāʿir güftī to be-güftī ki gedā-st

[r-e-ġ] **Kerāġa:** Ḳarġu ki atmaca dimekile maʿrūf şikārī 03 ḳuşdur. [r-e-n] **Kerāne:** Ḳırañ, kenār maʿnāsına. [r-e-y] **Kerrāye:** Niʿmetī teşdīd-i *rā* ile erkek aru ḳuşı 04 ki çolaḳ ḳuşı daḫı dirler dimiş ve boyun buran didükleri ḳuş ki benek benek olur 05 ʿArabca *aḫīl* dirler, kāskīne daḫı lüġatdür. **Kerāye:** Taḫfīf-i *rā* ile aġırşaḳ ve baġırtlaḳ ḳuşına 06 dirler dimiş. [r-b-e-s] **Kerpāse:** Yeşil keler ki kertenkele daḫı dirler, sām-ı ebraş maʿnāsına 07 sāʾir adları kerpās lafẓında mesṭūrdur. [r-p-s] **Kerpese:** Beriyyelerde olur bir nevʿ ḳışṣacıḳ 08 yılandur, ayaḳları vardur, tīz yürür, Cāru'llāh ʿAllāmenüñ *Muḳaddimetü'l-Edeb* nām lüġatinde 09 ve *Miʿyār-ı Cemālī*de kertenkele, kerpāsū[3199] maʿnāsına naḳl olınmış. [r-t-n-b] **Kertenbe:** Örümcek evi, 10 Şīrāz lüġatidür. [r-t] **Kerte:** Nīm-tene ḳaftān ve bir dikendür, deve yir. [r-d-e-n] **Gerdāne:** Ḥalḳa 11 kerdenesi. [r-d-n] **Gerdene:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile Niʿmetī gerdāne lafẓından muḫaffefdür dimiş ve girde berūn. 12 [r-d] **Kerde:** İyelenmiş dimekdür, Ḳaraḥiṣārī ve dendān-ı fersūde ve rīḫte

[3199] Kerpāse. 3. (406a/19)

dimiş. [r-z] **Gerze:** 13 *Kāf*-ı ʿAcemīyile ışırġan cānver, ekşer yılan şıfatında müstaʿmeldür, mażarratda ve ḳuvvetde ve cürʾetde 14 mār-gerze vü şīr-şerze dirler. *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi "*mār-gerze vü şīr-şerze nevʿī endāz-ı şīr ü* 15 *mār ki bihterīn şīrān u mārān başend*" dimiş ve bu ebyātı īrād eylemiş. **Naẓm:**

16 Ey şehen-şāhī ki raḥmet der-muṣāf
Ḫaşm-rā bāşed çü mār-gerze
Pīş-i tīġet kemter ez-rūbeh şeved
17 Her kocā yābend şīr-şerze

ʿUnṣurī:

ʿAks-peẕīr şod çonān kār-ı cihān ki īn zamān
18 Mühre-i mār-gerze der-şeşder zehr-i erḳam-est

[r-ş-m] **Kerişme:** Nāz u şīve ve ḳınnış, fuṣeḥā lisānında feṯḥ-i *kāf* 19 u *rā* iledür. ʿAvām dilinde kesr-i *kāf*-ı ʿAcemī ve *kesr-i* rā iledür. [r-g-e-] **Gergāh:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile uyuz. [r-m-e-b] 20 **Germābe:** Ilı ṣu, ḥammām maʿnāsına. Künyeti Ebun-Naẓīfdür, ḥaḳīḳatde ılıca ism-i ḫāṣıdur. [r-m-e-v] 21 **Germāve:** Miṣlihu. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül ü tevāḫī vardur. [r-m-d-e-n] 22 **Germdāne:** Ḳurtbaġrı didükleri aġacuñ yimişidür, ʿArabca *metnān* dirler. [r-m-g-e] 23 **Germgāh:** Issı yir ve ıssı vaḳt. [r-m] **Germe:** Issı itmek ve aḳ itmek ve tīz irişen 24 yemiş ve evzāndan bir buçuḳ dānek ve baʿżılar iki dānek dimişler. [r-n] **Gerne:** *Kāf*-ı 25 ʿAcemīyile eger degil ise ve yoḫsa maʿnāsına, eger ne lafẓından taḫfīf olınmışdur. [r-v-e-d] 26 **Kervāde:** Bünyād dīvār. [r-v-e-r] **Kervāre:** Miṣlihu. [r-v-t] **Kerūte:** Bir nevʿ dikendür, deve yir. 27 [r-v] **Kerve:** *Kāf*-ı ʿArabī vü sükūn-ı *rā* ve feṯḥ-i *vāv*ile kāt-ı Hindū didükleri dāru ki tebrīd içün 28 istiʿmāl iderler ve ḳovuḳ ve aşınmış ve dökülmüş diş. [r-v-y] **Kerūye:** Yandıḳ otı. [-r-] **Kerre:** 29 Taż'īf-i *rā* ile örümcek evi ve devlet ü murād u uṣūl ve yük ve nevbet ʿArabīde 30 merre vü defʿa maʿnāsına bir kerre, iki kerre dirler. **Kere:** Taḫfīf-i feṯḥ ü *rā* ile küf ü pās ki 31 ekmekde ve demirde ve ġayrı nesnelerde ẓāhir olur, sāʾir adları *kelāz* lafẓında meşṯūrdur 356b/01 ve bir dürlü otdur. [j-e-b] **Kejābe:** *Kāf*-ı ʿArabī ve *zā*ʾ-i ʿAcemīyile mehāre sefere gidicek içine 02 girüp ṭavara yükledükleri. **Laṭīfī:**

Besī ger dīdem ü zārī vü lābe
Me-rā yek kej naẓar kerd ez-kejābe

03 [j-e-v] **Kejāve:** Miṣlihu. [z-r-n] **Kerezne:** Ve biʾż-żamm. Geyik ḍırāsı didükleri ot. [j-k-r] 04 **Kejkere:** Balçık ṭaşıyacaḳ. [j-n] **Kejne:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *zā*ʾ-i muʿceme ile kejken didükleri ḳuş *şurad* maʿnāsına 05 Niʿmetī ḳaya ḳarlaġucı dimiş. **Gezne:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *zā*ʾ-i ʿArabile ışırġan didükleri ot, eṭıbbā 06 encere dirler. [-j-] **Keje.** Sirkeden ḳaçar

bir nevʿ ṭaşdur, bir ṭarafı yaṣṣıdur, ol yaṣṣı yanında 07 uzunca ḫaṭlar vardur, baʿżılar mühre envāʿındandur didiler. [s-e-n] **Kesāne:** Ādemiyāne 08 dimek olur. [ş-e-n] **Keşāne:** Ḥücre ve ḳış evi, kāşāne lafẓından muḫaffefdür. [ş-t] 09 **Geşte:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile muḥkem beste ve donmuş ve ölmüş maʿnāsına, geşten lafẓından ṣīġa-i mefʿūldür. 10 [ş-f] **Keşfe:** Yatuḳ bardaḳ. [ş-k-n] **Keşkene:** Ḳaraḥişārī yılanlar āvāzına dirler dimiş. [ş-k-y-n] 11 **Keşkīne:** Arpa ve baḳla ve mercümek ve dārıdan olmış bir nevʿ ekmekdür, keşkīn maʿnāsına. 12 **Şems-i F.:**

Koned hergiz żamīreş iltifātī
Be-gerdūn u be-dīn keşkīne-i o
Yaʿnī hergiz iltifātī ne-koned

13 Ve bişmiş buġdaydur ki güneşe ḳorlar, ekşir. [ş-n] **Keşne:** Burçaḳ didükleri ki ḥubūb cinsindendür. 14 Kelūl maʿnāsına nelk daḫı dirler, sāʾir adları *külūk* lafẓında meẕkūrdur. [-ş-] **Keşe:** *Kāf*-ı 15 ʿArabīyile gedā, dilenci maʿnāsına ve ḫaṭṭ yaʿnī uzadusına çekdükleri çenber ḳolañ.[3200] [ş-y-d] **Keşīde:** Söbek 16 dimekdür, yüzde ve sāʾir yirde istiʿmāl olınur ve keşīden lafẓından ism-i mefʿūldür, çekilmiş 17 dimekdür. [f-t] **Kefte:** *Kāf*-ı ʿArabiyile çatlamış dimekdür. **Şems-i F.:**

Cemālü'd-dīn Ebū İsḥāḳ k'ez-ġam
18 Dil-i bed-ḫᵛāh cāheş kefte bāşed

[f-c-l-y-z] **Kefcelīze:** İt balıġı ʿArabca *ḍaʿmūṣ* dirler ve çömçe 19 ki ṭaʿām ḳarışdururlar ve ḳotarurlar, maġrife maʿnāsına ve kefgīr ve yir bağırsuġı ve çömçe balıḳ sāʾir 20 esāmīsi *kefcālīz* lafẓında mesṭūrdur. [f-c] **Kefce:** Kepce didükleri miġrefe maʿnāsına ve ḳaşuḳ. [-f-] **Kefe:** 21 Ḳoz, ceviz maʿnāsına ve bir meşhūr şehr adıdur ve kesmek ki ḫurmānuñ ṣoñıdur, ḥaḳīḳatde ekin 22 baldurınuñ boġunlarıdur ki ḳatılığından giç yumşanur, tīz ṣaman olmaz, ṣoña ḳalur 23 ve muṭlaḳā nebātātuñ boġunlarına dirler. [f-y-d] **Kefīde:** Çatlamış, kefte ve kefīd maʿnāsına. [l-e-b] 24 **Kelābe:** Kelve didükleri ki üzerine iplik ṣararlar ve ol ṣarılan iplige daḫı ıṭlāḳ 25 olınur. ʿĀmme taḥrīf idüp keleb dirler. **Ṭayyān:**

Eger pesend be-ḫᵛāb ender ḳarābe
26 Zenī-rā be-şikend mīḫ-i kelābe

Şems-i F.:

Ne-buved merdümān ehl-i hüner-rā

[3200] Uzadusına çekilmiş cirbī ve ṭavar biline çekdükleri çekü ipi ve ḳolan ve yük üzerine çekdükleri çenber ḳolañ. 3. (407a/04)

İltifātī be-rīsmān-ı kelābe

[l-e-p-y] **27 Kelāpeye:** Ḥīn-i inzālde gözüñ büyük ve alaca olmasıdur ve andan kināyet olınur. Aṣlda **28** kelān-peyedür, taḫfīf olınmışdur. [l-e-t] **Kelāte:** Şol binālara dirler ki sarāy gibi dāʾiresi ola. **29** Baʿżılar şehrden ṭaşra olan evlere didiler, sevād maʿnāsına. Baʿżılar bilüñ üzerinde ḳalʿaya **30** naḳl itdiler, ḫarāb olsun, maʿmūr olsun ve baʿżılar bāzārlu köye dirler didiler ve ṭaġ başı **31** ve ṭaġ başında olan yol ve ḳızıl ṭaş ve küçük şehr ve baʿżılar küçük köye dirler didiler. 357a/01 **Beyt:**

Çü dīvār-ı şehr ender āyed ze-cāy
Kelāte ne-bāyed ki māned be-pāy

Ve küci ki cülha āletidür **02** ve ocaḳ ve meyḫāneci evi, Ḳaraḥiṣārī ve mūze burc dimiş. [l-e-ç] **Kelāçe:** Saḳsaġan **03** didükleri ḳuş, sāʾir adları ve tafṣīli ḳajā lafẓında meẕkūrdur. [l-e-j] **Kelāje:** Miṣlihu ve kej-çeşm. **04 (ʿ):**

Çün kelāje heme dozdend v'er bāyende çü ḫād

[l-e-s] **Kelāse:** Bürke ki yollarda şular irkilüp **05** cemʿ olan yirlere dirler, ekṣer Kaʿbe yollarında olur. [l-e-ş-k-r] **Kelāşkere:** Küf ve pās. [l-e-ş] **06 Kelāşe:** *Sīn*-i muʿceme ile miṣlihu küf ve pās ve bayḳuş ve ügi ḳuşı ve ḫorūs ve bekçi ve ṣaḳçı. [l-e-ġ-p-y-s] **07 Kelāġ-pīse:** Ala ḳarġa, *ibḳaʿ* maʿnāsına. [l-e-ġ-c] **Kelāġçe:** Saḳsaġan, *ʿaḳʿaḳ* maʿnāsına bu maʿnāya **08** ġayrı esāmīsi *ḳajā* lafẓında yazılmışdur ve kelāġ lafẓınuñ taṣġīridür. [l-e-ġ-s-y-e] **Kelāġ-ı siyāh: 09** Ḳuzġun, *zāġ* u ḥātim maʿnāsına. [l-e-f] **Kelāfe:** Kelābe maʿnāsına. [l-e-n-p-y] **Kelān-pīh:** Kelā-pīh maʿnāsına **10** ki ḥīn-i inzālde gözüñ büyük ve alaca olmasıdur. [l-e-d] **Kelāde:** Kelābe ve kelāfe ve kelāve maʿnāsına. **11** [l-b-t-r] **Kelbetere:** Herze ve heẕeyān söz. [l-t-v-c] **Keltūce:** Ḳıcıḳlamaḳ. [l-t] **Kelte:** Ġāyetde çoḳ yaşamış cānver **12** ki avdan ve işden güçden ḳalmış ola ve her cinsden bīzār olmış. **ʿUnṣurī:**

Be-şāh-ı dedān kelte rūbāh güft
13 Ki dānā zed īn dāstān der-nühüft
Gümān berde kes genc ber-istirān
14 Buved bih ki ber-peşt-i kelte ḫarān

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de ḳuyruġu kesik eşek maʿnāsına naḳl **15** idüp bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Rīş-i düşmen be-sān efsārī
Ber-ser bud sekāl-i kelte-i o-st

16 [l-c] **Kelçe:** Saḳsaġan, kelāçe lafẓından muḫaffefdür. [l-ḫ-r-c] **Kelḫarçe:** Ḳıcıḳ, ġalġalçe vü daġdaġa maʿnāsına. Sāʾir adları **17** ketemtevā lafẓında mesṭūrdur. [l-ş-k-r]

Keleşkere: Küf, pās, kelāşkere lafẓından muḫaffefdür. [l-n-d-r] **Kelendere: 18** Ḳuvvetlü ve muḥkem ve çāpük ve şevketlü maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Çarḫ-ı bülend-i ḳudret nīrūy-ı o ne-yāft
19 Bā-an geh hest saḫt nihād u kelendere

Ve kāḫenc ki anuñıla būstāncılar pamuġuñ ve ṣoġanuñ **20** otun ayırtlarlar ve ölçek ve müşkül ve bülbüle maʿnāsına istiʿmāl olınur. [l-n-d] **Kelende:** Ölçek. **21** [l-v-t] **Kelūte:** Türk ʿavratları başlarına ve boyunlarına ṣararlar, tor dirler ve nezkeb ve ṣorġuç **22** maʿnāsına daḫı naḳl olındı. [l-v-ş] **Kelūşe:** Yara, zaḫm maʿnāsına. [l-v-n-d] **Kelūnde:** Bir nevʿ ince uzun **23** ḫıyārdur, buçuḳ arşun miḳdārı olur. [-l-] **Kelle:** *Kāf*-ı ʿArabīyile baş, ser maʿnāsına. **Gelle:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile **24** ve tażʿīf ü teşdīd-i *lām*ile süri, reme ve ṣelle maʿnāsına. **Beyt:**

Ez-berāy-ı ʿalef be-ṣaḥrā geşt
25 Gelle-rā mī-çerāned deşt-be-deşt

Dīger:

Ez-gelle dūr kerdī āfet-i gürg
Dāştī bāş cümle ḫıred ü büzürg

26 ve yıġın maʿnāsına daḫı gelür. [l-y-d] **Kelīde:** Ṭaġılmış, perīşān maʿnāsına. [m-e-ġ-n] **Kemāġne:** Ḳuduz **27** ḳurdı ve aġ ḳurdı ve güve didükleri ḳurd, kāġne maʿnāsına Niʿmetī eṣaḥḥ *mīm*iledür dimiş. [m-e-n-ç] **28 Kemānçe:** Iḳlıḳ didükleri sāz, çeġāne maʿnāsına ve kemān lafẓınuñ taṣġīridür, yaycuġız dimekdür. **29** [m-e-n-g-r-v-h] **Kemān-gürūhe:** Ol yaydur ki anuñıla fınduḳ gibi ṭaş ve yuvalıḳ atarlar. [m-e-n-g-r] **Kemān-güre 30** Miṣlihu. [m-e-n-g-h-r] **Kemān-gühre:** Miṣlihu. **Kātibī:**

Ṣubḥ-rā ṣod felek ü mihr ü kemān-gühre vü seng
31 Murġ-ı şeb ḫücre-nişīn geşt ze-bīm-i ḫacereş

[m-e-n-h-r] **Kemān-mühre:** Miṣlihu. [m-e-n] **Kemāne:** Yir ḳazıcı yaʿnī ḳuyular ve maʿdenler 357b/01 ve aġıllar ve gerīz ḳazıcı ve miṣḳab u ıḳlıḳ yayı. [m-t-r-y-n] **Kemterīne:** Eksükrek ḫāllü olan kimesne. **02** [m-r] **Kemre:** Sergīn. [m-y-n-g-e] **Kemīngāh:** Buṣu yiri. [m-y-n-g] **Kemīngeh:** Miṣlihu. [m-y-n] **Kemīne:** Eksiklü. **03** [n-e-r] **Kenāre:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ḳırañ, kenār maʿnāsına. [n-b-v-r] **Kenbūre:** Ve ḳıyl bi'z-żamm dimek ve işitmek **04** ve mekr ü ḫīle ḫaḳīḳatde bir kimesnenüñ cevānib-i erbaʿasını ṭolanup aldamaḳ, ḳaṣd itmekdür. **05** [n-c] **Gence:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çeñesi altı şişmiş eşek. **Şems-i F.:**

Hergiz miṣl zened kesī ez-ūy ḫusūd-rā
06 Nisbet koned be-ʿĪsā kesī hīc gence-rā

Ve hegbe, ḫurçīn maʿnāsına ve ḥaḳībe ve bi’ż-żamm. **07 Laṭīfī:**

Der-gence nühüfte ān bahā-rā
Be-nihād ber-esb bād pā-rā

Ve ʿAcemde bir şehr adıdur. [n-c-y-n] **08 Gencīne:** Ḫazīne ve kīlār. [n-d-e-m-v-y] **Gendāmūye:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile murdār tü ki anadan bile ṭoġmış **09** ola zuġb maʿnāsına. [n-d-e-n] **Gendāne:** Kendene didükleri ot ki şarmaşıḳ gibi acıdur. **10 Kend-āvle:** Bād-āvle maʿnāsına ḳızamıḳ gibi bir ʿilletdür, sāʾir adları ve tafṣīli anda meẕkūrdur. **11** [n-d-ḫ-e-n] **Kend-ḫāne:** Yatıḳ ve kiçirek seped. [n-d-m] **Gendeme:** Buġdayıḳ ve sigil ki gövdede çıḳar **12** eṭıbbā *ṣüʾlūl* dirler, cemʿi ṣāʾlīl gelür ve bi’ż-żamm. [n-d-v-e-l] **Kendvāle:** Ḳart, muḥkem ve ḳuvvetlü **13** oġlan. Niʿmetī ḳudar yaʿnī yaramaz er maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-d-v-ḫ-e-n] **Kendūḫāne:** Ḳovanlıḳ **14** ve yatuḳ ve kiçirek seped. [n-d-v-l] **Gendūle:** Ve bi’ż-żamm ol büyük küp gibi balçıġıla ve tersile **15** örerler, içine kepek ve terke ṭoldururlar büyük ġılle sepedi, sāʾir adları ketūr lafẓında **16** meẕkūrdur ve ḳart er ve puḫte maʿnāsına. [n-d-v-m] **Gendūme:** Buġdayıḳ ve sigil, gendeme maʿnāsına. **17** [n-d] **Kende:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ḳazılmış ve ḳopmuş ve ṣoyundı ve ḫandaḳ maʿnāsına. **Gende:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile **18** ḳarı ve ḳoca ve ḳoḳar nesne ve yaramaz maʿnāsına gelür mecāzen. [n-d-h-ç-e] **Gende-çāh:** Avcı **19** kümelesi. [n-d-h-ḫ-e-y] **Kende-ḫāye:** Debe ve ḫāyesiz ve yiyden yumurda ve bi’ż-żamm. [n-ġ-e-l] **Kenġāle: 20** Ol ki uġrılıdan şikārın ve dostın gözedür, cemmāş maʿnāsına ve avın gözedüp **21** boylamaḳa ʿAcem kenfālgī kerd dir ve yan kesici. Şems-i Faḫrī rūspī maʿnāsına naḳl idüp bu beyti **22** inşā eyledi. **Beyt:**

İḫtisāb-ı nefād-ı o ber-dāşt
Ez-cihān nām-ı küng ü kenfāle

23 [n-g-r-z-d] **Kenger-zede:** Kernger saḳızı. [n-n-d] **Kenende:** Ḳazıcı maʿnāsına ve bir nacaḳ gibi āletdür **24** anuñıla nesne ḳoparurlar ve ḳazarlar. [n-v-d-e-n] **Kenūdāne:** Kenevir toḫmı. Niʿmetī ve şehdāne maʿnāsına **25** naḳl eylemiş. [n-y-s] **Kenīse:** Cühūdlar maʿbedi. [v-e-ç] **Kevāçe:** Ṣalıncaḳ ki oġlancuḳlar oynar **26** sāʾir esāmīsi bād-pīh lafẓında meẕkūrdur. [v-p-e-r] **Gevpāre:** Süri hergele maʿnāsına ve ṣıġır **27** ve eşek ve sāʾir ḥayvān sürisine ıṭlaḳ olınur, gāvpāre lafẓından muḫaffefdür, mażmūme **28** bābında īrād idenler aṣlın bilmeyüp ġalat itmişlerdür. **Şems-i F.:**

Kemterīn baḫşiş ze-himmet-i o
29 Ṣad hezārān dih-est ü gevpāre

[v-c] **Kevçe:** İplik. [v-r] **Kevre:** Sil ṣuyı opurup **30** ḳazduġı yir. **Şems-i F.:**

Bād bāḳī hemīşe tā bāşed

Kūh u deryā vü gird rū kevre

Ve şeker 31 cemʿ olduġı yire dirler, direng maʿnāsına. [b-z-y-n] **Gevzīne:** Ḳozlu ḥalvā. [v-s-e-l] **Gevsāle:** 358a/01 *Kāf*-ı ʿAcemīyile gāv-sāle lafẓından taḫfīf olınmışdur. Bir yaşın geçmedik buzaġuya dirler 02 Tafṣīli gāv-sāle lafẓında meẕkūrdur. Bu lüġati mażmūme bābında īrād iden ġalat itmişdür. 03 [v-s-t] **Geveste:** Ebū Cehl ḳārpūzı ve it ḫıyārı sāir adları, gebest lafzında mezkûrdur. 04 [v-m] **Gevme:** Yıġın, tūde maʿnāsına küme küme, yıġın yıġın dimek olur. **Lüġaz:**

05 Çī-st ān ḳasr-ı münevver der-miyān-ı murġ-zār
Kerde ez-fīrūzegī dīvār-ı ūy-rā üstüvār
06 Küme küme yaḫ nihāde ber-ser-i her çeşme
Leşker-i Çīn ü Ḥabeş be-girifte ender ūy ḳarār

[v-n-d] **Kevende:** Ṣaman ṭaşımaḳ 07 içün bir nevʿ sepeddür ki otdan ve çubuḳdan seyrek örerler. **Lebībī:**

Ber-men to fikendī ẓann-ı nīgū
08 V'iblīs mer ez-reh fikendī
Mānend-i kesī ki der-beyābān
Bārānī bāşed ez-kevende

09 Ve baʿżılar un çuvālı maʿnāsına naḳl itmişler. [v-h-r-ā-b-g-y-n] **Gevher-i āb-gīne:** Perveze ve gökçe ṣırçalu 10 ṭaş. **Geh:** *Kāf*-ı ʿAcemī ve *hā*ʾ-i aṣlī ile gāh lafzından muḫaffefdür. **Keh:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *hā*ʾ-i aṣlīyile ṣaman, 11 *tebn* maʿnāsına kāh lafzından taḫfīf olınmışdur, vaḳt ü taḫt. **ʿUnṣurī:**

Coz be-teʾyīd-i ṣenā-yı to be-keh ḫīzān-rā
12 Be-hedefhā-yı icābet ne-resed tīr-i duʿā

Ve mesned ü ḳuyumcular būtesi ve sāʾir 13 cemīʿ kāh maʿnāsına gelür, dāmād maʿnāsından ġayrı. [h-b-l] **Kehbele:** Ve bi'ż-żamm. Ebleh ü nādān. *Hā*dan 14 ṣoñra *bā*ʾ-i muvahhide iledür. [h-l] **Kehle:** Sikkesüz aḳçe ve Niʿmetī ḳarı, ʿavrat maʿnāsına da gelür 15 dimiş. [h-v-e-r] **Kehvāre:** Beşik, *mehd* maʿnāsına kāhvāre lafzından taḫfīf olınmışdur. **Beyt:**

16 Çü ez-feyż-i Ḥaḳ behre tāft rūy
Mesīḥā be-kehvāre ṣod nükte-gūy

[y-e-n-ḫ-v-e] **Geyānḫ̆āre:** 17 Ferr ü revnak maʿnāsına ki lisan-ı Pehlevīde verc dirler. [y-k-v-e-ş] **Keykvāşe:** Büre otı. **El-Kāfi'l-Meksūre** 18 [-b-] **Kibe:** Yumaḳ. [t-e-b] **Kitābe:** Bir nevʿ naḳşuñ ismidür ki dīvārlarda 19 ve ġayrı yirlerde iderler. **Beyt:**

Ṣad-reh ez-cāy reft kāḫ u sarāy

Māned cāvīd ān kitabe be-cāy

20 [r-e-ş-y-d] **Girāşīde:** Perīşān u āşüfte. **Aġācī:**

Bütā tā cüda geştem ez-rūy-ı to

21 Girāşīde vü tīre şod kār-ı men

[r-e-n-m-e-y] **Girān-māye:** Aġır, bahālu, ẕī-ḳıymet maʿnāsına ve ulu aşıllu. **22** [e-r-n-h-k-v] **Girāne-kūh:** Büyük ṭaġ. [r-e-y-n-d] **Girānīde:** Eskici. [r-b-e-s] **Kirbāse:** Kertenkele ve panbuḳ **23** bizi, sāʾir adları kerbāsū lafzında mesṭūrdur. [r-ç] **Kirçe:** Līḳa ki mürekkebe ḳorlar, lās maʿnāsına. **24** [r-d-e-n] **Girdāne:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile oġlancuḳlar çıkrıġı. [r-d-b-e-d] **Girdbāde:** Ḳaşırġa, gird-bād maʿnāsına. **25 ʿUnṣurī:**

Çün ebr-i nīsān mī-revem der-girye ḫandān mī-revem

Ser-geşte ḥayrān mī-devem çün girdbāde der-cihān

26 Dīger:

Çü girdbāde be-farḳ-ı īstidā ger ḫ̬ˇāhī

Be-ḥükm-i cüzʾem to der-muvaḳḳaf ḥiṭāb āteş

27 [r-d] **Girde:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile maʿrūf yufḳacuḳ ekmek, ʿāmme dilinde *kāf*-ı ʿArabīyiledür. [r-d-h-k-v] **28 Girde-kūh:** Gird memleketinde bir meşhur mevżiʿüñ adıdur. [r-s-n] **Kirisne:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ve sükûn-ı *rā* **29** ve feṯḥ-i *sinile* ve *nūn*uñ taż̊ʿīfi ve taḫ̬fīfi cāʾizdür, burçaḳ didükleri dāne ʿArab culbān dir, **30** ġayrı adları *mülk* lafzında muḥarrerdür. [r-ş-m] **Kirişme:** Nāz u ḳınnış efṣaḥ feṯḥ-i *kāfi*ledür, niteki ẕikr olındı. **31** [e-m-p-y-l] **Kirm-pīle:** Gügil ḳurdı, kirm-gej maʿnāsına. [r-v-y-d] **Girevīde:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile müʾmīn, inanıcı 358b/01 iʿtiḳād idici dimekdür, nā-girīde, kāfire dirler. [-r-] **Girih:** Kesr-i *rā* vü *hā*ʾ-i ʿaṣlīyile dügüm, *ʿuḳde* **02** maʿnāsına ve örümcek evi ve dügme maʿnāsına istiʿmāl olınur. [r-y-z-g-e] **Girīz-gāh:** Ḳaçacaḳ **03** yir ve maḳṣad maʿnāsına eṣaḥḥ ve efṣaḥ feṯḥ-i *kāf*-ı ʿAcemīyiledür. [r-y-v] **Girīve:** Bileñ ki kiriş **04** daḫ̬ı dirler, bir arḳurı ṭaġdan ʿibāretdür ve yokuş ve çetüñ yol maʿnāsına daḫ̬ı müstaʿmeldür. **05 Laṭīfi:**

Çün bāz perende ber-girīve

Çün bād vezīnden ber-terbūh

Ve ṣarpça ṭaġ depecügi. **06 Ḫ̬ˇāce Ḥāfiẓ Fermāyed:**

Der-şāh-rāh cāh u büzürgī ḫ̬aṭar besī-st

Ān bih güzīn girīve sebük-bār be-güẕerī

07 ve yaka ve aġıl maʿnāsına. [r-y] **Girye:** Aġlamaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. [ş-t-k-e-r-y-d] **08 Kişt-kārīde:** Ekilmiş ekin. [ş-t] **Kişte:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ekilmiş maʿnāsına, ṣīġa-i mefʿūldür. **09 Beyt:**

Ser-ā-perde-i o pür ez-nāle dīd
Ze-ḫūn kişte ber-zaʿferān lāle dīd

Beyt:

10 Ne-dānem yek ten küll-i ḫalāyıḳ
Ki der-dil toḫm-ı mihr-i to ne-kişte

Ve her mīvenüñ ḳurısı ki aña ḳaḳ dirler. 11 **Sūzenī:**

Ṣenā gūy-ı to-rā bī-to dil ez-ġam
Be-dü nīm-est çün emrūd kişte

[l-ş-e-n] **Kilşāne:** Ocaḳ 12 āteşdān maʿnāsına. [l-c] **Gilçe:** *Kāf* u *cīm*-i ʿAcemīyile bıldırcın, semāne maʿnāsına ġayrı adları vertīc lafẓında 13 meẕkūrdur. [-l-] **Gille:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü taḫfīf-i *lām*ile şikāyet maʿnāsına. **Kille:** *Kāf*-ı ʿArabī vü taẕʿīf-i 14 *lām*ile Niʿmetī perde-i zenān diyü taḫṣīṣ eylemiş, lakin muṭlaḳā perde maʿnāsınadur. **Beyt:**

15 Mī-dihed ṣubḥ u gille best seḥāb
Eṣ-ṣabūḥ eṣ-ṣabūḥ yā aṣḥāb

Esedī:

Ez-āẕīn der-ū bām şod pür nigār
16 Zede kille der-kelle ṭāvus-vār

[l-y-d-e-n] **Kilīd-dāne:** Kilīd ḳovanı. [l-y-d] **Gilīde:** Ṭaġılmış 17 perīşān maʿnāsına. [-n-] **Kinne:** *Kāf*-ı ʿArabī vü teşdīd-i *nūn*la ve *hā*ʾ-i ʿalāmetile maşṭakī, sakız. **Kih:** *Kāf*-ı 18 ʿArabī vü *hā*ʾ-i aṣlīyile kiçi, ṣagīr ü ḫurde maʿnāsına da istiʿmāl olınur ve kārīz maʿnāsına daḫı 19 naḳl olınmış. **Ki:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *hā*ʾ-i ʿalāmetile ism istiʿmāl olınur ve edat istiʿmāl olınur. 20 İsm istiʿmāl olınduḳda ẕevīyi'l-ʿuḳūlden olanuñ ẕātına delalet ider kim maʿnāsına. 21 Her geh cūyed, pūyed gibi ve ki cüst ki ne-yāft gibi, nitekim çi ġayr-ı ẕevīyi'l-ʿuḳūlden olana delālet 22 ider ne maʿnāsına *her çi gūyī ṣıfat-ı to-st* gibi ve *çi ḫaber şenīdī* gibi ve *çi cānver-est ān* gibi. 23 Edāt olduḳda iki nesne arasında irtibāṭ içün gelür, yā ṣıfatıla mevsūf arasında 24 *dil ki ʿāşıḳ şod gom şod* gibi ve yā maʿlūl ile ʿillet arasında *me-zen ki tāb ne-dārem* gibi 25 veyā muġayyāt ile ġāyet arasında *be-güş ki tā-ber sī* gibi ve bunuñ emsali ne var ise 26 bir emr bir emre mutaʿallıḳ olsa ikisinüñ arasında tevessül olınur, *güftem ki çü ney* gibi ve 27 *be-güş ki be-dānī* gibi. [y-e] **Giyāh:** Ot, nebāt maʿnāsına gāh olur āḫirinden *hā*yı ve vasaṭından 28 *elif* ḥıẕf iderler. [h-y-n] **Kihīne:** Her nesnenüñ kiçiregi. [y-p] **Kīpe:** Ḥaccāmlar āleti, *miḥceme* maʿnāsına. 29 **Laṭīfī:**

Bed me-gū ki hemī keşed ʿaybe
Her bedī-rā be-cüyeş çün kīpe

[y-s-t-e-r] **Kīstāre:** İşkence. **30** [y-s-n] **Kīsne:** Ṣırçan ki igneden henüz çıḳan iplik yumaġına dirler. Niʿmetī ve saç **31** bölügine daḫı dirler dimiş. [y-s] **Kīse:** Altun ve aḳçe ve sāʾir nesne ḳoyacaḳ maʿrūf 359a/01 Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [y-l] **Kīle:** Maʿrūf ölçek kīl maʿnāsına taʿrīb idüp kīlec dirler. **02 Saʿdī:**

Çü ber-kīle cev emānet şikest
Be-şūy ey birader z'enbār dest

[y-m] **Kīme:** Ṣūḫ gūş **03** u ṣūḫ çeşm maʿnāsına. [y-n] **Kīne:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bir ṣıfatdur ki ḥaṣmdan intiḳām almaġiçün ṭopṭolu **04** olursın. [y-n-h-ḫ-v-e] **Kīne-ḫˇāh:** *Vāv*-ı resmīdür. Ḫaṣmdan intiḳām almaḳ isteyen kimesne kīne-keş ü ḫusūd **05** maʿnāsına. [y-n-h-g-e] **Kīne-gāh:** Ceng yiri. [y-n-h-g] **Kīne-geh:** Miṣlihu. [y-v] **Gīve:** İplikden örilmiş **06** bir nevʿ ayaḳḳabıdur. Vilāyet-i ʿAcemde olur. **Beyt:**

Pūstīnī dād u ser bīrūn ne-kerd
07 Gīve baḫşīd ü der-pā mī-berd

[-y-] **Kiyye:** Taḫfīf ü taż'īf-i *yā* ile maṣṭakī ṣaḳız **Maḥmūd-ı Herevī** *Muġannā* **08** adlu müfredāt kitābında *nūn*la daḫı *yā* ile naḳl eyledi. **Giyeh:** *Kāf*-ı ʿAcemī ve āḫirinde *hā*ʾ-i aṣlīyile **09** ot, giyāh lafẓından taḫfīf olınmışdur. Niʿmetī ve maṣṭakī ṣaḳız dimiş. [y-h] **Gīhe:** Bögürtlen **10** didükleri diken, ʿArabca *ʿulleyḳ* dirler, ekṣer budur ki yimişine ıṭlāḳ olınur. [y-y] **Kīye:** Ḥacāmat yiri. **11 El-Kāfi'l-Mażmūme:** [-b-] **Kübbe:** Mihceme maʿnāsına. Feṯḥ-i *kāf* ile ve taż'īf ü taḫfīf-i **12** *bā* ile Niʿmetī taḫfīf-i *bā* ile iplik pāresine dirler dimiş. [-c-] **Kücce:** Şol çuḳura dirler ki eṭfāl **13** içine ḳoz döküp oynarlar. [ẕ-e-r-n-e-m] **Güzār-nāme:** Pādişāh u biglerden ḫaṭṭ-ı muʿāf u **14** emāndur ki rāh-dārlara gösterüp giçerler. **Güẕer-nāme:** Miṣlihu. **Beyt:**

Der-mesālik-i misāfir-taḳdīr
15 Ez-nefāẕeş bord güẕer-nāme

[ẕ-e-r] **Güẕāre:** Geçer. [ẕ-r-g-e] **Güẕer-gāh:** Geçecek yir. **Ḥāfıẓ:**

Cerīde rev ki güẕer-gāh ʿāḳıbet teng-est
16 Piyāle-gīr ki ʿömr-i ʿazīz bī-bedel-est

[-d-] **Küde:** Dilçik ʿilleti ki boġazda **17** olur, emçek ucı gibi aġzı açıcaḳ görinür, *melāze* maʿnāsına ve *Miʿyār-ı Cemālī*de **18** Şems-i Faḫrī kām maʿnāsına naḳl idüp bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Ān ki ṭıflān-ı emel-rā dāye-i kām-ı murād
19 Coz be-şīr ü şekker-i luṭfeş ne be-güşāyed küde

Ve emçek ucına daḫı dirler ve kilīdüñ **20** dişlerine ki kilīd-dāne giçicek kilīdlenür ve ol aġaç ki kilīd-dāne giçicek ḳapu baġlanur. **21** [ẕ-y-n] **Küẕīne:** Kārizler ṭoḳmaġı ve büyük

ṭoḳmaḳ ki vārye dirler, ġayrı adları kūdyān lafẓında 22 mesṭūrdur, gūẕīne lafẓından taḫfīf olınmışdur. Niʿmetī ve ev ketḫudāsı ve seyrāncı maʿnāsına daḫı 23 naḳl eylemiş. [r-e-s] **Kürāse:** Defter ve muṭlaḳā kütüb cüzʾine dirler. **Kesāyī:**

Ey mihen-i fülān u ḳāl-i fülān vʾān ki pīş-i men
24 Ārāyiş-i kürāse vü timsāl-i defter-est

[r-e] **Gürāh:** Mānend. [r-b] **Gürbe:** Kedi, çetik 25 daḫı dirler, *hirre* maʿnāsına. [r-t] **Kürte:** Kerūte lafẓından muḫaffefdür, dirlik ve nīm-tene yelek ḳaftān 26 ʿArabīde ḳurṭa vü ḳurṭaḳ dirler. **Şems-i F.:**

Ḫusrev-i berr ü baḥr Ebū İsḥāḳ
Ki felek-i ḫıştegī ze-kürte-i ū-st

27 **Beyt:**

Hemīşe tā buved īn ḳurṭe-i mulemmaʿ dehr
Ki rūz mī-konedeş buvedī vü şebeş tārī

Ve şütürġāz 28 didükleri diken ki deve yir. **Şems-i F.:**

Ez-hīveyān-ı o yekī felek-est
Ṭūbā vü Sidre hemçü kürte-i ū-st

29 [r-d] **Gürde:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bögrek ʿArabīde *külye* maʿnāsına. **Beyt:**

Der-āmed be-taḫt-ı revende ze-taḫt
30 Kemer-gāh kʾīn gürde der-gürde saḫt

Ve sürilmiş yir. [r-d-h-g-e] **Kürde-gāh:** Boş bögür, ʿArabīde ḥāżır dirler 31 tehī-gāh daḫı lüġatdür. [r-z] **Gürze:** Büyük çomaḳ demirden ve ġayrıdan olsun, gürz maʿnāsına [3201] 359b/01 *Rā*nuñ sükūnı ve *sīn*üñ fetḥası ve ʿaksi iki vechile bile faṣīḥ ü müstaʿmel lüġatdür. **Beyt:**

02 Niʿmet-i nān-ı ḫod be-gürsengī
Bih ze-ḥalvā-yı ān ki muḫteşem-est

[r-m] **Gürme:** Tervend maʿnāsına. [r-v-t] 03 **Kürtūte:** Dirlik ve nīm-tene ḳaftān kürte maʿnāsına. [r-v] **Gürūh:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bölük maʿnāsına *vāv*ı 04 ḥıẕf idüp, güruh daḫı dirler. [r-v-h] **Gürūhe:** Yumaḳ ve yumruca ṭaş ve yuvalıḳ ki kemān-küre 05 ile atarlar ve aña beñzer ne var ise Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi ve gemici ḳuşı yaʿnī beg ki duzaġa 06 ḳorlar dimiş ve külle. [-r-] **Küre:** *Kāf*-ı ʿArabī ile ve taḫfīf ü taż̊ʿīf-i *rā* ile atdan ve eşekden genç olan 07 ṭay ve ḳoduḳ maʿnāsına. **Küre:** Taḫfīf-i *rā* ile ṭop, gūy maʿnāsına

[3201] Ve ālet-i tenāsülden kināyet olınur, ẕeker maʿnāsına. [r-s-n] **Gürisne:** Aç, cāyiʿ maʿnāsına. 3. (409a/26)

ʿArabīdür. Fārsīde daḫı 08 müstaʿmeldür ve ḳapu ṭarḳuzı ve ebleh ü aḥmaḳ maʿnāsına. [r-y-ç] **Kürīçe:** Ḥücre. [z-d] **Küzde:** Pehlivān. 09 [z-e-f] **Güzāfe:** Bīhūde vü ʿabeş söz ve iş, güzāf maʿnāsına. **Beyt:**

Tā çend terāne ber-şikāfe
10 Tā çend maḳāle-i güzāfe

[j-k-r] **Küjküre:** Dügme. [z-y-d] **Güzīde:** Üründü ve *neḳāve* maʿnāsına ve ḥallāc çeki 11 ve çeküç ve toḳmaḳ.[3202] [s-n] **Güsne:** Aç, gürisne maʿnāsına sāʾir adları gürisne lafẓında meẕkūrdur. [s-n-d] 12 **Güsende:** Özdek ve ṭaleb. [ş-e-d-n-e-m] **Güşād-nāme:** Fetḥ-nāmeler ki pādişāhlar bir vilāyet alduḳlarında 13 eṭrāf vilāyete gönderürler ve muṭlaḳā menşūr-ı pādişāhī maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. [ş-e-d] 14 **Güşāde:** Açuḳ. [ş-t-r] **Küştere:** Kenār rendesi, dülgerler āletindendür. [ş-t-y-g-e] **Küştī-gāh:** Güreş yiri. 15 [ş-f-t] **Küşüfte:** Perīşān olmış, küşüften lafẓından ṣīġa-i mefʿūldür. [ş-k-v-f] **Küşkūfe:** 16 Serçe, ʿuṣfūr maʿnāsına. [ş-n-b] **Küşenbe:** Açlıḳ, sāʾir adları *küssec* lafẓında mesṭūrdur. [f-z] **Küfze:** Kilīd. 17 [-f-] **Küffe:** Ḫarman kesmegi, fetḥ-i *kāf*ile daḫı rivāyet olınmışdur. **Küfe:** Degek ki buġdayuñ dibinde 18 çıḳar. [l-e-l] **Gülāle:** Gül destesi ve dökülmüş saç ve zülf ve baʿżılar perçemdür didiler. **Beyt:**

19 Ruḫeş çün berg-i gül zīr-i gülāle
Ser-i zülfeş be-ḫam çün ḳalb-i lāle

[l-e] **Külāh:** Börk ve tāḳye 20 ve muṭlaḳā başa giyilen nesne. [l-b] **Külbe:** Küçük ḥücre ve bucaḳ. **Ḥāfıẓ:**

Demī be-külbe-i aḥzān-ı ʿāşıḳān āyī
21 Şebī enīs-i dil-sū güvār-ı men bāşī

Ve dükkān ve ʿaṭṭār ḳabrucaġı ḳuşı yaʿnī. 22 [l-ḳ-ḥ-b] **Gül-ḳaḥbe:** Bir nevʿ güldür, gül-i raʿnā daḫı dirler ve ḳızılca ki ʿavratlar yüzlerine sürerler, figer 23 ve gülgüne maʿnāsına Niʿmetī ve ol gülzārdur ki dükeli gülleri açılmış ola dimiş. [l-ġ-v-n] **Gül-ġüne:** Ḳızılca 24 ʿavratlar yüzlerine sürerler. [l-g-v-n] **Gül-güne:** Miṣlihu ve gül renklü dimek olur, ġayrı adları gül-i raʿnā lafẓında 25 mesṭūrdur. [l-v-b-n-d] **Gülūbende:** Boġazı ḳulı dimekdür, ol ḥabīṣ-ṭabʿ u ḫabīsdür ki bir loḳma içün 26 her yire reẕālet idüp ʿırż-ı nāmūsın pāymāl ider. **Esedī:**

Hümāyend bā-kihterān kār-ı ḫˇār
27 Gülū-bendegān-rā me-gīrīd yār

[3202] **Güzīde:** Üründü, neḳāve maʿnāsına. [y-r] **Güzīre:** Bed maʿnāsına. [z-y-n] **Güjīne:** Üründi, güzīde maʿnāsına ve ḥallāc çeki ve çeküç ve toḳmaḳ. 3. (409b/10)

[l-v-l] **Gülūle:** Bedirik ve yumaḳ ve yuvalıḳ ki yay ile atarlar küleh daḫı lüġatdür. **28** [-l-] **Küleh:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *hā*ʾ-i aṣlīyile külāh lafẓından muḫaffefdür. **Güle:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *hā*ʾ-i ʿalāmetile gülāle maʿnāsına. **29 Beyt:**

Nigārem ez-güle tā best ṭavḳ ber-gerden
Be-gerden-est besī ḫūn-ı Āmū-yı Ḫoteneş

Esedī:

30 Siper-der-siper gīl-i müşkīn güle
Ḫurūşān heme çün hizebr-i bīle

Dīger:

Kerd-est men be-dān güle ʿanberīn resed
31 Pāyem firāz-o pāye-i çarḫ-ı berīn resed

Feglūle maʿnāsına. [l-y-ç] **Külīçe:** Çörek ve cirm-i āfitāb. [m-e-n] **Gümāne:** 360a/01 Yir ḳazıyıcı, aġıllar, maʿdenler, ḳuyular gibi. [m-e-ş] **Gümāşe:** Gümüş, *fiḍḍa* maʿnāsına ve yaşşı bardaḳ. [m-r-e] **02 Güm-rāh:** Azġun, *ṭāġī* maʿnāsına. [m-r] **Güm-reh:** Miṣlihu. [m-y-j] **Kümīje:** Ṭorı at, *kümeyt* maʿnāsına. Baʿżılar **03** bār-gīr at ki yelisi ve ḳuyruġı siyāh ola dimişler ve yonça içinde biten ot ve ḳarışuḳ **04** ot. [n-e] **Günāh:** Ṣuç, *beze* maʿnāsına taʿrīb idüp cünāḥ dirler. [n-c-e-r] **Küncāre:** Küsbe didükleri **05** ki sūṣāmuñ kepegidür ve her nesnenüñ ṣıḳup yaġın alurlar, ṣıḳline dirler. **Şems-i F.:**

06 Ḫaşmeş be-ġunūd-est be-dīn ze-ḫarf-i dīnī
Ḫursend şeved gāv be-küncāre vü felḫūd

Küncāl ü **07** küncāle daḫı lüġatdür. [n-c-d] **Küncede:** Enzerūt didükleri püs ki meşhūr dārūlardandur, Ḳaraḥiṣārī **08** tūtiyā maʿnāsına da gelür dimiş. [n-c-y-n] **Küncīne:** *Kāf*-ı ʿArabīyile kīlār, *maḫbāʾ* maʿnāsına. [n-d-e-v-r] **09 Künd-āvere:** Pehlivān u delīr. [n-d-v-e-r] **Kündevāre:** Miṣlihu. [n-d-v-z] **Kündūze:** Cuvāl-dūz. [n-d-s] **10 Kündüse:** Aġu, ḳunduz didükleri ot ki eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur ve muşmula didükleri yimiş. **11** Kündüs daḫı lüġatdür. [n-d] **Künde:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bend-i çūpīn, kilepe didükleri ki ṭutsaḳlaruñ **12** ellerine ve ayaḳlarına ururlar. **Āhī:**

Tīġ ber-farḳ-ı o be-pākende çü dozd u reh-zen
Refte ez-dūd-ı dil-i ḫalḳ be-zindān-ı āteş

13 Şems-i F.:

Geheş ber-cān u dil zūpīn ü peykān
14 Geheş ber-dest ü pā-zencīr ü künde

Ve omca yaʿnī odun yüki ve āḫūr ıṣṭabl maʿnāsına ve şāme ki ṭoġan **15** oturdurlar ve ṭoġan kündesi ki ṭoġanuñ ayaġı bağıdur ve başmaḳçı kündesi ve küme vü kene. **16**

Günde: *Kāf*-ı ʿAcemīyile küleh ki ḥallāclar penbeden iderler ve özdek ve başmaḳçı kelesi ve ol ḳuyu ki **17** ṣayyādlar ṣaḳlanur ve ḫamīr zevālesi. [n-g-e-l] **Küngāle:** Niʿmetī ḳart oġlana dirler dimiş. [n-k-r] **18 Küngüre:** Beden ki bārū üzerinde yaparlar ve şerefe. [n-e] **Güneh:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *hā*ʾ-i aṣlīyile ṣuç, günāh **19** lafẓından muḫaffefdür. [v-e-r-t] **Güvārtih:** Yaş ḥurmā ḳoyacaḳ ve seped ki anuñıla yemiş ve sāʾir nesne **20** ṭaşurlar, güvār maʿnāsına ve kelebek. [v-e-r] **Güvāre: Esedī:**

To der-pāy-ı pīlān budī ḫāṣe-rūb
21 Güvāre keşī pīşe bārenc ü kūb

Ve ṣalma ṣıġır ve ḳuş ḳursaġı. [v-e-r-n-d] **Güvārende: Esedī:**

22 Nihādeş çü rāmeş fezāyende hūş
Nesīmeş çü dāniş güvārende nūş

[v-e-j] **Güvāje:** *Zā*ʾ-i muʿceme **23** ile ṭaʿne vü istihzāʾ güvāj daḫı lüġatdür. **Firdevsī:**

Güvāje besī bā-şiddet bā-füsūs
24 Ne merd-i direfşī vü kūpāl-ı kūs

Güvāze: *Zā*ʾ-i ʿArabīyile rūfidān bişmiş yumurda taʿrīb idüp *cüvāzaḳ* **25** dirler. [v-e-l-n-d] **Güvālende:** İmekler oġlan. [v-e] **Güvāh:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭanıḳ, *şāhid* maʿnāsına. [v-p-e-z] **26 Kūpāze:** Örgüç. [v-p-l] **Gūple:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṣu ḳabarcuġı, *ḥabāb* maʿnāsına eşʿārda ʿArabīsi **27** çoḳ īrād olınur ve ḳufl u kūzpüşt, *aḥdeb* maʿnāsına. [v-b] **Kūbe:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile deplek ki **28** çalarlar. **Laṭīfī:**

Kocā k'ābkeş bīnem ü kūbe-zen
Naṣīb v'ey üftāde maḥbūbe-zen

Ve yatuḳ **29** ve ḥaccāmlar şīşesi. **Kūpe:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ḥaccāmlar şīşesi, ʿArabca miḥceme dirler. [v-t-e] **Kūtāh:** Ḳıṣa, ḳaṣīr **30** maʿnāsına. [v-t] **Kūteh:** Miṣlihu. [v-ç] **Kūçe:** Dügme iligi ve ṣoḳaḳ ve bāzār maʿnāsına ve irme Niʿmetī **31** ve güç maʿnāsına dimiş. [v-d-r] **Kūdere:** Uvacuḳ çörke ördek ki baḥrī dirler gökçe olur. 360b/01 **Esedī:**

Demān-ı yūz-bāzān ber-āhū bere
Kemīn sāḫte yūz ber-kūdere

Şems-i F.:

Ḫˇāhed ki nesr-i ṭāʾir vāḳiʿ şeved ze-çarḫ
02 Tā der-ḫıyāż bezmeş bāşed çün kūdere

ʿUnṣurī:

Kef-i yūz ber-maġz-ı āhū-bere
03 Heme çeng-i şāhīn dil-i kūdere

[v-d] **Kūde:** Ucı egri miftāḥ kūpe daḫı **04** dirler, ʿArabca *ḳarbūs* dirler. [v-ẕ-y-n]

Kūẕīne: Büyük çeküç ve toḳmaḳ meṣelā dülgerlerüñ 05 vāryesi ve demürcilerüñ büyük çeküci ve kārizlerüñ toḳmaġı sā᾽ir 06 esāmīsi kūẕyān lafẓında mesṭūrdur. [v-r-k-y-e] **Kūr-giyāh:** Ayrıḳ didükleri ot. 07 [v-r-n] **Kūrne:** Gözsüz köstebek görmüş maʿnāsına gözsebek daḫı dirler ve ṣoġan. 08 **Kūre:** *Kāf*-ı ʿArabīyile bāzārlu büyük köy ve çoḳ köy ve ocaḳ. **Gūre:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 09 ḳolan didükleri cānver ki yaban eşegi daḫı dirler, ġayrı adları gūr lafẓında mesṭūrdur. 10 *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ocaḳ ve ḳuyucı ve demürci ocaġı. **Edāyī:**

Deremhā ki gil dāşt der-zīr-i ḫāk
Ber-āverde ez-gūre ġonçe-i pāk

11 Ve sīl ḳazduġı yir maʿnāsına naḳl 12 eylemiş. Sā᾽ir erbāb-ı lüġat maʿnā-yı āḫīrī meftūḥa bābında īrād itmişlerdür. [v-z-ā-v-r] 13 **Kūz-āvere:** Bardaḳ aṣacaḳ. [v-z-ç-h-r] **Kūz-çehre:** Ḳuyruḳlı yıldız ve boynı uzun şīşe. 14 [v-z-v-r] **Kūzvere:** Boynı uzun içi boş şīşe, ʿArabca *ḳārvere* dirler ve boynı 15 uzun bardaḳ. [v-j] **Kūje:** *Zā᾽*-i muʿceme ile egri ve iki bükülmiş nesne, *münḥanī* maʿnāsına 16 ve üzüm aşması ve çam aġacı ve ucı egri miftāḥ ve tesaḫḫura ve ḳaftān ve gönlek 17 gibilerüñ ipligi, gūz maʿnāsına. [v-z] **Kūze:** *Zā᾽*-i ʿArabīyile bardaḳ, gūz maʿnāsına. *Ṣıḥāḥ-ı Rūm* 18 ṣāḥibi ve mertebe maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [v-z-h-p-n-b] **Kūze-penbe:** Pamuḳ ḳozaġı. 19 [v-z-y-n] **Kūzīne:** *Kāfi* ʿArabīyile büyük çeküç ve toḳmaḳ, kūẕīne maʿnāsına. [v-s-t] **Kūste:** 20 Kebest maʿnāsına, ʿArabīde *ʿalḳam* didükleri sā᾽ir adları anda meẕkūrdur ve ḳarġa dügelegi 21 Ḳaraḥışārī ve sırçan kīse maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [v-s] **Kūse:** Maʿrūf saḳalı azacuḳ 22 ve seyrek olan. [v-ş-e-b] **Gūşābe:** Kūftelü ve ḳıymalu şūrbe ve muṭlaḳā etlü şūrbā gūşt-ābe 23 lafẓından muḫaffefdür ve maṭbaḫne didükleri ṭaʿāma dirler. [v-ş-t-ā-b] **Gūşt-ābe:** Miṣlihu. [v-ş-t-ā-g-n-d] 24 **Gūşt-āgende:** Börek. [v-ş-t-ā-v] **Gūşt-āve:** Gūşt-ābe maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* 25 ile *bā* arasında tebādül ü tevāhī vardur. [v-ş-t-ḫ-y] **Gūşt-ḫaye:** Ayaḳları uzun bir 26 nevʿ böcekdür, ḳulaġa girür ve merçemnem ḳulaġı didükleri nesne ki istiridye gibi deñizden çıḳar 27 ve buşı didükleri böcek ki kene daḫı dirler. [v-ş-ʿ-y] **Gūş-ḫaye:** Miṣlihu. [v-ş-v-e-r] **Gūş-vāre:** 28 Küpe, *ḳurṭa* maʿnāsına ve dürr-i yek-dāne, gūş-vār daḫı lüġatdür. [v-ş-g-ẕ-e-r] **Gūş-güẕār:** İşidici 29 dimekdür. [v-ş] **Gūşe:** Bucaḳ ve ḳap ḳacaġun ḳulpı ve ilik. [v-f-ş-e-n] **Kūfşāne:** Cüllāh, 30 nessāc maʿnāsına. Sā᾽ir esāmīsi *pāy-bāf* lafẓında meẕkūrdur. **Şems-i F.:**

Be-rāh-ı serverī ez-ūy ne-yābed
31 Eger ḫod şāh kerded kūfşāne

[v-f-t] **Kūfte:** Dögülmüş ve köfte didükleri et. [v-l] **Gūle:** *Kāf*-ı 361a/01 ʿAcemīyile kelep, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ṭaleb bā-keleb dimiş. [v-n-d] **Kūnde:** Ṣaman ṭaşıyacaḳ çit.

02 [v-n-ş-t] **Kūnişte:** Oturacaḳ yirdeki ḳalıñ etden ki segirden didükleri ʿużvdan 03 ʿibāretdür. [v-n] **Gūne:** Dürlü ve reng maʿnāsına. [-v-] **Kūh:** *Kāf*-ı ʿArabīyile ṭaġ, *cebel* maʿnāsına. Ġayrı 04 adları meddile *ābān* lafẓında meẕkūrdur. **Güve:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile necis, *ġāʾiṭ* ve ḳuduz maʿnāsına. **Beyt:**

05 Be-hengām-ı ġalā her kū ḫod güve
Bār-ı zānī peşīmānī nümāyed

Küvve: *Kāf*-ı ʿArabī vü teşdīd ü taḫfīf-i 06 *vāv* ile revzen maʿnāsına lafẓ-ı ʿArabīdür, Fārsīde daḫı istiʿmāl olınur. *Lüġat-ı Ḳānūn-ı* 07 *Edeb*de *kāf* meftūḥa bābında getürmiş ve miḥceme ki ḥaccāmlar şīşesidür, aña daḫı dirler. [v-h-z-v] 08 **Küh-zūh:** İtdirsegi. [v-h] **Kühe:** Deve örgüci ve sāʾir cānverüñ arḳasında olan kühān 09 maʿnāsına. **Beyt:**

Heykel-i pūyān-ı o bār-ı sebük der-şitāb
Kühe-i kühān-ı o küh-ı girān der-ʿaṭan

10 ve ṣu mevci. [v-y-ç] **Küyçe:** Daracuḳ sūḳāḳ küçe ve ḥücre maʿnāsına. [v-y-n-d] **Güyende:** Söyleyici dimekdür 11 ve ışṭılāḥda ʿilm-i mūsīḳīden eṭvār-ı maḳāmātı seyr eyleyici. [v-y] **Küye:** Ṭavar yataġı ve buyan 12 balı ki ʿArabīde ʿaraḳ-ı sūsen dirler bir dārūdur dimiş. **Küh:** *Kāf*-ı ʿArabī vü *hāʾ*-i aṣlī ile küh 13 lafẓından muḫaffefdür. **Güh:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü *hāʾ*-i aṣlī ile güve lafẓından taḫfīf olınmışdur. [h-n] **Köhne:** 14 Eski, ʿatīḳ maʿnāsına ve gerz oġlan[3203]. [h-b-l] **Kühbele:** Ebleh, bön maʿnāsına. [h-b] **Kühbe:** 15 Ḥaccāmlar şīşesi, kūpe ve miḥceme maʿnāsına. Sāʾir adları keppe lafẓında meẕkūrdur. 16 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa** 17 [e-b] **Lābe:** Yalvarmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Esedī:**

Be-reh pīş-i mihrāc bāz āmedend
18 Be-pūzeş heme lābe sāz āmedend

Niʿmetī ve laṭīfe ve masḫara ki ve füsūs maʿnāsına da gelür dimiş. [e-ḫ-ş] 19 **Lāḫişe:** Tutmaç aşı, *şüşberek* maʿnāsına. [e-ḫ-v-s-t] **Lāhūste:** Miṣlihu āḫūş, lāḫūşe miṣlihu. [e-d-r-j] 20 **Lād-reje:** Dīvār. [e-d] **Lāde:** Ebleh ü bön ve müstaʿmel oġlan. **Beyt:**

Ger be-nigāh-ı lāde bīned
21 Mī-nümāyed hezār ḥālet ü vecd

[e-r-v-r] **Lārūre:** Bıldırcın didükleri ḳuş, ġayrı adları vertec lafẓında 22 meẕkūrdur. [e-ş] **Lāşe:** Cānsız beden, ʿāmme taḥrīf idüp üleş ve leş dirler. Niʿmetī lāşīden 23 aḫẕ olınmışdur dimiş ve bir nevʿ girde ekmekdür, lavāş dirler ve omuz, kāhil maʿnāsına. [e-ġ-y] **Lāġiye:** 24 Südlügen didükleri otuñ envāʿından biridür. [e-k-c] **Lākiçe:** Tutmaç aşı

[3203] Gerz oġlana dirler. 3. (411b/02)

ve baʿżılar omaç aşıdur 25 didiler. Taʿrīb idüp lāḫişe dirler, Ḳaraḥişārī ve nişān maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [e-k-ş-t] 26 **Lākişte:** Ḳaraḥişārī miṣlihu dimiş. [e-k-ş] **Lākişe:** Miṣlihu meẕkūr ṭaʿāma dirler, sāʾir adları *cūş-pere* 27 lafẓında mesṭūrdur. [e-l] **Lāle:** Maʿrūf u meşhūr çiçekdür ki envāʿ u eṣnāfı olur. Ḳırmızīsi maḥbūblaruñ 28 yañaġını aña teşbīh idüp ve yapraḳlarınuñ dibi siyāh olmaġın istiʿāre ṭarīḳiyile ʿuşşāḳ 29 maḥrūḳu'l-ekbāduñ baġrı ḳarardugını aña teşbīh iderler, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. **Beyt:**

30 Heme kūh çün taḫt-ı gevher-fürūş
Ze-sīsenber ü lāle vü pīlġūş

[e-m] **Lāme:** *Lām* maʿnāsına ki zīver 31 ü ārāyişe dirler. *Miʿyār-ı Cemālī*de Şems-i Faḫrī böyle naḳl eyledi. Ammā Ḥaḳ budur ki lām ü lāme dülbend 361b/01 üzerine ṣūret-i lām elif ʿaḳd itdüklerine dirler ki Türkīde ṭaylesān dirler. **Beyt:**

02 ʿĀḳl ān-est münşiyāne keşed
Bār-ı zīb ü melāmet-i lāme

*Hā*sız daḫı lüġatdür. [e-n] **Lāne:** Yuva, ʿArabīde 03 *ʿuşş* dirler ve küre dirler, āşiyāne maʿnāsına ve bī-kār ve kāhil olan kimesne ve ḳılavuz, *bedraḳa* 04 maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Sezed ez-nām-ı o be-neng āyed
Zan ki bes ebleh-est ü bes lāne

[e-v] **Lāve:** Yalvarmaḳ, 05 *lābe* maʿnāsına. [e-y] **Lāye:** Ḳara balçıḳ, ʿArabīde *ḥamāʾ* maʿnāsına ve ḳart tay maʿnāsına bu maʿnāya 06 ġayrı adları *tā* lafẓında meẕkūrdur. [b-e-c] **Lapāçe:** Giyesi cinsinden sertaḳ didükleri ḳaftān 07 ve cāme-i ḳaḍī. [b-v] **Lebūh:** Süd māyesi. [b-y-ş] **Lebīşe:** At burnına urduḳları yavaşa. [t-p-e-r] 08 **Let-pāre:** Bozdoġan. [t-r] **Letre:** Pāre pāre olmış. **Şems-i F:**

Ān ki bāşed be-meʿālī o
09 Aṭlas-ı çarḫ jinde vü letre

[t-r-h-l-t-r] **Letre Letre:** Ġayetde eskiyüp pāre pāre olmış nesne. [t-h-l-t] 10 **Lete lete:** Miṣlihu. Sāʾir esāmīsi let-ā-let lafẓında mesṭūrdur. [-t-] **Lette:** Ekin soḳarıġı ve ḳaftānlıḳ 11 biz. [ḫ-t] **Laḫte:** Erişte aşı. [ḫ-ş] **Laḫşe:** Miṣlihu. Sāʾir esāmīsi egrā lafẓında yazılmışdur. 12 [ḫ-l-ḫ] **Laḫlaḫa:** Edviyeden terkīb olınmış ḫoş rāyiḥalu ṣıvıḳ maʿcūn ki şīşeler içinde ḥıfẓ 13 idüp vaḳt-i ḥācetde çalḳayup saçınup ve dürtinürler. ʿArabīdür, Fārsīde daḫı 14 şāyiʿdür. [r-z] **Lerze:** Ditreme maʿnāsına ism-i maṣdardur ve ol ʿilletüñ adıdur, *raʿde* maʿnāsına. 15 [-j-] **Leje:** Eski, pāre pāre olmış nesne, ġayrı adları *let-ā-let* lafẓında meẕkūrdur. [j-y-c] **Lejīce:** Gülüle-i 16 penbe. [ş-k-r-p-j-v] **Leşker-i pejūh:** Cāsūs. [ş-k-r-p-j] **Leşker-i pejuh:** Miṣlihu. [k-e-n] **Lekāne:** Ve bi'l-kesr. Baġarsaḳ 17

ṭoldurması, sucuḳ, cehūdāne maʿnāsına ve ber-sebīl-i istiʿāre erüñ altında istiʿmāl 18 olınur. **Şems-i F.:**

Be-dünyā meyl rāy-ı to ne-bāşed
Mülk nī ferc ḫˇāhed nī lekāne

[k-ş] **Lekşe:** 19 Ḳaraḥişārī depmek maʿnāsına naḳl eylemiş. [-k-] **Leke:** *Kāf*-ı ʿArabīyile libāsa bulaşup ʿayblu eyleyen. Türkīde 20 daḫı müstaʿmeldür. [n-b] **Lenbe:** Semüz, *ferbih* maʿnāsına. ʿArabīde semīn dirler, ġayrı esāmīsi ferbih 21 lafẓında yazılmışdur. Ḥalīmī żamm-ı *lām*ile taşḥīḥ eylemiş. [v-e-ş] **Lavāşe:** Bir nevʿ girde ekmekür, lavāş 22 maʿnāsına. **Levḥaşa'llāh:** Mevḳiʿ-i duʿāda istiʿmāl olınur, tefsīrinde baʿżılar[3204] Eyā ḥumātu'llāh ʿane'ş-şerri'l-aḥvaş 23 ve idāmetu'llāh bi-muvānesete dimişler. **Ḥāfiẓ:**

Ze-rüknā bād mā ṣad levḥaşa'llāh
24 Ki āb-ı Ḫıżr mī-baḫşed zülāleş

Baʿżılar didiler aṣlda levḥaşa'llāh idi, ʿArablar bir maḳāma 25 duʿā itseler levḥaşa'llāh dirler idi. Maʿnāsı Allah vaḫşet virmesün, yaʿnī ḫalḳın bundan 26 ḫālī ḳalmasun dimekdür. Ṣoñra iki *elif* ḥıẕf idüp *lām* *vāv*a muttaṣıl ḳılup levḥaşa'llāh 27 didiler ve ṣad ẕikr olınduġu duʿāda tekṣīr içündür. Yaʿnī bir degil yüz kerre levḥaşa'llāh 28 dimekdür. [v-z-y-n] **Levzīne:** Bādāmlu ḥalvā ve yapraḳ ḳaṭāyif taʿrīb idüp, levzīnec dirler. 29 [v-ş] **Levşe:** Yavaşa ki serkeş atlaruñ burnına geçürürler. [v-y-ş] **Levīşe:** Miṣlihu. Ḳaraḥişārī 30 ve çamur maʿnāsına da gelür dimiş. [h-b-l] **Lehbele:** Ebleh ü nādān maʿnāsına Bündār-ı Fāḫrī *Münteḫab*ında 31 *lām* bābında īrād olındı ve *Miʿyār-ı Cemālī*de muṣannif ḫaṭṭile *kāf* ile yazılmış bulınup 362a/01 ve üçünci ḥarfi *bā* ile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür, mesṭūr bulındı. [h-b] **Lehbe:** Miṣlihu. [h-c] **Lehce:** 02 Dilüñ söz söyleyecek yiri, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve ṣūret yaʿnī şeklde ve kelāmda 03 daḫı istiʿmāl olınur. **El-Lāmi'l-Meksūre:** [ş-y-n] **Lişīne:** Demregü ʿilleti. Sā'ir esāmīsi 04 *bālvā* lafẓında mesṭūrdur. [y-m] **Līme:** Muṭlaḳā çirk, *denes* ve deven maʿnāsına ve ḳulaḳ çirki 05 ṣimlāḫ maʿnāsına. **(ʿ):**

Līme bāşed velīme-i düşmen

Ve ayaġa giydükleri çaruḳ. [y-v] **Līve:** Türkīde oya 06 didükleri ve yaldaḳlanur ve ebleh, bön maʿnāsına kimesne. **Beyt:**

Ṣanem-rā buved ber-der ḫādimī pīr

[3204] Mevḳiʿ-i duʿāda istiʿmāl olınur, taḥsīn içün gelür, āferīn bād maʿnāsına ʿArabīdür, Fārsīde daḫı çok istiʿmāl olınur tefsīrinde baʿzılar. 3. (417a/18)

07 Çü mestān līve çün dīvān-ı zebūn-gīr

Ve çıḳrıḳçılaruñ igdüsi ki anuñıla ḥoḳḳa ve sā'ir 08 anuñ gibi nesneleri oyarlar. [k-e-n] **Likāne:** Ṣucuḳ, cühūdāne maʿnāsına ve erüñ altında 09 kināyetdür. Feṭḥ-i *lām*ile daḫı rivāyet olınmışdur. Niʿmetī ve baldır ve mantar maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. 10 **El-Lāmi'l-Mażmūme:** [-c-] **Lücce:** Jerfī deryā ve āb-ı bisyār, ʿArabīdür. [ḳ-m] **Loḳma:** Maʿrūf Türkīde 11 daḫı müstaʿmeldür, aṣlda ʿArabīdür. [n-b] **Lünbe:** Semiz, *ferbih* maʿnāsına. Feṭḥ-i *lām*ile daḫı mervīdür. Eṣaḥḥ *żammıladur.* 12 [n-c] **Lünce:** Ṣalıncaḳ, sā'ir adları bād-peç lafẓında meẕkūrdur ve nāz ile ṣalınmaḳ ve ism-i maṣdardur. 13 Ṣalınış ve yürüyüş maʿnāsına hicvlerde çoḳ istiʿmāl olınur. [n-m] **Lünme:** Miṣlihu, ġayrı esāmīsi 14 ferbih lafẓında yazılmışdur. [v-b-y] **Lūbiye:** Bögrülce didükleri ki ḥubūb cinsindendür, lūbiyā maʿnāsına. 15 [v-r] **Lūre:** Sīl yolı ki bücük dirler, ġayrı adları seyl-āb-kend lafẓında mesṭūrdur. [v-s-e-n] **Lūsāne:** 16 *Sīn*-i mühmele ile çāpüklük cāblūsī maʿnāsına ve alçaḳlıḳ tevāżuʿ ve fürūtī kerden. **Kesāyī:**

17 Ecel çün dām kerde kibr pūşīde be-ḫāk ender
Ṣabā ez-devr-ı yek-dāne birūn kerde be-lūsāne

[v-l] 18 **Lūle:** Maʿrūf nesne ki çeşmelere ve anuñ gibilere iderler ve bedreke daḫı dirler ki ʿavratlar egirürler. 19 **Nevʿ-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** 20 [e-d] **Māde:** Dişi, *unṯā* maʿnāsına. [e-d-y-e-n] **Mādiyāne:** Yund ḳışraḳ daḫı dirler. [e-d-y-n] **Mādīne:** 21 Her nevʿden dişiye dirler. [e-r-ç-v-p] **Mār-çūpe:** Marelcū didükleri ot ki ṣaru çiçegi olur, eṭıbbā 22 heleyūn dirler bir nevʿ aġaçdur ve yılanbıçaġı didükleri ota daḫı dirler. **Beyt:**

23 Ḫāḳānī ān-kesān ki ṭarīḳ-i to mī-revend
Zāġend ü zāġ-rā reviş-i kebg ārzū-st
24 Gīrem ki mār-çūpe koned ten besān mār
Kū zehr-i be-her düşmen ü kū mihre be-her dost

[e-r-ç-v] **Mār-çūh:** Miṣlihu. [e-r-g-r-z] **Mār-gürze:** 25 Yılandan bir nevʿdür ki ġāyetde büyük ve ġażab-nāk u zehr-nāk olur. Ḫāṣıl-ı kelām cürʾetde 26 ḳuvvetde yavuz yılanlar ṣıfatıdur. Niteki ḫışm-nāk arslānlara şerze ṣıfat olup şīr-şerze 27 didükleri gibi yavuz yılanlara mār-gürze dirler. **Şems-i F.:**

Ey şehen-şāhī ki raḥmet der-meṣāf
28 Ḫaşm-rā bāşed çü mār-gürze
Pīş-i tīġet kemter ez-rūbeh buved
Her kocā yābend şīr-şerze

29 [e-r-m-h-r] **Mār-mühre:** Ol cevherdür ki ġāyetde büyük yılanlaruñ başında olur, baʿżınuñ 30 rengi siyāh ve baʿżī remādī olur ve baʿżınuñ üzerinde üç ḫaṭı olur, çoḳ

ḫāṣiyyeti 31 vardur. Pādişāhlar ḫazīnesinde bulunur, şeb-çerāġ mānendī bir ʿaẓīm cevherdür. **Mārīn ü mārīne:** 362b/01 Hindūstānda Sengūne nām cezīrede bir er ile bir ʿavrat adıdur, ikisi yalñuz bir 02 ḥiṣār içinde ṭāḳlar ve künbedler yapmışlardur. Ḥiṣāruñ her ṭaşını ve künbedüñ her ʿamūdını yüz 03 kişi yirinden depredemez ve dirler ki ol arada duʿā maḳbūldur, Gürşāsb-nāmede Esedī böyle 04 naẓm itmişdür. **Naẓm:**

Ez-ān-cā be-kūhī nihādend rūy
Cezīrī ki Sengūne bud nām-ı ūy
05 Kühī pergel gūn-e-gūn dāmeneş
Zenī şekker-enbūh pīrāmeneş
Ber-ān ki rehī buved yek-bāre teng
06 Ḥiṣārī ber-efrāzeş ez-ḫāre seng
Miyān-ı ḥiṣār āb-gīrī ferāḫ
Be-gerdiş besī ḫāne vü efrāz kāh
07 Çonān buved her seng-i dīvār-ı ūy
Ki keştī şodī ġarḳ ez-bār-ı ūy
Besī künbed ez-seng bud sāḫte
08 Be-sengīn sütūnhā ber-efrāḫte
Be-kūşiş dü-ṣad merd-i zūr-āzmāy
Ne-berdāştendī sütūnī ze-cāy
09 Be-Gürşāsb mihrāc güft īn-ḥiṣār
Zenī kerd ü merdī bekem rūzgār
Be-her dü-ten īn-kāḫhā kerdeend
10 Çonīn senghā z'ū berāverdeend
Be-Hindūstān nām-ı īn her dü ten
Bud ez-Mārnīn merd ü Mārīne zen
11 Ne-bud yār-gerişān der-īn kār-ı kes
Zen ü şūy buvedend hem yār u bes

Baʿżī nüsḫada Mārmīn ü Mār 12 düşmüş. [e-r] **Māre:** Büyük yılan. [e-r-y-e-n] **Māryāne:** Bir nevʿ ḥalvādur ve şeker pāresi. [e-r-y-d] 13 **Mārīde:** Dāye, murżıʿa maʿnāsına. [e-z] **Māze:** Aġaç ḳabı ve ḳurı budaḳ ekşer baġbānlar kesüp 14 giydirdüklerine dirler. [e-z-y-e-n] **Māzyāne:** Bir nevʿ ḥalvādur, ṣāfī-meşāş dirler. [e-s-t-e-b] 15 **Māstābe:** Mestūh didükleri yoġurdlu aş, bozca aş daḫı dirler. [e-s-t-e-v] **Māstāve:** 16 Miṣlihu. *Vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī vardur, mirāren beyān olınupdur. Māstevā daḫı lüġatdür. 17 [e-s-t-m-e-y] **Māst-māye:** Yoġurt damızlığı. [e-s-t-y-n] **Māstīne:** Keş, *eḳit* maʿnāsına.

Māstū daḫı 18 lüġatdür. [e-s-v-r] **Māsūre:** Cülhalar maşırası ve sırçan ki çıḳrıḳ ile demür ig üzerine şarılan 19 iplige dirler. [e-s] **Māse:** *Sīn*-i mühmele ile baʿżı ḳabīle dilinde māşe maʿnāsınadur, *şīn*-i muʿceme 20 ile ki ḳısaç, kelbeteyn maʿnāsınadur. Niʿmetī ve kürek ve oñurga, cüllāh āletlerindendür ve ay demiri maʿnāsına 21 ki neccārlar āletlerindendür dimiş. [e-ş-ṭ] **Māşşaṭa:** Gelini düzüp ḳoşup zīnet iden ʿavrata 22 dirler, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [e-ş] **Māşe:** Ḳışaç, kelbeteyn maʿnāsına ve cüllāhlaruñ 23 ot kökinden iplik şarıcaḳ āletleridür ki evgīr dirler ve kürek maʿnāsına da gelür ki anuñıla 24 balçıḳ ve ġayrı nesne kürerler. [e-l-k-e-n] **Mālkāne:** Ḥalvā-yı ḫuşk. [e-l] **Māla:** Bennālaruñ dīvār 25 şıvayacaḳ āletleri ve cüllhalaruñ ot kökinden iplik şarıcaḳ āletleri. **Şems-i F.:**

26 Şeved aṭlas be-tāfte cüllāh
Ger be-māle be-nām-ı o māle

Ve sürgi ve başmaḳçılaruñ ve ġayrılaruñ līfi ve muṭlaḳā 27 līf maʿnāsına ve pābūççılar maşarası ve mālesi. [e-m-v-n-y] **Meʾmūniye:** Meşhūr sükkerī 28 ṭaʿāmdur, meẕkūr ṭaʿām Ḫulefā-i ʿAbbāsiyyeden Meʾmūn bin Hārūneʾr-reşīd bin Hāvī bin 29 Mehdī bin Manşūr ki birāder-i ʿAbduʾllāh Sāffāḥdur, aña nisbet olınur. Niteki Reşīdiyye 30 didükleri ḥalvā babasına nisbet olınur. [e-n-n-d] **Mānende:** Beñdeş, mānend maʿnāsına, ġayrı 31 adları *āsā* lafẓında mesṭūrdur. [-e-] **Māh:** Ay ki Dünyā göginüñ maʿrūf yıldızınuñ 363a/01 adıdur. ʿArabīde Ḳamer ve Zebirḳān maʿnāsına. Burcı sereṭāndur ve sereṭānuñ ṭabʿı ābīdür. **02 Beyt:**

Ān ki nāmeş zʾāhterān ḳamer-est
Saʿd u māde şebī vü serd ü ter-est

Ve her burcda 03 iki gün ve ṣülüṣān yevm eglenür, ʿArab her ayuñ üç gicesine bir ad ḳomışlardur. Bu üslūb 04 üzerine ṣülüṣün ġurerün ü ṣülüṣün nefelün, ü ṣülüṣ ʿaşrün ü ṣülüṣ tesʿün ü ṣülüṣ beyṣün ü ṣülüṣ 05 düreʿün ü ṣülüṣ ẓulmün ü ṣülüṣ ḥanādisün ü ṣülüṣ dādīün ü ṣülüṣ muḥāḳun. Ayuñ evveline ġurre 06 dirler ve ol üç gündür ve ayuñ āḫirine selḫ dirler ve *teʿuḳūlī ketebetü ġurre* keẕā evvel 07 gününde ve li-leylīteyni ḫaltā iki gice geçicek ve li-ṣülüṣe ḥalevn ve böyle kitābet olınur, tā ʿaşri 08 leyālin ḫalevn. Baʿdehu li-aḥdī ʿaşreti leyletin ḫalt yā zarsen tā bi-ʿaşr baʿdehu li-ʿaşri leyālin 09 bi-ġayn ve ḥamsi leyālin bi-ḳayn ve li-leyleten bi-ḳaytān ve li-leyleti baḳiyyet ve teḳavvüli caʾti ve ḳaddi baḳiyyet 10 şehrin keẕā ve ʿuḳbāne iẕā ceʾt baʿde mā mażī küllen ve ceʾt fī-ʿuḳbeti iẕā ceʾt ve ḳaddi baḳiyyet 11 minhu beḳiyyete ve bir yıluñ on iki baḫşından birisine de ay dirler ve Fürs aylarınuñ 12 o ikinci güni. [e-h-c] **Māhçe:** ʿAlem ki sancaḳ başlarına ve mināreler ṭorıġına ḳorlar ve çādır 13 depeligi. **Beyt:**

Türk-i semen ḫayme be-ṣaḥrā zede
Māhçe ber-ḫasīme Süreyyā zede

[e-h-k-e-n] **14 Māhkāne:** Aylık, māhkānī maʿnāsına. [ā-h-v-d-e-n] **Māhūdāne:** Ḥabbü'l-mülūk didükleri müshil **15** dārū muʿteber edviyelerdendür. Fārsīde şāhidāne dirler yapraġı küçük balıḳ şekli gibi **16** olur. [e-h] **Māhe:** Miṣḳab ki dülgerler āletlerindendür ve ayaz ve ır. [e-h-y-e-b] **Māhiyābe:** Balıḳ **17** puḫtesi ki ṭuz ile güneşde iderler, ʿArabca *ṣaḥnāt* dirler. [ā-h-y-a-b] **Māhī-ābe:** Miṣlihu. [e-h-y-e-v] **18 Māhiyāve:** Miṣlihu. [e-h-y-e-v] **Māhiyāve:** Miṣlihu. [e-h-y-e-n] **Māhiyāne:** Ḳurumuş balıḳ sirke ve ebārīz **19** ile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ḳurı balıḳ maʿnāsına naḳl eylemiş ve aylıḳ māh-kāne maʿnāsına. **20** [e-h-y-r-y-z] **Māhī-rīze:** Ufaḳ balıḳ, ḫamsī balıḳ. [e-h-y-n] **Māhīne:** Aylıḳ, māh-kāne maʿnāsına. [e-y] **21 Māye:** Dişi, māde maʿnāsına ve her nesnenüñ aṣlına dirler ve ser-māye, ḫamīr māyesi ve damızlıḳ **22** gibi ve sāʾir bunlara beñzer ne var ise ve dügme iligi ve be-maʿnā kīne. [t-e-r] **Metāre:** Maʿrūf bulġārīden **23** ve köseleden sefer içün itdükleri ṣu ẓarfı. [t-n-c-v-ş] **Metencūşe:** Sünbül-i Rūmīdür ki çetük **24** otınuñ bir nevʿidür, sünbülligi yoḳdur, ḥaḳīḳatde zühūmetinde ve rāyiḥasında sünbül-i Hindūya **25** müşābih olduġından ötüri sünbül dirler. [-t-] **Mete:** Miṣḳab ki neccārlar āletindendür. Niʿmetī **26** ve güve ve mū-tāb maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. [ḫ-n-d] **Maḫande:** Yılan ve sāʾir aña beñzer ḳarnı üzerine **27** yüriyen ne var ise ve her böcek ki ḥareket ider, ʿArabca hāme dirler, cemʿ idüp hevām **28** dirler. Māverāʾün-nehr lüġatidür. Maḫande der-est dirler bir kimesnenüñ ḳaftānına ḫaşerāt-ı arżdan **29** nesne düşse. **Beyt:**

Çü şod mest ez-ū sūy mī-devīd
Bürehne ber-endām-ı o der-maḫīd

[ḫ-y-d] **30 Maḫīde:** Bu lüġat *nūn*ile ve *yā* ile rivāyet olındı. [r-e-ġ] **Merāġa:** Ġaltīde maʿnāsına ve ʿAcemde bir şehr **31** adıdur ve çerāgāh u ḫˇābgāh-ı sütūrān. [r-ḫ-ş] **Meraḫşe:** *Ḫa*nuñ sükūnıyıla benefşe veznine zişt 363b/01 ve murdār ve necis ü şūm maʿnāsına. **Müncīk:**

Āmed nev-rūz u nev-demīd benefşe
02 Ber-mā ferḫunde bād u ber-to meraḫşa

[r-d-e-n] **Merdāne:** Erāne dimekdür ve börekçiler yufḳa yayacaḳ āletine dirler. **03** [r-d-m-e-n] **Merdmāne:** Kişiye ne dimekdür. [r-z-n-c-v-ş] **Merzencūşe:** Nebātātdan serḫoş eyler bir nesnedür **04** ve müshildür. Baʿżılar muṭlaḳā müsekker nesneye dirler dimişler ve merzencūş maʿnāsına cāru'llāhi ʿallāme-i **05** Zemaḫşerī, Fāʾiḳ nām lüġatinde bu ḥadīṣ-i şerīfüñ *ḫallefete fīkemü'ṣ-ṣaḳaleyn kitābu'llāh u ʿizzetī* **06** şerḥinde böyle naḳl

eylediler ki: El-ḳaratü'lʿaşīre vehīyü'l-merzencūşe li'innehā lā tenbet illā şuʿbedan 07 [r-m-e-z] **Mermāze:** Tuḥfe. **Merre:** Ḥesāb u ḳıyās ve kerre maʿnāsına. [-z-] **Meze:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile ṭad 08 çāşnī maʿnāsına żammıila daḫı mervīdür. [j-y-d-h] **Mejīde:** Ṣıramana didükleri oyun *ẕāʾ*-i ʿArabīyile 09 daḫı mervīdür. [s-t-k-e-r] **Mest-kāre:** Serḫoş eyleyen nesne ve dāʾīmā serḫoş yüriyen 10 kimesne. **Beyt:**

Meh-i men ḫarāb geştem ze-ruḫet be-yek neẕẕāre
Naẓarī ze-to ʿafīyu'llāh çi mī-best mest-kāre

11 [s-t-n] **Mestīne:** Bozca aş. [s-ḫ-r] **Masḫara:** Masḫaralıḳ iden kimesne. **Meske:** Tereyaġı 12 ʿArabca *zubd* dirler. [ş-e-r] **Meşāre** Meşġale ve evlek ve ḳarıḳ. [ş-e-ṭ] **Meşşāṭa:** Gelinüñ 13 yüzini zīnet iden ʿavrat ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. **(ʿ):**

Ḥācet-i meşşāṭa nī-st rūy-ı dilārām-rā

14 [ş-ḫ-t] **Meşḫata:** Bir nevʿ ṣāfī ḥalvādur, ʿArabīde meşāş dirler 15 ve rūy. Be-kesri'l-mīm ve fetḥü's-sīni'l-mühmele. *Ṣıḥāḥ-ı Rūm*da böyle naḳl olınmış. [ş-ġ-l] **Meşġale:** Āşūb 16 ve fitne. [ş-k-z] **Meşkeze:** Saḫtiyāndan döşenecek nesne. [ṣ-ṭ-b] **Maṣṭaba:** Cāygāh, ʿüryān ʿArabīdür. 17 Fārsīde daḫı şāyiʿdür, cemʿī maṣāṭıba gelür. [ʿ-d] **Maʿde:** Ḳurṣaḳ, ḥavṣala maʿnāsına. [ʿ-t-v] 18 **Maʿtūh:** Kem ʿaḳl maʿnāsına ʿArabīdür. [ġ-e-r] **Meġāre:** Ṭaġlarda yirler ki içine ādem ve sāʾir ḥayvānāt 19 girer, ʿArabīde ġār u kehf dirler. [ġ-n-d] **Maġunde:** Çirk ü pās ve kemre ki ḥayvānuñ ẕekerinde ve 20 ḳoltuġında ḥāṣıl olur ve çıban ve kemük ṣınduḳdan ṣoñra çevük biten ve baʿżılar ur 21 didükleri ʿilletdür ki atda ve ādemüñ bedeninde ṭomalur çıkar, günden güne büyür, ḳārpūz ḳadar 22 daḫı büyük olur, eṭıbbā *selʿat* ʿilleti dirler ve baʿżılar yildür ki bedende cemʿ olur ṭomalur 23 çıḳar didiler. Ḥaḳ budur ki ism-i ʿāmdur. Her nesne ki bedende yumrılanır, çıḳar, ʿayblu eyler, her 24 neden gerekse olsun, maġunda dirler lük maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḥavādiṯ-i düşmenānet-rā be-kīne
25 Berāred dīdehā hemçūn maġunde

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ḳurdāşeni didükleri ʿillet maʿnāsına naḳl 26 eylemiş. [l-e-j] **Melāje:** Boġazlaġı ki ḳızıl görinür. [l-e] **Melāh:** Ḥaşīr ḳamışı. [n-e-r] **Menāre:** Eẕān 27 oḳıyacaḳ yir, meʾẕene maʿnāsına. [n-t-c-v-ş] **Mentecūşe:** Çetük otı *nūm*la *tā* arasında taḳaddüm ü teʾeḫḫür 28 vardur. Mevlānā Ḥalīmī *mīm*den ṣoñra *nūn* maḥallinde īrād eylemiş, iki vechile cāʾizdür. [n-d] **Mende:** 29 Ḳulpı ṣınuḳ desti ve bardaḳ ve sāʾir ṣınuḳlarda daḫı istiʿmāl olınur. **Şems-i F.:**

Revā ne-buved ki bā-īn faẕl u dāniş
30 Buved şürb ü ḫorem dāʾīm ze-mende

[n-z] **Menze:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi 31 mende maʿnāsına naḳl eylemiş. [n-z-l-g-e] **Menzilgāh:** Orun ve ḳonaḳ yiri. [-n-] **Mene:** Çeñe. [v-y-z] **Mevīze:** 364a/01 *Zāʾ*-i ʿArabīyile siyāh dānelerdür. **Mevīje:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile sülügen ve ol nesnedür ki ʿavratlar süd ile 02 yüzlerine sürerler. **Meh:** Ay, māh lafẓından muḫaffefdür ve yoḳ dimekdür. **Beyt:**

Pey-i dey ze-rūy-ı zemīn bud güsil
03 Meh-i neyyir-veş bādā meh-i dāniş mehi-i dil

Mehce: Ṣancaḳ başı. **Ḫayrī:**

Tā livāyet rāz-ı rifʿat mehce-i zerīn şeved
04 Mihr ez-ān der-būteeş ḳurṣ-ı zerī be-güdāḫte

[h-y-v] **Mehīve:** Balıḳ yumurdasını 05 baʿżı ebzār u edviye ile güneşde ḳurudup yirler. [y-b] **Meybe:** Ayva şarābı, ism-i Fārsīdür. 06 [y-ḫ-e-n] **Meyḫāne:** Şarāb evi. [y-k-d] **Meykede:** Miṣlihu. **El-Mīmi'l-Meksūre** [l-ʿ-ḳ] **Milʿaḳa:** 07 Ḳaşıḳ, laḳṭ ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür ve evzānda daḫı iʿtibār olınur, otlar 08 vezninde miṣḳāl vezninde bir miṣḳāl murād olınur ve maʿācīn emṣālī nesneler vezninde 09 dört miṣḳāli murād olınur. **Mih:** Ulu, seyyid maʿnāsına ve büyük kih muḳābili. **Ḫusrev:**

10 Ḥarf-i ṭıflān-ı zīrek ez-keh ü mih
Penc-şenbe bih āyed ez-şenbih

Ve yoḳ, ne maʿnāsına. **Mirsele:** Ṣaçaḳ 11 ve püskül ve gerden-bend-i dırāz.

Beyt: Mirsele bend-i güher kān-ı cūd
Silsile peyvend niẓām-ı vücūd

12 **Dīger:**

Sābıḳa sālār-ı cihān ḳadem
Mirsele peyvend gelū-yı ḳalem

[h-r-g-e] **Mihrgāh:** Göñül. [h-r-g-y-e] **Mihr-giyāh:** 13 Muḥabbet otı dimekile maʿrūf u meşhūr olan ot, mihrgiyā maʿnāsına. Niʿmetī maḥbūb u maḥbūbenüñ 14 yüzi ve tāze vü ter mīve ki kökinde leẕẕet bulmış ol kīmyāger maʿnāsına naḳl eylemiş. 15 [y-e-n] **Miyāne:** Ḥaḳḳ-ı vasaṭuñ çāḳ ortasıdur ki taʿdide ḳābil olmaya anuñ adıdur, miyān 16 muṭlaḳā mā-beyndür. [y-t] **Mīte:** Güve. [y-ḫ-k-d] **Mīḫ-kede:** Ḍarb-ḫāne. [y-d] **Mīde:** Zenān-ı pāk. [y-r] **Mīre:** 17 Düzenlik ve ittifāḳ ve ṭaʿām maʿnāsına. [y-j] **Mīje:** Kirpik, müje ʿArabīde *hedeb* maʿnāsına. **Firdevsī:**

18 Ser-i mīje kerdend her dü-pür āb
Zebān berküşādend ber-āfitāb

[y-ş-t] **Mīşte:** Cühūdlar muʿallimi. 19 [y-ş-y-n] **Mīşīne:** Ḳoyun sürisi. [y-ʿ] **Mīʿe:** Ḳara

gönlek. [y-f-ḥ-t] **Mīfaḫte:** Şol tāze üzüm ki 20 şuyı bir miḳdār çekilmiş ola, taʿrīb idüp mīfaḫtec dirler. [y-l-e-v] **Mīlāve:** Şākirdāne maʿnāsına. 21 [y-n] **Mīne:** Cennet ve şırça mīnū maʿnāsına. [y-v] **Mīve:** Ādemī yidügi yimişdür ki ʿArab *fākihe* 22 dir. Ber ile bār u mīvenüñ farḳı ber lafẓında beyān olınmışdur. [y-v-y-z] **Mīvīze:** *Zā* ʾ-i ʿArabīyile ol 23 dārūdur ki taʿrīb idüp mīvīzec dirler ve eṭıbbā zenbībü'l-cebel daḫı dirler. **Mīvīje:** 24 *Zā* ʾ-i muʿceme ile şarmaşıḳ leblāb u ʿaşeḳa maʿnāsına. [y-v-y-n] **Mīvīne:** Ol budaḳdur ki aġaca 25 terbiyet içün evvel-i bahārda keserler. **El-Mīmi'l-Mażmūme** [-c-] **Müce:** Kirpik, müje maʿnāsına. 26 [ḫ-e-ṭ] **Muḫāṭa:** Sebistān didükleri dārū. [r-d] **Mürde:** Öli, *meyyit* maʿnāsına. [r-s-l] **Mürsele:** 27 Ānçidür, berefkenend ʿArabīdür ve reşāḥ daḫı dirler. [r-ġ-e-n] **Murġāne:** Yumurda, beyża maʿnāsına. [r-ġ] **Murġa:** 28 Niʿmetī miṣlihu dimiş. [j-d] **Müjde:** Muştluḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur, taṣarruf olınan maṣdarı 29 müjde dāden ve müjde kerdendür. [j-d-g-e-n] **Müjdegāne:** Muştluḳ, müjdegān maʿnāsına. [-j-] **Müje:** Kirpik, 30 *hüdb* maʿnāsına. **Müze:** *Zā* ʾ-i ʿArabīyile miṣlihu. Sāʾir adları mücegān lafẓında mesṭūrdur ve ṭad, çāşnī 31 maʿnāsına. [s-t] **Muste:** *Sīn*-i mühmele ile ündek ve ḳuş öyini ki ḳuşa yidürürler ve anuñıla 364b/01 ḳuşı ündürürler. [s-y-c] **Müsīçe:** Mūsīçe lafẓından muḫaffefdür. [ş-t] **Muşta:** *Şīn*-i muʿceme ile 02 bābūccılar ve başmaḳçılar muştası ve ḥallāc toḳmaġı ve muṭlaḳā toḳmaḳ maʿnāsına. [ş-k-z] **Müşkeze:** Bulġārī 03 didükleri ḫoş ḳoḫulı geven ve saḫtiyān döşek. [ġ-e-k-c] **Muġākçe:** Muġāk lafẓınuñ taṣġīridür. 04 çuḳurcaḳ dimek olur. [ġ-n-d] **Muġande:** Ḳurdāşenī didükleri ʿillet. [v-ç-y-n] **Müçīne:** Minḳāş 05 ki anuñıla ḳıl yolarlar. [v-r-ç] **Mürçe:** Erbāb-ı lüġat ḳarınca maʿnāsına naḳl itmişler ammā maʿnā-yı 06 terkībīsi uvaḳ ḳarınca olmaḳ iḳtiżā ider ve uşaḳ, ḳaraca boncuḳ. [v-r-d-e-n] **Mür-dāne:** 07 Mersīn yemişi ve gülgūnī reng. [v-r-y-e-n] **Müryāne:** Şol pās ki demüri delük delük eyleyüp 08 hergiz ṣayḳal ile gitmege ḳābil olmaya. [v-r-y] **Müriye:** Şu küngi ve ḳara boya Niʿmetī mürekkeb maʾnāsına da gelür 09 dimiş. [v-z] **Müze:** Edük ki cizme daḫı dirler. [v-s-y-c] **Müsīçe:** Misḳāl didükleri sāz ki 10 çalarlar ve ḳumrıya beñzer bir nevʿ ḳuşdur, ʿArabca *dubsiyy* dirler Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi Türkīce ügeyik 11 dirler *vehüve ṭayri levnihu beyne's-sevād ve'l-ḫumreti* dimiş. [v-s-t-r-d] **Müsterde:** Ṭazlaḳ baş. [v-y-ç-y-n] 12 **Müy-çīne:** Minḳāş. [v-y] **Müye:** Aġlamaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur. **Ṭūsī:**

Sipehdār bā-ḫayl-i o hem-künān
13 Girift ez-berş müye-i ġam-künān

[v-y-y-] **Müyīne:** Küs ki seferlerde ḥarb 14 güninde ve pādişāh geçmelü olıcaḳ çalarlar. [h-r] **Mühre:** Ol ki anuñıla kāġıd u bize ṣayḳal 15 ururlar ve boncuḳ ve oñurġa

Ḳaraḥiṣārī ve dükkān u sikke maʿnāsına da naḳl eylemiş. **16 Esedī:**

Kocā ḫançereş rezm sāzī girift
Hemī der-kefeş mühre-bāzī girift
17 Heme mühre k'enver hevā bāḫtī
Ser ser der-ān buved k'endāḫtī
Berāmed düm-i mühre gāv-düm
Ḫurūşān şod ez-ḫām rūyīne ḫum

18 ʿUnṣurī:

ʿUkūs bā-mühre ber-şod behem
Ze-şīpūr u ez-nāy berḫāst dem

19 Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 20 [e-ḫ-d-e] **Nāḫdāh:** Mehter-i mollā-ḥān, ʿArabca *rubbān* dirler. [e-ḫ-n-b-r-e] **Nāḫun-berāh:** Dırnaḳ kesecek **21** ġayrı adları *nāḫun-bür* lafẓında meẕkūrdur. [e-ḫ-n] **Nāḫne:** Gözde olan *ẓafiret* ʿilletine dirler. **22** Bıñarı cānibinde perde biter, tīz ʿilāc idüp gidermezler ise her gün ziyāde olup **23** bebegi örter, gözi görmez eyler. Eger gözüñ eṭrāfında büyüyüp biter ise *sebel* dirler. **24** Niʿmetī nāḫne, itdirsegine dirler dimiş. [e-r] **Nāre:** Ḳabbān dili, ʿArabca *remmānü'l-ḳabbān* dirler. **25** [e-s-t-v-d] **Nā-sütūde:** Ḫʿār u ẕelīl ve yaramaz kimesne. [e-s-r] **Nāsire:** Altun ve aḳçenüñ geçmezi **26** ve muṭlaḳā her nesnenüñ geçmezine dirler ve faḳīr, gedā maʿnāsına. [e-f] **Nāfe:** Göbek ve mecāzen göbek **27** miskine daḫı ıṭlāḳ olınur. **Ümīdī:**

Muḳallidān-ı suḫan ez-ġayr-ı Ḥak hemī-gūyend
28 Ki būy-ı meş ne-yāyed ü ger ze-nāfe-i ḫar

Ve degirmi yaşduḳ ve meşhūr görkdür ki derinüñ göbegi yirinden **29** olana dirler, bi'l-ḳāf. [e-f-v-r] **Nāḳūre:** Borı ve şūr maʿnāsına naḳl itmiş *Cāmiʿü'l-Fürs* **30** ṣāḥibi ve meşrebe. [e-g] **Nā-gāh:** Vaḳitsüz, añsuzın maʿnāsına. Sāʾir adları nā-gāhān lafẓında **31** mesṭūrdur. [e-g-r-v-y] **Nā-girūye:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kāfir maʿnāsına. [e-g] **Nā-geh:** Nā-gāh lafẓından taḫfīf 365a/01 olınmışdur. [e-l] **Nāle:** İñildi. [e-m-v-s-g-e] **Nāmūs-gāh:** Maḳām-ı Cibrīl *ʿaleyhi's-selām*. [e-m] **Nāme: 02** Şol mektūba dirler ki ʿunvānında yā āḫirinde yā ikisinde bile ad yazıla, biti, mektūb maʿnāsına. **03** [e-n-ḫ-v-e] **Nān-ḫʿāh:** *Vāv* resmīdür. *Elif* ṣābitdür. Rāh u māh ḳāfiyesinde bir maʿrūf dārūdur **04** ve dilenci, *sāʾil* maʿnāsına. Niʿmetī Fārsī maʿnāti ṭalebü'l-ḫabez li-kevne yeşhiyi'ṭ-ṭaʿām u ḫuşūşā **05** iẕā ceʿāli fī-ʿacīni'l-ḫabezi ve ḫabez ü hüve'l-kevfi'l-mülūkī ve ḳayle hüve nevʿ mine'l-kemmūn ve ḳayle hübe bedze'ṣ-ṣaġīri'l-cebel. **06** *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi Anīsūn otı dimiş. [e-v-j] **Nāvje:** Tekne. [e-v] **Nāve:** Her nesne **07** ki içi oyılmış ola, ism-i ʿāmdur. Tekne ve oluġa ve sāʾir bunlar gibi içi ḳovuḳ aġaçdan olan **08** nesnelere dirler.

Ekṣer budur ki balçıḳ teknesine dirler. **Şems-i F.:**

Felek çün gül keşed ber-bām-ı ḳaṣreş

09 Be-rīzed z'ān hilāleş şekl-i nāve

Niʿmetī imām duracaḳ yir, miḥrāb maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-h-y-d] 10 **Nāhīde:** Zühre yılduzı, nāhīd maʿnāsına. [e-y-c] **Nāhīçe:** Māsūra. [e-y-r] **Nāyire:** *Rāʾ*-i mühmele ile 11 lüle ve aña müşābih olan nesnelerde istiʿmāl olınur. Şiʿrde ḥurūf-ı ḳāfiyeden birisinüñ 12 adıdur ve ḥurūf-ı ḳāfiye ḳavl-i meşhūr üzre ṭoḳuzdur. Esāmīsi bu beytde 13 meẕkūrdur. **Beyt:**

Revī vü ridf ü dīger ḳayd u baʿd ez-ān teʾsīs

14 Daḫīl ü vaṣl u ḫurūc u mezīd ü nāyire-dān

Nāyire şol ḥarfe yā daḫı ziyādeye dirler ki mezīde 15 mülḥaḳ ola, bu beytde *mīm* ü *şīn* gibi.

Beyt:

Dil ki be-dest-i to süpürd sitemeş

Bāz deh ey cān ki ne-bord sitemeş

16 *mīm* mezīd şīn nāyiredür. [e-y-j] **Nāyije:** *Zāʾ*-i muʿceme ile siñeklenmiş ekin 17 ve sāʾir nebātātuñ baldırı ve nāyuñ taṣġīri düdücük maʿnāsına ve lūle-i ḥammām ve oluḳ ve ẕeker ve aña 18 müşābih nesneler ve niṣār olan ṣaçu aḳçesin ve yirden kömeş direcek nesne. [e-y] 19 **Nāye:** Ḳamış düdük ve lūle. [b-r-d] **Neberde:** Bahādur ve güzīde. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 20 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki lafẓ-ı berde ki *nūn*-ı aṣlī olup mürekkeb olmaya, cenge 21 iḫtiṣāṣı olan nesneye dirler, ādemden, atdan ve sāʾir ālātdan olsun, aṣlı neberddür. 22 Ceng maʿnāsına niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ferāmuz ze-bīş peder şod çü kerd

23 Be-pīrūzem rūzgār neberd

Şol atluya ki ṣavaş eri ola, cenge yara neberde-süvār dirler ve şol 24 libāsa ki ṣava giyesisi ola, neberde-ḳabā dirler, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

25 Be-yārīd güftā sipāh-ı me-rā

Ne-berde-ḳabā vü külāh-ı me-rā

Neberdenüñ āḫirindeki *hā*-i sākin iḫtiṣāṣ 26 içündür. Nāfedeki, tābedeki, pātābedeki *hā* gibi. Bir lafẓ-i neberde daḫı vardur ki lafẓ-ı mürekkebdür. 27 Bir cüzʾi *nūn*-ı meftūḥadur ki Lisān-ı Fārsīde nefy içündür. Her ne kelimenüñ ki evveline 28 dāḫil olur, ol kelimenüñ medlūlinüñ nefyin ifāde ider. Bir cüzʾi daḫı berdedür 29 ki maʿnāsı esīrdür, ne-berdenüñ maʿnā-yı terkībīsi sebī olınmamışdur, berdenüñ 30 sāʾir tafṣīli

maḥallinde beyān olınmışdur. [b-z] **Nebze:** Laḳab, ʿArabīdür. [b-h-r] **Nebehre:** Geçmez aḳçe **31** ve sāʾir cemīʿ metāʿuñ geçmezine dirler, nāsere maʿnāsına. **ʿUnṣurī:**

Metāʿ er çi nebehre-est ʿarż mī-dārem
Be-pīş-i nāḳıd raʾy-ı to ġaṣṣ u ṣemīn-rā

365b/01 Ve faḳīr, gedā maʿnāsına. Taʿrīb **02** idüp behrece dirler. [b-y-r] **Nebīre:** Türkīde torun didükleri ki oġul oġlı ve ḳız oġlıdur. **03 Şems-i F.:**

Ḫudāvendā to çendānet beḳā bād
Ki sabṭ-ı ḫᵛīş-rā bīnī nebīre

[b-y-s] **Nebīse:** Niʿmetī **04** miṣlihu dimiş. [ḫ-k-l] **Naḫkele:** Çetüñ ḳoz. **Lebībī:**

Ger çi saḫtī çü naḫkele maġzet
05 Cümle bīrūn konem be-çāre girī

Naḫkelūn maʿnāsına. [ḫ-l] **Naḫle:** ʿAṣā vü naʿleyn. **Şems-i F.:**

Eyā şāhī ki her sāʾil ki āyed
06 Be-dergāh-ı to bī-destār u naḫle
Ze-cūd u baḫşiş-i to bāz kerded
Ze-zer pür kerde ṣāʿ ü kīs ü pelle

07 [r-k] **Nerke:** Çerke, yecūzu bi'l-kāfi'l-ʿArabī ve'l-ʿAcemī. [r-m-e-d] **Ner-māde: 08** *Ḫunṣā*, hem erkek hem dişi. [r-m-v-r] **Nermūre:** Ṣalıncaḳ. [r-m-v-l] **Nermūle:** Miṣlihu sāʾir esāmīsi **09** bād-pec lafẓında meẕkūrdur. **Nerre:** Taʿrīf-i *rā* ile mevc maʿnāsına. **Nere:** Taḥfīf-i **10** *rā* ile erkek, ner maʿnāsına ve muṭlaḳā ālet-i tenāsüle dirler, ādemüñ ve sāʾir ḥayvānuñ cemīʿsine **11** ıṭlāḳ olınur. [r-y-n] **Nerīne:** Erkek, ner maʿnāsına. [z-ġ-d] **Nezġade:** Aġrıdan deprenmez, mufaṣṣal **12** didiler ki teşennuc aʿżadan ʿibāretdür. Eṣaḥḥ u efṣaḥ *zā*nuñ sükūnı vü *ġayn*uñ fetḥasıyıladur. **13** *Ẕāl*-ı muʿceme bābından ve ʿaks-i *dāl*-i mühmele bābından cāʾizdür. [z-l] **Nezle:** Maʿrūf ʿilletdür ki başdan **14** iner. [-j-] **Neje:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile av oku ve ġuṣṣa maʿnāsına. [s-t-v] **Nestūh:** Ol kimesneye dirler ki **15** ceng-i ḥarbden ve uruşdan ve sözden yüz çevirmeyüp mütenevvir ü muʿānid ola ve bir **16** pehlivān-ı nām-dāruñ adıdur. **Firdevsī:**

Be-nezd-i fer-i pir ze-nestūh buved
Ki terdīk-i o leşker-i enbūh buved

17 Beyt:

Be-fermūd tā ter ü nestūh şod
Çep-i leşker-i şāh çün kūh şod

Esedī:

18 Hemān cā ki merz-i ferestūh buved

Dezī cāy-ı dozdān nestūh buved

[ʿ-r] **Naʿre:** Çağırmaḳ. [ġ-m] **19 Naġme:** Ḫoş āvāz. [ḳ-e-r] **Neḳḳāre:** Maʿrūf çalġı. [ḳ-e-f] **Neḳāfe:** Cāme-dān. [m-e-z-g-e] **Namāz-gāh: 20** Muṣallā. [m-s-k-v-d] **Nemeskūde:** Ṭuzlu et başdırma didükleri laḥm-ı ḳadīd maʿnāsına. [v-e-c-s-t] **21 Nev-āceste:** Yeñi dikilmiş bāġ. **Laṭīfī:**

Bāz īn dil-i pejmurde der-hicr-i to be-ḫūste

22 Der-kūy-ı to şod tāze çün bāġ-ı nevāceste

Vāv-ı resmīdür. [v-e-d] **Nevāde:** Torun, nebīre maʿnāsına. **23** Ḳaraḥışārī ve ḳızoğlan maʿnāsına da gelür dimiş. [v-e-d-h-d-ḫ-t-r-y-n] **Nevāde-dūhterīne:** Ḳız **24** oğulları ve ḳızları. [v-e-s-t] **Nevāste:** Kerpiç ve kiremid ki bir biri üzerine yığılmış ola **25** ve ḳalü Ebū ʿAbīde hüve'l-leẕī yessemī bi'l-Fārsiyyeti'l-berāsaḳ u ḳadīṣaḥḥ bi'ż-żammin-nūn. [m-l] **Nemle:** Ebleh **26** maʿnāsına. [v-e-s] **Nevāse:** Torun, nebīre maʿnāsına. ġayrı adları nebīre lafẓında meẕkūrdur. [v-e-ş] **27 Nevāşe:** *Şīn*-i muʿceme ile yapu arasında olan balçıḳ. [v-e-l] **Nevāle:** Ġāʾib-i baḫşī ve zelle ve loḳma. **28 Beyt:**

Ḫˇān-ı to-rā īn dü nevāle suḫen

Dest be-kerd-est ber-dest kon

Ve Ḫorāsān **29** vilāyetinde loḳma-i ḳāḍī dirler. Bir nevʿ ṭaʿāmdur. Niʿmetī ve diki dikilmek ve bir ṣanʿatı yeñi ögrenmek **30** ve yeñi ögrenici, nev-heves maʿnāsına da gelür dimiş. [v-e-v-r-d] **Nev-āverde:** Bidʿat u yalan ve kiẕb **31** maʿnāsına. [v-v-e-r] **Nev-bāre:** Tervende. [v-b-e-v] **Nev-bāve:** ʿArabīde *bākūret* ve *bāşūret* maʿnāsına. [v-b-r] **Nevbere:** 366a/01 Miṣlihu. [v-b] **Nevbe:** Miṣlihu. Sāʾir esāmīsi nevber lafẓında meṣtūrdur. ʿArabīde vaḳt maʿnāsınadur. **02** Türkīde de müstaʿmeldür. [v-r-d] **Neverde:** Neberde maʿnāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında **03** tebādül ü tevāḫī vardur ve selmen ki cüllāhlaruñ öñlerinde arḳurı durup bizi ṭoḳuduḳça **04** aña ṣarduġı aġaçdur ve yumrı yir. [v-k-r-d] **Nevkerde:** Torun, nebīre maʿnāsına. [v-n-d] **Nevende: 05** Tiz fehm, serīʿü'ẕ-ẕihn maʿnāsına ve bi'ż-żamm. [v-y] **Nevīh:** Yeñiyile ve tāze çıḳmış fidān oğulduruḳ **06** dirler Türkīde, ʿArabīde sereʿ dirler ve özdek. **Ne:** Ḥarf-i nefydür, yoḳ dimekdür, āḫirindeki **07** *hā*, *hāʾ*-i ʿalāmetdür ve gāh olur ki *hāʾ*-i aṣliyile telaffuẕ olınur. Çeh ü reh ḳāfiyesinde. **Ḫusrev:**

08 Ġulġule-i dil şenīdem ez-zenaḫeş

Gev suḫen ez-derūn çi mī-güft

Güftemeş tīġ mī-zenī ber-men

09 Ḫande zed ne-bāz ne mī-güft

Ammā ḥaḳ budur ki bunuñ emṣāli żarūret-i şiʿre maḥmūldür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ **10**

*Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki *ne*nüñ aṣlı *nā*dur. *Elif* ḥıẕf idüp 11 yirine *hā* ʾ-i ʿalāmet getürmişlerdür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ān ne men bāşem ki rūz-ı ceng bīnī püşt-i men
12 Ān menem k'ender miyān-ı ḫāk u ḫūn bīnī serī[3205]

Ne o ḳalur ne bu 13 diyecek yirde ʿAcem ne ān be-māned ü ne īn dir. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

14 Ne ʿömr-i Ḫıżr be-māned ne mülk-i İskender
Nizāʿ ber-ser-i dünyā-yı dūn me-kon dervīş

Ne ʿömr-i Ḫıżr be-mānedüñ maʿnā-yı 15 aṣlīyesi ʿömr-i Ḫıżr ḳalur degildür dimekdür. Ol *nūn* ḥarf-i āḫir evveline ulaşdurıcaḳ ol ḥıẕf 16 olan *elif*den bedel bir *yā* getürürler. Meṣelā ne-yem dirler niteki bu rubāʿīde vāḳiʿ olupdur. **Rubāʿī:**

17 Hemī āyed ez-ḥaḳ nidā muttaṣıl
Tecevvüʿ terānī tecerrüd teṣil
Zenem āteş-i ʿaşḳ der-ḳāʾināt
18 Ne-yem men z'āb u ne-yem men ze-gil

Ammā ḳaçan ol *nūn* isme muttaṣıl olsa, *elif*den bedel lāzım 19 olmaz, bi'ẕ-ẕāt muttaṣıl olur, ne-dānem dirler. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

20 Men ne-dānem fāʿilātün fāʿilāt
Şiʿr güyem bihter ez-āb-ı ḥayāt

Ne-dānemüñ maʿnā-yı terkībīsi bilür 21 degülindür. [h-e-l] **Nehāle:** Ve bi'l-kesr. Kemīn-gāh ve ṣayyādlar ṣayd ürkmemek içün içine girüp 22 gizlendükleri gümele. **Şems-i F.:**

Ġazāl-ı āsmān āyed be-dāmeş
Eger nīrūş bāşed der-nihāle

Dīger:

23 Tā dilem efkende z'ʿaşḳ be-nāle
ʿAşḳ-ı to ber-cān u dil nihād nihāle

[h-e-l-y-c] **Nehālīçe:** Yaz günlerinde döşendükleri 24 nesne, Türkīde daḫı müstaʿmeldür. [h-r] **Nehre:** Yayuḳ, anuñıla yoġurtdan yaġ çıḳarurlar ve 25 güveç, geviş. **Kātibī:**

Ḫançer nī-dehre-i eyyām buved

[3205] (O ben değilim ki savaş gününde senin arkanda durayım, ben oradayım ki toprak ve kan arasında başımı görebilirsin.)

Nehre-i dey behre-i Behrām buved

[h-n-b-h-r] **Nehenbehre:** Ḥadden **26** aşurı büyük nesne. [h-m-e-z] **Nehmāre:** Miṣlihu. [y-d-f] **Neydefe:** İç ṭon yaḳası ve ağı. **27 En-Nūni'l-Meksūre** [-j-] **Nije:** Ḥālī müteġayyir olmış gerekse ṣolmaġıla yā ʿāciz ḳalmaġıla **28** yā ġuṣṣa ile yā ġażabıla ki heybetlü olur ve o ḫˇāce vü inanacaḳ kimesne, nejend maʿnāsına sāʾir **29** esāmīsi ve tafṣīli anda meẕkūrdur. [s-y] **Nīse:** Viresi. **Ḥāfıẓ:**

Çemen ḥikāyet-i Ürdī-i Behişt mī-gūyed

30 Ne ʿārif-est ki nesīh ḫarīd u naḳd-i behişt

[ş-e-s-t] **Nişāste:** Maʿrūf nesne ki buġdaydan **31** iderler, ekṣer ḥalvālarda istiʿmāl olınur. [ş-e-n] **Nişāne:** ʿAlāmet-i nişān maʿnāsına ve oḳ nişanı 366b/01 [ş-ḫ-v-e-r] **Niş-ḫˇāre:** Geviş ki ṭavar ağzı yim yidükden ṣoñra çiyner. *Vāv*-ı resmīdür. Sāʾir **02** adları, neş-ḫˇāre lafẓında mesṭūrdur. [ş-r] **Nişre:** Niʿmetī gönlek maʿnāsına naḳl eylemiş. [ş-s-t-g-e-h] **03 Nişest-gāh:** Oturacaḳ yir ve oturaḳ yiri. [ş-s-t-n-g-e] **Nişesten-gāh:** Miṣlihu. [ş-k-r-d] **04 Nişkerde:** Bıçḳu ki başmaḳçılar ve serrāclar āletidür, ʿArab ezmīl dir. **Beyt:**

05 Be-nişkerde be-borīd zen-rā gelū

Tüfū ber çonīn nā-şekībā tüfū

[ş-v-e-r] **Nişvāre:** Geviş, neş-ḫˇār maʿnāsına ve aʿlām-ı **06** ricāldendür. [ş-v] **Nişve:** Keyfiyyet-i cūş u ḫurūşī. **Beyt:**

Sāḳī ḳadeh be-merdüm-i hüşyār dih ki men

07 Dārem henūz nişve ez-sāġar-ı elest

[f-c] **Nifce:** Gelincik. [g-e] **Nigāh:** Baḳmaḳ, gāh olur żarūret-i **08** vezniçün evveline bir *elif* getürürler. **Firdevsī:**

Sebük-i sūy-ı gehvāre an-gāh kerd

09 Be-porsīd ez-ān ṭıfl-ı deh-rūz merd

Merdden murād ʿazīz-i Mışrdur ki Ḥażret-i Yūsufuñ *ʿaleyhi's-selām* aḥvālini **10** gehvārede olan ṭıfldan suʾāl eyledi ve ṣaḳlamaḳ ve ʿilm. [g-n-d] **Nigende:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile maʿrūf **11** degildür. Türkīde de şāyiʿdür. [-g-] **Nigeh:** Nigāh lafẓından muḫaffefdür. **Nih:** *Hā*ʾ-i aṣlīyile ḳo dimekdür. **12** [h-e-d] **Nihāde:** Ḳonmış, ne-nihāde ḳonmamış maʿnāsınadur. **Ḫˇāce Ḥāfıẓ:**

Bişnev īn nükte ki ḫod-rā ze-ġam āzāde konī

13 Ḫūn-ḫorī ki ṭaleb-i rūzī ne-nihāde konī

Meẕkūr beytden murād budur ki **14** rızḳ muḳadder ü vüṣūlī muḳarrerdür ve muḳadder olmayan rızḳuñ ḥuṣūli muʿassırdur, müyesser degildür, **15** kütüb-i ekābirde bu vechile mezbūr u mesṭūrdur ki kesb ü saʿy teḳṣīr-i māla sebeb olur, rızḳ **16** ziyādeligine bāʿiṣ

olmaz, zīrā rızḳ muḳadder olandur. Her kesb olınan rızḳ, taḳdīr 17 olınmış degildür. Pes muḳadder olmayanı ṭaleb ʿabeṣ zaḥmet ve bī-fāʾide-taʿab u mūcib-i 18 ḥamāḳatdur. **Bu mesʾelede** ḫilāf yoḳdur ki Ḫˇāce Ḥāfıẓuñ meẕkūr beytde murādı budur. 19 **Ammā** ḫilāf bundadur ki muḳadder olan rızḳa ṭaleb lāzım mıdur yoḫsa bī-cüst ü cū 20 vāsıl olur mı, Ḥaḳ cell ü ʿalānuñ Furḳān-ı ʿAẕīm ü Ḳurʾān-ı Kerīminde olan emr buña delālet 21 ider ki lāzım olmaya, niteki sūre-i Āl-i ʿİmrānda ***"in-nallāhe yerzuḳu men yeşaʾu biġayri ḥisāb"***[3206] 22 sūre-i Hūdda **"Ve mā min dābbetin fi'l-arḍi illā ʿalā Allāhi rızḳuhā"**[3207] ve sūre-i Ṭalāḳda 23 **"*Ve yerzuḳhu min ḥayṣu lā yaḥtesibu*"** [3208] buyurur ve **Resūl**-i Ekrem ü Ḥabīb-i Mükerrem *ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem* buyurmuşdur 24 ..... 25 Nitekim Sīmurġ-ı Ḳāf, yaḳīn-i sulṭānü'l-ʿarifīn, Mevlānā Celālü'l-milleti ve'd-dīn ḳaddese sırrahu 26 *Meṣnevī*lerinde buyurur. **Beyt:**

Rev tevekkül kon me-lerzān pā vü dest
Rızḳ-ı to ber-to ze-to ʿāşıḳ-ı to-rā-st

27 ve baʿżı ʿulemā taʿaffüf içün ḥelāl ṭaleb itmek farżdur dimişler, baʿżī müteʾaḫḫirīn 28 bu bābda resāʾil teʾlīf ü taṣnīf idüp muṭlaḳā farżdur diyüp 29 "**Fe-iẕā ḳuḍiyeṭı'ṣ-ṣalātu fenteşirū fi'l-arḍı vebteġū min faḍli'l-lāhi**"[3209] daḫı **"Ve en leyse li'l-insāni illā mā saʾā"**[3210] 30 ve bunuñ emṣāli ile istidlāl idüp ve bu beyti ḳılmışlar. **Beyt:**[3211]

Ger nişīnī to ṣayd-ı ḳuvvet konī
31 Dest ü pāyet çü ʿankebūt konī

Müfessirīn muḥaḳḳiḳīn sūre-i Necmde ve sūre-i Cumʿada bu āyetlerüñ 367a/01 tefsīrinde ẕikr itdügi üzre ṭaleb-i rızḳa istidlāl ẓāhir ü muḳarrer degildür. **Taḥḳīḳ** budur ki 02 tevekkül-i ḳavī vü dürüst ṣaḥibi olan ṣāḥib-i saʿādetlere ṭaleb-i rızḳ itmek lāzım degildür **ammā** 03 tevekkülī süst ü nāḳış u nā-dürüst olan nāsa girān olmaḳ içün ṭaleb-i rızḳ u kār 04 u kesb itmek lāzım belki vācibdür. Vallāhu teʿalā aʿlem. [h-e-n-c] **Nihānçe:** Kīlār, *muḫabbāʾ* maʿnāsına. 05 [h-e-n-ḫ-e-n] **Nihān-ḫāne:** Miṣlihu.

Beyt:

Eşk ḥarem-nişīn-i nihān-ḫāne-i me-rā
Z'ān sūy heft perde be-bāzār mī-keşī

06 Nihāndān maʿnāsına. [y-r] **Nīre:** *Rāʾ*-i mühmele ile yayuḳ. [y-e-b] **Niyābe:** Nevbet,

[3206] Kuran: Âl-i İmrân (3/37): "Allah dilediğine hesapsız rızık bağışlar."
[3207] Kuran: Hûd (11/6): "Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allahın üzerinedir."
[3208] Kuran: Talak (65/3): "Onu beklemediği yerden rızıklandırır."
[3209] Kur'ân: Cuma (62/10): "Namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allahın lütfundan nasibinizi arayın."
[3210] Kur'ân: Necm (53/39): "Ve insana çalışmasından başka bir şey yoktur."
[3211] Bu beyt, muʿtemed aleyh kimesnenüñ idügi maʿlūm degildür.

ʿArabīdür 07 Cemīʿ-i aṣḥāb-ı lüġat Fürs kitāblarında yazmışlar. [y-z] **Nīze:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile gönder ve şābde ve süñi daḫı 08 dirler. **Nīje:** *Zāʾ*-i muʿceme ile günlük ki dütsi iderler. [y-s-t] **Nīste:** Nīst maʿnāsına. [y-ş] **Nīşe:** 09 Tuluḳ sipsi ve dilli düdük Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve aluç didükleri yimişden bir ḳısmdur, dimiş. 10 [y-f] **Nīfe:** İç ṭon yakası ve ağıl ki iki paçasınuñ arasına dikerler, taʿrīb idüp 11 neyfaḳ dirler. **Hātifī:**

Sūy-ı nīfe bord dest pesend
Ze-hemyān pür sīm be-geşūd bend

12 Esedī:

Āhū vü rūbāh der-ān murġ-zār
Nāfe be-gül dāde vü nīfe neccār

[y-k-ḫ-v-e] **Nīk-ḫᵛāh:** Eyü 13 ṣanıcı ve naṣīḥat eyleyüci. [y-m-t-n] **Nīm-tene:** Ḳışacıḳ ḳaftāna dirler ve ḳalenderī ve nīme 14 maʿnāsına ki bir marażdur, kişinüñ bedenüñ yarısı ṭutmaz, eṭıbbā aña fālic dirler. [y-m-t] **15 Nīm-te: Hātifī:**

Yekī nīm kerde ḳaṣṣāb-vār
Besī ḳūc cengī der-ān kārzār

[y-m-c] **Nīmçe:** Küçücük 16 ḳılıç ve yarımcuḳ dimekdür, nīm lafẓınuñ taṣġīridür. [y-m-ç-h-r] **Nīm-çehre:** Bir nev maḫlūḳdur, yarım yüzlü 17 ve bir gözlü bir ellü ve bir ayaḳlu erkeki ṣaġ ve dişi ṣol ikisi bir yire gelüp bir birine 18 muttaṣıl ṭursalar bir ādem ṣūretinde olur. [y-m] **Nīm-ḫorde: Esedī:**

Be-dü güft ez-īn nīm-ḫorde süvār
19 Çonīn kerdet āmed künūn hediye-dār

[y-m-s-v-ḫ-t] **Nīm-sūḫte:** Egsi ki bir 20 yanı yanmış ola, küsgi daḫı dirler. [y-m-k-e-s] **Nīm-kāse:** Yarım ḳafaya beñzer aġaçdan bir nevʿ 21 çanaḳdur. [y-m-n-y-z] **Nīm-nīze:** Sapḳun. [y-v-ş-n-d] **Niyūşende:** İşidici ve diñleyici ve çaġırıcı. **Beyt:**

22 Niyūşende güft īn ne kār-ı men-est
Ze-her dānişī-est kār-ı men-est

[y-m] **Nīme:** Yarım ve yaru 23 nıṣf u nīm maʿnāsına ve ʿillet-i fālic. [y-m-y-e-r-c] **Nīm-yārçe:** Nīmçe maʿnāsına. **24 En-Nūni'l-Mażmūme** [ġ-v-ş] **Nuġūşe:** Ḳulaḳ urmaḳ maʿnāsına, ism-i maṣdardur. 25 Bu maʿnāya evveli *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür ve coşup ınçḳırı ınçḳırı ağlamaḳ 26 [ġ-v-ş] **Nüġūle: Cāmī ez-Yūsuf u Züleyḫā:**

Nüġūle beste ber-lāle zʾʿanber
Ze-güş āvīze kerde lüʾlü-i ter

27 [g-v-h-y-d] **Nügūhīde:** Ḫˇār u ḥaḳīr olan nesne. [m-v-n] **Nümūne:** Çaşnī, örnek ve miṣāl **28** Niʿmetī ve Mevlānā Ḥalīmī ve zişt ü murdār u baṭṭāl u fāsid u nā-bekār maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. **29 Şems-i F.:**

Ey ḫusrevī ki bezmet şod ḫuld-rā nümūne
Bā-ḥüsn-i nūr rāyet-i ḫurşīd şod nümūne

30 Dīger:

Nigārī k'ez-ū büt nümūne şeved
Be-yārāyī o-rā çi-gūne şeved

[ḳ-r] **Nuḳre:** Gümüş, *fiḍḍa* maʿnāsına. **31** [g-v] **Nügūve:** Ḫˇārlıḳ. [v-e-z-d] **Nüvāzdeh:** On ṭoḳuz, *tisʿa ʿaşer* maʿnāsına. [v-e-n-z-d] **Nüvānezde:** 367b/01 Miṣlihu. [v-b] **Nūbe:** Çam ḳabı Niʿmetī ve özdek ve *nevḥa* maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. [v-d-r] **Nūdre: 02** Ferzend-i kirāmī ulu-zāde maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ne-vezned meneş şehen-şeh-i aʿẓam ki der-cihān
03 Çün o ne-zād-ı māder-i eyyām nūdre

Ve torun, nebīre maʿnāsına. [v-d] **Nūde:** Miṣlihu. **Daḳīḳī:**

04 Ey ser-āzād k'ān tāc-ı büzürgān
Şemʿ-i çerāġ-ı mehān dūde vü nūde

[v-r] **Nūre:** Ḫırızma didükleri ki ḳılı **05** bedenden gidermek içün sürinürler. [v-z-d] **Nūzdeh:** On ṭoḳuz, nüvāzdih lafẓından muḫaffefdür. **06** [v-z] **Nūze:** Ulu-zāde nūde maʿnāsına, sāʾir adları nüvād lafẓında mesṭūrdur. [v-s] **Nūse: 07** Ḳavs-i ḳuzaḥ, inegimsaġmal maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ger eyā rāy-i ān bāşed ki rūzī
Koned teşbīh der-gāheş be-nūse

08 Sāʾir adları serīr lafẓında mesṭūrdur, ve ılġım ṣalġım, *serāb* maʿnāsına **09** da gelür. [v-ş] **Nūşe:** *Ṣīn*-i muʿceme ile miṣlihu ve şādılıġa içilen nesne ve leẕīẕ ü nān-ḫoreş maʿnāsına. **10 Firdevsī:**

Ki-rāeş dārīd u nūşe ḫorīd
Çü perverde şod ten revān perverīd

[v-k-f-e-r] **11 Nükfāre:** Yañşaḳ yaʿnī çoḳ söyleyen kişi, mükṣir maʿnāsına. **Ebū Şekūr:** [3212]

Kocā şāʿirān buvend menem nükfāre
12 Teng perniyān konem menem ez-seng-i ḫāre

[3212] Baḥr-ı muşāraʿ-i maḳṣūr. Müfāʿīl, fāʿilāt, müfāʿīl, fāʿilāt.

[v-n-d] **Nūnde:** Tīz fehmlü, zeyrek maʿnāsına. **13 Yūsuf:**

Ger ber-der ān her to be-bīnī
Merdī ki buved ḫˇār ser-fikende
Be-şināsī ki merdī-st o be-dāniş
14 Ferheng ü ḫusrev dāred u nūde

Ve yeñile çıḳmış nesne nev-peydā maʿnāsına. [v-n-n-d] **Nūnende: 15** Miṣlihu. [v-n] **Nūne:** Eñek çuḳurı, çāh-ı ẕeḳān maʿnāsına. [v-y] **Nūye:** Fidan, aġaç dibinden çıḳar oġulduruḳ **16** dirler Türkīde, ʿArabīde *seraʿ* dirler ve özdek, nevḥa maʿnāsına. **Nüh:** *Hāʾ*-i aṣlīyile ṭoḳuz, tisaʿ maʿnāsına. **17** [y-v-ş] **Nüyūşe:** Ḳulaḳ urmaḳ maʿnāsına, ism-i maṣdardur ve coşup ınçḳırı ınçḳırı aġlamaḳ **18** nüġūşe maʿnāsına. **Rudekī:**

Heme nüyūşe-i ḫˇāce be-nīgūyī vü be-ṣulḥ
Heme nüyūşe-i nā-dān be-ceng-i kār-ı neġām

19 Şākir-i Buḫārī:

Çi gūşīd ki ḥāl-i ḫod be-gūyem
Zebānem ber-niger dırāz nüyūşe

20 Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa 21 [e-r-t-g-e] **Vāret-gāh:** Ṣaç belürdügi yir. **Vāde:** Resm ü ḳānūn. **Cāmī:**

Kerd ṣāfī be-luṭf-ı ʿanf-āmīz
22 ʿĀlem ez-dūd-i vāde-i Çengīz

[e-r-v-n] **Vārūne:** Ters ü maḳlūb dimek olur. **23** Pās-gūne maʿnāsına ve bed-baḫt maʿnāsına da istiʿmāl olınur, ġayrı adları bāz-gūn lafẓında mesṭūrdur. **24 Şākir-i Buḫārī:**

Ey birāder ber-geh-i nālem men
Z'īn cefā-yı sipihr-i vārūne

[e-r] **Vāre:** Çivi. [e-z-g-v-n] **25 Vājgūne:** Başı aşaġa bāz-gūne maʿnāsına. [e-z-y-r] **Vāzīre:** Zamān. [e-s] **Vāse:** Pervāne. **26** [e-ş-e-m] **Vāşāme:** Dülbend, destār maʿnāsına ve şemle. [e-ş] **Vāşe:** Atmaca didükleri şikārī ḳuş, **27** bāşe maʿnāsına ve ḳarġa, ġurāb maʿnāsına. [e-l-e-d-n] **Vālādene:** Dīvār mühresi. [e-l-e-d] **Vālāde:** Miṣlihu vālād maʿnāsına. **28** [e-m-e-n-d] **Vāmānde:** Ḳalmış ve yorılmış maʿnāsına. [e-m-ḫ-v-e] **Vām-ḫˇāh:** Alımlı. [-e-] **Vāh:** Vāy dimek olur. **29 Vāhiş āmede:** Serḫoşluḳdan ayılmış. [e-h-m-c-s-t] **Vāhim-ceste:** Feṭḥ-i *cīm*ile girüsine ḳıvrılmış **30** ve girüsine şıçramış ḳıllar boynuz ve ḳulaḳ ve etek gibi vaṣfında menḳall maʿnāsına ve ṭuṭuḳ **31** vaṣfında ḳaliṣa ve meşemmere maʿnāsına. [e-y] **Vāye:** Ḥiṣṣe vü naṣīb u ḫaẓẓ u ẕevḳ maʿnāsına. 368a/01

[r-c] **Verçe:** Egerçi maʿnāsınadur, mā-ḳabline maʿṭūfdur, kesr-i cīm-i ʿAcemīyile. [r-d-e-n] **Verdāne:** Börekçi 02 oḳlaġusı. [e-y-e-f-t] **Vā-yāfte: Kātibī:**

V'ān ki o rāh-ı to-rā vā-yāfte
Der-ṭarīḳat bāşed o vā-yāfte

03 [e-y-r] **Vāyre:** Hemzenüñ kesri ve *yā*nuñ sükūnı ile ki āḫir ḫurūf ve *rā*nuñ fetḥi ile 04 Şīrāz lüġatidür. Bir uġurdan dimekdür. **Ḥāfıẓ:**

Ki hemçūn müt büyūtin dil vāye
05 Ġarīḳü'l-ʿaşḳ fī baḥri'l-vedādī

Müt ü buyūtin daḫı lüġat-i Şīrāzdur. Maʿnā-yı mıṣrāʿ bencileyin senüñ 06 olurıdı göñlün bir uġurdan dimekdür. [-j-] **Veje:** Ḳarış, *şibr* maʿnāsına ve bi'l-kesr. [r-d-n] **Verdene:** 07 İtmekçi küregi. [r-d] **Verde:** Gül-reng yaʿnī al reng ve ḳaya gügerçini ve Esedī naḳlince kebūter-bāzlaruñ 08 gügerçin ürküdecek aġaçlarına dirler ve gügerçin yuvası. **Şems-i F.:**

Ḥamām-āsā ṣuʿūd-ı āsmānī
09 Firāz-ı ḳaṣr-ı ḳadreş verde bāşed

[r-ġ-e-r] **Verġāre:** Ur didükleri ʿillet, bāġra 10 maʿnāsına Ṭūs ʿibāretidür ve her yumrı nesne ki aʿżāda ẓāḫir olur. Sāʾir adları verġan 11 lafẓında meẕkūrdur. [r-g-e] **Vergāh:** Gülcen. [r-n] **Verne:** Yoḫsa dimekdür ve *illā* maʿnāsına. [r-v-e-r] 12 **Vervāre:** Çārṭāḳ vervār maʿnāsına. [r-v-r] **Ververe:** Sincāb ve teyin didükleri cānvercik. 13 [-r-] **Vere:** Aḥmaḳlıḳ. [z-d] **Vezde:** Dikilmiş nesne. [z-e-ġ] **Vezāġe:** Kertenkeleden bir nevʿdür. [z-ġ] **Vezaġa:** 14 Miṣlihu. [s-m] **Vesme:** Rāstıḳ ve çivit yapraġı. **(ʿ):**

Gūşiş-i bī-fāʾide-est vesme ber-ebrū-yı kūr

15 [s-y-l] **Vesīle:** At sürisi, Vesīle maʿnāsına. [ş-k-r-d] **Veşkerde:** Çāpük kimesne ve āyeti göñüllü 16 meʾāl fikr idici ve dölek ve bir işe inanılmış kimesne ḫarekāt-ı ṣülüṣe ile naḳl olındı. 17 [ş-n] **Veşne:** At kişnemesi, *şahīl* maʿnāsına. Ekṣeriyā *vāv*ı ḥıẕf idüp *şene* dirler. [-ş-] **Veşe:** 18 Eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir püsdür, taʿrīb idüp *vaşak* dirler, nāfiʿ dārūdur. [ş-y-n] **Veşīne:** 19 Gengel, laṭīfe maʿnāsına. [ş-y] **Veşīh.** Miṣlihu. [ġ-r-n] **Veġarne:** Ehl-i Şīrāz lüġatidür vegerne mürādifidür. **20 (ʿ):**

Ve ġarne v'ebnī āpuḫt nişādī

Ve ebnī vü nişādī daḫı Şīrāz lüġatidür. Maʿnā-yı mıṣrāʿ 21 yoḫsa görürsün ol nesneyi ki sen aña ḳādir degilsün dimekdür. [f-r] **Vefre:** Bir āletdür, cüllāh āletlerinden 22 güci ve giri git dirler, anuñıla Çuvāl ve ḫālī ṭoḳurlar. [ḳ-y] **Vaḳiyye:** Oḳye lafzından muḫaffefdür. 23 [l-v-l] **Velvele:** Āşūb. [l-y-c] **Velīçe:** Dost ve yār maḫlaṣ ve büyük çuvāl. [n-d] **Vende:** Kerdeme 24 didükleri ot, ġayrı adları seẕāb lafzında mesṭūrdur. [n-

y-j] **Venīje:** Kenger şaḳızı, eṭıbbā **25** ḳatında kenger-zed dimekile maʿrūfdur. [y-ş] **Veyşe:** Ṣarmaşıḳ bir niçe nevʿdür, sāʾir esāmīsi **26** fāşrā lafzında meẕkūrdur. [y-l] **Veyle:** Vāy dimekdür, veyl maʿnāsına. **Firdevsī:**

Fürūd āmed ez-baḫt veyl-konān
27 Zenān ber-ser ü güş u ebr ü konan

Esedī:

Yekī veyle zed çü şīrīle
Ki ġarrid çü ez-ġaram bīned kele

28 El-Vāvi'l-Meksūre [-j-] **Vije:** Ḳarış, *şibre* maʿnāsına. [ḳ-e-y] **Viḳāye: 29** Güceymen ki ʿavratlar giyerler verencek ki başlarına şararlar ve çārları. [l-y-s] **Velīse: 30** Eyü, nīk, ceyyid maʿnāsına. **Beyt:**

Ḥasūd eger ne-buved bā-to ḫāliṣ ender-mihr
ʿAceb me-dār ki vü peje be-yāyed ez-pālūş

31 Ey maġşūş. [y-r-e-n] **Vīrāne:** Ḫarāb. [y-j] **Vīje:** Şems-i Faḫrī naḳlince ḫāliṣ, nāb maʿnāsına ki nesne 368b/01 ḳarışmamış ola. **Şems-i F.:**

Her geh bā-bendegān şāh-ı cihān
Vārid iḫlāṣ u niyyet-i vīje

02 Esedī ḫāṣṣa maʿnāsına naḳl eyledi. **Esedī:**

Hemīşe dil-i şāh dārīd şād
Be-vīje dāred reh-i dīn ü dād

03 Ve ḫareminde ve ḳurbında olan ḫadim u ḫaşem-i ḫāṣ. **Beyt:**

Sipehdār bā-vījegān-ı sipāh
04 Derūn reft ü kerdend her sū nigāh

Ve bi'l-küliye maʿnāsına. [y-s] **Vīse:** Eyü vilīse **05** maʿnāsına. [y-ş] **Vīşe:** Vīje maʿnāsına ve şarmaşıḳ bu maʿnāya ġayrı adları *fāşrā* lafẓında **06** mesṭūrdur. [y-l] **Vīle:** Feryād, veyle maʿnāsına ve iplik kelebi. **El-Vāvi'l-Mażmūme 07** [ş-k-r] **Vüşkerde:** Çāpük ü müstaḳīm ü meʾāl fikridici, ʿāḳil kimesne ve dirnek kerd āmede maʿnāsına. **08 Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾi'l-Meftūḥa 09** [e-j] **Hāje:** ʿAşḳ ḫāmuşluġından ve sāʾir ġam u ġuṣṣa ve peşīmānlıḳdan mütehayyir olan kimesne **10** ve şiken-i zülf ve bāng u naʿre vü ḫaḳīr maʿnāsına da naḳl olınmış, *hāj* daḫı lüġatdür. [e-l] **Hāle: 11** Ay ağılı. **Hāven-deste:** Hāven dögecek. [c-d] **Hecdeh:** On sekiz, ṣemānī ʿaşer maʿnāsına. [r-ā-y-n] **12 Her-āyine:** Elbette ve lābüd maʿnāsına. **Selmān:**

Ger be-nigered ʿarūs-ı cemālet der-āyine
Ḫod-bīn şeved her-āyine ān bih ki ne-nigered

13 [r-t] **Hertih:** Ẓarf. [r-c] **Her-çe:** Her nesne. [r-z] **Herze:** Suḫen-i bī-aṣl u bī-māʿnā 14 heẕeyān maʿnāsına. **Edāyī:**

Der-ān kār-ı her çend tedbīr kerd
Be-herze dil-i ḫˇīş tedbīr kerd

15 ve muṭlaḳā ʿabeṣ ü bī-fāʾide ve nā-maʿḳūl nesne. **Edāyī:**

Felek herze kerdi be-pirāmeneş
16 Ġubārī zemīn buved der-dāmeneş

Ṭaġ vaṣfında dinilmişdür. [r-d] **Herde:** Simārūġ 17 dirler bir nevʿ ḳızılca māʾil aḳ mantardur ki başı yumrı ve degirmi olur, yapraġı ve sāḳı 18 olmaz, yaz eyyamında çoḳ olur, ʿArabca kemāt dirler ve benātü'r-raʿd dirler, eṭʿame-i Aʿrābdandur. 19 Vilāyet-i ʿArabda çoḳ olur, toḫumsuz bitdügi içün Ḥażret-i Resūlu'llāh *ʿaleyhi ve sellem* menn diyü 20 tesmiyye itmişdür, nitekim buyurur. **El-Kemāʾti menn:** Bir ḳaç ṣınıf olur, baʿżī ṣınıfı ḳıttāl olur 21 yiyeni öldürür. **El-Kemāt:** Bi-fetḥi'l-kāf u sükūnü'l-mīm baʿdehā hemzeti meftūḥa. [r-z-c] **Herzece:** 22 Bir nevʿ ṭaʿāmdur, semüz bağırsaḳ ile bişer, ʿArabca ḫaviyye dirler. [r-k-r] **Herkāre:** Herenī ve baḳraç 23 ve tencere, Meydānī ḳavlince pātile maʿnāsına ki ʿArabca heyṭale dirler. [r-v-e-n] **Hervāne:** İşkence ki ṣuçlulara 24 iderler ve bīmār-ḫāne ki ʿArabca dārü'ş-şifā dirler. **Şems-i F.:**

Düşmeneş gerçi ādemī şekl-est
25 Hest kemter besī ze-pehnāne
Hest dīvāne ḥükm kon ki şehā
Tā berendeş be-sūy-ı hervāne

Ḥaḳ budur ki 26 dārü'ş-şifā maʿnāsınadur. İstiʿāre ṭarīḳiyile işkencede istiʿmāl olınur. **Firdevsī:**

Be-fermūd k'īn-rā be-hervānegeh
27 Berīd ü konīdeş hemāncā tebeh

Niʿmetī ve tesbīḥ ḳurdı ve kenevir toḫmı maʿnāsına da gelür dimiş. 28 [-r-] **Herre:** Ügi ḳuşı, Ḳaraḥışārī nāle ve ḳanlu ḳabarcıḳ maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. [3213] [r-y-s] **Herīse:** 29 Et ile helīmeden olan maʿrūf ṭaʿāmdur. [r-y-v] **Herīve:** Aḳçe içinde olan altun. 30 [r-h-v-r] **Herhūre:** Çoḳ ve gür su, Türkīde hür hür aḳar dirler. [z-e-r-ç-ş-m] **Hezār-çeşme:** Türkīde 31 ḳalbur çıbānı didükleri ḳarḥadur ki çoḳ yirden baş virür. Eṭıbbā ʿillet-i sāʿiyye dirler. 369a/01 bir büṣūrdur ki evvelā verem-i yesīr olur, ṣoñradan ḳurūḥa ve mütebeddil olur, lisān-ı ʿArabda nemle dirler. 02 [z-e-r-ḫ-e-n] **Hezār-ḫāne:** Şīrdān ki

[3213] Ve Cāmiʿü'l-Fürs şāḥibi ekilmek ve ʿavratuñ ferci maʿnāsına naḳl eylemiş. 3. (421a/06)

ḳıyma ile ṭoldurup bişüricek kīpā dirler ve ḳırḳbayır 03 didükleri ki hezār-tū dirler, işkenbe yanında olur, ʿArabca ḫafiṯ ü ḳibbet dirler ve yumrı 04 ve ḳaba nesne. [z-e-r] **Hezāre:** Bir meblaġ-ı müfīddür, Hindde lek ve kürūr ve tūmān gibi niteki *Tācü'l-Me'ṯir* 05 ṣāḥibi kitābında dir ki *her kesī-rā ber-ḥisab-ı ḥāl ü tūmān u hezāre muḳarrer gerdānīd*. [z-e-r-y-n] 06 **Hezārīne:** Ḫāliṣ olmayup ʿilleti olan altun. [z-e-r-d-e-n] **Hezār-dāne:** Tesbīḥ 07 ve bir ot adıdur, nebātātdan. [z-y-n] **Hezīne:** Ḫarac u nafaḳa. **Kemāl-i Işfahānī:**

08 Der-cemʿ-i māl ʿömr-i hezīne çi mī-konī
Zīrek ne-bāşed ān ki zer-efzūd u ʿömr-i kāsit

[j-d] **Hej-deh:** On sekiz, hec-dih 09 maʿnāsına. [s-t] **Heste:** Buz, yaḫ maʿnāsına. [ş-y-l] **Heşīle:** Bir ṭaʿāmdur ki ḳuş otı ve gendenā 10 ve gerez ve yumurda ile bişürürler. [f-t-d-e-n] **Heft-dāne:** ʿĀşūrāda bişürdükleri meşhūr ṭaʿām ki 11 hedik aşı dirler ve mercümege beñzer bir nesnedür, ḥubūbātdan. [f-t-d] **Heft-deh:** On yedi sebʿa ʿaşere 12 maʿnāsına. [f-d] **Hefdeh:** Miṣlihu āḫirindeki *hā*, *hā'*-i aṣlīdür, gāh olur *hā'*-i ʿalāmet gibi telaffuẓdan 13 düşürürler. **Senāyī:**

Hef-deh rekʿat-ı namāz der-dil ü cān
Mülk-i hej-deh hezār ʿālem-dān
14 Pes me-dān k'īn ḥisāb bār-ı yek-est
Z'ān ki hefdeh be-hejdeh terdīk-est

[f-t-k-e-n] **Heft-kāne:** 15 Yedişer dimek olur, bir deryānuñ ve bir kalʿanuñ ismidür. [-l-] **Hele:** Bārī ve ḳo dimekdür. 16 [l-y-l] **Helīle:** Meşhūr nāfiʿ dārūdur. [m-e-r] **Hemāre:** Hemīşe maʿnāsına hemvāre lafẓından muḫaffefdür. 17 **Şems-i F.:**

Ze-ḫāme-i to muvāfıḳ buved hemīşe ṭarab
Ze-ḫancer-i to muḫālif buved hemāre şemān

18 **ʿUnṣurī:**

Hemīşe tā ser-efrāzed livā-yı māh bī-leşker
Hemāre tā ber-efrāz u çerāġ-i māh bī-revġan

19 [m-e-n-n-d] **Hemānende:** Beñdeş, miṣl ü naẓīr maʿnāsına. **Esedī:**

Hemānende pes yābī er merdümān
20 Vü līkin dürüst īn ne-bāşed hemān

Ġayrı adları āsā lafẓında beyān olınmışdur. [m-ḫ-v-e] **Hem-ḫᵛāh:** 21 Bile dileyici. [m-r-e] **Hem-rāh:** Yoldaş. [m-r] **Hem-reh:** Miṣlihu. [m-s-e-y] **Hem-sāye:** Ḳoñşı, cār maʿnāsına. [ş-y-r] **Hemşīre:** 22 Ḳız ḳarındaş. [m-k-e-s9 **Hem-kāse:** Nedīm ü yār-ı nān u nemek. [m-v-e-r] **Hem-vāre:** Hemīşe maʿnāsına. [-m-] **Heme:** 23 Cümle, dükeli

maʿnāsınadur. Cümleyi virdi diyecek yirde ʿAcem *heme-rā dād* dir. Her neyi olurısa **24** bilen kimesneye *heme-dān* dir. **Beyt:**

Rızḳ u hüner rūzī-i her nā-kesī-st
Ez-Hemedān reh be-Bedeḫşān besī-st

25 Hemenüñ āḫirindeki *hā* naḳl içündür. Maʿnā-yı ʿām-ı aṣlīden, maʿnā-yı **26** ḫāṣ-i ʿilmīye nīmedeki *hā* gibi nīm muṭlaḳ yarımdur, nīme yarım gövdenüñ ism-i ḫāṣīdür. Āḫirindeki **27** *hā* naḳl içündür. [m-y-ş] **Hemīşe:** Ebed ü bāḳī maʿnāsına.[3214] [n-c-e-r] **Hencāre:** Hencār maʿnāsına ki yapucı ipi ki dīvārı rāst binā iderler **28** ve deprenmek ve ġuṣṣa ve yola gideriken ṭoġrı yolı ḳoyup yolsuz yola gitmek ve ince **29** yol maʿnāsına. Şems-i Faḫrī muṭlaḳā yol maʿnāsına naḳl eyledi. **Esedī:**

Der-āmed be-hencāre-i reh-neverd
30 Ze-zīn kūhe āviḫt gürz ne-berd

Sāʾir adları hencā lafẓında meẕkūrdur[n-g-e-m] **Hengāme:** Muʿayyen **31** vaḳt olup ol vaḳtde olan cemʿiyyete dirler. **Beyt:**

Peş-i neẓāre-i ẕāt-ı to buved nāṣıra kūr
Ne-zed hengāme-i vaṣf-ı to buved nāṭıḳa lāl

369b/01 Āḫirindeki *hā* iḫtişāṣ içündür **02** nāmedeki, ḫāmedeki *hā* gibi. [v-e-z] **Hevāze:** Nā-gāh, añsızdan dimekdür. Ġayrı adları nā-gāh lafẓında meṣtūrdur. **03** [v-k-n-d] **Hevkende:** Bir memleket adıdur, anda bir ırmaḳ vardur, ini biñ arşun vardur **04** diyü naḳl iderler. [y-k-l] **Heykele:** Ḥaykele didükleri ot ki oğlan ṭoğduġı zamānda dögüp **05** üzerine ekerler ve it üzümi. [y-l] **Heyle:** Niʿmetī, ṣāḥib-ḫāne maʿnāsına naḳl eylemiş. **06** **El-Hāʾi'l-Meksūre** [r-e-s] **Hirāse:** Oyuḳ ki yimiş aġacına ve ekine iderler **07** ʿArabīde miḫẕār maʿnāsına ve ḳorḳu, bīm maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş.[3215] [ḫ-t] **Hiḫte: Firdevsī:**

08 Be-Kirdār-ı gurgān be-rūz-ı şikār
Be-derīd pāyān-ı hīḫte zuhār

Hīḫte lafẓından muḫaffeftür. **09** [ş-t] **Hişte:** Bir nesneyi düşürmeyüp şalıvirmege dirler. [y-ḫ-t] **Hīḫte:** Hiḫte maʿnāsına. **10** [n-d-v-e-n] **Hinduvāne:** Ḳārpūz. [y-d] **Hīde:** Bil ve yaba ki ekinciler āletidür, bu maʿnāya sāʾir esāmīsi **11** pencid-geşt lafẓında meṣtūrdur. [y-r] **Hīre:** *Rāʾ*-i mühmele ile süksün ve eñse ve ḳafā **12** maʿnāsına cumhūr arasında *ḫā* ile şāyiʿ vü ẕāyiʿ olmışdur, ḥattā nişābü'ṣ-ṣıbyānda **13** evvel ḳıṭʿada ḳafa, ḫīre diyü meṣtūrdur, görilen nüsḫalarda *ḫā* ile yazılmışdur. Ḥaḳ budur **14** lisān-ı Fārsīde *hā*

[3214] 16. (353a/18)
[3215] Ḳorḳu, bīm maʿnāsına ve buñ ve ḳoru ve ekin ve ıraḳ maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. 3. (421b/23)

olmaz, meger ki ʿArabīde veyā ġayrı dilden menḳūl ola bu lüġat ġalat üzerine 15 ittifāḳ ḳabīlindendür, ḥīz ü ṣad gibi aṣllarında hīz ü sed maḥallerinde beyān olınmışdur. [y-z] 16 **Hīze:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile yaba, hīde maʿnāsına. ġayrı adları se-engüşt lafẓında meẕkūrdur. [y-z-y-n] **Hīzīne:** 17 Yuġı ṭaşı ki ṭoprāḳ ṭamlaruñ üzerine düz itmekiçün yuvalarlar. [y-l] **Hīle:** Ḳaşırġa maʿnāsına. [y-m] 18 **Hīme:** Odun, hīz maʿnāsına ve alçaḳ. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḫḳīḳ ü tedḳīḳ 19 eylemişler ki ol aġaç ki kesilmemişdür, henüz yirinde bitüp ṭurur, ammā yemiş virür aġaçlar 20 cinsinden degildür. Belki odunluḳdur, aña *hīzem* dirler niteki bu beytden ẓāhirdir. **Beyt:**

21 Çü āmed be-rāh kū hīzem firāz
Be-dān-est bālā vü püşt ü dırāz

Kesildükden ṣoñra aġacuñ 22 yanacaġına hīme dirler. Odun çekene hīme-keş dirler. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi hīzem ile hīmeyi farḳ itmemişdür, hīme odun 23 hīzem maʿnāsına dimişdür. [y-n] **Hīne:** Ḥınnā. **El-Hāʾi'l-Mażmūme.** [-d-] **Hüde:** Ḥaḳ muḳābili 24 bāṭıldur. **Rudekī:**

Mihr ḫˇāhī ze-men to bī-mihrī
Hüde ḫˇāhī ze-men to bī-hüde

Aṣlda 25 *ẕāl*-i muʿceme iledür. [r-e-ş] **Hurāşe:** Altun ve gümüş ḳırpındısı. [-r-] **Hürre:** ʿAvratuñ ud yiri, 26 *ferc* maʿnāsına. [z-b] **Hüzbe:** Çigdem didükleri çiçek. [m-e-m] **Hümāme:** Niʿmetī bir aġaçdur, Hindde 27 budaḳları altun gibi ve yimişi misk gibi ḳoḳar dimiş. [v-z] **Hūze:** Çekül didükleri ḳuşcaġuz. 28 [v-ş-e-z-d] **Hūşāzde:** Ṣusaluḳ olmış deve ki ṣu içüp ḳañmaz, hīmān maʿnāsına 29 ve köpürmekden ayılmış deve ve ṣusuza ṣu ziyān itmek. 30 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa** 31 [e-b-n-d] **Yābende:** Bulucı. [e-r-e-y] **Yārāye:** Ṣalġam yā gerzi rişte idüp ṣu ve sirke ve sipend 370a/01 ve bostān-efrūz ile ḳaynadup bir küpe ḳoyup ḳırḳ gün ṭurur aña yārābe dirler. 02 [e-r] **Yāre:** Eyāric, feyḳarā didükleri dārūy-ı mürekkeb ki tenḳıye-i dimāġ içün envāʿ-ı edviye 03 ile terkīb itmişlerdür ve ḳul bağı ve bilezik, *sivār* maʿnāsına. **Beyt:**

Yāre-i o sāʿid-i cān-rā nigār
04 Sāʿideş ez-heft felek yādigār
Ze-guşeş ḳıymetī şod gūşvāre
Ze-desteş destgāhī yāft yāre

05 Taʿrīb idüp yāraḳ dirler ve zaḥm-i cerāḥat u rişvet ü şūh u şāṭır 06 Niʿmetī ve yarlıḳ maʿnāsına da naḳl eylemiş. [e-z-e-b] **Yāzābe:** Māverāʾün-nehr turşīlerindendür, yāzāb 07 daḫı dirler. [e-z-d] **Yāzdeh:** On bir, aḥad ʿaşere maʿnāsına. [e-z] **Yāze:** Esnemek, *zā*ʾ-i ʿArabīyile. **Yāje:** 08 *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile yönsüz söz, herze ve bī-hūde maʿnāsına. [e-

f-t] **Yāfte:** Berāt u yāften lafẓından **09** ism-i mefʿūldür. [e-f] **Yāfe:** Heẕeyān maʿnāsına bī-maʿnā kelimāt söyleyene yāfe-güy dirler. **10 Esedī:**

Ne-tersem men ez-güft yāfe derāy
Ki üştür ne-tersed ze-bāng-ı derāy

[e-ş] **Yāşe: 11** Bī-hūde. [e-l-v-e-y] **Yālvāye:** Yelve ḳuşı ve ḳarlaġuç, *ḫuṭṭāf* maʿnāsına. [e-n-z-d] **Yānzedih:** On bir **12** yāz-deh maʿnāsına. [e-v-n-d] **Yāvende:** Yābende maʿnāsına. [e-v] **Yāve:** Yitük, der-yāve kerden. Yitürmekdür. **13 Beyt:**

Zebān-ı mūr ber-Āṣaf dırāz geşt ü revā-st
Ki Ḫˇāce Ḫātem cism-i yāve kerd ü bāz ne-cüst

14 Yāvī ḳılmaḳ ki Türkī ʿibāretdür. Aṣlı yāve ḳılmaḳdur, kendüyi yitürmiş **15** kimesneye de yāve dirler. **Beyt:**

Dirīġā ki bī-māder ü bī-peder
Çonīn māndeem yāve vü ḫīre-ser

16 ve herze maʿnāsına. [ḫ-c] **Yaḫce:** Ṭolu ki gökden yaġar, ʿArabca *bered* dirler, sāʾir adları **17** tegerg lafẓında mesṭūrdur. [ş-k-r-d] **Yeşkerde:** Ṭanbūre. [ş-m] **Yeşme:** Yerandaḳ yaʿnī ḫām deri **18** ki tirşe idüp anuñıla nesne dikerler ve gönile püşti arasına başmaḳçılar serv iderler. **19** [g-e-n] **Yegāne:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ol kimesnedür ki ʿaṣrında fenninde naẓīri olmaya vaḥīd ü ferīd **20** maʿnāsına. **Beyt:**

Be-hestīş hoş-nū şūy ez-nüḫust
Yegāne ez-an pes be-dānī dürüst

21 [k-d-e-n] **Yek-dāne:** Bir incüdür ki ṣadefde yalñuz olur, ẕī-ḳıymet olur, bu cihetden çoḳ **22** yirlerde istiʿāre olınur. Niʿmetī *ve sī vü şeş mürvārīd ki der-silk keşend* dimiş. [l-b] **Yelbe: 23** Cevşen ü çuḳal maʿnāsına ʿArabīdür, *lām*uñ sükūnı daḫı cāʾizdür, efṣaḥ feṭḥiledür. [l-m] **Yelme: 24** Ṭolama ḳaftān. [-l-] **Yele:** Ṣalma dimek olur, ḥayvāna ve istiʿāre ṭarīḳiyile **25** ṭul ʿavrata daḫı ıṭlāḳ olınur. **Beyt:**

Zamānī ne-kerd o yele cāmī-i ḫˇīş
26 Ne-yefşāred ber-cāy ki pāy-ı ḫˇīş

Ve behre ve fidā vü niṣār maʿnāsına. **27 Beyt:**

Ḫudāvende-i geşt ü verz ü kille
Be-men şāh-ı Çīn kerd īn dih yele

28 ve bahādur yel maʿnāsına. **Esedī:**

Siper-der-siper keyl-i müşkīn kille
29 Ḫurūşān heme çün hizebr-i yele

[l-v-e-y] **Yelvāye:** Yelve ḳuşı ve ḳarlaġuç yālvāye **30** maʿnāsına. [l-y-l] **Yelīle:** Pehlivān

maʿnāsına. [n-c] **Yence:** Dest-bend oyunı. **31** [n-v-ş] **Yenūşe:** Ḳovcı, ġammāz maʿnāsına ve diñ diñleyici. [k-t-z-k-r] **Yek-tezkere:** 370b/01 Bir kelter ve bir seped. [m-e-m] **Yemāme:** Bir gök gözlü cāriyenüñ adıdur ki mināreden üç **02** günlük miḳdārı yirden atluyı görürdi. [k-r] **Yek-reh:** Bir yol, bir naẓar. [k-z-d] **Yek-zede:** Bir saṭır. **03** [g-v-n] **Yegūne:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile düpdüz dimekdür. Yeksān maʿnāsına. [k-ş-b] **Yek-şebe:** Bir gicelik. **04 ʿAllāme:**

Berāy-ı yek-şebe ẕevḳī ki ḫāk ber-ser-i ān
Esīr-i zen şevān şod be-sālhā-yı dırāz

05 [k-ş-n-b] **Yek-şenbe:** Hefte günlerinden bir maʿrūf gündür, ʿArabca yevme'l-aḥad dirler. [k-s-r] **06 Yek-sere:** Bir uġurdan dimekdür, yek-ser maʿnāsına. **Esedī:**

Fütādend tenişān be-reh yek-sere
07 Serānişān zedend ez-ber-i küngüre

[k-s-e-l] **Yek-sāle:** Bir yaş dimekdür. **El-Yāʾi'l-Mażmūme 08** [v-b-r] **Yūbere:** Niʿmetī ārzūmend maʿnāsına naḳl eylemiş. [-v-] **Yūh:** Delüce ṭoġan baʿżılar mūymūl **09** didükleri yırtıcı ḳuşdur didiler ve baʿżılar ḳaragöz didükleri şikārī ḳuşdur **10** didiler. [v-h] **Yūhe:** Miṣlihu. [v-y] **Yūye:** Mevlānā Ḥalīmī dir ki *Miʿyār-ı Cemālī* üslūbundan añlanur **11** ki *bā*ʾ-i ʿAcemī bābında ola, ġūbe veznine ve baʿżī ṣaḥīḥ kitāblarda evvelī āḫir-i ḥurūf-ı teheccī **12** ile ve āḫirī ṯānī-i ḥurūf-ı teheccī ile kūbe veznine diyü yazılmış. **Beyt:**

Çü me-rā yūbe-i dergāh-ı to ḫīzed çi-konem
13 Rehī āmūz rehī-rā vü ez-īn ġam bürhān

Firdevsī:

Ze-bes yūbe k'ender-i dil şāh būd
14 Debīr-i ferāmuz-rā ḫˇānd zūd

[-h-] **Yühe:** Yūhe lafẓından taḫfīf olınmışdur. **15** Sāʾir adları yūyū lafẓında mesṭūrdur. [h-r] **Yühre:** Miṣlihu. **16 Bābü'l-yā Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 17** *Yā*ʾ-i sākin ki evāḫir-i kelimeye lāḥiḳ olur bir nice maʿnāya gelür gāh **maṣdariyye** içün **18** gelür **ʿālimī** ʿālimliḳ gibi ve serverī ve pādişāhī gibi, ḥālet-i iżāfetde ve ḥālet-i tavṣīfde **19** kesre ḥareket virürler, ḫūbī-i dost u dil-nüvāzī-i bī-ġāyet-i o gibi ve rābıṭa-est **20** ve anda meṣellerine lāḥiḳ olduḳda cāʾiz ki aṣlı üzerine sākin ḳoyalar. **Laṭīfī:**

21 İḫtiyār-ı ʿaşḳ ber-gül-i mehterī-st
Ser nihāden enderīn-reh serverī-st

Ve cāʾiz ki fetḥe ḥareket vireler **22** dūrī-st, mestūrī-st diyeler. **Laṭīfī:**

Ehl-i ʿirfān-rā düvīden dūrī-st

23 Īn dūyī ender-to ez-hestūrī-st

Gāh ḫiṭāb içün gelür, **ʿālimī**, ʿālimsin gibi ve zedī, dīdī 24 gibi. **Ḫˇāce Senāyī:**

Çi konem zaḥmet-i dūyī vü tūbī

Çün yaḳīn şod ki men menem to tūyī

25 Gāh olur vaḥdet içün gelür. **ʿĀlimī:** Bir ʿālim gibi. **Laṭīfī:**

Pādişāhī-rā şodem bende künūn

26 K'ehl-i ʿālem ṭāliʿ-i fermān-ı ū-st

Ve gāh mücerred tenkīr içün evāḫir-i esmāya lāḥiḳ 27 olur. Ol sebebdendür ki meṣādire daḫı dāḫil olur. **Beyt:**

Cemālü'd-dīn Ebū İsḥāḳ k'o-rā

28 Ne-bāşed rūz-ı bezm ü rezm-yārī

Ve gāh olur nisbet içün gelür. **ʿĀlimī:** ʿĀlime mensūb 29 gibi ve Tebrīzī, Ḫˇārezmī, Kāzrūnī gibi ve fiʿlüñ āḫirine lāḥiḳ olıcaḳ żamīr-i ḫiṭāb 30 olur. Meṣelā zedī urduñ, zenī urasın, mī-zenī ursun gibi ve*ḳas ʿalā heẕā* ve 31 idi maʿnāsına gelür, zamān-ı sābıḳda bir ḥāletüñ keynūnetine delālet itmekiçün fiʿl-i māżī 371a/01 āḫirine lāḥiḳ olur, ḥikāyet-i ḥāl-i māżī maḳṣūd olur. **(ʿ):**

Ger peẕī reftī nigārā ḫˇīş ḳurbān kerdemī

02 ve gāh olur, baʿżı edevāt u revābıṭ evāḫirına ilḥāḳ olınur. Yā mutʿallaḳlarınuñ 03 ḥāletiyile ittiṣāf murād olınur. **Nāṣır-ı Ṭūsī:**

Men ze-dest-i īn ḫarān āḫir be-Tamġān ber-şodem

04 V'er ne hergiz ādemī dīdī ki o ʿanḳā-stī

Püşt-i īn müşt muḳallid-i ḫam ki kerdī der-sücūd

05 V'er ne der-cennet ümīd-i ḳalye vü ḥalvā-stī

Ve gāh olur işbāʿ veyā terennüm içün āḫir-i kelime-i 06 ebyātda getürürler, ʿArabīye ve Fārsīye maḫṣūṣ degildür. **Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Risāle-i Yā'iyye*sinde** 07 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki **Muḳaddemā** bu muḳaddime maʿlūm u mefhūm olsun ki Fārsī lüġatde 08 āḫir-i kelimeye lāḥiḳ olan **yā** üç cinsdür. **Bir cinsi** ḫurūf-ı mebānīdendür. **Bir cinsi** ḫurūf-ı meʿānīdendür. 09 **Bir cinsi** de ḫurūf-ı zevāyetdendür. **Ḫurūf-ı mebānī** Şol ḫarflerdür ki besāʾiṭ-i 10 kelimāt ki vesāʾiṭ-i beyān-ı meʿānīdendür. Onlardan mürekkeb olur, binā-yı serāy terkīb 11 ol edevāt ile ṣūret-i tertīb bulur. Ol ḫarflerde müstaḳil vażʿ u başḳa delālet 12 olmaz. Belki mevżūʿ olan lafẓ, *dāl*uñ cüzʾleri vāḳiʿ olur *yā*-yı ney gibi ki ḳamışuñ 13 ismidür. **Ḫurūf-ı Meʿānī:** Şol ḫarflerdür ki, besāʾiṭ-i kelimātuñ terkībinde dāḫil degillerdür. 14 Vażʿda ve delāletde ġayra tebaʿiyyetleri yoḳdur, belki onlaruñ daḫı müstaḳil vażʿları ve başḳa 15 delāletleri vardur, yā-yı **nī** gibi ki ḫurūf-ı

nefydür. **Ḥurūf-ı zevāʾid** şol ḥarflerdür ki ġaraż 16 anlaruñ īrādından maʿnāya delālet degildür, belki fāʾide-i ezdiyād taḥsīn lafẓ u sühūlet 17 telaffuẓdur, meṣelā **Ebā, ebī, eber** dirler, aṣlı bā-bī-ber dür. **Firdevsī:**

Şenīdem ki rūzī ebā ān cemāl
18 Be-yāmed be-ḥüsn ü be-ġanc u delāl

Ki Efrāsiyāb ān ebī maġz-ı ser
Ferengīs-rā kerde ber-reh-güẓer
19 Ki isbāṭ-ı o ḫāʾīnend ü ḫacil
Eber āftābend endūde-gil

Cins-i ṣānīden olup 20 āḫir kelimeye lāḥiḳ olan ḥarf-i *yā* iki nevʿdür. **Birisi ism-i muṣṭalaḥdur** ki anuñ müstaḳil 21 vażʿı ve delāleti olduġınlayın müstaḳill medlūlı daḫı vardur, *yā*-yı ḫiṭāb gibi ki lisān-ı 22 ʿArabīdeki żamīr-i mutaṣıll-ı merfūʿ maʿnāsınadur. **Birisi de ḥarf-i muṣṭalaḥ**dur ki anuñ daḫı müstaḳill 23 vażʿı ve delāleti vardur. Ammā müstaḳill medlūlı yoḳdur, belki medlūlı ġayruñ medlūlı żımnında melḥūz 24 olur. *yā*ʾ-i vażʿiyyet gibi meẕkūr ḥarf-i maʿrūf vażʿıla mevṣūf arasında bir nisbet 25 ġayr-i müstalleden ʿibāretdür. **Feẕleke:** Cins-i evvel ve cins-i ṣānīden olan *yā*nuñ uṣūl-i 26 maʿānīsi ṭoḳuzdur. **Ḫiṭāb, vaṣfiyye, nisbet, vaḥdet, ibhām, taʿlīḳ, meʾāl, nefy,** 27 **efrād**dur, nisbetüñ bir şuʿbesi vaḥdetüñ üç şuʿbesi, ibhāmuñ daḫı üç şuʿbesi 28 vardur. Ol şuʿbeler ile cümle maʿnānī on ṭoḳuzdur, cins-i ṣāliṣden olan *yā* ile 29 yigirmi dürlü iʿtibār olınur. **Ol mücmelen meẕkūr olan maʿānīnüñ ve iʿtibārātuñ 30 tafṣīli budur ki beyān olınur. Maʿnā-yı evvel ki ḫiṭābdur.** Onı ifāde iden ḥarf-i 31 *yā* ki āḫir-i kelimeye lāḥiḳ olur gerekse ol kelime ism olsun. **Çūnī** gibi, gerekse fiʿl-i māżī 371b/01 olsun **kerdī** gibi gerekse fiʿl-i mużāriʿ olsun, **mī-konī** gibi, **çūnī vü kerdī ve mī-konī** 02 dirler, nicesin, işledik mi, şimdi işler misin diyicek yirlerde. **maʿnā-yı ṣānī ki vaṣfiyetdür.** 03 Onı ifāde iden ḥarf-i *yā* āḫir kelimeye lāḥiḳ olur, ol kelimenüñ medlūlı vażʿīsi olan 04 mevṣūfdaki ḥālete ki anuñıla ḳāʾim olur ve delālet ider, meẕkūr kelime gerekse mürekkeb olsun. 05 **Zerger gibi** gerekse basīṭ-i cāmid olsun, **serd** gibi gerekse basīṭ-i müştaḳ olsun **şekībā** gibi 06 maʿnā-yı meẕkūrı ifāde ḳaṣd itseler, ol kelimelerüñ āḫirlerinde ḥarf-i *yā* ziyāde iderler, 07 **zergerī, serdī, şekībāyī** dirler. **Maʿnā-yı ṣāliṣ ki nisbet**dür, onı ifāde iden 08 ḥarf-i*yā* ki āḫir kelimeye lāḥiḳ olur, ol kelimenüñ medlūline nisbeti ifāde ider, medlūlünüñ 09 mecmūʿından bir vaṣf nisbeti ḥāṣıl olur, Türkī gibi, Çīnī gibi ki Türke mensūb, Çīne 10 mensūb dimekdür. Meẕkūr maʿnāyı ifāde iden ḥarf-i *yā* ism-i müfrede lāḥiḳ olduġunlayın ism-i 11 mürekkebe daḫı lāḥiḳ olur, meṣelā

dihekī ve rūdekī dirler, dih köy, rūd deredür, āḫirindeki 12 *kāf* taṣġīr içündür, merdek ve kenīzekdeki *kāf* gibi. **Şuʿbe:** Şol *yā* ki mebdeʾ-i aʿdāduñ 13 ki yekdür āḫirine lāḥiḳ olur daḫı maʿdūduñ maʿnāsın ifāde ider, aṣlı *yā*ʾ-i nisbetdür 14 ol maʿdūdı ʿaded-i meẕkūre nisbet ile taʿyīn ider. **Yek** ol ʿadeddür ki maʿnāsı birdür. 15 **Yekī** ol maʿdūddur ki maʿnāsı bir nesnedür, bu farḳuñ miʿyārı oldur ki taʿdād murād 16 olınsa yek, dü, se dinür, yekī, dü, se, dinmez, maʿdūddan iḫbār ḳaṣd olınsa *yekī-rā* 17 *dīdem* dinür, *yek-rā dīdem* dinmez. *Yek kes-rā* dinür. *Yekī kes-rā* dinmez. Ẕāt-ı mübhem yekīnüñ 18 mefhūmundan meʾḫūẕdur, kesüñ daḫı medlūli ẕāt-ı mübhemdür. Ol sebebden ikisin cemʿ 19 itmezler, buradan ẓāhir oldı ki meẕkūr *yā*nuñ medlūli mücerred nisbet degildür. Belki maʿnā-yı 20 nisbetden müteḥaṣṣıl olur, bir maʿnādur, ol sebebden meẕkūr *yā*, *yā*ʾ-*i* nisbet şuʿbesi ʿaddolunmaḳ 21 ensebdür. **Maʿnā-yı rābiʿ vaḥdet**dür ki muḳābili keṣretdür, lüġat-ı Fārsīde ol maʿnā-yı ifāde 22 ḳaṣd olınsa, āḫir-i kelimeye ḥarf-i *yā* ilḥāḳ iderler. Lisān-ı ʿArabīde ol maʿnādan tenvīn ile taʿbīr 23 iderler. Meṣelā ʿArab bir maḳām diyecek yirde maḳāmün dir, ʿAcem maḳāmī dir, niteki şāʿirüñ 24 bu beytinde ẓāhirdür. **Beyt:**

Bezm-i dü-Cemşīd maḳāmī ki dīd
Cāy-ı dü-şemşīr niyāmī ki dīd

25 **Maʿnā-yı ḫāmis ibhām**dur muḳābili taʿyīndür, ol maʿnāyı ifāde ḳaṣd olınsa, āḫir-i kelimeye 26 *yā* ilḥāḳ iderler, lisān-ı Fārsīde bu *yā* lisān-ı ʿArabīdeki tenvīn-i tenkīr yirinedür, bir cinsden 27 ferd-i ġayr-ı muʿayyen murād olınup, ol maʿnādan taʿbīr ḳaṣd olınsa, ol cinsüñ isminüñ 28 āḫirine ʿAcem *yā* ilḥāḳ ider. ʿArab tenvīn-i tenkīr getürür. Meṣelā aralarında az ve çoḳ cins farḳdan 29 nesne yoḳdur diyecek yirde, ʿAcem *Miyān-ı īşān farḳī nī-st* dir. ʿArab *leyse beynehümā farḳun* dir. 30 **Beyt:**

Fi'l-meṣel der-miyān-ı īn dü-kemāl
Nī-st farḳī meger be-mūyī çend

Murādı şāʿirüñ kelām-ı 31 meẕkūrdan farḳ-ı vāḥidi nefy degildür ve illā ġarażı cins-i farḳı nefydür, ḥāṣıl olmaz, zīrā 372a/01 ol taḳdīrce nefy-i vaḥdet iḥtimālī olur, vaḥdetüñ nefy cinsinüñ nefyni müstelzim degildür. 02 Zīrā cins-i keṣret żımnında bulınur. Belki ferd-i ġayr muʿayyenī nefydür, onuñ nefy cinsinüñ nefyni 03 müstelzimdür. Zīrā ki cinsüñ vücūdına *lā ʿale't-taʿyīn* ferdüñ vücūdı lāzımdur. Bu ḳāʿide 04 negire siyāḳ-ı nefyde ʿumūm ifāde ider didükleri maḥalde taḥḳīḳ olınmışdur. *Yā*ʾ-i vaḥdet ile 05 *yā*ʾ-i ibhāmuñ farḳı buradan ẓāhir olur. Birisinde muʿteber olan ancaḳ ferdüñ vaḥdetidür, 06 taʿayyünī ʿadem, taʿayyünī manẓūr degildür. Ol birisinde muʿteber olan hemān ferdüñ ibhāmıdur, vaḥdeti 07 ciheti manẓūr degildür. **Temhīd** ol iki maʿnānuñ ki birisi vaḥdet

birisi ibhāmdur, her birinden 08 üç maʿnā müteferriʿ olur, maʿnā-yı ferʿiyye ki ol iki aṣldan münṣaʿib olur altıdur, aṣl-ı evvelden 09 müteferriʿ olan şuʿbeler bunlardur. **Ḳıllet, keṯret, ġarābet, şuʿbe-i evvelī** niteki lisān-ı ʿArabīde 10 tenvīn-i vaḥdet ile ḳıllet irāde olınur, vaḥdet ile ḳıllet ortasında münāsebet 11 olduġından ötüri lisān-ı Fārsīde daḫı ol *yā* ile ki vaḥdete delālet ider, maʿnā-yı 12 ḳıllet irāde olınur, niteki şāʿir-i māhirüñ bu kelāmında ẓāhirdür. **(ʿ):**

Nī-st farḳī meger be-mūyī çend

13 Farḳīdeki *yā*-yı vaḥdetden ḳıllet-ı farḳdur, lisān-ı Türkīde daḫı bu taʿbīr vardur, ʿibāret bir ile ḳıllet 14 irāde iderler. Birḳaç ḳıl dirler, lafẓ birden ve farḳīdeki *yā*-yı vaḥdetden murād muḳābil-i keṯretde 15 olan vaḥdet degildür, zīrā maʿnā-yı çendde ve ḳaçda olan keṯret oña menāfīdür, belki vaḥdete 16 ḳarīb olan ḳılletdür ki vaḥdet ḥükminde ḳılınmışdur, oña ġāyet ḳurbi iʿtibārī ile **Şuʿbe-i ṯānī** 17 ki keṯretdür, niteki lisān-ı ʿArabīde aḥad żıddınuñ ʿibāreti āḫir içün istiʿāre olınur, 18 lisān-ı Fārsīde daḫı bir şeyʾüñ lafẓını żıddı içün istiʿāre iderler, bu ḳāʾideye bināen 19 meẕkūr *yā*ʾ-i vaḥdet ile keṯret irāde olınur, niteki bu beytde vāḳiʿ olmışdur. **Beyt:**

20 Çü leşker be-dīd ān nüvāzi-gerī
Be-kīn-i leşkerī geşt her leşkerī

Leşker-i ṯānīdeki *yā*, *yā*ʾ-i nisbetdür, leşker-i 21 evveldeki *yā*, *yā*ʾ-i vaḥdetdür, keṯret içün istiʿāre olınmışdur, şāʿirüñ murādı efrād-ı leşkerden 22 her ferd başġa bir çoḳ leşker oldı dimekdür. **Şuʿbe-i ṯāliṯ ki ġarābet**dür, lisān-ı 23 ʿArabīde tenvīn-i vaḥdet ile ġarābet ḳaṣd olınur, meṯelā cins-i ḥicābdan bir nevʿ ġarīb 24 diyecek yirde ġışāvetin dinür, ḳālu'llāhi teʿalā ve **ʿalā ebṣārihim ġışāvetin** maʿnā-yı maḳṣūdda 25 mübālaġa ki maḳāma münāsibdür, eblaġ-ı vech üzre ḥāṣıl olur, tenvīn-i meẕkūrdan nevʿ-i ġarīb murād 26 olıcaḳ, lisān-ı Fārsīde daḫı ol *yā* ile ki vaḥdete delālet ider, ġarābet ḳaṣd iderler. 27 Lafẓ-ı āteşīdeki *yā* gibi ki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Bāz āmed ān mehī ki ne-dīdeş felek be-ḫˇāb
28 Āverd āteşī ki ne-mīred hīç āb

Lafẓ-ı mehīdeki *yā*, *yā*ʾ-i vaḥdetdür, lafẓ-ı āteşīdeki 29 *yā* daḫı *yā*ʾ-i vaḥdetdür, ammā ʿibāret-i evvelīde ol *yā* ḥaḳīḳati üzredür. Murād-ı şāʿir gine 30 geldi, şol bir ay ki felek düşünde görmüş degildür, ʿibāret-i ṯāniyede istiʿāre olınmışdur, 21 maʿnā-yı ġarābet içün, murādı şāʿirüñ ġarīb od getürdi ki hīç bir şu ile söyinmez dimekdür, **Tetimme** 372b/01 **tehmīd-i sābıḳ** aṣl-ı ṯānīden müteferriʿ olan şuʿbeler bunlardur. **Taḥḳīr, taʿẓīm, tehvīl, 02 şuʿbe-i evvelī** nitekim lisān-ı ʿArabīde tenvīn-i tenkīr ile taḥḳīr ḳaṣd olınur, lisān-ı Fārsīde daḫı ol 03 *yā* ile ki tenkīre delālet ider, taḥḳīr ḳaṣd olınur, lafẓ-ı ḫarīdeki

yā gibi ki bu beytde vāḳiʿ dür. **04 Beyt:**

To āverdī o-rā be-dīn-i dāstān
Ve ger ne ḫarī buved der-Sīstān

Ḥarf-ı *yā*dan 05 burada maʿnā-yı vaḥdet ḳaṣd olınmış degildür, ḳaṣd olınmaġuñ daḫı vechi yoḳdur, zīrā 06 ol taḳdīrce ne fāʾide-i ḫaber bulınur, ne lāzım fāʾide-i ḫaber bulınur, zīrā muḫāṭabuñ maʿlūmıdur 07 ki ol emrlerüñ ikisinüñ de ifādeye ṣalāḥiyyeti yoḳdur, belki ḥarf-i meẕkūr ibhām içün 08 īrād olınup anuñıla taḥḳīr ḳaṣd olınmışdur, ibhām ile taḥḳīrüñ münāsebeti ẓāhirdür. 09 Şol iʿtibār ile ki ibhām vücūh taʿayyünden ʿārī olmasın īhām ider, mübhemüñ **şuʿbe-i** 10 **ṣāniyye** ey tehvīl niteki lüġat-i ʿArabīde tenvīn-i tenkīr ile taʿẓīm ḳaṣd olınur, lisān-ı Fārsīde 11 daḫı ol *yā* ile ki tenkīr maḳāmına ḳāʾim olur, taʿẓīm ḳaṣd olınur, lafẓ-ı cāyīdeki *yā* gibi ki 12 bu beytde vāḳiʿ olmışdur. **Beyt:**

Kes pey-i kesānī vü men bī-kesem
Kerem-i dest-gīrī be-cāyī resem

13 Lafẓ-ı cāyīden burada murād muṭlaḳ menzile degildür, belki menzile-i ʿaẓīmedür. **Taḥḳīḳ** meẕkūr *yā*dan 14 vaḥdet irāde itmekile taʿẓīm ḳaṣd olınmaḳdan ibhām irāde itmekile taʿẓīm ḳaṣd olınmaḳ 15 evvelīdür, egerçi ikisi de ḳaṣd-ı taʿẓīme Vesīle olur, maʿnā-yı evvelde Vesīlelik ẓāhirdür, 16 zīrā infirād-ı ʿaẓamet-i şāne lāyıḳ olan evṣāfdandur, ammā maʿnā-yı ṣānīde bu iʿtibār iledür 17 ki ibhāmda taʿyīn-i ḥadden ki ḥadd-i taʿyīn onı müstelzemdür, mübhemüñ tecāvüzüñ īhām ider, 18 vech-i evleviyyet oldur ki bu ṭarīḳile taʿẓīmde mübālaġa artuḳdur, ol sebebden meẕkūr ḥarf-i 19 *yā*nuñ maʿnāsında maʿnā-yı taʿẓīm aṣl-i ṣānīnüñ şuʿbelerinden ʿadd olınmaḳ enseb görildi. 20 Maʿnā-yı keṣret ile egerçi ki meẕkūr maʿnā, müşterekdür, muṭlaḳ ziyāde de ammā ondaġı ziyāde 21 ziyāde fi'l-kemmdür. Bundaġı ziyāde ziyāde fi'l-keyfdür, muḳābilleri iʿtibār ile bir birinden imtiyāzları 22 daḫı ẓāhir olur, teksīrüñ muḳābili taḳlīldür, taʿẓīmüñ muḳābili taḥḳīrdür. **Şuʿbe-i ṣāliṣe** 23 Ey tehvīl niteki lisān-ı ʿArabīde tenvīn-i tenkīr ile tehvīl içün ḳaṣd olınur, lisān-ı Fārsīde 24 daḫı ol *yā* ile ki tenkīr maḳāmında ḳāʾim olur, meẕkūr maʿnā ḳaṣd olınur, meṣelā ḳorḳunc 25 ejdehā diyecek yirde, ejdehāyī dirler, niteki şāʿirüñ bu beytinde vāḳiʿ olmışdur. **Beyt:**

26 Ejdehāyī ḥalḳa geşte ḫufte zīr-i dāmenem
Z'ān ne-cenbem tersem āgeh kerded ejdehā-yı men

Maʿnā-yı 27 **sādis-i taʿlīḳ**dür, ḥarf-i *yā* ki āḫir-i fiʿl-i māżīye lāḥiḳ olur, ol fiʿlüñ maʿnāsını 28 tencīzden ki ḳaṭʿ üzerine ḫaberdür, taʿlīḳa ṣarf ider, meṣelā tencīzde **buved** dinür ki 29 maʿnāsı oldıdur, maḳām-ı taʿlīḳed **buvedī** dinür ki maʿnāsı olaydıdur.

Beyt:

Eger şāh-rā şāh buvedī peder
Be-ser ber-nihādī me-rā tāc-ı zer

Meẕkūr *yā* āḫir-i fiʿl-i māżīye lāḥiḳ olduġınlayın āḫir-i fiʿl-i mużārʿa daḫı lāḥiḳ olur, onuñ maʿnāsını tencīzden taʿlīḳa 373a/01 ṣarf ider, şol maʿnāyı ifāde ider ki lisān-ı Türkīde ondan -ydi lafẓı ile yāḫūd idi lafẓıyıla taʿbīr iderler, meṣelā tencīzde ister dirler, ʿAcem ḫˇāhed dir, maḳām-ı taʿlīḳde ister idi dirler, ḫˇāhidī dir. **Beyt:**

Kesī kʾez-to tersān buved ḫˇāhidī
Ki der-kām-ı şīrān nihād bāşedī

Meẕkūr ḥarf maʿnā-yı taʿlīḳi ifāde itdüginden ötüridür ki lāḥiḳ olduġı fiʿl elbette siyāḳ-ı şarṭda vāḳiʿ olur, vuḳūʿı bir şeyʾ āḫirüñ vüḳūʿına muʿallaḳ olmayan fiʿlüñ āḫirine lāḥiḳ olmaz. **Şuʿbe** lisān-ı Fārsīde maʿnā-yı temennī içün maḥṣūṣ edāt yoḳdur, anuñiçün başġa ṣīġa daḫı taʿyīn olınmamışdur. Maʿnā-yı taʿlīḳa nevʿā münāsebeti olduġı ecldür, āḫirine meẕkūr ḥarf-i taʿlīḳ lāḥiḳ olan, kelimeyi maḳām-ı temennīde istiʿmāl iderler, taʿyīn-i murāda delāleti ḳarīne-i ḥāliyyeye ḥavāle iderler, meṣelā nolaydı diyecek yirde *çi buvedī* dirler. **(ʿ):**

Çi buvedī ger ne-buvedī āşināyī

Şuʿbe-i āḫirī: Maʿnā-yı taʿlīḳ, maʿnā-yı tertībī müteżammin olduġından ötüri meẕkūr *yā* ki āḫir-i fiʿl-i māżīye lāḥiḳ olur, tertīb-i mücerred içün daḫı istiʿmāl olınur, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Çü ber-seng-i sūdī sümm-i seng-reng
Be-ferseng reftī çek-ā-çāk seng

ʿİbāret-i çü delālet ider ki şāʿir taʿlīḳ maʿnāsını ḳaṣd itmemişdür, belki tertīb ḳaṣd itmişdür, murādı fiʿl-i evvel bulunduġı gibi, fiʿl-i ṣānī bulınur. *Bilā taḫallüf ve lā terāḫ* dimekdür, maʿnā-yı taʿlīḳ ḳaṣd olıcaḳ bu ʿarż ḥāṣıl olmaz, muʿallaḳun ʿaleyhüñ vücūdından muʿallaḳuñ vücūdı müterāḫī olmaḳ cāʾizdür. Meẕkūr *yā* niteki maḳām-ı taʿlīḳde hem şarṭ hem cezāya lāḥiḳ olur, maḳām-ı tertībde daḫı hem mertebe hem mürettebün ʿaleyhe lāḥiḳ olur. **Şuʿbe-i āḫirī** meẕkūr *yā* maʿnā-yı taʿlīḳi ifāde itdügi eclden ḫuṣūṣıyıla vaṣiyyet ü sipāriş maḳāmında istiʿmāl olınur. Ol maʿnā-yı ḫāṣ irāde olınur, be-ḫuṣūṣa ḥarf-i meẕkūr ol vaḳtin emre lāḥiḳ olur, māżīye mużārʿa lāḥiḳ olmaz, maʿnā-yı emri münecciz-i ḥālīden muʿallaḳ-ı istiḳbālīye naḳl ider, vaṣiyyet ü sipāriş maʿnāsı ḥāṣıl olur, meṣelā emr-i tencīzde **bīn** ü **nümāy** dirler, emr-i taʿlīḳde **bīnī** vü **nümāyī** dirler, istiṣḥād ancaḳ nümāyīdedür, bīnī fiʿl-i şarṭdur. **Beyt:**

Eger der-rāh bīnī şāh-ı nev-rā
Be-şāh-ı nev nümāyī māh-ı nev-rā

Maʿnā-yı sābiʿ-i meʾaldür 26 Bir işüñ āḫiri neye varacaġını yā bir emr niçün mütehayyā olduġını yā neye lāyıḳ 27 idügini ifāde murād idinseler, lafẓ-ı maṣdaruñ āḫirine bir *yā*ʾ-i sākine ilḥāḳ iderler 28 ol maḳṣūd olan maʿnāyı ifāde iderler, meṣelā diyecek ve yiyecek diyecek 29 yirde **güftenī** vü **ḫordenī** dirler, maʿnāları söylemege lāyıḳ-i kelām yimege müteheyyā ṭaʿāmdur, dinilmege müstaḥaḳ 30 kimesneye **güştenī** dirler, gidecege **reftī** dirler. **Beyt:**

Çü ne-tüvān reftenī-rā dāşt der-bend
31 Girih besten çü mūrān ber-şikem çend

Bi'l-āḫere olacaḳ nesneye **buvedenī** dirler. **Beyt:**

373b/01 Güẕeşte ḫod-güẕeşt ü buvedenī būd
Peşīmānī ne-mī-dāred künūn sūd

Tenbīse 02 Meẕkūr *yā*nuñ āḫir maṣdara iḫtiṣāṣı olup, ifāde itdügi maʿnā-yı maṣādırdan 03 ġayrıda ifāde itmedügi içün ol *yā*ya *yā*-yı maṣdarī didiler, maʿnāsını 04 maʿnā-yı maṣdarī ṣandılar, evvel kelāmları tevcīhe ḳābil meẕkūr *yā*nuñ maṣdara intisābı 05 var, ammā āḫirī beyne'l-buṭlāndur, ifāde itdügi maʿnā ḥarf-i mezbūruñ maʿnā-yı 06 maṣdarı degildür, ẕikr olınan intisābı daḫı intisāb-ı lafẓīdür, intisāb-ı maʿnevī 07 degildür, meẕkūr *yā*nuñ ifāde itdügi maʿnānuñ maʿnā-yı maṣdara intisābı yoḳdur. 08 Ol sebebden maʿnā-yı mezbūr uṣūl-i maʿānīden ʿaddolındı. Maʿnā-yı nisbetüñ şuʿbesi 09 ʿaddolınmadı. **Maʿnā-yı şāmin nefy**dür. Bu maʿnāyı ifāde iden lüġat-ı Fārsiyyede fi'l-ḥaḳīḳa 10 ḥarf-i *nūn*dur. Meftūḥ istiʿmāl olınıcaḳ āḫirine bir *hā*-i sākine getürürler. 11 **Ne** dirler, meksūr istiʿmāl idicek āḫirine bir *yā*-i sākine ilḥāḳ iderler. **Nī** dirler 12 yoḳ diyecek yirde ʿAcem nī dir, ne dir, yoḳdur diyecek yirde nī-st dirler, ol birini 13 istiʿmāl itmez, buradan añlanur ki ḥarf-i *yā*nuñ daḫli meẕkūr maʿnāda ḥarf-i *hā*nuñ 14 daḫli gibi degildür. Baʿżī maḥalde ansuz maʿnā-yı nefy ifāde olınmaz imiş, bu iʿtibār ile 15 meẕkūr maʿnā-yı ḥarf-i mezbūre nisbet cāʾiz oldı. **Maʿnā-yı tāsiʿ-i efrād**dur, *bā*-yı meftūḥa 16 ki lisān-ı Fārsīde maʿnā-yı muʿayyene delālet ider, meṣelā senüñle gitdüm diyecek yirde ʿAcem 17 *bā-to reftem* ve ol *bā*nuñ āḫirine *bā*ʾ-i sākin lāḥiḳ olur, fetḥasını kesreye tebdīl 18 ider, *nūn*-ı nefydeki gibi, daḫı ol maʿnā-yı muʿayyinüñ muḳābilini ki maʿnā-yı infirāddur, ifāde 19 ider, ol maʿnādan lisān-ı ʿArabīde dūn ʿibāretiyile taʿbīr iderler, meṣelā ʿArab *bidūnihi* dir 20 ʿAcem *bī-ū* dir. Lisān-ı ʿArabīde meẕkūr maʿnādan lā ile taʿbīr iderler, meṣelā meşaḳḳatsüz diyecek yirde 21 *bidūni'l-külfeti*

dirler, *bilā külfeti* de dirler ammā żamāʾire duḫūl maḫṣūṣdur, dūn lafẓına **22** onlara dāḫil olmaz, meṣelā ʿAcem *bī-men*, *bī-to*, *bī*-ū dir, ʿArab *bidūnī*, *bidūnek*, *bidūne* **23** dir, bu maḥālde lā istiʿmāline mecāl yoḳdur. **Ḳāʿide** niteki meẕkūr ḥarf-i *bā* fiʿle ve müştaḳḳa **24** dāḫil olmaz, meṣelā *bā*-yı meftūḥa ile *be-zed* dimezler, *be-dān* dimezler, bu *yā* daḫı anı gözedür. **25** Onuñ eṣerince gider ne fiʿle dāḫil olur ve ne müştaḳḳa dāḫil olur. Meṣelā *bī-zed* ve *bī-dān* **26** dimezler, nitekim meẕkūr *bā* sāʾir aḳsām-ı isme dāḫil olur, meṣelā *bā-ser* ü *bā-zīb* ü *bā-fer* **27** ü *bā-zen* ü *bā-şevher* dirler, bu *yā* daḫı anlara dāḫil olur, *bī-ser* ü *bī-zīb* ü *bī-fer* ü *bī-zen* **28** ü *bī-şevher* dirler, bu ḫuṣūṣlarda *bā* ile *bī* ṣābıḳā meẕkūr olan *nā* ile *nī* gibidür. **Cins-i ṣāliṣden** olan *yā* ki ḥarf-i zāʾiddür. Aṣlā delāleti yoḳdur, ne müştaḳḳilan ve ne munżamman ile'l-ġayr maʿnādan **30** bir maʿnāya gerekse ol maʿnā müstaḳil olsun gerekse ġayr-i müstaḳil olsun, ol sebebden ne ḥarf-i **31** mebānīdendür ve ne ḥarf-i maʿānīden olur, belki sābıḳā beyān olınan fāʾide içün ziyāde 374a/01 olınur. Lisān-ı Fārsīde nefy içün olan *nūn*-ı meftūḥanuñ ve nehy içün olan *mīm*-i meftūḥanuñ **02** āḫirine lāḥiḳ olur. Meṣelā şol vaḳtin ki ol ḥarfler evveli *elif* olan kelimeye dāḫil olalar. **03** Meṣelā gelmedi diyecek yirde ne-yāmed dirler. Aṣlı n'āmeddür. Aṣlı üzerine de istiʿmāl **04** olınur. Gelme diyecek yirde me-yā dirler. Māʾdur, *mīm*üñ fetḥası ve *elif*üñ meddiyile cüzʾ-i ṣānī **05** yalñuz *elif*-i memdūde degildür. Belki *elif* ile *yā*dan mürekkeb bir kelimedür. Terḫīm olınmışdur. Āḫir-i **06** kelimede vāḳiʿ olan ḥarf-i *yā*nuñ ḥıẕfı lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür. Nitekim sābıḳan ẕikr **07** olınmışdur. Māʾnuñ aṣlı fi'l-ḥaḳīḳa māydür, ḥarf-i *yā* ḥıẕf olınup mā ḳalmışdur. **08** Sühūlet ile telaffuẕ içün bir *yā* ziyāde olınmışdur. Me-yā olmışdur. Ṣūret-i māya ki lüġat-i **09** ʿArabīde ṣunuñ ismidür. İştibāhdan ḫalāṣ olmışdur ve lafẓ-ı tamāmīnüñ āḫirinde **10** vāḳiʿ olan *yā* ki şāʿirüñ bu beytinüñ. **Beyt:**

Be-peş-i ḥażret-i maḫdūm Cāmī
11 Men īn ebyāt-rā berdem tamāmī

Āḫirinde vāḳiʿ olmışdur. Ḥurūf-ı zevāʾiddür, żarūret-i **12** şiʿr içün ziyāde olupdur. **Fihi mā fīh** belki *yā* telyīn-i hemzeden münbaʿiṣ olmışdur. **13** [b-ā-ş-e-m] **Āb-āşāmī:** İçecek ṣu. [b-e-d-e-n] **Ābādānī:** Şinlik, ʿimāret maʿnāsına. **14** [b-d-e-n] **Āb-dānī:** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [b-z-n-d-g-e-n] **Āb-ı zindegānī:** Āb-ı ḥayāt ki içen ölmez. **15** [b-s-r-d] **Āb-ı serdī:** Ṣovuḳluḳ ki bilde vāḳi olur ve iḥlīlden iner, ġalīẓ ṣudur ve tebevvül **16** ṣoñına gelen ṣu ki ʿArab *vedī* dir. [-v-] **Ābī:** Ayva, ʿArabca *sefercel* dirler ve ördek **17** ve ṣuya mensūb dimekdür. [t-ş-p-e-r-s] **Āteş-i pārsī:** Niʿmetī ṭaṭlu uyuz maʿnāsına naḳl eylemiş. **18** [t-ş] **Āteşī:** Ġażabnāk maʿnāsına ve āteşe mensūb dimekdür. [c-l-ḳ] **Āclaḳī:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi **19** żiyāfet-i ʿāmme maʿnāsına naḳl eylemiş. [-ç-] **Āçī:** *Cīm*-i

ʿAcemīyile atmaca didükleri şikārī ḳuş ve vezīr. **20** [d-m] **Ādemī:** Buġday añlu esmer maʿnāsına ve ādeme mensūb dimekdür. [-r-] **Ārī:** Kesr-i *rā* ile **21** evet, *hāy* daḫı dirler. ʿArabīde *neʿam* u *belī* maʿnāsına ḥarf-i īcāb u taṣdīḳdür. **(ʿ):**

22 Ārī be-yümn-i luṭf-ı şomā ḫāk zer şeved

Ve āverden lafẓından ḫiṭābdur, getürürsün maʿnāsına **23** ve getürür misün maʿnāsına istifhāmdur. **Ārey:** *Rā*nuñ fetḥasıyıla diş dibi ve alçı āreh **24** maʿnāsına. [z-m-e-y] **Āzmāyī:** Ṣınamaḳlıḳ, āzmūden maʿnāsına. [s-e-n] **Āsānī:** Rāḥat ve ārām **25** ve dincelmek ve diñlenmekden kināyetdür ve vaṣf-ı terkībīdür, āsā gibi. [s-t] **Āstī:** Yeñ, *kümm* **26** maʿnāsına, *āstīn* lafẓından muḫaffefdür. **Beyt:**

Yek-nefes ey ḫˇāce-i dāmen-keşān

27 Āstī-i ber-heme ʿālem-feşān

Dīger:

Belki to bī-kār ker rāstī

Dest heme dest-i to-rā āstī

28 [ş-t] **Āştī:** *Şīn*-i muʿceme ile ṣulḥ maʿnāsına. [ş-g-v] **Āşgūy:** Üzerinde ve ʿamūd üzre yapılmış **29** köşk ve çārdāḳ ve ḳubbe *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve ārāyiş dimiş. **Beyt:**

Tūyī ki ez-ġuref-i āşgūy ṭārem-i çarḫ

30 Nüzül yāfet b'eyvān-ı cedd-i to tenzīl

[ş-n-e-y] **Āşnāyī:** Bilişlik 374b/01 ve yüzgüçlük. [ş-n] **Āşnī:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi barışıḳ ve ārāyiş ve āşnālıḳ maʿnāsına **02** naḳl eylemiş. [l-m] **Ālmī:** Ḳapu ṣıvası, ʿażāda kesr-i *ḍād* ile maʿnāsına. [l-n] **Ālnī:** Miṣlihu medd **03** ü ḳaṣr iledür. [l-v-y-d-s-t] **Ālūy-ı deştī:** Gögem didükleri yaban yemişi. [l-y-b-e-l] **Ālī-bālī:** Kirās **04** u vişne yemişi, ālū-bālū maʿnāsına. [m-e-n] **Emānī:** Ve bi'l-ḳaṣr, ṣaḳınmaḳ ve ḫarāc virici kāfirler. **05** [m-v-y] **Āmūy:** Meşhūr olan Ceyḥūn ırmaġınuñ adıdur, ammā ḥaḳīḳatde Ceyḥūn kenārında **06** bir şehr adıdur. Bu iżāfetden ötüri Ceyḥūn ırmaġına ıṭlāḳ olınur. **Şems-i F.:**

07 Buḥārā ḫusrevā be-şiken ser-i ḫaşm

Ze-ġam kon çeşmişān çün rūd-ı Āmūy

[n-g-e-h] **Āngāhī:** **08** Andan şoñra ve ol vaḳt dimekdür. [n-g-h] **Āngehī:** Miṣlihu. [v-e] **Āvāy:** Āvāz ve yanḳu. **Beyt:**

09 Heme geşt bā-naḳş-ı dīvār-ı cüft

Ne-yārāy-ı cünbiş ne āvāy güft

[h-n-r-b-e] **Āhen-rübāy:** Mıḳnāṭīs **10** sā'ir adları ve tafṣīli āhen-rübā lafẓında meẕkūrdur. [h-n-s-e] **Āhen-sāy:** Demir egesi **11** āhen-sā maʿnāsına. **Āy:** Āmeden lafẓından ṣīġa-i emrdür, gel dimekdür, beyā maʿnāsına ve lafẓ-ı **12** meẕkūrdan ism-i

fāʿildür. Muṭlaḳ gelici maʿnāsına nitekim lafẓ-ı ḫudāy mürekkebde beyān olınmışdur. 13 [y-n-h-e-s-k-n-d-r] **Āyine-i İskenderī:** Niʿmetī bir ṭaşdur yāḫūd bir āyinedür ki cümle ʿālem anuñ 14 içinde görinür, āyine-i gītī-nümā daḫı dirler dimiş ve tafṣīli anda meẕkūrdur. **El-Elifi'l-Maḳṣūre** 15 [ḫ-t-r-g-v] **Aḫter-güy:** Fālcı ve yumcı. [r-z-e-n] **Erzānī:** Ucuzluḳ ve lāyıḳlıḳ. 16 [r-ġ-m-c] **Erġamcī:** Yigirmi ẕirāʿ miḳdārı uzun iplik ve urġan, erġamc daḫı lüġatdür. 17 **Esb-i ḫilʿatī:** Pīş-keş atı. **Esb-i nevbetī:** Ol at birḳaç kimesne iştirāk üzre 18 alup nevbet ile bindüklerinden ötüri esb-i nevbetī dirler. [f-r-e-ḫ-t-h-p-e] **Efrāḫte-pāy:** 19 Ayaġuñ altı, ṭaban maʿnāsına ve ayaġ altına düşmüş nesne. **Elvāy-ı deştī.** Ḳaraḥişārī 20 ve *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṣabr maʿnāsına naḳl eylemişler ki bir acı aġacuñ ṣıḳındısıdur, elvā maʿnāsına. 21 **Ālūy-ı deştī:** Ḳaramıḳ didükleri ṭaġ yimişi ve ṭaġ erügi. [l-n] **Ālnī:** Ḳapu ṣıvası, *elif*üñ 22 medd ü ḳaṣrı cāʾizdür. **Āmādī:** Ehl-i Şīrāz lüġatidür dīdī maʿnāsına. **Ḥāfiẓ: (ʿ):**

23 Ġurret-i yek dey rūşenī vü tüz emādī

Ġurret ü dey rūşenī vü tüz daḫı Şīrāz lüġatidür. 24 Maʿnā-yı mıṣrāʿ *eger bir rūşenlik siz bizden gördüñ ise* dimekdür. Bu beytüñ tamām maʿnāsına 25 be-pey lafẓında beyān olınupdur. [m-e-n] **Emānī:** Zīnhārī ve naḳḳāre ve ṣaḳınmaḳ, Niʿmetī ḫarāc-güẕār 26 kāfir maʿnāsına. [n-b-e-z] **Enbāzī:** Ortaḳlıḳ, *iştirāk* maʿnāsına. [n-b-v-h] **Enbūhī:** Çoḳluḳ ve gevlik. 27 [n-b-v] **Enbūy:** Ḳoḫu ṭutmaḳ maʿnāsına ism-i maṣdardur ve vaṣf daḫı istiʿmāl olınur. 28 **Şems-i F.:**

Turunc āsmān kerded muʿanber
Egir kerded ze-ḫulḳeş deste-enbūy

Encūġ-ı Pīşānī: 29 Alın buruşuġı. [n-d-r-v-n] **Enderūnī:** İçerülik ve içerüsi maʿnāsına ve çādır-ı şeb. [n-d] **Endī:** 30 Ḫuṣūṣā dimek olur, ḫāṣṣa ve ḫuṣūṣā aṣlda lafẓ-ı ʿArabīdür, ammā Fārsīde ve Türkīde de 31 ġāyet şāyiʿdür. Aṣl-ı Fārsī ki endīdür ve aṣl-ı Türkī ki ṭoladıdur, terk olınmışdur. **ʿAmmāre:**

Ger ḫˇār şodem sūy-ı büt ḫˇīş-i rū ābād
Endī ki ber-mihter-i mā ḫˇār-ı nīm

375a/01 [n-ṭ-e-k] **Enṭākī:** Saḳmūnyā ḫāṣṣiyetinden bir dārūdur. [n-g-r-y-z] **Engrīzī:** Tarḫūn didükleri 02 sebz, sāʾir tafṣīli erpenīr lafẓında meẕkūrdur. [n-g-ş-t-r] **Engüşterī:** Yüzük, ḫātem maʿnāsına 03 Niʿmetī ve engüştvāne ve zihgīr. [n-g-v-n] **Engūnī:** Bāṭıl işleyici. **El-Elifi'l-Meksūre 04** [s-p-r] **İspirī:** Tamām olmaḳ siprī maʿnāsına. **Beyt:**

Ziyān ender ārem be-şiʿr-i Derī
Çü geşt īn güzīn dāstān-ı İspirī

05 [s-f-s-t] **İsfestī:** Yoncalıḳ. [ş-k] **İşkī:** 06 Niʿmetī sirke maʿnāsına naḳl eylemiş, sāʾir

adları sirkā lafẓında meẕkūrdur. **İy:** Ḥarf-i 07 nidādur, ʿArabīde *yā* maʿnāsına gāh olur żarūret-i vezniçün ḥıẕf olınur, nikteki Firdevsī 08 Yūsuf u Zelīḫāsında beyān itmişdür. **Beyt:**

Çonānem ze-ʿaşḳ-ı to dürr-i yetīm
09 Ki yādem ne-yāyed hemī ters ü bīm

Ey dürr-i yetīm maʿnāsınadur. **Naẓm:**

İy yār-ı Ḫudā be-ḥaḳḳ-ı hestī
Şeş çīz-i me-rā meded firestī
10 ʿİlm ü ʿamel ü ferāḫ-destī
Īmān u amān u ten-dürüstī

[y-j-d] **Ījedī:** 11 Fetḥ-i *zā*ʾ-i ʿAcemīyile Allāh içün virilen ve Allāh içün olan nesne Ījedüñ tafṣīli 12 maḥallinde ẕikr olınmışdur. [y-v-e] **İy vāy:** Feryād u āferīn maʿnāsına. **Ḥāfıẓ:**

13 Ber-mihr-i çarḫ u şīve-i o iʿtimād nī-st
İy vāy ber-kesī ki şod eymen ze-mekr-i ūy

Feryād u āferīn 14 bir kimesneye ki emīn oldı, anuñ mekrinden dimekdür. Murād-ı şāʿir budur, ger niçe kimselere 15 çarḫ-ı mihr ü muḥabbet ü müsāʿde-i devlet gösterür, anlar aña aldanurlar, fikr-i ʿāḳıbet 16 ü ʿamel-i āḫiretden maḥrūm ḳalurlar, āferīn ol kimseye ki anuñ müsāʿdesine aldanmayup 17 mekrinden emīn ola, Türkī dilde nā-gāh olur ki taḥsīn maḥallinde meded meded, ne ʿaceb dirler. 18 Bu beytde olan iy vāy lafẓı daḫı bu maʿnāya müstaʿmeldür. **El-Elifi'l-Mażmūme** 19 [ş-t-r-p-e] **Üştür-pāy:** Kekik otı. [m-y-d-v-e-r] **Ümīd-vārī:** Ümīdlülik. 20 **Nevʿ-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa** 21 [e-d-ş-e] **Pādişāhī:** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki 22 pādişāhī lafẓ-ı mürekkebdür. Bir cüzʾi pāddur, *bā*-yı ʿAcemīyile defʿ-i żarar u ıṣlāḥ-ı fesād iden nesneye 23 lisān-ı Fārsīde pād dirler, pād-zehr andandur, şol ṭaşuñ adıdur ki zehrüñ mażarratın 24 defʿ ider. Bir cüzʾi de şāydur, ʿavām-ı nās maʿnāsınadur, ḳāfiyenüñ bir nevʿine dirler ki 25 ḫavāṣ yanında maḳbūl degildür. ʿAvāma nisbet idüben şāygānī dirler ve hem genc-i şāygānīnüñ 26 daḫı aṣlı budur ki bir ḥazīnenüñ adıdur ki Ḫusrev-i Pervīz zamānında ʿāmme-i 27 reʿayādan biri cift sürerken bulupdur. Maḳām-ı nisbetde ḥarf-i *kāf*uñ ziyādesi 28 lisān-ı Fārsīde vardur, pādişāhī dimegüñ maʿnā-yı terkībīsi muṣliḥ-i ʿāmmedür, bu iʿtibār 29 ile elḳāb-ı selāṭīndendür. Niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ez-īn jerf-i çāhet rehāyī dihem
30 V'ez-ān pes to-rā pādişāhī dihem

Muṭlaḳā ḥākim, ūlū'l-emr maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **31 Beyt:**

Ki men tā to-rā dīdem ey cān-ı men
Neyem pādişāy dil-i ḫˇīşten

[e-r-e-n] **Bārānī:** 375b/01 Yaġmurluḳ. [e-r-ḫ-d-e] **Bār-ı Ḫudāy:** Mevlā dimekdür, ammā ekşer fetāvīde meẕkūrdur ki bir kimesne selāṭīn **02** ü cebābireden birisine ey ḫudāy dise ʿulemānuñ ittifāḳı bunuñ üzerinedür ki kāfir **03** olur. Ammā ey bār-ı ḫudāy dise meşāyiḫüñ baʿżı ḳatında kāfir olur ve baʿżılar kāfir olmaz **04** didiler, kāfir olur diyenler böyle dirler ki bār ulu dimek olur, pes ey bār-ı Ḫudāy dimek **05** ey ulu Tengri dimekdür. Aṣl-ı maʿnā böyle olup ve ḫiṭāb iden bu maʿnāyı murād idicek **06** bī-şübhe vü nizāʿ kāfir olur ammā eger maʿnāsı böyle olduġını bilmese ve ḫiṭābda bu maʿnāyı **07** ḳaṣd eylese Muḥammed bin Fażl dimişdür ki ben ricā iderim ki ʿinde'llāh kāfir olmaya ve Faḳīh Ebū Naṣr **08** Debbūsī ve Faḳīh Ebū Caʿfer-i Hindī ve eʾimme-i Belḫden niçe ulular küfr lāzım gelmez dimişler, Cāmiʿ-i Aṣfer **09** muṣannifi Ebū ʿAbdu'llāh-ı Belḫī raḥmu'llāh küfr lāzım gelmez diyenlerüñ sözi ṣavābdur ve naẕar-ı daḳīḳdür **10** dimişler ve sebebini bunı dimişler ki aṣlda ḫudāy bir maṣlaḥata mütevellī olanuñ ismidür, nitekim **11** bir ḫānenüñ tedbīri ḳabża-i taṣarrufunda olana ḫāne-i ḫudāy dirler ve bir köyüñ muṣāliḥi **12** aña mufavvaż olana da ḫudāy dirler, bu tevcīh üzerine bār-ı ḫudāy oldur kim ululuḳ **13** tedbīri anuñ elinde ola, bir külḫan-tābe ʿināyet idüp ḳahraman-ı mülk itmek elinden **14** gele bu vaṣfuñ ḥaḳīḳati mālikü'l-mālik Ḥaḳ teʿālā cell ü ʿalāya mufavvıżdur, mülk-baḫş **15** u ʿizzet-fezāy olan pādişāh-ı ẓıllu'llāhdur. Aña daḫı ıṭlāḳ olınsa olur, mülk-baḫş **16** u devlet-fezā olduḳları gibi. **Enverī:**

Ey ber-eṭrāf-ı mülk fermān-dih
V'ey ber-enbāy-ı ʿaṣr bār-ı ḫudāy

17 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ itmişler ki bār, lüġat-ı Fārsīde **18** icāzet maʿnāsınadur, icāzet virdi diyecek yirde ʿAcem *bār dād* dir. Şol yire ki pādişāhlar **19** erbāb-ı ḥācāta ʿarẕ-ı ḥāl itmege destūr-ı icāzet olur. Lisān-ı Fārsīde aña bār-gāh dirler **20** bār-ı ḫudāydaki bār daḫı bu maʿnāyadur. Maʿnā-yı terkībīsi ṣāḥib-i bārdur. Ḫudāy ṣāḥib **21** maʿnāsınadur, niteki maḥallinde beyān olınupdur. ʿAlem olıcaḳ ḳāʿide-i terkīb bozılup mużāfun **22** ileyh taḳdīm olınmışdur. Tamām-ı enāma bār-ı ʿām Allāhu teʿālādur, gāhından ġayrı yirde olmaduġından **23** ötüri lafẓ-ı meẕkūruñ ıṭlāḳı Ḥaḳ teʿālāya maḫṣūṣdur. Ḥarf-i *rā*nuñ sükūnıyıla olıcaḳ **24** maʿnā ẕikr olandur. Ammā kesresiyile olıcaḳ lafẓ-ı ʿArabī olur, aṣlı bārīdür, yir idici maʿnāsınadur. **25** Ol taḳdīrce ḫudāydan murād vācib teʿālā olur, niteki ḫudāy lafẓında taḥḳīḳ olınmışdur. **26** *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi bār-ı ḫudāy Mevlā dimek olur dimişdür ve Enverīnüñ ẕikr olınan **27**

beytiyile istişhād itmişdür. Taʿyīn-i maʿnāda ḫaṭā idüp ve istişhādında işābet itmemişdür, 28 meẕkūr beytde didügi maʿnāya delālet yoḳdur. [e-r-g] **Bāregī:** Eyü at ve bār-gīr at ki ʿArabī 29 ve bedevīye muḳābil eyülü ve yavuzlu yük ṭavārı bu daḫı bir nevʿ atdur ve yek-bāregī 30 maʿnāsına. **Niẓāmī:**

Reh be-cān rev ki k'ālibed koned-est
Bāregem kon ki bāregī tend-est

Edāyī:

31 Zemīn zīb dād ez-süm-i bāregī
Der-ū ḫīre şod çeşm-i neẕẓāregī

376a/01 **Şems-i F.:**

Rānde ber-rūy-ı sipihr-i tünd-hūy
Şehsüvār k'īn Ḫusrev-i bāregī
Dil nihāde be-raʿnā-yı rūzgār
Düşmen der-gāh-ı o yek-bāregī

02 [e-r-s] **Pārsī:** Maʿnāsı pārsa mensūb dimekdür. Āḫirindeki *yā, yā'*-i nisbetdür Rūmīdeki 03 *yā* gibi. Pars bir diyāruñ adıdur ki Şīrāz didükleri şehr anuñ darü'l-mülkidür, nitekim 04 Şeyḫ Saʿdī-i Şīrāzīnüñ ḳaddese sırrahu bu beytdinden añlanur. **Beyt:**

İḳlīm-i Pārs-rā ġam ez-ālīb-i dehr nī-st
05 Tā ber-şereş buved çü tūyī sāye-i Ḫudā

Meẕkūr Ḥażret-i Şeyḫüñ mülk-i Süleymāndan 06 ki Gülistānda vāḳiʿ olupdur, vāriṣ-i mülk-i Süleymān diyü pādişāh-ı Şīrāzı medḥ itdügi 07 yirde murādı iḳlīm-i Pārsdur. Nitekim Ḫāḳānīnüñ bu beytlerinden ki Ḫˇārezm-şāh-ı Ḫorāsānī 08 vü ʿIrāḳeynī ve Pārsī olduġı vaḳtin dimişdür, ẓāhir olur. **Naẓm:**

Şükr ki Ḫˇārezm-şāh mülk-i Ḫorāsān girift
09 Mülk-i ʿIrāḳeyn-rā hemçü ḫūr āsān girift
Māhçe-i nevʿ-i o ḳalʿa-i gerdūn güşūd
10 Mūrçe-i tīġ-i o mülk-i Süleymān girift

Fārsī, Pārsīnüñ muʿarrebidür, *bā'*-i ʿAcemīnüñ *fā*ya 11 tebdīli ʿalāmet-i taʿrībdür. Taʿrībüñ maʿnāsı ʿAcemī lafẓı ʿArabīye döndürmekdür. Maʿnāsından 12 naḳl itmeden ol iḳlīme nisbet olınan dile ʿAcem zebān-ı Pārsī dir, ʿArab lisān-ı 13 Fārsī dir. Ol dilüñ faṣīḥine Derī dirler ve Derīnüñ tafṣīli ṣadr-ı kitābda ẕikr 14 olınmışdur. [e-r-n-d-g] **Bārendegī:** Ḳay ki yaġış daḫı dirler. [e-r-m-b-v] **Bārembūy:** 15 Feslegen didükleri gökçek ḳoḫulı reyḥān maʿnāsına. [e-r-n-k-b-v] **Bārenkebūy:** Ayva dene didükleri 16 ot,

sā’ir adları *cenṭayānā* lafẓında mesṭūrdur. [e-r] **Bārī:** *Bā’*-i ʿArabīyile esmāullāhdandur. 17 ʿArabīde Bārī, Ḫāliḳ maʿnāsınadur. Baʿżılar aṣlı ʿArabīdür dimişler. **Beyt:**

18 Reftār-ı ḫoş u miyān-ı bārīk
Mā eṭyaba fāki celle bārīk

Ve edāt-ı tevessüldür, maḳām-ı 19 temennā vü taḥassürde istiʿmāl olınur. Şöyle olsa bārī böyle olsa bārī dirler. **Selmān:**

20 Dil eger bār keşed bār-ı nigārī bārī
V’er kesī bār gezīned çü to yārī bārī

Pārī: *Bā’*-i ʿAcemīyile 21 ḥāṣıl maʿnāsına. [e-r-y-d-g] **Bārīdegī:** Niʿmetī yaġış, bārandegī maʿnāsına. [e-z-g] **Bāzegī:** 22 Delüce ṭoġan. [e-j] **Bājemī:** Oyun, *luʿb* maʿnāsına. [e-s-e-m-e-n] **Bāsāmānī:** Ṣāliḥliḳ. [e-s] 23 **Pāsī:** Biraz dimekdür, baʿżı maʿnāsına ve bir nevbet maʿnāsına Ḳaraḥiṣārī ṣülṣā maʿnāsına naḳl eylemiş. 24 **Beyt:**

Hemīn k’ez-tīre-şeb be-güẕeşt pāsī
Beyā vü Cem şeker-leb ḫord kāsī

[e-k-e-b-v] **Pākābūy.** 25 Zinādan pāk olan kimesne. [e-k] **Pākī:** Üştüre, ʿArabca mūs dirler. [e-l-e-n] **Pālānī:** Semerci ve ālāt 26 düzüci *bā’*-i ʿAcemīyile. **Bālānī:** *Bā’*-i ʿArabīyile baş örtisi. [e-l] **Bālāy:** *Bā’*-yı ʿArabīyile boy, ḳāmet maʿnāsına 27 ve yuḳaru ve yüce, fevḳ ü ʿālā maʿnāsına ve depe ve feryād maʿnāsına da istiʿmāl olınur ve sā’ir 28 tafṣīli bālā lafẓında meẕkūrdur. **Pālāy:** *Bā’*-i ʿAcemīyile binüt-ı maṭiyye ve yidek, cenīb ü cenībet 29 maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Kerde peş rikāb-ı aḫtācī
Sebz-i ḫunuk sipihr-rā pālāy

Esedī:

30 Be-zīr āmed ez-pīl-i pālāy ḫˇāst
Be-nā-kām rezmī girān gird rast

Ve esb-i pālānī ve süzgi pālā maʿnāsına. 31 [e-l-v-d-k] **Pālūdegī:** Miṣlihu yaʿnī süzgi maʿnāsına sā’ir adları pālā lafẓında meẕkūrdur. [e-v-r-c] **Bāvercī:** 376b/01 Lisān-ı Ḫˇārezmde ḫˇān-sālār maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki bāver-kerden 02 inanmaḳdur, Türk inaḳ didügine ʿAcem bāverī, bāvercī dir. [e-v-s-n] **Bāvusnī:** Ol ʿavratdur 03 ki erinüñ bir oġlanlı bir ʿavratı daḫı ola. [-e-] **Pāy:** *Cāmiʿü’l-Fürs* ṣāḥibi ve ẓırra maʿnāsına Niʿmetī 04 ve *iz*, *eser* maʿnāsına ve bahāne ve girü ve yuḳaru ve aḳındu ve ġanīlik maʿnāsına daḫı istiʿmāl 05 olınur dimiş ve bāyīdeden emrdür vaṣf-ı terkībīde ḳılınur dir, pāy dirler. [-d-] **Bedī:** 06 Yaramazluḳ. [d-r-e-n] **Pederānī:** Atası var dimekdür. **Pederī:** Ataluḳ. [r-t-r] **Ber-terī:** Yücelik. 07 [ẕ-y-r-e]

Peẕīrāy: Ḳābil, ṣīġa-i mübālaġadur, peẕīr reften lafẓından. [r-e-k] **Perākī:** Bir nevʿ taḳyedür 08 külāh cinsinden. [r-e] **Berāy:** Ḥarfdür, lām-ı cārre maʿnāsına berāy-ı men. *Bā*ʾ-i ʿAcemī ve *kāf*-ı 09 ʿAcemīyile benüm içün berāy-ı to senüñ içün berāy-ı zeyd, zeyd içün dimekdür. [r-c-t-g] **Bercestegī:** 10 Aʿżānuñ ḳurdāşenī gibi ḳabar ḳabar olmasu. [r-c-v-ş-y-d-g] **Ber-cūşīdegī:** Ḳurdāşenī 11 didükleri ʿillet. [r-ḫ] **Berḫī:** Birez, baʿżı maʿnāsına. [r-d-g] **Perdegī:** Mestūre ʿavrat. 12 [r-d-ḳ] **Berdaḳī:** Berdaġī maʿnāsına ki tegelti ṣatıcıya dirler, peşmāgend fürūş maʿnāsına 13 ve ġāyet eyü ḳatıra berdaġī dirler. [r-d] **Berdī:** Ḥaşīr otı ve alduñ ve iletdüñ dimekdür 14 ve masḫaralıḳ. [r-ş-h] **Per-şehī:** Ḳanat yüki. [r-g] **Peregī:** *Rā*nuñ fetḥasıyıla bir nevʿ taḳyedür 15 külāh envāʿından külāh-ı beregī dirler ve ṣūfīler şemlesi ve baʿżılar ḫarbendeler ḳuşaġıdur ki 16 yüñden iderler ve başlarına daḫı ṣararlar. [r-n-ş-s-t-n] **Bernişestenī:** Muṭlaḳā binite 17 dirler merkeb-i ʿām maʿnāsına. [r-v-e-r] **Pervārī:** Besilü ve semiz, perverde maʿnāsına. **Beyt:**

18 Esb-i lāġar miyān be-kār āyed
Rūz-ı meydān ne gāv-ı pervārī

[r-v-r] **Perverī:** Miṣlihu ġayrī 19 adları perverde lafẓında meẕkūrdur. [r-v-e] **Pervāy:** Ḳolay, *āsān* maʿnāsına. [-r-] **Berī:** 20 *Bā*ʾ-i ʿArabīyile fāriġ ü ḫurver adlu ot ʿArabīde berī berāʾatdandur, ḳurtulmaḳ ve pāk olmaḳ 21 maʿnāsına. **Perī:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile ʿArabīde cinnī maʿnāsına ve güneş maʿnāsına da gelür. [r-y-e-f-s-e] **Perī-efsāy:** 22 Uçuḳ ṭutan kimesne, maṣrūʿ maʿnāsına. [r-y-s-e] **Perī-sāy:** Miṣlihu, jeft maʿnāsına. [s-p-e] **Pes-pāy:** 23 Baġdalamaḳ, güreşçiler luʿbındandur. [s-t-g] **Bestegī:** Baġluluḳ ve göñül yilteñligi ve güre tevsen maʿnāsına. 24 [s-g-v] **Bes-gūy:** *Bā*ʾ-i ʿArabīyile çoḳ söyleyici, mükṣir maʿnāsına. [-s-] **Besī:** Mevlānā Ḥalīmī besā lafẓınuñ imālesidür 25 ānca ve niçe niçe dimek olur. **Firdevsī:**

Çi nā-ḫoş buved dūstī bā-kesī
Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī

26 Beyt:

Ber ānçi mī-güẕerd dil me-nih ki Dicle besī
Pes ez-ḫalīfe ne-ḫˇāhed güẕeşt der-Baġdād

27 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ besīnüñ āḫirindeki *yā*, *yā*-yı nisbetdür, yekīnüñ āḫirindeki *yā* gibi dimişler 28 bu maḥalle müteʿallıḳ bes ü pes lafẓlarında baʿżı tafṣīl meẕkūrdur. [f-t-r] **Beftere:** Cüllāh āletlerinden küci 29 didükleri, baʿżılar defedür didiler, ġayrī adları befter lafẓında meẕkūrdur. [ṭ-ā-b] **Baṭ-ābī:** Ördek 30 murġ-āb maʿnāsına ʿArabca baṭ dirler. [k-r-v] **Bekrevī:** Müdmin-i ḫamr olan Türkīde bikrī dirler, fāsıḳ maʿnāsına. 31 [l-e-t-g-y-n] **Pelāt-gīnī:** Gürz-i debbūs maʿnāsına bozdoġan didükleri. [-l-] **Belī:** ʿArabī-i

müstaʿcimedür, taṣdīḳ 377a/01 içün istiʿmāl olınur. Türkīde eyledür dimekdür, ʿArabīde feṯḥ-i *lām*ile ʿAcemīde kesr-i *lām*iledür, ārī 02 maʿnāsına. [n-d-v-e-s] **Bendevāsī:** Lisān-ı Pehlevīde biñ yüz altmış ḳanṭāra dirler. **Firdevsī:**

03 Hezār u ṣad u şeş-est ḳanṭār buved
Derem buved ez-ū nīz dīnār buved
Ki der-Pehlevī mūbed-i Fārsī
04 Hemī nām rānedīş bendevāsī

[n-d-g-ş-e] **Bend-güşāy:** Boġun ve ek yiri, ünbūbe 05 vü mafṣal maʿnāsına ġayrı adları bend-āb lafẓında mesṭūrdur. [n-d] **Bendī:** Ṭutġun, esīr 06 maʿnāsına. **Beh-pey:** Ehl-i Şīrāz lüġatidür, be-pāy maʿnāsına. **Ḥāfiẓ:**

Beh-pey-māçān-ı ġarāmet püsper be-men
07 Ġarret-i yek dey rūşen-ter āmādī

Çān *cīm*-i ʿAcemīyile ve püsper be-men ü ġarret ü dey rūşenī 08 vü tüz āmādī Şīrāz lüġatidür. Maʿnā-yı beyt ayaġa biz cānı ʿavz u cezā ışmarlarız, eger 09 bir rūşenliksiz bizden gördüñ ise murād-ı pezden bir terk-i hedī vü żiyā gördüñ 10 ise anuñ ʿavżı cān teslīm ideriz dimekdür. **Beyt:**

Der-īn reh ger muṭīʿī cān şükr-est
11 Eger dārī ḫaṭāyī ʿöẕr ez-ū ḫˇāh

Sāʾir lüġatlerüñ maʿnāsı maḥallinde beyān olınupdur. 12 [h-r-g] **Behregī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile baylıḳ, raʿnā maʿnāsına. [h-r] **Berī:** Birez, baʿżı maʿnāsına. [h-l-v] **Pehlevī:** 13 Lüġat-ı Muġān u Fürs-i ḳadīmdür ki aṣlā ʿArabī maḫlūṭ degildür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da 14 böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler, maʿnāsı Pehleve mensūbdur, āḫirinde *yā*, *yāʾ*-i nisbetdür. 15 Pehlev şehrdür, niteki bu beytlerden ẓāhirdür. **Naẓm:**

Hemī buved tā yek zamān-ı Şehriyār
16 Ze-Pehlev berūn şod ze-behr-i şikār
Be-dān gevher-i ḫˇīş Keyḫusrev-est
Ki yek mūy-ı o bihter ez-Pehlev-est

17 gevherüñ aṣlı gevhārdur, *elif* ḥıẕf olınmışdur. Pāyuñ *elif* ḥıẕf olınup 18 pey ḳalduġı gibi, niteki maḥallinde ẕikr olınupdur, Pehlevīde Fārsī vü Derī gibi bir dürlü dildür, 19 niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-yāmūḫte kejjī hem cādūyī
Be-dāniste hem Çīnī hem Pehlevī

20 Firdevsī bu beytde Pehlevī-i cādūyīye ḳāfiye idüp lāmını Pehlevīnüñ maẓmūm-i

iʿtibār 21 itmişdür. Sābıḳda Keyḫusreve ḳāfiye idüp lāmını meftūḥ-ı iʿtibār itmişdür, ikisi de 22 cāʾizdür, nev gibi, şev de ḳāfiye olur, meftūḥ-ı iʿtibār olınur, niteki ʿÖmer Ḫayyāmuñ bu rubāʿīsinde 23 ẓāhirdür. **Rubāʿī:**

Yek cürʿa-i mey-i köhne z'ömr-i nev bih
Her cā ki ne mey ṭarīḳ bīrūn şev bih
24
Yek tāk bih ez-taḫt-ı Ferīdūn u Ḳubād
Ḫışt-ı ser-i ḫum ze-tāc-ı Keyḫusrev bih

Üye de ḳāfiye 25 olınur, maʿmūm iʿtibār olınup, niteki ʿÖmer Ḫayyāmuñ bu rubāʿīsinde ẓāhirdür. **Rubāʿī:**

26 Ne câme-i ʿömr-i köhne nev ḫˇāhed şod
Ki kār-ı kesī be-kām-ı o ḫˇāhed şod
Menzil-i bekmāz āb-gīr u leb-i cūy
27 K'īn kūze çü be-şikest sebū ḫˇāhed şod

Meẕkūr şāʿir-i mişverüñ bu 28 şiʿrinden añlanan budur ki meẕheb-i bāṭıl-i tenāsuḫa ḳāʾil olan cāhillerden ola, zebānı 29 Pehlevī ile tavṣīf şāʿir-i meẕkūruñ bu rubāʿīsinde vāḳiʿdür. **Rubāʿī:**

30 Rūzī-st ḫoş u hevā ne germ-est ü ne serd
Ebr ez-ruḫ gül-rā ze-hemī şüyed gerd
Bülbül be-zebān-ı Pehlevī bā-gül-i zerd
31 Feryād hemī zened ki mey bāyed ḫord

Lisān-ı Pehlevīde fuṣāḥat yoḳ idügine meẕkūr rubāʿīde 377b/01 işāret vardur, Pehlevīnüñ nisbetinde mübālaġa ḳaṣd idicek bir *elif* ve bir *nūn* 02 ziyāde iderler, Pehlevānī dirler, niteki Firdevsīnüñ bu beytlerinden ẓāhirdür. **Naẓm:**

03 Güşāde zebān u civānī-st hest
Suḫen güften ü Pehlevānī-st hest
Eger Pehlevānī ne-dānī zebān
04 Be-tāzī to ervend-rā vü celle ḫˇān

Meṣelā büyük aġaç diyecek yirde Pehlevānī dıraḫt 05 dirler, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Çü zed erre ber-Pehlevānī dıraḫt
Şod ez-ḫāne-i devleteş tāc u taḫt

06 Büyük aġacı kesmekde şeʾāmet vardur, mebnā-yı maʿnā-yı beyt oldur 07 belki

muṭlaḳā aġaç kesicilik eyü degildür, niteki Şeyḫ Niẓāmī bu beytinde dimişdür. **Beyt:**

08 Dıraḫt-efgen buved gom zindegānī
Be-dervīşī keşed be-Naḫcīr-bānī

Ol maʿnāyı işāret **09** itmişdür, bu *elif* ü *nūn* leḥyānīdeki rābbānīdeki *elif* ü *nūn*dur, mübālaġa içün **10** ziyādesi lisān-ı ʿArabīde iʿtibār olınmışdur. Niteki Cevherī *Ṣıḥāḥ*da beyān itmişdür. **11** Lisān-ı Fārsīde de müstaʿmeldür. Meşelā keye nisbete Keyānī Ḫusreve nisbetde Ḫusrevānī **12** dirler. Lisān-ı Fārsīnüñ Derīsi faṣīḥdür, niteki sābıḳā beyān olındı. Pehlevīsi **13** faṣīḥ degildür. Niteki Lisān-ı ʿArabīde de ḥāl öyledür, şehrīsinüñ dili faṣīḥ degildür. **14** Bādiye-nişīnlerinüñ dili faṣīḥdür. Pehlevānīnüñ bir maʿnāsı daḫı vardur. **15** Pehlivān-ı müfred ile Pehlivān-ı mürekkebüñ farḳı beyān olındıġı yirde beyān olınupdur. [h-m] **16 Behemī:** Niʿmetī birez dimekdür, Berḫī maʿnāsına naḳl itmiş ve çetik otı dimiş, sāʾir esāmīsi **17** berḫ lafẓında mesṭūrdur. **Pey:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile siñir, ʿaṣab maʿnāsına ve iz, işr ve ökçe, **18** *ʿaḳıb* maʿnāsına ve bahāne ve lām-ı cārre behr ü berāy maʿnāsına *ez-pey-i ān*, *ez-berāy-ı to* dirler **19** yaʿnī anuñiçün ve senüñiçün dimekdür. [y-e-b] **Pey-ā-pey:** Biri biri ardınca ve ulaşdurı **20** dimekdür. [y-ġ-m] **Peyġamī:** Ḫabercilik. [y-ġ-v] **Peygūy:** *Bāʾ*-i ʿAcemī vü feṭḥ-i *ġayn* u kesr-i *vāv*ile Türkī dil **21** ve Türkī ḫaṭ. [y-ḳ-v] **Peyḳavī:** Muraṣṣaʿ dimekdür. **Esedī:**

Ze-yāḳūt-ı sī-ṣad kemer peyḳavī
22 Ze-gevher-i cehl ger zen ḫusrevī

[y-v-k-e-n] **Peyūkānī:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile şol düğün ki gelin alurlar, Ḥalīmī **23** feṭḥ-i *yā* ile żabṭ eylemiş, Niʿmetī ḥarekāt-ı şülüşe ile īrād eylemiş. **El-Bāʾi'l-Meksūre 24** [-b-] **Bibī:** Eyü, ceyyid maʿnāsına. [s-k-l-n-e-r-k] **Piskel-i nārekī:** Diyār-ı Moġolī fıstıḳıdur. [n-d-v] **25 Pindevī:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile çaylaḳ ḳuşı ġayrı adları gūşt-rübā lafẓında meẕkūrdur ve şu **26** kerdemesi sāʾir esāmīsī seẕāb lafẓında mesṭūrdur ve kene didükleri böcek ki ṭavara **27** yapışur, ḳurād maʿnāsına. [l-s-k] **Pilsekī:** *Bāʾ*-i ʿAcemī, sükūn-ı *lām* u kesr-i *sīn*-i ile ḳızıl boya **28** yapraġı gibi yapraġı olur bir otdur, ammā andan kiçirek olur, murabbaʿ balduru vardur, maġrib **29** vilāyetinde aña mışfātu'r-riʿāt dirler, zīrā aña çūpānlar anuñıla süd süzerler. [h-b-v-d] **Bih-būdī: 30** Tendürüstlik ve eyülik. [h-r-e] **Bihrāy:** ʿĀḳil u ehl-i tedbīr kimesne. [-h-] **Bihī:** Eyülik. **Şems-i F.:**

31 Ne bīnend aḫterān tā ḥaşr ez-ān pes
Ze-tāb k'īn çehr-i bihī-rā

Ve ber-i ayva dimekdür. 378a/01 **Bī:** Ḥarf-i nefydür, -sız ʿArabīde bilā maʿnāsına Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki *bāʾ*-i ʿArabīyile **02** bī lisān-ı Fārsīde şol maʿnāyı ifāde ider ki Türkī dilde andan -sız ile taʿbīr iderler, **03** meşelā Türk dilsiz didügi yirde

ʿAcem bī-zebān dir, nişānsız diyecek yirde bī-nişān dir, 04 niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Ger kesī vaṣf-ı o ze-men porsed
Bī-dil ez-bī-nişān çi gūyed bāz

05 Lafẓ-ı **nā** daḫı ḥarf-i nefydür ammā mābeynlerinde farḳ vardur, birisinüñ istiʿmāli 06 ṣaḥīḥ olduġı yirde āḫirüñ istiʿmāli ṣaḥīḥ olmaz. Meṣelā nā-dān dirler, bī-dān dimezler 07 bī-dil dirler, nā-dil dimezler. Baʿżı yirde ikisinüñ de istiʿmāli ṣaḥīḥ olur, nā-kes de dirler 08 bī-kes de dirler, nā-çīz de dirler, bī-çīz de dirler, nā-zen de dirler, bī-zen de dirler, ammā 09 maʿnāları muḫtelifdür. Nā-kesüñ maʿnāsı kes degildür, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

10 Şemşīr-i nīk z'āhen bud çün koned kes
Nā-kes be-terbiyyet ne-şeved ey-ḥakīm kes

Bī-kesüñ maʿnāsı 11 kimsesüzdür. **Beyt:**

Kes-i bī-kesānī vü men bī-kesem
Kerem-i dest-gīrī be-cāyī resem

Nā-çīzüñ 12 maʿnāsı nesne degildür. Niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-güftā men gül-i nā-çīz buvedem
13 Ve līkin müddetī bā-gül nişestīm

Bī-çīzüñ maʿnāsı nesnesüzdür, nā-zenüñ maʿnāsı ʿavratsız dimek 14 degildür, belki ʿavrat degildür dimekdür, bī-zenüñ maʿnāsı ʿavratsızdur, bu maḥalle mutaʿallıḳ nā lafẓında 15 baʿżı tafṣīl vardur, nī daḫı ḥarf-i nefydür, farḳları maḥallinde meẕkūrdur, lisān-ı Fārsīde bīnüñ 16 medlūlı muḳābelesinde -mend ile taʿbīr iderler, meṣelā iḫtiyāclu diyecek yirde niyāz-mend dirler, 17 bī-niyāz dirler, iḫtiyācsız diyecek yirde, lafẓ-ı *bā*da daḫı bī-ye min vechin muḳābele vardur 18 meṣelā senüñile diyecek yirde bā-to dirler, sensiz diyecek yirde bī-to dirler, ammā tamām-ı 19 muḳābele bī ile mend ortasındadur, *bā-to*nuñ medlūli maʿiyetdür, *bī-to*nuñ oña muḳābelesi 20 medlūline infirād lāzım olduġı iʿtibār iledür.[3216] **Pī:** *Bā'*-i ʿAcemīyile iç yaġı pīh lafẓından muḫaffefdür. 21 **Şems-i F.:**

Nehībet çeşm ü cān-ı ḫaşm be-güdāḫt
Be-dān ṣūret ki āteş-i cürm pī-rā

[3216] *Bī* ile *nā*nuñ farḳı bī nefy vücūd ider. (ʿ):

Kes bī-kesānī vü men bī-kesem

Nā nefy vaṣf ider, nā-dān gibi.

Ḳaraḥiṣārī **22** pī vü pīşe maʿnāsına da gelür dimiş. [y-e-z-d-ş-t] **Piyāz-ı deştī:** Başal ḥanẓal ki Ebūcehl **23** ḳarpuzına dirler ve nūşāder maʿnāsına. [y-b-e-k] **Bī-bākī:** Ḳayġusuzluḳ ve pervāsızlıḳ. **24** [e-y-e-n] **Pāyānī:** Nihāyetsizliḳ. **ʿAṭṭār:**

Yekī evvel ki pīşānī ne-dāred
Yekī āḫir pāyānī ne-dāred

[y-b] **25 Bībī:** ʿAvratlara taʿẓīmen ḳadın, bula didükleri yirde istiʿmāl olınur ve eyü, bih ve ceyyid maʿnāsına. **26 Beyt:**

Bībī ān Türkī ki çün o berzend ber-çeng çeng
Ez-dil-i ebdāl be-girīzed be-ṣad ferseng seng

27 Niʿmetī ʿavratlaruñ abu ve ebi didükleri dimiş. [y-t-k-e-n] **Pītkānī:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile **28** mancınıḳ, ʿarrāde maʿnāsına ʿavām taḥrīf idüp mancılıḳ dirler. [y-ḫ-v-e-n] **Bī-ḫᵛānī:** *Vāv* resmī **29** *elif* ṣābitdür, ṭatsızluḳ maʿnāsına. [y-r-e] **Pīrāy:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile debbāġ maʿnāsına *bāʾ*-i ʿArabīyile ebleh ü aḥmaḳ **30** maʿnāsına gelür. [y-d-ṭ-b-r] **Bīd-i ṭaberī:** Ṭaberḫūn. **Beyt:**

Bī-to be-çemen rīḫtem ez-dīde besī ḫūn
31 Īn-est sebeb-i surḫī-i bīd-i ṭaberī-rā

Bīrūzī: *Bāʾ*-i ʿArabīyile ṭāliʿsizliḳ ʿArabīde maḥdūd u maḥrūm 378b/01 ve muḫāref maʿnāsına. [y-z-e-r] **Bīzārī:** Berʾat, ḳurtulmaḳ ve bir kimesnenüñ evżāʿından rencīde **02** olup nefret itmek. [y-s-e-m-e-n] **Bī-sāmānī:** Fāsıḳlıḳ. [y-r-z] **Pīrezī:** Uvaḳ devek **03** ki ḫurde-fürūşlar ṣatarlar. **ʿUnṣurī:**

Şākirend erbāb-i maʿnā zʾīn ki bārī ṭabʿ-ı to
04 Mī-şināsed pīrezī ez-gevher ü sūsen ze-sīr

Dīger:

Pīrejī buved peş ez-īn gevher-i ʿilm ü īn zamān
05 Şīr-i felek be-devr-i to ṣayd-ı seg muʿallim-est

[y-r] **Pīrī:** Ḳocalıḳ ki cemīʿ ḳavīnüñ süḳūṭı **06** ve nüzūlı ve bahār-ı ʿömrüñ ḫazānı ve nüzūlıdur, şīḫūḫat maʿnāsına. **Beyt:**

Çün pīr şodī seyfī der-meykede sākin şev
07 Kʾīn ʿillet-i pīrī-rā yek cām-ı şarāb evvelī

[y-s-e-m-e-n] **Bī-sāmānī:** Fāsıḳlıḳ.[3217] [y-s-t-k-e-n] **Bīstgānī: 08** *Kāf*-ı ʿAcemīyile aylıḳ ve ṭonluḳ dimekdür. Zamān-ı evāʾilde selāṭīn ü ḥükkāmuñ ṭabʿ-ı laṭīflerinde **09** ʿadālet ü ḫalḳa merḥamet ü şefḳatleri ziyāde olmaġın ehl ü ẓāʾif ü ʿasākire **10** ayda bir vaẓīfe

[3217] 16. (362b/30)

virilmege ṭāḳat getüremezler diyü ġāyet-i ʿāṭıfetlerinden ve ʿulūfe vü vaẓīfelerini 11 yigirmi günde bir virürler imiş, ol münāsebetile bīstgānī dimişler. [y-s-g] **Pīsegī:** 12 *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile alalıḳ abraşlıḳ maʿnāsına. [y-s] **Pīsī:** Ol marażdur ki bedeni alaca ider, ʿArabīde *baraṣ* 13 dirler. [y-ş-e-n] **Pīşānī:** Öñ. **ʿAṭṭār:**

Yekī evvel ki pīşānī ne-dāred
Yekī āḫir ki pāyānī ne-dāred

14 ve alın nāsiye maʿnāsına ve ʿinād. **ʿAbīd-i Ẕākānī:**

Güftemeş ez-luṭf-ı ḫod yek-būse
15 Zūd dih cānā vü pīşānī me-kon

[y-ş-d-s-t] **Pīş-i destī:** Öñlülük. **(ʿ):**

Pīş-i destī kon ki ne-buved dest-i pīşīn-rā bedel

16 [y-ş] **Pīşī:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile öñlük. **Bīşī:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile artuḳluḳ, faẓl maʿnāsına. 17 [y-l-h-b-y-n] **Pīle-bīnī:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile burun ḳanadı. [y-n-v-e] **Bī-nüvāy:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṭatsızlıḳ 18 maʿnāsına naḳl eylemiş. [y-n] **Bīnī:** Burun, *enf* maʿnāsına ve göresin dimekdür dīden lafẓından 19 ṣīġa-i muḫāṭab-ı müstaḳbeldür. Merḥūm Monlā İdrīs-i Bidlīsī münşī ḫaylī büzürg-bīnī olmaġın 20 ẓurefā-yı devrānī bu resme taʿrīż itmişler. **Rubāʿī:**

İdrīs ki münşī-i be-nāmeş bīnī
21 Der-küngüre-i cāh maḳāmeş bīnī
Meşhūr-ı miyān-ı ḫāṣ u ʿāmeş bīnī
Her-cā bīnī merd tamāmeş bīnī

22 Bu naẓmda bīnī dīdenden mużāriʿ-i muḫāṭabdur. [y-m-e-r] **Bīmārī:** Ḫasteliḳ, maraż maʿnāsına. 23 **El-Bāʾi'l-Mażmūme** [ḫ-t] **Buḫtī:** *Bā* ʾ-i ʿArabīyile biserek deve, ʿArabīdür, Fārsīde de 24 şāyiʿdür. **ʿUnṣurī:**

Buḫtī-i mest-est baḥr-ı kefek revān ez-lebeş
Gird-i cihān mī-keşed minnet-i o zīr-i bār

25 [r-d-e-n] **Pür-dānī:** Çoḳ bilür, maʿrifetlü kimesne. [r-d-b-e-r] **Bord-bārī:** Yük götüricilik 26 ve yavaş, ṣabrlu kimesneden kināye olınur, ḥamūl maʿnāsına. [r-v-s] **Pürūsī:** *Bā* ʾ-i ʿAcemīyile yilü 27 maʿnāsına. [r-h-n-g] **Bürehnegī:** Yalıncaḳlıḳ, ʿariye maʿnāsına, ʿarīü'r-recel yaʿrī ʿariyetin fehv ʿārin 28 ve ʿüryānin cevherī. [z-r-g-v-e-r] **Büzürg-vārī:** Ġāyetde ululuḳ. [z-r-g] **Büzürgī:** Ululuḳ. [z-g-v-h] 29 **Büzgūhī:** Ṭaġ keçisi ki yabānīdür, ime keçi daḫı dirler. [j-m-v] **Püjmūy:** Çopur ü çeper yaʿnī yamrı 30 yumrı nesne dimekdür. [ş-t] **Püştī:** Arḳa yaṣduġı ve ḥīz, muḫanneṯ olan. [l-p-e] **Pülpāy:** Yay. 31 [l-ġ-e-r] **Bulġārī:** Ṣaġrıdur, diyār-ı Bulgāra nisbet olınur ki iḳlīm-i Tātārda bir şehrüñ

adıdur. 379a/01 oña intisābı olduġından ötüri Bulġārī dirler, āḫirindeki *yā* nisbet içündür, gül-nārīdeki 02 *yā* gibi ki ol reng-i maʿrūfuñ enār çiçegine nisbeti olduġından ötüri gül-nārī dirler. 03 [n-s-e-r] **Bün-sārī:** Egir didükleri sāʾir adları sürt lafẓında meẕkūrdur. [n-k-v-h] **Bünkūhī:** Bir dānedür ki 04 yeşil ḳabı vardur. [v-c-b-y-n] **Püç-bīnī:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile ve *cīm*-i ʿAcemīyile püçe burunlı ve yaṣṣı 05 burunlı. [v-e-d] **Buvādī:** Ehl-i Şīrāz lüġatidür, bāyed dimekdür. **Ḥāfiẓ:**

Emen enger tenī ʿan ʿaşḳ selemī

06 Tüz evvel rūykī lüʾlü buvādī

Tüz daḫı Şīrāz lüġatidür, to-ez dimekdür, lüʾlü ʿArabīdür 07 maʿşūḳdan kināyetdür. Mıṣrāʿuñ maʿnāsı saña evvelden bir maʿşūḳ yüzüñ görmek gerek 08 idi dimekdür. [v-d-n] **Būdenī:** Olacaḳ maʿnāsına. **Beyt:**

Güẕeşte ḫod güẕeşt ü būdenī būd

09 Peşīmānī ne-mī-dāred künūn sūd

Āḫirindeki *yā* şol *yā*dur ki lisān-ı Fārsīde āḫir-i maṣdara lāḥiḳ 10 olur, teheyyev ü istiʿdād maʿnāsın ifāde ider. Āḫir-i kelimeye lāḥiḳ olan *yā*nuñ maʿnā-yı 11 sābiʿī ki muʿāldur. Bu maḥalle mutaʿallıḳ baʿżı tafṣīl ẕikr olınmışdur ve būdenī olması mümkün olan 12 nesne maʿnāsına da naḳl olınmış. [v-d] **Būdī:** Olayıdı maʿnāsına. **Beyt:**

Eger şāh-rā şāh būdī peder

13 Püser ber-nihādī me-rā tāc-ı zer

Ve idi maʿnāsına. [v-r] **Būrī:** Maʿrūf sāzdur ki çalarlar. 14 Türkīde de borı dirler ve mīḫ ucı. **Pūst-pīrāy:** Debbāġ. [v-g] **Būgī:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi suʾāl 15 ʿane'l-vaḳt güẕāfī Baḥrü'l-Ġarāʾib dimiş. [-v-] **Būy:** *Bāʾ*-i ʿArabīyile ḳoḫu maʿnāsına eyüsine ve yaramazına 16 ıṭlāḳ olınur. Muṭlaḳ ẕikr olınsa eyüsi murād olur ve ümmīd maʿnāsına gelür. **Ḥāfiẓ:**

17 Be-būy-ı nāfe-i kāḫr ṣābā-zān ṭurre be-güşāyed

Ze-tāb-ı caʿd-ı müşkīneş çi ḫūn üftād der-dilhā

18 **ʿUnṣurī:**

ʿĀşıḳ bümmīd-i vaṣl ger geşte şeved sāyed

Ġavvāṣ be-būy der-cān der-ḫaṭr endāzed

19 ve būy didükleri ot ki dāfiʿ rāyiḥdür ve ḥulbe vü şenbelīle maʿnāsına. **Pūy:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile emrdür. 20 Pūyīdenden ve ism-i maṣdardur tek ü pūy dinilür, yelme yopurma maʿnāsına. **Beyt:**

21 Ṭāmiʿ-i māl u cāh mī-bāşed

Hemçü rūbāh u gurg der-tek ū pūy

[h-m] **Bühmī:** Ḫublī veznine pişik otı 22 ki arpa başı gibi başı olur dīvārlar üzerinde biter, başı arpa başına beñzer eṭıbbā 23 ʿuṣāresin alurlar, ḳanı ḳaṭʿ itmekiçün ġāyetde ḳābıẓdur, Türkīde egilcen dirler ve çetük otı. 24 **Nevʿ-i Evvelehu Et-Tāʾi'l-Meftūḥa** 25 [e-b-s-t-e-n] **Tābistānī:** Yaylaḳ ve yazlıḳ. [e-b] **Tābī:** Yıldıramaḳ ve aydınlıḳ. [e-t-e-r] **Tātārī:** 26 Yırtmaçlu ḳaftān ve ḫūb maḥbūb ve aʿlā gevher ve eyü müşk ve Tātāra mensūb dimekdür. 27 **Tāc-ı Keyānī:** Ulu pādişāhlar tācı dimekdür. [e-c-k] **Tācikī:** Bir dürlü ḳaftāndur, Tebrīz diyārında 28 giyerler. [e-ḫ-t] **Tāḫtī:** Öñdül atı. [e-r-y-k] **Tārīkī:** Ḳarañuluḳ. [e-r] **Tārī:** Miṣlihu. [e-z] **Tāzī:** 29 Lisān-ı ʿArabīnüñ faṣīḥine dirler ve bedevī at. Niʿmetī ve av itine de dirler dimiş. [-e-] **Tāy:** Ḳat 30 maʿnāsına. **Saʿdī:**

Püşt-i dü-tāy felek rāst şod ez-ḫurremī
Tā çü to ferzend-i zād-ı māder-i eyyām-rā

31 Sāʾir adları *tā* lafẓında meẕkūrdur. Niʿmetī ve mānend ü hemtā maʿnāsına naḳl eylemiş. [b-e-r] 379b/01 **Tebārī:** Niʿmetī; vaẓīfe ve cihet maʿnāsına naḳl eylemiş. [b-e-h] **Tebāhī:** Azġunluḳ ve cüreklik 02 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki tāy ḳatdur, bir ḳata yek-tāy iki ḳata dü-tāy dirler, niteki 03 Saʿdīnüñ ẕikr olan beytinden ẓāhirdür. Şol sāz ki üç ḳıl ile çalınur, oña 04 se-tāy dirler, tāyuñ gāh olur āḫirinden *yā*yı ḥıẕf idüp *tā* dirler, niteki ser-tā, 05 serüñ beyānından ẕikr olınupdur. Tūy de ḳatdur, ammā tāydan farḳı vardur, tūy şol ḳata 06 dirler ki munḫanī ve muḥīt ola, yaʿnī egri olup bir nesneyi büriye ṣoġan ve kelem ḳatı gibi. 07 [b-s] **Tebsī:** Türkīde daḫı tebsī didükleri. **Niẓāmī:**

Ḳaṭār-ı ester-i dīje ṣad u sī
08 Ked-bāreş ṭaşt u ṭışḫān buved ü tebsī

Çoḳ lüġat vardur ki aşlında Fārsīdür 09 Türkīde daḫı şāyiʿdür. [b-n-g-v] **Tebengūy:** Ṣanduḳ ve enbār ve kör ḳuyı ki içine süpründi 10 dökerler, sāʾir esāmīsi tebengū lafẓında meṣṭūrdur. [-b-] **Tebī:** Ṣıyḳ, nigendeli tāḳye. 11 [t-r] **Tetrī:** Sükūn-ı *tā* ile sumaḳ ve baʿżılar sumāḳ yapraġı dimişler, eṣaḥḥ summāḳdur. **Şems-i F.:**

12 Der-besātīn-i luṭf-ı behcet-i o
Şāyed ez-ḳand āyed er tetrī

Ġayrī adları tim lafẓında 13 ẕikr olınmışdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ṣoñra baʿde maʿnāsına ve biri biri ardınca pey-ā-pey maʿnāsına da 14 naḳl eylemiş. **Tatarī:** Feth-i *tā* ile Niʿmetī baʿżılar külāh-ı Tatarī dir ki külāh-ı emīrāne dimekdür dimiş. 15 Baʿżılar Tatar, Türküñ ġāyetde ednā vü aḥmaḳ ve cāhiline dirler diyü naḳl eylemiş. [r-b] **Terbī:** 16 Ḳurut, keş maʿnāsına. [r-n-c] **Terencī:** Çimdilemek, żammıla daḫı mervīdür, sāʾir adları nesgenc 17 lafẓında meṣṭūrdur. [-r-] **Terī:** Yaşlıḳ. [-s-] **Tesī:** Bir nevʿ uzun tüli

kirpidür ki ardınca **18** ḳovan kimesneye (oḳ) atar, ġayrī esāmīsi çīzvā lafẓında yazılmışdur, *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i **19** muʿceme ile ve *tā*nuñ fetḥası ve kesresi ile daḫı mervī lüġatdür. **Beyt:**

Eger çi keşed zaḫm-ı sermā besī
20 Ne-sāzed kesī pūstīn ez-tesī

[ş-t] **Teştī:** Mīkāʾil *ʿaleyhi's-selām*uñ adıdur. **21** [-ş-] **Teşī:** Oḳlı kirpi, tesī maʿnāsına. **Esedī:**

Ki nāmeş be-sūy-ı derī çün keşī
22 Yekī sekte ḫˇāndeş ü dīger teşī

Teşrīn-i Ṣānī: Rūm aylarından Yomoryūs dirler, güz faṣlınuñ **23** orta ayıdur, otuz gündür, Güneş anuñ on üçünci güni ḳavs burcına varur, yedinci **24** güni aġaçlardan ṣu nüzūl ider. [ş-v-y-r] **Teşvīrī:** Utanmaḳlıḳ. [f-t-y-z-d] **Teft-i yezdī: 25** Bir nevʿ keyfiyyet virür dārūdur. [f-ş] **Tefşī:** Tebsī ve mercümek. [k-e-p-v] **Tek-ā-pūy: 26** Aşaġı yuḳaru yilmek ve tiz tiz gelüp gitmek lafẓ-ı mürekkebdür, ism-i maṣdar maʿnāsına **27** istiʿmāl olınur. **Şems-i F.:**

Semendeş gāh reften bāz dāred
Felek-rā ez-taḥarrük ze-tek-ā-pūy

28 [k-p-v] **Tek-pūy:** Miṣlihu. [l-e-ş] **Telāşī:** Taġılup mużmaḥill olmaḳ ve helāk olmaḳ, ʿArabīdür. **29 Telāfī:** ʿAvż maʿnāsına bu daḫı ʿArabīdür. **Beyt:**

Her çi be-rūz ez-dil cāfī konī
30 V'ey to ger şeb ne-telāfī konī

[-l-] **Tellī:** Tażʿīf-i *lām*ile derzīler kīsesi ve direviş. **Telī:** Taḫfīf-i *lām*ile **31** miṣlihu ve direviş ki derzīler āletidür ve bögürtlen yimişi ki ʿArabca *ʿulleyḳ* dirler. [l-ḫ] **Telḫī:** Acılıḳ. 380a/01 [n-d-r-s-t] **Ten-dürüstī:** Saġlıḳ. [n-d] **Tendī:** Gövdede olan yurmıca ve ṣırt gibice **02** olan yire dirler, meṣelā ḳulaġuñ içinde ve ṭaşında ve alt ṭudaġuñ vasaṭında **03** olan yumrıca yircügizler. Żamm-ı *tā* ile daḫı mervīdür.[3218] [n-ş-v] **Tenşūy:** Evde yuyundı dökecek **04** delük ki ṣu andan ṭaşra gider, ʿArabca *bālūʿat* dirler ve meyyit yuyacaḳ taḫta ve evde **05** olan çāh ki içine yuyundı dökerler dimiş *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi. [n-h-ş-v] **Tene-şūy: 06** Miṣlihu yaʿnī öli yuyacaḳ taḫte. [n-g-e] **Tengāy:** Tarlıḳ. [n-g-y-e] **Tengtāy:** Miṣlihu ve ṭar yir ve kilīd **07** ḳovanı ve ibrīşim ṭaracuḳ kīsi. **Kātibī:**

Lāle vü gül tengnāy-ı bū saʿīdī mī-şeved
08 Behr-i beẕleş der-dükkān sikke-dārān bahār

[3218] Mervī lüġatdür. 3. (434a/18)

[v-e-c] **Tevācī:** ʿĀrıż-ı leşker. **Edāyī:**

Tevācī çü be-nümūd yek yek şomār
Be-defter der-āmed sipeh-i ṣad-hezār

[v-z] **Tevzī:** Yemen vilāyetinde bir ḳabīleye mensūb bir nevʿ ġāyetde yufḳa ḳaftānlıḳ bizdür. ʿArabīde *tā* daḫı *vāv* daḫı meftūḥdur, Fārsīde *vāv* sākin istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Ḳāḳım u sincāb der-sermā se çār
Tevzī vü kettān be-germā heft heft

Mevlānā Ḥalīmī ve ḳımār içün boġazlanan deve etinüñ baḫşına dirler dimiş, Niʿmetī ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ol boġazlanan deveye daḫı dirler dimişler ve bīserek deve. [h-e-r] **Tehārī:** Ṣafrāyı kesici nesne. **Et-Tā'i'l-Meksūre** [-h-] **Tihī:** Fetḥ ü kesr ile istiʿmāl olınur, boş, ḫālī maʿnāsına yalıncaḳ, ʿüryān maʿnāsına ve yalıñuz, tenhā maʿnāsına da istiʿmāl olınur. **Esedī:**

Dijem pehlevān bā-dilī pür-şüküft
Tihī reft ez-ancā vü reh ber-girift

Tī: Miṣlihu. [y-r-k-ş-t] **Tīr-i keştī:** Gemi diregi. [y-r-g] **Tīregī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile bulanıḳlıḳ ġayrī adları tihik lafẓında mesṭūrdur. [y-z-n-e] **Tīz-nāy:** Keskinlik ki ḳılıç ve bıçaḳuñ aġzındadur, anuñ ile keser. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve surnā ki çalarlar dimiş. [y-z-h-k-r] **Tīze-gerī:** Çüstlik. [y-z] **Tīzī:** *Yā*nuñ imālesiyile keskinlik. **Et-Tā'i'l-Mażmūme Torş-rūy:** Tonuḳ yüzli. **Turş-rūyī:** Ṭonuḳ yüzlülük. [r-ş] **Turşī:** *Rā*nuñ sükūnı ve żammesi cāʾizdür, ekşilik. [r-g-ġ-z] **Türkġuzī.** Bir ḳavmdür ki ġāyetde ḫūn-rīz ve bī-bāklardur. [r-n-c] **Turencī:** Çimdilemek, ġayrī adları *neskenc* lafẓında ẕikr olınmışdur. [z-ḳ] **Tüzelḳī:** Yoġurt ṣuyunı ṭuz ile ḳaynadurlar, ekşi olur ḳatıḳ gibi. [l-n-g] **Tülengī:** Külḫan cimrisi ve dilenci ve kejlik ve yaramaz ḫāllülik ʿArabīde *tülennī* maʿnāsınadur. Ol kimesneye dirler ki çoḳ iḥtiyācı ola *et-tülenneti'l-ḥāceti*. [n-d] **Tündī:** Gövdede vāḳiʿ olan yumrıca yir ve ṣarplıḳ ve ḳaḳıġanlıḳ ve aġırlıḳ, ḥāṣıl-ı kelām ġılẓet ve yumrılıḳ ve sivrilik maʿnāsına aʿżāda olsun ṭabīʿatda olsun istiʿmāl olınur, meṣelā tündī-i gūş, tündī-i pā, tündī-i ḫūy dirler, fetḥ-i *tā* ile daḫı rivāyet olınmışdur. [v-n-e-y] **Tüvānāyī:** Güçlülik. [v-e-n-g-r] **Tüvāngerī:** Baylıḳ yaʿnī ġanīlik maʿnāsına. [v-t-g] **Tütegī:** İki *tā* ile Niʿmetī ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi bir nevʿ aḳçedür ki zamān-ı evāʾilde yürürmüş dimişler *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi bir nevʿ aġaçdur ki levni aḳça, beyāżca olur dimişler.[3219] [v-d-r] 380b/01 **Tüderī:** Fetḥ-i

[3219] Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi bu maʿnāya tāʾ-i ṣānī nūnıla tünegī īrād eylemiş Mevlānā Ḥalīmī ve Ḳaraḥiṣārī ve Vesīletü'l-Maḳāṣıd ṣāḥibi bir nevʿ aġaçdur ki levni aḳça beyāżca olur dimişler. 3. (434b/23)

*dāl*le ḳuş itmegi didükleri meşhūr ot ki toḫmı iki dürlü olur. Aḳ ve ḳızıl 02 aḳına tūderī-sepīd, ḳızılına tūderī-surḫ dirler. [v-z] **Tūzī:** Ulaşuḳ ve ulaşma ve ilişik 03 ve pamuḳlı ḳaftān. [v-ş] **Tūşī:** Baḳiyye-i cān, ramaḳ maʿnāsına. [v-n-g] **Tūnegī:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 04 ṣāḥibi zamān-ı ḳadīmde bir nevʿ aḳçe idi, yürüridi dimiş, iki *tā* ile tütegī maʿnāsına niteki 05 maḥallinde işāret olınmışdur. [v-n] **Tūnī:** Külḫanī ve cimri ve uzaḳ yirden gelmiş kimesne. [-v-] **Tūy:** 06 İşbāʿ-ı *vāv* ile ḳat maʿnāsınadur ammā şol ḳata dirler ki munḫanī vü muḥīt ola, yaʿnī egri ola 07 ve bir nesneyi büriye ṣoġan ve kelem ḳatı gibi niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

08 Nehr-i Āmū baḥr-ı cūduñdan senüñ bir cūydur
Gülşen-i ḳaṣruñda gök bir ġonçe-i nev-tūydur

Dīger:

09 Tīr-i nefes-i sūḫte dān āh-ı seḥer-gāh
Ber-cevşen-i nüh tūy-ı felek kār-ger āmed

Ḳaraḥiṣārī ve içinde 10 yaʿnī derūnında maʿnāsına gelür dimiş, tāy daḫı ḳat maʿnāsınadur, farḳları maḥallinde beyān 11 olınupdur. Gāh olur āḫirinden ḥarf-i *yā*yı ḥıẕf iderler, tū-ber-tū dirler. **Tüvī:** Kesr-i *vāv* 12 ile *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi sensin tūyī maʿnāsına naḳl eylemiş. [v-y] **Tūyī:** Sensin dimekdür 13 ve sen misün maʿnāsına Niʿmetī ve alın ḳılı maʿnāsına da gelür dimiş. **Tū tūyī:** Sensin dimekdür. **14 Nevʿ-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa** 15 [e-p] **Çāpükī:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile çevüklük, çestī daḫı dirler. [e-b-l-v-s] **Cāblūsī:** Dilküceklik ki yaldanmaḳ 16 daḫı dirler, dil ile dostluḳ ṣūretin göstermek lākin göñülde olmaya, ʿArabca *tebṣīṣ* 17 dirler. [e-p-v-k] **Çāpükī:** Çāpükī maʿnāsına. [e-b] **Cābī:** Ḫarāc u ʿöşr ü kirā düşürici ʿArabīdür 18 Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [e-d-v] **Cādūy:** Bügüci, ʿArabca seḥḥār dirler. [e-d-v-y] **Cādūyī:** 19 Bügücilik. [e-r-p-e] **Çār-pāy:** Dört ayaḳlu cānver, her ḳanḳı olurısa olsun. [e-ş-t] **Çāştī:** 20 Ḳuşluḳ yimegi, çāşne maʿnāsına. [e-ş-n] **Çāşnī:** Dad, leẕẕet maʿnāsına. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ 21 itmişler ki çāşnī *cīm*-i Acemīyile dad degildür, belki maṭʿūmdan şeyʾ-i ḳalīldür ki dad görmekiçün yirler 22 ya içerler. Ol maṣlaḥatuñ mübāşirine çāşni-gīr dirler. Meẕūḳātda çāşnī mubṣarātda nümüne 23 yirinedir. Muṭlaḳā dada ʿAcem meze dir, ṭatsuza bī-meze dir. Ḥalīmī meze ile çāşnīyi farḳ 24 itmemişdür, ġalaṭ itmişdür. [e-l] **Çālī:** Duzaḳ, faḫ maʿnāsına *cīm*-i ʿAcemīyile. [e-m-h-ş-v] **Cāme-şūy:** 25 Giyesi yuyucı. [e-m-g] **Cāmegī:** Ṭonluḳ ve aylıḳ Fārsīsi ve Türkīsi müşterekdür, ḳaftān 26 olıcaḳ bizde ve ʿulūfede müstaʿmeldür. [e-m-v-e-r] **Cām-vārī:** Miṯlihu. [e-n-b-e-z] **Cān-bāzī:** 27 Nermūre yaʿnī ṣalıncaḳ maʿnāsına sāʾir esāmīsi bād-pīç lafẓında mesṭūrdur. [e-v-d-e-n] **28 Cāvidānī:** Ebedīlik. [e-v-y-d] **Cāvīdī:** Ebedīlik. [-e-] **Cāy:** Yir, maḥall maʿnāsına.

Ḥāfiẓ:

29 Cāy ān-est ki ḫūn mevc zened der-dil-i laʿl
Z'īn teġābün ki ḫızf mī-keşend bāzāreş

30 Menzile maʿnāsına da mecāzen cāy dinür, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

31 Çūpī ḫasīs-rā egereş terbiyet konī
Cāyī resed ki būse-geh-i ḫusrevān şeved

Ve cihet ü ser-kār 381a/01 maʿnāsına. **(ʿ):**

Nīgī be-cāy-ı yārān fırṣat şumāri yārā

Niʿmetī ve bir nesneyi dişle ṭutmaḳ maʿnāsına da 02 gelür dimiş. [e-y-b-h-e-r] **Cāy-ı bahārī:** Yazla yiri. [r-b-v] **Çer-būy:** *Cīm*-i ʿAcemīyile öz, çerviş. 03 [r-b] **Çerbī:** *Cīm* ü *bāʾ*-i ʿAcemīyile uzluḳ. [s-b-v-s] **Cesbūsī:** Nifāḳ. [ş-m-f-r-n-g] **Çeşm-i Frengī:** 04 Gözlük, ʿaynek maʿnāsına. [k-r] **Çekrī:** Ḫardal yāḫūd ayrıḳ didükleri ot, Şems-i Faḫrī 05 rībās maʿnāsına ki eşḫˇān didükleri otdur ki ḳuzıḳulaġı dirler diyü naḳl itmiş 06 ve bu beyti īrād eylemiş. **Şems-i F.:**

Der-Ḳaḥistān be-nām-ı devlet-i o
Sezed er şāh-ı rez şeved çekrī

07 Baʿżılar bu lüġati mażmūme bābında getürmişler. [-k-] **Çekī:** Saḫtiyān baʿżılar ḳızıl, 08 saḫtiyān dimişler. [-l-] **Celī:** Zincīre çekilen esīrler, aṣlda lüġat-i Hindīdür. Fürsde daḫı müstaʿmeldür. 09 [n-d-y-n] **Çendīnī:** Niçelik dimekdür. [n-g-e-l] **Çengālī:** Issı itmegi yaġ ile ḳarışdururlar ve yirler ve Türkīde 10 yaġcumur didükleri ṭaʿām ki ʿArabca delīk dirler ve erişte aşı ve kelīçe ve kete ve kenār u yaġcumrıġı 11 çengāl-ḫˇāst maʿnāsına ve *Tercümānü'l-Lüġa*da delīk, çengāl-ḫˇāst ve *fi'ṣ-ṣıḥāḥi'd-delīk* 12 *ṭaʿām yetḫuẕ min zebedin ve temrin k'ālizzīd* dimiş. [n-g] **Cengī:** Ṣavaş eri ve çāpük at. 13 **El-Cīmi'l-Meksūre.** [h-l-p-e] **Çihl-pāy:** Türkīde ḳırḳ ayaḳlu dirler ki çıyan didükleri 14 aġulı böcekdür, ḥaşerāt-ı arżdandur, ʿaḳreb gibi zehri müʾeṣṣerdür, ṣad-pāy daḫı dirler. 15 ʿArabca adı *şebeṣ*dür. Ġayrı adları çihl-pā lafẓında meẕkūrdur. **Cihān-ketḫudāy:** Ulu pādişāhlar 16 elḳābındandur. **Beyt:**

Girān-māye şāh-ı cihān-ketḫudāy
Be-kürsī-i zerrīneş ber-gird cāy

[h-b-v-d] 17 **Çi būdī:** N'olaydı dimekdür, *leyte* maʿnāsına. **(ʿ):**

Çi būdī ger ne-būdī āşnāyī

Çī: *Cīm*-i ʿAcemīyile ne 18 dimek olur, çi maʿnāsına żarūret-i vezn içün *cīm*üñ kesresin işbāʿ itmekden ḥāṣıl 19 olur. **Esedī:**

Çü suḥan güft şod būdī çī vü çün

Henūzeş ne peyveste bā-kāf-ı nūn

[y-r-g] **20 Çīregī:** *Cīm* ü *kāf*-ı ʿAcemīyile yüzsüzlük ve çüstlik ve bahādurluḳ. **Firdevsī:**

Çü hūmān ber-āmed be-dān çīregī

21 Be-pīçīd Güderz ez-ān ḫīregī

[y-z] **Çīzī:** Bir nesne. [y-n] **Çīnī:** Alnı dürük **22** ve Çīne mensūb dimekdür ve bir reng-i maʿrūfdur. **El-Cīmi'l-Mażmūme** [d-e-y] **Cüdāyī: 23** Ayruluḳ, iftirāḳ maʿnāsına *Vesīiletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Ḳaraḥiṣārī suḫen bā-nükte yaʿnī **24** nükteli söz maʿnāsına da gelür dimiş. **Cüst ü cūy:** *Cīm*-i ʿArabīyile aramaḳ ve istemek. Fāżıl-ı **25** Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki cüst ü cūy şüst ü şūy, güft ü gūy gibidür, cüstenden **26** ve şüstenden ve güftenden ne fāʿil gelür, ne emr cūyīden ve şūyīden ve gūyīdenden gelür, **27** bu da bir nevʿ tevessuʿdur. Lisān-ı Fārsīye maḫṣūṣdur, lisān-ı ʿArabīde yoḳdur, cüsten ile cūyīdenüñ maʿnāları **28** birbirine ḳarībdür. Birinüñ maʿnāsı istemek birinüñ maʿnāsı ayır dimekdür. Ol sebebden **29** ondan aḫẕ olınacaġı bundan aḫẕ iderler, şüst ü şūy ve güft ü gūy daḫı tafṣīlleri **30** maḥallerinde olınupdur. [v-e-n] **Cüvānī:** Yigitlik, Ḳaraḥiṣārī. **Cübānī:** *Bā* ile miṣlihu dimiş. [k-r] **Çükrī: 31** Rībās yaʿnī ḳuzıḳulaġı ki eşḫ̆ān daḫı dirler, bu lüġat fetḥile daḫı rivāyet olınmışdur. 381b/01 Sāʾir esāmīsi *rībāc* lafẓında meẕkūrdur. Baʿżılar ḫardal ve ayruḳ didükleri ota dirler **02** dimişler, eṣaḥḥ ḳavl-i evveldür. **Çūp-ı cāme-şūy:** Toḳaç ki giyesi yuyanlar, anuñıla yuduḳları **03** baʿżı esbābı düzedürler. [v-p-s-e] **Çūp-sāy:** Dörpi ki neccār āletlerindendür, ʿArabça **04** *sefen* dirler. [v-ġ-r] **Çūgrī:** *Cīm*-i ʿAcemīyile süzme yoġurt, çuġrāt daḫı dirler, ġayrı tafṣīli **05** anda meẕkūr. [v-n] **Çūnī:** İşbāʿyıla nitesin, nicesin dimekdür [-v-] **Cūy:** Aramaḳ ve istemek **06** maʿnāsına cüsten ve cūyīdenden ism-i maṣdardur ve ṣīġa-i emr ve vaṣf terkībīdür, cüst ü cūy dirler. **Beyt:**

07 Be-cūy-ı kām-ı dil-i ḫ̆īşten be-hercāyī

Ki cüst ü cūy buved māye-i ḥuṣūl-ı murād

Ve ırmaḳ, nehr-i ṣaġīr maʿnāsına. **08** [v-y-b-e-r] **Cūy-bārī:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi çay ve dere maʿnāsına naḳl eylemiş. **09 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 10** Ḥaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde *ḥā*ʾ-i mühmele yoḳdur, niteki dībāce-i kitābda beyān olınmışdur. **11** Lākin baʿżı lüġāt-ı lisān-ı Fārsīde şāyiʿ olmaġın erbāb-ı lüġat kitāblarında īrād **12** itmegin naḳl olındı. [e-m] **Ḥāmī:** Kemend. [f-r-ḳ] **Ḥafraḳī:** Çirkīn yüzli ḳabīḥü'l-vech maʿnāsına. **13 Ḥarūnī:** Gürelik, tevsenī maʿnāsına. **Ḥalḳa-çīnī:** Meşhūr müdevver ḥalvā. [c-ç] **Ḥaçī:** Ḥalvā-yı nāṭıf. **14 Nevʿ-i Evvelehu El-Ḫā'i'l-Meftūḥa 15** [e-r-ç-y-n] **Ḫār-çīnī:** Oldur ki āyine-i Çīnī andan iderler ve andan uvaḳ, demir, āhen daḫı **16** iderler, kime ṭoḳınup cüzʾi cerāḥat itse fi'l-ḥāl helāk ider. [e-r-m-e-h] **Ḫār-ı māhī: 17** Bersin-i

balıḳ. [e-r-k-ş] **Ḫārkeşī:** Ḳızıl tüderī ḫabbe maʿnāsına ki dārūlardandur, eṭıbbā ḳatında 18 maʿrūfdur. Türkīde ḳuş itmegi dirler. [e-l-h-b-y-n] **Ḫāle-bīnī:** Birincli bulamaç aşı. [e-l] **Ḫālī:** 19 Boş, tehī maʿnāsına, ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. Ġayrı esāmīsi tehek lafẓında meẕkūrdur. 20 Niʿmetī ve eyü ḳaftān ve ana ḳardaşı, ḫāl maʿnāsına ve merd, nīgū nām ve tekebbürī ve cuḫd u ʿalem, tīre ve eyü 21 ḳalem ve ḳara ṭaḫ ve yaḫmur buludı ve eyü nişān maʿnālarına naḳl eylemiş. [e-m] **Ḫāmī:** Çekellik 22 ve kemend. Niʿmetī ve ḳum yıḫını tūde-i rīg maʿnāsına da gelür dimiş ki ḫāme daḫı dirler. 23 [e-n-g] **Ḫānegī:** Evde olan her nesne, ḫāneye mensūb dimekdür ve bir nevʿ meşhūr 24 ḥalvā adıdur ve ḫāne-perverd maʿnāsına. [e-n] **Ḫānī:** Şu şuvadacaḳ nesne. [e-v-n-d] **Ḫāvendī:** 25 Ḫāver maʿnāsına ki baʿżılar maşrıḳ baʿżılar maḫribdür dimişler, tafṣīli maḥallinde meẕkūrdur. 26 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi de ḫāvendī maşrıḳ maʿnāsına naḳl eylemiş. [-e-] **Ḫāy:** Dad, leẕẕet maʿnāsına 27 ve ḫāyīden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. Şeker-ḫāy u leb-ḫāy gibi, çineyici 28 ve lehene kelem maʿnāsına ve çuḳur yir, *meġāk* maʿnāsına. [r-e-b-e-t] **Ḫarābātī:** Fāsıḳ. [b-r-c-v] 29 **Ḫaber-cūy:** Cāsūs, sāʾir adları ḫaber-ber lafẓında meṣṭūrdur. [r-d-ş-t-] **Ḫar-ı Deştī:** 30 Ḳolan didükleri cānver, gūr maʿnāsına sāʾir esāmīsi anda meṣṭūrdur. [l-h-g-ş-t] 31 **Ḫale-geştī:** Dümen aġacı, merdī maʿnāsına. [s-t-g] **Ḫastegī:** Yaraluḳ. [v-e] **Ḫ̌āy:** Dad 382a/01 ve leẕẕet, *vāv* resmī, *elif* ṣābitdür, cāy u pāy ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur. 02 [y-l] **Ḫaylī:** Çoḳ ve çoḳca dimekdür. Türkīde de şāyiʿdür. **El-Ḫāʾi'l-Meksūre** [-h-] **Ḫıhī:** Bir lafẓdur 03 ki zihī muʿādelesinde istiʿmāl olınur. **Kemāl-i Işfahānī:**

Zihī şikeste ḫaṭet peşt-i zülf-i meh-rūyān
04 Ḫıhī be-borde lebet āb-ı çeşme-i ḥayvān

Ḫī: Tolḳuḳ, *ḫīk* lafẓından 05 taḫfīf olınmışdur. **(ʿ):**

Ne-bāşed ḳuvvetī ber-bād ḫī-rā

[y-r-k] **Ḫīregī:** Donuḳluḳ. [v-y-ş-ā-r-e] 06 **Ḫ̌īş-ārāy:** Kendözin bezeyici. [v-y-ş] **Ḫ̌īşī:** Ḫışımlıḳ. [y-r] **Ḫīrī:**[3220] Mevlānā Ḥalīmī 07 bir nevʿ çiçekdür, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur. Ṣarı olur ve benefş olur, *Vesīle* ṣāḥibi 08 ve aġ ve gök daḫı olur dimiş. **Edāyī:**

Çemen-rā be-cāy-ı gül ü yāsemen
Gül-i zerd ü ḫīrī çemen-der-çemen

09 Ḫarīf vaṣfında dinmişdür. **Muḥammed ʿAṣṣār:**

Şüküfteş yāsemen ber-cāy-ı sünbül
10 Girifteş berg-i ḫīrī dāmen-i gül

[3220] Ḫīrī ʿArabīdür, şeb-būy degildür, maʿhūd çiçekdür.

Dīger:

Naẕar-gāh-ı ḫīrī şiḳā şode
Be-hem yār-ı ʿAẕrā vü Vāmıḳ şode

11 ve anuñ yaġın ṭutarlar, baʿżı erbāb-ı lüġat ḫatmīdür didiler, ḫaṭādur, esmāʾ-i edebiyyede 12 erbāb-ı lüġatüñ naḳlinde iʿtibār yoḳdur dimiş, ḫīrū maʿnāsına. **Beyt:**

13 Nergis ü ḫīrī tehī ez-tīr-i ḫār
Gāh siper ḫāst gehī zīnhār

Baʿżılar bir nevʿ ṣaru rengli çiçekdür dimişler. 14 **Beyt:**

Çü şāḫ-ı civāniyeş pīrī girift
Gül-i sürḫ-i o reng-i ḫīrī girift

Şems-i F.:

15 Zerd ü ḫīre-est düşmeneş z'ān-rū
Kerd nisbet-i ḫıred bud u ḫīrī

Baʿżılar bir ġayrı çiçekdür, niçe dürlü 16 rengi olur, baʿżılar şeb-būy çiçegidür didiler ve her evüñ ḥaremi ve ḫıṭṭası andan içerüsi 17 ehline maḫṣūṣdur, destūrsuz ġayrılar girmek olmaz. **Şems-i F.:**

Şehriyārī ki heft ṭāḳ-ı sipihr
18 Bāşed ez-ṭāremeş kemīn ḫīrī

Müşfiḳī:

Rūzīş ḫaṭar kerdem ü nāneş be-şikestem
19 Be-şikest murād-est ü berūn kerd ze-ḫīrī

Ḫizī: *Zāʾ*-i ʿArabīyile *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ev oñurġası 20 ve çārdāġı ve ḥaremi ki andan içerü girilmez dimiş. **El-Ḫā'i'l-Mażmūme** [b-e-z] **Ḫubbāzī:** 21 Ebemgümeci didükleri ot. [c-s-t-g] **Ḫucestegī:** Mübāreklik ve ḳutluluḳ. [d-e] **Ḫudāy:** Teñgri 22 *teʿālā cell ü ʿalā*, ʿalem-i ḫāṣdur, ġayra ıṭlāḳı cāʾiz degildür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da şöyle 23 taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki lafẓ-ı Ḫudāy müfred olmaḳ var, mürekkeb olmaḳ var. Lafẓ-ı Ḫudāy ki 24 müfred ola, maʿnāsı ṣāḥibdür ki Türkīde andan issi dimekile taʿbīr iderler. Meṣelā ʿArab ṣāḥib-fiḍḍa 25 dir, ʿAcem sīm-ḫudā dir, Türk gümüş issi dir, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

26 Hem sīm-ḫudā vü hem ḳavī-peşt
Ḫulḳī sūy-ı o keşīde ān geşt

Ḳarye issine ki köy issidür dih-ḫudāy dirler 27 niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Ser ki ez-dest-i renc-i ḫˇīş ü tere
Bihter ez-nān-ı dih-ḫudāy u bere

28 kişver issi diyecek yirde kişver-ḫudāy dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

29 Be-dergāh-ı to ser nihem ber-zemīn
Ne men cümle kişver-ḫudāyān-ı Çīn

Esedī:

Be-Gürşāsb k'īn cūy-ı kişver-güşāy
Cihān Pehlivān kerd z'evvel ḫudāy

Ev issine ket-ḫudāy dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ 30 olupdur. **Beyt:**

Zenā dāştī-rā zen der-serāy
Be-ked-bānūyī fāriġ ez-ḫudāy

Ked-bānū da ket-ḫudāy 31 gibi mürekkebdür, bir cüzʾi keddür ki muṭlaḳā maḥall-i ḳarardur, gerekse üzerinde binā olsun mey-kede, āteş-kede gibi. 382b/01 gerekse olmasun vādī-kede gibi, niteki maḥallinde ẕikr olınupdur. Bir cüzʾi de bānūdur evde 02 ket-ḫudā olan ʿavrata dirler **ammā** lafẓ-ı ḫudāy ki mürekkeb ola, aṣlı ḫod-āydur. Maʿnā-yı terkībīsi 03 kendü gelicidür. Niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Āmed ber-men ki men resūlem
Güftem to be-rev ki men ḫod āyem[3221]

04 Āy ism-i fāʿildür. Āmedenden maʿnā-yı aṣlīsi muṭlaḳ gelicidür. Ammā Ḥaḳ *teʿālānuñ* 05 ʿalemi olan Ḫudāy da ondan murād vücūd-ı maẓharına gelicidür. Ḫudāyuñ maʿnā-yı terkībīsi ol 06 taḳdīrce bi-nefsi ḫārice gelicidür. Yaʿnī bi-ẕātihi mevcūd olıcıdur. İmām Faḫre'ddīn Rāzī *Meṭālibü'l-ʿĀliyye* 07 adlu kitābında bu maʿnāyı taḳrīr eylemişdür. ʿİbāreti budur ki bi-aynihā naḳl olınur. 08 Ḳarīb min heẕe'l-lafẓı yaʿnī min lafẓ vācibü'l-vücūd ḳavlinā bi'l-Fārsiyye Ḫüdāy vāṣıl 09 heẕe'l-lafẓıti ḳavlehüm ḫūdy ve hüve mürekkeb min lafẓīn aḥad hümā ḫūd ve maʿnātihi ẕātü'ş-şey ve nefsehu 10 ve'ṣ-ṣānī ḳavlinā āy ve maʿnāhu cāʾī ey bi-nefsehu ve ẕātihi lā-baġīre cāʾin ve'l-murād min heẕe'l-müceyyü'l-vücūd 11 feṣārü ḳavlinā ḫudāy fī maʿnā bi-nefīhi ve cide veẕalik hüve'l-lafẓi'l-muṭabıḳ li-ḳavlinā 12 vācibü'l-vücūd leiẕātehi, intihā. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi, ṣāḥib maʿnāsına olan ḫudāyı vācib 13 maʿnāsına olan ḫudāydan farḳ itmemişdür, ġalaṭ itmişdür. [r-d-h-d-s-t] **Ḫorde-destī:** 14 Yan kesicilik, kīse-bürī maʿnāsına. [r-d-g] **Ḫurdegī.** Edeblü. [r-d] **Ḫurdī:** Küçüklük. [r-m] **Ḫurremī:** 15 Şādılıḳ ve bir nevʿ ḳızıl çiçekdür, ḳoparduḳdan ṣoñra niçe zamān ṭurur, ṣolmaz. [r-v-h] **Ḫurūhī:** 16 Big ḳuşı ki duzaġa baġlarlar, sāʾir ḳuşlar anı görüp duzaġa gelsün diyü ve gemici 17 ḳuşı. [s-r-e-n-g-r] **Ḫusrān-gerī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile güyegülük maʿnāsına naḳl eylemiş

[3221] (Bana geldi ki ben bir elçiyim, sana dedim ki ben Tanrı'yım.)

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi 18 ammā *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ve ḳayınlıḳ maʿnāsına naḳl idüp Niʿmetī 19 ḳayınlıḳ ve düñürlük dimiş. [s-r-v-e-n] **Ḫusrevānī:** Biñ sene dimekdür ve geçmiş pādişāhlar yādigārı. 20 [ş-k] **Ḫuşkī:** Ḳuruluḳ ve at tersi ki ḳurudup at altına döşerler, ʿāmme ġalaṭ idüp 21 *fuşkī* dirler.[ş-n-v-d] **Ḫoşnūdī:** Ḳāniʿliḳ. [v-e-c-h-s-r-e] **Ḫˇāce-serāy:** Ḫādim maʿnāsına. [v-e-r] **Ḫˇārī:** 22 İʿtibārsızlıḳ, ḥaḳīrliḳ iki vech cāʾizdür. Resmī ola, ẕar u ḫār ḳāfiyesine ṣāniyen melfūẓ ola 23 ṣūr u mūr vezninde istiʿmāl olına, bu istiʿmāl ṣāẕdur. Fuṣeḥā iʿtibārından ḫāricdür. 24 Niteki maḥallinde beyān olınupdur. [v-e-r-z-m] **Ḫˇārezmī:** Şol buġra ki esbāb-ı muḥasenātı tamām ola. [v-e] **Ḫuvāy:** Dād-ı devlet maʿnāsına. Vāv-ı resmī elif ṣābitdür, cāy u pāy ḳāfiyesinde istiʿmāl olınur.[3222] 25 **Ḫūşī:** Yaḫşi ve eyü dimekdür. **Saʿdī:**

Künūnet ki imkān-ı güftār-est
Be-gū ey birāder be-luṭf u ḫūşī

Ẓāhir budur ki iylik maʿnāsına ola, istişhād itdügi beytde olan lafẓ daḫı delālet ider. 26 [v-b] **Ḫūbī:** Güz(el)lük. [r-d-n] **Ḫūrdenī:** Ḥāżır yiyecek ṭaʿām ve yiyesi. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 27 ṣāḥibi bu maʿnāya *vāv*sız ḫordenī daḫı cāʾizdür dimiş. [v-r-d] **Ḫūrdī:** Şūrbā. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 28 ṣāḥibi küçücüklük maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş. [v-ş-e] **Ḫūşāy:** Ḫūşe maʿnāsına. [-v-] **Ḫˇay:** *Vāv*-ı 29 resmī ile mey ü pey ḳāfiyesinde, der-ʿaraḳ maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Āfitāb ez-ḥacālet-i rāyet
30 Her sepīde demī ber-āred ḫˇay

Ve kīr, *vesaḫ* maʿnāsına. **Ḫūy:** *Vāv*-ı aṣlīyile mūy u cūy ḳāfiyesinde 31 tulġa ki ceng gününde başa giyerler, ışıḳ daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Şikeste der-ser-i düşmen be-kūpāl
Be-gāh rezm-i pāseş āhenīn ḫūy

383a/01 ve ʿādet, töre, *ḫulḳ* maʿnāsına. **Beyt:**

Ḫūyī bed der-ṭabīʿatī ki nişest
02 Ne-reved coz be-vaḳt-i mürg ez-dest

Niʿmetī ve tegelti 03 ve kirpās maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş ve Tebrīz yanında bir şehr adıdur, Ḫūy dirler. 04 **Nevʿ-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa** 05 [e-d-n] **Dādenī:** ʿAṭā vü baḫşiş ü ʿaṭā idecek maḥall. [e-d] **Dādī:** Niʿmetī ayuñ yigirmi 06 beşinci gicesine dirler ve virdüñ yaʿnī ʿaṭā itdüñ dimekdür. [e-r-e] **Dārāy:** Keyānīlerden 07 eñ ṣoñra pādişāh

[3222] 16. (368a/03)

olanuñ adıdur ki İskender elinde helāk oldı, ṣūret u keyfiyyet-i 08 ḥāli vü nesebi aḥvāli Dārā lafẓında beyān olınupdur ve enbār-dār maʿnāsına *Cāmiʿü'l-Fürs* 09 ṣāḥibi Tengri *teʿālā* ve dutıcı maʿnāsına naḳl eylemiş. [e-r-b-v] **Dār-būy:** ʿŪd aġacı. **Şems-i F.:**

10 Be-bezmeş cām-ı zer ez-āfitāb-est
Ḫaṭab der-maṭbaḫeş ez-dār-būy-est

Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de 11 *ʿanber-rā gūyend* dimiş ve meẕkūr beyti īrād eylemiş. [e-r-ç-y-n] **Dār-çīnī:** Maʿrūf dārū 12 ḳırfe daḫı dirler. [e-r] **Dārī:** Anbār-dār yaʿnī ol kimesne ki pādişāhlar ġılāli aña teslīm 13 eyleye dāşten lafẓından istifhāmdur. Nān-dārī ve aḳçe-dārī yaʿnī ekmek ve akçeñ 14 var mı dimekdür. Niʿmetī, vekīl-i gendüm ve sarāy u muḳīm maʿnāsına ve çañ ki kilīsālarda çalarlar dimiş. 15 [e-m-m-e-h] **Dām-ı māhī:** Balıḳ duzaġı. [e-n-e-y] **Dānāyī:** Bilicilik. [e-v-r] **Dāverī:** Ḳāḍīlıḳ ve ḥükm 16 ki ḥākimüñ ṣıfatıdur ve daʿvā vü ceng. **Beyt:**

Be-her kār ez-o ḫˇāst o yāverī
17 Eger ṣulḥ buvedī vü ger dāverī

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki dāverī ḫuṣūmetdür 18 dāver ḫaṣmdur, niteki bu beytde vāḳiʿ dür. **Beyt.**

Ser-encām tersem ki pīrūz-ger
19 Ne-bāşed coz ez-dāver-i kīne-ver

Faṣl-ı ḫuṣūmet itdügi iʿtibār ile ḥākime de dāver dirler. **(ʿ):**

20 Ez-to be-geh nālem geh dīger dāver nī-st

Ẓāhir budur ki bu ıṭlāḳ mecāzendür ve dāverüñ tafṣīli maḥallinde 21 beyān olınupdur. *Baḥrü'l-Ġarāʾib* ṣāḥibi dāveri ḥākim ile tefsīr itmişdür. Dāverī ḥükūmetdür, 22 ceng maʿnāsına da gelür dimiş iki sözünde bile işābet itmemişdür. [-e-] **Dāy:** Ehl-i Ḫorāsān 23 lisānında dīvār dibinüñ evveline dirler, bennālar bināda ḳur didükleri şıraya da ıṭlāḳ olınur, 24 Mīr Ḥüseyn merḥūm emīr nāmına olan bu muʿammāsında īrād itmişdür. **Rubāʿī:**

25 Şeydāyān bīn be-kūy-ı o rāh-nişīn
Şeydāyān nüḫust-ı o men bī-dil ü dīn
Yār er güẕer ü ze-genc-i dīvār-ı ġameş
26 Kū cānib-i şeydā-yı nüḫustīneş bīn

İşāretī: Yār genc-i dīvārdan ki-rādur 27 giçe yaḳalu murādifi em murāddur, cānib-i şey ki yādur. Dāy-ı nüḫustīnī yaʿnī evvelki ḳurını ki binā 28 iʿtibārınca dibde olandur. Rāyī göre ki cemʿden kināyetdür, emīr ḥāṣıl olur. [r-e] **Derāy:** 29 Āmeden lafẓından ṣīġa-i emrdür, içerü gel maʿnāsına ve büyük çañdur ki develer boynına aṣarlar, 30 *ceres*

maʿnāsına. (ʿ):

Ceres feryād mī-dāred ki ber-bendīd mahmilhā

Şems-i Faḫrī *derāy zeng bāşed* 31 *ki der-gerden-i üştür bendend* dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Beyt:**

Düşmen der-gehet ki ne-şināsed
Laḥn-ı dāv dırāz-i bāng-ı derāy

383b/01 Bu beytden ẓāhirdür ki zeng, çañ maʿnāsına ola, lākin 02 cemīʿ erbāb-ı lüġat zengī çıñraġu maʿnāsına naḳl itmişlerdür ve peyk ü süpründi, *yā*suz 03 derā daḫı lüġatdür. [r-b-e-r] **Der-bārī:** Bir kezden yaʿnī be-yek-bār dimekdür. [r-d-p-e] **Derd-i pāy:** 04 Nıḳris ʿilleti. [r-d-z] **Derd-i Zī:** Oğlan burusı, derd-i zih maʿnāsına. [r-z] **Derzī:** Ḫayyāṭ. 05 [r-s-e-y] **Der-sāyī:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ārī maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-m-e-n-d-g] **Dermāndegī:** 06 Çāresizlıḳ. [r-v-e] **Dervāy:** Aṣılmış, āvīḫte maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ḫaşm-ı cāh-ı to dīv-pā-āsā
07 Der-hevā bād dāʾimā dervāy

Ve dürüst ü muḥaḳḳiḳ olmaḳ ve müteḥayyir olmaḳ ve bir işde ḥabs 08 olup ḳalmaḳ. *Miʿyār-ı Cemālī*de hemān āvīḫte maʿnāsına naḳl olınmışdur. Dervā daḫı lüġatdür. 09 [-r-] **Derī:** Erbāb-ı lüġat Fārsī diline dirler dimişler, Anuñiçün Derī dirler ki Behrām-ı Gūr 10 zamānında yasaġ eyledi ki kendü ḳapusında Fārsī dilini söyleyeler ve berāt u mektūbları 11 Fārsīce yazalar. Ol zamānda anuñ ḳapusına mensūb olduġından ötüri Derī 12 didiler ve baʿżılar Der, iḳlīm-i Pārsda bir nāḥiye-i maḫṣūṣanuñ adıdur. Lisān-ı Derī vü kebg-i Derī 13 oña maḫṣūṣ olınur ve ṭaġ etegine dirler ki āb u havāsı laṭīf ola ve ḳarār-gāh ve yatacaḳ 14 yir ve ṭaraf maʿnāsına gelür ve baʿżılar diyār-ı ʿAcemde bir cemāʿatüñ adıdur. Ol ḳavm lüġat-ı 15 ġarībe söylerler dimişler ve dībāce-i kitābda münāsebet ile bu maḥalle münāsib ḫayli tafṣīli beyān 16 olınmuşdur. [s-t-n-b-v] **Destenbūy:** Şemāme, destenbū maʿnāsına. [s-t-k-e-r] **Dest-kārī:** Ṣanʿat. [s-t] 17 **Destī:** Daġar ve ẓarf ki faḫḫārdan iderler, Türkīde daḫı destī istiʿmāl olınur ve yiginlik 18 ve ẓafer maʿnāsına. [ş-t] **Deştī:** *Şīn*-i muʿceme ile beyābānī dimekdür. [m-y-d-g] **Demīdegī:** Aʿżānuñ 19 ḳurdāşeni gibi ḳabar ḳabar olması. [-n-] **Denī:** Nākis, ʿArabīdür, Fārsīde de şāyiʿdür. 20 **Dey:** İlk ḳış ayı, Tārīḫ-i Celālī iʿtibārınca eşʿārda bunuñ üzerine istiʿmāl olınur. 21 **Beyt:**

Bī-būyet eger bergüẕerd bād-ı bahārī
Ḫaḳḳā ki buved ber-dil-i men serd to-rā zedī

Fürs 22 tārīḫinde ilerü girü devr ider, kebīse iʿtibār olunmaduġından ötüri. **Ed-Dāli'l-**

meksūre. 23 [r-e-z-n-e] **Dırāz-nāy:** Uzunluḳ ve uzunca ve uzunı ḳadar dimekdür. [r-e-z-e-n] **Dırāzānī:** Niʿmetī **24** uzunluḳ maʿnāsına naḳl idüp, Esedīnüñ bu beytini īrād eylemiş, bir büyük balıġuñ **25** vaṣfındadur. **Beyt:**

Ze-deryā fütāde baḫşegī berūn
Dırāzāy-ı o cāy-ı ṣadreş füzūn

26 [r-e-z] **Dırāzī:** Uzunluḳ. **Beyt:**

Zehr-i o sitādī yekī ḫāne ḫˇāst
Dırāzī vü pehnāş ṣad kām-ı rast

27 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde dırāzī Türk dilinde **28** arġaç didükleridür. Maʿnā-yı terkībīsi dırāza mensūbdur, murād uzun idecek nesne **29** dimekdür, idecek maʿnāsın ifāde içün *yā*-yı nisbeti getürmişlerdür. Maʿnā-yı terkībīsinüñ **30** māṣadaḳı olduġı iʿtibāriyile arġaca dırāzī dirler. Lisān-ı Fārsīde ḫuṣūṣiyile anuñiçün **31** vażʿ olınan, ʿibāret-i tārdur. ʿAcem arġaca *tār erīşe pūd* dir. Nitekim maḥalllerinde ẕikr olınupdur. 384a/01 Arġacuñ sāʾir esāmīsi tār lafẓında mesṭūrdur. **Direfş-i gāvyānī:** Ol sancaḳdur ki **02** īrān pādişāhları her bār ki düşmenleri üzerine varsalar, ol ʿalemi temennāen muḳaddem yürüdürleridi. **03** Elbette ẓafer bulurıdı. Tafṣīli direfş lafẓında meẕkūrdur. [l-r-b-e] **Dil-rübāy:** Göñül ḳapıcı **04** güzel. [l-g-ş-e] **Dil-güşāy:** Göñül açıcı maʿnāsına. [m-y-ḳ] **Dımīḳī:** ʿArabīdür, bir nevʿ ḳumaşdur **05** ki Fārsīde eksūn, Türkīde dimi dirler. **Dī-rūşenī::** Kesr-i *rā* vü *vāv*, kesr-i *tā* ile ki ṣāliṣ-i **06** ḥurūf-ı teheccīdür, ehl-i Şīrāz lüġatidür. Bir rūşensizlik dimekdür. **Ḥāfiẓ: (ʿ):**

07 Ġaret-i yek dī-rūşenī tüz āmādī

Ġaret ü tüz āmādī daḫı Şīrāz lüġatidür. Maʿnā-yı mıṣraʿ eger **08** bir rūşenliksiz bizden gördüñ ise dimekdür. Bu beytüñ tamām-ı maʿnāsı be-pey **09** lafẓında beyān olınupdur. [h-ḳ-e-n] **Dihḳānī:** Ekincilik ve ekin yiri. [h-k-e-n] **Dihkānī: 10** Niʿmetī miṣlihu dimiş. [y-k-p-e] **Dīk-pāy:** Sac ayaḳ. [y-k-b-r-g] **Dīk-bergī:** Ol çarḫī herenī ki **11** cemīʿ esbāb-ı tepsi ve ṣaḥan u kefgīr ü ḳaşıḳ gibi ve ġayrı içinde bile ola. **Dī:** Dün, **12** *emsi* maʿnāsına. [y-d-e-r] **Dīdārī:** Aḳduġı görinen şu. [y-v-p-e] **Dīv-pāy:** Uzun ayaḳlu **13** örümcek ve çıyan ṣad-pāy maʿnāsına ve yaşlu ḳoca ki muḥkem mizāclu olup iken **14** ḳocamaz. [y-v-f-r-s-e] **Dīv-fersāy:** Uçuḳ ṭutmuş. [y-v-v-r-s-e] **Dīv-versāy: 15** Miṣlihu. **Ed-Dāli'l-Mażmūme** [b-y-ḳ] **Dubīḳī:** Ḥarīrden bir nevʿ ḳumāşdur, Dımışḳīye beñzer **16** feṭḥ-i *bā* vü sükūn-ı *yā* ile Dübīḳ bir şehr adıdur. Baʿżılar Dımışḳ şehrine Dübīḳ dirler didiler. **17** ʿArabīdür, çoḳ istiʿmāl olınur, inşālarda ve eşʿārda. [ḫ-t-z-e] **Duḫt-zāy:** Aşlā **18** erkek ṭoġurmayup dāʾimā ḳız ṭoġuran ʿavrata dirler. [r-e] **Durāy:** Ay demiri **19** ki dülgerler

āletindendür. Sā'ir adları teberg-i āsiyā lafẓında meẕkūrdur. [r-s-t] **Dürüstī: 20** Ṭoġruluḳ ve ṣaġ ve bütün olan nesne ve florī altun. **Beyt:**

Āsmān müzed-ver-i kār-ı to-st her şeb mī-reved
21 Yek dürüstī maġz-ı bī-der-āstīn z'īn āsitān

[r-ş-t] **Dürüştī: 22** *Şīn*-i muʿceme ile irilik, *ḫış* maʿnāsına ve ḳızlıḳ ve nā-hem-vār ve öz degillik ve ġılẓetden **23** kināye olınur. [r-v-ġ-g-v-y] **Dürūġ-gūyī:** Yalancı, keẕẕūb maʿnāsına. [z-d] **Dozdī:** Uġruluḳ, **24** *serḳat* maʿnāsına. **Es-Sirḳatü**: ..... **25** ..... **26** ..... **Naẓm:**

Her ān dozdī ki dānek ü nīm-zer bered
27 Ze-her cinsī ki bāşed ṣūf yā bürd
Der-īn miḳdār-ı ḥaddeş lāzım āyed
Vü z'īn kemter bedān çīzī ne-yāyed
28 Ki dozd er merd bāşed yā buved zen
Be-bāyed dest-i her dü ḳaṭʿ kerden
29 Me-kon dozdī ki dozdī nī-st kārī
Eger dozdī konī dürr dozd bārī Arap atasözü, çalacaksan inci çal

[ġ-v] **Duġūy:** Ser-ḥadd-i Türkistānda **30** bir ṣaḥrānuñ adıdur. **Firdevsī:**

Be-naḫcīr-i gūrān be-deşt-i Duġūy
Hemān bāz u yūzān naḫcīr-cūy

31 [v-e-l-p-e] **Düvāl-pāy:** Hindūstānda bir ṭa'ife vardur, ḳayış baldurlu dirler, bir nevʿ 384b/01 maḫlūḳdur. Eṣnāf-ı Benī Ādemdendür. Dirler ki kendüleri kötürümlige urup ayaḳların düşürüp **02** altına alurmış, yanına gelen ādeme ẕārīlıḳ idüp beni bir miḳdār götürürseñ **03** ḫayra girersüñ diyü tażarruʿ iderimiş. Bilmeyenler esirgeyüp omuzına alup **04** götürmek ḳaṣd idicek ayaḳlaruñ ādemüñ biline muḥkem ṭolayup ve ellerüñ daḫı **05** muḥkem żabṭ idüp istedügi gibi yüriyüp ve segirtdürüp ölmeyince ḫulāṣā **06** mecāl muḥāl imiş. El-ʿahdeti ʿaliyü'r-rāvī. [v-b-y-t] **Dü-beytī:** Çār mıṣrā ki rubāʿī dimekdür, ḳudemā-yı **07** şuʿarā ġazel dimezden evvel, şuʿarādan evvelā ḥażret-i Şeyḫ Saʿdī dimişlerdür, andan ṣoñra **08** dü-beytīye rubāʿī tesmiye itmişler. [v-t-e] **Dü-tāy:** İki ḳat dimekdür. **Şeyḫ Saʿdī:**

09 Püşt-i dü-tāy felek rāst şod ez-ḫurremī
Tā çü to ferzend zād māder-i eyyām-rā

[v-r-v] **Dü-rūy:** Bir nevʿ **10** güldür, içünüñ rengi bir dürlü ve ṭaşrasınuñ rengi bir dürlü olur. **Esedī:**

11 Hezārān ṣaf-ı gül demīde ze-seng
Ze-ṣad berg ü dü-rūy u ez-heft reng

Ve bir nevʿ kilīmdür ki 12 içi bir rengdür ve ṭaşrası bir rengdür ve münāfıḳ olan kimesneye ıṭlāḳ olınur iki 13 yüzlü olur. [v-s-t-k-e-m] **Dost-kāmī:** Kişinüñ ḥāli dostlar istedügi gibi olmaḳ. 14 **Kemāl-i Işfahānī:**

Minnet Ḫudāy-rā ki şehen-şāh-ı şerʿ-rā
Esbāb dost-kāmī vü devlet müyesser-est

15 [v-s-t-g-e-n] **Dostgānī:** Ṭolu ki şarāb içen ẓarīfler arasında müstaʿmeldür 16 ve büyük mekregān ki şarāb ẓarfıdur ve maḥbūb u maʿşūḳ ile içilen şarāba daḫı dirler. **Ḫusrev:**

Zamāne şekl-i dīger geşt ü reft an mihribānīhā
Heme ḫūn-ābe-i düşmen şod -est ān dostgānīhā

17 [b-s-k-e-n] **Dosgānī:** Miṣlihu, ḥıẕf-ı *tā* ile daḫı lüġatdür. [v-ş-y-r-g-e-n] **Düşīzgānī:** Ḳızlıḳ yaʿnī bekāret. [v-r] **Dūrī:** 18 Iraḳlıḳ *buʿd* maʿnāsına. [v-m-v] **Dūmevī:** Ḳırġıl ki saḳālınuñ bir miḳdārı aġarmış ola, *kehel* maʿnāsına. 19 **Nevʾ-i Evvelehu Er-Rāʾi'l-Meftūḥa** 20 [e-r-d-b-v] **Rād-būy:** ʿŪd ḳoḫusı. [e-s-t] **Rāstī:** Ṭoġruluḳ, istiḳāmet maʿnāsına. **(ʿ):**

21 Rāstī rāh-ı rest-kārī-i to-st

Ve ṭoġrısı, *ḥaḳḳā* maʿnāsına.

(ʿ):

Görmedim ḳaddüñ gibi bir serv-i bālā rāstī

22 [e-m-n] **Rāmenī:** Hind cezīrelerinden bir cezīre adıdur ki anda kāfūr çoḳ olur. [e-h-n-m-e] **Rāh-nümāy:** 23 Yol gösterici, *hādī* maʿnāsına ġayrī adları reh-nümā lafẓında mesṭūrdur. [-e-] **Rāy:** Hind pādişāhlarına 24 dirler. **(ʿ):**

Ez-to menkūs geşt rāyet-i rāy

ʿArabīde rāy u tedbīr maʿnāsına. **(ʿ):**

25 Rūşenā dīde feṭḥ ü ẓafer ez-rāʾy-ı emīr

[ʿ-n-e-y] **Raʿnāyī:** Güzellik. [n-c-v-r] **Rencūrī:** Ṣayruluḳ. [-n-] **Renī:** Bende, ḳul 26 maʿnāsına. [v-e-n] **Revānī:** Geçerlik, revāyiş maʿnāsına. [v-e-y] **Revāyī:** Lāyıḳlıḳ. [h-e-v] **Rehāvī:** 27 ʿİlm-i mūsīḳīde bir maḳām adıdur. **ʿUnṣurī:**

Raʿd ber-tāfet gūşhā-yı rebāb
Perde-i kürd der-rehāvī sāz

28 [h-n-m-e] **Reh-nümāy:** Yol gösterici, rāh-nümāy lafẓından muḫaffefdür. [-h-] **Rehī:** Ḳul, bende maʿnāsına. 29 **Esedī:**

Rehī-rā meger dān çonān ser-firāz
Ki ne-tüvāned o-rā ez-ān pāye bāz

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle 30 taḥḳīḳ itmişler ki rehī yola yumuşa giden ḫıẕmetkāra dirler, āḫirinde *yā*, *yā*ʾ-i nisbetdür, maʿnā-yı 31 terkībīsi yola mensūbdur, ġulāmıla rehīnüñ arasında farḳ var idügi bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

385a/01 Pederī vü birāderī be-güẕār
Īn rehī v'ān ġulām der-heme kār

Ġulām ʿArabī olıcaḳ ḥarü'l-aṣlda 02 şāmildür. Tafṣīli maḥallinde meẕkūrdur. **Rey:** Vilāyet-i ʿAcemde bir şehr adıdur. **Er-Rā'i'l-Maẕmūme** 03 [ḫ-e-m] **Ruḫāmī:** Ruḫāmdan olan nesne ve bir dürlü yimiş aġacıdur ve ibrīşim ve ṣırma ile 04 ṭoḳunmuş bir bizdür. [s-t-e] **Rüstāy:** Rüstāḳ maʿnāsına Türk ve bāzārlı köy ve *hiyü'l-ḳaryetü't-tey* 05 *fīhāu's-sūḳ*[3223], *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ve köylük ve il ki şin köylerden ʿibāretdür. Fāżıl-ı ʿaṣr 06 böyle taḥḳīḳ itmişler ki rüstāy mezraʿadur, rüstenden meʾḫūẕdur, ekinli iʿtibār ile köye de 07 ıṭlāḳ olınur, mezāraʿa intisābları iʿtibārıyıla köy ehline rūstāyī dirler, rūstā vü rustā 08 lafẓında tafṣīli ve sāʾir adları meẕkūrdur. [s-t-e-y] **Rüstāyī:** Köylük ve köylüden biri. [s-t-n] 09 **Rüstenī:** Bitecek nesne ve bitecek yir ve bitecek zamān. [s-v-e] **Rüsvāy:** Melāmet olmış 10 rüsvā maʿnāsına. [k-v] **Rükūy:** Yama, *ruḳʿa* maʿnāsına ve ḳol bağladuḳları biz ve beşik bağırdağı 11 *ḳimāṭ* maʿnāsına ve oğlan bizi ve her nesne ki aña bir pāre biz dimek ṣādıḳ ola. **Beyt:**

12 Ey rükūy müsteḫāża ez-to bih
Nīm cevz rīk ḳurāża ez-to bih

Ve ebun-naṣr ḳuşı, rükū daḫı 13 lüġatdür. [v-z] **Rūzī:** *Yā*-yı aṣliyye ile rızḳ u naṣīb maʿnāsına *yā*ʾ-i aṣliyye olmayıcaḳ bir gün 14 maʿnāsınadur, Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki rūzī gün gün taʿyīn ü taḳdīr olınan 15 vaẓīfedür. Lisān-ı Türkīde oña günlük dirler, rūza nisbetden ötüri günlük dimişlerdür, 16 āḫirindeġı *yā*, *yā*ʾ-i nisbetdür. Şehrīdeki *yā* gibi, ṣoñra taʿmīm olınupdur. Muṭlaḳā rızḳ-ı muḳaddere ıṭlāḳ 17 olınmışdur. Kimsenüñ rızḳ-ı muḳadderin kimse yimez diyecek yirde ʿAcem *rūzī-i kes, kes ne-mī-ḫord* 18 dirler, niteki bu beytlerde ẓāhirdür. **Naẓm:**

Mā bāde mī-ḫorīm be-şādī vü ḫışm-ı mā
Coz ġam be-zīr-i tāḳ-ı muḳarnas ne-mī-ḫord

19

[3223] (Pazarlı köy.)

Ez-ḳıṣṣa-ı Sikender ü ez-şerḥ-i āb-ı Ḥızr
Maʿlūm şod ki rūzī kes kes ne-mī-ḫord

20 daḫı tevsīʿ idüp muḳadder olmaḳ maʿnāsında da rūzī lafẓın istiʿmāl iderler, niteki **21** bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Be-rūzī tüvān āb ez-īn ṭās ḫord
Ki İskendereş cüst ü İlyās ḫord

22 Gāh olur maʿnā-yı taḳdīrde de istiʿmāl iderler. Muṭlaḳā rızḳa rūzī dirler, niteki **23** bu beytlerde ẓāhirdür. **Naẓm:**

Murġek er beyża berūn āyed ü rūzī ṭalebed
V'ādemī-zāde ne-dāred ḫıred u ʿaḳl u temīz

24

Ān ki nā-gāh kesī geşt be-cāyī ne-resīd
V'īn be-temkīn ü fażīlet be-güẕeşt ez-heme çīz

25 [v-s-p] **Rūspī:** Fāḥişe ʿavrat. [v-s-t-e-y] **Rūstāyī:** Türklük ve köylülerden birisi. [v-ş-n-e-y] **26 Rūşenāyī:** Ayduñluḳ ve baʿżı eczādan mürekkeb tūtiyālar daḫı dirler. [v-ş-n] **Rūşenī:** Ayduñluḳ, żiyā **27** ve nūr dimekdür, senāyī maʿnāsına. [v-ġ-n] **Rūġanī:** Yaġcı, rūġan-ger dimekdür ve bir dürlü ḥalvā ve bir nevʿ **28** çörekdür ve ṣucuḳ, cühūdāne maʿnāsına ve yaġ içinde bişmiş baġırsaḳ. [-v-] **Rūy:** Yüz, imāle ile **29** tuc, *ṣufr* maʿnāsına. **Beyt:**

Revī rūy-ı ʿāşıḳ-ı zāret buved iksīr-yāb
Ger be-māled çehre-i ḫod-rā be-ḫāk-pāy-ı to

30 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki rūy imālesiz yüzdür, *vech* maʿnāsına **31** *vāv*uñ işbāʿyıla imāle ile olıcaḳ tucdur, tucdan olan nesneye rūyīn dirler, yüzi 385b/01 muṣaffā olan kimesneye ki lekesi ve kederi olmaya, pākīze-rūy dirler, niteki bu beytde **02** ẓāhirdür. **Beyt:**

Ḫātūn-ı ḫūb-ṣūret ü pākīze-rūy-rā
Naḳş u nigār u ḫātem-i fīrūze gev me-bāş

03 Rūyuñ gāh olur *yā*sun ḥıẕf idüp rū dirler, yüze yüz diyecek **04** yirde rūy-ā-rūy, rū-berde dirler, rūyuñ medlūli olan yüz arḳa muḳābilidür, lisān-ı Fārsīde **05** rūy-püşt muḳābelesinde istiʿmāl olınur, cānib-i ẓāhire de mecāzen rūy dirler, meṣelā **06** saṭḥ-ı ẓāhirine arżuñ rūy-ı zemīn dirler, niteki bu beytlerden ẓāhirdür. **Naẓm:**

07 Ez-esb fütād eger naẓarī
Ez-tündī raḫş-ı Rüstem üfted
Porsīden-i o revā cibā-st

08 Be-rūy-ı zemīn çü o kem üfted

Beyt:

Engüşt-i ḫūb-rūy u bināgūş-ı dil-firīb
Bī-gūşvār u ḫātem-i pīrūze şāhid-est

09 Her vechile diyecek yirde ʿAcem *ez-heme rūy* dir, niteki 10 bu beytlerde ẓāhirdür.

Beyt:

Civān dīvāne bāşed ez-heme rūy
Ze-dīvāne beter pīr-i cīvān-hūy

11 ʿArab vechde itdügi tecevvüzi ʿAcem rūyda Türk yüzde 12 ider, her yüzden şöyledür dir, rūyuñ sāʾir esāmīsi çehre lafẓında mesṭūrdur. 13 **Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʾi'l-Meftūḥa** 14 [e-r] **Zārī:** İñildi, nāle maʿnāsına ve yalvarmaḳ, lābe gibi ve iñlemek ve feryād u fiġān, 15 zāre maʿnāsına. Ḳaraḥişārī ṭarlıḳ maʿnāsına da gelür dimiş. [e-j-ḫ-e] **Jāj-ḫāy:** 16 İki *zāʾ*-i ʿAcemīyile yaramaz sözlü ve mühmelāt u bāṭıl söyleyici. **(ʿ):**

Herze mī-güyed müneccim jājī ḫāyed ḥakīm

17 [e-h-r] **Zāherī:** Ḫoş ḳoḫu, ehl-i lüġat böyle naḳl eylemişler, ḥaḳ budur ki bir ḫoş ḳoḫulu nesnedür. 18 **ʿAmmārī:**

Nā-bedīd āmeden-i emsāl-i ġāliye-būy
Ġāliye-ḫˇār şod u zāherī vü ʿanber-ḫār

19 [r-c-ʿ-f-r] **Zer-i Caʿferī:** Ġāyetde zer-i ḫāliṣe dirler, Caʿferden murād Caʿfer bin Yaḥyā bin Ḫālid-i 20 Bermekīdür ki ʿālemde seḫā ile meşhūrlardur ve anlara ṣanʿat-ı kīmyā nisbet olınur 21 ve dirler ki meẕkūr Caʿfer girü ḫalīfe nāmına her sikke beşer flori veznine ve onar flori 22 veznine ve yüzer flori veznine kesdürüp ḫalḳa iḥsān ideridi, baʿżılar sebeb-i 23 ḳatline biri de bu cerīme idi dirler. **Zerd-rūyī:** Yüz ḳaralığı.

Firdevsī:

24 Ze-Yaʿḳūb-ı āzāde bişnev suḫen
Be-çonīn kine zerd-rūyī me-kon
Be-dīn ger şeved çehre-i zerdem ze-to
25 Be-Yezdān ki bīzār kerdem ze-to

[r-d-g] **Zerdegī:** Ḳatı ṣarı. [r-d-h-d-h] **Zerde-dihī:** Ġāyetde ḫāliş 26 altuna dirler, zer-i Caʿferī gibi. [r-d] **Zerdī:** Ṣaruluḳ. [r-s-e] **Zer-sāy:** Altun ḥall idici 27 zer-sā lafẓında baʿżı tafṣīl olınmışdur. [z-n] **Zernī:** Zernīḫ, zerne daḫı lüġatdür. [m-v-n] 28 **Zemūnī:** Yirden kesme ev. [-m-] **Zemī:** Yer, *arż* maʿnāsına. **Beyt:**

Zamānī hemī dāşt bā-ġam demī
29 Ze-tengī be-zed ḫˇīşten ber-zemī

Beyt:

Girān-māye gencī-st īn ādemī
Dirīġ īn çonīn genc-i zīr-i zemī

30 [m-y-n] **Zemīnī:** Yirden kesme ev, zemūnī maʿnāsına. [n-e-ş-v] **Zen-ā-şūy:** Şol er ile **31** ʿavrat ki mā-beynlerde izdivāc u imtizāc ola. **Beyt:**

Çü şod şarṭ zen-ā-şūyī heme rāst
Murād āmāde geşt ü dāverī ḫāst

386a/01 [n-ş-v] **Zen-şūy:** Ḳuma ʿavrat, *ḍarre* maʿnāsına. **02** [n-g-e-r] **Jengārī:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile jengār renginde olan. [n-g] **Zengī:** *Zā*ʾ-i ʿArabīyile Zeng vilāyetine **03** mensūb olan. **Jengī:** Pasluluḳ. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* zāʾ-i muʿceme ile taṣḥīḥ idüp Mevlānā Ḥalīmī *zā*ʾ-i ʿArabīyile **04** zeng lafẓında tafṣīl olınmışdur. [-r-e-b] **Zehr-ābī:** Ġāyetde keskin ve cevher-dār ḳılıç, Niʿmetī **05** ve seḥer ḳuşı ve demri ḳuşı dirler bir ḳuşdur, dimiş ve mażmūme bābında daḫı īrād eylemiş. **06 Jey:** *Zā*ʾ-i ʿAcemīyile şu cemʿ olan yir, āb-gīr maʿnāsına ve ṣulaḳ, ābdān maʿnāsına. **Rūdekī:**

07 Men ez-ʿaşḳ-ı to ender ciger-i ḫˇīş
Āteş-kedeem ṣad u ber-her müje jey

Şems-i F.:

Eşk ez-çeşm-i düşmenet dāʾīm
08 Mī-terāyed çonān ki āb ez-jey[3224]

Zey: *Zā*ʾ-i ʿArabīyile Niʿmetī gelecek yaʿnī ḥükm-i İlāhī dimiş. **09 Ez-Zāʾi'l-Meksūre.** [m-c] **Zimcī:** Ḳuş ḳuyruġı ve ḳuyruḳ dibi.[3225] [m-s-t-e-n] **Zimistānī:** Ḳışla yiri vezemistāne mensūb dimekdür.[3226] [n-d-g-e-n] **Zindegānī:** Dirilik, maʿīşet maʿnāsına ve ḥayāt **10** maʿnāsına da gelür. [n-d-g] **Zindegī:** Dirilik. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki zindegī **11** dirilikdür ki lisān-ı ʿArabīde oña ḥayāt dirler, āḫirindeki *yā, yā*ʾ-i nisbetdür. *Kāf* ziyāde **12** olduġınuñ sebebi āḫirindeki *hā*ʾ-i ġayr-ı melfūẓadur. Her ismüñ āḫirinde ol *hā* ola oña **13** *yā*ʾ nisbet dāḫil olıcaḳ ḳable bir *kāf* ziyāde olınur, meşelā mürdegī, pejmürdegī, bendegī **14** ḫˇānendegi dirler. Lisān-ı Fārsīnüñ ḳāʿide muṭarridesindendür, zindegānī dirlikdür ki ḥayātdan **15** temettüʿ maʿnāsıdur, niteki ʿÖmer Ḫayyāmuñ bu rubāʿīsinde ẓāhirdür. **Rubāʿī:**

Mey nūş ki ʿömr-i cāvidānī īn-est
16 Ḫod ḥāṣılat ez-ʿömr-i civānī īn-est

[3224] 16. nüshasında bu beyit **zey** kelimesine şahit olarak gösterilmiştir. (370b/24)
[3225] 16. (371a/25)
[3226] 16. (371a/26)

Hengām-ı gül ü bāde vü yārān ser-mest
17 Ḫoş bāş demī ki zindegānī īn-est

Lafẓ-ı zindegānīdeki *kāf* u *yā* hemān zindegīdeki 18 *kāf* u *yā*dur. *Elif* ve *nūn* ziyāde olmışdur. Mübālaġa içün nisbetde bu ḳāʿide lisān-ı 19 ʿArab ḳāʿidelerindendür. Aḥmerānī, aşḳarānī, İskenderānī gibi. Lisān-ı Fārsīde ol iʿtibār 20 şāyiʿdür. Niteki maḥallinde taḳrīr olınmışdur. Dirilik dirilige müteferriʿ olup oña iḫtişāṣ-ı 21 tammī olduġından ötüri ol mübālaġayı bunda da iʿtibār itdiler ve ol iki maʿnādan farḳ da 22 ḥāṣıl oldı, ol farḳ bu beytden ẓahirdür. **Beyt:**

Ger be-cān zindegī-st ḥayvān-rā
23 Zindegānī to mī-dihī cān-rā

[n-h-e-r] **Zinhārī:** Ḫarāc-güẕār *ẕimmī* maʿnāsına. [-h-] **Zihī:** Kelime-i taḥsīndür, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 24 ṣāḥibi ve ḥayf maʿnāsına da gelür dimiş. **Ziyy:** Taż ʿīf-i *yā* ile heyʾet maʿnāsına, ʿArabīdür. 25 **Zī:** İmālesiz, zīsten lafẓından ṣīġa-i emrdür, diril maʿnāsına. **Beyt:**

Ber-rūy-ı zemīn zīr-i zemīn-vār be-zī
26 Tā zīr-i zemīn rūy-ı zemīnet bāşed

Ṣīġa-i emrdür, anuñçün evveline ḥarf-i bā 27 ziyāde olmışdur. Baʿżı terkīblerde ṣıfat daḫı istiʿmāl olınur. **Laṭīfī:**

28 Ey be-zī gurg-ı merdüm zī ne merd-i Ḫudā
Merd bā-daʿvā-yı ṣūret merd ne-buved merd bāş

Ve zihī lafẓından muḫaffefdür, 29 Ḳaraḥışārī ve ḳat maʿnāsına da gelür dimiş. **Zī:** İmāle ile yaña dimekdür, sūy maʿnāsına. **Esedī:**

30 Sipehbed be-yāmed hemān-cā fürūd
Şod ez-rezm-i zī şādī vü bezm-i rūd

Künūn güş zī ḥāl-i Yaʿḳūb-vār
31 Zamānī be-dü güş u dil ber-gümār

[y-r-p-e] **Zīr-pāy:** Ayaḳ marażlarındandur, ayaġın başdırmaz. 386b/01 [y-n-h-e-r] **Zīnhārī:** Ḫarāc-güẕār, *ẕimmī* maʿnāsına. **Firdevsī:**

Be-her menzilī zīnhārī süvār
02 Hemī āmedendī ber-şehriyār

[y-r-g-v-ş] **Zīr-i güşī:** Ḳulaḳ salḳımı, *şenf* maʿnāsına. 03 **Nevʿ-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūḥa** 04 [e-t-g-n] **Sātginī:** Büyük ḳadeḥ ki anuñıla meclisde ṭolu içerler. **ʿAmmārī:**

05 Çü mey-ḫorem be-sātginī be-yād-ı o ḫurrem

V’ez-yād-ı o ne-bāşed ḫālī me-rā żamīr

Kemāl-i Işfahānī:

06 Der-rūze çü nī-st mey-nūşīden
Gül-rā be-çi kār-est çonīn ḫandīden
Müşkil kārī ki vaḳt ender pīş
07 Ḳandīl-rā be-cāy-ı sātginī dīden

[e-t-g] **Sātegī:** Miṣlihu. [e-r] **Sārī:** Bir fersaḫ yirde nişān **08** içün dikilen mīle dirler. **Şiʿr:**

Be-ümmīd-i ʿaṭā-yı şāh-ı ʿādil
Nihed ruḫ sūy-ı o her kām-kārī
09 Nüvīdī yāfte ez-cūd-ı ʿāmeş
Be-her kāmī vü her ferseng sārī

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi bir **10** fersaḫ yir maʿnāsına naḳl eylemiş ve ṣığırcıḳ ḳuşına dirler ki ʿArab zür zūr dir ve baʿżılar **11** yund ḳuşıdur didiler. Ṣaʿ ve maʿnāsına ve baʿżılar bir kiçirek ḳuşdur bir ṭutam miḳdarı **12** uzun ḳuyruġı olur, üzüm ve çegirge yir, ʿArabca sevdāniye vü ʿuṣfūr-ı esved dirler. [e-r-k-e-r] **13 Sāz-kārī:** *Kāfi* ʿAcemīyile düzenlik ve yaraşuḳluḳ. [e-l-k-e-n] **Sāl-kānī:** Yıllıḳ, sāliyān **14** u sāliyāne maʿnāsına. [-e-] **Sāy:** Sāyīden[3227] lafẓından ṣīġa-i emr vü vaṣf-ı terkībī. [-t-] **15 Setī:** Rencūr u żaʿīf. Mevlānā Ḥalīmī *tā* ile ki ṣāliṣ-i ḥurūf-ı teheccīdür, pūlād gibi bir ḳatı **16** demürdür ṣuyı kendüye çeker, şāpūrān daḫı dirler didi. Şems-i Faḫrī süñi ucı ve ʿaṣā **17** ucına berkitdükleri demirdür didi, reg-zih maʿnāsına ve bu lüġat *nūm*la daḫı rivāyet **18** olındı dimiş, bu faḳīr *keşīrü’l-ḳaṣīr Miʿyār-ı Cemālī*de bu vechile taḥrīr olınmış buldum ki biʿaynihi **19** naḳl olınur, *süni āhenī bāşed ki ber-ser-i tīr yā dās bāşed* ve bu beytleri īrād eylemiş.

Şems-i F.:

20 Şāh-ı eyyām Şeyḫ Ebū İsḥāḳ
Ey külāh-ı to reşk-i efser kemī
Eşk ez-çeşm-i düşmenet dāʾīm
21 Mī-terāyed çonānek āb ez-jey
Āfitāb ez-ḥacālet-i ruʾyet
Her sepīde demī ber-āred ḫūy
22 Āb der-ḥulḳ buved sikālānet
ʿAcemī-st er ne-mī-şeved çü setī

Niʿmetī vü *Cāmiʿü’l-Fürs* **23** ṣāḥibi *sīn*-i mühmele meftūḥa vü mażmūme bābında

[3227] Sāyīden bir nesneyi dörpülemek ve egelemek ve ḫurde kemik.

*nūm*la süñi vü ʿaṣā demiri maʿnāsına naḳl idüp 24 ve Niʿmetī *tā*ʾ-i meftūḥa ile seti żaʿaf u renc maʿnāsına rivāyet idüp *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 25 Mevlānā Ḥalīmīye tābiʿ olup *tā* vü *nūm*la *sīn*-i meksūre bābında īrād idüp *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 26 ṣāḥibi fetḥ-i *şīn* ü *tā* ile süñi ve ʿaṣā demiri ve żamm-ı *sīn* ü *tā* ile Mevlānā Ḥalīmī 27 naḳli üzre rivāyet eylemiş Vesīle*tü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi ile *şīn*-i 28 muʿceme ile meftūḥa bābında daḫı *nūm*la süñi ve ʿaṣā demiri maʿnāsına rivāyet itmişler. *Cāmiʿü'l-Fürs* 29 ṣāḥibi seti *tā*ʾ-i meftūḥa ile çelik mīḫdür ki bile vü ṣāṭūra ḳorlar dimiş. [ḫ-t] 30 **Saḫtī:** Ḳatılıḳ. [r-e-n-g-ş-t] **Ser-engüştī:** Başma aşı ve serāvī maʿnāsına. [r-e-v] **Serāvī:** 31 Ḳıymeti az ṭaş, baʿżılar ḳıymetlü ṭaş maʿnāsına naḳl eylemişler. [r-e] **Serāy:** Selāṭīnüñ ve umerā 387a/01 ve ṣāḥib-i saʿādetlerüñ evleri, muḥavvaṭa maʿnāsına ve çār-ṭāḳ ve tāb-ḫāneler ve ṣaffeler 02 ve rāḥat-ḫāneleri ve bunlaruñ mānendi ne var ise cemīʿisini veyā ekşerini cāmiʿ ola. 03 **Ḫᵛāce Ẓahīr:**

Sepīde dem ki şodem maḥrem-serāy-ı server
Şenīdem āyet-i tubū ilallāhi[3228] ez-leb-i ḥaver

04 [r-b-e-r] **Ser-bārī:** Yük götüren ḥayvānuñ ki her birinüñ miḳdārınca muʿayyen 05 vezni vardur, ondan ziyāde üzerine ḳoduḳları nesneye dirler, ʿArabīde ʿilāve 06 maʿnāsına sāʾir adları ve tafṣīli ser-bār lafẓında mesṭūrdur. [r-v-e-r] **Servārī:** Miṣlihu 07 *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḫī var idügi mirāren beyān olınupdur. **Serv-ḫordenī:** 08 Ṣovuḳıla yiyecek aş. [r-s-r] **Ser-serī:** Aḥmaḳlıḳ ve nādānlıḳ. **Beyt:**

Der-pāy-ı toem ser-i Serī nī-st
09 Bişnev suḫanem ser-serī nī-st

Serv-i sehī: Ġāyetde ṭoġrı ve mevzūn biten serv ve muṭlaḳā 10 ṭoġrı bitüp tenāsüb üzre uzanan aġaca dirler. [r-v-k-v-h] **Serv-i kūhī:** Ardıc 11 aġacı. [-r-] **Serī:** Evliyā-i kibārdan ḳaddesallahu esrārihüm birinüñ ism-i şerīfidür. 12 Saḳaṭī dimekile meşhūrdur ki nisbetidür ve serdārluḳ ve ululuḳ. **Beyt:**

Der-pāy-ı toem ser-i Serī nī-st
13 Bişnev suḫanem ki ser-serī nī-st

ʿArabīde şuyı ḫoş-güvār bıñaruñ 14 adıdur. *Ḳad ceʿale rabbuki taḥteki seriyyā.*[3229] El-āyetihi. **Sezāvārī:** Lāyıḳluluḳ. [ʿ-t-r] **Saʿterī:** Yüzsüz 15 yaʿnī salīṭa ve zıbıḳçı ʿavrat. [k-e-b] **Seg-i ābī:** Ḳunduz didükleri deñiz ḥayvānı ki şu iti 16 dirler, ḫaṣṣiyetini defʿ-i rīḥ içün ġāyetde nāfiʿdür. **Seg-i şikārī:** Av iti. [k-z] **Sekzī:** 17 Sīstān vilāyetinde bir cins

[3228] Kur'ân, Tahrim (66/8): Allaha tevbe edin.
[3229] Kur'ân, Meryem (19/24): Elbette Rabbin senin alt tarafında bir su arkı var etmiştir.

ṭāʾifedür, Rüstem-i Zāl ol ṭāʾifedendür. **Firdevsī:**

18 Be-yek merd-i Sekzī ki āmed be-ceng
Çirā şod çonīn ber-şomā kār-ı teng
Çü men peş-i Sekzī şevem hem ne-bord
19 Şomā zʾāsmān ender ārīd kerd

Merd-i Sekzīden murād Rüstem-i Zāldür. [g-l-e-b] **Seglābī:** Ḳunduz 20 seg-ābī maʿnāsına sāʾir tafṣīli seg-āb lafẓında meẕkūrdur. [l-b-v] **Selbūy:** Ayaḳ āvāzı 21 ve *şīn*-i muʿceme ile daḫı mervī lüġatdür. [l-v-b-v] **Selūbūy:** Miṣlihu, selet daḫı lüġatdür. [l-m] **Selmī:** ʿAvrat 22 adlarındandur, Hind gibi ʿArabīdür. [l-v] **Selvī:** Yelve ḳuşı ve bıldırcın ḳuşuna dirler, ʿArabīdür. [m-r-ḳ-n-d] 23 **Semerḳandī:** Mertek ve ol şehre mensūb olan benī ādem ve sāʾir nesneler. **Ḥāfıẓ:**

24 Be-şiʿr-i Ḥāfıẓ ez-mīr-i Ḳaşand u mī-ġalaṭend
Siyeh çeşmān Keşmīrī vü Türkān-ı Semerḳāndī

[-n-] **Seney:** Feṭḥ-i 25 *nūn*la şāpūrān didükleri demrü süñi ve ʿaṣā ve dās ucına berkitdükleri demir setey maʿnāsına. 26 **Senī:** *Nūn*uñ kesresiyile ʿāmme taḥrīf idüp kesr-i *sīn*ile sinī didükleri Şems-i Faḫrī *ṭaşt-ı* 27 *ḫʿān rūyīn bāşed* dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Şems-i F.:**

Şehriyār vücūd-ı şāmil-i to
28 Sāʾilān-rā zer-est ṭaşt u senī

[-h-] **Sehī:** Ṭoġrı, müstaḳīm maʿnāsına ekşer serv vaṣfında 29 istiʿmāl olınur. **Beyt:**

Çeşm-i men kerd be-her kūşe revān seyl-i sirişk
30 Tā sehī serv-i to-rā tāze bʾābī dāred

Baʿżılar *sīn*üñ feṭḥası ve kesresi cāʾizdür didiler, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi 31 be-kesreteyn dimiş, Mevlānā Serverī *Dīvān-ı Ḥāfıẓ* şerḥinde *sīn*üñ kesresiyile taṣḥīḥ eylemiş. 387b/01 [y-d] **Seydī:** Dünile öten çekirge. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *sīn*üñ kesresiyile żabṭ eylemiş. [y-s-r] 02 **Seyserī:** Miṣlihu. **Es-Sīni'l-Meksūre** [p-e-r] **Sipārī:** *Bāʾ*-i ʿAcemīyile añızda ḳalan ṣap 03 yaʿnī taḫīl biçildükden ṣoñra yirine añız dirler, bu lüġat *yā* ile daḫı naḳl olındı ki āḫir-i 04 ḥurūf-ı teheccīdür. [p-e-h] **Sipāhī:** ʿAskerī dimekdür ve çerilik maʿnāsına. [p-r-c] **Sipercī:** Şādılıḳ. 05 [p-r] **Sipirī:** İşüñ tamām olması. **Şems-i F.:**

Fitne vü ẓulm ez-memālik kerd
Nīrūy-ı dest-i tīġ-i o sipirī

06 ve acıḳmış, ceyʿān ve gürisne maʿnāsına. [p-s] **Sipesī:** Feṭḥ-i *bāʾ*-i ʿAcemīyile ṣoñraġı ve ardıncaġı 07 maʿnāsına. [p-y-d] **Sipīdī:** Aḳlıḳ. [t-e-m] **Sitāmī:** Altun ve gümüşden eyer āleti ve at 08 mīḫī ve bezek, sitām maʿnāsına. [t-y-z-g] **Sitīzgī:**

Önegülük. [r-e] **Sirāy:** Ir, sürūd **09** maʿnāsına, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *sīn*üñ żammesi ile taṣḥīḥ eylemiş. **Şems-i F.:**

Ḥusrev-i mülk-baḫş Ebū İsḥāḳ
10 Ey to-rā rūḥ-ı ḳuds medḥ-i sirāy

[-g-] **Sigī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile sīgī lafẓından muḫaffefdür, **11** ḥaḳīḳatde müşelleş-i şerʿīnüñ adıdur ammā istiʿmālde muṭlaḳā şarāb murād olur. **12** [n-c-d-e-r] **Sincidārī:** Ḳaraḥişārī ḳızıl ve gök dimiş. [n-c-d-b-v] **Sincid-būy:** Bir nevʿ güldür. **13 Beyt:**

Dādet ender dād sincīd-būy būy
Bā-mey-i gülgūn sincid-būy būy

[n-c-d-r-e-z] **14 Sincid-i rāzī:** Ḳızıl igde. [n-c-d-g-r-g-e-n] **Sincid-i Gürgānī:** İki *ḳāf*-ı ʿAcemīyile ʿunnāb. [h-p-e] **Se-pāy: 15** Sac ayaḳ ki üzerine heregi ve ṭencere ḳorlar ve ol maʿrūf ālet ki seferlerde **16** üzerine ḳılıç ve tīrkeş ve sāʾir ḥavāʾic aṣarlar, se-pā ve se-pāye daḫı lüġatdür. [-h-] **Sihī: 17** Ṭoġrı, müstaḳīm maʿnāsına feṭḥ-i *sīn*ile daḫı naḳl olındı. **Beyt:**

Şeh-i ʿālem ez-feṭḥ-i o şād şod
18 Besān sihī serv-i āzād şod

Sī: Kesr-i ṣarīḥ veyā aṣlīyile otuz, *ṣalaṣūne* maʿnāsına **19** ve imāle ile bir ṭaġdur. [y-e-r] **Siyārī:** Añız *bāʾ*-i ʿAcemīyile sipārī maʿnāsına, ġayrı adları **20** *sürt* lafẓında mesṭūrdur. [y-e-h] **Siyāhī:** Ḳaralıḳ ve mürekkeb maʿnāsına. [y-d] **Sīdī:** Dünile **21** öten çekirge feṭḥile daḫı rivāyet olındı. [y-g] **Sīgī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile şarāb, ḫamr maʿnāsına. **22** Aṣlda müşelleş-i şerʿīnüñ adıdur, istiʿmālde muṭlaḳā şarāba dirler. **Beyt:**

23 Abā cāme vürūd u sīgī vü cām
Çonīn güft kʾāmed hizebrī be-dām

[y-l] **Sīlī:** Ḳopuz ve şeble ki oġlancuḳlaruñ **24** yüzine ve bī-edeblerüñ eñsesine ururlar, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi zilī maʿnāsına naḳl **25** eylemiş. [y-m-e-r] **Sīmārī:** Nişān. [y-n] **Sīnī:** Sinī ki Türkīde de müstaʿmeldür. **26 Es-Sīni'l-Mażmūme** [-t-] **Sütey:** Süñü ve ʿaṣā demiri ve şāpūrān didükleri demir **27** feṭḥ-i *sīn* ü *tā* vü *nūm*la daḫı rivāyet olındı. Tafṣīli anda olınupdur. [ḫ-t] **Suḫtī:** Munbār **28** ve semüz şīrdān ṭolması. **Surḫ-rūyī:** Yüz aḳlığı. [r-ḫ-e-b] **Sürḫābī:** Añız at ki yaġız **29** daḫı dirler ve egit didükleri ḳuş. [r-ḫ] **Surḫī:** Ḳızıllıḳ ve ḳızıl mürekkeb. [r-n-e] **Surnāy:** Zurnā **30** ki çalarlar, taḥrīf idüp ʿavām ẓurnā dirler. [r-v-d-g-v] **Sürūd-güy:** Irlayıcı muġannī maʿnāsına. **31** [ġ-d] **Suġidī:** Bir nevʿ ḳalyedür ki siyāh üzümi dögüp cevz-i Rūmī ile bişürürler, ʿāşıḳ-vā 388a/01 daḫı dirler. ʿArabca *baḳīle* dirler ve munbār ṭolması. [f-d] **Süfdī:** İçi ve alenci. [g-e-r] **Sugārī: 02** Börek ve çörek ve poġaça ve gömeç sāʾir adları segār lafẓında meẕkūrdur. [-n-] **Süney:**

03 Setey maʿnāsına, Niʿmetī ve aydıñlıḳ ve leşker maʿnāsına daḫı gelür dimiş. [v-r-n-e] **Sūrnāy:** Surnāy 04 maʿnāsına. [v-r] **Sūrī:** Bir nevʿ ḳızıl güldür, ġāyetde ter ü tāze olmaġın feraḥ-baḫşdur ve ḳara 05 boyanuñ ḳızılına sūrī dirler ve diyār-ı ʿAcemde bir yirdür ki ġāyetde laṭīf u ḫoş-bū güli olur, 06 ol güle, gül-i Sūrī dirler. **Cāmī:**

Kühen resmī-st tūbe terk-i ān ḫūş-ter der-īn mevsim
07 Ki sebze ḫurrem-est ü sūrī vü sūsen ter ü tāze

[v-l] **Sūlī:** Ṣaban ki ekinciler 08 anuñıla yir sürerler. [-v-] **Sūy:** Yaña, ṭaraf maʿnāsına. [b-v-ġ-e-m-ş] **Suyūġāmeşī:** 09 Ḫʷārezm lüġatinde nüvāḫt maʿnāsınadur. [-h-] **Sühī:** Heftū reng Mehīn yanında 10 bir küçük yıldızdur ki ḥiddet-i naẓarı anuñıla imtiḥān iderler, ʿArabīdür. 11 **Nevʿ-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa** 12 [v-ş-n] **Şāvenī:** Ḳundaḳ ki küçük oġlancuḳları ṣararlar, ḳımāṭ maʿnāsına *rükūy* daḫı 13 dirler. [e-d-m-e-n] **Şādmānī:** Şādīlıḳ. [e-d] **Şādī:** Miṣlihu. [e-h-b-v] **Şāh-būy:** ʿAnber ü būy-ı 14 ʿabīr ve baʿżılar ʿanber ḳoḫusı dimişler. **Şems-i F.:**

Şeh-i ʿādil cemāl-i dīnī vü dīn
Ki ḫāk-i der-geh-i o şāh-būy-est

15 **Rūdekī:**

Bī-ḳısmet-est şekker ez-ān dü lebān-ı o
Kāsid şod ez-dü züfeş bāzār-ı şāh-būyī

16 [e-h-ṣ-y-n] **Şāh-ṣīnī:** Bir ʿuṣāredür, siyāh ve cāmid ü ṣıġayıcı üzerinde 17 mührleri var, yazu gibi bir bārid otuñ ʿuṣāresidür, ḥarāretden ḥāṣıl olan 18 baʿżı emrāżına nāfiʿdür, Çīn iḳlīminde olur, Hind cānibinden gelür ve baʿżılar dirler ki 19 ol diyārda biten ḥınnādan düzerler, sirke ile yoġurup ḳurudup eṭrāf 20 vilāyete gönderürler. [-e-] **Şāy:** ʿAvām-ı nās maʿnāsına ve ḳāfiyenüñ bir nevʿine dirler ki ḫavāṣ 21 yanında maḳbūl degildür, ʿavāma nisbet idüp şāygānī dirler, maḳām-ı nisbetde ḥarf-i 22 *kāf* ziyādesi lisān-ı Fārsīde vardur, şāygān, lafẓında bu maḥalle münāsib baʿżı tafṣīl 23 vardur. [e-y-s-t-g] **Şāyestegī:** Yarar olmaḳ ve yaraşuḳluḳ. [e-y-g-e-n] **Şāygānī:** Büzürg ü bisyār. 24 [b-e-r-v-z] **Şeb-ā-rūzī:** Gice gündüz dimek olur, devām maʿnāsına mulāḥaẓa olınur. **Selmān:**

25 Zaşḳ-ı zülf ruḫsāreş ġamī dārem şeb-ā-rūzī
Me-rā ṣubḥ u ṣāl-i o ne-mī-kerded şebī rūzī

26 Ve baʿżılar bir gice ve bir günlük dimek olur dimişler. [b-e-n-r-v-z] **Şebān-rūzī:** Miṣlihu. **Ḫāfıẓ:**

27 Ne-dānem nevḥā-i ḳumrī be-ṭarf-ı cūy-bār ez-çī-st
Meger o nīz hemçün men ḫummā dāred şebān-rūzī

28 [b-e-n-h-r-v-z] **Şebāne-rūzī:** Miṣlihu. [b-b-v] **Şeb-būy:** Mışr benefşesi didükleri çiçek ki aḳlı 29 ve ḳızıllı olur ve ol meşhūr çiçekdür ki gice ile rāyiḥası artuḳ olur, gündüzden *Miʿyār-ı Cemālī* 30 ṣāḥibi Şems-i Faḫrī *şeb-būy, gül-i ḫayrī bāşed* dimiş ve bu beyti īrād eylemiş. **Şems-i F:**

31 Berāy-ı bezm-i o her şeb ber-āred
Felek z'encüm hezārān deste-i şeb-būy

Ve Esedī 388b/01 rivāyetinde reyāḥīn cinsinden ḫayrī gibi bir çiçekdür, büyük ṣarı çiçegi olur ve baʿżı 02 ʿArabca oña *mentū* dirler didiler. **Ferruḫī:**

Ḫārī ki be-men der-ḫuld ender-sefer hestend
03 Bih çün be-ḥaḳīr der-kef-i men reste şeb-būy

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi ve feslegen dimiş. 04 [b-v] **Şebūy:** Küpecik ve ḫaṭmī çiçegi. [-b-] **Şebī:** Gönlek ki gice ile giyüp 05 yaturlar. [r-e-ḥ] **Şerāḥī:** Bir nevʿ ṭaʿāmdur, semiz et ve ḥubūbat ile bişürürler. 06 [r-m-s-e-r] **Şerm-sārī:** Udluluḳ. [l-b-v] **Şelbūy:** Ayaḳ āvāzı *sīn*-i mühmele 07 ile daḫı lüġatdür, Şems-i Faḫrī *Miʿyār-ı Cemālī*de *āvāz-ı pāy-ı merd bāşed çonān ki* 08 *āheste der-şeb reved ü ġayrihi* dimiş ve bu beytī inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

09 Be-bīned be-şünūd ez-elf ferseng
Şeb-i tīre ḫayāl-ı mūy-ı şelbūy

Sāʾir esāmīsi 10 selet lafẓında mesṭūrdur ve uyur kişinüñ ḫoruldusı. [n-b-v] **Şenbūy:** 11 Gül-i ḫayrī. [-v-] **Şevey:** Bi'l-fetḥeyn ve'l-kesreteyn ṭuraḳ otı, *şibit* maʿnāsına 12 ve çeriş maʿnāsına sāʾir esāmīsi *şibit* lafẓında meẕkūrdur. [v-ġ-e] 13 **Şevġāy:** Deve ve ḳoyun ağılı, ġayrı adları şevġā lafẓında mesṭūrdur. 14 [v-g-e] **Şevgāy:** Miṣlihu. **Eş-Şīni'l-Meksūre** [k-e-r] **Şikārī:** 15 Ṣayd eyleyen ādem olsun, ḳuş olsun sāʾir ḥayvān olsun. [k-y-b-e] 16 **Şikībāy:** Ṣabırlı. [k-y-b-e] **Şikībāyī:** Ṣabırluluḳ. [n-g-m-e-h] **Şing-māhī:** 17 Ṭoñuz balığı ve ḳunduz balığı. [-v-] **Şivī:** Bi-kesreteyn ṭuraḳ otı sāʾir adları 18 *şibit* lafẓında meẕkūrdur. [y-e-n] **Şiyānī:** Ḫorāsān vilāyetinde bir nevʿ dirhemdür 19 Şems-i Faḫrī *veznī dih heft dirhem-est* dimiş ve bu iki beyti inşā eylemiş. 20 **Şems-i F.:**

Pīş ez-īn ger mülūk-ı ehl-i mizrā
Dādeend aḳçehā zīf ü şiyānī
21
Şeh muraṣṣaʿ dihed hemīşe be-merd
Kemer-i Ḫusrevī vü tāc-ı Keyānī

Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem ṣāḥibi 22 yedi dirhem aġırı bir dirhemdür dimiş, *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve *Cāmiʿü'l-Fürs* 23 ṣāḥibi ve Niʿmetī aġırı bir miṣḳāldur dimişler ve *şīn*üñ

fetḥasıyıla daḫı **24** rivāyet olındı dimişler. [y-r-e-z] **Şīrāzī:** Bir dürlü ḥalvādur ve Şīrāzlı **25** dimekdür. [y-z-e] **Şīzāy:** Niʿmetī şīz maʿnāsına ki bir nevʿ aġaçdur, Hindden gelür, andan yaylar düzerler ġāyetde muʿteberdür ve ol yaylara daḫı ıṭlāḳ olınur dimiş ve ābnūs aġacı.[3230] [y-r-g] **Şīregī:** Vilāyet-i Çīnde olur bir yırtıcı cānverdür, bedeni ġāyetde **26** şarı, ḳulaġı ve aġzı siyāh olur. **Eş-Şīni'l-Maẕmūme 27** [t-r-p-e] **Şütür-pāy:** Deveṭabanı ve kekik didükleri ḫoşca ḳoḫulu ot. [k-v-h] **28 Şükūhī:** Ululuḳ ve heybetlülük. [m-e-y] **Şümāyī:** Siz siz dimek olur. **29** [v-ḫ] **Şūhī:** Kīrlülük ve bī-şermlik. [s-t-v-ş-v] **Şüst ü Şūy:** Cüst **30** ü cūy gibidür, şüstenden ve cüstenden ve güftenden ne fāʿil gelür ne emr-i şūyīden **31** ve cūyīden ve gūyīdenden gelür, bu da bir nevʿ tevessuʿdur, lisān-ı Fārsīye maḫṣuṣdur. 389a/01 Şüsten ile şūyīdenüñ maʿnāları bir birine ḳarībdür, birinüñ maʿnāsı yumaḳdur. **02** Birinüñ maʿnāsı arıtmaḳdur. Ol sebebden meẕkūr tevessuʿ bunda iderler. [-v-] **Şūy: 03** Cüllāh çuḳurı ve *ḫaşl* ki cüllāhlar iplige dutarlar ve lapa ki birinc ve bulġur ve darıdan **04** iderler ve ʿavrat eri. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki şūy lisān-ı **05** ʿArabīdeki zevc maʿnāsınadur, Türkī dilde zevc maʿnāsıyıla recul maʿnāsını farḳ itmezler **06** ikisine de er dirler. Lisān-ı Fārsīde zen ikisinüñde muḳābelesinde istiʿmāl **07** olınur. Meṣelā zen u şūy dirler, ol vaḳtin zen ü zevc maʿnāsına olur, niteki **08** Ḫażret-i Şeyḫ Saʿdīnüñ bu mıṣraʿında ki (ʿ):

Merdīt be-yāzmāy u engihī zen kon

09 dimişler, zen ol maʿnāyadur merd ü zen dirler, ol vaḳtin zen ol maʿnāya degildür. **10** Belki lisān-ı ʿArabīdeki merʾet maʿnāsınadur, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

11 Der-īn mezraʿ eger merd-est ü ger zen
Kesī konedem ne-ḫord ez-kişt erzen

Türkī dilde ol maʿnālaruñ **12** ikisine de ʿavrat lafẓın ıṭlāḳ iderler, muḫanneṣe de zen dirler, be-ṭarīḳ-i istiʿāre **13** bahādıra merd didükleri gibi, niteki bu beytlerde vāḳiʿdür. **Beyt:**

Der-tengnā-yı maʿreke hengām-ı gīr ü dār
14 Peydā şeved ki merd küdām-est ü zen küdām

Nevʿ-i Evvelehu Eş-Ṣādi'l-Meftūḥa 15 [e-b-v-n] **Ṣābūnī:** Meşhūr ḥalvā. [d-p-e] **Ṣad-pāy:** Çıyan didükleri zehrlü böcek ki ḥaşerāt-ı **16** arżdandur, çoḳ ayaḳları olduġı cihetden kināye olınur, çihl-pāy da dirler, ʿArabca **17** *şebet* dirler, Niʿmetī ve ḳırḳbayır ki işkenbede olur, şīr-dān dirler, *ḳabe* maʿnāsına da dimiş. **18 Eş-Ṣādi'l-Maẕmūme** [r-e-

[3230] 3. (445a/10), 16. (373b/07)

ḫ] **Ṣurāḥī:** Maʿrūf boynı uzun şarāb ẓarfı. [v-r-t-v-h-m] **19 Ṣüret-i Vehmī:** Ḥayāl maʿnāsına. [v-f] **Ṣūfī:** Meşhūr meşāyiḫ tarīḳine sülūk idenlere **20** dirler, ehl-i taṣavvuf maʿnāsına. **Beyt:**

Ṣūfī ḳoyup ʿaṣāyı binerdi ayaġa ger
21 Sākī bir iki aña içürse ʿaṣā ile

Nevʿ-i Evvelehu Eṭ-Ṭāʾi'l-Meftūḥa 22 [e-r-ḳ-c] **Ṭāreḳcī:** Ḫʷārezm lüġatinde maḫḳal dimekdür. [e-ḳ] **Ṭāḳī:** Ḳārūre içinde olan ḫastelerüñ **23** bevli ve bevl üzerinde olan köpük, seḥābe ve ġamāme daḫı dirler. [n-b] **Ṭanbī: 24** Öñi açuḳ yaz evi. **Eṭ-Ṭāʾi'l-Mażmūme** [ġ-r-e] **Ṭuġrāy:** Pādişāhlaruñ ʿalāmet ü nişānı **25** ki berāt u aḥkāmlar üzerine iderler. [ġ-r] **Ṭuġrī:** Zaġnūs didükleri meşhūr u muʿteber şikārī **26** ḳuş. [f-y-l] **Ṭufeylī:** Ziyāfete daʿvet olınmadan varan kimesne, tābiʿ vü oyundı maʿnāsına. [v-ṭ] **27 Ṭūṭī:** Maʿrūf u meşhūr söyler ḳuş, aḳ olur, ḳızıl olur, yeşil olur. **Beyt:**

28 Çonān ṭūṭī-ṣıfat ḫayrān-ı ān āyine rüyem
Ki mī-güyem suḫen ammā ne-mī-dānem çi mī-güyem

29 Nevʿ-i Evvelehu El-ʿAyni'l-Meftūḥa 30 ʿĀlem-ārāy: Bir nevʿ güldür Baṣra cānibinden gelür, gītī-ārāy daḫı dirler, sāʾir tafṣīli **31** ve adları ʿālem-ārā lafẓında meẕkūrdur. **ʿĀbişe-leb-i cūy:** Işfahānīler lisānında yund ḳuşına 389b/01 dirler, şaʿve maʿnāsına. [t-e-b] **ʿAtābī:** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi arġacı iplik erişi **02** ibrīşim bir nevʿ ṭondur dimiş. [d-l] **ʿAdlī:** Bir nevʿ aḳçedür. **Şeyḫ Evḥadī:**

ʿAdlet ez-rāstī ʿadū koned
03 ʿAdlī-rā eger ḳabūl koned

[r-v-s] **ʿArūsī:** Dügün. [l-v-t-y-r] **ʿAlū-teberī: 04** Bir nevʿ ince ve yumşaḳ ḳumāşdur. [m-e-r] **ʿAmārī:** ʿAvrat maḥaffesi. **Beyt:**

05 Ḫod felek ez-dīde ʿamārīş kerd
Zühre vü meh meşʿale dārīş kerd

Ve at ʿArabası. **06 Nevʿ-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūḥa 07** [e-z] **Ġāzī:** Lisān-ı Hindde cān-bāz maʿnāsınadur, Mīr Ḫusrev-i Dehlevī Ḫamsesinde İskender **08** ʿacāyib-i maḫlūḳat-ı deryāyı seyr itmek ḳaṣd itdükde ḥukemā āb-gīneden bir ev düzüp **09** ḫavāṣṣından baʿzıyla içine girüp mezbūr evüñ deryāda olan ṣıfatında dir. **Beyt:**

10 Ze-cünbīden-i āb mehd çonān
Çü tıflān-ı ġāzī muʿallaḳ-zenān

Saʿdī:

Çü ġāzī be-ḫod ber-be-zenendend pāy
11 Ki muḥkem reved pāy-ı çūbīn ze-cāy

[e-r-c] **Ġārcī:** Ol kimesne ki müdām şarāb-ı ṣabūḥī **12** içer ve dāʾimā oña mübāşir olur. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki o-rā dāʾimā hest
13 Be-sūy-ı ʿālem-i ʿulvī meʿāric
Müdāmī ġarcī ez-cām-ı devlet
Der-endāz u dileş hengām-ı ġāric

14 [v-e-v-ş-v] **Ġāv-şūy:** Toḫm içün ḳonmış ṣararmış ḫıyār, sāʾir esāmīsi ġāviş **15** lafẓında mesṭūrdur. [b-c] **Ġabcī:** Çuḳur yir ki anda ṣu irkilür, āb-gīr maʿnāsına, ġayrī adları **16** küvāb lafẓında meẕkūrdur. [b-j] **Ġabjī:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile miṣlihu. [r-ş] **Ġarşī:** Lisān-ı Pehlevīde **17** taḫīl başına dirler. [r-v-n] **Ġarūnī:** Yonulmadıḳ ḳalem, baʿżılar ḳarġu ḳamış dimişler, **18** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi żamm-ı ʿaynıla żabṭ eylemiş, sāʾir nāmları ġarvā lafẓında ẕikr olınupdur. **19** [-ş-] **Ġaşī:** Imızġanmaḳ, *lüfās* maʿnāsına ve uġunmaḳ, *ıġmā* maʿnāsına ve imrenmek ve ḫoş **20** olmamaḳ, Niʿmetī ve bī-ḫod u lā-yaʿḳıl olmaḳ maʿnāsına da naḳl eylemiş ve ġaş-müşg **21** maʿnāsına ki bir mürekkeb dārūdur, *rāmek* dirler, eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur ve ṣūret-i **22** terkībi ve ġayrı adları *rāmek* lafẓında beyān olınupdur. [f-j] **Ġafjī:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile **gölcük 23** ġabcī ve āb-gīr maʿnāsına. [l-c] **Ġalcī:** Miṣlihu, sāʾir esāmīsi kevāb lafẓında mesṭūrdur. [m-g-s-e-r] **24 Ġam-güsārī:** Yoldaşlıḳ ve ökürelik , *üns* maʿnāsına. [-m-] **Ġamī:** Ḳayġulu, ġamgīn maʿnāsına. **25 Esedī:**

Ġamī şod dileş sāz naḫcīr kerd
Kemer best ü tirkeş pür ez-tīr kerd

[n-c] **Ġancī:** Gölcük **26** maʿnāsına. [n-d] **Ġandī:** Bulut, ġamām maʿnāsına. **El-Ġayni'l-Meksūre:** [-r-] **Ġırī:** Kesr-i **27** *rā* ile ġavġā ve āvāz ile aġlamaḳ. **El-Ġayni'l-Mażmūme** [r-v] **Ġurūnī:** Ḳarġu, **28** ḳamış feṭḥ-i *ġaym*la ġarūnī maʿnāsına. [-r-] **Ġurī:** Bir ṣanemüñ adıdur ve bir aġaçdur baʿżı **29** nādān ḫalḳ büt gibi aña ṭaparlar. [v-ş-e] **Ġūşāy:** Üzüm salḳımı ve arpa ve buġday **30** başı ki Türkīde aña başaḳ dirler ve tezek ki ṣaḥrālarda ṣıġır tersinden ḳurumış **31** ḳalur. **Şems-i F.:**

Ḫuşk geşte be-pāy-ı gāv-ı fenā
Her ki ez-to keşīd çün ġūşāy
390a/01 Kār-ı merdān ne-yāyed ez-ḫaşmet
ʿIṭr-ı ʿanber ne-yāyed ez-ġūşāy

02 Nevʿ-i Evvelehu El-Fāʾi'l-Meftūḥa 03 [t-v] **Fetvā:** Bir mesʾelenüñ cevāzına müftī ḥükm itmege dirler, ʿArabīdür, Fārsīde daḫı **04** şāyiʿdür. [r-e-ḫ-d-s-t] **Ferāḫ-destī.** El giñligi, ġınādan ʿibāretdür, kesr-i *fā* ile eṣaḥḥdur. **05** [r-e-m-v-ş] **Ferāmūşī:** Unutmaḳlıḳ

maʿnāsınadur, maṣdariyyet, ism-i iʿtibārıyıla ḥāṣıldur, 06 hemān ism-i maṣdar ḳabīlindendür. (ʿ):

Ferāmūşī ne kār-ı dūstān-est

[r-e-m-ş] **Ferāmuşī:** 07 Miṣlihu ferāmūşī lafẓından muḫaffefdür.[e-l-y-c-y-f-n] **Fālīcifnī:** İki *fā* ile *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* 08 ṣāḥibi ve Niʿmetī Türkīde bü otı didükleridür dimişler, Mevlānā Ḥalīmī böyle naḳl ider ki 09 bir otdur ki yirden üç baldır çıḳar, kiçirek yapraḳları olur ve aḳça çiçegi olur, 10 sūsen çiçegi gibi ammā andan kiçirekdür ve kenārında azacuḳ delücükleri olur ve 11 siyāhca toḫmları olur ve köki daḫı kiçirek olur, yirden ḳoparuldugı zamānda rengi 12 şarurak olur baʿdehu ḳoparıcaḳ aġarur. **Beyt:**

Her demī hemçün retilen mī-zenī

13 Yār mī-cūyī to fālīcīfnī

[r-m-v-d-h-ḫ-d-e] **Fermūde-Ḫudāy:** Tengri buyrugı, *farīża* maʿnāsına. 14 [r-b] **Ferbī:** Semüz, ferbih ü semīn maʿnāsına muḳābili lāġardür, ġayrı adları ferbih lafẓında 15 mesṭūrdur. **Beyt:**

Ber-o bāl-ı ferbih ü lāġar-miyān

Dü-dendān be-kirdār-ı pīl-jiyān

16 [r-d-e-y] **Ferdāyī:** Yarınlıḳ. [r-s-e-] **Fersāy:** Uçuḳ ṭutmış ve fersūden lafẓından vaṣf-ı 17 terkībīdür, felek-fersāy dirler. [r-ġ-v] **Ferġūy:** *Vesīletü'l-Maḳāṣıd* ṣāḥibi ve Şems-i Faḫrī 18 ve Niʿmetī ṭoġan gibi bir şikārī ḳuşdur, serçe ve çil olur ammā ṭoġandan kiçirekdür dimişler 19 Ḳaraḥışārī atmaca yā mūymūl yā efek didükleri ḳuşcaġuzdur, yırtıcılardandur dimiş. 20 **Şems-i F.:**

Fürū āver der-gerdūn ger kesān-rā

Eger ʿavneş dihed bālī be-ferġūy

21

Ebū İsḥāḳ -ı sulṭānī ki bāşed

Kerīm ü ʿādil ü dānā vü ḫoş-hūy

Cāmiʿü'l-Fürs ṣāḥibi atmaca ve mūymūl 22 ve ṭoġan gibi bir ḳuşdur dimiş, Ḳaraḥışārī *elif*le ferāġūy daḫı lüġatdür dimiş. 23 [r-h-n-g] **Ferhengī:** Muʿallim ki oġlancuḳlar ögredür. [-r-] **Ferī:** Ve bi'l-kesr. Āferīn ü taḥsīn maʿnāsına 24 ve begenmek. **Şems-i F.:**

Sāye-i Kird-gār Ebū İsḥāḳ

Rūḥ-ı ḳuds hemī konedeş ferī

[ṣ-e] **Feşāy:** 25 Üzüm çekirdegi. [m-ʿ-h-k-ş-t] **Femʿa-keştī:** Gemi sürecek. [h-m-h-k-ş-t] **Fehme-keştī:** *Ṣıḥāḥ-ı* 26 *ʿAcem* ṣāḥibi gemi küregi maʿnāsına naḳl itmiş. [h-h-k-ş-t]

Fehe-keştī: Miṣlihu, fehe kürek maʿnāsınadur 27 ġayrı adları *feh* lafẓında meṣṭūrdur. **El-Fā'i'l-Meksūre** [c-e] **Ficāy:** Başaḳlama 28 yaʿnī ḥurmā ve üzüm dirildükden ṣoñra aġaçda bāḳī ḳalan ḫurmāya ve üzüme dirler. 29 *Fācām* maʿnāsına ʿArabca *ḫuṣāṣa* dirler. [r-e-ḫ-d-s-t] **Firāḫ-destī:** El giñligi, ġınādan 30 kināyedür. [r-e-ḫ-n-e] **Firāḫ-nāy:** Giñ ve bol vāsiʿ maʿnāsına ve giñlik vüsʿat maʿnāsına. 31 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi iki nesne arasınuñ giñligi dimiş ve feṯḥ-i *fā* ile żabṭ eylemiş. [r-e-ḫ] 390b/01 **Firāḫī:** Miṣlihu. Giñlik. [r-e-v-e-n] **Firāvānī.** Bollıḳ ve giçerlik. [-r-] **Firī:** Āferīn ü taḥsīn 02 *fā*nuñ fetḥasıyıla daḫı naḳl olındı. Niʿmetī ve sepīd ü taḥsīn lafẓ içün getürürler dimiş. 03 [z-e] **Fizāy:** Artuḳ, ziyāde maʿnāsına ve fizūden lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. 04 Feraḥ-fezāy dirler. **El-Fā'i'l-Mażmūme** [r-v-t-n] **Fürūtenī.** Alçaḳluḳ, tevāżuʿ maʿnāsına. 05 [s-v-s-k-e-r] **Füsūs-kārī:** Kemük ve aġaç ḫurdeleriyile muṣannaʿ naḳşlar ile ṣandūḳ ve serīrler ve dolāb 06 ḳapaḳları iderler. **Nevʿ-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa** 07 [e-ṭ-ā-n-ḳ] **Ḳāṭāniḳī:** Yūnān lüġatidür, sevgü otı dirler bir otdur, keffü'l-ʿaḳārib 08 dimek olur, iki dürlüdür, bir ṣınıfuñ depesinde kiçirek elma ḳadar başı olur 09 mersīn yapraġı gibi uvacuḳ yapraġı ve noḫūd gibi ḳızılca delüklice yimişi olur ve bir ṣınıfınun 10 yimişi burçaḳ gibi olur muḥabbet bābında ġāyetde meşhūr u mücerrebdür, mirāren tecrübe olınmışdur 11 aṣlā taḫallüf itmez, sevdüginüñ adını ve anası adını yād idüp iʿtiḳād-ı tām ile içerler 12 muḥabbet-i ʿazīm vāḳiʿ olur ve dirler ki ḳaplubaġa dişisine degürür, fi'l-ḥāl muṭīʿ vü münḳād 13 olur. **Laṭīfī:**

Der-reh-i dilber derem bāyed ki yābī kām-ı dil
Rev berī ber-rūy-ı nīrencāt ber-ḳāṭānaḳī

14 [e-ḳ-l] **Ḳāḳilī:** Çevġāna beñzer bir ot adıdur çevġāndan yeşilligi artuġraḳdur, yapraġı 15 olmaz, hemān budaḳlardur, ʿArabca *ḳullām* dirler, müshildür, ṣarı ṣuyı iḫrāc ider, 16 rüṭūbeti taḫfīf ider. [e-l] **Ḳālī:** Ḫālī ki döşenürler ve gül-reng, verd maʿnāsına. [-e-] **Ḳāy:** 17 Boy bosuñ. [b-e] **Ḳabāy:** Ḳapçuḳ çiçegüñ ḳılıfcuġıdur, çiçegüñ anuñ içinde olur 18 ʿArab *viʿā ṭaliʿ* dir, eṣaḥḥ u efṣaḥ *ḳāf*uñ żammesiyiledür, ammā erbāb-ı lüġat meftūḥa 19 bābında īrād itmişler, baʿżılar hem meftūḥada hem mażmūmede getürmişler, sā'ir adları 20 ḳabā lafẓında meṣṭūrdur ve ḳabā maʿnāsına ki öñi açuḳ ḳaftāna dirler. [r-ş] **Ḳarşī:** 21 Vilāyet-i ʿAcemde Nesef didükleri mevżiʿ. [l-ʿ] **Ḳalʿī:** Ḳalay. [l-v] **Ḳalūy: Beyt:**

Sitem-kāre çūbān u bī-dīn Ḳalūy
22 Hemānā bezz ü ez-ān sān külūy

[l-y-h-s-ġ-d] **Ḳalye-i Suġdī:** Bādām ve ḳoz 23 ile bişürürler bir ṭaʿāmdur. **Ḳay:** Ḳusmaḳ maʿnāsına ʿArab luġatinde mehmūzü'l-lāmdur, Fārsīde 24 hemzesiz şāyiʿdür. **El-**

Ḳāfi'l-Mażmūme [ṭ-r-b] **Ḳuṭrabī:** Bir nevʿ **25** aḳçedür, ʿArab daḫı ḳuṭrabī dir. [l-ḳ-e-n] **Ḳulḳānī:** Ügeyik gibi bir ḳuşcaġuzdur. **26** [b-e] **Ḳubāy:** Ḳapcuḳ tafṣīli feṯḥ-i *kāfi*le ḳabāy lafẓında meẕkūrdur. **Ḳul huva'llāhī:**[3231] **27** Bir nevʿ aḳçedür, üzerinde *sūre-i iḫlāṣ* yazılmaġın ʿArab iḫlāṣiyye dir. [m-r] **28 Ḳumrī:** Meşhūr ḳuşdur. [v-r-l-t-e] **Ḳūrultāy:** Ġāyetde ulu, ʿaẓīm cemʿiyyete dirler, Çaġatay lüġatidür. **29 Nevʿ-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa 30** [e-b] **Kābī:** *Kāf*-ı ʿArabīyile. [e-c] **Kāçī:** *Cīm*-i ʿAcemīyile bulamaç aşı. **Beyt:**

Berf āmed hem çü leşker-i yaġmācī
31 Bā-tīr-i ḫadeng ü bā-kemān-ı çāçī
Dānīd ki imrūz çi mī-bāyed ḫord
Lā kişk ü lā herīse illā kāçī

391a/01 **Kārbān-serāy:** Kārvān ḳonacaḳ menzil. **Kān-fermāy:** İş buyurıcı. [e-s-t] **02 Kāstī:** Eksiklik. [e-s-m-v] **Kāsmūn:** Ṭoñuz ḳılı ki Türkçe furça dirler ve ḳurduñ **03** ve dilkünüñ zibili ve bıyıḳları ḳılına daḫı dirler. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve ḳasıḳ ḳılına daḫı **04** dirler dimiş, *ʿānet* maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Zebān der-kām-ı aʿdāyeş çü ḫançer
05 Müje ber-çeşm-i ḫaşmeş kāsmūy-est

[e-s-n] **Kāsenī.** Bir nevʿ mārūldur ve güneyik çiçegi ve ḳaşnı didükleri **06** ḥabeli menʿider meẕkūr otı bostānlarda ekerler. Berrīsine güneyik dirler, güneşe ḳarşu **07** dāʾimā döner, ol sebebden güneyik çiçegi dirler, gök çiçegi olur ve *elif*in ḥıẕf idüp **08** kesenī daḫı dirler, ġayrı adları āfitāb-perest lafẓında mesṭūrdur. [e-ş-k] **09 Kāşkī:** Türkīde keşke dirler, *leyte* maʿnāsına kāşk ü kāş daḫı lüġatdür. [e-ġ-d-s-e] **10 Kāġıd-sāy:** Kāġıd mühreleyici. [e-n-v-n-ṣ-e-n] **Kānūn-ı Sānī:** Rūm aylarından Botāris ayıdur **11** ve otuz bir gündür ve ḳışuñ ikinci faṣlıdur, altıncı gicesi sāye gicesidür ki kāfirler **12** od yaḳarlar, on ikinci güni güneş Delv burcına varur, on beşinci güni ṣovuḳlaruñ **13** ġāyetde şiddeti vaḳtidür. [e-n] **Kānī:** *Kāf*-ı ʿArabīyile maʿdene mensūb dimekdür. **Gānī:** *Kāf*-ı **14** ʿAcemīyile ḳocmaġa ḳābil ü müstaʿmel olan ʿavrat ve oġlan. [e-v-d-ṣ-t] **Gāv-ı Deştī: 15** Ṣıġın geyigi *kāf*-ı ʿAcemīyile gevzen maʿnāsına. [e-h-r-b-e] **Kāh-rübāy:** Maʿrūf u meşhūr ṣaman **16** ḳapıcı püsdür, sāʾir esāmīsi ve tafṣīli kāh-rübā lafẓında beyān olınupdur. [e-h-n] **17 Kāhenī:** Güneyik çiçegi, āfitāb-perest maʿnāsına sāʾir adları ẕikr olınupdur. [e-h-l] **18 Kāhelī:** *Hā*nuñ feṯḥasıyıla süstlük. [e-h] **Gāhī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gāhī vaḳtī dimekdür. [-e-] **Gāy: 19** *Kāf*-ı ʿAcemīyile gāyīdenden emrdür,

[3231] Kuran, İhlas (112/1): De ki: "O, Allah'tır, (tektir)."

cimāʿ maʿnāsına. **Beyt:**

Me-gū būsīden-i ḫūbān ze-kān bih
Be-gāyeş ger revā bāşed ki ān bih

[b-k-d-r] **Kebg-i Derī:** Kebg keklik didükleri ḳuşdur 21 ki taʿrīb idüp ḳabc dirler, kebg-i Derī meẕkūr ḳuşuñ ġāyetde güzeline dirler, 22 ve Der, Şīrāz vilāyetinde bir nāḥiye-i maḫşūşanuñ adıdur ki kebg-i Derī ve lisān-ı Derī oña 23 nisbet olınur. Derīnüñ baʿżı tafṣīli Derī lafẓında ve ṣadr-ı kitābda münāsebet 24 sebebi ile beyān olınupdur. **Kebūdī Kebūdī.** Key, ḳatı gök. [-p-] **Keppī:** Meymūn didükleri 25 cānver, pūzīne ve *ḳırd* maʿnāsına. **Esedī:**

Ber-her dü-peşşe yekī berz-i kūh
Ber-ān küh ze-keppī firāvān gürūh
Heme demeşrā füzūn ez-şumār
Ez-ān keppiyān berde pīşkār

27 Ġayrı adları ve künyetleri pūzīne lafẓında yazılmışdur. [c-r] **Kecrī:** Hind ṭaʿāmlarından bir maʿrūf 28 ṭaʿām adıdur. [t-l-c] **Ketelcī:** Pādişāhlaruñ ḫāṣṣe-i ḫargāhlarına ḫıdmet iden mehter ve muṭlaḳā 29 pādişāh ḫalḳı. **Şems-i F.:**

Ebū İsḥāḳ şāh-ı ʿadl-perver
Zihī kemter ketelcī-i to Cemşīd

[d-ḫ-d-e] **30 Ked-ḫudāy:** Lüġat-ı Pehlevīdür, ṣāḥib-i ḫāne maʿnāsına, sāʾir tafṣīli ked-hūdā lafẓında 31 meẕkūrdur. [d-e] **Gedāy:** Yoḫsul ve dilenici ve şeḥḥāz ve çār-dāk ve ḫāne-i zīrīn. [r-d-n-e] 391b/01 **Gerdenāy:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile kebāb demiri ve ḳopuz burġusı ve pırlaġuç ve oġlancuḳlara yürimek 02 içün düzdükleri çıḳrıḳ, sāʾir tafṣīli gerdenā lafẓında meẕkūrdur. **Şems-i F.:**

03 Her dil ki der-hevāt ne çün murġ-ı pür zend
Çün murġ-ı nīm-bismil ber-gerdenāy buved

[r-d] **Gerdī: 04** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi bi'l-feth ve'ż-żamm. Sebzelikler maʿnāsına naḳl eylemiş. [r-m-e-h] **Ger-māhī:** Yayın 05 balıġı. [r-m] **Germī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile issilik. [r-n-e] **Kerrenāy:** Taż̇ʿīf ü taḫfīf-i *rā* ile borı. **06 Esedī:**

Ḫurūş-ı belān u dem-i kerrenāy
Çonān şod ki çarḫ ender āmed ze-cāy

Ve surnāya 07 daḫı dirler ve taḫfīf-i *rā* ile eşek mantarından bir nevʿdür. [r-h-n-e] **Kerenāy:** Miṣlihu, surnā vü 08 borı. **Esedī:**

Girifte cihān nāle-i kerenāy
Ḫurūşān şode Zeng ü Hindī derāy

09 [-r-] **Gerī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile evlek ve dönüm yir ve uyuzluḳ. **Kerī:** *Kāf*-ı ʿArabī ve sükūn-ı *rā* **10** ile oldur ki ekinciler tarlayı bölük bölük iderler, Türkçe dönüm dirler her dönüm **11** ḳırḳ ḫaṭve yaʿnī ḳırḳ adımdur. Niʿmetī meksūre bābında getürmiş, taʿrīb idüp **12** cerīb dirler. [z-e] **Gezāy:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ışırmaḳ ve gezīden lafẓından vaṣf-ı terkībīdür. **13 Şems-i F.:**

İhtimām-ı to geşt cān-perver
İntiḳām-ı to hest rūḥ-gezāy

Niʿmetī *güjend* **14** maʿnāsına da gelür dimiş. [j-b] **Kejbī:** Aşḫūn cinsinden bir nevʿ otdur ve Baṣra **15** balı ve acı balı[3232] maʿnāsına da naḳl olınmışdur. [z-r-d-ş-t] **Gerz-i Deştī:** Yaban hevīci ʿArabīde **16** ḥızāb dirler. [j-v-n] **Gejūnī:** *Kāf* u *zā*ʾ-i ʿAcemīyile pārdī ṭam üstidür ve ḳamış ev **17** ve üzerine örtilen ḳamış ve debbāġlar hegisi *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi *kāf*uñ żammesiyile żabṭ **18** eylemiş. [s-n] **Kesenī:** Kāsenī lafẓından muḫaffefdür, bir nevʿ ot adıdur, bostānlarda ekerler **19** berrīsine güneyik dirler, gök çiçegi dāʾimā güneşe ḳarşu döndügiçün güneyik çiçegi **20** dirler ve ḳaṣanī didükleri ki ḥabeli menʿ ider ve acı olup menʿ-i ḫabel itdügi bu beytlerden **21** ẓāhirdür. **ʿUnṣurī:**

Kifāyet-i to be-ʿazm-i ʿilāc-ı bāṭın-ı ḫaṣm
Mizāc-ı şehd nihed der-ṭabīʿat kesenī

22 Ḫāḳānī:

Der-südde koned bāz ez-besten meş-ā-meş
Teʾşīr-i bā-gir u ṭabʿ ez-ḫavāṣ-ı kesenī

23 [-s-] **Kesī:** Bir kimesne dimekdür. [-ş-] **Keştī:** *Kāf*-ı ʿArabīyile gemi, *sefīne* maʿnāsına, lüġat-i Pehlevīde **24** zünnār maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Kerīmā der-zamān-ı faẓl u iḥsān
Hemīşe toḫm-ı dād u ʿadl kişt ī

25

Çü nām-ı Şeyḫ Ebū İsḥāḳ gūyend
Heme küffār be-güsistend keştī

[ş-n] **Keşnī:** Burçaḳ **26** didükleri ḥubūbātdandur, sāʾir adları kelūk lafẓında mesṭūrdur. [-ş-] **Keşī:** Ḳolañ **27** ve ḳolañ gibi yaşşı örülmüş ip ve ḫaṭṭ yaʿnī uzadusına çekilmiş çizi ve çekü **28** ipi ki ṭavaruñ biline yük üzerinden çekerler ve dilenici, gedā maʿnāsına. [m-l] **Kemlī: 29** Tennūre ki dervīşler billerine baġlarlar. [-m-] **Kemī:** *Kāfi* ʿArabīile buşu, kemīn maʿnāsına. **Şems-i F.:**

[3232] Başra balı ve şulı bal ve acı bal. 3. (448b/05), 16. (374a/21)

30 Şehen-şāhā eger mī-ber-güşāyed

Be-rūy-ı aḫterān kīnet kemī-rā

Ve eksiklik maʿnāsına 31 ve nebātātdan bir nesnedür, ʿArabca *kemāt* dirler ve ʿArabīde bahādur, şecīʿ maʿnāsına. 392a/01 **Genc-i Şāygānī:** Bir ḫazīne-i zerrīne adıdur ki Ḫusrev-i Pervīz zamānında ʿāmme-i reʿāyādan 02 biri cüft sürerken bulupdur. [n-d-v-r] **Kendūrī:** Balçığıla ve tersile küp gibi örerler 03 içine ġılāl u kepek ḳorlar ve taḫfīf idüp kendūr daḫı dirler ve kendūrī kenderek 04 didükleri Etrāk ṭaʾifesinüñ meşhūr süfreleridür, anlarda çoḳ olur ve peşkīrdür 05 yemek yirken dizleri üzerine ṭutarlar, destār-ı ḫˇān maʿnāsına. **Şems-i F.:**

06 Berāy-ı ḫˇān-ı şehen-şāh-ı mülk dest-i ḳażā

Keşed zaṭlas-ı çarḫ kebūd-kendūrī

07 [n-d-h-r-v] **Kende-rūy:** Pīşkīr. [n-d-h-m-v] **Gende-mūy:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile murdār tüy. [-n-] **Kenī:** 08 Yaʿnī maʿnāsına ki ḥarf-i tefsīrdür. [v-n-c] **Gevencī:** ʿAzīz ü şerīf ü ʿaẓīmü'l-mekān olan 09 kimesne. [v-h-r] **Gevherī:** Eyü aşıllu dimekdür ve cevherī maʿnāsına. **Key:** Ulu sulṭān maʿnāsına 10 Şems-i Faḫrī ve Niʿmetī bu nāmı ḳadr-bülendlikde Keyvānden olmışlardur dimiş. **Beyt:**

11 Bāde hemī ḫord b'āyīn-i key

Genc-i hemī dād be-her cām-ı mey

Ve ḳaçan maʿnāsına ve ḳandan sūʾāldur 12 ve dāġ maʿnāsına gelür lafẓ-ı ʿArabīdür. Āḫirü'd-devāʾi'l-key. Ammā Fārsīde daḫı bu beytde 13 iki maʿnā cemʿ olınmışdur. **Beyt:**

Be-bāng-ı bülbül ü ḳumrī eger ne-nūşī mey

ʿİlāc-ı key konemet k'āḫirü'd-devāʾi'l-key

14 ve yüce, ʿālā maʿnāsına. **Esedī:**

Be-fermūd tā ḫˇān nihādend key

15 Pes ez-ḫˇān nişestend der-bezm-i mey

Ḫˇāce Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī:

Beyā sāḳī ān cām pür kon ze-mey

16 Ki güyem to-rā ḥāl-i Kisrā vü key[3233]

El-Kāfi'l-Meksūre [r-e-m] **Kirāmī:** 17 Ulu ve ḥürmetlü olan kimesne ve ḳıymetlü olan nesne. **Esedī:**

Güher gerçi üfted be-kef-i bī-sipās

[3233] --. 16. (386b/22)

18 Kirāmī buved nezd-i gevher-şinās

[r-e] **Girāy:** Girāyīden lafẓından ṣīġa-i **19** emr ve vaṣf-ı terkībīdür, meyl eylemek ve varmaḳ ve ḳorımaḳ ve yönmek **20** eglemek maʿnāsına ve bir nesneyi aġır mıdur diyü ṣallamaḳ. **Kemāl-i Iṣfahānī:**

21 Güẕeşt ʿahd-ı civānī ze-lehv-i sīr ne
Resīd nevbet-i pīrī be-tūbe ne-girī

Şems-i F.:

Der-riyāż-ı şehen-şehī be-ḫirām
22 Ber-bisāṭ-ı Sikenderī be-girāy

[r-e-n] **Girānī:** Aġırluḳ ve ḳızlıḳ. [r-d-n-e] **Girdenāy: 23** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dizüñ aġırşaġı ve anuñ gibi yumrı olan her nesneye ıṭlāḳ **24** olınur. **Firdevsī:**

Cihān ez-bedīhā be-şūyem be-rāyī
Pes ān ki direngī konem girdenāy

25 [r-d-v] **Girdūy:** Çetüñ ḳoz. [-r-] **Girī:** Gīrī lafẓından muḫaffefdür. **Esedī:**

Zemīn çün girī heft kişver be-zūr
26 Ki çendān ne-yābī ki bāşedet gūr

[l-ḫ-v-r-d-n] **Gil-ḫordenī: 27** Ṭabāşīr ṭopraġı. [l-g-v] **Gil-gūy:** Soḳāḳları ve maḥallelerde ṭavar ayaġından özlenüp ḳalmış **28** balçıḳ. **Kī:** Āḫirī *hāʾ*-i ʿalāmetile ki maʿnāsına ki żarūret-i vezinden ötüri şuʿarā īrād **29** itmişlerdür. **Laṭīfī:**

To-rā kī Ḫudā dād ḳadr u celāl
Ḫudā-dāde-rā nī-st hergiz zevāl

30 Ḥażret-i Mevlānā Ḳaddese Sırrahu

Ez-ki ḫordem şīr ġayr şīr-i o
Kī me-rā perverd coz tedbīr-i o

31 [y-t] **Gītī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile dünyā maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Tā ki gītī-st nām-ı gītī bād
Ẕāt-ı īn pādişāh der-gītī

392b/01 Gītī-ārāy: Cihān bezeyici dimekdür. Maʿnā-yı **02** terkībīsi ve bir güldür ki ġāyetde ḫoş rāyiḥadur, sāʾir tafṣīli ʿālem-ārā lafẓında **03** meẕkūrdur. *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi ve cihān bezegi maʿnāsına da naḳl eylemiş. **El-Kāfi'l-Mażmūme 04** [r-e-z-d-ş-t] **Gürāz-ı Deştī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile yir yaracak bil. **05** [v-b-h-d-ş-t] **Gürbe-i Deştī:** Vaşaḳ didükleri cānver ki muʿteber kürki olur. [r-s-n-g] **06 Güresnegī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile açlıḳ, *cevʿ* maʿnāsına. [r-s] **Kürsī:** İskemli ki üstine otururlar **07** Türkīde de şāyiʿdür ve kerūh da dirler taḫt maʿnāsına gökde ve felek-i şāminüñ **08** adıdur. [s-t-r-d-n] **Güsterdenī:**

Kāf-ı ʿAcemīyile döşencek nesne ve döşek maʿnāsına. 09 [s-t] **Güstī:** Āteş-perestlerüñ zünnār didükleri ḳuşaġı taʿrīb idüp güstīc 10 dirler, *Miʿyār-ı Cemālī*de Şems-i Faḫrī bu lüġati *şīn*-i muʿceme ile rivāyet idüp bu beytleri 11 inşā eyledi. **Naẓm:**

Kerīmā der-zamān-ı ʿadl ü iḥsān
Hemīşe toḫm-ı ʿadl ü dād güstī
12 Çü nām-ı Şeyḫ Ebū İsḥāk güyend
Heme küffār be-güsistend güstī

Sāʾir 13 tafṣīli vü esāmīsi güssec lafẓında mesṭūrdur. [-s-] **Güsī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile 14 Güsīl lafẓından muḫaffefdür. **Şems-i F.:**

Sezāvār hediyye heme ser-be-ser
15 Heme dād u güsī küsī zī-peder

[ş-t] **Küştī:** *Kāf*-ı ʿArabīyile güreş ki 16 iki kişi birbiriyile güreşür, żurʿa maʿnāsına. [ş-n] **Küşünī:** *Żamm-ı* şīn-i 17 muʿceme ve *nūn*la *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi erkeklik ve aẏgurluḳ maʿnāsına naḳl eylemiş, Niʿmetī ve Ḳaraḥiṣārī 18 *şīn* ü *nūn*la burçaḳ maʿnāsına naḳl idüp ammā iʿrābun żabṭ itmemişdür 19 Niʿmetī ve teke maʿnāsına da rivāyet eylemiş. [f-t-v-g-v] **Güft ü güy:** Söz keleci, Fāżıl-ı 20 Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki güft *kāf*-ı ʿAcemīyile dile gelen sözdür, henüz 21 söylemedin söze suḫen dirler, güft dimezler, sāʾir tafṣīli maḥallinde beyān olınupdur. 22 *Güy*, *kāf*-ı ʿAcemīyile güyīdenden meʾḫūẓ ismdür, güyīden maṣdardur. Maʿnāsı itmekdür, 23 merciʿi taḳṭīʿ-i ṣavtdur, aġız ile telaffuẓ ḥurūf gerekse bulunsun gerekse bulunmasun 24 ırlayıcıya ki ırladuġı vaḳtin telaffuẓ-ı ḥurūf itmek lāzım degildür, güyīde dirler 25 bülbüli anuñıla tavṣīf iderler, niteki bu beytde vāḳiʿ olmışdur. **Beyt:**

Evvel-i Ürd-i Behişt māh-ı celālī
26 Bülbül-i güyende ber-menābir-i ḳuḍbān

Fiʿl-i meẓkūrdan güyende ism-i fāʿildür. 27 Güyuñ maʿnāsından lisān-ı Türkīde sav dimekile taʿbīr iderler, söz sav diyecek 28 yirde ʿAcem güft ü güy dir, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Be-ʿaşḳ-ı ān ki ze-güft ü güy tersed
29 Çü mī-ḫˇārī buved kʾez-būy tersed

Taḳṭīʿ-i ṣavt-ı tekellümde bulunduġı iʿtibār 30 ile tekellüm iden kimesneye suḫen-güy dirler, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

31 Suḫen-güy u berbeṭ-zen ü ḫoş-sürūd
Çü āb-ı revān dest-i īşān bürūd

Güy ism-i 393a/01 fāʿildür. Güyendeden terḫīm olınmışdur, güy şīġa-i müşterekedür,

emr maʿnāsına da gelür 02 söyle diyecek yirde ʿAcem be-gūy dir niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

03 Ṣabā be-luṭf be-gū ān ġazāl-ı raʿnā-rā
Ki ser-be-kūh u beyābān-ı to dāde-i mā-rā

Be-gūnuñ aṣlı be-gūydur, āḫirinden 04 *yā* ḥıẕf olınmışdur, *elif* gibi *yā*nuñ da ḥıẕfı ḫuṣūṣan āḫir kelimeden, lisān-ı Fārsīde şāyiʿdür, 05 meṣelā rūḥ-efzā, semen-sā dirler, aṣlı rūḥ-efzāy u semen-sāydur, bed-ḫū, türş-rū dirler 06 aṣlı bed-ḫūy u türş-rūydur, güftend ne fāʿil-i müştaḳ olır ne emr ikisi de 07 gūyīdenden müştaḳ olur, cüst ü cūy, şüşt ü şūy da güft ü gūy gibidür. 08 cüstenden ü şüstenden ne fāʿil gelür ne emr, ikisi de cūyīdenden ve şūyīdenden 09 gelür, bu da bir nevʿ tevessüʿdür ki lisān-ı Fārsiyye maḫṣūṣdur, lisān-ı ʿArabīde yoḳdur. 10 Cüsten ile şūyīdenüñ ve şüsten ile şūyīdenüñ maʿnāları birbirine ḳarībdür. 11 Maḥallerinde beyān olınupdur. Müştaḳātdan olan maʿnāları[3234] oldur ki beyān olındı. 12 İsm-i cāmid olan gūyuñ maʿnāsı ṭopdur, niteki bu beytde vāḳiʿdür. **Beyt:**

13 Fusḥat-ı meydān-ı o-rā dest be-yār
Tā be-zened merd-i suḫen-gūy gūy

İsm-i cāmid şol lafẓa 14 dirler ki münāsebet-i maʿneviyye ḥasebiyile lafẓ-ı āḫirden meʾḫūẕ olmaya. [f-r-ā-y] **Güfrāy:** 15 *Kāf*-ı ʿAcemīyile çiçek ḳalġucı ki çiçek anuñ içinde olur, sāʾir tafṣīli ve adı 16 güfrā lafẓında mesṭūrdur. Sāʾir tafṣīli ṣadr-ı kitābda meşrūḥdur. [l-e-h-b-e-r-e-n] **Külāh-ı Bārānī:** 17 Dülbend börki. [l-e-h-t-z] **Külāh-ı tezī:** Külāh-ı emīrāne dimekdür didiler. [l-e-h-ḳ-e-ż] **Külāh-ı Ḳāḍī:** 18 Bir nesnedür ki ʿArabīde *deyine* dirler. [l-ḫ-y-r] **Gül-i Ḫayrī:** Bir nevʿ güldür, rengi ṣarı ve benefş 19 ve aḳ ve gök daḫı olur, yalñuz ḫayrī de dirler, sāʾir tafṣīli anda mesṭūrdur. 20 [l-s-v-r] **Gül-i Sūrī:** ʿAcem vilāyetine maḫṣūṣ bir ṣarı güldür, baʿżılar bir güle dirler ki ġāyetde 21 nāzik ü ter ola didiler ve baʿżılar şöyle naḳl itdiler ki Sūr bir yirüñ adıdur ki 22 güli ġāyetde nāzik ü laṭīf ü ḫoş-būy olur. **Muḥammed ʿAṣṣār:**

23 Ḳaddī çün serv-i nāzī ber-keşīde
Benefşe ez-gül-i Sūrī demīde

[l-v] **Gülūy:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile boġaz, ḥulḳ maʿnāsına. **24 Firdevsī:**

Sitem-kāre çūbān u bī-dīn-i ḳulūy
Hemānā ne-bord ez-insān gülūy

Ekṣer erbāb-ı 25 lüġat meftūḥa bābında getürmişlerdür, efṣaḥ żamm-ı *kāf* iledür. [m-r-

[3234] Müştaḳātdan olan gūyuñ maʿnāları. 3. (450a/15)

e-h] **Güm-rāhī:**[3235] Azġunluḳ. **26** [n-d-e] **Gündāy:** Fālcı, *kāf*-ı ʿArabī vü *kāf*-ı ʿAcemīyile mervīdür, fālcı yaʿnī müneccim ü feylesūf **27** u dānā maʿnāsına. [n-d] **Kündī:** *Kāf*-ı ʿArabīyile çöngelik ve küdenlik. [v-e-h] **Güvāhī:** *Kāf*-ı **28** ʿAcemīyile ṭanıḳluḳ. [v-e-y] **Güvāyī:** Miṣlihu. [v-r] **Gūrī:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ʿişret ü neşāṭ maʿnāsına. **29 Rūdekī:**

Gūrī konīm ü bāde ḫorīm ü ze-yem şād
Būse dihīm ber-dü-leb-i ān perī-nejād

30 ve şādīlıḳ ve şinlige gitmek maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Ehl-i ʿālem be-devr-i dāver-i dehr
31 Hem ṭarab mī-konend ü hem gūrī

Kūrī: *Kāf*-ı ʿArabīyile gözsüz, ʿamā maʿnāsına ve baḫīllik 393b/01 [v-r-k-e-n] **Gūj-kānī:** Saḫtiyān. [v-ş-s-r-e] **Güş-serāy:** Her işitdügini **02** añlayup unutmayan kimesneye dirler. **Şems-i F.:**

Reşk-i ʿĪsā şeved eger kerded
03 Medḥetet-rā be-ṣıdḳ-ı güş-serāy

[v-ş-m-e-h] **Güş-māhī:** Uvacuḳ yılan **04** başı ve merçemenem ḳulaġı didükleri aḳça boncuḳ ki deñizden çıḳar, mükārīler pālān **05** atlarınuñ ḳusḳun ve yularlarına ve kelb ḫalḳalarına zīnet içün dizerler. **06 ʿUnṣurī:**

Kej tırāz naḳş-ı güş-māhī şod
Rümḥ k'ez-ḫaṭṭ-ı ḳīrvān ber-ḫˇāst

07 [v-n-c-] **Güvencī:** *Kāf*-ı ʿAcemī vü fetḥ-i *vāv* ve sükūn-ı *nūn* ve kesr-i *cīm*ile ulu kişi ve ʿazīz **08** maʿnāsına. [v-h-e-m-v-n] **Gühāmūnī:** Oġlancuḳlar oyunlarından bir luʿbdur, bir yire **09** ṭopraḳ yıġarlar, eṭrāfına ṣu ṣaçup çiziler çizerler, ol ṭopraġuñ içinde **10** bir ḳıl gizleyüp el ile yā barmaġıla ol gizlü ḳılı bulmaġiçün devr iderler, **11** lisān-ı ʿArabīde bu oyına *buḳayrī* dirler, *yā*suz gühāmūn daḫı lüġatdür. Niʿmetī bu lüġati **12** ṭavar āḫırıyıla ẕikr ider, anda beyān olınupdur ve Niʿmetī gühāmūy daḫı lüġatdür dimiş. **13** [v-h-r] **Guvherī:** Bedel ü ʿavż maʿnāsına. **Laṭīfī:**

Guvherī nī-st īn vücūdet-rā
14 Ṣīġet o-st rāst ṣīġet gül

Baʿżı nüsḫada bi-sükūnü'l-*hā* diyü taṣḥīḥ **15** olınmış, *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi eyü aṣıllu maʿnāsına naḳl eylemiş. [-v-] **Kūy:** *Kāf*-ı **16** ʿArabīyile soḳāḳ. **Beyt:**

Be-kūyeş selsebīl-i āb sebīl-est

[3235] **Gürāhī.** 16. (377b/28)

17 Be-rūyeş çarḫ yek noḳta ze-nīl-est

Ve iki ṣaf olan leşkerinüñ arasında maʿrekeye de teşbīhen 18 kūy dirler, istiʿāre ṭarīḳiyile ıṭlāḳ olınur, niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

19 Ne-bāyed çün siper buveden der-īn kūy
Ki pīş ez-zaḫm-ı perçīn kerdedeş rūy

20 ve maḥalle ve eşik, āstāne maʿnāsına. *Ḳaraḥiṣārī* ṭaġ başına daḫı dirler dimiş. 21 *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi oba maʿnāsına daḫı naḳl eylemiş ve āḫirinden *yā*yı ḥıẕf idüp 22 kū daḫı dirler. **Güy:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile ṭop ki çevgānıla çelerler ve her nesne ki añа beñzer 23 yumrı ola ve güften lafẓından ṣīġa-i emr ve vaṣf-ı terkībīdür. Yāfe-güy u rāst-güy 24 dirler ve sāʾir tafṣīli güft ü güy lafẓında beyān olınupdur. [v-y-n] **Güyenī:** *Ṣıḥāḥ-ı* 25 *ʿAcem* ṣāḥibi ölçek, ḳafīz maʿnāsına naḳl eylemiş. Sāʾir esāmīsi güyec lafẓında 26 meẕkūrdur. [v-y] **Güyī:** Diyesin ve ṣanasın dimek olur, maḳām-ı temṯīlde istiʿmāl 27 olınur. Güyiyā daḫı dirler. [h-r] **Güherī:** Bedel ü ʿavż, guvherī lafẓından muḫaffefdür. 28 **Nevʿ-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa** 29 [e-e-b-e-l-y] **Lā-übālī:** Hīç nesneden ḳayırmaz, bī-bāk dimekdür, ʿArabī olıcaḳ bī-bākem nesneden 30 ḳayırmazam dimek olur. **Lāġarī:** Arıḳlıḳ. [e-l-h-d-ş-t] **Lāle-i Deştī:** Gelincik çiçegi. [e-l-h-k-v-h] 31 **Lāle-i kūhī:** Miṯlihu, ʿArabīde ṣaḳāyıḳun-nuʿmān dirler cāru'llāhi ʿallāme raḥmetu'llāhi Ḥażret-i 394a/01 İmām-ı ʿAẓam Ebū Ḥanīfe ḳuddise sırrahu medḥ ü vaṣfında ki ism-i şerīfleri Nuʿmāndur, 02 naẓm itmişler. **Naẓm:**

Eyā cebelī Nuʿmāne inne ḥaṣākümā
Le-tuḥṣā velā-yuḥṣā Deḳāyıḳu Nuʿmān ismi Ebū Ḥanīfe
03 Celāʾile kütübi'l-fıḳhı ṭāliʿ tecdibhā
Dekāyıḳu Nuʿmānin ṣaḳāyıḳ-ı Nuʿmān

04 [em-e-n] **Lāmānī:** Dilkücüklik, cāblūsī ve yaltaḳa maʿnāsına ism-i maṣdardur ve āvāzile 05 eṣʿār oḳıyup ırlamaḳ bu daḫı ḥaḳīḳatde maḥbūblara temelluḳ ve yaltaḳanmaḳdur. **Şems-i F.:**

06 Felek-i cāblūs der-ʿahdet
Kerde nefret ze-mekr ü lāmānī

Senāyī:

07 Çi şüstī dīdī ez-sünnet ki reftī sūy-ı bī-diniyān
Çi taḳṣīr āmed ez-Ḳurʾān ki geştī sūy-ı mālānī

08 ve her nesne ki zīver içün dülbend üzerine bağlarlar ve ṭaylasān. [-e-] **Lāy:** 09 siyāh balçıḳ, *ḥamāʾ* maʿnāsına ve ḳat, tāyy maʿnāsına ve yalvarmaḳ. [e-y-n] **Lāyenī:** Bir nevʿ 10 yiñleri ṭaracuḳ ḳışa göñlekdür, ʿArabca *ḥummāze* ve *midraʿa* dirler. [b-n] **Lebnī:** *Ve*

bi'ż-żamm. 11 *meyʿat*, *sāʾilet* didükleri meşhūr dārūnuñ adıdur. [ḫ-t] **Laḫtī:** Birez bir dem dimekdür. 12 [-r-] **Lerī:** *Rāʾ*-i mühmele ile cüdām ʿilleti. [-j-] **Lejī:** *Zāʾ*-i muʿceme ile Ḳaraḥiṣārī miṣlihu dimiş. 13 **El-Lāmi'l-Mażmūme** [b-n] **Lübnī:** Meyʿat, sāʾilet didükleri dārū. [v-r] **Lūrī:** 14 Bir büyük maʿrūf ḳuşuñ adıdur ki Türkī dilde daḫı lori dirler ve hem bir 15 ṭāʾifenüñ adıdur vilāyet-i Rūmda ḳurbāt u cingāne ve Ḳaraçi didükleri ṭāʾife gibi cemʿi Lūriyān 16 gelür. [v-ş-n-g] **Lūşengī:** Ḳara balçıḳlı ṣulu şenāk maʿnāsına. [v-l] **Lūlī:** Ḳaraçi ṭāyifesi lūlī 17 maʿnāsına. sāʾir tafṣīli anda meẕkūrdur. [-v-] **Lūy:** Ḳap, *viʿāʾ* maʿnāsına *yā*suz daḫı lüġatdür. 18 **Nev-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa** 19 [e-ḫ-c] **Māḫcī:** Pālān atı ʿArabca *birdūn* dirler. [e-r-e-f-s-e] **Mār-efsāy:** Yılancı, mār-efsār 20 maʿnāsına. **Beyt:**

Mār-efsāyī yekī ḥarbe be-dest
Kerde bud ber-mār sūrāḫī nişest[3236]

[e-r-d] **Mārdī:** Ḳızıl, sürḫ maʿnāsına. [e-r-m-e-h] **Mār-māhī:** Yılan 21 balıġı ki taʿrīb idüp mār-māhīc dirler. [e-r] **Mārī:** Lisān-ı Hindde urmaḳ ve ḳız, duḫter 22 maʿnāsına ve depelenmiş, meftūl maʿnāsına. **Māzmāy:** Mī-yāzmāy lafẓından muḫaffefdür. **Firdevsī:** 23

Eger āzmāyī me-rā mazmāy
Ki dāred dilem pāy-ı dāniş be-cāy

[e-z-y-e-r] **Māzyārī:** Bir dürlü 24 ḥalvādur. [e-z-y-e-n] **Māzyānī:** Miṣlihu māzyāne daḫı dirler. **Māsāy:** Meyāsāy lafẓından 25 taḫfīf olınmışdur. **Firdevsī:**

Ze-reften şeb ü rūz-ı māsāy hīc
Be-her menzilī esb-i dīger besīc

26 [e-ş-v-r] **Māşūre:** Cüllāh maṣuresi. [e-ġ-c] **Māġçī:** Pālān atı, māḫçī maʿnāsına 27 ve çayır, çimen ve murġ-zār maʿnāsına. [e-k] **Mākī:** Tavuḳ, *decāc* u *mākiyān* maʿnāsına. [e-n] **Mānī:** 28 Bir meşhūr naḳḳāşuñ adıdur ki Çīn vilāyetinde peyġāmberlük daʿvāsın eyledi ve meşhūrdur 29 ki naḳş yazduġı ḳalem ile bir ẕirāʿ miḳdārı cedvelsüz bir ḫaṭṭ çekermiş, cedvel ile 30 görürler imiş, aṣlā ḳıl ḳadar egrisi olmaz imiş, bu sebebden maġrūr olup ol 31 daʿvā-yı şenīʿa irtikāb eylemiş ve mānden ve mānisten lafẓından muḫāṭabdur, ḳalursun 394b/01 ve beñzersin dimek olur ve zındīḳ-ı meẕkūr meşhūrdur ki ḫalḳı bu söz ile firīfte 02 iderimiş ki insānuñ rūḥı beden zindānında maḥbūsdur ve anuñ yiri özge ʿālemdür, 03 pes rūḥa taṣfiyye ḥāṣıl eyleyüp tīz bu zindāndan ḫalāṣ itmek gerekdür kim ṭopraḳ 04 küdüretinden çıḳup kendü maḳāmına yitişe ve meẕkūr zındīḳ selāṭīn-i ʿAcemden 05 dördünci ṭabaḳadan ki Sāsānīlerdür, Hürmüz bin Şāpūr bin

[3236] 16. (378b/20)

Erdeşīr zamānında ẓuhūr 06 itmişdür. Hürmüz meẕkūr Māniyi getürüp ḫalḳı nenüñ üzerine daʿvet idersin 07 diyü söyledüp ol daḫı meẕkūr sözleri söyledükde Hürmüz dimiş kim çün senüñ 08 rūḥuñ bedenüñ zindānında ʿaẕābdadur, kendü sözüñile ʿamel idüp rūḥuñı ʿaẕābdan 09 ḳurtaralım diyü ḳatline emr eylemiş. [e-h-e-n] **Māh-gānī:** Aylıḳı ulūfede müstaʿmeldür. [e-h] **Māhī:** 10 Balıḳ, *semek* maʿnāsına. [-e-] **Māy:** Bābil gibi cādūları çoḳ olan yirde dirler. **Beyt:**

11 Tā ki ḫˇānend şāʿir ü vaṣṣāf
Çeşm ü zülf-i bütān be-Çīn ü Yemān

Ve Kābil 12 vilāyetine ḳarīb bir muʿayyen şehr adıdur, ḫalḳınuñ ekẕeri cādūlardur, Bābil vilāyeti gibi. 13 [-d-] **Medī:** Nehy ṣīġasıdur, me-dih maʿnāsına virme dimekdür, yāḫūd *hā*dan ibdāl olınmışdur 14 ferbih ü ferbī gibi. **Beyt:**

Ānçi bā-renc yāftī vü bed-dil
To b'āsmānī ez-güzāfe medī

[r-e-z] **Merāzī:** 15 Merze didükleri dārūdur. [r-d] **Merdī:** Ersen dimek olur ve rücūliyyet maʿnāsına. 16 [-r-] **Merī:** Şerr üzerine ittifāḳ idüp bil baġlamaḳ. [ş-k-v] **Meşgūy:** Ve bi'ż-żamm. Ol 17 ḫoş-būy döşek ve nihālīler ki anuñıla köşkleri ve taḫtları zīnet iderler. **Esedī:**

18 Nihān bord Cem-rā sūy-ı kāh māh
Be-meşgūy-ı zerrīn biyār-est kāh

Sāʾir 19 tafṣīli meşgū lafẓında meẕkūrdur. [g-j] **Megjī:** *Kāfi* ʿAcemīyile me-girīz ḳaçma maʿnāsına. **Beyt:**

20 To megjī-vār derd ḫorşend bāş
Be-güstī dıraḫt berūmend bāş

[-v-] **Mevī:** Ḳuru 21 üzüm. [-n-] **Menī:** Ululanmaḳ ki ḥamāḳatdür. **Şems-i F.:**

Ḫāksār-est çarḫ bā-ḳudret
22 Gerçi bordī hemīşe kibr ü menī

Beyt:

Menī kerd ān şāh-ı Yezdān-şinās
23 Zīr-dān be-pīçīd ü şod nā-sipās

Ve ʿArabīde nuṭfe maʿnāsına. **Mey:** Sücidür, meyḫāne süci ṭurduġı evdür. 24 **Beyt:**

Gülşen-i cennetde ṣoḥbet çünki ḳaldı yarına
Yār ile meyḫāneler küncini gel ḫoş gör bugün

25 Bāde ile farḳı maḥallinde beyān olınupdur. 26 **El-Mīmi'l-Meksūre** [-r-] **Mirī:** Söz üzerine ittifāḳ idüp göñül 27 berkitmek ve sitīze-rūy ve ṣavaş maʿnāsına. [ġ-y-e-r]

Miġyārī: Baḳyāz ki yeñi 28 giydükleri vaḳt şükrāne içün virilen nesneye dirler. [h-t-r] **Mihterī:** Ululuḳ. 29 [h-r-b-e-n] **Mihribānī:**[3237] Güzellik ve güzel olacaḳ nesne, ḫarīfī maʿnāsına. [h-m-e-n] **Mihmānī:** 30 Ḳonuḳluḳ ʿArabca żiyāfet maʿnāsına. **Mī:** Edāt-ı ḥāldür, mużāriʿüñ evveline dāḫil 31 olur, ḥāle taḫṣīṣ ider, he-mī lafẓı gibi mī-bāyed gerekdür, şimdi dimek olur ve mī-dāned 395a/01 ve mī-şināsed gibi. Māżī evvelinde gelür, ḥikāyet-i ḥāl-i māżī murād olur, *mī-dān-est* 02 ve *mī-şināḫt* gibi. Şimdi bilürdi ve añlardı dimekdür ve emr evvelinde gelür. **Laṭīfī:**

03 To hemī dān ki hīç niʿmet-ḫˇāst
Ne-buved hemçü ten-dürüstī rāst

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 04 böyle taḥḳīḳ eylemişler ki lüġat-ı Fārsīde ḥarf-i mī bunuñ ziyādesi ṣīġa-i fiʿl-i mużāriʿde 05 müşterekdür. Ḥāl ile istiḳbāl ortasında meẕkūr ṣīġa-i ḥāle taḫṣīṣ içündür kütüb-i 06 fetāvāda bir mesʾele vardur kim ol ḳāʿidenüñ fürūʿından dur. Ol mesʾele budur ki 07 şāhid *güvāhī mī-dihem* dise maḳbūl olur şehādeti, *güvāhī dihem* dise maḳbūl 08 olmaz, zīrā vaʿde itmiş olur şehādet itmege, şehādet itmiş olmaz. [y-e-n-c] 09 **Miyāncī:** Ḥakem ü simsār, muṣliḥ maʿnāsına. [y-e-n-g] **Miyānegī:** Orta, miyān maʿnāsına ve ortalıḳ. 10 [y-ş-n-e] **Mīşnāy:** Māṭıḳaḳ didükleri ot ki eṭıbbā ʿaṣāʾu'r-rāʿī dirler, çūbānlaruñ 11 ʿaṣāsı olduġından ötüri degildür, belki acıḳduḳda çoḳ yidügi içündür. 12 [y-h-e-n] **Mīhmānī:** Ḳonuḳluḳ, *żiyāfet* maʿnāsına. [y-z-b-e-n] **Mīzbānī:** Ḳonuḳcılıḳ[3238] ʿArabīde 13 żiyāfet maʿnāsına. **El-Mīmi'l-Mażmūme** [t-v-e-r] **Mütevārī:** Gizlü, maḫfī maʿnāsına. 14 **Ferruḫī:**

Dūş mütevārīk be-vaḳt-i seḥer
Ender āmed be-ḫamīse ān dil-ber

[r-d-r] **Mürderī:** 15 Ḫālī, tehī maʿnāsına. **Firdevsī:**

Çü peş āmedeş rūzgār bihī
Ez-mürūrī māned k'ān mehī

16 [r-ġ-e-b] **Murġ-ābī:** Ördek didükleri ḳuş, *baṭ* maʿnāsına. [j-d-g-e-n] 17 **Müjdegānī:** Muştluḳ virilen nesne. **Ḥāfıẓ:**

Müjdegānī be-dih ey ḫalvetī-i nāfe-güşāy
18 Ki ze-ṣaḥrā-yı Ḫoten āhū-yı müşgīn āmed

[j-d-g-e-n-e-n] **Müjdegānānī:** Muştluḳ virecek 19 nesne. [z-v-r] **Müzūrī:** Mertek. [s-t] **Müstī:** Şikāyet itmek maʿnāsına ism-i 20 maṣdar ve eger müst şikāyetlü maʿnāsına ṣıfat

[3237] **Mihrigānī.** 16. (379a/19)
[3238] Ḳonıḳluḳ. 3. (452b/10)

istiʿmāl olınsa idi āḫirindeki 21 *yā*, *yāʾ*-i maṣdariyye olurıdı, ammā işidilmedi. **Lebībī:**

Bāde-ḫor u müstī çi ḫorī ez-ġam
22 Zīrā ki buved mestī ḫoş-ter ze-ġam müstī

Ve bahādur, şecīʿ maʿnāsına da naḳl olınmış. [ş-t-r] 23 **Müşterī:** Meşhūr yıldızdur, altıncı felekdedür, sāʾir tafṣīli Bercīs lafẓında mesṭūrdur. 24 **Müşg-i Türkmānī:** Topalaḳ didükleri ot ki ʿArabca *suʿd* dirler, müşg-i zemīn maʿnāsına. 25 [ş-k-v-y] **Müşgūy:** Ol ḫoş-būy ferişler ki anuñıla gökleri ve taḫtları zīnet 26 iderler, sāʾir tafṣīli müşg-bū lafẓında meẕkūrdur. [ġ-n] **Muġanī:** Sülün, *ġıslet. Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* 27 ṣāḥibi bir dürlü sāzdur dimiş, feṯḥ-i *ġayn* u teşdīd-i *nūm*la ʿArabīdür, ırlayıcı 28 dimekdür. [v-r] **Mūrī:** Küp, ʿArabca *zīr* maʿnāsına ve şu küngi, boġarlık daḫı dirler ve ḳara 29 boya. **Şems-i F.:**

Ze-ferr-i devlet-i o çeşmhā revān kerded
Be-senglāḫ derūn bī-ḳanāt u bī-mūrī

30 [v-s-y-ḳ] **Mūsīḳī:** Mūsīḳāra mensūb olan ṣanāʿatuñ adıdur, ʿulūm-ı 31 riyāżiyyeden ḳısmdur. Anda baḥṣ olınur ki naġemāt niçe teʾlīf olınur ve ne vechile 395b/01 olıcaḳ tenāfur olur ve ne nisbet ile olıcaḳ istilẕāz ḥāṣıl olur ve nefrāt 02 arasında ezmine-i müteḫallile nice olur, naġamātuñ teʾlīfātına ve tenāfürine ve istilẕāẕına naẓar baḥṣe ṣanāʿat-ı 03 teʾlīf dirler ve nefrāt arasında ezmine-i müteḫallileye naẓar-ı baḥṣe ʿilm-i īḳāʿ dirler, *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi 04 ve ügeyik ḳuşu, *fāḫte* maʿnāsına ve miṣḳāl ki çalarlar dimiş. [v-ş-d-ş-t] **Müş-ı Deştī:** ʿArab ṭavşanı 05 ʿArabīde *berbūʿ* vü *cerd* dirler, Fārsīde kelāl-müş daḫı dirler. [-v-] **Müy:** Ḳıl ve saç *şarʿü ferʿ* 06 maʿnāsına. **Beyt:**

Hezār nükte-i bārīk-ter ze-mū īn-cā-st
Ne her ki ser be-terāşed ḳalenderī dāned

07 **Nevʿ-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa** 08 [e-b] **Nābī:** Göremez didükleri ṭaʿām. *Cāmiʿü'l-Fürs* ṣāḥibi gözsüz, *nā-bīnā* maʿnāsına 09 naḳl eylemiş. [e-ḫ-d-e] **Nā-ḫudāy:** Gemicilerüñ ulusı ki mecmūʿına ḥükm ider, ʿArabca *rubbān* dirler 10 nā-ḫudā maʿnāsına. [e-ḫ-n-b-r-e] **Nāḫun-berāy:** Dırnaḳ kesecek sāʾir adları nāḫun-ber lafẓında 11 meẕkūrdur. [e-r-ḫ-v] **Nār-ḫūy:** Gülnār çiçegi, nār-ḫū maʿnāsına. [e-z-b-v] **Nāz-būy:** Fesligen 12 ʿArabca reyḥān dirler. [e-ş-n-e-b] **N'āşinābī:** Ḥırtlıḳ. [e-ş] **Nāşī:** Gözci ve ḫor-yād, 13 nā-şinās maʿnāsına. [-e-] **Nāy:** Düdük, *mizmār* maʿnāsına. [e-y-b-y-n] **Nāy-ı bīnī:** Burun 14 delügi. [e-y] **Nāyī:** Nāy-zen dimekdür. [-b-] **Nebī:** Peyġamber dimekdür, ʿArabīdür. [-ş-] **Neşī:** Bir nevʿ 15 uzun tüli kirpidür, ġayrı adları ḫār-püşt lafẓında mesṭūrdur. [ġ-n-ḫ-v-e-n] **Naġn-ḫˇānī:** 16 Kemmūndan bir nevʿdür, sāʾir tafṣīli ve esāmīsi nān-ḫˇāh lafẓında meẕkūrdur, *vāv*-ı resmīdür. 17 [ḫ-k-l-v] **Naḫgelūy:**

Ḳaraḥiṣārī ḳaz didükleri meşhūr ḳuş, *ivezz* maʿnāsına naḳl eylemiş. 18 [r-m-p-e] **Nerm-pāy:** Bir nevʿ maḫlūḳdur ḳayış ayaḳlu dirler. [m-k-z] **Nemekzī:** Bir nevʿ ḥalvādur. [ḳ-ş-n-b-d] 19 **Naḳş-bendī:** Naḳḳāşluḳ ve Naḳşibendiyye dirler, ṭarīḳ-i ṣūfiyyeden birinüñ adıdur ki 20 pīşvā vü sālārı Ḫˇāce Bahā'ü'd-dīn-i Naḳşbend Muḥammed bin Muḥammedü'l-Buḫārīdür ḳaddese sırrahu. 21 **Cāmī:**

Naḳşbendiyye ʿaceb ḳāfile sālārānend
Mī-berend ez-reh-i pinhān be-ḥarem-i ḳāfile-rā

22 [h-e-r] **Nehārī:** Ṣafra-şiken didükleri azacuḳ ṭaʿām ki ḳarın tamām ṭoymaz. **Şems-i F.:**

23 Be-ʿālem āz ʿahdī buved nā-hār
Ze-ḫˇān-ı şāh ber eknūn nehārī

[h-e-l] **Nehālī:** Döşencek nesnelere 24 dirler. **Ney:** Feṯḥ-i ṣarīḥ ile ḳamış, ḳasab maʿnāsına ve düdük ki çalarlar *mizmār* maʿnāsına ammā 25 ḥālā bir maʿrūf sāza dirler. **Beyt:**

Nevāy-ı erġanūn u nāle-i ney
Fürūzān ol hevādan āteş-i mey

26 [y-e-r] **Neyārī:** Maʿşūḳa oynaş maʿnāsına. **En-Nūni'l-Meksūre** 27 [ş-s-t-n] **Nişestenī:** Oturacaḳ ve binecek yirde dirler. [g-y-n-s-e] **Nigīn-sāy:** 28 Ḥakkāk ki cevāhiri yonar, düzler, ışlāḥ ider, yüzük ḳaşı ve sā'ir anuñ gibi ve ġayrı 29 nesneler. **Nişādī:** Kesr-i *nūn* ve *şīn*-i muʿceme ile ehl-i Şīrāz lüġatidür. Ḳadir degilsün dimekdür, 30 ne-tüvānī maʿnāsına ve ġarne v'ebnī, āpuḫt nişādī ve ġarne v'ebnī daḫı lüġat-i Şīrāzdur, maʿnāları 31 maḥallerinde mesṭūrdur. [g-v-y] **Nigūyī:** İyilik. **Beyt:**

Nigūyī b'ābdān kerden çonān-est
Ki bed kerden be-cāy-ı nīk merdān

396a/01 [h-e-d-g] **Nihādegī:** Kişilik ḳaftan ki cumʿalarda ve bayramlarda 02 ve ʿazīz kimesnelere varduḳda giyerler. [h-e-n] **Nihānī:** Gizlü, *sırr* ile dimek olur. **Nī:** 03 Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki nī lisān-ı Fārsīde yoḳ maʿnāsınadur, ʿArab 04 dilinde ol maʿnādan lafẓ-ı *lā* ile taʿbīr iderler, meşelā bir nesneden var mı diyü şorulduḳda 05 yoḳ diyecek yirde ʿAcem nī dir yokdur ʿArab *lā* dir yoḳdur diyecek yirde *nī-st* dirler 06 yaşdan ḳurudan nesne yoḳdur diyecek yirde ʿArab *lā-ruṭab ve lā-yābis* 07 dir ʿAcem *nī-ter-est ü nī-ḫuşk* dir niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

08 Çonān kāmil ki nī germ-est ü nī serd
Çonān ʿādil ki nī ḫuşk-est ü nī ter

Nāy ile nīnüñ farḳı 09 bundan ẓāhirdür. Birinüñ istiʿmāli ṣaḥīḥ olduġı yirde āḫirüñ ṣaḥīḥ olmaz, meṣelā 10 nā-merd dirler, nī-merd dimezler, merd nī-st dirler, merd nā-st dimezler. **Nīrūy:** Ḳuvvet 11 ü ṭāḳat. **Cāmī:**

Z'āsīb-i lengīş pā ber-ḫalel
Ze-nīrūy-ı girāyiş dest-i şel

12 [y-g-v-y] **Nīgūyī:** İyilik. [y-g] **Nīgī:** Miṣlihu. **(ʿ):**

Nīg-ist ki nīgī-st dīgerhā heme hem-çīst

13 Sāʾir adları nīgīn lafẓında meẕkūrdur. [y-v-ş] **Nīyūşī:** Mevlānā Ḥalīmī nīyūş maʿnālarına 14 ki ḳulaḳ urmaḳ ve daḫı coşup ıncḳırı aġlamaḳ maʿnāsınadur, naḳl eylemiş. 15 **En-Nūni'l-Mażmūme** [-b-] **Nübī:** Ḳurʾān ve ḫaber. [ġ-v-ş-e] **Nüġūşāy:** Ṣıġır tezegi ki 16 ḳurudurlar, yaḳarlar. ʿArabca *cille* dirler. [-v-] **Nūy:** *Vāv*uñ kesresiyile Ḳurʾān ve ḫaber, nebī 17 maʿnāsına **Nūy:** *Vāv*uñ sükūnıyıla yeñi, *cedīd* maʿnāsına. **Beyt:**

Çūn ki be-leşker ki vü ruʾyet resīd
18 Nūy nüvāziş be-vilāyet resīd

Esedī:

19 Ze-tīr ü kemān çün be-perdāḫtend
Be-nūyī zemī kār ber-sāḫtend

[h-f-t-g] **Nühüftegī:** Gizlülük. 20 **Nevʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** 21 [e-ḫ-c] **Vāḫcī:** Semer atı, bārgīr maʿnāsına. **V'ebnī:** *Bā*nuñ kesresiyile ki ṣānī-i ḥurūf-ı teheccīdür 22 ve kesr-i *nūm*la ehl-i Şīrāz lüġatidür, görürsün dimekdür. **(ʿ):**

Ve ġarne v'ebnī āpuḫt nişādī

23 ve ġarne vü nişādī daḫı lüġat-ı Şīrāzdur. Maʿnāları maḥallerinde beyān olınupdur. Maʿnā-yı 24 mıṣraʿ yoḫsa görürsün ol nesneyi ki sen aña ḳādir degilsün dimekdür. [e-l] **Vālī:** 25 Ḥākim maʿnāsına ʿArabīdür, Fārsīde daḫı şāyiʿdür. [-e-] **Vāy:** Āh u feryād, Ḳaraḥışārī 26 atmaca bāşe maʿnāsına da gelür dimiş. [e-y-l] **Vāylī:** Maḳām-ı taʿaccübde ẕikr olınur. **Necātī:**

27 Ġonca ebkārī ʿandelībi görüp
Ḳız ḳaçan geldi bunda bu didiler
28 Kūyumuz nāle ile doldurdı
Vāylī vāylī abov abov didiler

*Elif*ün ḥıẕfı cāʾizdür. [p-e-r-e] **Vepārāy:** *Bā*ʾ-i ʿAcemīyile Zühre yılduzı, 29 *nāhīd* maʿnāsına. [ḫ-c] **Vaḫcī:** Ḫurma çekirdegi, *ḫā*, *cīm* üzerine muḳaddemdür. [r-z] **Verzī:** Rencber, 30 *mütesebbib* maʿnāsına. [r-g-v-ş] **Vergūşī:** Ḳulaḳ salḳımı ki ceng ü celb daḫı

dirler. 31 *şenf* sükūn-ı *nūm*la maʿnāsına. [r-m-e-nd-g] **Vermāndegī:** İmtilādan yürek ağrımaḳ. [s-n] 396b/01 **Vesnī:** İki ʿavrat ki bir kimesne nikāḥı altında ola, Türkīde evvelkine altçı dirler 02 ṣoñuncısına ḳuma dirler, Fārsīde her birisine āḫiriye nisbet *vesnī* ü *penān* 03 dirler, ʿArab *ḍarre* dirler. **Şems-i F.:**

Ze-mürāʿāt ʿadl-i to ber-ḫ̆āst
Düşmenī ez-miyāne-i vesnī

04 [ş-n] **Veşenī:** Bigler yidegin yiden kimesne veşaḳ-dār maʿnāsına. [-ş-] **Veşī:** 05 Ḳızıl, surḫ u aḥmer maʿnāsına, *şīn*üñ taḫfīfi ve taẕʿīfi cāʾizdür. **Esedī:**

Ze-sümm-i geveznān zemīn-i cezʿ-reng
06 Veşenī geşte rīk ü şaḫ ez-ḫūn-reng

Firdevsī:

07 To-rā rūz-ı germī vü ḫūşī güẕeşt
Gül ü lāle vü reng-i veşenī güẕeşt

[ḳ-t] **Vaḳtī:** Bir vaḳt 08 dimekdür. **Vey:** Anuñ dimek olur ve şol żamīr-i ġāʾibdür, ol maʿnāsına. [y-r] **Vīrī:** 09 Cüdām ʿilleti, *neʿūẕü biʾllāh minhü*. [y-l] **Veylī:** Vāylī maʿnāsına. **El-Vāviʾl-Meksūre 10 Vī:** Ḥarf-i nidādur, *vāy* lafẓından muḫaffefdür ve bī-aṣl maʿnāsına. **Şems-i F.:**

11 Ey dil āḫir çend ez-īn ṭabʿ-ı melūl
Vī zebān tā çend ez-īn ḳavl-i güzāf

12 [y-j-g] **Vījegī:** *Zā*ʾ-i ʿAcemī ve *kāf*-ı ʿAcemīyile ṣāfīlik ve pāklik. 13 **Nevʿ-i Evvelehu El-Hāʾiʾl-Meftūḥa** 14 [e-y-h-e] **Hāy hāy:** Maḥall-i ıżṭırār u şiddetde istiʿmāl olınur bir lafẓdur. [e-y-e-h-e] 15 **Hāy-ā-hāy:** Miṣlihu. **Beyt:**

Āsmān bā-sīne-i pür-āteş ü ḳadd-i hevtā
Şod be-hāy-ā-hāy giryān Bayrām şāh

16 [r-e] **Herāy:** Altunlu eyer, zīn-i müẕehheb maʿnāsına. [r-c-e-y] 17 **Hercāyī:** Terkībisi her yirde olıcı dimekdür ve bī-vefā vü bī-ḳarār olan kimesnelere 18 ıṭlāḳ olınur, kināyeten. [z-e-r-p-e] **Hezār-pāy:** Çıyan didükleri ki ḥaşerāt-ı arżdandur, sāʾir 19 esāmīsi çihil-pā lafẓında meẕkūrdur. [z-e-r-t-v] **Hezār-tūy:** Ḳırḳbayır didükleri ki işkenbe 20 yanında olur, ʿArabca *ḫafīş* ve *ḳıbbet* dirler. [s-t] **Hestī:** Varlıḳ vücūd u ẕāt maʿnāsına da 21 gelür. Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki hestī varlıḳdur ki muḳābil-i nī-stīdür ki 22 maʿnāsı yoḳluḳdur, hestīnüñ aṣlı hestdür, var maʿnāsına niteki bu rubāʿide vāḳiʿdür. 23 **Rubāʿī:**

Ez-refte ḳalem hīç dīger-gūn ne-şeved
Vʾez-ḫorden ġam be-ḫaber-i ciger-ḫūn ne-şeved

24 Ger der-heme ʿömr-i ḫᵛīş ḫūn-ābe ḫorī
Yek-ḳaṭre ez-ānçe hepest efzūn ne-şeved

Āḫirindeki *yā* şol *yā*dur ki lisān-ı Fārsīde 25 āḫir kelimeye lāḥiḳ olur, ol kelimenüñ medlūlinde olan maʿnā-yı vaṣfiyyeti ifāde ider, meşelā merd erdür, 26 merdī erlikdür, serd, şovuḳdur, serdī, şovuḳluḳdur. [m-c-e-y] **Hem-cāyī:** Yirdeş, bir yirlü maʿnāsına. 27 [m-g] **Hemegī:** *Kāf-ı ʿAcemī*yile dükelilik. [m-h-c] **Hemecī:** Boḳ böcegi, *ceʿal* maʿnāsına. 28 [m-y-ş-g] **Hemīşegī:** Ḳıdem vü devām maʿnāsına. [-m-] **Hemī:** Dükeli, heme, cümle maʿnāsına ve böyle mi 29 dimekdür, bir ḥarfdur ki muḍāraʿat dāḫil olsa, ḥāle taḫṣīṣ ider mi lafẓı gibi Fāżıl-ı 30 Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki hemī lisān-ı Fārsīde taḳrīr içündür, evvel kelāmda olur, 31 niteki bu beytde vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Hemī tā be-gerdānī engüşterī
Cihān-rā dīger-gūn şeved dāverī

397a/01 Āḫir-i kelāmda da vāḳiʿ olupdur. **Beyt:**

Bād cūy-ı Molyān āyed hemī
02 Būy-ı yār-ı mihribān āyed hemī

Türkī dilde muḳarrer mi diyecek yirde hemī dirler, maʿnā-yı Fārsī 03 üzerine istiʿmāl iderler. [-n-] **Henī:** Siñmek, güvārende maʿnāsına ʿArabīdür. [v-e-r] 04 **Hevārī:** *Rāʾ*-i mühmele ile nā-gāh dimek olur. [v-e-z] **Hevāzī:** Miṣlihu bu lüġat *rāʾ*-i 05 mühmele ile ve *zāʾ*-i ʿArabīyile mervīdür. **Beyt:**

Hevāzī der-āmed me-rā īn nigārī
06 Me-rā teng be-girift ender-kenār

Ve bī-ʿaḳl, mecnūn maʿnāsına. **Hey:** Ḥarf-i nehydür, urma ve itme 07 ve ʿacele ile ve ḥarf-i nehydür, ṣaḳın dimekdür. **Ḥāfiẓ:**

Sāḳī egeret hevā-st bā-mey
08 Coz bāde me-yār peş-i mā hey

[y-h] **Heyhey:** Şarāb ve şarāb ḳadeḥi. **El-Hāʾi'l-Meksūre** 09 [n-d-e-n] **Hindüvānī:** Ḳarpuz, *baṭṭīḫ*, *aḫḍar* maʿnāsına. [n-d] **Hindī:** Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ 10 böyle taḥḳīḳ itmşiler ki Hind ism-i memleketdür, Hindī ol memlekete nisbeti olan nisbetde 11 lüzūm muʿteber degildür. Mensūb olan ādemi olmaḳda muʿteber degildür destede ve pāyede 12 olan *hā* gibi. **Ammā** ol nisbet ki *vāv*uñ medlūlidür, ol nisbetde hem lüzūm muʿteberdür 13 hem mensūb olan ādemī olmaḳ muʿteberdür. **Hindū** ile **Hindī**nüñ iki cihetden farḳı 14 vardur, biri bu ki ġayri diyārdan gelüp Hindde tavaṭṭun idene Hindī dirler, köyden 15 gelüp şehrde yirleşene şehrī didükleri gibi ammā Hindū dimezler, Hindū şol ṭāʾife-i 16 maḫṣūṣadur ki diyār-ı Hinde nisbet-i cebeliyyesi vardur, ʿArab ve

ʿAcem ve Türk ve Deylem gibi 17 ġayri yirden gelüp ol yirde tavaṭṭun idene Hindū dimezler, cihet-i āḫirden farḳı 18 budur ki ādemī olmayana Hindū dimezler, ḥayvān olsun cemād olsun ammā Hindī dirler, 19 meṣelā ḳılıcı Hindī ile tavṣīf iderler, tīġ-i Hindī dirler, Hindūnuñ sāʾir tafṣīli 20 maḥallinde beyān olınupdur. **El-Hāʾi'l-Mażmūme** [m-e] **Humāy:** Bir gölgesi 21 mübārek ḳuşdur gölge merġūb idügi bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

22 Kes ne-yāyed be-zīr-i sāye-i būm
Der-hümāy ez-cihān şeved maʿdūm

Ve meẕkūr ḳuşuñ gölgesi 23 kimüñ üzerine düşerise pādişāh olur dirler, ḫalḳ içinde iştihārı anuñıladur 24 ve ḫuceste mübārek maʿnāsına da gelür, āḫirinden *yā*yı ḥıẕf idüp hümā dirler. 25 *Pā*dan, *ḫā*dan, *sā*dan ḥıẕf olunduġı gibi ki aṣılları pāy u ḫāy u sāydur 26 ve hümāy bu beytde aṣlı üzerine ẕikr olınmışdur. **Beyt:**

Hümāy ber-ser-i murġān ez-ān şeref dāred
27 Ki üstüḫˇān ḫord u cānver ne-yāzāred

Cāru'llāhi ʿallāme Zemaḫşerī 28 *Esāsü'l-belāġa* nām kitābında dirler ki El-Belhi Ḥurḳate ve ismi bi'l-Fārsiyye hümāy 29 u hevāḳdur, el-levāḥim ʿalā kesri'l-ʿaẓām ve ibtilāʿhā ve yuḳāu merrü'l-belḥ fesmeḥanī timsāleey 30 vaḳiʿ ʿallā ẓılle fī'l-meṣel hüve ānes mine'l-melḥ ü īmen mine'l-Belḥi cūbīne daḫı dirler, sāʾir esāmīsi 31 hümā lafẓında mesṭūrdur. [v-ş-e] **Hūşānī:** Naṣṣārī ḫācların ṣuya bıraḳduḳları 397b/01 gün *hūşān* daḫı lüġatdür. [v-ş-n] **Hūşenī:** Çevġān. 02 **Nevʿ-i Evvelehu El-Yāʾi'l-Meftūḥa** 03 [e-b-e-n] **Yābānī:** Vaḥşī maʿnāsına. [e-d-e-m-ş] **Yādāmşī:** Ḫˇārezm dilinde eli yufḳa 04 teng-dest maʿnāsına. [e-b-v] **Yābūy:** Ḳaraḥışārī at, feres maʿnāsına naḳl eylemiş. 05 [e-r-v] **Yārūy:** Yara, zaḫm maʿnāsına ve curḥ.[3239] [e-r] **Yārī:** Yārdım ve dostluḳ muʿāvenet maʿnāsına. 06 **Beyt:**

Menem kʾez-zaḫm-i tīġem bīşe ḫālī ez-ġażanfer şod
Felek yārī ne-kerd ey dūstān düşmen mużaffer şod

07 *Miʿyār-ı Cemālī* ṣāḥibi *dü-birāder ki dü-zen dāşte bāşed o-rā yārī* 08 *ḫˇānend* diyü bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Egerçi ḫışm bordend ez-vifāḳeş
09 Demī yārī zend yārī zehārī

Türkīde ilti didükleri ki iki birāder ʿavratları birbirine 10 ilti dirler, ʿArabīde *silefet* dirler. [e-r-e] **Yārāy:** Zehre ve ṭāḳat ve ḳudret ü mecāl 11 ve çāre ve ey yār dimekdür,

[3239] Yara, zaḫm ve curḥ maʿnāsına. 3. (455b/13)

yārā lafẓında baʿżı tafṣīl ve Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳüñ taḥḳīḳi meẕkūrdur. 12 [s-e-m-y-ş-y] **Yasāmīşī:** Zebān-ı Ḫˇārezmde żabṭ u rabṭ maʿnāsına. [e-z] 13 **Yāzī:** *Zāʾ*-i ʿArabīyile ekinci, zirāʿ, yāz daḫı lüġatdür. [e-l] **Yālī:** Deñiz kenārı, sāḥil maʿnāsına 14 yelī daḫı lüġatdür. [e-m-ç] **Yāmçī:** Ḫˇārezm dilinde çūbāna dirler, rāʿī maʿnāsına. [e-v-r] **Yāverī:** 15 Yardım, muʿāvenet maʿnāsına. **Beyt:**

Be-her kār ez-o ḫˇāstī yāverī

16 Eger ṣulḥ buvedī vü ger dāverī

[ḫ-n] **Yaḫnī:** Ṣuda ḳaynamış et ki Türkīde ve ʿArabīde daḫı müstaʿmel 17 lüġatdür ve ortaya ḳonmış nesne. [ġ-m-e] **Yaġmāy:** Tārāc ʿArabīde *nehb* ü *ġāret* 18 maʿnāsına sāʾir tafṣīli ve esāmīsi yaġmā lafẓında meṣṭūrdur. [ġ-m-e-y] **Yaġmāyī:** Yaġmācı 19 ve yaġmālanmış māl ü menāl. [ġ-n] **Yaġnī:** Yaḥnī maʿnāsına. [k-e-n-g] **Yegānegī:** Hünerde ve fażlda 20 bir daḫı naẓīri olmayup vaḥīd ü ferīd ola. [k-b-e-r-g] **Yek-bāregī:** Bir kezden ve 21 bi'l-külliye dimekdür. [k-l-ḫ-ş] **Yek-laḫşī:** Eblehlik ve bedbaḫtlik.[3240] **Cāmī:**

Kesī gū-rā dil ez-ġam laḫşet laḫşet

Ze-yeklaḫşī-st ger māyil ne baḫş-est

[k-b-s] **Yek-besī:** Bir kez dimek olur. **Ebū Şekūr:**

Be-cengī me-kon cāvirān yek-besī

22 Be-dīn-i ārzū çün menem ḫod resī

[k-p-n-d] **Yek-pendī:** Yiñlük. [k-b-n] **Yek-bünī:** Bir dip 23 fesligen. [k-ç-n-d] **Yek-çendī:** Birez vaḳt ve birḳaç maʿnāsına. [-k-] **Yekī:** Birisi gāh olur 24 żarūret-i vezn içün *kāf* müşedded olur. **Esedī:**

Ze-yekkī sitāned hemī ḫūş u rāy

25 Ze-yekkī ser ez-dīgerī dest ü pāy

Fāżıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳīḳ eylemişler ki yek mebdeʾ-i 26 ʿadeddür ki lisān-ı ʿArabīde oña vāḥid dirler, Türkī dilde bir dirler, niteki bu beytde ẓāhirdür. 27 **Beyt:**

Be-yek sāʿat be-yek laḥẓa be-yek-dem

Dīger-gūn mī-şeved aḥvāl-i ʿālem

28 Yekī şol maʿdūddur ki maʿnā-yı yek ile mevṣūfdur Türkī dilde aña bir dirler, 29 niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Mer ez-dest-i hünerhāy-ı ḫīşten feryād

30 Ki her yekī be-dīger-güne dāredem nā-şād

[3240] 16. (382a/08)

Her yekīnüñ āḫirindeki *yā*, *yā* ʾ-i nisbetdür, mevṣūfı 31 vaṣfa nisbet itmişlerdür. Mescid, cāmiʿ didükleri gibi, maʿnā-yı müteḥaddede ki Türkī dilde 398a/01 önünde bir ile taʿbīr iderler. Yekī istiʿmāl olınur, niteki bu beytden ẓāhirdür. **Beyt:**

02 İmrūz u berī ve dī vü ferdā
Her çār yekī buved to ferdā

Mışrāʿ-ı evvelde vāḳiʿ 03 olanuñ ferdānuñ maʿnāsı yarındur, müfreddür, mışrāʿ-i ṣānīdeki ferdā mürekkebdür 04 bir cüzʾi ferddür, maʿnāsı yalñuzdur, bir cüzʾi de aydur, āḫirinden ḥarf-i *yā* ḥıẕf 05 olınmışdur, maʿnāsı gel dimekdür, āmedenden emrdür, ʿālem-i kevn u fesāda taʿalluḳdan 06 tecerrüd ile emrdür, murād ʿalāyıḳ-i ʿālemden mücerred ol dimekdür, yekī maʿnāsında gāh olur 07 yek de istiʿmāl olınur, niteki bu beytde ẓāhirdür. **Beyt:**

Der-mezbele-i vücūd her yek
08 Hemçün ḫar u seg hemīşe der-teg

[l-v] **Yelūy:** Yelve ḳuşı. [-l-] **Yelī:** Sāḥil, yālī 09 maʿnāsına Türkīde de müstaʿmeldür, deñiz yelīsi. [k-m-ṣ-l-y] **Yek-muṣallī:** Bir üstūretluḳ. 10 **Ḳışm-ı Ṣānī der Maṣādır. Nevʿ-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde** 11 **Ābādān kerden:** ʿİmāret eylemek. **Āb-āverden:** Ṭavar ayaġına ṣu inmek 12 marażı ẓāhir olmaḳ. **Ābadān kerden:** ʿİmāret eylemek, ābādān kerden maʿnāsına. **Āb-keşāden:** 13 Ṭavar ṭırnaġına inen ṣuyı çıḳarmaḳ. **Ābisten:** Yüklü olan dişi. 14 **Ābisten kerden:** Yüklü eylemek. **Āb-şorden:** Yoġurmaḳ taʿcīn maʿnāsına. **Ācesten:** 15 Bir yire aġaç yāḫūd daş ve degnek dikmek, nev-āceste dirler, yeñi dikilmiş 16 baġa. **Āḫten:** Bir kimesne üzerine ḳılıç ve bıçaḳ çekmek ve süñü ḥavāle itmek. 17 **Esedī:**

Dīger bāre her dü sipeh sāḫtend
Keşīdend ṣaf-ı tīġ ü ḫışt āḫtend

Ve çalmaḳ 18 ve ögretmek ve idmān itmek ve erimek, güdāḫten maʿnāsına ki ʿArabca *ḍevb* 19 dirler ve yetişmek ve yetişdirmek ve göz gözmek maʿnāsına naḳl olındı. **Āḫānīden:** 20 Müteʿaddī. **Āḫtānīden:** Taʿdiye āḫtānd. **Ārāsten:** Bizemek yaʿnī zīnet itmek. 21 **Ārāsten:** Miṣlihu müsteḳbelātında *sīn yā*ya ḳalb olınur, ārāyed ü ārāyende dirler. 22 **Selmān:**

Bisyār me-şev ġırre be-dīn-i ḫüsn-i dil-āvīz
K'īn ḫüsn-i dil-āvīz-i to-rā ʿaşḳ-ı men ārāst

23 **Unṣurī:**

Be-nām künyetet āraste bādā

Sitāyiş-gāh-i şiʿr ü ḫuṭbe tā ḥaşr

24 Ārāġīden: Diñlenmek ve ḳarār itmek yaʿnī dölenmek. **Ārāmānīden: 25** Ḳarār itdürmek ve diñlendürmek taʿdiye. **Ārāmden:** Miṣlihu. **Ārānīden: 26** Bizemek zīnet itmek maʿnāsına. **Ārām kerden:** Miṣlihu. **Ārāmden:** Miṣlihu. **27 Ārāmīden:** Miṣlihu. **Ārāmden:** Miṣlihu, āramīden yāḫūd ārāmden taḫfīf olınmışdur. **28 Firdevsī:**

Çü bī-dār bāşī to ḫˇāb āyedem
Çü ārāmde bāşī şitāb āyedem

398b/01 **Ārāyiş kerden:** Bezemek, ārāsten maʿnāsına. **Ārāyīden:** Miṣlihu. **02 Ārāyānīden:** Müteʿaddī bezenmek, ārāyid, ārāyānd maʿnāsına. **Āruġ zeden: 03** Gegirmek, ceşāʾ maʿnāsına. **Ārūġ zeden:** Miṣlihu.

Beyt:

Nān-ı ḫod bā-tere vü dūġ zenī
04 Be-geh ez-ḫˇān-ı şeh ārūġ zenī

Ārūġ kerden: Miṣlihu. **Ārūġ kerden: 05** Miṣlihu ve sepelemek maʿnāsına ḳaṣrıla daḫı lüġatdür. **Āzden:** Bıçaġı **06** bir nesneye şançmaḳ ve igne ile bir nesneyi şırıtmaḳ yaʿnī ildürmek **07** ve bir nesneyi tīl ile berkitmek ve'l-ḥāṣıl muḥkem itmek maʿnāsınadur. **08 Şākir-i Buḫˇārī:**

Endām-ı düşmenān-ı to ez-tīr-i nāvekī
Mānend-i şevek ḫūşe-i cev bād āzde

09 Esedī:

Bī-endāze sīmīn ü zerrīn ü dih
Derūn-ı müşk bīrūn be-der āzde

10 Cānver ṣūretinde düzülmüş şarāb āletleri **11** ve ḳap ḳacaḳ vaṣfında dinilmişdür. **Āzār kerden:** İncitdürmek, müteʿaddī. **Āzerīnden: 12** *Ṣıḥāḥ-ı ʿAcem* ṣāḥibi āzürden maʿnāsına naḳl eylemiş. **Ārzem dāşten:** Ḥürmet **13** itmek, aġırlamaḳ maʿnāsına ājürem o dü-ḥürmet maʿnāsına *zāʾ*-i ʿAcemī baʿdehu **14** *rāʾ*-i mühmele iledür. **Āzmūden:** Ṣınamaḳ, tecrübe itmek ve yoḳlamaḳ **15** maʿnāsına, müsteḳbelātında *vāv* ı *elif*e ḳalb iderler ve mābaʿdında bir **16** *yā* ziyāde idüp azmāyid ü āzmāyende dirler. **Āzmūn kerden:** Miṣlihu. **17 Ājenden:** *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ve *zāʾ*-i ʿArabīyile igne ile bir nesneyi şırıtmaḳ ve tīl ile **18** bir nesneyi berktimek ve nīgendelemek ve egelemek āzden maʿnāsına. **19 Ājendānīden:** Müteʿaddī. **Ājīden:** Miṣlihu. *Zāʾ*-i ʿAcemīyile ve *zāʾ*-i ʿArabīyile mervī lüġatdür. **20 Āsā kerden:** Esnemek, ṣūʾbā maʿnāsına. **Āsā keşīden:** Miṣlihu. **Āsā kināyīden: 21** Esnetmek, müteʿaddī. **Āsāyiş kerden:** Diñlenmek.

Āsāyīden: 22 Miṣlihu diñlenmek ve diñlendürmek maʿnāsına, hem lāzım hem müteʿaddī istiʿmāl 23 olınur. **Āsāyānīden:** Müteʿaddī. **Āsūden:** Diñlenmek ve diñlendürmek. 24 Āsāyīden gibi müstaḳbelātında *vāv*-ı *elif*e ḳalb idüp mābaʿdına 25 bir *yā* getürürler, āsāyid dirler. **Āşāmīden:** İçmek, *şürb* maʿnāsına. 26 **Āşāmānīden:** Müteʿaddī. **Āşürden:** Işfahānīler lisānında yumaḳ, *ġusl* 27 maʿnāsına ve yoġurmaḳ, *ʿacn* maʿnāsına. **Āşüften:** Āşūften lafẓından muḫaffefdür 28 muṭlaḳā müteġayyir ve ḳarış muruş olmaḳ maʿnāsına gelür, ʿaḳlda ve ḥālde ve 29 sāʾir umūrda her nesne taġayyüründe istiʿmāl olınur, ādemīde ve ġayrīde. 30 **Āşüftānīden:** Müteʿaddī. **Āşüfte şoden:** Delü olmaḳ, mecnūn maʿnāsına. 31 **Āşüfte kerden:** Delü yaʿnī mecnūn eylemek. **Āşūften:** Āşüften maʿnāsına. **Āġārīden:** 399a/01 Işlanmaḳ, ışlatmaḳ hem lāzım hem müteʿaddī istiʿmāl olınur. **Āġārānīden:** Müteʿaddī 02 **Āġāz konānīden:** Miṣlihu. **Āġālīden:** Bi'l-medd ve'l-ḳaṣr. Yiletmek, taḥrīṣ maʿnāsına. 03 **Esedī:**

Ki bā-ḫışm ḫışm er ber-āġālidet
Be-yek-dem hem ez-dūr be-fezāiledet

Mürevvaḳī:

04 Çün kelāje heme dozdend ü zebānīde çü ḫād
Şevem çün būm u bud āġāl çü demne heme sāl

05 ber-āġālīden daḫı lüġatdür ve ḳaçurmaḳ ve sekerān u 06 ḥayrān maʿnāsına daḫı naḳl olınmış. **Āġālānīden:** Müteʿaddī. **Āġālişten:** 07 Birbiri üzerine atmaḳ. **Āġālişīden:** Miṣlihu. **Āġaşten:** Āġīşten lafẓında 08 taḫfīf olınmışdur. Nem çeküp yumşamaḳ ve yumşatmaḳ hem lāzım ve hem 09 müteʿaddī istiʿmāl olınur ve nemgīn itmek ve ışlamaḳ ve itmegi ṣuya ṭoġramaḳ 10 ve muṭlaḳā ṭoġramaḳ, ʿArabīde taḳṭiʿ maʿnāsına ve yoġurmaḳ, siperişten 11 maʿnāsına ve aʿżā uyuşmaḳ. **Firdevsī:**

Ez-Īrānīyān men besī keşteem
12 Zemīn-rā be-ḫūn-ı gül āġaşteem
13 Hezārān dürūd u hezārān selām
14 Ze-mā ber-Muḥammed ʿaleyhi's-selām

DİZİN-SÖZLÜK

Madde başı	Türkçe	Arapça	Farsça	Menşei
ā: (005b/29)	gel		āy	
āb: (027a/31)	şu, aġustos	māʾ, ebū'l-ġıyāt, ebū'l-ḥayāt, ebū'l-ʿubāb, ebū ḥayyāt		
ābā: (006a/03)	içmek, yiyiş	ʿacebā	ḫūriş, āşāmīden	
abā: (007b/16)	yiyiş, içmek	imtinā	āş, ḫūriş	Arapça
ābād: (064b/17)	şin, yazı	maʿmūr, şaḥrā, dāʾimā	āferīn, hemīşe	
ābādān kerden: (398a/11)	ʿimāret eylemek.			
ābādān: (249b/16)	şin olan yir		burc-ı ḥişār, burc-ı felek	
ābadān: (249b/28)	maʿmūr		ābādān	
ābādānī: (374a/13)	şinlik	ʿimāret		
ābāhā: (006a/07)	aşlar			
ābām: (236a/22)	borç	deyn	āvām	
ābān: (249b/17)	yaz ayı, orta güz ayı, ṭaġ	kūh	āb	
ābār: (087a/15)	ḳurşun, erimiş ḳurşun	raṣāṣ		
āb-āşāmī: (374a/13)	içecek şu.			
āb-āverde: (308b/24)	at ve ḳatır ve ḫar ṭırnaḳlarına inen ʿillet		āverde	
āb-āverden: (398a/11)	ṭavar ayaġına şu inmek marażı ẓāhir olmaḳ.			
ābāyān: (249b/15)	bir ṭaġ adıdur			
āb-cāme: (308b/26)	esbāb ve el yuyacaḳ ḳab.			
ābcū: (296b/01)	ḳavun, ḳarpuz.			
ābdān: (249b/24)	şu yiri, şuluḳ ve egrek, ḳavıḳ, ḳavun ve ḳarpuz	ḥavża, meṣāne		
ābdān kerden: (398a/12)	ʿimāret eylemek		ābādan kerden	
āb-dāndān: (249b/30)	yorılmuş, şu gibi çalḳanur diş	żaʿīf	zebun	
āb-dānī: (374a/14)	bkz. ābādānī			
āb-dār: (087a/24)	şulu nesne			
ābde: (308b/30)	herze ve ʿabeṣ söz söyleyici, ḥikāyet veyā bir ġarīb söz	meṣel.		
āb-dendān: (250a/01)	bkz. Āb-dāndān			
āb-dest: (036a/19)	ābdest	vużūʾ, ibrīḳ		
ābdestā: (006a/07)	ibrīḳ-i ābdestān			
ab-destā: (007b/20)	ibrīḳ			
āb-destān: (249b/29)	ibrīḳ.			
āb-destdān: (249b/29)	bkz. āb-destān			
ābe: (309b/09)	şāfī			
āb-efserde: (308b/23)	yaḫnī	ḳarīs	āb-sert	
ābere: (308b/31)	ḳaftān yüzi	ẓıhāre		
abestā: (007b/22)	ibrāhim peyġambere			

	ʿaleyhi’s-selām , ṣuḥufuñ tefsīri			
āb-gāh: (309a/21)	çeşme ḥavżı ve suvad.			
ābgīne: (309a/23)	ṣırçadan olan ẓarf			
āb-gīr: (087a/28)	gölcük, egrek, ḳaḳlıḳ	līf, cüllāh		
āb-gūn: (250a/09)	māʾī reng, gök renklü ḳılıç ve bir nevʿ bıçaḳ, ṣırça			
āb-güẕār: (087a/28)	çapar ulak			
āb-ḫˇast: (036a/17)	ada	cezīre		
āb-ḫˇor: (087a/16)	ṣulanıcı ve ṣu içici, ṣuvad			
āb-ḫare: (308b/27)	ṣulayıcı ve ṣu içici, ṣuvad		āb-ḫor, āb-ḫord	
āb-ḫord: (064b/21)	ṣu içicek yir, ṣuvad			
āb-ḫore: (308b/29)	bkz. āb-ḫāre			
ābḫū: (296b/01)	ada, ṣuvād	cezīre	āb-ḫūst, āb-ḫūr	
āb-ı māh: (309b/09)	yayuñ āḫir ayı.			
āb-ı neşāṭ: (181b/21)	erlik ṣuyı	meẕī		
āb-ı püşt: (036a/16)	meni	nuṭfe		
āb-ı revġan: (250a/03)	et ṣuyı	zerīḳā	çervīş	
āb-ı serdī: (374a/15)	ṣovuḳluḳ, tebevvül ṣoñına gelen ṣu	vedī		
āb-ı siyāh: (309a/07)	göz yaşı	demʿ		
āb-ı ser: (087a/26)	puḫtī	ḳarīs	āb-ı serd	
āb-ı zindegānī: (374a/14)	āb-ı ḥayāt			
ābī: (374a/16)	ayva, ördek, ṣuya mensūb	seference		
ābile: (309b/01)	bedende ẓāhir olan ḳabarcıġa dirler, itdirsegi	cederī	ābleh	
ābile-i çeşm: (236a/24)	itdirsegi			
ābilīse: (309b/07)	ekinci	ḥāriş		
ābistāne: (309a/05)	baḳır çölmek			
ābisten kerden: (398a/14)	yüklü eylemek.			
ābisten: (250a/06)	yüklü olan dişi			
ābisten: (252a/10)	yüklülik			
ābisten: (398a/13)	yüklü olan dişi.			
ābistengāh: (309a/06)	āb-ḫāne			
ābīşen: (250a/12)	güyegü göñlegi.			
ābiş-ḫˇor: (087a/26)	āb-ḫˇor			
ābiş-hˇorden: (250a/08)	ṣu içecek yir		ābiş-ḫˇor, ābiş-ḫord	
ābiş-ḫord: (064b/24)	ṣu içicek yir		āb-ḫord	
ābiştengāh: (309a/08)	āb-ḫāne			
āb-kāme: (309a/10)	sirke gibi bir ekşi ṣudur, ekşi aş, turşī ṣuyı, tarḫāna aşı, bāzirgān aşı.	mervī		

āb-kend: (064b/25)	seyl uġraġı, gölcük		āb-gīr	
āb-kende: (309a/22)	seyl uġragı, ṣuvad		āb-gīr, āb-kend	
āb-keş: (167a/04)	saḳā, ṣu çeken ṭavar.			
āb-keşāden: (398a/12)	ṭavar ṭırnaġına inen ṣuyı çıḳarmaḳ.			
āblaḳ: (190a/29)	iki renklü, alacalı at			Arapça
āblec: (050b/13)	açuḳ ḳaşlu			
ābleh: (311b/27)	bön		sāde-dil	Arapça
āblūc: (050a/18)	şeker-nebāt.			
āb-nāk: (193a/04)	içine ṣu siñmiş			
ābnīn: (249b/22)	ferīdūnuñ babası			
ābnūs: (157b/03)	siyāh muḥkem berk aġacı, bellūṭ aġacı, yüklü			Yunanca
aboḳrāṭ: (181a/04)	hipoḳrat			Yunanca
āb-rāhe: (308b/31)	ṣu yolı.			
abrikākiyā: (007b/21)	örümcek evi	beytü'l-ʿankebūt		Yunanca
āb-rīz: (126a/16)	ṣu dökecek yir	müsteraḥ	āb-ḫāne	
āb-rīze: (309a/01)	āb-ḫāne			
āb-rū: (296b/03)	yüz ṣuyı	edeb, manṣıb	cāh	
āb-serd: (064b/23)	buḫtī, ṣovuḳ suya	ferīs	āb-ı sert	
ābsere: (309a/07)	puḫtī āb		füsürde	
āb-sert: (036a/20)	yaḫnī	ḳarīş		
ābşem: (236a/22)	gügül			
ābşīm: (236a/24)	gügül		ābşem	
ābşorden: (398a/14)	yoġurmaḳ	taʿcīn		
āb-tābe: (308b/25)	baḳır çölmek, āftābe	ibrīḳ		
abtere: (308b/26)	ḳavlaḳ deve.			
ābūbān: (250a/10)	peşīmān			
abūḳānos: (157b/16)	ġāsūl-ı rūmī			Arapça
āb-yār: (087a/30)	ṣu ṣuvarıcı bāġ ve ekin			
āb-zār: (087a/25)	ot yem		hevīc	
ābzārdān: (250a/04)	ṭaʿama ekdükleri otları ḥıfẓ itdükleri ābārner dinilen ẓarf			
ābzāre: (309a/02)	ot yem		ebrāz	
āb-zerd: (064b/23)	ṣarı ṣu.			
ābzere: (309a/03)	sīstān vilāyetinde bir ırmaḳ adıdur.			
ābzih: (309a/05)	ṣıẓındı	reşḥa	ābize, ābre	
āc: (050a/18)	ılġun aġacı, eṣil ü ṭurfāʾ		āj	
āc: (050b/13)	ılġun aġacı		āc, āj	
ācesten: (398a/14)	bir yire aġaç yāḫūd daş ve degnek dikmek, yeñi dikilmiş bāġa dirler.		nev-āceste	

āclaḳī: (374a/18)	żiyāfet-i ʿāmme			
āçār: (087b/02)	her nesnenüñ ṭarāveti, ṣoġan turşīsi, sirkelü soġan, sirkelü aş		rīçāl	Türkçe
āçī: (374a/19)	atmaca, şikārī ḳuş	vezīr		
ādemī: (374a/20)	buġday añlu, ādeme mensūb	esmer		
ādreng: (193a/05)	tār u mār, helāklik, miḥnet ü ġuṣṣa, müşkil ü ṣarb nesne, büyük, ġam u miḥnet		büzürg	
āergīs: (157b/03)	amberbārīs aġacı.			Ar+Lat.
āf: (186b/19)	āb			
āfd: (065a/13)	ʿaceb, birāder-zāde, ḫᵛāher-zādeye		şüküft	
āfder: (088a/30)	birāder-zāde, ḫᵛāher-zāde	aḳud	efed	
zāfe: (340a/11)	deve ṭabanı, kümren			
āferīde: (310b/14)	yaradılmış	maḫlūḳ		
āferīdgān: (251a/07)	yaradılmışlar			
āferīd-kār: (088a/31)	yaradıcı	ḫāliḳ		
āferīn: (251a/08)	duʿā-yı ḫayr u taḥsīn			
āferīnende: (310b/15)	yaradıcı		āferīd-kār	
āferīniş: (167a/28)	ögüş ve yaradılış			
āfet-i dīv: (296b/10)	uçuḳ ṭutmaḳ.			
āfīlen: (251a/21)	bir otdur eṭıbbā ḳatında maʿrūfdur	efsenteyn		
āfitāb: (028a/23)	güneş	şems		
āfitābe: (310b/12)	ḳumḳuma	ibrīḳ, matāra		
āfitāb-perest: (036a/25)	güneyik çiçegi, ḳaya keleri, gelincik çiçegi	ḫurbā		
āfitāve: (310b/13)	āfitābe			
āfrūşe: (310b/14)	bir nevʿ ḥalvā	ḫabīṣ		
āfūş: (167a/30)	ḳaplan, arslan		bebr	
āgāh: (310b/16)	uyanıḳ		āgāh, āgeh, ḫaber-dār	
āġālānīden: (399a/06)	müteʿaddī.			
āġālīden: (399a/02)	yiletmek, ḳaçurmaḳ	taḥrīṣ, sekerān, ḥayrān	ber-āġālīden	
āġāliş: (167a/24)	bkz. āġāteş			
āġālīş: (167a/26)	bkz. āġāteş			
āġālīş: (168a/02)	bkz. āġāteş			
āġālişīden: (399a/07)	āġālişten			
āġālişten: (399a/06)	birbiri üzerine atmaḳ			
āġande: (310b/11)	ṭolu		pür	
āġār: (088a/26)	ışlamak, ışlatmaḳ			
āġāre: (310a/30)	naʿleyn ṣırımı, astarlıḳ meşīn, sızu	naḫḫās		

āġārīden: (398b/31)	ışlanmaḳ, ışlatmaḳ			
āġar-rūz: (126a/18)	ikindi			
āġāş: (167a/22)	kimseyi kimseye añduran kimesne			
āġaşte: (310b/09)	ḳarışmış, yoġrulmış, nem çeküp ışlanmış ve yumuşamış			
āġaşten: (399a/07)	nem çeküp yumşamaḳ ve yumşatmaḳ, nemgīn itmek, ışlamaḳ, itmegi ṣuya ṭoġramaḳ, yoġurmaḳ, aʿżā uyuşmaḳ	taḳṭiʿ	āġīşten, siperişten	
āġāteş: (167a/23)	bir nādānı azdurup yaramaz nesne ögretmek			
āġāz konānīden: (399a/02)	āġārānīden.			
āġāz: (126a/26)	başlamaḳ	evvel, ibtidā		
āġāze: (310b/01)	ökçe aġacı.		āġāre	
āġāz-kār: (088a/30)	işüñ evveli.			
āgeh: (310b/21)	āgāh			
āgende: (310b/18)	ṭıḳılup ṭopṭolu olan nesne		saḫtī	
āgeşte: (310b/17)	muḥkem baġlanmış			
āġīl: (224a/15)	göz ḳoyar ve ġille bakış		çeşm-i āġīl	
āgīn: (251a/23)	bir nesnenüñ yaṣdıḳ gibi minder gibi yorġan gibi içine ṭoldurduḳları nesne			
āġīşne: (310b/12)	ḥayrān.		āġışte	
āġra: (310b/01)	ḳurlaġan ʿilleti, ḫıyāruk renci, demregi ʿilleti, çıban, pergār dāʾiresi	dūḥse, selʿat	beryūt	
āġūş: (167a/26)	ḳucaş ve ḳucaḳ ve ḳucaḳlamaḳ		āġūşīden ve āġūşten	
āgūş: (167a/31)	bir ḳucaḳ nesne, ḳucaḳ	kenār	āġūş	
āh: (311b/01)	derdile ve ḥāletile gelen nefes.			
āhaḫte: (311b/03)	āhīḫte çekilmiş		āḫaḫte, keşīde, āhīḫte	
āḫāl: (224a/12)	saḳat, düşkün olup yabana atılan nesne			
āhān: (251b/27)	demür	ḥadīd		
āhāne: (311b/01)	baş depesi ve ṭaġ depesi ve depecik ve çārṭāḳ ve ṭāḳ-ḫāne			
āḫānīden: (398a/19)	müteʿaddī.			
āḫār: (087b/04)	saḳaṭ olup yabana atılan nesne		āḫāl	
āhār: (088b/17)	saçaḳ ve ḫaşıl	cerş		
āḫaş: (167a/07)	ḳıymet			
aḫaş: (167b/10)	ḳıymet			

aḫceste: (311b/28)	ḳapunuñ alt işigi, erġuvān çiçegi		āḫeste, aḫkūn	
āhek: (193a/28)	alçı, kireç, ḫırızma			
āhen: (252a/06)	demür	ḥadīd		
āhenc: (050b/09)	fitīl, diş ḳurcalayacaḳ ḫilāl, ḳısac, ḳılıç ve bıçaḳ çekmek	kelbeteyn	keşīd	
āhencelūġ: (182b/03)	ṣıḳmaḳ	ʿaṣr		
āhençe: (311b/07)	çenber, ḥalḳa		kenār-gīr	
āhen-dīk: (193a/28)	demür çölmek.			
āheng: (193a/29)	ḳaṣd, ʿazm, ḥamleye			
āhenger: (088b/19)	demirci	ḥaddād		
āhen-i ner: (088b/20)	pūlād demür, çelik			
āhen-keş: (167b/04)	mıḳnāṭīs.			
āhen-rübā: (006b/27)	mıḳnaṭıs		seng-i āhen-rübā, seng-i āhen-keş	
āhen-rübāy: (374b/09)	mıḳnāṭīs		āhen-rübā	
āhen-sā: (007a/07)	demir egesi		āhen-sāy	
āhen-sāy: (374b/10)	demir egesi		āhen-sā	
āhen-şiyār: (088b/19)	ṣabān demüri.			
āḫeste: (309b/18)	ḳapunuñ alt eşigi.		āḫte, āḫeste	
āheste: (311b/06)	nerm ve dölek olan	vaḳūr	ārḫūn	
āheste-suḫen: (252a/06)	fısıldı.			
aḫger: (088b/30)	ḳızıl ḳor			
aḫgūje: (312a/01)	ḫurmā bāġçesi ve çaġla ve ḫurmā ḳoruġı.		aḫgūze	
aḫgūr: (089a/02)	ḳoruḳ			
aḫgūze: (312a/01)	selmin, dügme iligi.		aḫgūje	
āh-ı o: (296b/16)	āh ez-dest-i o			
āhiḫt: (036a/29)	tīġ ü ḫançer ve bıçaḳ çekdi ve ḳasd eyledi			
āhīḫt: (036a/31)	āhiḫt			
āhīḫte: (311b/14)	çekilmiş		keşīde	
āḫīj: (155a/16)	dīvār mühresi ve balçıġı, dīvār			
āḫir: (087b/06)	taʿrīż ü taʿaccüb ü tenbīh maḳāmında istiʿmāl olınur, ḥaḳ teʿālānuñ ṣıfatı			Arapça
āḫir-germābe: (309b/18)	ḳurna.			
āhirīn-ḫˇāb: (027b/10)	ölüm	mevt		Ar.+Far.
āḫir-kār: (087b/12)	işüñ āḫiri			Ar.+Far.
āhiyāne: (311b/12)	baş çanaġı, eñse çuḳurı, depe, yelimḳara, ökse	ḳaḥf	tefāġ	
āḫīz: (126a/18)	dīvār mühresi ve balçıġı, dīvār			
āhīz: (126b/03)	yap yap			
āḫīz-ger: (087b/14)	kerpiççi			

aḫkel: (224b/04)	arpa ve buġday ḳılçıġı, uzun başlu			
aḫkelendū: (296b/23)	oġlancuḳlar eline avunmaḳ içün virdükleri çıkşaġu, ḳaşaġu	ahgelendū, aḫkendū		Far.+Tr.
aḫkem: (236b/14)	ḳaṣnaḳ	çenber		
aḫkendū: (296b/26)	aḫkelendū			
āḫkūçe: (311b/31)	dügme iligi			
aḫkūjne: (311b/31)	āḫkūçe			
aḫkūk: (193b/12)	ḫurmanuñ gök, ḫām ḳorugı.			
aḫkūkeş: (167b/14)	ḫurmanuñ gök ḳorugı.			
aḫkūn: (252b/04)	dügme iligi.			
aḫkūne: (312a/03)	dügme iligi		aḫkūn	
aḫkūş: (167b/13)	çig		nā-puḫte	
aḫlālūs: (157b/17)	çavlanmaḳ, dediḳodı		ġulgule	
āhne: (311b/08)	bkz. āhāne			
āhnū: (296b/17)	ehl-i żanaʿat kendü işinüñ fāʾidesin istemek.		ḫarşe-i ḫ˘īş-i pīşe-kārān	
āhnūd: (065a/22)	ḫamse-i müsteraḳanuñ evvel güni		āhnūz	
āhpene: (311b/08)	çenber			
āḫriyān: (250a/14)	ḳumaş, ḳumaş ṣoñı, uṣūl ü üslūb bilmez taşlaḳ ādem	metāʿü'l-beyt		
naḫşeb: (030a/09)	māverāʾün-nehrde tirmiẕ yanında bir şehr adıdur			
aḫşem: (236b/13)	dimāġı	zükām		
āḫşīc: (050a/19)	żıdd-ı düşmen		aḫşīcān	
āḫşīcān: (250a/16)	ʿanāṣır-ı erbaʿa			
āḫşicān: (250a/19)	āḫşīcān.			
āḫt: (036a/21)	uzatdı dimekdür.			
āḫtānīden: (398a/20)	taʿdiye			
āḫte: (309b/14)	ṭaşra çekilmiş nesne, irişdirilmiş, ögrenmiş, inenmiş at	ẕelūl, ḥaḍī		
āḫten: (250a/13)	bir pādişāh adıdur ve ilçi			
āḫten: (398a/16)	bir kimesne üzerine ḳılıç ve bıçaḳ çekmek ve süñü ḫavāle itmek, çalmaḳ ve ögretmek ve idmān itmek, erimek, yetişmek ve yetişdirmek ve göz gözmek	ḍevb	güdāḫten	
aḫter: (088b/28)	yıldız	necm, ṭāliʿ	sitāre, fāl	
aḫter-gū: (296b/23)	yumcı.	müneccim		
aḫter-gūy: (374b/15)	fālcı ve yumcı.			
āhū: (296b/18)	geyik	ẓaby, ʿayb		
āhūber: (088b/20)	maġāra			

āhūbere: (311b/09)	geyik buzaġusı, ġazāl			
āhūl: (224b/01)	maġāra, naḳab-zen ḫırsız			
āhūn: (252a/07)	geyik buzaġusı			
āḫur: (087b/05)	ḳurna, ṭavar yatup ṭuracak ve yem yiyecek yir	ḥavż, ıṣṭabl	āḫūr	
āḫūr: (087b/13)	ṭavar ṭurup yatacaḳ yir ve yem yiyecek maḥall, ḳurna	ḥavż	āhur	
āhūvere: (311b/12)	āhūbere			
āhvān: (252a/06)	maġara, raḫne, naḳab			
āhyāne: (311b/03)	eñse çuḳurı			
āḫye: (309b/18)	ṭavar, ögrek, ṭavar ögrek, ṭavīle ḳazıġı ve ipi	sütūr		
āhzen: (252a/05)	neft			
āj: (155a/18)	zeyrek, od ḳoġı, yılġun aġacı	şerāre	dāniş-mend, perhīz-kār, āc	
ājdef: (186b/16)	aluç aġacı ve yimişi	zuʿrūr		
āje: (310a/09)	yoġrılmış kireç.			
ajede: (310a/02)	göz ṭonuḳ olmaḳ ve delük delük olmuş nesne ve altun ile yazılmış nesne			
ājen: (250b/26)	dirsek		āren	
ājend: (065a/08)	bināyı yaparken iki kerpic arasına ḳoduḳları balçıḳ, yapu balçıġı ve dīvār heligi			
ājendānīden: (398b/19)	müteʿaddī.			
ājende: (310a/06)	ḫalel gelmiş nesneyi ṣarmaḳ ve büklüm, öri balçıḳı ve dīvār heligi.			
ājenden: (398b/17)	igne ile bir nesneyi ṣırıtmaḳ ve tīl ile bir nesneyi berktimek ve nīgendelemek ve egelemek		āzden	
ājeng: (193a/19)	alınuñ ve yüz buruşuġı			
ājerm: (236a/31)	ud, aġırlıḳ	ḥürmet, edeb, meyl, muḫābā	bahāne, āẕerm	
ājfendāk: (193a/17)	elegimṣaġmal		ḳavs-i ḳūzaḫ, serīr	
ājīden: (398b/19)	ājenden.			
ājīġ: (182a/23)	nefret			
ājīḫ: (060b/22)	çapaḳ			
ājīne: (310a/10)	toḳmaḳ döşegi ve kiçirek iy, ṭaş delecek külüng			
ājīr: (088a/22)	āzūr			
ājne: (310a/08)	şākī düşmek.		ājene, ājīne	
ājuġ: (182a/22)	aġaç budaġı.		kef-ājūġ	
ājūġ: (182a/23)	ājuġ			
ājuḫ: (060b/20)	dūzaḫ, sigil	ṣüʾlūl		
ājūr: (088a/20)	zeyrek	bikr	cüst ve dānā ve perhīz	
āḳā: (006b/18)	aġa		maḫdūm-ı büzürg	Türkçe

ākāḳiyā: (006b/17)	ḳuzı ḳulaġınuñ ṣıḳındusı, ḳoz dekeginüñ ʿuṣāresi			Tr+Far.
ākālīş: (167a/31)	ṭomalan mantarı.			
ākām: (236b/06)	simārūġ didükleri mantar.			
aḳce: (312a/22)	maʿrūf dirhem			Türkçe
ākec: (050a/28)	buzcılaruñ buz çekecek ḳullāb, demirli ʿasā.			
ākelyūn: (251a/22)	gülistānī kemḫā.			
ākīc: (050b/02)	baġırsaḳ, siñir, mūmbar ṭolması	ʿaṣib	rūde, ākinc	
ākinc: (050b/01)	mūmbar ve ṣucuḳ.			
āḳişte: (310b/16)	kīlār	muḫabbāʾe		
aḳt: (041b/14)	ol vaḳtde ve ol vaḳt içinde			
ākūc: (050b/02)	ākec			
āl tamġā: (006b/20)	nişān-ı pādişāhi, bāc u ḫarāc			Türkçe
āl: (224a/18)	maʿrūf reng, mekr, ḥīle, nişān-ı pādişāh, ḳarār itmek, ev, ılġım salġım, yüce yer, mekke-i müşerrefede bir yer adı, ḥarbe ile urmaḳ ve tīz yürimek ve çaġırmaḳ ve egilmek ve reng bulamaḳ	kelbeteyn, ḫandān	ḫāne, serāb, çūphāy-ı ḫayme	Türkçe
ālā: (006b/19)	bulaşıḳ			Türkçe
ālaḳ: (190a/27)	ṭavşancıl	ʿuḳḳāb		
ālāle: (310b/22)	lāle, siyeh lāle			
ālāne: (310b/23)	ṭoġan yuvası ve ḳapu ḥalḳası		sāye.	
ālāv: (296b/10)	od yalıñı	ʿalev		Türkçe
ālāye: (310b/23)	ṭoġan yavrusı.			
ālāyiş: (167b/01)	bulaşıḳ, bulaşmış			
āleft: (036a/28)	belā vü meşaḳḳat			
ālencūc: (050b/05)	bkz. ālfenc			
ālep: (028b/08)	pehlivān	şecīʿ		
āler: (088b/01)	uca, göl	nāṣır	sürūn	
ālest: (036a/28)	ārest			
ālet: (036a/27)	ehl-i żanaʿat anuñıla işlerin işlerler			Arapça
ālfenc: (050b/05)	ʿūd aġacı			
āl-fūne: (310b/29)	āl-ġūne			
āl-ġūne: (310b/24)	yüzlerin ḳızartmaḳ içün ʿavratlar yüzlerine sürdükleri nesne, ḳızılca, figer		āl-ġūne, elġūne, elgūne, gülġūne, gül-gūne	
āl-gūne: (310b/29)	āl-ġūne.			
ālḫaft: (036a/28)	ʿūd aġacı			
ālī-bālī: (374b/03)	kirās u vişne yemişi		ālū-bālū	
ālic: (050b/03)	ākinc			

allāhu ekber: (089b/09)	şīrāz ḳurbında bir ser-bülend yir			Arapça
ālmī: (374b/02)	ḳapu ṣıvası			
ālnī: (374b/02)	ālmī			
ālnī: (374b/21)	ḳapu ṣıvası			
ālū bālū: (296b/11)	kirās ve vişne		ḳar-āsiyā	
ālū: (296b/11)	erük	ecāṣ		
ālūc: (050b/06)	ṭaġ erügi.			Türkçe
ālūce: (310b/29)	uvacuḳ ṣaruca erük, ḳaramıḳ, gögüm			Türkçe
ālūde: (311a/02)	bulaşıḳ ve ḳarışıḳ	mülevveṣ ü ḫarīṣ		
ālūh: (310b/31)	ṭavşancıl	ʿuḳḳāb	ejdehām	
ālūy-ı deştī: (374b/21)	ḳaramıḳ, ṭaġ erügi.			
ālūy-ı deştī: (374b/03)	gögüm			
ālüfte: (310b/27)	al	mekr, ḫayrān	dīvāne	
ālüh: (311a/02)	ālūh			
ālvā: (006b/21)	ṣabr didükleri dārū, bir acı aġacuñ ṣıḳındusı			
āl-vāh: (310b/29)	egir.			
āmāc: (050b/06)	oḳ nişānesi, bāġ herigi		hedef	
āmādān: (251a/25)	ḥāżır olmaḳ ve gelmek.			
āmāde: (311a/07)	düzülmüş, müheyyā olmuş nesne, gelmiş	ḥāżır	āmede	
āmādī: (374b/22)	dīdī			
āmāh: (311a/08)	şeş, verem ve yil ṭutmaḳ.	āmās		
āmār: (088b/04)	yaġmūr ṭaleb itmek, ṣorup, tetebbuʿ itmek, istiḳṣā itmek.	istisḳā		
āmās: (157b/13)	şiş virem ve bir ʿużvı yil ṭutmaḳ.			
āmede: (311a/09)	gelmiş.			
āmen: (251a/24)	çevre			
āmīġ: (182a/26)	cimāʿ		āmīḫten	
āmīje: (311a/11)	ḳarışıḳ			
āmīn: (251a/27)	çonīñ bād dimekdür, süryānīdür.			Süryanice
āmīr: (088b/07)	çoḳ yiyici	kāhil	bisyār ḫ̆ār	
āmīz: (126a/29)	ḳarışıḳ			
āmīzeş: (167b/02)	ḳarışıḳ, ḳarışmış	mizāc		
āmlac: (050b/09)	hindden gelür bir nāfiʿ dārūdur.		āmla	
āmle: (311a/09)	emlec			
āmū: (296b/12)	ġayret ü şeş, māverāʾünnehr iḳlīmi kenārında bir ʿaẓīm ırmaġ adıdur.			Arapça
āmūde: (311a/10)	dıḳılup ṭoldurmış nesne.			
āmūġ: (182a/26)	heyʾet	ḳadd ve ḳāmet ve miḳdār.		

āmul: (224a/24)	besṭāme ḳarīb cürcān ile ṭaberistān mā-beyninde bir şehr adı			
āmūn: (251a/25)	muḥkem ve berk ve sürçmez at, buḫārā yöresinde bir maʿrūf düz yir			
āmurġ: (182a/25)	biraz miḳdār			
āmūy: (374b/05)	ceyḥūn ırmaġı, ceyḥūn kenārında bir şehr adı			
āmūz: (126a/27)	amīḫtenden emrdür			
āmūzkār: (088b/06)	ögrenici			
ān ān: (251b/19)	onuñdur			
ān ānān: (251b/19)	anlaruñ			
ān īn: (251b/20)	bunuñ.			
ān īnān: (251b/20)	bunlaruñ.			
ān īşān: (251b/20)	onlar			
ān bār: (088b/07)	ol ḳubbe dimekdür.			
ān: (251a/27)	ol, edāt-ı cemʿ	melāḥat		
anāġālīs: (158a/23)	bir ot adıdur uvacuḳ yapraḳları ve şarı ve ḳızıl çiçegi olur.			Latince
ānān: (251b/19)	onlar			
ān-cā: (006b/23)	anda, ol yirde			
ānçi: (311a/13)	ol nesne			
dıraḫt-ḫāne: (336b/02)	mertek.			
ānek: (193a/22)	ıncḳırıḳ, ol kişi ve dimin ve uşda			
ān-gāhī: (374b/07)	andan ṣoñra ve ol vaḳt			
ān-gāh: (311a/13)	ol vaḳt ve andan ṣoñra			
ān-geh: (311a/14)	ān-gāh.			
ān-gehī: (374b/08)	ān-gāhī.			
ānhā: (006b/24)	anlar			
ānīn: (251b/21)	ṭaş yayıḳ			
ānk: (193a/22)	ıncḳırıḳ ʿilleti	fevāḳ		
ān-ki: (311a/14)	ol ki			
ān-rā: (006b/23)	anuñ ve aña ve anı			
āʾlūsen: (249b/15)	boġa otı	ḫaşīşetü'l-suluḫfāt		Latince
ārem-kār: (088a/11)	dölek işlü kimesne, tāʾnīle işleyüci			
ān bār: (088b/07)	ol kürre			
gīr ü dār: (119b/12)	ṭut ṭut dimek			
ārā: (006a/08)	ārāstenden emr-i muḫaffefdür.			
āraġde: (309b/26)	ḫışmile ḥarekete gelen yırtıcı ve işe ḥarīş olan.		erġand	
ārāḫīden: (398a/24)	diñlenmek ve ḳarār itmek yaʿnī dölenmek.			

ārāk: (193a/10)	misvāk aġacı	ḫamṭ		
ārām kerden: (398a/26)	ārānīden.			
ārām: (236a/29)	dölek	ḳarār	ārāmīden	
ārāmānīden: (398a/24)	ḳarār itdürmek ve diñlendürmek			
ārāmīden: (398a/26)	ārānīden			
āremden: (398a/27)	ārāmden			
ārām-gāh: (309b/23)	ḳarār idecek yir.			
ārām-geh: (309b/23)	ārām-gāh.			
ārānīden: (398a/25)	bizemek, zīnet itmek			
aras: (157b/18)	fırāta ḳarīb bir ʿaẕīm meşhūr ırmaḳ adı			Türkçe
ārāste: (309b/24)	bezenmiş.			
ārāsten: (398a/20)	bizemek yaʿnī zīnet itmek.			
ārāsten: (398a/21)	ārāsten			
ārāṭra-pilāl: (224a/12)	ism-i bint		aratroyal, artur pillar, arat rapil	Latince
ārāyānīden: (398b/02)	bezenmek		ārāyid, ārāyānd	
ārāyīden: (398b/01)	ārāyden.			
ārāyiş kerden: (398b/01)	bezemek		ārāsten	
ārāyiş: (167a/16)	bezeyiş, bezemek	zeyne ve zibrec		
ārd: (064b/27)	un	daḳīḳ		
ārdāv: (296b/06)	peri ve cādū ve ġūl-yābānī, ādem ṣūretinde bedeni hep ḳıl bir cānver			
ārd-bīz: (126a/22)	elek	munḫul		
ārd-hāle: (309b/25)	bulamaç aşı ve unlu aş.			
ārdīne: (309b/26)	undan olan aş.			
ārdve: (309b/24)	bkz. ārd-zede			
ārd-zede: (309b/24)	elek	munḫul		
āre: (309b/30)	diş dibi.			
āremde: (309b/29)	sākin			
ārem-kār: (088a/11)	dölek işlü kimesne, teʾennīle işleyici			
ārenc: (050a/21)	dirsek	mirfaḳ		
āreng: (193a/10)	dürlü, dirsek	mirfaḳ	gūne	
āres: (157b/08)	arduç aġacı			
ārest: (036a/21)	semüz ve ḳalıñ uca	ʿaczü semīn		
ārey: (374a/23)	diş dibi ve alçı		āreh	
ḫargūş: (172a/19)	ṭavşan uyḫusı, yalan vaʿde			
ārī: (374a/20)	evet	neʿam u belī	hāy	
āric: (050b/18)	ardıç aġacı			
ārīġ: (182a/19)	bir kişinüñ ḳavl ü fiʿlinden muẕṭarib olup müteneffir ü müteġayyir olmaḳ.			
ārin: (250b/20)	dirsek	mirfaḳ		

arisṭū: (296b/26)	iskenderüñ vezīri		arisṭālīs	Yunanca
arjā: (007b/25)	ḳıymet ü miḳdār	erec	ārzū	
armaġān: (252b/19)	hediyye			
ārmīde: (309b/29)	āremde			
arslān: (252b/11)	maʿrūf ḥayvān		melik-i sibāʿ	Türkçe
arṭamāsiyā: (007b/26)	ḳovan çiçeginüñ aġacı.			
ārūġ kerden: (398b/04)	sepelemek			
āruġ kerden: (398b/04)	ārūġ kerden.			
āruġ zeden: (398b/02)	kükremek	cuşāʾ		
ārūġ zeden: (398b/03)	āruġ zeden.			
āruġ: (182a/17)	kükremek			
ārūġ: (182a/18)	bıçḳı, ügi ḳuşı.		erre	
ārve: (309b/25)	ṭaḥīn, unlu aş.	ṭāḥūn		
ārzem dāşten: (398b/12)	ḥürmet itmek, aġırlamaḳ			
ārzū: (296b/08)	göñül dilegi.			
ārzūmend: (064b/30)	ārzūlu, dileklü	muḥtāc, müştāḳ		
ās: (157b/08)	yumşaḳ, ḳaḳum ve gelincik, degirmen, mersīn aġacı, un ögitmek, ḳılıç	ʿarūse	nerm, rāsūde, āsyāb, mūrd, āsā	
āsā kenāyīden: (398b/20)	esnetmek			
āsā kerden: (398b/20)	esnemek	ṣūbā		
āsā keşīden: (398b/20)	āsā kerden.			
āsā: (006a/10)	esneme, beñdeş, uyḫuda aġız açuḳ ḳalmaḳ, āsāyiş ve rāḥat, ḳaḳım	ṣūbāʾ	mānend, āsūden	
āṣaf: (186b/17)	ḥażret-i süleymān ʿaleyhi’s-selāmuñ vezīr-i aʿzamı			
āsān: (250b/27)	geñez, ḳolay	sehl	pesīr	
āsānī: (374a/24)	dincelmek ve diñlenmek	rāḥat	ārām	
āsāyānīden: (398b/23)	müteʿaddī.			
āsāyīden: (398b/21)	diñlenmek ve diñlendürmek			
āsāyiş kerden: (398b/21)	diñlenmek.			
āse: (310a/17)	ḳılçıḳ.			
āsen: (251a/06)	ḳuma ve ilenci			
āsib: (028a/03)	ṭırnaḳ ve ṭırmalamaḳ ve ṭanımaḳ, yan başı gelmek	zillet	āsīb	
āsīb: (028a/10)	birbirine yan başı gelmek, ṣunuñ ṭoḳışması, dırmıḳ, ḳatı ṭutup ṭoḳınup zaḥmet virmek	fitne vü miḥnet		
āsime: (310a/16)	ḥayrān ve ser-gerdān			
āsīme: (310a/17)	āsime, āsīme			
āsitān: (250b/28)	işik	ʿatebet ü ẕurā		

āsitāne: (310a/11)	işük	ʿatebe	āsitān	
āsiyāb: (028a/05)	degirmen	ṭāḥūne		
āsiyā-bād: (065a/13)	yil degirmeni.			
āsmā: (006a/28)	yüce	ʿālī		
āsmān: (250b/30)	gök, fürs aylarınuñ yigirmi yedinci güni.	felek		
āsmāne: (310a/15)	saḳf-hāne			
āstā: (006a/17)	tefsīr-i zend			
āstar: (088a/24)	ḳaftān āstarı.	bıṭāne		
āste: (310a/12)	çekirdek			
āstī: (374a/25)	yeñ	kümm	āstīn	
āstīn: (250b/29)	ḳaftān ve göñlek yiñi	kümm		
āsū: (296b/09)	öñ, ḳaḳım.			
āsūden: (398b/23)	diñlenmek ve diñlendürmek.			
āsüfde: (310a/14)	āsüfte			
āsüfte: (310a/13)	tennūrda veyā ocaḳda biraz yanmış egsi ve kösegi.			
āsyā: (006a/29)	degirmen	ṭāḥūn		
āsyā-bān: (251a/05)	degirmenci.			
āsyābe: (310a/16)	çevirme kösüre ve bilegi.			
āsyāne: (310a/17)	āsyābe.			
āsyāzen: (251a/05)	degirmen dişici ve degirmen çaḳıldağı.			
āş: (167a/21)	şürbā			
āşām: (236b/04)	içmek	şürb		
āşāmānīden: (398b/26)	müteʿaddī.			
āşāmīden: (398b/25)	içmek	şürb		
āşāmiş: (167a/21)	içiş			
āşbaġūl: (224a/14)	būy			
āşbāz: (126a/24)	aşçı	ṭabbāḫ		
āşgūy: (374a/28)	ʿamūd üzre yapılmış köşk ve çārdāḳ ve ḳubbe		ārāyiş	
āşib: (028a/16)	āşīb			
āşīb: (028a/21)	ḳaya keleri		āfītāb-perest, ḫurbā	
āşīgāh: (310a/29)	ḳademgāh	mütevażżā		
āşikār: (088a/25)	bellü	ẓāhir	āşikārā ve āşikāre	
āşikārā: (006b/03)	bellü	ẓāhir		
āşikāre: (310a/25)	bellü		āşikārā	
āşīl: (224a/15)	ḫāvyar			
āşinā: (006b/13)	biliş, yüzgüç ve şuda yüzmek	muṣāhib, sabbāḥ	yār	
āşiyā: (006b/15)	beñdeş, ḳuş yuvası		āsā, āşiyān, āşiyāne	
āşiyān: (251a/07)	yuva	ʿaş		

āşiyāne: (310a/28)	yuva ve göz, yılan yatağı		āşyāne, āşiyān	
āşke: (310a/27)	ınçḳırıḳ ʿilleti	fuvāḳ		
āşkere: (310a/26)	şikārī ḳuş			
āşkūne: (310a/27)	ters olan nesne		bāzgūne	
āşnād: (065b/09)	fürs aylarınuñ yigirmi altıncı güni.			
āşnāyī: (374a/30)	bilişlik ve yüzgüçlük.			
āşnī: (374b/01)	barışıḳ, āşnālıḳ		ārāyiş	
āşnūd: (065b/08)	ḫamse-i müsteraḳanuñ ikinci güni.			
āşpez: (126a/25)	aşçı	ṭabbāḫ		
āştengāh: (310a/19)	āb-hāne	müsterāḥ	āb-rīz	
āştī: (374a/28)	ṣulḥ			
āştūh: (310a/20)	bir acı aġaç, bir acı ot, burçaḳ	murār		
āştūm: (236b/06)	burçaḳ sürekesi.			
āşūb: (028a/17)	ürkü	miḥnet		
āşūb-engīz: (126a/25)	fitne ḳoparıcı.			
āşūften: (398b/31)	āşüften			
āşüftānīden: (398b/30)	müteʿaddī.			
āşüfte kerden: (398b/31)	delü yaʿnī mecnūn eylemek.			
āşüfte şoden: (398b/30)	delü olmaḳ	mecnūn		
āşüfte: (310a/24)	delü, ʿaḳlı żāyiʿ olmuş.	serāsīme		
āşüften: (398b/27)	ḳarış muruş olmaḳ	müteġayyir		
āşürden: (398b/26)	yumaḳ, yoġurmaḳ	ġusl, ʿacn		
āşyā: (006b/01)	esnemek			
āteş: (167a/04)	od	nār		
āteş-bār: (087b/01)	çaḳmaḳ		zend ü āteş-zene	
āteş-bāz: (126a/18)	fişekçi vü yıldırım.			
āteşdān: (250a/13)	ocaḳ ve āteş-perestlerüñ oda ṭapduḳları yir.			
āteş-efrūz: (126a/17)	duturuḳ			
āteş-engīz: (126a/17)	bkz. āteş-efrūz			
āteş-gāh: (309b/14)	bkz. āteş-gede			
āteş-gede: (309b/13)	ol ev ki mecūsīler anda oda ṭaparlar.			
āteş-gire: (309b/14)	ocaḳ.			
āteş-i āsmān: (250a/12)	şimşek.			
āteş-i kāv: (296b/04)	od ḳarışdurıcaḳ kösegi	misʿar		
āteş-i pārsī: (374a/17)	ṭaṭlu uyuz			
āteş-i sīm: (236a/25)	ṭavar ayaġı ṭaşa ṭoḳınduḳda andan çıḳan od.			
āteş-i sūm: (236a/26)	āteş-i sīm.			
āteş-i tāv: (296b/05)	od ıssısı.			
āteş-i tev: (296b/05)	āteş-i tāv.			
āteşī: (374a/18)	ġażabnāk, āteşe mensūb			

āteş-pāre: (309b/10)	ḳıġılcım ve yaldurur nesne ve yıldız ḳurdı			
āteş-tāb: (027b/09)	külḫan, külḫancı	vaḳḳād		
āteş-tābe: (309b/11)	külḫan ve gevilcen			
āteş-zene: (309b/11)	çaḳmaḳ			
āv: (296b/14)	ṣu		āb	
āvā: (006b/24)	yanḳu, aş	ṣadā	hezār-destān, ābā	
āvādān: (251b/23)	dīvān ḥükmi		ābādān	
āvāh: (311a/18)	yanḳu		āvā	
āvāhā: (006b/27)	aşlar			
āvām: (236b/08)	borç		vām	
āvār: (088b/08)	ẓulm ü sitem.		āvāre	
āvarçe: (311a/18)	defter		āvārçe ve āvriçe	
āvārçi: (311a/15)	defter	cerīde		
āvāre: (311a/15)	ser-gerdān ve işsiz kimesne, ḳaftān yüzi	ābere	bī-kār	
āvārem: (236b/07)	āvāreem lafẓı			
āvāy: (374b/08)	yanḳu.		āvāz	
āvāz: (126a/30)	ün	ṣadā		
āvāze: (311a/17)	ün, çıġu, çav	ṣayt, şöhret.	āvāz	
āve: (311a/26)	vāh, vāy, veh			
āveḫ: (060b/24)	ey vāy dimek			
āvend: (065a/20)	ceng yiri			
āvende: (311a/26)	bardaḳ ve sā'ir nesneler aṣacak yir			
āveng: (193a/24)	oldur ki üzümi baġlarlar, aṣarlar, aṣılmış nesne	muġlāḳ	heveng, giriftār	
āver: (088b/11)	yaḳīn, ḳatı çirkīn		bī-şübhe, saḫt, zişt, bahādur, dilīr	
āverd: (065a/15)	ceng ve cengde çalışmaḳ ve ceng yiri		nāverd	
everd: (065b/31)	ceng ü mübārezat			
āverd-gāh: (311a/21)	ceng yiri	maʿreke		
āverd-geh: (311a/22)	bkz. āverd-gāh			
averd-nāverd: (065a/17)	ceng ve mübārezat			
āvere: (311a/20)	ābere		āvāre	
āver-güş: (167b/04)	salḳım küpe.			
āverīçe: (311a/23)	defter		āvārçe	
āverīn: (251b/24)	arduç aġacı.			
āveriş: (167b/03)	getüriş			
āvġūn: (251b/24)	kārīz içinde aḳar ṣu.			
āv-ḫāne: (311a/18)	āb-ḫāne			
āvih: (311a/28)	bir yire aṣılmış nesne			
āvīḫte: (311a/28)	aṣılmış ve ṣarḳuḳ.			
āvires: (157b/14)	arduç, serv aġacı, ṣūret dārūsı			

āvīrīz: (126b/01)	āb-rīz			
āvīş: (167b/04)	güyegü otı.			
āvīşe: (311a/31)	yavaşa			
āvīşen: (251b/26)	kākik, ıpar yavşan.	saʿter		
āvīz: (126b/01)	it, armaġan, hediyye			
āvīze: (311a/30)	ḳulaḳ ṣalḳımı.			
āvīzgin: (251b/25)	ulaşġan ve ḳavuşġan	ʿalaḳ		
āvizkār: (088b/06)	yarlıġayıcı, esirgeyici	ġafūr, raḥīm		
āvkerd: (065a/20)	mala			
āvle: (311a/23)	bedende çıḳan çiçek ve ḳabarcıḳ, ṭavşancıl ḳuşı		ābile, ālve ve āle	
āvzār: (088b/15)	ot yem			
āy u rev: (296b/19)	gelüp gitmek			
āy: (374b/11)	gel dimek		beyā	
āyā: (007a/08)	ʿacebā ve ey falān dimek			
āyām: (236b/09)	borç	deyn		
āyeft: (036b/01)	dilek	ḥācet		
āyende: (311b/15)	gelici			
āyīj: (155a/20)	āyij.			
āyij: (155a/20)	bkz. od ḳoġı	şerāre		
āyije: (311b/16)	od ḳoġı, aġaç ḳurdı	şerār		
āyīje: (311b/20)	āyije			
āyījek: (193b/07)	āyijek			
āyīn: (252a/12)	töre	ḳānūn, resm		
āyine: (311b/18)	gözgi		āyne, āyīne	
āyīne: (311b/20)	āyīn	ḥīle	āyine.	
āyine-i gītī-nümā: (007a/10)	āyine-i iskenderī			
āyir: (088b/21)	ḳurdāşenī			
āyīr: (088b/21)	āyir			
āyīşe: (311b/20)	āyişe			Arapça
āyijek: (193b/06)	od ḳoġı, aġaç ḳurdı	şerāre	ājīk	
āyresā: (007a/09)	kök, sūsen dibi, benefşe köki			
āyişe: (311b/17)	cāsūs	ʿayn		
āyünde: (311b/15)	beyhūde	ʿabeş		
āyzih: (311b/16)	şızındı		ābzih	
āz: (126a/22)	ḥırş u ṭamaʿ.			
āzād: (064b/30)	ḳurtılmış, serv aġacı, ḳayın	muʿtaḳ, ḥürr		
āzād-dıraḫt: (036a/22)	ḳayın aġacı, bir aġaçdur ki igde yimişi gibi mīvesi olur aḳ gülleri olur	ṭāḫak	ḫadeng, sercek	
āzāde: (309b/31)	fāriġ, tamām			
āzād-ḫulḳ: (190a/31)	tamām-ḫulḳ			Far.+Ar.
āzād-mīve: (309b/31)	ḥuluvviyātdan bir nevʿ			
āzaġ: (182a/21)	bāġ budundısı	ḳaḍḍābe, ḥamīle		

āzār kerden: (398b/11)	incitdürmek			
āẕār: (087b/17)	mart, ḥarīfüñ ṣoñ faṣlı, fürs aylarınuñ ṭoḳuzıncı gününe			
āzār: (088a/12)	āzārlamaḳ, ḥürmetsiz			
āzden: (398b/05)	bıçaġı bir nesneye ṣançmaḳ, igne ile bir nesneyi ṣırıtmaḳ, ildürmek, bir nesneyi tīl ile berkitmek, muḥkem itmek, cānver ṣūretinde düzülmüş ṣarāb āletleri ve ḳap ḳacaḳ			
āze: (310a/09)	alçı			
āzede: (310a/01)	tertīb ve tezyīn			
āzend: (065a/08)	sevāḳ.			
āẕer: (087b/29)	od		āteş	
āzer: (088a/16)	ibrāhīm ʿaleyhi’s-selāmuñ babası laḳabı, tāriḫ, ḫazīne-dār, od, āteş, arḳa, sögmek	ḳuvvet	bahādur	
āẕerbāycān, āẕerbābeycān: (250a/30)	bir memleket-i meşhūre			
āẕer-berzīn: (250a/19)	mecūs ṭapduġı odlardan bir bülend āteş-gāh			
āẕerbīs: (157b/06)	lisān-ı yūnānīde tāfiyā didükleri ot	ẕeryās		
aẕer-ferāz: (126a/21)	od yaḳıcı		āẕer-fezā	
āẕer-fezā: (006a/08)	od yaḳıcı.			
āẕer-gūn: (250b/01)	marṣama, gül-i ḳaḥpe, mersīn, ḫaṭmī			
āẕer-güşesb: (027b/11)	oda ṭapan kāfir		zebāne-i āteş	
āẕerīn: (250b/13)	ḳubbeler		āẕīn	
āzerīnden: (398b/11)	āzürden			
āẕer-māh: (309b/20)	orta güz ayı.			
āẕertuş: (167a/11)	semender			
āẕertūş: (167a/13)	āẕertuş.			
āẕer-yūn: (250b/05)	āẕer-gūn	nevʿ mine’l-bābūnc	gül-zer	
āẕīn: (250b/14)	ʿādet		ārāyiş	
āẕīne: (309b/20)	cumʿa güni	yevmü’z-zīne		
āzmāyī: (374a/24)	ṣınamaḳlıḳ		āzmūden	
āzmāyiş: (167a/19)	rāḥat olmaḳ ve dincelmek		āzmūden	
azmāyiş: (167b/25)	ṣınayış	tecrübe		
āzmend: (065a/07)	ṭamaʿ-kār	ḥarīṣ		
āzmūde: (310a/06)	ṣınanmış.			
āzmūden: (398b/14)	ṣınamaḳ, tecrübe itmek ve yoḳlamaḳ			
āzmūn kerden: (398b/16)	āzmūden.			

āzmūn: (250b/24)	ṣınayış			
āzmurde: (310a/06)	ḥarīṣ ve ṣalma kimesne.			
āẕerḫaş: (167a/13)	yıldırım, ṣovuḳ	ṣāʿiḳa		
āẕrem: (236a/26)	bir tür eyer		zīr-i zemīn	
āzū: (296b/09)	büyük sivri diş, azu dişi			Türkçe
āzuḫ: (060b/19)	yidek, ḳoḳ ḳoz ve bāġ budandısı.	cenīb		
āzūr: (088a/21)	ḥarīş			
āzürde: (310a/05)	incinmiş ve ṣolmuş.			
zebre āb: (031b/18)	ṣuda olan yoṣun.			
bā: (009a/28)	bile dimek	maʿ	āşvā	
bā-ānki: (313b/21)	bunuñ birle, şol ḥālde			
bāb: (028b/23)	peder, od, ḳapu	vālid, āteş		
bābā: (009a/30)	ata		peder	Türkçe
bābac: (051a/13)	kösteklü buzaġu			
bābāt: (037a/24)	ḳutlu ve babañdur dimek			
bābe: (313b/24)	yüñ ile ṭolmış nesne.			
bābek: (195b/08)	babacuḳ, erduvān bin belāşek pārs vilāyetinde olan ḥākimüñ adı, erdeşīrüñ vālidesi babası		peder	
bābet: (037a/24)	lāyıḳ ve münāsib			
bābil: (225a/07)	arż-ı baġdādda bir ʿaẓīm şehr adı			Akadca
bābū: (297a/31)	şekl		ejeḫ	
bābūne: (313b/22)	pāpādya çiçegi, ḳoyungözi çiçegi	bābunc, uḳḥuvān		Arapça
bābūnec: (051a/13)	pāpādya çiçegi, ḳoyun gözi	ūḳḥuvān	pābūne	Arapça
bābzen: (255a/15)	kebāb demiri	süflī		
bāc: (051a/15)	ʿöşr		bāj	
bāc-dār: (090b/28)	bāc alıcı.			
bād: (066b/23)	olsun dimek, fürs aylarınuñ yigirmi ikinci güni, yil	rīḥ		
bādā: (009a/31)	olsun dimek			
bādā-āble: (314a/24)	ḳızıl behaḳ	ḥamīḳā ve ḥamāḳ		
bād-ā-bād: (066b/29)	ne olursa olsun dimek			
bād-āfreh: (314a/14)	bir otdur aşnān gibi ki esbābı anuñıla yur, bir otdur ki ḫafaḳān ʿilletine nāfiʿdür, yelpez	mervaḥa		
bād-āhenc: (051a/21)	yil giricek pencere		bāh-henc, bād-ḫavn, bād-ġared, bād-ġar	
bādām: (237a/21)	maʿrūf mīve, duzaġıla dimek, ben olayın dimek			
bādāme: (314a/21)	gügül ibrişīmi		pīle	
bādām-tere: (314a/21)	feslegen			
bād-āver: (091a/20)	yelegim yir, yilpeze,		bād-āverde, bād-	

	yaylaḳ, bir dikenlü ot		āverd	
bād-āverd: (066b/30)	bir dikenlü ot			
bād-āverde: (314a/22)	yelegim yir, yaylaḳ, yelpeze, çaḳır dikeni			
bād-āvle: (314a/26)	bād-āverde			
bād-bār: (091a/21)	yilpeze	mervaḥa		
bād-bāz: (127a/14)	yilpeze	mervaḥa, müyesser	bād-āver	
bād-bere: (314a/27)	aġırşaḳ, çoḳ söyleyici, af, güẕāf urucı		bād-rīse, bād-rese	
bād-bersen: (255a/26)	ṣabā yili.			
bād-bezān: (255a/24)	eser yil		bād-ı vezān	
bād-bīzen: (255b/01)	yilpeze	mirvaḥa	bād-bār	
bād-bür: (091a/22)	avurdı yillü kimesne, pırlaġuç, yonġa, ḫafīf olan nesne		bād-ı ṣabā, terāşe	
bād-bürūt: (037a/30)	aṣılsız, mühmelāt söyleyen kimesne.	mütekebbir		
bād-dijenām: (237a/24)	ḳara ev degenegi		bād-dijnām, surḫ-bād	
bād-dijnām: (237a/23)	yil ḫastalıġı, ısraġı	zenbībe, ḥamrehe.		
bād-dişnām: (237a/25)	bād-dijnām		pādiz	
bāde: (314b/26)	süci, ṭolı ṣaġraḳ.		mey	
bād-efrāh: (314a/06)	cezā-yı şer, ʿuḳūbet			
bād-efrāş: (168a/31)	pādāş			
bād-efzā: (009b/01)	cezā-yı şerr	ʿuḳūbet		
bāder: (091a/28)	fürs aylarınuñ yigirmi ṭoḳızıncı güni.			
bāderū: (297b/02)	būyān balı, oġul otı, tere-i ḫorāsānī, yarpuz, maʿdanūs	ḫavk	bāderūc	
bād-fer: (091b/20)	pırlaġuç, avurdı yillü kimesne		bād-ber, bād-sār	
bād-ferd: (067a/10)	pırlaġuç, āvurdı yillü kişi	ḥuẕrūf		
bād-fere: (314b/20)	elinden iş gelmeyüp esüp ṣavuran kimesne	rişvet		
bād-ferreh: (314b/22)	pırlaġuç		bād-ferd	
bādferū: (297b/09)	pırlaġuç, āvurdı yilli kimesne		bād-fere	
bād-fervedīn: (255b/04)	debūr yili			
bādfet: (037a/30)	ol aġaçlar ki yil esdikçe ḫoş rāyiḥalar ẓāhir olur.			
bād-fūr: (091b/21)	didügin ṭutmaz kişi.			
bād-gāh: (314b/24)	ḳadem-gāh	müsterāḥ	āb-rīz	
bādgāne: (314b/23)	dīvārlarda olan küçük pencere.			
bād-ġar: (091b/18)	yay evi		bād-ġard	
bād-ġard: (067a/08)	penceresi çoḳ yay evi		bād-ġar	
bādġarū: (297b/09)	penceresi çoḳ yaz evi		bād-ġar, bād-ġard	

bād-genc: (051a/24)	ḳūlunç marażı, depe ʿilleti.		bād-gend, bād-genī	
bād-gir: (091b/21)	ḳaṣırġa		gird-bād, bād-gird	
bād-gir: (091b/23)	yil girmek içün yüce yapılan yir, yilli yaz evi		bād-henc, bād-ġar	
bād-gird: (067a/12)	ḳaṣırġa	zevbaʿat		
bād-ḫ̆an: (255a/27)	yil girecek pencere, yaylaḳ, hümā ḳuşı		bād-gīr	
bād-ḫ̆ār: (091a/25)	ḳavluç, pencere, baḳacak yir, hümā ḳuşı, yil geçecek pencere		debe-ḫāye, bād-ḫāye, güẕer-gāh-ı āb, bād-ḫ̆ān	
bād-ḫāye: (314a/29)	ḳavluç		debe-ḫāye	
bād-hinc: (051a/25)	yillik		bād-āhenc	
bād-ı berīn: (255a/23)	ṣabā yili.			
bād-ı maşrıḳ: (190b/09)	gün ṭoġusından esen yil.			
bādīd: (067a/14)	āşikāre		pedīd	
bādijbām: (237a/31)	ḳara ev degenegi		bād-dijnām	
bādincān: (255b/05)	badilcān			Arapça
bādingān: (255b/06)	bādincān.			Arapça
bādīr: (091b/25)	ḫatıl aġacı, öñegü direk			Arapça
bādişnām: (237a/25)	cüẕẕām marażından bir nevʿ		bād-dişnām	
bādiyān: (255a/21)	gemi yelkeni, ḳaftān ve göñlek yaḳası, ṣıġırtmaç	şurāʿ		
bādiyān: (255b/06)	ṭuraḳ otı	rāziyānc	rāziyāne, şebit	
bādiye: (315a/04)	baṭiye, dīvāre ṭayaḳ olan aġaç	beriyye, beyābān		Arapça
bād-kend: (067a/13)	ḳūlunç marażı, debe ʿilleti		debe-ḫāye	
bād-kende: (314b/25)	ḳavluç		debe	
bād-pā: (009b/03)	yörük at		pād-pāy	
bād-pere: (314a/26)	yonḳa		terāşe	
bād-pesīn: (255a/26)	faḳ ṣonraġı		bāz-pesīn	
bād-peymā: (009b/04)	hevā vü heves yolında yilen			
bād-peze: (314a/29)	yelpeze	mervaḥa	bād-rīye, bādeye	
bād-pīc: (051a/17)	ṣalıncaḳ, oġlancuḳlar oynamaġiçün beşik ügürmeginde aşduḳları		şāḫ-benc, kevācū, ḫancīl	
bād-pür: (091a/25)	pırlaġuç.			
bād-rām: (237a/27)	uşşı gitmiş	bāṭıl	hediyān	
bādre: (314b/04)	iç ṭonı, iç ṭonı paçası	diş̱ār		
bādrem: (237a/27)	Uşşı gitmiş	heẕeyān	bī-hūde	
bādrenbe: (314a/31)	bādrenbūye.			
bādrenbū: (297b/02)	çeşmek.			
bādrenbūye: (314a/30)	ḳovan otı.		bādrenbūye, bādrenbe, bādzenbūye	
bādrencūye: (314b/01)	yarpuz, yaġlu tere.			
bād-reng: (195b/15)	şinḫıyār, oġul otı, turunc		ereng	

bādrengbū: (297b/01)	oġul otı			
bādrese: (314a/28)	aġırşaḳ.			
bād-rīh: (314b/06)	çaḳır dikeni, aġırşaḳ, pırlaġuç			
bād-rīse: (314b/08)	aġırşaḳ.			
bādrīye: (314b/07)	pırlaġuç, aġırşaḳ			
bād-rūc: (051a/22)	buyan balı, oġul otı, yarpuz.		terre-i ḫorāsānī, bād-rū	
bādrūce: (314b/02)	her gün giyilecek ḳaftān.			
bādrūk: (195b/19)	buyan balı	bādrūc	terre-i ḫorāsānī	
bādrūye: (314b/05)	buyan balı, oġul otı, yarpuz, maʿdanūs		bādrū	
bād-rūze: (314b/03)	bkz. bādrūce		bādrūce, peyveste, bād-rūze	
bād-ser: (091b/18)	pād-sār.			
bād-şurṭa: (314b/18)	muvāfıḳ yil, poyraz		bād-ı şimāl	Far+Ar.
bādūze: (314b/25)	bādrūze			
bādvān: (255a/23)	bādiyān.			
bādvāz: (127a/15)	pābūç			
bādyāne: (315a/03)	ṭuraḳ otı		rāzyāne, şepet	
bādyār: (091b/24)	ögrenmiş ṭoġan		rāziyāne	
bād-zen: (255b/03)	yilpeze		bād-bīzen	
bād-zenbūye: (314b/09)	ḳovan arısı, ḳovan otı.			
bād-zīn: (255b/04)	şabā yili		bād-berīn	
bādzū: (297b/08)	maʿdanūs.			
bā-efrāh: (313b/21)	bir otdur ki ḫafaḳān ʿilletine nāfiʿdür.			
bāf-dām: (237b/05)	encām			
bāf-dem: (237b/06)	bāf-dām			
bāfend: (067b/02)	culha		bāfende	
bāfende: (316a/22)	ṭoḳuyıcı	nessāc		
bāfte: (316a/22)	örilmiş ve ṭoḳınmış.			
bāġ: (182b/19)	teferrüc-gāh, şu üzerinde yürür bir ḥayvāncuḳ			
baġal: (225b/19)	ḳoltuḳ	ıbıṭ		Arapça
baġaltāḳ: (190b/15)	tegele ḳaftān.			
baġand: (068b/31)	cüst ü cū.			
bāġard: (067a/30)	yay evi		bād-ġard	
bāġ-bān: (256a/02)	baġ bekçisi.			
bāġçe: (316a/16)	bāġcuġaz			
baġdād: (068b/28)	ʿırāḳ-ı ʿarabuñ taḫt-gāhı			
bā-genc: (051a/31)	ḳavluc		debe	
baġlān: (258b/06)	belḫ lügatinde tevābiʿ			
baġlṭāḳ: (190b/17)	baġaltāḳ			
bāgūre: (316a/24)	turfanda.			
bāḫ: (061a/07)	yaraşıḳlıḳ, geçmez altun ve gümiş, ilçi	nāsere, ḳāṣid	zībāyī, dūn-himmet	

baḫ baḫ: (061a/16)	zihī zihī, nīkā nīkā, ḫoşā ḫoşā dimek			
baḫ: (061a/16)	zihī, ḫoş			
bāhā: (010a/01)	aşlar			
baḫc: (051b/06)	inlü, yaşşı, yügrük, şıkılmış ve yoġrılmış ve tekerlenmek	ʿarīż	zāc-i siyāh, reng-hāy-ı sefīd	
baḫce: (317a/07)	demürboḳı		baḫced	
baḫced: (067b/28)	demür boḳı		rīm-i āhen	
baḫcūr: (093a/11)	baḫtūr.			
baḫçec: (051b/10)	ayaġla başılup yaşşılanmış ve şıḳılmış nesne			
bāhe: (316b/19)	deryā, şol büyük şu ki geçit virmeye, büyük at.			
bāḫe-zen: (255a/20)	bāhte-zen.			
baḫīr: (093a/12)	busu yiri	kemīn		
bāḫiye-zen: (255a/20)	bāhte-zen.			
baḫīz: (127b/16)	puşu yiri			
bāḫīze-zen: (255a/20)	bāhte-zen.			
baḫkele: (317a/09)	çetüñ ḳoz.			
baḫkelūn: (256b/17)	çetiñ ḳoz, kedi otı			
baḫkelyūn: (256b/18)	baḫkelūn			
baḫle: (317a/09)	baḳla, semiz otı	riclet		
baḫlekūn: (256b/18)	çetiñ ḳoz			
baḫnū: (298a/11)	baḫtū.			
baḫnūh: (317a/11)	yıldırım, gök gürlemek.		baḫnūne.	
baḫnūne: (317a/10)	yıldırım, gök gürlemek, ügey ata, iti āvāz.	raʿd, berḳ		
baḫnūye: (317a/11)	baḫnūne.			
baḫs: (158b/26)	az, azcıḳ, ġamdan ve ġuşşadan ve belādan müteġayyir olmış, ġuşşadan ve belādan ṭaralġanmaḳ ve yürek yanmaḳ ve müteġayyir olmaḳ ve şararmaḳ.	nāḳış, ḳalīl	kem kerden, çīzī bī-ḳıymet	
baḫsān: (256b/17)	eriyici ve eksilici.			
bāḫse-zen: (255a/19)	bāhte-zen.			
baḫsūde: (317a/08)	pencelenmiş.			
baḫş: (168b/15)	borc, yaşşılanmış nesne, ulu	ḥişşe, naṣīb, deyn, ʿazīz, muḥteşem		
baḫşāyende: (317a/08)	raḥmān			
baḫşāyiş: (168b/19)	esirgeyiş, ʿafv idiş			
baḫşāyiş-ger: (093a/11)	raḥīm			
baḫşiş: (168b/20)	baġşiş.	ʿaṭā	baḫşīden	
baḫt: (037b/15)	devlet, dede	ṭāliʿ, cedd		
baḫt-āver: (093a/10)	baḫtlu, devletlü			
baḫte: (317a/06)	büyük ḳuzı, ḳatı ḫˇār			
baḫtek: (196a/30)	baḫt lafẓınuñ taṣġīri		ṭāliʿ-i şūm	

bāḫter: (090b/28)	maşrıḳ veya maġrib			
bāhte-zen: (255a/19)	mühre-i dīvār yapıcı.			
baḫtgāv: (317a/06)	yeynilik		ḫiffet	
baḫtiyār: (093a/11)	baḫt-āver.			
baḫtū: (298a/09)	gök gürlemek, yıldırım, ügey ata	raʿd, ṣāʿiḳa	baḫṣū, baḫnūya, baḫnūh, bānū, peder-i ender	
baḫtūr: (093a/10)	gök gürilmek, yıldırım	raʿd, berḳ, ṣāʿiḳa		
bāhū: (297b/30)	çūbānlaruñ ve baʿżı misāfirlerüñ ellerinde götürdükleri ʿaṣā.			
bā-ḫūst: (037a/27)	ayaġıla dögilmiş ve ayaġ altında ḳalmış nesne, ayaġı baġlu	ʿāciz	dermānde	
baḫye: (317a/11)	nigende, çimdik.		ġarre-zih, çīzī	
bājemī: (376a/22)	oyun	luʿb		
bājerd: (067a/22)	ḳaṣenī bārzed			
bāj-gīr: (092a/29)	ʿöşr ve ḫarāc alıcı		pāz-dār	
bāj-gūne: (315b/23)	ters, başı aşaġa ve girüsine	ʿaks		
bāj-pere: (315b/22)	yarasa	ṭuvāṭ	çer-hevāz	
bājuḫ: (061a/08)	cevāb		bāzuḫ, pāsuḫ	
bāk: (196a/04)	eymenmek	ḫavf	ters ü bīm bāşed, bāk	
baḳam: (238a/30)	maʿrūf ḳızıl aġaç			Arapça
bāk-bāz: (127b/06)	eyü naẓarlu.			
bāḳıl: (225a/10)	bir kimesne adı			
bāḳlā: (009b/12)	baḳla	ḳūl		Arapça
baḳyār: (094b/29)	siyāh kilīm			
bāl: (225a/12)	ḳol, gergeden, ḳanat, ḳanat çelegi, ḳol başı, boy bosun, bürçek	cenāḥ, hevā, ışvā, ḳalb, ḥāl	bāzū, şehper, dil, kār	
bālā: (009b/13)	boy, yüce, yuḳarı, depe	ḳamet, ʿālī, fevḳ, ʿumḳ	feryād	
bāl-ā-bāl: (225a/26)	berk	muḥkem		
bālān: (256a/06)	tīr-ḫāne, dehlīz		bālān-ı enderūnī	
bālānī: (376a/26)	baş örtisi.			
bālās: (158b/20)	ḥayrān	vālih		
bālā-ter: (092b/11)	yücerek		berter	
bālā-terīn: (256a/05)	bundan yuḳaruraḳ.			
bālāy: (376a/26)	boy, yuḳaru, yüce, depe	ḳāmet, fevḳ, ʿālā	feryād	
bālīn: (256a/12)	yaṣduḳ, baş ucı.			
bāliş: (168b/07)	yaṣdıḳ.			
bālişce: (316a/27)	ir yaṣduġı.			
bāliş-çermīn: (256a/10)	ṣaḥtiyān yaṣduḳ.			
bālişt: (037b/05)	yaṣdıḳ	muḫadde		
bāliş-tekye: (316a/26)	dīvār yaṣduġı			
bālīz-bān: (256a/11)	būstāncı, baġcı.			
bālī-zīn: (256a/12)	bāl-zīn			

bālū: (297b/27)	kirās, alu balu			
bāluġ: (182b/21)	boynuzdan bir ḳadeḥ			
bālūġ: (182b/23)	bāluġ			
bālūş: (168b/10)	büt, çörek, kāfūruñ maġşūşı	ṣanem		
bālzīn: (256a/09)	eyerüñ depengüsi			
bām: (237b/08)	ṭam üsti, ṭudaḳ, üst, ṭam üstü, renk	saṭḥ, ṣabāḥ, fecr, fevḳ, levn		
bāmdād: (067b/09)	irteye ḳarīb	ṣabāḥ, fecr		
bām-dādān: (256a/18)	ṣubḥ-ı ṣādıḳ			
bām-gāh: (316b/12)	irte vaḳti	ṣabāḥ		
bām-sütūn: (256a/21)	direk üzerinde olan çārdāḳ			
bāmūn: (256a/22)	muḫanneṣ ve ḫīz oġlan			
bān: (256a/22)	sorḳun aġacı, ılġun aġacı, at	ḥāfıẓ, żābiṭ, ḥirāset	ḫāne	
bāne: (316b/13)	ḳasıḳ ḳılı	ʿānet		
bānefş: (168b/12)	benevş didükleri aġaç, ḳulġan aġacı			
bā-nevā: (009b/31)	bay, naşīblü, āvāzlu, cenglü	ġanī	gedā-bānū	
bāng-ı müʾezzin: (256a/28)	ün urıcı.	müʾezzin		Far.+Ar.
bāng-ı namāz: (127b/09)	ezān.			
bān-keş: (168b/14)	ötegen gügercin.			
bānmüşk: (196a/22)	beneviş aġacı			
bānū: (297b/30)	ḫātūn, ḳadın			
bā-pāyān: (255a/17)	develer, ḳışa, nihāyetlü nesne.		kūtāh	
bār: (091b/27)	ince, incelmiş nesne, yük, ulu, aġaçda biten yimiş, yol	ḥaml, ʿaẓīm, merre, şavṭ, ṭarīḳ, mecāl	bārīk, büzürg	
bār u bengāh (315a/23)	yük yap, aġrık	ʿatf	bārūnbe	
bārā: (009b/07)	ḥaṣīr.			
bārāc: (051a/25)	ebe	ḳābile	āverde	
bārāġūş: (168b/01)	bir ḳucaḳ miḳdārı dimek			
bārān: (255b/08)	yaġmur.			
bārān-ber: (092a/14)	fāʾideli yaġmur.			
bārāne: (315a/07)	oġul otı, yarpuz, yaġlu tere, ev mertegi		bāderū, bārnāme	
bārān-gīr: (092a/15)	alacıḳ			
bārān-gürīz: (127a/16)	alacıḳ, yaġmurdan ṣaḳlanacaḳ yir.			
bārānī: (375a/31)	yaġmurluḳ.			
bārān-şitāb: (028b/26)	yaġma, naḳlī yaġmur.			
bārbed: (067a/15)	ḫusrev-i pervīzüñ üstād-ı cihān muṭrıbı, çalıcı			
bārber: (092a/17)	gök çiçegi	ḥamūl		
bārber-dār: (092a/16)	yük götürici.			
barbeṭ: (181b/22)	ḳopuz			

bārdān: (255b/13)	yük yap, ḳap ḳaçaḳ ḳoyacaḳ nesne, evde yük yıġacaḳ yir.	ebu'ş-şehī		
bār-dār: (092a/17)	yüklü ʿavrat	ḥāmile		
bārdū: (297b/11)	bādrū			
bāre: (315a/28)	ḫuṣūṣıla, ḥaḳḳıla, eyü at, bulut, ḳappan, terāzū diki, silāḥ	ẕāt, kerre, rüşvet, destūr, ḥarīṣ, mūla	ebr	
bāred: (067a/18)	borc		bārū	
bāregī: (375b/28)	eyü at, bār-gīr at, eyülü ve yavuzlu yük ṭavārı		yek-bāregī	
bārek: (195b/20)	ince ve yufḳa	raḳīḳ	bārīk	
bārembūy: (376a/14)	feslegen	reyḥān		
bārende: (315a/22)	yaġıcı			
bārendegī: (376a/14)	ḳay, yaġış			
bāreng: (195b/22)	oġlancuḳlar gögsine baġladuḳları yarlıḳ.			
bārenkebūy: (376a/15)	ayva dene			
barġ: (182b/24)	ṣu bendi, ṣular kenārınuñ yarı, ırmaḳ aġı, ṣu üzerinde olur bir cānvercik, uzaḳ	raʿ	pezġāb	
bār-gāh: (315a/10)	düzen, çādır ve ḳapu öñi	mertebe	ber-gāh, bār-geh, dīvān-hāne	
barġasme: (317b/28)	ḳurbaġa yoṣunı.			
bār-geh: (315a/22)	bār-gāh.			
bārgīn: (255b/15)	yaġmur ṣuyı iregin yir, ḳoḳar ṣu	ḥabbe	sergīn, kirdān	
bār-gīr: (092a/19)	yük ṭavarı ve yük ṭutıcı, yüklü, bir nevʿ at		bāregī	
barḫ: (061a/17)	biraz, yir evi	behre, naṣīb	köşk-i kāḫ	
bār-ḫāne: (315a/08)	yük yap ḳoyacaḳ, çādır ve āḫır, esbābı ḳoyacaḳ yir	ḫayme	sāyis-ḫāne	
bār-ḫīme: (315a/09)	ʿöşr ve bāc alacak yir.			
bār-ḫudā: (009b/08)	mevlā		bār-ḫudāy	
bār-ḫudāy: (375b/01)	ey ulu tengri	mevlā		
bārī: (376a/16)	ḫāliḳ			
bārīde: (315b/20)	ḳay, yaġış			
bārīdegī: (376a/21)	yaġış		bārandegī	
bārīk: (195b/22)	ince, incelmiş nesne	raḳīḳ		
bār-keş: (168b/02)	yük çekici, ḥamūl ve ḥalīm kimesne			
bār-nāme: (315a/23)	ḥükm-i pādişāhī, destūr	ḳāʿide, ḳānūn		
bār-nekbūye: (315a/22)	bād-rū			
bār-pār: (092a/16)	kerre, yimiş, yük, çiçek, çıḳmaz ṣoḳāḳ.	ḥiṣār	bār-gīr	
bārsā: (009b/10)	ivek iş.			
bār-sālār: (092a/18)	ḳāfile başı.			
bār-senc: (051a/26)	yük ṭartıcı		perseng, bār-sencen	
bār-sencin: (255b/14)	yük tartıcı		perseng, bār-senc	

bārşek: (195b/20)	ʿizzetlü			
barṭala: (317b/28)	dülbend börgi, ḳalpaḳ, ḳızıl ṭāḳye.			
barṭīl: (225b/12)	dülbend börki, ḳalbaḳ, ḳızıl tāḳye.			
barṭiyye: (317b/28)	bir şehr adı			
bārū: (297b/12)	burc	ḥişār		
bārūbehne: (315a/26)	bārūçe			
bārūçe: (315a/25)	balçıḳ ve ṭopraḳ ṭaşıyacaḳ nesne.			
bā-rūze: (315a/27)	her gün giyilen ṭon		bād-rūçe	
bāsāḫt: (037b/04)	düzilmiş, ḥāżır olmış	müheyyā		
bāsaḫt: (037b/05)	bāsāḫt			
bāsāmān: (255b/26)	ṣāliḥ ve ṣābır kişi.			
bāsāmānī: (376a/22)	ṣāliḥliḳ.			
bāsere: (316a/04)	ekinlik, tevārīḫ-güzeşte söyleyici		bāstere	
bāsīḫ: (061a/13)	ḳırlaġuç ḳuşı	ḫuṭṭāf		
bāsilīḳ: (190b/10)	yürek ṭamarı			
bāsḳāḳ: (190b/09)	ḫˇārezm lüġatinde şaḥne, nāʾib			
bāstire: (316a/03)	tevārīḫ-güzeşte söyleyici, ekinlik		bāstere, bāseze, kişt-zār	
bāş: (168b/03)	ol dimek	kün		
bāşed: (067a/30)	ola dimek			
bāşek: (196a/14)	eyer yaṣduġı, depingi		bālişçe	
bāşgū: (297b/20)	oldu, it ki olsun dimek, ṭut			
bāş-gūn: (255b/31)	tersine dimek		bāz-güne.	
başīḫ: (061a/23)	çıġıt, şiş	kelef		
bā-şomā: (009b/12)	sizüñle dimek			
bāşū: (297b/23)	çūbānlar baʿżı misāfirler götürdükleri yoġun ʿaṣā		bāhū	
bātāt: (037a/26)	berāber	müsāvī, muḳābil		
bāteb: (028b/25)	lāyıḳ			
bātet: (037a/27)	lāyıḳ		bābet	
bā-to: (297a/31)	senüñile dimek			
baṭ-ābī: (376b/29)	ördek	baṭ	murġ-āb	Ar.+Far.
baṭlamyūs: (159b/28)	yūnān dilince mīr-i büzürg dimek			Yunanca
bā-ū: (297a/25)	anuñıla dimek			
bāve: (316b/14)	mīve, ṭarvende, aş, olsun dimek	cimāʿ		
bāver: (092b/14)	utanmaḳ, esirgemek	taṣdīḳ	rāst-gū	
bāvercī: (376a/31)	lisān-ı ḫˇārezmde ḫˇān-sālār, inaḳ		bāverī, bāvercī	Far+Tr.
bāvusnī: (376b/02)	ol ʿavratdur ki erinüñ bir oġlanlı bir ʿavratı daḫı ola.			
bāyā: (010a/02)	niçeye ve niçe dimek			
bayāt: (038a/26)	ḳayġu, gicelemiş nesne, allahu teʿālānuñ celli celālehu ismi		ġam, ġuṣṣa	Türkçe

bāyed: (067b/18)	gerek			
bayraḳ: (190b/20)	bayraḳ			Türkçe
bāz: (127a/17)	ṭoġan, girü, yine, ḳulaç, bāġ, ḳol		bāzū	
bāzār: (092a/22)	alışveriş olan yir, ṣatu	bīʿat		Latince
bāzār-gāh: (315b/21)	bāzār yiri.			
bāzbān: (255b/22)	ṭoġancı, gemi yelkeni		bād-bān	
bāz-bār: (092a/31)	ṭoġancı, baġ oñarıcı		bāz-dār	
bāz-būr: (092a/31)	zīnetlü, tekrār			
bāz-dār: (092a/26)	ṭoġancı			
bāz-dāşt: (037b/02)	menʿ idici.			
bāzegī: (376a/21)	delüce ṭoġan.			
bāzereng: (195b/24)	oġlancuḳlar gögsine bağladuḳları yarlık		bāreng	
bāzfet: (037b/03)	bkz. bādfet		bādfet	
bazġ: (182b/30)	ṣu bendi, ḳurbaġa, seme, ḳurbaġa yoşunı.	ḍifdaʿ		
bāz-genc: (051a/28)	ḳūlunç ʿilleti.			
bāz-gīr: (092a/28)	ezdehā ḳuyruġı.			
bāzgūn: (255b/24)	tersine ve başı aşaġa ve girüsine dimek			
bāz-güdār: (092a/27)	kīne gelici	muvāfıḳ		
bāz-ḫāst: (037b/01)	ḳıyāfet göni.			
bāz-ḫīz: (127b/05)	ḳıyāmet güni		bāz-ḫāst	
bāz-ḫord: (067a/20)	nā-gāh ṣataşmaḳ		düçār	
bāz-ı sefīd: (067a/23)	aḳ çaḳır, toyġun	zurraḳ		
bāzīc: (051a/29)	sāʿat ve gicede birez, sigil, oġlancuḳlar beşiginde aşılan boncuḳ, oyun	luʿb	bāzīçe	
bāzīçe: (315b/29)	oyuncaḳ	nāziklik	ḫurde	
bāzī-dār: (092a/26)	bāz-dār.			
bāzī-ger: (092a/30)	oyuncı.			
bāzinc: (051a/31)	bāzīc.			
bāzirgān: (255b/23)	tācir		bāzārgān	
bāz-lenc: (051a/29)	beşik çenberi.			
bāzrū: (297b/16)	gündeye giyilen ḳaftān.			
bāzū: (297b/16)	ḳol, ḳulaç, dīvār ṣıvası.	ʿaḍud, ḳuvvet		
bāzū-bend: (067a/29)	heykel	dutluc, dumlūc, miʿfed		
bāzuḫ: (061a/08)	āvāz.			
bāzvān: (255b/26)	ḥab.			
bāzyām: (237b/03)	ṭoġancı			
bebek: (196a/24)	göz bebegi		merdüm-i çeşm	Türkçe
bebr: (092b/25)	hindūstānda ve ḥabeşde olur bir ġāyetde ḳuvvetlü yırtıcı meşhūr cānver, rüstem-i zālüñ ceng güninde giydügi geyimüñ			

	adı			
bebr-beyān: (256b/05)	peleng derisinden bir ḫaftān		cüst ü çāpük	
bebūr: (092b/30)	tedbīr			
bec: (051b/01)	avurduñ iç yüzi, aġız içi.			
beççegīn: (256b/16)	yavrılar, oġlancuḳlar.			
beçe: (317a/03)	her canludan ṭoġan küçücük			
beçe-berdāşte: (317a/05)	yirden götürülmüş oġlan.			
beçīçe: (317a/04)	oġlancuḳlar avutmaġıçün ve çobānlar ḳoyun ve keçi ḳıġırır iken söyledükleri söz.			
beçkele: (317a/02)	muḥkem bardaḳ		kūze-i saḫt	
beçmürde: (317a/03)	solmuş		pejmürde	
bed: (067b/30)	yavuz, yaramaz	şerrīr, dey		
bedā: (010a/11)	fuḥş, şerʿe muḫālif söz.			
bedaḫş: (168b/21)	bir vilāyet adıdur			
bed-āḫter: (093a/15)	yavuz ṭāliʿlü	meşūm		
bed-āhūş: (168b/21)	bedaḫş.			
be-dān: (256b/19)	aña dimek, anuñıla dimek olur.			
bed-ārām: (238a/03)	tevsen ḥayvān		ped-rām	
bedāz: (127b/15)	ögendire			
bed-baḫt: (037b/15)	devletsiz, taliʿsüz.			
bedbāz: (127b/20)	yavuz işlü		bed-kār	
bed-dil: (225a/31)	yaramaz göñüllü, ḳorḳaḳ olan kimesne.			
bede: (317a/25)	aḳça ḳavaḳ aġacı			
bed-endīş: (168b/21)	yaramaz fikürlü.			
be-der: (093a/13)	ḫāric			
be-deryā-der: (093a/14)	deñiz içinde dimek			
bedest: (037b/17)	ḳarış	şibr		
bedfūz: (127b/19)	naṣīblü kişi, aġız çevresi.			
bed-gerdām: (238a/07)	yaramaz işlü.			
bed-ḫˇāh: (317a/12)	yavuz ṣanıcı	ḥāsid	düşmen	
bed-ḫū: (298a/12)	yaramaz ḥūlı olan.	ḥusūd		
bed-hūş: (168b/28)	delü		dīvāne	
bed-i āsyā: (010a/11)	degirmen ḳanadı ve perresi			
bedī: (376b/05)	yaramazluḳ.			
bedīd: (068a/05)	bellü		āşikārā	
bedīhā: (010a/12)	yaramazlıḳlar.			
bedīn: (256b/25)	buña dimek			
bed-kār: (093a/17)	yavuz işlü	müfsid		
bed-kend: (068a/03)	rişvet			
bed-kiniş: (168b/23)	yaramaz ḫūylu		bed-girdār	
bed-kīş: (168b/25)	bī-meẕheb, bī-dīn, bī-			

	şefḳat.			
bed-nijād: (068a/04)	bī-māye, bī-aṣl, atası ʿarabī ve anası türkī at.			
bed-peder: (093a/12)	ügey ata.			
bed-puşt: (037b/16)	tevsen at, ḳatır			
bedraḳa: (317a/13)	ḥāris, sāʿat gözleyici			
bed-rām: (238a/04)	tevsen at.			
bedrān: (256b/22)	rīvās gibi bir ot			
bedre: (317a/21)	on biñ dirhem, on iki biñ dirhem			
bedrev: (298a/12)	semer atı.			
bedrūş: (168b/22)	kāfir ile ehl-i islām beyninde olan der-bend, ümmīd	ṣaġr		
bedrūşt: (037b/16)	kāfir ile müslümānlar arasında olan der-bend, ümīd	ṣaġr		
bed-sigāl: (225b/03)	yaramaz ṣanıcı.			
bed-süvār: (093a/16)	esb-i tevsen, at üzerinde oturı bilmez kimesne.			
bed-ter: (093a/16)	yaramazraḳ.			
bedū: (298a/12)	evvel			
bedūş: (168b/26)	ümīd, ricā, emel			
be-dürūd: (067b/31)	esenlik	selām, vedāʿ		
bedvāz: (127b/21)	ḳarārgāh			
bed-zehre: (317a/23)	ḳorḳaḳ		bed-dil	
befc: (052a/01)	söylerken aġızdan salyarı aḳan kimesne.			
befḫam: (238a/26)	çoḳ, nişār olınan aḳçe ve şeker ve ḳurı üzümi havāda iken ṭutmaġıçün olınan ālet, ṣaçılan nişār	keşīr	bisyār	
befre: (318b/29)	bkz. beftere.			
beftenc: (051b/30)	bāġ ve bostānlarda olan ḳızıl veya siyāh bir cins yılandur.			
beftere: (318b/28)	küci, defe			
beftere: (376b/28)	küci, defe			
beġā: (010a/29)	rūspī ʿavrat, muḫanneş oġlan.			
begāh: (318b/30)	ṣubḥ vaḳti, erken			
beġānūs: (159b/29)	eşkün at			
beġānūş: (169a/23)	eşkün at.			
beġāre: (318b/28)	çīven			
beġāz: (128a/17)	kefşgerler ḳālib arasına ḳoduḳları çivi, ḳışdırġı.			
begge: (319a/04)	bkz. be-gāh			
begīr: (094b/31)	ḫıyārşenbe.			
begmāz: (128a/23)	süci, yüce, ḫurmā şarābı	ġālib	şarāb	
begselek: (197a/27)	gürbüz			

begüvāre: (319a/01)	bkz. bekere.			
beġyāz: (128a/19)	şākirdāne			
behā: (010b/02)	Ḳıymet, miḳdār, güzellik, güzel olmaḳ, yaraşıḳ ile ḥū eylemek, bir nesne ile üns ṭutmaḳ			
be-ḫab-ı pūyeng: (196a/29)	uyḫuda ḫorlamaḳ			
behaḳ: (190b/17)	aʿżāda ḳızıl ve aḳraḳ noḳṭalar			
behār: (095a/08)	yaz, tab-ḫāne adı	rebīʿ		
behārān: (259a/01)	yaz günleri, papadya çiçegi, öküzgözi çiçegi, kilīsiyā.			
beḫārend: (067b/27)	zindelik.			
behbūr: (095a/28)	eyü adlu dimek			
behe: (320a/25)	ege			
behek: (197a/31)	ḳızılraḳ, aḳ noḳṭalar			
be-hem: (238b/16)	bile dimek	maʿ		
be-ḫıred: (067b/28)	uṣlu, tedbīrlü	ʿāḳil		
behīḳ: (190b/19)	yigrek			
behişt: (038a/26)	cennet.			
behkene: (320a/14)	zen-i nīgū.			
behl: (225b/23)	ḫadem, ḫaşem.			
behle: (320a/12)	destvāne			
behmān: (259a/25)	zāʾid ve ḥaşv vāḳiʿ olan ʿibāret			
behmen: (259a/28)	tārīḫ-i fürs-i ḳadīmden ve tārīḫ-i celālīden bir ay			
behmenā: (010b/04)	behmen-i ebyaż, behmen-i aḥmer			
behmencene: (320a/19)	bkz. behmençe.			
behmençe: (320a/15)	orta ḳış ayı			
behmetān: (259a/28)	ḳızıl ve aġ sūsen			
behmī: (377b/16)	birez, çetik otı			
be-ḫodī ḫod: (067b/29)	kendüligi ile ve başka kendü dimek			
beh-pey: (377a/06)	be-pāy			
behr: (095a/21)	ötüri dimek, ay ve yıldız şuʿlesi, bay kişi	ḥiṣṣe		
behrām: (238b/04)	mirrīḫ adlu yılduz			
behre: (320a/01)	ulu, denk	naṣīb.	baḫş	
behregī: (377a/12)	baylıḳ	raʿnā		
behrem: (238b/16)	āspūr didükleri ot.			
behremān: (259a/02)	ābdār u naḳşlu ince ḥarīr, āspūr didükleri ot		yāḳūt-ı surḫ	
behre-mend: (069a/15)	naṣīblü			
beḫū: (298b/04)	ḍaḥḥāk-ı bī-bāk zamānında cümleden biri			
behvākā: (010b/06)	aʿlām-ı ricāldendür.			İbranice

bejek: (196b/29)	pāzū	silḳ		
bejġam: (238a/17)	ḳurṭ dikeni	afāḳiyā		
bejvāk: (196b/29)	yanḳu	ṣadā	āvāz	
bejvīn: (258a/25)	bir nevʿ yufḳa kemḥā, bir nevʿ yüce kemḫā			
bekāne: (318b/30)	esterme.			
beḳas: (159b/31)	dıraḫt-ı şimşād.			
bekāz: (128a/19)	içinde ḳoyunlar ḳışlar ve kārbānlar ṣıġınur			
bekere: (319a/01)	maḳara			
be-ki: (319a/06)	kime dimek			
be-kītā: (010a/29)	ekābir ve ruʾūsā-yı ḳavm			
bekke: (319a/02)	şinlik ve ır, mekke-i mükerremenüñ adı		sürūd	Arapça
bekrevī: (376b/30)	bikrī	fāsıḳ	müdmin-i ḫamr	
bekter: (094b/29)	tulġa	miġfer		
belācūr: (094b/31)	ḳara ṣıġır			
belāde: (319a/06)	fuḫuş-kār	müfsid	bīhūde	
belājūr: (094b/31)	bkz. belācūr.			
belāʾ: (010a/30)	mekrūh yetişdürmek.			
belāye: (319a/10)	ḳaḥbe, bī-şerm, devletsiz, azġun, söğek		nā-gāh	
belbel: (225b/21)	büyük ḳadeḥ.			
belbūs: (160a/01)	yaban ṣoġanı ve ṣarımsaġı			
belek: (197a/16)	yaraḳ, yapraḳ.	ʿaṭā	pīşkeş, baḫşiş.	
belencāsf: (186b/28)	bkz. berencāsf.			
belendīn: (258b/11)	ḳapu pervāzı			
belesān: (258b/09)	mışr nāḥiyesinde biter bir aġaç			
belḫam: (238a/31)	ṣapan	felāḫan		
belī: (376b/31)	eyledür dimek	taṣdīḳ	ārī	
belīle: (319a/25)	hindden gelür bir muʿteber edviye			
belḳıyā: (010a/31)	vilāyet-i küffārda bir şehr adı			
belmā: (010a/31)	ḳaba olan nesne			
belme: (319a/12)	terāzū keffesi, eñse.			
belsān: (258b/09)	toḫmı mercümege beñzer bir otdur.			
belūc: (052a/02)	türkmenden bir ḳavm			
belūz: (128a/26)	pīşkīr		dest-māl	
belvāze: (319a/14)	dīvārdan ṭaşra çıḳan mertek ucı.			
bem: (238a/31)	yoġun āvāz			
be-men: (258b/12)	baña ve benimçün ve benimile dimek			
benām: (238b/04)	ulu ve nişānlu			
benāmīzed: (069a/02)	ḳurbān olayın dimek			
benānc: (052a/05)	bir kişinüñ nikāḥında olan iki ʿavrat, elenci, ḳuma	żırre		
benārenc: (052a/04)	çūbān.			

benāsib: (029a/11)	ṣaḳızlıḳ aġacınuñ yimişi, cedene, meneviş	ḥayyetü'l-ḥażerā'		
benāsīb: (029a/12)	bkz. benāsib.			
benāt-kehīn: (258b/13)	heftū-reng-i ṣaġīr.			
benāt-mehīn: (258b/14)	heftū-reng-i kebīr.			
benc: (052a/09)	bākūrī didükleri ot, esrār	ḫaşīş		
bencāl: (225b/23)	bkz. pencāl.			
bend: (069a/06)	baġ, aʿẓānuñ eñ yirleri, düğüm, buḳaġu, boġun, ṣu bendi	ḳayd, ḥīle	rīv	
bend-āb: (029a/12)	ova, eñ yiri	cezīre, mufaṣṣal		
bendāḳ: (190b/17)	ḳalender tācı			
bend-dest: (038a/24)	bilek		zend	
bende: (319b/19)	ḳul, yaġlu	ʿabd		
bendene: (319b/17)	ilik düğmesi			
bender-gāh: (319b/15)	uġraḳ yiri, liman			
benderūġ: (183a/04)	ol seddür ki ırmaḳlar içinde baġlayup arḳ çıḳarurlar.			
bendevāsī: (377a/02)	biñ yüz altmış ḳanṭār			
bend-gāh: (319b/16)	eñ yiri	mufaṣṣal		
bend-gīr: (095a/03)	lökün, ḫatıl aġacı.	rükn		
bend-güşād: (069a/11)	boġun, eñ yiri		baġdāb	
bend-güşāy: (377a/03)	boġun, eñ yiri	mufaṣṣal	ünbūbe, bend-āb	
bendī: (377a/05)	ṭutġun	esīr		
bendīde: (319b/26)	ilik düğmesi		bendene	
bendīne: (319b/27)	bkz. bendīde.			
bend-küşāt: (038a/24)	boġun, eñ yiri	unbūbed, maḥazz		
bend-nāyije: (319b/16)	ekin süñügi			
bendū: (298a/28)	kene	ḳırād		
bendūz: (128a/27)	çuvāl-dūz			
bene: (319b/30)	nerbele, raḫt, ʿıyāl.			
benefş: (169a/26)	beneviş		bānefş	
be-ne-şeved: (069a/13)	gitmez dimek			
beng: (197a/27)	bākūrī didükleri ot, esrār, maşlıḳ, zevzek			
bengāle: (319b/28)	hindde bir muʿaẓẓam şehr adı			
benlīḳa: (319b/29)	ḳaftān ḫıştegi, gönlek ṣınḳarası.			
benṭāflūn: (258b/17)	beşbarmaḳ didükleri ot			Latince
benyūş: (170a/19)	diñle, müstemiʿ ol, çekiş			
bepr: (092b/31)	arslan.			
ber u būm: (238a/16)	yir, yurt			
ber: (093a/22)	gögüs, gömüldürük, yan, üzre dimek	sīne, ġane, ʿalā		
ber-āb: (029a/07)	ṣuvarılan ekin.			
ber-ā-ber: (093b/29)	müsāvī			

berāh: (317b/02)	zīb, zībāyī, heybet, şiʿrüñ iyiligi.			
berāheme: (317b/09)	brehmenüñ cemʿī	ḥakīm		Arapça
berāj: (155a/27)	ögendire, çift ḳayışı.		bedāz	
ber-ān: (256b/27)	anuñ üstine ve aña ve anuñıla dimek			
berār: (093b/30)	sulḥ, yuḳaru getür ve ḳaldur dimek		āştī	
berāt: (037b/19)	pādişāhī, şaʿbān ayınuñ on beşinci gicesi			Arapça
berāy: (376b/08)	içün dimek			
ber-bāc: (051b/11)	şiş	sīḫ		
ber-bārān: (256b/28)	yaġmur ile ekilen ekin, yaġmur ile ḥāṣıl olan ekin.			
berbāyūn: (256b/28)	ferīdūna süd viren ṣığıruñ adı			
berbehmen: (257a/01)	orta ḳış ayı		behmen	
ber-bend: (068a/07)	gömüldür			
berber: (093b/30)	baş tırāş idici, bir memleket adıdur, yuḳarudan yuḳaru ve ṭaşra, anuñ üstine ve aña ve añunıla dimek			
berberūşān: (256b/29)	ümmet			
ber-bülend: (068a/07)	yüksek nesne		çārṭāḳ.	
berbülendīn: (256b/31)	evüñ öñi		pīrāmen-i ḫāne	
berc: (051b/11)	oḳlaġı.			
ber-cāme: (317b/08)	aġır ṭon.			
bercās: (159a/05)	nişāne, tīr			
bercestegī: (376b/09)	aʿżānuñ ḳurdāşenī gibi ḳabar ḳabar olmasu.			
bercīs: (159a/07)	müşterī yıldızı, hürmüz			
ber-cūşīdegī: (376b/10)	ḳurdāşenī			
berd: (068a/08)	ayıġ ol ve ṣavul dimek, ġāretle alınmış ḳul ve ḳaravaş, yañıltmaç	heybet		
berdaḳī: (376b/12)	tegelti ṣatıcı, eyü ḳatır			
ber-dār: (094a/07)	aşılmış, yuḳaru ṭuṭ ve götür dimek, iletici			
berd-bār: (094a/09)	yük götürici, ḥalīm olan kimesne			
berde: (317b/10)	bilmece, ḳul, ḳaravaş.	meṣel		
berdī: (376b/13)	ḥaṣīr otı, alduñ ve iletdüñ dimek, masḫaralıḳ.			
berdīn: (257a/08)	çirk			
bere: (318a/24)	ḳuzı, kenār	ḫurūf		
ber-efrūd: (068a/06)	aşaġa yuḳaru dimek		zīr ü bālā, ber-ferūd	
ber-elkend: (068a/05)	rişvet			
beren: (257b/13)	sürgi	memlaḳa		
berencāsf: (186b/27)	ḳovan çiçeginüñ aġı			
berend-āver: (094a/27)	cevherlü ḳılıç		perend	

bereş: (169a/01)	mehār-ı üştür.			
be-rev: (298a/26)	ey eydigi.			
berf: (186b/27)	ḳar	şelc		
ber-faḫc: (051b/14)	aġır başmaḳ		ber-ḫafec, ber-ḫafenc	
berfenc: (051b/15)	ṣarp yol, tervend nesne		rāh-ı düşvār	
berfendān: (257b/05)	şek günleri			
berfendār: (094a/20)	müfessir ve müftī ve şāriḥ, üstād, māhir			
ber-ferūd: (068a/12)	aşaġa yuḳaru		ber-efrūd	
berfidān: (257b/05)	ḳarlıḳ	meşlece		
berg: (196b/03)	yapraḳ ve yaraḳ, çapırdı	ġam, ġuṣṣa, ṭāḳat, mecāl, ḳuvvet, zīnet	sāz	
berġa: (317b/29)	dili kesilmiş.			
ber-genc: (051b/16)	aḳ ḥalvā			
berg-rīz: (127b/29)	güz faṣlı	ḥarīf		
berg-rizān: (257b/07)	güz	ḥarīf		
berg-rīzān: (257b/07)	bkz. berg-rizān			
bergūhān: (257b/10)	ṭūṭiler āvāzı.		nevāy-ı muṭrib	
bergüstüvān: (257b/08)	at geyimi, çuḳal, ḳolan			
bergüstüvāne: (318a/02)	at çuḳalı, ḳolan		ḳarākend	
ber-güzār: (094a/26)	armaġan			
ber-ḫ̆āc: (051b/14)	aġırşaḳ		ber-ḫ̆āş	
berḫ̆āş: (169a/01)	aġırşaḳ		berḫ̆āc	
berḫafc: (051b/11)	uyḳuda ādemi aġır başmaḳ	kābūs	terḫafenc	
berḫafenc: (051b/13)	bkz. berḫafc.			
berhān: (258a/01)	sevinç		şādī	
berḫī: (376b/11)	birez	baʿżı		
berhīlyā: (010a/20)	bkz. berhilyā.			Latince
berhilyā: (010a/20)	rāziyāne toḫımı			Latince
berḫīn: (257a/07)	fedā, birez		berḫ	
berhiyūn: (258a/06)	bkz. berhūn, büyük deve.			Latince
berhūd: (068b/02)	bī-hūde			
berhūn: (258a/05)	azġun, dāʾire.		güm-rāh	
ber-ḫūr: (094a/03)	ortaḳ	şerīk	enbāz	
ber-ḫūrdār: (094a/06)	naṣīblü, gönenci			
berhūt: (037b/29)	küffāruñ canları anda maḥpūs olan bir ḳuvvā			
berḫūz: (127b/22)	ṭaġarcıḳ			
berī: (376b/19)	fāriġ ve ḫurver adlu ot, ḳurtulmaḳ, pāk olmaḳ	berāʾat		
berī: (377a/12)	birez	baʿżı		
berīd: (068b/02)	on iki mīl yir, üç mīl bir fersaḫ			Arapça
berīn: (258a/09)	ṣulu yir, ḳoḳar ṣu, yuḳarıġı ve üstenki nesne			
beriş: (169a/03)	ümīd, ārzū			

berḳān: (257b/04)	ḳuzı derisi kürki.			
berkem: (238a/13)	menʿ			
ber-kend: (068a/14)	rişvet			
berkez: (127b/27)	sitāre, boyun boġmaġı	ṭāliʿ, muraṣṣa ṭavḳ, ṭavḳ	tīre	
berḳ-i şükūsāk: (196b/02)	yaġmurlu, ḫaşmetlü uzun yıldırım ve şimşek.			
berkīn: (257b/10)	od yiri		āteş-gāh	
ber-kīnc: (051b/17)	bkz. ber-genc.			
berḳūḳ: (190b/14)	ṣarıca erük.		zerd-ālū	
ber-maḫīd: (068a/15)	ata ve anasına ʿāṣī olan ferzend		ber-maḫīde	
bermāyūn: (257b/11)	ferīdūn öküzinüñ adı, ferīdūn pehlivānunuñ laḳabı, naḳşlu ḥarīr			
bermeḫīde: (318a/04)	ataya, anaya ʿāṣī olan oġul ve ḳız.	muḫālif, ʿāḳ, ʿāḳil	ḫanīde pesendīde, dānā	
bermek: (196b/19)	bir ṭaʾifenüñ meşhūrı ceddün adı			
bermend: (068a/16)	ḳuvvetlü, yimişlü		berūmend	
bernāme: (318a/08)	enmūẕec			
ber-nebāyed: (068a/28)	ḥaḳḳından gelmez dimek			
bernes: (159a/17)	bağırsaḳ ağrısı	maġş		
ber-neyāmed: (068a/28)	çoḳ zamān geçdi			
bernīs: (159a/17)	ḳoyun ḳırḳacaḳ şındı.	miḳrāż		
berniş: (169a/05)	bağırsaḳ ağrısı			
bernīş: (169a/07)	miḳrāż sındusı, bağırsaḳ şikesteliginden ʿārıż olur bir maraż, etmek alacası	maġş		
bernişestenī: (376b/16)	binit		merkeb-i ʿām	
berrīḳ: (190b/14)	nā-şinās			
bersām: (238a/12)	delülükten bir türdür.			
bersān: (257a/30)	ṭāvus gibi uzun ḳuyruḳlı bir güzel ḳuş, tennūr			
bersem: (238a/12)	armaġan		dest-āvīz	
bersyāndār: (094a/19)	māṭıṭaḳ didükleri ot	ʿaṣṣārü'r-rāʿī	bersyāndārū	
berşām: (238a/12)	tīz görür, tīz ḳılıç, tīz dendān			
bertād: (068a/08)	ferfiyūn didükleri dārū.			
ber-tebek: (196a/28)	bağırdaḳ		tebḳūr-ı ḳamāṭ	
berter: (094a/01)	yücerek	aʿlā		
ber-terī: (376b/06)	yücelik.			
ber-to: (298a/19)	senüñ üzerüñe dimek			
berṭāyil: (225b/04)	serendībden öte bir laṭīf sebzezār u murġzārı çoḳ cezīre			
berūmend: (068a/29)	naṣīblü kişi, yimişlü ve ḥāṣıllı bāġ ve bostān, otlu ṣulu ve ekinlü yir, ḳutlu ve aṣıllu, aṣıllu bāzirgān.			
berūz: (128a/10)	ceng.			

berz: (127b/22)	ekin	zira‘	kişt	
berzāgen: (257a/08)	ekinci, çiftçi.	ḥāriş		
berze-bezr: (094a/13)	ekin, ibrīşimile ve yüñile ṭoḳınmış ḳaftān			
berzen: (257a/09)	maḥalle, sūḳāḳ başı, uzun maḥalle.			
berzgāh: (317b/21)	ekinci	ḥāriş		
berzīger: (094a/13)	bkz. perzger.			
berzīn: (257a/13)	millet-i ibrāhīmden bir ulu imāmuñ adı, bir ulu āteş-gāh			
berzūn: (257a/12)	türk at, igdiş at, yük çeken at			
berz-ver: (094b/08)	meşġūl, toḫmlu			
bes ḫord: (068b/21)	artuḳ söz		pes-ḫor	
bes: (159a/22)	yeter, ancaḳ, faḳat, niçe niçe, besī			
besā: (010a/21)	ānça ve niçe niçe dimek			
besāc: (051b/17)	fesād			
besaġ: (183a/02)	ṣırça sarāy.			
besaġde: (318b/09)	yaraḳlu	müheyyā		
besāḫ: (061a/20)	yaramazlıḳ.	fesād		
bes-āheng: (197a/03)	çivi.			
besāk: (196b/30)	tāc şeklinde çiçeklerden iderler, ‘işret günlerinde başlarına giyerler.			
besāmān: (258a/25)	zāhid		bāsāmān	
besān: (258a/26)	miṣl ve mānend			
besārūb: (029a/09)	başaḳ yimişi			
besāvend: (068b/20)	ḳāfiye-i şi‘r			
bescīn: (258a/26)	bir berk aġaç			
besend: (068b/21)	yiter	kāfī		
besende: (318b/11)	ata bir ḳardaş, atalıḳ, oġulluḳ			
beseng: (197a/07)	güre tevsen at.			
bes-ferdā: (010a/29)	yarın degil beri gün			
bes-gūy: (376b/24)	çoḳ söyleyici	mükṣir		
besī: (376b/24)	ānca ve niçe niçe dimek			
besīc: (051b/19)	yaraḳ	tehiyye	tertīb-i sefer	
besk: (197a/04)	mecūsīler kitābından incīlden müstaḫric bir kitāb			
besme: (318b/10)	vesme.			
besne: (318b/12)	güre ve tevsen at		beseng	
best: (038a/04)	baġladı, dülbend, ṣu kesügi			
bestāh: (318b/06)	oġlancuḳlar yürimek isteseler anuñ üstine ḳoyup yüridirler	ḥāl		
beste: (318b/07)	baġlu, uyuşmuş, naḳşlu biz			
bestegī: (376b/23)	baġluluḳ, göñül yilteñligi, güre tevsen			

besterem: (238a/22)	buz, ġıraġı, ḳurdaşeni ʿilleti			
bestīnāc: (051b/18)	ḫalāl eyitdükleri ot, filar, artuḳ söz			
bestūḳ: (318b/08)	küpecik	ḫamīre		
beşār: (094b/21)	nişār		sīm-kūft	
beşem: (238a/25)	imtilādan ḥāṣıl olan bir maraż-ı maʿrūfdur, ḳıraġu		pejem	
beşenc: (051b/24)	yüzde çıḳan çıġıd, sis, ṣudan ṣıçrayan ḳaṭreler	kelef, reşşāş	beşence	
beşence: (318b/17)	fırça, avgīr, divīt liḳāsı	mereşe		
beş-ḫˇāde: (318b/13)	yaṣṣılanmış ve ṣıḳılmış	ʿaṭā	baḫşiş	
beş-ḫˇor: (094b/27)	yem ṣoñı, artık	süvur		
beşḫa: (318b/15)	fırça			
beşīc: (051b/28)	çıġıt		herek	
beşme: (318b/16)	göz otı		çeşme-zen	
beşt: (038a/13)	ṣu ḳısmeti		best	
bet: (037b/10)	cüllāh çirişi, ḫaşıl, cüllāh-ḫāne, bez erişi, ördek	baṭṭ	tār	
betā: (010a/03)	ḳo dimek, niçe niçeye dimek			
betārīş: (169a/22)	eyretli didükleri ot	serḫas	beṭāris	
betāt: (037b/12)	azıḳ	zād		
beter: (093a/01)	yaramazraḳ		bed-ter	
betġūr: (093a/02)	yırtıcılara, ḳuşlarda burun, ḳaynaḳ	minḳār	çengāl	
betḫā: (010a/06)	ḳuş tersi		sergīn-i murġ, betḫāl	
betḫāl: (225a/28)	ẕerḳ		sergīn-i murġ, pençāl	
betīr: (093a/09)	boġça			
betkūt: (037b/13)	bir nevʿ ekşi rīçāl		petkūb	
betre: (316b/31)	ʿinād, pārelenmiş.			
be-tū: (298a/01)	saña dimek			
betyār: (093a/09)	belā, renc			
beṭāris: (159b/27)	eyrelti didükleri ot	erḫas		Yunanca
bevār: (095a/07)	helāk			
bevāred: (069a/14)	bir nevʿ ṭaʿām			
beviş: (169a/27)	çoḳ ve çoḳluḳ ve büyük dimek	ʿaẓīm, faḫr	bisyār, şöhret	
bevn: (259a/01)	behre vü naṣīb.			
beyā: (010b/07)	niçeye ve niçe		bāyā	
beyābān: (259b/21)	yaban yazı			
beydaḳ: (190b/19)	şaṭranc piyādesi.			
beyder: (095b/08)	ḫırmen			
be-yek-bār: (095b/12)	bir uġurdan dimek			
be-yek-rāh: (320b/05)	bir uġurdan ve bir kezden dimek			
beyġā: (010a/02)	ṭūṭī			

beyġāre: (320a/28)	ceng, ṭaʿne, melāmet, serzeniş, bühtān, nākıs, laʿnet		bīġāre, peyḳāre	
beyik: (198a/02)	nefs			
beylesem: (238b/25)	tūrān pehlivānlarından bir ġāyetde pür-zūr u dilāver mübāriz			
beyr: (095b/09)	gice giyecek libās.			
beyrām: (238b/23)	temregü didükleri ʿillet, neccārlaruñ yularlu keser didükleri āletleri.			Arapça
beyrem: (238b/24)	bkz. beyrām			Arapça
beyū: (298b/08)	güye, yenge ʿavrat, ṭaġ	ġıṣṣe, ʿarūs	büyū, kāġnū, kāġanū, kāġīne, pāk	
bez: (128a/14)	cāme.			
bezād: (068b/03)	yaşlu, ulu, ḳoca			
bezādïr-āmede: (318a/29)	yaşlu ḳoca		pīr	
bezbāz: (128a/14)	besbāse			
bezberūşān: (258a/24)	ümmet		berberūşān	
beze: (318a/30)	günāh			
beze: (318b/02)	günāh			
bezek: (196b/27)	ḳurbaġa	vezek		
beze-kār: (094b/13)	günah-kār	eṣīm ü āṣim		
bezen: (258a/22)	beren			
bezerg: (196b/26)	kettān toḫmı			
beze-ver: (094b/13)	bkz. beze-kār.			
bezfel: (225b/14)	tesbīḥ ḳurdı.			
bezk: (196b/26)	tesbīḥ ḳurdı, tengri devecügi			
beẕle-bāz: (127b/20)	laṭīfeci	masḫara		
bezm: (238a/21)	meclis-i şarāb ve şohbet ve żiyāfet, çādır.			
bezr: (094b/07)	şuʿle, toḫm			
bezrem: (238a/17)	tamām.			
bezrger: (094b/08)	ekinci	ḥāriṣ		
bī: (378a/01)	-sız eki.	bilā		
bī-bāk: (198a/20)	ḳorḳusuz			
bī-bākī: (378a/23)	ḳayġusuzluḳ ve pervāsızlıḳ.			
bī-berk: (198a/20)	yaraḳsuz ve eli boş, yapraḳsuz aġaç.			
bibī: (377b/24)	eyü	ceyyid		
bībī: (378a/25)	ḳadın, bula, eyü, ʿavratlaruñ abu ve ebi	ceyyid	bih	
bīcād: (069b/03)	cevāhir envāʿından bir maʿrūf u meşhūr ṭaşdur			Arapça

bīcāde: (320b/28)	cevāhir envāʿındandur. yāḳūta müşābih olur			Arapça
bī-çāre: (321a/08)	dermānsız.			
bīçend: (069b/12)	baş bağı.			
biçīc: (052a/11)	fısıldı, çūbānlaruñ keçi çağırduḳları vaḳtin itdükleri ṣavt.	muʿammā, lügaz	peçīç	
bīçūn: (260a/02)	neteliksüz			
bīd: (069b/13)	sögüt ağacı, incir ağacı, dīv-pesend pehlivānlarından bir dīvüñ adı			
bī-dād: (069b/17)	ẓālim		ẓulm-i ẓālim	
bīdāncīr: (096a/08)	kene otı	harvaʿ		
bīdār: (096a/07)	uyanıḳ	sehrān, yaḳẓān, yaḳuẓ		
bīdāre: (321a/15)	yüreksiz	ʿāşıḳ	bed-dil	
bide: (320b/15)	odun ağacı.			
bidest: (038a/30)	ḳarış	şibir	bedest	
bīd-i ṭaberī: (378a/30)	ṭaberḫūn.			
bī-dil: (226a/04)	yüreksiz.			
bīd-müşk: (198a/21)	sorḳun çiçegi			
bidr: (095b/17)	her gün giyilen ḳaftān			
bidre: (320b/13)	aġ ḳurdı ve aġaç ḳurdı	zīvence		
bīdre: (321a/15)	demürciler çuḳurı.			
bī-gāh: (321b/18)	vaḳtsiz, ir			
bīgāne: (321b/18)	yād.			
biġār: (095b/25)	ırmaḳ, ḳaynar aḳarṣu, bıñar			Türkçe
bigār: (095b/26)	bkz. biġār.			Türkçe
biḫ: (061a/25)	göz çapağı		zūk-āb	
bīḫ: (061a/26)	kök	ʿırḳ		
bih: (320b/23)	eyü, ayva, ṣağ	sufr	nīk, cüllābī	
bīh: (322a/02)	eyü		bih	
bī-ḫʷānī: (378a/28)	ṭatsızluḳ			
bihār: (096a/03)	ḳış evi		tab-ḫāne	
bīḫ-āver: (096a/07)	göñlenmiş			
bih-būdī: (377b/29)	tendürüstlik ve eyülik.			
bihbūr: (096a/05)	eyü adlu dimek			
bihdān: (260a/01)	yigrek bilici			
bī-hemāl: (226a/12)	bi-miṣl ve bī-hemtā.			
biher: (096a/07)	bkz. bihter.			
bihī: (377b/30)	eyülik.		ber-i ayva	
bihil: (226a/02)	ḳo, vāzgel dimek			
bihīn: (260a/01)	her nesnenüñ eyüsi.			
bīhīn: (260b/11)	her nesnenüñ eyüsi		bihīn	
biḫişt: (038b/06)	pencuşt			

bihrām: (239a/07)	orūc		rūze	
bihrāy: (377b/30)	ʿāḳil		ehl-i tedbīr	
biḫred: (069a/20)	zeyrek	ʿāḳil		
bihrim: (239a/07)	dūr			
bīḫşed: (069b/12)	yirden kök ile bir kezden ḳopmış aġaç		pinceşt, binceşt	
bīḫte: (321a/13)	dermānde, ʿāciz			
bihter: (096a/06)	eyürek	ecved		
bihterīn: (259b/31)	her nesnenüñ yigregi.			
bī-hude: (322a/02)	bāṭıl	ʿabeş	bī-hūde, bī-hude ve beyhūde	
bī-hūde: (322a/04)	bkz. bī-hude.			
bī-hūş: (170a/07)	ʿaḳılsız.			
bīhzek: (198b/12)	fürs-i ḳadīm ʿādetince bir ayuñ ismi			
bījār: (096a/20)	ḳış	şitā		
bījen: (260a/15)	ibn gīv bin güderz bin kişvād adlı keykāvus pehlivānı			
bīk: (198a/31)	emīr			Türkçe
bīkāde: (321b/17)	cimāʿa ḳādir olmayan kimesne.	ʿınnīn		
bī-kār: (096b/02)	işsüz		levend	
bil: (225b/29)	ḳo, vāzgel dimek.			
bīl: (226a/07)	bāġ-bān bili, iki çatal ḳazma, ayaġıla başılup yiri ḳazan çapa ve ḳazma			Türkçe
bīle: (321b/24)	kesme	sihr		
bīlek: (198a/31)	yaşşı demrenlü oḳ, kesme	sihr		Türkçe
bīlḳān: (260b/04)	bir memleket adıdur.			Türkçe
bīlḳan: (260b/04)	semüz, yoġun			
billūr: (095b/27)	aḳ muṣaffā ṭaş			Arapça
bīm: (239a/09)	ḳorḳu ve buñ.	ḫavf		
bīmār: (096b/06)	ṣayru, ġuṣṣalu			
bīmārgīn: (260b/07)	bkz. bīmāristān.			
bīmār-ḫīz: (128b/05)	ḫastalıḳdan ḳalḳmış dimek			
bīmārī bārīk: (198b/09)	dıḳ ḫastalıġı.			
bīmārī: (378b/22)	ḫasteliḳ	maraż		
bīmārī-gūdek: (198b/09)	oġlan ḫastalıġı			
bīmāristān: (260b/07)	ḫasteleri tīmār itdükleri yir	dārü'ş-şifā		
bīmār-jūn: (260b/05)	ṣayrucaġı, ṣayrıluluḳdan ḳalḳmış		egīze	
bīmār-tūn: (260b/05)	ṣayrucaġraḳ			
bī-mend: (069b/27)	çaḳıldaḳ		bī-nedv	
bīmendre: (321b/27)	ḫarām-zāde.			
bimeng: (198a/19)	ṭarlıḳ.			
bīn: (260b/08)	kişinüñ ġālib naẓarı			

bīnā: (010b/20)	ziyāde görür dimek			
binā-ger: (096a/01)	yapucı			
bināgūş: (169b/10)	ḳulaḳ tozı	ẕifrī		
bī-nām: (239a/14)	öksüz, barmaḳ.			
bindāz: (128a/31)	bkz. bīndāz			
bindāzed: (069b/02)	bkz. bīndāzed			
bīnend: (069b/27)	gördiler dimek			
bīneş: (170a/06)	göriş.			
bīneş-dil: (226a/02)	göñül ārāmı.			
bīnī: (378b/18)	burun, göresin dimek	enf		
bīnī-der: (096b/06)	ḳapu yaşmaġı.			
bīnī-ver: (096b/07)	burun yaşmaġı.			
bī-nüvāy: (378b/17)	ṭatsızlıḳ			
bī-perhīz: (128b/01)	fāsıḳ			
bī-perhīz: (198a/21)	fāsıḳ			
bīr u bār: (096a/19)	bārī teʿālā celle celālühü.			
bīr: (096a/10)	döşek, yıldırım	ferāş, ṣāʿiḳā		cāme-ḫˇāb
bīrād: (069b/18)	yaşlu, ḳoca.			
bī-rāh: (321a/19)	azġun.			
bīrān: (260a/08)	ḫarāb, vīrān			
birāz: (128a/30)	firāz			
birāzed: (069a/24)	yaraşur		nīgū	
birdūn: (259b/26)	igdiş at.			
birehne-cū: (298b/12)	bir nevʿ ḳabuġı yufḳa arpa	sült.		
birenc: (052a/13)	yürek oynaması	ḫafaḳān		
birencen: (259b/27)	bilezik.			
birencīn: (259b/27)	bkz. birencen.		bā-ferencen	
bī-reng: (198a/23)	renksüz, her nesnenüñ aşlı	heyūlā		
bī-reşk: (198a/22)	ġayretsiz	deyyūṣ, ḳunduġ		
bīrīn: (260a/15)	ḳoḳar ṣu.			
birinc: (052a/12)	maʿrūf ḥubūbāt			
birincevā: (010b/15)	birinc aşı.			
birsām: (238b/30)	gögüs ṣancusı ve gögüs şişi, cünūndan bir nevʿ, gögüs aġrısı, ḫastalıḳ aġırlığı		derd-i pehlū ve derd-i serāz-ı serdī.	Arapça
bīrūn şode: (321a/31)	ḫarc olmış nesne			
birūn: (259b/28)	ṭaşra		bīrūn	
bīrūn: (260a/12)	ṭaşra	ḫāric		
bī-rūz: (128b/02)	ṭāliʿsiz			
bīrūzī: (378a/31)	ṭāliʿsizlıḳ	maḥdūd, maḥrūm, muḫāref		
biryān: (259b/28)	bir dürlü bişiriş			
biryān-ger: (095b/18)	biryāncı.			
bī-sāmānī: (378b/02)	fāsıḳlıḳ.			
bī-sāmānī: (378b/07)	fāsıḳlıḳ.			

bī-selān: (260a/19)	fāṣıḳ	ṭāliḥ		
bī-ser ü sāmān: (260a/19)	cümle itdügi nā-rāst ve egri ve yönsüz ve aṣılsız olan kimesne.			
bismil: (225b/25)	boġazlanmış, tamām boġazlanmamış.		nīm-küşte	Arapça
bīsrāk: (198a/26)	büyük deve		bisrek	
bist: (038a/31)	yigirmi	ʿışrīn	bīst	
bīst: (038b/11)	yigirmi, ziyān olmış nesne, ṭur dimek	ʿışrīn		
bistān: (259b/30)	al dimek			
bīstgānī: (378b/07)	aylıḳ, ṭonluḳ			
bī-sütūn: (260a/20)	ferhāduñ şīrīn aşḳı içün ḫüsrevüñ istegi üzre kestigi ṭaġ			
bīş: (169b/13)	zehrlü bir otuñ adı			
bīş: (169b/24)	artuḳ	efzūn		
bişār: (095b/22)	ḫastenüñ sidügini göstermek içün şişeye almaḳ			
bīşār: (096a/23)	pişyār			
bīşe: (321b/12)	sipsi		pīş	
bīşek: (198a/30)	evde ṣadr olan yir.			
bī-şerm: (239a/08)	ḥayāsız.			
biş-ḫˇor: (095b/23)	server, ṣu içdükden ṣoñra bāḳī ḳalan cürʿa	süvur		
bīşī: (378b/16)	artuḳluḳ	faẓl		
bişīc: (052a/13)	yol yaraġı	ġarm	besīc	
bi-şiklend: (069a/31)	raḫne eyledi ve dırnaġla nişān eyledi dimek			
bişīn: (259b/31)	aḳ nilūfer.			
bişter: (096a/24)	çoḳraḳ			
bīşterek: (198a/30)	artuġracaḳ dimek			
biterkīd: (069a/19)	çatladı dimek			
bīvāre: (321b/29)	ġarīb olan kimesne			
bīvāz: (128b/07)	icābet			
bīve: (321b/30)	ṭul ʿavrat	eyyim, ermele		
bīver: (096b/07)	on biñ ʿaded, altmış biñ			
bīverde: (321b/30)	biñ	elf		
biyā: (010b/16)	gel dimek, yarısı yanmış egsi.			
biyābān: (260a/01)	ova, yazı.			
biyār: (096a/07)	getür dimek			
biyāsā: (010b/16)	diñlen dimek			
bīz: (128b/03)	ele dimek			
bīzār: (096a/20)	ürkmek	nefret		
bīzārī: (378b/01)	ḳurtulmaḳ, bir kimesnenüñ evżāʿından rencīde olup nefret itmek.	berʾat		

bīzer: (096a/21)	cimri.			
bizişk: (198a/11)	bkz. piceşk.			
biẕle: (320b/14)	ḳaṭīfe ve her gün giyilen ṭon, yimişi olmaz bir aġaç			
bī-zūr: (096a/21)	ḳuvvetsiz.			
boġunc: (052a/28)	çörek otı	şūnīz	būġunc	Türkçe
bord ebred: (070a/10)	çāvuşlaruñ hāy ve hūyı.			
bord: (070a/06)	alaca ḳaftān, iki renglü ḳaftāndan bir nevʿ, iletdi dimek, ıraḳ ol ve ṣavul dimek			
bordār: (096b/16)	bkz. bord-bār			
bord-bār.: (096b/14)	yük götürici	ḥalīm		
bord-bārī: (378b/25)	yük götüricilik, yavaş, ṣabrlu kimesne	ḥamūl		
bors: (160a/15)	boylu, ḳaşaġu, burınduruḳ, yavaşa aġacı, naʿl-bendler yavuz atlaruñ burnına geçürdükleri, yular		mehār	
bostān-ebrūz: (128b/30)	bkz. būstān-efrūz.			
bozḫamīd: (070a/11)	dişi keçi.			
boz-ḫod: (070a/12)	bkz. bozḫamīd			
brehmen: (258a/01)	ḥakīm, zāhid-i hindī			Sanskritçe
bū: (298b/28)	ḳoḫu	rīḥ, şeẕī, ʿasī		
bubā: (010b/29)	çūbān ve beyābānīler ṭaġ başında bişürdükleri bir nevʿ aşdur.		būbā	
būbā: (011a/06)	bir nevʿ ṭaʿām		bubā	
būblūk: (199a/23)	ġonçe			
bucul: (226a/13)	ḥayvānāt aşıġı.			
būde: (323a/09)	olmış dimek			
būdenī: (379a/08)	olacaḳ dimek			
būdī: (379a/12)	olayıdı ve idi dimek.			
budus: (160a/13)	ümīd, ricā			
būġ: (183a/13)	içine ḳumaş fāḫir ve sāʾir esbāb ḳorlar boġça			
būg: (199a/26)	ġonçe, ḳav, taḫıl ḳuyusı			
būġc: (052b/04)	çörek otı.			
bugermān: (260b/27)	kirmānīler lisānında çölmek dibi, türkistānda çölmek yanması			
būgī: (379a/14)	suʾāl	ʿane'l-vaḳt		
būġlaşan: (261a/24)	ṣıġırdili	lisānü'ṣ-ṣevr	gāv-zebān	
būġrā: (011a/08)	maʿrūf ḫamīr aşı		būġrāḳ	
būġrāḳ: (190b/21)	bkz. buġrā			
būġunc: (052b/04)	bkz. būġc			
būh: (323b/02)	bayḳuş, ügi ḳuşı			
buḫārā: (011a/01)	āteş-perestler dilinde mecmaʿ-ı ʿilm dimek, bir meşhūr vilāyet adı			

buḫrek: (198b/18)	ṭaġ bādāmı			
buḫtī: (378b/23)	biserek deve			
buḫtkāre: (322a/11)	yeynilik.			
bujūl: (226a/18)	topuḳ, baldır, incik, aşıḳ, tepsilem oyunı	kʿab, ḥakīk		
būḳ: (190b/22)	borı		nāy-ı ʿırāḳī	
būk: (199a/25)	ola dimek			
būk: (323a/31)	ola dimek	leʿalle		
būḳalemūn: (261a/25)	dürlü dürlü renkler gösterür bir nevʿ ṣayyād cānver			Yunanca
būkān: (261b/04)	buzluḳ		yaḫdān	
būl: (226a/29)	ḳuş burnı.			
bulād: (070a/24)	yaramaz işlü	müfsid		
bulcār: (097a/11)	iʿtimād yiri, ceng yiri.			
būlenk: (199b/04)	ṭarḫūn		īnāneşt	
bulġār: (096b/29)	rūmda bir vilāyet adı, bulġārī didükleri laṭīf rāyiḥalu derī			
bulġārī: (378b/31)	ṣaġrı, iḳlīm-i tātārda bir şehrüñ adı			
būlgunc: (052b/05)	ṭurfa, masḫara	bü'l-ʿaceb		
bulġūr: (096b/31)	buġdaydan olan ṭaʿām			
bulġurḫac: (052a/29)	şöyle kimesneye dirler ki andan ne ṣādır olsa, çepel ve murdar ve nā-maʿḳūl olur.			
būlgüncek: (199b/02)	ṭurfa, masḫara	bü'l-ʿaceb		
bulḳ: (190b/21)	ṣu.			
būlkend: (070b/25)	rişvet		bed-kend	
bulūc: (052a/30)	türklerden bir2ḥarāmī2ḳavm	ḥarāmī		
būlūk: (199b/05)	būlük	ḫırb		
bulūkāt: (038b/30)	ṭavāʾif			
būm u ber: (097a/12)	yurt		ḳarār-gāh	
būm: (239a/19)	bayḳuş, ügi ḳuşı, yurt		ḳarar-gāh, ser-ḥadd-i memleket	
būmehen: (261b/08)	zelzele.			
būn: (261b/10)	dip, bir memleket ismi, eyer depingisi ve tegeltisi, ebleh kimesne	ḳaʿr		
būncār: (097a/13)	ceng olıcaḳ ḳavl maḥalli			
bundām: (239a/18)	gök ṭutmaḳ.			
bunduḳ: (190b/21)	fınduḳ			
bunduḳa: (322b/17)	bir dirhem, bir miṣḳāl, kemān-kürre fındığı.			
būr: (097a/10)	yaşıl		fıstıḳī reng	
buraġ: (183a/09)	ṣu bendi	barġ		
burc: (052a/24)	aġır başmaḳ	kābūs	berḫafc	
būre: (323a/14)	maʿdenī bir şeb			
burġunc: (052a/25)	debbāġlar āleti.			

burġūr: (096b/16)	bulġūr aşı.			
būrī: (379a/13)	sāz, borı, mīḫ ucı.			
būrīya-bāf: (186b/29)	ḫaṣīr ṭoḳıcı.			
būrī-zen: (261a/09)	borı çalıcı.			
burnīs: (160a/18)	ḳoyun ḳırḳacaḳ şındı, ḳırındı nesne, kesilmek.	miḳrāż		
burnus: (160a/17)	baş ortası.			
burūt: (038b/21)	bıyıḳ	şārib, seblet		
būryā: (011a/07)	sāz ḳamış	ḫaṣīr		
būs: (160a/23)	öpmek		būse	
būse: (323a/25)	öpmek.			
būsek: (199a/23)	öpmecük			
busfend: (070a/23)	müheyyā			
būs-gāh: (323a/23)	eyvān-ı pādişāhī			
būs-geh: (323a/24)	bkz. būs-gāh			
būsiş: (170a/27)	öpiş			
bust: (038b/21)	şu ḳısmeti, dülbend		best	
būstān: (261a/09)	ol meşhūr mekāndur ki anda reyāḥīn ü sebze vü ot ola ve gökçek rāyiḥa ola			
būstān-efrūz: (128b/27)	ḳızıl ḳaṭīfe gibi çiçegi olan ot, meḫmūz çiçegi, sulṭān börki, beg börki, çigdem, uruz otı		gül-i yūsuf, mīr-i ʿāşıḳān	
būstān-serā: (011a/03)	evde olan bostān			
būstīn: (261a/23)	ʿaybelemek.			
būş: (170a/26)	çāpük			
būşā: (011a/07)	fikr, endīşe			
buşrem: (239a/18)	buz ḳıraġı.			
būte: (323a/06)	ḳuyumcı būte	būtḳa		
būte-kān: (261a/08)	pūte fınduġı.			
būtimār: (097a/03)	balıḳçır ḳuşı	ebū'l-ḫazīn		
būtīmār: (097a/04)	bkz. būtimār.	mālikü'l-ḫazīn		
buvād: (070a/30)	olsun dimek			
buvādī: (379a/05)	bāyed dimek			
buvātet: (039a/01)	be-bāyed to-rā dimek			
buved: (070b/03)	vücūd			
buved-nā-buved: (070b/21)	oldı, olmadı ve idi, degil idi dimek			
būy: (379a/15)	ḳoḫu			
būyā: (011a/09)	ziyāde ḳoḫucı nesne			
būyān: (261b/15)	ziyāde ḳoḫucı nesne, bir memleket adı			
būyānek: (199b/06)	maʿdunūs ve öksürük otı, envedene didükleri edviyye, ıpar yavşanı, sirken	ḳayṣūm	būyān	
buyāziş: (170a/31)	ẕevebān marażı	maʿlūl		
būydān: (261b/17)	ḳabarcıḳ	dürc		

būye: (323b/05)	ʿaşḳ			
būy-fürūş: (170a/30)	ʿaṭṭār, dārī			
būy-ı kilk: (199b/07)	dişe ve yürege żararı olan yeşilce dāneçikler	meşʿaletü'ṭ-ṭālibīn		
būy-ı māderān: (261b/18)	ayvadana ve ḳovançiçegi	ḳayṭūm, cenṭeyānā	berencāsef	
būyiş: (170a/30)	yiliş dimek			
būykān: (261b/18)	oġlan yataġı	raḥim		
būynek: (199b/08)	bkz. būyānek			
būz: (129a/02)	bkz. büz			
buzḳadem: (239a/15)	baḫīl, mümsik			
bü'l-ʿaceb: (029a/16)	ṭurfe			Arapça
bübūtin: (260b/12)	senüñ olurıdı dimek			
büd: (070a/02)	oldu dimek, büt, gereklü	ṣanem, lā-büd		
büdend: (070a/03)	yarpuz			
büdfūz: (128b/09)	naṣīblü			
bügẕār: (096b/28)	vāzgel dimek	ferāġat		
bügẕer: (096b/28)	bkz. bügẕār.			
büh: (323b/08)	ügi ḳuşı.			
bühār: (097a/13)	ṣıġırgözi çiçegi, evzāndan üç yüz batmān			
bühmī: (379a/21)	pişik otı, egilcen, çetük otı.			
bühr: (097a/14)	dem-ā-dem			
bühtān: (261b/19)	bir kişiye yāḫūd nice kimesneye itmedügi nesneyi itdi dimek			Arapça
büjd: (070a/11)	bkz. bozḫamīd			
bükā: (011a/05)	bir aġaç adı			
bükmān: (260b/28)	ġālib			
bükmāz: (128b/31)	nebīẕ, bülend, ʿişret			
bülbül: (226a/22)	maʿrūf ḳışcaġuz, cām-ı mey			
bülbüle: (322b/10)	kilindir, emzükli ṭas.			
bülend: (070a/24)	yüce, inli.	ʿālā		
bülendīn: (260b/29)	ḳapu pervāzı, ev saçaġı dāʾiresi.			
bülġüne: (322b/12)	figer		gül-güne, gül-raʿnā	
bülgüncek: (199a/13)	ṭurfa, masḫara	ebu'l-kencek		
bülkinedir: (097a/11)	rüşvet	bülkined		
bülūd: (070a/24)	eski olmaḳ, muḳīm olmaḳ		köhne	
bülük: (199a/15)	oḳ nişānı, ṭoyġar ḳuşı, deve ḳıġı, ṣalġın ṣalıcı	ḳabre		Türkçe
bümān: (260b/29)	ḳal dimek			
bün: (260b/30)	dip, şecerden bir nevʿ	kaʿr		
bünānc: (052a/19)	bir er ʿavratları	żırre	benānc	
bünāver: (097a/01)	diplü, çıban	dümmel		
bündār: (097a/02)	diplü, muḥkem nesne, ḫaber-dār			

bünderz: (129a/01)	mücellidler bıçḳısı, büyük bıçaḳ	şüfre	enbār-dār, ṣāḥib-i māl	
bündū: (298b/28)	ṣu kerdemesi, ḥareket eylemiş kimesne.			
büne: (322b/21)	aġrıḳ, mezbele	ʿıyāl.	raḫt	
büngāh: (322b/18)	yük yap, oba.	ḳabīle		
büngeh: (322b/19)	bkz. büngāh.			
bünḫaste: (322b/16)	dermānde	ʿāciz	peyḫūste	
bün-ken: (261a/06)	ekincilerüñ kök çıḳaracaḳ aġaçları, çapa, ḳazma			
bünkūhī: (379a/03)	yeşil ḳabı olan bir dāne			
bünlād: (070a/28)	binā temeli	esās		
bün-sārī: (379a/03)	egir		sürt	
bünyād: (070a/29)	bkz. bünlād.	ḳāʿide	bünlād	
bürāde: (322a/14)	ege ve dörpüden düşen ḫurde.			
bürāder: (096b/11)	er ḳardaş	aḫ		
bürāder-ender: (096b/12)	ügey ḳardaş.			
bürāh: (322a/15)	yaraşuḳ		bürāz	
bürān: (260b/16)	geçdi ve geçmiş dimek	māżī		
bürār: (096b/12)	ḳardaş		birāder	
bürāye: (322a/15)	tirāşe-i ḳalem.			
bürāz: (128b/09)	yaraşık		zībāyī	
bürāzed: (070a/05)	yaraşuḳ, yaraşur, yarar			
bürc-i gūz: (128b/13)	cevzā burcı			
bürde: (322a/17)	üşek.			
bürehne: (322a/23)	yalıncaḳ	ʿuryān		
bürehnegī: (378b/27)	yalıncaḳlıḳ	ʿariye		
bü-rev: (298b/24)	yüri git dimek			
bürġūl: (226a/15)	bulġur			
bürgüsvān: (260b/17)	eyer yapuġı.			
bürhe: (322a/26)	ṭaş çölmek.			
bürnā: (011a/02)	bkz. bernā.			
bürnāh: (322a/22)	yigit.			
bürnīş: (170a/12)	bağırsaḳ aġrısı	maġż		
bürrā: (011a/02)	keskin ve kesici	bürrān		
bürrān: (260b/16)	ġāyetde keskün			
bürrende: (322a/23)	kesici	ḳāṭīʿ		
bürū: (298b/24)	bkz. ebrū			
bürūn: (260b/20)	ṭaşra		pürūn	
bürūz: (128b/22)	döşiyecek nesne			
bürvel: (226a/17)	ṭabaḳ		pürdel	
bürz: (128b/16)	yüce, boy, yazı	ḳadd, kitābet		
bürze: (322a/18)	bülendī		bürz	
büsperīmen: (260b/20)	ehl-i şīrāz lüġatinde			

	püspārīm dimek			
büssed: (070a/18)	ḫurde incü, incünüñ irüsi ve uvaġı, mercān			
büsūde: (322b/04)	elle yıḳanmış nesne.			
büt: (038b/15)	kāfirlerin altun ve gümiş ve ṭaş ve aġaçdan düzdükleri ṣūret.			
bütā: (010b/31)	ey büt dimekdür.			
bütḫāne: (322a/05)	kāfirler büte ṭapduḳları ev	kilīsā.		
bütkede: (322a/06)	bkz. bütḫāne, ḫarābāthāne, meyḫāne			
büt-perest: (038b/19)	büte ṭapıcı	kāfir.		
bütyā: (011a/01)	tevbe.			
büz: (128b/23)	keçi	meġār		
büze: (322b/01)	cedy burcı.			
büzek: (198b/29)	tesbīḥ ḳurdı, ḥammām böcegi, tengridevecigi			
büzgūhī: (378b/29)	ṭaġ keçisi, ime keçi			
büzrek: (198b/20)	kettān toḫmı.			
büzürcmihr: (096b/16)	bir meşhūr ḥakīm-i fāżıluñ adı		büzürgmihr	
büzürg: (198b/21)	ulu	ʿaẓīm		
büzürk: (198b/21)	kendir toḫmı.			
büzürgī: (378b/28)	ululuḳ.			
büzürg-māye: (322a/27)	ulu	aṣl.		
büzürg-ümmīd: (070a/17)	bir ḥaḳīm-i fāżıluñ adı, büzürcmihrüñ babası			
büzürg-vār: (096b/18)	ululuḳ, kendüden ululuḳ idici			
büzürg-vārī: (378b/28)	ġāyetde ululuḳ.			
cā: (012b/19)	maḥall, mekān		cāy	
cābī: (380b/17)	ḫarāc, ʿöşr, kirā düşürici			
cābil: (227a/30)	nām-ı maġrib			
cabelḳā: (012b/20)	müntehā-yı maşrıḳda bir sevād-ı eʿaẓım.			Yunanca
cābelsā: (012b/20)	müntehā-yı maġribde bir şehr-i ʿaẓīm.			Yunanca
cāblūsī: (380b/15)	dilküceklik, yaldanmaḳ, göñülse olmadan dil ile dostluḳ ṣūretin göstermek	tebṣīṣ		
cācerm: (240a/12)	ʿacemde bir şehr adıdur.			
cād: (071a/30)	şol kāġıd pāresinden ʿibāretdür ki iki ṭarafı üzerine ḫıṭāyī vü ʿacemī ḫaṭlar raḳam olınmış ola.			
cadġal: (227b/03)	bir vilāyet adı			
cādū: (299b/30)	bügüci	seḥḥār		
cādūy: (380b/18)	bügüci	seḥḥār		
cādūyī: (380b/18)	bügücilik.			

cāfcāf: (187a/14)	rūspī ʿavrat ve ḫīz oġlan, bir nesneye ḳanāʿat itmez kimesne, pādişāhlar ḳorusı		hercāyī	
caġarvān: (263b/30)	şu üzerinde olan yosun	talḥab		
cāh: (327a/01)	iḳbāl ve devlet, ʿizzet ve manşıb ve mertebe			
caḫec: (053a/01)	ur didükleri ʿillet	silʿa		
caḫs: (160b/25)	ur didükleri ʿillet	silʿat		
cāḫsūk: (201a/16)	oraḳ		das	
cāḫşūk: (201a/17)	bkz. cāḫsūk.			
cāḫūk: (201a/17)	bkz. cāḫsūk.			
cāl: (227a/30)	ḳarġa ve ḳuzġun miḳdārı bir nevʿ ḳuş			
cālīnūs: (160b/20)	fāʿilü'l-ʿacāʾib dimek, yūnānīde meşhūr olan ḥükemānuñ ḫātimesi			Yunanca
cām: (240a/15)	sāġar, ṭarı dere, ʿacemde bir vilāyet adı			
câme: (326b/04)	giyesi, yarısı yanmış egsi, döşek, ḳadeḥ, şurāḥī, şiʿrüñ şāh beyti ve ġazel			
câme-dān: (263b/06)	ol ẓarfdur ki içine esbāb ḳoyup at öñinde götürürler.			
câme-dār: (098b/29)	döşek ve giyesi ṭutucı.			
cāmegī: (380b/25)	ṭonluḳ ve aylıḳ			
câme-ḫ̆āb: (030a/08)	döşek, gice ile döşenicek ve örtünicek nesne			
câme-i bādrū: (300a/07)	iç ṭonı, gündegi giyilen ṭon		câme-i bādrūn	
câme-i bā-derūn: (263b/08)	iç ṭonı.			
cā-mekān: (263b/07)	ḥammāmda giyesi çıḳaracaḳ yir.			
câme-ken: (263b/07)	bkz. câme-kān, ḳaftān ṣoyıcı			
câme-şūy: (380b/24)	giyesi yuyucı.			
câme-vār: (098b/29)	ṭon olacaḳ ḳaftānlıḳ, ṭon gibi dimek			
cāmiyā: (012b/23)	bir şehr adıdur.			
cām-vārī: (380b/26)	bkz. cān-bāzī.			
cān: (263b/09)	rūḥ, cin ṭāʾifesinüñ babası adı	perī	rūḥ-ı ḥayvānī	Arapça
cānān: (263b/18)	maʿşūḳ, maʿşūḳa.			Arapça
cānâne: (326b/27)	maʿşūḳa.			Arapça
cān-bāz: (130a/07)	urġan üzerine çıḳup oynayan kimesne, cān oynayıcı			
cān-bāzī: (380b/26)	ṣalıncaḳ		nermūre, bād-pīç	
cān-dār: (099a/01)	cellād, bekçi	ḥāris		
cān-der: (099a/02)	bkz. cān-dār.			
câne: (326b/29)	her ḥayvānuñ kiçüregi,	cezīre		

	özdek			
cāneş verāyed: (071b/01)	cānı çıḳa dimek			
cān-fezā: (012b/23)	cān arturıcı			
cān-keş: (171a/24)	cān çekişiçi, önegü	lecūc		
cānver: (099a/02)	cānlu ḥayvān			
caʿd: (071b/13)	ḳıvırcıḳ saç			Arapça
cārūb: (029b/30)	süpürge	miknese		
cārūd: (071b/01)	yandaḳ otı		ḫār-ı sepīd	
cāruv: (299b/31)	süpürge		cārūb	
cāsūs: (160b/19)	ʿayn, ṭatlu söz		çüst	Arapça
cāvers: (160b/24)	ṣūret darısı		kāvers	
cāvīd: (071b/03)	ebed			Arapça
cāvidān: (263b/19)	ebedī olan nesne			Arapça
cāvīdān: (263b/19)	bkz. cāvidān.			Arapça
cāvidāne: (326b/30)	ebedī olan nesne		cāvidān, cāvidāne, cāvīd, cāvīdān	
cāvidānī: (380b/28)	ebedīlik.			
cāvīdī: (380b/28)	ebedīlik.			Arapça
cāy: (380b/28)	yir, bir nesneyi dişle ṭutmaḳ	maḥall		
cāy-bāş: (171a/25)	olacaḳ yir		cāy-gāh	
cāygāh: (327a/06)	ṭuracaḳ yir			
cāy-gīr: (099a/11)	yurt ṭutıcı, yirlenmiş			
cāy-ı bahārī: (381a/02)	yazla yiri.			
cāy-ı nīb: (030a/17)	ḳaçacaḳ yir.		cāy-girīz	
cāy-ı penāh: (327a/06)	ṣıġıncaḳ yir, ṣıġınca yiri.			
cebe: (327a/14)	cengde giyilen demürden ḳaftān, cebe			Moğolca
cebīre: (327a/17)	büyük arslan, ṣınuḳ kemük, ṣınuḳ, cerāḥat üzerine ṣarduḳları ṣarġı			Arapça
ceblāheng: (201b/02)	ṣarı terbüd toḫmı			
cebleheng: (201b/03)	bkz. ceblāheng.			
cedkāre: (327a/18)	muḫālif tedbīrler.			
cefne: (328a/06)	büyük aġaçdan çanaḳ.			
cehān: (264a/16)	bisyār, ṣıçrayıcı			
cehīd: (072a/02)	ḫazīne-dār, simsār, bāhā ḥāżır idüp naḳd idici	nāḳidü'ṣ-ṣemen	kehīd	
cehūdāne: (328b/19)	yaġ ördegi, ṣucuḳ.	neḳāniḳ		
celāb: (030a/20)	salġım küpe, elü ardıya bıraḳmaḳ	teʾḫīr		
celāger: (099a/30)	cendereci			
celd: (071b/19)	cüst ü çālāk ü çābük olan.			
celī: (381a/08)	zincīre çekilen esīrler			
celp: (030a/20)	rūspī ʿavrat, ḳaḥpe, zenc didükleri ālet		nev-āverde	

celrīz: (130a/16)	müfsid, ġammāz			
celsā: (012b/29)	ḳoġaya ṭaḳılan aġaç.			
celūd: (071b/19)	köy ve şehr.			Arapça
celūyed: (071b/19)	müfsid, ġammāz		celvīz	
celve: (328a/12)	gerdek, nāzıla ṣalınmaḳ	semāʿ		
celvege: (328a/13)	ṣalınacaḳ yir, gerdekḫāne.			
celvīz: (130a/17)	bkz. celrīz, güzīde ʿasker bu maʿnāya ṣıḥḥāḥ-ı ʿacem ṣāḥibi cīm-i ʿacemīyile taṣḥīḥ eyledi. niʿmetī; ve	ḫıyārü'l-cünd		
cem: (240b/04)	rūşen, bezenmiş, zīnetlü			
cemā: (012b/30)	ṣürāḫī			
cemest: (040a/23)	cevāhir ḳısmından ḳıymetsüz ṭaş.		kemest	
cemīt: (040a/31)	bkz. cemest.			
cemmāş: (171b/04)	uġurladın şikārın görür yırtıcı ḳuşlaruñ ṣıfatı			
cemmāze: (328a/14)	yil deve, maḥmil devesi	cemmāze şütür-devendeye, ve'l-cemmāzi'l-baʿīri'ẕ-ẕī yirkebetü'l-mücemmiz		Arapça
cemşīd: (071b/20)	nām-ı pādişāh.			
cenāb: (030a/23)	yaña ṭaraf	ḳadr	eṭrāf-ı beyt, pīrāmen-i sarāy	Arapça
cenābe: (328a/26)	ekṣer ile gece oynaduḳları bir oyundur, muʿāhede iderler			Arapça
cenāḫ: (061b/20)	eyer depingüsi		çenāġ	
cenbe: (328a/23)	ḳapu ardına bağlanmaġıçün bıraḳduḳları aġaç ṭırḳuz, kāriz toḳmaġı, toḳaç, üzüm çekirdegi.			
cenbelūl: (227b/08)	bkz. çemlūl.			
cence: (328a/24)	ṭoḳaç, üzüm çekirdegi.			
cencek: (201b/29)	ıpar yavşanı	diremne		
cendāl: (227b/09)	feylesūflaruñ ḫāṣ-ı müstaʿid olan muṣāḥibleri.			
cende: (328a/27)	dögeç ve ḳamçı.			
cendel: (227b/10)	ṣandal aġacı.			
cendere: (328a/24)	sölpük olan esbābı anuñıla cilā idüp açduḳları ālet.			
cenek: (202a/06)	öldi diyü bıraḳmaḳ dimek.			
ceng: (202a/06)	ṣavaş	ḥarb		
ceng-āver: (099b/01)	dil-āver	şecīʿ		
ceng-i celāb: (030a/25)	salġım kūpe, elü arduya bıraḳmaḳ	teʾḫīr	celāb	
cengī: (381a/12)	ṣavaş eri, çāpük at.			

cenīb: (030a/26)	yidek at ve ḳatır			
cenīb: (030a/27)	yaḳa, ceb, ḫırḳa, ḳaṭʿ-ı mesāfe itmek, emīn, nāṣuḥ		girībān	Arapça
cenībe: (328a/29)	yidek			Arapça
cenībet: (040b/05)	yidek		cenīb	Arapça
cenīne: (328a/30)	ev eṭrāfında olan ṭurre.			
cenlūk: (202a/11)	miḥnetden eli dizi üzre cemʿ idüp oturan kimesne			
cenūb: (030a/26)	muḳābil-i bād-i şimāl			Arapça
cerā: (012b/23)	vaẓīfe, nafaḳa, gedā			Arapça
cerb: (030a/19)	ġālib			
cerb-suḫen: (263b/27)	eyü sözlü.			
cerb-zebān: (263b/26)	ṭatlu dillü kimesne.			
cer-dān: (263b/27)	dervāze idenlerüñ aḳçe ḳoyduḳları ṭas.			
cereng: (201b/03)	çāk āvāzı.			
ceres: (160b/29)	çañ			Yunanca
cerīde: (327b/07)	her nesneden mücerred, tenhā, defter			Arapça
cerr: (099a/18)	oḳ atılduḳda yay kirişinden ṣādır olan āvāz.			
cerye: (327b/09)	ḳursaḳ, ḳuş ḳursaġı	ḥavṣala		
ces: (161a/01)	istemek			
cesger: (099a/25)	buġdaydan bulġur idici.			
cesk: (201b/05)	derd, merg, nefrīn itmek			
cesr: (099a/25)	ḥalḳa.			
cest: (040a/19)	segritmek, ṣıçramaḳ, yil esmek, ḳalḳmaḳ	iḫtilāc, ṣib		
cesten-dil: (227b/04)	ḥafaḳān marażı.			
cesūd: (071b/12)	ṭoġru aġaç		cīsūd	
cev: (300a/24)	arpa	ṣaʿīr		
cev-āb: (030a/27)	arpa ṣuyı			
cevālaḳ: (190b/31)	ḫırḳa		cuvālhā	
cev-āv: (300a/24)	arpa ṣuyı, suʾālüñ cevābı		cev-āb	
cevāz: (130a/19)	aġaçdan düzilmiş ṣoḳı, kīrenc, ġażabnāk, bili aḳ ṣu ṣığırı, müşterī yıldızı, bercis, ḫāvan deste, yola gitmek, yol başmaḳ			
cevāze: (328a/31)	ḳırḳbayır, isitme	ḳıba		
cevbīne: (328a/31)	hümā ḳuşı.			
cevelān: (264a/15)	geliş gidiş itmek ve ṣalınmaḳ, şāmda bir ṭaġ adı			Arapça
cevne: (328b/02)	güneş.			Arapça
cevr: (099b/03)	ẓulm u sitem.			Arapça
cevsaḳ: (190b/31)	köşk.			
cevşen: (264a/13)	çuḳal.			Arapça

cevzehr: (099b/03)	felek-i ḳamerüñ mümeşşili ile māʾil teḳāṭuʿ itdügi iki yirde birbirine muḳābil iki noḳta	reʾs ü ẕeneb	ʿaḳd-ı tīn	
cevz-girih: (328b/01)	dügme.			
cevz-i gendüm: (240b/17)	senderūs			
cevzīne: (328b/01)	ḳozlu ḥalvā		cevzīnc	
ceypūr: (099b/07)	giñ.			
ceyşger: (099b/07)	ḥabbeci ve zerreci.			
cez: (130a/14)	yezd şehri, göden çekirge, artuḳ.			
cezaʿ: (182a/09)	feryād			Arapça
cezef: (187a/18)	bedelsiz nesne almaḳ.			Arapça
cezġ: (183b/25)	ḳurbaġa			
cezʿ: (182a/10)	elmās ve yāḳūtdan ṣoñra andan muḥkem ṭaş olmayan bir ṭaşdur.			Arapça
ceẕr: (099a/15)	dört yaşar deve, dört yaşını ṭoldurup beşini sürer deve, ilçi	ḳāṣıd		Arapça
cezr: (099a/21)	oraḳḳuşı didükleri böcek, arıḳuşı	ṣarrār, zīr, cerz, çerġad, ṣarrārü'l-leyl		
cınṭiyān: (013a/17)	ayva denesi			
cicāc: (053a/02)	iki üc ṭabaḳalu kīse			
cift: (040b/09)	dū-tā ve cüft			
ciger: (099b/09)	baġır	kebed.		
ciger-āgende: (328b/29)	yaġ baġır, ciger ile ṭolmış ṣucuḳ.			
ciger-ākend: (072a/01)	yaġ baġır, ciger		āgende	
ciger-bend: (072a/02)	sevādü'l-baṭn.			
ciger-gūşe: (328b/30)	ziyādetü'l-kebed.			
cīḫāḫ: (061b/21)	iki ṭabaḳalu		cināh	
cihān-āver: (099b/16)	ʿālim, fāżıl, bahādur.			
cihān-bān: (264a/23)	cihān ṣāḥibi dimek			
cihān-dār: (099b/17)	ulu pādişāhlar evṣāfındandur, cihān ṣaḳlayıcı			
cihān-dāver: (099b/21)	ḫudāy teʿālā.			
cihān-gīr: (099b/22)	ʿālem ṭutucı			
cihān-keṯudāy: (381a/15)	ulu pādişāhlar elḳābındandur.			
cihān-nişān: (264b/06)	cihān dikici, cihānı sākin ḳılıcı, cihānı yandırıcı	ʿalāmet	nişān	
cihān-zinde: (329a/18)	yaz ve ḳış ṣolmaz bir çiçekdür.			
cījvā: (013a/19)	kirpi	ḳunfuz, şevheb, enḳaz		
cilā: (013a/16)	ṣayḳal	ebu'l-medīc		Arapça
cilāger: (099b/09)	cendereci.			Ar.+Far.
cilāze: (328b/31)	ʿilm-i mūsīḳī perdeleri,			Arapça

	bağırsaḳ perdeleri.			
cilcile: (328b/31)	ḳaplubaġa, çille			
cill: (228a/01)	añızda ḳalan ṣap.			
cilrīz: (130a/28)	müfsid, ġammāz			
cilvāc: (053a/04)	murġ-ı murdār-ḫˇār.			
cimşirek: (202a/13)	ḳuşaḳ kemigi			
cināḫ: (061b/20)	iki ṭabaḳalu		kemḫā kīse.	
circe: (328b/26)	güneyik çiçegi, ḳaluġan dikeni		çerḫa	
ciriyye: (328b/27)	ḳuşuñ cigeri, ḳursaḳdur.	ʿalefdān		
civāc: (053a/04)	murġ-ı murdār-ḫˇār.			
coz: (130b/02)	ġayrı dimek			
cū: (300b/05)	ırmaḳ, iste dimek		cūy, ḫˇāh	
cūcū: (300b/07)	serçe.			
cūd: (072a/20)	bayḳuş	cuġd		
cuġ: (184a/06)	boyunduruḳ, ṣu arġı.			
cūlāh: (329b/25)	cülha.			
cūleh: (329b/25)	bkz. cūlāh.			
cul-nār: (100a/02)	bkz. gül-nār.			
cūmerd: (072a/20)	seḫī			
cunāver: (100a/01)	iḳlīm-i ḫotende bir şehr adıdur.			
cundāl: (228a/10)	feylesūflaruñ ḫāṣ-ı müsteʿid olan muṣāḥibleri.			
cūrābe: (329b/21)	ṣu bendi āletinden ṣızan, tereşşüḥ iden ṣu			
curġātū: (300a/29)	emzikli ṭās.			Latince
cūş: (171b/09)	ḳaynamaḳ, fürs aylarınuñ on dördinci güninüñ adı			
cūşiş: (171b/11)	ḳaynayış			
cūş-pere: (329b/23)	börek tutmacı, tutmaç	şeş-berek		
cuvāl: (228a/11)	içine un ve buġday ve sāʾir anuñ gibi ve ġayrı nesne ḳoduḳları nesne.			
cūy: (381b/05)	aramaḳ ve istemek, ırmaḳ		nehr-i ṣaġīr	
cūy-bār: (100a/05)	ırmaḳ kenārı.			
cūy-bārī: (381b/08)	çay ve dere			
cūyçe: (329b/26)	ırmacuḳ.		cūyek	
cūyek: (202a/26)	ırmacuḳ.		cūyçe	
cūyīne: (329b/27)	ḳuġı ḳuşı, ṭoy ḳuşı, aġaç ḳaḳan, muṭlaḳā ṣuda olan ḳuşlar			
cūyine: (329b/28)	kervān didükleri ḳuş			
cūy-tāz: (130b/08)	ırmaḳ.			
cübānī: (381a/30)	bkz. cüvānī.			
cübār: (099b/31)	yevmü’ṣ-ṣülüṣā			
cübīn: (264b/16)	ayran			
cüdā: (013a/20)	ayru.			

cüdāgāne: (329a/31)	ayruca ve ayrılıḳ			
cüdāyī: (381a/22)	ayruluḳ, nükteli söz	iftirāḳ		
cüft: (040b/26)	tanṣīf olınan ʿaded	zevc		
cüfte: (329b/09)	ʿavratuñ cüftesi, aşma çubuġı			
cühūdāne: (329b/30)	yaġ ördegi, içi ṭolmış baġarsaḳ			
cüll-āb: (030a/29)	laṭīf ve bārid olan şerbet.			
cüllāh: (329b/10)	cülhe	nessāc		
cülle: (329b/10)	seped, mantarı	ḳavṣara		
cümcüme: (329b/12)	ḳafā, aġaç ḳadeḥ		kāse-i ser	Arapça
cünābe: (329b/13)	bir oyundur ve ay ṭınāne ve ay söyleyene ve ay gelene dirler.			
cünāne: (329b/14)	bkz. cünābe.			
cünbān: (264b/18)	deprenici ve eriyici		güdāzān	
cünbe: (329b/16)	ḥaşerāt-ı arż		cerend	
cünbed: (072a/17)	bkz. künbed			
cünbende: (329b/15)	deprenici, zehrlü böcek		ḥaşerāt-ı arż	
cünbiş: (171b/08)	ḥareket ve depreniş			
cünce: (329b/17)	üzüm çekirdegi.			
cünd ḳund: (072a/17)	bīm ü ters			
cündbādester: (100a/02)	ḳunduz ṭaşaġı didükleri meşhūr nāfiʿ dārū.			Arapça
cürbüz: (130a/31)	gürbüz		zeyrek, dānā	Türkçe
cürd: (072a/03)	ötlegen ḳuşı, çırtaboġa.	ebun-naṣr	cerd	
cürġa: (329b/02)	emzikli ṭās.			
cürʿa: (329b/01)	ekṣer ṣarābda ḳadeḥde bāḳī ḳalan			Arapça
cürʿa-dān: (264b/16)	ẓarf, cırlaḳ böcegi.			Ar.+Far.
cürre: (329b/03)	ḳulp ve küpecik, āḫirgi, ṭoġan cinsinden bir nevʿ küçük ḳuş			
cüsbūsī: (381a/03)	nifāḳ.			
cüst u cūy: (381a/24)	aramaḳ ve istemek.			
cüst: (040b/18)	isteyüp aramaḳ			
cüvāmerd: (072a/20)	bkz. cüvānmerd.			
cüvān: (264b/20)	yigit kişi	fetā		
cüvān-baḫt: (040b/30)	genc yaşlu, çaġlu, baḫt ve ṭāliʿlü			
cüvānī: (381a/30)	yigitlik			
cüvānīk: (202a/20)	dişi serçe			
cüvānmerd: (072a/19)	yigit kişi ve insāniyetlü	kerīm, ḫalūḳ		
cüvāriş: (171b/08)	miʿdeye ḳuvvet viren maʿcūn			
cüyā: (013a/21)	isteyici			
cüz-dān: (264b/17)	içinde cüzler ṭurduġı ẓarf			
çabġūt: (040b/15)	ḫaṣṣaten ṣıġır tüyinden ṭolmış döşek			

çābile: (326a/28)	gül ve gül ġonçesine ve gül dügülcegi		çābile, çāvile.	
çāblūs: (160b/16)	muḥabbet ṣūretin göstermek, yüze gülmek ve göñülde olmaḳ, dilkilik	tabaṣbuṣ	ʿayyār-ı ḫoş-suḫen.	Latince
çābūk: (201a/15)	bkz. çābük.			
çābük: (201a/14)	zībā			
çāc: (052b/29)	vilāyet-i ḫotende bir şehrüñ adı, arpa ve buġdāy ve aña beñzer nesne yıġını, çeç, bir üstād yaycınuñ adı			
çāçile: (326a/29)	çaruḳ		pāy-efrāz	
çāder: (098b/24)	ʿavratlaruñ üzerine büründükleri biz.	ḫayme, milḫafe, şevder, zabṭa, mülāne		
çādır-ı şeb: (029b/29)	çārşef	milāye		
çāġ: (183b/22)	hengām u vaḳt, örümcek		caġ	Türkçe
çaġ: (183b/26)	örümcek, örümcek aġı	ʿankebūt	ḫāne-i ʿankebūt	
çaġanek: (201b/10)	yapalaḳ, kāfir ḳarlaġucıçığı			
çaġaz: (130a/15)	ḳurbaġa, çirk yir	vezaġ		
çaġbut: (040a/21)	ekin		çapġut	
çaġbūt: (040a/22)	bkz. çaġbut.			
çaġne: (327b/30)	yapalaḳ ḳuşı, kāfir ḳırlaġucı		çaġnaḳ, çaġnek	
çaġrā: (012b/26)	bayḳuşa beñzer bir ḳuş			
çaġrābe: (327b/28)	ḳurbaġa yoşunı	ṭuḥlub		
çaġreste: (327b/27)	sırçan, maşıra içindeki demür ig, ocaḳ maşası			
çaġzāve: (327b/29)	bkz. çaġrābe.			
çaġzvāve: (327b/29)	bkz. çaġrābe.			
çaḫ: (061b/05)	elbette, çoḳ dimek		pīçīden, gūşīden	
çāh: (327a/03)	ḳuyu			
çaḫcīr: (099a/14)	çaġşır			
çāhek: (201a/31)	eñek çuḳurı, ḳuyıcuḳ		çāh-ı zeneḫdān	
çāh-ı bābil: (227b/01)	hārūtıla mārūt ayaḳlarından aşılduġı ḳuyı, cādūlar ḳuyısı			
çāh-ı naḫşeb: (030a/09)	māverāü'n-nehrde tirmid yanında bir şehr adıdur, meẕkūr şehrde bir meşhūr ḳuyı.			
çāhipūn: (263b/20)	bekerenüñ içinde döndügü nesne	ḫaṭṭāf , ḳaʿve		
çaḫmāḫ: (061b/06)	aġzı bozma, büyük yancak			Türkçe
çāhsār: (099a/10)	ḳuyı başı.			
çaḫş: (171a/25)	ur, boġaz şişi	selʿa, ʿillet	renc	
çaḫt: (040a/13)	ṭamaʿ, ümīd		elcaḫt	
çāh-vīz: (130a/08)	ḳuyı arıdacaḳ nesne.			
çāh-yūz: (130a/09)	çepe, ḳuyudan ḳoġa	ḫaṭṭāf , ḳaʿve		

	çıḳaracaḳ çengel, bekerenüñ içinde döndügü nesne			
çāh-yūze: (327a/04)	ḳoġa çıḳaracaḳ çengel ve çepe ve ölke, bekerenüñ içinde döndügü nesne	ḫaṭṭāf, ḳaʿve		
çājū: (300a/02)	murdār	necīs		
çāk çāk: (201a/25)	yırtuḳ yırtuḳ dimekdür.			
çāk: (201a/18)	yırtuḳ ve ḳaftānuñ yırtmacı ve öpmek şapıldusı			
çāḳāḳ, çāḳ çāk, çaḳ-ā-çāḳ: (190b/29)	bir ḳatı nesne bir ḳatı nesneye doḳınmaḳdan ḥāṣıl olan ṣavtuñ ḥikāyeti			
çāk-ā-çāk: (201a/27)	bkz çāk çāk.			
çākçelāk: (201a/29)	çāpük			
çāker: (098b/28)	ḳulluḳcı, ḫaṣṣa ḳul		ḫıdmet-kār	
çākşū: (300a/03)	bir siyāh dāneciḳlardur ki kāfur ile saḥk idüp göze bıraġurlar		çākşū, ḫākşū, dārū-yı çeşm	
çāl: (227b/01)	duzaḳ.			Türkçe
çālāk: (201a/29)	cüst ü çāpük			
çal-ı deryā: (012b/29)	deñiz ortası.			
çālıġ: (183b/24)	ol at ki bindükleri vaḳt oñat yürümeyüp oynaya, çalıḳ			Türkçe
çālī: (380b/24)	duzaḳ	faḫ		
çāliş: (171a/23)	ṣavaş		ceng	Türkçe
çālīş: (171a/23)	bkz. çāliş.			
çālīz: (130a/05)	būstān ḳarıġı		ḫarbüzezār, terezār	
çām çām: (240a/19)	ḳat ḳat dimek			
çām: (240a/18)	dirre, döküm		ṭūre, dāne	
çamāḫ: (061b/19)	ṭamaḳ.			
çāme: (326b/24)	ḥurmet, ʿizzet, destān, şiʿr, ḳaṣīde		çāme, çeġāme, çegāme.	
çāme-ġūk: (201a/31)	yosun			
çāmīn: (263b/08)	sidük	bevl, tebevvül		
çān: (263b/18)	bkz. cān.			
çanāġ: (183b/27)	çanaḳ			
çāne: (326b/27)	çeñe	ḫanek		Türkçe
çapāġ: (183b/25)	yayın balıġı.			
çāpātān: (263b/02)	edük üzerine giyilen edük.			Türkçe
çapġūt: (040a/09)	döşek, yaṣdıḳ içi, her nesnenüñ içine ṭıḳup ṭoldurduḳları nesne	ḫaşā	çaġpūt	
çapġut: (040a/12)	bkz. çapġūt			
çāpūkī: (380b/17)	çāpükī			
çāpūt: (040a/07)	eski panbuḳ.			
çāpük: (201a/13)	çevik		cüst	
çāpükī: (380b/15)	çevüklük		çestī	

çār: (098b/26)	dört	erbaʿa		
çārbāliş: (171a/21)	minder, ʿanāşır-ı erbaʿa			
çār-çeşm: (240a/12)	gözlerinüñ üstinde göz gibi nişānları olan siyāh it			
çār-çūbe: (326a/31)	çar-çūh			
çār-dihüm: (240a/13)	on dördinci			
çāre: (326a/31)	dermān, meded, bir kez	ḥīle	yek-bār	
çārum: (240a/13)	dördinci		çāre-em	
çārev: (300a/01)	alçı	cibs, ḥavż	şārūc	
çarġad: (071b/08)	ḳara çekirge			
çarġand: (071b/09)	bkz. çarġad.			
çār-gūn: (263b/03)	besbāse didükleri dārū, semer aġacı.			
çarḫ: (061b/08)	ḥareket, devriye, yaḳa, bir nevʿ ġāyetde berk yay	ḳıs	girībān	
çār-ḫāne: (326a/31)	büyük ḳazan.			
çarḥa-tīr: (099a/21)	çarḫ oḳı ve çigre.			
çarḫ-ı ġalle: (327a/24)	ḳañlı.			
çarḫuşt: (040a/15)	ötlegen ḳuşı, mengene	miʿşare		
çār-maġz: (130a/05)	ḳoz	cevz ebūn-naşşar		
çārmīc: (061b/04)	gergi, semer aġacı.			
çār-pā: (012b/21)	dört ayaġı üzere yüriyen ḥayvān.			
çār-pāre: (326a/30)	uṣūlle sāz yanında çalduḳları dört pāre aġaç		penīh	
çār-pāy: (380b/19)	dört ayaḳlu cānver			
çār-sū: (299b/31)	bāzār, dört ṭaraf		çehār-sū	
çārşāḫ: (061b/04)	yaba		se engüşt, se şāḫa	
çār-şāḫ-ı ḫırmen: (263b/02)	yaba		penced-güşt	
çār-şeb: (029b/30)	bkz. çādır-ı şeb.			
çār-şūb: (029b/30)	çārsū	sūḳ		
çār-ṭāḳ: (190b/28)	çardāḳ			
çārūb-zen: (263b/05)	süpürge çalıcı, süpür dimek			
çārümīn: (263b/05)	dördünci.			
çār-vā: (012b/21)	yaġmā		tārāc	
çār-yek: (201a/18)	çeyrek			
çāş: (171a/21)	çeç, buġdayuñ ve arpanuñ ve sāʾir ḥubūbātuñ yıġını, ketān toḫmı, ḫarman			
çaşd: (071b/13)	bayram	ʿarūsī	bezm, çeşn	
çāşnī: (380b/20)	dad	leẕẕet	meze	
çāşnī-gīr: (098b/28)	ṭadıcı			
çāşt: (040a/07)	ḳuşluḳ	ḍuḥā		
çāşte: (326b/04)	ḳuşluḳ yimegi.			
çāştgāh: (326b/03)	ḳuşluḳ vaḳti.			
çāştgāhīne: (326b/03)	ḳuşluḳ vaḳtinki dimek			

çāştgeh: (326b/04)	bkz. çāştgāh.			
çāştī: (380b/19)	ḳuşluḳ yimegi		çāşne	
çāv çāv: (300a/12)	serçe ki yavrısını yırtıcı ḳuş ve sāʾir ʿādūsı almaḳ ḳaṣd itdükde her cānibe uçup feryād itdügi āvāz			
çāv: (300a/08)	bir nesne söylenüp şöhret bulmak, serçe ḳucanup bir dürlü daḫı ötmek.			
çāvele: (326b/31)	gül, gülcik	verd	çābele	
çāvşīr: (099a/08)	beş yaşın süren deve, oġlanaşı didükleri dārū, ḳadınṭuzluġı	enber-bārīs		
çayġut: (040b/07)	ekin		çabġut	
çayġūt: (040b/07)	bkz. çapġūt			
çāz: (130a/05)	ḳurbaġa	zaġ		
çe: (328b/03)	ḥarf-i taṣġīr			
çefāle: (327b/31)	ḳuşlar cemʿiyyeti ve ġavġāsı		çeġāle	
çefreste: (328a/05)	māsūre içinde olan demür ig, sırçan		çaġreste	
çeft: (040a/22)	ekilmiş, ḳıvrılmış		cüfte	
çefte: (328a/01)	ekilüp iki ḳat olmış, büzülmiş ve ḳıvrulmış çıġın, üzüm şalḳımı ve aşma, kerevit, kilāver	ʿarīş, ʿurūş		
çeġāl: (099a/27)	sāz āvāzı.			
çeġāle: (327b/22)	ḳuşlar cemʿiyyeti ve çoġuldusı, çaġala			
çeġāme: (327b/24)	şiʿr ü ḳaṣīde		çāme	
çeġan: (263b/31)	ḳılıç ḳını ve ḳılıç yaġı ve bayḳuş.			
çeġāne: (327b/25)	dört pāre taḫtecikler, aḳlıġ, barmaḳlar arasında çalınan sāz, kemānçe			
çeġāre: (327b/22)	ġalle ḳuyusı.			
çegāv: (300a/19)	ṭoyġar, çil ḳuşı, ḥorūs	ḳanbere	çegāvuk, tīhū, ferfūr	
çegen: (264a/01)	aṭlas envāʿından bir nevʿ laṭīf ḳumāş	ebū'l-melīḥ		
çegū: (300a/23)	zaḫme			
çeh: (328b/02)	ḳuyı			
çehār: (099b/05)	dört		çār	
çehār-dehüm: (240b/17)	on dördünci dimekdür.			
çehārgāne: (328b/10)	dört dürlü.			
çehār-ḫāne: (328b/08)	şīrdān, kese		żardān	
çehār-maġz: (130a/24)	cevz-i rūmī		çār-maġz	
çehār-sū: (300a/25)	dört ṭaraf		bāzār, çār-şū	
çehār-süvāre: (328b/10)	dört yol başı.			
çehār-şāḫa: (328b/09)	yaba		se-engüşt	

çehār-ṭāḳ: (190b/28)	bkz. çārṭāḳ.			
çehār-yek: (202a/12)	dörtde bir	rubʿ		
çehende: (328b/18)	çalıḳ at			
çehīd: (071b/30)	çeyīz.			
çehīr: (099b/06)	bkz. çehre			
çehīre: (328b/20)	çehre			
çehīz: (130a/26)	çehāz			
çehr: (099b/05)	beñiz ve yüzde nişān ve çıḳrıḳ		çehre	
çehre: (328b/11)	beñiz ve yüzde olan nişān ve çıḳrıḳ, cāriye.	ṣūret		
çehre: (329b/30)	iç oğlanı.			
çehredūk: (202a/12)	çıḳrıḳ.			
çeh-yūz: (130a/25)	ḳoġa çıḳaracaḳ çengel.		çāh-yūz, çeppe	
çek: (201b/11)	mektūb-ı ḳāḍī, ḥallāc toḳmaġı.	ṣak		
çekā: (012b/28)	ṭoyġar ḳuşı, ġavġa, yaramazluḳ	ḳuberre		
çekābe: (328a/06)	kāriz toḳmaġı.	ebū'l-melīḥ		
çek-ā-çāk: (201b/12)	bkz. çāk çāk			
çek-ā-çek: (201b/21)	bkz. çāk-ā-çāk			
çekād: (071b/16)	eñse ve alın üsti ve depe, çil ḳuşı	aṣlaʿ	tihū	
çekāke: (328a/07)	ḳapu baġı, ṭamla	ḳaṭre	nāv	
çekāl: (227b/07)	oḳ nişānı.			
çekāle: (328a/08)	ṭamla			
çekāme: (328a/08)	şiʿr, ḳaṣīde		çāme, çeġāme	
çekār: (099a/28)	eñse ve alın üsti ve depe, başı ṭaz kişi	aṣlaʿ	çekād	
çekāvek: (201b/22)	ṭoyġar ḳuşı, çöl ḳuşı	ḳuburra		
çek-çāk: (201b/24)	uyurken ḥāṣıl olan āvāz, öpmek	ebü'l-melīḥ		
çeke: (328a/08)	ṭamla		çekāle	
çekek: (201b/24)	ṭoyġar ḳuşı		çekūk, çekāvek, hūze	
çekī: (381a/07)	ḳızıl		saḫtiyān	
çeklīz: (130a/16)	ṭılaḳ			
çekmān: (263b/31)	ḫʷārezm lüġatinde bir yüzi çuḳadan ḳaftān.			Türkçe
çekmen: (264a/01)	bkz. çekmān.			Türkçe
çekre: (328a/09)	köpük	kef		
çekrī: (381a/04)	ḫardal, ayrıḳ didükleri ot, eşḫʷān didükleri ot, ḳuzıḳulaġı	rībās		
çekūk: (201b/27)	bkz. çekük.			Türkçe
çekūş: (171b/04)	çeküç	maṭraḳa		Türkçe
çel: (227b/07)	deñiz ortası, aġzuñ içi ve ṭaşı, kenār			
çelāk: (201b/27)	çāpük, gözlük		çālāk, çeşmek	

çelġūze: (328a/10)	hindūstān ḳozı, çam ḳozaġı, kūknār ḳozaġı, fıstıḳa beñzer bir yemiş	nārcīl		
çelīde: (328a/13)	zihgīr		engüştüvāne	
çelīk: (201b/28)	gözleme			Türkçe
çelīpā: (012b/30)	ḫāc	ṣalīb		
çelū-çūp: (030a/23)	çelük oyunı.			
çem çem: (240b/16)	ḳat ḳat dimek		çām çām	
çem: (240b/02)	maʿnā, bükilmek, işçi.			
çemān: (264a/04)	ziyāde ṣalınıcı		çemīden	
çemāne.: (328a/17)	süci ḳabı, şarāb ḳabaġı, piyāle, cemüñ piyālesi			
çemānende: (328a/16)	teferruḥlayıcı.			
çemec: (053a/02)	mevyiz			
çemen: (264a/06)	yeşilistān, tāze dikilen fidān, bāġçelerde aġaçlar arasında ṣaf ṣaf çekilen yollar.		bāġçe, murġzār	
çemen-bend: (071b/26)	yigit, bıñar.			
çemende: (328a/22)	otlayıcı	dābbe		
çemīde: (328a/25)	nāz ile gidici, ṣalınıcı.			
çemīn: (264a/08)	sidük	bevl	çāmīn	
çemlūl: (227b/08)	ṣalıncaḳ.			
çemş: (171b/07)	göz		çeşm	
çenāġ: (183b/28)	eyerüñ depingüsi.			Türkçe
çenber: (099a/31)	ḥalḳa, ḳaṣnaḳ, boġmaḳ	ḳılāde		
çenber-i gerden: (264a/09)	boyun çıġrıġı, boġmaḳ			
çend: (071b/27)	niçe dimek, ḳaç miḳdār dimek	kem	çendā	
çendā: (012b/31)	çend, nice dimek, ḳaç dimek		çend alūz, çend mākiyān	
çendān: (264a/10)	niçe niçe ve ol ḳadar dimek			
çenden: (264a/10)	ṣandal			
çendīn: (264a/11)	bu ḳadar dimek			
çendīnī: (381a/09)	niçelik dimek			
çend-ʿaṣā: (013a/02)	degnek uzunı			
çene: (328a/30)	ʿalef-i murġ		çīne	
çeng: (201b/29)	maʿrūf bir sāz adı, ḳuş ḳıynaġı ve ādemī pençesi, yırtıcı ḥayvānlar pençesi			
çengāl: (227b/11)	çimdik, et aṣacaḳ malāḳ, ḳuş ḳıynaġı, erişte.			
çengāle: (328a/28)	bkz. çengāl.			
çengāl-ḫˇāst: (040a/31)	erişte aşı, külice, kete, kenār, yaġ camzaġı, omaç aşı	ıṭriyye, delīk		
çengālī: (381a/09)	yaġcumur, erişte aşı, kelīçe, kete, kenār	delīk		
çengār: (099a/31)	pas		zengār	
çengāve: (328a/28)	aʿlām-ı ricāldendür.			

çengel: (227b/12)	yırtıcı ḳuşlaruñ burnı, çimdik, yırtıcı ḳuş dırnaġı	minḳār, muḫalleb		
çengelūk: (202a/07)	eli ve ayaġı saḳaṭ kimesne			
çengelūl: (227b/22)	eli ve ayaġı egri.			
çeng-murġ: (183b/31)	ḳuş burnı, ḳuş ḳıynaġı, ādem ve yırtıcı cānverlar pençesi	minḳār		
çeng-mūze: (328a/29)	edük burnınuñ sivricesi	ḫorṭūm		
çenġūze: (328a/27)	hindūstān ḳozı, kūknār ve çam ḳozaġı		çelġūre	
çenīn: (264a/11)	göñül, ana raḥmında olan oġlan, maḳberde defn olmış	ḳalb, fevād, meyyit.	dil, ḫˇānçe.	
çenkāl: (227b/12)	emmek.			
çenkel: (227b/20)	çıtlaġı, dulaca serçe			
çep: (030a/17)	ṣol, solaḳ.	yesār		
çepān: (263b/21)	eski ḳaftān		çepāre	
çepāre: (327a/10)	eski ḳaftān		çapan	
çepçele: (327a/11)	ṣıyrıncaḳ oyunı, buz urmaḳ, ṭayancaḳ nesne, çömçe balıḳ	zaḫlūḳa		
çepe: (327a/13)	ṣolaḳ		zaġar	
çeper: (099a/11)	ḫabīṣ			
çepīn: (263b/22)	kireç ve alçı, sögüt aġacından örilen seped			
çepīn: (263b/23)	yaraḳlanmış dimek			
çepīre: (327a/15)	bir işden ötüri cemʿ olmaḳ, yaraḳlanmış	müctemiʿ	āmāde	
çeppin: (263b/22)	bkz. çepīn.			
çep-rāst: (040a/08)	ṣol ve ṣaġ			
çepūr: (099a/13)	yo	sebīl		
çer: (099a/20)	ḥalḳa			
çerā: (012b/24)	otlaḳ	sāzaḳ		
çerāgāh: (327a/19)	otlaḳ yiri	merʿā, mürtefiʿ	çerāgāh, çerāzār	
çerāgeh: (327a/21)	bkz. çerāgāh.			
çerāġ-gird: (071b/04)	pervāne didükleri kelebek.			
çerāmen: (263b/24)	ḥayvānāt otlaġı	ʿalaf.		
çerāmīn: (263b/25)	bkz. çerāmen.			
çerān: (263b/26)	ziyāde otlayıcı.			
çerā-zār: (099a/20)	otı çoḳ yir.			
çerb-dest: (040a/14)	uz ellü kimesne	refīḳ	hem-rāh	
çerbe: (327a/23)	felek, aġırṣaḳ, ḳalḳan, çıḳrı, duzaḳ		çerḫa	
çerbī: (381a/03)	uzluḳ.			
çerb-rūde: (327a/22)	ḳıvrım, baġarsaḳ		penceviş.	
çer-būy: (381a/02)	öz, çerviş.			
çerd: (071b/04)	ötlegen ḳuşı, ṣıḳlıḳ, çarḳıbaġa, çurtlıḳ, çekik,	ṣarrārü'l-leyl, cüdcüd, ḥabārī	ṣaġīr	

	ḳara çekirge, toy didükleri ḳuş			
çerde: (327a/28)	yaġız, aṣlsız ve uṣūlsuz at, ḳaraca çekirge, çırtlıḳ, ṭoy didükleri büyük ḳuş	cebbārī, ebū'n-naṣr		
çere: (327b/06)	yaġ özi, çāre istemek, vaḥşī ḥayvān ve ḳuş.			
çerend: (071b/09)	girek, otlar, ḥayvānlar ve otlaḳ		çerende	
çerende: (327b/05)	otlayıcı cānver.			
çerendū: (300a/17)	kemirdek, geyrek, yumşaḳ süñük	ġudrūf	çerend	
çereng: (201b/03)	ṭurfa			
çerez: (130a/11)	çerez.			
çerezdān: (263b/28)	çerez ẓarfı.			
çerġanū: (300a/17)	şarāb ẓarfı ve			
çerḫa: (327a/26)	ḳaluġan didükleri ot, ḳalḳan, felek, çıḳrıḳ ve duzaḳ, kelebce	şukāʿā		
çerḫale: (327a/24)	güneyik çiçegi, ḳaluġan	şukāʿā	çerḫale, çerḫa.	
çerhvāz: (130a/13)	yarasa	ḫuffāş	şeb-pere	
çerist: (040a/19)	cızılmaḳ ve çarlamaḳ ve diş ḳıcırdatmaḳ	żaʿf		
çeriş: (171b/01)	otlayış dimekdür.			
çerīş: (171b/02)	otlayış			
çerīş: (175a/15)	bkz. çeriş.		ser-āḳūc	
çerkes: (161a/01)	meşhūr ve maʿrūf ṭāʾife			Yunanca
çerm: (240a/20)	gön	ṣarm		
çerme: (327a/30)	boz at.			
çerp: (030a/18)	yaġlu, özlü, semiz, bir nevʿ ṣu	semīn, ġalīẓ		
çerpeş: (171a/31)	çerviş			
çerpū: (300a/16)	çerviş			
çervīde: (327b/05)	çāre istemek.			
çerz: (130a/11)	çeküḳ, mūymūl didükleri ḳuş, toy didükleri ḳuş, çaḳır ṭoġan.	ṣaḥra, ḫabārā	hāyçe	
çesīved: (071b/30)	ṭoġrı aġaç	cesūd		
çespīde: (327b/13)	ekilmiş, meyl eylemiş, iki nesne birbirine yapışmış.			
çeş: (171b/03)	ḳurbaġa, çıġır			
çeşen: (263b/29)	bayram, dügün		bezm.	
çeşīr: (099a/27)	çuvāl-ı büzürg.			
çeşiş: (171b/03)	ṭadış, çertiboġa.			
çeşm: (240a/22)	göz	ʿayn		
çeşm-āġīl: (227b/05)	ḳaḳıyup göz ucıyıla baḳmaḳ.			
çeşm-bend: (071b/15)	göz bağı, peçe, ʿavratlar yaşmaġı			
çeşme: (327b/17)	bıñar, igne, çuvāl-dūz yordusı	yenbūʿ		

çeşmek: (201b/05)	gözlük, göz otlarından çeşme-zen didükleri maʿrūf ve meşhūr dārū	ʿaynek		
çeşmelān: (263b/28)	çeşme-dāne, çeşme-zen.			
çeşm-i frengī: (381a/03)	gözlük	ʿaynek		
çeşm-küşte: (327b/15)	şaşı	aḥvel		
çeşm-niyām: (240b/02)	ḥamāʾil ḳını.			
çeşm-penāh: (240a/30)	taʿvīẕ, heykel.			
çeşm-penāh: (327b/13)	yaramaz göz degmek içün itdükleri taʿvīẕ.			
çeşm-sīr: (099a/25)	gözi ṭoḳ			
çeşm-zaḫm: (240a/31)	göz degmek.			
çeşm-zede: (327b/15)	göz dikmiş.			
çeşm-zen: (263b/28)	ölmez dikeni toḫmı.			
çete: (327a/18)	bir vilāyet adı			
çetīn: (263b/23)	eyerüñ ḳomları			
çetr: (099a/13)	çādır, baş ortası		sāyebān, serā-perde, āmās-ı gelū	
çevdār: (099b/03)	çevder			
çevgān: (264a/13)	ucı egri aġaç	ṣavlecān		
çevḳ: (190b/31)	bölük.			
çeyper: (099b/07)	bkz. çeypūr, bir ḳalʿa ismi			
çez: (130a/14)	kirpi		cīrvā	
çezd: (071b/10)	ḳara çekirge, çaġırġan toy, göden çekirge, ötlegen ḳuşı, sıḳlıḳ, ince āvāz, kirpi	ṣaġīr, ḳunfuẕ	çīzvā	
çezde: (327b/11)	çaḳır ṭoġan, çaġırġan toy, göden çekirge, çez baġırsaḳ.			
çezder: (099a/24)	ḳaḳırdaḳ		çezdere	
çezdere: (327b/11)	ḳaḳırdaḳ, darı ḳuşı.			
çeze: (327b/12)	öz, çadır.			
çırġ: (184a/04)	balaban	ṣaḳıra		
çi būdī: (381a/17)	n'olaydı dimek	leyte		
çi gūn: (264a/21)	çi güne dimek.			
çi: (329a/08)	nite dimek			
çī: (381a/17)	ne dimek		çi	
çiçile: (329a/18)	renc ve zaḥmet.			
çidend: (071b/31)	dirdiler dimek		çinīden	
çigil: (227b/22)	türkistānda bir mevżiʿüñ adı, anda bir kilīsānuñ adı, ḳaraçı ṭāʾifesi			Türkçe
çigīn: (264a/22)	bir nevʿ aṭlas			
çigīz: (130a/27)	bkz. çilgīz.			
çiglīn: (264a/20)	ʿavratuñ dılaġı.			
çihā: (013a/17)	neler dimek			

çihāz: (130a/28)	bkz. çihīz			
çih-dūr: (099b/15)	ıraḳ		ġāʾīb-i luʿb	
çihil: (228a/03)	ḳırḳ	erbaʿīn		
çihil-pā: (013a/18)	ḳırḳ ayaḳlu çıyan		çihil-pā, ṣad-pā, hezār-pā	
çihl-pāy: (381a/13)	ḳırḳ ayaḳlu çıyan didükleri aġulı böcek	şebeş	ṣad-pāy, çihl-pā	
çihr: (099b/22)	beñiz ve yüz	ṣūret.		
çi-gūne: (328b/30)	ne dürlü dimek, nite keyf dimek.			
çil: (228a/01)	ḳırḳ	erbaʿīn	çihil	
çīl: (228a/06)	bir ṭāʾife adıdur			
çīlān: (264b/10)	ʿunnāb			
çilānger: (099b/10)	demirci, çilingīr	ḥaddād		
çilgīz: (130a/26)	dılaḳ	bıẓr		
çille: (329a/02)	bir nevʿ mantar, simārūġ, ʿavratlaruñ müddet-i nefāsī ve dervīşlerüñ ḳırḳ günde ḫalvetde oturduḳları, yay tünci.			
çim: (240b/18)	be-her çi me-rā dimek.			
çimçimāl: (228a/02)	pejmürde			
çīn: (264b/11)	bir memleket ü sebʿa-i meşhūre adı, büklüm, ṭoġrı		şiken maʿnāsına ve 1ṭoġrı1,	Çince
çinār: (099b/11)	ṣaru ḳavaḳ aġacı		zecāy	
çīndere: (329a/25)	bir memleket adıdur, anda bir çeşme vardur dāʾim andan dürlü dürlü sāz avāzı gelür.			
çine: (329a/07)	dāne-i murġ		çīne	
çīne: (329a/26)	ḳursaḳ	ḥavṣala	ʿalef-i murġ	
çine-dān: (264a/22)	ḳursaḳ	ḥavṣala		
çīne-dān: (264b/15)	ḳursaḳ, ḥavṣala			
çīne-dāne: (329a/29)	dāne-i murġ.			
çinem: (240b/19)	bkz. çīnem.			
çīner: (099b/27)	ḳap ḳacaḳ			
çīnever: (099b/28)	ṭoġrı	müstaḳīm	rāst	
çing: (202a/14)	ḳurumış gevde, çizmenüñ ökçesine ḳaḳduḳları sivrice demür	şel		
çīnī: (381a/21)	alnı dürük, çīne mensūb, bir reng-i maʿrūf			
çinībe: (329a/08)	yürek.			
çinīver: (099b/13)	ṭoġrı	mustaḳīm	rāst	
çinīzū: (300a/28)	naḳd			
çī-pāl: (228a/03)	hind pādişāhlarınuñ ġāyetde ʿaẓīm elḳābı			
çipūr: (099b/09)	süñü demreni.			

çīpūr: (099b/28)	bkz. çipūr, yol			
çīr: (099b/25)	yüreklü, yegin	şecī, ġālib, lāyıḳ	çīre	
çirā: (013a/02)	niçün ve nişe dimek, lime			
çirāġ: (184a/03)	fitīlde yanan od			
çirāġale: (328b/24)	gice yıldız gibi ışılayan böcek	ebu'l-vaṣṣāʾ	kirm-i şeb-tāb, şeb-tāb	
çirāġdān: (264a/18)	çerāġ başı			
çirāġīn: (264a/18)	çerāḳ-pere.			
çirāġ-pāne: (328b/21)	üstünde çerāġuñ yanduġı ālet	menāret, māṣilet	çerāġ-pā	
çirāġ-pāye: (328b/22)	bkz. çirāġ-pāne, çerāġ dibi.			
çirāġ-pere: (328b/23)	ölke, pervāne.			
çirāġ-vāse: (328b/25)	pervāne.			
çirāġyā: (013a/16)	üstünde çerāġuñ yanduġı ālet			
çirāġ-yāne: (328b/26)	bkz. çirāġ-pāye.			
çīre: (329a/19)	yüreklü, cürʾetlü, yigin, öz, her nesneyi başaran eli uz kimesne, faṣīḥ kimesne, önegü, büyük yol, bir otuñ adı	mutaṭāvil, küstāḫ, lecūc	bī-şerm, bī-edeb	
çīre-dest: (040b/09)	uz ellü kimesne	küstāḫ, müteṭāvil		
çīregī: (381a/20)	yüzsüzlük, çüstlik, bahādurluḳ.			
çirḫa: (328b/27)	bkz. circe.			
çir-ḫaşt: (040b/08)	mengene		çarḫişt	
çirk: (202a/13)	kir, pas, aşılmış aġaç.			
çirkīn: (264a/19)	kerīh, zişt			
çirū: (300a/26)	it enügi, ḫıyāruk ʿilleti		seg beçe, ḫıyār-ı bād-reng ḫorde	
çīst: (040b/11)	nedür dimek			
çistān: (264a/19)	yañıltmaç, bilmece	meṣel, edʿiyye, aḫciyye		
çīstān: (264b/09)	yañıltmaç, bilmece, ʿaceb söz	meṣel, aḫciyyet	çistān	
çivāg: (202a/16)	bkz. çivāk.			
çivāk: (202a/15)	ḫamīrden yaġ içinde bişmiş nuḳul			
çīve: (329a/29)	sindik	zībaḳ	jīve, sīm-āb	
çīz: (130a/29)	nesne	şeyʾ		
çīze: (329a/24)	çīnbistire			
çīzī: (381a/21)	bir nesne.			
çīzū: (300a/28)	kirpi	ḳunfuẕ	çīzvā	
çoġondar: (100a/01)	çükündür			Ermenice
çomāḳ: (191a/01)	çomaḳ			Türkçe
çonāḳ: (191a/02)	boġaz aġrısı.			
çonān: (264b/18)	şöyle ve ancılayın dimek			
çonīn: (264b/20)	böyle dimek			

çök: (202a/24)	pādişāhlar öñinde diz yire ḳoyup yükünmek, diz yire ḳoyup diñlenmek			Türkçe
çūbān: (264b/20)	ḳoyun güdici.			
çūbānek: (202a/20)	çūbān aldaġıcı didükleri ḳuş	mükāʾ	şebān-firīb	
çūb-dest: (040b/31)	elde götürdükleri ʿaṣā		deste-çūp	
çūb-ḫūre: (329b/17)	aġaç ḳurdı			
çūb-neverd: (072a/18)	kedde			
çūb-şiyār: (100a/06)	ṣaban oḳı.			
çūb-zīn: (264b/21)	eyer saġrağı.			
çūçe: (329b/19)	firek, ḳuş yavrısı	bülūc, ferrūc		
çūçū: (300b/07)	bkz. cūcū.			
çūfgīn: (264b/22)	panbuḳ demiri.			
çūġ: (184a/09)	ṣu arığı ve boyunduruḳ.			
çuġd: (072a/08)	bayḳuş, ügi, kūf			
çuġnek: (202a/18)	çulluḳ ḳuşı.			
çuġrāt: (040b/24)	süzme yoġurt, süzilmemiş yoġurt, bir meşhūr ṭaʿām, ekşi yoġurt, çökelek, deleme peynīr	ṣaḳrāṭ		
çūgrī: (381b/04)	süzme yoġurt		çuġrāt	
çuj: (155b/24)	uçḳur geçiricek yir		çuje	
çūje: (329b/22)	bülūc, ilmek, dügmenüñ iligi.		çūçe	
çūk: (228a/12)	pādişāhlar öñinde yüz ḳoyup, yükünmek			Türkçe
çukl: (228a/07)	baġ çubuġı.			
çul: (228a/07)	çul			Türkçe
çūmāḳ: (191a/02)	çomaḳ			
çūn: (264b/23)	niçe ve nite dimek			
çunāġ: (184a/08)	eyer depingüsi, ḳadeh, yayın balığı			
çunāk: (202a/18)	aġıl, ḳoyun aġılı			
çūnān: (265a/24)	bkz. çonān			
çūnī: (381b/05)	nitesin, nicesin dimek			
çūnīn: (265a/25)	bkz. çonīn.			
çūp: (030a/30)	kesilmiş aġaç, ḳuru aġaç.			
çupcürʿa: (329a/31)	ḳamçı		tāzyāne	Far.+Ar.
çūpe: (329b/18)	oḳlağı		vārdene.	
çūpek: (202a/21)	panbuḳ çıḳrığı, baḳam aġacı			
çūpgīn: (264b/21)	panbuḳ çıḳrağı.			
çūp-ḫˇār: (100a/04)	aġaç ḳurdı			
çūp-ı cāme-şūy: (381b/02)	toḳaç			
çūpīn: (264b/22)	aġaçdan olan nesne.			

çūpīne: (329b/18)	aġaçḳaḳan didükleri ḳuş, ḳuġı, tūbī ḳuşı.			
çūp-nān: (264b/21)	oḳlaġı		merdāne	
çūp-pār: (100a/03)	bir nevʿ līf, ḳızaḳ		çūp-pāre	
çūp-pāre: (329b/17)	bir nevʿ līfdür.			
çūpsā: (013a/21)	dörpi	sefen		
çūp-sāy: (381b/03)	dörpi	sefen		
çurbek: (202a/16)	ayrulıḳ, nükte ile söz söylemek, mengene	miʿṣara	cüdāyī	
çur-ḫaşt: (040b/17)	mengene		çar-ḫişt	
çust: (040b/22)	çevik, birbiri üzerine muṭabbıḳ yıġmaḳ		çāpük, ʿajīden	
çūşek: (202a/24)	ilik			
çuvāl-dūz: (130b/09)	çuvāl dikecek büyük igne			
çuz: (130b/05)	oraḳ ḳuşı, arı ḳuşı	ṣarrārü'l-leyl		
çü: (300b/01)	bkz. çūn.			
çübīn: (265a/26)	eyer eyermi.			
çüfāle: (329b/08)	bkz. çüġāle.			
çüfte-rez: (130b/08)	bāġ çubuġı, bāġ çārdāġı ve aşması.			
çüġāle: (329b/06)	çaġla, ḳuşlar dirnegi			
çüġū: (300a/30)	bayḳuş, bayḳuşa beñzer bir ḳuş	cuġd		
çüje: (329b/05)	uçḳur geçürecek yir		çüj	
çükrī: (381a/30)	ḳuzıḳulaġı, ḫardal, ayruḳ didükleri ot	rībās	eşḫˇān	
çülīl: (228a/08)	bkz. çülyel.			
çülyel: (228a/07)	hevdec üzerine örtdükleri bir münaḳḳaş nesne			
çümāne: (329b/11)	miyāne			
çümçe: (329b/12)	aġaçdan ḳadeḥ, kepçe.			Türkçe
çün: (264b/24)	bkz. çünki.			
çüng: (202a/19)	ḳulaḳ el	şel		
çüngāl: (228a/09)	pota	hedef		
çün-ū: (300a/31)	bkz. çün o.			
çünūnet: (040b/29)	saña, anuñ gibi dimek			
çürġā: (013a/21)	emzükli ṭas.			
çüvāçe: (329b/21)	bkz. çūçe.			
çüzd: (072a/05)	çırlayıḳ böcegi, arı ḳuşı, oraḳ kuşı, sıḳlıḳ	ṣarrār, ṣaġīr		
dā: (014a/17)	lüġat-i ḫˇorāsānda dīvār dibi, ḳuz			
dāc: (053a/30)	ḳarañu	ẓulmet		
dād: (073b/21)	ʿadl, vekile şikāyet.			
dādā: (014a/23)	dadı	ḥaḍine		
dād-best: (041b/12)	alma virme.			
dādender: (102a/17)	bkz. dāderender.			
dādenī: (383a/05)	ʿaṭā, ʿaṭā idecek maḥall.		baḫşiş	

dāder: (102a/11)	nām-ı ḫudāy teʿalā ʿizz ü celle, ḳardaş, şefḳatlü, yan		dārād	
dāder-ender: (102a/17)	ügey ḳardaş.			
dād-ger: (102a/16)	ʿādil, ḥaḳ teʿālā			
dād-ḫᵛāh: (333b/28)	şikāyet idüp ʿadl isteyici.			
dādī: (383a/05)	ayuñ yigirmi beşinci gicesi, virdüñ ʿaṭā itdüñ dimek			
dād-rād: (073b/26)	yapıcı	bennā	üstād	
dād-sited: (073b/25)	intiḳām almaḳ.			
dāġ: (184a/10)	devā, od ile ādeme ve ḥayvāna itdükleri ʿalāmet	key	nişān	Türkçe
daġ: (184a/14)	ṭāzlıḳ			Türkçe
daġā: (014b/08)	uzun, ḳara tuz			
daġal: (229a/16)	içi ṭaşına uymayup ḳalb olan kişi, yan kesici	ḫār, ḫāşāk	kise-ber	Arapça
daġdaġa: (335b/24)	ḳıcıḳ, hüdük birmek, bir nesneyi çoḳ görünmesün diyü silkmek.		ketmetüvā	
daġer: (103b/20)	ṭaz baş ve baş dağı.			
dāġīne: (334a/06)	daġlağı.			
daġl-zen: (267b/16)	gizlü aḳçe keser, ḫāyin		zenbāre, ḳalb-zen	
daġūl: (229a/18)	ḥarām-zāde, pīç			
dāh: (334a/17)	on	ʿaşr	deh	
dāḫār: (102a/09)	dikecek aġaç fidanı, eyü aġaçdan şāḫ alup aġaca aşıladuḳları ḳalem		nihāl	
dāhil: (229a/07)	şayyādlar ṣayd-gāhlarında ṣaḥrālarda itdükleri ol ʿalāmet			
daḫīl: (229a/11)	dost			Arapça
dāhīm: (241b/21)	tāc-ı muraṣṣaʿ, beglik			
daḫme: (334b/05)	meşhed evi, kāfirler meşhedi	maḳbere		
dāḫş: (172b/30)	ḳurlaġan ʿilleti	devḥa		
daḫş: (173a/03)	muʿāmele ve işe ibtidā eylemek.			
dāhūl: (229a/10)	sırtmaç, geyik, vaḥşīler duzaġı	ḥabāla, dāḫūl, dāhūl		
dāhūn: (267a/07)	vaḥşīler duzaġı	ḥibāle, dāḫūl		
dāj: (155b/28)	ḫırmen süpründüsi			
dāl: (229a/01)	semiz, ḳartal ḳuşı, lori didükleri ḳuş, büyük balıḳ	ʿuḳḳāb, seyyidü'ṭ-ṭuyūr	fīrīh	
dālābe: (334a/06)	ḳaravul	ṭalīʿa		
dālbeze: (334a/07)	ḳız ḳuşı.			
dālbüz: (131a/10)	isketi didükleri alaca ḳuşcaġız, ḳız ḳuşı.			
dāle: (334a/10)	ḳartal ḳuşı, lori ḳuşı.	ʿuḳḳāb, seyyidü'ṭ-ṭuyūr		
dāl-ḫāl: (229a/03)	dikilecek fidān ve ḳalem		dār-ḫāl	
dālīz: (131a/13)	bardaḳçı ḳuşu, çölmekçi ḳuşı, çekük ḳuşı			

dālīze: (334a/11)	bardaḳçı ḳuşı, çölmekçi ḳuşı, çigil ḳuşı, çil ḳuşı, serçe.		tīhū	
dāl-pej: (155b/28)	bkz. dār-pej.			
dāl-peje: (334a/06)	isketi ḳuşı		dār-peje	
dāl-per: (102b/09)	ḳartal yileklü oḳ		dāl-perde	
dālperniyān: (267a/02)	baḳḳām aġacı.			
dālūz: (131a/11)	bkz. dāl-beze.		dār-beze	
dālūze: (334a/09)	bkz. dāl-bez.			
dālvej: (155b/29)	bkz. dālvez.			
dālveje: (334a/07)	bkz. dālveze, fidan	dālpeje	dārḫāl	
dām: (241b/19)	ṭuzaḳ		ḥaşerāt-ı arż-ı mevẕiyāt.	
dāmād: (074a/02)	güyegü	ḫaten		
dāmāl: (229a/04)	ālāt ve esbāb-ḫāne	mutāʿü'l-beyt		
dāmān: (267a/02)	etek	ẕeyil		
dām-dāhūl: (229a/05)	geyik ve sāʾir vaḥşīler duzaġ		dām-hūl	
dāmen: (267a/02)	bkz. dāmān.			
dāmġūl: (229a/05)	ur	silʿa	pāġur	
dām-ı māhī: (383a/15)	balıḳ duzaġı.			
dāmveje: (334a/13)	büyük ḳar küregi, şulaḳ	zebīl sepedi, vezvez	dāmvez	
dām-ver: (102b/12)	büyük baru.			
dāmvez: (131a/15)	ḳar küreyicek büyük kürek, büyük seped, şulaḳ	vezvez		
dān: (267a/03)	bilici, ẓarf-ı mekāndur			
dānā: (014a/28)	bilici, bilülü			
dānāyī: (383a/15)	bilicilik.			
dānçe: (334a/14)	mercümek	ʿades		
dāne: (334a/15)	ḳuş yemi.	ḥabbe, ʿilm, ʿālim		
dāne-i sebz: (131a/17)	maġūş dirler bir ot			
dānek: (204a/27)	rubʿ dirhem, miṣḳālüñ südüsi			
dānije: (334a/15)	bkz. dānize.		enez	
dānīje: (334a/16)	mercümek		enez	
dāniş: (173a/03)	bilü			
dāniş-ger: (102b/13)	bilgülü		dānişmend	
dāniş-ḫ̆or: (102b/12)	ṣāḥib-i ʿilm			
dānişmend: (074a/03)	bilgilü		ṣāhib-i ʿilm	
dānişūmend: (074a/04)	bkz. dānişmend.			
dāniş-ver: (102b/13)	bkz. dāniş-vār.			
dānjede: (334a/15)	bkz. dānzede.		enej.	
dāpije: (333b/28)	çuluḳ ḳuşı.			
dār u berd: (073b/29)	ceng güninde istiʿmāl olınur bir lafẓdur.			
dār u gīr: (102b/02)	ṭut ve ṣaḳla dimek			

dār: (102a/18)	dikili ṭuran aġaç, aġaç delen ḳuş			
dārā: (014a/24)	keyānilerden eñ ṣoñra pādişāh olanuñ ādı, ṭutaġan			Yunanca
dārāb: (031a/16)	dārānuñ babası adı			Yunanca
dārād: (073b/27)	nām-ı īzed teʿālā ʿizze ve ʿalā.			
dārāne.: (333b/30)	şākirdāne			
dārāy: (383a/06)	keyānīlerden eñ ṣoñra pādişāh olanuñ adı, tengri teʿālā, dutıcı			
dārbeje: (333b/30)	bir nevʿ serçeden kiçirek ḳuşcaġız, isketi, ṭurġay ḳuşı, çekek ḳuşı	vaṣaʿa	dālvāze	
dārbezīn: (266b/28)	tekye-gāh, it üzümi			
dār-būy: (383a/09)	ʿūd aġacı.			
dār-çīnī: (383a/11)	maʿrūf dārū	ḳırfe		
dār-dūst: (041b/12)	it üzümi			
dāred: (073b/28)	vardur dimek			
dārfezīn: (266b/29)	bkz. dārpezīn.			
dār-ḫāl: (228b/29)	dikilecek fidan, eyü aġaçdan alup bir aġaca daḫı aşıladuḳları ḳalem.		nihāl	
dār-ḫār: (102b/01)	dikilecek fidan, bir eyü aġaçdan bir aġaca aşıladuḳları ḳalem			
dār-ı seneb: (031a/18)	aġaç ḳurdı.	sürfe		
dārī: (383a/12)	pādişāhlaruñ ġılāli añа teslīm eyledügi kimesne		anbār-dār	
dāriş: (172b/31)	boyanmış ḳara gön	lekā		
dārmāmūniyye: (334a/02)	ṭavanlı ev.			
dārpej: (155b/25)	isketi didükleri ḳuşcaġız, ṭurġay ḳuşı		dālpej	
dār-perniyān: (266b/28)	baḳḳam aġacı			
dārpez: (131a/10)	bkz. dālpez.			
dārū: (301b/05)	devā, dermān, eyü kişi		merd-i nīgū	
dārū-yı bī-hūş: (172b/32)	ādemüñ ʿaḳl ve ögin giderici ot.			
dārū-yı ḫūş-ber: (102b/08)	ʿaḳl żāyiʿ idici ot		dāver-i bī-ḫūş	
dārū-yı nūşīn: (266b/30)	ʿaḳl alıcı dārū.			
dārviş: (172b/31)	bizden ʿalem.			
dās dalūs: (161b/07)	uvaḳ devek dimek			
dās: (161b/04)	oraḳ, başaḳ şapı, çanaḳ ve çölmek balçığı	mıḥṣadr	dehre	
dāse: (334a/05)	buġday başında olan ḳılçıḳ ve başaḳ şapı.			
dās-ı direv: (301b/05)	ot oraġı.			
dāskāle: (334a/02)	küçük dehre, helāk, fesād, çanaḳ ve çölmek			

	düzdükleri bakçıḳ			
dāskele: (334a/05)	bkz. dāskāle.			
dāstān: (266b/31)	ḥikāyet, efsāne.			
dāş: (172b/32)	kiremidci ve çanaḳ ve çölmekçilerüñ ve kürkcilerüñ ve bunlar gibi ne varise geveresi, saḳsı, -taş	şerīk	behem	
dāşād: (074a/02)	baḫşiş, ʿaṭā, dāniş			
dāşān: (266b/31)	ʿaṭā-yı bisyār, iḥsān, baḫşiş.			
dāşīn: (267a/01)	bkz. dāşān.			
dāşt: (041b/12)	bkz. dāşten.			
dāv: (301b/06)	ḳor, sökmek, ḫurde iş, ḳumār-bāzlaruñ bir kerreden oḳuduḳları altun ve aḳçe ve pul.	midmāk, mezemmet	çarḫ	
dāv-dār: (102b/14)	binā yapucı, ilenüp sögüci, nefrīn idici			
dāver: (102a/15)	er ḳardaş, şefḳatlü, yoldaş.		birāder	Arapça
dāver: (102b/15)	ḥākim			Arapça
dāverī: (383a/15)	ḳāḍīlıḳ, ḥākimüñ ṣıfatı	daʿvā	ceng.	Arapça
dāv-zār: (102b/15)	bkz. dāv-dār.			
dāy: (383a/22)	ehl-i ḫorāsān lisānında dīvār dibinüñ evveli, bennālar bināda ḳor didükleri ṣıra			
dāye: (334a/27)	eṭfāl emziren ʿavrat, ḳanatsız çekirge	żīra		
dāyire: (334a/27)	çevre, bir nesneye göñül virmiş kişi.			Arapça
dāz: (131a/07)	balçıḳçı ve balçıḳ ile dīvār düzici, ḳılıç balçıġı, balçıḳıla binā olınan dīvā, dāzlıḳ, ḳalçın	aṣlaʿ		
dāzār: (102b/08)	yapucı, lisān-ı pehlevīde esmāʾu'llāh	bennā		
debbe: (334b/01)	ṣuñaḳ, gönden bardaḳ, seferlerde içine yaġ ve bal ḳoymaḳ içün ḫām gönden itdükleri ḳap.	matāra		
debbūs: (161b/12)	bozdoġan, çomaḳ.			
debe: (334a/29)	ḫāye kisesi yaġ ile yā ṣu ile veyā bağırsaḳ ile ṭolma ʿilleti, ḳulıc			
debeng: (204a/29)	etlü, muḥkem oġlan		tebeng	
debīd: (074a/05)	ṭabībler ıṣṭılāḥında devā dimek	maʿcūn		
debre: (334b/02)	ḳaṣīl	ḫıvīd, meşāre		
decāl: (229a/11)	büyük kārbān.			
decr: (102b/25)	bögrülce	lūbiyā		
ded ü dām: (241b/24)	ḳurd ve ḳuş dimek			

ded: (074a/06)	çār-pā cinsinden yırtıcı olan cānver	sebuʿ		
dede: (334b/06)	çār-pā cinsinden olan yırtıcı cānver, ḳurd ve ḳuş	sebuʿ		
dedenebūr: (102b/26)	ḳovan otı.			
def: (187a/29)	sāz yanında āheng ṭutduḳları meşhūr, maʿrūf dāʾīre.			
defnūk: (204b/05)	ġāşiye.			
defter: (103b/20)	nāme			Arapça
deh: (336a/14)	on, ḳarış virmek	ʿaşr	nefrīn	
dehā: (014b/12)	zeyrek			Arapça
dehāj: (155b/31)	bang ve naʿra.			
dehān: (268a/01)	aġız.			
dehāndere: (336a/15)	esnemek ve esneyen kimesne.			
dehāne: (336a/16)	cüllāhlar ve ekinciler ışṭılāḥlarından, aġızlıḳ			
dehānec: (053b/06)	iki örgüçlü deve			
dehār: (103b/27)	maġāra	kehf, nuṣret		
dehāz: (131a/23)	bāng ve naʿre			
dehdele: (336a/16)	ilenç ve ḳarış virmek		nefrīn	
dehemşet: (042a/07)	defne aġacı			
dehen: (268a/01)	bkz. dehān, uyan gemi.			
dehen-bend: (074a/28)	başmaḳ, aġız bağı	liṣām, fedām, feddām		
dehenc: (053b/06)	dehn lafẓınuñ muʿarrebidür.			
dehende: (336a/25)	vireñ ʿavrat ve oġlan			
dehene: (336a/30)	aġız, uyan gemi.		dehen	
dehīm: (242a/11)	dört aḳçe aġrı bir nevʿ aḳçe			
dehīn: (268a/02)	süd aġzı.			
dehīze: (336a/31)	süd aġzı	fel		
dehle: (336a/22)	ḳındıra didükleri ot, geven didükleri dikenli ot, ḥaşīr sāzı, ḳoġa didükleri sāz gibi ot	ḫalfā, dehve		
deh-merde: (336a/25)	on kişilik dimek			
dehne: (336a/25)	bir nevʿ ḳıymetī ṭaş			
dehne-ligām: (242a/11)	uyan gemi ve uyan aġızlığı			
dehr: (103b/28)	uzaḳ, ġalebe, ḳatılıḳ, bir kişinüñ dişi ḳararmaḳ		rūzgār	Arapça
dehre: (336a/17)	balta, oraḳ ve ḫancer ve bāġ budayacaḳ ālet, naʿl-bendlerüñ dırnaḳ kesecek āletleri		süm-tırāş	
dehşet: (042a/05)	ḥayā ve ḳorḳudan utanmaḳ, yādlıḳ, defne aġacı	ḫubbü'l-ġār	bī-gāne	Arapça
dehüm: (242a/10)	onıncı.			
dehve: (336a/30)	ḳoġa		dehle	

dej: (155b/29)	ṭaġ depesi, ḳaḳıġanlıḳ.	ḫışım	dürüşt-ḫūyī	
dejāgāh: (335a/16)	cellād, bed-ḫū olup ḳaḳıġan, gürlegen olan ādem ve yırtıcı ḥayvānlar			
dejāgeh: (335a/18)	bkz. dejāgāh		bebr	
deje: (335a/20)	mühr			
deje: (335a/20)	yırtıcı			
deje-gīr: (103b/11)	tekneden ḫamīrüñ ḳurumuşını ve bulaşuġını ḳazıduḳları ālet, egsi ṭuran ve egiş		ersün ve ekister	
dejek: (204b/01)	sitārçe vü yaġlıḳ.			
dejend: (074a/15)	bed-ḫū ve ḳaḳıġan olan kimesne		ḫūryād	
dejeng: (204b/03)	pāre-i ruḳʿa			
dejḫīm: (242a/03)	bed-ḫūy ve nā-ḫoş ṭabʿ kimesne	ġażūb	ḫoryād	
dejīne: (335a/21)	daġ depesi.			
dekān: (267b/16)	bellūṭ aġacınuñ özdeginde biten ḳav.			
dekāt: (042a/02)	bellūt aġacı özdeginde biten ḳav.			
delīde: (336a/02)	bulġur.			
delīk: (204b/05)	omaç		nişāne, āmāc	Türkçe
delḳ: (191a/30)	ṣūfīler ḫırḳası.			
dellāl: (229a/20)	delālet idici, nāz idici, pūzeveng ʿavrat, ġammāz			Arapça
dellāle: (335b/26)	pūzeveng ʿavrat, delālet idici, nāz idici, ġammāz, ḳovcı, yüriyici, çükellenci.			Arapça
delle: (335b/28)	aġacuñ özdegi, degek, sañsar			
delūs: (161b/19)	uvak devek.			
delv-āsiyā: (014b/09)	degirmen sepedi.			
dem zeden: (267b/23)	ṣolımaḳ, nefes virüp almaḳ, kendüyi bir ulu nesneye ve şerīf maḳāma ve eyü ḫāle nisbet idüp laf urmaḳ			
dem: (242a/06)	nefes ve körük, üfürüp şişirmek, ḳızġun ḥammām ve ḥammām ıssısı ve buḫārı, ẕevk ü āh āh eylemek, ḳan	müneffaḫ, ʿayş u ʿişret	dūḫte-i firun, külḫan	
demā: (014b/09)	nefes şayruluġı, tüyi ürpermek	ḫaşā, behre, ḳaṭʿ u rebūh u nüsme, ıḳṣaʿar		
demāber: (103b/22)	ṣoluġan			
dem-ā-dem: (242a/09)	vaḳt vaḳt ve birbiri ardınca muttaşıl			
dem-āhenc: (053b/02)	nefes çekici		nefes-keş	
dem-āhīc: (053b/03)	bkz. dem-āhenc.			
demāme: (336a/02)	depelek.			

demān: (267b/16)	ḫışmıla kükreyici, sürʿat idici, segirdici.			
demār: (103b/22)	kök, intiḳām, dükenmek, yir yutmaḳ	helāk	bīnī	
demāvend: (074a/23)	bir bülend ṭaġ adı			
dem-āver: (103b/24)	ṣoluġan kimesne		demāber	
dem-beste: (336a/03)	nefesi ṭutulmış.			
demçār: (103b/24)	dütün, dütün ḳoḥusı	duḫān		
demdeme: (336a/03)	ġavġā ve ġaleve, kükremek ve gürüldi.			
deme: (336a/05)	depi, ṣovuḳdan ʿibāret, ṭuman, körük, demirciler ve ḳuyumcılar	ḍabāb		
demende: (336a/04)	üfürici.			
dem-girifte: (336a/04)	ḳoḳmış, müteʿaffin olmış			
demīde: (336a/08)	belürmiş, tāze bitmiş, üfürülmiş, ṣabāḥ yiri belürmek.			
demīdegī: (383b/18)	aʿżānuñ ḳurdāşeni gibi ḳabar ḳabar olması.			
demḳān: (267b/22)	muvāfıḳ-ı rāz-daş		dem-sāz	
demrār: (103b/31)	ḳuyruḳlu			
dem-sāz: (131a/23)	muvāfıḳ u rāz-daş			
den: (267b/26)	kūp, şādanlıḳdan segirtmek.			
dend: (074a/24)	ebleh, aḥmaḳ, kendü murādınca yüriyici, defne aġacı, boġazı ṭutan ṭaʿām, kekre	ḥabbü's-selāṭīn	bī-bāk, ḫod-kām	
dendā: (014b/11)	yavıḳulanmış	żalle		
dendān: (267b/31)	diş	sinn		
dendān-āsiyā: (014b/12)	azu dişi	nāb		
dendāne: (336a/10)	kilīdüñ ve ṭaraġuñ dişleri			
dendān-gīr: (103b/25)	ışırıcı ve ışırġan, diş ḳamaşdurıcı nesne.			
dendān-ḫande: (336a/09)	yan dişleri			
dendān-nīşter: (103b/26)	uzun, sivri dişler, azu dişi		tāb, nāb	
dene: (336a/13)	tīzlik, tekebbürlük, şādīlik, beden			
denes: (161b/19)	nā-kes			
deng: (204b/06)	ḥayrān ve bilmez.			
deng-ā-deng: (204b/08)	iki deng birbirine muḳābil ü müsāvī olmaḳ			
dengāle: (336a/12)	dügülcecik, oluḳda ṣovuḳdan ṭoñar buz, çekilen diş köki.	ḫaşīf		
denī: (383b/19)	nāki			
denḳa: (336a/11)	delüce			

depāpe: (334a/28)	mekteb-ḫāne.			
depūçe: (334a/29)	sülük		kāhenc	
der: (102b/26)	edāt-ı ẓarfiyyetdür, falān fülānda dimek, içerü ve ṭaşra ve daġ depesi, ḳapu, dere	fī, bāb		
derā: (014b/01)	bkz. der.			
der-āġūş: (173a/05)	ḳuçmaḳ			
der-āġūş-ı koneş: (173a/07)	ḳucaş eyleyiş.			
derāken: (267a/08)	bir nevʿ şeftālū			
der-ān vaḳt: (041b/14)	ol vaḳtde ve ol vaḳt içinde dimek			
der-ān: (267a/08)	anda dimek			
derāy: (383a/28)	içerü gel dimek, büyük çañ, zengī çıñraġu, süpründi		peyk	
derāz: (131a/19)	pāpūççı, allāh adı			
der-bān: (267a/09)	ḳapucı	bevvāb		
der-bārī: (383b/03)	bir kezden dimek		be-yek-bār	
der-bāş: (173a/07)	tīz ol, ḥāżır ol, görüñür dimek.			
der-bāyist: (041b/14)	gerekdür dimek			
derbe: (334b/11)	pāre	ruḳʿa		
der-be-der: (103b/02)	ḳapu ḳapu dimek			
der-bend: (074a/08)	ṭutsaḳ, andan zaḥmet ü ḫavfla geçilen yir, ḳapu baġlanur her nesne	ṣaġr, muʿallāḳ	dervend	
der-ber: (103b/03)	üzerine dimek			
derbeste: (334b/10)	naḳşlanmış ḥarīr.			
derc: (053a/31)	kātibler derci	ḫücre		
derd: (074a/12)	ṣızı ve burı ve aġrı	vecaʿ		
derdāde: (334b/11)	degirmen ṣavaġı.			
der-dār: (103b/06)	ḳara aġaç, üvez aġacı	şeceretü'l-baḳ		
derdeġān: (267a/12)	māverāʾün-nehrde bir şehr adı			
derdeze: (334b/11)	ʿavratlar oġlan ṭoġururken çekdükleri burı, aġrı	ṭasaḳ		
derd-i nāḫūn: (267a/10)	ḳurlaġan zaḥmeti	devḥa		
derd-i pāy: (383b/03)	nıḳris ʿilleti.			
derd-i sil: (229a/13)	ince aġrı	ẓātü'r-reyh	derd-i şüş	
derd-i siyāh: (334b/14)	derleme ḫastalıġı		ḥummā-yı muḥarriḳa	
derd-i zī: (383b/04)	oġlan burusı	derd-i zih		
derd-i gelū: (301b/12)	boġaz aġrısı	maʿā		
derd-kend: (074a/12)	çimdik		sikenc	
derdmend: (074a/13)	derdlü ve buñlu			
derdpīs: (161b/13)	çirkīn ve yaramaz			
der-dūḫt: (041b/15)	ḳov, çāv ve ġammazlıḳ.			

dere: (335a/03)	aḳarşu, eklden ṭoymaz büyük ḳarın, geviş, ḳuşlarda ciger ḳatısı, bögürtlen	kerş		
dereb: (031a/22)	deve ṭablı.			
derek: (204a/31)	od ḳoġı		sitārçe-i āteş	
deremderd: (074a/13)	ṭoñuzlan ḳurdı			
dergāh: (334b/15)	işük, ḳapu öñi, ḳapu üsti, ulu ṣuffe, ḳapu yirine		āstān	
derġāle: (334b/15)	derbend, ḳalʿa			
derġaşt: (041b/15)	sebze			
dergeh: (334b/18)	bkz.dergāh.			
dergūn: (267a/10)	terki ḳayışı, ḳapu üsti, ulu ṣuffe.	fitrāk		
der-ḫ̆or: (103b/04)	lāyıḳ, görgülü		der-ḫ̆ord	
der-ḫ̆or-dār: (103b/03)	bkz. ber-ḫ̆or-dār			
derḫāl: (229a/12)	bkz. dārḫāl, dikilecek fidān ve ḳalem			
derhem: (242a/02)	ṭolaşıḳ, birbirine girişmiş eczā.		perīşān	
der-ḫord: (074a/10)	lāyıḳ		der-ḫor	
der-ḫūr-ı ten: (267a/09)	kendü ḳadrince.			
derī: (383b/09)	fārsī diline dirler			
derīc: (062a/01)	ṭartınmaḳ	taḳṣīr	dirīġ	
derīçān: (267a/14)	her burcuñ derecelerini üçer üçer ḳısmet iderler ve her ḳısmeti bir yılduza taʿyīn iderler.			
derīçe: (335a/15)	pencere ve büyük ḳapu içinde itdükleri küçük ḳapu, büyük ṭaġ depesi			
derīġ: (184a/13)	aḥmaḳ			
derīm: (242a/03)	evden eve düşüp dilenmek			
der-īn: (267a/15)	bunda dimek			
derīvas: (161b/14)	ḳapu sıvası, önegi	lecūc		
dermān: (267a/12)	çāre ve ʿilāç.			
dermānde: (334b/18)	çāresiz, ʿāciz ḳalmış			
dermāndegī: (383b/05)	çāresizlıḳ.			
dermende: (334b/19)	bkz. dermānde.			
dernūk: (204b/01)	şādurvāndan bir nevʿ			
derr: (103b/01)	bögürtlen yimişi ve dikeni, derrā	ʿulleyḳ		
derrā: (014a/30)	bkz. Çāk-ı derrāy, bögürtlen didükleri diken	ceres, nāḳūs, ʿulleyḳ		Arapça
derrūd-zā: (014b/06)	çāk-ı derrā			
der-sāyī: (383b/05)	ārī			
derūn: (267a/13)	içerü.			
derūne: (334b/30)	ḥallāc yayı.			
derū-zā: (014b/07)	bkz. derrūd-zā.			
dervā: (014b/03)	aşılmış, bir işde ḥabs olmış	müteḥayyir		

dervāḫ: (061b/30)	ḫastelikden ṣıḥḥate henüz müteveccih olmış kimesne		derişt	
dervās: (161b/12)	evüñ eṭrāfına muḥkem olmaġıçün itdükleri aġaçlar.		pāyendān	
dervāy: (383b/06)	aṣılmış, dürüst ve muḥaḳḳiḳ olmaḳ, müteḥayyir, bir işde ḥabs olup ḳalmaḳ.		āvīḫte	
der-vāyist: (041b/16)	gerek olmaḳ		der-bāyist	
dervāz-bā: (014b/05)	derbend bekçisi		dervāz-bān	
dervāz-bān: (267a/13)	derbend bekçisi.			
dervāze: (334b/20)	ḳalʿa işigi ve şehr ṣoḳaġı			
dervāzvān: (267a/13)	bkz. dervāzbān.			
derve: (335a/02)	yama		pīne	
dervīş: (173a/08)	yoḫsul	faḳīr, ʿāmul, ḫalīl		
dervīze: (335a/01)	cerr itmek, gezmek		deryūze	
deryā: (014b/07)	deñiz	baḥr		
deryāb: (031a/22)	añla ve bil dimek, fehm it			
deryā-bār: (103b/09)	sāḥil			
deryā-bend: (074a/14)	añlarlar ve bilürler dimek, gemi limanı	merese		
deryāçe: (335a/13)	gölcük.			
deryāgān: (267a/15)	deñizde sākin olanlar.			
deryūze: (335a/13)	dilenmek		dervīze	
derz: (131a/19)	yiv, eñ			
derzāde: (334b/12)	degirmen ṣavaġı, unluḳ	ḥıbās	abāne	
derzen: (267a/11)	girecek yir	duḫūl		
derzī: (383b/04)	ḫayyāṭ.			
des: (161b/16)	mānend			
dese: (335b/20)	cüllāhlaruñ yumaġı, iplik ṣarmaşıġı, arḫūn aġacı	ḫudāv		
deskere: (335b/20)	bkz. deskerme.			
deskerme: (335b/18)	ṭaġ başında olan köy ve ḳalʿa			
desmere: (335b/20)	bkz. deskerme, bögrülce	lūbyā		
desmū: (301b/10)	merdümek, bögrülce	dercaʿ, lūbiyā		
dest: (041b/17)	el, revnaḳ, ḳudret, ġalebe, ṭaraf, minder	yed, cānib	ṣadr-ı meclis, kenār	
destād: (074a/17)	bisyār			
dest-ā-dest: (041b/24)	naḳd			
destād-kird: (074a/18)	bıçaḳ ṣapı.			
dest-āheng: (204b/03)	tutaḳ			
dest-āmūz: (131a/20)	ele ögrenmiş cānver ḳuş ve ḳoyun ve sāʾir ḥayvānuñ mecmūʿına ıṭlāḳ olınur, ögrenc	dācin		
destān: (267a/17)	mekr, ḥīle, bülbül, arḳa üstine yatmaḳ, rüstem-i destān.			
destāne: (335a/23)	dutaḳ			

destār: (103b/14)	dülbend, yaġlıḳ		mendīl, pīşkīr	
destārān: (267a/16)	şāgirdāne.			
destār-best: (041b/26)	dülbend ṣarıcı	lifāf		
destārçe: (335a/22)	yaġlıḳ		destmāl.	
destār-ḫ˘ān: (267a/16)	pīşgīr.			
dest-ās: (161b/16)	el degirmeni ve dibek.			
dest-āsiyā: (014b/07)	el degirmeni.			
dest-āvīz: (131a/22)	tehī dest olmamaġıçün cüzʾi virilen hediyye.			
dest-āvīze: (335a/25)	ekinciler āleti.		ālet-i bezirgān	
dest-bāf: (041b/28)	fırṣat			
destbāne: (335a/25)	yırtıcı ḳuşlar eli yırtmasun içün ele geçürdükleri deriden ellik, ḥallāc yayı dutaġı, elçek		destvāne	
destbāne: (335b/15)	ḳamçı.			
dest-bār: (103b/18)	yardımcı, güreşçilerüñ baş pehlivānından aşaġaraḳ olan pehlivān	muʿāvin, ʿörfen.		
destbāre: (335b/14)	bilezik		dest-i ebrencen	
dest-be-dest: (041b/26)	naḳd, el ele ve elden ele dimek			
dest-bend: (074a/20)	kāfir ʿavratları birbirinüñ ellerin ṭutup oynaduḳları oyun, ḫorūs depmek	raḳs		
dest-bend: (074a/21)	mecūs ṭāʾifesine maḫṣūṣ bir nevʿ oyundur.			
dest-berd: (074a/18)	ḫuṣūmetde ḫaṣmına yiñen gelmek, hünerde ġalebe eylemek.	ẓafer		
dest-berencen: (267b/06)	bkz. dest-evrencen.			
dest-dere: (335a/28)	bıçḳı		desterre	
deste: (335b/07)	ṣap, ekini biçicek bağladuḳları demet	ḳabża	deste-i teber, deste-i kāriẓ	
dest-ebrenc: (053b/01)	el bilezigi		dest-ebrencen	
dest-ebrencen: (267a/16)	el bilezigi.			
dest-ebzār: (103b/13)	ehl-i ṣanʿatuñ āletleri			
deste-çūp: (031a/22)	elde götürdükleri degnek, çuvāluñ ḳulbı, küstāḫlıḳ			
dest-efrencen: (267b/06)	bkz. dest.evrencen.			
dest-efzār: (103b/15)	dest-ebzār			
destek: (204b/04)	ip ṭoḳıyacaḳ ālet.			
deste-kirbās: (161b/19)	yir düzici.			
desten-bū: (301b/09)	yıylanguç	şemāme	destenbū, destenbūye	
destenbūk: (204b/04)	yıylanguç	şemāme	semā	

destenbūy: (383b/16)	şemāme		destenbū	
dest-enbūye: (335a/23)	yıylanḳuç	şemāme	dest-enbūye	
destenbūye: (335b/05)	şemāme		destenbūk	
dest-erre: (335a/21)	bıçḳı, el bıçḳısı		destere	
dest-eşnān: (267b/09)	eli yuyup pāk itdükleri nesne.	ṣābūn		
dest-evrencen: (267b/05)	el bilezigi		dest-ebrencen	ebū eyās, ebū ṭāhir
dest-evzār: (103b/15)	bkz. dest-ebzār			
dest-feymān: (267b/08)	bkz. dest-peymān			
destgāh: (335a/29)	el irişmesi			
destgeh: (335b/04)	bkz. destgāh.			
dest-gīr: (103b/16)	el ṭutıcı	muʿāvin	giriftār.	
destī: (383b/17)	daġar, ẓarf, yiginlik	ẓafer		
destīne: (335b/15)	bilezik, ʿavratlaruñ ḳolı bağı, ḳāḍīlaruñ ve pādişāhlaruñ nişānı	resūh, tevḳī	destvāne	
dest-kār: (103b/15)	el ṣanʿatı	ṣāniʿ		
dest-kārī: (383b/16)	ṣanʿat.			
dest-māl: (229a/15)	maʿrūf el silecek, ṣarp, çetenek muḳābili.			
dest-namāz: (131a/22)	ābdest	vużūʾ		
dest-nişīn: (267b/11)	el üstünde ṭutılan	ʿazīz, muḥterem		
dest-peymān: (267b/07)	cilve-i ʿarūsān, emānet artmaḳ			
dest-renc: (053b/02)	bıçḳı, büyük destere			
dest-res: (161b/16)	el irişmesi			
dest-rest: (041b/27)	minder, ʿanāṣır-ı erbaʿa			
dest-şāne: (335a/29)	ḳazzāz ṭarağı.			
dest-şiken: (267b/10)	ḳıvırcıḳ saç, el ṣınıcı			
destūr: (103b/18)	iẕn			
destvān: (267b/13)	nāṭūr-ı ḥammām.			
destvāne: (335b/06)	ṭoġan elligi, çūḳāl ḳolçaġı, elçek.		destenbāne	
dest-vār: (103b/17)	el aġacı.			
dest-yāb: (031a/23)	el irişdürüp ġālib olmaḳ			
dest-yāfte: (335b/14)	yol bulmuş, eli irişmiş dimek			
deşebd: (074a/22)	süñük şınduḳdan şoñra çevük biten yire dirler.			
deşne: (335b/23)	bkz. deşnūh.			
deşnūh: (335b/23)	ḫancer ve büyük bıçaḳ.			
deşt: (041b/28)	ṣusız yir, maḳber		ṣaḥrā-yı bī-āb, gūr	
deştād: (074b/18)	çoḳ	keṯīr	bisyār	
deştbān: (267b/13)	yabanlarda ekinler ve bağlar ve būstānlar bekleyen kimesne.			
deşt-i muġān:	tātār cānibinde bir yir			

(267b/16)	adıdur.			
deştī: (383b/18)	beyābānī			
deştībān: (267b/14)	bkz. deştibān.			
deşt-süvārān: (267b/14)	gūristān, meḳābir		bādiye-i ʿarab.	
deşt-süverān: (267b/15)	bkz. deşt-süvārān.		senevā	
deştvān: (267b/14)	bkz. deştibān.			
devāc: (053b/03)	yorġan	ferrāce, liḥāf	çādır-ı şeb	
dev-ā-dem: (242a/10)	aġaç göbegi.			
devān: (267b/31)	yiler kimesne			
devāt: (042a/02)	divīt	miḥbere		
deven: (268a/01)	yazı			
deves: (161b/20)	ḳızġun demir bıraḳduḳları şu	māʾü'l-ḥadīd		
devḫat: (042a/03)	ḳuvvet.			Arapça
devīst: (042a/03)	it üzümi			
devrāḫ: (062a/01)	ḫastelikden henüz ḳalḳmış kimesne		dervāḫ	
devreng: (204b/07)	bir şūhça ḳurdcaġuz, ḳaba nesne.			
devş: (180b/30)	demür şuyı	māʾu'l-ḥadīd		
devzek: (204b/08)	bkz. devreng.			
dey: (383b/20)	ilk ḳış ayı			
deybā-der: (104a/01)	fürs aylarınuñ sekizinci güni.			
dey-behr: (104a/02)	fürs aylarınuñ on beşinci güni.			
deycūr: (104a/02)	ḳarañu			
deyden: (268a/02)	resm, ḳāʿide			
deylem: (242a/12)	bir cins ḳavm-i ḳabīle			
deylemuk: (204b/10)	örümcek envāʿından bir zehrli böcek, bö, rutbelā		deylemūk	
deylemūk: (204b/12)	bkz. deylemuk, lisān-ı ermende ḫalġırīk			
dey-mihr: (104a/03)	fürs aylarınuñ on beşinci güni			
deyr: (104a/03)	kilīsā.			Arapça
deyremnā: (014b/12)	bir ʿaẓīm kilisā			Arapça
deyyār: (103b/31)	aṣlā, hīç			Arapça
dezār: (103b/10)	yapucı	bennā		
dez-güvār: (103b/11)	giç siñici ṭaʿām.			
dımīḳī: (384a/04)	bir nevʿ ḳumaş, dimi		eksū	
dıraḫş: (173a/10)	şimşek, yaldırış	berḳ		
dıraḫşān: (268a/05)	yıldırayıcı.			
dıraḫt: (042a/07)	tāze ve yaş aġaç			
dıraḫt-bend: (074a/29)	örtü aġacınuñ arasına geçürdüklerine dirler.			
dıraḫt-ı muḳl: (229a/23)	ebū cehil ḳozı aġacı.			
dıraḫt-ı saḫt: (042b/02)	kird aġacı.			

dıraḫt-ı zehr-bār: (104a/05)	ağu ağacı	diflā		
dıraḫt-ı ḫāne: (336b/02)	mertek.			
dıraḫt-sīne: (336b/02)	ağaç ḳurdı, ağaçḳakan			
dıraḫt-sineb: (031a/25)	dār-ı sineb			
dırāz: (131a/25)	uzun, deriñ	ṭavīl	jerf	
dırāzānā: (014b/15)	uzunluḳ ve uzunca dimek			
dırāzānī: (383b/23)	uzunluḳ, bir büyük balıġuñ vaṣfı			
dırāze: (336b/01)	uzun.			
dırāz-güş: (173a/09)	eşek	ḥımār		
dırāzī: (383b/26)	uzunluḳ, arġaç		tār	
dırāzīne: (336b/01)	uzunca dimek			
dırāz-nāy: (383b/23)	uzunluḳ ve uzunca ve uzunı ḳadar dimekdür.			
dırāz-zebān: (268a/05)	yüzsüz		bī-ḥayā	
dırūzen: (268a/06)	taḫīl biçdürmek.			
dī: (384a/11)	dün	emsi		
dībā: (014b/17)	aṭlas ve bir cins altunlı ḳumāşdur.			
dībā-cetān: (268a/19)	iki yañaḳ			
dībā-dīn: (268a/19)	fürs aylarınuñ yigirmi üçünci güni.			
dībāh: (336b/20)	bir cins altunlu ḥarīr, aṭlas ve ḥarīrden libās		dībā	
dībdīn: (268a/20)	bkz. dībā-dīn.			
dībe: (336b/21)	bkz. dībā.			
dibin: (268a/04)	burc yimişi, ökse, yelimḳara	dibḳ		
dibīr: (104a/05)	yazıcı	kātib		
dibīristān: (268a/04)	bkz. dibistān.			
dibistān: (268a/03)	mekteb-ḫāne.			
dibḳ: (191a/31)	gökçe ağaç, öksün, ḳabuḳ, yelimḳara ḥişārı, żamġ ağacı.		pūnaġ	
dibrend: (074b/01)	dehr, rūzgār			
dīdān: (268a/21)	ilk ḳış ayı			
dīdār: (104a/27)	yüz, görünmek.			
dīdārī: (384a/12)	aḳduġı görinen şu.			
dīd-bāne: (336b/22)	gözci	ʿayn, ṭalīʿa		
dīde: (336b/24)	göz bebegi		merdüm	
dīdebān: (268a/21)	gözci, ḳaravul, görür göz	ʿayn, ṭalīʿa	dīde-ver	
dīde-bān: (268b/02)	köy keṯḫudāsı.			
dīde-vān: (268a/23)	bkz. dīde-bān.			
dīde-ver: (104b/06)	görür göz, gözci, ḫaberci, ḳaravul			
dīdgāh: (336b/24)	gözci yiri.			
dīdgāh: (337a/03)	baḳacaḳ yir.			

dig: (205a/04)	dün, ḫorūs	ems		
dīgāne: (337a/22)	ḳaplubaġa, kirpi		çīzū	
dīg-ber-dīg: (205a/05)	çölmegi çölmek üzerine ḳoyup taṣʿīd olınmaḳ, ṣıçan otı	semmü'l-fār	dilberdīk	
diger: (104a/13)	ayruḳ	ġayr		
dīger-bār: (104a/19)	bir kez daḫı dimek			
dīger-gūn: (268a/06)	bir dürlü daḫı dimek			
dīg-gīr: (104b/12)	çölmek ṭutacak dimekdür.			
digīne: (336b/09)	dünki ve dünki gün ve çölmek aşı.			
dīgīne: (337a/24)	dünki ve dünki gün, çölmek aşı.			
dīg-pāye: (337a/23)	sac ayaḳ.			
dih u dār: (104a/22)	bkz. dilīr.			
dih u gīr: (104a/25)	ceng güninde istiʿmāl olınur.			
dih: (336b/14)	kūy	ḳarye		
dīh: (337b/02)	kūy	ḳarye		
dih-ā-dih: (336b/17)	iki ṭarafdan iḳdām dimek, yimek yirken aġzı iki ṭarafdan açılmaḳ.			
dīhār: (104b/22)	yir		zemīn	
dih-ḫudā: (014b/17)	köy ṣāḥibi ve köy keṭḫudāsı.			
dihīd: (074b/01)	virüñ, dimek			
dihīde: (336b/19)	iki ṭarafdan dimek			
dīhīm: (242a/26)	tāc-ı muraṣṣaʿ		çārbāliş	
dīhim: (242a/29)	bkz.dīhīm.			
dihīn: (268a/18)	süd aġzı		dihīze	
dihiş: (173a/22)	viriş	ʿaṭā	baḫşiş	
dihişte: (336b/19)	baḫşiş	ʿaṭā		
dihḳān: (268a/10)	ekinci		dehhān	
dīhḳān: (268b/02)	dihḳān			
dihḳānī: (384a/09)	ekincilik ve ekin yiri.			
dihkānī: (384a/09)	bkz. dihḳānī.			
dihlīz: (131b/08)	ḳapu ile ev aralıġında olan mümted yir			Arapça
dihū: (301b/15)	serendīb yanında bir yüce ṭaġ			
dīhūr: (104b/23)	gök		āsmān	
dīj: (156a/02)	yaġız		dīje	
dij-āheng: (204b/16)	bed-ḫū	baḫīl		
dīje: (337a/04)	ḳula at, mor reng	ḳulle	esb-i kebūd, esb-i süst, düjem	
dījek: (204b/30)	bir şehr adı		dīje	
dijem: (242a/14)	ḳarışuḳ ḥāllü, heybetlü ve		āşüfte, ġam-gīn	

	mehīb ve öykelü olan			
dījen: (268a/23)	ḳala ve ġuṣṣa.			
dijend: (074a/30)	bed-ḫū olan kimesne			
dijhuḫt: (042b/02)	ḳudüs-i şerīf			
dijīne: (336b/07)	biz, ḥiṣār ḳullesi			
dījīne: (337a/20)	aʿ żāda olan biz	ġudde	düjhem	
dijle: (336b/07)	dicle ırmaġı			
dijmeniş: (173a/21)	ṭoḳ olmaḳ, melūl olmaḳ			
dīḳ: (191b/02)	bkz. dibḳ.			
dīk: (204b/31)	çölmek	ḳıdret		
dīk-bend: (074b/03)	çölmekci			
dīk-bergī: (384a/10)	esbāb-ı tepsi			
dīk-efzār: (104b/10)	çölmek ḳapaġı, ayruḳ			
dīk-pā: (014b/19)	sac ayaḳ.			
dīk-pāy: (384a/10)	sac ayaḳ.			
dīk-puḫt: (042b/05)	çölmek aşı.			
dik-şeb: (031a/28)	dün gice			
dīk-şeb: (031a/28)	bkz. dik-şeb.			
dil: (229a/23)	göñül ve yürek, aġaç özdegi, göz			
dilād: (074a/31)	güyegü		dāmād	
dil-ārām: (242a/25)	göñül diñlendirici			
dil-āver: (104a/19)	bahādur	şecīʿ		
dilb: (031a/26)	çenār aġacı			
dil-ber: (104a/19)	göñül alıcı güzel.			
dil-berā: (014b/15)	göñül alan ve ey dilber dimek			
dil-dār: (104a/20)	bkz. dil-ber.			
dil-fīn: (268a/10)	ṭoñuz balıġı.			
dil-firīb: (031a/27)	göñül aldayıcı			
dil-gīr: (104a/20)	göñül nefret itdügi ve ḳorḳunç nesne.			
dil-güşāy: (384a/04)	göñül açıcı			
dil-ḫ̌āh: (336b/11)	göñül ārzūsı	maḥbūb	ḫūb	
dilīr: (104a/21)	bahādur	cesūr, cerī, aḫūs, aḫmes	dil-āver	
dil-keş: (014b/16)	göñül açıcı.			
dil-keş: (173a/22)	göñül çekici.			
dil-māb: (031a/27)	çoḳ ḳaynayup ġalīẓ olan süd			
dilnīz: (131b/07)	ṭoñuz balıġı.			
dil-nüvāz: (131b/07)	göñül oḫşayıcı, göñül ele getürici			
dīl-pāye: (337a/24)	sucuḳ.			
dil-peẕīr: (104a/20)	göñül ḳabūl idici			
dil-rübā: (014b/16)	göñül ḳapıcı güzel.			

dil-rübāy: (384a/03)	göñül ḳapıcı güzel.			
dil-sitān: (268a/06)	göñül alıcı			
dil-sūz: (131b/06)	göñül yaḳıcı			
dil-şād: (074a/31)	ġuṣṣasuz, göñli şīn			
dilşode: (336b/12)	kendüden gidüp uġunmış kimesne, bir yir göñli alınmış.			
dil-teng: (204b/28)	göñül ṭarlıġı.			
dimāġ: (184a/17)	beynī			Arapça
dimām: (242a/25)	zaʿferāna beñzer bir dārū			
dimne: (336b/13)	dilkü, şaġāl, dipi	ṣaʿleb, ḥıḳd, kīn	nişān-serāy, serkīn	Hintçe
dīn: (268a/23)	fürs aylarınuñ yigirmi dördinci güni, buyruk ṭutmaḳ, pādişāhlıḳ, maḳhūr u ḫˇār eylemek, ḥāl, muṭṭaṣıl yaġan yaġmur	kīş, meẕheb, ḥacb, ebū'l-ḥuṣayn	ferrā derd	
dīnār: (104b/13)	vezinde bir miṣḳāl, altun ve aḳçe			Arapça
dīnārūbe: (337a/25)	çörtük didükleri ot, yaban ṭuzaġı	ebū kibr, ebū'l-faẓl, ebu'l-ferec		
dīn-dār: (104b/12)	dīn ṣaḳlayıcı			
dīne: (337a/26)	dünki, ḥażret-i yaʿḳūbuñ ʿaleyhi's-selām ḳızı			
ding: (204b/28)	āvāz-ı ṭıng, şīr-i revġan çıḳaracaḳ degirmen			
ding-ā-ding: (204b/29)	berāber, diz-be-diz			
dingil: (229a/25)	ebleh	ḥīz, deyyūṣ		Türkçe
dīn-ver: (104b/17)	ṣırāṭ köprisi.		bī-endām, bī-şerm	
dīr: (104b/07)	giç, çoḳdan, eski		dīreng, köhne	
dīr-bār: (104b/08)	nā-maʿlūm			
dīr-bāz: (131b/11)	uzun ve giç oynayıcı			
dird: (074a/30)	yara ve yırtıḳ.			
direfş: (173a/14)	biz, sancaḳ	ʿalem	direfş	
direfşān: (268a/05)	bkz. dıraḫşān.			
direfş-i gāvyānī: (384a/01)	īrān pādişāhlarının her düşmen üzerine varduġında ṭutduḳları sancaḳ.			
direm: (242a/13)	aḳçe.			
direm-dūz: (131b/04)	sergīn-gerdān didükleri böcek			
direm-ḫurīde: (336b/03)	aḳçe ile ṣatun alınmış dimek			
diremne: (336b/04)	ıpar yavşanı	şīḥ		
direm-seng: (204b/13)	dirhem aġırı dimek			
direng: (204b/14)	eglenmek			
direv: (301b/13)	biçin	ḥaṣād		
direviş: (173a/20)	biçiş			

dīr-güvār: (104b/09)	giç hażm olan ṭaʿām			
dirhem: (242a/13)	on altı ḳīrāṭ			
dirhūḫ kenek: (204b/20)	bkz. dizhuḫt kenek.			
dirīġ: (184a/15)	dartınmaḳ	taḳṣīr, ḫayf, menʿ		
dirīḫ: (062a/04)	ṭartınmaḳ		dirīġ	
dīrīne: (337a/03)	ḳadīm ve köhne olan nesne, kiçirek			
dirīş: (173a/20)	ṭoḳurcın oyunı		se-dere	
dirre: (336b/06)	türe, yırtıḳ			
dirrende: (336b/05)	yırtıcı			
dī-rūşenī: (384a/05)	bir rūşensizlik			
dirvāḫ: (062a/03)	iri nesne, ḫastelikden henüz ʿāḳıbet bulmış ādem.			
dīs: (161b/24)	gibi, yoldaş	ṣūret	hemtā	
dise: (337a/22)	alaca		pīse	
dist: (042b/04)	ḳarış	şibr	serre.	
dīş: (173a/24)	aña vir ve anı vir dimek			
dişem: (242a/24)	biz		direfş	
dīv: (301b/21)	şeyṭān			
dīv-ābād: (074b/03)	dīvlik, dīvler mekānı.			
dīvān: (268b/01)	yarġu yiri, daʿvā yiri, yarġu	daʿvā		
dīvāne: (337a/29)	delü	mecnūn		
dīvāne-seg: (205a/08)	ḳuduz it.			
dīvār: (104b/18)	duvar, bir dürlü südlü arduç aġacı			
dīv-bād: (074b/04)	yörük at, yil devesi, ḳaşırġa		gird-bād	
dīvçe: (337a/30)	taḫīl biti		kūh-ı raḫne	
dīv-dār: (104b/20)	südi çıḳar bir nevʿ arduç aġacı, çenār aġacı		şīr-i dīv-dār, erec	
dīv-dārū: (301b/21)	Bir nevʿ südlü arduç aġacı.			
dīvdār-vā: (014b/21)	südi çıḳar bir nevʿ arduç aġacı, çenār aġacı, ṣanavber-i hindī			
dīv-dest: (042b/09)	işi tīz işleyen kimesne		tīz-kār	
dīve: (337b/02)	ṭomalan mantarı, sülük, taḫīl biti.			
dīvek: (205a/08)	taḫıl biti, güve, taṣġīr-i dīv		dīv-dest	
dīv-fersā: (014b/24)	uçuḳ ṭutmış kimesne.	maṣrūʿ		
dīv-fersāy: (384a/14)	uçuḳ ṭutmuş.			
dīv-ḫār: (104b/19)	übhül cinsinden bir nevʿ aġaç	ḥubbü'ṣ-ṣanavber		
dīv-i sepīd: (074b/05)	zāhid ü ʿābidleri ıḍlāl idüp āzdurıcı		dīv-i laʿīne	
divīt: (042b/05)	mecerre			
dīvḳ: (191b/02)	bkz. dībk.			

dīv-kondem: (242a/26)	çavdār, buġday biti.			
dīvlāc: (053b/17)	otlu ve ṭaşlı ve dikenli yir.			
dīv-lāḫ: (062a/04)	şīnlikden ve ādemden ḫālī olan yir			
dīvpā: (014b/19)	uzun ayaḳlı büyük örümcek, muḥkem mizāclu yaşlu ḳoca.	ʿankebūt	çıyān-ı ṣad-pāy	
dīv-pāy: (384a/12)	uzun ayaḳlu örümcek, yaşlu ḳoca		çıyan ṣad-pāy	
dīv-sitenbe: (337b/01)	büyük dīv			
dīv-süfüst: (042b/07)	bkz. dīv-uspust.			
dīv-süpüst: (042a/04)	buġday içinde olan ḳaramıġ			
dīv-süpüst: (042b/07)	bkz. dīv-uspust.			
dīv-usfust: (042b/07)	bkz. dīv-uspust.			
dīv-uspust: (042b/06)	ḳara yonca, geyik yoncası, buturaḳ	ḫandeḳūk		
dīv-versā: (014b/25)	bkz. dīv-fersā.			
dīv-versāy: (384a/14)	bkz. dīv-fersāy.			
diz: (131b/04)	ḳalʿa, depe ve ḳule, şehr-i baġdād, köy			
dizdām: (242a/23)	dizdār			
diz-dār: (104a/07)	ḳalʿa ḥāfıẓı			
dizġāle: (336b/06)	ḥışār ḳullesi.			
dīz-güvār: (104b/10)	bkz. dīr-güvār.			
dizhoḫat kenk: (204b/17)	ḳuds-i şerīfüñ adı	īlyā		Almanca
dizhūḫat keng: (204b/22)	ḳudüs-i şerīf			Almanca
dizīhoḫat kenk: (204b/25)	bkz. dizhūḫat keng.			Almanca
doj: (156a/04)	ḳaḳıġanlıḳ, biz	ġudde	bed-ḫūy	
doj-gīr: (105a/02)	tekneden ḫamīrüñ ḳurumuşını ve bulaşıġını ḳazıduḳları ālet.		doje-gīr	
doj-güvār: (105a/01)	ṣarb, nā-muvāfıḳ olan nesne, giç siñici ṭaʿām.	müşkil		
dojḫīm: (242a/29)	süñmek ve ferş virmek, cellād.			
dojnām: (242a/31)	elde olan baş bart.			
dolām: (242b/02)	ṣarış ve büküş			Türkçe
dolfīn: (268b/10)	deryāya ġarḳ olanları ḫalāṣ ider bir balıḳ, yūnus balıġı, ṣuya düşüp ḳurtılan balıḳ			Latince
dolfīn: (268b/12)	bkz. dolfīn, büyük ṭoñuz balıġı.			Latince
dosgānī: (384b/17)	bkz. dostgānī.			
dostgānī: (384b/15)	ṭolu, büyük mekregān, maḥbūb ve maʿṣūḳ ile içilen şarāb			
dost-kāmī: (384b/13)	kişinüñ ḫāli dostlar istedügi gibi olmaḳ.			
dozd-efşār: (104b/30)	her gördügün uġrılayan		enbāz	

	uġrı, ortaḳ			
dozd-efşer: (104b/31)	bkz. dozd-efşār.			
dozd-efşere: (337b/09)	her gördügün uġurlayan uġrı		enbār dozd-efşār	
dozdī: (384a/23)	uġruluḳ	sirḳat		
dū kārd: (075a/02)	şındı, çifte bıçaḳ		külāh-dūz	
dubīḳī: (384a/15)	ḥarīrden bir nevʿ ḳumāş, dımışḳ şehri			
dūc: (053b/19)	küçücük şandūḳ	dürc		
dūçār: (105a/14)	nā-gāh şataşmaḳ ve bulaşmaḳ.			
dūd: (074b/30)	dütün	duḫān		
dūd-āheng: (205a/14)	dütünlük	dāḫne	dūheng, buḫārī, dūd konede	
dūd-ālūd: (074b/30)	dütünli ve isli, paslı, tütegī reng, hindūstānda bir ırmaḳ adı			
dūde: (338a/06)	oba, ocaḳ ḳurumı, mürekkebe ḳoyduḳları is		çerādan	
dūder: (105a/15)	çepr ve rāst, çaprāz			
dūd-gend: (075a/01)	dütünlük, dütünsi			
dūd-gende: (338a/05)	is ḳoḳmış nesne.			
dūd-heng: (205a/15)	bkz. dūd-āheng.			
dūdile: (338a/06)	çelik oyını, ṭoḳurcun oyunı.	tele		
dufʿ: (184a/18)	ḳındıra			
dūġ: (184a/18)	ayran, leben.	maḫmīż		
dūġa: (338a/20)	yaġ dortısı	dūġū		
dūġbā: (015a/06)	tovġa didükleri aş, māstvā aşı			
duġd: (074b/19)	gelin	ʿarūs		
dūġīne: (338a/21)	bkz. dūġa.			
dūg-rīse: (338a/22)	bkz. dūk-rişte, yük igi, ig ilmegi		bād-bere	
duġūl: (229a/28)	ḥarām-zāde, büyük ḳadeḥ, külek, ḳoġa	delv		
duġūy: (384a/29)	ser-ḥadd-i türkistānda bir şaḥrānuñ adı			
dūġ-vā: (015a/07)	bkz. dūġ-bā.			
duḫ: (062a/09)	ḳamış	ḫaṣīr	sāzī	
dūḫ: (062a/10)	bkz. duḫ.			
duḫ-cekār: (104b/26)	bkz. duḫter, ġayetde ṣāliḥ kimesne.			
dūḫ-çekād: (074b/29)	ṭazlaḳ baş			
duḫdār: (104b/25)	kirlü olan aḳ ḳaftān.			
duḫīne: (337b/05)	bkz. duḫīne.			
duḫne: (337b/05)	tülsi ve ṭarı.			
duḫ-ser: (104b/26)	ṭazlaḳ baş.			
duḫt: (042b/10)	ḳız oġlan, fevt.	ʿaẕrā		
dūḫt: (042b/24)	ḳız oġlan, ḳuvvet.	bikr		
duḫtender: (104b/24)	bkz. duḫter-ender.			

duḫter: (104b/23)	ḳız	bint		
duḫterek: (205a/10)	kızcaġuz, ḫamecük, ḳuḳla, ikdü, çıḳrıḳçılaruñ ḥokka oyacaḳ āletleri			
duḫter-ender: (104b/24)	ügey ḳız, ügey ḳız ḳardaş.			
duḫterīne: (337b/04)	henüz yaşına yitişmiş ḳızcuġaz.			
duḫter-zen: (268b/03)	ügey ḳız.			
duḫtīne: (337b/04)	bkz. duḫterīne.			
duḫt-zāy: (384a/17)	aṣlā erkek ṭoġurmayup dāʾimā ḳız ṭoġuran ʿavrat			
dūje: (338a/12)	butraḳ			
dūjed: (075a/01)	butraḳ		dūje	
dūjek: (205a/15)	ḳaba nesne.			
dūjīne: (338a/13)	aʿżāda olan biz	ġudde		
dūjne: (338a/11)	arı ve siñek ignesi, fīl ḫorṭūmı, soḳar siñek			
dūjne-dār: (105a/18)	ignesi olan böcük, ṣoḳar siñek			
dūk: (205a/16)	ig			
dūkān: (268b/21)	ikişer		dükkān	
dūkçe: (338a/21)	māsūra, yük igi.			
dūkdān: (268b/23)	ignelük.			
dūk-rīs: (161b/29)	iplik egirici.			
dūk-rişte: (338a/21)	aġırşaḳ.			
dūl: (229b/10)	ḳoġa, külek, tul	dāliye, devl		
dūl-āb: (031b/06)	ṣu dolabı			
dūlāv: (302a/03)	dolāb, ṣu çarḫı, pencere dolābı.			
dūle: (338a/24)	ḳaṣırġa, kertekeler, kertekeler, ṭoḳurcun oyunı.		bād-ı gird, gird-bād, sūsmār, kirbāsū	
dūle-bād: (075a/04)	ḳaṣırġa		gird-bād	
dūlec: (053b/20)	zīr-i zemīn			
dumbāl: (229a/30)	ḳuyruḳ.			
dūmevī: (384b/18)	ḳırġıl	kehel		
dummāl: (229a/30)	çıban			
dūn: (268b/23)	kendü nevʿine nisbet cevheri köti ola	ednā		
dunbāl: (229b/01)	ḳuyruḳ	dünb		
dūnd: (074b/28)	bkz. dübūd			
dūr: (105a/16)	ıraḳ	baʿīd		
dūr-ā-dūr: (105a/17)	ḳatı ıraḳ			
dūrānīn: (268b/17)	uzaḳdan görici		çāġşīr	
durāy: (384a/18)	ay demiri		teberg-āsiyā	
dur-bāş: (173a/27)	yasavullaruñ elindeki ālet-i zecr, ıraḳ duruñ dimek		dūr-bāş	
dūr-bāş: (173a/31)	yasavullaruñ elinde olan ālet-i zecr			
dūrbīn: (268b/18)	bkz. dūrānīn, ḳatı zeyrek			

	ve daḳīḳ fikrlü kimesne			
dūr-ender: (105a/17)	deriñ	ʿamīḳ		
dūrī: (384b/17)	ıraḳlıḳ	buʿd		
durnūk: (205a/12)	bir nevʿ şādurvān			
durrāce: (337b/05)	ferrāce ḳaftān.			
duruşt: (042b/18)	uz degil dimek.			
dūsende: (338a/15)	yelimşik olan nesne, yapıcı, özlü balçıḳ			
dūser: (105a/20)	yulaf			
dūsgān: (268b/20)	bkz. dūstgān.			
dūsgen: (268b/20)	bkz. dūsgān.			
dūsger: (105a/20)	ṣıvayıcı			
dūsgīn: (268b/21)	sirāc			
dūst: (042b/25)	düşmen			
dūstār: (105a/19)	dost dutucı, sevici		dost-dār	
dūst-dār: (105a/19)	bkz. dost-dār.			
dūstgān: (268b/18)	maḥbūb, maḥbūbe, maḥbūb içdügi ḳadeh, maḥbūba içilen ḳadeḥ.			
dūst-kām: (242b/08)	maḥbūb içdügi ṭolu, maḥbūba içilen ṭolu.			
dūş: (173b/03)	omuz, çigin, dün gice dimek, bıçaḳ ṣapın berkitdükleri nesne	menkib		Türkçe
dūşā: (015a/05)	ṣaġılan ḥayvān.			
dūş-āb: (031b/04)	bekmez, ḫurmā bekmezi, üzüm bekmezi	dibs, rubbü'l-ʿineb		
dūş-ā-dūş: (173b/05)	omuz omuza dimek			
dū-tā: (015a/05)	iki ḳat dimek		dū-tāy	
dūta: (338a/05)	bkz. dü-tāh.			
duvist: (042b/28)	iki	iṣneyn		
duzāġ: (184a/17)	duzaḳ		faḫ	Türkçe
dü: (301b/25)	iki	iṣneyn		
dü-baḫce: (338a/03)	ṣırçan didükleri ḳuş, söbi yumurda gibi ig üzerine ṣarılmış iplik yumaġı.			
dü-bāzū: (302a/02)	helek.			
dü-beytī: (384b/06)	çār mıṣrā, rubāʿī			
dübīd: (074b/06)	devā	maʿcūn		
dü-birāderān: (268b/13)	ferḳadān didükleri iki yılduz, süksük didükleri ḳuş	hecezī		
düble: (337b/03)	ḳozıla ve bādām ile olan bir dürlü ḥalvā, peşmīne ḥalvā.		pāre-i nāṭıf	
dübūd: (074b/28)	iki ʿalemlü ḳaftān			
dü-çendān: (268b/16)	iki oluḳdur dimek	żaʿf		
dü-dil: (229b/10)	müttereddid olan kimesne			
düdmān: (268b/17)	ulu ḳabīle, çoḳ boy.			
dü-esbe: (337b/19)	ulaġ, iki atlu kimse			

düf: (187a/30)	dumrı			
düġū: (301b/23)	yaġ dortusı		duġū, dūġa dūġīne	Türkçe
düh: (338a/28)	ḳuyruḳ	düm		
dühl-bāz: (131b/14)	davulcı	ṭabbāl	ṭabl-bāz	
dühül: (229b/11)	ṭabl		ṭabl-bāz	
dühül-zen: (268b/28)	ṭavulcı			
düjbīh: (337b/08)	boyunda olan biz	ġuddetü'l-baʿīr	ḫūk-ı gelū	
düje: (337b/09)	aʿżāda olan biz	ġudde	dījīne	
düjhem: (242b/01)	biz	ġudde		
düjīne: (337b/10)	ḳurlaġan ʿilleti, ḳabarcuḳ.	devḥa	derd-i nāḫu	
düjn: (268b/06)	iti keskün, tīz			
dük: (205a/12)	ig, aġırşaḳ	dūk		
dükkān: (268b/08)	ṣatu, bāzār yiri, bellūṭ aġacınuñ özdeginde biten ḳav			Arapça
dükkānçe: (337b/13)	bāzār sekisi			Arapça
dükrān: (268b/10)	öreke			
düḳū: (302a/02)	yaban keşürinüñ toḫmı.			
dülbend: (074b/20)	destār			
düm: (242b/03)	ḳuyruḳ, yarış oḳı		āhte	
düm-ā-düm: (242b/06)	biri biri ardınca	muttaşıl		
dümçe: (337b/14)	kiçirek ḳuyruḳ, ḳuş ḳuyruġı, ṭāvus ḳuyruġı, yonca , ḫurmānuñ ve üzümüñ çör çūpi, seped			
düm-dār: (105a/07)	ḳuyruḳlı, bir pehlivān-ı serdāruñ vaṣfı			
dümġaje: (337b/16)	ḳuyruḳ biten yir			
dümmel: (229a/29)	çıban, ḳuyruḳ, tezek.			
dü-müye: (338a/27)	ḳırġıl	kehl		
dümüş: (173a/30)	pas, cıġıd			
dün: (268b/13)	neşāṭ ve sürūrile yüriyen kişi.			
dünb: (031a/30)	ḳuyrıḳ	ẕeneb		
dünbāle: (337b/17)	ḳuyruḳ, göz ḳuyruġı, çıban.			
dünbāl-i çeşm: (242b/07)	göz ḳuyruġı.			
dünbān: (268b/13)	ḳuyruḳ.			
dünbāver: (105a/10)	ḳuyruḳlı			
dünbāverd: (074b/21)	ḳuyrıḳlı			
dünbe: (337b/17)	ḳuyruḳ			
dünbel: (229b/02)	çıban			
dünd: (074b/22)	ebleh, aḥmaḳ, defne yimişi, ḳabżdan boġaz ṭutan her nesne	ḥabbü's-selāṭīn		
dünyā: (014b/26)	cihān, evvelki kök		dīn	Arapça
dünyā-dār: (105a/10)	māllu	ġanī		Ar+Far.

dü-peyker: (105a/11)	cevzā yılduzı, ʿutārid yılduzı, iki yüzlü balta			
dür: (104b/26)	incü	lüʾlüʾ		Arapça
dü-rāhe: (338a/09)	iki kerre dimek			
dürc-kār: (104b/27)	büyük ṣandūḳ.			
dürd: (074b/07)	çirk, çökek, her nesne ṣıḳlı, ḳara köpük gibi ḳoyu nesne.	cürʿa		
dürdāne: (337b/06)	incü dānesi.			Ar+Far.
dürgūr: (104b/28)	muḫālif			
dür-i şāh-vār: (104b/27)	incü, şāha yarar incü			Ar+Far.
dürīcān: (268b/04)	her burcuñ derecelerini üçer üçer taḳsīm iderler ve her ḳısmı bir yıldıza taʿyīn iderler.			
dürīşe: (337b/07)	saçaḳ		lūle.	
dü-rīşe: (338a/10)	ḥavlı, saçaḳlı	miḳrama	zīlī	
dürnā: (014b/25)	mevżiʿ			
dürrāc: (053b/17)	bir meşhūr ḫoş manẓar ḳuşcaġız adı			
dürre: (337b/07)	esnemek.			
dürr-i ḫūşe: (337b/05)	ġāyetde pāk ve ṣāfī, iri incü.			Ar+Far.
dürr-i ḫūşāb: (031a/29)	incünüñ ġāyetde laṭīf ve ābdār ve irisi.			Ar+Far.
dürūd: (074b/10)	esenlik	selām	bi-çīn	
dürūdāne: (337b/06)	ṭam üzerinde nerdübān ile çıḳılan kepenk.			Ar+Far.
dürūdger: (104b/28)	dülger	neccār		
dürūġ: (184a/17)	yalan	keẕb		
dürūger: (104b/29)	bkz. dürūdger.			
dürūġ-güyī: (384a/23)	yalancı	keẕẕūb		
dürūġ-zen: (268b/03)	yalancı, fāsıḳ, fācir			
dürūş: (173a/29)	zaḫm			
dü-rūy: (384b/09)	iki renglü bir nevʿ gül, iki renglü bir nevʿ kilīm, münāfıḳ olan kimesne, iki yüzlü			
dürüc: (053b/18)	ḥoḳḳa, ṣandūḳçe, ḫoş ḳoḫulı nesne, ḳabarcıḳ.		būy-dān	
dürüst: (042b/12)	bütün saġ ve sālim olan nesne, ṭoġrı söz, sikkelenmiş altun ve gümiş.			
dürüstī: (384a/19)	ṭoġruluḳ, ṣaġ, bütün olan nesne, florī altun.			
dürüst-kār: (104b/30)	ṣaġ işlü.			
dürüşt-güş: (173a/28)	ḳulaġı az işiden kimesne.			
dürüştī: (384a/21)	irilik, ḳızlıḳ, öz degillik	ḫış, ġılẓet	nā-hem-vār	
dü-senbe: (338a/14)	muṭabbaḳ			
düstūn: (268b/07)	sergen			

düstūr: (105a/03)	vezīr, aṣl, ḳānūn, ḳaʿide, evreng.			
dü-şebne: (338a/19)	dün giceki, omuzluḳ.			
dü-şenbe: (338a/17)	hefte günlerinden bir gün	yevmü'l-eṣnīn		
düş-ḫˇār: (105a/04)	güç ve zaḥmetlü	ʿasīr, ʿazīz	vez	
düşḫīm: (242b/02)	bkz. düjhem.			
düşīde: (338a/16)	ikiz oġlan, emziklü ʿavrat, ṣaġılur ḥayvān.			
düşīze: (338a/17)	ḳız oġlan	bikr, ʿaẕrā		
düşīzgānī: (384b/17)	ḳızlıḳ	bekāret.		
düşmen: (268b/08)	dostuñ żıddı.			
düşnām: (242b/02)	sögmek ve ilenmek.			
düşnām-dehende: (337b/12)	ṣalavāt barmaġı	sebbābe		
düş-vār: (105a/06)	düş-ḫˇār	ʿasīr, ʿazīz		
dü-tāh: (338a/04)	iki ḳat dimek			
dü-tāy: (384b/08)	iki ḳat dimek			
dü-tū: (302a/02)	iki ḳat.			
düvāc: (053b/19)	yorġan, tegele ḳaftān, üst ḳaftānı.		çādır-ı şeb	
düvāl: (229b/07)	ḳayış, şırım			
düvāl-bāz: (131b/14)	ḳayış işleyici.			
düvāle: (338a/02)	bir dārūdur, üşne dirler.			
düvālek: (205a/13)	ḳara, hindī ḳul, taşmacuḳ			
düvāl-ḫˇāre: (338a/01)	çift öküzi, boyunduruḳ.			
düvāl-pā: (014b/29)	ḳayış baldırlu didükleri hindūstānda olan, kendüyi kötürümlige urup ādemi aldayup anları helāk iden bir türlü maḫlūkdur.			
düvāl-pāy: (384a/31)	bkz. düvāl-pā.			
düvāme: (338a/02)	pırlaġuç.			
düvān-zede: (338a/03)	on iki.			
düvāzdehüm: (242b/07)	on ikinci.			
düvüm: (242b/08)	ikinci dimek			
düzd: (074b/14)	uġrı, lışṣu	ḥarāmī, sārıḳ		
düzddān: (268b/05)	kilīd ḳovanı.		kilīddān	
düzd-efşā: (014b/26)	her gördügin uġrılayan uġrı.			
düz-meniş: (173a/30)	dil-i gerdīde			
çādır-ı şeb: (029b/29)	çārşaf	milāya		
ebāġ: (182b/04)	dāġ	key		
ebebān: (252a/24)	bkz. ābān.			
eber-māderān: (252a/25)	bir nevʿ ḥalvā			
ebīz: (126b/06)	ḳoġa	delv		
eblūc: (050b/13)	şeker-nebāt.			

ebnāḫūn: (252a/27)	ḥişār, ḳalʿa			
ebr: (088b/22)	bulut, sünger, ibrīḳ	seḥāb		
ebrāme: (311b/24)	şu yolı.			
ebrāz: (126b/05)	bkz. efrāz			
ebre: (311b/24)	ḳaftān yüzi, ebābīl ḳuşı.		ābre	
ebrek: (193b/09)	sünger	sifince		
ebrencen: (252a/25)	bilezük	süvār, ḫalḫāl		
ebreş: (167b/06)	çil at			
ebrisiper: (088b/26)	bir memleket adıdur.			
ebrīşīm: (236b/11)	ebrişīm, alaca bulut, yaġmur buludı	ḥarīr		
ebrīz: (126b/05)	hemedānda bir ṭaġ adı			
ebrū: (296b/21)	ḳaş	ḥācib		
ebsān: (252a/27)	bilegü ve bilezük.			
ebtere: (311b/22)	ḳavlaḳ deve			
ebū ḫāsā: (007b/24)	nebātātdan ḫass-ı hımār dimekile maʿruf bir otdur.			Arapça
ebūmān: (252a/28)	peşīmān.			Arapça
ebü'l-küncek: (193b/09)	ṭurfa, masḥara			
ebz: (131a/17)	meneviş			Arapça
ebzār: (088b/23)	ṭaʿāmuñ üzerine ekdükleri otlar.			
ebzārdān: (252a/24)	ṭaʿāma ḳonılan otlar ẓarfı.			
ecder: (088b/27)	büyük yılan		ejder	
ecl: (224b/04)	ölüm vaḳti			Arapça
eçār: (088b/26)	türşī			
nīm-be-dest: (049a/09)	bir ser ve buçuḳ ḳarış ve süzgü	muṣaffā		
edīm: (236b/15)	saḫtiyān			
efām: (236b/21)	borç	deyn		
efd: (065b/10)	ʿaceb, ṭanışıḳ			
efder: (089a/24)	birāder-zāde, ḫᵛāher-zāde			
efġān: (253a/13)	zārıluḳ, iñlemek	nefrīn	āvāze	Arapça
efgār: (089b/05)	kötürüm, buñlu, yorılmış, yaralu, buruşmış.	zemen		
efid-sitā: (008a/08)	ögmek	ıṭrāʾ, medḥ	sitāyiş	
efir: (089a/26)	diyār-ı ʿacemde ve diyār-ı hindde bir köy adı			
eflāṭūn: (253a/14)	arisṭon, iskenderüñ vezīr-i aʿzamı adı	ṣādıḳü'l-ḳavl		Yunanca
efrāḫte: (312a/16)	berdāşte		efrāḫte, efrāşte, evrāşte	
efrāhte-pā: (008a/11)	ayaġ altı, ayaġ altına düşmüş nesne		ṭabān	
efrāḫte-pāy: (374b/18)	ayaġuñ altı		ṭabān	
efrāste: (312a/17)	ḫānegī ḥalvā.			
efrāz: (126b/16)	yoḳuş, yüce, söbek yüzlü ādem, yuva		efrāz-ruḫ, āşiyān	

efrāz-ı ruḫ: (060b/27)	söbek yüzlü, yañaḳ yumrısı.			
efrence: (312a/17)	göz dārūsı, çelik demür, oġlancuḳlar ḳorḳutduḳları nesne	cebdūs, şüġūs	ḳartalbūz	Latince
efreng: (194b/18)	ululuḳ ve yücelik	ḥaşmet	zīb ve zībāyī.	
efrūḫte: (312a/18)	bileglenmiş ve pāsı açılmış.			
efrūşe: (312a/19)	bir nevʿ ḥalvā	ḫabīṣ		
efrūşte: (312a/20)	bkz. efrūşe.			
efsān: (253a/09)	bilegü, bilezük	mess	ābsān	ebū ṣāliḥ, ebū zerrīn, ebu'ṭ-ṭayyib
efsāne: (312a/21)	ḥikāyet, şek.			
efsār: (089a/31)	yular			
efsentīn: (253a/10)	evelik, lavaṭa, pelin			
efser: (089a/31)	selāṭīn başlarına giydükleri tāc, yular			
efsū beyā: (008a/13)	gel dimek			
efsūn: (253a/11)	bügi, avsun	ḥīle, mekr, ruḳye		
efsūn-ger: (089b/04)	efsūncı	seḫḫār		
efsūs: (158a/13)	masḫaraya almaḳ, özi göyinmiş.	ṭannāz, ḥayf, füsūs		
efsūs-ger: (089b/03)	masḫaraya alıcı.			
efsürde: (312a/21)	ṣolmış ve ṭoñmış nesne.			
efşār: (089b/04)	cüllāh çuḳurı.			
efşerde: (312a/21)	ṣıḳındı		efşereḥ	
efşū: (296b/27)	yaba		penced-geşt	
efşur-ger: (089b/04)	otlardan ve toḫmlardan yaġ çıḳarıcı.	ʿaṣṣār		
defter-dār: (103b/21)	defter ṭutıcı, ḫazīne kātiblerinüñ ulusı			
efzār: (089a/27)	ehl-i ṣanʿatuñ āletleri, ṭaʿām üzerine ekdükleri otlar		ebrāz, evzār	
efzūn: (253a/06)	artuḳ			
efzūnī-nān: (253a/08)	ekmek ḫamīrlenmek.			
eġāce: (312a/15)	ḳadıncıḳ	bibi	bānū	
eger: (089b/08)	eğer			
egerā: (008a/13)	erişte aşı	aṭrıyye		
eḫencīşān: (252b/01)	bkz. eḫcīşān.			
eḫīz: (126b/06)	ṣınur ṭaşı, yapunuñ bir ḳorı			
ehnūd: (066a/05)	ḫamse-i müsteraḳanuñ evvel güni			
ehremen: (251b/27)	irkek dīv			
ehrimen: (254a/04)	erkek dīv			
ehrīmen: (254a/07)	bkz. ehremen.			
ehrūmen: (254a/06)	bkz. ehremen.			
eḫşīc: (050b/14)	żidd		āḫşīc	
eḫşīcān: (252a/29)	żidd			

eḫşicān: (252a/30)	.bkz. eḫşīcān.			
ehvān: (254a/08)	raḫne	āhvān		
ehvāz: (127a/01)	başrāya ḳarīb bir şehr adı			
ejber: (089a/13)	zeyrek	ʿālim	pür-kār, ejder	
ejdef: (186b/20)	aluç aġacı ve yimişi, ṭavşancıl ḳuşı	zuʿrūr		
ejdehā: (008a/02)	ejderhā			
ejdehā-feş: (167b/20)	ḍaḥḥāk bin murdās-ı nā-pāküñ laḳabı, şeddād bin ʿāduñ ḳarındaşı oġlı			
ejdehāk: (193b/23)	ḍaḥḥāk ibn murdās-ı nā-pākuñ laḳabı, şeddād bin ʿāduñ ḳarındaşı oġlı			
ejdehām: (236b/19)	ala, ṭavşancıl ḳuşı			
ejden: (252b/28)	aluç aġacı, ṭavşancıl didükleri yırtıcı ḳuş		ejdehām	
ejdenk: (194a/17)	dīv adlarındandur.			
ejder: (089a/15)	büyük yılan		ecder , ejdehā	
ejderhā: (007b/27)	ol büyük ʿaẓīmü'l-cüṯṯe yılan		ejderhā, ejder	
ejdest-fezā: (007b/29)	nişān, ʿalāmet-i pādişāhī, ḫamīrsiz etmek, ḳalnaḳ		aşkūh	
ejen: (253a/03)	dirsek		ājen	
ejenc: (050b/20)	göz çapaġı		jefk-āb	
ejend: (065b/07)	ājend			
ejenk: (194a/17)	yüz dürüp ḳaş çatmaḳ, puşmaḳ, eygü, ḍılı, yan	kīne, cenb		
ejgehen: (252b/31)	bkz ejgen.	kāhil, baṭṭāl	bī-kār	
ejgen: (252b/30)	tecāhül, baġ çubuġı			
ejherāk: (194a/19)	ḍaḥḥākuñ laḳabı		ejdehāk	
ejīġ: (182b/08)	göñülde ḥāṣıl olan nefret.			
ejīr: (089a/21)	perhīz-kār, bikr ḳız			
ejkān: (252b/30)	ġam ve ġuṣṣa			
ejmān: (253a/02)	ḥasret, peşīmān, zaḥmet, meşaḳḳat			
ejūġ: (182b/08)	bkz. ejuġ.			
ekāriş: (168a/02)	ṭomalan mantarı.			
ekārīş: (168a/03)	bkz. ekāriş.			
yek-dest: (039b/16)	bir elden, bir uġurdan atılan oḳ.			
eker: (089b/09)	cülha çuḳurı.			
eknān: (253a/22)	maġara			
eknūn: (253a/23)	şimdi			
eksūn: (253a/23)	ḳara aṭlasdan bir nevʿ, bahālu ḳumaş			
ceng-i celāb: (030a/25)	salġım küpe, elü ardıya bıraḳmaḳ	teʾḫīr		
elbān-ı kebūd: (065b/10)	sorḳun, sögüt aġacı.			
elbān-ı kebūh: (312a/24)	ṣorḳun.			

elcaḫt: (036b/27)	ṭamaʿ			
elencūc: (050b/22)	ʿūd aġacı		yelencūc, elfaḫt	
elfaġde: (312a/25)	bkz. eflaḫte.			
elfaḫt: (036b/28)	ḳazanmaḳ	kesb		
elfaḫte: (312a/24)	endūḫte			
elfaḳde: (312a/26)	bkz. eflaḫte.			
elfenc: (050b/21)	nesne ḳazıtmaḳ.		elfaḫt	
elfencīde: (312a/27)	bkz. eflaḫte.			
elfünūne: (312a/28)	güzel reng, al reng, maḥbūblaruñ reng-i rūyı.			
kāsnī-i telḫ: (063a/20)	ḳara ḳavaḳ didükleri ot.			
elḫacet: (036b/29)	ṭamaʿü'l-ḫacet			Arapça
elken: (253a/28)	kenk			Arapça
elmās: (158a/14)	bir nevʿ ḳıymetī ṭaş			Yunanca
elū: (296b/28)	uca		serven	
elvā: (008a/14)	ṣabr didükleri dāru			
elvāh: (312a/28)	egir.			
elvāy-ı deştī.: (374b/19)	ṣabr		elvā	
elvend: (065b/11)	diyār-ı ʿacemde bir ṭaġ adı			
em: (236b/21)	zāmīr-i nefs-i mütekellim-i vaḥdet			
emān: (253a/30)	mühlet.			Arapça
emānī: (374b/04)	ṣaḳınmaḳ , ḫarāc virici kāfirler.			Arapça
emānī: (374b/25)	ṣaḳınmaḳ, ḫarāc-güẕār kāfir	naḳḳāre	zīnhārī	Arapça
emār: (089b/12)	çiriş	ḫaşīl		
embān: (253a/31)	kīse, ṭaġarcuḳ.			
emīn: (253a/31)	çonīn bād dime	ṣādıḳ, müstaḳīm		Arapça
emīr: (089b/13)	big		mīr	Arapça
emne: (312a/28)	yarılmış odun			
emrūd: (065b/14)	meşhūr mīve	kemşerī		
emrūġ: (182b/09)	yüce ve himmetlü, azacuḳ şeyʾ	ḳalīl	āmruġ	
emrūz: (126b/21)	ermūd.			
enāḫ: (061a/02)	deve çökermek.			
enār: (089b/14)	maʿrūf mīve	rümmān		Arapça
enb: (028b/13)	hind vilāyetine maḫṣūṣ bir laṭīf ve muʿteber mīve		enbe, enbec	Hintçe
enbāġ: (182b/09)	ḳuma düşmüş nesne	maḫlūṭ		
enbāḫūn: (253b/03)	ḥışār, ḳalʿa			
enbāḳ: (190b/03)	gidiler başı		reʾīs-i deyyūṣān	
enbāk: (194b/20)	yancucaḳ			
enbān: (253b/07)	ṭaġarcuḳ, ḳaṣnı	cerāb	engedān	
enbāne: (312a/31)	enbān			
enbār: (089b/14)	ġılāl ṭoldurup ṣaḳlayacaḳ yirüñ adı, kilār.			
enbāşde: (312a/31)	ṣuyı çekilüp ṣoġulmış			

	ḳuyı.			
enbāşte: (312a/31)	ṭolmış ḳuyı.			
enbāz: (126b/19)	ortaḳ	şerīk, naẓīr, miṣāl		
enbāzde: (312a/30)	māl ve menālile, ḳavm-i taʿalluḳātile faḫr eyleyen kimesne.			
enbāzī: (374b/26)	ortaḳlıḳ	işti rāk		
enber: (089b/18)	ḳısaç.	kelbeteyn, kellūb		
enberbāris: (158a/26)	ḳadınṭuzluġı didükleri nesne.			Ar.+Lat.
enbere: (312b/02)	ḳısaç.	kelbeteyn		
enberū: (296b/28)	emrūd yimişi		enberūd	
enberūd: (065b/15)	bkz.enberū.			
enbes: (158a/26)	çeç, ḫırmende, arpa, buġday ve sāʾir ġalle yıġını	ṣubre		
enbese: (312b/04)	bkz. enbeste.			
enbeste: (312b/02)	ṣovuḳ nesne			
enbīs: (158a/27)	bkz. enbes			
enbūb: (028b/16)	ot köki, ḳalem, boġun		bīḫ-i terre, bend-nīze	
enbūh: (312b/05)	gör dimek, bol ve giñ	ġalebe, keṣret		
enbuh: (312b/06)	bkz. enbūh.			
enbūhī: (374b/26)	çoḳluḳ ve gevlik.			
enbūhnāk: (194b/21)	giñrek, gürrek			
enbūr: (089b/19)	bkz. enber.			
enbūş: (168a/03)	ot köki, tere köki			
enbūy: (374b/27)	ḳoḫu ṭutmaḳ			
encām: (236b/22)	işüñ āḫiri, ġuṣṣa, ġam			
encām-ı kār: (089b/20)	işüñ āḫiri.			
encāmīn: (253b/08)	āḫirġi dimek			
encāne: (308b/26)	müsterāḥ, ḳadem-gāh			
ence-keş: (169a/25)	girde didükleri raḳīḳ etmek.			
encere: (312b/12)	Işırġan dikeni			
encīr: (089b/19)	maʿrūf mīve	tīn		
encīre: (312b/13)	sefer yaraġı, maḳʿad delügi.		besīc	
encū: (296b/29)	cezīre		ābḫū, ābḫūst	
encūġ: (182b/10)	uçuḳ, nçḳırıḳ ʿilleti, büklüm ve buruşuḳ	fuvāḳ, teşşenuc		
encūġ-ı pīşānī: (374b/28)	alın buruşuġı.			
encūḫ: (060b/27)	buruşıḳ			
encūḫa: (312b/07)	buruşıḳ			
encüdān: (253b/08)	ḳaṣnı		engüdān	
encükek: (194b/22)	siyāh dāneler, az	ḳabl		
encümen: (253b/09)	direng yiri	maḥfil		

end: (065b/15)	ümmīd, niçe dimek			
endād: (065b/26)	dīvār ṣıvası.			
endām: (236b/24)	ʿużv, niẓām, rāstlıḳ, bir dürlü yerince dimek, yırtıcı cānverlerüñ ferc ve ẕekeri			
endāmhā: (008a/16)	cemʿ-i endām.			
endām-ı dānā: (008a/15)	şehādet barmaġı		ḫavās-ı ḫamse-i ẓāhire.	
endāv: (296b/14)	dīvār ṣıvası.			
endāz: (126b/22)	ölçek	ṭaşım.		
endāze: (312b/15)	resm, taşım, ṣınur, ölçmek, arşun	ḥadd, ẕirāʿ	endūze, hendāz	
endeme: (312b/21)	geçmiş, iş ve yoldaşları ögük ẕikr eylemek.	ġam, ġuṣṣa		
ender: (089b/21)	içerü ve öñ.	fī		
endere: (312b/20)	ügey oġul.			
ender-ḫor: (090a/01)	lāyıḳ			
ender-ḫord: (065b/25)	lāyıḳ		ender-ḫor	
enderūn: (253b/09)	içerü			
enderūne: (312b/20)	içerürek ve çārṣaf.		enderūne, enderūnī	
enderūnī: (374b/29)	içerülik ve içerüsi			
enderūz: (126b/28)	çārsū	ṣava		
endervā: (008a/16)	bilesince dimek	maʿa		
enderz: (126b/25)	vaṣiyyet, taşım, ḳıyās			
endez: (126b/28)	taşım	endāze		
endī: (374b/29)	ḫuṣūṣā, ṭoladı			
endīşe: (312b/25)	fikr.			
endīşenāk: (194b/27)	fikrlü ve ġuṣṣalu.			
endūd: (065b/27)	ṣıva.			
endūd-ger: (090a/03)	ṣıvayıcı.			
endūh: (312b/24)	ġam ve ġuṣṣa		keyārā	
endūhgen: (253b/10)	ġuṣṣalu			
endūhgīn: (253b/10)	bkz. endūhgīn.			
enduhgīn: (253b/11)	bkz. endūhgīn.	lahfān, esvān		
endūhnāk: (194b/24)	ġuṣṣalu			
endūj: (155a/21)	taşım		endāz	
endūje: (312b/23)	gök benefşe, anduz otı.			
endūl: (224b/09)	ḳaralar vilāyetinde bir kilīm			
endūn: (253b/09)	ṣıva		endūd	
endūz: (126b/29)	bkz. enderūz, ḳazanmaḳ	kesb	endūḫten	
endūze: (312b/22)	endāze			
endüh: (312b/24)	bkz. endūh			
enejediyā(enjeriyā):	belādur didükleri dārū			Latince

(008a/18)				
enfede: (312b/27)	bī-ḫūde gūy.			
enfefde: (312b/27)	erimiş gümüş.			
enfest: (036b/30)	örümcek aġı		beyt-i ʿankebūt, ebr-i kākiyā	
enfūc: (050b/23)	buruşuḳ			
eng: (194b/27)	bal arusı	naḥl	engübīn	
engāh: (313a/02)	bkz. āngāh.			
engāh: (315a/23)	bene, yük yap, aġrıḳ		bār, bengāh, bārūnbe-bengāh	
engāje: (313a/01)	biz ṭaraġı.			
engām: (236b/27)	vaḳt-i hengām			
engāme: (313a/01)	hengāme			
engār: (090a/04)	ḥisāb defter, ṣanu, ḥaşıl, eyle ṣan dimek, naḳışla dimek	efsāne	ser-güẕeşt	
engāre: (312b/29)	ḥesāb defteri, cerīze		engāre, cerīde-i şumār	
engāriş: (168a/04)	ṣınayış		engārīden	
engejān: (253b/12)	ḳaṣnı			
engele: (313a/12)	dügme, ilik, ṣıġır ṭoynaġı.	zerr, dücce	engele	
engelyūn: (253b/18)	tersālar içinde bir muʿteber kitāb, incīl, yedi dürlü reng olan bir ḳumaş, dürlü dürlü çiçekler dimek			Yunanca
engeşpe: (313a/05)	ululuḳ, ekinci	sermāye-i nīk, ḫāriş		
engībūn: (253b/23)	buḳalemūn			
engīsān: (253b/23)	bkz. engībūn.			
engīşe: (313a/14)	āheste āheste, ümmīd			
engiştāl: (224b/16)	bkz. enkişāl, ikiz oġlan.			
engīşte: (313a/14)	ḫavīd.			
engrīz: (126b/31)	tarḫūn	erenbīz		
engrīzī: (375a/01)	tarḫūn		erpenīr	
engujd: (065b/27)	ḳāseni, encedānek püsi			
engujer: (090a/03)	ḳaṣnı		engūjer, engujd	
engūjer: (090a/10)	ḳaṣnı	ḫıltīt	engujer	
engūnī: (375a/03)	bāṭıl işleyici.			
engūr: (090a/10)	üzüm	ʿineb		
engūred: (065b/26)	bkz. endūd.			
engübīn: (253b/11)	bal	ʿasel		
engübīne: (313a/02)	aḳ ḥalvā, bestīl.	ebū meymūn		
engüdān: (253b/12)	aġır ḳoḳulu ot	ḥaltīt, miftāḥ	encüdān	
engüjde: (313a/03)	ḳaṣnı		pārzed	
engüje: (313a/04)	bkz. engüjde.			
engüsān: (253b/14)	her demde bir dürlü görinen bir dürlü ḳumaş			
engüşt: (037a/03)	barmaḳ	uṣbuʿ		

engüşte: (313a/09)	Yaba		Penc-edgüşt	
engüşter: (090a/06)	baş barmaḳ			
engüşterī: (375a/02)	yüzük	ḫātem	engüştvāne, zihgīr.	
engüşterīn: (253b/15)	yüzük		engüşter	
engüşt-i düşnām: (236b/29)	şehādet barmaġı			
engüşt-ser: (090a/10)	bkz. engüşter.			
engüştvāne: (313a/08)	yüksük		zihgīr	
engüyān: (253b/22)	kenger, sergle ve serġla didükleri ot.			
enīn: (253b/27)	iñledi dimek, ṭaş yaṣduḳ, ṭaş yayıḳ ve yapuḳ			
enīrān: (253b/27)	fürs aylarınuñ otuzuncı güni.			
enīsān: (253b/24)	masḫaralıḳ, muḫālif ve yalan			
enīsūn: (253b/26)	meşhūr otdur.			
enḳale: (312b/27)	maġrib vilāyetinde biten cedvār			
enḳardiyā: (008a/18)	sūsen-i hindī, ınçḳırıḳ ʿilleti.	belādur		Latince
enḳarṭiyā: (008a/19)	bkz. enḳardiya.			Latince
enkervā: (008a/19)	deve ve ḳoyun aġılı			
enkişāl: (224b/15)	ẓaʿīfü'l-ḥāl olan kimesne, ṣalıḳsuz eñiz			
enkişt: (036b/31)	ḳara kömür	feḥm		
entele: (312b/07)	maġrib vilāyetinde biten cedvār.			
enṭākī: (375a/01)	saḳmūnyā ḫāṣṣiyetinden bir dārūdur.			Latince
enūşe: (313a/15)	baḫtlu ve murādlu	ṭūbā	leh	
enük: (194b/29)	ḳurşun.			
enz: (126b/31)	mercümek	ʿades		
enze: (312b/26)	mercümek	ʿades	enz	
ḫār-ı sepīd: (072a/26)	yandaḳ		cāverd, ḫārçe	
er: (089a/04)	eger.		erre	
erağ: (182b/05)	iç ṭutmuş ḳoz, çürük ḳoz.			
erāstek: (193b/14)	ḳarlaġuç	ḫaṭṭāf	erestūk	
erbiyān: (252b/06)	aḫtabāṭ balığı.			
erbūn: (252b/04)	ṣatu, bāzār aḳçesi, şirāda sifteh virilen aḳçe	beyʿ		
erc: (050b/14)	devlet, ḳadr, ḳıymet, miḳdār		zībāyī	
ercen: (252b/06)	yaba.			
ercend: (065a/26)	bir şehr adı			
ercümend: (065a/24)	ḥürmetlü	ʿazīz	büzürg-ḳadr	
erd: (065a/27)	fürs aylarınuñ yigirmi beşinci güni.			
erdeşīr: (089a/07)	sāsānīlere evvel pādişāh olanuñ ismi.			

erdibehişt: (036b/04)	orta bahar ayı, fürs aylarınuñ üçinci güni	kebīse		
erdpūr: (089a/07)	fıstıḳī reng			
erduvān: (252b/06)	selāṭīn-i fürsüñ üçünci ṭabaḳasına eñ ṣoñra pādişāh olanuñ adıdur			
ereh: (312a/10)	bıçġu	minşār		
eren: (252b/27)	dirsek	āren		
erenc: (050b/20)	bkz. ārenc.			
erestūḫūliyā: (007b/26)	ḳarga düvelegi.			
erestūk: (193b/15)	.bkz. erastek.			
erfend: (065a/29)	dicle ırmaġı		evrend	
erġ: (182b/04)	çubuḳ budandısı	ṣıvat		
erġade: (312a/03)	ḫışmıla ḥarekete gelen dilāver ve yırtıcı cānver, işe ḥarīş olan			
erġamc: (050b/19)	uzun iplik		erġamcī	
erġamcī: (374b/16)	yigirmi ẕirāʿ miḳdārı uzun iplik ve urġan		erġamc	
erġand: (065a/28)	işe ḥarīş olan kimesne, ḳaḳımış, yavuzlanmış yırtıcı cānver		āşüfte	
erġande: (312a/05)	bkz. erġad			
erġūn: (252b/12)	binüt, ḳız oġlan	bint, bākire		
erġūn: (252b/18)	binüt			
erġuvān: (252b/14)	rāyiḥası olmaz bir maʿrūf çiçek, delüce keçiboynuzı çiçegi.			
erīke: (312a/12)	taḫt-ı ārāste.			
eriş: (167b/16)	bilek uzunı, ḳol, ardıç aġacı			
erjeng: (193b/22)	bkz. erteng, kitāb-ḫāne, naḳḳāş-ı meẕkūruñ üstādı adı, bir dīv adı			
ermān: (252b/20)	peşīmān, zaḥmet, meşaḳḳat			
ermen: (252b/21)	egirmen, bir vilāyet adı			Ermenice
ermende: (312a/06)	ārām virici.			
ermūn: (252b/22)	ecīr olan kimesneye işlemezden evvel virilen sifte, müşterī, ṣatılan nesnenüñ bahāsın ḳabż itmezden evvel virilen nesne		erbūn	
ernepīz: (126b/11)	tarḫūn didükleri ot			
erniyān: (252b/26)	aḳçuvān, ḳoyungözi		bābūne	
erpenīr: (089a/07)	tarḫūn didükleri ot.			
ers: (157b/19)	göz yaşı, bkz. arisṭāṭālīs, aristoṭālīs, arisṭālis, arisṭālis, iskender-i yūnānīnüñ vezīr-i aʿẕamı adı, arisṭo	kāmilü'l-faẓl	eşk	
erşen: (252b/11)	bulut		ebr	

erteng: (193b/15)	nigār-ḫāne, naḳḳāş mānīnüñ kitabı			
erūġ: (182b/06)	sebi ve kükremek	cuşāʾ		
erven: (252b/27)	şafrāsı ġālib olan kimesne			
ervend: (065a/29)	dicle ırmaġı, yaraşıḳluḳ, şehr-i hemedānda bir ṭaġ adı:, ālvend, dere		bahā, evrend	
ervīh: (312a/07)	bir taġdur biñ ferseng miḳdārı yüceligi vardur			
erz: (126b/07)	ḳıymet, miḳdār		erc	
erzān: (252b/08)	ucuz	raḫīş		
erzānī: (374b/15)	ucuzluḳ, lāyıḳlıḳ.			
erzem: (236b/19)	ir kiçesi.			
erzen: (252b/09)	ṭarı, bir ġāyetde berk aġaç			
erzeş: (167b/15)	ḳıymet, bahāsına degmiş ve degmek dimek			
erzīz: (126b/09)	ḳalay	raṣāṣ		
erzīzger: (089a/12)	ḳılıççı.			
erz-rūd: (065a/27)	māverāʾün-nehr			
eṣābiʿ-i hermes: (158a/12)	lāle-i zerd.			Ar.+Yun.
eṣābiʿ-i ṣufr: (089a/30)	keff-i ʿāyşe ve keff-i meryem didükleri nebāt.			Arapça
esb-i ḫilʿatī: (374b/17)	pīş-keş atı.			Far.+Ar.
esb-i lāşe: (312a/14)	babası ʿarabī anası rūmī olan at.			
esb-i nevbetī: (374b/17)	nevbet ile bindükleri at			Far.+Ar.
esb-i surḫ-tīre: (312a/13)	ṭorı at.			
esed-şīr: (089a/22)	felekde esed burcı			Ar.+Far.
esel: (224b/06)	sazlıḳ otı, sazlıḳ, ḳoġaluḳ, ḳargıl			
eskāf: (186b/22)	un, bügri, beli bükilmiş	munḥatī		
esp cāne: (312a/13)	bkz. espe.			
esp: (028b/09)	at	feres		
espe: (312a/13)	ṭay kürre			
esprīş: (167b/26)	bkz. espriş.			
espriş: (167b/26)	meydān			
esr: (089a/23)	südügi ṭuṭılan kimesne.			
esrār: (089a/23)	zevzek	ḥaşīş		Arapça
est: (036b/09)	-dır dimek			
estā: (008a/06)	sitāyiş, tefsīr-i zend	medḫ	āstā	
estārce-i āteş: (167b/27)	oddan çıḳan ḳıġılcım, ḳoġ	şerār		
estārçe-i āteş: (167b/28)	bkz. estārce-i āteş.			
ester: (089a/23)	ḳatır	baġl		
esterbā: (008a/08)	ḳatırcı	baġġāl		
estereng: (194a/19)	ādem ṣıfatlu bir ot		bī-rūḥ ṣanem, bī-	

			rūḥ vaḳḳād, sirāc-ı ḳuṭrub	
estīl: (224b/06)	buçuḳ rıṭl, altı dirhem			
estīm: (236b/20)	yiñ	kümm	āstīn	
estīn: (253a/04)	bkz. estūn			
estūh: (312a/14)	bkz. āstūh.			
eş: (167b/29)	żamīr-i ġāʾib			
eşḫūr: (089a/30)	ḳuzıḳulaġı.			
eşk: (194b/07)	göz yaşı, selāṭīn-i fürsüñ üçünci ṭabaḳası			
eşkel: (224b/09)	buḳaġu.			
eşpeġūl: (224b/09)	būy			
eşper: (089a/24)	ḥāvyār		eşbul	
et: (036b/02)	ʿalāmet-i ḫiṭāb			
etālā: (007b/25)	bulamaç aşı.			
etāle: (311b/28)	bulamaç aşı		etālā	
etüryān: (252a/28)	ʿabbād			Ermenice
eṭvārīn: (253a/06)	cin ṭāʾifesinüñ çoḳ olduġı bir cezīre adı.			
evā: (008a/20)	aş, yanḳu	ebā, ṣadā	āvāz	
evāre: (313a/16)	dīvān, ḥükm.			
peşm-i devāt: (038a/14)	mürekkeb liḳāsı.			
evbār: (090a/11)	buñlu, bir nesne żāyiʿ eylemek		evgār, evbārīden, evbāşten	
evbāş: (168a/06)	her cinsile ve her nesne ile iḫtilāṭ iden, bıñar	levend		
evder: (090a/13)	birāder-zāde, ḫᵛāher-zāde		efder	
evenc: (050b/29)	bkz. evgenc.			
eveng-giriftār: (090a/19)	aṣılmış uġrı.			
everd: (065b/30)	bkz. āverd.			
evers: (158a/27)	bkz. āvers.			
evgār: (090a/17)	buñlu, burışmış, kötürüm		evbār	
evgenc: (050b/26)	ḥavik, yabanda biten uvacıḳ ekşi üzüm, üzüm çöpü.			
evger: (090a/15)	cüllāh çuḳurı			
evgir: (090a/16)	ḫurmā lifinden düzilmiş çuvāl, cülhalar līfi ve ḫurma çöpinden düzilen līf, cülha çuḳurı			
evjen: (253b/39)	dil-āver, bahādur			
evjend: (066a/05)	yaraḳ		evjeng	
evjeng: (195a/18)	yaraḳ, güzellik, kitāb, naḳḳāş.		evjend	
evnār: (090a/18)	yanmaḳ, yutmaḳ			
evrāşte: (313a/18)	yücelmiş		efrāşte	

evrencen: (253b/39)	bilezük		ebrencen	
evrend: (066a/01)	bahā, heybetlü, dirlik, naḳḳāşlaruñ naḳşlar cemʿ itdükleri kitābları.	ʿaḳl, ʿizzet, şevket, maʿīşet	zībāyī, ārvend, taḫt, tāc	
evreng: (194b/29)	yaraşuḳ, dirlik, heybetlü, şevketlü, ay aydını	ʿizzet, ʿaḳl, maʿīşet	baḫt, tāc, evrend, ervend, erjeng, māh-tāb, serīr-i sulṭān	
evrez: (126b/31)	şıva			
evsen: (254a/04)	ḳışşa			
evvaḫ: (061a/01)	ey vāy		āveḫ	
evzār: (090a/14)	ṭaʿāma ḳoyduḳları ot yem		ebrār	
eyā: (008a/21)	berār, v'āy ʿaceb dimek			
eyār: (090a/19)	tārīḫ-i rūmdan āḫir bahār ayınuñ adı, ʿaceb dimek.			
eyārde: (313a/18)	ḫalīl-i celīl ibrāhīm ʿaleyhi's-selāmuñ ṣuḥufı tefsīrinüñ tamāmı			
eyāre: (313a/21)	bir müshil maʿcūnuñ adı			
eyāric-i fayḳarā: (008a/22)	eyāric envāʿından bir meşhūr muʿteber maʿcūn		tanḳaye-i dimāġ	
eyāric: (050b/29)	bir müshil maʿcūn, maʿcūn müʾellifi olan ḥakīmüñ ismi	maʿācīn	eyāric-i fayḳarā, tiryāḳāt	
eyāz: (127a/06)	aʿlām-ı ricāldendür			
eyhā: (008a/23)	vazgele dimek, ferāġat eyle			
eyj: (155a/22)	od ḳoġı		āyij, āyīj	
eyjek: (195a/19)	od ḳoġı, aġaç ḳurdı		āyjek	
eyḳāf: (186b/23)	ḫʷārezm dilinde ġammāz			
eylūl: (224b/17)	rūm tārīḫinde bir ayuñ adı			Arapça
eymed: (066a/06)	çift, şaban demiri			
eyvān: (254a/10)	pādişāhlar oturduḳları mekān.		ṭāḳ-ı bülend, sāyebān	Arapça
ez: (126b/13)	–den dimek.	min, ʿan		
ezā: (007b/27)	mezdekī ṣaḳız.			
ezād: (065b/07)	bkz. āzād.			
ezaġ: (182b/06)	baġ budanırken degekden düşen çubuḳ, küf		maġz-ı sipāh, şāh-ı dıraḫt, miṣl-i āzūġ	
ez-ān ḫudā-st: (036b/08)	tengrinüñdür dimek.			
ez-ān to-st: (036b/08)	senüñdür dimek.			
ez-ān ū-st: (036b/08)	anuñdur dimek.			
ez-ān: (252b/28)	andan dimek			
ez-ān-est: (036b/09)	andandur dimek.			
ezār: (089a/12)	dirhem.			
ezber: (089a/12)	ḥıfẓ			
ezdehāḳ: (190b/01)	bkz. ezdehāk, ḍaḫḫāk bin merdās-ı nā-pāk			
ezfendāk: (194a/16)	elegimsaġmal		ḳavs-i ḳuzaḫ	

ẕfer: (089a/03)	ḳardāş oġlı	birāder-zāde		
ẕhaş: (167b/20)	yıldırım	ṣāʿiḳa		
ezīder: (089a/17)	buradan dimek			
ez-īn: (253a/04)	bundan dimek			
ezīr: (089a/19)	zeyrek, ḳazan ve çölmek ḳaynamaḳ, tebevvül şurıldısı		dānā.	
ezīrā: (008a/04)	zīrā dimek.			
ezkīl: (224b/05)	döngel didükleri yimiş, muşmula			
ezper: (089a/12)	bkz. ezber.			
ez-ū: (296b/27)	andan dimek			
ez-ū-st: (036b/09)	andandur dimek.			
fā: (019a/19)	girü dimek, ḳarşulamaḳ, ḳarşu ṭutmaḳ			
fācām: (245a/15)	ḫurmā ve üzüm dirildükden ṣoñra aġaçda bāḳī ḳalan ḫurmāya ve üzüme dirler, yuḳaru	ḫaṣāṣa		
fāfīr: (116a/20)	ḫaṣīr otı.			
faġ: (185a/29)	büt	ṣanem		
faġfūr: (116b/23)	çīn pādişāhı			
fāġire: (351a/07)	aġzı açuḳ didükleri meşhūr dārū			
faġvār: (116b/24)	ḫayret ü ṣabrından veyā utanmaḳdan müteḥayyir ü ṣāmit olup aṣlā avāz u ḥareket gelmemek, büt gibi dimek		faġvār	
faḳvāre: (351b/11)	ḫacletden yā żucretden müteḥayyir olup aṣlā āvāz u ḥareket gelmemek, büt gibi dimek			
fāḫ: (063a/12)	budaḳ		ṣāḫ	
faḫ: (063a/13)	duzaḳ		türveh.	
faḫam: (245a/26)	nişār-çīnlerüñ nişār olınan aḳçe ve altun ve mīveyi yirde düşürmeyüp hevāda ṭutmaġiçün itdükleri āletleri	tuḫam	eyyām-ı feraḥ, şādīde, bafḫam	
fāhim: (245a/25)	büzülmüş, buruşmuş, bir yire gelmiş dimek.			
faḫmīd: (079b/07)	panbuḳ çigidi.			
faḫt: (045b/21)	ḳazanmaḳ	kesb		
fāḫte: (351a/04)	ügeyik ḳuşı.			Arapça
fāḫte-gūn: (282a/12)	ayva çiçegi renklü.			Ar.+Far.
fāḫtek: (214b/29)	ügeyik ḳuşı, ṣulṣul		fāḫte	Arapça
fāj: (156a/28)	esnemek	ṣūbāʾ		
fāje: (351a/05)	esnemek	ṣuʾebāʾ		
faḳyāz: (133b/02)	bkz. feġyāz.			
fāl: (231b/16)	bir ḫuṣūṣuñ olacaġın ve olmayacaġın bilicek nesne,	teffālü bi'l-ḳırān		Arapça

	ṭāliʿ ṭutdı dimek			
fālād: (079b/06)	bī-ʿaḳl kimesne		suḫen-i bī-hūde.	
fālār: (116a/20)	bī-hūde söz			
fāl-gū: (303b/17)	fālcı			
fālīcīfen: (282a/14)	bü otı			
fālīcifnī: (390a/07)	bü otı			
fālūde: (351a/09)	bkz. pālūde.			
fālūzec: (056b/30)	bkz. pālūde.			
fām: (245a/16)	renklere delālet iden bir ḥarfdür.			
fāne: (351a/10)	çivi, çuvāl aġzına ṣoḳduḳları ucı sivri aġaç			
fānīd: (079b/06)	ḳıvāma gelmiş bal ve şeker, aġaç çivi, ḳapu öñine ḳoduḳları aġaç.			
fārig̱: (185a/25)	boş		tehī	Arapça
fārs: (163b/06)	vilāyet-i ʿacem			
farşīdvard: (079b/16)	keyānīlerden ʿacem pādişāhlarından güştasb bin lohrāsbuñ bir oġlu adı			
faṣā: (019b/05)	üzüm çekirdegi.			
fāsterek: (214b/30)	girürek dimek, ḳırlaġuç ḳuşcaġızı		ferāstūk	
fāş: (176a/18)	āşikāre, ẓāhir			Arapça
fāşerşīn: (282a/12)	ḳızılca salḳım yimişi olur bir nevʿ şarmaşıḳ	kürmetü's-sevdā	ḥüsn-i yūsuf	
fāşrā: (019a/21)	uzun gül didükleri bir ot	keremetü'l-beyżā		
fāṭ: (181b/31)	gücüle didükleri ot			
fāvāniyā: (019a/22)	ayı güli ve ayıḳulaġı didükleri bir çiçek	ʿūdü'ṣ-ṣalīb		Latince
fāze: (351a/06)	yorġa at			
fec: (057a/06)	ergenlik			
fecā: (019a/23)	başaḳ yimişi, ḳovan içindeki irilik.			
fecām: (245a/25)	dirildükden ṣoñra aġaç üzerinde bāḳī ḫurmā ve üzüm.			
fedām: (245a/29)	yaşmaḳ, yumşaḳ		dehen-bend, nerm	
fedeng: (215a/04)	bkz. fedreng.			
fedlek: (215a/09)	bkz. feẓālik.			
fedreng: (214b/31)	ḳapu ardına ḳoduḳları aġaç, ve mandāl, kāriz toḳmaġı, ünüge ḳanlı			
feġāk: (215b/06)	ḳalbatan, ḥarām-zāde, ebleh, yigrenci			
feġand: (080a/07)	ṣıçramaḳ			
feġyāz: (133a/31)	şākirdāne	beġyāz		
feh: (351b/16)	gemi küregi, büyük ḳar küreyecek kürek			
fehe: (351b/18)	yeşil fīşle, işkence, at			

	sürisi.			
fehe-keştī: (390a/26)	bkz. fehme-keştī, kürek			
fehme-keştī: (390a/25)	gemi küregi			
fej: (156b/03)	murdār, çepel		peleşt	
fejākin: (283a/05)	murdār, çepel, yalıñ	kerīhü'l-manẓar.		
fejej: (156a/29)	egir köki			
fejekin: (283a/07)	bkz. fejākin.			
fejer: (116b/20)	egir köki			
fejġand: (080a/05)	serend didükleri ot	üksūt		
fejih: (351b/05)	çepel, murdār		zişt	
fejm: (245b/25)	ġam ve ġuṣṣa		fejem	
fejū: (303b/23)	murdār, çepel		peleşt	
fekek: (215b/07)	ayaḳ bertinmek.			
fekke: (351b/13)	aḥmaḳ.			Arapça
felād: (080a/08)	suḫen-i bī-hūde		fālād	
felāde: (351b/13)	bāṭıl ve bīhūde ve herze söz		fālād	
felaḫ: (063a/14)	ibtidāʾ-i kārhā			Arapça
felāḫan: (283a/08)	ṣapan, ṣapan ṭaşı.			
felaḫan: (283a/09)	bkz. felāseng			
felār: (116b/27)	bir aḳ kök	ʿarṭanīṣā		
felāseng: (215b/08)	ṣapan, ṣapan ṭaşı.		felāḫan	
felc: (057a/18)	kilīd, ḳapu ḥalḳası			
felġand: (080a/10)	dīvār perçīni, çalısı, bükülmiş nesne, mīḫ ucunı ḳamamaḳ		perçīn	
felġūd: (080a/13)	bkz. felḫūd.			
felḥad: (080a/08)	bkz. felḫūd, panbuḳ çigidi			
felḫam: (245b/26)	ḥallāc çegi, ḳapu ḥalḳası, ḳapu bağı, cüllāh āletlerinden bir ālet			
felḫame: (351b/14)	ḫallāc çegi, cüllāh āletinden biri, ḳapu ḥalḳası		felḫam	
felḫūd: (080a/09)	bkz. felād.			
felyevān: (283a/10)	oda ṭaparlar, ortaḳlar, miʿdede inüp aşaġa dökilen ḫılt.			
femʿa-keştī: (390a/25)	gemi sürecek.			
fen: (283a/11)	ḥīle			
fenāver: (116b/28)	şalvār bendīri, vilāyet-i çīne ḳarīb bir şehr adı			
fenc: (057a/20)	niʿmet, nāz ve kirişme, ṭarab, ḫātūn, uçḳur yeri, debelik marażı, beş	ḫams	cāy-ı şalvār-bend	
fencīdaḫ: (063a/16)	bir nevʿ marażdur gerinür.			
fend: (080a/13)	yalan, deriñ çuḳur.	kiẕb	suḫen-i bī-hūde	
fendel: (231b/22)	ḳapunuñ ardına bağlamaġiçün ḳoduḳları	fend, kiẕb	suḫen-i bī-hūde	

	mendel, kāzirler ṭoḳmaġı, deriñ çuḳur			
fendīlān: (283a/12)	fāʾide, kiẕb			
fene: (351b/15)	ḳursaḳ, fenk	ḥavṣala		
fenek: (215b/09)	ḳunduz, yeşilce aġaç ḳurdı.			
fenev: (303b/23)	ġırre olmış, aldanmış dimek		fırīfte	
fenūd: (080a/15)	ārām ü mevāḳıt eylemiş, aldanmış, maġrūr			
fepūs: (163b/06)	masḫaralıḳ, ḳıymıḳ, uvaḳ ṭoġramaḳ			
ferā: (019a/24)	yuḳaru ve girü, ḳarşu, üst, yaña ṭaraf	fevḳ		
ferāc: (057a/26)	gīñ	raḥb, vāsiʿ		Arapça
ferāġ: (185a/25)	ṣovuk yil, ḫālī yir.	ṣırr	ferāġat, bād-ı serd	
ferāḫā: (019a/28)	geñlik	vüsʿat		Arapça
feraḫc: (057a/08)	çepel, çirkīn, zişt ṣūret		murdār	
ferāḫ-destī.: (390a/04)	el giñligi			Ar+Far.
ferāhem: (245a/31)	cemʿ dimek.			
ferāḫīz: (133a/25)	imeklemek.			
ferā-ḫīzā: (019a/30)	imekler oġlan	ḥābī		
ferām: (245a/30)	bkz. fedām.			
ferāmerz: (133a/25)	serḥadlerde olan ṣubaşı.			
ferāmīn: (282a/18)	cemʿ-i fermān.			Arapça
ferāmūş: (176a/22)	unutmaḳ			
ferāmuş: (176a/23)	bkz. ferāmūş.			
ferāmūşī: (390a/05)	unutmaḳlıḳ			
ferāmuşī: (390a/06)	bkz.ferāmūşī.			
ferāpes: (163b/07)	girürek dimek.			
ferāpīş: (176a/20)	ilerü dimek.			
ferārū: (303b/17)	ḳafā			
ferārūn: (282a/18)	gök yüzinde perākende görinür ḥurde yıldızlar.			
ferāstek: (215a/09)	ḳırlaġuç ḳuşı		ferāstūk	
ferāstūk: (215a/10)	bkz. ferāstūk.			
ferāş: (176a/21)	pervāne ve çarḫuñ perleri, çıḳrıḳ ḳanadı			
ferāşā: (019a/30)	tüy ürpermesi, isitme, ḥummā ditreme	ḳışaʿre		
ferāştek: (215a/11)	bkz. ferāstūk.			
ferāştū: (303b/18)	ḳırlaġuç ḳuşı		ferestūġ	
ferāştūk: (215a/11)	bkz. ferestūġ			
ferāter: (116a/22)	girürek dimek			
ferāvān: (282a/18)	firāvān dimek.			
ferāvān: (283a/16)	vāfir, pey-ā-pey, kiçirek			
ferāvīz: (133a/25)	züncüfre, pervāz, pervez			
ferāztū: (303b/17)	pervāne.			

ferbī: (390a/14)	semüz	semīn	ferbih	
ferbih: (351a/14)	semüz			
ferbihīn: (282a/21)	semiz otı		perpehen	
ferbīven: (282a/22)	ḥabeş vilāyetinde bir dikenlü aġaç		ferfiyūn	
fercām: (245b/17)	yarar, şoñra içilen ḳadeḥ	fāʾide	pāyān-ı kār.	
fercenc: (057a/08)	naṣīb			
ferdā: (019b/03)	yarın	ġad		
ferdār: (116b/07)	ḫāne-i zemistān.			
ferdā-şeb: (033b/20)	yarın gice dimek			
ferdāvüm: (245b/21)	yarıngi			
ferdāyī: (390a/16)	yarınlıḳ.			
ferdāyīne: (351a/18)	yarınḳı dimek		ferdāvem	
ferded: (079b/08)	ṭurfa			
ferder: (116b/07)	ṭurfa			
ferdīn: (282a/25)	ferūdīn			
fere: (351a/28)	her işde ziyādelik faṣl		āsāyiş, sāye	
fereb: (033b/17)	bir ulu ırmaġ, keyḫüsrev bin siyāvuş bin keykāvus babası intiḳām içün efrāsiyāb-ı türk ile anda ʿaẓīm ceng idüp efrāsiyāba ġālib olduġı bir şaḥrā adıdur.			
ferehmend: (079b/27)	ʿāḳil ve faẓl ve kemāl ehli			
ferehmīn: (282b/28)	uşlu.			
ferem: (245b/21)	ḳayġu ve ġuṣṣadan fürūmānde olmaḳ, göñül ṭarlıġanmaḳ.			
ferenc: (057a/14)	el ve ayaḳ çirki, aġız çevresi		fertec	
ferencām: (245b/24)	şoñ		ʿāḳıbet-i kār, encām	
ferencek: (215a/24)	uyḫuda aġır başmaḳ	kābūs		
feresb: (033b/20)	ḳapunuñ yuḳaru ḳaşı, bezir-ḫāne diregi, hezin üzerine ḳoduḳları aġaç			
feresterūġ: (185a/28)	ḳarlaġuç		ferşeng	
ferestūġ: (185a/28)	bkz. feresterūġ.			
feresṭūn: (282a/30)	büyük ḳaban terāzū			
fereştek: (215a/22)	ḳırlaġuç ḳuşı	ḫaṭṭāf	ferāştūk	
fereştū: (303b/21)	ḳırlaġuç		ferestūġ	
ferevdīn: (282b/10)	bād-ı debūr			
ferfe: (351a/26)	ṭurna ḳuşı.			
ferfehen: (282a/31)	bkz. fezbehen.			
ferfer: (116b/13)	çil ḳuşu		tīhū	
ferfīr: (116b/15)	pirpirim didükleri ot	baḳlatü'l-ḥamḳā		
ferfiyūn: (282a/31)	bkz. ferbiyūn.			Yunanca
ferfū: (303b/22)	çil didükleri ḳuşcaġız		tīhū, ferfūr	

ferfūr: (116b/14)	çil didükleri ḳuş, keklik		tīhū, kebg	
ferġac: (057a/13)	ṣarmaşıḳ.			
ferġal: (231b/18)	bkz. ferġūl.			
ferġān: (282a/30)	ferġānīyān didükleri ḳavm.			
ferġānc: (057a/14)	üzüm bağı.			
ferġānd: (079b/17)	bkz. āġişte.			
ferġande: (351a/25)	murdār ḳoḫulu nesne, ṣarmaşıḳ, arpa ile buġday ḳarışmış itmek			
ferġar: (116b/10)	ṣu arığı			
ferġār: (116b/10)	ṣulanmış ve ṭoġranmış ve ışlanmış			
ferġast: (045b/26)	siḥr, cāẕūluḳ.			
ferġaz: (133a/27)	küçük arḳ, deriñ ḳazılup azacıḳ ṣu çıḳan yir, ṣol			
fergenc: (057a/13)	ferġanc.			
fergend: (079b/18)	murdār ḳoḫulu yir, ḳoḳmış nesne, ṣarmaşıḳ			
ferġīş: (176a/24)	kürküñ eskiyüp ṣarḳan pāreleri, libāsuñ eskidüginden ṣarḳup yire sürinen pāreleri.			
ferġū: (303b/21)	bkz. ferḫav.			
ferġūl: (231b/19)	işi teʾḫīr eylemek.	kāhil		
ferġūy: (390a/17)	ṭoġan gibi bir şikārī ḳuş, serçe ve çil, atmaca, mūymūl, efek		ferāġūy	
ferḫā: (019b/02)	bkz. ferāḫā.			
ferḫāl: (231b/17)	sarḳıḳ saç, büt-ḫāne, örili saç.			
ferḫām: (245b/20)	vāsiʿ			
ferhānc: (057a/15)	yatururlar göklenür bir iken iki olur dikik	ʿakīs		
ferhānc: (057a/18)	bkz. ferhānc.			
ferḫār: (116a/22)	sarḳuḳ saç, büt, türkistānda bir büt-ḫāne	ṣanem		
ferḫaste: (351a/15)	yir üzerinde uzanup yatur, sürinür iriştügine yapışur.			
ferḫāş: (176a/23)	āşikārā, fāş, ceng, ḥarb.			
ferḫaş: (176a/23)	ḳaṭāyıf			
ferḫaşe: (351a/15)	ḥalvā-yı ḳaṭāyif		ferḫaşī.	
ferḫav: (303b/19)	bağ budamaḳ, lepe, keler		ferḫav, ferġav	
ferheḫte: (351b/02)	edeblü ve dölek ṭavar	ẕelūl	fermān-berdār	
ferḫenc: (057a/13)	ṣūret-i zişt ü çirkīn, ḳabīḥ-avāz.			
ferhenc: (057a/16)	edeb	ʿaḳl	hüner.	
ferhend: (080a/02)	bkz.ferehmend.			
ferheng: (215a/25)	edeb, uş	ʿaḳl	hüner	
ferhengī: (390a/23)	muʿallim			
ferhest: (045b/27)	siḥr, cāẕūluḳ.		ferġast	
ferhīḫte: (351b/04)	bkz. ferheḫte.			

ferhist: (045b/26)	edebledi ve vaḥşī olanı ögretdi dimekdür.			
ferḫunde: (351a/17)	baḫtlu ve hümāyūn			
ferī: (390a/23)	begenmek.	taḥsīn	āferīn	
ferīd: (080a/02)	bir nevʿ luʿb, yaluñuz			Arapça
ferīde: (351b/04)	nāzlanmaḳ.	ʿaceb, kibr		Arapça
ferīdūn: (282b/29)	selāṭīn-i Fürsüñ evvel ṭabaḳasından Pīşdādīlerin beşinci pādişāhdur.			
ferīs: (163b/15)	çenber.			
ferḳad: (079b/20)	ḳuṭb-ı şimālī yanında bir seyyāre yıldızdur	ferḳadān	dü-birāderān	Arapça
ferḳadān: (282b/01)	iki yıldız		dü-birāderān	Arapça
ferḳandān: (282b/04)	eyyām-ı şek		berḳandān	
ferḳas: (163b/08)	bir memleket adıdur			
ferken: (282b/05)	iki ırmaḳ arıḳ ṣuyı, su uġrağı.			
ferkend: (079b/23)	ṣu yolı			
ferḳūr: (116b/16)	ḳāḳule, çil, çevük			
fermān: (282b/06)	buyruk			
fermān-berdār: (116b/17)	buyruḳ ṭutıcı	ṭāyiʿ, ḳānit		
fermānc: (057a/14)	aġaç yapraġı.			
fermānde: (351a/27)	buyuruḳ buyurıcı	āmir		
fermāyiş: (176a/28)	buyurış			
fermāyūn: (282b/09)	ferīdūn öküzinüñ adı			
fermgīn: (282b/09)	ġuṣṣalu.			
fermnāk: (215a/24)	ġuṣṣalu, ṣeydā.			
fermūde-ḫudā: (019b/05)	tengri buyruġı, farż olan aʿmāl.			
fermūde-ḫudāy: (390a/13)	tengri buyruġı	farīża		
fermuş: (176a/27)	bkz. ferāmūş.			
fermūş: (176a/29)	bkz. ferāmūş, müşkil			
fernān: (282b/09)	ʿilm, ḥikmet.			
fernās: (163b/09)	ımızġanmış		fertūt	
fernāş: (176a/29)	ġāfil			
fernāz: (133a/27)	aṣlsız, nādān.			
ferr: (116a/21)	yaraşıḳlıḳ.	devlet, siyāset, ḳuvvet, ḳudret, ṭarāvet	revnaḳ, fürūġ	
ferruḫ: (063a/13)	ḳutlu, baḫtlu		ḫuceste	
fersā: (019b/04)	ḳuvvetlü, rūyetli dīv		fersūden	
fersaḫ: (063a/13)	bkz. ferseng.			
fersāy: (390a/16)	uçuḳ ṭutmış		felek-fersāy	
fersed: (079b/14)	bkz. fersāyed.			
ferseng: (215a/12)	üç mīl, on iki biñ adım		fersenc	
fersengsār: (116b/07)	bir ferseng yol			

fersīb: (033b/24)	mertek, ḥatıl aġacı.			
fersūde: (351a/23)	fersūde.			
fersüde: (351a/20)	ṣolınmuş, uşanmış, müteġayyir olmış, eskimiş ve didilmiş ve dökilmiş			
ferşend: (079b/15)	giç biten üzüm		ferşeng	
ferşeng: (215a/23)	giç yitişen yemiş, giç yitişen üzüm			
fert: (045b/21)	bezüñ arışı			
fertec: (057a/07)	aġız çevresi			
fertūt: (045b/25)	bunamış ḫarif			
ferūġ: (185a/29)	aydınlıḳ, dutruḳ.		zīb, tābiş	
fervān: (282b/10)	mertek, yaz evi		fervār	
fervāne: (351a/28)	pervāne			
fervār: (116b/18)	mertek, yaz evi, ḳış evi			
fervāz: (133a/29)	saḳf aġaçları	revāfid		
ferverdīn: (282b/14)	tārīḫ-i fürs-i ḳadīmden ve tārīḫ-i celālīden bir ayuñ adı, tārīḫ-i celālīde müteʿayyin ilk yaz ayı, tārīḫ-i rūm aylarınuñ on ṭoḳuzıncı güni			
ferverdiyān: (282b/14)	ḫamse-i müsteraḳa.			
fervīn: (282b/26)	bād-ı debūr, ülker	ṣüreyyā	ferevdīn, pervīn	
feryād: (080a/02)	meded dimek	şiven		
feryād-res: (163b/14)	meded irişici ve irişdürici			
feryānc: (057a/16)	bkz. ferḫānc.			
ferye: (351b/04)	laʿnet, ḳarış virüp sögmek		nefrīn	
feryūz: (133a/30)	poryaz didükleri yil		bād-ı şimāl	
ferz: (133a/27)	şaṭranç luʿbınuñ ferzi.			
ferzāde: (351a/18)	zevāle.			
ferzām: (245b/21)	lāyıḳlu			
ferzān: (282a/26)	bilü ki	ʿilm, ḥikmet		
ferzāne: (351a/18)	ḥakīm, muʿteber, ʿāḳil, ʿārif, ẕü-fünūn.			
ferze: (351a/20)	tāze sebze.			
ferzend: (079b/13)	oġul ve ḳız, oġul			
ferzeng: (215a/12)	oġlancuḳ.			
ferzīn: (282a/28)	ʿilm ve ḥikmetde vaḥīd ve ferīd olan, şaṭranc ālātından birinüñ adı			
ferzud: (079b/08)	ṭurfa, ṣulu yirde dāʾimā ter ve tāze ṭuran yeşil çemen			
fesān: (283a/17)	bilegü ṭaşı.			
feşāy: (390a/24)	üzüm çekirdegi.			
feser: (116b/22)	gökçek		revnaḳ	
fesīle: (351b/08)	süri, incinüp āh eylemek, utanan kimesne, ḫurmā fidanı		reme	
fesle: (351b/07)	moḳol, büyük at sürisi			

fesliyūn: (283a/07)	bezriḳaṭūna.			Yunanca
fesūd: (080a/07)	dāʾimā ʿālīlik ister kimesne.			
feş: (176a/30)	gibi. edāt-ı teşbīh.			
fetāk: (214b/30)	ḳına			
fetc: (057a/04)	debe olan kimesne		bād-genc	
fetīl: (351a/13)	mūmuñ ortasında ve çerāġuñ içinde yanan fetīl, cerāḥata ṣoḳduḳları fetīl			Arapça
fetīl-āhenc: (057a/05)	minḳāş, çenbester, çırāḳ maşası			Ar.+Far.
fetīle-āhenc: (057a/06)	bkz.fetīl-āhenc.			Ar.+Far.
fetk: (214b/31)	porsuḳ			
fetrec: (057a/03)	el ele alup raḳs urmaḳ.			
fetvā: (390a/03)	bir mesʾelenüñ cevāzına müftī ḥükm itmege dirler			Arapça
feverdīn: (283a/12)	bkz. ferverdīn.			
fevret: (045b/28)	ṣūret.			
feyār: (116b/28)	iş güç	şuġl, ibtidā	kār	
feyāşil: (231b/26)	sikence.			
feyāvār: (116b/30)	bkz. feyār.			
feyc: (057a/25)	peyk			
feydūm: (245b/27)	sīr-ḫuşk didükleri dārū.			
feyḫan: (283a/14)	seẕāb.			
feyhec: (057a/25)	ḳadeḥ, şarāb.			
feylece: (351b/18)	giç dimek			
feylegūn: (283a/15)	tuzaḳ ḳamışı, ḳındıra			
feyleḳūs: (163b/16)	iskender-i rūmīnüñ atası adı, bir ḳıymeti ve muʿteber ṭaş adı			Yunanca
feylesūf: (189a/19)	muḥibb-i ḥikmet			Yunanca
feyşel: (231b/26)	bkz. feyāşil.			Arapça
feyyāl: (231b/24)	evvel dimek	felḫ	āġāz	
feżā: (019b/06)	ova, yazı	ṣaḥrā		Arapça
feẕālik: (215a/04)	aṣl, ḳānūn			Arapça
fırşād: (080a/17)	tut			
ficār: (116b/31)	başaḳlama üzüm.			
ficāy: (390a/27)	başaḳlama, ḥurmā ve üzüm dirildükden ṣoñra aġaçda bāḳī ḳalan ḫurmā ve üzüm	ḫuṣāṣa	fācām	
fidā: (019b/07)	bir olacaḳ ve gelecek nesne içün bir nesneden geçmek, anuñ yirine anı bedel virmek.			Arapça
fiġāken: (283a/19)	zişt, bed-liḳā.			
fiġān: (283a/19)	çıġlıḳ.		nefrīn, bāng	Arapça
figāne: (352a/08)	düşük oġlan			

figār: (117a/04)	kötürüm, yaralu, teşvīşlü.		efgār	
figer: (117a/06)	ʿavratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılca			
fih: (352a/11)	gibi, büyük kürek	micrefe		
fihe: (352a/13)	bkz. fih.			
fihe: (352a/21)	tezkere, şarāb ölçegi, midre, aġaç kürek, aġaç bil.			
fihr: (117a/06)	müşg ezecek ṭaş, ṭabāşīr.			
fihrist: (045b/31)	ḳānūn, żābıṭa-i icmālī			
fijih: (352a/05)	çepel		murdār	
fike: (352a/09)	ḫalḳ arasında iş eri olup maslaḥatlara ḳarışan kimesne			
fikke: (352a/11)	yaşlar kāsesi		keçkül	
filāt: (045b/30)	besdil			
filek: (215b/18)	yaşşı demrenlü büyük oḳ, kesme	siḥr		
filez: (134a/05)	maʿdenī ṣaru reng boyaduḳları bir rengdür.			
filirz: (133b/31)	dügüm, çıḳın, bir pāre bize bir nesneyi bağlarlar		keçkül, filirzeng	
filirzeng: (215b/15)	yemek ḳısmından nesne bağlayacaḳ biz, çanaḳ, dügüm, çıḳın		gedā-ṭabʿ	
filīv: (303b/30)	bkz. filū, filīv.			
filk: (215b/18)	ṭaġ erügi.			
filū: (303b/30)	nāḳışü'l-ʿaḳl dimek			
finā: (019b/10)	ev öñi, ev eṭrāfı		pīrāmen-i beyt	
finād: (080a/19)	ziyān, avalaḳ			
finc: (057a/27)	ḫātūn			
fincā: (019b/11)	gerinmek			
fincām: (245b/28)	gerinmek, esnemek	muṭvād	fincā	
fīnek: (215b/24)	kerpük ṭaşı		ḫacer-i ḳuyūr	
firā: (019b/09)	bkz. firāz.			
firāḫ: (063a/16)	bol	vāsiʿ		
firāḫā: (019b/09)	bkz. ferāḫā.			
firaḫc: (057a/26)	zişt, çirkīn ṣūret		feraḫc	
firāḫ-dest: (045b/29)	eli giñ	ġanī	māl-dār	
firāḫ-destī: (390a/29)	el giñligi			
firāḫī: (390b/01)	giñlik		firāḫ-destī	
firāḫnā: (019b/10)	aralıḳ		firāḫā	
firāḫ-nāy: (390a/30)	giñ, bol, giñlik	vāsiʿ, vüsʿat		
firāḫ-rev: (303b/28)	yürümegin			
firājtū: (303b/29)	pervāne			
firārū: (303b/28)	eñse		ferārū	
firāstū: (303b/29)	ḳırlaġuç			
firāşe: (351b/19)	kilīd perresi.			
firāvānī.: (390b/01)	bollıḳ ve giçerlik.			

firāvīz: (133b/30)	ḳaftān sincafı			
firāyiş: (176b/06)	artış			
firāz: (133b/02)	yuḳaru, üst	müctemiʿ	efrāz	
firfir: (117a/01)	pırlaġuç.			
firfire: (352a/02)	oġlancuḳlar oynaduḳları pırlaġuç.			
firfir-i kūdegān: (283a/17)	pırlaġuç			
firī: (390b/01)	āferīn	taḥsīn		
firīb: (033b/26)	aldayış, aldamaḳ, büyük aġac, eglence	ʿişve	ser-geşte, medhūş	
firih: (352a/02)	artıḳlıḳ			
firīh: (352a/04)	ilenç, yalan	laʿnet	şübhe	
firind: (080a/17)	naḳşsız, sāde ḥarīr, ḳılıç cevheri, ḳılıç balçaġı, uyan		pirend	
firīs: (163b/18)	ayrıḳ didükleri ot	firīz		
firīsb: (033b/25)	dām ṭurresi ve mertek.		feresb	
firīse: (352a/04)	yırtıcı şikārı.			
firist: (045b/29)	tuḥfe, hediyye, gönder dimek			
firistāde: (351b/20)	gönderilmiş dimek, ilçi	resūl		
firiste: (351b/21)	bkz. firişte.			
firişk: (215b/14)	üzüm dānesi, ḳoruḳ	ḥuṣrum		
firişte: (351b/21)	melek, ḳanat		per	
firīz: (133b/31)	ayrıḳ didükleri ot.			
firseng: (215b/13)	giç irişen üzüm, aluca			
fīrūn: (283a/19)	bir meşhūr pādişāh adı, pādişāh-ı görk adı	müfsid		
fīrūz: (134a/08)	muẓaffer		pīrūz	
fīrūze: (352a/13)	meşhūr ḳıymetī ṭaş.	ẓafer	fīrūz	
fisāfis: (163b/18)	fısıldı, taḫta biti, boḳ			
fisām: (245b/27)	ṭurna		küleng	
fisāne: (352a/07)	ḳıṣṣa, ḥikāyet, meṣel.			
fisār: (117a/02)	efsār			
fisele: (352a/08)	fisāne.			
fisird: (080a/18)	balıḳ pıḫtısı			
fiş: (176b/07)	biründen gelen āvāz.			
fişār: (117a/03)	ṣıḳış ve ṣıḳ			
fitāl: (231b/27)	üzül ve kesil dimek, ṭaġıt, perīşān it dimek.			
fitne: (351b/19)	ḳarḳaşa	ıṣṭırāb		
fitrāk: (215b/09)	eyerüñ öñine ve ardına cāmedān ve hegbe baġlamaḳ içün itdükleri ḳayış		duvā	
fiyār: (117a/07)	ṣuġl, kār			
fiyāvār: (117a/07)	bkz. fiyār.			
fiyāver: (117a/07)	bkz. fiyār.			

fizār: (117a/02)	zeker		kīr	
fizāy: (390b/03)	artuḳ			
fucfuce: (352a/23)	iki kişi birbiriyile gizlü söz söyleşmek.			
fūfū: (304a/05)	pırlaġuç			
fuġ: (185a/30)	dost, büt	maʿşūḳa, şanem, maḥbūb	mest	
fūgān: (283b/04)	ḳuẓāʿ			
fuḫ: (063a/17)	aġır gem			
fūh: (352b/09)	ḳızıl boya didükleri ot	fevvetü'l-ṣubʿ		
fūjān: (283b/04)	sehmnāk āvāze			
fūje: (352b/08)	aġız çevresi.			
fūl: (232a/02)	fīg	baḳliye		
furāte: (352a/24)	besdil, köftür			
fürdegān: (283a/30)	ḫamse-i müstereḳa didükleri ol biş gün			
fürdiyān: (283b/04)	bkz. fürdegān.			
fūte: (352b/04)	fūte.			
fūṭa: (352b/08)	fūte			
fūz: (134a/11)	ġalebe, yürek aġrısı otı			
fūẓe: (352b/04)	abgāmenüñ māyesi, buġday veyā arpa unı, ṭuzsuz ve ḫamīr māyesi			
Fūzec: (057a/30)	ābkāmenüñ māyesi		fūze	
fücl: (231b/30)	issilik, civānmerdlik, ṭopuḳ	ḳaʿb, turba		
füdüm: (245b/30)	ʿāḳıbet		encām	
füke: (352a/31)	meclislerde süfre ḳoyıcı			
fülāne: (352b/01)	bkz. fülāte.			
fülāte: (352a/31)	besdil ve köftür		fırāte	
fülfül: (232a/01)	büber			Arapça
fülke: (352b/01)	çādır depeligi olan taḫta.			
fülle: (352b/02)	her dişi ki ṭoġurduḳda evvel emçiklerine gelen süd, aġız			
fünc: (057a/28)	debe, ḫāyenüñ ṣıfatı, ḳuyruġı kesik eşek		ahleng	
fünce: (352b/04)	söylemek.			
fünūk: (215b/26)	önegülük	lecūcī		
füpūs: (163b/20)	ḳıymıḳ, uvaḳ ṭoġramaḳ	ṭanz, teşnīʿ, ḫayf, suḫre	füsūs	
fürāġe: (352a/24)	ḳalem silecek silgi.			
fürce: (352a/25)	bkz. fürūce			
fürenc: (057a/27)	aġız çevresi			
fürgūl: (232a/01)	bkz. fürġul			
fürġul: (232a/01)	teʾḫīr eylemek.			
fürnās: (163b/21)	ġāfil, ḳatı azġun.			
fürt: (046a/03)	arayiş, örümcek evi		fert	
fürū: (303b/31)	aşaġa			
fürūce: (352a/25)	açuḳ ve yarıḳ.			

fürūd: (080a/22)	aşaġaya dimek.			
fürū-dāşt: (046a/04)	intihāʾ-i āvāze, her nesnenüñ zīri			
fürūḫat: (046a/03)	ṣatdı dimek			
fürūheḫte: (352a/29)	ṭoñmış		behem āmede	
fürūheşte: (352a/30)	ṣarḳıḳ ve ṣalınmış ve ṣalıvirilmiş			
fürūhīde: (352a/29)	ʿāḳil, dānā.			
fürū-mānde: (352a/27)	ʿāciz ḳalmış ve yorılmış.			
fürū-māye: (352a/27)	aṣlı kötü	denī	cimri.	
fürūn: (283a/22)	içinde itmek ve sāʾir nesne bişürdükleri, aşaġa		fürūten	
fürūten: (283a/21)	alçaḳ kişi, tevāżuʿ iden kimesne.			
fürūtenī.: (390b/04)	alçaḳluḳ	tevāżuʿ		
fürūz: (134a/09)	nūr, żiyā, açıcı			
fürūzene: (352a/26)	açıcı ve yalıñlayıcı.			
fürūzīne: (352a/26)	dutruḳ			
fürüşk: (215b/25)	üzüm dānesi			
fürüzd: (080a/20)	ṣulu yirde yeşil çemen, müşterī yılduzı	saʿdü'l-ekber		
füsūn: (283a/29)	ḫaste üzerine oḳuduḳları evsün.	mekr, ḥīle	efsūn	
füsūs: (163b/22)	ḳıymıḳ, uvaḳ ṭoġramaḳ, suḫreye ṭoymaḳ.	ṭanz, teşnīʿ, ḫayf		
füsūs-kārī: (390b/05)	kemük ve aġaç ḫurdeleriyile muṣannaʿ naḳşlar ile ṣandūḳ ve serīrler ve dolāb ḳapaḳları itdükleri.			
füsürde: (352a/30)	ṭoñmış		puḫtī	
füvr: (117a/06)	mor reng.			
füzūn: (283a/23)	artuḳ		efzūn	
ġāb: (033a/26)	ekşi söz, kāse dibinde bāḳī ḳalan ṭaʿām, artuḳ ḳalup ekşiyen ṭaʿām, arslan yataġı	fāsid	bī-hūde, bīşe-i şīr	
ġabā: (018b/31)	bī-ḫayr			
ġabāj: (156a/23)	öküz boynına geçürdükleri boyunduruḳ, ṣaban			
ġabc: (056a/30)	ṣu irkilen çuḳur yir.		āb-gīr, ġabcī, ġajī	
ġabcī: (389b/15)	ṣu irkilen çuḳur yir.		āb-gīr, küvāb	
ġabġab: (033a/28)	ṣıġıruñ boġazı altında ṣarḳan deri, maḥbūblaruñ eñegi altında olan yumrı			
ġabjī: (389b/16)	bkz. ġarşī.			
ġabūḳ: (192a/21)	gice içilen şarāb, ṣabāḥ içilen şarāb	ṣabūḥ		
gāde: (353b/09)	gölgelik, cimāʿ olınmış ʿavrat.			

ġadeng: (214a/31)	ebleh, vefāsızlıḳ	ḫıyānet.	çirkīn, bī-endām	
ġadreng: (214b/02)	bkz. ġadeng.			
ġadū: (303b/02)	boza.			
ġaf: (189a/17)	ḳıvırcıḳ şaç.		mūy-ı caʿd	
ġafc: (056b/02)	eyü keskün ḳılıç, şu irkildügi çuḳur yir, ṣuṣaḳ.		şimşīr-i āb-dār, āb-gīr	
ġafde: (350a/10)	ḳatı.			
ġafe: (350a/10)	ḳıvırcıḳ ḳuzı kürki			
ġafenc: (056b/04)	ṣuṣaḳ, bulġārīden dikilmiş suñaḳ, ḳalāçū, ḥammāmlarda yunmaġiçün aġaçdan ve baḳırdan olan ṭās, cemʿiyyet ve dügünlerde pişürdükleri yufḳa			
ġafjī: (389b/22)	gölcük		ġabcī, ābgīr	
gāh bī-gāh: (355a/22)	vaḳtlü vaḳtsüz dimek			
gāh gāh: (355a/23)	vaḳt vaḳt dimek			
gāh: (354b/02)	vaḳt, eñek çuḳurı, ḳuyumcılar būtesi, ism-i zamān ve ism-i mekān dimek, güyegü	mesned, manṣıb	taḫt, dāmād	
gāh-gīr: (117b/27)	çamış		ṭavar-ı ḥarūn	
gāhī: (391a/18)	vaḳtī dimek			
ġāj: (156a/21)	büyük aġızlu kimesne	ḥarīṣ		
ġāj ġāj: (156a/22)	ṭarṭaġan		ṭār u mār	
gāj: (156b/07)	şil, şaşı	aḥvel	sāyebān, keling, kej	
ġajāk: (214b/11)	bed-rāyiḥa, ġusak, ġuşak			
ġāje: (349b/21)	ʿavratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılca, ḳan gibi ḳızıl köki olan eñlik didükleri ot		figer	
ġajej: (156a/24)	bir ġāyetde acı otuñ adı			
ġajeng: (214b/12)	gizlü aġlamaḳ āvāzı.			
ġajġaj: (156a/25)	yaban tıluġı			
ġajġajān: (281b/30)	imekleyü imekleyü yürimek.			
ġājġāv: (303b/07)	deñiz ṣıġırı ḳuyruġından at boynuna ṭaḳduḳları ḳotas			
ġajġāv: (303b/08)	bkz. ġājġāv.			
ġajīd: (079a/23)	ol ʿavrat ki ḳızdur diyü ere virdüklerinde ʿavrat çıḳan			
ġajīde: (350a/09)	ḳızlıḳsız olan ḳıza		ġajend	
ġajḳāv: (303b/08)	bkz. ġājġāv.			
ġajm: (244b/13)	heybet, çekürdek ve şīrenüñ içinde olduġı orunuñ ḳabuġu	ḫışm, kīne		
ġāl: (231a/28)	ṭaġlarda ve yabanlarda ḳoyun içün ve sāʾir			

	ḥayvānlar içün itdükleri in, muḥabbet veyā ʿadāvet ile bir nesnenüñ eṭrāfını ṭolanur kimesne.			
gāl: (232a/25)	ḫām yemiş, leşker şınup ḳaçmaḳ, gizlü gitmek	hezīmet		
ġalbe: (350a/11)	ḳarġa, saḳsaġan, yigitlik, ġālib olmaḳ.	izdiḥām	ḳujā	
ġalbekin: (281b/30)	müşebbek ḳapu, içerde olanlar ṭaşrada olanları görür, ṭaşrada olanlar içerde olanları görmedügi derīçe			
ġalbekīn: (282a/01)	bkz. ġalbekin.			
ġalc: (056b/07)	aṣlā açılmaġa ḳābiliyyet olmayan kerh, ḳapu rezesi ve kilīd, deñiz sülügi, kirpi	ḳufl	ḫār-püşt	
ġalcī: (389b/23)	bkz. ġafjī		kevāb	
ġalefc: (056b/14)	ṣaruca eşek arısı, ḳucaḳlamaḳ.			
ġalenk: (214b/13)	kerpiç kesicilerüñ āleti			
ġalġalīc: (056b/15)	ḳıcıḳ, ḳıcıḳlanmaḳ, ḳıcıḳlanan kimesnenüñ ḥareketi ve kelimesi	daġdaġa	ketem-nevā	
ġalġaliçe: (350a/12)	ḳıcıḳ	daġdaġa	ketemtū	
ġalġalīçe: (350a/13)	bkz. ġalġaliçe.			
ġālic: (056a/30)	bkz. ġālīc.			
ġalīc: (056b/18)	ḳılıç			
ġalīçen: (282a/02)	yarpuz	fūtenc	pūzīne	
ġalījen: (282a/04)	ṣuda ve çökekler içinde olan ḳara balçıḳ.			
ġalīlvāj: (156a/26)	bir çaylaḳ didükleri ḳuş		ġīlvāc	
ġalīvāc: (056b/19)	çaylaḳ ḳuşı, devlengec	zaġan	ġalīvāj, ġalīvāje, kūşt-rübā	
ġalīvāje: (350a/14)	çaylaḳ ḳuşı		zaġan	
ġāliye: (349b/27)	ḳaynamış müşg ve ḫoş ḳoḫulı, laṭīf, ḥabeşe ve hind diyārında olur bir ḥayvān, zebād kedisi	zebāde		
ġalmalīc: (056b/19)	bkz. ġālīc, ḳılıç	şevk		
ġalmīc: (056b/18)	bkz. ġālīc.			
ġalt: (045b/11)	yuvalanmaḳ		ġaltīden	
ġalte: (350a/12)	oḳlaġı.			
ġālūk: (214a/25)	ṭop gibi yuşyumrı ve desdegirmi olan her nesne, oġlancuḳlar enigi			
ġam: (244b/22)	ġuṣṣa			
gām: (246a/10)	adım, çeñe, ṭamaḳ, çiynenmiş ṭaʿām, aġaçdan kilīd, ḳapu ardına berkitmek itdükleri aġaç	ḫaṭve, ḫınk	güvārende-i ṭaʿām	
ġamān: (282a/05)	ġammāz, ġamlar.			
ġamend: (079a/25)	ġuṣṣalu		ḫışmnāk.	

ġamende: (350a/18)	ġuṣṣalu		endūh-gīn, ġamnāk, ḫışmnāk	
ġamgīn: (282a/06)	ġuṣṣalu.			
ġam-güsār: (116a/08)	ḳayġudaş, iş ve yoldaş, yār, ögür	enīs		
ġam-güsārī: (389b/24)	yoldaşlıḳ, ögürelik	üns		
ġam-ḫˇār: (116a/06)	ḳayurıcı			
ġam-ḫˇāre: (350a/15)	ḳayurıcı		ġam-ḫˇāre	
ġamī: (389b/24)	ḳayġulu		ġamgīn	
ġamīn: (282a/06)	bkz.ġamgīn.			
ġamlūl: (231b/01)	ḳunāberī didükleri ot, atuñ ülpi.			
ġamlūl: (231b/10)	atuñ ülpi, lif didükleri ot.			
ġammāz: (133a/20)	ġammāzlıḳ, göz ḳaḳmaḳ			Arapça
ġamnāk: (214b/14)	ġuṣṣalu.			
ġamrāt: (045b/11)	ayva	sefercel		
gāmū: (304a/22)	bir nevʿ kürkdür.			
gāmūs: (164b/01)	ṣu ṣığırı	cāmūs		
ġamyār: (116a/09)	esnemek			
ġamz: (133a/20)	ġammāzlıḳ, göz ile işāret itmek.			Arapça
ġamze: (350a/15)	göz ḳaḳmaḳ, kirpik			
ġam-zede: (350a/15)	ġamdan ḫasta olmaḳ.			
ġan: (282a/06)	dibek, yaġ çıḳaracaḳ.			
gān: (284b/09)	cimāʿ, -lar dimek, edat-ı cemʿdür.			
gānā: (020a/24)	ebleh, bī-ʿaḳl.			
ġanc: (056b/21)	çuvāl-ı rengīn, nāz ve kirişme			
ġancāl: (231b/02)	ekşi yemiş.			
ġancār: (116a/09)	eñlik didükleri ot, figer			
ġancāre: (350a/20)	ḳızılca, eñlik		ġancār	
ġancī: (389b/25)	gölcük			
ġand: (079a/25)	keşret ile cemʿ olmış nesne, bāġ budayıcaḳ tahra.			
ġande: (350a/21)	örümcek, büv didükleri zehrnāk böcek, kertenkele, ṣu ḳabarcıġı, ekşī ḫamīr, ḳoḳı	ʿankebūt, ḥabāb	sūsmār	
ġandī: (389b/26)	bulut		ġamām	
ġandīr: (116a/11)	bāġ budaduḳları ālet		tahra	
gāne: (354a/17)	dürlü dimek, -şer dimek.		gūne	
ġang: (214b/14)	bezr-ḫāne dögeri			
gāngāh: (354a/16)	gerdek olacaḳ ev.			
gānī: (391a/13)	ḳocmaġa ḳābil ve müstaʿmel olan ʿavrat ve oġlan.			
ġanīmet: (045b/12)	küffārdan ve aʿdādan alduḳları düyūnluḳ māl		tārāc	Arapça

ġanīne: (350a/25)	bal arısınuñ yuvası.			
ġanūr: (116a/12)	bkz. ḫoften			
ġār: (116a/02)	maġara, defne aġacı yimişi	ḥabbü'l-ġār		
ġar: (116a/04)	rūspī ʿavrat ve hīz oġlan, debe, büyük ev	ʿanīn	ḫāne-i büzürg	
gār: (117b/03)	edāt-ı mübālaġadur.			
ġarāb-ı ablaḳ: (192a/22)	saḳsaġan	ʿaḳʿaḳ	ḳajā	
ġaram: (244b/20)	ḳaḳımaḳ	ḫışm		Arapça
ġarāmā: (018b/31)	bir buçuḳ dāneḳ, iki dāneḳ			
ġarār: (116a/06)	ḳıldan doḳınmış çuvāl			
ġarāre: (349b/30)	ḳıldan olmış çuvāl			
ġarāşīde: (349b/30)	ḫışmnāk, ġażabnāk.			
ġarāve: (349b/31)	ḳıldan çuvāl		ġarāre	
ġarb: (033b/06)	maġrib, oḳ ki atılup bulınmayan oḳ, gözüñ burından yaña köşesinde olan nāṣūr ʿilleti, ḳılıcuñ aġzı, her nesnenüñ kenārı, ḳoġa küleginüñ ġāyet büyügi			Arapça
ġarbāseng: (214b/03)	aġırşaḳ, kemān-kurūhe yuvalıġı.			
ġarbīl: (231b/01)	ḳalbur	ġırbāl		
ġarbūn: (281b/25)	pīş-keş			
ġārcī: (389b/11)	müdām şarāb-ı ṣabūḥī içer kimesne.			
ġarçe: (349b/31)	muḫanneṣ, ebleh		nādān, zebūn	
ġard: (079a/19)	ʿālā yirlerde yapduḳları yay evleri		bād-ġard	
ġareb: (033a/31)	ḳavaḳ aġacı, göz köşesinde olan nāṣūr ʿilleti, gümiş ṣaġraḳ, şarāb, üzüm dānesi, ḳoyunda bir ʿilletdür, burnınuñ ve gözinüñ ḳılları dökülür, ḳoġa küleginden ḥavżla ḳoġa arasında dökülür ṣu, atılan, bulınmayan oḳ, ḳavaḳ aġacı, üzüm dānesi			
gār-efjūl: (232a/23)	yiyletici		tehrīż	
ġaren: (281b/25)	bāng, demdeme, yaşın yaşın ıncḳırup aġlayan kimesne			
ġarenc: (056b/01)	tennūr çengāli			
ġareng: (214b/03)	tennūr çengāli			
ġāret: (045b/04)	yaġma.			Arapça
ġaret: (045b/05)	ḥarf-i şarṭdur, eger gibi.			
ġarġ-āb: (033b/10)	naʿre, gird-āb.			
ġarġançe: (350a/02)	cimāʿa ṭoymaz ʿavrat.			
ġarġāt: (045b/10)	naʿre, girdāb		ġarġāb	

ġarīb: (033b/11)	dārū diyārından ayrılmış, ʿaceb nesne			Arapça
ġāric: (056a/26)	ṣabaḥ vaḳtinde içilen şarāb, ṣabūḥī			
ġarīd: (079a/22)	yanuḳ			
ġarīḳūn: (281b/21)	dāfiʿ-i balġam bir dārū			
ġarīn: (281b/28)	bīşe ve cāygāh-ı şīr.			
ġārişk: (214a/24)	ḳapu ṭayaġı, ṭırḳaz.			
ġarḳ-āb: (033b/10)	ṣuya ġarḳ olmış		gird-āb	Ar.+Far.
ġarḳad: (079a/22)	ṣıçan dikeni, orman			
ġārkūk: (214a/24)	kemān-kürūhe fındıġı			
ġarmā: (019a/02)	bkz. ġarāmā.			
ġarmic: (056a/31)	yarma aşı, çükündür.			
ġarmīde: (350a/02)	ḳaḳmaḳlu, ınçḳırı ınçḳırı aġlamaḳ		ġażabnāk, ġırāşīde	
ġarrān: (281b/23)	añrayıcı yırtıcı cānver	sibāʿ, vuḥūş	mefer-i tīh	
ġars: (163b/02)	ḳaḳımaḳ, salḳım, göregen göz.	ḫışm, melūl, żaʿīf		
ġarş: (176a/05)	kürk pāreleri, ġalle ḫūşesi	ḫışm, melūl, żaʿīf	tündī	
ġarşā: (019a/01)	ḫışm, salġım, yabana atduḳları kürk pāreleri	melūl, żaʿīf	tündī, ḫūşe-i ġalle	
ġarşī: (389b/16)	taḫīl başı			
ġārşink: (214a/24)	bkz. ġārişk.			
ġarūnī: (389b/17)	yonulmadıḳ ḳalem, ḳarġu ḳamış			
ġarv: (303b/03)	ḳarġu ḳamış, sipsi, debbe, fiġān, yonulmaduḳ ḳalem, ġarġara idecek nesne		ġarvā	
ġarvāseng: (214b/08)	bkz. ġarbāseng.			
ġarvāşe: (350a/04)	iplik ve saḫtbān yüzine sürmek içün cüllāhlar ve başmaḳçılar itdügi līf, aġırşaḳ.		ābgīr	
ġaryāseng: (214b/10)	bişi didükleri ṭaʿām			
ġaryūn: (281b/28)	bkz. pīş-keş.			
ġarzād: (079a/21)	rūspī oġlı.			
ġāş: (175b/31)	ġāyetde ḫāliş ve muḫliş dost, ḫalḳuñ ġāyetde sevdügi, iki yüzlü		dü-rūy	
ġaş: (176a/06)	uġunmaḳ, imrenmek, ımızġanmek	iġmā, ḫıyānet		
ġaşāmüşg: (214b/12)	rāmek didükleri terkīb			
ġaşī: (389b/19)	ımızġanmaḳ, uġunmaḳ, imrenmek, ḫoş olmamaḳ, bī-ḫod ve lā-yaʿḳıl olmaḳ	lüfās, ıġmā	ġaş-müşg, rāmek	
ġāşil: (231a/28)	ḫāliş olan nesne, ġāyetde muḫliş dost.			
ġāşiye: (349b/26)	eyer örtüsi.			
ġaşmüşg: (214b/13)	bkz. ġaşāmüşg.			
gāşt: (046a/18)	döndürdi dimek.			
ġat: (045b/05)	ebleh ve yeynicek kimesne, şalaḳa, veḳarsız			

ġav: (303b/09)	gürüldi		āvāze	
gāv: (304a/23)	ṣığır, ṭılsım	ṣevr		
gāvāg: (216a/21)	ortası boş, kefük ve ḳuġur ve yiynicek, çürük ḳoz	mücevvef, müteḫalḫal, mücevvef		
gāv-āhen: (284b/18)	ṣaban demiri.			
ġavāleng: (214b/15)	zerdālū ḳurısı			
gāv-bān: (284b/18)	sığırtmaç, ḍaḥḥāk zamānında bir ulu pādişāhuñ laḳabı			
gāv-çeşm: (246a/28)	öküzgözi didükleri ot ve çiçegi		bahār	
gāv-dem: (246a/30)	ceng güninde çalduḳları bir nevʿ borı, kiçirek surnā			
gāv-dūş: (176b/15)	gönden olan küçük ṣusaḳ, süd ṣaġacak ẓarf, gülek, ṣağılur inek		ṭalib-i cürm	
gāv-duş: (176b/15)	yayıḳ			
gāve: (354a/27)	çivi, ketḫüdā.			
gāvencek: (216a/29)	sāʾir sebze ve et, şeyn ḫıyār		ḫıyār-ı tāze, ḫıyār-ı bād-reng	
gāvers: (164b/01)	ṭarı, çeltik ṭarısı, ḳonuḳ ṭarısı ve ṣūret ṭarısı			
ġāveş: (176a/03)	toḫm içün ḳoduḳları ṣarı ḫıyār			
ġaveşt: (045b/13)	çıplaḳ, ḳaba ṣaba yaban otı	ʿüryān		
gāvezn: (284b/22)	sığın geyigi		gevzen	
ġavġā: (019a/04)	ġavġa.		ġalebe-i aṣvāt	
gāv-ı deştī: (391a/14)	ṣığın geyigi		gevzen	
gāv-mīş: (176b/17)	ṣu ṣığırı	cāmūs		
gāv-mūş: (176b/27)	ṣu ṣığırı, eksimek ve eksilmek, ig didükleri maraż	sīl, sülāl, hülās, seḥāf		
gāv-pār: (117b/26)	süri		hergele, reme-i gāv u ḫar	
gāv-pāre: (354a/19)	ṣığır sürüsi			
ġavr: (116a/12)	ṣarp aġrı, çuḳur yir, her nesnenüñ nihāyeti.		cemiʿ-i şedīd	
ġavrā: (019a/03)	ṣarp aġzı, çuḳur, dip		ġavr	
gāv-reng: (216a/24)	ferīdūn öküzinüñ adı			
gāvsāle: (354a/23)	buzaġu, bir yaşın geçmedik gāv-beçe		gav-sāle	
gāv-şeng: (216a/27)	ögendire		ġāv-şeng	
ġāvşenk: (214a/28)	ögendire, ḫarābe yüz ṭutmuş dīvār			
ġāvşū: (303b/01)	toḫm içün alıḳoduḳları ṭarı		ġaveş	
ġāv-şūy: (389b/14)	toḫm içün ḳonmış ṣararmış ḫıyār		ġāviş	
gāv-tāz: (134b/04)	ṣığır segirdişlü dimek		üslūb ve mekāʾīd-i ḥarbi bilmeyenler	
ġavṭa: (350a/25)	ṣuya ṭalmaḳ			Arapça
ġāvūş: (176a/05)	bkz. ġāveş.			

gāvülcek: (216a/29)	tāze çınār aġacı.			
gāv-zebān: (284b/21)	ṣıġır dili didükleri ot	lisānü'ş-şevr		
gāv-zevān: (284b/23)	bkz. gāv-zebān.			
gāy: (391a/18)	cimāʿ			
gāye: (355a/29)	kān	cimāʿ		
ġayme: (350a/26)	sünger			
ġayzerān: (282a/08)	gögem didükleri yimiş.			
ġāz: (133a/19)	ṭaġılmış, ʿavratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılca figer.		ġāze	
gāz: (134a/25)	ṣındı, çatal, gez, yabanları ve dağları olan in, dām muḳābelesinde ḳoduḳları aġaçlar			
ġazā: (019a/03)	cihād			
ġaẕā: (019a/03)	ḳaṣd			
ġazāle: (350a/05)	güneş, çāştgāh vaḳti, geyik		āfitāb, āhū	
ġāze: (349b/25)	ögendire		bedāz	
gāze: (353b/13)	kümele, kürd ṭāʾifesinüñ alacaḳları, alçacıḳ yapılmış ev, sāybān, duzaġa ḳarşu vażʿ idilen aġaçlar			
gāzer: (117b/12)	bez aġardıcı	ḳaṣṣār		
ġāzġāz: (133a/19)	ṭarṭaġan		tār u mār	
ġāzī: (389b/07)	cān-bāz, mīr ḫusrev-i dehlevī ḫamsesinde iskender ʿacāyib-i maḫlūḳat-ı deryāyı seyr itmek ḳaṣd itdükde ḥukemā āb-gīneden düzdügi bir ev, içine girüp mezbūr evüñ deryāda olan ṣıfatı			
ġazub: (033b/12)	üzüm dānesi ve ḳabuġı, ṣalḳım		unḳūd-ı ʿineb	
ġazvā: (019a/02)	ḳalem-i nā-tırāşīde	yerāʿa		
gebest: (046a/25)	zehr, ḳarġa düvelegi, ebū cehl ḳarpuzı, it ḫıyārı	semm, ḥanẓal		
gebr: (117b/27)	oda ṭapan kāfir, kāfir, ṣavaş güninde giydükleri çuḳal.			
gec-ger: (118a/08)	bkz. gecīr.			
gecīr: (118a/08)	kireççi.			
gec-pez: (134b/08)	kireççi.			
geçle: (355b/20)	ṣaḳsaġan didükleri ḳuş	ʿaḳʿaḳ	ḳajā	
gedā: (020b/04)	yoḫsul	faḳīr, ʿāʾil		
gedāy: (391a/31)	yoḫsul, dilenici	şeḥḥāz	çār-dāk, ḫāne-i zīrīn.	
gedbā: (020b/13)	raḳabe, cīd, dönici	boyun	gerden	
gedk: (216b/09)	şīrdān			
gedye: (355b/30)	dilencilik		gedāyī	

geh: (358a/10)	bkz. gāh.			
gehc: (059a/20)	bkz. güvhenc.			
gej: (156b/15)	ibrīşim, ḳaz, ṣafrā, arşūn, yılġun aġacı, uġrı ve aġraḳ, egri, ṣol		çepe	
gej-engübīn: (285b/12)	başra balı, acı bal, irkek	ṭabʿ		
gejm: (246b/23)	ḳaramıḳ didükleri siyāhca yimiş, gögem, çemen			
gejūnī: (391b/16)	ṭam üsti, ḳamış ev ve üzerine örtilen ḳamış, debbāġlar hegisi			
gelc: (058a/08)	büklüm		şiken, şikenc	
gelle: (357a/23)	süri, yıġın	şelle	reme	
gelū-bend: (081a/15)	boġaz bağı.			
gelū-gīr: (118b/18)	boġaz ṭutıcı, kekre olan nesne.			
gelūvend: (081a/18)	bkz. gelvend.			
gelvend: (081a/16)	bir yirden bir yire armaġan gönderdükleri çerez, ipe dizilmiş incir	ʿunnāb gibi mürsele		
genc: (058a/17)	ḫazīne, defīne		gencūr, gencīne	
gence: (357b/05)	çeñesi altı şişmiş eşek, hegbe, ʿacemde bir şehr adı		ḫurçīn, ḥaḳībe	
genc-i bād-āverd: (081a/22)	bī-zaḫmet ü meşaḳḳat ele gelen defīne ve ḫazīne, ḫusrev-i pervīz bin hürmüz bin enūşirevānuñ eline giren ḫazīnedür, ʿilm-i mūsīḳī perdelerinden bir perdenüñ adı		bād-āverd	
genc-i şāygān: (286a/25)	pādişāhlar defīne idüp ḳoduḳları çok māl.		şāygān	
genc-i şāygānī: (392a/01)	ḫazīne-i zerrīne adı, ḫusrev-i pervīz zamānında ʿāmme-i reʿāyādan biri cüft sürerken bulduġı ḫazīne.			
gencīne: (357b/08)	ḫazīne, kīlār.			
gencūr: (118b/27)	ḫazīne, ḫazīne-dār			
gend: (081a/24)	murdār ḳoḳı, murdār ḳoḫulu nesne	ʿārıż, maʿrūż		
gendā: (021a/16)	murdār ḳoḫu, murdār ḳoḫulu, falcı ve feylesof ve dānā	neten, münetten		
gendāmūye: (357b/08)	murdār tü	zuġb		
gendāne: (357b/09)	kendene didükleri ot			
gende: (357b/17)	ḳarı ve ḳoca, ḳoḳar nesne, yaramaz			
gende-çāh: (357b/18)	avcı kümelesi.			
gendelāş: (177a/27)	yiydüren didükleri ot, yiydin yumurda, ḳoḳmuş yatur leş			
gendeme: (357b/11)	buġdayıḳ ve sigil	şüʾlūl		

gende-müy: (392a/07)	murdār tüy.			
gendenā: (021a/20)	kende didükleri ot	kürrāṣ		
gendüle: (357b/14)	balçıġıla ve tersile ördükleri, içine kepek ve terke ṭoldurduḳları büyük küp, büyük ġılle sepedi, ḳart er		ketür, puḫte	
gendüme: (357b/16)	buġdayıḳ, sigil		gendeme	
gendüm: (247a/12)	buġday	ḫanṭ		
gendümek: (217b/14)	ṭılaḳ		çīz	
gendüm-gün: (286a/27)	buġday añlu	esmer		
ger: (118a/13)	uyuz ʿilleti, edāt-ı fāʿil, -ci dimekdür.	cereb		
gerāz: (134b/11)	aġzı ṭar olan müsāfirler maşrabası.			
gerçeġü: (304b/18)	yelve didükleri ḳuş.			
gerd: (080b/24)	toz		ġubār, gerd	
gerd-ā-gerdān: (285a/12)	dönegen			
gerd-ālūd: (081a/05)	tozlu, toz renglü			
gerdān: (285a/11)	dönici ve döner			
gerdāne: (356a/10)	ḫalḳa kerdenesi.			
gerdbān: (285a/13)	naḳīb, mehter, cennet aġacı, göñlek yaḳası.			
gerden: (285a/14)	boyun	raḳabe		
gerdenāy: (391b/01)	kebāb demiri, ḳopuz burġusı, pırlaġuç, oġlancuḳlara yürimek içün düzdükleri çıḳrıḳ		gerdenā	
gerden-bend: (081a/05)	boġmaḳ, boyun baġı.	ḳilāde		
gerdendān: (285a/16)	aşınmış diş.			
gerdene: (356a/11)	bkz. gerdāne.			
gerden-keş: (177a/06)	mütekebbir, muʿaccib			
gerdī: (391b/03)	sebzelikler			
gerdīde-pelek: (216b/19)	göz ḳapaġınuñ devri.			
gerdiş: (177a/05)	döniş.			
gerdkār: (118a/19)	yaldaḳlanup aldayıcı kimesne	cāblūs		
gerdnā: (020b/15)	kebāb demüri, şīḫ, ḳopuz burġusı, sāz āletinüñ biri, bir nevʿ oyun, pırlaġuç, oġlancuḳlara yürimek ögretmek içün düzdükleri çıḳrıḳ	suġlī, melve, ḫāl, derrāḥ		
gerdūn: (285a/16)	gök, ḳañlı	ʿacele	felek	
gerdün: (285a/15)	ḳalbaḳ			
gerestūn: (285b/03)	ḳabbān		kebbān	
gergāh: (356a/19)	uyuz.			
gergeden: (285b/03)	bir maʿrūf ve meşhūr cānver adı, yırtıcı			

	ḳuşlardan bir nevʿ ḳuş, zengbār vilāyetinde bir daġ adı			
gergen: (285b/07)	uyuzlu kimse.			
kerger: (118a/20)	ḥaḳ teʿālā celle celālehununñ esmāsındandur, yan			
gergīn: (285b/07)	gergmān.			
gergmān: (285b/06)	ḳara yonca didükleri ot		ḫandḳūḳ	
gerī: (391b/09)	evlek, dönüm yir, uyuzluḳ.			
gerihdān: (285b/11)	ziyāde ışırıcı dimek.			
gerīş: (177a/10)	keler didükleri cānver.			
gerjmān: (285a/22)	gök, ʿarşuñ adı		āsmān, pārsāyān	
germ: (246b/13)	ıssı	ḫār, ḫar		
ger-māhī: (391b/04)	yayın balığı.			
germā: (020b/20)	ıssı vaḳti fāżıl-ı muḥaḳḳik böyle taḥḳīḳ eylemişler ki germā			
germābe: (356a/20)	ılı ṣu, ılıca	ḥammām		
germā-būden: (285b/07)	ḥammāmcı.			ebun-naẓīf
germ-ā-germ: (246b/22)	ḳatı ıssı dimek			
germāve: (356a/21)	bkz. germābe.			
germdāne: (356a/22)	ḳurtbaġrı didükleri aġacuñ yimişi	metnān		
germe: (356a/23)	ıssı itmek, aḳ itmek, tīz irişen yemiş, evzāndan bir buçuḳ dānek, iki dānek			
germgāh: (356a/23)	ıssı yir, ıssı vaḳt.			
germ-ḥīz: (134b/09)	çāpük ve cüst, pür-fen.			
germī: (391b/05)	ıssılık.			
germiş: (177a/08)	ḳızġınlıḳ.			
germ-sīr: (118a/24)	hevāsı ġāyetde ıssı olan yir			
gerne: (356a/24)	eger degil ise ve yoḫsa dimek.			
gerūger: (118a/22)	bkz. gerger.			
gervān: (285b/08)	baġırtlaḳ ḳuşı ve toy ḳuşu, toya beñzer bir ḳuş, gice ile uçar bir ḳuş			
gerzbān: (285a/22)	ʿarş, felek.			
gerze: (356a/12)	ışırġan cānver			
gerzem: (246b/06)	balta			
gerzen: (285a/26)	cevāhirile tāka muraṣṣaʿ bir nīm tāc, cevāhir ü altun keşretinden giymege başları taḥammül olmamaġın altun zencīr ile taḫtları üzerine bir vechile aṣa ḳoduḳları büyük tāc, ḳalpaḳ, dürlü dürlü naḳşlar ile dikilmiş yular, balta		teber	

gerz-i deştī: (391b/15)	yaban hevīci	ḥızāb		
gest: (046b/08)	çirkīn, gök ile ḳızıla māʾil bir gevher	ḳabīḥ		
geş: (177a/11)	güzel, müstaḥsin nesne		şādān, nāzān, nāzik, nāz, şīve	
geşen: (285b/26)	çoḳ, aġaç çoḳlıġı ve leşker çoḳlıġı, teke, keçinüñ erkegi	keşīr		
geşt: (046b/14)	bir ḥālden bir hāle dönmege dirler.	seyr		
geşte: (356b/09)	muḥkem beste, donmuş ve ölmüş			
gev: (304b/27)	çuḳur yir, boy	meġāḳ, ḳad, ṭāḳat.	vemede	
gevder: (119a/08)	çavdar			
geven: (286b/15)	ʿalef		ḫārdār	
gevencī: (392a/08)	ʿazīz, şerīf, ʿaẕīmü'l-mekān olan kimesne.			
geveste: (358a/03)	ebū cehl ḳarpuzı, it ḫıyārı		gebest	
gevger: (119a/09)	uyuz	cereb		
gevher: (119a/12)	cevher			
gevher-i āb-gīne: (358a/09)	perveze, gökçe ṣırçalu ṭaş.			
gevherī: (392a/09)	eyü aṣıllu dimek		cevherī	
gevher-tāb: (034b/02)	dülbend, dirlik, bir nevʿ mıḳnaʿa			
gevher-tāv: (305a/01)	ʿavratlar giydükleri ince terlik	muḳannaʿa		
gev-i āteş: (177a/30)	ocaḳ çuḳurı.			
gevist: (047a/05)	yan başı gelmek	āsīb		
gevjid: (081a/29)	ṭoñuzlan ḳurdı			
gevlān: (286b/15)	ḫużuż didükleri ʿuṣāre	ḫavlān		
gevme: (358a/04)	yıġın, küme küme, yıġın yıġın dimek		tūde	
gevpāre: (357b/26)	süri, ṣıġır ve eşek ve sāʾir ḥayvān sürisi		hergele, gāvpāre	
gevr: (119a/10)	gebr, mecūsī ve kāfir			
gevsāle: (357b/31)	bir yaşın geçmedik buzaġu		gāv-sāle	
gevz: (134b/26)	ḳoz	cevz		
gevz-çihr: (119a/11)	ḳuyruḳlı yılduz.			
gevzen: (286b/06)	ṣıġın geyigi, yaġmurca geyigi, dülbend börki, aġıl		ḫabāk	
gevz-herr: (119a/11)	felek		cevz-herr	
gevzīd: (081a/31)	bkz gevjīd.			
gevzīne: (357b/31)	ḳozlu ḥalvā.			
geyānḫ˘āre: (358a/16)	ferr, revnaḳ		verc	
geycūr: (119a/19)	ḫazīne-dār		gencūr	
gez: (134b/14)	arşun, çatal, oḳ, yay gözi, yılġun aġacı	ẕirāʿ, ṭurfāʾ		

gezān: (285b/11)	ziyāde ışırıcı			
gezāy: (391b/12)	ışırmaḳ		güjend	
gezenbū: (304b/19)	kirenī, başra balı			
gezengū: (304b/20)	gezenbū.			
gez-engübīn: (285b/13)	bkz.gej-engübīn.			
gezer: (118b/03)	hevīc	cezer	keşīr	
gezm: (246b/25)	şular ve ḥavżlar eṭrāfında biten sebze ve tāze çemen.	ebū muḳāti		
gezmāzek: (217a/15)	yılġun ḳozaġı		kezmāzec	
gezne: (356b/05)	ışırġan didükleri ot	encere		
gezyet: (046b/06)	baş ḫaracı, çıban			
ġıçek: (214b/20)	kemānçe gibi ıḳlıḳ didükleri sāz		ġīçek	
ġıl: (231b/05)	buḳaġu ve bıçḳu, ḫatmī didükleri ot	ġısil		
ġılāle: (350a/28)	zirh altına giydükleri ḳısacıḳ gönlek			
ġılc: (056b/27)	dügüm		girih, ġalc	
ġılīcan: (282a/09)	yarpuz.			
ġılījen: (282a/10)	şuda ve çökeklerde olan ḳara balçıḳ.			
ġılīvāc: (056b/27)	çaylaḳ ḳuşı			
ġınc: (056b/28)	nāz, kirişme, uca	sürīn		
ġırāş: (176a/09)	kürk pareleri.			
ġırbāl: (231b/04)	galbīr.			
ġırī: (389b/26)	ġavġā, āvāz ile aġlamaḳ.			
ġırinc: (056b/26)	yarma, yarma aşı			
ġırīv: (303b/10)	feryād ve fiġān ve āvaz ile aġlamaḳ.			
ġırīvān: (282a/09)	feryād ve fiġān iden kimesne.			
ġırḳad: (079a/27)	sincān, şıçan dikeni			
ġırvāşe: (350a/27)	şūf āletlerindendür.			
ġıs: (163b/03)	kediyi yaʿnī çetigi daʿvet idüp ḳıġırmaḳda ḳullanduḳları şavt, pis pis sözi.			
ġısil: (231b/05)	ḫaṭmī didükleri ot	ḫıyānet		
ġış: (176a/09)	ḫıyānet			
ġışāmüşg: (214b/16)	rāmek, zaġal ḳaṣd idüp miske ḳatduḳları.			
ġışe: (350a/27)	miske ḳarışdurduḳları bir siyāh nesne		ġışāmüşg	
ġışemüşg: (214b/18)	bkz. ġışāmüşg.		ʿış-ı ḫıyānet	
ġışmüşg: (214b/17)	bkz. ġışāmüşg.			
ġıv: (303b/12)	gürüldi		āvāze, ġav	
ġıẓā: (019a/06)	yiyecek	ṭaʿām		

ġībe: (350a/30)	üzerine dürlü dürlü naḳşlar olınmış bilik.			
gīc: (058b/07)	bkz. kinkāc			
ġīçek: (214b/23)	bkz. ġıçek.			
gīfer: (119b/17)	cezā, ʿivaż, mükāfāt; tam yuvalaġı, kīn ṭutmaḳ, pişmān, öceşmek			
gīhe: (359a/09)	bögürtlen didükleri diken	ʿulleyḳ		
gihīn: (287b/20)	gihter, serçe barmaḳ	aṣġar, ḫınṣır	gihter	
gihterīn: (287b/18)	her nesnenüñ kiçiregi		ṣīġa-i nisbet	
gihyān: (287b/18)	eyüñli didükleri ot, ayı ḳulaġı	fāvāniyā, ʿūdū'ṣ-ṣalīb	gihyānā	
ġīj: (156a/26)	göti üstine sürünmek.			
gīj: (157a/04)	çam aġacı	ṣanavber		
gijīr: (119a/29)	bkz. gizīr.			
gil: (232b/30)	balçıḳ ve ṭopraḳ			
gīl: (233a/01)	vilāyet-i ʿacemde bir ṭāʾife-i meşhūre adı, bahādur			
gil-āb-dān: (287b/16)	ḳılābdān.			
gilc: (058b/04)	gelc ve aḥmaḳ	muʿcib	pālān	
gilçe: (358b/12)	bıldırcın	semāne	vertīc	
gildān: (287b/16)	içine gil ḳoduḳları maʿrūf ẓarf.			
gilger: (119b/06)	balçıḳçı.			
gil-gūy: (392a/27)	soḳāḳları ve maḥallelerde ṭavar ayaġından özlenüp ḳalmış balçıḳ.			
gil-ḫordenī: (392a/26)	ṭabāşīr ṭoprağı.			
gilhūn: (287b/17)	kesiklü yir.			
gil-i surḫ: (063b/09)	aşı toprağı.			
gil-i şaḫ: (063b/09)	özli balçıḳ.			
gilīde: (358b/16)	ṭaġılmış		perīşān	
gilīm: (247a/24)	ṣof, ḥırḳa.			
gilīm-gūş: (177b/07)	ʿarṭanīsā didükleri dārū, ʿarṭanīyā dirler bir dārū		felār, gilīm-pūş	
gille: (358b/13)	şikāyet			
gil-teng: (217b/30)	ṣovuḳ balçıḳ.			
gīn: (287b/31)	-lı dimek, edāt-ı nisbetdür			
gīr: (119b/10)	her köklük			
gīr: (119b/12)	görk			
gīrā: (021b/21)	ṭutaġan			
girāhūn: (287b/08)	aʿlām-ı ricāldendür.			
girān: (287a/30)	aġur	ṣaḳīl		
girān-cān: (287b/07)	uġursuz	ṣaḳīlü'd-dem	bed-baḫt	
girāne-kūh: (358a/22)	büyük ṭaġ			
girān-güş: (177b/02)	aġır ḳulaḳlı, ṣaġır	aṣam	güş-ı girān	
girānī: (392a/22)	aġırluḳ, ḳızlıḳ.			
girānīde: (358a/22)	eskici.			

girān-māye: (358a/21)	aġır, bahālu, ulu aşıllu.	ẕī-ḳıymet		
girāşīde: (358a/20)	perīşān, āşüfte			
girāy: (392a/18)	meyl eylemek, varmaḳ ve ḳorımaḳ, yönmek eglemek, bir nesneyi aġır mıdur diyü ṣallamaḳ.			
girāyed: (081b/08)	bkz. pīçīden.			
girc: (058a/27)	bir nesneden kesdükleri bir pāre.	ḳuvāre		
gird: (081b/09)	degirmi, çevre, cemʿ olmaḳ, dügüm	müdevver, dāʾīre		
gird-āb: (034b/06)	deryāda olan çevlik, egrik			
gird-ā-gird: (081b/31)	çepçevre ve iki ḳat dimek			
girdāne: (358a/24)	oġlancuḳlar çıkrıġı.			
gird-bād: (081b/19)	ḳaşırġa			
gird-bād: (082a/01)	ḳaşırġa	zevbaʿa, ceʿūl	bād-ı gird	
girdbāde: (358a/24)	ḳaşırġa		gird-bād	
gird-bāl: (232b/29)	ḳaşırġa		gird-bād	
gird-bālīn: (287b/08)	degirmi yaṣduḳ		gird-bāliş	
gird-bāliş: (177b/03)	degirmi yaṣdıḳ.			
girde: (358a/27)	maʿrūf yufḳacuḳ ekmek			
girde-ber: (119a/27)	dülger āletlerindendür, bıçaḳī, girdeburun			
girde-kūh: (358a/28)	gird memleketinde bir meşhur mevżiʿüñ adıdur.			
girdenāy: (392a/22)	dizüñ aġırşaġı, yumrı olan her nesne			
girde-pīç: (058a/29)	çevre almaḳ, ṭolanmaḳ, aşçılar otınuñ toḫmı.			
girdigān: (287b/09)	ḳoz	ceviz		
girdūy: (392a/25)	çetüñ ḳoz.			
gired: (081b/30)	bkz. gīred.			
girem: (247a/22)	bkz. gīrem.			
girenc: (058a/30)	yaḳa oyundısı, buruşuḳ, çörek otı, birinc	girc, şūnīz	gażabnāk	
gīrenc: (058b/10)	ġażabnāk, aġaçdan sarımsaḳ dögeci			
girev: (305a/05)	öc, ṭutu	rehn		
girevīde: (358a/31)	inanıcı, iʿtiḳād idici	müʾmīn		
girī: (392a/25)	bkz. gīrī.			
girīb: (034b/16)	yaḳa, uyuzluḳ	ceyb	girī	
girībān: (287b/15)	yaḳa	ceyb, cirriyān		
girīc: (058b/02)	girc, kerbic, evden bölme, kiçirek örtme			
girīd: (082a/03)	ṭutuñ dimek		gīrīd	
girift: (047a/08)	ṭutdı dimek	cürm	günāh	
giriftār: (119a/29)	ṭutsaḳ.			
girifte-dem: (247a/21)	ḍayḳu'n-nefs marażı.			
girih: (358b/01)	dügüm, örümcek evi, dügme	ʿuḳde		
girih-ten: (287b/12)	tırtır didükleri böcek, sümükli böcek, örümcek		īrkākiyā	

	aġı			
girīv: (305a/06)	dönüm	cerīb		
girīvān: (287b/16)	bkz. girībān.			
girīve: (358b/03)	bileñ, kiriş, bir arḳurı ṭaġ, yoḳuş, çetüñ yol, şarpça ṭaġ depecügi, yaka, aġıl			
girīvend: (082a/05)	demregü ʿilleti.			
girīz: (134b/30)	ḳaçma, sālār-ı leşker, tīr		kerīġ	
girīz-gāh: (358b/02)	ḳaçacaḳ yir	maḳṣad		
girūgān: (287b/11)	dutı, rehin ḳomaḳ, öc			
girvend: (082a/02)	aġızda çıḳan uçuḳ, demregü ʿilleti		pālvā	
giryān: (287b/14)	aġlaġan dimek	fedā, ḳurbān		
girye: (358b/07)	aġlamaḳ			
ġīrzād: (079a/28)	rūspīden ṭoġmış		ġarzād	
gīstān: (287b/27)	mengene	miʿṣara		
gīsū: (305a/13)	saç bölügi			
gīsū-bend: (082a/11)	saç baġı, güzel ṭon	ḳarāmul		
ġīşe: (350a/30)	ḥaşīr otı gibi bir ot			
gişvāyed: (082a/07)	minūçehrüñ nāmdār pehlivānlarından olan sām bin nerīmān yārānlarından güderzüñ babası			
gīt: (047a/22)	ḥayrān, bal arusı.			
gītī: (392a/31)	dünyā			
gītī-ārā: (021b/18)	cihān bezeyici, ḫoş rāyiḥalu bir nevʿ gül			
gītī-ārāy: (392b/01)	cihān bezeyici, ḫoş rāyiḥalu bir güldür			
gītī-nümā: (021b/20)	bkz. āyīne-i iskenderī, bkz. āyīne-i gītī-nümā.			
ġīv: (303b/13)	bkz. gīv.			
gīv: (305a/18)	bahādur, keykāvus bin keyḳubād pehlivānlarından bir maʿrūf u meşhūr pehlivān adı, güderz bin kişvād oġlı, rüstem-i zālüñ güyegüsi, mārūl			
gīve: (359a/05)	iplikden örilmiş bir nevʿ ayaḳḳabı			
giyā: (021b/14)	ot		nebāt	
giyāh: (358b/27)	ot		nebāt	
giyāh-şetīr: (119b/09)	deve yidügi bir nevʿ ot			
giyāḫūn: (287b/22)	bir kimesne bir kimesneyi kendüye muṭīʿ vü münḳād itmekiçün söyledügi mülāyim ve laṭīf söz, ṭatlu söz, āheste āheste iş işlemek.			
giyāh-zār: (119b/08)	otlaḳ, ot çoḳ olan yir			

giyār: (119b/06)	kāhillik, neşāṭıla sevinü sevinü erinmez sözin ve kāhillik itmek sözin dimek		bī-giyār	
giyeh: (359a/08)	ot, maṣṭakī ṣaḳız		giyāh	
gizīr: (119a/29)	sālār ve vezīr.			
gizyet: (047a/11)	cizye	ḫarāc		
ġonçe: (350b/20)	gül dügmesi ve çiçek ṭomurcuġı, ṣu ḳabarcıġı	ḥabāb		
gū: (305a/31)	çevġānıla çeldükleri ṭop, büyük merdāne, güften lafẓından ṣīġa-i emr			
ġubār: (116a/13)	toz.			
ġubār: (133a/21)	boyunduruk, ṣaban, ögendire		büdāz	
ġubāze: (350b/01)	boyunduruḳ, ṣaban, ögendire		ġubāz, bedāz	
ġūc: (056b/29)	ḳoç, ḳoyunuñ erkegi	kebş		Türkçe
ġūçe: (350b/25)	bednūs ibigi.			
gūderz: (135b/14)	īrān pādişāhlarından keyḳubād serdārlarından kişvād oġlı meşhūr dilāver			
ġudud: (079a/28)	biz, ur	ġudde, ḳarīşe		
ġūġū: (303b/15)	gügercin	ḥamām	kebūter	
ġūje: (350b/28)	panbuḳ ḳozaġı, çam ḳozaġı			
gūj-kānī: (393b/01)	saḫtiyān.			
ġujm: (245a/01)	inek memeleri		ġajm	
ġūk: (214b/27)	ḳurbaġa		çāz	
ġul: (231b/06)	ādeme ve ata urduḳları baġ.			
ġūl: (231b/11)	dīv-i beyābānī, ḳoyun aġılı, oġul		ḥarām-zāde	
gūl: (233b/03)	taslaḳ, uvaḳ ṭaşlı ḳaparlı yir, sazan balıġı	ebleh	nā-dān, deryāçe	
gūlāc: (059a/12)	nişāstadan yufḳacuḳ varaḳlar idüp anı gülāb ve misk ile ḳat ḳat döşedükleri, arasına şeker ile bādāmı dögüp ḳarışdurup ḳoduḳları bir nevʿ ḥalvā			
gulāl: (233a/16)	depe.		miyān-ı ser	
ġulām: (245a/02)	ḳul, oġlan			
ġulām-bāre: (350b/07)	leyl ve nehār oġlan sevdāsında bī-ḳarār olup şerʿ-i şerīf ü ḥikmet-i muḫālif ḥareketler iden bed-gevher ve fāsid ve bed-girdār olan kimesne			
gūlānic: (059a/15)	bkz. ġulāc.			
ġulbe: (350b/13)	alaca ḳarġa, saḳsaġan	ʿaḳʿaḳ	kelāġ-ı pese, kelāje, keḥale, ḳujā	
gūle: (360b/31)	kelep		ṭaleb bā-keleb	

ġulġul: (231b/08)	ġavġā, dile düşmek, ṣurāḥīden ḳadeḥe dökilirken çıḳan ṣavt-ı ṣarāb	ġalebe, ḥalālūş, ḥikāyet, ṣurāḥī	ḳahḳaha-ı kebg	
ġulġulçe: (350b/17)	ḳıcık	daġdaġa		
ġulġule: (350b/18)	ġavġā	ġalebe		
gūl-ḥāc: (059a/16)	yayan ḥācī.			
gūl-ḥacc: (059a/16)	bkz. gūl-ḥāc, ḥacc erkānın bilmeyen ḥācī			
ġūlīn: (282a/10)	kūçek.			
ġulū: (303b/14)	mübālaġa, ġavġā	ġalebe		
gūmen: (289a/17)	ügi ḳuşı ve añıt ḳuşı			
gūn: (289a/19)	kelimenüñ āḫirine lāḥiḳ olan edāt-ı teşbīh, yaġız			
gūnā: (022a/14)	günāh			
gūn-ā-gūn: (289a/28)	dürlü dürlü dimek.			
ġunc: (056b/29)	nāz, kirişme, cüvān.			
ġuncār: (116a/17)	ʿavratlar yüzlerine sürdükleri figer, eñlik		gül-gūne	
ġuncāre: (350b/19)	eñlik		gül-gūne, ġancāre	
ġund: (079b/03)	ġalebe, keşret ile olan cemʿiyyet			
ġunde: (350b/21)	örümcek, kertenkele, bö didükleri böcek			
ġundeber: (116a/18)	bāġ budayıcaḳ dehre			
gūne: (361a/03)	dürlü, reng			
gūne-dıraḫt: (047b/29)	aġacuñ dibi.			
gūn-e-gūn: (289a/30)	bkz. gūn-ā-gūn.			
ġunūde: (350b/22)	ımızġanmış, uyumuş	rāḥat	āsāyiş	
ġunūz: (133a/23)	uyumaḳ			
gūpār: (120b/27)	süri		hergele, reme-i ḫar u gāv, gūpāle	
gūple: (360a/26)	ṣu ḳabarcuġı	ḥabāb, ḳufl, aḥdeb	kūzpüşt	
ġur: (116a/13)	yaban ḳoyunı, āhū, debe, ḫāyesi şişmiş dimek, türklerden bir ṭāʾife	heybet	mīş-i kūhī	
ġūr: (116a/18)	leşker, semerḳanda ḳarīb bir mekānuñ adı			
gūr: (121a/02)	ḳubr, ḳolan, yaban eşegi, ocaḳ, selāṭīn-i fürsden dördinci ṭabaḳa sāsānīlerden bir pādişāhuñ laḳabı, yezdicerd eşīm oġlı behrām	ʿişret, baḫīl	neşāṭ	
ġūrbā: (019a/08)	ḳoruḳ aşı.			
ġurd: (079b/03)	bkz. ġudud, biz		ġuduh	
ġūre: (350b/25)	ḳoruḳ, panbuḳ ḳozaġı	ḥuşrum		
gūre: (360b/08)	ḳolan, yaban eşegi, ocaḳ, ḳuyucı, demürci ocaġı, sīl ḳazduġı yir			
gūre-ḫar: (121a/09)	yaban eşegi.			
gūrg: (218b/16)	yavrılı ṭavuḳ.			

gūr-gendüm: (247b/09)	ṣıġır mantarı			
gūr-giyā: (022a/21)	ayruḳ didükleri ot		gūr-giyāh	
ġurī: (389b/28)	bir ṣanemüñ adı, baʿżı nādān ḫalḳuñ büt gibi ṭapduḳları bir aġaç			
gūrī: (393a/28)	ʿişret, şādīlıḳ, şinlige gitmek		neşāṭ	
gūristān: (289a/03)	maḳbereler dimek.		deşt-senvā	
ġurm: (244b/24)	yaban ḳoyunı, yaban ḳoçı, ayruḳ ḳoçı, ḳoç, geyik	heybet	ġurm-i deştī, āhū	
ġurmec: (056b/29)	bkz. ġarmec			
ġurmūk: (214b/23)	ḫarkeş		cürmūḳ	
ġurr: (116a/16)	bkz. ġur, ḫāne-i büzürg			
ġurre: (350b/05)	gök gürlemek, cānver gürleyüp gümürdemek.		derrende	
ġurş: (176a/11)	çaġırmaḳ, naʿre urmaḳ, ıñranmaḳ.			
ġurunbe: (350b/04)	āvāz-ı ḳavī ile çıġırmaḳ, naʿra urmaḳ		ġurunbeş	
ġurunbiş: (176a/11)	boġazdan gelen āvāz-ı ḳavī, añırmaḳ			
ġurūnī: (389b/27)	ḳarġu		ġarūnī	
ġurv: (303b/14)	debe olan kimesne		ġur	
ġūrvā: (019a/08)	bkz. ġūrbā.			
ġusāk: (214b/24)	aġız ḳoḳısı, nā-ḫoş			
gūsfend: (082b/20)	bkz. gūspend.			
gūspend: (082b/17)	ḳoyun ve keçi cinsi			
ġūş: (176a/13)	oḳ ve eyer ṣaġraġın düzdükleri ḫadeng aġacı, ḳoyun ḳıġı, ḳurı ṣıġır tezegi	ġalle, cille	ḫūşe	
gūş: (178a/11)	ḳulaḳ, bıyıḳ, fürs aylarınuñ on dördinci güni, yayıḳ	uẕin, seblet, cūş		
ġūşā: (019a/08)	ṣaḥrā ve beyābānlarda dökilüp ḳurumuş arpa ve buġday, başaḳ			
ġuşa: (350b/07)	ʿanberīne			
gūşābe: (360b/22)	kūftelü ve ḳıymalu şūrbe, etlü şūrbā		gūşt-ābe	
ġūşād: (079b/04)	behāyim, ḥayvān yatacaḳ yir		şevġā	
gūşād: (082b/21)	ḫabṭiyāna didükleri ot			
ġuşāk: (214b/25)	bkz. ġusāk.			
gūşāleng: (218b/18)	ṭurna ḳuşı.			
ġūşāy: (389b/29)	üzüm salḳımı, arpa ve buġday başı, başaḳ, tezek			
ġuşbe: (350b/06)	murdār ḳoḫu, aġız ḳoḫusı		ġuşnāk	
ġūşe: (351a/01)	bkz. ġūşne, ḳayın aġacı, buġday başı.			
gūşe: (360b/29)	bıcaḳ ve ḳap ḳacaġun ḳulpı, ilik.			
ġūşeng: (214b/26)	ögendire			
ġūşet: (045b/19)	çıplaḳ	ʿüryān		

gūş-güẕār: (360b/28)	işidici dimek			
gūş-ḫaye: (360b/27)	bkz. gūşt-ḫāye.			
gūş-ı pīl: (233a/31)	pīl-gūş		sūsen-i āzāde	
gūş-m: (393b/03)	uvacuḳ yılan başı, merçemenem ḳulaġı didükleri aḳça boncuḳ			
gūş-māl: (233b/01)	ḳulaḳ burmaḳ	teʾdīb		
ġūşne: (350b/29)	bir nevʿ ṭuzluraḳ mantar, bir dürlü çıġan			
gūş-serāy: (393b/01)	her işitdügini añlayup unutmayan kimesne			
gūşt-ābe: (360b/23)	bkz. güşābe.			
gūşt-āgende: (360b/24)	börek.			
gūşt-āve: (360b/24)	gūşt-ābe			
gūşt-ḫaye: (360b/25)	ayaḳları uzun bir nevʿ böcek, merçemnem ḳulaġı, buşı didükleri böcek, kene			
gūştīn: (289a/12)	etlü.			
gūş-vār: (121a/12)	küpe	ḳurṭa, laẕaḳa, raʿşe	gūş-vāre	
gūş-vāre: (360b/27)	küpe	ḳurṭa	dürr-i yek-dāne, gūş-vār	
ġut: (045b/15)	ġat			
ġūt: (045b/19)	bkz. ġut, yeyni ḫafīf ot.			
ġūte: (350b/24)	ṣuya ṭalmaḳ		mevc-i āb-ı ġavṭa	
ġutfeje: (350b/03)	ʿacemī dimek			
ġūṭa: (351a/02)	bkz. ġūta.			
gūve: (361a/04)	ḳuduz	necis, ġāʾiṭ		
guved: (082b/22)	gūyed dimek.			
gūvedān: (289b/07)	müsterāḥ.			
gūveer: (121a/17)	gevher			
kūhāmūnī: (393b/08)	oġlancuḳlar oyunlarından bir luʿb			
gūveīn: (289b/10)	seyl uġraduġından çuḳur yir.			
gūvhec: (059a/17)	aluç, biryedim ve çilek	zuʿrūr	kehc, kehnec	
gūvhenc: (059a/19)	bkz. gūvhec, it burnı erügi, igde yimişi.			
guvherī: (393b/13)	bede, eyü aşıllu	ʿavż		
gūy: (393b/22)	çevgānıla çeldükleri ṭop			
gūyā: (022a/22)	söylegen dimek, diyesin ve ṣanasın dimek, eyitmek, bülbül			
gūyende: (361a/10)	söyleyici, ʿilm-i mūsīḳīden eṭvār-ı maḳāmātı seyr eyleyici.			
gūyenī: (393b/24)	ölçek	ḳafīz	gūyec	
gūyer: (121a/22)	ölçek	faḳīr	zemīn-i şūre	
gūy-ı engel: (233b/08)	ilige geçmiş dügme.			
gūyī: (393b/26)	diyesin ve ṣanasın dimek			

gūyiş: (178a/17)	eyidiş dimek.			
gūz: (135b/16)	ḳoz, oṣuruḳ	cevz	tīz	
ġuzā: (019a/07)	etrāk-ı bī-bākdan bī-meẕheb ḳan döküci bir ḳavm			
gūzān: (289a/10)	kürtün, devenüñ hevidi altına urduḳları çul.		kebre	
gūz-çihr: (121a/10)	ḳuyruḳlı yılduz		gūz-çihre	
gūzehr: (121a/11)	ḳuyruḳlu yılduz.			
gūzen: (289a/09)	ṣıġın geyigi			
gūzer: (121a/10)	gürz, başmaḳ astarı		ġalbīr	
ġuzz: (133a/23)	etrāḳdan ḫūn-rīz ve bī-bāk bir ḳavm			Türkçe
güdāş: (177b/18)	çār-pālaruñ aḳsırması		ʿaṭse-i çār-pāyān	
güdāyiş: (177b/18)	göbek burısı.			
güdāz: (135a/06)	erimek, erit ve eridici dimek.			
güdāziş: (177b/17)	ig didükleri maraż	ẓūbāb		
güder: (119b/29)	kādī aġacı			
güderiş: (177b/19)	ẓulmden iñlemek	teşnīʿ		
güfrāy: (393a/14)	çiçek ḳalġucı		güfrā	
güft ü gūy: (392b/19)	söz keleci			
güft: (047b/05)	dile gelen söz, dime dimek			
güftā: (022a/03)	dile gelen söz			
güftān: (288a/18)	çekirge, çekirgeye beñzer bir kiçirek ḳuşcaġız	melaḫ		
güftār: (120a/12)	keleci			
güh: (361a/13)	güve			
gühenc: (059a/19)	bkz. güvhec.			
güher: (121a/23)	bkz. gevher.			
güherī: (393b/27)	bedel	ʿavż		
gül: (233a/09)	meşhūr bir nevʿ çiçek			
gül-āb: (034b/28)	gül ṣuyı		mā-verd	
gülāle: (359b/18)	gül destesi, dökülmüş saç ve zülf, perçem			
gülbāng: (218a/27)	bang		āvāz-ı ḳavī, bülend-āvāz	
gül-bā-şeker: (120b/02)	güli şeker ile taʿbiye idüp güneşde ḳırḳ gün buḫte itdükleri, gül-be-şeker			
gül-be-ser: (120b/05)	ḫıyār.			
gülbün: (288a/19)	gül aġacı, bir dip çiçek.			
gülc: (058b/22)	şiken ve çīn dimek			
gül-dıraḫt: (047b/14)	gül-sirişk			
güle: (359b/28)	gülāle		feglūle	
gül-engübīn: (288b/03)	gül ile bişürdükleri meşhūr nesne.			
gülenk: (218a/29)	ṭurna ḳuşı		gürenk	
gül-geşt: (047b/14)	çiçek, ġāyet aʿlā teferrüc	teferrüc		
gülgūn: (288a/29)	gül rengi, al reng, açıḳ ṭorı at, ḫusrev-i pervīzüñ		gülgūne, gül-i raʿnā	

	meşhūr atı, ḳızılca, figer			
gül-ġüne: (359b/23)	ḳızılca			
gül-güne: (359b/24)	bkz. gül-ġüne, gül renklü		gül-i raʿnā	
gül-i bī-fermān: (288a/19)	bir nevʿ ḳızılca çiçek			
gül-i dü-reng: (218a/29)	gülden bir nevʿ gül		gül-i ḳaḥbe	
gül-i güristān: (288b/02)	kūbel didükleri çiçek.			
gül-i ḫayrī: (393a/18)	bir nevʿ gül		ḫayrī	
gül-i nesrīn: (288b/03)	gül-i naṣr didükleri çiçek.			
gül-i raʿnā: (022a/11)	figer, gülzār		gül-i ḳaḥpe	
gül-i sūrī: (393a/20)	ʿacem vilāyetine maḫṣūṣ bir ṣarı gül, güli ġāyetde nāzik ve laṭīf ve ḫoş-būy olan sūr adlu bir yir			
gülistān: (288a/21)	güli çoḳ yir, sitān zamān ile mekān ortasında müşterek olan ẓarfuñ ismi			
gül-ḳaḥbe: (359b/22)	bir nevʿ gül, ḳızılca, figer, dükeli gülleri açılmış olan gülzār		gül-i raʿnā, gül-güne	
güllār: (120a/29)	ebābīl ḳuşı.			
gülle-murġān: (288b/04)	ebābil ḳuşı		güllā	
gül-nār: (120b/05)	enār çiçegi, mīvesi olmaz bir enār aġacı, kirās didükleri mīve		ālū bālū	
gül-nigār: (120b/09)	gül naḳışlu.			
gülşen: (288a/28)	güllük		ʿişret-gāh	
gülūbende: (359b/25)	boġazı ḳulı dimek			
gülū-gīr: (120b/10)	boġaz ṭutan nesne ve kekre.			
gülūl: (233a/16)	burçaḳ, kesene, yumaḳ ve yuvalıḳ			
gülūle: (359b/27)	bedirik ve yumaḳ ve yuvalıḳ		küleh	
gülūy: (393a/23)	boġaz	ḥulḳ		
gülzār: (120b/05)	güllük dimek			
güm: (247b/03)	yitük	żalle	nā-bedīd	
gümāc: (058b/24)	boġaça didükleri ekmek, gömec	ḫabzü'l-melle		
gümān: (288b/05)	ẓan			
gümān-ber: (120b/12)	şeklü, bir nesneden ẓann gelmek.			
gümāne: (359b/31)	yir ḳazıyıcı			
gümār: (120b/11)	ḳoyıvir ve ṭapşur dimek			
gümāş: (177b/29)	ḫamīrsüz etmek, poġaça			
gümāşe: (360a/01)	gümüş, yaşşı bardaḳ.	fıḍḍa		
güm-rāh: (360a/02)	azġun		ṭāġī	

güm-rāh: (393a/25)	azġunluḳ.			
güm-reh: (360a/02)	bkz. güm-rāh.			
günāh: (360a/04)	ṣuç, beze		cünāḥ	
günbed: (082a/27)	ḳubbe, taḳla urmaḳ ve ṣıçramaḳ, edīm ḫatve			
günc: (058b/26)	kişinüñ gögsi içeri gider ve arḳası ṭomalur çıḳar, ol arḳanuñ ve ṣāḥibinüñ adı, güz	aḫdab	püşt	
günced: (082b/07)	sūsam	simsim		
güncīd: (082b/07)	bkz. günced, ṣıḳındı			
güncişk: (218b/04)	serçe	ʿuṣfūr		
gündāy: (393a/26)	fālcı, feylesūf	müneccim	dānā	
günde: (360a/16)	ḥallāclaruñ penbeden itdükleri küleh, özdek, başmaḳçı kelesi, ṣayyādlar ṣaḳlanduḳları ḳuyu, ḫamīr zevālesi.			
güneh: (360a/18)	ṣuç		günāh	
günkür: (120b/18)	dilekçi, bayḳuş, uṣūlsüz, ügi ḳuşı, dutuḳ	şerefe		
güpec: (058b/13)	bay	naṣīb, ġanī		
gürāh: (359a/24)	mānend.			
gürāz: (135a/08)	ḫınzīr-ı deştī, keykāvus pehlivānlarından birinüñ adı, ekincilere maḫṣūṣ bir nevʿ bil, ʿavratlara oġlan ṭoġururken ʿārıż olur bir nevʿ ḥarāret, aġzı ṭaracıḳ bardaḳ, nāzıla ṣalınmaḳ, dīvār yaruġı, büyümek, çūbānlaruñ ḳoyun ve ṣıġır sürdükleri ʿaṣāları, külüng		bālīden	
gürāzān: (288a/07)	ḫırāmān			
gürāz-ı deştī: (392b/04)	yir yaracak bil.			
gürāzīd: (082a/19)	ṣalındı ve cevelān itdi dimek			
gürbe: (359a/24)	kedi, çetik	hirre		
gürbe-i deştī: (392b/05)	vaşaḳ			
gürbüz: (135a/27)	zeyrek, ḳuvvetlü, ġāyetde ṭarrār olan kimse, aldaġuç	ḫaddāʿ	dānā	
gürd: (082a/15)	bahādur		dilāver	
gürdāb: (034b/21)	aʿlām-ı ricāldendür.			
gürde: (359a/29)	bögrek, sürilmiş yir.	külye		
gürdegār: (119b/30)	boş bögür.			
gürenc: (058b/14)	birinc, südli birinc, çörek otı, yaşamış ṭoġan ve atmaca			
güresnegī: (392b/06)	açlıḳ	cevʿ		
gürg: (218a/15)	ḳurd	ẕiʾb		
gürgān: (288a/09)	bir meşhūr vilāyet adı.			

gürīz: (135b/05)	gürīẖten lafẓından ism-i maṣdar			
gürm: (247b/01)	ġam ve ġuṣṣa			
gürme: (359b/02)	tervend			
gürşāsb: (034b/23)	cemşīd neslinden zāvolestān pādişāhı utariṭ oġlı			
gürūh: (359b/03)	bölük		güruh	
gürūhe: (359b/04)	yumaḳ, yumruca ṭaş, kemān-küre ile atduḳları yuvalıḳ, gemici ḳuşı, duzaġa ḳoduḳları beg		külle.	
gürüstūn: (288a/09)	büyük ḳabbān.			
gürz: (135a/31)	büyük çomaḳ, demür çomaḳ		cürz	
gürze: (359a/31)	büyük çomaḳ		gürz	
güsende: (359b/12)	özdek	ṭaleb.		
güsī: (392b/13)	güsīl			
güsil: (233a/06)	üz ve üzil dimek			
güsīl: (233a/08)	bkz. güsil, gönderme	irsāl		
güsne: (359b/11)	aç		gürisne	
güst: (047a/30)	çirkīn, kelem	ḳabīḥ		
güstāẖ: (063b/13)	utanmaya her işde cürʾet ide, edebsiz			
güsterdenī: (392b/08)	döşencek nesne, döşek			
güstī: (392b/09)	āteş-perestlerüñ zünnār didükleri ḳuşaġı			
güşāde: (359b/14)	açuḳ.			
güşād-nāme: (359b/12)	feṯḥ-nāme			
güşāyiş: (177b/29)	açıḳlıḳ			
güşbüz: (135b/05)	bkz. gürīz.			
güşnbüz: (135b/06)	teke			
güştāsb: (034b/26)	selāṭīn-i fürsüñ ikinci ṭabaḳasından lohrasb bin ervend oġlı			
güv: (393a/27)	ṭanıḳluḳ.			
güvā: (022a/19)	ṭanıḳ	şāhid, beyyine	güvāh	
güvāb: (034b/29)	gölcük		āb-gīr	
güvāh: (360a/25)	ṭanıḳ	şāhid		
güvāje: (360a/22)	ṭaʿne ve istihzāʾ		güvāj	
güvājeng: (218b/11)	ḳaşıla alın üzerine dökilen ṣaç ḳıvrımı.			
güvāl: (233a/21)	çuvāl.			
güvāl-dūz: (135b/13)	çuvāl-dūz.			
güvālende: (360a/25)	imekler oġlan.			
güvār: (120b/24)	seped, ḳuş ḳurṣaġı, siñürici.			
güvāre: (360a/20)	ṣalma ṣıġır, ḳuş ḳursaġı.			
güvāre-bān: (288b/19)	çūbān.			
güvāreşt: (047b/20)	güvāreş didükleri miʿdeye			

	ḳuvvet viren maʿcūn			
güvāre-vān: (288b/19)	bkz. güvāre-bān.		çūbān	
güvāriş: (178a/05)	miʿdeye ḳuvvet viren maʿcūn			
güvāriş: (288b/16)	miʿdeye ḳuvvet viren maʿcūn			
güvārtih: (360a/19)	yaş ḥurmā ḳoyacaḳ, seped, kelebek.		güvār	
güvāyī: (393a/28)	bkz. kündī.			
güvāze: (360a/24)	rūfidān bişmiş yumurda	cüvāzaḳ		
güvāziş: (178a/09)	ḳarın burusı.			
güvencī: (393b/07)	ulu kişi	ʿazīz		Türkçe
güzāf: (189b/15)	bī-hūde ve bāṭıl söz, ʿabeṣ ve mühmel iş.			
güzāfe: (359b/09)	bī-hūde ve ʿabeṣ söz ve iş		güzāf	
güẕār: (119b/24)	geçmek, ütilmek dimek, mertek, simsār			
güzār: (120a/03)	ödemek	edā, imtilā		
güẕāre: (359a/15)	geçer dimek.			
güzāriş: (177b/22)	ödeyiş			
güzār-nāme: (359a/13)	pādişāh ve biglerden ḫaṭṭ-ı muʿāf ve emān			
güzāş: (177b/23)	kimsenüñ içi burmaḳ.			
güzāyiş: (177b/23)	ṣarmaḳ, iç burmaḳ ve ödemek			
güzend: (082a/21)	żarar, ziyān.			
güẕer: (119b/28)	geçmek			
güẕer-gāh: (359a/15)	geçecek yir.			
güzeriş: (177b/20)	ẓulmden iñlemek	teşnīʿ	güderiş	
güẕer-nāme: (359a/14)	bkz. güzār-nāme.			
güzīd: (082a/24)	üründi, her nesnenüñ ḫıyārı, baş ḫarācı	naḳḳāde, ḫabbān		
güzīde: (359b/10)	üründü, ḫallāc çeki, çeküç, toḳmaḳ.	neḳāve		
güzift: (189b/17)	zift veyā ḳuyumcılar gümüşe urduḳları sevād			
güzīn: (288a/11)	her nesnenüñ eyüs		ḫıyār-ı şeyʾ	
güzīr: (120a/05)	çāre, bellü, maʿrūf kişi.			
güzūd: (082a/22)	ṭoñuzlan ḳurdı		gūzed	
güzyed: (082a/22)	cizye, ḫarāc, müteġallib olanlar maġlūb olanlar üzerine ḳoduḳları nesne.			
ḫˇāb: (031a/02)	uyḳu	nevm		
ḫˇāb-ālūd: (072b/12)	uyḫulu göz, ımızġanmaḳ.	ebū rāḥa		
ḫˇāb-cāme: (332a/04)	döşek.			
ḫˇāb-dīde: (332a/04)	bāliġ olmış, uyḳu görmiş			
ḫˇābgāh: (332a/05)	uyḳu yiri, döşek			
ḫˇāb-güẕār: (101a/11)	uyḳucı kimse			
ḫˇāb-güzār: (101a/11)	düş yorıcı	muʿabbir		

ḫˇāb-ı sebek: (203b/25)	ımızġanmaḳ.			
ḫˇāb-ı ḫandīş: (172a/19)	kimseyi suḫreye almaḳ.			
ḫˇāce-serā: (014a/10)	serāy aġası		ṭavāşīye	
ḫˇāce-serāy: (382b/21)	ḫādim			
ḫˇācetāş: (172b/16)	bir ḫˇāce şākirdleri, bir efendi ḳulları.			
ḫˇāh: (333a/24)	dilek, dile dimek	maḳṣūd	murād	
ḫˇāhe: (333a/26)	dilek, maḳṣūd.		murād	
ḫˇahed: (073b/17)	bkz. ḫˇāhed.			
ḫˇahem: (241b/16)	bkz. ḫˇāhem.			
ḫˇāhen: (266a/29)	yaġ ḫūnisi.			
ḫˇāhende: (333a/21)	dilenici	sāʾil, ʿāfī, muʿterifī, ṭālib		
ḫˇāher: (102a/07)	ḳız ḳarındaş	uḫt		
ḫˇāhil: (228b/22)	bkz. ḫˇāl, egri, başmaḳçı ḳayışı, ḳısġu		kej	
ḫˇāl: (228b/20)	başmaḳçılar anuñıla ḳālıbı çizmeye ve başmalaġa ḳoduḳları egri aġaç	ṣanġāla		
ḫˇālī-ger: (101a/19)	aşcı	ṭabbāḫ	ḫˇān-sālār	
ḫˇāmiş: (172b/28)	şefāʿat			
ḫˇān: (266b/13)	süfre, yaġrıḳ, oḳı dimek	daʿvet		
ḫˇān-dest: (041b/10)	süfre	ebū cāmiʿ, ebū'l-ḫayr		
ḫˇān-sālār: (102a/05)	pādişāhlaruñ ṭaʿāmınuñ ḥükminde olduġı kimesne	ebū cāmiʿ, ebū cāʾ, besātü'-r-raḥme		
ḫˇār: (101a/12)	ḥaḳīr, āsān memleketi	ẕelīl, ṣāġir, vāḫir, ḫāric		
ḫˇār: (101b/22)	ḥürmetsiz, ḳolay, ibn idrīs'üñ yatduġı memleket.	ḥaḳīr, sehl	bürehne, āsān	
ḫˇar: (101b/27)	lāyıḳ, güneş, ṭaʿām yimek, fürs aylarınuñ on birinci güni	maşrıḳ, şerīk		
ḫˇār-bār: (101a/16)	ḥevāyic		metāʿ-ı bī-ḳıymet	
ḫˇār-bār: (102a/01)	yiyecek yüki.			
ḫˇāre-gūşt: (041b/09)	ḳaṣṣāblar yaġrıġı, baġırsaḳ	miʿā, mışrān		
ḫˇārezm: (241b/15)	bir meşhūr şehr ve vilāyet adı			
ḫˇārezmī: (382b/24)	esbāb-ı muḥasenātı tamām olan buġra.			
ḫˇār-ḫˇāb: (031a/11)	ḥürmetsiz, yimege yaramayan bir nesneyi ortaya getürmek, bir yirden bir yere iletdükleri yiyecek nesne.	ebleh	nā-dān, ziyān-kār	
ḫˇārī: (382b/21)	iʿtibārsızlıḳ, ḥaḳīrliḳ			
ḫˇāste: (333a/19)	dilek dilemek	şāyiʿ ve ẕāyiʿ, māl ve menāl ve metāʿ1, ʿaraż		

ḫˇāy: (381b/31)	dad	leẕẕet		
ḫˇay: (382b/28)	kīr		der-ʿaraḳ, vesaḫ	
ḫˇāze: (333a/22)	pādişāhlar ġazādan şehre geldüklerinde şehr ḫalḳı envāʿ-ı nefīs ḳumāşlar ve çiçekler ile müzeyyen itdükleri dükkānlar ve köşk			
ḫˇīş: (172b/03)	kendü	ḫışm	ḫod, ḳavm-i ḳarīb	
ḫˇīş-ārāy: (382a/06)	kendözin bezeyici.			
ḫˇīşāvend: (073a/10)	ḳavm		ḫısm-ı ḫışāvend	
ḫˇīşī: (382a/06)	ḫışımlıḳ.			
ḫˇīşten: (266b/05)	kendü		ḫod	
ḫˇor-bāz: (131a/02)	azraḳ yimek			
ḫˇord: (073b/11)	ṭaʿām, ṣataşdı ve bulaşdı dimek.			
ḫˇord-bāz: (131a/02)	nā-gāh ṣataşmaḳ		bāz-ı ḫˇord	
ḫˇoy-çīn: (266b/26)	ʿaraḳ-çīn			
ḫā: (013b/14)	çiynenmiş		ḫāyīden	
hā: (026a/07)	ḥāżır ol dimek			
ḫab: (030b/23)	epsem olmaḳ, sükūt itmek, ṣovuḳ.	mekr		
ḫābāk: (202b/26)	boġaz ḳısılmaḳ, ṭuncuḳmaḳ, üsti açuḳ olup çūbānlar ḳoyunlarını anuñ içine ḳoduḳları aġıl ve ol çehār dīvār, irkek ḳoyun, ṣıġır		engered, ẕeker-i baḳar ve ġanem	
ḫabāk-ḫaşek: (203a/05)	oġlancuḳlar içün naḳş itdükleri ṭopraḳdan bir nevʿ bardaḳ			
ḫab-bāş: (171b/20)	epsem ol dimek			
ḥabbe: (330a/01)	bir çekirdek aġırı, iki arpa aġırı			
ḥabbeẕā: (013b/07)	gökçek	niʿam, ʿaceb	maḳām-ı taʿaccüb	
ḫabe: (330b/27)	boġaz boġmaḳ, boġulmış	ḫabek		
ḫabek: (203a/06)	boġaz boġmaḳ.			
ḫaber-ber: (100a/29)	cāsūs.			Ar.+Far.
ḫaber-berde: (330b/26)	cāsūs.			Ar.+Far.
ḫaber-cū: (300b/15)	bkz. ḫaber-pejv.			Ar.+Far.
ḫaber-cūy: (381b/29)	cāsūs		ḫaber-ber	Ar.+Far.
ḫaber-gīr: (100a/30)	bkz. ḫaber-ber, cāsūs			Ar.+Far.
ḫaber-pejūh: (330b/26)	ḫaber çinterici, ḫaber teftīş idici	cāsūs	ḫaber-ber	Ar.+Far.
ḫaber-pejv: (300b/14)	ḫaberci	cāsūs	ḫaber-pijū, ḫaber-pejve, ḫaber-cū, ḫaber-	Ar.+Far.

			gīr, ḫaber-bürde, ḫaber-pejve	
ḫabezde: (330b/30)	bkz. ḫabezdūh.			
ḫabezdū: (300b/16)	ṭoñuzlanḳurdı, yarasa	cuʿal, ḫuffāş	ḫafẕed	
ḫabezdūh: (330b/29)	ṭoñuzlan ḳurdı	cuʿal	ḫabezd	
ḫabezduk: (203a/06)	ṭoñuzlan ḳurdı	cuʿal	ḫabezdūk	
ḫabezdūk: (203a/07)	ṭoñuzlan böcegi.		ḫabezduk	
ḫabīre: (330b/30)	oġlan omıcı, omıcı, getürmiş, ṣarmaḳ, ṣarmaşıḳ, ṣarılmış		piçīde	
ḫabkāl: (228a/26)	hedef		nişāne-i tīr	
ḫabr: (100a/10)	yazacaḳ mürekkeb	fāżıl	dānişmend	
ḫabr-dān: (265a/29)	divīt			
ḫac ḫac: (053a/06)	ġāyetile dürüşmek.			
ḫac ḫac: (053a/14)	ġāyetde cimāʿ ṣafāsından ḫāṣıl olan āvāz.			
ḫac: (053a/06)	dürüşmek			
ḫācib: (030b/14)	ḳaş	nāʾib	perde-dār, bāz-dār, ebrū	Arapça
ḫackūl: (228a/21)	yayaḳ yüriyen ḫācı, ġayrı içün ḫac ider kimse			
ḫacle: (330a/02)		ḥicālü'l-ʿarūs		Arapça
ḫācşūk: (202b/05)	bkz. ḫāḫsūk.			
ḫācūk: (202b/06)	bkz. ḫāḫsūk.			
ḫaçī: (381b/13)	ḫalvā-yı nāṭıf.			
ḫād: (072a/22)	çaylaḳ, cevher-dār-ḫˇār didükleri lori ḳuşı, çāker dikeni	zaġn, ḫām	ḫalīvāc	
ḫade: (330a/08)	köski, ṭoġrı budaḳ, budaḳ		rāst	
ḫadeng: (203a/07)	ḳuş oḳı, ḳayın aġacı ve ol aġaçdan düzilmiş oḳ, yengeç, kirpi		tīr-i ḫadeng	
ḫadīş: (171b/20)	her evde mütekellime, ketḫudā olan ʿavrat, kedbānū			
ḫadū: (301a/03)	tükrük	bezāḳ	ḫayū	
ḫadūk: (203a/16)	ġażab, tīreger.			
ḫaf: (187a/26)	ḳav, çār didükleri yanmış biz			
ḫafāçe: (331b/10)	düvlek, ḫām ḳavun.			
ḫafāle: (331b/11)	ḳuş sürisi, ḳuş çoġuldısı.			
ḫafce: (331b/12)	şerʿde ḳaḍīlar urduġı ḥadd ve ol ḥadd urduḳları derre ve ʿaṣā		sebīke, şūşe	
ḫafe: (331b/14)	öksürük, boġma	suʿāl	ḫabāk	
ḫafek: (203b/18)	bkz. ḫabek.			
ḫafenc: (053a/07)	ḳara culbān, ḳuş itmegi didükleri ot	tūdrī		
ḫafezd: (072b/10)	ṭoñuzlan ḳurdı.			
ḫafezde: (331b/13)	ṭoñuzlan ḳurdı		ḫafezd	
ḫafezdū: (301a/08)	ṭoñuzlan ḳurdı		ḫafezd	

ḫafezdūk: (203b/18)	ṭoñuzlan ḳurdı		ḫabezdūk	
ḫafīde: (331b/15)	uyuşmuş aʿżā, boġulmış			
ḫafne: (330a/04)	bir avuç ṭolusı az nesne virmek			
ḫafraḳī: (381b/12)	çirkīn yüzli	ḳabīḥü'l-vech		
ḫaftān: (266a/19)	geyim ve geçim.			
ḫafte: (331b/12)	öksürük.			
ḫaḫ: (061b/23)	zihī zihī, ḫoşā ḫoşā dimek			
ḫah: (332a/09)	zihī dimek.			
ḫaḫa: (332a/10)	zihī zihī ve nīkā nīkā ve ʿaceb ʿaceb dimek		ḫoş āmedī	
ḫāḫsūk: (202b/04)	oraḳ		das	
ḫāj: (157a/28)	müteḥayyir olup epsem ḳalan kimesne, peşīmān ve ġuṣṣalu, ʿaşḳ ve ʿaşḳuñ ḫāmūşluġı	ḥaḳīr, naʿre	şiken-i zülf, bāng	
ḫāje: (368b/09)	ʿaşḳ ḫāmuşluġından ve sāʾir ġam ve ġuṣṣa, peşīmānlıḳdan mütehayyir olan kimesne	naʿre, ḥaḳīr	şiken-i zülf, bāng	
ḫajend: (072b/03)	bkz. ḫarend.			
ḫajende: (331a/28)	çoġana beñzer bir o		ḫajend, ḫazend	
ḫaḳ: (192b/30)	iplik.			
ḫāk: (202b/17)	ṭopraḳ	turāb		
ḫāḳān: (265b/08)	türk pādişāhına ıṭlāḳ olınur, buġur			Türkçe
ḫāk-bīd: (072a/27)	ṭopraḳ eleyecek		ḫāk-bīz	
ḫāk-dān: (265b/10)	Ṭoprakḷıḳ ve çöplük	menheret		
ḫākīne: (330a/21)	ḳayġana	ḫāykīne		
ḫākister: (100a/20)	kül	remed		
ḫāk-keş: (171b/17)	sürgi aġacı			
ḫāk-nemek: (202b/18)	oġlancuḳlar luʿbından bir oyundur			
ḫāk-rūbeh: (330a/20)	süpründi, çölmek.	kisbā		
ḫāksār: (100a/20)	ṭopraġa düşmüş nesne.			
ḫāk-şāk: (202b/18)	bkz. ḫāşāk.			
ḫākşū: (300b/10)	göz otı, kāfūr içine ḳorlar siyāh dānecikler			
ḫāk-şūr: (100a/21)	ṭoprak ḳarışdurıcı.			
ḫaküşk: (203b/19)	oġlancuḳlarıçün ṭopraḳdan bir nevʿ bardaḳ		ḫabāk	
ḫāl: (228a/16)	şimdiki zamān	ḥālet		Arapça
ḫāl: (228a/25)	beñ, çıġd, ananuñ er ḳardaşı, ṭayı		cüft.	
hāl: (235b/09)	ārām, ḳarār.			
ḫālā: (013b/04)	şimdiki ḫālde dimek			Arapça
ḫalā: (013b/22)	taze ot		giyāh-ı ter	
ḫālāb: (030b/29)	kūhulgen, balçıḳ		çirk-āb.	
ḫalāb: (030b/31)	nefs-i emmāreye uymış	ḫālāb		

	kimesneler			
ḫalāḫūş: (172a/09)	ġavġa, ġalebe, āvāz.			
ḫalālūş: (172a/10)	dediḳodı	ḫarārūş, ḫalāḫūş		
ḫalāşe: (331b/16)	çör çūp, gemi dümeni.			
ḫalāşme: (331b/17)	toḫma ṣayrulıġı, boġaz ile burun arasında ṭamaġı ʿilleti			
ḫalb: (031a/02)	ḳalem.			
hāle: (368b/10)	ay aġılı.			
ḫāle-bīnī: (381b/18)	birincli bulamaç aşı.			
ḫale-geştī: (381b/31)	dümen aġacı		merdī	
ḫalek: (202b/02)	ḳaralıḳ			
ḫalenc: (053a/08)	bir büyük kūhī aġaç			
ḫalender: (101a/01)	güyegü otı	saʿter		
ḫalendū: (301a/09)	güyegü otı	saʿter		
ḫalḫāl: (228b/04)	ʿavratlar zīnet içün topuḳlarına taḳduḳları nesne, bir yer adı			Arapça
ḫalḫān: (266a/20)	çoġana beñzer bir ot, belḫ vilāyetinde aña ḫarende ve ḫalḫān		ḫarend	
ḫālī: (381b/18)	boş, eyü ḳaftān, ana ḳardaşı, nīgū nām, eyü ḳalem, ḳara ṭaġ, yaġmur buludı, eyü nişān	ḫāl, cuġd, ʿalem	tehī, tehek, merd, tekebbürī, tīre	Arapça
ḫalīc: (053a/10)	deñiz kulaġı.			Arapça
ḫalīd: (072b/10)	ṣancdı ve dürtdi ve ṣoḳdı ve içeri girdi dimek			
ḫalīde: (331b/20)	batmış, igne ve diken, yılan ve ʿaḳreb ṣoḳmış ve ṣancup aġrımış yara.		tīze	
hālidūniyūn: (265b/11)	zerde çöp.			Yunanca
ḫalīne: (331b/22)	biz kīse.			
ḫalīs: (161a/30)	ḳara ṭopraḳ, ḳara balçıḳ			
ḫaliş: (172a/12)	ṣancış dimek			
ḫalīş: (172a/13)	ışıcaḳ ṣu, ḳara balçıḳ, germ-siper ki issiligi ve ṣovuḳluġı			
ḫalīte: (331b/20)	biz kīse.			
ḫalīvāc: (053a/10)	zaġn		murġ-ı murdār-ḫˇār.	
ḫāliyā: (013b/04)	bkz. ḫālā.			Arapça
ḫalḳa-çīnī: (381b/13)	meşhūr müdevver ḫalvā.			
ḫalḳān-fürūş: (172a/12)	eski büski ṣatıcı.			
ḫalle: (331b/18)	yitük	heẕeyān	gom, herze	
ḫalluḫ: (061b/24)	bī-naẓīr ve dil-rübā maḥbūbları çoḳ olur ḫıṭā vilāyetinde bir şehr adı			
ḫālū: (300b/13)	dayı, ana ḳarındaşı			

ḫalvāc: (053a/09)	ḳarġa.			
ḫām: (240b/22)	çig, eyere ḫāmı, kemend	murġ-ı murdār-ḫor		
ḫam: (240b/29)	egri, yaz evi, kemendüñ boġaza geçecek yiri, büklüm büklüm olan nesne	ṣuffa		
hām: (248b/31)	ārām dimek.			
ḫāmā: (013b/06)	evzāndandur. iki dürlü iʿtibār olınupdur. ḫāmāʾ-i ṣaġīr var ki iki miṣḳāldür ve ḫāmāʾ-i kebīr üç miṣḳāldür.			
ḫamā-ḫ̌āh: (331b/22)	bir siyāh mühre			
ḫamāhen: (266a/22)	ḳızıllıġa māʾil bir siyāh mühre, kimesne üstine niṣār olınan ṣaçu, maḫmil devesi	cezʿ, herrāʾ		
hāmāl: (235b/11)	beñdeş, bir kimesne ile dostluḳ eyleyen kimesne.		mānend	
hamāl: (235b/12)	bkz. hāmāl, beñdeş		hemtā	
ḫām-bāz: (130b/18)	büyük ḳazan aġzı			
ḫamcek: (203b/20)	duḫterek bāşed dimek			
ḫamdān: (265a/31)	lisān-ı ḫ̌ārezmde ẕikr-i insān			
ḫām-dest: (041a/04)	eli daḫı işe güce ögrenmemiş, ʿacemī			
ḫamdūne: (330a/05)	meymūn didükleri cānver	ḳırd		
ḫāme: (330a/22)	yonulmadıḳ ḳalem ve ḳamış, ḳıldan ev, ḳum yıġını			
ḫam-gūşe: (331b/26)	yay başı.			
ḫamḫar: (100b/31)	püşte, eyvān			
ḫāmī: (381b/12)	kemend.			
ḫāmī: (381b/21)	çekellik, kemend, ḳum yıġını	ḫāme	tūde-i rīg	
ḫamīde: (331b/26)	egilmiş	münḥanī		
ḫamīre: (331b/28)	bkz. ḫamīr-māye.			Arapça
ḫamīr-kende: (331b/27)	ḫamīr zevālesi.			Ar.+Far.
ḫamīr-māye: (331b/28)	ekmek māyesi.			Ar.+Far.
ḫāmişe: (330a/21)	serkile didükleri meşhūr ot	şeyṭarac		
ḫamle: (331b/26)	saçaḳ.			
ḫāmsūk: (202b/21)	bazlamaç			
ḫāmsūz: (130b/19)	ḫām göñ, eyer ḫāmı, bazlamaç		cild-i ḫām	
hāmūn: (295a/01)	düz yir ve yazı	ṣaḥrā		
ḫāmuş: (171b/19)	epsem	sākıt	ḫāmūş	
ḫāmūş: (171b/19)	bkz. ḫāmuş.			
ḫamūş: (172a/14)	bkz. ḫāmūş, epsem	sākıt		
ḫāmūşek: (202b/24)	ḳonduġı yiri āteş gibi			

	yaḳar bir nevʿ sivrisiñek			
ḫamuşek: (202b/25)	bkz. ḫāmūşek.			
ḫāmyāz: (130b/20)	esnemek	ḫaşāʾ		
ḫāmyāze: (330a/29)	esnemek		ḫāmyāz	
ḫamyāze: (331b/24)	esnemek ve gerinmek	teşāvüp, temaṭṭī		
ḫān: (265b/11)	tatar pādişāhı, kārbān-serāy, ev, barḳ		ḫāne, ḫānümān	Türkçe
hān: (295a/01)	baş, ṭur dimek	ṣakın	bedān	
ḫanāk: (203b/20)	ḳoyun aġılı.			
ḫanc: (053a/10)	menfaʿat, cimāʿ ḫaẓẓından ẓāhir olan āvāze, depmek, vilāyet-i fārsda bir ḳasabanuñ adı		sūd	
ḫance: (331b/28)	cimāʿ ṣafāsından ḥāṣıl olan ses			
ḫancede: (331b/27)	enzerūt, eñlik		ḫance	
ḫancek: (203b/21)	beneviş yimişi, ḳurı, muḥkem diken, yavşan		ḫar-ı saḫt, dermane	
ḫancer: (101a/02)	ḫancer			
ḫancerūd: (072b/11)	bir kimesneye istihzā itmek, masḫaraya almaḳ.			
ḫancīl: (228b/05)	zebān-ı ışfahāniyānda ṣalıncaḳ			
ḫancīr: (101a/05)	çervīş duḫānınuñ ḳoḫusı, çıra isi			
ḫand: (072b/11)	ḥāṣıl, külçe			
ḫandaḳ: (191a/25)	bāġ ve bostān ve ḥişārlar cevānibinde ḳazduḳları, hendek			
ḫandān: (266a/27)	mübālaġa ile gülici			
ḫande: (331b/29)	gülme			
ḫande-ḫarīş: (172a/15)	ṣaḳala gülmek, yüzine güldükleri kişi			
ḫandek: (203b/24)	bkz. ḫandaḳ.			
ḫande-rīş: (172a/18)	ṣaḳala gülmek	istihzā		
ḫandistān: (266a/28)	gülünç kimesne.			
ḫāne: (330b/23)	ev, buġday, çeçi, ṣurāḥī, ḳum yıġını, yaştım depe, tarla yıġını, ekin yiri.	beyt	tūde-i rīk	
ḫane: (331b/30)	öyük, ḫarmanda buġday, arpa yıġını, ṭınaz			
ḫānedān: (265b/21)	evüñ dāʾiresinde olan ḥavlı	ḥarem		
ḫānegī: (381b/23)	evde olan her nesne, ḫāneye mensūb dimek, bir nevʿ meşhūr ḥalvā adı		ḫāne-perverd	
ḫāne-i kemān: (266a/08)	yay baġrı.			
ḫanek: (203b/25)	boġmaḳ.			
ḫanet: (041a/13)	yıldırmaḳ, ḳalıñ börk, yildirmek	ḫum	ket ve kūp	
ḫāne-zād: (072a/28)	evde ṭoġmış ḳul, ḳaravaş evlādı.			

ḫanfec: (053a/15)	ḳara culbān, ḳuş itmegi didükleri ot		ḫafenc	
ḫanfeşār: (101a/08)	ḳılḳuyruḳ		ḫaşînsār, ḫaşînār	
ḫanġar: (101a/08)	kap ḳacaḳ			
ḫānī: (381b/24)	ṣu ṣuvadacaḳ nesne.			
ḫanīde: (331b/31)	yanḳu	ṣadā		
ḫānḳāh: (330a/29)	fī-sebīlu'llāh binā olınan mekān, içinde erbāb-ı taṣavvuf sākin olur.			
ḫanūd: (072b/12)	tenbelid			
ḫanūḫ: (061b/27)	ḥażret-i idrīsüñ ʿaleyhi's-selām ism-i şerīfleri		aḫnūḫ	
ḫanūr: (101a/09)	ṣırça çanaḳ, çömlekçiler āleti		ālāt-ı ḫāne, metāʿ-ı beyt	
ḫānümān: (266a/03)	ṭavar, beñzeyici dimek	māl, mülk		
ḫānvāde: (330b/22)	ulu aṣldan olan, ḫatun		ḳadīmī ḫānedān	
ḫār: (100a/14)	diken	şevk		
ḫar: (100b/04)	eşek, özlü balçıḳ	ḥımār		
hār: (124b/25)	incü dizilmiş iplik, dizilmiş incü	sımṭ, niẓām, mülābes, ebū ziyād		
ḫārā: (013b/14)	ṭaş cinsinden bir nevʿ			
ḫarāb: (030b/23)	vīrān			Arapça
ḫarābāt: (041a/05)	meyḫāne			Arapça
ḫarābātī: (381b/28)	fāsıḳ.			Arapça
ḫarābe: (331a/02)	yıḳıḳ, ḳatı ḫarāb			Arapça
ḫarābek: (203a/17)	daḫı sivrilmemiş ḳatı yir, sivrilmemiş giñ yir, ḳatı nesne.			
ḫarām: (240b/26)	beşāret.			
ḫaram-dān: (265b/01)	aḳçe ve flūrī kīsesi.			
ḫarām-maġz: (130b/11)	oñurġa iligi.			
ḫarārūş: (171b/22)	ḫalḳ arasında vāḳiʿ ġalebe ve ġavġa	ġulġule		
ḫar-ās: (161a/03)	at degirmeni, ḳatır ve at degirmeni		ḫāne-i āsiyāb	
ḫar-āse: (331a/02)	at degirmeni			
ḫarāṭīn: (266a/09)	ṣoġulcān.			
ḫār-āver: (100a/14)	dikenlü yir			
ḫarb: (030b/15)	ṣavaş	ceng		
ḫarbā: (013b/08)	ḳaya keleri, kertenkele, mütelevvin ṭabʿ olan kimesneler		āfitāb-perest	
ḫar-baḫşek: (203a/19)	naʿl-bend, bayṭār			
ḫar-bān: (266a/10)	eşekci.			
ḫarbaṭ: (181b/23)	bön, azġun, semüz ḳarın, büyük kimesne.	ebleh		
ḫarbende: (331a/13)	ḳatırcı.			
ḫarbgāh: (330a/04)	ceng yiri.			
ḫarbtüvāz: (130b/21)	yarasa	ḫuffāş	şeb-tāb	

ḫarbuḳ: (191a/17)	nebātātdan aḳ veyā siyāh olan bir ot, kirpi, ṭanaḳıran, mārūlcuḳ, gelgaleç, ṣarmaşıḳ miṣāli bir ot, mercenek gibi bir uvacuḳ dikenlüce ucı sivri yapraḳluca bir ot			
ḫarbuḳ-ı siyāh: (331a/09)	kirpi, ṭanaḳıran		kelkālic, ḫarbuḳ	
ḫarbūz: (130b/23)	ḳarpuz.			
ḫarbuze: (331a/04)	ḳavun ve ḳarpuz cinsinüñ adı	biṭṭīḫ	ḫarbūze	
ḫarbūze: (331a/13)	ḫarbüze			
ḫarcāl: (228a/28)	gökçe ḳarġa, toy didükleri ḳuş			
ḫār-ceng: (202b/07)	demür dikeni, ḫasek otudur, ḳavm-i yeʾcūc ü meʾcūcuñ ekli anuñ dānesindendür.			
ḫarcest: (041a/06)	mengene		çarḫişt	
ḫarḫīk: (203a/31)	gīñ yazı, ḫˇārezm vilāyetinde bir ʿazīm meşhūr ṣaḥrā		beyābān	
ḫarçāre: (331a/13)	oyuḳ, ḫavf itmegiçün ve göz degmesün içün vażʿ itdükleri bir eşek başı		herāk	
ḫārçe: (330a/09)	yandıḳ didükleri bir dikenlü ot, yandıḳ dikenine beñzer bir dikenlüce ot		ḫār-sepīd	
ḫār-çeng: (202b/06)	yengeç	sereṭān		
ḫar-çeng: (203a/19)	yengeç	sereṭān		
ḫār-çīnī: (381b/15)	āyine-i çīnī ve uvaḳ demir, āhen itdükleri nesne.			
ḫard: (072a/28)	özlü balçıḳ	leḥīm	bostān-efrūz	
hārd: (086a/11)	fürs aylarınuñ yigirmi beşinci güni			
ḫardal: (228a/31)	maʿrūf toḫm-ı sefīd.			Arapça
ḫar-dil: (228a/31)	aġır göñüllü olan kimesne.			
ḫāre: (330a/13)	bir cins ġāyetde şiddet ve ṣalābetile meşhūr siyāh ṭaş, ḥarīr-i ṣāfīden bir nevʿ ḳumāş			
ḫare: (331a/24)	kerpiç ve ṭaş yıġını gibi birbiri üzerine yıġduḳları her nesne, kerpiç yıġını ve ṭaş yıġını, özli balçıḳ.		ḫare-seng	
ḫare-ḫişt: (041a/08)	kerpiç yıġını.			
ḫarek: (203b/09)	eşecük, yaġrıḳ, elcek ve ṣap, uyuz, ṣoġulcan ve tengri devecügi didükleri böcek, ʿūd, ṭanbūr gibi sāzlaruñ başında kiriş altına ḳoduḳları nesne			

ḫarek-zemīn: (266a/10)	yire sürtünür yürür bir cānvercük			
ḫar-enbār: (100b/12)	teşhīr içün eşege bindirüp gezdürdükleri er ve ʿavrat, bir nesnenüñ üzerine cemʿ olmaḳ			
ḫarend: (072b/01)	çoġana beñzer bir ot, belḫ vilāyetinde aña ḫalḫān didükleri, sirken, çaylaḳ		zaġn	
ḫarende: (331a/27)	bkz. ḫarend.			
ḫarf: (187a/22)	sözin ḳarışdurı söyleyen kişi			Arapça
ḫar-gedā: (013b/21)	bkz. ḫar-ḫudā.			
ḫargele: (331a/21)	bkz. hergele.			
ḫargez: (130b/23)	siñek		ḫargeze	
ḫar-gūr: (100b/11)	ḳolan, yaban eşegi, ayaġa giydükleri bir nevʿ edük.			
ḫargūş: (171b/27)	ṭavşan didükleri	erneb	ḫargūş	
ḫār-güşe: (330a/12)	demür dikeni.			
ḫārḫār: (100a/15)	çıḳışmış, tasalanmaḳ	daġdaġa	bī-ārām	
ḫarḫaşe: (331a/15)	ġavġā ve ġalebe, yumruḳ cengi, ḳarḳaşa			
ḫar-ḫıyār: (100b/08)	eşek ḫıyārı, eşek turpı			
ḫar-ḫişt: (041a/07)	bkz. ḫarcest.		çarḫişt	
ḫar-ḫudā: (013b/21)	tengri devecügi			
ḫar-ı deştī: (381b/29)	ḳolan		gūr	
ḫār-ı māhī: (381b/16)	bersin balıḳ.			
ḫarīf: (187a/18)	civānmerd			Arapça
ḫarifte: (331a/20)	bunamış kimesne	ḫıref		
ḫārīn: (265b/07)	çalı.			
ḫārise-güşe: (330a/11)	butraḳ dikeni		ḫārise-pehlū	
ḫārise-pehlū: (300b/09)	demürbuṭraḳ dikeni		ḫārise-pehlū, ḫārise-güşe	
ḫāriş: (171b/15)	gicik didükleri ʿillet	ḥikke		
ḫarīşe: (331a/27)	eşek südügi.			
ḫāriş-güş: (171b/17)	demür butraḳ.			
ḫarkān: (266a/11)	yayḳaracuḳ.			
ḫar-kebūter: (100b/10)	yabanda olan bir nevʿ gügercin		verşān	
ḫar-kemān: (266a/11)	kemān, güz faṣlı, şehrīver māhı, ṣayf faṣlınuñ āḫir ayı ve anuñ on sekizinci günidür.	ḥarīf		
ḫarker: (100b/11)	oyun ve egri			
ḫarkeş: (171b/24)	edük ḳısmından ayaġa giyüp ṣoḳman didükleri			
ḫārkeşī: (381b/17)	ḳızıl tūderī	ḫabbe		
hārkür: (100b/11)	ḳovuḳ			
ḫar-kürre: (331a/21)	ḳoduḳ.			

ḥarküş: (171b/25)	siñek envāʿından egrice didükleri, yire döşenen çoḳ ayaḳlı böcek, dīvcek	ḥımān, ḳabbān		
ḫarmā: (013b/21)	eşekci			
ḫar-meges: (161a/15)	at siñegi	nuʿrehe		
ḫarmek: (203b/13)	göz boncuġı		ḫar-mühre	
ḫarmeşe: (331a/22)	bir nibişten.			
ḫar-mühre: (331a/22)	ḳatırlara ve develere zīnet itdükleri göz boncuġı, ceng günlerinde çalduḳları bir nevʿ borı			
ḫarnūb: (030b/24)	keçiboynuzı, ḳoz dikeni		ḫarnūb-ı şāmī	
ḫar-peşşe: (331a/09)	at ve eşek siñegi.			
ḫarpüşe: (331a/08)	bkz. ḫarpüşte			
ḫār-püşt: (041a/02)	kirpi	ḳunfuẕ		
ḫarpüşte: (331a/06)	oñurġalı ṭam üsti, oñurġalu çatma ev, bileñ ve depecik, aşı didükleri ṭoprāḳ.	tābūt, ebū'l-müdyec	ḫargāh	
ḫarre-çūp: (030b/30)	bennālar binā yapduḳları zamānda aġaçdan çatduḳları ḳara çāv			
ḫarşāvale: (331a/19)	kirpāsū didükleri ḥayvāncuḳ.			
ḫarseg: (203b/03)	uzuneşek didükleri bir oyun			
ḫarseng: (203b/06)	oġlancuḳlaruñ felke oyunı, büyük degirmen, uvaḳ çaḳıl ṭaşı, ṭaş yıġını			
ḫar-tūt: (041a/05)	siyāh tūt, bögürtlen	fırşād, ʿıllīḳ		
ḫārū: (300b/09)	ḳılçıḳ	şevk		
ḫarūk: (203b/13)	būstānlarda ve şaḥrālarda olup āvāze iden bir cānverdür			
ḥarūn: (265a/29)	ser-keş ve münḳād olmayan at			
ḫārūn: (265b/07)	bkz. ḫārīn.			
ḥarūnī: (381b/13)	gürelik		tevsenī	
ḫarvār: (100b/15)	yük, eşek tersi ve bevli			
ḫārve: (330a/12)	ḳılcıḳ.			
ḫaryūz: (130b/26)	yarasa		şeb-pere	
ḫarzān: (266a/10)	nevrūz güni			
ḫarze: (331a/16)	ālet-i tenāsül, ẕeker, ṣıġır ödünde olur kelbe ve ḳatıra zīnet itdükleri boncuḳ, yumurda ṣarısı gibi, nefʿyi çoḳ olan bir nesne			
ḫarzede: (331a/16)	yollarda ters yuvalar boḳ böcegi			
ḫar-zehr: (100b/09)	aġu aġacı, ḳarga dügelegi, eşek turpı.	diflī	ḫar-zehre	
ḫar-zehre: (331a/18)	aġu aġacı, eşek turpı, ḳarġa dügelegi.	diflī		
ḫar-zerd: (072a/25)	çaḳır dikeni			

ḫas: (161a/16)	ḫas köti gevherlü ve nā-kes kişi, mārūl			
ḫasār: (100b/17)	buz		yaḫ	
ḫasb: (030b/19)	yiter ancaḳ dimek, ṣaymaḳ	ʿadd		
ḫasbīvāz: (130b/28)	yarasa		şeb-pere	
ḫasbīvāze: (331a/30)	yarasa	ḫuffāş		
ḫasbīvez: (130b/29)	bkz. ḫasbīvāz.		çerhvāz	
ḫaseb: (030b/16)	ḫāṣ gevher			
ḫasek: (202a/30)	demür dikeni didükleri üç buçuḳlu diken, diken gibi demürden idüp düşmen yollarına ve ḳonacaḳ yirlerine dökerler ol demürden itdüklerine butraḳ dirler, elbette bir kūşesi yuḳaru ṭurur, at ve ādem ġafletile başıcaḳ anuñ ayaġın saḳat ider.			
ḫasek: (203b/14)	çūpçügüz			
ḫaşīr: (100a/11)	ḫaşır.			Arapça
ḫasre: (331b/03)	deprenici.			
hass: (161a/29)	hemān			
ḫaste: (331b/01)	yaralu dimekdür, ṣayruya ḫaste didükleri mecāzendür, naḳddan hīç nesnesi yoḳ dimek, çekirdek	nevey	müflis-i bī-berg	
ḫastegī: (381b/31)	yaraluḳ.			
ḫaster: (100b/17)	ḫas, yaramaz, yaramazraḳ		bed, bedter	
ḫastevā: (013b/22)	iḳrār, iʿtirāf, ḳayınata		ḫastū	
ḫastū: (301a/04)	iḳrār, ḳayınata	peder-i zen.		
ḫastüvāne: (331a/31)	dervīşler giydükleri yüñden yamalu ḳaftān			
ḫasū: (301a/06)	ḳayınata		peder-i zen	
ḫasur: (100b/21)	kayınata, ḳayınana			
ḫasūre: (331b/04)	ḳayınata		ḫastū	
ḫaş u ḫaş: (172a/08)	māder-i zen-i to-rā dimek			
ḫāş: (171b/12)	ḫāṣā lafẓından muḫaffefdür			
ḫāş: (171b/15)	perḫāş lafẓından taḫfīf olınmışdur, ceng, nā-kes, titiz		ḫāşāk	
ḫaş: (172a/04)	nākes vaḳti segirtmek, köti ve alçaḳ nesne, çörçūp, ḫas			
ḫāşā: (013b/02)	ıraḳluḳ, ayruluḳ istemek, ṭıbbīler ḳatında maʿrūf bir ot adı	baʿd		
ḫāşāk: (202b/08)	çör çöp		ḫāşe	
ḫaşāve: (331b/04)	ekin içün sürilüp ṭaşı ve çalısı ayırtlanmış yir, naṭas			
ḫāş-cū: (300b/10)	ceng-cū			

ḫāşe: (330a/17)	çör çūp, ḳazā ve ḳaşşe, dūn ve ḫasīs			
ḫāşe-çeşm: (240b/22)	göze düşen çūp.			
ḫāşeek: (202b/16)	ḫāşenüñ taşġīri			
ḫāşek: (202b/17)	bkz. ḫāşeek.			
ḫaşence: (331b/06)	göñlegüñ ve ḳaftānuñ ḳoltuġına urduḳları pāre			
ḫaşeng: (203b/16)	başda olan dāġ			
ḫaşḫane: (331b/06)	avāz-cāme.			
ḫaşḫāş: (172a/07)	ebu'n-nevm			Arapça
ḫaşīn: (266a/16)	ṭonuḳ renklü, boz renklü, bed-reng, bir gök renklü ṭoġan			
ḫaşīnār: (100b/28)	ḳılḳuyruḳ, bir başı büyük şu ḳuşı, martı ḳuşı		ḫaşinsār	
ḫaşīne: (331b/07)	avcı, ḳıyıḳ ṭoġan, ṭonuḳ reng			
ḫaşinsār: (100b/25)	ḳılḳuyruḳ didükleri ḳuş			
ḫāşinşār: (100a/18)	bir nevʿ büyük ördek, ḳılḳuyruḳ, martı			
ḫaşinşār: (100b/27)	ḳarabataḳ didükleri ḳuş			
ḫaşk: (203b/15)	bahāne, göze düşen çūp.			
ḫaşkānc: (053a/06)	büyük kijde		ḫaşek-endām	
ḫaşm: (240b/27)	ḳaḳımaḳ	ġażab		Arapça
ḫaşm-āġīl: (228b/02)	kīnede göz ucıyıla baḳmaḳ.		ḫīn-i ġażab	Ar.+Far.
ḫaşm-ālūd: (072b/05)	ġazaba memlū olmış kimesne			Ar.+Far.
ḫaşme: (331b/06)	metāʿ-ı misāfirān.			
ḫaşm-gīn: (266a/18)	ḳaḳıġan, ġażablu			Ar.+Far.
ḫaşnār: (100b/25)	ḫaşensār			
ḫaşrem: (240b/27)	tercümān			
ḫaşt ḫaşt: (041a/11)	aḳırdı.			
ḫaşt: (041a/08)	göz, görmez göz, göz yaşı, hünersiz kimesne, işinde zaḫmetlü oldı dimek	ʿayn, aʿmā, vemaʿ	çeşm, raḫşab	
ḫaştū: (301a/07)	bkz. ḫastū.			
ḫaşū: (301a/07)	bkz. ḫastū, ḫasū, ḫaştū.			
ḫaşūd: (072b/06)	bāġ-bān ṭavarı, ṭırmuḳ didükleri bostāncılar āleti, uzamış budaḳ, ṭırnaḳ beresi, ucı kesilmiş aġaç dalı		şāḫ-bālīde, şuḥūd	
ḫaşūk: (203b/17)	ḥarām-zāde.			
ḫaşūr: (100b/28)	peyġām-ber.			
ḫataḳ: (191a/04)	bir nevʿ ġāyetde merġūb kemük			
ḫatenber: (100a/30)	cimrī ve müflis olup ġanī geçinen kimesne, netīcesi olmayan çoḳ ḫaberler bilmiş kimesne	baḫīl		

ḫatīre: (331a/02)	çūbānlar hegbesi.			
ḫatlān: (266a/09)	ḫoten vilāyetinde bir yirüñ adı			
ḫatne: (331a/01)	sünnet eylemek.			
ḫatreşe: (330a/02)	tengī bāşed.			
ḫatū: (300b/19)	aġuyı defʿ eyler bir merġūb ve muʿteber süñük			
ḫātūle: (330a/08)	düvelī ve daġāyī buved dimek			
ḫātūn: (265b/05)	ḳadın, bülö, girece, muḫtereme ʿavrat ki mehiri, ked-bānū, bibi			
ḫatūr: (100b/02)	ev içinde ḳullanılan nacaḳ ve bıçaḳ ve sāʾir ḳap ḳacaḳ	metāʿü'l-beyt		
ḫaṭ-keş: (172a/08)	mıṣṭar.			
ḫaṭṭ-āver: (100b/31)	leb ve ʿiẕārında ḫaṭṭ ẓāhir olmuşa dirler.			
ḫāv: (300b/13)	ḳaṭīfe ve çuḳada olan maʿrūf nesne.			
ḫav: (301a/10)	bennālar binā yapduḳları vaḳtin itdükleri ḳara çav, şarmaşıḳ, ekin içinde biter ekini żaʿīf eyler bir otdur, pençe ve aġaç budaġı	ʿaşeḳa		
ḫāvan: (295a/07)	havān didükleri, içinde nesne dögerler.			
ḫavāşıl: (228a/23)	saḳa ḳuşınuñ ḳursaġı			Arapça
ḫave: (332a/07)	ḫıẕmetkār	ḫavek, ḫavel, ḫabbe, ḫaffe		
ḫavek: (203b/25)	ḫıẕmetkārlar	ḫüdam		
ḫavel: (228b/06)	ḫıẕmetkārlar, egri		kej	
ḫavelān: (266a/29)	ḫażaż-ı mekkī dirler bir dārūdur.			
hāven-deste: (368b/11)	hāven dögecek.			
ḫāvendī: (381b/24)	ḫāver, baʿżılar maşrıḳ baʿżılar maġribdür dimişler			
ḫāver: (100a/22)	maġrib, maşrıḳ			
ḫavernaḳ: (191a/26)	bkz. ḫaverna			
ḫaverne: (332a/06)	içinde ḳaṣrlar ve bāġ ve bostānlar ve zīr-i zemīnler olup eṭrāfı sūr içinde olan binā-yı vāsiʿ.		ḫavernaḳ	
ḫavh: (332a/09)	dere		ḫavernaḳ	
ḫavḫav: (301a/14)	ʿādet, ḳuvvet, ḳılıç, aġaç budaġı, bennālaruñ düzdikleri ḳara çav			
ḫavīd: (072b/13)	biçüp ata yidirdükleri ḳaṣal			
ḫavīz: (130b/30)	bkz. ḫasbīvez.			
ḫavṣala: (330a/06)	ḳursaḳ.			Arapça

hāy hāy: (396b/14)	maḥall-i ıżṭırār ve şiddetde istiʿmāl olınur bir lafẓdur			
ḫāy: (381b/26)	dad, çineyici, lehene kelem, çuḳur yir	leẕẕet, meġāk		
hāy-ā-hāy: (396b/15)	bkz. hāy hāy.			
ḫayāl: (228b/07)	birḳaç, ʿālem-i ḫˇābda görinür şol ṣūrete ve ṣāniyen merdüm-i dīdede şāhide olınur şol ṣūret ve ṣālisen bostānlarda ve ekinlerde düzdükleri ṣūret			Arapça
ḫaydar: (100a/12)	arslan		şütür-murġ	
ḫāye: (330b/24)	yumurda ve ādemüñ ve sāʾir ḥayvānuñ ṭaşaġı.			Arapça
hāye-i murġ: (184a/10)	ḳuş yumurdası.			Ar.+Far.
ḫāyek: (202b/26)	bir nevʿ çekirge			
ḫāye-keşīde: (330b/25)	ḫādim		ṭavāşī.	Ar.+Far.
ḫāye-kīne: (330b/25)	ḳayġana			Ar.+Far.
ḫāye-künde: (330b/25)	bkz. ḫāye.			Ar.+Far.
ḫāye-rīz: (130b/20)	ḳayġana		rīz	Ar.+Far.
ḫāyisk: (202b/22)	büyük çeküç, örs	mıṭraḳa	sindān	
ḥaykele: (330a/06)	it üzümi, oġlan ṭoġduġı zamānda dögüp üzerine ekdükleri ot.			
ḫaykele: (332a/11)	bir ot adı	ḥable, herme		
ḫaylān: (266a/31)	tekebbürlük itmek.			
ḫaylī: (382a/02)	çoḳ ve çoḳca dimek			
ḫayltāş: (172a/21)	ṣaḥrā-nişīn türkler, -taş, şerīk			
ḫaymeşān: (266b/01)	ġuṣṣa ve ġam.			
ḥayrān: (265b/03)	hūşı gitmiş		ser-geşte	Arapça
ḫayruzān: (266a/29)	hindde olup çarḫī ḳalḳanlar düzdükleri ve ʿaşālar itdükleri bir uzun kök			
ḫayū: (301a/15)	tükrük	bezāḳ		
ḫayūr: (101a/21)	yarasa			
ḫayyām: (341a/14)	ölü			
ḫaz: (130b/26)	yüñinden egirüp fāḫir libās ṭoḳuduḳları bir cānver			
hāz: (154a/24)	zülf şikeni, epsem, müteḥayyir olup ḳalan		peşīmān	
ḫāz-bāz: (130b/18)	oġlancuḳlar sīne-bendi.			
ḫazde: (331a/27)	ṭayınmaḳ	zillet		
ḫazef: (187a/24)	saḳsı	sifāl		
ḥaẕel: (228a/22)	eṭıbbā ḳatında maʿrūf ḥażaż didükleri dārū			
ḫazend: (072b/04)	ḥaşerāt-ı arż			
ḫazende: (331a/29)	ḥaşerāt-ı arż		ḫazend	
ḫazer: (100b/17)	boncuḳ.			
ḫāzġān: (265b/08)	ḳazġan.			

ḫazīrān: (265b/01)	tārīḫ-i rūmīde bir ayuñ adıdur ve otuz gün, evvel-i ṣayfdur.			Süryanice
ḫazmiyān: (266a/14)	ḳunduz ṭaşaġı, oġlan aşı	cündübīdester		
ḫazr: (100a/11)	oran		endāze kerden	
ḫazre: (331a/28)	boncuḳ.			
hebā: (026a/15)	tozuñ ġāyet incesi		ġubār-ı raḳīḳ	
hec: (060b/01)	süñü gibi bir nesneyi ṭos ṭoġrı dikmek			
hecdeh: (368b/11)	on sekiz	ṣemānī ʿaşer		
hedef: (190a/14)	oḳ nişānı		āmāc	
hedkīr: (124b/27)	hind cezīrelerinden bir cezīrenüñ adı			
hefdeh: (369a/12)	bkz. heft-deh.			
heft: (049b/24)	yedi	sebʿ		
heftād: (086a/16)	yetmiş	sebʿayn		
heft-cūş: (180a/21)	ġāyetde ʿaẓīm ve mehīb ṣadāsı ẓāhir olan, ceng günlerinde çalduḳları ol büyük kūsdur			
heft-dāne: (369a/10)	ʿāşūrāda bişürdükleri meşhūr ṭaʿām, hedik aşı			
heft-deh: (369a/11)	on yedi	sebʿa ʿaşere		
heft-evreng: (223a/05)	dürlü dürlü renkleri olur bir nevʿ güldür, yedi ḳardaş.	benātün-naʿş		
heft-kāne: (369a/14)	yedişer dimek, bir deryānuñ ve bir kalʿanuñ ismidür.			
heft-reng: (223a/08)	bkz. heft-evreng.		renghāy-ı gūn-ā-gūn	
heft-ṣad: (086a/17)	yedi yüz	sebʿ-maʾe		
heftū-reng: (223a/10)	benāt-ı naʿş.			
heftū-reng-i kehīn: (295a/19)	benātü'n-naʿş-ı ṣuġrā.			
heftū-reng-i mehīn: (295a/19)	benātü'n-naʿş-ı kübrā.	ṣanvāceʿ		
heftüm: (249a/03)	yedinci.			
heftümīn: (295a/21)	yedinci			
hefūt: (049b/24)	ḫaṭā eylemek, ṭayanmaḳ	zillet		
hegriz: (154a/28)	bkz. hergīz, naḳḳāşlaruñ yazı, resm idecek nesneleri			
hej-deh: (369a/08)	on sekiz	hec-dih		
helā: (026a/25)	agāh ol dimek, ḳorḳu ve hele, deveyi ve atı zecr ile sürmek içün dirler.		belī	
hel-ā-hel: (235b/16)	ʿarabda ve ʿacemde müstaʿmeldür		bārāc	
held: (086a/17)	ḳomaḳ			
hele: (369a/15)	bārī, ḳo dimek			

helendūr: (125a/12)	rībās cinsinden bir otdur.			
helīle: (369a/16)	meşhūr nāfiʿ dārūdur.			
helyāk: (223a/16)	keş	aḳṭ		
helyūm: (248b/31)	mār-çūpe didükleri ot, maralcū, her ṣarı çiçeklü ot		helyūn-ı meşhūr	
helyūn: (295a/21)	mār-çūbe didükleri ot, maralcū			
hem: (249a/03)	bile dimek, yollar üzerinde misāfirler ḳonmaġıçün itdükleri zīr-i zemīn	muvāfıḳ		
hemā: (026a/27)	ḳatı yaġmur		bārān-ı saḫt.	
hemāj: (157b/01)	müteḥayyir ve ḫ̆ār	ḥaḳīr		
hemāk: (223a/16)	hem-ser			
hemān: (295a/22)	şöyle ve ancaḳ ve ancılayın ve hem ol dimek.			
hemānā: (026a/28)	beñzer ki dimek, ṣanasın ve şöyle ṣanursın dimek		mānā, hemān	
hemānend: (086a/18)	beñdeş	miṣl, naẓīr	mānend	
hemānende: (369a/19)	beñdeş	miṣl, naẓīr		
hemānest: (049b/25)	ancılayındur ve ancaḳ	faḳad		
hemār: (125a/12)	hemīşe			
hemārā: (026a/27)	dāʾimā			
hemāre: (369a/16)	hemīşe		hemvāre	
hem-āver: (125a/13)	hemtā			
hem-āverd: (086a/21)	bkz. hemtā.			
hem-bār: (125a/14)	yüki ve işi bir.			
hem-bāz: (154a/30)	ortaḳ	şerīk		
hem-ber: (125a/13)	bkz. hemtā.			
hem-ber: (125a/23)	bkz. hem-tā, gökçek	ḫūb		
hem-cāyī: (396b/26)	yirdeş, bir yirlü			
hem-ceng: (223a/17)	cengde berāber		hem-muvāfıḳ	
hemçāḫ: (061b/27)	bkz. ḫacmāḫ.			
hem-çend: (086a/22)	ol ḳadar dimek			
hem-çonān: (295a/23)	ancılayın.			
hem-çonīn: (295a/23)	buncılayın.			
hem-çü: (307a/07)	gibi			
hemçün: (295a/23)	gib			
hem-dāmād: (086a/23)	bacanaḳ			
hem-dān: (295a/25)	bir ḳabīlenüñ ismi		hem-yān	
hem-dāstān: (295a/24)	ḳanāʿatlü			
hem-dem: (249a/15)	muṣāḥib			
heme: (369a/22)	dükeli	cüml		
hemecī: (396b/27)	boḳ böcegi	cuʿal		
hemedān: (295a/24)	bir şehr adı			
hemegī: (396b/27)	dükelilik.			
hemet: (049b/25)	hem saña dimek			

hemetān: (295a/22)	siz, cümleñüz dimek			
hem-gān: (295a/29)	dükelisi		hem-genān	
hem-genān: (295a/30)	dükelisi.			
hem-ḫ̌āh: (369a/20)	bile dilenici.			
hem-ḫalnat: (049b/29)	bkz. hemḫalt.			
hemḫalt: (049b/27)	yama, edüge, pamuġa dikilen gön		pīne	
hemī: (396b/28)	dükeli, böyle mi dimek	cümle	heme	
hemīd: (086a/27)	ebleh, töhmet			
hemīdūn: (295a/31)	şöyle ki dimek			
hemīn: (295b/02)	şöyle ve böyle ve ancaḳ ve girü ve ancılayın dimek			
hem-īnek: (223a/19)	uşta, şimdi, cümle uşta ṭurur dimek.			
hemīnet: (049b/29)	ancaḳdur ve buncalayın dimek			
hemīst: (049b/30)	bkz. hemīnet.			
hemīşe: (369a/27)	ebed, bāḳī			
hemīşegī: (396b/28)	ḳıdem, devām			
hem-kāse: (369a/22)	nedīm, yār-ı nān u nemek.			
hem-kīn: (295a/30)	eş ve yoldaş.			
hemlaḫt-dūz: (154b/01)	eskici		pīne-dūz	
hem-nişīn: (295a/30)	bile oturan.			
hem-ʿahd: (086a/26)	yaşdaş ve ḳardaş oḳşamış.			
hem-ʿinān: (295a/28)	atla bile bine yāḫūd at öñince yayan yüriyen kişi.			
hem-pā: (026a/31)	iki kişinüñ yürimekde ayaḳları birbirine muvāfıḳ olması			
hem-rāh: (369a/21)	yoldaş.			
hem-rāz: (154a/31)	sırdaş		hem-ser	
hem-reh: (369a/21)	bkz. hem-rāh.			
hem-reng: (223a/18)	bir renklü			
hem-rev: (307a/07)	yoldaş		hem-reh	
hem-sāl: (235b/16)	yaşdaş			
hem-sāye: (369a/21)	ḳoñşı	cār		
hem-sāz: (154a/31)	düzenliklü			
hem-seng: (223a/17)	vezinde berāber.			
hem-ser: (125a/14)	başdaş	menkūḥa		
hem-sevgend: (086a/26)	bir andlu.			
hem-sūd: (086a/25)	itburnı, ḳızılca igde.			
hem-sūz: (154a/31)	itburnı.			
hem-şikem: (249a/15)	ikiz oġlan.			
hemşīn: (295a/26)	bile oturan.		hem-şīn, hem-nişīn	
hem-şīre: (369a/21)	ḳız ḳarındaş.			
hem-şū: (307a/08)	bir er ʿavratları.			

hemtā: (026b/11)	beñdeş	naẕīr		
hem-ū: (307a/08)	hem ū dimek.			
hemvā: (026b/11)	ārzū, hevā			
hem-vār: (125a/16)	dümdüz			
hem-vāre: (369a/22)	hemīşe dimek.			
hem-veded: (086a/26)	ṣaḳız aġacı			
hem-yān: (295b/02)	yancıḳ, taġarcıḳ.			
hem-zād: (086a/24)	ikiz	tevʾem	hem-şikem	
hen: (295b/05)	büyük fil, büyük arslan			
henbāz: (154b/01)	ortaḳ	şerīk		
henc: (060b/06)	yaylaḳ.			
hencā: (026b/11)	bennā ipi, deprenmek	ġuṣṣa	ġam, cünbānīden	
hencār: (125a/24)	bennā ipi, dülgerler ölçüsi, depretmek, ġuṣṣalu, yola giderken rāh-rāstı ḳoyup yolsuz yola gitmek, ince yol, yol ḳomaḳ, vāsiʿ yol			
hencāre: (369a/27)	yapucı ipi, deprenmek, yola gideriken ṭoġrı yolı ḳoyup yolsuz yola gitmek, ince yol	ġuṣṣa		
hendām: (249a/15)	yirlü yirince			
heng: (223a/19)	ʿaḳl, ḳasd, ḳuvvet, edeb, aġırlıḳ			
hengām: (249a/17)	vaḳt, ecel		ḥīn ü āvān	
hengāme: (369a/30)	muʿayyen vaḳt, ol vaḳtde olan cemʿiyyet			
hengām-ı köhne-bahār: (125b/02)	faṣl-i ḥarīf, köhne-bahār			
hengām-ı nev-bahār: (125b/03)	faṣl-ı rabīʿa, nev-bahār			
henguft: (049b/30)	ṣıḳ, ḳalıñ biz, yorġan, ḳalıñ fistan			
henī: (397a/03)	siñmek		güvārende	
henūz: (154b/03)	şimdi, daḫı			
henz: (154b/03)	henūz			
hepāk: (222b/16)	lük, depe, sarāy ortası			
her: (124b/28)	küllihu dimek.			
herāk: (222b/18)	ḳorḳu, ḳorḳudacak oyuḳ	ḫavf	herās	
her-āngçet: (049a/28)	senüñ dimek			
herāvā: (026a/19)	bülbül		herāvāz	
herāy: (396b/16)	altunlu eyer		zīn-i müẕehheb	
her-āyine: (368b/12)	elbette	lābüd		
herbid-i herbidān: (295a/08)	āteş-perestlerüñ bāb-ı ʿilm ü dīnlerinde bir mertebeleri vardur, ol mertebede olanlaruñ ulusı			
herbid: (086a/12)	āteş-perestler dīninde bāb-ı ʿilm ve yanlarında bir mertebe			

herbid u berīd: (086a/14)	keykāvusuñ ḥavātīn ü sirārisi sākin olduġı nüzhet-gāhuñ adıdur.			
herc merc: (060b/05)	ḳarış ḳatış dimek			
herc: (060b/05)	il			
hercāyī: (396b/17)	olıcı dimek, bī-vefā vü bī-ḳarār olan kimesneler			
her-cāyī-st: (049a/29)	mekān-ı maʿlūmı yoḳ dimek, her ḳande			
her-çe: (368b/13)	her nesne.			
herde: (368b/16)	simārūġ dirler bir nevʿ ḳızılca māʾil aḳ mantar	kemāt, benātü'r-raʿd		
herdūd: (086a/14)	bir meşhūr cezīrenüñ adı			
her-dü: (307a/05)	ikisi bile dimek			
hergiz: (154a/26)	hiç bir vaḳitde dimek, elbette			
her-heft: (049a/30)	nergis, nöker		herīdī	
herhūre: (368b/30)	çoḳ ve gür su			
herīse: (368b/28)	et ile helīmeden olan maʿrūf ṭaʿām			
heriş: (180a/18)	süd aġzı	fulle		
herīve: (368b/29)	aḳçe içinde olan altun.			
herjefdeng: (222b/20)	bkz. herjefvek.			
herjefvek: (222b/19)	ḳunduzṭaşaġı didükleri dārū			
herkāre: (368b/22)	baḳraç ve tencere	heyṭale	herenī, pātile	
herkiş: (180a/18)	aña yāḫūd her ol dimek			
hermāniş: (180a/19)	bkz. herze-māliş			
herpās: (166b/19)	ālet-i ceng		ser-pās	
herr: (124b/31)	nāle			
herrā: (026a/16)	busaḳ, ṭuman, bāṭıl ve beyhūde söyleyen	żabāb	sırr-efşān	
herre: (368b/28)	ügi ḳuşı, nāle, ḳanlu ḳabarcıḳ			
hertih: (368b/13)	ẓarf.			
herūk: (222b/20)	ḳaramıḳ yemişi.			
hervāne: (368b/23)	işkence, bīmār-ḫāne, tesbīḥ ḳurdı, kenevir toḫmı	dārü'ş-şifā		
herze: (368b/13)	heẕeyān, ʿabeş ü bī-fāʾide ve nā-maʿḳūl nesne, ṭaġ			
herzece: (368b/21)	semüz baġırsaḳ ile bişer bir nevʿ ṭaʿām			
hesb: (036a/07)	burunc			
hesbet: (049b/22)	kimesneye mensūb olma			
heser: (125a/10)	yaḫ, ters			
hest: (049a/30)	var, buz, yād dimek	mevcūd	yaḫ	
heste: (369a/09)	buz		yaḫ	
hest-estā: (026a/24)	cādūluḳlar dimek			
hestī: (396b/20)	varlıḳ			
heşen: (295a/18)	himmet.			

heşīle: (369a/09)	ḳuş otı ve gendenā ve gerez ve yumurda ile bişürürler bir ṭaʿāmdur			
heşt: (049b/23)	sekiz	ṣemān		
heştād: (086a/16)	seksen	ṣemāneyn		
heşt-dehān: (295a/18)	büyük ʿūd.			
heştevīş: (180a/21)	ḫamse-i müsteraḳanuñ beşinci güni.			
heştüm: (249a/02)	sekizinci.			
heşū: (307a/07)	maġz			
hev: (307a/08)	irüñ, çirk, ḳanlı ḳabarcıḳ ve ot.	merre		
hevā: (026b/13)	miyān-ı zemīn ü āsmān ve ʿanāṣır-ı erbaʿadan biridür			Arapça
hevārī: (397a/04)	nā-gāh dimek			
hevāze: (369b/02)	añsızdan dimek		nā-gāh	
hevāzī: (397a/04)	bī-ʿaḳl, mecnūn			
hevdec: (060b/06)	tutuḳ	maḥaffe	perde	
hevder: (125b/05)	baş		bart	
hevesnāk: (223b/04)	ārzūlayıcı.			
hevgān: (295b/03)	baḳraç			
hevīd: (086a/28)	deve hevīdī			
hevīdā: (026b/19)	ẓāhir			
hevkende: (369b/03)	bir memleket adı			
hevl: (235b/20)	ḳorḳu			Arapça
hevlnāk: (223b/05)	ḳorḳunç.			Ar.+Far.
hevlūl: (235b/20)			merd-i sebük	
hevrīm: (249a/27)	aḳ, ṭuman, ay		sepīd, surḫ	
hevriş: (180a/25)	dümel cinsinden ġāyetde yaramaz bir çıbandur.			
hevzeriş: (180a/25)	bkz. hevriş.			
hey: (397a/06)	ḥarf-i nehy, urma ve itme ve ʿacele eyle dimek, şaḳın dimek			
heyāk: (223b/05)	cān, rūḥ			
heyc: (060b/07)	toz ḳoparmaḳ.			
heycā: (026b/23)	ceng, ceng vaḳti			
heycār: (125b/06)	bkz. hencār			
heyd: (086a/29)	bil ve yaba ve dorı		penced-geşt	
heydeḫ: (064a/20)	aʿlā at, tevsen, yavız at		ligām-ı esb-i tevsen	
heyhey: (397a/08)	şarāb ve şarāb ḳadeḥi.			
heykel: (223b/05)	taʿvīẕ, her cismüñ ḳalıbı, bir meşhūr bütḫāne adı			Arapça
heykel: (235b/21)	her cismüñ ḳalıbı, oġlancuḳlaruñ bāzūsına ve boġazına baġladuḳları, büt-ḫāne, ḳad, gül	heyʾet, ṣūret, şekl	ḥırz-ı ḥamāʾil, bahār-ḫāne	Arapça

heykele: (369b/04)	ḥaykele didükleri ot, it üzümi.			
heylāc: (060b/07)	oġlan ṭoġmaḳ vaḳti ve anuñ müżāʿaḳası.			
heyle: (369b/05)	ṣāḥib-i ḫāne			
heylec: (060b/07)	ṣāhib-i ḫāne	rabbü'l-beyt	heyle	
heylek: (223b/06)	helik			
heynā: (026b/23)	şimşīr-i cevherdār			
heyūlā: (026b/24)	naḳḳāşlar bir ṣūreti çekmek isteseler evvel bī-reng çekerler. andan ṣoñra naḳş iderler. ol evvel çekilene heyūlā dirler, her nesnenüñ aṣlı, hünerden ḫāli olan			Arapça
heyūn: (295b/03)	büyük deve, yorġa deve.			
hezāk: (222b/21)	ebleh, söze firīfte ve maġrūr olan kimesne, ḫāliṣ olmamış gümüş, altun, keykāvus bin keyḳubād		nādān	
hezār: (124b/31)	bin, bülbül, bülbüle beñzer bir ḳuş			
hezār-āvā: (026a/19)	nefes-i bülbül, bülbül ṣadālı, biñ ṣadālu.			
hezār-cessān: (295a/09)	bir otdur budaḳları ve yapraḳları ve rişteleri vardur yanında olana şarmaşıḳ gibi ulaşur, yapraġı aşma yapraġına beñzer, ʿunḳūda beñzer yemişi olur. deriden ḳılı ḳazır			
hezār-çeşme: (368b/30)	ḳalbur çıbānı	ḳurūḥ, nemle	ʿillet-i sāʿiyye	
hezār-dāne: (369a/06)	tesbīḥ, bir ot adı			
hezār-destān: (295a/11)	bülbül	ʿandelīb		
hezāre: (369a/04)	bir meblaġ-ı müfī			
hezār-ḫāne: (369a/02)	şīrdān, ḳırḳbayır, yumrı ve ḳaba nesne.	ḫafiṣ, ḳibbet		
hezārīne: (369a/06)	ḫāliṣ olmayup ʿilleti olan altun.			
hezār-pā: (026a/23)	çıyan		çihil-pā	
hezār-pāy: (396b/18)	çıyan		çihil-pā	
hezār-sifend: (086a/15)	bir meşhūr dāru		ḫurdād	
hezār-to: (307a/05)	ḳırḳbayır	Ḥafiṣ, ḳubbe	hezār-to, hezār-tūy, hezār-ḫāne	
hezār-tūy: (396b/19)	ḳırḳbayır	ḥafiṣ, ḳıbbet		
hezīne: (369a/07)	ḫarac, nafaḳa.			
hezīr: (125a/07)	heybetlü, eyü, kimseye mensūb degildür dimek	ḫūb, nīk		
hezmān: (295a/16)	her zamān lafẓından muḫaffefdür.		ejdehā	
ḫıdīv: (301a/17)	ulu, bārī teʿālā		pādişāh, yegāne, ḫudāvend-i māl, ḫudāvend-i ḫāne,	Arapça

			merd-i büzürg	
ḫıdmet-ger: (101a/23)	ḫıdmet-kār.			Ar.+Far.
ḫıdmet-kār: (101a/22)	ḳulluḳ idici	ḥavāşī.		Ar.+Far.
ḫıdre: (332a/12)	od ḳoġı.			
ḫıfrīḳ: (191a/28)	yigrenci.		çirkīn	
ḫıhī: (382a/02)	bir lafẓdur ki zihī muʿādelesinde istiʿmāl olınur.			
ḫılāh: (332a/23)	balçıḳ		çirk-āb.	
ḫılāl: (228b/16)	diş ḳurduġısı			
ḫılb: (031a/05)	sümük	muḫaṭ, ebū'l-baʾis		
ḫıle: (332a/23)	yitük		güm	
ḫıll: (228b/16)	sümük	muḫāṭ		
ḫım: (241a/23)	ḫoş āvāzlu bayḳuş, zaḥmet ve iñeze, ḫastacaġı			
ḫımnāk: (203b/28)	zaḥmetlü, ġāyetde iñize.			
ḫınāmek: (203b/28)	yanduḳ didükleri ot.			
ḫınced: (073a/07)	enzerūt.			
ḫıncek: (203b/29)	saḳızlıḳ aġacı, cedene		nemeşk	
ḫıncīd: (073a/08)	bkz. ḫınced.			
ḫındīş: (172a/25)	evde ketḫudā olan ʿavrat, kedbānū			
ḫınk: (203b/30)	boz at		esb-i kebūd-reng	
ḫırām: (241a/16)	ḫūb ʿavrat, güzel, şalınış, dimek, nāz u ʿişve ile şalınma, tenaʿum ü şādīlıḳ ile gitme, şalın dimek	muʿaccib	dervīş	
ḫırāmīdem: (241a/21)	geldim dimek			
ḫırāş: (172a/26)	ṭırmıḳ, bıraġındı, düşkün, kötü nesne	saḳaṭ	üftāde	
ḫırāşe: (332a/12)	dırmıḳ, bıraġındı, alçaḳ, köti nesne		ḫırāş	
ḫıre: (332a/17)	ṭuman	żabāb	tārmīġ	
ḫıred: (072b/29)	cumhūr, ʿaḳl	başīret		
ḫıred-mend: (073a/05)	ṣāḥib-i başīret olan kimesne.			
ḫırgāh: (332a/15)	türkmenlerüñ derim evleri, pādişāhlaruñ otaġı.			
ḫırgāve: (332a/16)	bkz. ḫırgāh			
ḫırgeh: (332a/17)	bkz. ḫırgāh			
ḫırīdār: (101a/24)	müşterī			
ḫırīde: (332a/19)	ṣatun almış, utanġan ʿavrat.			
ḫırmen: (263b/02)	yaba		penced-güşt	
ḫırmen-kūb: (031a/04)	ḫırmen dögici, dögün			
ḫırr: (101a/23)	ṭuman		żabāb	
ḫırs: (161a/30)	ayu	düb		
ḫırvend: (073a/06)	bir nevʿ dikiş			ebū ḥamīd
ḫışāvend: (073a/06)	bir memleketüñ adı			
ḫışb: (031a/05)	bī-hüner kimesne.			

ḫışīne: (332a/22)	bir dürlü ṭoġan, ṭutuḳ renklü		ḫaşīn	
ḫış-puḫte: (332a/20)	bkz. ḫışt-puḫte			
ḫıştce: (332a/21)	kerpiççik, ḳaftānda ve göñlekde olur bir pāre murabbaʿ			
ḫıştek: (203b/26)	göñlek ve ḳaftān ḳoltuġına dikdükleri murabbaʿ şekl.			
ḫıştje: (332a/22)	bkz. ḫıştce.			
ḫışt-puḫte: (332a/20)	kiremid.			
ḫıtfec: (053a/17)	cülbāndan bir nevʿ, segerk toḫmı.			
ḫıvīd: (073a/08)	biçüp ata yidürdikleri ḳaṣīl		ḫavīd	
ḫıvīle: (332a/23)	pile, ebleh ve aḥmaḳ kimse.			
ḫıyār: (101a/24)	maʿrūf yemişdür			Arapça
ḫıyāruk: (204a/05)	meşhūr büyük çıban			
ḫıyār-şenber: (101a/25)	meşhūr müshil, ġāyetde nāfiʿ dārūdur vilāyet-i Mışrda bitüp eṭrāf-ı ʿāleme müteneşşir olur.			
ḫıyāvār: (101a/25)	bkz. ḫıyāver.			
ḫıyāver: (101a/25)	iş, güç			
ḫıyāyer: (101a/27)	çiynemek			
ḫī: (382a/04)	tolḳuḳ		ḫīk	
hic: (060b/08)	silāḥ düzmek.			
hīc: (060b/09)	nesne degil dimek, bil ve yaba		dūrī.	
hīd: (086b/11)	yaba		penced-geşt	
ḫīde: (332a/24)	derilmiş, duyulmış.			
hīde: (369b/10)	bil, yaba		penced-geşt	
ḫīfīc: (053a/18)	bkz. ḫıtfec.			
hiḫte: (369b/07)	bkz. hīḫte			
hīḫte: (369b/09)	bkz. hiḫte			
ḫīḳ: (191a/28)	tükrük		ḫiyū	
ḫīk: (204a/07)	tulum, tolḳuk	ẓab, zaḳ		
ḫīkçe: (332a/28)	ṭulumcuḳ, civcūr		dīgcūr	
ḫīkem: (241a/25)	ṭulumcuḳ			
hikīser: (125b/08)	ışfahānīler ıṣṭılāḥında ṭut dimek			
ḫīl: (228b/19)	ṣanıcı.			
hil: (235b/28)	ḳoyuvir dimek			
hilāl: (235b/26)	yeñi ay			Arapça
hilām: (249a/28)	buzaġı etinden olmış yaḫni.			
hīle: (369b/17)	ḳaṣırġa			
hilhel: (235b/29)	demür ḳaynaḳ.			
ḫilm: (241a/22)	sümük	muḫāt	ḫılb	
ḫilʿat: (041a/25)	iḥsān, teşrīf, ḳaftānī			Arapça

ḫīm: (241a/25)	baġarsuḳ ve işkenbe ḳazındısı, oñulmaz cerāḥat, burun ve aġızdan aḳan ṣu ve sümük, çapaḳ, çuvāl ipi, çuvāl			
himāl: (235b/30)	bir kimesne ile dostluḳ iden kimesne	naẓīr	hem-ser, şerīk-enbāz	
hīme zeft: (050a/01)	ṭomruḳ.			
hīme: (369b/18)	odun, alçaḳ		hīz	
ḫīme-dūz: (130b/30)	çadırcı.			
hīmistān: (295b/10)	odunluḳ.			
hīn: (295b/10)	kelīme-i taḥrīk ü taḥrīṣ, ancaḳ	faḳat	seyl	
hind: (086b/10)	meşhūr u maʿrūf iḳlīm			
hindī: (397a/09)	hindde tavaṭṭun iden			
hindū: (307a/10)	diyār-ı hindde nisbet-i ḥayliyyesi var olan			
hinduvāne: (369b/10)	ḳarpuz.			
hindüvānī: (397a/09)	ḳarpuẓ	baṭṭīḫ aḫḍar		
hīne: (369b/23)	ḥınnā.			
ḫīnfenc: (053a/17)	segerk toḫmı.			
hink: (223b/07)	rūz-ı āhestegī, hūş.			
ḫīr: (101a/27)	nā-çār ve müteḫayyir			
hirās: (166b/20)	ḳorḳu, beliñ		ters ü bīm	
hirāsā: (026b/28)	ḳorḫu, buñ, oyuḳ	ḫavf		
hirāsān: (295b/06)	ḳorḳaḳ			
hirāse: (369b/06)	oyuḳ, ḳorḳu	miḫẓār	bīm	
hirāş: (180a/26)	ḳuşmaḳ	ḳayʾ		
hirbed: (086a/31)	āteş-perestlerüñ āteş-ḫānelerinde leyl ü nehār ḫıdmet iden			
hīrbed-i hīrbedān: (295b/07)	herbid-i herbidān			
hīrbid: (086b/03)	cühūdlar ḳāḍīsı, kefere-i fecerenüñ ḳāḍīları		der-günbed-i āteş-perestān, ḳāḍī-i cühūdān	
ḫīre: (332a/24)	uyuşmış aʿżā vü ḳamaşmış göz, ṭonuḳ, bilmezlik, yavaş ve yorġun.	taḥayyür	bed-endīşe	
hīre: (369b/11)	süksün, eñse	ḳafā		
ḫīre-dest: (041a/26)	eli uz olmayup işe güce yaḳışmayan kimesne		çīre-dest	
ḫīre-dil: (228b/19)	bir ḫālet	müteʿaccib		
ḫīregī: (382a/05)	donuḳluḳ.			
ḫīre-ḫīr: (101a/31)	bkz. ḫīr ḫīr			
ḫīre-ser: (101b/03)	serāsīme.			

ḫīr-ḫīr: (101a/27)	ġāyetde müteḫayyir, bed-endīş olan kimesne, türk ṭāʾifesinden biri, efrāsiyābuñ ḳarındaşı aġrīreş			
ḫīrī: (382a/06)	eṭıbbā ḳatında maʿrūf ṣarı bir çiçek.			
ḫirmān: (266b/02)	ay ve gün aġılı.			
ḫirmen: (266b/01)	ġılāl dökicek yir, ay ve gün aġılı, şemʿdān			
hīrmend: (086b/12)	vilāyet-i sistān'da bir meşhūr ırmaḳ adı		rūstiyān	
hirr: (125b/06)	ṭuman		tārmīġ	
hirs: (166b/30)	süd aġzı	file		
ḫīrū: (301a/20)	ṭabībler ḳatında maʿrūf bir nevʿ çiçek			
ḫīs: (161a/31)	belās, ḫalīs			
ḫīse: (332a/26)	pelās	ḫīs		
ḫīste: (332a/27)	çekirdek, ıslanmış dimek			
hīş: (180a/29)	bkz. hiş.			
hiş: (180a/29)	ṣaban			
ḫişt: (041a/15)	bī-hüner olan, ḫarbe, ḫarbenüñ yalmanı, kiremüd	lebin		
hişt: (050a/01)	sıḳlıḳ	ṣafīr		
hişte: (369b/09)	bir nesneyi düşürmeyüp şalıvirmege dirler.			
ḫīştek: (204a/07)	bkz. ḫıştek.			
ḫişt-zen: (266b/03)	kerpiç kesici.			
ḫit: (041a/15)	yıldıramaḳ			
ḫīv: (301a/23)	tükrük	bezāḳ		
ḫīvā: (013b/23)	tükrük	bezāk		
ḫivān: (266b/03)	yaġrıḳ, içinde ṭaʿām ḥāżır olmış ṣofra			
ḫiven: (266b/05)	bkz. ḫivān.			
ḫīvez: (130b/30)	bkz. ḫivez.			
ḫiyāvān: (266b/06)	aġaçlar içinde olabn ve ne ḳadar gitseler şu kenārından ayrılmış olmaduḳları şehr ucından çıḳan bir ṭoġrı yol			
ḫīz: (130b/30)	ḫamle			
hiz: (154b/13)	köşek, sölpük			
hīz: (154b/14)	ḫammām ṭāsı, bil			Arapça
ḫīz-āb: (031a/06)	mevc-i deryā.			
ḫīzān: (266b/09)	ḫamle idici			
ḫīzārān: (266b/07)	ḫayzān			
hīze: (369b/16)	yaba	hīde	se-engüşt	
hizebr: (125b/07)	şāh-ı sebāʿ			
hīzem: (249a/28)	odun			
ḫīz-gīr: (101b/05)	ṭur ṭut oyunı didükleri maʿrūf luʿb.			

ḫīzī: (382a/19)	ev oñurġası ve çārdāġı ve ḥaremi			
hīzīne: (369b/16)	yuġı ṭaşı			
ḫīzrān: (266b/08)	bkz. ḫizārān.			
ḫoce: (333a/22)	ḫˇāce			
ḫod: (073b/06)	kendü dimek			
ḫod-bīn: (266b/19)	kendüyi görici	muʿaccib, mütekebbir		
ḫod-dār: (101b/21)	ḳanāʿat idüp ṣabr idici			
ḫod-fürūş: (172b/17)	leffāf olup kendözin ögüp ṣatıcı.			
ḫod-ḫū: (301b/01)	kendü ḫuyıyıla terbiyetsiz büyüyen kimesne			
ḫod-ḫurde: (333a/26)	bostān-efrūz, sulṭān börki, emīr-i ʿāşıḳān didükleri mülevven yapraḳ.			
ḫod-ḫūre: (333a/29)	bkz. ḫod-hurde			
ḫod-kāme: (333a/29)	kendi murādı üzre olıcı, kendüyi görmiş fużūllı kimse.			
ḫod-rū: (301b/02)	kendüden güzel, yabandan biten ot, keter			
ḫorde-destī: (382b/13)	yan kesicilik		kīse-bürī	
ḫord-ḫān: (266b/12)	ṭarṭaġan.			
ḫordīkek: (204a/11)	küçücük ve uvacuḳ dimek			
ḫorūs: (161b/02)	bednūs	dīk		
ḫorūsce: (332b/09)	boġaz, kertlik.	ebū edhem	gelū	
ḫorūse: (332b/10)	ʿavratlaruñ fercinde olan ṭılaġı		çeklīz	
ḫoş: (172b/21)	yaḫşi, eyü dimek, ḳayınana, ḳoca		māder-i zen	
ḫoş-āv: (301b/03)	ḫoş-āb			
ḫoş-meniş: (172b/26)	ṣaġ göñüllü, eyü mizāclu		ḫoş-ṭabʿ.	
ḫoşnud: (073b/03)	rāżī		ḫoşnūd	
ḫoşnūd: (073b/04)	bkz. ḫoşnūd.			
ḫoşnūdī: (382b/21)	ḳāniʿlıḳ.			
ḫoşūd: (073b/05)	uzanmış budaḳ, ṭırnaḳ beresi, būstāncı āleti			
ḫoten: (266b/09)	bir memleket adıdur.			
ḫū: (301b/01)	ʿādet.			
ḫub: (031a/06)	kūb	zīr		
ḫūb: (031a/09)	güzel	ḥasen		
hubāk: (223b/08)	depe	farḳ		
ḫubāl: (228b/19)	ḳoyun ve şıġır aġılı.			
ḫubbāzī: (382a/20)	ebemgümeci didükleri ot.			
ḫube: (332a/29)	reg-bend, ḳuşekmegi		tūderī	
hubel: (235b/29)	mekke ehlinüñ ḳable'l-islām ṭapduḳları bütüñ adıdur.			

hūber: (125b/19)	emici			
ḫūbī: (382b/26)	güzellük.			
ḫūc: (053a/24)	bkz. ḫuvāc.			
ḫucend: (073a/11)	vilāyet-i ʿacemde bir meşhūr şehr adı; ebegümeci	ḫubbeyz		
hucest: (041a/27)	ḳutlu	mübārek	ḫuceste	
ḫuceste: (332a/30)	ḳutlu, rengi sarı ve ertesi siyāh bir çiçek	mübārek, ʿabbe		
ḫucestegī: (382a/21)	mübāreklik ve ḳutluluḳ.			
ḫuçmāḫ: (061b/22)	içine ḳav ve çaḳmaḳ ve aḳca ve ṭaraḳ ḳoyduḳları yanacaḳ		çamḫāḫ	
ḫūd: (073b/09)	ceng güninden mübārizler başa giydükleri ışıḳ, tolġa	miġfer		
ḫudā: (013b/24)	tengri teʿalā			
ḫudāgāne: (332b/01)	ulu big		mīr-i büzürg	
ḫudā-ḫˇān: (266b/10)	şehādet barmaġı	sebbābe, müsebbiḥe		
ḫudāvend: (073a/13)	ıs, ʿilm ve māl ve mülk ıssı	ṣāḥib	ḫudāvend-i ʿilm, ḫudāvend-i māl, ḫudāvend-i mülk	
ḫudāvendgār: (101b/06)	iş ṣāḥibi.			
ḫudāver: (101b/05)	pādişāh			
ḫudāy: (382a/21)	teñgri teʿālā			
ḫudāygān: (266b/11)	ulu ve ṣāḥib-i devlet olan kimesne			
ḫūde: (333a/30)	ḳubbe, incitmek.	teʿaddī		
ḫudeng: (204a/08)	ḥākim			
ḫūd-reng: (204a/22)	bir maʿrūf reng			
ḫudūk: (204a/09)	ġażab		tīregī	
ḫūfā: (014a/15)	ḳuvvet			
ḫufār: (101b/16)	müzd-i bedreḳa			
ḫufc: (053a/20)	bayḳuş		gūc	
ḫufenc: (053a/21)	bkz. ḫufc			
huft: (050a/02)	ʿaḳılsız, ebleh, düz yir, yazı	ṣaḥrā		
ḫufte: (332b/25)	yatmış uyumuş, egilmiş			
ḫūg: (204a/23)	ṭoñuz	ḫınzīr		
ḫūh: (333b/24)	bkz. ḫˇāh			
ḫūh: (333b/24)	ʿaraḳ			
ḫūhen: (266b/25)	bezrci ḫūnisi			
hūhū: (307a/25)	bayḳuş, gügercin.			
ḫūje: (333b/13)	ḳuş ibigi, ḫoce, ḳubb, ḳıyāse			
ḫūje-ger: (102a/02)	isteyüci		ṭaleb-kār	
ḫūk-gelū: (301b/03)	boyunda olan bize.			
ḫūl: (228b/24)	aġaçḳaḳan, alaca serçe, ṭoyġar didükleri ḳuş, lor	ḫankel	çekek	

	kuşı, çulluḳ ḳuşı, balaḳ, yayın balıġı, ibik, hüdhüd			
ḫulb: (031a/07)	sürme	kuḥl, ebū'l-melḥ	tūtiyā	
ḫuler: (101b/17)	burçaḳ, yitük	cilbān	herze	
ḫulī: (204a/16)	ṭurġay ḳuşı.			
ḫūlīz: (131a/04)	çulluḳ ḳuşı, ur ḳuşı		çerke	
ḫūlīze: (333b/22)	Çuluḳ ḳuşı, er ḳuşı, çerke		ḫūlīz	
ḫulle: (332b/26)	sümük, herze ve heẕeyān söz, gemiyi sürdükleri gönder, gemi şırıġı ve küregi.	ḫilm		
ḫulm: (241b/12)	sümük			
ḫum: (241b/13)	küp, bir nevʿ borı			
humāy: (397a/20)	bir gölgesi mübārek ḳuş			
ḫumb: (031a/07)	küp.			
ḫumbere: (333a/03)	küpcük, bir ḳuş adı	bustūḳ, ḳamīre		
ḫumle: (333a/06)	saçaḳ.			
ḫumre: (333a/05)	bkz. ḫumbere			
ḫumt: (041b/01)	küp		zīr	
ḫumūl: (228b/20)	teʾḫīr, direng.			
ḫūn: (266b/23)	ḳan, lori ḳuşı	dem		
hūn: (295b/27)	hindūstānda teʿāmül olınan naḳdlardan bir nevʿ altun			
ḫūn-āb: (031a/14)	ḳanlu ṣu			
ḫunb: (031a/07)	bkz. ḫulb			
ḫūn-bahā: (014a/15)	ḳan baha			
ḫunbe: (333a/09)	içine ġalle ḳoymaḳ içün çıt ile balçıḳdan itdükleri, baḳḳāllaruñ anbārı.			
ḫunbede: (333a/10)	ʿĀḳil ve pesendīde			
ḫunbek: (204a/16)	kūpecük, bir ırmaġun aġzına ḳoyıp at ṣu içerken ṣafīr itmek.			
ḫunber: (101b/17)	küp			
ḫunbere: (333a/06)	ḫumbere			
ḫunbīde: (333a/11)	meşhūr			
ḫunc: (053a/21)	bayḳuş	ḫufc.		
ḫūncede: (333b/22)	enzerūt.			
ḫuncek: (204a/17)	yavşan, at yaġırı, ṣu içerken ṣıḳlıḳ virmek		dermane	
ḫūncīde: (333b/23)	göz otı, eñlik			
ḫune: (333a/11)	öksürük.			
ḫūne: (333b/24)	yaṣṣı aġaç.			
ḫūnger: (102a/05)	debbāġ			
ḫūn-geşt: (041b/11)	ḳaṣṣāb yaġrıġı.			
ḫūn-ı siyāvuşān: (266b/24)	iki ḳardaş ḳanı didükleri ṭaş gibi dārū			
ḫūniş: (172b/27)	oḳuyuş dimek, dilek	şefāʿat		
ḫunt: (041b/02)	bkz. ḫumt.			

ḫunū: (301a/31)	pehlevī lüġatinde maġz dimek			
ḫunūd: (073b/06)	tebşelit.			
ḫunuk: (204a/18)	ṣovuk, baḫtlu	bārid, muʿtedil	hevā-yı ḫunuk, āb-ı ḫunuk, āsān	
ḫunūr: (101b/18)	ḳap ḳacaḳ, misāfirler tünbeldi			
ḫunyā: (014a/07)	ṣaġu ṣaġumaḳ, ır, ozan		sürūd	
ḫunyāger: (101b/18)	ṣaġu ṣaġucı, muṭrib āvāzı, ozan			
ḫur: (101b/06)	lāyıḳ, güneş		āfitāb	
ḫūr: (101b/26)	bkz. ḫ̆ār			
hūr: (125b/19)	ṭuman, ḳuyı buḫārından ṭuncuḳmaḳ, ay ve güneş		surḫ	
ḫūrā: (014a/11)	yiyegen	ekūl		
ḫūr-āb: (031a/09)	pāk olmayan ṣu, ṣu bendi			
ḫūr-ābe: (333a/30)	bir cānibe ṣu kesüp çeküp alup gitdükleri ırmaḳ			
ḫurāc: (053a/18)	ʿalelden bedende çıḳar her yumrı.			
ḫūrāk: (204a/23)	yiyecek nesne.			
ḫūrān: (266b/20)	yiyegen	ekūl		
ḫurāş: (172b/09)	düşkün, eşkün		üftāde	
hurāş: (180a/30)	düşkün		üftāde	
hurāşe: (369b/25)	altun ve gümüş ḳırpındısı.			
ḫurc: (053a/19)	hegbe, ḫorūs ibigi			
ḫurcīn: (266b/11)	hegbe.			
ḫurçīne: (332b/02)	hegbe, ḫorūs ibigi.			
ḫurd: (073a/18)	uvaḳ			
ḫurdād: (073a/19)	tārīḫ-i celālīde ṣoñ bahār ayı adı, fürs aylarınuñ altıncı güni			
ḫurd-dest: (041a/30)	el oyunı, yan kesici	ḫīle	ḫurde-destī	
ḫurde: (332b/02)	bilek ve barmaḳlar setigi, uvaḳ devek		pāre pūre	
ḫurde-dest: (041a/31)	ādemüñ bilegi, eñ yiri	rusnuʿ	ḫurde	
ḫurde-edīm: (241b/01)	belāmūṭ			
ḫūrde-edīm: (241b/15)	belāmūṭ		ḫurde-edīm	
ḫurde-fürūş: (172b/11)	uvaḳ devek ṣatıcı.			
ḫurdegī.: (382b/14)	edeblü.			
ḫurdehā: (014a/02)	küsūr-ı ʿaded.			
ḫurde-mürde: (333b/07)	uvaḳ devek dimek			
ḫūrdenī: (382b/26)	ḥāżır yiyecek ṭaʿām ve yiyesi.			
ḫurd-ḫām: (241b/01)	ḳırılup uvaḳ olmaḳ, ezüp			

	yoġurmaḳ.			
ḫurdī: (382b/14)	küçüklük.			
ḫūrdī: (382b/27)	şūrbā, küçücüklük			
ḫurd-zerser: (101b/07)	yunt ḳuşı	ṣaʿve		
ḫure: (332b/18)	bkz. ḫūre.			
ḫūre: (333b/08)	añla marażı			
ḫūrezmiyān: (266b/20)	dest-bende oyunı, kāfir ʿavratlarınuñ şenlikleri eyyāmında oynaduḳları oyun			
ḫurfe: (332b/08)	semiz otı toḫmı.			
ḫūristān: (266b/22)	semerḳand yanında tester şehri			
ḫūriş: (172b/18)	yiyiş, yiyesi ve yiyecek ve içecek			
ḫurkeş: (172b/11)	egrice didükleri siñek	maḫmūr	ġamze, ḫarkeş	
ḫurmā: (014a/03)	maʿrūf mīve			
ḫurmā-bün: (266b/12)	ḫurmā aġacınuñ özdegi.	ebū ʿūr		
ḫūr-māh: (333b/07)	yaz evi.			
ḫurmdān: (266b/12)	yancıḳ.		kīse	
ḫūr-perest: (041b/02)	güneyik çiçegi, ʿaceb keler		ḫırbā	
ḫurrem: (241b/02)	çiçekler ve sebze ve ṣu ile ārāste ve pīrāste olan her yir			
ḫurremī: (382b/14)	şādīlıḳ, bir nevʿ ḳızıl çiçek			
ḫūr-ṣalā: (014a/12)	büyük keler.			
ḫursend: (073a/23)	ḳāniʿ, ḳanāʿat			
ḫurseng: (204a/12)	ḳāniʿ			
ḫūr-ṣūlā: (014a/13)	büyük kertenkele.			
ḫurşīd: (073a/24)	güneş	şems		
ḫūrşīd: (073b/15)	güneş	şems, ebū ḳābūs	āfitāb	
ḫurt: (041a/29)	balta ve nacaḳ ḳulaġı, igne yordusı.			
ḫurūh: (332b/14)	ḫorūs			
ḫurūhe: (332b/15)	ḫorūs ve ṭavuḳ ibigi, duzaġa ṭutulmış ḳuş	milvāḥ		
ḫurūhī: (382b/15)	big ḳuşı			
ḫurūş: (172b/12)	feryād ve fiġān, nā-gāh ṣādır olan girye āvāzı, bahādurlardan ve yırtıcı cānverlerden ẓāhir olan ḫamle ve gürildi			
ḫurve: (332b/10)	ibik, bednus	dīk	ḫorūs	
ḫus: (161b/02)	ḳayın ana.			
hūsīn: (295b/26)	ḳuma.			
ḫusr: (101b/07)	ḳayınata			
ḫusrān-gerī: (382b/17)	güyegülük, ḳayınlıḳ, düñürlük, biñ sene, geçmiş pādişāhlar yādigārı.			
ḫusre: (332b/19)	bkz. ḫūsre.			

ḫūsre: (333b/14)	ḳayın			
ḫusrev: (301a/25)	pādişāh adlarındandur, mülūk-ı ʿacemden hürmüz bin enūşirvānuñ oġlı pervīzüñ laḳabı, toḳuç	melik		
ḫusrevāne: (332b/18)	biñ sene dimek			
ḫusrevānī direm: (241b/09)	bir nevʿ aḳçe			
ḫusrevdārū: (301a/28)	ḫavlicān didükleri dārū.			
ḫusrevīne: (332b/19)	ḳayınata.			
ḫusrīne: (332b/19)	bkz. ḫusrevīne.			
ḫūst: (041b/05)	bkz. ḫ ̌āst.			
ḫūsterān: (266b/23)	uvaḳ ḳurdcuġızlar.			
ḫustere: (332b/17)	ḳayınata, ḥaşerāt-ı arż		ḫazend	
ḫusū: (301a/28)	ḳayınata		ḫasū	
ḫusūk: (204a/12)	zişt, çirkīn, ḥarām-zāde.			
ḫusūr: (101b/09)	ḳayınata.			
ḫūş: (172b/24)	ḳurı		ḫuşk	
hūş: (180b/02)	helāk, ög	rūḥ, ʿaḳl	cān, ḫıred	
ḫūşā: (014a/13)	üzümüñ ve ḥurmānuñ vesāʾir anuñ gibilerüñ salḳımı, buġday ve arpa ve anlaruñ gibinüñ başı			
hūşā: (027a/04)	ḳoyun yaġı , uşañ, ṭalġurmış	kāhil		
ḫūş-āb: (031a/13)	ter ü tāze sebze, ābdā, mīveden bişürdükleri maʿrūf nesne.			
ḫūşām: (241b/11)	burun ṭutulmaḳ.			
ḫūş-āmed: (073b/16)	ṭabʿa muvāfıḳ ve mülāyim söylemek			
hūşān: (295b/26)	kāfirler ḫācın şuya bıraḳduḳları gün.			
hūşānī: (397a/31)	naṣṣārī ḫācların şuya bıraḳduḳları gün		hūşān	
ḫuşār: (101b/09)	kerpiç.			
ḫuşāre: (332b/20)	yimek yirken dökilen pāreler.			
ḫuşāve: (332b/20)	naṭs yir		ḫuşāve	
ḫūşāy: (382b/28)	ḫūşe			
hūşāzde: (369b/28)	ṣusaluḳ olmış deve, köpürmekden ayılmış deve, ṣusuza ṣu ziyān itmek.			
ḫūşe: (333b/15)	ḫurmānuñ ve üzümüñ ṣalḳımı, arpa ve buġday başı, gökde bir burc adı, ʿuṭārid yılduzınuñ burcı, alġım ṣalġım	sünbüle	tīr, serāb	
ḫuşeng: (204a/14)	başdaġı dāġ			
hūşeng: (223b/11)	selāṭīn-i fürsüñ evvelki ṭabaḳası ki pīşdādīlerüñ ve			

	ol hūşeng bin siyāmek bin keyūmerş şāhdur. ol ṭabaḳanuñ ikinci pādişāhı olanuñ adı			
hūşenī: (397b/01)	çevġān.			
ḫūşī: (382b/25)	yaḫşi, eyü, iylik			
ḫūşīde: (333b/20)	buruşmaḳ, ḳurımaḳ, ḳavrulmaḳ			
ḫuşīnār: (101b/15)	ṣuda olur bir ḳuş			
ḫuşinsār: (101b/14)	ḳılḳuyruḳ dirler bir nevʿ ördek			
huşī-vār: (125b/13)	bkz. ḫuşyār.			
huşīyār: (125b/16)	bkz. ḫuşyār.			
ḫuşk: (204a/13)	ḳurı, bed-ḫū	yābis, nākes		
ḫuşkā: (014a/04)	ṭutraḳ	ḥarāḳa		
ḫuşk-āmār: (101b/12)	bir nesneyi nihāyetine varınca teftīş ü tefaḫḫuş itmek	istiḳṣā		
ḫuşkānce: (332b/21)	ḫuşk-endām, büyük girde ekmek.			
ḫuşkār: (101b/11)	elenmedik iri ögünmiş undan olan itmek.			
ḫuşk-ārd: (073b/02)	iri ögünmiş, elenmedik undan olan ekmek.			
ḫuşk-ebzār: (101b/09)	ṭaʿāma ḳonılan otlar	ḥavāyic.		
ḫuşk-efzār: (101b/10)	bkz. ḫuşk-ebzār.			
hūş-keş: (180b/24)	evüñ żāyiʿ ider nesne			
ḫuşk-evzār: (101b/10)	bkz. ḫuşk-ebzār.			
ḫuşkī: (382b/20)	ḳuruluḳ, at tersi			
ḫuşkmā: (014a/06)	bkz.ḫuşkā.			
ḫuşk-mānā: (014a/06)	tebrīd-i isnān içün yidükleri etmek pāresi.			
ḫuşk-mār: (101b/14)	dutruḳ			
ḫuşk-māz: (131a/01)	aġaçdan budanan ḳurı odun	şedb		
ḫuşkmāze: (332b/22)	ḳurı budaḳ	şeẕb		
ḫuşk-māzū: (301a/29)	ḳurı budaḳ			
ḫuşk-nāne: (332b/24)	ḳurıca ekmek			
ḫuşk-rende: (332b/23)	yübūsetden olan uyuz.			
ḫuşk-rīşe: (332b/23)	cerāḥat üzeri ḳararup mühre ṭutmaḳ.			
ḫuşl: (228b/17)	nuḳl-i mekkī			
hūş-mend: (086b/21)	uşlu dimek			
ḫuşnū: (301a/30)	ḫoşnūd, ḳāniʿ, vāżī			
ḫuşūk: (204a/14)	ṣıġır boynuzı gibi bir nevʿ ḳadeḥ			
huşvār: (125b/15)	huşyār			
huşyār: (125b/12)	uşlu, ayıḳ			
hūşyār: (125b/21)	uşlı, ayıḳ			
huva'll: (390b/26)	üzerinde sūre-i iḫlāṣ			Arapça

ḫuvāc: (053a/21)	ibik		tāc-ı ḫorūs	
ḫuvāy: (382b/24)	dād-ı devlet			
ḫūy: (382b/30)	tolġa, ışıḳ, töre, tegelti, tebrīz yanında bir şehr adı	ʿādet, ḫulḳ	kirpās	
ḫuyer: (101b/17)	ḫoş ḳorı.			
ḫūy-ḫ̆ored: (073b/19)	balamūṭ			
ḫūy-ḫūre: (333b/26)	tegelti			
ḫūyūz: (131a/05)	yarasa, tegelti		şeb-pere, ḥaryūz, ḫūy-ḫūre	
huzāk: (223b/10)	ebleh ve nādān, paraya atılan kimesne			
ḫūzde: (333b/12)	ṭoñuzlan ḳurdı			
hūze: (369b/27)	çekül didükleri ḳuşcaġuz.			
ḫūzer: (102a/02)	bir dürlü aġaç			
hüc: (060b/09)	silāḥ düzmek, ʿalem gibi bir nesneyi ṭoġrı dikmek.			
hüde: (369b/23)	bāṭıl			
hüdhüd: (086b/14)	ibibik ḳuşı			Arapça
ḫükm-endāz: (130b/16)	atduġı oḳ, ḥarbe aṣlā taḫallüf itmeyüp istedügi nişāna varan.			Ar.+Far.
hümā: (026b/29)	bir meşhūr mübārek ḳuşdur sāyesi kimüñ üzerine düşerse pādişāh olur dirler.			
hümāme: (369b/26)	hindde budaḳları altun gibi ve yimişi misk gibi ḳoḳar bir aġaç			
hümār: (125b/17)	ḳoġalıḳ otı			
hümāyūn: (295b/19)	ḳutlu	ferruḫ	ferḫunde	
hüner: (125b/18)	ṣanʿat u ṣanʿatda mahāret.			
hüner-bend: (086b/20)	hünerlü dimek			
hünermend: (086b/20)	hünerlü dimek			
hüner-ver: (125b/18)	hünerlü dimek			
hünūber: (125b/18)	ḥarem-ābün tenhā.			
ḫünük-hevā: (014a/07)	ḫoş ve muʿtedil hevā.			
hürmüz: (154b/18)	müşterī yıldızı	saʿdü'l-ekber	bercīs	
hürmüzān: (295b/18)	lisān-ı yūnānīde emīrü'l-umerā, desteḳ			
hürmüzd: (086b/18)	fürs aylarınuñ evvel güni			
hürr: (125b/09)	busarıḳ, güneş			
hürre: (369b/25)	ʿavratuñ ud yiri	ferc		
hürūk: (223b/10)	ḳaramıḳ didükleri yemiş.			
hüser: (125b/11)	buz		yaḫ	
ḫüserānger: (101b/08)	güyegi	ʿarūs		
hüş: (180a/31)	bkz. hūş			
hüveydā: (027a/05)	heveydā			
hüvīr: (125b/22)	umucı.			
hüz: (154b/19)	nafaḳa, ḫarāc			

hüzbe: (369b/26)	çigdem didükleri çiçek.			
hüzīr: (125b/10)	eyü	ceyyid	nīk	
ıḳlīd: (066a/22)	kilīd	miftāḥ		Yunanca
ḫırḳa: (332a/14)	pāre-i kirbās, dervīşlerüñ giydükleri meşhūr ḫırḳaları.			
ıspahbed: (066a/12)	bkz. ispehbed.			
ıştabr: (090a/25)	yoġun	istebr		
ıṣṭabr: (090a/24)	bkz. ıṣṭabl			
ıṣṭarek: (195a/24)	mīʿe-i sāyilenüñ ḳurumuşı			
ıṭrāṭīḳūs: (158b/02)	ayu ḳulaġı didükleri ot.			Yunanca
ıṭrīfīl: (224b/30)	Iṭrıfīl-i ṣaġīr ve ıṭrıfīl-i kebir düdükleri iki maʿcūn			
zib: (032a/03)	ucuz		āsān	
ibāle: (313a/22)	āb-ḫāne, ḳadem-gāh			
iberde: (313a/22)	ṣabāḥ sovuġı			
ibḳāġ: (182b/11)	çoḳ söyleyen kimesne.			
ibḳaʿ: (321b/03)	alaca ḳarġa, ala ḳarġa, hemmāz ḳarġa, saḳsaġan ḳuşı		sām-ı ābrāṣ.	
ibn-i ʿars: (158a/28)	gelincik didükleri ḫayvāncuḳ		rāsū	Arapça
icfīl: (224b/19)	irkek deve ḳuşı.	ẓalīm ü niʿām		Arapça
īcū: (297a/01)	ḫˇārezm lüġatinde ḫāṣṣa pādişāh, ġulām			
īder: (090a/30)	piyāde, rūzgār, şimdi, bu yaña ve burada dimek	dāʾim	īn-cā, hemīşe	
īderā: (008/31)	bu arada dime		īncā	
idind: (066a/08)	ṣaġış, denk	ʿadl		
īdūn: (254a/22)	böyle, şöyle, şimdi, bunda, ḫudā-yı teʿālā	dāʾim	hemīşe, her-dem, rūzgār, īder	
īfāḳ: (190b/05)	lisān-ı ḫˇārezmde ḳovucı	ġammāz		
īfede: (313a/30)	bī-hūde lāf urup ögünüp yüriyen yeynicek kişi			
īfut: (037a/12)	ḥācet			
ihrām: (237a/08)	vilāyet-i mışrda bir yirdür ve bir binā			Arapça
ij: (155a/22)	od ḳoġı		ij, āyij	
ijden: (254a/15)	aluc aġacı dimiş ve		ejden	
ījedī: (375a/10)	allāh içün virilen ve allāh içün olan nesne			
iklīl: (224b/31)	tāc-ı ʿarabī, menāzil-i ḳamerden on yedincisinüñ adı, bir ot ve bir mühre adı	muṣṭaġa	ebr-i tārīk	Arapça
iklīmyā: (008a/29)	altun ve gümiş tevālī			Latince
ılġār: (090a/30)	tārāc			Türkçe
īlḫān: (254b/17)	buyruḳ buyurıcı		fermānde	Türkçe
īlkān: (254b/23)	bkz. ilḫān.			Türkçe
īlyā: (008b/08)	ḳuds-i şerīf, beytü'l-muḳaddes	beytü'r-rab		Arapça

im: (237a/02)	bu		īn	
īm: (237a/12)	bu		īn	
īmed: (066b/02)	ögendire, ṣaban demiri, çift			
īmen: (254b/25)	inaḳ kimesne, muʿtemed ʿaleyh kimesne, ḳayġusuz olan.			Arapça
īmīd: (066b/05)	bkz. īmed.			
imrū: (296b/31)	bkz. imrūz			
imrūz: (127a/08)	bugün dimek			
im-sāl: (225a/02)	bu yıl dimek			
im-şeb: (028b/21)	bu gice dimek			
īn: (254b/26)	bu dimek, buncaġuz dimek			
ināḳ: (190b/04)	bir yirde ʿāriyet oturan kimesne	emīn		
īnān: (254b/28)	bunlar			
īnānuşt: (037a/12)	tarḫūn didükleri sebze			
īnānūşt: (037a/13)	bkz.inānuşt.			
īn-bār: (090b/04)	bu kerre dimek			
inbelīs: (158b/02)	çeç	inbes		Yunanca
īnc: (051a/05)	hīç			
īncā: (008b/17)	bu yaña ve bunda dimek			
īncū: (297a/01)	bkz. īcū.			
īn-çonīn: (254b/29)	buncılayın dimek			
indegānī: (374a/14)	āb-ı ḥayāt			
inderāb: (028b/22)	cezīre			
ineb: (031a/18)	aġaç ḳurdı.	ṣurfe		
īnek: (195a/25)	şimdi ve uşda ve dimin, buncaġız dimek			
īnhā: (008b/17)	bunlar dimek			
inīsān: (254b/24)	muḫālif ve yalan sözüñ ve vaʿdenüñ ve anduñ ṣıfatı			
īnrān: (254a/28)	fürs aylarınuñ otuzuncı güni			
īrā: (008b/02)	zirā dimek		ezīrā	
īrāk: (195a/25)	zīrāk			
īrāl: (225a/03)	gird			
ird: (066a/09)	fürs aylarınuñ yigirmi beşinci güni.			
irem: (236b/30)	bāġ-ı cennet.			Arapça
īrem: (246a/06)	aḳ yapraḳlu feslegen, kāfūr gibi rāyiḥası olan bir ṣaru çiçek	ʿubeyşerān		
īrmān: (254a/29)	peşīmān			
īrsā: (008b/05)	gök sūsen dibi.			
īrsiyā: (008b/05)	bkz. āyırsā.			
īsā: (008b/06)	şimdi	hālā		
īsān: (254a/31)	maşrıḳ ve şimāl mā-beyni.			

isb: (028b/22)	uca başı.			
isfānāḫ: (061a/02)	ıspanaḳ didükleri.			Latince
isfend: (066a/16)	ḫamse-i müsteraḳa anuñ üçinci güni, yüzerlik		ispend	
isfendār: (090a/26)	ṣoñ ḳış ayı		isfendiyārmed	
isfendārmed: (066a/18)	tārīḫ-i celālīde ṣoñ ḳış ayı, fürs aylarınuñ beşinci güni			
isfendiyār: (090a/26)	aʿlām-ı ricāldendür.			
isfendmed: (066a/17)	bkz isfend.			
isferd: (066a/13)	baġırtlaḳ ḳuşı			
isferūd: (066a/15)	bkz. isferd.	hevde, ḳıṭāt		
isfestī: (375a/05)	yoncalıḳ.			
isfeyūş: (168a/12)	ispeyūş			
isfīdā: (008a/27)	espīdbā			
isfīdāb: (028b/20)	bkz. ispīdāb, isfīdāc aşı			
isfīdāc: (051a/02)	bkz. ispīdāc.			
isfīdār: (090a/27)	aḳça ḳavaḳ aġacı.			
isfīderū: (296b/30)	birinc ile baḳırı ḫalṭ idüp cam ṭas itdükleri cesed.			
isfist: (037a/09)	yaş yonca, ṣuda biten ot		ispist	
isfitān: (254a/21)	ışırġan dikeni			
iskend: (066a/20)	baş üzre taḳla oyunı	ceyyi cuʿle		
iskender: (090a/27)	bir meşhūr pādişāh.			Yunanca
iskene: (313a/26)	uyluḳ, ṭoġan, atmaca, ay demüri.		zaġnūs	
īsnitmān: (254a/30)	zerdüşt-i ḫakīmüñ adı			
isp: (028b/19)	oñurġadan aşaġa biten ḳıl, dübür			
ispās: (158a/29)	sipās			
ispe: (313a/23)	sipeh			
ispeġūl: (224b/30)	ispeḳūl			
ispeġūn: (254a/16)	bezriḳaṭūnā, boġa yapraġı, siñirli yapraḳ toḫmı.			
ispehbed: (066a/12)	ser-leşker.			
ispeh-berdār: (090a/23)	sipehbed, serdār			
ispeḳūl: (224b/29)	bezriḳaṭūnā, boġa yapraġı, siñürlü yapraḳ toḫmı.			
ispend: (066a/11)	yüzerlik	ḫarmel		
ispendān: (254a/16)	yüzerlik			
isper: (090a/22)	ḳalḳan		siper	
isperek: (195a/21)	ṣaru aġaç			
isperġam: (236b/30)	bkz. siperġam.			
isperiş: (168a/08)	meydān			
ispeyūn: (254a/17)	toḫme			
ispeyūs: (158a/31)	boġa yapraġı, bezriḳaṭṭūna		ispeḳūl	
ispīd: (066a/12)	aḳ		sepīd	
ispīdā: (008a/23)	üstübec			
ispīdāb: (028b/20)	üstübeç			

ispīdāc: (050b/31)	üstüpec			
ispīdbāc: (051a/01)	bir nevʿ ṭaʿām			
ispīd-pā: (008a/26)	bozca aşı			
ispirī: (375a/04)	tamām olmaḳ			
ispirid: (066a/10)	baġırtlaḳ didükleri ḳuş	ḳaṭāh	puḫtī.	
ispirīş: (168a/09)	bkz. isperiş			
ispist: (037a/05)	yaş yonca			
ispiyūş: (168a/09)	bkz. espeġūl			
isprīs: (158a/29)	meydān.			
ispurūd: (066a/10)	bkz. ispurud.			
isreb: (028b/22)	ḳurşun			
isrenc: (051a/01)	sülgen, sirenc		tīz-āb	
isrīş: (168a/11)	çerīş, meydān			
isriş: (168a/11)	meydān			
ist: (037a/06)	dübür, uyluḳ, uca		ḥalḳa-i dübür	
istā: (008a/27)	çalḳoyun, arḳası üzerine dimek			
īstādem: (237a/10)	bkz. īstādeem			
istāḫ: (061a/02)	ḳoġa	delv		
istār: (090a/25)	altı buçuḳ dirhem			
istebān: (254a/15)	yüzerlik toḫmı.			
istebr: (090a/23)	yoġun ve ḳalıñ	ġalīẓ		
istebre: (313a/24)	istibraḳ		dībāc-ı ġalīẓ	
istefe: (313a/25)	gebe	ḥāmile		
istenbe: (313a/25)	şeyṭān ʿaleyhi'l-laʿne.			
isterā: (008a/27)	vaḳiyye.			
istereng: (195a/22)	yebrūcu'ṣ-ṣanem			
isterūn: (254a/18)	ḳışır ʿavrat	ʿaḳīm, ʿāḳır		
isterveş: (168a/10)	lori ḳuşı, ḳartal ḳuşı.			
istifān: (254a/20)	çivi dibi, ʿavratlaruñ başlarına zīnet itdükleri bir nevʿ zīrver.			
istīm: (237a/01)	ġılāf, ḳın			
īşān: (254b/02)	anlar dimek			
īşān-rā: (008b/07)	anlara ve anlaruñ ve anları ve anlaruñ içün dimek			
īşe: (313a/28)	cāsūs	ʿayn		
iş-ḫ̆ān: (254a/21)	çiçek, ḳusmaḳ.		şükūfe	
işīm: (237a/02)	bkz. īşīm.			
īşīm: (237a/12)	çāġşīr, şalvār, güreşçiler tummānı			
işke: (313a/27)	ferec, ḳaysı, şayyād.			
işkem: (237a/01)	ḳarın		şikem	
işkenbe: (313a/27)	işkenbe.			
işkenc: (051a/04)	bilek	sāʿid	dest, pişkenc	

işkere: (313a/26)	şikārī ḳuş.			
işkerr: (090a/29)	avcı			
işkī: (375a/05)	sirke			
işm: (237a/01)	çāġşīr, şalvār.			
işnāleng: (195a/23)	incik		şināleng	
işnūd: (066a/22)	bkz. işnūnd.			
işnūnd: (066a/21)	ḫamse-i müsteraḳanuñ ikinci gün			
itmīd: (066a/07)	ṣaban		eymīd	
ivrasyā: (008a/30)	ak sūsen dibi			
iy bār-ḫudā: (008a/31)	ey ḥakīmā			
iy vāy: (375a/12)	feryād, āferīn			
iy: (375a/06)	ḥarf-i nidā			
iyāvuşān: (266b/24)	iki ḳardaş ḳanı didükleri ṭaş gibi dārū.			
iy-besā: (008a/31)	ey niçe dimek			
iydūr: (090b/03)	dülger	dāʾim	dürūd-ger, rūzgār	
izār: (090a/21)	iç ṭonı	izāre, mīreze, ḥaḳūd		
ïzed: (066a/24)	tengri, yaradıcı	ḫāliḳ	bārī teʿālā	
izġār: (090a/22)	baḫīl, siyeh kāse	nākıs		
jāġar: (106a/25)	ḳursaḳ, ḳuş ḳursaġı	ḥavṣala		
jaġsān: (274b/14)	nāfe-kār, kende	ḫamīr	jeġāle	
jāj: (156a/12)	bir dikenlü ot adı, ḳaluġan dikeni, ḫırmen çörçöpi		ġalīs, ġalīş, çeç	
jāje: (340a/08)	kelpetre söz, kenger		kelimāt-ı fuḥş, mühmelāt-ı jāj	
jāj-ḫā: (015b/24)	yaramaz söz	mühmelāt.	suḫan-i bed ü fuḥş	
jāj-ḫāy: (385b/15)	yaramaz sözlü, bāṭıl söyleyici.	mühmelāt		
jāl: (229b/29)	ḳaraġı, şeb-i yemenī.			
jāle: (340a/14)	ḳıraġı, ṭolı, çi	celīd, nedā	şitāb-ı bārān, tegerg	
jāver: (106a/26)	öd	mecāl	zehr	
jebān: (274a/29)	yavuz ḳaḳıġan		jeyān	
jefk: (206a/11)	çapaḳ, sümük	ramaṣ, muḫāt	çirk	
jefk-āb: (031b/24)	gözden aḳan yaş, çapaḳ ṣuyı, sümük	remaṣ	çirk	
jefre: (340b/08)	aġız ve çeñe ve ṭuluñ, oyunda arturmaḳ	ṣudġ		
jeft: (043b/15)	yoġun, yumrı, aṣulsız, taṣlaḳ, büyüklük	cüṣṣe, ẓaḥāmet	günbed	
jeġāl: (230a/01)	kömür	faḥm		
jeġār: (107a/13)	pas, küf		jeng	
jeġāre: (340b/04)	ṭarı itmegi, önegü	lecūc		
jegāre: (340b/09)	önegü	lecūc		
jekāj: (156a/19)	gözlük		keling, ʿaynek	

jekān: (274b/19)	derd ve rencden ve yāḫūd mestlikden kendüyile gümrenür kimesne			
jekāse: (340b/10)	kirpi	rekāse		
jekes: (162a/19)	maʿāẕa'llāh dimek.			
jekīd: (076a/07)	puşdı dimek, melāl			
jekūr: (107a/24)	baḫīl, dūn-himmet			
jem: (242b/26)	āverde ʿavrat	ḳābile		
jemū: (302b/01)	ṭoprāġın düzeltmek içün düz damlar üzerine yuvaladuḳları oġ ṭaşı			
jen: (275a/23)	zişt			
jende: (340b/23)	yıpranmağıla ve paralanmış göñlek, yamalu libās ve ḥırḳa ve pāre pāre olmış ḳaftān		jende-pīrāhen	
jene: (340b/30)	böcek boynuzı.			
jengāle: (340b/26)	ḳırımsı			
jengārī: (386a/02)	jengār renginde olan.			
jengī: (386a/03)	pasluluḳ.			
jengüle: (340b/28)	baḳanaḳ, çatal ṭoynaḳ	ẓılf		
jerāġang: (205b/24)	ḳumlı yir, ḳayırlı, ḳatı, muḥkem ve iri yir, uzaḳ yol		rāḥ-ı dırāz, zerāġan	
jerf: (188a/21)	deriñ, çuḳur	ʿamīḳ	tārīk	
jet: (043a/31)	tehī, ʿüryān, ret			
jevāġār: (107b/09)	mecūsīlerüñ bir ulu günlerinüñ adı, muʿaẓẓam ve mübeccel imāmlarınuñ ismi			
jevāġar: (107b/11)	bkz. jevāġār.			
jevāger: (107b/12)	bkz. jevāġār.			
jevār: (107b/06)	zindān ehlinüñ ḫıdmetkārı, zindāncı, mecūsīler ḫıdmetkārı			
jevkāl: (230a/04)	çapaḳ şuyı		zevkāb	
jevle: (341a/08)	ṭurġay ḳuşı		çekāvek	
jey: (386a/06)	şu cemʿ olan yir, şulaḳ		āb-gīr, ābdān	
jeyān: (275b/03)	heybetlü yırtıcı		şīr-i jeyān, bebr-i jeyān	
jīġjīġ: (184b/06)	ḳapunuñ ve ḫaşīrüñ şadāsı.			
jikān: (275b/17)	nā-çār.			
jikes: (162a/21)	maʿāẕa'llāh dimek.			
jirāġank: (206b/03)	ḳumlı, ḳayırlı yir			
jīve: (341a/25)	sindik	zībaḳ		
juġāl: (230a/08)	kömür	faḥm		
jugāl: (230a/10)	kömür		jeġāl	
juġal: (230a/10)	ḳor, od közi, ḳızılcıḳ yemişi, gögem yemişi.			
jūk: (206b/14)	çolaḳ ḳuşı, ṭurġay ḳuşı	ḳuberre	çekūk	

jūl: (230a/14)	çulluḳ ḳuşı	ebu'l-melīḥ		
jüft: (043b/31)	bed-ḫū, baḫīl	mümsik		
jük: (206b/11)	kendü kendü ile söyleşmek, gerinmek, ḫışm itmek	ġayẓ		
jükāk: (206b/12)	kömür		jekāl	
jülḫ: (062a/22)	yılıḳ , yılıḫ, boz urmaḳ, yelve			
jüvān: (276a/11)	çoḳ ḫasta olan kimesne.			
k'ez: (134b/15)	ki ez lafẓından taḥfīf olınmışdur.			
k'irā: (021b/10)	kime dimek, kirā	ücret		
k'ūrā: (022a/20)	ki o-rā lafẓından muḫaffefdür.			
kā: (020a/19)	gemi, gemiciler aġacı.			
ḳāān: (283b/08)	lisān-ı moġolda ulu sulṭān			Türkçe
ḳāb: (033b/28)	aşıḳ	miḳdār	endāze	
ḳab: (033b/31)	aşıḳ, ḳırḳbayır		ḳāb lafẓından muḫaffefdür vesīletü'l-maḳāṣıd ṣāḥibi ḳab,	
kāb: (034a/14)	gāv-ı ʿırāḳī, avurduñ iç yüzi, lāf urmaḳ, ögünmek			
ḳabā: (019b/20)	kepenek ve ḳaftān yırtmaḳ, öñi ṭutuḳ ḳaftān		cāme ḳabā-gird	
kabā: (020a/30)	süprindi, ʿūd aġacı, sürçmek			Türkçe
ḳaba: (353a/02)	hezār tüy, ḳırḳbayır			
ḳabāh: (352b/31)	öñi açuḳ ḳaftān		ḳabā	
ḳabāle: (352b/31)	ḳāḍī ḥucceti.			Arapça
ḳabāy: (390b/17)	ḳapçuḳ	viʿā		
ḳabc: (057a/31)	keklik ḳuşı		kebk	
kābene: (353b/02)	göz, ʿayn		çeşm	
ḳābile: (352b/11)	āverde ʿavrat			Arapça
kābīle: (353b/05)	ṭabībiler içinde edviye dögdükleri hāvana dirler.			Arapça
kābilīc: (057b/07)	ṣırça barmaḳ, evüñ ortasına aşaḳoduḳları zenbīl, her ḳuşuñ yuvası	ḫinṣir		
kābin: (284a/29)	ḳızlara ve ʿavratlara virdükleri ḳalıñ	mehr		
kābīn: (284a/29)	bkz. kābin.			
ḳabīṭā: (019b/23)	bād-ı hevā			
kabtā: (020b/01)	aḳ ḥalvā	nāṭıf	peşmīne ḥalvā.	
kābūḳ: (192a/29)	folluḳ			
kābūk: (216a/05)	folluḳ			
ḳābūl: (232a/04)	ṣundurma			Arapça
ḳābūlā: (019b/19)	ṣundurma, dīvār üzerinde yaġmurdan ṣaḳlanmaḳ içün yapduḳları.	muṣandara	ṭurre	Arapça

ḳābūr: (117a/09)	şundurma, dīvār üzerinde yaġmurdan ṣaḳlamaḳ içün yapduḳları.	muṣandara, ṭurra		
kābūs: (164a/27)	uyḫuda aġır başmaḳ.		berḫafec	Arapça
ḳāc: (057a/31)	dilim, kesik		pāre.	
kāc: (057b/12)	çam aġacı, kāşkī dimek	leyti.		
ḳacle: (353a/04)	saḳsaġan ḳuşı		ḳajā	
ḳāç: (057b/15)	sille, bir aġaç adı			
ḳaçal: (232a/06)	saḳsaġan.			
kāçāl: (232a/19)	ḳaş, ev içinde ṭutılan ḳap ḳacaḳ, urunı döşek	metāʿu'l-beyt		
ḳaçek: (216a/02)	aḳlıḳ didükleri sāz		ġīçek	
kāçere: (353b/07)	āspire toḫmı		kāçīre	
kāçī: (390b/30)	bulamaç aşı.			
kāçīk: (216a/10)	bal ʿaḳīdesi.			
kāçīne: (353b/09)	bkz. kāçkīne.			
kāçīre: (353b/09)	bkz. kāçire.			
kāçkīne: (353b/08)	saḳsaġan ḳuşı			
ḳad: (080a/26)	boy, ḳāftān biçmek, uzun yırtmaç, deri yüzmek	ḳāmet		Arapça
ḳadīr: (117a/17)	çölmekde pişen nesne.			
ḳāf: (189a/20)	ḳurı, dünyāyı iḥāṭa iden bir ṭaġ adı		ḫuşk	
kāf: (189a/23)	şikāf dimek, ḳurd, ḳuduz ḳurd, yarıḳ		gürg	Arapça
ḳafā: (020a/03)	eñse	sille.		Arapça
ḳafdān: (284a/06)	ʿaṭṭārlaruñ baʿżı ḥavāyicin ḳoyacaḳ ṭablası.			
ḳafes: (163b/25)	ḥabs-ḫāne			Arapça
ḳāfiye: (352b/12)	şuʿarā-yı ʿAcem ʿörfünde cemīʿ ebyāt evāḫirinde anuñ tekrārı vācib olan müstaḥsen olan			Arapça
kāflū: (304a/18)	bir ḳuşdur, göñüllü kişiye dirler			Ar.+Tr.
ḳafşīl: (232a/08)	kefkīr ve kepçe			
kāfūr: (117b/16)	bir nevʿ muʿteber dārū-yı meşhūr			Arapça
kāfūr-ı şīrem: (246a/06)	aḳ yapraḳlu feslegen, kāfūr gibi rāyiḥası olan bir ṣaru çiçek	ʿubeyşerān		Arapça
kāġe: (354a/01)	cāhil, nādān.			
kāġıd: (080b/05)	üstine yazu yazduḳları maʿrūf.			Arapça
kāġıd-sāy: (391a/10)	kāġıd mühreleyici.			Ar.+Far.
kāġīne: (354a/02)	başmaḳçı ḳurdı.		kāgne	
kāgne: (353b/30)	alagülük didükleri böcek, ḳuduz ḳurdı	ẕurrūḥ		
kāġnū: (304a/17)	aġ ḳurdı, güye			

kaḫ kaḫ: (063a/24)	mübālaġa ile aġlamaḳ.			
kāḫ: (063a/19)	köşk, eṭraf ve cevānibi temāşā itmek içün yapduḳları çārṭāḳ.			
kaḫ: (063a/23)	oġlancuḳlar ḳorkutmaġiçün itdükleri ḳorkunç ṣūret	fāzūġ		
kāh: (354a/31)	ṣaman	tibn		
ḳaḥal: (232a/06)	bkz. ḳaçal.			
ḳaḥbe: (353a/04)	rūspī ʿavrat.			Arapça
kāh-bün: (284b/24)	egir			
kāh-dān: (284b/26)	ṣamanlıḳ.			
kāhel: (232b/01)	omuz		kehel	
kāhelī: (391a/18)	süstlük.			
kāhenī: (391a/17)	güneyik çiçegi		āfitāb-perest	
kāh-gāh: (355a/23)	ṣamanlıḳ dimek		kāhdān	
kāh-gil: (232a/31)	ṣıva balçıġı, ṣamanlı balçıḳ.			
kāḫic: (057b/21)	kir, pas, leke			
kāḫinc: (057b/21)	sülük	ʿalaḳ		
kāhiş: (176b/27)	eksiş dimek			
kāh-keşān: (284b/26)	ṣamanuġrusı didükleri yıldızlardur, ḥācīlaryolı	mücerret	rāh-ı ḥācīyān	
ḳahramān: (284a/10)	buyruġun yirine iletici			
ḳahrubā: (020a/04)	kehrübā			
kāh-rübā: (020a/25)	maʿrūf ve meşhūr ṣaman ḳapıcı püs			
kāh-rübāy: (391a/15)	maʿrūf ve meşhūr ṣaman ḳapıcı püs		kāh-rübā	
kaḫşe: (355b/21)	erişte, aşaġa.			
kāhū: (304b/05)	mārūl, ṣalaca aġacı	ḫass	ḫabāze	
kāḫūl: (232a/21)	çekirge ile ḥarb idüp helāk eyler ala ṣıġırcuḳ			
kāhvāre: (355a/24)	beşik	mehd		
ḳajā: (019b/27)	saḳsaġan.		ġurāb-ı ablaḳ	
ḳaj-āgend: (080a/27)	penbe didükleri penbe ve ibrīşimle ṭolan çuḳal didükleri ḳaftān, mübārizler eyyām-ı ḥarbde giydükleri, yorġan, fistān, at çuḳalı			
ḳajāle: (353a/08)	saḳsaġan ḳuşı.			
kājīre: (353b/21)	aspür didükleri ot	ʿuṣfur, aḥrīż		
kājū: (304a/12)	ṣaṣı	aḥvel	ṣīl, kāj	
ḳāḳ: (192a/25)	ḳorı, ḳorıdan ḳaçmaz ḫınzīr dimek			
kāk: (216a/11)	begsimad didükleri ḳurı itmek, māverāʾün-nehr lüġatinde er dimek, göz bebegi, merd, insān, küçük, giñ	ṣaġīr	ḫurd	
kākā: (020a/20)	kişi		merdüm-zāde,	

			bende-i hindī	
ḳaḳa: (353a/09)	yigrenc, ebe, ḳābile	kerīh	bārāc	
ḳāḳilī: (390b/14)	çevġāna beñzer bir ot			
kākiyān: (284b/06)	āsper toḫmı	kākīk.		Latince
ḳaḳīz: (134a/15)	sekiz mekük			
ḳāḳre: (352b/27)	cānib-i ʿarabda ṭanca vilāyetinde bir meşhūr ṭaġ adı			
ḳāḳule: (352b/29)	vilāyet-i hindden gelür iki dürlü meşhūr edviye			
ḳāḳum: (245b/31)	derisinden kürk iderler bir meşhūr ḥayvāncuḳ			
kākune: (354a/02)	it üzümünüñ envāʿından ḳanbīl otı		kākunc	
kākunec: (057b/22)	it üzümünüñ envāʿından ḳanbīl otı		ḳinbīl-i ṭāʾifī, kākune	
kākül: (232a/24)	acı bir ot adı, üzerine esbāb sererler bir sergi.	ḳullām		
kākyā: (020a/21)	örümcek evi		ebr-i kākiyā	Latince
kālā: (020a/22)	ḳumāş, evde ṭutılan ḳap ḳacaḳ, örti döşek, balta, ġalbīr	metāʿu'l-beyt		
ḳalāçū: (304a/08)	ṣuñaḳ, yalaḳ.			
kālākūt: (046a/20)	hindde bir şehr adı			
ḳalān: (284a/07)	şirvān vilāyetinde bir nevʿ ṣalġun, ḥˇārezm dilinde ʿavrat			Türkçe
ḳalāseng: (215b/28)	ṣapan, ṣapan ṭaşı.		felāḫan	
ḳalb: (034a/08)	giçmez nesne, göñül, menāzil-i ḳamerden bir menzil adı, ṣaçı aḳçası		dil	Arapça
kālbūd: (080b/06)	ḳālıb			
kāle: (354a/04)	ḳumāş, oda ṭutılan esbāb, ḳāb ḳaçaḳ, ḳavun ve ḳarpuzuñ ḫāmı, panbuḳ börki, dünyā fāʾidesi.	metāʿu'l-beyt		
ḳāleb: (033b/30)	beden, lāf urmaḳ, avurduñ iç yüzi		kālibed	Arapça
kāleb: (034a/15)	ḳālib			Arapça
kāle-dān: (284b/06)	ḳumāş, metāʿ ḥıfẓ idecek yir.			
kālek: (216a/17)	kelek, ḳavunuñ ḫāmı, ḳavunuñ kötüsi, başmaġa giyilen kelik, aḫmaḳ	ebleh		
ḳalem: (246a/01)	ḳalem.			Arapça
kālem: (246a/08)	er görmüş ʿavrat, eri olup bir ere daḫı varmış olan ʿavrat.	ṣeyyib		
ḳalemdān: (284a/09)	ḳalem ḳoyacaḳ ẓarf.			Ar.+Far.
ḳalem-der: (117a/20)	aġacuñ tāze budaġı			Ar.+Far.
ḳalem-tırāş: (176b/12)	ḳalem yonacaḳ ālet			Ar.+Far.
ḳalender: (117a/21)	mücerred			

kāleng: (216a/20)	naʿl-bendlerüñ ṭoynaḳ yonacaḳ āletleri		süm-tırāş	
ḳaleyye: (353a/11)	renglere giren bir otdan tertīb itdükleri bir ṭaş gibi nesne			Arapça
ḳalġanc: (057b/01)	kilīd, ḳapu ḥalḳası	ġalc, felc		
ḳālī: (390b/16)	ḫālī	verd	gül-reng	
ḳālic: (057a/31)	bkz. ḳāc.			
ḳalīçe: (352b/31)	küçük ḫālı.			
kālīd: (080b/13)	kene.			
kālīde: (354a/08)	bozarmış ve ürperüp ḳabarmış, ḳarış murış ḳurıcaḳ saç		jūlīde	
kālīf: (189b/04)	yapılmış saç.			
kālīv: (304a/19)	buñ, yaramsıḳ, göñüllü, kendüyi düzer, ḳoşar, güzel gösterür kimesne	raʿnā, verhā	ebleh, aḥmaḳ, ser-güẕeşt, ser-geşte	
ḳalīvān: (284a/09)	āteş-perest.			
kālīve: (354a/09)	ebleh, aḥmaḳ, kendüyi düzüp ḳoşup iller güzel ṣansun içün gösterür kimesne.		ser-geşte, meʾālī-gīr, kālīv	
kāliyā: (020a/24)	düvelek.			
kāliye: (354a/11)	bir otuñ adı			Latince
ḳalḳadīs: (163b/26)	ḳara boyanuñ aġı.			Latince
ḳalḳal: (232a/10)	enār aġacı, serīʿü'l-kelām kimesne, ügeyik ḳuşı			
ḳalḳanat: (046a/07)	ḳara boyanuñ köki			
ḳallāş: (176b/11)	yankesici	ḫarābātī, müflis.	kīse-bür	Arapça
ḳalmāsek: (215b/28)	ḳalāseng.			
ḳalmūniyā: (020a/03)	çam saḳızı.			Latince
ḳalʿī: (390b/21)	ḳalay.			Arapça
ḳaltabān: (284a/08)	ʿavratunuñ fesād ve fücūrun bilüp rāżī olan kimesne.			Türkçe
ḳalṭār: (117a/20)	ḳara boyanuñ ṣarısı			
kālūc: (057b/24)	ṣırça barmaḳ		kābilīc	
kālufte: (354a/04)	āşufte			
ḳālūn: (283b/17)	lüġat-i yūnānīde eyü, hindūstān cezīrelerinde bir cezīre, siyāmek bin keyūmerş anda medfūndur	ceyyid		Yunanca
kālūs: (164a/31)	azġun.	ebleh	nādān	
kālūye: (354a/04)	ser-geşte, ḫayrān.			
kālyār: (117b/24)	düvlek, salyar, tükrük		ḫayū	
ḳalye-i suġdī: (390b/22)	bādām ve ḳoz ile bişürürler bir ṭaʿām			
ḳām: (246a/01)	dürlü, ʿalem-i şaḫṣ			
kām: (246a/16)	murād, ārzū, ṭamaḳ, adım	ḫaṭve		
kām-bīn: (284b/07)	murādın görici.			

kāme: (354a/12)	ekşitdükleri her nesne, her ekşi ile perverde olmış nesne, tarḫāna, nān, nemek			
ḳāmet: (046a/05)	boy	ḳadd		Arapça
ḳāmet-ḳabā: (019b/20)	öñi açuḳ ḳaftān.			Ar.+Far.
kām-güzār: (117b/25)	dilek bitürici.			
kāmīn: (284b/09)	egir köki.			
kām-kār: (117b/24)	murādın işleyici		ġālib-i muṭlaḳ	
kām-rān: (284b/07)	murād sürici.			
kāmūn: (284b/08)	rāzyāne.			
kāmūrīje: (354a/12)	şöhret, ārzū.			
kām-yāb: (034a/16)	murādın bulıcı, murādın bulmış			
kām-zen: (284b/08)	dileklü kişi, eşkün ṭavar.			
ḳān: (283b/25)	boy, boşuñ.			
kān: (284b/09)	maʿden			
ḳanāre: (353a/12)	ṭavar boġazlanacaḳ yir.			Arapça
kānāz: (134b/01)	salkımuñ dibi, ḫurmā salḳımıñuñ dibi, salḳım çöpi, etek, kenār		dāmen, kenāz, kenez	
ḳanbār: (117a/21)	züncüfre didükleri.			
ḳanberīs: (163b/27)	süzme yoġurt			Yunanca
ḳanberīş: (176b/13)	süzme yoġurt			Yunanca
ḳanbīl: (232a/08)	aşçılar aş üzerine ḳoduḳları nesne, bir ḳızıl ot			
ḳanc: (057b/01)	nāz, ġanc, debe			
ḳanca: (353a/14)	raʿnā, nāz.			
ḳancīġa: (353a/14)	ḳancuġa		fitrāk	
ḳancūġa: (353a/13)	ḳancuġa.			
ḳancuġa: (353a/13)	terki		fitrāk	
ḳandahār: (117a/22)	vilāyet-i hindde bir meşhūr şehr adı			
kān-fermāy: (391a/01)	iş buyurıcı.			
kānī: (391a/13)	maʿdene mensūb dimek			
ḳanīne: (353a/14)	ṣurāḫī			
ḳank: (215b/29)	mīvede ve otlarda ḥāṣıl olan ḳurtcaġuz			
ḳannūc: (057b/02)	hind pādişāhınuñ kürsī-i salṭanatı olan şehrinüñ adı	cāhil		Hintçe
ḳantabān: (284a/10)	ḳaltabān	muʿarrıż		Türkçe
ḳanṭār: (117a/26)	ḳırḳ biñ dīnār, yüz yigirmi irṭāl, biñ iki yüz vaḳiyye, bir ṣıġır derisi ṭolusı altun			Arapça
ḳānūn: (283b/25)	resm, ḳāʿide, bir meşhūr sāz adı			Arapça
kānūn: (284b/13)	demirden veyā baḳırdan düzilmiş od yaḳacaḳ ocaḳ, gevher ocaġı, aġır ādem, rūm tārīḫinde iki ayuñ adıdur. birine kānūn-ı evvel birine kānūn-ı āḫir			Arapça

	dirler.			
kānūn-ı evvel: (232a/29)	şühūr-ı rūmdan evvel ḳış ayı			Arapça
kānūn-ı sānī: (391a/10)	rūm aylarından botāris ayıdur, ḳışuñ ikinci faṣlı			Arapça
kānūr: (117b/25)	ġalle sepedi.			
kānūs: (164b/01)	ebleh			
ḳār: (117a/10)	iki muḫtelif maʿnāsı vardur, birisi ġāyetde ḳarada istiʿmāl olınur nitekim ḳīr dirler, ḳaraṣaḳız gibi ıssı pıñarlardan çıḳar ol nesne.			
kār: (117b/01)	iş, ek dimek	fiʿl		
ḳarābe: (353a/05)	ḳabaḳulaḳ desti, kilindir, büyük şīşe			
kār-āgāhān: (284a/30)	cāsūs			
ḳarāġūş: (176b/11)	dīv			Türkçe
ḳarancū: (304a/07)	zebān-ı ḫˇārezmde çār-pā ṣaymaḳ			Türkçe
ḳarāniyār: (117a/17)	zaġal, üvez didükleri ve ḳızılcıḳ didükleri yemiş			
ḳaranyā: (019b/24)	ḳızılcıḳ didükleri ṭaġ yimişi, üvez didükleri mīve.	zaġl		
ḳarāpeten: (283b/26)	eski ḳalʿa.			
ḳarāşiyā: (019b/24)	bkz. ḳar-āşiyā.			
ḳar-āsyā: (019b/23)	kirās		ālū-bālū	
kār-avjūl: (232a/23)	ter oġlanı.			
kārbān: (284a/31)	yolcı	ḳāfile.		
kārbān-serāy: (391a/01)	kārvān ḳonacaḳ menzil.			
kār-bār: (117b/08)	iş, güç dimek			
kārçāl: (232a/22)	ḳuş ucası, nām-ı şāḫṣdur			
kārçenek: (216a/09)	birāder-zāde			
kārçeng: (216a/10)	ḫıyār.			
kārd: (080b/03)	bıçaḳ	sikkīn		
ḳardamān: (283b/28)	bkz. ḳardeġān.			
ḳardamānā: (019b/25)	geyik żarrāsı dirler bir ot, geyik aşıġı			
kārdān: (284a/31)	iş bilici		ʿameldār.	
kār-dār: (117b/08)	ʿalem-dār			
ḳardegān: (283b/27)	geyik żırāsı didükleri meşhūr ot, geyik aşıġı		ḳardamānā	
kārdū: (304a/10)	ḫurmā çiçegi ve çekirdegi, gömeç, bayat nesne, şındı ḳırpındısı.			
kāre: (353b/12)	ḳamış ev.			
ḳāren: (283b/09)	cümleden biri minuçehr pehlivānlarından ḳāren idi			

kār-fermā: (020a/19)	iş buyurıcı.			
ḳarfesiyā: (019b/26)	kebābe didükleri meşhūr dārū.			
ḳarfesiyūn: (283b/29)	kebābe didükleri meşhūr nesne		ḳarfesiyā	Yunanca
ḳarfeyūn: (283b/30)	ḳarfesiyūn.			Yunanca
kārgāh: (353b/11)	iş yiri.			
kārgeh: (353b/11)	bkz. kārgāh.			
kār-ger: (117b/10)	iş düzici.			
kār-gīr: (117b/11)	bodurum ve tolos ve kireçli yapu, iş ṭutıcı			
kār-güzār: (117b/10)	iş sürici ve iş başarıcı	vekīl		
kārīn: (284b/02)	ırаḳ, degirmen ve ġayrınuñ arġı.	baʿīd		
ḳarīşe: (353a/07)	ur didükleri ʿillet.			
ḳariyye: (353a/08)	ḳuş cigeri			
kārīz: (134a/24)	avġun, yir altında şu gidecek yir, ḳanat			
ḳarḳamān: (283b/30)	muḳl içinde bulınan aġaç pārecikleri			
kār-kerd: (080b/03)	iş, güç.			
kār-nāme: (353b/12)	evreng dimek			
kār-perverd: (080b/03)	eyü işlü, eyü fikirlü.			
kārrān: (284b/01)	iş sürici	vekīl		
kār-sāz: (134a/23)	iş düzici	muvāfıḳ		
ḳarseṭūn: (283b/28)	ḳabbān		kersetūn	
ḳarşī: (390b/20)	vilāyet-i ʿacemde nesef didükleri mevżiʿ.			
ḳartān: (283b/26)	ṣabāḥ ve aḫşām		kertān	
kārtene: (353b/10)	ḥubūb cinsinden būy	ḥulbe		
kārū: (304a/11)	ḥarbā didükleri cānverüñ zehrlü, ḳıttāl yumurdası, ḫurma çiçegi, gömeç.			
ḳārūn: (283b/11)	cümleden biri ḥażret-i mūsā ʿaleyhi’s-selāmuñ ʿammisi oġlı idi ve ḥażret-i mūsā dīninde olup baʿdehu keşret-i māldan mūsā ʿaleyhi’s-selāmā ʿāşī oldı.			Arapça
ḳarvān: (283b/31)	bir memleket adı, şehrlerde gezmek			
kārvān: (284b/01)	kārbān			
kār-vār: (117b/12)	ʿalem-dār, kār-dār			
ḳarven: (283b/31)	keşi yoġurtdan ayırurlar			
ḳaryā: (019b/26)	muḳl içinde bulınan aġaç pāreleri.			
kārzār: (117b/08)	ṣavaş, ṣavaş yiri		ceng	
kārzārgāh: (353b/11)	ṣavaş yiri.			
kās: (164a/28)	ṭoñuz, yaşşı büyük cām, ṭolu	ḫūk	sāġar	

ḳaṣab: (034a/03)	ḳamış, ḳasabī ḳumāş, ibrişimli biz, ince kettān bez			
kāse: (353b/25)	çanaḳ	ḳaṣʿa		
ḳaseb: (034a/02)	hünersiz kimesne.			
kāse-bend: (080b/04)	çanaḳ ṣınuġı meremmet idüci, çanaḳcı	şeʿʿāb	kāse-kerd	
kāse-bend: (117b/14)	çanaḳçı.			
kāse-ger: (117b/14)	kāse-bend.			
kāse-i dervīşān: (284b/03)	dāʾire-i şikende bir ḳaç yıldız	fekket		
kāse-kebāb: (034a/15)	bir nevʿ meşhūr kebāb			
kāse-līs: (164a/30)	çanaḳ yalayıcı dimek			
kāsenī.: (391a/05)	bir nevʿ mārūl, güneyik çiçegi, ḳaṣnı			
kāse-püşt: (046a/17)	ḳaplubaġa	sülaḥfāt	seng-püşt	
ḳāsid: (080a/25)	mektūb iletici.		peyk	Arapça
kāskīne: (353b/22)	aru ḳuşı, çolaḳ ḳuşı, ḳız ḳuşı, boyun buran didükleri ḳuş	aḫīl	kerāye	
kāsmū: (304a/15)	ṭoñuz ḳılı, ḳazaca, ḳasıḳ ḳılı, ḳurd ve dilkünüñ bıyıġı	ʿāne		
kāsmūn: (391a/02)	ṭoñuz ḳılı, furça, ḳurduñ ve dilkünüñ zibili ve bıyıḳları ḳılı, ḳasıḳ ḳılı	ʿānet		
kās-rūd: (080b/05)	bir meşhūr ırmaḳ adı			
ḳaṣṣāb: (034a/02)	et ṣatıcı		nāy-zen	Arapça
kāst: (046a/10)	eksildi dimek, eksik			
kāstī: (391a/02)	eksiklik.			
ḳasṭā: (019b/29)	peserluḳa, ḳasṭā bir ḥakīmüñ adıdur, baʿlebekden ḳopdı.			
kāsū: (304a/13)	tennūr tamām ḳızdıġından ṣoñra iʿtidāl gelmek içün anuñıla ṣu çekerler bizdür, ṭoñuz ḳılı		pārvīḥ	
ḳasūs: (163b/25)	yoḫsul orġanı dimekile meşhūr ṣarmaşıḳ			
ḳāş u ḳamāş: (176b/09)	opur ṣapur ve köti möti ve ṭarṭaġan dimek			
kāş: (176b/15)	kāşkī dimek	leyte		
kāşā: (020a/20)	keş			
kāşān: (284b/05)	bir şehr adı, ḳış evi.			
kāşāne: (353b/27)	ḳış odası, ḥücre		tāb-ḫāne, şāh-nişīn, cāy-ı ṣoḥbet ü şebistān.	
kāşek: (216a/11)	n'olaydı dimek	leyte		
kāşġar: (117b/14)	bir vilāyet adı			

kāşim: (246a/05)	eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir ot adı, amasiyye vilāyetinde mündek dimek			
ḳaşḳane: (353a/08)	bī-dār kerden dimek.			
kāşkī: (391a/09)	keşke dimek.	leyte		
kāşū: (304a/16)	ḳusḳun		pārdüm	
kāşuḫ: (063a/21)	gizli düşman, ṣohbet yiri.		bed-güy	
kāşüfte: (353b/29)	āşüfte			
ḳat: (046a/06)	ḳurı yonca			
kāt: (046a/08)	bir dārū adı, kāt-ı hindī, māverāʾün-nehrde bir şehr adı			
ḳatād: (080a/25)	keven			
ḳatāde: (353a/02)	ḫār-ı muġaylan, ṣaḥābe-i güzīnden birisinüñ ism-i şerīfi			Arapça
kātān: (284a/30)	kāt dimek.			
ḳatū: (304a/07)	bir yir adı			
kātūn: (284a/30)	ser-gerdān.			
kāt-vār: (117b/01)	ṣudāʿ, ser-gerdān			
kātvāre: (353b/05)	baş aġrısı	ṣudāʿ	ser-gerdān	
kātvere: (353b/06)	bkz. kātvāre.			
ḳāṭāniḳī: (390b/07)	sevgü otı	keffü'l-ʿaḳārib		
ḳaṭraġān: (284a/05)	emrāż-ı bārideden ḥāsıl olan dertlere devā olan bir maʿcūn			
ḳaṭrān: (284a/03)	ḥażret-i şīt yapduġı rivāyet olınan bir şehr ve ḳalʿadur, baʿżı yirlerde yirden ḳaynayup çıḳan zift gibi siyāh nesne, ḳaṭrān		ketrān	
kāv: (304a/29)	merd	mübāriz	dilīr	
ḳavānūs: (163b/27)	bir buçuḳ vaḳiyye, ḳavanoz			Yunanca
kāvāre: (354a/18)	beşik	mehd		
kāve: (354a/28)	meşhūr bir āhenger kimesne			
kāvenc: (057b/25)	tāze ḫıyār, sāʾīr sebze ve et		kāviḫek, kāvīçek	
kāvīn: (284b/23)	kābīn			
kāvrese: (354a/21)	ṣūret ṭarısı			
kāvrūşe: (354a/23)	yayıḳ, külek, gön bardaḳ, süd saġacaḳ ẓarf.			
ḳavṭīl: (232a/10)	yetmiş iki mişḳāl			
kāvus: (164b/03)	ḥażret-i ibrāhīm ʿaleyhi's-selām zamānında idi ve ol ḥażret ile nemrūduñ ḳışşası ḳurʾān-ı ʿaẓīmde ve kütüb-i tefāsīrde mufaṣṣal mesṭūrdur			
ḳavvāde: (353a/16)	ḳaltabān.			

kāvyān: (284b/24)	demirci		āhenger	
ḳāy: (390b/16)	boy bosuñ.			
ḳay: (390b/23)	ḳusmaḳ	mehmūzü'l-lām		
ḳayāvār: (117a/22)	porsuḳ didükleri ve çaḳal ḥayvānlar.			
ḳaymūliya: (020a/04)	bir nevʿā aḳ ṭopraḳ			Latince
ḳaymūniyā: (020a/06)	ḳaymūliya.			Latince
ḳayn: (284a/13)	demirci		āhenger	
kāyne: (355a/26)	göz	ʿayn	çeşm	
ḳaypāḳ: (192a/26)	ḫʷārezm lisānınca bir nevʿ taḳye			Türkçe
ḳayrevān: (284a/12)	Ḳāḳule-i ṣaġīre			
ḳayṣar: (117a/23)	rūm pādişāhı.			Yunanca
ḳayṣūm: (246a/02)	ḳovan çiçegi, ayvadana, mersin			
ḳaysūr: (117a/23)	gümiş ṭaşı.			
ḳaysūs: (163b/28)	panbuḳluḳ otınuñ üzerine yaġan şebnem, keçinüñ tüyine bulaşup cemʿ olur, ḳurıyacaḳ lāden olur.			
ḳayūm: (246a/03)	bkz. ḳayṣūm.			
ḳāz: (134a/13)	meşhūr ḳuş, bir ḳaliye adı, uçmaḳ	baṭ	pervāz, pervāne	Türkçe
ḳaz: (134a/14)	gügül		ḫām-ı ibrişīm.	
kāz: (134a/31)	bekmāz			
ḳāzġān: (283b/16)	bkz. ḳāzḫān.			Türkçe
ḳāzḫān: (283b/16)	ḳazan			Türkçe
ḳażīb: (034a/07)	şāh-ı dıraḫt, nīze, ālet-i tenāsülden kināye olınur			
ḳazīl: (232a/07)	tut, ḳıldan ip			
ḳazīn: (284a/01)	ibrişīmden ṭoḳınmış ḳumāşlar, ibrişīm cinsi giyesi ve bizler			
kāzīr: (117b/13)	helçek didükleri baḳırdan ḳazġancıḳ, baḳraç			
kāzire: (353b/12)	toḫm	ʿuṣfūr.		
kāzīre: (353b/20)	kiçirek ḳazġancıḳ, baḳraç			
ḳazzāz: (134a/14)	ibrīşim işleyen.			Arapça
keb: (034a/17)	avurduñ iç yüzi, lāf urmaḳ	ḳālib		
kebāb: (034a/19)	eti ve ṭuyūrı sīḫde ve ġayrıda pişürdükleri maʿrūf ṭaʿāmdur			Arapça
kebābe: (355a/30)	hindūstāndan gelür bir maʿrūf dārū			Arapça
kebbān: (284b/30)	ḳabbān			Arapça
kebd: (080b/13)	tutḳal	leḥīm		
kebe: (355b/09)	ḥacāmat idecek ālet	miḥceme		
kebec: (057b/26)	eñegi altı şişmiş ṭavar, , 3ḥimār-ı ṣaġīr3 maʿnāsına ve , , ḥalīmī bu maʿnālara	behre, muʿcib	ḥimār-ı ṣaġīr	

	sükūn-ı yā ile taṣḥīḥ eylemiş ve , ve 2behre2 ve			
keber: (117b/30)	bir ot adı, gebre	kebbār		
kebere: (355a/30)	turşısın iderler bir nesne	kebbār, nıṣf		
kebese: (355b/03)	şīşe		ḫām	
kebeste: (355b/01)	ḥanẓal otı, ebū cehl ḳarpuz, it ḫıyārı		kebest	
kebestū: (304b/06)	zehr, ebū cehl ḳarpuzı, it ḫıyārı		kebest	
kebg-i derī: (391a/20)	keklik		kebg	
kebḫ: (063a/21)	oġlancuḳlar ḳorḳutmaġıçün düzdükleri ḳorḳunç ṣūret			
kebīke: (355b/12)	ṣaru çiçegi olur bir ot, dügün çiçegi		kebīkec	
kebīkec: (057b/28)	dügün çiçegi		kebīke	Arapça
kebīnā: (020b/03)	bkz. kebtā.			
kebīse: (355b/11)	yıl āḫirinde ehl-i taḳvīm küsūrdan cemʿ idüp ziyāde itdükleri günler			Arapça
kebk: (216b/01)	keklik, ebleh, mārūl-ı ḫas	ḳabc	nādān	
kebk-i der: (117b/31)	yaḳalu keklik.			
kebr: (134b/06)	büyük, yoġun, semiz	ʿaẓīm		
kebt: (046a/23)	bal arusı, kendir	naḥl		
kebū: (304b/10)	mārūl	ḫass	nā-dān	
kebūd: (080b/13)	gök reng, sorḳun aġacı.			
kebūd-bām: (246b/02)	ḳalıñ ṭudaḳlı.			
kebūde: (355b/04)	ṣorḳun aġacı didükleri ki çiçegi, şimşīr aġacı, āsmānī reng, efrāsiyābuñ, keyūkerd nām yirde atları sürisinüñ çūbānı ve nigehdārı		müşg-bīd	
kebūder: (118a/01)	balıḳlaruñ yidügi ṣuda ḥāṣıl olur bir nevʿ küçücek böcük, bir nevʿ ördek			
kebūdī kebūdī.: (391a/24)	ḳatı gök.	key		
kebūdī-kebūd: (080b/14)	ḳatı gök.	key		
kebūk: (216b/03)	bkz. kebk.			
kebūle: (355b/09)	kābile-i hindī.			
kebūner: (118a/05)	gügercin		kebūter	
kebūter: (118a/01)	gügerçin, ḥamām			
kebūter-bāz: (134b/07)	bir yirden bir yire mektūb ileden gügercin, gügercin oynadıcı, uçurıcı			ebū ʿıkrime, ebū caʿfer
kebūter-denā: (020b/03)	bkz. kebūterīnā.	vereşān		
kebūterīnā: (020b/02)	gökçe gügercin.			Latince

kec mec: (057b/30)	egri bügri dimek			
kec: (057b/29)	buzcılar buz-ḫāneye buz çekdükleri ḳullāb ve behre, aḥmaḳ ve muʿcib olan kimesne, kireç, egri	naṣīb, nevre	kej	
kecābe: (355b/18)	maḥaffe.			
kecāve: (355b/19)	bkz. kecābe.			
kece: (355b/21)	ḳanāre mīḫi.			
kecek: (216b/07)	pīl başına urduḳları çengāl, aḳ tozlı yay			
kecīm: (246b/03)	ceng ve ḥarb güninde ata giydirdükleri çuḳal.			
keckec: (057b/30)	ḫurd murd			
kecrī: (391a/27)	hind ṭaʿāmlarından bir maʿrūf ṭaʿām adı			
keçīn: (285a/05)	ḳozıla ve aşuḳ ile oġlancuḳlar oynaduḳları enek oyunı.			
keçūl: (232b/07)	raḳṣ ururken ucasın ve ḳoltuġun oynatmaḳ, şevke oyunı, çör çūp oyunı			
keçūn: (285a/04)	at geçimi, yelve ḳuşı, beliñlemek, bükilmek, buñalmaḳ			
ked: (080b/14)	maḥall-i ḳarār, ḫāne			
ked-ābād: (080b/24)	çārdāḳ altındaġı ev.			
kedāş: (176b/30)	geyik ve kebk boynuzı, sāʾir ḥayvānuñ boynuzı			
ked-āzād: (080b/24)	cāriye veledi.			
kedbā: (020b/06)	ked-bānū			
ked-bānū: (304b/14)	şol muḥtereme vāṣıl-zāde ḫātūn, merteve maḳāmı cihetinden ṣadāk-ı mihri çoḳ olur, her evde ketḫudā olan ʿavrat		keyūnī	
kedbānvā: (020b/06)	aġır kābinlü, ulu ḫātūn		ked-bānū	
kede: (355b/24)	dilçik didükleri ʿillet, emcek ucı	melāẕe		
kedḫāne: (355b/22)	dilencilik			
ked-ḫudā: (020b/07)	ḫudāvend-ḫāne, ṣāḥib-hāne			
ked-ḫudāy: (391a/30)	ṣāḥib-i ḫāne			
kedīvār: (118a/08)	rūzgār, adlu nesne			
kedīver: (118a/09)	ket-ḫudā, ekinci		bezger	
kedū: (304b/14)	ḳabaḳ.			
kedū-dāne: (355b/22)	ḳabaḳ çekirdegi gibi aḳca aḳca nesneler ḥāṣıl olur, ādemi helāk eyler, ādemüñ içine bir maraż			
kedūḫ: (063a/24)	ḥammām.			
kedūnīme: (355b/23)	ḳanata didükleri şarāb ẓarfı, yatuḳ ḳabaḳ.			

kedūpehn: (285a/06)	bir nevʿ şarāb ẓarfı, ḳınna, yatuḳ ḳabaḳ.			
kef: (189b/13)	köpük	iyyet		
kefā: (021a/07)	mihnet, şiddet			
kefc: (058a/06)	kebce.			
kefcāliz: (134b/16)	kef-gīr			
kefce: (356b/20)	kepce, ḳaşuḳ.	miġrefe		
kefcelīz: (134b/16)	it balığı, çömçe, yir bağırsağı	duʿmūş, miġrefe		
kefcelīze: (356b/18)	it balığı, yir bağırsuġı, çömçe balıḳ	ḍaʿmūş, miġrefe	kefgīr	
kefcelīzek: (217a/20)	it balığı, yir bağırsağı, çömçe balıḳ		kefgīr, kefcelīz	
kefcūk: (217a/21)	köpecük, eyer yaṣduġı			
kefe: (356b/20)	ḳoz, bir meşhūr şehr adı, kesmek, ḫurmānuñ ṣoñı, ekin baldurınuñ boġunları, nebātātuñ boġunları	ceviz		
kefek: (217a/24)	uca arası			
kefel: (232b/11)	ṣaġrı			
kefen: (285b/31)	ölüye ṣarduḳları biz			Arapça
kef-gīr: (118b/16)	ṭaʿāmuñ kefüñ alduḳları meşhūr nesne.			
kefgūg: (217a/24)	eski börk.			
kefīd: (081a/10)	çatlamış			
kefīde: (356b/23)	çatlamış			
kefk: (217a/22)	bkz. kefsek.			
keflīz: (134b/18)	kepçe.			
kefsek: (217a/22)	köpük		kef	
kefş: (177a/22)	başmaḳ			
kefş-ger: (118b/12)	başmaḳçı eskāfı			
kefşīr: (118b/12)	leḫīm, kevşür, edik, başmaḳ, süd köpügi, arslan pençesi.	licām		
keft: (046b/17)	kefte gibi çatlamış			
keftā: (021a/08)	yarmaḳ dimek.			
keftār: (118b/10)	sırtlan, andıḳ	ṣanīʿ		
kefte: (356b/17)	çatlamış dimek			
kefter: (118b/11)	ḫorāsān lüġatinde kebūter			
keh: (358a/10)	ṣaman, ḳuyumcular būtesi	tebn		
keḫac: (058a/01)	süpürge otı, ḳara boya	laḫc	zāc	
kehbed: (081a/31)	ulu kişi	simsār	sālār-ı dihḳān	
kehbele: (358a/13)	ebleh, nādān.			
kehec: (058a/19)	aluç yimişi, biryedim yimişi, çilek			
kehel: (232b/26)	iş, güç sevmez kimesne			
kehenām: (247a/18)	dūzaḫ, cehennem			
kehenc: (058a/20)	bkz. kehec.			
keh-gil: (232b/24)	ṣıva balçığı		kāh-gil	

keh-keşān: (286b/17)	kāh-keşān, uvacuḳ yıldızlaruñ bir araya cemʿ olduġı yir		rāḥ-ı ḥacīyān	
kehle: (358a/14)	sikkesüz aḳçe, ḳarı	ʿavrat		
kehrem: (247a/18)	kötürüm, köhne			
kehrīz: (134b/28)	kārīz, ırmaḳ			
keh-rübā: (021a/23)	kāh-rübā			
keh-rübār: (119a/18)	keh-rübā			
kehvāre: (358a/15)	beşik	mehd	kāhvāre	
kehyānā: (021a/24)	ayu ḳulaġı didükleri ot			
kej: (156b/10)	yılġun aġacı, ḳul, acı	ʿabd		
kejābe: (356b/01)	sefere gidicek içine girüp ṭavara yükledükleri.	mehāre		
kejaġ: (185b/05)	vaşaḳ			
kejāġand: (081a/07)	Ceng güninde giydükleri çuḳal; yorġa, fistān; şavaş; doġan			
kejāgend: (081a/10)	bkz. kejāgend.			
kejāve: (356b/03)	bkz. kejābe.			
kejāzād: (081a/07)	evde ṭoġmış ḳul ve ḳaravaş.			
kejbī: (391b/14)	aşḫūn cinsinden bir nevʿ ot, başra balı, acı balı			
kej-düm: (246b/23)	ʿaḳreb	şibdiʿa, şebūh		
keje.: (356b/06)	sirkeden ḳaçar bir nevʿ ṭaş			
kejen: (285b/13)	kerpāsūden bir nevʿ, gelincik didükleri ḥayvāncuḳ	ibni ʿars		
kejīġ: (185b/06)	ḳaçmaḳ		kerīz, kerīġ	
kejkere: (356b/04)	balçık ṭaşıyacaḳ.			
kej-mej: (156b/31)	elfāẓ-ı itbāʿdandur.			
kejne: (356b/04)	kejken didükleri ḳuş, ḳaya ḳarlaġucı	şurad		
kejū: (304b/20)	ılġun aġacı.			
kejyā: (020b/30)	bkz. kernā			
kek: (217a/25)	kendözin bezeyici.			
kel: (232b/11)	başda ḳıl bitmemekʿilleti ve olʿilletüñ ṣāḥibi			Türkçe
kelāb: (034a/25)	geleve			
kelābe: (356b/24)	geleve		keleb	
kelābiseng: (217a/25)	ṣıçan ṭaşı.			
kelācūd: (081a/11)	ṣaġraḳ ḳoyacaḳ ṭabaḳ, ṭapu ṣaġraġı, meclis-i şarābda germ olup içilen ṭolu			
kelāçe: (357a/02)	saḳsaġan didükleri ḳuş		ḳajā	
kelāde: (357a/10)	kelābe		kelāfe, kelāve	
kelāfe: (357a/09)	kelābe			
kelāġ: (185b/07)	alaca ḳarġa, ḳuzġun	ebḳaʿ, ġudāf		
kelāġçe: (357a/07)	saḳsaġan	ʿaḳʿaḳ	ḳajā	

kelāger: (118b/16)	rengler ve ṭaʿāmlar uġşarı.			
kelāġ-ı siyāh: (357a/08)	ḳuzġun	ḥātim	zāġ	
kelāġ-pīse: (357a/07)	ala ḳarġa	ibḳaʿ		
kelāḫ: (063b/08)	dülbend börki.			
kelaḫ: (063b/08)	vaşaḳ didükleri püs			
kelaḫc: (058a/10)	elde ve ayaḳda ve bedende ve ḳaftānda olan kir ve pas			
kelāje: (357a/03)	bkz. kelāze		kej-çeşm.	
kelāk-mūş: (177a/25)	ʿarab ṭavşanı	yerbūʿ	mūş-ı deştī	
kelāl: (232b/13)	depe			
kelān: (286a/01)	ḳaba, yumrı, büyük.			
kelān-ber: (118b/17)	büyük görk.			
kelān-pīh: (357a/09)	gözüñ büyük ve alaca olması			
kelānter: (118b/17)	büyük dimek			
kelāpeye: (356b/27)	ḥīn-i inzālde gözüñ büyük ve alaca olması		kelān-peye	
kelās: (164b/18)	küf, bayḳuş, ügi ḳuşı, ḫorūs, bekçi, ṣaḳçı		pās, kelāj	
kelāse: (357a/04)	bürke			
kelā-seng: (217a/26)	bkz. felā-seng			
kelāş: (177a/23)	küf, paş		kelāj	
kelāşe: (357a/06)	küf, bayḳuş, ügi ḳuşı, ḫorūs, bekçi, ṣaḳçı.		pās	
kelāşkere: (357a/05)	küf, pas.			
kelāt: (046b/19)	sarāy gibi dāʾiresi olan binālar, bāzārlu köy, bilüñ üzerinde olan ḳalʿa, şehrden ṭaşra olan evler, ṭaġ başı, ṭaġ başında olan yol, ḳızıl ṭaş			
kelāte: (356b/28)	sarāy gibi dāʾiresi olan binālar, şehrden ṭaşra olan evler, bilüñ üzerinde ḳalʿa, bāzārlu köy, ṭaġ başı, ṭaġ başında olan yol, ḳızıl ṭaş, küçük şehr, küçük köy, küci	sevād		
kelāv: (304b/21)	kelūh didükleri, üzerine iplik ṣararlar ve ol ṣarılan iplige daḫı dirler.		kilāv, kelābe, kilāfe	
kelāz: (134b/18)	küf, pas		kelāş	
kelbek: (217a/26)	kīse.			
kelbetān: (286a/03)	diş çıḳaracaḳ ḳısaç	kelbeteyn		Arapça
kelbetere: (357a/11)	herze ve hezeyān söz.			
kelc: (058a/06)	kemtere sepedi			
kelçe: (357a/16)	saḳsaġan		kelāçe	
keleft: (046b/25)	yırtıcı kuşlaruñ burnı, pençe.	minḳār		
kelem: (246b/26)	laḫana	kurneb		
kelend: (081a/12)	bağbān çapası, sülük		küleng, kaḫunc	

kelende: (357a/20)	ölçek.			
kelendere: (357a/17)	ḳuvvetlü, çāpük, şevketlü, būstāncılar pamuġuñ ve ṣoġanuñ otun ayırtladuḳları, ölçek, müşkül, bülbüle	muḥkem	kāḫenc	
keleşkere: (357a/17)	küf, pas		kelāşkere	
kelfehşeng: (217a/29)	bkz. kelfeşeng.			
kelfeşeng: (217a/27)	oluḳdan aşaġa ṭoñup ḳalan buz.			
kelfeşeng: (217a/29)	bkz. kelfeşeng.			
kelḫarçe: (357a/16)	ḳıcıḳ	daġdaġa	ġalġalçe, ketemtevā	
kelīde: (357a/26)	ṭaġılmış		perīşān	
kelik: (217a/29)	şaşı	aḥvel	şīl	
kelīk: (217b/05)	şaşı		aḥvel	
kelīl: (232b/14)	evc			
kelīm-gūş: (177a/26)	bir cānverdür, ḳulaḳları ġāyetde büyük olur.			
keling: (217b/04)	çapa			
kelīsā: (021a/09)	naṣārī maʿbedi	bīaʿ	renc	Arapça
kelīsyā: (021a/11)	bkz. kelīsā.			
kelkelānic: (058a/11)	sidügi ṭutılana ve miʿde aġrısına nāfiʿi vü müfīd bir hindī maʿcūn			
kelkīs: (164b/19)	oġlancuḳlar pırlaġucı			
kelle: (357a/23)	baş		ser	
kellebān: (286a/03)	ṣıġırtmaç			
kelle-i māçān: (286a/04)	ḳancıḳ it, ṭayanmaḳ			
kelte: (357a/11)	ġāyetde çoḳ yaşamış cānver, ḳuyruġu kesik eşek			
kelte-i çūb: (034a/26)	bir ḳarış miḳdārı yā daḫı ziyādece uzunı olur bir aġaç.			
keltūce: (357a/11)	ḳıcıḳlamaḳ.			
kelūc: (058a/12)	tennūrdan küle düşen etmek, küf, pas, tura			
kelūl: (232b/14)	alın arası.			
kelūnde: (357a/22)	bir nevʿ ince uzun ḫıyārdur			
kelūşe: (357a/22)	yara	zaḫm		
kelūte: (357a/21)	türk ʿavratları başlarına ve boyunlarına ṣararlar, tor dirler, ṣorġuç	nezkeb		
kem: (246b/27)	eksik dimek	nāḳıṣ, ednā, ʿazīz, muḥterem		
kemā: (021a/12)	mantar, mārul	semārūġ, ḫass		
kemāġne: (357a/26)	ḳuduz ḳurdı, aġ ḳurdı, güve		kāġne	
kemān: (286a/07)	yay, ḳavs burcı, aġıl		şūgāh	

kemānçe: (357a/28)	ıḳlıḳ didükleri sāz		çeġāne	
kemāndān: (286a/11)	yay ṭuracaḳ yir	ḳurbān		
kemān-dār: (118b/20)	ḳurbān, belikde yay ḳoyıcaḳ ẓarf			
kemāne: (357a/31)	yir ḳazıcı, ḳuyular ve maʿdenler ve aġıllar ve gerīz ḳazıcı			
kemān-ger: (118b/20)	yay düzici.			
kemān-gühre: (357a/30)	kemān-gürūhe.			
kemān-güre: (357a/29)	kemān-gürūhe.			
kemān-gürūhe: (357a/29)	fınduḳ gibi ṭaş ve yuvalıḳ atduḳları yay.			
kemān-ı āsmān: (286a/10)	ḳavs-i ḳuzaḥ		serīr	
kemān-ı rüstem: (247a/10)	ḳavs-i ḳuzaḥ.			
kemān-ı sām: (247a/10)	serīr			
kemān-mühre: (357a/31)	bkz. kemāne.			
kemān-niyām: (247a/12)	kende-hīzem.			
kemās: (164b/20)	yatuḳ didükleri yaṣṣı bardaḳ			
kemā-şīr: (118b/18)	bir nevʿ żamġ			
kemend: (081a/18)	meşhūr ucı ilmekli ip			
kemer: (118b/21)	ḳuşaḳ, köprü kemeri, ṭaġdan yuvalanmış büyük yumrı ḳaya.		kārgīr, ṭāḳ-ı ḥāne	
kemer-i zeyn: (286a/13)	ḳur ḳuşaḳ.			
kemer-sāz: (134b/19)	toḳa, ḳuşaḳ ve kemer düzici			
kemest: (046b/26)	bir ṭaġ adıdur, bahāsı eksik bir cins gevher		cemest	
kemī: (391b/29)	buṣu, eksiklik, nebātātdan bir nesne	kemāt, şecīʿ	kemīn, bahādur	
kemīn: (286a/13)	buṣu, ṣırça barmaḳ			
kemīne: (357b/02)	eksiklü.			
kemīn-gāh: (357b/02)	buṣu yiri.			
kemīn-geh: (357b/02)	bkz. kemīn-gāh.			
kemīzvān: (286a/12)	ḳovuḳ nesne		hāverz.	
kemlī: (391b/28)	tennūre			
kemnā: (021a/16)	ḳatılıḳ	zaḥmet	kefā	
kem-pīr: (118b/20)	ḳarı		ʿavrat-ı ʿacūz	
kemrā: (021a/13)	ṭāḳ-ḫāne, çār-ṭāḳ, ṭavar aġılı		engervā	
kemre: (357b/02)	sergīn.			
kem-ter: (118b/21)	eksikrek.	enḳaṣ		
kemterīn: (286a/12)	eksik ḥāllü kimesne.			
kemterīne: (357b/01)	eksükrek ḥāllü olan kimesne.			

ken: (286a/20)	aġaç			
kenābed: (081a/19)	türkistān ḳurbında bir ʿaẕīm ṭaġ adı			
kenāc: (058a/15)	ṭanışıḳ	meşveret	kenkāc	
kenāġ: (185b/08)	iplik, ibrişim teli		penāġ	
kenān: (286a/21)	ḫayme-i ʿarab u kürd, degirmi çadır			
kenār: (118b/23)	ḳırañ, etek, ḳuçmaḳ			
kenāre: (357b/03)	ḳırañ		kenār	
kenāreng: (217b/07)	eṭrāf-ı memleketde olan el-caġraḳ begler, serdār	ʿases	bāc-dār, girye-i nihānī, sipeh-bed	
kenār-gīr: (118b/25)	cenber			
kenāz: (134b/21)	bün, salḳım çöpi, etek, kenār	ḥūşā	kānāz, dāmen	
kenbūre: (357b/03)	işitmek, bir kimesnenüñ cevānib-i erbaʿasını ṭolanup aldamaḳ	mekr, ḥīle		
kenc: (058a/15)	ḫorṭūm, kiçi barmaġı kesilmiş ayaḳ, depmek, oġlancuḳlar ḳorḳutmaġiçün düzilen ṣūret	fārūġ		
kencāl: (232b/28)	ṭatlu çekirdek, arı	naḫl		
kencegāc: (058a/18)	ṭanışıḳ		meşveret	
kend: (081a/26)	kender, ḳovan sepedi, ẕeker		ālet-i tenāsül	
kend: (083a/04)	ẕeker		ālet-i tenāsül	
kend-āb: (034a/29)	yosun bağlamış ṣu			
kendāver: (118b/29)	merd	mübāriz	dilīr	
kend-āvle: (357b/10)	ḳızamıḳ gibi bir ʿillet		bād-āvle	
kende: (357b/17)	ḳazılmış, ḳopmuş, ṣoyundı	ḫandaḳ		
kende-dimāġ: (185b/10)	azġun		ḫod-bīn	
kende-ger: (119a/03)	aġaç alacalayıcı dimek			
kende-ḫamīr: (119a/02)	ḫamīrden olan yumaḳ.			
kende-ḫāye: (357b/19)	debe, ḫāyesiz, yiyden yumurda			
kende-hīzem: (247a/12)	sürtme odun, ṭomruḳ odun.			
kendek: (217b/13)	kende		ḫandaḳ	
kende-kār: (119a/01)	kemükden ve aġaçdan oyma ve ḳazma iş işleyenler			
kende-pīr: (119a/02)	ḳatı ḳoca.			
kenderūş: (177a/26)	günlük ve ṣaḳız.			
kende-rūy: (392a/07)	pīşkīr.			
kende-veş: (177a/29)	ṭaşlu ve düşvār yol.			
kend-ḫāne: (357b/11)	yatıḳ ve kiçirek seped.			
kend-reviş: (177a/28)	ṣarp ve ṭaşlu yir, püşte püşte olup yol belürmeyen yire			
kendū: (304b/22)	ḳovan, çapa.			

kendūḫāne: (357b/13)	ḳovanlıḳ ve yatuḳ ve kiçirek seped.			
kendūr: (118b/30)	balçıḳdan ve ṭavar tersinden büyük küp gibi itdükleri, petek			
kendūrī: (392a/02)	balçıġıla ve tersile küp gibi ördükleri, etrāk ṭaʾifesinüñ meşhūr süfreleri, peşkīr		destār-ı ḫˇān	
kendüm-i dırāz-ı aḫkel: (232b/15)	ṣapı uzun buġday.			
kendvāle: (357b/12)	ḳart, muḥkem ve ḳuvvetlü oġlan, yaramaz er	ḳudar		
kenend: (081a/28)	çapa, ucı iki çatal olan bir nevʿ bildür			
kenende: (357b/23)	ḳazıcı, bir nacaḳ gibi ālet			
keneştū: (304b/23)	anzarūt didükleri, çoġana beñzer eşnān didükleri ot	maḫleb	mīve-i nā-resīde.	
kenet: (046b/28)	bal arusı, kendir, bal ḳovanı.		kebt	
kenev: (304b/24)	keneb			
kenevdān: (286a/30)	kenevir toḫmı		şeh-dāne	Yunanca
kenevir: (119a/05)	kenevür			Yunanca
kenez/kenz: (134b/22)	bkz. kenāz.			
keng: (217b/16)	hindūstānda bir rūd-hāne adı, türkistānda bir muʿaẓẓam büt-ḫāne adı, bir muʿteber şehr ve bir ʿaẓīm cezīre adı, ḳudüs-i şerīf, bahār evi, bir meşhūr ḫazīne adı, bil bükülmesi, çetük	ḳūze	gürz-püşt	
keng-āb: (034a/31)	bir nevʿ şerbet, arpa ṣuyı		cev-āb	
kenġāl: (232b/16)	cemmāş, şikārın gözedüp boylamaḳ, kār u kesb itmeyüp baṭṭāl gezer, yürür kimesne, rūspī ʿavrat, uġrı	deyyūṣ, ḥarāmī		
kenġāle: (357b/19)	uġrılıdan şikārın ve dostın gözedür kimesne, avın gözedüp boylamaḳ, rūspī	cemmāş	kenfālgī kerd	
kengel: (232b/21)	ḫorata ve lāġ.			
kenger: (119a/03)	dikenlü, tāze iken ḳabını ṣoyup yidükleri bir ot adı	ḫarşef		
kengerān: (286a/29)	çavdar			
kengerzed: (081a/27)	kenger ṣaḳızı.			
kenger-zede: (357b/23)	kenger saḳızı.			
keng-i dezhūḫ: (046b/28)	ḍaḥḥāk bin merdās-ı nā-pākuñ taḫt-gāhı adı			
kenī: (392a/07)	yaʿnī dimek			
kenīse: (357b/25)	cühūdlar maʿbedi.			
kenīzek: (217b/22)	ḳaravaş, ḳırnaḳ, kenīzek mürekkeb, ḳırnacuḳ	cāriye		
kenkāc: (058a/18)	bkz. kencegāc.			
kenkūs: (164b/22)	dīv			
kenʿān: (286a/27)	vilāyet-i şāmda bir			Arapça

	baḳʿanuñ adı			
kenūdāne: (357b/24)	kenevir toḫmı.		şehdāne	
kenūş: (177a/30)	serv aġacı.			
kenzā: (021a/22)	iñen bilici, feylesof, yabanlarda biten ot		dānā	
kepeş: (176b/29)	ḳoç, ḳoyunuñ erkegi			
keppī: (391a/24)	meymūn	ḳırd	pūzīne	
kepū: (304b/11)	meymūn, bilisiz dimek			
kepūk: (216b/04)	kelpūk didükleri ḳuş, bir gök renkli ḳuşdur, folluḳ			
kepūs: (164b/10)	egri	aʿvec		
ker: (118a/12)	aṣamm			
kerā: (020b/10)	uyku	nevm		
kerāġa: (356a/02)	ḳarġu, atmaca			
kerā-ger: (118a/16)	ḥacāmat idici, ḳan alıcı.			
kerāk: (216b/14)	çulluḳ ḳuşı, yund ḳuşı			
kerān: (285a/07)	ḳırañ		kenār	Türkçe
kerāne: (356a/03)	ḳırañ		kenār	
kerāvbā: (020b/11)	tıḳrıḳ			
kerāye: (356a/05)	aġırşaḳ, bağırtlaḳ ḳuşı			
kerbā: (020b/12)	rībās cinsinden bir ot			
kerbeş: (176b/31)	bir nevʿ ḳışacuḳ yılan			
ker-cağz: (134b/09)	yelve didükleri ḳuş, bayḳuş cinsinden bir ḳuş			
ker-civān: (285a/10)	bir nevʿ muraṣṣaʿ tāc			
kerd: (080b/29)	iş, güç			
kerde: (356a/12)	iyelenmiş dimek		dendān-ı fersūde, rīḫte	
kerdem: (246b/04)	eyledim dimek			
kerder: (118a/17)	ṣusız yir, püşte olan yir, ṭaġ etegi.	ṣaḥrā		
kere: (356a/30)	küf, pas, bir dürlü ot		kelāz	
kerefs: (164b/12)	kereviz didükleri ot, maʿdanūs	kerefs		Yunanca
kerek: (216b/19)	hindūstānda bir yırtıcı ḳuşlardan bir ʿaẓīm ḳuşdur, ḳartal ḳuşı	ḥarīş, seyyidü'ṭ-ṭuyūr, ʿuḳāb		
kerenāy: (391b/07)	surnā, borı.			
kerenb: (034a/22)	kelem	lahne		
kerencū: (304b/14)	uyḫuda aġır başmaḳ	kābūs		
kereng: (217a/04)	ʿaskerüñ cemʿ olduġı vaḳt ṭutduġı yir, dernek yiri	cevze		
keresb: (034a/21)	kereviz otı, maʿdanūs	kerefüs		
keresm: (246b/07)	zaʿferān.			
kereş: (177a/06)	ṭaġa düşen berḳ aydınlığı, ṭaġdan iner ol ḳar, ḳarnı yumrı kimse	şeffāf		
kerezne: (356b/03)	geyik ḍırāsı didükleri ot.			
kerf: (189b/04)	ḳarasaḳız, ḳuyumcılar gümüşe urduḳları sevād		zift	

kerḫ: (063a/25)	marʿūf u meşhūr memleket adı			
kerī: (391b/09)	dönüm			
kerīb: (034a/22)	evlek, dönüm			
kerīġ: (185b/05)	kerīz			
kerīker: (118b/02)	ḳatı ṣaġır			
kerişme: (356a/18)	ḳınnış	şīve	nāz	
kerīz: (134b/13)	kārīz			
kerk: (216b/25)	bārī teʿālā, gergeden, çaḳal			
kerkem: (246b/07)	bir dārū adı, ḳavs-i ḳuzaḫ		serīr	
kerkes: (164b/14)	biñ yaşar meşhūr ḳuş	neser		Arapça
kerm: (246b/08)	bāġ degeki		rez	
kermend: (081a/06)	ivici	ʿacūl		
kermūş: (177a/09)	bir nevʿ kesegen	zebābe		
kernā: (020b/18)	eşek mantarından bir nevʿ, ribās cinsinden bir nebāt	keryā		
kernec: (058a/03)	südlü birinc			
kerpās: (164b/11)	kertenkele, yeşil keler		sāmm-ı ebraṣ	
kerpāse: (356a/06)	yeşil keler, kertenkele		sām-ı ebraṣ, kerpās	
kerpese: (356a/07)	beriyyelerde olur bir nevʿ ḳışşacıḳ yılan, kertenkele		kerpāsū	
kerr: (118a/11)	murād			
kerrā: (020b/10)	ḳaṣṣād, hüccām			
kerrāye: (356a/03)	erkek aru ḳuşı, çolaḳ ḳuşı, boyun buran didükleri ḳuş	aḫīl		Arapça
kerre: (356a/28)	örümcek evi, devlet, murād, uṣūl, yük, nevbet	defʿa		Arapça
kerredān: (285b/10)	çöplük			
kerrenāy: (391b/05)	borı, eşek mantarından bir nevʿ		surnā	
kertān: (285a/10)	ṣabāḥ ve aḫşām		ḳartān	
kerte: (356a/10)	nīm-tene ḳaftān, deve yidügi bir diken			
kertek: (216b/19)	toḳmaḳ.			
kertelān: (285a/10)	öreke igi.			
kerten: (285b/09)	tırtır didükleri böcek, örümcek			
kertenbe: (356a/09)	örümcek evi			
kerūj: (156b/09)	ʿişret, şādī			
kerūte: (356a/26)	deve yidügi bir diken			
kerūye: (356a/28)	yandıḳ otı.			
kerūz: (134b/12)	ʿişret, şādī			
kervāde: (356a/26)	bünyād dīvār.			
kervāre: (356a/26)	bkz. kervāde.			
kerve: (356a/27)	kāt-ı hindū didükleri dāru, ḳovuḳ, aşınmış ve dökülmüş diş.			
keryā: (020b/29)	bkz. kernā.			

kes: (164b/17)	kimesne, emrī			
kesāne: (356b/07)	ādemiyāne dimek			
kesenī: (391b/18)	bir nevʿ ot adı		kāsenī	
kesī: (391b/23)	bir kimesne dimek			
kesīlā: (021a/02)	aḳ selīḫa dimekile maʿrūf bir aġaç adı, gücile büken, ḳurt yaġırı			
kesnī-i telḫ: (063b/06)	ḳaraḳavuḳ otı, güneyik		kāsenī-i telḫ	
kest: (046b/08)	süst, lāhene, kelem			
keş: (177a/16)	pehlū, baġal, ḳoltuḳ			
keş-ā-keş: (177a/20)	çekiş			
keşāne: (356b/08)	ḥücre, ḳış evi		kāşāne	
keşe: (356b/14)	dilenci, uzadusına çekdükleri çenber ḳolañ.	ḫaṭṭ	gedā	
keşec: (058a/04)	bir nevʿ ot, bir cins ḫurde mantar		merīd	
keşef: (189b/11)	ḳaplubaġa, yatuḳ bardaḳ.	sulḥfāt	seng-püşt	
keşeng: (217a/19)	yatuḳ bardaḳ, aġzı büyük bardaḳ.			
keşenger: (118b/09)	gemi düzici		keştī-ger	
keşfe: (356b/10)	yatuḳ bardaḳ.			
keşḫān: (285b/19)	gidi	deyyūṣ		
keşī: (391b/26)	ḳolañ, ḳolañ gibi yaşşı örülmüş ip, uzadusına çekilmiş çizi ve çekü ipi, dilenici	ḫaṭṭ	gedā	
keşīde: (356b/15)	söbek, çekilmiş dimek			
keşīde-bālā: (021a/06)	boyı çekilmiş dimek			
keşīş: (177a/21)	çekiliş, çekilmek, yılan ṣafiri.			
keşk: (217a/16)	keş, cüllāhlar biz ṭoḳurken bizi gerdükleri aġaç, ṣaḳsaġan ḳuşı	aḳıṭ, cebz	ḳajā	
keşk-āb: (034a/24)	arpa ṣuyı, bir aṣl şerbet		cev-āb	
keşkek: (217a/18)	maʿrūf ṭaʿām, keşkek			
keşkencīr: (118b/05)	berk yay çekmege heves idenler aġır ṭaşları zencīre berkitdükleri.		keşencīr	
keşkene: (356b/10)	yılanlar āvāzı			
keşkīn: (285b/20)	baḳla ve arpa ve mercümek ve ṭarıdan olan itmek, bişmiş buġday			
keşkīne: (356b/11)	arpa ve baḳla ve mercümek ve darıdan olmış bir nevʿ ekmek, bişmiş buġday		keşkīn	
keşmīhen: (285b/23)	cürcān nevāḥīsinde ol şikārgāh adı, behrām-ı gūr üç biñ ādem ile ḫāḳān-ı çīnī üç yüz biñ ʿaskerile şebī-ḫūn idüp başup ḫāḳānı ṭutup kendü eliyile			

	boynın urdığı yir.			
keşne: (356b/13)	burçaḳ	nelk	kelūl, külūk	
keşnī: (391b/25)	burçaḳ		kelūk	
keşnic: (058a/05)	ḳatı uvaḳ	küsberehe yānise	keşnīc, keşnīz	
keşt: (046b/12)	çirkīn, iplik gibi birbirine ṭolaşup uzanur gider bir nevʿ otdur.	ḳabīḥ	şūr	
keşt-ber-keşt: (047a/20)	iplik gibi birbirine ḳarış muruş ṭolaşur yire döşenüp uzanur gider bir nevʿ ḳızılraḳ otdur.			
keştī: (391b/23)	gemi, zünnār	sefīne		
keştībān: (285b/19)	gemici	mellāḥ		
keştī-ger: (118b/05)	gemi düzici.			
keşuḫ: (063b/07)	bir nevʿ uvaḳ mantar	merīd		
ket: (046b/01)	hind pādişāhları oturduġı taḫt, bal arusı, bunamış, ʿāḳıbetüñ ḫayr olsun dimek		fertūt	Hintçe
ketaḫ: (063a/22)	keşk		penūr	
ketāre: (355b/13)	ḫancere, ḥarbe			
ketb: (034a/20)	arı		münc, zenbūr	
ketel: (232b/04)	ṭaġ elması, ṭaġ erügi, pālān atı ve kütel atı, yidek atı	cenīb		
ketelcī: (391a/28)	pādişāhlaruñ ḫāṣṣe-i ḫargāhlarına ḫıdmet iden mehter ve muṭlaḳā pādişāh ḫalḳı.			Far.+Tk.
ketelciyān: (285a/01)	pādişāhlaruñ ḫāṣṣa ḫargāhlarına ḫızmet iden mehtere dirler ve muṭlaḳā pādişāh ḫalḳı.			Far.+Tk
ketemtevā: (020b/03)	ḳıcıḳ	daġdaġa		
ketemtū: (304b/12)	ḳıcıḳ	daġdaġa	ġalġalīç	
ketfāl: (232b/01)	cemmāş kimesne, iş güç işlemeyüp kendü ḳolayına yüriyen kimesne, gidi, uġrı	muḥanniṣ, deyyūṣ, ḥaramī	zenbāre	
ketrān: (285a/01)	ḳaṭrān			
ketre: (355b/16)	pāre pāre			
kettān: (284b/31)	iplik egirürler ve biz ṭoḳurlar nesne			Arapça
ketūm: (246b/02)	göl ḳuşu ve çuluḳ ḳuşı.			
ketūr: (118a/05)	ṭavar tersinden ve balçıḳdan büyük küp gibi idüp içine buġday ve kepek ṭoldurduḳları nesne			
ketūv: (304b/13)	atuñ boynı āletindeġı ṭamar, boyunuñ aşaġa ṭamarı.			
kev: (304b/25)	dilīr, büzürg	muḥteşem		
kevācū: (304b/29)	ṣalıncaḳ		bādpec	

kevāçe: (357b/25)	ṣalıncaḳ		bād-pīh	
kevbār: (119a/07)	süri		hergele	
kevçe: (357b/29)	iplik.			
kevden: (286b/01)	aġır yüriyüşlü ḳalıñ semer atı			
kevec: (058a/19)	yaya ḥarāmī		dozd-ı piyāde	
kevel: (232b/22)	aġır yüriyişlü, ḳalıñ at güden, derisi ġalīẓ kürk.			
kevende: (358a/06)	ṣaman ṭaşımaḳ içün bir nevʿ seped, un çuvālı			
kevest: (047a/03)	it ḫıyārı	ḥanẓal	zehr, , kebest	
kevestū: (304b/30)	ḥanṭal otı		zehr	
kevīc: (058a/19)	ölçek		faḳīz	
kevīj: (157a/02)	şinik, ölçek			
kevīş: (177a/31)	yayuḳ, ṭavar gevişi.			Türkçe
kevīz: (134b/27)	rūzgār		kevīc	
kevk: (217b/29)	ʿaḳılsuz.			
kevm: (247a/13)	ṣular ve ḥavżlar kenārında olan sebze, sürilmiş ve billenmiş yirlerde ḳurıyan ot			
kevn-bār: (119a/06)	eski ʿādetce dimek			
kevn-ber: (119a/07)	fülfül didükleri meşhūr ıssı ot.			
kevnīz: (134b/26)	ölçek, şinik		ḳafīz	
kevper: (119a/14)	çoraḳ yir, rūzgār, ḫıdmet-kār, büber, fülfül			
kevre: (357b/29)	sil ṣuyı opurup ḳazduġı yir, şeker cemʿ olduġı yir		direng	
kevreng: (217b/27)	nerīmānuñ babası adı, şāsb nām-dāruñ küçük ḳarındaşı			
kevtelān: (286a/31)	er ādemler yük egirdükleri ig, ḳaṣṣāblar yaġrıġı			
kevter: (119a/08)	çoraḳ yir.			
kevzemīn: (286b/06)	uyruḳ çuḳur yir.			
key: (392a/09)	ulu sulṭān, ḳaçan dimek, ḳandan dimek, dāġ, yüce	ʿālā		
keyā: (021a/25)	memleketi düşmenden ḥıfẓ iden pādişāh-ı ʿālī-cāh			
keyān: (286b/25)	beriyye-i ʿarablarınuñ ḳara kiçeden olan evleri, büyük begler, selāṭīn-i ʿacemden bir cemāʿat, evveli keyūmerṣ ve āḫirī keyḫüsrevdür.			
keyānā: (021b/07)	ʿanāṣır-ı erbaʿa.			
keyber: (119a/18)	kesme didükleri oḳ			
keybūs: (164b/23)	egri aġaç, egri		kebūs	
keyec: (058a/20)	kendüyi ögüp medḥ iden aḥmaḳ		ḫod-fürūş	

keyfā: (021b/08)	saḫtī, renc		kefā, keffā	
keyfen: (287a/18)	demregü ʿilletü		beryūt	
keyfer: (119a/20)	bir nevʿ ṭaġar			
keyhā: (021b/08)	ulu pādişāhlar, yüce		cihān-ı keyān	
keyhāl: (232b/29)	yüce		keyhān	
keyhān: (287a/27)	cihān, pādişāhlar, yüce, ekinci	ʿālī, zirāʿ		
keyhec: (058a/21)	aluç ve biryedim ve çilek didükleri yemiş			
keyhīc: (058a/22)	bkz. keyhec.			
keyk: (217b/25)	büre	berġūş, ḳuẕeẕ		
keykāvus: (164b/24)	bir pādişāh adı		kāvus	ebu'l-vanāb, ebū ʿadī
keykec: (058a/21)	şu kerdemesi.			
keyken: (287a/19)	şu gerdemesi.			
keykīc: (058a/21)	bkz. keykec.			
keykvāşe: (358a/17)	büre otı.			
keylān: (287a/20)	balıḳçıl ḳuşı, depelik ʿilleti, ur			
keymuḫt: (047a/05)	şaġrı deri.			ebū'l-ḫarīn
keyn: (287a/19)	fercüñ içi.			
keyş: (177a/31)	biz	kābin	kirpās	
keyūder: (119a/22)	bir nevʿ ördek		kebūder	
keyūs: (164b/24)	egri, egri aġaç, yılġun aġacı		kej	
keyūẕāt: (047a/06)	ṭaşı cümle tūtiyā olan bir ulu muʿteber ṭaġ adı			
keyvān: (287a/21)	zuḥal didükleri yılduz			
keyyān: (287a/18)	bir nevʿ ḳuşaḳ			
kezef: (189b/10)	bkz. kālif			
kezek: (217a/08)	pīl başına urduḳları çengāl, ucı egri demür			
kezen: (285b/15)	muraṣṣaʿ tāc		kerzen	
kezīn: (285b/17)	baş ḫaracı, çıban, ışırġan.			
kezīn-fürūş: (177a/11)	ḳazzāz.			
kezīver: (118b/04)	ekinci	ḫāriş	bezerger	
kezlik: (217a/12)	şoya bıçaḳ, ḳuş bıçaḳ, ḳalem-tırāş.			
kezmāzec: (058a/03)	yılġun ḳozaġı		kernāzek	
kezmāzū: (304b/18)	ılġun ḳozaġu	ġadiye	gezmāzek	
kez-püşt: (046b/06)	arḳası bügri.			
kezreng: (217a/08)	ḳızıllıġa māʾil olan aḳ dürr			
kezvān: (285b/15)	turunc ḳabı gibi dadı ve rāyiḥası var olur bir otdur.			
ḳıble: (353a/17)	maʿrūf mekke cānibi			Arapça
ḳıbṭ: (182a/01)	mışr ehli.			Arapça
ḳıfek: (216a/03)	ḳadeḥ			
ḳılīmyā: (020a/07)	iḳlīmyā, altun ve gümiş ṭavālı			Latince
ḳımār: (117a/24)	vilāyet-i hindde bir yir adı			

ḳımār: (117a/26)	öç ile oynanan oyun			
ḳımār-bāz: (134a/16)	ḳımār oynayıcı			
ḳıpā: (020a/07)	şīrdān, süprindi, ʿöd aġacı.			
ḳırdān: (284a/14)	ʿarabīde bir memleket adıdur			
ḳırdemān: (284a/14)	geyik żırāsı didükleri ot.			
ḳırfe: (353a/22)	dārçīnī didükleri.			
ḳırre: (353a/22)	sermā.			
ḳırṣaʿne: (353a/22)	boġa dikeni.			Arapça
ḳışma: (353a/23)	misvāk pāresi.			
ḳıṣṣa: (353a/23)	efsāne, ḥikāyet, bir ḳāfiyede birḳaç ebyāta dirler			Arapça
ḳıṣṭ: (182a/02)	oluş	naṣīb		
ḳıyās: (163b/30)	bir nesneyi bir nesneye berāberleşdürmek	delīl		Arapça
ḳıyma: (353a/24)	maʿrūf ḳıyma			Türkçe
ki: (358b/19)	ki edātı			
kī: (392a/28)	ki dimek			
kib: (034b/04)	lāf, avurduñ iç yüzi			
kīb: (034b/19)	başı çevrilmiş, şırdān ṭolması	müteḥayyir	sergeşte, tīb, kīpā	
kibā: (021b/09)	süprindi, ʿūd aġacı	kebā		
kibc: (058a/23)	ayru ayru dimek	tefārīḳ		
kibe: (358a/18)	yumaḳ.			
kibīkec: (058a/26)	su kerdemesi.			
kībtū: (305a/10)	ser-heng			
kic: (058a/26)	depmek		kenc	
kidār: (119a/23)	imtilā			
kift: (047a/21)	yaġran, kiçirek çömlek.	ketf		
kīġ: (185b/13)	gözden aḳan iriñ, kirpikde olan ḳurı çapaḳ	ramaṣ		
ḳīġāl: (232a/13)	ḳolda olan baş ṭamarı			
kiḫ kiḫ: (063b/10)	ġāyetde aġlayıcı.			
kīḫ: (063b/10)	ḳabīḥ, çirkīn ṣūret			
kih: (358b/17)	kiçi	ṣagīr	ḫurde	
kīḫāl: (232b/31)	ṭatlu çekirdek, arı	naḫl		
kihbed: (082a/10)	bkz. kehbed			
kihīne: (358b/28)	her nesnenüñ kiçiregi.			
kihīr: (119b/05)	ṣırça barmaḳ	ḫınṣır		
kihter: (119b/05)	kiçirek dimek	aṣġar		
kihyānā: (021b/12)	bkz. kehyānā			
kīk: (218a/10)	bebek	insānü'l-ʿayn	merdümek	
kīkīc: (058b/12)	ṣu kerdemesi, ışırġan dikeni toḫımı.			
kīkīn: (287b/30)	ṣu kerdemesi, ışırġan dikeni, semiz otı	riclet		
kīkīz: (135a/04)	ışırġan dikeni toḫmı, kerdeme, ṣu kerdemesi,	ricle, circīz	kīkīc	

	semiz otı			
kilāş: (177b/15)	un	daḳīḳ		
kīl-dārū: (305a/14)	eyrelti didükleri ot		ser-ḫass	
kīle: (359a/01)	ölçek	kīlec	kīl	
kilīd: (082a/08)	aġaç ḥalḳa, çift ḥalḳası, devletsüz	miftāḥ, fiʿl	bed-baḫt	Yunanca
kilīd-dān: (287b/17)	kilīd ḳovanı.			Yu.+Far.
kilīd-dāne: (358b/16)	kilīd ḳovanı.			Yu.+Far.
kilk: (217b/30)	ḳalem ve seḳraḳ			
kilkejū: (305a/07)	eski süpürge, ılġun aġacından olan süpürge.		kelkejū, kīlkejū	
kīl-kejū: (305a/15)	eski süpürge, sāyīler ılġun aġacından baġladuḳları süpürge			
kille: (358b/13)	perde		perde-i zenān	
kilşāne: (358b/11)	ocaḳ		āteşdān	
kilşū: (305a/07)	kesmek.			
kīlū: (305a/17)	istincā itmek içün şular üzerinde yāḫūd kenārında yaparlar büyük küng.			
kil-zār: (119b/06)	balçıḳlıḳ.			
kim: (247a/24)	ġılāf-ı gül			
kīme: (359a/02)	şūḫ gūş ve şūḫ çeşm			
kimmā: (021b/12)	ḳına	ḥınnā		Arapça
kīmuḫt: (047a/25)	ṣaġrı, ḫām deri.			
kīmvār: (119b/22)	hindūstānda bir nevʿ aḳçedür.			
kīmyā: (021b/22)	ḥīle, iksirīlerüñ düzdügi ʿamel-i altun			Arapça
kīn: (288a/04)	ṣıfat-ı ḫışm			
ḳīnār: (117a/30)	züncüfre			
kināz: (135a/02)	bun		ḫūşe-i raṭb	
kindes: (164b/28)	saḳsaġan, ablaḳ	ġurāb		
ḳindīl: (232a/12)	ḳandīl			
kīne: (359a/03)	ḥaşmdan intiḳām almaġiçün ṭopṭolu olunan ṣıfat.			
kīne-dār: (119b/23)	kīn ṭutıcı dimek			
kīne-gāh: (359a/05)	ceng yiri.			
kīne-geh: (359a/05)	bkz. kīne-gāh.			
kīne-ḫˇāh: (359a/04)	ḥaşmdan intiḳām almaḳ isteyen kimesne	ḫusūd	kīne-keş	
kinek: (218a/08)	ḳart oġlan, muḥanneş oġlan			
kīne-keş: (177b/16)	ḥaşmından intiḳām almaḳ ister.			
kīne-ver: (119b/23)	kīnelü kimesne	ḥasūd, ḥaḳūd		
kinkāc: (058b/06)	aḫmaḳ	muʿcib	sergeşte, ḥod-fürūş	
kinne: (358b/17)	sakız.	maṣṭakī		
kīn-tūz: (135a/05)	kīn irkici, ceng idici.			

kīpā: (021b/16)	şīrdān ṭolması.			
kīpe: (358b/28)	ḥaccāmlar āleti	miḥceme		
kīpū: (305a/08)	isketi didükleri ḳuş			
ḳīr: (117a/28)	ḳāzirler doḳmaġına dürtdükleri ot, ḳarasaḳız			
kīr: (119b/10)	ẕeker		ālet-i tevālid ü tenāsül	
kirāb: (034b/05)	defter			
kirām: (247a/19)	ulu	ḥürmet, ʿizzet.		
kīrām: (247a/30)	kīr.			
kirāmī: (392a/16)	ulu ve ḥürmetlü olan kimesne, ḳıymetlü olan nesne.			
kirāş: (177b/01)	kirācı	mukārī		
ḳīrāṭ: (182a/02)	buçuḳ dānek, keçiboynuzı	ḫarnūb		
kirāz: (134b/29)	reftār			
kirbāse: (358a/22)	kertenkele ve panbuḳ bizi			
kirçe: (358a/23)	līḳa	lās		
kird: (081b/09)	iş, güç.	kerd		
kird: (081b/25)	iş	fiʿl		
kirdār: (119a/24)	iş	eṣer		
kirdenā: (021b/10)	diz aġrışığı			
kirdgār: (119a/26)	ḥaḳ celle ve ʿalā.			
kirīġ: (185b/11)	ıraġ olmaḳ		kerīz.	
kirisne: (358a/28)	burçaḳ didükleri dāne	culbān		
kirişme: (358a/30)	ḳınnış		nāz	
kirm: (247a/19)	ḳurtcaġız, böcek	dūd		
kirmān: (287b/10)	bir memleket adı			
kīrmān: (287b/26)	ẕekeri büyük olan kimesne.			
kirm-gej: (157a/03)	gügil ḳurdı		kirm-pīle	
kirm-ger: (119a/28)	gügül ḳurdı.			
kirm-i şeb-tāb: (034b/15)	yıldız böcegi		şeb-tāb	
kirm-pīle: (358a/31)	gügil ḳurdı		kirm-gej	
kirpās: (164b/27)	ḫām biz, ḳaftanlıḳ biz			
kirpāsū: (305a/03)	yeşil kertekele		kerpāsū, kirpāsū, kirpāse kirpūse, sām-ı ibrāḏ	
kirpū: (305a/04)	bkz. kirpū.		kirbās	
kirpūtā: (021b/11)	demregi ʿilleti		bālū	
ḳīrvān: (284a/15)	kenārhāʾ-i āsmān, kūh-ı ḳāf			
kiryās: (164b/31)	āsitāne, dīvān-ḫāne, dām üzerinde olan āb-ḫāne			
kisb: (034b/17)	lāf	kālib		
kīse: (358b/31)	altun ve aḳçe ve sāʾir nesne ḳoyacaḳ			
kīse-per: (119b/17)	yankesici.			

kīsne: (358b/30)	ṣırçan, saç bölügi			
kī-st: (047a/23)	kimdür dimek			
kīstāre: (358b/29)	işkence.			
kīstū: (305a/12)	ḳarġa düvlegi	ḥanẓal	kebestū	
kīş ü ḳırbān: (287b/29)	belik			
kiş: (177b/03)	aña ve anı dimek, kelime-i redʿ ü menʿ			
kīş: (177b/08)	tir-keş, dīn, ṣıdḳ, beliküñ oḳ ṭuran yanı, meẕheb			
kişāverz: (134b/31)	çiftçi, ekinci	ḥāriş		
kīşen: (287b/28)	köstek, ḳurşun	şikāl		
kişkencīr: (119b/01)	kireved		taḫt-ı serīr	
kişmīr: (119b/03)	bir vilāyet adıdur			
kişmiş: (177b/06)	çekirdeksiz üzüm, zerdālū, rāzaḳī üzüm.			
kişnīz: (135a/02)	keşnec didükleri ot.			
kişt: (047a/13)	ekin	ḫarş		
kīşt: (047a/25)	yoġurda ḳarışmış, yan, bögür	kişt		
kişt-āb: (034b/18)	yaġmurda zirāʿat olınan ekin.			
kiştāver: (119a/30)	ekinci	zāriʿ, ḥāriş		
kişt-ber-āb: (034b/18)	bkz.kişt-āb.			
kişte: (358b/08)	ekilmiş dimek, her mīvenüñ ḳurısı, ḳaḳ			
kişt-kārīde: (358b/08)	ekilmiş ekin.			
kişt-zār: (119a/30)	ekinlik	mezraʿa		
kişver: (119b/03)	reʿāyānuñ eküp biçüp oturduġı yire		kiştver	
kişzār: (119b/01)	bkz. kişt-zār			
kit: (047a/08)	ki to-rā dimek.			
kitābe: (358a/18)	dīvārlarda ve ġayrı yirlerde itdükleri bir nevʿ naḳşuñ ismi			Arapça
kīte-dān: (288a/05)	serrāc.			
kīv: (305a/18)	ulu big		key	
kiyā: (021b/13)	ḳurı ot, süprindi, iş, güç			
kiyān: (287b/25)	kimler dimek			
kiyānā: (021b/16)	bkz. keyānā			
kiyā-rā: (021b/16)	ġam, ġuṣṣa.			
kiyāreng: (218a/09)	çeri başı.			
kīye: (359a/10)	ḥacāmat yiri.			
kiyū: (305a/23)	bkz. kedū.			
kīyū: (305a/24)	aġaçda ipler cemʿ idüp içinde yavrılayan ḳuş.			
kiyye: (359a/07)	maṣṭakī ṣaḳız			
kīz: (135a/03)	çam aġacı	ṣanavber		
kocā: (021b/31)	ḳande dimek			
ḳoṣṭā: (020a/10)	ḳaṣṭā dimek.			

köhne: (361a/13)	eski, gerz oġlan.	ʿatīḳ		
köhne-bahār: (121a/24)	eski yapraḳ			
kū: (305a/27)	ḳanı dimek, ki o dimek.			
kūb: (034b/30)	ibrīḳ, ḳulpsız bardaḳ			
ḳubā: (020a/09)		veʿāʾi ṭalʿ	küffarā	
kūbār: (120b/28)	papadya		bābūnec	
ḳubāy: (390b/26)	ḳapcuḳ		ḳabāy	
ḳubbe: (353a/25)	maʿrūf künbed			Arapça
kūbe: (360a/27)	deplek, yatuḳ, ḥaccāmlar şīşesi.			
kūber: (120b/26)	fülfül didükleri meşhūr dārū.			
ḳubīne: (353a/25)	küsbe			
kubītā: (021b/30)	aḳ ḥalvā		kebītā	
kūc belūc: (059a/10)	yaban ādemlerinden bir ṣınıf	ḥarāmī		
ḳūc: (057b/04)	erkek ḳoyun, cāhil ve nā-dān olan kimesne.		kebş	
kūc: (059a/04)	bayḳūş didükleri ḳuş, ḥarāmī, çırlaḳ ve çuluḳ ḳuşı, ḫʷārezm lüġatinde meded-i pādişāh	būm, rıḥlet	rāh-zen	
kūçāl: (233a/29)	ālāt-ḫāne	metāʿü'l-beyt	kālā	
kūçe: (360a/30)	dügme iligi, ṣoḳaḳ ve bāzār, irme, güç			
kūçek: (218b/12)	kiçi, ʿilm-i mūsiḳīden bir hevā adı	ṣaġīr		
kūçekek: (218b/14)	küçücük	ṣaġīr		
kūdbān: (288b/26)	küpen, örgüçlü ir, semer, ḫaṭab aġacı			
kūdcān: (288b/28)	bkz. kūdbān.			
kūde: (360b/03)	ucı egri miftāḥ	ḳarbūs	kūpe	
kūdek: (218b/16)	oġlan.			
kūder: (120b/27)	başmaḳ astarı.			
kūdere: (360a/31)	uvacuḳ çörke ördek		baḥrī	
kūdiyān: (288b/30)	büyük toḳmaḳ, büyük çeküç			
kūdiyn: (289a/02)	bkz. kūdiyān.			
kūdvān: (288b/28)	bkz. kūdbān.			
kūf: (189b/20)	ügi didükleri yırtıcı büyük ḳuş, ṭaġlarda, ıssuz yirlerde olur bir ḳuş, er ḳuşı, yanḳu	cuġd, būm, ḫamāme	kūf	
ḳuffe: (353a/29)	yaġcılar zenbīli	ḳufʿa		
kūficān: (289a/13)	kirmān ṣaḥrālarında ve ṭaġlarında olur ekrāddan bir nevʿ ṭāʾife, boġaz ve boyun.	ḳafes		
kūficiyān: (289a/15)	bkz. kūficān.			
ḳufl: (232a/14)	kilīd.			Arapça
kūfşān: (289a/15)	cüleh	nessāḫ	ı pāy-bāf	

kūfşāne: (360b/29)	cüllāh	nessāc	pāy-bāf	
kūfte: (360b/31)	dögülmüş, köfte didükleri et.			
kūften-dil: (233b/02)	ḥafaḳan ʿilleti, yürek oynaması			
kūġ: (185b/24)	dirsek, bilek	mirfaḳ, rusġ		
kuḫ: (063b/11)	oġlancuḳlar ḳorḳutmaġiçün itdükleri hüvüc, boġca, yigrenci, murdār nesne	ʿūd		
kūḫ: (063b/16)	ḳāmışdan yapılmış ev, yigrenci, murdār kimesne, oġlan ḳorḳudacaḳ nesne.			
kūh: (361a/03)	ṭaġ	cebel		
kūhāmūn: (289a/31)	oġlancuḳlar oyunlarından bir oyun, düz ṭaġ.	luḳayrī		
kūhān: (289b/05)	örgüç			
kūhbīn: (289b/06)	ʿaşşārlar zenbīli.			
kūhe: (361a/08)	deve örgüci, şu mevci.			
kūhe-i zīn: (289b/08)	eyer ḳaşı.			
kūḫek: (218b/15)	üzüm cebresi, üzümüñ kiçirek şalḳımı			
kūhel: (233b/07)	aluç		kehec	
kūhen: (289b/07)	igid ve ügey.			
kūh-ḫar: (121a/16)	ṭaġ eşegi.			
kūhīn: (289b/09)	ṭaġ gibi dimek, terāzū ve keffesi, ḳıyma taḫtası			
ḳuhistān: (284a/26)	ṭaġlıḳ ve mīşelik ve orman			
kūhistān: (289b/06)	ṭaġlıḳ ve yaylaḳ.			
kuhistān: (289b/12)	orman			
kūhsār: (121a/17)	ṭaġlu yir, mīşe bostānlıḳ, ṭaġ depesine dirler			
kūhser: (121a/20)	bkz. kūhsār.			
kūhü'l-bürz: (135b/19)	bir meşhūr ʿaẓīm ṭaġ adı			
kūhvā-revān: (289b/07)	serrāc			
kūh-zūh: (361a/08)	itdirsegi.			
kūj: (157a/06)	egri ve iki bükülmiş nesne, yeñi dikilmiş aġaç, üzüm aşması, çam aġacı, ucı egri olan miftāḥ, ḳaftān ve göñlek gibilerüñ iligi, yügeri		dehre	
kūje: (360b/15)	egri ve iki bükülmiş nesne, üzüm aşması, çam aġacı, ucı egri miftāḥ, ḳaftān ve göñlek gibilerüñ iligi	münḥanī, tesaḫḫura	güz	
kūk: (218b/19)	mārūl, it	ḫas	segī.	
kūkānc: (059a/12)	māverāʾün-nehr vilāyetinde kāt şehrine ḳarīb bir şehr adı			
kūknār: (121a/13)	ḫaşḫāş, köknar, fıstıḳ			
ḳūḳnūs: (164a/02)	iḳlīm-i hindde şenkūne nām cezīrede olur bir			Süryanice

	ḳuşdur			
ḳūḳū: (304a/08)	gügerçin, ṭavuḳ.			
kūkū: (305b/05)	ügeyik ḳuşu, maʿnāsına, keylānīler ışṭılāḥında		fāḫte1 maʿnāsına, keylānīler ışṭılāḥında 1ḳayġana1ya dirler,	
kūkürd: (082b/22)	kāt şehrine ḳarīb bir şehr adı			
kūkvār: (121a/16)	arka yüki			
ḳūl: (232a/15)	alagülük didükleri böcek, aġ ḳurdı, ḳoz ḳurdı, güve			
kūl: (233b/05)	arḳa, üzerine sehlce yaġmurcaḳ yaġmış olan çeç		püşt	
ḳulhuva'llāh: (390b/26)	üzerinde sūre-i iḫlāṣ bir nevʿ akçe			Arapça
ḳulāvūz: (134a/17)	bedraḳa			Türkçe
kūlḫān: (289a/16)	külḫan			
kūlinc: (059a/17)	ḳūlunç zaḥmeti			Türkçe
ḳulḳānī: (390b/25)	ügeyik gibi bir ḳuşcaġuz			
ḳulkulān: (284a/24)	yaş ot			
ḳulle: (353a/31)	ṭaġ başı, ḳalʿa ḳullesi.			
ḳulūle: (353a/30)	yumaḳ, yuvalamaḳ, pamuḳ yolmaḳ			
ḳūlunc: (057b/05)	ṣovuḳdan ḥāsıl olur maraż̇dur			Türkçe
kūm: (247b/15)	sürilmiş ve billenmiş yirlerde ḳurıyan ot, dere ve ḥavż̇ kenārında biten ot		çār-pāye	
kūmiş: (178a/15)	yir ḳazıcı	ḥaffār		
ḳumrī: (390b/28)	meşhūr ḳuşdur.			Arapça
kūn: (289a/18)	oturaḳ yiri	dübür		
ḳunā: (020a/11)	ḫıyarūk didükleri meşhūr ot.			
kūnde: (361a/01)	ṣaman ṭaşıyacaḳ çit.			
ḳundus: (164a/24)	ḳundūz, aġı ḳındıze didükleri ot	kündüs		
ḳunduz: (134a/18)	ṣularda olur maʿrūf cānver			
kūnhān: (289a/29)	ḳoḫusı dütün gibi bir kiçirek aġaç			
kūnişte: (361a/02)	oturacaḳ yirdeki ḳalıñ et, segirden			
ḳunne: (353a/31)	ṭaġ başı.			
ḳunūd: (080a/31)	hindūstānuñ nihāyetinde bir ṭaġ adı			
kūpāl: (233a/24)	kötek, demür çomaḳ, yapucı			
kūpāze: (360a/26)	örgüç.			
kūpe: (360a/29)	ḥaccāmlar şīşesi	miḥceme		

kūpek: (218b/12)	papadya çiçegi.			
kūpel: (233a/26)	pāpādya, ḳoyungözi, ṣu ḳabarcıġı	bābūne, bābunec, ḥabāb		
kūpīn: (288b/21)	yaġcılaruñ ḫaṣır otından müdevvir olmış āletleri, yaġ ölçegi, kāriz toḳmaġı		keffe-i terāzū	
kūpşān: (288b/20)	cüllāh			
kūr: (120b/29)	gözsüz, gözi çıḳmış kimesne			Türkçe
kūr-āb: (035a/04)	ılġım salġım		serāb, āb-gīr	
kūrān: (289a/02)	ʿasker cemʿ olduġı vaḳt iḥāṭa itdügi yir			
ḳurāşe: (353a/29)	kişinüñ tüyin ürperdür bir isitme			
ḳurbān: (284a/16)	beligüñ yay ṭuran yanı			
kūr-dil: (233a/30)	ḳara göñül	cāhil	bī-maʿrīfet	
kūre: (360b/08)	bāzārlu büyük köy, çoḳ köy, ocaḳ.			
kūre-i zemīn: (289a/07)	muḥkem seylden çuḳur olmış yir.			
kūre-māst: (047b/24)	küremiz didükleri			
ḳurfe: (353a/27)	kürkden külāh ve dārçīnī, çārṭāḳ	ġurfe		
kūr-giyāh: (360b/06)	ayrıḳ didükleri ot.			
kūrī: (393a/31)	gözsüz, baḫīllik	ʿamā		
kūr-mūş: (178a/10)	gözsüz köstebek	ḫuld		
kūrne: (360b/07)	gözsüz köstebek, gözsebek, ṣoġan.			
ḳurre: (353a/28)	nūr, baṣar.			
ḳurṭa: (353a/26)	tegele ḳaftān			
ḳūrultāy: (390b/28)	ġāyetde ulu, ʿaẓīm cemʿiyyet			Türkçe
kūs: (165a/11)	yan başı gelmek, iki nesne birbirine muḥkem doḳışmaḳ, büyük tūcdan ve baḳırdan itdükleri naḳāre			
kūse: (360b/21)	saḳalı azacuḳ ve seyrek olan.			
kusīlā: (022a/01)	gücile didükleri			
ḳusḳun: (284a/23)	atuñ ḳuyruġına geçen.			
kūst: (047b/25)	yan başı gelmek, dırmıḳ, örgülük	asīb	kūs, ḫırāş	
kūste: (360b/19)	ḳarġa dügelegi, sırçan kīse	ʿalḳam	kebest	
kūsürūn: (289a/11)	uca, segirden, yan başı, dübür delügi			
kūş: (178a/13)	düriş ve çalış			

kūş-āb: (035a/06)	bekmez, iḫtilām olmaḳ, arpa ṣuyı, et ṣuyı		dūşāb, cev-āb, kūşt-āb	
kūşāsb: (035a/08)	fikret-i leyl ve nehār, iḫtilām olmaḳ.			
kūşe-i dehen: (289a/12)	aġız kenārı, avurd.			
kūşiş: (178a/15)	çürişiş.			
kūşk: (218b/18)	yüksek ḳaṣr, sarāy			
kūşt āhenc: (059a/11)	yaḫnī-keş didükleri demirden çengāl	menāl		
kūşt: (047b/28)	et	laḥm		
kūşt-kūb: (035a/09)	et dögecek ṣāṭūr.			ebū'l-ḫaṣīb
kūşt-rübā: (022a/22)	çaylaḳ didükleri kuş.	ḥavāc, ḥadāh		
kūt: (047b/23)	dip, kötürüm, depecik, çeç	maḳʿad	zemīn, tūde	
kūtāh: (360a/29)	ḳışa	ḳaṣīr		
kūteh: (360a/30)	bkz. kūtāh.			
kūtelān: (288b/26)	deveci igi, ḳaṣṣāb yaġrıġı, ḥişār eri.			
kūtüvāl: (233a/29)	iş eri		diz-dār	
kutvāl: (233a/05)	diz-dār			
ḳuṭb: (034a/10)	ricāl-i ġaybīden ol seyyid-i evliyā, degirmen igi, ferḳadān ile cedī burcı arasındaolan ve felegüñ üzerinde devr itdügi yıldız			Arapça
ḳūṭīl: (232a/14)	yetmiş iki miṣḳāl			
ḳuṭrabī: (390b/24)	bir nevʿ aḳçe	ḳuṭrabī		
kūy: (393b/15)	soḳāḳ, iki ṣaf olan leşkerinüñ arasında maʿreke, maḥalle ve eşik, ṭaġ başı, oba		āstāne	
kūyāft: (047b/29)	ḥarām-zāde		pīç	
kūyçe: (361a/10)	daracuḳ sūḳāḳ	ḥücre	kūçe	
kūye: (361a/11)	ṭavar yataġı, buyan balı		ʿaraḳ-ı sūsen	
kūyet: (047b/30)	ḳanı senüñ dimek			
kūyiş: (178a/16)	yayıḳ			
kūy-yāfet: (047b/31)	ḥarām-zāde		kūyāft	
kūz: (135b/19)	egri.			
kūz-āb: (035a/01)	bekmez, büryān aşı	deys, zīr	dūşāb, dāne-i pirinc, cūzāb.	

kūzān: (289a/08)	rūfedān yumurda			ebū'l-ferec
kūz-āvere: (360b/13)	bardaḳ aṣacaḳ.			
kūz-āvīz: (135b/18)	bardaḳ aṣacaḳ doḳ diş.			
kūz-çehre: (360b/13)	ḳuyruḳlı yıldız, boynı uzun şīşe.			
kūze: (360b/17)	bardaḳ, mertebe		kūz	
kūzed: (082b/16)	ṭoñuzlan ḳurdı	ḫanfesā		
kūze-ger: (121a/11)	bardaḳçı.			
kūzeng: (218b/17)	aʿlām-ı ricāldendür.			
kūze-penbe: (360b/18)	pamuḳ ḳozaġı.			
kūẕīne: (360b/04)	büyük çeküç ve toḳmaḳ			
kūzīne: (360b/19)	büyük çeküç ve toḳmaḳ		kūẕīne	
kūzistān: (289a/09)	meflūc			
kuzkibār: (120a/04)	am sikici			
kūz-püşt: (047b/24)	arḳası kūz	aḥdeb		
kūzvere: (360b/14)	boynı uzun içi boş şīşe, boynı uzun bardaḳ.	ḳārvere		
küb: (034b/20)	lāf ve avurduñ iç yüzi			
kübād: (082a/12)	ciger aġrısı.			
kübbe: (359a/11)	iplik pāresi	mihceme		
kübest: (047a/27)	kebest			
küc: (058b/13)	ḫord ve geyik derisi		pūst-ı āhū	
küc küc: (058b/14)	ḫord ḫord dimek			
kücce: (359a/12)	eṭfāl içine ḳoz döküp oynaduḳları çuḳur.			
kücet: (047a/28)	gürenc ṭoġan ṭamı diñmiş.			
küçlül: (233a/06)	cürcenī oyunı		kecül	
küdām: (082a/12)	ipile veyā iplik ile birbirine baġladuḳları her nesne, bol, vāsiʿ ḳaftān			
küdām: (247a/30)	ḳanḳı dimek, ḳanda			
küdāmīn: (288a/06)	ḳanḳısı dimek			
küde: (359a/16)	dilçik ʿilleti, kām, kilīdüñ dişleri	melāze		
küdver: (119b/30)	muṭrib			
kuf: (189b/20)	bkz. kūf.			
küfcül: (233a/09)	küpecik.			
küfe: (359b/17)	degek			

küffe: (359b/17)	ḫarman kesmegi			
küfferā: (022a/07)	çiçegüñ ḳılçuġı	veʿāʾi ṭılaʿ	talvase	
küfze: (359b/16)	kilīd.			
küh: (361a/12)	bkz. kūh			
kühbe: (361a/14)	ḫaccāmlar şīşesi	miḥceme	kūpe	
kühbele: (361a/14)	bön	ebleh		
kühen: (289b/12)	eski		köhne	
kühsār: (121a/24)	bkz. kūhsār.			
küjaġ: (185b/19)	vaşaḳ didükleri püs, ḫavżlar kenārında biter sebze.			
küjār: (120a/01)	ḳuş ḳurṣaġı		ḫavṣala-i murġ	
küjküre: (359b/10)	dügme.			
külāh: (359b/19)	börk, başa giyilen nesne.	tāḳye		
külāh-gird: (082a/26)	bir nevʿ degirmi tākiyye, börk			
külāh-ı bārānī: (393a/16)	dülbend börki.			
külāh-ı çār-per: (120a/30)	şeh-sālār u bahādurlar ceng güninde giyerler bir nevʿ taḳyā			
külāh-ı ḳāżī: (393a/17)	ʿarabīde deyine dirler bir nesnedür.			
külāh-ı teterī: (393a/17)	külāh-ı emīrāne dimek			
külāh-ı zer: (120b/01)	üsküf.			
külāhver: (120b/01)	mazenderān pādişāhınuñ bir muʿteber pehlivānı adı			
külāt: (047b/12)	biliñ üzerinde olan ḳalʿa		kelāt	
külbe: (359b/20)	küçük ḫücre ve bucaḳ, dükkān, ʿaṭṭār ḳabrucaġı ḳuşı			
küleh: (359b/28)	bkz. külāh.			
küleng: (218a/31)	ḳazma			
külḫān: (288a/20)	ḫammāmuñ od yanacaḳ yiri			
külḫan: (288a/20)	bkz.külhān.			
külḫan-tāb: (034b/28)	külḫancı		āteş-tāb	
külīçe: (359b/31)	çörek		cirm-i āfitāb.	

külīḫ: (063b/14)	pencerelerde ve ḳapularda başı müdevvir ḳalaylı mīḫlar			
külū: (305a/25)	boġaz.		gelū, gelūy	
külūc: (058b/22)	tennūrdan küle düşmüş etmek, şırça barmaḳ, kelīce ve kete daḫı dirler bir nevʿ etmek, bir kimesneye göz itmek.		kelūc	
külūḫ: (063b/15)	kesek, kiremid	ḫışt		
külūk: (218b/03)	burçaḳ			
küm: (247b/04)	yiñ		āstīn	
kümā: (022a/12)	mantar, mārūl		kemā	
kümārā: (022a/13)	aġıl.			
kümās: (165a/09)	aġaç kilīd, yaṣṣı bardaḳ			
kümeyt: (047b/16)	yilisi ve ḳuyruġı siyāh ṭorı at, siyāh, sebkī reng	kemīṣre	esb-i peş ü dünbāl	
kümīdān: (288b/06)	ḳavuḳ	meşāne		
kümīje: (360a/02)	ṭorı at, bār-gīr at, yonça içinde biten ot, ḳarışuḳ ot.	kümeyt		
kümīz: (135b/08)	sidük	bevl		
kümrā: (022a/13)			engervā	
kün: (288b/06)	maḳʿad	dübür		
künāġ: (185b/21)	iplik teli, gügül ḳurdı, ḳatı azġun		tār-ı ibrişim	
künām: (247b/05)	yırtıcı ḥayvānlaruñ yataġı, otlaḳ ve çayır, yırtıcı ḳuşlar cemʿiyyeti			
künān: (288b/08)	zebān-ı māverāʾ, iderek dimek.			
künāz: (135b/12)	köknār aġacı.			
künc: (058b/26)	bucaḳ, ṭar ṣoḳaḳ.		kūşe	
küncā: (022a/15)	ṣıġınacaḳ yir, olacaḳ mekān	melceʾ, evsaʿ		
küncād: (082b/04)	küsbe			
küncāl: (233a/18)	küsbe			
küncāre: (360a/04)	küsbe			
küncbād: (082b/06)	ʿilm-i mūsīḳīde perdelerinden bir perdenüñ adı			
küncede: (360a/07)	enzerūt didükleri püs, tūtiyā			
küncid-i kāġ: (185b/23)	sīmsīm yaġı, şīrlaġan yaġı			

küncīne: (360a/08)	kīlār	maḫbāʾ		
künc-lünc: (058b/29)	ḫurd murd dimek.			
künc-şünc: (058b/29)	dīvār delügi.	naḳab u ḥufre	zīr-i zemīn	
künd: (082b/08)	omca, ṭutsaḳlaruñ ellerine ve ayaḳlarına urduḳları ol aġaç, çönge, ḳılıç ve bıçaḳ ve balta ve nacaġuñ kesmezi, rāyic olmayan nesne, geçmez nesne, pehlivān		künd, dilāver	
kündā: (022a/17)	feylesof		dānā	
kündā-ger: (120b/13)	feylesof	müneccim.		
künd-āver: (120b/14)	mübāriz ve ṣavaş görmiş kişi, faḳīr, lāf urıcı	mütekebbir		
künd-āverān: (288b/11)	bahādur dimekdür.			
künd-āvere: (360a/09)	pehlivān		dilīr.	
künde: (360a/11)	ṭutsaḳlaruñ ellerine ve ayaḳlarına urduḳları kilepe, omca, odun yüki, şāme, ṭoġan kündesi, başmaḳçı kündesi, küme, kene.	āḫūr, ıṣṭabl	bend-i çūpīn	
künde-pīç: (059a/01)	deveci ṭulubı, ṭulup ṣaracaḳ, kedder aġacı, dūlāb ṣaracaḳ, deveci dūlābı.		neverde	
künderūc: (058b/30)	ḳovan		künderūz	
künderūd: (082b/15)	ḳovan		künderūc	
kündevāre: (360a/09)	bkz. kündāvere.			
kündī: (393a/27)	çöngelik, küdenlik.			
kündiş: (177b/30)	tozundı, ġalle, saḳsaġan		ḳajā	
kündişlāş: (177b/31)	bkz.kündiş, ḫallāclar galle itdükleri aġaç.			
kündiş-pīç: (058b/31)	ḫallāclar galle itdükleri aġaç.	müliffe	kündiş	
kündiz: (135b/08)	eski ḳalʿa		kühendiz	
kündrū: (305a/26)	günlük didükleri maʿrūf nesne		kender	
kündūz: (135b/11)	çuvāl-dūz.			
kündūze: (360a/09)	cuvāl-dūz.			
kündür: (120b/17)	günlük didükleri meşhūr nesne			
kündüs: (165a/10)	aġu ḳunduz dirler bir otdur, muşmula didükleri mīve			
kündüse: (360a/10)	aġu ḳunduz didükleri ot, muşmula didükleri yimiş.		kündüs	

kündüz: (135b/11)	ḳunduz			
kündvār: (120b/17)	ṣavaş görmiş bahādur		künd-āver	
küneb: (034a/27)	kendir otı, kenevir			
küneb: (034b/29)	keneb ve andan ġayrı bir ot			
küngāk: (218b/10)	suḫen-i nā-ḫoş			
küngāle: (360a/17)	ḳart oġlan			
küng-āvā: (022a/18)	nā-sāz āvāz	kerīr		
küngerān: (288b/13)	çavdar			
küngūr: (120b/20)	dili ṭutuḳ kişi, ḳartal ḳuşı.			
küngüre: (360a/18)	beden, şerefe.			
künḫ: (063b/16)	keş ve keşk			
künhā: (022a/19)	yapraġı şaḳızlıḳ aġacı yapraġına beñzer bir küçük aġaç.			
künhān: (288b/14)	rāyiḥası dütün ḳoḥusına beñzer, yapraġı ṣıġırlıḳ aġacı yapraġı gibi bir kiçirek aġaç		künhā	
künīr: (120b/23)	bisyār ḫˇār	kāhil		
küniş: (178a/01)	iş, ulu, yaramaz işlü, cühūdlar kilīsāsı.	ḫū, ʿādet	āyīn, dāniş, ḫˇāhiş	
künişt: (047b/18)	yahūdiler kinīsesi, naṣarī maʿbedi			
künīt: (047b/20)	bend	ġull.		
künīz: (135b/11)	bisyār ḫˇor	kāhil		
künk: (218b/08)	dilsüz, poġreng, ṣu küngi	lāl		
künkāc: (059a/03)	ṭanışıḳ	meşveret	kenkāc, kenckāc, kenāc	
küntāl: (233a/20)	ḳışa	kūtāh		
künū: (305a/27)	serkīnden iderler bir küp			
künūn: (288b/14)	şimdi	el-ān	eknūn	
künūr: (120b/20)	küp gibi bir nesne			
künzā: (022a/18)	bkz. kündā.			
kürāk: (218a/13)	çulluḳ ḳuşı, yund ḳuşı	ṣaʿve		
kürās: (165a/05)	muṣḥaf, kütüb cüzleri, defter			
kürāse: (359a/23)	defter, kütüb cüzʾi			
kürāt: (047a/28)	küleh.			
kürbe-bīd: (082a/14)	sorġun çiçegi		müşk-bīd	
kürbeş: (177b/19)	kertekele, gerdene		āfitāb-perest	
kürd: (082a/15)	bir meşhūr ṭāʾife, bahādur	ḳavī		
kürde-gāh: (359a/30)	boş bögür	ḥāżır	tehī-gāh	

küre: (359b/06)	atdan ve eşekden genç olan ṭay ve ḳoduḳ			
küre: (359b/07)	ṭop, ḳapu ṭarḳuzı, ebleh	aḥmaḳ	gūy	
küreng: (218a/21)	ṭurna, leşker cemʿ olunduġı yir, gök renklü at.	küregī		Moğolca
kürīçe: (359b/08)	ḥücre.			
kürīġ: (185b/16)	ḳaçmaḳ, ḳurtulmaḳ			
kürīn: (288a/06)	büyük toḳmaḳ, varya, kārizler toḳmaġı.			
kürküm: (247b/01)	zerde-çūb			
kürsī: (392b/06)	iskemli, taḫt, felek-i s̱āminüñ adı		kerūh	Arapça
kürsüf: (189b/14)	divīt liḳāsı, toḳa, pamuḳ, cüft, ʿavratlar ḥayż vaḳtinde dutunduḳları biz	ḳuṭun		
kürte: (359a/25)	dirlik, nīm-tene yelek, ḳaftān, şütürġāz didükleri diken		ḳurṭa, ḳurṭaḳ	
kürtek: (218a/14)	toḳmaḳ, tekile ḳaftān		yektāyī, ḳurṭaḳ	
kürtüte: (359b/03)	dirlik, nīm-tene ḳaftān		kürte	
kürūj: (157a/04)	ʿişret, şādī, ʿişret āḫiri			
kürūnd: (082a/21)	demregi ʿilleti, ḳırılġan ʿilleti		bireyūt	
kürūr: (119b/31)	hind ışṭılāḫında yüz lek			
kürūz: (135b/01)	şādī, ṭarab, ṣıçramaḳ, ʿişret āḫiri			
gürk (218a/18)	külkese olan ṭavuḳ			
küs: (165a/06)	ʿavratuñ ferci	ḫürre		
küsrūr: (120a/06)	zenbāre, şādī, ṣıçramaḳ			
küssec: (058b/18)	zünnār		küstec, küstīc	
küstec: (058b/17)	aç,		güsne, gürisne	
küstīc: (058b/20)	zünnār		küstī	
küş: (177b/24)	ḫılṭ, her nevʿüñ erkegi		pehlū, baġal	
küşen: (288a/13)	ṭabʿ, teke, her cānverüñ irkegi.		enbūhī	
küşenbe: (359b/16)	açlıḳ		küssec	
küşenber: (120a/09)	teke, her cānverüñ erkegi			
küşen-ḫurmā: (022a/02)	erkek ḥurmā.			
küşīn: (288a/13)	irkek	ner		
küşkūfe: (359b/15)	serçe	ʿuṣfūr		
küşmek: (218a/24)	bir nevʿ ḳızıla māʾil aḳ mantar, semārūġuñ ġayrı	kemmāʾat		
küşt: (047a/31)	öldürmek, boş bögür, yan,	ḫaṣıra, cenb, ẓahr		

	arḳa			
küştere: (359b/14)	kenār rendesi			
küştī: (392b/15)	güreş	żurʿa		
küştīc: (058b/21)	zünnār.			
küştī-gāh: (359b/14)	güreş yiri.			
küştī-gīr: (120a/07)	güreşçi	muṣāriʿ		
küşūf: (189b/18)	ṭaġıtmaḳ	tefrīḳ		
küşüft: (047b/03)	perīşān itdi dimek			
küşüfte: (359b/15)	perīşān olmış		küşüften	
küşünī: (392b/16)	erkeklik ve aygurluḳ, burçaḳ, teke			
küt: (047a/28)	ket			
kütāl: (233a/05)	ḳışa	kūtāh		
küvāj: (157a/05)	taʿne	melāmet		
küvāl: (233a/21)	sāzān didükleri meşhūr balıḳ, ḥücre, ḳazanmaḳ			
küvāz: (135b/12)	ögendire			
küvve: (361a/05)	revzen, ḥaccāmlar şīşesi	miḥceme		
küzbet: (047a/29)	baş ḥaracı		gizyet	
küzde: (359b/08)	pehlivān.			
küzīne: (359a/21)	kārizler ṭoḳmaġı, büyük ṭoḳmaḳ, varye, ev ketḫudāsı, seyrāncı			
lā: (022b/13)	ḳāt tü, tüy, yalvarmaḳ	lābe		
lāb: (035a/09)	yalvarmaḳ, masḫara	lābe, laṭīfe	füsūs	
lābe: (361a/17)	yalvarmaḳ, laṭīfe	masḫara	füsūs	
lā-ber-lā: (022b/14)	güllac		ḫānkey-i ḥalvā, ḳāt-ber-ḳāt	
lā-cerem: (247b/20)	nā-çār, nā-gürīz, her āyīne	lā-büdd, lā-inḳıṭāʿ		
lācüverd: (082b/24)	ol meşhūr ṭaşdur andan reng-i maʿrūf ḥāṣıl olur		lāzüverd, lājüverd	
lāçīn: (289b/15)	ḳul		bende	
lād: (082b/27)	dīvār mühresi, dīvār ḳorusı, vāle didükleri yufḳa meşhūr ḳumāş, ḳoḳulu ot, cūmerd, bir nevʿ rebāb, bir nevʿ aġaç, cevher ve ḳızıl, as, gelincik didükleri cānvercig	seḫī		
lāde: (361a/20)	bön, müstaʿmel oġlan.	ebleh		
lāden: (289b/15)	panbuḳluḳ otınuñ üstüne			

	hevādan yaġar keçi otlarken tüyine bulaşur ondan cemʿ iderler maʿrūf ḫoş ḳoḫulu nesne			
lād-reje: (361a/20)	dīvār.			
lāf: (189b/27)	ögünmek	riyā, zerḳ		
lāġ: (185b/24)	kengel	laġv	ḫorata, ḫorti	
laġam: (247b/25)	uyan			
lāġar: (121a/31)	arıḳ		muġayyer	
lāġarī: (393b/30)	arıḳlıḳ.			
lāġiye: (361a/23)	südlügen didükleri ot			
laġser: (121b/08)	ṭazlaḳ baş		daġ-ser	
laġzān: (290a/10)	tayıncaḳ.			
laġznak: (218b/31)	ṭayıncaḳ.			
laḫc: (059a/26)	ḳara boya, süpürge otı, ḳovan otı		kaḫc, zāc	
lāḫişe: (361a/19)	tutmaç aşı, şüşberek			
laḫlaḫa: (361b/12)	edviyeden terkīb olınmış ḫoş rāyiḥalu ṣıvıḳ maʿcūn			
lāhnīş: (178a/22)	bkz. laḫtīş			
laḫşān: (290a/03)	ṭayancak yir.			
laḫşe: (361b/11)	bkz. laḫte.			
laḫt: (048a/15)	pāre, ʿamūd, bir dem ve bir niçe dimek, topuzluḳ, örtülü yir			
laḫte lāht: (048a/19)	pāre pāre dimek		let let	
laḫte: (361b/11)	erişte aşı.			
laḫtī: (394a/11)	birez, bir dem dimek			
laḫtīş: (178a/21)	şeb-būy didükleri çiçek		ḫayrī	
lāhūste: (361a/19)	bkz. lāḫişe.			
lājüverd: (083a/03)	lācüverd			
lāk: (218b/23)	lūk didükleri nesne, merd gibi bir ot püsi, balçıḳ, emerik, bir nevʿ ḳızıl balçıḳ			
laḳan: (290a/10)	legen			
lākiçe: (361a/24)	tutmaç aşı, omaç aşı			
lākişe: (361a/26)	bkz. lākiçe		cūş-pere	
lākişte: (361a/26)	bkz. lākiçe			
laḳlaḳ: (192a/31)	leklek ḳuşı	şeyḫü’ṭ-ṭuyūr		
lāk-puşt: (048a/07)	ḳaplubaġa.			
laḳş: (178a/23)	ḳurdāşenī didükleri ʿillet			

laḳş: (178a/25)	ḳurdāşenī didükleri ʿillet.			
lāl: (233b/11)	dilsiz ādem, laʿl didükleri meşhūr ḳıymetī ṭaş	aḫras	künde	
lālā: (022b/15)	gelincik çiçegi, bī-miṯl ve bī-hemtā dimek, naẓīri yoḳ incü dimek, kendüyi küçükden terbiye itmiş olan bir kimesnenüñ atası ḳulı		lāle-i deştī, lāle-i kūhī, lüʾlüʾ-i lālā	
lāle: (361a/27)	maʿrūf ve meşhūr çiçek			
lāle-i deştī: (393b/30)	gelincik çiçegi.			
lāle-i kūhī: (393b/31)	bkz. lāle-i deştī.	şaḳāyıḳun-nuʿmān		
lālek: (218b/27)	bkz.lāleng.			
lāleng: (218b/27)	bişi			
lāle-ser: (121a/31)	hüdhüd ḳuşı		rebūt	
lālkā: (022b/18)	başmaḳ	kefş		
lām: (247b/21)	ṭaylasan		zīver ü ārāyiş	
lāmān: (289b/23)	cüst ü çāpük.			
lāmānī: (394a/04)	dilkücüklik, yaltaḳa, āvāzile eşʿār oḳıyup ırlamaḳ, maḥbūblara temelluḳ ve yaltaḳanmaḳ, zīver içün dülbend üzerine baġladuḳları, ṭaylasan.			
lāme: (361a/30)	ṭaylesan			
lān: (289b/23)	ḥavlı, aġıl		şevġā	
lāne: (361b/02)	yuva, bī-kār ve kāhil olan kimesne, ḳılavuz	ʿuşş, küre, bedraḳa	āşiyāne	
lānīs: (165a/20)	cezāʾir-i hindūstānda bir ṭaġuñ adı			
laʿl: (233b/13)	maʿrūf bir ḳıymetī ṭaş			Arapça
laʿl-gūn: (290a/08)	bir nevʿ ḳırmızı gül		ʿarūs-ı pīr	Ar.+Far.
lapāçe: (361b/06)	giyesi cinsinden sertaḳ didükleri ḳaftān		cāme-i ḳaḍī.	
lār: (121a/27)	diyār-ı ʿacemde bir yirüñ adı, siñir ʿilleti			
lārūre: (361a/21)	bıldırcın		vertec	
lās: (165a/19)	ketān çūpi, üstübi, mürekkep liḳāsı.			
lāş: (178a/19)	bir nevʿ girde gibi ekmek, cānsuz beden, leş, at burnına urduḳları yavaşa.			
lāşe: (361a/22)	cānsız beden, üleş ve leş, bir nevʿ girde ekmek, omuz	kāhil		
lāt: (048a/02)	zamān-ı cāhiliyyetde mekke-i müşerrefe şerrefu'llāhi teʿālā ḥareminde olan bütlerden birinüñ adı			Arapça

lāübālī: (393b/29)	hīç nesneden ḳayırmaz, bī-bāk dimek			Arapça
lāvār: (121b/01)	zaḥmet, renc			
lavāş: (178a/23)	yavaşa		lāş	
lavāşe: (361b/21)	bir nevʿ girde ekmek		lavāş	
lāve: (361b/04)	yalvarmaḳ		lābe	
lāvek: (218b/27)	balçıḳ ve etmek teknesi.			
lāvīc: (059a/23)	sīl ṣuyı			
lāy: (394a/08)	siyāh balçıḳ, ḳart tay, yalvarmaḳ.	ḥamāʾ		
lāye: (361b/05)	ḳara balçıḳ, ḳart tay	ḥamāʾ	tā	
lāyenī: (394a/09)	bir nevʿ yiñleri ṭaracuḳ ḳışa göñlek	ḥummāze, midraʿa		
leb: (035a/10)	ṭuṭaḳ, kenār	şefe, ṭaraf		
leb-ā-leb: (035a/13)	silme ṭolı.			
lebān: (289b/24)	emekdeş		cemʿ-i leb.	
lebenc: (059a/21)	çenār aġacına beñzer bir nevʿ aġaç			
leb-i der: (121b/02)	ḳapu yaşmaġı.			
lebīnā: (022b/19)	ʿilm-i mūsīḳīden muṭrıb eyledügi nevā			
lebīşe: (361b/07)	at burnına urduḳları yavaşa.			
leb-lāb: (035a/14)	şarmaşıḳ		fāşrā	
lebnī: (394a/10)	sāʾilet didükleri meşhūr dārūnuñ adı			
lebūh: (361b/07)	süd māyesi.			
lec: (059a/23)	ayaġla depmek, aġız içi	leked, şūm		
lecb: (035a/15)	āvāz	ṣavt		
lecec: (059a/25)	ḳara ḳarġa		zāġ-ı siyāh	
lecen: (289b/31)	özlü, siyāh balçıḳ			
lecm: (247b/24)	özlü, ḳara balçıḳ			
leçek: (218b/28)	ḳaftān ki eteginüñ kenārı			
led: (083a/08)	önegü ve azġun			
lefker: (121b/08)	ḳurum			
legām: (247b/25)	ṣolaḳ ellü olan kimesne, uyan		ligām	
legān: (290a/10)	ṣolaḳ ellü olan kimesne.			
leged: (083a/03)	depmek ve şablah, ṭabanca			
leged-zen: (290a/11)	depegen dimek	żarūḥ, nüfūḥ		
legen: (290a/12)	şemʿ-dān, demür ocaḳ, baḳırdan ve ḳalaydan ve birincden düzüp içinde		teşt	

	ġasl ve ġusl itdükleri ẓarf.			
leger: (121b/09)	depme, ṭabanca		leked	
leger-zen: (290a/11)	bkz. leged-zen.			
lehā: (022b/24)	dilcik ʿilleti	melāje		
lehbe: (362a/01)	bkz.lehbele.			
lehbele: (361b/30)	ebleh, nādān			
lehce: (362a/01)	dilüñ söz söyleyecek yiri, ṣūret			Arapça
lehīd: (083a/08)	bkz. lehīd, bkz. levind.			
lejc: (059a/27)	şaşı	aḥvel	lüjc	
lejdān: (290a/05)	balçıḳ cemʿ olduġı yir.			
leje: (361b/15)	eski, pāre pāre olmış nesne			
lejen: (290a/06)	özlü ḳara balçıḳ			
lejī: (394a/12)	bkz. lerī			
lejīce: (361b/15)	gülüle-i penbe.			
lek ü pek: (219a/12)	yilüp yopurmaḳ			
lek: (218b/31)	hind ışṭılāḥında yüz biñ ʿaded, lük			
lekā: (022b/20)	siyāh güderi, tekne, lük, leke		dāreş	
lekāş: (178a/25)	pul.			
leke: (361b/19)	libāsa bulaşup ʿayblu eyleyen			
leked ü lek: (219a/11)	depme, ṭabanca.			
leked ü lek: (219a/20)	depme, ṭabanca			
lekhen: (290a/21)	açluḳ, hindīler oruçlarından bir muʿteber oruç ayı		gürisnegī	
leklek: (219a/18)	leylek didükleri ḳuş			
lekşe: (361b/18)	depmek	şeyḫü'ṭ-ṭuyūr		
lektā: (022b/21)	bulamaç aşı, aḥmaḳ kimesne	metāʿu'l-beyt		
lektār: (121b/09)	bulamaç aşı			
lemtür: (121b/10)	semüz, ḳutlu, derdsüz, hīç kimesneden ḳorḳup ḳayurmayup lāʾūbālī olan.			
lenbe: (361b/20)	semüz	semīn	ferbih	
lenber: (121b/12)	şūr, ġavġa, gil-keş.			
lenc: (059a/29)	uyan, yañaḳ, bir nesneyi yirden ṭaşra çekmek, ġażaba gelmek.	licām, ʿiẓār	lencān	
lencā: (022b/23)	bir nesneyi yirinden ṭaşra çekmek, uyan, yañaḳ	licām, ḥadd		
leng: (219a/21)	aġsaḳ	aʿrec	pīr	
lengā: (022b/24)	lengīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġa			
lengāk: (219a/22)	baldur	sāḳ		
lengāl: (233b/18)	yaramaz söz		lengāk	

lengāvus: (165a/23)	serendībe ḳarīb bir cezīre adı			
lenger: (121b/13)	gemi lengeri, ḳalender-ḫāne	mirsāt		
lenter: (121b/13)	gövdelü kişi.			
lep: (035a/12)	ḫıyār aġacı, bir kimesneye ururlar ṭabanca			
lepān: (289b/24)	pirpir işleyici			
lepūs: (165a/23)	egri		kec	
lerī: (394a/12)	cüdām ʿilleti.			
lerler: (121b/06)	esmāʾu'llāhdandur.		āferīd-kār	
lers: (165a/23)	ṭabanca		sīlī	
lerzān: (290a/05)	ditreyici dimek			
lerze: (361b/14)	ditreme	raʿde		
lesānü'l-ʿaşāfīr: (121b/15)	ḫıyar toḫmı.			Arapça
lest: (048a/21)	berk, ḳavī ve muḥkem olan nesne.			
lest-berg: (218b/30)	bir nevʿ girde			
leşen: (290a/08)	tayancaḳ.			
leşker: (121b/07)	çeri	ʿasker		
leşker-peje: (361b/16)	bkz. leşker-pejūh.			
leşker-pejūh: (361b/16)	cāsūs.			
let let: (048a/14)	bkz. let.			
let: (048a/09)	ḳapu ḳanadı, çomaḳ, bir ucı demirlü aġaç	mışrāʿ, ʿamūd	let-i der, ālet-i ḥarb u ḍarb	
let-ā-let: (048a/14)	pāre pāre dimek			
lete lete: (361b/10)	bkz. let-ā-let.			
letenber: (121b/02)	tenbel, ikdi ve sümdük			
letenger: (121b/06)	ipligin düzici			
let-pāre: (361b/08)	bozdoġan.			
letre letre: (361b/09)	ġayetde eskiyüp pāre pāre olmış nesne.			
letre: (361b/08)	pāre pāre olmış.			
lette: (361b/10)	ekin soḳarıġı, ḳaftānlıḳ biz.			
levend: (083a/05)	nefs-i ārzūsına tābiʿ olup gezüp yüriyen.			
levend-zen: (290a/23)	rūspī ʿavrat.			
levḥaşa'llāh: (361b/22)	mevḳiʿ-i duʿāda istiʿmāl olınur, allah vaḫşet virmesün dimek			Arapça
levind: (083a/06)	büyük ḳazġan		levīd	
levīşe: (361b/29)	bkz. levşe, çamur			
levn-ā-levn: (290a/23)	dürlü dürlü rengler			
levs: (165a/24)	uġumsuz ve uġursuz, aç gözli			
levş: (178a/24)	balçıḳ		lūş, kāhil, süst	
levşe: (361b/29)	yavaşa			
levzīne: (361b/28)	bādāmlu ḥalvā, yapraḳ ḳaṭāyif		levzīnec	

leyān: (290a/24)	āyīne ve ḳılıç ve anuñ gibilerüñ żıyāsı		lepān	
leycūr: (121b/15)	ırmaḳ kenarı ve ḳuyruḳ ṣalan didükleri ḳuş	ṣaʿve		
lic: (059a/31)	depmek, aġız içi		leked	
līf: (189b/29)	ḳaṭīfeciler fırçası, dellāklar ṣābūnıla ḳullanduġı, ḫurma ipi		āb-gīr	
liġām: (247b/26)	deve köpegi.		ligām	
ligām: (247b/28)	uyan		licām	
līk: (219a/24)	lākin, līkin dimek			
likā: (022b/26)	ayaġa giyilen çaruḳ			
liḳā: (022b/26)	ṣūret, divīt liḳāsı.			Arapça
likāne: (362a/08)	ṣucuḳ, erüñ altı, baldır, mantar		cühūdāne	
līkin: (290a/25)	lākin lafẓınuñ imālesi, evet dimek			Arapça
līme: (362a/04)	çirk, denes ve deven, çaruḳ.			
līme-güş: (178a/26)	ḳulaḳ çirki, ḳulaḳ delügi.			
līmūn: (290a/26)	maʿrūf mīve			Yunanca
līmūnā: (022b/28)	limon ṣuyı ve limon.			Yunanca
līmūniyūn: (290a/26)	evlek.			Yunanca
līpā: (022b/27)	şīrdān.		saḫtevā	
liṣīne: (362a/03)	demregü ʿilleti.		bālvā	
līv: (305b/07)	keş	aḳṭ	peynū	
līve: (362a/05)	oya, yaldaḳlanur ve ebleh, bön kimesne, çıḳrıḳçılaruñ igdüsi			
līvek: (219a/26)	bkz. līvlenk.			
līvīk: (219a/26)	bkzç. līvlenk, keş			
līvlenk: (219a/25)	keş, peynür, güve	aḳt		
līvlīk: (219a/26)	bkz. līvlenk.			
līz: (135b/20)	ḫor, ḥaḳīr			
lohrāsb: (035a/16)	selāṭīn-i ʿacemüñ ikinci ṭabaḳası keyānīlerden bir pādişāh adı, lohrāsb bin ervend bin keyḳubāduñ küçük ḳarındaşı			
loḳma: (362a/10)	loḳma.			Arapça
lū: (305b/07)	ḳap	viʿā		
lūbiye: (362a/14)	bögrülce		lūbiyā	
luʿbet: (048a/21)	oyuncaḳ, bī-mişl ve bī-hemtā maḥbūb			Arapça
lubūt: (048a/09)	egri		kej, lebūs	
lūbyā: (022b/29)	bögrülce, fiskil			Latince
lūc: (059b/05)	şaşı, bayḳuş	lezc		
lūf: (189b/31)	yılan yaşduġı ve ayu pancarı ve ḳulancuḳ çüki ve ḳurd ḳulaġı didükleri ot, fīl ḳulaḳlu ādem.			
lūfā: (022b/30)	ḳayaḳoruġı		ḥayy-ı ʿālem	

lūfāk: (219b/01)	ur		pāġur	
lūfyā: (022b/30)	yunanīlerden ḳosṭās ḥakīmüñ oġlı oġlı adı			
lūġ: (185b/26)	ṭam yuvalıġı, yuvalıḳ, saġmaḳ	celb	ṣaġar	
luġaz: (135b/21)	bilmece	meṣel		Arapça
luḫ: (063b/21)	bir nevʿ otdur, andan ḫaṣīr iderler.			
lūḫ: (063b/21)	bkz. luḫ.			
lūk: (219a/31)	ur, eli ayaġı kesük.			
lūḳāb: (035a/16)	büyük ḳazġan			
lūlbīn: (290b/02)	ayrıḳ			
lūle: (362a/18)	çeşmelere ve anuñ gibilere itdükleri nesne.			
lūler: (121b/20)	nām-ı ḫudāy teʿālā		āferīd-kār	
lūlī: (394a/16)	ḳaraçi ṭāyifesi			
lūliyān: (290a/29)	ḳaraçılar			
lūlū: (305b/08)	yaġmacı olur ḳaraçı güzelleri, incü			
lūnā: (022b/31)	ḳaya ḳoruġı didükleri nesne.			
luʿbet-bāz: (135b/20)	oyuncı.			
lūr: (121b/17)	süzilmiş penīr ṣuyına yoġurt yā süd ḳatup ḳaynadurlar, ḳuyılu, lori ḳuşı, seyl yolı, bir meşhūr vilāyet adı	kerīṣ		
lūre: (362a/15)	sīl yolı, bücük			
lūrī: (394a/13)	bir büyük maʿrūf ḳuşuñ adı, ḳaraçi didükleri ṭāʾife			
lūrler: (121b/19)	dere, depe, iniş, yoḳuş.			
lūs: (165a/26)	ṭad, aldaġuç, tevāżuʿ ve ʿācizluḳ ve ʿayyārluḳ		çāşnī	
lūsāne: (362a/15)	çāpüklük, alçaḳlıḳ	tevāżuʿ		
lūs-zen: (290a/29)	ṭadıcı		çāşni-gīr	
lūş: (178a/27)	ṭavar yatup ḳalduġı balçıḳ, bulanıḳ ṣulardan yıġılup ḳalan, egrü aġızlu	tūrnūḳ	kej-dehān	
lūşengī: (394a/16)	ḳara balçıḳlı, ṣulu	şenāk		
lūşnāk: (219a/31)	ḳara balçıḳlı ṣu.			
lūt: (048a/25)	yiyecek nesne			
lūy: (394a/17)	ḳap	viʿāʾ		
lübnān: (290a/27)	şām ḳurbında bir ṭaġ			
lübnī: (394a/13)	meyʿat, sāʾilet didükleri dārū.			
lübūt: (048a/21)	avurd.			
lüc: (059b/03)	şūm			
lücce: (362a/10)	jerfī deryā ve āb-ı bisyār			Arapça
lüfc: (059a/28)	göz çapaġı ve burun sümügi ve çirkīn ve ġalīẓ ṭuṭaḳ ve deve ṭuṭaġı ve bir kişi ġażabını aşaġa			

	ḳomaġa dir.			
lük: (219a/29)	aḥmaḳ, yumrı	ʿucre, dübeyle		
lümcān: (290a/28)	aḳżā-yı hindde bir ṭāʾife, ġāyetde ḳıttāl kimesneler ve ṭaʿāmları şekerdür.			
lümter: (121b/16)	semiz ve ḳuvvetlü			
lümṭer: (121b/17)	bkz. lümter.			
lünbe: (362a/11)	semiz		ferbih	
lünc: (059b/03)	avurduñ ṭaş yanı, bir nesneyi bir yirden ṭaşra çıḳarmaḳ, çamur			
lünce: (362a/12)	ṣalıncaḳ, nāz ile ṣalınmaḳ, ṣalınış ve yürüyüş		bād-peç	
lüng: (219a/30)	etegin düşürüp yuḳarı ḳaldırmaḳ.			
lünme: (362a/13)	bkz. lünce.		ferbih	
lür: (121b/16)	eskimiş nesne		köhne	
lürk: (219a/28)	keşk gibi ṣıvıḳ olmayup ḳoyı olsun diyü ḳaynatduḳları ayran.			
lürs: (165a/25)	zaḫm urmaḳ			
lüs: (165a/25)	dad, urmaḳ	leẕẕet, ḍarb		
lüs-zen: (290a/29)	bkz. lūs-zen.			
mā: (023a/09)	biz dimek	naḥun		
mābehşān: (290b/05)	sāvec-i hindī.			
mābūn: (290b/04)	ḫīz ü muḫanneṯ oġlan	ḫāʾin		Arapça
māc: (059b/08)	pūte ve nişān ve omaç aşı.			
māç: (059b/08)	ḳancıḳ it		seg-i māde, māçān	
māçān: (290b/05)	ḳancıḳ köpek, diyār-ı ʿacemde bir ıṣṭılāḥdur, mekteb-ḫānede oġlancuḳlardan birisi sebaḳı başın unutsa cerīmesi içün baş aldurup yirler, ol başa kelle-māçān dirler, ṭapınmaḳ		māçān, māc	
māçīn: (290b/10)	çīn vilāyetinde bir ʿaẓīm şehr adıdur.			
māde: (362a/20)	dişi	unṯā		
mādegān: (290b/12)	ḳışraḳ			
māde-gāv: (305b/19)	inek.		māde-gāv, māne-gāv	
māder: (121b/22)	ana	vālide		
māderender: (121b/22)	bkz. māder-ender.			
māder-ender: (121b/22)	ügey ata.			
māderyūn: (290b/20)	çaşır didükleri ot			Yunanca
māder-zād: (083a/10)	bir anadan ṭoġmış oġlan			
māder-zen: (290b/12)	ḳayınana			
mādīne: (362a/20)	her nevʿden dişiye dirler.			

mādiyān: (290b/19)	bkz. mādegān.			
mādiyāne: (362a/20)	yund ḳışraḳ			
mādpes: (165a/29)	naẕīr, mānend			
māġ: (185b/30)	ḳarabataḳ, ördek, saḫtiyānuñ ve ġayrı derilerüñ iç yüzi, çayır		murġ-ābī, çemen	
māġçī: (394a/26)	pālān atı, çayır, çimen		murġ-zār	
maġlāk: (220a/08)	dervīş, faḳīr			
maġraḳ: (192b/05)	eyer, uyan			
maġunde: (363b/19)	pas, çıban, kemük ṣınduḳdan ṣoñra çevük biten, ur, bedende cemʿ olur ṭomalur çıḳar yil	kemre	çirk	
maġz: (136a/14)	başdaġı beyni, kemük içindeki ilik, baġ	dimāġ, muḫ		
maġzā: (023b/05)	mecūsīler meẕhebinden bir maʿrūf meẕheb			
maġz-puşt: (048a/29)	oñurġa iligi			
māḫ: (063b/24)	ʿilletlü altun ve gümiş	bāḫ	nāsere	
maḫ: (063b/27)	aġır gemlü uyan, çekirge			
māh: (362b/31)	ay	ḳamer, zebirḳān		
māḫān: (290b/11)	nā-pāk		murdār	
maḫande: (363a/26)	yılan ve sāʾir añа beñzer ḳarnı üzerine yüriyen ne var ise	hāme		
mahār: (121b/24)	yular ve boyunduruḳ.			
māḫcī: (394a/19)	pālān atı	birdūn		
māhçe: (363a/12)	ʿalem, çādır depeligi.			
māhe: (363a/16)	miṣḳab, ayaz, ır.			
māh-gānī: (394b/09)	aylıḳ	ulūfe		
māhī: (394b/09)	balıḳ	semek		
māhī-ābe: (363a/17)	bkz. māhīyābe.			
māḫic: (063b/23)	dürişmek, ṭana bögelenmek, ṭuñmaḳ, büklim büklim olmaḳ			
maḫīd: (083a/19)	depreniş, sürʿatle gitmek, cānverden uşanup at ḳatı yürimek	ḥareket		
māhī-gird: (083a/18)	çapaḳ balıḳ.			
māhī-gūl: (234a/01)	sazan balıġı.			
māhī-ḫ˘or: (121b/25)	balıḳçıl ḳuşı			
māhī-ḫord: (083a/18)	uvaḳ, çura balıḳ.	ebū'l-ḥaẕīn		
māhīne: (363a/20)	aylıḳ		māh-kāne	
māhir: (121b/25)	rāsiḫ			Arapça
māhī-rīze: (363a/20)	ufaḳ balıḳ, ḫamsī balıḳ.			
māhī-şiyem: (247b/31)	çevgā balıḳ, alaca balıḳ			
māhiyābe: (363a/16)	balıḳ puḫtesi	ṣaḥnāt		
māhiyāne: (363a/18)	ḳurumuş balıḳ, aylıḳ		māh-kāne	
māhiyāve: (363a/18)	bkz. māhiyābe.			

māhīz: (136a/05)	ṣıġır ḳuyruġı.			
māhī-zehr: (121b/26)	ṣıġır ḳuyruġı		māhī-zehrec	
māhī-zehrec: (059b/11)	ṣıġır ḳuyruġı		māhī-zehr	
māhkāne: (363a/14)	aylık		māhkānī	
maḫmel: (234a/02)	ḳaṭīfe.			
māhnāk: (219b/07)	māh-tāb.			
māh-pervīn: (291a/04)	cedvār didükleri dārū			
māhsām: (247b/30)	māverāün-nehrde bir nevāḥī adıdur.			
māhsiyām: (247b/31)	bkz. māhsām.			
māh-tāb: (035a/23)	ay aydını.			
maḫtūm: (248a/01)	māverāʾün-nehr lüġatinde ayuya dirler.			
māhūdāne: (363a/14)	ḥabbü'l-mülūk didükleri müshil dārū		şāhidāne	
māhūl: (234a/01)	duzaḳ.			
mākī: (394a/27)	tavuḳ	decāc, mākiyān		
mākiyān: (290b/23)	tavuḳ	dicāce		
maḳlamūd: (083a/26)	ḥażret-i ʿazrāʾīl ʿaleyhi's-selām, ḥażret-i cebrāʾīl ʿaleyhi's-selām			
mākū: (305b/22)	mekük			
mākūb: (035a/21)	mekük, kamış lūle.			
mākūk: (219b/04)	bisyār-ḫˇār, mekük, ḳamış lūle		gelū-bende	Arapça
māl: (233b/27)	beñdeş, ovmaḳ, dürtmek, silmek, sürtmek	delk, ferk	ārām, mānende	
māla: (362b/24)	bennālaruñ dīvār ṣıvayacaḳ āletleri, cülhalaruñ ot kökinden iplik ṣarıcaḳ āletleri, sürgi, başmaḳçılaruñ ve ġayrılaruñ līfi, pābūççılar maṣarası ve mālesi.			
māl-ā-māl: (233b/31)	ṭopṭolu dimek			
māl-dār: (121b/24)	māllu dimek			
mālic: (059b/09)	sürgi, başmaḳcılaruñ ve ġayrılaruñ līfi, yapucılaruñ maṣīrīsi ve mālası			
mālīḫūliyā: (023a/14)	sevdādan ḥāṣıl olur bir ʿilletüñ ismidür, uyḫu getürmez.			Arapça
mālīn: (290b/24)	sülük	mālīz, ʿalaḳ	kāḫinc	
māliş-ger: (121b/24)	dellāk			
mālīz: (136a/04)	sülük	ʿalaḳ	kāḫinc	
mālkāne: (362b/24)	ḥalvā-yı ḫuşk.			
mālūs: (165b/01)	bir dürlü ḥelvā, yeşil keler		sāmm-ı ebraṣ	
mālvend: (083a/11)	kūh-ı elvend muḳābelesinde bir ṭaġ			
mām u bāb: (035a/22)	ana ve ata	vālidīn		
mām: (247b/30)	ana	māder		

māmek: (219b/07)	anacuḳ dimek			
māmīrān: (290b/25)	edviyyelerdendür.			
māmīşā: (023a/17)	bir otdur.			
mān: (290b/26)	ev, barḳ, biz dimek, ḳal dimek, beñze dimek		ḫanümān	
mānā: (023a/17)	beñzer ki dimek, gebrler meẕhebinden bir meẕheb	şāyed	hemān, hemānā, pindārem	
māne-gāv: (305b/24)	māde-gāv			
mānend: (083a/13)	beñdeş	naẕīr	āsā	
mānende: (362b/30)	beñdeş		mānend, āsā	
mānī: (394a/27)	çīn vilāyetinde peyġāmberlük daʿvāsın eyleyen bir meşhūr naḳḳāşuñ adı			Çince
mānīd: (083a/14)	nerd, şaṭranc oyunlarında, māt oldı dimek			
mānū: (305b/24)	yanḳu	ṣadā		
mānūs: (165b/01)	yanḳu, bayḳuş			
maʿde: (363b/17)	ḳurşaḳ	ḥavṣala		Arapça
maʿtūh: (363b/18)	kem ʿaḳl			Arapça
mār: (121b/23)	yılan.			
mā-rā: (023a/09)	bize dimek, bizi dimek.			
mār-āmūz: (135b/30)	yılancı.			
mārān: (290b/21)	āhengerān, yılanlar dimek.			
mār-çūh: (362a/24)	bkz. mār-çūpe.			
mār-çūpe: (362a/21)	marelcū didükleri ot, yılanbıçaġı didükleri ot	heleyūn		
mārdī: (394a/20)	ḳızıl	sürḫ		
māre: (362b/12)	büyük yılan.			
mār-efsār: (121b/23)	yılancı		mār-efsāy	
mār-efsāy: (394a/19)	yılancı		mār-efsār	
marġeşīşā: (023b/01)	saḥḳ idüp göze çekseler nūrın ziyāde ider bir ṭaşdur.			Latince
mār-girān: (290b/22)	bkz. māristān.			
mār-gizān: (290b/22)	ġāyetde yavuz yılan.			
mār-gürze: (362a/24)	büyük ve ġażab-nāk u zehr-nāk olur yılandan bir nevʿ			
marḫ: (063b/28)	vilāyet-i ʿarabda birbirine muḥkem sürseler çaḳmaḳ gibi od peydā olur bir cins aġaçdur, çam aġacı		bīd-i deştī	Arapça
mārī: (394a/21)	lisān-ı hindde urmaḳ, ḳız, depelenmiş	meftūl	duḫter	Hintçe
mārīde: (362b/13)	dāye	murżıʿa		
mārīn ü mārīne: (362a/31)	hindūstānda sengūne nām cezīrede bir er ile bir ʿavrat adıdur			Hintçe
mār-isfend: (083a/11)	fürs aylarınuñ yigirmi ṭoḳuzuncı güni.			
māristān: (290b/21)	bīmār-ḫāne, yılanlıḳ			

mār-ḳaşīşā: (023a/10)	üzer otı didükleri meşhūr ot			
mār-māhī: (394a/20)	yılan balığı		mār-māhīc	
mār-mühre: (362a/29)	ġāyetde büyük yılanlaruñ başında olur cevher, şeb-çerāġ mānendī bir ʿaẓīm cevher			
māryāne: (362b/12)	bir nevʿ ḥalvā, şeker pāresi.			
mās: (165a/30)	elmās didükleri meşhūr ḳıymetī ṭaş, merdümek			
māsā: (023a/11)	mī-āsā lafẓından muḫaffefdür.			
māsāy: (394a/24)	meyāsāy lafẓından taḫfīf olınmışdur.			
māse: (362b/19)	ḳısaç, kürek, oñurga, ay demiri	kelbeteyn		
masḫara: (363b/11)	masḫaralıḳ iden kimesne.			Arapça
māst: (048a/26)	yoġurt	leben		
māstābe: (362b/15)	mestūh didükleri yoġurdlu aş, bozca aş			
māstāve: (362b/15)	bkz. māstābe.		māstevā	
māstevā: (023a/13)	mesteve didükleri ṭaʿām			
māstīne: (362b/17)	keş	aḳt	māstū	
māst-māye: (362b/17)	yoġurt damızlığı.			
māstū: (305b/21)	keş	aḳṭ	māstū, māstīne	
maşṭaba: (363b/16)	cāygāh, ʿüryān			
māsūr: (121b/23)	cüllāhlar maşırası	māsūre		
māsūre: (362b/18)	cülhalar maşırası, sırçan			Latince
māş: (178a/31)	fig gibi bir bellü dāne, merdümek, ḳara bögrülce, burçaḳ			
māşe: (362b/22)	ḳışaç, cüllāhlaruñ ot kökinden iplik şarıcaḳ āletleri, kürek	kelbeteyn		
māşşaṭa: (362b/21)	gelini düzüp ḳoşup zīnet iden ʿavrat			Arapça
māşū: (305b/21)	elek	ġalbīr.	māşū, māşūb	
māşūb: (035a/21)	elek	minḫal, ġalbīr, ġırbāl		
māşūre: (394a/26)	cüllāh maşuresi.			Latince
mātem: (247b/30)	encümen-i zenān muṣībet-resīde			Arapça
mātḳaḳ: (192b/03)	persiyān didükleri ot	ʿaşāʾü'r-rāʿī, şiʿrü'l-ġūl, kezberetü'l-beyr, kezīretü'l-ġaşā		Latince
māy: (394b/10)	bābil gibi cādūları çoḳ olan yir, kābil vilāyetine ḳarīb bir muʿayyen şehr adı			
māye: (363a/21)	dişi, dügme iligi		māde	
māye-dār: (121b/26)	māl-dār			

māz: (135b/30)	şiken, semiz, bir nevʿ müshil dārū		ferbih	
māze: (362b/13)	aġaç ḳabı, ḳurı budaḳ			
māzeryūn: (290b/23)	çaşır	māderyūn		Yunanca
māzmāy: (394a/22)	bkz. mī-yāzmāy			
māzū: (305b/19)	renglere giren maʿrūf nesne	kefel		
māzyāne: (362b/14)	bir nevʿ ḥalvā		şāfī-meşāş	
māzyānī: (394a/24)	bkz. māzyāne			
māzyārī: (394a/23)	bir dürlü ḥalvā			
mebār: (121b/26)	menbār			
mebhen: (291a/07)	cāy-ı ārām, kişinüñ ṭoġdugı yir			Arapça
me-bīnād: (083a/18)	göstermesün dimek			
mec: (059b/12)	üstādü'ş-şiʿr rūdekīnüñ rāvīsi adı			
meçāçeng: (219b/08)	zıbıḳ			
meçen: (291a/10)	kiçirek ḳalḳan			
meçerg: (219b/10)	ücretsiz iş	şākār	kār-ı suḫre	
med: (083a/20)	til			
med-dūş: (178b/01)	ḳapu ṭırḳuzı.			
medenc: (059b/13)	kilīd dendānesi		medeng	
medeng: (219b/15)	kilīdüñ peri ve miftāḥun dendānesi.			
medhūş: (178b/02)	dīvāne, şeydā			
medī: (394b/13)	nehy ṣīġası, me-dih, virme dimek			
midīd: (083b/05)	bkz. midād.			
med-keş: (178b/02)	ṣırma-keşüñ til çekecek āleti.			
mefred: (083a/24)	büyük kimesne, ışıḳlar ışṭılāḥında pīrlerinüñ altı yanında olan pūstda ışıġa	ḫalīfe, şeyḫ		Arapça
mefzā: (023b/06)	uzatma, taṭvīl itme			
meġāk: (220a/06)	yirde ve ṭaġda olan çuḳur yir, deriñ	ʿamīḳ		
meġāre: (363b/18)	ṭaġlarda yirler	kehf	ġār	
meger: (122a/01)	edāt-ı istiṣnā, illā dimek.			
meges: (165b/10)	siñek	ẕebāb	meges	
meges-i seg: (220a/13)	it siñegi	şüẕāt, yemḫūr, ebū menebbe		
meges-rān: (291b/01)	siñek ḳoruyacaġa, yelpede, lālā, atabeg	meẕiyye	bād-bīzen	
megjī: (394b/19)	ḳaçma dimek		me-girīz	
meh: (364a/02)	ay, yoḳ dimek		māh	
mehār: (122a/10)	yular ve burunlıḳ ipi.			
mehce: (364a/03)	ṣancaḳ başı.			
Mehed/mehd: (083b/02)	matḳab, beşik			Arapça
meḥekk: (219b/11)	ol ṭaşdur, altun ve gümüşüñ ʿayārı sürmekile			Arapça

	anda ẓāhir olur, her nesnenüñ eyüsi, bilenecek yir			
mehīb: (035a/28)	ṣāḥib-i heybet			Arapça
mehīve: (364a/04)	balıḳ yumurdası			
mehlāk: (220a/23)	bkz māhnāk.			
mehnāk: (220a/23)	bkz. māhnāk.			
mehnek: (220a/23)	bkz. māhnāk.			
mehremā: (023b/09)	el, yüz silicek nesne		mehreme	
meh-tāb: (035a/28)	māh-tāb			
mehūl: (234a/12)	duzaḳ	māhūl		
mejen: (291a/31)	kiçirek ḳalḳan			
mejīd: (083a/22)	ṣıramana oyunı.			
mejīde: (363b/08)	ṣıramana didükleri oyun			
mek: (220a/09)	şarāb mezesi, şikār ardınca atarlar ol ḳışacuḳ süñi	miṣrad		
mekārim: (248a/10)	bir ṭaġ adı, ḳurāb ṭaġ gibi her ramażān ayınuñ ol gicesinde ġāʾibden anda od yanduġı görinür.			Arapça
mekās: (165b/10)	eksime dimek			
mekes-gīr: (122a/05)	yelpeze, buzaġu dişi, ʿankebūtdan bir nevʿ	leyş		
mekest: (048b/01)	ṣınıḳlu dimek			
mekīb: (035a/24)	yüz çevirme ve egri gitme dimek, yabana meyl itdürme ve yoldan çıḳarma dimek, ṣarma ve ṣarılma ve devirme ve devrilme dimek.			
mekik: (220a/14)	ādem boġazına giden siñek, sülük			
mekil: (234a/07)	ādem boġazına giden sülük.			
mekīs: (165b/14)	bkz. mekās.			Arapça
mekr-kāz: (136a/15)	mepervāz			
mekūk: (220a/15)	ḥayvānlar ṣūretinde şarāb içün düzilen ḳadeḥ, şarāb mezesi, cüllāhlar āletinden mekik didükleri.			Arapça
melaḫ: (063b/30)	çekirge			
melāh: (363b/26)	ḥaṣīr ḳamışı.	ebū hicādib		
melāje: (363b/26)	boġazlaġı			
melāṭ: (182a/04)	örü balçıġı			
melġam: (248a/12)	ısıcaḳ yaḳı			
melik: (048a/07)	bkz. seng-puşt	silaḥfāt		Arapça
melṭ: (182a/07)	bkz. melāṭ.			
melūl: (234a/06)	ġam-gīn			Arapça
memūl: (234a/07)	eglenme	teʾḫīr	direng	
men: (291b/05)	ben dimek, gökden yaġar kerfī didükleri nesne	ene		

menāre: (363b/26)	eẕān oḳıyacaḳ yir	meʾẕene		
menāver: (122a/06)	ḫoten vilāyetinde bir şehr adıdur.			
menbel: (234a/09)	çerçi		pīlūr	
mencek: (220a/16)	şuʿbede			
mencemek: (220a/19)	bkz. mencek.			
mencīr: (122a/06)	müşebbek			
mencū: (306a/05)	mercümek		enz	
mencūḳ: (192b/05)	ʿalem başı.			
mend: (083a/27)	-lu dimek	ẕū		
mende: (363b/28)	ḳulpı şınuḳ desti ve bardaḳ			
mendebūr: (122a/08)	boynı şınuḳ siñek ve bardaḳ ve ḳabaḳ ve sāʾir meksūr olan nesneler	müflis		Arapça
mendel: (234a/09)	ol dāʾirede ġarāʾim-ḫᵛānlar içine girüp daʿvet-i cinn iderler.			Arapça
mendīl: (234a/11)	silincek biz, ʿavratlar başlarına örtdükleri.			Arapça
mendīş: (178b/11)	bkz. mīndīş.			
mendūr: (122a/07)	yorġun.	baḫīl, müflis	ġam-gīn	
mene: (363b/31)	çeñe.			
me-nev: (306a/06)	deprenme dimek		kec-rev, me-cünb	
meng: (220a/19)	ḳımār, lāf urmaḳ, şikār ardınca atarlar küçük süñü, dılaḳ, didi dimek		çeklīz	
mengel: (234a/11)	ḥarāmī		rāh-zen	
mengevā: (023b/08)	ḳīmār-bāz dimek			
mengū: (306a/06)	āb-ı ḥayāt			Türkçe
mengūş: (178b/15)	mengiş didükleri kiçirek küpe.			
menhelāk: (220a/22)	bkz. menlāk.			
menī: (394b/21)	ululanmaḳ	nuṭfe		
menis: (165b/16)	insānuñ yüzinde ve burnında ve boynında ẓāhir olur siyāh noḳṭalar.			
meniş: (178b/13)	himmet, ṭabīʿat, kibr, göñül ḫoşlıġı.		büzürgī, ārzū	
menişger: (122a/10)	göñül dönmek			
menḳalā: (023b/07)	merdān cengi çoḳ olan ṣaff-ı ḳıtāl.			Arapça
menlāk: (220a/22)	dervīş, ḥaḳīr, muġlāk.			
menn: (291b/09)	batman			
mense: (330a/30)	ṣofīler içün binā olınan ḫānkāh.			
mentecūşe: (363b/27)	çetük otı			
mentū: (306a/04)	mantı			
menze: (363b/30)	mende			
menzilgāh: (363b/31)	orun ve ḳonaḳ yiri.			Ar.+Far.

meʾkūl: (233b/20)	yiyegen kişi, boyna bağlanan ip, boğazı ḳulı, ḳamış lüle, boğaz ṭutan ve boğazda ḳalan nesne		bisyār-ḫˇār, gelū-bende	Arapça
meʾmūniye: (362b/27)	sükkerī ṭaʿām			Arapça
mer: (121b/27)	ṣaġış, çün dimek	lām cārre	şumār	
me-rā: (023a/19)	baña dimek	ene		
merāġa: (363a/30)	ġaltīde, ʿacemde bir şehr adı		çerāgāh u ḫˇābgāh-ı sütūrān.	
meraḫşe: (363a/31)	zişt, murdār	necis	şūm	
merāl: (234a/03)	sözde aldanmış	ebleh, mezāk	nā-dān	
merāz: (136a/05)	kendir urġanı.			
merāzī: (394b/14)	merze didükleri dārū			
mercān: (291a/10)	andan tesbīḥler ve ḥullīler ve baʿżı küçük āletler iderler maʿrūf ṭaş.			Arapça
mercū: (305b/25)	mercümek	ʿades	enz	
merçem: (248a/01)	pür-çeşm.			
merd: (083a/21)	er	ādem, recül, şecīʿ	bahādur	
merdāne: (363b/02)	erāne dimek, börekçiler yufḳa yayacaḳ āleti			
merd-ās: (165b/05)	el degirmeni, bıñara ṣuyı var mıdur bilmek içün ṭaş atmaḳ.			
merdāş: (178b/04)	dāstān dimek.			
merd-efken: (291a/20)	er aḳdarıcı, bahādur			
merdek: (219b/18)	ercegüz dimek			
merd-evjen: (291a/21)	bkz. merd-efken.			
merdī: (394b/15)	ersin dimek	rücūliyyet		
merdmāne: (363b/03)	kişiye ne dimek			
merdüm: (248a/02)	ādemoġlanı ve gözbebegi			
merdümek: (219b/18)	göz bebegi, merdümcük	insānü'l-ʿayn		
merdümek-i çeşm: (248a/08)	göz bebegi.			
merġ: (186a/03)	merġūl, şol ḫurrem ve dil-güşā yir, derīñ, ḳarañu	rızḳ	jerf	
merg: (219b/28)	ölüm	mevt		
merġūl: (234a/05)	örülmiş ve ḳıvırcıḳ saç, nāzüklik geçmek		pīçīde zülf, bāz-geşt.	
merġvā: (023b/02)	yaramaz fāl.			
merġzen: (291a/29)	bkz. merzġan.		senevā	
merhem: (248a/09)	cerāḥat üzre urduḳları		melhem	Arapça
merī: (394b/16)	şerr üzerine ittifāḳ idüp bil bağlamaḳ.			
mermāze: (363b/07)	tuḥfe.			
mermer: (122a/01)	meşhūr ṭaş			Yunanca
merre: (363b/07)	ḥesāb	ḳıyās, kerre		
merrūş: (178b/04)	müşkil.			
mers: (165b/06)	ip ḳuşaḳ, oda ṭapan mecūs			

	kāfirlerinden bir muġuñ adı			
mer-to: (305b/25)	saña dimek			
mer-ū: (305b/28)	aña dimekdür.			
merū-rā: (023b/04)	aña dimek			
merūr-tāb: (035a/24)	bkz. merūtāb.			
merūş: (178b/09)	meyl itme ve itdürme ve ẕikr eyleme, añma dimek.			
merūtāb: (035a/24)	sırtmaç.			
merv: (305b/26)	şabla didükleri ot			
mervā: (023b/03)	fāl-ı nīk			
merz ü būm: (248a/08)	yurt	iḳlīm, nāḥiyet	serḥad.	
merz: (136a/05)	ṣınur			
merz-bān: (291a/21)	ṣınur bekçisi, serḥad begleri			
merzencūşe: (363b/03)	nebātātdan serḫoş eyler bir nesne			
merzengūş: (178b/04)	aḳ gül, ḫusrev-i pervīzüñ ḥüsni vaṣfı, güyegü otı, semizlik otı, çigdem, cānverden ḳorḳup üşenmek			
merzġan: (291a/25)	gūristān-ı yahvedān, maḳābir		merġzen	
mesāk: (219b/29)	riyāḥīnüñ yāḫūd aġacuñ dibinden çıḳan bir budaḳ, ḳoparılan budaḳ.			
meske: (363b/11)	tereyaġı	zubd		
mesned: (083a/23)	ḥarām-zāde, büyük yaṣdıḳ			Arapça
mesred: (083a/23)	ḥelāl nesne.			
mest: (048a/27)	esrik, kükremiş deve	sekerān		
mestek: (219b/30)	ḳımar oyunı, lāf, ʿavrat ṭılaġı		ḫorūse, çeklīz	
mest-gā: (023b/05)	serḫoş idici nesne			
mestīne: (363b/11)	bozca aş.			
mest-kāre: (363b/09)	serḫoş eyleyen nesne, serḫoş yüriyen kimesne.			
meşāḳ: (192b/05)	ḫıẕmetkār.			
meşāre: (363b/12)	meşġale, evlek, ḳarıḳ.			
meşeng: (220a/03)	ḥarāmī adlarından, bir meşhur cüst ü çālāk2ḥarāmī2adı	ḥarāmī		
meşġale: (363b/15)	āşūb ve fitne.			Arapça
meşgūy: (394b/16)	köşkleri ve taḫtları zīnet itdükleri ḫoş-būy döşek ve nihālīler			
meşḫata: (363b/14)	bir nevʿ şāfī ḥalvā	meşāş		
meşk: (220a/01)	saḳā meşki, tulum			
meşkeze: (363b/16)	saḫtiyāndan döşenecek nesne.			

meşkū: (305b/29)	taḫt ve köşk ve meclisleri anuñıla zīnet itdükleri nefīs ve ḫoş-būy nihālīler ve döşek ve ferşler, bir büt-ḫāne, ḫusrev-i pervīz ü şīrīnüñ bir meşhūr ḫalvet-sarāyı			
meşşāṭa: (363b/12)	gelinüñ yüzini zīnet iden ʿavrat			Arapça
meşū: (306a/03)	burçaḳ			
metāre: (363a/22)	maʿrūf bulġārīden ve köseleden sefer içün itdükleri şu ẓarfı.			Arapça
mete: (363a/25)	miśḳab, güve		mū-tāb	
metencūşe: (363a/23)	sünbül-i rūmī, çetük otınuñ bir nevʿi			
metreb: (035a/23)	isitme	ḥummā		
metris: (165b/03)	metriz, ḳorḳma dimek			
mevāt: (048b/02)	kimesnenüñ mülki olmayan yir.			
mevc: (059b/16)	deñiz çalḳantısı.			Arapça
mevī: (394b/20)	ḳuru üzüm.			
mevīj: (157a/14)	sülügen.			
mevīje: (364a/01)	sülügen, ʿavratlar süd ile yüzlerine sürdükleri ol nesne			
mevīz: (136a/17)	ḳuru üzüm.			
mevīz-āb: (035a/27)	ḳurı üzümden itdükleri şarāb			
mevīze: (363b/31)	siyāh dāneler			
mevīzvā: (023b/09)	üzümli aş.			
mevsim: (248a/13)	ʿarabuñ bāzārı vaḳti.			Arapça
mevtāf: (190a/03)	ḳıldan çuvāl işleyen		mū-tāb, mū-tāf, mū-tāb	
mey: (394b/23)	süci			
me-yā: (023b/10)	gelme dimek			
meybe: (364a/05)	ayva şarābı			
mey-fuḫte: (059b/17)	bkz. mey-pūḫtec			
mey-gūn: (291b/12)	al ve surḫ reng ve ḳumral reng			
mey-güsār: (122a/11)	şarāb ile başı ḫoş olup ġāyetde māʾil olan kimesne			
mey-ḫāne: (364a/06)	şarap evi.			
meyḫoş: (178b/16)	ekşirek dimek			
meykede: (364a/06)	bkz.mey-ḫāne.			
mey-pūḫtec: (059b/16)	ḳaynamış şarāb		mey-puḫte dimek	
mezāk: (219b/28)	ebleh		nā-dān.	
mezc: (059b/13)	ṣınur, otıracaḳ maḥal.	mezr		
meze: (363b/07)	ṭad		çāşnī	

mezeng: (219b/28)	kilīd.			
mezgit: (048a/27)	mescid			
mıḳnāṭıs: (165b/19)	demür çeken ṭaş			Yunanca
mī: (394b/30)	şimdi dimek, māżī evvelinde gelür, emr evvelinde gelür			
mīcū: (306a/10)	mercümek	ʿades		
midād: (083b/04)	mürekkeb	ḥibr		Arapça
mīdaḫ: (063b/31)	yavuz at.			
mīde: (364a/16)	zenān-ı pāk.			
mīfaḫt: (048b/03)	ṣuyı bir miḳdār çekilmiş olan tāze üzüm		mīfaḫte, mīfaḫtec	
mīfaḫte: (364a/19)	ṣuyı bir miḳdār çekilmiş olan tāze üzüm		mīfaḫtec	
mīġ: (186a/05)	bulut, ṭuman	żabān	seḥāb	
mīgended: (083b/15)	ḳoḳar yir			
miġfer: (122a/13)	tolġa			Arapça
mīgjen: (292a/10)	ḳızılsaġı dimek			
mīġnāk: (220a/26)	bulutlu gün.			
miġyār: (122a/13)	şākirdāne.			
miġyārī: (394b/27)	baḳyāz, yeñi giydükleri vaḳt şükrāne içün virilen nesne			
miġyāz: (136a/17)	şākirdāne.			
mīḫ: (063b/30)	ḳazıḳ, ʿaraḳıyye ḳālıbı.		egserī	
mih: (364a/09)	ulu, yoḳ	seyyid	ne	
mīḫ-dūz: (136a/18)	keyk-ber			
mīhen: (292a/11)	dūdman, ev, barḳ	mübhen		
mihīn: (292a/01)	uluraḳ ve eyürek			
mīhīn: (292a/15)	bkz. mīhin, ārām yiri.			
mīḫ-kede: (364a/16)	ḍarb-ḫāne.			
mīḫ-lāb: (035a/30)	eṭfālüñ beşikde iken ẕekerinden aḳan sidük			
mihmān: (291b/21)	ḳonuḳ.			Arapça
mīhmān: (292a/11)	ḳonuḳ	ṣayf		Arapça
mihmānī: (394b/29)	ḳonuḳluḳ	żiyāfet		Arapça
mīhmānī: (395a/12)	ḳonuḳluḳ	żiyāfet		Arapça
mihr: (122a/12)	dostluḳ, güneş, berāberlik, çekişmek			
mihr: (122a/16)	muḥabbet, şefḳat, güneş, tārīḫ-i fürs-i ḳadīmden bir gün ve tārīḫ-i celālīden bir ayuñ adı, tārīḫ-i celālīden evvel güz adı, fürs aylarınuñ on altıncı güni adı		āfitāb, āsmān	
mihrā: (023b/11)	görür ve görici			
mihrāb: (035a/29)	aʿlām-ı ricāldendür.			Arapça
mihrāc: (059b/18)	bir saḫāvet ü şecāʿat u			Sanskritçe

	ʿazimet ü ḳudret ile meşhūr şām pādişāhınuñ adıdur.			
mihrās: (165b/27)	aġaç havān			
mihrgāh: (364a/12)	göñül.			
mihr-giyā: (023b/11)	muḥabbet otı			
mihr-giyāh: (364a/12)	muḥabbet otı			
mihribān: (291b/15)	şefḳatlü		nigāh-bān	
mihribānī: (394b/29)	güzellik, güzel olacaḳ nesne	ḫarīfī		
mihricān: (291b/16)	bkz. mihribān			
mihrigān: (291b/17)	güz faṣlı, mihrimāhuñ on altıncı güni	ḥarīf		
mihter: (122a/16)	uluraḳ dimek.			
mihterī: (394b/28)	ululuḳ.			
mihyār: (122a/23)	aʿlām-ı ricāldendür.			
mīje: (364a/17)	kirpik	hedeb	müje	
mījed: (083b/15)	oynaş	maʿşūḳa		
mījek: (220a/25)	gümrenmek			
mījū: (306a/11)	mercümek		enz	
mīk: (220a/26)	ʿībrī dilince ʿıyd			
mikās: (165b/26)	eksime			
miker: (122a/15)	siñek	ẕebāb		
mikest: (048b/03)	mekest			
mikil: (234a/15)	sülük	ʿalaḳ	kāḫinc	
mikiler: (122a/14)	sülük	ʿalaḳ		
mīl: (234a/16)	göze sürme çekdükleri nesne, cerrāḥlaruñ ḥanek miḳdārı bilmek içün istiʿmāl itdükleri demürden ve ġayrıdan olan āletleri, dört biñ ḫaṭve			
mīlāve: (364a/20)	şākirdāne			
milk: (220a/24)	dırnaḳ dibinde olan aḳlıḳ.			
milsā: (023b/10)	sergi			
mīnā: (023b/19)	gök ṣırça, boncuḳ, ḳuyumcılar gümiş üzerine urduḳları ol lācüverdī nesne		ṣırça-i āsmāne, künbed-i mīnā	
mīnān: (292a/11)	iriñ			
mincek: (220a/24)	ḳaranfil			
mīne: (364a/21)	cennet, ṣırça mīnū			
minū: (306a/09)	cennet, ṣırça mīnū		menū, mīnū, mīne	
mīnū: (306a/13)	cennet, ṣırça.			
mīʿe: (364a/19)	ḳara göñlek.			
mīr: (122a/25)	big	emīr		
mīr-āb: (035a/29)	ṣu üzre ṭurup taḳsīmine			Ar.+Far.

	ḥākim olan kimesne			
mīr-āv: (306a/11)	ṣu üzerinde ṭurup ḥākim olan.			Ar.+Far.
mīrbed: (083b/09)	ḳaḍī-i cühūdān.			Arapça
mīrdād: (083b/07)	dīvān-ḫāne gibi selāmlıḳ, begi selāmlıḳ, dönmek	dīvān		
mīre: (364a/16)	düzenlik, ṭaʿām	ittifāḳ		
mirī: (394b/26)	söz üzerine ittifāḳ idüp göñül berkitmek, şavaş			
mirpās: (165b/17)	saḫt dimek			
mirsele: (364a/10)	şaçaḳ, püskül		gerden-bend-i dırāz.	
mīrsīn: (292a/04)	mersin			Yunanca
mīr-ten: (292a/04)	kendüyi olura urmaḳ.			
mīr-zā: (023b/19)	big-zāde dimek			Ar.+Far.
mīrzād: (083b/08)	beg-zāde dimek		mīr-zā	Ar.+Far.
mirzmān: (291b/14)	şiʿrā-yı ʿabūr ve şiʿrā-yı ġameyṣā yanında iki yıldızdur			
mis: (165b/19)	baḳır	nuḥās		
miṣāl: (234a/13)	emr ü berāt-i pādişāhān			
misīn: (291b/13)	baḳırdan olan nesne.			
miṣḳāl: (234a/13)	bir buçuḳ dirhem			Arapça
mīş: (178b/17)	ḳoyun	żāʾn		
mīşīn: (292a/09)	debāġat olınmış ḳoyun derisi			
mīşīne: (364a/19)	ḳoyun sürisi.			
mişlūz: (136a/17)	ḳayısı		zerdālū	
mīşnāy: (395a/10)	māṭıḳaḳ didükleri ot	ʿaṣāʾu'r-rāʿī		
mīşner: (122a/26)	ḳoç.			
mīşte: (364a/18)	cühūdlar muʿallimi.			
mīşū: (306a/12)	burçaḳ			
mişved: (083b/05)	ʿimāme		destār	
mīte: (364a/16)	güve.			
mīter: (122a/24)	aʿlām-ı ricāldendür.			
mītīn: (292a/02)	külüng			
mitrān: (291b/14)	pehlivān		āyīn-i tersāyān ve gebrān.	
mītū: (306a/10)	yapraḳları bıçaḳ ve bıçaḳ gibi ser-tīz olan bozdoġan			
mīv: (306a/15)	degek çubuġı		tāk	
mīve: (364a/21)	ādemī yidügi yimiş	fākihe		
mīvīje: (364a/23)	şarmaşıḳ	leblāb, ʿaşeḳa		
mīvīne: (364a/24)	aġaca terbiyet içün evvel-i bahārda kesdükleri budaḳdur			
mīvīz: (136a/25)	ḳurı üzüm	mevīz		
mīvīze: (364a/22)	bkz. mīvīzec.	zenbībü'l-cebel		
miyān: (292a/01)	bil, aralıḳ	vasaṭ		

miyān-bālā: (023b/18)	orta boylı dimek, depe ortası			
miyān-bend: (083b/06)	ḳuşaḳ, uçḳur, tikke	meşidde, miʿceze, micḥaze		
miyāncī: (395a/09)	ḥakem, simsār	muṣliḥ		Far.+Tr.
miyāne: (364a/15)	ḥaḳḳ-ı vasaṭuñ çāḳ ortası	mābeyn		
miyānegī: (395a/09)	orta, ortalıḳ.		miyān	
miyāne-ḳad: (083b/07)	orta boylu dimek			
miyān-gīn: (292a/02)	ortaraḳ			
miyān-serār: (122a/23)	iklīle beñzer bir nesne			
mīz: (136a/18)	ḳonuḳ	mihmān		
mizāc: (059b/17)	terkīb-i insān		ḥayvānī	Arapça
mīz-bān: (292a/06)	ḳonuḳcı	mużīf	mihmān-ḫāne	
mīzbānī: (395a/12)	ḳonuḳcılıḳ	żiyāfet		
mīzed: (083b/09)	şevḳ ü ʿişret ü neşāṭ ü selvet olan meclis			
mīzek: (220a/25)	ḳarış muruş			
mīzer: (122a/26)	iç ṭonı	fūṭa		
moġal: (234a/24)	ebū cehl ḳarpuzı aġacı			
moġāl: (234a/24)	tatar			Moğolca
moġūl: (234a/26)	māverāʾün-nehr tatarı, muġāl, oda ṭapıcı		āteş-perest.	Moğolca
mū: (306a/17)	ḳıl ve saç.			
mūbed: (083b/31)	ḥakīm, dānā, ḥākim-i āfītāb-perest, vezīr			
mūbed-i mūbedān: (292a/24)	her milletüñ ulu dānişmendleri			
mū-be-mū: (306a/17)	inceden ince dimek			
muces: (165b/28)	ṭabīb nabıż görmekiçün elin ḳoduġı yir			
mūçīne: (364b/04)	minḳāş			
mūflūn: (292b/02)	ıklīlü'l-mülk didükleri dārū			Latince
muġ: (186a/08)	oda ṭapan kāfir, zındīḳ, şıġır boynuzı, deriñ		gebr, mecūs, münkir-i ḳıyāmet, jerf	
mūġ: (186a/11)	āteş-perest			
muġāk: (220b/06)	çuḳur yir, deriñ	ʿamīḳ		
muġākçe: (364b/03)	çuḳurcaḳ dimek			
muġāl-çīn: (292a/22)	ġāyetde güzel göz			
muġal-çīn: (292a/22)	bkz. muġāl-çīn.			
muġande: (364b/04)	ḳurdāşenī			
muġanī: (395a/26)	sülün, ırlayıcı	ġıslet.		
muġūş: (220b/07)	mecūsīler keşīşi.			
muḫ: (063b/31)	aġır gemlü uyan, ilik, beyni	dimāġ		
mūḫ: (064a/04)	sancaḳ	ʿalem		
muḥallā: (023b/23)	bādincānı biryān idüp ve biryān olmış eti üzerinde pāre pāre idüp ve üstine limon ṣıḳduḳları ṭaʿām.			Arapça
muḫāṭa: (364a/26)	sebistān didükleri dārū.			

muhrā: (024a/07)	er yupuşmuş nesne			
mūjān: (292a/26)	açılmış nergis			
mūje-bālānīn: (292b/01)	cizme, şoḳman, ḳızlar gelin olduḳda ayaḳlarına giydükleri edük			
mukāfā: (024a/03)	bkz. mükāfāt.			Arapça
muḳarnas: (165b/31)	nerdübānlu ev		çārṭāḳ	Süryanice
muḳīl: (234a/27)	et ile ve kūfte vü mümbār u ḳuyruḳ ile ve buġday ve pirinç ve noḫūd ve baḳla ile ve ḫaḍrādan çükündür ve piyāz ve şalġam ve gendenā ve kerez ve kelem ile pişürdükleri ṭaʿām			Arapça
muḳīlyā: (024a/01)	etile ve kūfte ve mümbār ve ḳuyruḳ ve buġday ve birīnç ve nohud ve baḳlā ve çükündür ve ṣoġan ve gezer ve kelem ve şalġam ve gendnā ile pişirürler bir ṭaʿāmdur.			Latince
muḳl: (234a/26)	ebū cehl ḳarpuzı, çivid yapraġı, bir dürlü ṭaʿām	żamġ		Arapça
mūl mūl: (234b/05)	bkz. mūl, küymek, işe göndermek			
mūl: (234b/01)	oynaş, eglenmek, mührelemek, giç ḳalmaḳ, ṭıḳılmaḳ	ḫıdn		
mūliş: (179a/02)	mūlīden lafẓından ism-i maṣdar			
mūliyān: (292b/03)	yaġmacı			
mūm: (248a/15)	gice ile yaḳduḳları maʿrūf nesne.			
mūmīyā: (024a/04)	bir kimesne yüksek yirden düşicek yā muḥkem ḍarb yiyicek yā bir yiri şınıcaḳ içürdükleri meşhūr dārū	ebū mūnis		Arapça
mūndān-mūbed: (084a/08)	meẕkūr ṭāʾifenüñ ulusı		mūbed, mūbedān	
mūr: (122b/15)	ḳarınca	neml		
murād: (083b/16)	göñül dilegi	resīde		Arapça
mūrçe: (364b/05)	ḳarınca, uvaḳ ḳarınca olmaḳ, uşaḳ, ḳaraca boncuḳ.			
murdādat: (048b/09)	orta yay ayı			
mūr-dāne: (364b/06)	mersīn yemişi, gülgūnī reng.			
murdār: (122a/28)	nā-pāk	ḥarām		Arapça
murdār-ḫ̌ār: (122a/28)	çaylaḳ, lori ḳuşı			Ar.+Far.
mūrec: (059b/22)	ḳarınca	neml	kebt	
mūred: (084a/09)	mersīn aġacı, şu ortasında sebze	ās	gül-verd, gül-reng	
murġ: (186a/07)	ḳuş	ṭayr		
murġa: (364a/27)	bkz. murġāne.			

murġ-āb: (035b/01)	ördek	baṭṭ		
murġ-ābī: (395a/16)	ördek didükleri ḳuş	baṭ		
murġāne: (364a/27)	yumurda	beyża		
murġaz: (136a/26)	yapaġı, keçi yüñi.			
murġ-ı destān: (292a/16)	ʿandelīb.			
murġūl: (234a/23)	bkz. merġūl.			
murġzār: (122a/29)	çayır ve çemen, ḳuş olan yir			
murḫ: (064a/02)	bir muṭalsam iki büt var idi, dirler ki gün ṭoġıcaḳ gülerlerdi ve gün batıcaḳ aġlarlardı, birinüñ adı murḫ ve birinüñ adı ḫanl idi.			
mūrī: (395a/28)	küp, ṣu küngi, boġarlık, ḳara boya.	zīr		
mūriş: (178b/31)	mühre, boncuḳ, dükkān öñi, seki, oñurġa	ḫarez		
mūriye: (364b/08)	ṣu küngi, ḳara boya	mürekkeb		
murt: (048b/07)	ziyān olmış, ḳatı perākende olmış		perākende	
mūryāne: (364b/07)	demüri delük delük eyleyüp hergiz ṣayḳal ile gitmege ḳābil olmayan pas			
muṣallab: (035b/03)	üzerinde ṣalīb gibi naḳş olur ol ḳaftān	ṣevbün muṣallebün		Arapça
mūsīçe: (364b/09)	misḳāl didükleri sāz, ḳumrıya beñzer bir nevʿ ḳuş, ügeyik	dubsiyy		
mūsīḳāl: (234b/01)	ügeyik ḳuşı		fāḫte	
mūsīḳār: (122b/16)	ālet-i ġınādan ʿibāret			Yunanca
mūsīḳī: (395a/30)	mūsīḳāra mensūb olan ṣanāʿatuñ adı			Yunanca
must: (048b/10)	şikāyet.			
muste: (364a/31)	ündek, ḳuş öyini			
müsterde: (364b/11)	ṭazlaḳ baş.			
musṭār: (122b/12)	sücinüñ yeñisi ve ekşisi.			
müş: (179a/01)	ṣıçan	fāre, fuveysiḳa, firnib		
müş-ḫ̬or: (122b/18)	çaylaḳ ḳuşı	ümmü rāşid		
müş-ı deştī: (395b/04)	ʿarab ṭavşanı	berbūʿ, cerd	kelāl-müş	
muşt: (048b/11)	yumruḳ, avuç, toḳmaḳ, muşta			
muşta: (364b/01)	bābüccılar ve başmaḳçılar muştası, ḥallāc toḳmaġı			
muştānāk: (220b/05)	avuca ṭolu ṭaş.			
muştā-seng: (220b/04)	el ḳıyası	selime		
mū-tāb: (035b/06)	ḳıldan çul, cül işleyen			
mū-tāv: (306a/19)	ḳıldan çuvāl işleyen		mū-tāb	
muṭarrāger: (122b/13)	cendereci			Ar.+Far.
muṭrib: (035b/05)	sāzende			Arapça

muṭṭarā: (023b/31)	tāze vü perdāḫt olmış ve cenderelenmiş nesne			Arapça
mūy: (395b/05)	ḳıl ve saç	şarʿü ferʿ		
mūy-çīn: (292b/03)	ḳıl ḳoparcaḳ ālet	minḳāş		
mūy-çīne: (364b/12)	minḳāş.			
mūye: (364b/12)	aġlamaḳ			
mūyīne: (364b/13)	seferlerde ḥarb güninde ve pādişāh geçmelü olıcaḳ çalduḳları kūs			
mūy-tāb: (035b/07)	bkz. mū-tāb.			
müze: (364b/09)	edük, cizme			
müze-pāyīn: (292a/31)	şoḳman			
müzmāl: (234a/31)	deñsiz olan kimesne.			
mübār: (122a/27)	munbār			
müce: (364a/25)	kirpik	müje		
müçgān: (292a/15)	kirpik	müjgān		
müd: (083b/16)	evzānda beş yüz dirhem			
müdām: (248a/14)	her vaḳt, şarāb.	dāʾim		Arapça
müdārā: (023b/25)	tevāżuʿ vü ittifāḳdan bir nevʿ, ucuz pazar	mülāyemet		Arapça
müdāvā: (023b/29)	devā itmek	müdāvāt		Arapça
müflāk: (220b/08)	eli boş, faḳīr ve dervīş			Arapça
müft: (048b/15)	ucuz	raḫīṣ		
mühek: (220b/15)	sigil		pālū	
mühr: (122b/18)	her kişi adın maʿdīnden birisinüñ üzerine ḳazdurup kīselere ve ḳapulara urduḳları meşhūr nesne, ṭay, dögün, tamġa		key	
mühre: (364b/14)	kāġıd u bize şayḳal urduḳları nesne, boncuḳ, oñurġa, dükkān, sikke			
mühre-puşt: (048b/15)	oñura siñügi.			
müjde: (364a/28)	muştluḳ			
müjdegān: (292a/17)	muştuluḳ	beşāret		
müjdegānānī: (395a/18)	muştluḳ virecek nesne.			
müjdegāne: (364a/29)	muştluḳ		müjdegān	
müjdegānī: (395a/17)	muştluḳ virilen nesne.			
müje: (364a/29)	kirpik	hüdb		
müjek: (220b/02)	kirpik	heẕb	müje	
müjgān: (292a/19)	kirpikler			
mük: (220b/09)	ṣayd ardınca atarlar ḳışacıḳ süñi			
mükrān: (292a/23)	bir memleketdür ki anda bir taġ vardur, toprağı ādem şūretindedür			
mül: (234a/30)	süci		şarāb	
mülend: (083b/31)	söz ve keleci, efsāne			

mülgük: (220b/14)	ebemgömeci didükleri ḫabbāzī		vertāc	
mülgül: (234a/30)	ebegömeci didükleri ot		vertāc	
mülk: (220b/10)	burçaḳ, pādişāhlıḳ	culbān, ḫabbāz		Arapça
münc: (059b/20)	arı, bal arusı	debr ü naḫl	zenbūr	
müncel-āb: (035b/06)	murdār ṣu.			
müncīr: (122b/14)	müşebbek, ṭrabuzan			
münc-sütūr: (122b/14)	gülegen.			
mündek: (220b/15)	pāre pāre			
mürār: (122a/27)	kendirden olan ip.			
mürd: (083b/17)	öldi dimek, incü lüʾlüʾ			
mürdād: (083b/20)	fürs-i ḳadīm aylarınuñ yedinci güni, tārīḫ-i celālīden bir ayuñ adı, tārīḫ-i celālīde orta yay ayı			
mürdā-seng: (220a/27)	mürdeseng didükleri nesne			
mürde: (364a/26)	öli	meyyit		
mürderī: (395a/14)	ḫālī, tehī			
mürde-rīg: (220a/28)	ḳum uvaġı, māl-i meyyit			
müred: (083b/19)	mersīn aġacı	ās		
mürsele: (364a/26)	ānçi	reşāḥ	berefkenend	
mürūd: (083b/26)	emrūd			
mürūz: (136a/26)	herī ḳurbında bir ḳabīledür.			
mürvārīd: (083b/24)	incü	lüʾlüʾ		
mürvengūş: (178b/28)	mürçenem ḳulaġı		mürzengūş	
mürver-tāb: (035b/02)	bkz. mürv-tāb.			
mürv-tāb: (035b/01)	sırıtmaç			
mürzengūş: (178b/27)	aḳ gül		mürvengūş	
müsīçe: (364b/01)	mūsīçe			
müstemend: (083b/27)	ġamlu, şikāyetlü, ḫācetlü ve baġlu ve cefālu ve iglü, mübtelālu			
müstī: (395a/19)	şikāyet itmek, bahādur	şecīʿ		
müşg-i türkmānī: (395a/24)	topalaḳ didükleri ot	suʿd	müşg-i zemīn	
müşgūy: (395a/25)	gökleri ve taḫtları zīnet tidükleri ḫoş-būy ferişler		müşg-bū	
müşg-zemīn: (292a/20)	ṭoylaḳ didükleri ot	suʿd		
müşk: (220b/05)	müşk.			
müşk-bīd: (083b/29)	ṣorġun çiçegi			
müşkez: (136a/27)	bulġarī didükleri ḫoş ḳoḫulu deri, saḫtiyān döşek			
müşkeze: (364b/02)	bulġārī didükleri ḫoş ḳoḫulı geven, saḫtiyān döşek.			
müşkmār: (122b/13)	yılan müşki			
müşk-nāb: (035b/02)	ḫāliṣ misk			
müşksār: (122b/12)	müşklü yir.			

müştā: (023b/31)	başmaḳçılar ve babunccılar muştası, hallāc toḳmaġı.			
müşterī: (395a/23)	meşhūr yıldız		bercīs	Arapça
müşte-seng: (220b/04)	bkz. muştā-seng.			
müşūş: (178b/30)	dūşābı yaġ ile ḳaynadup ḳıvāma geldükde yumurda aġını ḳatduḳları ol nesne			
müt: (048b/05)	bencileyin dimek			
mütevārī: (395a/13)	gizlü	maḫfī		
müzd: (083b/27)	giri, ücret, müşterī yıldızı.	ṣevvāb		
müzdūr: (122b/11)	kirācı, ücret alup işleyici	ecīr		
müze: (364a/30)	ṭad		çāşnī	
müzūrī: (395a/19)	mertek.			
n'āşināb̄ī: (395b/12)	ḥırtlıḳ.			
n'ez: (136b/03)	ne ez lafẓından taḫfīf olınmışdur.			
nā-astevā: (024b/21)	ḫāʾin olan kimesne.			
nāb: (035b/08)	ḫāliṣ, ṣırf			
nā-bedīd: (084a/13)	belürsüz			
nā-be-kār: (122b/22)	bāṭıl, müfsid.			
nāberd: (084a/13)	ceng, ḥarb		nāverd	
nābī: (395b/08)	göremez didükleri ṭaʿām, gözsüz		nā-bīnā	
nābil: (234b/07)	oḳcı		tīr-dān.	
nā-bīnā: (024b/23)	görmez göz.			
nābīv: (306a/22)	sān ve ḫū dimek.			
nāc: (059b/24)	çam aġacı, serv aġacı		nāj	
nācaḫ: (064a/05)	nacaḳ, iki çatal süñi		teber, ḥarbe.	
nācved: (084a/14)	ḳadeḥ		sāġar	
nā-çār: (122b/24)	żarūrī dimek	lā-büd		
nādān: (292b/06)	bilmez	cāhil		
nādire: (175b/27)	balıġuñ öykeni			
nāf: (190a/07)	göbek, göbek miski, degirmi yaṣduḳ.		nāfe	
nāfe: (364b/26)	göbek, göbek miski, degirmi yaṣduḳ			
nāfe-müşg: (220b/25)	göbek miski.			
nā-fercām: (248a/20)	yaramaz ve ʿayblu ve ʿabeṣ iş, āḫiri ḫayr olmayan nesne, küçük			
nafūl: (234b/29)	baldır		şināleng	
nāġ: (186a/13)	ḳara aġaç			
nā-gāh: (364b/30)	vaḳitsüz, añsuzın		nā-gāhān	
nā-gāhān: (292b/28)	añsız dimek		nā-geh	
naġal: (234b/26)	çuḳur, ḳazılmış yer, in, yol üzerinde olan kārbān-serāy, ḳurd ve dilkü ini			
naġan-şāk: (221a/25)	kāfirler meẕheblerinden bir meşhūr meẕheb, bir büt			

	adı			
naġbūd: (084b/23)	ulu aġaç			
nā-geh: (364b/31)	bkz. nā-gāh			
nā-gehān: (292b/28)	bkz. nā-gāhān.			
nā-gehīd: (084a/17)	ne āgehīd dimek.			
nāġıst: (048b/19)	nār-müşk	ıḳmāʿ-ı rümmān-ı hindī	ıḳmāʿ-ı rümmān-ı berrī	
nāġışt: (048b/21)	fülfül-i sūdān adlarından			
nā-girūye: (364b/31)	kāfir			
naġme: (365b/19)	ḫoş āvāz.			Arapça
naġnaġ: (186a/14)	bir büyük ġalle ölçegi			
naġn-ḫˇān: (293a/24)	nān-ḫˇān dimek.			
naġn-ḫˇānī: (395b/15)	kemmūndan bir nevʿ			
naġūl: (234b/29)	bkz. nafūl.			
naġūr: (084b/23)	bkz. naġbūd.			
nāġūş: (179a/07)	başın şuya ṭaldırmaḳ, şu içinde bir sāʿat ṭurmaḳ		nā-ḫoş	
nāguvārd: (084a/16)	yemek siñmek, toḫma ʿilleti	imtilā	nā-güvār	
nā-güvār: (122b/26)	toḫma ʿilleti, keşret-i eklden imtilā olup yimek siñmemek.		nā-güvāred	
nā-güzīr: (122b/25)	żarūrī dimek		nā-çār	
naġz: (136b/04)	her nesnenüñ eyüsine ve ḫıyārı, çābük			
naḫ: (064a/06)	iplik teli, tār, rīsmān ve urġanuñ bir ḳatı, kettān ve ibrişīm ḥarīr, ince ibrişīm, ḳālī			
nāhār: (123a/01)	henüz ḳarnı aç olan kimesne, bir gün hīç nesne yimeyüp ġāyetde ḳarnı aç olan, bilişsiz, yitmez nesne ve viresi		bī-gāne	
naḫās: (166a/12)	sıza didükleri nesne			
naḫc: (059b/28)	vilāyet-i fārsda bir nevʿ iri ot, yılġun aġacı ve zāc-ı siyāh		renghā-yı sepīd	
naḫced: (084b/05)	demür boḳı	ḫabişü'l-ḥadīd	rīm-i āhen	
naḫcel: (234b/16)	cimdik			
naḫcīr: (123a/13)	av	ṣayd	şikār	
naḫcīr: (136b/01)	pīçīden			
nahcīr-bān: (293a/07)	ṣayyād		naḫcīr-vān	
naḫcīr-gīr: (123a/13)	avcı	ṣayyād		
naḫcīrvāl: (234b/18)	avcı	ṣayyād		
naḫcīr-vān: (293a/07)	bkz. naḫcīr-bān.			
naḫcīvān: (293a/06)	vilāyet-i āẕerbāycāndan tebrīze ḳarīb bir şehr adı			
nāḫdāh: (364b/20)	mehter-i mollā-ḥān	rubbān		
nā-hemtā: (024b/30)	miṣālsüz, mānendsiz ve żıddsız			
nā-hevā: (024b/31)	bkz. nā-hemtā.			

naḫgelūn: (293a/09)	çetüñ ḳoz		naḫgele	
naḫgelūy: (395b/17)	ḳaz	ivezz		
naḫḫās: (166a/11)	ḳul ve ḳaravaş ṣatıcı, esīrci			Arapça
nāhīçe: (365a/10)	māsūra.			
nāhid: (084a/27)	devşürilmiş būstān			
nāhīd: (084a/30)	zühre yıldızı			
nāhīde: (365a/10)	zühre yılduzı		nāhīd	
naḫīz: (136b/01)	puṣu yiri, buṣu	kemīn	kümun-gāh	
naḫkele: (365b/04)	çetüñ ḳoz		naḫkelūn	
naḫl: (234b/19)	güli ve sāʾir çiçegi zīnet içün bir uzun aġaç üzerine baġladuḳları, mülevven bal mūmından eyyām-ı feraḥda itdükleri, ḫurmā aġacı			Arapça
naḫle: (365b/05)	ʿaṣā, naʿleyn.			
naḫm: (248a/22)	niṣār-çīnlerüñ çatal aġaç üzerine bizi baġlayup niṣār olınan nesneyi hevāda iken ṭutduḳları.		befḫam	
nāḫne: (364b/21)	gözde olan ẓafiret ʿilleti			
nā-ḫoş: (179a/04)	yaramaz ve ṭatsız, başı ṣuya ṣoḳmaḳ.			
nā-ḫoş-meniş: (179a/04)	göñli bulanmış.			
naḫrād: (084b/09)	irkeç		nehāz	
naḫs: (166a/14)	ġam ve ġuṣṣadan pej-mürde ve fürūmānde olmaḳ			Arapça
naḫş: (179a/12)	Ġam ve ġuṣṣadan pej-mürde ve fürūmānde olmaḳ.			
naḫşeb: (035b/14)	vilāyet-i māverāʾün-nehrde tirmed ḳurbında bir şehr adı, yıldırayıcı ay			
naḫşivān: (293a/08)	naḫcivān			
nāḫte-i çeşm: (248a/18)	gözde biten et.			
nā-ḫudā: (024b/23)	gemicilerüñ başı		mihter-i mellāḥ	
nā-ḫudāy: (395b/09)	gemicilerüñ ulusı	rubbān	nā-ḫudā	
nāḫūn: (292b/05)	bkz. nāḫun.			
nāḫun: (292b/05)	ṭırnaḳ	ẓıfr		
nāḫun-berāh: (364b/20)	dırnaḳ kesecek nesne		nāḫun-bür	
nāḫun-berāy: (395b/10)	dırnaḳ kesecek nesne.		nāḫun-ber	
nāḫun-bur: (122b/24)	ṭırnaḳ kesecek nesne.			
nāḫun-gīr: (122b/25)	bkz. nāḫun-bur.			
nāhūs: (166a/11)	nā-gāh dimek			
nā-hūst: (048b/16)	ayaġla depilmiş ve ṭabanlanmış olan nesne.			
nāhvār: (123a/01)	düz olmayan nesne.			

nāj: (157a/16)	çam aġacı, şemşīr ve serv aġacı, istemek dimek.			
nājū: (306a/24)	çam aġacı, serv, serve beñzer aġaç			
nājūn: (292b/26)	ḳara aġaç		nārūn	
nāk: (220b/26)	-lu dimek, edāt-ı nisbet			
naḳab: (035b/19)	yirüñ altını ḳazarlar ḳalʿalara ve ulu sarāylara yol idüp girdükleri, dīvār delmek			Arapça
naḳāfe: (365b/19)	cāme-dān.			
nā-kām: (248a/21)	nā-çār, bī-murād			
naḳāre: (365b/19)	maʿrūf çalġı.			
nā-kes: (166a/05)	ḫˇor ve miḳdārsuz, baḫīl olanlar			
naḳīn: (293a/29)	baġırtlaḳ ḳuşı.			
naḳş-bendī: (395b/19)	naḳḳāşluḳ, naḳşibendiyye, ṭarīḳ-i ṣūfiyyeden birinüñ adı			Ar.+Far.
naḳş-ı benefşe: (319b/27)	maʿrūf çiçek		benefsec	Ar.+Far.
nāḳūre: (364b/29)	borı, meşrebe.	ṣūr		
nāḳūs: (166a/04)	bir nevʿ ġāyetde büyük çañ			Arapça
nāl: (234b/09)	ḳalem içindeki ince til			
nālān: (292b/27)	añlayıcı.			
nāle: (365a/01)	iñildi.			
nāliş: (179a/10)	iñleyiş	tażarruʿ	zārī	
nām: (248a/21)	ad	ism		
nāmā: (024b/29)	artıcı ziyāde olıcı			
nām-āver: (122b/28)	adlu, şanlu kimesne, kerem	şecāʿat, seḫāvet		
namāz: (136b/06)	ehl-i islāma beş vaḳitde farż olmış maʿrūf ibādet.			Arapça
namāz-gāh: (365b/19)	muṣallā.			Ar.+Far.
namāz-ı bāmdād: (084b/25)	ṣabāḥ namāzı.			Ar.+Far.
namāz-ı ḫuften: (293a/30)	yatsu namāzı.			Ar.+Far.
namāz-ı pīşīn: (293a/30)	öyle namāzı.			Ar.+Far.
namāz-ı dīger: (123a/17)	ikindü namazı.			Ar.+Far.
nām-dād: (084a/18)	adı çıḳmış kimesne		nām-dār	
nām-dār: (122b/31)	nām-ver.			
nāme: (365a/01)	biti	mektūb		
nā-merd: (084a/19)	iliksiz ve kişiliksiz bī-mürüvvet olan.			
nāmūs: (166a/06)	nāmūs, tedbīre, siyāset, mānendān, ḥażret-i cibrīl ʿaleyhi's-selām			Arapça
nāmūs-gāh: (365a/01)	maḳām-ı cibrīl ʿaleyhi's-selām.			Ar.+Far.
nām-ver: (122b/31)	bkz. nām-āver.			

nām-zād: (084a/20)	nişānlu ḳız			
nām-zed: (084a/21)	bkz. nāmzād.			
nān: (292b/28)	etmek	ḫubz		
nān-çīn: (292b/29)	tenūrdan etmek çıḳaracaḳ ālet	milḳaṭ, ebū cābir		
nān-ḫᵛāh: (365a/03)	dilenci, anīsūn otı	sāʾil		
nān-ḫᵛoriş: (179a/10)	ekmek ḳatığı	idām		
nān-ı teng: (221a/01)	yufḳa etmek.			
nāniyā: (024b/30)	ekmekçi	ḫabbāz		
nānvā: (024b/30)	bkz. nāmā.			
naʿl-bend: (084b/22)	naʿlci	bayṭār		Ar.+Far.
naʿre: (365b/18)	çaġırmaḳ.			Ar.+Far.
nā-pāk: (220b/17)	cünüb, murdār			
nā-pervā: (024b/21)	ḳorḳmaz, ḳayırmaz, eksigi degil dimek		serāsime	
nā-peydā: (024b/23)	belürsüz		nā-bedīd	
nār: (122b/25)	meşhūr mīve	rümmān		Arapça
nārcīl: (234b/07)	hind ḳozı.			
nār-dān: (292b/13)	nār deng didükleri			
nārdāng: (220b/17)	enār ṣuyı			
nārdeng: (220b/18)	bkz. nārdāng.			
nārdīn: (292b/15)	sünbül			
nāre: (364b/24)	ḳabbān dili	remmānü'l-ḳabbān		
nārebā: (024b/24)	enār aşı		nār-denk	
nāred: (084a/14)	kene	ḳurād		
nāre-kebbān: (292b/22)	terāzunuñ el ile ṭutacaḳ yuḳaru dili.			
nārenc: (059b/25)	turunc		nāreng	Arapça
nāreng: (220b/21)	turunc, renksüz			Arapça
nārevā: (024b/24)	bkz. nārebā.			
nārḫū: (306a/22)	cülnār didükleri dārū		nārḫū, nārḫūy.	
nār-ḫūy: (395b/11)	gülnār çiçegi		nār-ḫū	
nārīn: (292b/22)	nāzük, ter, tāze			
nāriş: (179a/05)	yaraşuḳ.			
nār-müşg: (220b/18)	bir maʿrūf dārūnuñ ismi, ḳızılca			
nār-pistān: (292b/12)	memesi anası gibi henüz ḳalḳmamış olan ḳız, emçek degirmisi.			
nār-vān: (292b/17)	geçmez aḳçe, ṣatılmaz metāʿ, aḳmaz ṣu, cānsız		bī-cān	
nārven: (292b/18)	laṭīf ve tāze olup yil ṭoḳınduḳça ṣalınan ṭoġrı uzun şāh, ḳara aġaç, ṭaber-ḫūn didükleri aġaç.	şeceretü'l-baḳ		
nā-sāz: (136a/30)	muḫālif			
nāsenc: (059b/26)	altun ve gümiş ve ḥarīrden ṭoḳınmış aġır bahālu			

	ḳumāş, cennet ḥarīrlerinden bir ḳumāş			
nā-sipās: (166a/02)	şükürsüz dimek	künūd, küfūr		
nāsire: (364b/25)	altun ve aḳçenüñ geçmezi			
nā-sütūde: (364b/25)	yaramaz kimesne.		ḫˇār, ẕelīl	
nā-şekībā: (024b/28)	ṣabırsız dimek			
nāşī: (395b/12)	gözci		ḫor-yād, nā-şinās	
nā-şinā: (024b/28)	yād, bīgāne, viresi	nisye	cüft	
nā-şinās: (166a/03)	ḫoryād		nāşī	
nā-şinās: (179a/06)	ḫoryād		nāşī	
nā-şīrīn: (292b/26)	naẓara ve göñle ḫoş gelmeyen ol yüz			
nāşitā: (024b/25)	viresi, henüz ḳarnı aç olan kimesne, ḳuşluḳ vaḳti	nisye, bīgāne	yād, çüft	
nā-tüvān: (292b/05)	ṭāḳatsız	ża῾īf		
nāṭıf: (190a/06)	peşmīne ḥalvā, aḳ gözlü ḥalvā, dible			
nāṭıl: (234b/07)	yedi dirhem aġırı			
nā-üstüvār: (122b/22)	ḫā᾽in	ḫuvvān		
nāv: (306a/25)	tekne, oluḳ, yaştaġaç	vekīf		
nāvdān: (292b/31)	oluḳ, yaşdaġaç		nāve	
nāvden: (293a/02)	bkz. nāvdān.			
nāve: (365a/06)	içi oyılmış olan her nesne, tekne, oluḳ, içi ḳovuḳ aġaçdan olan nesne, balçıḳ teknesi, imām duracaḳ yir	miḥrāb		
nāvek: (221a/01)	ḳoġuş oḳı, şaban demüri		tīr-i nāvek	
nāverd: (084a/23)	ceng, şinlik eylemek	mübārizet	dāverdī	
nāverd-āverd: (084b/07)	ceng, bahādur, küfeke, ayaḳ ṭaşı, niçe günden ḳalmış bayat ḳaşḳatı ṭarı etmegi			
nāves: (166a/11)	bkz. nāvūs.			
nāvje: (365a/06)	tekne.			
nāvsār: (122b/31)	ṣavaḳ.			
nāvūs: (166a/09)	mecūsīler gūristānı			
nāy: (395b/13)	düdük	mizmār		
nā-yāb: (035b/14)	bulınmaz nesne.			
nā-yāft: (048b/22)	bulınmaz nesne.			
nāybān.: (293a/03)	gügerçin, düdükçi.	ḥamām		
nāye: (365a/19)	ḳamış düdük		lūle.	
nāy-enbān: (293a/03)	ṭulum ile çalınan düdük.			
nāy-ı bīnī: (395b/13)	burun delügi.			
nāy-ı gelū: (306a/31)	boġazlaġı	ḥulḳūm		
nāyī: (395b/14)	nāy-zen dimek			
nāyije: (365a/16)	siñeklenmiş ekin, sā᾽ir nebātātuñ baldırı, düdücük, oluḳ, ẕeker, niṣār olan ṣaçu aḳçesin ve yirden kömeş direcek		lūle-i ḥammām	

	nesne.			
nāyir: (123a/04)	şiʿrde ḥurūf-ı ḳāfiyeden birisinüñ adı		remende	
nāyire: (365a/10)	lüle ve aña müşābih olan nesne, şiʿrde ḥurūf-ı ḳāfiyeden birisinüñ adı			
nāynūşān: (292b/30)	nā-gehān dimek			
nāy-nūşān: (293a/05)	nā-gehān			
nāy-rūyīn: (293a/04)	borı			
nāy-yāft: (048b/23)	cülehe		pāy-bāf	
nāy-zen: (293a/04)	düdükçi.			
nāz: (136a/28)	ḳanış, niʿmet, ḫoşluḳ.		ġanc, delāl	
nāz-bāliş: (179a/06)	yüz yaşduġı ve minder.			
nāzbū: (306a/24)	feslegen			
nāz-būy: (395b/11)	feslegen	reyḥān		
nāzem: (248a/19)	fedā vü ḳurbān olayın dimek.			
nāzenīn: (292b/24)	nāzīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür.			
nāzenīn: (292b/25)	nāzlı, esirgeyici	maʿşūḳa		
nāzik-endām: (248a/18)	endāmı ẓarīf dimek		nāzik-ferec	
nāziş: (179a/06)	faḫr.			
nāznek: (220b/25)	nazlı		ṣāḥib-i nāz	
nāz-pūst: (048b/17)	anāruñ ḳabı, yufḳa ḳabı	ḳurfa	dārçīnī	
nāzük: (220b/24)	yufḳa	ẓarīf		
ne: (366a/06)	yoḳ dimek			
nebāġ: (186a/13)	iplik ucı		penāġ	
nebaḳ: (192b/09)	ḳızılcıḳ didükleri yemiş, eyü ve uz elli olmaḳ	ḫaşḫāş	kūknār	
nebāriş: (179a/11)	önegü	lecūc		
nebehre: (365a/30)	geçmez aḳçe, sāʾir cemīʿ metāʿuñ geçmezi	faḳīr	nāsere, gedā	
nebehrec: (059b/26)	geçmez aḳçe	sāʾir metāʿ	nāsere	
neberd: (084b/02)	ceng	ḥarb	nāberd	
neberde: (365a/19)	bahādur, güzīde, cenge iḫtişāşı olan nesne, ceng, ṣavaş eri olan atlu, ṣavaş giyesi			
nebī: (395b/14)	peyġamber			Arapça
nebīd: (084b/02)	ḫurmādan olan şarāb			
nebilād: (084b/04)	bünyād	esās		
nebīre: (365b/02)	torun			Arapça
nebīse: (365b/03)	bkz. nebīse.			Arapça
nebitīz: (136a/31)	ġāyetde ucı sivri ve keskün nesne, ḳılıç, bıçaḳ		nīze	
nebtīl: (234b/14)	mekr	ḥīle, tenbīl		
nebürde-ḳabā: (025a/01)	ṣavaş libāsı.			
nebze: (365a/30)	laḳab			

necef: (190a/08)	bir yir adı			
necīl: (234b/15)	ayruḳ didükleri ot.			
necīz: (136b/01)	cümle kīn			
necm: (248a/22)	ayrıḳ didükleri ot.			
ned: (084b/09)	būy		ḫoş ʿanberīne.	
nedīm: (248a/25)	muṣāḥib-i ḫāṣṣa			Arapça
nefāġ: (186a/20)	tuḫfe, ḳafa süñügi	ebū'l-kemāl		
nefār: (123a/17)	degirmen çaḳıldaġı.			
nefc: (060a/04)	söylerken aġzından tükrügi ṣaçılan kimesne.			
nef-endāz: (136b/06)	ṭop atıcı, tef atıcı.			
nefes: (166b/01)	ṣolutġan renci.			Arapça
nefīs: (166b/01)	ġāyetde eyü nesne			Arapça
nefrīn: (293a/25)	ilenç, bī-zārlıḳ, ḳarış virmek, yigrenmek.	leys		
neft: (048b/23)	meşhūr yaġ			
neġām: (248b/03)	hevā yüzin ṭutan toz, şenāʿat vaḳtinde olan yüz ḳarası			
negel: (234b/29)	güzel, tāze oġlan			
nehāl: (235a/01)	kīne-gāh, ṣayyādlar kemīn-gāhı	fesād	nihāle	
nehāle: (366a/21)	kemīn-gāh ve ṣayyādlar ṣayd ürkmemek içün içine girüp gizlendükleri			
nehālī: (395b/23)	döşencek nesne			
nehālīçe: (366a/23)	yaz günlerinde döşendükleri nesne			
nehār: (123a/25)	nesneden eksilmek, eksimek, kiçilmek, gündüz, çoḳ	noḳṣān	bisyār	Arapça
nehārī: (395b/22)	ṣafra-ṣiken didükleri azacuḳ ṭaʿām			Arapça
nehārīd: (085a/22)	ḳorḳdı, ḫavf eyledi dimek			
nehāvīd: (085a/24)	bkz. nehārīd.			
nehember: (123b/02)	bkz. nehmār, ḥadsiz büyük			
nehenbehre: (366a/25)	ḥadden aşurı büyük nesne.			
neheng: (221b/14)	ṣu ıssı, timsāḥ			
nehīb: (035b/22)	ḳorḫu, ürkmek	ḫavf, ġuṣṣa		Arapça
nehk: (221b/12)	artuḳ ve eksük dimek, şarāb içmek, ḳanmaḳ, ṣuṣamaḳ			
nehmār: (123a/29)	ḥadsiz büyük olan nesne, çoḳ, ulu ceng	müşkil, muḫteşem	bisyār, düşvār, bī-ḥadd, bī-endāze, ḫˇān-ı ʿaẓīm	
nehmāre: (366a/26)	bkz. nehenbehre.			
nehre: (366a/24)	yayuḳ, güveç, geviş.			
neje: (365b/14)	av oku	ġuṣṣa		
nejend: (084b/13)	ḥāli, müteġayyir olmış dimek.			
nek: (221a/26)	işte dimek, oncaġuz		ānek	

nekej: (157a/20)	üzüm çekirdegi		tekez	
nem: (248b/07)	yaş ve çi	nedā		
nemā: (025a/03)	artmaḳ, ziyāde olmaḳ			Arapça
nemc: (060a/06)	çi, süpürge otı, ḳoġa otı		nem, şebnem	
nem-dār: (123a/17)	nemlü, yaş	raṭb		
nemed: (084b/24)	kepenek, kiçe.			
nemed-zīn: (293a/29)	tegelti.			
nemegīn: (293b/08)	ṭuzlu dimek			
nemek: (221a/30)	tuz	milḥ		
nemek-dān: (293a/31)	ṭuzluḳ, ṭuzla.	memleḥa, ebū ʿavn, ebū ṣābır		
nemeklān: (293a/31)	bkz. nemeklān.			
nemeksār: (123a/18)	tuzlu		nemekzār	
nemek-sūd: (084b/25)	başdırma			
nemekt: (048b/24)	yaş.			
nemekzār: (123a/18)	tuzlu.			
nemekzī: (395b/18)	bir nevʿ ḥalvā			
nemeng: (221a/30)	yemiş			
nemeskūde: (365b/20)	ṭuzlu et, başdırma.		laḥm-ı ḳadīd	
nemgīn: (293a/31)	yaş	ter		
nemīc: (060a/08)	enmūzec		nümūne	
nemīd: (084b/27)	nevmīd dimek.			
nemīr: (123a/19)	bisyār-ḫˇār	kāhil		
nemle: (365b/25)	ebleh			Arapça
nemmām: (248b/10)	eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir ot, ḳovıcı			Arapça
nemnāk: (221a/28)	içine yaş siñmiş nesne			
nemş: (179a/15)	sırtlanı helāk eyler bir cānver			
nemşek: (221a/29)	çörek otı		şūnīz	
nemtek: (221a/28)	yemiş		keh-rübā.	
neng: (221a/31)	ʿār.			
nengīn: (293b/09)	ʿārlu.			
ner: (123a/14)	erkek	müẕekker		
nerd: (084b/10)	bir maʿrūf ve meşhūr oyun, aġacuñ özdegi, budaḳ			
nerdibān: (293a/10)	türkīde daḫı müstaʿmel ol maʿrūf nesne.			
nere: (365b/09)	erkek, ālet-i tenāsül		ner	
nerekdā: (025a/02)	yalancı	ḥarīṣ	mīrem	
neresk: (221a/07)	mercümek	ʿades		
nergis: (166a/16)	maḥbūbuñ gözlerin aña teşbīh tidükleri meşhūr çiçek			Yunanca
nerīne: (365b/11)	erkek		ner	
nerke: (365b/07)	çerke			
nerm: (248a/25)	yumşaḳ	leyyin		

ner-māde: (365b/07)	ḫunṣā			
nerm-āhen: (293a/12)	demürüñ alçaġı			
nerme-güş: (179a/13)	ḳulaḳ yumşaġı		ṣaḥme-i uẕin	
nerm-pāy: (395b/18)	ḳayış ayaḳlu dirler bir nevʿ maḫlūḳ			
nerm-rev: (306b/01)	dölek at dimek			
nermūle: (365b/08)	bkz. bād-pec			
nermūre: (365b/08)	ṣalıncaḳ.			
nerre: (365b/09)	mevc			
nerregān: (293a/11)	dilenciler.			
nerre-gāv: (306b/01)	öküz, boġa.			
nerseng: (221a/08)	bkz. neresk.			
nesaḳ: (192b/10)	bir üslūb üzre olmaḳ			Arapça
nesbū: (306b/01)	ṭayancaḳ.			
neser: (123a/14)	alacıḳ		sāyebān	
nesf: (190a/06)	dibinden ve kökinden ḳopmuş nesne, kūfe yanında bir şehr adı			
nesīc: (060a/03)	aḥmaḳ.		ḫod-bīn, ser-geşte	Arapça
nesīm: (248b/01)	yumşaḳ yil			Arapça
nesk: (221a/13)	mercümek, mecūsīler kitābınuñ cüzʾi		enz	
neskenc: (060a/03)	çimdik.			
nesnās: (166a/19)	bir nevʿ maḫlūkdur boyları uzun ve gövdeleri ḳoyun gibi ḳıllu ve rengleri yeşil ve ḳılları ḳızıl ve başlarınuñ iki yanında gözleri ve her biri hem erkek hem dişi olup her birisi ṭoġurur ikisi bir pīli ṭutarlar, tamām yirler. henüz ṭoymazlar ve ġāyetde yügrük olurlar.			Arapça
nesrem: (248a/31)	alacaḳ		sāyebān	
nesrīn: (293a/18)	bir nevʿ ḫoş-reng ve ḫoş-bū maʿrūf çiçek			
nester: (123a/14)	gül-i nesterīn didükleri meşhūr gül.			
nesterden: (293a/13)	zanbaḳ, dirfīl toḫmı		gül-i nesterīn	
nesteren: (293a/15)	bkz. nesterden.			
nesterīn: (293a/17)	bkz. nesterden.			
nesterven: (293a/16)	bkz. nesterden.			
nestūh: (365b/14)	ceng-i ḥarbden ve uruşdan ve sözden yüz çevirmeyüp mütenevvir ü muʿānid olan kimesne, bir pehlivān-ı nām-dāruñ adı			
nesū: (306b/02)	emles, āyine ve ḳılıç yüzi			
neş: (179a/14)	ne iş dimek.			

neşbīl: (234b/21)	olta			
neşel: (234b/23)	bir nesneden aṣılmaḳ, olta			
neş-ḫˇord: (084b/19)	geviş		niş-ḫˇor	
neşī: (395b/14)	bir nevʿ uzun tüli kirpi		ḫār-püşt	
neşīb: (035b/16)	iniş			
neşīd: (084b/20)	yitük aramaḳ, şiʿr oḳımaḳ			
neşīl: (234b/25)	bkz. neşel.			
neşīmen: (293a/19)	oturacaḳ yir, ḳuşun oturacaḳ yiri, yuva	maḳām, vaṭan	nişest-gāh, cāy, āşiyāne	
neşk: (221a/19)	çam aġacı, ḫatıl aġacı, ṭarḫūn didükleri sebze, sivri azu dişi olan cānverlerüñ sivri dişi, yemiş virmeyen aġaç, ṭal çubuḳ	ṣanavber		
neşkenc: (060a/04)	çimdik		neskenc	
neşmen: (293a/19)	taḫt			
neşmīl: (234b/21)	yaraşmış nesne			
neşrem: (248b/02)	nesrem			
neşū: (306b/03)	aluç yemişi.			
neşūġ: (186a/14)	aġız aġrısı devāsı.			
neşvā: (025a/02)	aluç yimişi.			
neşvād: (084b/20)	aʿlām-ı ricāldendür.			
netk: (221a/06)	ṭar ve denk yük			
nev: (306b/03)	ṭamla, yeñi	cedīd	nāv	
nevā: (025a/03)	yarıḳluluḳ, çekirdek, ṭūṭī ḳuşı, bir nevʿ sāz adı, ʿilm-i mūsiḳīden bir meşhūr perde adı, öc, ṭutu	leşker	behre, sipāh, zindān	
nev-āceste: (365b/21)	yeñi dikilmiş bāġ.			
nevāde: (365b/22)	torun		nebīre	
nevāde-dūhterīne: (365b/23)	ḳız oġulları ve ḳızları.			
nevāle: (365b/27)	loḳma, ḫorāsān vilāyetinde loḳma-i ḳāḍī dimek, bir nevʿ ṭaʿām, diki dikilmek, bir ṣanʿatı yeñi ögrenmek, yeñi ögrenici		zelle, nev-heves	
nevān: (293b/09)	ırġancı dimek, beşāret idici, oḳur ve ırlarken veyā bir nesneyi fikr iderken ḥareket idüp ṣalınan şol kimesne	nāvlān	rāst, bālā	
nevār: (123a/19)	biri biri üzerine yıġılmış kiremid ve kerpiç, töhmetden ıraḳ dimek			
nevāse: (365b/26)	torun		nebīre	
nevāste: (365b/24)	kerpiç ve kiremid			
nevāşe: (365b/27)	yapu arasında olan balçıḳ			
nev-āverde: (365b/30)	yalan	bidʿat, kiẕb		

nev-āyīn: (293b/13)	yeñi peydā olmış nesne, yeñi, dūr-bīn nesne	bedīʿ	şüküft	
nev-āyīn: (293b/16)	yeñile ẓāhir olan nesne	bedīʿ		
nev-bahār: (123a/21)	faṣl-ı rabīʿe dimek, tāze yapraḳ, kābil vilāyetinde bir meşhūr büt-ḫāne adı			
nevbāmūn: (293b/15)	nām-ı gāv-ı ferīdūn.			
nev-bāre: (365b/31)	tervende.			
nev-bāve: (365b/31)		bākūret, bāşūret		
nevbe: (366a/01)	bkz. nevber, vaḳt			
nevber: (123a/20)	tervend.			
nevbere: (365b/31)	bkz. nevbāre.			
nevbet: (048b/24)	vaḳt, gezek.			Arapça
nev-cestā: (025a/15)	yeñi dikilmiş bāġ.			
neved: (084b/28)	ṭoḳsan	tesʿīn		
nevend: (085a/06)	ḫaber iletici, iledici, isteyici		peyk, tīz-rev	
nevende: (366a/04)	tīz fehm	serīʿü'ẕ-ẕihn		
neverd: (084b/28)	faḫr, lāyıḳ, bir nevʿ çizme, cüllāhlaruñ selmin didükleri öñlerinde olan āletleri, derzīlerüñ bir maʿrūf dikişinüñ adı, dürüm, büklüm ve yumrı nesne		pesendīde	
neverde: (366a/02)	bkz. neberde, cüllāhlaruñ öñlerinde arḳurı durup bizi ṭoḳuduḳça aña ṣarduġı selmin dinilen aġaç, yumrı yir.			
neverde-i pīrāhen: (293b/16)	göñlek etegin ṭolaşan şerīt			
nevg: (221a/31)	edük burnı, ḳılıç yalmanı, ḳalemüñ ucı, her nesnenüñ sivri ucı ve keskin yiri.			
nevḫa-ger: (123a/25)	ṣaġucı.			Ar.+Far.
nevīd: (085a/15)	bkz. nevāle			
nevīh: (366a/05)	yeñiyile, tāze çıḳmış fidān, oġulduruḳ, özdek.	sereʿ		
nevīl: (234b/31)	alın		pīşānī	
nevīn: (293b/17)	şehzāde dimek	ʿazīz		
neviş: (179a/15)	nevāle, ʿivaż			
nevkerde: (366a/04)	torun		nebīre	
nevmīd: (085a/05)	ümīdsiz dimek			
ney: (395b/24)	ḳamış, ḳasab, düdük, bir maʿrūf sāz	mizmār		
neyā: (025a/16)	dede	cedd		
neyāred: (085a/24)	ṣiġa-i fiʿl-i mużāriʿdür, nefy-i ḳudret içün istiʿmāl olınur.			
ne-yār-est: (048b/25)	ṣīġa-i māżīdür.			
neyārī: (395b/26)	maʿşūḳa oynaş			

ney-best: (048b/27)	ḳarġuluḳ.			
neydefe: (366a/26)	iç ṭon yaḳası ve aġı.			
neydelān: (293b/21)	sipsi, aġır başmaḳ	kābūs		
neydül: (235a/03)	ādemi uyḫuda başan aġırlıḳ, sipsi	kābūs	neydülān	
ney-enbā: (025a/15)	ḳamış ev ve ḳamışdan ḥışār.			
neyistān: (293b/25)	ḳamışlıḳ.			
neyk: (221b/16)	cimāʿ.			
neyrūz: (153b/19)	bkz. nevrūz.			
neysān: (293b/22)	faṣl-ı bahāruñ evsaṭı			
nezā: (025a/02)	süd	leben, ḥalīb		
nezd: (084b/12)	ḳat	ʿind		
nezdīk: (221a/08)	yaḳın, ḳatı yaḳın	ḳarīb		
nezdīkek: (221a/12)	nezdīk dimek lafẓınuñ taṣġīri			
nezġade: (365b/11)	aġrıdan deprenmez dimek.	teşennuc		
nezḫufc: (060a/01)	uyḳuda aġır başmaḳ, ṣıġır dili ve ṭudaġı.	kābūs		
nezhufenc: (060a/02)	bkz. nezḫufc, aġır başmaḳ.			
nezīc: (060a/02)	pādişāhlar ve begler ve ulular öñince yitdükleri yidek.	cenīb		
nezīm: (248a/31)	bkz. nezm.		tārmīġ	
nezk: (221a/12)	mercümek		neresk	
nezle: (365b/13)	başdan iner maʿrūf ʿillet			Arapça
nezm: (248a/25)	ṭuman			
nıḳmet: (048b/29)	kīne, zaḥmet			Arapça
nī: (396a/02)	yoḳ dimek.			
nī-āsāyā: (025a/18)	diñlenemezsin dimekdür. ve			
nīb: (035b/30)	şarma dimek.			
nīdil: (235a/10)	bkz. nāṭıl.			
nifce: (366b/07)	gelincik.			
nīfe: (367a/10)	iç ṭon yakası, aġıl	neyfaḳ		
nigāh: (366b/07)	baḳmaḳ, şaḳlamaḳ	ʿilm.		
nigāh-bān: (293b/28)	görüp, gözedici	ḥāfıẓ		
nigāh-dār: (123b/14)	şaḳlayıcı			
nigāl: (235a/04)	kömür	faḥm		
nigār: (123b/10)	naḳş			
nigār-ger: (123b/14)	naḳḳāş dimek.			
nigārīn: (293b/27)	güzel	maḥbūb		
nigeh: (366b/11)	bkz. nigāh.			
nigeh-bān: (293b/28)	bkz. nigāh-bān.			
nigeh-dār: (123b/15)	bkz. nigāh-dār, noḳṣān nehār, büt			
nigende: (366b/10)	maʿrūf degil dimek.			
nigerān: (293b/29)	nāẓır ve muntaẓır dimek	müteʿallıḳ		

nīgī: (396a/12)	bkz. nigūyī.			
nigil: (235a/05)	sāde-rū oġlan, ṭaġ erügi, burçaḳ			
nigīn: (293b/30)	yüzük ḳaşı	faṣṣ		
nigīn-sāy: (395b/27)	cevāhiri yonar, düzler, ışlāḥ ider ḥakkāk, yüzük ḳaşı			
nigū: (306b/06)	eyü		nīgū	
nīgū: (306b/10)	eyü, gökçek	ceyyid		
nigūheş: (179a/16)	ḫˇārlayış, ẕem idiş, başa ḳaḳış, ṭaʿn u teşnīʿ itmek			
nīgū-kār: (123b/20)	eyü işlü ve luṭf ıssı.			
nigūyī: (395b/31)	iyilik.			
nīgūyī: (396a/12)	iyilik.			
nih: (366b/11)	ḳo dimek			
nihād: (085b/04)	aṣl, bünyād-ı beden			
nihāde: (366b/12)	ḳonmış dimek.			
nihādegī: (396a/01)	cumʿalarda ve bayramlarda ve ʿazīz kimesnelere varduḳda giydükleri kişilik ḳaftān.			
nihād-ı dīn: (293b/30)	bünyād-ı dīn.			
nihāl: (235a/06)	fidan, ḳalem, nāzik, ince dāl			
nihālīn: (293b/30)	döşek.			
nihān: (293b/31)	gizlü		pinhān	
nihānçe: (367a/04)	kīlār	muḫabbāʾ		
nihān-dān: (293b/31)	kilār	muḫabbā		
nihān-dār: (123b/15)	kīlār	mucneʾ		
nihān-ḫāne: (367a/05)	bkz. nihānçe.		nihāndān	
nihānī: (396a/02)	gizlü, sırr ile dimek			
nihārīd: (085b/06)	ḳorḳdı dimek			
niḫās: (166b/02)	başmaḳçılar gönile püştī arasına dikdükleri sızu.			Arapça
nihāvend: (085b/07)	ʿilm-i mūsīḳīden bir perde adı			
nihāvīd: (085b/08)	bkz. nihāvend.			
nihāz: (153b/22)	sürinüñ öñince yürür ḳulaġuz olur teke, irkeç.	müttebūʿ		
nihīb: (035b/29)	bkz. nehīb.			
niḫūdāb: (036a/01)	noḫuddan pişürdükleri meşhūr ṭaʿām.			
nijād: (085a/28)	aṣlī	neseb		
nije: (366a/27)	ḥālī, müteġayyir olmış, ḫˇāce ve inanacaḳ kimesne			
nīje: (367a/08)	dütsi itdükleri günlük			
nijed: (085b/03)	bkz. nijend.			
nijemend: (085b/03)	bkz. nijend.			
nijend: (085a/30)	ḥāli müteġayyir olmış			

	dimek.			
nījend: (085b/09)	bulanıḳ, çirkīn yüzlü			
nijīn: (248b/13)	bkz. tārmīġ, ṭūfān.			
nijm: (248b/11)	ṭuman, bulut	ẓabāb, ġuṣṣa.		
nijmend: (085b/03)	ġuṣṣalu.			
nīḳ: (221b/29)	eyü, ḳatı	ceyyid	saḫt	
niḳāb: (035b/25)	yüz perdesi		rūy-pūş	Arapça
nikāb: (035b/26)	yırtıcı ḳuşlar yırtmasun diyü ele geçürdükleri ellik, tükrük			Arapça
nīḳ-baḫt: (049a/08)	eyü baḫtlu dimek			
nīḳ-ḫˇāh: (367a/12)	eyü ṣanıcı			
nīḳīn: (294a/03)	eyülük		nīḳī	
nīḳ-rev: (306b/10)	yürügen ve yorġa ṭavar.			
niks: (166b/03)	kāhil deprene.		süst	
nīḳ-ter: (123b/19)	eyürek dimek			
nīl: (235a/10)	mışr ırmaġınuñ adı, çivit			
nīl-gūn: (294a/03)	yaġmurlu bulut, çivīt renklü, gök yüzi			
nilk: (221b/19)	ṭaġ erügi, ṭoñuz erügi			
nīlūfer: (123b/20)	göllerde biter meşhūr çiçek.			Sanskritçe
nīm: (248b/16)	yarım			
nīm-birişt: (049a/10)	rufedān yumurda.			
nīm-bismil: (235a/13)	yarım boġazlanmış dimek		nīm-küşte	Far.+Ar.
nīm-civān: (294a/05)	orta yaşlu	kehel		
nīm-çāşt: (049a/10)	ṣabāḥ vaḳtinde yidükleri ṣafra-şiken didükleri cüzvī ekl			
nīmçe: (367a/15)	küçücük ḳılıç, yarımcuḳ dimek			
nīm-çehre: (367a/16)	yarım yüzlü ve bir gözlü bir ellü ve bir ayaḳlu erkeki ṣaġ ve dişi ṣol ikisi bir yire gelüp bir birine muttaṣıl ṭursalar bir ādem ṣūretinde olan bir nev maḫlūḳ			
nīm-çihr: (123b/23)	insan ṣūretinde yarım yüz ve bir gözlü ve bir elli ve bir ayaḳlı irkegi ṣaġ ve dişisi ṣol ikisi bir yire gelse bir ādem ṣūretinde aḳżā-yı hindde olan bir nevʿ maḫlūḳ			
nīme: (367a/22)	yarım, yaru, ʿillet-i fālic.	nıṣf	nīm	
nīm-ḫˇord: (085b/11)	bkz. nīṣ-ḫˇord, ütme buġday	ferīk		
nīm-kāse: (367a/20)	yarım ḳafaya beñzer aġaçdan bir nevʿ çanaḳ			
nīm-leng: (222a/02)	ḳırban, yay		kemān	

nīm-nīze: (367a/21)	sapḳun.			
nīm-pertev: (306b/25)	azacuḳ nūrlı nesne.			
nīm-pūşt: (049a/10)	bkz. nīm-birişt.			
nīmrūd: (085b/13)	vilāyet-i bābilde ḥākim olanlaruñ oturduġı şehrüñ adı, zamān-ı evāʾilde rüstemüñ ve babası zalüñ abā ʿan-ced ḥükm itdükleri vilāyet, zāvilistān			İbranice
nīm-rūz: (154a/03)	vilāyet-i bābilde, biglerinüñ nişest-gāhı olan bir şehr adı, yarım gün dimek, öyle vaḳti, bir dürlü aḳça			
nīm-sāl: (235a/14)	bkz. nīm-zāl.			
nīm-sīr: (123b/28)	henüz ṭoymamış, ḳarnı aç olan.			
nīm-sūḫt: (049a/11)	köskü		āşūb	
nīm-sūḫte: (367a/19)	egsi, köski			
nīm-sūz: (154a/07)	ḳurumış kebāb.			
nīm-te: (367a/15)	bkz. nīmçe.			
nīm-ten: (294a/04)	ḳışacıḳ ḳaftān, fālic olan kimesne			
nīm-tene: (367a/13)	ḳışacıḳ ḳaftān, bedenüñ yarısı ṭutmaz kişi.	ḳalenderī, fālic	nīme	
nīmū: (306b/26)	ḥareze.			
nīm-yārçe: (367a/23)	bkz. nīmçe.			
nīm-zāl: (235a/14)	orta yaşlu.			
nīpāl: (235a/07)	tenbet vilāyetinde bir yerüñ adı			
nīpān: (294a/01)	tibet vilāyetinde bir yirüñ adı			
nipāyiş: (179a/17)	dilek.	duʿā, şenā	āferīn	
nīr: (123b/16)	boyunduruḳ.			
nīre: (367a/06)	yayuḳ.			
nīrec: (060a/09)	şolmış nesne	ḥīle.	pejmürde	
nīrek: (221b/21)	ḥīle ve al itmek.	cādūyī, ṭılsım	efsūn	
nīrem: (248b/15)	samuñ babası adı, nerīmān			
nīrenc: (060a/10)	mekr ve ḥīle			
nīreng: (221b/21)	bkz. nīrek, naḳş, naḳḳāşlaruñ evvel itdükleri resm, her nesnenüñ aşlına ve maddesine ve heyūlāsına dirler.			
nīrīz: (154a/01)	ʿilm-i mūsiḳīde şuʿbelerden bir şuʿbenüñ adı			
nīrū: (306b/06)	ḳuvvet, şevket.			
nīrūfer: (123b/16)	nīlūfer çiçegi			
nīrumend: (085b/09)	ḳuvvetlü dimek			
nīrūy: (396a/10)	ḳuvvet, ṭāḳat.			
nīsān: (294a/02)	yalan söz, muḥālif vaʿde		īnsān	

niṣār: (123b/03)	ṣaçmaḳ			Arapça
nīse: (366a/29)	viresi.			
nisk: (221b/16)	mercümek, mecūs kitābından bir cüz		enz	
nī-st: (048b/30)	ne est dimek, yoḳ ve yoḳdur dimek, degül dimek.			
nīste: (367a/08)	bkz. nīst.			
nīsū: (306b/08)	nīşter.			
nīş: (179a/19)	zehrlü ḥayvānāt ignesi, diken, nīşter, aġu			
nişādī: (395b/29)	ḳadir degilsün dimek			
nişāf: (190a/09)	yemeksüz ve içmeksüz ve ṣusuz dimek			
nişān: (293b/26)	ʿalāmet, dik dimek		nişānden	
nişāne: (366a/31)	ʿalāmet-i nişān, oḳ nişanı.			
nişāste: (366a/30)	buġdaydan itdükleri maʿrūf nesne.			
nişāz: (153b/22)	bkz. ḫuşk-dimāġ.			
nīşe: (367a/08)	tuluḳ sipsi, dilli düdük, aluç didükleri yimişden bir ḳısm			
nişest: (048b/27)	oturmaḳ			
nişesten-gāh: (366b/03)	bkz. nişest-gāh.			
nişestenī: (395b/27)	oturacaḳ ve binecek yir			
nişest-gāh: (366b/03)	oturacaḳ yir ve oturaḳ yiri.			
niş-ḫˇār: (123b/04)	geviş, yapaġulanmış deve yüñi			
niş-ḫˇāre: (366b/01)	geviş		neş-ḫˇāre	
niş-ḫˇor: (123b/07)	bkz. niş-ḫˇār.			
nīş-ḫˇord: (085b/10)	geviş, yem ṣoñı.			
nişīb: (035b/24)	iniş			
nişīm: (248b/13)	cāy-ı murġān.			
nişīmen: (293b/26)	bkz. neşīmen.			
nişīv: (306b/05)	iniş		nişīb	
nişk: (221b/18)	yemişsüz bir aġaç			
nişkerde: (366b/04)	bıçḳu	ezmīl		
nişre: (366b/02)	gönlek			
nīşter: (123b/16)	meşhūr faṣṣādlar āleti, it ve ḫınzīr azusı, azu dişi, her ṣoḳıcı cānverüñ dikeni, ʿaḳreb ve aru dikeni			
nişt-ḫāst: (048b/28)	ṭurmaḳ, oturmaḳ.			
nīşū: (306b/08)	bir dürlü erük, sipsi, dilli düdük, aluç ḳısmından bir nevʿ			
nişvār: (123b/09)	bkz. niş-ḫˇor.			
nişvāre: (366b/05)	geviş		niş-ḫˇār	
nişve: (366b/06)	keyfiyyet-i cūş u ḫurūşī.			

niṭāf: (190a/09)	aḳ ḥalvā	nāṭıf		
nīṭıl: (235a/09)	nāṭıl dimek.			
nīv: (306b/26)	bahādur, dilāver, ʿāḳil, dānā, ālet, ṭāḳat			
nīvek: (222a/04)	gelin	ʿarūs		
nivişt: (048b/29)	tarḥūn didükleri ot		inbā-nişt	
nīv-merd: (085b/15)	gürbüz, ālet	ʿāḳil, ṭāḳat	bahādur, merdāne, nīv	
nīv-şende: (367a/21)	işidici ve diñleyici, çaġrıcı.			
niyāb: (035b/29)	ḳap, ḳın	viʿā	niyām	
niyābe: (367a/06)	nevbet			
niyāgān: (293b/31)	ecdād			
niyām: (248b/14)	ḳın, şaban ṭutaġı	miḳvem		
niyāz: (153b/26)	ḥācet dimek.			
niyāzmend: (085b/08)	ḥācetlü dimek.			
niyk: (222a/01)	cimāʿ			
niyūş: (179a/30)	ḳulaḳ urmaḳ, diñi diñlemek, coşup ıncḳurı ıncḳurı aġlamaḳ			
nīyūşī: (396a/13)	ḳulaḳ urmaḳ, coşup ıncḳırı aġlamaḳ			
nīz: (153b/27)	erbāb-ı lüġat ḥarf-i ʿatf, ṭon, yine dimek.	eyżan		
nizār: (123b/03)	başmaḳ yüzün çizecek kemük.	maḳad		
nīze: (367a/07)	gönder, süñi		şābde	
noḫūd: (085b/17)	noḫūd			
nūbe: (367b/01)	çam ḳabı, özdek	nevḥa		
nūc: (060a/11)	çam aġacı		nūj	
nūd: (085b/18)	ferzend		nevāled	
nūdārān: (294a/14)	şākirdāne dimek.			
nūde: (367b/03)	bkz. nūbe.			
nūdre: (367b/01)	ulu-zāde, torun	nebīre	ferzend-i kirāmī	
nūf: (190a/10)	yanḳu, içi mücevvef olan yir, ṭaġdan gelen yaġmur.	ṣadā		
nūfer: (124a/06)	bkz. nīlūfer.			
nūfīd: (085b/21)	banġulandı ve gümledi dimek			
nuġre-ḫınk: (222a/06)	boz at.			
nuġul: (235a/15)	deriñ, ince, baldır	raḳīḳ, leng	jerf	
nuġūl: (235a/19)	bkz. nuġul, yol üzerinde olan kār-bān-serāy.			
nuġūşāk: (222a/05)	kāfir meẕheblerinden bir meẕheb adı, bir büt adı			
nuġūşe: (367a/24)	ḳulaḳ urmaḳ, coşup ıncḳırı ıncḳırı aġlamaḳ.			
nuḫlekūn: (294a/10)	zevzek aġacı, çetüñ ḳoz.			Yunanca
nuḫust: (049a/13)	evvel dimek			
nuḫustīn: (294a/06)	evvelki, bkz. engüşterīn, engüşter			

nūj: (157a/20)	çam aġacı			
nūjān: (294a/14)	ḳorḳunc āvāze			
nūk: (222a/07)	her nesnenüñ sivri yā keskin ucı		nevk	
nūkāl: (235a/25)	aldama.			
nūkfāre: (367b/11)	yañşaḳ, çoḳ söyleyen kişi	mükşir		
nūkir: (124a/07)	zebān-ı ḫ̔ārezmde hem-meşveret			
nuḳldān: (294a/10)	tebsi.			
nuḳre: (367a/30)	gümüş	fıḍḍa		Arapça
nūl: (235a/20)	aġız çevresi, ḳaz ve ṭurna ve anlaruñ gibi ḳuşlar burnı, ṭayancaḳ			
nūl-murġ: (186a/24)	ḳuş minḳārı			
nūn: (294a/19)	şimdi, divīt ve ḳılıcuñ keskün kenārı, büyük balıḳ, bir meşhūr ḳılıç adı, yanḳu	ān-fe-ān, ṣadā	eknūn, çāh-ı zenehdān	
nūnde: (367b/12)	tīz fehmlü, zeyrek, yeñile çıḳmış nesne		nev-peydā	
nūne: (367b/15)	eñek çuḳurı		çāh-ı ẕeḳān	
nūned: (085b/23)	muştıcı, iledici, tīz yüriyici, ḫaber iledici, yorġa at, divīt ve ḳılıç kenārı, bir ḳılıç adı	muḳīm, muḥkem	peyk	
nūnende: (367b/14)	bkz. nūnde.			
nūpek: (222a/06)	baġ budandısı.			
nūre: (367b/04)	ḳılı bedenden gidermek içün sürindükleri ḫırızma didükleri			
nūred: (085b/18)	lāyıḳ, cüllāhlaruñ selmen didükleri öñlerinde ṭuran aġaç, yumrıca yir, büklüm, devirme		pesendīde	
nus: (166b/04)	aġız çevresi, ṣıyrıncaḳ		ferc-i küs	
nūs: (166b/10)	ḳavs-i ḳuzaḫ		serīr	
nūse: (367b/06)	inegimsaġmal, ılġım ṣalġım		ḳavs-i ḳuzaḫ, serīr, serāb	
nūş: (179a/10)	içmek, içecek nesne, siñmek, çam aġacı, leẕīẕ ve ḫoş ṭaʿam nesne	ṣıḥḥat, ʿāfiyet		
nūşādur: (124a/05)	ḳalaycılar ḳullanduġı meşhūr nesne.			
nūşe: (367b/09)	bkz. nūse, şādılıġa içilen nesne	leẕīẕ	nān-ḫoreş	
nūşīn: (294a/17)	nūşelīn dimek, ḫoş ṭaʿam, segürici		güvārende	
nuvāḫt: (049a/15)	oḫşadı dimek, eyü naġmeler ile bir miḳdār nümūne göstermek		āvāze	
nuvẕer: (124a/02)	selāṭīn-i fürsden evvelki ṭabaḳa olan pīşvādīlerden nuvẕer ki minūçehr oġlu.			
nūy: (396a/16)	ḳurʾān, ḫaber	nebī		
nūy: (396a/17)	yeñi	cedīd		

nūye: (367b/15)	fidan, oġulduruḳ, özdek	seraʿ	nevḥa	
nūyīn: (294a/24)	bkz. nūyin.			
nūyin: (294a/24)	şehzāde.			
nūz: (154a/09)	henüz dimek, daḫı dimek.	baʿd		
nūzdeh: (367b/05)	on ṭoḳuz		nüvāzdih	
nūze: (367b/06)	ulu-zāde		nūde	
nübī: (396a/15)	ḳurʾān ve ḫaber.			
nübişt: (049a/13)	bkz. nubişten.			
nüfūl: (235a/20)	baldır		şitāleng	
nügūhīde: (367a/27)	ḫˇār ve ḥaḳīr olan nesne.			
nügūhiş: (179a/06)	ḫˇorlayış dimek.			
nügūn: (294a/10)	başı aşaġa dimek.	menkūs	ser-nigūn	
nügūn-sār: (123b/28)	başı aşaġa dimek			
nügūn-ser: (123b/30)	bkz. nügūn-sār.			
nügū-sār: (123b/29)	bkz. nügūn-sār.			
nügū-ser: (123b/30)	bkz. nügūn-sār.			
nüġūşāy: (396a/15)	ṣıġır tezegi	cille		
nügūve: (367a/31)	ḫˇārlıḳ.			
nüh yek: (222a/08)	ṭoḳuzda bir.			
nüh: (367b/16)	ṭoḳuz	tisaʿ		
nühber: (124a/08)	her burcı ṭoḳuz ṭarḥ iderler ve her ḳısmını bir yılduza taʿyīn iderler.			
nüh-şad: (085b/24)	ṭoḳuz yüz	tesʿmāʾie		
nühüft: (049a/17)	örtülü, gizlü, mūsiḳīde bir perde adı		nühüfte	
nühüftegī: (396a/19)	gizlülük.			
nühünben: (294a/25)	tennūruñ ve ṭancerenüñ ve anlara beñzer nesnelerüñ ḳapaġı.			
nühünbīn: (294a/28)	bkz. nühünben.			
nükhet: (049a/14)	muṭlaḳā ḳoḳu	rāyiḥa		
nüks: (166b/08)	üznük			
nümāyiş: (179a/05)	gösteriş	ḫayāl		
nümūdār: (123b/30)	çāşnī, evreng, miṣāl, çāşnīlü		çāşnī-gīr	
nümūne: (367a/27)	çaşnī, örnek	miṣāl		
nümūzec: (060a/12)	bkz. enmūẕec.		nümūne	
nümūziş: (179a/08)	evreng			
nümüvv: (307a/01)	artuḳ, ziyāde olmaḳ			
nüş: (179a/04)	çam			
nüş-ā-nūş: (179a/30)	muttaşıl içmek; gūne gūne dimek			
nüv: (306b/30)	yeñi	cedīd		
nüvā: (025a/21)	mūsiḳī perdelerinden bir maḳām adı.			
nüvād: (085b/17)	torun	nebīre		
nüvān: (294a/13)	nevān			

nüvānezde: (367a/31)	bkz. nüvāzdeh.			
nüvār: (123b/31)	örgen, urġan, ügendire, çādıruñ yuları üzerine dikdükleri yaşşı ḳolañ			
nüvāş: (179a/09)	ḳovan, çenber			
nüvāz: (154a/08)	oġşa dimek.			
nüvāzdeh: (367a/31)	on ṭoḳuz	tisʿa ʿaşer		
nüvāziş: (179a/08)	oġşayış dimek, sāza düzen virmek.			
nüvīk: (222a/08)	baġ budandısı, düdük		nevbet	
nüviş: (179a/29)	nüvişt-i ḫudā, taḳdīr-i ilāhī.			
nüyūşe: (367b/17)	ḳulaḳ urmaḳ, coşup ınçḳırı ınçḳırı aġlamaḳ		nüġūşe	
ʿabher: (115b/20)	nergis çiçegi, bostān-efrūz didükleri yapraḳ			Arapça
ʿabīr: (115b/22)	maʿrūf ve meşhūr ḫūş ḳoḫulu nesne.			Arapça
ʿābişe-leb-i cūy: (389a/31)	yund ḳuşı	ṣaʿve		Arapça
ʿāc: (056a/23)	fīl dişi ve süñügi.			Arapça
ʿacce: (349b/11)	ḳayġana		cāy-gīne	Arapça
ʿacem: (244b/09)	ʿarabdan ġayrı ne ḳadar benī ādem varise ıṭlāḳ olınur.			Arapça
ʿadlī: (389b/02)	bir nevʿ aḳçedür.			Arapça
ʿafāve: (349b/16)	ser-i dīk			Arapça
ʿāişe: (349b/11)	yund ḳuşı		zerd-ser	Arapça
ʿaḳār: (115b/25)	dıraḫtī-st ki be-dü āteş-efrūzend.			Arapça
ʿaḳīde: (349b/16)	balı veyā şekeri āteş üzerinde ḳıvāma getürürler.			Arapça
ʿaḳīḳ: (192a/14)	bir maʿrūf ṭaşdur, aʿlāsı zerd-fām olur, maʿdeni vilāyet-i yemende bir niçe dürlü olur			Arapça
ʿakke: (349b/17)	saḳsaġan didükleri ḳuş			Arapça
ʿaḳʿaḳ: (192a/14)	saḳsaġan ḳuşı		ḳajā	Arapça
ʿakʿak: (214a/15)	saġsaġan ḳuşı	ʿaḳʿaḳ		Arapça
ʿalefdān: (281b/15)	ḳuş ḳursaġı	ḥavṣala		Arapça
ʿālem: (244b/09)	māsivā-yı allāhu teʿālā mine'l-mevcūdāt.			Arapça
ʿalem: (244b/10)	sancaḳ, bir şehr adı	ʿalem	cāme	Arapça
ʿālem-ārā: (018b/22)	başra cānibinden gelür bir nevʿ gül			Arapça
ʿālem-ārāy: (389a/30)	başra cānibinden gelür bir nevʿ gül			Arapça
ʿalic: (056a/24)	ṭay		kirre-i esb	Arapça
ʿalkā: (018b/27)	ṭaġ erügi, ṭaġ arası.			Arapça
ʿalū-teberī: (389b/03)	bir nevʿ ince ve yumşaḳ ḳumāş			Arapça

ʿamārī: (389b/04)	ʿavrat maḥaffesi, at ʿarabası.			Arapça
ʿamed: (079a/11)	şuya bıraġılan şal			Arapça
ʿamūd: (079a/12)	çomaḳ ve direk ve dayaḳ.			Arapça
ʿan: (281b/15)	ʿaṣṣārlaruñ yaġ çıḳarcaḳ tengi	ʿan		Arapça
ʿanā: (018b/27)	zaḥmet, meşaḳḳat.			Arapça
ʿanber: (115b/25)	deñiz ṣıġırınuñ revşi, deñiz içinde biter bir aġacuñ żamġı		şāh-būy	Arapça
ʿande: (349b/19)	kertenkele			Arapça
ʿanem: (244b/10)	gökçe.			Arapça
ʿank: (214a/18)	öñce giden eşek.			Arapça
ʿanḳā: (018b/28)	ism-i melek, ism-i ṭayr-ı sīmurġ, ʿuḳḳāb	seyyidü'ṭ-ṭuyūr		Arapça
ʿankebūd: (079a/12)	örümcek	ʿankebūt		Arapça
ʿār: (115b/20)	ġayret	ʿayb.	düşnām	Arapça
ʿarbūn: (281b/14)	pīş-keş			Arapça
ʿarʿar: (115b/22)	andız aġacı, serv, ḫūş ḳoḫulı otlar ṣatan kimesne		serv-i cebelī, dıraḫt-ı nāz	Arapça
ʿarūbeh: (349b/13)	cumʿa güni.			Arapça
ʿarūs: (163a/28)	gelin, güyegü			Arapça
ʿarūsek: (214a/14)	gelincik dimek, başmaḳçı böcügi			Arapça
ʿarūsī: (389b/03)	dügün.			Arapça
ʿarūs-perde: (349b/13)	bir nevʿ ḳızıl gül		laʿl-gūn	Arapça
ʿaşīde: (349b/15)	ṭatlu bulamac		ḫānegī ḥalvā.	Arapça
ʿaşeḳa: (349b/14)	üzümli sarmaşıḳ.			Arapça
ʿāşıḳīem: (244b/11)	ʿāşıḳım dimek.			Arapça
ʿāşıḳvā: (018b/21)	ḳara üzümi dögüp çözer ve mey ü bādāmla pişürirler.		ḳalye-i suġdī	Arapça
ʿatābī: (389b/01)	arġacı iplik erişi, ibrīşim bir nevʿ ṭon			Arapça
ʿaṭāver: (115b/24)	cömerd	seḫī		Arapça
ʿaṭn: (281b/14)	ṭaġ etegi.			Arapça
ʿaṭse: (349b/15)	aġsırmaḳ			Arapça
ʿav: (303a/28)	ün, gürüldi		ʿav, ʿīv, ġav, ġīv, āvāz	Arapça
ʿavret: (045a/31)	aʿzādan setri vācib olan yirler, ḫātūn kişi			Arapça
ʿavsec: (056a/24)	sincan dikeni.			Arapça
ʿaybe: (349b/19)	cāme-dān.			Arapça
ʿayyār: (115b/28)	uġrı			Arapça
ʿazabe: (349b/12)	yılgun ḳozaġı			Arapça
ʿāze: (349b/10)	ḳızılca		gül-gūne	Arapça
ʿazīm: (244b/10)	ṣaban ekegi.			Arapça
ʿazrā: (018b/25)	ḳız oġlan		dūşīze	Arapça
ʿınk: (214a/21)	bezr-ḫāne diregi, öñce giden eşek	ʿank		Arapça
ʿıṭrifān: (281b/17)	ḫorūs			Arapça
ʿıyār: (115b/30)	her nesnenüñ kīle ile veyā			Arapça

	vezn ile miḳdārın alurlar ki bir ġayrı nesne anuñıla ne miḳdār idügin bileler.			
ʿıyār-gīr: (116a/01)	ṣāḥib-i ʿıyār			Arapça
ʿilic: (056a/25)	ṭay dimek	ʿalic		Arapça
ʿilk: (214a/19)	saḳız	maṣtakī		Arapça
ʿilkek: (214a/21)	bkz. ʿilk.			Arapça
ʿinān: (281b/19)	çılbır, uyanuñ elde ṭutduḳları ḳayış			Arapça
ʿişret: (045b/04)	ḫoş ve dirlik.			Arapça
ʿīv: (303a/30)	ʿav			Arapça
ʿivec: (056a/25)	puṣu yiri		kemīngāh	Arapça
oniş: (173a/07)	ḳucış eyleyiş.			
o-rā: (008b/20)	aña ve anı, anuñ dimek			
ʿūd: (079a/16)	maʿrūf būydār aġaç, barbeṭ			Arapça
ʿunvān: (281b/20)	nişān-ı mekātīb.			Arapça
oyā: (008b/22)	işinde geç ḥareket iden	kāhil		Türkçe
ozan: (255a/11)	oġuz-nāmeler iderler bir ṣınıf ṭāʿife			Türkçe
pā: (009a/29)	ayaḳ, iz	ricl, eṣer		
pā-bend: (066b/22)	ṭuşaḳ			
pā-bendān: (256b/05)	kefīl			
pābere: (313b/22)	ṭon buḳaġusı.			
pābes: (158b/07)	kendüye fāʾidesüz yirde bir nesneden ötüri ayaġı bağlanmaḳ		bī-çāre, ser-gerdān, bī-kār, şöhre-bend, pāmes	
pābūk: (195b/07)	pābūc			
pābung: (195b/08)	bkz. pābūk.			
pāce: (313b/29)	ḳoyun ve şıġır ayaġından bişer maʿrūf nesne, diz ṭonınuñ iki ṭarafından uyluġa geçenlere dimek.			
pāçāl: (225a/08)	dez-gāh, cüllāh çuḳurı ve işçiler ve sāʾir ehl-i ṣanʿatuñ mevżiʿleri.			
pāçenk: (195b/13)	köşklerde olan pencere, kiçirek derīçe			
pāçīle: (313b/31)	bir nevʿ ayaḳḳabı, çoḳ ḳar yaġduġı zamānda ṣayyādlar bir çenber gibi nesneyi iplerile ayaġa muḥkem bağlayup ṭolarlar, ḳar üzerinde yüridükde ayaḳları batmaz.			
pād: (066b/27)	defʿ-i żarar ve ıṣlāḥ-ı fesād iden nesne			
pādām: (237a/22)	muṣallā			
pādāş: (168a/20)	ʿavż ve ṣavāb			
pādāş: (255a/21)	ṣavāb ve ʿavż			
pāderū: (297b/08)	körük		pāderū, pārū	
pādiş: (375a/21)	zehrüñ mażarratın defʿ			

	ider ṭaş.			
pādrem: (237a/28)	ḫatl aġacı.			
pād-sār: (091b/15)	başı yıllü, vaḳārsuz, ḫafīf olan kimesne.			
pād-şāh: (314b/10)	big, zehrüñ mażarratun defʿ ider ṭaş.	emīr		
pād-şeh: (314b/17)	bkz. pād-şāh.			
pād-şomā: (009b/05)	pādişāh			
pād-vāl: (225a/09)	ayaḳ ḳayışı.			
pād-zehr: (091a/28)	rūḥuñ ḳuvvetini ḥıfẓ eyler, zehrlerden ṣaḳlar her dārū, bir muʿayyen ṭaşdur			
pād-zehre: (314b/10)	bkz. pād-zehr.			
pā-evrenc: (256a/29)	pāy berencen			
pāf-efzār: (092b/19)	çarıḳ ve ṭolaḳ			
pā-fercen: (256a/02)	ayaḳ mengeli			
pā-ferencen: (256a/03)	bkz. pāy-efrencen.			
pāgāh: (316a/23)	ḳademe ṭaşı ve nerdübān ayaġı.			
pāġand: (067a/31)	ḥallāclar penbeyi atduḳdan ṣoñra degirmice degirmice eylerler, kelle dirler ve muṭlaḳā atılmış penbeye daḫı dirler.		pāġanda	
pāġande: (316a/18)	küleh, ḥallāclar penbeyi atduḳdan ṣoñra degirmice iderler ve penbelenmiş nesne ve muṭlaḳā aṭılmış penbe			
pāgend: (067b/02)	yāḳūt didükleri muʿteber ṭaş			
pā-giryār: (092b/10)	bkz. pāk-dāmen.			
pāġūçe: (316a/21)	kelepek ve başmaḳçı böcügi ve zehrli ve alaca gelincik ḳurdı			
pāġur: (092b/09)	benī ādemüñ bedeninde ẓāhir olur her yumrı, ur		baġra	
pāġure: (316a/17)	ur didükleri ʿillet		pāġur	
paḫ: (061a/14)	göz çapaġı, şaṭranc		jefk-āb	
pāḫe: (314a/05)	bkz. pāḫse.			
pāhk: (196a/23)	işkence			
pāḫse: (314a/02)	dīvār ḳorı		pāḫse, pāḫe, mühre-i dīvār	
paḫş: (168b/14)	bir yirden aşaġa sürtünmek dimek.			
paḫtāḳ: (190b/12)	tolġa			
pāj-ber: (092a/25)	aġu ṭaşı.			
pāj-dār: (092a/27)	ḫarāc alıcı dimek			
pājdū: (297b/15)	bāġ heregi			
pāje: (315b/26)	çoban ve ṣıġırtmaç anuñıla itden ve sāʾir yırtıcılardan ḥayvanı ḳoruduḳları ol aġaç, sigil, ṭavar sürecek	sāʿat, süʾlūl	dāfiʿ-i zehr	

	aġaç, tiryāk			
pāj-ḫayme: (315b/21)	ʿöşr ve bāc alacaḳ yir.			
pājīje: (316a/01)	bkz. pāzīre, delice.			
pājīre: (315b/31)	sāʿat ve giceden bir pāre, sigi, yonḳa, delice dirler bir ot		tirāşe	
pājve: (315b/25)	sigil	süʾlūl, ṣūret	pājve, pāje, pājīre	
pāk: (196a/02)	aru, hep	ṭāhir, tamām		
pākābūy.: (376a/24)	zinādan pāk olan kimesne.			
pāk-dāmān: (256a/04)	aru etekli, zinādan beri olan kimesne.			
pāk-dāmen: (256a/05)	bkz. pāk-dāmān.			
pākī: (376a/25)	üştüre	mūs		
pākīn: (256a/05)	aru nesne	ṭāhir		
pākīze: (316a/24)	ar	ṭāhir		
pāḳū: (297b/24)	menāzil-i mirrīḫden bir menzil ad, bir memleket ismi			
pākū: (297b/25)	nām-ı memleket, ḳorḳusuzluḳ		bī-bākī	
pā-kūp: (029a/03)	raḳḳaş.			
pālā: (009b/29)	süzgi.			
pālād: (067b/06)	binit, yük çeken atlar, yidek	maṭiyye, cenīb, cenībe	pīş-keş, pālāde	
palād: (068b/31)	yidek atı	cenīb		
pālād-esb: (028b/28)	bkz. pālāy-esb.			
pālāheng: (196a/15)	uyanuñ çilbiri			
pālāl: (225a/26)	ḳalıñ, ġalīẓ aġaç, tīr-ḫāne		pālār	
pālālek: (196a/14)	bkz. pālārek.			
pālān: (256a/06)	semer.			
pālānī: (376a/25)	semerci, ālāt düzüci			
pāl-ā-pāl: (225a/24)	yilegen, ġāyetde aḳıcı	seyyāl		
pālār: (092b/11)	ḫānenüñ çāḳ ortasına ḳurılur aġaç.			
pālārek: (196a/13)	bkz. pelārek.			
pālār-ḫāne: (316a/26)	evüñ çāk üstüne ḳorlar üstün aġaç.			
pālās: (158b/18)	vāle didükleri ince, raḳīḳ ḥarīr, ḥırḳa, eski, devenüñ semeri örtüsi, ṣıġır pūşī.		köhne	
pālāve: (316a/24)	binit, yidek, yük ṭavarı	maṭiyye, cenīb	pālād	
pālāy: (376a/28)	binüt, yidek, süzgi	maṭiyye, cenīb, cenībet	esb-i pālānī, pālā	
pālāy-esb: (028b/27)	yidek atı, yük atı	canīb		
pālā-zen: (256a/08)	pervāz idici ḳuş			
pāldüm: (237b/08)	ḳusḳun		pārdüm	
pālek: (196a/18)	pābūc.			
pālen-dūz: (127b/07)	çuvāl-dūz			
pāleng: (196a/18)	çaruḳ			

pālgāne: (316a/27)	şol aġaçdan ve yāḫūd demirden itdükleri müşebbek derīçe			
pālheng: (196a/16)	kemend dizgini			
pālīk: (196a/19)	ün	nidā	ṣavt-ı ḳavī	
pālīz: (127b/08)	būstān, būstān ḳırıġı.	ḥadīḳa		
pālīz-gāh: (316b/12)	bostān yiri.			
pālū: (009b/30)	demregi ʿilleti	ḳūyāʾ		
pālū: (297b/27)	çıġıd, ḳabarcıḳ, temregi ʿilleti	şekl, birāş	ājaḫ	
pālūd: (067b/08)	ḳuzı derisinden kürk.			
pālūde: (316b/06)	meşhūr ḥalviyyāt, süzülmüş nesne, bir cānverüñ adı	muṣaffā		
pālūdegī: (376a/31)	bkz. pālāy, süzgi	ebū sāyiʿ, ebū'l-ʿalā	pālā	
pālūne: (316b/10)	ġıdāsı hevā olan bir ḳuş, süzek.		mūrġ-ı bād-ḫor	
pālūş: (168b/08)	kāfūr-ı maġşūş			
pālūye: (316b/11)	ḳarlaġuç ḳuşı		pālvāye, pārsīḫ	
pālvād: (067b/09)	ebābil ḳuşı.			
pālvāne: (316a/31)	bābīl ḳuşı, serçe, yarasa ḳuşı			
pālvāye: (316b/05)	ḳırlaġuç, ḳurlaġan ve demregi ʿilleti	ġavvāz, ḫuṭṭāf	pālvā	
pālvāze: (316a/30)	ṣalıncaḳ		bād-peç	
pāl-yāl: (225a/27)	müdām dimek.			
pāmāl: (225a/27)	ayaġıla başılmış dimek.		pāy-māl, ḫˇār	
pā-merd: (067b/13)	naṣīb, istemege ḳādir olmayan içün isteyiviren ve dilemege ḳādir olmayan içün dileyiviren kimesne.			
pāmus: (158b/20)	kendüye fāʾidesüz bir yaramaz yirde bir ṭarīḳile pā-beste olup bī-çāre ve ser-gerdān ve nā-ḫoş olup sefer idemeyen kimesne.			
pā-muzd: (067b/14)	ayaḳ kirāsı	cuʿl		
pān-fezār: (092b/13)	ayaḳ ṭolaġı			
pānīd: (067b/15)	şeker		penīr	
pānṣad: (067b/15)	beş yüz	ḫamse-miʾe		
pāpūş: (168a/20)	pāpūc			
pār: (092a/13)	bıldır, giçen yıl dimek, ḳapu öñi		ʿāmm-ı evvel	
pārd: (067a/17)	ṣaḳırġa, kene.			
pārdū: (297b/11)	baġ ṣıruġı.			
pārdüm: (237a/31)	ḳusḳun		peldem, sīne-bend	
pāre: (315b/12)	rişvet, yama, kesik, bir cümleden ayrılmış			
pārenc: (051a/27)	turunc		nārenc, pāreng	
pārend: (067a/17)	bkz. pārd, çalıcı			

pāreng: (195b/21)	turunc		nāreng	
pāre-pār: (092a/21)	pāre pāre dimek.			
parḫ: (061a/19)	bkz. barḫ, geçmez nesne, artuḳ	zāʾil	nāsere	
pārī: (376a/20)	ḥāṣıl			
pārīn: (255b/18)	bıldırgı, giçen yılġı.			
pārīne: (315b/20)	bıldırḳı.			
pārīz: (127a/16)	güz güni		rūz-ı ḫarīf	
pārs: (158b/08)	diyār-ı ʿacemde bir vilāyetüñ adı, fārsuñ muʿarrebi			
pārsā: (009b/09)	zāhid ve pāk-dāmen, tezkiyelenmiş şāhid, iş eri, ivecek iş		maṣlaḥat-güẕār	
pār-sāl: (225a/10)	bıldır, giçen yıl			
pār-sāle: (315a/10)	bıldırġı.			
pārsī: (376a/02)	pārsa mensūb dimek.			
pārū: (297b/14)	görük			
pārūb: (028b/26)	kürek			
pārūd: (067a/19)	bāġ heriki.			
pārūle: (315a/27)	iş bicermez, leffāf kimesne, pırlaġuç, yonḳa		lāġ-bāz, ṭirāşe	
pārzed: (067a/18)	ḳaṣenī, ḳınna			
pās: (158b/12)	ḥıfẓ-i nigāh dāşten, nevbet beklemek, nevbet degişmek, dün yarısı, giceden biraz, ḳorḳu		bīm, ters	
pāsām: (237b/04)	iç yaġı		pīh	
pāsāme: (316a/02)	iç yaġı		pāsāme, pāşāme	
pāsbān: (255b/26)	bekçi ve nöbetçi.			
pās-dār: (092b/08)	bekçi		pās-bān	
pā-sebük: (195b/25)	ḫafīf ayaḳlu kimesne, yüriyen ve yügrük dimek, pūtā oḳı.			
pāsgūne: (316a/06)	ters, ʿaks ve bāzgūne			
pāsī: (376a/23)	biraz dimek, bir nevbet			
pāsīḫ: (061a/13)	bkz. bāsīḫ.		pālvāye, pālūye	
pāsnān: (255b/27)	eski	ḳadīm	güdeştegān	
pāstār: (092b/03)	zāʾid, vāḳiʿ olan ʿibāret	ḥaşv		
pāsterek: (195b/26)	alaca ṣıġırcuḳ			
pāsuḫ: (061a/09)	cevāb			
pāsvān: (255b/31)	pāsbān dimek.			
pāş: (168b/05)	ṣaç dimek			
pāşā: (009b/11)	vezir-i destūr ve ṣāḥib, atmaca ḳuşı			
pāşām: (237b/05)	bkz. pāsām.			
pāşāme: (316a/06)	iç yaġı, bürüncek, derincek		pāsāme	
pāşāne: (316a/08)	iç yaġı, ḳoz yaġı, saçılmış ve seçilmiş nesne.			

pāşe: (316a/12)	atmaca		bāşaḳ	
pāşeng: (195b/29)	üzüm ṣalḳımı, toḫumluḳ için ḳonulan ḫıyār, kiçirek derīçe		pā-çeng	
pāşeş: (168b/07)	ṣaçış dimek			
pāşgūne: (316a/09)	ters, oġlan ṭoġarken ayaḳları öñürdi gelmek.			
pāşīde: (316a/13)	ay üzüm salḳımı, ḳarpuz, saçılmış		karaġavāşe	
paşīḫ: (061a/22)	herek, cüllāhlaruñ ṣu sepecek āletleri	şiyār, herīşe		
pāşīn: (256a/01)	taḫta ve aġaç uçları			
pāşīne: (316a/15)	ökçe		pāşine	
pāşkūk: (195b/28)	iş becerici		maṣlaḥat-güẕār	
pāşna: (225b/19)	ġażab, ẓıfr ve ḫastalıḳdan ḳalup eyü olmaḳ			
pāşne: (316a/10)	ökçe, ḳapu ḳullābı.	ʿaḳab		
pāşne-der: (092b/09)	ḳapu ökçesi.			
pā-şütürg: (195b/27)	bkz. pāsterek, ḳırlaġuç	ḫuṭṭāf		
pātābe: (313b/25)	ṭolaḳ		pātū	
pā-taḫte: (313b/26)	ayaḳ ṭolaġı		pāy-efşār, bāzār	
pātāve: (313b/26)	bkz. pātābe.			
pātīd: (066b/23)	ḥalvācı ḳazanı.			
pātile: (313b/27)	ḥalvācı ḳazġanı ve tencere.		pātile, pātīle	
pātīle: (313b/28)	tengere, tencere, ḥalvācı ḳazanı			
pātingān: (255a/18)	bādincān.			
pātūn: (255a/18)	nişānlu ṭoġan			
pātūne: (313b/29)	nişānlı ṭoġan		pātūn	
pā-tüvā: (009a/31)	ṭolaḳ, çaġşır			
pāvers: (158b/24)	ḳuma.			
pāvzāme: (316b/14)	bkz. pāvzāre.	muʿallā.		
pāv-zār: (092b/18)	çaruḳ, ṭolaḳ	muʿallā	pā-zār	
pāvzāre: (316b/13)	cüllāhlar başamaġı.			
pāy: (376b/03)	iz, girü, yuḳaru, aḳındu, ġanīliḳ	ẓırra, eşer	bahāne	
pāy-āb: (028b/29)	deriñ ḥavż dibi, ṭāḳat, ḥavż, ṣoñra, deriñ olmayan ḥavż, güç	baʿd, ḳuvvet		
payāb: (029a/13)	bkz. pāyāb.			
pāyān: (256a/30)	ṣoñ.	āḫir		
pāyānī: (378a/24)	nihāyetsizliḳ.			
pāy-bāf: (186b/26)	cülha	nessāc		
pāy-bāz: (127b/12)	ayaḳ oynayıcı dimek			
pāy-bend: (067b/17)	ayaḳ bağı, at ayaġına bağlamaḳ içün urduḳları nesne.			
pāy-berencen: (256a/30)	ayaḳ mengeli.			
pāy-best: (037b/06)	bkz. pāy-pāst, binā temeli,		esās	

	ayaġı baġlu dimek			
pāyçe: (316b/21)	ṭon buḳaġusı		pāçe	
pāy-dāme: (316b/22)	ayaḳ duzaġı.			
pāy-dān: (256a/31)	ayaḳlıḳ.			
pāy-dār: (092b/22)	ayaḳ ṭutıcı dimek	s̱ābit, muḥkem		
pāye: (316b/28)	başamaḳ ve nerdübān ayaġı, aġaç özdegi	menzil, mertebe	derīçe, bahādur	
pāy-ebrencen: (256a/29)	bkz. pāy-evrenc, ayaḳ bilezigi.			
pāyed: (067b/18)	güyer, ḳā'īm olmaḳ, bir yirden güymek, muḥkem ṭutmaḳ, başmaḳ, ayaġla depmek			
pāy-efrencen: (256a/30)	bkz. pāy-ebrencen.			
pāy-efsār: (092b/21)	bkz. pāy-efzār.			
pāy-efşār: (092b/22)	bkz. pāy-efzār.			
pāy-endāz: (127b/10)	pādişāhlar bir memlekete varduḳda ayaġına teşrīf içün döşedükleri ḳumāş, ehl-i żanā'atuñ fereşe ḳābil olan metā'ı, pādişāh ayaġına çekilen pīşkeş			
pāyende: (316b/27)	dā'im		hemīşe	
pāy-evrencen: (256a/31)	bkz. pāy-berencen.			
pāy-gāh: (316b/25)	ev öñi, nerdübān ayaġı, bir yirde küymek, muḥkem ṭutmaḳ ve başmaḳ, ayaġıla depmek, ḳā'īm olmaḳ	menzil, mertebe, ıṣṭabl	ḳadem-gāh, aḫūr	
pāy-ḫ̆ast: (037b/07)	ayaġıla depilmiş, ayaġıla taḥmīn olınmış, ḳara çāv		pā-ḫ̆ast, ḫurre-çūp	
pāyīn: (256b/03)	ayaḳ ucı	taḫt		
pāyist: (037b/09)	gerek ve geregince dimek			
pāyīz: (127b/15)	bkz. pāyz.			
pāy-kūb: (029a/03)	bkz. pā-kūb.			
pāy-māçān: (256b/01)	'acemde mektebde olan eṭfāl sabaḳı başın unutsa bilmese anı yollamaḳ içün paça aldururlar, ol paçaya pāy-māçān dirler			
pāy-māl: (225a/28)	bkz. pā-māl.			
pāy-merd: (067b/25)	naṣīb, bir kimse içün nesne dilemek, aḳce cerr idivirmek		pāmerd	
pāy-muzd: (067b/26)	kirā, ayaḳ deri		pā-muzd	
pāy-pāst: (037b/06)	ḳara çav.			
pāy-tābe: (316b/20)	ṭolaḳ			
pāy-tāve: (316b/20)	bkz. pātābe.			
pāyterk: (195b/07)	oġlan ṭamaġın ḳaldırmaġa dirler.			
pāy-vend: (067b/27)	bkz. pāy-bend.			
pāyz: (127b/14)	güz güni		rūz-ı ḫarīf, vaḳt-i ḫarīf	

pāy-zār: (092b/23)	çaruḳ, ṭolaḳ		pāy-efşār, pā-zār, pā-nevā	
pāyze: (316b/22)	müsellimlik ʿalāmeti olan nişān-ı pādişāh			
pāyze: (316b/24)	tummān paçası			
pāyze: (316b/30)	müsellimlik berātī			
pāy-zehr: (092b/25)	aġu defʿ idecek pād-zehr			
pāy-zen: (256a/31)	pūzevenk			
pāz: (155a/23)	meşhūr derbāc ve ʿöşr ve müteġallib vażʿ itdügi nesne.			
pāzām: (237b/03)	ṣalıncaḳ		bāz-pīc	
pā-zār: (092a/24)	çarıḳ, tolaḳ, mertek		pāv-zār	
pā-zehr: (092a/29)	aġu defʿ idici		pād-zehr	
pāzen: (255b/25)	gidi	deyyūṣ		
pāzend: (067a/25)	ḥażret-i ibrāhīm ʿaleyhi's-selāma nāzil olan on ṣuḥufuñ āhirincisi, ibrāhīm peyġambere ʿaleyhi's-selām nāzil olan ṣuḥufuñ tefsīri ṣāḥibinüñ ismi			
pazġ: (182b/31)	yere dikilen baġ degegi, ṣu bendi, üzüm aşması, seme			
pāzijde: (315b/30)	yarasa	ḫuffāş	çer-hevāz	
pāzīre: (315b/31)	zendūst dimek			
pāziştān: (255b/23)	ḫarāc ve ʿöşr alıcı.	ʿaṣṣār		
pāz-pīc: (051a/27)	ṣalıncaḳ		bāzām, bād-pīç	
pāzū: (297b/18)	pazı, çükündür			
pāzūm: (237b/04)	yinesi dimek.			
peblüs: (158b/24)	üzerine kesegen işedügi ḳuru ekmek, şiş, göz aġrısıçün yidükleri ḳoyun yaġı.			
peç: (051a/31)	oġlancuḳ ve her ḥayvānuñ yaḳınında ṭoġmış yavrısı, beçe			
peçem: (238a/01)	düzen			
peçiç: (051b/02)	fısıldı, örtülü söz, çobanlar keçi oġşarlar çeki çeki dirler ol ṣavt			
peçīç: (051b/04)	bkz. peçiç.			
peçkem: (237b/30)	türkden bir cins ṭāʾifenüñ adı, yay evi, ḳış evi	ṣuffe		
ped: (067b/30)	aḳça ḳavaḳ.			
pede: (317a/28)	bkz. bede, çaḳmaḳ çaḳup od yaḳduḳları ḳav.			
peder: (093a/13)	ata	vālid		
pederānī: (376b/06)	atası var dimek			
pederī: (376b/06)	ataluḳ.			
peder-zen: (256b/23)	ḳayınata			
ped-rām: (238a/04)	ḫurrem ve ārāste ve dil-güşā maḳām			

pedrīş: (168b/28)	ḳabūl idiş dimek.			
pehīn: (259b/19)	inlü	ʿarīż	pehnā	
pehlev: (259a/18)	biş şehrden ʿibāret			
pehlev: (298a/29)	īrān şehrinüñ adı			
pehlevān: (259a/05)	ḳuvvetlü, fürsden bir ṣınıfuñ adı		dilīr, sipeh-sālār	
pehlevī: (377a/12)	pehleve mensūb dimek.			
pehlū: (298a/29)	yan, eyegü siñügi	ceneb, żılaʿ		
pehlūdār: (095a/24)	eyegülü			
pehlūver: (095a/24)	bkz. pehlūdār.			
pehn: (259b/07)	in	ʿarż		
pehnā: (010b/04)	inlü, yaṣṣı, ʿarża çekilen nesne	ʿarīż		
pehnāne: (320a/20)	meymūn			
pehnāver: (095a/25)	inlü, yaṣṣı	ʿarīż		
pehn-deşt: (038a/25)	giñ	vāsiʿ, ṣaḥrā.		
pehne: (320a/23)	oġlancuḳlar anuñıla ḳoz oynarlar kefçe gibi bir nesne	ṭabḳāb		
pej: (155a/29)	yürek aġrusıçün yidükleri egir didükleri dārū, ḳıraġu egir, ḳıraġu		ḍarb-ı peleng	
pejāj: (155b/04)	ḳış.			
pejāmend: (068b/04)	kāzirler toḳmaġı, ḳapu ṭırḳūzı, mandal			
pej-āsmān: (258a/15)	yüce felek, felegüñ üsti ve ardı		pes-āsmān	
pejāven: (258a/16)	kāriz toḳmaġı, ḳapu ṭırḳazı		pej-āmend	
pejāvend: (068b/05)	bkz. pejāven.			
pejde: (318a/30)	ḫaber işitmek.			
peje: (318b/01)	silāḥ, ortaḳ, odun aġacı, aḳça ḳavaḳ.	şerīk		
pejem: (238a/19)	ḳaraġu, ṭuman.			
pejend: (068b/10)	solmış, sürgi, ḳanbil çiçeginüñ yimişi, it ḫıyārı ve eşek ḫıyārı, ḳınnāʾü'l-ḥımār, ḳızıl boya aġacı, kiçirek		ġamgīn, pejmürde, ḳınnāʾ-i berrī	
pejengār: (094b/09)	demürci	debbāġ, ḥaddād		
pejenger: (094b/11)	debbāġ, bkz. pejengār			
pejfend: (068b/06)	önegi, muḥāl söz	lecūc		
pejġa: (318a/31)	dikeki yirden anuñıla ḳaldurduḳları ḫerek.			
pejġāb: (029a/08)	ṣu bendi, arıḳ			
pejġarde: (318a/31)	oḳlaġu, bir diken			
pejġūl: (225b/13)	yār, dögülmüş buġdaydan bişen aş.			
pejhān: (258a/23)	günü	ġuṣṣa	reşk	
pejīje: (318b/05)	un	daḳīḳ, ṭaḥīn	pejīje, perīşe	
pejīr: (094b/13)	yüñ, ḳanat	cenāḥ	rīş	

pejmān: (258a/17)	ġuṣṣalu ve ḥüsranlu		peşīmān	
pejmāyūn: (258a/20)	ferīdūn öküzinüñ adı, ferīdūn pehlivānınuñ laḳabı, naḳşlu ḥarīr.			
pejmürde: (318b/01)	ṣolmış.			
pejūnd: (068b/20)	günāhlu dimek			
pejvek: (196b/30)	bkz. bejvāk.			
pejvend: (068b/19)	darıḳuşı, serçe, ṭaraḳır		darcān, pejāvend	
pejvende: (318b/01)	püzevenk.			
pejvīn: (258a/23)	çirkīn	necis	murdār	
pejvīr: (094b/11)	necs		murdār, çirk, çirkīn	
pek ü lek: (197a/27)	hünersizlik.			
pek: (197a/22)	ḳurbaġa, raʿnāluḳ, teʾerrüf idüp bir kişinüñ eṭrāfını ṭolanmaġa daḫı dirler, bī-hüner kimesne, ālet-ḫāne, yelüp yopurmaḳ	ġūk, metāʿü'l-beyt	çaġz	
pekān: (258b/07)	yelüp yopurmaḳ, pek yelmek			
pel: (225b/19)	ökçe			
pelāde: (319a/11)	şākirdāne, yidek.			
pelālek: (197a/31)	yidek üzerinde olan pūlād ḳılıç, yaṣṣı demren			
pelāne: (319a/10)	yaramaz iş.			
pelārek: (197a/29)	keskin ḳılıçlar itdükleri demir, cevher-dār ḳılıç, hindī ḳılıç			
pelās: (159b/31)	eskirek, fuḳarā libāsı, keşīşler ḳaftānı			
pelātegīn: (258b/08)	çomaḳ, bozdoġan.			
pelāt-gīnī: (376b/31)	bozdoġan		gürz-i debbūs	
peleng: (197a/20)	ḳaplan	nemr		
pelengīne.: (319a/13)	keyūmerş şāh anı ḳaftān yirine giyerdi.			
peleng-mişk: (197a/21)	kedi otınuñ bir nevʿi, ḳaplan gibi alacalu gül	mencūşe	baḳla-i ḫorāsānī, baḳla-i dehān, sünbül-i rūmī	
peleng-reng: (197a/20)	peleng renglü, çapar at.			
pele-rīş: (169a/24)	ḳaba ṣaḳal			
pelesk: (197a/15)	kebāb çevirecek demür şiş	senc, sūġlī	bāb-zen	
peleşt: (038a/14)	çepel	necs	murdār	
pelgūş: (169a/23)	pīl-gūş, ḳalpaḳ yapraġı	bü'l-ferḫac		
pelheng: (197a/25)	çelīr pālheng			
pelīd: (069a/01)	murdār, gönli gözi kör	necs, ḫabīs	kūr-dil	
pelīle: (319a/26)	ʿayyār, ḫoş söz			
pelīte: (319a/23)	fitīl, yavrı beçe, sāzuñ yoġun ḳılu			
pelk: (197a/18)	göz ḳapaġı, ṣarb	caġn, müşkil		
pelken: (258b/10)	mancınıḳ didükleri.			
pelle: (319a/15)	göz ḳapaġı, eñse, ṭaban		keffe-i terāzū,	

	altı.		kej-pāy	
pelle: (319a/21)	eñse, nerdübān ayaġı		pelle, pīle, pīh, pile	
pelme: (319a/13)	bkz. belme, nerdübān ayaġı.			
pelmürde: (319a/12)	sülpek, şolmış nesne.			
pelūġ: (183a/13)	şaġmaḳ.			
pelūn: (258b/12)	destārçe.			
pelūs: (160a/02)	ʿayyār, ḫoş söz, keleci, dilkicüklik			
pelvāje: (319a/15)	şīşe.			
penāġ: (183a/02)	iplik ucı, iplik teli, ibrişim teli			
penā-gāh: (319a/27)	ṣıyınacaḳ	melce	penāh-gāh	
penāgām: (238b/03)	ṣaḳıncaḳ yir		penāgāh	
penāh: (319a/28)	pādişāh-ı ʿālem-penāh		penā-gāh	
penāh-gāh: (319a/30)	bkz. penā-gāh.			
penām: (238b/03)	ibrişīm teli, ḳalʿa		taḳdīr-i çeşm	
penāve: (319a/27)	tevekkül			
penāver: (095a/01)	çıban	dümel		
penbe: (319a/30)	pamuḳ	ḳuṭn		
penbe-dāne: (319a/31)	çigid, panbuḳ çekirdegi.			
penbe-kon: (258b/16)	bkz. penbe-zen.			
penbe-zār: (095a/01)	panbuḳluḳ dimek			
penbe-zen: (258b/15)	ḫallāc.			
penc: (052a/08)	beş	ḫams		
pencāh: (319a/31)	elli	ḫamsīn		
pencāl: (225b/21)	sergīn-i murġ		tencā	
pencāl-i mürġ: (183a/04)	ḳuş boḳı		pencāl	
pencān: (258b/16)	bkz. penckān.			
pence: (319b/12)	ḳaynaḳ		keff-i āye	
penced-güşt: (038a/18)	ayıd aġacı			
penceh: (319b/13)	kāfirlerüñ ḥorūs depesi ve oyunı	ḫanzaḥ	pencāh	
pencehīr: (095a/02)	pencere.			
pencend-güşt: (038a/23)	penced-güşt			
penc-engüşt: (038a/16)	bir otdur ki ṣuya ḳoyıcaḳ pençe gibi parmaḳları açılur ve ṣudan çıḳıcaḳ girü yumılur, ayıd aġacı			
penc-engüşt: (038a/23)	yaba			
pencenīn: (258b/17)	bkz. pend-āhenīn.			
pencere: (319b/02)	evden ṭaşra yol üzre açılan manẓara		pençere, derīçe	
penceşt: (038a/21)	dibinden ḳopmış aġaç			
penc-i pehlū: (298a/27)	beş bucaḳlı.			
pencīd-güşt: (038a/24)	bkz. penced-güşt.			
penciş: (169a/25)	bkz. vezriş.			

penckān: (258b/16)	biş biş			
penc-pāye: (319a/31)	penc didükleri ot, maşlıḳ, ḥayranlıḳ	eşrār		
penc-pāyek: (197a/26)	yengeç	sereṭān		
penc-şenbe: (319b/11)	hefte günlerinden maʿrūf gün	ḫamīs		
pencū-güşt: (038a/23)	bkz. penced-güşt.			
penc-yek: (197a/26)	beşde bir	ḫums		
pençmīn: (258b/16)	beşinci.			
pend: (069a/09)	ögüt, çaylaḳ didükleri meşhūr ḳuş	naṣīḥat		
pend-āhenīn: (258b/17)	buḳaġu.			
pendār: (095a/02)	ögüt ṭutucı.			
pender: (095a/03)	uġraḳ yir.			
pendevā: (010a/31)	ḳıcı didükleri yapraḳ			
pendū: (298a/28)	şu kerdemesi.		murdār	
peneh: (319b/30)	bkz. penāh.			
penend: (069a/12)	belürsüz, şaġış, gūr, ümmīd ṭutmaḳ		ʿaded-i mechūl	
pengān: (258b/20)	büyük ṭas, küçük ṭas, sāʿat şişesi, legen			
pengen: (258b/23)	buġday ve arpa ve sāʾir ḥubūbāt evsecek büyük ṭabaḳ	ġarbīle	peyken	
penġūr: (095a/03)	yırtıcı ḳuşlarda burun	minḳār		
penġūz: (128a/27)	yırtıcılar ḳaynaġı, ḳuşlar burnı		betġūz, betfūz	
penhān: (258b/24)	gizlü.			
penīne: (319b/31)	bkz. penīze, şāh tere			
penīr: (095a/06)	büyük ṭas ve küçük ṭas; sāʿat şişesi; legen; ṭışt fuḳaʿı			
penīrek: (197a/30)	ebemgömeci otı	ḥabbāzī		
penīr-māye: (319b/31)	peñīr mayası			
penīze: (319b/31)	şāh tere.			
penḳūr: (095a/05)	ḳuşlar başıyla, ḳand ve süd ile bişürdikleri bir aş			
penūte: (317a/01)	aḳça ḳavaḳ			
penūz: (128a/29)	hergiz			
penyūn: (259a/01)	bkz. revende.			
pepnū: (298a/01)	ekşi ayran.		pepnū, penūkeş	
per: (093b/27)	ṭaġ başı, üsküfüñ ve tācuñ yuḳaru ḳıvrılan yiri, ḳanat, yük, yelek, barmaġ ile olınan ḥesāb	ẕirve	ber-i kūh	
perācīl: (225a/31)	kirfes.			
perākende: (317b/01)	ṭaġuḳ.		perīşān	
perākī: (376b/07)	bir nevʿ taḳye			
perān-gīḫt: (037b/20)	ḥavāle eyledi			
perās: (159a/04)	bkz. perdāḫten			

perāzvān: (256b/27)	ḳın götlügi.			
perāz-vāne: (317b/01)	ḳın götlügi.			
perberem-perīr: (094b/07)	bkz. per-ber-perīr.			
per-ber-perīr: (094b/05)	öteki gün degil daḫı öteki gün.			
perçe: (317b/05)	ṣıçra ve segird dimek			
perçem: (238a/10)	depede olan ṣaç, atuñ perçemi; uġ; ṣaban	ʿarf, sebīb		
perçīn: (257a/04)	egseri ve yāḫūd mīḫ ucına ḳamamaḳ; çalıdan ḥavlı; dīvār kenārı; ḳalı			
perdā: (010a/14)	yarın, yarın degil berisi gün		ferdā	
perdaḫt: (037b/21)	tamām olmış		perdāḫt	
perdaḫte: (317b/06)	tamām		perdāḫte	
perde: (317b/19)	tutuḳ, iki şey ortasında birbirinüñ görmesine māniʿ ve ḫāʾil olan nesne, sāz ve naġme ve āvāz perdesi.	ḥicāb, niḳāb		
perde-dār: (094a/10)	ṭutuk ṭutucı.			
perde-dil: (225a/31)	yürek ḳabı		ḥicāb-ı ẓulmānī	
perde-dir: (094a/10)	perde yırtıcı			
perdegī: (376b/11)	mestūre ʿavrat.			
perdū: (298a/19)	dām üstü, mertek.			
peregī: (376b/14)	külāh envāʿından bir nevʿ taḳye, ṣūfīler şemlesi, ḫarbendeler ḳuşaġı		külāh-ı beregī	
pere-i ser: (094b/02)	ucı sivri kemük		ferāşe	
perek: (196b/17)	bir armaġan adı			
peren: (257b/15)	ülker yılduzı, eyü	ṣüreyyā	nīk	
perenbūr: (094a/26)	pırlaġuç		bād-ber	
perençāmen: (257b/21)	ḳovan çiçeginüñ aġı			
perend: (068a/16)	pādişāh ʿalemi, ümmīd ṭutdı dimek, bir cins ibrişim ḳumāş, ḳılıç cevheri			
perend-āverd: (068a/27)	ḳılıççı			
perende: (318a/09)	uçucı dimek, ḳayıġa beñzer bir küçücük gemi			
perende-i çerāġ: (182b/27)	pervāne didükleri kelebek	ferāş		
perendū: (298a/22)	geyrek, yumşaḳ	guḍrūf	çerende	
perendūn: (257b/22)	dün degil öteki gün, öteki gice		berendūş	
perendūş: (169a/04)	aṣraġı gice, , dün degil öteki gün			
perendūşīne: (318a/09)	aṣraġı gice.			
pereng: (196b/24)	nīreng, ḥamle			
perestā: (010a/15)	ḳul, ḳaravaş		perestār	

perestār: (094a/14)	ḳul ve ḳaravaş, ṭapucı		perestār	
perestek: (196b/02)	terāzū persengī.			
perestende: (317b/25)	bkz. perestār			
perestū: (298a/21)	ḳırlaġuç ḳuşı, ḳuzıḳulaġı	ḫaṭṭāf		
perestūk: (196b/01)	ḳarlaġuc		perestük	
pereş: (169a/02)	baġırsaḳ aġrısı, anuñ üzerine dimek, iledi̇ş dimek.		bernes	
per-fend: (068a/13)	bī-ḫūde söz, deriñ çuḳur.	mekr, ḥīle	pejfend	
perfende: (317b/29)	yemiş sepedi, ḳumaş ṣanduġı, ṭon bağı, kāzirler ipi		perfende, perbende	
pergāle: (317b/31)	yama			
pergār: (094a/21)	meşhūr ālet.		insāz	
pergāre: (318a/01)	küçücük pergār ve anuñ devri.			
perġast: (037b/22)	ḫıyaruk didükleri otuñ yabānīsi		ḳınnaʾ-i berrī	
perger: (094a/24)	ṭavḳ-ı muraṣṣaʿ			
perges: (159a/14)	maʿāẕa'llāh dimek		pergest	
pergest: (037b/24)	maʿāẕa'llāh dimek, görmedim ve işitmedim dimek.			
pergeşt: (037b/26)	bkz. pergest, yir yüzinde birbirine ṭolaşıḳ biter bir ot.	serencān		
per-ḫˇor: (094a/02)	naṣīblü		ber-ḫūrdār	
perhaḫt: (037b/27)	teʾdīb itdi, ögretdi dimek		perhīḫt	
perḫāş: (168b/29)	ḳarḳaşa, ṭarlıḳ, yumruḳ cengi, kimseye güç itmek.	fitne	ceng	
perhīḫt: (037b/30)	bkz. perhiḫt			
perhīz: (128a/13)	saḳınmaḳ	ḥimye		
perhīz-kār: (094b/02)	zāhid	muttaḳī, veraʿ		
perḫū: (298a/15)	kilār, ṣādīlıḳ, taḫtadan binā olınmış ev, ev kileri, uvaġ, aş evi.			
perḫuvā: (010a/13)	kīlār, uġ, ṣabān, ṭaʿām, ṣādīlıḳ			
per-i āsyā: (010a/12)	degirmen çarḫı.			
per-i meges: (159a/15)	siñek ḳanadı			
perī: (376b/21)	cinnī, güneş			
perī-dār: (094b/04)	cinnī ile muṣaḥabet iden kimesne.			
perī-efsār: (094b/03)	uçuḳ ṭutmuş kimesne	maṣrūʿ	perī-jeft	
perī-efsāy: (376b/21)	uçuḳ ṭutan kimesne	maṣrūʿ		
perī-ḫˇān: (258a/07)	cinnī daʿvet idici	muʿazzim.		
perī-jüft: (037b/31)	uçuḳ ṭutmış kimesne	maṣrūʿ		
perīr: (094b/05)	dün degil öteki gün.			
perīre: (318a/28)	od közinde bişen ekmek, ḳızıl altun.			

perīre: (318a/28)	öteki gün.			
perīrīne: (318a/28)	öteki günki.			
perīr-sāl: (225b/13)	öteki yıl.			
perīr-sālīne: (318a/27)	öteki yıllıḳ.			
perī-sāy: (376b/22)	bkz. perī-efsāy.		jeft	
periş: (169a/04)	eşme ve depretme			
perīş: (169a/16)	iki nesne birbirinden ayırmaḳ ve ṣaçmaḳ ve perīşānlıḳ, ḳapu mīḫi		bend-keşe	
perīşān: (258a/08)	ṭaġuḳ, ġuṣṣalu.	ʿabeṣ		
perīşe: (318b/05)	bkz. pejīje.			
periştān: (257b/04)	bölük	ümmet		
perīz: (155b/03)	pul	taḫn	pejīj	
perk: (196b/15)	kettān toḫmı, bir nevʿ armaġan, çatıldı, ṣavt	heddet	perek	
perkīne: (318a/03)	müferriḥ maʿcūn.			
permā: (010a/16)	ḳaygulu		ġamnāk	
permāhe: (318a/03)	mıṣḳab			
permūze: (318a/07)	ṣalıncaḳ		bādpeç	
pernā: (010a/17)	yigit		ṣāb	
pernān: (257b/20)	ekmek alaca bacaḳ.			
perniyān: (257b/23)	ḥarīr-i çīnī, vāle	ḫilʿat	aṭlas-ı ḥarīr	
perniyān: (258a/11)	perīşān	ṣuġrā.		
perniyāne: (318a/11)	küliçe ve aḳ ekmek.			
perpehen: (257a/02)	toḫmugān, perperem, semiz otı	baḳlatü'l-ḥumḳā, ricle	perpehende	
perpere: (317b/03)	ḳızıl altun ve ḳızıl dīnār.			
perperem: (238a/09)	çil didükleri ḳuş		tīhū, ferfūr	
perre: (318a/26)	kilīd peri, her yemiş virmez aġaç		ferāşe	
perre-āsyā: (010a/20)	degirmen perri ve çarḫı			
persān: (257a/29)	anuñ gibi dimek			
perser: (094b/09)	ṭaz başlu.			
persiyāh: (317b/27)	ḳara yaġız, ḳaramtıḳ	esmer		
persiyān-dārū: (298a/20)	māṭlaḳ didükleri ot	ʿaṣāʾü'r-rāʿī		
persiyāvūşān: (257b/01)	baldırıḳara didükleri ot	şiʿrü'l-ḫınāzīr, şiʿrü'l-fūl, şiʿrü'l-ciyāl, ü şiʿrü'l-ḥayy, beretü'l-bīz, beretü'-l-ḳaṣade		
per-şehī: (376b/14)	ḳanat yüki.			
perşek: (196b/03)	ṭapḳur			
perşen: (257b/04)	ṣarmaşıḳ.			
per-tāb: (029a/07)	uzaġa atmaḳ, uzaġa atılan oḳ, yıldıramaḳ	ṣaʿṣaʿa		
pertāv: (298a/17)	uzaġa atılan oḳ		pertāb	

pertele: (317b/04)	dülbend börgi, bağırdak, dolaḳ		bīş-keş	
pertev: (298a/18)	aydın, ışıḳ	ṣuʿle, ṣuʿāʿ		
pertīr: (094a/02)	pertāv oḳı, oḳ beligi.			
pertīre: (317b/05)	pertāv oḳı.			
pertiyān: (257a/04)	ṣāġarī			
perū: (298a/23)	ülker	ṣüreyyā	māh-tāb, āfitāb	
perūndūn: (257b/27)	perendūn			
perūre: (318a/21)	semiz		ferbih	
perūstān: (257b/26)	ümmet.			
perūşān: (257b/27)	bkz. perūstān.			
perūşnān: (257b/27)	bkz. perūstān.			
pervā: (010a/17)	ṭāḳat, ferāġat, ve , ü heves ve āgāh ü naṣīb ve		āsān	
pervāḳ: (190b/15)	çiriş otı	ḫaşī		
pervāk: (196b/25)	bekçi			
pervān: (257b/26)	temāşā, günāh, vücūd			
pervānde: (318a/13)	ṭon bağı.			
pervāne: (317b/01)	bir şehr adı			
pervāne: (318a/13)	kelebek, teẕkere, ḳāḍīler virdügi temessük, vāsıṭa olan, çeri ḳulavuzı, ḫaberci, yumuş oġlanı	ferāş		
pervāng: (196b/25)	ḳaraḳulaḳ, ḳulavuz			
pervār: (094a/29)	besleme, bisü, ḳolay, kāzür ve ṭoḳmaġı	meyl, seḫā.		
pervārī: (376b/17)	besilü ve semiz		perverde	
pervās: (159a/18)	bir nesne iri midür yumşaḳ mıdur bilmek içün el yoḳamaḳ, düz olmaġıçün bir nesneyi bir nesneye sürtmek, ʿarūs öñinde yanan āteş, seyrāne gidenlerüñ ardınca iledilen ṭaʿām	lems		
pervāş: (169a/09)	bir nesneye iri midür yāḫūd yumşaḳ mıdur bilmek içün el yoḳlamaḳ, ġāfil, servün ucayan başı	lems		
pervāy: (376b/19)	ḳolay		āsān	
pervāz: (127b/30)	açuḳ, ḳanat açılmaḳ, ḳuş havāda uçarken çegzinüp çarḫ urmaḳ, ḳarārgāh, mertek, ḳaftān ve örtü ve döşek eṭrāfına dikilen nesneler			
pervāze: (318a/11)	ol ṭaʿāmdur seyrāne gidenler ardınca bişürüp iletürler, eyyām-ı şādīde yaḳduḳları ol āteş-bāz işi			
pervej: (155a/28)	medfūn			
pervend: (068b/01)	püzevenk		şāverd, pejvende	
pervende: (318a/22)	ḳumāş şanduḳı, yemiş		perde-perfende	

	sepedi, ṭon bağı, kāzirler ipi			
perverde: (318a/20)	beslenmiş		perverde, pervāy, perverī, pervere	
perverdigār: (094b/01)	besleyici, ḥaḳ subḥānehu ve teʿālānuñ isimlerindendür.			
pervereş: (169a/14)	besleyiş			
perverī: (376b/18)	bkz. pervārī.			
perverīş: (169a/15)	gül-be-şeker			
perveş: (169a/15)	ümīd			
pervez: (128a/04)	bkz. pervāz, örtünüñ ve döşegüñ ve pencere ve ḳapunuñ çepçevresine dikdükleri ve itdükleri nesne, örtünecek nesne, gönlek		pīrāhen, pīrāhen, silsile-i nejād	
pervīden: (257b/28)	flori.			
pervīn: (257b/28)	ülker		peren	
pervīz: (128a/10)	muẓaffer, ḫusrev bin hürmüz bin enūşirevānuñ adı, tevin düzici, ḳulavız, elek	munḫal		
pervīzen: (257b/29)	elek, ibrīşīm elek, ılġıdır, ḳılavuz	münḫal		
peryān: (258a/07)	bkz. perniyān.			
peryūn: (258a/12)	demregi ʿilleti, ḳurlaġan ʿilleti	devḥa		
per-yūt: (038a/01)	ḳurlaġan ʿilleti, demregi ʿilleti, pergār dāʾiresi	dūḥase, ḳūbāʾ	pālū	
perze: (317b/21)	çift öküzi, şerīf mekān, çuḳa, ḳaṭīfe, saçaḳ	heẕb	cāme	
perzger: (094a/11)	ekinci	ḥāriṣ		
pes: (159a/23)	şoñ, ard, eñse, yeter, niçe dimek.	verā		
pesādest: (038a/03)	viresi	nesīh		
pes-āheng: (196b/31)	pīş-keş demiri, ökçe çekecek demir ālet, çivi, çeri öñi, dündar eri, leşker öñi			
pesārde: (318b/06)	şuvarılmış yir.			
pesdīver: (094b/17)	şanʿat bilmez	ʿacemī		
pesend: (068b/23)	ḳāniʿ		ḫoşnūd	
pesende: (318b/10)	begenilmiş	ḳāni	ḫoşnūd, pesend	
pesender: (094b/20)	ata bir ḳardaş, atalıḳ, oġulluḳ			
pesendere: (318b/12)	ḥarāmzāde.			
peset: (038a/07)	ʿayb			
pes-ḫˇor: (094b/15)	yem şoñı		pes-ḫˇord, peş-ḫˇor	
pesīc: (051b/29)	bol, çoḳ	keşīr		
pesīn: (258a/27)	girüdegi ve ikindi vaḳti.			
pes-kūhe: (318b/09)	eyerüñ ard ḳaşı.			

pesḳülle: (318b/09)	ḳapu mandalı.			
pesmān: (258a/27)	öç			
pes-pāy: (376b/22)	baġdalamaḳ			
pes-rū: (298a/27)	ardca gidici ve oyundı.			
pest: (038a/07)	alçaḳ	vaṭā		
pestār: (094b/14)	bkz. perestār.			
pes-ter: (094b/15)	girürek dimek			
pesterek: (197a/03)	alçaġraḳ ve girürek, kāġıd mührelerken altına ḳoduḳları kīrlik.			
pestīc: (052a/27)	bādiyelerde biter bir aġac.			
pestū: (298a/26)	küpecik	ḫamīre		
peşcīr: (094b/25)	andan nefīs yaylar düzerler bir aġaç.		bişencīr	
peşem: (238a/26)	yüñ	ṣūf		
peşen: (258a/29)	bir dilāver pehlivānuñ adı			
peşenc: (051b/26)	herk, cüllāhlaruñ şu sepecek āletleri	naṭs, herişe	şiyār, āvgīr, peşence	
peşeng: (197a/16)	efrāsiyāb bin peşengüñ oġlı adı, ḳazma, küleng, burġu, bennālar dīvarlar deldükleri ucı sivri uzun demirüñ adı	ḥarāmī		
peşīmān: (258b/06)	nādim			
peşīn: (258b/06)	pul		peşīz	
peşīz: (128a/15)	pul.			
peşīze: (318b/26)	Balıġuñ ve ejdehā ve tosbaġanuñ pulları; üzüm ṣalḳımı			
peşk: (197a/07)	çi, ḳıraġu, ḳıvırcıḳ saç, ılḳı, ḳıġ, büyük yılan dişi, büyük diş	nedā, celīd, ḳurʿa	şebnem	
peşkenc: (051b/23)	bilek	sāʿid	dest	
peşkez: (128a/15)	azu dişi			
peşkūk: (197a/14)	ḥarīṣ, işde ḳavī ve cüst olan, belā çekici	ḥamūl		
peşkūl: (225b/14)	işe ve güce ḳavī ve ḥarīṣ, bār-keş ve renc-keş olan kimesne, ḫalat çapudı, ḫalat çapudı, yük çekici			
peşkūn: (258a/28)	merd, ḫalat çapudı	ḳavī, ḥarīṣ	çest, renc-keş.	
peşmāgend: (068b/27)	tegelti, eyrim, eyerüñ kendüye muttaṣıl tegeltisi, kürtün.			
peşmīne: (318b/16)	yüñden olan nesne, bir nevʿ ḥalvādur.			
peşşe: (318b/19)	sivri siñek, üyez	beʿūz, baḳḳa	sāz-ḥāle, nāmūs, meges	
peşşe-ḫāne: (318b/26)	cibinlik			
peşte: (318b/13)	yüksek ve bayırlu yir	sāyir	beşte	
peşte-bāġ: (183a/13)	çemen			
peşter: (094b/23)	ḥażret-i mīkāʾīl ʿaleyhi’s-selām.			

peşterem: (238a/23)	ḳabarcıḳ renci, ḳurdāşenī didükleri ʿillet	şereh		
peşūten: (258b/05)	bed-ḫū			
peterg: (196a/25)	baḳḳāllar ṭablası			
petīle: (317a/01)	fitīle		pelīte	
petk: (196a/25)	çeküç, pehlūya çekmek, örs			
petkūb: (029a/03)	cevz-i rūmī içiyle ve ṣarımsaḳ ve yoġurt ile iderler bir nevʿ rīçāl			
petkūr: (093a/08)	ḳoz içiyle ayrandan olur bir nevʿ rīçāl			
petḳūz: (127b/16)	ḳuş ve diger ḥayvānların burnı			
petūk: (196a/26)	baḳḳallar ṭablası			
petyāl: (225a/30)	ṭavarlaruñ emrāżına tīmār iden kimesne.			
pey: (377b/17)	siñir, iz, ökçe	ʿaṣab, eṣer, ʿaḳıb	bahāne	
peyām: (238b/21)	bir kimesneden āḫire naḳl olınur şol ḫaber.			
peyām-ber: (095a/29)	ḫaberci		peyġām-ber	
peyāmīġ: (183a/08)	ṣıçanaḳ eti, balıḳ eti, yumrıca et.			
pey-ā-pey: (377b/19)	biri biri ardınca ve ulaşdurı dimekdür.			
peydā: (010b/07)	āşikāre	maẓhar		
peye: (320b/13)	göz ḳapaġı		pele	
peyem: (238b/25)	bkz. peyām.			
peyember: (095b/16)	ḫaberci		peyām-ber	
peyġa-ber: (095b/10)	bkz. peyġāmber			
peyġale: (320a/31)	bucaḳ, her nesnenüñ kūşesi, kār, soḳāḳ, biḫārī ardı.			
peyġām: (238b/25)	ḫaber.			
peyġam: (238b/25)	bkz. peyġām.			
peyġām-ber: (095b/09)	ḫaberci	nebī		
peyġamī: (377b/20)	ḫabercilik.			
pey-gār: (095b/10)	ṣavaş, çeri.	ceng		
peygāreş: (169a/31)	ṣavaşçı	ḥarbī, ḥasm, ḥaşīm		
peyġūle: (320b/01)	bkz. peyġāle.			
peygūy: (377b/20)	türkī dil, türkī ḫaṭ.			
pey-ḫˇast: (038a/28)	ayaġıla depilmiş		pāy-ḫˇast	
peyḫāl: (225b/25)	pencāl			
pey-ḫast: (038b/04)	ayaġı baġlu, ʿāciz ve giriftār olan kimesne			
peyhūd: (069a/17)	od ıssısından yanmaġa ḳarīb olup ve od ıssısından ṣararmış nesne			
peyḫūste: (320a/25)	ayaġıla başılmış nesne	ʿāciz	dermānde	
pey-i siper: (160a/03)	kemī dimek.			
peyk: (198a/03)	çoḳ ve tīz yürür ve segirdür, yorılmaz			

	kimesne, ıpar yavşanı.			
peykān: (259b/22)	oḳ demreni.			
peyḳāre: (320b/03)	bkz. peyḳāre			
peyḳavī: (377b/21)	muraṣṣaʿ dimek			
peyken: (259b/23)	gözer, ḳıl eleḳ, taḫīl evsecek nesne	ġarbīl		
peykend: (069a/15)	semerḳand şehri			
peyker: (095b/12)	ṣūret, ḳālıb			
peyle: (320b/05)	demirden peykān, göñül ibrīşimi	naṣl		
peylgūş: (169b/01)	münaḳḳaş sūsen ve bir nevʿ çiçek			
peylḳūş: (169b/05)	bkz. peylḳūş.			
peymān: (259b/24)	ʿahd, öc			
peymāne: (320b/08)	ölçek	mikyāl		
peymūde: (320b/09)	ölçülmüş dimek.	bāṭıl.	nā-ḥaḳ	
peynū: (298b/08)	māye.			
peynūş: (169a/27)	çalış, dökiliş			
pey-rev: (298b/08)	ardca gidici.			
peyşān: (259b/22)	ṭavara tīmār idici		naʿl-bend	
peyūgān: (259b/25)	gelin ve güyegi.			
peyūk: (198a/04)	yenge, gelin, ikiz oġlan	ʿarūs, tevʾem		
peyūkānī: (377b/22)	gelin alduḳları dügün.			
peyūs: (160a/05)	tevāżuʿ-ı bī-ḥadd itmek, ṣanu ṣanmaḳ, benim ḥaḳḳımda eyü mi yaramaz mı söyler diyü ḳulaḳ ṭutmaḳ			
peyūsān: (259b/25)	ümīdlenmek.			
peyūze: (320b/12)	göñlekde olur büyüklük			
peyvāre: (320b/10)	ġarīb olan kimesne.			
peyvend: (069a/15)	ulaşıḳ, ḳol, ayaḳ baġı	aḳrabā, taʿalluḳāt	bendkeşe.	
peyveste: (320b/12)	ulaşıḳ ve çatıḳ.			
peẕīr: (093a/19)	buyruḳ ḳabūl idici, ḳabūl itmek			
peẕīrāy: (376b/07)	ḳābil			
peẕīre: (317a/30)	ḳarşuluḳ.			
pezīre: (318a/30)	ekmeklik un.			
peẕireftār: (093a/17)	ḳabūl itme, ḳabul itmek, ḳabūl idici			
peẕīreftār: (093a/21)	peẕireftār			
peẕīreftkār: (093a/21)	bkz. peẕīreftār.			
pezḳā: (010a/21)	baġ degeki, şu bendi		püzg-āb	
pezmāverd: (068b/08)	ḳaḍı loḳması	nercisü'l-meʾmedet		
pī: (378a/20)	iç yaġı			
pīc: (052a/14)	dügüm ve ṭolaşıḳ, yılıḳ ve buruḳ nesne, burġu, ḥarām-zāde			

pīcāl: (226a/03)	ḳuş boḳı	pencāl		
piceşk: (198a/09)	ot yem ṣatıcı	ʿaşşāb u ṭabīb	edviyye-fürūş	
pīç pīç: (052a/18)	belā, miḥnet, işkence.	meşaḳḳat		
pīç-ā-pīç: (052a/15)	ġāyetde ṭolaşıḳlıḳdan ʿibāretdür.			
pīçe: (321a/08)	ḳamışlıḳ, şarmaşıḳ, burġı, pürçek, ʿavratlaruñ yüzi ortası			
piçīç: (052a/18)	bkz. pīç pīç.			
pīçīde: (321a/11)	şarmaşıḳ, bilezik.			
pīçīle: (321a/11)	giç yemiş viren aġaç.			
pīçiş: (169b/11)	burġuşuş ve ṭoluşuş ve ḳarcışış			
pīd: (069b/17)	iç yaġı			
pīd-geşt: (038b/10)	ḳarġa düvelegi.			
pif: (186b/28)	üfürmek		pūf, ūf	
pīġa: (321b/16)	ḳav			
pīgār: (096b/03)	ṣavaş, naḳş.		ceng	
pīgār-ger: (096b/04)	ṣavaşçı, naḳḳāş.			
pīḫ: (061a/25)	bkz. biḫ			
pīh: (322a/01)	iç yaġı	şerḥa.		
pīḫāl: (226a/04)	bkz. pīcāl.			
pīḫaste: (321a/12)	ayaġıla yaşlanmış	ʿāciz	pāy-ḫˇaste, dermānde	
pīh-kīst: (038b/14)	ḳarġa düvelegi		pīd-geşt	
pīhsūz: (128b/08)	yaġ yaḳduḳları çıraḳ			
pīhūd: (069b/30)	āteş ıssısından yanmaġa ḳarīb olup ṣararmış nesne			
pīhūz: (128b/08)	bkz. pīhsūz.			
pīh-zede: (322a/01)	dene çādır	edviye.		
pije: (320b/15)	yürek aġrısına nāfiʿ egir didükleri dārū, silāḥ-ı ceng.			
pīḳa: (321b/16)	bkz. pīġa.			
pīken: (260b/03)	ḳıl elek, büyük ġalbīr.			
pil: (225b/28)	ökçe	ʿaḳab.	pāşna	
pīl: (226a/10)	fīl, şaṭranc āletlerinüñ biri			
pilāde: (320b/21)	ʿaḳılsız.	ebū daġfal, ebu'l-ḥaccāḥ		
pīlāde: (321b/18)	şākirdāne.			
pīlāste: (321b/19)	fīl siñügi	ʿāc		
pilāv: (298b/12)	pilāv, dāne birinc.			
pīlbān: (260b/03)	fīlci.			
pile: (320b/22)	göz ḳapaġı, çıġın			
pīle: (321b/20)	göz ḳapaġı, çıġın, gügül, toḫm	aṣl		
pīle-bīnī: (378b/17)	burun ḳanadı.			
pīle-çeşm: (239a/09)	göz ḳapaġı ve göz ḳuyruġı.			

pilesk: (198a/18)	demür şiş, ḳarış			
pilest: (038b/03)	ḳarış		be-dest	
pīleste: (321b/19)	bkz. pīlāste.			
pīle-ver: (096b/04)	çerci, boncuḳ, çert āleti		ṣaydelānī	
pīl-kūş: (170a/04)	sūsen-āzādeye dirler ve bir çiçekdür ki siyāh noḳṭāları vardur, kalbaḳ yapraġı			
pille: (320b/21)	terāzū keffesi.			
pilpil: (225b/31)	büber	fülfül		
pilsekī: (377b/27)	ḳızıl boya yapraġı gibi yapraġı olur bir ot	mışfātu'r-riʿāt		
pīlvān: (260b/03)	bkz. pīlbān.			
pīmārī-siyāh: (321b/26)	derleme ḫasteligi		ḥummā-yı muḥriḳa	
pināzem: (239a/04)	ḳurbān olayın, fedā olayın dimekdür.			
pinc: (052a/14)	burġu, yılıḳ, buruḳ nesne.			
pind: (069b/01)	çaylaḳ ḳuşı, ṣu kerdemesi.			
pindār: (096a/01)	ṣanu	ẓan		
pindāre: (321a/16)	bkz. bīdāre, mekr, ḥīle.			
pindere: (320b/22)	ḫarām-zāde			
pindevī: (377b/25)	çaylaḳ ḳuşı, ṣu kerdemesi, kene	ḳurād	gūşt-rübā, seẕāb	
pindū: (298b/13)	çaylaḳ ḳuşı, ṣu kerdemesi, kene	ḳurād		
pīndū: (298b/20)	çaḳıldaḳ.			
pīne: (321b/29)	yeme, ḳoltuḳ, fitīl.			
pīned: (069b/26)	çaḳıldaḳ		bī-mende	
pīne-dūz: (128b/06)	yamacı, eskici			
pingār: (096a/03)	tekebbür			
pingene: (320b/23)	ṭabaḳ, birinc ve buġday evsecek ṭabaḳ gibi nesne.			
pin-ḫˇast: (038b/04)	pen-ḫˇast			
pīnū: (298b/20)	keş, ḳatıḳ	aḳt		
pīnūk: (198b/10)	ḳatıḳ		māye, pīnū	
pinyū: (298b/14)	nīşter.			
pīr: (096a/11)	ḳoca ve ḳarı			
pīrāhān: (260a/10)	göñlek	ḳumeyṣ		
pīrāhen: (260a/11)	bkz. pīrāhān.			
pīrāmen: (260a/03)	çepçevre ḥavlı, etek		dāmen	
pīrāmūn: (260a/04)	bkz. pīrāmen.			
pīrān: (260a/04)	efrāsiyāb-ı türküñ sipehsālārı			
pīrāne: (321a/19)	ḳocayana, pīr gibi dimek	ṣayyād		
pīrār: (096a/15)	giçen yıl, bıldır ve bıldırki, öteki yıl degil daḫı öteki yıl, gelesi yıl		pīr-i sāl	
pīrār-sāl: (226a/05)	öteki yıl, giçen yıl, öte yıl		pār-sāl	
pīrāste: (321a/16)	şehrden ṭaşra, şīnlik, bezek, ekin ekmegiçün yir	sevād, fellūce	çāh-ı pirāste	

	ıṣlāḥ eylemek, bir nesneyi budamaḳ, ḫām deriyi seplemek, ḳuyuyı ṭaş ile örmek			
pīrāy: (378a/29)	debbāġ, ebleh	aḥmaḳ		
pīrāye: (321a/20)	bezek		zīnet.	
pīrāye-ger: (096a/19)	meşşāṭa			
pīre: (321a/30)	kel baş, oġul balı	aḳra	sükker.	
pīrehen: (260a/14)	göñlek		pīrāhen	
pīrezī: (378b/02)	uvaḳ devek			
pīrī: (378b/05)	ḳocalıḳ	şīḫūḫat		
pirind: (069a/24)	naḳşsız, sāde ḥarīr, ḳılıç cevheri.			
pirīşīm: (239a/02)	ibrīşīm			
pīrje: (321a/21)	dene çādır didükleri ot, ḳāṣnı, bir nevʿ edviye			
pīrjed: (069b/19)	ḳasnī, dāne çādır			
pirpirim: (238b/30)	semiz otı	recle		
pīrūje: (321a/22)	maʿrūf ḳıymeti ṭaş, ḫırze ṭaşı			
pīrūz: (128b/02)	yiñen	muẓaffer, manṣūr	fīrūz	
pīrūz u fürūş: (169b/12)	ḫurde-fürūş			
pīrūzed: (069b/21)	bkz. pīrjed, ḳızılca		gül-gūne	
pīrūzen: (260a/12)	yüklük.			
pīr-zād: (069b/18)	bkz. pīrjed, rüstemüñ babası			
pīr-zāde: (321a/21)	şeyḫ-zāde			
pīr-zāl: (226a/07)	ġāyetde yaşlu ḳoca.			
pīrzen: (260a/14)	ḳarı	ʿavrat.		
pīrzerd: (069b/20)	bkz. pīrjed.			
pīs: (160a/09)	bedeni alaca olan.	ebraş		
pīse: (321b/01)	alaca, pis			
pīsegī: (378b/11)	alalıḳ, abraşlıḳ			
pisend: (069a/29)	begenme dimek			
pisende: (320b/18)	yiter, ḥācet sözi.	kāfī	ber-güzīde	
pisender: (095b/20)	baba bir ḳardaş.			
pisendere: (320b/18)	ḥarām-zāde.			
pisendīde: (320b/19)	begenilmiş, tezkiyelenmiş		ber-güzīde	
piser: (095b/18)	oġul	ibn		
piserāyed: (069a/28)	arta, ziyāde ḳala dimek			
pis-ḫˇāned: (069a/29)	oḳumuş oġul.			
pīsī: (378b/12)	bedeni alaca ider marażdur	baraş		
piskel-i nārekī: (377b/24)	diyār-ı moġolī fıstıḳıdur.			
pisrāned: (095b/20)	ügey oġul.			
pistān: (259b/29)	emçek			
pīstān: (260a/28)	pāstān lafẓınuñ imālesi		güdeştegān	

pīstār: (096a/22)	zāʾid, ḫaşv olan ʿibāret		pāstār	
piste: (320b/17)	fıstıḳ.			
pistenk: (198a/13)	igde yemişi	sencid		
pister: (095b/18)	döşek.			
pister-āheng: (198a/13)	yorġan		çādır-ı şeb.	
pisyār: (095b/22)	çoḳ	keşīr		
pīş: (169b/24)	öñ, ilerü	ḳable		
pīşā-dest: (038b/13)	naḳd			
pīş-āheng: (198a/28)	leşkerüñ öñince giden	muḳaddimetü'l-ceyş		
pīşān: (260a/29)	ḳumaşuñ ülgeri			
pīşānī: (378b/13)	öñ; alın	nāsiye; inād		
pīşānī-bend: (069b/22)	güceymen			
pīş-ā-pīş: (170a/03)	berāber, ilerü			
pīşāre: (321b/04)	hāmī	ḳābile	āverde	
pīşāvenk: (198a/27)	öñce gidici	imām	pīşvā	
pīş-berre: (321b/05)	öñi ḳuzı derisi olan kürk.			
pişcīz: (128a/30)	bir nevʿ ġāyetde berk aġaçdur, andan yay düzerler.			
pīş-dest: (038b/13)	ilerü yollu, öñlemek			
pīşe: (321b/09)	ṣanʿat, hüner, ögülmüş, orman, heybetlik, gürlük , arslan yataġı			
pīşe-ger: (096a/28)	ṣanʿat ehli		üstād	
pişencīr: (095b/25)	bir nevʿ ḳatı aġaçdur, andan yay düzerler.			
pīşe-ver: (096a/29)	bkz. pīşe-ger, ṣanʿatlu			
piş-gāh: (321b/06)	evde ṣadr olan yir, ulular otururlar, ev öñi ve ev öñinde döşenilmiş ferş, vaḳtüñ evveli.			
pīşgeh: (321b/09)	bkz. pīş-geh.			
pīş-ḫ̬or: (096a/25)	buġday ve arpa ütmesi, azıḳlıḳ.	ʿucāle		
pīş-ḫ̬ored: (069b/23)	ütme buġday ve arpa	ʿucāle	pīş-ḫ̬or	
pīş-i destī: (378b/15)	öñlülük.			
pīşī: (378b/16)	öñlük.			
pīşīn: (260a/30)	öñdengi, öyle vaḳti, öñlük			
pişk: (198a/14)	ḳıvırcıḳ saç, bozca, ḳıraġı ve ḳıġ.	ḳurʿa		
pīşkān: (260a/30)	ebe	ḳābile	bārāc	
pīş-kār: (096a/27)	emīn-i şehr, ṣadr, ḫıdmet-kār, ṣandūḳ.	ḳābile		
pīşkāre.: (321b/06)	bkz. pīş-gāh		bārāc	
pişkel: (226a/07)	pişkel			
pīş-keş: (170a/04)	tuḥfe, tekellüf.			
pişkil: (225b/27)	ḳıvırcık saç, ḳaygu, ḳıraġı			
pīş-muzd: (069b/25)	bāzār itmekden evvel			

	virilen bahādan ve ücretden ʿibāret sifteh didükleri			
pīş-namāz: (128b/05)	imām, ḳardaş			
pīşpāde: (321b/03)	ḥalvā			
pīşpārçe: (321b/04)	bkz. pīşpāde.			
pīş-rev: (298b/19)	öñce gidici.			
pişt: (038b/01)	ḳavut, ḳavrulmış un	sūbaḳ		
pīşter: (096a/24)	ilerürek ve öñdünürek			
pīşterek: (198a/29)	öñdünrecik ve ilerürecik dimek			
pīştirim: (239a/03)	yüz şişiren renc			
pīştirim: (239a/08)	ḳurdaşeni didükleri ʿillet	şerī		
pīşvā: (010b/18)	her cemāʿatuñ öñce olanı, imām	muḳtedā, ʿazīz, muḥterem		
pişyā: (010b/19)	ṣadr-ḫāneye döşiyecek kilīm ve ḳalīçe	ḳābile	bārāc	
pīşyār: (096a/29)	sidük, avurda	bevl, ḳarūre, ḳābile	bārāc	
pīşyāre: (321b/14)	mami, averde, ebe, sidük	ḳābile, bevl, ḳārūre	bārāc	
pītāre: (321b/27)	dīv, ṣūret-i mekrūh, belā		petyāre	
pīte: (320b/27)	fitīl		pitīle	
pitk: (198a/07)	çeküç			
pītkānī: (378a/27)	mancınıḳ, mancılıḳ	ʿarrāde		
pityān: (259b/26)	düşmen			
pīvār: (096b/07)	ġarīb		pīvāre	
piyāde: (320b/25)	yayaḳ, şaṭranc āletinden biri	rācil		
piyāle: (320b/26)	ḳadeḥ			
piyārek: (198a/19)	hezār-destāna beñzer bir ḳuş			
piyāstū: (298b/16)	büyük aġızlı ve aġzı ḳoḳar kimesne.			
piyāz: (128b/01)	ṣoġan.			
piyāz-deştī: (378a/22)	baṣal, ḥanẓal ki		nūşāder	
piyāzū: (298b/15)	yaban ṣoġanı.			
piyū: (298b/22)	gelin ve yenge olan ʿavrat, ikiz oġlan, güve, yonḳa, ṭaġ		kūh	
pīyūk: (198b/11)	yenge ve gelin, ikiz	ʿarūs, tevʾem		
pīzer: (096a/21)	ṣatıcı	bāyiʿ		
pors: (160a/14)	ṣor dimek			
postīn: (261a/22)	kürk	ferve		
postiyān: (261a/21)	ṣaġrı deri.			
pū: (298b/30)	yeyni	ḫafīf		
pūb: (029a/13)	çadır içi ve ev içinde olan içün her döşenicek nesne			

pūc pūc: (052b/03)	ġāyetde endāzeden ve luṭfdan ḫāric olan nesne			
puc: (052a/20)	biryedim yimişi, yumrı ve yaşşı nesne, uyuşmaz ve yakışmaz, bī-endāze ve bī-żabṭ olan, taşlaḳ, aġzuñ içi		būç, bec	
pūc: (052a/31)	uyuşmaz ve yaḳışmaz nesne, yaşşı burunlu, boş ve ḳovuḳ ve yumrı nesne		büc	
pūç-bīnī: (379a/04)	pūçe burunlı, yaşşı burunlı.			
puçīc: (052a/23)	suḫan-ı pinhān.		piçīç	
pūd: (070b/16)	ırġaç, her doḳınan biz ve ḳumāşuñ arḳırı mekik ile atılan iplik ve ibrīşīm, ḳav, cüllāhlar biz doḳıduḳları aġaç			
pude: (322a/12)	ḳav			
pūde: (323a/13)	boş ve çürük ḳoz			
pūf: (186b/29)	fūf, od yaḳar ve mūm söyündürür		pūf	
pūgān: (261b/04)	ol ḫurdevāt, tereke nem olsun altına ve üstine ṣaçarlar, ḳoyun baġırsaġı, oġlan yataġı, medize	raḥm	zih-dān	
pūġand: (070b/23)	ṣarmaşduġı aġacı ḳurudur bir nevʿ ṣarmaşıḳ.			
pūḫ: (061a/27)	göz çapaġı, çipil	zūkāb	murdār, jefk-āb	
puḫ: (061a/28)	bkz. pūḫ.			
pūhe: (323b/03)	hüdhüd, göñül dilegi	ıżṭırāb	ārzū, rebūt	
pūḫl: (226a/25)	pirpirim, bāk toḫmı.	baḳlatü'l-ḥamḳā		
puḫle: (322a/11)	semiz otı			
pūḫle: (323a/07)	semiz otı		ferfīr	
puḫt: (038b/20)	pişdi ve pişürdi dimek.			
puḫte: (322a/11)	pişmiş ve köyünmüş dimek.			
puhūd: (070b/27)	od ıssısından şararup yanmaġa ḳarīb olan nesne			
pūj: (155b/08)	çeñe, söz söylemek, baldır, incik, yırtıcı ḳuşlar minḳārı			
pūje: (322a/18)	ḳırındı ve ḳırpındı, ḳav, taraḳ			
pūje: (323a/15)	incik, gebece baldır, çeñe, aġaç baldırı	sāḳ		
pūje-dıraḫt: (039a/03)	aġacuñ özdegi.			
pujem: (239a/16)	ḳaraġu, ṭuman, buz			
pūjīne: (323a/20)	yarpuz	naʿnāʿ.		
pūl: (226a/26)	pūl, köpri, kār-bān serāy, ʿazab-ḫāne, tolġa, ışıḳ, bardaḳ emzügi.	miġfer		
pūlād: (070b/24)	cevherdār demür ve çelik			
pūlāv: (299a/03)	yaġsız dāne, pilāv			

pūle: (323b/01)	bamılḳurdı, ḳuduz ḳurdı, yetişmiş ḳavun, emzik.			
pulist: (038b/31)	murdār	necis		
pūn: (261b/12)	tegelti.			
punce-bend: (070a/25)	ḳaṣabe			
pūpe: (322b/23)	ibibik, ārzū-mendlik	hüdhüd	ārzū-mend	
pūpek: (199a/20)	hüdhüd ḳuşı			
pūp-endīn: (261a/08)	bār-gāh			
pūpū: (298b/31)	ibibük	hüdhüd	rebūt	
pūr: (097a/06)	oġul, at, torun		puser, feres	
pūrzād: (070b/21)	oġul oġlı			
pūse: (323a/25)	elegimsaġmal		serīr	
pūsīde: (323a/23)	bkz. pūstīde.			
pust: (038b/25)	ḳavut, arḳa, ḥammālī semeri, degirmen söbegi, semer			
pūst: (039a/04)	deri	cild		
pūstīde: (323a/22)	çürimiş dimek.			
pūstīn-dūz: (129a/09)	kürkçi			
pūstkāle: (323a/22)	sepelenmedik deri, kürk taşması.			
pūst-pīrāy: (379a/14)	debbāġ.			
pūst-siyān: (261a/21)	bkz. postīyan.			
puş: (170a/15)	at yelesi, ḳapu mīḫi	ġudre		
pūş: (170a/23)	gey, örtün dimek			
pūşā: (011a/08)	cāme	libās		
pūşek: (199a/24)	kedi		gürbe	
pūşīde: (323a/27)	mestūre ve pāk ʿavrat			
pūşiş: (170a/28)	giyesi ve örtü ve örtiş ve örtiniş			
puşīznişān: (260b/26)	pula ve altuna ve aḳçeye nişān idici		sikke-zen	
pūşle: (323a/26)	örtüncek ve giyecek.			
puşt: (038b/29)	arḳa, oñurġa, arḳa ḥammālī semeri, degirmen sebiki.			
puşt-best: (038b/29)	arḳalıḳ			
pūtāb: (029a/16)	oḳ nişānı		pūte	
pūy: (379a/19)	yelme yopurma			
pūyā: (011a/11)	yilegen dimek			
pūyān: (261b/14)	yilegen dimek			
pūye: (323b/05)	ārzūmendlik, yelme yopurma, hüdhüd, ḥırmen	ıṣṭırāb		
pūyid: (070b/28)	ülük			
pūyiş: (170a/20)	hüdhüd ḳuşı		rübūt	
pūyje: (323b/04)	ümīdvār.	ebū süleymān		
pūz: (129a/03)	aġız çevresi, çeñe, dudaḳ, at burnı, baldır, incik, yırtıcı ḳuşlar minḳārı, söz			

	söylemek			
pūẕ-bend: (070b/20)	aġız bağı, bükülmiş nesne			
pūz-bend: (070b/22)	buzaġu burnına anasın emmesün diyü bağladuḳları nesne, bükülmiş ve püskül			
pūze-cāme: (323a/17)	ṭon ḫāvı, çuḳa ve sāʾir ḳumāş ḫāvı.			
pūzenbe: (323a/15)	ḳanṭār.			
pūzenc: (052b/03)	dilek	şefāʿat, ʿöẕr	pūziş	
puzġand: (070a/12)	sumaḳ yapraġı, aġaca muḥkem ṭolaşur, ḳurudur leblāb gibi bir ot, ḳatır āvāzı			
pūẕīne: (323a/14)	yarpuz, semiz otı	naʿnāʿ, ḥublet		
pūzīne: (323a/17)	meymūn	ḳırd		
pūzīne: (323a/20)	ḳanṭār	ebū ḥabīb, ebū ḫālid, ebū ḫalef, ebū zenne, ebū ḳaşşe, ebū ḳayş, ebū nevfel		
pūziş: (170a/21)	dilek	şefāʿat, ʿöẕr		
püdfūz: (128b/09)	aġzuñ ṭaşrası.			
püdūs: (160a/14)	ümīd			
pühā: (011a/13)	ṣıġır göni		cild-i sevr	
püj: (155b/05)	egir, ḳıraġu, ḳarımsı, çilenti, buz, yıldırım, ṭaġlar başında olan yoḳış		yaḫ	
püje: (322b/01)	ḳaraġu, ḳayġu, çüst kimse.			
püjhān: (260b/18)	günü, ḳayġulu, şādlıḳ	reşk		
püjmāverd: (070a/15)	ḫalīfe loḳması ve ḳadı loḳması, bir süfreliḳ ṭaʿām.			
püjmūy: (378b/29)	yamrı yumrı nesne		çopur ü çeper	
püjūh: (322a/28)	ṣormaḳ, cedd ile teftīş eylemek			
püjūheş: (170a/13)	cidd ile arayış ve ṣorış			
püjūk: (198b/30)	yanḳu	ṣadā	āvāz.	
püjūl-bāz: (128b/26)	tebşelem oyunın oynayıcı			
pükmār: (096b/29)	ġālib			
pükre: (322b/10)	ḫarābāt.			
pül: (226a/20)	köpri, ökçe		paşna	
pülārġū: (298b/27)	ḳaçġun		girīḫte	
pülk: (199a/14)	bögrek, burçaḳ, baḳla, bögrilce.	kilye		
pülle: (322b/13)	terāzū keffesi, ḳoyunuñ südi, aġız	fülle		
pülpāy: (378b/30)	yay.			
pülpül: (226a/24)	fülfül, kenārı oluḳlı bir çanaḳ			
pülūc: (052a/30)	süst endām, buluc	ʿınnīn		

pülūs: (160a/19)	dilkicüklik, ḫalḳı söz ile aldamaḳ	cāblūsī		
pünce: (322b/14)	alın		pīşānī	
pünceşt: (038b/31)	penceşt			
püncişk-zebān: (261a/06)	lisānu'l-ʿaṣfūr didükleri ot			
püncüşk: (199a/19)	serçe	ʿuṣfūr		
pünd: (070a/26)	çaylaḳ, kene	ḫāẕ, ḫalem, ḫamnāne, ḳarrād		
pündār: (097a/02)	anbār-dār, ṣāḥib-i māl			
pünde: (322b/18)	kene			
pündūr: (097a/03)	çuvāl-dūz.			
pündūz: (129a/02)	çuvāl-dūz.			
püne: (322b/23)	ḳuyruḳ.			
püngā: (011a/05)	yük yap, oba	ḳabīle		
püntūme: (322b/13)	burç, yelimḳara			
pür: (096b/10)	ṭolı			
pürāz: (128b/14)	ögendire, ḳayış, taşma, ṭaġıtmaḳ			
pür-bār: (096b/11)	ṭolı ṭolı dimek			
pürçāş: (170a/07)	nişāne			
pürd: (070a/08)	ʿavratlar ve oġlancuḳlar bir biriyle ṣorışduḳları, bilmece	müġālaṭa, meṣel		
pür-dānī: (378b/25)	çoḳ bilür, maʿrifetlü kimesne.			
pürde: (322a/16)	ʿavratlar ve oġlancuḳlar birbiriyile ṣorışduḳları oyun	meṣel, muġālaṭa		
pürdek: (198b/20)	bilmece, yañıltmaç	meṣel		
pürdel: (226a/13)	ṭabaḳ			
pür-dil: (226a/14)	şeciʿ, bahādur			
pürend: (070a/11)	yülümek.			
pürgec: (052a/25)	ayaġı anuñ üzerine ḳoduḳları her nesne			
pürgenc: (052a/26)	ḳozlu ḫalvā	bergenc, bergīnc		
pürgev: (298b/24)	ṭavḳ-ı şebʿān			
pür-ḫāş: (170a/10)	ḳarḳaşa, yumruḳ cengi, kimseye güç itmek	fitne, ḫāşe	ceng, nişāne, çūb	
pürje: (322a/17)	saçaḳ, çuḳa	ḳaṭīfe	pürje	
pürkez: (128b/22)	yapraḳ.			
pür-māh: (322a/19)	miṣḳab			
pürme: (322a/20)	bkz. pür-māh.			
pür-meh: (322a/21)	ṭaş çölmek, eyer.			
pürtek: (198b/19)	yelegen, eşkün, yorġa ṭavar, güç	ḫamle		
pürteke: (322a/15)	yelegen at.			
pürūsī: (378b/26)	yilü			
pürvīn: (260b/17)	çirk	necis		
pürz: (128b/26)	aġız çevresi.			

püste: (322b/03)	fıstıḳ, boġaz			
püstenk: (198b/31)	igde aġacı, igde yemişi	sencid		
püsteruġ: (183a/10)	bir ser-tīz diken, ḳadın ṭuzluġı.			
püsüng: (199a/01)	gügerçinden ġayrı aṣla vuḥūş u ṭuyūrdan nesne sākin olmaz bir ṭaġ			
püşcīr: (096b/27)	andan yay döşerler bir nevʿ aġaç			
püşeng: (199a/13)	nişān-ı ḳadīm.			
püşḫūde: (322b/09)	baḫş u pehn kerde.			
püşk: (199a/03)	ṭaġarcuḳ, bozca ḳıraġı, ḳıvırcık saç, deve ve ḳoyun ve keçi ḳıġı, bir nevʿ bardaḳdur, ḳızlar ider, nā-puḫte balçıḳdan ve üzerini naḳşlarlar,			
püşmāze: (322b/08)	bkz. püştmāze			
püşt-āsyā: (011a/05)	degirmek söbegi.			
püşte: (322b/07)	belik ve depecik, boġun, yaġrın, arḳa yüki, şelek		rubvet	
püşteng: (199a/03)	ṭapḳur ḳolanı.			
püşter: (096b/26)	ḥażret-i mīḳāʾīl ʿaleyhi’s-selām			
püşterem: (239a/17)	ḳızamuḳ ʿilletinden bir nevʿ, ḳurdaşenī didükleri ʿillet	şerī		
püştī: (378b/30)	arḳa yaṣduġı, ḥīz, muḫanneṣ oġlan.			
püştī-bān: (260b/23)	fitīl aġacı, önegi, ḳapu bağı, arḳa ṭayaġı, bir nesne anuñıla muḥkem olur her nesne.			
püştīvān: (260b/26)	bkz. püştī-bān.			
püştīven: (260b/26)	bkz. püştī-bān.			
püştmāz: (128b/30)	sekirden	ṣulb		
püştmāze: (322b/05)	sekirden, oñurġa siñügi, ḳuyruḳ dibi	ṣulb, feḳāret		
püşt-māzū: (298b/26)	sekirden ve oñurdaġa.		peşt-māzū, püşt-māze, püşt-mühre	
püştmühre: (322b/06)	oñurġa.			
püştvān: (260b/23)	arḳa viricek.			
püştvāre: (322b/06)	arḳa yüki	rizmet		
püşze: (322b/09)	ʿacem diyārında ḫurmāyıla bişürürler bir nevʿ ṭaʿām			
pütbār: (096b/09)	göz görmedin anı göñül münfaʿil ü müteneffir olan her zişt çirkin ṣūret.			
pütk: (198b/18)	çeküç.			
pütlād: (070a/01)	ḳapu dayaġı, turşī.			
pütyāre: (322a/07)	göz görmedin anı göñül münfaʿil ü müteneffir olan her zişt çirkin ṣūret, belā,			

	dīv			
püyük: (199b/09)	yenge ve gelin	ʿarūs		
püyüs: (160a/25)	peyūs ve ṭamaʿ			
püzde: (322a/26)	arayacak nesne, ṭopuḳ, girüsine ṣıçramaḳ.			
püzġāle: (322a/27)	oġlaḳ, buzaġu.			
püzüġ: (183a/09)	ay ve gün ve yıldız ṭoġmaḳ.			
rā: (015a/09)	yönelme veya ayrılma hâl eki.			
rabʿ u ıṭlāl: (229b/14)	bostān-sarāy, maʿṣūḳ			Arapça
rād: (075a/05)	cömerd, dānā, feylesof, ḥavlı dīvārı, anbār	kerīm, seḫī, ḥakīm	ḫıredmend	
rād-būy: (384b/20)	ʿūd ḳoḫusı.			
rāfe: (338b/04)	günāh-kār, yandıḳ, gümren didükleri ot			
rāfidān: (272b/19)	fırad ve dicle ırmaġınuñ ikisi			
rāfū: (302a/05)	yama ve göze.		rāfū, refū, raḫū, refūh, regū, refū	
rāfüd: (075a/08)	fırāt ırmaġı, dicle vü fırāt ırmaġınuñ ikisi			
rāġ: (184a/20)	ḥażar olan ve yoḳuş ve iniş olan ṭaġ etegi, bāġ içindeki ḥücre ve köşk, ṭaġ depesi, yeşil saḥrā		teferrüc-gāh.	
raġand: (075a/24)	yırtıcılar āvāzı			
raġang: (205a/22)	göz ucıyıla baḳmaḳ, göz yumup açınca dimek	laḥẓa		
raġāve: (339a/01)	ṣıġır göbegi, göz bebegi.		nāf-ı gāv	
raġīn: (273a/14)	bkz. raġnīn, güzel, kendözin bezeyici			
raġnīn: (273a/13)	tummān		rānīn	
raġve: (339a/02)	yunt ḳuşı	ṣaʿve	ḫurd-ı zerd-ser	
rāḫ: (062a/12)	tīzcek tebdīl olan ẓann ve gümān			
raḫ: (062a/13)	nāle-i sāz, zaḥmet.			
rāh: (338b/11)	yol	ṭarīḳ		
raḫam: (242b/12)	ḳartal didükleri ḳuş	ʿuḳāb		
rāḥat: (042b/31)	diñlenmek	seyyidü'ṭ-ṭuyūr	āsāyiş	Arapça
rāh-āver: (105a/25)	bulıcı.			
rāh-āverd: (075a/15)	yol armaġanı.			
rāhbān: (272b/25)	yol bekleyici ve bāc alıcı			
rāh-ber: (105a/25)	ḳulavuz, yol gösterici	delīl	rāh-nümā	
raḫbīn: (273a/03)	çökelik, maṣil-ı ḫorāsānī			
raḫc: (053b/23)	çirkīn ve titiz olan kimesne.			
rāh-dār: (105a/27)	ḳātil, yol bekçisi	fātik		
rāhen: (272b/30)	ḳızılcıḳ aġacı ve andız.			
rāh-güẕār: (105a/31)	yol uġraġı, yolcı, ḳılavuz	bedraḳa		
rāh-güẕer: (105b/01)	bkz. rāh-güẕār.			

rāh-güẕer-i ṭaʿām: (242b/11)	ḳızıl ögüñ	ḫulḳūm		
rāh-ı dīn: (272b/29)	şerīʿat yolı.			
rāh-ı kehkeşān: (272b/30)	gökde ḥacīlar yolı didükleri.			
rāh-ı şāh: (338b/11)	andan niçe yollar münşaʿib olan yol, ṭoġrı vāsiʿ yol, seyyāḥ		şāh-rāh	
rāh-ı ḥāciyān: (272b/26)	ḥācīlar yolı, ṣamanuġrısı	mücerreh, şerecü’s-semā, ümmü’s-semā	kehkeşān	
rāhibān: (272b/25)	cemʿ-i rāhib			Arapça
raḫīn: (273a/10)	ögendire, ḳoyı ayran			
rāḫine: (338b/01)	gedik	ṣulme		
rāhiyān: (273a/01)	yolcı.			
rāh-kerd: (075a/15)	yol armaġanı.			
raḫne: (338b/16)	yay gezi, gedik, ḳılıç ve bıçaḳ ve dīvārda olan her şikestelik	raḫne		
rāh-neverd: (075a/16)	ġāyetde yörigen at, eşkūn ṭavar	cāsūs	peyk	
rāh-nümā: (015a/22)	yol gösterici	hādī		
rāh-nümāy: (384b/22)	yol gösterici	hādī	reh-nümā	
rāh-nümūn: (272b/31)	ḳılavuz	hādī	rāh-nümā	
raḫş: (173b/10)	gülgūn renglü at, rüstem-i destānuñ ol meşhūr olan atı, ḳavs-i ḳuzaḥ, yıldırım, yügrük at, başlamaḳ dimek	şuʿle	pertev	
raḫşā: (015a/23)	ziyāde yaldırayıcı dimek		raḫşān	
raḫşān: (273a/09)	yıldırayıcı dimek			
raḫş-ger: (105b/04)	ḫunyāger			
raḫş-ḳabā: (015a/25)	çuḳal.			
raḫt: (043a/04)	ḳumaş ve esbāb, yük yap		bā-revīne	
raḫte: (338b/16)	ḫaste			
rāhvān: (272b/31)	yol bekçisi ve bāc alıcı		rāh-nümān	
rāh-zen: (272b/29)	yol urıcı	ḥarāmī, ḳāṭiʿü’ṭ-ṭarīḳ		
rāj: (156a/05)	çeç			
rāḳ: (191b/04)	üstünde yazı yazduḳları deri			
rāle: (338b/07)	tulum			
rām: (242b/10)	dölek, buyruḳ ṭutıcı	muṭīʿ		
ramaḳ: (191b/05)	baḳiyye-i rūḥ, cān eşeri			Arapça
rāme: (338b/09)	bkz. rāmek.			
rāmek: (205a/18)	bir rıṭl enār ḳabı ve iki rıṭl māzū ve yarım rıṭl ẓamġ-ı ʿarabī ve rubʿ rıṭl ḳara boya ve üç rıṭl bal yā bekmez ile bişürdükleri meşhūr maʿcūn.			
rāmenī: (384b/22)	kāfūruñ çoḳ olduġı hind cezīrelerinden bir cezīre adı			

rāmīn: (272b/22)	vīsenüñ ʿāşıḳı adı			
rāmiş: (173b/08)	ır	reʾy, tedbīr	şādmānī, sürūd	
rāmiş-ger: (105a/24)	muṭrib			
rāmişk: (205a/18)	muṭrib		rāmişger	
rāmnād: (075a/09)	bkz. rām.			
rāmyād: (075a/09)	fürs aylarınuñ yigirmi sekizinci güni			
rān: (272b/20)	uyluḳ	faḫd		
rāne: (338b/10)	sarımṣaġa beñzer bir ot			
rānic: (053b/23)	hindüstān ḳozı		nārcīl	
rānīn: (272b/23)	uġ	şalvār, tümmān	çaġşīr, resm.	
rānyād: (075a/11)	yidici.			
raʿd: (075a/24)	gök gürlemek.			Arapça
raʿd-endāz: (131b/28)	ṭopçı			Ar.+Far.
raʿnā: (015a/27)	güzellik, ḳayġusuz, ḳaḥbe ʿavrat			Arapça
raʿnāyī: (384b/25)	güzellik.			Arapça
rās rīvās: (162a/01)	elfāẓ-ı ittibāʿ ve müzāvicedendür.			
rās: (161b/31)	gelincik didükleri cānvercik		rāsū	
rāsan: (272b/18)	andız didükleri ot, ardıç aġacı, ḳuzıḳulaġı.			
rāsḫut: (043a/02)	rāstıḳ ṭaşı.			
rāsiḫ: (062a/13)	ʿaẓīm ṭaġ.			Arapça
rāst: (042b/31)	ṭoġrı, ṣaġ yan, ʿilm-i mūsiḳīde bir maḳām adı	emīn		
rāstā: (015a/21)	ögiş	medḫ	sitāyiş, efed-sitā	
rāste: (338b/03)	her işi ṣaġ eliyile işleyen kimesne			
rāstī: (384b/20)	ṭoġruluḳ, ṭoġrısı	istiḳāmet, ḥaḳḳā		
rāst-kār: (105a/23)	ṣāliḥ ve dīndār ve üstād kimse.			
rāst-ter: (105a/23)	ṭoġruraḳ dimek			
rāsū: (302a/05)	gelincik didükleri cānvercük, yir göceni.	ʿares		
rāsūht: (043a/02)	rāsḫut.			
rātıb: (031b/08)	rızḳ-ı maḳsūm			Arapça
rātīne: (338b/01)	bkz.rātiyān-dāde.			
rātiyān-dāde: (338a/30)	çam saḳızı.			
rātiyāne: (338a/30)	rātiyān-dāde			
rātiyānec: (053b/22)	çam saḳızı		rātiyāne	
rāvaḳ: (191b/04)	her nesnenün ṣāfīsi.			
rāved: (075a/11)	püşte püşte olup ve dürlü dürlü çiçekler ve sebzeler bitmiş olan ḳır yir, yir nerbübānı.			
rāvek: (205a/20)	her nesnenüñ ṣafīsi	revāḳ		
rāvend: (075a/12)	ṣafrāvī emrāża nāfiʿ			

	maʿrūf kök adı			
rāy: (384b/23)	hind pādişāhlarına dirler.	rāy, tedbīr		
rāygān: (273a/01)	ucuz	reḫīş		
rāz: (131b/16)	balçıḳçı ve balçıḳ ile dīvār yapucı, herāt yanunda bir köy adı, sırr		dāz	
rāz-dār: (105a/22)	sır gizleyici.			
rāziyāne: (338b/02)	maʿrūf bostān sebzesi, rezene		rāzyānec	
rāzyānc: (053b/23)	rezene didükleri ot	şemer	rāzyāne	
rebāb: (031b/08)	ıḳlıḳ ve ḳopuz ve dört ḳıllu sāz, bulut pāresi			
rebel: (229b/17)	ḫazānı olmaz bir aġaçdur.			
rebūn: (273a/02)	öñ virilen ücret	sifteh	ermūn	
rebūt: (043a/02)	hüdhüd kuşı.			
recle: (338b/14)	semiz otı, mantar	ricle, simārūġ	perperem	
red: (075a/17)	feylesof, yeşil yir	kerīm, ḥakīm	civānmerd, ḫıredmend	
ref: (187b/31)	evler içinde dīvārlar yüzünde ve dükkānlarda üzerine nesne ḳomaġiçün iderler		rāf	
refāf: (188a/02)	ḫınnā.			
refrāf: (188a/02)	deve ḳuşı.			
refş: (173b/20)	sarrāclar ve başmaḳçılar āleti ola biz.		direfş	
reft: (043a/09)	gitdi dimek.			
reftār: (105b/08)	yürüyiş, gidiş, eşkün seyyār			
refū: (302a/09)	yama, göze.			
refūger: (105b/09)	yamayıcı, gözeyici	reffā		
refūh: (338b/22)	yama, göze			
reg: (205a/23)	ṭamar	ʿırḳ		
reg-bend: (075a/26)	faṣṣādlaruñ ḳol bağlıyacaḳ ḳayışı.			
regūve: (339a/02)	keckül.			
reh: (339a/15)	yol	ṭarīḳ	rāh	
rehā: (015a/31)	ḳurtulmaḳ			
rehāv: (302a/12)	yolcı, şu yolı, ʿilm-i mūsīḳīden bir maḳām adı			
rehāvī: (384b/26)	ʿilm-i mūsīḳīde bir maḳām adı			
reh-ber: (105b/13)	ḳulavuz		rāh-ber	
reh-güẕār: (105b/13)	yol uġraġı, yolcı, ḳuru üñük	balġūm, bulġum, merī	rāh-güẕer	
reh-güẕer: (105b/15)	bkz. rāh-güẕer.			
rehī: (384b/28)	ḳul, yola yumuşa giden ḫıẕmetkār	ġulām	bende	
reh-nümā: (015a/23)	bkz. rāh-nümā.			
reh-nümāy: (384b/28)	yol gösterici		rāh-nümāy	

reh-nümūn: (273b/15)	yol gösterici		rāh-nümūn	
reḫū: (302a/07)	bkz. refū, yamacı		reḫū-ger	
reh-vār: (105b/01)	yorġa ve yürigen at, yola yarar at			
reh-vār: (105b/16)	yorġa ve eşkün at		rāh-vār	
rehver: (105b/17)	dāʾīm ḳar yaġar bir ṭaġdur, yolcı, ḳulavuz			
reh-zen: (273b/15)	yol urıcı	ḥarāmī	rāh-zen	
rej: (156a/08)	ḳaḳımaḳ			
rejd: (075a/21)	yiyegen kişi	ekūl	ārejde	
rejde: (338b/18)	yiyegen kişi	ekūl	rejd, rāḫne	
reje: (338b/24)	ḫurmā yapraġından ip ve şerit, sicim, bennālar ipi ve āleti, kemān.		reje-i bennā	
reḳān: (273a/14)	ḥınnā	zaʿferān		
rekbān: (273a/15)	dünbe.			
reḳūn: (273a/15)	bkz. reḳān.			
rekzen: (273a/15)	feṣṣād			
rem: (242b/13)	süri		reme	
remān: (273a/15)	ġāyetde ürkici ve ḳorḳıcı, nefret			
reme: (339a/03)	süri		gile	
remende: (339a/03)	ürkek			
remgān: (273a/16)	ḳasıḳ ḳılı, ḳuyruḳ	ʿāne	dünbe	
remvān: (273a/18)	çūbān vü süriler.			
renbe: (339a/04)	ḳasıḳ ḳılı			
renc: (053b/25)	emek, sürmek, ḫastelik	zaḥmet		
renc-ber: (105b/10)	kesb ve kārda renc, emek çeken kimesne			
rence: (339a/05)	emek ve ḫastelik.			
rencen: (273a/19)	yumuşamış ḳarın			
rencīn: (273a/19)	şaban demüri			
rencūr: (105b/11)	renclü ve ḫaste ve zaḥmetli, muḫanneṯ olan			
rencūrī: (384b/25)	ṣayruluḳ.			
rend: (075a/26)	defne aġacı, ʿūd aġacı, ulu	ḥubbü'l-ġār	büzürg	
rende: (339a/05)	dülgerlerüñ maʿrūf āleti, ḳarḳan			
rendiş: (173b/20)	ḳazandı.			
reng: (205a/23)	ṭaġ keçisi, geyik buzaġusı			
reng: (205a/26)	boyalu	levn, ḥīle		
reng-āmīz: (131b/30)	dürlü dürlü renglü, reng ḳarışdurıcı.			
reng-i bālā: (015a/31)	al reng.			
reng-i rezān: (273a/20)	boyacılar, ḫazān vaḳti.			
rengīn: (273a/21)	renglü.			
reng-lāk: (205b/03)	lük boyası			
reng-rez: (131b/28)	boyacı	ṣabbāġ		

reng-zen: (273a/20)	boyacı	ṣabbāġ		
renī: (384b/25)	ḳul		bende	
res: (162a/02)	emr-i ḥāżırdur			
resā: (015a/26)	çoḳ	keşīr		
resen: (273a/12)	ip	ḥabl		
resen-bāz: (131b/27)	ipde oynayıcı		cān-bāz	
resen-tāb: (031b/10)	ip büküci.			
resīde: (338b/30)	irişmiş, bāliġ olmış			
resm: (242b/13)	ʿādet, ḳānūn, taşım.			
rest: (043a/06)	ṣaf, ṣıra ṣıra olan bāzār dükkānları			
reste: (338b/27)	ṣaf, biribiri yanında ṣıra ṣıra bāzār dükkānları, dizilmiş, ḳurtulmış, ḫalāṣ olmış		rest	
rest-kār: (105b/06)	ḳurtılmış		necāt	
reş: (173b/17)	fürs aylarınuñ on sekizinci güni adı, yumrı yumrı olan yir, yıldırım, bilek uzunı, şenlik	raʿd, zirāʿ		
reşād: (075a/24)	acı tere			
reşen: (273a/13)	fürs aylarınuñ on sekizinci güni.			
reşgīr: (105b/07)	günilü		reşk-gīr	
reşīdī: (280a/13)	ḳāfiye-i şāygān, ücretsiz, müft iş		kār-ı suḫre	Arapça
reşk: (205a/21)	ġayret, ḥased			
reşken: (273a/12)	ġuyūr			
reşkez: (131b/27)	zāc			
reşkīn: (273a/12)	bkz. reşken.			
reşkūr: (105b/07)	ḥusūd			
ret: (043a/03)	boş, yalıncaḳ	ʿüryān	tehī, pāk	
retbe: (338b/14)	hindūstān fınduġı.			
reṭālīs: (162a/03)	bkz. arisṭāṭālīs			Yunanca
revā: (015a/31)	yarar	lāyıḳ	dürüst	
revād: (075a/28)	yüksek yir, bileñ		rāved	
revāh: (339a/11)	zindānīler ṭaʿāmı			
revāḳ: (191b/06)	baluñ gömecinden şızup altında egrilen ve her nesnenün ṣāfīsi, yüksek yapılan ev	saḳfı muḳaddemü'l-beyt	çārdāḳ, bālā-ḫāne	
revāk: (205b/04)	süzilmiş, ṣāfī nesne		revāk	
revān: (273a/25)	cān, aḳar şu, tīz yürür nesne, ḳuvvet	ḫurrem	mevżiʿ-i cān	
revāne: (339a/10)	yola yönelmiş, gönülmiş, geçer, yürür			
revān-ḫˇāh: (339a/08)	ḳapu ḳapu gezen dilenci			
revānī: (384b/26)	geçerlik		revāyiş	
revāş: (173b/21)	altun ve gümüş, metāʿ vü cemīʿ ṣatılan nesnelerüñ			

	sürʿatiyile alınup ṣatılması.			
revāyī: (384b/26)	lāyıḳlıḳ.			
revāyiş: (173b/22)	geçerlik.			
revçe: (339a/13)	ḫām üzüm			
revende: (339a/15)	gidici			
revīn: (273b/14)	ḳarınca.			
reviş: (173b/22)	töre, gidiş, yüriyiş, yüriyiş, yüritmek, yavuz, ḳatı ṭabīʿatlü	ʿādet		
revnaḳ: (191b/10)	yaraşıḳ.			
revşen: (273b/14)	pencere aġacı, baca aġacı.			
revzen: (273b/10)	baca ve pencere.			
revzene.: (339a/13)	pencere ve baca		revzen	
revzenek: (205b/04)	serāmik dirler başda bir yumşaḳ yir			
revzenek-ser: (105b/12)	başda bir yumuşaḳ yir, imik			
rey: (385a/02)	vilāyet-i ʿacemde bir şehr adı			
reyb: (043a/10)	dirilik	ḥayāt		
rez: (131b/26)	bāġ degegi	kerm		
rezān: (273a/11)	ḫazān vaḳti		reng-i rezān	
rez-bān: (273a/11)	baġ bekçisi.			
rezd: (075a/22)	ḳaḳımaḳ	ġażab		
reze: (338b/23)	ḳapu dügmesi, kevrik			
rez-engūr: (105b/05)	rez			
rezīr: (105b/05)	taḫra			
rezm: (242b/12)	ṣavaş		ceng.	
rezme: (338b/21)	arḳa yüki			
rezmgāh: (338b/20)	ṣavaş yiri.			
rezmgeh: (338b/21)	bkz.rezmgāh.			
rezū: (302a/08)	ḳapunuñ işigine ḳaḳduḳları dügme			
rezverūd: (075a/23)	māverāüʾün-nehr adı.			
rıḫīm: (242b/16)	ṣıçġan ḥarīf.			
rıṭl: (229b/17)	cām-ı şarāb, yüz yigirmi sekiz buçuḳ dirhem, baġdād rıṭlı			Süryanice
rībāc: (053b/26)	ḳuzıḳulaġı didükleri ot, ṣu teresi ve ḳovan çiçegi, fidan, ayruḳ didükleri ot, ṣu kerdemesi	aşḫun	kelem-i kebī, pende, pendū, pendūrī	
rībās: (162a/05)	bkz. rivās, fidan, ayrıḳ didükleri ot	aşḫūn	kelem, rībāc, rīvāc, zībāc	
rīçāl: (229b/20)	recel	rīṣāl		
rīçāle: (339a/25)	rīçāl			
rīçār: (105b/20)	reçel			
ride: (339a/16)	ṣaf ve ḫaṭṭuñ satırı.			
rīdek: (205b/14)	oġlan	ġulām		

rīġ: (184a/24)	kīn			
rīġāl: (229b/22)	ḳadeḥ			
rīgen: (273b/24)	mekkā		kīne-ver, efsūnger, pelīde-ālūde.	
riḫ: (062a/13)	dizgin			
rīḫ: (062a/15)	ḳarın burusı, sirken.			
rīḫīm: (242b/16)	ṣaban eñegi ve ḳulpı ve ḳulaġı, yumuşamış, boşalmış ḳarın			
rīḫīm: (242b/16)	ṭoprāḳdan olmış ṭam üsti.			
riḫīn: (273b/16)	ögendire			
rīḫin: (273b/17)	yumuşamış ḳarın.			
rīḫīn: (273b/19)	ṣaban eñegi ve ḳulpı ve ḳulaġı	ʿarżaḥ		
rīḫīz: (131b/30)	ṣaban eñegi, ṣaban ḳılıcı ve ḳulaġı, öküz ögendiresi	ʿarżaḥ		
rīḫte: (339a/26)	şekerden dögülmiş bir maʿrūf dārū, dögülmiş nesne, ḳayġana.			
rīḫte-ger: (105b/22)	ḳalaydan ve ḳurşun ve tuç ve sāʾir bunuñ gibilerden dökme iş işleyen kimse.			
rīj: (156a/08)	nefs ārzūsı dimek			
rīje: (339a/27)	ārzūy-ı nefs	rīj		
rīḳ: (191b/10)	tükrük, aġız yarı, ötrük			
rīk: (205b/18)	ḳum, ḳır ve ṭaġ ve ḫaṭṭ üzerine ekdükleri			
rikāb: (031b/10)	üzengi.			Arapça
rikāb-dār: (105b/19)	üzengi ṭutıcı			Ar.+Far.
rīkāse: (339b/04)	kirpi		ḫar-puşt	
rikāşe: (339a/24)	ḳaplubaġa		seng-püşt	
rīkāşe: (339b/04)	bkz. rikāşe.			
rīm: (242b/18)	iriñ, demürboḳı, mısır ḳavaġı, aḳ geyik	ḳīḫ		
rīm-āhen: (273b/23)	demür boḳı.			
rīme: (339b/06)	çapaḳ	ramaṣ		
rimeşk: (205b/11)	bit sirkesi, şu, yavşaḳ	rişke	āb	
rīm-güş: (173b/27)	ḳulaḳ çirki.			
rīmin: (273b/24)	rīm-āhen.			
rīmnāk: (205b/18)	gizlü.			
rinc: (053b/29)	ḳarın burmaḳ.			
rind: (075a/29)	ṭaġ keçisi	ʿayyār, ḥarābātī	ring	
rindik: (205b/12)	şāhlar ḫıẕmetinde olan kiçirek ḫāṣekī			
ring: (205b/13)	ṭaġ keçisi, ime			
rīrek: (205b/16)	bkz. rīdek.			
rīs: (162a/07)	resm	ṣūret		
risk: (205b/05)	reşk			
rīsmān: (273b/21)	ip	ḥabl		

rist: (043a/11)	egirdi dimek.			
riş: (173b/25)	saḳal, yüñ, kişilik ṭon	liḥye	ibās-ı fāḫir	
rīş: (173b/26)	yara	cerāḥat		
rīş-beçe: (339a/29)	saḳal altında biten saḳal, saḳaluñ küçügi, saḳal enigi			
rīş-bez: (132a/03)	keçi saḳalı.			
rīş-dehen: (273b/22)	aġızda ẓāhir olan yalama ve uçuḳ.			
rīşe: (339b/01)	saçaḳ, kirpik, nāṣūr ʿilleti, ʿırḳ-ı medenī ʿilleti	hüdb, hüddāb, hebdeb		
rīşgāh: (339a/30)	şol kimesnelerden ki yaramaza tābiʿ ola ve anuñ masḫarası ola.			
rīş-i gāv: (302a/13)	yaramazlara tābiʿ ola ve anlaruñ masḫarası olan kimesne.			
rīşīde: (339b/03)	göz göz naḳşlanmış, gözenmiş saçaḳ.	ḥarīr		
rişke: (339a/23)	bit sirkesi, yavşaḳ	ʿayb.	risk, rişk	
rīş-kerden: (273b/22)	boyunda çıḳan ġāyetde yaramaz ʿillet	ḫınzīr, ferset		
rīş-sāz: (132a/03)	cerrāḥ	müzeyyin		
rişt: (043a/12)	kaġşaḳ yir, acı terre			
rīşt: (043a/14)	kaġşaḳ yir, taġāyüẓ itdi dimek.			
rişte: (339a/17)	erişte aşı, iplik ve dizi, ʿırḳ-ı medīnī ʿilleti, ince, ayaḳda ince aġrı, şızı	ükrā		
rīşte: (339b/01)	erişte aşı, egrilmiş ve dizi			
rişţek: (205b/06)	erişte aşı, dizi, iplik			
rītyāne: (339a/25)	çam ṣaḳızı		rātyāne	
rīv: (302a/15)	göz baġlayacak, al, sūsmāra beñzer bir cānver	ḫayāl, mekr, ḥīle	ḫurde, suḥre	
rīvānc: (053b/30)	bkz. rībāc.			
rīvānc: (053b/30)	bkz. rībāc			
rivās: (162a/04)	ṣu teresi, ḳuzıḳulaġı			
rīvenc: (053b/30)	bkz. rībāc.			
rīvencū: (302a/17)	aġaç ḳurdı	araża		
rīvençe: (339b/06)	aġaç ḳurdı	araża	rīvencū	
rīz: (131b/31)	diñü diñlemek, ḳayġana, uşaḳ, uvaḳ nesne		istirāḳ-ı semʿ, ḫāye-rīz	
rīzān: (273b/20)	dökilgen ve dökici dimek.			
rīz-bān: (273b/20)	sürme kilīd.			
rīze: (339a/28)	uvaḳ ve dögülmiş nesne, ḳayġana.			
rīzen: (273b/19)	oṣurġan.			
rīzenāk: (205b/17)	bkz. rīznāk.			
rizfīn: (273b/17)	sürme kilīd	miftāḥ		
rīzīde: (339a/29)	dögülmiş ve uvaḳ olmış.			
rīzīn: (273b/21)	ġāyetde uvaḳ.			
rīznāk: (205b/17)	uvaḳraḳ dimek			

rū: (302a/22)	tuc didükleri ṣufr			
rū: (302a/22)	yüz	vech		
rūbāh: (339b/14)	dilgü	ṣaʿleb		
rū-bā-rū: (302a/23)	yüz yüze dimek	ebu'l-ḫamm, ebū'l-ḥaṣīn	rū-bā-rū rū-be-rū, rūy-ā-rū, rūy-ā-rūy.	
rubb: (031b/13)	her nesnenüñ ʿaḳīde olmış ṣuyı			
rūbeh: (339b/15)	bkz. rūbāh.			
rūbeh-dūz: (132a/06)	dilkü kürkin dikici.			
rū-bend: (075b/03)	yaşmaḳ	niḳāb.		
rū-be-rū: (302a/24)	bkz. rū-bā-rū.			
rubīd: (075b/02)	maʿcūn			
rūbiyān: (273b/29)	kerevid didükleri cānver, ḳum balıġı			
rūçe: (339b/15)	ḫām üzüm.			
rūd: (075b/05)	ırmaḳ, sāzlaruñ kirişi, güzel oġlan	ʿişret	emred	
rūd-āver: (105b/30)	silindi		rūd-āverd	
rūd-āverd: (075b/15)	silindi.			
rūde: (339b/15)	baġırsaḳ, sāz ḳılı, ḫaşlama.	maʿā		
rūdegān: (273b/30)	göden baġırsuġı, baġırsaḳlar.			
rūdehā: (015b/09)	baġarsaḳlar, sāz kirişleri.			
rūfe: (339b/29)	itkeseri.			
rūft: (043a/24)	bkz. rüft.			
rūfte: (339b/29)	süpründi.			
rūġan: (274a/05)	yaġ, ḥubūbātdan olana semen, nebātātdan olana dehen			
rūġan-cūş: (173b/31)	bişi			
rūġan-fürūş: (174a/01)	yaġ ṣatıcı.			
rūġan-ger: (106a/05)	yaġcı.			
rūġan-ı küncid: (075b/16)	ṣīravġan yaġı		sīrec	
rūġan-ı vīje: (339b/27)	ṣāfī yaġ dimek			
rūġanī: (385a/27)	yaġcı			
rūġanīne: (339b/28)	cemīʿ yaġda pişen ṭaʿām, ḳatmer, çörek ve gözleme didükleri ṭaʿām.			
rūġnās: (162a/17)	ḳızıl boya		rūynās	
rūġnīn: (274a/06)	yaġ içinde pişürürler bir dürlü nesne, ḳaḍī loḳması		çaraḫte	
ruḫ: (062a/16)	yañaḳ, gergeden, vilāyet-i cezāʾīr-i ṣīnde bir ʿaẓīm ḳuşuñ adı	ḫadd		
rūḫ: (062a/18)	baġırsaḳ, ṭar kişi, başı öñinde ve depesinde ḳıl bitmeyen	aṣlaʿ	çekād	
ruḫām: (242b/21)	mermer, añıt didükleri ḳuş	surḫāb		Arapça

ruḫāmī: (385a/03)	ruḫāmdan olan nesne, bir dürlü yimiş aġacı, ibrīşim ve ṣırma ile ṭoḳunmuş bir biz			Arapça
ruḫbīn: (273b/27)	penīr ṣuyı, fırāt ırmaġı, ḳurı ot			
rūḫ-çekād: (075b/04)	alnınuñ üzerinde ve depesinde ḳıl bitmeyen kişi, ṭaz	aṣlaʿ		
rūhen: (274a/09)	pūlāddan bir cins	rūhīnā		
rūhenā: (015b/12)	bir ḫās pūlād			
rūhīnā: (015b/15)	bkz. rūhenā, gevher-dār ḳılıç			
ruḫ-ribā: (015b/01)	gergedanı ḳapar alur gider āşiyānına iletür bir ʿaẓīm ḳuş			
ruḫsār: (105b/23)	büyük ve degirmi yañaḳ			
ruḫsāre: (339b/10)	bkz. ruḫsār.			
ruḫş: (173b/27)	ʿaks, ḳara saḳala aḳ düşer, nışfı mikdārı aġarur, saḳal içinde ışılar aña daḫı ruḫş dirler.		pertev	
rūle: (339b/29)	kertekele, ḳılıç yalmanı.	verel	kirpāsū	
rūlīn: (274a/08)	ḳızıl boya.			
rūm: (242b/22)	meşhūr memleket adı, benüm yüzüm dimek			Rumca
rū-māl: (229b/24)	yüz silincek.			
rūmiyye: (339b/31)	küffār vilāyetinde bir muʿaẓẓam şehr			Rumca
rūnās: (162a/16)	ḳızıl boya.			
rūnd: (075b/16)	sıvıḳ			
rūnde: (340a/02)	sıvıḳ.			
rū-pūş: (173b/30)	ṭuvaḳ	burḳaʿ		
rūs: (162a/15)	bir meşhūr ḳavm			
rūsaḫtec: (053b/31)	rāstıḳ ṭaşı, ker ṭaşı		rāsaḫt, rūsḫanc	
rū-siyāh: (339b/25)	yüzi ḳara dimek, yaramaz fiʿllü olan		günāh-kār	
rūspī: (385a/25)	fāḥişe ʿavrat.			
rūspī-bāre: (339b/23)	ḳaḥbe ʿavrata ḥarīṣ olan kimesne.			
rust: (043a/17)	bitdi dimek, berk, serendīb ḳurbında dehv nām ṭaġ, serendīb pādişāhı behūnuñ ḳasemi	muḥkem	ḳarār-gāh	
rustā: (015b/02)	bāzārı olan köy, köy, köylük, türk, türklük, şin köylerden ʿibāret il		rūstā	
rūstā: (015b/09)	bkz. rustā			
rūstā-ḫīz: (132a/07)	ḳıyāmet güni.			
rustāḳ: (191b/11)	bāzār, köy, oba, bāzārlı köy		rüste	
rūstār: (106a/05)	köylü.			
rūstāyī: (385a/25)	türklük, köylülerden birisi.			

rūstā-zāde: (339b/24)	köyde ṭoġan kimesne ve atası ve anası köylü ola.			
rūst-ḫīz: (132a/08)	bkz. rūstā-ḫīz.			
rūşen: (274a/02)	aydın			
rūşenā: (015b/10)	aydınlıḳ ve rūşen olan nesne, nūrlu kimesne, her ḳaşīşā ṭaşı			
rūşenāsān: (274a/04)	aʿyān, şehr			
rūşenāyī: (385a/26)	ayduñluḳ, baʿżı eczādan mürekkeb tūtiyā			
rūşenī: (385a/26)	ayduñluḳ	żiyā, nūr	senāyī	
rū-şinās: (162a/16)	muʿteber ve ṣāḥib-i feräset kimesne			
rut: (043a/15)	tehī, pāk, ʿüryān		ret	
rutuşlaḫ: (062a/16)	ḥacāmat			
rūy: (385a/28)	yüz, tuc	ṣufr		
rūy-ā-rū: (302a/25)	bkz. rūy-ā-rūy			
rūy-bend: (075b/17)	yaşmaḳ	burḳaʿ	rū-bend	
rūye: (340a/05)	tuc, küçük yüz.			
rūy-ger: (106a/06)	ḳalaycı, ḳaġrancı ve çerāḳcı ve aña beñzer ehl-i żanāʿat	mübeyyiż		
rūyin: (274a/12)	ḳızıl boya, eñlik.	fevālü'ṣ-ṣubġ		
rūyīn: (274a/14)	tucdan olan nesneler			
rūyine: (340a/03)	ḳızıl boya, eñlik	fevālü'ṣ-ṣubġ, niḳḳāb		
rūyīne: (340a/05)	tucdan olan nesne, ḳalaycı, ḳalaylı.			
rūy-nās: (162a/18)	ḳızıl boya			
rūy-pūş: (174a/01)	ṭuvaḳ	burḳaʿ		
rūy-şinās: (162a/17)	bkz. rū-nās			
rūz: (132a/06)	gündüz, ṭāliʿ, nev-rūz, ḳuvvet, naṣīb, rızḳ	nehār		
rūzāne: (339b/16)	günlük, imik	vaẓīfe	rūzāne	
rūzbān: (273b/31)	çāvuş ve bevvāb			
rūze: (339b/17)	oruç	ṣavm		
rūze-dār: (106a/05)	oruç ṭutıcı	ṣāʾim		
rūz-efzūn: (274a/02)	duʿā-i ḫayr ve ṣadaḳa.			
rūzgār: (106a/01)	cihān			
rūzger: (106a/02)	rūzgār			
rūz-ı bāz-ḫāst: (043a/26)	ḳıyāmet güni.			
rūzī: (385a/13)	rızḳ ve naṣīb, bir gün, günlük			
rūzī-dih: (339b/22)	rızḳ virici.			
rūzīne: (339b/23)	bkz. rūzyāne.			
rūz-kūr: (106a/03)	gündüz görmez kimesne	eʿşā		
rūz-rāne: (339b/17)	köy, türklük yir.			
rūz-tārīk: (205b/19)	firḳat güni.			Far.+Ar.

rūzyāne: (339b/22)	günlük ve gündüzlük.			
rübāh: (339b/07)	dilgü		rūbāh	
rübbe: (339b/09)	hind fındığı	retbe ebu'l-ḥaṣīn		
rübūḫa: (339b/08)	vaḳt-i cimāʿda inzāle ḳarīb kimse, cimāʿ ṣafāsı.			
rübus: (162a/09)	bkz. rübūs.			
rübūs: (162a/09)	yiyegen, ṣaru beñizlü.	ekūl		
rüft: (043a/23)	süpürdi dimek.			
rüfte: (339b/11)	süpründi.			
rüft-rūb: (031b/14)	süpürge			
rüje: (339b/10)	şerīt, sicim			
rükū: (302a/20)	yama ve eski biz pāresi, ḳol bağladuḳları biz ve oğlan bizi, beşik bağırdağı, ebūn-naṣr ḳuşı	ḳımāṭ	rükūy	
rükūk: (205b/19)	oğlan bizi			
rükūy: (385a/10)	yama, ḳol bağladuḳları biz, beşik bağırdağı, oğlan bizi, bir pāre biz dimek, ebun-naṣr ḳuş	ruḳʿa	rükū	Arapça
rünbe: (339b/12)	ḳasıḳ ḳılı.			
ründ: (075b/02)	mezgeldek didükleri ḳuş, bir ot adı		zinde	
ründe: (339b/13)	mezgeldek didükleri ḳuş, bir nevʿ ot		rüned	
rüs: (162a/10)	boğazı ḳulı	ʿabdü'l-baṭn	gelū-bende	
rüstāḫīz: (132a/04)	ḳıyāmet güni			
rüstaḳ: (191b/12)	bağdādda taḳyācılar ḳurbında bir medresenüñ adı			
rüstār: (105b/31)	türklük, köylü			
rüstāy: (385a/04)	türk, bāzārlı köy, köylük, şin köylerden ʿibāret il, ekinli	hiyü'l-ḳaryetü't-tey fīhāu's-sūḳ		
rüstāyī: (385a/08)	köylük, köylüden biri.			
rüste: (339b/11)	bitmiş, ṣıra ṣıra ḳonmış olan köy			
rüsteḫīz: (132a/05)	rüstāḫīz.			
rüstem: (242b/21)	aʿlām-ı ricālden			
rüstemīn: (273b/28)	ot			
rüstenī: (385a/09)	bitecek nesne ve bitecek yir ve bitecek zamān.			
rüsvā: (015b/08)	melāmet ve feżāḥat olmuş.			
rüsvāy: (385a/09)	melāmet olmış		rüsvā	
rüşt: (043a/22)	ḳağşaḳ	reşt		
sā: (016a/16)	bkz.			
şabā: (018b/02)	gün ṭoğısından esen yil.		bād-ı maşrıḳ	Arapça
sābān: (276a/13)	nişānlu ferseng, yol nişānu, girüde ḳalanlar, daru ḳuşı, ṣığırcıḳ ḳuşı.			
şabār: (115a/25)	temürhindī.			

ṣabr: (115a/25)	bir meşhūr ot adı			Arapça
ṣābūn-ger: (115a/25)	ṣābūncı.			Süryanice
ṣābūnī: (389a/15)	meşhūr ḥalvā.			Süryanice
sāc: (054a/26)	abanos ve ardıç aġacı.		serv-i kūhī, ṭaylasān-ı sebz	
sācūr: (108a/27)	köpek boynına bağladuḳları aġaç pāresi, kesmik			
sād: (076b/12)	arı, pāk olan nesne, naḳışlanmamış nesne		sāde	
ṣād: (079a/05)	baḳraç.			
ṣad: (079a/06)	yüz	miʾet	sed	
ṣadā: (018b/03)	yanḳu, ṣusızluḳ, kūf üvegi didükleri büyük yırtıcı ḳuş, er ḳuşı	hāme	āvāze, āvāz-ı kūf-ı ner	Arapça
sādāk: (206b/19)	ocaḳ eri.			
ṣad-berg: (214a/05)	yapraḳları çoḳ bir nevʿ gül		ṣad-tü	
sāde: (341a/31)	arı olan nesne, naḳşlanmamış nesne, olmamış dimek, inenmiş demek.			
sādec: (054a/28)	bkz. sāde, arı olan nesne, ġayrı cinsle be-hem olmamış ve ḳarışmamış, naḳışlanmamış nesne, aşınmış nesne.			
sāde-dil: (230a/16)	bön, nesne bilmez kimesne.	ebleh		
ṣadef: (189a/11)	meşhūr incü ḳabı, mercān ḳulaġı			Arapça
sādek: (206b/18)	bir ḫoş avāzlu ḳuşcaġuz		hezār-destān	
sāde-kerde: (341b/04)	ḫādım	ṭavāşī		
ṣadfe: (349a/16)	evzāndan ṭoḳuz vaḳıyye		segerçe-i kebīre	
ṣadpā: (018b/08)	çıyan	ṣebeṣ	çihil-pā	
ṣad-pāy: (389a/15)	çıyan didükleri zehrlü böcek, ḳırḳbayır	ṣebet, ḳabe	çihl-pāy, ṣīr-dān	
ṣad-pāye: (349a/13)	çoḳ ayaḳlu bir nevʿ çıyan, ḳırḳ ayaḳlu, aġaç ḳurdı, tırtıl			
ṣadr: (115a/31)	ḳaḍı-ʿasker, ulular oturıcaḳ mekān, yük dibine bıraġılan ḥalı			Arapça
ṣad-reng: (214a/07)	ṣaṭranc, reng	ḥīle	ṣad-ḥīle	
ṣāf: (189a/07)	ṭurı	ṣāfī		Arapça
saf-der: (115b/02)	ġāyet şecāʿatinden ṣaflar yırtar, ṭaġıdur bahādur ve mübāriz			
ṣafe: (349a/21)	güyegü ot, kekük otı			
ṣafrāġūn: (281a/14)	börtülcān didükleri kiçirek ḳuşcaġuz			
sāġ: (184b/09)	kiremidden yapılmış ev.			

saġ: (184b/15)	evi uzadısına yaparlar bir dürlü binā	ezec		
sāġar: (108b/30)	saġrāḳ			
ṣāġar: (115a/24)	büyük ḳadeḥ, ölçek		ṣaġraḳ, üsküre	Arapça
saġur: (110a/28)	bir nevʿ uzun tüyli kirpi	tesī		
sāḫ: (062a/30)	düzilmiş ve dirilmiş nesne		sāḫte	
saḫ: (062a/30)	vaḥşī at taʿlīm idecek aġır kimse, boncuḳ ve ṭaş oturdılmış yular			
ṣahbā: (018b/10)	ḳırmızı şarāb			Arapça
saḥbān: (276b/29)	benī bābilden bir faṣīḥ ve belīġ kimesnenüñ adı			
saḫc: (054b/11)	tuḫme.			
sāḫe: (341a/31)	miyān-ı serāy.			Arapça
saḫīfe: (341b/23)	yalan söz.			
ṣaḥn: (281a/13)	ev ortası, büyük ṣaġraḳ.			Arapça
saḫn-ḫore: (341b/22)	ʿārsız.			
ṣaḥrā: (018b/02)	ova ve yazı.			Arapça
ṣahrınc: (056a/19)	ḳavuḳ, ṣuluḳ	meṣāne, ḥavż		
saḫş: (174b/10)	eski nesne	ʿatīḳ		
saḫt: (044a/04)	ḳatı	muḥkem	dürüşt	
sāḫte: (341a/31)	düzülmiş.			
saḫte: (341b/21)	bkz. sāḫte, dirhem ü dīnār-ı meskūk.			
saḫtevā: (016b/06)	kīpā			
saḫtī: (386b/30)	ḳatılıḳ.			
saḫtiyān: (276b/30)	ṭabāġat olınmış keçi derisi.			
saḫtū: (302b/17)	kīspā		suḫtū	
saḫun: (276b/31)	söz.	kelām		
saḫun-āferīn: (277a/20)	söz düzüp yarışdırıcı, her sözi kemālinde ve yirinde söyleyici			
saḫun-āver: (109a/17)	söz ehli olan kimesne	faṣīḥ, belīġ		
saḫun-çīn: (277a/21)	ḳovucı	ḳattāt, deybūb, nemmām		
saḫun-dān: (277a/23)	söz bilici			
saḫun-güẕār: (109a/19)	ḫācib, kelmenci, ḫāżır-cevāb, rāst-gūy, söz sürici			
saḫun-ḫ̇ār: (109a/18)	ʿārsız			
saḫun-ı nā-fercām: (243a/10)	gerekmez söz.			
saḳanḳur: (110a/31)	ḳum balıġı			
sāḳ-ı ʿarūsān: (276a/22)	ʿacem diyārında bir nevʿ ḥelvā			
saḳlāṭūn: (277b/18)	rūm vilāyetinde ṭoḳınur bir cins nefīs mülevven ḳumaş			Yunanca
saḳmūniyā: (016b/24)	bir müshil dārū	maḥmūde		Latince
saḳmūniyye: (342b/29)	maḥmūde didükleri maʿrūf müshil dārū.			Latince
sāl: (230a/16)	yıl	sene		
sālār: (108b/30)	ulu, pādişāh	naḳīb, nāʾib	ser-leşker	

sāle: (341b/11)	yaş, şilāḥ, yön yöş	ʿömr, sinn		
sālgān: (276a/23)	yıllıḳ		sāliyān	
sāl-ḫˇāh: (341b/10)	çoḳ yaşamış			
sāl-ḫord: (076b/16)	çoḳ yaşamış		sāl-ḫorde	
sāl-ḫorde: (341b/11)	bkz. sāl-ḫˇāh.			
sāl-ḫudā: (016a/29)	sāḥib-i ṭāliʿ		sāl-ḫudāh	
sāl-ḫudāh: (341b/10)	ṣāḥib-i ṭāliʿ			
sāliyān: (276a/24)	ʿömr, yıllıḳ			
sāl-kānī: (386b/13)	yıllıḳ		sāliyān, sāliyāne	
sālyāne: (341b/13)	yıllıḳ, ʿömr			
sām: (242b/31)	ḥażret-i nūḥuñ ʿaleyhi's-selām oġlı adı			
sāmākçe: (341b/13)	göñelmek.			
sāmān: (276a/25)	yön yoş, ad ve şan			
sāme: (341b/13)	ʿalem-i büzürg.			
sāmūnā: (016a/30)	evzāndan üç kīrāṭ			
sān: (276b/02)	ṣaġış, cübbe göstermek, kesre ṭaşı			
ṣanavber: (115b/04)	çam aġacı ve ḳozaġu, köknar aġacı			Arapça
ṣanc: (056a/17)	zinc didükleri ālet			
ṣandūḳ: (191b/31)	içinde nesne ḥıfẓ olınur maʿrūf nesne, ṣanduḳ, maḳābirde mevtī yatduġı yir			
ṣandūḳçe: (349a/22)	küçük ṣandūḳ.			
sān-gīn: (276b/21)	beriyye			
sāngīr: (109a/01)	düzgün, yön, ʿādet ṭutıcı	ḫūy		
ṣanʿat: (045a/27)	eyü iş.		pīşe	Arapça
saʿlāb: (032a/26)	ādem azdurıcı dīv			Arapça
saʿte: (342b/20)	başda olan yara.			Arapça
saʿter: (110a/27)	zıbuḳ, güyegü otu, kekük			Arapça
saʿterī: (387a/14)	yüzsüz, zıbıḳçı ʿavrat.	salīṭa		Arapça
saʿtīn: (277b/17)	esgibinc piyāzı.			Arapça
ṣaʿve: (349a/20)	yunt ḳuşı.			Arapça
sār: (108a/28)	ṣıġırcıḳ didükleri siyāhça ḳuş, ferseng nişānı, yir terkībinde bulınan lafẓ.	zurzūr		
sārā: (016a/25)	ʿanber-i ḫāliṣ, ḥażret-i ibrāhīm ʿaleyhi's-selāmuñ ḫātunı adı, ḥażret-i isḥāḳuñ ʿaleyhi's-selām vālide-i mükerremeleri			Arapça
sārbān: (276a/15)	deveci.			
sāre: (341b/06)	ṣıġırcıḳ ḳuşı, erseng nişānı, depeyi örter bir nevʿ hinde maḫṣūṣ tākye	zürzūr	kelle-püş	
sārec: (054b/01)	ötlegen didükleri küçücük ḳuşcaġız, hezār-destān			
sārek: (206b/23)	ötlegen didükleri ḫoş āvāzlu küçük ḳuşcaġuz,			

	hezār-destān			
sārenc: (054b/05)	yir altında ṣu durmaġıçün yapduḳları mevżiʿ			
sāreng: (206b/26)	bkz. sārek.			
ṣarfe: (349a/18)	menāzil-i ḳamerden birinüñ adı, ziyādelik	fāʾide		Arapça
sār-ḫāle: (341b/05)	sivrisiñek		peşşe	
sārḫek: (206b/19)	uzun ayaḳlu üyez, uvacuḳ siñek, at siñegi	circis, ḳırḳış		
sārī: (386b/07)	bir fersaḫ yirde nişān içün dikilen mīl, ṣıġırcıḳ ḳuşı, yund ḳuşı	zürzūr, ṣaʿve	sevdāniye, ʿuṣfūr-ı esved	
sārīc: (054b/09)	ötlegenḳuşı		sārec, sārenc	
sarmaḳ: (191b/16)	sirken didükleri ot, egir didükleri dārū, ḳoyun sarmaşıġı, sirken didükleri ot dimek			Türkçe
sārsīz: (132a/15)	yeşil ṣıġırcıḳ	ḳārye		
sārūc: (054b/08)	yanmış alçı ve ḳumlı kireç	ṣārūc		
ṣārūc: (056a/16)	ḳumlı kireç ve lökün ve göyinmiş alçı	ṣārūc		
sāruġ: (184b/08)	ötlegen didükleri ḳuşcaġuz		sarec	
sārvān: (276a/15)	bkz. sārbān.			
sās: (162a/23)	laṭīf, ehline sāsān dirler bir ḳabīle adı			
sāsān: (276a/16)	selāṭīn-i fürsüñ dördinci ṭabaḳası, ol ṭabaḳa ceddi sāsān bin behmen bin isfendiyār bin güştāsb bin lohrāsbdur.			
sātegī: (386b/07)	bkz. sātginī.			
sātgin: (276a/14)	büyük ṭolı			
sātgīn: (276a/14)	bkz. sātgīn.			
sātginī: (386b/04)	büyük ḳadeḥ			
sātūr: (108a/27)	ḳaṣṣāblaruñ et kesecek āleti.			
sāṭūr: (108b/29)	ḳaṣṣāblaruñ et kesecek āleti.			Arapça
sāv: (302b/09)	bir memleketden bir memleket pādişāhına gönderür bāc ve ḫarāc, altun uvaġı, ege aġzından dökilen altun ve gümüş perdesi, ḳulaġuz	bedraḳa		
sāvā: (016a/31)	ege aġzından dökilen ḫurde			
sāv-āhen: (276b/22)	ege bürīdesi.			
sāvebān: (276b/23)	bkz. sāyebān.			
sāven: (276b/22)	panbuḳ ġırārı, kelter	ḳoffa		
sāvend: (076b/17)	ḳāfiye-i şiʿr.			
sāvīn: (276b/23)	bkz. sāvīn, çirk.			
ṣavlencān: (281a/16)	çevgān			Arapça
ṣavmaʿa: (349a/22)	ʿibādetḫāne.			Arapça

sāvne-beçe: (341b/14)	oġlancuḳlar ṣaracaḳ penbe yāḫūd biz.			
sāy: (386b/14)	sāyīden lafẓınuñ emr ṣīġası.			
sāye: (341b/14)	gölge	ẓıll		
sāyebān: (276b/23)	gölgelik.			
sāyebruc: (054b/10)	Muʿarreb ü mutaṣarrıf mine'l-Fārsī ve maʿnātü't-teffāhi'ṣ-ṣafīr ü hevāsimü't-teffāḥ ve hüve'l-yebrūc.			
sāz: (132a/15)	yaraḳ ve düzen, çalġı			
sāzaḳ: (191b/14)	çıra, saḳızlı çam aġacı			
sāzāk: (206b/26)	dehlīz			
sāzende: (341b/09)	sāz çalıcı, düzen düzici			
sāz-gār: (108b/27)	yaraḳlu eyü düzen	muvāfıḳ		
sāz-kār: (108b/26)	ālet			
sāz-kārī: (386b/13)	düzenlik ve yaraşuḳluḳ.			
sāz-rāh: (341b/09)	yol yaraġı.			
sāz-vār: (108b/28)	lāyıḳlu		sezā-vār	
sāz-zen: (276a/15)	sāz çalıcı dimek			
sebā: (016b/01)	bir şehr ve vilāyet adı, yemende ḥażret-i bilḳīsuñ taḫt-gāhı idi.			Arapça
sebel: (230a/18)	göz marażlarından bir maraż			
sebengūr: (109a/16)	it üzimi	ʿinebü'l-ṣaʿlleb	seg-i engūr	
sebġ: (184b/09)	lüġaz, eyü, aru	ceyyid, ṭāhir		
sebistān: (276b/28)	ḫoş rāyiḥalu nesnelerden bir nevʿ			
sebk: (206b/29)	yeyni	ḫafīf		
seblet: (044a/03)	bıyıḳ	şārib		
sebū: (302b/15)	destī ve siñek.			
sebū-sebz: (132a/23)	yeşil küpçük.			
sebüg tigīn: (276b/26)	meşhūrlardan sulṭān maḥmūd ġāzīnüñ atası adı, ġāyetde bahādur olan kimesne, fāḥişe ʿavrat			
sebük-bār: (109a/13)	yüki ḫafīf dimek			
sebük-güzār: (109a/15)	üsküdār			
sebük-māye: (341b/16)	yeyni bahālu nesne.			
sebük-sār: (109a/13)	yeyni başlu.			
sebük-ser: (109a/13)	bkz. sebük-sār.			
sebz: (132a/22)	yeşil	aḫḍar		
sebz-āb: (032a/09)	yosun		zebere-i āb	
sebzā-reng: (206b/30)	yeşil renglü.			
sebz-dāne: (341b/15)	menegiş yimişi, kenevir.			
sebze: (341b/16)	çemen.			
sebze-dāne: (341b/15)	benefşe			
sebzek: (206b/30)	dervīşler ve ẓurefā istiʿmāl eyledükleri yeşilce			

	müferriḥ.			
sebze-zār: (109a/10)	yeşillik ve çemenlik			
sebz-pūş: (174b/10)	yeşil geyen	debbāġ		
sebz-vār: (109a/10)	bir meşhūr şehr adı, vilāyet-i ʿacemde meẕkūr şehrüñ ḫalḳına meẕheb-i rafż bir vechile ġālibdür, aṣlā ol şehrden bir sünnī ḳopmaḳ vāḳiʿ olmamışdur			
secencel: (230a/20)	āyine, pāk, muṣaffā, muʿazzez			Arapça
secīf: (188b/05)	zih-i kemān.			
sed: (076b/22)	yüz	miʾet		
sede: (341b/26)	sāde, şeb-i yeldā, sāye gicesi didükleri behmen ayınuñ üçünci güni			
sedere: (341b/23)	ṭoḳurcın didükleri meşhūr oyun		se-dere	
sedḳ: (191b/14)	sede, behmen ayınuñ üçünci güni			
sedkīs: (162a/30)	ḳavs-i ḳuzaḫ		serīr	
sefc: (054b/16)	ḫām ḳavun, ḳarpuz, kelek	sefce		
sefce: (342b/25)	ḳavunuñ ve ḳarpuzuñ ḫāmı	sefc		
sefe: (342b/27)	nefrīn ve laʿnet, güyegü ve kelek otı			
sefed: (077a/04)	sürmedān ve seped			
sefer: (110a/29)	bkz. saġur.			
sefīdāc: (055a/14)	sepīdāc.			
seft: (044a/18)	muḥkem ve sıḳ nesne, omuz, dām üsti	kāhil		
sefte: (342b/21)	Bir yere tekellüf göndermek, bir kimseyi ṣanʿat ve tekellüfe bir yere göndermek			
sefūn: (277b/17)	dāne-i ḫorosānī		sefūḳ	
seg: (207a/21)	it	kelb		
segā: (016b/25)	ḳubur		tīr-dān	
seg-āb: (032a/27)	ḳunduz, ṣu iti			
segāl: (230a/23)	ṣanu, yaramaz fikr	ġıybet		
segāle: (343a/01)	it necsi, ādem necsi			
segārū: (302b/22)	poġaça, çörek, gömeç	melīl, ṭulmet, ḫubzet	segārū, sügārū, sügārī, sügār	
segārūn: (277b/19)	bir nevʿ uzun tülü kirpi			
segbān: (277b/20)	it besleyici.			
segbīne: (344a/30)	ʿuṣāre ḳısmındandur			
segce: (343a/02)	köpek enigi	zaġar.		
seg-dendān: (277b/20)	it dişi didükleri sivri diş, azu dişi	nāb		
segem: (243a/21)	çırġud didükleri böcek, tañrıdevecügi		şebgīr	
seg-engūr: (110b/01)	it üzümi	ʿinebü'l-ṣaʿlleb, ibn verdān, ebū		

		verdān		
seg-i ābī: (387a/15)	ḳunduz, şu iti			
seg-i dīvāne: (343a/02)	ḳuduz it.			
seg-i şikārī: (387a/16)	av iti.			
seglābī: (387a/19)	ḳunduz		seg-ābī	
sekte: (343a/03)	ay demüri, bir nevʿ uzun tülü kirpi		segārūçe	
segsār: (110b/03)	ġūl yüzlü, keçi ḳıllu, ṭoñuz azılu, fīl ḳulaḳlu it başlu ve it aġızlu ve yüzleri ṣaru ve gözleri çivit renginde ve bedenleri nīl renginde ikisi bir pīl şikār idüp tamāmen yiyen ḳālūn yanında bir cezīrede sākin bir dürlü maḫlūḳ			
segür: (110b/02)	bir nevʿ uzun tüylü kirpi	sefr, sefur		
segze: (343a/03)	ınçḳırıḳ ʿilleti.			
seḥer-gāh: (341b/20)	ṣabāḥ vaḳti.			Ar.+Far.
sehī: (387a/28)	ṭoġrı	müstaḳīm		
seḫīf: (188b/05)	ebleh	aḥmaḳ	cāme-i teng.	
sehm: (243a/25)	ḳorḳu, oḳ, eve çekilen oḳ, saḳf-ḫāneye ḳonılan uzun aġaç	heybet, naṣīb	tīr	
sehmgin: (278a/19)	ḳorḳunç.			
sehmgīn: (278a/20)	bkz. sehmgin.			
sehmnāk: (207b/03)	ḳorḳunç, ḳorḳulu	mehīb	sehm-gīn	
seḫnūr: (109a/18)	bkz. seḫun-āver.			
sehvān: (278a/20)	ṭaġlarında ḳalem biter bir memleket			
sek: (207a/21)	it üzümi ve egseri.			
sekāce: (342b/29)	aġır başmaḳ	kābūs	nezḫafc	
sekāf: (188b/06)	ibrişīm gulūlesi, yanmış gümüş			
sekāfe: (342b/30)	muġannīlerüñ zaḫmeleri			
sekāliş: (175a/07)	daʿvet, mekr	ḥīle.		
seḳallāt: (044a/21)	bkz. seḳarlāt.			Latince
seḳarlāt: (044a/21)	iskerlet dimek			Latince
sek-bestek: (207a/23)	zaġar didükleri şikār iti.			
seksek: (207a/23)	yürümesi olmayup yilegen ṭavar			Türkçe
sekzī: (387a/16)	sīstān vilāyetinde bir cins ṭāʾife, rüstem-i zāl ol ṭāʾifedendür.			
selbūy: (387a/20)	ayaḳ āvāzı			
selīḫa: (343a/05)	āvāz açar bir nevʿ dārū			
selḳūr: (110b/06)	çūplik.			
selle: (343a/04)	seped.			
selle-bāf: (188b/07)	sepedci.			
selle-ger: (110b/07)	seped işleyici.			
selm: (243a/23)	oġlancuḳlar taḫtası.			

selme: (343a/04)	mantar			
selmī: (387a/21)	ʿavrat adlarındandur			Arapça
selt: (044a/21)	ayaḳ avāzı, ayaḳ ṭaşı, yulāf			
selū: (302b/28)	selbür.			
selūbūy: (387a/21)	bkz. selbūy.			
selvī: (387a/22)	yelve ḳuşı, bıldırcın ḳuşu			
sem: (243a/24)	aġu		zehr	
semāhīc: (054b/18)	ada	cezīre		
semān: (277b/21)	fürs aylarınuñ yigirmi yedinci güni		āsmān	
semāne: (343a/05)	bıldırcın	efṣaḥ	āsmān	
semār: (110b/07)	ḳoġalıḳ otı			
semārūġ: (184b/15)	bir nevʿ aḳ mantar			
semc: (054b/18)	naḳab			
seme: (343a/09)	zevle, yosun, duzaḳ taḫtası, cüllāhlaruñ iplige çerīş dürtecek āletleri, emcekde ṣoġulduḳdan ṣoñra bāḳī ḳalur süd	ekāsī		
semec: (054b/21)	boṭurum	baḫīl, naḳab, semcede	zīr-i zemīn	
semen: (277b/22)	peyġāmber çiçegi			
semence: (343a/07)	bodrum, avcılar gümeltesi	baḫīl, naḳab, semc		
semend: (077a/05)	ṣaru renglü at, kül-gūn renglü at, yaġız ve ḳula		esb-i zerd	
semendel: (230a/25)	od içinde maʿīşet ider semender didükleri ḳuş		semender	
semenden: (277b/25)	bkz. semender			
semender: (110b/09)	vilāyet-i hindde keler gibi dürlü dürlü renkleri olur bir cānverdür			
semendūr: (110b/17)	bkz. semender.			
semene: (343a/08)	erişte aşı	egrā		
semen-sā: (016b/26)	aḳ, levn maḥbūb, semen gibi dimek	sefīd		
semenū: (302b/28)	erişte aşı, herre aşı	ıṭriyye	egerā	
semenūl: (230a/27)	erişte ve herre aşı		semenvā, egrā	
semenvā: (016b/27)	erişte aşı, herre aşı	ıṭrıyye, sepūsā	egrā	
semer: (110b/08)	efsāne, ḳıṣṣa, ḥikāyet, meṣel.			
semerḳandī: (387a/23)	mertek, ol şehre mensūb olan benī ādem ve sāʾir nesneler.			
semerrec: (054b/23)	ḫarāc alacaḳ ev, üç kerre ḫarāc almaḳ.			
semġand: (077a/04)	ḥayż olmış ʿavrat.			
semġande: (343a/09)	ḥayżı olan ʿavrat		semġand	
semīc: (054b/25)	bkz. semīnec.			
semīd: (077a/10)	meşhūr aḳ çörek			
semīnec: (054b/25)	yaramaz ḫū			
semmūr: (110b/18)	kürki ġāyetde muʿteber			Arapça

	meşhūr cānver			
semnec: (054b/23)	bkz. semec, avcılar gömültüsi		kāje	
senā: (016b/28)	aydınlıḳ, meşhūr müshil ot	nūr, sināmeki	rūşenī	
sen-āb: (032a/28)	ṣuda yüzmek.			
senāber: (110b/18)	yüzgüç	şināber	āşnā	
senār: (110b/19)	ṣıġacaḳ gölcük, ṣunuñ ṣıġa yiri			
senāruc: (054b/26)	yüzük ḳaşın iderler bir muʿteber ṭaşdur			
senb: (032a/28)	yirden kesilmiş ev			
senbe: (343a/12)	bir defʿa dimek			
senbūse: (343a/12)	maʿrūf börek			
senc: (054b/29)	düvelek, def pülı		nā-resīde, çeng.	
sence: (343b/03)	nesne ṭartacaḳ ālet.			
send: (077a/11)	ḳuş burnı, ṣoġulcan, ḥarām-zāde		pīç	
sendebān: (277b/26)	pürnār aġacı didükleri meşhūr aġaç			
sendel: (230a/28)	başmaḳ	kefş	suḫen-gūy	
sendene: (343b/05)	bir ḳat dimek.			
sendere: (343b/04)	ḥarām-zāde, pīç			
senderūs: (162b/10)	ṣandalūs			Yunanca
sene: (343b/14)	lüġat, yıl, bir nevʿ ḳatı demür		sāl	
senevā: (016b/31)	maḳberelik	maḳābir.	gūristān	
seney: (387a/24)	şāpūrān didükleri demür süñi, ʿaṣā ve dās ucına berkitdükleri demir			
seng: (207a/25)	ṭaş	ḥacer, vaḳār, sīne		
seng-bār: (110b/22)	ṭaşlu yir.			
seng-beste: (343b/08)	ḫām iken ṭolı doḳınup ve yāḫūd ġayrı āfetden ḳatılanmış olan üzüm ve sāʾir mīve.			
seng-būye: (343b/10)	üzüm dānesinden büyücek aḳça dānecik, kerevid gözi didükleri dārū.	ʿaynü's-sereṭān		
sengdān: (277b/27)	ḳursaḳ, ḳuş cigerinden ḳatısı, ḳuşuñ çıñraġı, ṭaşlıḳ	ḥavṣala, fātışa	sengistān	
seng-dāne: (343b/08)	būte-gāh.			
seng-dil: (230a/30)	ġāyetde ḳatı göñüllü		bī-raḥm	
senge: (343b/12)	bir nevʿ uzun tülü kirpi, ṭolu		ḫār-puşt	
sengek: (207a/29)	ṭolu, ṭaşcaġuz dimek	berd	tegerg	
senger: (110b/23)	sünger, ḳızıl derilü sind vilāyetinde bir ḥayvān			
seng-ḫ̌or: (110b/22)	baġırtlaḳ didükleri meşhūr ḳuş, ḳartal			
seng-ḫāre: (343b/06)	ḳara ṭaş			
seng-ḫūre: (343b/07)	baġırtlaḳ didükleri ḳuş, ḳartal			
seng-i āsiyāb: (032a/30)	degirmen ṭaşı.			

seng-i āsyā: (016b/30)	degirmen ṭaşı.			
seng-i āteş: (175a/07)	çaḳmaḳ ṭaşı.			
seng-i tūtiyā: (016b/31)	sürme ṭaşı	ḥacerü'l-kühl		
sengīn: (277b/29)	aġır ve ṭaşlu			
sengistān: (277b/28)	ṭaşlıḳ.			
seng-lāḫ: (062b/01)	ṭaşlı yir dimek			
senglālīk: (207a/30)	yunt ḳuşı	saʿve		
senglān: (277b/28)	yund ḳuşı	ṣaʿve		
senglek: (207a/31)	ṭolı		sengek, tegerg	
seng-püşt: (044a/23)	ḳaplubaġa		sulaḥfāt	
seng-rīze: (343b/09)	ḳuş dilinden büyücek bir nev tutmaç			
seng-sār: (110b/24)	ṭaşıla recm itmek.			
sengūr: (110b/26)	fuḳḳāʿīler selesi, şerbetçi ḳabu, kirpi		ḫārpuşt	
sengüm: (243a/24)	çırġud didükleri böcek		segem	
senīb: (032a/30)	ʿaşā vü gönder ucuna berkitdükleri demür			
senīc: (055a/13)	ṭoġrı ve yumrı olan nesne			
senīze: (343b/16)	el ṭaraġı			
senkeçe: (343b/05)	ṭolu		tegerg	
sepā: (016b/01)	süprindi tozı.			
sepār: (109a/02)	ev āleti, üzüm ṭoldurup ayaġıla başarlar büyük tekne, ekin yiri, mengene ve	metāʿü'l-beyt	çarḫışt	
seped: (076b/17)	içine mā-yaḥtāc olanı ḳorlar maʿrūf nesne	ḳavṣara		
seped-çīn: (276b/24)	bāġ ve aġaç dirildükden ṣoñra yirinde bāḳī ḳalan azacuḳ mīve, yemiş diricek seped.			
sepel: (230a/20)	deveṭabanı	zevel		
seperderk: (206b/27)	yaġlıḳ		destārçe	
seperek: (206b/28)	ṣarı aġaç didükleri dārū		zerde çūp	
seperḫang: (206b/29)	egir at.			
seper-meşʿale-düm: (243a/09)	ḳuyruġı aḳ gök güvercin			Far.+Ar.
sepet: (044a/03)	seped			
seprīş: (174b/09)	meydān		espirīş	
sepūs: (162a/28)	kepek	nuḫāl	herīse	
sepūs: (162a/29)	bezriḳaṭṭūnā			
sepūsā: (016b/02)	herre aşı, kedi, mekrūh	heriyye, mekr, muṭahhere		
sepūse: (341b/16)	bıçḳı aġzından un gibi dökilen nesne, başda olan koñaḳ	ḥazāz		
sepūsvā: (016b/04)	kepekden olan aş	ḫarīre		
ser: (109a/20)	pādişāh ve ulu seyyid, tamām	evc	ser-mū	
serā: (016b/06)	ev, ekṣer pādişāhlar ve vüzerā olduġı yirler		ḫāne	

serāb: (032a/20)	bādiye ve ṣaḥrālarda ve ṣayf eyyāmlarında öyle zamānında ve ṣabāḥ ve aḫşām vaḳtinde pertev-i āfitābdan ṭaraf-ı nehārda ṣūret bāġlar ṣu gibi görinür nesne, ılġım ṣalġım	āl		
serāçe: (342a/24)	ay ve gün aġılı	ḥücre		
serāçe-i āfitāb: (032a/24)	güneş ḳurṣı, başı dönmiş kimesne.			
ser-āġāz: (132a/23)	söz evveli, āvāze itmek ve çaġırmaḳ		ibtidā-i suḫen	
serāġūc: (054b/11)	baş bezi	nezkeb, serāḳūc, serāġūş	pūlār-efsār	
ser-āġūş: (174b/13)	nezkeb, yular		efsār	
seraḫs: (162b/06)	defne aġacı, bir mevżiʿüñ adı, eyreltü didükleri ot ki, ḳızıl ot ve ṭuz otı			
serāḳūc: (054b/13)	bkz. serāġūş.			
ser-āmed: (076b/24)	her żanʿatüñ aʿlā mertebesinde olan kimesne			
serā-perde: (342a/22)	pādişāh ve vüzerā ve sāʾir ekābir sarāylarında ḫavātīn ve sāʾir ḫavāṣ öñine aṣduḳları perde, ḫaymenüñ cevānibinde çekdükleri ḥavāli			
ser-ā-ser: (109a/27)	başdan başa ve ucdan uca dimek			
ser-āsīme: (342a/26)	ḫayrān ve ṣañġı olan kimesne.			
serāvī: (386b/30)	ḳıymeti az ṭaş, ḳıymetlü ṭaş			
serāy: (386b/31)	selāṭīnüñ ve umerā ve ṣāḥib-i saʿādetlerüñ evleri	muḥavvaṭa		
serāy-ı ḫarāc: (054b/14)	dīvān-ḫāne.			
serāy-ı penc: (054b/14)	ḫāne-i deştībān.			
serbān: (277a/26)	yoḳuş			
serbāng: (207a/03)	ḳız ḳuşı.			
ser-bār: (109b/17)	yük getüren ḫayvānuñ her birisinüñ muʿayyen vezni vardur. ol miḳdār muʿayyenden ziyāde yük üzerine ḳoduḳları nesneye ser-bār dirler.	ʿilāve		
ser-bārī: (387a/04)	yük götüren ḫayvānuñ her birinüñ miḳdārınca muʿayyen vezni vardur, ondan ziyāde üzerine ḳoduḳları nesne	ʿilāve		
ser-bāz: (132a/28)	başı açuḳ, baş oynadıcı, bahādur ve dilāverler ṣıfatı, ḳız ḳuşı			
ser-bend: (076b/25)	baş bağı, güceymen		dül-bend	

ser-ber: (109b/20)	bkz. ser-bār, baş			
ser-be-ser: (109b/21)	ber-ā-ber, başdan başa dimek, başa başa dimek			
ser-bülend: (076b/26)	bkz. ser-bend, güceymen.			
sercā: (016b/13)	ṣadr			
serceng: (207a/03)	baş ve buġ olan kimesne, çeribaşı			
sercīk: (207a/06)	bkz. serceng.			
serd: (076b/26)	ṣovuḳ; ṭoymış; uṣanmış	berd		
serd-āb: (032a/25)	yir altında ṣu ṣuvaracaḳ yir			
serd-ābe: (342b/06)	yir altında ṣu ṣuvadacaḳ yir		serd-āb	
serdār: (109b/30)	ser-leşker, mihter, pādişāh		sālār	
serd-āv: (302b/19)	ṣu ṣuvadacaḳ yir			
serd-āve: (342b/07)	bkz. serd-ābe, çārṭāḳ			
ser-dāved: (076b/30)	çārdāḳ		ser-dāve	
serde: (342b/07)	giç irişen yimiş.			
serde-gīr: (110a/02)	bkz. serd-sīr.			
ser-der-kilīm: (243a/12)	bir kimesne başını kilīm ile bürür yatur biri gelür anı urur ṣorarlar seni kim urdı, eger bilürse ol ḳalḳar ol uran yatur.			
serde-sīr: (110a/02)	bkz. serd-sīr.			
ser-dest: (044a/16)	bilek	rusġ	bend-küşāt	
ser-destār: (109b/31)	dül-bend			
ser-devān: (277b/01)	baş ṣala ṣala yürimek.			
serdī serd: (076b/31)	ḳatı ṣovuḳ			
serd-sīr: (110a/01)	hevāsı ṣovuḳ yir ve şehr	ṣurūd		
sere: (342b/15)	geçer nesne altun ve aḳçe ve ḳumāş, ḳıldan ve iplikden örerler bir nevʿ ayaḳḳabı, ṭaġ başında ṭar yol, yar, yoḳuş	rāyic, ʿaḳabe, rāyiḥ, ʿaḳabe, selbūr		
ser-efrāz: (132a/25)	yular, ulu	fāḫir		
seren: (277b/09)	nesteren gibi bir çiçek, aḳ zanbaḳ, buz urmaḳ			
ser-encām: (243a/10)	iş āḫir, tamām itmek.	ʿāḳıbet	āhir-i kār	
serencām: (243a/20)	ʿāḳıbet-i kār			
serend: (076b/31)	güreşçilerüñ melāʿıbında baġda didükleri	saġrīne		
sereng: (207a/09)	sirken didükleri ot, yarçılışmaḳ, söz ile ḳarşu olup birbirine ṭolaşup idişmek, giñ, vāsiʿ eylemek, gülmek, sīmurġ, giñ yol			
ser-engüştī: (386b/30)	başma aşı		serāvī	
sere-reftā: (016b/14)	bkz. ser-reftā.			
sere-reftār: (110a/07)	bkz. ser-reftār, yoḳuşa gidici dimek.			

sereş: (175a/02)	bürüncek	mıḳnaʿa		
serfāk: (207a/07)	āvāz			
ser-firāz: (132a/30)	ser-efrāz			
ser-gerdā: (016b/14)	ādemüñ başı cigzinür biz vaż‘	seder, devvār, devām		
ser-gerdān: (277b/04)	ṣanuḳ	ḥayrān	serāsīme	
ser-gerde: (342b/11)	başı çegzinmiş.			
ser-geşte: (342b/11)	başı çegzinmiş.	ḥayrān		
ser-gīn: (277b/05)	ṭavar necisi, ters		kemre	
ser-gin: (277b/06)	bkz. ser-gīn			
ser-gīn-i gerdān: (277b/07)	ṭoñuzlan ḳurdı	ceʿal		
ser-girān: (277b/02)	aġır başlu kimesne, maḫmūr olan kimesne			
ser-girifte: (342b/09)	başı örtülmiş, ḳapanmış ẓarf			
ser-güẕeşt: (044a/16)	başdan geçen aḥvāl.			
ser-güẕeşte: (342b/09)	başdan geçmiş ḳıṣṣa.			
ser-güzīn: (277b/05)	baş ḫaracı.			
ser-ḫ̆āb: (032a/24)	ilk uyḫu	evvel nevm		
ser-ḫ̆āv: (302b/18)	ilk uyḫu		ser-ḫ̆āb	
ser-ḥad: (076b/26)	ṣınur	merz		
serḫām: (243a/11)	küp ḳapaġı.			
ser-ḫāre: (342b/05)	altundan igne, baş ṭaraġı.	midrāt		
serḫaş: (174b/17)	eyrelti didükleri ot, ḳızıl ot, toñuz otı			
serḫayl: (230a/23)	çeribaşı.			
serheng: (207a/12)	çeribaşı, yort sürici çeribaşı, yayabaşı, iş üzerine ṭurup ırġād işleden			
ser-ḫoş: (174b/19)	esrük		mest	
serī: (387a/11)	evliyā-i kibārdan ḳaddesallahu esrārihüm birinüñ ism-i şerīfi, serdārluḳ ve ululuḳ, ṣuyı ḫoş-güvār bıñaruñ adı			
serīġ: (184b/13)	üzüm ṣalḳımı	ʿunḳūd		
serīn: (277b/13)	un özi, üründi, aʿżādan uca didükleri ʿużv, segirden	verik		
serīr: (110a/07)	taḫt, meyyit getürdükleri ṣal, elegimsaġmal, ḫūşluḳ, rāḥatlıḳ, diñlencek yir, püşte üzerinde olan ḳum, murġ-zār		ḳavs-i ḳuzaḥ, ārām-gāh	
serīş: (175a/06)	bürincek	nezkeb	ser-āġūş	
serīşe-kün: (277b/13)	un yoġurıcı.			
serīz: (132a/29)	baş bişürici.			
ser-keş: (175a/03)	baş çekici, muḥarref kesilmiş ḳalem, tevsen ṭavar	cümūḥ		
serkīs: (162b/09)	elegimsaġmal	sedkīs		Ermenice
ser-kīş: (175a/05)	ḳavs-i ḳuzaḫ		serīr	

serḳūc: (054b/14)	başa ṣoḳduḳları ṣorġuc			
ser-leşker: (110a/04)	ser-dār			
serm: (243a/19)	ḳıçı didükleri acı yapraḳ			
sermā: (016b/15)	ṣovuḳ vaḳti	ḳurre, ḳırre		
serm-ā-ser: (076b/31)	yaylaḳ.			
ser-māye: (342b/13)	māl başı dimek	reʾsü'l-māl		
serme: (342b/13)	sirken didükleri ot, egir didükleri dārū, ḳoyun sarmaşıġı			
sermec: (054b/15)	ḳoyun sarmaşıġı			
ser-müze: (342b/11)	ṣoḳman			
sernā: (016b/16)	buz urmaḳ oyunı, sersele oyunı			
sernās: (162b/10)	toḫtamış			
ser-nigūn: (277b/10)	başı aşaġa dimek	menkūs		
ser-nihīn: (277b/11)	tennūr, çölmek.			
ser-nübişt: (044a/17)	başa yazılan	taḳdīru'llāh		
ser-nüvişt: (044a/17)	bkz. ser-nübişt.			
ser-pās: (162b/01)	gürz, çomaḳ, toḫtamış kimesne.			
ser-pāş: (174b/16)	toḫtamış ve pirelenmiş kimesne, gürz, çomaḳ.			
ser-pāyān: (277a/27)	destārçe, ʿimāme, başı incitmesün deyü tolġa altuna giydükleri tāḳye	miġfer		
ser-pehence: (342b/04)	başı çıplaḳ.			
ser-pence: (342b/04)	ḳavī, ġālib.			
ser-pūş: (174b/16)	bürüncek, ḳapaḳ, cemīʿ örtilen nesne	ḫımār, mıḳnaʿa		
serr: (109a/25)	ḳıldan yā ipden örerler baʿżı vilāyetlerde giyerler bir nevʿ ayaḳḳabı			
ser-rāst: (044a/16)	ṭoġrı ḳaṭʿ olınmış ḳalem.			
ser-reftā: (016b/13)	yürigen eşgün ṭavar		ser-reftār	
ser-reftār: (110a/06)	eşkün ve ziyāde yürici		serīʿ-reftār	
sersām: (243a/13)	dimāġuñ perdesi şişer, ṣamur ṣamur söyler maraż			
ser-sāmān: (277b/02)	aṣl sermāye.			
serser: (110a/03)	aḥmaḳ, ḳabaḳ, çeri			
sersere: (342b/08)	yoḳuş başı.			
ser-serī: (387a/08)	aḥmaḳlıḳ, nādānlıḳ.			
serser-şīr: (110a/03)	bkz. ser-şīr.			
ser-sīne: (342b/08)	eñek altındaġı çuḳur yir	zeḳan		
ser-şāḫ: (062b/01)	ṭam diregi, ḫurūc aġacı			
ser-şīr: (110a/03)	ḳaymaḳ.			
ser-taḫte: (342b/04)	ırma-keşlerüñ ince ṣırma çekdükleri delikli demirleri.			
ser-tā-ser: (109b/29)	başdan başa ve ucdan uca dimekdür.			
ser-terūn: (277a/31)	ḳışır ʿavrat	setrūn, ʿaḳīm		

ser-te-ser: (109b/30)	bkz. ser-tā-ser.			
ser-tīz: (132a/29)	ucı ince sivri ve keskin nesne.			
ser-ṭāḳ: (191b/15)	çārdāḳ			
serv: (302b/20)	maʿrūf aġaç ve anduz aġacı, ardıc ve andız aġacı			
servā: (016b/17)	başı açuḳ ve yalancı, yalan söz, āşikāre söz, ey serv dimek.	keẕẕūb	efsāne	
servād: (077a/02)	boş	ḫālī		
ser-vaḳt: (044a/18)	kişinüñ kendü yatacaḳ ḥücresi.		ḫalvet-ḫāne	
servān: (277b/12)	ayrıca bkz. sār-bān.			
ser-vār: (110a/04)	bkz. ser-bār			
ser-vārī: (387a/06)	bkz. ser-bārī.			
servāz: (132a/30)	şiʿr, başı açuḳ.		servād	
serv-endāz: (132a/31)	yoḳuş başı			
ser-ver: (110a/05)	başbuġ olan kimesne, şānı ʿālī, ʿaẓīm olan kimesne			
servez: (132a/31)	baş örtüsi			
serv-ḫordenī: (387a/07)	ṣovuḳıla yiyecek aş.			
serv-i kūhī: (387a/10)	ardıc aġacı.			
serv-i nāz: (132b/01)	aʿlāmdandur.			
serv-i revān: (277b/12)	maḥbūbdan kināye olınur.			
serv-i sehī: (387a/09)	ġāyetde ṭoġrı ve mevzūn biten serv, ṭoġrı bitüp tenāsüb üzre uzanan aġaç			
ser-zemīn: (277b/01)	ṣınur		serḥad	
serzeniş: (175a/02)	başa ḳaḳmaḳ	tevbīḫ		
serzīġ: (184b/14)	bkz. serīġ.			
se-şāḫ: (062b/10)	yaba		se-engüşt, se-şāḫa	
setābend: (076b/20)	üç direk üzerine yapılmış mekān			
setāfend: (076b/22)	bkz. setābend.			
setāġ: (184b/11)	ḳışır ʿavrat, eyersüz at.	ʿāḳır		
setāvend: (076b/19)	direk üzerine yapılmış ṣuffe, çārṭāḳ.			
setāvīz: (132a/23)	revāḳ			
sete: (341b/19)	bir nevʿ ḳatı demür			
setereng: (206b/31)	vāḳ vāḳ aġacı, ḳışır ʿavra	yebrūḥü'ṣ-ṣanem	istereng	
setī: (386b/15)	rencūr ve żaʿīf, pūlād gibi bir ḳatı demür, süñi ucı ve ʿaṣā ucına berkitdükleri demir, çelik mīḫ			
setīje: (341b/19)	māsūre, el ṭaraġı.			
setū: (302b/16)	üç ḳat dimek			
setūce: (341b/17)	alaca ṭoġan ve pīl, gerken, kerken didükleri alaca ḳuşcaġuz.			
sevdā: (016b/31)	ışṣı, ʿaşḳ, bedende olan ḫılṭ-ı meşhūr.		rīḥ, heves	

sevek: (207b/01)	arpa ve buġday başı, arpa ve buġday başı, seyrek saḳallu, köse ādem	cev	ḫūşe-i gendüm	
sevek-rīş: (175a/08)	köse olan kimesne		kūsec	
sevġāt: (044a/23)	ḫ̆ārezm lisānında armaġan	hediyye		
sevgend: (077a/12)	and	yemīn		
sevīd: (077a/19)	deveṭabanı	firsin		
sevīşem: (243a/25)	yeşil ṭaş			
sevkārīz: (132b/01)	sūrāḫī			
sevḳāt: (044a/24)	bkz. sevġāt.			
sevl: (230a/31)	deveṭabanı	fersin	ḫūşe-i gendüm, zūl	
sevūş: (175a/08)	deve ṭabanı	firs		
seydī: (387b/01)	dünile öten çekirge			
seyl: (230b/02)	sel			
seyl-āb: (032b/02)	sil ṣuyı, seyl			
seyl-āb-kend: (077a/20)	seyl biçügi.			
seyl-āb-kende: (343b/17)	sil yolı		seyl-āb-kend	
seym: (243a/27)	zevle.			
seymūr: (110b/28)	ḥarīr ṭon, ibrīşīm giyecek			
seyserī: (387b/02)	bkz. sepārī.			
seytūce: (341b/18)	bkz. setūce.			
sezā: (016b/19)	lāyıḳ	ʿivaż, cezā		
seẕ-āb: (032a/09)	ṣu kerdemesi, yaban kemmūnī, sedef didükleri bed rāyiḥalu ot, sedef			
sez-āb: (032a/26)	bkz. seẕ-āb.			
sezāvār: (110a/12)	lāyıḳlu, lāyıḳ			
sezāvārī: (387a/14)	lāyıḳluluḳ.			
sezāver: (110a/26)	bkz. sezāvār			
sezed: (077a/03)	yarar	lāyıḳ	sezā-vār	
ṣıdā: (018b/11)	pas		zeng	
sıfr: (115b/05)	boş	ḫālī		
ṣıḳāl: (231a/21)	cendere.			Arapça
ṣıl: (231a/21)	degirmi yüzi olan mār-ı ḳahḳaha didükleri yılan			
ṣılā: (018b/11)	üzerinde misk ve zaʿferān ezecek ṭaş.			
ṣılāye: (349a/23)	üzerinde misk ezecek ṭaş.			
ṣırf: (189a/13)	ṣāfī ve ḫāliş nesne			Arapça
sıṭabr: (111a/14)	ḳalıñ ve yoġun		sitebr	
si: (344b/01)	üç	s̱ülüs̱		
sī: (387b/18)	otuz	s̱alas̱ūne		
sīb: (032b/08)	elma	tüffāḥ		
sībā: (017a/14)	mürekkeb balığı, göz dārūlarındandur, lisānu'l-			

	baḥr			
sibengū: (302b/29)	it üzümi	ʿinebü'ş-şaʿleb		
sibistān: (278a/21)	bir nevʿ ḫoş ḳoḫulu nesne	eṭıbbāʾü'l-kelb	müşg-ter-i kemānī, sipiristān	
sībyā: (017a/17)	bkz. sībā.			
sidere: (344a/19)	ṭoḳurcun oyunı		si dere, sirnā	
si-dere: (344b/07)	ṭoḳurcun.			
sīdere: (344b/14)	ṭoḳurcun oyunı		sirnā	
sīdī: (387b/20)	dünile öten çekirge			
sif: (188b/07)	düş.			
sifāl: (230b/03)	ṭopraḳdan ḳap ḳacaḳ ve saḳsı, bādām ve fınduḳ ve fıstuḳ gibilerüñ ḳabı.			
sifālīn: (278b/19)	ṣakşıdan olan ḳap ḳacaḳ.			
sifālīne: (344a/26)	ṭopraḳdan olan ḳap ḳacaḳ		sifālūd	
sifālūd: (077b/05)	ṭopraḳdan olan ḳap ḳacaḳ.			
sifānāḫ: (062b/09)	ıspanaḳ			Latince
sifend: (077b/05)	yüzerlik		sipend	
sifendārmed: (077b/06)	tārīḫ-i celālīde ṣoñ ḳış ayı		isfendārend	
sifīd: (077b/07)	aḳ, bir meclise gelüp düşen kimesne		sepīd	
sifīdāb: (032b/05)	bkz. sepīdāb.			
sifīdāġ: (184b/29)	talaġ			
sifīdbā: (017a/11)	yoġurdlu ısfanaḫ aşı		sefīdbā	
sifīd-fām: (243a/31)	bkz. sipīd-bām, aḳcıl			
sifīr: (111a/16)	simsār, ġayrı kişinüñ bizin ṣatıcı			
sifle: (344a/27)	kendü nevʿinden gevheri alçaḳ olan	denī	sifele	Arapça
sifr: (111a/15)	kāġıd ve defter ve kitāb.			
sīfūr: (111b/12)	aṭlās cinsinden bir nevʿ ḳumāşdur.			
sīġ: (184b/30)	nefer, bölük, ṣırça ev, eyü, küçük, aru		pāk	
sīg: (207b/30)	süci	ḫamr		
sigār: (111a/17)	şūm			
sigār-āhenc: (055a/15)	ḳasac, tennūrdan ekmek çıḳaracaḳ çengāl		sigār-āheng	
sigāvāne: (344a/30)	çetüñ ḳoz.			
sigbā: (017a/11)	ekşi aş			
sīgbā: (017a/17)	ekşi aş		segbā	
sigbāc: (055a/15)	meşhūr ṭaʿām adı		sigbā	
sigenc: (055a/17)	bir başı ḳızıl yılan, engerek			
sigenc: (055a/17)	yalama ṭutaḳlı, aġzı ḳoḳar kimesne			
siger-fende: (344b/04)	sürçek ṭavar.			
sigī: (387b/10)	şarāb		sīgī	

sīgī: (387b/21)	şarāb	ḫamr		
sigī-ābā: (017a/13)	bkz. sig-bā.			
sigīḫāne: (344a/29)	meyḫāne			
sigī-mānde: (344b/16)	müşelleş-i şerʿī.			
si-güşe: (344b/09)	demir dikeni.			
sīḫ: (062b/11)	emzik, kebāb demiri, naṭas yir, pālān-düz demiri, çuvāl, ġarār aġzına sancduḳları ucı sivri aġaç.			
sīḫak: (207b/27)	kebāb			
siḫāl: (230b/03)	ʿināḍ, cedel		sitīz	
sīhcūr: (111b/14)	aʿlām-ı ricāldendür.			
se-engüşt: (044a/28)	yaba		penced-güşt	
se-ḫ˘āher: (111b/03)	se-ḫ˘āherān			
sihī: (387b/16)	ṭoġrı	müstaḳīm		
se-pā: (017a/14)	bkz. sepā			
se-pāy: (387b/14)	sac ayaḳ			
sik: (207b/21)	sirke	ḫall		
sīk: (207b/30)	bkz. sik.			
sikāf: (188b/07)	ibrişīm gulūlesi, yanmış gümüş			
sikāliş: (175a/16)	daʿvet, mekr ve ḫīle.			
sīḳān: (278b/27)	bir memleket adıdur.			
sikār-āheng: (207b/22)	ḳısaç, tennūrdan ekmek çıḳaracaḳ demir çengāl		sikār-āhenc	
sike: (344a/29)	sirke	ḫall		
sikend: (077b/08)	iskender			
sikender: (111a/17)	elisu oyunı	cey caʿl		
sikengebīn: (278b/19)	bal ve şeker ve sirke ile ṭabḫ itdükleri nesne	sikencübīn		
sikke: (344a/28)	filūrī ve aḳçeyi yazılu ve nişānlu eylemek, ṣūret.			Arapça
sil: (230b/06)	aḫlāṭ başından iner, öykene dökilür, cerāḥat eyler öksürdür, iriñ tükürür ve ishāl ider bir maraż, ince aġrı	ẕātü'r-riye	derd-i şüş	
sīlāb-kend: (077b/12)	seyl biçügi			
sīlān: (278b/28)	ḳılıç arḳası ve yalmanı ve bıçaḳ ve ḫançer arḳası			
sīle: (344b/16)	at ve ḳoyun ve ṣıġır ve sāʾir ḥayvānāt sürisi, sille urmaḳ	ḍarbü'l-keff		
silg: (207b/25)	bekçili yol.			
sīlī: (387b/23)	ḳopuz, şeble		zilī	
silīḫ: (062b/09)	yalama didükleri ʿillet		şikenc	
silk: (207b/23)	inci ve sāʾir deliklü cevāhir geçürdükleri iplik			
sīm: (243b/16)	gümüş	fiḍḍa		
sīmā: (017a/18)	beñiz	şıfat	çehre	

sīm-āb: (032b/10)	sindik		jīve, zībaḳ	
simāk: (207b/25)	burḳaç			
sīmārī: (387b/25)	nişān.			
sīm-bālā: (017a/18)	sebīke.			
simīc: (055a/20)	avcılar gömültüsi	semic, seminc		
siminvā: (017a/13)	erişte ve herre aşı		seminvā	
sīm-serīn: (278b/28)	başçı		ser-pez	
sīm-siyāh: (344b/18)	yelimḳara, burç			
sīm-şigerf: (188b/09)	süncüfre		züncüfr	
sī-murġ: (184b/31)	ʿanḳā-yı maġrib dirler bir ḳuş			
sīmyā: (017a/18)	göz baġcı			Yunanca
sin-āb: (032b/06)	ṣuda yüzmek		sen-āb	
sināber: (111a/22)	yüzgüç		şināber, sināver , āşnā	
sinān: (278b/20)	süñü demreni			
sinār: (111a/22)	ṣunuñ ṣıġa yiri			
sinbūse: (344b/03)	börek ḳısmından maʿrūf taʿām.			
sinc: (055a/21)	üründi ve uca, ṭartıcı, demür pūl, ḳabalaḳ yapraġı		sürūn, çeng, zenc	
sīnc: (055a/23)	naṭas yir, herek, ṣaban.			
sincāb: (032b/06)	ḳuyruġı olmaz, derisinden kürk iderler ṣıçan gibi bir cānver			
sincāf: (188b/08)	sincef			
sincede: (344b/04)	igde	ʿunbīrā	sinced, sincīde	
sincid: (077b/09)	igde	ġubeyrā		
sincid-āb: (032b/08)	oġlan yataġı	raḥim	zehdān	
sincidārī: (387b/12)	ḳızıl ve gök			
sincid-būy: (387b/12)	bir nevʿ güldür.			
sincid-i gürgānī: (387b/14)	ʿunnāb.			
sincid-rāzī: (387b/14)	ḳızıl igde.			
sincīn: (278b/21)	çi ḳoḳ nesne.			
sind: (077b/11)	ṣoġulcan, ḳuşburnı, bir meşhūr vilāyet ismi		ḥarām-zāde, pīç	
sindād: (077b/12)	bir ırmaḳ adıdur.			
sindān: (278b/21)	örs	ʿalāt		
sindār: (111a/23)	örs	ʿalāt	sendān	
sinde: (344a/31)	yoġun ve ḳurı budaḳ.			
sindef: (188b/08)	ṭabl			
sindek: (207b/26)	zībaḳ			
sindere: (344a/31)	pīç		ḥarām-zāde	
sindīn: (278b/24)	içi ḳoḳ nesne		sincīn	
sindiyān: (278b/24)	bellūṭ aġacı.			

sīne: (344b/18)	gögüs	ṣadr		
sīne-bend: (077b/13)	gömüldürük, gögüs bağı			
sīne-güş: (175a/29)	porsuḳ			
sīne-püş: (175a/28)	yilek ve gömüldürük.			
sīnī: (387b/25)	sinī			
sinīje: (344b/01)	defe.			
sinimmār: (111a/25)	bir meşhūr miʿmār-ı māhirüñ adı			
sip: (387b/04)	çerilik	ʿaskerī		
se-pā: (017a/03)	sac ayaḳ, seferlerde üzerine ḳılıç u tīr-keş ve sāʾīr ḥavāyic aṣduḳları ol maʿrūf ālet			
sipāġ: (184b/20)	ekmek ḳatığı	ṣabāġ, idām		
sipāh: (343b/18)	leşker		çerī	
sipāh-sālār: (111a/01)	ser-dār			
sipānāh: (062b/02)	ıspanaḳ			
sipār: (110b/28)	ev āleti, ṣaban, mengene	metāʿü'l-beyt		
sipārī: (387b/02)	añızda ḳalan ṣap			
sipās: (162b/14)	minnet, şükr.			
sipās-dār: (110b/31)	minnetlü			
sipāse: (343b/18)	luṭf.			
si-pāye: (344b/07)	sac ayaḳ.			
sipeh: (343b/21)	çeri	sipāh		
sipehbed: (077a/23)	çeri başı, çeri begi		ispehbed	
sipehbede: (343b/22)	bkz. sipehbed			
sipeh-ber: (110b/31)	sipeh-dār			
sipeh-bere: (344a/01)	sipeh-dār			
sipeh-keş: (175a/11)	ʿasker çekici		serdār, ispehbed	
sipeh-sālār: (111a/03)	çeri başı		ser-dār	
sipenc: (054b/30)	az diñlencek yir, fenā ḳabūl idici, ḳorıcı evi		ḫāne-i deştībān	
sipend: (077a/20)	yüzerlik	ḫarmel		
sipendān: (278a/23)	yüzerlik	ḫarmel		
sipendān-ı ḫord: (077a/22)	ḫardal.			
sipendān-ı kerd: (077a/23)	bkz. sipendān-ı ḫord.			
sipendān-ı cūş: (175a/10)	ḫardal		sipendān	
sipendān-kende: (343b/20)	sezāb didükleri aġır ḳoḫulu ot	sedef		
siper: (110b/31)	ḳalḳan.			
sipercī: (387b/04)	şādīlıḳ.			
si-perde: (344b/07)	ṭoḳurcun oyunı.			
siperdirik: (207b/04)	yaġlıḳ		dest-māl	
sipere: (343b/20)	ṭoḳurcın oyunı.			

siperem: (243a/30)	bkz. siperġam.			
siperġam: (243a/27)	feslegen	reyḥān		
siperge: (343b/19)	işüñ tamāmlıġı, acıḳmış dimek, meşhūr aġaç.	ebūn-naẕar		
siperīk: (207b/07)	bkz. siperk, yonca	ṭarfīl		
siperīş: (175a/10)	meydān		isperīş	
siperk: (207b/05)	ṣaru aġaç		zerde-çūb, isperek	
sipes: (162b/16)	ṣoñra			
sipesī: (387b/06)	ṣonraġı ve ardıncaġı			
sipīd: (077a/25)	aḳ, ḳavaḳ aġacı			
sipīdā: (017a/04)	üstübeç		espīdā	
sipīdāb: (032b/03)	üstübec, isfīdāc aşı		espīdā	
sipīdāc: (055a/12)	üstübeç		sepīdāb	
sipīdāl: (230b/02)	çınar aġacı.			
sipīdān: (278a/25)	ḫardal.			
sipīdān-ı melḫ: (062b/02)	boġa yapraġı			
sipīdār: (111a/04)	aḳça ḳavaḳ			
sipīd-bā: (017a/05)	bozca aşı			
sipīd-bām: (243a/30)	aġa māyil reng.			
sipīd-dār: (111a/05)	bkz. sipīdār.			
sipīde: (344a/02)	beyāż		ısfīdāc	
sipīde-dem: (243a/31)	irte yiri aġarmaḳ, ṣabāḥ vaḳti.			
sipīde-zenān: (278a/25)	isfīdāc.			
sipīd-ḫār: (111a/05)	çaḳır dikeni.			
sipīdī sipīd: (077a/26)	ġāyetde aḳlıḳ			
sipīdī: (387b/07)	aḳlıḳ.			
sipīd-kār: (111a/06)	ṭarrār		seped-kār	
sipīd-mühre: (344a/01)	it boncuġı, dervīşler burusı.			
sipīd-pūş: (175a/12)	aḳça ḳavak		sipīdār	
sipīd-rū: (302b/30)	isperī.			
sipihr: (111a/01)	gök		zamāne, āfitāb	
sipirī: (387b/05)	işüñ tamām olması.	ceyʿān	gürisne	
siprāned: (077a/23)	pādişeh			
sipre: (343b/19)	ḳara boya.			
siprīġ: (184b/20)	üzüm salḳımı.			
sir: (111a/13)	sarmaşıḳ, gizlü		ḫaṭṭ-ı kef, rāz	
sīr: (111b/06)	ṭoḳ	şebʿān		
sir: (111b/07)	ṣarımsaḳ	ṣūm		
sīr-āb: (032b/09)	ṣuya ḳanmış, ṭolı	reyyān, nāhil, bered		
sirāy: (387b/08)	ır		sürūd	
sircān: (278b/17)	andıḳ dirler bir ḫabīṣ cānver, ḳurd	ẓaʿab		

sird-āb: (032b/05)	zīr-i zemīn, maʿdanūs, rāz-dāş			
sirdāġ: (184b/28)	bir nevʿ tutmac			
sirde: (344a/22)	soñ turfanda, giç irişmiş yimiş.			
sire: (344a/25)	yoḳuş, geçer nesne, eyü aḳçe, yelek, yüñ.	rāyic		
sirenc: (055a/14)	sülegen.			
sī-reng: (207b/27)	sīmurġ	ʿanḳā, mevcūdü'l-ism, maʿdūmü'l-cism.		
sireş: (175a/15)	çiriş.			
sireşk: (207b/12)	āzād-ı dıraḫt didükleri meşhūr aġaç, gözyaşı	demʿ	eşk	
sir-ḫaşt: (044a/24)	sīr-ḫaşk didükleri dārū			
sirīġ: (184b/28)	üzüm salḳımı	ʿunḳūd		
sīriġ: (184b/29)	üzüm salḳımı.			
sīrīġ: (184b/30)	bkz. sīriġ.			
sīrim: (243b/15)	ḫām geyik derisinden rişteler iderler ve anuñıla uyan ve yular dikerler ve sāʾir bunlaruñ gibi nesneler dikerler.			
sirind: (077a/30)	şarmaşıḳ cinsinden eklemic didükleri ot, güreşciler oyununda baġda didükleri	keşūt, ʿalīḳī		
sirīr: (111a/14)	elegimşaġmal		ḳavs-i ḳuzuḫ	
sīrīş: (175a/28)	bürüncek, ṭuvaḳ, çiriş, yelim.			
sirīşīm: (243b/10)	bkz. sirīşim.			
sirīşim: (243b/10)	yelim, ṭutḳal			
sirişt: (044a/27)	mizāc, yoġıruş	ṭabīʿat, ḫū	ʿanāṣır-ı erbaʿa	
sirīz: (132b/07)	elegimsaġmal	sirīr	ḳavs-i ḳuzaḫ	
sirkā: (017a/09)	sirke	ḫall		
sirke: (344a/23)	maʿrūf türkīde daḫı müstaʿmeldür	ḫall, ebū nāfiʿ, ebū şaḳīf		
sīr-kūb: (032b/10)	sarımsaḳ dögeci.			
sīr-kūpe: (344b/15)	şarmaşıḳ dögecek havān.			
sirnā: (017a/10)	ṭoḳurcun oyunı.			
sīrnās: (162b/19)	burnı uzun ve burnında muḫtelif delikleri vardur ve envāʿ naġmeler ile āvāzeler ider bir baḫrī ḳuşdur			
sirnās: (162b/19)	toḫtamış			
sīr-pīz: (132b/09)	bir nevʿ ṭaʿām, ḳurı keş			
sirsile: (344a/23)	ṭoḳurcun oyunı.			
sīrū: (302b/30)	kirpi		kāḫinc	
sīsālek: (207b/28)	ḳuyruḳşalan didükleri ḳuş.			
sīsārūn: (278b/26)	çörek otı toḫmı.			

sīsek: (207b/29)	yunt ḳuşı	ṣaʿve	ḫord-zerd-i ser	
sīsenber: (111b/07)	raşma didükleri ḫūş ḳoḳulı yapraḳ, günenik çiçegi			
sīstān: (278b/26)	bir vilāyet adıdur o rüstem-i destānuñ ibāʿın cedd-i zād u būmları idi.			
si-şāḫa: (344b/08)	yaba, ögendire			
şīt: (045a/28)	āvāz, çāv.			
sitā: (017a/07)	üç ḳat dimek, sitāyiş			
sitābe: (344a/06)	kemer.			
sitābend: (077a/26)	yüksek direk üzerinde yapılmış ʿālī ṣuffe ve çārdāḳ.			
sitāfend: (077a/27)	bkz. sitābend.			
sitāġ: (184b/21)	ḳışır ʿavrat, köşk, ḳaṣr, ılġun aġacı, aġaç budaġı.	ʿāḳır		
sitāk: (207b/07)	aġacuñ oġlı, tāze budaḳ		şāḫ-ı nev	
sitām: (243b/02)	naḳışlu eyer, bezek, ḳoltuḳ, at mīḫi		saḳf-ı ḫāne, zīr-i ḳaṣr	
sitāmī: (387b/07)	altun ve gümüşden eyer āleti, at mīḫī, bezek		sitām	
sitān: (278a/25)	al dimek, edāt-ı ism-i mekān, zamān ile mekān ortasında müşterek olan ẓarfuñ ismi			
sitāne: (344a/10)	degek gözi, işik		āstāne	
sitār: (111a/06)	fülān dimek, deryā ortasında bir ṣuyı ḫafīf yir, yüzgeç olmayan kimesne			
sitārce-āteş: (175a/14)	od ḳoġı	şerār		
sitārçe: (344a/06)	ḫurde yıldız, ḳoġ.			
sitāre: (344a/07)	yıldız, ümerā ve selāṭīn ḳızlarınuñ çihāzlarından ol nesne, envāʿ zīnet ile cevāhir ve şarābeler ile sitāre miṣāl müzeyyen idüp gerdek gicesi evüñ saḳfına dutarlar, perde	necm, ṭāliʿ		
sitāre-āteş: (175a/15)	bkz. sitārce-āteş.			
sitāre-i dīv-endāz: (132b/02)	şeyṭāna atduḳları yıldız	şihāb		
sitāre-şinās: (162b/18)	müneccim.			
sitāve: (344a/11)	kemer		sitābe	
sitāvend: (077a/28)	bkz. sitābend.			
sitāvīz: (132b/04)	revāḳ, ḳınnāre	ḳaṣṣāba		
sitāyiş: (175a/13)	ögüş	medḥ	āferīn, sitūden	
sitāyişgāh: (344a/12)	ḳaṣāyidde teşbīhden medḥe intiḳāl idecek yir.			
sitbaġ: (184b/24)	ayaġ üzerine ṭuran nesne.			
sitbūce: (344a/17)	bkz. sitūce.			
site: (344a/16)	meẕkūr dirheme ve dīnāra dirler.			
sitek: (207b/10)	ütme buġday		pīş-ḫord	
sitek: (207b/21)	ütme buġday		pīş-ḫord	

sitem: (243b/06)	güç	cevr, ẓulm		
sitem-ger: (111a/11)	bkz. sitem-kār.			
sitem-kār: (111a/11)	güç idici	ẓālim		
sitenbe: (344a/13)	ḳarnı büyük, ḳuvetli, zorlu, büyük dīv	mütekebbir, lecūc		
sitereng: (207b/11)	vāḳvāḳ aġacı, ḳışır ʿavrat	yebrūḥu'ṣ-ṣanem	setereng, estereng	
sitīġ: (184b/24)	ṭoġrı olan nesne, ṭaġ başı	aḥrār		
sitīḫ: (062b/04)	nīze gibi rāst olan nesne, yumrı ve yoġun olan nesne, ṭaġ başı			
sitīje: (344a/18)	māsūre		sitīzec	
sitīm: (243b/06)	cerāḥat içinde ḳanlu irüñ			
sitīr: (111a/11)	altı buçuḳ dirhem			
sitiye: (344a/19)	bkz. sitīze.			
sitīz: (132b/04)	ʿinād, cedel, lisān-ı pehlevīde altı buçuḳ dirhem			
sitīze: (344a/17)	önegü	lecūc	sinīz	
sitīzgī: (387b/08)	üvenülik.			
sitūce: (344a/15)	ala ṭoġan, alacagürgen didükleri ḳuşcaġız			
sitūye: (344a/16)	bir nevʿ dirhem, üç ḳat dimek.			
siṭām: (243b/10)	kefce-i āteşdān.			
siṭīr: (111a/09)	ḳalıñ ve yoġun, ḳoyı ve sıḳ		sıṭīr	
sīv: (302b/31)	elma	sīb, tuffāḥ		
sivār: (111b/02)	bilezik, ḳınṭıra didükleri ot.		ebrencen	
sivāre: (344b/06)	ḫāṣāk, mescid, ḳındıra didükleri ot.			
sīver: (111b/14)	on biñ ʿaded			
sivīşīm: (243b/11)	yeşil ṭaş.			
sevüm: (243b/11)	üçünci.			
sīvüm: (243b/17)	otuzuncı dimek			
siy: (387b/20)	ḳaralıḳ	mürekkeb		
siyāh: (344b/09)	ḳara		reng-i siyāh	
siyāh-çerde: (344b/10)	ḳara yaġız.			
siyāh-çeşm: (243b/14)	bögülce		lūbyā	
siyāh-dāne: (344b/10)	çörek otı.			
siyāhe: (344b/14)	göz ḳarası.			
siyāhfām: (243b/14)	ḳaramtıḳ dimek			
siyāh-gūş: (175a/25)	ḳaraḳulaḳ didükleri yırtıcı cānver, porsuḳ didükleri cānver.			
siyāhīçe: (344b/11)	ḳaraca dimek			
siyāhī-kārzān: (278b/29)	zift.			
siyāhī-siyāh: (344b/13)	ġāyetde ḳara dimek			
siyāh-kāse: (344b/11)	baḫīl, azġar	nākıs		
siyāh-pīr: (111b/05)	ḳara ḳoca			

siyāh-pūş: (175a/16)	yilek, gömüldürük , ḳara geyen kimesne.			
siyāh-rūz: (132b/08)	ḳara günlü		bed-baḫt	
siyām: (243b/11)	vilāyet-i māverāʾün-nehrde bir ṭaġ adı			
siyār: (111b/05)	fürs-i ḳadīmde ferīd ve mengene, maʿṣara dimek.			
siyārī: (387b/19)	añız		sipārī	
siyāvaḫş: (175a/25)	bkz. siyāvuş.			
siyāvuş: (175a/23)	ter ve tāze, selāṭīn-i fürsüñ ikinci ṭabaḳası keyānīlerdür. anlardan keyāvus bin keyḳubāduñ bir oġlı adı			
siyeh: (344b/20)	ḳara		siyāh	
siyeh-çerde: (344b/20)	ḳara yaġız.			
siyeh-deverān: (278b/31)	bī-ṭāliʿ, bed-baḫt			
siyeh-güş: (175a/26)	bkz. siyāvuş.			
siyeh-i dāverān: (278b/29)	bir otdur şīḥe beñzer			
siyeh-kār: (111b/17)	nā-kes ve baḫīl ve azġar olan kimesne.			
siyeh-kāse: (344b/21)	siyāh-kāse			
siyeh-kūh: (344b/23)	ʿacemde bir ṭaġ			
siyeh-pīr: (111b/15)	ḳara ḳoca		siyāh-pīr	
siyeh-rūz: (132b/08)	bkz. siyāh-rūz.			
siyüm: (243b/16)	üçünci.			
sizdeh: (344b/15)	on üç.			
āyine-i iskenderī: (374b/13)	cümle ʿālem anuñ içinde görinür bir āyine		āyine-i gītī-nümā	
soġd: (077b/23)	buḫārā tevābıʿnda semerḳanda ḳarīb āb u hevāsı laṭīf ü murġzārī vü sebzezārī bisyār bir yirüñ adı			
şoḥbet: (045a/28)	yārī, cemāʿat.			Arapça
soḳrāṭ: (181b/25)	ibn neyfer-i sestiş, soḳrāṭīs, fīşāġoret ḥakīm bin fīşāḫūriş şākirdlerinden	müzeyyenü'l-ḥikme, emīrü'l-maḳsim bi'l-ʿadl		Yunanca
solāḳ: (191b/18)	faṣīḥ-zebān, ṣolaḳ			Türkçe
somnāt: (044b/07)	hind u sind ṭāʾifesi ṭapduġı bir meşhūr büt.			Hintçe
soyūrġā: (017a/26)	zaḥmet.			
soyurġāl: (230b/28)	ḫˇārezm dilinde pādişāhlar ve ulular bir kimesneye iḥsān idüp ve virdükleri ıḳṭāʿa			
sū: (303a/03)	yaña, töre	ṭaraf, cihet, ʿādet	rūşenāyī	
şubḥgāhān: (281a/17)	cemʿ-i ṣubḥ-gāh			Ar.+Far.
sūd: (077b/31)	aşşı, ezilmiş	ribḥ		
sūde: (345b/03)	aşınmış.			

sūdmend: (078a/01)	aṣṣılu dimek			
ṣudre: (349a/24)	baġaltaḳ		bālāy-ı sīne.	
sūf: (188b/14)	mübāriz, bahādur			
sūfāl: (230b/24)	igne ve çuvāl-duz yordısı, oḳ gezi			
sūfār: (112a/21)	igne ve çuvālduz yordısı, oḳ gezi.			
sūfce: (345b/06)	altundan ve gümüşden dögilmiş çubuḳ		sebīke	
ṣūfī: (389a/19)	meşhūr meşāyiḫ tarīḳine sülūk idenler		ehl-i taṣavvuf	Arapça
ṣufr: (115b/06)	tuc		rūy	
suġ: (185a/06)	demregü ʿilleti, saḳf-ḫāne, ṣıġır boynuzı, gömeç	ḳuvebāʾ	pervīn, pālū	
suġar: (112a/07)	bir nevʿ uzun tülü kirpi		tesī	
sugārī: (388a/01)	börek ve çörek ve poġaça ve gömeç		segār	
sūg-dār: (112a/23)	mātemlü ve ġuṣṣalu		süg-dār	
suġde: (345a/14)	yaraġlu, bili bükülmiş	ḥāżır, müheyyā, münḥanī	pīr.	
suġidī: (387b/31)	siyāh üzümi dögüp cevz-i rūmī ile bişürdükleri bir nevʿ ḳalye, munbār ṭolması.	baḳīle	ʿāşıḳ-vā	
sūg-vār: (112a/23)	bkz. sūg-vār			
sūg-vār: (112a/24)	ḫūş ḳoḥulu nesne			
sūh: (345b/08)	ege, kemük, egeden dökilen bürehde.		pūh-reng	
sūhāne: (345b/08)	ege, dörpi	sefn		
sūhe: (345b/09)	bürede			
suḫen: (279a/15)	söz	kelām		
sūhiniş: (175b/11)	bkz. sūhiş.			
sūhiş: (175b/10)	egeden dökilen bürde, örs		sūniş, sendān	
suḫre: (345a/03)	ulaḳ, ücretsiz işlenen iş		rāygān	
suḫte: (344b/31)	eyü, ʿıyār itmek	ceyyid		
sūḫte: (345b/02)	yanmış dimek, ḳav			
suḫtī: (387b/27)	munbār, semüz şīrdān ṭolması.			
sūje: (345b/04)	uçḳur yiri, şıfra, çapuk, göñülde olur büyüklük, ezilmiş, giyesi büyügi	vaṣla		
sūk: (208a/28)	muṣībet, ekin başı, seyrek saḳallu kimse	yeʾs	sūk-rīş	
suḳraḳa: (345a/21)	darı bozası		mey-i ḥabeş	
sūlāh: (062b/15)	bkz. sūrāh.			
sūlī: (388a/07)	şaban			
sulḳūr: (112a/11)	bkz. teġālet			
sumāḳ: (191b/19)	ekşice olur maʿrūf nesne			
sūmān: (279a/30)	cüzʾi nesne, vilāyet-i çīnde bir vilāyetüñ adı, ege, dörpi	mīrū		
sūme: (345b/07)	ige uvaġı, nişān-ı ḥarb.		bürehde	
sūmsār: (112a/25)	sarımṣaḳlıḳ			

sumuġ: (185a/09)	ḳurd yavrısı		beçe-i gürg	
sünce: (345b/07)	ḫaştek			
sūniş: (175b/08)	ege uvaġı, ṭaş ḳazındısı		bürde	
sünūḫūş: (175b/10)	dört gün aşrı ṭutan sıtma			
suʿd: (077b/22)	ṭopalaḳ			Arapça
sūr: (112a/15)	ġalebe ḳonuḳluḳ, düğün, bir şehri çepçevre iḥāṭa itmek, artuḳ, ʿöẕr	cemʿiyyet		
sūrāḫ: (062b/15)	dilek.			
ṣurāḥī: (389a/18)	maʿrūf boynı uzun ṣarāb ẓarfı.			
sūrāḫ-sünb: (032b/21)	ṣaru ṣu çıḳsun diyü at ṭoynaġı deldükleri neşter			
sūren: (279a/26)	allāh allāh dimek			
sūrencān: (279a/27)	dāfiʿ-i balġam bir maʿrūf dārū			
ṣūret: (045a/29)	peyker			Arapça
ṣūret-i vehmī: (389a/19)	ḫayāl			Arapça
surfe: (345a/11)	öksürük	suʿāl		
surfīn: (279a/19)	ḳuş boḳı.			
surġīn: (279a/18)	boynuzdan itdükleri bir nevʿ surnā			
surġīne: (345a/10)	boynuzdan olur bir nev surnā			
surḫ: (062b/13)	ḳızıl			
surḫa surḫ: (062b/15)	bkz. surḫ.			
surḫa: (345a/08)	ḳızılüñük			
surḫak: (208a/16)	ḳızılcuḳ yemişi, ḳızamuḳ, ḫaṣbā didükleri ʿillet, güren, ḳoyun böcügi.	zuġul, cüderiy, zerḳāl		
surḫ-bād: (077b/17)	yılancıḳ ʿilleti, ışırġı			
surḫ-bīd: (077b/18)	ṣorġun çiçegi		müşk-bīde	
surḫçe: (345a/07)	ḳızamıḳ, ḫaṣbe ʿilleti.			
surḫ-çeng: (208a/15)	bir ḳızıl burınlı serçe	nuġur		
surḫfām: (243b/18)	ḳızılṣaġu dimek			
surḫ-ı rūyī: (387b/28)	yüz aḳlıġı.			
surḫī surḫ: (062b/14)	iñen ḳatı ḳızıl dimek			
surḫī: (387b/29)	ḳızıllıḳ, ḳızıl mürekkeb.			
surḫīçe: (345a/07)	bkz. surḫçe.			
surḫīje: (345a/09)	kirās, gülnār			
surḫje: (345a/08)	bkz. surḫçe.			
surḫ-rezde: (345a/07)	ḳula at.			
surḫse: (345a/08)	rastıḳ ṭaşı.			
sūrī: (388a/04)	bir nevʿ ḳızıl gül, ḳara boyanuñ ḳızılı			
sūrnā: (017a/22)	ziyāde ʿaẓīm ḳonuḳluḳ, surnā			
surnāy: (387b/29)	zurnā			
sūrnāy: (388a/03)	bkz. surnāy			

şurre: (349a/25)	kīse.			
sūs: (162b/29)	yūnān didükleri ot, edviyye ve yemişi ve ġılāli delük iden ḳurtcaġız	aṣlü's-sūs, ʿaraḳü's-sūs		Yunanca
sūsen: (279a/29)	maʿrūf çiçek.			
sūs-güvār: (112a/19)	yaslu ve ġuṣṣalu		sūg-vār	
sūsmār: (112a/20)	keler	żabb		
sūtām: (243b/23)	az nesne, kiçi, eksik	ṣaġīr, kem,		ebu'l-ḥasl
şuṭıl: (231a/24)	çükündür.			
süy: (388a/08)	yaña	ṭaraf		
süydān: (279a/31)	maḳberlik		gūristān	
suyūġāmeşī: (388a/08)	ḫʷārezm lüġatinde nüvāḫt dimek.			
süz u sāz: (132b/12)	yanma, göyinme, göynüklü.			
süz: (132b/10)	yanma, şeydā, ḥayrān			
süzā: (017a/23)	ziyāde yaḳıcı ve acıtġan dimek, göyündürme didükleri meşhūr çıban	ḥurḳa		
süzāk: (208a/27)	göyündürme didükleri meşhūr çıban	ḫurḳa		
süzān: (279a/28)	yanıcı			
süze: (345b/03)	bkz. sühte.			
süze: (349a/02)	ḳaftān ve göñlekde olur çapuḳ			
süzen: (279a/28)	igne	ibre		
süzendān: (279a/29)	ignelik.			
süzen-ger: (112a/19)	igneci			
süzen-niyām: (243b/25)	ignelik.			
süziş: (175b/07)	yanış			
süziyān: (279a/29)	dünyā fāʾidesi.			
sübāġ: (185a/02)	nāʾib, ḳaḍī ādemi		sibāġ	
sübġ: (185a/03)	ev üsti, gömeç balı.			
südre: (345a/04)	ḳabaca	ṣudre		
süf: (188b/13)	yüñi yā ibrişīmi ki durra iderler, aña dirler.			
süfālūd: (077b/29)	fındık ve ḳoz ḳabı.			
süfār: (112a/07)	igne, çuvālduz yordısı, oḳ gezi.			
süfçe: (345a/18)	ḫām ḳavun ve ḳarpuz		süfc	
süfdān: (279a/23)	demregü ʿilleti		pālū	
süfdī: (388a/01)	içi ve alenci.			
süfle: (345a/20)	kendü cinsinden bed-gevher olan kimesne, baḫīl ve dūn himmet			Arapça
süfre: (345a/18)	misāfirler içün pişürürler bir ṭaʿām, ṭaʿām ḳoduḳları ẓarf	ebu ricā, besāṭü'r-raḥma		
süfrūd: (077b/29)	baġırtlaḳ didükleri.			

süft: (044b/02)	āmūz, kāhil, ṣabaḳ, öbüri		sūfār, sünbed, sünbende	
süfte: (345a/15)	dilenmiş dimek		peşkeş	
süfūf: (188b/13)	ḫorāsānī didükleri.			
süg: (208a/18)	ḳorḫu ve ġam, ġuṣṣa, sıçan otı	semmü'l-fār		
sügāl: (230b/10)	taḫta		sügāk	
sügārū: (303a/02)	çörek, börek, poġaça, gömeç		segārū	
süg-dār: (112a/10)	ġuṣṣalu ve yaslu.			
süger: (112a/09)	bir nevʿ kirpi		suġar	
sügūl: (230b/11)	taʿziyet ve māzū	ʿafiṣ		
sügür-ʿaşr: (112a/11)	çūplik.			
sügvār: (112a/11)	yaslu ve ġuṣṣalu.			
sühā: (017a/26)	bir ġāyetde ḫafī yıldız			Arapça
süheyl: (230b/26)	bir rūşen yılduz adı			Arapça
sühī: (388a/09)	heftū reng mehīn yanında bir küçük yıldız			
sührāb: (032b/22)	aʿlām-ı ricāldendür.			
sührevār: (112a/26)	bir nevʿ gönlek		sührevāne	
süḫūlend: (077b/16)	sofra devşirici			
sükāk: (208a/25)	taḫta		sikāl	
sükār: (112a/08)	gömeç, börek, çörek, poġaça.			
sükāver: (112a/09)	çörek.			
sükre: (345a/22)	meşhūr kiçirek çanaḳ			
sükūk: (208a/26)	taʿziye ve māzū	ʿafṣ		
sükūsāk: (208a/26)	şimşek ve yıldırım			
sül: (230b/11)	öyken		şüş	
sülāf: (188b/14)	göñül segirtmek	ḫalecān		
sülenc: (055a/26)	yalama			
sülfe: (345a/24)	öksürük		sürfe	
sült: (044b/06)	yulaf, ḳābsız arpa ve buġday.			
sülve: (345a/24)	pāpūç			
süm: (243b/18)	ṭavaruñ ḳaynaġı, yir altında kesme ev			
sümāne: (345a/25)	bıldırcın.			
sümbār: (112a/12)	ḳılıcuñ ve bıçaġuñ pāsını alduḳları muḥkem ṭaş			
sümbāre: (345a/25)	ḳılıcuñ ve bıçaġuñ pāsını alduḳları muḥkem ṭaş, sümpara		sünbārec	
sümc: (055a/27)	bodurum			
sümçe: (345a/28)	naḳab			
sümmān: (279a/24)	bıldırcın			
sümne: (345a/29)	semirdicek deve.			
sünb: (032b/18)	ḫāne-i zīr-i zemīn, ṭavaruñ ṭoynaġı		senb	

sünbād: (077b/29)	aʿlām-ı ricālden			
sünbāde: (345a/27)	bkz. sümbāre.			
sünbān: (279a/25)	delegen dimek			
sünbār: (112a/13)	bkz. sümbār.			
sünbāre: (345a/29)	bkz. sümbāre.			
sünbāric: (055a/29)	bir nevʿ muḥkem ṭaş		sīmpāre	
sünbül: (230b/12)	arpa ve buġday başı gibi olan her nesne, çetük otınuñ bir nevʿi			
sünbüle: (345a/30)	arpa ve buġday başı gibi olanlara dirler, ʿilm-i mūsīḳīden bir havā adı, on iki burcdan bir burcuñ adı	ḫūşe		
sünd: (077b/30)	ḥaram-zāde			
sünde: (345b/02)	azacıḳ nesne.			
süney: (388a/02)	aydıñlıḳ	setey	leşker	
sünḳūr: (112a/13)	şikārī ḳuşlardan bir nevʿ ġāyetde muʿteber ḳuşuñ adı			
süpūḫ: (062b/12)	toḳaç ve derlemek.			
süpürz: (132b/10)	ṭalaḳ	ṭıḥāl		
süpüst: (044a/30)	yonca		üspüst	
süpüşe: (344b/25)	taḫīl biti ve yavşaḳ.			
süpüşt-zār: (111b/18)	yoncalıḳ	mıḳżāb, maḳẓabe		
sürāġ: (185a/03)	maṭlūb, tecessüs, tefaḳḳud, yitük	żāl	gom	
sürdā: (017a/21)	söz	kelām	süḫan	
sürf sürf: (188b/12)	bilece didükleri öksürük ʿilleti	ʿalīle		
sürf: (188b/10)	öksürük	şuʿle		
sürger: (112a/06)	bir nevʿ kirpi			
sürh: (345a/13)	ḳuşlardan bir nevʿ	naʿāşe		
sürḫ-āb: (032b/14)	egir at, añıt didükleri ḳuş, tebrīzde ḳızılırmaḳ dirler meşhūr seyrān-gāh, ʿavratlar yüzlerine sürdükleri ḳızılca, bir şehr adı	nuḥām	surḫābī, gül-gūne	
sürḫābī: (387b/28)	añız at, añıt didükleri ḳuş.			
sürḫāng: (208a/14)	ḳızılsaġı			
sürḫār: (112a/04)	ṭoyġar			
sürḫīze: (345a/06)	ṭorı at.			
sürḫ-sār: (112a/05)	ḳızıl başlı serçe			
sürḫ-ser: (112a/05)	bkz. sürḫ-sār.			
sürh-serg: (208a/15)	bir nevʿ başı ḳızıl serçe	ḥumret		
sürīn: (279a/22)	bkz. sürūn, uca			
sürīr: (112a/06)	ḳuşlardan bir nevʿ	nuġāşet		
sürḳūc: (055a/25)	sorġūc, lük			
sürme: (345a/12)	göze çekilen nesne			Türkçe
sürme-çūp: (032b/17)	göze sürme çekdükleri mīl.			Tr.+Far.

sürmedān: (279a/19)	sürme ḳoyacaḳ ẓarf			Tr.+Far.
sürnā: (017a/21)	ol ālet-i maʿrūfa		ṣurnā	
sürr: (111b/31)	ḳıldan ya iplikden örerler bir nevʿ ayaḳḳabı, ökçelik, pirinç bozası			
sürt: (044a/30)	egīr didükleri ot, ekin biçildükden ṣoñra arpa ve buġdaydan tarlada bāḳī ḳalan ekin bāldurı			
sürū: (303a/01)	boynuz			
sürūb: (032b/17)	ır		sürūr	
sürūd: (077b/21)	iyrek ṣavtıla ırlamaḳ	ḫunyā, ġunā, ebū ṣāyıḳ		
sürūd-gūy: (387b/30)	ırlayıcı	muġannī		
sürūd-kār: (112a/06)	ırlayıcı.			
sürūf: (188b/13)	öksürük.			
sürūn: (279a/20)	uca.		nemed-zīn	
sürūş: (175a/29)	cibrīl ʿaleyhi’s-selāmuñ adı, fürs aylarınuñ on yedinci güni adı, ʿaḳl		ferişte	
sürū-zen: (279a/20)	süsegen ṭavar ṣıġır ve ḳoç			
sürūb: (032b/13)	ḳurşun			
sürvād: (077b/20)	ṣiʿr; boş	ḫālī		
süst: (044b/01)	geñşek	fātır, vāhin, żaʿīf, mirḫā		
süst-endām: (243b/18)	ʿınnīn			
sütā: (017a/20)	bkz. estā			
sütāvend: (077b/14)	direk üzerine yapılmış büyük ṣuffe ve çārdāk			
sütey: (387b/26)	süñü ve ʿaṣā demiri			
sütre: (344b/26)	üstere			
sütūdān: (279a/03)	ḳabir, müslümān ḳabri			
sütūde: (344b/26)	ögilmiş		ser-āmed	
sütūh: (344b/28)	heybet, ṣaruca arı, çāpük, dil-teng	ʿāciz	ser-gerdān.	
sütūk: (208a/10)	ütme buġday		sitek	
sütūl: (230b/10)	bkz. sütül.			
sütūn: (279a/12)	direk	ʿamūd, viʿāṣe		
sütūr: (111b/19)	ılḳı, ṭavar, öñrek	ebū’l-aḫṭal		
sütūrbān: (279a/11)	ṭavar güdüci, yund ḳuşı	ṣaʿve		
sütūr-bāng: (208a/10)	sütür-bāng			
sütūrdān: (279a/12)	āḫūr			
sütūr-dār: (111b/31)	mīr āḫūr.			
sütūre: (344b/27)	üstüre			
sütūz-āb: (032b/12)	ṭuyuḳ ʿilleti			
sütüh: (344b/31)	bkz. sütūh			
sütük: (208a/09)	bili ince	bārīk	miyān	
sütül: (230b/09)	ütme buġday		sütūl	

sütür-bāng: (207b/31)	yunt ḳuşı, şıġırtmaç ḳuşı	zürzūr	sütūr-bang	
sütür-bāng: (208a/13)	ḳız ḳuşı			
sütüreng: (208a/08)	vaḳvāḳ aġacı, ḳışır	yebrūḥu'ṣ-ṣanem, ʿaḳīm		
sütürg: (208a/03)	yüzsüz	lecūc	serkeş	
sütürnāk: (208a/08)	bkz. sütürbāng			
sütürvān: (279a/01)	ḳısır olan dişi	ʿāḳır, ʿaḳīm		
sütürven: (279a/02)	bkz. sütürven.			
süvār: (112a/15)	atlu			
şā: (017b/19)	mīve-dār aġaçlardan bir aġaç, yir	mekān	cā	
şāb: (032b/24)	meşhūr şeb didükleri maʿdenī ṭaş, yigit		civān	
şābāk: (208b/01)	bir nevʿ berk ve muḥkem aġaç			
şābāng: (208b/02)	bkz. şābāk.			
şābāş: (175b/13)	āferīn, taḥsīn dimek		şād-bāş	
şābīzek: (208b/03)	ḳurudan didükleri ot, ḥācīlar otı			
şābūraḳ: (191b/22)	pūlād gibi bir nevʿ berk demir, setī			
şād: (078a/03)	sevinüp, feraḥ olan kimesne.			
şād-āb: (032b/26)	sebze-i ter ve tāze, şulu, tāze ve ter olan			
şādān: (279b/04)	ġāyetde sevinen kimesne	mifrāḥ, ceẕlān, ferruḥ, fāriḥ	şād-ḫˇār	
şādene: (345b/13)	edviyede bir maʿrūf ṭaş			
şādgān: (279b/14)	şād olup sevinen kimesne.			
şādgūne: (345b/11)	muṭribe ʿavratlar, yorġan, feraḥ olmaḳ.		çādır-ı şeb, nihālīçe	
şād-ḫˇāb: (032b/28)	şād-mān, ḫoş uyḫu			
şād-ḫˇār: (113a/11)	şād-mān			
şād-ḫˇor: (113a/13)	bkz. şād-ḫˇār.			
şādī: (388a/13)	bkz. şādmānī.			
şādīd: (078a/05)	sevinmek		şādīden	
şād-kām: (243b/27)	sevinen, şād olan kimesne.			
şād-kār: (113a/15)	işsüz		bī-kār	
şādmān: (279b/15)	bkz. şād-ḫˇār			
şādmāne: (345b/12)	sevinen ve feraḥnāk olan		şādkām	
şādmānī: (388a/13)	şādīlıḳ.			
şādūf: (188b/16)	süpürge, urġan.		çārūb	
şādürbān: (279b/06)	şu içinden çıḳup aḳar nesne, ay ve gün aġılı, büyük zili, münaḳḳaş derīm ev ve münaḳḳaş döşek, sāybān			
şādürfān: (279b/19)	bkz. şādürbān.			
şādürvān: (279b/10)	bkz. şādurbān.			
şādvān: (279b/16)	şādīlıḳ		sāybān, şādürvān	
şādver: (113a/14)	ay ve gün aġılı		şādverd	
şādverd: (078a/03)	ay ve gün aġılı.			

şādverd-i āfitāb u māh: (345b/16)	ay ve gün aġılı.			
şāf: (188b/16)	marīżüñ maḳʿadına ʿilāc içün idilen nesne.			
şaġā: (017b/27)	tīr-dān oḳ ṣaḳlayacaḳ ẓarf.			
şaġa: (347a/06)	uyuşmuş ḳan, el ayaḳ ḳatlanup boynuz gibi olmaḳ			
şaġāl: (231a/02)	çaḳal	ibn āvī, ebū ḳays		
şaġal: (231a/04)	bkz. şaġāl.			
şaġām: (244a/11)	zālüñ oġlı adıdur, rüstemüñ küçük ḳardaşı			
şaġar: (113b/19)	bkz. şaġār, kirpinüñ bir nevʿī			
şaġār: (113b/19)	porsuḳ	ṭarbān		
şaġāre: (347a/08)	porsuḳ, kedi mikdārlu, murdār ḳoḫulu bir cānver	ẓarbān	şaġār	
şāgird: (078a/06)	ṣanʿat ögrenici, at oġlanı	ġulām	ḫiẕmetkār	
şaġūr: (113b/20)	porsuḳ			
şāḫ şāḫ: (062b/16)	budaḳ budaḳ ve dilim dilim ve yarıḳ yarıḳ ve yırtıḳ yırtıḳ dimek.			
şāḫ: (062b/16)	dal, budaḳ, boynuz, sürü			
şaḫ: (062b/19)	bayır olan yir, özlü balçıḳ ve ṭaġ dibinde ḳatı yir, ṭaġ depesi, ḳatı, saḫt nesne, budaḳ, yaḳa ḳuvarsı		şūristān, şāḫ	
şaḫ şaḫ: (062b/26)	saḫt yir ve ṭaġ depesi.			
şāh: (345b/28)	ulu, şaṭranc şāhı, güyegü	veyl	dāmād, nefrīn	
şāha: (346b/08)	köşk.			
şaḫāne: (346b/28)	bkz. şāhā.			
şāhān-şāh: (346a/27)	pādişāhlar pādişāhı, sulṭānlar sulṭānı			
şaḫāre: (346b/27)	kāzirler ve boyacılar ḳalyesi		şaḫār	
şaḫaş: (175b/15)	bir ḳuş adı			
şāh-bāl: (230b/31)	ḳanaduñ uzun, büyük yilegi		şāh-per	
şāh-bānec: (055b/03)	bir nevʿ berk aġaç			
şāh-bāng: (208b/13)	bkz. şābāk			
şāh-bellūṭ: (181b/29)	kestāne.			
şāh-bū: (303a/06)	ʿanber, būy-ı ʿanber.			
şāh-būy: (388a/13)	ʿanber, ʿanber ḳoḫusı			
şāhdāne: (346a/05)	iri ve aʿlā inci			
şāh-dānec: (055b/11)	bkz. şāh-dāne.			
şāh-dīvār: (113a/24)	sarāylar öñine çekilen yüksek dīvār, ḫatıl aġacı, yüce ḫavlı dīvārı			
şāhed: (078a/08)	meclis ve ṣoḥbete varan			Arapça
şaḫed: (078a/17)	bkz. şāhed.			Arapça
şāḫek: (208b/04)	toḫmı boynuzcuḳ gibi olur bir ot	iklīlü'l-melik		

şāh-encīr: (113a/23)	bir nevʿ laṭīf uvacıḳ incīrdür içinde hergiz toḫmı olmaz			
şāhende: (346b/07)	sāsānīlerden ibn hürmüz bin şāpūr bin erdeşīrüñ laḳabı			
şāh-engūr: (113a/03)	meşhūr nāfiʿ edviye	ʿālīc, kefü'l-kerem		
şāhen-şāh: (346b/06)	bkz. şāhān-şāh.			
şāhen-şeh: (346b/06)	bkz. şāhān-şāh			
şāhin: (280a/05)	çobānlar düdügi.			
şāhīn: (280a/05)	ṭoġanlardan bir ṣınıfdur ġāyetde ḳuvvetlü ve iḳdāmlu ḳuş, çobānlar düdügi			
şāḫişt: (044b/11)	azıḳ		zād	
şāh-kār: (113a/28)	ücretsiz iş, ekilmiş yir	arż-ı mezrūʿ	suḫre	
şāḫ-mār: (113a/11)	yılan boynuzı.			
şāh-mühre: (346a/25)	ṭaş ve pād-zehr gibi bir ḳıymetlü ġāyetde nāfiʿ nesne			
şaḫn: (280a/22)	ġam ve ġuṣṣa, ġamlu ve ġuṣṣalu			
şaḫne: (346b/26)	ṣubaşı	ṣāʾib, muḥtesib.		
şāh-per: (113a/24)	ḳanaduñ uzun yilegi		şāh-bāl	
şāh-perem: (243b/28)	bkz. şāh-perġām.			
şāh-perġām: (243b/28)	mīr-i ʿāşıḳān, sulṭānī feslegen.			
şāh-rāh: (346a/25)	ulu yol.			
şāh-rūd: (078a/10)	bir ʿaẓīm ırmaḳ adı, bir nevʿ muʿteber çalġu			
şāh-ruḫ: (062b/19)	büyük gergedan			
şaḫrūr: (113b/10)	ḳara tut, kāzurlar ḳalyesi.			
şāh-sār: (113a/04)	boynuzuñ ve budaġuñ çoḳlıġından ʿibāretdür, bir nesnenüñ āḫirine ulaşur ol nesne ol yirde çoḳ olduġına delālet ider.			
şāh-siferem: (243b/29)	bkz. şāh-siperem.			
şāh-siferġam: (243b/29)	bkz. şāh-siperem.			
şāh-şīnī: (388a/16)	siyāh ve cāmid ve ṣıġayıcı üzerinde mührleri var			
şāh-siperġam: (243b/29)	bkz. şāh-siperem.			
şaḫş: (175b/16)	her nesnenüñ eskisi, sümülcemek, ayaġına muḥkem nesne ṭoḳınmaḳdan ve ṭırnamaḳdan sümülcür, kendü oturacaḳ yiri yüksek iden kimesne		köhne	
şaḫşāne: (346b/28)	ışıḳlar adı			
şaḫt: (044b/18)	altun tevali.			

şāhtere: (346a/04)	meşhūr bir otuñ adı		şāhterec	
şāh-terec: (055b/10)	şāh-tere didükleri meşhur ot			
şāhū: (303a/06)	aʿlām-ı ricāldendür.			
şaḫūd: (078a/17)	ṭırmıḳ ki dırnaġıla olur.			
şāhūl: (231a/01)	bennālaruñ yapu terāzūsı.			
şāḫūre: (345b/11)	kiremid fırını.			
şāhvā: (017b/20)	bkz. şāhvār.			
şāh-vār: (113a/29)	biñ sene dimek, incü, şāha lāyıḳ incü dimek.			
şāh-zāde: (346a/25)	pādişāh oġlı.			
şāk: (208b/08)	aġaç dibinden tāze çıḳan fidan, şişik, bir ayaḳlu kimesne.		sitāk	
şaḳā: (017b/29)	bkz. şaġā.			
şākār: (113a/15)	ġulām, at oġlanı, suḫre iş		ḫıdmet-kār, ṣanʿat-āmūz	
şaḳır: (113b/21)	lāle ve gelincik çiçegi		şaḳāyıḳ	
şākirdāne: (345b/21)	şākird gibi dimek			
şāl: (230b/30)	ʿabā ve aḳ pelās, kiçirek, kilīm.			
şālheng: (208b/09)	cimrī	ḫasīs	dūn.	
şalvār: (113b/25)	iç ṭonı, şimdiki zamānda çūḳa ve ṣūf ve aṭlas ve kemḫādan iç ṭonı üzre giyerler	serāvīl		
şalvār-bend: (078a/21)	uçḳur didükleri tikke			
şām: (243b/27)	aḫşām vaḳtī, bir meşhūr vilāyet adı			
şāmāḫ: (062b/18)	Gāvres-i Ḫaṭāyīdür ve Şirvān diyārında bir köy adı			
şāmāk: (208b/10)	ḳalenderī cāme		pīrāhen	
şāmāke: (345b/23)	ḳara saḳız	zift		
şāmāle: (345b/23)	ḳara yaġız dimek			
şāmān: (279b/19)	endāze, endām			
şaman: (280b/02)	büt-perest.			Türkçe
şāmāne: (345b/24)	bkz. şāmāle, siyeh çerde			
şāme: (345b/24)	gicelik ṭaʿām, ṭoġan şāme, yataḳ, ḳara nesne, ḳarañlıḳ, beñ	mekān, ḫāl		
şāmek: (208b/13)	bkz. şāmāk.			
şāmekçe: (345b/22)	ḳalenderī cāme		pīrehen, nīm-tene, şāmāk	
şāmus: (163a/02)	bir nevʿ aḳ ṭopraḳ, yapışġan bir nevʿ ḳara ṭopraḳ			
şāmūs: (163a/07)	bkz. şāmus.			
şān: (279b/20)	oġulbalı, gömeç balı, bilgü, çörek, edikçiler edügüñ baldırına urduḳları ḳālib			

şāne: (345b/26)	ṭaraḳ dimek, saç ve saḳal ṭaraġı, yüñ ve ḳıl ṭaraġı, yaba, ḳaşaġu ve yaġrın küregi			
şānedān: (280a/04)	ṭaraḳlıḳ.			
şāne-dest: (044b/12)	demür ṭaraḳ			
şāne-hīd: (078a/07)	yaba			
şāne-i kirbās: (163a/08)	biz ṭaraġı.			
şāne-ser: (113a/18)	hüdhüd didükleri ḳuş	rebūt		
şāne-vān: (280a/04)	bkz. şāne-bān			
şānezdeh: (345b/25)	on altı.			
şāpūr: (112a/28)	sāsānīlerden ikinci pādişāh olanuñ adı.			
şāpūrān: (279b/02)	pūlād gibi ṣuyı kendüye çeker bir nevʿ ġāyetde saḫt demir			
şāpūrḳān: (279b/03)	bkz. şāpūrḳān.			
şār: (113a/15)	gird-āb.			
şarāb: (033a/02)	her içecek nesne ve ṣüci	ebū'l-mühennā		Arapça
şarāb-dār: (113b/14)	pādişāhlaruñ ve ekābir-i ʿālī-miḳdāruñ meşrūbatını ḥıfẓ idenler			Ar.+Far.
şarāb-dih: (346b/30)	sāḳī.			Ar.+Far.
şarāb-ḫˇor: (113b/13)	içküci dimek		müdmin-i ḫamr	Ar.+Far.
şārāng: (208b/07)	bkz. şārek.			
şāre: (345b/16)	vilāyet-i hindden gelür bir aḳ destār		şāh-ı ġarçikān	
şārec: (055a/31)	ötlegen ḳuşı, bülbül, bülbüle beñzer bir ḫoş āvāzlu ḳuşcaġız			
şārek: (208b/05)	ḫoş āvāzlu bülbül gibi bir ḳuşcaġuz		sārec	
şārenc: (055b/01)	bkz. sārenc			
şāristān: (279b/18)	büyük şehr-i şehristān, ḳalʿa.			
şārvān: (279b/12)	bkz. şādürvān.			
şāst: (044b/11)	ṭoy ḳuşı	ḥubārī, şevāẓ		
şaṣt: (044b/24)	bkz. şest.			
şaṣtum: (244a/10)	altmışıncı.			
şāş: (175b/14)	bed-ḫū, muḫālif			
şāşāk: (208b/08)	dört ḳıllu ṭanbūr.			
şāşe: (345b/20)	sidük	bevl		
şāşedān: (279b/19)	ḳavuḳ	meşāne		
şāşek: (208b/08)	bkz. şāşāk.			
şaṭ: (181b/30)	baġdād ırmaġınuñ adı			
şaṭranc: (055b/17)	bkz. şetreng.			Arapça
şāvenī: (388a/12)	ḳundaḳ	ḳımāṭ	rükūy	
şāvġar: (113a/19)	mā-verāʾün-nehr vilāyetinde bir kenāruñ adı			
şāvīn: (280a/04)	çoḳ nesne, penbe çıḳaracaḳ.			

şāy: (388a/20)	ʿavām-ı nās			
şāyān: (280a/09)	ḥelāl	mübāḥ		
şāyār: (113a/30)	ücretsiz iş		şāh-kār	
şāyed: (078a/10)	yarar, yaraşıḳ, iḥtimāl var diyecek yir, ola dimek	lāyıḳ	şāyesten, şāyed	
şāyeste: (346b/08)	yarar ve yaraşuḳ			
şāyestegī: (388a/23)	yarar olmaḳ ve yaraşuḳluḳ.			
şāygān: (280a/10)	lāyıḳ	münāsib		
şāygānī: (388a/23)	büzürg, bisyār.			
şāygīne: (346b/09)	ucuz		rāygān	
şāy-kār: (113a/30)	genç			
şāy-rād: (078a/13)	ay dāʾiresi.			
şāyver: (113a/31)	ay ve gün aġılı		şāyverd	
şāyverd: (078a/13)	ay ve gün aġılı		şāverd	
şāzdeh: (345b/20)	on altı		şānezdeh	
şāzīc: (055b/02)	bkz. şārenc			
şeb-āheng: (208b/14)	irte yıldızından evvelce ṭoġan yılduz, kārbānḳırān	ṭārıḳ		
şebāne-rūzī: (388a/28)	şebān-gāh.			
şebāngāh: (346b/10)	gice vaḳti.			
şebāngeh: (346b/10)	şebān-gāh.			
şebān-rūz: (132b/14)	gice ve gündüz dimek	devām		
şebān-rūzī: (388a/26)	bkz. şebā-rūzī.			
şebār: (113b/02)	gird-āb			
şeb-ā-rūzī: (388a/24)	gice gündüz dimek			
şeb/şebb: (032b/28)	gice/şāb	leyl		
şeb-bāz: (132b/15)	ḫayāl-bāz, şuʿbede-bāz.			
şeb-bū: (303a/06)	gül-i ḫayrī ve bir nevʿ çiçek			
şeb-būy: (388a/28)	mışr benefşesi, feslegen			
şebcek: (208b/26)	berāt gicesi.			
şeb-çerāġ: (185a/11)	cevher-i dıraḫşān			
şeb-çerāġek: (208b/27)	yıldız ḳurdı didükleri böcek		şeb-tāb	
şebdīz: (132b/15)	nām-ı esb-i şīrīn, ḳararaḳ, gök at, ḳara yaġız at			
şeb-dū: (303a/10)	gicelik.			
şebe: (346b/16)	ḳatı yirlerde biter ḳatı budaḳlu bir dikenlü aġaç			
şeb-efrūz: (132b/14)	şemʿ, ay aydını, gice aydın idici dimek			
şebest: (044b/13)	atmaḳ içün oḳ gözin ṭutmaḳ			
şebgāh: (346b/15)	gice vaḳti ve aġıl.			
şeb-gez: (132b/20)	ḳarınca	ḍuff		
şeb-gīr: (113b/05)	her kimse irteye degin uyumaya gice diri ṭuta, çırġıd, seḥer ḳuşı			
şeb-gird: (078a/16)	gice ile seyrān idici.			

şeb-hengām: (244a/04)	aḫşām vaḳti.			
şeb-i berāt: (044b/13)	şaʿbān ayınuñ on beşinci gicesi.			Ar.+Far.
şeb-i rūşen: (280a/19)	vuṣlat gicesi.			
şeb-i yeldā: (017b/24)	ġāyetde uzun gice.			
şebī: (388b/04)	göñlek			
şebī-ḫūn: (280a/20)	dün başḳunı.			
şebīne: (346b/26)	giceki, gicelik			
şebistān: (280a/20)	câme-ḫˇāb, tābḫāne			
şebistān: (280b/03)	büt-kede			
şebişt: (044b/14)	girān-cān ve kīnlü olan ve gice görmez kimesne	aʿşī		
şebk: (208b/28)	içi ḳızıl minter	müşebbek		
şeb-kār: (113b/03)	gice ile işlenen iş.			
şeb-kūr: (113b/03)	gündüz görür gice görmez	aʿşā		
şebnem: (244a/01)	yaz günlerinde ayaz olduḳda nebātāt üzerine ve sāʾir yirlere düşen çi.			
şeb-nemçe: (346b/15)	bkz. şebnem.			
şeb-nigāh: (346b/15)	bkz. şebgāh.			
şeb-ʿayā: (017b/24)	ḳarañu gice	decā		
şeb-pāre: (346b/10)	yarasa	ḫuffāş, ṭuvāṭ		
şeb-pere: (346b/11)	bkz. şeb-pāre.			
şeb-perek: (208b/25)	yarasa	vaṭvaṭ, ḫuffāş		
şeb-pūş: (175b/14)	yorġan, gice örtisine ḳaṭīfe	liḥāf		
şebrem: (243b/30)	bir nevʿ südlügen			
şeb-reng: (208b/26)	bozraḳ, ḳara at.			
şeb-rev: (303a/10)	gice yüriyici	ʿases, ḥarāmī		
şebse: (346b/14)	yavşaḳ, bit sirkesi, taḫīl biti.			
şeb-seb: (033a/01)	eşkün ve yorġa at.			
şeb-sede: (346b/12)	saya gicesi, yarasa	ḫuffāş		
şebşe: (346b/13)	taḫīl biti			
şeb-tāb: (032b/30)	yılduz ḳurdı	yeraʿ		
şeb-tāv: (303a/08)	yıldız ḳurdı		gürbe-i zerd, şeb-tāb	
şebūṭ: (181b/30)	yayın balıġı, engelūs balıġı			
şebūy: (388b/04)	küpecik, ḫaṭmī çiçegi.			
şebyār: (113b/08)	baş aġrısına nāfiʿ bir maʿcūn			
şecām: (244a/05)	giyesi ṣovuġı, ḳatı ṣovuḳ			
şeced: (078a/16)	ḳatı ṣovuḳ, sovuḳ zaḥmeti.			
şede: (346b/29)	minḳār-ı murġ			
şedf: (188b/17)	ṭabl		dühūl	
şedkār: (113b/11)	toḫm ekilmiş yir, naṭas yir			
şed-yār: (113b/13)	bkz. şedkār.			
şefād: (078a/17)	ululuḳ, ḥelāl	mübāḥ	ḥelāl-zāde	
şefāne: (347a/10)	zaġandan büyük iki üç renklü bir ḳuş, ṭurġay ḳuşı,			

	devlengeç ḳuşı.			
şefek: (213a/09)	ḥaḳīr nesne, bed-ḫū ve nā-be-kār ve ṭaʿne-ger kimesne, her nesnenüñ kötüsine ve eskisine ve aşınmasına ve ḫarāb olmışına dirler.			
şefnāhenc: (055b/22)	bkz. şefşāhenc.			
şefre: (347a/13)	ḳılıç aġzı, başmaḳçılar bıçḳusı, büyük bıçaḳ, mücellidlerüñ saḫtiyān tırāş itdükleri itdükleri ālet			
şefreng: (213a/07)	büyük bıçaḳ, mücellidlerüñ deri yonıcaḳ āletleri			
şefse: (347a/15)	ince nesneler, güneşüñ evvel ṭulūʿı, ḥallāc ṭoḳmaġı, panbuḳ çırpacaḳ çubuġı.			
şefşāhenc: (055b/21)	ṭaʿn idici		nā-be-kār	
şefşe: (347a/16)	bkz. şefse, cüllāh toḳuldusı, başmaḳçı bıçḳusı			
şeft: (044b/24)	çirkīn ḳoḥu.			
şeftā: (017b/29)	bkz. şaġā.			
şeft-āhenc: (055b/19)	Ṣırma-keşlerüñ altundan ve gümişden tel çekdükleri uvacuḳ delükli demirden āletleri	ḥadde		
şeftālū: (303a/11)	maʿrūf mīve	ḫūḫ		
şeftālūd: (078a/18)	şeftālū didükleri meşhūr mīve	ḫūḫ		
şeftelek: (213a/07)	bkz. şeftereng.			
şefterek: (213a/07)	bkz. şeftereng.			
şeftereng: (213a/01)	nışfi ḳızıl ve nışfi aġ olur bir cins şeftālū, bir nevʿ şeftālū, ḳızıl şeftālū ve ḳayısı			
şefūd: (078a/20)	ḥarām			
şeġab: (033a/03)	āvāz ile feryād itmek	ḥayā, edeb, teşnīʿ		
şeġān: (280a/28)	mumlu bal.			
şeh: (347b/16)	sulṭān, güyegü		dāmād	
şehā: (018a/03)	şāyeste, ey şāh dimek			
şehā: (018a/26)	yaramaz		bed-verdī	
şehād: (078b/09)	ḥarām			
şeḫām: (244a/06)	gice ṣovuġı, güz ṣovuġı.			
şeḫām: (244a/07)	aġac ḳurudan ṣovuḳ, sirken otı			
şeḫār: (113b/08)	ḳara boya, öyken, sergin, kāzurlar ve boyacılar ḳalyesi, kül-ger, çevġān.			
şehārīc: (055b/30)	lökün			
şehārū: (303a/13)	ḳara aġaç kökinüñ ṣuyından ve kettān çūpı ve kireç ve zītden bu			

	mecmūʿa lökün dirler, şu yolın düzerler			
şehbā: (018a/03)	bozḳır ḳatırı			
şeh-bārū: (303a/17)	şeh-bārū kende, ḫandeḳ kende			
şeh-bāz: (132b/22)	ġāyetde eyü ṭoġan			
şehbele: (347b/19)	şehbere.			
şeh-bellūṭ: (181b/31)	şāh-bellūṭ			
şeh-bere: (347b/17)	ḳarı	ʿavrat, ʿacūz		
şehd: (078b/07)	gömeç balı, şeker	ebū manṣūr		
şehd-āb: (033a/04)	ġāyetde ṭatlu şerbet.			
şehd-ābe: (347b/16)	şerbet		şehd-āb	
şeh-dāne: (347b/18)	şāh-dāne			
şeh-dīvār: (114a/10)	yüce ḥavlı dīvārı			
şehd-şān: (280b/10)	gömeç balı ve oġul balı.			
şehen-şāh: (347b/15)	şāhen-şāh			
şehen-şeh: (347b/16)	şāhen-şāh			
şehen-şeh: (347b/19)	şāhen-şāh			
şeh-kār: (114a/16)	ekilmiş yir, ücretsiz, suḫre iş		arż-ı mezrūʿ, şāh-kār	
şehlā: (018a/05)	alaca ve ala gözlü, ḳara gözlü, şaşı gözlü	aḥvel		
şehlāt: (044b/25)	mumlı bal.			
şehped: (078b/06)	çeribaşı		sipeh-bed	
şeh-per: (114a/08)	ḳanaduñ uzun yilegi		şāh-per	
şehr: (114a/11)	şār	medīne		
şehrbend: (078b/09)	yüksek ḥavlı	ḥiṣār, sūr.		
şehrebend: (078b/10)	ḥarīṣ, ṭamaʿ-kār			
şehrevā: (018a/04)	revācı şāhlar ḥükmi ile olan naḳd			
şehr-hāz: (132b/22)	ceyḥūn ırmaġı			
şehrīr: (114a/12)	şehrī-vār ve şehrī-ver			
şehristān: (280b/11)	büyük şehr.			
şehrī-vār: (114a/13)	āḫir yay ayı, fürs aylarınuñ dördünci güni.			
şehrī-ver: (114a/13)	bkz. şehrī-vār.			
şehrīver-māh: (347b/19)	yazuñ āḫir ayı.			
şehriyār: (114a/12)	pādişāh, sulṭān			
şeh-süvār: (114a/15)	ġāyetde fāris-i meydān olan kimesne.			
şehtūt: (044b/25)	ḳara tūt ve iri ṭūt			
şeh-vār: (114a/17)	pādişāha layıḳ incü dimek		şāh-vār	
şek: (213a/11)	şebnem, dilberdek, şıçan otı	semmü'l-fār		
şekā: (017b/29)	bkz. şegā.			
şeḳāḳul: (231a/04)	cezer-i berrī.			
şekāl: (231a/05)	şaġāl, köstek, eşiklik,			

	ṭuşaġı			
şeke: (347a/23)	ayaḳ ṭaşı		cāy-ı sergīn.	
şekenc: (055b/23)	yalama didükleri ʿillet.			
şeker: (113b/22)	maʿrūf ve meşhūr ṭatlu	ebu'ş-şifā		Arapça
şeker-bīre: (347a/18)	bkz. şeker-būre.			
şeker-būre: (347a/18)	şeker börek.			
şeker-ḫande: (078a/20)	ṭatlu, laṭīf sözlü, şīrīn-kār.			
şekersān: (280a/28)	oġul balı, şeker gibi dimek			
şekerşān: (280a/29)	bkz. şekersān.			
şekīl: (231a/07)	bkz. şekāl.			
şekle: (347a/21)	kesdükleri her pāre.			
şekne: (347a/22)	ay demiri, çivi, büklüm			
şekr: (113b/24)	ʿavratuñ ferci		küs-i zen	
şekre: (347a/19)	şeker, ʿavratuñ ferci, eve ögredüp muʿnis itdükleri ḳuş ve ḥayvān			
şel: (231a/08)	eli ṭutmaz kimesne.			
şelāyīn: (280a/29)	mubrem, girān-cān, ālūde			
şelbū: (303a/11)	ayaḳ tıpıldusı, uyur kişinüñ ḫoruldusı.			
şelbūy: (388b/06)	ayaḳ āvāzı			
şele: (347a/25)	ḥammāmcı ve būstāncılar zibil ḳurudacaḳ yirleri		şūle	
şelek: (213a/13)	dıraḫt, arka yüki ve eşek yüki			
şelġām: (244a/11)	türkīde daḫı müstaʿmel maʿrūf nesne			
şelīḫ: (062b/27)	seccāde.			
şelkā: (017b/30)	özlü ḳara balçıḳ, çökek yir, azmaḳ			
şelle: (347a/24)	ʿavratuñ ferci		şekr	
şelūhec: (055b/23)	demir dikeni	ḥasek		
şelūhek: (213a/14)	demir dikeni	ḥasek	şelūhec	
şem: (244a/13)	çaruḳ, yolcular pābūc, ḳaçmaḳ	ṭarmāc, baʿd, nefret		
şemā: (017b/30)	yıylanḳıç	şamāme		
şemāl: (231a/08)	ḳış yili	ḫūy		
şemāme: (347a/26)	yıylanḳıç		destenbū	
şemān: (280a/31)	fiġān idüp ınçḳırı ınçḳırı aġlayan kimesne.			
şemāne: (347a/27)	gökcek rāyihālu			
şemc: (055b/24)	ḫāne-i zīr-i zemīn, mūsīḳār didükleri sāz		semc	
şeme: (347a/29)	süd aġzı, emcekde bāḳī ḳalan süd.			
şemem: (244a/17)	bkz. şem.			
şemende: (347a/29)	bağışlayıcı dimek			
şemer: (113b/26)	göl, kiçirek ırmaḳ		nehr-i ebr, nehr-i ṣaġīr	
şemġand: (078a/22)	çirkīn ḫūylu kimesne, nūrsuz yüzlü, murdār		bed-ḫulḳ	

	rāyiḥalu ādem, āteş pişirmekden ve oġlan emzirmekden kendüsini pāk ṭutmayup murdārlıġından ud yiri ḳoḳar olan ʿavrat.			
şemġandān: (280b/09)	çirk ve çirkīn ḫuylu ve murdār ve nūrsuz yüzlü uluḳ ʿavrat.			
şemġande: (347a/28)	murdār, çepel nesne, nūrsuz şekl, uluḳ ʿavrat		şemġand	
şemġat: (044b/25)	bkz. şeft, yaramaz ḫūy.			
şemīd: (078a/25)	ʿaşḳdan ve ḫavfdan ve ṣusızlıḳdan bī-hūş olmış kimse, püs, kiçirek çerāġ		bürādife şemīde	
şemīde: (347a/30)	ḫavfdan yāḫūd ʿaşḳdan bī-hūd olmış			
şemīdes: (163a/08)	bir maʿrūf ve meşhūr üstād mühendisüñ adı			
şemʿdān: (280b/06)	ẓarf-ı şemʿdür, şemdān			
şemʿ-i īzān: (280b/02)	uyarılmış çerāġ, uyaracaḳ çerāġ			
şemşīr: (078a/21)	ḳılıç	seyf		
şemşīr: (113b/31)	ḳılıç, bir ġāyetde berk ve muḥkem aġacuñ ismi	seyf		
şenā: (017b/30)	ṣuda yüzmek			
şenāġ: (185a/13)	ṣuda yüzmek		şināv	
şenār: (114a/02)	ruʿyet, ṣuda yüzmek bu maʿnāya ġayrı esāmīsi āşnā lafẓında mesṭūrdur ve			
şenbe: (347b/03)	meşhūr hefte günlerinden bir gündür.			
şenbelīd: (078a/28)	ṣaru lāle, igde çiçegi, sürincān çiçegi, cigdem		būy-ı ḫalbe	
şenbelīde: (347b/01)	ṣarı lāle, igde, sürincān çiçegi		şenbelīd	
şenbelīl: (231a/09)	būy, sürincān çiçegi, çigdem	ḫalbe		
şenbelīle: (347b/02)	bkz. şenbelīde, būy didükleri ot	ḫulbe		
şenbūy: (388b/10)	gül-i ḫayrī.			
şenc: (055b/26)	kāġıd mühreledükleri mühre, naṭas, herek, ḫāne-i zīr-i zemīn, turş, uca	veraʿ	sürūn	
şend: (078b/03)	ḳuş burnı, ḳuş çengāli, ʿūd aġacınuñ yaġı	minḳār		
şendef: (188b/17)	bkz. şedf.			
şene: (347b/10)	yaba		se-engüşt	
şenek: (213a/16)	uġrı	ḫarāmī.		
şeng ü beşeng: (213a/27)	ḫarāmīler adlarındandur.			
şeng ü meşeng: (213a/28)	bkz. şeng ü beşeng.			
şeng: (213a/16)	ḫarekāt ve sekenātı ġāyetde şīrīn ve maṭbūʿ ve göñül açıcı olan maḥbūb, büklüm	ḫorṭum		

şengāhem: (244a/17)	şeb-hengām			
şengele-i engūr: (114a/04)	üzüm budaġı.			
şengīne: (347b/09)	toḳaç, mandāl			
şengūne: (347b/03)	hind vilāyetinde bir cezīre adı			
şengūr: (114a/04)	fuḳḳāʿīler selesi			
şengül: (231a/10)	şīrīn-ḥarekāt u maṭbūʿ-kelimāt olan bir güzel, rāh-zen, uṣūl	ḥarāmī		
şenḫūd: (078b/01)	başlu yara, yaralu			
şenīze: (347b/11)	ḳazzāz ṭaraġı.			
şenn: (280b/04)	yaġma, köhne	ġāret	tārāc	
şenū: (303a/12)	serv aġacı, gürgen aġacı, kirās aġacı, gügem aġacı.			
şenūse: (347b/10)	aġsırmaḳ	ʿaṭse		
şer: (113b/13)	lüġat-ı pehlevīde şehr			
şerāḥī: (388b/05)	semiz et ve ḥubūbat ile bişürürler bir nevʿ ṭaʿām			
şerāng: (211b/14)	āheste-āvāz.			
şerb: (033a/03)	ince kettān bizi.			
şerbīn: (280a/24)	ḳaṭran aġacı	ʿārīḳūn		
şereng: (211b/16)	zehr, ḥanṭaldan acı bir zehrnāk ot, göz yummaḳ, şeker	semm		
şerfāk: (211b/14)	āheste-āvāz, ayaḳ tayırdısı		bāng-ı pāy	
şerfenc: (055b/13)	ṣarp yol.			
şerīr: (113b/16)	eyü, güzel			
şerm: (244a/08)	ud, güni, küs-i zen			
şermā-sār: (113b/15)	ḥayāsı çoḳ kimesne.			
şermet-reng-āmīz: (132b/21)	utanmadan dürlü dürlü renge giren kimesne.			
şermgīn: (280a/28)	udlu dimek			
şerm-sār: (113b/15)	bkz. şermā-sār.			
şerm-sārī: (388b/06)	udluluḳ.			
şerm-zen: (280a/27)	ʿavrat ferci.			
şernāk: (211b/15)	lisān-ı pehlevīde āheste-āvāz			
şerrān: (280a/22)	çaġlañ dimek			
şervā: (017b/25)	yalan söz		servā	
şerze: (346b/30)	yırtıcı cānverlerüñ ṣıfatlarındandur			
şest: (044b/18)	balıḳ aġı, olta, yay kirişin ṭutduḳda baş barmaġa da şest dirler, altmış	ṣınnāret, sittūn		
şeş: (175b/20)	altı	sitte		
şeş-der: (113b/17)	nerd ṭaşı, şaṭrancda māt gibi			
şeşdere: (347a/05)	nerd ṭaşı, şaṭrancda māt gibi			
şeş-ḫanc: (055b/14)	köse, gözi boz, ḳuyumcılaruñ tīl çekecek	hadde, kucce	şalvār	

	delügi, iç ṭonı, civī civī, ḳuḳla, tengel oyınu			
şeş-ʿalem: (244a/10)	zilü			
şeşpā: (017b/25)	altı ayaḳlı dimek			
şeş-per: (113b/17)	altı yapraḳlı bozdoġan.			
şeştā: (017b/27)	altı ḳıllı ḳopuz		şeştār	
şeşüm: (244a/10)	altıncı.			
şeten: (280a/21)	rīsmān.			
şetīm: (244a/04)	ḳanlu iriñ		sebtīm	
şet-reng: (208b/28)	şaṭranc.			
şev: (303a/13)	gice		şeb	
şevād: (078b/05)	toy didükleri ḳuş	ḥabārī	şüvād	
şevbā: (018a/01)	çiriş	ḫaşīl.		
şeve: (347b/14)	cevherlenür diḳḳatile baḳıcaḳ aşlı maʿlūm olur bir nevʿ ṭaşdur			
şevey: (388b/11)	ṭuraḳ otı, çeriş		şibit	
şevġā: (018a/01)	deve ve ḳoyun aġılı.			
şevġa: (347b/12)	bkz. şevġāh.			
şevġāh: (347b/12)	aġıl			
şevgāh: (347b/12)	bkz. şebgāh.			
şevgār: (114a/05)	deve ve ḳoyun aġılı		şevġā, şebgār	
şevġāy: (388b/13)	deve ve ḳoyun aġılı		şevġā	
şevgāy: (388b/14)	bkz. şevġāy.			
şev-girān: (280b/06)	baldıran didükleri ot.			
şevhaḳ: (191b/23)	yılan.			
şevher: (114a/08)	ʿavrat eri.			
şeviş: (175b/22)	olış			
şevk: (213a/29)	diken		ḫār	
şevkā: (018a/02)	bkz. şevġā.		engervā	
şevlek: (213b/02)	ḳara boz at, demür ḳır at, boz at, aḳ at		şevleng, esb-i ḫunuk, şeb-reng	
şevleng: (213b/08)	bkz. şevlek.			
şevmīr: (114a/06)	naṭas, herek, velhen			
şevşek: (213a/30)	dört ḳıllu rebāb, dört ḳıllu ṭanbūra			
şevüş: (175b/22)	kesilmiş baġ çubuġı			
şeyār: (114a/18)	naṭas, herek, ḫaste ḳarūresi, ekilmiş yir, şaban			
şeybā: (018a/06)	āşikāre, rūşen			
şeyd: (078b/10)	bügi, ʿār	sefāhet, mekr, ḥīle, nāmūs		
şeydā: (018a/07)	dīvāne	ḥayrān	āşüfte	
şeyḫ: (206b/21)	ulu		büzürg	
şeyişt: (044b/26)	aġır cānlu ve kīnever olan			
şeylec: (055b/30)	buġdaydan azar delüce.			

şeylem: (244a/18)	buġdaydan azar delüce.			
şeyrzaḳ: (191b/23)	yarasa	ḫuffāş, vaṭvāṭ		
şeyṭare: (347b/20)	serkile didükleri ot		şeyṭarac	
şeyṭranc: (055b/31)	serkile didükleri ot		şeyrenc	
şib: (033a/05)	bir dürlü meşhūr câme			
şīb: (033a/10)	aşaġa ve alt, iniş dimek, örilmiş tāzyāne riştesi, başı çigzinmiş, yürügen ve önegü, başı ḳatı	taḫt, lecūc	neşīb, sergeşte	
şībā: (018a/16)	āşikārā, altun.		rūşen	
şībā-zebān: (280b/18)	faṣīḥ			
şicām: (244a/19)	ḳatı ṣovuḳ, aġac ḳurdı, giyesi ṣovuġu			
şīd: (078b/18)	güneş	şems	āfitāb	
şīdā: (018a/16)	serāsīme			
şīdaḫ: (062b/28)	yavuz at, boz at		esb	
şīdāsb: (033a/18)	zāvistān pādişāhı şīdāsb bin nevjīn bin cemşīd			
şīde: (348a/13)	atuñ elḳābındandur, güneşe beñzer at			
şīder: (114b/14)	nām-ı ḫudāy teʿālā.			
şifār: (114a/23)	melāl, melāmet		tīr-dān	
şifte: (347b/25)	panbuḳ çırpacaḳ çubuḳ, ḳarış muruş	müteġayyir	şīfte	
şīfte: (348b/03)	ḳarış muruş olmış			
şiftereng: (213b/14)	sigil, bir nevʿ şeftālū ve erük ve ḳayusı		şeftereng	
şīftereng: (213b/29)	şiftereng			
şifūt: (044b/31)	ġūl ve ehremen.			
şigāl: (231a/12)	köstek ve baġda urmaḳ			
şiġār: (114a/22)	melāmet.			
şigerf: (188b/30)	ulu kişi, eyü, eyü ḫallü olan, cüst ü çābük olan kimesne	muḫteşem, ʿālī, ḳavī	nīk	
şīḫ: (062b/28)	deryā kenārı.			
şih: (348a/13)	ḥayāṭ dīvārı.			
şiḫām: (244a/21)	bkz. şicām, giyesi ṣovuġı.			
şiḫār: (114a/22)	Kāzurlar ve boyacılar ḳalyesi ve çevġān			
şihārū: (303a/22)	bkz. şehārū.			
şīhe: (348b/06)	bkz. şiyeh.			
şihenvā: (018a/15)	erişte aşı		egrā	
şihīn: (280b/16)	zenc			
şikāf: (188b/20)	yarıḳ, maġāra	kehf	gelāve-i ibrişīm	
şikāfe: (347b/28)	sāzende zaḫmesi			
şikāfte: (347b/27)	yarılmış, ḥoḳḳa, yinme maraż	fālic		
şikāle: (347b/29)	kirpi		ḫār-püşt	
şikān: (280b/13)	büklüm.			
şikānce: (347b/28)	bkz. sereh.	rāyic		

şikār: (114a/25)	av, olta	ṣayd		
şikār-āhenc: (056a/02)	ḳısaç, körük ucundaġı olan yil çıḳacak ḳovuḳ demür		şikār-āhenc	
şikār-bāz: (132b/23)	avcı, uġrı	ṣayyād		
şikār-ger: (114a/24)	avcı, uġrı	ṣayyād		
şikārī: (388b/14)	ṣayd eyleyen ādem			
şikāse: (347b/26)	kirpi		feġand	
şikeft: (045a/05)	şüküften lafẓından ṣīġa-i māżīdür			
şikefte: (348a/01)	aluç yimişi			
şikem: (244a/22)	ḳarın	baṭn		
şikembe: (348a/04)	işkembe			
şikem-bende: (348a/01)	ḳarnı ḳulı, boġazı derdine düşmüş olan kimesne	ʿabdü'l-baṭn		
şikemdān: (280b/14)	ḳarınlu			
şikemrān: (280b/14)	ḳarın sürici	müshil		
şikem-şikeste: (348a/03)	miʿde zaḥmeti			
şiken: (280b/14)	büklüm, ṣınuḳ		pīç ü çīn, şikeste	
şikenb: (033a/07)	ḳarın	baṭn		
şikenbe: (348a/04)	bkz. şikembe.			
şikenbevā: (018a/09)	işkenbe aşı.			
şikenc: (056a/05)	büklüm ve ḳıvrım, ḳızıl renglü yılan, engerek, sıḳılmış		şiken, ferāhem	
şikence: (348a/04)	ʿuḳūbet, ʿaẕāb, ḳālib, cendere, nīzeyi anuñıla ṭoġuldur bir aġaç			
şikende-kām: (244a/22)	ḳahir kimesneye dirler.			
şikene: (348a/05)	ay demiri, çivi, büklüm, işkence			
şiker: (114a/25)	bkz. şikār			
şikest: (044b/31)	ṣınıḳlu		şikesten	
şikeste: (347b/31)	ṣınmış dimek			
şikeste-zebān: (280b/13)	peltek	elken		
şikīb: (033a/08)	ṣabr			
şikībā: (018a/09)	bkz. şikībīde		āremīde	
şikībāy: (388b/16)	ṣabırlı.			
şikībāyī: (388b/16)	ṣabırluluḳ.			
şikīl: (231a/13)	köstek, ṭuşaḳ at ayaġı, yarma eşik aġacı.			
şikilk: (213b/15)	yan başı.			
şikilk: (231a/13)	yan başı.			
şikke: (348a/07)	ālāt-ı ḥarb			
şikre: (347b/30)	eve ögretdükleri cānver			
şil: (231a/15)	sıpḳın, bir uzun aġacuñ ucına ḫançer gibi berkinmiş bir demür	ḥarbe	zūpīn	
şīlān: (280b/29)	pādişāhlaruñ somāṭı			

şīle: (348b/04)	lapa, pirinç	yeʾveş.		
şilem: (244a/22)	aġac			
şileng: (213b/21)	peyklerüñ ve sāʾirlerüñ çegzitmesi			
şilfe: (348a/08)	yaba		se-engüşt	
şilīḫ: (062b/27)	seccāde.			
şilk: (213b/16)	özlü ḳara balçıḳ, çökek yir, ayaḳ başıcaḳ, azmaḳ			
şilmāb: (033a/09)	ābkāme			
şilm-i dıraḫt: (045a/09)	aġaç püsi	żamġ		
şiltāḳ: (191b/29)	bir kişiye ayaḳ ṭolamaḳ içün iftirā vü bühtān itmek, ġavġa ve ḳarḳaşa eylemek.			
şilte: (348a/07)	bend-i kemer-bend.			
şilū: (303a/19)	endām, cesedden bir ʿuzve			
şilvā: (018a/11)	endām	ʿuzv		
şim: (244a/23)	çaruḳ	baʿd, nefret.	pāpūc	
şīm: (244a/24)	it balığı, bir ırmaḳ adı, balıḳ pulu			
şīme: (348b/04)	ḥū, ʿādet			
şīmrūd: (078b/25)	vilāyet-i geylānda bir ırmaḳ adı			
şimşād: (078b/12)	çimşīr, bir ḳatı aġaçdur andan ālet düzerler, saḳızlıḳ aġacı			
şimşār: (114a/27)	cimşīr, ḳatı aġaçdur andan āletler düzerler, ṣaḳızlıḳ aġacı			
şimşīr: (114b/03)	bir nevʿ ġāyetde berk ve muḥkem aġaçdur.			
şīn: (281a/01)	sipsi, dillü düdük, māverāʾün-nehr ḫalḳı be-nişīn, otur dimek olur şīn dirler			
şinā: (018a/13)	ṣuda yüzmek		şenā	
şīnā: (018a/18)	ṣuda yüzmek		āşnā	
şināber: (114b/03)	yüzgüç.			
şināh: (348a/09)	yüzici		şināver	
şinār: (114b/04)	yüzmek, gemiler yatan ṣığa yir		senār	
şināṣ: (163a/10)	bilü, bilici			
şināsā: (018a/14)	añlaġan, añlayıcı, zeki	fehīm		
şināv: (303a/18)	yüzmek		şinār	
şināver: (114b/08)	yüzgüç		şināber	
şinc: (056a/12)	uca, çiçek		sürīn	
şinc-ġanc: (056a/08)	uca		sürīn	
şind: (078b/17)	ḳuş burnı			
şindāb: (033a/10)	boġa dikeni.			
şine: (348a/12)	at kişnemesi, arslan āvāzı.	ṣahīl		
şing: (213b/24)	dıraḫt-ı bī-berg, yoġun			

	etlü, orun			
şingerf: (189a/04)	süncüfre			
şīn-giyār: (114b/27)	bkz. şīn-ġıyār.			
şing-m: (388b/16)	ṭoñuz balıġı, ḳunduz balıġı.			
şing-rīz: (132b/24)	zencebīl şarābı.			
şingūr: (114b/10)	zencebīl şarābı			
şing-vīz: (132b/24)	bkz. şing-rīz.			
şin-ġıyār: (114b/09)	bir nevʿ uzun ve egri ġıyār			
şīn-ġıyār: (114b/26)	diyār-ı Mışrda uzun ve egri olur bir nevʿ ġıyārdur.			
şinū: (303a/18)	işit dimek			
şinū: (303a/21)	şū, şīv, şīb, neşīb.			
şinvā: (018a/15)	işidici.			
şipist: (044b/28)	kerīh ve murdār ḳorḳunç nesne			
şipişt: (044b/31)	bkz. şipist.			
şipit: (044b/27)	ṭuraḳ otı		rāziyānc	
şipūr: (114a/21)	borı		nefīr	
şīpūr: (114b/13)	borı		nefīr	
şīr: (114b/15)	süd	leben, ebū'l-ebyaż		
şīr: (114b/16)	arslan	ebū ferās, ebū'l-ḥāris, ebū'l-āşbāl		
şīrād: (078b/25)	çuvāl ḳulpı ve köşesi.			
şīrā-fiken: (280b/19)	arslan aḳtarıcı		bahādur, pehlevān.	
şīrār: (114b/18)	çevāle			
şīrāz: (132b/25)	pārs vilāyetinüñ dārü'l-mülk-i taḫt-gāhı olan şehrüñ adı, süzilmiş yoġurt, ṭuraḳ otı			
şīrāze: (348a/17)	libāsuñ yırtmaçlarına yırtılmasun diyü ibrişīmile ördükleri nesne.			
şīrā-zebān: (280b/18)	bkz. şībā-zebān.		dil-gīr	
şīrāzī: (388b/24)	bir dürlü ḥalvā, şīrāzlı dimek			
şīrbā: (018a/17)	südlü aş.			
şīrbaḫ: (062b/29)	hind cānibinden gelür bir kök		ḥarīḳ-i hindī, şīṭrac-ı hindī	
şīr-baḫşīr: (114b/18)	hind ṭarafından gelür bir kök		şayṭaraḫ-ı hīndī, ḫarīḳ-i hindī	
şīr-behā: (018a/17)	ḳızlara virilen aġırlıḳ		çihāz	
şīr-buḫt: (045a/12)	şīrluġān yaġı	sirec		
şīrdān: (280b/20)	şīrden didükleri nesne			
şīr-dār: (114b/23)	südlü dimek			
şīr-dūġ: (185a/14)	südi yoġurdıla ḳarışdururlar aña göremez didükleri			

şīr-dūġ-behem: (244a/23)	südi yoġurdıla ḳarışdururlar aña göremez didükleri			
şīre: (348a/24)	üzüm ṣıḳındusı, şarāb olmamış ola.			
şīregī: (388b/25)	vilāyet-i çīnde olur bir yırtıcı cānver			
şīrem: (244a/24)	ḳarışuḳ		sirişte	
şīre-rūġan: (280b/24)	bkz. şīrūġan			
şīr-evjen: (280b/20)	bkz. şīr-āfken.			
şīrez: (132b/30)	esmāʾullāhdandur			
şirfāk: (213b/13)	şerfāk			
şīr-ġarān: (280b/22)	bkz. şīr-jiyān.			
şīr-ġarīn: (280b/22)	bkz. şīr-jiyān.			
şīr-gīr: (114b/20)	arslan dutıcı dimek, ḳındırmaḳ			
şīr-ḫˇāre: (348a/19)	süd emer oġlan.			
şīr-ḫışt: (045a/13)	oġlan aşı didükleri dārū, ḳadın duzluġı, acı bal, südlü pirinç, südlügen		ḳunduz-ḫāye, cend-i bādester	
şīr-ḫişk: (213b/26)	sir-ḫışt didükleri dārū, herʾāt vilāyetinde sükūt aġacı üzerine yaġar gāh olur arpa unıyıla yoġurup istiʿmāl iderler, hem ġıda hem devā olur.			
şīr-i āmule: (348a/18)	emlec			
şīr-i birinc: (056a/13)	südlü birinc aşı.			
şīr-i şerze: (348a/20)	ġāyetde ġażabnāk ve tünd arslan.			
şīrīn: (280b/24)	ḥalvā ve ṭatlu, ṭatlu	leẕīẕ	şīrīn	
şīrīn-birinc: (056a/13)	bkz. şinc.			
şīrīne: (347b/22)	oġlancuḳlar başında olan baş, bart	saʿfe		
şīrīne: (348a/22)	başda olan uvacuḳ baş, bart, bedende deri altında olan biz	ġudde		
şīrīn-kār: (114b/22)	ḥalvācı ve nedīmlik idüp şīrīn sözler söyleyen ve şīrīn ḥareketler iden kimesne.			
şīrīn-zebān: (280b/29)	ṭatlu dillü.			
şīr-jiyān: (280b/21)	añırġan ve ġażabnāk arslan.			
şīrkūk: (213b/28)	büyük yılan derisi			
şīrmān: (280b/23)	bahādur, dilāver			
şīr-mest: (045a/16)	ġāyetde semiz olan, toḳlı, kükremiş arslan.			
şīrū: (303a/21)	aʿlām-ı ricāldendür.			
şīrūġan: (280b/23)	şīrlaġan yaġı	sīrīc		
şīrūye: (348a/25)	ḫüsrev-i pervīzüñ oġlı adı			
şīrvā: (018a/18)	bkz. şīrbā.			
şīr-zebān: (280b/21)	ṭatlu dillü.			

şīr-zede: (348a/19)	süd urmuş oġlan.			
şīr-zene: (348a/20)	yapuḳ			
şīşe: (348a/28)	ṣırçadan olan ẓarf			
şişle: (347b/24)	bkz. şīşle, kāzirler toḳmaġı veyā ṣıçan kesdüginden olan delük			
şīşle: (348a/26)	kāzirler toḳmaġı veyā ṣıçan kesdüginden olan delük, eskimiş ve didilmiş dimek, eyü nişān, yavşaḳ			
şīt: (045a/10)	bkz. şilm-i dıraḫt, ʿaḳlı gitmiş		rāziyāne, ser-geşte.	
şitāb: (033a/06)	ivmek, yıldız ḳurdı.			
şitābān: (280b/11)	ġāyetde ivici			
şitāb-bārān: (280b/12)	yillü yaġmur.			
şitābzede: (347b/21)	ivecek kimesne	ʿacūl		
şitāk: (213b/08)	aġacuñ oġlı, tāze budaḳ.		sitāk	
şitāleng: (213b/10)	aşıḳ, incik, kebece, baldır, topuḳ, çeng ibrīşimī	kaʿb	giyāh-ı telḫ, ḫar-zehre	
şitāme: (347b/21)	çirkīn yüzlü.			
şitrenc: (056a/01)	şaṭranc			
şiṭranc: (056a/01)	bkz. şaṭranc.			
şiv: (303a/22)	iniş			
şīv: (303a/23)	aşaġa, iniş, sergeşte, rişteden örülmüş, lapa	taḫt, medhūş		
şīvā-zebān: (281a/03)	faṣīḥ kimesne		şībā-zebān	
şīve: (348b/04)	ẓarīf maḥbūblaruñ nāzı		ṭarīḳa-i ḫūb u raʿnā, ḥarekāt-ı şīrīn.	
şīven: (281a/04)	çıġlıḳ, süñü	mātem	efġān, şebte	
şivī: (388b/17)	ṭuraḳ otı			
şivīd: (078b/18)	ṭuraḳ otı		şīt	
şiyān: (280b/16)	iki ḳardaş ḳanı didükleri dārū, cezāʾ	mükāfāt, ʿivaż.		
şiyānī: (388b/18)	ḫorāsān vilāyetinde bir nevʿ dirhem			
şiyār: (114b/10)	naṭas, herek, ṣaban		ālet-i ḫāne.	
şiyeh: (348b/05)	at kişnemesi	ṣahīl		
şīz: (132b/28)	eyü yaylar düzerler hindūstāndan gelür bir aġaç		ābanūs	
şīzāy: (388b/25)	hindden gelür, andan yaylar düzerler ġāyetde muʿteber bir nevʿ aġaç			
şīzer: (114b/23)	esmāʾullāhdandur ve şehr-i Ḥamāya ḳarīb bir ḳaṣaba adıdur.			
şīzḳūn: (280b/29)	igde		sincid	
şīzraḳ: (191b/30)	yarasa zībili yā südi ya südügi			
şod: (078b/27)	oldı dimek, öldi, fevt oldı dimek.			

şode: (348b/11)	olmış dimek			
şöhre: (349a/07)	meşhūr			
şöhre-bend: (079a/04)	ẓāhire muḳayyed olup bāṭından bī-ḫaber olan kimesne			
şū: (303a/26)	cüllāh çuḳurı, ḫaşıl, çiriş, lapa, zevc ve şevher			
şubān: (281a/08)	çūbān	rāʿī		
şūbān: (281a/09)	çūbān.			
şūbān-firīb: (033a/22)	şübān-firīb			
şūblā: (018a/25)	aḳ ayva dene, ḳovan çiçeginüñ aġı		birincāsf, ḥabṭ-yānā	
şū-çeşm: (244a/30)	gözi şāṭır, küstāḫ			
şūd: (079a/02)	şod dimek.			
şufle: (348b/17)	bkz. şufte.			
şufte: (348b/17)	tavanuñ yivlerine itdükleri şīşe.			
şuġ: (185a/17)	elde ve ayaḳda keşret-i şuġldan boynuz gibi saḫt olan yir			
şūġ: (185a/22)	elde ve ayaḳda ḳatılanmış yir, ḳāḳıla ṣıġıra didükleri dārū			
şuġā: (018a/21)	tīr-dān.			
şūġā: (018a/24)	alacaḳ.			
şuġa: (348b/16)	el ve ayaḳ derisi ḳatılanmaḳ		şuġ	
şūgerān: (281a/10)	baldıran didükleri ot.			
şuġur: (115a/01)	kirpi, porsuḳ		ḫār-puşt	
şuḫ: (063a/01)	özlü balçıḳ, ḳatı yir, mīvesi olmaz bir aġaç			
şūḫ: (063a/06)	şīrīn ḥarekāt, ġāyetde muḥarrik ve ḫurrem olan kimesne, ısıcaḳ ḳanlu, ḳulaḳ çirki		bī-raḥm	
şuḫā: (018a/20)	ṭırmıḳ, ṭırmalayış			
şūher: (115a/22)	ʿavratuñ eri		zevc ü şūy	
şūḫgīn: (281a/09)	kirlü			
şūḫ-gīr: (115a/15)	kösegü, kirlü		tennūr-āşūb	
şūḫnāk: (214a/03)	kirlü, paslı		sūḫkīn	
şuḫūde: (348b/09)	cerāḥat olmış ve ṭırnaḳ ile ṭırmalanmış			
şuḫūr: (114b/28)	cerāḥat ve ṭırnaḳıla çizilmiş yir			
şuḳā: (018a/22)	bkz. şuġā.			
şukūfe: (348b/18)	çiçek, ḳusmaḳ	zehre	istifrāʿ	
şuḳūr: (115a/03)	ḥarām			
şüle: (349a/05)	mezbele		şüle	
şülīde: (349a/06)	āḫūr, eski ev heyāṭı.			
şūm: (244b/02)	nā-mübārek			
şumā: (018a/22)	siz dimek			

şū-māl: (231a/21)	bkz. şūy-māl, girih.			
şumā-rā: (018a/23)	size dimek			
şumār-gāh: (348b/27)	muvaffaḳ ʿaraṣāt ve			
şūmiḫ: (063a/09)	şūm			
şūmiḫ: (063a/10)	ḳovan çiçegi.			
şūmīn: (281a/10)	ıspanaḳ, nedes.			
şūmşīr: (115a/21)	ḳāḳūle-i ṣaġīr.			
şūn: (281a/11)	ḳoltuḳ altına itdükleri ḫiştek.			
şūnder: (115a/21)	çüküdür			
şungāl: (231a/19)	eklīl didükleri ot, ḥalvācı ve mūmcılaruñ aşları			
şūnīz: (133a/09)	çörek otı.			
şūr: (115a/15)	gürg, ṭuzlu ṣu, çoraḳ yir, at bāzārı, ürkü			
şurāʿ: (182a/15)	sāyebān			
şūrbā: (018a/23)	maʿrūf aş.			
şūr-çeşm: (244a/31)	gözi degenek kimesne.			
şūre: (348b/30)	çoraḳ yir, ṭuzlu, gerg, mürekkeb didükleri yimiş			
şūre-būm: (244a/31)	çoraḳ yir.			
şūregez: (133a/08)	bkz. şūrgez.			
şūrem: (244b/01)	mürekkeb didükleri turunc envāʿındandur.			
şūrgez: (133a/06)	aḳ ılġun aġacı, acı ılġın aġacı, aḳ yılġun, çörek otı	enil	şūnīz	
şūrīde şoden maġaş: (175b/29)	göñül dönmüş olmaḳ			
şūrīde: (348b/31)	ḳarġışmış	ḫayrān		
şūristān: (281a/09)	çoraḳ yir, ṭuzla.			
şūriş: (175b/28)	ḳarışış ve bulanış dimek.			
şūrmīz: (133a/09)	tırāş, naṭs			
şūrtāġ: (185a/21)	ḳumda biter bir ot, süñük aġacı, ṣaru aġaç.			
şūrvā: (018a/24)	bkz. şūrbā.			
şūsīre: (349a/06)	naṭas yir, baġ heregi.			
şūş: (175b/29)	bāġ çubuḳları		kūcek	
şūşe: (349a/03)	altun ve gümüşden olan sebīke			
şūy: (389a/02)	cüllāh çuḳurı, ḫaşl, lapa			
şūy-dīde: (349a/06)	er görmüş ʿavrat.			
şūy-māl: (231a/20)	câme-şūylar anuñıla esbāb mührelerler bir mühre.			
şübān-fīrīb: (033a/21)	çūbān aldanḳucı didükleri meşhūr ḳuş	mekāʾ		
şübçe: (348b/09)	bkz. şübşe.			
şübşe: (348b/08)	yavşaḳ, ġılle biti, mīve ve edviye ḳurdı			
şüdkīs: (163a/14)	ḳavs-i ḳuzaḫ		serīr	
şüfārec: (056a/14)	peşmīne ḥalvā.			

şüft: (045a/22)	murdār ḳoḫu		şeft	
şüfür: (115a/02)	bkz. şuġur, porsuḳ, ḥarām			
şügür: (115a/04)	bir nevʿ uzun tüylü kirpi			
şüh: (349a/08)	nefrīn			
şühenfernīt: (045a/26)	tüf ve üf dimek, yüze tükürmek, ḳarış virmek ve bīzār olmaḳ.			
şühūd: (078b/27)	cerāḥat olmış, dırnaġıla ḳazıyup çizmek.			
şüḫūlende: (348b/11)	ṣıḳlıḳ virici.			
şük: (214a/03)	ṣıçan otı			
şükā: (018a/22)	bkz. şüġā.			
şükke: (348b/25)	bkz. şükūhe.			
şükle: (348b/20)	kesilen her pāre.			
şükle-cāme: (348b/21)	çapuḳ didükleri, sıġra			
şükūfe-zār: (115a/06)	çiçeklü yir		şek-dār	
şükūḫ: (063a/04)	ayaġı bir nesneye ilişe ve düşmeli ola ve barmaġıyla ayaġını ṣaḳlaya, düşmeye ve sürcek ve ḳademsiz kişi			
şükūh: (348b/23)	ḳıyḳım	heybet, ḥaşmet	zībāyī.	
şükūhe: (348b/24)	demir dikeni, güzellik, yaraşuḳ		se-kūşe	
şükūhī: (388b/28)	ululuḳ, heybetlülük.			
şükūle.: (348b/22)	çetüñ ḳoz.			
şükūne: (348b/22)	ters	ʿaks		
şüküft: (045a/22)	heybet, açılmaḳ	tefattuḥ		
şükvār: (115a/05)	ġam-gīn		sūk-vār	
şüle: (348b/26)	mezbele			
şülle: (348b/26)	ʿavratuñ ferci.			
şülle-gāh: (348b/27)	ḳasıḳ	ʿāne	dehān-ı küs.	
şülūhec: (056a/14)	demür dikeni		şelūhek	
şülūhek: (214a/02)	demür dikeni			
şüm: (244a/29)	şem		ʿaḳıbet-i kārhā	
şümār: (115a/06)	ṣaġış	ʿaded		
şümār-gīr: (115a/10)	ṣayıcı dimek			
şümār-kār: (115a/09)	ḥisāb yiri dimek, ʿaraṣāt yiri			
şümāşīr: (115a/09)	ḳarcaşıḳ			
şümāyī: (388b/28)	siz siz dimek			
şümşād: (079a/01)	bkz. şimşād			
şümşīr: (115a/12)	ḳaḳūle-i ṣaġīr.			
şümür: (115a/10)	çarıḳ, yolcılar yapucı, vehm, nefret	baʿde		
şünc: (056a/15)	mühre, uca		sürūn	
şüncār: (115a/12)	eñlik didükleri ot			
şüngāle: (348b/28)	eklīl didükleri ot			
şüngār: (115a/15)	bkz. şüncār.			
şünḳār: (115a/14)	şikārī ḳuşlardan bir nevʿ			

şüpest: (045a/17)	ḳorḳunç	kerīhü'l-ḳākser		
şüpist: (045a/18)	bkz. şüpest, gice, ḳatı			
şüpüs: (163a/12)	ādemüñ kirinden ḥāṣıl olur bit ve sirke.			
şüpüs: (175b/23)	ādemüñ kirinden ve ʿaraḳından ḥāṣıl olur bit ve sirke.	ḳamıl, ḥamık		
şür: (114b/29)	ipden yā ḳıldan örerler bir dürlü ayaḳḳabı		sütür	
şürk: (214a/01)	muʿānid	lecūc		
şüst: (045a/20)	çirkīn, yudı dimek	ḳabīḥ	şüsten	
şüst ü şūhī: (388b/29)	kīrlülük, bī-şermlik.			
şüş: (175b/24)	öyken, bu ʿużvuñ ḥikmet ve ṣunʿı cereyān-ı nefese medāre olmaḳ	saḥr, riyet		
şüşk: (214a/01)	çapaḳ		jefk-āb	
şüşmīr: (114b/31)	ḳāḳūle-i ṣaġīre hindden gelür muʿteber dārū	hīl	şūşmīr	
şüşt: (045a/21)	bkz. şüst, çirkīn	ḳabīḥ		
şüşter: (114b/31)	öykenlü dimek, bir vilāyet adı			
şütülüm: (244a/28)	taḥakküm, ceng, nizāʿ		üştülüm	
şütür: (114b/27)	deve	cemel	üştür	
şütür-bād: (078b/26)	yīl devesi.			
şütür-bālūġ: (185a/15)	deve ḳıġı.			
şütürbān: (281a/08)	deveci.			
şütür-bār: (114b/28)	deve yüki.			
şütür-bülūk: (213b/31)	deve ḳıġı.			
şütür-gāz: (133a/02)	bundıḳ dikeni, deve ṭabanı çiçegi, egir		eşīr-gāz	
şütür-murġ: (185a/16)	deve ḳuşı	neʿām, ḥāżib		
şütür-pā: (018a/19)	kekik didükleri ot	saʿter		
şütür-pāy: (388b/27)	deveṭabanı, kekik			
şütür-sīb: (033a/22)	bkz. şütür-sünb.			
şütür-sünb: (033a/22)	aġaç ḳurdı			
şütürvān: (281a/08)	şütürbān			
şütür-vār: (114b/28)	bkz. şütür-bār.			
şüvād: (079a/01)	toy didükleri meşhūr ḳuş		şevāt	
şüvāt: (045a/25)	toy ḳuşı	ḥubārī	şāst	
şüvāz: (133a/05)	ṭoy ḳuşı	ḫubārī		
şüyeb: (033a/24)	aġ ḳurdı			
tāb: (029a/18)	rūşenāyī, bükmek, döndürmek, ṭāḳat		gerdānīden	
tābā: (011b/23)	ṭabaḳ, tava			
tābāk: (199b/11)	özdek.			
tābān: (261b/24)	yıldırayıcı			
tabānca: (323b/25)	sille	heyz		
tāb-dār: (097a/15)	tāb ṣaklayıcı			
tābde: (323b/12)	iplik bükici.			

tābe: (323b/10)	tābe, tāve, yaylaḳ yir, ince iplik, nur virici yaġ			
tābe-büryān: (261b/24)	tavada bir nevʿ bişiriş			
tābiş: (170b/02)	yaldırayış ve ḳarış			
tāb-ḫāne: (323b/11)	misāfirler içün muʿayyen olan yir.			
tābī: (379a/25)	yıldıramaḳ, aydınlıḳ.			
tābil: (226a/31)	ṭaʿām içine ḳoyduḳları noḫud ve birinc ve şalġam ve zaʿferān ve miʿde-nüvāz ve sāʾir bunlar gibi ve ıssı otlar.			
tābistān: (261b/25)	yay faṣlı.			
tābistānī: (379a/25)	yaylaḳ ve yazlıḳ.			
tābişān: (261b/25)	ṭaylesān			
tābnāk: (199b/11)	yaldırayıcı.			
tābūt: (039a/06)	meyyit ḳodıkları ṣandūḳ miṯāl nesne			
tāc: (052b/07)	zamān-ı evāʾilde ʿacem pādişahları ve ḫātūnları altundan envāʿ cevāhir ile müzeyyen idüp başlarına giydükleri nesne, ḫorūs ibigi			
tāce: (323b/12)	hüdhüd ḳuşı		rebūt	
tācek: (199b/12)	ḫorūs ibigi, tāccaġız dimek, bir ḳavmüñ tācı			
tāc-ı keyānī: (379a/27)	ulu pādişāhlar tācı dimek			
tācik: (199b/13)	vilāyet-i pārs ve lüġat-ı pārs			
tācīk: (199b/14)	bkz. tācīk.			
tācikī: (379a/27)	tebrīz diyārında giyerler bir dürlü ḳaftāndur.			
tāc-pūş: (170b/03)	hüdhüd ḳuşı	ebū süleymān	rübūt	
tāfsiyā: (011b/24)	derbaş dimekle meşhūr bir otdur.		azarbīs	
tāfte: (323b/19)	bükülmiş iplik.			
tāġ: (183a/16)	odun olmaḳdan ġayrı nesneye yaramaz bir aġaç, süksük aġacı, ḳara aġaç, pür-nār aġacı, bellūṭ aġacı, ḳavaḳ aġacı, yılġun aġacı, daşlıca emrūd, aḫlaṭ aġacı, ḳurı odun	ġażā		
tāġār: (097b/16)	büyük terki, daġar			
tāġistān: (261b/28)	ılġınlıḳ.			
tāġīstān: (261b/28)	bkz. tāġistān.			
tāġūş: (170b/13)	başı şuya ṭaldırmaḳ			
taġyirā: (012b/03)	seyyid ġāzī penīri dimekle maʿrūf bir aḳ yumuşaḳ ṭaş			
tāḫ: (061a/30)	ṭutuḳ, mīvesi olmayup yaḳduḳları bir aġaçdur.			
tāh: (323b/23)	tāḳāt			

taḫār: (097a/31)	bir vilāyet adı			
taḫcel: (226b/08)	çimdik	ḳavs		
taḫgelūl: (226b/11)	çetiñ ḳoz			
taḫgem: (239b/11)	yay evi		peçkem	
taḫkeliyūn: (262a/11)	bkz. taḫkelūn.		taḫkelūl	
taḫkelūn: (262a/10)	çetiñ ḳoz.			
taḫle: (324a/17)	ʿaṣā, naʿlīn.			
taḫs: (160a/27)	göñül ṭarlıġı			
taḫş: (170b/18)	zenberek didükleri meşhūr berk yay, aşaġa sürtinmek, ġuṣṣa ve belādan göñül ṭarlıġı	taġayyür-i ḥāl.		
taḫt: (039a/16)	pādişāhlar oturduġı serīr			
tāḫte: (323b/13)	ḳoşılmış at, tār-ı tābdāde ip.			
taḫte: (324a/13)	aġaçdan kesdükleri maʿrūf nesne, bir ḳıṭʿa ḳumāş, örümcek evi.			
taḫte-cāme: (324a/15)	cendere, kısaç, iskence aġacı.			
taḫte-i kefşger: (097b/02)	başmaḳçı külesi.			
taḫte-i nān: (262a/08)	yaṣdaġaç, ekmekçiler taḫtesi			
taḫte-nāne: (324a/15)	yaṣtaġaç, sini, ekmekçilerüñ evi āletleri			
taḫt-gāh: (324a/07)	pādişāhlaruñ ṭurduġı şehr			
taḫtī: (379a/28)	öñdül atı.			
tāk: (199b/28)	aşma çubuġı, çırtlayıḳ aġacı.	kerm		
tāk-dāne: (323b/19)	çırtlaḳ yimişi.			
tāk-rez: (129a/12)	tefek, bāġ çubuġı.			
tāl u māl: (226b/02)	tār u mār		perākende	
tālāc: (052b/11)	bkz. tārāc, bāng, meşġale, ġavġā, ġalebe	ḫalalūş		
tālān: (261b/30)	yaġma			Türkçe
tālāne: (323b/19)	tüsüz şeftālū, pehlevī lisānında ḳayısı		tālānek	
tālānek: (199b/29)	ḳayısı, tüsüz şeftālū, ṭaġ erügi.		zerd-ālū	
tālet: (039a/08)	ālet-i ḥarb işleyenler, aġır ceng āleti, şilāḥ, naḳīl, pāre, ḳıṭʿa, zaḫm			
tālisān: (261b/30)	ṭaylesān			
tāliş: (170b/15)	oḳ yilegi			
tālişān: (261b/31)	bkz. tālisān.			
talḳ: (192a/07)	bir nevʿ ḳıymetī ṭaş, evren pulı	kevkebü'l-arż		
tālvāse: (323b/20)	tasa	ıżṭırāb.		
tāmūre: (323b/22)	emzüklü bardaḳ.	ibrīḳ		
tān: (261b/31)	sizüñ dimek, güç vaḳt.		ān şomā	
taʿvīd: (071a/09)	heykel	maʿāẕa, ʿūẕa	temīme	Arapça

tāpāl: (226a/31)	aġaç özdegi, ḳanat, boy, ṣıva.			
tār: (097a/17)	depe, ḳararmış dimek, ḳarañu, bezük ve sāʾir ṭoḳınur nesnelerüñ arışı, kiriş, ṭuman, bulanıḳ	farḳ, tārīk		
tārāc: (052b/09)	yaġma			
tarafvā: (012a/05)	ḳoruḳlı ṭaʿām.			
tāre: (323b/13)	arış, ḳabbān terāzūsı, depe, ḳarañu, üst ḳaftānı, bil.	tārīk	tār	
tāred: (070b/30)	kene	ḳarād	pend	
tāreḫ: (061a/31)	ḥażret-i ibrāḫīm ḫalīl ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ve's-selāmuñ babası adı, āzer			
tārek: (199b/14)	depe, depecik, ādem başınuñ devrecügi			
tarḫūn: (262a/13)	maʿrūf sebze			
tārī: (379a/28)	bkz. taḫtī.			
tārīk: (199b/21)	ḳarañu, ḳarañu gice, ḳarañu	ẓulmet	şeb-i tārīk	
tārīkī: (379a/28)	ḳarañuluḳ.			
tarḳvā: (012a/06)	ḳurdaşenī didükleri ʿillet	şerī		
tārmār: (097a/25)	ṭarṭaġan			
tārmīġ: (183a/16)	ṭuman, bulut ḳarañuluġı.	żabābe		
tartenc: (052b/12)	ince, düşvār yol.			
tārüm: (239b/08)	kiçeden derim ev, otaḳ, ḳarañu ev			
tās: (160a/27)	ṭās			
tās-bāz: (129a/11)	tās oynadıcı.			
tāse: (323b/18)	ṭarlaġanmaḳ, ṭarlamaḳ.		tāse, telvāse, tālvāse, telūse, telūme	
tāsīde: (323b/18)	ṭuncuḳmuş kimesne.			
tāş: (170b/04)	çivid ile itdükleri ḫāl, edāt-ı şirket, şerīk, ortaḳ			
tāt: (039a/07)	taʿlīm-ḫānede atduḳları oḳ, evlād-ı ʿarabuñ şehirlüsi			
tatār: (097a/30)	tātār		pey-ā-pey, pes-ez-pes	Moğolca
tātārī: (379a/25)	yırtmaçlu ḳaftān, ḫūb maḥbūb, aʿlā gevher, eyü müşk, tātāra mensūb dimek			Moğolca
tatarī: (379b/14)	tatar, türküñ ġāyetde ednā ve aḥmaḳ ve cāhili			Moğolca
tātārīk: (199b/11)	ügeyik ḳuşı		fāḫte	
tāv: (299a/05)	ṭāḳat, ḳımār oyunı, ḳamış atmaḳ, ceng, süñü		tāb	
tāvān: (262a/03)	ödek, ālim, borçlu, cināyet, şuç	cürm		
tāve: (323b/22)	teve, büyük kerpiç.			
tāve-büryān: (261b/24)	bkz. tābe-büryān.			
tāven: (262a/05)	ögrenmedük ṭavar	tevsen		

tāvil: (226b/03)	ṣıġıruñ boġası	tevsen		
tāy: (379a/29)	ḳat		mānend, hemtā	
tāye: (323b/24)	ince iplik, nūr virici çerāġ			
tāz: (129a/11)	segirdüm, ulu süñügi.			
tāzān: (261b/28)	segirdim ile dimek			
tāzāne: (323b/16)	ḳamçı		tāzyāne	
tāze: (323b/17)	her nesnenüñ genci.			
tāzī: (379a/28)	lisān-ı ʿarabīnüñ faṣīḥi, bedevī at, av iti			
tāzīk: (199b/26)	ġayrı dil bilmeyen kimesne, fārisī bilmeyen kimesne			
tāzī-kārd: (070b/30)	bir nevʿ bıçaḳ	nedriye		
tāzyāne: (323b/17)	ḳamçı.			
teb: (029b/12)	isitme, çirkin	ḥummā, ḳabīḥ		
teb: (379b/01)	azġunluḳ, cüreklik, ḳat			
tebā: (011b/29)	ḳo, vaz gel dimek			
tebāh: (323b/26)	azġun, ḫarāb olmış nesne, yumurdalu ḳalye.	fāsid		
tebāhe: (323b/26)	yumurda ve et ve ṣoġan ile ḳalye ider bir ṭaʿām.			
tebāncīr: (097a/29)	kül fürūnı.			
tebār: (097a/26)	ḳavm, kök, helāk	ḳabīle		
tebārī: (379b/01)	vaẓīfe, cihet			
teb-bāde: (323b/28)	isitme ditremesi			
tebe: (324a/01)	azġun	fāsid, żāyiʿ	tebāh	
tebeng: (200a/01)	Ḳapucılar ve ṣaffārların pūtelerinde altun ve gümüş ve tūc eritüp içine dökdükleri ālet.			
tebenge: (323b/31)	ṣandūḳ ve aġaçdan düzdükleri enbār, ṣarpun, kör ḳuyu			
tebengū: (299a/07)	ṣanduḳ, kör ḳuyı, anbār			
tebengūy: (379b/09)	ṣanduḳ, enbār, kör ḳuyı			
teber: (097a/28)	balta			
teberg-i āsyā: (011b/31)	degirmen dişegisi, toḳmaḳ, dişegi, dişimek, kiçirek ey, ṭaş delicek külüng			
teber-ligām: (239b/10)	ṭamaḳ; uyan ṭamaġı			
teberzed: (070b/31)	balta ile uvatduḳları muḥkem şeker.		ṭaberzed	
teber-zen: (262a/07)	baltacı.			
teberzīn: (262a/07)	eyer nacaġı.			
tebest: (039a/12)	hīç, örümcek evi	żāyiʿ, fāsid	tebāh, ebr-i kākiyā	
tebeste: (323b/30)	saçaḳlu firengī ḳāli.			
tebeşk: (199b/31)	sifle olan ibrişīm			
tebet: (039a/10)	deñiz ortasında bir ṭaġdur içinde bir çāh vardur, ol ḳuyudan ḳırḳ dürlü āvāz			

	gelür, yaġmūr yaġduḳda āvāz kesilür, yaġmur diñdükde girü āvāz ẓāhir olur ve ol ḳuyuda her zamānda od yanar ammā deryādan şu gelür söyündürür.			
tebġūr: (097a/29)	yırtıcılara ḳuşlarda burun, ḳaynaḳ		betġūr	
tebḫāl: (226b/04)	aġızda çıḳan uçuḳ	ḥalā		
teb-ḫāle: (323b/29)	isitme ṭutan kişilerüñ ṭudaġında çıḳan uçuḳ didükleri çıban			
tebī: (379b/10)	ṣıyḳ, nigendeli tāḳye.			
tebīke: (324a/04)	bişmedük ekmegi fırına ṭaşıduḳları ekmekçi āleti, pehlevī lüġatinde ḫūb ṣūretlere dirler.	ḫatūz	tebīke, tebīle, taḫte-i nān.	
tebīle: (324a/05)	bkz. tebīke, ṭabla.			
tebīne: (324a/05)	örümcek evi		ebrkākyā	
tebīr: (097a/28)	ṭabl, dühül, kūs, zurnā, pāre pāre dimek		tebīre	
tebīre: (324a/02)	ṭabl, dühül, kūs, zurnā, pāre pāre dimek			
tebiş: (170b/16)	ḳızġunluḳ, ışılış dimek.	ḥarāret		
tebk: (200a/01)	bkz. tebeşk.			
tebkūb: (029b/13)	bir ekşi rīçāl		betkūb	
teb-lerz: (129a/18)	ditreden isitme.			
tebneg: (200b/12)	ḳuyumcılar pūtesi ve ḳālibi		tebeng	
tebrek: (199b/30)	ṭabla		betrek	
tebrem: (239b/11)	ulu ḫātūn.			
tebrīz: (129a/12)	āzerbāycānda bir şehr adı			
teb-rūz: (129a/12)	gündüz isitmesı.			
tebsī: (379b/07)	tebsī			
tebū: (299a/09)	bir memleket adı, anda yūnus peyġamber ʿaleyhi's-selām bir degirmen yapmışdur.			
tebūk: (200a/11)	ṭabaḳ, baḳḳāllar ṭablası			
tebūrāk: (200a/10)	def, zaḫrad didükleri taḫtecükler, oġlancuḳlar ṣalıvirdükleri ḳuşları anuñıla ürgüdürler.			
tedver: (097b/02)	süglün, mezgeldek ḳuşı			
tef: (187a/01)	od yalıñı			
tefāġ: (183a/22)	ḳafa süñügi, şarāb ṣoñına içilen ḳadeh	ḳıḥf	āhiyāne	
tefār: (097b/17)	yeşil küpecik.			
tefāre: (324b/19)	yeşil küpecik, taġar			
tefde: (324b/20)	kişnīz.			
tefdīk: (200a/27)	çölmek buġı.			

tefe: (324b/29)	kīne, ṭūmār.			
tefīrde: (324b/29)	seyyid ġāzī penīri didükleri aḳ yumşaḳ ṭaş			
tefiş: (170b/28)	ḳızġunlıḳ, köpük.	ḥarāret		
tefiyye: (324b/30)	yaġmūrdan menʿ içün ḳapu üstüne itdükleri örtü			
tefne: (324b/27)	örümcek aġı.		ebr-kākiyā	
tefriġa: (324b/21)	şehr-i çīnde bir şehr adı			
tefs: (160b/07)	issilik.			
tefsīre: (324b/21)	ḫasta südügi			
tefşe: (324b/22)	ṭaʿne.			
tefşere: (324b/23)	baḳlava			
tefşi: (379b/25)	tebsī, mercümek.			
tefşīle: (324b/24)	bkz. tefşere, ʿacem ṭaʿāmlarından bir nevʿ ḳalyedür, etile ve gendenā ve ceviz ve yumurda ve ʿasel ve yāḫūd üzüm ile bişürürler			
tefşīre: (324b/24)	bkz. tefşere, mercümek aşı.			
teft: (039a/29)	ḥarāret, erimek, tīz ve iti ve yelmek, ṣalınmaḳ, örümcek evin örmek		sirişte	
tefte: (324b/19)	ḳızġun		germ şode, bāfte-i ʿankebūt.	
teft-i yezdī: (379b/24)	bir nevʿ keyfiyyet virür dārū			
teftiġ: (183a/27)	māverāʾün-nehr vilāyetinde istiʿmāl olınur bir büyük ġalle kilesi			
teftīk: (200a/26)	bir nevʿ keçi ḳılı			
tefūr: (097b/17)	ṭopraḳdan olan ḳap ḳacaḳ, ṭaş bardaḳ	feḫḫār		
tegerg: (200b/05)	hevādan yaġan ṭolı	berd, ʿażres	ḥabb-ı ḳurr, ḥabb-ı müzen	
teg-i murġ: (183b/03)	ḳuş burnı.			
tegīn: (262a/27)	ḫātūn, bahādur, yimiş aġacı			Türkçe
tegū: (299b/02)	yarma			
teh: (325b/12)	ḳat, tüy, iz	eṣer		
teḫam: (239b/11)	bir çatal aġacuñ ucına berkidürler biz, niṣār olınan aḳçe ve şekeri anuñıla yire düşirmezler, çādır öñinde ḳurılan sāyebān			
tehān: (262b/12)	boş		tehī, tehek	
tehārī: (380a/14)	ṣafrāyı kesici nesne.			
tehek: (200b/24)	boş, yalıncaḳ	ʿuryān	tehī	
tehem: (239b/22)	ʿaẓīm büyük olan her nesne, umurında bī-naẓīr olan, pehlevān ve delīr olan			

tehemten: (262b/14)	cesīm, her nesnenüñ büyügi ve irisi ve eyüsi, rüstem-i zālüñ elḳābı			
tehenber: (098a/06)	kāhil, bisyār ḫ̆or			
tehī-dest: (039b/13)	eli boş dimek	faḳīr		
tehlān: (262b/12)	bir ʿaẕīm ṭaġ adıdur.			
tej: (155b/11)	ḳarıḳ, ṣu ḳarıġı			
teje: (324b/14)	bkz. teze, ṣu kenārı, ẕekerüñ başı üstünde olan deri, degirmen ölçegi.			
tejre: (324b/11)	bkz. teze.			
tek ü pū: (299b/02)	bkz. tek-ā-pū.			
tek: (200a/27)	ḫamle, yelme, ḳuş burnı, yelme yügürme dimek, edāt-ı teşbīh, dip	mervele, ḳaʿr, minḳār		
tek-ā-pū: (299a/30)	yilüp yopurmaḳ.			
tek-ā-pūy: (379b/25)	aşaġı yuḳaru yilmek, tiz tiz gelüp gitmek			
tekāv: (299a/30)	yorġa ve yelegen at		tekāver	
tek-āver: (097b/19)	yelegen, yorġa at, deriñ ḳuyu.			
teke: (325a/01)	uçḳur		ṣalvār-bend	
tekebbür: (097b/21)	örümcek evi			Arapça
tekej: (155b/11)	üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalan cibre, üzüm çekirdegi, yemiş aġacı, yaṣṣı aġaç	ṣecīr		
teken: (262a/27)	yemiş aġacı.			
tekes: (160b/07)	üzüm çekirdegi, üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalur cibre	ṣecīr		
tekeş: (170b/29)	üzüm çekirdegi, üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalan cibre	tecīr		
tekez: (129a/24)	üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalur cibre	ṣecīr	üstüḫ̆ān-ı engūr	
tekil: (226b/20)	ḫaṭṭı daḫı gelmemiş tāze oġlan, süd emer oġlan, ebleh, ḳoç		ḫūb-rūy, nā-dān, bī-endām, deyyūṣ-veş	
tekīse: (325a/01)	hegbe, cāmedān	ʿaybe	tekīse, telīse, tenbe tenlīse, tenye	
tekīz: (129a/27)	bkz. tekūz.			
tekje: (324b/31)	üzüm ṣıḳılduḳdan ṣoñra ḳalur üzüm çekirdegi.			
tek-pūy: (379b/28)	bkz. tek-ā-pūy.			
tekre: (324b/31)	üzüm ḳabı.			
tekūk: (200b/06)	altun ve gümüş ve sifālden cānver ṣūretinde düzilen ḳadeḥ, ṣırça, ṣaksı.			
tekūz: (129a/26)	bkz. tekez.			

tekye: (325a/02)	söylenmek, söykünmek yiri.			
tekye-gāh: (325a/03)	söyküncek yir.			
tel: (226b/24)	depecik, yığın, yaḳın			
telā: (012a/11)	dirviş didükleri derzī āletlerindendür.			
telāc: (052b/19)	meşġale		tālāc, tārāc	
telād: (071a/10)	çīn şehrine ḳarīb bir şehr-i muʿaẓẓam			
telāfī: (379b/29)	ʿavż			Arapça
telāftūn: (262b/01)	muʿaccib ve mütekebbir olan kimesne.			
telāşī: (379b/28)	tağılup mużmaḥill olmaḳ, helāk olmaḳ			
telātūf: (187a/05)	bkz. telātüf.			Arapça
telātūn: (262a/31)	murdārdan perhīz iden kimesne			
telātüf: (187a/04)	çepel ve yigrenci olan kimesne			
telāye: (325a/03)	ḳaravul			
telbe: (325a/03)	hegbe.			
telbīne: (325a/04)	südlü aş.			
tele: (325a/10)	ignelik			
telec: (052b/20)	bir ot, ʿaḳreb yuvası			
tele-zenān: (262b/01)	eksilmek.			
telfek: (200b/09)	bkz. teltek.			
telḫ: (061b/02)	acı	mürr		
telḫa: (325a/05)	kekre.			
telḫ-bār: (097b/21)	ṭuzlu.			
telḫī: (379b/31)	acılıḳ.			
telḫīne: (325a/06)	terḫāna.			
telī: (379b/30)	bkz. tellī, direviş, bögürtlen yimişi	ʿulleyḳ		
telī-derziyān: (262b/01)	derzīler igneligi.			
telīse: (325a/16)	hegbe.			
tellī: (379b/30)	derzīler kīsesi, direviş.			Türkçe
telnīse: (325a/04)	iki yüzlü ḳalı, hegbe		telnīse, tenbese, tenbe, tenfese, tenfe	
teltek: (200b/08)	ḳuyumcılar pūtesi ve ḳālib		tebeng	
telūme: (325a/09)	aġaç çiçegi ṭomurcuġı, dirler ve çiçek ḳapcuġı	ıżṭırāb.	ġonce-i şükūfe	
telūse: (325a/07)	ḫırmen çeçi, çiçek didükleri ʿillet	ıżṭırāb, cederī		
telvāse: (325a/06)	ıżṭırāb.			
telvese: (325a/06)	bkz. telvāse.			
tem: (239b/16)	göz ʿilletlerinden bir ʿilletdür göz üzerine perde gibi çekilür, göz ṭutmaḳ, epsem, göze düşen ḳoñaḳ, tekne örtisi, tekne	sebel, menʿ		

	büriyicek nesne			
temāşā: (012a/11)	maʿrūf nesne			
temende: (325a/17)	peltek, kekegi	feʾfeʾ		
temje: (325a/17)	ṭam üsti.			
temlūl: (226b/25)	ḳunāberi didükleri ot			
temū: (299b/02)	temūz			
temūk: (200b/10)	aña oḳ atarlar, ,			
temūz: (129a/27)	tārīḫ-i rūmīden bir ayuñ adıdur. faṣl-ı ṣayfuñ ortasıdur.			Akadca
tem-zeneş: (170b/31)	epsem olmuş.			
ten: (262b/02)	gövde	beden		
ten-āver: (097b/27)	gövdelü büyük kişi.			
tenbe: (325a/20)	bkz. tenbūle, hegbe.			
tenbel: (226b/26)	güce kāhil olan kimesne	mekr, ḥīle.		
tenbese: (325a/18)	iki yüzlü ḳalı			
tenbīl: (227a/04)	bkz. tevābīl.			
tenbūle: (325a/19)	benbel otı.			
tencāle: (325a/20)	ṣıḳmaḳ		feşurden	
tencāme: (325a/20)	giyesi.			
tend: (071a/11)	çatuḳ ḳaşlı, ḳatı perākende.			
tenderūd: (071a/25)	bkz. tene-dürūd.			
tend-ḫūnd: (071a/11)	ṭarṭaġan dimek		tār u mār	
tendī: (380a/01)	gövdede olan yurmıca ve ṣırt gibice olan yir			
tendīse: (325a/21)	oyuḳ, alaca, düzme ṣūret.			
tendū: (299b/03)	örümcek	ʿankebūt	tendū, tenendū, tenende, tenendū	
ten-dürüst: (039b/05)	bedeni ṣaġ ve selāmet üzre olan kimesne.			
ten-dürüstī: (380a/01)	saġlıḳ.			
tene: (325b/02)	bir ṭonluḳ ḳumaş, ḳaftānuñ bedeni, diftik, ṭoġan kündesi, çırtıboġa, aġacuñ özdegi		enderūn	
tene-dürūd: (071a/25)	tere yaġı.			
tene-i ʿankebūt: (039b/09)	örümcek evi		ebr-i kākiyā	
teviṣt: (039b/10)	yir ḳazacaḳ ḳazma		mītīn	
tenende: (325a/30)	örümcek, cüllāhlaruñ çaġ didükleri āletleri	ʿankebūt	tenendū	
tenendū: (299b/03)	bkz. tendū.			
tene-şūy: (380a/05)	bkz. tenşūy, öli yuyacaḳ taḫte.			
tenūr-āsūb: (029b/16)	kösegü		āşūb	Ar.+Far.
tenūr-tāb: (029b/17)	tenūra yil idecek nesne	minfeḥa		Ar.+Far.
tenfe: (325a/24)	iki yüzlü ḳalı ve hegbe, kiçirek uzun saçaḳlu ḳalı, uzun ṣaç.		tenbe	

tenfese: (325a/23)	bkz. tenbese			
teng: (200b/14)	yük tayı deng, ḳolañ, ṭar, ṣarb, müşkil nesne, ṣarb dere, ṭaġ başı	ʿıdıl, ḫirām, ḍayḳ, żanḳ, ḥarac	ẕirve-i kūh	
tengār: (097b/30)	oġlan südügini baḳır ẓarfıla güneşe ḳarşu ḳorlar bir baḳırdan nesne niçe ḳarışdururlar bir nevʿ ṭuz			
teng-ā-teng: (200b/24)	ṣıḳılcım.			
tengāy: (380a/06)	tarlıḳ.			
teng-çeşm: (239b/21)	ḥarīṣ, baḫīl			
teng-dest: (039b/08)	yoḫsul	faḳīr		
tenge: (325a/27)	bedvere didükleri yufḳa taḫta, vilāyet-i ʿacemde bir nevʿ aḳçe, altun	ẕeheb		
tengīre: (325a/29)	ṭencere			
tengnā: (012a/12)	tarlıḳ, kilīd ḳovanı, ibrişīmden ṭaracıḳ giyesi.			
teng-tār: (098a/03)	bir nevʿ küçük çādır		teng-ter	
tengtāy: (380a/06)	bkz. tengāy, ṭar yir, kilīd ḳovanı, ibrīşim ṭaracuḳ kīsi.			
teng-tūse: (325a/25)	faḳīr, ʿāciz.			
tengū: (299b/04)	ṣanduḳ		tebengū	
tenhā: (012a/12)	yaluñuz, tenler dimek.			
tenlīse: (325a/29)	hegbe.			
tennūr: (098a/04)	maʿrūf ocaḳ			Arapça
tennūre: (325a/31)	dervīşler billerinden aşaġa ṭutduḳları setr-pūş, sefere götürdükleri demirden ocaḳ, bir nesnenüñ cevānibini çözüp ṭutmaḳ.			Arapça
tense: (325a/23)	ḳalı.			
tenşūy: (380a/03)	evde yuyundı dökecek delük, meyyit yuyacaḳ taḫta, içine yuyundı dökerler evde olan çāh	bālūʿat		
tenūmend: (071a/13)	şād ve ḫurrem-dil olan kimesne			
tenūned: (071a/24)	ḳatı perākende dimek			
tenük: (200b/13)	yufḳa olan nesne, seyrek ve sıvuḳ nesne.	raḳīḳ, dıḳāḳ		
tenye: (325b/10)	hegbe			
tenzede: (325a/22)	degirmen ṭoñuzlaġı, epsem olmış			
tepān: (262a/06)	ṭopraḳ çekici kimesne.			
ter: (097b/03)	yaş, eksiklikde ve artıḳlıḳda bir nesnenün faẓlın beyān ḳaṣd itseler, meziyyet maʿnāsın ifāde ider.	raṭb		
terā: (012a/01)	büyük, yüksek dīvār			
terāb: (029b/14)	ṣu ṣızındısı	tereşşüḥ		
teraḫce: (324a/20)	bāġ tegegi.			
terāk: (200a/14)	bir nesne çatılup yarılmaḳ.			

terāne: (324a/18)	uṣūlle ırlamaḳ, ezgü	naġme		
terāre: (324a/17)	süpründilik, terslik		terāre, tevāre	
terāzū: (299a/21)	mīzān, bir nesnenüñ veznin bilmegiçün anda çekilmekile bilinür.			
terbī: (379b/15)	ḳurut, keş			
tercemān: (262a/11)	bir bilinmez dili meʾlūf ve maʿrūf dilile tercüme eyler kimesne.			Arapça
ter-dāmen: (262a/14)	nā-pāk ʿavrat ve oġlan.			
tere: (324a/29)	sebze	ḥabbü'r-reşād, ebū'l-cehīl, ebū'l-ḫıżr		
tereb: (029b/15)	şikence, tīz gitmek.			
tere-dūġ: (183a/21)	terelerden bir niçesin yoġurdıla taʿbiye iderler. bu mecmūʿa terre-dūġ dirler, tāze ayran			
terek: (200a/16)	derrāc; seyl.			
terem: (239b/15)	bulut		mīġ	
terenc: (052b/17)	bkz. terfec.			
terencān: (262a/18)	çeşme-zen, bādrenbū didükleri ot		bādrencbūy	
terencī: (379b/16)	çimdilemek		nesgenc	
terend: (071a/07)	ḳaracān dirler serçeden küçicek bir şaruca ḳuşcaġız			
tereng: (200a/21)	yay kirişinüñ tınḳıldısı, ḳıl āvāzı, tınḳıldı, yırtmaḳ	zaḫm		
ter-engübīn: (262a/19)	başra balı, havādan ʿāc aġacınuñ üzerine yaġar bir maʿrūf dārū		terencīn	
tereş: (170b/21)	ḳamçı taşması.			
terf: (186b/31)	penīr şuyı, penīr ḳurdı, ḳatık, ḳurut, keş			
terfec: (052b/16)	bkz. terfenc.			
terfenc: (052b/13)	ṣarp, ince iniş, yoḳuş yol, meşaḳḳat ve zaḥmetle geçilür yol.			
terfend: (071a/03)	ṣaḥrā ḫıyārı, ṣınur, ebleh, yalan söz ve vaʿde, ḳorḳusı yoḳ söz.		serḥad, bī-pāk	
terġand: (071a/03)	ḥareketden ḳalmış olan eñ yiri.			
tergūn: (262a/17)	terki, ḳayış	fitrāk		
terḫafenc: (052b/12)	uyḳuda aġır başmaḳ	kābūs	berḫafc, berḫafīc, berfaḫc	
terḫāl: (226b/11)	ḳuş boḳı		pencāl, petḫā	
terḫān: (262a/12)	bac ve ḫarācdan muʿāf ve müsellem olan kimesne			
terḫāne: (324a/20)	maʿrūf aş.			
terḫīne: (324a/20)	terḫāne			

terī: (379b/17)	yaşlıḳ.			
terīn: (262a/25)	yaşraḳ ve eyürek			
terīne: (324b/07)	bāġ gümelesi, terḫāna			
terīnvā: (012a/06)	keş ile pişirürler ġarīşe aşı, tarḫāna aşı		terīnevā	
terive: (324a/26)	ince ve ṣarp ve püşte püşte ve iniş yoḳuş yol, zaḥmet ve meşaḳḳatile geçilür yol.		terfenc.	
terīve: (324b/08)	ṣarp yol.		terfenc	
terk: (200a/17)	terkeş ve tolġa demürden tāḳya, ışıḳ, tāc, yeme, lisān-ı pehlevīde ṭamar	ʿırḳ	pīne	
terkān: (262a/16)	ḫātūn			Türkçe
terkeş: (170b/21)	ḳubūr			
terkez: (129a/18)	ekin içün düzilen yir, tarla, ekilmiş tereke			
terkihār: (097b/15)	keş ezecek tekne		keşk-zen	
termes: (160b/06)	bir maʿrūf dārūdur.			
termeseh: (324a/23)	iki ḳīrāṭ aġırı nesne			
termūde: (324a/24)	ṣalıncaḳ.			
termūze: (324a/25)	bkz. termūde.		bāzpīç	
termüş: (170b/23)	bögürtlen, keçiboynuzı	ʿulleyḳ, ḫarnūp	ḫarḳūt	
ternīb: (029b/15)	ṣavrılmış kül		ḫākister	
terniyān: (262a/22)	aġaçdan ṭabla gibi urduḳları çit ḳalbir, mīve ṭabaḳı	ṭarniyān	ḫˇān	
terre: (324b/02)	kemmūn, başdırma çemeni.			
terre-i tīz: (129a/18)	gerdeme.			
terre-tīzek: (200a/24)	ḳıcı didükleri yapraḳ, kerdeme.			
terre-zār: (097b/16)	terelik, kerdemelik.			
ters: (160a/31)	ḳorḳu	ḫavf		
tersā: (012a/03)	kāfirüñ muvaḥḥadi			
tersān: (262a/15)	ziyāde ḳorḳak dimek			
tersāyān: (262a/16)	kāfirler dimek.			
tersnāk: (200a/16)	ḳorḳmaḳ, ḳorḳu			
tert mert: (039a/23)	ṭarṭaġan dimek		perākende	
tertend: (071a/01)	bāṭıl, bī-hūde.			
terūbeh: (324a/27)	bkz. terive.			
terūse: (324a/28)	bkz. terive.			
terūşe: (324a/28)	bkz. terive.			
terūye: (324a/29)	bkz. terive.			
tervend: (071a/08)	muḫāl ve yalan olan söz	vaʿde		
teryān: (262a/24)	bkz. terniyān.			
terzed: (071a/01)	ḳaḍı bitisi, ʿabeş ve bāṭıl söyleyen kimesne	ḳabāle, sicill	bī-hūde-gūy	
terzede: (324a/21)	ḳaḍī bitisi, ʿabeş ve herze söyler kimse.	ḳabāle, sicill	bī-hūde gūy	

tesī: (379b/17)	bir nevʿ uzun tüli kirpi			
test: (039a/26)	legen	ṭās	teşt	
tesū: (299a/23)	iki ḥabbe			
teş: (170b/26)	bıçḳu, büyük keser		erre	
teşbīl: (226b/12)	olta			
teşeng: (200a/25)	bennālaruñ dīvār delmek içün ucı sivri uzun demür āleti		peştek	
teşennuc: (052b/17)	el ve ayaḳ büzilmek			
teş-ḫˇān: (262a/26)	bkz. teşt-ḫˇān.			
teşhīzec: (052b/18)	gözlük	ʿaynek	çeşmek, teşhīzec	
teşī: (379b/21)	oḳlı kirpi		tesī	
teşīz: (129a/23)	sāyegāh.			
teşlīḫ: (061b/01)	seccāde.			
teşne: (324b/16)	ṣusuz, ḫancer, heykel ṭūmārı.	ʿaṭşān		
teşrīn-i evvel: (226b/14)	tārīḫ-i rūmīden bir ayuñ adıdur			Arapça
teşrīn-i ṣānī: (379b/22)	rūm aylarından yomoryūs dirler, güz faṣlınuñ orta ayı			Arapça
teşt: (039a/27)	legen.	ebū mālik	ṭaşt	
teşte: (324b/15)	sāʿat-nāme, yeşil küpecik, tekne.		taġār	
teşt-ḫˇān: (262a/26)	legençe, sini.			
teştī: (379b/20)	mīkāʾil ʿaleyhi’s-selāmuñ adı			
teşvīrī: (379b/24)	utanmaḳlıḳ.			
tetere: (324a/06)	sumaḳ yapraġı		teterī	
tetnek: (200a/13)	ḳuyumcı ḳalıbı		tebeng	
tetrī: (379b/11)	sumaḳ, biri biri ardınca		pey-ā-pey	
tetuḳ: (187a/06)	perde, cibinlik	nāmūsiyye, burḳaʿ		Türkçe
tev: (299b/04)	balta ve ḳazma ve çapa, kürek, ḳat, ḳızdırmaḳ, ṣaḥrālarda ṣu irkilen yir, gövdesin açmaḳ.		āb-gīr	
tevā: (012a/20)	bkz. tāve, tābe			
tevābil: (227a/04)	bkz. tābil			
tevācī: (380a/08)	ʿārıż-ı leşker.			
tevāre: (325b/10)	ḳamışdan örerler bir evdür, içine sergīn ve süpründi dökerler yir, ḳademgāh			
tevbel: (227a/05)	elin öñi, çölmek altına ḳoduḳları ṣoġan ve noḫūd		hevīc	
tevbīḫ: (061b/03)	ilenc		serzeniş	
tev-emān: (262b/08)	ikizler.		burc-ı cevzā	
tever: (098a/05)	balta		teber	
teverzīn: (262b/11)	eyerde götürdükleri nacaḳ		teberzīn	
tevf: (187a/07)	keş, turp	fucul		
tevġā: (012a/20)	ekṣer ḳaraman vilāyetinde			

	ḳuzı etiyile ve yoġurd ile bişürürler ġāyetde raġbetlü aş			
tevīl: (227a/08)	ṭaz ve ṭazlaḳ alın	nāṣiye		
teviş: (170b/31)	bkz. tebiş			
tevʾem: (239b/22)	ikiz oġlan			
tevzī: (380a/09)	yemen vilāyetinde bir ḳabīleye mensūb bir nevʿ ġāyetde yufḳa ḳaftānlıḳ biz, ḳımār içün boġazlanan deve etinüñ baḫşı, bīserek deve.			
teyāḳ: (190b/23)	pāsbān.			
teyvā: (012a/22)	ṣīve		ʿişve-i maḥbūb	
tez: (129a/20)	bir küçücük ḳızıllıġa māʾil bozraḳ ḳuş, ḳarçan			
tezd: (071a/09)	bir nevʿ siyāh çekirge, tarḫāna aşı.			
tezde: (324b/09)	degirmen ṭoñuzluġı ve çaḳıldaġı, degirmen müzdi, süzgi, degirmen oluġı, onluḳ.	ṭasḳ, berkeh	tezde, tejde, tenezde, teze	
tezde-āsyā: (012a/07)	degirmen çaḳıldaġı.			
teze: (324b/11)	arpa ve buġday ḳılçıġı, degirmen ṭoñuzluġı, kilīd peri, ḳapu ṣıvası, baş ortası, ev oḳı, üstün aġacı		miyān-ı serāy, tīr-ḫāne	
teze-i āsyā: (012a/10)	degirmen ölçegi, çaḳıldaḳ, unluḳ	ḳafīze		
teẕerv: (299a/12)	süglün didükleri ḳuş			
tezerv: (299a/22)	süglün		teẕerv	
tezjevā: (012a/08)	süglün didükleri ḳuş.	teẕruc, teẕrece	teẕerv	
teẕrev: (299a/20)	mezgeldek ḳuşı	dürrāc	tezjevā	
tıḳda: (325b/22)	kişnīz.			
tıḳırda: (325b/22)	kerevyā didükleri ot			
tırāş: (171a/02)	büt yonıcı āzer			
tī: (380a/17)	bkz. tīr-i keştī.			
tīb: (029b/21)	başı çevrilmiş, ʿaḳlı gitmiş kimesne, önegi, pertāv oḳı.	medhūş, müteḥayyir, lecūc		
tībā: (012a/23)	ʿişve		ṣīve-i maḥbūb, teyvā	
tibeb-tīz: (129b/02)	oṣuruḳ.			
tibrāz: (129a/30)	elegimsaġmal		ḳavs-i ḳuzaḫ	
tibrenc: (052b/23)	çapuḳ			
tibrīz: (129a/31)	süfre, ṣafrā			
tīġ: (183b/03)	nāmlı ḳılıç, bābuççı ve başmaḳçı bizi, soḳarıḳ didükleri ot, ṣavurmaḳ içün döküp yıġılan ġalle, ṭınas, ṭaġ depesi, uzadusına düşen kiriş, keskün nesne			
tīġ-efrūz: (129b/21)	ḳılıç açıcı.			

tigīn-tāş: (171a/04)	ḫāḳān-ı ḥīndüñ ḳarındaşı oġlı			
tigit: (039b/12)	ḳara saḳız.			
tigme: (325b/23)	altun til, işlenmiş nesne.			
tih: (325b/24)	boş, dip	ḳʿar	tihī	
tīh: (326a/05)	ṣaḥrā, avlanmaḳ		beyābān	
tīhān: (262b/25)	toñuzlan ḳurdından kiçirek bir böcek			
tihī: (380a/15)	boş, yalıncaḳ, yalıñuz	ḫālī, ʿüryān	tenhā	
tihīgāh: (325b/23)	boş bögür	ḫāṣıret	tihīgāh	
tihik: (200b/30)	boş		tehek, bürehne	
tīhū: (299b/08)	çil ḳuşı, keklik	tīhūc, ḥalīm		
tij: (155b/16)	yoḳış, ekin oġulduruġı	ṣeṭāʾ	fīrāz	
tīj: (155b/18)	bkz. tij			
tīje: (326a/02)	mertek, elegimsaġmal	serāb		
tikke: (325b/24)	şalvār-bend.			
tilā: (012a/22)	ṣapan		felāḫun	
til-āb: (029b/20)	ṣu gibi dökilür ve ṣaçılur nesne			
tīm: (240a/01)	bezzāzistān ve bāzār dimek			
tim: (239b/29)	sumāḳ.			
tīmāc: (052b/24)	oḳ nişānı, umaç		nişāne-i tīr, āmāc, saḫtiyān.	
tīmār: (098b/13)	ʿilāc eylemek, derd, renc			
tīmās: (160b/11)	orman		bīşe	
timsāc: (052b/23)	saḫtiyān.			
tīmūr: (098b/14)	ṭavar içinde çıḳar ekṣer ṣıġırda çıḳar atdan daḫı çıḳarmış çoḳ dürlü emrāża nāfiʿ ḫarazedür.			
tīne: (326a/04)	örümcek evi		beyt-i ʿankebūt, serīr	
tinnīn: (262b/19)	ḥażret-i ādem ʿaleyhi's-selām meşhedi yanında bir cezīre adı, büyük yılan	ejdehā		
tīnūs: (160b/12)	ḫırmende, terke yıġını, ṭınas			
tīr: (098a/07)	oḳ ki atarlar, 2nuşşāb2 maʿnāsına ve	nuşşāb		
tirāb: (029b/18)	bkz. terāb.			
tīrāje: (325b/26)	bkz. tīrāze.		serīr	
tirāk: (200b/26)	çatıldı		terāk	
tīrāre: (325b/26)	elegimṣaġmal		ḳavs-i ḳuzaḫ	
tirāşe: (325b/22)	yonḳa.			
tirāz: (129b/02)	elegimsaġmal		serīr	
tīrdān: (262b/24)	ḳubūr			
tīre: (325b/27)	bulanuḳ, ḳara, bir münevver nesne, müteġayyir olup ḳarārduġına daḫı dirler,	şeftīn	tīr, tīr	

	yaġcılar diregi, bir ḳuş adıdur, ügeyik miḳdārı olur			
tireb: (029b/18)	beñdeş	naẓīr	hem-zād	
tīrekūz: (129b/03)	gözer			
tīre-ligām: (239b/31)	uyan damaġı, damaḳ uyan.			
tīrem: (239b/29)	ulu ḫātūn, ḫātūnlar bezegi.			
tirend: (071a/25)	ḳarcan didükleri ḳuşcaġız			
tīr-endāz: (129b/03)	oḳ atıcı.			
tireng: (200b/28)	yay kirişi ṣadāsı, ḳıl avāzı, tınḳıldı			
tīre-reng: (200b/31)	bulanıḳ.			
tīr-i gey: (380a/17)	bulanıḳlıḳ		tihik	
tīr-i ḫadeng: (200b/30)	ḳuş oḳı.			
tīr-i keştī: (380a/17)	gemi diregi.			
tīr-i pūtāv: (299b/05)	pertāv oḳı.			
tīr-i tām: (239b/29)	oḳlaġu			
tīr-i tīz-per: (039b/16)	yükrük.			
tirist: (039b/10)	üç yüz, ṣelisāme		tīrist	
tīrist: (039b/13)	üç yüz	ṣeliṣmāne		
tirişt: (039b/12)	ḳazma, çapa		tūşit	
tīrīz: (129b/04)	çapuḳ, yırtmaç	dıḫrīṣ, tıḫrīṣ	tīrīc	
tirīz: (129b/06)	bkz. tīz.			
tirk: (200b/27)	bkz. tirāk.			
tīrkeş: (171a/04)	bkz. terkeş.			
tīr-ligām: (239b/30)	bir elden, bir uġurdan atılan oḳ			
tīrnān: (262b/25)	oḳlaġu	mirḳāḳ		
tirnīb: (029b/20)	ṣavrılmış kül.	ternīb		
tiryāk: (200b/29)	zehrüñ mażarratun defʿiden meşhūr maʿcūn			
tiryān: (262b/19)	büyük seped.			
tiryāz: (129b/01)	eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir ot köki.			
tirzīḳ: (190b/24)	düzme yalan ve ḫaber			
tīse: (326a/03)	gügercine beñzer bir ḳuş			
tīşe: (326a/03)	keser, küleng.			
tīv: (299b/05)	ṭāḳat, dānā, güç yitmek	ʿāḳil	bahādur	
tiyz: (129b/20)	yillenmek	ḳuvāre, żurāṭ		
tīz: (129b/06)	iti, keskün, yürügen, kekre	taʿcīl		
tīz-āb: (029b/25)	sülümen didükleri			
tīz-āb: (039b/16)	sülügen didükleri			
tīz-dest: (039b/17)	işinde eli tīz olan kimesne.			
tīz-dil: (227a/11)	zeyrek			
tīze-gerī: (380a/20)	çüstlik.			
tīzek: (200b/31)	żort virmek.			

tīz-gām: (239b/31)	yürügen ṭavar			
tīzī: (380a/20)	keskinlik.			
tīz-kār: (098b/15)	işde güçde eli tīz olan kimesne.			
tīz-nāy: (380a/18)	keskinlik, surnā			
tīz-tīb: (029b/25)	oṣuruḳ			
to: (299b/14)	sen dimek	ente		
toḫm: (240a/07)	her nesnenüñ maddesine vāṣılına dirler			
toḫme: (326a/06)	miʿdede ṭaʿām fāsid olup hażm olmamaḳ			
toḫm-ı murġ: (183b/16)	yumurda	beyż		
toḫmīyā: (012a/24)	soḳarıḳ, terke, her yirden biten nesnenüñ evvel çıḳup ẓāhir olduġı mertebe			
toḫmiyān: (262b/31)	tohmugan toḫmı.			
toḫmiyāne: (326a/08)	tirkenüñ yirden evvel çıḳup ẓāhir olan mertebenüñ adı, soḳarıḳ, toḫmugān, semiz otı.			
toḫmugān: (262b/30)	önegü toḫmı			
toḫtmiyān: (262b/31)	soḳarıḳ, arpa ve buġday ḳısmından her toḫm		toḫmiyāne	
to-rā: (012a/25)	saña, senüñ, seni dimek			
torş-rūy: (380a/21)	tonuḳ yüzli.			
tū tūyī: (380b/13)	sensin dimek			
tū: (299b/21)	ḳaymaḳ, tut didükleri yemiş			
tūb: (029b/27)	ḳat		tāy	
tūbān: (263a/24)	güreşçiler tummānı, ṭabaḳ gibi şāḫ-ı dıraḫtdan örülmiş bir nesne			
tūbel: (227a/26)	pīş-i pīşānī, ṭāz, bālā-yı pīşānī.			
tūber: (098b/20)	ṭul ʿavrat, ḳaymaḳ, ḳap ḳacaḳ, ḫoşmerim didükleri ṭaʿām, ferīdūnuñ oġlınuñ adı	maġşūş	pālūde	
tū-ber-tū: (299b/27)	ḳat ḳat dimek, ḳatmer, çörek, gözleme.			
tūbre: (326a/14)	türve didükleri			
tūc: (052b/27)	ḳalay ile baḳırdan olur nesne			
tūcebe: (326a/20)	seyl.			
tūd: (071a/28)	depecik, ḥubūbāt yıġını		tūde	
tūde: (326a/22)	depecik, deve örgüci, ḥubūbāt yıġını, çaç		tūde	
tūderī: (380b/01)	ḳuş itmegi didükleri meşhūr ot			
tuf: (187a/08)	tü dimek, ilenc, tükürmek, buġ, yanḳu, üfürmek.	buḥār, ṣadā	nefrīn	
tūf: (187a/12)	yanḳu	ṣadā		
tūfek: (201a/10)	bkz. tüfeng.			
tūġ: (183b/17)	süksük aġacı			Türkçe

tuġāl: (227a/11)	ḫˇārezm lüġatinde vech-i maʿāş, taġār			
tuġār: (098b/16)	zebān-ı ḫˇārezmde vech-i maʿāş, tereke	ġılāl		
tuġl: (227a/12)	aġīl.			
tūh: (326a/26)	ḳat		tā	
tūḫac: (052b/27)	hayḳırmaḳ.			
tūḫce: (326a/21)	dīvārlarda esbāb ḳomaḳ içün itdükleri yir, terek			
tuḫt: (039b/31)	ünüge, altı yüz dirhem, ḳatı perākende.	vaḳiyye, ḥabbe		
tūḫte: (326a/21)	ödenmiş, ḳonmış, göçmiş.			
tuḫt-miyāne: (326a/08)	toḫmiyāne			
tūj: (155b/19)	yay tozı, zāvistān pādişāhı güreng ḳızından olan cemşīd oġlı adı, ḳazanmaḳ	kesb	jāj	
tūje: (326a/19)	aʿlām-ı nisā			
tūl: (227a/28)	oḳ tolusı, żamġ-ı ʿarabī, çamur balçıḳ, döl.			
tūlā: (012b/05)	aḳ bizi anuñla ışlatduḳları nesne.			
tūlāc: (052b/28)	zebān-ı ḫˇārezmde yek-pāre olan nesneye dirler.			
tūlad: (071a/28)	önegü, azġun	lecūc		
tūlbere: (326a/25)	edük didükleri aġaçdur.			
tūle: (326a/25)	oḳ tolısı, ebegömeci		penīrek, vertāc	
tūliş: (171a/19)	şuʿle, ṭāḳat			
tūmān: (263a/28)	lüġat-i ḫˇārezmde ve lisān-ı muġānda on biñ ʿaded, tümen, güreşçiler tumānı.			
tūn: (263a/29)	ṣıffında maşrıḳ cānibinde bir memleket adı, külḫan			
tūnegī: (380b/03)	zamān-ı ḳadīmde bir nevʿ aḳçe idi, yürüridi dimek.		tūtegī	
tūnī: (380b/05)	külḫanī, cimri, uzaḳ yirden gelmiş kimesne.			
tūpāl: (227a/24)	demür boḳı, demürciler demüri ḳızdurup dögerken dökilen ḫurdelerdür.		tüvāl	
tūrān: (263a/26)	bir memleket-i vesīʿa adı			Türkçe
turāz: (129b/22)	gökçeklik, bir az dimek.			
turb: (029b/26)	maʿrūf şalġam gibi nesnedür, hażm-ı ṭaʿām içün yirler.	fücl, ḥable		Türkçe
tūre: (326a/18)	resm, āyīn			Türkçe
turencī: (380a/23)	çimdilemek		neskenc	
turfende: (326a/11)	pehlevī lüġatinde bī-hūde dimek, evvel yitişen nesne			
turġūn: (263a/03)	ḥükm-i pādişāh.			Türkçe
turş: (171a/06)	ekşi ḥāmıż			
turş-giyā: (012b/02)	ḳuzıḳulaġı			
turşī: (380a/21)	ekşilik.			
turş-rūyī: (380a/21)	ṭonuḳ yüzlülük.			

turş-şīrīn: (263a/02)	māye-ḫoş dimek			
turt murt: (040a/03)	ziyāna gelmek, çökelek.		tār u mār	
turuḫce: (326a/10)	bāġ tevegi.			
turunc: (052b/26)	maʿrūf mīve	nārenc		
turuncān: (263a/05)	ḳovan otı.			
turuşe: (326a/10)	ḳuzıḳulaġı		tirşe, türūşe, dībāc	
turuşt: (040a/04)	ḳazma, çapa		tereşt	
turvende: (326a/13)	turfende			
tūs: (160b/14)	ḳatı yir		türs	
tūse: (326a/24)	besilü ṭavar.			
tūsen: (263a/26)	güre ṭavar.			
tūş: (171a/08)	ṭāḳat, ḳudret, ḳuvvet, açlıḳ, cān eşeri, arslan	ramaḳ		
tūşdān: (263a/27)	azıḳ ḳoyacaḳ.			
tūşe: (326a/25)	azıḳ	zād		
tūşen: (263a/26)	bkz. tūsen.			
tūşī: (380b/03)	baḳiyye-i cān, ramaḳ			
tūşmāl: (227a/26)	iş becerici kimesne, biglerüñ çāvuşı			
tūşmān: (263a/27)	ḳuvvetlü, nişān, sarāy ortası			
tūt: (040a/05)	dut.			Türkçe
tūte: (326a/15)	beñ			
tūte-gendüm: (240a/10)	taḫīl biti			
tūtegī: (380a/30)	zamān-ı evāʾilde yürür bir nevʿ akçe, levni akça olur bir nevʿ aġaç			
tūtiyā: (012b/05)	göze çekdükleri nesne, sürme.	kuḥl		
tutmaç: (052b/25)	meşhūr yufḳa ile etden olan ṭaʿām, ḫoş, pere			Türkçe
tutuḳ: (190b/25)	yüze ṭutılan peçe, perde, cibinlik	burḳaʿ		Türkçe
tūv: (299b/27)	ḳaymaḳ			
tūy: (380b/05)	ḳat			
tūyī: (380b/12)	sensin dimek, alın ḳılı			
tūz: (129b/29)	birikmek, az az cemʿ olmaḳ, ödemek, yay tozı.			Türkçe
tuzġāḳ: (190b/26)	bāc			Türkçe
tūzī: (380b/02)	ulaşuḳ, ulaşma, ilişik, pamuḳlı ḳaftān.			
tübān: (262b/29)	tümmān			
tübnān: (262b/30)	bkz. tübān.			
tübüt: (039b/18)	müşküñ aʿlāsı aña nisbet olınur bir vilāyet adıdur			
tüfek: (201a/07)	meşhūr ālet-i ḥarbdür.			
tüfeng: (201a/08)	dūd-ı āhengden taḫrīf olınmışdur, bkz. tüfek.			
tüfīrek: (201a/06)	seyyid ġāzī penīri dimekile meşhūr bir aḳ, yumşaḳ ṭaşdur.			

tüfū: (299b/11)	tü dimek			
tügme: (326a/13)	dügme			Türkçe
tüjġū: (299b/10)	ḫʿārezm lüġatinde türül dimektir.			
tük: (201a/11)	ḳuş burnı			
tül: (227a/12)	derzīler, ḫayyāṭlar kisesi.			
tülengī: (380a/24)	külḫan cimrisi, dilenci, kejlik, yaramaz ḥāllülik	et-tülenneti'l-ḥāceti.		
tülk: (201a/11)	hind ḳumāşlarından bir cins ḳumāş			
tülūle: (326a/14)	ḫurmā ṭalı.			
tülüd: (071a/26)	yumrı.			
tüm: (240a/10)	yaşşı ve degirmi demren.			
tümen: (263a/06)	on biñ			
tün: (263a/07)	deryā-yı muẓlimden āyār-ābende şām-ı şerīf deñizine çıḳar bir cins ʿaẓīm balıḳdur			
tünāġ: (183b/17)	ṣoñra içilen ḳadeh		tefāġ	
tünbān: (263a/13)	tümmām, tübān			
tünbūl: (227a/17)	bkz. tünbül.			
tünbül: (227a/13)	mekr	ḥīle, kāhil, bir yapraḳdur hindūstānda olur, kirece başarlar dişe ʿaẓīm nefʿi vardur.		
tünbüt: (040a/04)	tübet			
tünd: (071a/27)	ṣarp, revnaḳ			
tünd-bād: (071a/27)	ḳaşırġa		gird-bād	
tünd-bāz: (129b/28)	ṣoyġa didükleri yırtıcı ḳuş.			
tünder: (098b/17)	gök gürlemek	raʿd		
tünd-ḫūnd: (071a/27)	tār u mār			
tündī: (380a/26)	gövdede vāḳiʿ olan yumrıca yir, ṣarplıḳ, ḳaḳıġanlıḳ, aġırlıḳ, yumrılıḳ, sivrilik			
tündūr: (098b/18)	bulut		seḫāb	
türk: (201a/01)	ḫıṭā ve ḫoten ve deşt-i ḳıpçaḳ vilāyeti ehli			Türkçe
türkān: (263a/03)	gedālar dimek, türkler dimek.			Türkçe
türkġuzī.: (380a/22)	ḫūn-rīz ve bī-bāk			Türkçe
türk-tāz: (129b/22)	yaġma içün il üzerine çapmaḳ.	ġāret		Tr.+Far.
türmüs: (160b/14)	keçi boynuzı.			
türs: (160b/13)	yirüñ ḳatılıġı.			
türū: (299b/10)	görk ve nāzik ve güzel dimek.			
türüşe: (326a/12)	bkz. tirşe, ḳuzıḳulaġı			
tüs: (160b/14)	çepçevre.			
tütüm: (240a/07)	sumaḳ.			

tüvān: (263a/13)	güç	ḳuvvet, ḳudret	tüvānisten	
tüvānā: (012b/04)	güçlü, ḳuvvetlü, ġanī olan kimesne			
tüvānāyī: (380a/29)	güçlülik.			
tüvān-ger: (098b/19)	bay	ġanī		
tüvāngerī: (380a/29)	baylıḳ, ġanīlik			
tüvī: (380b/11)	sensin dimek.			
tüz: (129b/25)	tüvāz dimek, kināye ile maʿşūḳ			
tüzelḳī: (380a/23)	yoġurt ṣuyunı ṭuz ile ḳaynadurlar, ekşi olur ḳatıḳ gibi.			
ṭābaḳ: (192a/05)	bkz. tāve.			
ṭabanca: (349a/30)	şepleh dimek			
ṭabāşīr: (115b/10)	bir meşhūr hindī dārū			
ṭaberḫūn: (281b/05)	ḳızıl sögüt, ḳurı aġaç		bīd-ṭarī, tāziyāne	
ṭaber-zed: (079a/08)	balta ile uvaltduḳları ḳatı şeker.			
ṭabes: (163a/23)	bir şehr adı			
ṭabla-ḫˇor: (115b/14)	müft yiyici dimek		müft-ḫˇor	
ṭabl-bāz: (133a/12)	eyer ṭavul-bāzı.			
ṭable: (349a/30)	yemiş ṣatanlar içine aġaçdan düzilmiş, yemiş ḳoduḳları nesne, taʿlīmḫānede oḳ atanlara nişān içün kāġıddan müdevver düzdükleri nesne			
ṭablek: (214a/08)	deblek, ṭanbul			
ṭabse: (349b/01)	frengī ḳalı		ṭabanse	
ṭāḳ: (192a/03)	muṣandıra, çār-ṭāḳ, kemer, ḳāt, tek	ferd		
ṭāḳçe: (349a/27)	ṭam üstünde içerüyi aydınlıḳ iden.			
ṭāḳdāne: (349a/28)	ḳızılcıḳ yimişi			
ṭāḳ-dīs: (163a/16)	ṭāḳ gibi dimek			
ṭāke: (349a/28)	pencere.			
ṭāḳ-ı bā-cift: (045a/30)	tek mi çit mi oyunı.			
ṭāḳī: (389a/22)	ḳārūre içinde olan ḫastelerüñ bevli, bevl üzerinde olan köpük	seḥābe, ġamāme		
ṭākte: (349a/28)	muṣandara.			
ṭāḳye: (349a/29)	tāḳye.			
ṭalāye: (349b/03)	ḳaravul.			
ṭalḫ: (063a/11)	acı	merr	telḫ	
ṭālḳūn: (281a/30)	bir nevʿ zehrlü baḳır			
ṭāmāt: (045a/30)	ḳavāʿid, resm.			
ṭanbī: (389a/23)	öñi açuḳ yaz evi.			
ṭanbūr: (115b/15)	maʿrūf ve meşhūr bir nevʿ sāz	ebū'l-lehv		

ṭanefse: (349b/04)	zīlī			
ṭang: (214a/09)	ṣıḳlıḳ	ṣaġīr		
ṭanīse: (349b/04)	frengī ḳalı.			
ṭannāz: (133a/13)	efsūn konend dimek.			Arapça
ṭanz: (133a/13)	ṭaʿne, istihzā			Arapça
ṭaʿne: (349b/03)	göñül incidecek söz.			Arapça
ṭapān: (281b/05)	egri nesne.			
ṭaranc: (056a/20)	bir nevʿ ḫurde balıḳ			
ṭārekǧī: (389a/22)	ḫˇārezm lügatinde maḥḳal dimek			
ṭārem: (244b/03)	etrāḳuñ ḳara kiçeden evleri, derim ev, otaḳ			Türkçe
ṭarf: (189a/14)	bir yılduz adı, göz, göz ḳapaġını döndürmek ve ḥareket itdürmek		çeşm	
ṭarḫ: (063a/10)	ṣu irkileyen çuḳur	mācil		
ṭarḫūn: (281b/10)	terḫūn didükleri meşhūr sebze		erpenīr	
ṭarīḳa: (349b/02)	töre, ulular yolı	ḫū, ʿādet	ṭarīḳ-i meşāyiḫ	Arapça
ṭarşḳūḳ: (192a/07)	güneyik çiçegi.			
ṭarvān: (281b/10)	yayuḳ			
ṭarz: (133a/12)	ʿalāmet	ʿalem-ṭırāz		Arapça
ṭās: (163a/16)	legen ve aña beñzer ne var ise ıṭlāḳ olınur.			Türkçe
ṭassūc: (056a/21)	bkz. tesū.			
ṭaşt: (045a/30)	teşt			
ṭavīle: (349b/06)	bkz. ṭavla.			Arapça
ṭavla: (349b/05)	tavla, altı ata bir tavla dir, bkz. ṭavīle.			Arapça
ṭavlgāh: (349b/04)	ṭavla yiri.			Ar.+Far.
ṭāyesfer: (115b/08)	vilāyet-i hindden gelür ḳalıñ ḳabuḳlu bir ot, tāze ekin			
ṭayġasūn: (281b/11)	şehr-i baġdāduñ adı			
ṭaylesān: (281b/12)	sādāt u eşrāfuñ ʿarab dülbendleri üzerine büründükleri nesne.			
ṭāz: (133a/11)	kel	aḳraʿ		Türkçe
ṭılā: (018b/15)	altun, yaḳı, ḳaravul	ṭullāba	ṭılī	
ṭınz: (133a/17)	tīz			
ṭırāḳ ṭırāḳ: (192a/11)	iki büyük ḳatı nesne birbirine ṭoḳınduḳda ḥāṣıl olan ṣavt			
ṭırāz: (133a/15)	ḳaftān omuzlarına ʿalem eyledükleri nesne, yaraşıḳlu		zībā	
ṭırāz-ger: (115a/11)	ʿalem dikici, cendereci.			
ṭısbān: (058a/07)	pilān			
ṭīfūr: (115b/16)	bkz. ṭīfur.			
ṭīfur: (115b/16)	ṭāʾir.			
ṭīre: (349b/06)	ḳamışmış.	ḫışm, ġażab		

ṭufeylī: (389a/26)	żiyāfete daʿvet olınmadan varan kimesne, oyundı	tābiʿ		Arapça
ṭufīle: (349b/08)	oyundı	ṭufeyl		Arapça
ṭuġrā: (018b/17)	pādişāhlaruñ nişānı			Türkçe
ṭuġrāy: (389a/24)	pādişāhlaruñ ʿalāmet ve nişānı			Türkçe
ṭuġrī: (389a/25)	zaġnūs didükleri meşhūr ve muʿteber şikārī ḳuş.			
ṭuġrul: (231a/24)	ṭoġan cinsinden bir muʿteber ḳuşdur.			Türkçe
ṭūmār: (115b/18)	uzunına dürülmiş			
ṭūrek: (214a/10)	gürşāsb nām-dāruñ ecdādından birisinüñ adı, gürşāsb bin utruṭ bin şem bin ṭūrek			
ṭurre: (349b/08)	alın sacı, tura			
ṭūs: (163a/24)	bir şehr adıdur, meẕkūr şehrden çoḳ ulular ẓuhūr itmişdür.			
ṭūsī: (319a/05)	ṭūsa mensūb dimek.			
ṭūṭī: (389a/27)	maʿrūf u meşhūr söyler ḳuş			
ṭūṭīgek: (214a/13)	ṭūṭī			
ṭūṭiyek: (214a/13)	bkz. ṭuṭīgek.			
ū: (297a/03)	ol dimek			
zū zū: (302b/07)	tīz tīz ya da andan andan dimek.			
ubān: (254b/30)	ṭaġ	uyan		
ūbān: (255a/09)	ṭaġ			
ucend: (066b/06)	muṭīʿ			
ūdāġ: (182b/16)	otaġ			Türkçe
ūdarġ: (182b/17)	ḳaraġu	celīd, ṣaḳīʿ	pej	
ūder: (090b/25)	ṭaraf, dere			
ūf: (186b/25)	üfürmek, püf dimek.			
uġān: (255a/07)	cengeliye ve dilince dimek. ve dirler ki			
ūganc: (051a/09)	üzüm çöpi, çivek		evlenc	
uġra: (313b/17)	ur didükleri ʿillet, ḳurlaġan ʿilleti, büyük çıban.		āġra, ḫıyārek	
uḫbīh: (313b/03)	menāzil-i ḳamerden yigirmi beşinci menzil			
ukrā: (008b/19)	erişte aşı.	aṭrıyye		
ukşūt: (037a/21)	üskūt dimek.			
ūlac: (051a/10)	bkz. ūganc.			
ulāġ: (182b/15)	ulaḳ		nevbet	Türkçe
ūle: (313b/19)	ṭavşancıl, cānver.			
ūlinc: (051a/11)	bkz. ūganc.			
ūmāc: (051a/11)	oḳ nişānı, omaç aşı		emāc	
ūmīd: (066b/19)	ümīd			
ūnyā: (008b/22)	ṣıḳındı	ʿuṣāre	efşerde	
ūr: (090b/26)	keff		ajūġ.	

ūrāġ: (182b/17)	oraḳ.			
urān: (254b/31)	tābūta didükleri bir aġaç			
urcuvān: (255a/01)	erġuvān			
urdū: (297a/02)	sefer üzerinde olan bāzārgāh			Türkçe
urġ: (182b/12)	çürük ḳoz, bed-rāyiḥa olan nesne.			
ūrgānc: (051a/08)	ḫˇārezm şehrinüñ adı			
urmān: (255a/02)	zaḥmet, meşaḳḳat		ermān	
ūrmān: (255a/10)	aġacı çoḳ yir; zaḥmet, meşaḳḳat			
urmūn: (255a/03)	sifteh			
urmuzd: (066b/07)	müşterī yıldızınuñ adı			
ūrmuzd: (066b/16)	müşterī yıldızınuñ adı, fürs aylarınuñ evvel güni		ermezd	
urs: (158b/03)	çenār aġacı		āvirs.	
ūrtāḳ: (190b/06)	lüġat-ı ḫˇārezmde bāzirgān	şerīk		
urtukān: (255a/01)	erġuvān			
urūġ: (182b/13)	ügi ḳuşı.			Türkçe
uskūt: (037a/14)	egilmeç			
uspust: (037a/13)	tāze yonca		espest	
u-st: (037a/14)	uca		sürūn	
ustā: (008b/18)	tefsīr-i suḥuf-ı ibrāhim ʿaleyhi’s-selām.		estā	
ūstā: (008b/21)	üstād			
ustād: (066b/11)	muʿallim, māhir		ḥāẕıḳ	
ūstāḫ: (061a/04)	bkz.üstāḫ.			
ūstām: (237a/17)	iʿtimād ya da muʿtemed			
ūstān: (255a/12)	uzunına yapılmış ev	vāsiʿ		
uṣtar: (090b/24)	terāzū ve mīzān			
usture: (313b/04)	yülügen		ustūre, usture, sütüre, mūs	
ustūre: (313b/05)	bkz. usture.			
usṭūḫūdes: (158b/04)	ḳarayüreklü didükleri çiçek	mümeddi’l-ervāḥ, mümessekü’l-ervāḥ, mevḳufu’l-ervāḥ		
uṣṭūr: (090b/24)	bkz. uṣṭūr.			
uṣṭurāṭayḳūn: (255a/07)	boġa dikeni didükleri ot.			Yunanca
ūsū: (297a/23)	yas		mātem	
usūde: (313b/09)	el ile urulmış.			
ūş-āb: (031a/29)	incünüñ ġāyetde laṭīf ve abdār ve irisi.			
ūşendene: (313b/19)	ilik dügme.			
uşfāre: (313b/10)	porsuḳ didükleri cānver.			
uşfūre: (313b/11)	bkz. usġūre.			
uşġār: (090b/21)	porsuḳ didükleri cānvercik		üsġūr	
uşġar: (090b/22)	bkz. uşġār.			

uşḳ: (190b/07)	dārūlardan bir ot adı			
uşne: (313b/16)	aġaç yoşunı, bir muʿteber edviyyedür aġaç üstünde til til aḳ aḳ saçaḳ biter.	şībetü'l-acūz		
uşut: (037a/16)	uca, uca başı, uca	dübür	sürīn	
ūt: (037a/21)	ol senüñ yāḫūd ol saña dimek			
utāḳa: (313b/01)	bkz. īfede.			
uyā: (008b/23)	oyā.			Türkçe
ūyān: (255a/13)	ṭaġ, orta güz ayı		kūh	
ūz: (127a/11)	işi tīz eylemek			Türkçe
ūzer: (090b/26)	şu		āb	
übhül: (225a/04)	dikenlü ardıcuñ ḳızılca yimişi		dūdek	
üfd: (066b/13)	ʿaceb şüküft dimek.			
üftān-ḫīzān: (255a/09)	düşe dura dimek			
ühnūber: (090b/26)	üzüm çöpi.			
ülām: (237a/16)	ḫˇārezm diyārında bir mevżiʿüñ adı			
ülfāş: (168a/16)	iki yüzli kimesne, boġa dikeni			
ülūş: (168a/17)	pādişāhlar ve ekābirler öñinde olan ṭaʿāmdan bir kimesneye gönderilen ṭaʿām			
ümīd: (066b/13)	umu	ümmīd		
ümīdī: (117a/01)	ümidli.			
ümīdvār: (090b/24)	umucı			
ümīd-vārī: (375a/19)	ümīdlülik.			
ünfūc: (051a/08)	buruşuḳ		enfūc	
üsfenc: (051a/07)	deñiz kenarında bulınur bir ot.			
üsġūr: (090b/11)	porsuḳ , yüz şuyı			
üsgüre: (313b/08)	türkīde daḫı müstaʿmel	sükürce		
üsḳuf: (186b/24)	bili ṭutana ve ḳulunca nāfi, ḫasīs maʿnāsına bir maʿcūn, kāfirler ḳāḍīsı			
üsküdār: (090b/12)	çapar, ulaḳ		peyk	
üsküvār: (090b/19)	ulaḳ			
üspeş: (168a/15)	bit	ḳaml		
üspūş: (168a/16)	şoñ güz ayı.			
üstāḫ: (061a/03)	küstāḫ			
üstām: (237a/14)	muʿtemed			
üstār: (090b/04)	altı buçuḳ dirhem			
üstīze: (313b/05)	sitīze			
üstūh: (313b/06)	ʿāciz ve ser-gerdān dimek			
üstūh: (313b/08)	üştūh			
üstūr: (090b/10)	sınur			
üstüḫˇān: (255a/04)	kemük, ʿaẓm, çekirdek			

üstüḫ̆ān-ḫ̆ār: (090b/05)	lori ḳuşı, hümā ḳuşı			
üstüḫ̆ān-rend: (066b/11)	ḳartal, lori ḳuşı	ʿuḳḳāb, seydü'ṭ-ṭuyūr		
üstürüng: (195a/26)	yebrūcu'ṣ-ṣanem			
üstüvān: (255a/05)	berk	muḫkem	üstüvār	
üstüvār: (090b/07)	berk, inaḳ kişi	muḥkem, emīn, emān		
üstüven: (255a/06)	direk, döñer sütun			
üşġūr: (090b/22)	bkz. uşġār.			
üşġūr: (127a/11)	porsuḳ			
üşkār: (090b/23)	kösegü		āşūb	
üşke: (313b/14)	bkz. üşkūne.		zaġang	
üşkūfe: (313b/11)	ḳusmaḳ	ḳayʾ	üşkūfe, şükūfe, şekūfe	
üşkūḫ: (061a/04)	sürçek, ḳademsiz kişi, ayaġ üzerine ṭurmaḳ			
üşkūhe: (313b/13)	ınçḳırıḳ ʿilleti	fuvāḳ		
üşkuhe: (313b/14)	bkz. üşkūhe.			
üşkūne: (313b/13)	ters.			
üşnūse: (313b/14)	aġsırıḳ.	ʿaṭse		
üştülüm: (237a/15)	ceng itmek, taḥakküm, cezʿ, fezaʿ.			
üştür: (090b/20)	deve	cemel, ebū eyyūb, ebū ṣafvān		
üştürbān: (255a/07)	deveci.			
üştürbāne: (313b/09)	deve yüñünden olmış ḳaftān.			
üştür-ġār: (090b/21)	deve dikeni			
üştür-gāv-peleng: (195a/27)	zürrāfe			
üştür-gāz: (127a/09)	deveṭabanı çiçegi, deve dikeni, yandıḳ, egir		encidān-ı ḫorāsānī	
üştür-murġ: (182b/13)	deve ḳuşı.			
üştür-pāy: (375a/19)	kekik otı.			
üştürūġ: (182b/14)	ḳuluġan dikeni		üştür-ġāz	
üştür-vār: (090b/20)	deve yüki dimek			
üştüvāne: (313b/10)	yüzük.			
ütür-gāv-peleng: (213b/30)	zürāfe		üştür-gāv-peleng	
üvām: (237a/16)	borç	deyn		
v'ebnī: (396a/21)	görürsün dimek			
va-bes: (166b/12)	ancaḳ	faḳad		
vāde: (367b/21)	resm, ḳānūn.			
vādyān: (294b/02)	rāziyāne.			
vāġıl: (235a/26)	ṭufeylī şarāb, ḫāżır ṭaʿām.			
vaġīc: (060a/29)	gölcük	ābgīr		
vāḫ: (064a/13)	şüphe; mertek; miṣḳāb yayı			
vāh: (367b/28)	vāy dimek			

vā-ḫ̌āst: (049a/20)	kimseyi yirmek, redd itmek	ḳadḥ		
vāhā: (025b/13)	aşlar			
vāḫcī: (396a/21)	semer atı		bārgīr	
vaḫcī: (396a/29)	ḫurma çekirdegi			
vāhem: (248b/19)	girüsine ve bir yirde ve bile dimek, bezek, buruşuḳ.			
vāhim-ceste: (367b/29)	girüsine ḳıvrılmış ve girüsine şıçramış ḳıllar boynuz ve ḳulaḳ ve etek gibi vaṣfında menḳall			
vāhiş āmede: (367b/29)	serḫoşluḳdan ayılmış.			
vaḫişt: (049a/21)	ḫamse-i müsteraḳanuñ dördünci güni		vehişt	
vaḫşūr: (124a/28)	peyġāmber ve ilçi, dost	ḥaşem		
vāj: (157a/23)	büyük ṭoñuz.			
vajaḫ: (064a/18)	göz otı, ḳarış, egir otı		bedest	
vājen: (294b/12)	bkz. vārīn			
vājgūne: (367b/25)	başı aşaġa		bāz-gūne	
vājīc: (060a/18)	bkz. vārīc.			
vaḳīʿat: (049a/26)	ḳın yonacaḳ ālet.			Arapça
vaḳiyye: (368a/22)	oḳye lafzından muḫaffef			
vaḳtī: (396b/07)	bir vaḳt dimek			Arapça
vāḳvaḳ: (192b/12)	hindūstān cezīrelerinde lānīs adlı bir ṭaġda bir nevʿ aġaç adı			Hintçe
vaḳvāḳ: (192b/29)	vāḳvāḳ lafẓından muḫaffefdür.			Hintçe
vāl: (235a/27)	gemileri yutan bir nevʿ büyük balıḳ, çıplaḳ balıḳ			
vālā: (025b/11)	miḳdārda ve himmetde yüce olan, dost, ince ṭoḳınmış ḥarīr.		büzürg-vār, bülend-şān, bendegī	
vālād: (085b/26)	bünyād, esās, ḳor, binānuñ bir şırası	ʿaraḳ		
vālāde: (367b/27)	bkz. vālād			
vālādene: (367b/27)	dīvār mühresi.			
vālān: (294b/13)	pālā, pehlivān, büzürgvār	bülend		
vālī: (396a/24)	ḥākim			Arapça
vām: (248b/19)	borç	deyn, farż		
vāmānde: (367b/28)	ḳalmış, yorılmış dimek.			
vām-dār: (124a/24)	borçlı.			
vām-ḫ̌āh: (367b/28)	alımlı.			
vāmıḳ: (192b/21)	mecnūn ve ferḫad gibi meşhūr ʿāşıḳlardandur, maḥbūbesinüñ adı ʿaẕrādur.			
vān-ger: (124a/24)	kürkçi		pūstīn-dūz	
vān-sāz: (154a/18)	pergār.			
vā-pes: (166b/12)	ard, girü			

vā-pesīn: (294a/31)	girüki, şoñra			
vār: (124a/11)	münāsebet ve liyāḳat ilgisi ḳurar, edāt-ı teşbīhdür.			
vārāḫ: (064a/17)	mertek, kertekele.			
varaḫ: (064a/18)	göz otı			
vārdān: (294b/02)	oḳlaġu.			
vārden: (294b/02)	etmekçiler bulaşmasun diyü ḥamīre şaçduḳları avurde, mama	ḳābile		
vār-dil: (235a/26)	urva			
vārdīn: (294b/04)	bkz. vārden.			
vāre: (367b/24)	çivi.			
vārem: (248b/18)	bir nevʿ şiş			
vārem: (248b/20)	bir nesneyi beyʿ itdükden şoñra vezninden yā keylinden aşaġa verürler, aña dirler, şiş	ḥaṭṭ	vārām	
vāren: (294b/04)	dirsek			
vārenc: (060a/14)	dirsek, āverde ʿavrat	mirfaḳ, ḳābile	bārāc	
vāreng: (222a/10)	şīnḫıyār		bādreng	
vāret-gāh: (367b/21)	şaç belürdügi yir.			
vār-gār: (124a/23)	bostān, ḫıyār eveligi, meşġale yiri.			
vārīc: (060a/15)	üzüm şapı, üzüm çubuġı, üzümi yanmış bāġ, ḳābile üzüm	kerm		
vārid: (307a/02)	taḫīl evsecek ṭabaḳ		vārif	
vārīn: (294b/12)	dirsek		vāren, ārenc	
vāriş: (180a/02)	ṭufely ṭaʿām, ḥāżır ṭaʿām.			
vārūf: (190a/13)	taḫīl evsecek ġalbīr ve ṭabaḳ, aru			
vārūġ: (186a/26)	geñirmek	ḥoşāʾ	ārūġ	
vārūn: (294b/06)	şom, bergeşte ṭāliʿ	nuḥus		
vārūne: (367b/22)	ters	maḳlūb	pās-gūne, bed-baḫt	
vasaḫ: (064a/19)	çirk			
vāse: (367b/25)	pervāne.			
vasḳ: (192b/25)	altmış iki biñ dört yüz dirhem			
vāşād: (085b/26)	ʿaṭā			
vaşāḳ: (192b/26)	müjde, muʿteber kürki meşhūr cānver, ḫādim		ḫiẕmet-kār	
vaşaḳ: (192b/28)	ẕikr olan meşhūr kürk			
vaşaḳ-dār: (124b/19)	bigler yedegin yiden kimesne.			
vāşāme: (367b/26)	dülbend	şemle.	destār	
vāşe: (367b/26)	atmaca, ḳarġa	ġurāb	bāşe	
vāşem: (248b/19)	bir ırmaḳ ve bir şehr adı			
vaşūḳ: (192b/29)	bkz. vaşaḳ.			
vātem: (248b/18)	ışfahānīler dilince güftem dimek			

vātger: (124a/10)	kürkçi		pūstīn-dūz	
vāvā: (025b/13)	oyuḳlar			
vāvāk: (222a/10)	bir kimesneyi nefy idüp ẕemmitmek.			
vāy: (396a/25)	āh ve feryād, atmaca		bāşe	
vāye: (367b/31)	ḥişşe, naṣīb, ḫaẕẕ, ẕevḳ			
vāylī: (396a/26)	ey vay dimekdür.			
vāyre: (368a/03)	bir uġurdan dimek			
vāyzek: (222a/12)	od ḳoġı.			
vāz: (154a/17)	bāz dimek; vāz gelmek dimek			
vāziġ: (186a/26)	ḫurma ipi.			
vāzīnc: (060a/19)	türki çaġırmaḳ			
vāzīre: (367b/25)	zamān.			
vebā: (025b/13)	ṭāʿūn.			
vec: (060a/20)	egir otı, şaban aġacınuñ püsi, diyār-ı ṭāʾīfde bir şehr adı			
veceb: (036a/02)	ḳarışır dimek.			
veçur-ger: (124a/26)	müftī, şeyḫü'l-islām			
vedek: (222a/13)	ḍaḥḥāk-ı nā-pākuñ vālidesi adı, bir şāʿir ismi			
vefā: (025b/21)	ʿahdine durmaḳ			Arapça
vefre: (368a/21)	cüllāh āletlerinden bir āletdür, anuñıla çuvāl ve ḫālī ṭoḳurlar.			
veġā: (025b/20)	kārzār, ceng			Arapça
vegīr: (124b/19)	mihmānī.			
veġīş: (180a/13)	çoḳ, gür, ġam, ġuṣṣa, sāzendelerüñ zaḫmiye düzdükleri aġaç		bisyār, enbūh	
veheng: (222a/29)	ḥalḳa, kemend			
vehest: (049a/27)	ḫamse-i müsteraḳanuñ dördünci güni.			
vehm: (248b/23)	ḳorḳu, şübhe.			Arapça
vej: (157a/24)	ḫışm, dürüşt-ḫūyī.		verec	
veje: (368a/06)	ḳarış	şibr		
vejeng: (222a/21)	bkz. vereng, pāre, ḳıtʿa, deve			
vejfān: (294b/23)	şefīʿ		verfān	
vejḳ: (192b/24)	egir ve göz otı, ḳarış		zuhzaḫ	
vejnīn: (294b/24)	deve iri.			
vekn: (294b/27)	yuva		āşiyān	
vekşek: (222a/24)	saḳızlıḳ aġacınuñ yimişi, cedene, meneviş	ḥabbetü'l-ḫażrā		
velīçe: (368a/23)	dost, büyük çuvāl.		yār	
velīs: (166b/14)	nīgū			
velīse: (368a/29)	eyü	ceyyid	nīk	
velūc: (060a/30)	şaşı	aḥvel		
velvele: (368a/23)	āşūb.			Arapça

venā: (025b/22)	yaban gügerçini, irkek ḳumrī.			
vend: (086a/07)	ṣınamaḳ, işde zaḥmet çekmek.	tecrübe		
vende: (368a/23)	kerdeme didükleri ot		seẕāb	
veneng: (222a/27)	degeküñ kesdükleri yir, üzüm salḳımı, üzüm salḳımı başı		veteng	
venïje: (368a/24)	kenger ṣaḳızı		kenger-zed	
venmeşk: (222a/25)	bkz. vekşek.			
venūşek: (222a/25)	bkz vekşek.			
vepārāy: (396a/28)	zühre yılduzı		nāhīd	
ver: (124a/29)	edāt-ı nisbet, -lü, er lafẓına dāḫil olsa ki edāt-ı şarṭdur.			
verā: (025b/13)	o-rā lafẓından muḫaffef, anuñçün dimek, aña ve anı dimek.			
veraġ: (186a/27)	arġ, gölcük	sikr, ġadīr		
verānc: (060a/21)	ḫurma ipi.			
verārūd: (085b/28)	māverāʾün-nehr vilāyetinüñ adı			
verāstād: (085b/29)	rızḳ	maḳsūm, vaẓīfe		
ver-bend: (085b/30)	gömüldürük			
verc: (060a/25)	egir didükleri ot, revnaḳ, ulaġı	ferr.		
verçe: (368a/01)	egerçi			
verdān: (294b/14)	çardaḳ ve oḳlaġu		vārdān	
verdāne: (368a/01)	börekçi oḳlaġusı.			
verde: (368a/07)	al reng, ḳaya gügerçini, kebūter-bāzlaruñ gügerçin ürküdecek aġaçları, gügerçin yuvası.		gül-reng	
verdene: (368a/06)	etmekçi küregi.			
verdfān: (294b/14)	şefīʿ, ḳāʾidelü			
vere: (368a/13)	aḥmaḳlıḳ.			
verehmïn: (294b/22)	öykünüş, arpa ve buġday unıyıla ḳarışıḳ pişmiş ḳaşḳatı etmek.			
verej: (157a/24)	egir didükleri ot		verec	
verel: (235a/27)	ḳuyruġı uzun bir nevʿ kertekele			
veren: (294b/20)	ülker		peren	
verend: (086a/02)	örümcek evi		beyt-i ʿankebūt	
verendāz: (154a/20)	taşlamaḳ, oranlıḳ			
vereng: (222a/18)	yama, göze.		pīne	
verestād: (086a/01)	ṭayfa ve bkz. verāstād			
vereşān: (294b/18)	mūsīḳīde bir perde adı			
verfān: (294b/17)	bkz. verşān.			
verfān: (294b/20)	şefīʿ.			
vergāh: (368a/11)	gülcen.			
verġan: (294b/18)	ur didükleri ʿillet			

vergār: (124b/15)	ḳaramıḳ, turfanda ilkin yetişen yimiş, ḳılavuz dirler, ikinci defʿa yitişen yimiş, sebze, ot, būstān evlegi, farḳ, ḫıyārlıḳ, sākı olmaya uzamaya her nebāt.	ḥalḳa		
verġāre: (368a/09)	ur, bāġra		verġan	
verġast: (049a/22)	ḫıyāruk didükleri otuñ yabānīsi		ḳınāʾ-i berrī, perġast	
verġaşt: (049a/24)	bir ot		verġast	
ver-güş: (180a/06)	salḳım küpe	şenf		
vergüşī: (396a/30)	ḳulaḳ salḳımı, ceng, celb, şenf			
verhem: (248b/23)	berk ve muḥkem söz.			
verīb: (036a/03)	egri, verev		künc, peyġüle	
verīġ: (186b/04)	ḳayṣer şehirlerinden bir şehr adı			
veriş: (180a/04)	ḳumrī, tevsen at burnına ördükleri yavaşa			
verkā: (025b/15)	çaylaḳ, gügercin, ḳaramıḳ yimişi	ḥamāme	gūşt-rübā	
verkāk: (222a/14)	ṣıçancıl didükleri çaylaḳ, sıçancıl didükleri çaylaḳ ḳuşı.		murġ-ı murdār-ḫʷār	
verkākūc: (060a/29)	ṣınıḳ barmaḳ.			
verkār: (124b/14)	iş üzerine ṭuran kimesne			
verkek: (222a/17)	bkz. verkāk.			
vermāndegī: (396a/31)	imtilādan yürek aġrımaḳ.			
vernā: (025b/16)	gökçe gügerçin, ḳumrī, arpa ve buġday ḳarışmış un, yigit	verḳāʾ, şāb	kebūter-bīnā, bernā	
vernaḳ: (192b/22)	ḫavernaḳ			
vernān: (294b/22)	bkz. verfān, fāʾidelü			
verne: (368a/11)	yoḫsa dimek	illā		
vers: (166b/13)	ʿavratlar andan yüzlerine sürmek içün ḳızılca iderler bir ṣaruca güldür. vilāyet-i yemende olur.			
versā: (025b/14)	ṣıġırcıḳ	zürzūr		
versīc: (060a/27)	evüñ saḳfı	tīc	asmane-i ḫāne	
verşān: (294b/17)	bir nevʿ gügerçin, ḳumrı			
vertāc: (060a/21)	ebem gömeci, güneyik otı, ulu otı ve yapraḳları uvaḳ bir ot, ulu	ḥabbāzī	ḫūr-perest, büzürg	
vertīc: (060a/25)	bıldırcın, başra balı		şemāne, āsmāne-ḫāne.	
verūġ: (186b/01)	kükremek		vārūġ	
vervār: (124b/18)	çārdāḳ, taḫt			
vervāre: (368a/12)	çārṭāḳ		vervār	
ververe: (368a/12)	sincāb ve teyin didükleri cānvercik.			

veryā: (025b/18)	büyük demür toḳmaḳ			
verz: (154a/18)	ekin		kişt	
verz-gār: (124b/13)	ekinci,	ḥāris, zāriʿ		
verz-ger: (124b/13)	bkz. verz-gār.			
verzī: (396a/29)	rencber	mütesebbib		
verzīger: (124b/14)	bkz. bezirger			
verziş: (180a/02)	dürüşüş, bir işi ʿādet idinmek, öykünmek.			
verzrūd: (085b/31)	māverāʾün-nehr iḳlīmi verārūd			
vesezg: (222a/23)	bkz. vesterek.			
vesfād: (086a/05)	bkz. vesnād.			
vesīl: (235a/30)	gönderme	vesīl		
vesīle: (368a/15)	at sürisi			
vesme: (368a/14)	rāstıḳ, çivit yapraġı.			
vesnād: (086a/04)	arḳası üstine yatup uyumuş kimesne		vestād	
vesnī: (396b/01)	bir kimesne nikāḥı altında olan iki ʿavrat			
vestā: (025b/19)	tefsīr-i ṣuḥuf-ı ḥażret-i ibrāhīm ʿaleyhi’s-selām			
vestād: (086a/03)	ṭolu	keşīr	bisyār, pür	
vestān: (294b/25)	arḳası üzre uyımış kimesne.			
vesterek: (222a/22)	it burnı, yaban ḫaṭmiyesi.			
vestereng: (222a/23)	bkz. vesterek.			
vesvās: (166b/13)	endīşe			Arapça
veş: (180a/07)	edāt-ı teşbīh, gibi dimekdür.			
veşe: (368a/17)	eṭıbbā ḳatında maʿrūf bir püs	vaşak		
veşek: (222a/23)	tīzlik	sürʿat		
veşenī: (396b/04)	bigler yidegin yiden kimesne		veşaḳ-dār	
veşī: (396b/04)	ḳızıl	aḥmer	surḫ	
veşīh.: (368a/19)	bkz. veşīne.			
veşīne: (368a/18)	gengel	laṭīfe		
veşkerde: (368a/15)	çāpük kimesne, āyeti göñüllü, meʾāl fikr idici, dölek, bir işe inanılmış kimesne			
veşnād: (086a/05)	çoḳ ve ṭolu		vesnād	
veşne: (368a/17)	at kişnemesi	ṣahīl		
veşt: (049a/25)	güzel, ser-ḥadd, iyilik ve sıḳlıḳ virmek		ḫūb, ṣaġr-ı ḳāfirān	
veştā: (025b/20)	bkz. vestā, diri	ḥayy	zinde	
veşten: (294b/26)	semāʿ-ı dervīşān.			
veşyān: (294b/27)	cezā, ʿavz, mükāfāt			
veteng: (222a/12)	üzüm salḳımı.			
vevā: (025b/22)	iyü fā		mervā	

vey: (396b/08)	anuñ dimek, ol dimek.			
veydā: (025b/23)	yitük, eksik	żalle, nāḳıṣ		
veyk veyl: (235a/30)	vāy saña dimek			
veyk: (222a/30)	vāy seni dimek			
veyl: (235b/02)	vāy saña dimek, cehennemde bir vādīnüñ adı			
veyle: (368a/26)	vāy dimek		veyl	
veylī: (396b/09)	vāylī dimek			
veyrā: (025b/24)	aña ve anı dimek			
veyşe: (368a/25)	ṣarmaşıḳ		fāşrā	
veyşel: (235b/02)	ḳurdaşenī didükleri ʿillet-i şerī			
vezaġ: (186b/01)	kertenkeleden bir nevʿ, ḳurbaġa		çāz	
vezāġa: (368a/13)	kertenkeden bir nevʿ			
vezaġa: (368a/13)	bkz. vezāġa.			
vezāj: (157a/24)	bkz. vāj.			
vezde: (368a/13)	dikilmiş nesne.			
vezek: (222a/18)	ḳurbaġa, bezek		dest-māl, çāz	
vezīr: (124b/18)	meşhūr pādişāh vekīli ve ketḫudāsı dimek			
vezn: (294b/24)	neşāṭıla yüriyen kimesne			
vezūġ: (186b/03)	bkz. verūġ.			
vī: (396b/10)	vāy lafẓından muḫaffefdür		bī-aṣl	
vīd: (086a/09)	yitük		güm, vīdā	
vīdā: (025b/25)	yitük, eksik			
vīḫak: (222b/14)	ḫāliṣ			
vīj: (157a/25)	içine nesne ḳarışmamış	ṣāfī, ḫāliṣ, ṣırf	nāb	
vije: (368a/28)	ḳarış	şibre		
vīje: (368a/31)	nesne ḳarışmamış ola	ḫāliṣ	nāb	
vījegī: (396b/12)	ṣāfīlik, pāklik.			
vīk ü vīl: (235b/05)	ẓafer, fevz			
vīk: (222b/12)	yiginlik	ẓafer		
viḳāye: (368a/28)	güceymen			Arapça
vīl: (235b/06)	bkz. vīk ü vīl.			
vīle: (368b/06)	feryād, iplik kelebi.		veyle	
vīnem: (248b/28)	bīm			
vīr: (124b/20)	bir nesneyi añmaḳ, ṣormaḳ, yār, ẕihn, ʿaḳl	kiyāset		
vīrā: (025b/25)	bir nesneyi añmaḳ, yād itmek			
vīrān: (294b/29)	ḫarāb, vīrāne			
vīrāne: (368a/31)	ḫarāb.			
virāz: (154a/21)	herī vilāyetinde bir ḳabīle, büyük ṭoñuz			
vīrenc: (060a/29)	bıldırcın ḳuşı, başra balı.			

vīrenfec: (060a/30)	bkz. vīrenc.			
vīrī: (396b/08)	cüdām ʿilleti			
vīs: (166b/15)	mānend			
vīse: (368b/04)	eyü		vilīse	
vistād: (086a/08)	çoḳ, ṭolu			
vīşe: (368b/05)	ṣarmaşıḳ		vīje	
vizn: (294b/28)	andan nefīs yaylar iderler bir ḳatı aġaçdur		beşcīr, peşencīr	
vuġzen: (294b/30)	gūristān, meḳābir		senvān	
vül: (235b/07)	gül			
vürfān: (294b/30)	şefīʿ		verfān	
vürnās: (166b/18)	ġāfil			
vürs: (166b/17)	yavaşa aġacı, bed-ḫˇor atlaruñ burnına urırlar, bürs		nʿal-bend-i tūs	
vüsū: (307a/03)	ṭayanmaḳ; aġız çevresi			
vüşkerde: (368b/07)	çāpük, müstaḳīm ve meʾāl fikridici, ʿāḳil kimesne			
yāb: (036a/08)	ṣūret, peyker			
yābān: (295b/31)	maʿrūf türkīde daḫı istiʿmāl olınur			
yābānī: (397b/03)	vaḥşī			
yābende: (369b/31)	bulucı.			
yābūy: (397b/04)	at	feres		
yād dār: (125b/25)	ezber ṭutıcı dimek.			
yād: (086b/21)	ezber, ḥıfẓ, añmaḳ, ḥāżır, kimseyi ġıybet itmek	tezekkür		
yādāmiş: (180b/25)	lisān-ı ḫˇārezmde eli yufḳa olan kimesne		teng-dest	
yādāmşī: (397b/03)	ḫˇārezm dilinde eli yufḳa		teng-dest	
yādgār: (125b/24)	teberrük, añdırıcı.			
yādgīr: (125b/24)	ezberleyici.			
yāfe: (370a/09)	heẕeyān, bī-maʿnā kelimāt söyleyen		yāfe-gūy	
yāfte: (370a/08)	berāt u yāften lafẓından ism-i mefʿūldür.			
yaġar: (126a/10)	ḫāḳān-ı türk, pādişāhdur.			
yaġlaḳ: (193a/01)	tīr.			
yaġmā: (027a/23)	kāfirden ve düşmenden alınan mal ve ḥarāmīler alduġı esbāb	nehb, ġāret		Türkçe
yaġmāy: (397b/17)	tārāc, bkz. yaġmā	nehb, ġāret		Türkçe
yaġmāyī: (397b/18)	yaġmācı, yaġmālanmış māl ve menāl.			
yaġnī: (397b/19)	yaḥnī			
yaġrūş: (180b/27)	vilāyet-i ʿacemde bir pādişāh adı			
yaġz: (155a/10)	ġāyetde pīr olan			Türkçe
yaḫ: (064a/24)	buz, zeblū	cümde	naḫ	
yaḫāver: (126a/08)	buzlu ṣu.			

yaḫce: (370a/16)	ṭolu	bered	tegerg	
yaḫçāl: (236a/18)	buzluḳ		yaḫdān	
yaḫdān: (296a/05)	buzluḳ	maḫşefe, maḫşef, mecmede		
yaḫgelūn: (296a/06)	çetüñ ḳoz		yaḫkelūn	
yaḫnī: (397b/16)	ṣuda ḳaynamış et, ortaya ḳonmış nesne.			
yaḫnī-keş: (180b/26)	yaḫnī çekecek çatal demür			
yāje: (370a/07)	yönsüz söz		herze, bī-hūde	
yākend: (086b/27)	yāḳūt didükleri muʿteber ṭaş			
yāḳūt: (050a/04)	ṣarusı ve gögi ve aḳı ve ḳızılı olur, rümmānī dirler cevāhir envāʿından elmāsdan ġayrısından muḥkemdür			Türkçe
yāl u bāl: (236a/17)	boy bosuñ, ṭas ṭarım	saḫn		
yāl: (236a/02)	boyun, el, eyegi, yaġrın		gerden, pehlivān	
yālī: (397b/13)	deñiz kenārı	sāḥil		
yāliġ: (186b/07)	boynuzdan düzilmiş ḳadeḥ			Türkçe
yālū: (307a/30)	deñiz kenārı	sāḥil	yalu, yalı, yeli.	
yālūġ: (186b/11)	bkz. yāliġ.			Türkçe
yālūnīk: (223b/25)	cihān pehlevān, maḥbūblaruñ şīvesi.			
yālvāye: (370a/11)	yelve ḳuşı, ḳarlaġuç	ḫuṭṭāf		
yām: (249b/04)	ulaḳçı atı			Türkçe
yāmcīk: (223b/25)	ulaḳ.		peyk	Türkçe
yāmçī: (397b/14)	ḫ̌ārezm dilinde çūbān	rāʿī		Türkçe
yān: (296a/05)	cān, rūḥ			
yang: (224a/07)	düzgün, dürlü	zīnet, ḫū, ʿādet	zīb	
yānīc: (060b/11)	zār			
yānzedih: (370a/11)	on bir		yāz-deh	
yār: (125b/24)	dost, yoldaş	muşāḥib.		
yārā: (027a/11)	ey yār, ey yoldaş dimek.	ṭāḳat, mecāl	zehre	
yārān yārān: (296a/01)	tābiʿīn, tebʿ-i tābiʿīn.			
yārān: (296a/01)	aṣḥāb.			
yārāy: (397b/10)	ṭāḳat, çāre, ey yār dimek	ḳudret, mecāl	zehre	
yārāye: (369b/31)	şalġam			
yāre: (370a/02)	eyāric, feyḳarā, ḳul bağı, bilezik, zaḥm-i cerāḥat, rişvet, şūh, şāṭır, yarlıḳ		sivār	
yāred: (086b/23)	elden gele			
yāre-gīr: (126a/05)	bāc-dār			
yārend: (086b/28)	nefrīn			
yārġū: (307a/27)	ḫ̌ārezm dilinde daʿvā ve ḳażiyyeye dirler			Türkçe
yarġū: (307a/30)	yārġū, yasaḳ	tehdīd		Türkçe
yārī: (126a/03)	ilti			
yārī: (397b/05)	yārdım, dostluḳ	muʿāvenet		

yārī-ger: (126a/05)	yardım idici.			
yarlıġ: (186b/11)	nişān-ı pādişāhī, zebān-ı ḫˇārezmde fermān-ı şāha dirler	tevḳīʿ		Türkçe
yarlīġ: (186b/13)	bkz. yarlıġ.			Türkçe
yārmend: (086b/26)	yardımcı	nāṣır, muʿayyen		
yārū: (307a/28)	yara	zaḫm		Türkçe
yārūy: (397b/05)	yara	zaḫm, curḥ.		Türkçe
yāsā: (027a/21)	ḫˇārezm lisānında ḥükm-i pādişāha dirler, aḥvāl memleketde cengīz ḫānuñ ḳānūn-nāmesi adı	tedbīr		Türkçe
yasāmīşī: (397b/12)	zebān-ı ḫˇārezmde żabṭ ve rabṭ dimek.			
yāsemen: (296a/02)	yāsemin, yāsemīn, yāsemūn, yāsmīn didükleri meşhūr çiçek.			
yāsemīn: (296a/03)	gül-i sefīd	yāsemūn		
yāşe: (370a/10)	bī-hūde.			
yātīḫ: (064a/23)	gizlü		mestūr	
yāve: (370a/12)	yitük, yāvī ḳılmaḳ		herze	
yāvende: (370a/12)	bkz. yābende.			
yāver: (126a/05)	yardımcı			
yāverī: (397b/14)	yardım	muʿāvenet		
yāz: (154b/21)	ekinci, esneme, gerinme, ḳulaç baġ, aġzı açuḳ, bir nesneye el uzadup ḳaṣd eylemek, ölçmek	ḥāriṣ		
yāzāb: (036a/08)	māverāʾün-nehrde bir nevʿ turşī adı			
yāzābe: (370a/06)	māverāʾün-nehr turşīlerindendür			
yāẕān: (296a/01)	ḳaṣd.			
yāzān: (296a/02)	yazīden lafẓından ṣīġa-i mübālaġa-i fāʿildür.			
yāzdeh: (370a/07)	on bir	aḥad ʿaşere		
yāze: (370a/07)	esnemek			
yāzī: (397b/13)	ekinci	zirāʿ	yāz	
yāẕ-rişt: (050a/04)	ġıybet	mesāvī.		
yeb: (036a/10)	semerḳandīler lisānınca yāvī ḳılınmış nesne, herze			
yebāb: (036a/08)	ġāyetde ḫarāb olmış yir			
yebāb-ger: (126a/08)	ḫarāb idici.			
yebrūc: (060b/12)	ḳurudan otı			
yebūc: (060b/11)	ādem bilegine beñzer bir nevʿ aġaçdur.			
yec: (060b/12)	avurduñ iç yüzi			
yefen: (296a/15)	pīr-i fānī			
yeftec: (060b/16)	yeftenc lafẓından muḫaffefdür.			

yeftenc: (060b/14)	bir nevʿ büyük siyāh yavaş yılan			
yegāne: (370a/19)	ʿaşrında fenninde naẓīri olmayan	vaḥīd, ferīd		
yegānegī: (397b/19)	hünerde ve faẕlda bir daḫı naẓīri olmayup vaḥīd ve ferīd ola.			
yegerān: (296a/17)	ḳula at, çil at			
yegūne: (370b/03)	düpdüz dimek		yeksān	
yek: (224a/02)	bir, ḳurbaġa, töre, bere.	aḥad, ʿādet	çāz	
yekān yekān: (296a/16)	bir bir	āḥād		
yek-ā-yek: (224a/05)	bir bir.			
yek-bār: (126a/11)	bir kerre.			
yek-bāregī: (397b/20)	bir kezden	bi'l-külliye		
yek-bāserek: (224a/05)	bir kezden		yek-bār	
yek-besī: (397b/21)	bir kez dimek			
yek-bünī: (397b/22)	bir dip fesligen.			
yek-çend: (087a/12)	birez vaḳt ve birḳaç dimek			
yek-çend-bār: (126a/12)	bir ḳaç kerre dimek			
yek-çendī: (397b/23)	birez vaḳt ve birḳaç			
yek-dāne: (370a/21)	ṣadefde yalñuz olur bir incü			
yekīr: (126a/12)	bir kez dimek			
yek-laḫṣī: (397b/21)	eblehlik, bedbaḫtlik.			
yek-muṣallī: (398a/09)	bir üstüretluḳ.			
yek-pendī: (397b/22)	yiñlük.			
yek-reh: (370b/02)	bir yol, bir naẓar.			
yek-sāle: (370b/07)	bir yaş dimek			
yeksān: (296a/18)	düpdüz dimek	ʿale's-seviyye		
yek-ser: (126a/13)	bir uġurdan, bir kezden dimek			
yek-sere: (370b/06)	bir uġurdan dimek		yek-ser	
yek-sū: (307a/31)	bir yaña dimek			
yeksūn: (296a/22)	bkz. yeksān.			
yek-şebe: (370b/03)	bir gicelik.			
yek-şenbe: (370b/05)	hefte günlerinden bir maʿrūf gün	yevme'l-aḥad		
yektā: (027a/25)	terlik ḳaftān, bir ḳat dimek			
yek-tezkere: (370a/31)	bir kelter, bir seped.			
yekūn: (296a/23)	bkz. yeksān.			
yek-zede: (370b/02)	bir saṭır.			
yel: (236a/18)	bahādur, leşker, ṣalma ṭavar, boş	şecāʿ, behre, nişār	tehī	
yelān: (296a/24)	bahādurlar dimek			
yelbe: (370a/22)	cevşen, çuḳal			
yeldā: (027a/25)	faṣl-i ḥarīfüñ āḫirindeki üç muttaṣıl uzun gice, ḥażret-i ʿisā ʿaleyhi's-selāmuñ			

	ṭoġduġı gicenüñ adı			
yele: (370a/24)	şalma dimek, ṭul ʿavrat, behre, bahādur yel	fidā, niṣār		
yele-āmed: (087a/12)	aşaġa geldi			
yelel: (236a/20)	bir yerüñ adı			
yelencūc: (060b/17)	ʿūd aġacı		elfaḫt	
yelġuz: (155a/11)	kūknār			
yelī: (398a/08)	sāḥil, yālī, deñiz yelīsi.			
yelīle: (370a/30)	pehlivān			
yelmaḳ: (193a/02)	ḳaftān yırtmacı, yırtmaclu tātār kaftānı.			Türkçe
yelme: (370a/23)	ṭolama ḳaftān.			Türkçe
yelme-rīş: (180b/28)	ḳaba saḳal		pelme-rīş	Tr.+Far.
yelūk: (224a/05)	pehlevān, bahādur.			
yelūleng: (224a/06)	bkz. yelūk.			
yelūlīk: (224a/06)	bkz. yelūk.			
yelūy: (398a/08)	yelve ḳuşı.			
yelvāye: (370a/29)	yelve ḳuşı, ḳarlaġuç		yālvāye	
yemāme: (370b/01)	bir gök gözlü cāriyenüñ adı			
yemān: (296a/26)	kebūter-i ḫānegī			
yemek: (224a/07)	bir memleket adıdur.			Türkçe
yemen: (296a/26)	bir meşhūr vilāyet adı			
yemḫūr: (126a/13)	it siñegi.			
yenāris: (167a/01)	evsaṭ-ı şitā.			
yenc: (060b/17)	pencelemek			
yence: (370a/30)	dest-bend oyunı.			
yendū: (307a/31)	żiyā, şuʿle			
yentūn: (296a/25)	derbās didükleri ot			
yenūşe: (370a/31)	ḳovcı	ġammāz		
yerā: (027a/22)	zīra dimekdür.			
yerandāḳ: (192b/31)	ḫām deri			
yereng: (223b/26)	her nesnenüñ aşlı	heyūlā		
yerḳān: (296a/07)	ḳara ile ṣarı ḳarışmış bir meşhūr ṭaş			
yerm: (249b/07)	barbeṭ			
yestek: (223b/31)	azu dişi, nīşter.			
yeşb: (036a/11)	yeşim ṭaşı			
yeşek: (223b/31)	bkz. yestek.			
yeşkerde: (370a/17)	ṭanbūre.			
yeşm: (249b/07)	yeşb didükleri meşhūr ṭaş			
yeşme: (370a/17)	yerandaḳ, ḫām deri			
yetāḳ-dār: (126a/08)	bekçi		pāsbān	
yevezbān: (296a/27)	pārscı	fahhād		
yezd: (086b/28)	meşhūr şehr adı			
yezdān: (296a/12)	tengri cell ü celālehu, yaradıcı	ḫāliḳ		

yezdicerd: (086b/29)	sāsānīlerden behrām-ı gūruñ babası adı			
yezek: (223b/26)	ḳaravul, yuva, uyundı olan kimesne, ṭaş yıldızı didükleri nesne.		ser-heng, āvāre	
yezġand: (087a/10)	teteri didükleri ot, pars ve tāzī āvāzı			
yirāşīt: (050a/13)	geyik mantarı			
yū yū: (307b/01)	buymul didükleri ḳuş.			
yūbere: (370b/08)	ārzūmend			
yūf: (190a/16)	pūf ve fūf dimek.			
yūġ: (186b/13)	boyunduruḳ			
yūgān: (296a/28)	oġlan yataġı	raḥm		
yūh: (370b/08)	delüce ṭoġan, mūymūl didükleri yırtıcı ḳuş, ḳaragöz didükleri şikārī ḳuş			
yūhe: (370b/10)	bkz. yūh.			
yūher: (126a/14)	delüce ṭoġan.			
yūk: (224a/10)	ṭaġda olan ev, gümelte			Türkçe
yūlyūs: (167a/02)	orṭa yaz ayı.			
yūn: (296a/28)	tegelti, reng		nemedzīn	
yunpelū: (307b/01)	heft bāzārı.			
yūnyūs: (167a/02)	evvel yay adı.			
yūz: (155a/12)	pars, şıçramaḳ ve esnemek	fehd		
yūzbān: (296a/27)	parsçı	faḥḥād		
yūzdār: (126a/14)	pārscı.			
yūzedār: (126a/14)	dilenici		gedā	
yūze-ḫ̬ᵛāst: (050a/12)	yūsuf-ı ḥasret-zede ibn yaʿḳūb ʿaleyhi’s-selām, ḥasret çekmiş			
yūzek: (224a/09)	kiçirek it, kiçirek pars, ādem āvāzı.			
yūz-ġand: (087a/13)	pars avāzı, ādem avāzı			
yüfterem: (249b/12)	bkz. yüşterem.	şerī	besterem	
yühe: (370b/14)	yūhe lafẓından taḫfīf olınmışdur.		yūyū	
yühre: (370b/15)	bkz. yūhe.			
yüşterem: (249b/12)	ḳurdaşeni didükleri ʿillet-i meşhūr			
z’ān-sūt: (043a/30)	saña dimek, z’ān-sū to-rā lafẓından muḫaffefdür.			
z’īn-sipes: (162a/21)	bundan ṣoñra dimek			
z’ū: (302b/05)	ez-ū lafẓından muḫaffefdür, andan dimek.			
zāb: (031b/16)	çeşm.			
zāc: (054a/02)	şeb-i yemenī, zāc-ı ḳıbrısī, loḫusa ʿavrat, ḳara boya		ḫarac-ı zāg, sepere	
zāc-sūr: (106a/09)	oġlan ṭoġuran ʿavrat dirnegi	ṭaʿāmü’l-vilādet		
zācūr: (106a/10)	bkz. zād-ġar.			

zād: (075b/19)	yaş, döl ve döş	sinn		
zād-būm: (242b/24)	kişinüñ ṭoġduġı yir	mevlid, mesḳaṭü'r-reʾs		
zādeveş: (174a/03)	ʿuṭārid yıldızı, zühre yıldızı, müşterī yıldızı			
zād-ġar: (106a/10)	ḥaramzāde		veled-i zinā	
zād-ḫūst: (043a/28)	yaşlu olan ammā boyı uzamayan kimesne.	ḳaṣīʿ	müze-gerz	
zād-merd: (075b/23)	er oġlı		aṣl-zāde	
zāġ: (184a/26)	burnı ḳızıl, siyāh ḳarġa ve ḳuzġuna daḫı dirler, ay köşesi.			
zāg-āb: (031b/16)	mürekkeb	cibr		
zaġber: (107a/20)	şeble didükleri ot			
zaġīr: (107a/21)	kettān			
zaġjaġ: (184a/31)	tereddüd, yavuz ḥayvānlaruñ ḫīn-i ġażablarında olan dişler, ḥażret-i mūsā ʿaleyhi'ṣ-ṣalavatü ve's-selāmuñ ʿaṣāsı ejdehā olduġı maḥalde buyurmışdur.			
zāġ-pīse: (340a/11)	alaca ḳarġa			
zaġrīmāş: (174a/28)	bkz. zeġrāş.			
zaḫ: (062a/20)	derende cānverlerüñ tīz āvāzı, ġuṣṣalu iñildi		zaġand, zārī, nāle	
zāherī: (385b/17)	ḫoş ḳoḫu, ḫoş ḳoḫulu nesne			
ẓahīr: (213a/20)	uġrı, kūhī berg ve muḥkem aġaç	ḥarāmī, ʿarud	bed-ḫulḳ	
ẓahīrī: (314b/26)	bāde, ḫamr cinsindendür			
zaḫm: (242b/25)	yara, bere.			
zaḫme: (340a/27)	sāz zaḫmesi			
zaḫre: (340a/27)	oyunda oturmaḳ.			
zaḫş: (174a/19)	ilegimsaġmal		ḳavs-i ḳuzaḫ	
zaḫuş: (174a/20)	bkz. zaḫş, pertev	ʿaks		
zāk: (205b/21)	şeb-i yemenī, zāc-ı ḳıbrīsī, ḳara boya, loḫūsa ʿavrat.			
zāl: (229b/25)	pīr-i fertūt, rüstemüñ babası adı			
zāl-i pīr: (106a/27)	bunamış, ḳoca.			
zālū: (302a/27)	sülük	ʿalaḳ	kāḫinc	
zamān: (274b/24)	miḳdār-ı ḥarekāt-ı felek-i aʿẓam, sinīn ve şehūr ve esābīʿ ve eyyām ve sāʿāt ve derec ve deḳāyıḳe ḳısmet olınur.			Arapça
zamāne: (340b/15)	rūzgār	mühlet.		Arapça
zāmyād: (075b/25)	fürs aylarınuñ yigirmi sekizinci güni.			
zān: (274a/16)	andan dimek			
zānū: (302a/27)	diz	rükbe		
zānūygāh: (340a/20)	şaman boğunı.			

zaʿferān: (274b/12)	maʿrūf nesne			Arapça
zaʿīr: (107a/19)	kettān			Arapça
zār: (106a/10)	iñleyici, iñledi dimek, üzünmek, her nesnenüñ menşeʾi ve aṣlı, –lik	bāṭıl	nālān, nāle, lābe	
żarabān: (281a/22)	soḳuldamaḳ.			
zāre: (340a/07)	iñildü, yalvarmaḳ, iñlemek, aġlamaḳ, feryād ve fiġān itmek.		nāle, lābe	
zār-ḫˇār: (106a/20)	uz yiyici.			
zār-ḫˇoriş: (174a/10)	urlayıcı			
zārī: (385b/14)	iñildi, yalvarmaḳ, iñlemek, feryād, fiġān, ṭarlıḳ		nāle, lābe, zāre	
zāst: (043a/29)	bir vilāyet adıdur.			
zāster: (106a/20)	yañaraḳdan dimek			
zāv: (302a/28)	yapıcı, üstād	bennā		
zāvāş: (174a/12)	bkz. zār-ḫˇoriş.			
zāve: (340a/21)	iñildi, zārīlıḳ.			
zāveş: (174a/10)	bkz. zār-ḫˇoriş.			
zāviye: (340a/22)	bucaḳ, tekye			
zāvlāne: (340a/20)	buḳaġu			
żavmurān: (281a/27)	bkz. żaymurān.			
zāvuş: (174a/12)	żabṭ olınmış.			
zāvūş: (174a/13)	bkz. zāvuş.			
zāyger: (106a/28)	ṭoġrucı			
żaymurān: (281a/22)	feslegen, uruz otı, beg börkı		şāhsiperġam, şāhsiperem, tāc-ı horūs	
zeb: (031b/17)	āsān	sehl, raḫīş	rāygān	
zebād: (075b/25)	yırtıcı cānverüñ ferc gibi ferec maḥallinde ʿaraḳından ḥāsıl olur ḫoş rāyiḥa			
zebān: (274a/16)	dil, ʿavraduñ fercinde olan zebānı, toḳa dili, od yalıñı, buġdaydan azar delüce	lisān	çeklīz	
zebān-bere: (340a/23)	siñirlü yaprak, boġa yapraġı	lisānü'l-ḥamel		
zebān-ḫˇāh: (340a/24)	dilenci	sāʾil		
zebāniye: (340a/24)	cehennem ḫıżmet-kārları			
zebān-tirān: (274a/30)	hicv idici.			
zebd: (075b/27)	ʿaṭā, baḫş.			
zebend: (075b/29)	digren		zenbed	
zeber: (106a/29)	üst, yuḳaru, tekne, ḥıfẓ			
zeberced: (075b/29)	zümürrüd cinsinden bir yeşil ṭaş			
zeber-dest: (043a/31)	gürbüz		zūr-mend	
zeber-teng: (205b/22)	aşurma ḳolañ, ṭapḳur ḳolañı, aġız tüfegi			

zebgur: (106b/06)	avurdlarını yil ile şişirüp fiske veya yumruḳ ile urduḳları oġlancuḳlar oyunı.			
zebrīn: (274a/31)	yuḳarugı ve üstünki dimek			
zebṭāne: (340a/25)	tüfeng, aġız tüfegi, dilki duzaġı, söbeke		ṣabṭāne	
zebūn: (274b/01)	ʿacīz ve żaʿīf, esīr		āb-ı dendān, rebūn	
zebūr: (106b/10)	ḥażret-i dāvuda ʿaleyhi's-selām nāzil olmışdu kütüb-i menzileden biri			İbranice
zec: (054a/03)	ṣaru aşma didükleri meşhūr ḳuşcaġız.			
zede: (340a/28)	ṣaf, saṭr.			
zedenc: (054a/04)	yaġ baġrı		bermiyān	
zefān: (274b/15)	bkz. zebān.		zevān	
zeflec: (054a/08)	ibtidāʾ-i kār.			
zefleḫ: (062a/21)	işüñ evveli		ibtidāʾ-i kār	
zefr: (107a/21)	çeñe, ṭuluñ, yuḳaru, çirk	ṣudġ		
zefren: (274b/17)	kürek, ḳapu degesi			
zeg-āb: (031b/25)	mürekkeb, tükürük	büzāḳ	zāg-āb, ḫayvā	
zeġan.: (274b/15)	çaylaḳ ve ḳuzġun cinsi murdār-ḫˇāra dirler.			
zeġand: (076a/05)	yırtıcı cānverlerüñ tīz āvāzı			
zeġang: (206a/10)	ınçḳıruḳ ʿilleti	fuvāḳ	āvāz-ı gāv	
zeġār: (107a/11)	şefāʿat, ṣūret darısı ekmegi, kömür, it avāzı	fehm, naʿre	bāng	
zeġāre: (340b/06)	ṣıġır göbegi, ṭarı ekmegi	ḫamīr	nāf-ı gāv, nān-gende	
zeġarġāş: (174a/26)	bkz. zeġrāş.			
zeġar-nümāş: (174a/27)	bkz. zeġrāş.			
zeġāş: (174a/24)	saḫtī muḥabbet			
zeġrāş: (174a/26)	kürk pāreleri ve ḳırpındısı			
zeġūh: (340b/07)	yund ḳuşı	ṣaʿve	zerd-i ser	
zeh: (341a/10)	meftūl, kiriş, oġlan burusı, ṣızındı, yaḳa, yiv.	reşḥa		
zeh-āb: (031b/28)	ṣızındı	tereşşüḥ	ter-āb	
zehār: (107b/12)	ḳasıḳ	ʿāne		
zehiş: (174a/29)	ṣızış, lüle, çeşme			
zehmā: (016a/02)	ʿāşıḳ			
zehmen: (275b/03)	çay.			
zehr: (107b/13)	aġu, çiçek	semm		
zehr-āb: (032a/01)	seḥer ḳuşı, şu yoşunı ve çirki, keskün ve cevher-dār ḳılıç.			
zehr-ābī: (386a/04)	keskin ve cevher-dār ḳılıç, seḥer ḳuşı, demri ḳuşı			
zehre: (341a/11)	öd	merāre		

zehr-giyā: (016a/01)	hindūstānda baytarbīş gibi bir zehr-nāk meşḫūr ot			
zehr-gūş: (174a/29)	ḳulaḳ çirki.			
zehr-i zemīn: (275b/02)	cürcān zebānında āzād dıraḫta dirler.			
zeh-zād: (076a/15)	döl ve döş	nesl		
zele: (340b/11)	sülük	ʿalaḳ	kāhenc	
zelec: (054a/09)	yelve ḳuşı		zeylūc	
zelenc: (054a/09)	bkz. zelec.			
zelfīn: (274b/23)	ḳorḳu virmek	tehdīd		
zelīfin: (274b/23)	bkz. zelfīn.			
zelle: (340b/11)	bir yirden ḥışşe vü nevāle götürmek, oraḳ ḳuşı			
zelū: (302b/01)	bkz. zerū.			
zem: (242b/27)	şovuḳluḳ, tūrān vilāyetinde bir şehr adı			
zemāhen: (274b/28)	dişi demür.			
zembeḫ: (062a/23)	süksük didükleri şikārī ḳuş	ʿācizī		
zeme: (340b/18)	şeb-i yemenī, zāc.			
zemgān: (274b/28)	ḳasıḳ ḳılı	remgān		
zemī: (385b/28)	yer	arż		
zemīn: (274b/28)	yir			
zemīnī: (385b/30)	yirden kesme ev		zemūnī	
zemnec: (054a/09)	süksük didükleri ḳuş, āverde ʿavrat, yuvalıḳ ṭaşı, kelebek	ʿācizī, ḳābile	bārāc, zemlec	
zemuḫg: (206a/12)	kesmek, azġun, baḫīl ve nākıs kimesne			
zemūnī: (385b/28)	yirden kesme ev.			
zemzeme: (340b/15)	āvāz, ġavġā, ṣavt ve ġazel oḳumaḳ, gümrenmek, mā-ḥaṣal añlanmaz āvāz		nerm-ḫ̌āndan-ı ḳurʾān ve cüzv	
zen: (275a/10)	ʿavrat, nāz ve neşāṭ ile yüriyen kimesne, -cı dimek, ʿavrat	zevc	zenende	
zenaḫ: (062a/25)	eñek, ḳuyı	ẕeḳan	çāh	
zenaḫdān: (275a/24)	eñek çuḳurı, eñek, ḳuyı			
zenaḫ-zen: (275a/24)	bkz. zenaḫdān.			
zenān-ḫorende: (340b/18)	gelin almaġa gelen ʿavratlar.			
zen-ā-şūy: (385b/30)	mā-beynlerde izdivāc ve imtizāc olan er ile ʿavrat.			
zenbān: (275a/23)	enīsūn.			
zenbāre: (340b/19)	ʿavratlara mūlaʿ olan kimesne.			
zenbed: (076a/09)	digren		zebend	
zenbel: (230a/01)	kejkere		gil-keş	
zenber: (107a/25)	teẕkere, digren		zenbed	
zenbere: (340b/19)	gerkere, digren		zenber	

zenberek: (206a/15)	bkz. zenbūrek.			
zenbīl: (230a/02)	seped gibi ḫurmā yapraġından urduḳları nesne.			
zenbīle: (340b/20)	derzīlerüñ igneligi.			
zenbūr: (107a/30)	arı			
zenbūrek: (206a/14)	çikre didükleri.			
zenc: (054a/14)	siyāhlar memleketi, eñek	ẕeḳan	zeng	
zencīr: (107a/31)	maʿrūf demürden ḳayd			
zencūr: (107a/31)	zencīr			
zençe: (340b/21)	fāḥişe ʿavratdan kināye olınur.			
zend: (076a/09)	ḫażret-i ibrāhīm ʿaleyhi'ṣ-ṣalavāt ü ve's-selāma gökden nāzil olan on ṣuḥufuñ adı, çaḳmaḳ, bilek, kilīsā, büt, kitāb-ı muġān, irkek fīl.			
zendāstā: (015b/29)	ḫażret-i ibrāhīm ḫalīle ʿaleyhi's-selām nāzil olan ṣuḥuf			
zend-bāz: (132a/09)	bülbül		zend-bāf	
zendbestān: (275a/26)	tefsīr-i ṣuḥuf-ı ḫażret-i ibrāhīm ʿaleyhi's-selām		zendvāstā	
zend-cüft: (043b/24)	bülbül envāʿından ḳuşcaġuz.			
zende: (340b/21)	büyük, heybetlü ve ḳorḳunç, kāfirler kitābı			
zende-bīl: (230a/03)	büyük erkek fīl, ḳuṭb-ı ʿālem şeyḫü'l-islām şeyḫ aḥmed cāmī ḳaddese sırrahu ḫażretlerinüñ laḳabı			
zendestān: (275a/28)	bkz. zendbestān.			
zendīstā: (015b/30)	bkz. zendāstā.			
zendūst: (043b/25)	ḫażret-i ibrāhīm ʿaleyhi's-selāma inen ṣuḥuf, bülbül	ʿandelīb	hezār-destān	
zendūstā: (015b/30)	bkz. zendāstā.			
zendūstān: (275a/28)	bkz. zendbestān.			
zendvān: (275a/30)	hezār-destān			
zenek: (206b/01)	ʿavratcük			
zeng: (206a/15)	çıñraġu			
zengār: (107b/01)	pas	ṣadā	zengār	
zeng-bār: (107b/02)	bir iḳlīmdür.			
zengele: (340b/27)	düğme, çıñraġu, ʿilm-i mūsiḳīden bir maḳāmuñ adı			
zengelīc: (340b/30)	aġzı açuḳ çıñraġı.			
zeng-i def: (188b/03)	sāz definüñ pulı.			
zengī: (386a/02)	zeng vilāyetine mensūb olan.			
zenīle: (340b/31)	derzīler igneligi			
zenīr: (107b/06)	zenber			

zenīz: (132a/10)	kilīm			
zen-şūy: (386a/01)	ḳuma ʿavrat	ḍarre		
zentūr: (107a/30)	ṣantūr didükleri meşhūr sāz.			Sanskritçe
zenūye: (340b/30)	it ve ḳurd uluması			
zenūye: (341a/19)	nāle-i dāʾim.			
zepre: (340a/25)	zīve, zībaḳ			
zer: (106b/12)	altun, pīr	zeheb		
zerādāşt: (043b/01)	ḥażret-i ibrāhīm ʿaleyhi's-selām milletinden bir ulu imāmuñ adı			
zerādüşt: (043b/06)	bkz. zerādāşt, muġlaruñ imāmları, āteş-perest			
zerāġan: (274b/03)	ḳumlu, ḳayırlu yir		zemīn-i saḫt, zerāġanek	
zerāheng: (205b/28)	bkz. jerāġang.			
zerāseg: (205b/23)	ḫaṭṭ üzerine ṣaçduḳları rīg			
zerāseng: (205b/24)	bkz. zerāseg.			
zer-beft: (043b/08)	altun ile doḳunmış ḳumaş		zer-bāfte	
zer-beyād: (075b/31)	ḳaynamış gümiş			
zer-çaġū: (302a/29)	bir ṣaruca ḳuşcaġuz	ṣafāriyye		
zerçūl: (229b/30)	çelik oyunı.			
zerçūn: (274b/05)	altun renklü.			
zerd: (076a/01)	ṣarı	ʿuṣfūr, aṣfer		
zerd-āb: (031b/18)	çıban ve yaralarda olur ṣaru ṣu	ṣadīd		
zerdālū: (302a/28)	maʿrūf yemiş	mişmiş	zerdī	
zerd-ālūd: (076a/02)	meşhūr mīve, zerd-ālū			
zerdāşt: (043b/10)	zerādüşt			
zerd-çere: (340a/29)	bkz. zerd-çirde.			
zerd-çirde: (340a/28)	ṣaruşın.			
zerd-çūre: (340a/29)	bkz. zerd-çirde.			
zerde: (340a/31)	yumurda ṣarısı, keşür, ṣaruraḳ, ḳula yāḫūd aşḳar at.			
zerde-çāv: (302a/30)	ṣarı aġaç.		zerd-çūb	
zerde-çūbe: (340a/29)	ṣaru aġaç	zerūc	zerde-çūb	
zerde-çūp: (031b/19)	ṣarı aġaç didükleri dārū.			
zerde-dihī: (385b/25)	ġāyetde ḫāliş altun		zer-i caʿferī	
zerdegī: (385b/25)	ḳatı ṣarı.			
zerde-güş: (174a/21)	bkz. zerde-güşet.			
zerdek: (205b/28)	ṣaruca dimek	hevīc	kerz	
zerdem: (242b/25)	reh-güẕer ṭaʿām, ḳızıl ögüñ boġazlıġı		zerdeme	
zerdeme: (340a/30)	ḳızıl ögün		reh-güẕer-i ṭaʿām	
zerd-güşt: (043b/14)	münāfıḳ			
zerd-ḫāye: (340a/30)	yumurda ṣarısı.			
zerd-ḫūl: (229b/31)	bkz. zerçūl.			

zerd-huşt: (043b/14)	bkz. zer-huşt.			
zerdī: (385b/26)	ṣaruluḳ.			
zerd-pīr: (107a/04)	yunt ḳuşı.			
zerd-pūr: (107a/04)	ḳula at.			
zerd-rūyī: (385b/23)	yüz ḳaralığı.			
zerd-ser: (107a/05)	yund ḳuşı, āteş-perest	ṣaʿve	ḫurd-zerd-i ser	
zer-dūz: (132a/09)	altun dikici			
zerdüşt: (043b/11)	zerādüşt, bir meşhūr ḥakīmüñ daḫı adı, gebr dīnindeki āteş-perestler, ḳuşlara ḳılavuz olup öñince uçan ḳuş			
zerd-zemīn: (274b/06)	keşir		hevīc.	
zere: (340b/04)	ṣaf ve saṭır		deh	
zerenc: (054a/05)	gürşāsb ibn utruṭ binā eyledügi bir şehir, ḳıyma, mūmbar ṭolması			
zerend: (076a/03)	ġāyetde berk bir kūhī aġaç, ṭamu	cehennem	zereng	
zer-endūd: (075b/31)	altun yaldızlanmış nesne.			
zereng: (205b/31)	ṭaġlarda olur bir cins ġāyetde büyük ve berk aġaç, ṭamu, oluḳ, gürşāsb binā eyledügi şehrüñ adı, at	cehennem	nāvdān	
zeresb: (031b/19)	kefeşk oġlu adı		ṭūs-ı zerrīne	
zerfīn: (274b/06)	ḳapu küregi, kilīd yiri		ġalaḳ-ı der	
zer-i caʿferī: (385b/19)	ġāyetde zer-i ḫāliş			Far.+Ar.
zerīr: (107a/07)	ṣarı aġaç, ṣarılıḳ, yereḳān ʿilleti		zerde çūp	
zerişte: (340b/02)	ṣırma		ḳalebdān.	
zerk-āb: (031b/23)	mürekkeb		zāk-āb	
zerḳāl: (229b/31)	serḫak			
zerkiyā: (015b/28)	bir nevʿ altun renginde ot			
zermān: (274b/10)	ġāyetde pīr.			
zerne: (340b/03)	zernīḫ			
zerneb: (031b/24)	ṭabīb-i meşhūr			
zernī: (385b/27)	zernīḫ, zerne daḫı lüġatdür.			
zernīḫ: (062a/21)	zerne ve zernī didükleri.			
zer-nişān: (274b/10)	altun oturtma nesne			
zer-nūfān: (274b/11)	ḳuyu çarḫınuñ diregi.			
zerrīn: (274b/11)	yırḳan ʿilleti.			
zer-rişte-ger: (107a/06)	ḳuyumcı	ṣānīʿ		
zersād: (076a/02)	işlenmedik altun		zer-sāde	
zersāv: (302a/31)	altun uvaġı, sikkesiz ve işlenmedük altun, ḳaynamış gümüş, altun ḥallidici.			
zersāve: (340b/02)	zersāv			
zer-sāy: (385b/26)	altun ḥall idici		zer-sā	

zerū: (302b/01)	sülük		zālū	
zerūġ: (184a/30)	kükremek, ıncḳırıḳ ʿilleti, ḳavaḳ	ḫuşā		
zerūre: (340b/04)	omaç aşı.			
zeryā: (015b/25)	sikkesüz altun, altun ovaġı, işlenmedik altun, ḳaynamış gümiş, altun ḥallidici		zer-i sāde	
zevād: (076a/15)	azıḳ		zevāde	
zevāde: (340b/31)	azıḳ		zevād	
zevāl: (229b/29)	bir memleket adıdur rüstemüñ ve ecdādunuñ mekānıdur.			
zevāle: (341a/02)	ḫamīr zevālesi, ṭop gibi degirmisi ve yumrısı olan her nesne.			
zevāl-i pīr: (106a/28)	zāl-i pīr, nāhīd			
zevān: (275a/31)	dil, delüce			
zevān-bere: (341a/04)	siñirli yapraḳ, boġa yapraġı			
zevāne: (341a/04)	mürekkeb liḳāsı.			
zevāre: (341a/01)	zindānda maḥbūslar ḫizmet-kārı, zindāncı, zālüñ oġlı rüstem			
zevāre: (341a/05)	maḥbūblara maḫṣūṣ bir ṭaʿām			
zevāş: (174a/16)	müşterī yıldızı			
zevāş: (174a/29)	zivāş			
zevbeyāv: (302b/03)	ḳaynamış gümüş.			
zevel: (230a/05)	deveṭabanı, ḳadeḥ,, dişi fīl			
zevenc: (054a/15)	zevinc			
zever: (107b/12)	zeber, zefer			
zeverdīn: (275b/01)	nevrūz ayı			
zevez-nīm: (242b/28)	ögendirek	ḳab		
zevīc: (054a/17)	bkz. zevenc.			
zevīre: (341a/09)	ḳaşırġa	zevbeʿa	gird-bād	
zevk-āb: (031b/28)	zefk-āb			
zevlāne: (341a/07)	buḳaġu		zāvlāne	
zevrīn: (275b/01)	yuḳarugı ve yüce dimek		zebrīn	
zevzeg: (206b/02)	benc ve ḫācılar otı			
zey: (386a/08)	gelecek, ḥükm-i ilāhī			
zeyger: (107b/17)	oġlancuḳlar yil ile avurdların şişirüp fiske veya yumruḳ urup oynaduḳları oyın			
zeytān: (275b/16)	zeytūn şıḳlı		zeytār	
zeytār: (107b/13)	zeytüñ şüfli			
zeyz: (132a/08)	tekne.			
zi: (132a/10)	-den lafẓı, ḥarfdür.	min, ʿan	ez	
zī: (386a/25)	diril dimek, ḳat			

zī: (386a/29)	yaña dimek		sūy	
zīb: (032a/05)	bezek		zīnet	
zībā: (016a/08)	güzel, yaraşıḳlu, bezeklü, zīnetlü			
zībān: (275b/30)	zibbān			
zibān-gez: (132a/11)	dil buran nesne			
zībed: (076a/24)	yaraşur, bir yir adı	lāyıḳ		
zibil: (230a/06)	kemre	necis		
zibildān: (275b/17)	gübrelik, çöplük.			
zīc: (054a/19)	bennālar ipi, zırh, ʿilm-i nücūmda bir kitāb adı			
zīcek: (206b/06)	aʿcāma maḫṣūṣ bir nevʿ ṭaʿām			
zīder: (107b/30)	bu ḳapudan dimek		z’īn-der	
zīfāl: (230a/07)	bkz. zīġāl.			
zīfen: (276a/02)	ḳatı nesne.			
zift: (043b/28)	ḳara saḳız			
zīġ: (184b/03)	ḥaṣīr, her döşenicek nesne, bir kimesneden bir kimesnenüñ gönline ḥāṣıl olur ṣovuḳluḳ.			
zig-āb: (032a/03)	mürekkeb		zeg-āb	
zīġāl: (230a/06)	ḳadeḥ			
zīḫ: (062a/28)	yürek oynamaḳ	ḫafaḳān		
zih: (341a/19)	ḳaftān sinceflerine dikdükleri, ḳıyı	mer	zihī, kenār	
zih-āb: (032a/04)	ḳuşaḳ yiri		zeh-āb	
zih-bend: (076a/22)	ʿavratlar ḳılādesinden bir nevʿ			
zihdān: (275b/25)	oġlan yataġı, ṭaġarcıḳ.	raḥm		
zih-ḫıyār: (107b/29)	ilk düşen ḫıyār.			
zihī: (386a/23)	kelime-i taḥsīn, ḥayf			
zihiş: (174b/02)	bkz. zehiş.			
zihiştān: (275b/26)	zibistān			
zihleḫā: (016a/07)	başmaḳçı ve örikci ve sirāclar yivlerde dikdükleri süzü.	zebaḥ		
zihleḫād: (076a/23)	başmaḳçı ve örikci ve sirāclar yivlerde dikdükleri süzü.	zīḫ		
zihmān: (275b/27)	kişinüñ ṭoġduġı yir		masḳat-ı reʾs	
zīkāşe: (341a/23)	kirpi		ḫār-puşt	
zikenc: (054a/17)	büyük çanaḳ.			
zilḫ: (062a/26)	buz urmaḳ		zelāḳ	
zille: (341a/14)	oraḳ ḳuşı didükleri böcek			
zīlū: (302b/03)	ḳalı gibi döşenürler maʿrūf nesne.			
zīlūc: (054a/21)	kelebek	zemnec		
zīlūçe: (341a/24)	taşġīr-i zīlū.			

zimīn: (275b/22)	kötürüm	muḳʿid	belāyā	
zimistān: (275b/18)	ḳış faṣlı			
zimnec: (054a/21)	süksük didükleri ḳuş, āvurda	ḳābile		
zīn: (276a/02)	eyer, bundan dimek	serc	ez-īn	
zinbār: (107b/20)	zenbūr			
zinc: (054a/18)	eyyām-ı ḥarbda ve şādīlıḳ günlerinde çalarlar meşhūr çalġı, demür pul, yürek oynaması	ḥafaḳān	jīve	
zinc: (054a/23)	aġaç köpügi		żamġu'ş-şecer	
zincefr: (107b/21)	sincefre			
zindān: (275b/22)	maḥbes.			
zindān-bān: (275b/23)	zindancı.			
zindāniyān: (275b/23)	ehl-i zindān.			
zindārān: (275b/23)	hezār-destān.			
zinde: (341a/14)	diridür.			
zinde-bāf: (188a/31)	bülbül		hezār-destān	
zindegānī: (386a/09)	dirlik	maʿīşet, ḫayyāt		
zindegī: (386a/10)	dirilik.			
zinde-rūd: (076a/19)	büyük dere, ʿırāḳ-ı ʿacem, ışfahānda bir meşhūr ırmaḳ adı			
zinderūn: (275b/24)	bkz. zindārān.		zindebāf	
zinde-vāf: (188b/01)	bkz. zinde-bāf.			
zīnet: (043b/29)	bezek			
zīn-ger: (108a/08)	eyer düzici	serrāc		
zinhār: (107b/22)	zīnhār lafẓından muḫaffefdür, inancaḳ	ḳavl, ḳarār, ʿahd, emān		
zīnhār: (108a/09)	kelime-i tenzīh, ʿahd, ʿişmet	ḥavza		
zinhāre: (341a/18)	ḫarāc-güzār	ẕımmī		
zinhārī: (386a/23)	ḫarāc-güẕār	ẕimmī		
zīnhārī: (386b/01)	ḫarāc-güẕār	ẕimmī		
zīnisān: (276a/03)	ez-nīsān lafẓından muḫaffefdür.			
zīn-kūh: (341a/24)	eyer ḳaşı	ḳarbūs		
zīn-kūhe: (341a/24)	bkz. zīn-kūh.			
zinnāc: (054a/22)	zaʿferānā-yı senbūse.			
zīn-pūş: (174b/03)	eyer örtüsi	ġāşiye		
zinsān: (275b/25)	bu resme ve bu düzene ve şöyle dimek			
zīnū: (302b/04)	bkz. zīlū.			
zīr u zeber: (108a/07)	başı aşaġı döñmek.			
zīr: (107b/31)	alt, biryān altında bişmiş nesneler, ārzū, tīz-āvāz	taḫt, murād		
zīrā: (016a/09)	anuñçün dimek, bir nesnenüñ altında olan her nesne.			

zirāvend: (076a/16)	ḳarġa dügelegi			
zīrbā: (016a/11)	zirva aşı.			
zīr-bāc: (054a/20)	zīrvā ve zīrbā didükleri meşhūr ṭaʿām.			
zīr-cāme: (341a/21)	diz ṭonı, iç ḳaftānı.			
zīr-dest: (043b/29)	alçaḳ ḥāllü kimesne.	raʿiyyet		
zīre: (341a/21)	kemmūn, geyik żırāsı didükleri ot, çemen, şıva.			
zīrek: (206b/08)	çüst ü çāpük, ʿāḳil ü ṣāḥib-i reʾy	keys		
zireng: (206b/04)	oluḳ, bir kūhī muḥkem aġaç		nāvdān	
zīrfūn: (276a/01)	bir nevʿ igde, piç igde			
zirh-ger: (107b/20)	zirh düzici.			
zīr-i gūşī: (386b/02)	ḳulaḳ salḳımı	şenf		
zīr-i zemīn: (275b/31)	ḳış eyyāmında girüp otıracaḳ yir.			
zirih: (341a/13)	demir gönlek			
zīrīn: (276a/01)	aşaġıki.			
zīr-pāy: (386a/31)	ayaḳ marażlarındandur, ayaġın başdırmaz.			
zirşek: (206b/04)	ḳadın ṭuzluġı		emīr-i bāris	
zīrteng: (206b/08)	ḳolañ	ḫirām		
zīrvā: (016a/11)	bkz. zīrbā.			
zīs: (162a/21)	sūy			
zīş: (174b/02)	çeşme lülesi.			
zişār: (107b/20)	maʿṣara.			
zişt: (043b/28)	çirkin	ḳabīḥ		
zişt̲ād: (076a/16)	ġıybet	mesāvī		
zişt-yād: (076a/17)	bkz. zişt̲ād.			
zīv: (302b/04)	aġaç ḳurdı.			
zīvān: (276a/04)	delüce			
zivār: (107b/29)	sipāh			
zīvār: (108a/11)	köy yolı.			
zivenc: (054a/23)	yaġ, yaġır ve mūmbār ṭolması.			
zīver: (108a/11)	bezek			
zivīc: (054a/24)	bkz. zivenc.			
ziyān: (275b/29)	aṣlīnüñ żıddı, dirleyici dimek			
ziyān-kār: (107b/30)	ziyān itmiş kimesne.			
ziyy: (386a/24)	heyʾet			Arapça
zīz: (132a/13)	yaban ṣarmaşıġı, yaban ṣoġanı			
zubān: (276a/04)	dil	lisān		
zubān-āver: (108a/12)	dili serīʿ, faṣīḥ ve ḫūş kelām			
zubān-gīr: (108a/14)	bkz. zübān-ger.			
zubān-ı ligām: (242b/29)	uyan damaġınuñ ortasında olan demircük.			

zūd: (076b/07)	tīz, dere	serīʿ		
zūd-cūr: (108a/22)	oġlancuḳlar oynaduġ çelik oyunı.			
zūd-ter: (108a/22)	tīzrek dimek			
zūferā: (016a/14)	çörtük didükleri ot, yaban ṭuraḳ otı			
zuġār: (108a/15)	ṣūret darısı ekmegi			
zūġār: (108a/25)	zūr			
zuḫş: (174b/04)	pertev, ʿaks			
zulīfer: (108a/15)	ḳorḳmaḳ			
zumer: (108a/16)	ḫāk bām ve ġayra			
zumḫak: (206b/13)	azġun	baḫīl, leʾim		
zūn: (276a/10)	oluş dimek.			
zunber: (108a/19)	teẕkere, tekne			
zunbīr: (108a/20)	ṣalıncaḳ			
zupger: (108a/14)	fişek			
zūpīn: (276a/09)	ḥarbe, sıpḳın ve süñünüñ ḳısacuġı			
zūr: (108a/23)	ḳuvvet, güç, yalan	bühtān		
zūrmend: (076b/10)	ḳutlu kimesne			
zūş: (174b/06)	tünd, bed-ḫūy, iti keskün.			
zuvāl: (230a/13)	kömür	faḥm	jugāl	
zuvāniş: (174b/05)	sitāre			
zuvār: (108a/21)	mecūsīlere ḫıdmet iden			
zü: (302b/06)	tīz	serīʿ	zūd	
zübān-bend: (076a/28)	dil bağı, dil bağlayıcı.			
ẕü'l-ḳarneyn: (268b/30)	iki boynuzlı, ḳurʾān-ı kerīmde adı geçen, peygāmber mi nebī mi olduġı kesin olarak bilinmiyen kimesne.			Arapça
zübān-firīb: (032a/06)	yalancı	keẕẕūb	zebān-firīfte	
zübān-firīfte: (341a/26)	yalancı dimek			
zübān-ger: (108a/13)	süd señügi, dil burar nesne.			
zübān-güncişk: (206b/09)	ḳuş dili dirler bir nevʿ ḫurde tutmaç aşıdur.			
zübre: (341a/26)	demür pāresi.			
züdūde: (341a/27)	pāk olmış.			
züfān: (276a/05)	bkz. zübān.			
zühūn: (276a/11)	arıḳ olmaḳ.			
zük-āb: (032a/07)	ṣabr didükleri acı dārū			
zükām: (242b/29)	dimāġı ʿilletli			Arapça
zülāl: (230a/13)	āsān ḥażm olur ṣu			Arapça
zülf: (188b/04)	yañaḳ üzerinde olan saç ve bürcek.			
zülficān: (276a/07)	ṣapı gümüş olan ḫançer ve ḳılıç ve bıçaḳ, bir sulṭān-ı ʿazīmü'ş-şānuñ adı			

zülūk: (206b/10)	sülük	ʿalaḳ	kāḫtec	
zümūde: (341a/29)	ṣalıncaḳ		bādpec	
zümürrüd: (076a/29)	meşhūr yeşil ṭaş			Arapça
zünnār: (108a/16)	küffāra maḫṣūṣ bir ḳuşaḳdur, on iki yerde dügümi olup her dügümünde bir ḳaṣd ve işāret var imiş, mecūsī vü naṣrānīlerüñ meẕhebi			Arapça
zürd: (076a/28)	ḳuş, bögtr didükleri ḥabdan bir nevʿ			
züre: (341a/28)	sülük	ʿalaḳ	kāḫenc	
züreyḳā: (016a/12)	āb-ı revġan			
züst: (043b/30)	tünd, rūşen			
züş: (174b/04)	cey			
züvā: (016a/12)	ḫamīr zevālesi, yumrı ve desdegirmi olan her nesne, keman-gürūha yuvalaġı			
züvāle: (341a/29)	ḫamīr zevālesi			
züvān: (276a/05)	bkz. zübān, delüce, od yalıñı			

TIPKIBASIM

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

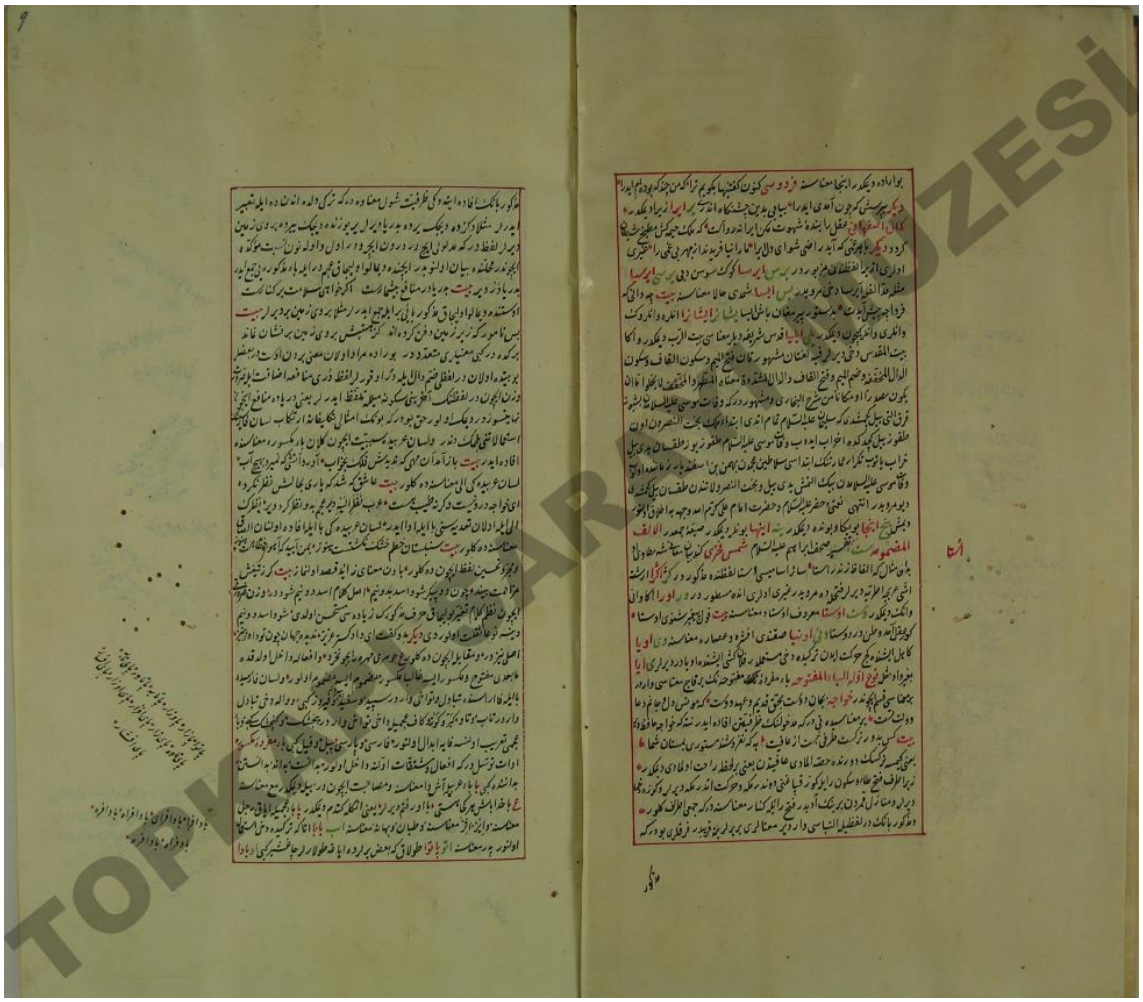
TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

TOPKAPI ARAŞTIRMALARI

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ

TÜRK DİL KURUMU ARŞİVİ

SONUÇ

Türkler, dinî, askerî, siyasî, toplumsal, kültürel ve ticari sebeplerle birçok milletle etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşimler sonucunda toplumların birbirini anlaması için sözlüklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın ilk büyük örneği, Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanu Lügati't-Türk adlı sözlüktür. Bu eser, Türkçenin Arapça kadar zengin ve önemli bir dil olduğunu göstermek amacıyla hazırlanmış ve dilin kelime hazinesini sistematik bir şekilde sunarak dil öğrenimini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Divanu Lügati't-Türk ile açılan bu yol, zamanla genişlemiş ve birçok yazar hem başka milletlerin dilini öğrenmek hem de Türkçeyi başka milletlere öğretmek amacıyla sözlükler hazırlamıştır. Bu sözlükler, manzum ve mensur olarak farklı türlerde yazılmış ve okuyucu açısından en faydalı olacak şekilde kaleme alınmıştır.

Tuhfetü's-Seniyye, Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından 16. yüzyılda kaleme alınmış kapsamlı bir Farsça-Türkçe sözlüktür. Eser, sadece kelime anlamları sunmakla kalmayıp, dilbilgisi kuralları, edebi ve kültürel bilgiler içeren çok yönlü bir kaynaktır. Eser, Farsça, Arapça ve Türkçe yazılmış birçok kaynaktan faydalanarak hazırlanmış olup, tarih, coğrafya, mitoloji, halk hekimliği, astronomi, gastronomi, tıp, musiki ve tabiî ilimlere dair bilgiler de içermektedir.

Tuhfetü's-Seniyye üç ana bölümden oluşmaktadır: isimler, fiiller ve gramer konuları. Bu bölümlerde kelimeler detaylı bir şekilde açıklanmış ve kullanım örnekleri ile desteklenmiştir. Eserin mukaddime bölümünde, Farsçanın Deriyye lehçesi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, kelimelerin etimolojik kökenleri ve kullanım bağlamları da detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tuhfetü's-Seniyye, dilbilim açısından önemli katkılar sunmaktadır. Eserde, kelimelerin kökenleri, anlamları ve kullanım bağlamları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bilgiler, dilin tarihsel gelişimini ve kelimelerin zaman içindeki değişimini anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Ayrıca, eserde yer alan şahit beyitler, kelimelerin edebi kullanımlarını ve bu kullanımların dilin zenginliği üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Eser, sadece dilbilimsel bir kaynak olmanın ötesinde, kültürel ve edebi açıdan da önemli bir değere sahiptir. Tuhfetü's-Seniyye'de yer alan şahit beyitler ve edebi örnekler, dönemin edebi tarzını, estetik anlayışını ve kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Bu beyitler, kelimelerin anlamlarını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda okuyucuya dönemin edebi ve kültürel atmosferini de hissettirir. Bu özellikleriyle, Tuhfetü's-Seniyye, dil öğreniminin yanı sıra kültürel ve edebi birikimi de artırmayı hedeflemektedir.

Tuhfetü's-Seniyye hem hazırlayan hem de okuyucu açısından birçok fayda sağlamaktadır. Hazırlayan yazar için, bu eser, dil ve kültür zenginliğini belgelemek ve gelecek nesillere aktarmak amacı taşımaktadır. Okuyucular için ise, dil öğrenme sürecini kolaylaştırmakta, kelimelerin etimolojik kökenlerini ve kullanım bağlamlarını sunarak dilin derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, şahit beyitler aracılığıyla, kelimelerin edebî ve kültürel bağlamda nasıl kullanıldığını görme fırsatı sunar.

Eserde yer alan beyitler, kelimelerin sadece anlamlarını değil, aynı zamanda günlük yaşamda ve edebî eserlerde nasıl kullanıldığını da göstermektedir. Bu beyitler, dönemin sosyal ve kültürel yaşamına dair ipuçları sunmakta, okuyucunun kelimeleri daha iyi anlamasını ve kullanmasını sağlamaktadır. Beyitler, dilin kültürel bir miras olarak gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Tuhfetü’s-Seniyye, diller arası etkileşimi ve kelime paylaşımını da gözler önüne sermektedir. Eserde, Farsça ve Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça kökenli kelimeler de yer almakta, bu kelimelerin kullanım bağlamları ve anlamları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu yönüyle eser, diller arası etkileşimin ve kelime alışverişinin tarihsel bir belgesi niteliğindedir.

Toplumlar; dil ve kültürlerini oluştururken savaş, alışveriş, tarım, eğlence, bayram ve tarih gibi birçok olgudan etkilenirler. Tuhfetü’s-Seniyye, bu etkileri ve süreçleri belgeleyen önemli bir kaynaktır. Eserde, kelimelerin anlamları ve kullanımları, bu tarihsel ve kültürel bağlamlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, toplumların dil ve kültür mirasını nasıl oluşturdukları ve bu mirası nasıl aktardıkları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Tuhfetü’s-Seniyye, yazılı olmayan ancak halk arasında yaşayan atasözlerinin ve şiirlerin, dilin ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasında nasıl bir rol oynadığını da göstermektedir. Eserde yer alan şahit beyitler ve atasözleri, dilin ve kültürün sürekliliğini sağlamada önemli bir araçtır. Bu sözler ve beyitler, dilin zenginliğini ve kültürel mirasını koruyarak, çağlar ötesine taşınmasını sağlar.

Yazar, Tuhfetü’s-Seniyye’yi oluştururken geniş bir kaynak yelpazesinden faydalanmış ve kelimelerin anlamlarını desteklemek için çeşitli eserlerden şahit beyitler kullanmıştır. Bu yaklaşım, eserin güvenilirliğini artırmakta ve okuyucunun kelimeleri doğru bir bağlamda anlamasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, yazar, kaynak olarak kullandığı eserlerdeki hataları görmezden gelmeyerek, bu hataları eleştirmiş ve doğru kullanımların nasıl olması gerektiğini belirtmiştir. Bu eleştirel yaklaşım, eserin akademik değeri ve güvenilirliğini daha da artırmaktadır.

Yazarın, birçok ilim alanına hâkim olması, eserin içinde ayrıntılı bilgilere yer vermesini sağlamıştır. Tuhfetü's-Seniyye, sadece bir sözlük olmanın ötesinde, dil, edebiyat, tarih, coğrafya ve kültür gibi birçok alanda derinlemesine bilgi sunmaktadır. Yazar, Kuran'dan ve hadislerden yararlanarak kelimelerin anlamlarını desteklemiş, yer yer de tarihî eserleri kaynak olarak kullanarak eserin güvenilirliğini artırmaya çalışmıştır. Bu hâkimiyet, eserin akademik değerini ve derinliğini artıran önemli bir unsurdur.

Tuhfetü’s-Seniyye, dil ve kültür tarihi açısından önemli bir eserdir. Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah'ın bu eseri, Türk ve Fars kültürlerinin zenginliğini ve dilin bu zenginliği nasıl yansıttığını gözler önüne sermektedir. Eser, sadece bir sözlük değil, aynı zamanda bir kültür hazinesi olarak değerlendirilebilir. Tuhfetü's-Seniyye, dil öğreniminin yanı sıra kültürel mirasın aktarılmasında da büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, eser, dil ve kültür çalışmalarına önemli katkılar sunmakta ve akademik araştırmalar için vazgeçilmez bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Akçay, Y. (2020). "Şâmilü'l-Luga'nın Leksikografik Özellikleri ve Türkçe Söz Varlığı" *Turkish Studies-Language and Literature*, 15(1), s. 1-44.

Altun, H. (2015). *İlk Farsça-Türkçe Sözlüklerden Sıhâhu'l-Acem: Karşılaştırmalı İnceleme ve Kelime Dizini*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bingöl, Z. (2006). ''Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma'', *Akademik Bakış Dergisi*, S.9, s.196-206, Kırgızistan.

BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Haz. Yekta M. Saraç), Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2016.

Cıdık, M. (2021). Lehçetü'l-Lügat ve Söz Varlığı, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.

Çetin, N. M. (1964). "Ahmedî'nin Mirkatü'l-Edeb'i Hakkında", *Türkiyat Mecmuası*, C.14, s. 217-230.

Erkan, M. (1991). "Bahrü'l-Garâib", *TDVİA*, C. 4, s.513-514.

Es-seyyid, S. M. (1994). "Deşişe" *TDVİA*, C.9, s.214-215.

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr. 03 Gedik 18345

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Atıf Efendi Kütüphanesi, Nr: 2716

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 03210

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 3211

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, Nr: 1098

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi Koleksiyonu, Nr: 1061

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Nr: 7517

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, Nr: 645

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Koleksiyonu, Nr: 3558

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4842

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4843

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4844

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4845

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap Koleksiyonu Nr: 01110-002

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami Koleksiyonu, Nr: 01157

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa Koleksiyonu, Nr: 00368

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B17886

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B6896

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr: 1834

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye, Fatih Kütüphanesi, Nr: 5243

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Koleksiyonu, Nr. 01118

et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Kataloğu, Nr: 00989

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Bağdat Kitaplığı, Nr: B383

et-Tuhfetü’s-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2755

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2756

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2757

et-Tuhfetü's-Seniyye İle'l-Hadreti'l-Hasaniyye, Hamidiye Kütüphanesi, Nr: 1392

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu Nr: 656M, 657,658,659,660

Göçer, A. (2012). “Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine.” *Türk Dili* 729.1: 50-57.

İnce, A. (2011). *Nimetu’llah Lügati*, TDK Yayınları, Ankara.

İssa, İman Muhammed (1995). *Müstakim-zâde Süleyman Sadüd-din Efendi Mecelletün-Nişab Kişi, eser, yer adlarının açıklamalı dizini*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İz, F. (2014). *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

İzgi, C. (1994). “Fahreddin Divriği” *TDVİA*, C.12, s.82-83.

Kaçalin, M. S. (1994). “Dîvânü Lügâti't-Türk” *TDVİA*, C. 9, s.446-449.

Kahraman, Â. (2012). “Üslup (Türk Edebiyatı)” *TDVİA*, C.42, s. 387-388.

Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Karaca, A. (2002). *Kemalpaşazade’nin Dekâyıku’l-Hakâyık’ı (Metin-İndeks)*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Kavasoğlu Parlak, E. (2017). *Hatîb Rüstem El-Mevlevî’nin “Vesîletü’l-Makâsıd ilâ Ahseni’l-Merâsıd [Fî Lügati’l-Fürs]” Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Kaya, H. (1996). *Şeyh Mahmud bin İbrahim Edhem Miftahu’l-Luga*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılıç, A. (2016). “Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?” *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, s. 51-79.

Lugat-ı Deşişe: (et-Tuhfetü's-Seniyye ila Hadreti'l-Haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY01512

Lugat-ı Deşişe: (et-tuhfetü's-seniyye ila hadreti'l-haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY05779

Nyamdavaa, A. (2019). *Türkçe ve Moğolcanın Birlikte Yer Aldığı Çok Dilli Tarihî Sözlüklerdeki Ortak Sözcükler*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.

Öz, Y. (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara

Öztokat, E. (2012). “Sözlük Üstüne Gözlemler” *Dilbilim*, (4), 65-69.

Öztürk, M.; Mertoğlu, M. S. (2013). “Zemahşerî”, *TDVİA*, C. 44, s. 235-238.

Sümer, F. (2003). "Karamanoğlu Mehmed Bey" *TDVİA*, C. 28 s.445-446.

Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kataloğu, Nr. 4745M

Yılmaz, A. (1991). *Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Hayatı Eserler ve Mecelletü'n-Nisâb'ı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, O. (2019). *Ferheng-i Şu'ûrî Hasan Efendi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Yüce, N. (1989). "Aksa'l-Ereb", *TDVİA*, C. 2, s. 289-290.

Yararlanılan İnternet Siteleri

https://otukensozluk.com

https://sozluk.gov.tr

https://vajehyab.com

https://kamus.yek.gov.tr